

This is a digital copy of a book that was preserved for generations on library shelves before it was carefully scanned by Google as part of a project to make the world's books discoverable online.

It has survived long enough for the copyright to expire and the book to enter the public domain. A public domain book is one that was never subject to copyright or whose legal copyright term has expired. Whether a book is in the public domain may vary country to country. Public domain books are our gateways to the past, representing a wealth of history, culture and knowledge that's often difficult to discover.

Marks, notations and other marginalia present in the original volume will appear in this file - a reminder of this book's long journey from the publisher to a library and finally to you.

Usage guidelines

Google is proud to partner with libraries to digitize public domain materials and make them widely accessible. Public domain books belong to the public and we are merely their custodians. Nevertheless, this work is expensive, so in order to keep providing this resource, we have taken steps to prevent abuse by commercial parties, including placing technical restrictions on automated querying.

We also ask that you:

- + *Make non-commercial use of the files* We designed Google Book Search for use by individuals, and we request that you use these files for personal, non-commercial purposes.
- + *Refrain from automated querying* Do not send automated queries of any sort to Google's system: If you are conducting research on machine translation, optical character recognition or other areas where access to a large amount of text is helpful, please contact us. We encourage the use of public domain materials for these purposes and may be able to help.
- + *Maintain attribution* The Google "watermark" you see on each file is essential for informing people about this project and helping them find additional materials through Google Book Search. Please do not remove it.
- + *Keep it legal* Whatever your use, remember that you are responsible for ensuring that what you are doing is legal. Do not assume that just because we believe a book is in the public domain for users in the United States, that the work is also in the public domain for users in other countries. Whether a book is still in copyright varies from country to country, and we can't offer guidance on whether any specific use of any specific book is allowed. Please do not assume that a book's appearance in Google Book Search means it can be used in any manner anywhere in the world. Copyright infringement liability can be quite severe.

About Google Book Search

Google's mission is to organize the world's information and to make it universally accessible and useful. Google Book Search helps readers discover the world's books while helping authors and publishers reach new audiences. You can search through the full text of this book on the web at <http://books.google.com/>

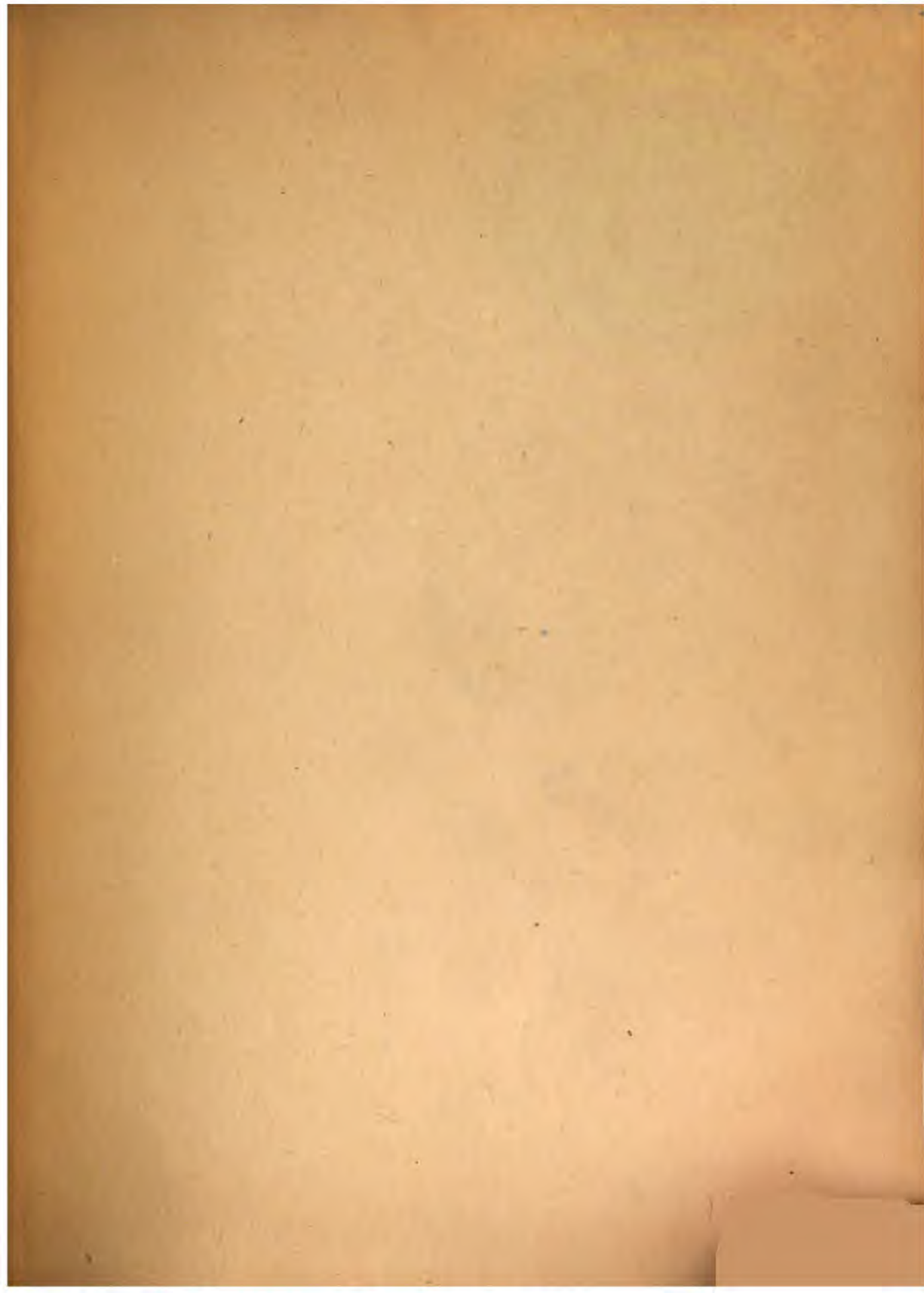
Lp 27.138

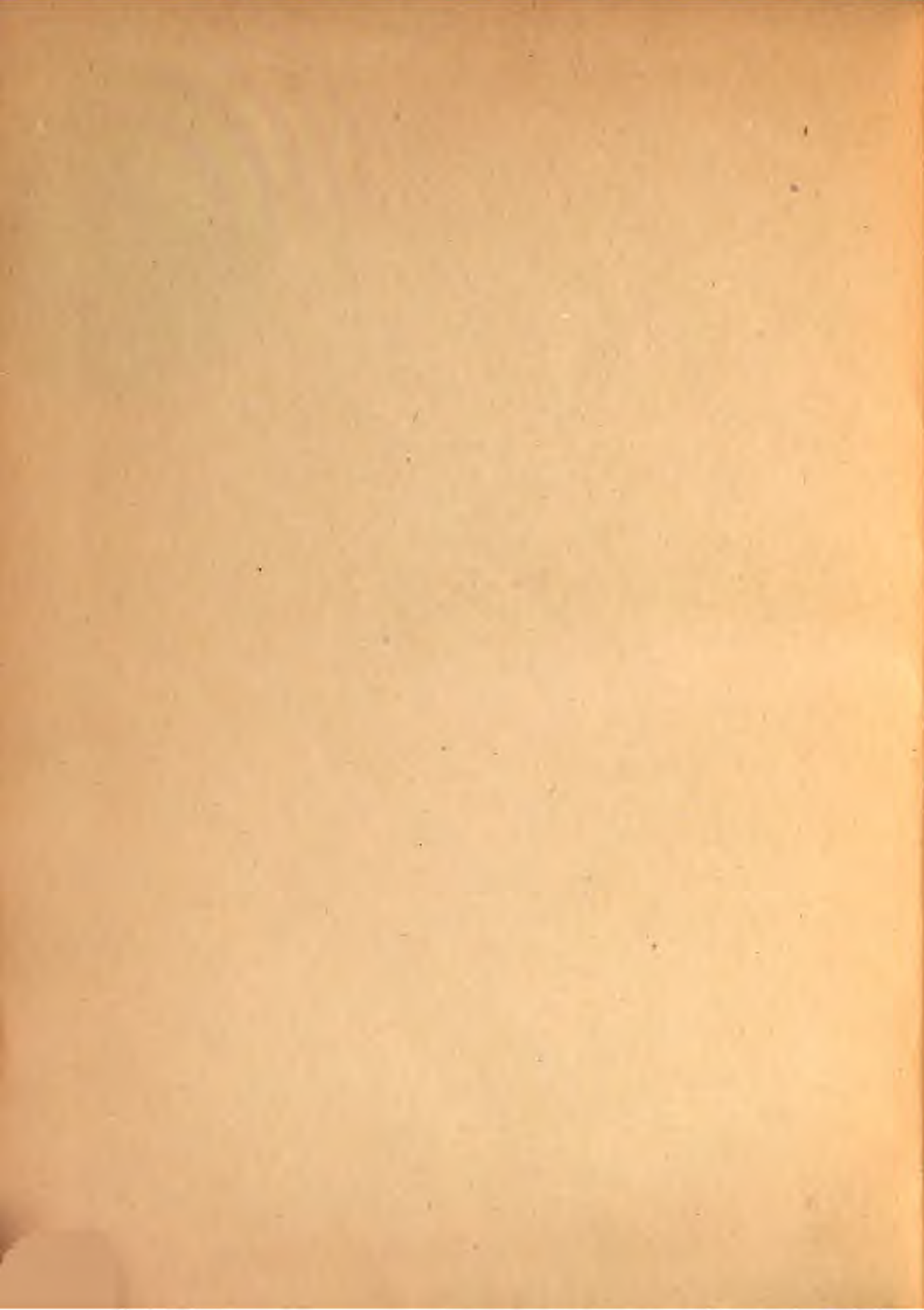

Harvard College Library

FROM

Prof. E. C. Pickering

**CAII PLINII SECUNDI
HISTORIAE NATURALIS**

LIBRI XXXVII

CUM

INDICIBUS RERUM LOCUPLETISSIMIS

AD

OPTIMORUM LIBRORUM FIDEM EMENDATISSIME EDITI

CURANTE

CAR. HERM. WEISIO.

EDITIO STEREOTYPA

UNO VOLUME TOTUM OPUS COMPLEXA.

LIPSIÆ

SUMTIBUS ET TYPIS CAROLI TAUCHNITIL

1841.

Lp 27.138

Prof. E. C. Pickering.

EX-1139

P R A E F A T I O.

Insignis eorum, qui vel non, vel primis tantum labris attigere veterum artes literasque, error est, ut existiment, nonnisi ob formae praestantiam viros doctos illorum operibus lectitandis vacare, rerum parum vel ab illis vel ab nobis rationem haberi, quum contra illud ipsum praecipue prudentum animos ad illos alliciat detineatque, quod nimirum et forma in iis longe praestantissima reperitur, et res ab iisdem tanta scientia tantaque copia et circumspicientia peritiaque traduntur, ut hodie quoque illi in utraque parte verissimo nobis exemplo esse debeant. Inter eos autem, qui rebus maxime docendis cumulandisque operam adhibuere, praeter Aristotelem inter omnes eminet Plinius, qui ad hoc vere natus fuisse videtur, ut, dum quasi perpetuo contra praeceptum illud Horatianum niteretur, quae per omnem orbem terrarum admiranda reperirentur, ea contemplaretur et conquereret, librisque suis perscripta ac celebrata daret; imo ut in eo opere persequendo vitam suam pessumdaret; nam extinctus est, dum Vesevi montis incendium admiratur. Ex cuius egregii hominis studiis hoc utilitatis nobis provenit, ut, quidquid veterum orbis vel in rebus naturae vel arte factis admirandum aut memorabile complectebatur, uno eodemque opere congesta legantur, quod opus omnigenae scientiae artisque antiquae uberri-
mus thesaurus est iudicandus. In quo quidem, uti res ipsae, ita series et ordo, quo illae percensentur oculisque lectorum proponuntur, mirum quantum ad lectionis delectationem confert. Nam primum agitur de mundo universo, de sideribus, de motu stellarum, de meteoris. Dein de terrae forma et natura, de mari, de admirandis circa physica. Post illa sequitur totius orbis antiqui geographia. Tum vero de homine exponitur, respectu habito et externae eius et internae naturae, morum, legum, artium, inventorum. Dehinc sequuntur animalia, terrestria, aquatilia, volucres, insecta; et adiicitur in fine libri XI anatomia animalium comparativa, ibi quoque perpetuo admirabilium memorandarumque rerum adnotatione adiuncta. Hinc arbores tractat earumque memorabilia, ac primum peregrinas, et quae ex iis

arte parantur, ut unguenta, chartae, alia. Fructiferas recenset, et de vino, oleo, pomis exponit. Sylvestres adiicit, et earum structuram culturamque persequitur. Eaque pertinent usque finem XVII libri. Inde agricultura sequitur, frugumque genera tractantur; hortorum porro cultus, et quae olera nascentiaque in illis proveniant; florum decor, cum coronamentis et medicinis, quae ex illis parantur. Hisque adiunguntur universae medicinae ex arboribus vel cultis vel sylvestribus, usus herbarum medicinalis, et medicinae ex animalibus tam terrestribus quam aquatilibus ad pervaria morborum genera persananda; qui locus de medicinis a libro inde XXIII usque ad XXXIII pertinet. — Denique ad tertium naturae regnum transit, et primum metalla tractat, et colores, qui ex illis conflunt; simulque de pingendi arte pictoribusque et picturis eorum exponit. Dein terrae varietates et medicinas et usus persequitur. Tum lapides tractat, simulque artifices statuarios et architectos cum artis operibus praecipuis recenset. Quibus absolutis gemmarum demum genera percenset et artifices enarrat, qui ex illis sua artis opera effecerint; in quibus illustrandis perscribendisque inclutum opus et ipsum admirabile finitur.

Apparet, tantam in praecellenti hoc opere rerum et argumentorum esse oportere varietatem, ut, quum perpetuo studiosis harum rerum non tam uno tenore perlegendum, quam creberrime hac vel illac inspiciendum, evolvendum, perquirendum sit, commodus eius usus sine indice commodo fieri nequeat. Ad eam autem rem quoniam sane perutile videri debebat, integrum opus non multis voluminibus dispersum, sed uno eodemque comprehensum ad manus habere, Carolus Tauchnitius, ut huic lectorum necessitati subveniret, quemadmodum antehac Ciceronem Liviumque, ita nunc Plinium eadem forma eodemque decore exornatum edendi consilium cepit. In eoque exscribendo, emendando, corrigendo, tanta cura tantumque studium impensum est, ut haec praeclari huius scriptoris editio merito cuilibet lectori vel inter praecipuas commendari possit. Recensionem secuti sumus Harduinianam, quam tamen haud paucis locis nostra cura emendatam dedimus. Indices adiecimus utilissimos et copiosissimos, quorum ope, quidquid veteris orbis memorabile aut admirandum aut arte factum aut utiliter inventum thesauro suo Plinius congestum dedit, facili negotio certoque filo investigare possis. Cuius egregii operis ut quam plurimi et cognitionem et fructum ex hac nostra editione percipiant, sincere optamus.

Lipsiae m. Ian. a. h. s. XLI.

C. H. Weise.

NOTITIA LITERARIA DE C. PLINIO SECUNDO

EX IO. ALB. FABRICII BIBLIOTHECA LATINA

A IO. AUG. ERNESTI AUCTIUS EDITA

TOM. II. CAP. XIII.

PLINII AETAS.

C. Plinius Secundus, Veronensis, an Novocomensis fuerit, a multis disputatum est, initio facto per Ioannem Presbyterum, Ecclesiae Veronensis Mansionarium, qui eum Veronensem fecit: quos longa serie enumerat Rezzonicus Disquis. Plinianar. L. I.; ipse pro Novocomo, recte, ut nobis videtur, decernit. Natus sub Tiberio, a. C. 23. ut eidem videtur, (nam nec in hoc consentiunt:) sub Claudio stipendia fecit in Germania; sub Nerone et Vespasiano varia munera publica administravit, procurator primum in Hispania, deinde Praefectus classis Misensis. Nec minus omnibus liberalibus disciplinis insigniter excultus, Epicureus, dogmate, non moribus, diligentia incredibili et eruditione admiranda, post elaborata plurima immortalitate dignissima volumina, quum Miseni agens ad Vesuvium montem, fumum et ignes evomere incipientem, cognoscendae rei cupiditate propius accessisset, ex fumo nubes, e monte ortae, spiritu obstructo, clausoque stomacho, obiit sub Tito Imp. anno aetatis sexto et quinquagesimo a. d. VIII. Kal. Sept. Vitam et res Plinii post Plinium Iuniorum plures scripsere. Omnes vixit longe et obruit nuper Ant. Iosephus Comes a Turre Rezzonici, in opere eruditissimo Disquisitionum Plinianarum, i. e. de Utriusque Plinii patria, rebus gestis, scriptis, Codicibus, editionibus atque interpretibus, cuius T. I. Parmae a. 1763. T. II. 1767. in f. prodiiit, promisso etiam T. III. Utramque Plinii lun. epistolam de eo constituit et illustrat T. I. p. 110. sqq.

HISTORIAE NATURALIS LIBRI.

Ex scriptis Plinii solum ad nos pervenit opus, quod Plinius lun. l. c. *Historias naturae* vocat, ipse auctor *Historiam naturalem*, in praefatione: male libri quidam editi et scr. *Historiam mundi* (Rezzonicus T. I. p. 194.) item *Historiam mundi naturalem*, opus, ut recte ait idem Plinius Iunior, diffusum, eruditum, nec minus varium, quam ipsa natura. Constat libris XXXVII. eoque ex voluminibus ultra bis mille scriptorum Graecorum Latinorumque universam naturae varietatem complecti conatus est. Series operis et rerum explicatarum haec est: Post praefationem, cuius locum tenet Liber primus ad T. Vespasianum fil. Imp. Libro II. agit de Universo, caelo et terra; unde eum librum Melancthon et alii separatim edidit, ut lectionibus scholasticis inserviret: inde de terra propria et Geographici rebus L. III. IV. V. VI. Hinc ad incolas terrae venit, et primum Libro VII. de homine et rebus humanis copiose eleganterque disserit: qui liber in primis dignus est lectu: tum de ceteris animalibus eorumque variis generibus, ut de terrestribus, id est, quae in terra incedunt. L. VIII. de aquatilibus, L. IX. de volatilibus, L. X. de insectis — XI. Ab XII. libro incipit exponere, quae terra eduntur, arbores, plantas, gramina, aegetes, rem rusticam omnem, et cetera, eorumque usus in vita humana per artes ab hominibus inventas. Ad extremum in ipsam

PLIN. HIST. NATUR.

terram descendit L. XXXI. agitque de metallis, initio ab auro facto, eorumque varietate, usibus etc. ceterisque rebus, quae e terra eruantur; et desinit tandem L. ultimo XXXVII. in artibus pulchris, quibus materia subministratur e terrae visceribus, ut statuarum, pictura similibusque. *Librum primum*, suppositum Plinio, et ab interpolatoribus adtextum contendit bene meritis aliqui de Plinio Ioannes Harduinus Chronolog. V. T. p. 152. quem late refellit Ill. Rezzonicus, sed ut tamen de Indice auctorum concedat ac defendat p. 200. Plinius ipse testatur opus hoc exegisse se a. U. C. 830. Tito Vespasiano sextum consule, a. 230. post captam Carthaginem, et Corinthum, obitumque Catonis, a. 90. post obitum Virgilii. De quo v. plura apud Rezzonicum T. I. p. 172. sqq. Quum vero plurima e Graecis petierit scriptoribus, in illorum sensu assequendo non semper feliciter versatus videtur viris doctis. *Neque vero novum est*, inquit Iosephus Scaliger sive Yvo Villiomarus in locis controversos Titii pag. 14. *Plinium in reddendo Aristotele aut Theophrasto offendere, quum sexcentis locis hoc commiserit. Quod utique non Plinii inscitiae attribuendum, sed eorum negligentiae, qui excerpta ex auctoribus mala fide descripta ad eum deferebant, ut in ordinem ab eo digererentur. Ita enim opus suum eruditissimum magna ex parte composuit vir ille nunquam satis laudatus. Quare errores in Plinio notamus, qui non sunt Plinii, sed amanuensium.* Innumera eiusmodi observata Salmasio ad Solin. cuius Salmasii videndum etiam iudicium de Plinio homonymis hyles Iatraca praemissum; ut omittam Budaei, Allatii, et aliorum loca adducta a Crenio in limine partis VII. animadvers. quibus illum Naturae, ut vocabat Lamsius, Orat. pro Gallia pag. 126. Protonotarium hallucinatum annotarunt. Adhuc haec Vignollii Marvillii personati scriptoris T. 2. Misc. p. 42. *L'Histoire naturelle de Plin est un édifice d'une parfaitement belle structure, mais dont les dedans ne sont pas toujours assez bien meublés pour de si beaux dehors. Le dessein en est magnifique, les préfaces qui en font les entrées sont très justes, la morale qui en est la solide, est admirable, et il y a des ornemens qu'on ne sauroit payer. Telle est la description du rosignol dans son dixième livre. C'est dommage que ce grand homme se soit trop appuyé sur des corvains peu sûrs, et que ne choisissant pas assez ses lectures, il n'ait pas été lui même toujours fidèle à traduire les témoignages, qu'il en a tirés.* Profecit etiam e Latinis, tum iis, qui adhuc exstant, ut rei rusticae scriptoribus, in quibus interdum iniquiorem esse Columellae notavit Gesnerus ad Colum. II, 9, 8. V, 6, 20. — Epitomen operis confecit Sec. XII. extremo Robertus Girkeladiensis, quam Adrian. Relandus commemorat in Palaestina p. 439. Eius exemplum fuit nuper in Bibliotheca Offenbachiana. Aliam esse Oxonii in Bibl. Balliolensi, cuius auctor fuerit Rainoldus quidam, tradit Vossius de Hist. latinis: sed in Catalogis MSS. Angliae nulla est eius mentio. — *Excerpta autem e Plinio et Solino in membranis*

scripta, sub nomine *Diguillii* Grammatici, vidisse se testatur Salmasius ad Solin.

Absolvit Plinius opus suum paulo ante obitum, circa annum U. C. 830. ut non uno innuit loco: et quintum Consulatum Titi memorat lib. 2. cap. 25. quem ille gessit anno U. C. 828. C. 76. Incendium Vesuvii, quod speculatur Plinius occubuit, describitur a Dione libro LXVI. p. 755. seq. ad a. U. C. 831, Titi primum. Plinius in praef. *Viginti millia rerum dignarum cura, quoniam, ut ait Domitius Piso, thesauros oportet esse, non libros, ex lectione voluminum circiter duum millium, quorum pauca admodum studiosi attingunt propter secretum materiae, exquisitis auctoribus D.* (Ita legendum, non C.) includimus triginta sex voluminibus, adiectis rebus plurimis, quas aut ignoraverant priores, aut postea invenerat vita. Volumenscundum citat Plinius 6, 29, septimum 33, 3. Nonnumquam etiam libri non numerum, sed argumentum, ut 9, 35. *ut diximus in circuitu Mundi*, respiciens ad volumenscundum et seq. Et 33, 1. *sicut dicemus in gemmarum volumine*: respicit enim ad librum 37.

Praeter naturalium, quam titulo ipso promittit atque ubertim pandit, rerum notitiam, discordiam concordiamque, usus et effectus: praeter historiam inventorum humani ingenii, laboris luxusque, et variarum artium, passim gravissimas adspersit sententias, et iudicium de vanitate rerum humanarum, mortaliumque stultitia, speciatim de perditis Romanorum per opes moribus, nec minus de mira sapientia ac provida arte, fidemque omnem superante vi naturae, per quam Numen intelligi voluit. Itaque licet Epicuri immersus erroribus, tamen ab Atheismi *ἔγκλημα* absolvitur, iudice Ulrico Zwinglio lib. de Providentia T. I. Opp. 356. A Georgio Agricola praefat. ad libros X. de natura fossilium arguitur, *quod interdum haud observavit, a diversis scriptoribus unam rem duobus vel pluribus vocabulis appellari, interdum contra res duas vel plures uno vocabulo*. Talium hallucinationum plenum esse ait Salmasius pag. 258. qui passim etiam illas notavit exercitationibus in Solinum. vide pag. 298. 302. 303. Iosephus Scaliger in Scaligerianis primis pag. 85. *accuratus Plinii lector deprehendet, ipsum Plinium omnia, quae ex variis auctoribus excerpebat, ordine literarum sive Alphabetico in sua digessione adversaria, neglecto ordine naturalis, qui potior erat*. Confer et Reinesium III, 5. Var. Lect. Alia in diligentissimo illo viro notata vide, si placet, in Dan. Guil. Molleri diss. de Plinio Secundo pag. 20. seq. Non in omnibus obstringere se fidem suam, potiusque ad auctores relegare plus simplici vice prae se fert Lib. VII. Cap. 1. *qui dubiis, inquit, reddentur omnibus, modo ne sit fastidio Graecos sequi, tanto maiore eorum diligentia vel cura maiore*. Adde VIII, 22. *Sint ista, ut rerum Naturae libuit, inquit II, 52. aliis certa, aliis dubia, aliis damnanda: nos cetera, quae sunt in his memorabilia, non omitemus*: et II, 98. *ut nihil, quod equidem noverim, praeteream*. Hinc aequius de Plinio nostro iudicat Io. Raius Epistola ad Io. Listerum, (Bibl. Angloise Tom. IV. p. 10.) ne alios iam memorem, quorum testimonia conguessit Iac. Pontanus lib. V. *ῥιλονυκλας* c. 1. pag. 142. et lib. 6. c. 10. p. 195. Sane reprehendi non raro Plinium immerito, ac praeter rem mendacii argui, ubi quae tradit verissima esse comperiuntur, pulchre notatum est a Casparo a Reyes, qui erudite illustrat locum lib. VIII. c. 50. *atque etiam morbus est aliquis per sapientiam mori*. Sed de reprehensoribus et cavillatoribus Plinii videndus III. Rezzonicus T. I. Lib. VII. qui de iis copiose ibi dixit et accurate.

SCRIPTA DEPERDITA.

Deperdita Plinii scripta haec enumerantur a Plinio iunior Epp. III, 5. *de iaculatione equestri* liber unus: *de Vita (L.) Pomponii Secundi libri II.* (Pomponius hic Veronensis an Novocomensis fuerit, pariter, ut de Plinio

ipso disputatur. Novocomensem fuisse defendit idem Comes Rezzonicus Tom. I. p. 150.) *Bellorum Germaniae* libri XX. *Studiosus* libri III. Voll. VI. *Dubii Sermonis* L. VIII. *Historiarum* XXXVII. *a fine Aufidii Bassi. Electorum* CLX. non in libris scriptis numerandi. Fuere enim tantum Loci excerpti e scriptis lectis ad usus varios vel cogitandi vel scribendi. De his omnibus diligenter scripsit saepe laudatus Rezzonicus T. I. L. V. Ipse Plinius, auctor, hos libros interdum tangit, ut H. N. VIII, 42. *librum de iaculatione equestri*, XVI, 4. *de Vita Pomponii* in Praefat. *libros dubii sermonis*: item ibidem *libros Historiarum*, et II, 53, 83. Alios praeter hos alii, ut *de bellis Germanicis* Tacit. A. I, 68. Symmach. IV, 18. *Libros dubii Sermonis*, Grammatici, Diomedes, Charisius et alii.

SCRIPTA VARIA AD PLINIUM PERTINENTIA.

Exempla Operis huius scripta adhuc exstant permulta; quorum magnum numerum diligenter enarrat et recenset III. Rezzonicus Comes T. II. p. 218. Pleraque sunt recentioris aetatis: et circa tempora restitutarum literarum, quaedam etiam Sec. XV. scripta. Nam propter copiam doctrinae celebratam multi cupiebant exemplum libri habere, unde et post tam frequentes editiones factae. Inprimis antiqua et clara sunt exempla: *Ricardianum* Florentiae, quod nonno saltem seculo scriptum putatur; *Toletanum*, quo Pintianus et Schottus usi sunt; et *Escorialense* e seculo eodem nonno, nondum collatum cum edd.; *Parisiense* tempore Caroli Calvi scriptum, et pauca alia. Exemplar *Gottorpiense* quoque celebratum est a nonnullis: idque conferrum cum edito exemplo optat III. Rezzonicus. Sed de usu Codd. ad constituendum textum Plinii post recensitas editiones aliquid monebimus. Valde inter se variare scriptos libros, omninoque valde vitiosos esse, non est mirum, in tanta magnitudine operis, et multitudine rerum vulgo non notarum, quum etiam in iis libris, quorum popularia argumentum est, tanta vitiorum copia irrepserit. Nec illa vitiositas est nova. Nam *Symmachus* iam de eo malo questus est, Epist. I, 24. Similia alii tradunt. *Guibertus* ait, *Robertum* quendam, Abbatem Montis S. Mich. incidisse in exemplum Plinianae hist. valde vitiosum; id eum correxisse feliciter. Qualem illam hominis, illo tempore, correctionem fuisse putemus? Apud Decembrium autem Polit. liter. p. 44. *Lonelus* ait, se multa Plinii exempla e remotis etiam nationibus conquisivisse, ut adiutoribus Guarino et Victorino correctissimum haberet. Et omnino, non modo ante, sed et post inventam typographiam in editis exemplis, ut *Stephanus* ait, in Epist. de typogr. sua, p. 42. Plinium coniecturis omnium tanquam acupum misere expositum fuisse.

VERSIONES.

Versiones Plinianae historiae exstant pluribus linguis. Prima est sine dubio *Italica Christoph. Landini*, primum edita, quod quidem certo constat, Venet. 1476. f. per Iensonum; saepe illa repetita. De hac versione intelligendum, quod dicit Sabellicus de linguae latinae restauratione p. 334. med. *Landinum Plinium et Livium, duo linguae latinae lumina, non sine periculi suspitione omnibus vulgasse*. Nam idem et Livium Italicum fecit. Si verum est, quod traditum reperi a nonnullis, e libro scripto factam esse hanc versionem, usus etiam criticos habet. Sed tum iam edita exempla plura exstabant: potuit tamen, ubi haerebat, libros scriptos consulere, quod an et quomodo factum sit, indicabunt ii, qui cum editis contulerint accurate. In editione repetita nona Venet. 1484. correctorem habuit *Io. a Francesio*, in decima ibid. 1543. 4. *Ant. Brucciolus*: qui deinde a se versum Italice Plinium edidit Venet. 1548. 4. Novam

post dedit *Ludov. Dominicus* Venet. 1561. 8. etiam additis notulis; quae illas obscuravit, etsi Brucciolum fere sequitur sensu, et verbis elegantior est, ut iudicat illustris Rezzonici.

Gallica versio totius operis Pliniani exstat, facta ab *Antonio Pineto* (du Pinet) cuius prima certa editio est Lugd. a. 1566. apud Claud. Sennetonum: (nam altera 1562. incerta est) saepe repetita in Gallia et extra Galliam. — Novam versionem moliri coepere viri quidam docti medio hoc seculo nostro, sed res exitum non habuit. Nuper autem nova versio lucem vidit cum textu latino, ita facto, ut nihil in eo poneretur, quod non in aliquo libro scripto exstaret; quod est ad commendationem operis apud vulgus speciosum: versioni subiectae sunt notae, ad res maxime explicandas et illustrandas pertinentes; (quanquam et grammaticae et criticae insunt:) in quibus utique multa vulgaria etiam verbosius, quam necesse erat, traduntur. In eo opere plures laborarunt; unus scripsit, praesertim versionem, ut una orationis forma operi redderetur: quae est, quoad nobis iudicare licet, elegans. Prodiit 1771. 1782. Paris. 4. XII tom. Opus debetur maxime Cl. *Poinsinet de Sivri*. — De *Durandi* versionibus particularum Plinianarum infra dicitur.

Hispanica versio una modo typis vulgata est, *Hieronymo Gornesio* ab *Huersta* auctore (nam *Francisci Hernandii* versio librorum 26. scripta tantum exstat) eiusque pars prima Libros XI. complexa primum prodiit Mantuae Carpet. a. 1624. altera 1629. f.

Anglice versus est Plinii textus a *Philemone Bata-* vo, qui in Anglia medicinam fecit, editusque Lond. 1634. — *Belgica* Arnheimii primum a. 1619. 4. deinde Amstelod. a. 1664. 8. sub titulo: *Plinius van Menschen, Vogel, on de Vischen*. — *Germanice* versus olim ex parte est, a L. I. usque ad L. V. Argentor. 1509. fol. et a L. VII. usque ad XI. per notum illum *Henricum Eppendorpium*: quae versio prodiit Argentorati 1543. Sed alia versio facta est postea per *Joannem Heydenum*, quae primum prodiit Francof. 1565. fol. deinde 1571. 1584. et 1600. repetita. Res non est tanti. Nam nemo eam hodie legere curet, nec adeo multum de ea sperare licet. Nuper autem Rostochii Vol. I. 1764. Vol. II. 1765. 4. prodiit novi exempli versio Germanica, cuius auctor fuit *Io. Dan. Denso* Pomeranus: qui post diuturnum rerum naturalium studium, et cognito ingenio Pliniano, non male adeoque praeparatus ad hunc laborem accessit; non modo sensus Plinianos bene exprimere conatus est, sed et rebus nondum nomen Germanicum habentibus, nomina apta imponere: quae res ei saepe non male cessit. Ceterum aliud volumen promisit, in quo et emendaretur textus Plinianus et historia naturalis ad nostra usque tempora continuaretur, h. e. nova post Plinium in quoque genere inventa traderentur. In quo virum doctum non solita nostrae aetati festinatione uti, res ipsa docet, quum nonus ab illius promissi tempore annus labatur, necdum illud volumen prodierit. Novae versionis auctor exstitit *G. Grosse*, quae versio duodecim voll. prodiit Francof. 8. 1781-88.

Arabica versio, auctore *Honiam*, fil. *Isaaci*, memoratur in *Herbeloti Bibliotheca Oriental.* p. 199. et in *Act. Erud.* 1720. p. 415.

INTERPRETES PARTIUM QUARUNDAM.

Iuvat etiam per saturam paucis referre, qui partes quasdam Plinianae operis illustrarunt. M. Antonius *Sabellicus* Centuriis duabus annotationum, varia Plinii loca illustravit, quae recusae sunt Venet. 1508. et exstant in T. I. Facis Gruter. De his saepe ille in *Epp. Rob. de Valle* Rothomagensis dedit Explanationes difficilium Plinii locorum a. 1500. 4. (exigui momenti, iudice Harduino). Nic. *Leonicens* de Plinii, et aliorum Medicorum erroribus: cuius liber pri-

mum prodiit a. 1491. Additus est liber de herbis, fructibus, animalibus, metallis, serpentibus etc. in editione Basil. 1529. 4. in quo refellit, quem vocat Patronum Plinii (s. Sabellici) i. e. Collinutium. Eiusdem Leonicensi de falsa quarundam herbarum inscriptione in Plinio, Argent. 1536. Huic rescripsit Pandolph. *Collinutius* in defensione adversus Leonicensem Pliniomastigem. v. et Epist. Totti et Menochii p. 211. seqq. adde ill. Rezzonici Plin. L. VII. p. 217. ubi p. 219. etiam Verderius refellitur.

In *Plinii Praefationem* commentarius *Marini Becichemi* Scodrensis prodiit Paris. 1519. Corn. *Vitellii* Epist. ad Parthenium Benacensem, qua eandem praefationem illustrat, Perotti Cornucopiae subiungitur, in quo saepe Plinius explicatur: *Philippi Melancthonis* paraphrasis prodiit cum Orationibus duabus Demosthenis in Aristogitonem Latine versis Hagenoae 1527. 8. Video etiam laudari Antonium *Fabrum* (vide Catalogum Bibliothecae Seilerianae pag. 124.) in Plinii praefationem Rom. 1510. 4. *Leodegarii a Quercu* commentarius prodiit primum Paris. 1556. 4. apud Vascosan. tum Heideb. 1600. 8. In illam praeterea scripsere Martinus de *Figuredo*, Olyssipone 1529. f. *Adrianus Turnebus*, (in libris Nat. hist. praefatio ex emendatione *Adr. Turnebi* cum eiusdem notis. Paris. ap. Vascosanum, 4.) qui notas suas Guil. *Pellicerio*, Montispelessuli Episcopo, debere se fatetur, et quas Harduinus sibi haud visas memorat: *L. Antonius Flaminius*, atque *Antonius Ferrariensis*. *Pellicerii* notis in Plinium MSS. usum se fuisse Harduinus testatur. Similiter ineditae alicubi delitescent in Plinium notae Antonii *Nehrisse-* nis, Ioannis Andreae *Stranaei*, *Petri Ciacconii*, *Christophori Longolii*, et fortasse *Franc. Calvi*. Vide animadversiones philologicas *Thomae Crenii* T. 7. p. 12. et 207. seq. D. de *Aylva* (forte de *Sylva*, inquit Harduinus) *Medici Frisii* commentarios in Plin. laudat *Muntingius*.

In *Librum I et II Francisci de Villabolo* exstat glossa naturalis, Compluti 1524. fol. In *Librum II Georgius Valla*, Venet. 1502. 4. *Iacobus Zieglerus*, de quo v. *Schelhornii* Amoen. hist. Tom. II. p. 265. *Collinutius* et *Vadianus*, Basil. 1531. 4. *Iacobus Milichius*, Prof. Mathem. Vitemb. Hagenoae 1534. 4. *Halae Suevorum* 1538. 4. Francof. 1543. 1553. 1563. 4. Paris. 1563. 4. Lips. 1573. 4. Is vero res ipsas potius tractat, quam auctoris sensum investigat; tum se adiutum proficitur *Ziegleri* commentariis in eundem librum, neque tamen totum subtiliter conscriptis. *Rudolph. Goclenius*, Marburg. 1612. 12. *Gelenius* emendatus Paris. 1543.

In *Librum VII Guglingerus*, Cracov. 1526. 4. In locum Plinii VII, 50. ubi *mortis per sapientiam* mentio, (verba Plinii sunt: *Atque etiam morbus est aliquis per sapientiam mori*.) scripsere *Alciatus* II, 60. *parerg. Mercurial.* VI, 20. Var. lect. *Bisciola* XVII, 12. hor. subseciv. *Cerda* ad *Georg. Virgilii* IV, 260. *Eduardus Fernandez*, *Ioannes de Luna Vega*, *Franciscus Ximenez Guillen*, et *Io. Pineda*, *Beverovicus* quaeest. *Epistol.* pag. 23. 27. 66. 69. 78. et *Wedelius* *Centur. I. diss. Medico Philolog.* X, 10.

In *Librum IX Francisci Massarii* Veneti castigationes et adnotationes Basil. 1537. 4. cum praefat. B. *Rhenani*, Paris. 1542. 4. In *Libri XXX cap. I et II* commentarius argutissimi scriptoris, i. e. *Io. Tritheimii*, complectens Magiae naturalis rationem, prodiit *Herbipoli* 1548. 4. quo difficultates Plinianae, praesertim de Magia, explicantur et tolluntur. Nic. *Maroneae* Commentarius in Plinium et *Dioscoridem* de amomo editus est Basil. 1608. 4. *Melch. Guilandini* in aliquot capita Plinii lib. XIII. (de papyro) Venet. 1572. 4. *Lausannae* 1576. 4. contra quem *Iosephus Scaliger* in scriptis postumis scripsit Paris. 1610. 4. *Plinius de Piscibus* cum scholiis *Io. Caesarii* prodiit Venet. 1518. 4. Argentorat. 1534. 4. *Christiani Gabrie-*

lis *Fischeri*, Regiomontani nota ad Plinii IX, 33. (num. 52. Harduin.) de Concharum differentiis, in Actis Eruditor. a. 1733. p. 487. Antonii *Vallisnerii* dialogos inter Plinium et Malpighium legas in Museo Minervae Venetae (Galleria di Minerva) Tom. I, pag. 297. et Tom. III, pag. 297. 353. quibus ingeniose refellitur generatio, quam ex putredine sine semine fieri multi sibi persuaserant. Vide et Diarium Venetum, Giornale de' letterati d'Italia, Tom. 13. p. 180.

De duabus partibus Pliniani operis etiam bene meruit David *Durandus*, Sacerdos Londinensis et Societatis eruditae Lond. Sodalis, primum de L. XXXV. ad calcem libri, *Histoire de la peinture ancienne*, qui prodiit Lond. 1725. f. cum figg. deinde de L. XXXIII. de auro et argento ad calcem libri: *Histoire naturelle de l'or et l'argent*. Lond. 1729. f. Primum utrumque librum fecit francicum, textum latinum libri utriusque ex MSS. Voss. et ed. pr. 1469. emendare subinde tentavit, suasque notas addidit, ad L. XXXIII etiam Gronovianas, ut et aliorum, ut Pintiani, correctiones et notas, et Harduini. Inprimis digna est, quae legatur praefatio ad Historiam Picturae, ad notitiam scilicet edd. quarundam veterum. Ceterum in notis ipsius exempla latinitatis non bene intellectae plura reperimus. Etiam *praefationem Plinii* ab eo editam et ex iisdem libris correctam Lond. 1728. 8. reperimus: ipsi non vidimus.

Post hunc nuper plura loca Pliniani operis e libris scriptis editisque feliciter correxit et explicavit illustravitque Ill. *Rezzoncus* in praeclaro Disquisitionum Plinianarum opere, ut T. I, p. 242. seq. *Librum primum* ad Vespasianum. T. II, c. IX, p. 3. *Libri II*, et ceterorum omnium particulas plures, hoc nomine praeclare de Plinio meritis, etiam exemplo illius operis diligenter tractandi proposito, quod imitentur, qui Plinii novam et perfectam editionem curare instituant.

Neque ex hoc numero excludemus Io. Matth. *Gesnerum*, qui *Chrestomathiam Plinianam* cum notis edidit Ienae a. 1723. 8. repetitam et emendatam Lips. et Zellae a. 1753. in quo libro est ad Plinium et intelligendum egregia praeparatio, et ad totum lectione cognoscendum invitatio. Et venit ei aliquando, Goettingae quum esset, in mentem totum opus edere, quum ei etiam Codex oblatus fuisset ab aliquo in vicinia Goettingensi (Eyringii Biographia Gesneri T. III, p. 352), et copia esset exempli Pliniani operis a Petr. Francio cum Cod. scr. collati; haberetque collegas rerum naturalium et medicarum peritissimos, quos in locis ad Physicorum et Medicorum disciplinam pertinentibus in consilium vocare posset, melius deinde eas dicturus, quam ipsi possent. Sed id institutum exitum non habuit.

Finem vix reperiremus, si omnes memorare vellemus, qui per varias occasiones Plinio profuere. Sed principes sunt *Budaeus*, Iul. Caesar *Scaliger*, *Salmasius* in Polyhistore, et notis ad Hist. Aug. scriptores, in quibus et locum de papyro ita explicavit, ut nihil, quod melius dici posset, reliquerit. — Nec praetermittendus *Scheuchzerus*, cuius *Dialogus inter Plinium et Salmasium* in Clerici Bibl. Sel. T. XVII, p. 192. et in eius Hist. nat. Helvet. plura sunt, quae ad Plinium

pertinent, ut P. VI, pag. 130. 150. *de androdamente* ad XXXVII, 10. Et eius libri multa vel explicantur vel illustrantur ab iis, qui *de gemmis* scripserunt: multa in Commentariis Acad. Paris. literarum bonarum, Partibus quidem recentioribus, etiam ad artes pertinentia, etsi non raro infeliciter, propter latinitatem non satis intellectam, inprimis ab Com. *Caylus*, aut vitiosam scripturam.

Fuerunt etiam, qui in Plinio laborarunt edendo, sed absolvere destinata non potuerunt. De miro studio Christophori *Longolii* Mechliniensis, qui a. C. 1522. natus, Patavii obiit, quum vix annos 34. vixisset, quos labores suscepit, quae itinera et pericula obierit, ut Plinianam Historiam digne illustrare posset, vide quae so Melchioris Adami vitas Philosophorum in Longolio. Idem Adamus narrat, Longolium paene puerum plura in Plinio emendasse et notasse, quae ipso inscio et invito in Gallia fuerint edita. Memorat etiam Orationem, de laudibus C. Plinii, ac commentaria in XI Plinii libros. Et Gesnero *Longolii* Commentaria in Plinium celebrantur, quem Pictavii publice cum summa omnium admiratione docte et eleganter fuerit interpretatus. Tamen Longolium et Steph. *Aquaeum*, qui Paris. 1530. f. edidit Comm. in Plin. minorum gentium interpretes vocari video ab Andr. *Schotto*, qui in Epistola ad Ortelium, Melae subiecta, *Pintiani*, inquit, in *Plinium utinam te hortante Plantinus noster*, typographus omnium quot sunt, erunt, maxime industrius, in vulgus edat cum Iac. Susii et Brugensium notis: esset cur *Reipublicae literariae, patriae, et Plinio ipsi iam paene in integrum restituto gratularemur*. Nos *Toletanum Codicem MS.* quo usus est *Pintianus*, inspeximus, non pauca relicta collegimus, *Solinum quoque et Capellam cum MSS. compositos recensuimus: sed mature scire sinam*. Ex eodem Schotto praeterea discimus, quod Plinium illustravit etiam seculi sui alter Varro, Petrus *Ciacconius* Toletanus, cuius vigilias Plinianae adhuc, inquit, nobis heredes invident et thesauro incumbendo premunt. Petri *Pierii Smensae*, Schotani, notas et emendationes in Historiam naturalem Plinii memorat Suffridus Petri de scriptoribus Frisiae decad. XVI, 2, nunquam editas, ut existimo, quemadmodum et Roberti *Constantini* Antonii Teissierius in elogiis Thuaneis Gallice versis illustratisque Tom. 4. pag. 508. Dan. Guil. *Mollerus* in diss. circulari de Plinio Secundo, Altdorf. 1688. 4. notat Nicolaum *Rigaltium* quoque et Octavium *Ferrarium* Plinii Historiae naturali recensendae animum applicuisse, licet consilia eorum mors praeverit. Ipse Ferrarius pag. 309. Epist. *De Plinio vix ulla spes superest, quum immensum pelagus et summa dies inflans vela colligere et retro cursum vertere impellat. Itaque labor omnis non sine fructu per tot annos magno scriptori impensus frustra susceptus fuerit. Sic Diu voluere*. Eodem loco testatur, se veterem editionem Venetam contulisse cum manu exarato codice, qui Pici Mirandulani fuerit. Notas Ferrarii non ultra librum duodecimum processisse a. 1675. testatus est Christophorus Arnoldus. Vide Burchard. Gotthelf Struv. T. I, fascic. 7. actor. literariorum ex MSS. eruditorum p. 78.

EDITIONES PLINII.

- 1469 Editio princeps, Veneta fol. per Ioannem Spirensem Germanum. (Qua ed. non usus est Harduinus.)
- 1470 Romana I., naturalis historia. Ad calcem haec leguntur: Sub Romano pontifice Max. Paul. II. Veneto, impress. Romae in domo Petri et Francisci de Maximis iuxta campum Florae, praesidentibus magistris Conrado Sweynheim et Arnoldo Pannarz, anno Dominici natalis, 1470. fol. cum epistola Io. Andreae, Aleriensis episcopi, ad Paulum II.
- 1472 Veneta II., (Harduino I.) historiae naturalis libri XXXVII. cum Andr. Aleriensis ep. ad Paulum Secundum Venetum. Venetiis per Nicol. Ienson Gallicum. fol.
- 1473 Romana II, repet. Rom. 1470 fol. quam editionem Brotheus curavit, qui textum Plinii 275 locis ex codice quodam a Perotto emendato, correxit, sectionesque capitulum et titulos primus fecit.
- 1476 Veneta III. per Nicol. Ienson. fol. quae repetitio videtur ed. 1472.
- 1476 Parmensis I. fol., ducta e Iensoniana, sed locis nonnullis emendata a Beroaldo.
- 1479 Tarvisina fol. sequitur Parmensem.
- 1480 Parmensis II., typis Andr. Portiliae fol. item sequitur primam.
- 1481 Parmensis III. fol. typis Andr. Portiliae.
- 1481 Veneta IV. fol. apud Thomam de Blavis, e Parmensibus posterioribus ducta.
- 1483 Veneta V. (Harduino II.) impr. opera et impensis Io. (Rainaldi) de Novimago Alanani, anno natiuitatis domini 1483 d. VI. mensis Iunii, fol. Adiectae sunt quaedam correctiones; ceterum editio mendosa.
- 1486 Veneta VI. fol.
- 1487 Veneta VII. impr. per magistrum Marinum Saracenum.
- 1496 Brixiensis I fol. typis Angeli et Iac. Britannicorum. Hae omnes editiones Parmensem sequuntur.
- 1492 et 1493 Castigationes Plinianae Hermolai Barbari, Romae fol. quas deinde plerique receperunt.
- 1496 Veneta fol. cum castigatt. Herm. Barbari per Barthol. de Zanis.
- 1497 Veneta, apud Bernardum Benalium, ex correctione Hermolai Barb., fol.
- 1498 Veneta fol. apud eund. rep. ed. prioris.
- 1498 Veneta fol. cum praefat. Palmarii. Repetitio est Venetae a. 1472., correctae ad mptum librum Barberinianum, additis etiam variantibus in margine.
- 1498 Brixiensis II. fol. e castigationibus Hermolai Barbari, cum notulis quibusdam marginalibus manu Guil. Pellicerii Episc. Monspelienensis passim exaratis, in decem fere priores libros. Sequitur haec editio Benalianam, unde apparet, falsum esse numerum in calce eius adiectum 1496, forte ex priori Brixiensi ductum.
- 1499 Naturae historiarum libri XXXVII, e castigationibus Hermolai Barbari quam emendatissimi editi. In calce: Impressi Venetiis per Io. Alvisium de Varisio Mediolanensem, 1499. d. 18. Maji. fol. (Curavit h. ed. Io. Bapt. Palmarius. Harduinus non inspexit.)
- 1507 Veneta. F. C. Plinii Secundi Veronensis historiae naturalis libri XXXVII ab Alexandro Benedicto physico emendatiores redditi. Impress. per Ioannem Rubeum et Bernardinum fratresque Vercellenses ab incarnatione anno Domini 1507 die XVI Ianuarii. — Multa in hac ed. bene sunt emendata ex codice antiquo, et variantes additae, indexque adiectus et Hermolai Barbari castigationes.
- 1510 per Alex. Benedictum, Veron. 2 voll. 8.
- 1510 ab Alex. Benedicto emendatiores redditi, 2 voll. 8. sine loci et typographi nomine. rep. ed. 1507.
- 1511 C. Plinii Secundi nat. historia cum quibusdam Hermolai Barbari, Viri undecunque periti lectionum annotationibus etc. quae omnia emunctis a Nic. de Pratis characteribus Francisci Regnault ac Io. Frellon impendio in Lutetiae Parrhisiorum Academia feliciter impressa, anno a nostrae salutis redemptione MDXI. fol.
- 1513 Paris. fol.
- 1513 Venet. cum Alex. Benedicti emendatt. Venetiis per Melchiorrem Sessam, cum figuris. Editio nitida et rara.
- 1514 Paris. ap. Nic. de Pratis, per Franc. Regnault. fol.
- 1515 Aldina. Hist. nat. Venet. partes tres. 8.
- 1516 C. Plinii Secundi hist. nat. libri XXXVII. olim ab Alex. Benedicto castigati, nunc autem ex collatione multorum exemplarium diligentius recogniti. Venetiis, a Phil. Pincio Mantuano impr. a. MDXVI die ultimo Decembr. etc.
- 1518 fol. Hagenaë ex Hermolai Barbari emendatione et Io. Bapt. Palmarii, cum Indice Io. Camertis. Repetitio est Venetae a. 1498.
- 1519 Venet. fol.
- 1524 Paris. fol. — (Et haec et 1514, 1513 et 1514 sequuntur ed. Hermolai.)
- 1524 Colon. 8. per Io. Caesarium.
- 1524 Colon. fol. per Io. Caesarium. Ed. multis locis emendata. (Caesarii scholia in Plinium et Oppianum prodierunt Argent. 1534. 4.)
- 1525 Basil. fol. ap. Io. Frobenium, ab Erasmo curata. Sequitur Coloniensem, sed emendata ex codice antiquo.
- 1525 Veneta cum castigationibus Hermolai B. fol.
- 1526 Paris. fol. Curavit h. ed. Angelus quidam, maxime secutus Hermolaum, sed adhibitis etiam codicibus et adiecto indice ex Camerte.
- 1530 Basil. fol. per Beatum Rhenanum. Ducta ex Erasmiana 1525.
- 1532 Paris. f. curante Petr. Bellocirio, (vero nomine Danesio.) Editio perbona.
- 1534 Hermolai Barbari in Plin. castigationes. Basil.
- 1535 Venet. 4 voll. 8. ed. Andr. Asulano, sub Aldi in signi. Praefatus est Andr. Rabirius Brixianus.
- 1535 Castigationes Sigism. Gelenii, qui genuinum Plinii textum codicum ope ab Hermolai Barbari

- emendationibus vindicavit, unde eum plerique sunt secuti.
- 1535 Basil. fol. per Beatum Rhenanum. Usus is est Aldina. Sed et Gelenii castigationes accessere.
- 1536 Venet. ap. Ald. 4 voll. 8. cum dupl. indice. rep. 1535.
- 1536 Beati Rhenani castigationes in aliquot Plinii locos (Lib. I — XIV.) Basil. fol.
- 1538 Venet. 3 voll. 8. rep. ed. 1535.
- 1539 Basil. fol. c. castigg. Sigism. Gelenii et Beati Rhenani. Usus est editor Aldina.
- 1540 Venet. 2 voll. 8. rep. ed. 1535.
- 1543 Basil. per Sigism. Gelenium.
- Paris. apud Audouenum, sine loco et anno.
- 1543 Paris. fol. apud Reynault.
- 1543 Paris. fol. apud Barthelinum et Rolandum.
- 1545 Basil. fol. accurate Frohenio. (E Geleniana ducta.)
- 1548 Lugduni ap. Beringos fratres fol. (E Gelenii edit., cum eiusd. notis; additis quibusdam lectionibus variantt.)
- 1548 Frelloniana. (Sed Frellonius cum Beringis exemplaria videtur esse partitus; unde eadem cum priori.)
- 1549 Basil. Frobeniana.
- 1554 Basil. fol. cum adnott. Gelenii.
- 1559 Naturalis historiae libri triginta septem, a Paulo Manutio multis in locis emendati. Castigg. S. Gelenii. Index plenissimus. Venet. ap. P. Manutium, fol. (Est repet. ed. Lugd. 1548.)
- 1560 et 1561 Lugd. 12. ex castigatione Andr. Morguesii, apud haereds Iac. Iuntae (i. e. Phil. Tinguum, qui diserte commemoratur in praefatione) unde Iuntina editio appellatur, non recte. Adiectae sunt varr. lectt. ex codicibus.
- 1561 Lugd. fol. apud Anton. Vincentium cum praefat. Io. Nic. Victorii.
- 1561 Lugd. opera Iuntarum, 16.
- 1563 Lugd. fol. apud Frellonium vel Vincentium (erant enim socii librarii) cum notulis in margine, et in fine notis Gelenii.
- 1565 Colon. 8.
- 1571 Venet. fol. apud Hieron. Scotum. Textus est Paulli Manutii.
- 1582 Genev. e Geleniana ducta.
- 1582 Frankofurti fol. (ad Basileenses facta.)
- 1582 Lugd. Bat. fol. apud Petrum Sanctandream.
-
- 1587 Lugd. fol. per Iacobum Dalecampium, Medicum. Is et ex codd. mptis praesertim Chiffetii et Cuiacii excerpta dedit, et ad intelligendum egregie profuit, unde plerique sequentium eum secuti sunt.
- 1593 Genev. 8. apud Iac. Storerium, e Geleniana et Dalecampiana ducta.
- 1593 Lugd. Bat. fol. apud Hieron. Commelinum, similis fere ed. 1582. — Eodem hoc anno apud eundem etiam recusae sunt castigationes Rhenani, fol.
- 1597 Lugd. fol.
- 1599 Francof. fol. rep. ed. 1582. Sed et Dalecampio usus est editor. Accessere notae anonymi, forte Iani Gruteri.
- 1601 Genevae 12. apud Iac. Storerium. rep. ed. 1593.
- 1606 Lugd. fol. rep. ed. 1587.
- 1608 Francof. 8. rep. ed. 1599.
- 1608 Francof. 8. apud Claudium Marnium et haereds Io. Aubrii. rep. ed. Dalecamp. 1587.
- 1613 M. Guilandini comm. in Plinii de papyro capita III. ex rec. H. Salmuth. Ambergae. 8.
- 1615 Genev. fol. sumt. I. Crispini.
- 1616 Genev. fol. ap. Storerium.
- 1620 Salmasii Exercitt. Plinianae in Solinum, Paris. ap. Drouart, fol. 2 voll. (rep. Ultraiecti 1687. fol.)
- 1631 Genevae, sumtibus I. Crispini, fol.
- 1635 Lugd. Bat. 3 voll. 12. ex officina Elzeviriana per Io. de Laet.
- 1669 Naturalis historiae Tomus I — III. Cum commentariis et adnotationibus Hermolai Barbari, Pintiani, Rhenani, Gelenii, Dalecampii, Scaligeri, Salmasii, Is. Vossii, et variorum. Accedunt praeterea variae lectiones ex Mss. compluribus ad oram paginarum accurate indicatae. Item Io. Frid. Gronovii notarum liber singularis. Lugd. Bat. Roterod. ap. Hackios, 8.
-
- 1685 Harduini I. Paris. 5 voll. 4.
- 1723 Harduini II. Historiae naturalis libri XXXVII. quos interpretatione et notis illustravit Ioannes Harduinus. Iussu regis Christianissimi Ludovici magni, in usum Delphini. Editio altera emendatior et auctior. To. I — III. Parisiis, typ. Ant. Urb. Coustelier, fol. (XV codicum usus lectionibus, octo ipse contulit. Notae textui subiectae difficiliora explicant; criticae ad calcem cuiusque libri sunt reiectae. In textu tamen quaedam residua sunt vitia per errores typographorum in edit. vulgaribus orta. Adiecti indices tres, geographicus, personarum, et verborum sententiarumque.)
- 1723 Chrestomathia Pliniana I. Matth. Gesneri exhibet loca selecta hist. natur. Ienae. 8.
- 1741 Paris. (Basil.) fol. repet. ed. Paris. 1723, sed valde vitiose.
- 1760 Hist. nat. Paris. ap. Brocas et Barbou.
- 1766 Berolini, Tomis V. 8. (ex Harduini edit. textu exscripto, cum indicibus, in quibus additae etiam sunt explicationes rerum et sententiarum, curante I. P. Millero.)
- 1769 Paris. ap. Io. Barbou. 12.
- 1771 Hist. natur. de Pline, traduite avec le texte latin, des notes et observations sur les connaissances des anciens, comparés avec les decouvertes des modernes, auct. Poinset de Sivry. A Paris 1771 — 1782. Tom. I — XII. 4.
- 1776 Selecta capita quaedam ex C. Plinii Sec. hist. nat. ad usum scholarum edidit Iac. Aikin. Londini. 8.
- 1778 C. Plinius Sec. de Aquatilibus c. commentariis Laur. Theod. Gronovii. Lugd. Bat. 8.
- 1778 — Cum interpretatione et notis integris Io. Harduini, itemque cum commentariis et adnotationibus Hermolai Barbari, Pintiani, Rhenani, Gelenii, Dalecampii, Scaligeri, Salmasii, Is. Vossii, I. F. Gronovii, et variorum. Recensuit, varietatemque lectionis adiecit Io. Georg. Frid. Franzius. Lips. imp. Guil. Gottl. Sommeri. 8. Voll. I — X. 1778 — 1794.
- 1783 Caii Plinii Secundi Historiae naturalis libri XXXVII. ex recensione Ioannis Harduini. Praemittitur notit. liter. Accedit index, studiis societatis Bipontinae. Vol. I — V. 8. (indice non adiecto.)
- 1790 ex historia naturali excerpta, quae ad artes spectant, ed. Heyne. 8. Gotting.
- 1824 Excerpta ex Plin. hist. nat. l. XXXIV. quae ad artes spectant, ed. E. F. Wüstemann. 8. Gothae.
- 1830 minor nostra prodit editio, quinque tomis. 16. cum indice. Lipsiae ap. Tauchnitz.
- 1831, 1832 primi prodierunt tomi ed. quam recognovit variet. que lect. adiecit Jul. Sillig. 12 mai. Lips. apd. Teubner.
- 1836 inchoata est edit. Iassonii de Grandsagne apud Panckouke, in Bibliothecae novae scriptorum latinorum Vol. XII. Paris. 8.

C. PLINII CAECILII IUNIORIS
E P I S T O L A E D U A E
I N Q U I B U S
D E V I T A P L I N I I A V U N C U L I S U I
D I S S E R I T.

LIBRI III. EPISTOLA V.

C. PLINIUS CAECILIUS MACRO SUO S.

Pergratum est mihi, quod tam diligenter libros avunculi mei lectitas, ut habere omnes velis, quaerasque, qui sint omnes. Fungar indicis partibus; atque etiam qui sint ordine scripti, notum tibi faciam. Est enim haec quoque studiosis non iniucunda cognitio. De iaculatione equestri unus. Hunc, quum praefectus alae militaret, pari ingenio curaque composuit. De vita Pomponii Secundi duo, a quo singulariter amatus, hoc memoriae amici quasi debitum munus exsolvit. Bello- rum Germaniae viginti, quibus omnia, quae cum Germanis gessimus, bella collegit. Inchoavit, quum in Germania militaret, somnio monitus. Adstitit enim quiescenti Drusi Neronis effigies, qui Germaniae latissime victor ibi perijt: commendabat memoriam sui, orabatque, ut se ab iniuria oblivionis adereret. Studiosi tres, in sex volumina propter amplitudinem divisi: quibus oratorem ab incunabulis instituit et perfecit. Dubii sermonis octo scripsit sub Nerone novissimis annis, quum omne studiorum genus paulo liberius et erectius periculosum servitus fecisset. A fine Aufidii Bassi triginta unus. Naturae historiarum triginta septem: opus diffusum, eruditum, nec minus varium quam ipsa natura. Miraris, quod tot volumina, multaque in his tam scrupulosa, homo occupatus absolverit? Magis miraberis, si acieris, illum aliquamdiu causas actitasse; decessisse anno sexto et quinquagesimo: medium tempus distentum impeditumque qua officiis maximis, qua amicitia principum egisse. Sed erat acre ingenium, incredibile studium, summa vigilantia. Lucubrare a Vulcanalibus incipiebat, non aspiciendi causa, sed studendi, statim a nocte multa: hieme vero, ab hora septima, vel quum tardissime, octava, saepe sexta. Erat sane somni paratissimus; nonnunquam etiam inter studia instantis et deserentis. Ante lucem ibat ad Vespasianum Imperatorem: nam ille quoque noctibus utebatur: inde ad delegatum sibi officium. Reversus domum, quod reliquum erat temporis, studiis reddebat. Post cibum saepe (quem interdum levem et facilem, veterum more, sumebat) aestate, si quid otii, iacebat in sole: liber legebatur: adnotabat excerpebatque. Nihil enim legit, quod non exciperet. Dicere etiam solebat, nullum esse librum tam malum, ut non aliqua parte prodesset. Post solem plerumque frigida lavabatur. Deinde gustabat; dormiebatque minimum. Mox, quasi alio die, studebat in coenae tempus. Super hanc liber legebatur; adnotabatur, et quidem cursim. Memini quendam ex amicis, quum lector quaedam perperam pronuntiasset, revocasse et repeti coegisse: huic avunculum meum dixisse, Intellexeras nempe? quum ille adnuisset, Curergo revocabas? decem amplius versus hac tua interpellatione perdidimus. Tanta erat parsimonia temporis. Surgebat aestate a coena luce; hieme intra pri-

mam noctis: et, tanquam aliqua lege cogente. Haec inter medios labores urbisque fremitum. In accessu solum balinei tempus studiis exinebatur. Quum dico balinei, de interioribus loquor. Nam dum destringitur tergiturque, audiebat aliquid aut dictabat. In itinere, quasi solutus ceteris curis, huic uni vacabat. Ad latus notarius cum libro et pugillaribus, cuius manas hieme manicis muniebantur, ut ne caeli quidem asperitas ullum studii tempus eriperet: qua ex causa Romae quoque sella vehebatur. Repeto, me correptum ab eo, cur ambularem: Poteras, inquit, has horas non perdere. Nam perire omne tempus arbitrabatur, quod studiis non impartiretur. Hac intentione tot ista volumina peregit, Electorumque commentarios centum sexaginta mihi reliquit, opisthographos quidem et minutissime scriptos: qua ratione multiplicatur hic numerus. Referebat ipse, potuisse se, quum procuraret in Hispania, vendere hos commentarios Largio Licinio quadringentis millibus nummum: et tunc aliquanto pauciores erant. Nonne videtur tibi, recordanti quantum legerit, quantum scripserit, nec in officiis ullis, nec in amicitia principum fuisse? rursus, quum audis, quid studii laboris impenderit, nec scripsisse satis nec legisse? Quid est enim, quod non aut illae occupationes impedire, aut haec instantia non possit efficere? Itaque soleo ridere, quum me quidam studiosum vocant: qui, si comparer illi, sum desidiosissimus. Ego autem tantum, quem partim publica, partim amicorum officia distringunt? Quis ex istis, qui tota vita literis assident, collatus illi, non quasi somno et inertiae deditus erubescat? Extendi epistolam, quamvis hoc solum quod requirebas, scribere destinassem, quos libros reliquisset. Confido tamen, haec quoque tibi non minus grata, quam ipsos libros, futura: quae te non tantum ad legendos eos, verum etiam ad simile aliquid elaborandum, possunt aemulationis stimulis excitare. Vale.

LIBRI VI. EPISTOLA XVI.

C. PLINIUS TACITO SUO S:

Petis, ut tibi avunculi mei exitum scribam, quo verius tradere posteris possis. Gratias ago. Nam video, morti eius, si celebretur a te, immortalem gloriam esse propositam. Quamvis enim pulcherrimarum clade terrarum, ut populi, ut urbes, memorabili casu, quasi semper victurus occiderit; quamvis ipse plurima opera et mansura condiderit: multum tamen perpetuitati eius scriptorum tuorum aeternitas addet. Equidem beatos puto, quibus deorum munere datum est aut facere scribenda, aut scribere legenda; beatissimos vero, quibus utrumque. Horum in numero avunculus meus et suis libris et tuis erit. Quo libentius suscipio, depono etiam, quod iniungis. Erat Miseni, classemque imperio praesens regebat. Nonum Kalend. Septembres, hora fere septima, mater mea indicat ei, apparere nubem inusitata et magnitudine et specie. Usus ille sose, mox frigida, gustaverat iacens, studebatque: poscit so-

leas, ascendit locum, ex quo maxime miraculum illud conspici poterat. Nubes (incertum procul intuentibus, ex quo monte: Vesuvium fuisse postea cognitum est) oriebatur, cuius similitudinem et formam non alia magis arbor, quam pinus expresserit. Nam longissimo velut trunco elata in altum, quibusdam ramis diffundebatur; credo quia recenti spiritu evecta, deinde senescente eo destituta, aut etiam pondere suo victa, in latitudinem vanecebat: candida interdum, interdum sordida et maculosa, prout terram cineremve sustulerat. Magnum propiusque noscendum, ut eruditissimo viro, visum. Iubet Liburnicam aptari: mihi, si venire una vellem, facit copiam. Respondi, studere me malle: et forte ipse, quod scriberem, dederat. Egrediebatur domo, accipit codicillos. Retinae classiarii, imminente periculo exterriti, (nam villa ea subiacebat, nec ulla nisi navibus fuga) ut se tanto discrimini eriperet, orabant. Verit ille consilium, et quod studioso animo inchoaverat, oblit maximo. Deducit quadriremes; ascendit ipse non Retinae modo, sed multis (erat enim frequens amoenitas orae) laturus auxilium. Properat illuc, unde alii fugiunt; rectumque cursum, recta gubernacula in periculum tenet, adeo solutus metu, ut omnes illius mali motus, omnes figuras, ut deprehenderat oculis, dictaret enotaretque. Iam navibus cinis inciderat, quo propius accederet, calidior et densior: iam pumices etiam, nigrique et ambusti et fracti igne lapides: iam vadum subitum, ruinaque montis litora obstantia. Cunctatus paulum, an retro flecteret, mox gubernatori ut ita faceret monenti, **FORTES**, inquit, **FORTUNA IVRAT**: Pomponianum pete. Stabiis erat, diremtus sinu medio. Nam sensim circumactis curvatisque litoribus mare infunditur. Ibi, quamquam nondum periculo appropinquante, conspicuo tamen, et, quum cresceret, proximo, sarcinas contulerat in naves, certus fugae, si contrarius ventus resedisset: quo tunc arunculus meus secundissimo in vectus complectitur trepidantem, consolatur, hortatur: utque timorem eius sua securitate leniret, deferri se in balineum iubet; lotus accubat, coenat, atque hilaris, aut, quod est aeque magnum, similis hilari. Interim e Vesuvio monte pluribus locis latissimae flammae atque incendia relucebant, quorum fulgor et claritas tenebris noctis excitabatur. Ille agrestium trepidatione igni relictas desertasque villas per solitudinem ardere, in remedium formidinis dictabat. Tum se quieti dedit, et quierit verissimo quidem somno. Nam meatus animae, qui illi propter amplitudinem corporis gravior et sonantior erat, ab iis, qui limini observabantur, audiebatur. Sed area, ex qua diaeta adibatur, ita iam cinere mixtisque pumicibus oppleta surrexerat, ut si longior in cubiculo mora esset, exitus negaretur. Excitatus procedit, seque Pomponiano, ceterisque qui pervigilant, reddit. In commune consultant, an intra tecta subsistant, an in aperto vagentur: nam crebris vastisque tremoribus tecta nutabant, et quasi emota sedibus suis, nunc huc, nunc illuc abire aut referri videbantur. Sub dio rursus, quamquam levium exesorumque pumicum casus metuebatur. Quod tamen periculorum collatio elegit. Et apud illum quidem ratio rationem, apud alios timorem timor vicit. Cervicalia capitibus imposita linteis constringunt. Id munimentum adversus decidentia fuit. Iam dies alibi, illic nox omnibus noctibus nigrior densiorque: quam tamen faces multae variaque lumina solvebant. Placuit egredi in litus, et e proximo adspicere, ecquid iam mare admitteret, quod adhuc castum et adversum permanebat. Ibi super abiectum linteum re-

cubans, semel atque iterum frigidam poposcit, hausitque. Deinde flammae, flammunarumque praenuntius odor sulfuris, alios in fugam vertunt, excitant illum. Innixus servis duobus adsurrexit, et statim concidit, ut ego coniecto, crassiore caligine spiritu obstructo, clausoque stomacho, qui illi natura invalidus et angustus et frequenter interaestuans erat. Ubi dies redditus (is ab eo, quem novissime viderat, tertius) corpus inventum est integrum, illaesum, opertumque ut fuerat indutus: habitus corporis quiescenti, quam defuncto, similior. Interim Misens ego et mater. Sed nihil ad historiam: nec tu aliud, quam de exitu eius, scire voluisti. Finem ergo faciam. Unum adiciam, omnia me, quibus interfueram, quaeque statim, quum maxime vera memorantur, audiveram, vere persecutum. Tu potissima excerpes. Aliud est enim epistolam, aliud historiam; aliud amico, aliud omnibus scribere. Vale.

C. PLINII VITA

INCERTO AUCTORE.

C. Plinius Secundus Veronensis, natus sub Tiberio, patre Celere, matre Marcella, omnibus liberalibus disciplinis operam dedit: unus omnium mirifice studiosissimus. Nam perire omne tempus arbitrabatur, quod studiis non impertiretur. Opera edidit, in quibus multa scrupulosa absolvit: et nihilominus causas aliquando actitavit. Augur fuit: officia publica administravit: etiam Procurator in Hispania. Floruit maxime sub Impp. Vespasianis, Tito non mediocriter carus, cui *Libros Naturalis historiae* dicavit: opus diffusum, eruditum, varium, stilo duriusculum. Fuit opinioni Epicureae nonnunquam adstipulator: ybique tamen vitiorum acerrimus insectator. Periiit sub Tito, anno aetatis sexto et quinquagesimo, Kal. Novembr., quum Miseni classem imperio regeret, spiritu obstructo, clausoque stomacho, (invalidus enim illi et angustus erat,) ex caligine nubis ortae e Vesuvio monte, et ad quam noscendam propius accesserat.

CAII PLINII VITA

EX SUETONII, UT VULGO CREDITUR,

LIBRO

DE VIRIS ILLUSTRIBUS.

Plinius Secundus, Novocomensis, equestribus militiis industrie functus, procurationes quoque splendidissimas atque continuas summa integritate administravit: et tamen liberalibus studiis tantam operam dedit, ut non temere quis plura in otio scripserit. Itaque bella omnia, quae unquam cum Germanis gesta sunt, viginti voluminibus comprehendit. Item *Naturalis historiae* triginta septem libros absolvit. Periiit clade Campaniae. Nam quum Miseneris classi praeesset, et flagrantem Vesuvio, ad explorandas propius causas, Liburnicas praetendisset; neque, adversantibus ventis, remeare posset: vi pulveris ac favillae oppressus est; vel, ut quidam existimant, a servo suo occisus: quem deficiens aestu, ut necem sibi maturaret, oraverat.

C. PLINII SECUNDI NATURALIS HISTORIAE LIBER I.

C. PLINIUS SECUNDUS VESPASIANO SUO S.

Libros Naturalis Historiae, novitium Camoenis Quiritium tuorum opus, natum apud me proxima foetura, licentior epistola narrare constitui tibi, iucundissime Imperator: (sit enim haec tui praefatio verissima, dum maximo consenescit in patre.) Namque tu solebas meas esse aliquid putare nugae, ut obicere moliar Catullum terraneum meum. (Agnoscis et hoc castrense verbum.) Ille enim, ut acis, permutatis prioribus Setabis, duriusculum se fecit, quoniam volebat existimari a Veraniolis suis et Fabullis. Simul ut hac mea petulantia fiat, quod proxime non fieri questus es in alia procaci epistola nostra, ut in quaedam acta exeant, sciantque omnes, quam ex aequo tecum vivat imperium. Triumphalis et Censorius tu, sexiesque Consul, ac Tribunitiae potestatis pariceps: et quod his nobilius fecisti, dum illud patri pariter et equestri ordini praestas, Praefectus praetorio eius: omniaque haec Reipublicae: et nobis quidem qualis in castrensi contubernio! Nec quidquam in te mutavit fortunae amplitudo, nisi ut prodesse tantundem posses, ut velles. Itaque cum ceteris in venerationem tui pateant omnia illa, nobis ad colendum te familiaris audacia sola superest. Hanc igitur tibi imputabis, et in nostra culpa tibi ignoscas. Perfricui faciem, nec tamen profeci: quoniam alia via occurris ingens, et longius etiam submoves ingenii fascibus. Fulgurat in nullo unquam verius dicta vis eloquentiae, Tribunitiae potestatis facundia. Quanto tu ore patris laudes tonas! quanto fratris amas! quantus in poetica es! O magna fecunditas animi! quemadmodum fratrem quoque imitaretis, excogitasti. Sed haec quis possit intrepidus aestimare, subiturus ingenii tui iudicium, praesertim lacessitum? Neque enim similis est conditio publicantium, et nominatim tibi dicantium. Tum possem dicere: Quid ista legis, Imperator? Humili vulgo scripta sunt, agricolarum, opificum turbae, denique studiorum quosius: quid te iudicem facis? Quum hanc operam concederem, non eras in hoc albo. Maiorem te sciebam, quam ut descensurum huc putarem. Praeterea est quaedam publica etiam eruditorum reiectio. Utitur illa et M. Tullius, extra omnem ingenii ~~aleam~~ positus, et (quod miremur) per advocatum defenditur. Nec doctissimis: Manium Persium haec legere nolo, Iunium Congum volo. Quod si hoc Lucilius, qui primus condidit stili nasum, dicendum sibi putavit: si Cicero mutuandum, praesertim quum de Republica scriberet: quanto nos causatius ab aliquo iudice defendimus? Sed haec ego mihi nunc patrocinia ademi nuncupatione: quoniam plurimum refert, sortiatum aliquis iudicem, an eligat: multumque apparatus intereat apud invitatum hospitem, et oblatum. Quum apud Catonem, illum ambitus hostem, et repulsis tanquam honoribus indeptis gaudentem, flagrantibus

PLIN. HIST. NATUR.

bus comitiis pecunias deponerent candidati, hoc se facere pro innocentia (quod in rebus humanis summum esset) profitebantur. Inde illa nobilis M. Ciceronis suspiratio: O te felicem, M. Porci, a quo rem improbam petere nemo audet! Quum Tribunos appellaret L. Scipio Asiaticus, inter quos erat Gracchus: hoc attestabatur, vel inimico iudici se probari posse. Adeo summum quisque causae suae iudicem facit quemcunque, quum eligit, unde provocatio appellatur. Te quidem, in excelsissimo humani generis fastigio positum, summa eloquentia, summa eruditione praeditum, religiose adiri etiam a salutantibus scio. Et ideo subit cura, ut, quae tibi dicantur, te digna sint. Verum et diis lacte rustici multaeque gentes supplicant, et mola tantum salsa litant, quia non habent thura: nec ulli fuit vitio deos colere quoquo modo posset. Meae quidem temeritati accessit hoc quoque, quod levioris operae hos tibi dedicavi libellos. Nam nec ingenii sunt capaces, quod alioquin nobis perquam mediocre erat: nec admittunt excessus aut orationes, sermonesve, aut casus mirabiles, vel eventus varios, non alia iucunda dictu, aut legentibus blanda, sterili materia. Rerum natura, hoc est, vita narratur, et haec sordidissima sui parte, ut plurimarum rerum aut rusticis vocabulis aut externis, immo barbaris, etiam cum honoris praefatione ponendis. Praeterea iter est non trita auctoribus via, nec qua peregrinari animus expetat. Nemo apud nos, qui idem tentaverit; nemo apud Graecos, qui unus omnia ea tractaverit. Magna pars studiorum amoenitates quaerimus. Quae vero tractata ab aliis dicuntur immensae subtilitatis, obscuris rerum tenebris premuntur. Iam omnia attingenda, quae Graeci τὰς ἐπεκροταίδας vocant; et tamen ignota, aut incerta ingeniiis facta. Alia vero ita multis prodita, ut in fastidium sint adducta. Res ardua, vetustis novitatem dare, novis auctoritatem, obsoletis nitorem, obscuris lucem, fastiditis gratiam, dubiis fidem, omnibus vero naturam, et naturae suae omnia. Itaque etiam non assecutis, voluisse, abunde pulchrum atque magnificum est. Equidem ita sentio, peculiarem in studiis causam eorum esse, qui difficultatibus victis, utilitatem iuvandi praetulerunt gratiae placendi: idque iam et in aliis operibus ipse feci: et profiteor mirari me T. Livium, auctorem celeberrimum, in historiarum suarum, quas repetit ab origine Urbis, quodam volumine sic orsum: [Satis iam sibi gloriae quaesitum; et potuisse desinere, ni animus inquires pasceretur opere. Profecto enim populi gentium victoris et Romani nominis gloriae, non suae, composuisse illa decuit. Maius meritum esset, operis amore, non animi causa perseverasse: et hoc populo Romano praestitisse, non sibi. Viginti millia rerum, dignarum cura, (quoniam, ut ait Domitius Piso, thesauros oportet esse, non libros) ex lectione voluminum circiter duum millium, quorum pauca admodum studiosi attingunt, propter secretum materiae, ex exquisitis auctoribus centum, inclusimus triginta sex voluminibus, adiectis rebus plurimis, quas aut

ignoraverant priores, aut postea invenerat vita. Nec dubitamus, multa esse, quae et nos praeterierint. Homines enim sumus, et occupati officiis: subsistisque temporibus ista curamus, id est, nocturnis, ne quis vestrum putet his cessatum horis. Dies vobis impendimus: cum somno valetudinem computamus: vel hoc solo praemio contenti, quod, dum ista (ut ait M. Varro) musinamur, pluribus horis vivimus. Profecto enim vita vigilia est. Quibus de causis atque difficultatibus nihil auso promittere, hoc ipsum tu praestas quod ad te scribimus. Nec fiducia operis haec est, sed indicatura. Multa valde pretiosa ideo videntur, quia sunt templis dicata. Nos quidem omnes, patrem, te, fratremque diximus opere iusto, temporum nostrorum historiam orsi a fine Aufidii Bassi. Ubi sit ea, quaeres? Iam pridem peracta sarcitur. Et alioquin statutum erat heredi mandare, ne quid ambitioni dedisse vita iudicaretur. Proinde occupantibus locum faveo: ego vero et posteris, [quos scio nobiscum decertaturos, sicut ipsi fecimus cum prioribus.] Argumentum huius stomachi mei habebis, quod in his voluminibus auctorum nomina praetexui. Est enim benignum (ut arbitror) et plenum ingenui pudoris, fateri, per quos profeceris: non ut plerique ex iis, quos attigi, fecerunt. Scito enim, conferentem auctores me deprehendisse, a iuratisimis et proximis veteres transscriptos ad verbum, neque nominatos: non illa Virgiliana virtute, ut certarent: non Ciceroniana simplicitate, qui in libris de Republica Platonis se comitem profitetur: in Consolatione filiae, Crantorem, inquit, sequor: item Panaetium de Officiis: quae volumina eius ediscenda, non modo in manibus quotidie habenda, nosti. Obnoxii profecto animi, et infelici ingenii est, deprehendi in furto male, quam mutuum reddere, quum praesertim sors fiat ex usura. Inscriptionis apud Graecos mira felicitas: *κρηλον* inscribere, quod volebant intelligi favum: alii *κρας ἀμαλθειας*, quod Copiae cornu: ut vel lactis gallinaei sperare possis in volumine haustum. Iam Musae, *παρθέναις, ἐγγυρίδιον, λιμὼν, πένες, σφύδιον*, inscriptiones, propter quas vadimonium deseriri possit. At quum intraveris, dii deaeque, quam nihil in medio invenies! Nostri crassiores, Antiquitatum, Exemplorum, Artiumque: facetissimi, Lucubratiorem, ut qui Bibaculus erat et vocabatur: paulo minus serio, Varro in Satyris suis Sesculysem et Flextabulo. Apud Graecos desiit nugari Diodorus, et *βιβλιοθήκης* historiam suam inscripsit. Apion quidem Grammaticus, hic quem Tiberius Caesar cymbalum mundi vocabat, quum publicae famae tympanum potius videri posset, immortalitate donari a se scripsit, ad quos aliqua componebat. Me non poenitet nullum festiviorem excogitasse titulum. Et ne in totum videar Graecos insectari, ex illis nos velim in-

telligi pingendi fingendique conditoribus, quos in libellis his invenies, absoluta opera, et illa quoque quae mirando non satiamur, pendenti titulo inscripsisse: ut, *Apelles faciebat*, aut *Polycletus*: tanquam inchoata semper arte et imperfecta: ut contra iudiciorum varietates superesset artificis regressus ad veniam, velut emendaturo quidquid desideraretur, si non esset interceptus. Quare plenum verecundiae illud est, quod omnia opera tanquam novissima inscribere, et tanquam singulis fato adempti. Tria non amplius, ut opinor, absolute traduntur inscripta, *Ille fecit*, quae suis locis reddam: quo apparuit, summam artis securitatem auctori placuisse, et ob id magna invidia fuere omnia ea. Ego plane meis adici posse multa confiteor: nec his solis, sed et omnibus quae edidi: ut ob id caveam istos Homeromastigas: (ita enim verius dixerim:) quoniam audio et Stoicos, et Dialecticos, Epicureos quoque (nam de Grammaticis semper exspectavi) parturire adversus libellos, quos de Grammatica edidi, et subinde abortus facere iam decem annis, quum celerius etiam elephantum pariant. Ceu vero nesciam, adversus Theophrastum, hominem in eloquentia tantum, ut nomen divinum inde invenerit, scripsisse etiam feminam, et proverbium inde natum, suspensio arborum eligendi. Non quo mihi temperare, quo minus ad hoc pertinentia ipsa Censorii Catonis verba ponam: ut inde appareat, etiam Catoni de militari disciplina commentanti, qui sub Africano, immo vero et sub Hannibale didicisset militare, et ne Africanum quidem ferre potuisset, qui Imperator triumphum reportasset, paratos fuisse istos, qui obtreccatione alienae scientiae famam sibi aucupantur. Quid enim ait in eo volumine? Scio ego, quae scripta sunt, si palam proferantur, multos fore qui vitiligit: sed ii potissimum, qui verae laudis expertes sunt. Eorum ego orationes sino praeterfluere. Nec Plancus illepide, quum diceretur Asinius Pollio orationes in eum parare, quae ab ipso aut liberis post mortem Planci ederentur, ne respondere posset: Cum mortuis non nisi larvas luctari. Quo dicto sic percussit illas, ut apud eruditos nihil impudentius iudicaretur. Ergo securi etiam contra vitiligitores, quos Cato eleganter ex vitis et litigatoribus composuit, (quid enim illi aliud quam litigant, aut litem quaerunt?) exsequemur reliqua propositi. Quia occupationibus tuis publico bono parcendum erat, quid singulis contineatur libris, huic epistolae subiunxi: summaque cura, ne perlegendos eos haberes, operam dedi. Tu per hoc et aliis praestabis ne perlegant: sed, ut quisque desideraverit aliquid, id tantum quaerat, et sciat, quo loco inveniat. Hoc ante me fecit in literis nostris Valerius Soranus, in libris quos *ἐκπιπιδων* inscripsit.

C. PLINII SECUNDI HISTORIARUM MUNDI ELENCHOS.

Libro II. continetur de Mundo et Elementis.

- I. An finitus mundus, et an unus.
- II. De forma eius.
- III. De motu. Cur mundus dicatur.
- IV. De elementis, et planetis.
- V. De Deo.
- VI. De siderum natura. *De planetarum motu.*
- VII. De Lunae et Solis defectibus.
- VIII. De magnitudine siderum.
- IX. Quae quis invenerit in observatione caelesti.
- X. Quando occurrant Solis et Lunae defectus.
- XI. De Lunae motu.
- XII. Errantium motus, et luminum canonica.
- XIII. Quare eadem altiora, alias propiora videantur.
- XIV. Cur motus dissimiles eadem habeant.
- XV. Catholica siderum.
- XVI. Quae ratio colores eorum mutet.
- XVII. Solis motus, et dierum inaequalitatis ratio.
- XVIII. Quare fulmina Iovi assignentur.
- XIX. Intervalla siderum.
- XX. De sideribus, Musica.
- XXI. De mundo, Geometrica.
- XXII. De repentinis sideribus, seu Cometis.
- XXIII. Natura, et situs, et genera eorum.
- XXIV. Hipparchea, de sideribus.
- XXV. De caelestibus prodigiis, per exempla historica. Faces, lampades, bolides.
- XXVI. Trabes caelestes, chasma caeli.
- XXVII. De caeli coloribus, et flamma caelesti.
- XXVIII. De coronis caelestibus.
- XXIX. De circulis repentinis.
- XXX. Solis defectus longiores.
- XXXI. Plures Soles.
- XXXII. Plures Lunae.
- XXXIII. Dierum lux noctibus.
- XXXIV. Clypei ardentes.
- XXXV. Ostentum caeli semel notatum.
- XXXVI. De discursu stellarum.
- XXXVII. De stellis, quae in terris marique exsistunt.
- XXXVIII. De aëre.
- XXXIX. De statis tempestatibus.
- XL. De Caniculae ortu.
- XLI. Vis temporum anni stata.
- XLII. De incertis tempestatibus et imbris, et quare lapidibus pluât.
- XLIII. De tonitribus et fulgetris.
- XLIV. Ventorum origo.
- XLV. Ventorum observationes diversae.
- XLVI. Ventorum genera.
- XLVII. *Ventorum tempora.*
- XLVIII. Naturae ventorum.
- XLIX. Ecnephas et Typhon.
- L. Turbinés, presteres, vortices, et alia prodigiosa genera tempestatum.
- LI. De fulminibus: quibus in terris non cadant, et quare.

- LII. Genera fulgurum, et miracula.
- LIII. Etrusca observatio in his, et Romana.
- LIV. De fulminibus evocandis.
- LV. Catholica fulgurum.
- LVI. Quae nunquam feriantur.
- LVII. Lacte pluisse, sanguine, carne, ferro, lana, lateribus coctis.
- LVIII. Armorum crepitum, et tubae sonitum de caelo auditum.
- LIX. De lapidibus caelo cadentibus. Anaxagorae de his.
- LX. Arcus caelestis.
- LXI. Natura grandinis, nivis, pruinae, nebulae, roris, nubium.
- LXII. Proprietates caeli in locis.
- LXIII. Natura terrae.
- LXIV. De forma eius.
- LXV. An sint Antipodes.
- LXVI. Quomodo aqua terrae innexa.
- LXVII. An circumdatus terrae Oceanus.
- LXVIII. Quae portio terrae habitetur.
- LXIX. Mediam esse mundi terram.
- LXX. De obliquitate Zonarum.
- LXXI. De inaequalitate climatum.
- LXXII. Ubi eclipses non appareant, et quare.
- LXXIII. Quae ratio diurnae lucis in terris.
- LXXIV. Canonica de eadem re.
- LXXV. Ubi, et quando nullae umbrae.
- LXXVI. Ubi bis anno: ubi in contrarium umbrae ferantur.
- LXXVII. Ubi longissimi dies, ubi brevissimi.
- LXXVIII. De primo horologio.
- LXXIX. Quomodo observentur dies.
- LXXX. Differentia gentium ad rationem mundi.
- LXXXI. De terrae motibus.
- LXXXII. De terrae hiatibus.
- LXXXIII. Signa motus futuri.
- LXXXIV. Auxilia contra motus futuros.
- LXXXV. Portenta terrarum semel tradita.
- LXXXVI. Miracula terrae motus.
- LXXXVII. Quibus locis maria recesserint.
- LXXXVIII. Insularum enascentium ratio.
- LXXXIX. Quae et quibus temporibus enatae sint.
- XC. Quas terras interruperint maria.
- XCI. Quae insulae continenti adiunctae sint.
- XCII. Quae terrae in totum mari permutatae.
- XCIII. Quae terrae ipsae se sorbuerunt.
- XCIV. Urbes haustae mari.
- XCV. De spiraculis terrarum.
- XCVI. De terris semper trementibus: et de fluctuantibus insulis.
- XCVII. Quibus locis non impluat.
- XCVIII. Acervata terrarum miracula.
- XCIX. Qua ratione aestus maris accedant et recedant.
- C. Ubi aestus extra rationem idem faciant.
- CI. Miracula maris.
- CII. Quae potentia Lunae ad terrena et maria.
- CIII. Quae Solis.

- CIV. Quare salsum mare.
 CV. Ubi altissimum mare.
 CVI. Mirabilia fontium et fluminum.
 CVII. Ignium et aquarum iuncta miracula.
 CVIII. De maltha.
 CIX. De naphtha.
 CX. Quae loca semper ardeant.
 CXI. Ignium per se miracula.
 CXII. Terrae universae mensurae.
 CXIII. Harmonica mundi ratio.
 Summa. Res, et historiae, et observationes,
 CCCCXVII.

EX AUCTORIBUS: M. Varrone, Sulpicio Gallo, Tito Caesare Imperatore, Q. Tuberone, Tullio Tirone, L. Pisone, T. Livio, Corn. Nepote, Statio Sebosio, Caelio Antipatro, Fabiano, Antiate, Muciano, Caecina qui de Etrusca disciplina scripsit, Tarquitiio qui item, Iulio Aquila qui item, Sergio Paulo.

EXTERNIS: Platone, Hipparcho, Timaco, Sosigene, Petosiri, Necepro, Pythagorico, Posidonio, Anaximandro, Epigene Gnomonico, Euclide, Coerano Philosopho, Eudoxo, Democrito, Critodemo, Thrasyllo, Scrapione, Dicaecharcho, Archimede, Onesicrito, Eratosthene, Pythea, Herodoto, Aristotele, Ctesia, Artemidoro Ephesio, Isidoro Characeno, Theopompo.

Libro III. continentur situs, gentes, maria, oppida, portus, montes, flumina, mensurae, populi qui sunt aut fuerunt.

- I. Europae in universum fines ac situs praemittuntur.
 II. Tum Hispaniae totius.
 III. Baeticae.
 IV. Hispaniae citerioris.
 V. Narbonensis provinciae.
 VI. Italiae.
 VII. Nona Italiae regio.
 VIII. Septima Italiae regio.
 IX. Prima Italiae regio: Tiberis, Roma.
 X. Tertia Italiae regio.
 XI. Insularum LXIV. In his Balearium.
 XII. Corsicae.
 XIII. Sardiniae.
 XIV. Siciliae.
 XV. Magna Graecia. A Locris.
 XVI. Secunda Italiae regio.
 XVII. Quarta Italiae regio.
 XVIII. Quinta Italiae regio.
 XIX. Sexta Italiae regio.
 XX. Octava Italiae regio: De Pado.
 XXI. Undecima Italiae regio: Italia trans Padum.
 XXII. Decima Italiae regio.
 XXIII. Istriae situs et populi.
 XXIV. Alpium, et gentium Alpinarum.
 XXV. Liburniae, et Ilyrici.
 XXVI. Dalmatiae.
 XXVII. Noricorum.
 XXVIII. Pannoniae.
 XXIX. Moesiae.
 XXX. Insularum Ionii et Adriatici maris.

Summa: Oppida et gentes:

Flumina clara: Deest numerus
 Montes clari: in omnibus MSS.
 Insulae:
 Quae interciderunt oppida aut gentes.

Res, et historiae, et observationes CCCXXVII.

EX AUCTORIBUS: Turannio Graecio, Corn. Nepote, T. Livio, Catone Censorio, M. Agrippa, M. Varrone, Divo Augusto, Varrone Atacino, Antiate, Hygino, L. Vetere, Mela Pomponio, Curione patre, Caelio, Arruntio, Sebosio, Licinio Muciano, Fabricio Tusco, L. Atteio Capitone, Verrio Flacco, L. Pisone, Gelliano, Valeriano.

EXTERNIS: Artemidoro, Alexandro Polyhistore, Thucydide, Theophrasto, Isidoro, Theopompo, Metrodoro Scepsio, Callicrate, Xenophonte Lampasaceno, Diodoro Syracusano, Calliphane, Timagene.

Libro IV. continentur situs, gentes, maria, oppida, portus, montes, flumina, mensurae, populi qui sunt aut fuerunt.

- I. Epiri.
 II. Acarnaniae.
 III. Actoliae.
 IV. Locridis, et Phocidis.
 V. Peloponnesi.
 VI. Achaiae.
 VII. Messeniae.
 VIII. Laconiae.
 IX. Argolidis.
 X. Arcadiae.
 XI. Atticae.
 XII. Boeotiae.
 XIII. Doridis.
 XIV. Phthiotidis.
 XV. Thessaliae.
 XVI. Magnesiae.
 XVII. Macedoniae.
 XVIII. Thraciae. Aegaei maris.
 XIX. Insularum ante eas terras: inter quas,
 XX. Cretae.
 XXI. Euboeae.
 XXII. Cycladum.
 XXIII. Sporadum.
 XXIV. Hellesponti, Macotidis.
 XXV. Daciae, Sarmatiae.
 XXVI. Scythiae.
 XXVII. Insularum Ponti: Insularum Oceani Septemtrionalis.
 XXVIII. Germaniae.
 XXIX. Insulae in Gallico Oceano XCVI. quas inter,
 XXX. Britanniae.
 XXXI. Belgicae Galliae.
 XXXII. Lugdunensis Galliae.
 XXXIII. Aquitanicae Galliae.
 XXXIV. Citerioris Hispaniae, ab Oceano Gallico.
 XXXV. Lusitaniae.
 XXXVI. Insularum in mari Atlantico.
 XXXVII. Universae Europae mensura.

Summa: Oppida, et gentes,
 Flumina clara, Numerus deest
 Montium clari, in omnibus MSS.
 Insulae,
 Quae interciderunt oppida aut gentes.

Res, historiae et observationes.

EX AUCTORIBUS: M. Varrone, Catone Censorio, M. Agrippa, Divo Augusto, Varrone Atacino, Corn. Nepote, Hygino, L. Vetere, Pomponio Mela, Licinio Muciano, Fabricio Tusco, Atteio Capitone, Atteio Philologo.

EXTERNIS: Polybio, Hecataeo, Hellanico, Damaste, Eudoxo, Dicaecharcho, Timosthene, Ephoro, Cratete Grammatico, Scrapione Antiochense, Callimacho, Artemidoro, Apollodoro, Agathocle, Eumacho, Timaeo Siculo, Myrsilo, Alexandro Polyhistore, Thucydide, Dosiade, Anaximandro, Philistide Malote, Dionysio, Aristide, Callidemo, Menaechmo, Aglosthene, Anticleide, Heraclide, Philemone, Xenophonte, Pythea, Isidoro, Philonide, Xenagora, Astynomo, Staphylio, Metrodoro, Cleobulo, Posidonio.

Libro V. continentur situs, gentes, maria, oppida, portus, montes, flumina, mensurae, populi qui sunt aut fuerunt.

- I. Mauritaniarum.

- II. Numidiae.
- III. Africae.
- IV. Syrtium.
- V. Cyrenaicae.
- VI. *Libyae Mareotidis.*
- VII. Insularum circa Africam
- VIII. Aversorum Africae.
- IX. Aegypti et Thebaidis
- X. Nili.
- XI. *Urbium in Aegypto.*
- XII. Arabiae, quae est ad mare Aegyptium.
- XIII. Syriae.
- XIV. Idumaeae, Palaestinae, Samariae.
- XV. Iudaeae.
- XVI. *Decapoleos.*
- XVII. Phoenices.
- XVIII. Syriae Antiochiae.
- XIX. *Reliquae Syriae.*
- XX. Euphratis.
- XXI. *Syriae ad Euphratem.*
- XXII. Cicilliae, et adiunctae gentes.
- XXIII. Isauricae, et Homonadum.
- XXIV. Pisidiae.
- XXV. Lycaoniae.
- XXVI. Pamphyliarum.
- XXVII. Tauri montis.
- XXVIII. Lyciae.
- XXIX. Cariae.
- XXX. *Lydiae.*
- XXXI. *Ioniae.*
- XXXII. Aeolidis.
- XXXIII. Troadum, et adiunctae gentes.
- XXXIV. Insularum ante Asiam CCXII. in his,
- XXXV. Cypri,
- XXXVI. Rhodi,
- XXXVII. Sami,
- XXXVIII. Chii,
- XXXIX. Lesbi.
- XL. Mellespontus, et Mysia.
- XLI. Phrygia.
- XLII. Galatia, et adiunctae gentes.
- XLIII. Bithynia.
- XLIV. *Insulae in Propontide.*

Summa: Oppida, et gentes, Numerus deest in omni-
Flumina clara, *bus MSS. Numerus insu-*
Muntium clari, *larum 118. manifesto in*
Insulae, CXVIII. *mendo cubat. Forte 318.*
Quae interciderint oppida aut gentes.

Res, historiae, et observationes.

EX AUCTORIBUS: Agrippa, Suetonio Paulino, M. Varrone, Varrone Atacino, Cornelio Nepote, Hygino, L. Vetere, Mela, Domitio Corbulone, Licinio Muciano, Cl. Caesare, Arruntio, Livio filio, Sebosio, Actis triumphorum.

EXTERNIS: Iuba rege, Hecataeo, Hellanico, Damaste, Dicaearcho, Baetone, Timosthene, Philonide, Xenagora, Astynomio, Staphylo, Aristotele, Dionysio, Aristocrito, Ephoro, Eratosthene, Hipparcho, Panaetio, Serapione Antiocheno, Callimacho, Agathocle, Polybio, Timaeo Mathematico, Herodoto, Myrsilo, Alexandro Polyhistore, Metrodoro, Posidonio qui *περικλυτος* aut *περιήγησις*, Sotade, Perianthro, Aristarcho Sicyonio, Eudoxo, Antigene, Callistrate, Xenophonte Lampsaceno, Diodoro Syracasano, Hannone, Himilcone, Nymphodoro, Calliphone, Artemidoro, Megasthene, Isidoro, Cleobulo, Aristocreonte.

Libro VI. continentur situs, gentes, maria, oppida, portus, montes, flumina, mensurae populi qui sunt aut fuerunt.

- I. Ponti et Mariandynorum:
- II. Paphlagonum:
- III. Cappadocum.

- IV. Themiscyrena regio, et in ea gentes.
- V. Regio Colchica, et gentes Achaeorum, et ceterae eodem tractu gentes.
- VI. Bosphorus Cimmerius.
- VII. Maeotis, et gentes circa Maeotini.
- VIII. *Cappadociae situs.*
- IX. Armenia maior, et minor.
- X. Cyrus fluvius, et Araxes.
- XI. Albania, Iberia, et iunctae gentes.
- XII. Portae Caesariae.
- XIII. Insulae in Ponto.
- XIV. Gentes a Scythico Oceano.
- XV. Caspium et Hyrcanum mare.
- XVI. Adiabene.
- XVII. Media, et Portae Caspiae.
- XVIII. Gentes circa Hyrcanum mare.
- XIX. Scytharum gentes, et situs ab Oceano Boeo.
- XX. Seres.
- XXI. Indi.
- XXII. Ganges.
- XXIII. Indus.
- XXIV. Taprobane.
- XXV. *Gedrosi et adiunctae satrapiae.*
- XXVI. Navigationes in Indiam.
- XXVII. Carmania.
- XXVIII. Sinus Persicus, et Arabicus.
- XXIX. Parthorum regna.
- XXX. Mesopotamia.
- XXXI. Tigris.
- XXXII. Arabia.
- XXXIII. Sinus maris Rubri.
- XXXIV. Troglodyticae.
- XXXV. Aethiopia.
- XXXVI. Insulae Aethiopici maris.
- XXXVII. De Insulis Fortunatis.
- XXXVIII. Terrae per mensuras comparatae.
- XXXIX. Digestio terrarum in parallelos, et umbras pares.

Summa: Oppida, MCXCV.

Gentes, DLXXVI.

Flumina clara, CXV.

Montes clari, XXXVIII.

Insulae, CVIII.

Quae interciderint oppida aut gentes, XCV.

Res, historiae, et observationes, MMCCXIV.

EX AUCTORIBUS: M. Agrippa, M. Varrone, Varrone Atacino, Corn. Nepote, Hygino, L. Vetere, Mela Pomponio, Domitio Corbulone, Licinio Muciano, Claudio Caesare, Arruntio, Sebosio, Fabricio Tusco, T. Livio, Seneca, Nigidio.

EXTERNIS: Iuba rege, Hecataeo, Hellanico, Damaste, Eudoxo, Dicaearcho, Baetone, Timosthene, Patrocle, Demodamante, Clitarcho, Eratosthene, Alexandro Magno, Ephoro, Hipparcho, Panaetio, Callimacho, Artemidoro, Apollodoro, Agathocle, Polybio, Eumacho, Timaeo Siculo, Alexandro Polyhistore, Isidoro, Amometo, Metrodoro, Posidonio, Onesicrito, Nearcho, Megasthene, Diogneto, Aristocreonte, Bione, Dalione, Simonide minore, Basile, Xenophonte Lampsaceno.

Libro VII. continetur hominum generatio et institutio, atque inventio artium.

- I. *De Homine.*
- II. Gentium mirabiles figurae.
- III. Prodigiosi partus.
- IV. De homine generando: Pariendi tempora perillustria: Exempla a mensibus VII. ad XIII.
- V. Signa sexus in gravidis pertinentia ante partum.
- VI. Monstruosi partus.
- VII. Excisi utero.
- VIII. Qui sint vopisci.
- IX. De conceptu hominum et generatione.
- X. Similitudinum exempla.

- XI. Ad quos hominum generatio. Numerosissima sobolis exempla.
- XII. Ad quos annos generatio.
- XIII. Mensium in feminis miracula.
- XIV. Quae ratio generandi.
- XV. Historica circa dentes. Historica circa infantes.
- XVI. Magnitudinum exempla.
- XVII. Praeproperi infantes.
- XVIII. Insignia corporum.
- XIX. Vires eximiae.
- XX. Velocitas praecipua.
- XXI. Visus eximii.
- XXII. Auditus miraculum.
- XXIII. Patientia corporis.
- XXIV. Memoria.
- XXV. Vigor animi.
- XXVI. Clementia, et animi magnitudo.
- XXVII. Rerum gestarum claritas summa.
- XXVIII. Tres summae virtutes in eodem, et innocentia summa.
- XXIX. Fortitudo summa.
- XXX. Ingenia praecipua.
- XXXI. Qui sapientissimi.
- XXXII. Praecepta vitae utilissima.
- XXXIII. De divinatione.
- XXXIV. Vir optimus iudicatus.
- XXXV. Matronae pudicissimae.
- XXXVI. Summae pietatis exempla.
- XXXVII. Artibus excellentes: Astrologia, Grammatica, Medicina.
- XXXVIII. Geometria, et Architectura.
- XXXIX. Pictura, marmoraria, eboraria, caelatura.
- XL. Pretia hominum insignia.
- XLI. De felicitate summa.
- XLII. Raritas continuationis in familiis.
- XLIII. Varietatis exempla mirabilia.
- XLIV. Honorum exempla mirabilia.
- XLV. Decem res in uno felicissimae.
- XLVI. Divi Augusti adversa.
- XLVII. Quos Dii felicissimos iudicaverint.
- XLVIII. Quem viventem ut Deum coli iusserint.
- XLIX. De spatiis vitae longissimis.
- L. De varietate nascendi.
- LI. In morbis exempla varia.
- LII. De morte.
- LIII. Qui elati revixerint.
- LIV. Subitae mortis exempla.
- LV. De sepultura.
- LVI. De manibus: De anima.
- LVII. Quae quis in vita invenerit.
- LVIII. In quibus rebus primi gentium consensus. De antiquis literis.
- LIX. Quando primum tonsores.
- LX. Quando primum horologia.

Summa: Res, historiae, et observationes DCCXLVII.

EX AUCTIONIBUS: Verrio Flacco, Cn. Gellio, Licinio Muciano, Massurio Sabino, Agrippina Claudii, M. Cicerone, Asinio Pollione, Messala, Rufo, Corn. Nepote, Virgilio, Livio, Cordo, Melisso, Sebo, Corn. Celso, Maximo Valerio, Trogo, Nigidio Figulo, Pomponio Attico, Pediano Asconio, Fabiano, Catone Censorio, Actis, Fabio Vestale.

EXTERNIS: Herodoto, Aristea, Baetone, Isigono, Cratete, Agatharchide, Calliphane, Aristotele, Nymphodoro, Apollonide, Phylarcho, Damone, Megasthene, Ctesia, Taurone, Eudoxo, Onesicrito, Clitarcho, Duride, Artemidoro, Hippocrate medico, Asclepiade medico, Hesiodo, Anacreonte, Theopompo, Hellanico, Damaste, Ephoro, Epigene, Beroso, Petosiri, Necepo, Alexandro Polyhistore, Xenophonte, Callimacho, Democrito, Diyllo historico, Stratone qui contra Ephori εἰρημιστα scripsit, Heraclide Pontico, Asclepiade qui τραγικοῦμετρα, Philoste-

phano, Hegesia, Archimacho, Thucydide, Mnesigotone, Xenagora, Metrodoro Scepsio, Anticlido, Critodemo.

Libro VIII. continentur terrestrium animalium naturae.

- I. De elephantis. De sensu eorum.
- II. Quando primum iuncti.
- III. De docilitate eorum.
- IV. Mirabilia in factis eorum.
- V. De natura ferarum ad pericula sua intelligenda.
- VI. Quando primum in Italia visi elephantis.
- VII. Pugnae eorum.
- VIII. Quibus modis capiantur.
- IX. Quibus domentur.
- X. De partu eorum, et reliqua natura.
- XI. Ubi nascantur. Discordia eorum et draconum.
- XII. De solertia animalium.
- XIII. De draconibus.
- XIV. Mirae magnitudinis serpentes.
- XV. De Scythicis animalibus: De bisontibus.
- XVI. De septentrionalibus: Alce: achli: bonaso.
- XVII. De leonibus: Quomodo gignantur.
- XVIII. Quae genera eorum.
- XIX. Quae propriae naturae.
- XX. Quis primus leontomachiam Romae: Quis plurimos in ea leones donavit.
- XXI. Mirabilia in leonum factis.
- XXII. A dracone agnitus aut servatus.
- XXIII. De Pantheris.
- XXIV. Senatusconsultum et leges de Africanis. Quis primus Romae Africanas: quis plurimas.
- XXV. De tigris. Quando primum Romae visa tigris. De natura earum.
- XXVI. De camelis. Genera eorum.
- XXVII. De camelopardali. Quando primum Romae visa.
- XXVIII. De chao: De cephis.
- XXIX. De rhinocerate.
- XXX. De lynce, et sphingibus. De crocoddibus. De cercopithecis.
- XXXI. Indiae terrestria animalia.
- XXXII. Item Aethiopiae. Bestia visu interficiens.
- XXXIII. De Basiliscis serpentibus.
- XXXIV. De lupis. Unde fabula versipellis.
- XXXV. Serpentium genera.
- XXXVI. De ichneumone.
- XXXVII. De crocodilo.
- XXXVIII. De scinco.
- XXXIX. De hippopotamo.
- XL. Quis primus ostenderit eum Romae et crocodilum.
- XLI. Medicinae ab animalibus repertae.
- XLII. Prognostica periculorum ex animalibus.
- XLIII. Gentes ab animalibus sublatae.
- XLIV. De hyaenis.
- XLV. De corocottis. De mantichoris.
- XLVI. De onagris.
- XLVII. De castoreo. De aquaticis, et iisdem terrestribus. De lutris.
- XLVIII. De ranis rubetis.
- XLIX. De vitulo marino. De fibris. De stellionibus.
- L. De cervis.
- LI. De chamaeleonte.
- LII. De reliquis colorem mutantibus: tarando, lycasne, thoe.
- LIII. De hystrice.
- LIV. De ursis: de foetu eorum.
- LV. De muribus Ponticis, et Alpinis.
- LVI. De herinaceis.
- LVII. De leontophono. de lynce.

- LVIII. Meles: sciuri.
 LIX. De viperis, et cochleis.
 LX. De lacertis.
 LXI. Canum naturae. Exempla eorum circa dominos: qui proeliorum causa canes habuerint.
 LXII. De generatione eorum.
 LXIII. Contra rabiem remedia.
 LXIV. Equorum natura.
 LXV. De ingenis eorum. Mirabilia quadrigarum.
 LXVI. Generatio equorum.
 LXVII. Vento concipientes.
 LXVIII. De asinis: Generatio in his.
 LXIX. Mularum natura, et reliquorum iumentorum: Generatio in his.
 LXX. De bubus, et generatio eorum.
 LXXI. Apis in Aegypto.
 LXXII. Pecorum natura, et generatio eorum.
 LXXIII. Genera lanæ et colorum.
 LXXIV. Genera vestium.
 LXXV. De pecorum forma, et de musmone.
 LXXVI. Caprarum natura, et generatio.
 LXXVII. Suum item.
 LXXVIII. De feris suis. Quis primus vivaria bestiarum instituit.
 LXXIX. De semiferis.
 LXXX. De simiis.
 LXXXI. De luporum generibus.
 LXXXII. De nec placidis, nec feris animalibus.
 LXXXIII. Quae quibus in locis animalia non sint.
 LXXXIV. Ubi et quae advenis tantum noceant: Ubi et quae indigenis tantum.

Summa: Res, et historiae, et observationes DCCCLXXXVII.

EX AUCTORIBUS: Muciano, Proclio, Verrio Flacco, L. Pisone, Corn. Valeriano, Catone Censorio, Fenestella, Trogo, Actis, Columella, Virgilio, Varrone, Lucilio, Metello Scipione, Corn. Celso, Nigidio, Trebio Nigro, Pomponio Mela, Mamilio Sura.

EXTERNIS: Iuba rege, Polybio, Herodoto, Antipatro, Aristotele, Demetrio Physico, Democrito, Theophrasto, Euanthe, Agrippa qui Ὀλυμπιονίκης, Hierone rege, Attalo Philometore item, Ctesia, Duride, Philisto, Archyta, Phylarcho, Amphilocho Athenaeo, Anaxipoli Thasio, Apollodoro Lemnio, Aristophane Milesio, Antigono Cymaeo, Agathocle Chio, Apollonio Pergameno, Aristandro Athenaeo, Bacchio Milesio, Bione Solense, Chaerea Athenaeo, Diodoro Prieneo, Dione Colophonio, Epigene Rhodio, Euagone Thasio, Euphronio Athenaeo, Hegesia Maroneo, Menandris, Prieneo et Heraclote, Menecrate poeta, Androtione qui de agricultura scripsit, Aeschrione qui item, Lysimacho, qui item, Dionysio qui Magonem transtulit, Diophane qui ex Dionysio epitomen fecit, Archelao rege, Nicandro.

Libro IX. continetur aquatilium natura.

- I. Quare maxima in mari animalia.
 II. Indici maris belluae.
 III. Quae in quoque Oceano maximae.
 IV. De Tritonum et Nereidum figuris. De elephantorum marinorum figuris.
 V. De balænis: De orcis.
 VI. An spirent pisces: an dormiant.
 VII. De delphinis.
 VIII. Quos amaverint.
 IX. Quibus in locis societate cum hominibus piscentur.
 X. Alia circa eos mira.
 XI. De tursionibus.
 XII. De testudinibus. Quae genera aquatilium testudinum, et quomodo capiantur.
 XIII. Quis primus testudinem secare instituerit.
 XIV. Digestio aquatilium per species.

- XV. Quae pilo vestiantur, aut careant: et quomodo pariant. De vitulis marinis, sive phocis.
 XVI. Quot genera piscium.
 XVII. Qui maximi pisces.
 XVIII. Thynni, cordylae, pelamides. Membra- tim ex his salsura: Melandrya, apolecti, cybia.
 XIX. Amiae: Scombri.
 XX. Qui non sint pisces in Ponto: Qui intrent, et qui alias redeant.
 XXI. Quare pisces extra aquam exsiliant.
 XXII. Esse auguria ex piscibus.
 XXIII. In quo genere piscium mares non sint.
 XXIV. Qui calculum in capite habeant: qui lateant hieme: et qui hieme non capientur, nisi statis diebus.
 XXV. Qui aestate lateant: qui siderentur pisces.
 XXVI. De mugile.
 XXVII. De acipensere.
 XXVIII. De lupo: de asello.
 XXIX. De scaro: de mustela.
 XXX. Mullorum genera: et de sargo comite.
 XXXI. Mirabilia piscium pretia.
 XXXII. Non ubique eadem genera placere.
 XXXIII. De branchiis: de squamis.
 XXXIV. Vocales, et sine branchiis pisces.
 XXXV. Qui in terram exeant. Tempora capturae.
 XXXVI. Digestio piscium in figuras corporis. Rhomborum et passerum differentia. De longis piscibus.
 XXXVII. De piscium pinnis, et natandi ratione.
 XXXVIII. Anguillae.
 XXXIX. Muraenae.
 XL. Planorum piscium genera.
 XLI. Echeneis, et veneficia eius.
 XLII. Qui pisces colorem mutant.
 XLIII. Qui volitent extra aquam: De hirundine: De pisce qui noctibus lucet: De cornuto: De dracone marino.
 XLIV. De piscibus sanguine carentibus: Qui piscium molles appellantur.
 XLV. De sepia, de loligine, de pectunculis.
 XLVI. De polypis.
 XLVII. De navigatore polypo.
 XLVIII. Polyporum genera: solertia.
 XLIX. De navigatore nauplio.
 L. Crusta intecti: De locustis.
 LI. Cancrorum genera: De pinnothere, echinis, cochleis, pectinibus.
 LII. Concharum genera.
 LIII. Quanta luxuriae materia sit in mari.
 LIV. De margaritis, quomodo nascentur, et ubi.
 LV. Quomodo inveniantur.
 LVI. Quae genera unionum.
 LVII. Quae observanda in his. Quae natura eorum.
 LVIII. Exempla circa eos.
 LIX. Quando primum in usum venerint Romae.
 LX. Muricum naturae, et purpurarum.
 LXI. Quae nationes purpurae. (Harduinus con- iicit rationes.)
 LXII. Quomodo ex his lanæ tingantur.
 LXIII. Quando purpurae usus Romae: quando lati clavi, et praetextae.
 LXIV. De conchyliatis vestibus.
 LXV. De amethysto tingendo: de hysgino, de cocco.
 LXVI. De pinna et pinnothere.
 LXVII. De sensu aquatilium: Torpedo, pastinaca, scolopendrae, glanis: Deariete pisce.
 LXVIII. De his quae tertiam naturam habent animalium et fruticum. De urticis.
 LXIX. De spongiis: quae genera earum, et ubi nascentur: animal esse eas.

- LXX. De caniculis.
 LXXI. De his quae silicea testa clauduntur. Quae sine sensu ullo in mari. De reliquis sordium animalibus.
 LXXII. De venenatis marinis.
 LXXIII. De morbis piscium.
 LXXIV. De generatione eorum.
 LXXV. Qui intra se ova pariant, et animal.
 LXXVI. Quorum in partu rumpatur venter, dein coëat.
 LXXVII. Qui vulvas habeant: qui se ipsi ineant.
 LXXVIII. Quae longissima vita piscium.
 LXXIX. Quis primus vivaria ostrearum invenerit.
 LXXX. Quis primus reliquorum piscium vivaria instituerit.
 LXXXI. Quis muraenarum vivaria instituerit.
 LXXXII. Quis primus cochlearum vivaria instituerit.
 LXXXIII. Pisces terreni.
 LXXXIV. De muribus in Nilo.
 LXXXV. Quomodo capiuntur anthiae pisces.
 LXXXVI. De stellis marinis.
 LXXXVII. De dactylorum miraculis.
 LXXXVIII. De inimicitiiis inter se aquatiliū, et amicitiiis.

Summa: Res, et historiae, et observationes, DCL.

EX AUCTORIBUS: Turrano Gracile, Trogo, Maecenate, Alfo Flavio, Corn. Nepote, Laberio mimographo, Fabiano, Fenestella, Muciano, Aelio Stilone, Statio Seboso, Melisso, Seneca, Cicerone, Macro Aemilio, Messala Corvino, Trebio Nigro, Nigidio.

EXTERNIS: Aristotele, Archelao rege, Callimacho, Democrito, Theophrasto, Thrasylo, Hegesidemio Cythnio, Alexandro Polyhistore.

Libro X. continentur volucrum naturae.

- I. De struthiocamelo.
 II. De phoenice.
 III. Aquilarum genera.
 IV. Natura earum.
 V. Quando legionum signa esse coeperint.
 VI. De aquila, quae in rogam virginis se misit.
 VII. De vulture.
 VIII. Sanguinalis avis, et immussulus.
 IX. Accipitres: buteo.
 X. In quibus loci societate accipitres et homines aucupentur.
 XI. Quae avis sola a suo genere interimatur: quae avis singula ova pariat.
 XII. Milvi.
 XIII. Digestio avium per genera.
 XIV. Cornices: inauspicatae aves.
 XV. De corvis.
 XVI. De bubone.
 XVII. Aves, quarum vita aut notitia intercidit.
 XVIII. Quae a cauda nascantur.
 XIX. De noctuis.
 XX. De pico Martio.
 XXI. De his, qui uncos ungues habent.
 XXII. De pavonibus.
 XXIII. Quis primum pavonem cibi causa occiderit. Quis farcire instituerit.
 XXIV. De gallinaceis.
 XXV. Quomodo castrentur. De gallinaceo locuto.
 XXVI. De anseri.
 XXVII. Quis primum iecur anserinum instituit.
 XXVIII. De Commageno.
 XXIX. Chenalopeces, chenerotes, tetraones, otides.
 XXX. Grues.
 XXXI. De ciconiis.
 XXXII. De oloribus.
 XXXIII. De avibus peregrinis, quae veniunt: Coturnices, glottides, cychramus, otus.

- XXXIV. Hirundines.
 XXXV. De avibus nostris, quae discedant, et quo abeant: turdi, merulae, sturni. De avibus, quae plumas amittunt in occultatione: turtur, palumbes. Sturnorum et hirundinum volatus.
 XXXVI. Quae avium perennes, quae semestres, quae trimestres: galguli, upupae.
 XXXVII. Mennonides.
 XXXVIII. Meleagrides.
 XXXIX. Seleucides.
 XL. Ibis.
 XLI. Quae quibus locis aves non sint.
 XLII. De oscinum generibus, et quae mutant colorem et vocem.
 XLIII. De lusciniis.
 XLIV. De melancoryphis, erithacis, phoenicuriis.
 XLV. Oenanthe: chlorio: merulae: ibis.
 XLVI. Tempus avium geniturae.
 XLVII. Halcyones: dies earum navigabiles.
 XLVIII. De reliquo aquaticarum genere.
 XLIX. De solertia avium in nidis. Hirundinum opera mira. Ripariae.
 L. Acanthyllis, etc.
 LI. Merops. De perdicibus.
 LII. De columbis.
 LIII. Opera earum mirabilia, et pretia.
 LIV. Differentiae volatus, et incessus.
 LV. Apodes, sive cypseli.
 LVI. De pastu avium: Caprimulgi: platea.
 LVII. De ingeniis avium. Carduelis, taurus, anthus.
 LVIII. De avibus quae loquuntur: Psittaci.
 LIX. Picae glandares.
 LX. Propter corvum loquentem seditio Populi Romani.
 LXI. Diomedaeae.
 LXII. Quae animalia nihil discant.
 LXIII. De potu avium: De porphyrione.
 LXIV. Haematopodes.
 LXV. De pastu avium.
 LXVI. Onocrotali.
 LXVII. De peregrinis avibus: Phalerides, phasianae, Numidicae.
 LXVIII. Phoenicopteri, attagenae, phalacrocoraces, pyrrhocoraces, lagopodes.
 LXIX. De novis avibus: Bibiones.
 LXX. De fabulosis avibus.
 LXXI. Quis gallinas farcire instituerit: quique hoc primi Censores vetuerunt.
 LXXII. Quis primus aviaria instituerit. De Aesopi patina.
 LXXIII. Generatio avium: Quae praeter aves ova gignant.
 LXXIV. Ovorum genera, et naturae.
 LXXV. Vitia, et remedia incubantium.
 LXXVI. Augustae ex ovibus augurium.
 LXXVII. Quales gallinae optimaee.
 LXXVIII. Morbi earum, et remedia.
 LXXIX. Quando aves, et quot ova pariant.
 LXXX. Quae ova hypenemia: quae cynosura: quomodo optime serventur ova.
 LXXXI. Quae volucrum sola animal pariat, et lacte nutriet.
 LXXXII. Quae terrestrium ova pariant. Serpentium genera.
 LXXXIII. Terrestrialium omnium generatio.
 LXXXIV. Quae sint animalium in uteris porrecta.
 LXXXV. Quorum animalium origo adhuc incerta sit.
 LXXXVI. De salamandris.
 LXXXVII. Quae nascantur ex non genitis. Quae nata nihil gignant. In quibus neuter sexus sit.
 LXXXVIII. De sensibus animalium. Quibus visus

- praecipuus: quibus odoratus: quibus auditus: de talpis. An ostreis auditus.
- LXXXIX. Qui ex piscibus clarissime audiant.
- XC. Qui ex piscibus maxime odorantur.
- XCI. Diversitas animalium in pastu.
- XCII. Quae venenis vivant.
- XCIII. Quae terra. Quae fame aut siti non intereant.
- XCIV. De diversitate potus.
- XCV. Quae inter se dissideant. Amicitiam animalium esse: et affectus animalium.
- XCVI. Exempla affectus serpentium.
- XCVII. De somno animalium.
- XCVIII. Quae somniant.

Summa: Res, et historiae, et observationes DCCXCIV.

EX AUCTORIBUS: Manilio, Corn. Valeriano, Actis, Umbricio Meliore, Massurio Sabino, Antistio Laboone, Trogo, Cremutio, M. Varrone, Macro Aemilio, Melisso, Muciano, Nepote, Fabio Pictore, T. Lucretio, Corn. Celso, Horatio, D. Eculeone, Hygino, Saserpis, Nigidio, Mamilio Sura.

EXTERNIS: Homero, Phemonoe, Philemone, Boeo qui *ὄρεσθόγυλλας*, Hyla qui de auguriis, Aristotele, Theophrasto, Callimacho, Aeschylus, Hierone rege, Philometore rege, Archyta Tarentino, Amphilocho Atheniense, Anaxipoli Thasio, Apollodoro Lemnio, Aristophane Milesio, Antigono Cymaeo, Agathocle Chio, Apollonio Pergameno, Aristandro Atheniense, Bacchio Milesio, Bione Solense, Chaerea Atheniense, Diodoro Prieneo, Dione Colophonio, Democrito, Diophane Nicaeense, Epigene Rhodio, Evagone Thasio, Euphronio Athenaeo, Iuba, Andronio qui de agricultura, Aeschryone qui item, Lysimacho qui item, Dionysio qui Magonem transtulit, Diophane qui ex Dionysio epitomen fecit, Nicandro, Onesicrito, Phylarcho, Hesiodo.

Libro XI. continentur insectorum animalium genera.

- I. Subtilitas in his rebus naturae.
- II. An spirent, an habeant sanguinem.
- III. De corpore eorum.
- IV. De apibus.
- V. Qui ordo in opere earum.
- VI. Quid sit in eo commosis, pissoceros, propolis.
- VII. Quid erithace, sive scandarace, sive cerinthos.
- VIII. Ex quibus floribus opera fiant.
- IX. Apium studio capti.
- X. Ratio operis.
- XI. De fucis.
- XII. Quae natura mellis.
- XIII. Quae optima mella.
- XIV. Quae genera mellis in singulis locis.
- XV. Quomodo probentur. De erice, sive tetradice, sive sisyro.
- XVI. Quomodo apes generent.
- XVII. Quae regiminis ratio.
- XVIII. Aliquando et laetum omen esse examinum.
- XIX. Genera apium.
- XX. De morbis apium.
- XXI. Quae inimica apibus.
- XXII. De continendis apibus.
- XXIII. De reparandis.
- XXIV. De vespis et crabronibus. Quae animalia ex alieno suum faciant.
- XXV. De bombyce Assyria.
- XXVI. De bombyliis necydalis. Quis primum invenerit bombycinam vestem.
- XXVII. De bombyce Coa. Quomodo conficiatur Coa vestis.
- XXVIII. De araneis. Qui ex his texant: quae materiae natura ad texendum.
- XXIX. Generatio araneorum.

PLIN. HIST. NATUR.

- XXX. De scorpionibus.
- XXXI. De stellionibus.
- XXXII. De cicadis: sine ore esse, sine exitu cibi.
- XXXIII. De piinis insectorum.
- XXXIV. De scarabaeis. Lampyrides. Reliqua scarabaeorum genera.
- XXXV. De locustis.
- XXXVI. De formicis.
- XXXVII. Chrysallides.
- XXXVIII. De his animalibus, quae ex ligno, aut in ligno nascuntur.
- XXXIX. Sordium hominis animalia. Quod animal minimum. Etiam in cera animalia.
- XL. Animal cui cibi exitus non est.
- XLI. Tineae, cantharides, culices. Nivis animal.
- XLII. Ignium animal: pyralis, sive pyraustes.
- XLIII. Hemerobion.
- XLIV. Animalium omnium per singula membra, naturae et historiae. Quae apices habent, quae cristas.
- XLV. Cornuum genera. Quibus mobilia.
- XLVI. De capitibus, et quibus nulla.
- XLVII. De capillo.
- XLVIII. De ossibus capitis.
- XLIX. De cerebro.
- L. De auribus. Quae sine auribus, et foraminibus audiant.
- LI. De facie, de fronte, et superciliis.
- LII. De oculis. Quae sine oculis animalia: quae singulos oculos tantum habeant.
- LIII. De diversitate oculorum.
- LIV. Quae ratio visus. Noctu videntes.
- LV. De natura pupillae. Quae non conniveant.
- LVI. De palpebris, et quibus non sint: quibus ab altera tantum parte.
- LVII. Quibus genae non sint.
- LVIII. De malis.
- LIX. De naribus.
- LX. De buccis, labris, mentis, maxillis.
- LXI. De dentibus. Quae genera eorum: quibus non utraque parte sint: quibus cavi.
- LXII. De serpentium dentibus: de veneno eorum. Cui volucris dentes.
- LXIII. Mirabilia dentium.
- LXIV. Aetas animantium ab his.
- LXV. De lingua, et quae sine ea: de ranarum sono. De palato.
- LXVI. De tonsillis. Uva, epiglossis, arteriae, gula.
- LXVII. Cervix, collum, spina.
- LXVIII. Guttur, fauces, stomachus.
- LXIX. De corde, sanguine, animo.
- LXX. Quibus maxima corda: quibus minima: quibus bina.
- LXXI. Quando in extis aspici coepta.
- LXXII. De pulmone: et quibus maximus, quibus minimus: quibus nihil aliud quam pulmo intus: quae causa velocitatis animalium.
- LXXIII. De jocinere, et quibus animalibus, et in quibus locis bina jocinera.
- LXXIV. De felle: ubi, et in quibus geminum. Quibus animalium non sit: et quibus alibi quam in jocinere.
- LXXV. Quae vis ejus.
- LXXVI. Quibus crescat cum luna et decrescat jecur. Haruspicum circa ea observationes, et prodigia mira.
- LXXVII. Praecordia. Risus natura.
- LXXVIII. De ventre, et quibus nullus. Quae sola vomant.
- LXXIX. Lactes, hillae, alvus, colon. Quare quaedam insatiabilia animalia.
- LXXX. De omento, et de splene, et quibus animalium non sit.

- LXXXI. De renibus, et ubi quaterni animalibus: quibus nulli.
 LXXXII. Pectus: costae.
 LXXXIII. Vesica: et quibus animalibus non sit.
 LXXXIV. De vulvis: de suum vulva: de sumine.
 LXXXV. Quae seum habeant, quae non pinguescant.
 LXXXVI. De medullis, et quibus non sint.
 LXXXVII. De ossibus et spinis. Quibus nec ossa, nec spina. Cartilagines.
 LXXXVIII. De nervis. Quae sine nervis.
 LXXXIX. Arteriae, venae. Quae nec venas, nec arterias habent. Desanguine et sudore.
 XC. Quorum celerrime sanguis spissetur; quorum non coeat: quibus crassissimus, quibus tenuissimus, quibus nullus.
 XCI. Quibus certis temporibus anni nullus.
 XCII. An in sanguine principatus.
 XCIII. De tergo.
 XCIV. De pilis et vestitu tergoris.
 XCV. De mammis, et quae volucrum mammas habeant. Notabilia animalium in uberibus.
 XCVI. De lacte, de colostris, de caseis: ex quibus non fiat: de coagulo. Genera alimenti ex lacte.
 XCVII. Genera caseorum.
 XCVIII. Differentiae membrorum hominum a reliquis animalibus.
 XCIX. De digitis: de brachiis.
 C. De simiarum similitudine.
 CI. De unguibus.
 CII. De genibus et poplitibus.
 CIII. In quibus membris corporis humani sacra religio.
 CIV. Varices.
 CV. De gressu, et pedibus, et cruribus.
 CVI. De ungulis.
 CVII. Volucrum pedes.
 CVIII. Pedes animalium, a binis ad centenos. De pumilionibus.
 CIX. De genitalibus: de hermaphroditis.
 CX. De testibus. Trium generum semiviri.
 CXI. De caudis.
 CXII. De vocibus animalium.
 CXIII. De agnascensibus membris.
 CXIV. Vitalitatis, et morum notae, ex membris hominum.
 CXV. De anima et victu.
 CXVI. Quae veneno pasta ipsa non pereunt, et gustata necant.
 CXVII. Quibus de causis homo non concoquat. De remediis crudiatum.
 CXVIII. Quemadmodum corpulentia contingat: quomodo minuat.
 CXIX. Quae gustu famem sitimque sedent.

Summa: Res, et historiae, et observationes MMCLXX.

EX AUCTORIBUS: M. Varrone, Hygino, Scropha, Saserna, Celso Cornelio, Aemilio Macro, Virgilio, Columella, Iulio Aquila, qui de Etrusca disciplina scripsit, Tarquitio qui item, Umbricio qui item, Catone Censorio, Domitio Calvino, Trogo, Melisso, Fabiano, Muciano, Nigidio, Mamilio, Oppio.

EXTERNIS: Aristotele, Democrito, Neoptolemo qui μετεωρολογικά, Aristomacho qui item, Philisto qui item, Nicandro, Menecrate, Dionysio qui Magonem transtulit, Empedocle, Callimacho, Attalo rege, Apollodoro qui de bestiis venenatis, Hippocrate, Herophilo, Erasistrato, Asclepiade, Themisone, Posidonio Stoice, Menandris, Priense et Heracleote, Euphronio Athenaeo, Theophrasto, Hesiodo, Philometore rege.

Libro XII. continentur arborum naturae.

- I. et II. Honor earum.
 III. De peregrinis arboribus. Platanus quando primum in Italia, et unde.
 IV. Natura earum.
 V. Miracula ex his.
 VI. Chamaeplatanus. Quis primum viridaria tenere instituerit.
 VII. Malum Assyrium quomodo seratur.
 VIII. Indiae arbores.
 IX. Quando primum Romae visa ebenus. Quae genera ejus.
 X. Spina Indica.
 XI. Ficus Indica.
 XII. Arbor pala; pomum ariana.
 XIII. Indicarum arborum formae sine nominibus. Liniferae Indiae arbores.
 XIV. Piperis arbores. Genera piperis: Brecma. Zingiberi, sive Zimpiberi.
 XV. Caryophyllon Lycium, sive pyxacanthum Chironium.
 XVI. Macir.
 XVII. Saccharon.
 XVIII. Arbores Arianae gentis. Item Gedrosiae: item Hyrcaniae.
 XIX. Item Bactriae. Bdellium, sive brochon, sive malacha, sive maldacon. Scordacti. In omnibus odoribus aut condimentis dicuntur adulterationes, experimenta, pretia.
 XX. Persidis arbores.
 XXI. Persici maris Insularum arbores. Gossypinum arbores.
 XXII. Chynas arbor. Ex quibus arboribus lina in Oriente fiant.
 XXIII. Quo in loco arborum nulla folia decidant.
 XXIV. Quibus modis constant arborum fructus.
 XXV. De costo.
 XXVI. De nardo. Differentiae ejus XII.
 XXVII. Asaron.
 XXVIII. Amomum: Amomis.
 XXIX. Cardamomum.
 XXX. De thurifera regione.
 XXXI. Quae arbores thus ferant.
 XXXII. Quae natura thuris, et quae genera.
 XXXIII. De myrrha.
 XXXIV. De arboribus, quae ferunt eam.
 XXXV. Natura et genera myrrhae.
 XXXVI. De mastiche.
 XXXVII. De ladano et stobolo.
 XXXVIII. Enhaemon.
 XXXIX. Bratus arbor.
 XL. Stobrum arbor.
 XLI. De felicitate Arabiae.
 XLII. De cinnamo. De xylocinnamo.
 XLIII. Casia.
 XLIV. Cancamum. Taron.
 XLV. Serichatum. Gabalium.
 XLVI. Myrobalanus.
 XLVII. Phoenicobalanus.
 XLVIII. De calamo odorato: de junco odorato.
 XLIX. Hammoniacum.
 L. Sphagnos.
 LI. Cypros.
 LII. Aspalathos, sive erysisceptrum.
 LIII. Maron.
 LIV. De balsamo, opobalsamo, xylobalsamo.
 LV. Styra.
 LVI. Galbanum.
 LVII. De panace.
 LVIII. Spondylion.
 LIX. De malobathro.
 LX. De omphacio.

LXI. Bryon, oenanthe, massaris.

LXII. Elate, vel spathe.

LXIII. Cinnamum, comacum.

Summa. Res, et historiae, et observationes, DCCCCXIV.

EX AUCTORIBUS: M. Varrone, Muciano, Virgilio, Fabiano, Seboso, Pomponio Mela, Flavio, Proclio, Trogo, Hygino, Claudio Caesare, Corn. Nepote, Sextio Nigro qui graece de medicina scripsit, Cassio Hemina, L. Pisone, Tuditano, Antiato.

EXTERNIS: Theophrasto, Herodoto, Callisthene, Isigono, Clitarcho, Anaximene, Duride, Nearcho, Onesicrito, Polycrito, Olympiodoro, Diogneto, Nicobulo, Anticlido, Charete Mitylenaeo, Menaechmo, Dorotheo Athenaeo, Lyco, Antaeo, Ephippo, Charea, Democle, Ptolemaeo Lago, Marsya Macedone, Zoilo item, Democrito, Amphilocho, Aristomacho, Alexandro Polyhistore, Iuba, Apollodoro qui de odoribus scripsit, Heraclide medico, Archidemo item, Dionysio item, Democede item, Euphronio item, Mneside item, Diagora item, Iolla item, Heraclide Tarentino, Xenocrate Ephesio, Eratosthene.

Libro XIII. continentur historiae de peregrinis arboribus, et unguentis.

- I. De unguentis, quando coeperint.
- II. Genera eorum, et compositiones XII.
- III. Diapasmata, magmata: et probatio unguenti.
- IV. Quanta in unguentis luxuria.
- V. Quando primum Romanis in usu.
- VI. De palmis.
- VII. De natura earum.
- VIII. Quomodo serantur.
- IX. Genera earum, et insignia.
- X. Syriae arbores: Pistacia, cottana, Damascena, myxa.
- XI. Cedrus. Quae arbores trium annorum fructum pariter habeant.
- XII. Terebinthus.
- XIII. Rhus.
- XIV. Aegypti arbores: Ficus Alexandrina.
- XV. Ficus Cypria.
- XVI. Siliqua ceraunia.
- XVII. Persica arbor: et quibus arboribus subnascentur fructus.
- XVIII. Cuci.
- XIX. Spina Aegyptia.
- XX. Gummium genera IX. Sarcocolla.
- XXI. De papyro, de chartae usu, quando coeperit.
- XXII. Quomodo fiat.
- XXIII. Genera ejus IX.
- XXIV. Probatio chartarum.
- XXV. Vitia chartarum.
- XXVI. De glutino chartarum.
- XXVII. De libris Numae.
- XXVIII. Aethiopiae arbores.
- XXIX. Atlantica arbor. De citri arbore, et de citreis mensis.
- XXX. Quae probentur, aut vituperentur in his.
- XXXI. Malum citreum.
- XXXII. Lotos.
- XXXIII. Cyrenaicae arbores: Paliurus.
- XXXIV. Punici mali genera IX. Balaustium.
- XXXV. Asiae et Graeciae arbores: Epipactis, erice, granum Cnidium, sive thymelaea, sive chamelaea, sive pyrosachne, sive cnestrum, sive cneorum.
- XXXVI. Tragion: Tragacantha.
- XXXVII. Tragos sive scorpio: myrice sive brya, ostrys.
- XXXVIII. Eronymus.
- XXXIX. Ron arbor.
- XL. Andrachle.

XLI. Coccygia: apharce.

XLII. Ferula.

XLIII. Thapsia.

XLIV. Capparis, sive cynosbaton, sive ophiostaphylon.

XLV. Saripha.

XLVI. Spina regia.

XLVII. Cytisus.

XLVIII. Arbores et frutices in mari nostro: Phycos, sive prason, sive zoster.

XLIX. Bryon marinum.

L. In mari rubro.

LI. Item in Indico.

LII. Item Troglodytico: Isidis plocamos: Charitoblepharon.

Summa. Res, et historiae, et observationes, CCCCLXVIII.

EX AUCTORIBUS: M. Varrone, Muciano, Virgilio, Fabiano, Seboso, Pomponio Mela, Fabio, Hygino, Trogo, Proclio, Claudio Caesare, Corn. Nepote, Sextio Nigro qui graece de medicina scripsit, Cassio Hemina, L. Pisone, Tuditano, Antiato.

EXTERNIS: Theophrasto, Herodoto, Callisthene, Isigono, Clitarcho, Anaximene, Duride, Nearcho, Onesicrito, Polycrito, Olympiodoro, Diogneto, Cleobulo, Anticlido, Charete Mitylenaeo, Menaechmo, Dorotheo Atheniense, Lyco, Antaeo, Ephippo, Dion. Adimanto, Ptolemaeo Lago, Marsya Macedone, Zoilo item, Democrito, Amphilocho, Alexandro Polyhistore, Aristomacho, Iuba rege, Apollodoro qui de odoribus scripsit, Heraclide medico, Botrye medico, Archidemo item, Dionysio item, Democede item, Euphronio item, Mneside item, Diagora item, Iolla item, Heraclide Tarentino, Xenocrate Ephesio.

Libro XIV. continentur fructiferae arbores.

- I. et II. Vitium natura: quibus modis ferant.
- III. De uvarum natura, et cura vitium.
- IV. Earum genera XCI.
- V. Insignia culturae vinearum.
- VI. Quae vina antiquissima.
- VII. De natura vini.
- VIII. Vina generosa L.
- IX. Vina transmarina XXXVIII.
- X. Vini falsi genera VII.
- XI. Dulcium genera XVIII. De passo et hepemate.
- XII. Secundarii vini genera III.
- XIII. Quam nuper coeperint vina generosa in Italia.
- XIV. De vini observatione a Romulo rege posita.
- XV. Quibus vinis usi antiqui.
- XVI. Notabilia circa apothecas. De vino Opimiano.
- XVII. Quando primum vini quatuor genera posita.
- XVIII. Ex labrusca usus: et quis frigidissimus natura succus.
- XIX. Vini fictitii genera LXVI.
- XX. Hydromeli, sive melicraton.
- XXI. Oxymeli.
- XXII. Vini prodigiosi genera XII.
- XXIII. Quibus vinis ad sacra uti non sit fas.
- XXIV. Quibus generibus musta condiant.
- XXV. De pice, resinis.
- XXVI. De aceto; de faece.
- XXVII. De vasis vinariis: de cellis.
- XXVIII. De ebrietate.
- XXIX. Ex aqua, et frugibus vini vim fieri.

Summa: Res, et historiae, et observationes, DX.

EX AUCTORIBUS: Corn. Valeriano, Virgilio, Celso, Catone Censorio, Sasernis patre et filio, Scrophia, Varrone, D. Silano, Fabio Pictore, Trogo, Hygino, Flacco Verrio, Graecino, Iulio Attico, Columella, Massurio Sabino, Feneatella, Tergilla, M. Accio Plauto, Flavio, Dosseno, Scaevola, Aelio, At-

teio Capitone, Cotta Messalino, L. Pisone, Pompeio Lenaeo, Fabiano, Sextio Nigro, Vibio Rufo.

EXTERNIS: Hesiodo, Theophrasto, Aristotele, Democrito, Attalo Philometore rege, Hierone rege, Archyta, Xenophonte, Amphilocho Athenaeo, Anaxipoli Thasio, Apollodoro Lemnio, Aristophane Milesio, Antigono Cymaeo, Agathocle Chio, Apollonio Pergameno, Aristandro Athenaeo, Bacchio Milesio, Bione Solense, Chaerea Athenaeo, Chaeristo item, Diodoro Prienaeo, Dione Colophonio, Epigene Rhodio, Evagone Thasio, Euphronio Athenaeo, Androtione qui de agricultura scripsit, Aeschione item, Dionysio qui Magonem transtulit, Diophane qui ex Dionysio epitomen fecit, Asclepiade medico, Onesicrito, Iuba rege.

Libro XV. continentur naturae frugiferarum arborum.

- I. De olea, quamdiu apud Graecos tantum fuerit. Quando primum in Italia, Hispania, Africa esse coeperit.
- II. Quae naturae olivae, et olei incipientis.
- III. De oleo: Nationes, et bonitates olei.
- IV. Olivarum genera XV.
- V. De natura olei.
- VI. Cultura olearum: de servandis olivis. Quomodo faciendum sit oleum.
- VII. Olei fictitii genera XLVIII.
- VIII. De amurca.
- IX. Genera pomorum, et naturae. Nucum pinearum genera IV.
- X. Cotoneorum genera IV. Struthiorum genera IV.
- XI. Persicorum genera IV.
- XII. Prunorum genera XII.
- XIII. De perseae.
- XIV. Malorum genera XXX. Quo quaeque tempore externa poma venerint in Italiam, et unde.
- XV. Quae novissime.
- XVI. Pyrorum genera XLI.
- XVII. De insitorum varietate, et fulgurum expiatione.
- XVIII. De pomis servandis, et uvis.
- XIX. Ficorum genera XXIX.
- XX. De ficis historica.
- XXI. De caprificatione.
- XXII. Mespilorum genera III.
- XXIII. Sorborum genera IV.
- XXIV. Nucum genera XI.
- XXV. Castanearum genera XVIII.
- XXVI. Siliquae.
- XXVII. De carnosis pomis. De moris.
- XXVIII. De unedone.
- XXIX. Acinorum naturae.
- XXX. Cerasorum genera IX.
- XXXI. Corna: lentisci.
- XXXII. Succorum differentiae XIII.
- XXXIII. De colore succi, et odore.
- XXXIV. Pomorum naturae diversae.
- XXXV. Myrtus.
- XXXVI. Historica de myrto.
- XXXVII. Genera ejus XI.
- XXXVIII. Usus Romae in ovatione.
- XXXIX. Laurus: genera ejus XIII.
- XI. Historica de lauro.

Summa. Res, et historiae, et observationes DXX.

EX AUCTORIBUS: Fenestella, Fabiano, Virgilio, Corn. Valeriano, Celso, Catone Censorio, Saseris patre et filio, Scropha, M. Varrone, D. Silano, Fabio Pictore, Trogo, Hygino, Elacco Verrio, Graecino, Attico Iulio, Massurio Sabino, Tergilla, Cotta Messalino, Columella, L. Pisone, Pompeio Lenaeo, M. Accio Plauto, Flavio, Dosseno, Scaevola, Aelio, Atteio Capitone, Sextio Nigro, Vibio Rufo.

EXTERNIS: Hesiodo, Aristotele, Democrito, Hierone rege, Archyta, Attalo Philometore rege, Xenophonte, Amphilocho Athenaeo, Anaxipoli Thasio, Apollodoro Lemnio, Aristophane Milesio, Antigono Cymaeo, Agathocle Chio, Apollonio Pergameno, Aristandro Athenaeo, Bacchio Milesio, Bione Solense, Chaerea Athenaeo, Chaeristo item, Diodoro Prienaeo, Dione Colophonio, Epigene Rhodio, Evagone Thasio, Euphronio Athenaeo, Androtione qui de agricultura scripsit, Aeschione item, Dionysio qui Magonem transtulit, Diophane qui ex Dionysio epitomen fecit, Asclepiade medico, Erasistrato item, Commiade qui de conditura vini, Aristomacho qui item, Hicesio qui item, Themisone medico, Onesicrito, Iuba rege.

Libro XVI. continentur silvestrium arborum naturae.

- I. Gentes sine arbore.
- II. Miracula in septentrionali regione arborum.
- III. De glandiferis: De civica corona.
- IV. De coronarum origine.
- V. Qui frondea corona donati.
- VI. Glandium genera XIII.
- VII. De fago.
- VIII. De reliquis glandibus: de carbone.
- IX. De galla.
- X. Quam multa praeter glandem ferant eadem arbores.
- XI. Cachrys.
- XII. Coccum.
- XIII. Agaricum.
- XIV. Quarum arborum cortices in usu.
- XV. De scandulis.
- XVI. De pino.
- XVII. De pinastro.
- XVIII. Picea: abiete.
- XIX. Larice: taeda.
- XX. De taxo.
- XXI. Quibus modis fiat pix liquida. Quomodo cedrium fiat.
- XXII. Quibus modis spissa pix fiat.
- XXIII. Quibus resina zopissa.
- XXIV. Quarum arborum materiae in pretio. Fraxini genera IV.
- XXV. Tiliae genera X.
- XXVI. Aceris genera X.
- XXVII. Brusum: molluscum: Staphylodendron.
- XXVIII. Buxi genera III.
- XXIX. Ulmorum genera IV.
- XXX. Arborum natura per situs: Quae montanae: quae campestres.
- XXXI. Quae siccanae: quae aquaticae: quae communes.
- XXXII. Divisio generum.
- XXXIII. Quibus folia non decidant. De rhododendro. Quibus non omnia folia cadant. Quibus in locis nulli arborum.
- XXXIV. De natura foliorum cadentium.
- XXXV. Quibus foliorum varii colores: quorum foliorum figurae mutantur. Populorum genera III.
- XXXVI. Quae folia versentur omnibus annis.
- XXXVII. Foliorum e palmis cura, et usua.
- XXXVIII. Foliorum mirabilia.
- XXXIX. Ordo naturae in satis.
- XL. Quae arbores nunquam floreat. De juniperis.
- XLI. De conceptu arborum. De germinatione de partu.
- XLII. Quo ordine floreat.
- XLIII. Quo quaeque tempora ferant. De cornu.
- XLIV. Anniferae. In triennium ferentes.

- XLV. Quae fructum non ferant : quae infelices existuntur.
- XLVI. Quae facillime perdant fructum , aut florem.
- XLVII. Quae ubi non ferant.
- XLVIII. Quomodo ferant.
- XLIX. Quibus fructus, antequam folia, nascantur.
- L. Biferae: triferae.
- LI. Quae celerrime senescant, quae tardissime.
- LII. In quibus plura rerum genera gignantur. Crataegum.
- LIII. Differentiae arborum per corpora et ramos.
- LIV. De ramis.
- LV. De cortice:
- LVI. De radicibus.
- LVII. Arbores, quae sponte resurrexerint.
- LVIII. Quibus modis sponte nascuntur arbores. Naturae differentiae, non omnia ubique generantis.
- LIX. Ubi quae non nascantur.
- IX. De cupressis.
- LXI. Nasci saepe ex terra, quae antea nata non sint.
- LXII. De edera, genera ejus XX.
- LXIII. Smilax.
- LXIV. De aquaticis: de calamis: Arundinum genera XXVIII.
- LXV. De sagittariis, et scriptoriis calamis.
- LXVI. De fistulatiis. De Orchomenia arundine, et aucupatoria, et piscatoria.
- LXVII. De vinitoria arundine.
- LXVIII. De salice: genera ejus VII.
- LXIX. Quae, praeter salicem, alligando utilia.
- LXX. De scirpis, candelis, cannis, tegulis.
- LXXI. De sambucis: de rubis.
- LXXII. De arborum succis.
- LXXIII. De arborum venis et pulvis.
- LXXIV. De arboribus caedendis.
- LXXV. Catonis ea de re placita.
- LXXVI. De magnitudine arborum. De natura materiarum.
- LXXVII. Igniaria e ligno.
- LXXVIII. Quae cariem non sentiant: quae rimam. (*Prius in editis, ruinam, male.*)
- LXXIX. Historica, de perpetuitate materiarum.
- LXXX. Teredinum genera.
- LXXXI. De materiis, architectonica.
- LXXXII. De materiis, fabrilis.
- LXXXIII. De glutinanda materia.
- LXXXIV. De laminis sectilibus.
- LXXXV. Arborum durantium vetustas. Ab Africano priore sata. In urbe Roma D annorum arbor.
- LXXXVI. Ab Urbe condita arbores.
- LXXXVII. Vetustiores Urbe in suburbanis.
- LXXXVIII. Ab Agamemnone satae: Arbores a primo anno belli Trojani: Ab Ilis appellatione: Arbores apud Trojam antiquiores bello Trojano.
- LXXXIX. Item Argis ab Hercule satae. Ab Apolline satae. Arbor antiquior quam Athenae.
- XC. Quae genera arborum minime durent.
- XCI. Arbores ex eventu nobiles.
- XCII. Quae sedem nascendi suam non habent: Quae in arboribus vivant, et in terra nasci possint. Genera earum IX. Cadytas: polypodium, phaunos: hippophaeston.
- XCIII. Visci tria genera. De visci et similium natura.
- XCIV. De visco faciendo.
- XCV. De visco, historica.
- Summa. Res, et historiae, et observationes, MCCXXXV.

EX AUCTORIBUS: M. Varrone, Fetiale, Nigidio, Cornelio Nepote, Hygino, Massurio, Catone, Muciano, L. Pisone, Trogo, Calpurnio Basso, Cremutio, Sextio Nigro, Corn. Boccho, Vitruvio, Graecino.

EXTERNIS: Alexandro Polyhistore, Hesiodo, Theophrasto, Democrito, Homero, Timaeo mathematico.

Libro XVII. continentur salivarum arborum naturae.

- I. Arborum pretia mirabilia.
- II. Coeli natura ad arbores: quam partem coeli spectare vineae debeant.
- III. Qualis terra optima.
- IV. De terris, quas Graeciae et Galliae jactant: genera VIII.
- V. De cineris usu.
- VI. De fimo.
- VII. Quae sata uberiores terram faciant: quae urant.
- VIII. Quibus modis fimo utendum.
- IX. Quibus modis arbores serant.
- X. Semine nascentia.
- XI. Quae nunquam degenerent.
- XII. Plantis nascentia.
- XIII. Avulsione nascentia: a surculo.
- XIV. De seminariis.
- XV. De ulmis serendis.
- XVI. De scrobibus.
- XVII. De intervallis arborum.
- XVIII. De umbra.
- XIX. De stillicidiis.
- XX. Quae tarde crescant: quae celeriter.
- XXI. Propagine nascentia.
- XXII. De insitione, quomodo inventa sit.
- XXIII. Inoculatio.
- XXIV. Genera insitionum.
- XXV. De vite inserenda.
- XXVI. Emplastratio.
- XXVII. Ramo nascentia.
- XXVIII. Quae taleis: et quomodo serantur.
- XXIX. Olearum cultura.
- XXX. Operum surcularium per tempora anni digestio.
- XXXI. De ablaqueandis, et accumulandis.
- XXXII. De salicto.
- XXXIII. Arundineta.
- XXXIV. De ceteris ad perticas et palos caeduis.
- XXXV. Vinearum ratio et arbustorum.
- XXXVI. Ne urvae ab animalibus infestentur.
- XXXVII. Morbi arborum.
- XXXVIII. Prodigia ex arboribus.
- XXXIX. Medicinae arborum.
- XL. Quomodo rigandum.
- XLI. Mirabilia de riguis.
- XLII. Castratio arborum. (*Rectius, scarificatio.*)
- XLIII. Alia arborum remedia.
- XLIV. Caprificatio, et de ficis.
- XLV. Quae putationis vitia.
- XLVI. De stercoracione.
- XLVII. Arboribus medicamenta.

Summa. Res, et historiae, et observationes, MCCCLXXX.

EX AUCTORIBUS: Cornelio Nepote, Catone Censorio, M. Varrone, Celso, Virgilio, Hygino, Sarnis patre et filio, Scrophia, Calpurnio Basso, Trogo, Aemilio Macro, Graecino, Columella, Attico Iulio, Fabiano, Sura Mamilio, Dosseno Mundo, C. Epidio, L. Pisone.

EXTERNIS: Hesiodo, Theophrasto, Aristotele, Democrito, Theopompo, Hierone rege, Attalo Philometore rege, Archyta, Xenophonte, Amphilocho Atheniense, Anaxipoli Thasio, Apollodoro Ler

Aristophane Milesio, Antigono Cymaeo, Agathocle Chio, Apollonio Pergameno, Bacchio Milesio, Bione Solense, Chaerea Atheniense, Chaeristo item, Diodoro Prienaeo, Dione Colophonio, Epigene Rhodio, Evagone Thasio, Euphronio Athenaeo, Androtione qui de agricultura scripsit, Aeschryone qui item, Lysimacho qui item, Dionysio qui Magonem transtulit, Diophane qui ex Dionysio epitomen fecit, Aristandro qui de portentis.

Libro XVIII. continentur naturae frugum.

- I. Antiquorum studium in agricultura.
- II. Quae prima Romae corona spicea.
- III. De jugero.
- IV. Quoties et quibus temporibus fuerit summa vilitas annonae.
- V. Qui illustres de agricultura praeceperint.
- VI. Quae observanda in agro parando.
- VII. De villarum positione.
- VIII. Praecepta antiquorum de agro colendo.
- IX. Genera frugum.
- X. Naturae, per genera: Frumenti:
- XI. De farre:
- XII. De tritico:
- XIII. Hordeo: oryza.
- XIV. Polenta:
- XV. Pisana:
- XVI. Trago:
- XVII. Amylo:
- XVIII. *Hordei natura.*
- XIX. De arinca, et reliquis in Oriente generibus.
- XX. De siligine; de similagine.
- XXI. *De fertilitate tritici in Africa.*
- XXII. De sesama; de erysimo, sive irione: de hormino.
- XXIII. De pisturis.
- XXIV. De milio.
- XXV. De panico.
- XXVI. De fermentis.
- XXVII. Panis faciendi ratio, et origo.
- XXVIII. Quando pistorum initium Romae.
- XXIX. *De alica.*
- XXX. De leguminibus: Faba:
- XXXI. Lente: Piso.
- XXXII. Ciceris genera.
- XXXIII. Faseoli.
- XXXIV. De rapis.
- XXXV. De napis.
- XXXVI. De lupino.
- XXXVII. Vicia.
- XXXVIII. Errum.
- XXXIX. Silicia.
- XL. Secale, sive asia.
- XLI. Farrago: cracca.
- XLII. De ocymo: ervilia.
- LXIII. Medica.
- XLIV. Morbi frugum: de avena.
- XLV. Remedia.
- XLVI. Quod in quoque terrae genere debeat aeri.
- XLVII. Diversitas gentium in sationibus.
- XLVIII. Vomerum genera.
- XLIX. Ratio arandi.
- L. De occando, runcando, sarriendo: per genera frugum. De cratitione.
- LI. De summa fertilitate soli.
- LII. Ratio saepius anno serendi.
- LIII. Stercoratio.
- LIV. Seminum probatio.
- LV. Quantum ex quoque genere frumenti in jugero serendum.
- LI. De temporibus serendi.
- LVII. Digestio siderum in dies et noctes terrestres.
- LVIII. *Exortus, occasusque siderum.*

- LIX. *Cardines temporum.*
- LX. *Quae sementis hibernae tempora.*
- LXI. *Quae leguminum et papaveris serendi.*
- LXII. Rerum in agro agendarum, et quid quoque mense fieri in agro oporteat.
- LXIII. *Quid bruma.*
- LXIV. *Quid a bruma in Favonium.*
- LXV. *Quid a Favonio in aequinoctium vernum.*
- LXVI. *Quid ab aequinoctio.*
- LXVII. *Quid a Vergiliarum exortu. De feno.*
- LXVIII. *Solstitium.*
- LXIX. Causae sterilitatum.
- LXX. Remedia.
- LXXI. *Quid a solstitio fieri oporteat.*
- LXXII. De messibus.
- LXXIII. De frumento servando.
- LXXIV. De vindemia, et autumnis operibus.
- LXXV. Lunaris ratio.
- LXXVI. Ventorum ratio.
- LXXVII. Limitatio agrorum.
- LXXVIII. Prognostica: A sole:
- LXXIX. A luna:
- LXXX. Stellis.
- LXXXI. Tonitribus:
- LXXXII. Nubibus:
- LXXXIII. Nebulis.
- LXXXIV. Ignibus terrestribus.
- LXXXV. Aquis.
- LXXXVI. Ab ipsis tempestatibus.
- LXXXVII. Ab animalibus: Ab aquatilibus: A volucris.

LXXXVIII. A quadrupedibus.

LXXXIX. et

XC. Ab herbis: A cibis:

Summa. Res, et historiae, et observationes, MMLX.

EX AUCTORIBUS: Massurio Sabino, Cassio Hemina, Verrio Flacco, L. Pisone, Corn. Celso, Turrannio Gracile, D. Silano, M. Varrone, Catone Censorio, Scrophia, Sasernis patre et filio, Domitio Calvino, Hygino, Virgilio, Trogo, Ovidio, Graecino, Columella, Tuberone, L. Tarutio qui Graece de astris scripsit, Caesare Dictatore qui item, Sergio Paulo, Sabino Fabiano, M. Cicerone, Calpurnio Baso, Atteio Capitone, Mamilio Sura, Accio qui Praedica.

EXTERNIS: Hesiodo, Theophrasto, Aristotele, Democrito, Hierone rege, Attalo Philometore rege, Archelao rege, Archyta, Xenophonte, Amphilocho Athenaeo, Anaxipoli Thasio, Aristophane Milesio, Apollodoro Lemnio, Antigono Cymaeo, Agathocle Chio, Apollonio Pergameno, Aristandro Athenaeo, Bacchio Milesio, Bione Solense, Chaerea Atheniense, Chaeristo item, Diodoro Prienaeo, Dione Colophonio, Epigene Rhodio, Evagone Thasio, Euphronio Athenaeo, Androtione qui de agricultura scripsit, Aeschryone qui item, Lysimacho qui item, Dionysio qui Magonem transtulit, Diophane qui ex Dionysio epitomen fecit, Thalete, Eudoxo, Philippo, Calippo, Dositheo, Parmenisco, Metone, Critone, Oenopide, Zenone, Euctemone, Harpalo, Hecataeo, Anaximandro, Sosigene, Hipparcho, Arato, Zoroastre, Archibio.

Libro XIX. continentur lini natura, et cultus hortensiorum.

- I. Lini natura, et miracula.
- II. Quomodo seratur, et genera ejus excellentia XXVII.
- III. Quomodo perficiatur.
- IV. *De lino asbestino.*
- V. *Quando linum tingi coeptum.*
- VI. Quando primum in theatris vela.
- VII. De sparti natura.

- VIII. Quomodo perficiatur.
 IX. Quando primus usus ejus.
 X. De eriphoro bulbo.
 XI. Quae sine radice nascantur et vivant: quae nascantur, et seri non possint.
 XII. Misy, iton, geranion.
 XIII. De tuberibus.
 XIV. Pezicae.
 XV. De laserpitio, et lasere: Maspetum.
 XVI. Magydaris.
 XVII. De rubia.
 XVIII. De radícula.
 XIX. Hortorum gratia.
 XX. Digestio terrae.
 XXI. Nascentium, praeter fruges, et frutices.
 XXII. Natura, et genera, et historiae nascentium in hortis rerum XX. In omnibus dicitur, quomodo quaeque serantur.
 XXIII. Quae cartilaginei generis: cucumeres: *Pepones*.
 XXIV. *Cucurbita*.
 XXV. *De rapis: naps*:
 XXVI. *De raphanis*:
 XXVII. *Pastinaca*:
 XXVIII. *Sisere*:
 XXIX. *Inula*:
 XXX. *Bulbis, scilla, aro*.
 XXXI. De omnium earum radicibus, floribus, foliis. Quibus hortensiorum folia cadant.
 XXXII. *Caeparum genera*.
 XXXIII. *De porro*.
 XXXIV. *De allio*.
 XXXV. Quoto quaeque die nascantur.
 XXXVI. Seminum natura.
 XXXVII. Quorum singula genera, quorum plura sint.
 XXXVIII. Natura, et genera, et historiae in hortu satarum rerum XXIII. *De lactuca: genera ejus*.
 XXXIX. *De intubis*.
 XL. *De beta, genera IV*.
 XLI. *De Brassica, genera ejus*.
 XLII. *De asparagis: de corruda*.
 XLIII. *De carduis*.
 XLIV. *De reliquis in horto satis. Ocimum. Eruca. Nasturtium*.
 XLV. *De ruta*.
 XLVI. *De apio*.
 XLVII. *Menta*.
 XLVIII. *Olusatrum*.
 XLIX. *Careum*.
 L. *Ligusticum*.
 LI. *Lepidium*.
 LII. *Gith*.
 LIII. *Papaver*.
 LIV. *Reliqua sativa aequinoctio autumn*.
 LV. *Serpyllum, et sisymbrium*.
 LVI. *Ferulacea genera quatuor. Cannabis*.
 LVII. *Morbi hortensiorum*.
 LVIII. *Remedia. Quibus modis formicae necentur. Contra erucas remedia: contra culices*.
 LIX. Quibus salsae aquae prosint.
 LX. Ratio rigandi hortos.
 LXI. De succis et saporibus hortensiorum.
 LXII. De piperitide, et libanotide, et smyrnio.

Summa. Res, et historiae, et observationes, MDCXLIV.

EX AUCTORIBUS: M. Accio Plauto, M. Varro-ne, D. Silano, Catone Censorio, Hygino, Virgilio, Muciano, Celso, Columella, Calpurnio Basso, Mamilio Sura, Sabino Tirone, Licinio Macro, Q. Hirtio, Vibio Rufo, Caesennio qui *κηπουρικὰ* scripsit, Castrio item, Firmo item, Petricho.

EXTERNIS: Herodoto, Theophrasto, Democrito,

Aristomacho, Menandro qui *Βιόχηρη* scripsit, Anaxilao.

Libro XX. continentur medicinae ex his quae seruntur in hortis.

- I. et II. De cucumere silvestri, XXVI.
 III. Elaterio, XXVII.
 IV. Anguino cucumere, sive erratico, V.
 V. Cucumere sativo, IX.
 VI. Pepone, XI.
 VII. Cucurbita, XVII.
 VIII. Colocynthide, X.
 IX. Rapis, IX.
 X. Rapis silvestri, I.
 XI. Napis, sive bunio, sive buniade, V.
 XII. Raphanis et armoracia.
 XIII. Raphano sativo.
 XIV. Pastinaca, V. Hibisco, sive moloche agria, sive pistolochia, XI.
 XV. Staphylino, sive pastinaca erratica, XXII.
 XVI. Gingidio.
 XVII. Sisere, XI.
 XVIII. Sile, XII.
 XIX. Inula, XI.
 XX. Caepis, XXXVII.
 XXI. Porro sectivo, XXXII.
 XXII. Porro capitato, XXXIX.
 XXIII. Allio, LXI.
 XXIV. Lactuca, XLII. Caprina, IV.
 XXV. Caesapo, I. Isati, I. Lactuca silvatica, VII.
 XXVI. Hieracia, XVII.
 XXVII. Beta, XXIV.
 XXVIII. Limonio, sive nevroide, III.
 XXIX. Intubo, III.
 XXX. Cichorio, sive chresto, sive pancratio, quae ambubaia, XII.
 XXXI. Hedypnoide, IV.
 XXXII. Seris genera, III. Medicinae, VIII.
 XXXIII. Brassica, LXXXVIII. *Catonis placita*.
 XXXIV. *Graecorum placita*.
 XXXV. Cyma.
 XXXVI. Brassica silvestris, XXVII.
 XXXVII. Lapsana, I.
 XXXVIII. Marina brassica, I.
 XXXIX. Scilla, XXIII.
 XL. Bulbis, XXX.
 XLI. De bulbinae: de bulbo vomitorio.
 XLII. De asparagis.
 XLIII. De corruda, sive Libyco, sive hormino, XXIV.
 XLIV. De apio, XVII.
 XLV. De apiastro, sive melissophyllo.
 XLVI. De olusatro, sive hipposelino, XI. Oreoselino, XI. Heleoselino, I.
 XLVII. Petroselino, I. Buselino, I.
 XLVIII. De ocimo, XXXV.
 XLIX. Eruca, XII.
 L. Nasturtio, XLII.
 LI. Ruta, LXXXIV.
 LII. Mentastro, XX.
 LIII. Menta, XLI.
 LIV. Pulegio, XXV.
 LV. Pulegio silvestri, XVII.
 LVI. Nepeta, IX.
 LVII. Cumino, XLVIII.
 LVIII. De ammi, X.
 LIX. De cappari, XVII.
 LX. Ligustico, sive panace, IV.
 LXI. Cunila bubula, V.
 LXII. Cunila gallinacea, sive origano, V.
 LXIII. Cunilagine, VIII.
 LXIV. Cunila molli, III. Cunila libanotide, III.
 LXV. Cunila sativa, III. Cunila montana, VII.
 LXVI. Piperitide, sive siliquastro, V.

- LXVII. De origano oniti, sive prasio, V.
 LXVIII. Tragorigano, IX.
 LXIX. Origano heraclio, genera III. Medicinae, XXXIII.
 LXX. Lepidio, III.
 LXXI. Gith, sive melanthio, XXIII.
 LXXII. Aneso, sive aniceto, LXI.
 LXXIII. Ubi optimum, et reliquae medicinae ex eo.
 LXXIV. Anetho, IX.
 LXXV. Sacopenio, sive sagapeno, XIII.
 LXXVI. Papavere albo, III. Papavere nigro, VIII.
 De sapore. De opio, I. Contra potion-
 es quas ἀνωδύνουσ et ληξιπυρέτους, et
 πεπλικάς, et κοιλιακάς vocant. De meco-
 nio, I.
 LXXVII. Papavere rhoea, II.
 LXXVIII. Papavere silvestri ceratiti, sive glaucio,
 sive paralio, VI.
 LXXIX. Papavere silvestri heraclio, sive aphro,
 IV. Diacodion.
 LXXX. Papaver thithymalum, sive paralium, III.
 LXXXI. De porcilaca, quae et peplis, XXV.
 LXXXII. De coriandro, XXI.
 LXXXIII. De atriplice, XIV.
 LXXXIV. Malva malope, XIII. Malva malache, I.
 Malva althaea, sive plistolocia, LVIII.
 LXXXV. Lapathum silvestri, sive oxalide, sive la-
 patho cantherino, sive rumice, I. De
 hydrolapathum, II. Hippolapathum, VI.
 Oxylapathum, IV.
 LXXXVI. De lapathum sativo, XXI. Bulapathum, I.
 LXXXVII. Sinapi, genera, III. Medicinae, XLIV.
 LXXXVIII. De adarbo, XLVIII.
 LXXXIX. De marrubio, sive prasio, sive linostro-
 pho, sive philopaede, sive philochare,
 XXVIII.
 XC. Serpyllo, XVIII.
 XCI. Sisymbrio, sive thymbræo, XXIII.
 XCII. Lini semine, XXX.
 XCIII. Blito, VI.
 XCIV. De Meo: de Athamantico, VII.
 XCV. Foeniculo, XXII.
 XCVI. Hippomarathro, sive myrsineo, V.
 XCVII. De cannabi, VIII.
 XCVIII. De ferula, VIII.
 XCIX. De carduo, sive scolymo, VI.
 C. Theriacae compositio.

Summa. Res, et historiae, et observationes MDCLX.

EX AUCTORIBUS: Catone Censorio, M. Varro-
 ne, Pompeio Lenaeo, C. Valgio, Hygino, Sextio Ni-
 gro qui Graece scripsit, Iulio Basso qui item, Celso,
 Antonio Castore.

EXTERNIS: Democrito, Theophrasto, Orpheo,
 Menandro qui Βόχρησια scripsit, Pythagora.

MEDICIS: Hippocrate, Nicandro, Chrysippo,
 Diocle, Ophelione, Heraclide, Hicesio, Dionysio,
 Apollodoro Tarentino, Apollodoro Citiense, Praxa-
 gora, Plistonico, Medio, Dieuche, Cleophanto, Phi-
 listione, Asclepiade, Crateva, Petronio Diodoto, Iol-
 la, Erasistrato, Diagora, Andrea, Mneside, Epichar-
 mo, Damione, Dalione, Sosimene, Tlepolemo, Me-
 trodoro, Solone, Lyco, Olympiade Thebana, Philino,
 Petricho, Mictone, Glaucia, Xenocrate.

Libro XXI. continentur naturae florum et coronamentorum.

- I. et II. De strophiliis: sorta.
 III. Qui invenerint miscere flores, et quando pri-
 mum corollae appellatae, et quare.
 IV. Quis primus coronas foliis argenteis et au-
 reis dederit. Quare corollaria dicta. De
 lemniscis. Quis primum caelaverit eos.
 V. Quantus honor coronarum apud antiquos
 fuerit.

- VI. Severitas antiquorum in coronis.
 VII. Quem floribus coronaverit populus Ro-
 manus.
 VIII. Pactiles coronae. De stutilibus coronis: de
 nardinis: de sericiis.
 IX. De floribus qui scripserint. Cleopatruae re-
 ginae factum in coronis.
 X. De rosa: Genera eius XII.
 XI. Lili genera, IV.
 XII. Narcissi genera, III.
 XIII. Quantum semen tingatur, ut infecta nas-
 cantur.
 XIV. Quemadmodum quaeque nascentur, seran-
 tur, colantur, sub singulis generibus.
 Violae colores, III. Luteae genera, V.
 XV. De caltha: Regius flos.
 XVI. De bacchare. De combreto. De asaro.
 XVII. De croco: ubi optime floret. Qui flores
 Trojano temporibus.
 XVIII. De natura odorum.
 XIX. Iris.
 XX. De salianca.
 XXI. Polium, sive teuthrion.
 XXII. Vestium aemulatio cum floribus.
 XXIII. De amaranto.
 XXIV. Cyanos: holochrysos.
 XXV. De petilio: bellio.
 XXVI. De chrysocome, sive chrysiti.
 XXVII. Qui frutices flore coronent.
 XXVIII. Qui folio.
 XXIX. Melothron, spiraea, origanon: cneoron
 sive casia, genera duo: Melissophyl-
 lum sive Melittaena. Melilotos quae
 sertula Campana.
 XXX. De trifolio, genera III.
 XXXI. Thymi genera III. Flore nascentia, non
 semine.
 XXXII. Conyza.
 XXXIII. Iovis flos: hemerocalles. De helenio.
 Phlox. Quae ramis et folio odorata.
 XXXIV. De abrotono. Adonium, genera II. Ipsa
 se propagantia. Leucanthemum.
 XXXV. Amaraci genera duo.
 XXXVI. Nyctegretum, sive chenoinychos, sive
 nyctalops.
 XXXVII. Melilotos.
 XXXVIII. Quo ordine temporum flores nascentur.
 Verni flores: Viola: Anemone cor-
 onaria: oenanthe herba: Melianthum:
 heliochrysos: gladiolus: hyacinthus.
 XXXIX. Aestivi flores: Lychnis: tiphon: ama-
 racus Phrygius. Pothi genera duo: Or-
 sinae genera duo. Vincapervinca, sive
 chamaedaphne. Quae semper vireat
 herba.
 XL. Quam longa cuique florum vita.
 XLI. Quae propter apes serenda inter flores. Ce-
 rinthe.
 XLII. De morbis earum, et remediis.
 XLIII. De pabulo apum.
 XLIV. De venenato melle, et remediis eius.
 XLV. De melle insano.
 XLVI. De melle, quod muscae non attingunt.
 XLVII. De alvis, et cura eorum.
 XLVIII. Si famem apes sentiant.
 XLIX. De cera facienda. Quae optima eius gene-
 ra. De cera Punica.
 L. Sponte nascentium herbarum in quibusque
 gentibus usus; naturae, miracula. Fraga,
 tamnum, ruscum. Batis: genera duo.
 Pastinaca pratensis: lupus salictarius.
 LI. Colocasia.
 LII. De cichorio. Anthallium, oetum, arachidna,
 aracos, candryala, hipochoeris, caucalis,
 anthriscum, scandix, parthenium, stry-

- chnum, corchorus: Aphace, acynopos, epipetron. Quae nunquam floreat, quae semper.
- LIII. Cneci genera IV.
- LIV. Aculeati generis herbae: Eryngion, glycyrrhiza, tribulus, ononis, pheus sive stoebe, hippophaea.
- LV. Urticae genera IV. Lamium, scorpio.
- LVI. Carduus, Acorna, sive phonus, Leucacanthos. Chalceos, cnecos, polyacanthos, onopyxos, helxine, scolymos. Chamaeleon, tetralix, acanthice mastiche.
- LVII. Ectacus, sive cactus, Pternix, pappus, ascalia.
- LVIII. Tribulus: ononis.
- LIX. Herbarum genera per caules. Coronopus: anchusa, anthemis, phyllanthos, crepis, lotos.
- LX. Differentiae herbarum per folia. Quae particulatim floreat. Quibus folia non decidant: Heliotropium, adiantum.
- LXI. Spicatarum genera: stanyopos, alopecuros, stelephuros, sive ortyx, sive plantago. Thyallia.
- LXII. Perdicium. Ornithogale.
- LXIII. Post annum nascentes. A summo florentes: item ab imo.
- LXIV. Lappa herba, quae intra se parit. Opuntia, e folio radicem faciens.
- LXV. Iasione, condrylla, picris, quae toto anno floret.
- LXVI. Quibus flos, antequam caules exeant: quibus caulis, antequam flos exeat: quae floreat.
- LXVII. Cypiros, medicinae, VIII. Thesion.
- LXVIII. Asphodelus, sive hastula regia. Anthericus.
- LXIX. Iunci genera, VI. Medicinae, IV.
- LXX. Cyperus: medicinae, XIV. Cyperis, cypira.
- LXXI. Holoschoenos.
- LXXII. Medicinae ex iunco odorato, sive teuchite, X.
- LXXIII. Medicinae ex supradictis floribus: Ex rosa XXII.
- LXXIV. Lilio, XVI.
- LXXV. Narcisso, XXVIII.
- LXXVI. Violis, XXVIII.
- LXXVII. Bacchare, XVII. Combreto, I.
- LXXVIII. Asaro VIII.
- LXXIX. Nardo Gallico, VIII.
- LXXX. Herba, quam phu vocant, IV.
- LXXXI. Croco, XX.
- LXXXII. Syrium crocomagma: Medic. II.
- LXXXIII. Medicinae ex iride, XLI. Saliunca, III.
- LXXXIV. Polio, XIX.
- LXXXV. Holochryso, III. Chrysocome, VI.
- LXXXVI. Melissophyllo, XIII.
- LXXXVII. Meliloto, XIII.
- LXXXVIII. Trifolio, IV.
- LXXXIX. Thymo, XXIX.
- XC. Hemerocalles, medicinae, IV.
- XCI. Helenium, medicinae, V.
- XCI. Abrotonum, medicinae, XXII.
- XCI. Leucanthemum, I. Amaracum, IX.
- XCIV. Anemone, sive phrenion, medic. X.
- XCV. Oenanthe, medic. VI.
- XCVI. Heliochrysum, medic. XI.
- XCVII. Hyacinthus, medic. VIII.
- XCVIII. Lychnis, medic. VII.
- XCIX. Vincapervilla, medic. IV.
- C. Ruscum, medicinae, III.
- CI. Batis, medicinae, II.
- CII. Colocasia, medicinae, II.
- CIII. Anthyllum, sive anthyllum, medicinae VI.

- CIV. Parthenium, sive leucanthes, sive amnuncum, medic. VIII.
- CV. Trychnon, sive strychnon, sive halicabum, sive calliada, sive dorycnion, sive manicon, sive peritton, sive neuras, sive moricon, sive moly, medic. VIII.
- CVI. Corchorus, medic. VI.
- CVII. Cnecos, medic. III.
- CVIII. Persoluta, medic. I.
- CIX. Graecorum nomen in ponderibus et mensuris interpretatio.

Summa. Medicinae, et historiae, et observationes, DCCXXX.

EX AUCTORIBUS: Catone Censorio, M. Varone, Massurio, Antiato, Caepione, Vestino, Vibio Rufino, Hygino, Pomponio Mela, Pomponio Lenaeo, Corn. Celso, Calpurnio Basso, C. Valgio, Licinio Macro, Sextio Nigro qui Graece scripsit, Iulio Basso qui item, Antonio Castore.

EXTERNIS: Theophrasto, Democrito, Orpheo, Pythagora, Magone, Menandro qui *Βόχχον* scripsit, Nicandro, Homero, Hesiodo, Musaeo, Sophocle, Anaxilao.

MEDICIS: Mnesitheo qui de coronis, Callimacho qui item, Phania physico, Simo, Timaristo, Hippocrate, Chrysippo, Diocle, Ophelione, Heraclide, Hicasio, Dionysio, Apollodoro Citiense, Apollodoro Tarentino, Praxagora, Plistonico, Medio, Dieuche, Cleophanto, Philistione, Asclepiade, Crateva, Petronio Diodoto, Iolla, Erasistrato, Diagora, Andrea, Mneside, Damione, Dalione, Sosimene, Tlepolemo, Metrodoro, Solone, Lyco, Olympiade Thebana, Philino, Petricho, Mictone, Glaucia, Xenocrate.

Libro XXII continetur auctoritas herbarum et frugum.

- I. et II. Gentes herbis formae gratia uti.
- III. Herbis infici vestes. Item de sagminibus, de verbenis, de clarigatione.
- IV. De corona graminea: de raritate eius.
- V. Qui soli corona donati.
- VI. Qui solus centurio.
- VII. Medicinae ex reliquis coronamentis.
- VIII. De erynge, sive eryngio.
- IX. De centumcapite, XXX.
- X. De acano, I.
- XI. Glycyrrhiza, sive adipso, XV.
- XII. Tribuli genera, II. Medicinae XII.
- XIII. Stoebe.
- XIV. Hippophyes, genera II. medic. II.
- XV. Urtica, medic. LXI.
- XVI. Lamium, VII.
- XVII. Scorpionis genera II. medic. I.
- XVIII. Leucacantha, sive phyllos, sive ischias, sive polygonatos, IV.
- XIX. Helxine, XII.
- XX. Perdicium, sive parthenium, quae urceolaris, sive acercum (*forte* astericum, *vel* altercum), XI.
- XXI. Chamaeleon, sive ixtas, sive ulophyton, sive cynozolon: genera eius II. medic. XII.
- XXII. Coronopus.
- XXIII. Anchusa, XIV.
- XXIV. Pseudoanchusa, sive echis, sive doris, III.
- XXV. Onochilon, sive archebion, sive onocheli, sive rhexia, sive enchrysa, XXX.
- XXVI. De anthemide, sive leucanthemide, sive chamaemelo, sive melanthio, genera III. Medicinae XI.
- XXVII. Lotos herba, IV.
- XXVIII. Lotometra, II.
- XXIX. Heliotropion, genera II. Helioscopion XII. Tricoccon, sive scorpiurum XIV.

- XXX. De callitricho, sive adianto, sive trichomane, sive polytricho, sive saxifraga: genera II. medicinae XXVIII.
- XXXI. De picride, I. Thesium, I.
- XXXII. Asphodelum, LI.
- XXXIII. Alimon, XIV.
- XXXIV. Acanthos, sive paederos, sive melamphyllus, V.
- XXXV. Bupleuron, V.
- XXXVI. Buprestis, I.
- XXXVII. Elaphoboscon, IX.
- XXXVIII. Scandix, IX. Anthriscus.
- XXXIX. Iasion, IV.
- XL. Caulalis, XII.
- XLI. Sium, XI.
- XLII. Silybum.
- XLIII. Scolymon, sive limonion, V.
- XLIV. Sonchus, genera II. medic. XV.
- XLV. Condrillon, sive condrilla, III.
- XLVI. De boletis: Proprietates eorum in nascendo.
- XLVII. De fungis: Notae venenatorum. Medicinae ex his, IX.
- XLVIII. Silphium, VII.
- XLIX. Laser, XXXIX.
- L. De melle. Propolis, V. Mellis, XVI.
- LI. Quo genere ciborum mores quoque mutantur.
- LII. De aqua mulsa, XVIII.
- LIII. Mulsum, VI.
- LIV. Melitites, III.
- LV. Cera, VIII.
- LVI. Contra compositiones medicorum.
- LVII. Medicinae ex frugibus: Siligine, I. Tritico, I. Palea, II. Farre, I. Olyra arinca.
- LVIII. Farina per genera. Medicinae XXVIII.
- LIX. Polenta, VIII.
- LX. Polline, V. Pulve, I. Farina chartaria, I.
- LXI. Alica, VI.
- LXII. Milio, VI.
- LXIII. Panico, IV.
- LXIV. Sesama, VII. Sesamoide, III. Anticyrico, III.
- LXV. Hordeo, IX. Hordeo murino, III.
- LXVI. Ptisana, IV.
- LXVII. Amylo, VIII. Avena, I.
- LXVIII. Pane, XXI.
- LXIX. Faba, LV.
- LXX. Lente, XVII.
- LXXI. Elelisphaco, sive sphaco, quae salvia, XIII.
- LXXII. De cicere, et cicercula, XXIII.
- LXXIII. Ervo, XX.
- LXXIV. Lupino, XXXV.
- LXXV. Irione, sive erysimo, quod Galli velam, XV.
- LXXVI. Hormino, VI.
- LXXVII. Lolio, V.
- LXXVIII. Miliaria herba, I.
- LXXIX. Bromo, I.
- LXXX. Orobanchae, sive cynomorio, I.
- LXXXI. De leguminum bestiolis.
- LXXXII. De zytho et cerevisia.
- Summa. Medicinae, et historiae, et observationes, DCCCVI.
- Ex AUCTORIBUS: Iisdem, quibus priore libro, et praeter eos, Chrysermo, Eratosthene, Alcaeo.
- Libro XXIII. continentur medicinae ex arboribus cultis.

- I. et II. De vitibus, XX.
- III. De foliis vitium, et pampino, VII.
- IV. De omphacio vitium, XIV.
- V. De oenanthe, XXI.
- VI. De uvis maturis, recentibus.
- VII. De uvis conditis, medic. XI.

- VIII. De sarmentis uvarum, I.
- IX. De nucleis acinorum, VI.
- X. De vinaceis, VIII.
- XI. Uva theriace, IV.
- XII. Uva passa, sive astaphis, XIV.
- XIII. Astaphis agria, sive staphis, sive labrusca, sive pituitaria, XII.
- XIV. Labrusca, XII.
- XV. De salicastro, XII.
- XVI. De vite alba, sive ampeloleuce, sive staphyle, sive melothron, sive archezotis, sive cedron, sive madon, XXXV.
- XVII. De vite nigra, sive bryonia, sive chironia, sive gynaeacanthae, sive apronia, XXXV.
- XVIII. De musto, XV.
- XIX. De vino.
- XX. De Surrentino, III. Albano, II. Falerno, VI.
- XXI. Setino, I. Statano, I. Signino I.
- XXII. De reliquis vinis, LXIV.
- XXIII. Observationes circa vina, LXI.
- XXIV. Quibus aegris danda, et quando danda.
- XXV. Quomodo danda. Observationes circa ea.
- XXVI. De vinis fictitiis.
- XXVII. De aceto, XXVII.
- XXVIII. Aceto scillino, XVI.
- XXIX. Oxymelite, VII.
- XXX. De sapa, VII.
- XXXI. De faece vini, XII.
- XXXII. De faece aceti, XVII.
- XXXIII. De faece sapae, IV.
- XXXIV. De foliis oleae, XXIII.
- XXXV. De flore, IV. De olea ipsa, VI.
- XXXVI. De olivis albis, IV. nigris, III.
- XXXVII. Amurca, XXI.
- XXXVIII. De foliis oleastri, XVI.
- XXXIX. De omphacio, III.
- XL. De oenanthino, et de omni oleo, XXVIII.
- XLI. De ciccho oleo, XVI.
- XLII. Amygdalino, XVI.
- XLIII. Laurino, IX.
- XLIV. Myrteo, XX.
- XLV. Chamaemyrsinae, sive oxymyrsinae: Cupressino, citreo caryino, Gnidio, lentiscino, balanino.
- XLVI. De cypro, et cyprino, XVI. Gleucino, I.
- XLVII. De balsamino, XIII.
- XLVIII. Malobathro, VIII.
- XLIX. Hyoscyamino, II. Thermino, I. Narcissino, I. Raphanino, V. Sesamino, III. Lirino, I. Selgitico, I. Iguvino I.
- L. De claeomeli, II. De pissino, II.
- LI. De palmis, IX.
- LII. De palma myrobalano, III.
- LIII. Palmae elatae, VIII.
- LIV. Medicinae ex singulorum generum flore, foliis, fructu, ramis, cortice, succo, ligno, radice, cinere. Malorum observationes, VI. Cotoneorum, XXII. Struthiorum, I.
- LV. Dulcium malorum, VI. Austerorum, IV.
- LVI. Citreorum, V.
- LVII. Punicorum, XXVI.
- LVIII. Stomatice, IV.
- LIX. Cytino, VIII.
- LX. Balaustio, XII.
- LXI. Punico silvestri.
- LXII. Pirorum observationes, CII.
- LXIII. Ficorum, CXI.
- LXIV. Caprificorum, XLII.
- LXV. Erineo herba, III.
- LXVI. Prunis, IV.
- LXVII. De Persicis, II.
- LXVIII. De pruno silvestri, II.
- LXIX. De limo, sive lichene arborum, II.

- LXX. De moris, XXXVIII.
 LXXI. Stomatice, sive arteriace, sive panchrestos, IV.
 LXXII. De cerasis, V.
 LXXIII. Mespilis, II. Sorbis, II.
 LXXIV. De nucibus pineis, XIII.
 LXXV. Amygdalis, XXIX.
 LXXVI. Nucibus Graecis, I.
 LXXVII. Juglandibus, XXIV.
 LXXVIII. Avellanis, III. Pistaciis.
 LXXIX. De siliquis, V. De corno, I. De unedone.
 LXXX. De lauris, XLIX.
 LXXXI. De myrto, XL.
 LXXXII. Myrtidano, XII.
 LXXXIII. Myrto silvestri, sive oxymyrsine, sive chamaemyrsine, sive rusco, VI.

Summa. Medicinae, et historiae, et observationes, MCDXVIII.

EX AUCTORIBUS: C. Valgio, Pompeio Lenaeo, Sextio Nigro qui Graece scripsit, Iulio Basso qui item, Antonio Castore, M. Varrone, Corn. Celso, Fabiano.

EXTERNIS, et MEDICIS: hisdem, quibus libro XXI.

Libro XXIV. continentur medicinae ex arboribus silvestribus.

- I. *Discordiae in arboribus et herbis, atque concordia.*
 II. Medicinae ex loto Italica, VI.
 III. Glandibus, XIII.
 IV. Cocco ilicis, III.
 V. Galla, XXIII.
 VI. Visco, XI.
 VII. Pilulis: Cerro, VIII.
 VIII. Subere, II.
 IX. Fago, IV.
 X. Cupressos, XXIII.
 XI. Cedro, XIII.
 XII. Cedride, X.
 XIII. Galbano, XXIII.
 XIV. Hammoniaco, XXIV.
 XV. Styrace, X.
 XVI. Spondylis, XVII.
 XVII. Sphagno, sive sphaco, sive bryo, V.
 XVIII. Terebintho, VI.
 XIX. De picea, et larice, VIII.
 XX. Chamaepity, X.
 XXI. De pityusa, VI.
 XXII. Resinis, XXII.
 XXIII. Pice, XXXIV.
 XXIV. Pisselaeo, sive palimpissa, XVI.
 XXV. Pissasphalto, II.
 XXVI. Zopissa, I.
 XXVII. Taeda, I.
 XXVIII. Lentisco, XXII.
 XXIX. Platano, XXV.
 XXX. Fraxino, V.
 XXXI. Acere, I.
 XXXII. Populo, VIII.
 XXXIII. Ulmo, XVI.
 XXXIV. Tilia, V. Oleastro, I.
 XXXV. Sambuco, XV.
 XXXVI. Iunipero, XXI.
 XXXVII. Salice, XIV. Amerina, I.
 XXXVIII. Vitice, XXXIII.
 XXXIX. Erice, I.
 XL. Genista, V.
 XLI. Myrice, sive tamarice, LXV.
 XLII. Brya, XXIX.
 XLIII. Virga sanguinea, I.
 XLIV. Silere, III.
 XLV. Ligustro, VIII.
 XLVI. Alno, I.

- XLVII. Ederis, XXXVIII.
 XLVIII. Cistho, V.
 XLIX. Cisso erythrano, II. Chamaecisso, II. Smilace, III. Clematide, XVIII.
 L. Arundine, XIX.
 LI. Charta, II.
 LII. Ebano, V.
 LIII. Rhododendro, I.
 LIV. Rhu, genera II. Medicinae VIII. Stomatice, I.
 LV. Rhue erythro, IX.
 LVI. Erythrodano, XI.
 LVII. Alyssos, II.
 LVIII. Struthio, sive radícula, XIII. Apocyno, II.
 LIX. Rore marino, XVIII.
 LX. Cachry.
 LXI. Sabina herba, VII.
 LXII. Selagine, II.
 LXIII. Samolo, II.
 LXIV. Gummi, XI.
 LXV. Spina Aegyptia, sive Arabica, IV.
 LXVI. Spina alba, II. Acanthio, I.
 LXVII. Acacia, VIII.
 LXVIII. Aspalatho, I.
 LXIX. Erysiscepro, sive adipatheo, sive diatiron, VIII.
 LXX. Appendice spina, II. Pyranchantha, I.
 LXXI. Paliuro, X.
 LXXII. Agrofio. Aquifolia, I. Taxo, I.
 LXXIII. Rubie, II.
 LXXIV. Cynobato, III.
 LXXV. Rubo Idaeo.
 LXXVI. Rhamni genera II. Medic. V.
 LXXVII. De Lycio, XVIII.
 LXXVIII. Sarcocolla, II.
 LXXIX. Oporice, II.
 LXXX. Trixagine, sive chamaedrye, sive chamaerope, sive Teucris, XVI.
 LXXXI. Chamaedaphne, VI.
 LXXXII. Chamaelea, VI.
 LXXXIII. Chamaesyce, VIII.
 LXXXIV. Chamaecisso herba, I.
 LXXXV. Chamaeleuce, sive farfaro, sive farfugio, I.
 LXXXVI. Chamaepeuce, X. Chamaecyparisso, Ampeloprasso, VI. Stachye, I.
 LXXXVII. Clinopodio, III.
 LXXXVIII. Centunculo, I.
 LXXXIX. Clematide, sive echite, sive scammonia.
 XC. Clematide Aegyptia, sive daphnoide, sive polygonoide.
 XCI. De dracontio lia.
 XCII. De aro, XIII.
 XCIII. De dracunculo, II.
 XCIV. De ari, III.
 XCV. Millefolio, sive myriophyllo, VII.
 XCVI. Pseudobunio, IV.
 XCVII. Myrrhida, sive myrrha, sive myriza, VII.
 XCVIII. Onobrychi, III.
 XCIX. De magicis herbis. Coracesia, et callicia.
 C. Minyade, sive corysidia, I.
 CI. Aproxi, VI.
 CII. *A Democrito fabulose scripta.* De aglaophotide, sive marmarotide: Achaemene, sive hippophobade: theombrotio, sive semnio, adamantide, arianiide, therionarca, Aethiopide, sive Merotide: ophiusa, thalassegle, sive potamucyde, theangelide: gelotophyllide, hesiatoride, cassignete, helianthide: *anacampserote*.
 CIII. Eri-
 CIV. *anacampserote*, I.

- CV. Stratiotis.
 CVI. Herba in capite statuae, I.
 CVII. Herba in fluminibus, I.
 CVIII. Herba lingua, I.
 CIX. Herba de cribro, I.
 CX. Herba de fimetis.
 CXI. Herba a canum urina.
 CXII. Rhodora: *Colbert. 2. Rodarum.*
 CXIII. Impia, II.
 CXIV. Veneris pectine, I.
 CXV. Exedum, sive nodia, II.
 CXVI. Philanthropo, I.
 CXVII. Tordylon, sive syreon, III.
 CXVIII. De gramine, XVII.
 CXIX. Dactylo, V.
 CXX. Feno Graeco, quae silicia, XXXI.
 Summa. Medicinae, et historiae, et observationes,
 MCLXXXVI.

EX AUCTORIBUS: Iisdem, quibus anteriore libro.

Libro XXV. continentur naturae herbarum sponte nascentium, et auctoritas.

- I. De origine usus earum.
 II. Qui latine usus earum scripserint.
 III. Quando ad Romanos ea notitia pervenerit.
 IV. De Graecis auctoribus, qui herbas pinxerunt.
 V. Qui primi Graecorum de his scripserint.
 VI. Herbae mirabiliter inventae: et quare minus exerceantur ea remedia. Exempla de cynorrhodo, medicinae, II. De dracunculo caule, I. De Britannica, V.
 VII. Nobilium herbarum inventores.
 VIII. De moly, III.
 IX. Dodecatheo, I.
 X. Paeonia, quae pentorobo, sive glycysside, I.
 XI. Panace, sive Asclepio, II.
 XII. Panace Heracleo, III.
 XIII. Panace Chironio, IV.
 XIV. Panace Centaureo, sive Pharnaceo, III.
 XV. Heracleo, sive siderio, IV.
 XVI. Ampelo Chironia, I.
 XVII. Hyoscyamo, sive Apollinari, sive alterco, genera II. medic. III.
 XVIII. Linozosti, sive parthenio, sive Hermupoa, quae Mercurialis: genera II. medic. XXII.
 XIX. Achillea sideriti, sive millefolio, sive panace, heracleo, sive scopa regia, VI.
 XX. Teucra, sive hemionio, sive splenio, II.
 XXI. Melampodio, sive elleboro, quod veratrum, genera III. Quomodo colligatur, quomodo probetur.
 XXII. Medicinae ex nigro XXIV. Quomodo sumendum.
 XXIII. Item in albo: medicinae ex eo, XXIII.
 XXIV. Observationes circa utrumque genus, LXXXVIII.
 XXV. Quibus non dandum
 XXVI. De Mithridatia, II.
 XXVII. Scordoti, sive scordio, IV.
 XXVIII. Polemonia, sive Philetaeria, sive chiliodynama, VI.
 XXIX. Eupatoria, I.
 XXX. Centaurio, sive chironio, XX.
 XXXI. Centaureo leptio, sive libadio, quod fel terreae, XXII.
 XXXII. Centaureo triorchae, II.
 XXXIII. Clymeno, II.
 XXXIV. Gentiana, XIII.
 XXXV. Lysimachia, VIII.
 XXXVI. Artemisia, sive parthenide, sive botry, sive ambrosia, V.
 XXXVII. Nymphaea, sive heracleo, sive rhopalo, sive mado, genera duo, medicinae, XIV.

- XXXVIII. Euphorbia, genera II. medic. IV.
 XXXIX. Plantaginis genera II. medic. XXVI.
 XL. Buglossos, III.
 XLI. Cynoglossos, III.
 XLII. Buphthalmos, sive cachlam.
 XLIII. Herbae quas invenerunt gentes: Scythice, III.
 XLIV. De hippace, III.
 XLV. Ischaemone, II.
 XLVI. Vettonica XLVIII.
 XLVII. Cantabrica, II.
 XLVIII. Consiligne, I.
 XLIX. Iberide, I.
 L. Herbae ab animalibus repertae: Chelidonia, VI.
 LI. Canaria, I.
 LII. *Elaphoboscus: seseli.*
 LIII. Dictamnus, VIII. Pseudodictamnus. Quibus locis potentissimae herbae: Propter herbas in Arcadia lac potari.
 LIV. Aristolochia, sive clematidis, sive Cretica, sive plistolochia, sive lochia polyrhizos, quae malum terrae, XXII.
 LV. Usus herbarum contra serpentium ictus.
 LVI. De argemonia, IV.
 LVII. Agaricum, XXXIII.
 LVIII. Echios genera II.
 LIX. Hierobotane, sive peristereon, quae verbenaca, genera II. medic. X.
 LX. Blattaria, I.
 LXI. Lemonium, I.
 LXII. Pentapetes, sive pentaphyllon, sive chamaezelon, quae quinquifolium, medicinae: XXXIII.
 LXIII. Sparganion, I.
 LXIV. Dauci genera IV. medicinae XVIII.
 LXV. Therionarca, II.
 LXVI. Persolata, sive arcion, VIII.
 LXVII. De cyclamino, quae tuber terrae, XII.
 LXVIII. Cyclamino cissanthemio, IV.
 LXIX. Cyclamino chamaecisso, III.
 LXX. Peucedano, XXVIII.
 LXXI. Ebulo, VI.
 LXXII. Polemonia, I.
 LXXIII. Verbasco, XV.
 LXXIV. Phlomis, I.
 LXXV. Thelyphono, I.
 LXXVI. Phrynio, sive neurade, sive poterio, I.
 LXXVII. Alisma, sive damasonium, sive lyron, XVII.
 LXXVIII. Peristereos, VI.
 LXXIX. *Remedia adversus venena.*
 LXXX. De Antirrhino, sive anarrhino, sive lychnide agria, III.
 LXXXI. Euplea, I.
 LXXXII. Pericarpo, genera II. medic. II.
 LXXXIII. Remedia ad vitia capitis, I. Nymphaea Heraclea, II.
 LXXXIV. Lingulaca, I.
 LXXXV. Cacia, sive leontice, III.
 LXXXVI. Callitrix, XX.
 LXXXVII. Hyssopum, X.
 LXXXVIII. Lonchitis, IV.
 LXXXIX. Xiphon, sive phasganion, IV.
 XC. Psyllion, sive cynoides, sive chrysalion, sive sicellion, sive cynomyia, I.
 XCI. Remedia oculorum.
 XCII. Anagallis, sive corchoron, et quae ferus oculus, genera II. medic. III.
 XCIII. Aegilops, II.
 XCIV. Mandragoras, sive circaeon, sive morion, sive hippophlomon: genera II. medicinae XXIV.
 XCV. Cicuta, XIII.
 XCVI. Crethmos agrios, I.

- XCVII. Molybdaena, I.
 XCVIII. Capnos prima, quae pedes gallinacei, I.
 XCIX. Capnos fruticosa, III.
 C. Acoron, sive agrion, XIV.
 CI. Cotyledon, genera II. medic. LXI.
 CII. Aeizoum maius, sive buphthalmion, sive zophthalmion, sive stergethron, sive anerimnon, quae sedum magnum, aut oculus, aut digitellus: medic. XXXI. Aeizoum minus, XXXII.
 CIII. Andrachle agria, quae illecebra, XXXII.
 CIV. *Remedia ad narium vitia.*
 CV. *Remedia ad dentium dolores.*
 CVI. Erigeron, sive pappos, sive acanthis, quae senecio, VIII.
 CVII. Ephemeron, II.
 CVIII. Labrum Venereum, I.
 CIX. Batrachion, quae ranunculus, sive strumos, genera IV. medic. XIV.
 CX. Stomatice, ad foetorem.

Summa. Medicinae, et historiae, et observationes, MCCXCII.

Ex AUCTORIBUS: Iisdem, quibus supra, et praeter eos Xantho.

Libro XXVI. continentur reliquae ex herbis per genera morborum Medicinae.

- I. De novis morbis.
 II. Quid sint lichenes.
 III. Quando primum in Italia coeperint.
 IV. Item carbunculus.
 V. Item elephantiasis.
 VI. Item colum.
 VII. De nova medicina. De Asclepiade medico.
 VIII. Qua ratione medicinam veterem mutaverit.
 IX. Contra Magos.
 X. Lichenis remedia: Lichen herba, medic. V.
 XI. Anginae.
 XII. Strumis.
 XIII. Bellis, II.
 XIV. Condurdum, I.
 XV. Tussi.
 XVI. Bechion, sive chamaeleuce, IV.
 XVII. Salvia.
 XVIII. Lateris et pectoris, ac stomachi doloribus.
 XIX. Molon, sive syron: anomon, III.
 XX. Ephedra, sive anabasis, III.
 XXI. Geum, III.
 XXII. Hepati, renibus, vomitioni, I. Tripolium, III.
 XXIII. Cromphaena.
 XXIV. Malundrum, II.
 XXV. Chalacetum, II. Molemonium, I.
 XXVI. Halus, sive cotonea, V.
 XXVII. Chamaerops, I. Stoechas, I.
 XXVIII. Alvi remedia.
 XXIX. Astragalus, III.
 XXX. Ladanum, VIII.
 XXXI. Chondris, sive Pseudodictamnium, I. Hypocisthis.
 XXXII. Laver, sive sion, II.
 XXXIII. Potamogeton, VIII. Statice, III.
 XXXIV. Ceratia, II. Leontopodium, sive leucoron, sive doribethron, sive thorybethron. Lagopus, III.
 XXXV. Epithymon, sive hippopheos, VIII.
 XXXVI. Pycnocomon, IV.
 XXXVII. Polypodium, III.
 XXXVIII. Scammonia, VIII.
 XXXIX. Tithymalos characias.
 XL. Tithymalos myrtites, sive caryites, XXI.
 XLI. Tithymalos paralius.
 XLII. Tithymalos helioscopios.

- XLIII. Tithymalos cyparissias, XIX.
 XLIV. Tithymalos platyphyllos, sive corymbites, sive amygdalites, III.
 XLV. Tithymalos dendroides, sive cobios, sive leptophyllos, XVIII.
 XLVI. Apios ischas, sive raphanos agria, II.
 XLVII. *Terminibus medendis.*
 XLVIII. *Lieni sanando.*
 XLIX. *Calculis et vesicae.*
 L. Crethmon, XI. Cachrys.
 LI. Anthyllion, II. Anthyllis, II.
 LII. Cepaea, I.
 LIII. Hypericon, sive chamaepitys, sive corison, IX.
 LIV. Caros, sive hypericon, X.
 LV. Callithrix, I. Perpressa, I. Chrysanthemum, I. Anthemis, I.
 LVI. Silaus.
 LVII. Herba Fulviana.
 LVIII. *Testium ac sedis vitia.*
 LIX. Inguinalis, sive Argemo.
 LX. *Ad panos.* Chrysippeos, I.
 LXI. *Ad venerem.*
 LXII. Orchis, sive serapia, V.
 LXIII. Satyrion, sive Erythraicon, IV.
 LXIV. *Ad podagram, et morbos pedum.*
 LXV. Lappago, sive mollugo I. Asperugo, I.
 LXVI. Phycos, quod fucus marinus, genera III.
 Lappa boaria.
 LXVII. Ad mala, quae totis corporibus grassantur.
 LXVIII. Geranion, sive myrrhis, sive myrtis: genera III. medic. VI.
 LXIX. Onothera, sive onuris, III.
 LXX. *Ad comitiales.*
 LXXI. *Ad febres.*
 LXXII. *Ad phrenesim, lethargum, carbunculos.*
 LXXIII. *Ad hydropicos.* Acte, sive ebulum. Chamaeacte.
 LXXIV. *Ad ignem sacrum medendum.*
 LXXV. *Ad luxata sananda.*
 LXXVI. *Ad morbum regium.*
 LXXVII. *Ad furunculos.*
 LXXVIII. *Ad fistulas sanandas.*
 LXXIX. *Ad collectiones, et duritias.*
 LXXX. *Ad ambusta.*
 LXXXI. *Ad nervos et articulos.*
 LXXXII. *Ad sanguinis profluvium.*
 LXXXIII. Hippuris, sive ephedron, sive anabasis, quae equisetum: genera II. medic. XVIII.
 LXXXIV. Stephanomelis.
 LXXXV. *Ad rupta et convulsa.*
 LXXXVI. *Ad phthiriasin.*
 LXXXVII. *Ad hulcera et vulnera.*
 LXXXVIII. Polycnemum, I.
 LXXXIX. *Ad verrucas tollendas, et cicatrices sanandas.*
 XC. *Ad mulierum morbos.*
 XCI. Arsenogonon, et thelygonon.
 XCII. Mastos.
 XCIII. *Ad capillos.* Lysimachia. Ophrys (in Mss. Orbris).

Summa. Medicinae, et historiae, et observationes, MCXXVIII.

Ex AUCTORIBUS: Iisdem, quibus anteriore libro.

Libro XXVII. continentur reliqua genera herbarum, et medicinae.

- I. Antiquorum circa haec cura.
 II. Aconitum, sive thelyphonon, sive cammoron, sive pardalianches, sive scorpiion. Medicinae, IV.
 III. Aethiopia, IV.

- IV. Ageraton, IV.
V. Aloe, XXIX.
VI. Alcea, XXIX.
VII. Alypon, I.
VIII. Alsine, ad eadem quae helxine, V.
IX. Androsaces, VI.
X. Androsaemon, sive ascyron, VI.
XI. Ambrosia, sive botrys, sive artemisia, III.
XII. Anonis, sive ononis, V.
XIII. Anagyros, sive acopon, III.
XIV. Anonymos, II.
XV. Aparine, sive omphacocarpos, sive philanthrepos, III.
XVI. Arcton, sive Arcturum,
XVII. Asplenon, sive hemionios, II.
XVIII. Asclepias, II.
XIX. Aster, sive bubonion, III.
XX. Ascyron, sive ascyroides, III.
XXI. Alficate, III. *In cod. reg. I. et Colbert. II.*
Aplica, forte, Aphaca.
XXII. Alcibium, I.
XXIII. Alectorolophus, quae crista, II.
XXIV. Alon, quod symphyton petraeum, XIV.
XXV. Alga rufa, I.
XXVI. Actaea, I.
XXVII. Ampelos agria, IV.
XXVIII. Absinthium, genera IV. medic. XLVIII.
XXIX. Absinthium marinum, sive Seriphium.
XXX. Ballotes, sive porrum nigrum, III.
XXXI. Botrys, sive ambrosia, sive artemisia, I.
XXXII. Brabyla, I.
XXXIII. Bryon marinum, V.
XXXIV. Bupleuron, I.
XXXV. Catanance, I. Cemos, I.
XXXVI. Calsa, III.
XXXVII. Calsa altera, sive anchusa, sive rhinochisia, II.
XXXVIII. Circaea, III.
XXXIX. Cirsion, I.
XL. Crataegonon, genera III. medic. VIII.
XLI. Crocodilion, II.
XLII. Cynosorchis, sive orchis, IV.
XLIII. Chrysolachanum, genera II. medic. III.
Coagulum terrae, II.
XLIV. Culicus, sive strumus, sive strychnos, VI.
XLV. Conferva, II.
XLVI. Coccum Gnidium, II.
XLVII. Dipsacos, III.
XLVIII. Dryopteris, III.
XLIX. Dryophonon, I.
L. Elatine, II.
LI. Empetros, quae calcifraga, IX.
LII. Epipactis, elleborine, II.
LIII. Epimedium, III.
LIV. Enneaphyllon, III.
LV. Filicis genera duo, quam Graeci pterin, alii blachnon, item theiyptherin, nymphaeam pterin vocant.
LVI. Femur bubulum.
LVII. Galeopsis, sive galeopdolon, sive gallo, VI.
LVIII. Glaux, I.
LIX. Glaucion, III. Collyrion, II.
LX. Glycyside, sive paeonia, sive pentorobon, XX.
LXI. Gnaphalium, sive chamæzelon, VI.
LXII. Gallidraga, I.
LXIII. Holcus, I.
LXIV. Hyosiris, I.
LXV. Holosteon, III.
LXVI. Hippophaeston, VIII.
LXVII. Hypoglossa, I.
LXVIII. Hypecoon.
LXIX. Idaea, IV.
LXX. Isopyron, II.
LXXI. Lathyrus, II.
LXXII. Leontopetalon, II.
LXXIII. Lycapsos, II.
LXXIV. Lithospermon, sive aegonychon, sive diospyron, sive heracleos, II.
LXXV. Lapidis muscus.
LXXVI. Limeum, I.
LXXVII. Leuce, sive mesoleuce, et leucas, III.
LXXVIII. Leucographis, V.
LXXIX. Medion, III.
LXXX. Myosotha, sive Myosotis, III.
LXXXI. Myagros, I.
LXXXII. Nyma, I.
LXXXIII. Natix, I.
LXXXIV. Odontitis, I.
LXXXV. Othonna, I.
LXXXVI. Onosma, I.
LXXXVII. Onopordon, V.
LXXXVIII. Oayris, IV.
LXXXIX. Oxys, II.
XC. Polyanthemum, sive batrachios, III.
XCI. Polygonum, sive thalassias, sive carcine-
thron, sive clema, sive myrtopetalos,
quae sanguinaria, sive oreos: genera
IV. medic. XL.
XCII. Pancratium, XII.
XCIII. Peplis, sive syce, sive meconion aphro-
des, III.
XCIV. Periclymenon, V.
XCV. Pelecium, I.
XCVI. Polygala, I.
XCVII. Poterion, sive phrynion, sive neuras, IV.
XCVIII. Phalangites, sive phalangion, sive leuca-
canthos, IV.
XCIX. Phyteuma, I.
C. Phyllon, I.
CI. Phellandrium, II.
CII. Phalaris, II.
CIII. Polyrrhizon, V.
CIV. Proserpinaca, V.
CV. Rhacoma, XXXVI.
CVI. Reseda, II.
CVII. Stoechas, III.
CVIII. Solanum, quam Graeci strychnon, II.
CIX. Smyrnum, XXXII. Sinon, II.
CX. Telephium, IV.
CXI. Trichomanes, V.
CXII. Thaliitruum.
CXIII. Thlaspi, IV.
CXIV. Trachinia, I.
CXV. Tragonis, I.
CXVI. Tragos, sive scorpio, IV.
CXVII. Tragopogon, I.
CXVIII. De aetatibus herbarum.
CXIX. Quomodo cuiusque vires efficaciores.
CXX. Gentium vitia diversa.
Summa. Medicinae, et historiae, et observationes,
DCCLII.
EX AUCTORIBUS: Pompeio Lenaeo, Sextio Nigro
qui Graece scripsit, Iulio Basso qui item, Antonio
Castore, Cornelio Celso.
EXTERNIS: Theophrasto, Apollodoro Citiense,
Democrito, Aristogitone, Orpheo, Pythagora, Mago-
ne, Menandro qui *βίόχηρα* scripsit, Nicandro.
MEDICIS: Mnesitheo, et ceteris iisdem, quibus
in priore libro.
Libro XXVIII. continentur medicinae ex
animalibus.
I. et II. Ex homine remedia.
III. An sit in medendo verborum vis aliqua.
IV. Ostenta et sanciri, et depelli.
V. Varii mores.

- VI. Ex viro medicinae et observationes, CCXXVI.
 VII. Ex saliva.
 VIII. Ex sordibus aurium.
 IX. Ex capillo, dente, etc.
 X. Ex sanguine, Venere etc.
 XI. Ex mortuis.
 XII. Magorum commenta varia.
 XIII. Ex sordibus hominis.
 XIV. Ab animo hominis pendentes medicinae.
 XV. Ex sternutamento.
 XVI. Ex Venere.
 XVII. Promiscua remedia.
 XVIII. De urina.
 XIX. Auguria valetudinis ex urina.
 XX. Ex muliere, medicinae XLl.
 XXI. Ex lacte mulieris.
 XXII. Ex saliva mulieris.
 XXIII. Ex mensibus.
 XXIV. Ex peregrinis animalibus: Elephanto, VIII.
 XXV. Leone, X.
 XXVI. Camelo, X.
 XXVII. Hyæna, LXXIX.
 XXVIII. Crocodilo, XIX. Crocodilea, XI.
 XXIX. Chamaeleone.
 XXX. Scinco, IV.
 XXXI. Hippopotamo, VII.
 XXXII. Lynce, V.
 XXXIII. Medicinae communes ex animalibus feris, aut eiusdem generis placidis. Lactis usus, et observationes, LI V.
 XXXIV. De caseis, XII.
 XXXV. Butyro, XXV.
 XXXVI. Oxygala, I.
 XXXVII. Adipis usus, et observationes, LII.
 XXXVIII. De sevo.
 XXXIX. De medulla.
 XL. Felle.
 XLI. Sanguine.
 XLII. Privatae ex animalibus medicinae digestae in morbos. *Contra serpentes.*
 De cervis, III.
 Hinnuleo.
 Ophione.
 Apro, XII.
 Capris, et hoedis, CXVI.
 Asino, LXXVI.
 XLIII. *Contra canis rabidi morsus.* Ex vitulo, LVIII.
 XLIV. *Contra veneficia.*
 XLV. *Contra venena.*
 XLVI. *Ad caput, et alopecias.*
 XLVII. *Ad oculorum vitia.*
 XLVIII. *Ad aurium dolores, et vitia.*
 XLIX. *Ad dentium dolores.*
 L. *Ad faciei vitia.*
 LI. *Ad tonsillas, et strumas.*
 LII. *Ad cervicum dolores.*
 LIII. *Ad tussim, et sanguinis excreationes.*
 LIV. *Ad stomachi dolores.*
 LV. *Ad iocineris dolores, et suspiria.*
 LVI. *Ad lumborum dolores.*
 LVII. *Ad lienem sanandum.*
 LVIII. *Ad alvum.*
 LIX. *Ad tenesum, tineas, colum.*
 LX. *Ad vesicam, et calculos.*
 LXI. *Ad genitalium et sedis vitia.*
 LXII. *Ad podagram et pedum dolores.*
 LXIII. *Ad comitalem morbum.*
 LXIV. *Ad morbum regium.*
 LXV. *Ad ossa fracta.*
 LXVI. *Ad febres.*
 LXVII. *Ad melancholicos, lethargicos, phthisicos.*
 LXVIII. *Ad hydropicos.*

- LXIX. *Ad ignem sacrum, et eruptiones pituitae.*
 LXX. *Ad luxata, ad duritias, et ferunculos.*
 LXXI. *Ad ambusta.* De glutino taurino probando, et medicinae ex eo, VII.
 LXXII. *Ad nervorum dolores, et contusa.*
 LXXIII. *Ad sanguinem sistendum.*
 LXXIV. *Ad hulcera et carcinomata.*
 LXXV. *Ad scabiem.*
 LXXVI. *Ad extrahenda quae sunt infixæ corpori, et ad cicatrices sanandas.*
 LXXVII. *Ad muliebria mala.*
 LXXVIII. *Ad infantium morbos.*
 LXXIX. *Ad somnum et sudorem.*
 LXXX. *Ad Venerem, et ebrietatem.*
 LXXXI. *Mira de animalibus.* Sunt medicinae ex apro VII. Sue, IX. Cervo, III. Lupo, XXVII. Urso, XXIV. Onagro, XII. Asino LXXVI. Polea, III. Equifero, XI. Equulei coagulo, I. Equo, XLII. Hippace, I. Bubus feris, II. Bove, LXXXI. Tauro, LIII. Vitulo, LIX. Lepore, LXIV. Vulpe, XX. Mele, II. Fele, V. Capra, CXVI. Hirco, XXXI. Hoedo, XXI.

Summa. Medicinae, et historiae, et observationes, MDCLXXXII.

EX AUCTORIBUS: M. Varrone, L. Pisone, Fabiano, Valerio Antiato, Verrio Flacco, Catone Censorio, Servio Sulpicio, Licinio Macro, Celso, Massurio, Sextio Nigro qui Graece scripsit, Bytho Dyrarcheno, Opilio medico, Cranio medico.

EXTERNIS: Democrito, Apollonio qui *μύρωται*, Mileto, Artemone, Sextilio, Antaeo, Homero, Theophrasto, Lysimacho, Attalo, Xenocrate, Orpheo qui *ἀίφρως*, Archelao qui item, Demetrio, Sotira, Laide, Elephantide, Salpe, Olympiade Thebana, Diotimo Thebano, Iolla, Mictone Smyrnaeo, Aeschine medico, Hippocrate, Aristotele, Metrodoro, Icetida medico, Hesiodo, Dalione, Caccilio, Bione qui *πρὸς δὲ ἀμύνει*, Anaxilao, Iuba rege.

Libro XXIX. continentur medicinae ex reliquis animalibus, quae aut placida non sunt aut fera.

- I. De origine medicinae.
- II. De Hippocrate: quando primum clinice, quando primum iatraliptice.
- III. De Chrysippo, et Erasistrato.
- IV. De Empirice.
- V. De Herophilo, et reliquis illustribus medicis: Quoties ratio medicinae mutata sit.
- VI. Quis primus Romae medicus, et quando.
- VII. Quid de medicis antiquis Romani iudicaverint.
- VIII. Vitia medicinae.
- IX. Remedia ex lanis, XXXV.
- X. De oesypo, XXXII.
- XI. Ovis, XXI.
- XII. De serpentium ovibus.
- XIII. De Comageno conficiendo. Medicinae ex eo, IV.
- XIV. Remedia ex cane.
- XV. Remedia per morbos corporis digesta. *Adversus serpentium ictus.* Ex Mure.
- XVI. Ex mustela.
- XVII. Ex cimicibus.
- XVIII. De aspidibus.
- XIX. Ex basilisco.
- XX. Ex dracone.
- XXI. Ex vipera.
- XXII. Ex reliquis serpentibus.
- XXIII. De salamandra.
- XXIV. Ex volucribus, adversus serpentes. Ex vulture.

- XXV. *Ex gallinaceis.*
 XXVI. *Ex reliquis avibus.*
 XXVII. *Ex phalangiiis. Eorum genera, et araneorum.*
 XXVIII. *Ex stellione.*
 XXIX. *Ex diversis insectis.*
 XXX. *Ex cantharidibus.*
 XXXI. *Contra venena aliqua.*
 XXXII. *Contra canis rabidi morsus.*
 XXXIII. *Contra reliqua venena.*
 XXXIV. *Ad alopecias.*
 XXXV. *Ad lentas et porrigines.*
 XXXVI. *Ad dolores, et vulnera capitis.*
 XXXVII. *Ad palpebras.*
 XXXVIII. *Ad oculorum vitia.*
 XXXIX. *Ad aurium dolores, et vitia.*
 XL. *Ad parotidas.*

Summa. Medicinae, et historiae, et observationes, DCCCLIV.

EX AUCTORIBUS: M. Varrone, L. Pisone, Verrio Flacco, Antiato, Nigidio, Cassio Hemina, Cicero, Plauto, Celso, Sextio Nigro qui Graece scripsit, Caecilio medico, Metello Scipione, Ovidio poeta, Licinio Macro.

EXTERNIS: Philopatore, Homero, Aristotele, Orpheo, Democrito, Anaxilao.

MEDICIS: Botrye, Apollodoro, Archidemo, Anaxilao, Aristogene, Xenocrate, Diodoro, Chrysippo Philosopho, Horo, Nicandro, Apollonio Pitanaeo.

Libro XXX. continentur medicinae ex animalibus reliquae.

- I. De origine Magices.
- II. Quando, et a quo coeperit: a quibus celebrata sit.
- III. An exercuerit eam Italia: quando primum Senatus vetuerit hominem immolari.
- IV. De Galliarum Druidis.
- V. De generibus Magices.
- VI. Magorum perfugia.
- VII. De talpis opinio Magorum, medicinae, V.
- VIII. Ad dentium dolores.
- IX. Ad oris saporem et hulnera.
- X. Ad faciei maculas.
- XI. Ad vitia faucium.
- XII. Ad anginas et strumas.
- XIII. Ad humerorum dolores.
- XIV. Ad praecordiorum dolores.
- XV. Ad stomachi dolores.
- XVI. Ad iocineris dolores, et reiectiones sanguinis.
- XVII. Ad lienem.
- XVIII. Ad lateris et lumborum dolores.
- XIX. Ad dysentericos.
- XX. Ad ileon, et reliqua ventris vitia.
- XXI. Ad calculos, et vesicam.
- XXII. Ad sedis et verendorum vitia.
- XXIII. Ad podagras, et morbos pedum.
- XXIV. Ad mala, quae totis corporibus metuenda sunt.
- XXV. Ad perfrictiones.
- XXVI. Ad paralysin.
- XXVII. Ad morbum comitalem.
- XXVIII. Ad morbum regium.
- XXIX. Ad phrenesin.
- XXX. Ad febres.
- XXXI. Ad hydropisin.
- XXXII. Ad ignem sacrum.
- XXXIII. Ad carbunculos.
- XXXIV. Ad furunculos.
- XXXV. Ad ambusta.
- XXXVI. Ad nervorum dolores.
- XXXVII. Ad unguum et digitorum vitia.
- XXXVIII. Ad sanguinem sistendum.

- XXXIX. *Ad hulnera et vulnera.*
 XL. *Ad ossa fracta.*
 XLI. *Ad cicatrices et vitiligines.*
 XLII. *Ad ea quae extrahenda sunt corpori.*
 XLIII. *Ad muliebria mala.*
 XLIV. *Ad partum iuvandum.*
 XLV. *Ad mammas servandas.*
 XLVI. *Ad pilos tollendos.*
 XLVII. *Ad morbos infantum.*
 XLVIII. *Ad somnos.*
 XLIX. *Ad venerem.*
 L. *Ad phthiriasin, et alia nonnulla promiscua.*
 LI. *Ad ebrietatem.*
 LII. *Notabilia animalium.*
 LIII. *Reliqua mirabilia.*

Summa. Medicinae, et historiae, et observationes, DCCCLIV.

EX AUCTORIBUS: M. Varrone, Nigidio, M. Cicerone, Sextio Nigro qui Graece scripsit, Licinio Macro.

EXTERNIS: Eudoxo, Aristotele, Hermippo, Homero, Apione, Orpheo, Democrito, Anaxilao.

MEDICIS: Botrye, Horo, Apollodoro, Menandro, Archidemo, Aristogene, Xenocrate, Diodoro, Chrysippo, Nicandro, Apollonio Pitanaeo.

Libro XXXI. continentur medicinae ex aquatilibus.

- I. Aquarum mirabilia.
- II. Aquarum differentiae.
- III. Aquarum medicinae.
- IV. Quales foecunditatem faciant, quales insaniae medeantur.
- V. Quales calculosis.
- VI. Quales vulneribus.
- VII. Quales partum custodiant.
- VIII. Quales vitiliginem tollant.
- IX. Quae colorem lanis faciant.
- X. Quae hominibus.
- XI. Quae memoriam: quae oblivionem.
- XII. Quae sensus subtilitatem: quae tarditatem, quae canoram vocem.
- XIII. Quae vini taedium faciant: quae inebrient.
- XIV. Quae olei vicem praestent.
- XV. Quae salsae, et amarae.
- XVI. Quae saxa egerant: quae risum et ploratum faciant: quae amorem sanare dicantur.
- XVII. Per triduum calentes haustu.
- XVIII. Aquarum miracula. In quibus omnia mergantur: in quibus nihil.
- XIX. Aquae necantes: pisces venenati.
- XX. Quae lapideae fiant, aut lapidem faciant.
- XXI. De salubritate aquarum.
- XXII. De vitis aquarum.
- XXIII. Probatio aquarum.
- XXIV. De aqua Marcia.
- XXV. De aqua Virgine.
- XXVI. Aquas inveniendi ratio.
- XXVII. Signa aquarum.
- XXVIII. Differentiae aquarum per genera terrae.
- XXIX. Ratio aquarum per tempora anni.
- XXX. Aquarum subito nascentium, aut desinentium observatio historica.
- XXXI. Ratio aquae ducendae.
- XXXII. Quomodo medicatis utendum.
- XXXIII. Item marinis. Quid prosit navigatio.
- XXXIV. Quomodo marina aqua in mediterraneo fieri possit.
- XXXV. Quomodo thalassomeli.
- XXXVI. Quomodo hydromeli.
- XXXVII. Remedium contra peregrinas aquas.
- XXXVIII. Ex musco, medicinae VI. Medicinae ex arenis.

XXXIX. De salis generibus, et confecturis, et medicinis, observationes CCIV.

XL. De muria.

XLI. De salis auctoritate, historica, CXX.

XLII. Flos salis, XX. Salsugo, II.

XLIII. De gaso, XV.

XLIV. De alece, VIII.

XLV. De natura salis: de spuma salis.

XLVI. De nitri generibus: et confecturis, et medicinis, observationes CCXXI.

XLVII. De spongiis, medicinae et observationes, XCII.

Summa. Medicinae, et historiae, et observationes, DCCCCXXIV.

EX AUCTORIBUS: M. Varrone, Cassio Parmense, Cicerone, Muciano, Caelio, Celso, Trogo, Ovidio, Polybio, Sornatio.

EXTERNIS: Callimacho, Ctesia, Eudico, Theophrasto, Eudoxo, Theopompo, Polyclyto, Iuba, Lyco, Apione, Epigene, Pelope, Apelle, Democrito, Thrasylo, Nicandro, Menandro comoedo, Attalo, Sallustio Dionysio, Andrea, Nicerato, Hippocrate, Anaxilao.

Libro XXXH. continentur medicinae ex aquatilibus.

I. De echeneide.

II. De torpedine, VII.

III. De lepore marino, V.

IV. Mirabilia Rubri maris.

V. De ingeniis piscium.

VI. Proprietates piscium mirabiles.

VII. Ubi edant e manu.

VIII. Ubi vocem agnoscant, et ubi responsa dentur ex piscibus.

IX. Ubi amari sint pisces, ubi salsi, ubi dulces.

X. Quando marini pisces in usu primum esse coeperunt. Numae regis constitutio de piscibus.

XI. De curatio, medicinae et observationes, XLIX.

XII. Esse et locorum sympathiam, et antipathiam, et de discordia inter se marinorum. De galeo, mullo, et pastinaca.

XIII. De his, quibus in terra et in aqua victus est. De castoreis, medicinae et observationes, LVI.

XIV. De testudine, medic. VII. Observationes, LXVI.

XV. Remedia ex aquatilibus in morbos digesta.

XVI. Contra venena et veneficia. Ex aurata. Ex stella marina.

XVII. Contra serpentium ictus, et canum morsus, et vene ata. Ex dracone marino. Ex salsamentis. Ex sardis. Ex cybio.

XVIII. Rana marina. Fluviatilis. Rana rubeta. Observationes circa eas, XXXV.

XIX. Enhydria, VI. Cancris fluviatiles, VII. Cochleae fluviatiles, VII. Porcelli, sive porci.

XX. Vitulus marinus, Muraena. Echini.

XXI. Ostrearum genera, et observationes, ac medicinae, IX.

XXII. Alga marina, II.

XXIII. Ad alopecias, et capillos, et capitis huiusmodi. Hippocampus. Mus marinus. Scorpio marinus. Sanguisugae. Murices. Conchylia, etc.

XXIV. Ad oculos, et palpebras. 1. Piscium adeps. 2. Callionymus. 3. Coracini fel. 4. Sepiae. Ichthyocolla, etc.

XXV. Ad aurium vitia. 1. Batia. 2. Bacchus, sive myxon. 3. Marini pediculi, etc.

XXVI. Ad dentium dolores. 1. Canicula, etc.

XXVII. Ad lichenas, et faciei maculas. 1. Delphinus. 2. Colytia, sive Corytia. 3. Halcyoneum. 4. Thynnus, etc.

PLIN. HIST. NATUR.

XXVIII. Ad strumas, parotidas, anginas, et faucium vitia. 1. Maenae. 2. Scolopendra. 3. Saurus. 4. Conchae. 5. Silurus, etc.

XXIX. Ad tussim, et pectoris vitia.

XXX. Ad iocinoris, et lateris dolores. 1. Strombus, sive concha longa. 2. Tethea, etc.

XXXI. Ad alvi vitia. 1. Olus marinum. 2. Myaces. 3. Mituli. 4. Pelorides. 5. Seriphium. 6. Maenae. 7. Erythinus, etc.

XXXII. Ad lienem, calculos, ac vesicae vitia. 1. Solea piscis. 2. Rhombus. 3. Blendea. 4. Urtica marina. 5. Pulmo marinus. 6. Onyches, etc.

XXXIII. Ad enterocelas, et sedis vitia. 1. Ex colubro aquatico. 2. Ex hydro. 3. Mugile. 4. Pelamide, etc.

XXXIV. Ad panos, et verendorum vitia. 1. Sciaena. 2. Percae. 3. Squatinae. 4. Smarides, etc.

XXXV. Ad urinae incontinentiam. 1. Ophidion, etc.

XXXVI. Ad podagras, et pedum dolores. 1. Ex fibro. 2. Bryon, etc.

XXXVII. Ad comitiales.

XXXVIII. Ad febres. 1. Ex asello pisce. 2. Ex pagro. 3. Ex balaena, etc.

XXXIX. Ad lethargicos, cachecticos, hydropicos.

XL. Ad ambusta, et ignes sacros.

XLI. Ad nervorum vitia.

XLII. Ad sistendum sanguinem, et ad extrahendum. 1. Ex Polypo. 2. Ex sanguisugis, etc.

XLIII. Ad extrahenda corpori inhaerentia.

XLIV. Ad hulcera, carcinomata, et carbunculos.

XLV. Ad verrucas, et unguium scabritiem. 1. Ex glano, etc.

XLVI. Ad mulierum morbos. 1. Ex glaucisco, etc.

XLVII. Ad pilos tollendos, psilothra.

XLVIII. Ad infantium morbos.

XLIX. Ad ebrietatem arcendam. 1. Rubellio. 2. Anguilla. 3. Ura marina.

L. Ad Venerem inhibendam vel concitandam. 1. Hippopotamia. 2. Dens crocodili, etc.

LI. Ad animalium morbos.

LII. De reliquis aquatilibus. Adarca, sive calamochnus. Calamus. Sepiae atramentum, etc.

LIII. Animalium omnium in mari viventium nomina, CLXXVI.

LIV. Apud Ovidium posita nomina.

LV. Pisces a nullo auctore nominati.

Summa. Medicinae, et historiae, et observationes, DCCCCXC.

EX AUCTORIBUS: Licinio Macro, Trebio Nigro, Sextio Nigro qui Graece scripsit, Ovidio poeta, Cassio Hemina, Maecenate, L. Atteio.

EXTERNIS: Iuba, Andrea, Salpe, Apione, Pelope, Apelle Thasio, Thrasylo, Nicandro.

Libro XXXIII. continentur metallorum naturae.

I. De metallis.

II. De auro.

III. Quae prima commendatio eius.

IV. De anulorum aureorum origine.

V. De modo auri apud antiquos.

VI. De iure anulorum aureorum.

VII. De decuriis iudicum.

VIII. De equestri ordine.

IX. Quoties nomen equestris ordinis immutatum.

X. De donis militaribus, aureis, argenteis.

XI. Quando primum corona aurea data.

XII. De reliquo usu auri feminarum.

XIII. De nummo aureo. Quando primum signatum est aurum et argentum. Antequam ea signarentur, quis mos in aere: et quae prima maxima pecunia primo censu. Quoties et

- quibus temporibus auctoritas aereis nummis signatis.
- XIV. Aestimatio de cupiditate auri.
- XV. Qui plurimum auri et argenti possederint.
- XVI. Quando primum argenti apparatus in arena. Quando in scena.
- XVII. Quibus temporibus plurimum in aerario Populi Romani auri et argenti fuerit.
- XVIII. Quando primum lacunaria inaurata.
- XIX. Quibus de causis praecipua auctoritas auro.
- XX. Ratio inaurandi.
- XXI. De inveniendi auro.
- XXII. De auripigmento.
- XXIII. De electro.
- XXIV. Primae aureae statuae.
- XXV. Medicinae ex auro, VIII.
- XXVI. De chrysocolia.
- XXVII. Ratio eius in picturis.
- XXVIII. Ex chrysocolia, medicinae, VI.
- XXIX. De aurificum chrysocolia, sive saterna.
- XXX. Mirabilia naturae, glutinandis inter se, et perficiendis metallicis rebus.
- XXXI. De argento.
- XXXII. De argento vivo.
- XXXIII. De stimi, sive stibi, sive alabastro, sive lithasi, sive larbaso, sive platyophthalmo.
- XXXIV. Ex eo medicinae VII.
- XXXV. De scoria argenti. Medicinae ex ea.
- XXXVI. De minio. Quam religiosum apud antiquos fuerit.
- XXXVII. De inventionem eius et origine.
- XXXVIII. De cinnabari.
- XXXIX. Ratio cinnabaris, et minii in picturis.
- XL. Genera minii.
- XLI. De hydrargyro.
- XLII. De argento inaurando.
- XLIII. De coticulis aurariis.
- XLIV. Argenti genera, et experimenta.
- XLV. De speculis.
- XLVI. De Aegypto argento.
- XLVII. De immodica pecunia. Quorum maximae opes fuerint.
- XLVIII. Quando primum populus Rom. stipem sparserit.
- XLIX. De luxuria in vasis argenteis.
- L. Frugalitatis antiquae in argento exempla.
- LI. Quando primum in lectis argentum additum.
- LII. Quando lances immodicae factae. Quando primum tympana facta.
- LIII. Immodica argenti pecunia.
- LIV. De statu argenti.
- LV. Nobilitates operum, et artificum in argento.
- LVI. De sile, et qui primi sile pinxerint, et qua ratione.
- LVII. De caeruleo.
- LVIII. Medicinae ex caeruleo.
- Summa. Medicinae, et historiae, et observationes, MCXXV.

EX AUCTORIBUS: L. Pisone, Antiate, Verrio, M. Varrone, Corn. Nepote, Messala, Iunio Gracchano, Attico Pomponio, Muciano, Calvo Licinio, Corn. Nepote, Boccho, Fetiale, Fenestella, Valerio Maximo, Iulio Basso qui de medicina Graece scripsit, Sextio Nigro qui item, Marso poeta.

EXTERNIS: Democrito, Theophrasto, Iuba, Timaeo historico qui de medicina metallica scripsit, Heraclide, Andrea, Diagora, Botrye, Archidemo, Dionysio, Aristogene, Democle, Mneside, Attalo medico, Xenocrate item, Theomnesto, Nymphodoro, Iolla, Apollodoro, Pasitele qui mirabilia opera scripsit, Antigono qui de toreutice, Menaechmo qui item, Xenocrate qui item, Duride qui item. Menandro qui

de toreutis, Heliodoro qui de Atheniensium anathematis, Metrodoro Scepsio.

Libro XXXIV. continentur aeris metallu.

- I. Aeris metallu.
- II. Genera aeris.
- III. Quae Corinthia.
- IV. Quae Deliaea.
- V. Quae Aeginetica.
- VI. De candelabris.
- VII. De templorum ornamentis ex aere.
- VIII. De tricliniis aereis.
- IX. Quod primum Dei simulacrum Romae ex aere factum. De origine statuarum, et honore.
- X. Statuarum genera et figurae.
- XI. Quibus primum publice positae: quibus primum in columna: quando rostra.
- XII. Quibus externis Romae publice positae.
- XIII. Quae prima Romae statua equestris posita publice, et quibus Romae mulieribus in publico positae.
- XIV. Quando omnes privatim et publice statuae ex publico sublatae.
- XV. Quae prima ab externis publice posita.
- XVI. Fuisse antiquitus in Italia statuarios.
- XVII. De pretiis signorum immodicis.
- XVIII. De colossis in Urbe celeberrimis.
- XIX. Nobilitates, ex aere operum, et artificum, CCCLXVI.
- XX. Differentiae aeris, et mixturae. De pyropo. De Campano aere.
- XXI. De servando aere.
- XXII. De cadmia.
- XXIII. Medicinae ex ea, XV.
- XXIV. De scoria aeris.
- XXV. De stonomate aeris: Medicinae ex his, XLVII.
- XXVI. Aerugo: Medicinae ex ea, XVII.
- XXVII. Hieracium.
- XXVIII. Scoler aeris: Medicinae ex eo, XVII.
- XXIX. De chalciti: Medicinae ex ea, VII.
- XXX. Sory. Medicinae ex eo, XIII.
- XXXI. Misy. Medicinae ex eo, XIV.
- XXXII. Chalcanthum, sive atramentum sutorium. Medicinae ex eo, XVI.
- XXXIII. Pompholyx.
- XXXIV. Spodium: Medicinae ex his, VI.
- XXXV. Antispodii genera, XV.
- XXXVI. Spagma.
- XXXVII. De diphyge.
- XXXVIII. De triente Servilio.
- XXXIX. De ferri metallis.
- XL. Simulacra ex ferro. Caelaturae ex ferro.
- XLI. Differentiae ferri, et temperatura.
- XLII. De ferro quod vivum appellant.
- XLIII. Rubiginis remedia.
- XLIV. Medicinae ex ferro, IX.
- XLV. Medicinae ex rubigine, V.
- XLVI. Medicinae ex squama ferri, XVII. Hygremplastrum.
- XLVII. De plumbi metallis: De plumbo albo: De nigri origine duplici.
- XLVIII. De stanno: de argentario.
- XLIX. De plumbo nigro.
- L. Ex plumbo medicinae, XV.
- LI. Ex scoria plumbi Medicinae, XVI.
- LII. Spodium ex plumbo.
- LIII. De molybdaena. Medicinae ex ea, XV.
- LIV. De psimmythio, sive cerussa, medicinae, VI.
- LV. Sandaracha. Medicinae ex ea, XI. Arsenicum. Summa. Medicinae, et historiae, et observationes, DCCCLXV.
- EX AUCTORIBUS: Iisdem, quibus anteriore libro.

Libro XXXV. continetur de pictura et coloribus.

- I. Honos picturae.
- II. Honos imaginum.
- III. Quando primum clypei imaginum instituti: et quando primum in publico positi.
- IV. Quando in domibus.
- V. De picturae initiis: De monochromatis picturis: De primis pictoribus.
- VI. Antiquitas picturarum in Italia.
- VII. De pictoribus Romanis.
- VIII. Quando primum externis picturis dignitas Romae.
- IX. Quando primum dignitas picturae, et quibus publice Romae.
- X. Qui victorias suas pictas proposuerunt.
- XI. Ratio pingendi.
- XII. De coloribus nativis, et de coloribus factitiis, et de pigmentis, praeter metallica.
- XIII. De sinopide: medicinae ex ea, XI.
- XIV. De rubrica: de terra Lemnia. Medicinae ex ea, XI.
- XV. De Aegyptia terra.
- XVI. De ochra.
- XVII. Leucophorum.
- XVIII. Paraetionum.
- XIX. Melinum. Medicinae ex eo, VI.
- XX. Cerussa usta.
- XXI. Eretria terra. Medicinae ex ea, VI.
- XXII. Sandarachia.
- XXIII. Sandyx.
- XXIV. Syricum.
- XXV. Atramentum.
- XXVI. Purpurissum.
- XXVII. Indicum: medicinae ex eo, IV.
- XXVIII. Armenium: medicinae ex eo, I.
- XXIX. Viride Appianum.
- XXX. Anulare.
- XXXI. Qui colores udo non inducantur.
- XXXII. Quibus coloribus antiqui pinxerint.
- XXXIII. Quando primum gladiatorum pugnae, et picturae propositae sint.
- XXXIV. De aetate picturae: Nobilitates operum, et artificum in pictura, CCCV.
- XXXV. Picturae primum certamen.
- XXXVI. Qui penicillo pinxerint, et quae quis primus invenerit in pictura, et quid difficillimum in ea.
- XXXVII. De generibus picturae.
- XXXVIII. De avium cantu comperendo.
- XXXIX. Qui encausto et penicillo pinxerint.
- XL. Quis primus lacunaria pinxit: quando primum camerae pictae. Pretia mirabilia picturarum.
- XLi. De encausto.
- XLii. De vestium pictura.
- XLiii. Plastics primi inventores.
- XLiv. Quis primum ex facie et de signis imaginem expresserit.
- XLv. Nobilitates artificum in plasticis.
- XLvi. De figlinis operibus.
- XLvii. Terrae varietates: De pulvere Puteolano: Quae in lapidem vertitur.
- XLviii. De parietibus formaceis.
- XLix. De lateritiis, et de laterum ratione.
- L. Desulphure, et generibus eius: medic. XIV.
- Li. De bitumine, et generibus eius: medicinae, XXVII.
- Lii. De alumine, et generibus eius: medicinae ex his, XXXIX.
- Liii. De terra Samia: medicinae ex ea, III.
- Liv. Eretriae terrae genera.
- Lv. De terra ad medicinas lavanda.
- Lvi. De Chia terra: medicinae ex ea, III. De Seli-

nusia: medicinae ex ea, III. De pnigittide: medicinae ex ea, IX. De ampelittide: medicinae ex ea, IV.

LVII. Cretae ad vestium usus. Cimolia: medicinae ex ea, VIII. Sarda: Umbrica: saxum.

LVIII. Argentaria. Qua liberti praepotentes notati.

LIX. Terra Galata, Clupea, Balearica, Ebusitana. Medicinae ex his, IV.

Summa. Medicinae, et historiae, et observationes, DCCCCLVI.

EX AUCTORIBUS: Messala oratore, Messala senne, Fenestella, Attico, Verrio, M. Varrone, Corn. Nepote, Decio Eculcone, Muciano, Melisso, Vitruvio, Cassio Severo Longulano, Fabio Vestale qui de pictura scripsit.

EXTERNIS: Pasitele, Apelle, Melanthio, Asclepiodoro, Euphranore, Parrhasio, Heliodoro qui *ἀναθήματα* scripsit Athenis, Metrodoro, qui de architectonice scripsit, Democrito, Theophrasto, Apione Grammatico qui de metallica disciplina scripsit, Nymphodoro, Andrea, Heraclide, Iolla, Apollodoro, Diagora, Botrye, Archidemo, Dionysio, Aristogene. Democle, Mneside, Xenocrate Zenonia, Theomnesto.

Libro XXXVI. continentur lapidum naturae.

- I. Luxuria in marmoribus.
- II. Quis primum in publicis operibus marmor ostenderit.
- III. Quis primus peregrino marmore columnas Romae habuerit.
- IV. Qui primum laudati in marmore scalpendo, et quibus temporibus. Nobilitates operum, et artificum in marmoribus, CCXXV.
- V. Quando primum marmorum in aedificiis usus.
- VI. Qui primi marmora secuerint, et quando.
- VII. Qui primus Romae crustaverit parietes.
- VIII. Quibus aetatibus quaeque marmora in usu Romae venerint.
- IX. Ratio secandi marmora. De arenis, quibus secantur.
- X. De Naxio: De Armenio.
- XI. De Alexandrinis marmoribus.
- XII. De Onyche, de alabastrite. Medicinae ex his, VI.
- XIII. De Lygdino: Corallico: Alabandico: Thebaico: Syenite.
- XIV. De obeliscis.
- XV. De eo qui pro gnomone in campo Martio.
- XVI. Opera mirabilia in iis terris. Pyramides.
- XVII. Sphinx Aegyptia.
- XVIII. Pharos.
- XIX. Labyrinthi.
- XX. Pensiles horti: pensile oppidum.
- XXI. De templo Ephesiae Dianae.
- XXII. Aliorum templorum admirabilia.
- XXIII. De lapide fugitivo. Echo septies resonans Cyzici. Sine clavo aedificia: et Romae.
- XXIV. Romae operum miracula, XVIII.
- XXV. De magnete lapide, medic. VI.
- XXVI. Scyrius lapis.
- XXVII. De sarcophago, medic. X.
- XXVIII. De chernite, de poro.
- XXIX. De lapidibus osseis: de palmatis: de Tarnariis: de nigris marmoribus.
- XXX. De molaribus lapidibus. Pyrites: medicinae ex eo, VII.
- XXXI. Ostracites: medic. ex eo, II.
- XXXII. Gaendes: medic. ex eo, III.
- XXXIII. Melittites: medic. ex eo, VI.
- XXXIV. Gagates: medic. ex eo, VI.
- XXXV. Spongites: medic. ex eo, VI.
- XXXVI. Phrygius.
- XXXVII. Haematites. Medicinae ex eo V, Schistos. Medicinae ex eo, VII.

XXXVIII. *Aethiopiens. Androdamas, medic. ex eo, II. Arabicus: Miltites, sive elatites, Anthracites.*

XXXIX. *Aëtites. Taphiusius. Callimus.*

XL. *Samius. Medicinae ex eo, VIII.*

XLI. *Arabus. Medicinae ex eo, II.*

XLII. *De pumice: medic. ex eo, IX.*

XLIII. *De mortariis medicinalibus, et aliis. Etesius lapis. Thebaicus, chalazius.*

XLIV. *Siphnius. Lapidis molles.*

XLV. *Lapis specularis.*

XLVI. *Phengites.*

XLVII. *De cotibus.*

XLVIII. *De tophis.*

XLIX. *De silicum naturis.*

L. *De reliquis ad structuras lapidibus.*

LI. *Genera structurae.*

LII. *De cisternis.*

LIII. *De calce.*

LIV. *Arenae genera. Arenae et calcis mixturae.*

LV. *Vitia structurae. De tectoriis.*

LVI. *De columnis. Genera columnarum.*

LVII. *Medicinae ex calce, V.*

LVIII. *De maltha.*

LIX. *De gypso.*

LX. *De pavimentis: de asaroto oeco.*

LXI. *Quando primum pavementum Romae.*

LXII. *De subdialibus pavimentis.*

LXIII. *Graecanica pavimenta.*

LXIV. *Quando primum lithostrotum: quando primum camerae vitreae.*

LXV. *Origo vitri.*

LXVI. *Genera eius, et ratio faciendi.*

LXVII. *De Obsidianis.*

LXVIII. *Miracula ignium.*

LXIX. *Ex igni, et cinere medic. III.*

LXX. *Prodigia foci.*

Summa. Medicinae, et historiae, et observationes, DXXIII.

Ex Auctoribus: M. Varrone, Caelio, Galba, C. Ictio, Muciano, Nepote, Cornelio, L. Pisone, Tuberone, Seneca, Fabio Vestale, Annio Fetiale, Fabiano, Catone Censorio, Vitruvio.

Externis: Theophrasto, Pasitele, Iuba rege, Nicandro, Sotaco, Sudine, Alexandro Polyhistore, Apione, Plistonico, Duride, Herodoto, Euhemero, Aristagora, Dionysio, Artemidoro, Butorida, Antiathene, Demetrio, Demotele, Lycea.

Libro XXXVII. *gemmae continentur.*

I. *Origo gemmarum.*

II. *De Polycratis tyranni gemma.*

III. *De Pyrrhi gemmis.*

IV. *Qui scalptores optimi. Nobilitates sculpturae.*

V. *Quae prima Romae dactyliotheca.*

VI. *Gemmae in Pompeii M. Triumpho translatae.*

VII. *Quando primum inventa murrhina. Luxuria circa ea.*

VIII. *Natura murrhinorum.*

IX. *Natura crystalli, medicinae ex ea.*

X. *Luxuria in crystallo.*

XI. *De succino: Qui inventi sunt auctores de eo.*

XII. *Genera succinorum, VI. Medicinae ex his.*

XIII. *Lyngurium, medic. II.*

XIV. *De gemmis per genera colorum principallium.*

XV. *Genera adamantis, VI. Medic. II.*

XVI. *De smaragdis.*

XVII. *Genera eorum.*

XVIII. *Vitia eorum.*

XIX. *Tanos. Chalcosmaragdos.*

XX. *De beryllis: genera eorum VIII. Vitia eorum.*

XXI. *De opalis: genera eorum VII.*

XXII. *Vitia et experimenta eorum.*

XXIII. *De sardoniche.*

XXIV. *De onyche: genera eius.*

XXV. *De carbunculis: genera eorum XII.*

XXVI. *Vitia eorum, et experimenta.*

XXVII. *Anthracitis.*

XXVIII. *Sandrastus, sive sandaresus.*

XXIX. *Lychnites. Genera eius IV.*

XXX. *Carchedonius.*

XXXI. *Sarda: genera eius V.*

XXXII. *De topazio: genera eius II.*

XXXIII. *De callaina.*

XXXIV. *De prasio: genera eius III.*

XXXV. *Nilion.*

XXXVI. *Molochites.*

XXXVII. *De iaspide: genera eius XIV. Vitia eorum.*

XXXVIII. *De cyano: genera eius.*

XXXIX. *Sapphiros.*

XL. *Amethystus. Genera eius V.*

XLI. *Hyacinthus.*

XLII. *Chrysolithus: genera eius VII.*

XLIII. *De chryselethro.*

XLIV. *Leucochrysos: genera eius IV.*

XLV. *Melichrysi: Xanthi.*

XLVI. *Paederos, sive sagenon, sive Tenites.*

XLVII. *Asteria.*

XLVIII. *Astrios.*

XLIX. *Astroites.*

L. *Astrobolon.*

LI. *Ceraunia: genera eius IV. Betuli.*

LII. *Iris: genera eius II.*

LIII. *Lepor.*

LIV. *De gemmis literarum ordine. 1. Achates. 2. Acopos: medicinae ex ea. 3. Alabastrites: medicinae ex ea. 4. Alecotoriae. 5. Androdamas. 6. Antipathes. 7. Arabica. 8. Aromatites. 9. Asbestos. 10. Aspisatis. 11. Atizone. 12. Augitis. 13. Aphidane, sive chrysocolle. 14. Aphrodisiaca. 15. Apsycos. 16. Aegypulla. (In reg. cod. 2. Agistilla.)*

LV. *1. Balanites. 2. Batrachites. 3. Baptes. 4. Beli oculus. 5. Belus. 6. Baroptenus, sive Baripe. 7. Botrytes. 8. Bostrychites. 9. Bucardia. 10. Bronte. 11. Boloe.*

LVI. *1. Cadmitis. (In Reg. 2. Calamitis) 2. Calais. 3. Capnitis. 4. Cappadocia. 5. Calalaica. 6. Catochitis. 7. Catopyritus. 8. Cepitis, sive Cepolatitis. 9. Ceramitis. 10. Clnaediae. 11. Ceritis. 12. Circos. 13. Corsoides. 14. Coralloachates. 15. Corallis. 16. Crateritis. 17. Crocallis. 18. Cytis. 19. Chalcophonos. 20. Chelidoniae. 21. Chelonia. 22. Chelonitis. 23. Chloritis. 24. Choaspitis. 25. Chrysolampis. 26. Chrysopsis. 27. Cepionides. (In R. 2. Ceponides.)*

LVII. *1. Daphnia. 2. Diadochos. 3. Diphyes. 4. Dionysias. 5. Dracontites.*

LVIII. *1. Encardia, sive ariste. 2. Enorchis. 3. Ezebenus. 4. Eristalis. (In R. 2. Crystallis.) 5. Erotillos, sive ampicome, sive hieronmemon. 6. Eumeces. 7. Eumithres. 8. Eupetalos. 9. Euneus. 10. Euerotias. 11. Eusebes. 12. Epimelas.*

LIX. *1. Galaxias. 2. Galactites, sive leucogaeus, sive leucographias, sive synophitis. 3. Gallaica. 4. Gassidiana. 5. Glossopetra. 6. Gorgonia. 7. Goniaea.*

LX. *1. Heliotropion. 2. Hephaestitis. 3. Hermuredina. (In R. 2. Hermodes: forte, Horminodes.) 4. Hexecontalithos. 5. Hieracitis. 6. Hammitis. 7. Hammonis cornu. 8. Hormision. 9. Hyaeinae.*

- LXI. 1. *Idaei dactyli*. 2. *Icterias*. 3. *Iovis gemma*. 4. *Indica*. 5. *Ion*.
- LXII. 1. *Lepidotis*. 2. *Lesbias*. 3. *Leucophthalmos*. 4. *Leucopoecilus*. 5. *Libanochrus*. 6. *Limoniatitis*. 7. *Lipare*. 8. *Lysimachos*. 9. *Leucochrysos*.
- LXIII. 1. *Memnonia*. 2. *Medea*. 3. *Meconitis*. 4. *Mithrax*. 5. *Morochites*. 6. *Morion*, sive *pramnium*, sive *Alexandrinum*. 7. *Myrrhites*. 8. *Myrmecias*. 9. *Myrsinitis*. 10. *Mesoleucos*. 11. *Mesomelas*.
- LXIV. 1. *Nasamonitis*. 2. *Nebritis*. 3. *Nympharena*.
- LXV. 1. *Olca*. 2. *Ombria*, sive *notia*. 3. *Oritis*, sive *sideritis*. 4. *Ostracias*, sive *ostracitis*. 5. *Ophicardelos*. 6. *Obsidiana*.
- LXVI. 1. *Panchrus*. 2. *Pangonius*. 3. *Paneros*, sive *paederastos*. 4. *Ponticarum generalis*. 5. *Phloginos*, sive *chrysis*. 6. *Phoenicitis*. 7. *Phycitis*. 8. *Perileucos*. 9. *Paeantides*, sive *gacantides*.
- LXVII. 1. *Solis gemma*. 2. *Sagda*. 3. *Samothracia*. 4. *Sauritis*. 5. *Sarcitis*. 6. *Selenitis*. 7. *Sideritis*. 8. *Sideropoecilus*. 9. *Spongitis*. 10. *Synodontitis*. 11. *Syrutis*. 12. *Syringitis*.
- LXVIII. 1. *Trichrus*. 2. *Telirrhizos*. 3. *Telicardios*, sive *muchul*. 4. *Thracia*, genera III. 5. *Tephritis*. 6. *Tecolithos*.
- LXIX. 1. *Veneris crines*. 2. *Veientana*.
- LXX. 1. *Zanthene*. 2. *Zmilampis*. 3. *Zoramea*: (*In R. 2. Zoronisceos*).
- LXXI. De gemmis, quae a membris corporis habent nomina. *Hepatitis*. *Steatitis*. *Ada-*

dunephros. *Adaduophthalmos*. *Adadudactylos*. *Triophthalmos*.

LXXII. De gemmis, quae ab animalibus habent nomina. *Carcina*, *echitis*, *scorptis*, *scaritis*, *triglitis*, *aegophthalmos*, *geranitis*, *aetitis*, *myrmecitis*, *cantharias*, *lycophthalmos*, *taos*.

LXXIII. Quae a ceteris rebus. *Ammochrysos*, *enchritis*, *dryitis*, *cissitis*, *narcissitis*, *cymea*, *pyren*, *chalazias*, *pyritis*, *polyzonos*, *astrapias*, *polytrichos*, *leontios*, *pardalios*, *melichrus*, *melichloros*, *polias*, *spartopolia*, *rhoditis*, *melitis*, *chalcitis*, *sycitis*, *borsycitis*, *gemitis*, *ananchitis*, *synochitha*, *dendritis*, etc.

LXXIV. De gemmis repente novis, ac sine nominibus: *cochlides*.

LXXV. De figuris gemmarum.

LXXVI. Ratio probandarum.

LXXVII. Comparatio naturae per terras. *Laus Italiae* et *Hispaniae*.

Summa. Res, et historiae, et observationes, MCCC.

Ex Auctoribus: M. Varrone, Actis triumphorum, Maecenate, Iaccho, Cornelio Boccho.

Externis: Iuba rege, Xenocrate Zenonis, Sudi-ne, Aeschilo, Philoxeno, Euripide, Nicandro, Satyro, Theophrasto, Charete, Philemone, Demostrato, Zenothemi, Metrodoro, Sotaco, Pythea, Timaeo Siculo, Nicia, Theochresto, Asaruba, Mnasea, Theomene, Ctesia, Mithridate, Sophocle, Archelao rege, Callistrato, Democrito, Ismenia, Olympico, Alexandro Polyhistore, Apione, Horo, Zoroastre, Zachalia.

C. PLINII SECUNDI NATURALIS HISTORIAE LIBER II.

I. **Mundum**, et hoc, quod nomine alio caelum appellare libuit, cuius circumflexus teguntur cuncta, nomen esse credi par est, aeternum, immensum, neque genitum, neque interitum unquam. Huius externa indagare, nec interest hominum, nec capit humanae conjectura mentis. Sacer est, aeternus, immensus, totus in toto, immo vero ipse totum; finitus, et infinito similis; omnium rerum certus, et similis incerto; extra, intra, cuncta complexus in se: idemque rerum naturae opus, et rerum ipsa natura. Furor est, mensuram eius animo quosdam agitasse, atque prodere ausos: alios rursus, occasione hinc sumpta aut his data, innumerabiles tradidisse mundos, ut totidem rerum naturas credi oporteret: aut, si una omnes incubaret, totidem tamen Soles, totidemque Lunas, et cetera, ut iam in uno et immensa et innumerabilia sidera: quasi non eadem quaestione semper in termino cogitationis occurrentia, desiderio finis alicuius: aut, si haec infinitas naturae omnium artificii possit assignari, non illud idem in uno facilius sit intelligi, tanto praesertim opere. Furor est, profecto furor, egredi ex eo, et tanquam interna eius cuncta plane iam sint nota, ita scrutari externa: quasi vero mensuram ullius rei possit agere, qui sui nesciat; aut mens hominis videre, quae mundus ipse non capiat.

II. Formam eius in speciem orbis absoluti globatam esse, nomen in primis, et consensus in eo mortuum, orbem appellantium, sed et argumenta rerum,

docent: non solum quia talis figura omnibus sui partibus vergit in sese, ac sibi ipsa toleranda est, seque includit et continet, nullarum egens compaginum, nec finem aut initium ullis sui partibus sentiens: nec quia ad motum, quo subinde verti debeat, ut mox apparebit, talis aptissima est: sed oculorum quoque probatione: quod convexus, mediusque, quacunque cernatur: cum id accidere in alia non possit figura.

III. Hanc ergo formam eius aeterno et irrequieto ambitu, inenarrabili celeritate, viginti quatuor horarum spatio circumagi, Solis exortus et occasus haud dubium reliquere. An sit immensus, et ideo sensum aurium excedens tantae molis rotatae vertigine assidua sonitus, non equidem facile dixerim: non hercle magis, quam circumactorum simul tinnitus siderum, suosque volventium orbes, an dulcis quidam et incredibili suavitate concentus. Nobis, qui intus agimus, iuxta diebus noctibusque tacitus labitur mundus. Esse innumeras ei effigies animalium rerumque cunctarum impressas, nec, ut in volucrum notamus ovis, laevitate continua lubricum corpus, quod clarissimi auctores dixerunt, rerum argumentis indicatur: quoniam inde deciduis rerum omnium seminibus innumerae, in mari praecipue, ac plerumque confusis, monstificae gignantur effigies. Praeterea visus probatione, alibi plaustrum, alibi ursi, tauri alibi, alibi literae figura, candidiore medio per verticem circulo. Equidem et consensu gentium moveor. Nam quem

νόσμον Graeci, nomine ornamenti appellaverunt, eum nos a perfecta absolutaque elegantia, mundum. Caelum quidem haud dubie caelati argumento diximus, ut interpretatur M. Varro. Adiuvat rerum ordo, descripto circulo, qui Signifer vocatur, in duodecim animalium effigies: et per illas Solis cursus, congruens tot seculis, ratio.

IV. Nec de elementis video dubitari, quatuor ea esse. Ignium summum: inde tot stellarum collucens illos oculos. Proximum spiritus, quem Graeci nostri eodem vocabulo aëra appellant. Vitalem hunc, et per cuncta rerum meabilem, totoque conserutum: huius vi suspensam, cum quarto aquarum elemento, librari medio spatio tellurem. Ita mutuo complexu diversitatis effici nexum, et levia ponderibus inhiberi, quo minus evolent: contraque gravia, ne ruant, suspendi, levibus in sublime tendentibus. Sic pari in diversa nisu, vi sua quaeque consistere, irrequieto mundi ipsius constricta circuitu: quo semper in securrente, imam atque mediam in toto esse terram, eandemque universi cardine stare pendentem, librantem per quae pendeat: ita solam immobilem circa eam volubili universitate, eandem ex omnibus necti, eisdemque omnia inniti. Inter hanc caelumque eodem spiritu pendent, certis discreta spatii, septem sidera, quae ab incessu vocamus errantia, cum errent nulla minus illis. Eorum medius Sol fertur, amplissima magnitudine ac potestate: nec temporum modo, terrarumque, sed siderum etiam ipsorum, caelique rector. Hunc mundi esse totius animum, ac planius mentem; hunc principale naturae regimen, ac numen credere decet, opera eius aestimantes. Hic lucem rebus ministrat, aufertque tenebras: hic reliqua sidera occultat, illustrat: hic vices temporum, annumque semper nascentem ex usu naturae temperat: hic caeli tristitiam discutit atque etiam humani nubila animi serenat: hic suum lumen ceteris quoque sideribus foenerat, praeclarus, eximius, omnia intuens, omnia etiam exaudiens, ut principi literarum Homero placuisse in uno eo video.

V. Quapropter effigiem Dei formamque quaerere, imbecillitatis humanae reor. Quisquis est Deus, si modo est alius, et quacunq; in parte, totus est sensus, totus visus, totus auditus, totus animae, totus animi, totus sui. Innumeros quidem credere, atque etiam ex virtutibus vitisq; hominum, ut Pudicitiam, Concordiam, Mentem, Spem, Honorem, Clementiam, Fidem, aut (ut Democrito placuit) duos omnino, Poenam et Beneficium, maiorem ad concordiam accedit. Fragilis et laboriosa mortalitas in partes ista digressit, infirmitatis suae memor, ut portionibus coleret quisque, quo maxime indigeret. Itaque nomina alia aliis gentibus, et numina in iisdem innumerabilia reperimus: inferis quoque in genera descriptis, morbisque et multis etiam pestibus, dum esse placatas trepido metu cupimus. Ideoque etiam publice Febris fanum in Palatio dicatum est, Orbonae ad aedem Larium, et ara Malae Fortunae Exquiliis. Quamobrem maior caelitus populus etiam quam hominum intelligi potest, quum singuli quoque ex semetipsis totidem Deos faciant, Iunones Geniosque adoptando sibi: gentes vero quaedam animalia, et aliqua etiam obscoena, pro diis habeant, ac multa dictu magis pudenda, per foetidos cibos, et alia similia iurant. Matrimonia quidem inter Deos credi, tantoque aevo ex his neminem nasci; et alios esse grandaevos semperque canos, alios iuvenes atque pueros, atri coloris, aligeros, claudos, oro editos, et alternis diebus viventes morientesque, puerilium prope deliramentorum est. Sed super omnem impudentiam, adulteria inter ipsos fingi: mox iurgia et odia, atque etiam furtorum esse et scelerum numina. Deus est mortali iuvare mortalem, et haec ad aeternam gloriam via. Hac proceres iere

Romani: hac nunc caelesti passu cum liberis suis vadit maximus omnis aevi rector Vespasianus Augustus fessis rebus subveniens. Hic est vetustissimus referendi benemerentibus gratiam mos, ut tales numinibus adscribant. Quippe et omnium aliorum nomina Deorum, et quae supra retuli siderum, ex hominum nata sunt meritis. Iovem quidem aut Mercurium, aliterve alios inter se vocari, et esse caelestem nomenclaturam, quis non interpretatione naturae fateatur? Irridendum vero agere curam rerum humanarum illud quidquid est summum. Anne tam tristi atque multiplici ministerio non pollui credamus dubitemusve? Vix prope est iudicare, utrum magis conducatur generi humano, quando aliis nullus est deorum respectus, aliis pudendus. Externis famulantur sacris; ac digitis deos geant: monstra quoque, quae colunt, damnant; et excogitant cibos: imperia dira in ipsos, ne somno quidem quieto, irrogant. Non matrimonia, non liberos, non denique quidquam aliud, nisi iuvantibus sacris, deligunt. Alii in Capitolio fallunt, ac fulminantem peierant Iovem: et hos iuvant scelera, illos sacra sua poenis agunt.

Invenit tamen inter has utrasque sententias medium sibi ipsa mortalitas numen, quo minus etiam plana de Deo coniectatio esset. Toto quippe mundo, et locis omnibus, omnibusque horis omnium vocibus Fortuna sola invocatur: una nominatur, una accusatur, una agitur rea, una cogitur, sola laudatur, sola arguitur, et cum conviciis colitur: volubilis, a plerisque vero et caeca etiam existimata, vaga, inconstans, incerta, varia, indignorumque faultrix. Huic omnia feruntur accepta: et in tota ratione mortalium, sola utramque paginam facit. Adeoque obnoxiae sumus sortis, ut Sors ipsa pro Deo sit, qua Deus probatur incertus.

Pars alia et hanc pellit, astroque suo eventus assignat, nascendi legibus: semelque in omnes futuros unquam Deo decretum: in reliquum vero otium datum. Sedere coepit sententia haec, pariterque et eruditum vulgus, et rude in eam cursu vadit. Ecce fulgurum monitus, oraculorum praescita, aruspicum praedicta, atque etiam parva dictu, in auguriis sternutamenta, et offensiones pedum. Divus Augustus laevum prodidit sibi calceum praepostere inductum, quo die seditione militari prope afflicto est. Quae singula improvidam mortalitatem involvunt, solum ut inter ista certum sit, nihil esse certi, nec miserius quidquam homine, aut superbius. Ceteris quippe animantium sola victus cura est, in quo sponte naturae benignitas sufficit: uno quidem vel praefereundo cunctis bonis, quod de gloria, de pecunia, ambitione, superque de morte non cogitant.

Verum in his Deos agere curam rerum humanarum credi, ex usu vitae est: poenasque maleficiis aliquando seras, occupato Deo in tanta mole, nunquam autem irritas esse; nec ideo proximum illi genitum hominem, ut vilitate iuxta belluas esset. Imperfectae vero in homine naturae praecipua solatia, ne Deum quidem posse omnia. Namque nec sibi potest mortem consciscere, si velit, quod homini dedit optimum in tantis vitae poenis: nec mortales aeternitate donare, aut revocare defunctos: nec facere, ut qui vixit, non vixerit; qui honores gessit, non gesserit: nullumque habere in praeterita ius, praeterquam oblivioni: atque (ut facietis quoque argumentis societas haec cum Deo copuletur) ut bis dena, viginti non sint, ac multa similiter efficere non posse: per quae declaratur haud dubie naturae potentia, idque esse quod Deum vocamus. In haec divertitiae non fuerit alienum, vulgata propter assiduum quaestionem de Deo.

VI. Hinc redeamus ad reliqua naturae. Sidera, quae affixa diximus mundo, non illa, ut existimat vulgus, singulis attributa nobis, et clara divitibus, minora pauperibus, obscura defectis, ac pro sorte c'

Iusque lucentia, annumerata mortalibus: quia nec cum suo quaeque homine orta moriuntur, nec aliquem exstingui, decidua significant. Non tanta caelo societas nobiscum est, ut nostro fato mortalis sit ibi quoque siderum fulgor. Illa nimio alimento tracti humoris ignea vi abundantiam reddunt, quum decidere creduntur: ut apud nos quoque id, luminibus accensis, liquore olei notamus accidere. Ceterum aeterna est caelestibus natura, intextentibus mundum, intextuque concretis: potentia autem ad terram magnopere eorum pertinens: quae propter effectus, claritatemque, et magnitudinem, in tanta subtilitate nosci potuerunt, sicut suo demonstrabimus loco. Circulorum quoque caeli ratio in terrae mentione aptius dicitur, quando ad eam tota pertinet. Signiferi modo inventionibus non dilatis. Obliquitatem eius intellexisse, hoc est, rerum fores aperuisse, Anaximander Milesius tradit primus, Olympiade quinquagesima octava. Signa deinde in eo Cleostratus, et prima Arietis ac Sagittarii. Sphaeram ipsam ante multo Atlas. Nunc relicto mundi ipsius corpore, reliqua inter caelum terrasque tractentur.

Summum esse, quod vocant Saturni sidus, ideoque minimum videri, et maximo ambire circulo, ac trigesimo anno ad brevissima sedis suae principia regredi, certum est. Omnium autem errantium siderum mentus, interque ea Solis et Lunae, contrarium mundo agere cursum, id est, laevum, illo semper in dexteram praecipiti. Et quamvis assidua conversione immensae celeritatis attollantur ab eo, rapianturque in decasum, adverso tamen ire motu per suos quaeque passus: ita fieri, ne convolutus aer eandem in partem aeterna mundi vertigine, ignavo globo torpeat, sed findatur, adverso sidere verberare discretus et digestus. Saturni autem sidus gelidae ac rigentis esse naturae, multoque ex eo inferiorem Iovis circulum, et ideo motu celeriori duodenis circumagi annis. Tertium Martis, quod quidam Herculis vocant, ignei, ardentis a Solis vicinitate, binis fere annis converti. Ideoque huius ardore nimio, et rigore Saturni, interiectum ambobus, ex utroque temperari Iovem, salutaremque fieri. Deinde Solis meatum esse partium quidem trecentarum sexaginta: sed ut observatio umbrarum eius redeat ad notas, quinos annis dies addici, superque quartam partem diei. Quam ob causam quinto anno unus intercalaris dies additur, ut temporum ratio Solis itineri congruat.

Infra Solem ambit ingens sidus, appellatum Veneris, aeterno meatu vagum, ipsique cognominibus aemulum Solis ac Lunae. Praeveniens quippe et ante matutinum exoriens, Luciferi nomen accipit, ut Sol alter, diem maturans: contra ab occasu refulgens nuncupatur Vesper, ut prorogans lucem, vicemque Lunae reddens. Quam naturam eius Pythagoras Samius primus deprehendit, Olympiade circiter trigesima secunda, qui fuit urbis Romae annus centesimus tredecimus. Iam magnitudine extra cuncta alia sidera est: claritatis quidem tantae, ut unus huius stellae radii umbrae reddantur. Itaque et in magno nominum ambitu est. Alii enim lunonis, alii Isidis, alii Matris Deum appellaverunt. Huius natura cuncta generantur in terris. Namque in alterutro exortu genitali rure conspergens, non terrae modo conceptus implet, verum animantium quoque omnium stimulat: Signiferi autem ambum peragit trecentis et duodequingagenis diebus, ab Sole nunquam ab sistens partibus sex atque quadraginta longius, ut Timaeo placet.

Simili ratione, sed nequaquam magnitudine aut vi, proximum illi Mercurii sidus, a quibusdam appellatum Apollinis: inferiorem circulo fertur, novem diebus ocioe ambitu, modo ante Solis exortum, modo post occasum splendens, nunquam ab eo viginti tribus partibus remotior, ut hic idem et Sosigenes

docent. Ideo et peculiaris horum siderum ratio est, neque communis cum supra dictis. Namque ea et quarta parte caeli a Sole abesse, et tertia; et adversa Soli saepe cernuntur: maioresque alios habent cuncta plenae conversionis ambitus, in magni anni ratione dicendos.

Sed omnium admirationem vincit novissimum sidus, terrisque familiarissimum, et in tenebrarum remedium ab natura repertum, Lunae. Multiformi haec ambage torsit ingenia contemplantium, et proximum ignorari maxime sidus indignantium: crescens semper, aut senescens: et modo curvata in cornua facie, modo aequa portione divisa, modo sinuata in orbem: maculosa, eademque subito praetens: immensa orbe pleno, ac repente nulla; alias pernox, alias sera, et parte diei Solis lucem adjuvans: deficiens, et in defectu tamen conspicua: quae mensis exitu latet, quum laborare non creditur. Iam vero humilis, et excelsa, et ne id quidem uno modo, sed alias admota caelo, alias contigua montibus, nunc in Aquilonem elata, nunc in Austros delecta: quae singula in ea deprehendit hominum primus Endymion: et ob id amore eius captus fama traditur. Non sumus profecto grati erga eos, qui labore curaque lucem nobis aperuere in hac luce: miraque humani ingenii peste, sanguinem et caedes condere annalibus iuvat, ut scelera hominum noscantur mundi ipsius ignaria.

Proxima ergo cardini, ideoque minimo ambitu, vicenis diebus septenisque, et tertia diei parte, peragit spatia eadem, quae Saturni sidus altissimum triginta (ut dictum est) annis. Deinde morata in coitu Solis biduo, quum tardissime, e tricesima luce rursus ad eandem vices exit; haud scio an omnium, quae in caelo pernosci potuerunt, magistra: in duodecim mensium spatia oportere dividi annum, quando ipsa toties Solem redeuntem ad principia consequitur: Solis fulgore reliqua siderum regi; siquidem in toto mutata ab eo luce fulgere, qualem in repercussu aquae volitare conspicimus: ideo molliore, et imperfecta vi solvere tantum humorem, atque etiam augere, quem Solis radii absorbant: ideo et inaequali lumine aspicitur quia ex adverso demum plena, reliquis diebus tantum ex se terris ostendat, quantum ex Sole ipsa concipiat: in coitu quidem non cerni; quoniam haustum omnem lucis aversa illo regerat, unde acceperit: sidera vero haud dubie humore terreno pasci; quia orbe dimidio nonnunquam maculosa cernatur, scilicet nondum suppetente ad hauriendum ultra iusta vi: maculas enim non aliud esse quam terrae raptas cum humore sordes: defectus autem suos, et Solis, rem in tota contemplatione naturae maxime miram et ostento similem, eorum magnitudinum umbraeque indices existere.

VII. Quippe manifestum est, Solem interventu Lunae occultari, Lunamque terrae obiectu: ac vices reddi, eosdem Solis radios Luna interposito suo auferente terrae, terraque Lunae. Hac subeunte repentinis obduci tenebras, rursumque illius umbra sidus hebetari. Neque aliud esse noctem, quam terrae umbram. Figuram autem umbrae similem metae, ac turbini inverso; quando mucrone tantum ingruat, neque Lunae excedat altitudinem: quoniam nullum aliud sidus eodem modo obscureretur, et talis figura semper mucrone deficiat. Spatio quidem consumi umbras, indicio sunt volucrum praealti volatus. Ergo confinium illis est aeris terminus, initiumque aetheris. Supra Lunam pura omnia ac diuturnae lucis plena. A nobis autem per noctem cernuntur sidera, ut reliqua lumina e tenebris. Et propter has causas nocturno tempore deficit Luna. Statim autem atque menstrui non sunt utrique defectus, propter obliquitatem Signiferi, Lunaeque multivagos, ut dictum est, flexus, non semper in scrupulis partium congruente siderum

VIII. Haec ratio mortales animos subducit in caelum, ac velut inde contemplantibus, trium maximarum rerum naturae partium magnitudinem detegit. Non posset quippe totus sol adimi terris, intercedente Luna, si terra maior esset quam Luna. Tertia ex utroque vastitas Solis aperitur, ut non sit necesse amplitudinem eius oculorum argumentis, atque coniectura animi scrutari: immensum esse, quia arborum in limitibus porrectarum in quotlibet passuum nullia umbras paribus iaciat intervallis, tanquam toto spatio medius: et quia per aequinoctium omnibus in meridiana plaga habitantibus, simul fiat a vertice: item quia circa solstitialem circulum habitantium meridie ad Septemtrionem umbrae cadant, ortu vero ad occasum; quae fieri nullo modo possent, nisi multo, quam terra, maior esset: nec quod montem Idam exorians latitudine, exsuperet, dextra laevaue large amplectens, praesertim tanto discretus intervallo.

Defectus Lunae magnitudinem eius haud dubia ratione declarat, sicut terrae parvitatem ipse deficiens. Namque quum sint tres umbrarum figurae: constetque, si par luminis sit materia, quae iacat umbram, columnae effigie iaci, nec habere finem; si verò maior materia, quam lumen, turbinis recti, ut sit imum eius angustissimum, et simili modo infinita longitudo; si minor materia, quam lux, metae existeret effigiem in cacuminis finem desinentem; talemque cerni umbram deficiente Luna: palam fit, ut nulla amplius relinquatur dubitatio, superari magnitudine terram: id quidem et tacitis ipsius naturae indiciiis. Cur enim partitis vicibus anni brumalis abscedit? ut noctium opacitate terras reficiat, exustus haud dubie, et sic quoque exurens quadam in parte: tanta magnitudo est.

IX. Et rationem quidem defectus utriusque, primus Romani generis in vulgus extulit Sulpicius Gallus, qui Consul cum Marcello fuit: sed tum Tribunus militum, sollicitudine exercitu liberato, pridie quam Perseus rex superatus a Paulo est, in concione ab imperatore productus ad praedicendam eclipsim, mox et composito volumine. Apud Graecos autem investigavit primus omnium Thales Milesius, Olympiadis XLVIII anno quarto, praedicto Solis defectu, qui Alyatte rege factus est, Urbis conditae anno CLX. Post eos utriusque sideris cursum in sexcentos annos praecinuit Hipparchus, menses gentium, diesque et horas, ac situs locorum, et visus populorum complexus, aevo teste, haud alio modo, quam consiliorum naturae particeps. Viri ingentes supraque mortalium naturam, tantorum numinum lege deprehensa, et misera hominum mente absoluta, in defectibus scelera, aut mortem aliquam siderum parente: quo in metu fuisse Stesichori et Pindari vatium sublimia ora palam est deliquio Solis: et in Luna veneficia arguente mortalitate, et ob id crepitu dissono auxiliante. Quo pavore ignarus causae Nicias Atheniensium imperator, veritus classem portu educere, opes eorum afflixit. Macti ingenio este, caeli interpretes, rerumque naturae capaces, argumenti repertoires, quo Deos hominesque vicistis. Quis enim haec cernens, et statos siderum (quoniam ita placuit appellare) labores, non suae necessitati mortalis genitus ignoret? Nunc confessa de iisdem brevier atque capitulatim attingam, ratione admodum necessariis locis strictimque reddita: nam neque instituti operis talis argumentatio est; neque omnium rerum afferre posse causas minus mirum est, quam constare in aliquibus.

X. Defectus ducentis viginti tribus mensibus redire in suos orbes certum est: Solisque defectum non nisi novissima primave fieri Luna, quod vocant coitum; Lunae autem non nisi plena, semperque citra quam proxime fuerit. Omnibus autem annis fieri utriusque sideris defectus statis diebus horisque

sub terra. Nec tamen cum superne fiunt, ubique cerni, aliquando propter nubila, saepius globo terrae obstante convexitatibus mundi. Intra ducentos annos Hipparchi sagacitate compertum est, et Lunae defectum aliquando quinto mense a priore fieri, Solis vero septimo: eundem bis in triginta diebus supra terras occultari, sed ab aliis atque aliis hoc cerni: quaeque sunt in hoc miraculo maxime mira, cum conveniat umbra terrae Lunam hebetari, nunc ab occasus parte hoc ei accidere, nunc ab exortus: et quam ratione, cum Solis exortu umbra illa hebetrix sub terra esse debeat, semel iam acciderit, ut in occasu Luna deficeret, utroque super terram conspicuo sidere. Nam ut duodecim diebus utrumque sidus quaereretur, et nostro aevo accidit, Imperatoribus Vespasianis, patre IV, filio iterum Consulibus.

XI. Lunam semper, aversis a Sole cornibus, si crescat, ortus spectare; si minuat, occasus, haud dubium est. Lucere dodrantes semuncias horarum ab secunda adiacentem usque ad plenum orbem, detrahentemque in diminutionem. Intra quatuordecim autem partes Solis, semper occultam esse. Quo argumento amplior errantium stellarum, quam Lunae, magnitudo colligitur: quando illae et a septem interdu partibus emergant. Sed altitudo cogit minores videri: sicut affixas caelo Solis fulgore interdiu non cerni, cum aequae ac noctu luceant: idque manifestum fiat defectibus Solis, et praecalitis puteis.

XII. Errantium autem tres, quas supra Solem dicimus sitas, occultantur, meantes cum eo. Exoriuntur vero matutino, discedentes partibus nunquam amplius undenis. Postea radiorum eius contactu teguntur, et in triquetrum a partibus centum viginti stationes matutinas faciunt, quae et primae vocantur: mox in adverso a partibus centum octoginta, exortus vespertinos. Iterumque in centum viginti ab alio latere appropinquante, stationes vespertinas, quas secundas vocant; donec assecutus in partibus duodenis occultet illas: qui vespertini occasus appellantur. Martis stella ut propior, etiam ex quadrato sentit radios, ab nonaginta partibus: unde et nomen accepit is motus, primus et secundus nonagenarius dictus ab utroque exortu. Eadem stationalis senis mensibus commoratur in signis, alioqui bimestris: cum ceterae utraque statione quaternos menses non impleant.

Inferiores autem duae occultantur in coitu vespertino, simili modo: relictoque Sole, totidem in partibus faciunt exortus matutinos, atque a longissimis distantiae suae metis Solem insequuntur; adeptaue occasu matutino conduntur ac praetereunt. Mox eodem intervallo vespere exoriuntur usque ad quos diximus terminos. Ab his retrogradiuntur ad Solem, et occasu vespertino delitescunt. Veneris stella et stationes duas, matutinam vespertinamque, ab utroque exortu facit, a longissimis distantiae suae finibus: Mercurii, stationes breviori momento, quam ut deprehendi possint.

XIII. Haec est luminum occultationumque ratio, perplexior motu, multique involuta miraculis. Si quidem magnitudines suas et colores mutant, et eadem ad Septemtrionem accedunt, abeuntque ad Austrum, terrisque propiores aut caelo repente cernuntur: in quibus aliter multa, quam priores, tradituri, fatemur ea quoque illorum esse muneris, qui primi quaerendi vias demonstraverint: modo ne quis desperet secula proficere semper. Pluribus de causis haec omnia accidunt.

Prima circulorum, quos Graeci *ἀψίδα*; in stellis vocant: etenim Graecis utendum erit vocabulis. Sunt autem hi sui cuique earum, alique quam mundo: quoniam terra a verticibus duobus, quos appellarunt polos, centrum caeli est, nec non Signiferi, oblique inter eos siti. Omnia autem haec constant

ratione circini semper indubitata. Ergo ab alio cuique centro absides suae exsurgunt: ideoque diversos habent urbes, motusque dissimiles, quoniam interiores absidas necesse est breviores esse. Igitur a terrae centro absides altissimae sunt, Saturno in Scorpione, Iovi in Virgine, Marti in Leone, Soli in Geminis, Veneri in Sagittario, Mercurio in Capricorno, mediis omnium partibus. Et e contrario, ad terrae centrum humillimae atque proximae. Sic fit, ut tardius moveri videantur, cum altissimo ambitu feruntur: non quia accelerent tardentve naturales motus, qui certi ac singuli sunt illis, sed quia deductas ab summa abside lineas coarctari ad centrum necesse est, sicut in rotis radios: idemque motus alias maior, alias minor, centri propinquitate sentitur.

Altera sublimitatum causa; quoniam a suo centro absidas altissimas habent in aliis signis. Saturnus in Librae parte vicesima, Jupiter Cancri quinta decima, Mars Capricorni vicesima octava, Sol Arietis decima nona, Venus Piscium vicesima septima, Mercurius Virginis decima quinta, Luna Tauri tertia.

Tertia altitudinum ratio, caeli mensura, non circuli, intelligitur: subire eas, aut descendere per profundum aeris, oculis existimantibus.

Huic connexa latitudinum Signiferi, obliquitatisque, causa est. Per hunc stellae, quas diximus, feruntur: nec aliud habitatur in terris, quam quod illi subiaceat: reliqua a polis squalent, Veneris tantum stella excedit eum binis partibus: quae causa intelligitur efficere, ut quaedam animalia et in desertis mundi nascantur. Luna quoque per totam latitudinem eius vagatur, sed omnino non excedens eum: Ab his Mercurii stella laxissime, ut tamen e duodecim partibus (tot enim sunt latitudinis) non amplius octonas pererrat, neque has aequaliter, sed duas medio eius, et supra quatuor, infra duas. Sol deinde medio fertur inter duas partes flexuoso Draconum meatu inaequalis: Martis stella quatuor medias, Iovis mediam et super eam duas: Saturni duabus, ut Sol. Haec erit latitudinum ratio ad Austrum descendentium, aut ad Aquilonem subeuntium. Hac constare et tertiam illam a terra subeuntium in caelum. Et pariter scandi eam quoque existimavere plerique falso: qui ut coarquantur, aperienda esse subtilitas immensa, et omnes eas complexa causas.

Convenit stellas in occasu vespertino proximas esse terrae et latitudine et altitudine: exortusque matutinos in initio cuiusque fieri: stationes in mediis latitudinum articulis, quae vocant ecliptica. Perinde confessum est, motum augeri, quandiu in vicino sint terrae: cum abscedant in altitudinem, minui. Quae ratio Lunae maxime sublimitatibus approbatur. Aequae non est dubium, in exortibus matutinis etiamnum augeri, atque a stationibus primis tres superiores diminui usque ad stationes secundas. Quae cum ita sint, manifestum erit ab exortu matutino latitudines scandi; quoniam in eo primum habitu incipiant parcius additi motus: in stationibus vero primis altitudinem subire, quoniam tum primum incipiat detrahi numerus, stellaeque retroire. Cuius rei ratio privatim reddenda est. Percussae in qua diximus parte, et triangulo Solis radio inhibentur rectum agere cursum, et ignea vi levantur in sublime. Hoc non protinus intelligi potest visu nostro, ideoque existimantur stare, unde et nomen accepit statio. Progreditur deinde eiusdem radii violentia, et retroire cogit vapor repercussus. Multo id magis in vespertino earum exortu, toto Sole averso, cum in summas absidas expelluntur, minimeque cernuntur, quoniam altissime absunt, et minimo feruntur motu; tanto minore, cum hoc in altissimis absidum evenit signis. Ab exortu vespertino latitudo descenditur, parcius iam se minuente motu: non tamen ante stationes secundas augente, quum et altitudo descenditur, superveniente ab alio latere radio, eadem-

PLIN. HIST. NATUR.

que vi rursus ad terras deprimente, quae sustulerit in caelum ex priore triquetra. Tantum interest, subeant radii, an superveniant. Multoque eadem magis in vespertino occasu accidunt. Haec est superiorum stellarum ratio: difficilior reliquarum, et a nullo ante nos reddita.

XIV. Primum igitur dicatur, cur Veneris stella nunquam longius XLVI partibus, Mercurius viginti tribus a Sole abscedant, saepe citra eas ad Solem reciprocant. Conversas habent utraque absidas, ut infra Solem sitae: tantumque circulis earum sub terra est, quantum superne praedictarum: et ideo non possunt abesse amplius, quoniam curvatura absidum ibi non habet longitudinem maiorem. Ergo utrique simili ratione modum statuunt absidum suarum margines, ac spatia longitudinis latitudinum evagatione pensant. At enim cur non semper ad quadraginta sex, et ad partes viginti tres perveniunt? Immo vero. Sed ratio canonica fallit. Namque apparet, absidas quoque earum moveri, quod nunquam transeunt Solem. Itaque cum in partem ipsam eius incidere margines alterutro latere, tum et stellae ad longissima sua intervalla pervenire intelliguntur; cum citra fuere margines totidem partibus: et ipsae ocus redire creduntur, cum sit illa semper utrique extremitatis summa. Hinc et ratio motuum conversa intelligitur. Superiores enim celerissime feruntur in occasu vespertino, hae tardissime: illae a terra altissime absunt, cum tardissime moventur; hae, cum ocissime. Quia sicut in illis propinquitates centri accelerat, ita in his extremitates circuli. Illae ab exortu matutino minuere celeritatem incipiunt, hae vero augere: illae retro cursum agunt a statione matutina usque ad vespertinam; Veneris, a vespertina usque ad matutinam. Incipit autem ab exortu matutino latitudinem scandere, altitudinem vero ac Solem insequi a statione matutina, ocissima in occasu matutino, et altissima: digredi autem latitudine, motumque minuere ab exortu vespertino: retro quidem ire, simulque altitudine digredi a statione vespertina. Mercurii rursus stella utroque modo scandere ab exortu matutino, digredi vero latitudine a vespertino: consecutoque Sole ad quindecim partium intervallum, consistit quatrinduo prope immobilis. Mox ab altitudine descendit, retroque graditur ab occasu vespertino usque ad exortum matutinum. Tantumque haec, et Luna, totidem diebus, quot subire, descendunt. Veneris quindecies pluribus subit. Rursus Saturni et Iovis duplicato digrediuntur: Martis etiam quadruplicato. Tanta est naturae varietas. Sed ratio evidens: nam quae in vaporem Solis nituntur, etiam descendunt aegre.

XV. Multa promi amplius circa haec possunt secreta naturae, legesque, quibus ipsa serviat. Exempli gratia: in Martis sidere, cuius est maxime inobservabilis cursus, nunquam id stationem facere Iovis sidere triquetra, raro admodum sexaginta partibus discreto; qui numerus sexangulas mundi efficit formas: nec exortus, nisi in duobus signis tantum, Cancri et Leonis, simul edere. Mercurii vero sidus in Piscibus exortus vespertinos raros facere, creberrimos in Virgine, in Libra matutinos. Item matutinos in Aquario, rarissimos in Leone. Retrogradum in Tauro et Geminis non fieri: in Cancro vero non citra vicesimam quintam partem. Lunam bis coitum cum Sole et in nullo alio signo facere quam Geminis: non coire aliquando in Sagittario tantum. Novissimam vero primamque eadem die vel nocte, nullo alio in signo quam Ariete, conspici: id quoque paucis mortalium contingit. Et inde fama cernendi Lynceo. Non comparere in caelo Saturni sidus, et Martis cum plurimum diebus centum septuaginta: Iovis triginta sex, aut circiter diebus: Veneris

mun, quinquaginta duobus: Mercurii tredecim, aut cum plurimum, octodecim.

XVI. Colores ratio altitudinum temperat: siquidem earum similitudinem trahunt, in quarum aera venire subeundo, tingitque appropinquantes utralibet alieni meatus circulus: frigidior in pallorem, ardentior in ruborem, ventosus in horrorem: Sol atque commissurae absidum, extremaeque orbitae atram in obscuritatem. Suus quidem cuique color est, Saturno candidus, Iovi clarus, Marti igneus, Lucifero candens, Vesperi refugens, Mercurio radians, Lunae blandus: Soli, cum oritur, ardens; postea radians: his causis connexo visu et earum quae caelo continentur. Namque modo multitudo conferta inest circa dimidiis orbis Lunae, placida nocte leniter illustrante eas: modo raritas, ut fugisse miremur, plenilunio abscondente: aut cum Solis, supradictarum radii, visus perstrinxere nostros. Et ipsa autem Luna ingruentium Solis radiorum haud dubie differentias sentit, hebetante cetero inflexos mundi convexitate eos, praeterquam ubi recti angulorum competunt ictus. Itaque in quadrato Solis dividua est, in triquetrum seminani ambitu orbe, inpleta autem in adverso: rursusque minuens easdem effigies paribus edit intervallis, simili ratione, qua supra Solem tria sidera.

XVII. Sol autem ipse quatuor differentias habet, his aequata nocte diei, vere et autumno; et in centrum incidens terrae, octavis in partibus Arietis ac Librae: his permutatis spatiis: in auctum diei, bruma, octava in parte Capricorni: noctis vero, solstitio totidem in partibus Cancr. Inaequalitatis causa obliquitas est signiferi, cum pars aequa mundi super subterque terras omnibus fiat momentis. Sed quae recta in exortu suo consurgunt signa, longiore tractu tenent lucem: quae vero obliqua, citius trans-eunt spatia.

XVIII. Latet plerosque, magna caeli affectatione compertum a principibus doctrinae viris, superiorum trium siderum ignes esse, qui decidui ad terras fulminum nomen habeant: sed maxime ex iis medio loco siti: fortassis quoniam contagium nimii humoris ex superiori circulo, atque ardoris, ex subiecto, per hunc modum egerat. Ideoque dictum Iovem fulmina iaculari. Ergo ut e flagrante ligno carbo cum crepitu, sic a sidere caelestis ignis expulsi, praescita secum afferens; ne abdicata quidem sui parte in divinis cessante operibus. Idque maxime turbato fit aere; quia collectus humor abundantiam stimulat, aut quia turbatur quodam ceu gravi di sideris partu.

XIX. Intervalla quoque siderum a terra multi indagare tentaverunt: et Solem abesse a Luna undeviginti partes, quantum Lunam ipsam a terra, prodiderunt. Pythagoras vero, vir sagacis animi, a terra ad Lunam, centum viginti sex millia stadiorum esse collegit. Ab ea usque ad Solem, duplum. Inde ad duodecim signa, triplicatum. In qua sententia et Gallus Sulpicius noster fuit.

XX. Sed Pythagoras interdum ex musica ratione appellat tonum, quantum absit a terra Luna. Ab ea ad Mercurium, spatii eius dimidium: et ab eo ad Venerem fere tantundem. A qua ad Solem sesquiplum: a Sole ad Martem, tonum, id est, quantum ad Lunam a terra. Ab eo usque Iovem dimidium, et ab eo ad Saturnum dimidium, et inde sesquiplum ad Signiferum. Ita septem tonos efficit, quam diapasôn harmoniam vocant, hoc est, universitatem concentus. In ea Saturnum Dorio moveri phthongo, Iovem Phrygio, et in reliquis similia, iucunda magis, quam necessaria subtilitate.

XXI. Stadium centum viginti quinque nostros efficit passus, hoc est, pedes sexcentos viginti quinque. Posidonius non minus quadraginta stadiorum a terra altitudinem esse, in qua nubila, ac venti, nu-

besque proveniant. Inde purum liquidumque, et imperturbatae lucis aerem. Sed a turbido ad Lunam vices centum millia stadiorum. Inde ad Solem quinquies millies. Eo spatio fieri, ut tam immensa eius magnitudo non exurat terras. Plures autem nubes nongentis stadiis in altitudinem subire prodiderunt. Incomperta haec et inextricabilia; sed tam prodenda, quam sunt prodita: in quibus tamen una ratio Geometricae collectionis nunquam fallacis possit non repudiari, si cui libeat altius ista persequi. Nec ut mensura, (id enim velle paene dementis otii est,) sed ut tantum aestimatio coniectandi constet animo. Nam cum trecentis sexaginta et fere sex partibus orbis Solis, ex circuitu eius, patere appareat circulum, per quem meat; semperque dimetiens tertiam partem ambitus, et tertiae paulo minus septimam colligat: apparet, demta eius dimidia (quoniam terra centralis interveniat) sextam fere partem huius immensi spatii, quod circa terram circuli solaris animo comprehenditur, inesse altitudinis spatia: Lunae vero duodecimam; quoniam tanto brevior, quam Sol, ambitu currit: ita ferri eam in medio Solis ac terrae. Mirum quo procedat improbitas cordis humani, parvulo aliquo invitata successu, sicut in supradictis occasionem impudentiae ratio largitur: ausique divinare Solis ad terram spatia, eadem ad caelum agunt; quoniam sit medius Sol: ut protinus mundi quoque ipsius mensura veniat ad digitos. Quantas enim dimetiens habet septimas, tantas habere circulum duo et vicesimas, tanquam plane a perpendiculari mensura caeli constet.

Aegyptia ratio, quam Petosiris et Necepsos ostendere, singulas partes in lunari circulo (ut dictum est) minimo, triginta tribus stadiis paulo amplius patere colligit: in Saturni amplissimo duplum: in Solis, quem medium esse diximus, utriusque mensurae dimidiuni. Quae computatio plurimum habet pudoris: quoniam ad Saturni circulum, addito Signiferi ipsius intervallo, innumerabilis multiplicatio efficitur.

XXII. Restant pauca de mundo: namque et in ipso caelo stellae repente nascuntur. Plura earum genera. Cometas Graeci vocant, nostri crinitas, horrentes crine sanguineo, et comarum modo in vertice hispidas. Iidem Pogonias, quibus inferiore ex parte, in speciem barbae longae, promittitur iuba. Acontiae iaculi modo vibrantur, occisimo significatu. Haec fuit de qua quinto consulatu suo Titus Imperator Caesar praeclaro carmine perscripsit, ad hunc diem novissime visa. Easdem breviores et in mucronem fastigatas, Xiphias vocare, quae sunt omnium pallidissimae, et quodam gladii nitore, ac sine ullis radiis: quos Disceus, suo nomini similis, colore autem electro, raros et margine emittit. Pitheus doliorum cernitur figura, in concavo fumidae lucis. Ceratias cornus speciem habet, qualis fuit cum Graecia apud Salamina depugnavit. Lampadas ardentes imitatur faces: Hippeus equinas iubas, celerrimi motus, atque in orbem circa se euntes. Fit et candidus cometes, argenteo crine, ita refulgens, ut vix contueri liceat, specieque humana Dei effigiem in se ostendens. Fiunt et hirti villorum specie, et nube aliqua circumdati. Semel adhuc iubae effigies mutata in hastam est, Olympiade centesima nona, urbis anno trecentesimo nonagesimo octavo. Brevissimum, quo cernerentur, spatium septem dierum annotatum est: longissimum, octoginta.

XXIII. Moventur autem alii errantium modo, alii immobiles haerent. Omnes ferme sub ipso Septentrione, aliqua eius parte non certa, sed maxime in candida, quae lactei circuli nomen accepit. Aristoteles tradit et simul plures cerni: nemini compertum alteri, quod equidem sciam. Ventos autem ab his graves aestusque significari. Fiunt et hibernis mensibus, et in austriaco polo, sed ibi citra ullum iu-

har. Diraque comperta Aethiopum et Aegypti populi, cui nomen aevi eius rex dedit Typhon, ignea specie, ac spirae modo intorta, visu quoque torvo, nec stella verius, quam quidam igneus nodus. Sparguntur aliquando et errantibus stellis, ceterisque crines. Sed cometes nunquam in occasura parte caeli est: terrificum magna ex parte sidus, ac non leviter pium, ut civili motu Octavio Consule, iterumque Pompeii et Caesaris bello. In nostro vero aevo circa veneficium, quo Claudius Caesar imperium reliquit Domitio Neroni, ac deinde principatu eius, assiduum prope ac saevum. Referre arbitrantur, in quas partes sese iaculetur, aut cuius stellae vires accipiat, quasque similitudines reddat, et quibus in locis emicet. Tibiarum specie, musicae arti portendere: obscenis autem moribus, in verendis partibus signorum: ingeniis et eruditioni, si triquetram figuram quadratamve paribus angulis ad aliquos perennium stellarum situs edant: venena fundere, in capite septentrionalis austrinae serpentis. Cometes in uno totius orbis loco colitur in templo Romae, admodum faustus Divo Augusto iudicatus ab ipso: qui incipiente eo, apparuit ludis quos faciebat Veneri Genetrici, non multo post obitum patris Caesaria, in collegio ab eo instituto. Namque his verbis id gaudium prodidit: *His ipsis ludorum meorum diebus, sidus crinitum per septem dies in regione caeli, quae sub septentrionibus est, conspectum. Id oriebatur circa undecimam horam diei, clarumque et omnibus e terris conspicuum fuit. Eo sidere significari vulgus credidit, Caesaris animam inter Deorum immortalium numina receptam: quo nomine id insigne simulacro capitis eius, quod mox in foro consecravimus, adiectum est.* Haec ille in publicum, interiore gaudio sibi illum natum, sequi in eo nasci interpretatus est: et, si verum fatemur, salutare id terris fuit. Sunt qui et haec sidera perpetua esse credant, suoque ambitu ire, sed non nisi relictis a Sole cerni. Alii vero, qui nasci humore fortuito, et ignea vi, ideoque solvi.

XXIV. Idem Hipparchus, nunquam satis laudatus, ut quo nemo magis approbaverit cognationem cum homine siderum, apimasque nostras partem esse caeli, novam stellam et aliam in aevo suo genitam deprehendit: eiusque motu, qua die fulsit, ad dubitationem est adductus, an hoc saepius fieret, moverenturque et eae, quas putamus affixas. Idemque ausus, rem etiam Deo improbam, annumerare posteris stellas, ac sidera ad nomen expungere; organis excogitatis, per quae singularum loca atque magnitudines signaret: ut facile discerni posset ex eo, non modo, an obirent, nascerenturque, sed an omnino aliqua transirent, moverenturque: item an crescerent, minuerenturque, caelo in hereditate cunctis relicto; si quisquam, qui cretionem eam caperet, inventus esset.

XXV. Emicant et faces, non nisi cum decidunt visae: qualis Germanico Caesare gladiatorum spectaculum edente praeter ora populi meridiano transcurrit. Duo genera earum: lampades vocant plane faces, alterum holidas, quale Mutinensibus malis visum est. Distant quod faces vestigia longa faciunt, priore ardente parte: bolis vero perpetua ardens, longiorem trahit limitem.

XXVI. Emicant et trabes simili modo, quas *δόρυς* vocant: qualis cum Lacedaemonii classe victi, imperium Graeciae amiserunt. Fit et caeli ipsius hiatus, quod vocant chasma.

XXVII. Fit et sanguinea specie (quo nihil terribilius mortalium timori est) incendium, ad terras cadens inde: sicut Olympiadis centesima septimae anno tertio, quum rex Philippus Graeciam quateret. Atque haec ego statis temporibus naturae, ut cetera, arbitror existere; non, ut plerique, variis de causis, quas ingeniorum acumen excogitat; quippe ingen-

tium malorum fuere praenuntia: sed ea accidisse, non quia haec facta sunt, arbitror; verum haec ideo facta, quia incasura erant illa. Raritate autem occultam eorum esse rationem, ideoque non, sicut exortus supra dictos, defectusque et multa alia, nosci.

XXVIII. Cernuntur et stellae cum sole totis diebus, plerumque et circa solis orbem, ceu spicae coronae: et versicolores circuli, qualiter Augusto Caesare in prima iuventa Urbem intrante, post obitum patris, ad nomen ingens capessendum. Existunt eadem coronae circa Lunam, et circa nobilia astra, caelo quoque inhaerentia.

XXIX. Circa Solem arcus apparuit, L. Opimio, Q. Fabio consulibus: orbis, L. Portio, M. Acilio. Circulus rubri coloris, L. Iulio, P. Rutilio coss.

XXX. Fiunt prodigiosi, et longiores Solis defectus: qualis occiso Dictatore Caesare, et Antoniano bello, totius paene anni pallore continuo.

XXXI. Et rursus plures Soles simul cernuntur: nec supra ipsum, nec infra, sed ex obliquo: nunquam iuxta, nec contra terram: nec noctu: sed aut oriente, aut occidente. Semel et meridie conspexit in Bosphoro produntur, qui a matutino tempore duraverunt in occasum. Trinos Soles antiqui saepius viderent: sicut Sp. Postumio, Q. Mucio: et Q. Marcio, M. Portio: et M. Antonio, P. Dolabella: et M. Lepido, L. Planco coss. Et nostra aetas vidit Divo Claudio principe, consulatu eius, Cornelio Orfito collega. Plures simul, quam tres, visi, ad hoc aevi nunquam produntur.

XXXII. Lunae quoque trinae, ut Cn. Domitio, C. Fannio Consulibus, apparuerunt: quos plerique appellaverunt Soles nocturnos.

XXXIII. Lumen de caelo noctu visum est, C. Caecilio, Cn. Papirio Consulibus, et saepe alias, ut diei species noctu luceret.

XXXIV. Clypeus ardens ab occasu ad ortum scintillans transcurrit, Solis occursu, L. Valerio, C. Mario Consulibus.

XXXV. Scintillam e stella cadere, et augeri terrae appropinquantem, ac postquam Lunae magnitudine facta sit, illuxisse ceu nubilo die; dein cum in caelum se reciperet, lampadem factam, semel unquam proditur, Cn. Octavio, C. Scribonio Consulibus. Vidit hoc Silanus Proconsul cum comitatu suo.

XXXVI. Fieri videntur et discursus stellarum nunquam temere, ut non ex ea parte truces venti cooriantur.

XXXVII. Existunt stellae et in mari terrisque. Vidi nocturnis militum vigiliis, inhaerere pilis pro vallo fulgorem effigie ea. Et antennis navigantium, aliisque navium partibus, ceu vocali quodam sono insistunt, ut volucres sedem ex sede mutantes: graves, cum solitariae venerent, mergentesque navigia: et si in carinae ima deciderint, exurentes: geminae autem salutare, et prosperi cursus praenuntiae: quum adventu fugari diram illam ac minacem, appellatamque Helenam, ferunt. Et ob id Polluci et Castori id numen assignant: eosque in mari deos invocant. Hominum quoque capita vespertinis horis, magno praesagio circumfulgent. Omnia incerta ratione, et in naturae maiestate abdita.

XXXVIII. Haecenus de mundo ipso, sideribusque. Nunc reliqua caeli memorabilia. Namque et hoc caelum appellavere maiores, quod alio nomine aëra: omne quod inani simile, vitalem hunc spiritum fundit. Infra Lunam haec sedes, multoque inferior, (ut animadverto propemodum constare) infinitum ex superiore natura aëris, infinitum et terreni halitus miscens, utraque sorte confunditur. Hinc nubila, tonitrua, et alia fulmina. Hinc grandinae, pruinae, imbres, procellae, turbines. Hinc plurima mortalium mala, et rerum naturae pugna secum. Terrena in caelum tendentia deprimi, tandemque quae sponte non sub-

bres, nebulae subeunt, siccantur amnes, ruunt grandines, torrent radii, et terram in medium undique impellunt. Idem infracti resiliunt: et, quae potuere, auferunt secum. Vapor ex alto cadit, rursumque in altum redit. Venti ingruunt inanes, iidemque cum rapina remeant. Tot animalium haustus spiritum e sublimi trahit. At ille contra nititur, tellusque, ut inani, caelo spiritum infundit. Sic ultro citroque comeeante natura, ut tormento aliquo, mundi celebritate discordia accenditur. Nec stare pugnae licet, sed assidue rapta convolvitur, et circa terram immenso rerum causas globo ostendit, subinde per nubes caelum aliud obtexens. Ventorum hoc regnum. Itaque praecipua eorum natura ibi, et ferme reliquas complexa causas: quoniam et tonitruum et fulminum iactus, horum violentiae plerique assignant. Quin et ideo lapidibus pluiere interim, quod vento sint rapti, et multa similiter. Quam ob rem plura simul dicenda sunt.

XXXIX. Tempestatum, rerumque quasdam statas esse causas, quasdam vero fortuitas, aut adhuc rationis incompetetas, manifestum est. Quis enim aestates, et hiemes, quaeque in temporibus annua vice intelliguntur, siderum motu fieri dubitet? Ut Solis ergo natura temperando intelligitur anno, sic reliquorum quoque siderum propria est quibusque vis, et ad suam cuique naturam fertilis. Alia sunt in liquorem soluti humoris foecunda, alia concreti in pruinas, aut coacti in nives, aut glaciati in grandines: alia flatus, alia teporis, alia vaporis, alia roris, alia rigoris. Nec vero haec tanta debent existimari, quanta cernuntur; cum esse eorum nullum minus Luna tam immensae altitudinis ratio declaret. Igitur in suo quaque motu naturam suam exercent: quod manifestum Saturni maxime transitus imbribus faciunt. Nec meantium modo siderum haec vis est, sed multorum etiam adhaerentium caelo, quoties errantium accessu impulsae, aut coniectu radiorum excitatae sunt: qualiter in Suculis sentimus accidere, quas Graeci ob id pluvio nomine Hyadas appellant. Quin et sua sponte quaedam, stasque temporibus, ut Hoedorum exortus. Arcturi vero sidus non ferme sine procellosa grandine emergit.

XL. Nam Caniculae exortu accendi Solis vapores quis ignorat? cuius sideris effectus amplissimi in terra sentiuntur. Fervent maria exoriente eo, fluctuant in cellis vina, moventur stagna. Orygem appellat Aegyptus feram, quam in exortu eius contra stare, et contueri tradit, ac velut adorare, cum sternuerit. Canes quidem toto eo spatio maxime in rabiem agi, non est dubium.

XLI. Quin partibus quoque signorum quorundam sua vis inest, ut autumnali aequinoctio brumaeque, cum tempestatibus confici sidus intelligimus. Nec imbribus tantum tempestatibusque, sed multis et corporum et ruris experimentis. Afflantur alii sidera, alii commoventur, stas temporibus, alvo, nervis, capite, mente. Olea, et populus alba, et salices, solstitio folia circumagunt. Floret ipso brumali die suspensa in tectis arentis herba pulegii, rumpuntur intentae spiritu membranae. Miretur hoc, qui non observet quotidianum experimento, herbam unam, quae vocatur heliotropium, abeuntem Solem intueri semper, omnibusque horis cum eo verti, vel nubilo obumbrante. Iam quidem lunari potestate ostrarum, conchyliorumque, et concharum omnium corpora augeri, ac rursus minui. Quin et soricum fibras respondere numero Lunae, exquisivere diligentiores: minimumque animal formicam sentire vires sideris, interlunio semper cessantem. Quo turpior homini inscitia est, fatenti praecipue iumentorum quorundam in oculis morbos cum Luna increcere ac minui. Patrociniatur vastitas caeli, immensa discreta altitudine in duo atque septuaginta signa. Hae sunt rerum aut animantium effigies, in quas digessere

caelum periti. In his quidem mille sexcentas annotavere stellas, insignes videlicet effectum, visu. Exempli gratia, in cauda Tauri septem, quas appellavere Vergilias; in fronte Suculas; Booten, qui sequitur Septemtriones.

XLII. Extra has causas non negaverim existere imbres ventosque: quoniam humidam a terra, alias vero propter vapores fumidam exhalari caliginem certum est. Nubesque liquore egresso in sublime, aut ex aere coacto in liquorem, gigni. Densitas earum, corpusque haud dubio coniectatur argumento, cum Solem obumbrant, perspicuum alias etiam urinantibus in quamlibet profundam aquarum altitudinem.

XLIII. Igitur non eam inficias, posse in has et ignes supernae stellarum decidere, quales sereno saepe cernimus: quorum ictu concuti aëra verum est, quando et tela vibrata stridunt. Cum vero in nubem pervenerint, vaporem dissonum gigni, ut candente ferro in aquam demerso, et fumidum vorticem volvi. Hinc nasci procellas. Et si in nube luctetur flatus aut vapor, tonitrua edi: si erumpat ardens, fulmina: si longiore tractu nitatur, fulgetra. His findi nubem, illis perrumpi: Et esse tonitrua impactorum ignium plagues: ideoque protinus coruscare igneas nubium rimas. Posse et repulsa siderum depressum, qui a terra meaverit, spiritum nube cohibito tonare, natura strangulante sonitum dum rixetur, edito fragore cum erumpat, ut in membrana spiritu intenta. Posse et attritu, dum in praeceps feratur, illum, quisquis est, spiritum accendi. Posse et conflictu nubium elidi ut duorum lapidum, scintillantibus fulgetris. Sed haec omnia esse fortuita. Hinc bruta fulmina et vana, ut quae nulla veniant ratione naturae. His percuti montes, his maria, omnesque alios irritos iactus. Illa vero fatidica ex alto, stasque de causis, et ex suis venire sideribus.

XLIV. Simili modo ventos, vel potius flatus, posse et ex arido siccoque anhelitu terrae gigni non negaverim: posse et aquis aëra exspirantibus, qui neque in nebulam densetur, nec crassescat in nubes: posse et Solis impulsu agi: quoniam ventus non aliud intelligatur, quam fluctus aëris: pluribusque etiam modis. Namque et e fluminibus, ac sinibus, et e mari videmus, et quidem tranquillo; et alios quos vocant Altanos, e terra consurgere. Qui quidem cum e mari redeunt, Tropaei vocantur: si pergunt, Apogei.

Montium vero flexus crebrique vertices, et conflexa cubito, aut contracta in humeros iuga, concavi vallium sinus, ac scindentes inaequalitate ideo resultantem aëra, (quae causa etiam voces multis in locis reciprocas facit sine fine) ventos generant.

Iam quidam et specus, qualis in Dalmatiae ora, vasto in praeceps hiatu, in quem deiecto levi pondere, quamvis tranquillo die, turbini similis emicat procella. Nomen loco est Senta. Quin et in Cyrenaica provincia rupes quaedam Austro traditur sacra, quam profanum sit attractari hominis manu, confestim Austro volvente arenas. In domibus etiam multis, manu facta inclusa opacitate conceptacula auras suas habent, adeo causa non deest.

XLV. Sed plurimum interest, flatus sit, an ventus. Illos statos atque perspirantes: quos non tractus aliquis, verum terrae sentiunt: qui non aura, non procella, sed mares appellatione quoque ipsa venti sunt: sive assiduo mundi incitatu, et contrario siderum occursu nascuntur: sive hic est ille generabilis rerum naturae spiritus, huc illuc tanquam in utero aliquo vagus; sive disparili errantium siderum ictu, radiorumque multififormi iactu flagellatus aer; sive a suis sideribus exeunt his propioribus, sive ab illis caelo affixis cadunt: palam est, illos quoque legem naturae habere non ignotam, etiamsi nondum percognitam. Viginti amplius auctores Graeci

veteres prodidere de his observationes. Quo magis miror, orbe discordi, et in regna, hoc est, in membra, diviso, tot viris curae fuisse tam ardua inventu; inter bella praesertim et infida hospitia, piratis etiam annuum mortalium hostibus transitus ferme tenentibus: ut hodie quaedam in suo quisque tractu ex eorum commentariis, qui nunquam eo accedere, verius noceat, quam indigenarum scientia: nunc vero pace tam festa, tam gaudente proventu rerum artiumque principe, omnino nihil addisci nova inquisitione, imo ne veterum quidem inventa perdisci. Non erant maiora praemia in multis dispersa fortunae magnitudine: et ista plures sine praemio alio, quam posteros iuvandi, eruerunt. Mores hominum senuere, non fructus: et immensa multitudo aperto, quodcumque est, mari, hospitalique litorum omnium impulsu navigat; sed lucri, non scientiae gratia. Nec reputat caeca mens, et tantum avaritiae intenta, id ipsum scientia posse tutius fieri. Quapropter scrupulosius, quam instituto fortassis conveniat operi, tractabo ventos, tot millia navigantium cernens.

XLVI. Veteres quatuor omnino servavere, per totidem mundi partes (ideo nec Homerus plures nominat) hebeti, ut mox iudicatum est, ratione. Secuta aetas octo addidit, nimis subtili et concisa: proximi inter utramque media placuit, ad brevem ex numerosa additis quatuor. Sunt ergo bini in quatuor caeli partibus: ab Oriente aequinoctiali Subsolanus, ab Oriente brumali Vulturius: illum Apelioten, hunc Eurum Graeci appellant. A Meridie Auster, et ab Occasu brumali Africus; Noton et Liba nominant. Ab Occasu aequinoctiali Favonius, ab Occasu solstitiali Corus: Zephyrum et Argesten vocant. A Septemtrionibus Septemtrio: interque eum et exortum solstitialem Aquilo: Aparctias et Boreas dicti. Numerosior ratio quatuor his interiecerat, Thrascian, media regione inter Septemtrionem et Occasum solstitialem: itemque Caecian, media inter Aquilonem et exortum aequinoctialem, ab Ortu solstitiali: Phoenicem, media regione inter ortum brumalem et meridiem. Item inter Liba et Noton, compositum ex utroque medium, inter Meridiem et hibernum Occidentem, Libonoton. Nec finis. Alii quippe Mese nomine etiamnum addidere inter Borean et Caecian: et inter Eurum et Noton, Euronotum. Sunt etiam quidam peculiare quibusque gentibus venti, non ultra certum procedentes tractum, ut Atheniensibus Sciron, paulum ab Argeste deflexus, reliquae Graeciae ignotus. Alicubi elatior idem Olympias vocatur. Consuetudo omnibus his nominibus Argestem intelligit: et Caecian aliqui vocant Hellespontiam, et eandem alibi aliter. Item in Narbonensi provincia clarissimus ventorum est Circius, nec ulli violentia inferior, Ostiam plerumque recta Ligustico mari perferens: idem non modo in reliquis partibus caeli ignotus, sed ne Viennam quidem, eiusdem provinciae urbem, attingens, paucis ante limitibus iugi modici occursum tantus ille ventorum coercetur. Et Austros in Aegyptum penetrare negat Fabianus. Quo fit manifesta lex naturae, ventis etiam et tempore et fine dicto.

XLVII. Ver ergo aperit navigantibus maria: cuius in principio, Favonii hibernum molliunt caelum, Sole Aquarii XXV obtinente partem. Is dies sextus est ante Februarii Idus. Competit ferme et hoc omnibus, quos deinde ponam, per singulas intercalationes uno die anticipantibus; rursumque lustrum sequenti ordinem servantibus. Favonium quidam a. d. VIII Kalendas Martii Chelidonium vocant, ab hircundinis visu: nonnulli vero Ornithian, uno et LX die post brumam ab adventu avium, flantem per dies novem. Favonio contrarius est, quem Subsolanum appellavimus. Datus est autem huic exortus Vergiliarum in totidem partibus Tauri, sex diebus ante Maias Idus: quod tempus austrinum est, huic vento

Septemtrione contrario. Ardentissimo autem aestatis tempore exoritur Caniculae sidus, Sole primum partem Leonis ingrediente: qui dies XV ante Augustas Kalendas est. Huius exortum diebus octo ferme Aquilones antecedunt, quos Proderomos appellant. Post biduum autem exortus, iidem Aquilones constantius perfliant his diebus, quos Etesias appellant. Mollire eos creditur Solis vapor geminatus ardore sideris: nec ulli ventorum magis statim sunt. Post eos rursus Austri frequentes, usque ad sidus Arcturi, quod exoritur undecim diebus ante aequinoctium Autumni. Cum hoc Corus incipit. Corus autumnat: huic est contrarius Vulturius. Post id aequinoctium diebus vere quatuor et quadraginta, Vergiliarum occasus hiemem inchoat: quod tempus in III Idus Novembris incidere consuevit: hoc est Aquilonis hiberni, multumque aestivo illi dissimilis, cuius ex adverso est Africus. Ante brumam autem septem diebus totidemque postea, sternitur mare halcyonum foeturae, unde nomen hi dies traxere: reliquum tempus hiemat. Nec tamen saevitia tempestatum cludit mare. Piratae primum coegere mortis periculo in mortem ruere, et hiberna experiri maria: nunc idem hoc avaritia cogit.

XLVIII. Ventorum frigidissimi sunt, quos a Septemtrione diximus spirare, et vicinus his Corus. Hi et reliquos compescunt, et nubes abigunt. Humidi, Africus, et praecipue Auster Italiae. Narrant et in Ponto Caecian in se trahere nubes. Sicci, Corus et Vulturius, praeterquam desinentes. Nivales, Aquilo et Septentrio. Grandines Septentrio importat, et Corus: aestuosus Auster: tepidi Vulturius, et Favonius. Iidem Subsolano sicciore: et in totum omnes a Septemtrione et Occidente sicciore, quam a Meridie et Oriente. Saluberrimus autem omnium Aquilo: noxius Auster, et magis siccus; fortassis quia humidus frigidior est. Minus esurire eo spirante creduntur animantes. Etesiae noctu desinunt fere, et a tertia diei hora oriuntur. In Hispania et Asia ab oriente flatus est eorum; in Ponto ab Aquilone; reliquis in partibus a Meridie. Spirant autem et a bruma, cum vocantur Ornithiae; sed leniores, et paucis diebus. Permutant et duo naturam cum situ. Auster Africae serenus, Aquilo nubilus. Omnes venti vicibus suis spirant maiore ex parte, aut ut contrarius desinenti incipiat. Cum proximi cadentibus surgunt, a laevo latere in dextrum, ut Sol, ambiunt. De ratione eorum menstrua, quarta maxime Luna decernit. Iisdem autem ventis in contrarium navigatur prolatis pedibus, ut noctu plerumque adversa vela concurrant. Austro maiores fluctus eduntur, quam Aquilone: quoniam ille infernus ex imo maris spirat, hic summo. Ideoque post Austros noxii praecipue terrae motus. Noctu Auster, interdiu Aquilo vehementior. Et ab Ortu flantes diuturniores sunt ab Occasu flantibus. Septemtriones impari fere desinunt numero: quae observatio et in aliis multis rerum naturae partibus valet. Mares itaque existimantur impari numero. Sol et auget, et comprimit flatus. Auget exoriente occidensque, comprimit meridianus aestivis temporibus. Itaque medio diei aut noctis plerumque sopiuntur; qui aut nimio frigore, aut aetu solvuntur. Et imbris venti sopiuntur. Expectantur autem maxime, unde nubes discussae adaperuere caelum. Omnium quidem (si libeat observare minimos ambitus) redire easdem vices quatriennio exacto Kudos putat: non ventorum modo, verum et reliquarum tempestatum magna ex parte. Et est principium lustrum eius, semper intercalari anno, Caniculae ortu. De generalibus ventis haec.

XLIX. Nunc de repentinis flatibus, qui exhalante terra (ut dictum est) coorti, rursusque deiecti, interim obducta nubi

(ut aliquibus placere ostendimus) tonitrua et fulgura edunt. Maiore vero illati pondere incursuque, si late siccam rupere nubem; procellam gignunt, quae vocatur a Graecis Ecnephas. Sin vero depresso sinu arctius rotati effregerint, sine igne, hoc est, sine fulmine, vorticem faciunt, qui Typhon vocatur, id est, vibratus Ecnephas. Defert hic secum aliquid abruptum e nube gelida, convolvens, versansque, et ruinam suam illo pondere aggravans, et locum ex loco mutans rapida vertigine: praecipua navigantia pestis, non antennis modo, verum ipsa navigia contorta frangens; tenui remedio aceti in advenientem effusi, cui frigidissima est natura. Idem illis ipse percussus, correpta secum in caelum refert, sorbetque in excelsum.

L. Quod si maiore depressae nubis eruperit specu, sed minus lato quam procella, nec sine fragore, Turbinem vocant, proxima quaeque prosternentem. Idem ardentior, accensusque dum furit, Prester vocatur, amburens contacta pariter et protegens. Non fit autem aquilonius Typhon, nec nivalis aut nive iacente Ecnephas. Quod si simul rupit nubem, exarsitque, et ignem habuit, non postea concepit, fulmen est. Distat a Prestere, quo flamma ab igni. Hic late funditur flatu, illud conglobatur impetu. Vortex autem remeando distat a turbine, quomodo stridor a fragore. Procella latitudine ab utroque: disiecta nube vorius, quam rupta. Fit et caligo belluae similis, nube dira navigantibus. Vocatur et columna, cum spissatus humor rigensque ipse se sustinet. Ex eodem genere, et in longum veluti fistula nubes aquam trahit.

LI. Hieme et aestate rara fulmina, contrariis de causis: quoniam hieme densatus aer nubium crassiore corio spissatur; omnisque terrarum exhalatio rigens ac gelida, quidquid accipit ignei vaporis, exstinguit. Quae ratio immunem Scythiam et circa rigentia a fulminum casu praestat: et a diverso nimius ardor Aegyptum: siquidem calidi sicque halitus terrae, raro admodum, tenuesque densantur in nubes. Vere autem et autumnus crebriora fulmina, corruptis in utroque tempore aestatis hiemisque causis. Qua ratione crebra in Italia: quia mobilior aer mitiore hieme, et aestate nimbose, semper quodammodo vernat, vel autumnat. Italiae quoque partibus iis, quae a Septemtrione discedunt ad teporem, qualis est Urbis et Campaniae tractus, iuxta hieme et aestate fulgurat, quod non in alio situ.

LII. Fulminum ipsorum plura genera traduntur. Quae sicca veniunt, non adurunt, sed dissipant. Quae humida, non urunt, sed infusant. Tertium est, quod clarum vocant, mirificae maxime naturae, quo dolia exhauriuntur intactis operimentis, nulloque alio vestigio relicto. Aurum, et aes, et argentum liquatur intus, sacculis ipsis nullo modo ambustis, ac ne confuso quidem signo cerae. Marcia princeps Romanarum icta gravida, partu exanimato, ipsa citra ullum aliud incommodum vixit. In Catilinanis prodigiis Pompeiano ex municipio M. Herennius Decurio aereo die fulmine ictus est.

LIII. Tuscorum literae novem Deos emittere fulmina existimant, eaque esse undecim generum: Iovem enim trina iaculari. Romani duo tantum ex iis servare: diurna attribuentes Iovi, nocturna Summano: rariora sane eadem de causa frigidioris caeli. Etruria erumpere terra quoque arbitratur, quae infera appellat, brumali tempore facta; saeva maxime et execrabilia; cum sint omnia, quae terrena existimant, non illa generalia, nec a sideribus venientia, sed ex proxima atque turbidioris natura. Argumentum evidens, quod omnia a superiore caelo decidentia obliquos habent ictus: haec autem quae vocant terrena, rectos. Sed quia ex propiore materia cadunt, ideo creduntur e terra exire, quoniam ex repulso nulla vestigia edunt, cum sit illa ra-

tio non inferi ictus, sed adversi. A Saturni ea sidere proficisci subtilius ista consecrati putant: sicut cremantia, a Martis. Qualiter, cum Volsinii oppidum Tuscorum opulentissimum totum concrematum est fulmine. Vocant et familiaria in totam vitam fatidica, quae prima fiunt familiam suam cuique indepto. Ceterum existimant non ultra decem annos portendere privata, praeterquam aut matrimonium primo facta, aut natali die: publica non ultra tricesimum annum, praeterquam in deductione oppidorum.

LIV. Exstat Annalium memoria, sacris quibusdam et precationibus vel cogi fulmina, vel impetrari. Vetis fama Etruriae est, impetratum, Volsinios urbem agris depopulatis subeunte monstro, quod vocavere Voltam. Evocatum et a Porsenna suo rege. Et ante eum a Numa saepius hoc factitatum, in primo Annalium suorum tradit L. Piso gravis auctor: quod imitatum parum rite Tullum Hostilium ictum fulmine. Lucosque et aras et sacra habemus: interque Statores, et Tonantes, et Fere-trios, Elicium quoque accepimus Iovem. Varia in hoc vitae sententia, et pro cuiusque animo. Imperari naturae, audacis est credere: nec minus hebetis, beneficiis abrogare vires: quando in fulgurum quoque interpretatione eo proficit scientia, ut ventura alia finito die praecinat: et an peremptura sint fatum, aut apertura potius alia fata, quae lateant innumerabilibus in utroque publicis privatisque experimentis. Quamobrem sint ista, ut rerum naturae libuit, aliis certa, aliis dubia, aliis probata, aliis dammanda: nos cetera, quae sunt in his memorabilia, non omitemus.

LV. Fulgetrum prius cerni, quam tonitrum audiri, cum simul fiant, certum est. Nec mirum; quoniam lux sonitu velocior. Ictum autem et sonitum congruere, ita modulante natura: sed sonitum profecti esse fulminis, non illati. Etiamnum spiritum ociorem fulmine; ideo quati prius omne et affari, quam percuti: nec quenquam tangi, qui prior viderit fulmen, aut tonitru audierit. Laeva prospera existimantur; quoniam laeva parte mundi ortus est. Nec tam adventus spectatur, quam reditus: sive ab ictu resiliit ignis, sive opere confecto, aut igne consumto spiritus remeat. In sedecim partes caelum in eo adspectu divisere Tusci. Prima est a septemtrionibus ad aequinoctialem exortum: secunda ad meridiem: tertia ad aequinoctialem occasum: quarta obtinet, quod reliquum est ab occasu ad septemtriones. Haec iterum in quaternas divisere partes, ex quibus octo ab exortu sinistras, totidem e contrario appellavere dexteris. Ex his maxime dira, quae septemtrionem ab occasu attingunt. Itaque plurimum refert, unde venerint fulmina, et quo concesserint. Optimum est, in exortivas redire partes. Ideo cum a prima caeli parte venerint, et in eandem concesserint, summa felicitas portenditur, quale Sullae Dictatori ostentum datum accepimus. Cetera ipsius mundi portione minus prospera aut dira. Quaedam fulgura enuntiare non putant fas, nec audire, praeterquam si hospiti indicentur, aut parenti. Magna huius observationis vanitas, tacta Iunonis aede, Romae deprehensa est, Scauro Consule, qui mox princeps fuit.

Noctu magis, quam interdiu, sine tonitribus fulgurat. Unum animal hominem non semper exstinguit, cetera illico: hunc videlicet natura tribuente honorem, cum tot belluae viribus praesent. Omnia contrarias incubant in partes: homo, nisi convertatur in percussas, non expirat. Superne icti considunt. Vigilans ictus conniventibus oculis, dormiens patentibus reperitur. Hominem ita exanimatum cremari fas non est: condi terra religio tradidit. Nullum animal, nisi exanimatum, fulmine accenditur. Vulnere fulminatorum frigidiora sunt reliquo corpore.

LVI. Ex iis, quae terra gignuntur, lauri fruticem non icit: nec unquam quinque altius pedibus descendit in terram. Ideo pauidi altiores specus tutissimos putant: aut tabernacula e pellibus belluarum, quas vitulos appellant: quoniam hoc solum animal ex marinis non percutiat; sicut nec e volucris aquilam, quae ob hoc armigera huius teli fingitur. In Italia inter Terracinam et aedem Feroniae, turres bellicis temporibus desiere fieri, nulla non earum fulmine diruta.

LVII. Praeter haec inferiore caelo relatum in monumenta est, lacte et sanguine pluisse M. Acilio, C. Porcio Coss. et saepe alias: sicut carne, P. Voluminio, Servio Sulpitio Coss. exque ea non putuisse, quod non diripiissent aves. Item ferro in Lucanis, anno antequam M. Crassus a Parthis interemptus est, omnesque cum eo Lucani milites, quorum magnus numerus in exercitu erat. Effigies, quae pluit, spongiarum fere similis fuit: aruspices praemonuerunt superba vulnera. L. autem Paulo, C. Marcello Coss. lana pluit circa castellum Carissanum, iuxta quod post annum T. Annii Milo occisus est. Eodem causam dicente lateribus coctis pluisse, in eius anni acta relatum est.

LVIII. Armorum crepitus, et tubae sonitus auditos e caelo Cimbricis bellis accepimus: crebroque et prius, et postea. Tertio vero consulatu Marii ab Amerinis et Iudertibus spectata arma caelestia, ab ortu occasuque inter se concurrentia, pulsus quae ab occasu erant. Ipsum ardere caelum, minime mirum est, et saepius visum, maiore igne nubibus correptis.

LIX. Celebrant Graeci Anaxagoram Clazomenium, Olympiadis septuagesimae octavae secundo anno, praedixisse caelestium litterarum scientia, quibus diebus saxum casurum esset e Sole. Idque factum interdiu in Thraciae parte ad Aegros flumen. Qui lapis etiam nunc ostenditur, magnitudine vehis, colore adusto, comete quoque illis noctibus flagrante. Quod si quis praedictum credat, simul fateatur necesse est, maioris miraculi divinitatem Anaxagorae fuisse: solvique rerum naturae intellectum, et confundi omnia, si aut ipse Sol lapis esse, aut unquam lapidem in eo fuisse credatur: decidere tamen crebro, non erit dubium. In Abydi gymnasio ex ea causa colitur hodieque, modicus quidem, sed quem in medio terrarum casurum idem Anaxagoras praedixisse narratur. Colitur et Cassandriae, quae Potidaea vocitata est, ob id deducta. Ego ipse vidi in Vocontiorum agro paulo ante delatum.

LX. Arcus vocamus, extra miraculum frequentes, et extra ostentum. Nam ne pluvios quidem aut serenos dies cum fide portantur. Manifestum est, radium Solis inmissum cavae nubi, repulsa acie in Solem refringi: colorumque varietatem mixtura nubium, aeris, igniumque fieri. Certe nisi Sole adverso non fiunt; nec unquam, nisi dimidia circuli forma: nec noctu; quamvis Aristoteles prodat aliquando visum: quod tamen fatetur idem non nisi tricesima Luna posse. Fiunt autem hieme maxime ab aequinoctio autumnali die decrescente. Quo rursus crescente ab aequinoctio verno, non existunt: nec circa solstitium longissimis diebus: bruma vero, hoc est, brevissimis diebus, frequenter. Iidem sublimes humili Sole, humilesque sublimi: et minores oriente aut occidente, sed in latitudinem diffusi; meridie exiles, verum ambitus maioris. Aestate vero per meridiem non cernuntur: post autumni aequinoctium, quacunque hora: nec unquam plures simul, quam duo.

LXI. Cetera eiusdem naturae non multis dubia esse video. Grandinem congelati imbre gigni, et nivem eodem humore mollius coacto; pruinam autem ex rore gelido. Per hiemem nives cadere, non grandines: ipsaeque grandines interdum saepius, quam noctu; et multo celerius resolvi, quam nives.

Nebulas nec aestate, nec maximo frigore existere. Rores neque gelu, neque ardoribus, neque ventis, nec nisi serena nocte. Gelando liquorem minui, solutaeque glacie non eundem inveniri modum. Varietates colorum figurarumque in nubibus cerni, prout admixtus ignis superet, aut vincatur.

LXII. Praeterea quasdam proprietates quibusdam locis esse. Roscidas aestate Africae noctes. In Italia Locris, et in lacu Velino, nullo non die apparere arcus. Rhodi et Syracusis nunquam tanta nubila obduci, ut non aliqua hora Sol cernatur: qualia aptius suis referentur locis. Haec sint dicta de aëre.

LXIII. Sequitur terra, cui uni rerum naturae partium, eximia propter merita, cognomen indidimus maternae venerationis. Sic hominum illa, ut caelum Dei: quae nos nascentes excipit, natos alit, semelque editos sustinet semper: novissime complexa gremio iam a reliqua natura abdicatos, tum maxime, ut mater, operiens; nullo magis sacra merito, quam quo nos quoque sacros facit; etiam monumenta ac titulos gerens, nomenque prorogans nostrum, et memoriam extendens contra brevitate aevi. Cuius numen ultimum iam nullis precamur irati grave: tanquam nesciamus hanc esse solam, quae nunquam irascatur homini. Aquae subeunt in imbres, rigescunt in grandines, tumescunt in fluctus, praecipitantur in torrentes: aer densatur nubibus, furit procellis. At haec benigna, mitis, indulgens, ususque mortaliū semper ancilla, quae coacta generat! quae sponte fundit! quos odores saporum! quos succos! quos tactus! quos colores! quam bona fide creditum foenus reddit! quae nostri causa alit! Pestifera enim animantia, vitali spiritu habente culpam, necesse est illi seminata excipere, et genita sustinere. Sed in malis generantium noxa est. Illa serpentem homine percusso non amplius recipit, poenasque etiam inertium nomine exigit; illa medicas fundit herbas, et semper homini parturit. Quin et venena nostri misertam instituisse credi potest; ne in taedio vitae fames, mors terrae meritis alienissima, lenta nos consumeret tabe: ne laetum corpus abrupta dispergerent: ne laquei torqueret poena praepostera, incluso spiritu, cui quaereretur exitus: ne in profundo quaesita morte, sepultura pabulo fieret: ne ferri cruciatus cinderet corpus. Ita est, miserta genuit id, cuius facillimo haustu, illibato corpore, et cum toto sanguine extingueremur, nullo labore, sitientibus similes: qualiter defunctos, non volucris, non fera attingeret, terraeque servaretur, qui sibi ipsi perisset. Verum fateamur, terra nobis malorum remedium genuit; nos illud vitae fecimus venenum. Non enim et ferro, quo carere non possumus, simili modo utimur? Nec tamen quereremur merito, etiamsi maleficium causa tulisset: adversus unam quippe naturae partem ingrati sumus. Quas non ad delicias, quasque non ad contumelias servit homini? In maria iacitur, aut, ut freta admittamus, eroditur aquis: ferro, ligno, igne, lapide, fruge, omnibus cruciatur horis, multoque plus, ut delicias, quam ut alimentis famuletur nostris. Nisi tamen, quae summa patiatur, atque extrema cute, tolerabilia videantur. Penetramus in viscera, auri argenti-que venas, et aeris ac plumbi metalla fodientes: gemmas etiam et quosdam parvulos quaerimus lapides, acrobibus in profundum actis. Viscera ejus extrahimus, ut digito gestetur gemma, quam petimus. Quot manus atteruntur, ut unus niteat articulus! Si ulli essent inferi, iam profecto illos avaritiae atque luxuriae cuniculi refodissent. Et miramur si eadem ad noxam genuit aliqua! Ferae enim, credo, custodiunt illam, arcentque sacrilegas manus. Non inter serpentes fodimus, et venas auri tractamus cum veneni radicibus? Placatiore tamen Dea ob hoc, quod omnes hi opulentiae exitus ad

scelera, caedesque et bella tendunt: quamque sanguine nostro irrigamus, insepultis ossibus tegimus. Quibus tamen, velut exprobrato furore, tandem ipsa se obducit, et scelera quoque mortalium occultat. Inter crimina ingrati animi et hoc duxerim, quod naturam eius ignoramus.

LXIV. Est autem figura prima, de qua consensus indicat. Orbem certe dicimus terrae, globumque verticibus includi fatemur. Neque enim absoluti orbis est forma, in tanta montium excelsitate, tanta camporum planitie: sed cuius amplexus, si capita linearum comprehendantur ambitu, figuram absoluti orbis efficiat: id quod ipsa rerum naturae cogit ratio, non eisdem causis, quas attulimus in caelo. Namque in illo cava in se convexitas vergit, et cardini suo, hoc est, terrae, undique incumbit. Haec, ut solida atque conferta, assurgit, intumescit similis, extraque protenditur. Mundus in centrum vergit: at terra exit a centro, immensum eius globum in formam orbis assidua circa eam mundi volubilitate cogente.

LXV. Ingens hic pugna literarum, contraque vulgi: circumfundi terrae undique homines, conversisque inter se pedibus stare, et cunctis similem esse caeli verticem, ac simili modo ex quacunque parte mediam calcari: illo quaerente, cur non decident contra siti; tanquam non ratio praesto sit, ut nos non decidere mirentur illi. Intervenit sententia, quamvis indocili probabilis turbae, inaequali globo, utsi sit figura pineae nucis, nihilominus terram undique incolit. Sed quid hoc refert alio miraculo exoriente? pendere ipsam, ac non cadere nobiscum: ceu spiritus vis, mundo praesertim inclusi, dubia sit: aut possit cadere, natura repugnante, et quo cadat, negante. Nam sicut ignium sedes non est nisi in ignibus, aquarum nisi in aquis, spiritus nisi in spiritu: ita terrae, arcantibus cunctis, nisi in se, locus non est. Globum tamen effici mirum est, in tanta planitie maris, camporumque. Cui sententiae adest Dicaearchus, vir in primis eruditus, regum cura permensus montes, ex quibus altissimum prodidit Pelion, MCCL passuum, ratione perpendicularitatis colligens. Mihi incerta haec videtur coniectatio, haud ignaro quosdam Alpium vertices, longo tractu, nec breviori quinquaginta millibus passuum assurgere. Sed vulgo maxima haec pugna est, si coactam in verticem aquarum quoque figuram credere cogatur. Atqui non aliud in rerum natura aspectu manifestus. Namque et dependentes ubique guttae parvis globantur orbibus: et pulveri illatae, frondiumque lanugini impositae, absoluta rotunditate cernuntur: et in poculis repletis media maxime tument: quae propter subtilitatem humoris, mollitiamque in se residentem, ratione facilius, quam visu, dprehenduntur. Idque etiam magis mirum, in poculis repletis, addito humore nimio circumfluere quod supersit: contra evenire ponderibus additis ad vicanos saepe denarios: scilicet quia intus recepta liquorem in verticem attollant, at cumulo eminente infusa dilabantur. Eadem est causa, propter quam e navibus terra non cernatur, e navium malis conspicua: ac procul recedente navigio, si quid, quod fulgeat, religetur in mali cacumine, paulatim descendere videatur, et postremo occultetur. Denique Oceanus, quem fatemur ultimum, quam alia figura cohaereret, atque non decideret, nullo ultra margine includente? Ipsum id ad miraculum redit, quoniam modo, etiamsi globetur, extremum non deciderat mare. Contra quod, ut sint plana maria, et qua videntur figura, non posse id accidere, magno suo gaudio, magnaue gloria inventores Graeci subtilitate geometrica docent. Namque cum e sublimi in inferiora aquae ferantur, et sit haec natura earum confessa: nec quisquam

dubitet in litore ullo accessisse eas, quo longissime devexitur passa sit: procul dubio apparere, quo quid humilior sit, propius centro esse terrae: omnesque lineas, quae emittuntur ex eo ad proximam aquas, breviores fieri, quam quae ad extremum mare a primis aquis. Ergo totas, omnique ex parte aquas vergere in centrum: ideoque non decidere, quoniam in interiora nitantur.

LXVI. Quod ita formasse artifex Natura credi debet, ut cum terra arida et sicca constare per se ac sine humore non posset, nec rursus stare aqua, nisi sustinente terra, mutuo implexu iungerentur; hac sinus pendente, illa vero permeante totam, intra, extra, supra, venis, ut vinculis, discurrentibus: atque etiam in summis iugis erumpente: quo spiritu acta et terrae pondere expressa, siphonum modo emicat: tantumque a periculo decidendi abest, ut in summa quaeque et altissima exsiliat. Qua ratione manifestum est, quare tot fluminum quotidianum accessu maria non crescant. Est igitur in toto suo globo tellus medio ambitu praecincta circumfluo mari. Nec argumentis hoc investigandum, sed iam experimentis cognitum.

LXVII. A Gadibus, columnisque Herculis, Hispaniae et Galliarum circuitu, totus hodie navigatur occidentis. Septentrionalis vero Oceanus, maiore ex parte navigatus est, auspiciis Divi Augusti, Germaniam classe circumvecta ad Cimbrorum promontorium: et inde immenso mari prospecto, aut fama cognito, ad Scythicam plagam, et humore nimio ingentia. Propter quod minime verisimile est illic maria deficere, ubi humoris vis superet. Iuxta vero ab ortu ex Indico mari, sub eodem sidere pars tota vergens in Caspium mare, pernavigata est Macedonum armis, Seleuco atque Antiocho regnantibus, qui et Seleucida atque Antiochida ab ipsis appellari voluere. Circa Caspium quoque multa Oceanum litora explorata, parvoque brevius, quam totus, hinc aut illinc Septemtrio eremigatus. Ut tamen coniecturae locum sic quoque non relinquat, ingens argumentum paludis Maeoticae, sive ea illius Oceani sinus est, ut multos adverte credidisse, sive angusto discreti situ restagnatio. Alio latere Gadum, ab eodem occidente, magna pars meridiani sinus ambitu Mauritaniae navigatur hodie. Maiorem quidem eius partem, et Orientis, victoriae Magni Alexandri lustrare, usque in Arabicum sinum. In quo res gerente C. Caesare Augusti filio, signa navium ex Hispaniensibus naufragis feruntur agnita. Et Hanno, Carthaginiensis potentia florente, circumvectus a Gadibus ad finem Arabiae, navigationem eam prodidit scripto: sicut ad externa Europae noscenda missus eodem tempore Himilco. Praeterea Nepos Cornelius auctor est, Eudoxum quandam sua aetate, cum Lathurum regem fugeret, Arabico sinu egressum, Gades usque pervectum: multoque ante eum Caelius Antipater, vidisse se, qui navigasset ex Hispania in Aethiopiam commercii gratia. Idem Nepos de septemtrionali circuitu tradit, Quinto Metello Celeri, L. Afranii in Consulatu collegae, sed tum Galliae proconsuli, Indos a rege Suevorum dono datos, qui ex India commercii causa navigantes, tempestatibus essent in Germaniam abrepti. Sic maria circumfusa undique dividuo globo partem orbis auferunt nobis: nec inde huc, nec hinc illo pervio tractu. Quae contemplatio apta detegendae mortali vanitati, poscere videtur, ut totum hoc, quidquid est, in quo singulis nihil satis est, ceu subiectum oculis, quantum sit ostendam.

LXVIII. Iam primum in dimidio computari videtur, tanquam nulla portio ipsi decidatur Oceano: qui toto circumdatus medio, et omnes ceteras fundens recipiensque aquas, et quidquid exit in nubes, ac sidera ipsa tot et tantae magnitudinis pascens, quo tandem amplitudinis spatio credetur habitare?

Improba et infinita debet esse tam vastae molis possessio. Adde quod ex relicto plus abstulit caelum. Nam cum sint eius quinque partes, quas vocant Zonas, infesto rigore et aeterno gelu praeitur omne, quidquid est subiectum duabus extremis, utrinque circa vertices: hunc qui septentrio vocatur, eumque qui adversus illi, austrinus appellatur. Perpetua caligo utrobique, et alieno molliorum siderum aspectu, maligna, ac pruina tantum albicans lux. Media vero terrarum, qua Solis orbita est, exusta flammis et cremata, cominus vapore torretur. Circa duae tantum inter exustam et rigentes, temperantur: eaeque ipsae inter se non perviae, propter incendium sideris. Ita terrae tres partes abstulit caelum: Oceani rapina in incerto est.

Sed et relicta nobis una portio, haud scio an etiam in maiore damno sit. Idem siquidem Oceanus infusus in multos (ut dicemus) sinus, adeo vicino accessu interna maria allatfat, ut centum quindecim millibus passuum Arabicus sinus distet ab Aegypto mari: Caspius vero CCCLXXV millibus a Pontico. Idem interfusus intrat per tot maria, quibus Africam, Europam, Asiamque dispescit, quantum terrarum occupat? Computetur etiam nunc mensura tot fluminum, tantarum paludum: addantur et lacus, et stagna. Iam elata in caelum, et ardua aspectu quoque iuga: iam silvae, vallesque praeruptae, et solitudines, et mille causis deserta detrahantur. Hae tot portiones terrae, immo vero, ut plures tradidere, mundi punctus, (neque enim est aliud in universo:) haec est materia gloriae nostrae, haec sedes: hic honores gerimus, hic exercemus imperia, hic opes cupimus, hic tumultuamur humanum genus, hic instauramus bella etiam civilia, mutuisque caedibus laxiorem facimus terram. Et ut publicos gentium furores transeam, haec in qua conterminos pellimus, furtoque vicini cespitem nostro solo addodimus, ut qui latissime rura metatus fuerit, ultraque fines exegerit accolae, quota terrarum parte gaudeat? vel cum ad mensuram avaritiae suae propagaverit, quam tandem portionem eius defunctus obtineat!

LXIX. Medium esse mundi totius haud dubiis constat argumentis; sed clarissime aequinoctii paribus horis. Nam nisi in medio esset, aequales dies noctesque haberi non posse deprehendunt et dioptrae, quae vel maxime id confirmant: cum aequinoctiali tempore ex eadem linea ortus occasusque cernatur, et solstitialis exortus per suam lineam, brumalisque occasus. Quae accidere nullo modo possent, nisi in centro sita esset.

LXX. Tres autem circuli supra dictis zonis implexi, inaequalitates temporum distinguunt: solstitialis a parte Signiferi excelsissima nobis, ad septemtrionalem plagam versus: contraque ad alium polum brumalis: item medio ambitu Signiferi orbis incedens aequinoctialis.

LXXI. Reliquorum, quae miramur, causa in ipsius terrae figura est: quam globo similem, et cum ea aquas, iisdem intelligitur argumentis. Sic enim fit haud dubie, ut nobis septemtrionalis plagae sidera nunquam occidant; contra meridiana nunquam orientur: rursusque haec illis non cernantur, attollente se contra medios visus terrarum globo. Septemtriones non cernit Troglodytica, et confinis Aegyptus: nec Canopus Italia, et quem vocant Berenices crinem; item quem sub Divo Augusto cognominavere Caesaris thronon, insignes ibi stellas. Adeoque manifesto assurgens fastigium curvatur, ut Canopus quartam fere partem signi unius supra terram eminere Alexandriae intuitibus videatur: eadem a Rhodo terram quodammodo ipsam stringere: in Ponto omnino non cernatur, ubi maxime sublimis septentrio. Idem a Rhodo absconditur, magisque Alexandriae. In Arabia Novembri

PLIN. HIST. NATUR.

mense prima vigilia occultus, secunda se ostendit: in Meroe solstitio vesperi paulisper appareat, paucisque ante exortum Arcturi diebus pariter cum die cernitur. Navigantium haec maxime cursus deprehendunt, in alia adverso, in alia prono mari: subitoque conspicuis, atque ut e freto emergentibus, quae in anfractu pilae latuere, sideribus. Neque enim (ut dixere aliqui) mundus hoc polo excelsiore se attollit: aut undique cernerentur haec sidera: verum haec eadem quibusque proximis sublimiora creduntur: eademque demersa longinquis: utque nunc sublimis in diectu positus videtur hic vertex, sic illam terrae devexitatem transgressis, illa se attollunt, residentibus quae hic excelsa fuerant: quod nisi in figura pilae, accidere non posset.

LXXII. Ideoque defectus Solis ac Lunae vespertinos orientis incolae non sentiunt: nec matutinos ad occasum habitantes: meridianos vero saepius. Nobili apud Arabiam Magni Alexandri victoria, Luna defecisse noctis secunda hora prodita est: eademque in Sicilia exoriens. Solis defectum, Vipsanio et Fonteio Coss. qui fuerant ante paucos annos, factum pridie Kalendas Maias, Campania hora diei inter septimam et octavam sensit: Corbulo dux in Armenia inter horam diei decimam et undecimam prodidit visum, circuitu globi alia et aliis detegente et occultante. Quod si plana esset terra, simul omnia apparerent cunctis, noctesque non fierent inaequales: nam aequae aliis, quam in medio sitis, paria duodecim horarum intervalla cernerentur, quae nunc in omni parte simili modo congruunt.

LXXIII. Ideo nec nox diesque quaevis eadem toto orbe simul est, oppositu globi noctem, aut ambitu diem afferente. Multis hoc cognitum experimentis. In Africa Hispaniaque, Turrium Hannibalis; in Asia vero propter piraticos terrores, simili specularum praesidio excitato: in quibus praenuntiativos ignes sexta hora diei accensos, saepe compertum est, tertia noctis a tergo ultimis visos. Eiusdem Alexandri cursor Philonides, ex Sicyone Elia mille et ducenta stadia novem diei confect horis: indeque, quamvis declivi itinere, tertia noctis hora remensus est saepius. Causa, quod eunti cum Sole iter erat: eundem remeans obvium contrario praetervertebat occursum. Qua de causa ad occasum navigantes, quamvis brevissimo die, vincunt spatia nocturnae navigationis, ut Solem ipsum comitantes.

LXXIV. Vasaque horoscopa non ubique eadem sunt usui, in trecentis stadiis, aut, ut longissime, in quingentis, mutantibus semet umbris Solis. Itaque umbilici (quem gnomonem appellant) umbra, in Aegypto meridiano tempore, aequinoctii die, paulo plus quam dimidiam gnomonis mensuram efficit. In urbe Roma nona pars gnomonis deest umbræ. In oppido Ancone superest quinta. Decima in parte Italiae, quae Venetia appellatur, eisdem horis umbra gnomoni par fit.

LXXV. Simili modo tradunt in Syene oppido, quod est supra Alexandriam quinque millibus stadiorum, solstitii die medio nullam umbram iaci: puteumque eius experimenti gratia factum, totum illuminari. Ex quo apparere, tum Solem illi loco supra verticem esse: quod et in India supra flumen Hyphasin fieri tempore eodem Onesicritus scripsit. Constatque in Berenice urbe Troglodytarum, et inde stadiis quatuor millibus DCCCXX in eadem gente, Ptolemaide oppido, quod in margine Rubri maris ad primos elephantorum venatus conditum est, hoc idem ante solstitium quadragenis quinque diebus, totidemque postea fieri; et per eos XC dies in meridie umbras iaci. Rursus in Meroe (Insula haec caputque gentis Aethiopum, quinque millibus stadiorum a Syene in amne Nilo habitatur:) his anno absummi umbras, Sole duodevicesimam Tauri partem, et quartamdecimam Leonis obtinente. In Indiae gente Ore-

tum, mons est Maleus nomine, iuxta quem umbrae aestate in austrum, hieme in septemtrionem iaciuntur. Quindecim tantum noctibus ibi apparet septemtrio. In eadem India Patalis celeberrimo portu, Sol dexter oritur, umbrae in meridiem cadunt. Septemtrionem, ibi Alexandro morante, annotatum prima tantum noctis parte aspicitur. Onesicritus dux eius scripsit, quibus in locis Indiae umbrae non sint, septemtrionem non conspici, et ea loca appellari Ascia: nec horas dinumerari ibi.

LXXVI. At in tota Troglodytice, umbras bis quadraginta quinque diebus in anno Eratosthenes in contrarium cadere prodidit.

LXXVII. Sic fit, ut vario lucis incremento, in Mercoe longissimus dies XII horas aequinoctiales, et octo partes unius horae colligat: Alexandriae vero XIV horas: in Italia quindecim: in Britannia XVII; ubi aestate lucidae noctes, haud dubie reperiuntur id, quod cogit ratio credi; solstitii diebus accedente Solo propius verticem mundi, angustior lucis ambitu, subiecta terrae continuos dies habere senis mensibus; noctesque e diverso ad brumam remoto. Quod fieri in insula Thule, Pytheas Massiliensis scripsit, sex dierum navigatione in septemtrionem a Britannia distante: quidam vero et in Mona, quae distat a Camalduno Britanniae oppido circiter ducentis milibus, affirmant.

LXXVIII. Umbrarum hanc rationem, et quam vocant gnomonice, invenit Anaximenes Milesius, Anaximandri (de quo diximus) discipulus: primusque horologium, quod appellant sciothericon, Lacedaemone ostendit.

LXXIX. Ipsum diem alii aliter observare. Babylonii inter duos Solis exortus: Athenienses inter duos occasus: Umbri a meridie in meridiem: vulgus omne a luce ad tenebras: sacerdotes Romani, et qui diem diffinire civilem: item Aegyptii, et Hipparchus, a media nocte in mediam. Minora autem intervalla esse lucis inter ortus Solis iuxta solstitia, quam aequinoctia, apparet: quia positio Signiferi circa media sui obliquior est; iuxta solstitium vero rectior.

LXXX. Contextenda sunt his caelestibus nexa causis. Namque Aethiopas vicini sideris vapore torreretur, adustusque similes gigni, barba et capillo vibrato, non est dubium. Et adversa plaga mundi, atque glaciali, candida cute esse gentes, flavis promissas crinibus: truces vero ex caeli rigore has, illas mobilitate hebetes: ipsoque crurum argumento, illis in supera succum revocari, natura vaporis: his in inferas partes depelli, humore deciduo. Hic graves feras, illic varias effigies animalium provenire, et maxime alitum, et in multas figuras gigni volucres. Corporum autem proceritatem utrobique: illic ignium nisu, hic humoris alimento. Medio vero terrae salubris utrimque mixtura, fertilis ad omnia tractus, magna et in colore temperies, ritus molles, sensus liquidus, ingenia foecunda, totiusque naturae capacia. Iisdem imperia, quae nunquam extimis gentibus fuerint: sicut ne illae quidem his paruerint, avulsae, ac pro immanitate naturae urgentis illas, solitariae.

LXXXI. Babyloniorum placita motus terrae, hiatusque, et cetera omnia, vi siderum existimant fieri; sed illorum trium, quibus fulmina assignant: fieri autem, meantium cum Sole, aut congruentium, et maxime circa quadrata mundi. Praeclara quaedam esse et immortalis in eo, si credimus, divinitas perhibetur Anaximandro Milesio Physico: quem ferunt Lacedaemoniis praedixisse, ut urbem ac tecta custodirent: instare enim motum terrae, cum et urbs tota eorum corruit, et Taygeti montis magna pars ad formam puppis eminens abrupta, cladem insuper eam ruina pressit. Perhibetur et Pherecydi Pythagorae doctari alia coniectatio, sed et illa divina: haustu aquae e puteo praesensisse, ac praedixisse

ibi terrae motum. Quae si vera sunt, quantum a Deo tandem videri possunt tales distare, dum vivant! Et haec quidem arbitrio cuiusque existimanda relinquuntur: ventos in causa esse non dubium reor. Neque enim unquam intremiscunt terrae, nisi sopito mari, caeloque adeo tranquillo, ut volatus avium non pendeant, subtracto omni spiritu qui vehit: nec unquam, nisi post ventos, condito scilicet in venas et cava eius occulto flatu. Neque aliud est in terra tremor, quam in nube tonitruum: nec hiatus aliud, quam cum fulmen erumpit, incluso spiritu luctante, et ad libertatem exire nitente.

LXXXII. Varie itaque quatur, et mira eduntur opera: alibi prostratis moenibus, alibi hiatu profundo haustis, alibi egestis molibus, alibi emissis amnibus: nonnunquam etiam ignibus, calidisve fontibus, alibi averso fluminum cursu. Praecedit vero comitaturque terribilis sonus, alias murmur similis mugitibus, aut clamori humano, armorumve pulsantium fragori: pro qualitate materiae excipientis: formaeque vel cavernarum, vel cuniculi, per quem meat: exilius grassante in angusto; eodem rauco in recurvis, resultante in duris, fervente in humidis, fluctuante in stagnantibus: item fremente contra solida. Itaque et sine motu saepe editur sonus. Nec simplici modo quatur, sed tremit vibratque. Hiatus vero alias remanent, ostendens quae sorbuit, alias occultat ore compresso, rursusque ita inducto solo, ut nulla vestigia exstent, urbibus plerumque devoratis, agrorumque tractu hausto. Maritima autem maxime quatiuntur. Nec montuosa tali malo carent. Exploratum est mihi, Alpes Apenninumque saepius tremuisse. Et autumno ac vere terrae crebrius moventur, sicut fiunt fulmina. Ideo Galliae et Aegyptus minime quatiuntur: quoniam hic aestatis causa obstat, illic hiemis. Item noctu saepius, quam interdiu. Maximi autem motus existunt matutini vespertinique: sed propinqua luce crebri: interdiu autem circa meridiem. Fiunt et Solis Lunaque defectu, quoniam tempestates tunc sopiuntur. Praecipue vero, cum sequitur imbrem aestus, imbreve aestum.

LXXXIII. Navigantes quoque sentiunt non dubia coniectura, sine flatu intumescere fluctu subito aut quatiante icti. Intremunt vero et in navibus posita, aequae quam in aedificiis, crepituque praenuntiant. Quin et volucres non impavidae sedentes. Est et in caelo signum, praecediturque motu futuro, aut interdiu, aut paulo post occasum sereno, ceu tenuis linea nubes in longum porrectae spatium. Est et in puteis turbidior aqua, nec sine odoris taedio.

LXXXIV. Sicut in iisdem est remedium, quale et crebri specus praebent: conceptum enim spiritum exhalant: quod in certis notatur oppidis, quae minus quatiuntur, crebris ad eluviem cuniculis cavata. Multoque sunt tutiora in iisdem illis quae pendunt: sicut Neapoli in Italia intelligitur; parte eius, quae solida est, ad tales casus obnoxia. Tutissimi sunt aedificiorum fornice, anguli quoque parietum, alterno pulsu renitente. Et latere terreno facti parietes minore noxa quatiuntur. Magna differentia est et in ipso genere motus: pluribus siquidem modis quatur. Tutissimum est, cum vibrat crispante aedificiorum crepitu: et cum intumescit assurgens, alternoque motu residet: innoxium et cum concurrentia tecta contrario ictu arietant; quoniam alter motus alteri renititur. Undant inelatio, et fluctus more quaedam volutatio infesta est: aut cum in unam partem totus se motus impellit. Desinunt autem tremores, cum ventus emersit: sin vero durare, non ante quadraginta dies sistuntur: plerumque et tardius, utpote cum quidam annuo et biennio spatio duraverint.

LXXXV. Factum est semel, quod equidem in Etruscae disciplinae voluminibus inveni, ingens ter-

rarum portentum, L. Marcio, Sex. Iulio Coss. in agro Mutinensi. Namque montes duo inter se concurrunt, crepitu maximo assultantes, recedentesque, inter eos flamma fumoque in caelum exeunte interdii, spectante e via Aemilia magna equitum Romanorum, familiarumque, et viatorum multitudinem. Eo concursu villae omnes elisae: animalia permulta, quae intra fuerant, exanimata sunt, anno ante sociale bellum: quod haud scio an funestius terrae ipsi Italiae fuerit, quam civilia. Non minus mirum ostentum et nostra cognovit aetas, anno Neronis principis supremo, sicut in rebus eius exposuimus, pratis oleisque intercedente via publica, in contrarias sedes transgressis, in agro Marrucino, praediis Vectii Marcelli equitis Romani, res Neronis procurantis.

LXXXVI. Fiunt simul cum terrae motu et inundationes maris, eodem videlicet spiritu infusi, ac terrae sidentis sinu recepti. Maximus terrae memoria mortalium exstitit motus, Tiberii Caesaris principatu, XII urbibus Asiae una nocte prostratis. Creberimus Punico bello, intra eundem annum septies atque quinquagies nuntiatus Romam. Quo quidem anno ad Trasymenum lacum dimicantes, maximum motum neque Poeni sensere, nec Romani. Nec vero simplex malum, aut in ipso tantum motu periculum est: sed par aut maius ostento. Nunquam urbs Roma tremuit, ut non futuri eventus alicuius id praenuntiatum esset.

LXXXVII. Eadem nascentium causa terrarum est, cum idem ille spiritus attollendo potens solo, non valuit erumpere. Nascuntur enim nec fluminum tantum invectus, sicut Echinades insulae ab Acheloo anno congestae, maiorque pars Aegypti a Nilo; in quam a Pharo insula noctis et diei cursum fuisse Homero credimus: sed et recessus maris, sicut eidem de Circeiis. Quod accidisse et in Ambraciae portu decem millium passuum intervallo; et Atheniensium quinque millium ad Piraeum memoratur: et Ephesi, ubi quondam aedem Dianae alluebat. Herodoto quidem si credimus, mare fuit supra Mémphim usque ad Aethiopum montes: itemque a planis Arabiae. Mare et callium, et tota Teuthrania, quaque campos intulerit Maeander.

LXXXVIII. Nascuntur et alio modo terrae, ac repente in aliquo mari emergunt, velut paria secum faciente natura; quaeque hauserit hiatus, alio loco reddente.

LXXXIX. Clarae iam pridem insulae, Delos et Rhodos, memoriae produntur enatae. Postea minores, ultra Melon Anaphe: inter Lemnum et Hellespontum Nea: inter Lebedum et Teon Halone: inter Cycladas, Olympiadas CXXXV anno quarto, Thera et Therasia. Inter easdem post annos CXXX Hiera, eademque Automate. Et ab duobus stadiis post annos CX in nostro aëro, M. Iunio Silano, L. Balbo Coss. a. d. VIII Idus Iulias, Thia. Ante nos et iuxta Italiam inter Aeolias insulas, item iuxta Cretam emerit e mari MMD passuum una cum calidis fontibus: altera Olympiadas CLXIII anno tertio, in Tusco sinu; flagrans haec violento cum flatu. Proditurque memoriae, magna circa illam multitudine piscium fluitante, confestim exspirasse, quibus ex his cibis fuisset. Sic et Pithecusas in Campano sinu ferunt ortas. Mpx in his montem Epqpon, cum repente flamma ex eo emicuisset, campestri aequatum planitie. In eadem et oppidum haustum profundo: alioque motu terrae stagnum emersisse: et alio, provolutis montibus insulam exstitisse Prochytam.

XC. Namque et hoc modo insulas rerum natura fecit. Avellit Siciliam Italiae, Cyprum Syriae, Euboeam Boeotiae, Euboeae Atalantem et Macrin, Besbycum Bithyniae, Leucosiam Sirenum promontorio.

XCI. Rursus abstulit insulas mari, iunxitque ter-

ris: Antissam Lesbo, Zephyrium Halicarnasso, Aethusam Myndo, Dromiscon et Pernem Mileto, Narthecusam Parthenio promontorio. Hybanda quondam insula Ioniae, CC nunc a mari abest stadiis. Syrien Ephesus in mediterranea habet: Derasidas et Sophoniam vicina ei Magnesia. Epidauros et Oricum insulae esse desierunt.

XCII. In totum abstulit terras, primum omnium ubi Atlanticum mare est, si Platoni credimus, immenso spatio. Mox interno, quae videmus hodie, mersam Acarnaniam Ambracio sinu, Achaïam Corinthio, Europam Asiamque Propontide et Ponto. Ad hoc perripuit mare Leucada, Antirrhium, Hellespontum, Bosphoros duos.

XCIII. Atque ut sinus et stagna praeteream, ipsa se comest terra: devoravit Cybotum altissimum montem, cum oppido Curite: Sipylum in Magnesia: et prius in eodem loco clarissimam urbem, quae Tantalus vocabatur. Galanis et Gamales urbium in Phoenice agros cum ipsis: Phegium Aethiopiae iugum excelsissimum: tanquam non infida grassarentur et litora.

XCIV. Pyrrham et Antissam circa Maeotim Pontus abstulit: Elicen et Buram in sinu Corinthio, quarum in alto vestigia apparent. Ex insula Cea amplius triginta millia passuum abrupta subito cum plurimis mortalium rapuit. Et in Sicilia dimidiam Tyn-darida urbem, ac quidquid ab Italia deest. Similiter in Boeotia et Eleusina.

XCV. Motus enim terrae sileantur, et quidquid est, ubi saltem busta urbium exstant: simul ut terrae miracula potius dicamus, quam scelera naturae. Et hercule non caelestia enarratu difficiliora fuerint. Metallorum opulentia tam varia, tam dives, tam focunda, tot seculis suboriens, cum tantum quotidie orbe toto populentur ignes, ruinae, naufragia, bella, fraudes: tantum vero luxuria, et tot mortales conterant: gemmarum pictura tam multiplex, lapidum tam discolors maculae, interque eos candor alicuius, praeter lucem omnia excludens: medicatorum fontium vis: ignium tot locis emicantium perpetua tot seculis incendia: spiritus letales alibi, aut scrobibus emissi, aut ipso loci situ mortiferi; alibi volucris tantum, ut Soracte vicino Urbi tractu: alibi praeter hominem ceteris animantibus: nonnumquam et homini, ut in Sinuessano agro, et Puteolano: spiracula vocant, alii Charoneas scrobes, mortiferum spiritum exhalantes. Item in Hirpinis Am-sancti, ad Mephitis aedem, locum, quem qui intravere, moriuntur. Simili modo Hierapoli in Asia, Matris tantum Magnae sacerdoti innoxium. Alibi fatidici specus, quorum exhalatione temulenti futura praecinunt, ut Delphis, nobilissimo oraculo. Quibus in rebus quid possit aliud causae afferre mortaliū quispiam, quam diffusae per omne naturae subinde aliter atque aliter numen erumpens?

XCVI. Quaedam vero terrae ad ingressus tremunt, sicut in Gabiensi agro, non procul urbe Roma, iugera ferme ducenta, equitantium cursu: similiter in Reatino.

Quaedam insulae semper fluctuant, sicut in agro Caecubo, et eodem Reatino, Mutinensi, Statoniensi. In Vadimonis lacu, et ad Cutilias aquas opaca silva, quae nunquam die ac nocte eodem loco visitur. In Lydia quae vocantur Calaminae, non ventis solum, sed etiam contis quo libeat impulsae, multorum civium Mithridatico bello salus. Sunt et in Nymphaeo parvae, Saltares dictae: quoniam in symphoniae cantu ad ictus modulantium pedum moventur. In Tarquiniensi lacu magno Italiae, duo nemora circumferunt, nunc triquetram figuram edentes, nunc rotundam complexu, ventis impellentibus; quadratam nunquam.

XCVII. Celebre fanum habet Veneris Paphos, in cuius quandam aream non impluit. Item in Nea, op-

pido Troadis, circa simulacrum Minervae. In eodem et relicta sacrificia non putrescunt.

XCVIII. Iuxta Harpasa oppidum Asiae cautes stat horrenda, uno digito mobilis: eadem, si toto corpore impellatur, resistens. In Taurorum peninsula in civitate Parasino terra est, qua sanantur omnia vulnera. At circa Asson Troadis lapis nascitur, quo consumuntur omnia corpora: Sarcophagus vocatur. Duo sunt montes iuxta flumen Indum: alteri natura est, ut ferrum omne teneat, alteri ut respuat. Itaque si sint clavi in calciamento, vestigia avelli in altero non posse, in altero sisti. Locris et Crotone pestilentiam nunquam fuisse, nec ullo terrae motu laboratum, annotatum est. In Lycia vero semper a terrae motu XL dies serenos esse. In agro Arpano frumentum satum non nascitur. Ad aras Mucias in Veiente, et apud Tusculanum, et in silva Ciminia loca sunt, in quibus in terram depacta non detrahuntur. In Crustumino natum fœnum ibi noxium, extra salubre est.

XCIX. Et de aquarum natura complura dicta sunt: sed aestus maris accedere et reciprocare, maxime mirum: pluribus quidem modis, verum causa in Sole, Lunaque. Bis inter duos exortus Lunae affluunt, bisque remeant, vicenis quaternisque semper horis. Et primum attollente se cum ea mundo intumescentes, mox a meridiano caeli fastigio vergente in occasum residentes: rursusque ab occasu subter caeli ima, et meridiano contraria, accedente, inundantes: hinc donec iterum exoritur, se resorbentes. Nec unquam eodem tempore, quo pridie, refluxi; ut ancillante sidere, trahenteque secum avido haustu maria, et assidue aliunde, quam pridie, exoriente: paribus tamen intervallis reciproci, senisque semper horis, non cuiusque diei aut noctis, aut loci, sed aequinoctialibus: ideoque inaequales vulgarum horarum spatio, utcumque plures in eas aut diei aut noctis illarum mensurae cadunt, et aequinoctio tantum pares ubique. Ingens argumentum, plenumque lucis ac vocis etiam diurnae, hebetes esse, qui negent subtermeare sidera, ac rursus eadem resurgere: similemque terris, imo vero universae naturae exinde faciem, in iisdem ortus occasusque operibus: non aliter sub terra manifesto sideris cursu, aliove effectui, quam cum praeter oculos nostros feratur.

Multiplex etiamnum lunaris differentia, primumque septenis diebus. Quippe modici nova ad divinum aestus, pleniores ab ea exundant, plenaeque maxime fervent. Inde mitescunt. Pares ad septimam primis: iterumque alio latere dividua augentur. In coitu Solis pares plenae. Eadem Aquilonia, et a terris longius recedente mitiores, quam cum in austros digressa, propiore nisu vim suam exercet. Per octonos quoque annos ad principia motus et paria incrementa centesimo Lunae revocantur ambitu, augente ea cuncta: Solis annuis causis, duobus aequinoctiis maxime tumentes, et autumnali amplius, quam verno: inanes vero brumae, et magis solstitio. Nec tamen in ipsis, quos dixi, temporum articulis: sed paucis post diebus: sicuti neque in plena aut novissima, sed postea: nec statim ut Lunam mundus ostendat occultetve, aut media plaga declinet; verum duabus fere horis aequinoctialibus serius: tardiore semper ad terras omnium, quae geruntur in caelo, effectui cadente, quam visu, sicuti fulguris, et tonitrus, et fulminum.

Omnes autem aestus in Oceano maiora integunt spatia inundantque, quam in reliquo mari: sive quia totum in universitate animosius est, quam in parte; sive quia magnitudo aperta sideris vim laxę grassantis efficacis sentit, eandem angustias arcentibus. Qua de causa nec lacus, nec amnes similiter moventur. Octogenis cubitis supra Britanniam intumescere aestus Pytheas Massiliensis auctor est. Interiora

autem maria terris clauduntur, ut portu. Quibusdam tamen in locis spatiosior laxitas ditioni paret: utpote cum plura exempla sint, in tranquillo mari, nulloque velorum impulsu, tertio die ex Italia provectorum Uticam, aestu fervente. Circa litora autem magis quam in alto deprehenduntur hi motus: quoniam et in corpore extrema pulsum venarum, id est, spiritus magis sentiunt. In plerisque tamen aestuariis propter dispares siderum in quoque tractu exortus, diversi existunt aestus, tempore, non ratione, discordes, sicut in Syrtibus.

C. Et quorundam tamen privata natura est, velut Tauromenitani curipi saepius, et in Euboea septies die ac nocte reciprocantis. Aestus idem triduo in mense consistit, septima, octava, nonaque Luna. Gadibus, qui est delubro Herculis proximus, fons inclusus ad putei modum, alias simul cum Oceano augetur minuiturque, alias vero utrumque contrariis temporibus. Eodem in loco alter, Oceani motibus consentit. In ripa Baetis oppidum est, cuius putei crescente aestu minuuntur, augescunt decedente, mediis temporum immobiles. Eadem natura in Hispali oppido a putei vulgaris. Et Pontus semper extra meat in Propontidem, introrsus in Pontum nunquam refluxo mari.

CI. Omnia plenilunio maria purgantur. quaedam et statto tempore. Circa Messanam et Mylas fimo similia expuuntur in litus purgantem: unde fabula, Solis boves ibi stabulari. His addit (ut nihil, quod equidem noverim, praetercam Aristoteles, nullum animal nisi aestu recedente expirare. Observatum id multum in Gallico Oceano, et dumtaxat in homine compertum).

CII. Quo vera coniectatio existit, haud frustra spiritus sidus Lunam existimari. Hoc esse quod terras saturat, accedensque corpora impleat, abscedens inaniat. Ideo cum incremento eius augeri conchyliæ; et maxime spiritum sentire, quibus sanguis non sit. Sed et sanguinem hominum etiam cum lumine eius augeri ac minui: frondes quoque ac pabula (ut suo loco dicitur) sentire, in omnia eadem penetrante vi.

CIII. Itaque Solis ardore siccatur liquor: et hoc esse masculinum sidus accepimus, torrens cuncta sorbensque.

CIV. Sic mari late patenti saporem incoqui salis, aut quia exhausto inde dulci tenuique, quod facillime trahat vis ignea, omne asperius crassiusque liquatur: ideo summa aequorum aqua dulciorem profundam: hanc esse viorem causam asperi saporis, quam quod mare terrae sudor sit aeternus: aut quia plurimum ex arido misceatur illi vapore: aut quia terrae natura sicut medicatas aquas inficiat. Est in exemplis, Dionysio Siciliae tyranno, cum pulsus est ea potentia, accidisse prodigium, ut uno die in portu dulcesceret mare.

E contrario ferunt Lunae femineum ac molle sidus, atque nocturnum solvere humorem, et trahere, non auferre. Id manifestum esse, quod ferarum occisa corpora in tabem visu suo resolvat: somnoque sopitis torporem contractum in caput revocet, glaciem refundat, cunctaque humifico spiritu laxet. Ita pensari naturae vices, semperque sufficere, aliis siderum elementa cogentibus, aliis vero fundentibus. Sed in dulcibus aquis Lunae alimentum esse, sicut in marinis Solis.

CV. Altissimum mare XV stadiorum Fabianus tradit. Alii in Ponto ex adverso Coraxorum gentis (vocant *Budis* Ponti) trecentis fere a continenti stadiis immensam altitudinem maris tradunt, vadis nunquam repertis.

CVI. Mirabilis id faciunt aquae dulces, iuxta mare ut fistulis emicantes. Nam nec aquarum natura a miraculis cessat. Dulces mari invchuntur, leviores haud dubie. Ideo et marinae, quarum natura gra-

vior, magis invecta sustinent. Quaedam vero et dulces inter se supermeant alias. Ut in Fucino lacu in vectus amnis, in Lario Addua, in Verbano Ticinus, in Benaco Mincius, in Sevino Ollius, in Lemanno Rhodanus; hic trans Alpes, superiores in Italia, multorum millium transitu hospitales suas tantum, nec largiores, quam intulere, aquas evehentes. Proditum hoc et in Oronte amne Syriae, multisque aliis.

Quidam vero odio maris subeunt vada, sicut Arethusae fons Syracusanus, in quo redduntur iacta in Alpheum, qui per Olympiam fluens, Peloponnesiaci litori infunditur. Subeunt terras, rursusque redduntur, Lycus in Asia, Erasinus in Argolica, Tigris in Mesopotamia. Et quae in Aesculapii fonte Athenis immersa sunt, in Phalerico redduntur. Et in Atinate campo fluvius mersus post XX M. pass. exit: et in Aquileiensi Timavus.

Nihil in Asphaltite Iudaeae lacu, qui bitumen gignit, mergi potest, nec in Armeniae maioris Arethusa: is quidem nitrosus pisces alit. In Salentino iuxta oppidum Manduriam lacus ad margines plenus, neque exhaustis aquis minuitur, neque infusus augetur. In Ciconum flumine, et in Piceno lacu Velino lignum deiectum, lapideo cortice obducitur: et in Surio Colchidis flumine, adeo ut lapidem plerumque durans adhuc integat cortex. Similiter in Silaro, ultra Surrentum, non virgulta modo immersa, verum et folia lapidescunt, alias salubri potu eius aquae. In exitu paludis Reatinae saxum crescit. Et in Rubro mari oleae, virentesque frutices enascuntur.

Sed et fontium plurimorum natura mira est fervore. Idque etiam in iugis Alpium, ipsoque in mari inter Italiam et Aenariam, ut in Baiano sinu, et in Lirio fluvio, multisque aliis. Nam dulcis haustus in mari plurimis locis; ut ad Chelidonia insulas, et Aradum, et in Gaditano Oceano. Patavinorum aquis calidis herbae virentes innascuntur: Pisanorum rancae: ad Vetulonios in Etruria non procul a mari pisces. In Casinate fluvius appellatur Scatebra, frigidus, abundanter aestate. In eo, ut in Arcadiae Stymphali, enascuntur aquatiles muscoli. In Dodone Iovis fons cum sit gelidus, et immersas faces exstinguat, si exstinctae admoveantur, accendit. Idem meridie semper deficit; qua de causa *Ἀναυόμενον* vocant. Mox increascens ad medium noctis exuberat: ab eo rursus sensim deficit. In Illyriis supra fontem frigidum expansae vestes accenduntur. Iovis Hammonis stagnum interdiu frigidum, noctibus fervet. In Troglodytis fons Solis appellatur dulcis, circa meridiem maxime frigidus: mox paulatim tepescens, ad noctis media fervore et amaritudine infestatur.

Padi fons mediis diebus aestivis velut interquiescens semper aret. In Tenedo insula fons, semper a tertia noctis hora in sextam ab aestivo solstitio exundat. Et in Delo insula Inopus fons eodem, quo Nilus, modo, ac pariter cum eo decrescit augeturque. Contra Timavum amnem insula parva in mari est cum fontibus calidis, qui pariter cum aestu maris crescunt, minuunturque. In agro Pitinate trans Apeninum fluvius Novanus omnibus solstitiis torrens, bruma siccatur.

In Falisco omnis aqua pota candidos boves facit: in Boeotia amnis Melas oves nigras: Cephissus ex eodem lacu profluens, albas: rursus nigras Penius: rufasque iuxta Ilium Xanthus, unde et nomen amni. In Ponto fluvius Astaces rigat campos, in quibus pastae nigro lacte equae gentem alunt. In Reatino fons Neminie appellatus, alio atque alio loco exoritur, annonae mutationem significans. Brundisii in portu fons incorruptas praestat aquas navigantibus. Lyncestis aqua, quae vocatur acidula, vini modo temulentos facit. Item in Paphlagonia, et in agro Caleno. In Andro insula, templo Liberi patris, fontem Nonis Ianuariis semper vini sapore fluere Mucianus ter

Consul credit: *Ἀὐτὸς Θεοδόου* vocatur. Iuxta Nonacrin in Arcadia Styx, nec odore differens, nec colore, epota illico necat. Item in Libroso Taurorum colle tres fontes, sine remedio, sine dolore mortiferi. In Carrinensi Hispaniae agro duo fontes iuxta fluunt, alter omnia respuens, alter absorbens. In eadem gente alius, aurei coloris omnes ostendit pisces, nihil extra illam aquam ceteris differentes. In Comensi iuxta Larium lacum, fons largus, horis singulis semper intumescit ac residet. In Cydonea insula ante Lesbos fons calidus, vere tantum fluit. Lacus Sinnaus in Asia circumnascens absinthio inficitur. Colophone in Apollinis Clarii specu lacuna est, cuius potu mira redduntur oracula, bibentium brevior vita. Amnes retro fluere et nostra vidit aetas, Neronis principis annis supremis, sicut in rebus eius retulimus.

Iam omnes fontes aestate quam hieme gelidiores esse, quem fallit? Sicut illa permira naturae opera, aes et plumbum in massa mergi, dilatata fluitare: eiusdemque ponderis alia sidere, alia invehi. Onera in aqua facilius moveri. Scyrium lapidem, quamvis grandem innatare, eundemque comminutum mergi. Recentia cadavera ad vadam labi, intumescencia attolli. Inania vasa haud facilius, quam plena extrahi. Pluvias salinis aquas utiliores esse, quam reliquas: nec fieri salem, nisi admixtis dulcibus. Marinas tardius gelare, celerius accendi. Hieme mare calidius esse, autumno salsius. Omne oleo tranquillari. Et ob id urinantes ore spargere, quoniam mitiget naturam asperam, lucemque deportet. Nives in alto mari non cadere. Cum omnis aqua deorsum feratur, exsilire fontes: atque etiam in Aetnae radicibus flagrantis in tantum, ut quinquagena et centena millia passuum arenas flammaram globo eructet.

CVII. Iamque et ignium, quod est naturae quantum elementum, reddamus aliqua miracula. Sed primum ex aquis.

CVIII. In Commagenes urbe Samosatis stagnum est, emittens limum (maltham vocant) flagrantem. Cum quid attigit solidi, adhaeret: praeterea tactu sequitur fugientes. Sic defendere muros oppugnante Lucullo: flagrabatque miles armis suis. Aquis etiam accenditur. Terra tantum restingui docuere experimenta.

CIX. Similis est natura naphthae: ita appellatur circa Babyloniam, et in Astacenis Parthiae, profluens, bituminis liquidi modo. Huic magna cognatio ignium, transiliuntque protinus in eam undecunque visam. Ita ferunt a Medea pellicem crematam, postquam sacrificatura ad aras accesserat, corona igne rapta.

CX. Verum in montium miraculis, ardet Aetna noctibus semper, tantoque aevo ignium materia sufficit, nivalis hibernis temporibus, egestumque cinerem pruinis operiens. Nec in illo tantum natura saevit, exustionem terris denuntians. Flagrat in Phaeide mons Chimaera, et quidem immortalis diebus ac noctibus flamma. Ignem eius accendi aqua, exstingui vero terra, aut foeno, Cnidius Ctesias tradit. Eadem in Lycia Hephaestii montes, tecta flammante tacti, flagrant adeo, ut lapides quoque rivorum, et arenae in ipsis aquis ardeant: aliturque ignis ille pluviis. Baculo si quis ex iis accenso traxerit sulcos, rivos ignium sequi narrant. Flagrat in Bactris Copphanti noctibus vertex. Flagrat in Medis, et Sitacene, confinio Persidis: Susis quidem ad Turrim albam, e XV caminis, maximo eorum et interdiu. Campus Babyloniacus flagrat, quadam veluti piscina iugeri magnitudine. Item Aethiopum iuxta Hesperium montem, stellarum modo campi noctu nitent. Similiter in Megalopolitanorum agro; tametsi interminus sit ille, iucundus, frondenque densi supra se nemoris non adurens. Et iuxta gelidum fontem sem-

per ardens Nymphaei crater dira Apolloniatis suis portendit, ut Theopompus tradidit. Augetur imbris, egeritque bitumen temperandum fonte illo ingustabili: alias omni bitumine dilutius. Sed quis haec miretur? in medio mari Hiera insula Aeolia iuxta Italiam cum ipso mari arsit per aliquot dies sociali bello, donec legatio Senatus piavit. Maximo tamen ardet incendio Theon ochema dictum, Aethiopum iugum, torrentesque Solis ardoribus flammis egerit. Tot locis, tot incendiis rerum natura terras cremat.

CXI. Praeterea cum sit huius unius elementi ratio foecunda, seque ipsa pariat, et minimis crescat scintillis, quid fore putandum est in tot rogis terrae? Quae est illa natura, quae voracitatem in toto mundo avidissimam sine damno sui pascit? Addantur iis sidera innumera, ingensque Sol. Addantur humani ignes, et lapidum quoque insiti naturae, attrita inter se ligna, iam nubium et origines fulminum. Excedit profecto omnia miracula, ullum diem fuisse, quo non cuncta conflagrarent: cum specula quoque concava adversa Solis radiis facilius etiam accendant, quam ullus alius ignis. Quid quod innumerae parvi, sed naturales scatent? In Nymphaeo exit e petra flamma, quae pluviis accenditur. Exit et ad aquas Scantias. Haec quidem invalida, cum transit, nec longe in alia materia durans. Viret aeterno hunc fontem igneum contegens fraxinus. Exit in Mutinensi agro statis Vulcano diebus. Reperitur apud auctores, subiectis Ariciae arvis, si carbo deciderit, ardere terram. In agro Sabino et Sidicino unctum flagrare lapidem. In Salentino oppido Egnatia, imposito ligno in saxum quoddam ibi sacrum, protinus flammam exsistere. In Laciniae lunonis ara sub dio sita, cinerem immobilem esse, perflantibus undique procellis.

Quin et repentinis exsistere ignes, et in aquis, et in corporibus etiam humanis. Trasymenum lacum arsisse totum: Servio Tullio dormienti in pueritia, ex capite flammam emicuisse: L. Marcio in Hispania interemptis Scipionibus concionanti, et milites ad ultionem exhortanti, arsisse simili modo, Valerius Antias narrat. Plura mox et distinctius; nunc enim quadam mixtura rerum omnium exhibentur miracula. Verum egressa mens interpretationem naturae, festinat legentium animos per totum orbem velut manu ducere.

CXII. Pars nostra terrarum, de qua memoro, ambientem (ut dictum est) Oceano velut innatans, longissime ab ortu ad occasum patet, hoc est, ab India ad Herculis columnas Gadibus sacratas, octuagies quinquies centena, sexaginta octo mill. pass. ut Artemidoro auctori placet. Ut vero Isidoro, nonagies octies centena, et decem et octo M. Artemidorus adicit amplius, a Gadibus circuitu sacri promontorii ad promontorium Artabrum, quo longissime fons procurrit Hispaniae, CCCXCII. Id mensurae duplici currit via. A Gange amne ostioque eius, quo se in Roum Oceanum effundit, per Indiam Parthyenemque ad Myriandrum urbem Syriac, in Issico sinu positam, quinquagies bis centena, quindecim M. pass. Inde proxima navigatione Cyprum Insulam, Pataram Lyciae, Rhodum, Astypalaeam in Carpathio mari insulas, Laconicae Taenarum, Lilybaeum Siciliae, Calarim Sardiniae, vicies et semel centena, tria M. pass. Deinde Gades duodecies centena, et quinquaginta M. pass. Quae mensura universa ab eo mari efficit octogies quinquies centena, LXVIII M. pass.

Alia via, quae certior, itinere terreno maxime patet, a Gange ad Euphratem amnem quinquagies et semel centena M. pass. et LXIX. Inde Cappadociae Mazaca, CCCXIX. M. Inde per Phrygiam, Cariam, Ephesum, CCCXV M. ab Epheso per Aegaeum pela-

gus Delum, CC. Isthmum, CCXII quingenti. Indo terra, et Lechaico mari et Corinthiaco sinu Patras Peloponnesi, XC M. Leucadem LXXXVII millia quingenti: Corcyram totidem: Acrocerania centum triginta duo millia quingenti: Brundisium LXXXVII millia quingenti: Romam CCCLX millia. Alpes usque ad Scingomagum vicum DXIX. Per Galliam ad Pyrenaeos montes Illiberim DCCCCXXVII. Ad Oceanum et Hispaniae oram CCCXXXI. Traiectu Gadis septem millia quingenti. Quae mensura Artemidori ratione efficit octuagies novies centena, XXXXV.

Latitudo autem terrae a meridiano situ ad septemtrionem, dimidio fere minor colligitur, quadragies quater centena LXXXX millia. Quo palam fit, quantum et hinc vapor abstulerit, et illinc rigor. Neque enim deesse arbitror terris, aut non esse globi formam; sed inhabitabilia utrinque incomperta esse. Haec mensura currit a litore Aethiopici Oceani, qua modo habitatur, ad Meroen, decies centena millia. Inde Alexandriam, duodecies centena millia quinquaginta. Rhodum, DLXIII. Gnidum, LXXXVII millia quingenti. Con, XXV millia. Samum, C millia. Chium, LXXXXIV millia. Mitylenen, LXV millia. Tenedon, XCIV millia. Sigeum promontorium, XII millia quingenti. Os Ponti, CCCXII millia, quingenti. Carabim promontorium, CCCL. Os Maeotidis, CCXII millia, quingenti. Ostium Tanais, CCLXXV mill. qui cursus compendiis maris brevior fieri potest, LXXXIX mill. Ab ostio Tanais nihil modicum diligentissimi auctores fecere: Artemidorus ulteriora incomperta existimavit, cum circa Tanaim Sarmatarum gentes degere fateretur ad septemtriones versas. Isidorus adiecit duodecies centena millia quinquaginta, usque ad Thulen: quae coniectura divinationis est. Ego non minore, quam proxime dicto spatio, Sarmatarum fines nosci intelligo. Et alioquin quantum esse debet, quod innumerae gentes subinde sedem mutantes capiat? Unde ulteriorem mensuram inhabitabilis plagae multo esse maiorem arbitror. Nam et a Germania immensas insulas non pridem compertas, cognitum habeo.

De longitudine ac latitudine haec sunt, quae digna memoratu putem. Universum autem hunc circuitum Eratosthenes, in omnium quidem literarum subtilitate, et in hac utique praeter ceteros solers, quem cunctis probari video, ducentorum quinquaginta duorum millium stadium prodidit. Quae mensura Romana computatione efficit trecenties quindecies centena millia pass. Improbum ausum: verum ita subtili argumentatione comprehensum, ut pudeat non credere. Hipparchus et in coarguendo eo, et in reliqua omni diligentia mirus, adiecit stadiorum paulo minus XXV millia.

Alia Dionysodoro fides: neque enim subtraham exemplum vanitatis Graecae maximum. Melius hic fuit, Geometrica scientia nobilis. Senecta diem obiit in patria. Funus duxere ei propinquae, ad quas pertinebat hereditas. Eae cum secutis diebus iusta peragerent, invenisse dicuntur in sepulcro epistolam Dionysodori nomine ad superos scriptam: Pervenisse eum a sepulcro ad infimam terram, esseque eo stadiorum quadraginta duo millia. Nec defuere Geometrae, qui interpretarentur, significare epistolam, a medio terrarum orbe missam, quo deorsum ab summo longissimum esset spatium, et idem pilae medium. Ex quo consecuta computatio est, ut circuitu esse ducenta quinquaginta duo millia stadiorum pronuntiarent.

CXIII. Harmonica ratio, quae cogit rerum naturam sibi ipsam congruere, addit huic mensurae stadiorum XII millia; terramque nonagesimam sextam totius mundi partem facit.

C. PLINII SECUNDI
NATURALIS HISTORIAE
LIBER III.

Hactenus de situ, et miraculis terrae, aquarumque, et siderum, ac ratione universitatis, atque mensura. Nunc de partibus: quanquam infinitum id quoque existimatur, nec temere sine aliqua reprehensione tractatum: haud ullo in genere venia iustiore, si modo minime mirum est, hominem genitum non omnia humana novisse. Quapropter auctorem neminem unum sequar; sed ut quemque verissimum in quaque parte arbitror. Quoniam commune ferme omnibus fuit, ut eos quisque diligentissime situs diceret, in quibus ipse prodebat: ideo nec culpabo, aut coarguam quenquam. Locorum nuda nomina, et quanta dabitur brevitate ponentur, claritate causisque dilatis in suas partes: nunc enim sermo de toto est. Quare sic accipi velim, ut si vidua fama sua nomina, qualia fuere primordio ante res ulla gestas, nuncupentur; et sit quaedam in his nomenclatura quidem, sed mundi rerumque naturae.

Terrarum orbis universus in tres dividitur partes, Europam, Asiam, Africam. Origo ab occasu Solis et Gaditano freto, qua irrumpens Oceanus Atlanticus in maria interiora diffunditur. Hinc intranti dextra Africa est, laeva Europa: inter has Asia est. Termini amnes, Tanaïs, et Nilus. Quindecim M. pass. in longitudinem, quas diximus, fauces Oceani patent, quinque M. in latitudinem, a vico Mellaria Hispaniae ad promontorium Africae Album, auctore Turrano Gracili iuxta genito. T. Livius, ac Nepos Cornelius latitudinis tradiderunt, ubi minus, VII M. pass. ubi vero plurimum, X M. Tam modico orae tantum immensa aequorum vastitas panditur. Nec profunda altitudo miraculum minuit. Frequentes quippe taeniae candicantis vadi carinas territant. Qua de causa Limen interni maris multi eum locum appellaverunt. Proximis autem faucibus utrinque impositi montes coercent claustra: Abila Africae, Europae Calpe, laborum Herculis metae. Quam ob causam indigenae columnas eius Dei vocant: creduntque perussas exclusa antea admisisse maria, et rerum naturae mutasse faciem.

I. Primum ergo de Europa altrice victoris omnium gentium populi, longeque terrarum pulcherrima, quam plerique merito non tertiam portionem fecere, verum aequam; in duas partes, ab amne Tanaï ad Gaditanum fretum, universo orbe diviso. Oceanus hoc quod dictum est spatio Atlanticum mare infundens, et avido meatu terras, quaecunque venientem expavere, demergens: resistentes quoque flexuoso litorum anfractu lambit: Europam vel maxime recessibus crebris excavans; sed in quatuor praecipuos sinus. Quorum primus a Calpe Hispaniae extremo (ut dictum est) monte, Locros et Brutium usque promontorium immenso ambitu flectitur.

II. In eo prima Hispania terrarum est, ulterior appellata, eadem Baetica. Mox a fine Urgitano citerior, eademque Tarraconensis ad Pyrenaea iuga. Ulterior in duas, per longitudinem, provincias dividitur. Siquidem Baeticae latere septentrionali praetenditur Lusitania, amne Ana discreta. Ortus hic

Laminitano agro citerioris Hispaniae: et modo se in stagna fundens, modo in angustias resorbens, aut in totum cuniculis condens, et saepius nasci gaudens, in Atlanticum Oceanum effunditur. Tarraconensis autem hinc affixa Pyrenaeo, totoque eius latere decurrens, et simul ad Gallicum Oceanum Iberico a mari transversa se pandens, Solorio monte, et Oretanis iugis, Carpetanisque, et Asturum, a Baetica atque Lusitania distinguitur.

III. Baetica, a flumine eam mediam secante cognominata, cunctas provinciarum diviti cultu, et quodam fertili ac peculiari nitore praecedat. Iuridici conventus ei quatuor, Gaditanus, Cordubensis, Astigitanus, Hispalensis. Oppida omnia numero CLXXV. In iis coloniae IX, municipia XVIII. Latio antiquitus donata XXIX, libertate VI, foedere III, stipendiaria CXX. Ex his digna memoratu, aut Latiali sermone dictu facilia, a flumine Ana, litore Oceani, oppidum Onoba, Aestuaria cognominatum: Interfluentes, Luxia, et Urium: Arenae montes: Baetis fluvius: Litus Coreense inflexo sinu; cuius ex adverso Gades, inter insulas dicendae. Promontorium Iunonis, portus Baesippo. Oppida: Belon, Mellaria: fretum ex Atlantico mari. Carteia, Tartessos a Graecis dicta. Mons Calpe. Dein litore interno oppidum Barbesula cum fluvio. Item Salduba: oppidum Suel: Malaca cum fluvio, foederatorum. Dein Maenoba cum fluvio. Sexti Firmum cognomine Iulium, Selambina, Abdera. Murgis Baeticae finis. Oram eam universam originis Poenorum existimavit M. Agrippa. Ab Ana autem Atlantico Oceano obversa Bastulorum Turdulorumque est. In universam Hispaniam M. Varro pervenisse Iberos et Persas, et Phoenicias, Celtasque, et Poenos tradit. Lusum enim Liberi patris, aut Lysam cum eo bacchantem nomen dedisse Lusitaniae, et Pana praefectum eius universae. At quae de Hercule ac Pyrene, vel Saturno traduntur, fabulosa in primis arbitror.

Baetis in Tarraconensis provinciae, non ut aliqui dixerunt, Mentesa oppido, sed Tugiensi exoriens saltu, iuxta quem Tader fluvius, qui Carthaginensem agrum rigat, Ilorci refugit Scipionis rogam: versusque in occasum, Oceanum Atlanticum provinciam adoptans petit, modicus primo, sed multorum fluminum capax, quibus ipse famam aquasque aufert. Baeticae primum ab Ossigitania infusus, amoenos blandos alveo crebris dextra laevaque accollitur oppidis.

Celeberrima inter hunc et Oceani oram in mediterraneo Segeda, quae Augurina cognominatur: Iulia, quae Fidentia: Urgao, quae Alba: Ebura, quae Cerealis: Iliberi, quod Liberrini: Ilipula, quae Laus: Astigi, quod Iulenses: Vesci, quod Faventia: Singili, Attegua, Arialdunum, Agla minor, Baebro, Castra vinaria, Episibrium: Hippo nova, Illurco, Osca, Escua, Succubo, Nuditano, Tuati vetus; omnia Bastitaniae vergentis ad mare, conventus vero Cordubensis. Circa flumen ipsum, Ossigi, quod cognominatur Laconicum: Iliturgi, quod Forum Iulium: Ipasturgi, quod Triumphale: Sitia: et XIV M. pas-

suam remotum in mediterraneo, Obulco, quod Pontificense appellatur. Mox Ripepora foederatorum, Sacfli Martialis, Onoba. Et dextra, Corduba, colonia Patriciae cognomine: inde primum navigabili Baeti. Oppida: Carhulo, Decuma: fluvius Singulis, eodem Baetis latere incedens. Oppida Hispalensis conventus: Celti, Arua, Canama, Evia, Ilipa cognomine Ilia: Italica. Et a laeva, Hispalis colonia, cognomine Romulensis. Ex adverso oppidum Osset, quod cognominatur Iulia Constantia: Vergentum, quod Iulii Genius: Oripo, Caura, Siarum. Fluvius Menoba, et ipse a dextro latere infusus. At inter aestuaria Baetis, oppidum Nebrissa, cognomine Veneria, et Colobona. Coloniae: Asta, quae Regia dicitur: et in mediterraneo Asido, quae Caesariana.

Singulis fluvius in Baetin, quo dictum est ordine, irrumpens, Astigitanam coloniam alluit, cognomine Augustam Firmam, ab ea navigabilis. Huius conventus sunt reliquae coloniae immunes: Tucci, quae cognominatur Augusta Gemella: Itucci, quae Virtus Iulia: Attubi, quae Claritas Iulia: Urso, quae Genua Urbanorum: inter quae fuit Munda cum Pompeii filio capta. Oppida libera: Astigi vetus, Ostippo. Stipendiaria: Callet, Calucula, Castra gemina, Ilipula minor, Merucra, Sucrana, Obulcula, Oningis. Ab ora venienti prope Menobam amnem et ipsum navigabilem, haud procul accolunt Alontigiceli, Alontigi.

Quae autem regio a Baeti ad fluvium Anam tendit extra praedicta, Baeturia appellatur, in duas divisa partes, totidemque gentes: Celticos, qui Lusitaniam attingunt, Hispalensis conventus: Turdulos, qui Lusitaniam et Tarraconensem accolunt, intra Cordubam petunt. Celticos a Celtiberis ex Lusitania advenisse manifestum est, sacris, lingua, oppidorum vocabulis, quae cognominibus in Baetica distinguuntur: Seriae adicitur Fama Iulia: Nertobrigae, Concordia Iulia: Segidae, Restituta Iulia: Contributae Iulia, Ucalunium, quae et Turiga nunc est: Laconimurgi, Constantia Iulia: Terebisus Fortunales, et Callensibus Emanici. Praeter haec in Celtica, Acinippo, Arunda, Arunci, Turobrica, Lastigi, Alpessa, Saepone, Serippo. Altera Baeturia, quam diximus Turdulorum, et conventus Cordubensis, habet oppida non ignobilia: Arsam, Mellariam, Mirobricam: regionis Osintiadiis, Sisaonem.

Gaditani conventus: civium Romanorum Regina: Latinorum, Regia Carissa, cognomine Aurelia: Urgia cognominata Castrum Iulium: item Caesaris Salutariensis. Stipendiaria: Besaro, Belippo, Barbesula, Lacippo, Haesippo, Callet, Cappagum, Oleastro, Itucci, Brana, Lacibi, Saguntia, Andorisa.

Porro longitudinem universam eius prodidit M. Agrippa CCCCLXV. passuum: latitudinem CCLVII M. sed cum termini Carthaginem usque procederent: quae causa magnos errores computatione mensurae saepius parit, alibi mutato provinciarum modo, alibi itinerum auctis aut diminutis passibus. Incubere maria tam longo aevo, alibi processere litora, torsere se fluminum aut correxere flexus. Praeterea aliunde aliis exordium mensurae est, et alia meatus: ita fit, ut nulli duo concinant. Baeticae longitudo nunc a Castulonis oppidi fine Gades, CCL M. et a Murgi maritima ora XXV M. pass. amplior. Latitudo a Carteiana ora CCXXXVI M. pass. Agrippam quidem in tanta viri diligentia, praeterque in hoc opere cura, cum orbem terrarum orbi spectandum propositurus esset, errasse quis credat, et cum eo Divum Augustum? Is namque complexam eum porticum ex destinatione et commentariis M. Agrippae a sorore eius inchoatam peregit.

IV. Citerioris Hispaniae, sicut complurium pro-

vinciarum, aliquantum vetus forma mutata est: utpote cum Pompeius Magnus trophaeis suis, quae stangebant in Pyrenaeo, DCCCLXXVI oppida ab Alpibus ad fines Hispaniae ulterioris in ditionem a se redacta testatus sit. Nunc universa provincia dividitur in conventus septem: Carthaginensem, Tarraconensem, Caesar-Augustanum, Cluniensem, Asturum, Lucensem, Bracarum. Accedunt insulae, quarum mentione seposita, praeter civitates contributas aliis CCXCIV, provincia ipsa continet oppida CLXXIX. In iis colonias XII, oppida civium Romanorum XIII. Latinorum veterum XVIII, foederatorum unum, stipendiaria CXXXV.

Primi in ora Bastuli: post eos, quo dicitur ordine, intus recedentes Montesani, Oretani, et ad Tagum Carpetani: iuxta eos Vaccae, Vectones, et Celtiberi Arevaci. Oppida orae proxima: Urcei, adscriptumque Baeticae Barea: regio Mavitanica, mox Deitanica, dein Contestanica: Carthago nova, colonia: cuius a promontorio quod Saturni vocatur, Caesarum Mauritaniae urbem CLXXXVII M. pass. traiecit. Reliqua in ora: flumen Tader, colonia immunitas Illici, unde Illicitanus sinus. In eam contribuantur Icositani. Mox Latinorum Lucentum, Dianium stipendiarium: Sucro fluvius, et quondam oppidum, Contestanicae finis. Regio Edetanica amoenio praetendente se stagno, ad Celtiberos recedens. Valentia colonia, III M. pass. a mari remota: flumen Turium, et tantundem a mari Saguntum, civium Romanorum oppidum, fide nobile: flumen Uduba: regio Illegonium. Iherus amnis navigabili commercio dives, ortus in Cantabris, haud procul oppido Juliobrica, per CCCCL M. pass. fluens: navium per CCLX M. a Varrina oppido capax: quem propter universam Hispaniam Graeci appellare Iberiam. Regio Cossetanica, flumen Subi: colonia Tarraco, Scipionum opus, sicut Carthago Poenorum. Regio Illegitum, oppidum Subur: flumen Rubricatum, a quo Laetani et Indigetes. Post eos, quo dicitur ordine, intus recedentes radice Pyrenaei, Ausetani, Lacetani: perque Pyrenaeum Cerretani, dein Vascones. In ora autem colonia Barcino, cognomine Faventia. Oppida civium Romanorum: Baetulo, Iluro: flumen Larnum: Blandae: flumen Alba: Emporiae: geminum hoc, veterum incolarum, et Graecorum, qui Phocaensium fuere soboles. Flumen Tichis. Ab eo Pyrenaea Venus in latere promontorii altero, XL M.

Nunc per singulos conventus reddentur insignia praeter supra dicta. Tarracone disceptant populi XLIII, quorum celeberrimi, civium Romanorum Dertusani, Bisgargitani: Latinorum, Ausetani, Cerretani, qui Iuliani cognominantur, et qui Augustani: Edetani, Gerundenses, Gessoriensis: Teari, qui Iulienses. Stipendiariorum: Aquicaldenses, Onenses, Baeculonenses.

Caesar-Augusta colonia immunitas, amne Ibero affusa, ubi oppidum ante vocabatur Salduba, regionis Edetanicae, recipit populos CLII. Ex his civium Romanorum Belitanos, Celsenses, ex colonia: Calaguritanos, qui Nassici cognominantur: Ilerdenses, Surdaonum gentis; iuxta quos Sicoris fluvius: Oscenses, regionis Vescitanicae: Turiasonenses, Latinorum veterum: Cascantenses, Ergavicenses, Gracuritanos, Leonicensis, Ossigerdenses. Foederatos, Tarragenses. Stipendiarios: Arcobricenses, Andolgenses, Arocelitanos, Bursanenses, Calaguritanos qui Fibularense cognominantur, Complutenses, Carenses, Cincenses, Cortonenses, Damanitanos, Larnenses, Lursenses, Lumberitanos, Lacetanos, Lubienses, Pompelonenses, Segienses.

Carthaginem conveniunt populi LXV, exceptis insularum incolis. Ex colonia Accitana Gemellenses, et Libisosona cognomine Foro-Augustana, quibus duabus ius Italiae datum: ex colonia Salariae oppidani Latii veteris Castulonenses, qui Caesari Ve-

sales appellantur: Setabitani, qui Augustani: Valerianenses. Stipendiariorum autem celeberrimi: Alabanenses, Bastitani, Consaburenses, Dianenses, Egelestani, Illocritani, Laminiani, Mentisani qui et Oritani, Mentisani qui et Bastuli, Oretani qui et Germani cognominantur: caputque Celtiberiae Segobrigenses: Carpetaniae, Toletani Tago flumini impositi: dein Viatienses, et Virgilienses.

In conventum Cluniensem Varduli ducunt populos XIV, ex quibus Albanenses tantum nominare libeat: Turmodigi quatuor, in quibus Segisamonenses, Segisameiulienses. In eundem conventum Carietes et Veanenses quinque civitatibus vadunt, quarum sunt Velientes. Eodem Pelendones Celtiberorum, quatuor populis: quorum Numantini fuere clari: sicut in Vaccacorum XVII civitatibus, Intercatienses, Palantini, Lacobricenses, Caucenses. Nam in Cantabricis VII populis, Iulobrica sola memoratur. In Autrigonum decem civitatibus, Tritium, et Virovesca. Arevacis nomen dedit fluvius Arevia. Horum sex oppida: Saguntia, et Uxama, quae nomina crebro aliis in locis usurpantur: praeterea Segovia, et nova Augusta, Termes, ipsaque Clunia Celtiberiae finis. Ad Oceanum reliqua vergunt, Vardulique ex praedictis, et Cantabri.

Iunguntur his Astorum XXII populi, divisi in Augustanos, et Transmontanos, Asturica urbe magnifica. In his sunt Cigurri, Paesici, Lancenses, Zoelae. Numerus omnis multitudinis ad CCXL M. liberorum capitum.

Lucensis conventus populorum est XVI, praeter Celticos, et Leunos, ignobilium ac barbarae appellationis: sed liberorum capitum ferme CLXVI M.

Simili modo Bracarum XXIV civitates CLXXV M. capitum: ex quibus praeter ipsos Bracaros, Bibali, Coelerini, Gallacci, Hequaesi, Limici, Querquerni, citra fastidium nominentur.

Longitudo citerioris Hispaniae est, ad finem Castulonis a Pyrenaeo, sexcenta septem M. pass. et ora paulo amplius. Latitudo a Tarracoe ad litus Olaronis, CCCVII. Eradicibus Pyrenaei, ubi cuneatur angustis inter duo maria, paulatim deinde se pandens, qua contingit ulteriore Hispaniam, tantundem et amplius latitudinem adiicit. Metallis plumbi, ferri, acriis, argenti, auri, tota ferme Hispania scatur: Citerior et specularibus lapidibus: Bactica et margo. Sunt et marmorum lapicidinae. Universae Hispaniae Vespasianus Imperator Augustus iactatus procellis Reipublicae Latii ius tribuit. Pyrenaei montes Hispanias Galliasque determinant, promontoriis in duo diversa maria proiectis.

V. Narbonensis provincia appellatur pars Galliarum, quae interno mari alluitur, Braccata ante dicta, amne Varo ab Italia discreta, Alpiumque vel saluberrima Romano imperio iugis. A reliqua vero Gallia latere septentrionali, montibus Gebenna et Iura: agrorum cultu, viorum, morumque dignatione, amplitudine opum, nulli provinciarum postferenda, breviterque Italia verius quam provincia. In ora regio Sardonum, intusque Consuaranorum. Flumina: Tecum, Vernodubrum. Oppida: Illiberis, magnae quondam urbis tenuae vestigium: Ruscino, Latinorum. Flumen Atax a Pyrenaeo Rubrensem permeans lacum: Narbo Martius, Dacumanorum colonia, XII M. pass. a mari distans, Flumina: Arauria, Liria. Oppida de cetero rara, praeiacentibus stagnis: Agatha quondam Massiliensium, et regio Volcarum Tectosagum: atque ubi Rhoda Rhodiorum fuit: unde dictus multo Galliarum fertilissimus Rhodanus amnis, ex Alpibus se rapiens per Lemannum lacum, aegrumque deferens Arasim, neo minus seipso torrentes Isaram, et Druentiam Libyca appellantur. duo eius ora modica: ex his alterum Hispaniense, alterum Metapinum: tertium, idemque amplius.

PLIN. HIST. NATUR.

num, Massilioticum. Sunt auctores, et Heraealean oppidum in ostio Rhodani fuisse.

Ultra, fossae ex Rhodano C. Marii opere, et nomen insignes: Stagnum, Mastramela: oppidum, Maritima Avaticorum: superque campi lapidei, Herculis proeliorum memoria: Regio Anatiliorum: et intus Desuviatum, Cavarumque. Rursum a mari Tricorium: et intus Tricollorum, Vocontiorum, et Segovellianorum: mox Allobrogum. At in ora Massilia Graecorum, Phocaeensium, foederata. Promontorium Zao: Citharista portus. Regio Camatelliorum. Dein Suelteri, supraque Verrucini. In ora autem Athenopolis Massiliensium, Forum Iulii Octavianorum colonia, quae Pacensis appellatur, et Classica: amnis in ea Argenteus. Regio Oxubiorum, Ligaunorumque: super quos Suetri, Quaristes, Aduicates. At in ora oppidum Latinum Antipolis. Regio Deciatium: amnis Varus, ex Alpium monte Cema profusus.

In mediterraneo coloniae: Arelate Sextanorum, Peterrae Septimanorum, Arausio Secundanorum. In agro Cavarum Valentia, Vienna Allobrogum. Oppida Latina: Aquae Sextiae Salluviorum, Avenio Cavarum, Apta Iulia Vulgentium, Alebece Reiorum Apollinarium, Alba Helvorum, Augusta Tricastinorum: Anatilia, Aeria, Bormanni, Comacina, Cabellio, Carcasum Volcarum Tectosagum: Cessero, Carpentoracte Meminorum: Ceniceses, Cambolectri, qui Atlantici cognominantur: Forum Voconii, Glanum Livii, Lutevani, qui et Foroneronienses: Nemausum Arecomicorum, Piscennae, Ruteni, Sana-genses, Tolosani Tectosagum, Aquitaniae contermini: Tasconi, Tarusconenses, Umbranici: Vocontiorum civitatis foederatae duo capita, Vasio, et Lucus Angusti. Oppida vero ignobilia XIX, sicut XXIV Nemausiensibus attributa. Adiecit fortissimae Galba Imperator ex Inalpinis Avanticos, atque Bodonticos: quorum oppidum Dinia. Longitudinem provinciae Narbonensis CCLXX M. pass. Agrippa tradit, latitudinem CCXLVIII.

VI. Italia dehinc, primique eius Ligures: mox Etruria, Umbria, Latium, ubi Tiberina aestia, et Roma terrarum caput, XVI M. pass. intervallo a mari. Volcorum postea litus, et Campaniae: Picentinum inde, ac Lucanum, Brutianumque, quo longissime in meridiem, ab Alpium fine, lunatis iugis in maria excurrit Italia. Ab eo Graeciae ora, mox Salentina, Pediculi, Apuli, Peligni, Frentani, Marrucini, Vestini, Sabini, Picentes, Galli, Umbri, Etrusci, Veneti, Carni, lapides, Istri, Liburni. Nec ignoro, ingrati ac segnis animi existimari posse merito, si breviter atque in transcurso ad hunc modum dicatur terra, omnium terrarum aliam eadem et parens: numine Deum electa, quae caelum ipsum clarius faceret, sparsa congregaret imperia, ritusque mollioret, et tot populorum discordes ferasque linguas, sermonis commercio contraheret: colloquia, et humanitatem homini daret: breviterque, una cunctarum gentium in toto orbe patria fieret. Sed quid agam? Tanta nobilitas omnium locorum, (quos quis attigerit!) tanta rerum singularum populorumque claritas tenet. Urbs Roma, vel sola in ea, et digna tam festa cervicis facies, quo tandem narrari debet opere? Quaher Campaniae ora per se, felixque illa ac beata amoenitas? ut palam sit, uno in loco gaudentis opus esse naturae. Iam vero tota ea vitalis ac perennis salubritatis caeli temperies, tam fertiles campi, tam aprici colles, tam innoxii saltus, tam opaca nemora, tam munifica silvarum genera, tot montium afflatus, tanta frugum et vitium olearumque fertilitas, tam nobilia pecori velfera, tot optima tauris colla, tot lacus, tot amnium fontiumque ubertas, totam eam perfundens, tot maria, portas, gremiumque terrarum commercio patens undique: et tanquam ad iuvandos mortales, ipsa avida in maria procurrens

Neque ingenia, ritusque, ac viros, et lingua manue superatas commemoro gentes. Ipsi de ea iudicare Graeci, genus in gloriam suam effusissimum, quotam partem ex ea appellando Graeciam magnam? Nimirum id, quod in mentione caeli fecimus, hac quoque in parte faciendum est, ut quasdam notas ac pauca sidera attingamus. Legentes tantum, quaeso, meminerint, ad singula toto orbe edisserenda festinari.

Est ergo folio maxime querno assimilata, multo proceritate amplior, quam latitudine: in laeva se flectens cacumine, et Amazonicae figura desinens parmae, ubi a medio excursu Cocinthos vocatur, per sinus lunatos duo cornua emittens, Leucopetram dextera, Lacinium sinistra. Patet longitudine ab Alpino fine Praetoriae Augustae, per Urbem Capuamque cursu meante, Rhegium oppidum in humero eius situm, a quo veluti cervicis incipit flexus, decies centena et viginti millia passuum: multoque amplior mensura fieret Lacinium usque, ni talis obliquitas in latius digredi videretur. Latitudo eius varia est: CCCCX millium inter duo maria, inferum et superum, amnesque Varum atque Arsiam: mediae, atque ferme circa urbem Romam, ab ostio Aterni amnis in Adriaticum mare influentis, ad Tiberina ostia, CXXXVI, et paulo minus a Castro novo Adriatici maris Alsium ad Tuscanum aequor, haud ullo inde loco CCC in latitudinem excedens. Universae autem ambitus a Vuro ad Arsiam tricies centena, et quinquaginta novem millia passuum efficit.

Abest a circumdatiis terris, Istria ac Liburnia quibusdam locis centena M. pass. Ab Epiro et Illyrico quinquaginta. Ab Africa minus CC, ut auctor est M. Varro. Ab Sardinia CXX M. Ab Sicilia M. CCCC. A Corsica minus LXXX. Ab Issa quinquaginta. Incedit per maria caeli regione ad meridiem quidem: sed si quis id diligenti subtilitate exigit, inter sextam horam primamque brumalem. Nunc ambitum eius, urbesque enumerabimus. Qua in re praefari necessarium est, auctorem nos Divum Augustum secuturos, descriptionemque ab eo factam Italiae totius in regiones XI. sed ordine eo, qui litorum tractu fiet: urbium quidem vicinitates oratione utique praepropera servari non posse: itaque interiori in parte digestionem in literas eiusdem nos secuturos, coloniarum mentione signata, quas ille in eo prodidit numero. Nec situs originisque persequi facile est, Ingaunis Liguribus (ut ceteri omittantur) agro tricies dato.

VII. Igitur ab amne Varo Nicaea oppidum a Massiliensibus conditum: fluvius Padus: Alpes, populi que Inalpinii multis nominibus, sed maxime Capillati: oppidum Vedianorum civitatis Cemelion: portus Herculis Monoeci, Ligustica ora. Ligurum celeberrimi ultra Alpes Salluvii, Deciates, Oxybii: citra, Veneni, et Caturigibus orti Vagienni, Statyelli, Vibelli, Magelli, Euburates, Casmonates, Veliates, et quorum oppida in ora proxima dicemus. Flumen Retuba, oppidum Albium Intemelium: flumen Merula, oppidum Albium Ingaunum: portus Vadum Sabatium: flumen Porcifera, oppidum Genua: fluvius Feritor, portus Delphini: Tigulia intus: Segesta Tiguliorum: flumen Macra, Liguria finis. A tergo autem supra dictorum omnium Apenninus mons Italiae amplissimus, perpetuis iugis ab Alpibus tendens ad Siculum fretum. Ab altero eius latere ad Padum amnem Italiae ditissimum, omnia nobilibus oppidis nitent: Libarna, Dertona colonia, Iria, Barderate, Industria, Pollentia Carrea, quod Potentia cognominatur: Forofulvi, quod Valentium: Augusta Vagiennorum, Alba Pompeia, Asta, Aquis Statyellorum. Haec regio ex descriptione Augusti nona est. Patet ora Liguria inter amnes Varum et Macram, CCXI M. passuum.

VIII. Adnectitur septimae, in qua Etruria est, ab amne Macra, ipsa mutatis saepe nominibus. Umbros inde exegere antiquitus Pelasgi: hos Lydi, a quorum rege Tyrreni, mox a sacrificio ritu, lingua Graecorum Thusci sunt cognominati. Primum Etruriae oppidum Luna portu nobile. Colonia Luca a mari recedens, propiorque Pisae inter amnes Ausserem et Arnun, ortae a Pelope Pisisque, sive a Teutanis, Graeca gente. Vada Volaterrana: fluvius Cecinna, Populonium Etruscorum quondam hoc tantum in litore. Hinc amnes Prille, mox Umbro navigiorum capax, et ab eo tractus Umbriae, portusque Telamon: Cossa Volcentium a populo Romano deducta: Graviscae, Castrum novum, Pyrgi. Caeretanis amnis, et ipsum Caere intus M. passuum quatuor, Agylla a Pelasgis conditoribus dictum: Alsium, Fregennae. Tiberis amnis a Macra CCLXXXIV M. pass. Intus coloniae: Falisca Argis orta (ut auctor est Cato,) quae cognominatur Etruscorum, Lucus Feroniae, Rusellana, Senensis, Sutrina. De cetero Aretini veteres, Aretini Fidentis, Aretini Juliensis, Amitinenses, Aquenses cognomine Taurini, Blerani, Cortonenses, Capenates, Clusini novi, Clusini veteres, Flumentini praefluenti Arno appositi, Fesulae, Ferentinum, Fescennia, Hortanum, Herbanum, Nepet, Novem pagi, Praefectura Claudia Foroclodii, Pistorium, Perusia, Suanenses, Saturnini, qui ante Aurinini vocabantur, Subertani, Statones, Tarquinienses, Tuscanienses, Vetulonienses, Veientani, Vesentini, Volaterrani, Volcentini cognomine Etrusci, Volsinienses. In eadem parte oppidorum veterum nomina retinent agri, Crustuminus, Caletanus.

IX. Tiberis antea Tybris appellatus, et prius Albulus, e media fere longitudine Apennini, finibus Aretinorum profluit: tenuis primo, nec nisi piscinis corrivatus emissusque, navigabilis, sicuti Tina et Glanis influentes in eum, novenerunt ita conceptu dierum, si non adiuvent imbres. Sed Tiberis propter aspera et confragosa, ne sic quidem, praeterquam trabibus verius quam ratibus, longe meatibus fertur, per centum quinquaginta millia passuum non procul Tiferno, Perusiaque, et Ocriculo, Etruriam ab Umbria ac Sabinis: mox citra tredecim millia passuum Urbis, Veientem agrum a Crustumino, dein Fidenatem Latiumque a Vaticano dirimens: sed infra Aretinum Glanum duobus et quadraginta fluviis auctus, praecipuis autem Nare et Aniene, qui et ipse navigabilis Latium includit a tergo; nec minus tamen aquis ac tot fontibus in Urbem perductis: et ideo quamlibet magnarum navium ex Italo mari capax, rerum in toto orbe nascentium mercator placidissimus, pluribus prope solus, quam ceteri in omnibus terris amnes, accolitur, aspiciuntque villis. Nullique fluviorum minus licet, inclusis utrinque lateribus: nec tamen ipse pugnat, quamquam creber ac subitis incrementis, et nusquam magis aquis quam in ipsa Urbe stagnantibus. Quinimmo vates intelligitur potius ac monitor, auctu semper religiosus verius, quam saevus.

Latium antiquum a Tiberi Circeios servatum est, mille passuum quinquaginta longitudine. Tam tenuis primordii imperii fuisse radices. Colonis saepe mutatis, tenere alii aliis temporibus, Aborigines, Pelasgi, Arcades, Siculi, Aurunci, Rutuli. Et ultra Circeios Volsi, Osci, Ausones, unde nomen Latii processit ad Lirim amnem. In principio est Ostia, colonia a Romano rege deducta. Oppidum Laurentum, lucus Iovis Indigetis, amnis Numiclus, Ardea a Danae Persei matre condita. Dein quondam Aphrodisium, Antium colonia, Astura flumen et insula. Fluvius Nymphaeus, Clostra Romana. Circeii quondam insula immenso quidem mari circumdata, (ut creditur Homero) at nunc planitie. Mirum est, quod hac de re tradere hominum notitiae possumus. Theophrastus, qui primus externorum aliqua de Romanis diligentius scripsit: (nam Theopompus, ante quem ne-

mo mentionem habuit, Urbem dumtaxat a Gallis captam dixit: Clitarchus ab eo proximus, legationem tantum ad Alexandrum missam: hic iam plusquam et fama, Circeiorum insulae mensuram posuit stadia octoginta, in eo volumine, quod scripsit Nicodoro Atheniensium magistratu; qui fuit Urbis nostrae CCCCXI. anno. Quidquid est ergo terrarum, praeter decem millia passuum prope ambitus, adnexus insulae, post eum annum accessit Italiae.

Aliud miraculum: A Circeiis palus Pomptina est, quem locum XXXIII urbium fuisse Mucianus ter Consul prodidit. Dein flumen Usens, supra quod Terracina oppidum, lingua Volscorum Anxur dictum: et ubi fuere Amyclae, a serpentibus deletae. Dein locus speluncae, lacus Fundanus, Caieta portus. Oppidum Formiae, Hormiae prius olim dictum, ut existimare, antiqua Laestrygonum sedes. Ultra fuit oppidum Pyrae: colonia Minturnae, Lyri amne divisa, Glani appellato. Oppidum Sinuessa, extremum in adiecto Latio, quam quidam Sinopen dixere vocitatum.

Hinc felix illa Campania est. Ab hoc sinu incipiunt vitiferi colles, et temulentia nobilis succo per omnes terras inclyto, atque (ut veteres dixerunt) summum Liberi Patris cum Cerere certamen. Hinc Setini et Caecubi protenduntur agri. His iunguntur Falerni, Caleni. Dein consurgunt Massici, Gaurani, Surrentini montes. Ibi Labrini campi sternuntur, et in deliciis alicae populatur messis. Haec intora fontibus calidia rigantur: praeterque cetera si toto mari conchylio et pisce nobili annotantur. Nunquam generosior oleae liquor. Et hoc quoque certamen humanae voluptatis tenuere Osci, Graeci, Umbri, Thusci, Campani.

In ora Savo fluvius: Vulturum oppidum cum amne, Litterum, Cumae Chalcidensium, Misenum, portus Baiarum, Bauli, lacus Lucrinus et Avernum, iuxta quem Cimmerium oppidum quondam. Dein Puteoli, colonia Dicaearchia dicti: postque Phlegraeci campi, Acherusia palus Cumis vicina. Litore autem Neapolis Chalcidensium et ipsa, Parthenope a tumulo Sirenis appellata: Herculanium: Pompeii, haud procul aspectante monte Vesuvio, alluente vero Sarno amne: ager Nucernus: et novem millia passuum a mari, ipsa Nuceria. Surrentum cum promontorio Minervae, Sirenium quondam sede. Navigatio a Circeiis duodecoginta millia passuum patet. Regio ea a Tiberi prima Italiae servatur, ex descriptione Augusti.

Intus coloniae: Capua ab campo dicta, Aquinum, Suessa, Venafrum, Sora, Teanum Sidicinum cognomine, Nola. Oppida: Abellinum, Aricia, Alba longa, Accerani, Allifani, Atinates, Aletrinales, Anagnini, Atellani, Affilani, Arpinates, Auximates, Avelani, Alfaterni: et qui ex agro Latino, item Hernico, item Labicano cognominati: Bovillae, Calatiae, Casinum, Calenum, Capitulum Hernicum, Cereatini qui Mariani cognominantur: Corani a Dardano Troiano orti: Cubulterini, Castrimonieneses, Cingulani: Fabienses, in monte Albano: Foropolienses, ex Falerno: Frusinates, Ferentinates, Freginates, Fabraterni veteres, Fabraterni novi, Ficolenses, Foroppii, Forentani, Gabini, Interamnates Succasini, qui et Lirinales vocantur: Ilionenses, Lavini, Norbani, Nomentani, Praenestini, urbe quondam Stephane dicta, Privernates, Setini, Signini, Suessulani, Telini, Trebulani cognomine Balinienses, Trebani, Tusculani, Verulani, Veliterni, Ulubrenses, Ulvernates: superque Roma ipsa: cuius nomen alterum dicere, arcanis caerimoniarum nefas habetur: optimaque et salutari fide abolitum enuntiavit Valerius Soranus, luitque mox poenas. Non alienum videtur inserere hoc loco exemplum religionis antiquae, ob hoc maxime silentium institutae. Namque Diva Angerona, cui sacrificatur a. d. XII. Kalend. Ia-

uarii, ore obligato obsignatoque simulacrum habet.

Urbem tres portas habentem Romulus reliquit, aut (ut plurimas tradentibus credamus) quatuor. Moenia eius collegere ambitu Imperatoribus Censoribusque Vespasianis anno conditae DCCCXXVII pass. XIII M. CC. Complexa montes septem, ipsa dividitur in regiones quatuordecim, compita Larium CCLXV. Eiusdem spatium, mensura corrente a milliario, in capite Romani fori statuto, ad singulas portas, quae sunt hodie numero triginta septem, ita ut duodecim semel numerentur, praeterea quoque ex veteribus septem, quae esse desierunt, efficit passuum per directum XXX M. DCCLXV. Ad extrema vero tectorum cum castris Praetoris ab eodem milliario per vicos omnium viarum mensura colligit paulo amplius septuaginta millia passuum. Quod si quis altitudinem tectorum addat, dignam profecto aestimationem concipiat, fateaturque nullius urbis magnitudinem in toto orbe potuisse ei comparari. Clauditur ab oriente agger Tarquinii Superbi, inter prima operemirabili. Namque eum muris aequavit, qua maxime patebat aditu plano. Cetero munita erat praecelsis muris, aut abruptis montibus, nisi quod exspatiantia tecta multas addidere urbes.

In prima regione praeterea fuere: in Latio clara oppida, Satricum, Pometia, Scaptia, Pitulum, Politorium, Tellene, Tifata, Caenina, Ficana, Crustumerium, Ameriola, Medullia, Corniculum, Saturnia, ubi nunc Roma est: Antipolis, quod nunc Ianiculum in parte Romae: Antemnae, Camerium, Collatia, Amitinum, Norbe, Sulmo: et cum his carnem in monte Albano soliti accipere populi Albenses, Albani, Aesulani, Acienes, Abolani, Bubetani, Bolerani, Cusuetani, Coriolani, Fidenates, Foreti, Hortenses, Latinienses, Longulani, Manates, Macrales, Mutucumenses, Munienses, Numinienses, Olliculani, Ortulani, Pedani, Pollustini, Querquetulani, Sicani, Sisolenses, Tolerienses, Tutienses, Vimitellarii, Velenses, Venetulani, Vitellenses. Ita ex antiquo Latio LIII populi interiore sine vestigiis. In Campano autem agro Stabiae oppidum fuere usque ad Cn. Pompeium et L. Catonem Consules, pridie Kalend. Maii, quo die L. Sulla legatus bello sociali id delevit, quod nunc in villam abiit. Intercidit ibi et Taurania. Sunt et morientis Caesarii reliquiae. Praeterea auctor est Antias, oppidum Latinorum Apiolas captum a L. Tarquinio rege, ex cuius praeda Capitolium is inchoaverit. A Surrento ad Silurum amnem triginta millia passuum ager Picentinus fuit Tuscorum, templo Iunonis Argivae ab Iasone condito insignis. Intus oppidum Salerni, Picentia.

X. A Silaro regio tertia, et ager Lucanus Brutiusque incipit: nec ibi rara incolarum mutatione. Tenuerunt eam Pelasgi, Oenotrii, Itali, Morgetes, Siculi, Graeciae maxime populi: novissime Lucani a Samnitibus orti duce Lucio. Oppidum Paestum, Graecis Posidonia appellatum: sinus Paestanus: oppidum Helia, quae nunc Velia. Promontorium Palinurum: a quo sinu recedente traiectus ad columnam Rhegiam centum M. pass. Proximum autem huic flumen Melpes: oppidum Buxentum, Graece Pyxus: Laüs amnis: fuit et oppidum eodem nomine. Ab eo Brutium litus: oppidum Blanda, flumen Batum: portus Parthenius Phocensium: sinus Vibonensis, locus Clamptiae: oppidum Temsa, a Graecis Temese dictum: et Crotoniensium Terina, sinusque ingens Terinaeus. Oppidum Consentia, intus. In peninsula fluvius Acheron, a quo oppidani Acherontini. Hippon, quod nunc Vibonem Valentiam appellant: Portus Herculis, Metaurus amnis, Tauroentum oppidum, Portus Orestis, et Medma. Oppidum Scyllaeum, Cratais fluvius, mater (ut dixerunt) Scyllae. Dein columna Rhegia: Siculum fretum, ac duo adversa promontoria: ex Italia Caenys, ex Sicilia Pelorum, duodecim stadiorum intervallo. Unde Rhe-

gium duodecim M. D. pass. Inde Apennini silva Sicilia, promontorium Leucopetra XII M. pass. Ab ea Locri cognominati a promontorio Zephyrio, abest a Silaro CCCIII M. passuum.

Et includitur Europae sinus primus, in eoque maria nuncupantur: unde irrumpit Atlanticum, ab aliis magnum: qua intrat, Porthmos a Graecis, a nobis Gaditanum fretum: cum intravit, Hispanum, quatenus Hispanias illuit: ab aliis Ibericum, aut Balearicum: mox Gallicum ante Narbonensem provinciam: hinc Ligusticum. Ab eo ad Siciliam insulam Tuscum: quod ex Graecis alii Notium, alii Tyrrhenum, e nostris plurimi Inferum vocant. Ultra Siciliam ad Salentinos, Ausonium Polybius appellat. Eratosthenes autem inter ostium Oceani et Sardiniam quidquid est, Sardum. Inde ad Siciliam Tyrrhenum. Ab hac Cretum usque Siculum: ab ea Creticum.

XI. Insulae per haec maria primae omnium Pityusae a Graecis dictae, a frutice pineo: nunc Ebusus vocatur utraque, civitate foederata, angusto freto interfluente: patent XLVI M. pass. Absunt a Dianio septingentis stadiis: totidem Dianium per continentem a Carthagine nova. Tantundem a Pityusis in altum, Baleares duae, et Sucronem versus Colubraria. Baleares funda bellicosas, Graeci Gymnasias dixerunt. Maior centum mill. passuum longitudine, circuitu vero CCCLXXXV M. Oppida habet civium Romanorum Palmam et Pollentiam: Latina, Cinium, et Cunicum: et foederatum, Bocchorum fuit. Ab ea XXX M. pass. distat minor: longitudine, XL M. circuitu CL M. pass. Civitates habet, Iamnonem, Saniaerum, Magonem. A maiore XII M. pass. in altum abest Capraria, insidiosa naufragiis: et e regione Palmae urbis, Maenariae, ac Tiquadra, et parva Hannibalis. Ebusi terra serpentes fugat, Colubrariae parit. Ideo infesta omnibus, nisi Ebusitanam terram inferentibus. Graeci Ophiusam dixerunt. Cuniculos Ebusus gignit, populates Balearium messes. Sunt aliae XX ferme parvae mari vadoso.

Galliae autem ora, in Rhodani ostio, Metina: mox quae Blascon vocatur: tres Stoechades a vicinis Massiliensibus dictae propter ordinem, quas item nominant singulis vocabulis, Proten, et Mesen, quae et Pomponiana vocatur: tertia Hypaea. Ab his Sturium, Phoenice, Phila: Lero, et Lerina adversum Antipolim, in qua Vergoani oppidi memoria.

XII. In Ligustico mari est Corsica, quam Graeci Cyronum appellaverunt, sed Tusco propior: a septemtrione in meridiem proiecta, longa passuum CL millia: lata maiore ex parte quinquaginta: circuitu CCCXXV M. Abest a vadis Volaterranis LXII M. pass. Civitates habet XXXIII, et colonias: Marianam, a C. Mario deductam: Aleriam, a Dictatore Sulla. Citra est Oglasa: intra vero sexaginta millia passuum a Corsica, Planaria a specie dicta, aequalis freto, ideoque navigiis fallax. Amplior Urgo, et Capraria, quam Graeci Aegilon dixerunt: item Aegilium: et Dianium, quam Artemisiam: ambae contra Cosanum litus: et Barpana, Maenaria, Columbaria, Venaria. Ilva cum ferri metallis, circuitu centum millia, a Populonio decem, a Graecis Aethalia dicta. Ab ea Planasia XXXVIII M. Ab his ultra Tiberina ostia in Antiano Astura, mox Palmaria, Sinonia, et adversum Formias Pontiae. In Puteolano autem sinu Pandataria, Prochyta: non ab Aeneae nutrice, sed quia profusa ab Aenaria erat. Aenaria ipsa a statione navium Aeneae, Homero Inarime dicta, Graecis Pithecusa, non a simiarum multitudine, (ut aliqui existimaverunt) sed a figlinis doliorum. Inter Pausilypum et Neapolim Megaris: mox a Surrento octo millibus passuum distantes, Tiberii principis arce nobiles Capreae, circuitu quadraginta millium passuum.

XIII. Mox Leucothea: extraque conspectum, pe-

lagus Africum attingens, Sardinia, minus octo millibus passuum a Corsicae extremis, etiamnum angustias eas arctantibus insulis parvis, quae Cuniculariae appellantur: itemque Phintonis, et Possae: a quibus fretum ipsum Taphros nominatur. Sardinia ab oriente patens, CLXXXVIII millia passuum: ab occidente, CLXXV millia: a meridie, LXXVII millia: a septemtrione, CXXV: circuitu DLXV millia: abest ab Africa Caralitano promontorio ducenta millia, a Gadibus quatuordecies centena. Habet et a Gorditano promontorio duas insulas, quae vocantur Herculis: a Sulcensi, Enosin: a Caralitano, Ficariam. Quidam haud procul ab ea etiam Berelidas ponunt, et Collodem, et quam vocant Heras lutra. Celeberrimi in ea populi, Henses, Balari, Corsi. Oppidorum XVIII, Sulcitani, Valentini, Neapolitani, Rosenses, Caralitani civium Romanorum, et Norenses. Colonia autem una, quae vocatur ab turrim Libysonis. Sardiniam ipsam Timaecus Sardinotim appellavit ab effigie soleae, Myrsilus Ichnusam a similitudine vestigii. Contra Paestanum sinum Leucasia est, a Sirene ibi sepulta appellata. Contra Veliam, Pontia, et Iscia, utraque uno nomine Oenotrides, argumentum possessae ab Oenotriis Italiae. Contra Vibonem parvae, quae vocantur Ithacisiae, ab Ulyssis specula.

XIV. Verum ante omnes claritate Sicilia, Sicania Thucydidi dicta, Trinacria pluribus, aut Triquetra, a triangula specie: circuitu patens, ut auctor est Agrippa, DCXVIII M. pass. quondam Bratio agro cohaerens, mox interfuso mari avulsa XV M. in longitudinem freto, in latitudinem autem MD pass. iuxta columnam Rhegium. Ab hoc dehiscendi argumento, Rhegium Graeci nomen dedere oppido, in margine Italiae sito. In eo freto est scopulus Scylla: item Charybdis, mare vorticosum: ambo clara saevitia. Ipsius Triquetrae, ut diximus, promontorium Pelorus vocatur, adversus Scyllam vergens in Italiam: Pachynum in Graeciam, CCCXI M. ab eo distante Peloponneso: Lilybaeum in Africam CLXXX M. intervallo a Mercurii promontorio: et a Caralitano Sardiniae CX M. Inter se autem haec promontoria ac latera distant his spatiis. Terreno itinere a Peloro Pachynum CXCI M. pass. Inde Lilybaeum CC M. inde Pelorum, CLXX. Coloniae ibi quinque: urbes ac civitates LXIII. A Peloro mare Ionium ora spectante, oppidum Messana civium Romanorum, qui Mamertini vocantur. Promontorium Drepanum: colonia Tauromenium, quae antea Naxos, flumen Asines: mons Aetna nocturnis miris incendiis. Crater eius patet ambitu stad. XX. Favilla Tauromenium et Catinam usque pervenit fervens: fragor vero ad Maronem et Gemellos colles. Scopuli tres Cyclopus, portus Ulyssis, colonia Catina. Flumina: Symaethum, Terias. Intus Laestrygonii campi. Oppida: Leontini, Megaris: amnis Pantagies. Colonia Syracusae, cum fonte Arethusa. Quanquam et Temenitis, et Archidemia, et Magaea, et Cyane, et Milichie fontes in Syracusano potantur agro. Portus Naustathmus, flumen Elorum, promontorium Pachynum: a qua fronte Siciliae flumen Hirminium, oppidum Camarina, fluvius Gelas, oppidum Acragas, quod Agrigentum nostri dixerunt. Thermae colonia: amnes Achates, Mazara, Hypsa. Selinus oppidum. Lilybaeum ab eo promontorium, Drepana, mons Eryx. Oppida: Panhormum, Solus, Himera cum fluvio, Cephaloedis, Aluntium, Agathyrum, Tyndaris colonia, oppidum Mylae, et unde coepimus, Pelorus.

Intus, Latinae conditionis, Centuripini, Nettini, Segestani. Stipendiarii, Assorini, Aetnenses, Agrigini, Acetaei, Aerenses, Biddini, Cetarini, Cacyrini, Drepanitani, Ergetini, Echelienses, Erycini, Enellini, Etini, Enguini, Gelani, Galatini, Halesini, Henneses, Mylenses, Herbitenses, Herbessenses,

Herbulenses, Halicyenses, Hadranitani, Imacatonenses, Ichanonenses, Ietenses, Mutustratini, Magellini, Murgentini, Metyconenses, Menanini, Naxii, Neael, Petrini, Paropini, Phinthienses, Semollitani, Scherini, Selinuntii, Symaethii, Talarenses, Tissinenses, Triocalini, Tiradienses, Zancleii Messeniorum in Siculo freto.

Insulae sunt in Africam versae: Gaulos, Melita a Camerina LXXXIV M. pass. a Lilybaeo CXIII, Co-syra, Hieronenses, Caene, Galata, Lopadusa, Aethusa, quam alii Aegusam scripserant: Bucina: et a Solunte LXXX M. Osteodes: contraque Paropinos Ustica. Citra vero Siciliam ex adverso Metauri amnis, XXV millibus ferme pass. ab Italia, VII Aeoliae appellatae. Eadem Liparaeorum, Hippaesiades a Graecis, a nostris Vulcaniae: Aeoliae, quod Aeolus Iliacis temporibus ibi regnavit. Lipara cum civium Rom. oppido, dicta a Liparo rege, qui successit Aeolo: antea Melogonis, vel Meligunis, vocitata: abest XXV M. pass. ab Italia, ipsa circuitu paulo minori. Inter hanc et Siciliam altera, antea Therasia appellata, nunc Hiera; quia sacra Vulcano est, colle in ea nocturnas evomente flammam. Tertia Strongyle, a Lipara M. pass. ad exortum Solis vergens, in qua regnavit Aeolus; quae a Lipara liquidiore flamma tantum differt: e cuius fumo, quinam flaturi sunt venti, in triduum praedicere incolae traduntur: unde ventos Aeolo paruisse existimatum. Quarta Didyme, minor quam Lipara. Quinta Bricusa. Sexta Phoenicusa, pabulo proximarum relicta. Novissima eademque minima, Evonymos. Hactenus de primo Europae sinu.

XV. A Locris Italiae frons incipit, Magna Graecia appellata, in tres sinus recedens Ausonii maris; quoniam Ausones tenuere primi: patet octoginta sex M. pass. ut auctor est Varro. Plerique LXXV M. fecere. In ea ora flumina innumera, sed memoratu digna a Locris Sagra, et vestigia oppidi Caulonis, Mystia, Consilinum castrum, Cocinthus, quod esse longissimum Italiae promontorium aliqui existimant. Dein sinus Scyllaceus: et Scyllacium, Scylletium Atheniensibus, cum conderent, dictum: quem locum occurrens Terinaeus sinus peninsulam efficit: et in ea portus, qui vocatur Castra Hannibalis, nusquam angustiore Italia: XX M. passuum latitudo est. Itaque Dionysius maior intercisam eo loco adificere Siciliae voluit. Amnes ibi navigabiles: Carcinex, Crotalus, Semirus, Arocha, Targines. Oppidum intus Petilia: mons Clibanus, promontorium Lacinium: cuius ante oram insula X M. pass. a terra Dioscoron: altera Calypsus, quam Ogygiam appellasse Homerus existimatur: praeterea Tiris, Eranusa, Meloessa. Ipsum a Caulone abesse LXX M. pass. prodidit Agrippa. A Lacinio promontorio secundum Europae sinus incipit, magno ambitu flexus, et Acroceraunio, Epiri finitus promontorio, a quo abest LXXV M. pass. Oppidum Croto, amnis Neaethus. Oppidum Thurii, inter duos amnes Crathin et Sybarin, ubi fuit urbs eodem nomine. Similiter est inter Sirin et Acirin Heraclia, aliquando Siris vocitata. Flumina: Acalanderum, Casuentum: oppidum Metapontum, quo tertia Italiae regio finitur. Mediterranei Brutiorum, Aprustani tantum: Lucanorum autem, Atenates, Bantini, Eburini, Gramentini, Potentini, Sontini, Sirini, Tergilani, Ursentini, Volcentani, quibus Numestrani iunguntur. Praeterea interitiae Thebas Lucanas Cato auctor est. Et Pandosiam Lucanorum urbem fuisse Theopompus, in qua Alexander Epirotes occubuerit.

XVI. Connectitur secunda regio, amplexa Hirpinos, Calabram, Apuliam, Salentinos, CCL M. sinu, qui Tarentinus appellatur, ab oppido Laconum, in recessu hoc intimo sito, contributa eo maritima colonia quae ibi fuerat. Abest CXXXVI M. pass. a Lacinio promontorio, adversam ei Calabriam in peninsulam emittens. Graeci Messapiam a duce ap-

pellavere: et ante Peuceetia, a Peucetio Oenotri fratre, in Salentino agro. Inter promontoria C. M. pass. intersunt. Latitudo peninsulae a Tarento Brundisium terreno itinere XXXV M. pass. patet, multoque brevius a portu Sasina. Oppida per continentem a Tarento, Varia, cui cognomen Apulae, Messapia, Aletium. In ora vero, Senum, Callipolis, quae nunc est Anxa, LXXV M. pass. a Tarento. Inde XXXII M. promontorium, quod Acran Iapygian vocant, quo longissime in maria excurrit Italia. Ab eo Basta oppidum, et Hydruntum decem ac novem M. passuum, ad discrimen Ionii et Adriatici maris, qua in Graeciam brevissimus transitus, ex adverso Apolloniatum oppidum: latitudine intercurrentis freti, quinquaginta M. non amplius. Hoc intervallum pedestri continuare transitu pontibus iactis primum Pyrrhus Epiri rex cogitavit: post eum M. Varro, cum classibus Pompeii piratico bello praeeset. Utrumque aliae impedire curae. Ab Hydrunte, Soletum desertum, dein Fratruertium: portus Tarentinus, statio Miltopae: Lupia Balesium, Coelium, Brundisium L. M. pass. ab Hydrunte, in primis Italiae portu nobile, ac velut certiore transitu, sic utique longiore, excipiente Illyrica urbe Dyrrhachio CCXXV M. traiectu. Brundisio continetur Pediculorum ager. IX adolescentes, totidemque virgines ab Illyriis, tredecim populos genuere. Pediculorum oppida, Rudiae, Egnatia, Barium. Amnes: Iapyx a Daedali filio rege, a quo et Iapygia: Pactius, Aufidus ex Hirpinis montibus Canusium praefluens.

Hinc Apulia Dauniorum cognomine, a duce Diomedis socero. In qua oppidum Salapia, Hannibalis meretricio amore inclytum: Sipontum, Uria: amnis Cerbalus, Dauniorum finis: portus Agasus, promontorium montis Gargani, a Salentino sive Iapygio CCXXXIV M. pass. ambitu Gargani: portus Garnae, lacus Pantanus. Flumen portuosum Frento, Teanum Apulorum: itemque Larinatum Cliternia: Tifernus amnis. Inde regio Frentana. Ita Apulorum generatris: Teani, duce et Graii: Lucani, subacti a Calchante, quae loca nunc tenent Atinates. Dauniorum praeter supra dicta coloniae, Luceria, Venusia. Oppida: Canusium, Arpi, aliquando Argos Hippium Diomede condente, mox Argyrippa dictum: Diomedes ibi delevit gentes Monadorum, Dardorumque, et urbes duas, quae in proverbii ludicrum vertere, Apinam et Tricam.

Cetero intus in secunda regione, Hirpinorum colonia una Beneventum, auspiciatim mutato nomine, quae quondam appellata Maleventum: Auseculani, Aquiloni, Abellinates cognomine Protopri, Compasani, Caudini: Ligures, qui cognominantur Cornelianii, et qui Bebiani: Vescellani, Aculani, Aletini, Abellinates cognominati Marsi, Atrani, Aecani, Alfellani, Atinates, Arpani, Borcani, Collatini, Corinenses, et nobiles clade Romana Cannenses, Dirini, Forentani, Genusini, Herdonienses, Hyrini, Larinates, cognomine Frentani, Merimates, ex Gargano: Mateolani, Netini, Rubustini, Silvini: Strabellini, Turmentini, Vibinates, Venusini, Ulurtini, Calabrorum mediterranei: Aegetini, Apamestini, Argentinii, Butuntinenses, Deciani, Grumbestini, Norbanenses, Paltonenses, Sturnini, Tutini. Salentinorum: Aletini, Basterbini, Neretini, Uxentini, Veretini.

XVII. Sequitur regio quarta gentium vel fortissimarum Italiae. In ora, Frentanorum, a Tiferno: flumen Trinum portuosum. Oppida: Histonium, Baica, Ortona: Aternus amnis. Intus Anxani cognomine Frentani. Carentini supernates, et infernates, Lavinenses: Marruciorum Teatini: Pelignorum Corfinienses, Superequani, Sulmonenses: Marsorum Auxantini, Atinates, Fucenses, Lucenses, Maravii: Albensium Alba ad Fucinum lacum: Aequiculorum, Cliternini, Carscolani: Vestinorum, Angulani, Pina-

nenses, Peltuinates, quibus iunguntur Aufinates Cismontani: Samnitium, quos Sabellos, et Graeci Sauinitas dixere, colonia, Bovianum vetus, et alterum cognomine Undecumanorum. Aufidenates, Esernini, Fagifulani, Ficolenses, Saepinates, Treventinates: Sabinorum, Amiternini, Curenses, Forum Decii, Forum novum, Fidenates, Interamnates, Nursini, Nomentani, Reatini, Trebulani, qui cognominantur Mutuscaei, et qui Suffenates, Tiburtes, Tarinates. In hoc situ ex Aequiculis interiere Comini, Tadiates, Caedici, Alfaterni. Gellianus auctor est, lacu Fucino haustum Marsorum oppidum Archippe, conditum a Marsya duce Lydorum: item Viticinium in Piceno deletum a Romanis, Valerianus. Sabini (ut quidam existimavere, a religione et deorum cultu Serini appellati:) Velinos accolunt lacus, roscidis collibus. Nar annis exhaurit illos sulphureis aquis. Tiberim ex his petens replet, e monte Fiscello labens, iuxta Vacunae nemora et Reate in eosdem conditus. At ex alia parte Anio, in monte Trebanorum ortus, lacus tres amoenitate nobiles, qui nomen dedere Sublaqueo, defert in Tiberim. In agro Reatino Cutiliae lacum, in quo fluctuet insula, Italiae umbilicum esse M. Varro tradit. Infra Sabinos Latium est, a latere Picenum, a tergo Umbria, Apennini iugis Sabinos utrinque vallantibus.

XVIII. Quinta regio Piceni est, quondam uberri-
mae multitudinis. Trecenta LX millia Picentium in
fidei populi Romani venere. Orti sunt a Sabinis vo-
to vere sacro. Tenuere ab Aterno Amne, ubi nunc
ager Adrianus, et Adria colonia, a mari VII M. pass.
Flumen Vomanum: ager Praetutianus, Palmensis-
que. Item castrum novum, flumen Batinum, Truen-
tum cum anne: quod solum Liburnorum in Italia
reliquum est. Flumen Albula: Tervium, quo finitur
Praetutiana regio, et Picentium incipit. Cupra oppi-
dum, Castellum Firmanorum: et super id colonia
Asculum, Piceni nobilissima, intus. Novana in ora:
Cluana, Potentia, Numana, a Siculis condita. Ab iis-
dem colonia Ancona, apposita promontorio Cumo-
ro, in ipso flectentis se orae cubito: a Gargano
CLXXXIII M. pass. Intus Auximates, Beregrani,
Cingulani, Cuprenses cognomine Montani, Falari-
enses, Pausulani, Pleninenses, Ricinenses, Septempe-
dani, Tollentinates, Treienses, Urbesalvia, Pollen-
tini.

XIX. Iungitur his sexta regio, Umbriam comple-
xa, agrumque Gallicum circa Ariminum. Ab Ancona
Gallica ora incipit Togatae Galliae cognomine. Si-
culi et Liburni plurima eius tractus tenere, in pri-
mis Palmensem, Praetutianum, Adrianumque agrum.
Umbri eos expulser, hos Etruria, hanc Galli. Um-
brorum gens antiquissima Italiae existimatur, ut
quos Ombrios a Graecis putent dictos, quod inunda-
tione terrarum imbris superfuissent. Trecenta eor-
um oppida Thusci debellasse reperiuntur. Nunc in
ora flumen, Aesis: Senogallia. Metaurus fluvius:
coloniae, Fanum Fortunae, Pisaurum cum anne.
Et intus Hispellum, Tudur. De cetero Amerini, At-
tidiates, Asirinales, Arnates, Aesinates, Camertes,
Casuentillani, Carsulani, Dolates cognomine Salen-
tini, Fulginates, Foroflaminenses, Foroiulienses,
cognomine Concubienses: Forobrentani, Forosem-
pronenses, Iguvini, Interamnates cognomine Nar-
tes: Mevanates, Mevanionenses, Matilicates: Nar-
nenses, quod oppidum Nequinum antea vocatum
est: Nucerni, cognomine Favonienses, et Camela-
ni: Oriculani, Ostrani, Pitulani, cognomine Pisuer-
tes, et alii Mergentini: Pelestini, Sentinates, Sarsina-
tes, Spoletini, Susani, Sestinales, Suillates, Tadin-
ates, Trebates, Tuficani, Tifernates cognomine Tibe-
rini, et alii Metaurenses: Vesiviciates, Urbanates co-
gnomine Metaurenses, et alii Hortenses: Vettonen-
ses, Vindinates, Viventani. In hoc situ interiere Fel-
iginates, et qui Clusiolum tenuere supra Interamnem:

et Sarranates, cum oppidis, Acerria, quae Vatriae
cognominabantur, Turocelo, quod Netriolum. Item
Solinates, Curiates, Fallienates, Apiennates. Inter-
iere et Arienates cum Crinovoletto, et Usidicani, et
Plangenses, Pisinates, Caesetani. Ameriam supra-
scriptam Cato ante Persei bellum conditam annis
DCCCCLXIV prodidit.

XX. Octava regio determinatur Arimino, Pado,
Apennino. In ora fluvius Crustumium, Ariminum co-
lonia cum annibus Arimino et Aprusa. Fluvius hinc
Rubico, quondam finis Italiae. Ab eo Sapia, et Vi-
tis, et Anemo: Ravenna Sabinorum oppidum, cum
anne Bedese, ab Ancona CV M. pass. Nec procul a
mari, Umbrorum Butrium. Intus coloniae: Bonon-
ia, Felsina, opitata, cum princeps Etruriae esset:
Brixillum, Mutina, Parma, Placentia. Oppida: Caes-
ena, Claterna, Forum Clodii, Livii, Pupillii, Truen-
tinorum, Cornelii: Faventini, Fidentini, Otesini, Pa-
dinates, Regienses a Lepido, Solonates, Saltesque Gal-
liani qui cognominantur Aquinates: Tanetani, Ve-
liates cognomine Vecteri: Regiates: Urbanates. In
hoc tractu interierunt Boii, quorum tribus CXII
fuisse auctor est Cato: item Senones, qui ceperant
Romam.

Padus gremio Vesuli montis, celsissimum in ca-
cumen Alpium elati, finibus Ligurum Vagiennor-
um, visendo fonte profluens, condensque sese
cuniculo, et in Forovibiensium agro iterum ex-
oriens, nulli amnium claritate inferior: Graecis
dictus Eridanus, ac poeua Phaethontis illustratus:
augetur ad Canis ortus liquatis nivibus: agris
quavis torrentior, nil tamen ex rapto sibi vind-
icans, atque ubi liquit agros, ubertate largior:
trecentis M. pass. a fonte addens meatu duodeno-
naginta; nec amnes tantum Apenninos Alpinosque
navigabiles capiens, sed lacus quoque immensos in
eum sese exonerantes, omni numero XXX flumina
in mare Adriaticum defert. Celeberrima ex iis, Ape-
nini latere iactum Tanarum: Trebiam Placentinum:
Tarum, Niciam, Gallum, Scultennam, Rhenum:
Alpium vero Sturam, Orgum, Durias duas, Sessiten,
Ticinum, Lambrum, Adduam, Ollium, Mincium. Nec
alius amnium tam brevi spatio maioris incrementi
est. Urgetur quippe aquarum mole, et in profundum
agitur, gravis terrae, quamquam deductus in flumi-
na et fossas inter Ravennam Altinumque per CXX
M. pass. tamen qua largius vomit, septem maria di-
ctus facere.

Angusta fossa Ravennam trahitur, ubi Padusa vo-
catur, quondam Messanicus appellatus. Proximum
inde ostium magnitudinem portus habet, qui Vatre-
ni dicitur; quo Claudius Caesar e Britannia trium-
phans, praegrandi illa domo verius quam nave in-
travit Adriam. Hoc ante Eridanum ostium dictum
est, aliis Spineticum ab urbe Spina, quae fuit iuxta
praevalens, ut Delphicus creditum est thesauris, con-
dita a Diomede. Auget ibi Padum Vatreus amnis,
ex Forocorneliensi agro.

Proximum inde ostium Caprasiae, dein Sagis:
dein Volane, quod ante Olane vocabatur. Omnia
ea flumina, fossasque, primi a Sagi fecere Thusci:
egesto amnis impetu per transversum in Atriano-
rum paludes, quae septem maria appellantur, no-
bili portu oppidi Thuscorum Atriae, a quo Atria-
ticum mare ante appellabatur, quod nunc Adria-
ticum.

Inde ostia plena: Carbonaria, ac fossiones Phi-
listinae, quod alii Tartarum vocant: omnia ex Phi-
listinae fossae abundantiae nascentia: accedentibus
Athesi ex Tridentinis Alpibus, et Tugisone ex Pata-
vinorum agris. Pars eorum et proximum portum fe-
cit Brundulum, sicut Edronem Medoaci duo, ac Fos-
sa Clodia. His se Padus miscet, ac per haec effun-
ditur: plerisque, ut in Aegypto Nilus, quod vo-
cant Delta, triquetram figuram inter Alpes atque

oram maris facere proditus, stad. duum M. circuitu. Pudet a Graecis Italiae rationem mutuari. Metrodorus tamen Scepsius dicit, quoniam circa fontem arbor multa sit picea, quales Gallicae vocentur *Padi*, hoc nomen accepisse. Ligurum quidem lingua annem ipsum Bodincum vocari, quod significet fundo carentem. Cui argumento adest oppidum iuxta Industria, vetusto nomine Bodincomagum, ubi praecipua altitudo incipit.

XXI. Transpadana appellatur ab eo regio undecima, tota in mediterraneo, cui maria cuncta fructuoso alveo important. Oppida: Vibi forum, Segusio. Coloniae ab Alpium radicibus, Augusta Taurinorum, antiqua Ligurum stirpe, inde navigabili Pado. Dein Salassorum Augusta Praetoria, iuxta geminas Alpium fures, Graias atque Poeninas. His Poenos, Graiis Herculeum transisse memorant. Oppidum Eporedia, Sibyllinis [libris] a Populo Romano conditum iussis. Eporedias Galli bonos equorum domitores vocant. Vercellae Libicorum ex Sallyis ortae; Noravia ex Vertacomacoris, Vocontiorum hodieque pago, non (ut Cato existimat) Ligurum: ex quibus Levi et Marici condidere Ticinum, non procul a Pado: sicut Boii trans Alpes provecti, Laudem Pompeiam, Insubres Mediolanum. Orobiorum stirpis esse, Comum, atque Bergomum, et Lâcini forum, et aliquot circa populos auctor est Cato: sed originem gentis ignorare se fatetur, quam docet Cornelius Alexander ortam a Graecia, interpretatione etiam nominis, vitam in montibus degentibus. In hoc situ interit oppidum Orobiorum Barra, unde Bergomates Cato dixit ortos, etiamnum prodente se altius quam fortunatus situm. Interiere et Caturiges Insubrum exsules, et Spina supra dicta. Item Melpum opulentia praecipuum, quod ab Insubribus, et Boiis, et Senonibus deletum esse eo die, quo Camillus Vellios cepit, Nepos Cornelius tradidit.

XXII. Sequitur decima regio Italiae, Adriatico mari apposita: cuius Venetia: fluvius Sitis ex montibus Tarvisanis. Oppidum Altinum, flumen Liguentia ex montibus Opiterginis, et portus eodem nomine: colonia, Concordia: flumina et portus, Romatinum, Tilaventum maius, minusque, Anassum, in quod Varanus defluit: Alsa, Natiso cum Turro, praefluentes Aquileiam coloniam, XV M. pass. a mari sitam. Carnorum haec regio, lunctaque Iapydum: amnis Timavus, castellum nobile vino Pucinum: Tergestinus sinus, colonia Tergeste, XXIII M. pass. ab Aquileia. Ultra quam VI M. pass. Fornio amnis, ab Ravenna CLXXXIX M. pass. antiquus auctae Italiae terminus, nunc vero Istriae: quam cognominatam a flumine Istro, in Adriam effluente e Danubio amne, eodemque Istro, adversum Padi fauces, contrario eorum percussu mari interiecto dulcescente, plerique dixere falso, et Nepos etiam Padi accola. Nullus enim ex Danubio amnis in mare Adriaticum effunditur. Deceptos credo, quoniam Argo navis flumine in mare Adriaticum descendit, non procul Tergeste, nec iam constat quo flumine. Iuberis travectam Alpes, diligentiores tradunt. Subiisse autem Istro, dein Savo, dein Nauporto, cui nomen ex ea causa est, inter Aemoniam Alpesque exorienti.

XXIII. Istria, ut peninsula, excurrit. Latitudinem eius XL M. pass. circuitum vero CXXV M. prodidere quidam. Item adhaerentis Liburniae et Flanaticus sinus. Alii Liburniae CLXXX M. pass. Nonnulli in Flanaticum sinum Iapydiam promovere, a tergo Istriae, CXXX M. pass. Dein Liburniam CL M. fecere. Tuditanus, qui domuit Istros, in statua sua ibi inscriptus: Ab Aquileia ad Titium flumen stad. M. Oppida Istriae civium Rom. Aegida, Parentium: colonia, Pola, quae nunc Pietas Iulia, Col. chis condita. Abest a Tergeste C M dum Nesactium: et nunc finis Itae Polam ab Ancona traiectus CXXX

In mediterraneo regionis decimae, coloniae: Cremona, Brixia, Cenomanorum agro: Venetorum autem, Ateste: et oppida Acelum, Patavium, Opitergium, Belunum, Vicetia: Mantua Thuscorum trans Padum sola reliqua. Venetos Troiana stirpe ortos, auctor est Cato: Cenomanos iuxta Massiliam habitasse in Volcis. Fertipi, et Tridentini, et Berunenses, Rhaetica oppida: Rhaetorum et Euganeorum Verona, Iulienses Carnorum. Dein quos scrupulose dicere non attineat, Alutrenses, Asseriat, Flamonenses Vanienses, et alii cognomine Culici: Foroiulienses cognomine Transpadani, Foretani, Nedinates, Quarquent, Taurisani, Togienses, Varbari. In hoc situ interiere per oram Iramine, Pellaon, Palsatium: ex Venetis Atina, et Caelina: Carni, Segeste, et Ocræ: Tauriscis Noreia. Et ab Aquileia ad duodecimum lapidem, deletum oppidum etiam invito Senatu, a Claudio Marcello, L. Piso auctor est. In hac regione et XI lacus inclyti sunt, amnesque eorum partus aut alumni: si modo acceptos reddunt, ut Adduam Larius, Ticinum Verbanus, Mincium Benacus, Ollium Sebinus, Lambrum Eupilis, omnes incolas Padi.

Alpes in longitudinem decies centena millia pass. patere a supero mari ad inferum, Caelius tradit: Timagenes XXII M. pass. deductis: in latitudinem autem Cornelius Nepos C M. T. Livius tria M. stadium: uterque diversis in locis. Nam et centum millia excedunt aliquando, ubi Germaniam ab Italia submovent: nec LXX M. explent reliqua sui parte graciles, veluti naturae providentia. Latitudo Italiae, subter radices earum a Varo, per vada Sabatia, Taurinos, Comum, Brixiam, Veronam, Vicetiam, Opitergium, Arsiam, DCCXLV millia passuum colligit.

XXIV. Incolae Alpium multi populi, sed illustres a Pola ad Tergestis regionem Secusses, Subocrini, Catali, Menocaleni: iuxtaque Carnos quondam Taurisci appellati, nunc Norici. His contermini Rhaeti et Vindelici, omnes in multas civitates divisi. Rhaetos Thuscorum prolem arbitrantur, a Gallis pulsos duce Rhaeto. Verso deinde Italiam pectore Alpium, Latini iuris Euganeae gentes, quarum oppida XXXIV enumerat Cato. Ex iis Triumpilini, venalis cum agris suis populus: dein Camuni, compluresque similes finitimis attributi municipiis. Lepontios, et Salassos, Tauriscae gentis idem Cato arbitrat. Ceteri fere Lepontios relictos ex comitatu Herculis, interpretatione Graeci nominis credunt, praestitis in transitu Alpium nive membris: eiusdem exercitus et Graios fuisse, Graiarum Alpium incolas, praestantesque genere Euganeos, inde tracto nomine. Caput eorum Stonos: Rhaetorum Vennonetes, Sarunetesque, ortus Rheni amnis accolunt: Lepontiorum, qui Viberi vocantur, fontem Rhodani, eodem Alpium tractu. Sunt praeterea Latio donati incolae, ut Octodurenses, et finitimi Centrores, Cottianae civitates: Caturiges, et ex Caturigibus orti Vagleni Ligures, et qui Montani vocantur: Capillatorumque plura genera ad confinium Ligustici maris.

Non alienum videtur, hoc loco subilicere inscriptionem e trophaeo Alpium, quae talis est: IMPERATORI CAESARI DIVI F. AUG. PONTIFICI MAXIMO, IMP. XIII. TRIBUNITIAE POTESTATIS, S. P. Q. R. quod eius ductu AUSPICISQUE GENTES ALPINAЕ OMNES, quae a mari supero ad inferum PERTINEBANT, SUB IMPERIUM POP. ROM. SUNT REDACTAE. GENTES ALPINAЕ DEVICTAE: TRIUMPHILINI, CAMUNI, VENOSTES, VENNONETES, ISARCI, BREUNI, GENAUNES, FOCUNATES: VINDELICORUM GENTES QUATUOR, CONSUANETES, RUCINATES, LICATES, CATENATES, AMBISUNTES, RUGUSCI, SUANETES, CALUCONES, BRIXEN-
TES, LEPONTII, VIBERI, NANTUATES, SEDU-
VERAGRI, SALASSI, ACITAVONES, ME-
UCENI, CATURIGES, BRIGIANI, SO-

GIONTII, PRODIONTII, NEMALONI, EDENATES, ESUBIANI, VEAMINI, GALLITAE, TRIULATTI, ECTINI, VERGUNNI, EGUITURI, NEMENTURI, ORATELLI, NERUSI, VELAUNI, SUETRI. Non sunt adiectae Cottianae civitates XII, quae non fuerunt hostiles: item attributae municipiis lege Pompeia. Haec est Italia diis sacra, haec gentes eius, haec oppida populum. Super haec Italia, quae L. Aemilio Paulo, C. Attilio Regulo Consulibus, nuntiatio Gallico tumultu, sola sine externis ullis auxiliis, atque etiam tunc sine transpandis, equitum LXXX M. peditum DCC M. armavit. Metallorum omnium fertilitate nullis cedit terris. Sed interdictum id vetere consulto patrum, Italiae parci iubentium.

XXV. Arsiae gens Liburnorum iungitur, usque ad flumen Titium. Pars eius fuere Mentores, Hymani, Encheleae, Buni, et quos Callimachus Peucetias appellat: nunc totum uno nomine Illyricum vocatur generatim, populum pauca effatu digna, aut facilia nomina. Conventum Scardonitanum petunt Iapydes, et Liburnorum civitates XIV; e quibus Lacinienses, Stulpinos, Burnistas, Olbonenses nominare non pigeat. Ius Italicum habent eo conventu Alutae, Flanates, a quibus sinus nominatur: Lopsi, Varvarini, immunesque Assesiates; et ex insulis Fertinates, Curictae. Ceterum per oram oppida a Nesactio, Alvona, Flanona, Tarsatica, Senia, Lopsica, Ortopula, Vegium, Argyruntum, Corinium, Aenona, civitas Pasiuni: Flumen Tedanium, quo finitur Iapydia. Insulae eius sinus cum oppidis, praeter supra significatas, Absyrtium, Arba, Crexa, Gissa, Fortunata. Rursus in continente colonia Iadera, quae a Pola CLX M. pass. abest: inde triginta M. Colentum insula: XVIII ostium Titii fluminis.

XXVI. Liburniae finis, et initium Dalmatiae Scardona, in amne eo, XII M. pass. a mari. Dein Tario-tarum antiqua Regio, et castellum Tario-na: promontorium Diomedis; vel, ut alii, peninsula Hyllis, circuitu C M. pass. Tragurium civium Romanorum, marmore notum: Sicum, in quem locum Divus Claudius veteranos misit. Salona colonia, ab Iadera CXII M. pass. Petunt in eam iura descripti in decuriis CCCI. XXXII, Dalmatae XXII, Decuri CCXXXIX, Ditiones LXIX, Mazaei LII, Sardiates. In hoc tractu sunt, Burnum, Andetrium, Tribulum, nobilitata populi Romani proeliis castella. Petunt et ex insulis, Issaei, Colentini, Separi, Epotini. Ab his castella, Piguntiae, Ratanum: Narona colonia tertii conventus, a Salona LXXII M. pass. apposita cognominis sui fluvio, a mari XX M. pass. M. Varro I. XXXIX civitates eo ventitasse auctor est. Nunc soli prope noscuntur Cerauni decuriis XXIV, Daurizi XVII, Daesitiae CIII, Docleatae XXXIII, Dretini XIV, Deremistae XXX, Dindari XXXIII, Glanditiones XLIV, Melcomani XXIV, Naresii CII, Scirtari LXXII, Siculotae XXIV; populosque quondam Italiae Vardaei, non amplius quam XX decuriis. Praeter hos tenuere tractum eum Ozuae, Partheni, Hemasini, Arthitae, Armistae. A Narone amne C M. pass. abest Epidaurum colonia. Ab Epidau-ro sunt oppida civium Rom. Rhizinum, Ascrivum, Butua, Olchinium, quod antea Colchinium dictum est, a Colchis conditum: amnis Drilo, superque eum oppidum civium Romanorum Scodra, a mari XVII M. pass. Praeterea multorum Graeciae oppidorum deficiens memoria, nec non et civitatum validarum. Eo namque tractu fuere Labatae, Enderoduni, Sassaei, Grabaei, proprieque dicti Illyrii, et Taulantii, et Pyraei. Retinet nomen in ora Nymphaeum promontorium: Lissum oppidum civium Romanorum ab Epidau-ro C M. passuum. A Lisso Macedoniae provincia: gentes Partheni, et a tergo eorum Dassaretae. Montes Candaviae a Dyrrachio LXXVIII M. pass. In ora vero Denda civium

Romanorum, Epidaurum colonia, propter inauspicatum nomen a Romanis Dyrrachium appellata: flumen Aous, a quibusdam Aeas nominatum: Apollo-nia, quondam Corinthiorum colonia, IV M. passuum a mari recedens: cuius in sinibus celebre Nymphaeum accolunt barbari, Amantes et Bulliones. At in ora oppidum Oricum a Colchis conditum. Inde initium Epiri, montes Acrocerania, quibus hunc Europae determinavimus sinum. Oricum, a Salentino Italiae promontorio distat LXXXV M. passuum.

XXVII. A tergo Carnorum et Iapydum, qua se fert magnus Ister, Rhaetis iunguntur Norici. Oppida eorum, Virunum, Celeia, Teurnia, Aguntum, Vianomina, Claudia, Flavium Solvease. Noricis iunguntur lacus Peiso, deserta Boiorum: iam tamen colonia Divi Claudii Sabaria, et oppido Scarabantia Iulia habitantur.

XXVIII. Inde glandifera Pannoniae, qua mitescentia Alpium iuga, per medium Illyricum a septentrione ad meridiem versa, molli in dextra ac laeva devexitate considunt. Quae pars ad mare Adriaticum spectat, appellatur Dalmatia, et Illyricum supra dictum. Ad septentriones Pannonia vergit: finitur inde Danubio. In ea coloniae, Aemona, Siscia. Amnes clari et navigabiles in Danubium defluunt, Dravus e Noricis violentior, Savus ex Alpibus Caruicis placidior: CXX M. pass. intervallo. Dravus per Serretes, Serrapillos, Iasos, Andizetes: Savus per Colapianos, Breucosque. Populorum haec capita. Praeterea Arivates, Azali, Amantes, Belgites, Catari, Cornacates, Eravisci, Hercuniates, Latevici, Oseriates, Varciani. Mons Claudius, cuius in fronte Scordisci, in tergo Taurisci. Insula in Savo Metubarris, amnicarum maxima. Praeterea amnes memorandi, Colapis in Savum influens iuxta Sisciam, gemino alveo insulam ibi efficit, quae Segestica appellatur. Alter amnis Bacuntius in Savum Sirmio oppido influit: ubi civitas Sirmiensium et Amantinorum. Inde XLV M. pass. Taurinum, ubi Danubio misceatur Savus. Supra influunt Valdasus, Urpanus, et ipsi non ignobiles.

XXIX. Pannoniae iungitur provincia, quae Moesia appellatur, ad Pontum usque cum Danubio decurrens. Incipit a confluente supra dicto. In ea Dardani, Celegeri, Triballi, Timachi, Moesi, Thraces, Pontoque contermini Scythae. Flumina clara, e Dardanis Margis, Pingus, Timachus: ex Rhodope Oescus: ex Haemo, Utus, Escamus, Ieterus.

Illyrici latitudo, qua maxima est, CCCXXV M. passuum colligit. Longitudo a flumine Arsia ad flumen Drinium DCCC M. A Drinio ad promontorium Acroceranium, CLXXII. M. Agrippa prodidit universum hunc sinum Italiae et Illyrici ambitu quatuordecies centena millia passuum. In eo duo maria, (quo distinximus sine:) Ionium, in prima parte; interius Adriaticum, quod Superum vocant.

XXX. Insulae in Ausonio mari praeter iam dictas, memoratu dignae, nullae: in Ionio paucae: Calabro litore ante Brundisium, quarum obiectu portus efficitur: contra Apulum litus Diomedea; conspicua monumento Diomedea: et altera eodem nomine, a quibusdam Teutria appellata.

Illyrici ora mille amplius insulis frequentatur, natura vadoso mari, aestuariisque tenui alveo intercurrentibus. Clarae: ante ostia Timavi, calidorum fontium cum aestu maris crescentium: iuxta Istrorum agrum, Cissa, Pullaria, et Absyrtidis Graiis dictae, a fratre Medae ibi intersecto Absyrtis. Iuxta eas Electridas vocare, in quibus proveniret succinum, quod illi electrum appellant, vanitatis Graecae certissimum documentum: adeo ut quas earum designent, haud unquam constiterit. Contra Iader est Lissa: quaeque appellatae. Contra Liburnos Grataeae aliquot: nec pauciores Liburnicae, Celadussae. Contra Tragurium Bavo: et capris laudata Brattia,

Issa civium Romanorum, et cum oppido Pharia. Ab his Coreyra, Melaena cognominata, cum Gnidiurum oppido, distat XXV M. passuum; inter quam et Illyricum Melita, unde catulos Melitaeos appellari

Callimachus auctor est: XV M. passuum ab ea tres Elaphites. In Ionio autem mari ab Orico III M. passuum, Sasonis piratica statione nota.

C. PLINII SECUNDI NATURALIS HISTORIAE LIBER IV.

I. Tertius Europae sinus Acrocerauniis incipit montibus, finitur Hellesponto: amplectitur praeter minores sinus XIX, XXV centena millia passuum. In eo Epirus, Acarnania, Aetolia, Phocis, Locris, Achaia, Messenia, Laconia, Argolis, Megaris, Attica, Boeotia: iterumque alio mari eadem Phocis et Locris, Doris, Phthiotia, Thessalia, Magnesia, Macedonia, Thracia. Omnis Graeciae fabulositas, sicut et litterarum claritas, ex hoc primum sinu effulsit. Quapropter in eo paululum commorabimur.

Epiros in universum appellata, Acrocerauniis incipit montibus. In ea primi Chaones, a quibus Chaonia: dein Thesproti, Antigonenses: locus Aornos, et pestifera avibus exhalatio: Cestrini, Perrhaebi, quorum mons Pindus, Cassiopaei, Dryopes, Selli, Hellopes, Molossi, apud quos Dodonaei Iovis templum, oraculo illustre: Tomarus mons, centum fontibus circa radices, Theopompo celebratus.

Epirus ipsa ad Magnesiam Macedoniamque tendens a tergo suo Dassaretas supra dictos, liberam gentem, mox seram Dardanios habet: Dardanibus laevo Triballi praetenduntur latere, et Moesicae gentes: fronte iunguntur Medi ac Denselatae: quibus Thraciae, ad Pontum usque pertinentes. Ita succincta Rhodopes, mox et Haemi vallatur excelsitas.

In Epiri ora castellum in Acrocerauniis Chimera, sub eo Aquae regiae fons. Oppida: Maeandria, Cestria: flumen Thesprotiae Thyamis: colonia Butthrotum: maximeque nobilitatus Ambracius sinus, D. pass. faucibus spatiosum aequor accipiens, longitudinis XXXIX M. pass. latitudinis XV M. In eum defertur amnis Acheron, e lacu Thesprotiae Acherusia profluens XXXVI M. pass. inde, et mille pedum ponte mirabilis omnia sua mirantibus. In sinu oppidum Ambracia. Molossorum flumina, Aphas, et Arachthus. Civitas Anactoria: locus Pandosia.

II. Acarnaniae, quae antea Curetis vocabatur, oppida: Heraclia, Echinus, et in ore ipso colonia Augusti Actium, cum templo Apollinis nobili, ac civitate libera Nicopolitana. Egressus sinu Ambracio in Ionium excipit Leucadium litus: promontorium Leucates. Dein sinus, ac Leucadia ipsa peninsula, quondam Neritis appellata, opere accolarum abscissa a continenti, ac redditae ventorum flatu congeriem arenae accumulantiur: qui locus vocatur Dioryctos, stadiorum longitudine trium. Oppidum in ea Leucas, quondam Neritum dictum. Deinde Acarnanum urbes, Alyzeae, Stratos, Argos Amphiloichium cognominatum. Amnis Achelous e Pindo fluens, atque Acarnaniam ab Aetolia dirimens, et Artemitam insulam assiduam terrae inrecto continenti annectens.

III. Aetolorum populi Athamanes, Tymphaei, Ephyri, Aenienses, Perrhaebi, Dolopes, Maraces, Atraces, a quibus atrax amnis Ionio mari infunditur. Aetoliae oppidum Calydon est septem milibus quingentis pass. a mari, iuxta Evenum amnem Macynia, Molyeria: cuius a tergo Chalcis

Taphiassus. At in ora promontorium Antirrhium, ubi ostium Corinthiaci sinus, minus mille passuum latitudine influentis, Aetolosque dirimentis a Peloponneso. Promontorium, quod contra procedit, appellatur Rhion. Sed in Corinthiaco sinu oppida Aetoliae, Naupactum, Pylene: et in mediterraneo Pleuron, Halicyrna. Montes clari: in Dodone, Tomarus: in Ambracia, Crania: in Acarnania, Aracynthus: in Aetolia, Acanthon, Panaetolium, Macynium.

IV. Proximi Aetolis Locri, qui cognominantur Ozolae, immunes. Oppidum Oeanthe. Portus Apollinis Phaestii, sinus Crissaeus. Intus oppida: Argona, Eupalia, Phaestum, Calamissus. Ultra Cirrhaei Phocidis campi, oppidum Cirrha, portus Chalaean, a quo VII M. pass. introrsus liberum oppidum Delphi, sub monte Parnasso, clarissimum in terris oraculo Apollinis. Fons Castallius, amnis Cephius praefluens Delphos, ortus in Lilaea quondam urbe. Praeterea oppidum Crissa, et cum Bulensibus Anticyra, Naulochem, Pyrrha, Amphissa immunitis, Tithrone, Tritea, Ambrysus, Drymaea regio, Daulis appellata. Dein in intimo sinu angulus Boeotiae alluitur cum oppidis, Siphis, Thebis, quae Corsicae cognominatae sunt, iuxta Heliconem. Tertium ab hoc mari Boeotiae oppidum Pagae, unde Peloponnesi prosiliit cervix.

V. Peloponnesus, Apia ante appellata et Pelasgia, peninsula haud ulli terrae nobilitate postferenda, inter duo maria, Aegaeum et Ionium, platani folio similis, propter angulosos recessus, circuitu DLXIII M. pass. colligit, auctore Isidoro. Eadem per sinus paene tantundem adiicit. Angustiae, unde procedit, Isthmos appellantur. In eo loco erumpentia e diverso, quae dicta sunt, maria, a septemtrione et exortu, eius omnem ibi latitudinem vorant; donec contrario incursu aequorum tantorum, in quinque M. pass. intervallo, exesis utrimque lateribus, angusta cervice Peloponnesum contingat Hellas. Corinthiacus hinc, illinc Saronicus appellatur sinus: Lecheae hinc, Cencreae illinc, angustiarum termini, longo et acipiti navium ambitu, quas magnitudo plaustris transvehi prohibet: quam ob causam perfodere navigabili alveo angustias eas tentare, Demetrius rex, Dictator Caesar, Caius princeps, Domitius Nero, infausto (ut omnium patuit exitu) incepto. Medio hoc intervallo, quod Isthmon appellavimus, applicata colli habitatur colonia Corinthus, antea Ephyra dicta, sexagenis ab utroque litore stadiis, e summa sua arce, quae vocatur Acrocorinthus, in qua fons Pirene, diversa duo maria prospectans. LXXXVII M. pass. ad Corinthiacum sinum traiectus est Patrae a Leucade. Patrae colonia, in longissimo promontorio Peloponnesi condita, ex adverso Aetoliae et fluminis Eveni, minus M. pass. (ut dictum est) intervallo in ipsis faucibus, sinum Corinthiacum LXXXV longitudinem usque ad Isthmon trans-

VI. Achaiae nomen provinciae ab Isthmo incipit: antea Aegialos vocabatur, propter urbes in litore per ordinem dispositas. Primae ibi, quas diximus, Lecheae Corinthiorum portus. Mox Oluros Pellenaeorum castellum. Oppida: Helice, Bura: in quae refugere, haustis prioribus, Sicyon, Aegira, Aegion, Erineos. Intus Cleonae, Ilysiac. Panhormus portus, demonstratumque iam Rhium: a quo promontorio quinque M. pass. absunt Patrae, quas supra memoravimus: locus Pherae. In Achaia, IX montium Scioessa notissimus, fons Cymothoe. Ultra Patras oppidum Olenum, colonia Dyme: loca, Buprasium, Hyrmine: promontorium Araxum, Cyllenes sinus, promontorium Chelonates: unde Cyllenen quinque M. pass. castellum Phlius. Quae regio ab Homero Araethyrea dicta, postea Asopis.

Inde Eliorum ager, qui antea Epei vocabantur: ipsa Elis in mediterraneo, et a Pylo XII M. passuum intus delubrum Olympii Iovis, ludorum claritate fastos Graeciae complexum. Pisaeorum quondam oppidum, praefluente Alpheo amne. At in ora promontorium Ichthys. Amnis Alpheus navigatur VI pass. mill. prope oppida, Aulona, et Leprión. Promontorium Platanodes: omnia haec ab occasum versa.

VII. Ad meridiem autem Cyparissius sinus cum urbe Cyparissae LXXXII millium passuum circuitu. Oppida, Pylos, Methone: locus Helos, promontorium Acritas: sinus Asinacus, ab oppido Asine, Coronaeus a Corone. Finiuntur Taenaro promontorio. Ibi regio Messenia duodeviginti montium. Amnis Pamisus. Intus autem ipsa Messene. Ithome, Oechalia, Arene, Pteleon, Thyron, Dorion, Zancle, variis clara temporibus. Huius sinus circuitus LXXX M. pass. traiectus vero XXX M.

VIII. Dehinc a Taenaro ager Laconicus, liberae gentis: et sinus circuitu CVI M. traiectu XXXIX mill. Oppida: Taenarum, Amyclae, Pherae, Leuctra: et intus Sparta, Theramne: atque ubi fuere Cardamyle, Pithane, Anthane: Locus Thyrea, Gerania. Mons Taygetus: amnis Eurotas, sinus Aegilodes, oppidum Psammathus. Sinus Gytheates ab oppido: ex quo ad Cretam insulam certissimus cursus. Omnes autem Maleae promontorio includuntur.

IX. Qui sequitur sinus ad Scyllaeum, Argolicus appellatur, traiectu quinquaginta M. pass. idem ambitu centum sexaginta duorum millium. Oppida: Boea, Epidaurus Limera cognomine, Zarax, Cyphanta portus. Amnes: Inachus, Erasinus, inter quos Argos Hippium cognominatum, supra locum Lermen, a mari duobus M. pass. novemque additis millibus, Mycenae: et ubi fuisse Tiryntha tradunt: et locus Mantinea. Montes: Artemisus, Apesantus, Asterion, Parparus, aliique undecim numero. Fontes: Niobe, Amymone, Psamathe. A Scyllaeo ad Isthmum CLXXVII M. pass. Oppida: Hermione, Troezen, Coryphasium: appellatumque alias Inachium, alias Dipsium Argos. Portus Schoenitas, sinus Saronicus, olim querno nemore redimitus, unde nomen: ita Graecia antiqua appellante quercum. In eo Epidaurum oppidum, Aesculapii delubro celebre: Spiraean promontorium, portus Anthedon, et Bucephalus: et quas supra dixeramus, Cenchræae, Isthmi pars altera cum delubro Neptuni, quinquennialibus inclyto ludis. Tot sinus Peloponnesi oram lancinant, tot maria allatrant. Siquidem a septemtrione Ionium irumpit: ab occidente, Siculo pulsatur: a meridie, Cretico urgetur: ab oriente brumali, Aegaeo: ab oriente solstitiali, Myrtoo, quod a Megarico incipiens sinu, totam Atticam alluit.

X. Mediterranea eius Arcadia maxime tenet, undique a mari remota: initio Drymodes, mox Pelasgis appellata. Oppida eius: Psophis, Mantinea, Stymphalum, Tegea, Antigonea, Orchomenum, Pheneum, Palantium, unde Palatium Romae: Megalopolis, Gortyna, Bucollum, Carnion, Parrhasie, Thelpusa,

Melaenae, Heraea, Pyle, Pallene, Agrae, Epium, Cynaetha, Lepreon Arcadiae, Parthenium, Alea, Methydrium, Enispe, Macistum, Lampe, Clitorium, Cleonae: inter quae duo oppida, regio Nemea, Beminiadia vocitata. Montes in Arcadia, Pholoë cum oppido: item Cyllene: Lycaeus, in quo Lycaeï Iovis delubrum: Maenalus, Artemisius, Parthenius, Lampæus, Nonacris: praeterque, ignobiles octo. Amnes: Ladon, e paludibus Phenei: Erymanthus e monte eiusdem nominis, in Alpheum defluentes.

Reliquae civitates in Achaia dicendae, Aliphræi, Abeatae, Pyrgenses, Paroreatae, Paragenitae, Tortuni, Typanei, Thriasii, Trittenses. Universae Achaiae libertatem Domitius Nero dedit. Peloponnesus in latitudine a promontorio Maleae, ad oppidum Aegium Corinthiaci sinus CXC M. pass. patet. At in transversum ab Elide Epidaurum, CXXV M. ab Olympia Argos per Arcadium LXVIII M. Ab eodem loco ad Phliunta dicta mensura est. Universa autem, velut pensante aequorum incursum natura, in montes VI atque LXX extollitur.

XI. Ab Isthmi angustiis Hellas incipit, nostris Graecia appellata. In ea prima Attica, antiquitus Acte vocata. Attingit Isthmum parte sui, quae appellatur Megaris, a colonia Megara, e regione Pagarum. Duo haec oppida excurrente Peloponneso sita sunt, utraque ex parte velut in humeris Helladis. Pagaei, et amplius Aegosthenienses contributi Megarensibus. In ora autem, portus Schoenus. Oppida: Sidus, Cremmyon, Scironia saxa VI M. longitudine. Geranea, Megara, Eleusin. Fuere et Oenoe, Probalinthos: nunc sunt ab Isthmo quinquaginta quinque M. pass. Piraeus et Phalera portus, quinque M. pass. muro recedentibus Athenis iuncti. Libera haec civitas, nec indiga ullius praekonii amplius: tanta claritas superfluit. In Attica fontes, Cephissia, Larine, Callirhoe Enneacrunos. Montes: Brilessus, Aegialeus, Icarus, Hymettus, Lycabettus: locus Ilissos. A Piraeo XLV M. pass. Sunium promontorium, Thoricos promontorium. Potamos, Steria, Brauron, quondam oppida. Rhamnus pagus, locus Marathon, campus Thriasius, oppidum Melita, et Oropus, in confinio Boeotiae.

XII. Cuius Anthedon, Onchestos, Thespieae liberum oppidum, Lebadea: nec cedentes Athenis claritate, quae cognominantur Boeotiae Thebae, duorum numinum Liberi atque Herculis (ut volunt) patria. Et Musis natale in nemore Heliconis assignant. Datur et his Thebis saltus Cithaeron, amnis Ismenus. Praeterea fontes in Boeotia, Oedipodia, Psamathe, Dirce, Epicræne, Arethusa, Hippocrene, Aganippe, Gargaphie. Montes, extra praedictos, Mycalessus, Hadylius, Acontius. Reliqua oppida, inter Megaram et Thebas: Eleutheræ, Haliartus, Plataeae, Pherae, Aspledon, Hyle, Thisbe, Erythrae, Glissae, Copae: iuxta Cephissum amnem Larymna, et Anchoa: Medeon, Phlygone, Acraephia, Coronea, Chaeronea. In ora autem infra Thebas, Ocalee, Heleon, Scolos, Schoenos, Peteon, Hyrie, Mycalessus, Hileion, Pteleon, Olyros, Tanagra liber populus: et in ipsis faucibus Euripi, quem facit obiectu insulae Euboeae, Aulis capaci nobilis portus. Boeotos Hyantas antiquitus dixere.

Locri deinde Epicnemidii cognominantur, olim Leleges appellati, per quos amnis Cephissus defertur in mare. Oppida: Opus, unde et sinus Opuntius, Cynos. Phocidis in litore unum Daphnus. Introrsus in Locris, Elateae, et in ripa Cephissi (ut diximus) Lilaëa: Delphosque versus, Cnemis, et Hyampolis. Rursus Locrorum ora, in qua Larymna, Thronium, iuxta quod Boagrius amnis defertur in mare. Oppida: Narycion, Alope, Scarphia. Postea Maliacus sinus ab incolis dictus: in quo oppida, Halcyone, Econia, Phalara.

XIII. Doris deinde, in qua Sperchios, Erineon,

Boion, Pindus, Cytinum. Doridis a tergo mons est Oeta.

XIV. Sequitur mutatis saepe nominibus Aemonia: eadem Pelasgicum Argos, Hellas, eadem Thessalia, et Dryopis, semper a regibus cognominata. Ibi genitus Rex nomine Graecus, a quo Graecia: ibi Hellen, a quo Hellenes. Hos eosdem Homerus tribus nominibus appellavit, Myrmidonas, et Hellenas, et Achaeos.

Ex his Phthiotae nominantur Dorida accolentes. Eorum oppida, Echinus in faucibus Sperchii fluminis, Thermopylarum angustiae: quo argumento IV M. passuum inde Heraclea, Trachin dicta est. Mons ibi Callidromus: oppida celebria, Hellas, Halos, Lamia, Phthia, Arne.

XV. In Thessalia autem Orchomenus, Minyeus antea dictus: et oppidum Almon, ab aliis Salmon, Atrax, Pelinna: fons Hyperia. Oppida: Pherae, quarum a tergo Pieris ad Macedoniam protenditur, Larissa, Gomphi, Thebae Thessaliae, nenus Pteleon: sinus Pagasicus. Oppidum Pagasae, idem postea Demetrias dictum, Tricca, Pharsalici campi cum civitate libera, Cranon, Iletia. Montes Phthiotidis, Nymphaeus, quondam topiario naturae opere spectabilis: Buzygaeus, Donaceae, Bermius, Daphissa, Chimerion, Athamas, Stephane. In Thessalia sunt quatuor atque triginta: quorum nobilissimi, Cerceti, Olympus, Pierus, Ossa: cuius ex adverso Pindus et Othrys, Lapitharum sedes: hi ad occasum vergentes: ad ortus, Pelios: omnes theatri modo inflexi, caveatis ante eos septuaginta quinque urbibus. Flumina Thessaliae, Apidanus, Phoenix, Enipeus, Onochonus, Panisus. Fons Messeis. Lacus Boebeis. Et ante cunctos claritate Peneus, ortus iuxta Gomphos: interque Ossam et Olympum nemorosa convalle defluens quingentis stadiis, dimidio eius spatii navigabilis. In eo cursu Tempe vocantur quinque mill. passuum longitudine, et ferme sesquiugeri latitudine, ultra visum hominis attollentibus se dextera laevaue leniter convexis iugis. Intus sua luce viridante allabitur Peneus, viridis calculo, amoenus circa ripas gramine, canorus avium concentu. Accipit amnem Orcon, nec recipit; sed olei modo supernatantem (ut dictum est Homero) brevi spatio portatum abdicat: poenales aquas dirisque genitas argenteis suis misceri recusans.

XVI. Thessaliae annexa Magnesia est, cuius fons Libethra. Oppida: Iolcus, Hormenium, Pyrrha, Methone, Olizon. Promontorium, Sepias. Oppida: Casthanaea, Sphalathra: Promontorium Aeanium. Oppida: Meliboea, Rhizus, Erymnæ: Ostium Penei. Oppida, Homolion, Orthe, Thespiea, Phalanæa, Thaumacie, Gyrton, Cranon, Acharne, Dotion, Melitaea, Phylace. Porro Epiri, Achaiae, Atticae, Thessaliae in porrectum longitudo quadringentorum octoginta mill. pass. traditur: latitudo ducentorum octoginta septem millium.

XVII. Macedonia postea centum quinquaginta populorum, duobus inclyta regibus, quondamque terrarum imperio, Emathia antea dicta. Haec ad Epiroticas gentes in Solis occasum recedens post terga Magnesiaae atque Thessaliae, infestatur a Dardanis. Partem eius septemtrionalem Paeonia ac Pelagonia protegent a Triballis. Oppida: Aege, in quo mos sepeliri reges: Beroea: et in regione, quae Pieria appellatur a nemore, Aeginium. In ora Heraclea, flumen Apilas. Oppida: Pydna, Aloros. Amnis Aliacmon. Intus Aloritae, Vallaei, Phylacaei, Cyrrhestae, Tyriassae. Pella colonia. Oppidum Stobi civium Rom. Mox Antigonea, Europus ad Axium amnem, eodemque nomine, per quod Rhodias fuit. Eordeae, Seydra, Mieza, Gordyniae. Mox in ora Ichnae, fluvius Axius. Ad hunc finem Dardani, Treres, Pieres, Macedoniam accolunt. Ab hoc amne Paeoniae gentes: Paroraei, Eordenses, Almopii, Pela-

gonae, Mygdones. Montes, Rhodope, Scopius, Orbelus. Dein praeiacente gremio terrarum, Arethusa, Antiochienses, Idomenenses, Doberi, Aestraelenses, Allantenses, Andaristenses, Morylli, Gareaci, Lyncestae, Othryonei, et liberi Amantini atque Orestae: coloniae Bullidensis et Diensis: Xylopolitae, Scotussaei liberi, Heraclea Sintica, Tymphaei, Toronaei.

In ora sinus Macedonici oppidum Chalastra, et intus Phileros, Lete: medioque flexu litoris Thessalonica, liberae conditionis. Ad hanc a Dyrrachio CXIV millia passuum Therme. In Thermaico sinu oppida, Dicaea, Pydna, Derrha, Scione. Promontorium Canastraeum. Oppida: Pallene, Phlegra. Qua in regione montes, Hypsizorus, Epitus, Halcyone, Leoemne. Oppida: Nyssos, Phinelon, Mendae: et in Pallenensi Isthmo quondam Potidaea, nunc Casandria colonia: Anthenus, Olophryxos: sinus Mecybernaeus. Oppida: Physcella, Ampelos, Torone, Singus: fretum, quo montem Athon Xerxes rex Persarum continenti abscedit, in longitudine passuum MD. Mons ipse a planitie excurrit in mare LXXV mill. passuum. Ambitus radicis centum quinquaginta mill. colligit. Oppidum in cacumine fuit Acrothron: nunc sunt Uranopolis, Palaetrium, Thysus, Cleonae, Apollonia, cuius incolae Macrobii cognominantur. Oppidum Cassera, faucesque alterae Isthmi, Acanthus, Stagira, Sithone, Heraclea, et regio Mygdoniae subiaccens: in qua recedentes a mari, Apollonia, Arethusa. In ora rursus Posidium, et sinus cum oppido Cermoro, Amphipolis liberum, gens Bisaltae. Dein Macedoniae terminus amnis Strymon, ortus in Haemo. Memorandum, in septem lacus eum fundi, priusquam dirigat cursum.

Haec est Macedonia, terrarum imperio potita quondam: haec Asiam, Armeniam, Iberiam, Albaniam, Cappadociam, Syriam, Aegyptum, Taurum, Caucasum transgressa: haec in Bactris, Medis, Persis dominata, toto Oriente possessa: haec etiam Indiae victrix, per vestigia Liberi Patris atque Herculis vagata: haec eadem est Macedonia, cuius uno die Paulus Aemilius Imperator noster septuaginta duas urbes direptas vendidit. Tantam differentiam sortis praestitere duo homines.

XVIII. Thracia sequitur, inter validissimas Europae gentes, in strategias quinquaginta divisa. Populorum eius, quos nominare non pigeat, amnem Strymonem accolunt dextero latere Densetiae et Medi, ad Bisaltas usque supra dictos: laevo, Digeri, Bessorumque multa nomina ad Nestum amnem Pangaei montis ima ambientem, inter Elethos, Diobessos, Carbilesos: inde Brysas, Sapaeos, Odomanes. Odrysarum gens fundit Hebrum, accolentibus Cabyletis, Pyrogeris, Drugeris, Caenicis, Hypsalitis, Benis, Corpillis, Bottiaeis, Edonis. Eodem sunt in tractu Selletae, Priantae, Doloncae, Thyni, Coelestae maiores Haemo, minores Rhodopae subditi. Inter quos Hebrus amnis. Oppidum sub Rhodope Ponropolis antea, mox a conditore Philippopolis, nunc a situ Trimontium dicta. Haemi excelsitas sex mill. passuum subitur. Aversa eius et in Istrum devexa Moesi, Getae, Aorsi, Gaudae, Clariaeque: et sub iis Arraei Sarmatae, quos Areatas vocant, Scythaeque: et circa Ponti litora Moriseni, Sithonique Orphei vatis genitores obtinent.

Ita finit Ister a septemtrione: ab ortu Pontus ac Propontis: a meridie Aegaeum mare: cuius in ora a Strymone, Apollonia, Oesyma, Neapolis, Datas. Intus Philippi colonia: absunt a Dyrrachio CCCXXV M. pass. Scotusa, Topiris, Nesti amnis ostium. Mons Pangaeus. Heraclea, Olynthos. Abdera libera civitas, stagnum Bistonum et gens. Oppidum fuit Tiri-da, Diomedis equorum stabulis dirum. Nunc sunt Dicaea, Ismaron: lacus Parthenion, Phalesina, Maronea prius Mons, Serrium, et Zo-

ne: tum locus Doriscus decem mill. hominum capax. Ita Xerxes ibi dinumeravit exercitum. Os Hebr. Portus Stentoris. Oppidum Aenos liberum cum Polydori tumulo, Ciconum quondam regio. A Dorisco incurvatur ora ad Macron Tichos centum viginti duorum mill. pass. Circa quem locum fluvius Melas, a quo sinus appellatur. Oppida: Cypsella, Bisanthé, Macron Tichos dictum, qua a Propontide ad Melanem sinum inter duo maria porrectus murus procurrentem excludit Cherronesum.

Iamque Thracia altero latere a Pontico litore incipiens, ubi Ister annis immergitur, vel pulcherrimas in ea parte urbes habet, Istropolin Milesiorum, Tomos, Calatingue, quae antea Acervetis vocabatur. Heracleam habuit, et Bizonen terrae hiatu raptam: nunc habet Dionysopolin. Crunos antea dictam. Alluit Ziras annis. Totum eum tractum Scythae Aroteres cognominati tenere. Eorum oppida: Aphrodisias, Libistos, Zigere, Borcobe, Eumenia, Parthenopolis, Gerania, ubi Pygmaeorum gens fuisse proditur: Cattuzos Barbari vocant, creduntque a gruibus fugatos. In ora a Dionysopoli est Odessus Milesiorum. Flumen Panyus. Oppidum Tetranalochus. Mons Haemus vasto iugo procumbens in Pontum, oppidum habuit in vertice Aristaeum. Nunc in ora Mesembria, Anchialum, ubi Messa fuerat. Astice regio habuit oppidum Anthium: nunc est Apollonia. Flumina: Panissa, Pira, Tearus, Orosines. Oppida: Thynias, Halmydessos, Develton cum stagno, quod nunc Deultum vocatur, veteranorum: Phinopolis, iuxta quam Bosphorus. Ab Istri ostio ad os Ponti pass. DLV mill. alii fecere. Agrippa adiecit LX. Inde ad murum supra dictum centum quinquaginta: ab eo Cherronesus CXXVI mill.

Sed a Bosphoro, sinus Costhenes. Portum Senum: et alter, qui Mulierum cognominatur. Pronomontorium Chrysoceras, in quo oppidum Byzantium liberae conditionis, antea Lygos dictum. Abest a Dyrrachio septingentis undecim millibus passuum. Tantum patet longitudo terrarum inter Adriaticum mare et Propontidem. Amnes: Bathynias, Pydaras, sive Atyras. Oppida: Selymbria, Perinthus latitudine ducentorum passuum continentis annexa. Intus Bizya, arx regum Thraciae, a Terei nefasto crimine invisa hircundinibus. Regio Caenica, colonia Flaviopolis, ubi antea Zela oppidum vocabatur. Et a Bizya quinquaginta millia passuum Apros colonia, quae a Philippis abest centum octoginta octo mill. pass. At in ora annis Erginus: oppidum fuit Ganos: deseritur et Lysimachia iam in Cherroneso.

Alius namque ibi Isthmos angustia simili est, eodem nomine, et pari latitudine. Illustrant duae urbes utrinque litora, quae haud dissimili modo tenere: Pactye a Propontide, Cardia a Melane sinu: haec ex facie loci nomine accepto: utraque comprehensae postea Lysimachia quinque mill. pass. a Longis muris. Cherronesos a Propontide habuit Tiristasin, Crithoten: Cissam flumini Aegos appositam: nunc habet a colonia Apro XXII mill. passuum. Resiston ex adverso coloniae Parianae. Et Hellespontus, septem (ut diximus) stadiis Europam ab Asia dividens, quatuor illic inter se contrarias urbes habet: in Europa Callipolin et Seston, et in Asia Lampasacum et Abydon. Dein promontorium Cherronesi Mastusia adversum Sigeo: cuius in fronte obliqua Cynossema; ita appellatur Hecubae tumulus, statio Achaeorum. Turris et delubrum Protesilai. Et in extrema Cherronesi fronte, quae vocatur Aeolium, oppidum Elaeus. Dein petenti Melanem sinum, portus Coelos, et Panhormus, et supra dicta Cardia. Tertius Europae sinus ad hunc modum clauditur. Montes extra praedictos Thraciae Edonus, Gigemoros, Meritus, Melamphyllus. Flumina in Hebrum cadentia, Bargus, Suemus. Macedoniae, Thraciae, Hellesponti longitudo est supra dicta. Quidam septingentorum vigin-

ti mill. faciunt. Latitudo ducentorum octoginta quatuor millium est.

Aegaeo mari nomen dedit scopulus inter Tenum et Chium verius quam insula, Aex nomine a specie caprae, quae ita Graecis appellatur, repente e medio mari exsiliens. Cernunt eum a dextra parte Andrum navigantes ab Achaia, dirum ac pestiferum. Aegaei pars Myrtoo datur: appellatur ab insula parva, quae cernitur Macedonia a Geraesto petentibus, haud procul Euboeae Carysto. Romani omnia haec maria duobus nominibus appellant: Macedonicum, quacunque Macedonia aut Thraciam attingit: Graeciense, qua Graeciam alluit. Nam Graeci et Ionium dividunt in Siculum, ac Creticum, ab insulis. Item Icarium, quod est inter Samum, et Myconum. Cetera nomina sinus dedere, quos diximus. Et maria quidem gentesque in tertio Europae sinu ad hunc modum se habent.

XIX. Insulae autem ex adverso Thesprotiae: a Buthroto duodecim millia passuum, eadem ab Acroceraniis quinquaginta mill. cum urbe eiusdem nominis, Corcyra, liberae civitatis, et oppido Cassiope, temploque Cassii Iovis, passuum nonaginta septem mill. in longitudinem patens: Homero dicta Scheria et Phaeacia, Callimacho etiam Drepane. Circa eam aliquot, sed ad Italiam vergens Thoronos: ad Leucadiam Paxoe duae, quinque M. discretae a Corcyra. Nec procul ab iis ante Corcyram Ericusa, Marathe, Elaphusa, Malthace, Trachie, Pythionia, Ptychia, Tarachie. Et a Phalacro Corcyrae promontorio scopulus, in quem mutata Ulyssis navem a simili specie fabula est. Ante Leucimnam, Sybota. Inter Leucadiam autem et Achaia permultae, quarum Teleboides, eademque Taphiae, ab incolis ante Leucadiam appellantur, Taphias, Oxiae, Prinoessa: et ante Aetoliam Echinades, Aegialia, Cotonis, Thyatira, Geoaris, Dionysia, Cynrus, Chalcia, Pinara, Mystus.

Ante eas in alto Cephalenia, Zacynthus, utraque libera: Ithaca, Dulichium, Same, Crocylea. A Paxo Cephalenia quondam Melaena dicta, undecim millibus pass. abest, circuitu patet XLIV. Same diruta a Romanis, adhuc tamen oppida tria habet. Inter hanc et Achaia, cum oppido magnifica et fertilitate praecipua, Zacynthus, aliquando appellata Hyrie, Cephaleniae a meridiana parte XXV M. abest. Mons Elatus ibi nobilis. Ipsa circuitu colligit XXXVI M. Ab ea Ithaca XV M. distat, in qua mons Neritus. Totam vero circuitu patet XXV M. pass. Ab ea Araxum Peloponnesi promontorium XII M. pass. Ante hanc in alto Asteris, Prote: ante Zacynthum XXXV M. pass. in Eurum ventum Strophades duae, ab aliis Plotae dictae. Ante Cephaleniam Letoia. Ante Pylum tres Spaghiae: et totidem ante Messenen Oenussae.

In Asinaeo sinu tres Thyrides: in Laconico Tegayusa, Cothon, Cythera cum oppido, ante Porphyris appellata. Haec sita est a Maleae promontorio V M. pass. aucipiti propter angustias ibi navium ambitu. In Argolico, Pityusa, Irine, Ephyre: contra Herminium agrum Tipareus, Aperopia, Colonis, Aristera: contra Troezenium Calauria, quingentos passus distans: Plateis, Belbina, Lasia, Baucidias. Contra Epidaurum Cecryphalos, Pityonesos VI millibus passuum a continente. Ab hac Aegina liberae conditionis XVII mill. pass. cuius XX M. pass. praeternavigatio est. Eadem autem a Piraeo Atheniensium portu XX M. pass. abest, ante Oenone vocitata. Spiraeon promontorio obiacent Eleusa, Dendros, Craugiae duae, Caeciae duae, Selachus, Cencheis, Aspis. Sunt et in Megarico sinu Methurides quatuor. Aegila autem XV M. pass. a Cythera, eademque a Cretae Phalasarna oppido XXV mill. passuum.

XX. Ipsa Creta altero latere ad austrum, altero ad septentrionem versa, inter ortum occasumque porrigitur, centum urbium clara fama. Dosiades eam a Creta nympa: Hesperidis filia, Anaximander: a re-

ge Curetum, Philistides Mallotes: Crates primum Aeriam dictam: deinde postea Curetin, et Macaron nonnulli a temperie caeli appellatam existimavere. Latitudine nusquam quinquaginta M. passuum excedens, et circa mediam sui partem maxime patens, longitudinem implet CCLXX M. passuum, circuitum DLXXXIX, flectensque se in Creticum pelagus ab ea dictum, qua longissima est ad orientem Sammonium promontorium adversum Rhodo: ad occidentem Criumetopon Cyrenas versus expellit. Oppida eius insignia, Phalasarne, Etea, Cisamum, Pergamum, Cyden, Minoum, Apterion, Pantomatrium, Amphimalia, Rhithymna, Panhorum, Cytaeum, Apollonia, Matium, Heraclea, Miletos, Ampelos, Hierapytna, Lebena, Hierapolis: et in mediterraneo, Gortyna, Phaestum, Gnosus, Polyrrhenium, Myrina, Lycastus, Rhamnus, Lyctus, Dium, Asum, Pyloros, Rhytion, Elatos, Pharae, Holopyxos, Lasos, Eleuthernae, Therapnae, Marathusa, Cylissos: et aliorum circiter LX oppidorum memoria exstat. Montes: Cadistus, Idaeus, Dictynnaeus, Corycus. Ipsa abest promontorio suo, quod vocatur Criumetopon, ut prodit Agrippa, a Cyrenarum promontorio Phycunte, CXXV mill. passuum. Item Cadisto. A Malea Peloponnesi LXXV. A Carpatho insula, promontorio Sammonio LX mill. in Favonium ventum. Haec inter eam et Rhodum interiacet.

Reliquae circa eam: ante Peloponnesum duae Corycae, totidem Mylae: et latere septemtrionali, dextra Cretam habenti contra Cydoniam Leuce, et duae Budroae. Contra Matium, Dia. Contra Itanum promontorium Onisia, Leuce: contra Hierapytnam, Chrysa, Gaudos. Eodem tractu Ophiussa, Butoa, Aradas: circumvectisque Criumetopon, tres Musagores appellatae. Ante Sammonium promontorium, Phoece, Platiae, Sirnides, Naulochos, Armondon, Zephyre.

At in Hellade, etiamnum in Aegaeo, Lichades, Sarraphia, Caresa, Phocaria, compluresque aliae ex adverso Atticae sine oppidis, et ideo ignobiles. Sed contra Eleusina, clara Salamis: ante eam Psytalia: a Sanio vero Helene quinque mill. pass. distans. Dein Ceos ab ea totidem, quam nostri quidam dixerunt Ceam, Graeci et Hydrussam. Avulsa Euboeae, quingentis longa stadiis fuit quondam: mox quatuor fere partibus, quae ad Boeotiam vergebant, eodem mari devoratis, oppida habet reliqua, Iulida, Carthaeam: intercidere Coreasus, Poeeessa. Ex hac profectam delicatorem feminis vestem, auctor est Varro.

XXI. Euboea et ipsa avulsa Boeotiae, tam modico interfuerit Euripo, ut ponte iungatur: a meridie promontoriis duobus, Geraesto ad Atticam vergente, ad Hellespontum Caphareo insignis: a septemtrione, Cernaes: nusquam latitudinem ultra XL M. passuum extendit, nusquam intra duo M. contrahit: sed in longitudinem universae Boeotiae, ab Attica Thesaliam usque, praetenta in CL mill. pass. circuitu vero trecenta sexaginta quinque. Abest ab Hellesponto parte Caphareae CCXXV mill. passuum, uribus clara quondam, Pyrrha, Porthmo, Neso, Cerintho, Oreo, Dio, Aedepso, Ocha, Oechalia: nunc Chalcide, cuius ex adverso in continenti Aulis est: Geraestus, Eretria, Carysto, Oritano, Artemisio, fonte Arethusa, flumine Lelanto, aquisque calidis, quae Ellopieae vocantur, nobilitas: notior tamen marmore Carystio. Antea vocitata est Chalcodotis, aut Macris, ut Dionysius et Ephorus tradunt: ut Aristides, Macra: ut Callidemus, Chalcis, aere ibi primum reperto: ut Menaechmus, Abantias: ut poetae vulgo, Asopia.

XXII. Extra eam in Myrtoo multae, sed maxime illustres Glauconnesos, et Aegilia. Et a promontorio Geraesto, circa Delum in orbem sitae (unde et nomen traxere) Cyclades. Prima earum Andrus cum oppido, abest a Geraesto X mill. pass., a Ceo XXXIX

mill. Ipsam Myrsilus Cauron, deinde Antandron cognominatam tradit: Callimachus Lasiam, alii Nongriam, Hydrussam, Epagrin. Patet circuitu XCVI mill. pass. Ab eadem Andro passus mille, et a Delo quindecim mill. Tenos, cum oppido in XV mill. pass. porrecta, quam, propter aquarum abundantiam, Aristoteles Hydrussam appellatam ait, aliqui Ophiussam. Ceterae: Myconos cum monte Dimasto: a Delo quindecim mill. pass. Scyros, Siphnus, ante Merope, et Acis appellata, circuitu viginti octo mill. passuum. Seriphus duodecim, Prepesinthus, Cythnos. Ipsaeque longe clarissima, et Cycladum media, ac templo Apollinis et mercatu celebrata, Delos: quae diu fluctuata, ut prodit, sola motum terrae non sensit. Ad M. Varronis aetatem, Mucianus prodidit bis concussam. Hanc Aristoteles ita appellatam prodidit, quoniam repente apparuerit enata. Aeglosthenes Cynthiam, alii Ortygiam, Asteriam, Lagiam, Chlamydiam, Cynaethum, Pyripilen igne ibi primum reperto. Cingitur quinque mill. passuum: assurgit Cyntho monte. Proxima ei Rhene, quam Anticlidus Celadussam vocat: item Artemin Hellanicus. Syros, quam circuitu patere viginti mill. pass. prodidere veteres, Mucianus centum sexaginta. Olios, Paros cum oppido, ab Delo XXXVIII mill. marmore nobilis, quam primo Platean, postea Minoida vocarunt. Ab ea septem mill. quingentis Naxos, a Delo XVIII cum oppido, quam Strongylen, dein Dian, mox Dionysiada a vinearum fertilitate, alii Siciliam minorem aut Callipolin appellarunt. Patet circuitu septuaginta quinque mill. pass., dimidioque maior est quam Paros.

XXIII. Et hactenus quidem Cycladas servant: ceteras, quae sequuntur, Sporadas. Sunt autem Helene, Phacussa, Nicasia, Schinussa, Pholegandros: et a Naxo decem et septem mill. passuum Icaros, quae nomen mari dedit, tantundem ipsa in longitudinem patens, cum oppidis duobus, tertio amisso: ante vocata Doliche et Macris et Ichthyoeasa. Sita est ab exortu solstitiali Deli quinquaginta mill. pass. Eadem a Samo triginta quinque mill. Inter Euboeam et Andrum decem mill. pass. freto. Ab ea Geraestum centum duodecim mill. quingenti pass. Nec deinde servari potest ordo. Acervatim ergo ponentur reliquae. Scyros: Ios a Naxo viginti quatuor mill. pass. Homeris sepulcro veneranda, longitudinis viginti quinque mill., ante Phoenice appellata. Odia, Lelandros, Gyaros cum oppido, circuitu duodecim mill. passuum. Abest ab Andro sexaginta duobus mill. pass. Ab ea Syrnos octoginta mill. passuum. Cynaethus: Telos unguento nobilis, a Callimacho Agathussa appellata. Donusa, Patnos circuitu triginta mill. passuum: Corasiae, Lebinthus, Leros, Cinara, Sicinus, quae antea Oenoe: Hieracia quae Onus: Causus, quae Astrabe: Cimolus quae Echinussa, Melos cum oppido, quam Aristides Hyblida appellat, Aristoteles Zephyriam, Callimachus Mimallida, Heraclides Siphnum et Aeyton. Haec insularum rotundissima est. Post Machia: Hypere, quondam Patage; ut alii, Platage, nunc Amorgos: Polyaeos, Phyle, Thera, cum primum emeris, Calliste dicta. Ex ea avulsa postea Therasia: atque inter duas enata mox Automate, eadem Hiera: et in nostro aere Thia iuxta eandem Hieram nata. Distat Ios a Thera viginti quinque mill. pass.

Sequuntur Lea, Ascania, Anaphe, Hippuris. Astypalaea liberae civitatis, circuitu LXXXVIII mill. passuum: abest a Cadisto Cretae CXXV mill. Ab ea Platea sexaginta mill. Unde Camina triginta octo mill. Azibintha, Lanise, Tragia, Pharmacusa, Techedia Chalcia: Calydna, in qua oppidum Coos: Calymna, a qua Carpathum, quae nomen Carpathio mari dedit, XXV. mill. passuum. Inde Rhodum Africo vento quinquaginta M. pass. A Carpatho Cason VII M. A Caso Samonium Cretae promontorium XXX

M. In Euripo autem Euboico, primo fere introitu, Petalidae quatuor insulae, et in exitu Atalante. Cyclades et Sporades ab oriente litoribus Icaris Asiae, ab occidente Myrtois Atticae, a septemtrione Aegaeo mari, a meridie Cretico et Carpathio inclusae, per DCC M. in longitudinem, et per CC in latitudinem iacent.

Pagasicus sinus ante se habet Eutychiam, Cicyneum, et Scyrum supra dictam, sed Cycladum et Sporadum extimam: Gerontiam, Scandilam: Thermaneus, Irrhesiam, Solimniam, Eudemiam, Neam, quae Minervae sacra est. Athos ante se quatuor: Peparethum cum oppido, quondam Evoeum dictam, novem M. passuum: Sciathum, quindecim M.: Imbrum cum oppido LXXXVIII M. passuum. Eadem abest a Mastusia Cherronesi XXV M. pass. Ipsa circuitu LXXXII M. passuum, perfunditur amne Iliaso. Ab ea Lemnos viginti duo M., quae ab Atho LXXXVII M. passuum. Circuitu patet CXII M. D. pass. Oppida habet Hephaestiam et Myrinam, in cuius forum solstitio Athos ei aculatur umbram. Ab ea Thassos libera quinque M. passuum, olim Aeria vel Aethria dicta. Inde Abdera continentis, XXII M. passuum. Athos sexaginta duo M. Tantundem insula Samothrace, quae libera, ante Hebrum, ab Imbro triginta duo M., a Lemno viginti duo M. D., a Thraciae ora triginta octo M., circuitu triginta duo M., attollitur monte Sacoe decem M. passuum altitudinis, vel importuosissima omnium. Callimachus eam antiquo nomine Dardanium vocat. Inter Cherronesum et Samothracen utrinque fere quindecim M. Halonesos: ultra Gethone, Lamponia, Alopeconnesus, haud procul a Coelo, Cherronesi portu, et quaedam ignobiles. Desertis quoque reddantur in hoc sinu, quarum modo inveniri potuerunt nomina: Desticos, Larnos, Cyssiros, Carbrusa, Calathusa, Scylla, Draconon, Arconesus, Diethusa, Scapos, Capheris, Mesate, Aeantion, Pateronnesos, Pateria, Calate, Neriphus, Polendos.

XXIV. Quartus e magnis Europae sinus, ab Hellesponto incipiens, Maeotidis ostio finitur. Sed totius Ponti forma breviter amplectenda est, ut facilius partes noscantur. Vastum mare praeiacens Asiae, et ab Europa porrecto Cherronesi litore expulsum, angusto meatu irrupit in terras, septem stadiorum, ut dictum est, intervallo Europam auferens Asiae. Primas angustias Hellesponton vocant. Hac Xerxes Persarum rex, constrato in navibus ponte, duxit exercitum. Porrigitur inde tenuis Euripus LXXXVI M. pass. spatio ad Priapum urbem Asiae, qua Magnus Alexander transcendit. Inde expatiatur aequor, rursusque in arcum coit: laxitas Propontis appellatur: angustiae Thracius Bosphorus, latitudine D passuum, qua Darius pater Xerxis copias ponte transvexit. Tota ab Hellesponto longitudo CCXXXIX M. pass. Dein vastum mare, Pontus Euxinus, qui quondam Axenus, longe refugientes occupat terras, magnoque litorum flexu, retro curvatus in cornua, ab his utrinque porrigitur, ut sit plane arcus Scythici forma. Medio flexu iungitur ostio Maeotici lacus. Cimmerius Bosphorus id os vocatur, MMD. pass. latitudine.

At inter duos Bosphoros Thracium et Cimmerium directo cursu, ut auctor est Polybius, D. M. pass. intersunt. Circuitu vero totius Ponti vices semel centena quinquaginta M., ut auctor est Varro et fere veteres. Nepos Cornelius trecenta millia quinquaginta adiicit. Artemidorus vices novies centena XIX M. facit: Agrippa vices et quater centena, et LX mill.; Mucianus, vices et quater centena et XXV M. Simili modo de Europae latere mensuram alii quatuordecies centena LXXVIII M. D. determinavere: alii undecies centena septuaginta duo mill. M. Varro ad hunc modum metitur. Ab ostio Ponti Apolloniam CLXXXVII M. D. pass. Calatin tantundem. Ad ostium

Istri CXXV. Ad Boryathenem CCL. Cherronesum Heracleotarum oppidum CCCLXXV M. pass. Ad Panticapaeum, quod aliqui Bosphorum vocant, extremum in Europae ora, CCXXII M. D., quae summa efficit tredecies centena, et triginta septem M. D. Agrippa a Byzantio ad flumen Istrum, DLX. Inde Panticapaeum DCXXX. Lacus ipse Maeotis, Tanain amnem ex Riphaeis montibus defluentem accipiens, novissimum inter Europam Asiamque finem, quater et decies centena, et sex passuum M. circuitu patere traditur. Ab aliis undecies centena, XXV M. Ab ostio eius ad Tanais ostium directo cursu CCCLXXXV M. pass. esse constat. Accolae sinus eius in mentione Thraciae dicti sunt Istropolim usque. Inde ostia Istri.

Ortus hic in Germaniae iugis montis Abnobae, ex adverso Raurici Galliae oppidi, multis ultra Alpes millibus, ac per innumeras lapsus gentes Danubii nomine, immenso aquarum auctu, et, unde primum Illyricum alluit, Ister appellatus, sexaginta annibus receptis, medio ferme numero eorum navigabili, in Pontum vastis sex fluminibus evolvitur. Primum ostium Peuces: mox ipsa Peuce insula, a qua proximus alveus appellatus, XIX M. pass. magna palude sorbetur. Eodem alveo et super Istropolim lacus gignitur LXIII M. pass. ambitu: Halmyrin vocant. Secundum ostium Naracustoma appellatur. Tertium Calonstoma, iuxta insulam Sarmaticam. Quartum Pseudostomon, et in insula Conopon diabasis: postea Boreostoma et Spirostoma. Singula autem ora tanta sunt, ut prodatur in quadraginta millia passuum longitudinis vinci mare, dulcemque intelligi haustum.

XXV. Ab eo in plenum quidem omnes Scytharum sunt gentes: variae tamen litori opposita tenuere: alias Getae, Daci Romanis dicti: alias Sarmatae, Graecis Sauromatae, eorumque Hamaxobii aut Aorsi: alias Scythae degeneres et a servis orti, aut Troglodytae: mox Alani et Rhoxalani. Superiora autem inter Danubium et Hercynium saltum, usque ad Pannonica hiberna Carnunti, Germanorumque ibi confinium, campos et plana lazyges Sarmatae: montes vero et saltus pulsi ab his Daci ad Pathissum amnem. A Maro, sive is Duria est, a Suevis regnoque Vanniano dirimens eos, adversa Basternae tenent, alique inde Germani. Agrippa totum eum tractum ab Istro ad Oceanum bis ad decies centena M. pass. in longitudinem, quatuor millibus et quadringentis in latitudinem, ad flumen Vistulam a desertis Sarmatae, prodidit. Scytharum nomen usqueaque transit in Sarmatas atque Germanos. Nec aliis prisca illa duravit appellatio, quam qui extremi gentium harum ignoti prope ceteris mortalibus degunt.

XXVI. Verum ab Istro oppida, Cremniscos, Aepolium: montes Macrocremii, clarus amnis Tyra, oppido nomen imponens, ubi antea Ophiusa dicebatur. In eodem insulam spatiosam incolunt Tyrageatae. Abest a Pseudostomo Istri ostio centum triginta millibus passuum. Mox Axiacae, cognomines flumini, ultra quos Crobyzi: flumen Rhode, sinus Sagarius, portus Ordesus. Et a Tyra centum viginti millibus passuum flumen Borysthenes, lacusque et gens eodem nomine, et oppidum a mari recedens quindecim millibus passuum: Olbiopolis et Miletopolis, antiquis nominibus. Rursus in litore portus Achaeorum. Insula Achillis, tumulo eius viri clara. Et ab eodem viginti quinque millibus passuum peninsula, ad formam gladii in transversum porrecta, exercitatione eiusdem cognominata Dromos Achilleos: cuius longitudinem octoginta millium passuum tradit Agrippa. Totum eum tractum Tauri Scythae et Siraci tenent. Inde silvestris regio Hylaeum mare, quo aluitur, cognominavit: Enaeacadoae vocantur incolae Ultra Panticapae amnis, qui Nomadas et Georgos determinat: mox Acesinus. Quidam Panticapen con-

fluere infra Othiam cum Borysthene tradunt: diligentiores Hypanin: tanto errore eorum, qui illum in Asiae parte prodidere.

Mare subit vasto recessu, donec quinque millium passuum intervallo absit a Maeotide, vasta ambiens spatia, multasque gentes. Sinus Carcinites appellatur, flumen Pacyria. Oppida: Naubarum, Carcine: a tergo lacus Buges, fossa emissus in mare. Ipse Buges a Coreto, Maeotis lacus sinu, petroso discluditur dorso. Recipit amnes Bugem, Gerrhum, Hypanin, ex diverso venientes tractu. Nam Gerrhus Basilidas et Nomadas separat. Hypanis per Nomadas et Hylaeos fluit manu facto alveo in Bugem, naturali in Coretum. Regio, Scythia Sendica nominatur.

Sed a Carcinite Taurica incipit, quondam mari circumfusa et ipsa, quaque nunc iacent campi. Deinde vastis attollitur iugis. Tringita sunt eorum populi. Ex iis mediterranei XXIV. Sex oppida: Orgocyni, Characeni, Lagyrani, Tractari, Archilachitae, Caliori. Iugum ipsum Scythotauri tenent. Clauduntur ab occidente Cherroneso, ab ortu Scythia Satarchis. In ora a Carcinite oppida: Taphrae, in ipsis angustis peninsulae: mox Heraclea Cherronesos, libertate a Romanis donatur. Megarice vocabatur antea, praecipui nitoris in toto eo tractu, custoditis Graeciae moribus, quinque millia pass. ambiente muro. Inde Parthenium promontorium, Taurorum civitas, Placia. Symbolon portus. Promontorium Criumetopon, adversum Carambi Asiae promontorio, per medium Euxinum procurrens CLXX M. pass. intervallo, quae maxime ratio Scythici arcus formam efficit. Ab eo Taurorum portus multi, et lacus. Oppidum Theodosia a Criumetopo CXXV M. pass., a Cherroneso CXLV M. pass. Ultra fuere oppida: Cytae, Zephyrium, Acras, Nymphaeum, Dia. Restat longe validissimum in ipso Bosphori introitu Panticapaeum Milesiorum, a Theodosia LXXXVII M. pass., a Cimmerio vero oppido trans fretum sito M M D. (ut diximus) pass. Haec ibi latitudo Asiam ab Europa separat, eaque ipsa pedibus plerumque pervia, glaciato freto. Bosphori Cimmerii latitudo XII M. D. pass. Oppida habet, Hermisium, Myrmecium: intus insulam Alopecen. Per Maeotim autem ab extremo Isthmo, qui locus Taphrae vocatur, ad os Bosphori CCLX M. pass. longitudo colligitur.

A Taphris per continentem introrsus tenent Achetiae, apud quos Hypanis oritur; Neuri, apud quos Borysthenes; Geloni, Thussagetae, Budini, Basilidae, et caeruleo capillo Agathyras. Super eos Nomades: dein Anthropophagi. A Buge super Maeotin Sauromatae et Essedones. At per oram ad Tanaim usque Maeotae, a quibus lacus nomen accepit: ultimique a tergo eorum Arimaspi. Mox Rhiphaei montes, et assiduo nivis casu, pinnarum similitudine, Pterophoros appellata regio: pars mundi damnata a rerum natura, et densa mersa caligine: neque in alio, quam rigoris opere gelidisque Aquilonis conceptaculis.

Pone eos montes ultraque Aquilonem gens felix (si credimus) quos Hyperboreos appellavere, annoso degit aëvo, fabulosis celebrata miraculis. Ibi creduntur esse cardines mundi, extremique siderum ambitus, semestri luce, et una die Solis aversi: non, ut imperiti dixerunt, ab aequinoctio verno in autumnum. Semel in anno solstitio oriuntur iis Soles, brumae semel occidunt. Regio aprica, felici temperie, omni afflatu noxio carens. Domus iis nemora lucique, et deorum cultus viritum gregatimque; discordia ignota et aegritudo omnis. Mors non nisi scitatie vitae, epulatis delibutoque senio luxu, ex quadam rupe in mare salientibus. Hoc genus sepulturae beatissimum. Quidam eos in prima parte Asiae litorum posuere, non in Europa, quia sunt ibi simili consuetudine et situ, Attacorum nomine. Alii medios fecere

eos inter utrumque Solem, Antipodum occasum orientemque nostrum: quod fieri nullo modo potest, tam vasto mari interveniente. Qui non alibi, quam in semestri luce constituere eos, serere matutinis, meridie metere, occidente Sole foetus arborum decerpere, noctibus in specus condi tradiderunt. Nec libet dubitare de gente ea, cum tot auctores prodant frugum primitias solitos Delon mittere Apollini, quem praecipue colunt. Virgines ferebant eas, hospitibus gentium per annos aliquot venerabiles: donec, violata fide, in proximis accolarum finibus deponere sacra ea instituere, hique ad conterminos deferre, atque ita Delon usque. Mox et hoc ipsum exolevit. Sarmatiae, Scythiae, Tauricae, omnique a Borysthene amne tractus longitudo DCCCCLXXX M., latitudo DCCXVII M., a M. Agrippa tradita est. Ego in certam in hac terrarum parte mensuram arbitror.

XXVII. Verum instituto ordine reliqua huius sinus dicantur; et maria quidem eius nuncupavimus. Hellespontus insulas non habet in Europa dicendas. In Ponto duae, M D. pass. ab Europa, XIV M. ab ostio, Cyanaeae, ab aliis Symplegades appellatae, traditaeque fabulis inter se concurrissae: quoniam parvo discretas intervallo, ex adverso intrantibus geminae cernebantur, paulumque deflexa acie, coeuntium speciem praebebant. Citra Istrum Apolloniatarum una, LXXX M. a Bosphoro Thracio, ex qua M. Lucullus Capitolinum Apollinem advexit. Inter ostia Istri quae essent, diximus. Ante Borysthenem Achillea est supra dicta, eadem Leuce et Macaron appellata. Hanc temporum horum demonstratio a Borysthene CXL M. ponit, a Tyra CXX M., a Peuce insula quinquaginta M. Cingitur circiter decem M. pass. Reliquae in Carcinite sinu, Cephalonnesos, Rhosphodusa, Macra. Non est omittenda multorum opinio, priusquam digrediamur a Ponto, qui maria omnia interiora illo capite nasci, non Gaditano freto, existimavere, haud improbabili argumento: quoniam aestus semper e Ponto profluens, nunquam reciprocet.

Exeundum deinde est, ut externa Europae dicantur, transgressisque Rhiphaeos montes, litus Oceani septentrionalis in laeva, donec perveniatur Gades, legendum. Insulae complures sine nominibus eo situ traduntur. Ex quibus ante Scythiam, quae appellatur Raunonia, unam abesse diei cursu, in quam veris tempore fluctibus electrum eiiciatur, Timaeus prodidit. Reliqua litora incerta signata fama. Septentrionalis Oceanus: Amalchium eum Hecataeus appellat, a Paropamisso amne, qua Scythiam alluit, quod nomen eius gentis lingua significat congelatum. Philemon Morimarusam a Cimbris vocari, hoc est, mortuum mare, usque ad promontorium Rubae: ultra deinde Cronium. Xenophon Lampsacenus, a litore Scytharum tridui navigatione, insulam esse immensae magnitudinis, Baltiam, tradit. Eandem Pytheas Basiliam nominat. Feruntur et Onae, in quibus ovis avium et avenis incolae rivant. Aliae, in quibus equinis pedibus homines nascantur, Hippopodes appellati. Fanesiorum aliae, in quibus nuda alioquin corpora praegrandes ipsorum aures tota contegant.

Incipit inde clarius aperiri fama ab gente Ingaevonum, quae est prima inde Germaniae. Sevo mons ibi immensus, nec Rhiphaeis iugis minor, immanem ad Cimbrorum usque promontorium efficit sinum, qui Codanus vocatur, refertus insulis: quarum clariissima Scandinavia est, incomptae magnitudinis, portionem tantum eius, quod sit notum, Hillevionum gente D incolente pagis, quae alterum orbem terrarum eam appellat. Nec est minor opinione Eningia. Quidam haec habitari ad Vistulam usque fluvium a Sarmatis, Venedis, Sciris, Hiris tradunt. Sinum Cylipenum vocari: et in ostio eius insulam Latrin. Mox alterum sinum Lagaum, conterminum Cimbris. Promontorium Cimbrorum, excurrrens in maria longe

peninsulam efficit, quae Cartris appellatur. Tres et viginti inde insulae Romanorum armis cognitae. Earum nobilissimae, Burchana, Fabaria nostris dicta, a frugis similitudine sponte provenientis. Item Glesaria, a succino militiae appellata: a Barbaris Austraria, praeterque Actania.

XXVIII. Toto autem hoc mari ad Scaldim usque fluvium, Germanicae accolunt gentes haud explicabili mensura: tam immodica prodentium discordia est. Graeci et quidam aostri, vices quinquies centena millia passuum oram Germaniae tradiderunt. Agrippa cum Rhaetia et Norico longitudinem DCLXXXVI millia passuum, latitudinem CXLVIII M. Rhaetiae prope unius maiore latitudinem, eane circa excessum eius subactae. Nam Germania multis postea annis, nec tota, percognita est. Si coniectare permittitur, haud multum orae deerit Graecorum opinione, et longitudini ab Agrippa proditae. Germanorum genera quinque: Vindili; quorum pars Burgundiones: Varini, Carini, Guttones. Alterum genus, Ingaevones; quorum pars Cimbri, Teutoni, ac Chaucorum gentes. Proximi autem Rheno Istaevones; quorum pars Cimbri mediterranei: Hermiones; quorum Suevi, Hermunduri, Chatti, Cherusci. Quinta pars Peucini, Basternae, supra dictis contermini Daciae. Amnes clari in Oceanum defluunt, Gutatus, Vistillus sive Viastula, Albis, Visurgis, Amisus, Rhenus, Mosa. Introrsus vero, nullo inferius nobilitate, Hercynium iugum praetenditur.

XXIX. In Rheno ipso, prope centum M. pass. in longitudinem, nobilissima Batavorum insula, et Canenufatum: et aliae Frisiorum, Chaucorum, Frisiabonum, Sturiorum, Marsaciorum, quae sternuntur inter Helium ac Flerum. Ita appellantur ostia, in quae effusus Rhenus, ab septemtrione in lacus, ab occidente in amnem Mosam se spargit: medio inter haec ore, modicum nomini suo custodiens alveum.

XXX. Ex adverso huius situs Britannia insula, clara Graecis nostrisque monumentis, inter septemtrionem et occidentem iacet: Germaniae, Galliae, Hispaniae, multo maximis Europae partibus magno intervallo adversa. Albion ipsi nomen fuit, cum Britanniae vocarentur omnes: de quibus mox paulo dicemus. Haec abest a Gessoriaci Morinorum gentis litore, proximo traiectu quinquaginta M., circuitu vero patere tricies octies centena viginti quinque M. Pytheas et Isidorus tradunt: triginta prope iam annis notitiam eius Romanis armis non ultra vicinitatem silvae Caledoniae propagantibus. Agrippa longitudinem DCCC M. pass. esse: latitudinem CCC M. credit. Eandem Hiberniae latitudinem; sed longitudinem CC M. passuum minorem. Super eam haec sita abest brevissimo transitu a Silurum gente XXX M. pass. Reliquarum nulla CXXV M. circuitu amplior proditur. Sunt autem XL Orcades, modicis inter se discretis spatiis. Septem Acmodae, et XXX Haebudes: et inter Hiberniam ac Britanniam, Mona, Monapia, Ricina, Vectis, Limnus, Andros. Infra vero Siambis, et Axantos. Et ab adverso in Germanicum mare sparsae Glesariae, quas Electridas Graeci recentiores appellavere, quod ibi electrum nasceretur. Ultima omnium, quae memorantur, Thule: in qua solstitio nullas esse noctes indicavimus, Cancri signum Sole transeunte, nullosque contra per brumam dies. Hoc quidam senis mensibus continuis fieri arbitrantur. Timaeus historicus a Britannia introrsus sex dierum navigatione abesse dicit insulam Mictim, in qua candidum plumbum proveniat. Ad eam Britannos vitilibus navigiis corio circumstitis navigare. Sunt qui et alias prodant, Scandiam, Dumnam, Bergos: maximamque omnium Nerigon, ex qua in Thulen navigetur. A Thule unus diei navigatione mare concretum, a nonnullis Cronium appellatur.

XXXI. Gallia omnis Comata uno nomine appellata, in tria populorum genera dividitur, amnibus ma-

xime distincta. A Scalde ad Sequanam Belgica. Ab eo ad Garunnam Celtica, eademque Lugdunensis. Inde ad Pyrenaei montis excursum Aquitanica, Aremorica ante dicta. Universam oram decies octies centena millia passuum Agrippa: Galliarum inter Rhenum et Pyrenaeum atque Oceanum ac montes Gebennam et Iuram, quibus Narbonensem Galliam excludit, longitudinem CCCCXX M. passuum, latitudinem CCCXVIII computavit. A Scaldi incolunt externa Toxandri pluribus nominibus. Deinde Menapii, Morini, Oromansaci iuncti pago, qui Gessoriacus vocatur: Britanni, Ambiani, Bellovaci. Introrsus Castologi, Atrebatas, Nervii liberi, Veromandui, Sueconi, Suessiones liberi, Ulmanetes liberi, Tungri, Sunuci, Frisiabones, Betasi, Leuci liberi, Treveri liberi antea, et Lingones foederati, Remi foederati, Mediomatrici, Sequani, Raurici, Helvetii. Coloniae: Equestris, et Rauroiaca. Rhenum autem accolentes Germaniae gentium in eadem provincia, Nemetes, Tribochi, Vangiones: hinc Ubii, Colonia Agrippinensis, Guberni, Batavi, et quos in insulis diximus Rheni.

XXXII. Lugdunensis Gallia habet Lexovios, Vellocasses, Galletos, Venetos, Abrincatus, Osismios: flumen clarum Ligerini. Sed peninsulam spectatorem excurrentem in Oceanum a fine Osismiorum circuitu DCXXV M. pass. cervice in latitudinem CXXV M. Ultra eam Nannetes. Intus autem Hedui foederati, Carnuti foederati, Boii, Senones, Aulerici, qui cognominantur Eburvices, et qui Cenomanni, Meldi liberi, Parisii, Trecasses, Andegavi, Viducasses, Bodiocasses, Unelli, Cariovelites, Diabliindi, Rhedones, Turones, Atesui, Secusiani liberi, in quorum agro colonia Lugdunum.

XXXIII. Aquitanicae sunt Ambilatri, Anagnutes, Pictones, Santones liberi: Bituriges liberi cognomine Ubisci: Aquitani, unde nomen provinciae, Sediboniatas. Mox in oppidum contributi Convenae, Bergeri, Tarbelli Quatuorsignani, Cocossates Sexsignani, Venami, Onobrisates, Belendi, saltus Pyrenaeus. Infraque Monesi, Osquidates montani, Sibyllates, Camponi, Bercorates, Bipedimui, Sassumini, Vellates, Tornates, Consoranni, Ausci, Elusates, Sottiates, Osquidates campestris, Succasses, Tarusates, Basabocates, Vassei, Sennates, Cambolectri Agesinates Pictonibus iuncti. Hinc Bituriges liberi, qui Cubi appellantur. Dein Lemovices, Arverni liberi, Gabales. Rursus Narbonensi provinciae contermini Ruteni, Cadurci, Antobroges, Tarneque amni discreti a Tolosanis Petrocori. Maria circa oram: ad Rhenum septemtrionalis Oceanus, inter Rhenum et Sequanam Britannicus, inter eum et Pyrenaeum Gallicus. Insulae complures Venetorum, quae et Veneticae appellantur, et in Aquitanico sinu Uliarus.

XXXIV. A Pyrenaei promontorio Hispania incipit, angustior non Gallia modo, verum etiam semetipsa, ut diximus, immensum quantum hinc Oceano, illinc Iberico mari comprimentibus. Ipsa Pyrenaei iuga ab exortu aequinoctialis fusa in occasum brumalem, breviores latere septemtrionali quam meridiano Hispanias faciunt. Proxima ora citerioris est, eiusdemque Tarraconensis situs: a Pyrenaeo per oceanum, Vasconum saltus: Olarso: Vardulorum oppida: Morosgi, Menosca, Vesperies, Amanum portus, ubi nunc Flaviobriga colonia. Civitatum IX regio Cantabrorum, flumen Sanda, portus Victoriae Iuliobrigensium. Ab eo loco fontes Iberi quadraginta millia passuum. Portus Blendium. Orgenomesci et Cantabris. Portus eorum Vereasueca. Regio Asturum, Noega oppidum: in peninsula, Paesici. Et deinde conventus Lucensis, a flumine Navilubione, Cibarci, Egovarri cognomine Namarini, Iadoni, Arrotrebae, promontorium Celticum. Amnes: Florius, Nela, Celtici cognomine Neriae, superque Tamarici, quorum in peninsula tres arae Sestianae Augusto dica-

tae: Capori, oppidum Noela. Celtici cognomine Praesamarci, Cileni. Ex insulis nominandae, Corticata, et Aunios. A Cilenis, conventus Bracarum, Heleni, Gravi, castellum Tyde, Graecorum sobolis omnia. Insulae Cicae. Insigne oppidum Abobrica. Minius amnis, IV M. pass. ore spatiosus. Leuni, Seurbi. Bracarum oppidum Augusta, quos supra Gallaecia. Flumen, Limia: Durius amnis ex maximis Hispaniae, ortus in Pelendonibus, et iuxta Numantiam lapsus, dein per Arevacos Vaccaeosque, determinatis ab Asturia Vettonibus, a Lusitania Gallaecis, ibi quoque Turdulos a Bracaribus arcens. Omnisque dicta regio a Pyrenaeo metallis referta, auri, argenti, ferri, plumbi nigri albique.

XXXV. A Durio Lusitania incipit: Turduli veteres, Paesuri: flumen Vacca. Oppidum Talabrica. Oppidum, et flumen Aeminium. Oppida: Conimbrica, Colippo, Eburobritium. Excurrit deinde in altum vasto cornu promontorium, quod alii Artabrum appellavere, alii Magnum, multi Olisiponense, ab oppido terras, maria, caelum determinans. Illo finitur Hispaniae latus, et a circuitu eius incipit frons: septemtrio hinc, oceanusque Gallicus, occasus illinc et oceanus Atlanticus. Promontorii excursus LX M. prodidit, alii XC M. pass. Ad Pyrenaeum inde non pauci duodecies centena et quinquaginta millia, et ibi gentem Artabrum, quae nunquam fuit, manifesto errore. Arrotrebas enim, quos ante Celticum diximus promontorium, hoc in loco posuere literis permutatis.

Erratum et in amnibus inelytis. Ab Minio, quem supra diximus, CC M. pass. (ut auctor est Varro) abest Aeminium, quem alibi quidam intelligunt, et Limaeam vocant, Oblivionis antiquis dictus, multumque fabulosus. Ab Durio Tagus CC M. passuum, interveniente Munda. Tagus auriferis arenis celebratur. Ab eo CLX M. pass. promontorium. Sacrum e media prope Hispaniae fronte prosiluit quatuordecies centena millia pass. Inde ad Pyrenaeum, medium colligi Varro tradit. Ad Anam vero, quo Lusitaniam a Baetica discrevimus, CXXVI M. passuum, a Gadibus CII M. pass. additis. Gentes: Celtici, Turduli, et circa Tagum Vettones. Ab Ana ad Sacrum, Lusitani. Oppida memorabilia a Tago in ora, Olisipo equarum e Favonio vento conceptu nobile: Salacia cognominata urbs imperatoria: Merobrica: Promontorium Sacrum: et alterum Cuneus. Oppida: Osssonoba, Balsa, Myrtilis.

Universa provincia dividitur in conventus tres, Emeritensem, Pacensem, Scalabitanum. Tota populorum XLVI, in quibus coloniae sunt quinque, municipium civium Rom. unum: Latii antiqui tria: stipendiaria, XXXVI. Coloniae: Augusta Emerita, Anae fluvio apposita: Metallinensis: Pacensis, Norbensis, Caesariana cognomine. Contributa sunt in eam Castra Iulia, Castra Caecilia. Quinta est Sca-

labis, quae Praesidium Iulium vocatur. Municipium civium Rom. Olisipo, Felicitas Iulia cognominatum. Oppida veteris Latii: Ehora, quod item Liberalitas Iulia: et Myrtilis ac Salacia, quae diximus. Stipendiariorum, quos nominare non pigeat, praeter iam dictos in Baeticae cognominibus, Augustobrigenses, Ammienses, Aranditani, Arabricenses, Balsenses, Caesarobrigenses, Caperenses, Caurenses, Colarni, Cibiliani, Concordienses, Elbocorii, Interannienses, Lancienses, Mirobrigenses, qui Celtici cognominantur: Medubrigenses, qui Plumbarii: Ocelenses, qui et Lancienses: Turduli qui Barduli, et Tapori. Lusitaniam cum Asturia et Gallaecia patere longitudine DXL M. pass., latitudine DXXXVI M. Agrippa prodidit. Omnes autem Hispaniae, a duobus Pyrenaei promontoriis per maria, totius orae circuitu pass. vigesies novies centena, et viginti duo millia colligere existimantur, ab aliis vigesies sexies centena millia.

XXXVI. Ex adverso Celtiberiae complures sunt insulae, Cassiterides dictae Graecis, a fertilitate plumbi: et e regione Arrotrebarum promontorii, Deorum sex, quas aliqui Fortunatas appellavere. In ipso vero capite Baeticae, ab ostio freti pass. XXV mill. Gadir, longa (ut Polybius scribit) XII mill., lata III mill. passuum. Abest a continente proxima parte minus pedes DCC., reliqua plus septem mill. passuum. Ipsius spatium XV M. passuum est. Habet oppidum civium Romanorum, quod appellatur Augusta urbs Iulia Gaditana. Ab eo latere, quo Hispaniam spectat, passibus fere centum, altera insula est longa III M. pass. lata, in qua prius oppidum Gadium fuit. Vocatur ab Ephoro et Philistide Erythia: a Timaeo et Sileno Aphrodisias: ab indigenis lunonis. Maiorem Timaeus Cotinussam apud eos vocatam ait: nostri Tartesson appellant, Poeni Gadir, ita Punica lingua septem significante. Erythia dicta est, quoniam Tyrii Aborigines eorum orti ab Erythraeo mari ferebantur. In hac Geryones habitasse a quibusdam existimantur, quorum armenta Hercules abduxerit. Sunt qui aliam esse eam, et contra Lusitaniam arbitrentur, eodemque nomine quondam ibi appellatam.

XXXVII. Peracto ambitu Europae, reddenda consummatio est, ne quid non in expedito sit, noscere volentibus. Longitudinem eius Artemidorus atque Isidorus a Tanai usque Gades bis et octuagies centena, et quatuordecim M. prodiderunt. Polybius latitudinem Europae ab Italia ad Oceanum scripsit undecies centena et quinquaginta M. esse, etiam tum incomperta magnitudine eius. Est autem ipsius Italiae (ut diximus) undecies centena et viginti M. ad Alpes. Unde per Lugdunum ad portum Morinorum Britannicum, qua videtur mensuram agere Polybius, tredecies centena M. XVIII. Sed certior mensura ac longior ad occasum Solis aestivi ostiumque Rheni per castra legionum Germaniae ab iisdem dirigitur Alpibus, quindecies centena et XLIII M. passuum. Hinc deinde Africa atque Asia dicuntur.

C. PLINII SECUNDI NATURALIS HISTORIAE LIBER V.

AFRICAM Graeci Libyam appellavere, qua mare ante eam Libycum incipiens Aegyptio finitur. Nec alia pars terrarum pauciores recipit sinus occidentis litorum obliquo spatio. Populi

PLIN. HIST. NATUR.

oppidorumque nomina vel maxime sunt ineffabilia, praeterquam ipsorum linguis, et alias castella ferme habitant.

Incipio terrarum Mauritaniae appellantur, us-

que ad C. Caesarem Germanici filium regna, saevitia eius in duas divisae provinciae. Promontorium oceani extimum Ampelusius nominatur a Graecis. Oppida fuere Lissa et Cotta ultra columnas Herculis: nunc est Tingi, quondam ab Antaeo conditum; postea a Claudio Caesare, cum coloniam faceret, appellatum Tracta Julia. Abest a Belone, oppido Baeticae, proximo traiectu XXX M. pass. Ab eo XXV M. pass. in ora oceani colonia Augusti Iulia Constantia Zilis, regum ditioni exempta, et iura in Baeticam petere iussa: et ab ea XXXII M. pass. colonia a Claudio Caesare facta Lixos, vel fabulosissime antiquis narrata. Ibi regia Antaei, certamenque cum Hercule: et Hesperidum horti. Affunditur aestuarium e mari flexuoso meatu, in quo draconis custodiae instar fuisse nunc interpretantur. Amplectitur intra se insulam, quam soli et vicino tractu aliquanto excelsiore, non tamen aestus maris inundat. Exstat in ea et ara Herculis, nec praeter oleastros aliud, ex narrato illo aurifero nemore. Minus profecto mirentur portentosa Graeciae mendacia de iis et anne Lixo prodita, qui cogitent nostros nuper paulo minus monstifica quaedam de iisdem tradidisse. Praevalidam hanc urbem maioremque Carthagine magna: praeterea ex adverso eius sitam, et prope immenso tractu ab Tingi: quaeque alia Cornelius Nepos avidissime credidit. Ab Lixo XL M. in mediterraneo altera Augusti colonia est Babba, Iulia Campestris appellata: et tertia Banasa, LXXV M., Valentia cognominata. Ab ea XXXV M. pass. Volubile oppidum, tantundem a mari utroque distans. At in ora a Lixo quinquaginta M. amnis Subur, praeter Banasam coloniam defluens, magnificus et navigabilis. Ab eo totidem M. pass. oppidum Sala, eiusdem nominis fluvio impositum, iam solitudinibus vicinum, elephantorumque gregibus infestum; multo tamen magis Autololum gente, per quam iter est ad montem Africae vel fabulosissimum, Atlantem. E mediis hunc arenis in caelum attolli prodiderunt, asperum, squalentem, qua vergat ad litora oceani, cui cognomen imposuit: eundem opacum nemorosumque, et scatebris fontium riguum, qua spectat Africam, fructibus omnium generum sponte ita subnascentibus, ut nunquam satietas voluptatibus desit. Incolarum neminem interdiu cerni: silere omnia, haud alio, quam solitudinum, horrore: subire tacitam religionem animos propius accedentium, praeterque horrorem elati super nubila, atque in viciniam lunaris circuli. Eundem noctibus micare crebris ignibus, Aegipanum Satyrorumque lascivia impleri, tibiurum ac fistulae cantu, tympanorumque et cymbalorum sonitu strepere. Haec celebrati auctores prodidere, praeter Herculi et Perseo laborata ibi. Spatium ad eum immensum incertumque.

Fuere et Hannonis Carthaginiensium ducis commentarii, Punicis rebus florentissimis explorare ambitum Africae iussi: quem secuti plerique e Graecis nostrisque, et alia quidem fabulosa, et urbes multas ab eo conditas ibi prodidere, quarum nec memoria ulla, nec vestigium exstat.

Scipione Aemiliano res in Africa gerente, Polybius Annalium conditor, ab eo accepta classe, scrutandi illius orbis gratia circumvectus, prodidit, a monte eo ad occasum versus saltus plenos feris, quas generat Africa, ad flumen Anatin CCCCLXXXV M. pass. Ab eo Lixum CCV M. passuum, a Gaditano freto CXII M. passuum abesse. Inde sinum, qui vocetur Saguti. Oppidum in promontorio Mulelacha. Flumina Subur et Salam. Portum Rutubis a Lixo CCXIII M. pass. Inde promontorium Solis: portum Risardir: Gaetulios Autololes: flumen Cosenum: gentes Scelatos et Masatos. Flumen Masatat: flumen Darat, in quo crocodilos gigni. Deinde sinum DCXVI M. pass. includi montis Barce promontorio excurrente in occasum, quod appellat Surrentium. Postea flumen Palsum, ultra quod Aethiops Perorsos, quorum

a tergo Pharusios. Iis iungi mediterraneos Gaetulios Daras. At in ora Aethiops Daratitas, flumen Bambotum, crocodilis et hippopotamis refertum. Ab eo montes perpetuos usque ad eum, quem Theon ochema dicemus. Inde ad promontorium Hesperium navigatione dierum ac noctium decem, in medio eo spatio Atlantem locavit, a ceteris omnibus in extremis Mauritaniae primum.

Romana arma primum Claudio principe in Mauritania bellavere, Ptolemaeum regem a C. Caesare interentum ulciscens liberto Aedemone, refugientibusque barbaris ventum constat ad montem Atlantem. Nec solum consulatu perfunctis atque e Senatu ducibus, qui tum res gessere, sed Equitibus quoque Rom., qui ex eo praefuerunt ibi, Atlantem penetrasse, in gloria fuit. Quinque sunt (ut diximus) Rom. coloniae in ea provincia, perviumque fama videri potest. Sed id plerumque fallacissimum experimento deprehenditur: quia dignitates, cum indagare vera pigeat, ignorantiae pudore mentiri non piget: haud alio fidei praeior lapsu, quam ubi falsae rei gravis auctor existit. Et quidem minus minor, incomperta quaedam esse equestris ordinis viris, iam vero et Senatum inde intrantibus, quam luxuriae; cuius efficacissima vis sentitur atque maxima, cum ebori citroque silvae exquirantur, omnes scopuli Gaetuli muricibus ac purpuris.

Indigenae tamen tradunt in ora ab Sala centum quinquaginta mill. passuum: flumen Asanam mariuo haustu, sed portu spectabile: mox amnem quem vocant Fut: ab eo ad Dyrin (hoc enim Atlanti nomen esse eorum lingua, convenit) ducenta mill. passuum interveniente flumine, cui nomen est Vior. Ibi fama, exstare circa vestigia habitati quondam soli, vinearum palmetorumque reliquias.

Suetonius Paulinus, quem Consulem vidimus, primus Romanorum ducum transgressus quoque Atlantem aliquot millium spatio, prodidit de excelsitate quidem eius, quae ceteri: imas radices densis altisque repletas silvis incognito genere arborum, proceritatem spectabilem esse enodi nitore, frontes cupressis similes, praeterque gravitatem odoris tenui eas obduci lanugine: quibus addita arte, posse, quales e bombyce, vestes confici. Verticem altis etiam aestate operiri nivibus. Decumis se eo pervenisse castris, et ultra ad fluvium, qui Ger vocaretur, per solitudines nigri pulveris eminentibus interdum velut exustis cautibus, loca inhabitabilia fervere, quanquam hierno tempore, expertum. Qui proximos inhabitent saltus, refertos elephantorum ferarumque et serpentium omni genere, Canarios appellari. Quippe victum eius animalis promiscuum his esse, et dividua ferarum viscera. Iunctam Aethiopum gentem, quos Perorsos vocant, satis constat. Iuba Ptolemaei pater, qui primus utrique Mauritaniae imperavit, studiorum claritate memorabilior etiam, quam regno, similia prodidit de Atlante: praeterque gigni ibi herbam, euphorbiam nomine, ab inventore medico suo appellatam. Cuius lacteum succum miris laudibus celebrat in claritate visus, contraque serpentes et venena omnia, privatim dicato volumine. Et satis superque de Atlante.

Tingitaniae provinciae longitudo CLXX M. pass. est. Gentes in ea: quondam praecipua Maurorum, unde nomen, quos plerique Maurusius dixerunt. Attenuata bellis ad paucas recidit familias. Proxima illi Massaesyliorum fuerat, sed simili modo extincta est. Gaetulae nunc tenent gentes, Baniurae, multoque validissimi Autololes: et horum pars quondam Vesuni; qui avulsi his propriam fecere gentem, versi ad Aethiops. Ipsa provincia ab oriente montuosa, fert elephantos. In Abila quoque monte, et quos Septem fratres a simili altitudine appellant: ii freto imminent iuncti Abilae. Ab his ora interni maris. Flumen Tamuda navigabile, quondam et oppidum.

Flumen Laud, et ipsum navigiorum capax. Rusadir oppidum et portus, Malvana fluvius navigabilis.

Siga oppidum ex adverso Malachae in Hispania sitae, Syphacis regia, alterius iam Mauritaniae. Namque diu regum nomina obtinere, ut Bogudiana appellaretur extima: itemque Bocchi, quae nunc Caesariensis. Ab ea portus Magnus a spatio appellatus, civium Romanorum oppidum. Annis Mulucha, Bocchi Massaesylorumque finis. Quiza Xenitana peregrinorum oppidum, Arsennaria Latinorum, tribus millibus passuum a mari. Cartenna colonia Augusti, legio secunda. Item colonia eiusdem, deducta cohorte praetoria, Gunugi. Promontorium Apollinis: oppidumque ibi celeberrimum Caesarea, antea vocitatum Iol, Iubae regia, a Divo Claudio coloniae iure donata: eiusdem iussu deductis veterania, Oppidum novum: et Latio dato, Tipasa. Itemque a Vespasiano Imperatore eodem munere donatum Icosion. Colonia Augusti Rusconiae. Rusucurium civitate honoratum a Claudio. Rusazus colonia Augusti. Salde colonia eiusdem. Item Igligili. Oppidum Tucra impositum mari, et flumini Ampsagae. Intus colonia Augusta, quae item Succabar: item Tubusuptus. Civitates: Tinici, Tigavae. Flumina: Sardabal, Aves, Nabar: gens Macurebi: flumen Usar: gens Nabades. Flumen Ampsaga, abest a Caesarea CCXXXII millibus passuum. Utriusque Mauritaniae longitudo decies triginta novem mill., latitudo quadringentorum sexaginta septem mill. passuum.

II. Ab Ampsaga Numidia est, Massimissae clara nomine, Metagonitis terra a Graecis appellata: Numidae vero Nomades a permutandis pabulis, mapalia sua, hoc est, domus, plaustris circumferentes. Oppida: Cullu, Rusicade, et ab ea quadraginta octo M. passuum in mediterraneo colonia Cirta, Sittianorum cognomine: et alia intus Sicca: liberumque oppidum Bulla Regia. At in ora Tacatua, Hippo Regius, flumen Armua. Oppidum Tabraca civium Romanorum. Tusca fluvius, Numidiae finis: nec praeter marmoris Numidici ferarumque proventum aliud insigne.

III. A Tusca, Zeugitana regio, et quae proprie vocetur Africa, est. Tria promontoria: Candidum: mox Apollinis, adversum Sardiniae: Mercurii, adversum Siciliae, in altum procurrentia, duos efficiunt sinus: Hipponensem, proximum ab oppido, quod Hipponem dirutum vocant, Diarrhytum a Graecis dictum, propter aquarum irrigua. Cui finitimum Theudalis, immuno oppidum, longius a litore. Dein promontorium Apollinis, et in altero sinu Utica, civium Romanorum, Catonis morte nobilis: flumen Bagra. Locus, Castra Cornelia: colonia Carthago, magnae in vestigiis Carthaginis: colonia Maxulla. Oppida: Carpi, Misua, et liberum Clupea in promontorio Mercurii. Item libera Curubis, Neapolis. Mox Africae ipsius alia distinctio. Libyphoenices vocantur, qui Byzacium incolunt. Ita appellatur regio CCL M. pass. per circuitum, fertilitatis eximiae, cum centesima fruge agricolis foenus reddente terra. Hic oppida libera, Leptis, Adrumetum, Ruspina, Thapsus. Inde Thenae, Macomades, Tacape. Sabrata contingens Syrtim minorem, ad quam Numidiae et Africae ab Ampsaga longitudo DLXXX M. passuum: latitudo, qua cognitum est, CC M. Ea pars, quam Africanam appellavimus, dividitur in duas provincias, veterem et novam, discretas fossa inter Africanum sequentem et reges, Thenas usque perducta, quod oppidum a Carthagine abest CCXVI M. pass.

IV. Tertius sinus dividitur in geminos, duarum Syrtium vadoso ac reciproco mari diros. Ad proximam, quae minor est, a Carthagine CCC M. pass. Polybius tradit: ipsam centum M. passuum aditu, CCC M. ambitu. Et terra autem, siderum observatione, ad eam per deserta arenis, perque serpentes iter est. Excipiunt saltus repleti ferarum multitudinem: et introrsus elephantorum solitudines, mox de-

serta vasta, ultraque Garamantes, ab Augyilis dierum XII itinere distantes. Super illos fuere gens Paylli, super quos lacus Lycomedis, desertis circumdatus. Augylae ipsi medio fere spatio locantur ab Aethiopia, quae ad occidentem vergit, et a regione quae duas Syrtis interiacet, pari utrinque intervallo: sed litore inter duas Syrtis, CCL M. passuum. Ibi civitas Oeensis, Cinyps fluvius ac regio. Oppida: Neapolis, Gaphara, Abrotonum, Leptis altera, quae cognominatur magna. Inde Syrtis maior, circuitu DCXXV, aditu autem CCCXII M. passuum. Inde accollit gens Cispadum. In intimo sinu fuit ora Lotophagón, quos quidam Alachroas dixere, ad Philaenorum aras: ex arena sunt eae. Ab his non procul a continente palus vasta amnem Tritonem nomenque ab eo accipit, Pallantias appellata Callimacho, et citra minorem Syrtim esse dicta: a multis vero inter duas Syrtis. Promontorium, quod maiorem includit, Borion appellatur. Ultra Cyrenaica provincia.

Ad hunc finem Africa a fluvio Ampsaga populos XXVI habet, qui Romano parent imperio. In his colonias VI, praeter iam supra dictas, Uthinam, Tuburbin. Oppida civium Romanorum XV; ex quibus in mediterraneo dicenda Aziritanum, Abutucense, Aboriense, Canopicum, Chilmannense, Simittuense, Thunusidense, Tuburnicense, Tyndirumense, Tibigense, Ucitana duo, maius et minus: Vagense. Oppidum Latinum unum Usalitanum. Oppidum stipendiarium unum, Castris Cornelia. Oppida libera triginta: ex quibus dicenda intus Acolitanum, Acharitanum, Avinense, Abziritanum, Canopitanum, Melzitanum, Maternense, Salaphitanum, Tusdritanum, Tiphicense, Tunicense, Theudense, Tagestense, Tigense, Ulusubritanum, Vagense aliud, Visense, Zamense. Ex reliquo numero non civitates tantum, sed pleraeque etiam nationes iure dici possunt: ut Natabudes, Capitani, Misulani, Sabarbares, Massyli, Nisives, Vamacures, Ethini, Mussini, Marchubii, et tota Gaetulia ad flumen Nigrin, qui Africam ab Aethiopia dirimit.

V. Cyrenaica, eadem Pentapolitana regio, illustratur Hammonis oraculo, quod a Cyrenis abest CCC M. passuum: fonte Solis: urbibus maxime quinque, Berenice, Arsinoe, Ptolemaide, Apollonia, ipsa Cyrene. Berenice, in Syrtis extimo cornu est, quondam vocata Hesperidum supradictarum, vagantibus Graeciae fabulis. Nec procul ante oppidum fluvius Lethon, lucus sacer, ubi Hesperidum horti memorantur. Abest a Lepti CCCLXXXV M. passuum. Ab ea Arsinoe, Teuchira vocitata, XLIII M. passuum. Et deinde Ptolemais, antiquo nomine Barce, XXII M. passuum. Mox XL M. passuum promontorium Phycus per Creticum mare excurrit, distans CCCL M. passuum a Taenaro Laconicae promontorio, a Creta vero ipsa CXXV M. Post id Cyrene, a mari undecim M. passuum. A Phycunte Apolloniam XXIV M. passuum, ad Cherronesum LXXXVIII M. passuum. Unde Catabathum CCXVI M. passuum. Accolunt Marmaridae, a Paraetoni ferme regione ad Syrtin usque maiorem porrecti. Post eos Araraucae, et iam in ora Syrtis Nasamones, quos antea Mesummones Graeci appellavere, ab argumento loci, medios inter arenas sitos. Cyrenaeus ager XV M. passuum latitudine a litore, arboribus fertilis habetur. Intus eodem spatio frugibus tantum: mox triginta M. passuum latitudine, et CCL M. passuum longitudine, lasere modo.

Post Nasamones Asbistae et Macae vivunt. Ultra eos Hammanientes duodecim dierum itinere a Syrtibus maioribus ad occidentem, et ipsi quaquaversus arenis circumdati: puteos tamen haud difficiles bīdum ferme cubitorum inveniunt altitudine, ibi restagnantibus Mauritaniae aquis. Domos saepe montibus suis exconstrunt. Ab his ad Truga dierum IV iter, cum

quibus commercium gemmae tantum, quam carbunculum vocamus, ex Aethiopia invectae. Interventit ad solitudines Africae, supra minorem Syrtin dictas, versa Phazania, ubi gentem Phazaniorum, urbesque Alelen et Cillabam subegimus. Item Cydamum e regione Sabratae. Ab his mons longo spatio in occasum ab ortu tendit, Ater nostris dictus a natura adusto similis, aut Solis percussu accenso. Ultra eum deserta: Matelgae oppidum Garamantum: itemque Debris, affuso fonte, a medio die ad mediam noctem aquis ferventibus, totidemque horis ad medium diem rigentibus: clarissimumque oppidum Garama caput Garamantum: omnia armis Rom. superata, et a Cornelio Balbo triumphata: uni huic omnium externo curru et Quiritium iure donato: quippe Gadibus genito civitas Romana cum Balbo maiorem patruo data est. Et hoc mirum, supra dicta oppida ab eo capta, auctores nostros prodidisse: ipsum in triumpho, praeter Cidamum et Garamam, omnium aliarum gentium urbiumque nomina ac simulacra duxisse, quae iere hoc ordine: Tabidium oppidum, Niteris natio, Negligemela oppidum, Bubeium natio vel oppidum, Enipinatio, Thuben oppidum: mons nomine Niger: Niti-brum, Rapsa, oppida: Discera natio, Debris oppidum, flumen Nathabur, Thapsagum oppidum, Nannaginatatio, Boim oppidum, Pege oppidum, flumen Dasibari. Mox oppida continua, Baracum, Buluba, Alasi, Balsa, Galla, Maxala, Zizama: Mons Gyri, in quo gemmas nasci titulus praecessit. Ad Garamantas iter inexplicabile adhuc fuit, latronibus gentis eius puteos (qui sunt non alte fodiendi, si locorum notitia adsit) arenis operientibus. Proximo bello, quod cum Oeensis Romani gessere auspiciis Vespasiani Imperatoris, compendium viae quadridui deprehensum est. Hoc iter vocatur Praeter caput saxi. Finis Cyrenaicus Catabathmos appellatur, oppidum, et vallis repente convexa. Ad eum terminum Cyrenaica Africa a Syrti minore decies centena LX M. passuum in longitudine patet: in latitudine, qua cognitum est, DCCC.

VI. Quae sequitur regio, Mareotis Libya appellatur, Aegypto contermina. Tenent Marmaridae, Adymachidae: dein Mareotae. Mensura a Catabathmo ad Paraetionium LXXXVI M. passuum. In eo tractu vicus Apis interest, nobilis religione Aegypti locus. Ab eo Paraetionium LXII M. passuum. Inde Alexandriam CC millia passuum: latitudo CLXIX est. Eratosthenes a Cyrenis Alexandriam terrestri itinere DXXV M. prodidit. Agrippa totius Africae a mari Atlantico cum inferiore Aegypto tricies centena et XI M. passuum longitudinem. Polybius et Eratosthenes diligentissimi existimati, ab oceano ad Carthaginem magnam, undecies centena M. passuum: ab ea Canopicum Nili proximam ostium quindecies centena et viginti octo M. pass. fecerunt. Isidorus a Tingi Canopum tricies et quinquies centena et quadraginta novem M. passuum: Artemidorus XI minus quam Isidorus.

VII. Insulas non ita multas complectantur haec maria. Clarissima est Meninx, longitudine XXV M. passuum, latitudine XXII, ab Eratosthene Lotophagitis appellata. Oppida habet duo, Meningem ab Africae latere, et altero Thoar: ipsa a dextro Syrtis minoris promontorio passibus CC sita. Ab ea centum M. pass. contra laevum, Cercina, cum urbe eiusdem nominis libera, longa XXV M. pass., lata dimidium eius, ubi plurimum: at in extremo non plus quinque M. pass. Huic perparva, Carthaginem versus, Cercinitis ponte iungitur. Ab his quinquaginta M. fere passuum Lopadusa, longa VI M. passuum. Mox Gaulos et Galata, cuius terra scorpionem, dirum animal Africae, necat. Dicuntur et in Clupea emori: cuius ex adverso Cosyra cum oppido. At contra Carthaginis sinum duae Aegimori arae, scopuli verius, quam insulae, inter Siciliam maxime et

Sardiniam. Auctores sunt, et has quondam habitatas subsedis.

VIII. Interiori autem ambitu Africae ad meridiem versus, superque Gaetulos, intervenientibus desertis, primi omnium Libyaegyptii, deinde Leucaethiopes habitant. Super eos Aethiopum gentes Nigritae, a quo dictum est flumine: Gymnetes Pharusii, iam oceanum attingentes, et quos in Mauritaniae fine diximus, Perorsi. Ab his omnibus vastae solitudines orientem versus, usque Garamantes, Augylasque et Troglodytas: verissima opinione eorum, qui desertis Africae duas Aethiopias superponunt, et ante omnes Homeri, qui bipertitos tradit Aethiopas, ad orientem occasumque versas. Nigri fluvio eadem natura, quae Nilo: calamus et papyrum et easdem gignit animales, iisdemque temporibus augecit. Oritur inter Tareleos Aethiopas et Oecalicas. Horum oppidum Mavin quidam solitudinibus imposuerunt, Atlantas iuxta eos, Aegipanas semiferos, et Blemmyas, et Gamphasantas, et Satyros, et Himantopodas, Atlantes degeneres sunt humani ritus, si credimus. Nam neque nomen ullorum inter eos appellatio est, et Solem orientem occidentemque dira imprecatione continentur, ut exitiale ipsis agrisque: neque insomnia visunt, qualia reliqui mortales. Troglodytae specus excavant. Hae illis domus, victus serpentium carnes, stridorque, non vox: adeo sermonis commercio carent. Garamantes matrimoniorum exsortes, passim cum feminis degunt. Augylae inferos tantum colunt. Gamphasantes nudi, proeliorumque expertes, nulli externo congregantur. Blemmyis traduntur capita abesse, ore et oculis pectori affixis. Satyris, praeter figuram, nihil moris humani, Aegipantum, qualis vulgo pingitur, forma. Himantopodes loripedes quidam, quibus serpendo ingreditur natura est. Pharusii quondam Persae, comites fuisse dicuntur Herculis ad Hesperidas tendentis. Nec de Africa plura quae memorentur, occurrunt.

IX. Adhaeret Asia, quam patere a Canopico ostio ad Ponti ostium Timosthenes vicies sexies centena et triginta novem M. passuum tradidit. Ab ore autem Ponti ad os Maeotis Eratosthenes sedecies centena et quadraginta quinque M. pass. Universam vero cum Aegypto ad Tanain, Artemidorus et Isidorus ter et sexagies centena et septuaginta quinque M. pass. Maria eius complura ab accolis traxere nomina: quare simul indicabuntur. Proxima Africae incolitur Aegyptus, introrsus ad meridiem recedens, donec a tergo praetendantur Aethiopes. Inferiorem eius partem Nilus, dextra laevaque divisus, amplexu suo determinat, Canopico ostio ab Africa, ab Asia Pelusiaco, CLXX M. passuum intervallo. Quam ob causam inter insulas quidam Aegyptum retulere: ita se findente Nilo, ut triquetram terrae figuram efficiat. Ideo multi Graecae litterae vocabulo, Delta appellare Aegyptum. Mensura ab unitate alvei, unde se primum findit in latera, ad Canopicum ostium CXI.VI M., ad Pelusiacum CCL.VI M. est. Summa pars contermina Aethiopiae, Thebais vocatur. Dividitur in praefecturas oppidorum, quas nomos vocant: Ombiten, Apollopoliten, Hermonthiten, Thiniten, Phatiriten, Coptiten, Tentyriten, Diospoliten, Antaeopoliten, Aphroditopoliten, Lycopoliten. Quae iuxta Pelusium est regio, nomos habet, Pharbaethiten, Buastiten, Sethroiten, Taniten. Reliqua autem Arabicum, Hammoniacum tendentem ad Hammonis tovis oraculum, Oxyrynchiten, Leontopoliten, Atharrhabiten, Cynopoliten, Hermopoliten, Xoiten, Mendesium, Sebennytten, Cabasiten, Latopoliten, Heliopoliten, Prosopiten, Panopoliten, Busiriten, Onuphiten, Saiten, Ptenethu, Phthemphu, Naucratis, Meteliten, Gynaecopoliten, Menelaiten, Alexandriae regione. Item Lybiae Mareotis: Heracleopoliten est in insula Nili, longa passuum quinquaginta M., in qua et oppidum Hercules appellatum. Arsinoitae duo

sunt: hi et Memphites, usque ad summum Delta perveniunt. Cui sunt contermini ex Africa duo Oasitae. Quidam ex his aliqua nomina permutant, et substituant alios nomos, ut Heroopoliten, Crocodilopoliten. Inter Arsinoitē autem ac Memphiten lacus fuit, circuitu CCL M. passuum: aut, ut Mucianus tradit, CCCCL M. et altitudinis quinquaginta passuum, manu factus: a rege, qui fecerat, Moeridis appellatus. Inde LXXII M. passuum abest Memphis, quondam arx Aegypti regum: unde ad Hammonis oraculum XII dierum iter est; ad scissuram autem Nili, quod appellavimus Delta, XV M. passuum.

X. Nilus incertis ortus fontibus, it per deserta et ardentia: et immenso longitudinis spatio ambulans, famaque tantum inermi quaesitu cognitus, sine bellis, quae ceteras omnes terras invenire. Originem (ut Iuba rex potuit exquirere) in monte inferioris Mauritaniae, non procul oceano habet, lacu protinus stagnante, quem vocant Nilidem. Ibi pisces reperiuntur alabetae, coracini, siluri. Crocodilus quoque inde ob argumentum hoc Caesaris in Iseo dictus ab eo spectatur hodie. Praeterea observatum est, prout in Mauritanica nives imbreve satiaverint, ita Nilum incrementum. Ex hoc lacu profusus indignatur fluere per arenosa et squalentia, conditque se aliquot dierum itinere. Mox alio lacu maiore in Caesariensis Mauritaniae gente Massaesyldum erumpit, et hominum coetus veluti circumspicit, iisdem animalium argumentis: iterum arenis receptus conditur rursus XX dierum desertis ad proximis Aethiopas: atque ubi iterum senserit hominem, prosilii, fonte (ut verisimile est) illo, quem Nigrin vocare. Inde Africam ab Aethiopia discedens, etiamsi non protinus populis, feris tamen et belluis frequens, silvarumque opifex, medios Aethiopas secatur, cognominatus Astapus; quod illarum gentium lingua significat aquam et tenebris profluentem. Insulas ita innumeras spargit, quasdamque tam vastae magnitudinis, ut, quanquam rapida celeritate, tamen dierum quinque cursu non breviori transvolet: circa clarissimam earum Meroen Astabores laevo alveo dictus, hoc est, ramus aquae venientis e tenebris: dextro vero Astusapes, quod latentis significationem addicit: nec ante Nilus, quam se totum aquis concordibus rursus iunxit. Sic quoque etiamnum Siris, ut ante, nominatus per aliquot millia, et in totum Homero Aegyptum, aliisque Triton: subinde insulis impactus, totidem incitatus irritamentis: postremo inclusus montibus, nec aliunde torrentior, vectus aquis properantibus ad locum Aethiopum, qui Catadupi vocantur, novissimum catarracte inter occurrentes scopulos non fluere immenso fragore creditur, sed ruere. Postea lenis et confractis aquis domitaque violentia, aliquid et spatio festus, multis quamvis faucibus in Aegyptum mare se evomit. Certis tamen diebus auctu magno per totam spatiosus Aegyptum, foecundus innatat terrae.

Causas huius incrementi varias prodidere: sed maxime probabiles, Etesiarum eo tempore ex adverso flantium repercursum, ultra in ora actum mari: aut imbres Aethiopiae aestivos, iisdem Etesiiis nubila illo ferentibus e reliquo orbe. Timaeus Mathematicus occultam protulit rationem: Phialam appellari fontem eius, merique in cuniculos ipsum amnem, vapores anhelantem fumidis cautibus, ubi conditur. Verum Sole per eos dies cominus facto, extrahi ardoris vi, et suspensum abundare, ac ne devoretur, abscondi. Id evenire a Canis ortu, per introitum Solis in Leonem, contra perpendicularum fontis sidere stante, cum in eo tractu absumantur umbrae. Plerisque e diverso opinatis largiorem fluere, ad septentrionem Sole discedente, quod in Cancro et Leone evenit; ideoque tunc minus siccare. Rursus in Capricornum et austrinum polum reverso serberet: et ob id parcius fluere. Sed Timaeo si quis extrahi posse credat. — brarum defectus iis diebus et locis sine fine et

Incipit crescere Luna nova, quaecunque post solstitium est, sensim modiceque Cancrum Sole transiente; abundantissime autem Leonem. Et residit in Virgine, iisdem, quibus accrevit, modis. In totum autem revocatur intra ripas in Libra, ut tradit Herodotus, centesimo die. Cum crescit, reges aut praefectos navigare eo, nefas iudicatum est. Auctus per puteos mensurae notis deprehenduntur. Iustum incrementum est cubitorum XVI. Minores aquae non omnia rigant: ampliores detinent, tardius recedendo. Hae serendi tempora assumunt solo madente: illae non dant sitiente. Utramque reputat provincia. In duodecim cubitis famem sentit, in tredecim etiamnum esurit: quatuordecim cubita hilaritatem afferunt: quindecim securitatem: sedecim delicias. Maximum incrementum ad hoc aevi fuit cubitorum decem et octo Claudii principe: minimum quinque, Pharsalico bello, veluti necem Magi prodigio quodam flumine aversante. Cum steteret aquae, apertis molibus admittuntur. Ut quaeque liberata est terra, seritur. Idem annis unus omnium nullas exspirat auras.

Ditionis Aegypti esse incipit a fine Aethiopiae Syene: ita vocatur peninsula mille passuum ambitu, in qua Castra sunt, latere Arabiae: et ex adverso insulae IV Philae, DC M. passuum a Nili fissura, unde appellari diximus Delta. Hoc spatium edidit Artemidorus, et in eo CCI. oppida fuisse. Iuba CCC M. passuum. Aristocreon ab Elephantide ad mare DCCL M. passuum. Elephantis insula intra novissimum catarractem IV M. passuum, et supra Syenen XVI M. habitatur, navigationis Aegyptiae finis, ab Alexandria DLXXX M. pass. In tantum errare superscripti. Ibi Aethiopiae conveniunt naves. Namque eas plicatiles humeris transferunt, quoties ad catarractas ventum est.

XI. Aegyptus super ceteram antiquitatis gloriam XX M. urbium sibi Amasae regnante habitata praefert: nunc quoque multis, etiamsi ignobilibus, frequens. Celebratur tamen Apollinis: mox Leucotheae: Diospolis magna, eadem Thebe portarum centum nobilis fama: Coptos Indicarum Arabicarumque mercium Nilo proximum emporium. Mox Veneris oppidum, et iterum Iovis, ac Tentyris: infra quod Abydus, Memnonis regia et Osiris templo inclytum, VII M. CCCC passuum in Libyam remotum a flumine. Dein Ptolemais, et Panopolis, ac Veneris iterum. Et in Libyco Lycon, ubi nomos finiunt Thebaidem. Ab iis oppida Mercurii, Alabastron, Canum, et supra dictum Herculis. Deinde Arsinoe, et iam dicta Memphis: inter quam et Arsinoitē nomon, in Libyco, turres, quae pyramides vocantur: Labyrinthus in Moeridis lacu nullo addito ligno exaedificatus: et oppidum Crialon. Unum praeterea intus et Arabiae conterminum claritatis magnae, Solis oppidum.

Sed iare laudetur in litore Aegyptii maris Alexandria, a Magno Alexandro condita, in Africa parte, ab ostio Canopico XII M. passuum iuxta Marcotim lacum, qui locus antea Rhacotes nominabatur. Metatus est eam Dinocrates architectus pluribus modis memorabili ingenio, XV M. passuum laxitate insessa, ad effigiem Macedonicae chlamydis orbe gytrato laciniosam, dextra laevaue angulo prope cursu: iam tum tamen quinta situs parte regiae dicata.

Marcotis lacus a meridiana urbis parte, euripo e Canopico ostio mittitur mediterraneo commercio, insulas quoque plures amplexus, triginta M. passuum traiectione, CL ambitu, ut tradit Claudius Caesar. Alii schoenos in longitudinem patere XL faciunt, schoenaeque stadia triginta: ita fieri longitudinalis CL M. pass., tantundem et latitudinis.

Sunt in honore et intra decursus Nili multa oppida, praecipue quae nomina dedere ostiis, non omnibus, (XII enim reperiuntur, superque quatuor, quae — hae ora appellant) sed celeberrimis septem, Alexandriae Canopico, deinde Bolbitino,

Sebennytico, Phatnitico, Mendesico, Tanitico, ultimoque Pelusiaco. Praeterea Butos, Pharbaethos, Leontopolis, Athribis, Isidis oppidum, Busiris, Cynopolis, Aphroditis, Saïs, Naucratis: unde ostium quidam Naucraticum nominant, quod alii Heracleoticum, Canopico, cui proximum est, praeferentes.

XII. Ultra Pelusiacum Arabia est, ad Rubrum mare pertinens, et odoriferam illam, ac divitem et beatæ cognomine inclytam. Haec Catabanum et Esbonitarum et Scenitarum Arabum vocatur, sterilis, praeterquam ubi Syriae confinia attingit, nec nisi Casio monte nobilis. His Arabes iunguntur, ab oriente Canchlei, a meridie Cedrei, qui deinde ambo Nabataei. Heroopoliticus vocatur, alterque Aelaniticus sinus Rubri maris in Aegyptum vergentis, CL M. passuum intervallum inter duo oppida, Aelana, et in nostro mari Gyzam. Agrippa a Pelusio Arsinoen Rubri maris oppidum, per deserta CXXV M. passuum tradit: tam parvo distat ibi tanta rerum naturae diversitas.

XIII. Iuxta Syria litus occupat, quondam terrarum maxima, et pluribus distincta nominibus. Namque Palaestina vocabatur, quae contingit Arabas, et Iudaea, et Coele, dein Phoenice: et qua recedit intus, Damascena: ac magis etiamnum meridiana, Babylonia. Et eadem Mesopotamia inter Euphratem et Tigrin: quaque transit Taurum, Sophene: citra vero etiam Comagene. Et ultra Armeniam Adiabene, Assyria ante dicta: et ubi Ciliciam attingit, Antiochia. Longitudo eius inter Ciliciam et Arabiam, CCCCLXX M. passuum est. Latitudo a Seleucia Pieria ad oppidum in Euphrate Zeugma, CLXXV M. passuum. Qui subtilius dividunt, circumfundi Syria Phoenicen volunt: et esse oram maritimam Syriae, cuius pars sit Idumaea et Iudaea, deinde Phoenice, deinde Syria. Id quod praeiacet mare totum, Phoenicum appellatur. Ipsa gens Phoenicum in magna gloria literarum inventionis, et siderum, navaliumque ac bellicarum artium.

XIV. A Pelusio Chabriae castra, Casius mons, delubrum Iovis Casii, tumulus Magni Pompeii. Ostracine Arabia finitur, a Pelusio LXV M. passuum. Mox Idumaea incipit, et Palaestina, ab emersu Sirbonis lacus, quem quidam CL M. passuum circuitu tradidere: Herodotus Casio monti applicuit: nunc est palus modica. Oppida: Rhinocolura, et intus Rhaphaea: Gaza, et intus Anthedon: mons Angaris. Regio per oram Samaria. Oppidum Ascalo liberum, Azotus: Iamniae duae, altera intus. Ioppe Phoenicum, antiquior terrarum inundatione, ut ferunt. Insidet collem praeiacente saxo, in quo vinculorum Andromedae vestigia ostendunt. Colitur illic fabulosa Ceto. Inde Apollonia: Stratonis turris, eadem Caesarea, ab Herode rege condita: nunc colonia prima Flavia, a Vespasiano Imperatore deducta: Finis Palaestines centum octoginta novem mill. passuum, a confinio Arabiae: deinde Phoenice. Intus autem Samariae oppida: Neapolis, quod antea Mamortha dicebatur: Sebaste, in monte, et altiore Gamala.

XV. Supra Idumaeam et Samariam Iudaea longe lateque funditur. Pars eius Syriae iuncta, Galilaea vocatur: Arabiae vero et Aegypti proxima Peraea, asperis dispersa montibus, et a ceteris Iudaeis Iordane amne discreta. Reliqua Iudaea dividitur in toparchias decem, quo dicemus ordine: Hiericuntem palmetis consitam, fontibus irriguam: Emmaum, Lyddam, Ioppicam, Acrabatenam, Gophniticam, Thamniticam, Bethleptephenen, Orinen, in qua fuere Hierosolyma, longe clarissima urbium orientis, non Iudaeae modo: Herodium cum oppido illustri eiusdem nominis.

Iordanis amnis oritur e fonte Paneade, qui cognomen dedit Caesareae, de qua dicemus: amnis amoenus, et quatenus locorum situs patitur, ambitiosus, accolisque se praebens, velut invitus Asphaltiten la-

cum dirum naturâ petit, a quo postremo ebibitur, aquasque laudatas perdit pestilentibus mixtas. Ergo ubi prima convallium fuit occasio, in lacum se fundit, quem plures Genesaram vocant, XVI M. passuum longitudinis, VI M. latitudinis, amoenis circumseptum oppidis: ab oriente, Iuliade, et Hippo: a meridie, Tarichea, quo nomine aliqui et lacum appellant: ab occidente Tiberiade, aquis calidis salubri.

Asphaltites nihil praeter bitumen gignit: unde et nomen. Nullum corpus animalium recipit: tauri camelique fluitant. Inde fama, nihil in eo mergi. Longitudine excedit centum M. passuum, latitudine maxima XXV implet, minima sex. Prospicit eum ab oriente Arabia Nomadum, a meridie Machaeris, secunda quondam arx Iudaeae, ab Hierosolymis. Eodem latere est calidus fons medicae salubritatis Callirhoe, aquarum gloriam ipso nomine praeferebat. Ab occidente litora Esseni fugiunt, usque quae nocent: gens sola, et in toto orbe praeter ceteras mira, sine ulla femina, omni Venere abdicata, sine pecunia, socia palmarum. In diem ex aequo convenarum turba renascitur, large frequentantibus, quos vitafessos ad mores eorum fortunae fluctus agitat. Ita per seculorum millia (incredibile dictu) gens aeterna est, in qua nemo nascitur. Tam foecunda illis aliorum vitae poenitentia est. Infra hos Engadda oppidum fuit, secundum ab Hierosolymis fertilitate, palmearumque nemoribus: nunc alterum bustum. Inde Masada castellum in rupe, et ipsum haud procul Asphaltite. Et hactenus Iudaea est.

XVI. Iungitur ei latere Syriae Decapolitana regio, a numero oppidorum, in quo non omnes eadem observant. Plurimi tamen Damascum ex epoto riguis anae Chrysorrhoea fertilem: Philadelphiam, Rhaphanam, omnia in Arabiam recedentia. Scythopolin, (antea Nysam a Libero Patre, sepulta nutrice ibi) Scythis deductis. Gadara, Hieroniace praefluente, et iam dictum Hippon: Dion, Pellam aquis divitem, Gulasam, Canatham. Intersciant cinguntque has urbes tetrarchiae, regionum instar singulae, et in regna contribuuntur, Trachonitis, Paneas, in qua Caesarea cum supradicto fonte: Abila, Arca, Ampelocessa, Gabe.

XVII. Hinc redeundum est ad oram, atque Phoenicen. Fuit oppidum Crocodilon, est flumen: memoria urbium, Dorum, Sycaminum. Promontorium Carmelum, et in monte oppidum, eodem nomine, quondam Ecabana dictum. Iuxta Getta, Jebba: rivus Pagida, sive Belus, vitri fertiles arenas parvo litori miscens. Ipse e palude Cendevia a radicibus Carmeli profluit. Iuxta colonia Claudii Caesaris Ptolemais, quae quondam Ace. Oppidum Ecdippa. Promontorium Album. Tyrus quondam insula, praefecto mari septingentis passibus divisa, nunc vero Alexandri oppugnantis operibus continens, olim partu clara, urbibus genitis, Lepti, Utica, et illa Romani imperii aemula, terrarum orbis avida, Carthagine: etiam Gadibus extra orbem conditis. Nunc omnis eius nobilitas conchylio atque purpura constat. Circuitus XIX M. passuum est, intra Palaetyro inclusa. Oppidum ipsum XXII stadia obtinet. Inde Sarepta, et Ornithon oppida: et Sidon artifex vitri, Thebarumque Boeotiarum parens. A tergo eius mons Libanus orsus, mille quingentis stadiis Simyram usque porrigitur, quae Coele Syria cognominatur. Huic par, interveniente valle, mons adversus Antilibanus obtenditur quondam muro coniunctus. Post eum introrsus Decapolitana regio est, praedictaeque cum ea tetrarchiae, et Palaestinae tota laxitas. At in ora etiamnum subiecta Libano, fluvius Magoras: Berytus colonia, quae Felix Iulia appellatur. Leontos oppidum: flumen Lycos: Palaeblybos: flumen Adonis. Oppida: Byblos, Botrys, Gigarta, Trieris, Calamos: Tripolis, quam Tyrii et Sidonit et Aradii obtinent. Orthosia, Eleutheros flumen. Oppida:

Simyra, Marathos, contraque Arados septem stadiorum oppidum et insula, ducentos passus a continente distans. Regio, in qua supradicti desinunt montes, et, interiacentibus campis, Bargylus mons incipit.

XVIII. Hinc rursus Syria, desinente Phoenice. Oppida: Carne, Bulanea, Paltos, Gabale: promontorium, in quo Laodicea libera: Diospolis, Heraclen, Charadrus, Posidium. Deinde promontorium Syriae Antiochiae. Intus ipsa Antiochia libera, Epidaphnes cognominata, Oronte amne dividitur: in promontorio autem Seleucia libera, Pieria appellata.

Super eam mons eodem, quo alius, nomine, Casius. Cuius excelsa altitudo quarta vigilia orientem per tenebras Solem adspicit, brevi circumactu corporis, diem noctemque pariter ostendens. Ambitus ad cacumen XIX M. pass. est: altitudo per directum, IV. At in ora amnis Orontes, natus inter Libanum et Antilibanum iuxta Heliopolin. Oppidum Rhosos: et a tergo Portae, quae Syriae appellantur, intervallo Rhosiorum montium et Tauri. In ora oppidum Myriandros: mons Amanus, in quo oppidum Bomitae. Ipse ab Syris Ciliciam separat.

XIX. Nunc interiora dicantur. Coele habet Apamiam, Marsya amne divisam a Nazerinorum tetrarchia: Bambycen, quae alio nomine Hierapolis vocatur, Syris vero Magog. Ibi prodigiosa Atargatis, Graecis autem Derceto dicta, colitur: Chalcidem cognominatam ad Belum, unde regio Chalcidene fertilissima Syriae. Et inde Cyrrestice Cyrrhum: Gazatas, Gindarenos, Gabenos: tetrarchias duas, quae Granuconatae vocantur, Emesenos, Hylatas, Ituraeorum gentem, et qui ex iis Baetarreni vocantur: Mariammitanos: tetrarchiam, quae Mammisea appellatur: Paradisum, Pagras, Pinaritas, Seleucias praeter iam dictam duas, quae ad Euphraten, et quae ad Belum vocantur, Cardytenses. Reliqua autem Syria habet, (exceptis quae cum Euphrate dicuntur), Arethusios, Beroeenses, Epiphaneenses. Ad Orientem Laodicenos, qui ad Libanum cognominantur, Leucadios, Larissaeos, praeter tetrarchias in regna descriptas barbaris nominibus XVII.

XX. Et de Euphrate hoc in loco dixisse aptissimum fuerit. Oritur in praefectura Armeniae maioris Caranitude, ut prodidere ex iis, qui proxime viderant, Domitius Corbulo, in monte Aba: Licinius Mucianus sub radicibus montis, quem Capoten appellant, supra Zimaram, XII M. passuum, initio Pyxirates nominatus. Fluit Derxenen primum, mox Anaiticam, Armeniae regiones a Cappadocia excludens. Dascusa abest a Zimara LXXV M. passuum. Inde navigatur Pastonam quinquaginta M. passuum; Melitenen Cappadociae XXIV M. passuum; Elegiam Armeniae decem M. passuum, acceptis fluminibus Lyco, Arsania, Arsano. Apud Elegiam occurrit ei Taurus mons: nec resistit, quanquam XII M. pass. latitudine praevalens. Omiram vocant irrupentem: mox ubi pertregit, Euphraten, tum quoque saxosum ac violentum. Arabiam inde laeva, Oreon dictam regionem, trischoena mensura, dextraque Commagenen determinat; pontis tamen, etiam ubi Taurum expugnat, patiens. Apud Claudiopolin Cappadociae, cursum ad occasum Solis agit. Primum hunc illi in pugna Taurus aufert: victusque et abacissus sibimet, alio modo vincit, ac fractum expellit in meridiem. Ita naturae dimicatio illa aequatur, hoc eunte quo vult, illo prohibente ire qua velit. A catarractis iterum navigatur; XL M. passuum inde Commagenes caput Samosata.

XXI. Arabia supra dicta, habet oppida: Edessam, quae quondam Antiochia dicebatur, Callirrhoen a fonte nominatam: Carrhas clade Crassi nobiles. Iungitur praefectura Mesopotamiae, originem ab Assyriis trahens, in qua Anthemusia et Nicephorium oppida. Mox Arabes, qui Retavi vocantur: horum caput Singara. A Samosatis autem, latere Syriae, Mar-

syas amnis influit. Cingilla Commagenen finit, Imma civitas incipit. Oppida alluuntur Epiphania et Antiochia, quae ad Euphraten vocantur. Item Zeugma, LXXII millibus passuum a Samosatis, transitu Euphratis nobile. Ex adverso Apamiam Seleucus, idem utriusque conditor, ponte iunxerat. Qui cohaerent Mesopotamiae, Rhoali vocantur. At in Syria oppida, Europum, Thapsacum quondam, nunc Amphipolis. Arabes Scenitae. Ita fertur usque Uram locum, in quo conversus ad Orientem relinquit Syriae Palmirenas solitudines, quae usque ad Petram urbem, et regionem Arabiae Felicis appellatae, pertinent.

Palmira urbs nobilis situ, divitiis soli, et aquis amoenis, vasta undique ambitu arenis includit agros, ac velut terris exempta a rerum natura, privata sorte inter duo imperia summa, Romanorum Parthorumque, et prima in discordia semper utrinque cura. Abest a Seleucia Parthorum, quae vocatur Uram locum, CCCXXXVIII mill. passuum: a proximo vero Syriae litore, CCIII millibus: et a Damasco viginti septem propius.

Infra Palmirae solitudines Stelendena regio est, dictaeque iam Hierapolis ac Beroea et Chalcis. Ultra Palmiram quoque ex solitudinibus iis aliquid obtinet Emesa: item Elatium, dimidio propior Petrae, quam Damascus. A Sura autem proxime est Philiscum, oppidum Parthorum ad Euphratem. Ab eo Seleuciam dierum decem navigatio, totidemque fere Babylonem. Scinditur Euphrates a Zeugmate octoginta tribus millibus passuum circa vicum Massicen: et parte laeva in Mesopotamiam vadit per ipsam Seleuciam, circa eam praeffluentem infusus Tigri. Dexteriore autem alveo Babylonem, quondam Chaldaee caput, petit, mediamque permeans, item quam Otrin vocant, distrahitur in paludes. Increscit autem et ipsae Nili modo statis diebus, paulum differens, ac Mesopotamiam inundat, Sole obtinente vicesimam partem Cancris: minui incipit in Virgine, et Leone transgresso. In totum vero remeat in vicesima nona parte Virginis.

XXII. Sed redeamus ad oram Syriae, cui proxima est Cilicia. Flumen Diaphanes, mons Crocodilus, portae Amani montis. Flumina: Andricus, Pinarus, Lycus: sinus Issicus. Oppidum Issos, inde Alexandria: flumen Chlorus, oppidum Aegae liberum, amnis Pyramus, portae Ciliciae: oppida, Mallos, Magarsos, et intus Tarsos. Campi Aleii: oppida Cassipolis, Mopsos liberum, Pyramo impositum: Thynos, Zephyrium, Anchiale. Amnes: Saros, Cydnus Tarsum liberam urbem procul a mari secans: Regio Celenderitis cum oppido. Locus Nymphaeum, Soloe Cilicii, nunc Pompeiopolis: Adana, Cibyra, Pinara, Pedalie, Ale, Selinds, Arsinoe, Iotape, Doron. Iuxtaque mare Corycos, eodem nomine oppidum, et portus, et specus. Mox flumen Calycadnus. Promontorium Sarpedon. Oppida: Holmee, Myle. Promontorium et oppidum Veneris, a quo proxime Cyprus insula. Sed in continenti oppida, Myanda, Anemurium, Coracesium, finisque antiquus Ciliciae Melas amnis. Intus autem dicendi Anazarbeni, qui nunc Caesarea: Augusta, Castabala, Epiphania, quae antea Oeniandos: Eleusa, Iconium: Seleucia supra amnem Calycadnum, Tracheotis cognomine, a mari relata, ubi vocabatur Holmia. Praeterea intus flumina, Liparis, Bombos, Paradisus. Mons Imbarus.

XXIII. Ciliciae Pamphyliam omnes iunxere, neglecta gente Isaurica. Oppida eius intus, Isaura, Clibanus, Lalasis: decurrit autem ad mare Anemurii regione supra dicti. Simili modo omnibus, qui eadem composuere, ignorata est contermina illi gens Homonadum, quorum intus oppidum Homona. Cetera castella XLIV inter asperas convalles latent.

XXIV. Insident verticem Pisidae, quondam Soly-mi appellati: quo rea, eadem Antiochia. Orn.

XXV. Hos includit Lycaonia in Asiaticam iurisdictionem versa, cum qua conveniunt Philomelienses, Tymbriani, Leucolithi, Peltene, Tyrienses. Datur et tetrarchia ex Lycaonia, qua parte Galatiae contermina est, civitatum XIV, urbe celeberrima Iconio. Ipsius Lycaoniae celebrantur Thebasa in Tauro: Hyde in confinio Galatiae atque Cappadociae. A latere autem eius super Pamphyliam veniunt Thracum soboles, Milyae, quorum Arycanda oppidum.

XXVI. Pamphylia, ante Mopsopia appellata. Mare Pamphylium Cilicio iungitur. Oppida eius: Side, et in monte Aspendum, Pletenissum, Perga. Promontorium Leuocolia. Mons Sardemisus. Amnes: Eurymedon iuxta Aspendum fluens: Cataractes, iuxta quem Lyrnessus et Olbia, ultimaque eius orae Phaselis.

XXVII. Iunctum ei mare Lycium est, gensque Lycia: unde vastum sinum Taurus mons, ab Eois veniens litoribus, Chelidonio promontorio disternitur. Immensus ipse, et innumerarum gentium arbiter, dextro latere septemtrionalis, ubi primum ab Indico mari exsurgit, laevo meridianus, et ad occasum tendens: medianque distrahens Asiam, nisi opprimenti terras occurrerent maria. Resilit ergo a septemtrione: flexusque immensum iter quaerit, velut de industria rerum natura subinde aequora opponente, hinc Phoenicium, hinc Ponticum, illinc Caspium et Hyrcanium, contraque Maeoticum lacum. Torquetur itaque collis inter haec claustra, et tamen victor, flexuosus evadit usque ad cognata Rhipacorum montium iuga, numerosis nominibus et novis, quacunque incedit, insignis: Imaus prima parte dictus, mox Emodus, Paropamisus, Circius, Chambades, Paryadres, Choatras, Oreges, Oroandes, Niphates, Taurus: atque ubi se quoque exsuperat, Caucasus: ubi brachia emit, subinde tentanti maria similis, Sarpedon, Coracesius, Cragus, iterumque Taurus: etiam ubi dehiscit, seque populus aperit, portarum tamen nomine unitatem sibi vindicans, quae alibi Armeniae, alibi Caspiae, alibi Ciliciae vocantur. Quin etiam contrafractus, effugiens quoque maria, plurimis se gentium nominibus hinc et illinc implet: a dextra Hyrcanius, Caspius: a laeva Paryadres, Moschicus, Amazonicus, Coraxicus, Scythicus appellatus. In universum vero Graece Ceraunus.

XXVIII. In Lycia igitur, a promontorio eius oppidum Simena, mons Chimaera noctibus flagrans, Hephæstium civitas, et ipsa saepe flagrantibus iugis: Oppidum Olympus ibi fuit: nunc sunt montana, Gaggae, Corydalla, Rhodiopolis. Iuxta mare, Limyra cum amne, in quem Arycandus influit: et mons Mas-sycites: Andriaca civitas, Myra. Oppida: Apyre, et Antiphellos, quae quondam Habessus: atque in recessu Phellus. Deinde Pyrrha, itemque Xanthus a mari XV M. passuum, flumenque eodem nomine. Deinde Patara, quae prius Sataros: et in monte, Sidyra. Promontorium Cragus. Ultra, par sinus prioris. Ibi Pinara, et quae Lyciam finit Telmessus. Lycia quondam LXX oppida habuit, nunc XXXVI habet. Ex his celeberrima, praeter supra dicta, Canas, Candyba, ubi laudatur Oenium nemus, Podalia, Choma praefluente Adesa: Cyanaeae, Ascandalis, Amelas, Noscopium, Tlos, Telandrus. Comprehendit in mediterraneis Caballiam, cuius tres urbes, Oenoanda, Balbura, Hubon. A Telmesso Asiaticum mare, sive Carpathium, et quae proprie vocatur Asia. In duas eam partes Agrippa divisit. Unam inclusit ab oriente Phrygia et Lycaonia, ab occidente Aegaeo mari, a meridie Aegyptio, a septemtrione Paphlagonia. Huius longitudinem CCCCLXX M. passuum, latitudinem CCCXX M. fecit. Alteram determinavit ab oriente, Armenia minore: ab occidente, Phrygia, Lycaonia, Pamphylia: a septemtrione, provincia Pontica: a meridie, mari Pamphylio: longam DLXXV M. pass., latam CCCXXV M.

XXIX. In proxima ora Caria est, mox Ionia: ultra eam Aeolis. Caria mediae Doridi circumfunditur, ad mare utroque latere ambiens. In ea promontorium Pedalium. Amnis Glaucus deferens Telmessum. Oppida: Daedala, Crya fugitivorum. Flumen Axon, oppidum Calynda. Amnis Indus in Cibyrtarum iugis ortus, recipit LX perennes fluvios, torrentes vero amplius centum. Oppidum Caunos liberum, deinde Pyrnos. Portus Cressa, a quo Rhodus insula XX M. Locus Loryma. Oppida: Tisanusa, Paridion, Larymna. Sinus Thymnias. Promontorium Aphrodisias. Oppidum Hyda. Sinus Schoenus. Regio Bubassus. Oppidum fuit Acanthus, alio nomine Dulopolis. Est in promontorio Gnidos libera, Triopia, dein Pegusa et Stadia appellata. Ab ea Doris incipit.

Sed prius terga et mediterraneas iurisdictiones indicasse conveniat. Una appellatur Cibyrtica. Ipsum oppidum Phrygiae est. Conveniunt eo XXV civitates, celeberrima urbe Laodicea. Imposita est Lyco flumini, latera alluentibus Asopo et Capro: appellata primo Diospolis, dein Rhoas. Reliqui in eo conventu, quos nominare non pigeat, Hydrelitae, Themisones, Hierapolitae. Alter conventus a Synnada accipit nomen. Conveniunt Lycaones, Appiani, Eucarpenei, Dorylaei, Midaei, Iulienses, et reliqui ignobiles populi XV. Tertius Apamiam vadit, ante appellatam Celaenas, dein Ciboton. Sita est in radice montis Signiae, circumfusa Marsya, Obrima, Orga, fluminibus in Maeandrum cadentibus. Marsyas ibi redditur, ortus, ac paulo mox conditus, ubi certavit tibiarum cantu cum Apolline, Aulocrenis: ita vocatur convallis decem M. passuum ab Apamia, Phrygiam petentibus. Ex hoc conventu deceat nominare Metropolitae, Dionysopolitae, Euphorbenos, Acmonenses, Peltene, Silbianos. Reliqui ignobiles IX.

Doridis in sinu, Leucopolis, Hamaxitos, Elaeus, Euthene. Dein Cariae oppida, Pitaium, Eutane, Halicarnassus. Sex oppida contributa ei sunt a Magno Alexandro, Theangela, Sibde, Medmassa, Euranium, Pedasum, Telmissum. Habitat inter duos sinus, Ceramicum et Iasium. Inde Myndos, et ubi fuit Palaemyndus, Nariandus, Neapolis, Caryanda, Termera libera, Bargyla, et a quo sinus Iasius, oppidum Iasus.

Caria interiorum nominum fama praenitet: quippe ibi sunt oppida, Mylasa libera, Antiochia, ubi fuere Seminethos et Cranaos oppida: nunc eam circumfluunt Maeander, et Orsinus. Fuit in eo tractu et Maeandropolis. Est Eumenia Cludro flumini apposta, Glaucus amnis, Lysias oppidum, et Orthosia: Berecynthius tractus, Nysa: Trallis, eadem Evanthia, et Seleucia, et Antiochia dicta. Alluitur Eudone amne, perfunditur Thebaide. Quidam ibi Pygmaeos habitasse tradunt. Praeterea sunt Thydonos, Pyrrha, Eurome, Heraclea, Amyzon, Alabanda libera, quae conventum eum cognominavit: Stratonicæ libera, Hynidos, Ceramus, Troezene, Phrontis. Longinquiores eodem disceptant foro, Orthro-nienses, Halydienses, seu Hippini, Xystiani, Hydrienses, Apolloniatae, Trapezopolitae, Aphrodisienses liberi. Praeter haec sunt Coscinus, Harpasa apposta fluvio Harpaso, quo et Trallicon cum fuit, aluebatur.

XXX. Lydia autem perfusa flexuosi amnis Maeandri recursibus, super Ioniam procedit, Phrygiae ab exortu Solis vicina, ad septemtrionem Mysiae, meridiana parte Cariam amplectens, Maeonia ante appellata. Celebratur maxime Sardibus in latere Tmolii montis, qui antea Timolus appellabatur, vitibus consitus, et ex eo profluit Pactolo, eodemque Chrysorrhoea, ac fonte Tarne: a Maeoniis civitas ipsa Hyde vocitata est, clara stagno Gygaee. Sardiana nunc appellatur ea iurisdicatio. Conveniuntque in eam extra praedictos, Macedones Caduani, Philadelpheni, et ipsi in radice Tmolii Cogamo flumini apposti Maenii, Tripolitani: iidem et Antoniopolitae Maeandro

alluuntur : Apollonoshieritae, Mesotimolitae, et alii ignobiles.

XXXI. Ionia ab lasio sinu incipiens, numerosiore ambitu litorum flectitur. In ea primus sinus Basilicus, Posideum promontorium et oppidum, oraculum Branchidarum appellatum, nunc Didymaei Apollinis, a litore stadiis viginti. Et inde centum octoginta, Miletus Ioniae caput, Lelegeis ante, et Pityusa, et Anactoria nominata, super octoginta urbium per cuncta maria genetrix; nec fraudanda cive Cadmo, qui primus prosam orationem condere instituit. Amnis Maeander ortus e lacu in monte Aulocrene, plurimisque affusus oppidis, et repletus fluminibus crebris, ita sinuosus flexibus, ut saepe credatur reverti: Apamenam primum pervagatur regionem, mox Eumeneticam, ac dein Bargyleticos campos: postremo Cariam placidus, omnesque eos agros fertilissimo rigans limo, ad decimum a Mileto stadium lenis illabitur mari. Inde mons Latmus. Oppida, Heraclea montis eius cognominis: Carica, Myra, quod primo condidisse Iones narrantur, Athenis profecti: Nauluchum, Priene. In ora quae Trogilia appellatur, Gessus amnis. Regio omnibus Ionibus sacra, et ideo Panionia appellata. Iuxta a fugitivis conditum (uti nomen indicio est) Phygela fuit, et Marathesium oppidum. Supra haec Magnesia Maeandri cognomine insignis, a Thessalica Magnesia orta. Abest ab Ephe-so XV M. passuum: Tralibus eo amplius MMM. Appia Thessaloce et Androlitia nominata: et litori appositae Derasidas insulas secum abstulit mari. Intus et Thyatira alluitur Lyco, Pelopia aliquando, et Euhippa cognominata.

In ora autem Manteium, Ephesus Amazonum opus, multis antea expetita nominibus: Alopes, cum pugnatum apud Troiam est, mox Ortygia, et Morges vocata est, et Smyrna cognomine Trachea, et Samornion, et Ptelea. Attollitur monte Pione, alluitur Caystro in Cilbianis iugis orto, multosque amnes deferente, et stagnum Pegaseum, quod Phrytens amnis expellit. Ab his multitudo limi est, qua terras propagat, mediisque iam campis Syrien insulam adiecit. Fons in urbe Callipia, et templum Dianae complexi e diversis regionibus duo Selinuntes. Ab Epheso Manteium aliud Colophoniorum, et intus ipsa Colophon, Haleso affluente. Inde Apollinis Clarii fanum, Lebedos: fuit et Notium oppidum. Promontorium Coryceon, mons Mimas CCL M. passuum excurrrens, atque in continentibus campis residens. Quo in loco Magnus Alexander interdicti planitiem eam iusserat VII M. D passuum longitudine, ut duos sinus iungeret, Erythrasque cum Mimante circumfunderet. Iuxta eas fere oppida Pteleon, Hellos, Dorion: nunc est Aleon fluvius, Corynaeum Mimantis promontorium, Clazomenae, Parthenie, et Hippi, Chytrophoria appellatae cum insulae essent: Alexander idem per duo stadia continenti adnexuit. Interiere intus Daphnids et Hermesia, et Sipylum, quod ante Tantalus vocabatur, caput Maeoniae, ubi nunc est stagnum Sale: obiit et Archaeopolis substituta Sipylo, et inde illi Colpe, et huic Lebade.

Regredientibus inde abest XII M. passuum ab Amazone condita, restituta ab Alexandro, in ora Smyrna, amne Melete gaudens, non procul orto. Montes Asiae nobilissimi in hoc tractu fere explicant se, Mastusia a tergo Smyrnae, et Termetis, Olympi radicibus iunctus. Is in Dracone desinit, Draco in Tmolus, Tmolus in Cadmo, ille in Tauro. A Smyrna Hermus campos facit, et nomini suo adoptat. Oritur iuxta Doryleum Phrygiae civitatem, multosque colligit fluvios, inter quos Phrygem, qui nomine genti dato, a Caria eam determinat: Hyllum, et Cryon, et ipsos Phrygiae, Mysiae, Lydiae amnibus repletos. Fuit in ore eius oppidum Temnos: nunc in extremo sinu Myrmeces scopuli, oppidum Leuce in promontorio, quod

Smyrnaeum conventum magna pars Aeoliae, quae mox dicitur, frequentat: praeterque, Macedones Hyrcani cognominati, et Magnetes a Sipylo. Ephe-sum vero alterum lumen Asiae, remotiores conveniunt Caesarienses, Metropolitae, Cilbiani inferiores et superiores, Mysomacedones, Mastauenses, Briulitae, Hypaepeni, Dioshieritae.

XXXII. Aeolis proxima est, quondam Mysia appellata, et quae Hellesponto adiacet Troas. Ibi a Phocaea, Ascanius portus. Dein fuerat Lariassa: sunt Cyme, Myrina, quae Sebastopolim se vocat: intus Aegae, Attalia, Posidea, Neontichos, Temnos. In ora autem Titanus amnis, et civitas ab eo cognominata. Fuit et Grynia, nunc tantum portus soli, insula apprehensa. Oppidum Elaea, et ex Mysia veniens Caius amnis. Oppidum Pitane, Canaius amnis. Inter-cidere Canae, Lysimachia, Atarneae, Carene, Cisthene, Cilla, Cocylum, Thebe, Astyre, Chrysa, Palaescopsis, Gergithos, Neandros: nunc est Perperene civitas, Heracleotes tractus, Coryphas oppidum: amnes, Grylios, Ollius. Regio Aphrodisias, quae antea Politice Orgas. Regio Scepsis. Flumen Evum, cuius in ripis interciderunt Lynnessos, et Miletos. In hoc tractu Ida mons. Et in ora, quae sinum cognominavit et conventum, Adramytteos olim Pedasus dicta. Flumina: Astron, Cormalos, Eryannos, Alabastros, Hieros ex Ida. Intus mons Gargara, eodemque nomine oppidum. Rursus in litore Antandros, Edonis prius vocata, deinde Cimmeris: et As-sos, eadem Apollonia. Fuit et Palamedium oppidum. Promontorium Lecton determinans Aeolida et Troada. Fuit et Polymedia civitas, et Chrysa, et Larissa alia. Smintheum templum durat. Intus Colone intercudit. Deportant Adramytteum negotia, Apolloniatae a Rhyndaco amne, Erezii, Miletopolitae, Pœnani, Macedones Aschilacae, Polichnaei, Pionitae, Cilices Mandacadeni: in Mysia Abrettini, et Hellespontii appellati, et alii ignobiles.

XXXIII. Troadis primus locus Hamaxitos: dein Cebrenia: ipsaque Troas, Antigonis dicta, nunc Alexandria, colonia Romana. Oppidum Nec. Scamander amnis navigabilis, et in promontorio quondam Sigeum oppidum. Dein portus Achaeorum, in quem influit Xanthus Simeoenti iunctus: stagnumque prius faciens Palaescamander. Ceteri Homero celebrati, Rhesus, Heptaporus, Careus, Rhodius vestigia non habent. Granicus diverso tractu in Propontida fluit. Est tamen et nunc Scamandria civitas parva, ac M D passus remotum a portu Ilium immune, unde omnis rerum claritas. Extra sinum sunt Rhoetea litora, Rhoeteo, et Dardanio, et Ariabae, oppidis habitata. Fuit et Achilleon, oppidum iuxta tumulum Achillis conditum a Mitylenaeis, et mox Atheniensibus, ubi classis eius steterat in Sigeo. Fuit et Aeantium, a Rhodiis conditum in altero cornu, Aiace ibi sepulto, XXX stad. intervallo a Sigeo, et ipso statione classis suae. Supra Aeolida, et partem Troadis, in mediterraneo est, quae vocatur Teuthrania, quam Mysi antiquitus tenuere. Ibi Caius amnis iam dictus oritur. Gens ampla per se, etiam cum totum Mysia appellaretur. In ea Pioniae, Andera, Cale, Stabulum, Conisium, Tegium, Balcea, Tiare, Teuthranie, Sarnaca, Haliserne, Lycide, Parthenium, Thymbre, Oxyopum, Lygdamum, Apollonia, longeque clarissimum Asiae Pergamum, quod intermet Selinus, praefluit Cetius profusus Pindaso monte. Abest haud procul Elaea, quam in litore diximus. Pergamena vocatur eius tractus iurisdic-tio. Ad eam conveniunt Thyatireni, Mygdones, Mosyni, Bregmenteni, Hieracometae, Perpereni, Tiareni, Hierolophienses, Hermocapelitae, Attalenses, Pantaenses, Apollonidienses, aliaeque inhonorae civitates. A Rhoeteo Dardanium oppidum parvum abest stadia LXX. Inde XVIII M. promontorium Trapeza, unde primum concitat se Hellespontos. Ex Asia interiisse

gentes tradit Eratosthenes, Solymorum, Lelegum, Bebyricum, Colycantiorum, Trepsedorum. Isidorus Arimos : et Capretas, ubi sit Apamia condita a Seleuco rege, inter Ciliciam, Cappadociam, Cataoniam, Armeniam. Et quoniam ferocissimas gentes domuisset, initio Dameam vocatam.

XXXIV. Insularum ante Asiam prima est in Canopico ostio Nili, a Canopo Menelai gubernatore (ut ferunt) dicta. Altera iuncta ponte Alexandriae, colonia Caesaris dictatoris, Pharos : quondam diei navigatione distans ab Aegypto ; nunc e turri nocturnis ignibus cursum navium regens. Namque fallacibus vadis Alexandria, tribus omnino aditur alveis mari, Stegano, Posideo, Tauro.

In Phoenicio deinde mari est ante Ioppen Paria, tota oppidum, in qua obiectam belluae Andromedam ferunt : et iam dicta Arados : inter quam et continentem, quinquaginta cubita alto mari, (ut auctor est Mucianus) e fonte dulcis aqua tubo coriis facto, usque a vado trahitur.

XXXV. Pamphylium mare ignobiles insulas habet. Cilicium ex quinque maximis Cyprum, ad ortum occasumque Ciliciae ac Syriae obiectam, quondam IX regnorum sedem. Huius circuitum Timosthenes CCCXXXVIII M. D. prodidit. Isidorus CCCLXXV M. Longitudinem inter duo promontoria, Dinaretum et Acamanta, quod est ad occasum, Artemidorus CLXII D. Timosthenes CC. Vocatam ante Acamantida, Philonides : Cerastin Xenagoras, et Aspeliam, et Amathusiam, et Macariam : Astynomus Crypton, et Coliniam. Oppida in ea XV. Nea Paphos, Palaepaphos, Curias, Citium, Corineum, Salamis, Amathus, Lapethos, Soloe : Tamaseus, Epidarum, Chytri, Arsinoe : Carpasium, Golgi. Fuere et ibi Cinyria, Marium, Idalium. Abest ab Anemurio Ciliciae quinquaginta M. passuum. Mare, quod praetenditur, vocant Aulona Cilicium. In eodem situ Eleusa insula est : et quatuor, ante promontorium ex adverso Syriae, Clides : rursusque ab altero capite Stiria. Contra Neampaphum Hierocepia. Contra Salamina Salaminiae.

In Lycio autem mari Illyris, Telendos, Attelebussa, Cypriae tres steriles, et Dionysia, prius Caretha dicta. Deinde contra Tauri promontorium pestiferae navigantibus Chelidoniae totidem. Ab iis cum oppido Leucolla, Pactyae : Lasia, Nymphaeis, Macris, Megista, cuius civitas interiit. Multae deinde ignobiles. Sed contra Chimaeram Dolichiste, Chirogylium, Crambussa, Rhoge, Enagora VIII M. passuum, Daedaleon duae, Cryeon tres, Strongyle, et contra Sidyma Antiochi, Glaucumque versus amnem Lagusa, Macris, Didymae, Helbo, Scope, Aspis : et in qua oppidum interiit, Telandria : proximaque Cauto Rhodussa.

XXXVI. Sed pulcherrima et libera Rhodos, circuitu CXXV mill. passuum : aut si potius Isidoro credimus, CIII. Habitata urbibus, Lindo, Camiro, Ialysso, nunc Rhodo. Distat ab Alexandria Aegypti DLXXXVIII M. ut Isidorus tradit : ut Eratosthenes, CCCCLXIX M., ut Mucianus, D, a Cypro CLXVI. Vocitata est antea Ophiussa, Asteria, Aethraea, Trinacria, Corymbia, Poeceassa, Atabyria ab rege : deinde Macaria, et Oloessa. Rhodiorum insulae, Carpathus, quae mari nomen dedit : Casos, Achne olim : Nisyros distans ab Gnido XII mill. D, Porphyris antea dicta. Et eodem tractu media inter Rhodum Gnidumque Syme. Cingitur XXXVII mill. D. Portus benigne praebet octo. Praeter has circa Rhodum, Cyclopi, Steganos, Cordylusa, Diabetae IV, Hymos, Chalce cum oppido, Seutlusa, Narthecusa, Dimastos, Progne : et a Gnido, Cisserussa, Therionarce : Calydne cum tribus oppidis, Notio, Nisyro, Mendetero : et in Arconneso oppidum Ceramus. In Cariae ora, quae vocantur Argiae, numero viginti, et Hyetussa, Lepsia, Leros.

Nobilissima autem in eo sinu Cos, ab Halicarnasso quindecim mill. passuum distans, circuitu centum : ut plures existimant, Merope vocata : Cea, ut Statylus : Meropis, ut Dionysius : dein Nymphaea. Mons ibi Prion : et Nisyron abruptam illi putant, quae Porphyris antea dicta est. Hinc Caryanda cum oppido. Nec procul ab Halicarnasso Pidosus. In Ceramico autem sinu Priaponesos, Hipponnesos, Payra, Mya, Lampsemandus, Passala, Crusa, Pyrrhe, Sepiussa, Melano : paulumque a continente distans, quae vocata est Cinaedopolis, probrosis ibi relictis a rege Alexandro.

XXXVII. Ioniae ora Tragias, et Corseas habet, et Icaron, de qua dictum est : Laden, quae prius Late vocabatur : atque inter ignobiles aliquot, duas Camelidas Mileto vicinas : Mycalae, Trogilias tres : Psilon, Argennon, Sandalion : Samon liberam, circuitu octoginta septem mill. passuum : aut, ut Isidorus, centum : Partheniam primum appellatam, Aristoteles tradit : postea Dryusam, deinde Anthemusam. Aristocritus adiecit Melamphyllum, dein Cyparissiam : alii Parthenoarum, Stephanen. Amnes in ea, Imbrabus, Chesius, Ibettes. Fontes : Gigarho, Leucothea. Mons Cercetius. Adiacent insulae, Rhypara, Nymphaea, Achillea.

XXXVIII. Par claritate ab ea distat XCIII M. passuum cum oppido Chios libera, quam Aethaliam Ephorus prisco nomine appellat : Metrodorus et Cleobulus Chiam, a Chione nympha : aliqui a nive : et Macrin, et Pityusam. Montem habet Pellenaeum, marmor Chium. Circuitu CXXV M. passuum colligit, ut veteres tradidere, Isidorus IX millia adiecit. Posita est inter Samum, et Lesbum, ex adverso maxime Erythrum.

Finitimae sunt, Thallusa, quam alii Daphnusam scribunt : Oenussa, Elaphitis, Euryanassa, Arginusa cum oppido. Iam haec circa Ephesum, et quae Pisistrati vocantur : Anthinae, Myonnesos, Diarrheusa. In utraque oppida intercidere. Poroselene cum oppido : Cerciae, Halone, Commone, Illetia, Lepria, et Rhesperia, Proclusae, Bolbulae, Phanae, Priapos, Syce, Melane, Aenare, Sidusa, Pela, Drymusa, Anhydros, Scopelos, Sycessa, Marathussa, Psile, Perirrheusa, multaeque ignobiles. Clara vero in alto Teos cum oppido, a Chio LXXI M. D passuum, tantundem ab Erythris.

Iuxta Smyrnam sunt Peristerides, Carteria, Alopecce, Elaeussa, Bachina, Pystira, Crommyonesos, Megale. Ante Troada, Ascaniae, Plateae III. Dein Lamiae, Plitaniae duae, Plate, Scopelos, Getone, Arthodon, Coelae, Lagussae, Didymae.

XXXIX. Clarissima autem Lesbos, a Chio LXV M. passuum : Himerte et Lasia, Pelasgia, Aegira, Aethiope, Macaria appellata fuit, novem oppidis incluta. Ex iis Pyrrha hausta est mari, Arisbe terrarum motu subversa. Antissam Methymna traxit in seipsam : novem urbibus Asiae in XXXVII M. passuum vicina. Et Agamede obiit, et Hiera. Restant Eresos, Pyrrha, et libera Mytilene, annis MD potens. Tota insula circuitur, ut Isidorus, CLXVIII M. passuum : ut veteres, CXCIV M. Montes habet Lepethymnum, Ordymnum, Macistum, Creonem, Olympum. A proxima continente abest VII M. D passuum. Insulae appositae, Sandaleon, Leuca quinque. Ex iis Cydonea, cum fonte calido. Argenussae ab Aege IV M. passuum distant. Dein Phellusa, Pedna. Extra Hellespontum adversa Sigeo litori adiacet Tenedus, Leucophrys dicta, et Phoenix, et Lyrnessos. Abest a Lesbo LVI M. passuum, a Sigeo XII M. D.

XL. Impetum deinde sumit Hellespontus, et mare incumbit, vorticibus limitem fodiens, donec Asiam abruptat Europae. Promontorium id appellavimus Trapezam : ab eo decem mill. passuum, Abydum oppidum, ubi angustiae septem stadiorum. Deinde Percote oppidum : et Lampscum, antea Pityusa dictum.

Parium colonia, quam Homerus Adrastiam appellavit. Oppidum Priapos, amnis Aesepus: Zelia, Propontis: ita appellatur, ubi se dilatat mare. Flumen Granicum, Artace portus, ubi oppidum fuit. Ultra insula, quam continenti iunxit Alexander, in qua oppidum Milesiorum Cyzicum, antea vocitatum Arctonnesos, et Dolionis, et Dindymis, cuius a vertice mons Dindymus. Mox oppida: Placia, Ariacos, Scylace, quorum a tergo mons Olympus, Mysius dictus: civitas Olympena. Amnes: Hiorsius, et Rhyndacus, ante Lycus vocatus. Oritur in stagno Artynia iuxta Miletopolim: recipit Maeceton, et plerosque alios, Asiam Bithyniamque disterrinans. Ea appellata est Cronia, dein Thessalis, dein Maliande, et Strymonis. Hos Homerus Halizonas dixit, quando praecingitur gens mari. Urbs fuit immensa Attusa nomine: nunc sunt XII civitates, inter quas Gordiu-come, quae Iuliopolis vocatur; et in ora Dascylos. Deinde flumen Gebes: et intus Helgas oppidum, quae Germanicopolis, alio nomine Booscoete: sicut Apamea, quae nunc Myrlea Colophoniorum: flumen Etheleum, antiquus Troadis finis, et Mysiae initium. Postea sinus, in quo flumen Ascanium: oppidum Bryllion: amnes, Hylas, et Cios, cum oppido eiusdem nominis, quod fuit emporium non procul accolentis Phrygiae, a Milesiis quidem conditum, in loco tamen qui Ascania Phrygiae vocabatur. Quapropter non alibi aptius de ea dicatur.

XLII. Phrygia Troadi superiecta, populisque a promontorio Lecto ad flumen Etheleum praedictis, septemtrionali sui parte Galatiae contemina: meridiana Lycuoniae, Pisidiae, Mygdoniaeque: ab oriente Cappadociam attingit. Oppida ibi celeberrima, praeter iam dicta, Ancyra, Andria, Celaenae, Colosae, Carina, Cotyaion, Ceranae, Conium, Midaion. Sunt auctores, transisse ex Europa Mysos, et Brygas, et Thynos, a quibus appellantur Mysi, Phryges, Bithyni.

XLIII. Simul dicendum videtur et de Galatia, quae superposita, agros maiori ex parte Phrygiae tenet, caputque quondam eius Gordium. Qui partem eam insedere Gallorum, Tolistobogi et Voturi et Ambitui vocantur: qui Maconiae et Paphlagoniae regionem, Trocmi. Praetenditur Cappadocia, a septemtrione et Solis ortu, cuius uberrimam partem occupare Tectosages ac Teutobodiaci. Et gentes quidem hae. Populi vero ac tetrarchiae omnes, numero CXCV. Oppida: Tectosagum, Ancyra: Trocmorum, Tavium: Tolistobogorum, Pesinūs. Praeter hos celebres, Attalenses, Arasenses, Comenses, Dioshierontae, Lystreni, Neapolitani, Oeandenses, Seleucenses, Sebasteni, Timoniacenses, Thebaseni. Attingit Galatia et Pamphyliæ Cabaliam: et Milyas, qui cir-

ca Barin sunt, et Cyllanticum, et Oroandicum Pisidia tractum. Item Lycuoniae partem Obigenen. Flumina sunt in ea, praeter iam dicta, Sangarium, et Gallus, a quo nomen traxere Matris Dedm sacerdotes.

XLIII. Nunc reliqua in ora, a Cio intus in Bithynia Prusa, ab Hannibale sub Olympo condita: inde Nicaeam XXV millia passuum interveniente Ascanio lacu. Deinde Nicaea in ultimo Ascanio sinu, quae prius Olbia: et Prusa item altera sub Hypio monte. Fuere Pythopolis, Parthenopolis, Coryphanta. Sunt in ora amnes, Aesius, Bryazon, Plataneus, Areus, Aesyros, Gendos, qui et Chrysorrohoas. Promontorium, in quo Megarice oppidum fuit. Inde Craspedites sinus vocabatur, quoniam id oppidum velut in lacinia erat. Fuit et Astacum, unde et ex eo Astacenus idem sinus. Fuit et Libyssa oppidum, ubi nunc Hannibalis tantum tumulus. Est in intimo sinu Nicomedia Bithyniae praeclara. Leucatas promontorium, quo includitur Astacenus sinus, a Nicomedia XXXVII M. D. Rursusque coeuntibus terris angustiae pertinentes usque ad Bosphorum Thracium. In iis Chalcedon libera, a Nicomedia LXII D, Procerastis antea dicta, dein Colpusa, postea Coecorum oppidum, quod locum eligere nescissent, septem stadiis distante Byzantio, tanto feliciore omnibus modis sede. Ceterum intus in Bithynia colonia Apamena, Agrippenses, Iuliopolitae, Bithynion. Flumina: Syrium, Lapsias, Pharmacias, Alces, Crynis, Lilaesus, Scopus, Hieras, qui Bithyniam et Galatiam disterrinat. Ultra Chalcedona Chrysopolis fuit. Deinde Nicopolis, a qua nomen etiamnum sinus retinet: in quo portus Amyci: deinde Naulochum promontorium: Estiae templum Neptuni. Bosphorus D passuum intervallo Asiam Europae iterum auferens, abest a Chalcedone XII M. D passuum. Inde fauces primae VIII M. DCCL passuum, ubi Phinopolis oppidum fuit. Tenent oram omnem Thyni, interiora Bithyni. Is finis Asiae est, populorumque CCLXXXII, qui ad eum locum a sinu Lyciae numerantur. Spatium Hellesponti et Propontidis ad Bosphorum Thracium CCXXXIV M. passuum diximus. A Chalcedone Sigeum Isidorus CCCXXII M. D passuum tradit.

XLIV. Insulae in Propontide ante Cyzicum Elaphonnesus, unde Cyzicenum marmor: eadem Neuris et Proconnesus dicta. Sequuntur Ophiussa, Acanthus, Phoebe, Scopelos, Porphyrione, Halone cum oppido, Delphacia, Polydora, Artacaeon cum oppido. Est et contra Nicomediam Demonneos. Item ultra Heraclaeam adversa Bithyniae Thynias, quam barbari Bithyniam vocant. Est et Antiochia: et contra fauces Rhyndaci Besbicos decem et octo mill. circuitu. Est et Elaea, et duae Rhodussae, Erebinthodes, Megale, Chalcitis, Pityodes.

C. PLINII SECUNDI NATURALIS HISTORIAE LIBER VI.

I. Pontus Euxinus, antea ab inhospitali feritate Axenos appellatus, peculiari invidia naturae sine ullo fine indulgentis aviditati maris, et ipse inter Europam Asiamque funditur. Non fuerat satis oceano ambisse terras, et partem earum aucta inanitate absolutis: non irrupisse fractis montibus, Calpeque Africae avulsa tanto maiora absorbuisset, quam reliquerit, spatia: non per Hellespontum Propontida in-

fudisse, iterum terris devoratis: a Bosphoro quoque in aliam vastitatem panditur nulla satietate, donec exspatianti lacus Maeotii rapinam suam iungant. Invenit hoc accidisse terris, indicio sunt tot angustiae, atque tam parva naturae repugnantis intervalla, ad Hellespontum octingentorum septuaginta quinque passuum: ad Bosphoros duos, vel bubus meabili transitu: unde nomen ambobus, et iam quaedam in dissa-

ciatione germanitas concors. Alitum quippe cantus, canumque latratus invicem audiuntur: vocis etiam humanae commercia, inter duos orbes manente colloquio, nisi cum id ipsum auferunt venti. Mensuram Ponti a Bosphoro ad Maeotium lacum quidam fecere quatuordecies centum, ac triginta et octo mill. passuum. Eratosthenes centum minorem. Agrippa a Chalcedone ad Phasin decies centena mill. Inde Bosphorum Cimmerium trecenta sexaginta mill. Nos intervalla generatim ponemus comperta in nostro aeco, quando etiam in ipso ore Cimmerio pugnatum est. Ergo a faucibus Bosphori est amnis Rhebas, quem aliqui Rhesum dixerunt. Deinde Psillis, portus Calpas: Sagaris fluvius ex inclytis. Oritur in Phrygia, accipit vastos amnes, inter quos Tembrogium et Gallum. Idem Sangarius a plerisque dictus: a quo incipiunt Mariandyni sinus, oppidumque Heraclea Lyco flumini appositum. Abest a Ponti ore millibus ducentis: portus Acone, veneno aconito dirus, specus Acherusia. Flumina: Paedopides, Callichorum, Sonantes. Oppidum Tium, ab Heraclea triginta octo mill. passuum. Fluvius Billis.

II. Ultra quem gens Paphlagonia, quam Pylaemiam aliqui dixerunt, inclusam a tergo Galatia. Oppidum Mastya Milesiorum, deinde Cromna. Quo loco Henetos adiicit Nepos Cornelius, a quibus in Italia ortos cognomines eorum Venetos credi postulat. Sesamum oppidum, quod nunc Amastris. Mons Cytorus, a Tio LXIII M. passuum. Oppida: Cimolis, Stephane: amnis Parthenius. Promontorium Carambis vasto excursu, abest a Ponti ostio CCCXXV M. passuum: vel, ut alii placuit, CCCL M. Tantundem a Cimmerio, aut ut aliqui maluerunt, CCCXII M. D. Fuit et oppidum, eodem nomine, et aliud inde Arneae: nunc est colonia Sinope, a Cytoro CLXIV M. Flumen Evarchum: Gens Cappadocum, oppidum Gaziura, et Gazelum: amnis Halys, a radicibus Tauri per Cataoniam Cappadociamque decurrens. Oppida: Gangre, Carusa, Amisum liberum, a Sinope CXXX M. passuum. Eiusdemque nominis sinus tanti recessus, ut Asiam paene insulam faciat, CC M. passuum haud amplius per continentem ad Issicum Ciliciae sinum. Quo in omni tractu proditur, tres tantum gentes Graecas iure dici, Doricam, Ionicam, Aeolicam, ceteras Barbarorum esse. Amiso iunctum fuit oppidum Eupatoria, a Mithridate conditum. Victo eo, Pompeiopolis utrumque appellatum est.

III. Cappadocia intus habet coloniam Claudii Caesaris Archelaidem, quam praefluit Halys. Oppida: Comana, quod Sarus: Neocaesarea, quod Lycus: Amasiam, quod Iris in regione Gazacena. In Colopena vero Sebastiam et Sebastopolin. Haec parva, sed paria supra dictis. Reliqua sui parte Melitani, a Semiramide conditam, haud procul Euphrate: Diocaesaream, Tyana, Castabala, Magnopolin, Zelan: et sub monte Argaeo Mazacam, quae nunc Caesarea nominatur. Cappadociae pars praetenta Armeniae maiori, Melitene vocatur: Commagenae, Cataonia: Phrygiae, Garsauritis, Sargarausene, Cammanene: Galatiae, Morimene: ubi disterminat eos Cappadox amnis, a quo nomen traxere, antea Leucosyri dicti. A Neocaesarea supradicta minorem Armeniam Lycus amnis disterminat. Est et Ceraunus intus clarus. In ora autem ab Amiso oppidum et flumen Chadisia, Lycaetum, a quo Themiscyrena regio.

IV. Iris flumen deferens Lycum. Civitas Ziela intus, nobilis clade Triarii, et victoria C. Caesaris: in ora amnis Thermodon, ortus ad castellum, quod vocant Phanaroem, praeterque radices Amazonii montis lapsus. Fuit oppidum eodem nomine, ut alia quinque: Amazonium, Themiscyra, Sotira, Amasia, Comana: nunc Manteium. Gentes Genetarum, Chalybum. Oppidum Cotoyrum. Gentes: Tibareni, Mossyri notis signantes corpora. Gens, Macrocephali, oppidum Cerasis, portus Chordule. Gentes: Bechires,

Buzeri. Flumen Melas. Gens, Macrones: Sidene, flumenque Sidenum, quo alluitur oppidum Polemonium ab Amiso CXX M. passuum. Inde flumina: Iasonium, Melanthium: et ab Amiso LXXX M. passuum, Pharnacea oppidum, Tripolis castellum et fluvius. Item Philocalea, et sine fluvio Livipolis: et a Pharnacea centum M. passuum, Trapezus liberum, vasto monte clausum. Ultra quod gens Armenochalybes, a maiore Armenia XXX M. passuum distans. In ora ante Trapezunta flumen Pyxites: ultra vero gens Sannorum Heniochorum. Flumen Absarum, cum castello cognomine in faucibus, a Trapezunte CXL M. passuum. Eius loci a tergo montium Iberia est: in ora vero Heniochi, Ampreutae, Lazi. Flumina: Acampsis, Isis, Mogrus, Bathys. Gentes Colchorum. Oppidum Matium, flumen Heracleum, promontorium eodem nomine, clarissimusque Ponti Phasis. Oritur in Moschis: navigatur quamlibet magnis navigis XXXVIII M. D. passuum. Inde minoribus longo spatium, pontibus CXX pervius. Oppida in ripis habuit complura: celeberrima, Tyndarida, Circaem, Cygnum, et in faucibus Phasin. Maxime autem inclauit Aea, XV M. passuum a mari, ubi Hippos et Cyaneos vasti amnes e diverso in eum conflunt. Nunc habet Surium tantum, et ipsum ab amne influente ibi cognominatum, usquequo magnarum navium capacem esse diximus. Et alios accipit fluvios, magnitudine numeroque mirabiles, inter quos Glaucum. In ore eius, insulae sine nomine, ab Absaro LXX M. Inde aliud flumen Charien. Gens Salae, antiquis Phthirophagi dicti, et Suani. Flumen Cobum e Caucaso per Suanos fluens. Dein Rhoas. Regio Erectice. Amnes: Singames, Tarsuras, Astelephas, Chysorrhoeas. Gens Absilae, castellum Sebastopolis, a Phaside centum M. passuum. Gens Sannigarum, oppidum Cygnus, flumen et oppidum Penius. Deinde multis nominibus Heniochorum gentes.

V. Subiicitur Ponti regio Colchica, in qua iuga Caucasi ad Rhiphaeos montes torquentur, ut dictum est, altero latere in Euxinum et Maeotin devexa, altero in Caspium et Hyrcanium mare. Reliqua litora ferae nationes tenent, Melanchlaeni, Coraxi urbe Colchorum Dioscuriade, iuxta fluvium Anthemunta, nunc deserta: quondam adeo clara, ut Timosthenes in eam CCC nationes, dissimilibus linguis, descendere prodiderit. Et postea a nostris CXXX interpretibus negotia ibi gesta. Sunt qui conditam eam ab Amphito et Telchio, Castoris ac Pollucis aurigis putent, a quibus ortam Heniochorum gentem feram constat. A Dioscuriade oppidum Heracleum: distat a Sebastopoli LXX M. passuum. Achaei, Mardi, Cercetae: post eos Serri, Cephalotomi. In intimo eo tractu Pityds, oppidum opulentissimum, ab Heniochis direptum est. A tergo eius Epageritae, Sarmatarum populus in Caucasi iugis: post quem Sauromatae. Ad hos profugerat Mithridates Claudio principe, narravitque Thallos is esse confines, qui ab oriente Caspii maris fauces attingerent: siccare eas aestu recedente. In ora autem iuxta Cercetas, flumen Icarusa, cum oppido Hiero et flumine, ab Heracleo CXXXVI M. Inde promontorium Crunoe, a quo supercilium arduum tenent Toretae. Civitas Sindica, ab Hiero LXVII M. D. passuum. Flumen Setheries. Inde ad Bosphori Cimmerii introitum LXXXVIII M. D. passuum.

VI. Sed ipsius peninsulae, inter Pontum et Maeotium lacum excurrentis, non amplior LXVII M. D. passuum longitudo est: latitudo nusquam infra duo iugera. Eionem vocant. Ora ipsa Bosphori, utrinque ex Asia atque Europa, curvatur in Maeotin. Oppida, in aditu Bosphori primo Hermonassa, dein Cepi Milesiorum. Mox Stratoelia et Phanagoria, et paene desertum Apaturus, ultimoque in ostio Cimmerium, quod antea Cerberion vocabatur. Inde Maeotis lacus, in Europa dictus.

VII. A Cimmerio accolunt Maeotici, Vali, Serbi,

Arrechi, Zingi, Psesii. Dein Tanain amnem, gemino ore influentem, colunt Sarmatae, Medorum (ut ferunt) soboles, et ipsi in multa genera divisi. Primo Saurumatae Gynaecocratumeni, unde Amazonum conubia. Dein Kvazae, Cottae, Cicipeni, Messeniani, Costobocci, Choatrae, Zigae, Dandari, Tussagetae, Turcae, usque ad solitudines saltuosius convallibus asperas: ultra quas Arimphaei, qui ad Rhiphaeos pertinent montes. Tanain ipsum Scythae Silin vocant, Maeotin Temerinda, quod significat matrem maris. Oppidum in Tanais quoque ostio fuit. Tenuere finitima primi Cares, dein Clazomenii et Maeones, postea Panticapenses.

Sunt qui circa Maeotin ad Ceraunios montes has tradunt gentes. A litore Napitas; supraque Essedones Colchis iunctos, montium cacuminibus. Dein Carmacas, Oranos, Autacas, Mazacas, Cantocaptas, Agamathas, Picos, Rhymozolos, Ascomarcos: et ad iuga Caucasi Icatalas, Imaduchos, Ramos, Anclacas, Tydios, Carastaseos, Authiandas. Lagoum amnem ex montibus Catheis, in quem defluit Opharus: ibi gentes Caucadas, Opharitas: Amnes, Menotharum, Imityem ex montibus Cissis, inter Acdeos, Carnas, Usardeos, Accisos, Gabros, Gogaros. Circaque fontem Imityis, Imityos, et Aparthenos. Alii influxisse eo Scythas Auchetas, Atarneos, Asampatas. Ab his Tanaitas et Inapaeos viritum deletos. Aliqui flumen Ocharium labi per Catecos et Saepos: Tanain vero transisse Phatareos, Herticeos, Spondolicos, Synhietas, Amassos, Issos, Catatzetos, Tàgoros, Catonos, Neripos, Agandeos, Mandareos, Satarcheos, Spaleos.

VIII. Peracta est interior ora, omnesque accolae: nunc reddatur ingens in mediterraneo sinus: in quo multa aliter, ac veteres, proditum me non eo infitias, anxia perquisita cura, rebus nuper in eo situ gestis a Domitio Corbulone, regibusque inde missis supplicibus, aut regum liberis obsidibus. Ordiemur autem a Cappadocum gente. Longissime haec Ponticarum omnium introrsus recedens, minorem Armeniam, maioremque, et Commagenen laevo suo latere transit: dextra vero omnes in Asia dictas gentes, plurimis superfusa populis: magnoque impetu scandens ad ortum Solis et Tauri iuga, transit Lycaniam, Pisidiam, Ciliciam: vadit super Antiochia tractum, et usque ad Cyrrethiam eius regionem, parte sua, quae vocatur Cataonia, contendit. Itaque ibi longitudo Asiae duodecies centena quinquaginta M. passuum efficit: latitudo, DCXL M.

IX. Armenia autem maior incipiens a Paryadris montibus, Euphrate amne (ut dictum est) aufertur Cappadociae: et qua discedit Euphrates, Mesopotamiae, haud minus claro amne Tigri. Utrumque fundit ipsa, et initium Mesopotamiae facit, inter duos amnes iturae. Quod iter est ibi, tenent Arabes Orei. Sic finem usque in Adiabenen perfert. Ab ea transversis iugis inclusa, latitudinem in laeva pandit ad Cyrum amnem transversa in Araxem: longitudinem vero ad minorem usque Armeniam, Absaro amne in Pontum defluente, et Paryadris montibus, qui fundunt Absarum, discreta ab illa.

X. Cyrus oritur in Heniochiis montibus, quos alii Coraxicos vocare: Araxes eodem monte, quo Euphrates, VI M. passuum intervallo: auctusque amne Musi, et ipse (ut plures existimavere) a Cyro deferitur in Caspium mare.

Oppida celebrantur in minore, Caesarea, Aza, Nicopolis: in maiore, Armosata Euphrati proximum, Tigri Carathiocerta: in excelso autem Tigranocerta: at in campis iuxta Araxem Artaxata. Universae magnitudinem Aufidius quinquagies centena M. prodidit. Claudius Caesar longitudinem a Dascusa ad confinium Caspii maris, et ad Araxes centena M. passuum: latitudinem dimidiat. Certum est, quod Armenia Dividitur (a Caspio) in duas, quas *σπαρταγλας* v

gula regna quondam, barbaris nominibus CXX. Claudunt eam ab oriente montes, sed non statim, Ceraunii, nec Adiabene regio. Quod interest spatii, Sophehi tenent: ab his iuga: ultra Adiabeni tenent. Per convallas autem proximi Armeniae sunt Menobardi, et Moscheni. Adiabenen Tigris, et montes invii cingunt. Ab laeva eius regio Medorum est, et prospectus Caspii maris. Ex oceano hoc (ut suo loco dicemus) infunditur, totumque Caucasii montibus cingitur. Incolae per confinium Armeniae nunc dicuntur.

XI. Planitiem omnem a Cyro usque, Albanorum gens tenet: mox Iberum, discreta ab iis amne Alazone, in Cyrum e Caucasii montibus defluente. Praevalent oppida, Albaniae, Cabalaca: Iberiae, Harmastis iuxta flumen, Neoris: regio Thasie, et Triare usque ad Paryadros montes. Ultra sunt Colchicae solitudines, quarum a latere ad Ceraunios verso; Armenochalybes habitant et Moschorum tractus ad Iberum amnem in Cyrum defluentem: et infra eos Sacassani, et deinde Macrones ad flumen Absarum. Sic plana ac devexa obtinentur. Rursus ab Albaniae confinio, tota montium fronte gentes Silvorum ferae, et infra Lubienorum: mox Diduri et Sodii.

XII. Ab his sunt portae Caucasiae, magno errore multis Caspiae dictae, ingens naturae opus montibus interruptis repente: ubi fores obdita ferratis trabibus, subter medias amne diri odoris fluente, citraque in rupe castello, quod vocatur Cumania, communito ad arcendas transitu gentes innumeras: ibi loci, terrarum orbe portis discluso, ex adverso maxime Harmastis oppidi Iberum. A portis Caucasii per montes Gordyaeos, Vali, Suarni indomitae gentes, auri tamen metalla fodiunt. Ab iis ad Pontum usque Heniochorum plura genera, mox Achaeorum. Ita se habet terrarum sinus e clarissimis.

Aliqui inter Pontum et Caspium mare CCCLXXV M. passuum, non amplius interesse tradiderunt: Cornelius Nepos CCL M. Tantis iterum angustiis infestatur Asia. Claudius Caesar a Cimmerico Bosphoro ad Caspium mare CL M. prodidit: eaque perfodere cogitasse Nicatorum Seleucum, quo tempore a Ptolemaeo Cerauno sit interfectus. A portis Caucasii ad Pontum CC M. passuum esse constat fere.

XIII. Insulae in Ponto Planctae, sive Cyaneae, sive Symplegades. Deinde Apollonia, Thynias dicta, ut distingueretur ab ea, quae est in Europa: Distat a continente passibus M., cingitur tribus M. Et contra Pharnaceam Chalceritis, quam Graeci Ariam dixerunt, sacramque Marti, et in ea volucres cum advenis pugnasse, pennarum ictu.

XIV. Nuncomnibus, quae sunt interiora Asiae, dictis, Rhiphaeos montes transcendat animus, dextraque litori oceani incedat. Tribus hic e partibus caeli alluens Asiam: Scythicus a septentrione, ab oriente Eous, a meridie Indicus vocatur, varietque per sinus et accolas in complura nomina dividitur. Verum Asiae quoque magna portio appositae septentrioni, iniuria sideris regentis, vastas solitudines habet. Ab extremo Aquilone ad initium orientis aetivi, Scythae sunt. Extra eos ultraque Aquilonis initia Hyperboreos aliqui posuere, pluribus in Europa dictos. Primum inde noscitur promontorium Celticae Lytarnis, fluvius Carambucis, ubi lassata cum siderum vi Rhiphaeorum montium deficiunt iuga. Ibique Arimphaeos quosdam accepimus, haud dissimilem Hyperboreis gentem. Sedes illis memora, alimenta baccae, capillus iuxta feminis virisque in probro existimatur: ritus clementes. Itaque sacros haberi narrant, inviolatosque esse etiam feris accolarum populis: nec ipsos modo, sed illos quoque, qui ad eos profugerint. Ultra eos plane iam Scythae, Cimmerici, Cissianthi, Georgi, et Amazonum gens. Haec usque ad Caspium et Hyrcanium mare.

XV. Nam et irrupit Scythico oceano in aversa

Asiae, pluribus nominibus accolarum appellatum, celeberrimis duobus, Caspio et Hyrcanio. Non minus hoc esse quam Pontum Euxinum, Clitarchus putat. Eratosthenes ponit et mensuram: ab exortu et meridie, per Cadusia et Albaniae oram quinquies mille CCCC stad. Inde per Anariacas, Amardos, Hyrcanos, ad ostium Oxi fluminis, quater mille DCCC stad. Ab eo ad ostium Iaxartis MM. CCCC. Quae summa efficit quindecies centena septuaginta quinque mill. passuum. Artemidorus hinc detrahit viginti quinque M. passuum. Agrippa Caspium mare, gentesque quae circa sunt, et cum his Armeniam determinans, ab oriente oceano Serico, ab occidente Caucasi iugis, a meridie Tauri, a septemtrione oceano Scythico, patere qua cognitum est, CCCXC M. passuum, in longitudinem: CCXC M. in latitudinem prodidit. Non desunt vero, qui eius maris universum circuitum a freto vices et quinquies centenis M. passuum tradunt.

Irrumpit autem arctis faucibus, et in longitudinem spatiosus. At ubi coepit in latitudinem pandi, lunatis obliquatur cornibus: velut ad Maeotium lacum ab ore descendens, sicilis (ut auctor est M. Varro) similitudine. Primus sinus appellatur Scythicus: utrinque enim accolunt Scythae, et per angustias inter se commeant: hinc Nomades, et Sauromatae multis nominibus, illinc Abzoae non paucioribus. Ab introitu dextra, mucronem ipsum faucium tenent Udi- ni Scytharum populus. Dein per oram Albani (ut ferunt) ab Iasone orti: ante quos mare quod est, Albanum nominatur. Haec gens superfusa montibus Caucasii, ad Cyrum amnem, Armeniae confinium atque Iberiae, descendit ut dictum est. Supra maritima eius Udinorumque gentem, Sarmatae, Utidorsi, Aroteres praetenduntur: quorum a tergo indicatae iam Amazones Sauromatides. Flumina per Albaniam decurrunt in mare, Casius et Albanus: deinde Cambysses in Caucasii ortus montibus: mox Cyrus in Coraxiciis, ut diximus. Oram omnem a Casio praealtis rupibus inaccessam, patere CCCCXV millibus passuum auctor est Agrippa. A Cyro Caspium mare vocari incipit: accollunt Caspii.

Corrigendus est error in hoc loco multorum, eorum etiam, qui in Armenia res proxime cum Corbulone gessere. Namque hi Caspias appellavere portas Iberiae, quas Caucasias diximus vocari: situsque depicti et inde missi, hoc nomen inscriptum habent. Et Neronis principis comminatio, ad Caspias portas tendere dicebatur; cum peteret illas, quae per Iberiam in Sarmatas tendunt, vix ullo propter appositos montes aditu ad Caspium mare. Sunt autem aliae, Caspiis gentibus iunctae: quod dignosci non potest, nisi comitatu rerum Alexandri Magni.

XVI. Namque Persarum regna, quae nunc Parthorum intelligimus, inter duo maria, Persicum et Hyrcanium Caucasii iugis attolluntur. Utrinque per devexa laterum Armeniae maiori, a frontis parte, quae vergit in Commagenen, Sophene (ut diximus) copulatur, eique Adiabene Assyriorum initium: cuius pars est Arbelitis, ubi Darium Alexander debellavit, proxima Syriae. Totam eam Macedones Mygdoniam cognominaverunt, a similitudine. Oppida: Alexandria, item Antiochia, quam Nisibin vocant. Abest ab Artaxatis DCCL M. passuum. Fuit et Ninus imposita Tigri, ad Solis occasum spectans, quondam clarissima. Reliqua vero fronte, qua tendit ad Caspium mare, Atropatene, ab Armeniae Otene regione discreta Araxe. Oppidum eius Gazae, ab Artaxatis CCCCL M. passuum: totidem ab Ecbatanis Medorum, quorum pars sunt Atropateni.

XVII. Ecbatana caput Mediae Seleucus rex condidit: a Seleucia magna DCCL M. passuum: a portis vero Caspiis vices centenis M. Reliqua Medorum oppida, Phazaca, Aganzaga, Apamia Rhaphane cognominata. Causa portarum nominis eadem, quae supra, interruptis angusto transitu iugis, ita ut vix sin-

gula necent plaustra, longitudine VIII M. passuum, toto opere manu facto. Dextra laevaque ambustis similes impendent scopuli, sitiente tractu per XXVIII M. passuum. Angustias impedit corrivatus salis et cautibus liquor, atque eadem enissus. Praeterea serpentium multitudo, nisi hieme, transitum non sinit.

Adiabenis connectuntur Carduchi quondam dicti, nunc Cordueni, praefluente Tigri: his Pratitae, Paredoni appellati, qui tenent Caspias portas. Iis a latere altero occurrunt deserta Parthiae et Citheni iuga. Mox eiusdem Parthiae amoenissimus sinus, qui vocatur Choara. Duae urbes ibi Parthorum, oppositae quondam Medis: Calliope, et alia in rupe Issatis quondam. Ipsius vero Parthiae caput Hecatompylus abest a portis CXXXIII M. passuum. Ita Parthorum quoque regna foribus discluduntur. Egressos portis excipit protinus gens Caspia, ad litora usque, quae nomen portis et mari dedit. Laeva, montuosa. Ab ea gente retrorsus ad Cyrum amnem produntur CXXV M. passuum. Ab eodem amne si subeat ad portas DCC M. passuum. Hunc enim cardinem Alexandri Magni itinera fecere, ab iis portis ad Indiae principium, stadia quindecim millia sexcenta octoginta prodendo: ad Bactra oppidum, quod appellant Zariaspa, tria millia septingenta. Inde ad Iaxartem amnem quinque.

XVIII. A Caspiis ad orientem versus regio est, Apavortene dicta, et in ea fertilitatis inclytae locus Daireium. Mox gentes Tapyri, Anariacae, Stauri, Hyrcani, a quorum litoribus idem mare Hyrcanium vocari incipit, a flumine Sideri. Citra id amnes Maxeras, Stratos, omnia ex Caucaso. Sequitur regio Margiane, apricitatis inclytae, sola in eo tractu vitifera, undique inclusa montibus amoenis, ambitu stadium mille quingentorum, difficilis aditu propter arenosas solitudines per CXX M. passuum, et ipsa contra Parthiae tractum sita: in qua Alexander Alexandriam condiderat. Qua diruta a barbaris, Antiochus Seleuci filius, eodem loco restituit Syriam. Nam interfluente Margo, qui corrivatur in Zotale, is maluerat illam Antiochiam appellari. Urbis amplitudo circuitu LXX stad. In hanc Orodus Romanos, Crassiana clade captos deduxit. Ab huius excelsis per iuga Caucasii protenditur ad Bactros usque gens Mardorum, fera, sui iuris. Ab eo tractu gentes Ochani, Chomari, Berdrigei, Harmatotrophii, Bomarei, Comani, Marucae, Mandrueni, Iatii. Flumina: Mandrum, Gridinum: ultraque Chorasmi, Candari, Attasini, Paricani, Sarangae, Parrhasini, Maratiani, Nasotiani, Aorsi, Gelae, quos Graeci Cadusios appellavere, Matiani. Oppidum Heraclea, ab Alexandro conditum: quod deinde subversum ac restitutum, Antiochus Achaida appellavit: Derbices, quorum medios fines secat Oxus amnis, ortus in lacu Oxo: Syrmatae, Oxydracae, Heniochi, Bateni, Saraparae, Bactri, quorum oppidum Zariaspe (quod postea Bactrum) a flumine appellatum est. Gens haec obtinet aversa montis Paropamisi, ex adversus fontes Indi: includitur flumine Ocho. Ultra Sogdiani, oppidum Panda, et in ultimis eorum finibus Alexandria ab Alexandro Magno conditum. Arae ibi sunt ab Hercule ac Libero Patre constitutae, item Cyro, et Semiramide, atque Alexandro: finis omnium eorum ductus ab illa parte terrarum, includente flumine Iaxarte, quod Scythae Siilin vocant: Alexander militesque eius, Tanain putavere esse. Transcendit eum amnem Demodamas, Seleuci et Antiochi regum dux, quem maximo sequimur in iis: arasque Apollini Didymaeo statuit.

XIX. Ultra sunt Scytharum populi. Persae illos Sacas in universum appellavere a proxima gente, antiqui Aramaeos, Scythae ipsi Persas, Chorsaros: et Caucasum montem, Graucasum, hoc est, nive candidum. Multitudo populorum innumera: et quae cum Parthis ex aequo degat. Celeberrimi eorum Sacae, Massagetae, Dahae, Essedones, Ariacae, Rhymmici,

Paesicae, Amardi, Histi, Edones, Camae, Camacae, Euchatae, Cotieri, Antariani, Pialae, Arimaspi, antea Cacidari, Asaei, Oetei. Ibi Napaei interiisse dicuntur, et Apellaei. Nobilia apud eos flumina, Mandragaeum et Caspium. Nec in alia parte maior auctorum inconstantia: credo propter innumeras variasque gentes. Haustum ipsius maris dulcem esse et Alexander Magnus prodidit: et M. Varro, talem perlatum Pompeio, iuxta res gerenti Mithridatico bello, magnitudine haud dubie influentium annuum victo sale. Adiecti idem, Pompeii ductu exploratum, in Bactros septem diebus ex India perveniri ad Icarum flumen, quod in Oxum influat: et ex eo per Caspium in Cyrum subvectas, quinque non amplius dierum terreno itinere, ad Phasin in Pontum Indicas posse devehī merces. Insulae toto eo mari multae, vulgata una maxime Tazata.

XX. A Caspio mari Scythicoque oceano in Eoum cursus inflectitur, ad orientem conversa litorum fronte. Inhabitabilis eius prima pars, a Scythico promontorio, ob nives: proxima inculta, saevitia gentium. Anthropophagi Scythae incident, humanis corporibus vescentes. Ideo iuxta vastae solitudines, ferarumque multitudo, haud dissimilem hominum immanitatem obsidens. Iterum deinde Scythae. Iterumque deserta cum belluis, usque ad iugum incubans mari, quod vocant Tabin. Nec ante dimidiam ferme longitudinem eius orae quae spectat aestivum orientem, inhabitatur illa regio.

Primi sunt hominum, qui noscantur, Seres, lanicio silvarum nobiles, perfusam aqua depectentes frondium canitiem: unde geminis feminis nostris labor redordiendi fila, rursumque texendi. Tam multiplici opere, tam longinquo orbe petitur, ut in publico matrona translaetur. Seres mites quidem, sed et ipsi feris persimiles coetum reliquorum mortalium fugiunt, commercia exspectant. Primum eorum nescitur flumen Psitaras, proximum Cambari: tertium Lanos a quo promontorium Chryse: sinus Cynaba: flumen Atianos, sinus, et gens hominum Attaeorum, apricis ab omni noxio afflatus seclusa collibus, eadem, qua Hyperborei degunt, temperie. De iis privatim condidit volumen Anometus, sicut Hecataeus de Hyperboreis. Ab Attacoris gentes Phruri, et Tochari: et iam Indorum Casiri, introrsus ad Scythas versi, humanis corporibus vescuntur. Nomades quoque Indiae vagantur. Sunt qui ab Aquilone contingi ab ipsis et Ciconas dixere, et Brysanos.

XXI. Sed unde plane constant gentes, Emodi montes assurgunt, Indorumque gens incipit, non Eoo tantum mari adiacens, verum et meridiano, quod Indicum appellavimus: quaeque pars orienti adversa recto praetenditur spatio, ad flexum et initium Indici maris decies et octies centena XXXV M. passuum colligit. Deinde qua flectitur in meridiem viciēs et sexies centena LXXV M. pass. ut Eratosthenes tradit, usque ad Indum amnem, qui est ab occidente finis Indiae. Complures autem totam ipsius longitudinem XL dierum noctiumque velifico navium cursu determinare: et a septemtrione ad meridiem viciēs et octies centena quinquaginta M. passuum. Agrippa longitudinis tricies et tercentendum, latitudinis ter et viciēs prodidit. Posidonius ab aestivo Solis ortu ad hibernum exortum metatus est eam, adversam Galliae statuens, quam ab occidente aestivo ad occidentem hibernum metabatur totam a Favonio. Itaque adversam eius venti afflatus iuvare Indiam, salubremque fieri, haud dubiaratione docuit. Alia illius caeli facies, alii siderum ortus: binae aestates in anno, binae messes, media inter illas hieme Etesiarum flatu: nostra vero bruma lenes ibi auras, mare navigabile. Gentes ibi et urbes innumerabiles, si quis omnes persequi velit. Et eam patefacta est non modo Alexandri Magni armis, regumque qui ei succedere, circumvectis etiam in Hyrcanum mare et Caspium Seleuco et Antio-

cho, praefectoque classis eorum Patrocle: verum et aliis auctoribus Graecis, qui cum regibus Indicis morati (sicut Megasthenes, et Dionysius a Philadelpho missus ex ea causa) vires quoque gentium prodidere. Non tamen est diligentiae locus, adeo diversa et incredibilia traduntur. Alexandri Magni comites in eo tractu Indiae, quem armis subegerant, scripserunt quinque millia oppidorum fuisse, nullum Cominus, gentes IX. Indiamque tertiam partem esse terrarum omnium, multitudinem populorum innumeram, probabili sane ratione. Indi enim prope gentium soli nunquam migravere finibus suis. Colliguntur a Libero Patre ad Alexandrum Magnum reges eorum CLIV, annis sex mill. CCCCL. adiaciunt et menses tres. Annium mira vastitas. Proditur Alexandrum nullo die minus stadia sexcenta navigasse in Indo, nec potuisse ante menses quinque enavigare, adiectis paucis diebus: et tamen minorem Gange esse constat. Seneca etiam apud nos tentata Indiae commentatione sexaginta annes eius prodidit, gentes duodevigi-centumque. Par labor sit montes enumerare. Iunguntur inter se Imaus, Emodus, Paropamisus, Caucasus, a quibus tota decurrit in planitiem immensam, et Aegypto similem.

Verum ut terrena demonstratio intelligatur, Alexandri Magni vestigiis insistamus. Diognetus et Baeton iterum eius menses, scripsere, a portis Caspiis Hecatompylon Parthorum, quot diximus millia esse: inde Alexandriam Arión, quam urbem is rex condidit, DLXVI mill. Inde ad Prophthasiam Drangarum CXCIX mill. Inde ad Arachosiorum oppidum DXV mill. Inde Ortospanum CCL mill. Inde Alexandri oppidum quinquaginta M. In quibusdam exemplaribus diversi numeri reperiuntur: hanc urbem sub ipso Caucaso esse positam. Ab ea ad flumen Copeta, et oppidum Indorum Peucolaitin, CCXXVII mill. Inde ad flumen Indum et oppidum Taxila, sexaginta mill. Ad Hydaspem fluvium clarum, CXX mill. Ad Hypasin non ignobiliorem, XXIX. CCCXC. qui fuit Alexandri iterum terminus, exsuperato tamen amne, arisque in adversa ripa dicatis. Epistolae quoque regis ipsius consentiunt his. Reliqua inde Seleuco Nicatori peragrata sunt: ad Hesidrum, CLXVIII mill. Iomanem amnem tantundem. Exemplaria aliqua adiaciunt quinque millia passuum. Inde ad Gangem CXII mill. Ad Rhodapham CXIX mill. Alii CCCXXV mill. in hoc spatio produnt. Ad Calinipaxa oppidum, CLXVII. n. alii CCLXV M. Inde ad confluentem Iomanis amnis, et Gangis, DCXXV M. plerique adiaciunt XIII mill. ad oppidumque Palibothra CCCXXV. Ad ostium Gangis DCXXXVIII mill. passuum.

Gentes, quas memorare non pigeat, a montibus Emodis, quorum promontorium Imaus vocatur, incolarum lingua nivopsum significante, Isari, Cosyri, Izgi, et per iuga Chisiotosagi, multarumque gentium cognomen Brachmanae, quorum Maccocalingae. Flumina: Prinas, et Cainas (quod in Gangem influit) ambio navigabilia. Gentes: Calingae proximi mari, et supra Mandei, Malli, quorum mons Mallus, finisque eius tractus est Ganges.

XXII. Hunc alii incertis fontibus, ut Nilum, rigantemque vicina eodem modo, alii in Scythicis montibus nasci dixerunt. Influerē in eum XIX amnes. Ex iis navigabiles, praeter iam dictos, Condochatem, Erannoboam, Cosoagum, Sonum. Alii cum magno fragore ipsius statim fontis erumpere, deiectumque per scopulosa et abrupta, ubi primum molles planities contingat, in quodam lacu hospitari: inde lenem fluere, ubi minimum, VIII millia passuum latitudine: ubi modicum, stadiorum centum: altitudine nusquam minore passuum XX. novissima gente Gangaridum Calingarum: ^{revis} Parthalis vocatur. Regi LX mill. peditum, ^{bañti} DCC in prociuctu bellorum.

Namque v:

*war-

tita degitur. Alii tellurem exercent, militiam alii capessunt, merces alii suas evehunt: res publicas optimi ditissimique temperant, iudicia reddunt, regibus assident. Quintum genus celebratae illic, et prope in religionem versae sapientiae deditum, voluntaria semper morte vitam accenso prius rogo finit. Unum super haec est semiferum, ac plenum laboris immensi, et quo supra dicta continentur, vendendi elephantes domandique. Iis arant, iis vehuntur, haec maxime novere pecuaria: iis militant, dimicantque pro finibus. Delectum in bella, vires, et aetas, atque magnitudo faciunt.

Insula in Gange est magnae amplitudinis gentem continens unam, Modogalingam nomine. Ultra siti sunt Modubae, Molindae, Überae cum oppido eiusdem nominis magnifico, Galmudroesi, Preti, Calissae, Sasuri, Passalae, Colubae, Orxulae, Abali, Taluctae. Rex horum peditum L. M. equitum IV. M. elephantos CCCC in armis habet. Validior deinde gens Andarae, plurimis vicis, XXX oppidis, quae muris turribusque muniuntur, regi praebet peditum C. M. equitum MM. elephantos M. Fertilissimi sunt auri Dardae, Setae vero argenti.

Sed omnium in India prope, non modo in hoc tractu, potentiam claritatemque antecedunt Prasii, amplissima urbe ditissimaque Palibothra: unde quidam ipsam gentem Palibothros vocant, inmo vero tractum universum a Gange. Regi eorum peditum sexcenta M. equitum XXX. M. elephantorum IX. M. per omnes dies stipendiantur: unde coniectatio ingens opum est. Ab iis in interiore situ Monedes et Suarii, quorum mons Maleus, in quo umbrae ad septemtrionem cadunt hieme, aestate in austrum, per senos menses. Septemtriones eo tractu semel in anno apparere, nec nisi XV diebus, Baeton auctor est: hoc idem pluribus locis Indiae fieri, Megasthenes. Austrinum polum Indi Dramasa vocant. Annis Iomanes in Gangem per Palibothros decurrit inter oppida Methora et Clisobora. A Gange versa ad meridiem plaga, tinguntur Sole populi, iam quidem infecti, nondum tamen Aethiopum modo exusti: quantum ad Indum accedunt, tantum colore praefertur sidus. Indus statim a Prasiorum gente, quorum in montanis Pygmaei traduntur. Artemidorus inter duos amnes semel et vicies centena M. pass. interesse tradit.

XXIII. Indus, incolis Sindus appellatus, in iugo Caucasi montis, quod vocatur Paropamisus, adversus Solis ortum effusus, et ipse undeviginti recipit amnes. Sed clarissimos, Hydaspem, quatuor alios afferentem: Cantabram, tres. Per se vero navigabiles Acesinem, et Hypasin: quadam tamen aquarum modestia nusquam latior quinquaginta stadiis, aut altior XV passus: amplissimam insulam efficiens, quae Prasiane nominatur: et aliam minorem, quae Patale. Ipse per duodecies centena quadraginta M. pass. (parcissimis auctoribus) navigatus, et quodam Solis comitatu in occasum versus, oceano infunditur. Mensuram in ora ad eum ponam, ut invenio, generatim, quanquam inter se nullae congruunt. Ab ostio Gangis ad promontorium Calingon, et oppidum Dandagula DCXXV mill. passuum. Ad Tropina duodecies centena XXV M. pass. Ad Perimulae promontorium, ubi est celeberrimum Indiae emporium, DCCL. Ad oppidum in insula, quam supra diximus, Patalam, DCXX M. pass.

Gentes montanae inter eum et Iomanem, Cesi, Cetriconi silvestres: deinde Megallae, quorum regi quingenti elephanti, peditum equitumque numerus incertus: Chrysei, Parasangae, Asangae, tigri fera scatentes. Armant peditum XXX mill. elephantos CCC, equites DCCC. Hos includit Indus, montium corona circumdatos et solitudinibus per DCXXV M. Infra solitudines, Dari, Surae, iterumque solitudines per CLXXXVII M. pass. plerumque arenis ambientibus haud alio modo, quam insulas mari. Infra de-

serta haec Maltecorae, Singae, Marohae, Rarungae, Moruni. Hi montium qui perpetuo tractu oceani orae praetenti, incolae, liberi et regum expertes, multis urbibus montanos obtinent colles. Nareae deinde, quos claudit mons altissimus Indicorum Capitalia. Huius incolae, alio latere late auri et argenti metalla fodiunt. Ab iis Oraturae, quorum regi elephanti quidem decem, sed amplae vires peditum: Varetatae, qui sub rege elephantos non alunt, fiducia equitum peditumque. Odomboerae, Salabastrae. Horatae urbe pulchra, fossis palustribus munita: per quas crocodili, humani corporis avidissimi, aditum nisi ponte non dant. Et aliud apud illos laudatur oppidum Automela, impositum litori, quinque amnium in unum confluyente concursu, emporio nobili. Regi eorum elephanti M. DC, peditum CL. M. equitum quinque M. Pauperior Charmarum rex elephantos LX, parvasque reliquas vires habet. Ab iis gens Pandae, sola Indorum regnata feminis. Unam Herculi sexus eius genitam ferunt, ob idque gratiorem, praecipuo regno donatam. Ab ea deducentes originem imperitant CCC oppidis, peditum CL. M. elephantis quingentis. Post hanc trecentarum urbium Syrieni, Derangae, Posingae, Buzae, Gogiarei, Umbrae, Nereae, Brancosi, Nobundae, Cocondae, Nesei, Pedatiriae, Solobriasae, Olostrae Patalen insulam attingentes: a cuius extremo litore ad Caspias portas decies ac novies centena, et XXV M. produntur.

Hinc deinde accolunt Indum adversum evidenti demonstratione Amatae, Bolingae, Gallitalutae, Dimuri, Megari, Ordabae, Mesae. Ab his Uri, Sileni: mox deserta in CCL. M. passuum. Quibus exsuperatis Organagae, Ahaortae, Sibarae, Suertae: et ab iis solitudines prioribus pares. Dein Sarophages, Sorgae, Baraomatae, Umbritaeque, quorum XII nationes, singulisque binae urbes. Aseni trium urbium incolae. Caput eorum Bucephala, Alexandri regis equo (cui fuerat hoc nomen) ibi sepulto conditum. Montani super hos Caucasos subiecti, Soleadae, Sondrae: transgressisque Indum, et cum eo decurrentibus Samarabriae, Sambruceni, Bisambritae, Osii, Antixeni, Taxillae, cum urbe celebri, iam in plana demisso tractu, cui universo nomen Amandae. Populi quatuor, Peucolaitae, Arsagalitae, Geretae, Asoi.

Etenim plerique ab occidente non Indo amne determinant, sed adiciunt quatuor satrapias, Gedrosos, Arachotas, Arios, Paropamisadas, ultimo fine Cophete fluvio: quae omnia Ariorum esse, aliis placet. Nec non et Nysam urbem plerique Indiae adscribunt, montemque Merum, Libero Patri sacrum: unde origo fabulae, Iovis femine editum. Item Astacanos gentem, vitis, et lauri, et buxi, pomorumque omnium in Graecia nascentium fertilem. Quae memoranda, et prope fabulosa, de fertilitate terrae ac genere frugum arborumque, aut ferarum aut volucrum et aliorum animalium traduntur, suis quaeque locis in reliqua parte operis commemorabuntur. Quatuor vero satrapiae mox paulo, ad Taprobanen insulam festinante animo.

Sed ante sunt aliae, Patale, quam significavimus in ipsis faucibus Indi, triquetra figura, CCXX M. passuum latitudine. Extra ostium Indi, Chryse et Argyre, fertiles metallis, ut credo. Nam quod aliqui tradidere, aureum argenteumque iis solum esse, haud facile crediderim. Ab iis XX M. pass. Crocala. Ab ea XII M. pass. Bibaga, ostreis et conchyliis referta. Deinde Toralliba IX M. pass. a supra dicta, multaeque ignobiles.

XXIV. Taprobanen alterum orbem terrarum esse, diu existimatum est, Antichthonum appellatione. Ut liqueret insulam esse, Alexandri Magni aetas resque praestitere. Onesicritus, classis eius praefectus, elephantos ibi maiores bellicosioresque, quam in India, gigni scripsit: Megasthenes flumine dividi, in-

colasque Palaegonos appellari, auri margaritarumque grandium fertiliores, quam Indos. Eratosthenes et mensuram prodidit, longitudinis VII M. stad. latitudinis quinque M. nec urbes esse, sed vicos septingentos. Incipit ab Eoo mari, inter ortum occasumque Solis Indiae praetenta, et quondam credita XX dierum navigatione a Prasiana gente distare: mox, quia papyraceis navibus, armamentisque Nili petere-tur, ad nostrarum navium cursus, VII dierum inter-vallo taxato. Mare interest vadosum, senis non ampli-us altitudinis passibus, sed certis canalibus ita profundum, ut nullae ancorae sidant: ob id navibus utrinque prorae, ne per angustias alvei circumagi sit necesse. Magnitudo ad terna millia amphorum. Siderum in navigando nulla observatio. Septemtrio non cernitur: sed volucres secum vehunt, emittentes saepius, meatumque earum terram petentium comitantur. Nec plus quaternis mensibus anno navigant. Cavent a solstitio maxime centum dies, tum illo mari hiberno.

Hactenus a priscis memorata: nobis diligentior notitia Claudii principatu contigit, legatis etiam ex insula advectis. Id accidit hoc modo: Annii Plocami, qui maris Rubri vectigal a fisco redemerat, liber-tus circa Arabiam navigans, Aquilonibus raptus prae-ter Carmaniam, XV die Hippuros portum eius inve-ctus, hospitali regis clementia sex mensium tempore inbutus alloquio, percontanti postea narravit Roma-nos et Caesarem. Mirum in modum in auditis iustitiam ille suspexit, quod pares pondere denarii essent in captiva pecunia, cum diversae imagines indicarent a pluribus factos. Et hoc maxime sollicitatus ad ami-citiam, legatos quatuor misit, principis eorum Ra-chia. Ex iis cognovit, D esse oppida, portum con-tra meridiem, appositum oppido Palaesimundo, omnium ibi clarissimo, ac regia CC M. plebis. Sta-gnum intus Megiaba, CCCLXXV M. passuum ambitu, insulas pabuli tantum fertiles complexum. Ex eo duos annes erumpere: Palaesimundum, iuxta oppi-dum eiusdem nominis, influentem in portum tribus alveis, quinque stadiorum artissimo, XV amplissi-mo: alterum ad septemtriones Indiamque versum, Cydara nomine. Proximum esse Indiae promontorium, quod vocetur Coliacum, quadridui navigatione, medio in cursu Solis insula occurrente. Mare id colore perviridi, praeterea fruticosum arboribus, iubas earum gubernaculis deterentibus. Septemtriones Vergiliasque apud nos, veluti novo caelo, miraban-tur. Ne Lunam quidem apud ipsos, nisi ab octava ad XVI supra terram adspici fatentes. Canopum lu-cere noctibus, aidus ingens et clarum. Sed maxime mirum iis erat, umbras suas in nostrum caelum ca-dere, non in suum: Solemque a laeva oriri, et in dex-teram occidere potius, quam e diverso. Iidem nar-ravere, latus insulae, quod praetenderetur Indiae, X M. stad. esse ab oriente hiberno. Ultra montes Emo-dos, Seras quoque ab ipsis adspici, notos etiam com-mercio: patrem Rachiae commeasse eo: advenis sibi Seras occurrere. Ipsos vero excedere hominum magnitudinem, rutilis comis, caeruleis oculis, oris sono truci, nullo commercio linguae. Cetera eadem, quae nostri negotiatores. Fluminis ulteriore ripa merces positae iuxta venalia tolli ab his, si placeat permutatio: non aliter odio iustiore luxuriae, quam si perducta mens illuc usque cogitet, quid, et quo pe-tatur, et quare.

Sed ne Taprobane quidem, quamvis extra orbem a natura relegata, nostris vitiis caret. Aurum ar-gentumque et ibi in pretio. Marmor testudinis si-mile, gemmae margaritaeque in honore multo prae-stantiores: et totius luxuriae nostrae cumulus. Ipsor-um opes maiores esse dicebant, sed apud nos opu-lentiae maiorem usum. Servum nemini: non in diem aut interdium somnum: aedificia modico et humi-lantia, annonam nunquam augeri, non

PLIN. HIST. NATUR.

esse: coli Herculem: eligi regem a populo senecta clementiaque, liberos non habentem: et si postea gi-gnat, abdicari, ne fiat hereditarium regnum. Recto-res ei a populo XXX dari: nec nisi plurium sententia quenquam capitis damnari: sic quoque appella-tionem esse ad populum: LXX iudices dari: si li-berent ii reum, amplius triginta, iis nullam esse di-gnationem, gravissimum probro. Regi cultum Liberi Patris, ceteris Arabum. Regem, si quid delinquat, morte multari, nullo interimente, aversantibus cun-ctis, et commercia etiam sermonis negantibus. Fe-sta venatione absumi: gratissimam eam tigribus ele-phantisque constare. Agros diligenter coli: vitis usum non esse, pomis abundare. Esse et in piscatu voluptatem, testudinum maxime, quarum superficie familias habitantium contegi: tanta reperiri magni-tudine. Vitam hominum centum annis modicam. Haec comperta de Taprobane.

XXV. Quatuor aetrapiae, quas in hunc locum dis-tulimus, ita se habent. A proximis Indo gentibus, montana. Capissene habuit Capissam urbem, quam diruit Cyrus. Arachosia cum oppido et flumine eius-dem nominis, quod quidam Copen dixere, a Semira-mide conditum. Amnis Erymanthus praefluens Pa-rabesten Arachosiorum. Proximos iis a meridie ad partem Arachotarum faciunt Gedrosos, et a septem-trione Paropamisadas: Cartana oppidum sub Cau-caso, quod postea Tetragonis dictum. Haec regio est ex adverso. Bactrianorum deinde, cuius oppidum Alexandria, a conditore dictum. Sydraci, Danga-lae, Parapiani, Cantaces, Maci. Ad Caucasum, Ca-drusi: oppidum ab Alexandro conditum.

Infra haec omnia, ora ab Indo: Ariana regio am-busta fervoribus, desertisque circumdata, multa ta-men interfusa opacitate: cultores congregat circa duos maxime fluvios, Tonderon et Arosapen. Oppi-dum Artacoana. Arius amnis, qui praefluit Alexan-driam ab Alexandro conditam. Patet oppidum stad. XXX, multoque pulchrius, sicut antiquius, Artacaba-ne, iterum ab Antiocho munitum, stad. L. Dorisci gens. Amnes: Pharnacotis, Ophradus. Prophthasia oppi-dum Zariasparum: Drangae, Evergetae, Zarangae, Gedrusi. Oppida: Peucolais, Lymphorta: Methori-corum desertum. Amnis Manais: Augutturi gens. Flu-men Borru: gens Urbi. Flumen navigabile Pomanus Pandarum finibus. Item Cabirus Suarorum, ostio por-tuosus. Oppidum Condigramma. Flumen Copes. Influent in eum navigabilia Sadarus, Parospus, So-dinus.

Arianae partem esse Daritin aliqui volunt, mensu-ramque produnt utriusque longitudine decies et no-vies centena L, latitudine dimidio minore, quam In-diae. Alii Gedrusos, et Pasires posuere per CLXXXIII mill. passuum. Mox Ichthyophagos Oritas, propria non Indorum lingua loquentes, per CC mill. passuum. Inde posuere Arbiorum gentem per CC mill. Ich-thyophagos omnes Alexander vetuit piscibus vivere. Ultra, deserta: deinde Carmania, ac Persis, atque Arabia.

XXVI. Sed priusquam haec generatim persequa-mur, indicare convenit, quae prodit Onesicritus, clas-se Alexandri circumvectus in mediterranea Persidis ex India, narrata proxime a Iuba: dein eam naviga-tionem, quae his annis comperta servatur hodie. One-sicriti et Nearchi navigatio nec nomina habet mans-ionum, nec spatia: primumque Xylenopolis ab Alexandro condita, unde ceperunt exordium, iuxta quod flumen, aut ubi fuerit, non satis explanatur. Haec tamen digna memoratu produntur. Arbis oppi-dum a Nearcho conditum in navigatione ea. Flu-men Nabrum navium capax: contra insula distans LXX stad. Alexandria condita a Leonnato lussu Alexandri in finibus gentis, Argendis portu salubri. Flumen Tuberum navigabile, circa portu Pasirae. Inde Ichthyophagi tam longo tractu, ut XX die-

rum spatio praenavigaverint. Insula, quae Solis appellatur, et eadem cubile Nympharum, rubens, in qua nullum non animal absumitur, incertis causis. Ori gens: flumen Carmaniae Hytanis, portuosum et auro fertile. Ab eo primum septentriones apparuisse adnotavere. Arcturum nec omnibus cerni noctibus, nec totis unquam. Achaemenidas usque illo tenuisse. Aeris et ferri metalla, et arsenici, et nini exerceri. Inde promontorium Carmaniae est, ex quo in adversa ora ad gentem Arabiae Macas traiectus distat L M. passuum. Insulae tres, quarum Oracla tantum habitatur aquosa, a continenti XXV M. passuum. Insulae IV iam in sinu ante Persida. Circa has hydri marini vicendum cubitorum adnatantes teruere classem. Insula, Acrotadus: item Gauratae, in quibus Chiani gens. Flumen Hyperis in medio sinu Persico, onerariarum navium capax. Flumen Siogagus, quo Pasargadas septimo die navigatur. Flumen navigabile Heratemis: insula sine nomine. Flumen Granis modicarum navium capax, per Susianen fluit: dextra eius accollit Deximontani, qui bitumen perficiunt. Flumen Zarotis ostio difficili, nisi peritis: insulae duae parvae: inde vadosa navigatio palustri similis, per euripos tamen quosdam peragitur. Ostium Euphratis. Lacus, quem faciunt Eulaeus et Tigris iuxta Characem. Inde Tigri Susa. Festos dies ibi agentem Alexandrum inveherunt septimo mense, postquam digressus ab iis fuerat Patalis, tertio navigationis. Sic Alexandri classis navigavit. Postea a Syagro Arabiae promontorio Patalen Favonio, quem Hippalum ibi vocant, peti certissimum videbatur decies et ter centendum XXXII M. passuum aestimatione.

Secuta aetas propiorem cursum tutioremque indicavit, si ab eodem promontorio Zigerum, portum Indiae, peteret. Diuque ita navigatum est, donec compendia invenit mercator, lucroque India admota est. Quippe omnibus annis navigatur, sagittariorum cohortibus impositis: etenim piratae maxime infestant. Nec pigebit totum cursum ab Aegypto exponere, nunc primum certa notitia patescente. Dignares, nullo anno minus H-S quingenties imperii nostri exhauriente India, et merces remittente, quae apud nos centuplicato veneant. Duo millia passuum ab Alexandria abest oppidum Juliopolis. Inde navigant Nilo Coptum CCCIII mill. passuum, qui cursus Eteis flantibus peragitur XII diebus. A Copto camelis itur, aqutionum ratione mansionibus dispositis. Prima appellatur Hydreum, XXXII mill. Secunda in monte, diei itinere. Tertia in altero Hydreumate, a Copto XCV mill. Deinde in monte. Mox ad Hydreum Apollinis, a Copto CLXXXIV mill. pass. Rursus in monte. Mox ad novum Hydreum a Copto CCXXXIII mill. pass. Est et aliud Hydreum vetus, Troglodyticum nominatur, ubi praesidium excubabat diverticulo dudum millium. Distat a novo Hydreumate IV mill. passuum. Inde Berenice oppidum, ubi portus Rubri maris, a Copto CCLVIII M. passuum. Sed quia maior pars itineris conficitur noctibus propter aestus, et stativis dies absumuntur, totum a Copto Berenicen iter duodecimo conficitur die.

Navigare incipiunt aestate media ante Canis ortum, aut ab exortu protinus: veniuntque circiter XXX die Ocelim Arabiae, aut Canen thuriferae regionis. Est et tertius portus, qui vocatur Muza, quem Indica navigatio non petit, nec nisi thuris odorumque Arabicorum mercatores. Intus oppidum: regia eius appellatur Saphar, aliudque Save. Indos autem petentibus utilissimum est ab Oceli egredi. Inde vento Hippalo navigant diebus quadraginta ad primum emporium Indiae Muzirim, non expetendum propter vicinos piratas, qui obtinent locum nomine Nitrias: neque est abundans mercibus. Praeterea longe a terra abest navium statio, lintribusque afferunt onera, et regeruntur. Regnabat ibi, cum pro-

derem haec, Celebothras. Alius utilior portus gentis Necanidon, qui vocatur Barace. Ibi regnat Pandion, longe ab emporio mediterraneo distante oppido, quod vocatur Modusa. Regio autem, ex qua piper monoxylis lintribus Baracen convehunt, vocatur Cottonara: quae omnia gentium, portuumve, aut oppidorum nomina apud neminem priorum reperiuntur. Quo apparet mutari locorum status. Ex India renavigant mense Aegypto Tybi incipiente, nostro Decembri: aut utique Mechiris Aegyptii intra diem sextum, quod fit intra Idus Ianuarias nostras: ita evenit, ut eodem anno remeant. Navigant autem ex India vento Vulturno: et cum intravere Rubrum mare, Africo vel Austro. Nunc revertemur ad propositum.

XXVII. Carmaniae oram patere duodecies centena L M. passuum Nearchus scripsit. Ab initio eius ad flumen Sabin centum M. passuum. Inde vineas coli et arva ad flumen Andanin, XXV M. spatio. Regio vocatur Armuzia. Oppida Carmaniae, Zethis, et Alexandria.

XXVIII. Irrumpit deinde et in hac parte geminum mare in terras, quod Rubrum dixere nostri, Graeci Erythraeum a rege Erythra, aut, ut alii, Solis repercussu talem reddi colorem existimantes: alii ab arena terraque, alii tali aquae ipsius natura. Sed in duos dividitur sinus. Is qui ab oriente est, Persicus appellatur, vices et quinquies centena M. passuum circuitu, ut Eratosthenes tradit. Ex adverso est Arabia, cuius duodecies centena mill. passuum est longitudo. Rursus altero ambitur sinu Arabico nominato. Oceanum qui influit, Azanium appellant. Persicum introitum V mill. passuum latitudinis, alii quatuor fecerunt. Ab eo ad intimum sinum recto cursu undecies centena XXV M. propemodum constat esse, et situm eius humani capitis effigie. Onesicritus et Nearchus ab Indo amne in sinum Persicum, atque illinc Babylonem Euphratis, paludibus, scripserunt vices et quinquies centena M. passuum esse.

In Carmaniae angulo sunt Chelonophagi, testudinum superficie casas tegentes, carne vescentes. A flumine Arbi promontorium ipsum inhabitant, praeter capita toto corpore hirti, coriisque piscium vestiti. Ab horum tractu Indiam versus Caicandrus deserta insula in oceano, L M. passuum traditur: iuxtaque eam freto interfluente Stoidis, quae aestuosa margaritis. A promontorio Carmanis iunguntur Armozai. Quidam interponunt Arbios, CCCII millia passuum toto litore. Ibi portus Macedonum, et arae Alexandri in promontorio. Amnes: Saganos: dein Daras, et Salsos. Ab eo promontorium Themistaeas, insula Aphrodisias habitat. Inde Persidis initium ad flumen Oroatin, quo dividitur ab Elymaide. Contra Persidem insulae, Philos, Casandra, Aracia cum monte praecalto Neptuno sacra. Ipsa Persis adversus occasum sita obtinet litora DL M. passuum: etiam in luxum dives, in Parthorum iam pridem translata nomen. Horum de imperio nunc paucis.

XXIX. Regna Parthorum duodeviginti sunt omnia: ita enim dividunt provincias, circa duo (ut diximus) maria, Rubrum a meridie, Hyrcanum a septentrione. Ex iis undecim, quae superiora dicuntur, incipiunt a confinio Armeniae, Caspiisque litoribus: pertinent ad Scythas, cum quibus aeque degunt. Reliqua septem regna inferiora appellantur. Quod ad Parthos attinet, semper fuit Parthia in radicibus montium saepius dictorum, qui omnes eas gentes praetexunt. Habet ab ortu Arios, a meridie Carmaniam et Arianos, ab occasu Pratitas Medos, a septentrione Hyrcanos, undique desertis cincta. Ulteriores Parthi Nomades appellantur: citra, deserta: ab occasu urbes eorum, quas diximus, Issatis et Calliope: ab oriente aestivo, Europum: ab hiberno, Mania: in medio Hecatompylos, Arsacae regia: Nisaea Parthyenes nobilis, ubi Alexandropolis a conditore.

Necessarium est in hoc loco signare et Medorum situm, terrarumque faciem circumagere ad Persicum mare, quo facilius deinde reliqua noscantur. Namque Media ab occasu transversa oblique Parthiae occurrens, utraque regna includit. Habet ergo ipsa ab ortu Caspios, et Parthos: a meridie Sittacenen, et Susianen, et Persida: ab occasu Adiabenen: a septemtrione Armeniam. Persae Rubrum mare semper accollere, propter quod is sinus Persicus vocatur. Regio ibi maritima, Syrtibolos. Qua vero ipsa subit ad Medos, Climax Megale appellatur locus, arduo montis ascensu per gradus, introitu angusto, ad Persaepolin caput regni, dirutum ab Alexandro. Praeterea habet in extremis finibus Laodiceam, ab Antiocho conditam. Inde ad orientem Magi obtinent Passagardas castellum, in quo Cyri sepulcrum est: et horum Ecbatana oppidum translatum ab Dario rege ad montes. Inter Parthos et Arianos excurrunt Paraetaceni. His gentibus et Euphrate, inferiora regna includuntur. Reliqua dicemus a Mesopotamia, excepto mucrone eius, Arabumque populi, in priore dictis volumine.

XXX. Mesopotamia tota Assyriorum fuit, vicatim dispersa, praeter Babyloniam, et Ninum. Macedones eam in urbes congregare, propter ubertatem soli. Oppida, praeter iam dicta, habet Seleuciam, Laodiceam, Artemitam: item in Arabum gente, qui Orei vocantur, et Mardani, Antiochiam, quae a praefecto Mesopotamiae Nicanore condita Arabis vocatur. Iunguntur his Arabes introrsus Eldamarii. Supra quos ad Pellacontam flumen Bura oppidum, Salmani, et Masei Arabes. Gordyaeis vero iuncti Aloni, per quos Zerbis fluvijs in Tigrin cadit, Azones, Silici montani, et Orontes, quorum ad occidentem oppidum Gaugamela: item Sue, in rupibus. Supra Silici Classitae, per quos Lycus ex Armenia fertur: Absidris ad hibernum exortum, Azochis oppidum. Mox in campestribus oppida: Diospage, Polytelia, Stratonice, Anthemus. In vicinia Euphratis Nicephorion, quod, ut diximus, Alexander iussit condi propter loci opportunitatem. Dicta est in Zeugmate Apamia, ex qua orientem petentes excipit oppidum apprime munitum, quondam stadiorum LXX amplitudine, et satraparum regia appellatum, quo tributa conferebantur, nunc in arcem redactum. Durant, ut fuerant, Hebata, et ductu Pompeii Magni terminus Romani Imperii Oruos, a Zeugmate ducentis quinquaginta millibus passuum. Sunt qui tradunt Euphratem Gobaris praefecti opere diductum, ubi eum diximus findi, ne praecipiti cursu Babyloniam infestaret: ab Assyrijs vero universis appellatum Armalchar, quod significat regium flumen. Qua derivatur, oppidum fuit Agrami e maximis, quod diruere Persae.

Babylon Chaldaicarum gentium caput diu summam claritatem obtinuit in toto orbe, propter quam reliqua pars Mesopotamiae Assyriaeque Babylonia appellata est, sexaginta millia passuum amplexa, muris ducenos pedes altis, quinquagenos latis, in singulos pedes ternis digitis mensura ampliore, quam nostra, interfluo Euphrate, mirabili opere utroque. Durat adhuc ibi Iovis Beli templum. Inventor hic fuit sideralis scientiae. Cetero ad solitudinem rediit, exhausta vicinitate Seleuciae, ob id conditae a Nicator intra nonagesimum lapidem, in confluente Euphratis fossa perducti, atque Tigris: quae tamen Babylonia cognominatur, libera hodie ac sui iuris, Macedonumque moris. Ferunt ei plebis urbanae DC M. esse: situm vero moenium, aquilae pendentes alas: agrum totius Orientis fertilissimum. Invicem ad hanc exhauriendam, Ctesiphontem iuxta tertium ab ea lapidem in Chalonitide condidere Parthi, quod nunc caput est regnorum. Et postquam nihil proficiebatur, nuper Volages rex aliud oppidum Volagesocertam in vicino condidit.

Sunt etiamnum in Mesopotamia oppida: Hipparenum, Chaldaeorum doctrina clarum et hoc, sicut Babylonii, iuxta fluvium Narragani, qui dedit civitati nomen. Muros Hipparenorum Persae diruere. Orcheni quoque, tertia Chaldaeorum doctrina, in eodem situ locantur, ad meridiem versi. Ab his Notitae et Orthophantae, et Graeciochantae.

Euphrate navigari Babylonem e Persico mari CCCCXII M. passuum tradunt Nearchus et Onesicritus. Qui vero postea scripsere, a Seleucia CCCCXL mill. Iuba a Babylone Characem CLXXV mill. passuum. Fluere aliqui ultra Babylonem continuo alveo, priusquam distrahitur ad rigua, LXXXVII mill. Universo autem cursu undecies centenis M. pass. Inconstantiam mensurae diversitas auctorum facit, cum Persae quoque schoenos et parasangas alii alia mensura determinent. Ubi desinit alveo munire, ad confinium Characis accedente tractu, statim infestant Attali latrones, Arabum gens. Ultra quos Scenitae. Ambitu vero Euphratis Nomades Arabiae, usque ad deserta Syriae, unde in meridiem flecti eum diximus, solitudines Palmirenas relinquentem. Seleucia abest a capite Mesopotamiae Euphratem navigantibus undecies centena XXV mill. passuum. A mari Rubro, si Tigri navigetur, CCCXX M. a Zeugmate DXXXVII mill. Zeugma a Seleucia Syriae ad nostrum litus CLXXV mill. pass. Haec est ibi latitudo terrarum inter duo maria: Parthici vero regni DCI, CCCVXLI mill. passuum.

XXXI. Est etiamnum oppidum Mesopotamiae in ripa Tigris circa confluentes, quod vocant Digbam. Sed et de Tigri ipso dixisse conveniat. Oritur in regione Armeniae maioris, fonte conspicuo in planitie. Loco nomen Elegosine est. Ipsius qua tardior fluit, Diglito: unde concitatur, a celeritate Tigris incipit vocari. Ita appellant Medi sagittam. Influit in lacum Arethusam, omnia illata pondera sustententem, et nitrum nebulis exhalantem. Unum genus ei piscium est, idque transcurrentis non miscetur alveo, sicut nec e Tigri pisces in lacum transnatant. Fertur autem et cursu et colore dissimilis: transvectusque occurrente Tauro monte in specu mergitur: subterque lapsus a latere altero eius erumpit. Locus vocatur Zoroanda. Eundem esse manifestum est, quod demersa perfert. Alterum deinde transit lacum, qui Thospites appellatur: rursusque in cuniculos mergitur, et post XXV mill. passuum circa Nymphaeum redditur. Tam vicinum Arsaniae fluere eum in regione Arrhene Claudius Caesar auctor est, ut, cum intumescere, confluant, nec tamen misceantur: leviorque Arsanias innatat IV M. ferme spatio: mox divisus in Euphratem mergitur. Tigris autem ex Armenia, acceptis fluminibus claris Parthenia, ac Nicephorione, Arabas Oreos Adiabenosque disternans, et quam diximus Mesopotamiam faciens, lustratis montibus Gordyaeorum circa Apamiam Mesenes oppidum, citra Seleuciam Babyloniam CXXV M. passuum divisus in alveos duos, altero meridiem ac Seleuciam petit, Mesenen perfundens: altero ad septemtrionem flexus, eiusdem gentis tergo campos Cauchas secat. Ubi remeare aquae, Pasitigris appellatur. Postea recipit ex Media Choaspem: atque (ut diximus) inter Seleuciam et Ctesiphontem vectus, in lacus Chaldaicos se fundit, eosque LXX M. pass. amplitudine implet: mox vasto alveo profusus, dextra Characis oppidi inferitur mari Persico X mill. passuum ore. Inter duorum annuum ostia XXV M. passuum fluere, aut (ut alii tradunt) VII M. utroque navigabili. Sed longo tempore Euphratem praeciusere Orcheni, et accolae agros rigantes: nec nisi Pasitigri deferuntur in mare.

Proxima Tigri regio Parapotamia appellatur. In ea dictum est de Mesene. Oppidum eius Dibitach. Iungitur Chalonitis cum Ctesiphonte, non palme modo, verum et olea, pomisque, aliisque arboribus.

nobilis. Ad eam pervenit Zagrus mons, ex Armenia inter Medos, Adiabenosque veniens, supra Parætacenem et Persidem. Chalonitis abest a Perside CCCLXXX M. pass. Tantum a Caspio mari et Assyriam abesse compendio itinerum aliqui tradunt.

Inter has gentes atque Mesenen Sittacene est, eadem Arbelitis, et Palaestine dicta. Oppidum eius Sittace Graecorum ab ortu est, et Sabata: ab occasu autem Antiochia, inter duo flumina Tigrin et Tornadothum. Item Apamia, cui nomen Antiochus matris suae imposuit, Tigris circumfunditur. Haec dividitur Archoo.

Infra est Susiane, in qua vetus regia Persarum Susa, a Dario Hystaspis filio condita: abest a Seleucia Babylonia CCCCL mill. pass. Tantundem ab Ecbanis Medorum per montem Charbanum. In septemtrionali Tigris alveo oppidum est Babytace. Abest a Susis CXXXV M. passuum. Ibi mortalium soli aurum in odio contrahunt, id defodiunt, ne quo cui sit in usu. Susianis ab orientem versus iunguntur Oxii latrones, et Mizaeorum XL populi liberae feritatis. Supra eos patent Parthusi, Mardi, et Saitae, Hyi, qui praetenduntur supra Elymida, quam Persidi in ora iunximus. Susa a Persico mari absunt CCL mill. passuum. Qua subiit ad eam classis Alexandri Pasitigri, vicus ad lacum Chaldaicum vocatur Aphle: unde Susa navigatione LXV M. D. passuum absunt. Susianis ab oriente proximi sunt Cossaei: supra Cossaeos ad septemtrionem Mesabatene sub monte Cambalido, qui est Caucasi ramus: inde molissimo transitu in Bactros.

Susianen ab Elymaide disternit amnis Eulaeus, ortus in Medis, modicoque spatio cuniculo conditus, hac rursus exortus, et per Mesobatenen lapsus, circum arcem Susorum, ac Diauae templum augustissimum illis gentibus, et ipse in magna caerimonia. Si quidem reges non ex alio bibunt, et ob id in longinqua portant. Recipit amnem Hedypnum, praeter Asylum Persarum venientem, Adunam ex Susianis. Oppidum iuxta eum Magoa, a Charace XV mill. passuum. Quidam hoc in extrema Susiane ponunt solitudinibus proximum.

Infra Eulaeum Elymais est, in ora iuncta Persidi, a flumine Oroati ad Characem, CCXL mill. passuum. Oppida eius, Seleucia, et Sosirate, apposita monti Casyro. Oram, quae praeliacet, minorum Syrtium vice diximus inaccessam coeno, plurimum limi deferentibus Brixia et Ortacea amnibus: madente et ipsa Elymaide in tantum, ut nullus sit, nisi circuitu eius, ad Persidem aditus. Infestatur et serpentibus, quos flumina deportant. Pars eius maxime invia, Characene vocatur ab oppido, Arabiae claudente regna, de quo dicemus, exposita prius M. Agrippae sententia. Namque is Mediam et Parthiam, et Persidem ab oriente Indo, ab occidente Tigri, a septemtrione Tauro, Caucaso, a meridie Rubro mari terminatas, patere in longitudinem ter et decies centena XX mill. pass. in latitudinem DCCCXL prodidit. Praeterea per se Mesopotamiam ab oriente Tigri, ab occasu Euphrate, a septemtrione Tauro, a meridie mari Persico inclusam, longitudine octingentorum mill. pass. latitudine CCCLX.

Charax, oppidum Persici sinus intimum, a quo Arabia Eudaemon cognominata excurrit, habitatur in colle manu facto inter confluentes, dextra Tigrin, laeva Eulaeum, III mill. passuum laxitate. Conditum est primum ab Alexandro Magno: qui colonis ex urbe regia Darine (quae tum interijt) deductis, militumque inutilibus ibi relictis, Alexandriam appellari iusserat: pagumque Pellaeum, a patria sua, quem proprie Macedonum fecerat. Flumina id oppidum expugnare. Postea Antiochus restituit quintus regum, et suo nomine appellavit. Iterumque infestatum Pasines Sogdonaci filius, rex finiti-

morum Arabum, quem luba satrapen Antiochi fuisse falso tradit, oppositis molibus restituit: nomenque suum dedit, emunito situ iuxta, in longitudinem III mill. pass., in latitudinem paulo minus. Prius fuit a litore stadiis X, et maritimum etiam ipsa inde portum habuit: luba vero prodente, L M. pass. Nunc abesse a litore CXX M. legati Arabum nostrique negotiatores, qui inde venerunt, affirmant. Nec ulla in parte plus aut celerius proficere terrae fluminibus invectae. Magis id mirum est, aestu longe ultra id accedente non repercussas. Hoc in loco genitum esse Dionysium, terrarum orbis situs recentissimum auctorem, constat, quem ad commentanda omnia in Orientem praemisit Divus Augustus, ituro in Armeniam ad Parthicas Arabicasque res maiore filio. Non me praeterit, nec sum oblitus, sui quemque situs diligentissimum auctorem visum nobis in introitu huius operis. In hac tamen parte arma Romana sequi placet nobis, lubamque regem, ad eundem Caium Caesarem scriptis voluminibus de eadem expeditione Arabica.

XXXII. Arabia gentium nulli postferenda, amplitudine longissima, a monte Amano, a regione Ciliciae Comagenesque descendit, ut diximus, multis gentibus eorum deductis illo a Tigrane magno, sponte vero ad mare nostrum litusque Aegyptiacum, ut docuimus: nec non in media Syriae ad Libanum montem penetrantibus Nubeis, quibus iunguntur Ramisi. Deinde Taranei, deinde Patami. Ipsa vero peninsula Arabia inter duo maria, Rubrum Persicumque procurrens, quodam naturae artificio ad similitudinem atque magnitudinem Italiae mari circumfusa, in eandem etiam caeli partem nulla differentia spectat. Haec quoque in illo situ felix. Populos eius a nostro mari usque ad Palmirenas solitudines diximus: reliqua nunc peragemus. Nomades inde infestatoresque Chaldaeorum, Scenitae (ut diximus) claudunt et ipsi vagi, sed a tabernaculis cognominati, quae ciliis metantur, ubi libuit. Deinde Nabataei oppidum includunt Petram nomine in convalle, paulo minus duodm mill. passuum amplitudinis, circumdatum montibus inaccessis amne interfluente. Abest a Gaza oppido litoris nostri DC M. a sinu Persico CXXXV M. Huc convenit utrumque bivium, eorum qui et Syria Palmiram petiere, et eorum qui ab Gaza venerunt. A Petra incolere Omani ad Characem usque, oppidis quondam claris a Semiramide conditis, Abesamide et Soractia. Nunc sunt solitudines. Deinde est oppidum, quod Characenorum regi paret, in Pasitigri ripa, Forath nomine, in quod a Petra conveniunt: Characemque inde XII M. passuum secundo aestu navigant. E Parthico autem regno navigantibus vicus Teredon, infra confluentem Euphratis et Tigris, laeva fluminis Chaldaei obtinent, dextra Nomades Scenitae. Quidam et alia duo oppida longis intervallis Tigri praenavigari tradunt, Barbatiam, mox Thumatam: quod abesse a Petra decem dierum navigatione, nostri negotiatores dicunt, Characenorumque regi parere: et Apamiam sitam, ubi restagnatio Euphratis cum Tigri confluit. Itaque molientes incursionem Parthos operibus obiectis inundatione arceri.

Nunc a Charace dicemus oram, Epiphani primum exquisitam. Locus ubi Euphratis ostium fuit: flumen Salsum: promontorium Chaldone: voragini similis, quam mari, per L M. pass. orae: flumen Achana: deserta C M. pass. usque ad insulam Icharam. Sinus Capeus, quem accolunt Gaulopes et Chateni. Sinus Gerraicus. Oppidum Gerra V M. pass. amplitudine, turres habet ex salis quadratis molibus. A litore L M. passuum, regio Attene. Ex adverso Tylos insula, totidem millibus a litore, plurimis margaritis celeberrima, cum oppido eiusdem nominis: iuxtaque altera minor, a promontorio eius XII M. D. pass. Ultra, magnas adspici insulas tradunt, ad quas

non sit peruentum. Huius ambitum CXII M. D. passuum, a Perside longius abesse, adiri uno alveo angusto. Insula Asgilia: Gentes: Nocheti, Zurachi, Borgudi, Cataraci, Nomades. Flumen Cynus. Ultra navigationem incompertam ab eo latere propter scopulos tradit luba, praetermissa mentione oppidi Omanorum Batrasabbes, et Omanae, quod priores celebrem portum Carmaniae fecere. Item Omnae et Athanae, quae nunc oppida maxime celebrari a Persico mari nostri negotiatores dicunt. A flumine Canis, ut luba tradit, mons adusto similis. Gentes Epimaranitae. Mox Ichthyophagi: insula deserta: gens, Bathymi. Eblitae montes, insula Omoenus. Portus Machorbe: insulae Etaxalos, Onchobraces: gens, Chadaei. Insulae sine nominibus multae: celebres vero, Isura, Rhinnea, et proxima, in qua scriptae sunt stelae lapideae literis incognitis. Goboëa portus, Bragae insulae deserta. Gens Thaludaei. Dabanegotis regio. Mons Orsa cum portu. Sinus Duatus, insulae multae. Mons Tricoryphos. Regio Cardalena, insulae Solanidae, Capina. Item Ichthyophagorum. Deinde Glari. Litus Hammaeum, ubi auri metalla. Regio Canauna, gentes Apitami, Gassani. Insula Devade: fons Goralus. Insulae Calaeu et Amnamethu. Gens Darrae. Insulae: Chelonitis: Ichthyophagôn multae, Kodanda deserta, Basag, multae Sabacorum. Flumina: Thamar, Annon: insulae Dolicae. Fontes: Daulotes, Dora. Insulae: Pteroe, Labatanis, Coboris, Sambracate, et oppidum eodem nomine in continenti. A meridie insulae multae, maxima Camari. Flumen, Mysecros. Portus, Leupae. Scenitae Sabaei. Insulae multae. Emporium eorum Acila, ex quo in Indiam navigatur. Regio, Amithoscuta: Damnia. Mizi maiores et minores, Drimathi. Naumachaeorum promontorium contra Carmaniam est. Distat quinquaginta mill. passuum. Mira res ibi traditur: Numenius ab Antiocho rege Mesenae praepositum, ibi vicissim eodem die classe, aestuque reverso iterum equitatu contra Persas dimicantem, et gemina trophaea eodem in loco lovi ac Neptuno statuuisse.

Insula in alto obiacet Ogyris, clara Erythra rege ibi sepulto. Distat a continente CXXV mill. passuum, circuitu CXII passuum. Nec minus altera clara in Azanio mari Dioscoridi, distans a Syagro extimo promontorio CCLXXX mill. pass.

Reliqui in continente a Noto etiamnum Ausariae: inde in montes VIII dierum transitus. Gentes: Larendani, Catabani, Gebanitae pluribus oppidis, sed maximis, Nagia, et Tama templorum LXXV. Haec est amplitudinis significatio. Promontorium, a quo ad continentem Troglodytarum L M. pass. Toani, Ascitae, Chatramotitae, Tomabel, Antidalei, Lexianae, Agraei, Cerbani, Sabaei Arabum, propter thura clarissimi, ad utraque maria porrectis gentibus. Oppida eorum in Rubro litore: Marane, Marma, Corolia, Sabatha: intus oppida, Nascus, Cardava, Carnus, et quo merces odorum deferunt, Tomala. Pars eorum Atramitae, quorum caput Sabota, LX templa muris includens. Regia tamen omnium Mariaba. Sinus obtinet XCIV M. pass. refertum insulis odoriferis. Atramitis in mediterraneo iunguntur Minaei: mare accollit et Elamitae, oppida eiusdem nominis. Iis iuncti Cagulatae. Oppidum Sibi, quod Graeci Apaten vocant. Arsi, Codani, Vadei, oppido magno: Banasasaei, Lechieni: Sygaros insula, quam canes non intrant, expositique circa litora errando moriuntur. Sinus intimus, in quo Leantitae, qui nomen ei dedere. Regia eorum Agra, et in sinu Laeana, vel, ut alii, Aelana. Nam et ipsum sinum nostri Aelaniticum scribere, alii Aelaniticum, Artemidorus Aleniticum, luba Laeaniticum. Circuitus Arabiae a Chara colligere prodit quadrages septies cer M. luba paulo minus quadrages cente.

Latissima est a septemtrione inter oppida Heroum et Characem.

Nunc et reliqua mediterranea eius dicantur. Nabataeis Thimaneos iunxerunt veteres: nunc sunt Taveni, Suelleni, Arraceni, Areni: oppidum, in quo omnis negotiatio convenit. Hemuatae, Analitae: oppida, Domatha, Egra: Thamudeni, oppidum Badanatha. Carrei, oppidum Carriata: Achoali, oppidum Phoda: ac Minaei, a rege Cretae Minoe (ut existimant) originem trahentes: quorum Charmael: oppidum XIV mill. pass. Mariaba Baramalacum, et ipsum non spernendum: item Carnon. Rhadamaei, ethorum origo Rhadamanthus putatur frater Minois. Homeritae, Massala oppido. Hamirei, Gedranitae, Amprae, Ilisanitae, Bachilitae, Sammei, Amathe cum oppidis Nessa et Cenneseri. Zamareni cum oppidis Salace, Scantate, Bacascami. Ripharma oppidum, quo vocabulo hordeum appellant. Autei et Ravi, Gyrei et Mathataei, Helmodenes cum oppido Ebode. Acturi in montibus, oppido XX mill. passuum, in quo fons Emischabales, quod significat camelorum oppidum. Ampelone colonia Milesiorum. Actrida oppidum: Calingii, quorum Mariaba oppidum significat dominos omnium. Oppida: Pallon, Urannimal iuxta flumen, per quod Euphratem emergere putant. Gentes: Agrei, Ammonii. Oppidum Athene, Cauranani, quod significat ditissimos armento: Coranitae, Caesani, Choani. Fuerunt et Graeca oppida, Arethusae, Larissa, Chalcis; deleta variis bellis.

Romana arma solus in eam terram adhuc intulit Aelius Gallus, ex equestri ordine. Nam C. Caesar Augusti filius prospexit tantum Arabiam. Gallus oppida diruit, non nominata ab auctoribus qui ante scripserunt, Negram, Amnestrum, Nescam, Magusam, Taminacum, Labeciam, et supra dictam Mariabam, circuitu VI mill. passuum. Item Caripeta, quo longissime processit. Cetera explorata retulit: Nomades lacte et ferina carne vesci: reliquos vinum, ut Indos, palmis exprimere, oleum sesamae. Numerosissimos esse Homeritas: Minaeis fertiles agros palmetis arbustisque, in pecore divitias. Cerbanos et Agraeos armis praestare, maxime Chatramotitas. Carreis latissimos et fertilissimos agros. Sabaeos ditissimos silvarum fertilitate odorifera, auri metallis, agrorum riguis: mellis ceraeque proventus. De odoribus suo dicemus volumine. Arabes mitrati degunt, aut intonso crine: barba abraditur, praeterquam in superiore labro. Aliis et haec intonsa: mirumque dictu ex innumeris populis pars aequa in commerciis, aut latrociniiis degit: in universum gentes ditissimae, ut apud quas maximae opes Romanorum Parthorumque subsistant, vendentibus quae e mari aut silvis capiunt, nihil invicem redimentibus.

XXXIII. Nunc reliquam oram Arabiae contrariam persequemur. Timosthenes totum sinum quatrudi navigatione in longitudinem taxavit, bidui in latitudinem, angustias VII mill. D. passus. Eratosthenes ab ostio decies et ter centena mill. in quamque partem. Artemidorus Arabiae latere decies septies centena quinquaginta mill. Troglodytico vero, undecies centena XXXVII M. pass. Ptolemaida usque. Agrippa decies septies centena XXII mill. passuum, sine differentiis laterum. Plerique latitudinem CCCCLXXX prodiderunt, faucesque hiberno orienti obversas, alii VI mill. alii VII mill. alii XII mill. passuum patere.

Situs autem ita se habet. A sinu Aelanitico alter sinus, quem Arabes Aeant vocant, in quo Heroum oppidum est. Fuit et Cambysu inter Nelos et Marchadas, deductis eo aegris exercitus. Gens Tyra, Daneon portus: ex quo navigabilem alveum perducere in Nilum, qua parte ad Delta dictum decurrit, seaxagies et bis centena mill. passuum intervallo (quod flumen et Rubrum mare interest) primus omnium Aegypti rex cogitavit: mox Darius Persae tolemaeus sequens: qui et duxit fœ-

sam latitudine pedum centum, altitudine XL, in longitudinem XXXVII mill. D. passuum usque ad Fontes amaros. Ultra deterruit inundationis metus, excelsores tribus cubitis Rubro mari comperto, quam terra Aegypti. Aliqui non eam afferunt causam, sed ne immisso mari corrumpere aqua Nili, quae sola potus praebet. Nihilominus iter totum terendo frequentatur a mari Aegyptio, quod est triplex: unum a Pelusio per arenas, in quo nisi calami defixi regant, via non reperitur, subinde aura vestigia operiente. Alterum vero duobus mill. passuum ultra Casium montem, quod a sexaginta mill. passuum redit in Pelusiacam viam. Accolunt Arabes Autei. Tertium a Gerrho (quod Adipson vocant) per eosdem Arabes sexaginta mill. passuum propius, sed asperum montibus, et inops aquarum. Eae viae omnes Arsinoen ducunt, conditam sororis nomine in sinu Charandra, a Ptolemaeo Philadelpho, qui primus Troglodyticen excussit, et amnem qui Arsinoen praeiit, Ptolemaeum appellavit. Mox oppidum parvum est Aennum, pro quo alii Philoteram scribunt. Deinde sunt Azarei, ex Troglodytarum connubiis, Arabes feri. Insulae: Sapirene, Scytala: mox deserta ad Myoshormon, ubi fons Tados. Mons Aeas. Insula lambe, portus multi. Berenice, oppidum matris Philadelphi nomine, ad quod iter a Copto diximus. Arabes Autei, et Gebadei.

XXXIV. Troglodytice, quam prisci Michoen, alii Midoen dixerunt. Mons Pentedactylos: insulae Stenae deirae aliquot, Halonnesi non pauciores: Cardamiae, Topazos, quae gemmae nomen dedit. Sinus insulis refertus: ex iis quae Mareu vocantur, aquosae: quae Eratonos, sitientes. Regum ii praefecti fuere. Introrsus Candei, quos Ophiophagos vocant, serpentibus vesci assueti, neque alia regio fertilior earum.

Iuba, qui videtur diligentissime prosecutus haec, omisit in hoc tractu (nisi si exemplarium vitium est) Berenicen alteram, quae Panchrysos cognominata est: et tertiam, quae Epidires, insignem loco. Est enim sita in cervice longe procurrente, ubi fauces Rubri maris VII mill. D. passuum ab Arabia distant. Insula ibi Cytis, topazium ferens et ipsa.

Ultra silvae, ubi Ptolemais a Philadelpho condita ad venatus elephantorum, ob id Epitheras cognominata, iuxta lacum Monoleum. Haec est regio secundo volumine a nobis significata: in qua quadraginta quinque diebus ante solstitium, totidemque postea, hora sexta consumuntur umbrae, et in meridiem reliquis horis cadunt, ceteris diebus in septemtrionem: cum in Berenice, quam primam posuimus, ipso die solstitii sexta hora umbrae in totum absumantur, nihilque adnotetur aliud novi. DCII mill. passuum intervallo a Ptolemaide, res ingentis exempli, locusque subtilitatis immensae, mundo ibi deprehenso, cum indubitata ratione umbrarum Eratosthenes mensuram terrae prodere inde coeperit. Hinc Azanium mare: promontorium, quod aliqui Hispalum scripsere: lacus, Mandalum: insula Colocasitis, et in alto multae, in quibus testudo plurima. Oppidum Suche, insula Daphnidis, oppidum Aduliton. Aegyptiorum hoc servi a dominis profugi condidere. Maximum hic emporium Troglodytarum, etiam Aethiopum. Abest a Ptolemaide quinque dierum navigatione. Defertur plurimum ebur, rhinocerotum cornua, hippopotamorum coria, chelyon testudinum, sphingia, mancipia. Supra, Aethiopes Arotres: insulae, quae Aliae vocantur, item Bacchias et Antibacchias, et Stratonis. Hinc in ora Aethiopiae sinus incognitus, quod admiremur, cum ulteriora mercatores scrutentur. Promontorium, in quo fons Cucios, expetitus navigantibus. Ultra Isidis portus, decem dierum remigio ab oppido Adulitarum distans. In eum Troglodytis myrrha confertur. Insulae ante portum duae, Pseudopylae vocantur: interiores totidem, Pylae: in altera stelae lapideae literis ignotis. Ultra sinus Ab-

lites. Insula Diodori, et aliae desertae: per continentem quoque deserta: oppidum Gaza, promontorium et portus Mossylicus, quod cinnamomum devehitur. Hucusque Sesostrius exercitum duxit.

Aliqui unum Aethiopiae oppidum ultra ponunt in litore Baragaza. A Mossylico promontorio Atlanticum mare incipere vult Iuba, praeter Mauritanias suas Gadeis usque navigandum Coro. Cuius tota sententia hoc in loco subtrahenda non est. A promontorio Indorum, quod vocatur Leptaeacra, ab aliis Drepanum, proponit recto cursu praeter Exustam, ad Malchu insulam quindecies centena mill. passuum esse. Inde ad locum quem vocant Sceneos, CCXXV M. Inde ad Insulam Adanu, centum quinquaginta mill. passuum. Sic fieri ad apertum mare decies octies centena LXXV mill. passuum. Reliqui omnes propter Solis ardorem navigari posse non putaverunt. Quin et commercia ipsa infestant ex insulis Arabes Ascitae appellati, quoniam bubulos utres binos stercerentes ponte piraticam exercent sagittis venenatis. Gentes Troglodytarum idem Iuba tradit Therothoas a venatu dictos, mirae velocitatis: sicut Ichthyophagos, natantes, ceu maris animalia: Bagenos, Zageas, Chalybas, Saxinas, Syrecas, Daremas, Domazanes. Quin et accolae Nili a Syene non Aethiopum populus, sed Arabum esse dicit usque Meroen. Solis quoque oppidum, quod non procul Memphi in Aegypti situ diximus, Arabas conditores habere. Sunt et qui ulteriorem ripam Aethiopiae auferant, annectantque Africae, ripas autem incolere propter aquam. Nos relicto cuique intelligendi arbitrio, oppida quo traduntur ordine utrinque ponemus.

XXXV. A Syene, et prius Arabiae latere, gens Catadupi. Deinde Syenitae. Oppida: Tacompson, quam quidam appellaverunt Thathicen, Aranium, Sesanium, Sandura, Nasaudum, Anadoma, Cumara, Peta et Bochiana, Leuphithorga, Tantarene, Moechindira, Nua, Gophoa, Gystate, Megeda, Lea, Rhemnia, Nupsia, Direa, Pataga, Bagada, Dumana, Rhadata, in quo felis aurea pro deo colebatur. Boron in mediterraneo, Mallos, proximum Meroae: sic prodidit Bion.

Iuba aliter: Oppidum in monte Megaticos, inter Aegyptum et Aethiopiam, quod Arabes Myrson vocaverunt. Deinde Tacompson, Aranium, Sesanium, Piden. Mamuda, Corambin, iuxta eam bituminis fortem: Hammodara, Proda, Parenta, Mana, Tessara, Galas, Zoton, Graucomen, Emeum, Pidibotas, Hebdomectacometas, Nomadas in tabernaculis viventes: Cysten, Pemmam, Gadagalen, Paloin, Primin, Nupsin, Dasejin, Patin, Gambreves, Magasen, Segasnia, Cranda, Denna, Cadeuma, Thena, Batha, Alana, Macum, Scammos, Goram in insula: ab iis Abala, Androcalim, Seren, Mallos, Agocen.

Ex Africae latere tradita sunt eodem nomine Tacompson altera, sive pars prioris: Magora, Sea, Edosa, Pelenaria, Pyndis, Magusa, Bauma, Linitima, Spintum, Sydopta, Gensora, Pindicitora, Agugo, Orsima, Suasa, Maumarum, Urbim, Mulon, quod oppidum Graeci Hypaton vocant: Pagoargas, Zamnes, unde elephanti incipiunt: Mamblia, Berresa, Cetuma. Fuit quondam et Epis oppidum contra Meroen, antequam Bion scriberet, deletum.

Haec sunt prodita usque Meroen: ex quibus hoc tempore nullum prope utroque latere exstat. Certe solitudines nuper renuntiavere principi Neroni missi ab eo milites praetoriani cum tribuno ad explorandum, inter reliqua bella et Aethiopicum cogitanti. Intravere autem et eo arma Romana Divi Augusti temporibus, duce P. Petronio, et ipso equestris ordinis praefecto Aegypti. Is oppida eorum expugnavit, quae sola invenerat, quo dicemus ordine: Pselcin, Primin, Aboccin, Phthurin, Cambusin, Attevan, Stadisin, ubi Nilus praecipitans se, fragore auditum accolis aufert. Diripuit et Napata. Longissime autem a Syene progressus est DCCCCLXX mill. passuum.

Nec tamen arma Romana ibi solitudinem fecerunt. Aegyptiorum bellis attrita est Aethiopia, vicissim imperitando serviendoque, clara et potens etiam usque ad Troiana bella Memnone regnante: et Syriae imperitasse eam, nostroque litori, aetate regis Cephei, patet Andromedae fabulis.

Simili modo et de mensura eius varia prodidere: primus Dalion ultra Meroen longe subvectus. Mox Aristocreon, et Bion, et Basilis: Simonides minor etiam, quinquennio in Meroe moratus, cum de Aethiopia scriberet. Nam et Timosthenes classium Philadelphi praefectus, sine mensura, dierum LX a Syene Meroen iter prodidit: Eratosthenes DCXXV mill. Artemidorus DC mill. Sebosus ab Aegypti extremis sedecies centena LXXV mill. passuum: unde proxime dicti duodecies centena L M. Verum omnis haec finita nuper disputatio est, quoniam a Syene DCCCLXXXIII mill. Neronis exploratores renuntiavere his modis: A Syene Hieran sycaminon LIV mill. passuum. Inde Tama LXXII millia passuum. Regionem Euonymiton Aethiopum primam, CXX, Acinam LIV mill. Pitaran XXV, Tergedum, CVI mill. Insulam Gagaudent esse in medio eo tractu. Inde primum visas aves psittacos, et ab altera (quae vocatur Artigula) animal sphingion, a Tergedo cynocephalos. Inde Napata LXXX mill. Oppidum id parvum inter praedicta solum. Ab eo ad insulam Meroen CCCLX M. Herbas circa Meroen demum viridiores, silvarumque aliquid apparuisse, et rhinocerotum elephantorumque vestigia. Ipsum oppidum Meroen ab introitu insulae abesse LXX. mill. passuum: iuxtaque aliam insulam Tadu dextro subeuntibus alveo, quae portum faceret. Aedificia oppidi pauca. Regnare feminam Candacem, quod nomen multis iam annis ad reginas transiit. Delubrum Haemonis et ibi religiosum, et toto tractu sacella. Ceterum cum potirentur rerum Aethiopes, insula ea magnae claritatis fuit. Tradunt armatorum CCL mill. dare solitam; artificum CCC M. alere. Reges Aethiopum XLV et hodie traduntur. Universa vero gens Aethiaria appellata est, deinde Atlantia, mox a Vulcani filio Aethiopiae Aethiopia.

Animalium hominumque effigies monstrosas circa extremitates eius gigni minime mirum, artificii ad formanda corpora effigiesque caelandas mobilitate ignea. Ferunt certe ab orientis parte intima gentes esse sine naribus, aequali totius oris planitie. Alias superiore labro orbas, alias sine linguis. Pars etiam ore concreto et naribus carens, uno tantum foramine spirat, potumque calamis avenae trahit, et grana eiusdem avenae sponte provenientis ad vescendum. Quibusdam pro sermone novus motusque membrorum est. Quibusdam ante Ptolemaeum Lathurum regem Aegypti ignotus fuit usus ignium. Quidam et Pygmaeorum gentem prodiderunt inter paludes, ex quibus Nilus oriretur.

In ora autem, ubi desiimus, continui montes, ardentibus similes rubent. Troglodytis et Rubro mari a Meroe tractus omnis superponitur: a Napata tridui itinere ad Rubrum litus, aqua pluvia ad usum compluribus locis servatur, fertilissima regione, quae interest, auri. Ulteriora Atabuli, Aethiopum gens tenet. Deinde contra Meroen Megabari, quos aliqui Adiabaras nominavere, oppidum habent Apollinis. Pars eorum Nomades, quae elephantis vescitur. Ex adverso in Africae parte Macrobbi. Rursus a Megabaria Memnones et Davelli, dierumque viginti intervallo Critensi. Ultra eos Dochi, deinde Gymnetes semper nudi. Mox Anderae, Mathitae, Mesagebes, Hipporeae, atri coloris tota corpora rubrica illinunt. At ex Africae parte Medimni. Deinde Nomades cynocephalorum lacte viventes, Olabi, Syrbotae, qui octonum cubitorum esse dicuntur.

Aristocreon Libyae latere a Meroe oppidum Tolen dierum quinque itinere tradit. Inde dierum duode-

cim Esar Aegyptiorum oppidum, qui Psammetichum fugerint. In eo produntur annis trecentis habitasse. Contra in Arabico latere Daron oppidum esse eorum. Bion autem Sapen vocat, quod ille Esar, et ipso nomine advenas ait significari. Caput eorum in insula, Sembobitin: et tertium in Arabia, Sai. Inter montes autem et Nilum Symbari sunt, Paluogges: in ipsis vero montibus Asachae multis nationibus. Abesse a mari dicuntur dierum quinque itinere. Vivunt elephantorum venatu. Insula in Nilo Semberritarum, reginae parit. Ab ea Nubei Aethiopes dierum octo itinere. Oppidum eorum Nilo impositum, Tenupsis. Sambri, apud quos quadrupedes omnes sine auribus, etiam elephantum. At ex Africae parte Ptoembari, Ptoemphanae, qui canem pro rege habent, motu eius imperia augurantes: Aursupi oppido longe a Nilo sita. Postea Achisarmi, Phaliges, Marigeri, Casamarri.

Bion alia oppida in insulis tradit, a Sembobiti Meroen versus dierum toto itinere viginti. Proximae insulae oppidum Semberritarum sub regina: et aliud Asar: alterius oppidum Daron. Tertiam Medoen vocant, in qua oppidum Asel. Quartam eodem, quo oppidum, nomine Garoden. Inde per ripas oppida: Navos, Modundam, Andatim, Secundum, Colligat, Secande, Navectabe, Cumi, Agrosopi, Aegipam, Candrogari, Arabam, Summaram.

Regio supra Sirbitum, ubi desinunt montes, traditur a quibusdam habere maritimos Aethiops, Nisicastes, Nisitas, quod significat ternum et quaternum oculorum viros: non quia sic sint, sed quia sagittis praecipua contemplatione utantur. Ab ea vero parte Nili, quae supra Syrtis maiores, oceanumque meridiano protenditur, Dalion vocatos esse dicit, pluvia tantum aqua utentes Cisoros, Longoporos. Ab Oealibibus dierum quinque itinere Usibalcos, Isueolos, Pharusos, Valios, Cispios. Reliqua deserta. Deinde fabulosa. Ad occidentem versus Nigroce, quorum rex unum oculum habeat in fronte. Agriophagi, pantherarum et leonum carnibus maxime viventes. Pamphagi, omnia mandentes. Anthropophagi humana carne vescentes. Cynamolgi, caninis capitibus. Artabatitae quadrupedum ferarum modo vagi. Deinde Hesperii, Perorsi, quos in Mauritaniae confinio diximus. Pars quaedam Aethiopum locustis tantum vivit, fumo et sale duratis in annua alimenta: ii quadragesimum annum vitae non excedunt.

Aethiopum terram universam cum mari Rubro patere in longitudinem semel et vicies centena LXX mill. passuum: in latitudinem cum superiore Aegypto duodecies centena XCVIII M. Agrippa existimavit. Quidam longitudinem ita diviserunt: a Meroe Sirbitum, XII dierum navigationem. Ab ea XII ad Davellos. Ab iis ad oceanum Aethiopicum sex dierum iter. In totum autem ab oceano ad Meroen DCXXV M. passuum esse inter auctores fere convenit: inde Syenen, quantum diximus. Sitae est Aethiopia ab oriente hiberno ad occidentem hibernum. Meridiano cardine silvae ebene maxime virent: a media eius parte imminens mari mons excelsus, aeternis ardet ignibus, Theón ochema dictus Graecis: a quo navigatio quadridui ad promontorium, quod Hesperion ceras vocatur, confine Africae iuxta Aethiops Hesperios. Quidam et in eo tractu modicos colles amoenae opacitate vestitos Aegipanum Satyrorumque produnt.

XXXVI. Insulas toto eo mari et Ephorus complures esse tradidit, et Eudoxus, et Timosthenes: Clitarchus vero Alexandro regi renuntiavit adeo divitem, ut equos incolae talentis auri permutarent. Alteram, ubi sacer mons opacus silva repertus esset, distillantibus arboribus odore mirae suavitatis. Contra sinum Persicum Cerne nominatur insula adversa Aethiopiae, cuius neque magnitudo, neque interval-
lum a continente constat
habere proditur. Ephae
populos
bro mari

navigantes in eam non posse propter ardorem ultra quasdam columnas (ita appellantur parvae insulae) prochi. Polybius in extrema Mauritania contra montem Atlantem a terra stadia octo abesse prodidit Cernen. Nepos Cornelius ex adverso maxime Carthaginis a continente passus mille: non ampliorem circuitu duobus millibus. Traditur et alia insula contra montem Atlantem, et ipsa Atlantis appellata. Ab ea quinque dierum navigatione solitudines ad Aethiops Hesperios et promontorium, quod vocavimus Hesperion ceras, inde primum circumagente se terrarum fronte in occasum ac mare Atlanticum. Contra hoc quoque promontorium Gorgades insulae narrantur, Gorgonum quondam domus, bidui navigatione distantes a continente, ut tradit Xenophon Lampacenius. Penetravit in eas Hanno Poenorum Imperator, prodiditque hirta feminarum corpora, viros pernicite evasisse: duarumque Gorgonum cutes argumenti et miraculi gratia in lunonis templo posuit, spectatas usque ad Carthaginem captam. Ultra has etiamnum duae Hesperidum insulae narrantur. Adeoque omnia circa haec incerta sunt, ut Statius Sebosus a Gorgonum insulis praenavigatione Atlantis dierum XL ad Hesperidum insulas cursum prodiderit, ab iis ad Hesperu ceras unius. Nec Mauritaniae insularum certior fama est. Paucas modo constat esse ex adverso Autololum, a Iuba repertas, in quibus Gaetulicam purpuram tingere instituerat.

XXXVII. Sunt, qui ultra eas Fortunatas putant esse, quasdamque alias: quarum numero idem Sebosus etiam spatia complexus, lunoniam abesse a Gadibus DCCL mill. passuum tradit. Ab ea tantundem ad occasum versus Pluvialiam, Caprariamque: in Pluvialia non esse aquam, nisi ex imbribus. Ab iis CCL mill. passuum Fortunatas contra laeva Mauritaniae in IX horam Solis: vocari Convallem a convexitate, et Planariam a specie: Convalis circuitum CCC mill. passuum. Arborum ibi proceritatem ad centum XIV pedes adollescere.

Iuba de Fortunatis ita inquisivit: sub meridie quoque positas esse prope occasum, a Purpurariis DCXXV mill. passuum, sic ut CCL supra occasum navigetur: deinde per LXXV mill. passuum ortus petatur. Primam vocari Ombrion nullis aedificiorum vestigiis: habere in montibus stagnum, arbores similes ferulae: ex quibus aqua exprimitur, ex nigris amara, ex candidioribus potui iucunda. Alteram insulam lunoniam appellari, in ea aediculam esse tantum lapide exstructam. Ab ea in vicino eodem nomine minorem. Deinde Caprariam lacertis grandibus refertam. In conspectu earum esse Nivariam, quae hoc nomen accepit a perpetua nive, nebulosam. Proximam ei Canariam vocari a multitudine canum ingentis magnitudinis: ex quibus perducti sunt Iubae duo: apparentque ibi vestigia aedificiorum. Cum autem omnes copia pomorum et avium omnis generis abundant, hanc et palmetis caryotas ferentibus, ac nuce pinea abundare. Esse copiam et mellis. Papyrus quoque et siluros in annibus gigni: infestari eas belluis, quae expellantur assidue, putrescentibus.

XXXVIII. At abunde orbe terrarum extra intra indicato, colligenda in arcum mensura aequorum videtur. Polybius a Gaditano freto longitudinem directo cursu ad os Maeotis, tricies et quater centena XXXVII mill. D passuum prodidit. Ab eodem initio ad orientem recto cursu Siciliam duodecies centena LX mill. D passuum, Cretam CCCLXXV M. passuum, Rhodum CLXXXIII M. D passuum: Chelidonias tantundem: Cyprum CCCXXII M. passuum. Inde Syriae Seleuciam Pieriam CXV mill. D passuum. Quae computatio efficit vices quater centena XL M. passuum. Agrippa hoc idem intervallum a freto Gaditano ad sinum Issicum per longitudinem directam tricies et quater centena XL passuum mill. taxat, in quo haud scio an sit error numeri, quoniam idem a Siculo fre-

to Alexandriam cursu duodecies centena L mill. passuum tradidit. Universus autem circuitus per sinus dictos ab eodem exordio colligit ad Maeotium lacum, centies centena LVI mill. passuum. Artemidorus adiicit DCCLIII mill. Idem cum Maeotide centies septuagies et ter centena XC M. passuum esse tradit. Haec est mensura inermium, et pacata audacia fortunam provocantium hominum. Nunc ipsarum partium magnitudo comparabitur, utcunque difficultatem afferet auctorum diversitas. Aptissime tamen spectabitur ad longitudinem latitudine addita. Est ergo ad hoc praescriptum Europae magnitudo octogies bis centena XCIV mill. passuum. Africae (ut media ex omni varietate proedentium sumatur computatio) efficit longitudo tricies septies centena XCIV mill. Latitudo, qua colitur, nusquam ducenta quinquaginta millia passuum excedit. Sed quoniam a Cyrenaica eius parte nongentorum decem millium passuum eam fecit Agrippa, deserta eius ad Garamantas usque, quae noscebantur, complectens; universam mensuram, quae venit in computationem, quadragies sexies centena VIII mill. passuum efficit. Asiae longitudo in confesso est ter et sexagies centena LXXV mill. passuum. Latitudo sane computetur ab Aethiopico mari Alexandriam iuxta Nilum sitam; ut per Meroen et Syenen mensura currat, decies octies centena LXXV mill. passuum. Apparet ergo, Europam paulo minus dimidia Asiae parte maiorem esse, quam Asiam. Eandem altero tanto et sexta parte Africae ampliorem, quam Africam. Quod si misceantur omnes summae, liquido patebit, Europam totius terrae tertiam esse partem et octavam paulo amplius: Asiam vero quartam et quartadecimam, Africam autem quintam et insuper sexagesimam.

XXXIX. His addemus etiamnum unam Graecae inventionis sententiam vel exquisitissimae subtilitatis, ut nihil desit in spectando terrarum situ: indicatisque regionibus noscatur, et cum qua cuique earum societas sit, sive cognatio dierum ac noctium, quibusque inter se pares umbrae et aequa mundi convexitas. Ergo reddetur hoc etiam, terraeque universae in membra caeli digerentur. Plura sunt autem haec segmenta mundi, quae nostri circulos appellare, Graeci parallelos.

Principium habet Indiae pars versa ad austrum. Patet usque Arabiam et Rubri maris accolae. Continentur Gedrosi, Persae, Carmani, Elymaei, Parthyene, Aria, Susiane, Mesopotamia, Seleucia cognominata Babylonia, Arabia ad Petras usque, Syria Coele, Pelusium, Aegypti inferiora, quae Xuxa vocatur Alexandriae, Africae maritima, Cyrenaica oppida omnia, Thapsus, Adrumetum, Clupea, Carthago, Utica, uterque Hippo, Numidia, Mauritania utraque, Atlanticum mare, columnae Herculis. In hoc caeli circumflexu aequinoctii die media, umbilicus, quem Gnomonem vocant, VII pedes longus, umbram non amplius IV pedes longam reddit. Noctis vero dieique longissima spatia horas XIV aequinoctiales habent, brevissima e contrario X.

Sequens circulus incipit ab India vergente ad occasum, vadit per medios Parthos, Persaeopolin, citima Persidis, Arabiam citeriorem, Iudaeam, Libani montis accolae. Amplectitur Babylone, Idumaeam, Samariam, Hierosolymam, Ascalonem, Ioppen, Caesaream, Phoenicem, Ptolemaidem, Sidonem, Tyrum, Berytum, Botryn, Tropolim, Byblum, Antiochiam, Laodiceam, Seleuciam, Ciliciae maritima, Cypri austrina, Cretam, Lilybaeum in Sicilia, septemtrionalia Africae et Numidiae. Umbilicus aequinoctio XXXV pedum, umbram viginti quatuor pedes longam facit. Dies autem noxque maxima quatuordecim horarum aequinoctialium est, accedente iis quinta parte unius horae.

Tertius circulus ab Indis Imao proximis oritur. Tendit per Caspiae portas Mediae proximas, Catao-

niam, Cappadociam, Taurum, Amanum, Issum, Cilicis portas, Solos, Tarsum, Cyprum, Pisidiam, Pamphyliæ Siden, Lycaoniam, Lyciæ Patara, Xanthum, Caunum, Rhodum, Coum, Halicarnassum, Gnidum, Durida, Chium, Delum, Cycladas medias, Gythium, Maleum, Argos, Laconiam, Elin, Olympiam, Messeniam Peloponnesi, Syracusas, Catinam, Siciliam mediam, Sardiniae austrina, Carteiam, Gades. Gnomonis centum unciae, umbram septuaginta septem unciarum faciunt. Longissimus dies est aequinoctialium horarum quatuordecim atque dimidia, cum trigesima parte unius horae.

Quarto subiacent circulo, quae sunt ab altero latere Imal, Cappadociae austrina, Galatia, Mysia, Sardia, Smyrna, Sipylus, Tmolus mons Lydiae, Caria, Ionia, Trallis, Colophon, Ephesus, Miletos, Samos, Chios, Icarium mare, Cycladem septemtrionales, Athenae, Megara, Corinthus, Sicyon, Achaia, Patrae, Isthmos, Epirus, septemtrionalia Siciliae, Narbonensis Galliae exortiva, Hispaniae maritima a Carthagine nova, et inde ad occasum. Gnomoni-XXI pedum respondent umbrae XVII pedum: longissimus dies habet aequinoctiales horas quatuordecim, et duas tertias unius horae.

Quinto continentur segmento ab introitu Caspii maris, Bactra, Iberia, Armenia, Mysia, Phrygia, Hellespontus, Troas, Tenedus, Abydos, Scepsis, Ilium, Ida mons, Cyzicum, Lampsacum, Sinope, Amisum, Heraclea in Ponto, Paphlagonia, Lemnus, Imbrus, Thasus, Cassandria, Thessalia, Macedonia, Larissa, Amphipolis, Thessalonice, Pella, Aedessa, Beroea, Pharsalia, Carystum, Euboea Boeotum, Chalcis, Delphi, Acarnania, Aetolia, Apollonia, Brundisium, Tarentum, Thurii, Locri, Rhegium, Lucani, Neapolis, Puteoli, Tuscanum mare, Corsica, Baleares, Hispania media. Gnomoni septem pedes, umbrae sex. Magnitudo diei summa horarum aequinoctialium quindecim.

Sexta comprehensio, qua continetur urbs Roma, amplectitur Caspiae gentes, Caucasum, septemtrionalia Armeniae, Apolloniam supra Rhyndacum, Nicomediam, Nicaeam, Chalcedonem, Byzantium, Lyssimachiam, Cherronesum, Melanem sium, Abderam,

Samothraciam, Maroneam, Aenum, Bessicam, Thraciam, Maedicam, Paeoniam, Illyrios, Dyrrachium, Canusium, Apuliae extima, Campaniam, Etruriam, Pisas, Lunam, Lucam, Genuam, Liguriam, Antipolin, Massiliam, Narbonem, Tarraconem, Hispaniam Tarraconensem mediam, et inde per Lusitaniam. Gnomoni pedes novem, umbrae octo. Longissima diei spatia, horarum aequinoctialium quindecim, addita nona parte unius horae: aut, ut Nigidio placuit, quinta.

Septima divisio ab altera Caspii maris ora incipit: vaditque supra Calatim, Bosphorum, Borysthenem, Tomos, Thraciae aversa, Triballos, Illyrici reliqua, Adriaticum mare, Aquileiam, Altinum, Venetiam, Vicietiam, Patavium, Veronam, Cremonam, Ravennam, Anconam, Picenum, Marsos, Pelignos, Sabinos, Umbriam, Ariminum, Bononiam, Placentiam, Mediolanum, omniaque ab Apennino: transque Alpes Galliam Aquitanicam, Viennam, Pyrenaeum, Celtiberiam. Umbilico triginta quinque pedum, umbrae triginta sex, ut tamen in parte Venetiae exaequetur umbra gnomoni: amplissima dies horarum aequinoctialium quindecim, et quintarum partium horae trium.

Hactenus antiquorum exacta celebravimus. Sequentium diligentissimi, quod superest terrarum tribus assignavere segmentis. A Tanai per Maeotin lacum et Sarmatas usque Borysthenem, atque ita per Dacos partemque Germaniae, Gallias, Oceani litora amplexi, quod esset horarum sedecim. Alterum per Hyperboreos et Britanniam, horarum decem et septem. Postremum Scythicum a Riphæis iugis in Thulen, in quo dies continuarentur (ut diximus) noctesque per vices. Iidem et ante principia, quae fecimus, posuere circulos duos. Primum per insulam Meroen, et Ptolemaidem, in Rubro mari ad elephantorum venatus conditam: ubi longissimus dies duodecim horarum esset, dimidia hora amplior. Secundum per Syenen Aegypti euntem, qui esset horarum tredecim. Iidemque singulis dimidia horarum spatia usque ad ultimum adiecere circulis. Et hactenus de terris.

C. PLINII SECUNDI NATURALIS HISTORIAE LIBER VII.

I. **MUNDUS**, et in eo terrae, gentes, maria insigne, urbes, ad hunc modum se habent. Animantium in eodem natura, nullius prope partis contemplatione minor est, si quidem omnia exsequi humanus animus queat. Principium iure tribuetur homini, cuius causa videtur cuncta alia genuisse natura, magna saeva mercede contra tanta sua munera: non sit ut satis aestimare, parens melior homini, an tristior averterca fuerit. Ante omnia unum animantium cunctorum, alienis velat opibus: ceteris varie tegumenta tribuit, testas, cortices, coria, spinas, villos, setas, pilos, plumam, pennas, squamas, vellera. Truncos etiam arboresque cortice, interdum genino, a frigidibus et calore tutata est. Hominem tantum nudum, et in nuda humo, natali die abicit ad vagitus statim et ploratum, nullumque tot animalium aliud ad lacrimas, et has protinus vitae principio. At hercules risus, praecox ille et celerimus, ante quadragesimum

PLIN. HIST. NATUR.

diem nulli datur. Ab hoc lucis radimento, quae ne feras quidem inter nos genitas, vincula excipiunt, et omnium membrorum nexus: itaque, feliciter natus iacet, manibus pedibusque devinctis, fens, animal ceteris imperaturum: et a supplicii vitam auspicatur, unam tantum ob culpam, quia natum est. Heu demeritiam ab his initiis existimantium ad superbiam se genitos!

Prima roboris spes, primumque temporis munus quadrupedi similem facit. Quando homini incessus? quando vox? quando firmum cibus os? quamdiu palpitans vertex, summae inter cuncta animalia imbecillitatis indicium? Iam morbi, totque medicinae contra mala excogitatae, et haec quoque subinde novitatibus victae. Cetera sentire naturam suam, alia pernecitatem usurpare, alia praepete volatus, alia nare: hominem scire nihil sine doctrina, non fari, non ingredi, non vesci: breviterque non aliud natu-

rae sponte, quam flere. Itaque multi exstiterere, qui non nasci optimum censerent, aut quam ocissime aboleri.

Uni animantium luctus est datus, uni luxuria, et quidem innumerabilibus modis, ac per singula membra: uni ambitio, uni avaritia, uni immensa vivendi cupiditas, uni superstitio, uni sepulturae cura, atque etiam post se de futuro. Nulli vita fragilior, nulli rerum omnium libido maior, nulli pavor confusior, nulli rabies acrior. Denique cetera animantia in suo genere probe degunt: congregari videmus, et stare contra dissimilia. Leonum feritas inter se non dimicat: serpentium morsus non petit serpentes: ne maris quidem belluae ac pisces, nisi in diversa genera, saeviunt. At hercules homini plurima ex homine sunt mala.

Et de universitate quidem generis humani, magna ex parte in relatione gentium diximus. Neque enim ritus moresque nunc tractamus innumeros, ac totidem paene, quot sunt hominum coetus: quaedam tamen haud omittenda ducō, maximeque longius a mari degentium; in quibus prodigiosa aliqua et incredibilia multis visum iri haud dubito. Quis enim Aethiopas, antequam cerneret, credidit? aut quid non miraculo est, cum primum in notitiam venit? Quam multa fieri non posse, priusquam sint facta, iudicantur? Naturae vero rerum vis atque maiestas in omnibus momentis fide caret: si quis modo partes eius, ac non totam complectatur animo. Ne pavones, aut tigrum, pantherarumque maculas, et tot animalium picturas commemorare, parvum dictu, sed immensum aestimatione, tot gentium sermones, tot linguae, tanta loquendi varietas, ut externus alieno paene non sit hominis vice. Iam in facie vultuque nostro, cum sint decem aut paulo plura membra, nullas duas in tot millibus hominum indiscretas effigies existere: quod ars nulla in paucis numero praestet affectando. Nec tamen ego in plerisque eorum obstringam fidem meam, potiusque ad auctores relegabo, qui dubiis reddunt omnibus: modo ne sit fastidio Graecos sequi, tanto maiore eorum diligentia, vel cura vetustiore.

II. Esse Scytharum genera, et quidem plura, quae corporibus humanis vrescerent, indicavimus. Id ipsum incredibile fortasse, ni cogitemus in medio orbe terrarum, ac Sicilia et Italia fuisse gentes huius monstri, Cyclopas et Laestrygonas, et nuperime trans Alpes hominem immolari gentium earum more solitum: quod paulum a mandando abest. Sed et iuxta eos, qui sunt ad septemtrionem versi, haud procul ab ipso Aquilonis exortu, specuque eius dicto, quem locum Gescliton appellant, produntur Arimaspi, quos diximus, uno oculo in fronte media insignes: quibus assidue bellum esse circa metalla cum gryphis, ferarum volucris genere, quale vulgo traditur, eruento ex cuniculis aurum, mira cupiditate et feris custodientibus, et Arimaspiis rapientibus, multi, sed maxime illustres Herodotus, et Aristaeas Proconnesius scribunt.

Super alios autem Anthropophagos Scythas, in quadam convallē magna Imai montis, regio est, quae vocatur Abarimon, in qua silvestres vivunt homines, aversis post crura plantis, eximiae velocitatis, passim cum feris vagantes. Hos in alio non spirare caelo, ideoque ad finitimos reges non pertrahi, neque ad Alexandrum Magnum pertractos, Baeton itinerum eius mensor prodidit.

Priores Anthropophagos, quos ad septemtrionem esse diximus decem dierum itinere supra Borysthenem amnem, ossibus humanorum capitum bibere, cutibusque cum capillo pro mantelibus ante pectora uti, Isigonus Nicaeensis. Idem in Albania gigni quosdam glauca oculorum acie, a pueritia statim canos, qui noctu plusquam interdiu cernant. Idem itinere

dierum decem supra Borysthenem Sauromatas tertio die cibum capere semper.

Crates Pergamienus in Hellesponto circa Parium, genus hominum fuisse tradit, quos Ophiogenes vocat, serpentium ictus contactu levare solitos, et manu imposita venena extrahere corpori. Varro etiamnum esse paucos ibi, quorum saliva contra ictus serpentium medeantur. Similis et in Africa gens Psyllorum fuit, ut Agatharchides scribit, a Psyllo rege dicta, cuius sepulcrum in parte Syrtium maiorum est. Horum corpori ingenitum fuit virus exitiale serpentibus, et cuius odore sopirent eas. Mos vero liberos genitos protinus obiciendi saevissimis earum, eoque genere pudicitiam coniugum experiendi, non profugientibus adulterino sanguine natos serpentibus. Haec gens ipsa quidem prope internecione sublata est a Nasamonibus, qui nunc eas tenent sedes: genus tamen hominum ex iis, qui profugerant, aut cum pugnatum est, abfuerant, hodieque remanet in paucis. Simile et in Italia Marsorum genus durat, quos a Circae filio ortos servant, et ideo inesse iis vim naturalem eam. Et tamen omnibus hominibus contra serpentes inest venenum: feruntque ictus saliva, ut ferventis aquae contactum fugere. Quod si in fauces penetraverit, etiam mori: idque maxime humani ieiunii oris.

Supra Nasamonas confinesque illis Machlyas, Androgynos esse utriusque naturae, inter se vicibus coeuntes, Calliphanes tradit. Aristoteles adicit dextram mammam iis virilem, laevam muliebrem esse.

In eadem Africa familias quasdam effascinantium, Isigonus et Nymphodorus: quorum laudatione intereant probata, arescant arbores, emoriantur infantes. Esse eiusdem generis in Triballis et Illyriis adicit Isigonus, qui visu quoque effascinent, interimantque quos diutius intueantur, iratis praecipue oculis: quod eorum malum facilius sentire puberes. Notabilius esse, quod pupillas binas in oculis singulis habeant. Huius generis et feminas in Scythia, quae vocantur Bithyae, prodit Apollonides. Phylarchus et in Ponto Thibiorum genus, multosque alios eiusdem naturae: quorum notas tradit in altero oculo geminam pupillam: in altero equi effigiem. Eodem praeterea non posse mergi, ne veste quidem degravatos. Haud dissimile iis genus Pharnacum in Aethiopia prodidit Damon, quorum sudor tabem contactis corporibus afferat.

Feminas quidem omnes ubique visu nocere, quae duplices pupillas habeant, Cicero quoque apud nos auctor est. Adeo naturae, cum ferarum morem vescendi humanis visceribus in homine genuisset, gignere etiam in toto corpore, et in quorundam oculis quoque venena placuit: ne quid usquam mali esset, quod in homine non esset.

Haud procul urbe Roma in Faliscorum agro familiae sunt paucae, quae vocantur Hirpi: hae sacrificio annuo, quod fit ad montem Soractem Apollini, super ambustam ligni struem ambulantes non aduruntur. Et ob id perpetuo Senatusconsulto militiae omniumque aliorum munerum vacationem habent.

Quorundam corpori partes nascuntur ad aliqua mirabiles: sicut Pyrrho regi pollex in dextro pede, cuius tactu lienosis medebatur. Hunc crenari cum reliquo corpore non potuisse tradunt, conditumque loco in templo.

Praecipue India Aethiopumque tractus miraculis scatent. Maxima in India gignuntur animalia. Indicio sunt canes grandiores ceteris. Arbores quidem tantae proceritatis traduntur, ut sagittis superiaci nequeant. Haec facit ubertas soli, temperies caeli, aquarum abundantia, (si libeat credere) ut sub una ficu turmae condantur equitum. Arundines vero tantae proceritatis, ut singula internodia alveo navigabili ternos interdum homines ferant.

Multos ibi quina cubita constat longitudine exce-

dere: non exspuere: non capitis, aut dentium, aut oculorum ullo dolore affici, raro aliarum corporis partium: tam moderato Solis vapore durari. Philosophos eorum, quos Gymnosophistas vocant, ab exortu ad orcasum perstare, contentes Solem immobilibus oculis: ferventibus arenis toto die alternis pedibus insistere. In monte, cui nomen est Nulo, homines esse aversis plantis, octonos digitos in singulis habentes, auctor est Megasthenes.

In multis autem montibus genus hominum capitibus caninis, ferarum pellibus velari, pro voce latratum edere, unguibus armatum renatu et aucupio vesci. Horum supra centum viginti millia fuisse prodente se Ctesias scribit: et in quadam gente Indiae, feminas semel in vita parere, genitosque confestim canescere. Item hominum genus, qui Monocoli vocarentur, singulis cruribus, mirae pernicitatis ad saltum: eosdemque Sciapodas vocari, quod in maiori aestu humi iacentes resupini, umbra se pedum protegant: non longe eos a Troglodytis abesse. Rursusque ab his occidentem versus, quosdam sine ceruice, oculos in humeris habentes.

Sunt et Satyri Subsolanis Indorum montibus (Catharcludorum dicitur regio) pernicissimum animal: cum quadrupedes, tum recte currentes, humana effigie, propter velocitatem, nisi senes aut aegri, non capiuntur. Choromandarum gentem vocat Tauron, silvestrem, sine voce, stridoris horrendi, hirtis corporibus, oculis glaucis, dentibus caninis. Eudoxus in meridianis Indiae, viris plantas esse cubitales: feminis adeo parvas, ut Struthopodes appellantur.

Megasthenes gentem inter Nomadas Indos narium loco foraminia tantum habentem, anguium modo loripedem, vocari Scyritas. Ad extremos fines Indiae ab oriente circa fontem Gangis, Astonorum gentem sine ore, corpore toto hirtam vestiri frondium lanugine, halitu tantum viventem et odore quem naribus trahant. Nullum illis cibum, nullumque potum: tantum radicum florumque varios odores et silvestrium malorum, quae secum portant longiore itinere, ne desit olfactus: graviore paulo odore haud difficulter exanimari.

Supra hos extrema in parte montium Trispathami Pygmaei que narrantur, ternas spithamas longitudine, hoc est, ternos dodrantes non excedentes, salubri caelo, semperque vernante, montibus ab Aquilone oppositis: quos a gruibus infestari Homerus quoque prodidit. Fama est, insidentes arietum caprarumque dorsis, armatos sagittis veris tempore universo agmine ad mare descendere, et ova pullosque earum alitum consumere: ternis expeditionem eam mensibus confici, aliter futuris gregibus non resisti. Casas eorum luto, pennisque, et ovorum putaminibus construi. Aristoteles in cavernis vivere Pygmaeos tradit: cetera de his, ut reliqui.

Cynros ludorum genus Isigonis annis centenis quadragenis vivere. Item Aethiopus Macrobius et Seras existimat, et qui Athon montem incolant: hos quidem, quia viperinis carnibus alantur: itaque nec capiti, nec vestibus eorum noxia corpori inesse animalia.

Onesicritus, quibus in locis Indiae umbrae non sint, corpora hominum cubitorum quindm, et binorum palmorum existere, et vivere annos centum triginta, nec senescere, sed ut medio aevo, mori. Crates Pergamenus Indos, qui centenos annos excedant, Gymnetas appellat, non pauci Macrobius. Ctesias gentem ex his, quae appelletur Pandore, in convallibus sitam, annos ducentes vivere, in iuventa candido capillo, qui in senectute nigrescat. Contra alios, quadragenos non excedere annos, iunctos Macrobiis, quorum feminae semel pariant: idque et Agatharchides tradit. Praeterea locustis eos ali, et esse pernice. Mandorum nomen iis dedit Clitarchus, et Megasthenes, trecentosque eorum vicos annuerat. Feminas

septimo aetatis anno parere, senectam quadragesimo anno accidere.

Artemidorus, in Taprobana insula longissimam vitam sine ullo corporis languore traduci. Duria, Indorum quosdam cum feris coire, mixtosque et semiferos esse partus. In Calingis eiusdem Indiae gente quinquennes concipere feminas, octavum vitae annum non excedere. Et alibi cauda villosa homines nasci pernicitatis eximiae, alios auribus totos contingi. Oritas ab Indis Arbis fluvius disternit. Hi nullum alium cibum novere, quam piscium, quos unguibus dissectos Sole torreat: atque ita panem ex his faciant, ut refert Clitarchus. Troglodytas super Aethiopiam velociore esse equis, Pergamenus Crates. Item Aethiopus octona cubita longitudine excedere: Syrbotas vocari gentem eam.

Nomadum Aethiopum, secundum flumen Astragum ad septemtrionem vergentium, gens Meniaminorum appellata, abest ab oceano dierum itinere viginti: animalium, quae cynocephalos vocamus, lacte vivit, quorum armenta pascit maribus interentis, praeterquam sobolis causa. In Africae solitudinibus hominum species obviae subinde fiunt, momentoque evanescent. Haec atque talia ex hominum genere ludibria sibi, nobis miracula, ingeniosa fecit natura. Et singula quidem, quae facit in dies, ac prope horas, quis enumerare valeat? Ad detegendam eius potentiam, satis sit inter prodigia posuisse gentes. Hinc ad confessa in homine pauca.

III. Tergeminus nasci certum est Horatiorum Curiatorumque exemplo: supra, inter ostenta ducitur: praeterquam in Aegypto, ubi foetifer potu Nilus amnis. Proxime, supremis Divi Augusti, Fausta quaedam e plebe, Ostiae duos mares, totidem feminas enixa, famem, quae consecuta est, portendit haud dubie. Reperitur et in Peloponneso binos quater enixa, maioremque partem ex omni eius vixisse partu. Et in Aegypto septenos uno utero simul gigni, auctor est Trogus. Gignuntur et utriusque sexus, quos Hermaphroditos vocamus, olim Androgynos vocatos, et in prodigiis habitos, nunc vero in deliciis.

Pompeius Magnus in ornamentis theatri mirabiles fama posuit effigies, ob id diligentius magnorum artificum ingeniis elaboratas: inter quas legitur Eutythis, a XX liberis rogo illata, Trallibus enixa XXX partus. Alcippe elephantum, quamquam id inter ostenta est. Namque et arpentem peperit inter initia Marsici belli ancilla. Multiformes pluribus modis inter monstra partus eduntur. Claudius Caesar scribit Hippocentaurum in Thessalia natum eodem die interiisse. Et nos principatu eius allatum illi ex Aegypto in melle vidimus. Est inter exempla, in uterum protinus reversus infans Sagunti, quo anno ab Hannibale deleta est.

Ex feminis mutari in mares, non est fabulosum. Invenimus in annalibus, P. Licinio Crasso, C. Cassio Longino coss. Casini puerum factum ex virgine sub parentibus, iussuque Aruspicum deportatum in insulam desertam. Licinius Mucianus prodidit, visum a se Argis Arescontem, cui nomen Arescusae fuisset: nupsisse etiam, mox barbam et virilitatem provenisse, uxoremque duxisse. Eiusdem sortis et Smyrnae puerum a se visum. Ipse in Africa vidi mutatum in marem nuptiarum die, L. Cossicium civem Thysdritanum.

Editis geminis raram esse, aut puerperae, aut puerperio, praeterquam alteri, vitam. Si vero utriusque sexus editi sint gemini, rariorem utrique salutem. Feminas gigni celerius, quam mares, sicuti celerius senescere: saepius in utero moveri mares, et in dextera fere geri parte, in laeva feminas, constat.

IV. Ceteris animantibus statum et pariendi et partus gerendi tempus: homo toto anno, et incerto gigni et partu. Optimo mense, alius octavo, undecimque. Ante septi-

num mensem haud unquam vitalis est. Septimo non nisi pridie posteroque plenilunii die, aut interlunio concepti nascuntur. Tralatitiam in Aegypto est, et octavo gigni. Iam quidem et in Italia tales partus esse vitales, contra priscorum opiniones. Variant haec pluribus modis. Vestilia C. Herdicii, ac postea Pomponii atque Orfiti clarissimorum civium coniux, ex his quatuor partus enixa, septimo semper mense, genuit Suillum Rufum undecimo, Corbalonem septimo, utrumque consulum: postea Caesoniam Caii principis coniugem, octavo. In quo mensium numero genitis, intra quadragesimum diem maximus labor. Gravidis autem, quarto et octavo mense, letalesque in iis abortus. Masurius auctor est, L. Papium Praetorem, secundo herede lege agente, bonorum possessionem contra eum dedisse, cum mater partum se XIII mensibus diceret tulisse: quoniam nullum certum tempus pariendi statutum videretur.

V. A conceptu decimo die, dolores capitis, oculorum vertigines tenebraeque, fastidium in cibis, red- undatio stomachi, indices sunt hominis inchoati. Melior color maren ferenti, et faciliior partus: motus in utero quadragesimo die. Contraria omnia in altero sexu: ingestibile onus, crurum et inguinis levis tumor: primus autem nonagesimo die motus. Sed plurimum languoris in utroque sexu, capillum germinante partu, et in plenilunio: quod tempus editos quoque infantes praecipue infestat. Adeoque incensus, atque omne, quidquid dici potest, in gravida refert: ut salsioribus cibis usae, carentem unguiculis partum edant: et, si respiravere, difficilium enitantur. Oscitatio quidem in inixu letalis est: sicut sternuisse a coitu, abortivum.

Miseret atque etiam pudet aestimantem quam sit frivola animalium superbissimi origo, cum plerumque abortus causa fiat odor a lucernarum extincto. His principibus nascuntur tyranni, his carnifex aninus. Tu qui corporis viribus fidis, tu qui fortunae munera amplexaris, et te ne aluminum quidem eius existimas, sed partum: tu tamen cuius semper tinctoria est mens, tu qui te deum credis, aliquo successu tumens, tanti perire potuisti: atque etiam hodie minoris potes, quantum serpentis ictus dente: aut etiam, ut Anacreon poeta, acino uvae passae: ut Fabius Senator praetor, in lactis haustu uno pilo strangulatus. Is demum profecto vitam aequa lance pensabit, qui semper fragilitatis humanae memor fuerit.

VI. In pedes procedere nascentem, contra naturam est: quo argumento eos appellavere Agrippas, ut aegre partos: qualiter M. Agrippam ferunt genitum, unico prope felicitatis exemplo in omnibus ad hunc modum genitis. Quamquam is quoque adversa pedum valetudine, misera luenta, exercito levo inter arma mortisque, ad noxia successu, infelici teris stirpe omni, sed per utrasque Agrippinas maxime, quae Caium et Domitium Neronem principes genuere, totidem facies generis humani: praeterea brevitate aevi, quinquagesimo uno raptus anno, in tormentis adulteriorum coniugis, socerique praegravi servitio, luisse augurium praeposteri natalis existimatur. Neronem quoque paulo ante principem, et toto principatu suo hostem generis humani, pedibus genitum parens eius scribit Agrippina. Ritu naturae capite hominem gigni mos est, pedibus efferri.

VII. Auspicatus enecta parente gignuntur: sicut Scipio Africanus prior natus, primusque Caesarum a caeso matris utero dictus: qua de causa et Caesones appellati. Simili modo natus et Manilius, qui Carthaginem cum exercitu intravit.

VIII. Vopiscos appellabant e geminis, qui retenti utero nascerentur, altero interemto abortu. Namque maxima, etsi rara, circa hoc miracula existunt.

IX. Praeter mulierem, pauca animalia coltum novere grvida. Unum quidem omnino, aut alterum superfoetat. Exstat in monumentis etiam medico-

rum, et quibus talia consecrari curae fuit, uno abortu duodecim puerperia egesta. Sed ubi paululum temporis inter duos conceptus intercessit, utrumque perfertur: ut in Hercule et Iphicle fratre eius apparuit: et in ea, quae gemino partu, alterum marito similem, alterumque adultero genuit: item in Proconnesia ancilla, quae eiusdem diei coitu, alterum domino similem, alterum procuratori eius: et in alia, quae unum iusto partu, quinque mensium alterum edidit. Rursus in alia, quae septem mensium edito puerperio, insecutis mensibus geminos enixa est.

X. Iam illa vulgata, varie ex integris truncos gigni, ex truncis integros, eademque parte truncos: signa quaedam, naevosque, et cicatrices etiam regenerari quarto partu. Dacorum originis nota in brachio redditur. In Lepidorum gente tres, intermisso ordine, obducto membrana oculo, genitos accepimus. Similes quidem alius avo: et ex geminis quoque alterum patri, alterum matri: annoque post genitum, maiori similem fuisse, ut geminum. Quasdam sibi similes semper parere, quasdam viro, quasdam nulli, quasdam feminam patri, marem sibi. Indubitatum exemplum est Nicaei nobilis pyctae Byzantii geniti, qui adulterio Aethiopis nata matre, nil a ceteris colore differente, ipse avum regeneravit Aethiopem.

Similitudinem quidem in mente reputatio est, et in qua credantur multa fortuita pollere, visus, auditus, memoria, haustaeque imagines sub ipso conceptu. Cogitatio etiam, utriuslibet animum subito transvolans, effingere similitudinem aut miscere existimatur. Ideoque plures in homine, quam in ceteris omnibus animalibus differentiae: quoniam velocitas cogitationum, animique celeritas, et ingenii varietas multiformes notas imprimat: cum ceteris animantibus immobiles sint animi, et similes omnibus, singulisque in suo cuique genere. Antiocho regi Syriae e plebe nomine Artemon in tantum similis fuit, ut Laodice coniux regia, necato iam Antiocho, mimum per eum commendationis, regnique successionis peregerit. Magno Pompeio Vibius quidam e plebe, et Publicius etiam servitute liberatus, indiscreta prope specie fuere similes, illud os probum reddentes, ipsumque honorem eximiae frontis. Qualis causa patri quoque eius, Menogenis coci sui cognomen imposuit Strabonis a specie oculorum nomen habentis, vitium imitata: et Scipioni in sermo victimarum Serapione negotiatoris vili mancipio. Eiusdem familiae Scipioni post eum cognomen Salutio mimus dedit: sicut Spinther secundarum, tertiarumque Pamphilus, collegio Lentuli et Metelli coss. In quo perquam inopportune fortuitum hoc quoque fuit, duorum simul Consulium in scena imagines cerni. E diverso L. Plancus orator, histriioni Rubrio cognomen imposuit. Rursus Curioni patri Burbuleius, itemque Messalae Censorio Menogenes, perinde histriones. Surae quidem Proconsulis etiam rictum in loquendo, contractionemque linguae, et sermonis tumultum, non imaginem modo, piscator quidam in Sicilia reddidit. Cassio Severo celebri oratori, armentarii Mirmillonis obiecta similitudo est. Toranius mango Antonio iam triumviro, eximios forma pueros, alterum in Asia genitum, alterum trans Alpes, ut geminos vendidit: tanta unitas erat. Postquam deinde sermone puerorum detecta fraude a furente increpitus Antonio est, inter alia magnitudinem pretii conquerente, (nam ducentis mercatus erat scstertiis:) respondit versutus ingenii mango, ob id ipsum se tanti vendidisse, quoniam non esset mira similitudo in ullis eodem utero editis: diversarum quidem gentium natales tam concordi figura reperiri, super omnem esse taxationem. Adeoque tempestivam admirationem intulit, ut ille proscripserit animus, modo et contumelia furens, non aliud in censu magis ex fortuna sua duceret.

XI. Est quaedam privatim Hissociatio corporum:

et inter se steriles, ubi cum aliis iungere, gignant: sicut Augustus et Livia. Item alii aliaeque feminas tantum generant, aut mares: plerumque et alternant: sicut Gracchorum mater duodecies, et Agrippina Germanici novies. Aliis sterilis est iuventa, aliis semel in vita datur gignere. Quaedam non perferunt partus: quales, si quando medicina et cura vicere, feminam fere gignunt. Divus Augustus in reliqua exemplorum raritate, neptis suae nepotem vidit genitum quo excessit anno, M. Silanum: qui cum Asiam obtinere post consulatum, Neronis principis successione, veneno eius interemptus est. Q. Metellus Macedonicus, cum sex liberos relinqueret, uadecim nepotes reliquit: nurus vero generosque, et omnes, qui se patris appellatione salutarerent, viginti septem. In actis temporum Divi Augusti invenitur, XII consulatus eius, Lucioque Sulla collega, a. d. III Idus Aprilis C. Crispinum Hilarum ex ingenua plebe Feaulana, cum liberis novem, (in quo numero filiae duae fuerunt,) nepotibus XXVII, pronepotibus XXIX, neptibus octo, praelata pompa, cum omnibus his in Capitolio immolasse.

XII. Mulier post quinquagesimum annum non gignit, maiorque pars quadragesimo profluvium genitale sistit. Nam in viris Maximam regem, post LXXXVI annum generasse filium, quem Methymnathum appellaverit, clarum est: Catonem Censorium octogesimo exacto, e filia Salonii clientis sui. Qua de causa, aliorum eius liberorum propago, Liciniani sunt cognominati, hi Saloniani, ex quibus Uticensis fuit. Nuper etiam L. Volusio Saturnino in Urbis praefectura extincto, notum est Cornelia, Scipionum gentis, Volusium Saturninum, qui fuit Consul, genitum post LXII annum. Et usque ad LXXV apud ignobiles vulgaris reperitur generatio.

XIII. Solum autem animal menstruale mulier est: inde unius utero, quas appellatur molas. Ea est caro informis, inanima, ferri ictum et aciem respuens. Movetur, sistitque menses: et ut partus, alias letalis, alias una senescens, aliquando alvo citatiore excidens. Simile quiddam et viris in ventre gignitur, quod vocant scirron: sicut Oppio Capitone praetorio viro. Sed nihil facile reperitur mulierum profluvio magis monstrificum. Acescunt superventu musta, sterilescent tactae fruges, moriuntur insita, exuruntur hortorum germina, et fructus arborum, quibus incedere, decidunt: speculorum fulgor aspectu ipso hebetatur, acies ferri praestringitur, eborisque ditor: alvei apium emoriuntur: aes etiam ac ferrum rubigo protinus corripit, odorque dirus: et in rabiem aguntur gustato ex canes, atque insanabili veneno morsus inficitur. Quia et bituminum sequax aliquando ac lenta natura, in lacu Iudaeae, qui vocatur Asphaltites, certo tempore anni supernatans, non quit sibi avelli, ad omnem contactum adhaerens, praeterquam filo, quod tala virus infecerit. Etiam formicis, animali minuium, inesse sensum eius ferunt: abiciique gestatas fruges, nec postea repeti. Et hoc tale tantumque omnibus tricenis diebus malum in muliere existit, et trimestri spatio largius: quibusdam vero saepius mense: sicut aliquibus nunquam: sed tales non gignant, quando haec est generando homini materia, semine e maribus coaguli modo hoc in sese glomerante, quod deinde tempore ipso animatur, corporaturque. Ergo cum gravidia fluxit, invalidi aut non vitales partus eduntur, aut saniosi, ut auctor est Nigidius. Idem, lac feminas non corrumpi alenti partum, si ex eodem viro rursus conceperit, arbitratur.

XIV. Incipiente autem hoc statu, aut desinente, conceptus facillimi traduntur. Foecunditatis in feminis praerogativam accepimus, inunctis medicamine oculis, salivam infici.

XV. Ceterum editis primordibus, priusquam in supera ferret. Septimo eisdem decider

Quosdam et cum dentibus nasci, sicut M. Curium, qui ob id Dentatus cognominatus est: et Cn. Papirium Carbonem, praeclaros viros. In feminis ea res inauspicati fuit exempli, regum temporibus. Cum ita nata esset Valeria, exitio civitati, in quam delata esset, futuram, responso aruspicum vaticinante, Suessam Pometiam illa tempestate florentissimam deportata est, veridico exitu consecuta. Quasdam concreto genitali gigni, infausto omine, Cornelia Gracchorum mater indicio est. Aliqui vice dentium, continuo osse gignuntur: sicuti Prusiae regis Bithyniorum filius, superna parte oris.

Dentes autem tantum invicti sunt ignibus, nec cremantur cum reliquo corpore. Iidem flammis indomiti, cavantur tabe pituitae. Candorem trahunt quodam medicamine. Usu atteruntur, multoque primum in aliquibus deficiunt. Nec cibo tantum et alimentis necessarii: quippe vocis sermonisque regimen primores tenent, concentu quodam excipientes ictum linguae: serieque structurae, atque magnitudine mutilantes mollientesve aut hebetantes verba: et cum defuere, explanationem omnem adimenes. Quin et augurum in hac esse creditur parte. Triceni bini viris attribuuntur, excepta Turdulorum gente: quibus plures fuere, longiora promitti vitae putant spatia. Feminis minor numerus: quibus in dextra parte gemini superne, a canibus cognominati, fortunae blandimenta pollicentur, sicut in Agrippina Domitii Neronis matre: contra in laeva. Hominem priusquam genito dente cremari, mos gentium non est. Sed mox plura de hoc, cum membratim historia decurret.

Risisse eodem die, quo genitus esset, unum hominem accepimus Zoroastrem: eidem cerebrum ita palpitasse, ut impositam repelleret manum, futurae praesagio scientiae.

XVI. In trimatu suo cuique dimidiam esse mensuram futurae certum est. In plenum autem cuncto mortaliu generi minorem in dies fieri, propemodum observatur: rarosque patribus proceriores, consumente ubertate seminum exuante, in cuius vices nunc vergat aevum. In Creta terrae motu rupto monte inventum est corpus stans XLVI cubitorum, quod alii Orionis, alii Otii fuisse arbitrantur. Orestis corpus oraculi iussu refoassum, VII cubitorum fuisse, monumentis creditur. Iam vero ante annos prope mille, vates ille Homerus non cessavit minora corpora mortalium, quam prisca, conqueri. Naevii Pollionis amplitudinem annales non tradunt. Sed quia populi concursu paene interemptus esset, prodigii vice habitum. Procerissimum hominem aetas nostra Divo Claudio principe, Gabbaram nomine, ex Arabia advectum, IX pedum, et totidem unciarum vidit. Fuere sub Divo Augusto semipede addito, quorum corpora eius miraculi gratia, in conditorio Sallustianorum asservabantur hortorum. Posioni et Secundillae erant nomina.

Eodem praeside minimus homo duos pedes et palmarum, Conopas nomine, in deliciis Iuliae, neptis eius, fuit: et mulier Andromeda, liberta Iuliae Augustae Manium Maximum et M. Tullium, equites Romanos, binum cubitorum fuisse, auctor est M. Varro: et ipsi vidimus in oculis asservatos. Sesquipedales gigni, quosdam longiores, in trimatu implentes vitae cursum, haud ignotum est.

XVII. Invenimus in monumentis, Salaminie Euthymenis filium, in tria cubita triennio adolevisse, incensu tardum, sensu hebetem, et iam puberem factum voce robusta, absumentum contractione membrorum subita, triennio circumfacto. Ipsi non pridem vidimus eadem ferme omnia, praeter pubertatem, in filio Cornelii Taciti equitis Romani, Belgicae Galliae rationes procurantis. *Ἐξαρκήκους* Graeci vocant eos: in Latine non habent nomen.

Quod sit homini spatium a vestigio ad verticem,

id esse passis manibus inter longissimos digitos observatum est: sicuti vires dextera parte maiores, quibusdam aequas utraque, aliquibus laeva manu praecipuas: nec id unquam in feminis.

XVIII. Mares praestare pondere, et defuncta viventibus corpora omnium animalium, et dormientia vigilantibus. Virorum cadaverasupina fluitare, feminarum prona, velut pudori defunctarum parcente natura.

Concretis quosdam ossibus, ac sine medullis vivere accepimus. Signum eorum esse, nec sitim sentire, nec sudorem emittere: quanquam et voluntate scimus sitim victam: equitemque Romanum Iulium Viatorem et Vocontiorum gente foederata, in pupillaribus annis, aquae subter cutem fusae morbo, prohibito humore a medicis, naturam fecisse consuetudine, atque in senecta caruisse potu.

Nec non et alii multa sibi imperavere. Ferunt Crassum, avum Crassi in Parthis interemti, nunquam risisse, ob id Agelastum vocatum: sicut nec flesse multos. Socratem, clarum sapientia, eodem semper visum vultu, nec aut hilario magis aut turbato. Exit hic animi tenor aliquando in rigorem quandam, torvitatemque naturae duram et inflexibilem; affectusque humanos adimit, quales *ἀνθρώποι* Graeci vocant, multos eius generis experti: quodque mirum sit, auctores maxime sapientiae, Diogenem Cynicum, Pyrrhonem, Heraclitum, Timonem, hunc quidem etiam in totius odium generis humani evectum. Sed haec parva naturae insignia in multis varia cognoscuntur: ut in Antonia Drusi, nunquam expuise; in Pomponio Consulari poeta, nunquam ructasse. Quibus natura concreta sunt ossa, qui sunt rari admodum, cornei vocantur.

XIX. Corpore vesco, sed eximiis viribus Tritanum in gladiatorio ludo, Samnitium armatura celebrem, filiumque eius militem Magni Pompeii, et rector et transversos cancellatim toto corpore habuisse nervos, in brachiis etiam manibusque, auctor est Varro in prodigiosa virum elatione. Atque etiam hostem ab eo ex provocatione dimicantem, inermi dextra uno digito superatum, et postremo correptum in castra translatum. At Vinnius Valens meruit in praetorio Divi Augusti centurio, vehicula cum culeis onusta, donec exinanirentur, sustinere solitus: carpenta apprehensa una manu retinere, obnixus contra nitentibus iumentis: et alia mirifica facere, quae inculpta monumento eius spectantur. Ideo M. Varro: Rusticellus, inquit, Hercules appellatus, mulum suum tollebat Fusius: Salvius duo centenaria pondera pedibus, totidem manibus, et ducenaria duo humeris contra scalas ferebat. Nos quoque vidimus Athanatum nomine, prodigiosa ostentationis, quingenario thorace plumbeo indutum, cothurnisque quingentorum pondo calciatum per scenam ingredi. C. Milonem athletam, cum constitisset, nemo vestigio educebat: malum tenenti nemo digitum corripiebat.

XX. Cucurrisse MCXL stadia, ab Athenis Lacedaemonem, biduo Philippidem, magnam erat: donec Anytis cursor Lacedaemonius, et Philonides Alexandri Magni, a Sicyone Elin, uno die MCC stadia currerunt. Nunc quidem in Circo quosdam CLX M. passuum tolerare non ignoramus. Nuperque Fontio et Vipsanio coss. annos VIII genitum puerum a meridie ad vespem LXXV M. passuum cucurrisse. Cuius rei admiratio ita demum solida perveniet, si quis cogitat nocte ac die longissimum iter vehiculis tribus Tiberium Neronem emensum, festinantem ad Drusum fratrem aegrotum in Germania: in eo fuerunt CCM. passuum.

XXI. Oculorum acies vel maxime fidem excedentia invenit exempla. In nuce inclusam Iliada, Homeri carmen in membrana scriptum, tradidit Cicero. Idem, fuisse qui pervideret CXXXV M. passuum. Huic et nomen M. Varro reddidit, Strabonem vocatum. Solitum autem Panico bello, a Lilybaeo Sici-

liae promontorio, exeunte classe e Carthaginis portu, etiam numerum navium dicere. Callicrates ex ebore formicas et alia tam parva fecit animalia, ut partes earum a ceteris cerni non possent. Myrmecides quidam in eodem genere inclauit, a quo quadrigam ex eadem materia, quam musca integeret alis, fabricatam, et navem, quam apicula pinnis absconderet.

XXII. Auditus unum exemplum habet mirabile, proelium, quo Sybaris deleta est, eo die quo gestum erat, auditum Olympiae. Nam Cimbricae victoriae, Castoresque Romani, qui Persicam victoriam ipso die, quo contigit, nuntiavere, visus et numinum fuere praesagia.

XXIII. Patientia corporis, ut est crebra sors calamitatum, innumera documenta peperit. Clarissimum in feminis Leaeae meretricis, quae torta non indicavit Harmodium et Aristogitonem Tyrannicidas: in viris Anaxarchi, qui simili de causa cum torquebatur, praerosam dentibus linguam, unamque spem indicii, in tyranni os expulit.

XXIV. Memoria, necessarium maxime vitae bonum, cui praecipua, haud facile dictu est, tam multis gloriam eius adeptis. Cyrus rex omnibus in exercitu suo militibus nomina reddidit: L. Scipio, populo Romano: Cineas, Pyrrhi regis legatus, Senatui et equestri ordini Romae, postero die quam advenerat. Mithridates, duarum et viginti gentium rex, totidem linguis iura dixit, pro concione singulas sine interprete affatus. Charmadas quidam in Graecia, quae quis exegerat volumina in bibliothecis, legentis modo repraesentavit. Ars postremo eius rei facta, et inventa est a Sinionide Melico, consummata a Metrodoro Scepsio, ut nihil non iisdem verbis redderetur auditum. Nec aliud est aequae fragile in homine, morborum et casus iniurias atque etiam metus sentiens, alias particulatim, alias universa. Ictus lapide oblitus est literas tantum. Ex praefecto tecto lapsus, matris et affinium propinquorumque cepit oblivionem: alius aegrotus, servorum etiam: sui vero nominis Messala Corvinus orator. Itaque saepe deficere tentat, ac meditatur, vel quieto corpore et valido. Somno quoque serpente amputatur, ut inanis mens quaerat, ubi sit loci.

XXV. Animi vigore praestantissimum arbitror genitum Caesarem dictatorem. Nec virtutem constantiamque nunc commemoro, nec sublimitatem omnium capacem, quae caelo continentur: sed proprium vigorem celeritatemque quodam igne volucrum. Scribere aut legere, simul dictare et audire solitum accepimus. Epistolas vero tantarum rerum quaternas pariter libraribus dictare: aut si nihil aliud ageret, septenas. Idem signis collatis quinquagies dimicavit: solus M. Marcellum transgressus, qui undequadrages dimicaverat. Nam praeter civiles victorias, undecies centena et XCII M. hominum occisa proeliis ab eo, non equidem in gloria posuerim, tantam, etiam coactam, humani generis iniuriam: quod ita esse confessus est ipse, bellorum civilium stragem non prodendo.

XXVI. Iustius Pompeio Magno tribuatur DCCCXLI VI naves piratis ademisse: Caesari proprium et peculia- re sit, praeter supra dicta, clementiae insigne, quae usque ad poenitentiam omnes superavit. Idem magnanimitatis perhibuit exemplum, cui comparari non possit aliud. Spectacula enim edita effusasque opes aut operum magnificentiam in hac parte enumerare, luxuriae faventis est. Illa fuit vera et incomparabilis invicti animi sublimitas: captis apud Pharsaliam Pompeii Magni scriniis epistolarum, iterumque apud Thapsum Scipionis, concremasse ea optima fide, atque non legisse.

XXVII. Verum ad decus Imperii Rom., non solum ad viri unius pertinere victoriam, Pompeii Magni titulos omnes triumphosque hoc in loco nuncupari:

aequato non modo Alexandri Magni rerum fulgore, sed etiam Herculis prope ac Liberi Patris. Igitur Sicilia recuperata, unde primum Sullanus in Reip. causa exorians, auspicatus est, Africa vero tota subacta et in ditionem redacta, Magnique nomine in spoliis inde capto, eques Rom., id quod antea nemo, curru triumphali revectus est; et statim ad Solis occasum transgressus, excitatis in Pyrenaeo trophaeis, oppida DCCCLXXVI ab Alpibus ad fines Hispaniae ulterius in ditionem redacta, victoriae suae adscripsit, et maiore animo Sertorium tacuit: belloque civili, quod omnia externa conciebat, extincto, iterum triumphales currus eques Romam induxit, toties Imperator, antequam miles. Postea ad tota maria, et deinde Solis ortus missus, hos retulit patriae titulos: (more sacris certaminibus vincentium; neque enim ipsi coronantur, sed patrias suas coronant:) hos ergo honores Urbi tribuit in delubro Minervae, quod ex manibus dicabat: CN. POMPEIUS MAGNUS IMP., BELLO XXX ANNORUM CONFLICTO, FUSIS, FUGATIS, OCCISIS, IN DEDITIONEM ACCEPTIS HOMINUM CENTIES VICIES, SEMEL LXXXIII M., DEPRESSIS AUT CAPTIS NAVIBUS DCCXLVI, OPPIDIS, CASTELLIS MDXXXVIII IN FIDEM RECEPTIS: TERRIS A MAEOTIS LACU AD RUBRUM MARE SUBACTIS, VOTUM MERITO MINERVAE. Hoc est brevitarium eius ab Oriente. Triumphum vero, quem duxit a. d. tertium Kalendas Octobres, M. Pisone, M. Messala Consulibus, praefatio haec fuit: CUM ORAM MARITIMAM A PRAEDONTIBUS LIBERASSET, ET IMPERIUM MARIS POPULO ROMANO RESTITUISSET: EX ASIA, PONTO, ARMENIA, PAPHLAGONIA, CAPPADOCIA, CILICIA, SYRIA, SCYTHIS, IUDAEIS, ALBANIS, IBERIA, INSULA CRETA, BASTERNIS, ET SUPER HAEC DE REGIBUS MITHRIDATE ATQUE TIGRANE TRIUMPHAVIT. Summa summarum in illa gloria fuit, (ut ipse in concione dixit, cum de rebus suis disserteret) Asiam ultimam provinciarum accepisse, eandemque mediam patriae reddidisse. Si quis e contrario simili modo velit percensere Caesaris res, qui maior illo apparuit, totum profecto terrarum orbem enumeret: quod infinitum esse conveniet.

XXVIII. Ceteris virtutum generibus varie et multi fuisse praestantes. Cato primus, Porciae gentis, tres summas in homine res praestitisse existimatus, ut esset optimus orator, optimus imperator, optimus senator: quae mihi omnia, etiam si non prius, attamen clarius fulsisse in Scipione Aemiliano videntur, dempto praeterea plurimorum odio, quo Cato laboravit. Itaque sit proprium Catonis, quater et quadragies causam dixisse, nec quenquam saepius postulatam, et semper absolutum.

XXIX. Fortitudo in quo maxime exstiterit, immensae quaestionis est, utique si recipiatur poetica fabulositas. Q. Ennius, T. Caecilius Dentrem fratremque eius praecipue miratus, propter eos sextum decimum adiecit annalem. L. Siccus Dentatus, qui Tribunus plebis fuit Sp. Tarpeio, A. Aterio Consulibus, haud multo post exactos reges, vel numerosissima suffragia habet: centies vicies proeliatum, octies ex provocatione victor, quadraginta quinque cicatricibus adverso corpore insignis, nulla in tergo. Item spolia cepit XXXIV, donatus hastis puris duodeviginti, phaleris XXV, torquibus tribus et LXXX, armillis CLX, coronis XXVI, civicis XIV, aureis VIII, muralibus III, obsidionali una, fisco aeris, X captivis et XX simul bubus, Imperatores novem ipsius maxime opera triumphantes secutus: praeterea (quod optimum in operibus eius reor) uno ex ducibus T. Romilio ex consulatu ad populum convicto male acti imperii.

Rei militaris haud minora forent Manlii Capitolini decora, ni perdidisset illa exitu vitae. Ante decimum septimum annum bina ceperat spolia. Primus

omnium eques coronam muralem acceperat, VI civicas, XXXVII dona, XXIII cicatrices adverso corpore exceperat: P. Servilium magistrum equitum servaverat, ipse vulneratus humerum ac femur: super omnia, Capitolium summamque rem in eo solus a Gallis servaverat, si non regno suo servasset. Verum sunt in his quidem virtutis opera magna, sed maiora fortunae.

M. Sergio, ut quidem arbitror, nemo quenquam hominum iure praetulerit; licet pronepos Catilina gratiam nomini deroget. Secundo stipendio dextram manum perdidit: stipendiis duobus ter et vicies vulneratus est; ob id neutra manu, neutro pede satis utilis: uno tantum serro, plurimis postea stipendiis debilis miles. Bis ab Hannibale captus, (neque enim cum quolibet hoste res fuit:) bis vinculorum eius profugus, XX mensibus nullo non die in catenis aut compedibus custoditus. Sinistra manu sola quater pugnavit, duobus equis insidente eo suffossis. Dextram sibi ferream fecit, eaque religata proeliatum, Cremonam obsidione exemit, Placentiam tutatus est: duodena castra hostium in Gallia cepit: quae omnia ex oratione eius apparent, habita cum in praetura sacris arceretur a collegis, ut debilis. Quos hic coronarum acervos constructurus hoste mutato? Etenim plurimum refert, in quae cuiusque virtus tempora inciderit. Quas Trebia Ticinusve aut Trasymenus civicas dedere? Quae Cannis corona merita? unde fugies virtutis summum opus fuit. Ceteri profecto victores hominum fuere, Sergius vicit etiam fortunam.

XXX. Ingeniorum gloriae quia possit agere delectum, per tot disciplinarum genera, et tantam rerum operumque varietatem? Nisi forte Homero vate Graeco nullum felicius existissemus convenit, sive operis fortuna sive materia aestimetur. Itaque Alexander Magnus, (etenim insignibus iudiciis optime citraque invidiam tam superba censura peragetur,) inter spolia Darii Persarum regis unguentorum scrinio capto, quod erat auro gemmisque ac margaritis pretiosum, varios eius usus amicis demonstrantibus, (quando taedebat unguenti bellatorem et militiae sordidum) immo hercule, inquit, librorum Homeri custodiae detur: ut pretiosissimum humani animi opus quam maxime diviti opere servaretur. Item Pindari vatis familiae penatibusque iussit parci, cum Thebas caperet. Aristotelis Philosophi patriam condidit: tantaque rerum claritati tam benignum testimonium miscuit.

Archilochi poetae interfectores Apollo arguit Delphis. Sophoclem, tragici cothurni principem, defunctum sepeliri Liber Pater iussit, obsidentibus moenia Lacedaemoniis, Lysandro eorum rege in quiete saepius admonito, ut pateretur humari delicias suas. Requisivit rex, quis supremum diem Athenis obiisset: nec difficulter ex iis, quem deus significasset, intellexit; pacemque funeri dedit.

XXXI. Platoni, sapientiae antistiti, Dionysius tyrannus, alias saevitiae superbiaeque natus, vittatam navem misit obviam: ipse quadrigis albis egredientem in litore excepit. Viginti talentis unam orationem Isocrates vendidit. Aeschines Atheniensis summus orator, cum accusationem, qua fuerat usus, Rhodiis legisset, legit et defensionem Demosthenis, qua in illud pulsus fuerat exilium: mirantibusque, tum magis fuisse miraturos dixit, si ipsum orantem audivissent; in calamitate testis ingens factus inimici. Thucydidem imperatorem Athenienses in exilium egere, rerum conditorem revocare; eloquentiam mirati, cuius virtutem damnaverant. Magnum et Menandro in comico socco testimonium regum Aegypti et Macedoniae contigit, classe et per legatos petito: maius ex ipso, regiae fortunae praelata literarum conscientia.

Perhibuere et Romani procures etiam exteris te-

stimonia. Cn. Pompeius confecto Mithridatico bello intraturus Posidonii sapientiae professione clarissimum, fores percussit de more a lictore vetuit: et fasces literarum ianuae submisit is, cuius Oriens Occidentem submisserat. Cato Censorius, in illa nobilitate sapientiae procerum ab Athenis legatione, audito Carneade, quamprimum legatos eos censuit dimittendos; quoniam illo viro argumentante, quid veri esset haud facile discerni posset. Quanta morum commutatio! Ille semper alioquin universos ex Italia pellendos censuit Graecos: at pronepos eius Uticensis Cato, unum ex tribunatu militum philosophum, alterum ex Cypria legatione deportavit. Eandemque linguam ex duobus Catonibus, in illo abiectis, in hoc importasse, memorabile est. Sed et nostrorum gloriam percenseamus.

Prior Africanus Q. Ennii statuam sepulcro suo imponi iussit; clarumque illud nomen, immo vero spolum ex tertia orbis parte raptum, in cinere supremo cum poetae titulo legi.

Divus Augustus carmina Virgilii cremari contra testamenti eius veredictum vetuit: maiusque ita vati testimonium contigit, quam si ipse sua probavisset.

M. Varronis, in bibliotheca, quae prima in orbe ab Asinio Pollione ex manubis publicata Romae est, unius viventis posita imago est: haud minore, ut equidem reor, gloria, principe oratore et cive, ex illa ingeniorum, quae tunc fuit, multitudine, uni hanc coronam dante, quam cum eodem Magnus Pompeius piratico ex bello navalem dedit. Innumerabilia deinde sunt exempla Romana, si persequi libeat: cum plures una gens in quocunque genere eximios tulerit, quam ceterae terrae.

Sed et quo te, M. Tulli, placuisse taceam? quove maxime excellentem insigni praedicem? quo potius, quam universi populi illius gentis amplissimo testimonio, et e tota vita tua consulatus tantum operibus electis? Te dicente legem agrariam, hoc est, alimenta sua, abdicaverunt tribus: te suadente Roscio theatri auctori legis ignoverunt, notatasque se discrimine sedis aequo animo tulerunt: te orante, proscriptionum liberos honores petere puduit: tuum Catilina fugit ingenium: tu M. Antonium proscripsisti. Salve primus omnium parens patriae appellate, primus in toga triumphum linguamque lauream merite, et facultiae Latinarumque literarum parens: atque (ut dictator Caesar, hostis quondam tuus, de te scripsit) omnium triumphorum lauream adeptum maiorem: quanto plus est, ingenii Romani terminos in tantum promovisse, quam imperii, reliquis animi bonis.

Praestitere ceteros mortales sapientia, ob id Catii, Corculi, apud Romanos cognominati. Apud Graecos Socrates, oraculo Apollinis Pythii praelatus cunctis.

XXXII. Rursus mortales oraculorum societatem dedere Chiloni Lacedaemonio, tria praecepta eius Delphis consecrando, aureis literis, quae sunt haec: Nosse se quemque, et nihil nimium cupere: comitemque aeris alieni atque litis, esse miseriam. Quin et funus eius, cum victore filio Olympiae exspirasset gaudio, tota Graecia prosecuta est.

XXXIII. Divinitas, et quaedam caelitus societas nobilissima, ex feminis in Sibylla fuit: ex viris in Melampode apud Graecos, apud Romanos in Marcio.

XXXIV. Vir optimus semel a condito aevi iudicatus est Scipio Nasica, a iurato senatu. Idem in toga candida bis repulsa notatus a populo. In summa, ei in patria mori non licuit: non hercules magis, quam extra vincula illi sapientissimo ab Apolline iudicato Socrati.

XXXV. Pudicissima femina semel, matronarum sententia, iudicata est Sulpicia Patricii filia, uxor Fulvii Flacci: electa ex centum praeceptis, quae simulacrum Veneris ex Sibyllinis libris dedicaret. Iterum, religionis experimento, Claudia, inducta Romam Deum matre.

XXXVI. Pietatis exempla infinita quidem toto orbe exstiterunt: sed Romae unum, cui comparari cuncta non queant. Humilis in plebe, et ideo ignobilis puerpera, supplicii causa carcere inclusa matre, cum impetrasset additum, a ianitore semper excussa, ne quid inferret cibi, deprehensa est uberibus suis alens eam. Quo miraculo, matris salus donata filiae pietati est, ambaeque perpetuis alimentis: et locus ille eidem consecratus deae, C. Quinctio, M. Acilio cons. templo Pietatis exstructo in illius carceris sede, ubi nunc Marcelli theatrum est. Gracchorum pater anguibus prehensis in domo, cum responderetur, ipsum victum alterius sexus interento: immo vero, inquit, meum necate: Cornelia enim iuvenis est, et parere adhuc potest. Hoc erat uxori parcere, et reipublicae consulere. Idque mox consecutum est. M. Lepidus Apuleiae uxoris caritate post repudium obiit. P. Rutilius morbo levi impeditus, nuntiata fratris repulsa in consulatus petitione, illico exspiravit. P. Catiennus Plotinus patronum adeo dilexit, ut heres omnibus bonis institutus, in rogum eius se iaceret.

XXXVII. Variarum artium scientia innumerabiles enituerunt, quos tamen attingi par sit florem hominum libantibus: Astrologia Berosus, cui ob divinas praedictiones Athenienses publice in gymnasio statum inaurata lingua statuere. Grammatica Apollodorus, cui Amphictyones Graeciae honorem habuere. Hippocrates medicina: qui venientem ab Illyriis pestilentiam praedixit, discipulosque ad auxiliandum circa urbes dimisit: quod ob meritum honores illi, quos Herculi, decrevit Graecia. Eandem scientiam in Cleombroto Ceo Ptolemaeus rex Megalensibus sacris donavit C talenta, servato Antiocho rege. Magna et Critobulo fama est, extracta Philippi regis oculo sagitta, et citra deformitatem oris curata orbitate luminis. Summa autem Asclepiadi Prusiensi, condita nova secta, spretis legatis et pollicitationibus Mithridatis regis, reperta ratione, qua vinum aegris mederetur, relato e funere homine et servato: sed maxime sponse facta cum fortuna, ne medicus crederetur, si unquam invalidus ullo modo fuisset ipse: et victor, suprema in senecta lapsu scalarum exanimatus est.

XXXVIII. Grande et Archimedi geometricae ar machinalis scientiae testimonium M. Marcelli contigit, interdicto, cum Syracusae caperentur, ne violaretur unus: nisi fessellisset imperium militaris imprudentia. Laudatus est et Ctesiphon Gnossius, aede Ephesiae Dianae admirabili fabricata: Philon, Athenis armamentario mille navium: Ctesibius pneumatica ratione et hydraulicis organis repertis: Dinocrates metatus Alexandro condente in Aegypto Alexandriam. Idem hic Imperator edixit, ne quis ipsum alius, quam Apelles, pingeret: quam Pyrgoteles, sculperet: quam Lysippus, ex aere duceret: quae artes pluribus inclaruere exemplis.

XXXIX. Aristidis, Thebani pictoris, unam tabulam centum talentis rex Attalus licitus est. Octoginta emit duas Caesar Dictator, Medeam et Alcimem Timomachi, in templo Veneris Genitricis dicaturas. Candaules rex, Bularchi picturam Magnetum exitii, haud mediocri spatii, pari rependit auro. Rhodum non incendit rex Demetrius, Expugnator cognominatus, ne tabulam Protogenis cremaret, a parte ea muri locatam. Praxiteles marmore nobilitatus est, Gnidiaque Venere, praecipue vesano amore cuiusdam iuvenis insigni: et Nicomedis aestimatione regia, grandi Gnidiorum aere alieno permutare eam conati. Phidiae Iupiter Olympius quotidie testimonium perhibet; Mentori Capitolinus, et Diana Ephesia, quibus fuere consecrata artis eius vasa.

XI. Pretium hominis in servitio geniti maximum ad hanc diem, quod equidem comperim, fuit Grammaticae artis Daphni, Gnatio Pisaurense vendente, et M. Scauro principe civitatis sestertilis septingen-

tis licente. Excessere hoc in nostro aevo nec modice histriones, sed libertatem suam mercati. Quippe cum iam apud maiores Roscius histrio sestertia quingenta annua mercede prodatur: nisi quis in hoc loco desiderat Armeniaci belli, paulo ante propter Tiridatem gesti, dispensatorem, quem Nero centies et trigesies M. sestertium manumisit. Sed hoc pretium belli, non hominis fuit: tam hercule, quam libidinis, non formae, Paezontem e spadonibus Seiani, sestertium quingenties mercante Lutorio Prisco. Quam quidem iniuriam lucrifecit ille, mercatus in luctu civitatis, quoniam arguere nulli vacabat.

XLi. Gentium in toto orbe praestantissima una omnium virtute haud dubie Romana exstitit. Felicitas cui praecipua fuerit homini, non est humani iudicii: cum prosperitatem ipsam alius alio modo, et suapte ingenio quisque terminet. Si verum facere iudicium volumus, ac repudiata omni fortunae ambitione decernere, mortalium nemo est felix. Abunde agitur, atque indulgenter fortuna decedit cum eo, qui iure dici non infelix potest. Quippe ut alia non sint, certe, ne lassescat fortuna, metus est: quo semel recepto, solida felicitas non est. Quid quod nemo mortalium omnibus horis sapit? utinamque falsum hoc, et non a vate dictum quamplurimi iudicent! Vana mortalitas, et ad circumscribendum seipsam ingeniosa, computat more Thraciae gentis: quae calculos colore distinctos, pro experimento cuiusque diei in urnam condit, ac supremo die separatos dinumerat, atque ita de quoque pronuntiat. Quid quod iste calculi candore illo laudatus dies, originem mali habuit? Quam multis accepta affligere imperia! quam multos bona perdidere, et ultimum mersere supplicia! ista nimirum bona, si cui inter illa hora in gaudio fuit. Ita est profecto, alius de alio iudicat dies, et tamen supremus de omnibus: ideoque nullis credendum est. Quid quod bona malis paria non sunt, etiam pari numero: nec laetitia ulla minimo moerore pensanda? Heu vana et imprudens diligentia! numerus dierum comparatur, ubi quaeritur pondus.

XLII. Una feminarum in omni aevo Lampido Lacedaemonia reperitur, quae regis filia, regis uxor, regis mater fuerit. Una Berenice, quae filia, soror, mater Olympionicarum. Una familia Curionum, in qua tres continua serie oratores exstiterunt. Una Fabiorum, in qua tres continui principes senatus, M. Fabius Ambustus, Fabius Rullianus filius, Q. Fabius Gurges nepos.

XLIII. Cetera exempla fortunae variantis innumera sunt. Etenim quae fecit magna gaudia, nisi ex malis? aut quae mala immensa, nisi ex ingentibus gaudiis? Servavit proscriptum a Sulla M. Fidustium Senatorem, annis XXXIII, sed iterum proscriptus. Superstes Sullae vixit, sed usque ad Antonium: constat quae nulla alia de causa ab eo proscriptum, quam quia proscriptus fuisset.

XLIV. Triumphare P. Ventidium de Parthis voluit quidem solum, sed eundem in triumpho Asculano Cn. Pompeii Strabonis duxit puerum: quamquam Masurius auctor est bis in triumpho ductum: Cicero, mulionem castrensis suffraganum fuisse: plurimi, iuventam inopem in caliga militari tolerasse. Fuit et Balbus Cornelius maior consul, sed accusatus, atque de iure virgarum in eum, iudicium in consilium missus: primus externorum, atque etiam in oceano genitorum usus illo honore, quem maiores Latio quoque negaverunt. Est et L. Fulvius inter insignia exempla, Tusculanorum rebellantium consul: eodemque honore, cum transisset, exornatus confestim a populo Romano: qui solus eodem anno, quo fuerat hostis, Romae triumphavit ex iis, quorum consul fuerat.

Unus hominum ad hoc aevi Felicis sibi cognomen asseruit L. Sulla, civili nempe sanguine ac patriae oppugnatione adoptatum. Et quibus felicitatis inducitur argumentis? quod proscribere tot millia civium

ac trucidare potuisset. O prava interpretatio, et futuro tempore infelix! Non melioris sortis tunc fuere pereuntes, quorum miseremur hodie, cum Sulla nemo non oderit? Age, non exitus vitae eius omnium proscriptorum ab illo calamitate crudelior fuit, erodente se ipso corpore, et supplicia sibi gignente? Quod ut dissimulaverit, et supremo somno eius (cui immortalis quodammodo est) credamus, ab uno illo invidiam gloria victam: hoc tamen nempe felicitati suae defuisse confessus est, quod Capitolium non dedicavisset.

XLV. Quintus Metellus in ea oratione, quam habuit supremis laudibus patris sui L. Metelli, pontificis, bis consulis, dictatoris, magistri equitum, quindecimviri agris dandis, qui primus elephantos ex primo Punico bello duxit in triumpho, scriptum reliquit, decem maximas res optimasque, in quibus quaerendis sapientes aetatem exigent, consummasse eum. Voluisse enim primum bellatorem esse, optimum oratorem, fortissimum imperatorem, auspicio suo maximas res geri, maximo honore uti, summa sapientia esse, summum senatorem haberi, pecuniam magnam bono modo invenire, multos liberos relinquere, et clarissimum in civitate esse: haec contigisse ei, nec ulli alii post Romam conditam. Longum est refellere et supervacuum, abunde uno casu refutante. Siquidem is Metellus orbam luminibus exegit senectam, amissis incendio, cum Palladium raperet ex aede Vestae, memorabili causa, sed eventu misero. Quo fit, ut infelix quidem dici non debeat, felix tamen non possit. Tribuit ei populus Romanus, quod nunquam ulli alii ab condito aevo, ut, quoties in senatum iret, curru veheretur ad Curiam. Magnum et sublime, sed pro oculis datum.

Huius quoque Q. Metelli, qui illa de patre dixerat, filius, inter rara felicitatis humanae exempla numeratur. Nam praeter honores amplissimos, cognomenque e Macedonia, a quatuor filiis illatus rogo, uno praetorio, tribus consularibus, duobus triumphalibus, uno censorio: quae singula quoque paucis contigero: in ipso tamen flore dignationis suae ab C. Atinio Labeone, cui cognomen fuit Macerioni, tribuno plebis, quem e senatu censor eiecerat, revertens e Campo meridiano tempore, vacuo foro et Capitolio, ad Tarpeium raptus, ut praecipitaretur, convolante quidem tam numerosa illa cohorte, quae patrem cum appellabat, sed (ut necesse erat in subito) tarde et tanquam in exsequias, cum resistendi sacroquesantum repellendi ius non esset, virtutis suae opera et censurae periturus, aegre tribuno, qui intercederet, reperto, a limine ipso mortis revocatus, alieno beneficio postea vixit, bonis inde etiam consecratis a damnato suo, tanquam parum esset: faucium certe in tortorum, expressique per aures sanguinis poena exacta est. Equidem et Africani sequentis inimicum fuisse, inter calamitates duxerim, ipso teste Macedonico. Siquidem liberis dixit: Ite filii, celebrate exsequias, nunquam civis maioris funus videbitis. Et hoc dicebat iam Balearicis, et Diadematis, iam Macedonicus ipse. Verum ut illa sola iniuria aestimetur, quis hunc iure felicem dixerit, periclitatum ad libidinem inimici, nec Africani saltem, perire? Quos hostes vicissae tanti fuit? aut quos non honores curusque illa sua violentia fortuna retroegit, per mediam Urbem censore tracto, (etenim sola haec morandi ratio fuerat:) tracto in Capitolium illud, in quo triumphans ipse de eorum exuviis, ne captivos quidem sic traxerat? Maius hoc scelus felicitate consecuta factum est, periclitato Macedonico vel funus tantum ac tale perdere, in quo a triumphalibus liberis portaretur in rogam, velut exsequiis quoque triumphans. Nulla est profecto solida felicitas, quam contumelia ulla vitae rumpit, nedum tanta. Quod superest, nescio morum gloriae, an indignationis do-

lori accedat, inter tot Metellos tam sceleratam C. Attinii audaciam semper fuisse inultam.

XLVI. In Divo quoque Augusto, quem universa mortalitas in hac censura nuncupat, si diligenter aestimentur cuncta, magna sortis humanae reperiantur volumina. Repulsa in magisterio equitum apud avunculum, et contra petitionem eius praelatus Lepidus: proscriptionis invidia, collegium in triumviratu pessimorum civium, nec aequa saltem portione, sed praegravi Antonio: Philippensi proelio morbus, fuga, et triduo in palude aegroti, et (ut fatentur Agrippa et Maecenas) aqua subter cutem fusa turgidi, latebra: naufragia Sicula, et alia ibi quoque in spelunca occultatio. Iam in navali fuga urgente hostium manu, preces Proculeio mortis admotae: cura Perusinae contentioni: sollicitudo Martis Actiaci: Pannonicis bellis ruinae et turri: tot seditiones militum, tot accipites morbi corporis: suspecta Marcelli vota: pudenda Agrippae ablegatio: toties petita insidiis vita, incusatae liberorum mortes, luctusque non tantum orbitate tristes: adulterium filiae, et consilia parricidae palam facta: contumeliosus privigni Neronis secessus: aliud neptis adulterium: iuncta deinde tot mala: inopia stipendii, rebellio Illyrici, servitiorum delectus, iuventutis penuria, pestilentia Urbis, fames sitisque Italiae: destinatio exspirandi, et quadridui inedia maior pars mortis in corpus recepta. Iuxta haec Variana clades, et malestatis eius foeda angillatio, abdicatio Postumi Agrippae post adoptionem, desiderium post relegationem, inde suspicio in Fabium, arcanorumque proditorem: hinc uxoris et Tiberii cogitationes, suprema eius cura. In summa, deus ille, caelumque, nescio adeptus magis, an meritus, herede hostia sui filio excessit.

XLVII. Subeunt in hac reputatione Delphica oracula, velut ad castigandam hominum vanitatem a deo emissas. Duo sunt haec: Phedim felicissimum, qui pro patria proxime occubisset. Iterum a Gyge rege tunc amplissimo terrarum consultum, Aglaum Paophidium esse feliciorum. Senior hic in angustissimo Arcadiae angulo parvum, sed annuis victibus large sufficiens, praedium colebat, nunquam ex eo egressus: atque (ut e vitae genere manifestum est) minima cupiditate minimum in vita mali expertus.

XLVIII. Consecratus est vivus sentiensque oraculi eiusdem iussu et Iovis deorum summi adstipulatu, Euthymus pecta, semper Olympiae victor, et semel victus. Patria ei Locri in Italia: ibi imaginem eius, et Olympiae alteram, eadem die tactam fulmine, Callimachum, ut nihil aliud, miratum video, ad eumque iussisse sacrificari: quod et vivo factitatum et mortuo: nihilque adeo mirum aliud, quam hoc placuisse dii.

XLIX. De spatio atque longinquitate vitae hominum non locorum modo situs, verum exempla ac sua cuique sors nascendi incertum fecere. Hesiodus, qui primus aliqua de hoc prodidit, fabulose, ut reor, multa de hominum aevo referens, cornici novem nostras attribuit aetates, quadruplum eius cervis, id triplicatum corvis. Et reliqua fabulosius in phoenice ac Nymphis. Anacreon poeta Arganthonio Tartessiorum regi CL tribuit annos, Cinyrae Cypriorum X annis amplius, Aegimio CC. Theopompus Epimenidi Gnossio CLVII. Hellanicus quosdam in Aetolia Epiorum gentis CC explere. Cui adstipulatur Damastes, memorans Pictorem exilis praecipuum corpore viribusque, etiam CCC vixisse. Ephorus Arcadum reges CCC annis. Alexander Cornelius, Dandonem quandam in Illyrico D vixisse. Xenophon in Periplo, Tyriorum insulae regem DC, atque, ut parce mentitus, filium eius DCCC: quae omnia incantia temporum acciderunt. Annum enim alii aestate unum determinabant, et alterum hieme: alii quadripartitis temporibus, sicut Arcades, quorum anni trimestres fuere: quidam Lunae senio, ut Aegyptii: itaque apud eos aliqui et singula millia annorum vixisse produntur.

Sed ut ad confessa transeamus, Arganthonium Gauditanum octoginta annis regnasse prope certum est: putant quadragesimo coepisse. Masinissam sexaginta annis regnasse indubitatum est: Gorgiam Siculum centum et octo vixisse. Q. Fabius Maximus sexaginta tribus annis Augur fuit. M. Perpenna, et nuper L. Volusius Saturninus, omnium quos in consulatu sententiam rogaverant, superstites fuere. Perpenna septem reliquit ex iis, quos censor legerat: vixit annos XCVIII. Qua in re et illud adnotare succurrit, unum omnino quinquennium fuisse, quo senator nullus moreretur: cum Flaccus et Albinus censores lustrum condidere, usque ad proximos censores, ab anno Urbis quingentesimo septuagesimo nono. M. Valerius Corvinus C annos implevit: cuius inter primum et sextum consulatum XLVI anni fuere. Idem sella curuli semel ac vicies sedit, quoties nemo alius. Aequavit eius vitae spatium Metellus pontifex.

Et ex feminis Livia Rutillii XCVII annos excessit: Statilia, Claudio Principe, ex nobili domo, nonaginta novem: Terentia Ciceronis CIII, Clodia Ofilii CXV: haec quidem etiam enixa quindecies. Luceia mima centum annis in scena pronuntiavit. Galeria Copiola Emboliaria reducta est in scenam, C. Poppaeo, Q. Sulpicio coss. ludis pro salute Divi Augusti votivis, annum centesimum quartum agens: quae producta fuerat tirocinio a M. Pomponio Aedili plebis, C. Mario, Cn. Carbone Consulibus, ante annos nonaginta unum: et a Magno Pompeio magni theatri dedicatione, anus pro miraculo reducta. Sammulam quoque centum annis vixisse, auctor est Asconius Pedianus. Minus miror Stephanionem (qui primus togatus saltare instituit) utrisque secularibus ludis saltasse, et Divi Augusti, et quos Claudius Caesar consulatu suo quarto fecit, quando LXIII non amplius anni interfuisse, quanquam et postea diu vixit. In Tmolii montis cacumine, quod vocant Tempsin, CL annis vivere, Mutianus auctor est. Totidem annos censum Claudii Caesaris Censura T. Fullonium Bononiensem: idque collatis censibus quos ante detulerat, vitaeque argumentis (etenim id curae principis erat) verum apparuit.

L. Poscere videtur locus ipse sideralis scientiae sententiam. Epigenes CXII annos impleri negavit posse: Berosus excedi CXVII. Durat et ea ratio, quam Petosiris ac Necepos tradiderunt, et tetartemorian appellant, a trium signorum portione, qua posse in Italiae tractu CXXIV annos vitae contingere apparet. Negavere illi, quenquam XC partium exortivam mensuram (quod anaphoras vocant) transgredi, et has ipsas incidi occursu maleficorum siderum, aut etiam radiis eorum, Solisque. Schola rursus Aesculapii secuta, quae stata vitae spatia a stellis accipi dicit: sed quantum plurimum tribuat, incertum est. Rara autem esse dicunt longiora tempora, quandoquidem momentis horarum insignibus, Lunae dierum, ut VII atque XV (quae nocte ac die observantur) ingens turba nascatur, scansili annorum lege occidua, quam climacteras appellant, non fere ita genitis LIV annum excedentibus.

Primum ergo artis ipsius inconstantia declarat quam incerta res sit. Accedunt experimenta et exempla recentissimi census, quem intra quadriennium Imperatores Caesares Vespasiani, pater filiusque censores egerunt. Nec sunt omnia vasaria excutienda: mediae tantum partis, inter Apenninum Padumque, ponemus exempla. Centum viginti annos Parmae tres edidit, Brixelli unus CXXV, Parmae duo CXXX, Placentiae unus CXXXI, Faventiae una mulier CXXXV, Bononiae L. Terentius Marci filius, Arimini vero M. Aponius C et L, Tertulla, CXXXVII. Circa Placentiam in collibus oppidum est Veleianum, in quo CX annos sex detulere, quatuor centenos vicerunt: unus CXL, M. Mucius M. filius, Galeria Felix. Ac ne pluribus moremur in re confessa, in re-

gione Italiae octava centenum annorum censi sunt homines LIV, centenum denum homines XIV, centenum vicenum quindum homines duo, centenum tricenum homines quatuor, centenum tricenum quindum aut septenum totidem, centenum quadragenum homines tres.

Alia mortalitatis inconstantia: Homerus eadem nocte natos Ilectorem et Polydamanta tradit, tam diversae sortis viros. C. Mario, Cn. Carbone III coss. a. d. quintum Kalend. Iunias, M. Caecilius Rufus et C. Licinius Calvus eadem die geniti sunt, oratores quidem ambo, sed tam dispari eventu. Hoc etiam iisdem horis nascentibus in toto mundo quotidie evenit: pariter domini ac servi gignuntur, reges et inopes.

LI. Publius Cornelius Rufus, qui Consul cum M. Curio fuit, dormiens oculorum visum amisit, cum id sibi accidere somniaret. E diverso Phraeus Iason deploratus a medicis vomicae morbo, cum mortem in acie quaereret, vulnerato pectore medicinam invenit ex hoste. Q. Fabius Maximus consul apud flumen Isaram proelio commissus adversus Allobrogum Arvernorumque gentes, a. d. VI Idus Augustas, CXXX M. perduellium caesis, febris quartana liberatus est in acie.

Incertum ac fragile nimium est hoc munus naturae, quidquid datur nobis: malignum vero et breve etiam in his, quibus largissime contigit, universum utique aevi tempus intuentibus. Quid, quod aestimatione nocturnae quietis, *dimidio quisque spatio vitae suae vivit? pars aequa morti similis exigitur, aut poenae, nisi contigit quies.* Nec reputantur infantiae anni, qui sensu carent: non senectae, in poenam vivacis; tot periculorum genera, tot morbi, tot metus, tot curae, toties invocata morte, ut nullum frequentius sit votum. Natura vero nihil hominibus brevitate vitae praestitit melius. Hebescent sensus, membra torpent, praemortitur visus, auditus, incensus, dentes etiam ac ciborum instrumenta: et tamen vitae hoc tempus annumeratur. Ergo pro miraculo et id solitarium reperitur exemplum, Xenophylum Musicum centum et quinque annis vixisse sine ullo corporis incommodo. At hercules reliquis omnibus per singulas membrorum partes, qualiter nullis aliis animalibus, certis pestifer calor remeat horis, aut rigor: neque horis modo, sed et diebus noctibusque trinis quadrinisque, etiam anno toto. Atque etiam morbus est aliquis, per sapientiam mori. Morbis enim quoque quasdam leges natura posuit. Quadrini circuitus febrem, nunquam bruma, nunquam hibernis mensibus incipere: quosdam post sexagesimum vitae spatium non accidere: alios pubertate deponi, a feminis praecipue. Senes minime sentire pestilentiam. Namque et universis gentibus ingruunt morbi, et generatim modo servitiis, modo procerum ordini, aliosque per gradus. Qua in re observatum, a meridianis partibus ad occasum Solis pestilentiam semper ire: nec unquam fere aliter: non hieme, nec ut ternos excedat menses.

LII. Iam signa letalia: in furoris morbo risum: sapientiae vero aegritudine, fimbriarum curam et strigulae vestis plicaturas: a somno moventium neglectum, praefandi humoris ac corpore effluvium: in oculorum quidem et narium adpectu indubitata maxime, atque etiam supino assidue cubitu: venarum inaequali aut fornicante percussu: quaeque alia Hippocrati principi medicinae observata sunt. Et cum innumerabilia sint mortis signa, salutis securitatisque nulla sunt: quippe cum censorius Cato ad filium de validis quoque observationem, ut ex oraculo aliquo, prodiderit, Senilem juventam praematurae mortis esse signum. Morborum vero tam infinita est multitudo, ut Pherecydes Syrius serpentium multitudine ex corpore eius erumpente exspiraverit. Quibusdam perpetua febris est, ut C. Maecenati. Eidem

triennio supremo, nullo horae momento contigit somnus. Antipater Sidonius poeta omnibus annis uno die tantum natali corripiebatur febre, et eo consumtus est satis longa senectae.

LIII. Aviola Consularis in rogo revixit: et quoniam subveniri non potuerat praevalente flamma, vivus crematus est. Similis causa in L. Lania Praetorio viro traditur. Nam C. Aelium Tuberonem praetura functum a rogo relatum, Messala Rufus et plerique tradunt. Haec est conditio mortalium: ad has et eiusmodi occasiones fortunae gignuntur, uti de homine ne morti quidem debeat credi. Reperimus inter exempla, Hermotimi Clazomenii animam relicto corpore errare solitam, vagamque e longinquo multa annuntiare, quae nisi a praesente nosci non possent, corpore interim semianimi: donec cremato eo inimici (qui Cantharidae vocabantur) remeanti animae velut vaginam ademerint. Aristaeae etiam visum evolantem ex ore in Proconneso, corvi effigie, magna quae sequitur fabulositate. Quam equidem et in Gnosio Epimenide simili modo accipio: puerum aestu et itinere fessum in specu septem et quinquaginta dormisse annis: rerum faciem mutationemque mirantem, velut postero expectrectum die; hinc pari numero dierum senio ingruente, ut tamen in septimum et quinquagesimum utque centesimum vitae duraret annum. Feminarum sexus huic malo videtur maxime opportunus, conversione vulvae: quae si corrigatur, spiritus restituitur. Huc pertinet nobile apud Graecos volumen Heraclidis, septem diebus feminae exanimis ad vitam revocatae.

Varro quoque auctor est, XXviro se agros dividente Capuae, quendam qui efferretur, foro domum remeasse pedibus. Hoc idem Aquini accidisse. Romae quoque Corfidium materterae suae maritum funere locato revixisse, et locatorem funeris ab eo elatum. Adiciit miracula, quae tota indicasse conveniat. E duobus fratribus equestri ordinis, Corfidio maiori accidisse, ut videretur exspirasse, apertoque testamento recitatum heredem minorem funeri instituisse: interim eum, qui videbatur extinctus, plaudendo concivisse ministeria, et narrasse a fratre se venisse, commendatam sibi filiam ab eo. Demonstratum praeterea, quo in loco defodisset aurum nullo conscio, et rogasse ut iis funebribus, quae comparasset, efferretur. Hoc eo narrante, fratris domesticci propere annuntiavere exanimatum illum: et aurum, ubi dixerat, repertum est. Plena praeterea vita est his vaticiniis, sed non conferenda, cum saepius falsa sint, sicut ingenti exemplo docebimus. Bello Siculo Gabienus Caesaris classiariae fortissimus captus a Sext. Pompeio, iussu eius incisa cervice, et vix cohaerente, iacuit in litore toto die. Deinde cum advesperavisset, cum gemitu precibusque congregata multitudo petiit, uti Pompeius ad se veniret, aut aliquem ex arcanis mitteret: se enim ab inferis remissum, habere quae nuntiaret. Misit plures Pompeius ex amicis, quibus Gabienus dixit: Inferis diis placere Pompeii causas et partes pias: proinde eventum futurum, quem optaret: hoc se nuntiare iussum: argumentum fore veritatis, quod peractis mandatis, protinus exspiraturus esset: idque ita evenit. Post sepulturam quoque visorum exempli sunt: nisi quod naturae opera, non prodigia consecramur.

LIV. In primis autem miraculo sunt, atque frequenti, mortes repentinae, (hoc est, summa vitae felicitas), quas esse naturales docebimus. Plurimas prodidit Verrius: nos cum delectu modum servabimus. Gaudio obiere, praeter Chilonem, de quo diximus, Sophocles et Dionysius Siciliae tyrannus, uterque accepto tragicae victoriae nuntio. Mater pugna illa Cannensi, filio incolumi viso contra falsum nuntium.

non protinus ad interroga-

Nullis evidentibus causis obire, dum calciantur matutino, duo Caesares, praetor, et praetura perfunctus dictatoris Caesaris pater: hic Pisis exanimatus, ille Romae. Q. Fabius Maximus in consulatu suo pridie Kalend. Ianuarias: in cuius locum Rebilus paucissimarum horarum consulatum petiit: item C. Vulcatius Gurgus senator: omnes adeo sani atque tempestivi, ut de progrediendo cogitarent. Q. Aenilius Lepidus iam egrediens incusso pollice limini cubiculi. C. Aufustius egressus cum in senatum iret, offenso pede in comitio. Legatus quoque, qui Rhodiorum causam in senatu magna cum admiratione oraverat, in limine curiae protinus expiravit progredi volens. Cn. Bebius Tamphilus, praetura et ipse functus, cum a puero quaesisset horas. Aulus Pompeius in Capitolio, cum deos salutasset. M. Iuventius Thalna Consul, cum sacrificaret. C. Servilius Pansa, cum staret in foro ad tabernam hora diei secunda, in P. Pansam fratrem innixus. Bebius iudex, cum vadimonium differri iubet. M. Terentius Corax, dum tabellas scribit in foro. Nec non et proximo anno, dum consulari viro in aurem dicit, eques Romanus, ante Apollinem eboreum, qui est in foro Augusti. Super omnes C. Iulius medicus dum inungit, specillum per oculum trahens. Aulus Manlius Torquatus consularis, cum in coena placentam appeteret. L. Tuccius Valla medicus, dum mulsi potionem haurit. Ap. Saufeius, cum a balneo reversus mulsum bibisset, ovumque sorberet. P. Quinctius Scapula, cum apud Aquilium Gallum coenaret. Decimus Saufeius scriba, cum domi suae pranderet. Cornelius Gallus praetorius et Q. Materius eques Rom. in venere obire. Et quos nostra adnotavit aetas, duo equestri ordinis in eodem pantomimo mythico, tum forma praecellente. Operosissima tamen securitas mortis in M. Ofilio Hilario ab antiquis traditur. Comoediarum histrio is, cum populo admodum placuisset natali die suo, conviviumque haberet, edita coena calidam potionem in pultario poposcit: simulque personam eius diei acceptam intuens, coronam et capite suo in eam transtulit, tali habitu rigens nullo sentiente, donec accubantium proximus tepescere potionem admoneret.

Haec felicia exempla: at contra miseriarum innumera. L. Domitius clarissimae gentis apud Massiliam victus, Corfinii captus ab eodem Caesare, veneno potio propter taedium vitae, postquam biberat, omni opere ut viveret, adnitus est. Invenitur in actis, Felice Russato auriga elato, in rogum eius unum e faventibus iecisse sese: frivolum dictu: ne hoc gloriae artificis daretur, adversis studiis copia odorum corruptum criminantibus. Cum ante non multo M. Lepidus nobilissimae stirpis, quem divortii anxietate diximus mortuum, flammam vi e rogo eiectus, recondi propter ardorem non potuisset, iuxta sarmentis alius nudus crematus est.

LV. Ipsum cremare apud Romanos non fuit veteris instituti: terra condebantur. At postquam longuquius bellis obrutos erui cognovere, tunc institutum. Et tamen multae familiae priscos servavere ritus: sicut in Cornelia nemo ante Sullam dictatorem traditur crematus. Idque eum voluisse, veritum talionem, eruto C. Marii cadavere. Sepultus vero intelligatur quoquo modo conditus: humatus vero humo contextus.

LVl. Post sepulturam variae Manium ambages. Omnibus a suprema die eadem, quae ante primum: nec magis a morte sensus ullus aut corpori aut animae, quam ante natalem. Eadem enim vanitas in futurum etiam se propagat, et in mortis quoque tempora ipsa sibi vitam mentitur: alias immortalitatem animae, alias transfigurationem, alias sensum inferis dando, et Manes colendo, deumque faciendo, qui iam etiam homo esse desierit: ceu vero ullo modo spirandi ratio homini a ceteris animalibus distet, aut

non diuturniora in vita multa reperiantur, quibus nemo similem divinat immortalitatem. Quod autem corpus animae per se? quae materia? ubi cogitatio illi? quomodo visus? auditusque? aut qui tangit? qui usus eius? aut quod sine his bonum? Quae deinde sedes, quantave multitudo tot seculis animarum, velut umbrarum? Puerilium ista delinimentorum, avidaeque nunquam desinere mortalitatis commenta sunt. Similis et de asservandis corporibus hominum, ac reviviscendi promissa a Democrito yanitas, qui non revixit ipse. Quae (malum) ista dementia est, iterari vitam morte? quaeve genitis quies unquam, si in sublimi sensus animae manet, inter inferos umbrae? Perdit profecto ista dulcedo credulitasque praecipuum naturae bonum, mortem; ac duplicat obitus, si dolere etiam postfuturi aestimatione evenit. Etenim si dulce vivere est, cui potest esse vixisse? At quanto facilius certiusque, sibi quemque credere, ac specimen securitatis antegenitali sumere experimento?

LVII. Consentaneum videtur, priusquam digrediamur a natura hominum, indicare quae cuiusque inventa sint. Emere ac vendere instituit Liber Pater. Idem diadema, regium insigne, et triumphum invenit. Ceres frumenta, cum antea glande vescerentur. Eadem molere et conficere in Attica: et alia in Sicilia: ob id dea iudicata. Eadem prima leges dedit: ut alii putavere, Rhadamanthus. Literas semper arbitrator Assyrias fuisse: sed alii apud Aegyptios a Mercurio, ut Gellius; alii apud Syros repertos volunt. Utique in Graeciam intulisse e Phoenice Cadmum sedecim numero. Quibus Troiano bello Palamedem adiecisse quatuor hac figura ΘΞΦΧ: totidem post Simonidem Melicum, ΖΗΨΩ; quarum omnium vis in nostris recognoscitur. Aristoteles X et VIII priscas fuisse: ΑΒΙΔΕΖΙΚΑΜΝΟΗΡΕΤΤΩ; et duas ab Epicharmo additas ΘΧ, quam a Palamede, mavult. Anticlide in Aegypto invenisse quandam nomine Menona tradit, XV annis ante Phoronem antiquissimum Graeciae regem: idque monumentis approbare conatur. E diverso Epigenes, apud Babylonios DCCXX annorum observationes siderum coctilibus laterculis inscriptas docet, gravis auctor in primis: qui minimum, Berosus et Critodemus, CCCCXC annorum. Ex quo apparet, aeternum literarum usum. In Latium eas attulerunt Pelasgi.

Laterarias ac domos constituerunt primi Euryalus et Hyperbius fratres Athenis: antea specus erant pro domibus. Gellio Dokius Caeli filius, lutei aedificii inventor placet, exemplo sumto ab hirundinum nidis. Oppidum Cecrops a se appellavit Cecropiam, quae nunc est arx Athenis. Aliqui Argos a Phoroneo rege ante conditum volunt: quidam et Sicyonem. Aegyptii vero multo ante apud ipsos Diospolin. Tegulas invenit Cinyra Agrippae filius, et metalla acris, utrumque in insula Cypro: item forcipem, martulum, vectem, incudem. Puteos Danaus, ex Aegypto advectus in Graeciam, quae vocabatur Argos Dispion. Lapidinas Cadmus Thebis, aut, ut Theophrastus, in Phoenice. Thrason muros. Turres, ut Aristoteles, Cyclopes: Thyrnthii, ut Theophrastus. Aegyptii textilia: inficere lanas Sardibus Lydi. Fusos in lanificio Closter filius Arachnes: linum et retia Arachne. Fulloniam artem Nicias Megarensis. Sutrnam Tychius Boeotius. Medicinam Aegyptii apud ipsos volunt repertam: alii per Arabum, Babylonis et Apollinis filium: Herbariam et medicamentariam a Chirone, Saturni et Philypae filio.

Aes conflare et temperare, Aristoteles Lydum Scythen monstrasse, Theophrastus Delam Phrygem putat. Aerariam fabricam alii Chalybas, alii Cyclopes. Ferrum Hesiodus in Creta eos, qui vocati sunt Dactyli Idaei. Argentum invenit Erichthonius Atheniensis: ut alii, Aeacus. Auri metalla et confuturam Cadmus Phoenix ad Pangaem montem: ut alii,

Thoas et Eacelis in Panchaia : aut Sol Oceani filius, cui Gellius medicinae quoque inventionem ex melle assignat. Plumbum ex Cassiteride insula primus apportavit Midacritus. Fabricam ferream invenerunt Cyclopes. Figlinas Coroeus Atheniensis. In iis orbem Anacharsis Scythes : ut alii, Hyperbius Corinthius. Fabricam materiariam Daedalus, et in ea serram, asciam, perpendiculum, terebram, glutinum, ichthyocollam : normam autem et libellam et tornum et clavem Theodorus Samius. Mensuras et pondera, Phidon Argivus : aut Palamedes, ut maluit Gellius. Ignem et silice Pyrodes, Clicis filius : eundem asservere in ferula, Prometheus.

Vehiculum cum quatuor rotis Phryges. Mercaturas Poeni. Culturas vitium et arborum Eumolpus Atheniensis. Vinum aqua misceri Staphylus, Sileni filius. Oleum et trapetas Aristaeus Atheniensis. Idem mella. Bovem et atratum Buzyges Atheniensis : ut alii, Triptolemus.

Regiam civitatem Aegyptii, popularem Attici post Theseum. Tyrannus primus fuit Phalaris Agrigenti. Servitum invenerunt Lacedaemonii. Iudicium capitis in Areopago primum actum est. Proelium Afri contra Aegyptios primi fecere fustibus, quos vocant phalangas. Clypeos invenerunt Proetus et Acrisius inter se bellantes, sive Chalcus Athamantis filius. Loricam Midias Messenius. Galeam, gladium, hastam Lacedaemonii. Ocreas et cristas Cares. Arcum et sagittam Scythem Iovis filium, alii sagittas Persen Persi filium invenisse dicunt : lanceas Aetolos, iaculum cum amento Aetolum Martis filium. Hastas velutares Tyrrhenum : pilum Penthesileam Amazonem : securim Pinaeum : venabula et in tormentis scorpionem Cretas : catapultam Syros : Phoenicas ballistam et fundam. Aeneam tubam Pinaeum Tyrrhenum. Testudines Artemonem Clazomenium. Equum (qui nunc aries appellatur) in muralibus machinis, Epum ad Troiam. Equo vehi Bellerophonem. Frenos et strata equorum Pelethronium. Pugnare ex equo Thessalos, qui Centauri appellati sunt, habitantes secundum Pelium montem. Bigas prima iunxit Phrygum natio, quadrigas Erichthonius. Ordinem exercitus, signi dationem, tesseras, vigilias Palamedes invenit Troiano bello. Specularum significationem, eodem Sinon. Inducias Lycaon. Foedera Theseus.

Auguria ex avibus Car, a quo Caria appellata. Adiecit ex ceteris animalibus Orpheus. Aruspicium Delphus, ignispicia Amphiaras, auspicia avium Tiresias Thebanus. Interpretationem ostentorum et semiorum Amphictyon. Astrologiam Atlas Libyae filius : ut alii, Aegyptii : ut alii, Assyrii. Sphaeram in ea Milesius Anaximander. Ventorum rationem Aelius Hellenis filius.

Musicae Amphion. Fistulam et monaulum Pan Mercurii : obliquam tibiam Midas in Phrygia : geminas tibias Marsyas in eadem gente, Lydios modulos Amphion : Dorios Thamyras Thrax : Phrygios Marsyas Phryx : Citharam Amphion : ut alii, Orpheus : ut alii, Linus. Septem chordis additis Terpander. Octavam Simonides addidit : nonam Timotheus. Cithara sine voce cecinit Thamyras primus : cum cantu Amphion : ut alii, Linus. Citharoedica carmina composuit Terpander. Cum tibiis canere voce Troezenius Ardalus instituit. Saltationem armatam Curetes docuere, Pyrrhichen Pyrrhus, utramque in Creta.

Versum heroicum Pythio oraculo debemus. De poematum origine magna quaestio est. Ante Troianum bellum probantur fuisse. Prosaem orationem condere Pherecydes Syrius instituit, Cyri regis aetate. Historiam Cadmus Milesius. Ludos gymnicos in Arcadia Lycaon : funebres Acastus Iolco : post eum Theseus in Isthmo. Hercules Olympiae athleticam : Pythus pilam lusoriam : Gygos Lydus pictu-

ram in Aegypto : in Graecia vero Euchir Daedali cognatus, ut Aristoteli placet : ut Theophrasto, Polygnosus Atheniensis.

Nave primus in Graeciam ex Aegypto Danaus advenit : antea ratibus navigabatur, inventis in mari Rubro inter insulas a rege Erythra. Reperiuntur, qui Mysos et Troianos priores excogitasse in Helle-sponto putent, cum transirent adversus Thracas. Etiam nunc in Britannico oceano vitiles corio circumsutae sunt : in Nilo ex papyro, et scirpo, et arundine. Longa nave Iasonem primum navigasse, Philostephanus auctor est : Hegesias Paralum : Ctesias Semiramim : Archemachus Aegaeonem. Biremem Damastes Erythraeos fecisse : trirremem Thucydides Aminoclem Corinthium : quadriremem Aristoteles Carthaginienses : quinqueremem Mnesigiton, Salaminios : sex ordinum Xenagoras Syracusios : ab ea ad decemremem Mnesigiton, Alexandrum Magnum ferunt instituisse : ad XII ordines, Philostephanus Ptolemaeum Soterem : ad quindecim, Demetrium Antigoni : ad XXX Ptolemaeum Philadelphum : ad XL Ptolemaeum Philopatorem, qui Tryphon cognominatus est. Onerariam Hippus Tyrius invenit, Iem-bum Cyrenenses, cymbam Phoenices, celetem Rhodii, circurum Cyprii. Siderum observationem in navigando Phoenices, remum Copae, latitudinem eius Plataeae : vela Icarus, malum et antennam Daedalus : Hippagum Samii, aut Pericles Atheniensis : telas longas Thasii : antea ex prora tantum et puppi pugnabatur. Rostra addidit Pinaeus Tyrrhenus : ancoram Eupalamus : eandem bidentem Anacharsis : harpagonas et manus Pericles Atheniensis, adminicula gubernandi Tiphys. Classe princeps depugnavit Minos. Animal occidit primus Hyperbius Martis filius, Prometheus bovem.

LVIII. Gentium consensus tacitus primus omnium conspiravit, ut Ionum literis uterentur. Veteres Graecas fuisse easdem paene, quae nunc sunt Latinae, indicio erit Delphica tabula antiqui aeris, quae est hodie in Palatio, dono Principum Minervae dicata in bibliotheca, cum inscriptione tali, *Ναυσικέρτης Τισαφύριον Ἀθηναῖος ἀνέθηκεν*.

LIX. Sequens gentium consensus in tonsoribus fuit, sed Romanis tardior. In Italiam ex Sicilia venire post Romam conditam anno quadringentesimo quinquagesimo quarto, adducere P. Ticinio Mena, ut auctor est Varro : antea intonsi fuere. Primus omnium radi quotidie instituit Africanus sequens : Divus Augustus cultris semper usus est.

LX. Tertius consensus fuit in horarum observatione, iam hic rationi accedens. Quando et a quo in Graecia reperta, diximus in secundo volumine. Serius etiam hoc Romae contigit. Duodecim tabulis ortus tantum et occasus nominantur : post aliquot annos adiectus est et meridies, accenso Consulium id pronuntiante, cum a Curia inter Rostra et Graecostasin prospexisset Solem. A columna Maenia ad carcerem inclinato sidere, supremam pronuntiabat. Sed hoc serenis tantum diebus usque ad primum Punicum bellum. Princeps Romanis solarium horologium statuisset ante undecim annos, quam cum Pyrrho bellatum est, ad aedem Quirini, L. Papirius Cursor, cum eam dedicaret, a patre suo votam, a Fabio Vestale prodidit. Sed neque facti horologii rationem vel artificem significat : nec unde translatus sit, aut apud quem scriptum id invenerit. M. Varro primum statutum in publico secundum Rostra in columna tradit, bello Punico primo, a M. Valerio Messala Consule, Catina capta in Sicilia : deportatum inde post XXX annos, quam de Papiriano horologio traditur, anno Urbis CCCCLXXXI. nec congruebant ad horas eius lineae : paruerunt tamen eis annis undecim, donec Q. Marcius Philippus, qui cum L. Paulo fuit censor, diligentius o-

acceptum est. Etiam tum tamen nubilo incertae fuerat horae usque ad proximum lustrum. Tunc Scipio Nasica collega Laenatis, primus aqua divisit horas aequae noctium ac dierum. Idque horologium sub

tecto dicavit, anno Urbis DXCV. Tamdiu populo Romano indiscreta lux fuit. Nunc revertamur ad reliqua animalia, primumque terrestria.

C. PLINII SECUNDI NATURALIS HISTORIAE LIBER VIII.

I. AD reliqua transeamus animalia, et primum terrestria. Maximum est elephas, proximique humanis sensibus: quippe intellectus illis sermonis patrii, et imperiorum obedientia, officiorumque, quae didicere, memoria: amoris et gloriae voluptas: immo vero (quae etiam in homine rara) probitas, prudentia, aequitas: religio quoque siderum, Solisque ac Lunae veneratio. Auctores sunt, in Mauritaniae salibus ad quandam amnem, cui nomen est Amilo, nitescente Luna nova, greges eorum descendere: ibique se purificantes solemniter aqua circumspergi: atque ita salutato sidere in silvas reverti, vitulorum fatigatos prae se ferentes. Alienae quoque religionis intellectu, creduntur maria transgredi non ante naves consendere, quam invitati rectoris iureiurando de reditu. Visique sunt fessi aegritudine, (quando et illas moles infestant morbi), herbas supini in caelum iacentes, veluti tellure precibus allegata. Nam quod ad docilitatem attinet, regem adorant, genua submitunt, coronas porrigunt. Indis arant minores, quos appellant nothos.

II. Romae iuncti primum subire currum Pompeii Magni Africano triumpho: quod prius India victa, triumphante Libero Patre, memoratur. Procius negat potuisse Pompeii triumpho iunctos egredi porta. Germanici Caesaris munere gladiatorio quosdam etiam inconditos motus edidit, saltantium modo. Vulgare erat, per auras arma iacere non auferentibus ventis, atque inter se gladiatorios congressus edere, aut lasciviente pyrrhice colludere: postea et per funes incescere, lecticis etiam ferentes quaterni singulos puerperas imitantes: plenisque homine tricliniis accubitum iere per lectos ita libratibus vestigiis, ne quis potentium attingeretur.

III. Certum est, unum tardioris ingenii in accipiendis quae tradebantur, saepius castigatum verbis, eadem illa meditantem noctu repertum. Mirum maxime, et adversis quidem funibus subire, sed regredi magis utique pronis. Mutianus ter Consul auctor est, aliquem ex his et literarum ductus Graecarum didicisse, solitumque praescribere eius linguae verbis: Ipse ego haec scripsi, et spolia Celtica dicavi. Itemque se vidente Puteolis, cum advecti e nave egredi cogerentur, terribus spatii pontis procul a continente porrecti, ut sese longinquitatis aestimatione fallerent, aversos retrorsus isse.

IV. Praedam ipsi in se expetendam sciunt solam esse in armis suis, quae luba cornua appellat, Herodotus tanto antiquior, et consuetudo melius, dentes. Quamobrem deciduos casu aliquo vel senecta, defodiunt. Hoc solum ebur est: cetero, et in his quoque, qua corpus intexit, vilitas ossea. Quanquam nuper ossa etiam in laminas secari coepere penuria. Etenim rara amplitudo iam dentium, praeterquam ex India, reperitur: cetera in nostro orbe cessare luxuriae. Dentium candore intelligitur iuventa. Circa hos belluis summa cura: alterius mucroni par-

cunt, ne sit proeliis hebes: alterius operario usu foediunt radices, impellunt moles: circumventique a venantibus, primos constituunt, quibus sunt minimi, ne tanti proelium putetur: postea fessi, impactos arbori frangunt, praedaeque se redimunt.

V. Mirum in plerisque animalium, scire quare pentantur: sed et per cuncta quid caveant. Elephas homine obvio forte in solitudine, et simpliciter oberante, clemens placidusque etiam demonstrare viam traditur. Idem vestigio hominis animadverso priusquam homine, intremiscere insidiarum metu, subsistere ab olfactu, circumspectare, iras proflare, nec calcare, sed erutum proximo tradere, illum sequenti, nuntio simili usque ad extremum: et tunc agmen circumagi, et reverti, aciemque dirigi: adeo omnium odori durare virus illud, maiore ex parte ne nudorum quidem pedum. Sic et tigris, etiam feris ceteris truculenta, atque ipsa elephantum quoque spernens vestigia, hominis viso transferre dicitur protinus catulos. Quonam modo agnito? ubi ante conspecto illo, quem timet? Etenim tales silvas minime frequentari certum est. Sane mirentur ipsam vestigii raritatem: sed unde sciunt timendum esse? Immo vero cur vel ipsius conspectum paveant, tanto viribus, magnitudine, velocitate praestantiores? Nimirum haec est natura rerum, haec potentia eius, saevissimas ferarum maximasque nunquam vidisse quod debeant timere, et statim intelligere cum sit timendum.

Elephantum gregatim semper ingrediuntur. Ducit agmen maximus natu, cogit aetate proximus. Amnem transgredi minimos praemittunt, ne maiorum ingressu atterente alveum, crescat gurgitis altitudo. Antipater auctor est, duos Antiocho regi in bellicis usus, celebres etiam cognominibus, fuisse: etenim novere ea. Certe Cato, cum imperatorum nomina annalibus detraxerit, eum qui fortissime proeliis esset in Punica acie, Surum tradidit vocatum, altero dente mutilato. Antiocho vadum fluminis experienti renuit Ajax, alioquin dux agminis semper. Tum pronuntiatum, eius fore principatum qui transisset: assumque Patroclum, ob id phaleris argenteis, quo maxime gaudet, et reliquo omni primatu donavit. Ille, qui notabatur, inedia mortem ignominiae praetulit. Mirus namque pudor est, victusque vocem fugit victoris: terram ac verbenas porrigit.

Pudore nunquam nisi in abdito coeunt: mas quinque annis, femina decennis. Initur autem biennio, quibus, ut ferunt, cuiusque anni diebus, nec amplius: sexto, perfunduntur amne, non ante reduces ad agmen. Nec adulteria novere: nullave propter feminas inter se proelia, ceteris animalibus pernicia: non quia desit illis amoris vis: namque traditur unus amasse quandam in Aegypto corollas vendentem; ac ne quis vulgariter electam putet, mire gratam Aristophani, celeberrimo in arte Grammatica. Alius Menandrum Syracusanum incipientis iuventutis in exercitu Ptolemaei, desiderium eius, quo-

ties non videret, inedia testatus. Et unguentariam quandam dilectam Iuba tradit. Omnium amoris fuisse argumenta, gaudium a conspectu, blanditiaeque inconditae, stipesque, quas populus dedisset, servatae, et in sinum effusae. Nec mirum, esse aniorum, quibus sit memoria. Idem namque tradit, agnitum in senecta, multos post annos, qui rector in iuventa fuisset. Idem divinationem quandam iustitiae. Cum Bocchus rex triginta elephantis, totidem, in quos saevire instituerat, stipitibus alligatis obiecisset, procurantibus inter eos qui lacerarent, non potuisse effici, ut crudelitatis alienae ministerio fungerentur.

VI. Elefantos Italia primum vidit Pyrrhi regis bello, et boves Lucas appellavit, in Lucanis visos, anno Urbis quadringentesimo septuagesimo secundo: Roma autem in triumpho, septem annis ad superiorem numerum additis. Eadem plurimos anno quingentesimo secundo, victoria L. Metelli pontificis in Sicilia de Poenis captos. Centum quadraginta duo fuere transvecti ratibus, quas dolorum consertis ordinibus imposuerat. Verrius eos pugnasse in Circo, interfectosque iaculis tradit penuria consilii: quoniam neque ali placuisset, neque donari regibus. L. Piso inductus dumtaxat in Circum, atque ut contemptus eorum incresceret, ab operariis hastas praecipitatas habentibus, per Circum totum actos. Nec quid deinde iis factum sit, auctores explicant, qui non putant interfectos.

VII. Clara est unus e Romanis dimicatio adversus elephantum, cum Hannibal captivos nostros dimicare inter sese coegisset. Namque unum qui supererat, obiecit elephanto: et ille, dimitti pactus, si intoremisset, solus in arena congressus, magno Poenorum dolore, confecit. Hannibal, cum faniam eius dimicationis contemptum allaturam belluis intelligeret, equites misit, qui abeuntem interficerent. Proboscidem eorum facillime amputari, Pyrrhi proeliorum experimentis patuit. Romae pugnasse Fenestella tradit primum omnium in Circo, Claudii Pulchri aedilitate curuli, M. Antonio, A. Postumio Coss. anno Urbis sexcentesimo quinquagesimo quinto. Item post annos XX Lucullorum aedilitate curuli adversus tauros. Pompeii quoque altero consulatu, dedicatione templi Veneris Victricis, pugnare in Circo viginti, aut ut quidam tradunt, XVII, Gaetulius ex adverso iaculantibus, mirabili unius dimicatione, qui pedibus confossis repsit genibus in catervas, abrepta scuta iaciens in sublime, quae decidentia voluptati spectantibus erant in orbem circumacta, velut arte, non furore belluae iacerentur. Magnum et in altero miraculum fuit, uno ictu occiso. Pilum autem sub oculo adactum, in vitalia capitis venerat. Universi eruptionem tentare, non sine vexatione populi, circumdati clathris ferreis. Qua de causa Caesar dictator, postea simile spectaculo editurus, euripis arenam circumdedit: quos Nero princeps sustulit, equiti loca addens. Sed Pompeiani amissa fugae spe misericordiam vulgi inenarrabili habitu quaerentes supplicare, quadam sese lamentatione complorantes: tanto populi dolore, ut oblitus imperatoris ac munificentiae honori suo exquisitae, flens universus consurgeret, dirasque Pompeio, quas ille mox luit, imprecaretur. Pugnare et Caesari dictatori tertio consulatu eius, viginti contra pedites quingentos: iterumque totidem turriti cum sexagenis propugnatoribus, eodem quo priores numero peditum et pari equitum ex adverso dimicante: postea singuli, principibus Claudio et Neroni in consummatione gladiatorum. Ipsius animalis tanta narratur clementia contra mipsu validos, ut in grege pecudum occurrentia manu dimoveat, ne quod obterat imprudens; nec nisi lacessiti noceant, ideoque gregatim semper ambulant, minime ex omnibus solivagi. Equitatu circumventi, infirmos aut fessos vulneratoe in

medium agmen recipiunt; ac velut imperio ac ratione, per vices subeunt. Capti celerrime mitificantur hordei succo.

VIII. Capiuntur autem in India unum ex domitis agente rectore, qui deprehensum solitarium abactuive a grege verberet ferum: quo fatigato, transcendit in eum, nec secus ac priorem regit. Africa foveis capit, in quas deerrante aliquo, protinus ceteri congerunt ramos, moles devolvunt, aggeres construunt, omnique vi conantur extrahere. Antea domitandi gratia, greges equitatu cogeant in convallibus manu factam, et longo tractu fallacem: cuius inclusos ripis fossisque, fame domabant. Argumentum erat ramus, homine porrigente clementer acceptus. Nunc dentium causa, pedes eorum iaculantur, alioquin mollissimos. Troglodytae contermini Aethiopiae, qui hoc solo venatu aluntur, arbores propinquas itineri eorum conscendunt. Inde totius agminis novissimum speculati, extremas in clunes desiliunt. Laeva apprehenditur cauda: pedes stipantur in sinistro femine. Ita pendens alterum poplitum dextra caedit praecuta bipenni: hoc crure tardato profugiens, alterius poplitis nervos ferit, cuncta praeceleri pernicitate peragens. Alii tutiore genere, sed magis fallaci, intentos ingentes arcus defigunt humi longius. Hos praecipui viribus iuvenes continent: alii connixi pari conatu contendunt, ac praetereuntibus sagittarum venabula infigunt, mox sanguinis vestigiis sequuntur. Elephantorum generis feminae multo pavidiores.

IX. Domantur autem rabidi fame et verberibus, elephantis aliis admotis, qui tumultuantem catenis coerceant: et alias circa coitus maxime efferantur, et stabula Indorum dentibus sternunt. Quapropter arcent eos coitu, feminarumque pecuaria separant, quae haud alio modo, quam armentorum habent. Domiti militat et turres armatorum in hostes ferunt, magna ex parte Orientis bella conficiunt. Prosterunt acies, proterunt armatos. Iidem minimo suis stridore terrentur, vulneratque et terri retro semper cedunt, haud minore partium suarum perniciie. Indicum Afri pavent, nec contueri audent: nam et maior Indicis magnitudo est.

X. Decem annis gestare in utero vulgus existimat: Aristoteles biennio, nec amplius quam singulos: vivere ducentis annis, et quosdam trecentis. Iuventa eorum a sexagesimo incipit. Gaudet annibus maxime, et circa fluvios vagantur, cum alioquin nare propter magnitudinem corporis non possint. Iidem frigoris impatientes: maximum hoc malum: inflationemque et profluvium alvi, nec alia morborum genera sentiunt. Olei potu tela, quae corpori eorum inhaereant, decidere invenio: a sudore autem facilius adhaerescere. Et terram edisse his tabificum est, nisi saepius mandant. Devorant autem et lapides. Truncos quidem gratissimo in cibatu habent. Palmas excelsiores fronte prosterunt, ac ita iacentium ubsumunt fructum. Mandant ore: spirant et bibunt, odoranturque haud improprie appellata manu. Animalium maxime odore murem: et si pabulum in praesepio positum attingi ab eo videre, fastidiunt. Cruciatum in potu maximum sentiunt hausta hirudine, quam sanguisugam vulgo coepisse appellari adverto. Haec ubi in ipso animae canali se fixit, intolerando afficit dolore.

Durissimum dorso tergus, ventri molle, setarum nullum tegumentum: ne in cauda quidem praesidium abigendo taedio muscarum, (namque id et tanta vastitas sentit:) sed cancellata cutis, et invitans id genus animalium odore. Ergo cum extenti recipere examina, arctatis in rugas repente cancellis, comprehensas enecant. Hoc iis pro cauda, iuba, villo est.

Dentibus ingens pretium, et deorum simulacris laetissima ex iis materia. Invenit luxuria commendationem et aliam, expetiti in callo manus.

haud alia de causa, credo, quam quia ipsum ebur sibi mandere videtur. Magnitudo dentium videtur quidem in templis praecipua. Sed tamen in extremis Africae, qua confinis Aethiopiae est, postium vicem in domiciliis praebere: sepesque in iis et pecorum stabulis, pro palis, elephantorum dentibus fieri, Polybius tradidit, auctore Gullussa regulo.

XI. Elephantos fert Africa ultra Syrticas solitudines, et in Mauritania: ferunt Aethiopes et Troglodytae, ut dictum est: sed maximos India, bellantesque cum iis perpetua discordia dracones, tantae magnitudinis et ipsos, ut circumplexu facili ambient, nexuque nodi praestringant. Commoritur ea dimicatio: victusque corruens, complexum elidit pondere.

XII. Mira animalium pro se cuique solertia est, ut his una: Ascendendi in tantam altitudinem difficultas draconibus itaque iter ad pabula speculatus, ab excelsa se arbore iniicit. Scit ille imparem sibi luctatum contra nexus: itaque arborum aut rupium attritum quaerit. Cavent hoc dracones, ob idque gressus primum alligant cauda. Resolvunt illi nodos manu. At hi in ipsas nares caput condunt, pariterque spiritum praeccludunt, et mollissimas lancinant partes: iidem obvii deprehensi, in adversos erigunt se, oculosque maxime petunt. Ita fit ut plerumque caeci, ac fame et mororis tabe confecti reperiantur. Quam quis aliam tantae discordiae causam attulerit, nisi naturam, spectaculum sibi ac paria componentem? Est et alia dimicationis huius fama. Elephantis frigidissimum esse sanguinem: ob id aestu torrente praecipue a draconibus expeti. Quamobrem in omnibus meris insidiari bibentibus: arctatisque illigata manu in aurem morsum defigere: quoniam is tantum locus defendi non possit manu. Dracones esse tantos, ut totum sanguinem capiant. Itaque elephantos ab iis ebibi, siccatisque concidere: et dracones inebriatos opprimi commoriturque.

XIII. Generat eos et Aethiopia Indicis pares, vicenarium cubitorum. Id modo mirum, unde cristatos iuba crediderit. Asachaei vocantur Aethiopes, apud quos maxime nascuntur. Narratur, in maritimis eorum quaternos quinosque, inter se cratium modo implexos, erectis capitibus velificantes ad meliora pabula Arabiae vehi fluctibus.

XIV. Megasthenes scribit, in India serpentes in tantam magnitudinem adolescere, ut solidos hauriant cervos taurisque. Metrodorus, circa Rhyndacum amnem in Ponto, ut supervolantes quamvis alte perniciterque alites haustu raptas absorbeant. Nota est in Punicis bellis ad flumen Bagradam a Regulo Imperatore ballistis tormentisque, ut oppidum aliquod, expugnata serpens CXX pedum longitudinis. Pellis eius maxillaeque usque ad bellum Numantinum duravere Romae in templo. Faciunt his fidem in Italia appellatae boae, in tantam amplitudinem exeuntes, ut, Divo Claudio principe, occisae in Vaticano solidus in alvo spectatus sit infans. Aluntur primo bubuli lactis succo, unde nomen traxere. Ceterorum animalium, quae modo convecta undique Italiam contingere saepius, formas nihil attinet scrupulose referre.

XV. Paucissima Scythia gignit, inopia fruticum: pauca confirmata illi Germania: insignia tamen boum ferorum genera, iubatos bisontes, excellentique vi et velocitate uros, quibus imperitum vulgus bubalorum nomen imponit, cum id gignat Africa, vituli potius cervique quadam similitudine.

XVI. Septemtrio fert et eguorum greges ferorum, sicut asinorum Asia et Africa: praeterea alcem, ni proceritas aurium et cervicis distinguat, iumento similem. Item natam in Scandinavia insula, nec unquam visam in hoc orbe, multis tamen narratam, achlin, haud dissimilem illi, sed nullo suffraginum flexu: ideoque non cubantem, sed acclinem arbori in somno, eaque incisa ad insidias, capi, alias velocita-

tis memoratae. Labrum ei superius praegrande: ob id retrograditur in pascendo, ne in priora tendens involvatur. Tradunt in Paeonia feram, quae bonasus vocetur, equina iuba, cetera tauro similem, cornibus ita in se flexis, ut non sint utilia pugnae: quapropter fuga sibi auxiliari, reddentem in ea finem, interdum et trium iugerum longitudine: cuius contactus sequentes, ut ignis aliquis, amburat.

XVII. Mirum pardos, pantheras, leones, et similia, condito in corporis vaginas unguium mucronem, ne refringatur hebeteturque, ingredi: aversisque falcibus currere, nec nisi appetendo protendere. Leoni praecipua generositas, tunc cum colla armusque vestiunt iubae. Id enim aetate contingit leone conceptis. Quos vero pardi generavere, semper insigni hoc carent: simili modo feminae. Magna iis libido coitus, et ob hoc maribus ira. Africa haec maxime spectat, inopia aquarum ad paucos annos congregantibus se feris. Ideo multiformes ibi animalium partus: variae feminis cuiusque generis mares aut vi aut voluptate miscende. Unde etiam vulgare Graeciae dictum: Semper aliquid novi Africam afferre. Odore pardi coitum sentit in adultera leo, totaque vi consurgit in poenam. Idcirco ea culpa flumine abluitur, aut longius comitatur. Semel autem edi partum, lacerato unguium acie utero in enixu, vulgum credidisse video. Aristoteles diversa tradit, vir, quem in iis magna secuturus ex parte, praefandum reor. Alexandro Magno rege inflammato cupidine animalium naturas noscendi, delegataque hac commentatione Aristoteli, summo in omni doctrina viro, aliquot millia hominum in totius Asiae Graeciaeque tractu parere iussa, omnium, quos venatus, aucupia, piscatusque alebant, quibusque vivaria, armenta, alvearia, piscinae, aviaria in cura erant; ne quid usquam gentium ignoraretur ab eo: quos percontando, quinquaginta ferme volumina illa praeclara de animalibus condidit: quae a me collecta in arctum, cum iis quae ignoraverat, quaeso ut legentes boni consulant, in universis rerum naturae operibus, medioque clarissimi regum omnium desiderio, cura nostra breviter peregrinantes. Is ergo tradit leaenam primo foetu parere quinque catulos, ac per annos singulos uno minus: ab uno sterilesce. Informes minimasque carnes magnitudine mustelarum esse initio, semestres vix ingredi posse, nec nisi bimestres moveri. In Europa autem inter Acheloum tantum Nestumque annes leones esse: sed longe viribus praestantiores iis, quos Africa aut Syria gignant.

XVIII. Leonum duo genera: compactile et breve, crispioribus iubis. Hos pavidiore esse, quam longos simpliciter villos: eos contentiores vulnere. Urinam mares crure sublato reddere, ut canes, gravem odore, nec minus halitum: raros in potu: vesci alternis diebus: a saturitate interim triduo cibis carere. Quae possint, in mandendo solida devorare: nec capiente aviditatem alvo, coniectis in fauces unguibus extrahere: ut, si fugiendum in satietate, abeant. Vitam iis longam docet argumento, quod plerique dentibus defecti reperiantur. Polybius Aemiliani comes, in senecta hominem appeti ab iis refert, quoniam ad persequendas feras vires non superant. Tunc obsidere Africae urbes: eaque de causa crucifixos vidisse se cum Scipione, quia ceteri metu poenae similis abstererentur eadem noxa.

XIX. Leoni tantum ex feris clementia in supplices: prostratis parcat: et ubi saevit, in viros potius, quam in feminas fremit: in infantes non nisi magna fame. Credit Libya, intellectum pervenire ad eos precum. Captivam certe Gaetuliae reducem audivi, multorum in silvis impetum a se mitigatum alloquio, ausam dicere se feminam, profugam, infirmam, supplicem animalis omnium generosissimi, ceterisque imperitantis, indignam eius gloria praedam. Varia circa hoc opinio, ex ingenio cuiusque, vel casu, mulceri al-

loquitis feras: quippo obvium, serpentes extrahi cantu, cogique in poenam, verum falsumne sit, vita non decreverit.

Leonum animi index cauda, sicut et equorum aures. Namque et has notas generosissimo cuique natura tribuit. Immotus ergo placidus, clemens, blandientique similis, quod rarum est: crebrior enim iracundia. Eius in principio terra verberatur: incrementum terga, ceu quodam incitamento, flagellantur. Vis summa in pectore. Ex omni vulnere, sive ungue impresso, sive dente, ater profluit sanguis. Idem satiat, innoxii sunt. Generositas in periculis maxime deprehenditur: non in illo tantummodo, quod spernens tela diu se terrore solo tuetur, ac velut cogi testatur: coarcturque non tantum periculo coactus, sed tanquam amentiae iratus. Illa nobilior animi significatio: quamlibet magna canum et venantium urgente vi, contentim restitansque cedit in campis, et ubi spectari potest: idem ubi virgulta silvasque penetravit, acerrimo cursu fertur, velut abscondente turpitudine loco. Dum sequitur, insilit saltu, quo in fuga non utitur. Vulneratus observatione mira percussorem novit, et in quantalibet multitudinem appetit. Eum vero qui telum quidem miserit, sed tamen non vulneraverit, correptum rotatumque sternit, nec vulnerat. Cum pro catulis foeta dimicat, oculorum aciem traditur defigere in terram, ne venabula expavescat. Cetero dolis carent et aspersione: nec limis intuentur oculis, aspicique simili modo nolunt. Creditum est, a moriente humum morderi, lacrimamque leto dari. Atque hoc tale, tam saevum animal, rotarum orbem circumacti, currusque inanes, et gallinaceorum cristae, cantusque etiam magis terrent, sed maxime ignes. Aegritudinem fastidii tantum sentit: in qua medetur ei contumelia, in rabiem agente annexarum lascivia simiarum. Gustatus deinde sanguis in remedio est.

XX. Leonum simul plurimum pugnam Romae princeps dedit Q. Scaevola P. filius in curuli aedilitate. Centum autem iubatorum primus omnium L. Sulla, qui postea dictator fuit, in praetura. Post eum Pompeius Magnus in Circo DC, in iis iubatorum CCCXV. Caesar dictator CCCC.

XXI. Capere eos, ardui erat quondam operis, foreisque maxime. Principatu Claudii casus rationem docuit, pudendam paene talis ferae nomine, pastoris Gaetuli sago contra ingruentis impetum obiecto: quod spectaculum in arenam protinus translatus est, vix credibili modo torpescere tanta illa feritate, quamvis levi iniectum aperto capite, ita ut deviciatur non repugnans: videlicet omnis vis constat in oculis. Quo minus mirum sit, a Lysimacho Alexandri iussu simul incluso strangulatum leonem.

Iugo subdidit eos, primusque Romae ad currum iunxit M. Antonius, et quidem civili bello, cum dimicatum esset in Pharsalicis campis: non sine quodam ostento temporum, generosos spiritus iugum subire illo prodigio significante: nam quod ita vectus est cum mima Cytheride, supra monstra etiam illarum calamitatum fuit. Primus autem hominum leonem manu tractare ausus, et ostendere mansuefactum, Hanno e clarissimis Poenorum traditur: damnatusque illo argumento: quoniam nihil non persuasurus vir tam artificis ingenii videbatur: et male credi libertas ei, cui in tantum cessasset etiam feritas.

Sunt vero et fortuita eorum quoque clementiae exempla. Mentor Syracusanus in Syria leone obvius simpliciter volutante, attonitus pavore, cum refugienti undique fera opponeret sese, et vestigia lamderet adulanti similis, animadvertit in pede eius tumorem vulnusque, et extracto surculo liberavit cruciatu. Pictura casum hunc testatur Syracusia. Simili modo Elpis Samius natione, in Africam delatus nave, iuxta litus conspecto leone hiatu minaci, arborem fuga petit, Libero Patre invocato: quoniam tum

PLIN. HIST. NATUR.

praecipuus votorum locus est, cum spel nullus est. Neque profugienti, cum potuisset, fera institerat: et procumbens ad arborem, hiatu, quo terruerat, miserationem quaerebat. Os morsu avidiore inhaeserat dentibus, cruciabatque inedia, tum poena in ipsis eius telis, suspectantem, ac velut mutis precibus orantem: dum fortuito fidens non est contra feram, multo diutius miraculo, quam metu, cessatum est. Degressus tandem evellit praebenti, et quam maxime opus esset, accommodanti. Traduntque, quamdiu navis ea in litore steterit, retulisse gratiam venatus aggerendo. Qua de causa Libero Patri templum in Sano Elpis sacravit, quod ab eo facto Graeci *κεχηρότος Λιβήριον* appellavere. Miremur postea vestigia hominum intelligi a feris, cum etiam auxilia ab uno animalium sperent? Cur enim non ad alia iere? aut unde medicas manus hominis sciunt? nisi forte vis malorum etiam feras omnia experiri cogit.

Aequae memorandum et de panthera tradit Demetrius Physicus: iacentem in media via hominis desiderio, repente apparuisse patri cuiusdam Philini, assectatoris sapientiae: illum pavore coepisse regredi, feram vero circumvolitari non dubie blandientem, seseque conflitantem moerore, qui etiam in panthera intelligi posset. Foeta erat, catulis procul in foveam delapsis. Primum ergo, miserationis fuit non expavescere: proximum, ei curam intendere: secutusque, qua trahebat vestem ungulum levi iniectum, ut causam doloris intellexit, simulque salutis suae mercedem, exemit catulos: eaque cum iis prosequente, usque extra solitudines deductus, laeta atque gestiente: ut facile appareret gratiam referre, et nihil in vicem imputare: quod etiam in homine rarum est.

XXII. Haec fidem et Democritus afferunt, qui Thonem in Arcadia servatum a dracone narrat. Nutriat eum puer, dilectum admodum: parensque serpentis naturam et magnitudinem metuens, in solitudinibus tulerat; in quibus circumvento latronum insidiis, agnitoque voce, subvenit. Nam quae de infantibus ferarum lacte nutritis, cum essent expositi, produnt, sicut de conditoribus nostris a lupa, magnitudini factorum accepta ferri aequius, quam ferarum naturae arbitror.

XXIII. Panthera et tigris macularum varietate prope solae bestiarum spectantur: ceteris unus ac suus cuiusque generis color est. Leonum tantum in Syria niger. Pantheris in candido breves macularum oculi. Ferunt odore earum mire sollicitari quadrupes cunctas, sed capitis torritate terreri. Quamobrem occultato eo, reliqua dulcedine invitatas corripunt. Sunt qui tradant in armo iis similem lunae esse maculam, crescentem in orbem, et cavantem pari modo cornua. Nunc varias, et pardos qui pares sunt, appellant in eo omni genere, creberrimo in Africa Syriaque. Quidam ab iis pantheras candore solo discernunt: nec adhuc aliam differentiam inveniunt.

XXIV. Senatusconsultum fuit vetus, ne liceret Africanas in Italiam advehere. Contra hoc tulit ad populum Cn. Aufidius Tribunus plebis, permisitque Circensium gratia importare. Primus autem Scaurus aedilitate sua varias centum quinquaginta universas misit: dein Pompeius Magnus quadringentas decem: Divus Augustus quadringentas viginti.

XXV. Idem Q. Tuberone, Fabio Max. coss. IV Nonas Majas, Theatri Marcelli dedicatione, tigrin primus omnium Romae ostendit in cavea mansuefactum: Divus vero Claudius simul quatuor. Tigrin Hyrcani et Indi ferunt, animal velocitatis tremendae, et maxime cognitae, dum capitur totus eius foetus, qui semper numerosus est. Ab insidiantibus rapitur, equo quam maxime pernici, atque in recentes subinde transfertur. At ubi vacuum cubile reperit foeta, (maribus enim cura non est sobolis:) fertur praeceps, odore vestigans. Raptor appropinquat, tollit illam unum e catulis. Tollit illam

ocior acta remcat, iterumque consequitur, ac subinde: donec in navem regresso irrita feritas saevit in litore.

XXVI. Camelos inter armenta pascit Oriens, quorum duo genera, Bactriae et Arabiae: differunt, quod illae bina habent tubera in dorso, hae singula: sub pectore alterum, cui incumbant. Dentium superiore ordine, ut boves, carent in utroque genere. Omnes autem iumentorum ministeriis dorso funguntur, atque etiam equitatu in proeliis. Velocitas inter equos, sed suae cuique mensurae, sicuti vires. Nec ultra assuetum procedit spatium, nec plus instituto onere recipit. Odium adversus equos gerunt naturae. Sitim et quadriduo tolerant: implenturque, cum bibendi occasio est, et in praeteritum, et in futurum, obturbata proculatione prius aqua: aliter potu non gaudent. Vivunt quinquagenis annis, quaedam et centenis. Utcunque rabiem et ipsae sentiunt. Castrandi genus, etiam feminas, quae bello praeparantur, inventum est: fortiores ita fiunt coitu negato.

XXVII. Harum aliqua similitudo in duo transferatur animalia: Nabun Aethiopes vocant, collo similem equo, pedibus et cruribus bovi, camelo capite, albis maculis rutilum colorem distinguuntibus, unde appellata camelopardalis, dictatoris Caesaris Circensibus ludis primum visa Romae. Ex eo subinde cernitur, aspectu magis, quam feritate, conspicua: quare etiam ovīs ferarum nomen invenit.

XXVIII. Pompeii Magni primum ludi ostenderunt chama, quem Galli rutilum vocabant, effigie lupi, pardorum maculis. Iidem ex Aethiopia, quas vocant *κί-πρως*, quarum pedes posteriores, pedibus humanis et cruribus, priores manibus fuere similes. Hoc animal postea Roma non vidit.

XXIX. Iisdem ludis et rhinoceros, unius in nare cornus, qualis saepe visus. Alter hic genitus hostis elephanto: cornu ad saxa limato praeparatse pugnae, in dimicatione alvum maxime petens, quam scit esse molliorem. Longitudo ei par, crura multo breviora, color huxeus.

XXX. Lynceas vulgo frequentes et sphingas, fusco pilo, mammis in pectore geminis, Aethiopia generat, multaque alia monstri similia: pennatos equos, cornibus armatos, quos pegasos vocant: crocotas, velut ex cane lupoque conceptos, omnia dentibus frangentes, protinusque devorata confidentes ventre: cercoptecos nigris capitibus, pilo asinino, et dissimiles ceteris voce: Indicos boves unicornes, tricornesque: leucrocotas pernicissimam feram, asini fere magnitudine, cruribus cervinis: collo, cauda, pectore leonis, capite melium, bisulca ungula, ore ad aures usque rescisso, dentium loco osse perpetuo. Hanc feram humanas voces tradunt imitari. Apud eosdem et quae vocatur eale, magnitudine equi fluvialilis, cauda elephantis, colore nigra vel fulva: maxillas apri, maiora cubitalibus cornua habens, mobilia, quae alterna in pugna sistit, variatque infesta aut obliqua, utcunque ratio monstravit. Sed atrocissimos habet tauros silvestres maiores agrestibus, velocitate ante omnes, colore fulvos, oculis caeruleis, pilo in contrarium verso, rictu ad aures deshiscentis, iuxta cornua mobilia: tergori duritia silicis, onno respuens vulnus. Feras omnes venantur: ipsi non aliter, quam foveis capti, feritate semper intereunt. Apud eosdem nasci Ctesias scribit, quam mantichoram appellat, triplici dentium ordine pectinatim coeuntium, facie et auriculis hominis, oculis glaucis, colore sanguineo, corpore leonis, cauda scorpionis modo spicula infigentem: vocis, ut si misceatur fistulae et tubae concentus: velocitatis magnae, humani corporis vel praecipue appetentem.

XXXI. In India et boves solidis ungulis, unicornes: et feram nomine axin, hinnulei pelle, pluribus candidioribusque maculis, sacrorum Liberi Patris. Orsaei Indi simias candentes toto corpore venantur.

Asperissimam autem feram monocerotem, reliquo corpore equo similem, capite cervo, pedibus elephanto, cauda apro, mugitu gravi, uno cornu nigro media fronte cubitorum dudum eminentem. Hanc feram vivam negant capi.

XXXII. Apud Hesperios Aethiopas fons est Nigria, ut plerique existimavere, Nili caput: argumenta, quae diximus, persuadent: iuxta hunc fera appellatur catoblepas, modica alioquin, ceterisque membris iners, caput tantum praegrave aegre ferens: id deiectum semper in terram: alias internecio humani generis, omnibus qui oculos eius videre confestim expirantibus.

XXXIII. Eadem et basilisci serpentis est vis. Cyrenaica hunc generat provincia, duodenum non amplius digitorum magnitudine, candida in capite macula, ut quodam diademate insignem. Sibilo omnes fugat serpentes: nec flexu multiplici, ut reliquae, corpus impellit, sed celsus et erectus in medio incedens. Necat frutices, non contactos modo, verum et afflatus: exurit herbas, rumpit saxa. Talis vis malo est. Creditum quondam, ex equo occisum hasta, et per eam subeunte vi, non equitem modo, sed equum quoque absumentum. Atque huic tali monstro (saepem enim enectum concupivere reges videre) mustelarum virus exitio est: adeo naturae nihil placuit esse sine pari. Iniiciunt eas cavernis facile cognitis soli tabe: necant illae simul odore, moriunturque, et naturae pugna conficitur.

XXXIV. Sed in Italia quoque creditur luporum visus esse noxius: vocemque homini, quem priores contemplantur, adimere ad praesens. Inertes hos parvosque Africa et Aegyptus gignunt: asperos trucesque frigidior plaga. Homines in lupos verti, rursusque restitui sibi, falsum esse confiderent existimare debemus, aut credere omnia, quae fabulosa tot seculis comperimus. Unde tamen ista vulgo infixa sit fama in tantum, ut in maledictis versipelles habeat, indicabitur. Evanthēs inter auctores Graeciae non spreus, tradit Arcadas scribere, ex gente Anthicuiusdam, sorte familiae lectum, ad stagnum quoddam regionis eius duci, vestituque in quercu suspensum transnatare, atque abire in deserta, transfigurarique in lupum, et cum ceteris eiusdem generis congregari per annos novem. Quo in tempore si homine se abstinerit, reverti ad idem stagnum: et cum transnataverit, effigiem recipere, ad pristinum habitum addito novem annorum senio. Id quoque Fabius, eandem recipere vestem. Mirum est quo procedat Graeca credulitas! Nullum tam impudens mendacium est, ut teste careat. Itaque Agriopas, qui Olympionicas scripsit, narrat Demaenetum Parrhasium in sacrificio, quod Arcades Iovi Lycaeō humana etiam tum hostia faciebant, immolati pueri exta degustasse, et in lupo se convertisse: eundem decimo anno restitutum athleticae, certasse in pugilatu, victoremque Olympia reversum. Quin et caudae huius animalis creditur vulgo inesse amatorum virus exiguum in villo: eumque, cum capiat, abici: nec idem pollere, nisi viventi direptum. Dies, quibus coeat, toto anno non amplius duodecim. Kundem in fame vesci terra. Inter auguria, ad dexteram comaeantium praeciso itinere, si pleno id ore fecerit, nullum omnium praestantius. Sunt in eo genere, qui cervarii vocantur, qualem et Gallia in Pompeii Magni arena spectatum diximus. Huic quamvis in fame mandenti, si respexerit, oblivionem cibi subreperere aiunt, digressumque quaerere aliud.

XXXV. Quod ad serpentes attinet, vulgatum est, colorem eius plerasque terrae habere, in qua occultentur. Innumera esse genera. Cerastis corpore eminere cornicula saepe quadrigemina: quorum motu, reliquo corpore occultato, sollicitent ad se aves. Geminum caput amphibaenae, hoc est, et a cauda, tanquam parum esset uno ore fundi venenum. Aliis squamas esse, aliis picturas: omnibus exitiale virus.

Iaculum ex arborum ramis vibrari: nec pedibus tantum pavendas serpentes, sed et missili volare tormento. Colla aspidum intumescere, nullo ictus remedio, praeterquam si confestim partes contactae amputentur. Unus huic tam pestifero animali sensus vel potius affectus est: coniuga ferme vagantur, nec nisi cum pari vita est: itaque alterutra interemta, incredibilis alteri ultionis cura. Persequitur interemtorum, unumque eum in quantolibet populi agmine notitia quadam infestat, perrumpit omnes difficultates, permeat spatia, nec nisi omnibus arcetur, aut praeceleri fuga. Non est fateri, rerum natura largius mala an remedia genuerit. Iam primum hebetes oculos huic malo dedit: eosque non in fronte ex adverso cernere, sed in temporibus: itaque excitatur pede saepius quam visu. Deinde internecinum bellum cum ichneumone.

XXXVI. Notum est animal hac gloria maxime, in eadem natum Aegypto. Mergit se limo saepius, siccatur sole. Mox ubi pluribus eodem modo se coriis loricavit, in dimicationem pergit. In ea caudam attollens, ictus irritos aversus excipit, donec obliquo capite speculatus invadat in fauces. Nec hoc contentus, aliud haud mitius debellat animal.

XXXVII. Crocodilum habet Nilus, quadrupes malum, et terra pariter ac flumine infestum. Unum hoc animal terrestre linguae usu caret. Unum superiore mobili maxilla imprimit morsum, alias terribilem, pectinatim stipante se dentium serie. Magnitudinem excedit plerumque duodeviginti cubita. Parit ova quanta anseres: eaque extra eum locum semper incubat, praedivinatione quadam, ad quem summo auctu eo anno accessurus est Nilus. Nec aliud animal ex minori origine in maiorem crescit magnitudinem. Et unguibus hic armatus est, contra omnes ictus cuncte invicta. Dies in terra agit, noctes in aqua, teporis utrumque ratione. Hunc saturum cibo piscium, et semper esculento ore, in litore somno datum, parva avis, quae trochilos ibi vocatur, rex avium in Italia, invitat ad hiandum pabuli sui gratia, os primum eius assultim repurgans, mox dentes, et intus fauces quoque ad hanc scabendi dulcedinem quam maxime hiantes: in qua voluptate somno pressum conspicatus ichneumon, per easdem fauces, ut telum aliquod, immisus, erodit alvum.

XXXVIII. Similis crocodilo, sed minor etiam ichneumone, est in Nilo natus scincos, contra venena praecipuus antidotis: item ad inflammandam viro- rum Venerem. Verum in crocodilo maior erat pestis, quam ut uno esset eius hoste natura contenta. Itaque et delphini immeantes Nilo, quorum dorso tanquam ad hunc usum cultellata inest spina, abigentes eos praeda, ac velut in suo tantum amne regnantes, aliqui impares viribus ipsi, astu interimunt: cal- lent enim in hoc cuncta animalia, sciuntque non sua modo comoda, verum et hostium adversa: norunt sua tela, norunt occasiones, partesque dissidentium imbelles. In ventre mollis est tenuisque cutis croco- dilo: ideo se, ut territi, mergunt delphini, subeun- tesque alvum illa secant spina. Quin et gens homi- num est huic belluae adversa in ipso Nilo Tentyritae, ab insula, in qua habitat, appellata. Mensura eorum parva, sed praesentia animi in hoc tantum usu mira. Terribilis haec contra fugientes bellua est, fugax contra insequentes: sed adversum ire soli hi audent. Quin etiam flumini innatant: dorsoque equitantum modo impositi, hiantibus resupino capite ad morsum, addita in os clava, dextra ac laeva tenentes extrema eius utrinque, ut frenis in terram agunt captivos: ac voce etiam sola terrosos, cogunt evomere recentia corpora ad sepulturam. Itaque uni ei insulae crocodi- li non adnatant: olfactuque eius generis hominum, ut Psyllorum serpentes, fugantur. Hebetes oculos hoc animal dicitur habere in aqua, extra acerrimi visus: quatuorque menses hiemis inedia semper trans-

mittere in specu. Quidam hoc unum quamdiu vivat, crescere arbitrantur: vivit autem longo tempore.

XXXIX. Maior altitudine in eodem Nilo bellua hippopotamus editur: ungulis binis, quales bubus, dorso equi, et iuba, et hiinnitu, rostro resimo, cauda et dentibus aprorum aduncis, sed minus noxiis: tergo- ris ad scuta galeasque impenetrabilis, praeterquam si humore madeat. Depascitur segetes, destinatione ante (ut ferunt) determinatas in diem, et ex agro fe- rentibus vestigiis, ne quae revertenti insidiae com- parentur.

XL. Primus eum, et quinque crocodilos Romae aedilitatis suae ludis M. Scaurus temporario euripo ostendit. Hippopotamus in quadam medendi parte etiam magister exstitit. Assidua namque satietate obesus exit in litus, recentes arundinum caesuras spe- culatum: atque ubi acutissimum videt stirpem, im- primens corpus, venam quandam in crure vulnerat, atque ita profluvio sanguinis morbidum alias corpus exonerat, et plagam limo rursus obducit.

XLI. Simile quiddam et volucris in eadem Aegyp- to monstravit, quae vocatur ibis: rostri aduncitate per eam partem se perluens, qua reddi ciborum one- ra maxime salubre est. Nec haec sola a multis ani- malibus reperta sunt, usui futura et homini. Dicta- num herbarum extrahendis sagittis cervi monstrave- re, percussi eo telo, pastuque eius herbae eiecto. Li- dem percussi a phalangio, quod est aranei genus, aut aliquo simili, cancos edendo sibi medentur. Est et ad serpentum ictus praecipua, qua se lacerti, quoties cum his conservere pugnam, vulnerati refovent. Chelidonium visui saluberrimam hirundines monstra- vere, vexatis pullorum oculis illa medentes.

Testudo cunilae, quam bubulam vocant, pastu, vi- res contra serpentes refovet: mustela rutae, in mu- rium venatu cum iis dimicatione conserta: ciconia origano, edera apri in morbis sibi medentur, et can- cros vescendo, maxime mari eiectos. Anguis hiberno situ membrana corporis obducta, feniculi succo im- pedimentum illud exiit, nitidusque vernat. Exiit autem a capite primum, nec celerius quam uno die ac nocte replicans, ut extra fiat membranae, quod fuerat intus. Idem hiberna latebra visu obscurato, marathro herbae sese affricans, oculos inungit ac re- foveat: si vero squamae obtorpuere, spinis iuniperi se scabit. Draco vernam nauseam silvestris lactucae succo restinguit. Pantheras perfricata carne aconito (venenum id est) barbari venantur. Occupat illico fauces earum angor: quare pardalichanes id venenum appellavere quidam. At fera contra hoc excrementis hominis sibi medetur: et alias tam avida eorum, ut a pastoribus ex industria in aliquo vase suspensa al- tius, quam ut queat saltu attingere, iaculando se ap- petendoque deficiat, et postremo exspiret: alioqui vivacitatis adeo lentae, ut eiectis interaneis diu pug- net. Elephas, chamaeleone concolori frondi devo- rato, occurrit oleastro huic veneno, suo. Ursi cum mandragorae mala gustavere, formicas lambunt. Cervus herba cinare venenatis pabulis resistit. Pa- lumbe, gracculi, merulae, perdices, lauri folio an- num fastidium purgant: columbae, turtures, et gal- linacei, herba quae vocatur helxine: anates, anseres, ceteraeque aquaticae herba siderite: grues et simi- les, iunco palustri. Corvus occiso chamaeleone, qui etiam victori nocet, lauro infectum virus exstinguit.

XLII. Millia praeterea, utpote cum plurimis ani- malibus eadem natura rerum, caeli quoque observa- tionem, et ventorum et imbrium et tempestatum prae- sagia, aliis alia dederit, quod persequi immensum est, aequae scilicet quam reliquam cum singulis hominum societatem. Siquidem et pericula praemonent, non fibris modo extisque, circa quod magna mortalium portio haeret, sed alia quadam significatione. Ruinis imminentibus muscoli praemigrant, aranei cum telis

urguria quidem artem fecere apud

Romanos: et sacerdotum collegium vel maxime solemne est. In Thracia locis rigentibus et vulpes, animal aliqui solertia dirum: amnes gelatos, lacusque, nonnisi ad eius umi reditumque transeunt. Observatum, eam aure ad glaciem apposita, coniectare crassitudinem gelus.

XLIII. Nec minus clara exitii documenta sunt etiam ex contemnendis animalibus. M. Varro auctor est, a cuniculis suffossum in Hispania oppidum; a talpis in Thessalia: ab ranis civitatem in Gallia pulsam, ab locustis in Africa: ex Gyaro Cycladum insula incolas a muribus fugatos, in Italia Amyclas a serpentibus deletas. Citra Cynamolgus Aethiops late deserta regio est, a scorpionibus et solipugis gente sublata: et a scolopendris abactos Rhoetienses, auctor est Theophrastus. Sed ad reliqua ferarum genera redeamus.

XLIV. Hyaenis utramque esse naturam, et alternis annis mares, alternis feminas fieri, parere sine mare, vulgus credit, Aristoteles negat. Collum et iuba continuitate spinæ porrigitur, flectique, nisi circumactu totius corporis, nequit. Multa praeterea mira traduntur. Sed maxime sermonem humanum inter pastorum stabula assimulare, nonnec alicuius addiscere, quem evocatum foras laceret. Item vomitionem hominis imitari, ad sollicitandos canes, quos invadat. Ab uno animali sepulcra erui, inquisitione corporum. Feminam raro capi. Oculis mille esse varietates, colorumque mutationes. Praeterea umbræ eius contactu canes obmutescere. Et quibusdam magicis artibus omne animal, quod ter lustraverit, in vestigio haerere.

XLV. Huius generis coitu leaena Aethiopica parit crocutam, similiter voces imitantem hominum pecorumque. Acies ei perpetua: in utraque parte oris nullis gingivis, dente continuo: qui ne contrario occurrat hebetetur, capsarum modo includitur. Hominum sermones imitari et mantichoram in Aethiopia, auctor est Iuba.

XLVI. Hyaenæ plurimæ gignuntur in Africa, quæ et asinorum silvestrium multitudinem fundit. Mares in eo genere singuli feminarum gregibus imperitant. Timent libidinis amulos, et ideo gravidas custodiunt, morsuque natos mares castrant. Contra gravidæ latebras petunt, et parere furto cupiunt, gaudentque copia libidinis.

XLVII. Easdem partes sibi ipsi Pontici amputant fibri, periculo urgente, ob hoc se peti gnari: castoreum id vocant medici: alias animal horrendi morsus, arbores iuxta flumina, ut ferro, caedit: hominis parte comprehensa, non antequam fracta concrepuerint ossa, morsus resolvit. Cauda piscium iis, cetera species lutrae. Utrumque aquaticum: utrique mollior pluma pilus.

XLVIII. Ranae quoque rubetae, quarum et in terra et in humore vita, plurimis refertae medicaminibus, deponere ea quotidie ac resumere a pastu dicuntur, venena tantum semper sibi reservantes.

XLIX. Similis et vitulo marino victus in mari ac terra: simile fibro et ingenium. Evomit fel suum, ad multa medicamenta utile: item coagulum, ad comitiales morbos: ob ea se peti prudens. Theophrastus auctor est, anguis modo et stelliones senectutem exuere, eamque profinus devorare, praeripientes comitiali morbo remedia. Eosdem mortiferi in Graecia morsus, innoxios esse in Sicilia.

L. Cervis quoque est sua malignitas, quanquam placidissimo animalium. Urgente vi canum, ultro confugit ad hominem. Et in pariendo semitas minus cavent, humanis vestigiis tritas, quam secreta ac feris opportuna. Conceptus earum post Arcturi sidus. Ootonis mensibus servat partus, interdum et geminos. A conceptu separant se. At mares relicti rabie libidinis saeviunt: fodiunt scrobes. Tunc rostra eorum nigrescunt, donec aliqui abluant imbres. Fe-

minæ autem ante partum purgantur herba quadam, quæ seselis dicitur, faciliore ita utentes utero. A partu duas, quæ aros et seselis appellantur, pastas, redeunt ad foetum: illis imbui lactis primos volunt succos, quacunque de causa. Editos partus exercent cursu, et fugam meditari docent: ad praerupta ducunt, saltumque demonstrant. Iam mares, soluti desiderio libidinis, avide petunt pabula. Ubise praepingues sensere, latebras quaerunt, satentes incommodum pondus. Et alias semper in fuga acquiescunt, stantesque respiciunt: cum prope ventum est, rursus fugae praesidia repetentes. Hoc fit intestini dolore, tam infirmi, ut ictu levi rumpatur intus. Fugiant autem latratu canum auditio secunda semper aura, ut vestigia cum ipsis abeant. Mulcentur fistula pastoralis et cantu: cum exere aures, accerrimi auditus; cum remiserit, surdi. Cetero animal simplex, et omnium rerum miraculo stupens: in tantum, ut equo aut bucula accedente propius, hominem iuxta venantem non cernant: aut si cernant, arcum ipsum sagittasque mirentur. Maria tranant gregatim nantes porrecto ordine, et capita imponentes praecedentium clunibus, vicibusque ad terga redeunt. Hoc maxime notatur a Cilicia Cyprum traicientibus. Nec vident terras, sed in odorem earum natant. Cornua mares habent, solique animalium omnibus annis stato veris tempore amittunt: ideo sub ipsa die quam maxime invia petunt. Latent amissis velut inermes. Sed et hi bono suo invident. Dextram cornu negant inveniri, ceu medicamento aliquo praeditum: idque mirabilis fatendum est, cum et in vivariis mutant omnibus annis: defodi ab iis putant. Accensi autem utriuslibet odore comitiales morbi deprehenduntur. Indicia quoque aetatis in illis gerunt, singulos annis adiciuntibus ramos usque ad sexennes. Ab eo tempore similia revivescunt: nec potest aetas discerni, sed dentibus senecta declaratur. Aut enim paucos, aut nullos habent: nec in cornibus imis ramos, alioqui ante frontem prominere solitos iunioribus. Non decidunt castratis cornua, nec nascuntur. Erumpunt autem renascentibus tuberibus primo aridae cutis similia. Eadem teneris increscunt ferulis, arundineas in paniculis molli plumata lanugine. Quamdiu carent iis, noctibus procedunt ad pabula: increscentia Solis vapores durant, ad arbores ubinde experientes: ubi placuit robur, in aperta prodeunt. Captique iam sunt, edera in cornibus viridante ex attritu arborum, ut in aliquo ligno, teneris, dum experiuntur, innata. Fiunt aliquando et candido colore, qualem fuisse tradunt Q. Sertorii cervam, quam esse fatidicam Hispaniae gentibus persuaserat. Et iis est cum serpente pugna. Vestigant cavernas, nariumque spiritu extrahunt renitentes. Ideo singulare abigendis serpentibus, odor adusto cervino cornu. Contra morsus vero praecipuum remedium ex coagulo hinnulei in matris utero occisi. Vita cervis in confesso longa, post centum annos aliquibus captis cum torquibus aureis, quos Alexander Magnus addiderat, adopertis iam cute in magna obesitate. Febrium morbos non sentit hoc animal, quin et medetur huic timori. Quasdam modo principes feminas scimus omnibus diebus matris carnem eam degustare solitas, et longo aere caruisse febribus: quod ita demum existimant ratum, si vulnere uno interierit. Eadem est specie, barba tantum et arriorum villo distans, quem *τρυγίλακος* vocant, non alibi, quam iuxta Phasin amnem, nascens.

LI. Cervos Africa propemodum sola non gignit. At chamaeleonem et ipsa, quanquam frequentiore Indiae. Figura et magnitudo erat lacertae, nisi crura essent recta et excelsiora. Latera ventri iunguntur, ut piscibus, et spina simili modo eminet. Rostrum, ut in parvo, haud absimile suillo: cauda praelonga in tenuitatem desinens, et implicans se vi-

perinis orbibus: ungues adunci: motus tardior, uttudinini: corpus asperum, ceu crocodilo: oculi in recessu cavo, tenui discrimine praegrandis, et corpori concolores: nunquam eos operit: nec pupillae motu, sed totius oculi versatione circumspicit. Ipse celsus hianti semper ore, solus animalium nec cibo nec potu alitur, nec alio quam aëris alimento: circa caprificos ferus, innoxius alloqui. Et coloris natura mirabilior: mutat namque eum subinde et oculis et cauda et toto corpore, reddique semper quemcumque proxime attingit, praeter rubrum candidumque. Defuncto pallor est. Caro in capite et maxillis et ad commissuram caudas admodum exigua, nec alibi toto corpore: sanguis in corde et circa oculos tantum: viscera sine splene. Hibernis mensibus latet, ut lacertae.

LII. Mutat colores et Scytharum tarandus, nec aliud ex iis quae pilo vestiantur, nisi in Indiis lycnon, cui iubata traditur cervix. Nam thoes (luporum id genus est procerius longitudine, brevitate crurum dissimile, velox saltu, venatu vivens, innocuum homini habitum, non colorem mutant, per hiemem hirti, aestate nudi. Tarando magnitudo, quae bovi: caput maius cervino, nec absimile: cornua ramosa, ungulae bifidae, villus magnitudine ursorum. Sed cum libuit sui coloris esse, asini similis est. Tergori tanta duritia, ut thoraces ex eo faciant. Colorem omnium arborum, fruticum, florum, locorumque reddit, in quibus latet, metuens, ideoque raro capitur. Mirum esset, habitum corpori tam multiplicem dari, mirabilius et villo.

+ LIII. Mystrices generat India et Africa, spina contractas, ac herinaceorum genere: sed hystrici longiores aculei, et cum intendit cutem, missiles. Ora urgentium figit canum, et paulo longius iaculatur. Hibernis autem se mensibus condit: quae natura multum, et ante omnia ursis.

LIV. Eorum coitus hiemis initio: nec vulgari quadrupedum more, sed amobus cubantibus complexisque. Dein recessus in specus separationem, in quibus pariunt trigesimo die, plurimum quinos. Hi sunt candida informisque caro, paulo muribus maior, sine oculis, sine pilo: ungues tantum prominent: hanc lambendo paulatim figurant. Nec quidquam rarius, quam parientem videre ursam. Ideo mares quadragenis diebus latent, feminae quaternis mensibus. Specus si non habuere, ramorum fruticumque congerie aedificant, impenetrabiles inebribus, mollique fronde constratos. Primis diebus bis septenis tam gravi somno premuntur, ut ne vulneribus quidem excitari queant. Tunc mirum in modum vetero pinguescunt. Illi sunt adipēs medicaminibus apti, contraque capilli defluvium tenaces. Ab iis diebus resident, ac priorum pedum suctu vivunt. Foetus rigentes apprimendo pectori foveant, non alio incubitu, quam ad ova volucres. Mirum dictu, credit Theophrastus, per id tempus coctas quoque ursorum carnes, si asserventur, increbrescere. Cibi nulla tunc argumenta, nec nisi humoris minimum in alio inveniri: sanguinis exiguas circa corda tantum guttas, reliquo corpori nihil inesse. Procedunt vere, sed mares praepingues: cuius rei causa non prompta est: quippe nec somno quidem saginatis, praeter quatuordecim dies, ut diximus. Exeuntes herbam quandam aron nomine laxandis intestinis alloqui concretis devorant, circaque surculos dentium praedomantes ora. Oculi eorum hebentantur: qua maxime causa favos expetunt, ut convulneratam ab apibus os levet sanguine gravedinem illam. Invalidissimum urso caput, quod leoni fortissimum: ideo urgente vi, praecipitaturi se ex aliqua rupe, manibus eo aperto iaciuntur: ac saepe in arena colapho infracto exanimantur. Cerebro veneficium inesse Hispaniae credunt, occisorumque in spectaculis capita cremant, testato, quoniam potum in ursinam rabiem agat. In-

grediuntur et bipedes. Arborem aversi derepunt. Tauros, ex ore cornibusque eorum pedibus omnibus suspensi, pondere fatigant. Nec alteri animalium in maleficio stultitia solentior. Annalibus notatum est, M. Pisone, M. Messala Coss. a. d. XIV Kalendas Octobr. Domitium Ahenobarbum, aedilem curulem, ursos Numidicos centum, et totidem venatores Aethiopas in circo dedisse. Miror adiectum Numidicos fuisse, cum in Africa ursum non gigni constet.

LV. Conduuntur hieme et Pontici mures, hi dumtaxat albi: quorum palatum in gustu sagacissimum auctores quoniam modo intellexerint, miror. Conduuntur et Alpini, quibus magnitudo melius est: sed hi pabulo ante in specus convecto: cum quidam narrent, alternos marem ac feminam, supra se complexo fascie herbae, supinos, cauda mordicus apprehensa, invicem detrahi ad specum: ideoque illo tempore detrito esse dorso. Sunt his pares et in Aegypto: similiterque resident in clunes, et binis pedibus gradiuntur, prioribusque ut manibus utuntur.

LVI. Praeparant hiemi et herinacei cibos: ac volutati supra iacentia ponia affixa spinis, unum amplius tenentes ore, portant in cavas arbores. Iidem mutationem Aquilonis in Austrum, condentes se in cubile, praesagiunt. Ubi vero sensere venantem, contracto ore pedibusque, ac parte omni inferiore, qua raram et innocuam habent lanuginem, convolvuntur in formam pilae, ne quid comprehendi possit praeter aculeos. In desperatione vero urinam ex se reddunt tabificam, tergori suo spinisque noxiam, propter hoc se capi gnari. Quamobrem exanimita prius urina venari, ars est. Et tum praecipua dos tergori, alias corrupto, fragili, putribus spinis atque deciduis, etiamsi vivat substractus fuga: ob id non nisi in novissima spe maleficio eo perfunditur: quippe et ipsi odere suum veneficium, ita parcentes sibi, terminumque supremum opperientes, ut ferme ante captivitas occupet. Calidae postea aquae aspersu resolvitur pila: apprehensusque pede altero et posterioribus, suspensio ac fame necatur: aliter non est occidere et tergori parcere. Ipsum animal, non ut remur plerique, vitae hominum supervacuum est: si non sint illi aculei, frustra vellerum mollitie in pecude mortalibus data. Hac cute expoliuntur vestes. Magnum frans et ibi lucrum monopolio invenit, de nulla re crebrioribus Senatusconsultis, nulloque non Principe adito querimonis provincialibus.

LVII. Urinae et e duobus aliis animalibus ratio mira est. Leontophonon accipimus vocari parvum, nec aliubi nascentem, quam ubi leo gignitur: quo gustato tanta illa vis, ac ceteris quadrupedum imperitans, illico exspiret. Ergo corpus eius adustum adspargunt aliis carnibus polentae modo, insidiantes ferae, necantque etiam cinere: tam contraria est petitis. Haud immerito igitur odit leo, visumque frangit, et citra morsum exanimat. Ille contra urinam spargit, prudens hanc quoque leoni exitialem.

Lyncem humor ita redditus, ubi gignuntur, glaciatur arescitur in geminis carbunculis similes et igneo colore fulgentes, lyncurium vocatas, atque ob id succino a plerisque ita generari prodito. Novere hoc sciuntque lynces, et invidentes urinam terra operiunt, eoque ceterius solidatur illa.

LVIII. Alia solertia in metu melibus: sufflatae cutis distentu ictus hominum et morsus canum arcent. Provident tempestatem et sciuri: obturatisque, qua spiraturus est ventus, cavernis, ex alia parte aperiant fores: de cetero ipsis villosior cauda pro tegumento est. Ergo in hiemes aliis provisiu pabulum, aliis pro cibo somnus.

LIX. Serpentium vipera sola terra dicitur condi: ceterae arborum aut saxorum cavis. Et alias vel annua fame durant, algore modo demto. Omnia recessus tempore veneno o-

Simili modo et cochleae. Illae quidem iterum et aestatibus, adhaerentes maximo saxis: aut etiam iniuria resupinatae avulsaeque, non tamen exeuntes. In Balearibus vero insulis cavaticae appellatae, non prorepunt e cavis terrae: neque herba vivunt, sed urvae modo inter se cohaerent. Est et aliud genus minus vulgare, adhaerente operculo eiusdem testae se operiens: obrutae terra semper hae, et circa maritimas tantum Alpes quondam effossae, coepere iam erui et in Veliterno. Omnium tamen laudatissimae in Astypalaea insula.

LX. Lacertae, inimicissimum genus cochleis, negantur semestrem vitam excedere. Lacerti Arabiae cubitales: in Indiae vero Nysa monte, XXIV in longitudinem pedum, colore fulvi, aut punicei, aut caerulei.

LXI. Ex his quoque animalibus, quae nobiscum degunt, multa sunt cognitu digna: fidelissimumque ante omnia homini canis atque equus. Pugnasce adversus latrones canem pro domino accepimus, confectumque plagis a corpore non recessisse, volucres et feras abigentes. Ab alio in Epiro agnitus in conventu percussorem domini, laniatuque et latratu coactum fateri scelus. Garamantum regem canes ducenti ab exilio reducere, proeliati contra resistentes. Propter bella Colophonii, itemque Castabalenses, cohortes canum habuere: hae primae dimicabant in acie nunquam detrectantes: haec erant fidelissima auxilia, nec stipendiis domum indiga. Canes defendere, Cimbris caesis, domus eorum plaustris impositas. Canis, Iasone Lycio interfecto, cibum capere noluit, inediaque consumtus est. Is vero, cui nomen Hyrcani reddidit Duris, accenso regis Lysimachi rogo, iniecit se flammae: similiterque Hieronis regis. Memorat et Pyrrhum Gelonis tyranni canem Philistus. Memoratur et Nicomedis Bithyniae regis, uxore eius Consingui lacerata, propter lasciviorum cum marito iocum. Apud nos Volcatium nobilem, qui Cascellum ius civile docuit, asturcone e suburbano redeuntem, cum advesperavisset, canis a grassatore defendit. Item Caelium Senatorem aegrum Placentiae ab armatis oppressum: nec prius ille vulneratus est, quam cane interempto. Sed super omnia in nostro aevo actis populi Romani testatum, Appio Iunio et P. Silio cooss. cum animadverteretur ex causa Neronis Germanici filii in Titium Sabinum et servitia eius, unius ex his canem nec a carcere abigi potuisse, nec a corpore recessisse, abiecti in gradibus Gemitoriis, moestos edentem ululatus, magna populi Romani corona: ex qua cum quidam ei cibum obieciisset, ad os defuncti tulisse. Innatavit idem, cadaver in Tiberim abiecti sustentare conatus, effusa multitudo ad spectandum animalis fidem.

Soli dominum novere: et ignotum quoque, si repente veniat, intelligunt. Soli nomina sua, soli vocem domesticam agnoscunt. Itinera, quamvis longa, meminere. Nec ulli praeter hominem memoria maior. Impetus eorum et saevitia mitigatur ab homine considente humi.

Plurima alia in his quoque vita invenit. Sed in venatu solertia et sagacitas praecipua est. Scrutatur vestigia atque persequitur, comitantem ad feram inquisitorem loro trahens: qua visa quam silens et occulta, quam significans demonstratio est, cauda primum, deinde rostro. Ergo etiam senecta fessos caecosque ac debiles sinu ferunt, ventos et odorem captantes, prodentesque rostro cubilia. E tigribus eos Indi volunt concipi: et ob id in silvis coitus tempore alligant feminas. Primo et secundo foetu nimis feroces putant gigni: tertio demum educant. Hoc idem e lupis Galli, quorum greges suum quisque ductorem e canibus et ducem habent. Illum in venatu comitantur, illi parent. Namque inter se exercent etiam magisteria. Certum est, iuxta Nilum amnem currentes lambere, ne crocodilorum aviditati occa-

sionem praebeant. Indiam petenti Alexandro Magno rex Albaniae dono dederat inusitatae magnitudinis unum: cuius specie delectatus iussit urso, mox apros, et deinde damas emitti, contentu immobili iacente eo. Qua segnitie tanti corporis offensus imperator generosi spiritus, eum interimi iussit. Nuntiavit hoc fama regi. Itaque alterum mittens addidit mandata, ne in parvis experiri vellet, sed in leone elephantove. Duos sibi fuisse: hoc interempto, praeterea nullum fore. Nec distulit Alexander, leonemque fractum protinus vidit. Postea elephantum iussit induci, haud alio magis spectaculo laetatus. Horrentibus quippe per totum corpus villis, ingenti primum latratu intonuit: moxque increvit assultans, contraque bellum exurgens hinc et illinc, artificii dimicatione, qua maxime opus esset, infestans atque evitans, donec assidua rotatam vertigine afflixit, ad casum eius tellure concussa.

LXII. Canum generi bis anno partus. Iusta ad pariendum annua aetas. Gerunt uterum sexagenis diebus. Gignunt caecos: et quo largiore aluntur lacte, eo tardiorum visum accipiunt, non tamen unquam ultra vicesimum primum diem, nec ante septimum. Quidam tradunt, si unus gignatur, nono die cernere: si gemini, decimo: idemque in singulos adiici, totidemque esse tarditatis ad lucem dies. Et ab ea, quae femina sit ex primipara genita, faunos cerni. Optimus in foetu, qui novissime cernere incipit, aut quem primum fert in tubile foeta.

LXIII. Rabies canum Sirio ardente homini pestifera, ut diximus, ita morsis letali aquae metu. Quapropter obviam itur per XXX eos dies, gallinaceo maxime fimo immixto canum cibis: aut si praeveniret morbus, veratro.

A morsu vero unicum remedium oraculo quodam nuper repertum, radix silvestris rosae, quae cynorrhodos appellatur. Columella auctor est, si quadregesimo die, quam sit natus, castretur morsu cauda, summusque eius articulus auferatur, sequenti nervo exento, nec caudam crescere, nec canes rabidos fieri. Canem locutum, in prodigiis (quod equidem adnotaverim) accepimus: et serpentem latrasse, cum pulsus est regno Tarquinus.

LXIV. Eidem Alexandro et equi magna raritas contigit: Bucephalon eum vocarunt, sive ab adspectu torvo, sive ab insigni taurini capitis, armo impressi. Tredecim talentis ferunt ex Philonici Pharsalii grege emtum, etiam tum puero capto eius decore. Neminem hic alium, quam Alexandrum, regio instratus ornatu, recepit in sedem, alios passim recipiens. Idem in proeliis memoratae cuiusdam perhibetur operae, Thebarum oppugnatione vulneratus in alium transire Alexandrum non passus: multa praeterea eiusdem modi, propter quae rex defuncto ei duxit exsequias: urbemque tumulto circumdedit nomine eius. Nec Caesaris dictatoris quenquam alium recepisse dorso equus traditur: idemque humanis similes pedes priores habuisse, hac effigie locatus ante Veneris Genetricis aedem. Fecit et Divus Augustus equo tumultum, de quo Germanici Caesaris carmen est. Agrigenti complurium eorum tumuli pyramides habent. Equum adamatum a Semiramide usque ad coitum, Iuba auctor est. Scythici quidem equitatus equorum gloria strepunt. Occiso regulo ex provocatione dimicant, hostem, cum victor ad spoliandum venisset, ab equo eius ictibus morsuque confectum. Alium detracto oculorum operimento, et cognito cum matre coitu, petiisse praerupta, atque exanimatum. Equae eadem ex causa in Reatino agro laceratum prorigam invenimus. Namque et cognationum intellectus in iis est: atque in grege prioris anni sorore libentius etiam, quam matre, equa comitatur. Docilitas tanta est, ut universus Sybaritani exercitus equitatus ad symphoniae cantum saltatione quadam moveri solitus inveniatur. Idem

praesagiunt pugnam, et amissos lugent dominos, lacrimaeque interdum desiderio fundunt. Interfecto Nicomede rege equus eius inedia vitam finivit. Phylarchus refert, Centaurem et Galatis, in proelio occiso Antiocho, potitum equo eius consensisse ovantem. At illum indignatione accensum domitis frenis, ne regi posset, praecipitem in abrupta isse, exanimatumque una. Philistus, a Dionysio relictum in coeno haerentem, ut sese evellisset, secutum vestigia domini, examine apum iubae inhaerente: eoque ostento tyrannidem a Dionysio occupatam.

LXV. Ingenia eorum inenarrabilia iaculantes obsequio experiuntur, difficiles conatus corpore ipso nixuque invitantium. Iam tela humi collecta equiti porrigunt. Nam in Circo ad currus iuncti, non dubie intellectum adhortationis et gloriae fatentur. Claudii Caesaris secularium ludorum Circensibus, exussus in carceribus auriga Albato Corace, occupare prima: tum obtinere, opposcentes, effundentes, omniaque contra aemulos, quae debuissent peritissimum auriga insistente, facientes: cum puderet hominum artem ab equis vinci, peracto legitimo cursu ad cretam steterunt. Maius augurium apud priscos, plebeis Circensibus exussus auriga, ita ut si staret, in Capitolium curreris equos, aedemque ter lustrasse: maximum vero, eodem pervenisse ab Veiiis cum palma et corona, effuso Ratumena, qui ibi vicebat: unde postea nomen portae est.

Sarmatae longinqua itinera acturi, inedia pridie praeparant eos, potum exiguum impertientes: atque ita per centena millia et quinquaginta continuo cursu euntibus insident. Vivunt annis quidam quinquagenis: feminae minore spatio: eadem quinquennio finem crescendo capiunt, mares anno addito. Forma equorum, quales maxime legi oporteat, pulcherrime quidem Virgilio rate absoluta est. Sed et nos diximus in libro de iaculatione equestri condito: et fere inter omnes constare video. Diversa autem Circo ratio quaeritur. Itaque cum bini in alio subigantur imperio, non ante quinquennes ibi certamen accipit.

LXVI. Partum in eo genere undenis mensibus ferunt, duodecimo gignunt. Coitus verno aequinoctio, bimo utrinque, vulgaris: sed a trimatu firmior partus. Generat mas ad annos triginta tres, utpote cum a Circo post vicesimum annum mittantur ad sobolem. Opunte et ad quadraginta durasse tradunt, adiutum modo in attollenda priore parte corporis. Sed ad generandum paucis animalium minor fertilitas: qua de causa per intervalla admissurae dantur: nec tamen quindecim initus eiusdem anni valet tolerare. Equarum libido exstinguitur iuba tonsa. Gignunt annis omnibus ad quadagesimum. Vixisse equum septuaginta quinque annos proditur. In hoc genere gravida stans parit, praeterque ceteras foetum diligit. Et sane equis amoris innasci veneficium, hippomanes appellatum, in fronte, caricae magnitudine, colore nigro: quod statim edito partu devorat foeta, aut partum ad ubera non admittit. Si quis praereptum habeat, olfactu in rabiem id genus agitur. Amissa parente in grege armenti, reliquae foetae educant orbem. Terram attingere ore triduo proximo, quam sit genitus, negant posse. Quo quis acrior, in bibendo profundius nares mergit. Scythae per bella feminis uti malunt, quoniam urinam cursu non impedito reddant.

LXVII. Constat in Lusitania circa Olisiponem oppidum et Tagum amnem equas Favonio flante obversas animalem concipere spiritum, idque partum fieri, et gigni perniciosissimum ita: sed triennium vitae non excedere. In eadem Hispania Gallaica gens est, et Asturica: equini generis, (hi sunt quos thieldones vocamus, minori forma appellatos asturcones) gignunt, quibus non vulgaris in cursu gradus, sed molis alterno crurum explicatu glomeratio: unde equis

tolutum carpere incursus traditur arte. Equo fere, qui homini morbi, praeterque vesicae conversio, sicut omnibus in genere veterino.

LXVIII. Asinum CCCC millibus nummum emtum Q. Axiō senatori, auctor est M. Varro, haud scio an omnium pretio animalium victo. Opera sine dubio generi mirifica, arando quoque, sed mularum maxime progeneratione. Patria etiam spectatur in his, Arcadicis in Achaia, in Italia Reatinis. Ipsum animal frigoris maxime impatiens: ideo non generatur in Ponto: nec aequinoctio verno, ut cetera pecua, admittitur, sed solstitio. Mares in remissione operis deteriores. Partus a tricesimo mense ocissimus, sed a trimatu legitimus: totidem, quot equae, et eisdem mensibus, et simili modo. Sed incontinens uterur urinam genitalem reddit, ni cogatur in cursum verberibus a coitu. Raro geminos parit: paritura lucem fugit, et tenebras quaerit, ne conspiciatur ab homine. Gignit tota vita, quae est ei ad trigesimum annum. Partus caritas summa, sed aquarum taedium maius. Per ignes ad foetus tendunt: eadem, si rivus minimus intersit, horrent ita, ut pedes omnino caveant tingere. Nec nisi assuetos potant fontes, quae sunt in pecuariis, atque ita ut sicco tramite ad potum eant: nec pontes transeunt, per raritatem eorum translucens fluvii. Mirumque dictu, sitiunt: et si immutentur aquae, ut bibant cogendae exorandaeque sunt. Nec nisi spatiosa incubant laxitate: varia namque somno visa concipiunt, ictu pedum crebro; qui nisi per inane emicuerit, repulsu durioris materiae claudatam illico affert. Quae ex iis opima praedia exsuperant. Notum est, in Celtiberia singulas quadringentena millia nummorum enixas. Ad mularum maxime partus, aurium referre in his et palpebrarum pilos aiant. Quamvis enim unicolor reliquo corpore, totidem tamen colores, quot ibi fuere, reddit. Pullos earum epularem Maecenas instituit, multum eo tempore praelatos onagris: post eum interit auctoritas saporis. Asino moriente viso, celerrime id genus deficit.

LXIX. Ex asino et equa mula gignitur mense tertio decimo, animal viribus in labores eximium. Ad tales partus equas neque quadrimis minores, neque decennibus maiores legunt: arcerique utrumque genus ab altero narrant, nisi in infantia eius generis, quod ineat, lacte hausto. Quapropter surreptos pullos in tenebris equarum uberi, asinarumve, equuleos admovent. Gignitur autem mula ex equo et asina, sed effrenis, et tarditatis indomitae. Lenta omnia eis, ut vetulis. Conceptum ex equo, secutus asini coitus, abortu perimit: non item ex asino equi. Feminas a partu optime septimo die impleri, observatum est: mares fatigatos melius implere. Quae non prius, quam dentes, quos pullinos appellant, iaciat, conceperit, sterilis intelligitur; et quae non primo initu generare coeperit. Equo et asina genitos mares, hinnos antiqui vocabant: contraque mulos, quos asini et equae generarent. Observatum, e duobus diversis generibus nata, tertii generis fieri, et neutri parentum esse similia: eaque ipsa, quae sunt ita nata, non gignere, in omni animalium genere: idcirco mulas non parere. Est in Annalibus nostris, peperisse saepe: verum prodigii loco habitum. Theophrastus vulgo parere in Cappadocia tradit: sed esse id animal ibi sui generis. Mulae calcitratus inhibetur vini crediore potu. In plurium Graecorum est monumentis, cum equa muli coitu natum, quem vocaverint ginnum, id est, parvum mulum. Generantur ex equa et onagris mansuefactae mulae veloces in cursu, duritia eximia pedum, verum strigosum corpore, indomito animo. Sed generator, onagro et asina genitus, omnes antecellit. Onagri in Phrygia et Lycaonia praecipui. Pullis eorum, ceu praestantibus sapore, Africa gloriatur, quos lalisiones appellant. Mulum LXXX annis vixisse, Atheniensium

monumentis apparet. Eo gaviae namque, cum templum in arce facerent, quod derelictis senecta, scandentia iumenta comitatu nisuque exhortaretur, decretum fecere, ne frumentarii negotiatores ab incerniculis eum arcerent.

LXX. Bubus Indicis camelorum altitudo traditur, cornua in latitudinem quaternorum pedum. In nostro orbe Epiroticis laus maxima, a Pyrrhi (ut ferunt) iam inde regis cura. Id consecutus est, non ante quadrimatum ad partus vocando. Praegrandes itaque fuere, et hodieque reliquiae stirpium durant. At nunc anniculae foecunditatem poscuntur, tolerantius tamen bimac: tauri generationem, quadrimi. Implent singuli denas eodem anno. Tradunt autem, si post coitum ad dextram partem abeant tauri, generatos mares esse: si in laevam, feminas. Conceptio uno initu peragitur: quae si forte pererravit, vigesimum post diem marem femina repetit. Pariunt mense decimo: quidquid ante genitum, inutile est. Sunt auctores, ipso complente decimum mensem die parere. Gignunt raro geminos. Coitus a Delphini exortu a. d. pridie Nonas Ianuarias, diebus triginta: aliquibus et autumno: gentibus quidem, quae lacte vivunt, ita dispensatus, ut omni tempore anni supersit id alimentum. Tauri non saepius, quam bis die, ineunt. Boves animalium soli, et retro ambulantes pascentur: apud Garamantas quidem haud aliter. Vita feminis, quindenis annis longissima: maribus, tricenis. Robur in quimatu. Lavatione calidae aquae traduntur pinguescere, et si quis incisa cute spiritum arundine in viscera adigat. Non degeneres existimandi etiam minus laudato adpectu. Plurimum lactis Alpinis, quibus minimum corporis, plurimum laboris, capite, non cervice, iunctis. Syriacis non sunt palearia, sed gibber in dorso. Carici quoque in parte Aslae foedi visu, tubere super armos a cervicibus eminente, luxatis cornibus, excellentes in opere narrantur: cetero nigri coloris candidive, ad laborem damnantur. Tauris minora, quam bubus cornua, tenuioraque. Domitura bouum in trimatu: postea sera, ante praematura. Optime cum domito iuvenus imbuitur. Socium enim laboris agrique culturae habemus hoc animal, tantae apud priores curae, ut sit inter exempla damnata a populo Romano, die dicta, qui concubino prociaci rure omasum edisse se negante, occiderat bovem, actusque in exsilium, tantum colono suo interemto.

Tauris in adpectu generositas, torva fronte, auribus setosis, cornibus in procinctu dimicationem poscentibus. Sed tota comminatio prioribus in pedibus. Stat ira gliscente alternos replicans, spargensque in alvum arenam, et solus animalium eo stimulo ardescens. Vidimus ex imperio dimicantes, et ideo monstratos, rotari, cornibus cadentes excipi, iterumque resurgere, modo iacentes ex humo tolli; bigarumque etiam curru citato, velut aurigas, insistere. Thessalorum gentis inventum est, equo iuxta quadrupedante cornu intorta cervice tauros necare: primus id spectaculum dedit Romae Caesar dictator. Hinc victimae opimae, et lautissima deorum placatio. Huic tantum animali omnium, quibus procerior cauda, non statim nato consummatae, ut ceteris, mensurae: crescit uni, donec ad vestigia ima perveniat. Quamobrem victimarum probatio in vitulo, ut articulum suffraginis contingat: brevior non litant. Hoc quoque notatum, vitulos ad aras humeris hominis allatos non fere litare, sicut nec claudicante, nec aliena hostia Deos placari, nec trahente se ab aris. Est frequens in prodigiis priscorum, bovem locutum: quo nuntiatio, Senatum sub dio haberi solitum.

LXXI. Bos in Aegypto etiam numinis vice colitur: Apim vocant. Insigne ei, in dextro latere candicans macula, cornibus Lunae crescere incipientis; nodus sub lingua, quem cantharum appellant. Non est fas eum certos vitae excedere annos, mersumque

in sacerdotum fonte enecant, quaesituri luctu alium, quem substituant: et donec invenerint, moerent, deas etiam capitibus: nec tamen unquam dia quaeritur. Inventus deducitur Memphim a sacerdotibus Delubra ei gemina, quae vocant thalamos, auguria populorum. Alterum intrasse laetum est, in altero dira portendit. Responsa privis dat, e manu consulentium cibum capiendo. Germanici Caesaris manum aversatus est, haud multo postea extincti. Cetero secretus, cum se proripuit in coetus, incedit summotu lictorum, grexque puerorum comitatur, carmen honori eius canentium: intelligere videtur, et adorari velle. Hi greges repente lymphati futura praecinunt. Femina bos semel ei anno ostenditur, suis et ipsa insignibus, quanquam aliis: semperque eodem die et inveniri eam, et extinguere tradunt. Memphi est locus in Nilo, quem a figura vocant Phialam: omnibus annis ibi aureani pateram argenteamque mergunt iis diebus, quos habent natales Apis: septem hi sunt, mirumque neminem per eos a crocodilis attingi: octavo post horam diei sextam, redire belluae feritatem.

LXXII. Magna et pecori gratia, vel in placamentis deorum, vel in usu vellerum. Ut boves victum hominum excolunt, ita corporum tutela pecori debetur. Generatio bimis utrinque ad novenos annos: quibusdam et ad decimum. Primiparis minores foetus. Coitus omnibus ad Arcturi occasum, id est, a tertio Idus Maras, ad Aquilae occasum, in X Kal. Aug. Gerunt partum diebus centum quinquaginta: postea concepti invalidi. Cordos vocabant antiqui post id tempus natos. Multi hibernos agnos praefereunt vernis, quoniam magis intersit ante solstitium quam ante brumam firmos esse, solumque hoc animal utiliter bruma nasci. Arieti naturale agnas fastidire, senectam ovium consecrari: et ipse senecta melior, mutilus quoque utilior. Ferocia eius cohibetur, cornu iuxta aurem terebrato. Dextro teste praeligato feminas generat, laevo mares. Tonitrua solitariis ovibus abortus inferunt. Remedium est congregare eas, ut coetu iuventur. Aquilonis flatu mares concipi dicunt, Austri feminas: atque in eo genere arietum maxime spectantur ora: quia cuius coloris sub lingua habuere venas, eius et lanicium est in foetu: variumque, si plures fuere: et mutatis aquarum potusque variat. Ovium summa genera duo, tectum et colonicum: illud mollius, hoc in pascuo delicatius, quippe cum tectum rubis vescatur. Operimenta ei ex Arabicis praecipua.

LXXIII. Lana autem laudatissima Apula, et quae in Italia Graeci pecoris appellatur, alibi Italica. Tertium locum Milesiae oves obtinent. Apulae breves villos, nec nisi paenulis celebres. Circa Tarentum Canusiumque summam nobilitatem habent. In Asia vero eodem genere Laodiceae. Alba Circumpadanis nulla praefertur, nec libra centenos nummos ad hoc aevi excessit ulla. Oves non ubique tondentur: durat quibusdam in locis vellendi mos: colorum plura genera: quippe cum desint etiam nomina eis. Quas nativas appellant, aliquot modis Hispania. nigri velleris praecipuas habet Pollentia iuxta Alpes: iam Asia rutili, quas Erythraeae vocant: item Baetica: Canusium fulvi: Tarentum et suae pulliginis. Succidis omnibus medicata vis. Istriae Liburniaeque pilo propior, quam lanae, pexis aliena vestibus et quam Salacia scutulato textu commendat in Lusitania. Similis circa Piscenas provinciae Narbonensis: similis et in Aegypto, ex qua vestis detrita usu pingitur, rursusque aegro durat. Est et hirtas pilo crasso in tapetis antiquissima gratia: iam certe priores iis usos, Homerus auctor est. Aliter haec Galli pingunt, aliter Parthorum gentes. Lanae et per se coactam vestem faciunt: et si addatur acetum, etiam ferro resistunt: immo vero etiam ignibus novissimo sui purgamento; quippe aeneis polientium extractae,

in tormenti usum veniunt, Galliarum, ut arbitror, invento: certe Gallicis hodie nominibus discernitur: nec facile dixerim, qua id aetate coeperit. Antiquis enim torus e stramento erat, qualiter etiam nunc in castris. Gausapa patris mei memoria coepere: amphimalla, nostra: sicut villosa etiam ventralia. Nam tunica lati clavi, in modum gausapae texti nunc primum incipit. Lanarum nigrae nullum colorem bibunt. De reliquarum infectu suis locis dicemus, in conchyliis marinis, aut herbarum natura.

LXXIV. Lanam in colo et fuso Tanaquilis, quae eadem Caia Caecilia vocata est, in templo Sangi durasse, prodente se, auctor est M. Varro: factanique ab ea togam regiam undulata in aede Fortunae, qua Ser. Tullius fuerat usus. Inde factum, ut nubentes virgines comitaretur colus comita, et fusus cum stamine. Ea prima textit rectam tunicam, quales cum toga pura tirones induuntur, novaeque nuptae. Undulata vestis prima e laudatissimis fuit: inde sorculata defluxit. Togas rasas Phryxianasque, Divi Augusti novissimis temporibus coepisse, scribit Fenestella. Crebrae papaveratae antiquiorem habent originem, iam sub Lucilio poeta in Torquato notatae. Praetextae apud Etruscos originem invenerunt. Trabeis usos accipio reges: pictas vestes iam apud Homerum fuisse, unde triumphales natae. Acu facere id Phryges invenerunt, ideoque Phrygioniae appellatae sunt. Aurum intexere in eadem Asia invenit Attalus rex: unde nomen Attalicas. Colores diversos picturae intexere Babylon maxime celebravit, et nomen imposuit. Plurimis vero liciis texere, quae polynitta appellant, Alexandria instituit: scutulis dividere, Gallia. Metellus Scipio tricliniaria Babylonica sestertium octingentis millibus venisse iam tunc, posuit in Catonis criminibus, quae Neroni principii quadragies sestertio nuper steteret. Servii Tullii praetextae, quibus signum Fortunae ab eo dictatae coopertum erat, duravere ad Seiani exitum. Mirumque fuit nec defluxisse eas, nec teredinum iniuriis sensisse annis DLX. Vidimus iam et riventium vellera, purpura, cocco, conchylio, sesquipedalibus libris infecta, velut illa sic nasci cogente luxuria.

LXXV. In ipsa ove satis generositatis ostenditur brevitate crurum, ventris vestitu: quibus nudus esset, apicas vocabant, damnabantque. Syriae cubitales ovium caudae, plurimumque in ea parte lanicii. Castrari agnos, nisi quinquemestres, praematurum existimatur. Est et in Hispania, sed maxime Corsica, non maxime assimile pecori, genus musmonum, caprino villo, quam pecoris velleri, propius. Quorum e genere et ovibus natos prisci Umbros vocarunt. Infirmisimum pecori caput, quamobrem aversum a Sole pasci cogendum. Quam stultissima animalium lanata. Qua timere ingredi, unum cornu raptum sequuntur Vita longissima anni X, in Aethiopia XIII. Capris eodem loco XI, in reliquo orbe plurimum octoni. Utrumque genus intra quartum coitum impletur.

LXXVI. Caprae pariunt et quaternos, sed raro admodum. Ferunt quinque mensibus, ut oves. Caprae pinguitudine sterilesunt. Ante trimas minus utiliter generant, et in senecta ultra quadriennium. Incipiunt septimo mense, adhuc lactentes. Mutilum in utroque sexu utilius. Primus in die coitus non implet: sequens efficacior, ac deinde. Concipiunt Novembri mense, ut Martio pariant turgescentibus virgultis, aliquando anniculae, semper bimae, in trimatu inutiliter. Pariunt octonis annis. Abortus frigori obnoxius. Oculos suffusos capra iunci puncto sanguine exonerat, caper rubi. Solertiam eius animalis Mutianus visam sibi prodidit in ponte praetenui, duabus obviis e diverso: cum circumactum angustiae non caperent, nec reciprocationem longitudo in exilitate caeca, torrente rapido minaciter subterfluente,

PLIN. HIST. NATUR.

alteram decubuisse, atque ita alteram proculcatae supergressam. Mares quam maxime simos, longis auribus infractisque, armis quam villosissimis probant. Feminarum generositatis insigne, laciniae corporibus a cervice binae dependentes. Non omnibus cornua: sed quibus sunt, in his et indicia annorum per incrementa nodorum. Mutilis lactis maior ubertas. Auribus eas spirare, non naribus, nec unquam febris carere, Archelaus auctor est: ideo fortassis anima his, quam oyibus, ardentior, calidioresque concubitus. Tradunt et noctu non minus cernere, quam interdiu: ideo si caprinum iecur vescantur, restitui vespertinam aciem his, quos nyctalopas vocant. In Cilicia, circaque Syrtis villos tonsili vestiuntur. Capras, in occasum declivi Sole, in pascuis negant contueri inter sese, sed aversas iacere: reliquis autem horis adversas, et inter cognationes. Dependet omnium mento villus, quem aruncum vocant: hoc si quis apprehensam ex grege unam trahat, ceterae stupentes spectant. Id etiam evenire, cum quandam herbarum aliqua ex eis momorderit. Morus earum arbori exitialis. Olivam lambendo quoque sterilem faciunt, eaque ex causa Minervae non immolantur.

LXXVII. Suilli pecoris admissura a Favonio ad aequinoctium vernum: aetas, octavo mense: quibusdam in locis etiam quarto, usque ad octavum annum. Partus bis anno: tempus utero quatuor mensium: numerus foecunditatis ad vicanos: sed educare tam multos nequeunt. Diebus decem circa brumam statim dentatos nasci, Nigidius tradit. Implentur uno coitu, qui et geminatur propter facilitatem aboriendi. Remedium, ne prima subatione, neque ante flaccidas aures coitus fiat. Mares non ultra trimatum generant. Feminae senectute fessae, cubantes coeunt. Comesse foetus his, non est prodigium. Suis foetus sacrificio die quinto purus est, pecoris die octavo, bovis tricesimo. Coruncanus ruminales hostias, donec bidentes fierent, puras negavit. Suem oculo amisso putant cito exstingui: alioqui vita ad quindecim annos, quibusdam et vicanos. Verum effertantur, et alias obnoxio genus morbis, anginae maxime et strumae. Index suis invalidae, cruor in radice setae dorso evulsae, caput obliquum in incessu. Penuriam lactis praepingues sentiunt, et primo foetu minus sunt numerosas. In luto volutatio generi grata. Intorta cauda: id etiam notatum, facilius litare, in dexterum quam in laevum, detorta. Pinguescunt LX diebus, sed magis tridui inedia saginatione orsa. Animalium hoc maxime brutum: animamque ei pro sale datam non illepede existimabatur. Compertum, agnitam vocem suarii furto abactis, mersoque navigio inclinatione lateris unius remeasse. Quin et duces in urbe forum nundinarium domosque petere discunt: et feri sapiunt palude confundere urinam, in fuga levare. Castrantur feminae quoque, sicuti cameli, post bidui inediam suspensae pernis prioribus, vulva recisa: celerius ita pinguescunt.

Adhibetur et ars iecori feminarum, sicut anserum, inventum M. Apicii, ficio arida saginatis ac satie, necatis repente mulsi potu dato. Neque alio ex animalis numerosior materia genae: quinquaginta prope sapes, cum ceteris singuli. Hinc Censoriarum legum paginae, interdictaque coenis abdomina, glandia, testiculi, vulvae, sincipita verrina: ut tamen Publii mimorum poetae coena, postquam servitutem exuerat, nulla memoretur sine abdomine, etiam vocabulo suminis ab eo imposito.

LXXVIII. Placere autem et feri sues. Iam Catonis censoris orationes aprugnum exprobrant calum. In tres tamen partes diviso, media ponebatur, lumbus aprugnus appellata. Solidum aprum Romanorum primus in epulis apposuit P. Servilius Rullus, pater eius Rulli, qui Ciceronis consulatu legem agra-

riam promulgarit. Tam propinqua origo nunc quotidianae rei est. Et hoc annales notarunt, horum scilicet ad emendationem morum: quibus non tota quidem coena, sed in principio, bini ternique pariter mandantur apri. Vivaria horum ceterorumque silvestrium primus togati generis invenit Fulvius Lupinus, qui in Tarquiniensi feras pascere instituit. Nec diu imitatores defuere L. Lucullus, et Q. Hortensius.

Sues ferae semel anno gignunt. Maribus in coitu plurima asperitas. Tunc inter se dimicant, indurantes attritu arborum costas, lutoque se tergorantes. Feminae in partu asperiores, et fere similiter in omni genere bestiarum. Apris maribus, nonnisi anniculis generatio. In India cubitales dentium flexus gemini ex rostro, totidem a fronte, ceu vituli cornua, exeunt. Pilus aereo similis agrestibus, ceteris niger. At in Arabia suillum genus non vivit.

LXXXIX. In nullo genere aequae facilis mixtura cum fero, qualiter natos antiqui hybridas vocabant, ceu semiferos: ad homines quoque, ut in C. Antonium, Ciceronis in consulatu collegam, appellatione translata. Non in subibus autem tantum, sed in omnibus quoque animalibus, cuiuscunque generis ullum est placidum, eiusdem invenitur et ferum; utpote cum hominum etiam silvestrium tot genera praedicta sint. Caprae tamen in plurimas similitudines transfigurantur. Sunt capreae, sunt rupicaprae, sunt ibices pernicitatis mirandae, quamquam onerato capite vastis cornibus gladiatorumque vaginis: in haec se librant, ut tormento aliquo rotati in petras, potissimum e monte aliquo in alium transilire quaerentes; atque recussum pernicius, quo libuerit, exsultant. Sunt et oryges, soli quibusdam dicti contrario pilo vestiri, et ad caput verso. Sunt et damae, et pygargi, et strepsicerotes, multaque alia haud dissimilia. Sed illa Alpes, haec transmarini situs mittunt.

LXXX. Simiarum quoque genera hominis figurae proxima, caudis inter se distinguuntur. Mira solertia: visco inungi, laqueisque calcari imitatione venantium tradunt: Mutianus et latrunculis lusisse, fictas cera icones usu distinguente. Luna cava tristis esse, quibus in eo genere cauda sit, novam exultatione adorare: nam defectum siderum et ceterae pavent quadrupes. Simiarum generi praecipua erga foetum affectio. Gestant catulos, quae mansuetactae intra domos peperere; omnibus demonstrant, tractarique gaudent, gratulationem intelligentibus similes. Itaque magna ex parte complectendo necant. Efferatior cynocephalis natura, sicut satyris. Callitriches toto paene adspectu differunt: harba est in facie, cauda late fusa primori parte. Hoc animal negatur vivere in alio quam Aethiopiae, quo gignitur, caelo.

LXXXI. Et leporum plura sunt genera. In Alpibus candidi, quibus hibernis mensibus pro cibatu nivem credunt esse: certe liquescente ea rutescunt annis omnibus: et est aliqui animal intolerandi rigoris alumnus. Leporum generis sunt et quos Hispania cuniculos appellat, foecunditatis innumerae, famemque Balearibus insulis, populatis messibus afferentes. Foetus ventre exsectos, vel uberibus ablatos, non repurgatis interaneis, gratissimo in cibatu habent: laurices vocant. Certum est, Balearicos adversus proventum eorum auxilium militare a Divo Augusto petiisse. Magna propter venatum eum viverris gratia est. Incipiunt eas in specus, qui sunt multiflores in terra, unde et nomen animalis: atque ita eiectos superne capiunt. Archelaus auctor est, quot sint corporis cavernae ad excrementa lepori, totidem annos esse aetatis. Varius certe numerus reperitur. Idem utramque vim singulis inesse, ac sine mare aequae gignere. Benigna circa hoc natura, innocua et esculenta animalia foecunda generavit.

Lepus omnium praedae nascens, solus praeter dasy-podem superfoetat, aliud educans, aliud in utero pilis vestitum, aliud implume, aliud inchoatum gerens pariter. Nec non et vestes leporino pilo facere tentatum est, tactu non perinde molli, ut in cute, propter brevitatem pili dilabidas.

LXXXII. Hi mansuescunt raro, cum feri dici iure non possint: complura namque sunt nec placida, nec fera, sed mediae inter utrumque naturae, ut in volucris hirundines, apes: in mari delphini. Quo in genere multi et hos incolas domuum posuere mures, haud spernendum in ostentis etiam publicis animal. Arrosis Lanuvii clypeis argenteis, Marsicum portendere bellum: Carboni imperatori apud Clusium fasciis, quibus in calceatu utebatur, exitium. Plura eorum genera in Cyrenaica regione: alii lata fronte, alii acuta, alii herinaceorum genere pungentibus pilis. Theophrastus auctor est, in Gyaro insula cum incolas fugassent, ferrum quoque rosisse eos, id quod natura quadam et ad Chalybas facere in ferrariis officinis. Aurariis quidem in metallis ob hoc ulvos eorum excidi, semperque furtum id deprehendi: tantum esse dulcedinem furandi. Venisse murem CC denariis, Casilinum obsidente Hannibale: eumque qui vendiderat fame interisse, emtorem vixisse, annales tradunt. Cum candidi provenire, laetum faciunt ostentum. Nam soricum occentu dirimi auspicia, annales refertos habemus. Sorices et ipsos hieme condi, auctor est Nigidius: sicut glires, quos censoriae leges, princepsque M. Scaurus in consulatu, non alio modo coenis ademere, quam conchylia, aut ex alio orbe convectas aves. Semiferum et ipsum animal, cui vivaria in doliis, idem qui apris, instituit. Qua in re notatum, non congregari, nisi populares eiusdem silvae: et si misceantur alienigenae, amne vel monte discreti, interire dimicando. Genitores suos fessos senecta alunt insigni pietate. Senium finitur hiberna quiete. Condi enim et hi cubant: rursus aestate iuvenescunt: simili et nitelis quiete.

LXXXIII. Mirum, rerum naturam non solum alia aliis dedisse terris animalia, sed in eodem quoque situ quaedam aliquibus locis negasse. In Maesia silva Italiae, non nisi in parte reperiuntur hi glires. In Lycia dorcades non transeunt montes Syris vicinos: onagri montem, qui Cappadociam a Cilicia dividit. In Hellesponto in alienos fines non commeant cervi: et circa Arginussam Elaphum montem non excedunt, auribus etiam in monte fissis. In Poroselene insula viam mustelae non transeunt: in Boeotiae Lebadia illatae solum ipsum fugiunt, quae iuxta in Orchomeno tota arva subruunt, talpae, quarum e pellibus cubicularia vidimus stragula: adeo ne religio quidem a portentis summovet delicias. In Ithaca lepores illati moriuntur extremis quidem in litoribus: in Ebuso, in litoribus, cuniculi: scateni iuxta in Hispania Balearibusque. Cyrenis mutae fuere ranae; illatis e continente vocalibus durat genus earum. Mutae sunt etiam nunc in Seripho insula. Eadem alio translatae canunt: quod accidere et in lacu Thessaliae Sicendo tradunt. In Italia muribus araneis venenatus est morsus: eodem ultior Apennino regio non habet. Idem ubicunque sint, orbitam si transiere, moriuntur. In Olympo Macedoniae monte non sunt lupi, nec in Creta insula. Ibi quidem non vulpes, ursive, atque omnino nullum maleficum animal, praeter phalangium: aranei id genus, de quo dicemus suo loco. Mirabilis, in eadem insula cervos, praeterquam in Cydoniatarum regione, non esse: item apros, et atagenas, herinaceos. In Africa autem nec apros, nec cervos, nec capreas, nec ursos.

LXXXIV. Iam quaedam animalia indigenis innoxia, advenas interimunt: sicut serpentes parvi in Tirynthe: quos terra nasci proditur. Item in Syria angues, circa Euphratis maxime ripas, dormientes

Syros non attingunt: aut etiamsi calcati momordere, non sentiuntur maleficia: aliis cuiuscunque gentis infesti, avide et cum cruciatu exanimantes: quamobrem et Syri non necant eos. Contra in Latmo Cariae

monte Aristoteles tradit a scorpionibus hospites non laedi, indigenas interimiri. Sed reliquorum quoque animalium, et praeterea terrestrium, dicemus genera.

C. PLINII SECUNDI NATURALIS HISTORIAE LIBER IX.

I. ANIMALIUM, quae terrestria appellavimus, hominum quadam consortione degentia, indicata natura est. Ex reliquis minimas esse volucres convenit. Quamobrem prius aequorum, annuum, stagnorumque dicentur. Sunt autem complura in iis, maiora etiam terrestribus. Causa evidens, humoris luxuria. Alia sors alitum, quibus vita pendentibus. In mari autem tam late supino, mollique ac fertili nutrimento, accipiente causas genitales e sublimi semperque pariente natura, pleraque etiam monstifica reperiuntur, perplexis, et in semet aliter atque aliter nunc statu nunc fluctu convolutis seminibus atque principiis: vera ut fiat vulgi opinio, quidquid nascatur in parte naturae ulla, et in mari esse; praeterque multa, quae nusquam alibi. Rerum quidem, non solum animalium simulacra esse, licet intelligere intuitibus uvam, gladium, serras: cucumim vero et colore et odore sinilem: quo ninus miremur equorum capita in tam parvis eminere cochleis.

II. Plurima autem et maxima in Indico mari animalia, e quibus balaenae quaternum iugerum, pristes ducendum cubitorum: quippe ubi locustae quaterna cubita impleant: anguillae quoque in Gange amne tricenos pedes. Sed in mari belluae circa solstitia maxime visuntur. Tunc illic ruunt turbines, tunc imbres, tunc deiectae montium iugis procellae ab imo vertunt maria, pulsataeque ex profundo belluas cum fluctibus volvunt: et alias tanta thynnorum multitudine, ut Magni Alexandri classis haud alio modo, quam hostium acie obvia contrarium agmen adversa fronte direxerit: aliter sparsis non erat evadere: non voce, non sonitu, non ictu, sed fragore terrentur, nec nisi ruina turbantur. Cadara appellatur Rubri maris peninsula ingens. Huius obiectu vastus efficitur sinus, duodecim dierum et noctium remigio enavigatus Ptolemaeo regi, quando nullius aerae recipit afflatum. Huius loci quiete praecipua ad immobilem magnitudinem belluae adolascunt. Gedrosos, qui Arbin amnem accolunt, Alexandri Magni classium praefecti prodidere, in domibus fores maxillis belluarum facere, ossibus tecta contignare, ex quibus multa quadrigendum cubitorum longitudinis reperta. Exeunt et pecori similes belluae ibi in terram, pastaeque radices fructuum remeant: et quaedam equorum, asinorum, taurorum capitibus, quae depascuntur sata.

III. Maximum animal in Indico mari pristis et balaena est: in Gallico oceano physeter, ingentis columnae modo se attollens, altiorque navium velis diluvium quandam eructans. In Gaditano oceano arbor in tantum vastis dispansa ramis, ut ex ea causa fretum nunquam intrasse credatur. Apparent et rotae appellatae a similitudine, quaternis distinctae radiis, modiolos earum oculis duobus utrinque claudentibus.

IV. Tiberio principi nuntiavit Olisiponensium legatio ob id missa, visum auditumque in quodam spe-

cu concha canentem Tritonem, qua noscitur forma: et Nereidum falsa non est, squamis modo hispido corpore, etiam qua humanam effigiem habent. Namque haec in eodem spectata litore est, cuius morientis etiam gannitum tristem accolae audire longe. Et Divo Augusto legatus Galliae complures in litore apparere exanimis Nereidas scripsit. Auctores habeo in equestri ordine splendentes, visum ab his in Gaditano oceano marinum hominem, toto corpore absoluta similitudine: ascendere navigia nocturnis temporibus, statimque degravari, quas insederit, partes: et si diutius permaneat, etiam mergi. Tiberio principe, contra Lugdunensis provinciae litus in insula simul trecentas amplius belluas reciprocans destituit oceanus, mirae varietatis et magnitudinis, nec pauciores in Santonum litore: interque reliquis elephantos et arietes, candore tantum cornibus assimilatis. Nereidas vero multas Turranius prodidit: expulsum belluam in Gaditana litora, cuius inter duas pinnae ultimae caudae cubita sexdecim fuissent, dentes eiusdem CXX, maximi dodrantium mensura, minimi semipedum. Belluae, cui dicebatur exposita fuisse Andromeda, ossa Romae, apportata ex oppido Iudaeae Ioppe, ostendit inter reliqua miracula in aedilitate sua M. Scaurus, longitudine pedum XL, altitudine costarum Indicos elephantos excedente, spinarum crassitudine sesquipedali.

V. Balaenae et in nostra maria penetrant. In Gaditano oceano non ante brumam conspici eas tradunt: condi autem statis temporibus in quodam sinu placido et capaci, mire gaudentes ibi parere. Hoc scire orcas, infestam his belluam, et cuius imago nulla repraesentatione exprimi possit alia, quam carnis immensae dentibus truculentae. Irrumpunt ergo in secreta, ac vitulos earum, aut foetas, vel etiamnum gravidas lancinant morsu, incursuque, ceu Liburnicarum rostris fodiunt. Illae ad flexum immobiles, ad repugnandum inertes, et pondere suo oneratae, tunc quidem et utero graves, pariendive poenis invalidae, solum auxilium novere in altum profugere, et se toto defendere oceano. Contra, orcae occurrere laborant, seseque opponere, et caveatis angustiis trucidare, in vada urgere, saxis illidere. Spectantur ea proelia, ceu mari ipso sibirato, nullis in sinu ventis, fluctibus vero ad anhelitus ictusque, quantos nulli turbines volvant. Orca et in portu Ostiensi visa est, oppugnata a Claudio principe. Venerat tunc exaedificante eo portum, invitata naufragii tergorum advectorum et Gallia: satiamsque se per complures dies, alveum in vado sulcaverat; accumulata fluctibus in tantum, ut circumagi nullo modo posset: et dum saginam persequitur, in litus fluctibus propulsa, eminere dorso multum super aquas carinae vice in praeterea iussit Caesar plagas multiplicare, rofectusque ipse cum Praetore in praetorium spectaculum avigiis assul-

tantibus: quorum unum mergi vidimus, refluat beluae oppletum unda.

VI. Ora balaenae habent in frontibus: ideoque summa aqua natantes, in sublime nimbos efflant. Spirant autem confessione omnium et paucissima alia in mari, quae internorum viscerum pulmonem habent, quoniam sine eo nullum animal putatur spirare: nec piscium branchias habentes, anhelitum reddere, ac per vices recipere existimant, quorum haec opinio est: nec multa alia genera etiam branchiis carentia: in qua sententia fuisse Aristotelem video, et multis persuasisse doctrinae indagibus. Nec me protinus huic opinioni eorum accedere haud dissimulo: quoniam et pulmonum vice aliis possunt alia spirabilia inesse viscera, ita volente natura: sicut et pro sanguine est multis alius humor. In aquas quidem penetrare vitalem hunc halitum quis miretur, qui etiam reddi ab his eum cernat: et in terras quoque, tanto spissiore naturae partem, penetrare, argumento animalium, quae semper defossa vivunt, ceu talpae? Acredunt apud me certe efficacia, ut credam etiam omnia in aquis spirare naturae suae sorte: primum saepe adnotata piscium aestivo calore quaedam anhelatio, et alia tranquillo velut oscitatio: ipsorum quoque, qui sunt in adversa opinione, de somno piscium confessio: quis enim sine respiratione somno locus? praeterea bullantium aquarum sufflatio, Linaeque effectus concharum quoque corpora augescantia. Super omnia est, quod esse auditum et odoratum piscibus, non erit dubium: ex aeris utrumque materia. Odorem quidem non aliud, quam infectum aëra, intelligi possit. Quamobrem de his opinetur, ut cuique libitum erit. Branchiae non sunt balaenis, nec delphinis. Haec duo genera fistulis spirant, quae ad pulmonem pertinent, balaenis a fronte, delphinis a dorso. Et vituli marini, quos vocant phocas, spirant ac dormiunt in terra. Item testudines, de quibus mox plura.

VII. Velocissimum omnium animalium, non solum marinorum, est delphinus: oclor volucere, acrior telo: ac nisi multum infra rostrum os illi foret, medio paene in ventre, nullus piscium celeritatem eius evaderet. Sed affert moram providentia naturae; quia nisi resupini atque conversi non corripiunt: quae causa praecipue velocitatem eorum ostendit. Nam cum fame conciti, fugientem in vada ima persecuti piscem, diutius spiritum continuere, ut arcu emissi, ad respirandum emicant: tantaque vi exsiliunt, ut plerumque vela navium transvolent. Vagantur fere coniugia: pariunt catulos decimo mense, aestivo tempore, interrim et binos: nutriunt uberibus, sicut balaena: atque etiam gestant foetus infantia infirmos. Quin et adultos diu comitantur, magna erga partum caritate. Adolescent celeriter, decem annis putantur ad summam magnitudinem pervenire: vivunt et tricenis: quod cognitum praecisa cauda in experimentum. Abduntur tricenis diebus circa Canis ortum, occultanturque incognito modo: quod eo magis mirum est, si spirare in aqua non queunt. Solent in terram erumpere incerta de causa: nec statim tellure tacta moriuntur, multoque oculis fistula clausa. Lingua est his contra naturam aquatiliu mobilis, brevis atque lata, haud differens suillae. Pro voce gemitus humano similis, dorsum repandum, rostrum simum. Qua de causa nomen Simonis omnes miro modo agnoscunt, maluntque ita appellari.

VIII. Delphinus non homini tantum amicum animal, verum et musicae arti; mulcetur symphoniae cantu, et praecipue hydraulici sono. Homineus non expavescit, ut alienum: obviam navigiis venit, alludit exultans, certat etiam, et quamvis plena praeterit vela. Divo Augusto principe, Lucrinum lacum invectus, pauperis cuiusdam puerum, ex Baiano Puteolos in ludum literarium itantem, cum meridiano immorans appellatum eum Simonis nomine, saepius fragmentis

panis, quem ob id ferebat, allexisset, miro amore dilexit. Pigeret referre, ni res Maecenatis, et Fabiani, et Flavii Alfii, multorumque esset literis mandata. Quocumque diei tempore inelamatus a puero, quamvis occultus atque additus, ex imo advolabat: pastusque e manu praebebat ascensuro dorsum, pinnae aculeos velut vagina condens: receptumque Puteolos per magnum aequor in ludum ferebat, simili modo revelens pluribus annis; donec morbo extincto puero, subinde ad consuetum locum ventitans, tristis et moerenti similis, ipse quoque (quod nemo dubitaret) desiderio exspiravit.

Alius intra hos annos in Africo litore Hipponis Diarrhyti, simili modo ex hominum manu vascens, praebensque se tractandum, et alludens natantibus, impositosque portans, unguento perunctus a Flaviano Proconsule Africae, et sopitus (ut apparuit) odoris novitate, fluctuatusque similis exanimi, caruithominum conversatione, ut iniuria fugatus, per aliquot menses: nox reversus in eodem miraculo fuit. Iniuriarum potestatem in hospitalibus, ad visendum venientium, Hipponenses in necem eius compulerunt.

Ante haec similia de puero in lasso urbe memorantur, cuius amore spectatus longo tempore, dum abeuntem in litus avidae sequitur, in arenam invectus exspiravit. Puerum Alexander Magnus Babylone Neptuni sacerdotio praefecit, amorem illum numinis propitii fuisse interpretatur. In eadem urbe Iasso Hegesidemus scribit et alium puerum Hermiam nomine, similiter maria perequantem, cum repentinae procellae fluctibus exanimatus esset, relatum: delphinumque causam leti fatentem non reversum in maria, atque in sicco exspirasse. Hoc idem et Naupacti accidisse Theophrastus tradit. Nec modus exemplorum. Eadem Amphilochoi et Tarentini de pueris delphinisque narrant. Quae faciunt, ut credatur Arionem quoque citharoedicae artis interficere nautis in mari parantibus, ad interceptiendos eius quaestus, eblanditum, ut prius caneret cithara, congregatis cantu delphinis, cum se iecisset in mare, exceptum ab uno Taenarium in litus pervectum.

IX. Est provinciae Narbonensis et in Nemausiensi agro stagnum Latera appellatum, ubi cum homine delphini societate piscantur. Innumera vis mugilum stato tempore angustis faucibus stagni in mare erumpit, observata aestus reciprocatione. Qua de causa praetendi non queunt retia, aequae molem ponderis nullo modo toleratura, etiamsi non solertia insidietur temporis. Simili ratione in altum protinus tendunt, quod vicino gurgite efficitur, locumque solum pandendis retibus habilem effugere festinant. Quod ubi animadvertere piscantes, (concurrit autem multitudo temporis gnara, et magis etiam voluptatis huius avida,) totusque populus e litore quanto potest clamore conciet Simonem ad spectaculi eventum: celeriter delphini exaudiunt desideria, Aquilonum flatu vocem prosequente, Austro vero tardius ex adverso referente. Sed tum quoque improvise in auxilium advolant. Properare apparet acies, quae protinus disponitur in loco, ubi coniectus est pugnae: opponunt sese ab alto: trepidosque in vada urgent. Tum piscatores circumdant retia, furcisque sublevant: mugilum nihilominus velocitas transilit. At illos excipiunt delphini, et occidi ad praesens contenti, cibos in victoriam differunt. Opere proelium fervet, includique retibus se fortissime urgentes gaudet: ac ne id ipsum fugam hostium stimulet, inter navigia et retia, natantesve homines, ita sensim elabuntur, ut exitum non aperiant. Salto, quod est alias blandissimum his, nullus conatur evadere, ni summittantur sibi retia. Egressus protinus ante vallum proeliatur. Ita peracta captura, quos interemere, diripiunt. Sed enixioris operae, quam in unius diei praemium, conscii sibi, opperiantur in posterum: nec piscibus tantum, sed intrita panis et vino satiantur.

X. Quae de eodem genere piscandi in Iassio sinu Mutianus tradit, hoc differunt, quod ultro, neque in-clamati praesto sint, partesque e manibus accipiant, et suum quaeque cymba e delphinis socium habeat, quamvis noctu, et ad faces. Ipsa quoque inter se publica est societas. Capto a rege Cariae, alligatoque in portu, ingens reliquorum convenit multitudo, moestitia quadam, quae posset intelligi, miserationem petens, donec dimitti rex eum iussit. Quin et parvos semper aliquis grandior comitatur, ut custos. Con-spectique sunt iam defunctum portantes, ne laceraretur a belluis.

XI. Delphinorum similitudinem habent, qui vocantur tursiones. Distant et tristitia quidem adspetus: abest enim illa lascivia, maxime tamen rostris canicularum maleficientiae assimilati.

XII. Testudines tantae magnitudinis Indicum mare emittit, ut singularum superficie habitabiles casas integant: atque inter insulas Rubri praecipue maris his navigant cymbis. Capiuntur multis quidem modis, sed maxime evectae in summa pelagianem-eridiano tempore blandito, eminente toto dorso per tranquilla fluitantes: quae voluptas libere spirandi, in tantum fallit oblitus sui, ut Solis vapore siccato cortice, non queant mergi, invitaeque fluitent, opportuna venantium praedae. Ferunt et pastum egres-sas noctu, avideque saturatas lassari: atque ut remeaverint matutino, summa in aqua obdormiscere: id prodi stertentium sonitu. Tum adnatate, leviterque, singulis ternos: a duobus in dorsum verti, a tertio laqueum iniici supinae, atque ita e terra a pluri-bus trahi. In Phoenicio mari haud ulla difficultate capiuntur, utroque veniunt statim tempore anni in aninens Eleutherum effusa multitudine. Dentes non sunt testudini, sed rostri margines acuti, superna parte inferiorem claudente pyxidum modo. In mari conchyliis vivunt, tanta oris duritia, ut lapides com-minuant: in terram egressae, herbis. Pariunt ova, avium ovis similia, ad centena numero: eaque defor-sa extra aquas, et cooperta terra, ac pavita pectore et complanata, incubant noctibus. Educunt foetus annuo spatio. Quidam oculis spectandoque ova fo-veri ab iis putant: feminas coitum fugere, donec mas festucam aliquam imponat aversae. Troglodytae cornigeras habent, ut in lyra, annexis cornibus latis, sed mobilibus, quorum in natando remigio se adiu-vant: chelyon id vocatur, eximiae testudinis, sed rae: namque scopuli praecauti Chelonophagos ter-rent. Troglodytae autem, ad quos adnant, ut sacras adorant. Sunt et terrestres, quae ob id in ope-ribus chersinae vocantur, in Africae desertis, qua parte maxime sitientibus arenis squalent, roscido, ut creditur, humore viventes. Neque aliud ibi animal provenit.

XIII. Testudinum putamina secare in laminas, le-ctosque et repositoria his vestire, Carvilius Pollio in-stituit, prodigi et sagacis ad luxuriae instrumenta ingenii.

XIV. Aquatilium tegumenta plura sunt. Alia corio et pilo integuntur, ut vituli et hippopotami: alia corio tantum, ut delphini: cortice, ut testudines: si-licum duritia, ut ostreae et conchae: crustis, ut lo-custae: crustis et spinis, ut echini: squamis, ut pi-sces: aspera cute, ut squatina, qua lignum et eboram poliuntur: molli, ut muraenae: alia nulla, ut polypi.

XV. Quae pilo vestiuntur, animal pariunt, ut pri-stis, balaena, vitulus. Hic parit in terra: pecudum more secundas partus reddit. In situ canum modo cohaeret: parit nonnunquam geminis plures: educat mammis foetum. Non ante duodecimum diem deducit in mare, ex eo subinde assuefaciens. Interficiuntur difficulter nisi capite eliso. Ipsa in sono mugitus: unde nomen vituli. Accipiunt tamen disciplinam, voceque pariter et visu populum salutant: incondito fremitu, nomine vocati, respondent. Nullum animal

gravioere somno premitur. Pinnis, quibus in mari utuntur, humi quoque vice pedum serpunt. Pelles eo-rum etiam detractas corpori, sensum aequorum reti-nere tradunt, semperque aestu maris recedente in-horrescere: praeterea dextrae pinnae vim sporifere-ram inesse, somnosque allicere subditam capiti. Pi-lo carentium duo omnino animal pariunt, delphinus ac vipera.

XVI. Piscium sunt species septuaginta quatuor, praeter crustis insecta, quae sunt triginta. De singulis alias dicemus. Nunc enim naturae tractantur in-signium.

XVII. Praecipua magnitudine thynni: invenimus talenta quindecim pependisse. Eiusdem caudae la-titudinem quinque cubita et palmum. Sunt et in qui-busdam annibus haud minores: silurus in Nilo, esox in Rheno, attilus in Pado, inertia pinguescens, ad mille aliquando libras, catenato captus hamo, nec nisi boum iugis extractus. Atqui hunc minimus piscis appellatus clupea, venam quandam eius in faucibus mira cupidine appetens, morsu exanimat. Silurus grassatur, ubicunque est, omne animal appetens, equos natantes saepe demergens. Praecipue in Moe-no Germaniae amne protelis boum, et in Danubio maris extrahitur, porculo marino simillimus: et in Boryathene memoratur praecipua magnitudo, nullis ossibus spinisque intersitis, carne praedulci. In Gan-ge Indiae platanistas vocant, rostro delphini et cau-da, magnitudine autem XV cubitorum. In eodem esse Statius Sebosus haud modico miraculo affert, vermes branchiis binis, sex cubitorum, caeruleos, qui nomen a facie traxerunt. His tantas esse vires, ut elephan-tos ad potum venientes, mordicus comprehensa manu eorum abstrahant.

XVIII. Thynni mares sub ventre non habent pin-nam. Intran e magno mari Pontum verno tempore gregatim, nec alibi foetificant. Cordyla appellantur partus, qui foetas redeunt in mare autumno comi-tantur. Limosae vere, aut e luto pelamides incipiunt vocari: et cum annum excessere tempus, thynni. Hi membratim caesi, cervice et abdomine commen-dantur, atque clidio, recenti dumtaxat, et tum quo-que gravi ructu: cetera parte plenis pulpamentis sa-le asservantur. Melandrya vocantur, caesis quercus assulis simillima. Vilissima ex his, quae caudae pro-xima, quia pingui carent: probatissima, quae fauci-bus: at in alio pisce circa caudam exercitatissima. Pelamides in apoleptos particulatimque consecatae, in genera cybiorum dispartuntur.

XIX. Piscium genus omne praecipua celeritate adolescit, maxime in Ponto. Causa, multitudo annium dulces inferentium aquas. Amiam vocant, cuius incrementum singulis diebus intelligitur. Cum thynnus haec et pelamides in Pontum ad dulciora pabula intrant gregatim cum suis quaeque ducibus: et primi omnium scombri, quibus est in aqua sulphu-reus color, extra qui ceteris. Hispaniae cetarias hi replent, thynnus non comneantibus.

XX. Sed in Pontum nulla intrat bestia piscibus malefica, praeter vitulos et parvos delphinos. Thyn-ni dextra ripa intrant, exeunt laeva. Id accidere ex-istimatur, quia dextro oculo plus cernant, utroque natura hebet. Est in euripo Thracii Bosphori, quo Propontis Euxino iungitur, in ipsis Europam Asiam-que separantis freti angustiis, saxum miri candoris, a vado ad summa perlucens, iuxta Chalcedonem in latere Asiae. Huius ad aspectu repente terri- ti, semper adversum Byzantii promontorium, ex ea causa appellatum Aurei cornus, praecipiti petunt agmine. Itaque omnis captura Byzantii est, magna Chalcedo-nis penuria, mille passuum mediis interfluentis euri-pi. Opperiuntur autem Aquilonis flatum, ut secundo fluctu regressi in Ponto, nec nisi intrantes portum By-zantii non vagantur: ubicunque in nocturnum, ibi hibernant. H-

dem saepe navigia velis euntia comitantes, mira quadam dulcedine per aliquot horarum spatia et passuum millia a gubernaculis spectantur, ne tridente quidem in eos saepius iacto territi. Quidam eos, qui hoc e thynnis faciant, pompilos vocant. Multi in Propontide aestivant: Pontum non intrant. Item soleae, cum rhombi intrent: nec sepia est, cum loligo reperiat. Saxatilius, turdus et merula desunt: sicut conchyliis, cum ostreae abundant. Omnia autem hibernant in Aegaeo. Intransitum Pontum soli non remeant trichiae. Graecis enim in plerisque nominibus uti par erit, quando aliis atque aliis eosdem diversi appellavere tractus. Sed hi soli Istrum amnem subeunt: ex eo subterraneis eius venis in Adriaticum mare defluunt: itaque et illic descendentes, nec unquam subeuntis e mari visuntur. Thynnorum captura est a Vergiliarum exortu ad Arcturi occasum: reliquo tempore hiberno latent in gurgitibus imis, nisi tepore aliquo evocati, aut pleniluniis. Pinguescunt et in tantum, ut dehiscant. Vita longissima his biennio.

XXI. Animal est parvum, scorpionis effigie, aranei magnitudine. Hoc se et thynno et ei, qui gladius vocatur, crebro delphini magnitudinem excedenti, sub pinnâ affigit aculeo: tantoque infestat dolore, ut in naves saepenumero exsiliant. Quod et alias faciunt aliorum vim timentes, mugiles maxime, tam praecipuae velocitatis, ut transversa navigia interim superiacent.

XXII. Sunt et in hac parte naturae auguria, sunt et piscibus praescita. Siculo bello ambulante in litore Augusto, piscis e mari ad pedes eius exsiliit: quo argumento vates respondere, Neptunum patrem adoptante tum sibi Sex. Pompeio (tanta erat navalis rei gloria) sub pedibus Caesaris futuros, qui maria tempore illo tenerent.

XXIII. Piscium feminae maiores, quam mares. In quodam genere omnino non sunt mares, sicut in erythinis et chaenis. Omnes enim ovis gravidæ capiuntur. Vagantur gregatim fere cuiusque generis squamosi. Capiuntur ante Solis ortum: tum maxime piscium fallitur visus. Noctibus, quies: et illustribus aequae, quam die, cernunt. Aiunt et si teratur gurgis, interesse capturas: itaque plures secundo tractu capi, quam primo. Gustu olei maxime, dein modicis imbribus gaudent, alunturque. Quippe et arundines, quamvis in palude prognatae, non tamen sine imbre adolescunt: et alias ubicunque pisces in eadem aqua assidui, si non affluat, exanimantur.

XXIV. Praegelidam hiemem omnes sentiunt, sed maxime qui lapidem in capite habere existimantur, ut lupi, chromes, sciaenae, pagri. Cum asperae hiemes fuere, multi caeci capiuntur. Itaque his mensibus iacent speluncis conditi, sicut in terrestrium genere retulimus. Maxime hippurus et coracinus hieme non capti, praeterquam statis diebus paucis, et iisdem semper: muraena et orphus, conger, percae, et saxatiles omnes. Terra quidem, hoc est, vado maris excavato condi per hiemes torpedinem, psettam, soleamque tradunt.

XXV. Quidam rursus, aestus impatientia, mediis fervoribus sexagenis diebus latent, ut glaucus, aselli, auratae. Fluviatilium silurus Caniculae exortu sideratur, et alias semper fulgure sopitur. Hoc et in mari accidere cyprino putant. Et alioqui totum mare sentit exortum eius sideris: quod maxime in Bosphoro apparet. Alga enim et pisces superferuntur, omniaque ab imo versa.

XXVI. Mugilum natura ridetur, in metu capite abscondito, totos se occultari credentium. Iisdem tamen tanta salacitas, ut in Phoenice et Narbonensi provincia coitus tempore e vivariis marem linea longinqua per os ad branchias religata emissum in mare, eademque linea retractum, feminae sequantur ad litus, rursusque feminam mares partus tempore.

XXVII. Apud antiquos piscium nobilissimus ha-

bitus acipenser, unus omnium squamis ad os versis, contra quam in nando meant, nullo in honore est: quod quidem miror, cum sit rarus inventu. Quidam eum elopeni vocant.

XXVIII. Postea praecipuam auctoritatem fuisse lupo, et asellii, Cornelius Nepos, et Laberius, poeta mimorum, tradidere. Luporum laudatissimi, qui appellantur lanati, a candore mollitiaeque carnis. Asellorum duo genera: callariae minores et bacchi, qui non nisi in alto capiuntur, ideo praelati prioribus. At in lupis in amne capti praeferuntur.

XXIX. Nunc scaro datur principatus, qui solus piscium dicitur ruminare, herbisque vesci, non aliis piscibus, mari Carpathio maxime frequens. Promontorium Troadis Lecton sponte nunquam transit. Inde advectos Tiberio Claudio principe, Optatus Elipertius praefectus classis, inter Ostiensem et Campaniae oram sparsos disseminavit. Quinquennio fere cura est adhibita, ut capti redderentur mari. Postea frequentes inveniuntur Italiae in litore, non antea ibi capti. Admovitque sibi gula saporis piscibus satis, et novum incolam mari dedit, ne quis peregrinas aves Romae parere miretur.

Proxima est mensa iecori dumtaxat mustelarum, quas (mirum dictu) inter Alpes quoque lacus Rhaetiae Brigantinus aemulas marinis generat.

XXX. Ex reliqua nobilitate, et gratia maxima est et copia nullis, sicut magnitudo modica: binasque libras ponderis raro admodum exsuperant, nec in vivariis piscinisque crescunt. Septentrionalis tantum hos, et proxima occidentis parte gignit oceanus. Cetero eorum genera plura. Nam et alga vescuntur, et ostreis, et limo, et aliorum piscium carne: barba gemina insigniuntur inferiori labro. Lutarium ex iis vilissimi generis appellant. Hunc semper comitatur sargus nomine alius piscis, et coenurum fodiente eo excitatum devorat pabulum. Nec litoralibus gratia. Laudatissimi conchylium sapiunt. Nomen his Fene-stella a colore nullorum calciametorum datum putat. Pariunt ter anno. His certe toties foetura apparet. Mullum expirantem versicolori quadam et numerosa varietate spectari, procures gulae narrant, rubentium squamarum multiplici mutatione pallescentem, utique si vitro spectetur inclusus. M. Apicius, ad omne luxus ingenium mirus, in sociorum garo (nam ea quoque res cognomen invenit) necari eos praecellens putavit, atque e iecore eorum alecem excogitare provocavit: id enim est facilius dixisse, quam quis vicerit.

XXXI. Asinius Celer e consularibus, hoc pisce prodigus, Caio principe unum mercatus octo millibus nummum: quae reputatio aufert transversum animi ad contemplationem eorum, qui in conquestione luxu coquos emi singulos pluris, quam equos, quirabant. At nunc coci triumphorum pretiis parantur, et coquorum pisces. Nullusque prope iam mortalis aestimatur pluris, quam qui peritissime census domini mergit. Mullum LXXX librarum in mari Rubro captum Licinius Mutianus prodidit. Quanti mercatura cum luxuria, suburbanis litoribus inventum?

XXXII. Est et haec natura, ut alii alibi pisces principatum obtineant: coracinus in Aegypto: zeus, idem faber appellatus, Gadibus: circa Ebusum salpa, obscoenus alibi, et qui nusquam percoqui possit, nisi ferula verberatus: in Aquitania salmo fluviatilis marinis omnibus praefertur.

XXXIII. Piscium alii branchias multiplices habent, alii simplices, alii duplices. His aquam emittunt acceptam ore. Senectutis indicium squamarum duritia, quae non sunt omnibus similes. Duo lacus Italiae in radicibus Alpium, Larius et Verbanus appellantur, in quibus pisces omnibus annis Vergiliarum ortu existunt, squamis conspiciunt crebris atque

praeacutis, clavorum caligarium effigie: nec amplius, quam circa eum mense, visuntur.

XXXIV. Miratur et Arcadia suum exocoetum, appellatum ab eo, quod in sicco somni causa exeat. Circa Clitiorum vocalis hic traditur, et sine branchiis: idem aliquibus Adonis dictus.

XXXV. Exeunt in terram, et qui marini mures vocantur, et polypi, et muraenae. Quin et in Indiae fluminibus certum genus piscium, ac deinde resilit: nam in stagna et amnes transeundi plerisque evidens ratio est, ut tutos foetus edant, quia non sint ibi qui devorent partus, fluctusque minus saeviant. Has intelligi ab iis causas, servarique temporum vices, magis miretur, si quis reputet, quoto cuique hominum nosci, uberrimam esse capturam Sole transeunte Piscium signum.

XXXVI. Marinorum alii sunt plani, ut rhombi, soleae, ac passeris, qui a rhombis situ tantum corporum differunt. Dexter resupinatus est illis, passeri laevus. Alii longi, ut muraena, conger.

XXXVII. Ideo pinnarum quoque sunt discrimina, quae pedum vice sunt datae piscibus: nullis supra quaternas: quibusdam binae, aliquibus nullae. In Fucino tantum lacu piscis est, qui octonis pinnis natat. Binae omnino, longis et lubricis, ut anguillis et congris. Nullae, ut muraenis, quibus nec branchiae. Haec omnia flexuoso corporum impulsu ita mari utuntur, ut serpentes terra. In sicco quoque repunt, ideo etiam vivaciora talia. Et e planis aliqua non habent pinnae, ut pastinacae: ipsa enim latitudine nant. Et quae mollia appellantur, ut polypi, quoniam pedes illis pinnarum vicem praestant.

XXXVIII. Anguillae octonis vivunt annis. Durant et sine aqua senis diebus Aquilone spirante: Austro, paucioribus. At hiemem caedem in exigua aqua non tolerant, nec in turbida: ideo circa Vergilias maxime capiuntur, fluminibus tum praecipue turbidis. Pascuntur noctibus. Exanimes piscium solae non fluitant. Lacus est Italiae Benacus in Veronensi agro Mincium amnem transmittens, ad cuius emersum annuo tempore Octobri fere mense, autumnali sidere, ut palam est, hiemato lacu, fluctibus glomeratae voluntur, in tantum mirabili multitudine, ut in excipulis eius fluminis, ob hoc ipsum fabricatis, singulorum niillium globi reperiantur.

XXXIX. Muraena quocunque mense parit, cum ceteri pisces stato pariant. Ova eius citissime crescunt. In sicco litore lapsas vulgus coitu serpentium impleri putat. Aristoteles myrum vocat marem, qui generat. Discrimen esse, quod muraena varia et infirma sit, myrus unicolor et robustus, dentesque extra os habeat. In Gallia septemtrionali muraenis omnibus dextra in maxilla septemnae maculae, ad formam Septemtrionis, aureo colore fulgent, dumtaxat viventibus. pariterque cum anima extinguuntur. Invenit in hoc animali documenta saevitiae Vedius Pollio, eques Romanus, ex amicis Divi Augusti, variis earum immergens damnata mactantia, non tanquam ad hoc feris terrarum non sufficientibus, sed quia in alio genere totum pariter hominem distrahi, spectari non poterat. Ferunt aceti gustu praecipue eas in rabiem agi. Tenuissimum his tergo: contra anguillis crassius: eoque verberari solitos tradit Verrius praetextatos: et ob id multam his dici non institutam.

XL. Phanorum piscium alterum est genus, quod pro spina cartilaginem habet, ut raiae, pastinacae, aquatinae, torpedo: et quos bovis, lamiae, aquilae, ranae nominibus Graeci appellant. Quo in numero sunt squali quoque, quamvis non plani. Haec Graece in universum *σελάχη* appellavit Aristoteles primus, hoc nomine eis imposito: nos distinguere non possumus, nisi cartilaginea appellare libeat. Omnia autem carnivora sunt talia, et supina vescuntur, ut in delphinis diximus. Et cum ceteri pisces ova pariant,

hoc genus solum, ut ea quae cete appellant, animal parit, excepta quam ranam vocant.

XLI. Est parvus admodum piscis assuetus petris, echeneis appellatus: hoc carinis adhaerente naves tardius ire creduntur, inde nomine imposito: quam ob causam amatoris quoque veneficiis infamis est, et iudiciorum ac litium mora: quae crimina una laude pensat, fluxus gravidarum utero sistens, partusque continens ad puerperium. In cibos tamen non admittitur. Pedes eum habere arbitratur Aristoteles, ita posita pinnarum similitudine. Mutianus muricem esse, latiore purpura, neque aspero, neque rotundo ore, neque in angulos prodeunte, sed simplice concha, utroque latere sese colligente: quibus inhaerentibus, plenam ventis stetisse navem, portantem a Periandro, ut castrarentur nobiles pueri; conchasque quae id praestiterint, apud Gnidiorum Venerem coli. Trebii Niger pedalem esse, et crassitudine quinque digitorum naves morari: praeterea hanc esse vini eius asservati in sale, ut aurum, quod deciderit in altissimos puteos, admotus extrahat.

XLII. Mutant colorem candidum maenae, et fiunt aestate nigriores. Mutat et phycis, reliquo tempore candida, vere varia. Eadem piscium sola nidificat ex alga, atque in nido parit.

XLIII. Volat hirundo, sane perquam similis volucris hirundini: item niilvus. Subit in summa maria piscis ex argumento appellatus lucerna, linguaque ignea per os exserta, tranquillis noctibus relucet. Attollit e mari sesquipedanea fere cornua, quae ab his nomen traxit. Kursus draco marinus captus, atque immisus in arenam, cavernam sibi rostro mira celeritate excavat.

XLIV. Piscium quidam sanguine carent, de quibus dicemus. Sunt autem tria genera: In primis quae mollia appellantur: deinde contexta crustis tenuibus: postremo testis conclusa duris. Mollia sunt, loligo, sepia, polypus, et cetera eius generis. His caput inter pedes et ventrem: pediculi octoni omnibus. Sepiae et loligini pedes duo: ex his longissimi et asperi, quibus ad ora admovent cibos, et in fluctibus se, velut ancoris, stabiliunt: cetera, cirri, quibus venantur.

XLV. Loligo etiam volitat, extra aquam se effrens, quod et pectunculi faciunt sagittae modo. Sepiarum generis mares varii et nigriores, constantiaeque maioris. Percussae tridentis feminae auxilianur: at femina icto mare fugit. Ambo autem, ubi sensere se apprehendi, effuso atramento, quod pro sanguine his est, infusata aqua absconduntur.

XLVI. Polyporum multa genera: terreni maiores, quam pelagii: omnes brachiis, ut pedibus ac manibus, utuntur: cauda vero, quae est bisulca et acuta, in coitu. Est polypis fistula in dorso, qua transmittunt mare: eamque modo in dextram partem, modo in sinistram transferunt. Natant obliqui in caput, quod praedurum est sufflatione viventibus. Cetero per brachia velut acetabulis dispersis, haustu quodam adhaerescunt: tenent supini, ut avelli non queant. Vada non apprehendunt: et grandibus minor tenacitas. Soli mollium in sicco exeunt, dumtaxat asperum: laevitatem odere. Vescuntur conchyliorum carne, quorum conchas complexu crinium frangunt: itaque praeiacentibus testis cubile eorum deprehenditur. Et cum aliqui brutum habeatur animal, ut quod ad manum hominis adnatat, in re quodammodo familiari callet. Omnia in domum comportat: dein putamina erosa carne egerit, adnatantesque pisciculos ad ea venatur. Colorem mutat ad similitudinem loci, et maxime in metu. Ipsum brachia sua rodere, falsa opinio est. Id enim a congris evenit ei: sed renasci, sicut colotis et lacertis, caudas, haud falsum.

XLVII. Inter praecipua autem miracula est, qui vocatur nautilus, ab aliis pompilos. S-

ma aequorum pervenit, ita se paulatim subrigens, ut emissa omni per fistulam aqua, velut exoneratus sentina, facile naviget. Postea prima duo brachia retorquens, membranam inter illa mirae tenuitatis extendit. Qua velificante in aura, ceteris subremigans brachiis, media cauda, ut gubernaculo, se regit. Ita vadit alto, liburnicarum ludens imagine; et, si quid pavoris interveniat, hausta se mergens aqua.

XI.VIII. Polyporum generis est ozaena, dicta a gravi capitis odore, ob hoc maxime muraenis eam consecantibus. Polypi binis mensibus conduntur. Ultra bimatum non vivunt. Pereunt autem tabe semper, feminae celerius, et fere a partu. Non sunt praeterunda et L. Lucullo Proconsule Baeticae comperta de polypis, quae Trebius Niger e comitibus eius prodidit: Avidissimos esse concharum: illas ad tactum comprimi, praecedentes brachia eorum, ultroque escam ex praedante capere. Carent conchae visu, omnique sensu alio, quam cibi et periculi. Insi-diantur ergo polypi apertis: impositoque lapillo extra corpus, ne palpitatu eiiciatur: ita securi grassantur, extrahuntque carnes: illae se contrahunt, sed frustra, discuneatae. Tanta solertia animalium hebetissimis quoque est. Praeterea negat ullum esse atrocius animal ad conficiendum hominem in aqua. Luctatur enim complexu, et sorbet acetabulis, ac numero suctu, dum trahit, cum in naufragos urinantes impetum cepit. Sed si invertatur, elanguescit vis: exporrigunt enim se resupinati. Cetera, quae idem retulit, monstro propiora possunt videri. Car-teiae in cetariis assuetus exire e mari in lacus eorum apertos, atque ibi salsamento populari, (mire omni-bus marinis expetentibus odorem quoque eorum: qua de causa et nassis illinuntur:) convertit in se custodum indignationem assiduitate furti. Immodi-cae his sepes erant obiectae: sed has transcendebat per arborem: nec deprehendi potuit, nisi canum sagacitate. Hi redeuntem circumvasere noctu, concitque custodes expavere novitatem. Primum omnium magnitudo inaudita erat: deinde color muria obliti, odore diri. Quis ibi polypum expectasset, aut ita cognosceret? cum monstro dinicare sibi videbantur. Namque et afflatu terribili canes agebat, nunc extre-mis crinibus flagellatos, nunc robustioribus brachiis clavarum modo incussos, aegreque multis tridentibus confici potuit. Ostendere Lucullo caput eius, do-lii magnitudine, amphorarum quindecim capax, atque (ut ipsius Trebii verbis utar) barbas, quas vix utroque brachio complecti esset, clavarum modo to-rosas: longas pedum tricendum: acetabulis, sive caliculis urnalibus, pelvium modo: dentes magnitudini respondentes. Reliquiae asservatae miraculo, pepen-dere pondo DCC. Sepias quoque et loligines eiusdem magnitudinis expulsas in litus illud, idem auctor est. In nostro mari loligines quinum cubitorum capiuntur, sepiae binum. Neque his bimatu longior vita.

XI.IX. Navigeram similitudinem et aliam in Propontide visam sibi prodidit Mutianus: concham esse acatyi modo carinatam, inflexa puppe, prora rostrata: in hac codi nauplium, animal sepie simile, ludendi societate sola. Duobus hoc fieri generibus: tranquillo enim vectorem demissis palmulis ferire, ut remis. Si vero flatus invitet, easdem in usu gubernaculi porrigi, pandique buccarum sinus aurae. Huius voluptatem esse, ut ferat: illius, ut regat: simulque eam descendere in duo sensu carentia: nisi forte tristi (id enim constat) omine navigantium, humana calamitas in causa est.

L. Locustae crusta fragili muniuntur, in eo genere, quod caret sanguine. Latent mensibus quinis. Similiter cancri, qui eodem tempore occultantur, et ambo veris principio senectutem anguium more exunt renovatione tergorum. Cetera in undis natant: locustae reptantium modo fluitant: si nullus ingruat metus, recto meatu: cornibus, quae sunt propria ro-

tunditate praepilata, ad latera porrectis: iisdem erectis in pavore oblique in latera procedunt. Cornibus inter se dimicant. Unum hoc animalium, nisi vivum ferventi aqua incoquatur, fluida carne non habet cal-lum. Vivunt petrosis locis: cancri, mollibus. Hieme aprica litora sectantur: aestate in opaca gurgitum recedunt. Omnia eius generis hieme laeduntur, au-tumno et vere pinguescunt, et plenilunio magis, quia nocte sidus tepido fulgore mitificat.

LI. Cancrorum genera, carabi, astaci, maiiae, paguri, heracleotici, leones, et alia ignobiliora. Carabi cauda a ceteris cancris distant. In Phoenice *καράβι* vocantur, tantae velocitatis, ut consequi non sit. Cancris vita longa, pedes octoni, omnes in obliquum flexi. Feminae primus pes duplex, mari simplex. Praeterea bina brachia denticulatis forcibibus. Superior pars in primoribus his movetur: inferiore immo-bili. Dextrum brachium omnibus maius. Universi aliquando congregantur: os Ponti evincere non valent: quamobrem regressi circumeunt, apparetque tritum iter.

Pinnotheres autem vocatur minimus ex omni genere, ideo opportunus iniuriae. Huic solertia est, inani-um ostrearum testis se condere: et cum accreverit, migrare in capaciosiores.

Cancris in pavore etiam retrorsum pari velocitate redeunt. Dimicant inter se, ut arietes, adversis cornibus incursantes. Contra serpentium ictus medentur. Sole Cancris signum transeunte, et ipsorum, cum exanimati sint, corpus transfigurari in scorpiones narratur in sicco.

Ex eodem genere sunt echini, quibus spinae pro pedibus. Ingredi est his, in orbem volvi: itaque detritis saepe aculeis inveniuntur. Ex his echinometrae appellantur, quorum longissimae spinae, calyces minimi. Nec omnibus idem vitreus color. Circa Toronem candidi nascuntur, spina parva. Ova omnium amara, quina numero. Ora in medio corpore in ter-ram versa. Tradunt saevitiam maris praesagire eos, correptisque opperiri lapillis, mobilitatem pondere stabiliantes, nolunt volutatione spinas atterere. Quod ubi videre nautici, statim pluribus ancoris navigia infrenant.

In eodem genere cochleae, aquatiles, terrestres-que, exserentes se domicilio, binaque ceu cornua protendentes contrahentesque: oculis carent: itaque corniculis praetentant iter.

Pectines in mari ex eodem genere habentur, reconditi et ipsi in magnis frigoribus ac magnis aesti-bus: unguisque velut igne lucentes in tenebris, etiam in ore mandentium.

LII. Firmioris iam testae murices, et concharum genera: in quibus magna ludentis naturae varietas: tot colorum differentiae, tot figurae, planis, conca-vis, longis, lunatis, in orbem circumactis, dimidio orbe caesis, in dorsum elatis, laevibus, rugatis, denticulatis, striatis: vertice muricatum intorto, margi-ne in mucronem emisso, foris effuso, intus replicato. Iam distinctione virgulata, crinita, crispata: cunicula-tim, pectinatim divisa: inbricatum undata, cancella-tim reticulata: in obliquum, in rectum expansa: den-sata, porrecta, sinuata: brevi nodo ligatis, toto late-re connexis, ad plausum apertis, ad buccinum recur-vis. Navigant ex his Veneriae, praebentesque con-cavam sui partem, et aurae oppositas, per summa aequorum velificant. Saliunt pectines, et extra vo-litant, sequae et ipsi carinant.

LIII. Sed quid haec tam parva commemoro, cum populatio morum atque luxuria non aliunde maior, quam ex concharum genere proveniat? Iam quidem ex tota rerum natura damnosissimum ventri mare est, tot modis, tot mensis, tot piscium saporibus, quibus pretia capientium periculo fiunt: sed quota haec portio est reputantibus purpuras, conchyliis, margaritas? Parum scilicet fuerat in gulas condi maria, ni-

si manibus, auribus, capite, toteque corpore a feminis iuxta virisque gestarentur. Quid mari cum vestibus? Quid undis fluctibusque cum vellere? Non recte recipit haec nos rerum natura, nisi nudos. Esto, sit tanta ventri cum eo societas, quid tergori? Parum est, nisi qui vescimur periculis, etiam vestiamur. Adeo per totum corpus, animâ hominis quaesita maxime placent.

LV. Principium ergo culmenque omnium rerum pretii, margaritae tenent. Indicus maxime has mittit oceanus, inter illas belluas tales tantasque, quas diximus, per tot maria venientes, tam longo terrarum tractu, e tantis Solis ardoribus: atque Indis quoque in insulas petuntur, et admodum paucas. Fertilissima est Taprobane et Stoidis, ut diximus in circuitu mundi: item Perimula promontorium Indiae. Praecipue autem laudantur circa Arabiam in Persico sinu maris Rubri.

Origo atque genitura conchae est haud multum ostrearum conchis differens. Has ubi genitalis anni stimulaverit hora, pandentes sese quadam oscitatione, impleri roscido conceptu tradunt, gravidas postea niti, partumque concharum esse margaritas, pro qualitate roris accepti: si purus influxerit, candorem conspici: si vero turbidus, et foetum sordescere: eundem pallere, caelo minante conceptum: ex eo quippe constare, caelique eis maiorem societatem esse, quam maris: inde nubilum trahi colorem, aut pro claritate matutina serenum. Si tempestive satientur, grandescere et partus. Si fulguret, comprimi conchas, ac pro ieiunii modo minui. Si vero etiam tonuerit, pavidas ac repente compressas, quae vocant physemata efficere, speciem modo inani inflatam sine corpore: hos esse concharum abortus. Sani quidem partus multiplici constant cute, non improprie callum ut existimari corporis possit: itaque et purgantur a peritis. Miror ipso tantum eas caelo gaudere, Sole rubescere, candoremque perdere, ut corpus humanum. Quare praecipuum custodiunt pelagiae, altius mersae, quam ut penetrent radii. Flavescunt tamen et illae senecta, rugisque torpescunt: nec nisi in iuventa constat ille, qui quaeritur, vigor. Crassescunt etiam in senecta, conchisque adhaerescunt: nec his avelli queunt, nisi lima. Quibus una tantum est facies, et ab ea rotunditas, aversis planities, ob id tympania nominantur. Cohærentes vidimus in conchis, hac dote unguenta circumferentibus. Cetero in aqua mollis unio, exemptus protinus durescit.

LV. Concha ipsa cum manum videt, comprimit sese, operitque opes suas, gnara propter illas se peti: manumque si praeveniat, acie sua abscondit, nulla iustiore poena: et aliis munita suppliciiis: quippe inter scopulos maior pars invenitur: sed in alto quoque comitantur marinis canibus: nec tamen aures feminarum arcentur. Quidam tradunt, sicut apibus, ita concharum examiniBUS singulas magnitudine et vestustate praecipuas, esse veluti duces, mirae ad cavendum solertiae: has urinantium cura peti: illis capitis, facile ceteras palantes retibus includi. Multo deinde obrutis sale in vasis fictilibus, erosa carne omni, nucleos quosdam corporum, hoc est, uniones decidere in ima.

LVI. Usu atteri non dubium est, coloremque indigentia mutare. Dos omnis in candore, magnitudine, orbe, laevore, pondere, haud promtis rebus: in tantum ut nulli duo reperiantur indiscreti: unde nomen unionum Romanae scilicet imposuere deliciae. Nam id apud Graecos non est, ne apud Barbaros quidem inventores eius aliud, quam margaritae. Et in candore ipso magna differentia: clarior in Rubro mari repertis: Indicos specularium lapidum squama assimulat, alias magnitudine praecellentes. Summa laus coloris est exaluminato vocari. Et procerioribus sua gratia est: elenchos appellant fastigata longi-

gitudine, alabastrorum figura in pleniorum orbem desinentes. Hos digitis suspendere, et binos ac ternos auribus, feminarum gloria est. Subeunt luxuriae eius nomina, et taedia, exquisita perditu nepotatu: aliquid cum id fecere, crotalia appellant, ceu sono quoque gaudeant, et collisu ipso margaritarum. Affectantque iam et pauperes, lictorem feminae in publico unionem esse dictitantes. Quin et pedibus, nec crepidarum tantum obstragulis, sed totis socculis addunt. Neque enim gestare iam margaritas, nisi calcent, ac per uniones etiam ambulent, satis est.

In nostro mari reperiri solebant, crebrius circa Bosphorum Thracium, rufi ac parvi in conchis, quas myas appellant. At in Acarnania quae vocatur pinna gignit. Quo apparet non uno conchae genere nasci. Namque et Iuba tradit, Arabicis concham esse similem pectini insecto, hirsutam echinorum modo: ipsum unionem in carne, grandina similem. Conchae non tales ad nos afferuntur. Nec in Acarnania autem laudati reperiuntur, enormes et feri, colorisque marmorei. Meliores circa Actium, sed et hi parvi: et in Mauritaniae maritimis. Alexander Polyhistor et Sudines senescere eos putant, coloremque expirare.

LVII. Eorum corpus solidum esse manifestum est, quod nullo lapsu franguntur. Non autem semper in media carne reperiuntur, sed aliis atque aliis locis. Vidimusque iam in extremis etiam marginibus velut concha exeuntes: et in quibusdam quaternos quinosque. Pondus ad hoc aevi semunciae pauci singulis scrupulis excessere. In Britannia parvos atque decolores nasci certum est: quoniam Divus Iulius thoracem, quem Veneri Genitrici in templo eius dicavit, ex Britannicis margaritis factum voluerit intelligi.

LVIII. Lolliam Paulinam, quae fuit Caii principis matrona, ne serlo quidem, aut solemnem caerimoniarum aliquo apparatu, sed mediocrium etiam sponsalium coena, vidi smaragdus margaritisque operatam, alterno textu fulgentibus, toto capite, crinibus, apira, auribus, collo, monilibus, digitisque: quae summa quadringenties H—S. colligebat: ipsa confestim parata mancipationem tabulis probare. Nec dona prodigi principis fuerant, sed avitae opes, provinciarum scilicet spoliis partae. Hic est rapinarum exitus: hoc fuit quare M. Lollius infamatus regum numeribus in toto oriente, interdicta amicitia a Caio Caesare Augusti filio venenum biberet, ut neptis eius quadringenties H—S. operata spectaretur ad lucernas. Computet nunc aliquis ex altera parte, quantum Curius aut Fabricius in triumphis tulerint: imagnetur illorum fercula; et ex altera parte Lolliam, unam imperii mulierculam accubantem: non illos curru detractos, quam in hoc vicisse malit?

Nec haec summa luxuriae exempla sunt. Duo fuere maximi uniones per omne aevum: utrumque possedit Cleopatra, Aegypti reginarum novissima, per manus Orientis regum sibi traditos. Haec, cum exquisitis quotidie Antonius saginaretur epulis, superbo simul ac procaci fastu, ut regina meretrice, lautitiam eius omnem apparatusque obtrectans, quaerente eo quid adstrui magnificentiae posset, respondit, una se coena centies H—S. absumenturam. Cupiebat discere Antonius, sed fieri posse non arbitrabatur. Ergo sponsionibus factis, postero die quo iudicium agebatur, magnificam alias coenam, ne dies periret, sed quotidianam Antonio apposit, irridenti, computationemque expostulanti. At illa corollarium id esse, et consumturam eam coenam taxationem confirmans, solamque se centies H—S. coenaturam, inferri mensam secundam iussit. Ex praeepto ministri unum tantum vas ante eam posuere acetum, cuius asperitas visque in tabem margaritas resolvit. Gerebat autem illud, quod singulare illud, et vere unicum.

tonio quidnam esset actura, detractum alterum mer-
sit, ac liquefactum absorbit. Iniecit alteri manum
L. Plancus, iudex sponsonis eius, eum quoque pa-
ranti simili modo absumere, victumque Antonium
pronuntiavit, omine rato. Coniatur fama unionis
eius parem, capta illa tantae quaestionis victrix re-
gina dissectum, ut esset in utrisque Veneris auribus
Romae in Pantheo dimidia eorum coena.

LIX. Non ferent tamen hanc palmam, spoliabun-
turque etiam luxuriae gloria. Prior id fecerat Ro-
mae in unionibus magnae taxationis Clodius trago-
edi Aesopi filius, relictus ab eo in amplis opibus he-
res, ne triumviratu suo nimis superbiat Antonius,
paene histroni comparatus, et quidem nulla sponsio-
ne ad hoc producto, quo magis regium fiat: sed ut
experiretur in gloria palati, quid saperent marga-
ritae: atque ut mire placere, ne solus hoc sci-
ret, singulos uniones convivis quoque absorbendos
dedit. Romae in promiscuum ac frequentem usum
venisse, Alexandria in ditionem redacta: primum
autem coepisse circa Sullana tempora minutas et vi-
les, Fenestella tradit, manifesto errore, cum Aelius
Stilo Iugurthino bello unionum nomen inpositum
maxime grandibus margaritis prodit.

LX. Et hoc tamen aeternae prope possessionis
est: sequitur heredem, in mancipatum venit, ut prae-
dium aliquid: conchyliam et purpuram omnis hora
atterit, quibus eadem mater luxuria paria paene etiam
margaritis pretia fecit. Purpurae vivunt annis plu-
rimum septenis. Latent, sicut murices, circa Canis
ortum tricenis diebus. Congregantur verno tempo-
re, mutuoque attritu lentorem cuiusdam cerae sali-
vant. Simili modo et murices. Sed purpurae flo-
rem illum tingendis expetitum vestibus, in mediis
habent faucibus. Liquoris hic minimi est in candi-
da vena, unde pretiosus ille bibitur, nigrantis rosae
colore subluens. Reliquum corpus sterile. Vivas
capere contendunt, quia cum vita succum eum evo-
munt. Et maioribus quidem purpuris detracta con-
cha auferunt: minores cum testa vivas frangunt, ita
demum rorem eum expuentes.

Tyri praecipuus hic Asiae: in Meninge, Africae,
et Gaetulo litore oceani: in Laconica, Europae.
Huic fascis securesque Romanae viam faciunt: idem-
que pro maiestate pueritiae est. Distinguit ab eque
Curiam: diis advocatur placandis: omnemque ve-
stem illuminat: in triumphali, miscetur auro. Qua-
propter excusata et purpurae sit insania. Sed unde
conchyliis pretia: quis virus grave in fucis, color
austerus in glauco, et irascenti similis mari?

Lingua purpurae longitudine digitali, qua pas-
citur perforando reliqua conchyliis: tanta duritia acu-
leo est. Aqua dulci necantur, et sicubi flumen im-
mergitur: alioqui captae, diebus quinquagenis vivunt
saliva sua. Conchae omnes celerrime crescunt, prae-
cipue purpurae: anno magnitudinem implent.

LXI. Quod si hactenus transcurrat expositio, frau-
datam profecto se luxuria credat, nosque indiligen-
tiae damnet. Quamobrem persequemur etiam officinas:
ut tanquam in vita frugum noscitur ratio, sic
omnes, qui istis gaudent, praemia vitae suae calleant.
Concharum ad purpuras et conchyliis (eadem enim
est materia, sed distat temperamento) duo sunt ge-
nera: Buccinum minor concha, ad similitudinem eius
qua buccini sonus editur: unde et causa nomini, ro-
tunditate oris in margine incisa. Alterum purpura
vocat, cuculatum procurrente rostro, et cuculi
latere introrsum tubulatum, qua proferatur lingua.
Praeterea clavatum est ad turbinem usque, aculeis
in orbem septenis fere: qui non sunt buccino: sed
utrisque orbes totidem, quot habeant annos. Bucci-
num nonnisi petris adhaeret, circaque scopulos legi-
tur. Purpurae, nomine alio pelagiae vocantur. Ea-
rum genera plura, pabulo et solo discreta. Lutense
putri limo, et algense enutritum alga, villissimum

utrumque: melius taeniense, in taenulis maris colla-
ctum: hoc quoque tamen etiamnum levius atque di-
lutius: calculeense appellatur a calculo maris, mire
aptum conchyliis: et longe optimum purpuris Dia-
lutense, id est, vario soli genere pastum. Capiuntur
autem purpurae parvulis rarisque textu veluti nassis
in alto iactis. Inest iis esca, clusiles mordacesque
conchae, ceu nitulos videmus: has semineces, sed
redditas mari avido hiati reviviscentes appetunt pur-
purae, porrectisque linguis infestant: at illae aculeo
extimulatae claudunt sese, comprimuntque morden-
tia: ita pendentes aviditate sua purpurae tolluntur.

LXII. Capi eas post Canis ortum, aut ante vernal
tempus, utilissimum: quoniam cum cerificaverit, flu-
xos habent succos. Sed id tingentium officinae igno-
rant, cum summa vertatur in eo. Eximitur postea
vena, quam diximus: cui addi salem necessarium,
sextarios ferme in libras centenas: macerari triduo
iustum: quippe tanto maior vis, quanto recentior.
Fervere in plumbo, singulasque amphoras centenas,
ad quingentas medicaminis libras aequari, ac mo-
dico vapore torreri, et ideo longinquae fornacis cu-
niculo. Ita despumatis subinde carnibus, quas ad-
haesisse venis necesse est, decimo ferme die liquata
cortina, vellus elutriatum mergitur in experimen-
tum: et donec spei satis fiat, uritur liquor. Rubens
color nigrante deterior. Quinis lana potat horis,
rursusque mergitur carminata, donec omnem ebibat
sanem. Buccinum per se damnatur, quoniam fu-
cum remittit. Pelagio admodum alligatur, nimiae-
que eius nigritiae dat austeritatem illam nitoremque,
qui quaeritur, cocci. Ita permixtis viribus alterum
altero excitatur, aut adstringitur. Summa medica-
minum in L libris vellerum, buccini ducentae: pelagii,
CX. Ita fit amethysti color eximius ille. At
Tyrius pelagio primum satiatur, immatura viridique
cortina: mox permutatur in buccino. Laus ei sum-
ma, in colore sanguinis concreti, nigricans adspectu,
idemque suspectu refulgens. Unde et Homero pur-
pureus dicitur sanguis.

LXIII. Purpurae usum Romae semper fuisse vi-
deo, sed Romulo in trabea. Nam toga praetexta, et
latiore clavo Tullum Hostilium e regibus primum
usum Etruscis devictis satis constat. Nepos Corne-
lius, qui Divi Augusti principatu obiit, Me, inquit,
iuvenc violacea purpura vigeat, cuius libra dena-
riis centum venibat: nec multo post rubra Tarenti-
na. Huic successit dibapha Tyria, quae in libras de-
nariis mille non poterat emi. Hac P. Lentulus Spin-
ther aedilis curulis primus in praetexta usus impro-
batur: qua purpura quis non iam, inquit, triclinaria
facit? Spinther aedilis fuit Urbis conditae anno
DCXCI, Cicerone consule. Dibapha tunc dicebatur,
quae bis tincta esset, veluti magnifico impendio, qualiter
nunc omnes paene commodiores purpurae tinguntur.

LXIV. In conchyliata veste cetera eadem, sine
buccino: praeterque, ius temperatur aqua, et pro
indiviso, humani potus excremento: dimidia et me-
dicamina adduntur. Sic gignitur laudatus ille pal-
lor saturitate fraudata, tantoque dilutior, quanto
magis velleri esuriunt. Pretia medicamento sunt
quidem pro fertilitate litorum viliora: non tamen
usquam pelagii centenas libras quinquagenos num-
mos excedere, et buccini centenos, sciant qui ista
mercantur immenso.

LXV. Sed alia e fine initia: iuvatque ludere im-
pendio, et lusus geminare miscendo, iterumque et
ipsa adulterare adulteria naturae: sicut testudines
tingere, argentum auro confundere, ut electra fiant:
addere his aera, ut Corinthia. Non est satis abstul-
isse gemmae nomen amethystum: rursum absolutum
inebriatur Tyrio, ut sit ex utroque nomen im-
probum, simulque luxuria duplex: et cum confecere
conchyliis, transire melius in Tyrium putant. Poe-

nitentia hoc primum debet invenisse, artifice mutante quod damnavat: inde ratio nata, votum quoque factum e vitio portentosis ingeniis, et gemina demonstrata via luxuriae, ut color alius operiretur alio, suavior ita fieri leniorque dictus. Quin et terrena miscere, coccoque tinctum Tyrio tingere, ut fieret hyssinum. Coccum Galatiae rubens granum, ut dicemus in terrestribus, aut circa Emeritam Lusitaniae, in maxima laude est. Verum ut simul peragantur nobilia pigmenta, anniculo grano languidus succus: idem a quadrimo evanidus. Ita nec recenti vires, neque senescenti. Abunde tractata est ratio, qua se virorum iuxta feminarumque forma credit amplissimam fieri.

LXVI. Concharum generis et pinna est. Nascitur in limosis subrecta semper, nec unquam sine comite, quem pinnoterem vocant, alii pinnophylacem. Is est squilla parva: alibi cancer dapis assector. Pandit se pinna, luminibus orbum corpus intus minutis piscibus praebens. Assultant illi protinus, et ubi licentia audacia crevit, implent eam. Hoc tempus speculatus index, morsu levi significat. Illa compressu, quidquid inclusit, exanimat, partemque socio tribuit.

LXVII. Quo magis miror, quosdam existimasse, aquatilibus nullum inesse sensum. Novit torpedo vim suam, ipsa non torpens: mersaque in limo se occultat, piscium qui securi supernatantes obtorpuere, corripiens. Huius iecori teneritas nulla praefertur. Nec minor solertia ranae, quae in mari piscatrix vocatur. Eminentia sub oculis cornicula turbato limo exserit, assultantes pisciculos attrahens, donec tam prope accedant, ut assiliat. Simili modo squatina, et rhombus, additi pinnae exsertas movent specie vermiculorum: itemque quae vocantur raiae. Nam pastinaca latrocinatur ex occulto, transeuntes radio (quod telum est ei) figens. Argumenta solertiae huius, quod tardissimi piscium hi, mugilem velocissimum omnium habentes in ventre reperiuntur. Scolopendrae terrestribus similes, quas centipedes vocant, hamo devorato omnia interanea evomunt, donec hamum egerant, deinde resorbent. At vulpes marinae, simili in periculo glutium amplius usque ad infirma lineae, quae facile praerodant. Cautius qui glanis vocatur: aversos mordet hamos, nec devorat, sed esca spoliat. Grassatur aries, ut latro. Et nunc grandiorum navium in salo stantium occultatus umbra, si quem nandi voluptas invitet, exspectat: nunc elato extra aquam capite, piscantium cymbas specularum, occultusque adnatans mergit.

LXVIII. Equidem et his inesse sensum arbitror, quae neque animalium, neque fruticum, sed tertiam quandam ex utroque naturam habent: urtica dico, et spongiis. Urticae noctu vagantur, noctuque mutant. Carnosae frondis his natura: et carne vescuntur. Vis pruritu mordax, eademque quae terrestres urticae. Contrahit ergo se quam maxime rigens, ac praenatante pisciculo frondem suam spargit, complectensque devorat. Alias marcenti similis, et iactari se passa fluctu algae vice, contactos pisces, attrituque petrae scalpentes pruritus, invadit. Eadem noctu pectines et echinos perquirat: dum admoventi sibi manum sentit, colorem mutat et contrahitur. Tacta uredinem mittit, paulumque si fuit intervalli, absconditur. Ora ei in radice esse traduntur: excrementa per summa tenui fistula reddi.

LXIX. Spongiarum tria genera accepimus: spissum ac praedurum et asperum, tragos id vocatur: spissum et mollius, manon: tenue densumque, ex quo penicilli, Achilleum. Nascuntur omnes in petris: aluntur conchis, pisce, limo. Intellectum inesse his apparet, quia ubi avulsorem sensere, contractae multo difficilius abstrahuntur. Hoc idem fluctu pulsante faciunt. Vivere esca, manifesto conchae minutae in his repertae ostendunt. Circa Toronem vesci illis

avulsas etiam aiunt, et ex relictis radicibus recrescere. In petris cruoris quoque inhaeret color, Africae praecipue, quae generantur in Syrtibus. Maximae fiunt manae, sed mollissimae, circa Lyciam. In profundo autem, nec ventoso, molliores. In Hellesponto asperae, et densae circa Maleam. Putrescunt in apricis locis: ideo optimae in gurgitibus. Viventibus idem qui madentibus, nigricans color. Adhaerent nec parte, nec totae: intersunt enim fistulae quaedam inanes, quaternae fere aut quinae, per quas pasci existimantur. Sunt et aliae, sed superne concretae. Et subesse membrana quaedam radicibus earum intelligitur. Vivere constat longo tempore. Pessimum omnium genus est earum, quae aplysiae vocantur, quia elui non possunt, in quibus magnae sunt fistulae, et reliqua densitas spissa.

LXX. Canicularum maxime multitudo circa eas urinantes gravi periculo infestat. Ipsi ferunt, et nubem quandam crassescere super capita, animalium planorum piscium similem, prementem eos, arcenque a reciprocando: et ob id stilos praecutitos lineis annexos habere sese: quia nisi perfossae ita, non recedant: caliginis et pavoris, ut arbitror, opere. Nubem enim et nebulam (cuius nomine id malum appellant) inter animalia haud ullam comperit quisquam. At cum caniculis atrox dimicatio. Inguina, et calces, omnemque candorem corporum appetunt. Salus una in adversas eundi, ultroque terrendi. Pavet enim hominem aequae ac terret. Et sors aequa in gurgite: ut ad summa aquae ventum est, ibi periculum anceps, adempta ratione contra eundi, dum conetur emergere: et salus omnis in sociis: funem illi religatum ab humeris eius trahunt: hunc dimicans, ut sit periculi signum, laeva quatit: dextra apprehenso stilo in pugna est: modicus alias tractus. Ut prope carinam ventum est, nisi praeceleri vi repente rapiant, absumi spectant. Ac saepe iam subducti, e manibus auferuntur, si non trahentium opem, conglobato corpore in pilae modum ipse adiuvere. Protendunt quidem tridentis alii: sed monstro solertia est navigium subeundi, atque ita e tuto proeliandi. Omnis ergo cura ad speculandum hoc malum insumitur. Certissima est securitas vidisse planos pisces: quia nunquam sunt, ubi maleficae bestiae: qua de causa urinantes sacros appellant eos.

LXXI. Silicea testa inclusis fatendum est nullum esse sensum, ut ostreis. Multa eadem natura, quae frutici, ut holothuriis, pulmonibus, stellis. Adeoque nihil non gignitur in mari, ut cauponarum etiam aestiva animalia, pernicio molesta saltu, et quae capillum maxime celat, existant, et circumglobata escae saepe extrahantur: quae causa somnum piscium in mari noctibus infestare existimatur. Quibusdam vero ipsis innascuntur, quo in numero chalcis accipitur.

LXXII. Nec venena cessant dira, ut in lepore: qui in Indico mari etiam tactu pestilens, vomitum dissolutionemque stomachi protinus creat: in nostro offa informis, colore tantum lepori similis: in India, et magnitudine, et pilo, diutius tantum: nec virus ibi capitur. Aequae pestiferum animal araneus, spiniae in dorso aculeo noxius. Sed nullum usquam execrabilius, quam radius, super caudam eminentes trygonis, quam nostri pastinacam appellant, quincunciali magnitudine. Arbores infixus radici necat: arma, ut telum, perforat vi ferri, et veneni malo.

LXXIII. Morbos universa genera piscium, ut cetera animalia etiam fera, non accipimus sentire. Verum aegrotare singulos, manifestum facit aliquorum macies, cum in eodem genere praepingues alii capiuntur.

LXXIV. Quonam modo generent, desiderium et admiratio hominum differri non patitur. Pisces attritu ventrium coeunt, tanta celeritate ut visum fallant: delphini, et reliqua cete, simili modo, et paulo diutius. Femina piscis coitus tempore marem sequi-

tur, ventrem eius rostro pulsans: sub partum mares feminas similiter, ova videntes earum. Nec satis est generationi per se coitus, nisi editis ovis, interversando mares vitale adperseriat virus. Non omnibus id contingit ovis in tanta multitudine: alioqui replerentur maria et stagna, cum singuli uteri innumerabilia concipiant. Piscium ova in mari crescant, quaedam summa celeritate, ut muraenarum, quaedam paulo tardius.

Plani piscium, quibus cauda non obest aculeique, ut testudines, in coitu superveniunt: polyphi crine uno feminae naribus annexo: sepiæ et loliginæ linguæ, componentes inter se brachia, et in contrarium nantes: ore et pariunt. Sed polyphi in terram verso capite coeunt. Reliqua mollium tergis, ut canes: item locustæ, et squillæ: cancri, ore. Ranae superveniunt, prioribus pedibus alas feminae mare apprehendente, posterioribus clunes. Pariunt minimas carnes nigras, quas gyrinos vocant, oculis tantum et cauda insignes: mox pedes figurantur, cauda findente se in posteriores. Mirumque, semestri vita resolvuntur in limum nullo cernente, et rursus vernis aquis renascuntur quæ fuere: naturæ perinde occulta ratione, cum omnibus annis id eveniat.

Et mituli et pectines sponte naturæ in arenosis proveniunt. Quæ durioris testæ sunt, ut murices, purpuræ, salivario lentore: sicut acescente humore culices: apuæ, spuma maris incalescente, cum admissus est imber. Quæ vero siliceo tegmine operiuntur, ut ostrea, pubescente limo, aut spuma circa navigia diutius stantia, delixosque palos, et lignum maxime. Nuper compertum in ostreariis, humorem iis foetificum lactis modo effluere. Anguillæ attulerunt se scopulis: ea strigmenta viviscunt: nec alia est earum procreatio. Piscium diversa genera non coeunt, præter squatinam et raia: ex quibus nascitur priori parte raia similis, et nomen ex utroque compositum apud Græcos trahit.

Quaedam tempore anni gignuntur et in humore, ut in terra. Vere pectines, limæ, hirundines: eadem tempore evanescent. Piscium lupus et trichias bis anno parit, et saxatiles omnes. Mulli ter, ut chalcis cyprinus sexies, scorpiones bis ac sargi, vere et autumno. Ex planis squatina bis: sola autumno, occasu Vergiliarum. Plurimi piscium tribus mensibus, Aprilis, Maio, Iunio. Salpæ autumno: sargi, torpedo, squali, circa æquinoctium: molles vere: sepiæ omnibus mensibus. Ova eius, glutino atramenti ad speciem uvæ coherentia, masculus prosequitur afflatu, alias sterilescent. Polyphi hieme coeunt, pariunt vere ova tortili vibrata pampino, tanta foecunditate, ut multitudinem ovorum occisi non recipiant cavo capitis, quo prægnantes tulere. Ea excludunt quinquagesimo die, e quibus multa propter numerum intercidunt. Locustæ, et reliqua tenuioris crustæ, ponunt ova super ova, atque ita incubant. Polypus femina modo in ovis sedet, modo cavernam cancellato brachiorum implexu claudit. Sepia in terreno parit inter arundines, aut sicubi enata alga: excludit quintodecimo die. Loliginæ in alto conserta ova edunt, ut sepiæ. Purpuræ, murices, eiusdemque generis, vere pariunt. Echini ova pleniluniis habent hieme: et cochleæ hiberno tempore nascuntur.

LXXXV. Torpedo octogenos foetus habens invenitur: eaque intra se parit ova præmollia, in alium locum uteri transferens, atque ibi excludens. Simili modo omnia, quæ cartilaginea appellavimus. Ita fit, ut sola piscium et animal pariant et ova concipiant. Silurus mas solus omnium edita custodit ova, sæpe et quinquagenis diebus, ne absumantur ab aliis. Ceteræ feminae in triduo excludunt, si mas attigit.

LXXXVI. Acus, sive belone, unus piscium dehiscente propter multitudinem utero parit. A partu coalescit vulnus: quod et in coecis serpentibus tradunt. Mus marinus in terra scrobe effosso parit ova, et rur-

sus obruit terra: tricesimo die refossa aperit, foetumque in aquam ducit.

LXXXVII. Erythini et chanae vulvas habere traduntur: qui trochos appellatur a Græcis, ipse se ire. Aquatiliū omnium foetus inter initia visu carent.

LXXXVIII. Aevi piscium memorandum nuper exemplum accepimus. Pausilypum villa est Campaniæ, haud procul Neapoli: in ea in Caesaris piscinis a Pollione Vedio coniectum piscem, sexagesimum post annum exspirasse scribit Annaeus Seneca, duobus aliis aequalibus eius ex eodem genere tunc viventibus. Quæ mentio piscinarum admonet, ut paulo plura dicamus hac de re, priusquam digrediamur ab aquatilibus.

LXXXIX. Ostrearum vivaria primus omnium Sergius Orata invenit in Baiano, ætate L. Crassi oratoria, ante Marsicum bellum: nec gulæ causa, sed avaritiæ, magna vectigalia tali ex ingenio suo percipiens, ut qui primus pensiles invenerit balineas, ita mangonizatas villas subinde vendendo. Is primus optimum saporem ostreis Lucrinis adiudicavit, quando eadem aquatiliū genera aliubi atque aliubi meliora: sicut lupi pisces in Tiberi amne inter duos pontes, rhombus Ravennæ, muraena in Sicilia, elops Rhodi: et alia genera similiter, ne culinarum censura peragatur. Nondum Britannica serviebant litora, cum Orata Lucrina nobilitabat: postea visum tanti in extremam Italiam petere Brundisium ostreas: ac ne lis esset inter duos sapes, nuper excogitatum, famem longæ advectionis a Brundisio compascere in Lucrino.

LXXX. Eadem ætate prior Licinius Muraena reliquorum piscium vivaria invenit: cuius deinde exemplum nobilitas secuta est, Philippi, Hortensii: Lucullus exciso etiam monte iuxta Neapolim maiore impendio, quam villam exaedicaverat, euripum et maria admisit: quæ de causa Magnus Pompeius Xerxen togatum eum appellabat. Quadrages HS piscinae a defuncto illo venire pisces.

LXXXI. Muraenarum vivarium privatim excogitavit C. Hirrius ante alios, qui coenis triumphalibus Caesaris dictatoris sex millia numero muraenarum mutuo appendit. Nam permutare quidem pretio noluit, aliæ merce. Huius villam intra quam modicam quadrages piscinae venderentur. Invasit deinde singulorum piscium amor. Apud Baulos in parte Baiana piscinam habuit Hortensius Orator, in qua muraenam adeo dilexit, ut exanimatam flesse credatur. In eadem villa, Antonia Drusi, muraenæ, quam diligebat, inares addidit: cuius propter famam nonnulli Baulos videre concupiverunt.

LXXXII. Cochlearum vivaria instituit Fulvius Hirpinus in Tarquiniensi, paulo ante civile bellum, quod cum Pompeio Magno gestum est, distinctis quidem generibus earum, separatim ut essent albae, quæ in Reatino agro nascuntur: separatim Illyricæ, quibus magnitudo præcipua: Africanæ, quibus foecunditas: Solitanæ, quibus nobilitas. Quin et saginæ earum commentus est, sapa et farre, aliisque generibus, ut cochleæ quoque altiles ganeam impleant: cuius artis gloria in eam magnitudinem perducta sit, ut octoginta quadrantes caperent singulorum calices. Auctor est M. Varro.

LXXXIII. Piscium genera etiamnum a Theophrasto mira produntur: circa Babylonis rigua decedentibus fluviis, in cavernis aquas habentibus remanere. Quosdam inde exire ad pabula pinnulis gradientes, crebro caudæ motu, contraque venantes refugere in suas cavernas, et in iis obversos stare: capita eorum esse ranæ marinæ similia, reliquas partes gobiolorum, branchias ut ceteris piscibus. Circa Heraclæam et Cromanam et Lycum et multifariam in Ponte unum genus esse, quod extremas fluminum aquas sectetur, cavernasque faciat sibi in terra, atque in his vivat, etiam reciprocis ampibus siccatu litore.

Effodi ergo : motu demum corporum vivere eos approbant. Circa Heracleam eandem, eodemque Lycos amne decedente, ovis relictis, in limo generari pisces, qui ad pabula petenda palpitent exiguis branchiis, quo fieri non indigos humoris : propter quod et anguillas diutius vivere exemptas aquis. Ova autem in sicco maturari, ut testudinum. Eadem in Ponti regione apprehendi glacie piscium maxime gobiones, non nisi patinarum calore vitalem motum satentes. Est in his quidem, tametsi mirabilia, tamen aliqua ratio. Idem tradit in Paphlagonia effodi pisces gratissimos cibis, terrenos, altis scrobibus, in his locis ubi nullae restagent aquae : miratusque et ipse gigni sine coitu, humoris quidem vim aliam inesse, quam puteis, arbitratur, ceu vero in nullis reperiantur pisces. Quidquid est hoc, certe minus admirabilem talparum facit vitam subterranei animalis, nisi forte vermium terrenorum et his piscibus natura inest.

LXXXIV. Verum omnibus his fidem Nilii inundatio affert, omnia excedente miracula : quippe detegente eo muscoli reperiuntur inchoato opere genitalis aquae terraeque, iam parte corporis viventes, novissima effigie etiamnum terrena.

LXXXV. Nec de anthia pisce sileri convenit, quae plerosque adverte credidisse. Chelidonias insulas diximus Asiae, scopulosi maris, ante promontorium sitas : ibi frequens hic piscis et celeriter capitur uno genere. Parvo navigio, et concolori veste, eademque hora per aliquot dies continuos piscator enavigat certo spatio, escamque proicit. Quidquid ex eo mittitur, suspecta fraus praedae est : cavensque quod timuit, cum id saepe factum est, unus aliquando consuetudine invitatus anthias, escam appetit. Notatur hic intentione diligenti, ut auctor spei, conciliatorque capturae. Neque enim est difficile, cum per aliquot dies solus accedere audeat. Tandem et aliquos invenit, paulatimque comitatur, postremo greges adducit innumeros, iam vetustissimis quibusque assuetis piscatorem agnoscere, et e manu cibum rapere. Tum ille paulum ultra digitos in esca iaculatus hamum, singulos involat verius quam capit, ab umbra navis brevi conatu rapiens, ita ne ceteri sentiant,

alio intus excipiente centonibus raptum, ne palpitatio ulla aut sonus ceteros abigat. Conciliatorem nosse ad hoc prodest, ne capiatur, fugituro in reliquum grege. Ferunt discordem socium duci insidiatum pulchre noto, cepisseque malefica voluntate : agnitum in macello a socio, cuius iniuria erat : et damni formulam editam, condemnatumque addidit Mutianus aestimata lite. Iidem anthiae, cum unum hamo teneri viderint, spinis, quas in dorso serratas habent, lineam secare traduntur : eo qui tenetur, extendente, ut praecidi possit. At inter sargos, ipse qui tenetur, ad scopulos lineam terit.

LXXXVI. Praeter haec claros sapientia auctores video mirari stellam in mari. Ea figura est : parva admodum caro intus, extra duriore callo. Huic tam igneum fervorem esse tradunt, ut omnia in mari contacta adurat, omnem cibum statim peragat. Quibus sit hoc cognitum experimentis, haud facile dixerim : multo memorabilius dixerim id, cuius experiendi quotidie occasio est.

LXXXVII. Concharum e genere sunt dactyli, ab humanorum unguium similitudine appellati. His natura in tenebris remoto lumine, alio fulgere claro ; et quanto magis humorem habeant, lucere in ore mandantium, lucere in manibus, atque etiam in solo ac veste, decidentibus guttis : ut procul dubio pateat, succi illam naturam esse, quam miraremur etiam in corpore.

LXXXVIII. Sunt et inimicitiarum atque concordiae miracula. Mugil et lupus mutuo odio flagrant : conger et muraena, caudas inter se praerodentes. Polypum in tantum locusta pavet, ut si iuxta vidit, omnino moriatur. Locustam conger : rursus polypum congeri lacerant. Nigridius auctor est, praerodere caudam mugili lupum, eosdemque statim mensibus concordare esse. Omnes autem vivere, quibus caudae sic anputentur. At e contrario amicitiae exempla sunt, (praeter illos, de quorum diximus societate,) balaena et musculus : quando praegravi superciliorum pondere obrutis eius oculis, infestantia magnitudinem vada praenatans demonstrat, oculorumque vice fungitur. Hinc volucrum naturae dicuntur.

C. PLINII SECUNDI NATURALIS HISTORIAE LIBER X.

I. Sequitur natura avium, quarum grandissimi et paene bestiarum generis, struthiocameli Africi vel Aethiopici, altitudinem equitis insidentis equo excedunt, celeritatem vincunt : ad hoc demum datis pennis, ut currentem adiuvant : cetero non sunt volucres, nec a terra tolluntur. Ungulae iis cervinis similes, quibus dimicant, bisulcae, comprehendendis lapidibus utiles, quos in fuga contra sequentes ingerunt pedibus. Concoquendi sine delectu devorata mira natura : sed non minus stoliditas, in tanta reliqui corporis altitudine, cum colla frutice occultaverunt, latere se existimantium. Praemia ex iis ova, propter amplitudinem pro quibusdam habita vasis, conosque bellicos et galeas adornantes pennae.

II. Aethiopes atque Indi, discolores maxime et inenarrabiles ferunt aves, et ante omnes nobilem Arabia phoenicem, haud scio an fabulose, unum in toto orbe, nec visum magnopere. Aquilae narratur magnitudine, auri fulgore circa colla, cetero purpureus,

caeruleam roseis caudam pennis distinguentibus, cristis fauces, caputque plumeo apice honestante. Primus atque diligentissimus togatorum de eo prodidit Manilius, Senator ille maximis nobilis doctrinis doctore nullo : neminem extitisse qui viderit rescentem : sacrum in Arabia Soli esse, vivere annis DIX, senescentem casiae thurisque surculis construere nidum, replere odoribus, et superemori. Ex ossibus deinde et medullis eius nasci primo ceu vermiculum : inde fieri pullum : principioque iusta funera priori reddere, et totum deferre nidum prope Panchaiam in Solis urbem, et in ara ibi deponere. Cum huius altis vita magni conversionem anni fieri prodidit idem Manilius, iterumque significationes tempestatum et siderum easdem reverti. Hoc autem circa meridiem incipere, quo die signum Arietis Sol intra-verit. Et fuisse eius conversionis annum prodente se, P. Licinio, Cn. Cornelio consulibus, ducentesimum quintum decimum. Cornelius Valerianus phoenicem

devolvissse in Aegyptum tradidit, Q. Plautio, Sex. Papinio Coss. Allatus est et in Urbem, Claudii Principis censura, anno Urbis DCCC, et in comitio propositus, quod actis testatum est: sed quem falsum esse nemo dubitaret.

III. Ex his, quas novimus, aquilae maximus honos, maxima et vis. Sex earum genera: Melanaëtos a Graecis dicta, eademque Valeria, minima magnitudine, viribus praecipua, colore nigricans: sola aquilarum foetus suos alit: ceterae, ut dicemus, fugant: sola sine clangore, sine murmuratione. Conversatur autem in montibus. Secundi generis pygargus, in oppidis mansitat et in campis, albicante cauda. Tertii morphnos, quam Homerus et percnon vocat, aliqui et plancum, et anatariam, secunda magnitudine et vi: huiusque vita circa lacus. Phemonoe, Apollinis dicta filia, dentes ei esse prodidit, mutae alias, carentique lingua: eandem aquilarum nigerrimam, prominentiore cauda. Consentit et Boeus. Ingenium est ei, testudines raptas frangere e sublimi iaciendo: quae sors interemit poetam Aeschylum, praedictam fatis (ut ferunt) eius diei ruinam secunda caeli fide caventem. Quarti generis est percnopterus: eadem oripelargus, vulturina specie, alis minimis, reliqua magnitudine antecellens, sed imbellis et degener, ut quam verberet corvus. Eadem ieiunae semper aviditatis, et querulae murmurationis. Sola aquilarum exanima fert corpora: ceterae, cum occidere, considunt. Haec facit, ut quintum genus *γρjτορον* vocetur, velut verum, solumque incorruptae originis, media magnitudine, colore subrutilo, rarum conspectu. Superest haliaetos, clarissima oculorum acie, librans ex alto sese: visoque in mari pisce, praiceps in eum ruens, et discussis pectore aquis rapiens. Illa, quam tertiam fecimus, circa stagna aquaticas aves appetit mergentes se subinde, donec sopitas lassatasque rapiat. Spectanda dimicatio, ave ad perurgia litorum tendente, maxime si condensa arundo sit: aquila inde ictu abigente alae, et cum appetit, in lacus cadente: umbramque suam nanti sub aqua a litore ostendente: rursus ave in diverso, et ubi minime se credat exspectari, emergente. Haec causa gregatim avibus nandi, quia plures simul non infestantur, respersu pennarum hostem obcaecantes. Saepe et aquilae ipsae non tolerantes pondus apprehensum, una merguntur. Haliaeetus tantum implumes etiamnum pullos suos percitens, subinde cogit adversos intueri Solis radios, et si conniventem humectantemque animadvertit, praecipitat e nido, velut adulterinum atque degenerem: illum cuius acies firma contra stetit, educat. Haliaeeti suum genus non habent, sed ex diverso aquilarum coitu nascuntur. Id quidem quod ex iis natum est, in ossifragis genus habet, e quibus vultures progengerantur minores: et ex iis magni, qui omnino non generant. Quidam adiciunt genus aquilae, quam barbatam vocant: Tusci vero ossifragam.

IV. Tribus primis, et quinto aquilarum generi inaedificatur nido lapis aëtites, quem aliqui dixere gangitem: ad multa remedia utilis, nihil igne deperdens. Est autem lapis iste praegrans, intus cum quatiis, alio velut in utero sonante. Sed vis illa medica non nisi nido directis. Nidificant in petris et arboribus: pariunt et ova terna: excludunt pullos binos: visi sunt et tres aliquando. Alterum expellunt taedio nutriendi. Quippe eo tempore ipsis cibum negavit natura, prospiciens ne omnium ferarum foetus raperentur. Ungues quoque earum invertuntur diebus iis, albescent inedia pennae, ut merito partus suos oderint. Sed eiectos ab his cognatum genus ossifragae excipiunt, et educant cum suis. Verum adultos quoque persequitur parens, et longo fugat, aemulos scilicet rapinae. Et alioqui unum par aquilarum magno ad populandum tractu, ut satietur, indiget. Determinant ergo spatia, necia proximo praedantur.

Rapta non protinus ferunt, sed primo deponunt: expertaeque pondus, tunc demum abeunt. Oppetunt non senio, nec aegritudine, sed fame, in tantum superiore accrescente rostro, ut aduncitas aperiri non queat. A meridiano autem tempore operantur, et volant: prioribus horis diei, donec impleantur hominum conventu fora, ignavae sedent. Aquilarum pennae mixtas reliquarum alitum pennas devorant. Negant unquam solam hanc alitem fulmine exanimatam: ideo armigeram Iovis consuetudo iudicavit.

V. Romanis eam legionibus C. Marius in secundo consulatu suo proprie dicavit. Erat et antea prima cum quatuor aliis: lupi, minotauri, equi, aprique, singulos ordines anteibant. Paucis ante annis sola in aciem portari coepta erat: reliqua in castris relinquebantur. Marius in totum ea abdicavit. Ex eo notatum, non fere legionis unquam hibernasse castra, ubi aquilarum non sit iugum.

Primo et secundo generi non minorum tantum quadrupedum rapina, sed etiam cum cervis proelia. Multum pulverem volutatu collectum, insidens cornibus excutit in oculos, pennis ora verberans, donec praecipitet in rupes. Nec unus hostis illi satis est: acrior est cum dracone pugna, multoque magis anceps, etiam in aëre. Ova hic consecratur aquilae aviditate malefica: at illa ob hoc rapit ubicunque visum. Ille multiplici nexu alas ligat, ita se implicans, ut simul decidat.

VI. Est percelebris apud Seston urbem aquilae gloria: educatum a virgine retulisse gratiam, aves primo, mox deinde venatus aggerentem. Defuncta postremo, in rogam accensum eius iniecissee sese, et simul conflagrasse. Quam ob causam incolae, quod vocant Heroum, in eo loco fecere, appellatum Iovis et virginis, quoniam illi deo ales adscribitur.

VII. Vulturum praevalent nigri. Nidos nemo attigit: ideo etiam fuere, qui putarent illos ex adverso orbe advolare, falso: nidificant enim in excelsissimis rupibus. Foetus quidem saepe cernuntur, fere bini. Umbricius Aruspicum in nostro aevo peritissimus, parere tradit ova tredecim: uno ex iis reliqua ova nidumque lustrare, mox abicere. Triduo autem antea volare eos, ubi cadavera futura sunt.

VIII. Sanqualem avem, atque immussulum, Augures Romani in magna quaestione habent. Immussulum aliqui vulturis pullum arbitrantur esse, et sanqualem ossifragae. Massurius sanqualem ossifragum esse dicit, immussulum autem pullum aquilae, priusquam albicet cauda. Quidam post Mutium Augurem visos non esse Romae confirmavere: ego (quod veri similis) in desidia rerum omnium non arbitror agnitos.

IX. Accipitrum genera sedecim invenimus. Ex iis aegithum claudum altero pede prosperrimi augurii nuptialibus negotiis et pecuariae rei. Triorchem a numero testium, cui principatum in auguriis Phemonoe dedit: buteonem hunc appellant Romani, familia etiam ex eo cognominata, cum prospero auspicio in ducis navi sedisset. Epileum Graeci vocant, qui solus omni tempore apparet: ceteri hieme abeunt. Distinctio generum ex aviditate. Alii non nisi ex terra rapiunt avem: alii non nisi circa arbores volitantem: alii sedentem in sublimi: aliqui volantem in aperto. Itaque et columbae novere ex iis pericula, visoque considunt, vel subvolant, contra naturam eius auxiliantes sibi. In insula Africae Cerne in oceano accipitres totius Masaesyliae humi foetificant: nec alibi nascuntur, illis assueti gentibus.

X. In Thraciae parte super Amphipolim homines atque accipitres societate quadam aucupantur. Hi ex silvis et arundinetis excitant aves: illi supervolantes depriment. Kursus captas aucupes dividunt cum iis. Traditum est, missas in sublime sibi excipere eos: et cum tempus sit capturae, clangore ac volatus genere invitare ad occasionem. Simile quid-

dam lupi apud Maeotin paludem faciunt. Nam nisi partem a piscantibus suam accepere, expansa eorum retia lacerant. Accipiter avium non edunt corda. Nocturnus accipiter cymindis vocatur, rarus etiam in silvis, interdiu minus cernens. Bellum internecinum gerit cum aquila, cohaerentesque saepeprehenduntur.

XI. Cocyx ex accipitre videtur fieri, tempore anni figuram mutans, quoniam tunc non apparent reliqui, nisi perquam paucis diebus: ipse quoque modico tempore aestatis visus non cernitur postea. Est autem neque aduncis unguibus solus accipitrum, nec capite similis illis, neque alio quam colore, ac rictu columbi potius. Quin et absumitur ab accipitre, si quando una apparuerit: sola omnium avis a suo genere interemta. Mutat autem et vocem: procedit vere, occultatur Caniculae ortu: semperque parit in alienis nidis, maxime palumbum, maiori ex parte singula ova, quod nulla alia avis: raro bina. Causa subbiendi pullos putatur, quod sciat se invisam cunctis avibus: nam minutas quoque infestant: ita non fore tutam generi suo stirpem opinatur, ni sefellere: quare nullum facit nidum, aliqui trepidum animal. Educat ergo subditum adulterato foeta nido. Ille avidus ex natura, praeripit cibos reliquis pullis, itaque pinguescit, et nitidus in se nutritem convertit: illa gaudet eius specie, miraturque sese ipsam, quod talem peperit: suos comparatione eius damnat, ut alienos, absumique etiam se inspectante patitur, donec corripit ipsam quoque iam volandi potens. Nulla tunc avium suavitatem carnis comparatur illi.

XII. Milvi ex eodem accipitrum genere, magnitudine differunt. Notatum in his, rapacissimam et famelicam semper alitem nihil esculenti rapere unquam ex funerum ferculis, nec Olympiae ex ara. Ac ne ferentium quidem manibus, nisi lugubri municipiorum immolantium ostento. Iidem videntur artem gubernandi docuisse caudae flexibus, in caelo monstrante natura, quod opus esset in profundo. Milvi et ipsi hibernis mensibus latent, non tamen ante hirundinem abeunt. Traduntur autem et a solstitiis affici podagra.

XIII. Volucrum prima distinctio pedibus maxime constat. Aut enim aduncos ungues habent, aut digitos, aut palmpedium in genere sunt, uti anseres et aquaticae fere aves. Aduncos ungues habentia, carne tantum vescuntur ex parte magna.

XIV. Cornices et alio pabulo: ut quae duritiem viscus rostro repugnantem, volantes in altum in saxa tegulasve iaciunt iterum ac saepius, donec quassantem perfringere queant. Ipsa ales est inauspicatae garrulitatis, a quibusdam tamen laudata. Ab Arcturi sidere ad hirundinum adventum notatur eam in Minervae lucis templisque raro, alicubi omnino non adspici, sicut Athenis. Praeterea sola haec etiam volantes pullos aliquamdiu pascit: inauspicatissima foetus tempore, hoc est, post solstitium.

XV. Ceterae omnes ex eodem genere pellunt nidis pullos, ac volare cogunt, sicut et corvi: qui ipsi non carne tantum aluntur, sed robustos quoque foetus suos fugant longius. Itaque parvis in vicis non plus bina coniugia sunt: circa Cranonem quidem Thessaliae singula perpetuo: genitores soboli loco cedunt. Diversa in hac, ac supradicta alite quaedam. Corvi ante solstitium generant, iidem aegrescunt sexagenis diebus, siti maxime, antequam fici coquantur autumnus. Cornix ab eo tempore corripitur morbo. Corvi pariunt cum plurimum quinos. Ore eos parere aut coire vulgus arbitratur: ideoque gravidas, si ederint corvinum ovum, per os partum reddere; atque in totum, difficulter parere, si tecto inferantur. Aristoteles negat, non hercule magis, quam in Aegypto ibim: sed illam exosculatorem, quae saepe cernitur, qualem in columbis, esse. Corvi in

auspiciis soli videntur intellectum habere significationum suarum. Nam cum Mediae hospites occisi sunt, omnes e Peloponneso et Attica regione volaverunt. Pessima eorum significatio, cum glutunt vocem velut strangulati.

XVI. Uncos ungues et nocturnae aves habent, ut noctuae, bubo, ululae. Omnium horum hebetes interdiu oculi. Bubo funebri, et maxime abominatus publicis praecipue auspiciis, deserta incolit: nec tantum desolata, sed dira etiam et inaccessa: noctis monstrum, nec cantu aliquo vocalis, sed gemitu. Itaque in urbibus aut omnino in luce visus, dirum ostentum est. Privatorum domibus insidentem plurimum scio non fuisse feralem. Volat nunquam quo libuit, sed transversus aufertur. Capitolii cellam ipsam intravit Sex. Papilio Histrio, L. Pedanio Coss. propter quod Nonis Martiis Urbs lustrata est eo anno.

XVII. Inauspicata est et incendiaria avis, propter quam saepe numero lustratam Urbem in annalibus invenimus, sicut L. Cassio, C. Mario Coss. quo anno et bubone viso lustrata est. Quae sit avis ea, nec reperitur, nec traditur. Quidam ita interpretantur, incendiariam esse quaecunque apparuerit carbonem ferens ex aris vel altaribus. Alii spinturnicem eam vocant: sed haec ipsa quae esset inter aves, qui se scire diceret, non inveni. Cliviam quoque avem ab antiquis nominatam, animadverto ignorari. Quidam clamatoriam dicunt, Labeo prohibitoriam. Et apud Nigidium subis appellatur avis, quae aquilum ova frangat. Sunt praeterea complura genera depicta in Etrusca disciplina, sed ulli non visa: quae nunc defecisse mirum est, cum abundant etiam quae gula humana populatur.

XVIII. Externorum de auguriis peritissime scripsisse Hylas nomine putatur. Is tradit noctuam, bubonem, picum arbores cavantem, trogonem, cornicem, a cauda de ovo exire: quoniam pondere capitum perversa ova, posteriorem partem corporum fovendam matri applicent.

XIX. Noctuarum contra aves solers dimicatio. Maiore circumdatae multitudine, resupinae pedibus repugnant, collectaeque in arcum, rostro et unguibus totae teguntur. Auxiliatur accipiter collegio quodam naturae, bellumque partitur. Noctuas sexagenis diebus hiemis cubare, et novem voces habere tradit Nigidius.

XX. Sunt et parvae aves uncorum unguium, ut picci: Martio cognomine insignes, et in auspiciu magni. Quo in genere arborum cavatores scandentes in subreptum felium modo: illi vero et supini, percussi corticis sono, pabulum subesse intelligunt. Pullos in cavis educant avium soli. Adactos cavernis eorum a pastore cuneos, adnota quadam ab his herba, elabi creditur vulgo. Trebius auctor est, clavum cuneumve adactum, quanta libeat vi, arbori in qua nidum habeat, statim exsilire, cum crepitu arboris, cum insederit clavo aut cuneo. Ipsi principales Latini sunt in auguriis, a rege, qui nomen huic avi dedit. Unum eorum praescitum transire non queo. In capite praetoris urbani Aelii Tuberonis, in foro iura pro tribunali reddentis, sedit ita placide, ut manu prehenderetur. Respondere vates, exitium imperio portendi, si dimitteretur: at si exanimaretur, praetori. Et ille avem protinus concepsit: nec multo post implevit prodigium.

XXI. Vescuntur et glande in hoc genere, pomisque multae, sed quae carne tantum non vivunt, excepto milvo: quod ipsum in auguriis dirum est. Uncos ungues habentes omnino non congregantur, et sibi quaeque praedantur. Sunt autem omnes fere altivolae, praeter nocturnas: et magis, maiores. Omnibus alae grandes, corpus exiguum. Ambulant difficulter. In petris raro consistunt. Ambulant in angustis unguum prohibente.

XXII. Nunc de secundis

in

duas dividitur species, oscines, et alites: illarum generi cantus oris, his magnitudo differentiam dedit: itaque praecedent et ordine: omnesque reliquas in his pavonum genus, cum forma, tum intellectu eius et gloria.

Gemmantes laudatus expandit colores, adverso maxime Sole, quia sic fulgentius radiant. Simul umbrae quosdam repercutus ceteris, qui et in opaco clarius micant, conchata quaerit cauda: omnesque in aceryum contrahit pennarum, quos spectari gaudet, oculos. Idem cauda annuis vicibus amissa cum foliis arborum, donec renascatur iterum cum flore, pudibundus ac moerens quaerit latebram. Vivit annis XXV. Colores incipit fundere in trimatu. Ab auctoribus non gloriosum tantum animal hoc traditur, sed et malevolum, sicut anser verecundum: quoniam has quoque quidam addiderunt notas in his, haud probatas mihi.

XXIII. Pavonem cibi gratia Romae primus occidit orator Hortensius, aditali coena sacerdotii. Saginare primus instituit circa novissimum piraticum bellum M. Aufidius Lurco, exque eo quaestu reditus sestertium sexagena millia habuit.

XXIV. Proxime gloriam sentiunt et hi nostri vigiles nocturni, quos excitandis in opera mortalibus, rumpendoque somno natura genuit. Norunt sidera, et ternas distinguunt horas interdiu cantu. Cum Sole eunt cubitum, quartaque castrensi vigilia ad curas laboremque revocant. Nec Solis ortum incautis patiuntur obrepere: diemque venientem nuntiant cantu, ipsum vero cantum plausu laterum. Imperitant suo generi, et regnum in quacunque sunt domo, exercent. Dimicatione paritur hoc quoque inter ipsos, velut ideo tela agnata cruribus suis intelligentes: nec finis saepe commorientibus. Quod si palma contingit, statim in victoria canunt, seque ipsi principes testantur. Victus occultatur silens, aegreque servitium patitur. Et plebs tamen aequae superbia, graditur ardua cervice, cristis celsa: caelumque sola voluerum adspicit crebro, in sublime caudam quoque falcata erigens: itaque terrori sunt etiam leonibus ferarum generosissimis. Iam ex his quidam ad bella tantum et proelia assidua nascuntur, quibus etiam patrias nobilitant, Rhodum, aut Tanagram. Secundus est honos habitus Melicis, et Chalcidicis, ut plane dignae aliti tantum honoris praebeat Romana purpura. Horum sunt tripudia solistima. Hi magistratus nostros quotidie regunt, domosque ipsis suas claudunt aut reserant: hi fasces Romanos impellunt aut retinent, iubent acies aut prohibent, victoriarum omnium toto orbe partarum auspices: hi maxime terrarum imperio imperant, extis etiam fibrisque haud aliter quam opimae victoriae Diis grati. Habent ostenta et praeposteri eorum vespertinique cantus. Namque totis noctibus canendo, Boeotiis nobilem illam adversus Lacedaemonios praesagivere victoriam, ita coniecta interpretatione, quoniam victa ales illa non caneret.

XXV. Desinunt canere castrati: quod duobus fit modis: lumbis adustis candente ferro, aut imis cruribus: mox hulcere obliito figlina creta: facilius ita pinguescunt. Pergami omnibus annis spectaculum gallorum publice editur, ceu gladiatorum. Invenitur in annalibus, in Ariminensi agro, M. Lepido, Q. Catulo Coss. in villa Galerii locutum gallinaceum, semel, quod equidem sciam.

XXVI. Et anseri vigil cura, Capitolio testata defenso, per id tempus canum silentio proditis rebus. Quam ob causam cibaria anserum censors in primis locant. Quin et fama amoris, Aegii dilecta forma pueri Olenii, et Glaucetes Ptolemaeo regi cithara canentis, quam eodem tempore et aries adamasse proditur. Potest et sapientiae videri intellectus his esse. Ita comes perpetuo adhaesisse Lacydi philosopho

dicatur, nusquam ab eo, non in publico, non in balneis, non noctu, non interdiu digressus.

XXVII. Nostri sapientiores, qui eos iecoris bonitate novere. Partilibus in magnam amplitudinem crescit: exemtum quoque lacte mulso augetur. Nec sine causa in quaestione est, quis primus tantum bonum invenerit, Scipione Metellus vir consularis, an M. Seius eadem aetate eques Rom. Sed (quod constat) Messalinus Cotta, Messalae oratoris filius, palmas pedum ex his torrere, atque patinis cum gallinaceorum cristis condire reperit. Tribuetur enim a me culinis cuiusque palma cum fide. Mirum in hac alite, a Morinis usque Romam pedibus venire. Fessi proferuntur ad primos: ita ceteri stipatione naturali propellunt eos. Candidorum alterum vectigal in pluma. Velluntur quibusdam locis bis anno. Rursus plumigeri vestiuntur: mollior, quae corpori proxima: et e Germania laudatissima. Candidi ibi, verum minores, gantae vocantur. Pretium plumae eorum, in libras denarii quini. Et inde crimina plerumque auxiliorum praefectis, a vigili statione ad haec auctupia dimissis cohortibus totis. Eoque deliciae processere, ut sine hoc instrumento durare iam ne viro-rum quidem cervices possint.

XXVIII. Aliud reperit Syriae pars, quae Commagene vocatur: adipem eorum in vase aereo cum cinamo nive multa obrutum, ac rigore gelido maceratum, ad usum praeclari medicaminis, quod ab gente dicitur Commagenum.

XXIX. Anserini generis sunt chenalopeces: et quibus lautiores epulas non novit Britannia, chenerotes, fere anseres minores. Decet tetraonas suos uitor, absolutaque nigritia, in superciliis cocci rubor. Alterum eorum genus vulturum magnitudinem excedit, quorum et colorem reddit. Nec ulla ales, excepto struthiocamelo, maius corpore implens pondus, in tantum aucta, ut in terra quoque immobilis prehendantur. Gignunt eos Alpes, et septemtrionalis regio. In aviarii saporem perdunt. Moriuntur contumacia spiritu revocato. Proximae eis sunt, quas Hispania aves tardas appellat, Graecia *αἰδᾶς*, damnatas in cibis. Emissa enim ossibus medulla, odoris taedium extemplo sequitur.

XXX. Inducias habet gens Pygmaea abscessu gruum (ut diximus) cum iis dimicantium. Immensus est tractus, quo veniunt, si quis reputet a mari Eoo. Quando proficiscantur consentiunt: volant ad propiciendum alte: ducem, quem sequantur, eligunt: in extremo agmine per vices, qui acclament, dispositos habent, et qui gregem voce contineant. Excubias habent nocturnis temporibus, lapillum pede sustinentes, qui laxatus somno et decidens indiligentiam coarguat. Ceterae dormiunt capite subter alam cedito, alternis pedibus insistentes. Dux erecto providet collo, ac praedicat. Eaedem mansuetactae lascivunt, gyrosque quosdam indecoro cursu vel singulae peragunt. Certum est, Pontum transvolaturas, primum omnium angustias petere, inter duo promontoria Criumetopon, et Carambin: mox saburra stabiliri. Cum medium transierint, abiici lapillos e pedibus: cum attigerint continentem, et e gutture arenam. Cornelius Nepos, qui Divi Augusti principatu obiit, cum scriberet turdos paulo ante coeptos saginari, addidit, ciconias magis placere, quam grues: cum haec nunc ales inter primas expetatur, illam nemo velit attigisse.

XXXI. Ciconiae quonam e loco veniant, aut quo se referant, incumpertum adhuc est. E longinquo venire non dubium, eodem quo grues modo: illas hiemis, has aestatis advenas. Abiturae congregantur in loco certo: comitataeque sic, ut nulla sui generis relinquatur, nisi captiva et serva, ceu lege praedicta die recedunt. Nemo vidit agmen discedentium, cum discessurum appareat: nec venire, sed venisse cernimus: utrumque nocturnis fit temporibus. Et quam-

vis ultra citrave pervolent, nunquam tamen advenisse usquam, nisi noctu, existimantur. Pythonos comen vocant in Asia patentibus campis, ubi congregatae inter se commurmurant, eamque quae novissima advenit, lacerant, atque ita abeunt. Notatum, post Idus Augustas non temere visas ibi. Sunt qui ciconiis non inesse linguas confirmant. Honos iis serpentum exitio tantus, ut in Thessalia capitale fuerit occidisse; eademque legibus poena, quae in homicidam.

XXXII. Simili anseres quoque et olores ratione commecat: sed horum volatus cernitur: liburnicarum modo rostrato impetu feruntur, facilius ita findentes aera, quam si recta fronte impellerent: a tergo sensim dilatante se cuneo porrigitur agmen, largeque impellenti praebetur aurae. Colla imponunt praecedentibus: fessos duces ad terga recipiunt. Ciconiae nidos eosdem repetunt: genitricum senectatem invicem educant. Olorum morte narratur flebilis cantus, (falso, ut arbitrator,) aliquot experimentis. Iidem mutua carne vescuntur inter se.

XXXIII. Verum haec commecantium per maria terrasque peregrinatio non patitur differri minores quoque, quibus est natura similis: utcunque enim supra dictas magnitudo et vires corporum invitare videri possint. Coturnices ante etiam semper adveniunt, quam grues: parva avis, et cum ad nos venit, terrestres potius, quam sublimis. Advolant et hae simili modo, non sine periculo navigantium, cum appropinquavere terris. Quippe velis saepe incidunt, et hoc semper noctu, merguntque navigia. Iter est his per hospitium certa. Austro non volant, humido scilicet et graviore vento. Aura tamen vehi volunt, propter pondus corporum, viresque parvas. Hinc volantium illa conquestio labore expressa. Aquilone ergo maxime volant ortygometra duce. Primam earum terrae appropinquantem accipiter rapit. Semper hinc remeantes comitatum sollicitant: abeuntque una persuasae glottis, et otus, et cychranus.

Glottis praelongam exserit linguam: unde ei nomen. Hanc initio blandita peregrinatione avido profectam, poenitentia in volatu, cum labore scilicet, subit: reverti incomitatum piget, et sequi: nec unquam plus uno die pergit: in proximo hospitio deserit. Verum invenitur alia, antecedente anno relicta: simili modo in singulos dies. Cychranus perseverantior festinat etiam pervenire ad expetitas sibi terras. Itaque noctu is eas excitat, admonetque itineris. Otus bubone minor est, noctuis maior, auribus plumis eminentibus: unde et nomen illi: quidam Latine asionem vocant: imitatrix alias avis ac parasita, et quodam genere saltatrix. Capititur haud difficulter, ut noctuae, intenta in aliquo, circumeunte alio. Quod si ventus agmen adverso flatu coeperit inhibere, pondusculis lapidum apprehensis, aut gutture arena repleto, stabilitae volant. Coturnicibus veneni semen gratissimus cibus: quam ob causam eas damnare mensae: simulque comitialiae propter morbum desuper aetum, quem solae animalium sentiunt, praeter hominem.

XXXIV. Abeunt et hirundines hibernis mensibus, sola carne vescens avis ex iis, quae aduncos ungues non habent: sed in vicina abeunt, apricos secutae montium recessus: inventaeque iam sunt ibi nudaе atque deplumes. Thebarum tecta subire negantur, quoniam urbs illa saepius capta sit: nec Bizyae in Thracia, propter scelera Terei. Caecina Volaterranus equestris ordinis, quadrigarum dominus, comprehensas in Urbem secum auferens, victoriae nuntias amicis mittebat, in eundem nidum remeantes, illito victoriae colore. Tradit et Fabius Pictor in annalibus suis, cum obsideretur praesidium Romanum a Ligustinis, hirundinem a pullis ad se allatam: ut lino ad pedem eius alligato nodis significaret, quoto die adveniente auxilio eruptio fieri deberet.

XXXV. Abeunt et merulae, turdique, et sturni si-

PLIN. HIST. NATUR.

mili modo in vicina. Sed hi plumam non amittunt, nec occultantur: visi saepe ibi, quo hibernum pabulum petunt: itaque in Germania hieme maxime turdi cernuntur. Verius turtur occultatur, pennasque amittit. Abeunt et palumbes; quoniam, et in iis incertum. Sturnorum generi proprium catervatim volare, et quodam pilae orbe circumagi, omnibus in medium agmen tendentibus. Volucrum soli hiru-dini flexuosi volatus velox celeritas: quibus ex causis neque rapinae ceterarum alitum obnoxia est. Ea demum sola avium non nisi in volatu pascitur.

XXXVI. Temporum magna differentia avibus. Perennes, ut columbae: semestres, ut hirundines: trimestres, ut turdi et turtures: et quae, cum foetum eduxere, abeunt; ut gulguli, upupae.

XXXVII. Auctores sunt, omnibus annis advolare Ilium ex Aethiopia aves, et confligere ad Mennonis tumulum, quas ob id Mennonidas vocant. Hoc idem quinto quoque anno facere eas in Aethiopia circa regiam Mennonis, exploratum sibi Crenutius tradit.

XXXVIII. Simili modo pugnant Meleagrides in Boeotia. Africae hoc est gullinarum genus, gibberum, variis sparsum plumis: quae novissimae sunt peregrinarum avium in mensas receptae propter ingratum virus. Verum Meleagri tumulus nobiles eas fecit.

XXXIX. Seleucides aves vocantur, quarum adventum ab Iove precibus impetrant Casii montis incolae, fruges eorum locustis vastantibus. Nec unde veniant, quove abeant, compertum: nunquam conspectis, nisi cum praesidio earum indigetur.

XL. Invocant et Aegyptii ibes suas contra serpentium adventum: et Elei Myiagron deum, muscarum multitudine pestilentiam afferente: quae protinus intereunt, quam litatum est ei deo.

XLI. Sed in secessu avium et noctuae paucis diebus latere traduntur: quarum genus in Creta insula non est: etiam si qua invecta sit, emoritur. Nam haec quoque mira naturae differentia: alia aliis locis negat: tanquam genera frugum fruticumve, sic et animalium: non nasci, translatitium: invecta emori, mirum. Quid est illud unius generis saluti adversum? quaeve ista naturae invidia? aut qui terrarum dicti avibus termini? Rhodus aquilam non habet. Transpadana Italia iuxta Alpes Larium lacum appellat, amoenum arbusto agro, ad quem ciconiae non permeant: sicuti nec octavum circa lapidem ab eo. Immensa alioqui finitimo Insubrium tractu examina graculorum, monedularumque, cui soli avi furcitas auri argentique praecipue mira est. Picus Martius in Tarentino agro negatur esse. Nuper, et adhuc tamen rara, ab Apen-nino ad Urbem versus cerni coeperit picarum genera, quae longa insignes cauda variae appellantur. Proprium his calvescere omnibus annis, cum serantur rapa. Perdices non transvolant Boeotiae fines in Attica: nec ulla avis in Ponto, insula qua sepultus est Achilles, sacratam ei aedem. In Fidenate agro iuxta urbem ciconiae nec pullos nec nidum faciunt. At in agrum Volaterranum palumbium vis e mari quotannis advolat. Romae in aedem Herculis in foro Boario nec muscae, nec canes intrant. Multa praeterea similia, quae prudens subinde omitto in singulis generibus, fastidio parcens: quippe cum Theophrastus tradat invectitias esse in Asia columbas, et pavones, et corvos, et in Cyrenaica vocales ranas.

XLII. Alia admiratio circa oscines: fere mutant colorem vocemque tempore anni, ac repente fiunt aliae: quod in grandiore alitum genere grues tantum: hae enim senectute nigrescunt. Merula ex nigra rufescit, canit aestate, hieme balbutit, circa solstitium quoque anniculis in ebur transiit. Turdis color aestate hieme concolor.

-tibus continuas

quindecim garrulus sine intermisso cantus, densante se frondium germine, non in novissimum digna miratu ave. Primum tanta vox tam parvo in corpusculo, tam pertinax spiritus. Deinde in una perfecta musicae scientia modulatus editur sonus: et nunc continuo spiritu trahitur in longum, nunc variatur inflexio, nunc distinguitur conciso, copulatur intorto: promittitur revocato, infusatur ex inopinato: interdum et secum ipse murmurat: plenus, gravis, acutus, creber, extensus: ubi visum est, vibrans, summus, medius, imus. Breviterque omnia tam parvulis in faucibus, quae exquisitis tibiaram tormentis ars hominum excogitavit: ut non sit dubium hanc suavitatem praemonstratam efficaci auspicio, cum in ore Stesichori cecinit infantis. Ac ne quis dubitet artis esse, plures singulis sunt cantus, nec iidem omnibus, sed sui cuique. Certant inter se, palamque animosa contentio est. Victa morte finit saepe vitam, spiritu prius deficiente, quam cantu. Meditantur aliae iuniores, versusque quos imitentur accipiunt. Audit discipula intentione magna, et reddit: vicibusque reticent. Intelligitur emendatae correctio, et in docente quaedam reprehensio. Ergo servorum illis pretia sunt: et quidem ampliora, quam quibus olim armigeri parabantur. Scio sestertiis sex, candidam aliquo, quod est prope inusitatum, venisse, quae Agrippinae Claudii principis coniugi dono daretur. Visum iam saepe, iussas canere coepisse, et cum symphonia alternasse: sicut homines repertos, qui sonum earum, addita in transversas arundines aqua, foramen inspirantes, linguaeque parva aliqua opposita mora, indiscreta redderent similitudine. Sed eae tantae tamque artifices argutiae a quindecim diebus paulatim desinunt, nec ut fatigatas possis dicere, aut satiatas. Mox aestu aucto in totum alia vox fit, nec modulata, aut varia. Mutatur et color. Postremo hieme ipsa non cernitur. Linguis earum tenuitas illa prima non est, quae ceteris avibus. Pariunt vere primum cum plurimum senu ova.

XLIV. Alia ratio ficedulis: nam formam simul coloremque mutant. Hoc nomen autumnus non habent postea: melancoryphi vocantur. Sic et erithacus hieme, idem phoenicurus aestate. Mutat et upupa, ut tradit Aeschylus poeta, obscoena alias pastu avis, crista visenda plicatili, contrahens eam subrigensque per longitudinem capitis.

XLV. Oenanthe quidem etiam statos latebrae dies habet, exoriente Sirio occultata, ab occasu eiusdem prodit: quod miremur, ipsis diebus utrumque. Chlorion quoque, qui totus est luteus, hieme non visus, circa solstitia procedit. Merulae circa Cyllenen Arcadiae, nec usquam aliubi, candidae nascuntur. Ibis circa Pelusium tantum nigra est, ceteris omnibus locis candida.

XLVI. Oscines, praeter exceptas, non temere foetus faciunt ante aequinoctium vernum, aut post autumnale: ante solstitium autem dubios, post solstitium vitales.

XLVII. Eo maxime sunt insignes halcyones. Dies earum partus maria, quique navigant, novere. Ipsa avis paulo amplior passere, colore cyaneo ex parte maiore, tantum purpureis et candidis admixtis pennis, collo gracili ac proceri. Alterum genus earum magnitudine distinguitur et cantu. Minores in arundinetis canunt. Halcyonem videre rarissimum est, nec nisi Vergiliarum occasu, et circa solstitia brumamve, nave aliquando circumvolata statim in latebras abeuntem. Foetificant bruma, qui dies halcyonides vocantur, placido mari per eos et navigabili, Siculo maxime. Faciunt autem septem ante brumam diebus nidos, et totidem sequentibus pariunt. Nidi earum admirationem habent pilae figura, paulum eminenti, ore perquam angusto, grandium spongiarum similitudine: ferro intercidi non queunt, franguntur ictu valido, ut spuma arida maris. Nec unde

configantur, invenitur. Putant ex spinis aculeatis: piscibus enim vivunt. Subeunt et in amnes. Pariunt ova quina.

XLVIII. Gaviae in petris nidificant: mergi et in arboribus. Pariunt plurimum terna: sed gaviae aestate, mergi incipiente vere.

XLIX. Halcyonum nidi figura, reliquarum quoque solertiae admonet: neque alia parte ingenia avium magis admiranda sunt. Hirundines luto construunt, stramento roborant. Si quando inopia est luti, madefactae multa aqua pennis pulverem spargunt. Ipsum vero nidum mollibus plumis floccisque consternunt tepesciendis ovis, simul ne durus sit infantibus pullis. In foetu summa aequitate alternant cibum. Notabili munditia egerunt excrementa pulorum: adultioresque circumagi docent, et foris satietatem emittere. Alterum genus hirundinum est rusticarum et agrestium, quae raro in domibus, diversos figura, sed eadem materia, configunt nidos, totos supinos, faucibus porrectis in angustum, utero capaci: mirum qua peritia et occultandis habiles pullis, et substernendis molles. In Aegypti Heracleotico ostio molem continuazione nidorum evaganti Nilo inexpugnabilem opponunt stadii fere unius spatium: quod humano opere perfici non posset. In eadem iuxta oppidum Copton insula est sacra Isidi, quam ne laceret amnis idem, muniunt opere, incipientibus vernis diebus, palea et stramento rostrum eius firmantes, continuatis per triduum noctibus tanto labore, ut multas in opere emori constet. Eaque militia illis cum anno redit semper. Tertium est earum genus, quae ripas excavant, atque ita internidificant. Harum pulli ad cinerem ambusti, mortifero faucium malo, multisque aliis morbis humani corporis medentur. Non faciunt hae nidos, migrantque multis diebus ante, si futurum est ut auctus amnis attingat.

L. In genere vitiparrarum est, cui nidus ex musco arido ita absoluta perficitur pila, ut inveniri non possit aditus. Acanthyllis appellatur, eadem figura ex lino intextens. Picorum alicui suspenditur surculo primis in ranis cyathi modo, ut nulla quadrupes possit accedere. Gulgulos quidem ipsos dependentes pedibus somnum capere confirmant, quia tutiores ita se sperent. Iam publicum quidem omnium est tabulata ramorum sustinendo nido provide eligere, camerare ab imbri, aut fronde protegere densa. In Arabia cinnamologos avis appellatur: cinnami surculis nidificat. Plumbatis eos sagittis decutiunt indigenae, mercis gratia. In Scythia avis magnitudine otidis, binos parit, in leporina pelle semper in cacuminibus ramorum suspensa. Picae cum diligentius visum ab homine nidum sensere, ova transferunt alio. Hoc in his avibus, quarum digiti non sunt accommodati complectendis transferendisque ovis, miro traditur modo. Namque surculo super bina ova imposito ac ferminato alvi glutino, subdita cervice medio, aequa utrinque libra deportant alio.

LI. Nec vero iis minor solertia, quae cunabula in terra faciunt, corporis gravitate prohibita sublimi petere. Merops vocatur, genitores suos reconditis pascens, pallido intus colore pennarum, superne cyaneo, primori subrutilo. Nidificat in specu sex pedum defossa altitudine.

Perdices spina et frutice sic muniunt receptaculum, ut contra feras abunde vallentur. Ovis stragulum molle pulvere contumulant, nec in quo loco pepere incubant: neve cui frequentior conversatio sit aspecta, transferunt alio. Illae quidem et maritos suos fallunt, quoniam intemperantia libidinis frangunt earum ova, ne incubando detineantur. Tunc inter se dimicant mares desiderio seminarum: victum aiunt Venerem pati. Id quidem et coturnices Trogus, et gallinaceos aliquando: perdices vero a domitiis feros, et novos, aut victos, iniri promiscue. Capiuntur quoque pugacitate eiusdem libidinis, contra aucupis in-

dicem exeunte in proelium duce totius gregis. Capto eo procedit alter, ac subinde singuli. Rursus circa conceptum feminae capiuntur, contra aucupum feminam exeuntes, ut rixando abigant eam. Neque in alio animali par opus libidinis. Si contra mares steterint feminae, aura ab his flante praegnantes fiunt: hiantes autem exserta lingua per id tempus aestuant. Conciipiunt et supervolantium afflatu, saepe voce tantum audita masculi. Adeoque vincit libido etiam foetus caritatem, ut illa furtim et in occulto incubans, cum sensit feminam aucupis accedentem ad marem, recanat revocetque, et ultro praebeat se libidini. Rabie quidem tanta feruntur, ut in capite aucupantium saepe caecae metu sedeant. Si ad nidum is coepit accedere, procurrit ad pedes eius foeta, praegravem aut delumbem sese simulans, subitoque in procursu aut brevi aliquo volatu cadit, fracta aut ala aut pedibus: procurrit iterum, iamiam prehensurum effugiens, spemque frustrans, donec in diversum abducit a nidis. Eadem pavore libera ac materna vacans cura, in sulco resupinâ gleba se terrae pedibus apprehensa operit. Perdicum vita ad sedecim annos durare existimatur.

LII. Ab his columbarum maxime spectantur simili ratione mores iidem: sed pudicitia illis prima, et neutri nota adulteria. Coniugii fidem non violant, communemque servant domum. Nisi coelebs aut viduus, nidum non relinquit. Et imperiosos mares, subinde etiam iniquos, ferunt: quippe suspicio est adulterii, quamvis natura non sit. Tunc plenum querela guttur, saevique rostro ictus, mox in satisfactione exosculatio, et circa Veneris preces crebris pedum orbitibus adulatio. Amor utriusque sobolis aequalis: saepe et ex hac causa castigatio, pigrius intrante femina ad pullos. Parturienti solatia et ministeria ex mare. Pullis primo salsiorem terram collectam gutture in ora inspuunt, praeparantes tempestivitatem cibo. Proprium generis eius et turturum, cum bibant, colla non resupinare, largeque bibere iumentorum modo.

Vivere palumbes ad XXX annum, aliquos ad XL, habemus auctores, uno tantum incommodum unguem, eodem et argumento senectae, qui citra perniciem reciduntur. Cantus omnibus similis atque idem, trino conficitur versu, praeterea in clausula gemitu: hieme mutis, a vere vocalibus. Nigidius putat, cum ova incubat, sub tecto nominatam palumbem relinquere nidos. Pariunt autem post solstitium. Columbae et turtures octonis annis vivunt. Contra passeri minimum vitae, cui salacitas par. Mares negantur anno diutius durare, argumento quia nulla veris initio appareat nigritudo in rostro, quae ab aestate incipit. Feminis longiusculum spatium.

Verum columbis inest quidam et gloriae intellectus. Nosse credas suos colores, varietatemque dispositam: quin etiam ex volatu quaeritur plaudere in caelo, varieque sulcare. Qua in ostentatione, ut vinetae, praebentur accipitri, implicatis strepitu pennis, qui non nisi ipsis alarum humeris eliditur: alioqui soluto volatu in multum velociore. Speculatur occultus fronde latro, et gaudentem in ipsa gloria rapit. Ob id cum iis habenda est avis, quae tinnunculus vocatur. Defendit enim illas, terretque accipitres naturali potentia, in tantum, ut visum vocemque eius fugiant. Hac de causa praecipuus columbis amor eorum. Feruntque, si in quatuor angulis defodiuntur in ollis novis oblitis, non mutare sedem columbas: (quod auro insectis alarum articulis quaesiere aliqui, non aliter innoxilis vulneribus:) multivaga alioqui ave. Est enim ars illis inter se blandiri et corrumpere alias, furtoque comitatiores reverti.

LIII. Quin et internuntiae in rebus magnis fuere, epistolas annexas earum pedibus obsidione Mutinensi in castra consulum Decimo Bruto mittente. Quid vallum, et vigil obsidio, atque etiam retia amne praetenta profuere Antonio, per caelum eunte nuntio?

Et harum amore insaniunt multi: super tecta exaedificant turres iis, nobilitatemque singularum et origines narrant, veteri iam exemplo. L. Axius eques Romanus ante bellum civile Pompeianum denariis quadringentis singula paria vendidit, ut M. Varro tradit. Quin et patriam nobilitavere, in Campania grandissimae provenire existimatae.

LIV. Harum volatus in reputationem ceterarum quoque volucrum nos impellit. Omnibus animalibus reliquis certus et uniusmodi, et in suo cuique genere incessus est: aves solae vario meatu feruntur et in terra, et in aere. Ambulant aliquae, ut cornices: saliant aliae, ut passerres, merulae: currunt, ut perdices, rusticolae: ante se pedes iaciunt, ut ciconiae, grues: expandunt alas, pendentesque raro intervallo quatunt, aliae crebrius, sed et primas dumtaxat pennas: aliae et tota latera pandunt: quaedam vero maiore ex parte compressis volant; percussioque semel, aliquae et gemino ictu aere feruntur, vel ut inclusum eum prementes, eiaculantur sese in sublime, in rectum, in pronum. Impingi putes aliquas, aut rursus ab alto cadere has, illas salire. Anates solae, quaeque sunt eiusdem generis, in sublime protinus sese tollunt, atque e vestigio caelum petunt, et hoc etiam ex aqua. Itaque in foveas, quibus feras venamur, delapsae solae evadunt. Vultur, et fere graviores, nisi ex procursu, aut altiore cumulo immisae, non evolant: cauda reguntur. Aliae circumspectant, aliae flectunt colla. Nonnullae vescuntur ea, quae rapuere pedibus. Sine voce non volant multae: aut e contrario semper in volatu silent. Subrectae, pronae, obliquae, in latera, in ora, quaedam et resupinae feruntur: ut si pariter cernantur plura genera, non in eadem natura meare videntur.

LV. Plurimum volant, quae apodes, quia careant usu pedum: ab aliis cypseli appellantur, hirundinum specie. Nidificant in scopulis. Haec sunt, quae toto mari cernuntur: nec unquam tam longo naves, tamque continuo cursu recedunt a terra, ut non circumvolitent eas apodes. Cetera genera residunt et insistant: his quies, nisi in nido, nulla: aut pendent, aut iacent.

LVI. Et ingenia aequae varia, ad pastum maxime. Caprimulgi appellantur grandioris merulae adaspectu, fures nocturni: interdiu enim visu carent. Intrant pastorum stabula, caprarumque uberibus advolant suctum propter lactis: qua iniuria uber emoritur, caprisque caecitas, quas ita mulsero, oboritur. Platea nominatur, advolans ad eas, quae se in mari mergunt, et capita illarum morsu corripient, donec capturam extorqueat. Eadem cum devoratis se inplevit conchis, calore ventris coctas evomit, atque ita ex iis esculenta legit, testas excernens.

LVII. Villaribus gallinis et religio inest. Inhorrescunt edito ovo, excutiantque sese et circumactae purificant, ac festuca aliqua sese, et ova lustrant. Minimae avium cardueles imperata faciunt, nec voce tantum, sed pedibus et ore pro manibus. Est quae boum mugitus imitetur, in Arelatensi agro taurus appellata, alioqui parva. Est quae equorum quoque hinnitus, anthus nomine, herbae pabulo adventu eorum pulsa imitatur, ad hunc modum se ulciscens.

LVIII. Super omnia humanas voces reddunt, psittaci quidem etiam sermocinantes. India hanc avem mittit, sittacen vocat, viridem toto corpore, torque tantum miniato in cervice distinctam. Imperatores salutant, et quae accipit verba, pronuntiat: in vino praecipue lasciva. Capiti eius duritia eadem, quae rostro. Hoc, cum loqui discit, ferreo verberatur radio: non sentit aliter ictus. Cum devolat, rostro se excipit, illi innititur, leviolemque se ita pedum infirmitati facit.

LIX. Minor nobilitas, quia non ex longinquo venit, sed expressior loquacitas, generi picarum est. Adamant verba quae loquantur. Nec discunt tantum,

sed diligunt: meditantesque intrasemet, cura atque cogitatione intentionem non occultant. Constat emori victas difficultate verbi; ac nisi subinde eadem audiant, memoria falli: quaerentesque mirum in modum hilarari, si interim audierint id verbum. Nec vulgaris illis forma, quamvis non spectanda. Satis illis decoris in specie sermonis humani est. Verum addiscere alias negant posse, quam quae ex genere earum sunt, quae glande vescantur: et inter eas facilius, quibus quini sunt digiti in pedibus: ac ne eas quidem ipsas, nisi primis duobus vitae annis. Latior iis est lingua: omnibusque in suo cuique genere, quae sermonem imitantur humanum: quanquam id paene in omnibus contingit. Agrippina Claudii Caesaris turdum habuit (quod nunquam ante) imitantem sermones hominum, cum haec proderem. Habebant et Caesares iuvenes sturnum, item lusciniæ, Graeco atque Latino sermone dociles: praeterea meditantes in diem, et assidue nova loquentes, longiore etiam contextu. Docentur secreto, et ubi nulla alia vox misceatur, assidente qui crebro dicat ea, quae condita velit, ac cibis blandiente.

LX. Reddatur et corvis sua gratia, indignatione quoque populi Romani testata, non solum conscientia. Tiberio principe ex foetu supra Castorum aedem genito pullus, in oppositam sutrinam devolvit, etiam religione commendatus officinae domino. Is mature sermone assuefactus, omnibus matutinis evolans in Rostra, forum versus, Tiberium, dein Germanicum et Drusum Caesares nominatim, mox transeuntem populum Rom. salutabat, postea ad tabernam remeans, plurium annorum assiduo officio mirus. Hunc sive aemulatione vicinitatis, manceps proximae sutrinae, sive iracundia subita, ut voluit videri, excrementis eius posita calcis macula, exanimavit: tanta plebei consternatione, ut primo pulsus ex ea regione, mox et interemtus sit, funusque innumeris aliti celebratum exsequiis, constratum lectum super Aethiopum duorum humeros, praecedente tibicine, et coronis omnium generum, ad rogum usque, qui constructus dextra viae Appiae ad secundum lapidem, in campo Rediculi appellato, fuit. Adeo satis iusta causa populo Romano visa est exsequiarum, ingenium avis, aut supplicii de cive Romano, in ea urbe, in qua multorum principum nemo duxerat funus: Scipionis vero Aemiliani post Carthaginem Numaniamque deletas ab eo, nemo vindicaverat mortem. Hoc gestum M. Servilio, C. Cestio Coss. a. d. V. Kalend. April. Nunc quoque erat in urbe Roma, haec prodente me, equitis Rom. cornix e Baetica, primum colore mira admodum nigro: deinde plura contexta verba exprimens, et alia crebro addicens. Nec non et recens fama Crateri Monocerotis cognomine, in Erizena regione Asiae corvorum opera venantis, eo quod devehebat in silvas eos insidentes corniculis humerisque: illi vestigabant agebantque, eo perducta consuetudine, ut exeuntem sic comitarentur et feri. Tradendum putavere memoriae quidam, visum per sitim lapides congerentem in situlam monumenti, in qua pluvia aqua durabat, sed quae attingi non posset: ita descendere paventem expressisse tali congerie, quantum poturo sufficeret.

LXI. Nec Diomedaeas praeteribo aves: Iuba cataractas vocat: eis esse dentes, oculosque igneo colore, cetero candidis, tradens. Duos semper iis duces: alterum ducere agmen, alterum cogere. Scrobes excavare rostro, inde crato consternere, et operire terra, quae ante fuerit egesta: in his foetificare. Fores binas omnium scrobibus: orientem spectare, quibus exeant in pascua: occasum, quibus redeant. Alvum exoneraturas subvolare semper, et contrario flatu. Uno hae in loco totius orbis visuntur, in insula, quam diximus nobilem Diomedis tumulto atque delubro, contra Apuliae oram, fulicarum similes. Advenas barbaros clangore infestant, Graecis tantum adulantur,

miro discrimine, velut generi Diomedis hoc tribuentes: aedemque eam quotidie pleno gutture madentibus pennis perluunt atque purificant: unde origo fabulae, Diomedis socios in earum effigies mutatos.

LXII. Non omittendum est, cum de ingeniis disserimus, e volucribus hirundines esse indociles, e terrestribus mures: cum elephantii iussa faciant, leones iugum subeant; in mari vituli, totque piscium genera mitescant.

LXIII. Bibunt aves suctu: ex his, quibus longa colla, intermittentes, et capite resupinato velut infundentes sibi. Porphyrio solus morau bibit. Idem est proprio genere, omnem cibum aqua subinde tingens, deinde pede ad rostrum, veluti manu, affert. Laudatissimi in Commagene. Rostra iis, et praelonga crura rubent.

LXIV. Haec quidem et haematopodi, multo minori, quanquam eadem crurum altitudine. Nascitur in Aegypto. Insistit ternis digitis. Praecipue ei pabulum muscae. Vita in Italia paucis diebus.

LXV. Graviores omnes fruge vescuntur, altivolae carne tantum. Inter aquaticas, mergi soliti sunt devorare, quae ceterae reddunt.

LXVI. Olorum similitudinem onocrotali habent: nec distare existimarentur omnino, nisi faucibus ipsis inesset alterius uteri genus. Huc omnia inexplabile animal congerit, mira ut ait capacitas. Mox perfecta rapina, sensim inde in os reddita, in veram alvum ruminantis more refert. Gallia hos septentrionali proxima oceano mittit.

LXVII. In Hercynio Germaniae saltu inusitata genera alitum accipimus, quarum plumae ignium modo colluceant noctibus, in ceteris nihil praeter nobilitatem longinquitatem factam, memorandum occurrit. Phalerides in Seleucia Parthorum, et in Asia aquaticarum laudatissimae: rursus Phasianae in Colchis geminas ex pluma aures submittunt, subriguntque. Numidicae in parte Africae Numidia, omnesque iam in Italia.

LXVIII. Phoenicopteri linguam praecipui saporis esse, Apicius docuit, nepotum omnium altissimus gurgis. Attagen maxime Ionius celebratur, vocalis alias, captus vero obmutescens, quondam existimatus inter raras aves. Iam et in Gallia Hispaniaque capitur, et per Alpes etiam, ubi et phalacrocoraces, aves Balearum insularum peculiare: sicut Alpium pyrrhocorax, luteo rostro, niger: et praecipuo sapore lagopus: pedes leporino villo nomen ei hoc dedere, cetero candidae, columbarum magnitudine. Non extra terram eam vesci facile, quando nec viva mansuescit, et corpus occisae statim marcescit. Est et alia nomine eodem, a cornicibus magnitudine tantum differens, croceo tinctu cibis gratissima. Visam in Alpibus ab se peculiarem Aegypti et ibi Egnatius Calvinus praefectus earum prodidit.

LXIX. Venere in Italiam Hebricenses bellis civilibus trans Padum et novae aves (ita enim adhuc vocantur) turdorum specie, paulum infra columbas magnitudine, sapore gratae. Baleares insulae nobiliorem etiam supra dicto porphyriorem mittunt. Ibi et buteo accipitrum generis in honore mensarum est: item vipionae: sic enim vocant minorem gruem.

LXX. Pegasos equino capite volucres, et gryphas aurita aduncitate rostri fabulosos reor: illos in Scythia, hos in Aethiopia. Equidem et tragopana, de qua plures affirmant, maiorem aquila, cornua in temporibus curvata habentem, ferruginei coloris, tantum capite phoeniceo. Nec Sirenes impetraverint fidem: licet affirmet Dico, Clitarchi celebrati auctoris pater, in India esse: mulcerique earum cantu, quos gravatos somno lacerent. Qui credit ista, et Melampodi profecto aures lambendo, dedisse intellectum avium sermonis dracones non abnuet: vel quae Democritus tradit, nominando aves, quarum confuso sanguine serpens signatur: quem quisquis ederit, in-

tellecturus sit alitum colloquia: quaeque de una ave galerita privatim commemorat, etiam sine his immensa vitae ambage circa auguria. Nominantur ab Homero scopes, avium genus: neque harum satyricos motus, cum insidentur, plerisque memoratos, facile conceperim mente: neque ipsae iam aves noascuntur. Quamobrem de confessis disseruisse praestiterit.

LXXI. Gallinas saginare Deliaci coepere: unde pestis exorta, opimas aves et suo pte corpore unctas devorandi. Hoc primum antiquis coenarum interdictis exceptum invenio iam lege C. Fannii Cos. XI annis ante tertium Punicum bellum, ne quid volucre poneretur, praeter unam gallinam, quae non esset altitilis: quod deinde caput translatum, per omnes leges ambulavit. Inventumque diverticulum est, in fraude earum, gallinaceos quoque pascendi lacte madidis cibis: multo ita gratiores approbantur. Feminae quidem ad saginam non omnes eliguntur, nec nisi in cervice pingui cute. Postea culinarum artes, ut clunes spectentur, ut dividantur in tergora, ut a pede uno dilatatae repositoria occupent. Dedere et Parthi cocis suos mores. Nec tamen in hoc mangonio quidquam totum placet: hic clune, alibi pectore tantum laudatis.

LXXII. Aviaria primum instituit, inclusis omnium generum avibus, M. Laenius Strabo Brundisii equestris ordinis. Ex eo coepimus carcere animalia coercere, quibus natura caelum assignaverat. Maxime tamen insignis est in hac memoria, Clodii Aesopi tragici histronis patina, H-S. centum taxata: in qua posuit aves cantu aliquo aut humano sermone vocales, H-S. sex singulas coemtas: nulla alia inductus suavitatem, nisi ut in his imitationem hominis manderet: ne quaestus quidem suos reveritus illos opimos, et voce meritis: dignus prorsus filio, a quo devoratas diximus margaritas. Non sit tamen (ut verum fatear) facile inter duos iudicium turpitudinis: nisi quod minus est, summus rerum naturae opes, quam hominum linguas, coenasse.

LXXIII. Generatio avium simplex videtur esse, cum et ipsa sua habeat miracula: quoniam et quadrupedes ova gignunt, chamaeleontes, lacertae, et quae diximus inter serpentes. Pennatorum autem infocunda sunt, quae aduncos habent ungues: cenchris sola ex his supra quaterna edit ova. Tribuit hoc avium generi Natura, ut foecundiores essent fugaces earum, quam fortes. Plurima pariunt struthio-cameli, gallinae, perdices. Soli coitus avibus duobus modis: femina humi considente, ut in gallinis: aut stante, ut in gruibus.

LXXIV. Ovorum alia sunt candida, ut columbis, perdicibus: alia pallida, ut aquaticis: alia punctis distincta, ut meleagridi: alia rubri coloris, ut phasianis, cenchridi. Intus autem omne ovum volucrum bicolor. Aquaticis lutei plus quam albi, idque ipsum magis luridum, quam ceteris. Piscium unus color, in quo nil candidi. Avium ova ex calore fragilia, serpentium ex frigore lenta, piscium ex liquore mollia. Aquatiliam, rotunda: reliqua fere fastigio cacuminata. Exeunt a rotundissima sui parte, dum pariuntur, molli putamine, sed protinus durescente, quibuscunque emergunt portionibus. Quae oblonga sint ova, gravioris saporis putat Horatius Flaccus. Femina edunt, quae rotundiora gignuntur, reliqua marem. Umbilicus ovis a cacumine inest, ceu gutta emittens in putamine.

Quaedam omni tempore coeunt, ut gallinae, et pariunt, praeterquam duobus mensibus hiemis brumalibus. Ex iis iuvencae plura, quam veteres, sed minora, in eodem foetu prima ac novissima. Est autem tanta foecunditas, ut aliquae et sexagena pariant, aliquae quotidie, aliquae bis die, aliquae in tantum, ut effoetae moriantur. Adrianis laus maxima. Columbae decies anno pariunt, quaedam et undecies: in Aegypto vero etiam brumali mense. Hirundines,

et merulae, et palumbi, et turtures bis anno pariunt: ceterae aves fere semel. Turdi in cacuminibus arborum luto nidificantes, paene contextini, in secessu generant. A coitu decem diebus ova maturescunt in utero. Vexatae autem gallinae et columbae penna evulsa, aliave simili iniuria, diutius. Omnibus ovis medio vitelli parva inest velut sanguinea gutta, quod esse cor avium existimant, primum in omni corpore id gigni opinantes: in ovo certe gutta ea salit, palpitatque. Ipsum animal ex albo liquore ovi corporatur. Cibus in luteo est. Omnibus intus caput maius toto corpore: oculi compressi capite maiores. Increscente pullo, candor in medium vertitur, luteum circumfunditur. Vicesimo die, si moveatur ovum, iam viventis intra putamen vox auditur. Ab eodem tempore plumescit: ita positus, ut caput supra dextrum pedem habeat, dextram vero alam supra caput. Vitellus paulatim deficit. Aves omnes in pedes nascuntur, contra quam reliqua animalia. Quaedam gallinae omnia gemina ova pariunt, et geminos interdum excludunt, ut Cornelius Celsus auctor est, alterum maiorem. Aliqui negant omnino geminos excludi. Plus vicena quina incubanda subijci vetant. Parere a bruma incipiunt. Optima foetura ante verum aequinoctium. Post solstitium nata non implent magnitudinem iustam, tantoque minus, quanto serius provenire.

LXXV. Ova incubari intra decem dies edita utilissimum: vetera aut recentiora infocunda. Subijci impari numero debent. Quarto die postquam coepere incubari, si contra lumen cacumine ovorum apprehensa una manu, purus et uniusmodi perluceat color, sterilia existimantur esse, proque eis alia substituenda. Et in aqua est experimentum: inane fluitat: itaque sidentia, hoc est, plena, subijci volunt. Concuti vero experimento vetant, quoniam non gignant confusis vitalibus venis. Incubationi datur initium post novam Lunam, quia prius inchoata non proveniant. Celerius excluduntur calidis diebus. Ideo aestate undevicesimo educunt foetum: hieme, XXV. Si incubitu tonuit, ova pereunt: et accipitris audita voce vitantur. Remedium contra tonitruum, clavus ferreus sub stramine ovorum positus, aut terra ex aratro. Quaedam autem et citra incubitum sponte naturae gignunt, ut in Aegypti fimetis. Scitum de quodam reperitur, Syracusis tamdiu potare solum, donec cooperta terra foetum ederent ova.

LXXVI. Quin et ab homine perficiuntur. Livia Augusta, prima sua iuventa Tiberio Caesare ex Nerone grvida, cum parere virilem sexum admodum cuperet, hoc usa est puellari augurio, ovum in sinu fovendo, atque cum deponendum haberet, nutrici per sinum tradendo, ne intermitteretur tepor. Nec falso augurata proditur. Nuper inde fortasse inventum, ut ova in calido loco imposita paleis igne modico foverentur, homine versante, pariterque et stato die illinc erumperet foetus. Traditur quaedam ars gallinarii cuiusdam, dicentis quod ex quaque esset. Narrantur et mortua gallina mariti earum visi succedentes invicem, et reliqua foetae more facientes, abstinentesque se a cantu. Super omnia est anatum ovis subditis atque exclusis admiratio, primo non plane agnoscentis foetum: mox incertos incubitus sollicitate convocat: postremo lamenta circa piscinae stagna, mergentibus se pullis natura duce.

LXXVII. Gallinarum generositas spectatur crista erecta, interdum gemina: pennis nigris, ore rubicundo, digitis imparibus, aliquando et super quatuor digitos transverso uno. Ad rem divinam, luteo rostro pedibusque, purae non videntur: ad opertanea sacra, nigrae. Est et punilionum genus non sterile in his, quod non in alio genere alitum, sed quibus certa foecunditas rara, et incubatio ovis noxia.

LXXVIII. Inimicissima autem omnium generi pituita, maximeque inter messis et vindemiae tempus.

Medicina in fame, et cubitus in fumo, utique si ex lauro, aut herba sabina fiat: penna per transversas inserta nares, et per omnes dies mota: cibum, allium cum farre, aut aqua perfusus, in qua maderit noctua, aut cum semine vitis albae coctus: et quaedam alia.

LXXIX. Columbae proprio ritu osculantur ante coitum. Pariunt fere bina ova: ita natura moderante, ut aliis crebrior sit foetus, aliis numerosior. Palumbes et turtures plurimum terna: nec plus quam bis vere pariunt: atque ita, si prior foetus corruptus est: et quamvis tria pepererint, nunquam plus duobus educunt. Tertium quod irritum est, urinum vocant. Palumbes incubat femina post meridia in matutinum, cetero mas. Columbae marem semper et feminam pariunt, priorem marem, postridie feminam. Incubant in eo genere ambo, interdiu mas, noctu femina. Excludunt vicesimo die. Pariunt a coitu quinto. Aestate quidem interdum binis mensibus terna educunt paria: nam decimo octavo die excludunt, statimque concipiunt. Quare inter pullos saepe ova inveniuntur, et alii provolant, alii erumpunt. Ipsi deinde pulli quinquemestres foetificant. Et ipsae autem inter se (si mas non sit) feminae aequalesiunt, pariuntque ova irrita, ex quibus nihil gignitur: quae hypenemia Graeci vocant.

Pavo a trimatu parit. Primo anno unum aut alterum ovum, sequenti quaterna quinave, ceteris duodena, non amplius: intermittens binos dies ternosve parit; et ter anno, si gallinis subiiciantur incubanda. Mares ea frangunt desiderio incubantium. Quapropter noctu et in latebris pariunt, aut in excelso cubantes: et nisi molli strato excepta, franguntur. Mares singuli quinis sufficiunt coniugibus. Cum singulae aut binae fuere, corrumpitur salacitate foecunditas. Partus excluditur diebus ter novenis, aut tardius tricesimo.

Anseres in aqua coeunt, pariunt vere: aut si bruma coivere, post solstitium, quadraginta prope. Bis anno, si priorem foetum gallinae excludant: alias plurima ova sedecim: paucissima, septem. Si quis surripiat, pariunt donec rumpantur. Aliena non excludunt. Incubanda subiici utilissimum novem, aut undecim. Incubant feminae tantum tricenis diebus: si vero tepidiores sint, viginti quinque. Pullis eorum urtica contactu mortifera: nec minus aviditas, nunc satietate nimia, nunc suamet vi: quando apprehensa radice, morsu saepe conantes avellere, ante colla sua abrumpunt. Contra urticam remedium est, stramento ab incubitu subdita radix earum.

Ardeolarum tria genera: leucon, asterias, pellos. Hi in coitu aguntur. Mares quidem cum roceratu sanguinem etiam ex oculis profundunt. Nec minus aegre pariunt gravidae. Aquila tricenis diebus incubat, et fere maiores alites: minores vicens, ut milvus et accipiter. Singulos fere parit, nunquam plus ternos: is qui aegolios vocatur, quaternos: corvus aliquando et quinos: incubant totidem diebus. Cornicem incubantem mas pascit. Pica novenos: melanocoryphus supra vicens parit. semper numero impari: nec alia plures: tanto foecunditas maior parvis. Hirundini caeci primo pulli, et fere omnibus quibus numerosior foetus.

LXXX. Irrita ova, quae hypenemia diximus, aut mutua feminae inter se libidinis imaginatione concipiunt, aut pulvere: nec columbae tantum, sed et gallinae, perdidces, pavones, anseres, chenalopces. Sunt autem sterilia, et minora, ac minus iucundi saporis, et magis humida. Quidam et vento putant ea generari: quae de causa etiam Zephyria appellantur. Haec autem vere tantum fiunt, incubatione derelicta, quae alii cynosura dixere. Ova aceto macefata in tantum emolliuntur, ut per annulos transeant. Servari ea in lomento, aut hieme in paleis, aestate in furfurlibus, utilissimum. Sale exinaniri creduntur.

LXXXI. Volucrum animal parit vespertilio tantum, cui et membranaceae pinnae uni. Eadem sola volucrum lacte nutrit: ubera admovet. Parens geminos volitat amplexa infantes, secumque portat. Eidem coxendix una traditur, et in cibatu culices gratissimi.

LXXXII. Rursus in terrestribus ova pariunt serpentes: de quibus nondum dictum est. Coeunt complexu, adeo circumvolutae sibi ipsae, ut una existimari biceps possit. Viperae mas caput inserit in os, quod illa abrodit voluptatis dulcedine. Terrestrialium eadem sola intra se parit ova unius coloris et mollia, ut pisces. Tertia die intra uterum catulos excludit, deinde singulos singulis diebus parit, viginti fere numero. Itaque ceterae tarditatis impatientes, perrumpunt latera, occisa parente. Ceterae serpentes contexta ova in terra incubant, et foetum sequente excludunt anno. Crocodili vicibus incubant, mas et femina. Sed reliquorum quoque terrestrium reddatur generatio.

LXXXIII. Bipedum solus homo animal gignit. Homini tantum primi coitus poenitentia, augurium scilicet vitae a poenitenda origine. Ceteris animalibus statim per tempora anni concubitus: homini (ut dictum est) omnibus horis dierum nocturnumque. Ceteris satietas in coitu, homini prope nulla. Messalina Claudii Caesaris coniux, regalem existimans palmam, elegit in id certamen nobilissimam et prostitutis ancillam mercenariae stipis, eamque nocte ac die superavit, quinto ac vicesimo concubitu. In hominum genere maribus diverticula Veneris excogitata, omnia scelere naturae: feminis vero abortus. Quantum in hac parte multo nocentiores quam ferae sumus! Viros avidiores Veneris hieme, feminas aestate, Hesiodus prodidit.

Coitus aversis elephantis, camelis, tigribus, lyncibus, rhinoceroti, leoni, dasypodi, cuniculis, quibus aversa genitalia. Cameli etiam solitudines, aut secreta certe petunt: neque intervenire datur sine pernicie. Coitus tota die: et his tantum ex omnibus, quibus solida ungula. In quadrupedum genere mares olfactus accendit. Avertuntur et canes, phocae, lupi, in medioque coitu, invitique etiam cohaerent. Supra dictorum plerisque feminae priores superveniunt, reliquis mares. Ursi autem, ut dictum est, humanitus strati, herinacei stantes ambo inter se complexi: feles mare stante, femina subiacente: vulpes in latera proiectae, maremque femina amplexa. Taurorum cervorumque feminae vim non tolerant: ea de causa ingrediuntur in conceptu. Cervi vicissim ad alias transeunt, et ad priores redeunt. Laceratae, ut ea quae sine pedibus sunt, circumplexu Venerem novere.

Omnia animalia quo maiora corpore, hoc minus foecunda sunt. Singulos gignunt elephantis, cameli, equi: acanthi duodenos, avis minima. Ocissime pariunt, quae plurimos gignunt. Quo maius est animal, tanto diutius formatur in utero. Diutius gestantur, quibus longiora sunt vitae spatia. Neque crescentium tempestiva ad generandum aetas. Quae solidas habent ungulas, singulos: quae bisulcas, et geminos pariunt. Quorum in digitos pedum fissura divisa est, ea numerosiora in foetu. Sed superiora omnia perfectos edunt partus, haec inchoatos: in quo sunt genere leaenae, ursae, et vulpes informia etiam magis, quam supradicta, parit: rarumque est videre parientem. Postea lambendo calefaciunt foetus omnia ea, et figurant. Pariunt plurimum quaternos.

Caecos autem gignunt canes, lupi, pantherae, thoes. Canum plura genera. Laconicae octavo mense utrinque generant. Ferunt sexaginta diebus, et plurimum tribus. Ceterae canes et semestres coitum patiuntur. Implentur omnes uno coitu. Quae ante iustum tempus concepere, diutius caecos habent catulos, nec omnes totidem diebus. Existimantur in urina attol-

lere crux fere semestres : id est signum consummati viriula roboris : feminae hoc idem sidentes. Partus duodeni, quibus numerosissimi : cetero quini, seni, aliquando singuli, quod prodigiosum putant, sicut omnes mares aut omnes feminas gigni. Primos quoque mares pariunt : in ceteris alternant. Ineuntur a partu sexto mense. Octonos Laconicae pariunt. Propria in eo genere maribus laboris alacritas. Vivunt Laconici annis denis, feminae duodenis : cetera genera quindenos annos, aliquando et videnos : nec tota sua aetate generant, fere a duodecimo desinentes. Felium et ichneumonum reliqua, ut canum. Vivunt annis senis.

Dasypodes omni mense pariunt, et superfoetant, sicut lepores. A partu statim implentur. Concipiunt, quamvis ubera siccante foetu. Pariunt vero caecos. Elephanti, ut diximus, pariunt singulos, magnitudine vituli trimestris. Cameli duodecim mensibus ferunt : trimatu pariunt vere, iterumque post annum implentur a partu. Equas autem post tertium diem, aut post unum ab enixu utiliter admitti putant, coguntque invitas. Et mulier septimo die concipere facillime creditur. Equarum iubas tondere praecipiunt, ut asinorum in coitu patiantur humilitatem : comantes enim gloria superbire. A coitu solae animalium currunt ex adverso Aquilone Austrove, prout marem aut feminam concepere. Colorem illico mutant rubriore pilo, vel quicumque sit, pleniore : hoc argumento desinunt admittere, etiam nolentes. Nec impedit partus quasdam ab opere, falluntque graviorae. Vicisse Olympia praegnantem Echekratidis Thessali invenimus. Equos et canes et sues initum matutinum appetere, feminas autem post meridiem blandiri, diligentiores tradunt. Equas domitas LX diebus equare, antequam gregales : sues tantum coitu spumam ore fundere : verrem subantis audita voce, nisi admittatur, cibum non capere usque in mactem : feminas autem in tantum efferari, ut hominem lacerent, candida maxime veste indutum. Rabies ea ceto mitigatur naturae asperso. Aviditas coitus putatur et cibis fieri : sicut viro eruca, pecori cepa. Quae ex feris mitigentur, non concipere, ut anseres : apros vero tarde, et cervos, nec nisi ab infantia educatos, mirum est. Quadrupedum praegnantem Venerem arcent, praeter equam et suem. Sed superfoetant dasypus et lepus tantum.

LXXXIV. Quaecunque animal pariunt, in capita gignunt, circumacto sub enixum foetu : alias in utero porrecto. Quadrupedes gestantur extensis ad longitudinem cruribus, et ad alvum suam applicatis : homo in semet conglobatus, inter duo genua naribus sitis. Molae, de quibus ante diximus, gigni putant, ubi mulier non ex mare, verum ex semetipsa tantum conceperit : ideo nec animari, quia non sit ex duobus : altricemque habere per se vitam illam, quae satis arboribusque contingat. Ex omnibus, quae perfectos foetus, sues tantum et numerosos edunt : item plures, contra naturam solidipedum, aut bisulcorum.

LXXXV. Super cuncta est murium foetus : haud sine cunctatione dicendus, quanquam sub auctore Aristotele et Alexandri Magni militibus. Generatio eorum lambendo constare, non coitu, dicitur : ex una genitos CXX tradiderunt : apud Persas vero, praegnantem et in ventre parentis repertas. Et salis gustatu fieri praegnantem opinantur. Itaque desinit mirum esse, unde vis tanta niesses populetur murium agrestium : in quibus illud quoque adhuc latet, quoniam modo illa multitudo repente occidat. Nam nec exanimis reperiuntur, neque exstat qui murem hie in agro effoderit. Plurimi ita ad Troadem proveniunt : et iam inde fugaverunt incolas. Proventus eorum siccitatibus : tradunt etiam obituris vermiculum in capite gigni. Aegyptiis muribus durus pilus, sicut herinaceis. Iidem bipedes ambulant, ceu Alpi-

ni quoque. Cum diversi generis coivere animalia, ita demum generant, si tempus nascendi par habent. Quadrupedum ova gignentium lacertas ore parere (ut creditur vulgo) Aristoteles negat : neque incubant eadem, oblitae quo sint in loco enixae, quoniam huic animali nulla memoria. Itaque per se catuli erumpunt.

LXXXVI. Anguem ex medulla hominis spinae gigni, accipimus a multis. Pleraque enim occulta et caeca origine proveniunt, etiam in quadrupedum genere : sicut salamandra, animal lacerti figura, stellatum, nunquam, nisi magnis imbribus, proveniens, et serenitate deficiens. Huic tantus rigor, ut ignem tactu restinguat, non alio modo, quam glacies. Eiusdem sanie, quae lactea ore vomitur, quaecunque parte corporis humani contacta, toti defluunt pili : idque quod contactum est, colorem in vitiliginem mutat.

LXXXVII. Quaedam vero gignuntur ex non genitis, et sine ulla simili origine, ut supra dicta : et quaecunque tempus anni generat. Ex iis quaedam nihil gignunt, ut salamandrae. Neque est iis genus masculinum femininumve : sicut neque in anguillis, omnibusque quae nec animal, nec ovum ex sese generant. Neutrum est et ostreis genus, et ceteris adhaerentibus vado vel saxo. Quae autem per se generantur, si in mares ac feminas descripta sunt, generant quidem aliquid coitu, sed imperfectum et dissimile, et ex quo nihil amplius gignatur, ut vermiculos muscae. Id magis declaravit natura eorum, quae insecta dicuntur, arduae explanationis omnia, et privatim dicato opere narranda. Quapropter ingenium praedictorum, et reliqua subtexetur dissertatio.

LXXXVIII. Ex sensibus ante cetera homini tactus, dein gustatus : reliquis superatur a multis. Aquilae clarius cernunt : vultures sagacius odorantur : liquidius audiunt palpeae obrutae terra, tam denso atque surdo naturae elemento. Praeterea voce omnium in sublime tendente sermonem exaudiunt : et si de iis loquere, intelligere etiam dicuntur, et profugere. Auditus cui hominum primo negatus est, huic et sermonis usus ablatus : nec sunt naturaliter surdi, ut non iidem sint et muti. In marinis ostreis auditum esse, non est verisimile : sed ad sonum mergere se dicuntur solenes. Ideo et silentium in mari piscantibus.

LXXXIX. Pisces quidem auditus nec membra habent, nec foramina : audire tamen eos palam est : ut patet, cum plausu congregari feros ad cibum assuetudine in quibusdam vivariis spectetur : et in piscinis Caesaris genera piscium ad nomen venire, quosdamque singulos. Itaque produntur etiam clarissime audire mugil, lupus, salpa, chromis, et ideo in vado vivere.

XC. Olfactus iis esse manifeste patet : quippe non omnes eadem esca capiuntur : et prius, quam appetant, odorantur. Quosdam et speluncis latentes, salamento illitis faucibus scopuli piscator expellit, veluti sui cadaveris agnitionem fugientes. Conveniuntque ex alto etiam ad quosdam odores, ut sepiam ustam, et polypum : quae ideo coniiciuntur in nassas. Sentinae quidem navium odorem procul fugiunt : maxime tamen piscium sanguinem. Non potest petris avelli polypus : idem cunila admota, ab odore protinus resilit. Purpurae quoque foetidis capiuntur. Nam de reliquo animalium genere quis dubitat ? Cornus cervini odore serpentes fugantur, sed maxime styracis : origani, aut calcis, aut sulphuris formicae necantur. Culices acida petunt : ad dulcia non advolant. Tactus sensus omnibus est, etiam quibus nullus alius : nam et ostreis ; et terrestrium, vermiculos quoque.

XCI. Existimaverim omnibus sensum et gustatus esse : cur enim alios alia sapes appetant ? in quo vel praecipua naturae architectae vis. Alia dentibus praedantur, alia unguibus, alia rostri aduncitate car-

punt, alia latitudine ruunt, alia acumine excavant, alia sugunt, alia lambunt, sorbent, mandunt, vorant. Nec minor varietas in pedum ministerio, ut rapiant, distrahant, teneant, premant, pendeant, tellurem scabere non cessent.

XCII. Venenis capreae et coturnices (ut diximus) pinguescunt, placidissima animalia: at serpentes ovis, spectanda quidem draconum arte: aut enim solida hauriunt, si iam fauces capiunt, quae deinde in semet convoluti frangunt intus, atque ita putamina extussunt: aut si tenerior est catulis adhuc aetas, orbe apprehensa spirae, ita sensim vehementerque praestringunt, ut amputata parte, ceu ferro, reliquam quae amplexu tenetur sorbeant. Simili modo avibus devoratis solidis, contentione plumam excitam revolvunt.

XCIII. Scorpiones terra vivunt. Serpentes, cum occasio est, vinum praecipue appetunt, cum alioqui exiguo indigeant potu. Eadem minime et paene nullo cibo, cum asservantur inclusae: sicuti aranei quoque, alioqui suctu viventes. Ideoque nullum interit fame aut siti venenatum. Nam neque calor his, neque sanguis, neque sudor, quae aviditatem naturali sale augent. In quo genere omnia magis exitialia, si suum genus edere, antequam noceant. Condit in thesauros maxillarum cibum sphingiorum et satyrorum genus: mox inde sensim ad mandendum manibus expromit: et quod formicis in annum solenne est, his in dies vel horas. Unum animal digitos habentium herba alitur, lepus; sed et fruge: solidipedes, et e bisulcis sues omni cibatu et radicibus. Solidipedum volutatio propria. Serratorum dentium carnivora sunt omnia. Ursi et fruge, fronde, vinemia, pomis vivunt, et apibus, cancris etiam, ac formicis. Lupi, ut diximus, et terra in fame. Pecus potu pinguescit: ideo sal illis aptissimus: item veterina, quanquam et fruge et herba: sed ut bibere, sic edunt. Ruminant praeter iam dicta, silvestrium cervi, cum a nobis aluntur: omnia autem iacentia potius quam stantia, et hieme magis quam aestate, septenis fere mensibus. Pontici quoque mures simili modo remandunt.

XCIV. In potu autem, quibus serrati dentes, lambunt: et mures hi vulgares, quamvis ex alio genere sint. Quibus continui dentes, sorbent: ut equi, boves. Neutrum ursi, sed aquam quoque morsu vorant. In Africa maior pars ferarum aestate non bibunt, inopia imbrum: quam ob causam capti mures Libyci, si bibere, moriuntur. Orygem perpetuo sitientia Africae generant, et natura loci potu carentem, et mirabili modo ad remedia sitientium. Namque Gaetuli latrones eo durante auxilio, repertis in corpore eorum saluberrimi liquoris vesicis. Insidunt in eadem Africa pardi condensa arbore, occultatique earum ramis, in praetereuntia desiliunt, atque e volucrum sede grassantur. Feles quidem quo silentio, quam levibus vestigiis obrepunt avibus! quam occulte speculatae in musculos exsiliunt! Excrementa sua effossa obrunt terra, intelligentes odorem illum indicem sui esse.

XCv. Ergo et alios quosdam sensus esse, quam supra dictos, haud difficulter apparet. Sunt enim quaedam his bella amicitiaeque, unde et affectus, praeter illa quae de quibusque eorum suis diximus locis. Dissident olores et aquilae: corvus et chloreus, noctu invicem ova exquirentes. Simili modo corvus et milvus, illo praeripiente huic cibos: cornices atque noctua: aquilae et trochilus, si credimus, quoniam rex appellatur avium: noctuae, et ceterae minores aves. Rursus cum terrestribus mustela et cornix: turtur et pyralis, ichneumones vespae et pha-

langia aranei. Aquaticae, anates et gaviae. Harpe et triorches accipiter. Sorices et ardeolae, invicem foetibus insidiantes. Aegithus avis minima cum asino. Spinetis enim se scabendi causa atterens, nidos eius dissipat: quod adeo pavet, ut voce omnino rudentis audita, ova eiiciat, pulli ipsi metu cadant. Igitur advolans hulnera eius rostro excavat. Vulpes et nisi: angues, mustelae, et sues. Aesalon vocatur parva avis, ova corvi frangens, cuius pulli instantur a vulpibus. Invicem haec catulos eius ipsamque vellit. Quod ubi viderunt corvi, contra auxilium, velut adversus communem hostem. Et acanthia in spinis vivit: idcirco asinos et ipsa odit, flores spinarum devorantes. Aegithum vero anthus in tantum, ut sanguinem eorum credant non coire, multisque ob id beneficiis infament. Dissident thoes ac leones. Et minima aequae ac maxima. Formicosam arborem sorices cavent. Librat araneus se filo in caput serpentis porrectae sub umbra arboris suae, tantaque vi morsu cerebrum apprehendit, ut stridens vinde, ac vertigine rotata, ne filum quidem desuper pendens rumpere, adeo non fugere queat: nec finis ante mortem est.

XCvI. Rursus amici pavones et columbae: turtures et psittaci: merulae et turtures: cornix et ardeolae: contra vulpium genus communibus inimicitia. Harpe et milvus contra triorchem. Quid, non et affectus indicia sunt etiam in serpentibus, immitissimo animalium genere? Dicta sunt, quae Arcadia narrat de domino a dracone servato, et agnito voce draconi. De aspide miraculum Phylarcho reddatur: is enim auctor est, cum ad mensam cuiusdam veniens in Aegypto aleretur assidue, enixam catulos, quorum ab uno filium hospitis interentum: illam reversam ad consuetudinem cibi, intellexisse culpam, et necem intulisse catulo: nec postea in tectum id reversam.

XCvII. Somni quaestio non obscuram coniectationem habet. In terrestribus, omnia quae conniveant, dormire manifestum est. Aquaticis quoque exiguum quidem, etiam qui de ceteris dubitant, dormire tamen existimant: non oculorum argumento, quia non habent genas: verum ipsa quiete cernuntur placida, ceu soporata, neque aliud quam caudas moventia, et ad tumultum aliquem expavescentia. De thynnus confidentius affirmatur: iuxta ripas enim aut petras dormiunt. Plani autem piscium in vado, ut manu saepe tollantur. Nam delphini, balaenaeque stertentes etiam audiuntur. Insecta quoque dormire silentio apparet, quia ne luminibus quidem admotis excitentur.

XCvIII. Homo genitus premitur somno per aliquot menses: deinde longior in dies vigilia. Somniat statim infans: nam et povere expergiscitur, et autum imitatur. Quidam vero nunquam: quibus mortiferum fuisse signum contra consuetudinem somnium, invenimus exempla. Magnus hic invitat locus, et diversis refertus documentis, utrumne sint aliqua praescita animi quiescentis: qua fiant ratione, an fortuita res sit, ut pleraque. Et si exemplis agatur, profecto paria fiant. A vino et a cibis proxima, atque in redormitione vana esse visa, prope convenit. Est autem somnus nihil aliud, quam animi in medium sese recessus. Praeter hominem somnare equos, canes, boves, pecora, capras, palam est. Ob hoc creditur et in omnibus, quae animal pariant. De iis, quae ova gignunt, incertum est: sed dormire ea, certum. Verum ad insecta transeamus: haec namque restant immensae subtilitatis animalia: quando aliqui ea neque spirare, et sanguine etiam carere prodiderunt.

C. PLINII SECUNDI
NATURALIS HISTORIAE
LIBER XI.

I. Multa haec et multigena, terrestrium volucrumque vita. Alia pennata, ut apes: alia utroque modo, ut formicae: aliqua et pennis et pedibus carentia: iure omnia insecta appellata ab incisuris, quae nunc cervicum loco, nunc pectorum atque alvi, praecineta separant membra, tenui modo fistula cohaerentia. Aliquibus vero non tota incisura, eam ambiente ruga: sed in alvo, aut superne tantum, imbricatis flexili vertebis, nusquam alibi spectatiore naturae rerum artificio. In magnis siquidem corporibus, aut certe maioribus, facilis officina sequacis materia fuit. In his tam parvis, atque tam nullis, quae ratio, quanta vis, quam inextricabilis perfectio! ubi tot sensus collocavit in culice! et sunt alia dictu minora. Sed ubi visum in eo praetendit? ubi gustatum applicavit? ubi odoratum inseruit? ubi vero truculentam illam et portione maximam vocem ingeneravit? qua subtilitate pennas annexuit? praelongavit pedum crura? disposuit ieiunam caveam, uti alvum? avidam sanguinis, et potissimum humani, sitim accendit? Telum vero perfodiendo tergori, quo spiculavit ingenio? Atque ut in capaci, cum cerni non possit exilitas, ita reciproca geminavit arte, ut fodiendo acuminatum pariter, sorbendoque fistulosum esset. Quos teredini ad perforanda robora cum sono teste dentes affixit, potissimumque e ligno cibatum fecit? Sed turrigeros elephantium nimirum humeros, taurorumque colla, et truces in sublimis iactus: tigrium rapinas, leonum iugas, cum rerum natura nusquam magis, quam in minimis, tota sit. Quapropter quaequo, ne nostra legentes, quoniam ex his spernunt multa, etiam relata fastidio damnent, cum in contemplatione naturae nihil possit videri supervacuum.

II. Insecta multi negarunt spirare, idque ratione persuadentes, quoniam in viscera interiora nexus spirabilis non inesset. Itaque vivere ut fruges, arboresque: sed plurimum interesse, spiret aliquid, an vivat. Eadem de causa nec sanguinem illis esse, qui sit nullis carentibus corde atque iecore. Sic nec spirare ea, quibus pulmo desit. Unde numerosa quaestionum series exoritur. Iidem enim et vocem esse his negant, in tanto marmure apium, cicadarum sono, et aliis quae suis aestimabuntur locis. Nam mihi contuenti se persuasit rerum natura, nihil incredibile existimare de ea. Nec video, cur magis possint non trahere animam talia, et vivere, quam spirare sine visceribus: quod etiam in marinis docuimus, quamvis arcente spiritum densitate et altitudine humoris. Volare quidem aliqua, et animatu carere in ipso spirita viventia, habere sensum victus, generationis, operis, atque etiam de futuro curam: et quamvis non sint membra, quae velut carina sensus iavehant, esse tamen his auditum, offactum, gustatum, eximia praeterea naturae dona, solertiam, animum, artem, quis facile crediderit? Sanguinem non esse his fateor, sicut ne terrestribus quidem cumctis, veram simile quiddam. Ut sepiae in mari sanguinis vicem atramentum obtinet, purpurarum

PLIN. HIST. NATUR.

generi infector ille succus: sic et insectis quisquis est vitalis humor, hic erit et sanguis. Donec aestimatio sua cuique sit, nobis propositum est, naturas rerum manifestas indicare, non causas iudicare dubias.

III. Insecta, ut intelligi possit, non videntur nervos habere, nec ossa, nec spinas, nec cartilaginem, nec pingua, nec carnes, ne crustam quidem fragilen, ut quaedam marina, nec quae iure dicatur cutis: sed mediae cuiusdam inter omnia haec naturae corpus, arenti simile, nervo mollius, in reliquis partibus siccius vere, quam durius. Et hoc solum his est, nec praeterea aliud. Nihil intus, nisi admodum paucis intestinum implicatum. Itaque divulsis praecipua vivacitas, et partium singularum palpitatio. Quia quaecunque est ratio vitalis, illa non certis inest membris, sed toto in corpore, minime tamen capite, solumque non movetur, nisi cum pectore avulsum. In nullo genere plures sunt pedes. Et quibus ex his plurimi, diutius vivunt divulsa, ut in scolopendris videmus. Habent autem oculos, praeterea e sensibus tactum atque gustatum: aliqua et odoratum, pauca et auditum.

IV. Sed inter omnia ea principatus apibus, et iure praecipua admiratio, solis ex eo genere hominum causa genitis. Mella contrahunt, succumque dulcissimum atque subtilissimum, ac saluberrimum. Favos constringunt et ceras, mille ad usus vitae: laborem tolerant, opera conficiunt, rempublicam habent, consilia privatim, ac duces gregatim; et quod maxime mirum sit, mores habent. Praeterea, cum sint neque mansueti generis, neque feri: tamen tanta est natura rerum, ut prope ex umbra minimi animalis, incomparabile effecerit quiddam. Quos efficaciae industriaeque tantae comparemus nervos? quas vires? quos rationi medius fidius viros? hoc certe praestantioribus, quo nihil novere, nisi commune. Non sit de anima quaestio: constet et de sanguine, quantum tamen esse in tantulis potest? Aestimemus postea ingenium.

V. Hieme conduntur: unde enim ad pruinas nivesque, et Aquilonum flatus perferendos vires? Sane et insecta omnia; sed minus diu: quae parietibus nostris occultata, mature tepefunt. Circa apes aut temporum locorumve ratio mutata est, aut erraverunt priores. Conduntur a Vergiliarum ocau, sed latent ultra exortum: adeo non ad veris initium, ut dixere, nec quisquam in Italia de alvis existimat. Ante fabas florentes exeunt ad opera et labores: nullusque, cum per caelum licuit, otio perit dies. Primum favos construunt, ceram fingunt, hoc est, domos cellasque faciunt. Deinde sobolem, postea mella, ceram ex floribus, melliginem elacrimis arborum, quae glutinum pariunt, salicis, ulmi, arundinis, succo, gummi, resina. His primum alveum ipsum intotum, ut quodam tectorio, illinunt, et aliis amarioribus succis contra aliarum bestiolarum aviditates: id se facturas consciae, quod concupisci possit. His deinde fores quoque latiores circumstruunt.

VI. Prima fundamenta commosin vocant periti, secunda pissoceron, tertia propolin, inter coria cerasque: magni ad medicamina usus. Commosis crusta est prima, saporis amari. Pissoceros super eam venit, picantium modo, ceu dilutior cera. E vitium populorumque mitiore gummi populis, crassioris iam materiae, additis floribus, nondum tamen cera, sed favorum stabilimentum, qua omnes frigoris aut iniuriæ aditus obstruuntur, odore et ipsa etiamnum gravi, ut qua plerique pro galbano utantur.

VII. Praeter haec convehitur erithace, quam aliqui sandaracam, alii cerinthum vocant. Hic erit apium, dum operantur, cibis, qui saepe invenitur in favorum inanitatibus sepositus, et ipse amari saporis. Gignitur autem rore verno, et arborum succo, gummi modo, Africi minor, Austri flatu nigrior, Aquilonibus melior et rubens, plurimus in Graecis nucibus. Menecrates florem esse dicit, sed nemo praeter eum.

VIII. Ceras ex omnium arborum satorumque floribus confingunt, excepta rumice et echinopode. Herbarum haec genera. Falso excipitur et spartum: quippe cum in Hispania multa in spartariis mella herbam eam sapiant. Falso et oleas excipi arbitror, quippe olivæ proventus plurima examina gigni certum est. Fructibus nullis nocetur. Mortuis ne floribus quidem, non modo corporibus insidunt. Operantur intra sexaginta passus: et subinde consumptis in proximo floribus, speculatores ad pabula ulteriora mittunt. Noctu deprehensæ in expeditione excubant supinae, ut alas a rore protegant.

IX. Ne quis miretur amore earum captos, Aristomachum Solensem duodesexaginta annis nihil aliud egisse: Philiscum vero Thasium in desertis apes colentem Agrium cognominatum: qui ambo scripsere de his.

X. Ratio operis: Interdiu statio ad portas more castrorum, noctu quies in matutino, donec una excitet gemino aut triplici bombo, ut buccino aliquo. Tunc universæ provolant, si dies mitis futurus est. Praedivinant enim ventos imbresque, et se continent tectis. Itaque temperie cæli (et hoc inter praescita habent), cum agmen ad opera processit, aliae flores aggerunt pedibus, aliae aquam ore, guttasque lanugine totius corporis. Quibus est earum adolescentia, ad opera exeunt, et supradicta convehunt: seniores intus operantur. Quas flores comportant, prioribus pedibus femina onerant, propter id natura scabra, pedes priores rostro: totaque onustae remeant sarcina pandatae. Excipiunt eas ternae, quaternaeque, et exonerant. Sunt enim intus quoque officia divisa. Aliae struunt, aliae poliunt, aliae suggerunt, aliae cibum comparant ex eo, quod allatum est. Neque enim separatim vescuunt, ne inaequalitas operis et cibi fiat et temporis. Struunt orsae a concameratione alvei, textumque velut a summa tela deducunt, limitibus binis circa singulos actus, ut aliis intrant, aliis exeant. Favi superiore parte affixi, et paulum etiam lateribus simul haerent, et pendent una. Alveum non contingunt, nunc obliqui, nunc rotundi, qualiter poposcit alveus: aliquando et duorum generum: cum duo examina concordibus populis dissimiles habuere ritus. Ruentes ceras fulciunt, pilum intergerinis sic a solo fornicatis, ne desit aditus ad sarcinidum. Primi fere tres versus inanes struuntur, ne promptum sit quod invitet furantem. Novissimi maxime implentur melle: ideoque aversa alvo favi eximuntur. Gerulae secundos flatus captant. Si cooriatur procella, apprehensi pondusculo lapilli se hibrant. Quidam in humeros eum imponi tradunt. Iuxta vero terram volant in adverso flatu vepribus evitatis. Mira observatio operis. Cessantium inertiam notant, castigant mox, et puniunt morte. Mira munditia. Amoliuntur omnia e medio, nullaeque inter opera spurcitiae iacent. Quin et excrementa

operantium intus, ne longius recedant, unum congesta in locum, turbidis dichus et operis otio egerunt. Cum advesperascit, in alveo strepunt minus ac minus, donec una circumvolet eodem, quo excitavit, bombo, ceu quietem capere imperans: et hoc castrorum more. Tunc repente omnes conticescunt. Domos primum plebei exaedificant, deinde regibus. Si speratur largior proventus, adiciuntur contubernia et fucis. Haec cellarum minimae, sed ipsi maiores apibus.

XI. Sunt autem fuci sine aculeo, velut imperfectae apes, novissimaeque, a fessis et iam emeritis inchoatae, serotinus foetus, et quasi servitia verarum apium: quamobrem imperant iis, primosque in opera expellunt, tardantes sine clementia puniunt. Neque in opere tantum, sed in foetu quoque adiuvant eas, multum ad calorem conferente turba. Certe quo maior eorum fuit multitudo, hoc maior fiet examinum proventus. Cum mella coeperunt maturescere, abigunt eos: multaeque singulos aggressae trucidant. Nec id genus, nisi vere, conspicitur. Fucus ademptis alis in alveum reiectus, ipse ceteris admittit.

XII. Regias imperatoribus futuris in ima parte alvei extruunt amplas, magnificas, separatas, tuberculo eminentes: quod si exprimatur, non gignuntur soboles. Sexangulae omnes cellae, singulorum eae pedum opere. Nihil horum stato tempore, sed rapiunt diebus serenis munia. Et melle uno alterove ad summum die cellas replent. Venit hoc ex aere, et maxime siderum exortu, praecipueque ipso Sirio exsplendescente fit: nec omnino prius Vergiliarum exortu, sublucanis temporibus. Itaque tum prima aurora folia arborum melle rosca inveniantur: ac si qui matutino sub dio fuere, unctas liquore vestes, capillumque concretum sentiunt. Sive ille est caeli sudor, sive quaedam siderum saliva, sive purgantis se aeris succus, utinamque esset et purus ac liquidus, et suae naturae, qualis defluit primo: nunc vero e tanta cadens altitudine, multumque dum venit, sordescens, et obvio terrae halitu infectus; praeterea e fronde ac pabulis potus, et in uterculos congestus apum: (ore enim eum vomunt:) ad haec succo florum corruptus, et alveis maceratus, totiesque mutatus, magnam tamen caelestis naturae voluptatem affert.

XIII. Ibi optimus semper, ubi optimorum dolio-
lis florum conditur. Atticae regionis hoc, et Siculae, Hymetto, et Hybla, ab locis: mox Calydna insula. Est autem initio mel, ut aqua, dilutum, et primis diebus fervet, ut musta, seque purgat: vicesimo die crassescit, mox obducitur tenui membrana, quae fervoris ipsius spuma concrevit. Sorbetur optimum, et minime fronde infectum, e quercus, tiliae, arundinum foliis.

XIV. Summa quidem bonitatis natione constat (ut supra diximus), pluribus modis. Aliubi enim favi cera spectabiles gignuntur, ut in Pelignis, Sicilia: aliubi mellis copia, ut in Creta, Cypro, Africa: aliubi magnitudine, ut in septemtrionalibus, viso iam in Germania octo pedum longitudinis fave, in cava parte nigro.

In quocunque tamen tractu terna sunt mellis genera. Vernum ex floribus constructo fave, quod ideo vocatur anthinum. Hoc quidam attingi vetant, ut largo alimento valida exeat soboles. Alii ex nullo minus apibus relinquunt, quoniam magna sequatur ubertas, magnorum siderum exortu. Praeterea solstitio, cum thymum et uva florere incipiunt, praecipua cellarum materia. Est autem in eximendis favis necessaria dispensatio, quoniam inopia cibi desperant, moriunturque aut diffugiunt: contra copia ignaviam affert: ac iam melle, non erithace pascuntur. Ergo diligentiores ex hac vindemia duodecimam partem apibus relinquunt. Dies status inchoandae, ut quadam lege naturae, si scire aut observa-

re homines volint, tricesimus ab educto examine: seque Maio mense includitur haec vindemia.

Alterum genus est mellis aestivi, quod ideo vocatur *ἀπαιός*, a tempestivitate praecipua, ipso Sirio exsurgente post solstitium diebus tricenis fere. Immensa circa hoc subtilitas naturae mortalibus patefacta est, nisi fraus hominum cuncta pernicie corrumpere. Namque ab exortu sideris cuiuscunque, sed nobilium maxime, aut caelestis arcus, si non sequantur imbres, sed ros tepescat Solis radiis, medicamenta, non mella, gignuntur: oculis, hulceribus, internisque visceribus, dona caelestia. Quod si servetur hoc Sirio exoriente, casuque congruat in eundem diem, ut saepe, Veneris, aut Iovis, Mercuriive exortus, non alia suavitas, visque mortalium malis a morte vocandis, quam divini nectaris, fiat.

XV. Mel plenilunio uberius capitur, serena die pinguius. In omni melle quod per se fluxit, ut mustum oleumque, appellatur acetum. Maxime laudabile est etiam omne rutilum, vel sic auribus aptissimum. In aestimatu est e thymo, coloris aurei, saporis gratissimi. Quod fit palam doliolis, p. n. g. u. e. : marino e rore, apissum. Quod concrevit autem, minime laudatur. Thymosum non coit, et tactu praetenuia fila mittit: quod primum gravitatis argumentum est. Abrumpi statim et resiliere guttas, vililitatis indicium habetur. Sequens probatio, ut sit oderatum, et ex dulci acre, glutinosum, perlicidum. Aestiva mellatione decimam partem Cassio Dionysio apibus relinqui placet, si plenae fuerint alvi: si minus, pro rata portione: aut si inanes, omnino non attingi. Huic vindemiae Attici signum dedere initium caprifici: alii diem Vulcano sacrum.

Tertium genus mellis, minime probatum, silvestre, quod ericaeum vocant. Convehitur post primos autumnii imbres, cum erice sola floret in silvis, ob id arenoso simile. Gignitur id maxime Arcturi exortu ex ante pridie Idus Septembris. Quidam aestivam mellationem ad Arcturi exortum proferunt, quoniam ad aequinoctium autumnii ab eo supersint dies quatuordecim: et ab aequinoctio ad Vergiliarum occasum diebus XLVIII plurima sit erice. Athenienses tetracem appellant, Euboea sisaram, quam putant apibus esse gratissimam, fortassis quia tunc nulla alia sit copia. Haec ergo mellatio, sine vindemiae et Vergiliarum occasu, Idibus Novembris fere includitur. Relinqui ex ea duas partes apibus ratio persuadet, et semper eas partes favorum, quae habeant erithacen. A bruma ad Arcturi exortum diebus LX somno aluntur sine ullo cibo. Ab Arcturi exortu ad aequinoctium vernum tepidiore tractu iam vigilant: sed etiam tunc alveo se continent, servatosque in id tempus cibos repetunt. In Italia vero hoc idem a Vergiliarum exortu faciunt: in eum dormiunt.

Alvos quidam in eximendo melle expendunt, ita diribentes quantum relinquunt. Aequitas siquidem etiam in eis obstringitur: feruntque societate fraudata alvos mori. In primis ergo praecipitur, ut loti purique eximant mella. Et furem mulierumque menses odere. Cum eximuntur mella, apes abigi fumo utilissimum, ne irascantur, aut ipsae aride vorent. Fumo crebriore etiam ignavia earum excitatur ad opera. Nam nisi incubavere, favos lividos faciunt. Kursus nimio fumo inficiuntur: quarum intoriam celestissime sentiunt mella, vel minimo contactu roris acescentia. Et ob id inter genera servatur, quod acapnon vocant.

XVI. Foetus quonam modo progenerent, magna inter eruditos et subtilis quaestio fuit. Apium enim coitus visus est nunquam. Plures existimavere oportere confici floribus compositis apte atque utiliter. Aliqui coitu unius, qui rex in quoque appellatur examine. Hunc esse solum marem, praecipua magnitudine, ne fatiscat. Ideo foetum sine eo non edi: apesque reliquas, tanquam marem feminas comitari, non

tanquam ducem: quam probabilem alias sententiam fucorum proventus coarguit. Quae enim ratio, ut idem coitus alios perfectos, imperfectos generet alios? Propior vero prior existimatio fieret, si rursus alia difficultas occurreret. Quippe nascuntur aliquando in extremis favis apes grandiores, quae ceteras fugant. Oestrus vocatur hoc malum: quonam modo nascens, si ipsae fingunt?

Quod certum est, gallinarum modo incubant. Id quod exclusum est, primum vermiculus videtur candidus, iacens transversus, adhaerensque ita ut pars ceræ videatur. Rex statim mellei coloris, ut electo flore ex omni copia factus, neque vermiculus, sed statim penniger. Cetera turba cum formam capere coepit, nymphae vocantur: ut fuci, sirenes, aut cepheae. Si quis alterutris capita demat, priusquam pennas habeant, pro gratissimo sunt pabulo matribus. Tempore procedente instillant cibos, atque incubant, maxime murmurantes, caloris (ut putant) facendi gratia, necessarii excludendis pullis, donec ruptis membranis, quae singulos cingunt ovorum modo, universum agmen emergat. Spectatum hoc Romae consularis cuiusdam suburbano, alveis cornu laternae translucido factis. Foetus intra XLV diem peragitur. Fit in favis quibusdam, qui vocatur clavus, amarae duritia ceræ, cum foetum inde non eduxere, morbo, aut ignavia, aut infoecunditate naturali. Hic est abortus apium. Protinus autem educti operantur quadam disciplina cum matribus: regemque iuvenem aequalis turba comitatur.

Reges plures inchoantur, ne desint. Postea ex his soboles cum adulta esse coepit, concordii suffragio deterrimos necant, ne distrahant agmina. Duo autem genera eorum: melior niger variusque. Omnibus forma semper egregia, et duplo quam ceteris maior, pennae breviores, crura recta, ingressus celsior, in fronte macula quodam diademate candicans. Multum etiam nitore a vulgo differunt.

XVII. Quaerat nunc aliquis, unusne Hercules fuerit, et quot Liberi Patres, et reliqua vetustatis situ obruta? Ecce in re parva, villisque nostris annexa, cuius assidua copia est, non constat inter auctores: rex nullumne solus habeat aculeum, maiestate tantum armatus: an dederit eum quidem natura, sed usum eius illi tantum negaverit. Illud constat, imperatorem aculeo non uti. Mira plebei circa eum obedientia. Cum procedit, una est totum examen, circaque eum globatur, cingit, protegit, cerni non patitur. Reliquo tempore, cum populus in labore est, ipse opera intus circuit, similis exhortanti, solus immunis. Circa eum satellites quidam lictoresque, assidui custodes auctoritatis. Procedit foras non nisi migraturo examine. Id multo intelligitur ante, aliquot diebus murmure intus strepente, apparatus indice diem tempestivum eligentium. Si quis alam ei detruncet, non fugiet examen. Cum processere, se quaeque proximam illi capit esse, et in officio conspici gaudet. Fessum humeris sublevant: validius fatigatum ex toto portant. Si qua lassata deficit, aut forte aberravit, odore persequitur. Ubique ille consedit, ibi cunctarum castra sunt.

XVIII. Tunc ostenta faciunt privata ac publica, uva dependente in domibus templisque, saepe expiata magnis eventibus. Sedere in ore infantis tum etiam Platonis, suavitatem illam praedulcis eloquii portendentes. Sedere in castris Drusi Imperatoris, cum prosperrime pugnatum apud Arbalonem est, haud quaquam perpetua aruspicum coniectura, qui dirum id ostentum existimant semper. Duce prehenso totum tenetur agmen: amisso dilabitur, migratque ad alios. Esse utique sine rege non possunt. Invitae autem interimunt eos, cum plures fuere, potiusque nascentium domos diruunt, si proventus desperant tunc et fucos abigunt. Quanquam de iis vide tari, propriumque iis genus esse aliquos ex

sunt furibus, grandissimis inter illas, sed nigris, laetaque alvo: ita appellatis, quia furtim devorent mella. Certum est, ab apibus fucos interfici. Utique regem non habent. Sed quomodo sine aculeo nascentur, in quaestione est.

Humido vere melior foetus: sicco, mel copiosius. Quod si defecerit aliquas alvos cibus, impetum in proximas faciunt rapinae proposito. At illae contra dirigunt aciem: et si custos adsit, alterutra pars, quae sibi favere sentit, non appetit eum. Ex aliis quoque saepe dimicant causis, easque acies contrarias duo imperatores instruunt, maxime rixa in convehendis floribus exorta, et suos quibusque evocantibus: quae dimicatio infectu pulveris, aut fumo tota discutitur. Reconciliatur vero lacte vel aqua mulsae.

XIX. Apes sunt et rusticae silvestresque, horridae adspectu, multo iracundiores, sed opere ac labore praestantes. Urbanarum duo genera: optima breves, variaequae, et in rotunditatem compactiles: deteriores longae, et quibus similitudo vesparum: etiamnum deterrimae ex iis pilosae. In Ponto sunt quaedam albae, quae bis in mense mella faciunt. Circa Thermoodontem autem fluvium duo genera: aliarum, quae in arboribus mellificant: aliarum, quae sub terra, triplici cerarum ordine, uberrimi proventus.

Aculeum apibus natura dedit ventri consertum. Ad unum ictum hoc infixo, quidam eas statim emori putant. Aliqui non nisi in tantum adacto, ut intestini quidpiam sequatur: sed fucos postea esse, nec mella facere, velut castratis viribus, pariterque et nocere et prodesse desinere. Est in exemplis, equos ab iis occisos.

Odere foedos odores, proculque fugiunt, sed et fictos. Itaque unguenta redolentes infestant, ipsae plurimorum animalium iniuriis obnoxiae. Impugnant eas naturae eiusdem degeneres vespae, atque crabrones: etiam e culicum genere, qui vocantur muliones: populantur hirundines, et quaedam aliae aves. Insiadantur aquantibus ranae, quae maxima earum est operatio tum, cum sobolem faciunt. Nec hae tantum, quae stagna et rivos obsident, verum et rubetae veniunt ultro, adrepentesque foribus per eas sufflant: ad hoc provolant, confestimque abripiuntur. Nec sentire ictus apum ranae traduntur. Inimicae et oves, difficile se a lanis earum explicantibus. Cancrorum etiam odore, si quis iuxta coquat, exanimantur.

XX. Quin et morbos suapte natura sentiunt. Index eorum tristitia torpens, et cum ante fores in teporem Solis promotis aliae cibos ministrant, cum defunctas progerunt, funerantiumque more comitantur exsequias. Rege ea peste consumto moeret plebs ignavo dolore: non cibos convehens, non procedens, tristi tantum murmure glomeratur circa corpus eius. Subtrahitur itaque diducta multitudo: alias spectantes exanimem, luctum non minuunt. Tunc quoque ni subveniatur, fame moriuntur. Hilaritate igitur et nitore sanitas aestimatur. Sunt et operis morbi: cum favos non explent, cleron vocant. Item blasphemiam, si foetum non peragunt.

XXI. Inimica est et echo resultanti sono, qui pavidas alterno pulset ictu: inimica et nebula. Aranei quoque vel maxime hostiles: cum praevaluere ut infestant, enecant alreos. Papilio etiam ignavus et inhonoratus, luminibus accensis advolitans, pestifer, nec uno modo. Nam et ipsae ceras depascitur, et relinquit excrementa, quibus teredines gignuntur: fila etiam araneosa, quacunque incessit, alarum maxime lanugine obtexit. Nascuntur et in ipso ligno teredines, quae ceras praecipue appetunt. Infestat et aviditas pastus, nimia florum satietate, verno maxime tempore: alvo cita. Oleo quidem non apes tantum, sed omnia insecta exanimantur, praecipue si capite uncto in Sole ponantur. Aliquando et ipsae contrahunt mortis sibi causas, cum sensere eximi mella,

avide vorantes. Cetero praeparcae, et quae alioqui prodigas atque edaces, non secus ac pigras atque ignavas proturbent. Nocent et sua mella ipsa, illataeque ab adversa parte moriuntur. Tot hostibus, tot casibus, (et quotam portionem eorum commemorari) tam munificum animal expositum est. Remedia dicemus suis locis: nunc enim sermo de natura est.

XXII. Gaudent plausu atque tinnitu aeris, eoque convocantur. Quo manifestum est, auditus quoque inesse sensum. Effecto opere, educto foetu, functae munere omni exercitationem tum solemnem habent: spatiatasque in aperto, et in altum datae, gyris volatu editis, tum demum ad cibum redeunt. Vita eis longissima, ut prospere inimica ac fortuita cedant, septenis annis universa. Alvos nunquam ultra decem annos durasse proditur. Sunt qui mortuos, si intra tectum hieme servantur, deinde Sole verno torreantur, ac fusculeo cinere toto die foveantur, putent reviviscere.

XXIII. In totum vero amissas reparari ventribus bubulis recentibus cum fimo obrutis: Virgilius iuvencorum corpore exanimato, sicut equorum vespas atque crabrones, sicut asinorum scarabaeos, mutat natura ex aliis quaedam in alia. Sed horum omnium coitus cernuntur. Et tamen in foetu eadem prope natura, quae apibus.

XXIV. Vespae in sublimi e luto nidos faciunt, et in his ceras: crabrones in cavernis, aut sub terra. Et horum omnium sexangulae cellae. Cera autem corticea et araneosa. Foetus ipse inaequalis, ut barbaris: alius evolat, alius in nymphea est, alius in verniculo. Et autumnus, non vere, omnia ea. Plenilunio maxime crescunt. Vespae, quae ichneumones vocantur, (sunt autem minores, quam aliae,) unum genus ex araneis perimunt, phalangium appellantur, et in nidos suos ferunt, deinde illinunt, et ex iis incubando suum genus procreant. Praeterea omnes carne vescuntur, contra quam apes, quae nullum corpus attingunt. Sed vespae muscas grandiores venantur: et amputato iis capite, reliquum corpus auferunt. Crabronum silvestres in arborum cavernis degunt: hieme, ut cetera insecta, conduntur: vita bimatum non transit. Ictus eorum haud temere sine febris est. Auctores sunt, ter novenis punctis interficere hominem. Aliorum, qui mitiores videntur, duo genera: opifices, minores corpore, qui moriuntur hieme: matres, quae biennio durant: ii et elementes. Nidos vere faciunt, fere quadrifores, in quibus opifices generentur. Iis oductis, alios deinde nidos maiores fingunt, in quibus matres futuras producant. Iam tum opifices fungunt munere, et pascunt eas. Latior matrum species: dubiumque an habeant aculeos, quia non egrediuntur. Et his sui fuci. Quidam opinantur, omnibus his ad hiemem decidere aculeos. Nec crabronum autem, nec vesparum generi reges, aut examina: sed subinde renovatur multitudo sobole.

XXV. Quartum inter haec genus est bombycum, in Assyria proveniens, maius quam supra dicta. Nidos luto fingunt, salis specie, applicatos lapidi, tanta duritie, ut spiculis perforari vix possint. In iis et ceras largius, quam apes, faciunt: deinde maiorem vermiculum.

XXVI. Et alia horum origo: e grandiore vermiculo, gemina protendente sui generis cornua, primum eruca fit: deinde, quod vocatur bombylius: ex eo neydaus: ex hoc in sex mensibus bombyx. Telas araneorum modo texunt ad vestem luxumque feminarum, quae bombycina appellantur. Prima eas redordiri, rursusque texere invenit in Ceo mulier Pamphila, Latoi filia, non fraudanda gloria excogitatae rationis, ut denuet feminas vestis.

XXVII. Bombycas et in Co insula nasci tradunt, cupressi, terebinthi, fraxini, quercus florem imbris decussum terrae halitu animante. Fieri autem primo papiliones parvos, nudosque: mox frigorum impatien-

ta villis inhorrescere, et adversum hiemem tunicas sibi instaurare densas, pedum asperitate radentes foliorum lanuginem vellere. Hanc ab his cogi ungulum carnatione, mox trahi inter ramos, tenuari ceu pectine. Postea apprehensam corpori involvi nido volubili. Tum ab homine tolli, fictilibusque vasis tepore et furfurum esca nutriri: atque ita subnasci sui generis plumas, quibus vestitos ad alia pensa dimitti. Quae vero coepta sint lanificia, humore lentescere, mox in fila tenuari iunceo fuso. Nec puduit has vestes usurpare etiam viros, levitatem propter aestivam. In tantum a lorica gerenda discessere mores, ut oneri sit etiam vestis. Assyria tamen bombyce adhuc feminis cedimus.

XXVIII. Araneorum his non absurde iungatur natura, digna vel praecipue admiratione. Plura autem sunt genera, nec dictu necessaria in tanta notitia. Phalangia ex his appellatur, quorum noxii morsus, corpus exiguum, varium, acuminatum, assultim ingredientium. Altera eorum species, nigri, prioribus cruribus longissimis. Omnibus internodia terna in cruribus. Luporum minimi, non texunt. Maiores interna et cavernis exigua vestibula praepandunt. Tertium eorumdem genus erudita operatione conspicuum. Orditur telas, tantique operis materiae uterus ipsis sufficit: sive ita corrupta alvi natura stato tempore, ut Democrito placet: sive est quaedam intus lanigera fertilitas: tam moderato ungue, tam treti filo, et tam aequali deducit stamina, ipso se pondere usus. Texere a medio incipit, circinato orbe subtegmina annectens: maculasque paribus semper intervallis, sed subinde crescentibus, ex angusto dilatans indissolubili nodo implicat. Quanta arte celat pedicas, acutulato rete grassantes? quam non ad hoc videtur pertinere crebratae pexitas telae, et quaedam politurae arte, ipsa se tenax ratio tramae? quam laxus ad flatum, ac non respondenda, quae veniant, sinus? Derelicta lasso praetendi summa parte arbitrelia: at illa difficile cernuntur, atque ut in plagis lineae offensae, praecipitant in sinum. Specus ipsa qua concameratur architectura? et contra frigora quanto villosior? quam remotus a medio, aliudque agentis similis? inclusus vero sic, ut sit, necne, intus aliquis, cerni non possit? Age, firmitas: quando rumpentibus ventis? qua pulverum mole degradante? Latitudo telae saepe inter duas arbores, cum exercet artem et discit texere: longitudo fili a culmine, ac rursus a terra per illud ipsum velox reciprocatio: subitque pariter ac fila deducit. Cum vero captura incidit, quam vigilans et paratus ad cursum? licet extrema haereat plaga, semper in medium currit: quia sic maxime totum concutiendo implicat. Scissa protinus reficit, ad polituram sarciens. Namque et lacertarum catulos venantur: os primum tela involventes, et tunc demum labra utraque morsu apprehendentes, amphitheatrali spectaculo, cum contigit. Sunt ex eo et auguria. Quippe incremento amnium futuro telas suas altius tollunt. Iidem sereno nontexunt, nullo texunt. Ideoque multa aranea imbrium signa sunt. Feminam putant esse quae texat, marem qui venetur: ita paria fieri merita coniugio.

XXIX. Aranei convenient clunibus: pariunt vermiculos ovium similes. Nani nec horum differri potest genitura, quoniam insectorum vix ulla alia narratio est. Pariunt autem ova ea in telas, sed sparsa, quia salient, atque ita emittunt. Phalangia tantum in ipso pecu incubant magnum numerum: qui ut emersit, matrem consumit, saepe et patrem: adiuvat enim incubare. Pariunt autem et tricenot, ceterae pauciores. Et incubant triduo. Consummantur aranei quater septenis diebus.

XXX. Similiter his et scorpiones terrestres, vermiculos ovorum specie pariunt, similiterque pereunt: pestis importuna, veneni serpentium, nisi quod graviore supplicio lenta per triduum morte conficiunt,

virginibus letali semper ictu, et feminis fere in totum: viris autem matutino, exeuntes cavernis, priusquam aliquo fortuito ictu ieiunum egerant venenum. Semper cauda in ictu est: nulloque momento meditari cessat, ne quando desit occasioni. Ferit et obliquo ictu, et inflexo. Venenum ab iis candidum fundi Apollodorus auctor est, in novem genera descriptis per colores maxime: supervacu, quoniam non est scire, quos minime exitiales praedixerit. Geminos quibusdam aculeos esse: maresque saevissimos. Nam coitum iis tribuit. Intelligi autem gracilitate et longitudine. Venenum omnibus medio die, cum incanduerit Solis ardoribus: itemque cum sitiunt, inexpleriles potu. Constat et septena caudae internodia saeviora esse: pluribus enim sena sunt. Hoc malum Africae volucre etiam Austri faciunt, pandentibus brachia, ut remigia sublevantes. Apollodorus item, plane quibusdam inesse pennas tradit. Saepe Psylli, qui reliquarum venena terrarum invehentes quaeustus sui causa peregrinis malis implere Italiam, hos quoque importare conati sunt: sed vivere intra Siculi caeli regionem non potuere. Visuntur tamen aliquando in Italia, sed innocui; multisque aliis in locis, ut circa Pharus in Aegypto. In Scythia interimunt etiam sues, alioquin vivaciores contra venena talia: nigras quidem celerius, si in aquam se immiserint. Homini icto putatur esse remedium ipsorum cinis potus in vino. Magnam adversitatem oleo mersis et stellionibus putant esse: innocuis dumtaxat iis, qui et ipsi carent sanguine, lacertarum figura. Atque scorpiones in totum nullis nocere, quibus non sit sanguis. Quidam et ab ipsis foetum devorari arbitrantur. Unum modo relinqui solertissimum, et qui se ipsius matris clunibus imponendo, tutus et a cauda et a morsu loco fiat. Hunc esse reliquorum ultorem, qui postremo genitores superne conficiat. Pariuntur autem undeni.

XXXI. Chamaeleonum stelliones quodammodo naturam habent, rore tantum viventes, praeterque araneis.

XXXII. Similis cicadis vita: quarum duo genera: minores, quae primae proveniunt, et novissimae percut: sunt autem mutae. Sequens est volatu rara. Quae canunt, vocantur achetae: et quae minores ex his sunt, tettigoniae: sed illae magis canorae. Mares canunt in utroque genere: feminae silent: gentes rescuntur iis ad Orientem, etiam Parthi ipsis abundantibus. Ante coitum mares praeferunt, a coitu feminas, ovis earum correptis, quae sunt candida. Coitus supinis. Asperitas praeacuta in dorso, qua excavant foeturae locum in terra. Fit primo verniculus, dein ex eo, quae vocatur tettigometra, cuius cortice rupto circa solstitia evolvant, noctu semper: primum nigrae atque durae. Unum hoc ex iis quae vivunt, et sine ore est. Pro eo quiddam aculeatarum linguis simile, et hoc in pectore, quo rorem lambunt. Pectus ipsum fistulosum: hoc canunt achetae, ut diximus. De cetero in ventre nihil est. Excitatae cum subvolant, humorem reddunt, quod solum argumentum est rore eas ali. Iisdem solis nullum ad excrementa corporis foramen. Oculi tam hebetes, ut si quis digitum contrahens ac remittens iis appropinquet, transeant velut in folia. Quidam duo alia genera faciunt earum: surculariam, quae sit grandior: frumentariam, quam alii avenariam vocant. Apparet enim simul cum frumentis arecentibus. Cicadae non nascuntur in raritate arborum: idcirco non sunt Cyrenis circa oppidum: nec in campis, nec in frigidis aut umbrosis nemoribus. Est quaedam et iis locorum differentia. In Milesia regione paucis sunt locis. Sed in Cephalenia amnis quidam penuriam earum et copiam dirimit. At in Libano agro silent omnes: ultra flumen in Libano Pennarum illis natura quae apud Libanum gerunt

XXXIII

pinnae, ut muscae: quaedam quaternas, ut apes. Membranis et cicadae volant. Quaternas habent, quae aculeis in alvo armantur. Nullum, cui telum in ore, pluribus quam binis advolat pennis. Illis enim ultionis causa datum est, his aviditatis. Nullis eorum pennae reviviscunt avulsae. Nullum, cui aculeus in alvo, bipenne est.

XXXIV. Quibusdam pennarum tutelae crusta supervenit, ut scarabaeis, quorum tenuior fragiliorque penna. His negatus aculeus: sed in quodam genere eorum grandi, cornua praelonga, bisulcis dentata forcipibus in cacumine, cum libuit, ad morsum coeuntibus, infantium etiam remediis ex cervice suspenduntur. Lucanos vocat hos Nigidius. Aliud rursus eorum genus, qui e fimo ingentes pilas aversi pedibus volutant, parvosque in iis contra rigorem hiemis vermiculos foetus sui nidulantur. Volitant alii magno cum murmure ac mugitu. Alii focos et prata crebris foraminibus excavant, nocturno stridore vocales. Lucent ignium modo noctu, laterum et clunium colore lampyrides, nunc pennarum hiatu refulgentes, nunc vero compressu obumbratae, non ante matura pabula, aut post desecta conspicuae. E contrario tenebrarum alumna blattis vita, lucemque fugiunt, in balineis maxime humido vapore prognatae. Fodiunt ex eodem genere rutuli atque praegrandes scarabaei tellurem aridam, favosque parvae ac fistulosae modo spongiae, medicato melle fingunt. In Thracia iuxta Olynthum locus est parvus, in quo unum hoc animal exanimatur, ob hoc Cantharolethrus appellatus.

Pennae insectis omnibus sine scissura: nulli cauda nisi scorpionum. Hic eorum solus et brachia habet, et in cauda spiculum. Reliquorum quibusdam aculeus in ore, ut asilo, sive tabanum dici placet: item culici, et quibusdam muscis. Omnibus autem his in ore et pro lingua sunt hi aculei. Quibusdam hebetes, neque ad punctum, sed ad suctum, ut muscarum generi, in quo lingua evidens fistula est. Nec sunt talibus dentes. Alii cornicula ante oculos praetenduntur ignava, ut papilionibus. Quaedam insecta carent pennis, ut scolopendra.

XXXV. Insectorum pedes quibus sunt, in obliquum moventur. Quorundam extremi longiores foris curvantur, ut locustis. Hae pariunt, in terram demisso spinarum caule, ova condensa, autumni tempore. Ea durant hieme sub terra. Subsequente anno exitu veris emittunt parvas, nigrantes et sine cruribus, pennisque reptantes. Itaque vernis aquis intereunt ova: siccoque vere maior proventus. Alii duplicem earum foetum, genium exitum tradunt. Vergiliarum exortu parere, deinde ad Canis ortum obire, et alias renasci. Quidam Arcturi casu renasci. Mori matres, cum pepererint, certum est, vermiculo statim circa fauces enascente, qui eas strangulat. Eodem tempore mares obeunt. Tam frivola ratione morientes, serpentem, cum libuit, necant singulae, faucibus eius apprehensum mordicus. Non nascuntur, nisi rimosis locis. In India ternum pedum longitudinis esse traduntur, cruribus et feminibus serrarum usum praebere, cum inaruerint. Est et alius earum obitus. Gregatim sublatae vento in maria aut stagna decidunt. Forte hoc casuque evenit, non (ut prisci existimavere) madefactis nocturno humore alis. Iidem quippe nec volare eas nascentes, qui eas strangulat. Eodem tempore mares obeunt. Tam frivola ratione morientes, serpentem, cum libuit, necant singulae, faucibus eius apprehensum mordicus. Non nascuntur, nisi rimosis locis. In India ternum pedum longitudinis esse traduntur, cruribus et feminibus serrarum usum praebere, cum inaruerint. Est et alius earum obitus. Gregatim sublatae vento in maria aut stagna decidunt. Forte hoc casuque evenit, non (ut prisci existimavere) madefactis nocturno humore alis. Iidem quippe nec volare eas nascentes, qui eas strangulat.

et fores quoque tectorum. Italiam ex Africa maxime coortae infestant, saepe populo ad Sibyllina coacto remedia confugere, inopiae metu. In Cyrenaica regione lex etiam est ter anno debellandi eas, primo ova obtinendo, deinde foetum, postremo adultas: desertoris poena in eum, qui cessaverit. Et in Lemno insula certa mensura praefinita est, quam singuli enecatarum ad magistratus referant. Graculos quoque ob id colunt, adverso volatu occurrentes, earum exitio. Necare et in Syria militari imperio coguntur. Tot orbis partibus vagatur id malum. Parthis et hae in cibo gratiae. Vox earum proficisci ab occipitio videtur. Eo loco in commissura scapularum habere quasi dentes existimantur, eosque inter se terendo stridorem edere, circa duo aequinoctia maxime, sicut cicadae circa solstitium. Coitus locustarum, qui et insectorum omnium quae coeunt, marem portante femina, in eum feminarum ultimo caudae reflexo, tardoque digressu. Minores autem in omni hoc genere feminis mares.

XXXVI. Plurima insectorum vermiculum gignunt. Nam et formicae similem ovum vere: et hae communicantes laborem: sed apes utiles faciunt cibos, hae condunt. Ac si quis comparat onera corporibus earum, fateatur, nullis portione vires esse maiores. Gerunt ea morsu. Maiora aversae postremis pedibus moliuntur, humeris obnixae. Et iis Reipublicae ratio, memoria, cura. Semina arrosa condunt, ne rursus in fruges exeant e terra. Maiora ad introitum dividunt. Madefacta imbre proferunt atque siccant. Operantur et noctu plena Luna. Eadem interlunio cessant. Iam in opere qui labor? quae sedulitas? Et quoniam ex diverso convehunt altera alterius ignara, certi dies ad recognitionem mutuam nundinis dantur. Quae tunc earum concursatio? quam diligens cum obviis quaedam collocutio atque percontatio? Silices itinere earum attritus videmus, et in opere semitam factam, ne quis dubitet qualibet in re quid possit quantulacunque assiduitas. Sepeliunt inter se viventium solae, praeter hominem. Non sunt in Sicilia pennatae.

Indicae formicae cornua, Erythris in aede Herculis fixa, miraculo fuere. Aurum ex cavernis egerunt terrae, in regione septemtrionalium Indorum, qui Daridae vocantur. Ipsis color felium, magnitudo Aegypti luporum. Erutum hoc ab iis tempore hiberno, Indi furantur aestivo fervore, conditis propter vaporem in cuniculos formicis: quae tamen odore sollicitatae provolant, crebroque lacerant, quamvis praevelocibus camelis fugientes. Tanta pernicitas feritasque est cum amore auri.

XXXVII. Multa autem insecta et aliter nascuntur, atque in primis ex rore. Insidet hic raphani folio primo vere, et spissatus Sole in magnitudinem milii cogitur. Inde porrigitur vermiculus parvus, et triduo eruca: quae adiectis diebus accrescit, immobilis, duro cortice: ad tactum tantum movetur, araneo accreta, quam chrysallidem appellant: rupto deinde cortice volat papilio.

XXXVIII. Sic quaedam ex imbre generantur in terra: quaedam et in ligno. Nec enim cossi tantum in eo, sed etiam tabani ex eo nascuntur: et alibi, ubicunque humor est nimis: sicut intra hominem tae-niae tricennum pedum, aliquando et plurium longitudine.

XXXIX. Iam in carne exanimi, et viventium quoque hominum capillo: qua foeditate et Sulla dictator, et Alcman ex clarissimis Graeciae poetis, obire. Hoc quidem et aves infestat: phasianas vero interimit, nisi pulverantes sese. Pilos habentium asinum tantum immunem hoc malo credunt, et oves. Gignuntur autem et vestis genere, praecipue lanicio interentiarum a lupis ovium. Aquas quoque quasdam, quibus lavamur, fertiliores eius generis, invenio apud auctores. Quippe cum etiam cerae id gignant, quod

animalium minimum existimatur. Alia rursus generantur sordibus a radio Solis, posteriorum lascivia crurum petauristae. Alia pulvere humido in cavernis, volucris.

XL. Est animal eiusdem temporis, infixo semper sanguini capite vivens, atque ita intumescens, unum animalium cui cibi non sit exitus: dehiscitque nimia satietate, alimento ipso moriens. Nunquam hoc in iumentis gignitur, in bubus frequens, in canibus aliquando, in quibus omnia. In ovibus et in capreis hoc solum. Aequae mira sanguinis et hirudinum generi in palustri aqua sitis. Namque et hae toto capite conduntur. Est et volucris canibus peculiare suum malum, aures maxime lancinans, quae defendi morsu non queunt.

XLII. Idem pulvis in lanis et veste tineas creat, praecipue si araneus una includatur. Sitit enim, et omnem humorem absorbens, ariditatem ampliat. Hoc et in chartis nascitur. Est earum genus tunicae suas trahentium, quo cochleae modo. Sed harum pedes cernuntur. Spoliatae expirant. Si accrevere, faciunt chrysallidem. Ficiarios culices caprificus generat. Cantharidas vermiculi ficorum et piri, et peuces, et cynacanthae, et rosae. Venenum hoc alae medicantur: quibus demtis, letale est. Rursus alia genera culicum ascensum natura gignit. Quippe cum et in nive candidi inveniantur, et vetustiore vermiculi: in media quidem altitudine rutili, (nam et ipsa nix vetustate rubescit:) hirti pilis, grandiores, torpentisque.

XLIII. Gignit aliqua et contrarium naturae elementum. Siquidem in Cypro aeriis fornacibus, et medio igni, maioris muscae magnitudinis volat penatum quadrupes: appellatur pyralis, a quibusdam pyrausta. Quamdiu est in igne, vivit: cum evasit longiore paulo volatu, emoritur.

XLIII. Hypanis fluvius in Ponto circa solstitium deferat acinorum effigie tenues membranas: quibus erumpit volucris quadrupes supradicti modo, nec ultra unum diem vivit: unde hemerobion vocatur. Reliquis talium ab initio ad finem septenarii sunt numeri: culici et vermiculo ter septeni: corpus parientibus, quater septeni. Mutationes, et in alias figuras transitus, trinis aut quadrinis diebus. Cetera ex his pennata, autumno fere moriuntur: tabani quidem etiam caecitate. Muscis humore exanimatis, si cinere condantur, reddit vita.

XLIV. Nunc per singulas corporis partes, praeter iam dicta, membratim tractetur historia.

Caput habent cuncta, quae sanguinem. In capite paucis animalium, nec nisi volucris, apices, diversi quidem generis: Phoenici plumarum serie, e medio eo exeunte alio: pavonibus, crinitis arbustulis: stymphalidi, cirro: phasianae, corniculis. Praeterea parvae avi, quae ab illo galerita appellata quondam, postea Gallico vocabulo etiam legioni nomen dederat alaude. Diximus et cuti plicatilem cristam dedisset natura: per medium caput a rostro residentem, et fularum generi dedit: cirros pice quoque Martio, et grui Balearicae. Sed spectatissimum insigne gallinae, corporeum, serratum: nec carnem id esse, nec cartilagineum, nec callum iure dixerimus, verum peculiare. Draconum enim cristas qui viderit, non reperitur.

XLV. Cornua multis quidem et aquatiliis, et mariorum, et serpentum, variis data sunt modis: sed quae iure cornua intelligantur, quadrupedum generi tantum. Actaeonem enim, et Cipum etiam in Latina historia, fabulosos reor. Nec alibi maior naturae lascivia. Lusit animalium armis. Sparsit haec in ramos, ut cervorum. Aliis simplicia tribuit. ut in eodem genere subulonibus ex argumento rum finxit in palmas, digitosque emis platycerotas vocant. Dedit ramosa cerva: nec fecit decidua. Convoluta

tum generi, seu caestus daret: infesta, tauris. In hoc quidem genere, et feminis tribuit: in multis, tantum maribus. Rupicapris in dorsum adunca, damis in adversum. Erecta autem, rugarumque ambitu contorta, et in leve fastigium exacuta, ut liras diceret, strepsiceroti, quem addacem Africa appellat. Mobilia eadem, ut aures, Phrygiae armentis: Troglodytarum, in terram directa: quae de causa obliqua cervice pascentur. Aliis singula, et haec medio capite, aut naribus, ut diximus. Iam quidem aliis ad incursum robusta, aliis ad ictum: aliis adunca, aliis redunca: aliis ad iactum, pluribus modis: supina, convexa, conversa, omnia in mucronem migrantia. In quodam genere pro manibus ad scabendum corpus. Cochleis ad praetentandum iter; corporea haec, sicut cerastis: aliquando et singula. Cochleis semper bina: et ut praetendantur, ac resiliant. Urorum cornibus barbari septemtrionales potant: urnaeque bina capitis unius cornua implent. Alii praefixa hastilia cuspidant. Apud nos in laminas secta translucent, atque etiam lumen inclusum latius fundunt: multasque alias ad delicias conferuntur, nunc tincta, nunc sublita, nunc quae cestrota picturae genere dicuntur. Omnibus autem cava, et in mucrone demum concreta sunt. Cervis autem tota solida, et omnibus annis decidua. Boum attritis unguis, cornua ungendo arvina, mendentur agricolae. Adeoque sequax natura est, ut in ipsis viventium corporibus ferventi cera flectantur, atque incisa nascentium in diversas partes torqueantur, ut singulis capitibus quaterna fiant. Tenuiora feminis plerumque sunt, ut in pecore mutilis: ovium nulla, nec cervarum, nec quibus multifidi pedes, nec solidipedum ulli, excepto asino Indico, qui uno armatus est cornu. Bisulcis bina tribuit: nulli superne primores habenti dentes. Qui putant eos in cornua absumi, facile coarguuntur cervarum natura, quae neque dentes habent, ut neque mares, nec tamen cornua. Ceterorum ossibus adhaerent, cervorum tantum cutibus enascuntur.

XLVI. Capita piscibus portione corporum maxima, fortassis ut mergantur. Ostrearum generi nulla, nec spongiis, nec aliis fere, quibus solus ex sensibus tactus est. Quibusdam indiscretum caput est, ut cancri.

XLVII. In capite cunctorum animalium homini plurimus pilus, iam quidem promiscue maribus ac feminis, apud intonsas utique gentes. Atque etiam nomina ex eo Capillatis Alpium incolis, Galliae Comatae: ut tamen sit aliqua in hoc terrarum differentia. Quippe Myconii carentes eo gignuntur, sicut in Cauno lienosi. Et quaedam animalium naturaliter calvent, sicut struthiocamelis, et corri aquatici, quibus apud Graecos nomen est inde. Defluvium eorum in muliere rarum, in spadonibus non visum, nec in ullo ante Veneris usum. Nec infra cerebrum, aut infra verticem, aut circa tempora, atque aures. Calvitium uni tantum animalium homini, praeterquam innatum. Canities homini tantum et equis: sed homini semper a priori parte capitis: tum deinde ab aversa.

XLVIII. Vertices binis hominum tantum aliquibus. Capitis ossa plana, tenuia, sine medullis, serratis pectinatim structa compagibus. Perfracta non queunt solidari: sed exemta modice non sunt letalia, in vicem eorum succedente corporea cicatrice. Infirmissima esse ursis, durissima psittacis, suo diximus loco.

XLIX. Cerebrum omnia habent animalia, quae sanguinem: etiam in mari, quae mollia appellavimus, quamvis careant sanguine, ut polypi. Sed homo portione maximum et humidissimum, omniumque viscerum frigidissimum, duabus supra subterque membris velatum, quarum alterutram rumpi mortiferum. Cetero viri, quam feminae, maius. Homine sanguine, sine venis, et reliquis sine

pingui. Aliud esse, quam medullam, eruditi docent, quoniam coquendo durescat. Omnium cerebro insunt ossicula parva. Uni homini in infantia palpitant, nec corroboratur ante primum sermonis exordium. Hoc est viscerum excelsissimum, proximum caelo capitis, sine carne, sine cruore, sine sordibus. Hanc habent sensus arcem: huc venarum omnis a corde vis tendit, hic desinit: hic culmen altissimum, hic mentis est regimen. Omnium autem animalium in priora pronum, quia et sensus ante nos tendunt. Ab eo profisciscitur somnus: hinc capitis nutatio. Quae cerebrum non habent, non dormiunt. Cervis in capite inesse vermiculi sub linguae inanitate, et circa articulum, quia caput iungitur, numero viginti produntur.

L. Aures homini tantum immobiles. Ab iis Flaccorum cognomina. Nec in alia parte feminis maius impendium, margaritis dependentibus. In Oriente quidem et viris, aurum gestare eo loci, decus existimatur. Animalium aliis maiores, aliis minores. Cervis tantum scissae, ac velut divisae: sorici pilosae. Sed auriculae omnibus animal duntaxat generantibus, excepto vitulo marino, atque delphino, et quae cartilaginea appellavimus, et viperis. Haec cavernas tantum habent aurium loco, praeter cartilaginea, et delphinum, quem tamen audire manifestum est. Nam et cantu mulcentur, et capiuntur attoniti sono. Quam audiant, mirum. Idem nec olfactus vestigia habent, cum olfasciant sagacissime. Pennatorum animalium buboni tantum et oto plumae, velut aures: ceteris cavernae ad auditum. Simili modo squamigeris, atque serpentibus. In equis et omnium iumentorum genere indicia animi praeferunt: fessis marciadae, micantes pavida, subrectae furentibus, resolutae aegris.

LI. Facies homini tantum, ceteris os, aut rostra. Frons et alii, sed homini tantum tristitiae, hilaritatis, clementiae, severitatis index. In animo sensus eius. Supercilia homini, et pariter et alterne mobilia, et in iis pars animi. Negamus, an annuimus? Haec maxime indicant fastum. Superbia aliubi conceptaculum, sed hic sedem habet. In corde nascitur, huc subit, hic pendet. Nihil altius simul abruptiusque invenit in corpore, ubi solitaria esset.

LII. Subiacent oculi, pars corporis pretiosissima, et qui lucis usu vitam distinguant a morte. Non omnibus animalium hi: ostreis nulli: quibusdam concharum dubii. Pectines enim, si quis digitos adversum hiantes eos moveat, contrahantur, ut videntur. Et solenes fugiunt admota ferrameata. Quadrupedum talpis visus non est: oculorum effigies inest, si quis praetentam detrahant membranam. Et inter aves ardeolarum genere, quos leucos vocant, altero oculo carere tradunt. Optimi augurii, cum ad austrum volant, septemtrionemve: solvi enim pericula et metus narrant. Nigridius nec locustis, nec cicadis esse dicit. Cochleis oculorum vicem cornicula bina praetentatu implent. Nec lumbricis ulli sunt, vermiumve generi.

LIII. Oculi homini tantum diverso colore: ceteris in suo cuique genere similes. Et equorum quibusdam glauci. Sed in homine numerosissimae varietatis atque differentiae: grandiores, modici, parvi, prominentes, quos hebetiores putant: conditi, quos clarissime cernere: sicut in colore capriacis.

LIV. Praeterea alii contuentur longinqua; alii nisi prope admota, non cernunt. Multorum visus fulgore Solis constat, nubilo die non cernentium, nec post occasus. Alii interdum hebetiores, noctu praeter ceteros cernunt. De geminis pupillis, aut quibus novus visus esset, satis diximus. Caesii in tenebris clariores.

Ferunt Tiberio Caesari, nec alii genitorum mortalium, fuisse naturam, ut expergefactus noctu paulisper, haud alio modo, quam luce clara contueretur omnia, paulatim tenebris sese obducentibus. Divo Augusto equorum modo glauci fuere, supraque ho-

minem albicantis magnitudinis. Quam ob causam diligentius spectari eos, iracunde ferebat. Claudio Caesari ab angulis candore carnosio sanguineis venis subinde suffusi: Caio principi rigentes. Neroni, nisi cum connaveret, ad prope admota hebetes. Vingt gladiatorum paria in Caio principis ludo fuere: in iis duo omnino, qui contra comminationem aliquam non connaverent, et ob id invicti. Tanta hoc difficultatis est homini. Plerisque vero naturale, ut nictari non cessent, quos pavidiore accepimus.

Oculus unicolor nulli: cum candore omnibus medius color differens. Neque ulla ex parte maiora animi indicia cunctis animalibus: sed homini maxime, id est, moderationis, clementiae, misericordiae, odii, amoris, tristitiae, laetitiae. Contuitu quoque multiformes, truces, torvi, flagrantes, graves, transversi, linni, summissi, blandi. Profecto in oculis animus habitat. Ardent, intenduntur, humectant, connivent. Hinc illa misericordiae lacrima. Hos cum osculamur, animum ipsum videmur attingere. Hinc fletus et rigantes ora rivi. Quis ille humor est, in dolore tam foecundus et paratus? aut ubi reliquo tempore? Animo autem videmus, animo cernimus: oculi, cetera quaedam, visibilem eius partem accipiunt, atque transmittunt. Sic magna cogitatio obcaecat, abducto intus visu. Sic in morbo comitiali aperti nihil cernunt, animo caligante. Quin et patentibus dormiunt lepores, multique hominum, quos *κορυβαριον* Graeci dicunt. Tenuibus multisque membranis eos natura composuit, callosis contra frigora caloresque in extimo tunicis, quas subinde purificant lacrimarum salivis, lubricos propter incursantia, et mobiles.

LV. Media eorum cornua fenestravit pupilla, cuius angustiae non sinunt vagari incertam aciem, et velut canali dirigunt, obiterque incidentia facile declinant: aliis nigri, aliis ravi, aliis glauci coloris orbibus circumdati, ut habili mixtura et accipitur circumiecto candore lux, et temperato repercussu non obstrepat. Adeoque iis absoluta vis speculi, ut tam parva illa pupilla totam imaginem reddat hominis. Ea causa est, ut pleraque alitum e manibus hominum oculos potissimum appetant, quod effigiem suam in iis cernentes, velut ad cognata desideria sua tendunt.

Veterina tantum quaedam, ad crementa lunae morbos sentiunt. Sed homo solus emissio humore caecitate liberatur. Post vicesimum annum multis restitutus est visus. Quibusdam statim nascentibus negatus, nullo oculorum vitio: multis repente ablatus simili modo, nulla praecedente iniuria. Venas ab iis pertinere ad cerebrum, peritissimi auctores tradunt: ego et ad stomachum crediderim. Certe nulli sine redundatione eius eruitur oculus. Morientibus operire, rursusque in rogo patefacere, Quiritium ritu sacrum est: ita more condito, ut neque ab homine supremum eos spectari fas sit, et caelo non ostendi, nefas. Uni animalium homini depravantur: unde cognomina Strabonum et Paetorum. Ab iisdem qui altero lumine orbi nascerentur, Coclites vocabantur: qui parvis utrisque, Ocellae: Luscini iniuriae cognomen habuerunt.

Nocturnorum animalium, veluti felium, in tenebris fulgent radiantque oculi, ut contueri non sit: et caprae, lupoque splendent, lucemque iaculantur. Vituli marini, et hyaenae, in mille colores transeunt subinde. Quia et in tenebris multorum piscium refulgent aridi, sicut robusti caudices vetustate putrea. Non conivere diximus, quae non obliquis oculis, sed circumactis capite cernent. Chamaeleonis oculos ipsos circumagi, totos tradunt. Cancri in obliquum adspiciunt. Crusta fragili inclusis, rigentes. Locustis squillisque magna ex parte sub eodem munimento praeduri eminent. Quorum duri sunt, minus cernunt, quam quorum humidi. Serpentium catulis, et

hirundinum pullis, si quis eruat, renasci tradunt. Insectorum omnium, et testacei operimenti, oculi moventur, sicut quadrupedum aures. Quibus fragilia operimenta, iis oculi duri. Omnia talia, et pisces, et insecta, non habent genas, nec integunt oculos. Omnibus membrana vitri modo translucida obtenditur.

LVI. Palpebrae in genis homini utrinque. Mulieribus vero etiam infectae quotidiano. Tanta est decoris affectatio, ut tingantur oculi quoque. Alia de causa hoc natura dederat, ceu vallum quoddam visus, et prominent munimentum contra occurrentia animalia, aut alia fortuito incidentia. Desluere eas haud immerito Venere abundantibus tradunt. Ex ceteris nulli sunt, nisi quibus et in reliquo corpore pili. Sed quadrupedibus in superiore tantum gena, volucris in inferiore: et quibus molle tergus, ut serpentibus: et quadrupedum quae ova pariunt, ut lacertae. Struthiocamelus alitum sola, ut homo, utrinque palpebras habet.

LVII. Nec genae quidem omnibus: ideo neque nictationes iis, quae animal generant. Graviore alitum inferiore gena connivent. Eadem nictantur, ab angulis membrana obeunte. Columbae et similia, utraque connivent. At quadrupedes quae ova pariunt, ut testudines, crocodili, inferiore tantum, sine ulla nictatione, propter praeduros oculos. Extremum ambitum genae superioris, antiqui cilium vocaverunt: unde et supercilla. Hoc vulnere aliquo deductum non coalescit, ut in paucis humani corporis membris.

LVIII. Infra oculos malae homini tantum, quas prisci genas vocabant, XII tabularum interdicto radi a feminis eas vetantes. Pudoris haec sedes. Ibi maxime ostenditur rubor.

LIX. Intra eas hilaritatem risumque indicantes buccae. Et altior homini tantum, quem novi mores subdoliae irrisioni dicavere, nasus. Non alii animalium nares eminent. Avibus, serpentibus, piscibus foramina tantum ad olfactus, sine naribus. Et hinc cognominia Simorum, Silonum. Septimo mense genitis saepenumero foramina aurium et narium defuere.

LX. Labra, a quibus Bochi Labeones dicti. Et os probum duriusve, animal generantibus: pro iis cornea et acuta volucris rostra. Eadem rapti viventibus adunca: collecto, recta: herbas eruentibus limusque, lata, ut suum generi. Iumentis vice manus ad colligenda pabula, ora: apertiora laniatu viventibus. Mentum nulli praeter hominem, nec malae. Maxillas crocodilus tantum superiores movet: terrestres quadrupedes, eodem, quo cetera, more, praeterque in obliquum.

LXI. Dentium tria genera: serrati, aut continui, aut exserti. Serrati pectinatim coeuntes, ne contrario occurso atterantur: ut serpentibus, piscibus, canibus. Continui, ut homini, equo. Exserti, ut apro, hippopotamo, elephanto. Continuum, qui digerunt cibum, lati et acuti: qui conficiunt, duplices: qui discriminant eos, canini appellantur. Hi sunt serratis longissimi. Continui, aut utraque parte oris sunt, ut equo: aut superiore primores non sunt, ut bubus, ovibus, omnibusque, quae ruminant. Caprae superiores non sunt, praeter primores geminos. Nulli exserti, quibus serrati. Raro feminae, et tamen sine usu. Itaque cum apri percutiant, feminae sues mordent. Nulli, cui cornua, exserti: sed omnibus concavi, ceteris dentes solidi. Piscium omnibus serrati, praeter scarum: huic uni aquatili plani. Cetero multis eorum in lingua et toto ore: ut turba vulnerum molliant, quae attritu subigere non queunt. Multis et in palato, atque etiam in cauda. Praeterea in os vergentes, ne excidant cibi, nullum habentibus retinendi adminiculum.

LXII. Similes aspidi, et serpentibus: sed duobus supra parte, dextera laevaque longissimi, tenui filis la perforati, ut scorpiorum aculei, venenum in

dentis. Non aliud hoc esse, quam fel serpentium, et inde venis sub spina ad os pervenire, diligentissimi auctores scribunt. Quidam unum esse eum: et quia sit aduncus, resupinari, cum momorderit. Aliqui, tunc decidere eum, rursusque recrescere, facilem decussu: et sine eo esse, quos tractari cernamus. Scorpionis caudae inesse eum, et plerisque terminos. Viperae dentes gingivis conduntur. Haec eodem praegans veneno, impresso dentium repulso virus fundit in morsus. Volucrum nulli dentes, praeter vesperilionem. Camelus una ex iis, quae non sunt cornigera, in superiori maxilla primores non habet. Cornua habentium nulli serrati. Et cochleae dentes habent: indicio est etiam a minimis earum derosa vitis. At in marinis crustata et cartilaginea primores habere, item echinis quinos esse, unde intelligi potuerit, miror. Dentium vice aculeus insectis. Simiae dentes, ut homini. Elephanto intus ad mandendum quatuor: praeterque eos, qui prominent, masculis reflexi, feminis recti atque proni. Musculus marinus, qui balaenam antecedit, nullos habet: sed pro iis, setis intus os hirtum, et linguam etiam, ac palatum. Terrestrialium minutis quadrupedibus, primores bini utrinque longissimi.

LXIII. Ceteris cum ipsis nascuntur: homini, postquam natus est, septimo mense. Reliquis perpetuo manent. Mutantur homini, leoni, iumento, cani, et ruminantibus. Sed leoni et cani, non nisi canini appellati. Lupi dexter caninus, in magnis habetur operibus. Maxillares, qui sunt a caninis, nullum animal mutat. Homini novissimi, qui genuini vocantur, circiter vicesimum annum gignuntur: multis et octogesimo, feminis quoque: sed quibus in iuventa non fuisse nati. Decidere in senecta, et mox renasci certum est. Zancle Samothracenum, cui renati essent post centum et quatuor annos, Mucianus visum a se prodidit. Cetero maribus plures, quam feminis, in homine, pecude, capris, suae. Timarchus Nicoclis filius Paphii duos ordines habuit maxillarum. Frater eius non mutavit primores, ideoque praetervit. Est exemplum dentis, homini et in palato geniti. At canini amissi casu aliquo, nunquam renascuntur. Ceteris senecta rubescunt, equo tantum candidiores fiunt.

LXIV. Aetas veterinorum dentibus indicatur. Equo sunt numero XL. Amittit tricesimo mense primores utrinque binos: sequenti anno totidem proximos, cum subeunt dicti columellares. Quinto anno incipiente binos amittit, qui sexto anno renascuntur. Septimo omnes habet et renatos, et immutabiles. Equo castrato prius, non decidunt dentes. Asinorum genus tricesimo mensae similiter amittit, deinde senis mensibus. Quod si non prius peperere, quam decidunt postremi, sterilitas certa. Boves bini mutant. Suibus decidunt nunquam. Absumta hac observatione, snectus in equis, et ceteris veterinis, intelligitur dentium brochitate, superciliorum canitie, et circa ea lacunis, cum fere sedecim annorum existimantur. Hominum dentibus quoddam inest virus. Namque et speculi nitorem ex adverso nudati hebetant, et columbarum foetus implumes necant. Reliqua de iis in generatione hominum dicta sunt. Erumpentibus morbi corpora infantium accipiunt. Reliqua animalia, quae serratos habent, saevissima dentibus.

LXV. Linguae non omnibus eodem modo. Tenuissima serpentibus et trisulca, vibrans, atricoloris; et si extrahas, praelonga: lacertis bifida et pilosa: vitulis quoque marinis duplex: sed supra dictis capillamenti tenuitate: ceteris ad circumlambenda ora. Piscibus paulo minus tota adhaerens, crocodilis tota. Sed in gustatu, linguae vice carnosum aquatilibus palatum. Leonibus, pardis, omnibus generis eius, etiam felibus, imbricatae asperae similis, attenuansque lambendo curae causa etiam mansuefacta, ubi ad pervenit saliva, invitat ad rablem.

De purpurarum linguis diximus. Ranis prima cohaeret, intima absoluta a gutture, qua vocem mittunt mares, cum vocantur ololygones. Statio id tempore evenit, cientibus ad coitum feminas. Tum siquidem inferiore labro demisso, ad libramentum modicae aquae receptae in fauces, palpitante ibi lingua ululatus elicitur. Tunc extenti buccarum sinus perlucet, oculi flagrant labore propulsi. Quibus in posteriori parte aculei, iis et dentes et lingua. Apibus etiam praelonga, eminens et cicadis. Quibus aculeus in ore fistulosus, iis nec lingua, nec dentes. Quibusdam insectis intus lingua, ut formicis. Ceterum lata elephanto praecipue. Reliquis in suo genere semper absoluta: homini tantum ita saepe constricta venis, ut interdicti eas necesse sit. Metellum Pontificem adeo inexplantae fuisse accepimus, ut multis mensibus tortus credatur, dum meditatur in dedicanda aede Opis vere dicere. Ceteris septimo ferme anno sermonem exprimit. Multis vero talis eius ars contingit, ut avium et animalium vocis indiscrete edatur imitatio. Intellectus saporum est ceteris in prima lingua, homini et in palato.

LXVI. Tonsillae in homine, in sue glandulae. Quod inter eas, urae nomine, ultimo dependet palato, homini tantum est. Sub ea minor lingua, epiglossis appellata, nulli ova generantium. Opera eius gemina, duabus interpositae fistulis. Interior earum appellatur arteria, ad pulmonem atque cor pertinens. Hanc operit in epulando, ne spiritu ac voce illac meante, si potus cibiue in alienum deerravit tramiem, torqueat. Altera exterior appelletur sane gula, qua cibus atque potus devoratur. Tendit haec ad stomachum, is ad ventrem. Hanc per vices operit, cum spiritus tantum aut vox comineat, ne restagnatio intempestiva alvi obstrepat. Ex cartilagine et carne arteria, gula nervo et carne constat.

LXVII. Cervix nulli, nisi quibus utraque haec. Ceteris collum, quibus tantum gula. Sed quibus cervix, et multis vertebratibus orbiculatim ossibus flexilis, ad circumspicuum, articuloorum nodis iungitur. Leonis tantum, et lupi, et hyaenae, ex singulis rectisque ossibus rigens. Cetero spinæ annectitur, spina lumbis, ossea: sed tereti structura, per media foramina a cerebro medulla descendente. Eandem esse ei naturam, quam cerebro, colligunt: quoniam praetenui eius membrana modo incisa statim expiretur. Quibus longa crura, iis longa et colla. Item aquaticis, quamvis brevia crura habentibus: simili modo uncos unguis.

LXVIII. Guttur homini tantum, et suibus intumescit, aquarum quae potantur plerumque vitio. Summum gulae fauces vocantur, extremum stomachus. Hoc nomine est sub arteria iam carnosa inanitas adnexa spinæ, et latitudine ac longitudine lacunae modo fusa. Quibus fauces non sunt, ne stomachus quidem est, nec colla, nec guttur, ut piscibus, et ora ventribus iunguntur. Testudini marinae lingua nulla, nec dentes: rostri acie comminuit omnia. Postea arteria et stomachus denticulatus callo, in modum rubi, ad conficiendos cibos, decreascentibus crenis, quidquid appropinquat ventri. Novissima asperitas, ut scobina fabri.

LXIX. Cor animalibus ceteris in medio pectore est: homini tantum infra laevam papillam, turbinato mucrone in priora eminens. Piscibus solis ad os spectat. Hoc primum nascentibus formari in utero tradunt: deinde cerebrum, sicut tardissime oculos. Sed hos primum emori, cor novissime. Huic praecipuus calor. Palpitat certe, et quasi alterum movetur intra animal, praemolli firmoque opertum membranae involucri, munitum costarum et pectoris muro, ut pariat praecipuam vitae causam et originem. Prima domicilia intra se animo et sanguini praebet, sinuoso specu, et in magnis animalibus triplici, in nullo non gemino: ibi mens habitat. Ex hoc fonte duae gran-

des venae in priora et terga discurrunt, sparsaque ramorum serie, per alias minores omnibus membris vitalem sanguinem rigant. Solum hoc viscerum vitis non maceratur, nec supplicia vitae trahit: laesumque mortem illico affert. Ceteris corruptis, vitalitas in corde durat.

LXX. Bruta existimantur animalium, quibus durum riget: audacia, quibus parvum est: pavida, quibus praegrande. Maximum autem est portione muribus, lepori, asino, cervo, pantherae, mustelis, hyaenis, et omnibus timidis, aut propter metum maleficis. In Paphlagonia bina perdicibus corda. In equorum corde et boum ossa reperiuntur interdum. Augeri id per singulos annos in homine, ac binas drachmas ponderis ad quinquagesimum accedere: ab eo detrahi tantundem, et ideo non vivere hominem ultra centesimum annum defectu cordis, Aegyptii existimant, quibus mos est cadavera asservare medicata. Hirto corde gigni quosdam homines proditur, neque alios fortiores esse industria, sicut Aristomenem Messenium, qui CCC occidit Lacedaemonios. Ipso convulneratus et captus, semel per cavernam lautumiarum evasit, angustos vulpium aditus secutus. Iterum captus, sopitis custodibus somno, ad ignem advolutus lora cum corpore exussit. Tertio capto Lacedaemonii pectus dissecuere viventi, hirsutumque cor repertum est.

LXXI. In corde summo pinguitudo est quaedam, laetis extis. Non semper autem in parte extorum habitum est. L. Postumio Albino rege sacrorum post centesimam vicesimam sextam Olympiadem, cum rex Pyrrhus ex Italia discessisset, cor in extis aruspices inspicere coeperunt. Caesaris dictatori quo die primum veste purpurea processit, atque in sella aurea sedit, sacrificanti bis in extis defuit. Unde quaestio magna de divinatione argumentantibus, potueritne sine ullo viscere hostia vivere, an ad tempus amiserit. Negatur cremari posse in iis, qui cardiaco morbo obierint: negatur et veneno interemptis. Certe exstat oratio Vitellii, qua reum Pisonem eius sceleris coarguit, hoc usus argumento: palamque testatus, non potuisse ob venenum cor Germanici Caesaris cremari. Contra genere morbi defensum est Piso.

LXXII. Sub eo pulmo est, spirandique officina, attrahens ac reddens animam, idcirco spongiosus, ac fistulis inanibus cavus. Pauca eum (ut dictum est) habent aquatilia. At cetera ova parientia exiguum, spumosum, nec sanguineum: ideo non sitiunt. Eadem est causa, quare sub aqua diu ranae et phocae urinentur. Testudo quoque, quamvis praegrandem et sub toto tegumento habeat, sine sanguine tamen habet. Quanto minor hic corporibus, tanto velocitatis maior. Chamaeleoni portione maximus, et nihil aliud intus.

LXXIII. Iecur in dextra parte est. In eo quod caput extorum vocant, magnae varietatis. M. Marcello circa mortem, cum perit ab Hannibale, defuit in extis. Sequenti deinde die geminum repertum est. Defuit et C. Mario, cum immolaret Uticae: item Caio principi Kalend. Iannarii, cum iniret consulatum, quo anno interfectus est: Claudio successoris eius, quo mense interemptus est veneno. Divo Augusto Spoleti sacrificanti primo potestatis suae die, sex victimarum iecinora replicata intrinsecus ab ima fibra reperta sunt: responsumque, duplicaturum intra annum imperium. Caput extorum tristis ostentis caesum quoque est, praeterquam in sollicitudine ac metu: tunc enim perimit curas. Bina iecinora leporibus circa Brileum et Tharnen, et in Cherroneso ad Propontidem. Mirumque, translatis alio interit alterum.

LXXIV. In eodem est fel, non omnibus datum animalibus. In Euboeae Chalcide nullum pecori. In Naxo praegrande geminumque, ut prodigii loco utrumque advenae. Equi, muli, asini, cervi, capreae, apri, cameli, delphini, non habent. Murium aliqui habent

Hominum paucis non est, quorum valetudo firmiter, et vita longior. Sunt qui equo non quidem in iecore esse, sed in alvo putent: et cervo in cauda, aut intestinis. Ideo tantam habent amaritudinem, ut a canibus non attingantur. Est autem nihil aliud, quam purgamentum pessimumque sanguinis, et ideo apiarum est. Certe iecur nulli est, nisi sanguinem habentibus. Accipit hoc a corde, cui iungitur: funditurque in venas.

LXXXV. Sed in felle nigro insaniae causa homini, morsque toto reddito. Hinc et in mores crimen, bilis nomine. Adeo magnum est in hac parte virus, cum se fundit in animum. Quin et toto corpore vagum, colorem quoque oculis aufert: illud quidem redditum, etiam ahenis: nigrescuntque contacta eo: ne quis miretur id venenum esse serpentium. Carent eo, qui absinthium vescuunt in Ponto. Sed renibus et parte tantum altera intestino iungitur, in corvis, coturnicibus, phasianis: quibusdam intestino tantum, ut columbis, accipitri, murvaenis. Paucis avium in iecore. Serpentes portionem maxime copiosum, et piscibus. Est autem plerisque toto intestino, sicut accipitri, milvo. Praeterea in iecore est et cetis omnibus: vitulis quidem marinis ad multa quoque nobile. Taurorum felle aureus ducitur color. Aruspices id Neptuno et humoris potentiae dicere: geminumque fuit Divo Augusto, quo die apud Actium vicit.

LXXXVI. Murium iecusculis fibrae ad numerum Lunae in mense congruere dicuntur, totidemque inveniri, quotum lumen eius sit: praeterea bruma crescere. Cuniculorum in Baetica saepe geminae reperiuntur. Ranarum rubetum altera fibra a fornicis non attingitur, propter venenum, ut arbitrantur. Iecur maxime vetustatis patiens, centenis durare annis, obsidionum exempla prodidit.

LXXXVII. Exta serpentibus et lacertis longa. Caecinae Volaterrano dracones emicuisse de extis laeto prodigio traditur: et profecto nihil incredibile sit, existimantibus, Pyrrho regi, quo die periit, praecias hostiarum capita repisse, sanguinem suum lambentia. Exta homini ab inferiore viscerum parte separantur membrana, quae praecordia appellant: quia cordi praetenditur, quod Graeci appellaverunt *οφφας*. Omnia quidem principalia viscera, membranis propriis, ac velut vaginis inclusit providens natura: in hac fuit et peculiaris causa vicinitas alvi, ne cibo supprimeretur animus. Huic corte refertur accepta subtilitas mentis: ideo nulla est ei caro, sed nervosa exilitas. In eadem praecipua hilaritatis sedes, quod titillatu maxime intelligitur alarum, ad quas subit: non alibi tenuiore cute humana, ideo scabendi dulcedine ibi proxima. Ob hoc in proeliis gladiatorumque spectaculis mortem cum risu traiecit praecordia attulerunt.

LXXXVIII. Subest venter stomachum habentibus, ceteris simplex, ruminantibus geminus, sanguine carentibus nullus. Intestinus enim ab ore incipit, et quibusdam eodem reflectitur, ut sepiae, polypo. In homine adnexus infimo stomacho, similis canino. His solis animalium inferiori parte angustior: itaque et sola vomunt, quia repleto propter angustias supprimitur cibus: quod accideret non potest iis, quorum spatiosa laxitas eum in inferiora transmittit.

LXXXIX. Ab hoc ventriculo lactes in homine et oves, per quas labitur cibus: in ceteris hillae: a quibus capacior intestina ad alvum, hominique flexuosissimis orbibus. Idcirco magis avidi ciborum, quibus ab alvo longius spatium. Iidem minus solertes, quibus obesissimus venter. Aves quoque geminos sinus habent quaedam: unum, quo merguntur recentia, ut guttur: alterum, in quem ex eo demittunt concoctione maturata: ut gallinae, palumbes, columbae, perdices. Ceterae fere carent eo, sed gula patientiore utuntur: ut gracculi, corvi, cornices. Quaedam neutro modo, sed ventrem proximum habent, quibus praelon-

ga colla et angusta, ut porphyrii. Venter solidipedum asper et durus. Terrestrialium aliis denticulatae asperitatis, aliis cancellatim mordacis. Quibus neque dentes utrinque, nec ruminatio, hic conficiuntur cibi, hinc in alvum delabuntur. Media haec umbilico adnexa in omnibus, in homine suillae infima parte similis: a Graecis appellatur colon, ubi dolorum magna causa est. Angustissima canibus, qua de causa vehementi nisu, nec sine cruciatu, levant eam. Insatiable animalium, quibus a ventre protinus recto intestino trans-eunt cibi, ut lupis cervariis, et inter aves mergis. Ventres elephantum quatuor, cetera suibus similia: pulmo quadruplo maior bubulo. Avibus venter, carnosus callosusque. In ventre hirundinum pullis lapilli candido aut rubenti colore, qui chelidonii vocantur, magicis narrati artibus, reperiuntur. Et in iuvenearum secundo ventre pilae rotunditate nigricans tophus, nullo pondere: singulare, ut putant, remedium aegre parientibus, si tellurem non attigerit.

LXXX. Ventriculus atque intestina pingui ac tenui omento integuntur, praeterquam ova gignentibus. Huic adnectitur lien in sinistra parte adversus iecori, cum quo locum aliquando permutat, sed prodigiose. Quidam eum putant inesse ova parientibus, item serpentibus admodum exiguum: ita certe apparet in testudine, et crocodilo, et lacertis, et ranis. Aegocephalo avi non esse constat, neque iis quae careant sanguine. Peculiare cursus impedimentum aliquando in eo: quamobrem inuritur cursorum laborantibus. Et per vulnus etiam exento, vivere animalia tradunt. Sunt qui putent, adimi simul risum homini; intemperantiamque eius constare lienis magnitudine. Asiae regio Scepsis appellatur, in qua minimos esse pecori tradunt, et inde ad lienem inventa remedia.

LXXXI. At in Brileto et Tharne quaterni renes cervis: contra pennatis, squamosisque nulli. Cetero summis adherent lumbis. Dexter omnibus elatior, et minus pinguis sicciorque. Utrique autem pinguitudo e medio exit, praeterquam in vitulo marino. Animalia in renibus pinguissima: oves quidem letaliter circum eos concreto pingui. Aliquando in eis inveniuntur lapilli. Renes habent omnia quadrupedum, quae animal generant: ova parientium testudo sola, quae et alia omnia viscera: sed ut homo, bubulus similes, velut et multis renibus compositos.

LXXXII. Pectus, hoc est, ossa, praecordiis et vitalibus natura circumdedit: at ventri, quem necesse erat incrementum, ademit. Nulli animalium circa ventrem ossa. Pectus homini tantum latum, reliquis carinatum, volucris magis, et inter eas aquaticis maxime. Costae homini tantum octonae, suibus denae, cornigeris decem, serpentibus triginta.

LXXXIII. Infra alvum est a priori parte vesica, quae nulli ova gignentium, praeter testudinem: nulli nisi sanguineum pulmonem habenti: nulli pedibus carentium. Inter eam et alvum arteriae, ad pubem tendentes, quae ilia appellantur. In vesica lupi lapillus, qui Syrites vocatur. Sed in hominibus quibusdam diro cruciatu subinde nascentes calculi, et setarum capillamenta. Vesica membrana constat, quae vulnerata cicatrice non solidescit: neque qua cerebrum, aut cor involvitur: plura enim membranarum genera.

LXXXIV. Feminis eadem omnia: praeterque vesicae iunctus utriculus, unde dictus uterus: quod alio nomine locus appellant, hoc in reliquis animalibus vulvam. Haec viperae et intra se parientibus, duplex: ova generantium adnexa praecordiis: et in muliere geminos sinus ab utraque parte laterum habet: funebri, quoties versa spiritum inclusit. Boves gravidas negant praeterquam dextero vulvae sinu ferre, etiam cum geminos ferant. Vulva electo partu melior, quam edito. Electicia vocatur illa, haec porcaria: primiparae suis optima: contra effoe-

tis. A partu, praeterquam eodem die suis occisae, livida ac macra. Nec novellarum suum, praeter primiparas probatur: potiusque veterum, dum ne effoetatum, nec biduo ante partum, aut post partum, aut quo elegerint die. Proxima electitiae est, occisae uno die post partum. Huius et sumen optimum, si modo foetus non hauserit: electitiae deterrimum. Antiqui abdomen vocabant: priusquam calleret, incientes occidere non assueti.

LXXXV. Cornigera una parte dentata, et quae in pedibus talos habent, sevo pinguescunt. Bisulca, scissive in digitos pedibus, et non cornigera, adipe. Concretus hic, et cum refrixit, fragilis: semperque in fine carnis. Contra pingue inter carnem cutemque, succo liquidum. Quaedam non pinguescunt, ut lepus, perdid. Steriliora cuncta pingua, et in maribus, et in feminis. Senescunt celerius praepingua. Omnibus animalibus est quoddam in oculis pingue. Adeps cunctis sine sensu, quia nec arterias habet, nec venas. Plerisque animalium est pinguitudo sine sensu: quam ob causam sues spirantes a muribus tradunt arrosas. Quin et L. Apronii Consularis viri filio detractos adipem, levatumque corpus immobili onere.

LXXXVI. Et medulla ex eodem videtur esse, in iuventa rubens, et senecta albens. Non nisi cavis haec ossibus: nec cruribus iumentorum, aut canum: quare fracta non ferruminaatur, quod defluente evenit medulla. Est autem pinguis iis, quibus adeps: sevo, cornigeris: nervosa, et in spina tantum dorsis, ossa non habentibus, ut piscium generi: ursis nulla: leoni in feminum et brachiorum ossibus paucis exigua admodum: sed iis in tanta duritia, ut ignis elidatur, velut e silice.

LXXXVII. Et iis dura, quae non pinguescunt: asinorum ad tibias canora. Delphinis ossa, non spinae: animal enim pariunt: serpentibus spinae. Aquatiliu mollioris, nulla: sed corpus circulis carnis vinctum, ut sepiae, atque loligini. Et insectis negatur aequae esse ulla. Cartilaginea aquatiliu habent medullam in spina. Vituli marini cartilaginem, non ossa. Item omnium auriculae, ac nares, quae modo eminent, flexili mollitia, naturae providentia, ne frangerentur. Cartilago rupta non solidescit. Nec praecisa ossa recrescunt, praeterquam veterinis ab ungula ad suffraginem. Homo crescit in longitudinem ad annos usque ter septenos: tum deinde ad plenitudinem. Maxime autem pubescens nodum quendam solvere, et praecipue aegritudine, sentitur.

LXXXVIII. Nervi orsi a corde, bubuloque etiam circumvolati, similem naturam et causam habent, in omnibus lubricis applicati ossibus: nodosque corporum, qui vocantur articuli, aliubi interventu, aliubi ambitu, aliubi transitu ligantes: hic teretes, illiclati, ut in unoquoque poscit figuratio. Neque ii solidantur incisi: mirumque, vulneratis summus dolor: praesectis, nullus. Sine nervis sunt quaedam animalia, ut pisces: arteriis enim constant. Sed neque his molles piscium generis. Ubi sunt nervi, interiores conducunt membra, superiores revocant. Inter hos latent arteriae, id est, spiritus semitae. His innatant venae, id est, sanguinis rivi. Arteriarum pulsus, in cacumine maxime membrorum evidens, index fere morborum, in modulos certos, legesque metricas, per aetates, stabiles, aut citatus, aut tardus, descriptus ab Herophilo medicinae vate, miranda arte, nimiam propter subtilitatem desertus, observatione tamen crebri aut languidi ictus, gubernacula vitae temperat.

LXXXIX. Arteriae carent sensu: nam et sanguine. Nec omnes vitalem continent spiritum: praecisusque torpescit tantum pars ea corporis. Aves nec venas nec arterias habent: item serpentes, testudines, lacertae, minimumque sanguinis. Venae in praetenuis postremo fibras subter totam cutem disper-sae, adeo in angustam subtilitatem tenuantur, ut pe-

netrare sanguis non possit, aliudve quam exilis humor ab illo, qui cacuminibus innumeris sudor appellatur. Venarum in umbilico nodus ac coitus.

XC. Sanguis quibus multus et pinguis, iracunda: maribus, quam feminis, nigrior: et iuventae magis, quam senio: et inferiore parte pinguior. Magna et in eo vitalitatis portio. Emissus spiritum secum trahit: tactum tamen non sentit. Animalium fortiora, quibus sanguis crassior: sapientiora, quibus tenuior: timidiora, quibus minimus, aut nullus. Taurorum celerrime coit atque durescit, ideo pestifer potu maxime. Aprorum, ac cervorum, caprearumque, et bubalorum omnium non spissatur. Pinguissimus asi-nis, homini tenuissimus. His, quibus plus quaterni pedes, nullus. Obesis minus copiosus, quoniam absumitur pingui. Profluvium eius uni fit in naribus homini, aliis nare alterutra, quibusdam per inferna: multis per ora stato tempore, ut auper Macrino Viscro viro praetorio: sed omnibus annis Volusio Saturnino Urbis praefecto, qui nonagesimum etiam excessit annum. Solum hoc in corpore temporarium sentit incrementum: siquidem hostiae abundantiorum fundit, si prius bibere.

XCI. Quae animalium latere certis temporibus diximus, non habent tunc sanguinem, praeter exiguas admodum circa corda guttas, miro opere naturae: sicut in homine, vim eius ad minima momenta mutari: non modo tantum in ore suffusa materia, verum ad singulos animi habitus, pudore, ira, metu: palloribus pluribus modis, item ruboris. Alius enim irae, alius verecundiae. Nam et in metu refugere, et nusquam esse certum est: multisque non transfluere transfossis: quod homini tantum evenit. Nam quae mutari diximus, colorem alienum accipiunt quodam percussu: homo solus in se mutat. Morbi omnes morsque sanguinem absumunt.

XCI. Sunt qui subtilitatem animi constare non tenuitate sanguinis putent: sed cute operimentisque corporum magis aut minus bruta esse, ut oestrae et testudines: boum terga, aetas suum obstare tenuitati immanis spiritus, nec purum liquidumque transmitti: sic et in homine, cum crassior callosiorve excludat cutis: ceu vero non crocodilis et duritia tergoris tribuatur, et solertia.

XCI. Hippopotami corii crassitudo talis, ut inde torquentur hastae: et tamen quaedam ingenio medica diligentia. Elephantorum quoque tergora impenetrabiles cetras habent: cum tamen omnium quadrupedum subtilitas animi praecipua perhibeat illis. Ergo cutis ipsa sensu caret, maxime in capite: ubique per se ac sine carne est, vulnerata non coit, ut in bucca ciliocae.

XCIV. Quae animal pariunt, pilos habent: quae ova, pennas, aut squamas, aut corticem, ut testudines: aut cutem puram, ut serpentes. Pennarum caules omnium cavi: praecisae non crescant, evulsae renascuntur. Membranis volant fragilibus insecta, humentibus hirundines in mari, siccis inter tecta vespertilio. Horum alae quoque articulos habent. Pili a cute exeunt crassa hirti, feminis tenuiores, equis in iuba largi, in armis leoni: dasypodi et in buccis intus, et in pedibus, quae utraque Trogus et in lepore tradit: hoc exemplo libidinosiores hominum quoque hirtos colligens. Villosissimus animalium lepus. Pubescit homo solus: quod nisi contigit, sterilis in gignendo est, seu masculus, seu femina. Pili in homine partim simul, partim postea gignuntur. Congeniti autem non desinunt, sicut nec feminis magnopere. Inventae tamen quaedam defluvio capitis invalidae: ut et lanugines oris, cum menstrui cursus steterit. Quibusdam post geniti viris sponte non gignuntur. Quadrupedibus pilum cadere atque subnasci, annum est. Viris crescent maxime in capillo, mox in barba. Recisi, non, ut herbae, ab ipsa incisura augentur, sed ab radice exeunt. Crescunt et

in quibusdam morbis, maxime phthisi, et in senecta: defunctorum quoque corporibus. Libidinosi congniti, maturius desluunt: agnati, celerius crescent. Quadrupedibus senectute crassescunt, lanaeque rarescunt. Quadrupedum dorsa pilosa, ventres glabri. Boi coriis glutinum excoquitur, taurorumque praecipuum.

XCv. Manimas homo solus e maribus habet: cetera animalia manimarum notas tantum. Sed ne feminae quidem in pectore, nisi quae possunt partus suos attollere. Ova gignentium, nulli: nec lac, nisi animal parienti: volucrum, vespertilioni tantum. Fabulosum enim arbitror de strigibus, ubera eas infantum labris immulgere. Esse in maledictis iam antiquis strigem convenit: sed quae sit avium, constare non arbitror. Asinis a foetu dolent: ideo sexto mense arcent partus, cum e quae anno prope toto praebeant. Quibus solida ungula, nec supra geminos foetus, haec omnia binas habent mammas, nec aliubi, quam in feminibus. Eodem loco bisulca et cornigera: boves quaternas, oves capraeque binas. Quae numeroso foecunda partu, et quibus digiti in pedibus, haec plures habent, toto ventre duplici ordine, ut suae, generosae duodenae, vulgares binis minus: similiter canes. Alia ventre medio quaternas, ut pantherae: alia binas, ut leaenae. Elephas tantum sub armis duas: nec in pectore, sed citra in alis occultas. Nulli in feminibus digitos habentium. Primogeniti in quoquo partu suis primas premunt: eae sunt faucibus proximae: suam quisque novit in foetu, quo genitus est ordine, eaque alitur, nec alia. Detracto illa alumino suo sterilecit illico, ac resilit. Uno vero ex omni turba relicto, sola munifex, quae genito fuerat attributa, descendit. Ursae mammas quaternas gerunt. Delphini binas in ima alvo papillas tantum, nec evidentes, et paulum in obliquum porrectas. Neque aliud animal in cursu lambitur. Et balaenae autem vitulique mammis nutriunt foetus.

XCvi. Mulieri ante septimum mensem profusus lac, inutile. Ab eo mense, quod vitalis est partus, salubre. Plerisque autem totis mammis, atque etiam alarum sinu fluit. Cameli lac habent, donec iterum gravescant. Suavissimum hoc existimatur ad unam mensuram tribus aquae additis. Hos ante partum non habet. Ex primo semper a partu colostrum sunt: quae, si admisceatur aqua, in punicis modum coeunt duritia. Asinae praegnantae continuo lactescunt. Pullis earum, ubi pingue pabulum, biduo a partu matrem lac gustasse, letale est. Genus mali vocatur colostratio. Caseus non fit ex utrinque dentatis, quoniam eorum lac non coit. Tenuissimum camelis, mox equis: crassissimum asinae, ut quo coaguli vice utantur. Conferre aliquid et candori in mulierum cute existimatur. Poppaea certe Domitii Neronis coniux, quingentas secum per omnia trahens foetas, balnearum etiam solio totum corpus illo lacte macerabat, extendi quoque cutem credens. Omne autem igne spissatur, frigore serescit. Bubulum caseo fertilius, quam caprinum, ex eadem mensura paene altero tanto. Quae plures quaternis mammas habent, caseo inutilia, et meliora quae binas. Coagulum hinnulei, leporis, hoedi laudatum. Praecipuum tamen dasypodis, quod et profluvio alvi medetur, unius utrinque dentatorum. Mirum barbaras gentes, quae lacte vivant, ignorare aut spernere tot seculis casei dotem, densantes id alioqui in acorem iucundum, et pingue butyrum: spuma id est lactis, concretiorque, quam quod serum vocatur. Non omitendum in eo olei vim esse, et barbaros omnes, infantesque nostros ita ungi.

XCvii. Laus caseo Romae, ubi omnium gentium bona cominus iudicantur, e provinciis, Nemausensi praecipua, Lesurae Gabalique pagi: sed brevis, ac musteo tantum commendatio. Duobus Alpes gene-

ribus pabula sua approbant: Dalmaticae Docleatem mittunt, Centronicae Vatusicum. Numerosior Apennino. Cebanum hic e Liguria mittit, ovium maxime lactis: Aesinatem ex Umbria: mixtoque Etruriae atque Liguriae confinio, Lunensem magnitudine conspicuum: quippe et ad singula millia pondo premittitur. Proximum autem Urbi Vestinum, eumque e Ceditio campo laudatissimum. Et caprarum gregibus sua laus est, Agrigenti maxime, eam augente gratiam fumo: qualis in ipsa Urbe conficitur, cunctis praefereendus. Nam Galliarum sapor medicamenti vim obtinet. Trans maria vero Bithynus fere in gloria est. Inesse pabulis salem, etiam ubi non detur, ita maxime intelligitur, omni in salem caseo senescente: quales redire in musteum saporem, aceto et thymo maceratos, certum est. Tradunt Zoroastrem caseo vixisse annis viginti, ita temperato, ut vetustatem non sentiret.

XCviii. Terrestrium solus homo bipes. Uni iuguli, humeri: ceteris armi: uni ulnae. Quibus animalium manus sunt, intus tantum carnosae: extra nervis et cute constant.

XCix. Digiti quibusdam in manibus seni. C. Horatii ex patricia gente filias duas ob id Sedigitas appellatas accepimus, et Volcatium Sedigitum, illustratum in poetica. Hominis digiti articulos habent ternos, pollex binos, et digitis adversus universis flectitur: per se vero in obliquum porrigitur, crasior ceteris. Huic minimus mensura par est: duo reliqui sibi, inter quos medius longissimus protenditur. Quibus ex rapina victus quadrupedum, quinque digiti in prioribus pedibus, reliquis quaterni. Leones, lupi, canes, et pauca, in posterioribus quoque quinos ungues habent, uno iuxta cruris articulum dependente: reliqua quae sunt minora, et digitos quinos. Brachia non omnibus paria secum. Studioso Thraci in C. Caesaris ludo notum est dextram fuisse proceriorem. Animalium quaedam, ut manibus, utuntur priorum ministerio pedum: sedentque ad os illis adinventia cibos, ut sciuri.

C. Nam simiarum genera perfectam hominis imitationem continent facie, naribus, auribus, palpebris, quas solae quadrupedum et in inferiore habent genas. Iam mammas in pectore, et brachia, et crura in contrarium similiter flexa: in manibus ungues, digitos, longioremque medium. Pedibus paulum differunt. Sunt enim, ut manus, praelongi, sed vestigium palmarum simile faciunt. Pollex quoque his et articuli, ut homini: ac praeter genitalem, et hoc in maribus tantum, viscera etiam interiora omnia ad exemplar.

Cl. Ungues clausulae nervorum summae existimantur. Omnibus hi, quibus et digiti. Sed simiae imbricati, hominibus lati, et defuncto crescent: rapacibus unci: ceteris recti, ut canibus, praeter eum qui a crure plerisque dependet. Omnia digitos habent, quae pedes, excepto elephanto. Huic enim informes, numero quidem quinque, sed indivisi, ac leviter discreti, unguis, haud unguibus similes: et pedes maiores priores. In posterioribus articuli breves. Idem poplites intus flectit hominis modo. Cetera animalia, in diversum posterioribus articuli pedibus, quam prioribus. Nam quae animal generant, genera ante se flectunt, et suffraginum artus in aversum.

Cii. Homini genua et cubita contraria: item uris, et simiarum generi, ob id minime perniciosus. Ova parientibus quadrupedum, crocodilo, lacertis, priora genua post curvantur, posteriora in priorem partem. Sunt autem crura his obliqua, humani pollicis modo. Sic et multipedibus, praeterquam novissima salientibus. Aves, ut quadrupedes, alas in priora curvant, suffragines in

Ciii. Hominis genibus et observatione gentium est, d

haec manus tendunt: haec, ut aras, adorant: fortassis quia inest iis vitalitas. Namque in ipsa genu utriusque commissura, dextra laevaque, a priore parte gemina quaedam buccarum inanitas inest: quae perfossa, ceu iugulo, spiritus fugit. Inest et aliis partibus quaedam religio: sicut dextra oculis aversa appetitur, in fide porrigitur. Antiquis Graeciae in supplicando mentum attingere mos erat. Est in aure ima memoriae locus, quem tangentes antestamur. Est post aurem aequae dextram Nemesis, (quae Dea Latinum nomen ne in Capitolio quidem invenit:) quo referimus tactum ore proximum a minimo digitum, veniam sermonis a diis ibi recondentes.

CIV. Varices in cruribus viro tantum: mulieri raro. C. Marius, qui septies consul fuit, stantem sibi extrahi passum unum hominum, Oppius auctor est.

CV. Omnia animalia a dextris partibus incedunt, sinistris incubant. Reliqua, ut libitum est, gradiuntur. Leo tantum et camelus pedatim, hoc est, ut sinister pes non transeat dextrum, sed subsequatur. Pedes homini maximi, feminis tenuiores in omni genere. Surae homini tantum, et crura carnosa. Reperitur apud auctores, quendam in Aegypto non habuisse suras. Vola homini tantum, exceptis quibusdam. Namque et hinc cognomina inventa, Plancti, Plauti, Scauri, Pansae: sicut a cruribus Vari, Vaciae, Vatini: quae vitia et in quadrupedibus. Solidae habent ungulas, quae non sunt cornigera: igitur pro his telum ungula inest illis. Nec talos habent eadem. At quae bisulca sunt, habent. Idem digitos habentibus non sunt: neque in prioribus pedibus omnino ulli. Camelo tali similes bubulis, sed minores paulo. Est enim bisulcus discrimine exiguo pes imus, vestigio carnosus, ut ursi: qua de causa in longiore itinere sine calciatu fatiscunt.

CVI. Ungulae veterino tantum generi renascuntur. Sues in Illyrico quibusdam locis solidas habent ungulas. Cornigera fere bisulca. Solida ungula, et bicorne nullum. Unicornem asinus tantum Indicus: unicornem et bisulcum, oryx. Talos asinus Indicus unus solidipedum habet. Nam sues ex utroque genere existimantur, ideo foedi earum. Hominem qui existimantur habere, facile convicti. Lynx tantum digitos habentium, simile quiddam talo habet: leo etiamnum tortuosius. Talus autem rectus est in articulo pedis ventre eminenti concavo, in vertebra ligatus.

CVII. Avium aliae digitatae, aliae palmipedes, aliae inter utrumque divisae digitis adiecta latitudine. Sed omnibus quaterni digiti, tres in priore parte, unus a calce. Hic deest quibusdam longa crura habentibus. Lynx sola utrinque binos habet. Eadem linguam serpentium similem in magnam longitudinem porrigit. Collum circumagat in aversum. Ungues ei grandes, ceu gracculis. Avium quibusdam gravioribus, in cruribus additi radii. Nulli uncus habentium ungues. Longipedes porrectis ad caudam cruribus volant: quibus breves, contractis ad medium. Qui negant volucrum ullam sine pedibus esse, confirmant et apodas habere, et hirundinem, et drepanin, in eis quae rarissime apparent. Visae iam etiam serpentes anserinis pedibus.

CVIII. Insectorum pedes primi longiores, duros habentibus oculos, ut subinde pedibus eos tergeant, ceu notamus in muscis. Quae ex his novissimos habent longos, saliant: ut locustae. Omnibus autem his seni pedes. Araneis quibusdam praelongi accedunt bini. Internodia singulis terna. Octonos et marinis esse diximus, polypis, sepiis, loliginibus, cancris, qui brachia in contrarium movent, pedes in orbem, aut in obliquum. Iisdem solis animalium rotundi. Cetera binos pedes duces habent: cancri tantum, quaternos. Quae hunc numerum pedum excessere terrestria, ut plerique vermes, non infra duodenos habent, aliqua vero et centenos. Numerus

pedum impar nulli est. Solidipedum crura statim iusta nascuntur mensura: postea exporrigentia se verius, quam crescentia. Itaque in infantia scabunt aures posterioribus: quod addita aetate non queunt: quia longitudo superficiem corporum solam ampliat. Hac de causa inter initia pasci, nisi submissis genibus, non possunt: nec usque dum cervix ad iusta incrementa perveniat. Pumilionum genus in omnibus animalibus est, atque etiam inter volucres.

CIX. Genitalia maribus quibus essent retro, satis diximus. Ossea sunt lupis, vulpibus, mustelis, viverris: unde etiam calcule humano remedia praecipua. Urso quoque simul atque expiraverit, cornescere aiunt. Camelino arcus intendere, Orientis populis fidissimum. Nec non aliqua gentium quoque in hoc discrimina, et sacrorum etiam, citra perniciem amputantibus Matris Deum Gallis. Contra mulierum paucis prodigiosa assimilatio: sicut hermaphroditis utriusque sexus: quod etiam quadrupedum generi accidisse Neronis principatu primum arbitror. Ostentabat certe hermaphroditas subiunctas carpento suo equas, in Treverico Galliae agro repertas: ceu plane visenda res esset, Principem terrarum insidere portentis.

CX. Testes pecori armentoque ad crura decidui, subus adnexi: delphino praelongis ultima conduntur alvo, et elephanto occulti. Ova parientium lumbis intus adhaerent: qualia occissima in Venere. Piscibus serpentibusque nulli, sed eorum vice binae ad genitalia a renibus venae. Butconibus terni. Homini tantum iniuria, aut sponte naturae franguntur: idque tertium ab hermaphroditis et spadonibus semiviri genus habent. Mares in omni genere fortiores, praeterquam in pantheris, et ursis.

CXI. Caudae, praeter hominem ac simias, omnibus fere animalium et ova gignentibus, pro desiderio corporum: auae hirtis, ut apris: parvae villosis, ut ursis: praelongis setosae, ut equis. Amputatae lacertis et serpentibus renascuntur. Piscium meatus gubernaculi modo regunt: atque etiam in dextram atque laevam motae, ut remigio quodam impellunt. Lacertis inveniuntur et geminae. Boum caudis longissimus caulis, atque in ima parte hirtus. Idem asinis longior, quam equis, sed setosus veterinis. Leo ni infima parte, ut bubus et sorici: pantheris non item: vulpibus et lupis villosus, ut ovibus, quibus procerior. Sues intorquent: canum degeneres sub alvum reflectunt.

CXII. Vocem non habere, nisi quae spirent, Aristoteles putat. Idcirco et insectis sonum esse, non vocem, intus meante spiritu, et incluso sonante. Alia murmur edere, ut apes. Alia cum tractu stridorem, ut cicadas. Recepto enim ut duobus sub pectore cavis spiritu, mobili occurrente membrana intus, attritu eius sonare. Muscas, apes, et similia cum volatu et incipere audiri et desinere. Sonum enim attritu et interiore aura, non anima, reddi. Locustas pennarum et feminum attritu sonare, creditur sane. Item aquatiliu pectines stridere, cum volant: mollia, et crusta intacta, nec vocem nec sonum ullum habere. Sed et ceteri pisces, quamvis pulmone et arteria careant, non in totum sine ullo sono sunt. Stridorem eum dentibus fieri cavillantur. Et is qui caper vocatur, in Acheloo anne, grunnitum habet, et alii de quibus diximus. Ova parientibus sibilus, serpentibus longus, testudini abruptus. Ranis sonus sui generis, ut dictum est, (nisi si et in his ferenda dubitatio est,) qui mox in ore concipitur, non in pectore. Multum tamen in iis refert et locorum natura. Mutae in Macedonia traduntur, muti et apri. Avium loquaciores quae minores, et circa coitus maxime. Alii in pugna vox, ut coturnicibus: aliis ante pugnam, ut perdicibus: aliis cum vicere, ut gallinaeis. Iisdem sua maribus: aliis eadem ut feminis, ut lusciniarum generi. Quaedam toto anno canunt,

quaedam certis temporibus, ut in singulis dictum est. Elephas citra nares ore ipso, sternutamento similem elidit sonum: per nares autem, tubarum raucitati. Bobus tantum feminis vox gravior: in omni alio genere exillior, quam maribus: in homine etiam castratis. Infantis in nascendo nulla auditur, antequam totus emergat utero. Primus sermo anniculo est. Semestris locutus est Croesi filius in crepundiis: quo prodigio totum id concidit regnum. Qui celerius fari coepere, tardius ingredi incipiunt. Vox roboratur quatuordecim annis. Eadem in senecta exillior: neque in alio animalium saepius mutatur. Mira praeterea sunt de voce digna dictu. In theatrorum orchestris, scobe aut arena superiecta devoratur, et in rudi parietum circumiectu, doliis etiam inanibus: currit eadem concavo vel recto parietum spatio, quamvis levi sono dicta verba ad alterum caput perferens, si nulla inaequalitas impediatur. Vox in homine magnam vultus habet partem. Agnoscimus eam prius, quam cernamus, non aliter quam oculis: totidemque sunt eae, quot in rerum natura mortales, et sua cuique, sicut facies. Hinc illa gentium, totque linguarum, toto orbe diversitas: hinc tot cantus et moduli, flexionesque. Sed ante omnia explanatio animi, quae nos distinguit a feris, inter ipsos quoque homines discrimen alterum aequae grande, quam a belluis, fecit.

CXIII. Membra animalibus agnata inutilia sunt, sicut sextus homini semper digitus. Placuit in Aegypto nutrire portentum, binis et in aversa capitis parte oculis hominem, sed iis non cernentem.

CXIV. Miror quidem, Aristotelem non modo credidisse praescita vitae esse aliqua in corporibus ipsis, verum etiam prodidisse. Quae quanquam vana existimo, nec sine cunctatione proferenda, ne in se quisque et auguria anxie quaerat: attingam tamen, quae tantus vir in doctrina non sprexit. Igitur vitae brevis signa ponit raros dentes, praelongos digitos, plumbeum colorem, pluresque in manu incisuras, nec perpetuas. Contra longae esse vitae incurvos humeris, et in manu una duas incisuras longas habentes, et plures quam XXXII dentes, auribus amplis. Nec universa haec, (ut arbitror) sed singula observat, frivola, (ut reor) et vulgo tamen narrata. Addidit morum quoque adspectus simili modo apud nos Trogius, et ipse auctor severissimus: quos verbis eius subiciam: Frons ubi est magna, segnem animum subesse significat: quibus parva, mobilem: quibus rotunda, iracundum, velut hoc vestigio tumoris apparente. Supercilia quibus porriguntur in rectum, molles significant: quibus iuxta nasum flexa sunt, austeros: quibus iuxta tempora inflexa, derisores: quibus in totum demissa, malevolos et invidios. Oculi quibuscunque sunt longi, maleficos esse indicant. Qui carnosos a naribus angulos habent, malitiae notam praebent. Candida pars extensa, notam impudentiae habet: qui identidem operire solent, inconstantiae. Ocularum magnitudo, loquacitatis et stultitiae nota est. Hactenus Trogius.

CXV. Animae leonis virus grave, ursi pestilens.

Contacta halitu eius nulla fera attingit: citiusque putrescunt afflata reliqua. Hominis tantum natura infici voluit pluribus modis, et ciborum ac dentium vitiiis, sed maxime senio. Dolorem sentire non poterat: tactu sensuque omni carebat, sine qua nihil sentitur. Eadem commeabat, recens assidue, exitura supremo, et sola ex omnibus superfutura. Denique haec trahebatur e caelo. Huius quoque tamen reperta poena est, ut neque idipsum, quo viveret, in vita iuvaret. Parthorum populis hoc praecipue, et a iuventa, propter indiscretos cibos: namque et vino foetent ora nimio. Sed sibi proceres medentur grano Assyrii mali, cuius est suavitas praecipua, in esculenta addito. Elephantorum anima serpentes extrahit, cervorum item urit. Diximus hominum genera, qui venena serpentium suctu corporibus eximerent. Quin et subus serpentes in pabulo sunt, et aliis venenum est. Quae insecta appellavimus, omnia olei aspersu necantur. Vultures unguento qui fugantur, alios appetunt odores, scarabaei rosam. Quasdam serpentes scorpio occidit. Scythae sagittas tingunt viperina sanie, et humano sanguine: irremediabile id scelus, mortem illico adfert levi tactu.

CXVI. Quae animalium pascerentur veneno, diximus. Quaedam innocua alioqui, venenatis pasta noxia fiunt et ipsa. Apros in Pamphylia et Ciliciae montuosis, salamandra ab his devorata, qui edere moriuntur. Nec est intellectus ullus in odore, vel sapore: et aqua vinumque interimit, salamandra ibi immortua, vel si omnino biberit, unde potetur: item rana, quam rubetam vocant. Tantum insidiarum est vitae! Vespae serpente avide vescuntur, quo alimento mortiferos ictus faciunt. Ideoque magna differentia est victus: ut in tractu pisce viventium Theophrastus prodit, boves quoque pisce vesci, sed non nisi vivente.

CXVII. Homini cibus utilissimus simplex. Acervatio saporum pestifera, et condimento perniciosior. Difficulus autem perficiuntur omnia in cibis acria, nimia, et avide hausta: et aestate, quam hieme, difficilius: et in senecta, quam in iuventa. Vomitiones homini ad haec in remedium excogitatae, frigidiora corpora faciunt, inimicae oculis maxime ac dentibus.

CXVIII. Somno concoquere, corpulentiae quam firmitati utilius. Ideo athletas malunt cibos ambulatione perficere. Pervigilio quidem praecipue vincuntur cibi. Augescunt corpora dulcibus, atque pinguibus, et potu: minuuntur siccis et aridis, frigidisque, ac siti. Quaedam animalia, et pecudes quoque in Africa, quarto die bibunt. Homini non utique septimo letale est inedia durasse: at ultra undecimum plerosque certum est mori, esuriendi semper inextinguibili aviditate animalium unicuique.

CXIX. Quaedam rursus exiguo gustu famem ac sitim sedant, conservantque vires, ut butyrum, hippocistis, glycyrrhizon. Perniciosissimum autem in omni quidem vita, quod nimium, praecipue tamen corpori: minuique, quod gravet, quolibet modo nitilium. Verum ad reliqua naturae transeamus.

C. PLINII SECUNDI NATURALIS HISTORIAE LIBER XII.

I. Animalium omnium, quae nosci potuere, naturae generatim membratimque ita se habent. Restant neque ipsa anima carentia (quandoquidem nihil sine ea vivit) terra edita, ut inde eruta dicantur, ac nullum sileatur rerum naturae opus. Diu fuere occulta eius beneficia: summumque munus homini datum, arbores silvaeque intelligebantur. Hinc primum alimenta, harum fronde mollior specus, libro vestis. Etiamnum gentes sic degunt. Quo magis ac magis admirari subit, ab iis principiis caedi montes in marmora, vestes ad Seras peti: unionem in Rubri maris profundo, smaragdum in ima tellure quaeri. Ad hoc excogitata sunt aurium vulnera: nimirum quoniam parum erat collo crinibusque gestari, nisi infoderentur etiam corpori. Quamobrem sequi par est ordinem vitae, et arbores ante alia dicere, ac moribus primordia ingerere.

II. Haec fuere numinum templa, priscoque ritu simplicia rura etiam nunc deo praecellentem arborem dicant. Nec magis auro fulgentia atque ebore simulacra, quam lucos, et in iis silentia ipsa adoramus. Arborum genera numinibus suis dicata perpetuo servantur: ut Iovi esculus, Apollini laurus, Minervae olea, Veneri myrtus, Herculi populus. Quin et Silvanos, Faunosque, et dearum genera silvis, ac sua numina, tanquam et caelo, attributa credimus. Arbores postea blandioribus fruge succis hominem mitigavere. Ex iis recreans membra olei liquor, viresque potus vini: tot denique sapores annui sponte venientes: et mensae (depugnetur licet earum causa cum feris, et pasti naufragorum corporibus pisces expetantur) etiamnum tamen secundae. Mille praeterea sunt usus earum, sine quibus vita degi non possit. Arbore sulcamus maria, terrasque admoveamus: arbore exaedificamus tecta. Ex arbore et simulacra numinum fuere, nondum pretio excogitato belluarum cadaveri: antequam, ut a diis nato iure luxuriae, eodem ebore numinum ora spectarentur, et mensarum pedes. Prodent Alpibus coercitas, et tum inexsuperabili munimento Gallias, hanc primum habuisse causam superfundendi se Italiae, quod Helico ex Helvetiis civis earum, fabrilem ob artem Romae commoratus, sicum siccam et uvam, oleique ac vini praemisissa remeans secum tulisset. Quapropter haec vel bello quaesivisse venia sit.

III. Sed quis non iure miretur, arborem umbrae gratia tantum ex alieno petitam orbe? Platanus haec est, mare Ionium in Diomedis insulam eiusdem tumuli gratia primum invecta, inde in Siciliam transgressa, atque inter primas donata Italiae, et iam ad Morinos usque pervecta, ac tributarium etiam detinens solum, ut gentes vectigal et pro umbra pendant. Dionysius prior, Siciliae tyrannus, Rhegium in urbem transtulit eas, domus suae miraculum, ubi postea factum gymnasium: nec potuisse in amplitudinem adolescere; et alias fuisse in Italia, ac nominatim Hispania, apud auctores invenitur.

IV. Hoc actum circa captae Urbis aetatem: tantumque postea honoris increvit, ut mero infuso enu-

triantur: compertum id maxime prodesse radicibus: docuimusque etiam arbores vina potare.

V. Celebratae sunt primum in ambulatione Academiae Athenis cubitorum XXXIII, a radice ramos antecedente. Nunc est clara in Lycia gelidi fontis socia amoenitate, itineri apposita, domicilii modo, cava LXXX atque unius pedum specu, nemorosa vertice, et se vastis protegens ramis, arborum instar, agros longis obtinet umbris: ac ne quid desit speluncae imagini, saxae intus crepidinis corona muscosos complexa pumices: tam digna miraculo, ut Licinius Mutianus ter consul, et nuper provinciae eius legatus, prodendum etiam posteris putarit, epulatum intra eam se cum duodevicesimo comite: large ipsa toros praebente fronde, ab omni afflatu secutum, optantem inebrium per folia crepitus, laetiorum, quam marmorum nitore, picturae varietate, laquearium auro, cubuisse in eadem. Aliud exemplum Caii principis, in Veliterno rure mirati unius tabulata, laxaeque ramorum trabibus scamina patula, et in ea epulati, cum ipse pars esset umbrae, XV convivarum ac ministerii capace triclinio, quam coenam appellavit ille nidum. Est Gortynae in insula Creta iuxta fontem platanus una, insignis utriusque linguae monumentis, nunquam folia dimittens: statimque ei Graeciae fabulositas superfluit, lovem sub ea cum Europa concubuisse: ceu vero non alia eiusdem generis esset in Cypro. Sed ex ea primum in ipsa Creta (ut est natura hominum novitatis avida) platanus satae regeneravere vitium: quandoquidem commendatio arboris eius non alia maior est, quam Solem aestate arceri, hieme admittere. Inde in Italiam quoque ac suburbana sua, Claudio principe, Marcelli Esernini libertus, sed qui se potentiae causa Caesaris libertis adoptasset, spado Thessalicus praedives, ut merito dici posset is quoque Dionysius, transtulit id genus. Durantque etiam in Italia portenta terrarum, praeter illa scilicet, quae ipsa excogitavit Italia.

VI. Namque et chamaeplatani vocantur coactae brevitatis: quoniam arborum etiam abortus invenimus. Hoc quoque ergo in genere, pumilionum infelicitas dicta erit. Fit autem et serendi genere, et recidendi. Primus C. Matus ex equestri ordine, Divi Augusti amicus, invenit nemora tonsilia intra hos LXXX annos.

VII. Peregrinae et cerasi, Persicaeque, et omnes quarum Graeca nomina aut aliena: sed quae ex his incolarum numero esse coepere, dicuntur inter frugiferas. In praesentia externas persequemur, a salutari maxime orsi. Malus Assyria, quam alii vocant Medicam, venenis medetur. Folium eius est unedonis, intercurrentibus spinis. Pomum ipsum alias non manditur: odore praecellit foliorum quoque, qui transit in vestes una conditus, arcetque animalium noxia. Arbor ipsa omnibus horis pomifera est, aliis cadentibus, aliis maturescentibus, aliis vero subnascentibus. Tentavere gentes transferre ad sese propter remedii praestantiam fictilibus in vasis, dato per cavernas radicibus spiramento: qualiter omnia

transitura longius seri arctissime transferrique meminisse conveniet, ut semel quaeque dicantur. Sed nisi apud Medos, et in Perside, nasci noluit. Haec est autem, cuius grana Parthorum procures incoquere diximus esculentis, commendandi halitus gratia. Nec alia arbor laudatur in Medis.

VIII. Lanigeras Serum in mentione gentis eius narravimus. Item Indiae arborum magnitudinem. Unam e peculiaribus Indiae Virgilius celebravit ebeum, nusquam alibi nasci professus. Herodotus eam Aethiopiae intelligi maluit, in tributi vicem regibus Persidis e materie eius centenas phalangas tertio quoque anno pensitasse Aethiopas, cum auro et ebo, prodendo. Non omittendum id quoque, vicenos dentes elephantorum grandes, quoniam ita significavit, Aethiopas eadem causa pendere solitos. Tanta ebori auctoritas erat, Urbis nostrae trecentesimo decimo anno tunc enim auctor ille historiam eam condidit Thuriis in Italia. Quo magis mirum est, quod eidem credimus, qui Padum amnem vidisset, neminem ad id tempus Asiae Graeciaeque, aut sibi cognitum. Aethiopiae forma, ut diximus, nuper allata Neroni principi, rarum arborem Meroen usque a Syene fine imperii, per DCCCXCVI M. passuum, nullamque aliam nisi palmarum generis esse docuit. Ideo fortassis in tributi auctoritate tertia res fuerit ebeum.

IX. Romae eam Magnus Pompeius in triumpho Mithridatico ostendit. Accendi Fabianus negat: uritur tamen odore iucundo Duo genera eius: rarum id, quod melius, arboreum, trunco enodi, materie nigri splendoris, ac vel sine arte protinus iucundi: alterum fruticosum cytisi modo, et tota India dispersum.

X. Est ibi et spina similis, sed deprehensa vel lucernis, igni protinus transiliente. Nunc eas exponam, quas mirata est Alexandri Magni victoria, orbe eo patefacto

XI. Ficus ibi exilia poma habet. Ipsa se semper serena, vastis diffunditur ramis: quorum imi adeo in terram curvantur, ut annuo spatio infingantur, novamque sibi propaginem faciant circa parentem in orbem, quodam opere topiario. Intra sepe eam aestivant pastores, opacam pariter et munitam vallo arboris, decora specie subter intuenti, proculve, fornicato ambitu. Superiores eiusdem rami in excelsum emicant, silvosa multitudine, vasto matris corpore, ut LX passus plerique orbe colligant, umbra vero bina stadia operiant. Foliorum latitudo peltae effigiem Amazonicae habet: hac causa fructum integens, crescere prohibet. Rarusque est, nec fabae magnitudinem excedens: sed per folia Solibus coctus praedulci sapore, dignus miraculo arboris: gignitur circa Acesinem maxime annem.

XII. Maioralia: pomo et suavitate praecellentior, quo sapientes Indorum vivunt. Folium alas avium imitatur, longitudine trium cubitorum, latitudine dudum. Fructum cortice mittit, admirabilem succi dulcedine, ut uno quaternos satiet. Arbori nomen palae, pomo arienae. Plurima est in Sydracis, expeditionum Alexandri termino. Est et alia similis huic, dulcior pomo, sed interaneorum valetudini infesta. Edixerat Alexander, ne quis agminis sui id pomum attingeret.

XIII. Genera arborum Macedones narrare, maiore ex parte sine nominibus. Est et terebintho similis cetera, pomo amygdalis, minore tantum magnitudine, praecipuae suavitatis. In Bactris utique hanc aliqui terebinthum esse proprii generis potius, quam similem ei, putaverunt. Sed unde vestes lineas faciunt, foliis moro similis; calyce pomi, cynorrhodo. Serunt eam in campis, nec est gratior ulla- rum prospectus.

XIV. Oliva Indiae sterilis, praeterquam oleastri fructu. Passim vero quae piper gignant, iuniperis

PLIN. HIST. NATUR.

nostris similes: quanquam in fronte Caucasi Solibus opposita gigni tantum eas aliqui tradidere. Semina a iunipero distant parvulis siliquis, quales in faseolis videntur. Hae, priusquam dehiscant, decerpatae, tostataeque Sole, faciunt quod vocatur piper longum: paulatim vero debiscentes maturitate, ostendunt candidum piper: quod deinde tostatum Solibus, colore rugisque mutatur. Verum et iis sua iniuria est, atque caeli intemperie carbunculantur: fiuntque semina cassa et inania, quod vocant brechma, sic Indorum lingua significante abortum. Hoc ex omni genere asperissimum est, levissimumque, et pallidum. Gratius nigrum: lenius utroque candidum. Non est huius arboris radix, ut aliqui existimavere, quod vocant zimpiberi, alii vero zingiberi, quamquam sapore simile. Id enim in Arabia atque Troglodytica in villis nascitur, parvae herbae, radice candida. Celestiter ea cariem sentit, quamvis in tanta amaritudine. Pretium eius in libras, VI. Piper longum facillime adulteratur Alexandrino sinapi. Emitur in libras, X, XV. Album, X, VII, nigrum, X, IV. Usum eius adeo placuisse mirum est. In aliis quippe suavitas cepit, in aliis species invitavit: huic nec pomi nec baccae commendatio est aliqua: sola placere amaritudinem, et haec in Indos peti. Quis illa primus experiri cibis voluit? aut cui in appetenda aviditate esurire non fuit satis? Utrumque silvestre gentibus suis est, et tamen pondere emitur, ut aurum vel argentum. Piperis arborem iam et Italia habet, maiorem myrto, nec absimilem. Amaritudo grano eadem, quae piperi musteo creditur esse. Deest tosta illa maturitas, ideoque et rugarum colorisque similitudo. Adulteratur iuniperi baccis mire vim trahentibus. In pondere quidem multis modis.

XV. Est etiamnum in India piperis grani simile, quod vocatur garyophyllon, grandius fragiliusque. Tradunt in Indico luco id gigni. Advehitur odoris gratia. Fert et in spinis piperis similitudinem, praecipua amaritudine, foliis parvis densisque, cypri modo, ramis trium cubitorum, cortice pallido, radice lata lignosaeque, buxi coloris. Hac in aqua cum semine excepta in aereo vase medicamentum fit quod vocatur Lycion. Ea spina et in Pelio monte nascitur, adulteraturque medicamentum. Item asphodeli radix, aut fel bubulum, aut absinthium, vel rhus, vel amurca. Lycion aptissimum medicinae, quod est apumosum. Indi in utribus camelorum aut rhinocerotum id mittunt. Spinam ipsam in Graecia quidam pyxacanthum Chironium vocant.

XVI. Et macir ex India advehitur, cortex rubens radices magnae, nomine arboris suae: qualis est ea, incompertum habeo. Corticis melle decocti usus in medicina ad dysentericos praecipuus habetur.

XVII. Saccharon et Arabia fert, sed laudatius India: est autem mel in arundinibus collectum, gummi modo candidum, dentibus fragile, amplissimum nucis avellanae magnitudine, ad medicinae tantum usum.

XVIII. Contermina ladis gens Ariana appellatur, cuius spina lacrimarum pretiosa, myrrhae similis, accessu propter aculeos anxio. Ibi et frutex pestilens raphani, folio lauri, odore equos invitante, qui paene equitatu orbavit Alexandrum primo introitu: quod et in Gedrosia accidit. Item laurino folio et ibi spina tradita est, cuius liquor adpersus oculis, caecitatem inferret omnibus animalibus. Nec non et herba praecipui odoris referta minutis serpentibus, quarum ictu protinus moriendum esset. Oniscritus tradit, in Hyrcaniae convallibus fidei similes esse arbores, quae vocentur occhi, ex quibus defluat mel horis matutinis duabus.

XIX. Vicina est Bactriana, in qua bdellium nominatissimum. Arbor nigra est, magnitudine oleae, folio roboris, fructu caprifici naturae

brochon appellant, alii malachar

Nigrum vero et in offas convolutum, hadrobolon. Esse autem debet translucidum, simile cerae, odoratum, et cum fricatur, pingue, gustu amarum citra acorem. In sacris vino perfusum, odoratius. Nasctur et in Arabia, Indiaque, et Media, ac Babylone. Aliqui peraticum vocant ex Media advectum. Facilius hoc et crustosius, amariusque: at Indicum humidius et gummosum. Adulteratur amygdala nuce. Cetera eius genera cortice et scordasti. Ita vocatur arbor aemulo gummi. Sed deprehenduntur (quod semel dixisse et in ceteros odores satis sit) odore, colore, pondere, gustu, igne. Bactriano nitor siccus, multique candidi ungues. Praeterea suum pondus, quod gravior esse aut levius non debeat. Pretium sincero in libras X terni.

XX. Gentes supra dictas Persis attingit, Rubro mari (quod ibi Persicum vocavimus) longe in terra aestus agente, mira arborum natura. Namque erosae sale, investitis derelictisque similes, sicco litore radicibus nudis polyporum modo amplexae steriles arenas spectantur. Eadem mari adveniente fluctibus pulsatae, resistunt immobiles. Quin et pleno aestu operiuntur totae: apparetque rerum argumentis asperitate aquarum illas ali. Magnitudo miranda est, species similis unedoni, pomum amygdalis extra, intus contortis nucleis.

XXI. Tylos insula in eodem sinu est, repleta silvis, qua spectat Orientem, quaque et ipsa aestu maris perfunditur. Magnitudo singulis arboribus fici, flos suavitate inenarrabili, pomum lupino simile, propter asperitatem intactum omnibus animalibus. Eiusdem insulae excelsiore suggestu lanigerarum arborum alio modo, quam Serum. His folia infocunda: quae, ni minora essent, vitium poterant videri. Ferunt cotonei mali amplitudine cucurbitas, quae maturitate ruptae ostendunt lanuginis pilas, ex quibus vestes pretiosae linteae faciunt. Arbores vocant gossympnias: fertiliores etiam Tylo minore, quae distat X M. pass.

XXII. Iuba circa fruticem lanugines esse tradit, linteaque ea Indicis praestantiora. Arabiae autem arbores, ex quibus vestes faciant, cynas vocari, folio palmae simili. Sic Indos suae arbores vestiunt. In Tylis autem et alia arbor floret albae violae specie, sed magnitudine quadruplici, sine odore, quod miremur in eo tractu.

XXIII. Est et alia similis, foliosior tamen, roseique floris: quem noctu comprimens, aperire incipit Solis exortu, meridie expandit. Incolae dormire eum dicunt. Fert eadem insula et palmas, oleasque ac vites, et cum reliquo pomorum genere ficos. Nullo arborum folia ibi decidunt. Rigaturque gelidis fontibus, et imbres accipit.

XXIV. Vicina his Arabia flagitat quandam generum distinctionem: quoniam fructus iis constat radice, frutice, cortice, succo, lacrima, ligno, surculo, flore, folio, pomo.

XXV. Radix et folium Indis est maximo pretio. Radix costi gustu fervens, odore eximio, frutice alias inutili. Primo statim introitu amnis Indi in Patale insula, duo sunt eius genera; nigrum, et quod melius, candicans. Pretium in libras X, VI.

XXVI. De folio nardi plura dici par est, ut principali in unguentis. Frutex est gravi et crassa radice, sed brevi ac nigra, fragilique, quamvis pingui, situm redolente, ut cyperi, aspero sapore, folio parvo densoque. Cacumina in aristas se spargunt: ideo gemina dote nardi spicas ac folia celebrant. Alterum eius genus apud Gangem nascens, damnatur in totum, ozaenitidis nomine, virus redolens. Adulteratur et pseudonardo herba, quae ubique nascitur crassiore atque laxiore folio, et colore languido in candidum vergente. Item sua radice permixta ponderis causa, et gummi, spumaque argenti, aut stibio, ac cypro, cyperie cortice. Sincorum quidem levitate deprehenditur, et colore rufo, odorisque suavi-

tate, et gustu maxime siccante os, sapore iucundo. Pretium spicae in libras X, C. Folii divisere annam: ab amplitudine hadrosphaerum vocatur maioribus foliis, X, L. Quod minore folio est, mesosphaerum appellatur: emitur X, LX. Laudatissimum microsphaerum e minimis folium: pretium eius X, LXXV. Odoris gratia omnibus: maior recentibus. Nardo color qui inveteraverit, nigriori melior. In nostro orbe proxime laudatur Syriacum, mox Gallicum, tertio loco Creticum, quod aliqui agrum vocant, alii phu, folio olusatri, caule cubitali, geniculato, in purpura albicante, radice obliqua villosaque, et imitante arium pedes. Baccharis vocatur nardum rusticum, de quo dicemus inter flores. Sunt autem ea omnia herbae, praeter Indicum. Ex iis Gallicum et cum radice vellitur, abluunturque vino. Siccatur in umbra, alligatur fasciculis in charta, non multum ab Indico differens, Syriaco tamen levius. Pretium X, III. In his probatio una, ne sint fragilia, et arida potius, quam sicca, folia. Cum Gallico nardo semper nascitur herba, quae hirculus vocatur, a gravitate odoris et similitudine, qua maxime adulteratur. Distat, quod sine cauliculo est, et quod minoribus foliis, quodque radicis neque amarae, neque odoratae. XXVII. Nardi vim habet et asarum: quod et ipsum aliqui silvestre nardum appellant. Est autem ederae foliis, rotundioribus tantum mollioribusque, flore purpureo, radice Gallici nardi: seminem acinosum, saporis calidi ac vinosi. Montibus in umbrosis bis anno floret. Optimum in Ponto, proximum in Phrygia, tertium in Illyrico. Foditur, cum folia mittere incipit, et in Sole siccatur, celeriter situm trahens, ac senescens. Inventa nuper et in Thracia herba est, cuius folia nihil ab Indico nardo distant.

XXVIII. Amomi uva in usu est, Indica vite labrusca: ut alii existimavere, frutice myrtilloso, palmi altitudine: carpiturque cum radice, manipulatim leniter componitur, protinus fragile. Laudatur quam maxime Punici mali foliis simile, nec rugosis, colore rufo. Secunda bonitas pallido. Herbaceum peius, pessimumque candidum, quod et vetustate evenit. Pretium uvae in libras X, LX friato vero amomo X, XLVIII. Nasctur et in Armeniae parte, quae vocatur Otene, et in Media, et in Ponto. Adulteratur foliis Punicis, et gummi liquido, ut cohaereat convolvatque se in uvae modum. Est et quae vocatur amomis, minus venosa atque durior, ac minus odorata: quo apparet, aut aliud esse, aut colligi immaturum.

XXIX. Simile his et nomine et frutice cardamomum, semine oblongo. Metitur eodem modo et in Arabia. Quatuor eius genera: viridissimum ac pingue, acutis angulis, contumax fricanti, quod maxime laudatur: proximum e rufo candicans: tertium brevius atque nigrius. Peius tamen varium et facile tritum, odorisque parvi: qui verus, costo vicinus esse debet. Hoc et apud Medos nascitur. Pretium optimi in libras X, duodecim.

XXX. Cinnamomo proxima gentilitas erat, ni prius Arabiae divitias indicari conveniret, causasque, quae cognomen illi felicis ac beatae dederet. Principalia ergo in illa thus, et myrrha: haec et cum Troglodytis communis: thura, praeter Arabiam, nullis, ac ne Arabiae quidem universae. In medio eius fere sunt Atramitae, pagus Sabaeorum, in monte excelsio, a quo octo mansionibus distat regio eorum thurifera, Saba appellata, quod significare Graeci mysterium dicunt: spectat ortus Solis aestivi, undique rupibus in via, et a dextra mari scopulis inaccesso. Id solum e rubro lacteum traditur. Silvarum longitudo est, schoeni XX, latitudo dimidium eius. Schoenus patet Eratosthenis ratione, stadia XL, hoc est, passuum quinque millibus: aliqui XXXII stadia singulis schoenis dedere. Attolluntur colles alti, decurruntque et in plana arbores sponte natae. Terram argillusam esse convenit, raris fontibus ac nitrosis. Attingunt et Mi-

naei, pagus alius, per quos evehitur uno tramite angusto. Hi primi commercium thuris fecere, maximeque exercent: a quibus et Minaeum dictum est. Nec praeterea Arabum alii thuris arborem vident, ac ne horum quidem omnes. Feruntque MMM non amplius esse familiarum, quae ius per successiones id sibi vindicent. Sacros vocari ob id, nec ullo congressu seminarum, funerumque, cum incidant eas arbores, aut metant, pollui: atque ita religione merces augeri. Quidam promiscuum ius iis populis esse tradunt in silvis: alii per vices annorum dividi.

XXXI. Nec arboris ipsius quae sit facies, constat. Res in Arabia gessimus, et Romana arma in magnam partem eius penetraverunt. Caius etiam Caesar Augusti filius inde gloriam petiit, nec tamen ab ullo (quod equidem sciam) Latino arborum earum tradita esse facies. Graecorum exempla variant. Alii folio piri, minore dumtaxat, et herbidi coloris prodidere. Alii lentisco similem subrutilo. Quidam terebinthum esse, et hoc visum Antigono regi allato frutice. Iuba rex iis voluminibus, quae scripsit ad C. Caesarem Augusti filium ardentem fama Arabiae, tradit contorti esse caudicis, ramis aceris maxime Pontici, succum amygdalae modo emittere: talesque in Carmania apparere, et in Aegypto satas studio Ptolemaeorum regnantium. Cortice lauri esse constat: quidam et folium simile dixere. Talis certe fuit arbor Sardibus. Nam et Asiae reges serendi curam habuerunt. Qui mea aetate legati ex Arabia venerunt, omnia incertiora fecerunt, quod iure niremur, virgis etiam thuris ad nos commeantibus: quibus credi potest, matrem quoque terete et enodi fruticere trunco.

XXXII. Meti semel anno solebat, minore occasione vendendi. Iam quaestus alteram vindemiam affert. Prior atque naturalis vindemia circa Canis ortum flagrantissimo aestu, incidentibus qua maxime videatur esse praegnans, tenuissimusque tendi cortex. Latatur hic plaga, non admittit. Inde prosilit spuma pinguis. Haec concreta densatur, ubi loci natura poscat, tegete palmea expiciente, aliubi area circumparvita. Purius illo modo, sed hoc ponderosius. Quod in arbore haesit, ferro depectitur, ideo corticosum. Silva divisa certis portionibus, mutua innocentia tuta est: neque ullus saucias arbores custodit: nemo furatur alteri. At hercule Alexandriae, ubi thura interpolantur, nulla satis custodit diligentia officinas. Subligaria signantur opifici: persona adicitur capiti, densusve reticulus: nudi emittuntur. Tanto minus fidei apud nos poena, quam apud illos silvae habent. Autumno legitur ab aestivo partu. Hoc purissimum, candidum. Secunda vindemia est vere, ad eam hieme corticibus incisus. Rufum hoc exit, nec comparandum priori. Illud carpheotum, hoc dathiatum vocant. Creditur et novellae arboris candidius, sed veteris odoratus. Quidam et in insulis melius putant gigni. Iuba in insulis negat nasci.

Quod ex eo rotunditate guttae pendit, masculum vocamus, cum alias non fere mas vocetur, ubi non sit femina. Religioni tributum, ne sexus alter usurparetur. Masculum aliqui putant a specie testium dictum. Praecipua autem gratia est mammoso, cum haerente lacrima priore consecuta alia miscuit se. Singula haec manum implere solita invenio, cum minore diripiendi aviditate lentius nasci liceret. Graeci stagoniam et atomum tali modo appellant: minorem autem orobiam. Micas concussu elisas mannā vocamus. Etiamnum tamen inveniuntur guttae, quae tertiam partem minae, hoc est, XXVIII denariorum pondus aequant. Alexandro Magno in pueritia sine parcimonia thura ingerenti ariā, paedagogus Leonides dixerat, ut illo modo, cum deviciasset thuriferas gentes, supplicaret. At ille Arabia potius, thure onustam navem misit ei, exhortatus, ut large deos adoraret.

Thus collectum Sabota camelis convehitur, porta

ad id una patente. Digredi via capitale leges fecere. Ibi decimas deo, quem vocant Sabin, mensura, non pondere, sacerdotes capiunt. Nec ante mercari licet: inde impensae publicae tolerantur. Nam et benigne certo itinerum numero deus hospites pascit. Evehi non potest, nisi per Gebanitas: itaque et horum regi penditur vectigal. Caput eorum Thomna abest a Gaza nostri litoris in Iudaea oppido quadragies et quater centena, ac triginta sex millia passuum, quod dividitur in mansiones camelorū LXV. Sunt et quae sacerdotibus dantur portiones, scribesque regum certae. Sed praeter hos et custodes, satellitesque, et ostiarii, et ministri populantur. Iam quacunq̃ue iter est, aliubi pro aqua, aliubi pro pabulo, aut pro mansionibus, variisque portoriis pendunt, ut sumtus in singulos camelos denarium DCLXXXVIII ad nostrum litus colligat: iterumque imperii nostri publicanis penditur. Itaque optimi thuris libra X, VI pretium habet: secunda X, V, tertia X, III. Apud nos adulteratur resinae candidae gemma perquam simili: sed deprehenditur, quibus dictum est, modis. Probatur candore, amplitudine, fragilitate, carbone, ut statim ardeat. Item ne dentem recipiat potius, quam in micās frietur.

XXXIII. Myrrham in iisdem silvis permixta arbore nasci tradidere aliqui, plures separatim: quippe multis in locis Arabiae gignitur, ut apparebit in generibus. Convehitur et ex insulis laudata, petuntque eam etiam ad Troglodytas Sabaei transitu maris. Sativa quoque provenit, multum silvestri praelata. Gaudet rastris atque ablaqueationibus, melior radice refrigerata.

XXXIV. Arbori altitudo ad quinque cubita, nec sine spina, caudice duro et intorto, crassiore, quam thuris, et ab radice etiam, quam reliqua sui parte. Corticem laevem, similemque unedoni: scabrum alii, spinosumque dixerunt. Folium olivae, verum crispius, et aculeatum. Iuba olusatris. Aliqui similem iuniperō, scabriorem tantum spinisque horridam, folio rotundiore, sed sapore iuniperi. Nec non fuere, qui e thuris arbore utrumque nasci mentirentur.

XXXV. Inciduntur bis et ipsae, iisdemque temporibus, sed a radice usque ad ramos, qui valent. Sudant autem sponte prius, quam incidantur, stactem dictam, cui nulla praefertur. Ab hac sativa, et in silvestri quoque melior aestiva. Nec dant ex myrrha portiones deo, quoniam et apud alios nascitur. Regi tamen Gebanitarum quartas partes eius pendunt. Cetero passim a vulgo coemtam in folles conferciunt, nostrique unguentarii digerunt haud difficulter odoris atque pinguedinis argumentis.

Genera complura: Troglodytica silvestrium prima. Sequens Minaea, in qua Atramitica est, et Ausaritis Gebanitarum regno. Tertia Dianitis. Quarta collatitia. Quinta Sembracena, a civitate regni Sabaeorum mari proxima. Sexta, quam Dusratim vocant. Est et candida uno tantum loco, quae in Mesalium oppidum confertur. Probatur Troglodytica pinguitudine, et quod ad aspectum aridior est, sordidaque ac barbara, sed acrior ceteris. Sembracena praedictis caret vitis, ante alias hilaris, sed viribus tenuis. In plenum autem probatio est minutis glebis, nec rotundis, in concretu albicantis succi et tabescentis: utque fracta candidos unguis habeat, gustu leniter amara. Secunda bonitas intus varia. Pessima, intus nigra: peior, si etiam foris. Pretia ex occasione eumentum varia. Stactae vero a XIII ad XL. Sativae summum ad X, XI: Erythraeae, ad XVI. Hanc volunt Arabicam intelligi. Troglodyticae nucleo, XVI: eius vero, quam odorariam vocant, XIV. Adulteratur lentisci glebis, et gummi. Item cucumeris succo amaritudinis causa: sicut ponderis, spuma argenti. Reliqua vitia deprehenduntur sapore gummi, dente leutescentis. Fallacissime autem adulteratur Indica myrrha, quae ibi de quadam spina

Hoc solum peius India affert, facili distinctione: tanto deterior est.

XXXVI. Ergo transit in mastichen, quae et ex alia spina fit in India, itemque in Arabia: laman vocant. Sed mastiche quoque gemina est: quoniam et in Asia Graeciaque reperitur herba radice folia emittens, et carduum similem malo, seminis plenum: lacrimaque erumpit incisa parte summa, vix ut dignosci possit a mastiche vera. Nec non et tertia in Ponto est, bituminis similior. Laudatissima autem Chia candida, cuius pretium in libras XX, nigrae vero XII. Chia e lentisco traditur gigni gummi modo: adulteratur, ut thura, resina.

XXXVII. Arabia etiamnum et ladano gloriatur: forte casuque hoc et iniuria fieri odoris, plures tradidere. Capras, maleficum alias frondibus animal, odoratorum vero fructum appetentius, tanquam intelligant pretia, germinum caules praedulei liquore turgentes, distillantemque ab his (casus mixtura) succum improbo barbarum villo abstergere: hunc glomerari pulvere, incoqui Sole: et ideo in ladano caprarum pilos esse: sed hoc non alibi fieri, quam in Nabataeis, qui sunt ex Arabia contermini Syriae.

Recentiores ex auctoribus strobilum hoc vocant: traduntque silvas Arabum pastum caprarum infringi, atque ita succum villis inhaerescere: verum autem ladanium Cyprum insulae esse: (ut obiter quaeque genera odorum dicantur, quamvis non terrarum ordine:) similiter hoc et ibi fieri tradunt, et esse oesypum hircorum barbis genibusque villosis inhaerens, sed ederae flore deroso, pastibus matutinis, cum est rorulenta Cypros. Deinde nebula Sole discussa, pulverem madentibus villis adhaerescere, atque ita ladanium depecti.

Sunt qui herbam in Cypro, ex qua id fiat, ledam appellant: (etenim illi ledanum vocant:) huius pingue insidere: itaque attractis funiculis herbam eam convolvi, atque ita offas fieri. Ergo in utraque gente bina genera, terrenum et factitium. Id quod terrenum est, friabile: factitium, lentum.

Nec non et fruticem esse dicunt in Carmania, et super Aegyptum per Ptolemaeos translatis plantis: aut (ut alii) generante et id thuris arbore: colligique, ut gummi, inciso cortice, et caprinis pellibus excipi. Pretia sunt laudatissimo in libras, asses XL. Adulteratur myrti baculis, et aliis animalium sordibus. Sinceri odor debet esse ferus, et quodammodo solitudinem redolens: ipsum visu aridum, tactu statim mollescere, accensum fulgere, odore iucundo gratum. Myrtata deprehenduntur, crepitantque in igne. Praeterea sincero calculi potius e rupibus inhaerent, quam pulvis.

XXXVIII. In Arabia et olea dotatur lacrima, qua medicamentum conficitur, Graecis enhaemon dictum, singulari effectum contrahendis vulnerum cicatricibus. In maritimis quoque fluctibus aestuque operiuntur. Nec baccae nocetur, cum constet et in foliis salem relinquere. Haec sunt peculiaria Arabiae: et pauca praeterea communia, alibi dicenda, quoniam in iis vincitur. Peregrinos ipsa mire odores et ad externos petit. Tanta mortalibus suarum rerum satietas est, alienarumque aviditas.

XXXIX. Petunt igitur in Elymaeos arborem bratum, cupresso fusae similem, exalbidis ramis, iucundi odoris accensam, et cum miraculo historiis Claudii Caesaris praedicatam. Folia eius inspergere potionibus Parthos tradit. Odorem esse proximum cedro, fumumque eius contra ligna alia remedio. Nascentur ultra Pasitigria in finibus oppidi Sittacae, in monte Zagro.

XL. Petunt et in Carmanos arborem strobilum ad suffitus, perfusam vino palmeo accendentes. Huius odor redit a cameris ad solum iucundus, sed aggravans capita, citra dolorem tamen. Hoc somnum aegris quaerunt. His commerciis Carrhas oppidum ape-

ruere, quod est illis nundinarium. Inde Gabbam omnes petere solebant, dierum XX itinere, et Palaestinam Syriam: postea Characem peti coeptum, ac regna Parthorum ex ea causa, auctor est Iuba. Mihi ad Persas etiam prius ista portasse, quam in Syriam aut Aegyptum, videntur, Herodoto teste, qui tradit singula millia talentum thuris annua pensitasse Arabas regibus Persarum.

Ex Syria revehunt styracem, acris odore eius in foci abigentes suorum fastidium. Cetero, non alia ligni genera sunt in usu, quam odorata: cibosque Sabaei coquant thuris ligno, alii myrrhae, oppidorum vicorumque non alio, quam ex aris, fumo atque nidore. Ad hunc ergo sanandum urunt styracem in pellibus hircinis, suffiuntque tecta. Adeo nulla est voluptas, quae non assiduitate fastidium pariat. Eundem et ad serpentes sugandas urunt, in odoriferis silvis frequentissimas.

XLI. Non sunt eorum cinnamomum aut casia: et tamen Felix appellatur Arabia, falsa et ingrata cognominis, quae hoc acceptum superis ferat, cum plus ex eo inferis debeat. Beatam illam fecit hominum etiam in morte luxuria, quae diis intellexerat genita, adhibens urendis defunctis. Periti rerum asseverant, non ferre tantum annuo foetu, quantum Nero princeps novissimo Poppaeae suae die concremaverit. Aestimentur postea toto orbe singulis annis tot funera, acervatimque congesta honori cadaverum, quae diis per singulas micae dantur. Nec minus propitii erant mola salsa supplicatibus, immo vero (ut palam est) placatores. Verum Arabiae etiamnum felicius mare est: ex illo namque margaritas mittit. Minimaque computatione millies centena millia sesteritum annis omnibus India et Seres, peninsulae illa imperio nostro adimunt. Tanto nobis deliciae et feminae constant. Quota enim portio ex illis ad deos quaeso iam, uti ad inferos, pertinet?

XLII. Cinnamomum et casias fabulose narravit antiquitas, princepsve Herodotus, avium nidis, et privatim phoenicis, in quo situ Liber Pater educatus esset, ex inviis rupibus arboribusque decuti, carnis quam ipsae inferrent pondere, aut plumbatis sagittis. Item casiam circa paludes, propugnante unguibus diro vespertilionum genere, aligerisque serpentibus: his commentis augentes rerum pretia. Comitata vero fabula est, ad meridiani Solis repercussus inenarrabilem quandam universitatis halitum et tota peninsula exsistere, tot generum aurae spirante concentu, Magnique Alexandri classibus Arabiam odore primum nuntiatam in altum. Omnia falsa, siquidem cinnamomum, idemque cinnamum, nascitur in Aethiopia Troglodytis connubio permixta. Hi mercatores id a conterminis, vehunt per maria vasta ratibus, quas neque gubernacula regant, neque remi trahant vel impellant, non vela, non ratio ulla adiuvet, cum omnium instar ibi sint, homo tantum et audacia. Praeterea hibernum mare exigunt circa brumam, Euris tum maxime flantibus. Hi recto cursu per sinus impellunt, atque a promontorii ambitu Argeste deferunt in portum Gebanitarum, qui vocatur Ocila. Quamobrem illi maxime id petunt, produntque vix quinto anno reverti negotiatores, et multos interire. Contra revehunt vitreae, et athena, vestes, fibulas cum armillis ac monilibus. Ergo negotiatio illa feminarum maxime fide constat.

Ipsae frutices duum cubitorum altitudine amplissimus, palmique minimus, IV digitis surculosus, arido similis. Cum viret, non odoratus, folio origani, siccitate gaudens, sterilior imbre, caeduae naturae. Gignitur in plantis quidem, sed densissimis in vepribus, rubisque, difficilis collectu. Metitur non nisi permiserit deus: (Iovem hunc intelligunt aliqui: Assabinum illi vocant:) XLIV boum, caprarumque, et arietum extis impetratur venia caedendi. Non tamen aut ante ortum Solis, aut post occasum licet. Sarmenia hasta dividit

sacerdos, deoque partem ponit: reliquum mercator in massas condit. Est et alia fama, cum Sole dividi, ternasque partes fieri: dein sorte gemina discerni: quodque Soli cesserit relinqui, ac sponte conflagrare.

Praecipua bonitas virgultorum tenuissimis partibus, ad longitudinem palmi. Secunda proximis breviori mensura, atque ita ordine. Vilissimum, quod radicibus proximum, quoniam ibi minimum corticis, in quo summa gratiae. Qua de causa praeferruntur cacumina, ubi plurimus cortex. Ipsum vero lignum in fastidio est, propter origani acrimoniam: xylocinnamomum vocatur. Pretium est in libras XX. Quidam cinnami duo genera tradidere, candidius, nigriusque. Quondam praeferebatur candidum, nunc contra nigrum laudatur, atque etiam varium praefertur candido. Certissima tamen aestimatio, ne sit scabrum, atque ut inter sese tritum tarde frietur. Damnatur in prunis molle, aut cui labat cortex.

Ius eius a Gebanitarum rege solo proficiscitur: is edicto mercatu vendit. Pretia quondam fuere in libras denarium millia. Auctum id parte dimidia est, incensis, ut ferunt, silvis ira barbarorum. Id acciderit ob iniquitatem praepotentium, an forte, non satis constat. Austros ibi tam ardentem flare, ut aestatibus silvas accendant, invenimus apud auctores. Coronas ex cinnamo interrasili auro inclusas, primus omnium in templis Capitolii atque Pacis dicavit Imperator Vespasianus Augustus. Radicem eius magni ponderis vidimus in Palatii templo, quod fecerat Divo Augusto coniux Augusta, aureae paterae impositam: ex qua guttae editae annis omnibus in grana durabantur, donec id delubrum incendio consumtum est.

XLIII. Frutex et casia est, iuxtaque cinnami campos nascitur: sed in montibus crassiore sarmento, tenui cute verius, quam cortice, quem contra atque in cinnamo levare et exinaniri pretium est. Amplitudo fructui trium cubitorum. Color triplex. Cum primum emicat, candidus pedali mensura: dein rubescit addito semipede: ultra nigricans. Haec pars maxime laudatur, ac deinde proxima: damnatur vero candida. Consecant surculos longitudine binum digitorum: mox praesuunt recentibus coriis quadrupedum ob id interentiarum, ut iis putrescentibus verniculi lignum erodant, et excavent corticem tutum amaritudine. Probatur recens maxime, et quae sit odoris mollissimi, gustaque quam maxime fervens potius, quam lento tempore leniter mordens, colore purpureae, quaeque plurima minimum ponderis faciat, brevi tunicarum fistula, et non fragili. Lactam vocant talem barbaro nomine. Alia est balsamodes, ab odore simili appellata, sed amara, ideoque utilior medicis, sicut nigra unguentis. Pretia nulli diversiora. Optima in libras X, L. ceteris X, V.

His addidere mangones, quem daphnoiden vocant, isocinnamon cognominatam: pretiumque ei faciunt X, CCC. Adulteratur styrace, et propter similitudinem corticem, lauri tenuissimis surculis. Quin et in nostro orbe seritur: extremoque in margine imperii, qua Rhenus alluit, vivit in alveariis apum sata. Color abest ille torridus Sole, et ob id simul idem odor.

XLIV. Ex confinio casiae cinnamique, et cancamum ac tarum invehitur, sed per Nabataeos Troglodytas, qui considerare ex Nabataeis.

XLV. Eo comportatur et serichatum, et gabalium, quae intra se consumunt Arabes, nostro orbi tantum nominibus cognita, sed cum cinnamo casiaque nascentia. Pervenit tamen aliquando serichatum, et in unguenta additur ab aliquibus. Permutatur in libras X, VI.

XLVI. Myrobalanum Troglodytis, et Thebaidi, et Arabiae, quae Iudaeam ab Aegypto disternit, commune est, nascens unguento, ut ipso nomine apparet. Quo item indicatur et glandem esse arboris, heliotropio, quam dicemus inter herbas, simili folio. Fructus magnitudine avellanae nucis. Ex his in Ara-

bia nascens Syriaca appellatur, et est candida. Contra in Thebaide nigra. Praefertur illa bonitate olei, quod exprimitur: sed copia Thebaica. Inter haec Troglodytica vilissima est. Sunt qui Aethiopicam iis praeferrant, glandem nigram, nec pinguem, nucleoque gracili, sed liquore, qui exprimitur, odoratori, nascentem in campestribus. Aegyptiam pinguiorem esse, et crassiore cortice rubentem: et quamvis in palustribus nascatur, brevioris sicciorisque. E diverso Arabicam viridem ac tenuiorem, et quoniam sit montuosa, spissioris. Longe autem optimam Petraeam, ex quo diximus oppido, nigro cortice, nucleo candido. Unguentarii autem tantum cortices premunt: medici nucleos, tundentes affusa eis paulatim calida aqua.

XLVII. Myrobalano in unguentis similem proximumque usum habet palma in Aegypto, quae vocatur adiposa, viridis, odore mali cotonei, nullo intus ligno. Colligitur autem paulo ante, quam incipiat maturescere. Quod si relinquatur, phoenicobalanus vocatur, et nigrescit, vrescentesque inebriat. Myrobalano pretium in libras X bini. Institores et faecem unguenti hoc nomine appellant.

XLVIII. Calamus quoque odoratus in Arabia nascens, communis Indis atque Syriae est, in qua vincit omnes, a nostro mari centum L stadiis. Inter Libanum montem, aliumque ignobilem, non (ut quidam existimavere) Antilibanum, in convalle modica iuxta lacum, cuius palustria aestate siccantur, tricenis ab eo stadiis calamus et iuncus odorati gignuntur. Sane enim dicamus et de iunco, quamvis alio herbis dicto volumine, quoniam tamen hic unguentorum materia tractatur. Nihil ergo a ceteris sui generis differunt aspectu: sed calamus praestantior odore, statim e longinquo invitat, mollior tactu, meliorque qui minus fragilis: et qui assulose potius, quam raphani modo frangitur. Inest fistulae araneum, quod vocant florem. Praestantior est, cui numerosius. Reliqua probatio, ut niger sit. Damnatur alibi. Melior, quo brevior crassiorque, et lentus in frangendo. Calamo pretium in libras, XI, iunco, XV. Traduntque iuncum odoratum et in Campania inveniri.

XLIX. Discessimus a terris Oceanum spectantibus ad convexas in nostra maria. Ergo Aethiopiae subiecta Africa Hammoniaca lacrima stillat in arenis suis: (inde nomine etiam Hammonis oraculo, iuxta quod gignitur arbor:) quam metopion vocant, resinae modo aut gummi. Genera eius duo: thrauston, masculi thuris similitudine, quod maxime probatur: alterum pingue et resinolum, quod phyrma appellant. Adulteratur arenis, velut nascendo apprehensis. Igitur quam minimis glebis probatur, et quam purissimis. Pretium optimi in libras, asses XL.

L. Sphagnos infra eos situs in Cyrenaica provincia maxime probatur, alii bryon vocant. Secundum locum obtinet Cyprius, tertium Phoenicius. Fertur et in Aegypto nasci: quin et in Gallia: nec dubitaverim. Sunt enim hoc nomine cani arborum villi, quales in quercu maxime videmus, sed odore praestantes. Laus prima candidissimis atque altissimis: secunda rutilis, nulla nigris. Et in insulis petrisque nati improbantur: omnesque quibus palmarum, atque non suus odor est.

LI. Cypros in Aegypto est arbor zizphi foliis, semine coriandri, candido, odorato. Coquitur hoc in oleo, premiturque postea, quod Cyprus vocatur. Pretium ei in libras, X, V. Optimum habetur e Canopica in ripis Nili nata: secundum Ascalone Iudaeae: tertium Cypro insula, odoris suavitate. Quidam hanc esse dicunt arborem, quae in Italia ligustrum vocetur.

LII. In eodem tractu aspalathos nascitur, spina candida, magnitudine arboris modicae, flore rosae. Radix unguentis venditur. Tradunt, in quocunque frutice cur-
-xistere: sed si in aspalathi.

aspalatho, inenarrabilem quandam. Quidam eum erysiscaptrum vocant, alii sceptrum. Probatio eius in colore rufo vel igneo, tactuque spisso, et odore castorei. Pernutatur in libras X, V.

III. In Aegypto nascitur et maron, peius quam Lydium, maioribus foliis ac variis. Illa brevia ac minuta, et odorata.

IV. Sed omnibus odoribus praefertur balsamum, uni terrarum Iudaeae concessum, quondam in duobus tantum hortis, utroque regio, altero iugerum XX non amplius, altero pauciorum. Ostendere arbusculam hanc Urbi imperatores Vespasiani. Clarumque dictu, a Pompeio Magno in triumpho arbores quoque duximus. Servit nunc haec, et tributa pendit cum sua gente, in totum alia natura, quam nostri externique prodiderant. Quippe viti similior est, quam myrto. Malleolis seri dicitur, nuper vineta, ut vitis: et implet colles vinearum modo, quae sine adminiculis se ipsae sustinent. Tondetur similiter fruticans, ac rastris nitescit, properatque nasci, intra tertium annum fructifera. Folium proximum rutae, perpetua coma. Saevire in eam Iudael, sicut in vitam quoque suam. Contra defendere Romani, et dimicatum pro frutice est. Seritque nunc eum fiscus: nec unquam fuit numerosior, aut procerior. Proceritas intra bina cubita subsistit.

Arbori tria genera. Tenui et capillacea coma, quod vocant eutheriston. Alterum scabro adpectu, incurvum, fruticosum, odoratius: hoc trachy appellant. Tertium eumeces, quia est reliquis procerius, laevi cortice. Huic secunda bonitas, novissima eutheristo. Semen est vino proximum gustu, colore rufum, nec sine pingui: peius in grano, quod levius atque viridius. Ramus crassior, quam myrto. Inciditur vitro, lapide, osseisve cultellis. Ferro laedi vitalia odit. Emoritur protinus, eadem amputari supervacua patiens. Incidentis manus libratur artifici temperamento, ne quid ultra corticem violet.

Succus et plaga manat, quem opobalsamum vocant, suavитatis eximiae, sed tenui gutta ploratu, lanis parva colligitur in cornua. Ex his novo fictili conditur, crassiori similis oleo, et in musto candida. Rubescit deinde, simulque durescit et translucido. Alexandro Magno res ibi gerente, toto die aestivo unam concham impleri iustum erat. Omni vero foecunditate et maiore horto congios senos, minore singulos, cum duplo rependebatur argento. Nunc etiam singularum arborum largior vena: ter omnibus percutitur aestatibus, postea deputatur.

Et sarmenta quoque in merce sunt. Sestertiis septingentis amputatio ipsa surculusque venit intra quintum devictae annum. Xylobalsamum vocatur, et coquitur in unguentis: pro succo ipsum substituit officinae. Corticis etiam ad medicamenta pretium est. Praecipua autem gratia lacrimae, secunda semini, tertia cortici, minima ligno. Ex hoc buxosum est optimum, quod est odoratissimum: e semine autem maximum et ponderosissimum, mordens gustu, fervensque in ore. Adulteratur Petraeo hyperico: quod coarguitur magnitudine, inanitate, longitudine, odoris ignavia, sapore piperis.

Lacrimae probatio, ut sit pinguis, tenuis, ac modice rufa, et in fricando odorata. Secundus candido colos, peior viridis crassusque, pessimus niger: quippe ut oleum senescit. Ex omni incisura maxime probatur, quod ante semen fluxit. Et alias adulteratur seminis succo, vixque maleficium deprehenditur gustu amariore: esse enim debet lenis, non subacidus, odore tantum austerus. Vitiatur et oleo rosae, cyprici, lentiaci, balani, terebinthi, myrti, resina, galbano, cera Cypria, prout quaeque res fuit. Nequissime autem gummi, quoniam ipsum quoque inhaerescit manu inversa, et in aqua sidit: quae probatio gemina est. Debet sincerum et inhaerescere: sed hoc e gummi arescere addita fragili crusta evenit. Et gu-

stu deprehenditur. Carbone vero, quod cera resinae adulteratum est, nigriore flamma. Nam melle mutatum statim in manu contrahit muscas. Praeterea sinceri densatur in tepida aqua gutta sidens ad ima vasa: adulterata olei modo innatat: et si metopio vitata est, circulo candido cingitur. Summa probatio est, ut lac coagulet, in veste maculas non faciat. Nec manifestior alibi fraus: quippe millibus denarium, sextarii emti vendente fisco trecentis denariis, veneunt. In tantum expedit augere liquorem. Xylobalsamo pretium in libras X, V.

LV. Proxima Iudaeae Syria supra Phoenicem styrcem gignit, circa Gabala, et Marathunta, et Casium Seleucia montem. Arbor est eodem nomine, cotoneo malo similis, lacrimae ex austero iucundioris intus similitudo arundinis, succo praegnans. In hanc circa Canis ortus advolant pennati vermiculi erodentes: ob id in scobe sordescit. Styrae laudatur post supra dicta ex Pisidia, Sidone, Cyprio, Cilicia, Creta minime. Ex Amano Syriae medicis, sed unguentariis magis. Colos in quacunque natione praefertur rufus, et pinguis lentus: deterior furfurosus, et cano situ obductus. Adulteratur cedri resina vel gummi, alias melle, aut amygdalis amaris: omniaque ea deprehenduntur gustu. Pretium optimo, X, VIII. Exit et in Pamphylia, sed acrior, minusque succosus.

LVI. Dat et galbanum Syria in eodem Amano monte e ferula, quam eiusdem nominis resinae modum stagonitum appellant. Quod maxime laudant, cartilaginosis, purum ad similitudinem Hammoniacy, minimeque lignosum. Sic quoque adulteratur faba, aut sagapeno. Sincerum si uratur, fugat nidore serpentes. Permutatur in libras, X, V. Medicinae hoc tantum.

LVII. Panacem et unguentis eadem gignit, nascentem et in Pophide Arcadiae, circaque Erymanthi fontes, et in Africa, et in Macedonia: ferula sui generis quinque cubitorum, foliis primo quaternis, mox senis in terra iacentibus, ampla magnitudine rotundis, in cacumine vero oleagineis, semine in muscariis dependente, ut ferulae. Excipitur succus inciso caule messibus, radice in autumnis: laudatur candor eius coacti. Sequens pallido statera. Niger color improbat. Pretium optimo in libras X, bini.

LVIII. Ab hac ferula differt, quae vocatur spondylium, foliis tantum, quia sunt minora, platani divisura. Non nisi in opacis gignitur. Semen eodem nomine silis speciem habet, medicinae tantum utile.

LIX. Dat et malobathron Syria, arborem folio convuluto, arido colore: ex quo exprimitur oleum ad unguenta: fertilior eiusdem Aegypto. Laudatius tamen ex India venit. In paludibus ibi gigni tradunt: lentis modo, odoratius croco, nigricans, scabrumque, quodam salis gustu. Minus probatur candidum. Celerrime situm in vetustate sentit. Sapor eius nardo similis esse debet sub lingua. Odor vero in vino suffervecti antecedit alios. In pretio quidem prodigio simile est, a X singulis ad X, CCC pervenire libras: oleum autem ipsum in libras X, LX.

LX. Oleum et omphacium est. Fit duobus generibus, et totidem modis, ex olea et vite: olea adhuc alba expressa: deterius ex druppa: ita vocatur priusquam cibo matura sit, iam tamen colorem mutans. Differentia, quod hoc viride est, illud candidum. E vite fit psythia aut amminea, cum sint acini ciceris magnitudine, ante Canis ortum. In prima lanugine demettitur uva, eiusque melligo. Reliquum corpus Sole coquitur. Nocturni rores carentur. In fictili condita melligo colligitur: subinde Cyprio aere servatur. Optima, quae rufa, acriorque et aridior. Pretium omphacio in libras X, VI. Fit et alio modo, cum in mortariis uva immatura teritur: siccataque in Sole, postea degeritur in pastillos.

LXI. Eodem et byron pertinet, uva populi albae. Optima circa Gnidum aut Cariam in sitientibus aut

siccis, asperisque: secunda in Lyciae cedro. Eodem et penanthæ pertinet: est autem vitis labruscae uva: colligitur, cum floret, id est, cum optime olet: siccatur in umbra substrato linteo, atque in cados conditur. Praecipua ex Parapotamia: secunda ab Antiochia, atque Laodicea Syriae: tertia ex montibus Medicis. Haec utilior medicinae. Quidam omnibus iis praeferunt eam, quae in Cypro insula nascitur. Nam quae in Africa fit, ad medicos tantum pertinet, vocaturque massalis. Omnibus autem ex alba labrusca praestantior, quam e nigra.

LXII. Est praeterea arbor ad eadem unguenta pertinens, quam alii elaten vocant, quod nos abietem alii palmam, alii spathen. Laudatur Hammoniaca maxime, mox Aegyptia, dein Syriaca, dumtaxat in locis sitientibus odorata, pingui lacrima, quae in unguenta additur ad domandum oleum.

LXIII. In Syria gignitur et cinnamum, quod camacum appellant. Hic est succus nuci expressus, multum a succo vero cinnami differens, vicina tamen gratia. Pretium in libras, asses quadraginta.

C. PLINII SECUNDI NATURALIS HISTORIAE LIBER XIII.

I. HACTENUS in odoribus habent pretia silvae: erantque per se mira singula: iuvitque luxuria omnia ea miscere, et e cunctis unum odorem facere: ita reperta sunt unguenta. Quis primus invenerit, non traditur. Iliaci temporibus non erant: nec thurs applicabatur: cedri tantum et citri suorum fruticum in sacris fumo convolutum nidorem noverant, iam rosae succo reperto: nominatur enim id quoque in olei laude. Unguentum Persarum genti se debet. Illi madent eo, et accersita commendatione, ingluvie natum virus exstinguunt. Primum, quod equidem inveniam, castris Darii regis expugnatis, in reliquo eius apparatu Alexander cepit scrinium unguentorum. Postea voluptas eius a nostris quoque inter laudatissima atque etiam honestissima vitae bona admissa est: honosque et ad defunctos pertinere coepit. Quapropter plura de eo dicemus. Quae ex his non erunt fruticum, ad praesens nominibus tantum indicabuntur: natura vero eorum suis reddetur locis.

II. Unguentis cognomina dedere aliis patriae, aliis succi, aliis arbores, aliis causae. Primumque id scire convenit, mutatam auctoritatem, et saepius transisse gloriam. Laudatissimum fuit antiquitus in Delo insula: postea Mendesium. Nec mixtura et compositione tantum hoc accidit: sed iidem succi varie alibi ad quaelibet praevalere, aut degenerare. Iri- num Corinthi diu maxime placuit, postea Cyzici: simili modo rhodinum Phaselis: quam gloriam abstulere Neapolis, Capua, Praeneste. Crocinum in Solis Ciliciae diu maxime laudatum, mox Rhodi. Oenanthinum in Cypro, postea Adramytteio. Amaracinum in Co: postea eodem loco praelatum est melinum. Cyprinum in Cypro, deinde in Aegypto, ubi Mendesium et Metopium subito gratius factum est. Mox haec abstulit Phoenice, et Cyprini laudem Aegypto reliquit. Panathenaicon suum Athenae perseveranter obtinere. Fuerat et pardalium in Tarso: cuius etiam compositio et mixtura obliterata est. Narcissinum quoque ex flore narcissi desiit componi.

Ratio faciendi duplex: succus, et corpus. Ille olei generibus fere constat, hoc odorem. Haec stymmata vocant, illa hedysmata. Tertius inter haec est colos, multis neglectus. Huius causa adduntur cinnabaris et anchusa. Sal dispersus olei naturam coercescit. Quibus anchusa adiecta, sal non additur. Resina aut gummi adiiciuntur ad continendum odorem in corpore. Celerrime is evanescit atque defluit, si non sunt haec adiecta.

Unguentorum expeditissimum fuit, primumque, ut verisimile est, e bryo et balanino oleo. Increvit de-

inde Mendesium, balanino resina mixta, magisque etiamnum Metopio. Oleum hoc est, amygdalis amar- is expressum in Aegypto. Cui addidere omphacium, cardamomum, iuncum, calamum, mel, vinum, myr- rham, semen balsami, galbanum, resinam terebinthi- nam. E vilissimis quidem hodieque est, ob id credi- tum et in vetustissimis esse, quod constat oleo myr- teo, calamo, cupresso, cypro, lentisco, malogranati cortice. Sed divulgata maxime unguenta crediderim rosae, quae plurima ubique gignitur. Itaque simpli- cissima rhodini mixtura diu fuit, additis omphacio, flore rosae, crocino, cinnabari, calamo, melle, iunco, salis flore aut anchusa, vino. Similis ratio et in cro- cino, additis cinnabari, anchusa, vino. Similis et in sampsuchino, admixtis omphacio, calamo. Optimum hoc in Cypro et Mityleni, ubi plurima sampsuchus. Miscentur et viliora genera olei e myrto, lauro, qui- bus additur sampsuchinum, liliū, foenum Graecum, myrrha, casia, nardum, iuncus, cinnamomum. E nia- lis quoque cotoneis et struthiis fit oleum, (ut dice- mus,) melinum, quod in unguenta transit, admixtis omphacio, cyprino, sesamino, balsamo, iunco, casia, abrotano. Susinum tenuissimum omnium est. Con- stat ex liliis, balanino, calamo, melle, cinnamomo, croco, myrrha. Et idem cyprinum ex cypro, et om- phacio, et cardamomo, calamo, aspalatho, abrotano. Aliqui et in cyprinum addunt myrrham et panacem. Hoc optimum Sidone, mox Aegypto, si non addatur sesaminum oleum. Durat et quadriennio. Excitatur cinnamomo. Telinum fit ex oleo recenti, cypero, ca- lamo, meliloto, foeno Graeco, melle, maro, amaraco. Hoc erat celeberrimum Menandri poetae comici ae- tate. Postea multo successit propter gloriam appel- latum megalium, ex oleo balanino, balsamo, calamo, iunco, xylobalsamo, casia, resina. Huius proprietates, ut ventiletur in coquendo, donec desinat olere: rur- sus refrigeratum odorem suum capit.

Singuli quoque succi nobilia unguenta faciunt. In primis malobathrum: postea iris Illyrica, et Cyzice- na amaraeus: herbarum utraque. Pauca his, et alia alii miscent: qui plurima, alterutri mel, salis florem, omphacium, agni folia, panacem, externa omnia. Prodigiosa cinnamomino pretia. Adiicitur cinnamo Balaninum oleum, xylobalsamum, calamus, iuncus, balsami semina, myrrha, mel odoratum: unguento- rum hoc crassissimum. Pretia ei a X, XXV, ad X, CCC. Nardinum, sive foliatum, constat omphacio, balanino, iunco, casto, nardo, amomo, myrrha, bal- samo. In nardum et castum non met meminisse, herbarum, quae u

his esse dictas: tanta materia adulterandi est. Omnia autem acutiora sunt costo, amomo, quae maxime nares feriunt: crassiora myrrha, suavioraque: medicinae autem utiliora croco: acerrima per se amomo. Hoc et capitis dolores facit. Quidam satis habent adaspergere, quae sunt pretiosissima, ceteris decoctis. Myrrha et per se unguentum facit sine oleo, stacte dumtaxat: alioqui nimiam amaritudinem affert. Cyprino viride fit, susino unguinosum, Mendesio nigrum, rhodino candidum, myrrha pallidum. Haec sunt antiquae inventionis genera, et postea officinarum furta. Nunc dicetur cumulus ipse deliciarum, et summa auctoritas rei.

Ergo regale unguentum appellatum, quoniam Parthorum regibus ita temperatur: constat myrobalano, costo, amomo, cinnamo comaco, cardanomo, nardi spica, nardo, myrrha, casia, styrace, ladano, opobalsamo, calamo, iunco, oenanthe, malobathro, serichato, cypro, aspalatho, panace, croco, cypro, amaraco, loto, nelle, vino. Nihilque eius rei causa in Italia victrice omnium, in Europa vero tota, praeter irin Illyricam, et nardum Gallicum, gignitur. Nam vinum, et rosa, et myrti folia, oleumque, communia ferre omnium terrarum intelliguntur.

III. Siccia odoribus constant, quae diapasmata vocantur. Nam faecem unguenti magna appellant. Inter omnes potentissimus odor, quisquis novissime additur. Unguenta optime servantur in alabastris, odores in oleo: quod diuturnitati eorum tanto utilius est, quanto pinguius, ut ex amygdalis. Et ipsa unguenta vetustate meliora. Sol inimicus his: quamobrem in umbra coquantur plumbicis vasis. Experimentum eorum inversa manu capitur, ne carnosae partis calor vitiet.

IV. Haec est materia luxuriae cunctis maxime supervacui. Margaritae enim gemmaeque ad heredem tamen transeunt: vestes prorogant tempus: unguenta illico expirant, ac suis moriuntur horis. Summa commendatio eorum, ut transeunte femina odor invitet etiam alii agentes: exceduntque quadragenos denarios librae. Tanti emittit voluptas aliena: etenim odorem qui gerit, ipse non sentit. Sed et haec aliqua differentia signanda sunt. In M. Ciceronis monumentis invenitur, unguenta gratiora esse, quae terram, quam quae crocum sapiant: quando etiam corruptissimo in genere magis tamen iuvat quaedam ipsius vitii severitas. Sed quosdam crassitudo maxime delectat, spissum appellantes: linaque iam, non solum perfundi, unguentis gaudent. Vidimus etiam vestigia pedum tingi: quod M. Othonem monstrasse Neroni principi ferebant. Quaeso ut qualiter sentiretur, juvaretque, ab ea parte corporis? Nec non aliquem ex privatis audivimus iussisse, spargi parietes balnearum unguento: atque Caium principem, solia temperari: ac ne principale videatur hoc bonum, et postea quandam ex servis Neronis. Maxime tamen mirum est, hanc gratiam penetrasse et in castra. Aquilae certe ac signa, pulverulenta illa, et custodibus horrida, inunguntur festis diebus: utinamque dicere possemus, quis primus instituisse. Ita est, nimirum hac mercede corruptae terrarum orbem devicere aquilae. Ista patrocinia quaerimus vitii, ut per hoc ius sumantur sub casside unguenta.

V. Quando id primum ad Romanos penetraverit, non facile dixerim. Certum est Antiocho rege Asiaeque devictis, Urbis anno quingentesimo sexagesimo quinto, P. Licinium Crassum, L. Iulium Caesarem censores edixisse, ne quis venderet unguenta exotica: sic enim appellaverunt. At hercules iam quidam etiam in potus addunt: tantique amaritudo est, ut odore prodigo fruuntur ex utraque parte corporis. L. Plotium, L. Planci bis consulis censorisque fratrem, proscriptum a triumviris, in Salernitana latebra unguenti odore proditum constat: quo dedecore tota

absoluta proscriptio est. Quis enim non merito indicet periisse tales?

VI. Cetero terrarum omnium Aegyptus accommodatissima unguentis: ab ea Campania est, copia rosae. Iudaea vero inclyta est vel magis palmis: quarum natura nunc dicetur. Sunt quidem et in Europa, vulgoque Italia, sed steriles. Ferunt in maritimis Hispaniae fructum, verum immitem: dulcem in Africa, sed statim evanescentem. Contra in Oriente: ex his vina, gentiumque aliquibus panis: plurimis vero etiam quadrupedum cibis. Quamobrem iure dicuntur externae. Nulla est in Italia sponte genita, nec in alia parte terrarum, nisi in calida: frugifera vero nusquam, nisi in fervida.

VII. Gignitur levi sabulosaque terra: maiore in parte et nitrosa. Gaudet et riguis: totoque anno bibere cum amet, anno sitienti. A fimo quidem etiam laedi putant: et Assyriorum pars aliqua, si non rivis misceatur. Genera earum plura: et prima fruticem non excedentia: sterilem hunc, aliubi et ipsum fertilem, brevique ramorum orbe foliosum. Tectorii vicem hic parietibus plerisque in locis praestat contra aspergines. Procerioribus silva, arbore ex ipsa foliorum aculeo fruticante circa totas pectinatim, quas silvestres intelligi necesse est. Incerta tamen libidine etiam mitioribus se miscent. Reliquae teretes atque procerae, densis gradatisque corticem pollicibus, ut orbibus, faciles se ad scandendum Orientis populis praebent, vitilem sibi arborique indutis circum, mira pernicitate tum homine subeunte. Conia omnis in cacumine, et pomum est: non inter folia hoc, ut in ceteris: sed suis inter ramos palmitibus racemosum, utraque natura uvae atque pomi. Folia cultrato mucrone, lateribus in sese bifida, bella primum demonstrare gemina: nunc ad funes, vitiliumque nexus, et capitum leviam umbracula finduntur.

Arboribus, immo potius omnibus quae terra gignat, herbisque etiam, utrumque sexum esse diligentissimi naturae tradunt: quod in plenum satis sit dixisse hoc in loco: nullis tamen arboribus manifestius. Mas in palmitibus floret, femina citra florem germinat tantum spicae modo. Utrisque autem prima nascitur pomi caro: postea lignum intus, hoc est, semen eius. Argumentum, quod parvae sine hoc reperiantur in eodem palmitibus. Est autem oblongum: non, ut olivis, orbiculatum. Praeterea caesum a dorso pulvinata fissura, et in alvo media plerisque umbilicatum, unde primum spargitur radix. Seritur autem pronum, et bina iuxta composita semina, superque totidem, quoniam infirma singulis planta est: quaternae coalescunt. Multis candidisque lignum hoc a carnibus discernitur tunicis, aliis corpori adhaerentibus: laxaque distans, tantum cacumini filo adhaeret. Caro maturescit anno. Quibusdam tamen in locis, ut in Cypro, quamquam ad maturitatem non perveniat, grato sapore dulcis est: et folium ibi latius, fructus quam reliquis rotundior: nec ut devoretur corpus, verum ut expuat, succo modo expresso. Et in Arabia languide dulces traduntur esse palmae: quamquam Iuba apud Scenitas Arabas praefert omnibus saporibus, quam vocant Dablan. Cetero sine maribus non gignere feminas sponte edito nemo confirmant: circaque singulos plures nutare in eum pronas blandioribus comis. Illum erectis hispidum, afflatu visuque ipso et pulvere etiam reliquas maritare: huius arbore excisa viduas post sterilescere feminas. Adeoque est Veneris intellectus, ut coitus etiam excoitatus sit ab homine, ex maribus flore ac lanugine, interim vero tantum pulvere inperso feminis.

VIII. Seruntur autem palmae et trunco, dum cubitorum longitudine, a cerebro ipso arboris fissuris diviso atque defosso. Et ab radice avulsae vitalis est satus, et ramorum tenerrimis. In Assyria, ipsa

quoque arbor strata in solo humido tota radicitur, sed in frutices, non in arborem. Ergo plantaria instituant, anniculasque transferunt, et iterum bimas. Gaudent enim mutatione sedis, verna alibi, in Assyria autem circa Canis ortus. Nec ferro attingunt ibi novellas: sed religant comas, ut in altitudinem exeant. Robustas deputant crassitudinis gratia, semipedales ramorum relinquentes truncos, qui decisi alibi necant matrem. Diximus salsum ab his solum diligi. Ergo ubi non est tale, salem adspargunt, non radicibus, sed longius paulo. Quaedam in Syria et Aegypto in binos dividunt se truncos: in Creta et in ternos, quaedamque et in quinos. Ferunt statim in trimatu. In Cypro vero, Syria, Aegypto, quadrimae: aliquae quinquennes, altitudine hominis, nullo intus pomi ligno, quamdiu sunt novellae, ob id spadonum accepto nomine.

IX. Genera earum multa. Sterilibus ad materias, operumque lautiora, utitur Assyria et tota Persis. Sunt et caeduae palmarum quoque silvae, germinantes rursus ab radice succisae. Dulcis medulla earum in cacumine, quod cerebrum appellant: exemtaeque vivunt, quod non aliae. Vocantur autem chamaepepes, folio latiore ac molli, ad vitilia utilissimo. Copiosae in Creta, sed magis in Sicilia. E palmis prunae vivaces, ignisque lentus.

Fructiferarum aliis brevius lignum in pomo, aliis longius: his mollius, illis durius: quibusdam osseum lunatumque, dente contra fascinantem religione politum. Aliud pluribus vestitum paucioribusve tunicis: aliud crassioribus tenuioribusve. Ita fiunt undequingenta genera, si quis omnium persequi velit nomina etiam barbara, vinorumque ex his differentias. Clarissimae omnium, quas regias appellaverunt ab honore, quoniam regibus tantum Persidis servarentur, Babylone natae uno in horto Bagou: ita enim vocant spadones, qui apud eos etiam regnavere. Hortus ille nunquam nisi dominantis in aula fuit. At in meridiano orbe praecipuum obtinent nobilitatem syagri, proximamque margarides. Hae breves, candidae, rotundae, acinis, quam balanis, similiores. Quare et nomen a margaritis acceperunt. Una earum arbor in Chora esse traditur: una et syagrorum. Mirumque de ea accipimus, cum phoenice ave, quae putatur ex huius palmarum argumento nomen accepisse, iterum mori ac renasci ex seipsa: eratque, cum haec proderem, fertilis. Ipsum pomum grande, durum, horridum, et a ceteris generibus distans sapore ferino, quem ferme in apris novimus: evidentissimeque causa est nominis. Quarta auctoritas sandalidum, a similitudine appellatarum. Iam in Aethiopiae fine quinque earum nec plures arbores tradunt, non raritate magis, quam suavitate mirabiles.

Ab his caryotae maxime celebrantur, et cibo quidem, sed et succo uberrimae. Ex quibus praecipua vina Orienti, iniqua capiti, unde pomo nomen. Sed ut copia ibi atque fertilitas, ita nobilitas in Iudaea, nec in tota, sed Hiericunte maxime. Quanquam laudatae et Archelaide, et Phaselide, atque Liviade, gentis eiusdem convallibus. Dos his praecipua succo pingui lactentibus: quodamque vini sapore in melle praedulci. Sicciores in hoc genere Nicolai, sed amplitudinis praecipuae, quaterni cubitorum longitudinem efficiunt. Minus speciosae, sed sapore caryotarum sorores, ob hoc Adelphides dictae, proximam suavitatem habent, non tamen eandem. Tertium ex his genus patetae, nimio liquore abundat: rumpitur se pomus ipsius, etiam in sua matre, ebrietas, calcatis similis.

Suum genus e sicciore turba iuncea, praelonga gracilitate curvatis interim. Nam quos ex his honori deorum dicamus, chydacos appellavit Iudaea, gens contumelia numinum insignis. In totum arentes Thebaidis atque Arabiae, macroque corpore exiles, et assiduo vapore torrentes, crustam verius,

PLIN. HIST. NATUR.

quam cutem, obducunt. In ipsa quidem Aethiopia friatur, (tanta est siccitas,) et farinae modo spissatur in panem. Gignitur autem in frutice ramis cubitalibus, folio latiore, pomo rotundo, sed maiore, quam mali, amplitudine: coicas vocant. Triennio maturescunt: semperque frutici pomum est subnascente alio. Thebaidis fructus extemplo in cados conditur, cum sui ardoris anima: ni ita fiat, celeriter expirat: marcescitque non retostus furnis. Ex reliquo genere plebeiae videntur. Syri et Iuba tragemata appellant. Nam in alia parte Phoenices Ciliciaeque, populari etiam nomine a nobis appellantur balani. Eorum quoque plura genera. Differunt figura rotunditatis aut proceritatis. Differunt et colore, nigriores ac rubentes. Nec pauciores fico traduntur colores. Maxime tamen placent candidi. Distant et magnitudine: prout multi cubitum effecere. Quidam sunt non ampliores faba. Servantur hi demum, qui nascuntur in salsis atque sabulosis, ut in Iudaea, et Cyrenaica Africa. Non item in Aegypto, Cypro, Syria, et Seleucia Assyriae. Quamobrem suae, et reliqua animalia ex his saginantur. Vitiati aut vetusti eius pomi signum est, decidisse candidam verrucam, quae racemo adhaeserit. Alexandri milites palmis viridibus strangulati sunt. In Gedrosia id factum est pomi genere, alibi copia evenit. Est enim tanta musteis suavitas, ut finis mandendi non nisi periculo fiat.

X. Syria praeter hanc peculiarem habet arbores. In nucum genere pistacia nota. Prodesse adversus serpentium traduntur morsus, et potu et cibo. In ficorum autem, caricas, et minores eius generis, quae cottana vocant. Item pruna in Damasco monte nata, et myxa: utramque iam familiarem Italiae. Ex myxis in Aegypto et vina fiunt.

XI. Iuniperi similem habent Phoenices et cedrum minorem. Duo eius genera, Lycia et Phoenicia, differunt folio: nam quae durum, acutum, spinosum habet, oxycedros vocatur, ramosa et nodis infesta: altera odore praestat. Fructum ferunt myrti magnitudine, dulcem sapore. Et maioris cedri duo genera: quae floret, fructum non fert. Frugifera non floret: et in ea antecedentem fructum occupat novus. Semen eius cupresso simile. Quidam cedrelaten vocant. Ex hac resina laudatissima. Materiae vero ipsi aeternitas: itaque et simulacra deorum ex ea factitaverunt. Cedrinus est Romae in delubro Apollo Sosianus, Seleucia advectus. Cedro similis in Arcadia est arbor: in Phrygia Frutex vocatur.

XII. Syria et terebinthum habet. Ex his mascula est sine fructu. Feminarum duo genera. Alteri fructus rubet lentis magnitudine: alteri pallidus, cum vite maturescit, non grandior faba, odore iucundior, tactu resinosus. Circa Idam Troadis, et in Macedonia brevis arbor haec atque fruticosa, in Damasco Syriae magna. Materies ei admodum lenta, ac fidelis ad vetustatem, nigri splendoris: flos racemosus olivae modo, sed rubens: folia densa. Fert et folliculos emittentes quaedam animalia, ceu culices, lentoremque resinosum, qui et cortice erumpit.

XIII. Etiam rhus Syriae mascula fert, sterili femina, folio ulmi paulo longiore et piloso, foliorum inter se semper contrariis pediculis, gracili brevique ramo. Pelles candidae conficiuntur iis. Semen lenti simile, cum uva rubescit, quod vocatur rhus, medicamentis necessarium.

XIV. Ex Aegypto multa genera, quae non alibi. Ante omnia ficus, ob id Aegyptia cognominata. Arbor moro similis folio, magnitudine, adspectu. Pomum fert non ramis, sed caudice ipso. Idque ipsum ficus est praedulcis, sine granis interioribus, perquam foecundo proventu, scalpendo tantum ferreis unguibus: aliter non maturescit. Sed cum factum est, quarto die demetitur, alio subnascente: septeno ita numerosa et si non scalpatur,

foetus quater aestate, prioremque expellit immaturum. Materies proprii generis inter utilissimas. Caesa statim stagnis mergitur: hoc est eius siccat. Et primo sedit, postea fluitare incipit: certoque sugit eam alienus humor, qui aliam omnem rigat. Cum innatare coeperit, tempestivae habet signum.

XV. Huic similis quadamtenus quae vocatur Cyprica ficus in Creta. Nani et illa in caudice ipso fert pomum, et ramis, cum in crassitudinem adolevere. Sed haec germina emittit sine ullis foliis: radice similis populo, folium ulmo. Fructus quaternos fundit: toties et germinat. Sed grossus eius non maturescit, nisi incisura emisso lacte. Suavitas et interiora, fici: magnitudo, sorbi.

XVI. Similis et quam Iones ceroniam vocant: trunco et ipsa fertilis, sed pomo siliquae. Ob id quidam Aegyptiam ficum dixere, errore manifesto. Non enim in Aegypto nascitur, sed in Syria, Ioniaque, et circa Gnidum, atque in Rhodo: semper comantibus foliis: flore candido, cum vehementia odoris: plantigera imis partibus, et ideo superficie flavescens, succum auferente sobole. Pomo antecedentis anni circa Canis ortum detracto, statim alterum parit: postea florem, per Arcturum: hieme foetus enutrit.

XVII. Aegyptus et Persicam arborem sui generis habet, similem piro, folia retinentem. Fertilitas assidua ei, subnascente crastino fructu: maturitas etiam afflatu. Pomum longius piro, inclusum amygdalae putamine, et corio, colore herbido: sed ubi nux illi, huic prunum, differens brevitate ac mollitie: et quamvis blandiatur praedulcis suavis, innocuum. Materies bonitate, firmitudine, nigritia quoque nihil differens a loto. Simulacra ex ea factitaverunt. Non eadem gratia, quamquam fideli materie, ex arbore quam balanum appellavimus, magna ex parte confortata: navalis itaque tantum est.

XVIII. At e diverso cuci in magno honore, palmae similis, quando et eius foliis utuntur ad textilia. Differt quod in brachia ramorum spargitur. Pomo magnitudo, quae manum impleat, color fulvus, commendabilis succo ex austero dulci. Lignum intus grande, firmaeque duritiae, ex quo velares detornant anulos. In eo nucleus dulcis, dum recens est: siccaturescit ad infinitum, ut mandi non possit, nisi pluribus diebus maceratus. Materies crispioris elegantiae, et ob id Persis gratissima.

XIX. Nec minus spina celebratur in eadem gente dumtaxat nigra, quoniam incorrupta etiam in aquis durat, ob id utilissima navium costis. Candida facile putrescit. Aculeus spinarum et in foliis. Semen in siliquis, quo coria perficiuntur gallae vice. Flos et coronis iucundus, et medicamentis utilis. Manat et gummi ex ea. Sed praecipua utilitas, quod caesa anno tertio resurgit. Circa Thebas haec, ubi et quercus, et Persica, et oliva, CCC a Nilo stadiis, silvestri tractu, et suis fontibus riguo. Ibi et prunus Aegyptia, non dissimilis spinae proxime dictae, pomo mespilii, maturescens bruma, nec folia dimittens. Lignum in pomo grande, sed corpus ipsum natura copiaeque, messium instar incolis. Purgatum enim tundunt, servantque eius offas. Silvestris et circa Memphim regio tam vastis arboribus, ut terni non quirent circumplecti: unius peculiari miraculo, nec pomum propter, usumve aliquem, sed eventum. Facies enim spinae folia habet, ceu pennas, quae tactis ab homine ramis cadunt protinus, ac postea renascuntur.

XX. Gummi optimum esse ex Aegypto spina convenit, vermiculatum, colore glauco, purum, sine cortice, dentibus adhaerens. Pretium eius in libras, X, III. Deterius ex amygdalis amaris, et ceraso, pessimum ex prunis. Fluit et ex vitibus, infantium huleceribus aptissimum: et aliquando ex olea, dentium dolori: ulmo etiam in Coryco monte Ciliciae, ac iunipero, ad nihil utile: ex ulmi vero gummi et cul-

ces ibi nascuntur. Fit et ex sarcocolla: (ita vocatur arbor,) communis utilissima pictoribus ac medicis, similis pollini thuris: et ideo candida, quam rufa, melior. Pretium eius, quod supra.

XXI. Nondum palustria attigimus, nec frutices animum. Prius tamen quam digrediamur ab Aegypto, et papyri natura dicetur, cum chartae usu maxime humanitas vitae constet et memoria. Et hanc Alexandri Magni victoria repertam, auctor est M. Varro, condita in Aegypto Alexandria. Antea non fuisse chartarum usum: in palmarum foliis primo scriptitatum: deinde quarundam arborum libris. Postea publica monumenta plumbeis voluminibus, mox et privata linteis confici coepta, aut ceria. Pugillarum enim usum fuisse etiam ante Troiana tempora invenimus apud Homerum. Illo vero prodeunte, ne terra quidem ipsa, quae nunc Aegyptus, intelligitur: (cum in Sebennytico saltem eius nomen nonnisi charta nascatur:) postea adaggerata Nilo. Siquidem a Pharo insula, quae nunc Alexandriae ponte iungitur, noctis dieique velifico navigii cursu terram fuisse prodidit. Mox aemulatione circa bibliothecas regum Ptolemaei et Eumenis, supprime chartas Ptolemaeo idem Varro membranas Pergami tradidit repertas. Postea promiscue patuit usus rei, qua constat immortalitas hominum.

XXII. Papyrus ergo nascitur in palustribus Aegypti, aut quiescentibus Nili aquis, ubi evagatae stagnant, duo cubita non excedente altitudine gurgitum, brachiali radialis obliquae crassitudine, triangulis lateribus, decem non amplius cubitorum longitudine in gracilitatem fastigatum, thyrsi modo cacumen includens semine nullo, aut usu eius alio, quam floris ad deos coronandos. Radicibus incolae pro ligno utuntur: nec ignis tantum gratia, sed ad alia quoque utensilia vasorum. Ex ipso quidem papyrus navigia texunt: et e libro vela, tegetesque, nec non et vestem, etiam stragulam, ac fuses. Mandunt quoque crudum, decoctumque, succum tantum devorantes. Nascitur et in Syria, circa quem odoratus ille calamus, lacum. Neque aliis usus est, quam inde, funibus rex Antigonus in navalibus rebus, nondum sparto communicato. Nuper et in Euphrate nascens circa Babylonem papyrus intellectum est eundem usum habere chartae. Et tamen adhuc molunt Parthi vestibus literas intexere.

XXIII. Praeparantur ex eo chartae, diviso ac in praetenuas, sed quam latissimas, philuras. Principatus medio, atque inde scissurae ordine. Hieratica appellabatur antiquitus, religiosus tantum voluminibus dicata, quae ablutione Augusti nomen accepit: sicut secunda Liviae, a coniuge eius. Ita descendit hieratica in tertium nomen. Proximum amphitheatrica datum fuerat a confecturae loco. Excepit hanc Romae Fannii sagax officina, tenuatamque curiosa interpolatione principalem fecit e plebeia, et nomen ei dedit. Quae non esset ita recurata, in suo mansit amphitheatrica. Post hanc Saetica, ab oppido, ubi maxima fertilitas, ex villioribus ramentis: propiorque etiamnum cortici Leneotica, a vicino loco, pondere iam haec, non bonitate, venalis. Nam emporetica inutilis scribendo, involucris chartarum, segestriumque in mercibus usum praebet: ideo a mercatoribus cognominata. Post hanc papyrus est, extremumque eius scirpo simile, ac ne funibus quidem, nisi in humore, utile.

Textuntur omnes madente tabula Nili aqua. Turbidus liquor glutinis praebet vicem. Primo supina tabula scheda adlinitur longitudine papyri, quae potuit esse, resegminibus utrinque amputatis: transversa postea crates peragit. Premitur deinde pressis, et siccantur Sole plagulae, atque inter se iunguntur, proximarum semper bonitatis diminutione ad deterrimas. Nunquam plures scapo, quam vicinae.

XXIV. Magna in latitudine earum differentia:

XIII digitorum optimis: duo detrahuntur hieraticae. Fanniana denos habet: et uno minus amphitheatrica: pauciores Saitica: nec malleo sufficit: nam emporeticae brevitatis sex digitos non excedit. Praeterea spectantur in chartis, tenuitas, densitas, candor, laevis. Primum mutavit Claudius Caesar: nimia quippe Augustae tenuitas tolerandis non sufficiebat calanis. Ad hoc transmittens literas liturae metum afferebat ex aversis: et alias indecoro visu pertranslucida. Igitur e secundo corio statumina facta sunt: e primo, subtegmina. Auxit et latitudinem. Pedalis erat mensura, et cubitalis macrocollis: sed ratio deprehendit vitium, unus schedae revulsione plures infestante paginas. Ob haec praelata omnibus Claudia, Augustae in epistolis auctoritas relicta: Livia suam tenuit, cui nihil primae erat, sed omnia secundae.

XXV. Scabritia laevigatur dente, conchave: sed caducae literae fiunt. Minus sorbet politura charta, magis splendet. Rebellat saepe humor incuriose datus primo, malleoque deprehenditur, aut etiam odore, cum fuerit indiligentior. Deprehenditur et lentigo oculis: sed inserta mediis glutinamentis taenia, fungo papyri bibula, vix nisi litera fundente se: tantum inest fraudis. Alius igitur iterum texendis labor.

XXVI. Glutinum vulgare e pollinis flore temperatur fervente aqua, minimo aceti aspersu: nam fabrile, gummisque, fragilia sunt. Diligentior cura: mollia panis fermentati colata aqua fervente: minimum hoc modo intergerii: atque etiam lini lenitas superatur. Omne autem glutinum, nec vetustius esse debet uno die, nec recentius. Postea malleo tenuatur, et iterum glutino percurritur, iterumque constricta erugatur, atque extenditur malleo. Ita sunt longinqua monumenta Tiberii Caiique Gracchorum manus, quae apud Pomponium Secundum vatem civemque clarissimum vidi annos fere post CC. iam vero Cicconis, ac Divi Augusti, Virgilique saepenumero videmus.

XXVII. Ingentia exempla contra Varronis sententiam de chartis reperiuntur. Namque Cassius Hemina, vetustissimus auctor Annalium, quarto eorum libro prodidit, Cn. Terentium scribam agrum suum in Ianiculo repastinantem, offendisse arcam, in qua Numae, qui Romae regnavit, situs fuisset. In eadem libros eius repertos P. Cornelio, L. F. Cethego, M. Baebio, Q. F. Tamphilo Coss. ad quos a regno Numae colliguntur anni DXXXV, et hos fuisse e charta: maiore etiamnum miraculo, quod tot infossi duraverunt annis: quapropter in re tanta ipsius Heminae verba ponam: Mirabantur alii, quomodo illi libri durare potuissent: ille ita rationem reddebat: Lapidem fuisse quadratum circiter in media arca vinctum candelis quoqueversus. In eo lapide insuper libros impositos fuisse: propterea arbitrarier eos non computruisse. Et libros citratos fuisse: propterea arbitrarier tineas non tetigisse. In his libris scripta erant philosophiae Pythagoricae. Eosque combustos a Q. Petilio praetore, quia philosophiae scripta essent." Hoc idem tradit L. Piso censorius primo commentariorum: sed libros septem iuris pontificii, totidemque Pythagoricos fuisse: Tuditanus decimo tertio, Numae decretorum fuisse: ipse Varro Humanarum antiquitatum sexto, Antias secundo, duos Pontificales Latinos, totidem Graecos praecepta philosophiae continentes. Idem tertio ponit, quo comburi eos placuerit. Inter omnes vero convenit Sibyllam ad Tarquinium Superbum tres libros attulisse: ex quibus igni duo cremati ab ipsa, tertius cum Capitolio Sullani temporibus. Praeterea Mutianus ter consul prodidit nuper se legisse, cum praesideret Lyciae, Sarpedonis a Troia scriptam in quodam templo epistolae chartam. Quod eo magis miror, si etiamnum Homero condente Aegyptus non erat: aut cur, si iam hic erat usus, in ipsa

illa Lycia Bellerophonti codicillos datos, non epistolas, prodidit. Sterilitatem sentit hoc quoque: factumque iam Tiberio principe inopia chartae, ut e Senatu darentur arbitri dispensandae: alias in tumultu vita erat.

XXVIII. Aethiopia, Aegypto contermina, insignes arbores non fere habet, praeter laniferas, quarum natura in descriptione Indorum atque Arabiae dicta est. Propior tamen huic natura lanae, maiorque folliculus granati modo mali: similesque et inter se arbores ipsae. Praeter hanc palmae, quales retulimus. Insularum arbores ambitu Aethiopiae, et nemora odorata, in mentione earum dicta sunt.

XXIX. Atlas mons peculiari proditor silva, de qua diximus. Confines ei Mauri, quibus plurima arbor citri, et mensarum insaniam, quas feminae viris contra margaritas regerunt. Exstat hodie M. Cicconis in illa paupertate, et quod magis mirum est, illo aeo emta sestertium decies centenis millibus. Memoratur et Galli Asinii, sestertium undecies centenis mill. Venumdatae sunt et duae a luba rege pendentes: quarum alteri pretium fuit sestertium duodecies centena millia, alteri paulo minus. Interiit nuper incendio a Cethegis descendens, sestertium quatuordecies centenis mill. permutata, latifundii taxatione, si quis praedia tanti mercari malit. Magnitudo amplissima adhuc fuit, unus commissae ex orbibus dimidiatis duobus, a rege Mauretaniae Ptolemaeo, quatuor pedum et semipedis per medium ambitum, crassitudine quadrantal. Maiusque miraculum in ea est artis, latente iunctura, quam potuisset esse naturae. Solidae autem a Nomio Tiberii Caesaris liberto cognomen trahentis, tribus siliis infra quatuor pedes, totidemque infra semipedem crassitudinis. Qua in re non omittendum videtur, Tiberio principi mensam quatuor pedes sextante siliis excedentem, tota vero crassitudine ascunciali, operimento laminae vestitam fuisse, cum tam opima Nomio liberto eius esset. Tuber hoc est radices, maximeque laudatum, quod sub terra totum fuerit: et rarius quam quac superne, quaeque gignuntur etiam in ramis. Proprieque quod tanti emitur, arborum vitium est, quarum amplitudo ac radices aestimari possunt ex orbibus. Sunt autem cupresso feminae etiamnum silvestri similes folio, odore, caudice. Ancorarius mons vocatur ceterioris Mauretaniae, qui laudatissimam dedit citrum, iam exhaustus.

XXX. Mensis praecipua dos in venam crispis, vel in vortices parvos. Illud oblongo evenit discursu, ideoque tigrinum appellatur: hoc intorto, et ideo tales pantherinae vocantur. Sunt et undatim crispae, maiore gratia, si pavonum caudae oculos imitentur. Magna vero post has gratia, extra praedictas, crispis densa veluti grani congerie, quas ob id a similitudine apiatas vocant. Summa vero omnium in colore. Hic maxime mulsi placet, suis refulgens venis. Post haec amplitudo est: iam toti caudices iuvant: pluresque in una.

Mensae vitia: lignum, ita vocatur materia surda, et indigesta simplicitas, aut platani foliorum modo digesta: item ilignae venae similitudo, vel coloris: et quibus maxime obnoxias fecere aetates venticque, rimae, aut capillamenta rimas imitata. Postea murrae nigro transcurrens limite: variisque cornicum punctis apprehensus, papaverum nodo, et in totum atro propior colos, maculae discoloros. Virides terra condunt barbari, et illinunt cera. Artifices vero frumenti acervis imponunt septenis diebus, totidem intermissis: mirumque ponderi quantum ita detrahatur. Naufragia docuere nuper, hanc quoque materiam siccata mari, duritie incorrupta spissari, non ullo modo vehementius. Nutriuntur optime, splendescuntque, manu sicca fricatae a balineis maxime: nec a vinis laeduntur, ut his genitae.

Inter pauca mītidioris vitae instrumenta haec arbor est: quapropter insistendum ei quoque paulum videtur. Nota etiam Homero fuit: thyon Graece vocatur, ab aliis thya. Hanc itaque inter odores uri tradit in deliciis Circes, quam Deam volebat intelligi: magno errore eorum, qui odoramenta in eo vocabulo accipiunt, cum praesertim eodem versu cedrum laricemque una tradat: in quo manifestum est de arboribus tantum locutum. Theophrastus, (qui primus a Magni Alexandri aetate scribit, quae circa urbis Romae quadringentesimum quadagesimum gesta sunt annum,) magnum iam huic arbori honorem tribuit, memoratas ex ea referens temporum veterum contignationes, quandamque immortalitatem materiae in tectis contra vitia omnia incorruptae. Radice nihil crispus, nec aliunde pretiosiora opera. Praecipuam autem esse eam arborem circa Hammonis delubrum: nasci et in inferiore Cyrenaicae parte. De mensis tamen tacuit: et alias nullius ante Ciceronianam vetustior memoria est, quae novitia apparet.

XXXI. Alia est arbor eodem nomine, malum ferens execraturum aliquibus odore et amaritudine, aliis expetitur, domos etiam decorans, nec dicenda verbosius.

XXXII. Eadem Africa, qua vergit ad nos, insignem arborem loton gignit, quam vocant celtin, et ipsam Italiae familiarem, sed terra mutatam. Praecipua est circa Syrtis atque Nasamonas. Magnitudo, quae piro: quamquam Nepos Cornelius brevem tradat. Incisurae folio crebriores: quae ilicis videntur. Differentiae plures, eaeque maxime fructibus fiunt. Magnitudo huic fabae, color croci, sed ante maturitatem alius atque alius, sicut in uvis. Nascitur densus in ramis myrti modo, non ut in Italia, cerasi: tam dulci ibi cibo, ut nomen etiam genti terraeque dederit, nimis hospitali advenarum oblivione patriae. Ferunt ventris non sentire morbum, qui eum mandant. Melior sine interiore nucleo, qui in altero genere osseus videtur. Vinum quoque exprimitur illi, simile mulso, quod ultra denos dies negat durare idem Nepos: baccasque concisas cum alica ad cibos doliis condi. Quin et exercitus pastos eo accepimus, ultro citroque comaeantes per Africam. Ligno colos niger. Ad tibiarum cantus expetitur. E radice cultellis capulos, brevesque alios usus excogitant. Haec ibi natura arboris.

Est autem eodem nomine et herba, et in Aegypto caulis in palustrium genere. Recedentibus enim aquis Nili riguis provenit similis fabae caule, foliisque densa congerie stipatis, brevioribus tantum gracilioribusque: cui fructus in capite papaveri similis incisuris, omnique alio modo: intus grana, ceu milium. Incolae capita in acervis putrefaciunt: mox separant lavando, et siccata tundunt, eoque pane utuntur. Mirum est, quod praeter haec traditur: Sole occidente papavera ea comprimi, et integri foliis: ad ortum autem aperiri, donec maturescant, flosque qui est candidus, decidat.

Hoc amplius in Euphrate tradunt, et caput ipsum et florem vespera mergi usque in medias noctes, totumque abire in altum, ut ne demissa quidem manu possit inveniri. Verti deinde, paulatimque subrigi, et ad exortum Solis emergere extra aquam, ac florem patefacere, atque etiamnum insurgere, ut plane ab aqua absit alte. Radicem lotos haec habet mali cotonei magnitudine, opertam nigro cortice, qualis et castaneas tegit. Interior candidum corpus, gratum cibis, sed crudo gratius decoctum, sive aqua, sive pruna. Nec aliunde magis, quam purgamentis eius, sues crassescunt.

XXXIII. Cyrenaica regio loton suae postponit paluro. Fruticosior haec, fructuque magis rubens, cuius nucleus non simul manditur, iucundus per se, atque suavior e vino, quin et vins succo suo com-

mendans. Interior Africa ad Garamantas usque, et deserta, palmarum magnitudine et suavitate constat, nobilibus maxime circa delubrum Hammonis.

XXXIV. Sed circa Carthaginem Punicum malum cognomine sibi vindicat: aliqui granatum appellant. Divisit et in genera: apyrenum vocando, cui lignosus nucleus abest: sed candidior ei natura, et blandiores sunt acini, minusque amaris distincti membranis. Alia structura earum quaedam, ut in favis, communis. Nucleos habentium quinque species: dulcia, acria, mixta, acida, vinosa. Samia et Aegyptia distinguuntur erythrocomis, et leucocomis. Corticis maior usus ex acerbis ad perficienda coria. Flos balustium vocatur, et medicinis idoneus, et tingendis vestibus, quarum color inde nomen accepit.

XXXV. In Asia et Graecia nascuntur frutices: epipactis, quem alii elleborinen vocant, parvis foliis, quae pota contra venena prosunt, sicut erices contra serpentes: et in quo nascitur granum Gnidium, quod aliqui linum vocant: fruticem vero thymelaeam, alii chanielaeam, alii pyros achnen, alii cnestron, alii cneoron: est similis oleastro, foliis angustioribus, gummosis si mordeantur, myrti magnitudine: semine, colore et specie farris: ad medicinae tantum usum.

XXXVI. Tragion fruticem sola Creta insula gignit, terebintho similem et semine, quod contra sagittarum ictus efficacissimum tradunt. Eadem et tragacanthem, spinæ albae radice, multum praelata apud Medos aut in Achaia nascenti. Pretium eius in libras X, III.

XXXVII. Tragion et Asia fert, sive scorpeonem, veprem sine foliis, racemis rubentibus, ad medicinae usum. Myricen et Italia, quam alii tamaricen vocant: Achaia autem bryam silvestrem: insigne in ea, quod sativa tantum ferat gallae similem fructum. In Syria et in Aegypto copiosa haec est: cuius infelicia ligna appellamus, quae tamen infeliciora sunt Graeciae. Gignit enim arborem ostryn, quam et ostryam vocant, solitariam circa saxa aequosa, similem fraxino cortice, et ramis, folio piri, paulo tamen longioribus crassioribusque, ac rugosis incisuris, quae per tota discurrunt: semine hordeo simili et colore. Materie est dura atque firma: qua in domum illata, difficiles partus fieri produnt, mortesque miseras.

XXXVIII. Nec auspicator in Lesbo insula arbor quae vocatur evonymos, non absimilis Punicae arbori, inter eam et laurum folii magnitudine, figura vero et mollitie Punicae, flore candidiore, statim pestem denuntians. Fert siliquas sesamae similes: intus granum quadrangula figura, spissum, letale animalibus: nec non et in folio eadem vis. Succurrit aliquando praeceps alvi exinanitio.

XXXIX. Alexander Cornelius arborem eonem appellavit, ex qua facta esset Argo, similem robori viscum ferenti, quae nec aqua nec igni posset corrumpi, sicuti nec viscum: nulli alii cognitum, quod equidem sciam.

XL. Adrachnen omnes fere Graeci portulacae nomine interpretantur, cum illa sit herba, et andrachne vocetur, unius literae diversitate. Ceterum adrachne est silvestris arbor, neque in planis nascens, similis unedoni, folio tantum minore, et nunquam decidente: cortice non scabro quidem, sed qui circumgelatus videri possit, tam tristis adspectu est.

XLI. Similis et coccygia folio, magnitudine minor. Proprietatem habet fructum amittendi lanugine, (pappum vocant:) quod nulli alii arborum evenit. Similis et aphaece, bifera aequae quam adrachne. Priorem fructum incipiente pubescere uva peragunt, alterum initio hiemis: quales eos, non traditur.

XII. Et ferulam inter externas dixisse conveniat, arborumque generi adscripsisse: quoniam quarundam naturae (sicut distinguimus) lignum omne corticis loco habent, hoc est, forinsecus: ligni autem

loco fungosam intus medullam, ut sambuci: quaedam vero inanitatem, ut arundines. Ferula calidis nascitur locis, atque trans maria, geniculatis nodata scapis. Duo eius genera: nartheca Graeci vocant, assurgentem in altitudinem: narthecyan vero semper humilem. A genibus exeuntia folia maxima, ut quaeque terrae proxima. Cetero natura eadem, quae anetho, et fructu similis. Nulli fruticum levitas maior: ob id gestatu facilius, baculorum usum senectuti praebet.

+ XLIII. Semen ferulae, thapsiam quidam vocavere; decepti eo, quoniam ferula sine dubio est thapsia, sed sui generis, foliis foeniculi, inani caule, nec excedente baculi longitudinem: semen quale ferulae, radix candida. Incisa lacte manat, et contusa succo: nec corticem abdicant. Omnia ea venena: quippe etiam folidientibus nocet: si minima adspiret aura, intumescent corpora: faciemque invadunt ignes sacri: ob id cerato prius illinunt. Quibusdam tamen morbis auxiliari dicunt medici, permixtam aliis: item in alopeciis, sugillatisque ac liventibus: ceu vero remedia desint, ut scelera non tractent. Sed ista praetextum noxio instrumento: tantumque impudentiae est, ut venenum artis esse persuadeant. Thapsia est in Africa vehementissima. Quidam caulem incidunt per messes, et in ipsa excavant radice, quo succus confluat, arefactumque tollunt. Alii folia, caulem, radicem tundunt in pila, et succum in Sole coactum dividunt in pastillos. Nero Caesar claritatem ei dedit initio imperii, nocturnis grassationibus converberatam faciem illinens sibi cum thure, ceraque, et secuto die contra famam cutem sinceram circumferens. Ignem ferulis optime servari certum est, easque in Aegypto praecellere.

XLIV. Ibi et capparis, firmioris ligni frutex, seminisque et cibi vulgati, caule quoque una plerumque decerpto. Cavenda eius genera peregrina: siquidem Arabicum pestilens, Africum gingivis inimicum, Mariticum vulvis, et omnium inflationibus. Apulum vomitus facit: stomachum et alvum movet. Quidam id cynosbaton vocant, alii opheostaphylen.

XLV. Fruticosi est generis et sari, circa Nilum nascentis, duorum ferme cubitorum altitudine, pollicari crassitudine, coma papyri, similique manditur modo: radice ferrariis officinis praecipua, carbonis usu, propter duritiam.

XLVI. Non omittendum est et quod Babylone se-ritur in spinis, quoniam non aliubi vivit, sicut et viscum in arboribus: sed illud in spina tantum, quae regia vocatur. Mirum, quod eodem die germinat, quo infectum est. Inititur autem ipso Canis ortu, et celerrime arborem occupat. Condiunt eo vinum, et ideo serunt. Spina illa nascitur et Athenis in Longis muris.

XLVII. Frutex est et cytisis, ab Aristomacho Atheniensis miris laudibus praedicatus pabulo ovium, aridus vero etiam suum: spondetque iugero eius annua H—S. vel mediocri solo redditus. Utilitas, quae ervo, sed ocior satietas, perquam modico pinguescente quadrupede, ita ut iumenta hordeum spernant. Non ex alio pabulo lactis maior copia aut melior, super omnia pecudum medicina a morbis omni usu praestante. Quin et nutricibus in defectu lactis aridum, atque in aqua decoctum, potui cum vino dari iubet: firmiores celsioresque infantes fore. Viridem etiam gallinis, aut si aruerit, madefactum. Apes quoque nunquam defore cytisi pabulo contingente, promittunt Democritus et Aristomachus. Nec aliud minoris impendii eat. Seritur cum hordeo: aut vere, semine, ut porrum: vel caule, autumno ante brumam. Si semine, madidum: et si desint imbres, satum spargitur. Plantae cubitales seruntur scrobe pedali. Seritur per aequinoctia tenero frutice: perficitur triennio: demittitur verno aequinoctio, cum florere desinit, vel

pueri vel anus vilissima opera. Canus adaspectu: breviterque, si quis exprimere similitudinem velit, angustioris trifolii frutex. Datur animalibus post biduum semper: hieme vero quod inaruit, madidum. Satiant equos denae librae, et portione minora animalia: obiterque inter ordines allium et caepe seri fertile est. Inventus hic frutex in Cythno insula, inde translatus est in omnes Cycladas, mox in urbes Graecas, magno casei proventu: propter quod maxime miror rarum esse in Italia. Non aestuum, non frigorum, non grandinum, aut nivis iniuriam expavescit. Adicit Hyginus, ne hostium quidem, propter nullam gratiam ligni.

XLVIII. Nascuntur et in mari frutices arboresque, minores in nostro. Rubrum enim, et totus Orientis Oceanus refertus est silvis. Non habet lingua alia nomen, quod Graeci vocant phycos: quoniam alga herbarum magis vocabulum intelligitur: hic autem est frutex. Folia lata colore viridi gignit, quod quidam prason vocant, alii zostera. Alterum genus eiusdem, capillaceo folio, simile foeniculo, in saxis nascitur: superius in vadis haud procul litore; veruo utrumque: et interit autumnus. Creta in insulam nato in petris purpuras quoque inficiunt, laudatissimo a parte Aquilonis, aut spongiis. Tertium est granini simile, radice geniculata et caule, qualiter calami.

XLIX. Aliud genus fruticum bryon vocatur, folio lactucae, rugosiore tantum, iam hoc interius nascentis. In alto vero abies et quercus cubitali altitudine. Ramis earum adhaerent conchae. Quercu et tingi lanas tradunt. Glandem etiam quasdam ferre in alto: naufragis haec deprehensa urinantibusque. Et aliae traduntur praegrandes circa Sicyonem: vitis enim passim nascitur: sed fleus sine foliis, rubro cortice. Fit et palma fruticum generis. Extra Hercules columnas porri fronde nascitur frutex, et alius lauri, et thymi, qui ambo eieci in pumicem transfigurantur.

L. At in Oriente mirum est, statim a Copto per solitudines nihil gigni, praeter spinam, quae sitiens vocatur, et hanc raram admodum: in mari vero Rubro silvas vivere, laurum maxime, et olivam ferentem baccas, et cum pluatur, fungos, qui Sole tacti mutantur in pumicem. Fruticum ipsorum magnitudo ternum cubitorum est: caniculis referta, vix ut prospicere e navi tutum sit, remos plerumque ipsos invadentibus.

L.I. Qui navigavere in Indos Alexandri milites, frondem marinarum arborum tradidere in aqua viridem fuisse, exentam Sole protinus in salem arecentem. luncos quoque lapideos perquam similes veris per litora: et in alto quasdam arbusculas colore bubuli cornus ramosas, et cacuminibus rubentes: cum tractarentur, vitri modo fragiles; in igne autem ut ferrum inardescentes, restinctis colore suo redeunte. Eodem tractu insularum silvas operit aestus, quanquam altiores platanis populisque altissimis. Folia iis lauri, flos violae et odore et colore. Baccae, ut oleis, et ipsae odoris iucundi, autumno nascentes, foliis nunquam deciduis. Harum minores totas integit mare. Maximarum cacumina exstant, ad quae naves religantur, et cum recessit aestus, ad radices. Alias quoque arbores in alto ab eisdem accepimus eodem in mari visas, semper folia retinentes: fructu earum lupino simili.

L.II. Iuba tradit, circa Troglodytarum insulas fruticem in alto vocari Isidis crinem, corallio similem, sine foliis: praecisum mutato colore in nigrum durascere: cum cadat, frangi. Item, alium qui vocatur charitoblepharon, efficacem in amatoris: apathalia eo facere et monilia feminas: sentire eum se capi, durarique cornus modo, et hebetare aciem ferri. Quod si fefellerint insidiae, in lapidem transfigurari.

C. PLINII SECUNDI NATURALIS HISTORIAE LIBER XIV.

I. EXTERNAE arbores, indocilesque nasci alibi, quam ubi coepere, et quae in alienas non commeant terras, hactenus fere sunt. Licetque iam de communibus loqui, quarum omnium peculiaris parens videri potest Italia. Noscentes tantum meminerint, naturas earum a nobis interim dici, non culturas: quanquam et colendi maxime in natura portio est. Illud satis mirari non queo, interiisse quarundam memoriam, atque etiam nominum, quae auctores prodidere, notitiam. Quis enim non, communicato orbe terrarum maiestate Romani imperii, profecisse vitam putet commercio rerum ac societate festae pacis, omniaque etiam, quae occulta ante fuerant, in promiscuo usu facta? At hercules non reperiuntur, qui norint multa ab antiquis prodita: tanto priscorum cura fertilior aut industria felicior fuit, ante millia annorum inter principia literarum Hesiodo praecepta agricolis pandere orso, subsecutisque non paucis hanc curam eius, unde nobis crevit labor: quippe cum requirenda sint non solum postea inventa, verum etiam ea, quae invenerant prisci, desidia rerum internecione memoriae inducta. Cuius somni causas quis alias, quam publicas mundi, invenerit? Nimirum alii subiere ritus, circaque alia mentes hominum detinentur, et avaritiae tantum artes coluntur. Antea inclusis gentium imperiis intra ipsas, ideoque et ingeniis, quadam sterilitate fortunae, necesse erat animi bona exercere: regesque innumeri honore artium colebantur, et in ostentatione has praeferebant opum, immortalitatem sibi per illas prorogari arbitantes. Quare abundabant et praemia et operae vitae. Posteris laxitas mundi et rerum amplitudo damno fuit: postquam senator censu legi coeptus, iudex fieri censu, magistratum ducemque nihil magis exornare, quam census: postquam coepere orbitas in auctoritate summa et potentia esse, captatio in quaestu fertilissimo, ac sola gaudia in possidendo: pessum iere vitae pretia: omnesque a maximo bono liberales dictae artes, in contrarium cecidere, ac servitute sola profici coeptum. Hanc alius alio modo, et in aliis adorare: eodem tamen, habendique ad spes, omnium tendente voto. Passim vero etiam egregii aliena vitia, quam bona sua, colere malle. Ergo hercules voluptas vivere coepit, vita ipsa desiit. Sed nos oblitterata quoque scrutamur: nec deterrebit quarundam rerum humilitas, sicut nec in animalibus fecit. Quamquam videmus Virgilium praecellentissimum vatem, ea de causa hortorum dotes fugisse: et e tantis, quae retulit, flores modo rerum decerpisse, beatum felicemque gratiae, XV omnino generibus uvarum nominatis, tribus oleae, totidem pirorum, malo vero tantum Assyrio, ceteris omnibus neglectis.

II. Unde autem potius incipiemus, quam a vitibus? quarum principatus in tantum peculiari Italiae est, ut vel hoc uno omnia gentium vicissae, quam odorifera, possit videri bona: quanquam ubicunque pubescentium odori nulla suavitatis praefertur. Vites iure apud priscos magnitudine quoque inter arbores numerabantur. Iovis simulacrum in urbe Populonio ex

una conspicimus, tot aevis incorruptum: item Massiliae pateram. Metaponti templum Iunonis vitigineis columnis stetit. Etiam nunc scalis tectum Ephesiae Dianae scanditur una e vite Cypria, ut ferunt, quoniam ibi ad praecipuam amplitudinem exeunt. Nec est ligno ulli aeternior natura. Verum ista ex silvestribus facta crediderim.

III. Hae vites tonsura annua coercentur, et vis earum omnis evocatur in palmites, aut deprimitur in propagines, succique tantum gratia exire sinitur pluribus modis ad caeli mores, solique ingenia. In Campano agro populis nubunt: maritaeque complexae, atque per ramos earum procacibus brachiis geniculato cursu scandentes, cacumina aequant, in tantum sublimes, ut vindemitor auctoratus rogi ac tumulum excipiat. Nullo fine crescent, dividique, aut potius avelli nequeunt. Villas et domos ambiri singularum palmitibus ac sequacibus loris memoria dignum inter prima Valerianus quoque Cornelius existimavit. Una vitis Romae in Liviae porticibus subdiales inambulationes umbrosis pergulis opacat, eadem duodenis musti amphoris foecunda. Ulmos quidem ubique exsuperant. Miratumque altitudinem earum Ariciae ferunt legatum regis Pyrrhi Cineam, facete lusisse in austeriorem gustum vini, merito matrem eius pendere in tam alta cruce. Rumbotinus vocatur, et alio nomine populus arbor Italiae Padum transgressis, cuius tabulata in orbem patula replent, proque perductae dracone in palmam eius, inde in subrectos ramorum digitos flagella dispergunt. Eaedem modici hominis altitudine adminiculatae sudi- bus horrent, vineamque faciunt: et aliae improbo reptatu pampinorumque superfluitate, peritia domini amplo discursu atria media complentes. Tot differentias vel sola tantum Italia recipit. Stat provinciarum aliquarum per se vitis sine ullo pedamento, artus suos in se colligens, et brevitate crassitudinem pascens. Vetant hoc aliubi venti: ut in Africa et in Narbonensis provinciae partibus. Excrescere ultra suos pollices prohibita, semperque pastinatis similes, herbarum modo vagantur per arva, ac succum terrae passim uvis bibunt, quae ob id magnitudinem infantium puerorum in interiore Africae parte exsuperant. Uva non aliubi gratior callo, ut inde possit invenisse nomen duracina.

Namque genera magnitudine, colore, saporibus, acinis innumera, etiamnum multiplicantur vino. Hic purpureo lucent colore, illic fulgent roseo, nitentque viridi. Candicans enim nigerque vulgares. Tument vero mammiarum modo bumasti. Praelongis dactyli porriguntur acinis. Est illa naturae lascivia, ut praegrandibus adhaereant parvi, mites, et suavitate certantes: leptoragas has vocant. Durant aliae per hie- mes, pensili concameratae nodo. Aliae in sua tantum continentur anima ollis scitilibus, et insuper doliis inclusae, stipatae vinaceis circumsudantibus. Aliis gratiam, qui et vinis, fumus affert, fabrilis: iisque gloriam praecipuam in fornacibus Africae Tiberii Caesaris auctoritas fecit. Ante eum Rhaeticis prior

mensa erat, et uvis Veronensium agro. Quin et a patientia nomen acinis datur passis. Conducuntur et musto uvae, ipsaeque vino suo inebriantur. Aliae decoctae in musto dulcescunt: aliae vero sobolem novam in matre ipsa expectant translucidae vitro: additque acinis eandem, quam in doliis amphoriarum, duratricem illam firmitatem austeritas picis infusa pediculo. Iam inventa per se in vino picem resipiens, Viennensem agrum nobilitans, Arverno, Sequanoque et Helvico generibus non pridem illustrata. Atque haec Virgilii vatis aetate incognita, a cuius obitu XC aguntur anni. Quid quod insertae castris summani rerum imperiumque continent? Centurionum in manu vitis, et optimo praemio tardos ordines ad lentas perducit aquilas, atque etiam in delictis poenam ipsam honorat. Nec non vineae oppugnationum dedere rationem. Nam in medicaminibus adeo magnum obtinent locum, ut per sese vino ipso remedia sint.

IV. Genera vitium numero comprehendi posse unus existimavit Democritus, cuncta sibi Graeciae cognita professus. Ceteri innumera atque infinita esse prodiderunt, quod verius apparebit ex vinis. Nec omnia dicuntur, sed maxime insignia: quippe quae totidem paene sunt, quot agri. Quamobrem celeberrimas vitium, aut quibus est aliqua proprietate miraculum, ostendisse satis erit.

1. Principatus datur Ammineis propter firmitatem, senioque proficientem vini eius utique vitam. Quinque earum genera: ex iis germana minor acino, melius deflorescit, imbres tempestatesque tolerat: non item maior, sed in arbore, quam in iugo, minus obnoxia. Gemellarum, quibus hoc nomen uvae semper geminae dedere, asperimus sapor, sed vires praecipuae. Ex iis minor austro laeditur, ceteris ventis alitur, ut in Vesuvio monte Surrentinisque collibus. In reliquis Italiae partibus non nisi arbori accommodata. Quintum genus lanatae, ne Seres miremur, aut Indos, adeo lanugo eam vestit: prima ex Ammineis maturescit, crassimeque putrescit.

2. Proxima dignitas Nomentanis rubente materia: quapropter quidam rubellas appellavere vineas. Haec minus fertiles, vinaceis et faece nimia, contra pruinis fortissimae, siccitate magis quam imbre, aestu quam algore vexantur. Quamobrem in frigidis humidisque principatum obtinent. Fertior, quae minor acino et folio scissa minus.

3. Apianis apes dedere cognomen, praecipue earum avidae. Ex eis duo genera, lanugine et ipsa pubescunt. Distant, quod altera celerius maturescit, quanquam et altera properante. Situs frigidus non respuunt: et tamen nullae celerius imbre putrescunt. Vina primo dulcia, austeritatem annis accipiunt. Etruria nulla magis vite gaudet. Et hactenus potissima nobilitas peculiaribus atque vernaculis Italiae.

Ceterae advenere Chio, Thasove. Graecula non inferior Ammineis bonitate, praetenera acino, et uva tam parva, ut nisi pinguissimo solo colere non possit. Eugeniam Taurominitani colles cum generositatis cognomine, misere Albano tantum agro: quoniam translata statim mutatur. Namque est aliquibus tantus locorum amor, ut omnem in his gloriam suam relinquunt, nec usquam transeant totae. Quod et in Rhaetica Allobrogeaque, quam supra picatam appellavimus, evenit, domi nobilibus, nec agnoscendis alibi. Foecundae tamen, bonitatis vice copiam praestant: eugenia ferventibus locis, Rhaetica temperatis, Allobrogea frigidis, gelu maturescens, et colore nigra. Ex his, quas adhuc diximus, sed etiam e nigris vina vetustate in album colorem transeunt. Reliquae ignobiles. Aliquando tamen caeli aut soli opera non fallunt vetustate, sicuti Fecenia, et cum ea florens Biturica, acino rarior, nunquam floris obnoxii, quoniam antecedunt, ventisque et imbribus resistunt: meliores tamen algentibus lucis, quam cali-

dis: humidis, quam sitientibus. Visula magis quam denso quarum partu, impatiens variantis caeli, sed contra tenorem unum algoris aestusque constans. Quae minor est ex eo genere, melior. In eligendo solo morosa, pingui putrescit, gracili omnino non provenit. Mediam temperiem delicate quaerit, ob hoc Sabinis collibus familiaris. Uva eius indecora visu, sapore iucunda: nisi matura protinus rapitur, etiam non putrescens cadit. Contra grandines eam tuetur foliorum amplitudo atque duritia.

4. Insignes iam colore inter purpureas nigrasque medio helvolae, saepius varianti, et ob id varianae a quibusdam appellatae. Praefertur in his nigrior: utraque alternis annis fertilis, sed melior vino, cum parciore. Et Preciae duo genera magnitudine acini discernuntur, quibus materies plurima, uvaeque ollis utilissima, folium ipso simile. Basilicam Dyrrachini celebrant, Hispaniae cocolobin vocant. Rarior uva, aestus austrosque tolerat: capiti inimica, copia larga. Hispaniae duo genera eius faciunt: unum oblongo acino, alterum rotundo: novissimas vendunt. Quo dulcior cocolobis, hoc melior. Sed et austera transit in dulcem vetustate: et quae dulcis fuit, in austeritatem: tunc Albanum vinum aemulantur. Tradunt vesicae vitis utilissimum ex his potum. Albuclis summis arboribus fertilior est, Visula imis. Quamobrem circa easdem satate diversitate naturae locupletant. Inerticula e nigris appellavere, iustius sobriam dicturi, inveterato praecipue commendabilem vino, sed viribus innoxiam: siquidem temulentiam sola non facit.

5. Fertilitas commendat ceteras, principemque helvenacam. Duo eius genera: maior, quam quidam longam: minor, quam emarcum appellant, non tam foecundam, sed gratiorem haustu. Discernitur folio circinato: verum utraque gracilis. Furcas subdere his necessarium: alioqui ubertatem suam non tolerant: maritimo afflatu gaudent, roscido odore. Nulla vitium minus Italiam amat, rara, parva, putrescens in ea: vino quoque, quod genuit, aestatem non exuperans: nec alia macro solo familiarior. Graecinus, qui alioqui Cornelium Celsum transcripsit, arbitrat non naturam eius repugnare Italiae, sed culturam, avide palmites evocantium. Ob id fertilitatem suam absumi, si non praepinguis soli ubertas lascescentem sustineat. Carbunculari negatur: magna dote, si verum est, aliqua in vite caelo non esse ius.

6. Aestum fert spionia, quam quidam spineam vocant, autumnisque et imbribus pinguescit. Quinimo nebulis una alitur, ob id Ravennati agro peculiaris. Veniculam inter optime deflorescentes, et ollis aptissimam, Campani malunt circulam vocare, alii staculam: Tarracina mumsianam, nullas vires proprias habentem, sed totam perinde ac solum valeat. Surrentinis tamen efficacissima testis, Vesuvio tenuis. Ibi enim Murgentina et Sicilia potissima, quam Pompeianam aliqui vocant, Latio demum feracem: sicut horconia in Campania, tantum vililitatis cibariae, sed ubertate praecipua. Tolerat et annos moerica, contra omne sidus firmissima, nigro acino, vinis in vetustate rubescentibus.

7. Et hactenus publica sunt genera: cetera regionum locorumque, aut ex his inter se insitu mixta. Siquidem Tuscis peculiaris est Tudernis, atque etiam eius nominis Florentia. Est opima Aretio talpana, et etesiaca, et conseminia. Talpana nigra candidum facit mustum. Etesiaca fallax, quae quo plus tulit, eo laudabilius fundit: mirumque, foecunditate cessat. Conseminia nigra, vino minime durante, uva maxime: post XV dies, quam ulla alia, metitur: fertilis, sed cibaria. Huius folia, sicut labruscae, prius quam decidant, sanguineo colore mutantur. Evnit hoc et quibusdam aliis, pessimi generis argumento. Irtiola Umbriae, Mevanatque et Piceno agro peculiaris est, Amit- lisdem baunonica

fallax est: amant tamen eam. Municipii uvam Pompeii nomine appellat, quamvis Clusinis copiosior. Municipii et Tiburtes appellavere, quamvis oleagineam nuper invenerint a similitudine olivae. Novissima haec uvorum ad hoc tempus reperta est. Vinaciola soli noverunt Sabini, et Laurenti. Nam Gauranas scio a Falerno agro translatas vocari Faleranas, celerime ubique degenerantes. Nec non Tarentinum genus aliqui fecere, praedulci uva. Capnias, et buconiatias, et tarrupias, in Thurinis collibus non ante demetuntur, quam gelaverit. Pharia gaudet Pisae: Mutina Prusina, nigro acino, intra quadriennium albescente vino. Mirum, ubi cum Sole circumagi uvam, quae ob id streptos vocatur. Et in Italia Gallicam placere, trans Alpes vero Picenam. Dixit Virgilius Thasias, et Mareotidas, et lageas: compluresque externas, quae non reperiuntur in Italia.

8. Sed sunt etiamnum insignes uva, non vino, ambrosiaca, duracina, sine ullis vasis in vite servabilis: tanta est contra frigora, aestus, tempestatesque firmitas. Nec orthampelos indiget arbore aut palis, ipsa se sustinens: non item dactylides digitali gracilitate. Columbinas e racemosissimis: et magis purpureas cognominas bimammias, quando non racemos, sed uvas alias gerunt. Item tripedanea, cui nomen a mensura est. Item scirpula passo acino. Et Rhaetica in maritimis Alpibus appellata, dissimilis laudatæ illi. Namque haec brevis, conferta acino, degener vino, sed cute omnium tenuissima, nucleo, quem Chium vocant, uno ac minimo, acinum praegrandem unum alterunive habens. Est et nigra Amminea, cui Syriacae nomen imponunt. Item Hispana ignobilium probatissima.

9. In pergulis vero seruntur escariae appellatae, e duracinis, albae nigraeque: et bumasti totidem coloribus: ac nondum dictae Aegia, et Rhodia, et uncialis, velut a pondere acini. Item picina omnium nigerrima: et coronario naturae lusu stephanitis, acinos foliis intercurrentibus: et quae forenses vocantur, celeres proventus, vendibiles ad spectu, portatu faciles. Contra damnantur etiam visu cinerea, et rabuscula, et asinusca: minus tamen, caudas vulpium imitatur, alopecias. Alexandrina appellatur vitis circa Phalacram brevis, raris cubitalibus, acino nigro fabae magnitudine, nucleo molli et minimo, obliqua racemis praedulcibus, folio parvo et rotundo, sine divisuris. Septimo hinc anno, in Narbonensis provinciae Alba Helvia, inventa est vitis uno die deflorescens: ob id tutissima. Narbonicam vocant, quam nunc tota provincia conserit.

V. Catonum ille primus, triumpho et censura super cetera insignis, magis tamen etiamnum claritate literarum, praeceptisque omnium rerum expetendarum datis generi Romano, inter prima vero agrum colendi, illius aevi confessione optimus ac sine aemulo agricola, pauca attigit vitium genera, quarundam ex his iam etiam nominibus abolitis. Separatim toto tractatu sententia eius indicanda est, ut in omni genere noscamus, quae fuerint celeberrima, anno sexcentesimo Urbis, circa captas Carthaginem ac Corinthum, cum supremum is diem obiit, et quantum postea CCXXX annis vita profecerit.

Ergo de vitibus uvisque ita prodidit: Qui locus vino optimus dicitur esse, et ostentus Solibus, Ammineum minusculum, et geminum eugenium, helvium minusculum conserito. Qui locus crassior aut nebulosior, Ammineum maius, aut Murgentinum, Apicium Lucanum serito. Ceterae vites miscellae maxime in quemvis agrum conveniunt. In lora recte conduntur. Quas suspendas duracinas, Ammineas maiores: vel ad fabrum ferrarium pro passis hae recte servantur. Nec sunt vetustiora de illa re Latinae linguae praecepta: tam prope ab origine rerum sumus. Ammineam proximè dictam, Varro Scantianam vocat.

In nostra aetate pauca exempla consummatae huius artis fuere: verum eo minus omittenda, ut noscantur etiam praemia, quae in omni re maxime spectantur. Summam ergo adeptus est gloriam Acilius Sthenelus, e plebe libertina, LX iugerum non amplius vineis excultis in Nomentano agro, atque quadringentis nummum millibus venumdatis. Magna fama et Vetuleno Aegialo perinde libertino fuit, in Campaniae rure Liternino, maiorque etiam favore hominum, quoniam ipsum Africani colebat exilium. Sed maxima, eiusdem Stheneli opera, Rhemmio Palaemoni, alias grammatica arte celebri, in hisce XX annis mercato rus sexcentis nummum centenis millibus in eodem Nomentano decimi lapidis ab Urbe diverticulo. Est autem usquequaque nota vilitas mercis per omnia suburbana, ibi tamen maxima, quoniam et neglecta per indigentiam praedia paraverat, ac ne in pessimis quidem elegantioris soli. Haec aggressus excolere, non virtute animi, sed vanitate primo, quae nota mire in illo fuit, pastinatis de integro vineis cura Stheneli, dum agricolam imitatur, ad vix credibile miraculum perduxit, intra octavum annum quadringentis nummum emptori addicta pendente vindemia. Cucurrit quoque nemo non ad spectandas uvam in iis vineis strues, literis eius altioribus contra id pigra vicinitate sibi patrocinant: novissime Annaeo Seneca, principe tum eruditio- nis, ac potentiae, quae postremo nimia fuit super ipsum, minime utique miratore inanium, tanto praedii eius amore capto, ut non puderet inviso alias et ostentaturo tradere palmam eam, emtis quadruplicato vineis illis intra decimum fere curae annum: digna opera, quae in Caecubis Setinisque agris proficeret: quando et postea saepenumero septenos culeos singula iugera, hoc est, amphoras centenas quadragenas musti dedere. Ac ne quis victam in hoc antiquitatem arbitraretur, idem Cato denos culeos redire ex iugeribus scripsit, efficacibus exemplis non maria plus temerata conferre mercatori, non in Rubrum litus Indicumve merces petitas, quam sedulum ruris larem.

VI. Vino antiquissima claritas Maroneo, in Thraciae maritima parte genito, ut auctor est Homerus. Neque enim fabulosa, aut de origine varie prodita consecretur, praeterquam Aristaeum primum omnium in eadem gente mel miscuisse vino, suavitatem praecipua utriusque naturae sponte provenientis. Maroneum vices tanto addito aquae miscendum Homerus prodidit. Durat etiam vis eadem in terra genori, vigorque indomitus. Quippe cum Mucianus ter consul ex his, qui nuperrime prodidere, sextarius singulos octogenis aquae misceri compererit praesens in eo tractu. Esse autem colore nigrum, odoratum, vetustate pinguescere. Et Pramnio, quod idem Homerus celebravit, etiam nunc honos durat. Nascitur Smyrnae regione, iuxta delubrum Matris dedm. In reliquis claritas generi non fuit alicui. Anno fuit omnium generum bonitas, L. Opimio consule, cum C. Gracchus tribunus plebem seditionibus agitans intereremus: ea caeli temperies fulsit, quam cocturam vocant, Solis opere, natali Urbis DCXXXIII. Durantque adhuc vinu ducentis fere annis, iam in speciem redacta mellis asperi: etenim haec natura vinis in vetustate est: nec potari per se queunt, si non pervincat aqua, usque in amaritudinem carie indomita. Sed ceteris vinis commendandis minima aliqua mixtura medicamenta sunt: quod, ut eius temporis aestimatione in singulas amphoras centeni nummi statuuntur, ex his tamen, usura multiplicata semissibus, quae civilis ac modica est, in Caii Caesaris Germanici filii principatu, annis CLX singulas uncias vini constitit nobili exemplo docuimus, referentes vitam Pomponii Secundi vatis, coenamque quam principi illi dedit. Tantum pecuniarum detinent vini apothecae. Nec alia res maius incrementum sentit

ad vicesimum annum, maiusve ab eo dispendium, non proficiente pretio. Raro quippe adhuc fuere, nec nisi in nepotatu, singulis testis millia nummum. Viennenses soli picata sua, quorum genera diximus, pluris permutasse, sed inter sese amore patrio creduntur. Idque vinum frigidius reliquis existimatur in frigidum potu.

VII. Vini natura est, hausto accendendi calore viscera intus, foris infuso refrigerandi. Nec alienum fuerit commemorare hoc in loco, quod Androcydes sapientia clarus ad Alexandrum Magnum scripsit, intemperantiam eius cohibens: Vinum poturus, rex, memento te bibere sanguinem terrae: cicuta hominum venenum est, cicutae vinum. Quibus praeceptis si ille obtemperavisset, profecto amicos in temulentia non interemisisset. Prorsus ut iure dici possit, neque viribus corporis utilius aliud, neque aliud voluptatibus perniciosius, si modus abiat.

VIII. 1. Genera autem vini alia aliis gratiora esse, quis dubitet? aut non ex eodem lacu aliud praestantius altero germinantem praecedere, sive testa, sive fortuito eventu? Quamobrem de principatu se quisque iudicem statuat. Iulia Augusta LXXXII annos vitae Pucino vino retulit acceptos, non alio usa. Gignitur in sinu Adriatici maris, non procul a Timavo fonte, saxeo colle, maritimo afflatu paucas coequentes amphoras: nec aliud aptius medicamentis iudicatur. Hoc esse crediderim, quod Graeci celebrantes miris laudibus, Praedianum appellaverunt ex Adriatico sinu. Divus Augustus Setinum praetulit cunctis, et ferro secuti principes, confessa propter experimenta, non temere crudelitibus noxiis ab ea saliva. Nascitur supra Forum Appii. Antea Caecubo erat generositas celeberrima in palustribus populeis, sinu Amyclano: quod iam intercidit, et incuria coloni, locique angustia: magis tamen fossa Neronis, quam a Baiano lacu Ostiam usque navigabilem inchoaverat.

2. Secunda nobilitas Falerno agro erat, et ex eo maxime Faustiano. Cura culturaque id collegerat. Exolescit hoc quoque, copiae potius, quam bonitati, studentium. Falernus ager a ponte Campano laeva petentibus Urbanam coloniam Sullanam nuper Capuae contributam incipit. Faustianus autem circiter quatuor milliaria vico prope Cedias, qui vicus a Sinuessa VI millibus abest. Nec ulli in vino maior auctoritas: solo vinorum flamma accenditur. Tria eius genera, austerum, dulce, tenue. Quidam ita distinguunt: summis collibus Gauranum gigni, mediis Faustianum, imis Falernum. Non omittendum autem, nulli eorum quae celebrentur, iucundum saporem uvae esse.

3. Ad tertiam palmam varie venere Albana Urbi vicina, praedulcia, ac rara in austero. Item Surrentina in vineis tantum nascentia, convalescentibus maxime probata, propter tenuitatem salubritatemque. Tiberius Caesar dicebat consensisse medicos, ut nobilitatem Surrentino darent, aliqui esse generosum acetum. Caius Caesar, qui successit illi, nobilem vappam. Cautus Massica aequae, ex monte Gauro Puteolos Baiasque prospectantia. Nam Falerno contermina Statana ad principatus venire non dubie: palamque fecere sua quibusque terris tempora esse, sicut rerum proventus occasusque. Iuncta his praeponi solebant Calena: et quae in vineis arbutisque nascuntur, Fundana. Alia ex vicinia Urbis Veliterna, Privernatiaque. Nam quod Signiae nascitur, austeritate nimia continendae utile alvo, inter medicamina numeratur.

4. Quartum curriculum publicis epulis obtinere a Divo Iulio (is enim primus auctoritatem huius tribuit, ut in epistolis eius apparet) Mamertina, circa Mesanum in Sicilia genita. Ex iis Potulana, ab auctore dicta, in loco proximo Italiae laudantur praecipue. Est in eadem Sicilia et Taurominitanis honos, lagenis pro Mamertino plerumque subditis.

PLIN. HIST. NATUR.

5. Ex reliquis autem a supero mari Praetutia atque Ancone nascentia, et quae a palma una forte enata Palmiensia appellavere. In Mediterraneo vero Caesenatia ac Maecenatiana. In Veronensi item Rhaetica, Falernis tantum posthabita a Virgilio. Mox ab intimo sinu maris, Adriana. Ab infero autem Latiniensia, Gravisca, Statoniensia. Etruriae palmam Luna habet, Liguria Genua. Inter Pyrenaeum Alpesque Massilia gemino sapore, quando et condiendis aliis pinguius gignit, quod vocant succosum. Baeterrarum intra Gallias consistit auctoritas. De reliquis in Narbonensi genitis asseverare non est: quoniam officinam eius rei fecere tingentes fumo, utinamque non et herbis, ac medicaminibus noxiis. Quippe etiam aloen mercantur, qua saporem coloremque adulterant.

6. Verum et longinquiora Italiae ab Ausonio mari, non carent gloria, Tarentina, et Servitiana, et Consentiae genita, et Tempaiae, ac Babiae, Lucanae antecedentibus Thurinis. Omnium vero eorum maxime illustrata Messalae potu et salute, Lagarina, non procul Grumento nascentia. Campania nuper excitavit novis nominibus auctoritatem, sive cura, sive casu, ad quartum a Neapoli lapidem Trebellicis: iuxta Capuam Caulinis, et in suo agro Trebulanis: alioqui semper inter plebeia et Trifolinis gloriata. Nam Pompeianis summum decem annorum incrementum est, nihil senecta conferente. Dolore etiam capitum in sextam horam diei sequentis infesta deprehenduntur. Quibus exemplis, nisi fallor, manifestum est, patriam terramque referre, non uvam: et supervacuum generum consecrationem in numerum, cum eadem vitis aliud aliis in locis polleat. Hispaniarum Laetana copia nobilitantur: elegantia vero Tarraconensia, atque Lauronensia: et Balearica ex insulis, conferuntur Italiae primis. Nec ignoro, multa praetermissa plerosque existimuros, quando suum cuique placet, et quocumque eatur, fabula eadem reperitur: Divi Augusti iudiciorum ac palati peritissimum e libertis, censuram vini in epulas eius facientem, dixisse hospiti de indigena vino, novum quidem sibi gustum esse eum, atque non ex nobilibus, sed Caesarem non aliud poturum. Nec negaverim et alia digna esse fama: sed de quibus consensus aevi iudicaverint, haec sunt.

IX. Nunc simili modo transmarina dicemus. In summa gloria post Homerica illa, de quibus supra diximus, fuere Thasium Chiumque: ex Chio quod Arvisium vocant. His addidit Lesbium Erasistrati maximi medici auctoritas, circiter CCCCL annus urbis Romae. Nunc gratia ante omnia est Clazomenio, postquam parcius mari coniunctum. Lesbium sponte suae naturae mare sapit. Nec Tnioliti per se gratia, ut vino: sed cuius dulci admixto, reliquorum duritia suavitatem accipiat, simul et aetatem, quoniam vetustiora protinus videntur. Ab his dignatio est Sicyonio, Cyprio, Telmesico, Tripolitico, Berytio, Tyrio, Sebennytico. In Aegypto hoc nascitur tribus generibus uvarum ibi nobile, Thasia, aethalo, peuce. Post haec auctoritas hippodamantio, Mystico, cantharitae, protropo Gnido, Catacecaumenitae, Petritae, Myconio. Nam Mesogiten capitis dolores facere compertum est: nec Ephesium salubre esse: quoniam mari et defruto conditur. Apamenum multis praecipue convenire dicitur, sicut Praetutium in Italia. Est enim haec proprietas generum, ut dulcia utique inter se non congruant. Exolevit et protagion, quod Italicis proximum fecerant Asclepiadis scholae. Apollodorus medicus, in volumine, quo suasit Ptolemaeo regi quae vina biberet, Italicis etiam tum ignotis, laudavit in Ponto Nasperceniten, mox Oreticum, Oeneaten, Leucadium, Ambracioten, et quod cunctis praetulit Peparethium: sed minoris famae esse dixit, quoniam ante sex annos non placere.

X. Hactenus bonitas vini nationibus debet

Apud Graecos iure clarissimum nomen accepit, quod appellaverunt bion, ad plurimos valetudinum usus excogitatum, ut docebimus in parte medicinae. Fit autem hoc modo: Uvae paulum ante maturitatem decerptae, siccantur acri Sole, ter die versatae per triduum: quarto exprimuntur, dein in cadis Sole inveterantur. Coi marinam aquam largiorem miscent (a servi furto origine orta, sic mensuram explentis,) idque translatum in album mustum, leucocoum appellatur. In aliis autem gentibus simili modo factum tethalassomenon vocant. Thalassiten autem vasis musti deiectis in mare, quo genere praecox fit vetustas. Nec non apud nos quoque Coum vinum ex Italico faciendi rationem Cato demonstravit, super cetera in Sole quadriennio maturandum praecipiens. Rhodium Coo simile est. Phorineum salsius Coo. Omnia transmarina septem vel in sex annis ad vetustatem mediam pervenire existimantur.

XI. Vinum omne dulce minus odoratum: quo tenuius, eo odoratius. Colores vinis quatuor: albus, fulvus, sanguineus, niger. Pythium et melampsythium passi genera sunt, suum saporem, non vini referentia: Scybilities vero musti, in Galatia nascentis, et Aluntium in Sicilia. Nam siraeum, quod alii hepsēma, nostri sapan appellunt, ingenii, non naturae opus est, musto usque ad tertiam partem mensurae decocto: quod ubi factum ad dimidiam est, defrutum vocamus: omnia in adulterium mellis excogitata. Sed priora uva terraeque constant. Passum a Cretico Cilicium probatur, et Africum, et in Italia finitimisque provinciis. Fieri certum est ex uva, quam Graeci sticham vocant, nos apianam: item scirpula, diutius in vite Sole adustis, aut ferventi oleo. Quidam e quacunque dulci, dum praecocata alba, faciunt: siccantes Sole, donec paulo amplius dimidium pondus supersit, tutasque leniter exprimunt. Deinde quantum expressere, adiciunt vinaceis aquae puteanae, ut et secundarium passum faciant. Diligentiores eodem modo siccatis acinos exprimunt, ac sine samentis madefactus vino excellenti, donec intumescant, premunt: et hoc genus ante cetera laudant: ac simili modo aqua addita, secundarium faciunt.

Medium inter dulcia vinumque est, quod Graeci aigleucos vocant, hoc est, semper mustum. Id evenit cura, quoniam fervere prohibetur: sic appellant musti in vina transitum. Ergo mergunt e lacu protinus in aqua cados, donec bruma transeat, et consuetudo fiat algendi. Est etiamnum aliud genus eius per se, quod vocat dulce Narbonensis provincia, et in ea maxime Vocontii. Asservatur eius gratia uva diutius in vite, pediculo intorto. Ab aliis ipse palmas inciditur in medullam, ab aliis uva torretur in tegulis: omnia ex Helvenaca vite. His adiciunt aliqui, quod vocant diachyton, vis in Sole siccatis, loco clauso per dies septem, in cratibus, totidem pedes a terra alte, noctibus a rore defensis, octavo die calcatis: ita fieri optimi odoris saporisque. Dulci e genere est et melites. Distat a mulso, quod fit e musto, cum quinque congiis austeri musti, congio mellis et salis cyatho suffervefactis, austerum. Sed inter haec genera potum ponere debeo et protropum: ita appellatur a quibusdam mustum sponte defluens, antequam calcetur uvae. Hoc protinus diffusum lagenis suis deferre passi, postea in Sole quadraginta diebus torrent aestatis secutae, ipso Canis ortu.

XII. Non possunt iure dici vina, quae Graeci deuteria appellant, Cato et nos loram, maceratis aqua vinaceis: sed tamen inter vina operaria numerantur. Tria eorum genera. Decima parte aquae addita, quae musti expressa sit, et ita nocte ac die madefactis vinaceis, rursusque prelo subiectis. Alterum, quomodo Graeci factitare, tertia parte eius quod expressum sit, addita aquae, expressoque decocto ad tertias partes. Tertium est, faecibus vini expres-

sum, quod faecatum Cato appellat. Nulli ex his plus, quam anno, usus.

XIII. Verum inter haec subit mentem, cum sint genera nobilia, quae proprie vini intelligi possint, LXXX fere in toto orbe, duas partes ex hoc numero Italiae esse, longe propterea ante cunctas terras. Et hinc deinde altius cura serpit, non a primordio hanc gratiam fuisse: auctoritatem post sexcentiesimum Urbis annum coepisse.

XIV. Romulum lacte, non vino, libasse, indicio sunt sacra ab eo instituta, quae hodie custodiunt morem. Numae regis Postumia lex est: Vino rogum ne respergito. Quod sanxisse illum propter inopiam rei nemo dubitat. Eadem lege, ex imputata vite libari vina diis, nefas statuit, ratione excogitata, ut putare cogerentur, alias aratores, et pigri circa pericula arbusi. M. Varro auctor est, Mezentium Etruriae regem auxilium Rutulis contra Latinos tulisse vini mercede, quod tum in Latino agro fuisset.

Non licebat id feminis Romae bibere. Invenimus inter exempla, Egnatii Mecenii uxorem, quod vinum bibisset e dolio, intersectam fusti a marito, eumque caedis a Romulo absolutum. Fabius Pictor in annalibus suis scripsit, matronam, quod loculos, in quibus erant claves vinariae cellae, resignavisset, a suis inedia mori coactam. Cato, ideo propinquos feminis osculum dare, ut scirent an temetum olerent. Hoc tum nomen vino erat: unde et temulentia appellata. Cn. Domitius iudex pronuntiavit, mulierem videri plus bibisse, quam valetudinis causa, viro insciente, et dote multavit. Dique eius rei magna parcimonia fuit. L. Papirius imperator adversus Samnites dimicaturus votum fecit, si vicisset, Iovi pocillum vini. Denique inter dona sextarios lactis datos invenimus, nusquam vini. Idem Cato, cum in Hispaniam navigaret, unde cum triumpho rediit, Non aliud, inquit, vinum bibi, quam remiges: in tantum dissimilis istis, qui etiam convivis alia, quam sibi metipsis, ministrant, aut procedente mensa subiciunt.

XV. Lautissima apud priscos vina erant, myrrhae odore condita, ut apparet in Plauti fabula, quae Persa inscribitur, quanquam in ea et calamum addi iubet. Ideo quidam aromatite delectatos maxime credunt. Sed Fabius Dossennus his versibus decernit:

Mittebam vinum pulchrum, murrhinam.

Et in Acharistione:

Panem et potentam, vinum murrhinam.

Scaevolam quoque, et Laelium, et Atteium Capitonem in eadem sententia fuisse video, quoniam in Pseudolo sit:

Quod si opus siet, ut dulce promat indidem, equid habet?

CHAR. Rogas?

Murrhinam, passum, defrutum, mella...

Quibus apparet, non inter vina modo murrhinam, sed inter dulcia quoque nominatum.

XVI. Apothecas fuisse, et diffundi solita vina anno DCXXXIII Urbis, apparet indubitato Opimiani vini argumento, iam intelligente suum bonum Italia. Nondum tamen ista genera in claritate erant. Itaque omnia tunc genita unum habent consulis nomen. Sic quoque postea diu transmarina in auctoritate fuerunt, et ad avos usque nostros: quin et Falerno iam reperto, sicut apparet ex illo comici versu,

Quinque Thast vini depromam, bina Falerni.

P. Licinius Crassus, et L. Iulius Caesar censores anno Urbis conditae DCLXV edixerunt, ne quis vinum Graecum Ammineumque octonis aeris singula quadrantalia venderet. Haec enim verba sunt. Tanta vero vino Graeco gratia erat, ut singulae potiones in convictu darentur.

XVII. Quibus vinis auctoritas fuerit sua in mensa, M. Varro his verbis tradit: L. Lucullus puer apud patrem nunquam lautum convivium vidit, in quo plus semel Graecum vinum daretur. Ipse cum rediit ex

Asia, millia caddm in congiarium divisit amplius centum. C. Sentius, quem Praetorem vidimus, Chium vinum domum suam illatum dicebat tum primum, cum sibi cardiaco medicus dedisset. Hortensius super decem millia caddm heredi reliquit. Hactenus Varro. Quid? non et Caesar dictator triumphus sui coena vini Falerni amphoras, Chii cados in convivia distribuit? Idem Hispaniensi triumpho Chium et Falernum dedit. Epulo vero in tertio consulatu suo, Falernum, Chium, Lesbium, Mamertinum: quo primum tempore quatuor genera vini apposita constat. Postea ergo alia omnia in nobilitatem venerunt, circiter septingentesimum Urbis annum.

XVIII. Itaque non miror, innumerabilia paene genera fictitii reperta multis ante seculis, quae nunc dicemus, omnia ad medicinae usum pertinentia. Omphacium quo modo fieret, propter unguenta, diximus priore libro. Fit e labrusca, hoc est, vite silvestri, quod vocatur oenanthinum. Flores eius libris duabus in musti cado macerati, post XXX dies mutantur. Praeter hoc radix labruscae et acini coria perficiunt. Ii paulo post quam desfluere, singulare remedium habent ad refrigerandos in morbis corporum ardores, gelidissima, ut ferunt, natura. Pars eorum aestu moritur, priusquam reliqui, qui solstitiales dicuntur. Universi nunquam maturescunt: et si prius, quam tota marcescat uva, incocata detur cibo gallinaceo generi, fastidium gignit uvas appetendi.

XIX. 1. Fictitiorum primum fit ex ipso vino, quod vocant adynamon, hoc modo: Albi musti sextarii XX, aquae dimidium, fervet donec excoquatur aquae mensura. Alii marinae sextarios decem, tantundem pluviae, in Sole quadraginta diebus torrent. Dant aegria, quibus vini noxiam timent.

2. Proximum fit e milii semine maturo, cum ipsa stipula, libram et quadrantem in congios duos musti, macerato, et post septimum mensem transfuso. Ex loto arbore, frutice, herba, dictum est uti quaeque fierent.

3. Fiunt et e pomis quae dicemus, interpretationibus non nisi necessariis additis: primumque e palmis, quo Parthi et Indi utuntur, et Oriens totus: maturarum, quas vocant chydreas, modio in aquae congiis tribus macerato, expressoque. Sic fit et sycites e fico, quem alii palmiprimum, alii catorchiten vocant. Aut si dulce esse non libeat, pro aqua tantundem vinaceorum addicitur. E Cypria fico et acetum praecellens, atque Alexandrina quoque melius. Vinum fit et e siliqua Syriaca, et e piris, malorumque omnibus generibus. Sed e Punicis, quod rhoiten vocant: et e cornis, mespilis, sorbis, moris siccis, nucleis pineis. Hi musto madidi exprimuntur: superiora per se mitia. Myrtiten Cato quemadmodum fieri docuerit, mox paulo indicabimus. Graeci vero et alio modo. Ramis teneris cum suis foliis in albo musto decoctis, tuis, libram in tribus musti congiis defervefaciunt, donec duo supersint. Quod ita silvestris myrti baccis factum est, myrtidanum vocatur: hoc manus tingit.

4. Ex his quae in hortis gignuntur fit vinum e radice, asparago, cunila, origano, apii semine, abrotono, mentastro, ruta, nepeta, serpyllo, marrubio. Manipulos binos conduunt in cadum musti, et sapae sextarium, et aquae marinae heminam. E napsi fit, dudum denariorum pondere in sextarios binos musti addito: item e scillae radice. Inter flores ex rosae foliis tuis in linteolo in mustum collatis, cum pondusculo, ut sidat, XL pondere denariorum in sextarios vicens musti, nec ante tres menses vase aperto. Item e nardo Gallico, et aliud e silvestri.

5. Aromatiten quoque invenio factitatum: non unguentorum compositione, primo e myrto diximus, mox et nardo Celtico, calamo, a officis in mustum aut dulce vinum deiectis.

lamo, iunco, costo, nardo Syriaco, amomo, casia, cinnamomo, croco, palma, asaro, similiter et offa. Apud alios nardi, et malobathri selibris in musti congios duos additis: qualia nunc quoque fiunt pipere et melle addito, quae alii condita, alii piperata appellant. Invenitur et nectarites ex herba, quam alii helenion, alii medicam, alii symphyton, alii ladaeam et Orestion, alii nectaream vocant, radice ponderis XL denariorum in sextarios sex musti addita, similiter in linteo.

Ex ceteris herbis fit absinthites in XL sextarios musti, absinthii Pontici libra decocta ad tertias partes, vel scopis absinthii in vinum additis. Similiter hyssopites e Cilicio hyssopo, uncis tribus in duos congios musti coniectis, aut tuis in unum. Fiunt utraque et alio modo, circa radices vitium sato. Sic et elleboriten fieri ex veratro nigro Cato docet. Sic fit et scammonites. Mira vitium natura, saporem altum in se trahendi, qualem et salicum redolent Patavinorum in palustribus vindemiae. Sic et elleborum seritur in Thaso, aut cucumis silvester, aut scammonia: quod vinum phthorion vocant, quoniam abortus facit.

6. Fit et ex herbis, quarum naturae suo loco dicuntur. E stoechade, et radice gentianae, et tragarigano, et dictamno, asaro, dauco, elelisphaco, panace, acoro, conyza, thymo, mandragora, iunco. Vocant et scyzinum, et itaeomelin, et lectisphagiten, quorum iam oblitterata ratio est.

7. Et fruticum vero e genere, cedri utriusque, cupressi, laurus, iuniperi, terebinthi, in Gallia lentisci, baccas aut lignum recens musto decoquant. Item chamelaeae, et chamaepityos, et chamaedryos lignum eodem modo, et ex flore, in congium musti decem denariorum pondere addito.

XX. Fit vinum et ex aqua ac melle tantum. Quinquennio ad hoc servari caelestem iubent. Aliqui prudentiores statim ad tertias partes decoquant, et tertiam mellis veteris adiciunt: deinde XL diebus Canis ortu in Sole habent. Alii diffusa ita decimo die obturant. Hoc vocatur hydromeli, et vetustate saporem vini assequitur, nusquam laudatius, quam in Phrygia.

XXI. Quin et acetum melle temperabatur: adeo nihil intentatum vitae fuit. Oxymeli hoc vocant, mellis decem libris, aceti veteris heminis quinque, salis marini libra, aquae pluviae sextariis quinque suffervectis decies, mox elutriatis, atque ita invertatis. Omnia ab Themisone summo auctore damnata: et hercule coactus eorum usus videri potest; nisi si quis naturae opus esse credit aromatiten, et ex unguentis vina composita, aut ut biberentur genuisse eam frutices. Ista sunt cognitu iucunda, solertia humani animi omnia exquirente. Nihil quidem ex his anno durare, praeterquam quae vetustate ipsa fieri diximus: et plura ne tricenis quidem diebus, non erit dubium.

XXII. Sunt et in vino prodigia. Dicitur in Arcadia fieri, quod foecunditatem feminis importet, viris rabiem. At in Achaia maxime circa Caryniam abigi partum vino, atque etiam si uvam edant gravidae, cum differentia in gustatu non sit. Troezenium vinum qui bibunt, negantur generare. Thasios duo genera vini diversa facere proditur: unum quo somnus concilietur, alterum vero quo fugetur. Apud eosdem vitis theriace vocatur, cuius et vinum et uva contra serpentium ictus medetur. Libanios thuris odore, ex qua diis proliant. E diverso aspendios, damnata aris. Ferunt eam nec ab alite ulla attingi. Thasiam uvam Aegyptus vocat apud se praedulcem, quae vum. Est contra in Lycia, quae solutam firmitas et ebollada habet, abortus faciens. Apothecis Canis ortu mutantur quae statuuntur sibi. Sic et mari navi.

gato, cuius iactatus his, quae duraverint, tantum vetustatis addicere sentitur, quantum habuerint.

XXIII. Et quoniam religione vita constat, prohibere diis nefastum habetur vina, praeter imputatae vitis, fulmine tactae, quamque iuxta hominis mors laqueo pependerit, aut vulneratis pedibus conculcata, et quod circumcisis vinaceis profluxerit, aut superne deciduo immundiore lapsu aliquo polluta. Item Graeca, quoniam aquam habeant. Vitis ipsa quoque manditur, decoctis caulibus summis, qui et condiuntur in aceto ac muria.

XXIV. Verum et de apparatu vini dixisse conveniat, cum Graeci privatim ea praecepta condiderint, artemque fecerint, sicut Euphronius, et Aristomachus et Commiades, et Hicesius. Africa gypso mitigat asperitatem, nec non aliquibus sui partibus calce. Graecia argilla, aut marmore, aut sale, aut mari, lenitatem excitat: Italiae pars aliqua rabulana pice: ac resina condire musta vulgare est ei, provincisque finitimis. Nonnusquam prioris vini faece acetove condiunt. Nec non et ex ipso musto fiunt medicamina: decoquitur, ut dulcescat portione virium. Nec durare ultra annum spatium tale proditur. Aliquibus in locis decoquunt ad sapis musta, infusisque his ferociam frangunt. Et in hoc tamen genere, et in omni alio subministrant vasa ipsa condimentis pice: cuius faciendae ratio proximo dicitur volumine.

XXV. Arborum succo manantem picem resinamque, aliae ortae in Oriente, aliae in Europa ferunt. Quae interest Asia, utrinque quasdam habet. In Oriente optimam tenuissimamque terebinthi fundunt: deinde lentiaci, quam et mastichen vocant: postea cupressi, acerrimam sapore. Liquidam omnes, et tantum resinam: crassiore vero et ad pices faciendas cedrus. Arabica resina alba est, acri odore, difficilis coquenti. Iudaea callosior, et terebinthina quoque odorator: Syriaca Attici mellis similitudinem habet. Cypria antecedit omnes: est autem melleo colore, carnosa. Colophonia praeter ceteras fulva: si teratur, alba fit, gravior odore: ob id non utuntur ea unguentarii. In Asia quae fit e picea, admodum candida, spagas vocatur. Resina omnis dissolvitur oleo. Quidam et creta figlinarum hoc fieri arbitrantur. Pudetque confiteri, maximum iam honorem eius esse in evellendis virorum corpori pilis.

Ratio autem condiendi musta, in primo fervore, qui novem diebus cum plurimum peragitur, aspersu pice, ut odor vino contingat, et saporis quaedam acumina. Vehementius id fieri arbitrantur crudo flore resinae, excitarique lenitatem. E diverso crapula compesci feritatem nimiam, frangique virus: aut ubi pigra lenitas torpeat, virus addi. Liguria maxime Circumpadanisque mustis crapulae utilitas discernitur hoc modo: Pugnacibus mustis crapulae plus inditur, lenibus parcius. Sunt qui ex utroque condiri velint: nec non alia, quae est musti, pice et natura. Vitiumque musto quibusdam in locis iterum sponte fervere: qua calamitate deperit sapor, vappaeque accipit nomen, probrosus etiam hominum, cum degeneravit animus. Aceti enim nequitiae inest virtus magnos ad usus, et sine quibus vita mitior degi non possit.

Cetero vinorum medicaminis tanta cura est, ut cinere apud quosdam, ceu gypso alibi, et quibus diximus modis, instaurantur. Sed cinerem e vitis samentis, aut quercu praefereunt. Quin et marinam aquam eiusdem rei gratia ex alto peti iubent, servarique ab aequinoctio verno, aut certe nocte solstitio, et Aquilone flante hauriri, vel si circa vindemiam hauriatur, decoqui.

Pix in Italia ad vasa vino condendo maxime probatur Brutia. Fit e piceae resina: in Hispania autem e pinastris, minime laudata. Est enim resina harum amara et arida, et gravi odore. Differentiam rationemque faciendi proximo volumine demonstra-

bimus inter arbores feras. Vitia, praeter supra dicta, acor aut fumidum virus: picis autem, austio: experimentum vero, si fragmenta subluceant, ac subdente lentescant acore iucundo. Asia picem Idaeam maxime probat, Graecia Piericam, Virgilius Naryciam. Diligentiores admiscunt nigram mastichen, quae in Ponto bituminis similis gignitur: et iris radicem, oleumque. Nam ceram accipientibus vasis compertum est vina acescere. Sed transferre in ea vasa, in quibus acetum fuerit, utilius, quam in ea, in quibus dulce aut mulsum. Cato iubet, vina concinari (hoc enim utitur verbo) cineris lixivii cum defruto cocti parte quadragesima, in culeum: vel salis sesquilibra; interim et tuso marmore. Facit et sulphuris mentionem, resinae vero in novissimis. Super omnia addi murescente iam vino iubet mustum, quod ille tortivum appellat, nos intelligimus novissime expressum. Et adiicimus tingendi gratia colores, ut pigmentum aliquod vini, atque ita pinguius fieri. Tot veneficiis placere cogitur: et miramur noxium esse. In vitium inclinantis experimentum est, laminae plumbeae mutatus in eo colos.

XXVI. Proprium autem inter liquores vino, murescere, aut in acetum verti: exstantque medicinae volumina. Et faex vini siccata recipit ignes, ac sine alimento per se flagrat. Cinis eius nitri naturam habet, easdemque vires, hoc amplius, quo pinguior sentitur.

XXVII. Magna et collecto iam vino differentia in cella. Circa Alpes ligneis vasis condunt, circulisque cingunt, atque etiam hieme gelida ignibus rigorem arcant. Mirum dictu, sed aliquando visum: ruptis vasis steteret glaciatae moles, prodigii modo, quoniam vini natura non gelascit, alias ad frigus stupens tantum. Mitiores plagae doliis condunt, infodiuntque terrae tota, aut ad portionem situs. Item caelum praebent: alibi vero impositis tectis arcant: tradunturque et haec praecepta: Latus cellae vinariae, aut certe fenestras obverti in Aquilonem oportere, vel utique in exortum aequinoctialem. Sterquilinia et arborum radices procul abesse, omniaque odoris evitandi, facillimo in vina transitu: ficos utique et caprificos. Doliis etiam intervalla dari, ne inter sese vitia serpent, contagione vini semper occisina. Quin et figuras referre. Ventruiosa ac patula minus utilia. Picari oportere protinus a Canis ortu, postea perfundi marina aqua aut salsa: dein cinere samentis aspergi, vel argilla, abstersa myrrha suffiri, ipsasque saepius cellas. Imbecilla vina demissis in terram doliis servanda, valida expositis. Nunquam implenda: et quod supersit, passo aut defruto perungendum, admixto croco, pice veteri, cum sapa: sic opercula doliorum medicanda, addita mastiche ac pice. Bruma aperiri vetant, nisi sereno die. Vetant Austro flante, Lunave plena. Flos vini candidus probatur: rubens triste signum est, si non is vini colos sit. Item vasa incalescentia, operculave sudantia. Quod celeriter florere coeperit, odoremque trahere, non fore diutinum. Ipsa quoque defruta ac sapis, cum sit caelum sine Luna, hoc est, in sideris eius coitu, neque alio die coqui iubent: praeterea plumbeis vasis, non aereis, nucibusque iuglandibus additis: eas enim fumum excipere. Campaniae nobilissima exposita sub dio in cadis verberari Sole, Luna, imbre, ventis, aptissimum videtur.

XXVIII. Ac si quis diligentius reputet, in nulla parte operosior vita est, ceu non saluberrimum ad potum aquae liquorem natura dederit, quo cetera omnia animantia utuntur. At nos vinum bibere et iumenta cogimus: tantoque opere, tanto labore et impendio constat, quod homines mente mutet, ac furem gignat, millibus scelerum huic deditis: tanta dulcedine, ut magna pars non aliud vitae praemium intelligat. Quin immo ut plus capiamus, sacco franginus vires: et alia irritamenta excogitantur:

ac bibendi etiam causa venena conficiuntur, aliis cicutam praesumentibus, ut bibere mora cogat; aliis pumicis farinam, et quae referendo pudet docere. Cautissimos ex his balineis coqui videmus, exanimisque efferrī. Iam vero alios lectum exspectare non posse, immo vero nec tunicam, nudos ibi protinus anhelos ingentia vasa corripere, velut ad ostentationem virium, ac plene infundere, ut statim vomant, rursusque hauriant, idque iterum tertiumque: tanquam ad perdenda vina geniti, et tanquam effundi illa non possint, nisi per humanum corpus. Ad hoc pertinent peregrinae exercitationes, et volutatio in coeno, ac pectorosa cervicis repandae ostentatio. Per omnia haec praedicatur sitis quaeri. Iam vero quae vasa adulterii caelata? tanquam per se parum doceat libidinis temulentia. Ita vina ex libidine hauriuntur, atque etiam praemio invitatur ebrietas, et, si diis placet, enitur. Alius, ut quantum biberit tantum edat, pretium vinolentiae lege accipit. Alius quantum alea quaesierit, tantum bibit. Tunc avidi matronam oculi licentur, graves produnt marito: tunc animi secreta proferuntur. Alii testamenta sua nuncupant: alii mortifera loquuntur, reditusque per iugulum voces non continent, quam multis ita interemtis. Vulgoque veritas iam attributa vino est. Interea ut optime cedat, Solem orientem non vident, ac minus diu vivunt. Hinc pallor, et genae pendulae, oculorum hucera, tremulae manus, effundentes plena vasa, et (quae sit poena praesens) furiales somni, et iniquae nocturna, praemiumque summum ebrietatis libido portentosa, ac iucundum nefas. Postera die ex ore halitus cadi, ac fere rerum omnium oblivio, morsque memoriae. Rapere se ita vitam praedicant, cum priorem diem quotidie perdant, illi vero et venientem.

Tiberio Claudio principe ante hos annos XL institutum, ut ieiuni biberent, potusque vini antecederet cibos: externis et hoc artibus, ac medicorum placitis novitate aliqua sese commendant. Gloriam hac virtute Parthi quaerunt, famam apud Graecos Alcibiades meruit, apud nos cognomen etiam Novellius Torquatus Mediolanensis, ad proconsulatum usque et praetura honoribus gestis, tribus congiis (unde et cognomen illi fuit) epotis uno impetu, spectante miraculi gratia Ti. Claudio principe, in senecta iam severo, atque etiam saevo alias: sed ipsa iuventa ad merum pronior fuerat. Eaque commendatione cre-

didere L. Pisonem Urbis Romae curae ab eo delectum, quod biduo duabusque noctibus perpotationem continuasset apud ipsum iam principem. Nec alio magis Drusus Caesar regenerasse patrem Tiberium ferebatur. Torquato rara gloria (quando et haec ars suis legibus constat) non labasse sermone, non levatum vomitione, non altera corporis parte, dum biberet: matutinas obisse vigilias, plurimum hausisse uno potu: plurimum praeterea aliis minoribus addidisse: optima fide non respirasse in hauriendo, neque exspuisse: nihilque ad elidendum in pavimentis sonum ex vino reliquisse, diligenti scito legum contra bibendi fallacias. Tergilla Ciceroni M. F. binos congios simul haurire solitum ipsi obiicit: Marcoque Agrippae a temulento scyphum impactum. Etenim haec sunt ebrietatis opera. Sed nimirum hanc gloriam auferre Cicero voluit interfectori patris sui M. Antonio. Is enim ante eum avidissime apprehenderat hanc palmam, edito etiam volumine de sua ebrietate: quo patrocinari sibi ausus, approbavit plane (ut equidem arbitror) quanta mala per temulentiam terrarum orbi intulisset. Exiguo tempore ante proelium Actiacum id volumen evomuit: quo facile intelligatur ebrius iam sanguine civium, et tanto magis eum sitiens. Namque et haec necessitas vitium comitatur, ut bibendi consuetudo, augeat aviditatem. Scitumque est Scytharum legati, quanto plus biberint, tanto magis sitire Parthos.

XXIX. Est et Occidentis populis sua ebrietas, fruge madida: pluribus modis per Gallias Hispaniasque, nominibus aliis, sed ratione eadem. Hispaniae iam et vetustatem ferre ea genera docuerunt. Aegyptus quoque e fruge sibi potus similes excogitavit: nullaque in parte mundi cessat ebrietas: meros quippe hauriunt tales succos, nec diluendo, ut vina, mitigant. At hercules illic tellus fruges parere videbatur. Heu, mira vitiorum solertia! inventum est quemadmodum aqua quoque inebriaret. Duo sunt liquores corporibus humanis gratissimi, intus vini, foris olei, arborum e genere ambo praecipui, sed olei necessarius. Nec segniter vita in eo elaboravit. Quanto tamen in potu ingeniosior apparebit, ad bibendum generibus centum nonaginta quinque (si species vero aestimentur, paene duplici numero) excogitatis, tantoque paucioribus olei: de quo in sequenti volumine dicemus.

C. PLINII SECUNDI NATURALIS HISTORIAE LIBER XV.

I. **OLEAM** Theophrastus e celeberrimis Graecorum auctoribus, Urbis Romae anno circiter CCCXL, negavit nisi intra XL millia passuum a mari nasci: Fennestella vero omnino non fuisse in Italia, Hispania, atque Africa, Tarquinio Prisco regnante, ab annis populi Romani CLXXXIII, quae nunc pervenit trans Alpes quoque, et in Gallias Hispaniasque medias. Urbis quidem anno quingentesimo quinto, Appio Claudio Caeci nepote, L. Iunio Coss. olei librae duodenae assibus venire. Et mox anno sexcentesimo octogesimo M. Seius L. F. Aedilis curulis olei denas libras singulis assibus praestitit populo Romano per totum annum. Minus ea miretur, qui sciat post annos XXII Cn. Pompeii III consulatu oleum provinciis Italiam

misisse. Hesiodus quoque in primis cultum agrorum docendam arbitratus vitam, negavit oleae satorem fructum ex ea percipisse quenquam: tam tarda tunc res erat. At nunc etiam in plantariis serunt, translatarumque altero anno decerpuntur baccae.

II. Fabianus negat provenire in frigidissimis oleam, neque in calidissimis. Genera earum tria dixit Virgilius, orchites, et radios, et pausias: nec desiderare rastros, aut falces, ullamve curam. Sine dubio et in iis solum maxime, caelumque refert. Verum tamen et tondentur, cum et vites: atque etiam interradi gaudent.

Consequens earum vindemia est, arsque vel maior, olei musta temper quippe oliva dif-

ferunt succi. Primum omnium e cruda, atque nondum inchoatae maturitatis: hoc sapore praestantissimum. Quin et ex eo prima unda preli laudatissima, ac deinde per diminutiones: sive, (ut nuper inventum est,) exilibus regulis pede incluso. Quanto maturior bacca, tanto pinguior succus, minusque gratus. Optima autem aetas ad decerpendum, inter copiam bonitatemque, incipiente bacca nigrescere. Nostri vocant drupas, Graeci vero drypetas. Cetero distat, an maturitas illa in torcularibus fiat, an ramis: rigua fuerit arbor, an suo tantum bacca succo, nihilque aliud quam rores caeli biberit.

III. Vetustas oleo tedium affert, non item ut vino: plurimumque aetatis annuo est, provida (si libeat intelligere) natura: quippe temulentiae nascentibus vinis uti necesse non est: quin immo invitat ad servandum blanda inveterati caries: oleo noluit parci, fecitque ea necessitate promiscuum et vulgo. Principatum in hoc quoque bono obtinuit Italia toto orbe, maxime agro Venafrano, eiusque parte quae Licinianum fundit oleum: unde et Liciniae gloria praecipua olivae. Unguenta hanc palmam dedere, accommodato ipsis odore. Dedit et palatum, delicatior sententia. De cetero baccas Liciniae nulla avis appetit. Reliquum certamen inter Istriae terram et Baeticae par est. Vicina bonitas provinciis, excepto Africae frugifero solo. Cereri totum id natura concessit: oleum ac vinum non invidit tantum: satisque gloriae in messibus fecit. Reliqua erroris plena, quoniam in nulla parte vitae numerosiorem esse docebimus.

Olivae constant nucleio, oleo, carne, amurca: sanies haec est eius amara. Fit ex aquis, ideo siccitatibus minima: riguis, copiosa. Suus quidem olivae succus oleum est, idque praecipue ex immaturis intelligimus, sicut de omphacio docuimus. Augetur oleum ad Arcturi exortum a. d. XVI Kalendas Octobris: postea nuclei increscunt et caro. Cum sitienti imbres copiosi accessere, vitiatum oleum in amurcam. Huius color olivam cogit nigrescere: ideoque incipiente nigritia, minimum amurcae: ante eam nihil. Et error hominum falsus, existimantium maturitatis initium, quod est vitii proximum. Deinde, quod oleum crescere olivae carne arbitrantur, cum succus omnis in corpus abeat, lignumque intus grandescat. Ergo tum maxime rigantur. Quod ubi cura, multisve imbribus accidit, oleum absimitur, nisi consecuta serenitate, quae corpus extenuet. Omnino enim, ut Theophrasto placet, est olei causa calor: quare et in torcularibus, et iam in cellis multo igne quaeritur. Tertia est culpa in parcimonia, quoniam propter impendium decerpendi expectatur, ut decadat oliva. Qui medium temperamentum in hoc servant, perticis decutiunt, cum iniuria arborum, sequentisque anni damno. Quippe olivantibus lex antiquissima fuit: Oleum ne stringito, neve verberato. Qui cautissime agunt, arundine levi ictu, nec adversos percutiunt ramos. Sic quoque alternare fructus cogitur decussis germinibus. Nec minus, si expectetur ut cadat: haerendo enim ultra suum tempus, absument venientibus alimentum, et detinent locum. Argumentum est, quod nisi ante Favonium collectae, novas vires resumunt, et difficilius cadunt.

IV. Prima ergo ab autumno colligitur, vitio operae, non naturae, pausia, cui plurimum carnis: mox orchites, cui olei: post radius. Has enim ocassime occupatas, quia sunt tenerrimae, amurca cogit decidere. Differuntur vero etiam in Martium mensem callosae, contra humorem pugnaces, ob idque minimae, Licinia, Cominia, Contia, Sergia, quam Sabini regiam vocant, non ante Favonii afflatum nigrescentes, hoc est, a. d. VI Idus Febr. Tunc arbitrantur eas maturescere: et quoniam probatissimum ex iis fiat oleum, accedere etiam ratio pravitati videtur. Feruntque frigore sterilitatem fieri, sicut copiam

maturitate: cum sit illa bonitas non temporis, sed generis, tarde putrescentium in amurcam. Similis error collectam servandi in tabulatis, nec priusquam sudet premendi: cum omni mora oleum decreseat, amurca augeatur. Itaque vulgo non amplius senas libras singulis modis exprimi dicunt. Amurcae mensuram nemo agit, quanto ea copiosior reperiatur in eodem genere diebus adiectis.

Omnino in vita error est publicus, tumore olivae crescere oleum existimantium: praesertim cum magnitudine copiam olei non constare, indicio sint quae regiae vocantur, ab aliis maiorinae, ab aliis phauliae, grandissimae, alioqui minimo succo. Et in Aegypto carnosissimis olei exiguum. Decapoli vero Syriae perquam parvae, nec cappari maiores, carne tamen commendantur. Quam ob causam Italicas transmarinae praeferuntur in cibis, cum oleo vincantur: et in ipsa Italia ceteris Picenae, et Sidicinae. Sale illae privatim condiuntur, et ut reliquae, amurca, sapave: necnon aliquae oleo suo sine accersita commendatione. Muriae innatant colymbades: franguntur eadem, herbarumque viridium sapore condiuntur. Fiunt et praecoces ferventi aqua perfusae, quamlibet immaturae. Mirumque, dulcem succum olivas bibere, et alieno sapore infici. Purpureae sunt et in iis, ut uvis, in nigrum colorem transcurrentibus, pausia. Sunt et superbae, praeter iam dicta genera. Sunt et praedulces, per se tantum siccatae, uvisque dulciores, admodum rarae in Africa, et circa Emeritam Lusitaniae. Oleum ipsum sale vindicatur a pinguitudinis vitio. Cortice oleae conciso odorem accipit medicati: alias, ut vino, palati gratia nulla est. Nec tam numerosa differentia: tribus ut plurimum bonitatibus distat. Odor in tenui arguitur, et is tamen etiam in optimo brevis.

V. Oleo natura tepescere corpus, et contra algore munire: eidemque fervores capitis refrigerare. Usum eius ad luxuriamvertere Graeci, vitiorum omnium genitores, in gymnasiis publicando. Notum est, magistratus honoris eius, octogenis sestertiis strigmenta olei vendidisse. Oleae honorem Romana maiestas magnum praebuit, turmas equitum Idibus Iuliis ex ea coronando: item minoribus triumphis ovantes. Athenae quoque victores olea coronant, Graeci vero oleastro Olympiae.

VI. Nunc dicentur Catonis placita de olivis. In calido et pingui solo radium maiorem, Salentinam, orchitem, pausiam, Sergianam, Cominianam, albiceram aeri iubet: adiciatque singularem prudentiam, quam earum in finitimis locis optimam esse dicant. In frigido autem et macro, Licinianam. Pingui enim aut ferventi vitari eius oleum, arboremque ipsam fertilitate consumi: musco praeterea rubro infestari. Spectare oliveta in Favonium loco exposito Solibus censet: nec alio ullo modo laudat. Condi olivas optime, orchites, et pausias, vel virides in muria, vel fractas in lentisco. Oleum quam acerbissima oliva optimum fieri. Cetero quamprimum e terra colligendam: si inquinata sit, lavandam: sicari triduo satis esse. Si gelent frigora, quarto die premendam: hanc et sale aspergi. Oleum in tabulato minui, deteriusque fieri: item et in amurca, et fracticibus: haec sunt carnes, et inde faeces. Quare saepius die capulandum: praeterea in conchas, et plumbeas cortinas: aere vitari. Ferventibus omnia ea fieri clausisque torcularibus, et quam minime ventilatis: ideo nec ligna ibi caedi oportere: qua de causa e nucleis ipsarum ignis aptissimus. Et e cortinis in labra fundendum, ut fraces et amurca liquentur. Ob id crebrius vasa mutanda, fascinas spongia tergendas, ut quam maxime pura sinceritas constet. Postea inventum, ut lavarentur utique ferventi aqua: protinus prelo subicerentur solidae, ita enim amurca exprimitur: mox trapetis fractae premerentur iterum. Premi plus quam centenos modios, non probant. Factus voca-

tur. Quod vero post molam primum est, flos. Factus tres gemino foro a quaternis hominibus nocte ac die premi iustum est.

VII. Non erat tum fictitium oleum: ideoque arbitrator de ea nihil a Catone dictum: nunc eius genera plura. Primumque persequemur ea, quae ex arboribus sunt, et inter illas ante omnes ex oleastro. Tenue id, multoque amari, quam oleae: tantum ad medicamentum utile. Simillimum huic est ex chamaelaea, frutice saxoso, non altiore palmo, foliis oleastri, baccisque. Proximum fit et e cici, arbore in Aegypto copiosa: alii crotonem, alii trixini, alii gesamum silvestre appellant: ibique non pridem. Et in Hispania repente provenit altitudine oleae, caule ferulaceo, folio vitium, semine uvarum gracilium pallidarumque. Nostri eam ricinum vocant a similitudine seminis. Coquitur id in aqua, innatansque oleum tollitur. At in Aegypto, ubi abundat, sine igne et aqua sale aspersum exprimitur, cibis foedum, lucernis utile. Amygdalinum, quod aliqui metopium vocant, ex amaris nucibus arfactis, et in offam contusis aspersis aqua iterumque tuis, exprimitur. Fit et e lauro, admixto druparum oleo. Quidamque e baccis exprimunt tantum: alii foliis modo: aliqui folio et cortice baccarum: nec non styracem addunt, aliosque odores. Optima laurus ad id latifolia, silvestris, nigra baccis. Simile est e myrto nigra: et haec latifolia melior. Tunduntur baccae aspersae calida aqua, mox decoquuntur. Alii foliorum mollissima decoquunt in oleo, et exprimunt. Alii deiecta ea in oleum prius Sole maturant. Eadem ratio et in sativa myrto: sed praefertur silvestris minore semine, quam quidam oxymyrsinen vocant, alii chamaemyrsinen: alii acoron a similitudine: est enim brevis, fruticosa. Fit et e citro, cupresso: nucibus iuglandibus, quod caryinon vocant: malis cedri, quod pissellacon. Ex grano quoque Gnidio, purgato semine et tuso. Item lentisco: nam et cyprinum, et e glande Aegyptia ut fieret odorum causa, dictum est. Indi ex castaneis et sesama atque oryza facere dicuntur: Ichthyophagi e piscibus. Inopia cogit aliquando luminum causa et e platani baccis fieri, aqua et sale maceratis. Et cenanthinum fit de ipsa oenanthe, ut dictum est in unguentis. Gleucino mustum incoquitur vapore lento: ab aliis sine igne circumdatis vinaceis diebus XXII bis singulis permixtum: consumiturque mustum oleo. Aliqui non sampsuchum tantum admiscent, sed etiam pretiosiora odoramenta. Nam in gymnasiis quoque conditur odoribus, sed vilissimis.

Fit et de aspalatho, calamo, balsamo, iri, cardamomo, meliloto, nardo Gallico, panace, sampsucho, helenio, cinnamomi radice, omnium succis in oleo maceratis expressisque. Sic et rhodinum e rosis: iuncinum eiunco, quod est rosaceo simillimum: item hyoscyamo, lupinis, et narcisso. Plurimum autem in Aegypto e raphani semine, aut gramine herba, quod chortinon vocant. Item sesama et urtica, quod cnedinum appellant. E lilio et alibi fit sub dio, Sole, Luna, pruina maceratum. Suis herbis componunt inter Cappadociam et Galatiam, quod Selgiticum vocant, nervis admodum utile: sicut in Italia Iguvini. E pice fit, quod pissinum appellant, cum coquitur, velleribus supra halitum eius expansis, atque ita expressis: probatum maxime e Brutia: est enim pinguisima et resinosisima. Color oleo fulvus. Sponte nascitur in Syriae maritimis, quod elaeomeli vocant. Manat ex arboribus pingue, crassius melle, resina tenuius, sapore dulci, et hoc medicis. Veteri quoque oleo usus est ad quaedam genera morborum. Existimatur et ebori vindicando a carie utile esse. Certe simulacrum Saturni Romae intus oleo repletum est.

VIII. Super omnia vero celebravit amurcam laudibus Cato. Dolia olearia cadoaque illa imbui, ne

bibant oleum. Amurca subigi areas terendis messibus, ut formicae rimaeque absint. Quin et lutum parietum, ac tectoria, et pavimenta horreorum frumenti, vestiarii etiam contra teredines, ac noxia animalia, amurca aspergi: semina frugum perfundi: morbis quadrupedum, arborum quoque illa medendum, efficaci ad hulcera interiora humani quoque oris. Lora etiam ac coria omnia, et calciamina, axesque, decocta ungi, atque aeramenta contra aeruginem, colorisque gratia elegantioris: et totam supellectilem ligneam, ac vasa fictilia, in quibus ficum aridam libeat asservare: aut si folia baccasque in virgis myrti: aliudve id genus simile. Postremo ligna macerata amurca, nullius fumi taedio ardere. Oleam si lambendo capra lingua contigerit, depaveritque primo germinatu, sterilesce, auctor est M. Varro. Et hactenus de olea, atque oleo.

IX. Reliqui arborum fructus vix specie figurave, non modo saporibus, succisque toties permixtis atque insitis, enumerari queunt.

Grandissimus pineis nucibus, altissimeque suspensus, intus exiles nucleos lacunatis includit toris, vestitos alia ferruginis tunica, mira naturae cura molli ter semina collocandi. Harum genus alterum terentinae, digitis fragili putamine, aviumque furto in arbore. Tertium sappinia, e picea sativa, nucleorum cute verius quam putamine, adeo molli, ut simul mandatur. Quartum pityda vocant e pinastris, singularis remedii adversus tussim. In melle decoctus nucleos Taurini aquicelos vocant. Pineae corona victores apud Isthmum coronantur.

X. His proxima amplitudine mala, quae vocamus cotonea, et Graeci cydonia, ex Creta insula advecta. Incurvatos trahunt ramos, prohibentque crescere parentem. Plura eorum genera: chrysomela, incisuris distincta, colore ad aurum inclinato. Quae candidiora, nostratia cognominata, odoris praestantissimi. Est et Neapolitanis suis honos. Minora ex eodem genere struthea, odoratius vibrant, serotino proventus, praecoci vero mustea. Strutheis autem cotonea insita suum genus fecere Mulvianum: quae sola ex his vel cruda manduntur. Omnia iam et virorum salutarioris cubilibus inclusa, simulacris noctium consociis imposita. Sunt praeterea parva silvestria, a strutheis odoratissima, in sepibus nascentia.

XI. Mala appellamus, quanquam diversi generis, Persica, et granata, quae in Punicis arboribus novem generum dicta sunt. His acinus sub cortice intus: illis lignum in corpore. Nec non et quaedam e piris libralia appellata, amplitudine sibi ponderis nomine asserunt. Sed Persicorum palma duracinis. Nationum habent cognomen Gallica et Asiatica. Post autem tum maturescunt, aestate praecocia, intra XXX annos reperta, et primo denariis singula venumdata. Supernatia e Sabinis veniunt, popularia undique. Pomum innocuum expetitur aegris: pretiumque iam singulis triceni nummi fuisse, nullius maiore: quod miremur, quia non aliud fugacius. Longissima namque decerpto bidui mora est: cogitque se venumdari.

XII. Ingens postea turba prunorum: versicolor, nigra, candida, hordearia appellata, a comitatu frugis eius. Alia eodem colore seriora maioraque, asinina cognominata a vilitate. Sunt et nigra, ac laudatiora cerina atque purpurea. Nec non ab externa gente Armeniaca, quae sola et odore commendantur. Peculiaris impudentia est nucibus insitorum, quae faciem parentis succumque adoptionis exhibent, appellata ab utroque nucipruna. Et haec autem, et Persica, et cerina, ac silvestria, ut uvae, cadis condita, usque ad alia nascentia aetatem sibi prorogant: reliquorum velocitas cito mitescentium transvolat. Nup

alina appellari coeperunt malis insitis: Amygdalis. His intus in

est: nec aliud po-

mum ingeniosius geminatum est. In peregrinis arboribus dicta sunt Damascena, a Syriae Damasco cognominata, iam pridem in Italia nascentia, grandiore quamquam ligno, et exiliore carne, nec unquam in rugas siccata, quoniam Soles sui desunt. Simul dici possunt populares eorum myxae, quae et ipsae nunc coeperunt Romae nasci insitae sorbis.

XIII. In totum quidem Persica peregrina etiam Asiae Graeciaeque esse, ex nomine ipso apparet, atque ex Perside advecta. Sed pruna silvestria ubique nasci certum est. Quo magis miror, huius pomi mentionem a Catone non habitam, praesertim cum condenda demonstraret quaedam et silvestria. Nam Persicae arbores sero, et cum difficultate transiere, ut quae in Rhodo nihil ferant, quod primum ab Aegypto earum fuerat hospitium. Falsum est, venenata cum cruciatu in Persis gigni, et poenarum causa a regibus translata in Aegyptum, terra mitigata. Id enim de Persea diligentiores tradunt, quae in totum alia est, myxis rubentibus similis, nec extra Orientem nasci voluit. Eam quoque eruditiores negaverunt ex Perside propter supplicia translata, sed a Perseo Memphi satam. Et ob id Alexandrum illa coronari victores ibi instituisse, in honorem atavi sui. Semper autem folia habet et poma, subnascentibus aliis. Sed pruna quoque omnia post Catonem coepisse manifestum est.

XIV. Malorum plura sunt genera. De citreis cum sua arbore diximus. Medica autem Graeci vocant patriae nomine. Aequae peregrina sunt zizipha, et tuberes, quae et ipsa non pridem venere in Italiam: haec ex Africa, illa ex Syria. Sex. Papinius, quem consulimus vidimus, primus utraque attulit, Divi Augusti novissimis temporibus, in castris sata, baccis similiora, quam malis: sed aggeribus praecipue decora, quoniam et in tecta iam silvae scandunt. Tuberum duo genera: candidum, et a colore syricum dictum. Paene peregrina sunt in uno Italiae agro Veronensi nascentia, quae lanata appellantur. Lanugo ea obducit, struthis quidem Persicisque plurima: his tamen peculiare nomen dedit, nulla alia commendatione insignibus.

XV. Reliqua cur pigeat nominatim indicare, cum conditoribus suis aeternam propagaverint memoriam, tanquam ob egregium aliquod in vita factum? Nisi fallor, apparebit ex eo ingenium inserendi: nihilque tam parvum esse, quod non gloriam parere possit. Ergo habent originem a Matio, Gestioque, et Manlio, item Scandio: quibus cotoneo insito ab Appio e Claudia gente, Appiana sunt cognominata. Odor est his cotoneorum, magnitudo quae Scandianis, color rubens. Ac ne quis id ambitu valuisse claritatis et familiae putet, sunt et Sceptiana ab inventore libertino, insignia rotunditate. Cato adiicit Quiriana, et quae tradit in doliis condi, Scantiana. Omnium autem nuperrime adoptata sunt parva, gratissimi saporis, quae Petisia nominantur. Patrias nobilitavere Amerina et Graecula. Cetera e causis traxere nomen: germanitatis, cohaerentia et gemella, nunquam singula in foetu: coloris, syrica: cognationis, melapia. Mustea, a celeritate mitecendi: quae nunc melimela dicuntur, a sapore melleo. Orbiculata, a figura orbis in rotunditatem circumacti. Haec in Epiro primum provenisse, argumento sunt Graeci, qui Epirotica vocant. Mammarum effigie orthomastia. A conditione castrati seminis, quae spadonia appellant Belgae. Melofoliis folium unum, aliquando et geminum erumpit e latere medio. Celerissime in rugas marcescunt pannucea. Stolidetum pulmonea. Est quibusdam sanguineus color, origine ex mori insitu tracta. Cunctis vero, quae fuerunt a Sole, partes rubent. Sunt et parva gratia saporis atque etiam acutiora odore, silvestria. Id peculiare improbitatis et acerbis convicium, et vis tanta, ut aciem gladii perstringat. Dat et farina

vilissimis nomen, quanquam primis adventu, decerpique properantibus.

XVI. Eadem causa in piris taxatur superbiae cognomine. Parva haec, sed ocissima. Cunctis autem Crustumia gratissima. Proxima iis Falerna, a potu, quoniam tanta vis succi abundat: (lacte hoc vocatur) in iisque alia colore nigro donantur Syriae. Reliquorum nomina aliter in aliis atque aliis locis appellantur. Sed confessis Urbis vocabulis auctores suos nobilitavere Decimiana, et ex eo tractum quod Pseudodecimianum vocant. Dolabelliana longissimi pediculi. Pomponiana cognomine mammosa, Liceriana, Seviana, et quae ex iis nata sunt, Turrania, longitudine pediculi distantia. Favoniana rubra, paulo superbis maiora. Lateriana, Aniciana post autumnalia acidulo sapore iucunda. Tiberiana appellantur, quae maxime Tiberio principi placuere. Colorantur magis Sole, grandescuntque: alioqui eadem essent, quae Liceriana. Patriae nomina habent, serissima omnium Amerina, Picentina, Numantina, Alexandrina, Numidiana, Graeca, et in his Tarentina: Signina, quae alii a colore testacea appellant: sicut onychina, purpurea. Ab odore, myrapi, laurea, nardina. A tempore, hordearia: a collo, ampullacea: a corio laneo, bruta. Gentilitatis, cucurbitinā: acidula, succi. Incerta nominum causa est barbaricis, Venerisque, quae colorata dicuntur: regis, quae minimo pediculo sessilia: patricii, voconis, viridibus oblongisque. Praeterea dixit volema Virgilius, a Catone sumta, qui et sementiva, et mustea nominat.

XVII. Pars haec vitae iam pridem pervenit ad columen, expertis cuncta hominibus. Quippe cum Virgilius insitam nucibus arbutum, malis platanum, cerasi ulmum dicat. Nec quidquam amplius excogitari potest. Nullum certe pomum novum diu iam invenitur. Neque omnia insita misceri fas est, sicut nec spinas inseri, quando fulgura expiari non queunt facile: quotque genera insita fuerunt, tot fulgura uno ictu pronuntiantur.

Turbinator piris figura. In iis serotina ad hiemem usque ad matrem pendent gelu maturescentia, Graeca, ampullacea, laurea: sicut in malis Amerina, Scandiana. Conduntur vero pira, ut uvae, ac totidem modis: neque aliud in cadis, praeterquam pruna. Pomis proprietas, pirisque, vini: similiterque in aegris medentes cavent: ac vino et aqua coquantur, atque pulmentarii vicem implent: quod non alia praeter cotonea, et struthia.

XVIII. 1. In universum vero de pomis servandis praecipitur: pomaria in loco frigido ac sicco contabulari: septemtrionalibus fenestris sereno die patere: Austros specularibus arcere, Aquilonis quoque afflatu poma deturpante rugis. Colligi mala post aequinoctium autumnale, neque ante XVI lunam, neque ante primam horam. Cadiva separari: stramentis, storeis, paleisve substerni. Rara componi, ut limites pervii spiritum aequalem accipiant. Amerina maxime durare, melimela minime.

2. Cotoneis in concluso spiramentum omne adimendum, aut incoqui melle ea, immergiveri oportere. Punica aqua marina fervente indurari: mox triduo Sole siccata, ita ne nocturno rore contingantur, suspendi, et, cum libeat uti, aqua dulci perlui. M. Varro et in doliis arenae servari iubet: et immatura obrui terra in ollis fundo effracto, sed spiritu excluso, ac surculo pice illito: sic etiam crescere amplitudine maiore, quam possint in arbore. Cetera mala foliis ficulis, praeterquam cadivis, singula convolvi, cistisque vitilibus condi, vel creta figlinarum illini.

3. Pira in vasis fictilibus picatis inversis obrui inter scobes. Tarentina serissime legi. Aniciana servari et in passo. Sorba quoque et scrobibus, gypsato operculo, dum pedum terra superinducta, in

loco aprico, inversis vasis, et in doliis, uti uvas, cum ramis suspendi.

4. E proxinis auctoribus quidam altius curam putant: deputarique statim poma ac vites ad hunc usum praecipiant, decrescente Luna, post horam diei tertiam, caelo sereno, ac siccis ventis. Similiter deligi et ex locis siccis, et ante perfectam maturitatem, addito ut Luna infra terram sit: uvas cum malleolo sarmenti duro, demtis forfice corruptioribus acinis, in dolio picato recenti suspendi, exclusa omni aura operculo et gypso: sic et *gorba*, ac *pira*: illitis omnium surculis pice. Dolia procul ab aqua esse. Quidam sic cum palmite in gypso condunt, capitibus eius scillae infixis utrinque. Alii etiam vina habentibus doliis, dum ne contingant ea uvae. Aliqui mala in patinis fictilibus fluitantia: quo genere et vino odorem acquiri putant. Aliqui omnia haec in milio servare malunt. Plerique vero in scrobe dudum pedum altitudinis arena substrato, et fictili operculo, dein terra operto. Creta quidam etiam figlina uvas illinunt, siccitasque Sole suspendunt: in usu, diluentes cretam. Eandem pomis vino subigunt. Mala vero generosissima eadem ratione crustant gypso vel cera: quae nisi maturuerint, incremento calycem rumpunt. Semper autem in pediculis collocant ea. Alii decerpunt cum surculis, eosque in medullam sambuci abditos obrunt, ut supra scriptum est. Alii singulis malis pirisque singula vasa fictilia assignant, et opercula eorum picata dolio iterum includunt. Nec non aliqui in floccis capsisque, quas luto paleato illinunt. Alii hoc quidem in patinis fictilibus: aliqui et in scrobe subiecta arena, ita sicca operiunt mox terra. Sunt qui cotonea cera Pontica illita melle demergant. Columella auctor est, in puteis cisternasve in fictilibus vasis pice diligenti cura illitis mergi. Liguria maritima Alpibus proxima uvas Sole siccitas iunci fasciis involvit, cadisque conditas, gypso includit. Hoc idem Graeci platani foliis, aut vitis ipsis, aut fici, uno die in umbra siccatis, atque in cado vinaceis interpositis. Quo genere Coa uva, et Berytia servantur, nullius suavitati postferendae. Quidam, ut has faciant, in cinere lixivio tingunt protinus quam detraxere vitibus, mox in Sole siccant: tum foliis (ut supra dictum est) involutas vinaceis stipant. Sunt qui malunt uvas scobe ramentisve abietis, populi, fraxini servare. Sunt qui suspendi procul malis, protinusque in granariis iubeant, quoniam optime sit operimento pulvis pensilibus. Contra vespas remedium est, oleo aspergi ex ore. De palmis diximus.

XIX. E reliquo genere pomorum ficus amplissima est, quaedamque et piris magnitudine aemula. De Aegyptiae Cypriaque miraculis retulimus inter externas. Idaea rubet olivae magnitudine, rotundior tantum, sapore mespili. Alexandrinam hanc ibi vocant, crassitudine cubitali: ramosam, materie validam, lentam, sine lacte, cortice viridi, folio tiliae, sed molli. Onesicritus tradit in Hyrcania multum nostris esse dulciores, fertilioresque, ut quae modios CCLXX singulae ferant. Ad nos ex aliis transiere gentibus, Chalcide, Chio: quarum plura genera. Siquidem et Lydiae, quae sunt purpureae, et mamillanae, similitudinem earum habent: et callistruthiae parum sapore praestantiores, ficorum omnium frigidissimae. Nam de Africanis, quas multi praefert cunctis, magna quaestio est: cum id genus in Africam nuperrime transierit, patriae nomen obtinent. Nam Alexandrinae et nigrae est, candidante rima, cognomine delicatae. Nigra et Rhodia est, et Tiburtina de praecociibus. Sunt et auctorum nomina iis, Liviae, Pompeiae: siccandis haec Sole in annuos usus aptissima, cum mariscis, et quas arundinum folii macula variat. Est et Herculanea, et albicerata, et aratia alba, pediculo minimo, latissima. Primo autem provenit porphyri-

PLIN. HIST. NATUR.

tis, longissimo pediculo. Comitatur eam e minimis et vilissimis, popularis dicta. Contra novissima sub hieme maturatur chelidonia. Sunt praeterea eadem serotinae et praecoces, biferae, alba ac nigra, cum messe vindemiaque maturescentes. Serotinae et a corio appellatae duro: ex Chalcidicis quarundam trifero proventu. Tarenti tantum praedulces nascuntur, quas vocant onas.

Cato de ficis ita memorat: Ficos mariscas in loco cretoso aut aperto serito. In loco autem crassiore aut stercoreato Africanas, et Herculaneas, Saguntinas, hibernas, Telanas atras pediculo longo. Postea tot subiere nomina atque genera, ut vel hoc solum aestimantibus appareat, mutatam esse vitam. Sunt et hibernae quibusdam provinciis, sicuti Moesiae, sed artis, non naturae. Parvarum genus arborum post autumnum fimo contegunt: deprehensasque in hieme grossos, quae mittore caelo refossae cum arbore, atque in lucem remissae, novos Soles, aliasque, quam quibus vixere, avidae, tanquam iterum natae, accipiunt: et cum venientium flore maturescunt, alieno praecoces anno, in tractu vel gelidis simo.

XX. Sed a Catone appellata iam tum Africana, admonet et Africae, ad ingens documentum uso eo pomo. Namque perniciali odio Carthaginis flagrans, nepotumque securitatis anxius, cum clamaret omni Senatui Carthaginem delendam, attulit quodam die in Curiam praecocem ex ea provincia ficum: ostendensque Patribus, Interrogo vos, inquit, quando hanc pomum dentam putetis ex arbore? Cum inter omnes recentem esse constaret. Atqui tertium, inquit, ante diem scitote decerptam Carthagine: tam prope a muris habemus hostem. Statimque sumtum est Punicum tertium bellum, quo Carthago deleta est: quanquam Catone anno sequente rapto. Quid primum in eo miremur? curam ingenii, an occasionem fortuitam, celeritatemque cursus, an vehementiam viri? Supra omnia est, quo nihil equidem duco mirabilius, tantam illam urbem, et de terrarum orbe per CXX annos aemulam, unius pomi argumento eversam: quod non Trebia, aut Trasymenus, non Cannae busto insignes Romani nominis, perficere potuere: non castra Punica ad tertium lapidem vallata, portaeque Collinae adequitans ipse Hannibal. Tanto propius Carthaginem pomo Cato admovit.

Colitur ficus arbor in foro ipso ac Comitio Romae nata, sacro fulguribus ibi conditis: magisque ob memoriam eius, quae nutrix fuit Romuli ac Remi conditoris appellata: quoniam sub ea inventa est lupa infantibus praebens rumen, (ita vocabant mammas:) miraculo ex aere iuxta dicato, tanquam in Comitium sponte transisset, Atto Navio augure. Illic crescit: rursusque cura sacerdotum seritur. Fuit et ante Saturni aedem, Urbis anno CCLX sublata, sacro a Vestalibus facta, cum Silvani simulacrum subverteret. Eadem fortuito satu vivit in medio foro, quae sidentia imperii fundamenta ostento fatali Curtius maximis bonis, hoc est, virtute ac pietate, ac morte praeclara expleverat. Aequae fortuita eodem loco est vitis atque olea, umbrae gratia sedulitate plebeia satae. Ara inde sublata gladiatorio munere Divi Iulii, quod novissime pugnavit in foro.

XXI. Admirabilis est pomi huiusce festinatio, unius in cunctis, ad maturitatem properantis arte naturae. Caprificus vocatur e silvestri genere ficus nunquam maturescens, sed quod ipsa non habet, aliis tribuens: quoniam est naturalis causarum transitus, atque e putrescentibus identidem generatur aliquid. Ergo culices parit: hi fraudati alimento in matre, putri eius tabe, ad cognatam volant: morsuque ficorum crebro, hoc est, avidiore pastu aperientes ora earum, atque ita penetrantes, intus Solem primo secum inducunt, cerealesque auras immittunt foribus adaptis. Mox lactem humorem, hoc est

fantiam pomi, absumunt: quod fit et sponte. Ideoque ficetis caprificus praemittitur ad rationem ventu, ut flatus evolantes in ficus ferat. Inde repertum, ut illatae quoque aliunde, et inter se colligatae iniicerentur fico: quod in macro solo et aquilonio non desideratur: quoniam sponte arescunt loci situ, rimisque eadem, quae culicum opera, causa perficit: (nec non ubi multus pulvis: quod evenit maxime frequenti via apposita: namque et pulveri vis siccandi, succumque lactis absorbendi:) quae ratio, pulvere et caprificatione hoc quoque praestat, ne decidan, absumto humore tenero, et cum quadam fragilitate ponderoso.

Ficis mollis omnibus tactus: maturis frumenta intus: succus maturescentibus lactis, percoctis mellis. Senescunt in arbore, anusque distillant gummi lacrima. Siccas honos laudatas servat in capsis, Ebuso insula praestantissimas, amplissimasque, mox in Marrucinis. At ubi copia abundat, impletur orcae in Asia, cadi autem in Ruspina Africae urbe: panisque simul et obsonii vicem siccatae implet: utpote cum Cato cibaria rursi operariis iusta ceu lege sciens, minui iubeat per fici maturitatem. Cum recenti fico salitis vice casei vesci, nuper excoctum est. Ex hoc genere sunt, ut diximus, cotana, et caricae: quaeque consendenti navim adversus Parthos omen fecere M. Crasso, venales praedicantis voce, cavnaeae. Omnia haec in Albense rus et Syria intulit L. Vitellius, qui postea censor fuit, cum legatus in ea provincia esset, novissimis Tiberii Caesaris temporibus.

XXII. Malorum pirorumque generi adnumerentur iure mespila atque sorba. Mespilis tria genera, anthedon, setania: tertium degenerat, anthedoni tamen similis, quod Gallicum vocant. Setaniae maius pomum, candidiusque, acini molliore ligno: ceteris minus pomum, sed odore praestantius, et quod diutius servetur. Arbor ipsa de amplissimis. Folia, antequam decidan, rubescunt: radices multae atque altae, et ideo inexistripabiles. Non fuit haec arbor in Italia Catonis aevo.

XXIII. Sorbis quadruplex differentia. Aliis enim eorum rotunditas mali, aliis turbinatio piri, aliis ovata species, ceu malorum aliquibus: haec obnoxia acori. Odore et suavitate rotunda praecellunt: ceteris vini sapor: generosissima, quibus circa pediculos tenera folia. Quartum genus torminale appellant, remedio tantum probabile, assiduum proventu, minimisque pomo, arbore dissimile, foliis paene platani. Non ferunt ante trimatum ex ullo genere. Cato et sorba condi sapa tradit.

XXIV. Ab his locum amplitudine vindicaverunt, quae cessere auctoritati, nuces iuglandes: quam et ipsae nuptialium Fescenninorum comites, multum pineis minores universitate, eademque portione ampliores nucleo. Nec non et honor his naturae peculiaris, gemino protectis operimento, pulvinati primum calycis, mox lignei putaminis. Quae causa eas nuptiis fecit religiosas, tot modis foetu munito: quod est verisimilius, quam quia cadendo tripudium sonivium faciant. Et has e Perside a regibus translatae, indicio sunt Graeca nomina. Optimum quippe earum Persicon atque Basilicon vocant. Et haec fuere prima nomina. Caryon a capitis gravedine, propter odoris gravitatem, convenit dictum. Tinguntur cortice earum lanae, et rufatur capillus primum prodeuntibus nuculis: id compertum infectis tractatu manibus. Pinguescunt vetustate.

Sola differentia generum in putamine duro fragilive, et tenui ac crasso, loculoso et simplici. Solum hoc pomum natura compactili operimento clausit. Namque sunt bifidae putaminum carinae, nucleorumque alia quadripartita distinctio, lignea intercurante membrana. Ceteris quidquid est, soli-

dum est, ut in avellanis, et ipso nucum genere, quas antea Abellinas patrio nomine appellabant. In Asiam Graeciamque e Ponto venire, et ideo Ponticae nuces vocantur. Has quoque mollis protegit barba. Sed putamini nucleisque solida rotunditas inest. Eae et torrentur. Umbilicus illis intus in ventre medio. Tertia ab his natura amygdalis, tenuiore, sed simili iuglandium summo operimento: item secundo putaminis. Nucleus dissimilis latitudine, et acriore callo. Haec arbor an fuerit in Italia Catonis aetate, dubitatur: quoniam Graecas nominat, quas quidam et in iuglandium genere servant. Adicit praeterea avellanas, et galbas, Praenestinas, quas maxime laudat, et conditas ollis in terra servari virides tradit. Nunc Thasiae, et Albenses celebrantur, et Tarentinarum duo genera: fragili putamine: ac duro, quae sunt et amplissimae, et minime rotundae. Praeterea molluscae putamen rumpentes. Sunt qui honoris nomen interpretentur, et Iovis glandem esse dicant. Nuper consularem virum audivi, biferas et iuglandes nuces habere se profitentem. De pistaciis et ipsi retulimus. Et haec autem idem Vitellius in Italiam primus intulit eodem tempore: simulque in Hispaniam Flaccus Pompeius eques Romanus, qui cum eo militabat.

XXV. Nuces vocamus et castaneas, quanquam accommodatiores glandium generi. Armatum iis echinato calyce vallum, quod inchoatum glandibus. Mirumque, vilissima esse quae tanta occultaverit cura naturae. Trini quibusdam partus ex uno calyce, cortexque lentus. Proxima vero corpori membrana, et in his, et in nucibus saporem, ni detrahaatur, infestat. Torrere has in cibis gratius. Moluntur etiam, et praestant ieiunio feminarum quandam imaginem panis. Sardibus eae provenire primum. Ideo apud Graecos Sardianos balanos appellat: nam Dios balanum postea imposuere excellentioribus satu factis. Nunc plura earum genera. Tarentinae faciles, nec operosae cibo, planae figura. Rotundior, quae balanitis vocatur, purgabilis maxime, et sponte prosiiliens. Pura et plana est ex eis et Salaria: Tarentina minus tractabilis: laudatior Correlliana, et ex ea facta, quo dicemus in insitis modo, Etereiana, quam rubens cortex praefert triangulis, et popularibus nigris, quae coctivae vocantur. Patria laudatissimis Tarentum, et in Campania Neapolis. Ceterae suum pabulo gignuntur, scrupulosa corticis intra nucleos quoque ruminatione.

XXVI. Haud procul abesse videntur et praedulces siliquae, nisi quod in iis cortex ipse manditur. Digitorum omnis longitudo illis, et interim falcata, pollicari latitudine. Glandes inter poma numerari non possunt: quamobrem in sua natura dicuntur.

XXVII. Reliqua carnosae sunt generis: eaque baccis atque carnibus distant. Alia acinis caro, alia moris, alia unedonibus: et alia acinis inter cutem succumque, alia myxis, alia baccis, ut olivis. Moris succus, in carne vinosus: trini colores, candidus primo, mox rubens, maturis niger. In novissimis florent, inter prima maturescunt. Tingunt manus succo matura, eluunt acerba. Minimum in hac arbore ingenia profecerunt, nec nominibus, nec insitis, nec alio modo, quam pomi magnitudine. Differunt mora Ostiensia et Tusculana Romae. Nascuntur et in rubis, multum differente callo.

XXVIII. Aliud corpus est terrestribus fragis, aliud congeneri eorum unedoni: quod solum pomum simile fructi, terraeque gignitur. Arbor ipsa fruticosa. Fructus anno maturescit: pariterque floret subnascens, et prior coquitur. Mas sit, an femina sterilis, inter auctores non constat. Pomum inhonorum, ut cui nomen ex argumento sit unum tantum edendi. Duobus tamen hoc nominibus appellant Graeci, comaron et memecylon: quo apparet totidem esse genera. Et apud nos alio nomine arbutus vocatur.

Iuba auctor est, quinquagendum cubitorum altitudine in Arabia esse eas.

XXIX. Acinorum quoque magna est differentia. Primum inter uvas ipsas callo, teneritate, crassitudine, interiore ligno, aliis parvo, et aliis etiam gemino, qui minime feraces musti. Plurimum vero differunt ederae sambucique acini: et figura etiam Punici, angulosi quippe soli. Nec tamen ulla singulis, praeter communem, quae est candida. Totisque succus et caro est, iis praecipue, quibus parvulum inest ligni.

Magna et baccis differentia. Aliae namque sunt olivis, lauris: et alio modo loto, cornis: alio myrtis, lentisco. Aquifolio enim ac spinae sine succo: medioque etiamnum genere inter baccas acinosque cerasis. Pomum his primo candidum, et fere omnibus baccis. Mox aliis virescit, ut olivis, lauris: rubet vero moris, cerasis, cornis. Deinde nigrescit moris, cerasis, olivis.

XXX. Cerasi ante victoriam Mithridaticam L. Luculli non fuisse in Italia. Ad Urbis annum DCI. XXX is primum venit e Ponto: annisque CXX trans Oceanum in Britanniam usque pervenire. Eadem, ut diximus, in Aegypto nulla cura potere gigni. Cerasorum Aproniana maxime rubent: nigerrima sunt Lutatia: Caeciliana vero et rotunda. Iunianis gratus sapor, sed paene tantum sub arbore sua, adeo teneris, ut gestatum non tolerant. Principatus duracinis, quae Pliniana Campania appellat: in Belgica vero Lusitanis. In ripis etiam Rheni, tertius iis color et nigrum ac rubenti viridique, similis maturescentibus semper. Minus quinquennium est, quod prodire, quae vocant laurea, non ingratae amaritudinis, insitae in lauro. Sunt et Macedonica parvae arboris, raroque tria cubita excedentis: et minore etiamnum frutice, chamaecerasi. Inter prima hoc e pomis colono gratiam annum refert. Septemtrine frigidisque gaudet: siccatur etiam Sole, conditurque, ut oliva, cadis.

XXXI. Quae cura et cornis, atque etiam lentisco adhibetur, ne quid non hominis ventri natum esse videatur. Miscentur saporis, et alio alius placere cogitur. Miscentur vero et terrae caelique tractus. In alio cibi genere India advocatur, in alio Aegyptus, Creta, Cyrene, singulaeque terrae. Nec cessat in veneficiis vita, dummodo omnia devoret. Plinius hoc fiet in herbarum natura.

XXXII. Interim quae sunt communia et pomis omnibusque succis, saporum genera XIII reperiuntur: dulcis, suavis, pinguis, amarus, austerus, acer, acutus, acerbus, acidus, salsus. Praeter haec, tria sunt genera mirabili maxime natura. Unum, in quo plures pariter sentiuntur saporis, ut vinis. Namque in his et austerus, et acutus, et dulcis, et suavis: omnes alieni. Alterum est genus, in quo sit et alienus quidem, sed et suus quidam ac peculiaris, ut in lacte. Siquidem inest ei, quod tamen iure dici dulce, et pingue, et suave non posset, obtinente lenitate, quae ipsa succedit in saporis vicem. Nullus hic aquis, ne succus quidem, ut tamen eo ipso fiat aliquis, ac suum genus faciat. Sentiri quidem aquae saporem ullum succumque, vitium est. Magnum his omnibus in odore momentum, et magna cognatio, qui ipse nullus est aquis: aut si sentitur, omnino vitium est. Mirum, tria naturae praecipua elementa sine sapore esse, sine odore, sine succo: aquas, aera, ignes.

XXXIII. Ergo succorum vinosi piro, moro, myrto: minime (quod miremur) uvis. At pingues, olivae, lauro, nuci iuglandi, amygdalis: dulces uvis, ficis, palmis: aquosus prunis. Magna differentia et in colore succi. Sanguineus moris, cerasis, cornis, uvis nigris. Idem albis candidus. Lacteus in capite ficis, in corpore non item: spumeus malis: nullus Persicis, cum praesertim duracina succo abundet:

sed quis eius ullum dixerit colorem? Sua et in odore miracula. Malis acutus, Persicis dilutus, dulcibus nullus. Nam et vinum tale sine odore: tenue odoratus: multoque celerius talia ad nasum veniunt, quam pinguis. Quae odorata, non eadem in gustu tenera: quia non sunt pariter odor et sapor. Quamobrem citreis odor acerrimus, sapor asperimus: quadamtenus et cotoneis: nullusque odor ficis.

XXXIV. Et hactenus sint species ac genera pomorum, naturas arctius colligi par est. Alia siliquis gignuntur, ipsis dulcibus, semenque complexis anarum: cum in pluribus semina placeant, in siliqua damnentur. Alia baccis, quarum intus lignum, et extra caro, ut olivis, cerasis. Aliquorum intus baccae, foris lignum, ut his quae in Aegypto diximus gigni. Quae baccis natura, eadem et pomis. Aliorum intus corpus, et foris lignum, ut nucum. Aliis foris corpus, intus lignum, ut Persicis et prunis: vitiumque cinctum fructu, cum fructus alibi muniatur vitio. Putamine clauduntur nuces, corio castaneae. Detrahitur hoc iis: at in mespila manditur. Crusta teguntur glandes, cute uvae, corio et membrana Punica. Carne et succo mora constant, cute et succo cerasi. Quaedam statim a ligno recedunt, ut nuces, et palmae. Quaedam adhaerent, ut olivae laurique. Quorundam generi utraque est natura, ut Persicis. Etenim duracinis adhaeret corpus, e lignoque avelli nequit: cum in ceteris facile separatur. Quibusdam nec intus, nec extra lignum, ut in palmarum genere. Aliquorum lignum ipsum in usu et pomi vice, ut generi amygdalae, quam in Aegypto gigni diximus. Quorundam extra, gemina geminantur vitia, ut in castaneis, amygdalis, nucibusque iuglandibus. Quorundam natura trigemina est: corpus, deinde lignum, rursusque semen in ligno, ut Persicis. Quaedam inter se densa, ut uvae, sorba: quae ramos circumdata ex omni parte uvarum modo degravant. Alia rara, ut in Persicis. Quaedam alvo continentur, ut granata. Dependent alia pediculis, ut pira. Alia racemis, ut uvae, palmae. Alia et pediculis et racemis, ut ederae, sambuci. Alia ramo adhaerent, ut in lauro. Quaedam utroque modo, ut olivae. Nam et breves pediculi et longi. Quaedam vasculis constant, ut Punica et mespila, lotosque in Aegypto et Euphrate.

Iam vero diversa gratia et commendatio. Carne palmarum placent, crusta Thebaicae, succo uvae, et caryotae: callo pira ac mala, corpore melimela, mora cartilagine, nuclei grano. Quaedam in Aegypto cute, ut caricae. Detrahitur haec ficis virentibus, ut putamen: eadem in siccis maxime placet. In papyris et ferulis, spinaeque alba, caulibus ipse pomum est. Sunt et ficulni caules. In fruticoso genere, cum caule capparidis: in siliquis vero quod manditur, quid nisi lignum est? non omittenda seminis earum proprietate: nam neque corpus, nec lignum, nec cartilago dici potest, neque aliud nomen inveniet.

XXXV. Succorum natura praecipuam admirationem in myrto habet, quando ex una omnium olei vinique bina genera fiunt. Item myrtidanum, ut diximus. Et alius usus baccae fuit apud antiquos, antequam piper reperiretur, illius obtinens vicem: quodam etiam generosi obsonii nomine inde tracto, quod etiam nunc myrtatum vocatur. Eademque origine aprorum sapor commendatur, plerumque ad intinctus additis myrtis.

XXXVI. Arbor ipsa in Europae citiore caelo, quod a Cerauniis montibus incipit, primum Circeis in Elpenoris tumultu visa traditur: Graecumque ei nomen remanet, quo peregrinam esse apparet. Fuit ubi nunc Roma est, iam tum cum conderetur: quippe ita traditur, myrtea verbera Romanos Sabinosque, cum propter raptas virgines dimicare voluissent, depositis armis purgatos in ea loco, qui nunc signa Veneris Cluacinae habet, qui purgare dicebant. Et in ea

genus habetur. Ideo tum electa, quoniam coniunctioni, et huic arbori Venus praeest. Haud scio, an prima omnium in locis publicis Romae sata, fatidico quidem et memorabili augurio. Inter antiquissima namque delubra habetur Quirini, hoc est, ipsius Romuli: in eo sacrae fuere myrti duae ante aedem ipsam per longum tempus, altera patricia appellata, altera plebeia. Patricia multis annis praevaluit, exuberans ac laeta, quamdiu Senatus quoque floruit, illa ingens: plebeia retorrida ac squalida. Quae posteaquam evaluit, flavescente patricia, Marsico bello, languida auctoritas patrum facta est, ac paulatim in sterilitatem emarcuit maiestas. Quin et ara vetus fuit Veneri Myrteae, quam nunc Murciam vocant.

XXXVII. Cato tria genera myrti prodidit, nigram, candidam, coniugulam, fortassis a coniugiis, ex illo Cluacinae genere. Nunc et alia distinctio, sativae, aut silvestris: et in utraque latifoliae. In silvestri, propria oxymyrsine. Sativarum genera topiarii faciunt: Tarentinam, folio minuto: nostratem, patulo: hexasticham densissimo, senis foliorum versibus. Haec non est in usu: ramosa utraque alia. Coniugulam existimo nunc nostratem dici. Myrtus odoratissima in Aegypto. Cato docuit vinum fieri e nigra, siccata usque in ariditatem in umbra, atque ita musto indita. Si non siccentur baccae, oleum gigni. Postea compertum, et ex alba vinum fieri album, duobus sextariis myrti tusae, in vini tribus heminis maceratae, expressaeque. Folia et per se siccantur in farinam, ad huculcerum remedia in corpore humano, leniter mordaci pulvere, ac refrigerandis sudoribus. Quinimo oleo quoque (mirum dictu) inest quidam vini sapor, simulque pinguis liquor, praecipua vi ad corrigenda vina, saccis ante perfusis. Retinet quippe faecem, nec praeter purum liquorem transire patitur, datque se comitem praecipua commendatione liqato. Virgae quoque eius gestatae manu viatori prosunt in longo itinere pediti. Quin et virgei anuli expertes ferri inguinum tumori medentur.

XXXVIII. Bellicis quoque se rebus inseruit: triumphansque de Sabinis Postumius Tubertus in consulatu (qui primus omnium ovans ingressus Urbem est, quoniam rem leviter sine cruore gesserat) myrto Veneris Victricis coronatus incessit, optabilemque arborem etiam hostibus fecit. Haec postea ovantium fuit corona, excepto M. Crasso, qui de fugitivis et Spartaco laurea coronatus incessit. Masurius auctor est, curru quoque triumphantes myrtea corona usos. L. Piso tradit, Papirium Masonem, qui primus in monte Albano triumphavit de Corsis, myrto coronatum ludos Circenses spectare solitum. Avus maternus Africanus sequentis hic fuit. Marcus Valerius duabus coronis utebatur, laurea, et myrtea, qui et hoc voverat.

XXXIX. Laurus triumphis proprie dicatur, vel gratissima domibus, ianatrix Caesarum Pontificumque: sola et domos exornat, et ante limina excubat. Duo eius genera tradit Cato: Delphicam et Cypriam. Pompeius Lenaeus adiecit quam mustacem appellavit, quoniam mustaceis subiceretur. Hanc esse folio maximo, flaccidoque et albicante: Delphicam aequali colore, viridiorem, maximis baccis atque e viridi rubentibus. Hac victores Delphis coronari, et triumphantes Romae. Cypriam esse folio brevi, nigro, per margines imbricato, crispam. Postea accesserunt genera. Tinus: hanc silvestrem laurum aliqui intelligunt, nonnulli sui generis arborem. Differt color: est enim ei caerulea bacca. Accessit et regia, quae coepit Augusta appellari, amplissima et arbore et folio, baccis gustatu quoque non asperis. Aliqui negant eandem esse, et suum genus regiae faciunt, longioribus foliis latioribusque. Iidem in alio genere

baccaliam appellant hanc quae vulgatissima est, baccarumque fertilissima. Sterilem vero earum (quod maxime miror) triumphalem, eaque dicunt triumphantes uti: nisi id a Divo Augusto coepit, ut docebinus, ex ea lauru, quae ei missa e caelo est, minima altitudine, folio crispo ac brevi, inventu rara. Accedit in topiario opere taxa, excrecente in medio folio parvulo, veluti lacinia folii. Et sine ea spadonia, mira opacitatis patientia: itaque quantalibet sub umbra solum implet.

Est et chamaedaphne silvestris frutex. Est et Alexandrina, quam aliqui Idaeam, alii hipoglottion, alii Danaen, alii carpophyllon, alii hypelaten vocant. Ramos spargit a radice dodrantes, coronarii operis, folio acutiore quam myrti, molliore et candidiore, et maiore: semine inter folia rubro. Plurima in Ida, et circa Heracleam Ponti, nec nisi in montuosis. Id quoque, quod daphnoides vocatur, genus, in nominum ambitu est. Alii enim Pelasgum, alii eupetalon, alii stephanon Alexandri vocant. Et hic frutex est ramosus, crassiore ac molliore, quam laurus, folio: cuius gustatu accenditur os atque guttur, baccis e nigro rufis. Notatum antiquis, nullum genus lauri in Corsica fuisse: quod nunc satum et ibi provenit.

XL. Ipsa pacifera, ut quam praetendi etiam inter armatos hostes quietis sit indicium. Romanis praecipue laetitiae victoriarumque nuntia additur literis, et militum lanceis, pilisque. Fasces imperatorum decorat. Ex his in gremio lovis optimi maximeque deponitur, quoties laetitiam nova victoria attulit. Idque non quia perpetuo virescit, nec quia pacifera est, praeferenda ei utroque olea, sed quia spectatissima in monte Parnasso: ideoque etiam grata Apollini, assuetis eo dona mittere iam et regibus Romanis, teste L. Bruto. Fortassis etiam in argumentum, quoniam ibi libertatem publicam is meruisset, lauriferam tellurem illam osculatus ex responso: et quia manu satarum receptarumque in domos, fulmine sola non igitur. Ob has causas equidem crediderim, honorem ei habitum in triumphis potius, quam quia suffimentum sit caedis hostium et purgatio, ut tradit Masurius. Adeoque in profanis usibus pollui laurum et oleam fas non est, ut ne propitiandis quidem numinibus accendi ex his altaria araeve debeant. Laurus quidem manifesto abdicat ignes crepuit, et quadam detestatione: interaneorum etiam vitia et nervorum ligno torquente. Tiberium principem tonante caelo coronari ea solitum ferunt contra fulminum metus.

Sunt et circa Divum Augustum eventa eius digna memoratu. Namque Liviae Drusillae, quae postea Augusta matrimonii nomen accepit, cum pacta esset illa Caesari, gallinam conspicui candoris sedenti aquila ex alto abiicit in gremium illaesam: intrepideque miranti accessit miraculum, quoniam teneret rostro laureum ramum onustum suis baccis. Conservari alitem et sobolem iussere aruspices, ramumque eum seri, ac rite custodiri. Quod factum est in villa Caesarum, fluvio Tiberi imposita iuxta nonum lapidem Flaminia via, quae ob id vocatur Ad gallinas: mireque silva provenit. Ex ea triumphans postea Caesar, laurum in manu tenuit, coronamque capite gessit: ac deinde Imperatores Caesares cuncti. Traditusque mos est, ramos, quos tenuerunt, serendi, et durant silvae nominibus suis discretas, fortassis ideo mutatis triumphalibus. Unius arborum Latina lingua nomen imponitur viris. Unius folia distinguuntur appellatione: lauream enim vocamus. Durat et in Urbe impositum loco, quando Loretum in Aventino vocatur, ubi silva lauri fuit. Eadem purificationibus adhibetur: testatamque sit obiter et ramo eam seri, quoniam dubitaverat Democritus et Theophrastus. Nunc dicemus silvestrium naturas.

C. PLINII SECUNDI
NATURALIS HISTORIAE
LIBER XVI.

I. POMIFERAE arbores, quaeque mitioribus succis voluptatem primae cibis attulerunt, et necessario alimento delicias miscere docuerunt, sive illae ultro, sive ab homine dedicere blandos saporis adoptione et connubio, idque munus etiam feris volucribusque dedimus, intra praedictas constant. Proximum erat narrare glandiferas quoque, quae primae victum mortalium aluerunt, nutrices inopis ac ferae sortis, ni praeverti cogeret admiratio usu comperta, quanam qualisque esset vita, sine arbore ulla, sine frutice viventium. Diximus et in Oriente quidem iuxta Oceanum complures ea in necessitate gentes. Sunt vero in Septemtrione visae nobis Chaucyrum, qui maiores minoresque appellantur. Vasto ibi meatu, bis dierum noctiumque singularum intervallis, effusus in immensum agitur oceanus, aeternam operiens rerum naturae controversiam: dubiumque terrae sit, an parte in maris. Illic misera gens tumulos obtinet altos, aut tribunalia structa manibus ad experimenta altissimi aestus, casis ita impositis: navigantibus similes, cum integant aquae circumdatae: naufragis vero, cum recesserint: fugientesque cum mari pisces circa tuguria venantur. Non pecudem his habere, non lacte ali, ut finitimis, ne cum feris quidem dimicare contigit, omni procul abacto frutice. Ulva et palustri iunco funes nectunt ad praetexenda piscibus retia: captumque manibus lutum ventis magis, quam Sole siccantes: terra cibos, et rigentia septemtrione viscera sua urunt. Potius non nisi ex imbre servato scrobibus in vestibulo domus. Et hae gentes, si vincantur hodie a Populo Romano, servire se dicunt. Ita est profecto: multis fortuna parcit in poenam.

II. Aliud e silvis miraculum: totam reliquam Germaniam replent, adduntque frigori umbras: altissimae tamen haud procul supra dictis Chaucis, circa duos praecipue lacus. Litora ipsa obtinent quercus, maxima aviditate nascendi: suffossaeque fluctibus, aut propulsae flatibus, vastas complexu radicum insulas secum auferunt: atque ita libratae stantes navigant ingentium ramorum armanentis, saepe territis classibus nostris, cum velut industria fluctibus agerentur in proras stantium noctu, inopesque remedia illae, proelium navale adversus arbores inirent.

In eadem septemtrionali plaga Hercyniae silvae roborum vastitas intacta nevis, et congenita mundo, prope immortalis sorte miracula excedit. Ut alia omittantur fide caritura: constat attolli colles occurrentium inter se radicum percussu: aut ubi secuta tellus non sit, arcus ad ramos usque, et ipsos inter se rixantes, curvari portarum patentium modo, ut turmas equitum transmittant: glandiferi maxime generis omnes, quibus honos apud Romanos perpetuus.

III. Hinc civicae coronae, militum virtutis insigne clarissimum: iam pridem vero et clementiae Imperatorum, postquam civilium bellorum profano meritum coepit videri, civem non occidere. Cedunt his murales, vallaresque, et aureae, quanquam pretio antecedentes. Cedunt et rostratae, quamvis in duo-

bus maxime ad hoc aevi celebres: M. Varrone e piraticis bellis, dante Magno Pompeio: itemque M. Agrippa, tribuente Caesare e Siculis, quae et ipsa piratica fuere. Antea rostra navium tribunali praefixa fori decus erant, veluti populo Romano ipsi corona imposita. Postquam vero tribunitiis seditionibus calcari ac pollui coepere, postquam vires ex publico in privatum magis, singulisque civium quaeri, sacrosancta omnia profana fecere, tum a pedibus eorum subiere in capita civium rostra. Dedit hanc Augustus coronam Agrippae: sed civicam a genere humano accepit ipse.

IV. Antiquitus quidem nulla, nisi deo, dabatur: ob id Homerus caelo tantum eas, et proelio universo tribuit: viritum vero ne in certamine quidem ulli. Feruntque primum omnium Liberum patrem imposuisse capiti suo ex edera. Postea deorum honori sacrificantes sumere, victimis simul coronatis. Novissime et in sacris certaminibus usurpatae: in quibus hodieque non victori datur, sed patriam ab eo coronari pronuntiatur. Inde natum, ut etiam triumphaturis conferrentur in templis dicandae: mox ut et ludis darentur. Longum est, nec instituti operis, disserere quisnam Romanorum primus acceperit: neque enim alias noverant, quam bellicas. Quod certum est, uni gentium huic plura sunt genera, quam cunctis.

V. Romulus frondea coronavit Hostum Hostilium, quod Fidenam primus irrupisset. Avus hic Tulli Hostilii fuit. P. Decium patrem, tribunum militum, frondea donavit exercitus ab eo servatus, imperatore Cornelio Cosso consule, Samnitium bello. Civica iligna primo fuit, postea magis placuit ex esculo Iovis sacra. Variatumque et cum quercu est, ac data ubique, quae fuerat, custodito tantum honore glandis. Additae leges arctae, et ideo superbae, quae conferre libeat cum illa Graecorum summa, quae sub ipso Iove datur, cuique muros patria gaudens rumpit. Civem servare, hostem occidere. Utque eum locum, in quo sit actum, hostis obtineat eo die. Ut servatus fateatur: alias testes nil prosunt. Ut civis fuerit. Auxilia, quamvis rege servato, decus id non dant. Nec crescit honos idem imperatore conservato: quoniam conditores in quocunque cive summum esse voluere. Accepta licet uti perpetuo. Ludos ineunti semper assurgi, etiam ab Senatu, in more est. Sedendi ius in proximo Senatu. Vacatio munerum omnium ipsi, patrique, et avo paterno. Quatuordecim eas accepit Siccius Dentatus, ut retulimus suo loco: sex Capitolinus. Is quidem et de duce Servilio. Africanus de patre accipere noluit apud Trebiam. O mores aeternos, qui tanta opera honore solo donaverint: et cum reliquis coronas auro commendarent, salutem civis in pretio esse noluerint: clare professi, ne servari quidem hominem fas esse lucris causa.

VI. Glandes etiam multarum gentium, etiam in inopia. Nec non missatur-

que in panis usum. Quin et hodieque per Hispanias, secundis mensis glans inseritur. Dulcior eadem in cinere tosta. Cautum est praeterea lege XII tabularum, ut glandem in alienum fundum procidentem liceret colligere. Genera earum multa. Distant fructu, situ, sexu, sapore. Namque alia fageae glandi figura, alia quernae, et alia ilignae: atque inter se quoque generum singulorum differentiae. Praeterea sunt aliquae silvestres, aliae placidiores, quae culta obtinent. Iam etiam in montuosis, planisque distant: sicut et sexu mares ac feminae: item sapore. Dulcissima omnium fagi, ut qua obsessos etiam homines durasse in oppido Chio tradat Cornelius Alexander. Genera distinguere non datur nominibus, quae sunt alia alibi. Quippe cum robur quercumque vulgo nasci videamus, esculum non ubique. Quartam vero generis eiusdem, quae cerrus vocatur, ne Italiae quidem maiore ex parte notam esse. Distinguenus ergo proprietate, naturaque: et ubi res coget, etiam Graecis nominibus.

VII. Fagi glans nucleis similis, triangula cute includitur. Folium tenue, atque e levissimis, populo simile, celerime flavescens: et media parte plerumque gignens superne parvulam baccam viridem, cumcumine aculeatam. Fagi glans muribus gratissima est, et ideo animalis eius una proventus: glires quoque saginat: expetit et turdis. Arborum fertilitas omnium fere alternat, sed maxime fagi.

VIII. Glandem, quae proprie intelligitur, ferunt robur quercus, esculus, cerrus, ilex, suber. Continetur hispido calyce, per genera plus minus cutem complectente. Folia, praeter ilicem, gravia, carnosissima, procera, sinuosa lateribus, nec cum cadunt, flavescunt, ut fagi: pro differentia generum breviora, vel longiora. Ilcis duo genera. Ex iis in Italia folio non multum ab oleis distant, smilaces a quibusdam Graecis dictae. In provinciis sunt aquifoliae. Ilcis glans utriusque brevior et gracilior, quam Homerus acylon appellat, eoque nomine a glande distinguit. Masculas ilices negant ferre.

Glans optima in quercu, atque grandissima: mox esculo: nam roboris parva: cerro tristis, horrida, echinato calyce, ceu castaneae. Sed et in querna, alia dulcior, molliorque feminae: mari spissior. Maxime autem probantur latifoliae ex argumento dictae. Distant inter se magnitudine, et cutis tenuitate. Item quod aliis subest tunica rubigine scabra, aliis protinus candidum corpus. Probatum et ea, cuius in balano utrinque ex longitudine, extrema lapidescit duritia: melior, cui in cortice, quam cui in corpore: utrumque non nisi mari. Praeterea aliis ovata, aliis rotunda, aliis acutior figura. Sicut et collos nigri, candidiorve, qui praefertur. Amaritudo in extremitatibus, mediae dulces. Quin et pediculi brevitatis proceritasque differentiam habet.

In ipsis vero arboribus, quae maximam fert, hemeris vocatur, brevior, et in orbem comosa, alasque ramorum crebro cavata. Fortius lignum quercus habet et incorruptius: ramosa et ipsa: procerior tamen, et crassior caudice. Excelsissima autem aegilops, incultis amica. Ab hac proxima latifoliae proceritas, sed minus utilis aedificiis, atque carboni: dolata, vitii obnoxia est: quamobrem solida utuntur: carbo in aerariorum tantum officinis compendio: quoniam desinente flatu protinus emoriens, saepius recoquitur: cetero plurimis scintillis. Idem et novellis melior. Acervi confertis taleis recentibus luto caminantur: accensaque strue contis pungitur durescens calyx, atque ita sudorem emittit.

Pessima et carboni et materiae haliphloeos dicta, cui crassissimus cortex atque caudex, et plerumque carus fungusque. Nec alia putrescit ex hoc genere, etiam cum vivit. Quin et fulmine saepissime icitur, quamvis altitudine non excellat: ideo ligno eius nec ad sacrificia uti fas habetur. Eidem raro glans,

et cum tulit, amara, quam praeter sues nullum attingat animal: ac ne hae quidem, si aliud pabulum habeant. Hoc quoque inter reliqua neglectae religionis est, quod emortuo carbone sacrificatur.

Glans fageae suem hilarem facit, carnem coquibilem, ac levem et utilem stomacho: iligna, suem angustam, nitidam, strigosam, ponderosam: querna, diffusam: gravissima et ipsa glandium, atque dulcissima. Proximam huic cerream tradit Nigidius: nec ex alia solidiorem carnem, sed duram. Iligna tentari sues, nisi paulatim detur. Hanc novissimam cadere. Fungosam carnem fieri esculo, robore, subere.

IX. Quae glandem ferunt, omnes et gallam, alterisque annis glandem. Sed gallam hemeris optimam, et coriis perficiendis aptissimam. Similem huic latifolia, sed laeviore, multoque minus probatam. Fert et nigram. Duo enim genera sunt. Haec tingendis utilior. Nascitur autem galla Sole de Geminis exeunte, erumpens noctu semper universa. Crescit uno die candidior. Et si aestu excepta est, arescit protinus, neque ad iustum incrementum pervenit: hoc est, ut nucleum fabae magnitudine habeat. Nigra diutius viret: crescitque, ut interdum mali compleat magnitudinem. Optima Commagena, deterrima ex robore. Signum eius, quod cavernae translucent.

X. Robur, praeter fructum, plurima et alia gignit. Namque fert et gallae utrumque genus, et quaedam veluti mora, si distarent arida duritie: plerumque tauri caput imitantia, quibus fructus inest nucleis olivae similis. Nascuntur in eo et pilulae, nucibus non absimiles, intus habentes floccos molles, lucernarum luminibus aptos. Nam et sine oleo flagrant, sicuti galla nigra. Fert et aliam inutilem pilulam cum capillo, verno tamen tempore melligeni succi. Gignunt et alae ramorum eius pilulas, corpore, non pediculo, adhaerentes: candicantes umbilicis: cetera nigra varietate dispersa. Media cocci colore habent. Apertis amara inanitas est. Aliquando et pumices gignit: nec non et e foliis convolutas pilulas: et in folio rubente aquosos nucleos, candicantes ac translucidos, quamdiu molles sint, in quibus et culices nascuntur: maturescunt in modum gallae.

XI. Ferunt robora et cachryn: (ita vocatur pilula in medicina urendi vim habens.) Gignitur et in abiete, larice, picea, tilia, nuce, platano: postquam folia cecidere, hieme durans. Continet nucleum pineis similem: is crescit hieme, aperitur vere pilula tota: cadit, cum folia coepere crescere. Tam multifera sunt, tot res praeter glandem pariunt robora. Sed et boletos, suillosque, gulae novissima irritamenta, quae circa radices gignuntur: quercus probatissimos: robur autem, et cupressus, et pinus, noxios. Robora ferunt et viscum, et mella, ut auctor est Hesiodus. Constatque rores melleos, e caelo, ut diximus, cadentes, non aliis magis insidere frondibus. Cremati quoque roboris cinerem nitrosum esse certum est.

XII. Omnes tamen has eius dotes ilex solo provocat cocco. Granum hoc, primoque ceu scabies fructicis, parvae aquifoliae ilicis: cuscullum vocant: pensionem alteram tributi pauperibus Hispaniae donat. Usus eius gratiorem in conchylii mentione tradidimus. Gignitur et in Galatia, Africa, Pisidia, Cilicia: pessimum in Sardinia.

XIII. Galliarum glandiferae maxime arbores agaricum ferunt. Est autem fungus candidus, odoratus, antidotis efficax, in summis arboribus nascens, nocte relucens. Signum hoc eius, quo in tenebris decerpitur. E glandiferis sola quae vocatur aegilops, fert pannos arentes, muscoso villo canos, non in cortice modo, verum et e ramis dependentes cubitali magnitudine, odoratos, ut diximus inter unguenta.

Suberi minima arbor, glans pessima, rara: cortex

tantum in fructu, praecrassus ac renascens, atque etiam in denos pedes undique explanatus. Usus eius ancoralibus maxime navium, piscantiumque tragulis, et cadorum obturamentis: praeterea in hiberno feminarum calceatu. Quamobrem non infucete Graeci corticis arborem appellant. Sunt et qui feminam ilicem vocent: atque ubi non nascitur ilex, pro ea subere utantur, in carpentariis praecipue fabricis, ut circa Elin et Lacedaemonem. Nec in Italia tota nascitur, aut in Gallia omnino.

XIV. Cortex et fagis, tiliac, abieti, piceae, in magno usu agrestium. Vasa, corbesque, ac patentiora quaedam messibus convehendis vindemiisque faciunt, atque praetexta turgiorum. Scribit in recenti ad duces explorator, incidens literas a succo. Nec non in quodam usu sacrorum religiosus est fagi cortex. Sed non durat arbor ipsa.

XV. Scandulae e robore aptissimae, mox e glandiferis aliis, fagoque: facillimae ex omnibus quae resinas ferunt: sed minime durant, praeterquam e pino. Scandula contactam fuisse Romam, ad Pyrrhi usque bellum, annis CCCCLXX, Cornelius Nepos auctor est. Silvarum certe distinguebatur insignibus. Fagutali Iovi etiam nunc, ubi lucus fageus fuit: porta Querquetulana: colle in quem vimina petebantur, totque lucis, quibusdam et geminis. Q. Hortensius dictator, cum plebs secessisset in Ianiculum, legem in Escoleto tulit, ut quod ea iussisset, omnes Quirites teneret.

XVI. Peregrinae tum videbantur, quoniam non erant suburbanae, pinus atque abies, omnesque quae picem gignunt, de quibus nunc dicemus, simul ut tota condiendi vina origo cognoscatur. Quaedam ferunt in Asia, aut Oriente, e praedictis picem. In Europa sex genera cognatarum arborum ferunt. Ex iis pinus atque pinaster folium habent capillamentum modo praetenu, longumque, et mucrone aculeatum. Pinus fert minimum resinae, interdum et nucibus ipsis, de quibus dictum est, vixque ut adscribatur generi.

XVII. Pinaster nihil aliud est, quam pinus silvestris, mira altitudine, et a medio ramosa, sicut pinus in vertice. Copiosiores dat haec resina, quo dicemus modo. Gignitur et in planis. Easdem arbores alio nomine esse per oram Italiae, quos tibulos vocant, plerique arbitrantur, sed graciles succinctorum, et enodes, liburnicarum ad usus, paene sine resina.

XVIII. Picea montes amat, atque frigora: feralis arbor, et funebri indicio ad fores posita, ac rogis vires: iam tamen et in domos recepta, tonsili facilitate. Haec plurimam resinam fundit, interveniente candida gemma, tam simili thuris, ut mixta visu discerni non queat: unde fraus Seplosiae.

Omnibus his generibus folia brevi seta, et crassiore, duraque, ceu cupressis. Piceae rami paene statim ab radice modici, velut brachia, lateribus inhaerent. Similiter abieti, expetitas navigis. Situs in excelso montium, ceu maria fugeret: nec forma alia. Materies vero praecipua trabibus, et plurimis vitae operibus. Resina ei vitium: unde fructus unus piceae: exiguumque sudat aliquando contactu Solis. E diversis materies, quae abieti pulcherrima, piceae ad fassiles scandulas, cupasque, et pauca alia secamenta.

XIX. Quinto generi situs idem, eadem facies: larix vocatur. Materies praestantior longe, incorrupta vis, mori contumax: rubens praeterea, et odore acrior. Plusculum huic erumpit liquoris, melleo colore, atque lentiore, nunquam durescentis.

Sextum genus est teda proprie dicta, abundantior succo qui picea: mares

vocant, odoris gravissimi. Laricis morbus est, ut teda fiat.

Omnia autem haec genera accensa, fuligine immodica, carbonem repente exspunt cum eruptionis crepitu, eiulanturque longe: excepta larice, quae nec ardet, nec carbonem facit, nec alio modo ignis vi consumitur, quam lapides. Omnia ea perpetuo virent, nec facile discernuntur in fronde, etiam a peritis: tanta natalium mixtura est. Sed picea minus alta quam larix. Illa crassior, leviorque cortice, folio villosior, pinguior, et densior, molliorque flexu. At piceae rariora siccioraque folia, et tenuiora, ac magis argentia: totaque horridior est, et perfusa resina. Lignum abieti similis. Larix ustis radicibus non repullulat, picea repullulat, ut in Lesbo accidit, incenso nemore Pyrrhaeo.

Alia etiamnum generibus ipsis in sexu differentia. Mas brevior et durior: femina procerior, pinguioribus foliis et simplicibus, atque non rigentibus. Lignum maribus durum, et in fabrilis opere contortum: feminae mollius, publico discrimine in securibus. Illae in quocunque genere deprehendunt marem: quippe respuuntur, et fragosius sidunt, aegrius revelluntur. Ipsa materies retorrída, et nigrior maribus radix. Circa Idam in Troade et alia differentia est, montanae, maritimaeque. Nam in Macedonia et Arcadia, circaque Elin, permunt nomina, nec constat auctoribus, quod cuique generi attribuant: nos ista Romano discernimus iudicio. Abies e cunctis amplissima est, et femina etiam prolixior: materie mollior utiliorque, arbore rotundior, folio pinato densa, ut imbres non transmittat, atque hilarior in totum. E ramis generum horum panicularum modo nucamenta squamati compacta dependent, praeterquam larici. Haec abietis masculae, primori parte nucleos habent: non item feminae. Piceae vero totis paniculis, minoribus gracilioribusque, minimos ac nigros. Propter quod Graeci phthiophoron eam appellant. In eadem nucamenta compressiora maribus sunt, ac minus resina roscida.

XX. Similis his etiamnum aspectu est, ne quid praetereatur, taxus, minime vires, gracilisque et tristis, ac dira, nullo succo, ex omnibus sola baccifera. Mas noxio fructu. Letale quippe baccis, in Hispania praecipue, venenum inest. Vasa etiam viatoria ex ea vinis in Gallia facta, mortifera fuisse compertum est. Hanc Sextius smilacem a Graecis vocari dixit: et esse in Arcadia tam praesentis veneni, ut qui obdormiant sub ea, cibumque capiant, moriantur. Sunt qui et taxica hinc appellata dicant venena, quae nunc toxica dicimus, quibus sagittae tingantur. Repertum, innoxiam fieri, si in ipsam arborem clavus aereus adigatur.

XXI. Pix liquida in Europa e teda coquitur, navibus muniendis, multosque alios ad usus. Lignum eius concisum, furnis undique igni extra circumdato, fervet. Primus sudor aquae modo fluit canali: hoc in Syria cedrium vocatur: cui tanta vis est, ut in Aegypto corpora hominum defunctorum eo perfusa servantur.

XXII. Sequens liquor, crassior iam, picem fundit. Haec rursus in cortinas aereas coniecta, aceto spissatur: et coagulata Brutiae cognomen accipit: doctis dumtaxat, vasisque ceteris utilis, lentore ab alia pice differens: item colore rutilante, et quod pinguior est reliqua. Omnia illa sunt e picea, resina serventibus cocta lapidibus, in alveis validi roboris: aut si alvei non sint, struis congerie, velut in carbonis usu. Haec in vinum additur, farinae modo tusa, nigrior colore. Eadem resina si cum aqua levius decoquatur coleturque, rufo colore lentescit, ac stillatitia vocatur. Seponuntur autem ad id fere vitia resinae cortexque. Alia temperies ad crapulam. Namque flos crudus resinae, cum multa assula tenui brevique avulsus, conciditur ad cribri minuta: deinde ferventi

aqua, donec coquatur, perfunditur. Huius expressum pingue, praecipua resina fit, atque rara, nec nisi paucis in locis Subalpinae Italiae, conveniens medicis. Resinae albae congium in duobus aquae pluviae coquant. Alii utiliū putant sine aqua coquere lento igne tota die, utique vase aeris albi. Item terebinthinam in sartagine referventi, hanc ceteris praefereutes. Proxima ex lentisco.

XXIII. Non omittendum, apud eosdem zopissam vocari derasam navibus maritimis picem cum cera, nihil non experiente vita, multo efficaciorē ad omnia, quibus pices resinaeque prosunt, videlicet adiecto salis callo.

Aperitur picea e parte solari, non plaga, sed vulnere ablati corticis, cum plurimum bipedali hiatu, ut a terra cubito cum minimo absit. Nec corpori ipsi parcitur, ut in ceteris, quoniam astula in fructu est. Verum haec terrae proxima laudatur: altior amaritudinem affert. Postea humor omnis e tota confluit in hulus: item in teda. Cum id manare desiit, simili modo ex alia parte aperitur, ac deinde alia. Postea tota arbor succiditur, et medulla eius uritur. Sic et in Syria terebintho detrahunt cortices, ibi quidem et e ramis, ac radicibus, cum resina damnatur ex his partibus. In Macedonia laricem masculum urunt, feminae radices tantum. Theopompus scripsit, in Apolloniatarum agro picem fossilem, non deteriore Macedonia, inveniri. Pix optima ubique ex apricis, Aquilonis situ. Ex opacis horridior, virusque praefereus. Frigida hieme, deterior, ac minus copiosa, et decolor. Quidam arbitrantur in montuosis copia praestantiorē ac colore, et dulciorem fieri, odorem quoque gratiorem, dum resina sit: decoctam autem minus picis reddere, quoniam in serum abeat: tenuioresque esse ipsas arbores, quam in planis: sed has et illas serenitate steriliores. Fructum quaedam proximo anno ab incisu largiuntur, aliae secundo, quaedam tertio. Expletur autem plaga resina, non cortice, nec cicatrice, quae in hac arbore non coit.

Inter haec genera proprium quidam fecere sapium, quoniam ex cognatione earum seritur, qualis dicta est in nucleis: eiusque arboris imas partes tedas vocant: cum sit illa arbor nil aliud, quam picea, feritatis paulum mitigatae satū: sapius autem materies caesarum e genere sit, sicuti docebimus.

XXIV. Materiae enim causa reliquas arbores natura genuit, copiosissimamque fraxinum. Procerā haec ac teres: pinnata et ipsa folio: multumque Homeri praekonio, et Achillis hasta nobilitata. Materies est ad plurima utilis. Ea quidem, quae fit in Ida Troadis, in tantum cedro similis, ut e mentes fallat, cortice ablato. Graeci duo genera eius fecere: longam, enodēm: alteram brevem, duriorem, fusciorēque, laureis foliis. Bumeliam vocant in Macedonia amplissimam, lentissimamque. Alii situ divisere. Campestrē enim esse crispam, montanam spissam. Folia earum iumentis mortifera, ceteris ruminantium innocua, Graeci prodidere. In Italia, nec iumentis nocent. Contra serpentes vero succo expresso ad potum, et imposita huleribus, opifera, ac nihil aequē, reperiuntur. Tantaque est vis, ut ne matutinas quidem, occidentesve umbras, cum sunt longissimae, serpens arboris eius attingat, adeo ipsam procul fugiat. Experti prodimus: si fronde ea gyroque claudatur ignis et serpens, in ignes potius, quam in fraxinum fugere serpentem. Mira naturae benignitas, prius quam hae prodeant, florere fraxinum, nec ante conditas folia dimittere.

XXV. In tilia mas et femina differunt omni modo. Namque et materies mari dura, rufiorque, ac nodosa, et odoratio: cortex quoque crassior, ac detractus inflexibilis. Nec semen fert, aut florem, ut femina, quae crassior arbore, materies candida praecellensque est. Mirum in hac arbore, fructum a

nullo animalium attingi: foliorum corticisque succum esse dulcem. Inter corticem ac lignum tenues tunicae multiplices membranae, e quibus vincula tiliae vocantur: tenuissimae earum philyrae, coronarum lemniscis celebres, antiquorum honore. Materies terebinthem non sentit, proceritate perquam modica, verum utilis.

XXVI. Acer eiusdem fere amplitudinis, operum elegantia ac subtilitate citro secundum. Plura eius genera. Album quod praecipui candoris, vocatur Gallicum, in Transpadana Italia, transque Alpes nascens. Alterum genus *crispo macularum* discursu: qui cum excellentior fuit, a similitudine caudae pavonum nomen accepit, in Istria, Rhaetiaque praecipuum. E viliori genere, *crassivenium* vocatur. Graeci situ discernunt. Campestrē enim candidum esse, nec crispum, quod glinon vocant: montanum vero crispus, duriusque: etiamnum e mascula crispus ad lautiora opera. Tertium genus *zygiam*, rubentem, fissili ligno, cortice livido, et scabro. Hoc alii generis proprii esse malunt, et Latine carpinum appellant.

XXVII. Pulcherrimum vero est bruscum, multoque excellentius etiamnum molluscum. Tuber utrumque arboris eius: bruscum intortius crispum: molluscum simplicius parsum. Et si magnitudinem mensurarum caperet, haud dubie praefere-ret citro. Nunc intra pugillares, lectorumque silicios, aut laminas, raro usu spectatur. E brusco fiunt et mensae nigrescentes. Reperitur et in alno tuber: tanto deterius, quanto abacere alnus ipsa distat. Aceris mares prius florent. Etiamnum in siccis natae praefereuntur aquaticis, sicut et fraxini. Est et trans Alpes arbor, simillima acri albo materia, quae vocatur staphylodendron. Fert siliquas, et in iis nucleos, sapore nucis avellanae.

XXVIII. In primis vero materies honorata buxus est, raro crispanti, nec nisi radice: cetero lenis quies materiae, silentio quodam, et duritie, ac pallore commendabilis: in ipsa vero arbore topiario opere. Tria eius genera: Gallicum, quod in metas emittitur, amplitudinemque proceriorem. Oleastrum in omni usu damnatum, gravem praefert odorem. Tertium genus nostrate vocant: silvestre, ut credo, mitigatum satū: diffusius, et densitate parietum, virens semper, ac tonsile. Buxus Pyrenaeis, ac Cytoris montibus plurima, et Berecynthio tractu: crassissima in Corsica, flore non spernendo: quae causa amplitudinis mellis. Semen illius cunctis animantibus invisum. Haec in Olympo Macedoniae gracilior, sed brevis. Amat frigida, aprica. In igni quoque duritia, quae ferro: nec flamma, nec carbone utili.

XXIX. Inter has atque frugiferas, materies vitiumque amicitia, accipitur ulmus. Graeci duo eius genera novere: montuosam, quae sit amplior: campestrē, quae fruticosa. Italia Atinias vocat excellentissimas, et ex iis siccanas praefert, quae non sint riguae. Alterum genus Gallicas. Tertium nostrates, densiore folio, et ab eodem pediculo numerosiore. Quartum silvestre. Atiniae non ferunt saniam: ita vocatur ulmi semen: omnesque radicum plantis proveniunt: reliquae semine.

XXX. Nunc celeberrimis arborum dictis, quaedam in universum de cunctis indicanda sunt. Montes amant cedrus, larix, teda, et ceterae, e quibus resina gignitur. Item aquifolia, buxus, ilex, iuniperus, terebinthus, populus, ornus, cornus, carpinus. Est et in Apennino frutex, qui vocatur cotinus, ad linamenta modo conchylii colore insignis. Montes et valles diligit abies, robur, castaneae, tilia, ilex, cornus. Aquosis montibus gaudent acer, fraxinus, sorbus, tilia, cerasus. Non temere in montibus visae sunt prunus, Punicea, oleastri, iuglans, morus, sambuci. Descendunt et in plana, cornus, corylus, quercus, ornus, acer, fraxinus, fagus, carpinus. Subeunt

et in montuosa, ulmus, malus, pirus, laurus, myrtus, sanguinei frutices, ilex, tingendisque vestibibus nascentes genistae. Gaudet frigidis sorbus, et magis etiam betulla. Gallia haec arbor mirabili candore atque tenuitate, terribilis magistratum virgis. Eadem circulis flexilis, item corbium costis. Bitumen ex ea Galliae excoquunt. In eosdem situs comitatur et spina, nuptiarum facibus auspiciatissima, quoniam inde fecerint pastores qui rapuerunt Sabinas, ut auctor est Masurius. Nunc facibus carpinus et corylus familiarissimae.

XXXI. Aquas odere cupressi, iuglandes, castaneae, laburnum. Alpina et haec arbor, nec vulgo nota, dura ac candida materie, cuius florem cubitale longitudine apes non attingunt. Odit et quae appellatur Iovis barba, in opere topiario tonsilis, et in rotunditate spissa, argenteo folio. Non nisi in aquis proveniunt salices, alni, populi, siler, ligustra testis utilisissima. Item vaccinia, Italiae mancupiis nata: Galliae vero etiam purpureae tingendae causa ad servitiorum vestes. Quaecunque communia sunt montibus planisque, maiora sunt, adpectuque pulchriora in campestribus: meliora materie, crispioraque in montibus: exceptis malis, pirisque.

XXXII. Praeterea arborum aliis decidunt folia: aliae sempiterna coma virent. Quam differentiam antecedit necesse est prior. Sunt enim arborum quaedam omnino silvestres, quaedam urbaniores, quas his placet nominibus distinguere. Hae mites, quae fructu, aut aliqua dote umbrarumve officio humanis iuvant, non improbe dicantur urbanae.

+ XXXIII. Harum generi non decidunt: oleae, lauro, palmae, myrto, cupresso, pinis, ederae, rhododendro, et (quamvis herba dicatur) sabinae. Rhododendron, ut nomine apparet, a Graecis venit. Alii nerion vocarunt, alii rhododaphnen, sempiternum fronde, rosae similitudine, caulibus fruticosum. Iumentis caprisque et ovibus venenum est. Idem homini contra serpentium venena remedium.

+ Silvestrium generis folia non decidunt abieti, larici, pinastro, iunipero, cedro, terebintho, buxo, ilici, aquifolio, suberi, taxo, tamarici. Inter utraque genera sunt adrachne in Graecia, et ubique unedo. Reliqua enim folia decidunt his, praeterquam in cacuminibus. Non decidunt autem et in fruticum genere cuidam rubo, et calamo. In Thurino agro, ubi Sybaris fuit, ex ipsa urbe prospiciebatur quercus una, nunquam folia dimittens, nec ante mediam aestatem germinans. Idque mirum est, Graecis auctoribus proditum, apud nos postea sileri. Nam locorum tanta vis est, ut circa Memphim Aegypti, et in Elephantine Thebaidis nulli arbori deciderent, ne vitibus quidem.

XXXIV. Ceterae omnes extra praedictas, (etenim enumerare longum,) folia deperdunt: observatumque non arcescere, nisi tenuia, et lata, et mollia. Quae vero non deciderent, callo crassa, et angusta esse. Falsa definitio est, non decidere his, quarum succus pinguior sit. Quis enim potest in illice intelligere? Decidere Timaeus Mathematicus Sole Scorpionem transiente, sideris γ , et quodam veneno aeris, putat. Cur ergo non eadem causa adversum omnes polleat, iure miremur. Cadunt plurimis autumnis. Quaedam tardius amittunt, atque in hiemes prorogant moras. Neque interest maturius germinasse: utpote cum quaedam primae germinent, et inter novissimas nudentur; ut amygdalae, fraxini, sambuci. Morus autem novissima germinat, cum primis folia dimittit. Magna et in hoc vis soli. Prius decidunt in siccis macrisque: et vetustae prius arbori: multis etiam, antequam maturescat fructus. In serotina ficu, et hiberna piro, et malo granato est pomum tantum aspicere in matre. Neque his autem, quae semper retinent comas, eadem folia durant: sed subnascenti-

PLIN. HIST. NATUR.

bus aliis, tum arescunt vetera: quod evenit circa solstitia maxime.

XXXV. Foliorum unitas in suo cuique genere permanet, praeterquam populo, ederae, crotoni, quam et cici diximus vocari. Populi tria genera: alba, ac nigra, et quae Libyca appellatur, minima folio, ac nigerrima, fungisque enascentibus laudatissima. Alba folio bicolor, superne candidans, inferiore parte viridi. Huic, nigraeque, et crotoni, folia in iuventa circinatae rotunditatis sunt: vetustiora in angulos exeunt. E contrario ederae angulosae rotundantur. Populorum foliis grandissima lanugo evolat: candidae, traditae folio numerosiore, candida, et ut villi. Folia granatis et amygdalis rubentia.

XXXVI. Mirum in primis id, quod ulmo, tiliaeque, et oleae, et populo albae, et salici evenit. Circumaguntur enim folia earum post solstitium: nec alio argumento certius intelligitur sidus confectum. Est et publica omnium foliorum in ipsis differentia. Namque pars inferior a terra herbido virescit colore. Ab eadem laeviora, nervos, callumque, et articulos in superiore habent parte: incisuras vero subter, ut manus humana. Oleae superne candidiora, et minus laevia: item ederae. Sed omnium folia quotidie ad Solem oscitant, inferiores partes tepescere volentia. Superior pars omnium lanuginem quantulamcunque habet, quae in aliis gentium lana est.

XXXVII. In Oriente funes validos e palmae foliis fieri dictum est, eosque in humore utiliores esse. Et apud nos fere palmis a messe decerpuntur. Ex his meliora, quae sese non dividerint. Siccantur sub tecto quaternis diebus: mox in Sole expanduntur, et noctibus relicta, donec candore inarescant, postea in opera finduntur.

XXXVIII. Latissima fico, viti, platano: angusta myrto, Punicae, oleae: capillata pino, cedro: aculeata aquifolio, et ilicum generi: nam iunipero spina pro folio est: carnosa cupresso, tamarici: crassissima alno: longa arundini, salici: palmae etiam duplicia: circinata piro, mucronata malo, angulosa ederae, divisa platano: insecta pectinum modo piceae, abieti: sinuosa toto ambitu robori: spinosa cuto, rubo. Mordacia sunt quibusdam, ut urtica. Pungentia pino, piceae, abieti, larici, cedro, aquifolii. Pediculo brevi oleae, et ilici: longo vitibus: tremulo populis, et iisdem solis inter se crepitantia. Iam et in pomo ipso, mali quodam in genere, parva mediis emicant folia, interim et gemina. Praeterea aliis circa ramos, aliis et in cacumine ramorum: robori, et in caudice ipso. Iam densa, ac rara, semperque lata rariora. Disposita myrto, concava buxo, inordinata pomis. Plura eodem pediculo exeuntia malis pirisque. Ramulosa ulmo, et cytiso. Quibus adiicit Cato decidua, populea quernaque, animalibus iubens dari non perarida: bubus quidem et ficulnea, ilignaue, et ederaea. Dantur et ex arundine, ac lauro. Decidunt sorbo universa, ceteris paulatim. Et de foliis haecenus.

XXXIX. Ordo autem naturae annuus ita se habet. Primus est conceptus, flare incipiente vento Favonio, circiter fere sextum Idus Februarii. Hoc maritantur vivescentia e terra: quippe cum etiam equae in Hispania, ut diximus. Hic est genitilis spiritus mundi, a fovendo dictus, ut quidam existimaverunt. Flat ab occasu aequinoctialis, ver inchoans. Catullionem rustici vocant, gestiente natura semina accipere, eoque animam inferente omnibus satis. Concipiunt variis diebus, et pro sua quaeque natura. Alia protinus, ut animalia: tardius alia, et diutius grava partus gerunt: quod germinatio ideo vocatur. Pariunt vero cum florent, flosque ille ruptis constat utriculis. Educatio in pomo est: hoc, et germinatio,

ni veris indicium, et anni renascentium. Tunc se novas, alias.

que quam sunt, ostendunt: tunc variis colorum picturis in certamen usque luxuriant. Sed hoc negatum plerisque. Non enim omnes florent: et sunt tristes quaedam, quaeque non sentiant gaudia annorum. Nam neque ilex, picea, larix, pinus, ullo flore exilarantur, natalesve pomorum recursus annuos versicolori nuntio promittunt: nec fici, atque caprifici. Protinus enim fructum flores gignunt. In ficis mirabiles sunt et abortus, qui nunquam maturescunt. Nec iuniperi florent. Quidam earum duo genera tradunt: alteram florere, nec ferre: quae vero non floreat, ferre protinus baccis nascentibus, quae biennio haereant. Sed id falsum: omnibusque iis dura facies semper. Sic et hominum multis fortuna sine flore est.

XXI. Omnes autem germinant, etiam qui non florent, magna et locorum differentia. Quippe cum eodem genere quae sunt in palustribus, priora germinant: mox campestris, novissima in silvis. Per se autem tardius piri silvestres, quam cetera. Primo Favonio cornus, proxime laurus, pauloque ante aequinoctium tilia, acer. Inter primas vero populus, ulmus, salix, alnus, nux. Festinat et platanus. Ceterae vere coepto, aquifolium, terebinthus, paliurus, castanea, glandes. Serotino autem germine malus, tardissimo suber. Quibusdam germinatur germinatio, nimia soli ubertate, aut invitantis caeli voluptate: quod magis in herbis segetum evenit. In arboribus tamen nimia germinatio elasescit.

Sunt aliae naturales quibusdam, praeterque verbas, quae suis constant sideribus, quorum ratio aptius reddetur tertio ab hoc volumine. Hiberna Aquilae exortu, aestiva Canis ortu, tertia Arcturi. Has duas quidam omnibus arboribus communes putant: sentiri autem maxime in fico, vite, Punicis: causam afferentes, quoniam in Thessalia Macedoniaque plurima tum ficus exeat. Maxime tamen in Aegypto apparet haec ratio. Et reliquae quidem arbores, ut primum coepere, continuant germinationem. Robur, et abies, et larix, intermittunt tripartito, ac terna germina edunt: ideo et ter squamas corticum spargunt: quod omnibus arboribus in germinatione evenit, quoniam praegnantium rumpitur cortex. Est autem prima earum incipiente vere, circiter XV diebus. Iterum germinant transeunte Geminis Sole. Sic fit, ut prima cacumina impelli secutis appareat, geniculato incremento. Tertia est earundem ad solstitium brevissima, nec diutius septenis diebus. Claque et tunc cernitur excrescentium cacuminum articulatio. Vitis sola bis parturit: cum primum emit tit uvam: iterum cum digerit. Eorum quae non florent, partus tantum est et maturitas. Quaedam statim in germinatione florent, properantque in eo: sed maturescunt tarde, ut vites. Serotino quaedam germinatu florent, maturantque celeriter, sicuti morus, quae novissima urbanarum germinat, nec nisi exacto frigore: ob id dicta sapientissima arborum. Sed cum coepit, in tantum universa germinatio erumpit, ut una nocte peragat, etiam cum strepitu.

XXII. Ex his, quae hieme Aquila exoriente (ut diximus) concipiunt, floret prima omnium amygdala mense Ianuario: Martio vero pomum maturat. Ab ea proxime florent Armeniaca, dein tuberes, et praecoces: illae peregrinae, hae coactae. Ordine autem naturae, silvestrium primae, sambucus, cui medulla plurima: et cui nulla, cornus, sambuca. Urbanarum, malus: parvoque post, ut simul videri possit, pirus, et cerasus, et prunus. Sequitur laurus, illamque cupressus: dein Punica, fici. At vites et oleae florantibus iam iis germinant. Concipiunt Vergiliarum exortu. Hoc sidus illarum est. Floret autem solstitio vitis, et quae paulo serius incipit, olea. Defflorescunt omnia septenis diebus, non celerius: quaedam tardius, sed nulla pluribus bis septenis. Omnia et intra VIII Idus Iulii, etesiarum praecursu.

XLIII. Nec statim fructus sequitur in aliquibus. Cornus enim circa solstitia reddit primo candidum, postea sanguineum. Ex eo genere femina post autumnum fert baccas acerbis, et ingustabiles cunctis animantibus: ligno quoque fungosa et inutilia, cum mas e fortissimis quoque sit: tanta differentia ab eodem genere fit. Sed et terebinthus messibus reddit semen, et acer, et fraxinus: nuxes, et mala, et pira, praeterquam hiberna, aut praecocia, autumnis. Glandiferae serius etiamnum, Vergiliarum occasu: esculus tantum autumnis. Incipiente autem hieme quaedam genera mali, piri, et suber. Abies flores croci colore circa solstitium, semen reddit post Vergiliarum occasum. Pinus autem et picea praeveniant germinatione quindecim fere diebus. Semen vero post Vergilias et ipsae reddunt.

XLIV. Citreae, et iuniperus, et ilex, anniferae habentur: novusque fructus in his cum annotino pendet. In maxima tamen admiratione pinus est: habet fructum maturescentem: habet proximo anno ad maturitatem venturum, ac deinde tertio. Nec ulla arborum avidius se promittit. Quo mense ex ea nux decerpitur, eodem maturescit alia: et sic dispensatur, ut nullo non mense maturescant. Quae se in arbore ipsa divisere, azaniae vocantur: laeduntque ceteras, nisi detrahantur.

XLV. Fructum arborum solae nullum ferunt, hoc est, ne semen quidem, tamarix scopis tantum nascens, populus, alnus, ulmus Atinia, platanus, cui folia inter ilicem et olivam. Infelices autem existimantur, damnataeque religione, quae neque seruntur unquam, neque fructum ferunt. Cremutius auctor est, nunquam virere arborem, ex qua Phyllis se suspenderit. Quae gummi gignunt, post germinationem aperiuntur: gummi vero non nisi fructu detracto spissatur.

XLVI. Novellae arbores carent fructu, quamdiu crescunt. Perdunt facillime ante maturitatem, palma, ficus, amygdala, malus, pirus: item Punica, quae etiam roribus nimis et pruinis florem amittit. Quae de causa inflectunt ramos eius, ne subrecti humorem infestum excipiant, atque contineant. Pirus et amygdala, etiamsi non pluat, sed fiat Austrinum caelum, aut nubilum, amittunt florem et primos fructus, si, cum defloruere, tales dies fuerint. Ocissime autem salix amittit semen, antequam omnino maturitatem sentiat, ob id dicta Homero frugiperda: secuta aetas scelere suo interpretata est hanc sententiam, quando semen salicis mulieri sterilitatis medicamentum esse constat. Sed in hoc quoque providens natura, facile nascenti, et depacto surculo, incuriosius semen dedit. Una tamen proditur ad maturitatem perferre solita, in Creta insula, ipso descensu Iovis speluncae torum ligneumque, magnitudine ciceris.

XLVII. Fiunt vero quaedam loci vitio infructuosa, sicut in Paro silva caedua, quae nihil fert. Persicae arbores in Rhodo florent tantum. Fit haec differentia et ex sexu: in iisque mares non ferunt. Aliqui hoc permutantes, mares esse, quae ferant, tradunt. Facit et densitas sterilitatem.

XLVIII. Gignentium autem quaedam et lateribus ramorum, et cacuminibus ferunt: ut pirus, Punica, ficus, myrtus: cetero eadem natura, quae frugibus. Namque et in eis spica in cacumine nascitur, legumina in lateribus. Palma sola (ut dictum est) in spathis habet fructum, racemis propendentem.

XLIX. Reliquis sub folio pomum, ut protegatur, excepta fico, cui folium maximum umbrosissimumque, et ideo supra id pomum: ei demum serius folium nascitur, quam pomum. Insigne proditur in quodam genere Ciliciae, Cypri, Helladis, ficos sub folio, grossos vero post folium nasci. Ficus et praecoces habet, quas Athenis prodromos vocant. In Laconico genere maxime sunt.

L. Sunt et biferae in eisdem. In Cea insula capri-

fici triferæ sunt. Primo foetu sequens evocatur, sequenti tertius: hoc fici caprificantur. Et caprifici autem ab adversis foliis nascuntur. Biferæ et in malis ac piris quædam, sicut et præcoces. Malus silvestris biferæ. Sequens eius fructus post Arcturum in apricis maxime. Vites quidem et triferæ sunt, quas ob id insanas vocant: quoniam in iis alia maturescunt, alia turgescunt, alia florent. M. Varro auctor est, vitem fuisse Smyrnae apud Matroum biferam, et malum in agro Consentino. Hoc autem evenit perpetuo in Tacapensi Africæ agro, de quo plura alias: ea est soli fertilitas. Triferæ est et cupressus. Namque baccae eius colliguntur mense Ianuario, et Maio, et Septembri: ternasque earum gerit magnitudines.

Est vero et in ipsis arboribus etiam onustis peculiaris differentia. Summa sui parte fertiliores, arbutus, quercus: inferiore, iuglandes, fici mariscæ. Omnes, quo magis senescunt, hoc maturius ferunt, et in apricis locis, nec pingui terra. Silvestriora omnia tardiora. Quædam ex iis omnino non maturescunt. Item quæ subarantur, aut quæ ablaqueantur, celeriora neglectis: hæc et fertiliora.

LI. Est etiamnum ætatis differentia. Amygdala enim et pirus in senecta fertilissimæ: ut et glandiferae, et quoddam genus ficorum. Ceteræ in iuventa tardiusque maturantes: quod maxime notatur in vitibus. Vetustioribus enim vinum melius: novellis copiosius. Celerrime vero senescit, et in senecta deteriorum fructum gignit malus: namque et minora poma proveniunt, et vermiculis obnoxia. Quin et in ipsa arbore nascuntur. Ficus sola ex omnium arborum foetu, maturitatis causa medicatur: iam quidem ex portentis, quoniam maiora sunt pretia præposteris. Omnia autem celerius senescunt præfoecunda. Quin et protinus moriuntur aliqua, caelo foecunditatem omnem eblandito: quod maxime vitibus evenit. Contra morus tardissime senescit, fructu minime laborans. Tarde et quorum crista materies: ut acer, palma, populus. Et subarata ocus senescunt. Silvestria autem tardissime. Atque in totum, omnis cura fertilitatem adiicit, fertilitas ænetam: ideo et præfloreant talia, et prægerminant, atque in totum præcocia fiunt: quoniam omnis infirmitas caelo magis obnoxia est.

LII. Multae vero plura gignunt, ut diximus in glandiferis: inter quas laurus uvas suas: maximeque sterilis, quæ non gignit aliud: ob id a quibusdam mas existimatur. Ferunt et avellanae iulos compactili callo, ad nihil utiles. Plurima vero buxus. Nam et semen suum, et granum, quod crataegum vocant, et a septemtrione viscum, a meridie hyphear: de quibus plura mox paulo. Interdumque pariter res quaternas habent.

LIII. Arbores quædam simplices, quibus a radice caudex unus: et rami frequentes, ut olivæ, fico, viti. Quædam fruticosi generis, ut paliurus, myrtus: item nux avellana: quin immo melior est, et copiosior fructu, in plures dispersa ramus. In quibusdam omnino nullus, ut in suo genere buxo, loto transmarinae. Quædam bifurcae, atque etiam in quinas partes diffusæ. Quædam dividuae, nec ramosæ, ut sambuci. Quædam individuae, ramosæ, ut piceæ. Quibusdam ramorum ordo, sicut piceæ, abietis. Aliis inconditus, ut robori, malo, piro. Et abietis quidem subrecta divisura, ramique in caelum tendentes, non in latera proni. Mirum, cacuminibus eorum decisis moritur: totis vero detruncatis durat. Et si infra, quam rami fuere, præcidatur, quod superest, vivit: si vero cacumen tantum auferatur, tota moritur. Alia ab radice brachiata, ut ulmus. Alia in cacumine ramosa, ut pinus, lotoz, sive faba Graeca: quam Romæ a suavitate fructus silvestris quidem, sed cerasorum paene natura, lotoz appellant. Præcipue domibus expetitur ramorum petulantia, brevi caudice latissi-

ma exspatiantium umbra, et in vicinas domos saepe transilientium. Nulli opacitas brevior: nec aufert Solem hieme, deciditibus foliis. Nulli cortex iucundior, aut oculos excipiens blandius. Nulli rami longiores validioresque, aut plures, ut dixisse totidem arbores liceat. Cortice pelles tingunt, radice lanas. Malis proprium genus: ferarum enim rostra reddunt, adhaerentibus uni maximo minoribus.

LIV. Ramorum aliqui caeci, qui non germinant: quod natura fit, si non evaluere: aut poena, cum deputatos cicatrix hebetavit. Quæ dividuis in ramo natura est, hæc viti in oculo, arundini in geniculo. Omnium terræ proxima crassiora. In longitudinem excrescunt abies, larix, palma, cupressus, ulmus, et si qua unistirpia. Ramosarum cerasus etiam in XL cubitorum trabes, aequali per totum duum cubitorum crassitudine reperitur. Quædam statim in ramos sparguntur, ut mali.

LV. Cortex aliis tenuis, ut lauro, tiliæ: aliis crassus, ut robori. Aliis laevis, ut malo, fico. Idem scaber robori, palmae. Omnibus in senecta rugosior. Quibusdam rumpitur sponte, ut viti. Quibusdam etiam cadit, ut malo, unedoni: carnosus, suberi, populo: membranaceus, ut viti, arundini: libris similis, ceraso: multiplex tunicis, ut vitibus, tiliæ, abietis. Quibusdam simplex, ut fico, arundini.

LVI. Magna et radicum differentia. Copiosae fico, robori, platano: breves et angustae, malo: singulares abietis, larici. Singulis enim innituntur, quanquam minutis in latera dispersis. Crassiores lauro et inaequales: item oleae, cui et ramosae. At robori carnosae. Robora suas in profundum agunt. Si Virgilio quidem credimus, esculus, quantum corpore eminet, tantum radice descendit. Oleae, malisque, et cupressis, per summa cespitum. Aliis recto meatu, ut lauro, oleae: aliis flexuoso, ut fico. Minutis hæc capillamentis hirsuta, ut abies, multaeque silvestrium: e quibus montani prætenuia fila decerpentes, spectabiles lagenas, et alia vasa nectunt. Quidam non altius descendere radices, quam Solis calor tepefaciat, idque natura loci tenuioris crassiorisve, dixere: quod falsum arbitror. Apud auctores certe invenitur, abietis planta cum transferretur, VIII cubitorum in altitudine: nec totam refossam, sed abruptam. Maxima spatio atque plenitudine et citri est. Ab ea platani, roboris, et glandiferarum. Quarundam radix vivacior superficie, ut lauri. Itaque cum trunco inaruit, recisa etiam laetius fruticat. Quidam brevitate radicum celerius senescere arbores putant: quod coarguunt fici, quarum radices longissimæ, et senectus occissima. Falsum arbitror et quod aliqui prodidere, radices arborum vetustate minui. Visa etenim est annosa quercus evasa vi tempestatis, et iugerum soli amplexa.

LVII. Prostratas restitui plerumque, et quadam terræ cicatrice vivescere, vulgare est. Et familiarissimum hoc platani, quæ plurimum ventorum concipiunt propter densitatem ramorum: quibus amputatis, levatae onere in sua scrobe reponuntur. Factumque iam est hoc in iuglandibus, oleisque, ac multis aliis. Est in exemplis, et sine tempestate, ulvae causa alia quam prodigii, cecidisse multas ac sua sponte resurrexisse. Factum hoc populi Romani Quiritibus ostentum Cimbricis bellis Nuceriae in luco Iunonis, ulmo, postquam etiam cacumen amputatum erat, quoniam in aram ipsam procumbebat, restituta sponte, ita ut protinus floreret: a quo deinde tempore maiestas populi Romani resurrexit, quæ ante vastata cladibus fuerat. Memoratur hoc idem factum in Philippis, salice procidua atque detruncata: et Stagiris in Museo populo alba: omnia fausti ominis. Sed maxime mirum, Antandri platanus etiam circumdolis lateribus restituta sponte facta, vitæque reddita longitudine

LVIII. Arbores, quas naturae debeamus, tribus modis nascuntur: sponte, aut semine, aut ab radice. Cura numerosior existit: de qua suo dicemus volumine: nunc enim totus sermo de natura est, multis modis mirisque memorabili. Namque non omnia in omnibus locis nasci docuimus, nec translata vivere. Hoc alias fastidio, alias contumacia, saepius imbecillitate eorum, quae transferantur, evenit: alias caelo invidente, alias solo repugnante.

LIX. Fastidit balsamum alibi nasci: nata Assyria malus alibi ferre: nec non et palma nasci ubique aut nata parere: vel cum promisit etiam, ostenditque ea educare, quae tanquam invita peperit. Non habet vires frutex cinnami in Syriae vicina perveniendi. Non ferunt amomi nardique deliciae, ne in Arabia quidem ex India, et nave peregrinari. Tentavit enim Seleucus rex. Illud maxime mirum, ipsas arbores plerumque exorari ut vivant, atque transmigrant: aliquando et a solo impetrari, ut alienas alat, advenasque nutriat: caelum nullo modo flecti. Vivit in Italia piperis arbor: casiae vero etiam in septemtrionali plaga: vixit in Lydia thuris. Sed unde sorbentes succum omnem ex iis Soles, coquentesque lacrimam?

Illud proxime mirum, mutari naturam in iisdem, atque pro indiviso valere. Cedrum aestuosius partibus dederat: et in Lyciis Phrygiisque montibus nascitur. Frigus inimicum lauro fecerat: sed in Olympo copiosior nulla est. Circa Bosphorum Cimmerium in Panticapaeo urbe, omni modo laboravit Mithridates rex, et ceteri incolae, sacrorum certe causa, laurum myrtumque habere: non contigit, cum teporis arbores abundent ibi, Punicae, ficique, iam mali et piri laudatissimae. Frigidus eodem tractu non genuit arbores, pinum, abietem, piceam. Et quid attinet in Pontum abire? iuxta Romam ipsam castaneae cerasique aegre proveniunt: Persica in Tusculano, nec non nuces Graecae cum taedio inseruntur, Tarracina silvis scatente earum.

LX. Cupressus advena, et difficillime nascentium fuit, ut de qua verbosius saepiusque, quam de omnibus aliis, prodiderit Cato. Natu morosa, fructu supervacua, baccis torva, folio amara, odore violenta, ac ne umbra quidem gratiosa, materie rara, ut paene fruticosi generis, Diti sacra, et ideo funebri signo ad domos posita. Femina sterilis diu. Metae demum aspectu non repudiata, distinguendis tantum pinorum ordinibus: nunc vero tonsilis facta in densitate parietum, coercitaque gracilitate perpetuo tenera. Trahitur etiam in picturas operis topiarii, venatus, classesve, et imagines rerum tenui folio, brevique, et virenti semper vestiens. Duo genera earum: Meta in fastigium convoluta, quae et femina appellatur. Mas spargit extra se ramos, deputaturque. Utraque autem immittitur in perticas, asseresve, amputatione ramorum, qui XIII anno denariis singulis veneunt. Quae stuosissima in satius ratione silva: vulgoque, dotem filiarum antiqui plantaria appellabant. Huic patria insula Creta, cum Cato Tarentinam eam appellet: credo, quod primum eo venerit. Et in Aenaria succia regerminat. Sed in Creta quocunque in loco terram moverit quispiam, vi naturali haec gignitur, protinusque emicat: illa vero etiam non appellato solo, ac sponte, maximeque in Idaeis montibus, et quos Albos vocant, summisque iugis, unde nives nunquam absunt, plurima, quod miremur: alibi non nisi in tepore proveniens, et nutrice magnopere fastidians.

LXI. Nec terrae tantum natura circa has refert, aut perpetua caeli, verum et quaedam temporaria vis imbrium. Aquae plerumque semina afferunt: et certo fluunt genere, aliquando etiam incognito: quod accidit Cyrenaicae regioni, cum primum ibi laserpitium natum est: ut in herbarum natura dicemus. Nata est et silva urbi ei proxima, imbre piceo crasque, circiter urbis Romae annum CCCXXX.

LXII. Edera iam dicitur in Asia nasci: negaverat Theophrastus: nec in India, nisi in monte Mero. Quin et Harpalum omni modo laborasse, ut sereret eam in Medis, frustra: Alexandrum vero ob raritatem ita coronato exercitu, victorem ex India rediisse, exemplo Liberi Patris: cuius dei et nunc adornat thyrsos, galeasque etiam ac scuta, in Thraciae populis, in solemnibus sacris. Inimica arbori, satisque omnibus: sepulcra, muros rumpens: serpentium frigori gratissima, ut mirum sit ullum honorem habitum ei.

Duo genera eius prima, ut reliquarum, mas, et femina. Maior traditur mas corpore, et folio duriore etiam ac pinguiore, et flore ad purpuram accedente. Utriusque autem flos similis est rosae silvestri, nisi quod caret odore. Species horum generum tres. Est enim candida, et nigra edera, tertiaque quae vocatur helix. Etiamnum hae species dividuntur in alias: quoniam est aliqua fructu tantum candida, alia et folio: fructum quoque candidum ferentium aliis densus acinus, et grandior, racemis in orbem circumactis, qui vocantur corymbi. Item selenitium, cuius est minor acinus, sparsior racemus. Simili modo in nigra. Alicui et semen nigrum, alii crocatum: cuius coronis poetae utuntur, foliis minus nigris: quam quidam Nysiam, alii Bacchicam vocant, maximis inter nigras corymbis. Quidam apud Graecos etiamnum duo genera huius faciunt, a colore acinorum: erythranum, et chrysocarpum.

Plurimas autem habet differentias helix, quoniam folio maxime distat. Parva sunt et angulosa, concinnioraque, cum reliquorum generum simpliciasint. Distat et longitudine internodiorum: praecipue tamen sterilitate, quoniam fructum non gignit. Quidam hoc aetatis esse, non generis existimant: primoque helicem esse, fieri ederam vetustate. Horum error manifestus intelligitur: quoniam helicis plura genera reperiuntur, sed tria maxime insignia: herbacea ac virens, quae plurima est: altera candido folio: tertia, versicolori, quae Thracia vocatur. Etiamnum herbaceae tenuiora folia, et in ordinem digesta, densioraque. In alio genere diversa omnia. Et in versicolori alia tenuioribus foliis, et similiter ordinatis densioribusque est: alteri generi neglecta haec omnia. Maiora quoque aut minora sunt folia, macularumque habitu distant: et in candidis alia sunt candidiora. Adolescit in longitudinem maxime herbacea.

Arbores autem necat candida, omnemque succum auferendo tanta crassitudine augetur, ut ipsa arbor fiat. Signa eius, folia maxima atque latissima, mamas erigentes, quae sunt ceteris inflexae: racemi stantes, ac subrecti. Et quanquam omnium ederarum generi radicata brachia, huic tamen maxime ramosa ac robusta: ab ea nigrae. Sed proprium albae, quod inter media folia emittit brachia, utrinque semper amplectens: hoc et in muris, quamvis ambire non possit. Itaque etiam pluribus locis intercisca, vivit tamen duratque: et totidem initia radicum habet, quot brachia, quibus incolumis et solida arbores fugit ac strangulat. Est et in fructu differentia albae nigraeque ederae: quoniam aliis tanta amaritudo acini, ut aves non attingant. Est et rigens edera, quae sine adminiculo stat, sola omnium generum ob id vocata cissos. E diverso nunquam nisi humi repens chamaecissos.

LXIII. Similis est ederae, e Sicilia primum quidem profecta, sed in Graecia frequentior, quam vocant smilacem, densis geniculata caulibus, spinosis frutectosa rami, folio ederaceo, parvo, non anguloso, a pediculo emittente pampinos, flore candido, olente lilium. Fert racenos labruscae modo, non ederae, colore rubro, complexa acinis maioribus nucleos ternos, minoribus singulos, nigros durosque: infausta omnibus sacris et coronis: quoniam sit lu-

gubris, virgine eius nominis, propter amorem iuvenis Croci, mutata in hunc fruticem. Id vulgus ignorans, plerumque festa sua polluit, eadem existimando: sicut in poetis, aut Libero Patre, aut Sileno, quis omnino nescit quibus coronentur? Et amilace fiunt codicilli: propriumque materiae est, ut admota auribus lenem sonum reddat. Ederae mira proditit natura ad experienda vina: si vas fiat e ligno eius, vina transfluere, ac remanere aquam, si qua fuerit mixta.

LXIV. Inter ea, quae frigidis gaudent, et aquaticos frutices dixisse conveniat. Principatum in his tenebunt arundines, belli pacisque experimentis necessariae, atque etiam deliciis gratae. Tegulo earum domus suas Septemtrionales populi operiunt, durantque aevis tecta alta. Et in reliquo vero orbe cameras levissime suspendunt. Chartisque serviunt calami, Aegyptii maxime, cognatione quadam papyri. Probatores tamen Gnidii, et qui in Asia circa Anaticum lacum nascuntur. Nostratibus fungosior subest natura, cartilagine bibula, quae cavo corpore intus, superne tenui inarescit ligno: fissilis praeacuta semper acie: geniculata. Cetero gracilitas nodis distincta, leni fastigio tenuatur in cacumina, crassiore paniculae coma, neque hac supervacua. Aut enim pro pluma strata cauponarum replet: aut ubi lignosiore callo induruit, sicut in Belgis, contusa, et interlecta navium commissuris, ferruminat textus, glutino tenacior, rimisque explendis fidelior pice.

LXV. Calamis Orientis populi bella conficiunt: calamis spicula addunt irrevocabili hamo noxia. Mortem accelerant pinna addita calamis. Fitque et ex ipso telum aliud fracto in vulneribus. His armis Solem ipsum obumbrant. Propter hoc maxime serenos dies optant: odere ventos et imbres, qui inter illos pacem esse cogunt. Ac si quis Aethiopas, Aegyptum, Arabas, Indos, Scythas, Bactros, Sarmatarum tot gentes et Orientis, omniaque Parthorum regna diligentius computet, aequa ferme pars hominum in toto mundo calamis superata degit. Praecipuus hic usus in Creta bellatores suos praecipitavit. Sed in hoc quoque, ut ceteris in rebus, vicit Italia: quando nullus sagittis aptior calamus, quam in Rheno Bononiensi amne, cui et plurima inest medulla, pondusque volucere: et contra flatus quoque pervicax libra. Quippe non eadem gratia Belgica. Haec et Creticis commendationibus: quanquam praeferrantur Indi, quorum alia quibusdam videtur natura, quando et hastarum vicem praebent additis cuspidibus. Arundini quidem Indicae arborea amplitudo: quales vulgo in templis videmus. Differre mares ac feminas in his quoque Indi tradunt. Spissius mari corpus, feminae capacius. Navigiorumque etiam vicem praestant (si credimus) singula internodia. Circa Acesinem annem maxime nascuntur.

Arundo omnis ex una stirpe numerosa, atque etiam recisa foecundius resurgit. Radix natura vivax, gemiculata et ipsa. Folia Indicis tantum brevia. Omnibus vero a nodo orsa, complexu tenues per ambitum inducunt tunicas: atque a medio internodio cum plurimum desinunt vestire, procumbuntque. Latora arundini calamoque in rotunditate bina, super nodos alterno semper inguine, ut alterum ad dextra fiat, alterum superiore geniculo ad laeva per vices. Inde exeunt aliquando rami, qui sunt calami tenues.

LXVI. Plura autem genera. Alia spissior, densiorque geniculis, brevibus internodiis. Alia rarior, maioribus: tenuiorque et ipsa. Calamus vero alius totus concavus, quem syringiam vocant, utilissimus fistulis, quoniam nihil est ei cartilaginis atque carnis. Orchomenius est continuo foramine pervius, quem auleticum vocant: hic tibialis utilior, fistulis ille. Est alius crassiore ligno, et tenui foramine, hunc totum fungosa replet medulla. Alius brevi alius procerior, exiliior, crassiorque. Fruticos

mus, qui vocatur donax, non nisi in aquaticis natus: quoniam et haec differentia est: multum praelata arundine, quae in siccis proveniat. Suum genus sagittario calamo, ut diximus: sed Cretico longissimis internodiis, obsequentique, quo libeat flecti, calefacto. Differentias faciunt et folia non multitudine, verum et colore. Varia Laconicis, et ab ima parte densiora, quales in totum circa stagna gigni putant, dissimiles amnicis, longisque vestiri tunicis, spatiois a nodo scandente complexu. Est et obliqua arundo, non in excelsitatem nascens, sed iuxta terram fruticis modo se spargens, suavisima in teneritate animalibus. Vocatur a quibusdam elegia. Est et in Italia nascens adarca nomine, palustris, ex cortice tantum sub ipsa coma, utilissima dentibus, quoniam vis eadem est quae sinapi.

De Orchomenii lacus arundinetis accuratius dici cogit admiratio antiqua. Characian vocabant crassiorem firmioremque, plotian vero subtiliorem: hanc in insulis fluitantibus natam, illam in ripis expantiantis lacus. Tertia arundo est tibialis calami, quem auleticon dicebant: nono hic anno nascebatur. Nam et lacus incrementa hoc temporis spatio servabat: prodigiosus, si quando amplitudinem biennio extendisset: quod notatum apud Chaeroniam infasto Atheniensium, et saepe: Lebaida vocatur influente Cephisso. Cum igitur anno permansit inundatio, proficiunt in aucupatoriam quoque amplitudinem: vocabantur zeugitae. Contra bombyciae, maturus reciproco, graciles: feminarum, latiore folio atque candidiore, modica lanugine: aut omnino nulla, spadonum nomine insignibus. Hinc erant arma ad inclusos cantus: non silendo et reliquo curae miraculo, ut venia sit, argento iam potius cani. Caedi solebant tempestivae usque ad Antigenidem tibicinem, cum adhuc simplici musica uterentur, sub Arcturo: sic praeparatae aliquot post annos utiles esse incipiebant. Tunc quoque multa mandae exercitatione, et canere tibiae ipsae doceant, comprimentibus se ligulis, quod erat illis theatrorum moribus utilius. Postquam varietas accessit, et cantus quoque luxuria, caedi ante solstitia coeptae, et fieri utiles in trimatu, apertioribus earum ligulis ad flectendos sonos, quae inde sunt et hodie. Sed tum ex sua quamque tantum arundine congruere persuasum erat: et eam, quae radicem antecesserat, laevae tibiae convenire: quae cacumen, dextrae: immensum quantum praelatis, quas ipse Cephissus abluisset. Nunc sacrificae Tuscorum e buxo, ludicrae vero loto, ossibusque asininis, et argento fiunt. Aucupatoria arundo a Panhormo laudatissima: piscatoria Abaritana ex Africa.

LXVII. Arundinis Italiae usus ad vineas maxime. Cato seri eam iubet in humidis agris, bipalio subacto prius solo, oculis dispositis intervallo ternorum pedum. Simul et corrudam, unde asparagi fiunt: concordare enim amicitiam. Salicem vero circa: qua nulla aquaticarum utilior, licet populi vitibus placeant, et Caecuba educent: licet alni sepibus muniant, contraque erumpentium annui impetus, riparum muro in tutela ruris excubent in aqua satae, caesaeque densius innumero herede prosint.

LXVIII. Salicis statim plura genera. Namque et in proceritatem magnam emittunt iugis vinearum perticas, pariuntque balteo corticis vincula: et aliae virgas sequacis ad vincturas lentitiae. Aliae praetenuis viminibus tendendis spectabili subtilitate. Rursus aliae firmiores corbibus, ac plurimae agriculturalum supellectili: candidiores ablato cortice, lenique tractatu, vilioribus vasis, quam ut corio fiant: atque etiam supinarum in deliciis cathedrarum aptissimae. Caedua salici fertilitas, densior tonsura, ex verius, quam ramo: non, ut remur, in randa arbore. Nullius quippe tutior

est reditus, minorisve impendii, aut tempestatum securior.

LXIX. Tertium locum ei in aestimatione ruris Cato attribuit, prioremque quam olivetis, quamque frumento, aut pratis: nec quia desint alia vincula. Siquidem et genistae, et populi, et ulmi, et sanguinei frutices, et betullae, et arundo fissa, et arundinum folia, ut in Liguria, et vitis ipsa, recisisque aculeis rubi alligant, et intorta corylus. Mirumque, contuso ligno alicui maiores ad vincula esse vires. Salici tamen praecipua dos. Finditur Graeca rubens: candidior Amerina, sed paulo fragilior, ideo solido ligat nexu. In Asia tria genera observant. Nigram, utiliorem viminibus: candidam agricolarum usibus: tertiam, quae brevissima est, helicem vocant. Apud nos quoque multi totidem generibus nomina imponunt: vimineam vocant, eandemque purpuream. Alteram nitelinam a colore, quae sit tenuior. Tertiam Gallicam, quae tenuissima.

LXX. Nec in fruticum, nec in veprium cauliumve, neque in herbarum, aut alio ullo, quam suo genere, numerentur iure scirpi fragiles palustresque, ad tegulum, tegetesque: e quibus detracto cortice, candelae luminibus et funeribus serviunt. Firmior quibusdam in locis eorum rigor. Namque iis yelificat non in Pado tantum nautici, verum et in mari piscator Africus, praepostero more vela intra malos suspendens. Et mapalia sua Mauri tegunt: proximeque aestimanti hoc videantur esse, quo inferiore Nilii parte papyri sunt, usu.

LXXI. Sed fructuosi generis sunt inter aquaticas et rubi, atque sambuci fungosi generis: aliter tamen, quam ferulae: quippe plus ligni utique sambuco. Ex qua magis canoram buccinam tubamque credit pastor, ibi caesa, ubi gallorum cantum frutex ille non exaudiat. Rubi mora ferunt: et alio genere similitudinem rosae, qui vocatur cynosbatos. Tertium genus Idaeum vocant Graeci a loco. Tenuius est quam cetera, minoribusque spinis, et minus aduncis. Flos eius contra lippitudines illinitur ex melle: et igni sacro. Contra stomachi quoque vitia bibitur ex aqua. Sambuci acinos habent nigros atque parvos, humoris lenti, inficiendo maxime capillo: qui et ipsi aqua decocti manduntur.

LXXII. Humor et cortici arborum est, qui sanguis earum intelligi debet, non idem omnibus. Ficis lacteus: huic ad caseos figurandos coaguli vis. Cerasia gummosus, ulmis salivossus: lentus ac pinguis malis, vitibus ac piris aquosus. Vivaciora, quibus lentior. Atque in totum corpori arborum, ut reliquorum animalium, cutis, sanguis, caro, nervi, venae, ossa, medullae, pro cute cortex. Mirum: is in moro medicis succum quaerentibus, vere, hora diei secunda, lapide incussus manat: altius fractus siccus videtur. Proximi plerisque adipēs: ii vocantur a colore alburnum: mollis ac pessiua pars ligni, etiam in robore facile putrescens, teredini obnoxia: quare semper amputabitur. Subest huic caro, cui ossa: id est, materiae optimum. Alternant fructus, quibus siccius lignum, ut olea: magis quam quibus carnosus, ut cerasus. Nec omnibus adipēs carnesve largae, sicuti nec animalium acerrimis. Neutrum habent buxus, cornus, olea: nec medullam minimumque etiam sanguinis: sicut ossa non habent sorba, carnem sambuci, (et plurimam ambae medullam:) nec arundines maiore ex parte.

LXXIII. In quarundam arborum carnis pulpa venaeque sunt. Discrimen earum facile. Venae latiores candidioresque pulpa fissilibus insunt. Ideo fit, ut aure ad caput trabis quamlibet praelongae admota, ictus ab altero capite vel graphii sentiatur, penetrante rectis meatibus sono. Unde deprehenditur, an torta sit materies, nodisque concisa. Quibus sunt tubera, sic sunt in carne glandia. In iis nec vena, nec pulpa, quodam callo carnis in se convolu-

to. Hoc pretiosissimum in citro, et acere. Cetera mensurarum genera fissis arboribus circinantur in pulpa: alioqui fragilis esset vena in orbem arboris caesa. Fagis pectines transversi in pulpa. Apud antiquos inde et vasis honos. Manius Curius iuravit se ex praeda nihil attigisse, praeter guttum faginum, quo sacrificaret. Lignum in longitudinem fluctuat: ut quae pars fuit ab radice, validius sidit. Quibusdam pulpa sine venis, mero stamine et tenui constat. Haec maxime fissilia. Alia frangi celeriora, quam findi, quibus pulpa non est: ut oleae, vites. At e contrario totum e carne corpus fico. Tota ossa est ilex, cornus, robur, cytissus, morus, ebenus, lotos, et quae sine medulla esse diximus.

Ceteris nigricans color. Fulva cornus, in venabulis nitet, incisuris nodata propter decorem. Cedrus, et larix, et iuniperus rubent. Larix femina habet, quam Graeci vocant aegida, mellei coloris. Inventum est pictorum tabellis immortale, nullisque fissile rimis, hoc lignum. Proximum medullae est. In abiete leuson Graeci vocant. Cedri quoque durissima, quae medullae proxima, ut in corpore ossa, deraso modo limo. Et sambuci interiora mire firma traduntur. Namque qui venabula ex ea faciunt, praefertur omnibus: constat enim ex cute et ossibus.

LXXIV. Caedi tempestivum quae decorticiuntur, ut teretes, ad templa ceteraque usus rotundi, cum germinant, alias cortice inextricabili, et carie subsistente ei, materiaque nigrescente. Tigna et quibus aufert securis corticem, a bruma ad Favonium: aut si praevenire cogamur, Arcturi occasu, et ante eum Fidiculae: novissima ratione, solstitio. Dies siderum horum reddetur suo loco. Vulgo satis putant observare, ne qua dedolanda arbor sternatur ante editos suos fructus. Robur vere caesum, teredinem sentit: bruma autem, neque viatur, neque pandatur, alias obnoxium etiam ut torqueat sese findatque: quod in subere tempeste quoque caeso evenit. Infinitum refert et lunaris ratio: nec nisi a vicesima in tricesimam caedi volunt. Inter omnes vero convenit, utilissime in coitu eius sterni, quem diem alii interlunij, alii silentis lunae appellant. Sic certe Tiberius Caesar concremato ponte naumachiarum, larices ad restituendum caedi in Rhaetia praefinxit. Quidam dicunt, ut in coitu et sub terra sit Luna: quod fieri non potest nisi noctu. At si competant coitus in novissimum diem brumae, illa sit aeterna materies: proxime, cum supra dictis sideribus. Quidam et Canis ortum addunt, et sic caesas materies in forum Augustum. Nec novellae autem ad materiem, nec veteres utilissimae. Circumcisas quoque ad medullam aliqui non inutiliter relinquunt, ut omnis humor stantibus defluat. Mirum apud antiquos primo Punico bello classem Duillii Imperatoris ab arbore excisa LX die navigasse. Contra vero Hieronem regem CCXX naves effectas diebus XLV tradit L. Piso. Secundo quoque Punico bello, Scipionis classis XL die a securi navigavit. Tantum tempestivitas etiam in rapida celeritate pollet.

LXXV. Cato hominum summus in omni usu, de materiis haec adiecit. Prelum e sapino atra potissimum facito. Ulmeam, pineam, nucem: hanc atque aliam materiam omnem cum effodies, Luna decrescente eximito post meridiem, sine vento Austro. Tunc erit tempestiva, cum semen suum maturum erit. Cavetoque, ne per rorem trahas, aut doles. Idemque mox: Nisi intermestri, Lunaque dimidiata, ne tangas materiem. Tunc ne effodias aut praecidas abs terra. Diebus septem proximis, quibus Luna plena fuerit, optime eximitur. Omnino caveto nigram materiam doles, neve caedas, neve tangas, nisi siccam: neve gelidam, neve rorulentam. Tiberius idem et in capillo tondendo servavit interlunium. M. Varro adversus defluvia praecepit observandum id a plenilunio.

LXXVI. 1. Larici et magis abietis succisis, humor diu defluit. Hae omnium arborum altissimae ac rectissimae. Navium malis antennisque propter levitatem praefertur abies. Communia his pinoque, ut quadripartitis venarum cursus bifidosque habeant, vel omnino simplices. Ad fabrorum intestina opera medulla sectilis: optima quadripartitis materies, et mollior quam ceterae. Intellectus in cortice protinus peritis. Abietis quae pars a terra fuit, enodis est: haec, qua diximus ratione, fluviata decorticator, atque ita sapinus vocatur: superior pars nodosa, duriorque, fusterna. Et in ipsis autem arboribus robustiores Aquiloniae partes. Et in totum deteriores ex humidis opacisque: spissiores ex apricia, ac diuturnae. Ideo Romae infernas abies supernati praefertur. Est per gentium quoque regiones in iis differentia. Alpibus Apenninoque laudatissimae: in Gallia, Iura ac monte Vogeso: in Corsica, Bithynia, Ponto, Macedonia. Deterior Aeneatica et Arcadica. Pessimae Parnassia et Euboica: quoniam ramosae ibi et contortae, putrescentesque facile. At cedrus in Creta, Africa, Syria laudatissima. Cedri oleo peruncta materies nec tineam, nec cariem sentit. Iunipero eadem virtus, quae cedro.

+ *Vagata haec in Hispania, maximeque Vaccaeis: medulla eius ubique solidior etiam, quam cedrus. Publicum omnium ritium vocant spiras, ubi convolvere se venae atque nodi. Inveniuntur in quibusdam, sicut in marmore, centra, id est, duritia clavo similis, inimica seris. Et quaedam forte accidunt, lapide comprehenso aut recepto in corpus, aut alterius arboris ramo.*

2. Megaris diu stetit oleaster in foro, cui viri fortes affixerant arma, quae cortice ambiente aetas longa occultaverat. Fuitque arbor illa fatalis excidio urbis, praemonitae oraculo, cum arbor arma peperisset: quod succisae accidit, ocreis galeisque intus repertis. Ferunt lapides ita inventos, ad continendos partus esse remedio. Amplissima arborum ad hoc aevi existimatur Romae visa, quam propter miraculum Tiberius Caesar in eodem ponte naumachario exposuerat advectam cum reliqua materie: duravit ad Neronis principis amphitheatrum. Fuit autem trabs e larice, longa pedes CXX bipedali crassitudine aequalis. Quo intelligebatur vix credibilis reliqua altitudo, fastigium ad cacumen aestimantibus. Fuit memoria nostra et in porticibus septorum a M. Agrippa relicta, aequae miraculi causa, quae distributorio superfuera, XX pedibus brevior, sesquipedali crassitudine. Abies admirationis praecipuae visa est in navi, quae ex Aegypto Caio principis iussu, obeliscum in Vaticano Circo statutum, quatuorque truncos lapidis eiusdem ad sustinendum eum adduxit: qua nave nihil admirabilius visum in mari certum est: CXX M. modium lentis pro saburra ei fuisse. Longitudo spatium obtinuit magna ex parte Ostiensis portus latere laevo. Ibi nantique demersa est a Claudio principe, cum tribus molibus, turrium altitudine in ea exaedificatis obiter Puteolano pulvere, advectisque. Arboris eius crassitudo quatuor hominum ulnas complectentium implebat. Vulgoque auditur octoginta nummum et pluris malos venditari ad eos usus, rates vero connecti quadraginta sestertium millibus plerasque. At in Aegypto et Syria reges inopia abietis cedro ad classes feruntur usi. Maxima ea in Cypro traditur, ad undecirem Demetrii succisa, centum triginta pedum, crassitudinis vero ad trium hominum complexum. Germaniae praedones singulis arboribus caratis navigant, quarum quaedam et triginta homines ferunt.

3. Spississima, ex omni materie, ideo et gravissima, iudicatur ebenus, et buxus, graciles naturae: neutra in aquis fluitat, nec suber, si dematur cortex: nec larix. Ex reliquis siccissima lotos, quae Romae ita appellatur. Deinde robor exalburnatum: et huic

nigricans color, magisque etiam cytiso, quae proxime accedere ebenum videtur. Quamquam non desint, qui Syriacas terebinthos nigriores affirmant. Celebratur et Thericles nomine, calices ex terebintho solitus facere torno, per quem probatur materies. Omnium haec sola ungi vult, meliorque oleo fit. Colos mire adulteratur iuglande ac piro silvestri tinctis, atque in medicamine decoctis. Omnibus, quae diximus, spissa firmitas. Ab his proxima est cornus: quamquam non potest videri materies propter exilitatem, sed lignum non alio paene, quam ad radios rotarum, utile: aut si quid cuneandum sit in ligno, clavisve figendum, ceu ferreis. Ilex item, et oleaster, et olea, atque castanea, carpinus, populus. Haec et crispa aceris modo, si ulla materies idonea esset ramis saepe deputatis: castratio illa est, adiunctique vires. De cetero plerisque eorum, sed utique robori, tanta duritia est, ut terebrari nisi madefactum non queat, et ne sic quidem adactus avelli clausus. E diverso clavum non tenet cedrus. Molissima tilia: eadem videtur et calidissima: argumentum afferunt, quod citissime ascias retundat. Calidae et morus, laurus, edera, et omnes, e quibus igniaria fiunt.

LXXVII. Exploratorum hoc usus in castris, pastorumque reperit, quoniam ad excudendum ignem non semper lapidis occasio est. Teritur ergo lignum ligno, ignemque concipit attritu, excipiente materia aridi fomitibus, fungi vel foliorum facillimo conceptu. Sed nihil edera praestantius quae teratur, lauro quae terat. Probatur et vitis silvestris, alia quam labrusca, et ipsa ederae modo arborem scandens. Frigidissima quaecunque aquatica: lentissima autem, et ideo scutis faciendis aptissima, quorum plaga contrahit se protinus, clauditque suum vulnus, et ob id contumacius transmittit ferrum: in quo sunt genere fici, salix, tilia, betulla, sambucus, populus utraque. Levissima ex his ficus et salix, ideoque utilissimae. Omnes autem ad cistas, quaeque flexili crate constant. Habent et candorem, rigoremque, et in sculpturis facilitatem. Est lentitia platano, sed madida, sicut alno. Siccior eadem ulmo, fraxino, moro, ceraso, sed ponderosior. Rigorem fortissime servat ulmus: ob id cardinibus, crassamentisque portarum utilissima, quoniam minime torquetur: permutanda tantum sic, ut cacumen ab inferiore sit cardine, radix superior. Palmae est mollis, et suberis materies: spissae et malus, pirusque: nec non acer, sed fragile: et quaecunque crispa. In omnibus silvestria et mascula differentias cuiusque generis augent. Et infocunda firmiora fertilibus, nisi quo in genere mares ferunt, sicut cupressus, et cornus.

LXXVIII. Cariem vetustatemque non sentiunt cupressus, cedrus, ebenus, lotos, buxus, taxus, iuniperus, oleaster, et olea: ex reliquis tardissime larix, robor, suber, castanea, iuglans. Rimam fissuramque non capit sponte cedrus, cupressus, olea, buxus.

LXXIX. Maxime aeterna putant ebenum, et cupressum, cedrumque, claro de omnibus materiis iudicio in templo Ephesiae Dianae: utpote cum tota Asia exstruente quadringentis annis peractum sit, convenit tectum eius esse e cedrinis trabibus. De ipso simulacro deae ambigitur: ceteri ex ebeno esse tradunt. Mucianus ter consul, ex his qui proxime viso eo scripsere, vitigineum, et nunquam mutatum septies restituto templo. Hanc materiam elegisse Pandemion: etiam nomen artificis nuncupans: quod equidem miror, cum antiquiorem Minerva quoque, non modo Libero Patre, vetustatem ei tribuat. Adiiicit, multis foraminibus nardo rigari, ut medicatus humor alat, teneatque iuncturas, quas et ipsas esse modico admodum miror. Valvas esse e cupresso, et iam quadringentis prope annis durare materiem omnem novae similem. Idem, val,

vas in glutinis compage quadriennio fuisse. Cupressus in eas electa, quoniam praeter cetera uno in genere materiae nitor maxime valeat aeternus. Nonne simulacrum Veiovis in arce e cupresso durat, a condita Urbe DCLXI anno dicatum? Memorabile et Uticae templum Apollinis, ubi Numidicarum cedrorum trabes durant, ita ut positae fuere prima urbis eius origine, annis MCLXXVIII. Et in Hispania Sagunti aiunt templum Dianae a Zacyntho advectae cum conditoribus, annis ducentis ante excidium Troiae, ut auctor est Bocchus, infraque oppidum ipsum id haberi. Cui pepercit religione inductus Hannibal, juniperi trabibus etiam nunc durantibus. Super omnia memoratur aedes in Aulide eiusdem deae, seculis aliquot ante Troianum bellum exaedificata: quoniam genere materiae scientia oblitterata. In plenum dici potest, utique quae odore praecellant, ea aeternitate praestare.

A praedictis morus proxime laudatur, quae vetustate etiam nigrescit. Et quaedam tamen in aliis diuturniora sunt usibus quam alia. Ulmus in perfatu firma, robur defossus, et in aquis quercus obruta. Eadem supra terram rimosa facit opera, torquendo sese. Larix in humore praecipua, et alnus nigra. Robur marina aqua corrumpitur. Non improbat ut fagus in aqua, et iuglans: hae quidem in his, quae defodiuntur, vel principales. Item iuniperus: eadem et subdialibus aptissima. Fagus et cerrus celeriter marcescunt. Esculus quoque humoris impatiens. Contra adacta in terram in palustribus alnus aeterna, onerisque quantilibet patiens: cerasus firma: ulmus et fraxinus lentae, sed facile pandantur: flexiles tamen, stantesque a circumcisura siccatae fideiores. Laricem in maritimis navibus obnoxiam terebinti tradunt: omniaque, praeterquam oleastrum et oleam. Quedam enim in mari, quaedam in terra vitiis opportuniora.

LXXX. Infestantium quatuor genera. Terebines capite ad portionem gravissimo: rodunt dentibus. Hae tantum in mari sentiuntur: nec aliam putant terebinem proprie dici. Terrestres, tineas vocant: culicibus vero similes, thripas. Quantum est et e vermiculorum genere: et eorum alii putrescente succo ipsa materiae: alii pariuntur, sicut in arboribus, ex eo qui cerastes vocatur. Cum tantum eroserit, ut circumagat se, generat alium. Haec nasci prohibet in aliis amaritudo, ut cupresso: in aliis duritia, ut buxo. Tradunt et abietem circa germinationes decoratam, qua diximus Luna, aquis non corrumpi. Alexandri Magni comites prodiderunt, in Tylo Rubri maris insula arbores esse, ex quibus naves fierent: quas CC annis durantes inventas: et si mergentur, incorruptas. In eadem esse fruticem baculis tantum idoneae crassitudinis, varium tigrum maculis, ponderosum: et cum in spissiora decidat, vitri modo fragilem.

LXXXI. Apud nos materiae finduntur aliquae sponte: ob id architecti eas fimo illitas siccare iubent, ut afflatus non noceant. Pondus sustinere valida, abies, larix, etiam in transversum positae. Robur, olea, incurvantur ceduntque ponderi. Illae renituntur, nec temere rumpuntur: priusque carie, quam viribus deficient. Et palmae arbor valida: in diversum enim curvatur: et populus. Cetera omnia inferiora pandantur: palma e contrario fornicatim. Pinus et cupressus adversus cariem tineasque firmissimae. Facile pandatur iuglans: fiunt enim et ex ea trabes. Frangi se praenuntiat strepitu: quod in Andandro accidit, cum e balneis territi sono profugerunt. Pinus, piceae, alni, ad aquarum ductus in tubos cavantur. Obrutae terra plurimis durant annis. Eadem si non integantur, cito senescunt: mirum in modum fortiores, si humor extra quoque supersit.

LXXXII. Firmissima in rectum abies. Eadem valvarum repagula, et ad quaecumque libeat intestina

opera aptissima, sive Graeco, sive Campano, sive Siculo fabricae artis genere spectabilis: ramentorum crinibus, pampinato semper orbe se volvens ad incitatos ruinarum raptus. Eadem et curribus maxime sociabilis glutino: in tantum, ut findatur ante, quae solida est.

LXXXIII. Magna autem et glutini ratio, propter ea quae sectilibus laminis, ac in alio genere operiuntur. Stamineam in hoc usu probant venam, et vocant feruleam, argumento similitudinis, quoniam laciniose cripsa, in omni genere. Et glutinum abdicant quaedam, et inter se et cum aliis insociabilia glutino, sicut robur: nec fere cohaerent, nisi similia natura: ut si quis lapidem lignumque coniungat. Cornum maxime audit sorbus, carpinus, buxus, postea tilia. Cuicunque operi facilia, flexilia omnia, quae lenta diximus: praeterque, morus et caprificus. Serabilia, ac sectilia, quae modice humida. Arida enim lentius serrae cedunt: viridia, praeter robur et buxum, pertinacius resistunt, serrarumque dentes replent aequalitate inertis: qua de causa alterna inclinatione egerunt scobem. Obedientissima quocunque in opere fraxinus, eademque hastis corylo melior, cornu levior, sorbo lentior. Gallica vero, etiam ad currus flexibilis, vitem aemularetur ulmus, ni pondus esset in culpa.

LXXXIV. Facilis et fagus, quanquam fragilis et tenera. Eadem sectilibus laminis in tenui flexilis, capsisque ac scriniis sola utilis. Secatur in laminas praetenuis et illex, colore quoque non ingrata: sed maxime fida iis quae terantur, ut rotarum axibus: ad quos lentore fraxinus utilis, sicut duritia illex, et utroque legitur ulmus. Sunt vero et parvi usus fabrilium ministeriorum insignes. Ideoque proditum, terebris vaginas ex oleastro, buxo, ilice, ulmo, fraxino, utilissimas fieri. Ex iisdem malleos, maioresque epinu et ilice. Est his autem maior ad firmitatem causa tempestivae caesurae, quam immaturae: quippe cum ex olea, durissimo ligno, cardines in foribus diutius immoti, plantae modo germinaverint. Cato vectes aquifolios, laureos, ulmeos fieri iubet. Hyginus manubria rusticis carpinea, iligna, cerrea.

Quae in laminas secantur, quorumque operimento vestiatur alia materiae, praecipua sunt citrum, terebinthus, aceris genera, buxum, palma, aquifolium, illex, sambuci radix, populus. Dat et alnus, ut dictum est, tuber sectile, sicut citrum, acerque. Nec aliarum tubera in pretio. Media pars arborum crispior, et quo propior radici, minoribus magisque flexilibus maculis. Haec prima origo luxuriae, arborem alia integri, et viliores ligno pretiosiores cortice fieri. Ut una arbor saepius veniret, excogitatae sunt et ligni bracteae. Nec satis: coepere tingi animalium cornua: dentes secari: lignumque ehere distinguui, mox operiri. Placuit deinde materiam et in mari quaeri. Testudo in hoc secta. Nuperque portentosis ingeniis principatu Neronis inventum, ut pigmentis perderet se, plurisque veniret imitata lignum. Sic lectis pretia quaeruntur: sic terebinthum vinci iubent, sic citrum pretiosius fieri, sic acer decipi. Modo luxuria non fuerat contenta ligno: iam lignum enim e testudine facit.

LXXXV. Vita arborum quarundam immensa credi potest, si quis profunda mundi et saltus inaccessos cogitet. Verum ex his quas memoria hominum custodit, durant in Liternino Africani prioris manu satae olivae. Item myrtus eodem loco conspicuae magnitudinis. Subest specus, in quo manes eius custodire draco traditur. Romae vero lotos in Lucinae area, anno qui fuit sine magistratibus CCCLXXIX Urbis, aede condita, incertum ipsa quanto vetustior. Esse quidem vetustiore non est dubium, cum ab eo luco Lucina nominetur: haec nunc circiter annum CCCCL habet. Antiquior illa est, sed incerta eius ae-

tas, quae capillata dicitur, quoniam Vestalium virginum capillus ad eam defertur.

LXXXVI. Verum altera lotos in Vulcanali, quod Romulus constituit ex victoria de decumis, aequaeva Urbi intelligitur, ut auctor est Masurius. Radices eius in forum usque Caesaris per stationes municipiorum penetrant. Fuit cum ea cupressus aequalis, circa suprema Neronis principis prolapsa atque neglecta.

LXXXVII. Vetustior autem Urbe in Vaticano ilex, in qua titulus aereis literis Etruscis, religione arborem iam tum dignam fuisse significat. Tiburtes quoque originem multo ante urbem Romam habent. Apud eos exstant ilices tres, etiam Tiburto conditore eorum vetustiores, apud quas inauguratus traditur. Fuisse autem eum tradunt filium Amphiarai, qui apud Thebas obierit una aetate ante Iliacum bellum.

LXXXVIII. Sunt auctores et Delphicam platanum Agamemnonis manu satam: et alteram in Caphyis Arcadiae luco. Sunt hodie ex adverso Iliensium urbis, iuxta Hellespontum, in Protesilai sepulcro arbores, quae omnibus aervis cum in tantum accrevire, ut Ilium aspiciant, inarescunt, rursusque adolescunt. Iuxta urbem autem quercus in Ili tumulo tunc satae dicuntur, cum coepit Ilium vocari.

LXXXIX. Argis olea nunc etiam durare dicitur, ad quam Io in vacca mutata Argus alligaverit. In Ponto circa Heracliam arae sunt Iovis Stratii cognomine: ibi quercus duae ab Hercule satae. In eodem tractu portus Amyci est Bebryce rege interfecto clarus. Eius tumulus a supremo die lauro tegitur, quam insanam vocant: quoniam si quid ex ea decerptum inferatur navibus, iurgia fiant, donec abiciatur. Regionem Aulocrenen diximus, per quam ab Apamia in Phrygiam itur: ibi platanus ostenditur, ex qua pependerit Marsyas victus ab Apolline, quae iam tum magnitudine electa est. Nec non palma Deli ab eiusdem dei aetate conspicitur. Olympiae oleaster, ex quo primus Hercules coronatus est, et nunc custoditur religiose. Athenis quoque olea durare traditur in certamine edita a Minerva.

XC. E diverso brevissima vita est Puniceis, fico, malis: et ex his, praecocibus brevior quam serotinis, dulcibus quam acutis: et dulciori in Punicia. Item in vitibus, praecipueque fertilioribus. Graecinus auctor est, sexagenis annis durasse vites. Videntur et aquaticae celerius interiire. Senescunt quidem velociter, sed e radicibus repullulant, laurus, et mali, et punicae. Firmissimae ergo ad vivendum oleae, ut quas durare annis CC inter auctores conveniat.

XCI. Est in suburbano Tusculani agri colle, qui Corne appellatur, lucus antiqua religione Dianae sacratum a Latio, velut arte tonsili coma fagei nemoris. In hoc arborem eximiam aetate nostra adamavit Passienus Crispus bis consul, orator: Agrippinae matrimonio et Nerone privigno clarior postea: osculari compectique eam solitus, modo cubare sub ea, vinumque illi affundere. Vicina luco est ilex, et ipsa nobilis XXXIV pedum ambitu caudicis, X arbores mittens singulas magnitudinis visendae: silvamque sola facit.

XCII. Edera necari arbores certum est. Simile quiddam et in visco: tametsi tardiores earum iniuriam arbitrantur: namque et hoc praeter fructus agnoscitur non in novissimis mirabile. Quaedam

enim in terra gigni non possunt, et in arboribus nascuntur. Namque cum suam sedem non habeant, in aliena vivunt, sicut viscum. Est et in Syria herba quae vocatur cadytas, non tantum arboribus, sed ipsis etiam spinis circumvolvens sese. Item circa Tempe Thessalica, quae polypodion vocatur, et quae dolichos, ac serpyllum. Oleaster quoque deputato quod gignatur, vocant phannos. Quod vero in spina fullonia hippophaeston, capitulis inanibus, foliis parvis, radice alba, cuius succus ad detractationes in comitiali morbo utilissimus habetur.

XCIII. Visci tria genera. Namque in abiete ac lalice stelin dicit Euboea nasci, hyphear Arcadia. Viscum autem in quercu, robore, pruno silvestri, terebintho, nec aliis arboribus adnasci, plerique. Copiosissimum in quercu, quod dryos hyphear vocant. In omni arbore, excepta ilice et quercu, differentiam facit odor virusque, et folium non iucundi odoris, utroque visci amaro et lento. Hyphear ad saginanda pecora utilius. Vitia modo purgat primo: dein pinguefacit, quae suffecere purgationi. Quibus sit aliqua tabes intus, negant durare. Ea medendi ratio, aestatis quadragenis diebus. Adiciunt discrimen, visco in his quas folia amittant, et ipsi decidere: contra inhaerere nato in aeterna fronde. Omnino autem satum nullo modo nascitur, nec nisi per alvum avium redditum, maxime palumbis ac turdis. Haec est natura, ut nisi maturatum in ventre avium, non proveniat. Altitudo eius non excedit cubitalem, semper frutectosi ac viridis. Mas fertilis, femina sterilis. Aliquando non fert.

XCIV. Viscum confit ex acinis, qui colliguntur messium tempore immaturi: nam si accessere imbres, amplitudine quidem augentur, visco vero marcescunt. Siccantur deinde, et aridi tunduntur, ac conditi in aqua putrescunt duodenis fere diebus. Unumque hoc rerum putrescendo gratiam invenit. Inde in profuente, rursus malleo tusi, amissis corticibus interiore carne lentescunt. Hoc est viscum pennis avium tactu ligandis, oleo subactum, cum libeat insidias moliri.

XCv. Non est omittenda in ea re et Galliarum admiratio. Nihil habent Druidae (ita suos appellant magos) visco, et arbore, in qua gignatur (si modo sit robur) sacratius. Iam per se roborum eligunt lucos, nec ulla sacra sine ea fronde conficiunt, ut inde appellati quoque interpretatione Graeca possint Druidae videri. Enimvero quidquid adnascatur illis, e caelo missum putant, signumque esse electae ab ipso deo arboris. Est autem id rarum admodum inventu, et repertum magna religione petitur: et ante omnia sexta Luna, quae principia mensium annorumque his facit, et seculi post tricesimum annum, quia iam virium abunde habeat, nec sit sui dimidia. Omnia sanantem appellantes suo vocabulo, sacrificiis epulisque rite sub arbore praeparatis, duos admovent candidi coloris tauros, quorum cornua tunc primum vinciantur. Sacerdos candida veste cultus arborem scandit: falce aurea demetit: candido id excipitur sago. Tum deinde victimas immolant, precantes, ut suum donum deus prosperum faciat his quibus dederit. Foecunditatem eo potio dari cuiusque animalium sterili arbitrantur: contra venena omnia esse remedio. Tanta gentium in rebus frivolis plerumque religio est.

C. PLINII SECUNDI
NATURALIS HISTORIAE
LIBER XVII.

I. **NATURA** arborum, terra marique sponte sua provenientium, dicta est. Restat earum, quae arte et humanis ingeniis fiunt verius, quam nascuntur. Sed prius mirari succurrit, quare retulimus penuria pro indiviso possessa a feris, depugnante cum iis homine circa caducos fructus, circa pendentes vero et cum alitibus, in tanta deliciarum pretia venisse, clarissimo (ut equidem arbitror) exemplo L. Crassi, atque Cn. Domitii Ahenobarbi. Crassus orator fuit in primis nominis Romani: domus ei magnifica: sed aliquanto praestantior in eodem Palatio, Q. Catuli, qui Cimbros cum C. Mario fudit. Multo vero pulcherri-
ma consensu omnium aetate ea in colle Viminali, C. Aquilii, equitis Romani, clarioris illa etiam, quam iuris civilis scientia, cum tamen obiecta Crasso sua est. Nobilissimarum gentium ambo, Crassus atque Domitius, censuram post consulatus simul gessere, anno conditae Urbis DCLXII, frequentem iurgiis propter dissimilitudinem morum. Tum Cn. Domitius, ut erat vehemens natura, praeterea accensus odio, quod ex aemulatione avidissimum est, graviter increpuit tanti censorem habitare, pro domo eius sestertium millies identidem promittens. Et Crassus, ut praesens ingenio semper, et faceto lepore solers, addicere se respondit, exceptis sex arboribus. Ac ne uno quidem denario, si adimerentur, emitam volente Domitio: Crassus, Utrumne igitur ego sum, inquit, quae so, Domiti, exemplo gravis, ab ipsa mea censura notandus, qui in domo, quae mihi hereditate obvenit, comiter habitem: an tu, qui H. S. millies sex arbores aestimes? Eae fuere loti, patula ramorum opacitate lascivae, Caecina Largo e proceribus crebro in iuventa nostra eas in domo sua ostentante. Duraveruntque, quoniam et de longissimo aere arborum diximus, ad Neronis principis incendia, quibus cremavit Urbem, annis CLXXX. Postea cultu virides juvenesque, n. princeps ille accelerasset etiam arborum mortem. Ac ne quis vilem de cetero Crassi domum, nihilque in ea iurgante Domitio fuisse dicendum praeter arbores iudicet, iam columnas quatuor Hymettii marmoris, aedilitatis gratia ad scenam ornandam advectas, in atrio eius domus statue-
rat, cum in publico nondum essent ullae marmoreae. Tam recens est opulentia: tantoque tunc plus honoris arbores domibus afferebant, ut sine illis ne inimicitiarum quidem pretium servaverit Domitius.

Fuere ab iis et cognomina antiquis: Fronditio militi illi, qui praeclara facinora, Vulturum transnans, fronde capiti imposita, adversus Hannibalem edidit: Stolonum Liciniae genti: ita appellatur in ipsis arboribus fruticatio inutilis: unde et pampinatio inventa primo Stolorum dedit nomen. Fuit et arborum cura legibus priscis: cautumque est XII tabulis, ut qui iniuria cecidisset alienas, lueret in singulas aeris XXV. Quid existimamus, venturasne eas credidisse ad supra dictam aestimationem illos, qui frugiferas tanti taxaverant? Nec minus miraculum in pomo est, multarum circa suburbana fructu annuo addicto binis millibus nummum: maiore singu-

larum reditu, quam erat apud antiquos praediorum. Ob hoc insita, et arborum quoque adulteria excogitata sunt, ut nec poma pauperibus nascerentur. Nunc ergo dicemus, quo maxime modo tantum ex his vegetigal contingat, veram colendi rationem absolutamque prodituri. Et ideo non vulgata tractabimus, nec quae constare animadvertimus; sed incerta atque dubia, in quibus maxime fallitur vita. Nam diligentiam in supervacuis affectare, non nostrum est. Ante omnia in universum, et quae ad cuncta arborum genera pertinent in commune, de caelo terraeque dicemus.

II. Aquilone maxime gaudent, densiores ab afflatu eius laetioresque, et materiae firmiores. Qua in re plerique falluntur, cum in vineis pedamenta non sint a vento eo opponenda, et id tantum a septentrione servandum. Quin immo tempestiva frigora plurimum arborum firmitati conferunt, et sic optime germinant: alioqui, si blandiantur Austri, defatiscentes, ac magis etiam in flore. Nam si cum defloruere, protinus sequuntur imbres, in totum poma depereunt: adeo ut amygdalae et piri, etiam si omnino nubilum fuit, Austrinusve flatus, amittant foetus. Circa Vergilias quidem pluere inimicissimum viti et oleae: quoniam tunc coitus est earum: hoc est illud quadrimum oleis decretorium, hic articulus Austrinus nubili spurci, quod diximus. Fruges quoque peius maturescunt Austrinis diebus, sed celerius. Illa sunt noxia frigora, quae septentrionibus, aut praeposteris fiunt horis. Hiemem quidem Aquiloniam esse, omnibus satis utilissimum. Imbres vero tunc expetendi evidens causa est, quoniam arbores foetu exinanitas, et foliorum quoque amissione languidas, naturale est avide esurire. Cibus autem earum imber. Quare tepidam esse hiemem, ut absumto partu arborum, sequatur protinus conceptus, id est, germinatio, ac deinde alia florescendi exinanitio, inutilissimum experimentis creditur. Quin immo si plures ita continuentur anni, etiam ipsae moriantur arbores, quando nemini dubia poena est in fame laborantium. Ergo qui dixit hiemes serenas optandas, non pro arboribus vota fecit. Nec per solstitia imbres vitibus conducunt. Hiberno quidem pulvere laetiores fieri messes, luxuriantis ingenii fertilitate dictum est. Alioqui vota arborum frugumque communia sunt, nives diutinas sedere. Causa, non solum quia animam terrae evanescentem exhalatione includunt et comprimunt, retroque agunt in vires frugum atque radices: verum quod et liquorem sensim praebent, purum praeterea levissimumque, quando nix aquarum caelestium spuma est. Ergo humor ex his non universus ingurgitans diluensque, sed quomodo sititur distillans, velut ex ubere alit omnia quae non inundat. Tellus quoque illo modo fermentescit, et succi plena, ac lactescens satis non effoeta, cum tempus aperit, tepidis aridit horis. Ita maxime frumenta pinguescunt, praeterquam ubi calidus semper aer est, ut in Aegypto. Continuatio enim et ipsa consuetudo, idem quod modus alibi ef-

facit: plurimumque prodest, ubicunque non esse quod noceat. In maiore parte orbis, cum praecoces exorire germinationes, evocatae indulgentia caeli, secutis frigoribus exuruntur. Qua de causa serotinae hiemes noxiae, silvestribus quoque: quae magis etiam dolent urgente umbra sua, nec adiuvante medicina: quando vestire teneras intorto stramento in silvestribus non est. Ergo tempestivae aquae hibernis primum imbris, deinde germinationem antecedentibus. Tertium tempus est, cum educant poma: nec protinus, sed iam valido foetu. Quae fructus suos diutius continent, longioresque desiderant cibos, his et serotinae aquae utiles: ut viti, oleae, Punici. Hae iam pluviae generis cuiusque arboribus diverso modo desiderantur, aliis alio tempore maturantibus. Quapropter eisdem imbris aliqua laedivideas, aliqua iuvare, etiam in eodem genere, sicut in piris: alio die hiberna quaerunt pluvias, alio vero praecocia, ut pariter quidem omnia desiderent. Hibernum tempus est ante germinationem, quae Aquilonem Austro utiliore facit. Ratio eadem mediterranea maritimis praefert: sunt enim plerumque frigidiora: et montuosa planis, et nocturnos imbres diurnis. Magis fruuntur aquis sata, non statim auferente eas Sole.

Connexa et situs vinearum, arborumque ratio est, quas in oras debent spectare. Virgilius ad occasus seri damnavit. Aliqui sic maluerunt, quam in exortu. A pluribus meridiem probari adverto: nec arborum perpetuum quidquam in hoc praecipi posse. Ad soli naturam, ad loci ingenium, ad caeli cuiusque mores dirigenda solertia est. In Africa meridiem vineas spectare, viti inutile, colono insalubre est, quoniam ipsa meridiana subiacet plagae: quapropter qui ibi in occasum aut septentriones conseret, optime miscabit solum caelo. Cum Virgilius occasus improbet, nec de septentrione relinqui dubitatio videtur. Atqui in Cisalpina Italia magna ex parte vineis ita positus, compertum est nullas esse fertiliores.

Multum rationis obtinent et venti. In Narbonensi provincia atque Liguria, et parte Etruriae, contra Circium serere imperitia existimatur: eundemque obliquum accipere, providentia. Is namque aestates ibi temperat: sed tanta plerumque violentia, ut auferat tecta. Quidam caelum terrae parere cogunt: ut quae in siccis serantur, orientem ac septentriones spectent: quae in humidis, meridiem. Nec non ex ipsis vitibus causas mutantur, in frigidis praecoces serendo, ut maturitas antecedit algorem. Quae poma vitesque rores oderint, contra ortus, ut statim auferat Sol: quae ament, ad occasus, vel etiam ad septentriones, ut diutius eo fruantur. Ceteri fere rationem naturae secuti, in Aquilonem obversas vites et arbores poni suasere: odoratiorem etiam fieri talem fructum Democritus putat. Aquilonis situm, ventorumque reliquorum, diximus secundo volumine, dicemusque proximo plura caelestia. Interim manifestum videtur salubritatis argumentum, quoniam in meridiem etiam spectantium semper ante decidunt folia.

Similis et in maritimis causa. Quibusdam locis afflatus maris noxii, in plurimis iidem utiles: quibusdam satis e longinquo aspicere maria iucundum: propius admoveri satis halitum, inutile. Similis et fluminum stagnorumque ratio. Nebulis adurunt, aut aestuantia refrigerant. Opacitate, atque etiam rigore gaudent, quae diximus. Quare experimentis optime creditur.

III. A caelo proximum est terrae dixisse rationem, haud faciliore tractatu: quippe non eadem arboribus convenit et frugibus plerumque: nec pulla, qualem habet Campania, ubique optima vitibus: aut quae tennes exhalat nebulas: nec rubrica multis laudata. Cretam in A
orum agro, et argillam, cuncti
ponunt, quan-
o genere. In-

vicem sabulum album in Ticiensi, multisque in locis nigrum, itemque rubrum, etiam pingui terrae permixtum, infocundum est.

Argumenta quoque iudicantium saepe fallant. Non utique laetum solum est, in quo proceras arbores nitent, praeterquam illis arboribus. Quid enim abiete procerius? aut quae vixisse possit alia in loco eodem? Nec luxuriosa pabula pinguis soli semper indicium habent: nam quid laudatius Germaniae pabulis? et tamen statim subest arena tenuissimo caespitum corio. Nec semper aquosa est terra, cui proceritas herbarum: non hercules magis, quam pinguis, adhaerens digitis, quod in argillis arguitur. Scrobes quidem regesta in eos nulla complet, ut densa atque rara ad hunc modum deprehendi possit: ferroque omnis rubiginem obducit. Nec gravis aut levior iusto deprehenditur pondere: quod enim pondus terrae iustum intelligi potest? Nec fluminibus aggestasemper laudabilis, quando senescant sata quaedam aqua. Sed neque illa quae laudatur, diu, praeterquam salici, utilis sentitur. Inter argumenta stipulae crassitudo est, tanta alioqui in Laborino Campaniae nobili campo, ut ligni vice utantur: sed idem solum ubicunque arduum opere, difficile cultu, bonis suis acris paene, quam vitiis posset, affligit agricolam. Et carbunculus terra, quae ita vocatur, emendari vite macra putatur. Nam tofus scaber natura friabilis, expetitur quoque ab auctoribus. Virgilius et quae silicem ferat, non improbat vitibus. Salsaeque terrae multa melius creduntur, tutiora a vitiis innascentium animalium. Nec colles opere nudantur, si quis perite fodiat. Nec campi omnes minus Soles atque perfusus, quam opus sit, accipiunt. Et quasdam pruinis ac nebulis pasci diximus vites. Omnium rerum sunt quaedam in alto secreta, et suo cuique corde pervidenda.

Quid quod mutantur saepe iudicata quoque ac diu comperta? In Thessalia circa Larissam emissio lacu frigidior facta ea regio est, oleaeque desiderant, quae prius fuerant. Item vites aduri, quod non antea, Aenos sensit admoto Hebro. Et circa Philippos cultura siccata regio mutavit caeli habitum. At in Syracusano agro advena cultor elapidato solo, perdidit fruges luto, donec regessit lapides. In Syria levem tenui sulco imprimunt vomerem, quia subest saxum exrens aestate semina. Iam in quibusdam locis similes aestus immodici, et frigorum effectus. Est fertilis Thracia frugum, rigore aestibus, Africa et Aegyptus. In Chalcia Rhodiorum insula locus quidam est in tantum foecundus, ut suo tempore satum demittant hordeum, sublatumque protinus serant, et cum aliis frugibus metant. Glareosum oleis solum aptissimum in Venafrano, pinguisimum in Baetica. Pucina vina in saxo coquuntur. Caecubae vites in Pontinis paludibus madent. Tanta est argumentorum ac soli varietas ac differentia. Caesar Vopiscus, cum causam apud Censores ageret, campos Roseae dixit Italiae sumen esse, in quibus perticas pridie relictas gramen operiret: sed non nisi ad pabulum probantur. Non tamen indociles natura nos esse voluit, et vitia confessa fecit, etiam ubi bona certa non fecerat. Quamobrem primum crimina dicamus.

Terram amaram, sive macram, si quis probare velit, demonstrant eas atrae degeneresque herbae: frigidam autem, retorride nata. Item uliginosam, tristia: rubricam oculi, argillamque, operi difficillimas, quaeque rastros ac vomeres ingentibus glebis onerent: quanquam non quod operi, hoc et fructui sit adversum. Item e contrario cineraceam, et sabulum album. Nam sterilis densa callo facile deprehenditur, vel uno ictu cuspidis. Cato breviter atque ex suo more vitia determinat: Terram cariosam cave neve plaustro, neve pecore impellias. Quid putamus hac appellatione ab eo tanopere reformidari, ut paene vestigiis quoque interdicat? Redigamus ad li-

gni cariem, et inveniēmus illa, quae in tantum abominatur, vitia, aridae, fistulosae, scabrae, canescentis, exesae, et pumicosae. Plus dixit una significatione, quam possit ulla copia sermonis enarrari. Est enim interpretatione vitiorum quaedam, non aetate, (quae nulla in ea intelligi potest,) sed natura sua, anus terra: et ideo infocunda ad omnia, atque imbecilla.

Idem agrum optimum iudicat ad radicem montium planitie in meridiem excurrente: qui est totius Italiae situs: terram vero teneram quae vocetur pulula. Erit igitur haec optima et operi, et satis. Intelligere modo libeat dictam mira significatione teneram: et quidquid optari debet, in eo vocabulo invenietur. Illa temperatae ubertatis, illa mollis facilisque culturae, nec madida, nec sitiens. Illa post vomerem nitescens: qualem fons ingeniorum Homerus in armis a deo caelatham dixit, addiditque miraculum nigrescentis, quamvis fieret in auro. Illa quam recentem exquirunt improbae alites, vomerem comitantes, corvique aratoris vestigia ipsa rodentes.

Reddatur hoc in loco luxuriae quoque sententia et aliqua in propositum. Certe Cicero, lux doctrinarum altera, Meliora, inquit, unguenta sunt, quae terram, quam quae crocum sapiunt. Hoc enim maluit dixisse, quam redolent. Ita est profecto: illa erit optima, quae unguenta sapiat. Quod si admonendi sumus, qualis sit terrae odor ille qui quaeritur, contingit saepe etiam quiescente ea sub occasum Solis, in quo loco arcus caelestis deiecerit capita sua: et cum a siccitate continua immaduit imbre: tunc emittit illum suum halitum divinum ex Sole conceptum, cui comparari suavitas nulla possit. Is esse odor in commota debet, repertusque neminem fallat: ac de terra odor optime iudicabit. Talis fere est in novalibus caesa vetere silva, quae consensu laudatur.

Et in frugibus quidem ferendis eadem terra utilior intelligitur, quoties intermissa cultura eligevit: quod in vineis non fit. Eoque diligentius eligenda est, ne vera existat opinio eorum, qui iam Italiae terram existimavere lassam. Operis quidem facultas in aliis generibus constat et caelo: nec potest arari post imbres aliqua, ubertatis vitio lentescentes. Contra, in Byzacio Africae illum centena quinquagena fruge fertilem campum, nullis cum siccus est, arabilem tauris, post imbres vili asello, et a parte altera iugi, anu vomerem trahente, vidimus scindi. Terram enim terra emendari (ut aliqui praecipiant) super tenuem pingui iniecta, aut gracili bibulaque super humidam ac praepinguem, dementia operae est. Quid potest sperare qui talem colit?

IV. Alia est ratio, quam Britannia et Gallia invenire, alendi eam ipsa: quod genus vocant margam. Spissior ubertas in ea intelligitur. Est autem quidam terrae adeps, ac velut glandia in corporibus, ibi densante se pinguitudinis nucleo. Non omisere et hoc Graeci: quid enim intentatum illis? Leucargillon vocant candidam argillam, qua in Megarico agro utuntur, sed tantum in humida frigidaque terra.

Illam Gallias Britanniasque locupletantem cum cura dici convenit. Duo genera fuerant. Plura nuper exerceri coepta proficientibus ingeniis. Est enim alba, rufa, columbina, argillacea, tofacea, arenacea. Natura duplex: aspera, aut pinguis. Experimenta utriusque in manus: ususque geminus, aut ut fruges tantum alant, aut edant et pabulum. Fruges alit tofacea alba, quae si sit inter fontes reperta, est ad infinitum fertilis: verum aspera tractatu, et si nimia iniecta est, exurit solum. Proxima est rufa, quae vocatur acaunumarga, intermixto lapide terrae minutae, arenosae. Lapis contunditur in ipso campo: primisque annis stipula difficulter caeditur, propter lapides. Impendio tamen minimo levitate, dimidio minoris quam ceterae, invehitur. Inspergitur rara:

sale eam misceri putant. Utrumque hoc genus semel iniectum in quinquaginta annos valet, et frugum et pabuli ubertate.

Quae pingues esse sentiuntur, ex his praecipua alba. Plura eius genera. Mordacissimum, quod supra diximus. Alterum genus albae cretae argentaria est. Petitur ex alto, in centenos pedes actis plerumque puteis, ore angustatis: intus, ut in metallis, spatiantem vena. Hac maxime Britannia utitur. Durat annis LXXX. Neque est exemplum ullius, qui bis in vita hanc eidem iniecerit. Tertium genus candidae, glysomargam vocant. Est autem creta fullonia mixta pingui terra, pabuli quam frugum fertilior; ita ut messe sublata ante sementem alteram laetissimum secetur. Dum in fruge est, nullum aliud gramen emittit. Durat XXX annis: densior iusto Signini modo strangulat solum. Columbinam Galliae suo nomine eglecopalam appellant: glebis excitatur lapidum modo: Sole et gelatione ita solvitur, ut tenuissimas bracteas faciat. Haec ex aequo fertilis. Arenacea utuntur, si alia non sit: in uliginosis vero, et si alia sit. Ubios gentium solos novimus, qui fertilissimum agrum colentes, quacunque terra infra tres pedes effossa, et pedali crassitudine iniecta laetificent. Sed ea non diutius annis X prodest. Hedui et Pictones calce uberrimos fecere agros: quae sane et oleis, et vitibus utilissima reperitur. Omnis autem marga arato iniicienda est, ut medicamentum rapiatur: et fimi desiderat aliquantulum, quae primo plus aspera, et quae in herbas non effunditur: alioqui novitate; quaecunque fuerit, solum laedet, ne sic quidem primo post anno fertilis. Interet et quali solo quaeratur. Sicca enim humido melior, arido pinguis. Temperato alterutra, creta vel columbina, convenit.

V. Transpadanis cineris usus adeo placet, ut anteponant fimo iumentorum: quod quia levissimum est, ob id exurunt. Utroque tamen pariter non utuntur in eodem arvo, nec in arbustis cinere, nec quasdam ad fruges, ut diximus. Sunt qui pulvere quoque uvae aliudicent, pubescentesque pulverent, et vitium arborumque radicibus aspergant. Quod certum est Narbonensi provinciae, et vindemias certius sic eo coqui, quia plus pulvis ibi, quam Sol, confert.

VI. Fimi plures differentiae: ipsa res antiqua. Iam apud Homerum regius senex agrum ita suis manibus laetificans reperitur. Augeas rex in Graecia excogitasse traditur: divulgasse vero Hercules in Italia, quae regi suo Stercuto Fauni filio ob hoc inventum immortalitatem tribuit. M. Varro principatum dat turdorum fimo ex aviariis: quod etiam pabulo boum suumque magnificat: neque alio cibo celerius pinguescere asseverat. De nostris moribus bene sperare est, si tanta apud maiores fuere aviaria, ut ex his agri stercorarentur. Proximum Columella columbariis, mox gallinariis facit, natantium alitum damnato. Ceteri auctores consensu humanas dapes ad hoc inprimis advocant. Alii ex his praeferunt hominum potus, in coriariis officinis pilo madafacto. Alii per sese, aqua iterum, largiusque etiam, quam cum bibitur, admixta. Quippe plus iam ibi mali domandum est, cum ad virus illud vini homo accesserit. Haec sunt certamina, quibus invicem ad tellurem quoque alendam utuntur homines. Proxime spurcicias suum laudant. Columella solus damnat. Alii cuiuscunque quadrupedis ex cytiso: aliqui columbaria praeferunt. Proximum deinde caprarum est, ab hoc ovium, deinde boum, novissimum iumentorum. Hae fuere apud priscos differentiae, simulque praecepta (ut invenio) re tali utendi, quando et hic vetustas utilior: visumque iam est apud quosdam provincialium, in tantum abundante geniali copia pecudum, farinae vice cribris superiniici, foetore ad spectuque, temporis viribus, in quandam etiam gratiam mutato. Nuper repertum, oleas gaudere maxime cinere et calcariis fornacibus.

Varro praeceptis adiicit, equino, quod sit levissimum, segetes alendas: prata vero graviore, et quod ex hordeo fiat, multasque gignat herbas. Quidam etiam bubulo iumentorum praeferunt, ovillumque caprino, omnibus vero asininum, quoniam lentissime mandunt. E contrario usus adversus utrumque pronuntiat. Inter omnes autem constat nihil esse utilius lupini segete, priusquam siliquetur, aratro vel bidentibus versa, manipulisve desectae, circa radices arborum ac vitium obrutis. Etiam ubi non sit pecus, culmo ipso, vel etiam filice, stercore arbitrantur.

Cato: Stercus unde fiat, stramentum, lupinum, paleas, fabalia, ac frondes ilignas, quernasque. E segete evellito ebulum, cicutam, et circum salicta herbam autam, ulvamque: eam substernito ovibus, frondemque putridam. Vineae si macra erit, sarmen- ta sua comburito, et ibidem inarato. Itemque ubi saturus eris frumentum, oves ibi delectato.

VII. Nec non et satis quibusdam ipsis pasci terram dicit. Segetem stercorent fruges: lupinum, faba, vicia. Sicut e contrario cicer, quia vellitur, et quia salsum est: hordeum, fenum Graecum, ervum: haec omnia segetem exurunt, et omnia quae velluntur: nucleos in segetem ne indideris. Virgilius et lino segetem exuri, et avena, et papavere arbitrat.

VIII. Fimeta sub dio concavo loco, et qui humorem colligat, stramento intacta, ne in Sole arescant, palo e robore depacto fieri iubent: ita fore ne innascantur his serpentes. Fimum miscere terrae, plurimum refert Favonio flante, ac Luna sitiante. Id plerique prave intelligunt a Favonii ortu faciendum, ac Februuario mense tantum: cum id pleraque sata aliis postulent mensibus. Quocumque tempore facere libeat, curandum ut ab occasu aequinoctiali flante vento fiat, Lunaque decrescende ac sicca. Mirum in modum augetur ubertas effectusque eius observatione tali.

IX. Abunde praedicta ratione caeli ac terrae, nunc de his arboribus dicemus, quae cura hominum atque arte proveniunt. Nec pauciora prope sunt genera: tam benigne naturae gratiam retulimus. Aut enim semine proveniunt, aut plantis radicis, aut propagine, aut avulsione, aut surculo, aut insito et consecto arboris trunco. Nam folia palmarum apud Babylo- nios seri, atque ita arborem provenire, Trogum credidisse demoror. Quaedam autem pluribus generibus seruntur, quaedam omnibus.

X. Ac pleraque ex his ipsa natura docuit, et in primis semen serere, cum decidens exceptumque terra vivesceret. Sed quaedam non aliter proveniunt, ut castaneae, iuglandes: caeduis dumtaxat exceptis. Ex semine autem, quanquam dissimili, ea quoque, quae et aliis modis seruntur: ut vites, et mala, atque pira. Namque iis pro semine nucleus, non ut supra dictis fructus ipse. Et mespila semine nasci possunt. Omnia haec tarda proventu, ac degenerantia, et insito restituenta. Interdum etiam castaneae.

XI. Quibusdam natura contra omnino non degenerandi, quoquo modo serantur: ut cupressis, palmis, lauris. Namque et laurus pluribus modis seritur. Genera eius diximus. Ex his angusta, et baccalis, et tinus, simili modo seruntur. Baccae mense Ianuario, Aquilonis afflatu siccatae leguntur, expandunturque raras, ne calefiant acervo. Postea quidam fimo ad satum praeparatas, urina madefaciunt. Alii in qulo pedibus in profluente deculant, donec auferatur cutis. Alioqui uligo infestat, nec patitur nasci. In sulco repastinato palmi altitudine vici- nae fere acervatim mense Martio: eadem et propagine seruntur: triumphalisque talea tantum. Myrti genera omnia in Campania baccis seruntur, Ropagine Tarentina. Democritus et alio modo, grandissimis baccarum tuis leviter frangantur, eaque intrita recte circum-

seri: parietem fore densitatis, ex quo virgulae differantur. Sic et spinas sepi causa serunt, tomice moris spinarum circumlita. Pilas autem laurus et myrti inopia a trimatu tempestivum est transferre. Inter ea quae semine seruntur, Mago in nucibus operosus est. Amygdala in argilla molli meridiem spectante seri iubet. Gaudere et dura, calidaque terra: in pingui aut humida mori, ac sterilesce- re. Serendas quam maxime falcatas et e novella, fimoque diluto maceratas per triduum, aut pridie quam serantur, aqua mulsa. Mucrone defigi, aciem lateris in Aquilonem spectare: ternas simul serendas trian- gula ratione, palmo inter se distantes: denis diebus adaquari, donec grandescant. Iuglandes nuces porrectae seruntur commissuris iacentibus. Pineae nucleis septenis fere in ollas perforatas additis: aut ut laurus, quae baccis seritur. Citrea grano et propa- gine: sorba semine, et a radice planta, et avulsione proveniunt. Sed illa in calidis: sorba et in frigidis et humidis.

XII. Natura et plantaria demonstravit, multarum radicibus pullulante sobole densa, et pariente matre, quas enecet. Eius quippe umbra turba indigesta premitur: ut in lauris, Punicis, platanis, cerasis, prunis. Paucorum in hoc genere rami parcent soboli, ut ulmorum, palmarumque. Nullis vero tales pulluli proveniunt, nisi quarum radices amore Solis atque imbris in summa tellure spatiantur. Omnia ea non statim moris est in sua locari, sed prius nutrici dari, atque in seminariis adolescere, iterumque migrare. Qui transitus mirum in modum mitigat etiam silvestres: sive arborum quoque, ut hominum natura, novitatis ac peregrinationis avida est: sive discedentes virus relinquunt, mansuescuntque tractatu, ceu ferae, dum radici avellitur planta.

XIII. Et aliud genus simile natura monstravit, avulsique arboribus stolones vixere. Quo in genere et cum perna sua avelluntur, partemque aliquam e matris quoque corpore auferunt secum simbratio corpore. Hoc modo plantantur Punicae, coryli, mali, sorbi, mespili, fraxini, fici, in primisque vites. Cotoneum ita satum degenerat. Ex eodem inven- tum est surculos abscissos serere. Hoc primo sepi causa factum, sambucus, cotoneo, et rubis depactis: mox et culturae, ut populis, alnis, salici, quae vel inverso surculo seritur. Iam eae ibi disponuntur, ubi libeat esse eas. Quamobrem seminarii curam ante convenit dici, quam transeat ad alia genera.

XIV. Namque ad id praecipuum eligi solum refert, quoniam nutricem indulgentiorem esse, quam matrem, saepe convenit. Sit ergo siccum, succosumque, bipalio subactum, advenis hospitale, et quam simillimum terrae, in quam transferendae sint. Ante omnia elapidatum, munitumque ad incursum etiam gallinaei generis: quam minime rimosum, ne pene- trans Sol exurat fibras: intervallo sesquipedum seri: nam si inter se contingant, praeter alia vitia, etiam verminosa fiunt: ideo sarriri convenit saepius, herbasque evelli. Praeterea semina ipsa fruticantia supputare, ac falcem pati consuescere.

Cato et furcis crates imponi iubet, altitudine hominis, ad Solem recipiendum: atque integri culmo ad frigora arcenda: sic pirorum malorumque semina nutrir, sic pineas nuces, sic cupressas semine satas et ipsas. Minimis id granis constat, ut vix perspicere quaedam possint: non omitendo naturae miraculo, e tam parvo gigni arbores: tanto maiore tritici et hordei grano: ne quis fabam reputet. Quid simile originis suae habent malorum pirorumque semina? His principiis respuentem secures materiam nasci, indomita ponderibus immensis prela, arbores velis, his murisque impellendis arietes? Haec est natura, haec potentia. Super omnia erit, e lacrima ut suo loco dicemus. Ergo e cupressae enim, ut diximus, non gignit) pilu-

lae collectae, quibus docui mensibus, siccantur Sole: ruptaeque emittunt semen, formicis mire expe- titum: ampliatio etiam miraculo, tantuli animalis ci- bo absumi natalem tantarum arborum. Seritur men- se Aprili, area aequata cylindris, aut volgiolis, den- sum: terraque cribris supercernitur pollicis crassi- tudine. Contra immane pondus attollere se non va- let, torqueturque sub terra. Ob hoc pavitur vesti- giis. Leniter rigatur a Solis occasu in trinis die- bus, ut aequaliter bibat, donec erumpant. Differun- tur post annum dodrantali filo, custodita temperie, ut viridi caelo serantur, ac sine aura. Mirumque dictu, periculum eo tantum die est, si roraverit qua- tulumcunque imbre, aut si afflaverit. De reliquo tutae sunt perpetua securitate, aquasque odere. Et zizipha grano seruntur mense Aprili. Tuberes me- lius inseruntur in pruno silvestri, et malo cotoneo, et in calabrice: ea est spina silvestris. Quaecunque optime et myxas recipit, utiliter et sorbos. Plantas ex seminario transferre in aliud, priusquam suo loco ponantur, operose praecipit arbitror, licet translatio- ne folia latiora fieri spondeant.

XV. Ulmorum, priusquam foliis vestiantur, sama- ra colligenda est circa Martias Kalend. cum flavescere incipit. Deinde biduo in umbra siccata serenda, densa in refracto, terra super minutatim cribrata, crassitudine quae in cupressis. Pluviae si non ad- iuvet, rigandum. Deferendae ex arearum venis post annum in ulmaria, intervallo pedali in quam- que partem. Maritas ulmos autumnus serere utilius, quia carent semine: nam eae et plantis seruntur. In arbustum quinquennae sub Urbe transferunt, aut (ut quibusdam placet) quae vicendum podum esse coepe- runt. Sulco, qui novenarius dicitur, altitudine pe- dum trium, pari latitudine, et eo amplius, circa posi- tas, pedes terni undique e solido adaggerantur. Aru- las id vocant in Campania. Intervalla ex loci natu- ra sumuntur. Rariores serendas in campestribus convenit. Populos et fraxinos, quia festinantius germinant, disponi quoque maturius convenit, hoc est, ab Idibus Febr. plantis et ipsas nascentes. In disponendis arboribus, arbustisque ac vineis, quin- cuncialis ordinum ratio vulgata et necessaria, non perflatu modo utilis, verum et aspectu grata, quoquo modo intueare, in ordinem se porrigente versu. Po- pulis eadem ratio semine, qua ulmos serendi: trans- ferendi quoque et seminariis eadem et silvis.

XVI. Ante omnia igitur in similem transferri ter- ram, aut meliorem oportet. Nec e tepidis aut praeco- cibus in frigidis aut serotinis situs, ut neque ex his in illos. Praefodere scrobes ante (si fieri posset) tanto prius, donec pingui cespite obducantur. Mago ante annum iubet, ut Solem pluviasque combibant: aut si id conditio largita non sit, ignes in medio fieri ante menses duos, nec nisi post imbres in his seri. Altitudinem eorum in argilloso, aut duro solo, trium cubitorum esse in quamque partem. In pronis pal- mo amplius: et ubique caminata fossura ore com- pressiore sint. Nigra vero terra duo cubita, et pal- mum, quadratis angulis. Eadem mensura Graeci auctores consentiunt, non altiores quino semipede esse debere, nec latiores duobus pedibus. Nusquam vero sesquiped minus altos, quoniam in humido so- lo ad vicina aquae perveniat.

Cato: Si locus aquosus sit, inquit, latos pedes ter- nos in faucibus, imosque palmum et pedem, altitudi- ne quatuor pedum: eos lapide consterni, aut si non sit, perticis salignis viridibus: si neque eae sint, sar- mentis: ita ut in altitudinem semipedem trahantur. Nobis additendum videtur ex praedicta arborum natu- ra, ut altius demittantur ea quae summa tellure gaudent, tanquam fraxinus, olea. Haec et similia quaternos pedes oportet demitti. Ceteris sat est, si altitudinis pedes ternos effecerint. Excide, inquit, radicem istam, Papirius Cursor imperator, ad terro-

rem Praenestiporum praetoris. Destringi secures iussit. Est innoxium abradi partes, quae se nudave- rint. Testas, aliqui lapides rotundos subiici malunt, qui et contineant humorem, et transmittant: non item planos facere, et a terreno arcere radicem ex- stimantes. Glarea substrata inter utramque senten- tiam fuerit.

Arborem nec minorem bima, nec maiorem trima transferri quidam praecipunt: alii, cum annum im- pleat. Cato crassiorem quinque digitis. Non omi- sisset idem, si attineret, meridianam caeli partem signare in cortice, ut translata in iisdem et assuetis statueretur horis: ne Aquiloniae meridianis opposi- tae Solibus funderentur, et algerent meridianae Aquil- onibus. Quod e diverso affectant etiam quidam in vite, ficoque, permutantes in contrarium. Densiores enim folio ita fieri, magisque protegere fructum, et minus amittere: ficumque sic etiam scansilem fieri. Plerique id demum cavent, ut plaga deputati cacu- minis meridiem spectet, ignari fissuris nimii vaporis opponi. Id quidem in horam diei quintam vel octa- vam spectare maluerim. Aequae latet non negligend- um, ne radices mora inarescant, neve a Septemtrio- nibus, aut ab ea parte caeli usque ad exortum bru- malem vento flante effodiantur arbores, aut certe non adversae iis ventis radices praebeantur: pro- pter quod emoriuntur, ignaris causae agricolis. Cato omnes ventos, et imbrem quoque in tota translatio- ne damnat. Et ad haec proderit quam plurimum ter- rae, in qua vixerint, radicibus cohaerere, ac totas ce- spite circumligari: cum ob id Cato in corribus trans- ferri iubeat, procul dubio utilissime. Idem summam terram contentus est subdi. Quidam Punicis malis substrato lapide non rumpi pomum in arboribus trad- dunt. Radices inflexas poni melius. Arborem ipsam ita locari, ut media sit totius scrobis, necessarium. Ficus, si in scilla (bulborum hoc genus est) seratur, occissime ferre traditur pomum, neque vermiculatio- ni obnoxium: quo vitio carent reliqua poma similiter sata. Radicum eius magnam adhibendam curam, ut exemptas appareat, non evulsas, quis dubitet? Qua ra- tione et reliqua confessa omittimus: sicuti terram circa radices fistucato spissandam, quod Cato pri- mum in ea re esse censet: plagam quoque a trunco oblini fimo, et foliis praeligari praecipiens.

XVII. Huius loci pars est ad intervalla pertinens. Quidam Punicas, et myrtos, et lauros densiores seri iusserunt, in pedibus tamen novenis. Malos amplius paulo, vel magis etiam piro, magisque amygdalas, et ficus: quod optime diiudicabit ramorum amplitu- dinis ratio, locorumque, et umbrae cuiusque arboris: quoniam has quoque observari oportet. Breves sunt, quamvis magnarum arborum, quae in orbem ramos circinant, ut in malis, pirisque. Eadem enor- mes cerasis, lauris.

XVIII. Iam quaedam umbrarum proprietates. Iu- glandium gravis et noxia, etiam capiti humano, omni- busque iuxta satis. Necat gramina et pinus: sed ventis utraque resistit, qua iam et protecta vinearum ratione egent. Stillicidia pinus, quercus, ilicis, pon- derosissima. Nullum cupressi, umbra minima, et in se convoluta. Ficorum levis, quamvis sparsa: ideo- que inter vineas seri non vetantur. Ulmorum lenis, etiam nutrien, quacunque opacat. Attico haec quo- que videtur e gravissimis: nec dubito, si emittantur in ramos. Constrictae quidem ullius noxiam esse non arbitror. Iucunda et platani, quanquam crassa: licet gramini credere non soli, haud alia laetius ope- riente toros. Populo nulla ludentibus foliis: pinguis alno, sed pascens sata. Vitis sibi sufficit, mobili folio, iactatuque crebro Solem umbra temperans, eo- dem gravi protegens in imbre. Omnium fere levis umbra, quorum pediculi longi. Non fastidientia haec quoque scientia, atque non in ultimis ponenda, quan- do quibusque satis umbra aut nutrix, aut noverca

est. Iuglandium quidem, pinorumque, et picearum, et abietis, quaecunque attingere, non dubie venenum est.

XIX. Stillicidii brevis definitio est. Omnium quae projectu frondis ita defenduntur, ut per ipsas non defluant imbres, stilla saeva est. Ergo plurimum intererit hac inquisitione, terra in qua seremus, in quantum arbores quasque alat. Iam per se colles nigrae quaerunt intervallo. Ventosis locis crebriores seri conducit. Olea tamen maximo intervallo, de qua Catonis Italica sententia est; in XXV pedibus minimum, plurimum XXX seri. Sed hoc variatur locorum natura. Non alia maior in Baetica arbor. In Africa vero (fides penes auctores erit) miliarias vocari multas narrant a pondere olei, quod ferant annuo proventus. Ideo LXXV pedes Mago intervallo dedit undique: aut in macro solo, ac duro, atque ventoso, cum minimum XLV. Baetica quidem uberrimas messes inter oleas metit. Illam inscientiam pudendam esse conveniet, adultas interlucare iusto plus, et in senectam praecipitare, aut (plerumque ipsis, qui posuere, coarguentibus inperitiam suam) totas excidere. Nihil est foedius agricolis, quam gestae rei poenitentia, multo iam ut praestet laxitate delinquere.

XX. Quaedam autem natura tarde crescunt, et in primis semine tantum nascentia, et longo aevo durantia. At quae cito occidunt, velocia sunt, ut ficus, Punica, prunus, malus, pirus, myrtus, salix: et tamen antecedunt divitiis. In trimatu enim ferre incipiunt, ostendentes et ante. Ex his lentissima pirus. Ocissima omnium cyprus, et pseudocyprus frutex. Protinus enim floret, semenque profert. Omnia vero celerius adolescent stolonibus ablatis, unamque in stirpem redactis alimentis.

XXI. Eadem natura et propagines docuit. Rubi namque curvati gracilitate et simul proceritate nimia, defigunt rursus in terram capita, iterumque nascuntur ex sese: repleturi omnia, ni resistat cultura: prorsus ut possint videri homines terrae causa geniti: ita pessima atque execranda res propaginem tamen docuit, acviradicem. Eadem autem natura est ederis. Cato propagari praeter vitem tradidit ficum, oleam, Punicam, malorum genera omnia, laurum, prunos, myrtos, nuces avellanas, et Praenestinas, platanum. Propaginum duo genera: ramo ab arbore depresso in scrobem quatuor pedum quoquo, et post biennium amputato flexu, plantaue translata post trimatum: quas si longius ferre libeat, in qualis statim, aut vasis fictilibus defodere propagines aptissimum, ut in iis transferantur. Alterum genus luxuriosius, radices in ipsa arborescunt, traiectis per vasa fictilia vel qualos ramis, terraque circumfartis: atque hoc blandimento impetratis radicibus, inter poma ipsa et cacumina (in summa etenim cacumina hoc modo petuntur) audaci ingenio arborem aliam longe a tellure faciendi, eodem, quo supra, biennii spatio abscissa propagine, et cum qualis illis sata. Sabina herba propagine seritur et avulsione. Tradunt facie vini, aut e parietibus latere tuso mire ali. Iisdem modis rosmarinum seritur, et ramo, quoniam neutri semen. Rhododendron, propagine et semine.

XXII. Semine quoque inserere natura docuit, raptim avium fame devorato, solidoque, et alvi tepore madido, cum foecundo fini medicamine abiecto in mollibus arborum lenticis, et ventis saepe translato in aliquas corticum rimas: unde vidimus cerasum in salice, platanum in lauro, laurum in ceraso, et baccas simul discoloras. Tradunt et monedulam condentem semina in thesauros cavernarum, eiusdem rei praebere causas.

XXIII. Hinc nata inculatio, auctoritatis simili fistula aperiendi in arbore oculum cortice exciso, semenque includendi eadem fistula sublato ex alia. In ficis autem et malis haec fuit inoculatio antiqua.

Virgiliana quaerit sinum in nodo gemmae expulsi corticis, gemmamque ex alia arbore includit. Et hactenus natura ipsa docuit.

XXIV. Insectionem autem casus, magister alius, et paene numerosior, ad hunc modum. Agricola sedulus casam sepi munimento cingens, quo minus putrescerent sudes, limen subdidit ex edera. At illae vivaci morsu apprehensae, suam ex aliena fecere vitam, apparuitque truncum esse pro terra. Aufertur ergo serra aequaliter superficies: laevigatur falce truncus. Ratio postea duplex: et prima inter corticem lignumque inserendi. Timebant prisci truncum findere: mox imperata ausi medio: ipsique in eo medullae calami imprimebant, unum inserentes, neque enim plures capiebat medulla. Subtilior postea ratio vel senos adidit, mortalitati eorum et numero succurrere persuasa, per media trunco leniter fisso, cuneoque tenui fissuram custodiente, donec cuspidatim decisis descendat in rimam calamus.

Multa in hoc servanda: Primum omnium, quae patitur coitum talem arbor, et cuius arboris calamus. Varie quoque et non iisdem in partibus subest omnibus succus. Vitibus ficisque media sicciora, et esumma parte conceptus, ideo illinc surculi petuntur. Oleis circa media succus: inde et surculi: cacumina sitiunt. Facillime coalescunt, quibus eadem corticis natura, quaeque pariter florentia eiusdem horae germinationem succorumque societatem habent. Lenta enim res est, quoties humidis repugnant sicca, mollibus corticum duri. Reliqua observatio, ne fissura in nodo fiat: repudiat quippe advenam inhospitalis duritia. Ut in parte nitidissima, ne longior multo tribus digitis, ne obliqua, ne translucens. Virgilius ex cacumine inseri vetat. Certumque est, ab humeris arborum orientem aestivum spectantibus surculos petendos, et e feracibus, et e germine novello, nisi vetustae arbori inserantur: ii enim robustiores esse debent. Praeterea ut praegnantem, hoc est, germinatione turgentem, et qui parere illo speraverint anno. Bimi utique, nec tenuiores digito minimo. Inseruntur autem et inversi, cum id agitur, ut minor altitudo in latitudinem se fundat. Ante omnia gemmantes nitere conveniet, nihil usquam hulerosum esse, aut retorridum. Spei favet medulla calami commissurae, si in matre ligni corticisque iungatur. Id enim satius, quam foris cortici aequari. Calami excutio medullam ne nudet. Tenui tamen fistula debeat, ut fastigatio laevi descendat cuneo, tribus non ampliore digitis. Quod facillime contingit, tinctum aqua radentibus. Ne exacuatur in vento, nec cortex a ligno decedat alterutri. Calamus ad corticem usque suum deprimitur. Ne luxetur, dum deprimitur: neve cortex replicetur in rugas. Ideo lacrimantes calamos inseri non oportet, non hercule magis, quam aridos: quia illo modo labat humore nimio cortex: hoc, vitali defectu non humescit, neque concorporatur. Id etiam religionis servant, ut Luna crescente, ut calamus utraque deprimitur manu. Et alioqui in hoc opere duae simul manus minus nituntur, necessario temperamento. Validius enim demissi tardius ferunt, fortius durant: contrarii, ex diverso. Ne hiscat nimium rima, laxaque capiat, aut ne parum: et exprimat, aut compressum necet. Hoc maxime praecavendum, ut praevalede accipientis trunco in media fissura relinquatur. Quidam vestigio fissurae falce in truncis facto, salice praeligant marginem ipsum. Postea cuneos figunt, continente vinculo libertatem dehiscenti. Quaedam in plantario insita eodem die transferuntur. Si crasior truncus inseratur, inter corticem et lignum inseri melius, cuneo optime osseo, ne cortice rumpatur laxato. Cerasi libro demto finduntur. Haec solae inseruntur. Demto libro habent si comprehendit insitum, putr adactum utilissime ad-

stringitur. Inserere aptissimum quam proximum terrae, si patiatur nodorum truncique ratio. Eminere calami sex digitorum longitudine non amplius debent.

Cato argillae, vel cretae arenam, finumque bubulum admisceri, atque ita usque ad lentorem subigi iubet, idque interponi et circumlini. Ex iis quae commentatus est, facile apparet, illa aetate inter lignum et corticem, nec alio modo inserere solitos, aut ultra latitudinem dudum digitorum calamos demittere. Inseri autem praecipit pira ac mala per ver, et post solstitium diebus L, et post vindemiam. Oleas autem et ficos per ver tantum, Luna sitiente, hoc est, sicca. Praeter ea post meridiem, ac sine vento Austro. Mirum, quod non contentus insitum muniasse, ut dictum est, et caespate ab imbre frigidiusque protexisse, ac mollibus bifidorum viminum fascibus, lingua bubula (herbae id genus est) insuper obtegi iubet, eamque illigari opertam stramentis. Nunc abunde arbitrantur paleato luto sarcire libro, duos digitos insito exstante. Verno inserentes tempus urget, incitantibus se gemmis, praeterquam in olea, cuius diutissime oculi parturiunt, minimumque succi habent sub cortice, qui nimius insitis nocet. Punicam vero et ficum, quanquam alias sicca sint, recrastinare minime utile. Pirum vel florentem inserere licet, et in Maium quoque mensem protendere insitionem. Quod si longius afferantur pomorum calami, rapo infixos optime custodire succum arbitrantur: servari inter duos imbrices iuxta rivos, vel piscinas, utriusque terra obstructos. Vitium vero in scrobibus siccis stramento opertos, ac deinde terra obrutos, ut cacumine existant.

XXV. Cato vitem tribus modis inserit. Praesectam findi iubet per medullam, in eam surculos exacutos (ut dictum est) addi, medullas iungi. Altero, si inter sese vites contingant, utriusque in obliquum latere contrario adraso iunctis medullis colligari. Tertium genus est, terebrare vitem in obliquum ad medullam, calamosque addere longos pedes binos, atque ita ligatum insitum, intritumque illitum operire terra, calamis subrectis. Nostra aetas correxit, ut Gallica uteretur terebra, quae excavat, nec urit: quoniam adustus omnis hebetat: atque ut genimascere incipiens legatur calamus: nec plus quam binis ab insito emineret oculis, ulmeo vimine alligatus, binaque circumcideretur acie a duabus partibus, ut inde potius distillaret mucor, qui maxime vites infestat. Deinde cum evaluissent flagella pedes binos, vinculum insiti incideretur, ubertati crassitudine permissa. Vitibus inserendis tempus dedere ab aequinoctio autumnum ad germinationis initia. Sativae plantae silvestrium radicibus inseruntur natura siccioribus. Siativae silvestribus inserantur, degenerant in feritatem. Reliqua caelo constant. Aptissima insitis siccitas. Huius enim remedium appositis fictilibus vasis modicus humor per cinerem distillans. Inoculatio rores amat leves.

XXVI. Emplastri ratio et ipsa ex inoculatione nata videri potest. Crasso autem maxime cortici convenit, sicut est ficis. Ergo amputatis omnibus ramis, ne succum avocent, nitidissima in parte, quae praecipua cernatur hilaritas, exemta scutula (ita ne descendat ultra ferrum) cortici, imprimatur ex alia cortex par, cum sui germinis mamma: sic compage densata, ut cicatrici locus non sit, et statim fiat unitas, nec humorem, nec afflatum recipiens: nihilominus tamen et luto munire, et vinculo melius. Hoc genus non pridem repertum volunt, qui novis moribus favent. Sed id etiam apud veteres Graecos invenitur, et apud Catonem, qui oleam ficumque sic inseri iussit, mensura etiam praefinita secundum reliquam diligentiam suam: cortices scalpro excidi quatuor digitorum longitudine, et trium latitudine, atque ita coagmentari, et illa sua intrita oblini: eadem ratione et in malo.

Quidam huic generi miscuere fissuram in vitibus exemta cortici tessella, surculo a latere plano adigendo. Tot modis insitam arborem vidimus iuxta Tiburtes Tullias, omni genere pomorum onustam, alio ramo nucibus, alio baccis, aliunde vite, ficis, piris, Punicis, malorumque generibus. Sed huic brevis fuit vita. Nec tamen omnem experimentis assequi naturam possumus. Quaedam enim nasci, nisi sponte, nullo modo queunt: eaque immitibus tantum et desertis locis proveniunt. Capacissima insitorum omnium ducitur platanus, postea robur: verum utraque saporis corrumpit. Quaedam omni genere inseruntur, ut ficus et Punicae. Vitis non recipit emplastra: nec quibus tenuis, ac caducus, rimosusque cortex: neque inoculationem siccae, aut humoris exigui. Fertilissima omnium inoculatio, postea emplastratio. Sed utraque infirmissima. Et quae cortice nituntur tantum, vel levi aura ocissime deplantantur. Inserere firmissimum, et foecundius, quam serere.

Non est omittenda raritas unius exempli. Corellius eques Rom. Ateste genitus, insevit castaneam suometipsam surculo in Neapolitano agro. Sic facta est castanea, quae ab eo nomen accepit inter laudatas. Postea Etereius libertus Corellianam iterum insevit. Haec est inter eas differentia: illa copiosior, haec Etereiana melior.

XXVII. Reliqua genera casus ingenio suo excogitavit, ac defractus serere ramos docuit, cum pali defixi radices cepissent. Multa sic seruntur, imprimisque ficus, omnibus aliis modis nascens, praeterquam talea: optime quidem, si vastiore ramo pali modo exacuto adigatur alte, exiguo super terram relicto capite, eoque ipso arena cooperto. Ramo seruntur et Punica, palis laxato prius meatu: item myrtus. Omnium horum longitudo trium pedum, crassitudine minus brachiali, cortice diligenter servato, trunco exacuto.

XXVIII. Myrtus et taleis seritur: morus talea tantum; quoniam in ulmo eam inseri religio fulgurum prohibet. Quapropter de talearum satu nunc dicendum est. Servandum in eo ante omnia, ut taleae ex feracibus fiant arboribus: ne curvae, neve scabrae, aut bifurcae: neve tenuiores, quam ut manum impleant: ne minores pedibus: ut illibato cortice: atque ut sectura inferior ponatur semper, et quod erit ab radice: accumuleturque germinatio terra, donec robur planta capiat.

XXIX. Quae custodienda in olearum cura Cato iudicaverit, ipsius verbis optime praecipiemus. Taleas oleaginas, quas in scrobe saturus eris, tripedaneas facito: diligenterque tractato, ne liber labore, cum dolabis, aut secabis. Quas in seminario saturus eris, pedales facito: eas sic inserito: Locus bipalio subactus sit, beneque glutus. Cum taleam demittes, pede taleam opprimito. Si parum descendat, malleo aut mateola adigito: cavetoque, ne librum scindas, cum adiges. Pali prius locum si feceris, quo taleam demittas, ita melius vivet. Taleae ubi trimae sunt, tum denique curae sint, ubi liber se vertet. Si in scrobibus aut in sulcis seres, ternas taleas ponito: easque divaricato supra terram, ne plus quatuor digitos transversos emineant, gemma vel oculo servato. Diligenter eximere oleam oportet, et radices quam plurimas cum terra ferre. Ubi radices bene operueris, calcare bene, ne quid noceat.

XXX. 1. Si quis quaerat, quod tempus oleae serendae sit, agro sicco per sementem, agro laeto per ver. Olivetum diebus XV ante aequinoctium verum incipito putare. Ex eo die dies XL recte putabis. Id hoc modo putato. Qua locus recte ferax erit, quae arida erunt, et si quid ventus interfregerit, inde ea omnia eximito. Qua locus ferax non erit, id plus concidito, aratoque bene, enodatoque, stirpesque leves facito. Circum oleas autumnitate ab-

laqueato, et stercus addito. Qui olivetum saepissime et altissime miscebit, is tenuissimas radices exarabit. Radices si sursum abibunt, crassiores fient, et eo in radices vires oleae abibunt.

2. Quae genera olearum, vel in quo genere terrae vivere et seri debeant, quoque spectare oliveta, diximus in ratione olei. Mago in colle et siccis, et argilla, inter autumnum et brumam seri iussit. In crasso aut humido, aut subriguo, a messe ad brumam. Quod praecepisse eum Africae intelligitur. Italia quidem nunc vere maxime serit. Sed si et autumnus libeat, post aequinoctium XL diebus ad Vergiliarum occasum, quatuor soli dies sunt, quibus seri noceat. Africae peculiare quidem in oleastro est inserere. Quadam aeternitate consenscunt proxima adoptioni virga emissa, atque ita alia arbore ex eadem iuvenescere: iterumque et quoties opus sit, ut aervis eadem oliveta constant. Inseritur autem oleaster calamo, et inoculatione.

3. Olea, ubi quercus effossa sit, male ponitur: quoniam vermes, qui raucae vocantur, in radice quercus nascuntur, et transeunt. Non inhumare taleas, aut siccare prius quam serantur, utilius compertum. Vetus olivetum ab aequinoctio verno intra Vergiliarum exortum interradi alternis annis, melius inventum: item muscum circumdare radici. Circumfodi autem omnibus annis a solstitio dudum cubitorum scrobe pedali altitudine: stercorari tertio anno.

4. Mago idem amygdalas ab occasu Arcturi ad brumam seri iubet. Pira non eodem tempore omnia, quoniam non aequae floreat. Eadem oblonga, aut rotunda, ab occasu Vergiliarum ad brumam. Reliqua genera media hieme ab occasu Sagittae, Subsolanum aut Septemtriones spectantia. Laurum ab occasu Aquilae ad occasum Sagittae. Connexa enim de tempore serendi aequae ratio est. Vere et autumnus id magna ex parte fieri decrevere. Est et alia hora circa Canis ortus, paucioribus nota, quoniam non omnibus locis pariter utilis intelligitur; sed haud omittenda nobis, non tractus alicuius rationem, verum naturae totius indagantibus. In Cyrenaica regione sub etesiarum flatu conserunt: nec non et in Graecia: oleam maxime in Laconia. Cos insula et vites tunc serit: ceteri apud Graecos, inoculare et inserere non dubitant: sed arbores non serunt. Plurimumque in eo locorum natura pollet. Namque in Aegypto omni serunt mense, et ubicunque imbres aestivi non sunt, ut in India et Aethiopia. Necessario post haec autumnus seruntur arbores.

5. Ergo tria tempora eadem germinationis, ver et Canis Arcturique ortus. Neque enim animalium tantum est ad coitus aviditas, sed multo maior est terrae ac satorum omnium libido: qua tempestive uti, plurimum interest conceptus. Peculiare utique in insitis, cum sit mutua cupiditas utrique coeundi. Qui ver probant, ab aequinoctio statim admittunt, praedicantes germina parturire, ideo faciles corticum esse complexus. Qui praeferunt autumnum, ab Arcturi ortu, quoniam statim radicem quandam capiant, et ad ver parata veniant, atque non protinus germinatio auferat vires. Quaedam tamen statutum tempus anni habent ubique, ut cerasi et amygdalae circa brumam, serendi vel inserendi. De pluribus locorum situs optime iudicabit. Frigida enim et aquosa verno conseri oportet, sicca et calida autumnus.

6. Communis quidem Italiae ratio tempora ad hunc modum distribuit: Moro ab Idibus Februariis in aequinoctium, piro autumnum: ita ut brumam quindenis nec minus diebus antecedant. Malis aestivis, et cotoneis, item sorbis, prunis, post mediam hiemem in Idus Februarias. Siliquae Persicis, ante brumam per autumnum iuglandi, et pineae, et avellanae, et Castaneae, a Kalendis Martiis ad Idus

Idus, genistae, circa Martias Kalendas. Hanc in sicca semine, illam in humidis virga seri, diximus.

7. Est etiam nunc nova inserendi ratio, ne quid sciens quidem praeteream, quod usquam invenerim, Columellae excogitata, ut affirmat ipse, qua vel diversae insociabilesque naturae arborum copulentur, ut fici atque oleae. Iuxta hanc seri ficum iubet non ampliore intervallo, quam ut contingi large possit ramo oleae quam maxime sequaci atque obedituro: eumque omni interim tempore edomari meditatione curvandi. Postea fico adepta vires, (quod evenire trimae, aut utique quinquenni solet,) detruncata superficie, ipsumque deputatum, et ut dictum est, adraso cacumine, defigi in crure fici, custoditum vinculis, ne curvatura fugiat. Ita quodam propaginum insitorumque temperamento, triennio communi inter duas matres coalescere. Quarto anno abscissum totum adoptantis esse, nondum vulgata ratione, aut mihi certe satis comperta.

XXXI. Cetero eadem illa de calidis frigidisque, et humidis et siccis supra dicta ratio, et scrobes fodere monstravit. In aquosis enim neque altos, neque amplos facere expediet: aliter in aestuoso solo et sicco, ut quam maxime accipiant aquam, continentque. Haec et veteres arbores colendi ratio est. Ferventibus enim locis accumulans aestate radices operiuntque, ne Solis ardor exurat. Aliubi ablaqueant, perflatusque admittunt. Idem hieme cumulis a gelu vindicant. Contra illi hieme aperiunt, humoremque sitientibus quaerunt. Ubicumque circumfodiendi arbores ratio in circuitu pedes in orbem ternos: neque id in pratis, quando amore Solis humorisque in summa tellure oberrant. Et de arboribus haec quidem fructus gratia serendis inserendisque in universum sint dicta.

XXXII. Hinc restat earum ratio, quae propter alias seruntur, ac vineas maxime, caeduo ligno. Principatum in iis obtinent salices, quarum satio fit loco madido: tamen refosso duos pedes et semipedem, talea sesquipedali, vel pertica, quae utilior, quo plenior. Intervallo esse debent pedes seni. Trimae pedibus binis a terra putatione coercentur, ut se in latitudinem fundant, ac sine scalis todeantur. Salix enim foecundior est, quo terrae propior. Has quoque omnibus annis confodi iubent mense Aprili. Haec est viminalium cultura. Perticulis et virga et talea seritur, fossura eadem. Perticas ex ea caedi iustum est quarto fere anno. Eteae autem senescentium propaginae resarciunt locum, pertica immersa, ac post annum recisa. Salicis viminalis iugera singula sufficiunt XXV vineae iugeribus. Eiusdem rei causa populus alba seritur bipedaneo pastinatu, talea sesquipedali, biduo siccata, palmipede intervallo, terra superiniecta duorum cubitorum crassitudine.

XXXIII. Arundo etiamnum diutior, quam haec, solo gaudet. Seritur bulbo radica, quem alii oculum vocant, dodrantali scrobe, intervallo dudum pedum et semipedis: reficiturque ex sese vetere arundineto extirpato, quod utilius repertum, quam castrare, sicut antea. Namque inter se radices serpunt, mutuoque discursu nentur. Tempus conserendi, priusquam oculi arundinum intumescant, ante Kalendas Martias. Crescit ad brumam usque: desinitque, cum durescere incipit. Hoc signum tempestivam habet caesuram. Et hanc autem, quoties et vineam fodiendam putant. Seritur et transversa, non alte terra condita: erumpuntque e singulis oculis totidem plantae. Seritur et deplantata pedali sulco: binis obrutis gammis, ut tertius nodus terram attingat: prono cacumine, ne rores concipiat. Creditur decrescente Luna. Vineis anno siccata

et viridibus.

Castanea pedamentis omnibus praefertur catus, perdurandi pervicacia, regermin-

natione caedua vel salice laetior. Quærit solum facile, nec tamen arenosum: maximeque sabulum humidum, aut carbunculum, vel tofi etiam farinam, quamlibet opaco, septemtrionalique et præfrigido situ, vel etiam declivi. Recusat eadem glaream, rubricam, cretam, omnemque terræ foecunditatem. Seri nuce diximus: sed nisi ex maximis non provenit, nec nisi quinis acervatim satis. Perfringi solum debet supra, ex Novembri mense in Februarium: quo solutæ sponte cadunt ex arbore, atque subnascuntur. Intervalla sint pedalia, undique sulco dodrantali. Ex hoc seminario transferuntur in aliud, bipedali intervallo, plus biennio. Sunt et propagines, nulli quidem faciliores. Nudata enim radice, tota in sulco prosternitur. Tum ex cacumine supra terram relicto renascitur, et alia ab radice. Sed translata nescit hospitari, pavetque novitatem. Biennio fere postea prosilit. Ideo nucibus potius, quam viradicibus, plantaria caedua implentur. Cultura non alia, quam supra dictis, fodiendis supputandisque per biennium sequens: de cetero ipsa se colit, umbra stiones supervacuos enecante. Caeditur intra septimum annum. Sufficiunt pedamenta iugeri unius vicenis vinearum iugeribus, quando etiam ea bifida stirpe fiunt: durantque ultra alteram silvæ suæ caesuram.

Esculus similiter provenit, caesura triennio senior, minus morosa nasci. In quacunque terra seritur, nascitur e balano, sed non nisi esculi: scrobe dodrantali, intervallis duorum pedum: seritur leviter quater anno. Hoc pedamentum minime putrescit, caesumque maxime fruticat. Praeter hæc, sunt caedua quæ diximus, fraxinus, laurus, Persica, corylus, malus, sed tardius nascuntur: terramque defixa vix tolerant, non modo humorem. Sambucus contra firmissima ad palum taleis seritur, ut populus: nam de cupresso satis diximus.

XXXV. Et prædictis velut armentis vinearum, restat ipsarum natura, præcipua tradenda cura.

1. Vitium surculis, et quarundam arborum, quibus fungosior intus natura est, geniculati scaporum nodi intersepiunt medullam. Ferulae ipsæ breves et ad summa breviores, articulis utique duobus internodia includunt. Medulla, sive illa vitalis anima est, ante se tendit longitudinem impellens, quamdiu nodi pervia patet fistula. Cum vero concreti ademere transitum, reperiussa erumpit, ab ima sui parte, iuxta priorem nodum alternis laterum semper inguinibus, ut dictum est in arundine ac ferula: quorum dextrum ab imo intelligitur articulo, laevum in proximo, atque ita per vices. Hoc vocatur in vite gemma, cum ibi cespitem fecit. Ante vero quam faciat, in concavo oculis: et in cacumine ipso, germen. Sic palmites, nepotes, uvæ, folia, pampini gignuntur. Mirumque, firmiora esse in dextra parte genita.

2. Hos ergo in surculis nodos, cum seruntur, medios secare oportet, ita ne profluat medulla. Et in fico quidem dodrantes paxilli solo patefacto seruntur, sic ut descendant quæ proxima arbori fuerint, duo oculi extra terram emineant. Oculi autem in arborum surculis proprie vocantur, unde germinant. Hac de causa et in plantariis aliquando eodem anno ferunt, quos fuere laturi fructus in arbore: cum tempestive satî prægnantes, inchoatos conceptus aliubi pariunt. Ita satas ficos, tertio anno transferre facile. Hoc pro senescendi celeritate attributum huic arbori, ut citissime proveniat.

3. Vitium numerosior satas. Primum omnium nihil seritur ex his, nisi inutile, et deputatum in samento. Opputatur autem quidquid proxime tulit fructum. Solebat capitulatus utrinque et duro surculus seri: eoque argumento malleolus vocatur etiam nunc. Postea avelli cum sua calce coeptus est, ut in fico: neque est aliud vivacius. Tertium genus adiectum etiamnum expeditius sine calce, propter

quod sagittæ vocantur, cum intorti panguntur: iidem cum recisi nec intorti, trigemmes. Plures autem ex eodem surculo hoc modo fiunt. Serere e pampinariis sterile est, nec nisi foecundo oportet. Quæ raros habet nodos, infœcunda iudicatur. At densitas gemmarum, fertilitatis indicium est. Quidam seri vetant, nisi eos qui floruerint, surculos. Sagittas serere minus utile, quoniam in transferendo facile rumpitur quod intortum fuit. Seruntur pedali, non breviores, longitudine, quinque sexve nodorum. Pauciores tribus gemmis in hac mensura esse non poterunt. Inseri eodem die, quo deputentur, utilissimum. Si multo postea necesse sit serere custoditos, uti præcepimus, cavere utique, ne extra terram positi Sole inarescant, ventore aut frigore hebetentur. Qui diutius in sicco fuerint, prius quam serantur, in aqua pluribus diebus revirescant.

4. Solum apricum et quam amplissimum in seminario, sive in vinea, bidente pastinari debet ternos pedes bipalio alto: marra reiici quaternum pedum fermento, ita ut in pedes binos fossa procedat. Fossum purgari, et extendi, ne crudum relinquatur: verum et exigi mensura. Male pastinatum deprehendunt scamna inaequalia. Metienda est et ea pars, quæ interioret pulvini. Surculi seruntur et in scrobe et in sulco longiore, super quos tenerrima ingeritur terra. Sed in gracili solo frustra, nisi substrato pinguiore. Nec minus quam duos integri oportet, et proximam attingi terram: eodem paxillo deprimi et spissari. Interesse in plantario sesquipedes inter bina semina in latitudinem, in longitudinem semisses. Ita satos malleolos quarto et vicesimo mense recidere ad unum articulum, nisi ipsi parcat. Oculorum inde materia emicat, cum qua sexto ac tricesimo mense viriradix transferuntur.

5. Est et luxuriosa ratio vites serendi, ut quatuor malleoli vehementi vinculo colligantur in parte luxuriosa: atque ita vel per ossa bubuli curris, vel per colla fictilia traieci, obruantur binis eminentibus gemmis. Humescunt hoc modo, recisique palmitem emittunt. Postea fistula fracta radix libere capit vires, uvæque fert omnium corporum suorum acinos. In alio genere inventu novitio finditur malleolus, medullaque erasa, in se colligantur ipsi caules, ita ut gemmis parcatur omni modo. Tum malleolus in terra fimo mixta seritur, et cum spargere coepit caules, decidunt, foditurque saepius. Talis uvæ acinos nihil intus ligni habituros Columella promittit: cum vivere semina ipsa perquam mirum sit, medulla adempta. Nasci surculos etiam, quibus non sit articulatio arboris, non omittendum videtur. Namque buxi tenuissimis quinis senisve colligatis depacti proveniunt. Quondam in observatione erat, ut defringerentur ex imputata buxo, aliter vivere non crediti: detraxere hoc experimenta.

6. Seminarii curam sequitur vinearum ratio. Quinque generum hæc: Sparsis per terram palmitibus, aut per se vite subrecta, vel cum adminiculo sine iugo, aut pedatæ simplici iugo, aut compluviatæ quadruplici. Quæ pedatæ ratio erit, eadem intelligitur eius quoque, in qua sine adminiculo vitis per se stabit. Id enim non fit, nisi pedamenti inopia. Simplici iugo constat porrecto ordine, quem canteirum appellant. Melior ea vino, quando sibi ipsa non obumbrat, assiduoque Sole coquitur, et afflatur magis sentit, et celerius rorem dimittit: pampinationi quoque et occationi omnique operi faciliior. Super cetera deflorescit utilius. Iugum fit pertica, aut arundine, aut crine, funiculove, ut in Hispania, Brundisique. Compluviata copiosior vino est, dicta a cavis aedium compluviis. Dividitur in quaternas partes totidem iugis. Huius serendi ratio dicitur, eadem valitura in omni genere, in hoc vero numerosior tantum.

7. His vero tribus seritur modis: Optime in pa-

stinato, proxime in sulco, novissime in scrobe. De pastinatione dictum est. Sulco latitudo palae satis est: scrobibus ternorum pedum in quamque partem. Altitudo in quocunque genere tripedalis, ideo nec vitis minor transferri debet, exstatuta etiamnum duabus gemmis. Emolliri terram minutis in scrobe imo sulcis, fimoque misceri, necessarium. Clivosa altiores poscunt scrobes, praeterea pulvinatis a devexitate labris. Qui ex his longiores fient, ut vites binas accipiant e diverso, alvei vocabuntur. Esse vitis radicem in medio scrobe oportet: sed ipsam innixam solido in orientem aequinoctialem spectare: adminicula prima e calamo accipere.

Vineas limitari decumano XVIII pedum latitudinis ad contrarios vehiculorum transitus, aliisque transversis limitibus dendum pedum distingui per media iugera. Aut si maior modus sit, totidem pedum cardine, quot decumano, limitari. Semper vero quintanis seminari, hoc est, ut quinto quoque palo singulae iugo paginae includantur.

8. Solo spisso, non nisi repastinato, nec nisi viviradicem seri: tenero et soluto, vel malleolum, sulco, vel scrobe. In colles sulcos agere transversos, melius quam pastinare, ut defluvia palis eorum contincantur. Aquoso caelo, vel sicco solo malleolos serere autumnino, nisi si tractus ratio mutavit. Siccus enim et calidus autumnus poscit seri, humidus frigidusque etiam veris exitu. In arido solo viviradix quoque frustra seritur. Male et in siccis malleolis, nisi postimbrem. At in riguis, vel frondens vitis, et usque ad solstitium recte, et in Hispania. Quiescere ventos sationis die utilissimum. Plerique austros optant, Cato abdicat.

9. Interesse, medio temperamento, inter binas vites oportet pedes quinos: minimum autem laeto solo pedes quaternos: tenui, plurimum octonos. Umbri et Marsi ad vicenos intermittunt arationis gratia in his, quae vocant porculeta. Pluvio et caliginoso tractu rariores poni, sicco densiores congruit. Subtilitas parcimoniae compendia invenit, cum vinea in pastinato seritur, obiter seminarium faciendi: ut et viviradix loco suo, et malleolus qui transferatur, inter vites et ordines seratur. Quae ratio in iugero circiter sedecim millia viviradicum donat. Interest autem biennium fructus, quo tardius in sato provenit, quam in translato. Viviradix posita in vinea post annum rescatur usque ad terram, ut unus tantum emineat oculus, adminiculo iuxta affixo, et fimo addito. Simili modo et secundo anno reciditur, viresque concipit, et intra se pascit suffecturas oneri: alias festinatione pariendi gracilis atque eiuncida, ni cohibeatur castigatione tali, in foetum exeat tota. Nihil avidius nascitur: ac nisi ad pariendum vires serventur, tota fit foetus.

10. Pedamenta optima, quae diximus: aut ridicae e robore, oleaeque: aut si non sint, pali e iunipero, cupresso, laburno, sambuco. Reliquorum generum sudes omnibus annis reciduntur. Saluberrima in iugo arundo connexa fasciculis, durat quinque annis. Cum breviores palmites sarmento iunguntur inter se funium modo, ex hoc arcus funeta dicuntur.

11. Tertius vineae annus palmitem velocem robustumque emittit, et quem facit aetas vitem. Hic in iugum insilit. Quidam tunc excaecant eum, supina falce auferendo oculos, ut longius evocent, noxia iniuria. Utilior enim consuetudo pariendi, satiusque pampinos adiugatae detergere, usque quo placeat roborari eam. Sunt qui vetant tangi proximo anno quam translata sit: neque ante LX mensem falce curari: tunc autem ad tres gemmas recidi. Alii et proximo quidem anno recidunt, sed ut ternos quaternosve singulis annis adiciant articulos, quarto demum perducant ad iugum. Id utrum tardum, praeterea retorridum et non pumilionum incremento. Optimum

esse firmam, postea foetum audacem. Nec tutum est quod cicatricosum, magno imperitiae errore. Quidquid est tale, plagis nascitur, non e matre. Totas enim habet illa vires dum roboratur: et annuos accipit tota foetus, cum permissum fuerit nasci. Nil natura portionibus parit. Quae cum excreverit, satis firma protinus in iugo collocari debet: sin etiamnum infirmior erit, sub ipso iugo hospitari recisa. Viribus, non aetate decernitur. Temerarium est, ante crassitudinem pollicarem viti imperare. Sequenti anno palmites salventur pro viribus matris singuli aut gemini. Idem et secuto, si coget infirmitas, nutrantur: tertioque demum duo adiciantur. Nec sunt plures quaternis unquam permittendi. Breviterque, non indulgendum est, et semper inhibenda foecunditas. Ea est enim natura, ut parere malit, quam vivere. Quidquid materiae admittitur, fructui accedit. Illa semina mavult, quam fructum gigni, quoniam fructus caduca res est. Sic perniciose luxuriat: nec ampliat se, sed egerit.

12. Dabit consilium et soli natura. In macro, etiamsi vires habebit, recisa intra iugum moretur, ut omnis foetura sub eo exeat. Minimum id esse debet intervallum, ut attingat iugum, speretque, non teneat: adeo non recumbat in eo, nec delicate se spargat. Ita temperetur hic modus, ut crescere etiam malit, quam parere.

13. Palmes duas tresve gemmas sub iugo habere debet, ex quibus materia nascatur: tunc per iugum mergi, alligarique, ut sustineatur iugo, non pendeat. Vinculo mox adstrictus a tertia gemma alligari: quoniam et sic coercetur impetus materiae, densioresque citra pampini exsultant: cacumen religari vetant. Natura haec est: delecta pars, aut praeligata, fructum dat; plurimumque ipsa curvatura. Quod citra est, materiem mittit, offensante crebro spiritu, et illa, quam diximus, medulla. Quae ita emicuerit materia, fructum dabit anno sequente.

Sic duo genera palmitum. Quod e duro exit, materiamque in proximum annum promittit, pampinarium vocatur: at ubi supra cicatricem est, fructuarium. Alterum ex anniculo palmitis, semperque fructuarium. Relinquitur sub iugo et qui vocatur custos. Hic est novellus palmes, non longior tribus gemmis, proximo anno materiam daturus, si vitis luxuria se consumserit. Et alius iuxta eum, verrucae magnitudine, qui furunculus appellatur, si forte custos fallat.

14. Vitis antequam septimum annum a surculo compleat, evocata ad fructum eiuncescit, ac moritur. Nec veterem placet palmitem in longum, et ad quartum usque pedamentum emitti, quod alii dracones, alii iuniculos vocant, ut faciant quae masculata appellant. Cum induruit vitis, pessimum in vinea traducere. Quinto anno et ipsi palmites intorquentur, singulaeque e singulis materiae emittuntur, ac deinde e proximis: prioresque amputantur. Semper custodem relinqui melius: sed is proximus viti esse debet, nec longior quam dictum est: et, si luxuriaverint palmites, intorqueri: ut quatuor materias, vel duas, si uniuga erit vinea, emittat.

15. Si per se vitis ordinabitur sine pedamento, quaecunque initio adminiculum desiderabit, dum stare condiscat et recta surgere. Cetera a primordio eadem. Dividi autemputatione pollices aequali examine undique, ne praegravet fructus parte aliqua, obiter idem deprimens prohibebit in excelsum emicare. Huic vineae trium pedum altitudo excelsior nutat: ceteris a quinto, dum ne excedat hominis longitudinem iustam. Iis quoque quae sparguntur in terra, breves ad innitendum cannas circumdant, scrobibus per ambitum factis, ne vagi palmites inter pugnent occurrentes: maiorque pars terrarum ita nam in tellure vindemiam metit. Siquidem et et in Aegypto, Syriaque, ac tota Asia, et

multis locis Europae hic mos praevallet. Ibi ergo iuxta terram comprimi debet vitis, eodem modo et tempore nutrita radice, quo in iugata vinea: ut semper pollices tantum relinquantur: fertili solo, cum tribus gemmis: graciliore, quinis: praestatque multo esse, quam longos. Quae de natura soli diximus, tanto potentiora sentientur, quanto propior fuerit uva terrae.

16. Genera separari, ac singulis conseri tractibus utilissimum. Mixture enim generum etiam in vino, non modo in musto discors: aut si misceantur, non alia, quam pariter maturescentia, iungi necessarium. Iuga altiora, quo laetior ager, et quo planior: item roscido, nebuloso, minusque ventoso conveniunt. Contra, humiliora graecili et arido, aestuoso, ventisque exposito. Iuga ad pedamentum quam arctissimo nodo vinciri oportet, vitem levi contineri. Quae genera vitium, et in quali solo caeloque essent conserenda, cum enumerarem naturas earum et vinorum, notavimus.

17. De reliquo cultu vehementer ambigitur. Plerique aestate tota post singulos rores confodi iubent vineam. Alii vetant gemmantem: decuti enim oculos, tractuque intrantium deteri: et ob id arcendum procul omne quidem pecus, sed maxime lanatum, quoniam facillime auferat gemmas. Inimicos et pubescente uva rastro: satisque esse vineam ter anno confodi, ab aequinoctio verno, ad Vergiliarum exortum, et Canis ortum, et nigrescente acino. Quidam ita determinant: Veterem semel a vindemia ante brumam, cum alii ablaqueare et stercorare satis putent. Iterum ab Idibus Aprilis, antequam concipiat, hoc est, in VI Idus Maias. Deinde prius quam florere incipiat, et cum defloruerit, et variante se uva. Peritiores affirmant, si iusto saepius fodiatur, in tantum tenerescere acinos, ut rumpantur. Quae fodiantur, ante ferventes horas diei fodiendas convenit: sicuti lutum neque arare, neque fodere. Fossione pulverem excitatum contra Soles nebulasque prodesse.

18. Pampinatio verna in confesso est, ab Idibus Maiis, intra dies X, utique antequam florere incipiat: et eam infra iugum debere fieri. De sequente variant sententiae. Cum defloruerit, aliqui pampinandum putant: alii sub ipsa maturitate. Sed de his Catonis praecepta decernent. Namque et putationum tradenda ratio est.

19. Protinus hanc a vindemia, ubi caeli tepor indulget, adoriuntur. Sed hoc fieri nunquam debet ratione naturae ante Aquilae exortum, ut in siderum causis docebimus proximo volumine. Immo vero Favonio, quoniam anceps culpa sit praeproperae festinationis. Si saucias recenti medicina mordeat quaedam hiemis ruminatio, certum est gemmas earum frigore hebetari, plagasque findi, et caeli vitio exuri oculos lacrima distillante. Nam gelu fragiles fieri quis nesciat? Operarum ista computatio est in latifundis, non legitima naturae festinatio. Quo maturius putantur aptis diebus, eo plus materiae fundunt: quo serius, eo fructus uberiorem. Quare macras prius convenit putare, validas novissime. Plagam omnem obliquam fieri, ut facile decidant imbres: et ad terram verti, quam levissima cicatrice acie falcis exacta, plagaque conlaevata. Recidi autem semper inter duas gemmas, ne sit vulnus oculis in recisa parte. Nigram esse eam existimant, et donec ad sincera veniat, recidendam: quoniam et vitiosa materia utilis non exeat. Si macra vitis idoneos palmites non habeat, ad terram recidi eam, novosque elici utilissimum. In pampinatione non hos detrahare pampinos, qui cum uva sint: id etenim uvas supplantat, praeterquam in novella vinea. Inutiles iudicantur in latere nati, non ab oculo: quippe etiam uva, quae nascatur e duro rigescente, ut nisi ferro detrahi non possit. Pedamentum quidam

inter duas vites utilius putant statui: et facilius ablaqueantur ita: meliusque est uniugae vineae, si tamen et ipsi iugo sint vires, nec flatu infesta regio. In quadripartita quam proximum oneri adminculum esse debet: ne tamen impedimentum sentiant ablaqueatio, cubito abesse non amplius: ablaqueari autem prius, quam putari, iubent.

20. Cato de omni cultura vitium ita praecipit. Quam altissimam vineam facito, alligatoque recte, dum ne nimium constringas, hoc modo eam curato: Capita vitium putata circumfodito, arare incipito. Ultro citroque sulcos perpetuos ducito. Vites teneras quamprimum propagato, veteres quam minimum castrato. Potius, si opus fuerit, deicito, biennioque post praecidito. Vitem novellam rescere tum erit tempus, ubi valebit. Si vinea ab vite calvata erit, sulcos interponito, ibique vivradicem serito. Umbrae a sulcis removeto: crebroque fodito. In vinea vetere serito ocymum. Si macra erit, quod granum capit ne serito: et circum capita addito stercus, paleas, vineas, aut aliquid horumce. Ubi vinea frondere coeperit, pampinato. Vineas novellas alligato crebro, ne caulis praefringatur. Et quae iam in perticam ibit, eius pampinos teneros alligato leniter, porrigitoque. Ubi recte steterint, ubi uva varia fieri coeperit, vites subligato.

21. Vitis insitio una est per ver, altera cum uva floret: ea optima est. Vineam veterem si in alium locum transferre voles, dumtaxat brachium crassum licebit. Primum deputato. Binas gemmas, nec amplius relinquito. Ex radicibus bene effodito. Et cave, radices ne saucies. Ita uti fuerit, ponito in scrobe aut in sulco, operitoque, et bene occultato. Eodemque modo vineam statuito, alligato, flexatoque uti fuerat, crebroque fodito. Ocymum, quod in vinea seri iubet, antiqui appellabant pabulum, umbrae patiens, quod celerrime proveniat.

22. Sequitur arbusti ratio, mirum in modum damnata Sasernae patri filioque, celebrata Scrofae, vetustissimis post Catonem, peritissimisque: ac ne a Scrofa quidem, nisi Italiae, concessa: cum tam longo iudicetur aere, nobilia vina non nisi in arbutis gigni, et in his quoque laudatiora summis, sicut uberiora imis: adeo excelisate proficitur. Hac ratione et arbores religantur. Prima omnium ulmus, excepta propter nimiam frondem atinia. Deinde populus nigra, eadem de causa, minus densa folio. Non spernunt plerique et fraxinum, ficumque, etiam oleam, si non sit umbrosa ramis. Harum satius cultusque abunde tractatus est. Ante tricesimum sextum mensem attingi falce vetantur. Alterna servantur brachia: alternis putantur annis: sexto anno maritantur. Transpadana Italia, praeter supra dictas, cornu, populo, tilia, acere, orno, carpino, quercu, arbutat agros: Venetia salice, propter uliginem soli. Et ulmus detruncata a medio in ramorum scamna digeritur, nulla fere XX pedum altiore arbore. Tabulata earum ab octavo pede altitudinis dilatantur in collibus scissisque agris: a XII in campestribus et humidis. Meridianum Solem spectare palmas debent. Rami a projectu digitorum modo subrigi, tonsili in his tenuium quoque virgultorum barba, ne obumbrant. Intervallum iustum arborum, si aretur solum, quadrageni pedes in terga frontemque, in latera vicini. Si non aretur, hoc in omnes partes. Singulis denas saepe adnutriunt vites, damnato agricola minus ternis. Maritare, nisi validas, inimicum enecante veloci vitium incremento. Serere tripedaneo scrobe necessarium distantes inter sese arborumque singulis pedibus. Nihil ibi malleolis atque pastinationi, nulla fodiendi impendia: utpote cum arbusti ratio hac peculiari dote praestet, quod in eodem solo seri fruges et vitibus prodest. Superque, quod vindicans se altitudo, non, ut in vinea, ad ar-

cendas animalium iniurias pariete, vel sepe, vel fossarum utique impendio muniri se cogat.

23. In arbusto e praedictis sola viviradicum ratio, item propaginum, et haec gemina, ut diximus. Quorum in ipso tabulato maxime probata, quoniam a pecore tutissima est. Altera, deflexa vite vel palmitē iuxta suam arborem, aut circa proximam caelitem. Quod supra terram est e matre, radi iubetur, ne fructet. In terra non pauciores gemmae quatuor obruuntur ad radicem capiendam: extra in capite binæ relinquuntur. Vitis in arbusto quatuor pedes in longo constat, omni sulco tres lato, alto duos cum semipede. Post annum propago inciditur ad medullam, ut paulatim radicibus suis assuescat: caulis a capite ad duas gemmas reciditur: tertio totus mergus abscinditur, reponiturque altius in terram, ne ex reciso frondeat. Tolli viviradix a vindemia protinus debet.

24. Nuper repertum, draconem serere iuxta arborem: ita appellamus palmitem emeritum, pluribusque induratum annis. Hunc praecisum quam maxima amplitudine, tribus partibus longitudinis deraso cortice, quatenus obruatur, (unde et rasilem vocant,) deprimere sulco, reliqua parte ad arborem erecta: occisum in vite. Si gracilis sit vitis aut terra, usitatum est quam proxime solum decidi, donec firmetur radix: sicut neque roscidam seri, neque a Septemtrionis flatu. Vites Aquilonem spectare debent ipsae, palmites autem earum meridiem.

25. Non est festinandum ad putationem novellae: sed primo in circulos materias colligenda, nec nisi valida putatio admovenda: seriore fere anno ad fructum arbusta vite, quam iugata. Sunt qui omniino putari vetant, priusquam arborum longitudinem aequaverit. Prima falce sex pedes a terra recidatur, flagello infra relicto, et nasci coacto incurvatione materiae. Tres ei gemmae, non amplius, deputato supersint. Ex his emissi palmites proximo anno imis ingerantur scamnis, ac per singulos annos ad superiora scandant, relicto semper duramento in singulis tabulatis, et emissario uno, qui subeat, usque quo placuerit. De cetero putatione omni, flagella quae proxime tulerunt, recidantur: nova circumcisis undique capreolis spargantur in tabulatis. Vernacula putatio deiectis per ramos vitium crinibus circumvestit arborem, crinesque ipsos uvīs: Gallica in traduces porrigitur: Aemiliae vias in radices atiniarum ambitu, frondem earum fugiens.

26. Est quorundam imperitia sub ramo vitem vinculo suspendendi, suffocante iniuria: contineri debet vimine, non arctari. Quin immo etiam quibus salices supersunt, molliore hoc vinculo facere malunt, herbaque, Siculi quam vocant ampelodesmon: Graecia vero universa iuncum, cypero, ulva. Liberatam quoque vinculo per aliquot dies vagari, et inconditam spargi, atque in terra, quam per totum annum spectaverit, recumbere. Namque ut veterina a iugo, et canes a cursu volutatio iuvat, ita tum et vitium porrigi lumbos. Arbor quoque ipsa gaudet assiduo levata onere, similis respiranti. Nihilque est in opere naturae, quod non exemplo dierum noctiumque aliquas vices feriarum velit. Ob id protinus a vindemia putari, et lassas etiamnum fructu edito, improbat. Putatae rursus alligantur alio loco: namque orbitas vinculi sentiunt, vexatione non dubia.

Traduces Gallica cultura bini utrinque lateribus, si pars quadrageno distet spatio: quaterni, si vice: no: inter se obvii miscentur, alliganturque una conciliati, virgultorum comitatu obiter rigorati qua deficiant: aut si brevis non patitur ipsorum, adalligato protenduntur in viduam arborem unco. Traducem bimum praedicere solebant. Oneratis enim vastitate melius donare tempus, ut transilem faciant, si largiatur crassitudo: alias utile toros futuri draconis pasci

27. Unum etiamnum genus est medium inter hoc

et propaginem: totas supplantandi in terram vites, cuneisque findendi, et in sulcos plures simul ex una propagandi, gracilitate singularum firmata circumligatis hastilibus, nec recisis qui a lateribus excurrant pampinis. Novariensis agricola traducum turba non contentus, nec copia ramorum, impositis etiamnum patibulis palmites circumvolvunt. Itaque praetersoli vitia, cultura quoque torva fiunt vina. Alia culpa iuxta Urbem Varracinis, quae alternis putantur annis: non quia id viti conducatur; sed quia vilitate reditum impendia exsuperant. Medium temperamentum in Carseolano sequuntur: cariosasque tantum vitis partes, incipientesque inarescere deputando, ceteris ad uvam relictis, detracto onere supervacuō, pro nutrimento omni est raritas vulneris. Sed nisi pingui solo talis cultura degenerat in labruscam.

28. Arbusta arari quam altissime desiderant, etsi tantum frumenti ratio non exigit. Pampinari ea non est moris: et hoc compendium operae. Deputantur cum vite pariter interlucata densitate ramorum, qui sint supervacui, et absumant alimenta. Plagas ad septemtriones, aut ad meridiem spectare vetimus: melius, si neque in occasus Solis. Diu dolent talia quoque hulcera, et difficile sanescunt, algendo nimis, aestuandove. Non eadem in vite, quae in arbustis, libertas: quoniam certa latera est facilius abscondere, et detorquere, quo velis, plagas. In arborum tonsura supiniore velut calices faciendi, ne consistat humor.

XXXVI. Viti adminicula addenda, quae scandant apprehensa, si maiora sint. Vitium generosarum pergulas Quinquatribus putandas, et quarum servare uvas libeat, decrescente Luna tradunt. Quae vero interlunio sint putatae, nullis animalium obnoxias esse. Alia ratione plena Luna noctu tendendas, cum sit ea in Leone, Scorpione, Sagittario, Tauro: atque in totum screndas plena, aut crescente utique, censent. Sufficiunt in Italia cultores deni in centena iugera vinearum.

XXXVII. 1. At abunde satu cultuque arborum tractato, quoniam de palmis ac cytis in peregrinis arboribus affatim diximus, ne quid desit, indicanda reliqua natura sit, magnopere pertinens ad omnia ea. Infestantur namque et arbores morbis. Quid enim genitum caret his malis? Et silvestrium quidem perniciosos negant esse, vexarique tantum grandine in germinatione aut flore. Aduri quoque fervore, aut flatu frigidior, praepostero die: quoniam suo frigora etiam prosunt, ut diximus. Quid ergo? noane et vites algore intereunt? Hoc quidem est, quo deprehendatur soli vitium; quoniam non evenit, nisi in frigido. Itaque per hiemes caeli rigorem probamus, non soli. Nec infirmissimae arbores gelu periclitantur, sed maximae: vexatisque ita cacumina prima inarescunt, quoniam praestricus gelu non potuit eo pervenire humor.

2. Arborum quidam communes morbi, quidam privati generum. Communis vermiculatio est, sideratio, ac dolor membrorum, unde partium debilitas: societate nominum quoque cum hominum miseriis. Trunca dicimus certe corpora, et oculos germinum exustos, ac multa simili sorte. Itaque laborant et faec, et cruditate, quae sunt humoris quantitate. Aliquae vero et obesitate: ut omnia quae resinam ferunt, nimia pinguitudine in tedam mutantur: et cum radices quoque pinguescere coepere, intereunt, ut animalia, nimio adipe: alique et pestilentia per genera, sicut inter homines, nunc servitia, nunc plebs urbana, vel rustica.

3. Vermiculantur magis minusve quaedam, omnes tamen fero: idque aves cavi corticis sono experiuntur. Iam quidem et hoc in luxuria esse coepit: praegrandesque roborum delicate sunt in cibo: cossos vocant: atque etiam farina saginati, hi quoque atiles sunt. Maxime autem arborum hoc sentiunt piri, mali, fici: minus, quae amarae sunt et odora-

qui in ficis existunt, alii nascuntur ex ipsis: alios parit, qui vocatur cerastes: omnes tamen in cerasten figurantur, sonumque edunt parvuli stridoris. Et sorbus arbor infestatur vermiculis rufis et pilosis, atque ita emoritur. Mespilus quoque in senecta obnoxia ei morbo est.

4. Sideratio tota e caelo constat. Quapropter et grando in his causis intelligi debet: et carbunculatione, et quod pruinarum iniuria evenit. Haec enim verno tepore invitatis, et erumpere audentibus satis mollibus insidens, adurit lactescentes germinum oculos, quod in flore carbunculum vocant. Pruinae perniciosior natura, quoniam lapsa persidet, gelatque, ac ne aura quidem ulla depellitur, quia non fit nisi immoto aere et sereno. Proprium tamen siderationis est, sub ortu Canis siccitatum vapor, cum insitae ac novellae arbores moriuntur, praecipue ficus, et vites. Olea praeter vermiculationem, quam aequae ac ficus sentit, clavum etiam patitur, sive fungum placet dici, vel patellam. Haec est Solis exustio. Nocere tradit Cato et muscum rubrum. Nocet plerumque vitibus atque oleis et nimia fertilitas. Scabies communis omnium est. Impetigo, et quae adnasci solent, cochleae, peculiararia ficorum vitia: nec ubique sunt enim quaedam aegritudines et locorum.

5. Verum ut homini nervorum cruciatus, sic et arbori, ac duobus aequae modis. Aut enim in pedes, hoc est, radices, irrumpit vis morbi: aut in articulos, hoc est, cacuminum digitos, qui longissime a toto corpore exeunt. Inarescunt ergo: et sunt apud Graecos sua nomina utriusque vitio. Undique primo dolor, mox et macies earum partium fragilis, postremo tabes, morsque, non intrante succo, aut non perveniente: maximeque id fici sentiunt. Caprificus omnibus immunis est, quae adhuc diximus. Scabies gignitur roboribus lentis post Vergilias. Nam si rariores fuere, perfundunt arborem, non scalpunt scabie. Et grossi cadunt, si vel imbres nimii fuere. Alio modo ficus laborat radicibus madidis.

6. Vitibus praeter vermiculationem et siderationem morbus peculiaris articulatus, tribus de causis: una, vi tempestatum germinibus ablatis: altera, ut notavit Theophrastus, in supinum excisis: tertia, culturae imperitia laesis. Omnes enim earum iniuriarum in articulis sentiuntur. Siderationis genus est in his deflorescentibus, roratio: aut cum acini, priusquam crescant, decoquuntur in callum. Aegrotant et cum alere, laesis ureidine attonsarum oculis. Et calore hoc evenit intempestivo: quoniam omnia modo constant, certoque temperamento. Fiunt et culpa vites colentium, cum praestringuntur, ut dictum est: aut circumfossor iniurioso ictu verberavit: vel etiam subarator imprudens luxavit radices, corpuse desquamavit. Est et quaedam contusio falcis hebetioris. Quibus omnibus causis difficilius tolerant frigora aut aestus: quoniam in hulus penetrat omnis a foris iniuria. Infirmissima vero malus, maximeque quae dulcis est. Quibusdam debilitas sterilitatem, non necem, affert: ut si quis pino cacumen auferat, vel palmae: sterilescent enim, nec moriuntur. Aegrotant aliquando et poma ipsa per se sine arbore, si necessariis temporibus imbres aut tepores vel afflatus defuere, aut contra abundavere: decidunt enim, aut deteriora fiunt. Pessimum est inter omnia, cum deflorescentem vitem et oleam percussit imber, quoniam simul defluit fructus.

7. Sunt ex eadem causa nascentes et eruae, dirum animal, eroduntque frondem, aliae florem, olivarum quoque, ut in Mileto: ac depastant arborem turpi facie relinquunt. Nascitur hoc malum tepore humido, et lento. Fit aliud ex eodem, si Sol acrior insecutus inussit ipsum vitium, ideoque mutavit. Est etiamnum peculiaris olivis et vitibus, (araneum vocant) cum veluti telae involvunt fructum, et absumunt. Adurunt et status quidam eas maxime, sed et alios fructus.

Vermiculationem et poma ipsa per se quibusdam annis sentiunt, mala, pira, mespila, Punica. In oliva accipiti eventu, quando sub cute nati fructum adimunt: augent, si in ipso nucleo fuere erodentes eum. Gigni illos prohibent pluviae, quae fiunt post Arcturum: eadem si Austrinae fuere, generant, in drupis quoque, quae maturescentes tum sunt praecipue caducae. Id rigus magis evenit, etiamsi non ceciderit, fastidiendis. Sunt et culicum genera aliquibus molesta, ut glandibus, fico, qui videntur ex humore nasci, tunc dulci subdito corticibus. Et aegrotatio quidem fere in his est.

8. Quaedam temporum causae, aut locorum non proprie dicantur morbi, quoniam protinus necant: sicut tabes cum invasit arborem, aut uredo, vel flatus alicuius regionis proprius, ut est in Apulia Atabulus, in Euboea Olympias. Hic enim, si flavit circa brumam, frigore exurit arefaciens, ut nullis postea Solibus recreari possint. Hoc genere convalles et apposita fluminibus laborant, praecipueque vitis, olea, ficus. Quod cum venit, detegitur statim in germinatione: in oliva tardius: sed in omnibus signum est reviviscendi, si folia amisere: alioqui, quas putes praevaluisse, emoriuntur. Nonnunquam inarescunt folia, eademque reviviscunt. Aliae in septemtrionalibus, ut Ponto, Phrygia, frigore aut gelu laborant, si post brumam continuavere XL diebus. Et ibi autem, et in reliquis partibus, si protinus editis fructibus gelatio magna consecuta est, etiam paucis diebus necat.

9. Quae iniuria hominum constant, secundas habent causas. Pix, oleum, adeps, inimica praecipue novellis. Cortice in orbem detracto necantur, excepto subere, quod sic etiam iuvatur: crassescens enim praestringit et strangulat. Nec adrachne offenditur, si non simul incidatur et corpus. Alioqui et cerasus, et tilia, et vitis corticem mittunt, sed non vitalem, nec proximam corpori: verum eum, qui subsascente alio expellitur. Quarundam natura rimosus cortex, ut platanis. Tiliae renascitur paulo minus quam totus. Ergo his, quarum cicatricem trahit, medentur luto fimoque. Et aliquando prosunt, si non vehementior frigorum aut calorum vis secuta est. Quaedam tardius ita moriuntur, ut robora et quercus. Refert et tempus anni. Abieti enim et pino si quis detraxerit, Sole Taurum vel Geminis transeunte cum germinant, statim moriuntur. Eandem iniuriam hieme passae diutius tolerant. Similiter ilex, et robur, et quercus. Quae si angusta decorticiatio fuit, nihil nocetur supra dictis. Infirmitates quidem et in solo gracili, vel ab una tantum parte detractus interimit. Similem et decacuminatio rationem habet, cupressi, piceae, cedri: hae enim detracto cacumine, aut ignibus adusto, intereunt. Similem et depastio animalium. Oleam quidem etiam si lambat capra, sterile-scere, auctor est Varro, ut diximus. Quaedam hac iniuria moriuntur: aliqua deteriora tantum fiunt, ut amygdalae: ex dulcibus enim transfigurantur in amaras. Aliqua vero etiam utiliora: ut apud Chios pirus, quam Phocida appellant. Nam detruncatio diximus quibus prodesset. Intereunt peraeque et fissa stirpe, exceptis vite, malo, fico, Punica. Quaedam vel ab huncere tantum. Ficus hanc iniuriam spernit, et omnia quae resinam gignunt. Radicibus amputatis mori, minime mirum est. Pleraeque tamen non omnibus, sed maximis, aut quae sunt inter illas vitales abscissis moriuntur.

10. Necant invicem inter sese umbra, vel densitate, atque alimenti rapina. Necat et edera vinciens. Nec viscum prodest: et cytisis necatur eo, quod halimon vocant Graeci. Quorundam natura non necat quidem, sed laedit odore, aut succi mixtura: ut raphanus et laurus vitem. Olfactrix enim intelligitur, et tangi odore mirum in modum: ideo cum iuxta sit, averti et recedere, saporemque inimicum fugere.

Hinc sumit Androcydes medicinam contra ebrieta-
tes, raphanus ut mandatur praecipiens. Odit et cau-
lem, et olus omne: odit et corylum; ni procul absint,
tristis atque aegra. Nitrum quidem et alumen, mari-
na aqua calida, et fabae putamina, vel ervi, ultima
venena sunt.

XXXVIII. Inter vitia arborum est et prodigiis lo-
cus. Invenimus enim sine foliis natas: vitem et ma-
lum Punicam stirpe fructum tulisse, non palmitē,
aut ramis: vitem, uvae sine foliis: oleas quoque ami-
sisse folia baccis haerentibus. Sunt et miracula for-
tuita. Nam et oliva in totum ambusta revixit: et in
Bocotia derosae a locustis ficus iterum germinavere.
Mutantur arbores et colore, fiuntque ex nigris can-
didae, non semper prodigiose: eae maxime quae ex
semine nascuntur, ut populus alba in nigram transit.
Quidam et sorbum, si in calidiora loca venerit, ste-
rilescere putant. Prodigio autem fiunt ex dulcibus
acerba poma, aut dulcia ex acerbis, e caprifico fici:
aut contra: gravi ostento, cum in deteriora mutan-
tur, ex olea in oleastrum, ex candida uva et fico, in
nigras: ut Laodiceae, Xerxis adventu platano in
oleam mutata: qualibus ostentis Aristandri apud
Graecos volumen scetet, ne in infinitum abeamus:
apud nos vero C. Epidii commentarii, in quibus ar-
bores locutae quoque reperiuntur. Subsedit in Cu-
mano arbor gravi ostento, paulo ante Pompeii Ma-
gni bella civilia, paucis ramis eminentibus. Inven-
tum Sibyllinis libris interneccionem hominum fore,
tantoque eam maiorem, quanto propius ab Urbe postea
facta esset. Sunt prodigia, et cum alienis locis
enascuntur, ut in capitibus statuarum, vel aris, et
cum in arboribus ipsis alienae. Ficus in lauro nata
est Cyzici ante obsidionem. Simili modo Trallibus
palma in basi Caesaris dictatoris circa bella civilia
eius. Nec non et Romae in Capitolio, in capite bis
bello Persei enata palma, victoriam triumphosque
portendit: hac tempestatibus prostrata, eodem loco
ficus enata est, M. Messalae, C. Cassii censorum lu-
stro. A quo tempore pudicitiam subversam Piso gra-
vis auctor prodidit. Super omnia quae unquam audi-
ta sunt, erit prodigium in nostro aevo Neronis prin-
cipis ruina factum in agro Marrucino, Vectii Mar-
celli et primis equestri ordinis oliveto universo viam
publicam transgresso, arvisque inde e contrario in
locum oliveti profectis.

XXXIX. Nunc expositis arborum morbis, consen-
taneum est dicere et remedia. Ex his quaedam sunt
communia omnium, quaedam propria quarundam.
Communia: ablaqueatio, accumulatio, afflari radice-
ces, aut cooperiri, riguis dato potu vel ablato, fimi
succo refectis, putatione levatis onere. Item succo
emisso quaedam veluti detractio sanguinis: circum-
rasio corticis: vitium extenuatio, et domitura palmi-
tum: gemmarum, si frigus retorridas hirtasque fe-
cerit, repunicatio, et quaedam politura. Arborum
his aliae magis, aliae minus gaudent: veluti cupres-
sus et aquam aspernatur et fimum, et circumfossu-
ram, amputationemque, et omnia remedia odit: quin
etiam necatur riguis: et vitis, et Punicae praecipue
aluntur. Ficus arbor ipsa riguis altius, pomum vero
eius marcescit. Amygdalae si colantur fossione, flo-
rem amittunt. Nec insitas circumfodere oportet,
priusquam validae forre coeperint poma. Plurimae
autem amputari sibi volunt onerosa ac supervacua,
sicut nos ungues et capillum. Reciduntur veteres to-
tae, ac rursus a stolone aliquo resurgunt: sed non
omnes, nec nisi quarum naturam pati diximus.

XL. Rigua aestivis vaporibus utilia, hieme inimi-
ca, autumnus varia, et ex natura soli: quippe cum
vindemitor Hispaniarum stagnante solo uvae demat.
Cetero maiore in parte orbis etiam pluvias autum-
ni aquas erivari convenit. Circa Canis ortum
gua maxime prosunt, ac ne tunc quidem nimia, et
niam inebriatis radicibus nocent. Et aetas m-

temperat. Novellae enim minus sitiunt. Desiderant
autem maxime rigari, quae assuevere. Contra siccis
locis genita non expetunt humorem, nisi necessa-
rium.

XLII. Asperiora vina rigari utique cupiunt in Sul-
monensi Italiae agro, pago Fabiano, ubi et arva ri-
gant: mirumque, herbae aqua illa necantur, fruges
aluntur, et riguis pro sarculo est. In eodem agro
bruma, tanto magis si nives iaceant, geletve, ne fri-
gus vites adurat, circumfundunt riguis, quod ibi te-
pidare vocant: memorabili natura in amne solo. Sed
idem aestate vix tolerandi rigoris.

XLIII. Carbunculi ac rubiginum remedia demon-
strabimus volumine proximo. Interim est scarifica-
tio quaedam in remediis: cum macie corticis ex ae-
gritudine adstringente se, iustoque plus vitalia arborum
comprimente, exactam falcis aciem utraque manu
imprimentes, perpetuis incisuris deducunt, ac veluti
cutem laxant. Salutare id fuisse, argumento sunt
dilatatae cicatrices, et internato corpore expletae.

XLIII. Magnaque ex parte similis hominum me-
dicina et arborum est, quando earum quoque tero-
brantur ossa. Amygdalae ex amaribus dulces fiunt, si
circumfosso stipite, et ab ima parte circumforato de-
fluens pituita abstergeatur. Et ulmis detrahitur suc-
cus inutilis, supra terram foratis usque ad medullam
in senecta, aut cum alimento nimio abundare sen-
tiuntur. Idem et ficorum turgido cortice incisuris in
obliquum levibus emittitur: ita sit ne decendant fructus.
Pomiferis, quae germinant, nec ferunt fructum,
fissa radice inditur lapis, fertilesque fiunt. Hoc idem
et amygdalis, e robore cuneo adacto. In piris sorbis-
que, e teda, ac cinere et terra cooperto. Etiam radice-
ces circumcidisse prodest vitium luxuriantium fico-
rumque, et circumcisis cinerem addidisse. Fici seroti-
nae fiunt, si primae grossi, cum fabae magnitudi-
nem excessere, detrahantur: subnascuntur enim,
quae serius maturescunt. Eadem cum frondere inci-
piunt, si cacumina rami cuiusque detrahantur, firmiores
fertilioresque fiunt: nam caprificatio maturat.

XLIV. In ea culices nasci e grossis manifestum
est: quoniam cum evolavere, non inveniuntur intus
grana, quae in eos versa apparet. Exeundi tanta est
aviditas, ut plerique aut pede relicto, aut penna pa-
riter erumpant. Est et aliud genus culicum, quos vo-
cant centrinas, fucis apium similes ignavia malitia-
que, cum perniciis verorum et utilium: interimunt
enim illos, atque ipsi moriuntur. Vexant et tineae
semina ficorum. Contra quas remedium, in eodem
scrobe defodere taleam lentisci, inversa parte, quae
fuerit a cacumine. Uberrimas autem fici rubricae
amurca diluta, et cum fimo infusa radicibus fronde-
re incipientium, facit. Caprificorum laudantur maxi-
me nigrae, et in petrosis, quoniam frumenta pluri-
ma habeant: caprificatio ipsa post imbrem.

XLV. In primis autem cavendum, ne ex remediis
vitia fiant: quod evenit nimia aut intempestiva me-
dicina. Interlucatio arboribus prodest: sed omnium
annorum trucidatio inutilissima. Vitis tantum ton-
suram annuam quaerit, alternam vero myrtus, Pu-
nicae, oleae, quia celeriter frutescunt. Ceterae rari-
us tondentur, nulla autumnus. Ac ne raduntur qui-
dem, nisi vere. Putatione plagae ad vitalia sunt
omnia quaecumque non supervacua.

XLVI. Similis fimi ratio. Gaudet eo, sed caven-
dum, ne in fervore Solis admoveatur, ne immaturum,
ne validius quam opus sit. Urit vineas suillum, nisi
quinqüennio interposito, praeterquam si riguis di-
luatur: et e coriariorum sordibus, nisi admixta aqua:
item largius. Iustum existimant in denos pedes qua-
dratos, tres modios. Id quidem soli natura decernet.

Columbino ac suillo plagi quoque arbo-

Si mala Punica acida nascantur, ab-
simum suillum adhibeat: eo an-

no violenta, proximo dulcia futura. Alii urina hominis aqua mixta riganda censent quater anno, singulis amphoris: aut cacumina spargi vino lasere diluto. Si findantur in arbore, pediculum intorqueri. Ficus utique amurcam affundi. Ceteris arboribus aegris faecem vini, aut lupinum circum radices earum seri. Aqua quoque lupini decocti circumfusa pomis proddest. Fici, cum Vulcanalibus tonuit, cadunt. Remedium est, ut ante stipula hordeacea arcae stringantur. Cerasos praecoces facit, cogitque maturescere calx admota radicibus. Et hoc autem, et omnia poma intervelli melius est, ut quae relictæ sint, grandescant.

Quaedam poena emendantur, aut morsu excitantur, ut palmae et lentisci. Salsis enim aquis aluntur. Salis vim et cineres, sed leniorem, habent: ideo fici asperguntur, rutaque, ne fiant verminosae, neve radices putrescant. Quin et vitium radicibus aquam salsam iubent affundi, si sint lacrimosae: si vero fructus earum decidunt, cinerem aceto aspergi, ipsasque illini, aut sandaracha, si putrescat uva. Si vero fertiles non sunt, aceto acri subacto cinere rigari atque oblini. Quod si fructum non maturent, prius inarescentem, praecisarum ad radices plagam, fibrasque, aceto acri et urina vetusta madefacere, atque eo luto obruere, saepe fodere. Olearum, si parum promiserit fructus, nudatas radices hiberno frigori opponunt, eaque castigatione proficiunt. Omnia haec annua caeli ratione constant: et aliquando serius poscuntur, aliquando celerius. Nec non ignis aliquid prodest, ut arundini: ambusta namque densior mittiturque surgit.

Cato et medicamenta quaedam componit, mensurae quoque distinctione, ad maiorum arborum radices amphoram, ad minorum urnam amurcae, et aquae portionem aequam, ablaqueatis prius radicibus paulatim affundi iubens. In olea hoc amplius,

stramentis antea circumpositis: item fico. Huius praecipue vere terram adaggerari radicibus: ita futurum, ut non decidant grossi, maiorque foecunditas, nec scabra proveniat. Simili modo, ne convolutus fiat in vinea, amurcae congios duos decoqui in crassitudinem mellis: rursusque cum bituminis tertia parte, et sulphuris quarta sub dio coqui, quoniam exardescat sub tecto. Hoc vites circa capita ac sub brachiis ungi: ita non fore convolvolum. Quidam contenti sunt fumo huius mixturae suffire vineas secundo flatu, continuo triduo. Plerique non minus auxilii et alimenti arbitrantur in urina, quam Cato in amurca, addita modo aquae pari portione, quoniam per se noceat. Alii volucre appellant animal praerodens pubescentes uvae: quod ne accidat, falces, cum sint exacutae, fibrina pelle detergent, atque ita putant: sanguine ursino liniri volunt post putationem easdem. Sunt arborum pestes et formicae. Has abigunt, rubrica ac pice liquida perunctis caudicibus: nec non et pisce suspensio iuxta in unum locum congregant: aut lupino trito cum oleo radices linunt. Multi et talpas amurca necant: contraque erucas, et mala ne putrescant, lacertae viridis felle tangi cacumina iubent. Privatim autem contra erucas ambiri arbores singulas a muliere incitatis mensis, nudis pedibus, recincta. Item ne quod animal pastu malefico decerpit frondem, fimo boum diluto aspergi folia, quoties imber interveniat, quoniam ita abluatur virus medicaminis: mira quaedam excogitante solertia humana. Quippe cum averti carmine grandines credant plerique: cuius verba inserere non equidem serio ausim, quanquam a Catone prodita, contra luxata membra, iungenda arundinum fissurae. Idem arbores religiosas lucosque succidi permisit, sacrificio prius facto: cuius rei rationem precationemque eodem volumine tradidit.

C. PLINII SECUNDI NATURALIS HISTORIAE LIBER XVIII.

I. SEQUITUR natura frugum, hortorumque ac florum, quaeque alia praeter arbores aut frutices benigna tellure proveniunt, vel per se tantum herbarum immensa contemplatione, si quis aestimet varietatem, numerum, flores, odores, coloresque, et succos, ac vires earum, quas salutis aut voluptatis hominum gratia gignit. Qua in parte primum omnium patrocinari terrae, et adesse cunctorum parenti iuvat, quanquam inter initia operis defensionis. Quoniam tamen ipsa materia intus accendit ad reputationem eiusdem parentis et noxia, nostris eam criminibus urgemus, culpamque nostram illi imputamus. Genuit venena: ecquis invenit illa praeter hominem? Cavere ac refugere alitibus ferisque satis est. Atque cum arbore exacuant limenque cornua elephantum, et uri: saxo rhinocerotes, et utroque apri dentium sicas, sciantque ad nocendum se praeparare animalia: quod tamen eorum tela sua, excepto homine, venenis tingit? Nos et sagittas tingimus, ac ferro ipsi nocentius aliquid damus. Nos et flumina inficimus, et rerum naturae elementa. Ipsum quoque quo vivitur, aerem in perniciem vertimus. Neque est ut putemus ignorari ea ab animalibus: quae quidem

quae praepararent contra serpentium dimicationes, quae post proelium ad medendum excogitarent, indicavimus. Nec ab ullo praeter hominem, veneno pugnatur alieno. Fateamur ergo culpam, ne iis quidem, quae nascuntur, contenti: etenim quando plura eorum genera humana manu fiunt. Quid? non et homines quidem ut venena nascuntur? Atra ceu serpentium lingua vibrat, tabesque animi contractata adurit, culpantium omnia, ac dirarum alitum modo, tenebris quoque suis, et ipsarum noctium quieti invidentium, gemitu, quae sola vox eorum est: ut inauspicatarum animantium vice obvii quoque vetent agere, aut prodesse vitae. Nec ullum aliud abominati spiritus praemium novere, quam odisse omnia. Verum et in hoc eadem naturae maiestas, tanto plures bonos genuit ac frugi, quanto fertilior in iis quae iuvant aluntque: quorum aestimatione et gaudio nos quoque, relictis aestuationi suae istis hominum turbis, pergemus excolere vitam: eoque constantius, quo operae nobis maior, quam famae, gratia expetitur. Quippe sermo circa rura est, agrestesque usus; sed quibus vita honosque apud prisca maximus fuerit.

II. Arvorum sacerdotes Romulus in primis instituit, sequē duodecimū fratrem appellavit inter illos, ab Acca Laurentia nutrice sua genitos, spīcea corona, quae vitta alba colligaretur, in sacerdotio eis pro religiosissimō insigni data, quae prima apud Romanos fuit corona: honosque is non nisi vita finitur, et exules etiam captosque comitatur. Bina tunc iugera populo Romano satis erant, nullique maiorem modum attribuit: quo servos paulo ante principis Neronis, contentis huius spatii viridariis, piscinas iuvat habere maiores: gratumque, si non aliquem et culinam. Numa instituit deos fruge colere, et mola falsa supplicare: atque (ut auctor est Hemina) far torrere, quoniam tostum cibo salubrius esset. Id uno modo consecutum, statuendo non esse purum ad rem divinam, nisi tostum. Is et fornacalia instituit farris torrendi enīas, et aeque religiosas terminis agrorum. Hos enim deos tunc maxime noverant: Seiamque a serendo, Segestam a segetibus appellabant: quarum simulacra in Circo videmus. Tertiam ex his nominare sub tecto religio est. Ac ne degustabant quidem novas fruges aut vīna, antequam sacerdotes primitias libassent.

III. Iugum vocabatur, quod uno iugo boum in die exarari posset. Actus, si quo boves agerentur cum aratro, uno impetu iusto. Hic erat CXX pedum: duplicatusque in longitudinem iugerum faciebat. Dona amplissima Imperatorum ac fortium civium, quantum quis uno die plurimum circumaravisset. Item quartarii farris, aut heminae, conferente populo. Cognomina etiam prima inde: Pilum, qui pilum pistrinis invenerat: Pisonis, a pisendo. Iam Fabiorum, Lentulorum, Ciceronum, ut quisque ali-quod optime genus sereret. Iuniorum familiae Bublicum nominaverunt, qui bubus optime utebatur. Quin et in sacris nihil religiosius confarreationis vinculo erat: novaeque nuptae farreum praeferebant. Agrum male colere, censorium probrum iudicabatur. Atque (ut refert Cato) quem virum bonum colonum dixissent, amplissime laudasse existimabant. Hinc et locupletes dicebant, loci, hoc est, agri plenos. Pecunia ipsa a pecore appellabatur. Etiam nunc in tabulis censoris pascua dicuntur omnia, ex quibus populus redditus habet, quia diu hoc solum vetigal fuerat. Multatio quoque non nisi ovium boumque impendio dicebatur: non omittenda praescarum legum benevolentia. Cantum quippe est, ne bovem, priusquam ovem, nominaret, qui indiceret multam. Ludos boum causa celebrantes, Bubetios vocabant. Servius rex, ovium boumque effigie primas aes signavit. Frugem quidem aratro quaeisitam furtim noctu pavisse, ac secuisse, puberi XII tabulis capitale erat: suspensumque Cereri necari iubeant, gravius quam in homicidio convictum: impubem Praetoris arbitratu verberari, noxiamque duplione decerni.

Iam distinctio honosque civitatis ipsius non aliunde erat. Rusticae tribus laudatissimae eorum, qui rura haberent. Urbanae vero, in quas transferri ignominia esset, desidia probro. Itaque quatuor solae erant a partibus urbis, in quibus habitabant, Suburrana, Palatina, Collina, Exquiline. Nundinis urbem revisitabant, et ideo comitia nundinis haberi non licebat, ne plebs rustica avocaretur. Quies somnusque in stramentis erat. Gloriam denique ipsam a farris honore adorem appellabant. Equidem ipsa etiam verba praescae significationis admiror. Ita enim est in commentariis Pontificum: Augurio canario agendo dies constituentur, priusquam frumenta vaginalis exeant, et antequam in vaginas perveniant.

IV. Ergo in moribus non modo sufficiebant fruges, nulla provinciarum pascendo Italiam, verum etiam annonae villitas incredibilis erat. Manius Marcius aedilis plebis primum frumentum populo in modios assibus donavit. Minutius Augurinus, qui Sp. Me-

Num coarguerat, farris pretium in trinis mundialis ad assem redegit undecimus plebei tribunus: qua de causa statua ei extra portam Trigemina, a populo stipe collata statuta est. Trebii in aedilitate assibus populo frumentum praestitit: quam ob causam et ei statuae in Capitolio ac Palatio dicatae sunt: ipse supremo die populi humeris portatus in regum est. Verum quo anno Mater dedm advecta Romam est, maiorem ea aestate messem, quam antecedentibus annis decem, factam esse tradunt. M. Varro auctor est, cum L. Metellus in triumpho plurimos duxit elephantos, assibus singulis farris modios fuisse: item vini congios, sicque siccae pondo XXX, olei pondo X, carnis XII. Nec e latifundis singulorum contingebat arcentium vicinos: quippe etiam lege Stolonis Licinii incluso modo quingentorum iugerum, et ipso sua lege damnato, cum substituta filii persona amplius possideret. Luxuriantis iam Reipublicae fuit ista mensura. Manii quidem Curii, post triumphos immensumque terrarum adiectum imperio, nota comicio est: Perniciosum intelligi eivem, cui septem iugera non essent satis. Haec autem mensura plebei post exactos reges assignata est.

Quaenam ergo tantae ubertatis causa erat? Ipsorum tunc manibus Imperatorum colebantur agri: ut fas est credere, gaudente terra vomere laureato et triumphali aratore: sive illi eadem cura semina tractabant, qua bella; eademque diligentia arva disponebant, qua castra: sive honestis manibus omnia laetius proveniunt, quoniam et curiosius sunt. Serentem invenerunt dati honores Seranum, unde cognomen. Aranti quatuor sua iugera in Vaticano, quae Prata Quinctia appellantur, Cincinnatus viator attulit dictaturam, et quidem, ut traditur, nudo, plenoque pulveris etiamnum ore. Cui viator, Vela corpus, inquit, ut proferam Senatus populiue Romani mandata. Tales tum etiam viatores erant: quod ipsum nomen inditum est subinde et ex agris Senatuum ducesque arcescentibus. At nunc eadem illa victi pedes, damnatae manus, inscriptaque vultus exerceant: non tamen surda tellure, quae parens appellatur, colique dicitur ipsa: honore his assumpto, ut non invita ea, et indignata, credatur id fieri. Sed nos miramur ergastulorum non eadem emolumenta esse, quae fuerint Imperatorum.

V. Igitur de cultura agri praecipere principale fuit etiam apud externos. Siquidem et reges fecere, Hiero, Philometor, Attalus, Archelaus: et duces Xenophon, et Poenus etiam Mago: cui quidem tantum honorem Senatus noster habuit Carthagine capta, ut eam regulis Africae bibliothecas donaret, unius eius duodetriginta volumina censeret in Latinam linguam transferenda, cum iam M. Cato praecepta condidisset: peritisque linguae Punicae dandum negotium, in quo praecessit omnes vir clarissimae familiae D. Silanus. Sapientes vero complures, quos sequentes praeteximus in hoc volumine, non ingratis nominando M. Varrone, qui octogesimum primum vitae annum agens, de ea re prodendum putavit.

Apud Romanos multo serior vitium cultura esse coepit. Primoque, ut necesse erat, arva tantum coluere: quorum nobis ratio nunc tractabitur non vulgari modo; verum, ut adhuc fecimus, et vetustis et postea inventis omni cura perquisitis, causaque rerum et ratione simul eruta. Dicemus et sidera, siderumque ipsorum terrestria signa dabimus indubitata: quandoquidem qui adhuc ea diligentius tractavere, quibusvis potius, quam agricolis, scripsisse possunt videri.

VI. Ac primam omnium oraculis maiore ex parte agemus, quae non in alio vitae genere plura certiorave sunt. Cur enim non videantur oracula, a certissimo die maximeque veridico usu profecta?

Principium est mememus. Fortissimi viri et militum agricolis gigauntur,

minimeque male cogitantes. Praedium ne cupide emas. In re rustica operae ne parcas, in agro emendo minime. Quod male emtum est, semper poenitet. Agrum paraturos ante omnia intueri oportet aquam, viam, et vicinum. Singula magnas interpretationes habent, nec dubias. Cato in conterminis hoc amplius aestimari iubet, quo pacto niteant. In bona enim, inquit, regione bene nitent. Atilius Regulus, ille Punico bello bis consul, aiebat, neque foecundissimis locis insalubrem agrum parandum, neque effoetis saluberrimum. Salubritas loci non semper incolarum colore detegitur, quoniam assueti etiam in pestilentibus durant. Praeterea sunt quaedam partibus anni salubria: nihil autem salutare est, nisi quod toto anno salubre. Malus est ager, cum quo dominus luctatur. Cato inter prima spectari iubet, ut solum sua virtute valeat, qua dictum est positione: ut operariorum copia prope sit, oppidumque validum: ut navigiorum evectus vel itinerum: ut bene aedificatus et cultus, in quo falli plerosque video. Segnitiam enim prioris domini pro motore esse arbitrantur. Nihil est damnosius deserto agro. Itaque Cato, De bono domino melius emi, nec temere contemnendam alienam disciplinam: agroque, ut homini, quamvis quaestuosus sit, si tamen et sumtuosus, non multum superesse. Ille in agro quaestuosissimam iudicat vitem: non frustra, quoniam ante omnia de impensae ratione cavit. Proxime hortos riguos: nec id falso, si sub oppido sint. Et prata antiqui parata dixere. Idemque Cato interrogatus, quis esset certissimus quaestus, respondit, Si bene pascas. Quis proximus? Si mediocriter pascas. Summa omnium in hoc spectando fuit, ut fructus is maxime probaretur, qui quam minimo impendio constaturus esset. Hoc ex locorum occasione aliter alibi decernitur. Eodemque pertinet, quod agricolam vendacem esse oportere dixit. Fundum in adolescentia conserendum sine cunctatione, aedificandum non nisi consito agro: tunc quoque cunctanter: optimumque est (ut vulgo dixeret) aliena insania frui; sed ita, ut villarum tutela non sit oneri. Ruri tamen qui bene habitat, saepius ventitare in agrum: frontemque domini plus prodesse quam occupitium, non mentiuntur.

VII. 1. Modus hic probatur, ut neque fundus villam quaerat, neque villa fundum. Non ut fecerunt iuxta diversis eadem aetate exemplis L. Lucullus, et Q. Scaevola, cum villa Scaevolae fundus careret, villa Luculli agro. Quo in genere censoria castigatio erat, minus arare, quam verrere. Nec hoc sine arte quadam est. Novissimus villam in Misenensi posuit C. Marius septies consul, sed peritia castrametandi: sic ut comparatos ei ceteros etiam Sulla Felix caecos fuisse diceret.

2. Convenit nec iuxta paludes ponendam esse, neque adverso amne: quanquam Homerus omnino e flumine semper anteculanas auras insalubres verissime tradidit. Spectare in aestuosis locis septentriones debet, meridiem in frigidis: in temperatis exortum aequinoctialem. Agri ipsius bonitas, quibus argumentis iudicanda sit, quanquam de terrae optimo genere dissenterent abunde dixisse possumus videri, etiamnum tamen traditas notas subsignabimus, Catonis maxime verbis: Ebulum, vel prunus silvestris, vel rubus, bulbus minutus, trifolium, herba pratensis, quercus, silvestris pirus, malusque, frumentarii soli notae. Item nigra terra, et cinerei coloris. Omnis creta coquit, nisi permacra: sabulumque, nisi id etiam pertenuis est: et multo campestribus magis, quam clivosis, respondent eadem.

3. Modum agri in primis servandum antiqui putare: quippe ita censebant, Satius esse minus serere, et melius arare: qua in sententia et Virgilium fuisse video. Verumque confitentibus latifundia perdidere Italiam: iam vero et provincias. Sex do-

mini semissem Africae possidebant, cum interfecit eos Nero princeps: non fraudando magnitudine hae quoque sua Cn. Pompeio, qui nunquam agrum mercatus est conterminum. Agro emto domum vendendam, inclementer, atque non ex utilitate publici status Mago censuit, hoc exordio praecepta pandere ingressus, ut tamen appareat assiduitatem desideratam ab eo.

4. Dehinc peritia villicorum in cura habenda est: multaque de his Cato praecepit. Nobis satis sit dixisse, quam proximum domino corde esse debere, et tamen sibimetipsi non videri. Coli rura ab ergastulis pessimum est, et quidquid agitur a desperantibus. Temerarium videatur unam vocem antiquorum posuisse, et fortassis incredibile penitus existimetur: Nihil minus expedire, quam agrum optime colere. L. Tarius Rufus infima natalium humilitate, consulatum militari industria meritis, antiquae alias parcimoniae, circiter millies H—S. liberalitate Divi Augusti congestum, usque ad detractionem heredis exhausit, agros in Piceno coemendo, colendoque. In gloria interneccionem ergo famemque censemus? Immo hercules, modum iudicem rerum omnium utilissimum. Bene colere necessarium est: optime, daninosum, praeterquam sobole, suo colono, aut pascendis. Alioqui colente domino aliquas messes colligere non expedit, si computetur impendium operae. Nec temere olivam: nec quasdam terras diligenter colere, sicut in Sicilia, tradunt: itaque decipi advenas.

VIII. 1. Quonam igitur modo utilissime colentur agri? Ex oraculo scilicet, malis bonis. Sed defendi aequum est abavos, qui praeceptis suis prospexere vitae. Namque cum dicerent nalis, intelligere voluerit vilissimos. Summum providentiae illorum fuit, ut quam minimum esset impendii. Praecipiebant enim ista, qui triumphali denas argenti libras in suppellectile crimini dabant: qui mortuo villico relinquere victorias, et reverti in sua rura postulabant: quorum praedia colenda suscipiebant Respublica; exercitusque ducebant, Senatu illis villicante.

Inde illa reliqua oracula: Nequam agricolam esse, quisquis emeret, quod praestare ei fandus posset. Malum patrem familias, quisquis interdum faceret, quod noctu posset, nisi in tempestate caeli. Peiorem, qui profestis diebus ageret, quod feriatis deberet. Pessimum, qui sereno die sub tecto potius oporaretur, quam in agro.

2. Neque mihi temperare, quo minus unum exemplum antiquitatis afferam, ex quo intelligi possit, apud populum etiam de culturis agendi morem fuisse, qualiterque defendi soliti sint illi viri. C. Furius Cresinus e servitute liberatus, cum in parvo admodum agello largiores multo fructus perciperet, quam ex amplissimis vicinitas, in invidia magna erat, ceu fruges alienas pelliceret veneficiis. Quamobrem a Sp. Albino curuli die dicta, metuens damnationem, cum in suffragium tribus oporteret ire, instrumentum rusticum omne in forum attulit, et adduxit familiam validam, atque (ut ait Piso) bene curatam ac vestitam, ferramenta egregie facta, graves ligones, vomeres ponderosos, boves saturos. Postea dixit: Veneficia mea, Quirites, haec sunt: nec possum vobis ostendere, aut in forum adducere lucubrationes meas, vigilasque, et sudores. Omnium sententia absolutus itaque est. Profecto, opera, non impensa, cultura constat. Et ideo maiores fertilissimum in agro oculum domini esse dixerunt.

3. Reliqua praecepta reddentur suis locis, quae propria generum singulorum erunt. Interim communia, quae succurrunt, non omittimus. Et in primis Catonis humanissimum utilissimumque: Id agendum, ut diligant vicini. Causas reddit ille: nos existimamus nulli esse dubias. Inter prima idem cavet, ne familiae malae sint. Nihil sero faciendum

in agricultura omnes censent, iterumque suo quaeque tempore facienda. Ex tertio praecepto, praetermissa frustra revocari. De terra cariosa execratio Catonis abunde indicata est. Quamquam praedicere non cessat is: Quidquid per asellum fieri potest, vilissime constat. Filix biennio moritur, si frondem agere non patiaris. Id efficacissime contingit, germinantis ramis baculo decussis. Succus enim ex ipsa defluens, necat radices. Aiunt et circa solstitium avulsas non renasci, nec arundine sectas, aut exaratas vomeri arundine impositas. Similiter et arundinem exarari filice vomeri imposita praecipunt. Luncosus ager verti pala debet: at in saxoso bidentibus. Fruteta igni optime tolluntur. Humidiorem agrum fossis concidi atque siccari, utilissimum est: fossas autem cretosis locis apertas relinqui: in solutiore terra sepius firmari, ne procidant: aut supinis lateribus procumbere: quasdam occaecari, et in alias dirigi maiores patentioresque: si sit occasio, silice vel glarea sterni. Ora autem earum binis utrinque lapidibus statuminari, et alio superintegri. Silvae extirpandae rationem Democritus prodidit, lupini flore in succo cicutae uno die macerato, sparsisque radicibus.

IX. Et quoniam praeparatus est ager, natura nunc indicabitur frugum. Sunt autem duo prima earum genera. Frumenta, ut triticum, hordeum: et legumina, ut faba, cicer. Differentia vero notior, quam ut indicari decent.

X. I. Frumenti ipsius totidem genera, per tempora satum divisa. Hiberna, quae circa Vergiliarum occasum sata terra per hiemem nutriuntur, ut triticum, far, hordeum. Aestiva, quae aestate ante Vergiliarum exortum seruntur, ut milium, panicum, sesama, hominum, irio, Italiae duntaxat ritu. Alloqui in Graecia et Asia omnia Vergiliarum occasu seruntur. Quaedam autem utroque tempore in Italia. Ex his quaedam et tertio, veris scilicet. Aliqui verna, milium, panicum, lentem, cicer, alicam appellant. Sementiva autem, triticum, hordeum, fabam, napum, rapam. Et in tritici genere pars aliqua pabuli est quadrupedum causa sati, ut farrago: et in leguminibus, ut vicia. At commune quadrupedum hominumque usui, lupinum.

2. Legumina omnia singulas habent radices, praeter fabam, easque surculosas, quia non in multa dividuntur: altissimas autem cicer. Frumenta multis radicantur fibris, sine ramis. Erumpit a primo satum hordeum die septimo: legumina quarto, vel cum tardissime, septimo: faba a XV ad XX, legumina in Aegypto tertio die. Ex hordeo alterum caput grani in radicem exit, alterum in herbam, quae et prior floret. Radicem crassior pars grani fundit, tenuior florem. Ceteris seminibus eadem pars, et radices, et florem.

3. Frumenta hieme in herba sunt: verno tempore fastigantur in stipulam, quae sunt hiberni generis: at milium et panicum in culmum geniculatum et concavum, sesama vero in ferulaceum. Omnium satorum fructus, aut spicis continetur, ut tritici, hordei: muniturque vallo aristarum quadroplici: aut includitur siliquis, ut leguminum: aut vasculis, ut sesamae, ac papaveris. Milium, et panicum tantum pro indiviso, et parvis avibus expositum est. Indefensa quippe membranulis continentur. Panicum a paniculis dictum, acuminis languide nutante, paulatim extenuato culmo paene in surculum, praedensis acerratur granis, cum longissima pedali obba. Milii comae granum complexae fimbriato capillo curvantur. Sunt et panico genera: Mammosa, e pano parvis racemata paniculis: et cacumine gemino. Quin et colore distinguitur: candido, nigro, rufescente, purpureo. Panis multifarie et e milio fit, nullum frumentum ponderosius quando magis crescat: LXI

ducunt, modicumque pultis ex tribus sextariis madi-dis. Millum intra hos decem annos ex India in Italiam invectum est, nigrum colore, amplum grano, arundineum culmo. Adolescit ad pedes altitudine septem, praegrandidibus culmis: lobas vocant: omnino frugum fertilissimum. Ex uno grano terni sextarii gignuntur. Seri debet in humidis.

4. Frumenta quaedam in tertio genu spicam incipiunt concipere, quaedam in quarto, sed etiamnum occultam. Genicula autem sunt tritico-quaterna, farri sena, hordeo octona. Sed non ante supra dictum geniculorum numerum conceptus est spicae: qui ut spem sui fecit, quatuor aut quinque tardissime diebus florere incipiunt: totidemque aut paulo pluribus deflorescunt. Hordea vero cum tardissime septem. Varro quater novenis diebus fruges absolvi tradit, et mense nono meti.

5. Fabae in folia exeunt, ac deinde caulem emittunt, nullis distinctum internodiis. Reliqua legumina surculosa sunt. Ex his ramosa, cicer, ervum, lens. Quorundam caules sparguntur in terram, si non habeant adminiculum, ut pisorum. Quod si non habuere, deteriora sunt. Leguminum unicalis faba sola, unus et lupinis: ceteris ramosus praetenuis surculo: omnibus vero fistulosus.

Folium quaedam ab radice mittunt, quaedam a cacumine. Frumentum vero, et hordeum, viciuae, et quidquid in stipula est, in cacumine unum folium habet. Sed hordeo scabra sunt, ceteris laevia. Multiplicia contra fabae, ciceri, piso. Frumentis folium arundinaceum, fabae rotundum, et magnae leguminum parti. Longiora erviliae, et piso. Fasciculis venosa: sesamae, et irioni sanguinea. Cadunt folia lupino tantum, et papaveri. Legumina diutius florent, et ex his ervum ac cicer: sed diutissime faba XI. diebus. Non autem singuli scapitandiu, quoniam alio desinente alius incipit: nec tota seges, sicut frumenti, pariter. Siliquantur vero omnia diversis diebus, et ab ima primum parte, paulatim florescunt.

6. Frumenta, cum defloruere, crassescunt, maturanturque cum plurimum diebus quadraginta: item faba: paucissimis cicer. Id enim a semente diebus XI. perficitur. Milium, et panicum, et sesama, et omnia aestiva, XI. diebus maturantur a flore, magna terrae caelique differentia. In Aegypto enim hordeum sexto a satum mense, frumenta septimo metuntur. In Hellade, hordeum. In Peloponneso octavo, et frumenta etiamnum tardius. Grana in stipula crinito textu spicantur. In faba leguminibusque, alternis lateribus siliquantur. Fortiora ad hiemem frumenta, legumina in cibo.

7. Tunicae frumento plures. Hordeum maxime nudum, et arinca, sed praecipue arena. Calamus altior frumento, quam hordeo. Arista mordacior hordeo. In area exteruntur triticum, et siligo, et hordeum. Sic et seruntur pura, qualiter moluntur, quia tosta non sunt. E diverso far, milium, panicum, purgari, nisi tosta, non possunt. Itaque haec cum suis folliculis seruntur cruda. Et far in vaginulis suis servant ad satum, atque non torrent.

XI. Levissimum ex his hordeum, raro excedit XV libras, et fabas XXII. Ponderosius far, magisque etiamnum triticum. Far in Aegypto ex olyra conficitur. Tertium genus spicae hoc ibi est. Galliae quoque suum genus farris dedere: quod illic bracem vocant, apud nos sandalani, nitidissimi grani. Et alia differentia est, quod fere quaternis libris plus reddit panis, quam far aliud. Populum Romanum farre tantum e frumento CCC annis usum, Verrius tradit.

XII. 1. Tritici genera plura, quae fecere gentes. Italico nullum equidem comparaverim candore ac pondere, quo maxime discernitur: montanis modo comparetur Italiae agris externis, in quo principatenuit Boeotia, deinde Sicilia, mox Africa. Ter-

tium pondus erat Thracio, Syrioque, deinde et Aegypcio, athletarum cum decreto, quorum capacitas iumentis similis, quem diximus ordinem fecerat. Graecia et Ponticum laudavit, quod in Italiam non pervenit. Ex omni eadem genere grani praetulit draconiam, strangiam, et Selenusium, argumento crassissimi calami: ita pingui solo haec genera assignabat. Levissimum et maxime inane, seu tenuissimi calami, in humidis seri iubebat, quoniam multo egeret alimento. Hae fuere sententiae Alexandro Magno regnante, cum clarissima fuit Graecia, atque in toto terrarum orbe potentissima: ita tamen, ut ante mortem eius annis fere CXLV Sophocles poeta in fabula Triptolemo frumentum Italicum ante cuncta laudaverit, ad verbum translata sententia:

Et fortunatam Italiam frumento canere candido.
Quae laus peculiaris hodieque Italico est. Quo magis admiror, posteros Graecorum nullam mentionem huius fecisse frumenti.

2. Nunc ex his generibus, quae Romam invehantur, levissimum esse Gallicum, atque e Chersoneso advectum: quippe non excedunt in modium vicienas libras, si quis granum ipsum ponderet. Adiciit Sardinum selibras, Alexandrinum et trientes: hoc et Siculi pondus. Boeoticum totam libram addit: Africum et dodrantes. In Transpadana Italia scio vicienas quinas libras farris modios pendere: circa Clusium et senas. Lex certe naturae, ut in quocunque genere panis militari tertia portio ad grani pondus accedat: sicut optimum frumentum esse, quod in subactu congiunt aquae capiat. Quibusdam generibus per se pondus, sicut Balearico: modio panis pondus XXXV reddit. Quibusdam binis mixtis, ut Cyprio et Alexandrino, XX prope libras non excedentibus. Cyprium fuscum est, panemque nigrum facit: itaque miscetur Alexandrinum candidum, redduntque XXV pondus. Thebaicum libras adiciit. Marina aqua subigi, quod plerique maritimis in locis faciunt, occasione lucrandi salis, inutilissimum. Non alia de causa opportuniora morbis corpora existunt. Galliae et Hispaniae frumento in potum resoluti, quibus diximus generibus, spuma ita concreta pro fermento utuntur. Qua de causa levior illis, quam ceteris, panis est.

3. Differentia est et calami. Crassior quippe melioris est generis. Plurimis tunicis Thracium triticum vestitur, ob nimia frigora illi plagae exequium. Eadem causa et trimestre invenit, detinentibus terras nivibus, quod tertio fere a satu mense et in reliquo orbe metitur. Totis hoc Alpibus notum, et hiemalibus provinciis nullum hoc frumento lactius. Incalamum praeterea, nec usquam capax: seriturque non nisi tenui terra. Est et bimestre circa Thraciae Aenum, quod quadragesimo die, quam satum est, maturescit: mirumque, nulli frumento plus esse ponderis, et furfuribus carere. Utitur eo et Sicilia, et Achaia, montuosis utraque partibus. Euboea quoque circa Carystum. In tantum fallitur Columella, qui ne trimestris quidem proprium genus existimaverit esse, cum sit antiquissimum. Graeci setationem vocant. Tradunt in Bactris grana tantae magnitudinis fieri, ut singula spicas nostras aequent.

XIII. Primum ex omnibus frumentis seritur hordeum. Dabimus et dies serendo cuique generi, natura singulorum exposita. Hordeum Indis sativum et silvestre, ex quo panis apud eos praecipuus, et alia. Maxime quidam oryza gaudent, ex qua ptisanam faciunt, quam reliqui mortales ex hordeo. Oryzae folia carnosae, porro similia, sed latiora: altitudo cubitalis, flos purpureus, radix gemmeae retunditatis.

XIV. Antiquissimum in cibis hordeum, sicut Atheniensium ritu Menandro auctore apparet, et gladiatorum cognomine, qui hordearii vocabantur. Potentam quoque Graeci non aliunde praeferebant. Plu-

ribus fit haec modis. Graeci perfusum aqua hordeum siccant nocte una, ac postero die fringunt, deinde molis frangunt. Sunt qui vehementius tostum rursus exigua aqua aspergant, et siccant prius, quam molant. Alii vero virentibus spiciis decussum hordeum recens purgant, madidumque in pila tundunt, atque in corbis eluunt, ac siccant Sole rursus tundunt, et purgatum molunt. Quocunque autem genere praeparato, vicienis hordei libris, ternas seminis lini, et coriandri selibras, salisque acetabulo, torrentes ante omnia miscet in mola. Qui diutius volunt servare, cum polline ac furfuribus suis condunt novis fictilibus. Italia sine perfusione tostum in subtilem farinam molit, iisdem additis, atque etiam milio. Panem ex hordeo antiquis usitatum vita damnavit, quadrupedumque fere cibus est.

XV. Ptsanae inde usus validissimus saluberrimusque tantopere probatur. Unum laudibus eius volumen dicavit Hippocrates e clarissimis medicinae scientia. Ptsanae bonitas praecipua Uticensi. In Aegypto vero est, quae fit ex hordeo, cui sunt bini anguli. In Baetica et Africa genus, ex quo fiat, hordei, glabrum appellat Turranius. Idem olyram et oryzam eandem esse existimat. Ptsanae conficiendae vulgata ratio est.

XVI. Simili modo ex tritici semine trugum fit, in Campania duntaxat et Aegypto.

XVII. Amylum vero ex omni tritico ac siligine, sed optimum e trimestri. Inventio eius Chio insulae debetur: et hodie laudatissimum inde est: appellatum ab eo, quod sine mola fiat. Proximum trimestri, quod e minime ponderoso tritico. Madescit dulci aqua ligaeis vasis, ita ut integrat, quinque in die mutata. Melius si et noctu, ita ut misceatur pariter. Emollitum, prius quam acescat, linteis aut sportis saccatum, tegulae infunditur illitae fermento, atque ita in Sole densatur. Post Chium maxime laudatur Creticum, mox Aegyptium. Probatur autem laevore, et levitate: atque ut recens sit: iam et Catoni dictum apud nos.

XVIII. Hordei farina et ad medendum utuntur. Mirumque, in usu iumentorum, ignibus durato, ac postea molito, offisque humana manu demissis in alvum, maiores vires, torosque corporis fieri. Spicae quaedam binos ordines habent, quaedam plures usque ad senos. Grano ipsi aliquot differentiae: longius, levissae, aut brevius, aut rotundius, candidius, nigrius, vel cui purpura est. Ultimo ad potentiam: contra tempestates candido maxima infirmitas. Hordeum frugum omnium molliissimum est: seri non vult, nisi in sicca et soluta terra, ac nisi laeta. Palea ex optimis: stramento vero nullum comparatur. Hordeum ex omni frumento minime calamitosum: quia ante tollitur, quam triticum occupet rubigo. Itaque sapientes agricolae triticum cibariis tantum serunt. Hordeum sarculo seri dicunt, propterea celerrime redit: fertilissimumque, quod in Hispaniae Carthagine Aprilis mense collectum est: hoc seritur eodem mense in Celtiberia, eodemque anno bis nascitur. Rapitur omne a prima statim maturitate festinantius, quam cetera. Fragili enim stipula et tenuissima palea granum continetur. Meliorem etiam potentiam fieri tradunt, si non excocta maturitate tollatur.

XIX. Frumenti genera non eadem ubique: nec ubi eadem sunt, iisdem nominibus. Vulgatissima, far, quod adorea veteres appellaverunt, siligo, triticum. Haec plurimis terris communia. Ariaca Galliarum propria, capiosa et Italiae est. Aegypto autem ac Syriae, Ciliciaeque et Asiae, ac Graeciae peculiariae, zea, olyra, tiphe. Aegyptus similaginei conficit e tritico suo, nequaquam Italicae parem. Qui zea utuntur, non habent far. Est et haec Italiae in Campania maxime, semenque appellatur. Hoc habet nomen res praeclara, ut mox docebimus: propter quam

Homerus *ἑλδωπος ἀγορεύει* dixit: non ut aliqui arbitrantur, quoniam vitam donaret. Amylum quoque ex ea fit, priore crassius. Haec sola differentia est.

Ex omni genere durissimum far, et contra hiemes firmissimum. Patitur frigidissimos locos, et minus subactus, vel aestuosos, sitientesque. Primus antiquis Latio cibus, magno argumento in adorea donis, sicuti diximus. Pulvis autem, non pane, vixisse longo tempore Romanos manifestum, quoniam inde et pulmentaria hodieque dicuntur. Et Ennius antiquissimos vates obsidionis famem exprimens, offam eripuisse plorantibus liberis patres commemorat. Et hodie sacra prisca, atque natalium, pulvis fritilla conficiuntur: videturque tam pulvis ignota Graeciae fuisse, quam Italiae polenta.

XX. 1. Triticum semine avidius nullum est, nec quod plus alimentum trahat. Siliginem proprie dixerim tritici delicias: candor est, et sine virtute, et sine pondere, conveniens humidis tractibus, quales Italicae sunt, et Galliae Comatae. Sed et trans Alpes in Allobrogum tantum Memororumque agro pertinet: in ceteris ibi partibus biennio in triticum transit. Remedium, ut gravissima quaeque grana eius serantur. Et siliginis lautissimus panis, pistrinarumque opera laudatissima. Praecellit in Italia, si Campana Pisis natae miscetur. Rufior illa, at Pisana candidior, ponderosiorque oreacea. Iustum est e grano Campanae, quam vocant castratam, e modio redire sextarius quatuor siliginis, vel e gregali sine castratura sextarius quinque, praeterea floris semodium. Et cibarii, quod secundarium vocant, sextarius quatuor: furfuris sextarius totidem. Et Pisana autem siliginis sextarius quinque: cetera paria sunt. Clusina Aretinaque etiamnum sextarius siliginis assumunt: in reliquis pares. Si vero pollinem facere libeat, XVI pondo panis redeunt, et cibarii tria. Furfurumque semodius. Molae discrimine hoc constat. Nam quae sicca moluntur, plus farinae reddunt: quae salsa aqua sparsa, candorem modicam: verum plus retinent in furfure. Farinam a farre dictam nomine ipso apparet. Siligineae farinae modius Gallicae XXII libras panis reddit, Italicae duabus tribusve amplius in artopticio pane. Nam furnaceis binas addiunt libras in quocunque genere.

2. Similago ex tritico fit laudatissima. Ex Africo iustum est e modis redire semodius, et pollinis sextarius quinque. Ita autem appellant in tritico, quod florem in siligine. Hoc aerariae officinae chartariaeque utuntur. Praeterea secundarii sextarius quatuor, furfurumque tantundem. Panis vero e modio similaginis CXXII, e floris modio CXVII. Pretium haec annona media in modios farinae, XL asses: similagini castratae octonis assibus amplius, siligini castratae duplum. Est et alia distinctio, semel tempore L. Paulli nata, XVII pondo panis reddere visa, XVIII. Tertia XIX cum triente, et secundarii panis quinque sibi libras, totidem cibarii, et furfurum sextarius sex.

3. Siligo nunquam maturescit pariter, nec ulla segetum minus dilationem patitur, propter ténertatem, iis quae maturuere, protinus granum dimittentibus. Sed minus, quam cetera frumenta, in stipula periclitatur, quoniam semper rectam habet spicam: nec rorem continet, qui rubiginem faciat.

4. Ex arvinca dulcissimus panis: ipsa spissior, quam far, et maior epica, eadem et ponderosior. Raro modius grani non XVI libras implet. Exterior in Graecia difficulter: ob id iumentis dari ab Homero dicta. Haec enim est, quam olyram vocat. Eadem in Aegypto facilis, fertilisque. Far sine arista est: item siligo, excepta quae Laconica appellatur. Adiciuntur his genera, bromos, siligo excepta, et tragos, externa omnia ab Oriente invecta, oryzae similia. Trophe et ipsa eiusdem est generis, ex qua fit in nostro orbe oryza. Apud Graecos est zea. Tradunt-

que eam ac tipher, cum sint degeneres, redire ad frumentum, si pistae serantur: nec protinus, sed tertio anno.

XXI. Triticum nihil est fertilius: hoc ei natura tribuit, quoniam eo maxime alebat hominem: utpote cum e modio, si sit aptum solum, quale in Byzacio Africae campo, centeni quinquageni modii reddantur. Misit ex eo loco Divo Augusto procurator eius ex uno grano (vix credibile dictu) quadringenta paucis minus germina, exstantque de ea re epistolae. Misit et Neroni similiter CCCLX stipulas ex uno grano. Cum centesimo quidem et Leontini Siciliae campi funduat, alique, et tota Baetica, et in primis Aegyptus. Fertilissima tritici genera, ramosum, aut quod centigranum vocant. Inventus est iam et scapus unus centum fabis onustus.

XXII. Aestiva frumenta diximus, sesamam, milium, panicum. Sesama ab India venit: ex ea et oleum faciunt: color eius candidus. Huic simile est in Asia Graeciaeque erysimum: idemque erat, nisi pinguius esset: quod apud nos vocant irionem: medicaminibus annumerandum potius, quam frugibus. Eiusdem naturae et hornium, a Graecis dictum, sed cymino simile, seritur cum sesama: hoc, et irione, nullum animal vescitur virentibus.

XXIII. Pistura non omnium facilis: quippe Etruria spicam farris tostis pisente pilo praeferrato, fistula serrata, et stella intus denticulata, ut nisi intus pisant, concidantur grana, ferrumque frangatur. Maior pars Italiae ruidio utitur pilo: rotis etiam quas aqua vermet obiter, et molat. De ipsa ratione pisendi Magonis proponitur sententia: Triticum ante perfundi aqua multa iubet, postea evalli, deinde Solesiacum pilo repeti. Simili modo hordeum. Huius sextarius XX spargi duobus sextariis aquae. Lentem torrore prius, deinde cum furfuribus leviter pisat. Aut addito in sextarios XX lateris crudi frusto, et avenae semodio. Erviliam iisdem modis, quibus lentem. Sesamam in calida maceratam exporrigi: deinde confricari, et frigida mergi, ut paleae fluctuent, iterumque exporrigi in Sole super lintea: quod nisi festinato peragatur, lurido colore murescere. Et ipsa autem quae evalluntur, variam pistrinarum rationem habent. Acus vocatur, cum per se pisitur spica, tantum aurificum ad usus. Si vero in area teritur cum stipula, palea, ut maiore in terrarum parte, ad pabula iumentorum. Milii, et panici, et sesamae purgamenta apludam vocant, et alibi aliis nominibus.

XXIV. Milio Campania praecipue gaudet, pulmentumque candidam ex eo facit. Fit et panis praedulcis. Sarmatarum quoque gentes hac maxime pulve aluntur, et cruda etiam farina, equino lacte, vel sanguine e cruris venis admixto. Aethiopes non aliam frugem, quam milii hordeique, novero.

XXV. Panico et Galliae quidem, praecipue Aquitania utitur. Sed et Circumpadana Italia addita faba, sine qua nihil conficiunt. Ponticae gentes nullum panico praeferrunt cibum. Cetero aestiva frumenta riguis magis etiam, quam imbribus gaudent. Milium et panicum aquis minime, cum in folia exeunt. Vetant ea inter vites arboreae frugiferae seri, terram emacrarum hoc satu existimantes.

XXVI. Milii praecipuus ad fermenta usus, e musto subacti in annum tempus. Simile fit ex tritici ipsius furfuribus minutis et optimis, e musto albo triduo maturato subactis, ac Sole siccatis. Inde pastillos in pane faciendo dilutos, cum similagine seminis servafaciant, atque ita farinae miscent, sic optimum panem fieri arbitantes. Graeci in binos semodios farinae satis esse beosae fermenti constituere. Et haec quidem genera viandem tantum fiunt. Quo libeat vero tempore, ex aqua hordeoque libilibres offae ferventi foco, vel fictili patina torrentur cinere et rubescant. Postea operiuntur in hinc fermentum diluiter.

Cum fieret autem panis hordeaceus, erri aut cicerulae farina ipse fermentabatur: iustum erat, duae librae, in quinque semodos. Nunc fermentum fit ex ipsa farina, quae subigitur prius quam addatur sal, ad pulvis modum decocta, et relictā, donec acescat. Vulgo vero nec suffervesciunt, sed tantum pridie asservata materia utuntur. Palamque est naturam acore fermentari: sicut et validiora esse corpora, quae fermentato pane aluntur: quippe cum apud veteres ponderosissimo cuique tritico praecipua salubritas perhibita sit.

XXVII. Panis ipsius varia genera persequi super vacuum videtur: alias ab obsoniis appellati, ut ostreae: alii a deliciis, ut artolagani: alias a festinatione, ut speustici: nec non a coquendi ratione, ut furnacei, vel artopistici, aut in clibanis cocti: non pridem etiam e Parthis invectus, quem aquaticum vocant, quoniam aqua trahitur, tenuem et spongiosam inanitate, alii Parthicum. Summa laus siliginis bonitate et cribri tenuitate constat. Quidam ex ovīs aut lacte subigunt. Butyro vero gentes etiam pacatae, ad operis pistorii genera transeunte cura. Durat sua Piceno in panis inventione gratia, ex alicae materia. Eum novem diebus macerant: decimo ad speciem tractae subigunt uvae passae succo: postea in furnis, ollis inditum, quae rumpantur ibi, torrent: neque est ex eo cibis, nisi madefacto: quod fit lacte maxime mulso.

XXVIII. Pistores Romae non fuere ad Persicum usque bellum, annis ab Urbe condita super DLXXX. Ipsi panem faciebant Quirites: mulierumque id opus erat, sicut etiam nunc in plurimis gentium. Artoptam Plautus appellat in fabula, quam Aululariam scripsit: magna ob id concertatione eruditorum, an is versus poetae sit illius: certumque fit. A. Attēi Capitonis sententia coquos tum panem lautioribus coquere solitos: pistoresque tantum eos, qui far pisabant, nominatos. Nec coquos vero habebant in servitiis, eosque ex macello conducebant. Cribrorum genera Galli et setis eorum invenere, Hispani e lino excussoria et pollinaria, Aegyptus e papyro atque iunco.

XXIX. 1. Sed inter prima dicatur et alicae ratio, praestantissimae saluberrimaeque: quae palma frugum indubitata Italiae contingit. Fit sine dubio et in Aegypto, sed admodum spernenda. In Italia vero pluribus locis, sicut Veronensi Pisanoque agro: in Campania tamen laudatissima. Campus est subiacens montibus nimbosis, totis quidem XL M. passuum plantis. Terra eius (ut protinus soli natura dicatur) pulvereā summa, inferior bibula, et pumicis vice fistulosa: montium quoque culpa in bonum cedit. Crebros enim imbres percolat atque transmittit: nec dilui aut madere voluit propter facilitatem culturae. Eadem acceptum humorem nullis fontibus reddit, sed temperat, et concoquens intra se vice succi continet. Seritur toto anno, panico semel, bis farre. Et tamen vere segetes, quae interquieverē, fundunt rosam odoratiorem sativa: adeo terra non cessat parere. Unde vulgo dictum, Plus apud Campanos unguenti, quam apud ceteros olei fieri. Quantum autem universas terras campus Campanus antecedit, tantum ipsum pars eius, quae Laboriae vocantur, quoniam Phlegraeum Graeci appellant. Finiuntur Laboriae via ab utroque latere consulari, quae a Puteolis, et quae a Cumis Capuam ducit.

2. Alica fit e zea, quam semen appellavimus. Tunditur granum eius in pila lignea: ne lapidis duritia conterat. Nobilius, ut notum est, pilo, vinetorum poenali opera. Primori inest pyxis ferrea. Excussis inde tunicis, iterum iisdem armamentis nudata conciditur modula. Ita sunt alicae tria genera: minimum, ac secundarium: grandissimum vero apbaerema appellant. Nondum habent candorem suum quo praecellunt: iam tamen Alexandrinae praefere-

runtur. Postea (mirum dictu) admiscetur creta, quae transit in corpus, coloremque, et teneritatem affert. Javenitur haec inter Puteolos et Neapolim, in colle Leucogaeo appellato. Exstatque Divi Augusti decretum, quo annua vicena millia Neapolitanis pro eo numerari iussit e fisco suo, coloniam deducens Capuam. Adiecitque causam afferendi, quoniam negassent Campani alicam confici sine eo metallo posse. In eodem reperitur et sulphur: emicantque fontes Oraxi oculorum claritati, et vulnerum medicinae, dentiumque firmitati.

3. Alica adulterina fit maxime quidem e zea, quae in Africa degenerat. Latiores eius spicae, nigrioresque, et brevi stipula. Pisunt cum arena, et sic quoque difficulter deterunt utriculos, fitque dimidia nudi mensura. Posteaque gypsi pars quarta inspargitur: atque ut cohaesit, farinario cribro subcurnunt. Quae in eo remansit, exceptitia appellatur, et grandissima est. Rursus quae transit, arctiore cernitur, et secundaria vocatur. Item cribraria, quae simili modo in tertio remansit cribro angustissimo, et tantum arenas transmittente. Alia ratio ubique adulterandi. Ex tritico candidissima et grandissima eligunt grana, ac semicocta in ollis, postea arefaciunt Sole ad initium, rursusque leviter aspersa molis frangunt. Ex zea pulchrius, quam ex tritico, fit granum, quamvis id alicae vitium sit. Candorem autem ei pro creta lactis incocti mixtura confert.

XXX. Sequitur natura leguminum, inter quae maximus honos fabae: quippe ex qua tentatus sit etiam panis. Lomentum appellatur farina ea, aggravaturque pondus illa, et omni legumine. Iam vero et pabulo venalis fabae multiplex usus omnium quadrupedum generi, praecipue homini. Frumento etiam miscetur apud plerasque gentes, et maxime panico solida, ac delicatius fracta. Quin et prisco ritu fabacia suae religionis diis in sacro est, praevalens pulmentari cibo, et hebetare sensus existimata, insomnia quoque facere. Ob hoc Pythagorica sententia damnata: ut alii tradiderunt, quoniam mortuorum animae sint in ea. Qua de causa parentando utique assumitur. Varro et ob haec Flaminem ea non vesci tradit, et quoniam in flore eius literae lugubres reperiantur. In eadem peculiaris religio: namque fabam utique e frugibus referre mos est auspicii causa, quae ideo referiva appellatur. Et auctionibus adhibere eam lucrosam putant. Sola certe frugum etiam exesa repletur crescente Luna. Aqua marina, aliave salsa non percoquitur.

Seritur ante Vergiliarum occasum leguminum prima, ut antecedit hiemem. Virgilius eam per ver seri iubet, Circumpadanā Italiae ritu. Sed maior pars maluit fabalia maturae sationis, quam trimestrem fructum. Eius namque siliquae caulesque gratissimo sunt pabulo pecori. Aquas in flore maxime concupiscit: cum vero defloruit, exiguas desiderat. Solum, in quo sata est, laetificat stercoris vice. Ideo circa Macedoniam, Thessaliamque, cum florere coepit, vertunt arva.

Nascitur et sua sponte plerisque in locis, sicut septemtrionalis oceani insulis, quas ob id nostri Fabarias appellant: item in Mauretania silvestris passim, sed praedura, et quae percoqui non possit.

Nascitur et in Aegypto spinoso caule: qua de causa crocodili oculis timentes refugiant. Longitudo scapo quatuor cubitorum est, amplissima crassitudo: nec genicula habet, molli calamo: simile caput papaveri, colore roseo: in eo fabae non supra trice nas: folia ampla: fructus ipse amarus et odore: sed radix perquam laeta incolarum cibis, cruda, et omnino decocta, arundinum radicibus similis. Nascitur et in Syria, Ciliciaque, et in Torone Chalcidis lacu.

XXXI. Ex leguminibus autem Novembri aeruntur lens, et in Graecia pisum. Lens amat solum tenue magis, quam pingue, caelum utique siccum. Duo ge-

nera eius in Aegypto: alterum rotundius nigriusque, alterum sua figura. Unde vario usu translatum est in lenticulas nomen. Invenio apud auctores, aequanimitatem fieri vescentibus ea. Pisum in apricis seri debet, frigorum impatientissimum. Ideo in Italia, et in austeriori caelo non nisi verno tempore, terra facili ac soluta.

XXXII. Ciceris natura est gigni cum salsilagine: ideo solum urit. Nec nisi madefactum pridie, seri debet. Differentiae plures, magnitudine, figura, colore, sapore. Est enim arietino capiti simile, unde ita appellant, album nigrumque. Est et columbinum, quod alii Venerium vocant, candidum, rotundum, leve, arietino minus, quod religio pervigiliis adhibet. + Est et cicerula minuti ciceris, inaequalis, angulosi, veluti pisum. Dulcissimum autem id, quod ervo simillimum: firmissimum quod nigrum et rufum, quam quod album.

XXXIII. Siliquae rotundae ciceri, ceteris leguminum longae, et ad figuram seminis latae: piso cylindratae: faseolorum cum ipsis manduntur granis. Serere eos qua velis terra licet ab Idibus Octobris in Kalendas Novembres. Legumina, cum maturescere coeperunt, rapienda sunt, quoniam cito exsiliunt, latentque cum decidere, sicut et lupinum: quanquam prius de rapis dixisse conveniat.

XXXIV. In transcurso ea attigere nostri, paulo diligentius Graeci, et ipsi tamen inter hortensia: si iustus ordo fiat, a frumento protinus aut certe faba dicendis, quando alii usus praestantior ab his non est. Ante omnia namque cunctis animalibus nascuntur, nec in novissimis satiant ruris alitum quoque genera, magisque si decoquantur aqua. Quadrupedes et fronde eorum gaudent. Et homini non minor rapaciorum suis horis gratia, quam cymarum: flavidorum quoque, et in horreis enecatorum, vel maior quam virentium. Ipsa vero durat et in sua terra servata: et postea passa, paene ad alium proventum, famemque sentiri prohibent. A vino, atque messe, tertius hic Transpadanis fructus. Terram non morose eligit, paene ubi nihil aliud seri possit. Nebulis, et pruinis, ac frigore ultro aluntur, amplitudine admirabili. Vidi XL libras excedentia. In cibis quidem nostris pluribus modis commendantur: durantque ad alia, sinapis acrimonia domita, etiam coloribus picta, praeter suum, sex aliis, purpureo quoque: neque aliud in cibis tingi decet.

Genera eorum Graeci duo prima fecere, masculum, femininumque, et ea serendi modo ex eodem semine: densiore enim satu masculoscere, item in terra difficili. Semen praestantius, quo subtilius. Species vero omnium tres. Aut enim in latitudinem fundi, aut in rotunditatem globari. Tertiam speciem silvestrem appellare, in longitudinem radice procurrente, raphani similitudine, et folio anguloso scabroque, succo acri: qui circa messem exceptus oculos purget, medeaturque caligini, admixto lacte mulierum. Frigore dulciora fieri existimantur et grandiora: tempore in folia exeunt. Palma in Nursino agro nascentibus. Taxatio in libras sestertii singuli, et in penuria bini. Proxima in Aligido natis.

XXXV. Napi vero Amiternini, quorum eadem fere natura, gaudent aequae frigidis. Seruntur et ante Kalendas Martias, in iugero sextarii quatuor. Diligentiores quinto sulco napum seri iubent, rapa quarto, utrumque stercorato. Rapa laetiora fieri, si cum palea seminantur. Serere nudum volunt, precantem sibi et vicinis serere se. Satus utrique generi iustus, inter duorum numinum dies festos, Neptuni atque Vulcani. Feruntque subtili observatione, quota Luna praecedente hieme nix prima ceciderit, si totidem luninum die intra praedictum temporis spatium serantur, mire provenire. Seruntur et vere in calidis atque humidis.

XXXVI. Lupino est usus proximus, cum sit et ho-

mini, et quadrupedum generi ungulas habenti, communis. Remedium eius, ne metentes fugiat exsiliendo, ut ab imbre tollatur. Nec ullius, quae seruntur, natura assensu terrae mirabilior est. Primum omnium cum Sole quotidie circumagitur, horasque agricolis etiam nubilo demonstrat. Ter praeterea floret: terram amat, terraque operiri non vult. Et unum hoc seritur non arato. Quaeit maxime sabulosa, et sicca, atque etiam arenosa. Coli utique non vult. Tellurem adeo amat, ut quamvis frutectoso solo coniectum inter folia represque, ad terram tamen radice perveniat. Pinguescere hoc satu arva vineasque diximus. Itaque adeo non eget fimo, ut optimi vicem reparet. Nihilque aliud nullo impendio constat, ut quod ne serendi quidem gratia opus sit afferre. Protinus seritur ex arvo: ac ne spargi quidem postulat decidens sponte. Primumque omnium seritur, novissimum tollitur: utrumque Septembri fere mense: quia si non antecessit hiemem, frigoribus obnoxium est. Impune praeterea iacet, vel derelictum etiam, si non protinus secuti obruant imbres, ab omnibus animalibus amaritudines sua tutum. Plerumque tamen levi sulco integunt. Ex densiore terra rubricam maxime amat. Ad hanc alendam post tertium florem verti debet, in sabulo post secundum. Creto-sa tantum, limosaque odit, et in iis non provenit. Maceratum calida aqua homini quoque in cibo est. Nam bovem unum modii singuli satiant, validumque praestant: quando etiam impositum puerorum ventribus, pro remedio est. Condi in fumo maxime convenit, quoniam in humido vermiculi umbilicam eius in sterilitatem castrant. Si depastum sit in fronde, inarari protinus solum opus est.

XXXVII. Et vicia pinguescunt arva, nec ipsa agricolis operosa: uno sulco sata, non sarritur, non stercoratur, nec aliud quam deoccurat. Sationis eius tria tempora: Circa occasum Arcturi, ut Decembri mense pascat: tunc optime seritur in semen. Aequo namque fert depasta. Secunda satio mense Ianuario est: novissima Martio: tum ad frondem utilissima. Siccitatem ex omnibus, quae seruntur, maxime amat: non aspersatur etiam umbrosa. Ex semine eius, si lecta matura est, palea ceteris praefertur. Vitis praecipit succum: languescuntque, si in arbusto seratur.

XXXVIII. Nec ervi operosa cura est. Hoc amplius, quam vicia, runcatur: et ipsum medicaminis vim obtinens. Quippe per ervum Divum Augustum curatum, epistolis ipsius memoria exstat. Sufficiunt singulis boum iugis modii quini sati. Martio mense satum, noxium esse bubus aiunt, item autumno gravidosum: innoxium autem fieri primo vere satum.

XXXIX. Et silicia, hoc est, foenum Graecum, scarificatione seritur, non altiore quatuor digitorum sulco: quantoque peius tractatur, tanto provenit melius. Rarum dictu, esse aliquid, cui prosit negligentia. Id autem quod secale, ac farrago appellatur, occari tantum desiderat.

XL. Secale Taurini sub Alpibus asiam vocant, deterrimum, et tantum ad arcendam famem: foecunda, sed gracili stipula, nigritia triste, sed pondere praecipuum. Admiscetur huic far, ut mitiget amaritudinem eius: et tamen sic quoque ingrattissimum ventri est. Nascitur qualicumque solo cum centesimo grano: ipsumque pro laetamine est.

XLI. Farrago ex recrementis farris praedensa seritur, admixta aliquando et vicia. Eadem in Africa fit ex hordeo. Omnia haec pabularia: degeneransque ex leguminibus quae vocatur cracca: in tantum columbis grata, ut pastas ea negent fugitivas illius loci fieri.

XLII. Apud antiquos erat pabuli genus, quod Cato ocymum vocat, quo sistebant alvum bubus. Id erat e pabulis, segete viridi desecta, antequam gesseret. Sura Mamilius id aliter interpretatur, et tr-

fabae modios decem, viciae duos, tantundem erviliae in iugero autumnum misceri et seri solitum. Melius et avena Graeca, cui non cadit semen, admixta. Hoc vocitatum ocymum, boumque causa seri solitum. Varro appellatum a celeritate proveniendi, e Graeco quod *ὀκνός* dicunt.

XLIII. Medica externa etiam Graeciae est, ut a Medis advecta per bella Persarum, quae Darius intulit: sed vel in primis dicenda, tanta dos eius est: cum ex uno satu amplius quam tricenis annis duret. Similis est trifolium: caule, foliisque geniculata: quidquid in caule assurgit, folia contrahuntur. Unum de ea et *cytiso* volumen Amphilocho fecit. Solum, in quo seratur, elapidatum purgatumque subigitur autumnis: mox aratum, et occatum integitur crate iterum ac tertium, quinis diebus interpositis, et fimo addito. Poscit autem siccum succosumque, vel riguum. Ita praeparato seritur mense Maio: alias pruinis obnoxia. Opus est densitate seminis omnia occupari, internascentesque herbas excludi. Id praestant in iugera modica vicia. Movendum ne aduratur, terraque protinus integri debet. Si sit humidum solum herbosumve, vincitur, et desciscit in pratium. Ideo protinus altitudine unciali herbis omnibus liberanda est, manu potius, quam sarculo. Secatur incipiens florere, et quoties refovit. Id sexies evenit per annos: cum minimum, quater. In semen maturescere prohibenda est, quia pabulum utilis est usque ad trimatum. Verno seri debet, liberarique ceteris herbis: ad trimatum, marris ad solum radi. Ita reliquae herbae intereunt sine ipsius damno, propter altitudinem radicum. Si everserint herbae, remedium unicum est aratio, saepius vertendo, donec omnes aliae radices intereant. Dari non ad satietatem debet, ne deplere sanguinem necesse sit. Et viridis utilis est. Arescit sarculose, ac postremo in pulverem inutilem extenuatur. De cytiso, cui et ipsi principatus datur in pabulis, affatim diximus inter frutices. Et nunc frugum omnium natura peragenda est: cuius in parte de morbis quoque dicatur.

XLIV. 1. Primum omnium frumenti vitium avena est: et hordeum in eam degenerat: sicut ipsa frumenti fit instar: quippe cum Germaniae populi serant eam, neque alia pulve vivant. Soli maxime calique humore hoc evenit vitium. Sequentem causam habet imbecillitas seminis, cum diutius retentum est terra, prius quam erumpat. Eadem est ratio, si cariosum fuit cum sereretur. Prima autem statim eruptione agnoscitur: ex quo apparet, in radice esse causam. Est et aliud ex vicino avenae vitium, cum amplitudine inchoata granum, sed nondum matura, prius quam roboretur corpus, afflatu noxio cassum et inane in spica evanescent quodam abortivo.

2. Venit autem tribus temporibus nocent frumento et hordeo: in flore, aut protinus cum defloruere, vel maturescere incipientibus. Tum enim exinaniunt grana: prioribus causis nasci prohibent. Nocet et Sol creber e nube. Nascuntur et vermiculi in radice, cum sementem imbribus secutis, incluserit repentinus calor humorem. Gignuntur et in grano, cum spicae pluvius calor infervescit. Est et cantharis dictus scarabaeus parvus, frumenta erodens. Omnia ea animalia cum cibo deficiunt. Oleum, pix, adeps, contraria seminibus, cavendumque, ne contacta eis serantur. Imber in herba utilis tantum: florentibus autem frumento et hordeo nocet, leguminibus innocuus, praeterquam ciceri. Maturescentia frumenta imbre laeduntur, et hordeum magis. Nascitur et herba alba, panicum similis, occupans arva, pecori quoque mortifera. Nam lolium, et tribulos, et carduos, lappasque, non magis quam rubos, inter frugum morbos potius, quam inter ipsius terrae pestes numeraverim. Caefeste frugum vinearumque malum, nullo minus noxium est rubigo. Frequentissima haec in roscido tractu, convallibusque, ac perfiatum non habentibus. E

diverso carent ea ventosa et excolesa. Inter vitia segetum et luxuria est, cum oneratae fertilitate procumbant. Commune autem omnium satorum vitium urica, etiam cicris, cum salsilaginem eius abluendo imber dulcius id facit.

3. Est herba, quae cicero enecat et ervum, circumligando se: vocatur oribanche. Triticum simili modo aera. Hordeum festuca, quae vocatur aegilops. Lentem herba securidaca, quam Graeci a similitudine pelecinos vocant. Et haec quidem complexu necant. Circa Philippos ateramnion nominant in pingui solo herbam, qua faba necatur: teramnion, qua in macro, cum udam quidam ventus afflavit. Aerae granum minimum est in cortice aculeato. Cum est in pane, celerrime vertigines facit: aiuntque in Asia et Graecia balneatores, cum velint turbam pellere, carbonibus id semen iniicere. Nascitur et phalangion in ervo, bestiola aranei generis, si hiems aquosa sit. Limaces nascuntur in vicia: et aliquando e terra cochleae minutae, mirum in modum erodentes eam. Et morbi quidem fere hi sunt.

XLV. Remedia eorum, quaecumque pertinent ad herbas, in sarculo: et, cum semen iactatur, cinere. Quae vero in semine et circa radicem consistunt, praecedente cura caventur. Vino ante semina perfusa minus aegrotare existimant. Virgilius nitro et amurca perfundi iubet fabam: sic etiam grandescere promittit. Quidam vero, si triduo ante satum urina et aqua maceretur, praecipue adolescere putant. Ter quidem sarritam modium fractae et modio solidae reddere. Reliqua semina cupressi foliis tussis si misceantur, non esse vermiculis obnoxia: nec si interlunio serantur. Multi ad multa remedia, rubetam noctu arvo circumferri iubent, prius quam sarriatur, defodique in medio inclusam vase fictili: ita nec passerem, nec vermes nocere: sed eruendum prius quam metatur, aliqui amarum fieri. Quin et armo talpae contacta semina uberiora esse. Democritus succo herbae, quae appellatur aizoon, in tegulis nascentibus tabulisve, Latine vero sedum, aut digitellum, medicata seri iubet omnia semina. Vulgo vero, si dulcedo noceat, et vermes radicibus inhaereant, remedium est, amurca pura, ac sine sale spargere, deinde sarrire: si in articulum seges ire coeperit, runcare, ne herbae vincant. Pestem a milio atque panico, sturnorum passerumve agmina, scio abigi herba, cuius nomen ignotum est, in quatuor angulis segetis defossa: mirum dictu: ut omnino nulla avis intret. Mures abiguntur cinere mustelae, vel felle diluto, et semine sparso vel decoctarum aqua. Sed redolet virus animalium eorum etiam in pane. Ob id felle bubulo semina attingi utiles putant. Rubigo quidem, maxima segetum pestis, lauri ramis in arvo defixis, transita in ea folia ex arvis. Luxuria segetum castigatur dente pecoris in herba duntaxat: et depastae quidem vel saepius, nullam in spica iniuriam sentiunt. Retonsarum etiam semel omnino certum est granum longius fieri, sed inane cassumque, ac satum non nasci. Babylone tamen bis secant, tertio depascunt: alioqui folia tantum fferent. Sic quoque cum quinquagesimo foenore messes reddit exilitas soli: verum diligentioribus cum centesimo. Neque est cura difficilis: quam diutissime aquari gaudet, ut praepinguis et densa ubertas diluatur. Limum autem non invehunt Euphrates Tigrisque, sicut in Aegypto Nilus. Nec terra ipsa herbas gignit. Ubertatis tamen tantae sunt, ut sequente anno sponte restibilis fiat seges, impressis vestigio seminibus: quae tanta soli differentia admonet terrae genera in fruges describere.

XLVI. Igitur Catonis haec sententia est: In agro crasso et laeto frumentum seri: si vero nebulosus sit idem, raphanum, milium, panicum. In frigido et aquoso prius serendum, postea in calido. In solo autem rubrico, vel pullo, vel arenoso, si non sit aquo-

sum, lupinum. In creta et rubrica, et aquosiore agro adorem. In sicco et non herboso, nec umbrato, triticum. In solo valido fabam. Viciam vero quam minime in aquoso herbidoque. Siliginem et triticum in loco aperto editoque, qui Sole quam diutissime torreatur. Lentem in fructuoso et rubricoso, qui non sit herbidosus. Hordeum in novali, et in arvo, quod restibile possit fieri: trimestre, ubi sementem maturam facere non possis, et cuius crassitudo sit restibilis. Subtilis et illa sententia: Serenda ea in tenuiore terra, quae non multo indigent succo, ut cytissus: et, cicer excepto, legumina quae velluntur et terra, non subsecantur. Unde et legumina appellata, quia ita leguntur. In pingui autem, quae cibi sunt maioris, ut olus, triticum, siligo, linum. Sic ergo tenue solum hordeo dabitur: minus enim alimentum radix poscit: lenior terra, densiorque tritico. In loco humili far adorem, potius quam triticum, seretur: temperato, et triticum et hordeum. Colles robustius, sed minus, reddunt triticum. Far et siligo, et cretosum, et uliginosum solum sortiuntur. Et frugibus ostentum semel (quod equidem invenerim) accidit, P. Aelio, Cn. Cornelio Coss. quo anno superatus est Hannibal: in arboribus enim tum nata produntur frumenta.

XLVII. Et quoniam de frugum terraeque generibus abunde diximus, nunc de arandi ratione dicemus, ante omnia Aegypti facilitate commemorata. Nilus ibi coloni vice fungens, evagari incipit, ut diximus, solstitio, et nova Luna: ac primo lente, deinde vehementius, quamdiu in Leone Sol est. Mox pigrescit in Virginem transgresso, atque in Libra residet. Si duodecim cubita non excessit, fames certa est. Nec minus, si sedecim exsuperavit. Tanto enim tardius decedit, quanto abundantius crevit, et sementem arceat. Vulgo credebatur, ab eius decessu serere solitos, mox sues impellere vestigiis semina deprimentes in madido solo: et credo antiquitus factitatum. Nunc quoque non multo graviora opera: sed tamen inarari certum est abiecta prius semina in limo digressi annis, hoc est, Novembri mense incipiente: postea pauci runcant, quod botanici non vocant. Reliqua pars non nisi cum falce arva visit paulo ante Kalendas Aprilis. Peragitur autem messis Maio, stipula nunquam cubitali: quippe sabulum subest: granumque limo tantum continetur. Excellentius Thebaidis regioni frumentum, quoniam palustris Aegyptus. Similis ratio, sed felicitas maior Babyloniae Seleucia, Euphrate atque Tigri stagnantibus, quoniam rigandi modus ibi manu temperatur. Syria quoque tenui sulco arat, cum multifariam in Italia octoni boves ad singulos vomeres anhelent. In omni quidem parte culturae, sed in hac quidem maxime, valet oraculum illud, Quid quaeque regio patiatur.

XLVIII. Vomerum plura genera: Culter vocatur, praedensum, priusquam proscindatur, terram secans, futurisque sulcis vestigia praescribens incisuris, quas resupinus in arando mordeat vomer. Alterum genus est vulgare, rostrati vectis. Tertium in solo facili, nec toto porrectum dentali, sed exigua cuspide in rostro. Latior haec quarto generi, et acutior in mucronem fatigata, eodemque gladio scindens solum, et acie laterum radices herbarum secans. Non pridem inventum in Rhaetia Galliae, ut duas adderent alii rotulas, quod genus vocant planarati. Cuspis effugiem palae habet. Serunt ita non nisi culta terra, et fere nova. Latitudo vomeris cespites versat. Semen protinus iniiciunt, cratesque dentatas supertrahunt. Nec sarrienda sunt hoc modo sata. Sed protelis binis ternisque sic arant. Uno boum iugo censeris anno facili soli quadragena iugera, difficilis tricena, iustum est.

XLIX. 1. In arando magnopere servandum est Catonis oraculum: Quid est primum? Agrum bene colere. Quid secundum? Bene arare. Quid tertium?

PLIN. HIST. NATUR.

Stercorare. Sulco vario ne ares. Tempestive ares. Tepidioribus locis a bruma proscindi arva oportet: frigidioribus ab aequinoctio verno. Et maturius sicca regione, quam humida. Maturius densa terra, quam soluta, pingui quam macra. Ubi siccae et graves aestates, terra cretosa aut gracilis, utilius inter solstitium et autumnum aequinoctium aratur. Ubi leves aestus, frequentes imbres, pingue herbosumque solum, ibi mediis caloribus. Altum et grave solum etiam hieme moveri placet: tenue valde et aridum, paulo ante sativis tempus.

2. Sunt et hic suae leges: Lutosam terram ne tangito. Vi omni arato: prius quam ares, proscindito. Hoc utilitatem habet, quod inverso cespite herbarum radices necantur. Quidam utique ab aequinoctio verno proscindi volunt. Quod vere semel aratum est, a temporis argumento verractum vocatur. Hoc in novali aequae necessarium est. Novale est, quod alternis annis seritur. Araturos boves quam arctissime iungi oportet, ut capitibus sublatis arent: sic minime colla contundunt. Si inter arbores vitesque aretur, fascellis capistrari, ne germinum tenera praeripant. Securiculam insitivam pendere, qua intercidantur radices. Hoc melius, quam convelli arbor, bovesque luctari. In arando versum peragi, nec strigare in actu spiritus. Iustum est proscindi sulco dorantali iugerum uno die, iterari sequi iugerum, si sit facilis soli: si minus, proscindi semissem, iterari assem, quando et animalium labori natura leges statuit. Omne arum rectis sulcis, mox et obliquis subigi debet. In collibus transversum tantum monte aratur, sed modo in superiora, modo in inferiora, rostrante vomere. Tantumque est laboris homini, ut etiam boum vice fungatur. Certè sine hoc animali montanae gentes sarculis arant. Arator, nisi incurvus, praevericatur. Inde translatus hoc crimen in forum. Ibi itaque caveatur, ubi inventum est. Purget vomerem subinde stimulus cuspidatus rallo. Scamna inter duos sulcos crudae reliquantur, glebae ne exsulent. Male aratur arum, quod satis frugibus occandum est. Id demum recte subactum erit, ubi non intelligitur utro vomer ierit. In usu est et collicias interponere, si ita locus poscat, ampliore sulco, quae in fossas aquam educant.

3. Aratione per transversum iterata, occasio sequitur, ubi res poscit, crate vel rastro: et sato semine iteratio. Haec quoque ubi consuetudo patitur, crate dentata, vel tabula aratro adnexa, quod vocant lirare, operiente semina: unde primum appellata deliratio est. Quarto seri sulco Virgilius existimatur voluisse, cum dixit optimam esse sogetem, quae bis Solem, bis frigora sensisset. Spissius solum, sicut plerumque in Italia, quinto sulco seri melius est, in Tuscia vero nono. At fabam et viciam non proscisso serere sine damno, compendium operae est.

4. Non onuttemus unam etiam arandi rationem, in Transpadana Italia bellorum iniuria excoctatam. Salassi cum subiectos Alpibus depopularent agros, panicum miliumque iam excresecens tentare. Postquam respuerat natura, inararunt. At illae messes multiplicatae docuere, quod nunc vocant artrare, id est aratrare, ut credo tunc dictum. Hoc fit vel incipiente culmo, cum iam bis bina ternave emisit folia. Nec recens subtrahemus exemplum, in Treverico agro tertio ante hunc annum comperit. Nam cum hieme praegelida captae segetes essent, reserverunt, resarrientes campos mense Martio, uberrimasque messes habuerunt. Nunc reliqua cultura tradetur per genera frugum.

I. Siliginem, far, triticum, semen, hordeum occato, sarrito, runcato, quibus dictum erit diebus. Singulae operae cuique generi in iugero sufficient. Sarcinatio indurata hiberno rigore soli tristitiam lax.

Q. frumenti radices suffodiat

Triticum, hordeum, semen, fabam bis sarrire melius. Runcatio, cum seges in articulo est, evulsis inutilibus herbis, frugum radicem vindicat, segetemque discernit a cespite. Leguminum cicer eadem, quae far, desiderat. Faba runcari non gessit: quoniam evincit herbas lupinum, runcatur tantum. Milium, et panicum occatur, et sarritur: non iteratur, non runcatur: silicia et fascioli occantur tantum. Sunt genera terrae, quarum ubertas pectinari segetem in herba cogat: (cratis et hoc genus, dentatae stilis ferreis:) eademque nihilominus et depascuntur. Quae depasta sunt, sarculo iterum excitari necessarium. At in Baetris, Africa, Cyrene, omnia haec supervacua fecit indulgentia caeli, et a semente non nisi messibus in aream redeunt: quia siccitas coercescit herbas; fruges nocturno tactas rore nutriendas. Virgilius alternis cessare arva suadet: et hoc, si patiantur ruris spatia, utilissimum procul dubio est. Quod si neget conditio, far serendum, unde et lupinum, aut vicia, aut faba sublata sint, et quae terram faciant laetiores. In primisque et hoc notandum, quaedam propter alia seri obiter: sed parum provenire priori diximus volumine, ne eadem saepius dicantur: plurimum enim refert soli cuiusque ratio.

LI. Civitas Africae in mediis arenis, petentibus Syrtis Leptinque magnam, vocatur Tacape, felici super omne miraculum riguo solo: ternis fere millibus passuum in omnem partem fons abundat, largus quidem, sed certis horarum spatiis dispensatur inter incolas. Palmae ibi praegrandi subditur olea, huic ficus, fico Punica, illi vitis: sub vite seritur frumentum, mox legumen, deinde olus, omnia eodem anno: omniaque aliena umbra aluntur. Quaterna cubita eius soli in quadratum, nec ut a porrectis metiantur digitis, sed in pugnum contractis, quaternis denariis venundantur. Super omnia est, biferam vitem bis anno vindemiare. Et nisi multiplici partu exinaniantur ubertas, pereunt luxuria singuli fructus. Nunc vero toto anno mittitur aliquid: constatque fertilitati non occurrere homines. Aquarum quoque differentia magna riguis. Est in Narbonensi provincia nobilis fons, Orge nomine est: in eo herbae nascuntur in tantum expetita bubus, ut mersis capitis totis eas quaeant. Sed illas in aqua nascentes certum est non nisi imbribus ali. Ergo suam quisque terram aquamque novabit.

LII. Si fuerit illa terra, quam appellavimus tenebram, poterit sublato hordeo milium seri: eo condito, rapa: his sublatis, hordeum vel triticum, sicut in Campania: satiusque talis terra aratur, cum seritur. Alius ordo, ut ubi adorem fuerit, cesset quatuor mensibus hibernis, et vernam fabam recipiat, ita ut ante hiemalem ne cesset. Nimis pinguis alternari potest ita, si frumento sublato legumen tertio seratur. Gracilior, et in annum tertium cesset. Frumentum quidam seri vetant, nisi in ea quae proximo anno quieverit.

LIII. Maximam huius loci partem stercoratoris obtinet ratio, de qua et priori diximus volumine. Hoc tantum enim in confesso est, nisi stercorato seri non oportere, quanquam et hic leges sunt propriae. Milium, panicum, rapa, napus, nisi in stercorato non serantur. Non stercorato frumentum potius quam hordeum serito. Item in noralibus, tametsi in illis fabam seri volunt, eandem ubicunque quam recentissime stercorato solo. Autumno aliquid saturus, Septembri mense finum inaret post imbrem. Utique si verno erit saturus, per hiemem finum disponat. Iustum est vehes octodecim iugero tribui: dispergere autem prius quam arescat, aut iacto semine. Si haec omissa sit stercoratio, sequens est, prius quam sarriat, aviarii pulvere. Quod ut hanc quoque curam determinemus, iustum est singulas vehes fimi denario ire, in singulas pecudes minores: in maiores, denas: nisi contingat hoc, male substravisse pecori

colonum appareat. Sunt qui optime stercorari patient, sub dio retibus inclusa pecorum mansione. Ager si non stercoratur, alget: si nimium stercoratus est, aduritur: satiusque est id saepe, quam supra modum facere. Quo calidius solum est, eo minus addi stercoris, ratio est.

LIV. Semen optimum anniculum, bimum deterius, trimum pessimum, ultra sterile. Et in uno omnium definita genere ratio est: Quod in ima area subsedit, ad semen reservandum est. Id enim optimum, quoniam gravissimum: neque alio modo utilis discernitur. Quae spica per intervalla semina habebit, adiicietur. Optimum granum quod rubet, et dentibus fractum, eundem habet colorem: deterius, cui plus intus albi est. Certum terras alias plus seminis recipere, alias minus. Religiosumque inde primum colonis augurium, cum avidius accipiat, esurire creditur, et comesse semen. Sationem locis humidis celerius fieri ratio est, ne semen imbre putrescat: siccis verius, ut pluviae sequantur: ne diu iacens atque non concipiens, evanescat. Itemque festinata satione densum spargi semen, quia tarde concipiat: serotina rarum, quia densitate nimia necetur. Artis quoque cuiusdam est, aequaliter spargere. Manus utique congruere debet cum gradu, semperque cum dextro pede. Fit quoque quorundam occulta ratione, quod sors genialis atque foecunda est. Non transferendum est ex frigidis locis semen in calida, neque ex praecocibus in serotina: idque in contrarium praecipere quidam falsa diligentia.

LV. Serere in iugera temperato solo iustum est tritici aut siliginis modios V, farri, aut seminis, (quod frumenti genus ita appellamus,) X, hordei VI. Fabae quintam partem amplius, quam tritici: viciae XII, ciceris et cicerculae, et pisi, III, lupini X, lentis III: sed hanc cum fimo arido seri volunt: ervi VI, siliciae VI, fascolorum IV, pabuli XX, milii, panici, sextarios quatuor. Pingui solo plus, gracili minus. Est et alia distinctio: In denso, aut cretoso, aut uliginoso solo, tritici aut siliginis modios sex: in soluta terra nuda, et sicca, et laeta, quatuor. Macies enim soli, nisi rarum culmum habeat, spicam minutam facit et inanem. Pingua arva ex uno semine fruticem numerosum fundunt, densamque segetem e raro semine emittunt. Ergo inter quatuor et sex modios pro natura soli, alii quinque non minus seri, pluresve praecipiunt: item in consito, aut clivoso, ut in macro. Huc pertinet oraculum illud magnopere custodiendum: Segetem ne defruges. Adicit iis Accius in Praxidico, ut sereretur, cum Luna esset in Ariete, Geminis, Leone, Libra, Aquario. Zoroastres Sole duodecim partes Scorpionis transgresso, cum Luna esset in Tauro.

LVI. Sequitur huc dilata et maxima indigens cura de tempore fruges serendi quaestio, magna ex parte ratione siderum connexa. Quamobrem sententias omnium in primis ad id pertinentes exponemus. Hesiodus, qui princeps omnium de agricultura praecepit, unum tempus serendi tradidit a Vergiliarum occasu. Scribebat enim in Boeotia Helladia, ubi ita seri diximus. Inter diligentissimos convenit, ut in alitum quadrupedumque genitura, esse quosdam ad conceptum impetus et terrae. Hoc Graeci ita definiunt: cum sit calida et humida. Virgilius triticum et far a Vergiliarum occasu seri iubet, hordeum interaequinotium autumnii et brumae: viciam vero, faseolos et lentem, Boote occidente. Quo fit, ut horum siderum aliorumque exortus et occasus digerendi sint in suos dies. Sunt qui et ante Vergiliarum occasum seri iubeant, dumtaxat in arida terra, calidisque provinciis. Custodiri enim semen, corrumpente humore, et a proximo imbre uno die erumpere. Alii statim ab occasu Vergiliarum sequi imbres, a septimo fere die. Aliqui in frigidis ab aequi-

noctio autumnus: in calidis serius, ne ante hiemem luxurient. Inter omnes autem convenit, circa brumam serendum non esse, magno argumento: quoniam hiberna semina, cum ante brumam sata sint, septimo die erumpant: si post brumam, vix quadragesimo. Sunt qui properent, atque ita pronuntient, festinatam sementem saepe decipere, serotinam semper. E contrario alii, vel vere potius serendum, quam malo autumno. Atque ubi fuerit necesse, inter Favonium et vernum aequinoctium.

Quidam omnia caelesti cura, ut inutili, temporibus definiunt. Vere linum, et avenam, et papaver: atque uti nunc etiam Transpadani servant, usque in Quinquagesimo: fabam, siliginem Novembri mense: far Septembri extremo usque in Idus Octobris. Alii post hunc diem in Kalendas Novembris. Ita his nulla naturae cura est: illis nimia, et ideo caeca subtilitas; cum res inter rusticos geratur, literarumque expertes, non modo siderum. Et confitendum est, caelo maxime constare ea: quippe Virgilio iubente praedisci ventos ante omnia, ac siderum mores; neque aliter, quam navigantibus, servari. Spes ardua et immensa, misceri posse caelestem divinitatem imperitiae: sed tentanda tam grandi vitae enolumento. Prius tamen sideralis difficultas, quam sensere etiam periti, subiicienda contemplationi est: quo deinde laetior mens discedat a caelo, et facta sentiat, quae futura praenosci non possint.

LVII. Primum omnium dierum ipsorum anni Solisque motus prope inexplicabilis ratio est. Ad CCCLXV addiunt etiamnum intercalarios dies notisque quadrantes. Ita fit, ut tradi non possint certa siderum tempora. Accedit confessa rerum obscuritas, nunc praecurrente, nec paucis diebus, tempestatum significatu, quod *προξήμασι* Graeci vocant: nunc postveniente, quod *ἐπιξήμασι*: et plerumque alias citius, alias tardius caeli effectus ad terram deciduo: vulgo serenitate reddita confectum sidus audimus. Praeterea cum omnia haec statis sideribus caeloque affixis constant, interveniunt motu stellarum grandines, imbres, et ipsi non levi effectus, ut docuimus, turbantque conceptae spei ordinem. Idque ne nobis tantum putemus accidere, et reliqua fallit animalia sagaciora circa hoc, ut quo vita eorum constet: aestivasque alites praeposteri aut praeproperi rigores necant, hibernas aestus. Ideo Virgilius errantium quoque siderum rationem ediscendam praecipit, admonens observandum frigidae Saturni stellae transitum. Sunt qui certissimum veris iudicium arbitrentur ob infirmitatem animalis, papilionis proventum. Id eo ipso anno, cum commentaremur haec, notatum est, proventum eorum ter repetito frigore extinctum, advenasque volucres a. d. VI Kalendas Februarii spem veris attulisse, mox saevissima hieme conflictatas.

Res anceps: primum, omnium a caelo peti legem: deinde eam argumentis esse quaerendam. Super omnia est mundi convexitas, terrarumque globi differentia, eodem sidere alio tempore aliis aperiente se gentibus: quo fit ut causa eius non iisdem diebus ubique valeat. Addidere difficultatem et auctores diversis in locis observando, mox etiam in iisdem diversa prodendo. Tres autem fuere sectae: Chaldaea, Aegyptia, Graeca. His addidit apud nos quartam Caesar dictator, annos ad Solis cursum redigens singulos, Sosigene perito scientiae eius adhibito. Et ea ipsa ratio postea comperto errore correctae est: ita ut XII annis continuis non intercalaretur, quia coeperat sidera annus morari, qui prius antecederat. Et Sosigene ipse trinis commentationibus, quam diligentior ceteris, non cessavit tamen addubitare, ipse semet corrigendo. Auctores prodidere ea, quos praetexuimus volumini huic, raro ullius sententia cum alio congruente. Minus hoc in reliquis mirum, quos diversi exseuerint tractus. Eo-

rum qui in eadem regione dissedere, unam discordiam ponemus exempli gratia: Occasum matutinum Vergiliarum Hesiodus (nam huius quoque nomine exstat Astrologia) tradidit fieri, cum aequinoctium autumnus conficeretur: Thales vigesimo quinto die ab aequinoctio: Anaximander vigesimo nono: Euctemon XLVIII.

Nos sequemur observationem Caesaris: maximeque haec erit Italiae ratio. Dicemus tamen et aliorum placita: quoniam non unus terrae, sed totius naturae interpretes sumus: non auctoribus positus (id enim verbosum est) sed regionibus: legentes tantum meminerint, brevitatis gratia, cum Attica nominata fuerit, simul intelligere Cycladas insulas: cum Macedonia, Magnesia, Thraciam: cum Aegyptus, Phoenicen, Cyprum, Ciliciam: cum Boeotia, Locridem, Phocidem, et finitimos semper tractus: cum Hellespontus, Cherronesum, et continentia usque Atho montem: cum Ionia, Asiam, et insulas Asiae: cum Peloponnesus, Achaia, et ad Hesperum iacentes terras. Chaldaei Assyriam et Babylo-niam demonstrabunt. Africam, Hispanias, Gallias sileri non erit mirum. Nemo enim observavit in iis, qui siderum proderet exortus. Non tamen difficili ratione dignoscentur in illis quoque terris digestionem circularum, quam in sexto volumine fecimus: qua cognatio caeli, non gentium modo, verum urbium quoque singularum intelligitur, nota ex his terris, quas nominavimus, sumta convexitate circuli pertinentis ad quas quisque quaeret terras, et ad earum siderum exortus, per omnium circularum pares umbras. Indicandum et illud, tempestates ipsas ardore suos habere quadris annis: et easdem non magna differentia reverti ratione Solis: octonis vero augeri easdem, centesima revolvente se Luna.

LVIII. Omnis autem ratio observata est tribus modis: exortu siderum, occasuque, et ipsorum temporum cardinibus. Exortus occasusque binis modis intelliguntur. Aut enim adventu Solis occultantur stellae et conspici desinunt, aut eiusdem abscessu proferunt se. Emersum hoc melius, quam exortum consuetudo dixisset: et illud occultationem potius, quam occasum. Alio modo, quo die incipiunt apparere vel desinunt, oriente Sole, aut occidente, matutini vespertini cognominati, prout alterutri eorum mane vel crepusculo contingit. Dodrantes horarum cum minimum intervalla ea desiderant ante Solis ortum, vel post occasum, ut aspicere possint. Praeterea bis quaedam exoriuntur et occidunt. Omnisque sermo de his est stellis, quas adhaerere caelo diximus.

LIX. Cardio temporum quadripartita anni distinctione constat, per incrementa lucis. Augeatur haec a bruma, et aequatur noctibus verno aequinoctio diebus XC, horis tribus. Deinde superat noctes ad solstitium diebus XCIII, horis duodecim, usque ad aequinoctium autumnus. Et tum aequata die procedit ex eo ad brumam diebus LXXXIX, horis tribus. Horae nunc in omni accessione aequinoctiales, non cuiuscunque diei significantur: omnesque eae differentiae sunt in octavis partibus signorum. Bruma Capricorni, a. d. VIII Kalendas Ianuarii fere: aequinoctium vernum, Arietis: solstitium, Cancri: altiarumque aequinoctium, Librae: qui et ipsi dies raro non aliquos tempestatum significatus habent.

Rursus hi cardines singulis etiamnum articulis temporum dividuntur, per media omnes dierum spatia. Quoniam inter solstitium et aequinoctium autumnus, Fidiculae occasus autumnum inchoat die XLVI. At ab aequinoctio eo ad brumam, Vergiliarum matutinus occasus hiemem die XLIV. Inter brumam et aequinoctium die XLV status Favonii vernum tempus. Ab aequinoctio verno initium aestatis die XLVIII, Vergiliarum exortu matutino. Nos incipiamus a sementibus frumenti, hoc est, Ver-

giliarum occasu matutino. Nec deinde parvorum siderum mentione concidenda ratio est, et difficultas rerum augenda, cum sidus vehemens Orionis iisdem diebus longo decedat spatio.

LX. Sementibus tempora plerique praesumunt, et ab undecimo die autumnalis aequinoctii fruges serunt, adveniente Coronae exortu, continuis diebus certo prope imbrium promisso. Xenophon, non antequam deus signum dederit. Hoc Cicero Novembris imbre fieri interpretatus est: cum sit vera ratio non prius serendi, quam folia coeperint decidere. Hoc ipso Vergiliarum occasu fieri putant aliqui, a. d. III Idus Novembris, ut diximus. Servantque id sidus etiam vestis institores, et est in caelo notatu facillimum. Ergo ex occasu eius de hieme augurantur, quibus est cura insidiandi negotiatoris avaritia. Nubilo occasu pluviosam hiemem denuntiat: statimque augment lacernarum pretia: sereno asperam, et reliquarum vestium accendunt. Sed ille indocilis caeli agricola, hoc signum habeat inter suos vepres, humumque suam aspiciens, cum folia viderit decidua. Sic indicatur anni temperies, alibi tardius, alibi maturius. Ita enim sentitur, ut caeli loquique afficit natura: idque in hac ratione praecellit, quod eadem et in mundo publica est, et unicuique loco peculiaris. Miretur hoc, qui non meminerit ipso brumali die pulegium in carnariis florere: adeo nihil occultum esse natura voluit. Et serendi igitur hoc dedit signum. Haec est vera interpretatio, argumentum naturae secum asserens. Quippe sic terram peti suadet, promittitque quandam stercoris vicem, et contra rigores terram flatusque operiri a se nuntiat, et monet festinare.

LXI. Varro in fabae utique satu hanc observationem custodiri praecepit. Alii plena Luna serendam. Lentem vero a vigesimo quinto ad trigesimum. Vicinam quoque iisdem Lunae diebus: ita demum sine limacibus fore. Quidam pabuli causa sic seri iubent, seminis autem vere. Est et alia manifestior ratio, mirabiliore naturae providentia, in qua Ciceronis sententiam ipsius verbis subsignabimus:

Iam vero semper viridis, semperque gravata

Lentiscus, triptici solita est grandescere foetu:

Ter fruges fundens, tria tempora monstrat arandi.

Ex his unum hoc erit, idem et lino ac papaveri serendo. Cato de papavere ita tradit: Virgas et samenta, quae tibi usioni supererunt, in segete comburito. Ubi eas combusseris, ibi papaver serito silvestre, quod in miro usu est melle decoctum ad faucium remedia. Visque somnifera etiam sativo. Et hactenus de hiberna semente.

LXII. Verum ut pariter omnis culturae quoddam breviarium peragatur, eodem tempore convenit et arbores stercorare, accumulare item vineas: sufficit in iugerum opera: et ubi patietur loci ratio, arbusta ac vineas putare, seminariis solum bipalio praeparare, incilia aperire, aquam de agro pelleri, torcular lavare et recondere. A Kalendis Novembris gallinis ova supponere nolito, donec bruma conficiatur. In eum diem ternadena subicito aestate tota, hieme pauciora, non tamen infra novena. Democritus talem futuram hiemem arbitratur, qualis fuerit brumae dies, et circa eum terni: item solstitio aestatem. Circa brumam plerisque bis septem, halcyonum foetura, ventorum quiete, mollius caelum: sed et in his et in aliis omnibus ex eventu significationum intelligi sidera debent, non ad dies utique praefinitos expectari tempestatum vadimonia.

LXIII. Per brumam vitem ne colito. Vina tum defaecari, vel etiam diffundi Hyginus suadet, a confecta ea septimo die, utique si septima Luna competat. Cerasa circa brumam seri. Babus glandem tunc aspergi convenit in iuga singula modios. Larvator vafetudinem infestat, et quocumque tempore totus, si minus XXX diebus continuus data sit, mar-

rant verna scabie poenitere. Materiel caedendas tempus hoc dedimus. Reliqua opera nocturna maxime vigilia constant, cum sint noctes tanto ampliores. Qualos, crates, fiscinas texere: faces incidere: ridicas praeparare interdiu XXX, palos LX. In lucubratione vespertina ridicas V, palos X, totidem antelucana.

LXIV. A bruma in Favonium Caesari nobilia sidera significant, tertio Kalendas Ianuarii matutino Canis occidens. Quo die Atticae et finitimis regionibus Aquila vesperi occidere traditur. Pridie Nonas Ianuarii Caesari Delphinus matutino exoritur, et postero die Fidicula, quo Aegypto Sagitta vesperi occidit. Item ad VI Idus Ianuarii eiusdem Delphini vespertino occasu continui dies hiemant Italiae, et cum Sol in Aquarium sentitur transire, quod fere XVI Kalendas Februarii evenit: VIII Kalendas stella Regia appellata Tuberoni in pectore Leonis occidit matutino. Et pridie Nonas Februarii Fidicula vesperi. Huius temporis novissimis diebus, ubicumque patietur caeli ratio, terram ad rosarum et vineae satum vertere bipalio oportet. Iugero operae LX sufficiunt. Fossas purgare, aut novas facere. Antelucanis ferramenta acuere, manubria aptare, dolia quassa, sarcire, ipsorumque laminas scabendo purgare, aut novas facere.

LXV. 1. A Favonio in aequinoctium vernum Caesari significat, XIV Kalendas Martii triduum varie. Et VIII Kalendas hirundinis visu, et postero die Arcturi exortu vespertino. Item tertio Nonas Martii Caesar Capri exortu id fieri observavit. Maior pars auctorum Vindemitoris emersu, octavo Idus Aquilonii piscis exortu, et postero die Orionis. In Attica Milvum apparere observatur. Caesar et Idus Martias ferales sibi annotavit Scorpionis occasu: XV vero Kalendas Aprilis Italiae Milvum ostendi: duodecimo Kalendas Equum occidere matutino.

2. Hoc intervallum temporis vegetissimum agricolis, maximeque operosum est, in quo praecipue falluntur. Neque enim eo die vocantur ad munia, quo Favonius flare debeat, sed quo coeperit. Hoc acri intentione servandum est. Hoc illo mense signum deus habet, observatione minime fallaci aut dubia, si quis attendat. Unde autem spiret is ventus, quaque parte veniat, diximus secundo volumine, et dicemus mox paulo operosius. Interim ab eo die (quisquis ille fuerit) quo flare coeperit, non utique VI Idus Februarii, sed sive ante, quando praeveniat, sive post, quando hiemat: post eam diem, inquam, innumera rusticos cura distingat, et prima quaeque peragantur, quae differri nequeunt. Trimestria serantur. Vites putentur, qua diximus, ratione. Oleae curentur. Poma serantur, inseranturque. Vineae pastinentur. Semina digerantur, instaurentur alia. Arundines, salices, genistae serantur, caedanturque. Serantur vero ulmi, populi, platani, uti dictum est. Tum et segetes convenit purgare, sarriro hibernas fruges, maximeque far. Lex certa in eo, cum quatuor fibrarum esse coeperit. Faba vero non antequam trium foliorum. Tunc quoque levi sarculo purgare verius, quam fodere. Florentem utique XV primis diebus non attingere. Hordeum nisi sicum ne sarrito. Putationem aequinoctio peractam habeto. Vineae iugerum quaternae operae putant alligantque: in arbusto singulae operae arbores XV. Eodem hoc tempore hortorum rosariorumque cura est, quae separatim proximis voluminibus dicetur: eodem et topiariorum. Tunc optime scrobes flunt. Terra in futurum proscinditur, Virgilio maxime auctore, ut glebas Sol coquat. Utilior sententia, quae non nisi temperatum solum in medio vere arari iubet: quoniam in pingui statim sulcos occupant herbae, gracili insecti aestus exsicant: tum namque succum venturis seminibus auferunt. Talia autumno melius arari certum est.

3. Cato verna opera sic definit: Scrobes fieri, seminaria propagari: in locis crassis et humidis ulmos, ficos, poma, oleas seri: prata stercorari Luna sitiente, quae rigua non erunt: ab afflatu Favonii defendi, purgari, herbas malas radicitus erui, ficus interpurgari, seminaria fieri, et vetera sarciri. Haec antequam vinea florere incipiat. Itemque piro florente arare incipiat macra arenosaque. Postea uti quaeque gravissima et aquosissima, ita postremo arato. Ergo haec aratio has habebit notas, lentisci primum fructum ostendentis, ac piri florentis. Erit et tertia in bulborum satu, scillae. Item in coronamentorum, narcissi: namque et haec ter florent, primoque flore primam arationem ostendunt, medio secundam, tertio novissimam, quando inter sese alia aliis notas praebent. Ac non in novissimis cavetur, ne fabis florentibus attingatur edera: id enim noxium et exitiale ei est tempus. Quaedam vero et suas habent notas, sicuti ficus. Cum folia pauca in cacumine acetabuli modo germinant, tunc maxime serendas facit.

LXVI. 1. Aequinoctium vernum a. d. VIII Kalendas Aprilis peragi videtur. Ab eo ad Vergiliarum exortum matutinum, Caesari significant Kalendae Aprilis. III Nonas Aprilis in Attica Vergiliae vespere occulantur. Eaedem postridie in Boeotia: Caesari autem et Chaldaeis Nonis: Aegyptio Orion et gladius eius incipiunt abscondi. Caesari sexto Idus significatur imber Librae occasu. XIV Kalendas Maii Aegyptio Suculae occidunt vespere, sidus vellemens, et terra marique turbidum: decimo sexto Atticae: XV Caesari, continuoque triduo significat. Assyriae autem XII Kalendas. Hoc est vulgo appellatum sidus Parilicium, quoniam XI Kalendas Maii urbis Romae natalis, quo fere serenitas redditur, claritatem observationi dedit: nimborum argumento Hyadas appellantis Graecis has stellas. Quod nostri a similitudine cognominis Graeci propter sues impositum arbitantes, imperitia appellaverunt Suculas. Caesari a. d. VIII Kalendas notatur dies. VII Kalendas Aegyptio Hoedi exoriuntur: VI Kalendas Boeotiae et Atticae Canis vespere occultat. Fidicula mane oritur: V Kalendas Assyriae Orion totus absconditur, tertio autem Canis: VI Nonas Maii Caesari Suculae matutino exoriuntur, et VIII Idus Capella pluvialis. Aegyptio autem eodem die Canis vespere occultat. Sic fere in VI Idus Maii, qui est Vergiliarum exortus, decurrunt sidera.

2. In hoc temporis intervallo, XV diebus primis agricolae rapienda sunt ea, quibus peragendis ante aequinoctium non suffecerit, dum sciat inde natam exprobrationem foedam, putantium vites, per imitationem cantus alitis temporarii, quem cuculum vocant. Dedecus enim habetur, opprobriumque meritum, falcem ab illa volucre in vite deprehendi, ut ob id petulantiae sales etiam cum primo vere ludantur. Auspicio tamen detestabiles videntur. Adeo minima quaeque in agro naturalibus trahuntur argumentis. Extremo autem hoc tempore panici milique satio est. Iustum est hoc seri maturato hordeo. Atque etiam in eodem arvo est aignum illius maturitati, et horum sationi commune, lucentes vespere per arva cicindelae. Ita appellant rustici stellantes volatus, Graeci vero lampyridas, incredibili benignitate naturae.

LXVII. 1. Iam Vergilias in caelo notabiles caterva fecerat: non tamen his contenta, terrestres fecit alias, veluti vociferans: Cur caelum intuearis agricola? cur sidera quaeras rustice? iam te brevior somno fessum premunt noctes. Ecce tibi inter herbas tuas spargo peculiares stellas, easque vespere et ab opere disjungenti ostendo: ac ne possis praeterire, miraculo sollicito. Videane ut fulgor igni similis alarum compressu tegatur, secumque lucem ha-

beat et nocte? Dedi tibi herbas horarum indices: et ut ne Sole quidem oculos tuos a terra avoces, heliotropium ac lupinum circumagantur cum illo. Cur etiam nunc altius spectas, ipsumque caelum scrutaris? Habes ante pedes tuos ecce Vergilias. In certis eae diebus proveniunt, durantque foedere sideris huiusce: partumque eas illius esse certum est. Proinde quisquis aestivos fructus ante illas severit, ipse frustrabitur sese. Hoc intervallo et apicula procedens fabam florere indicat: fabaque florescens eam evocat. Dabitur et aliud finiti frigoris indicium. Cum germinare videris morum, iniuriam postea frigoris timere nolit.

2. Ergo opera, tales olivarum ponere, ipsasque oleas interraderere, rigare prata aequinoctii diebus primis. Cum herba creverit in festucam, arcere aquas: vineas pampinare. Et huic lex sua, cum pampini quatuor digitos longitudine expleverint. Pampinat una opera iugerum. Segetes iterare. Sarritur vero diebus viginti. Ab aequinoctio sartura nocere et vineae et segeti aestimatur. Et oves lavandi hoc idem tempus est.

3. A Vergiliarum exortu significant Caesari, postridie Arcturi occasus matutinus: tertio Idus Maii Fidiculae exortus: XII Kalendas Iunii Capella vespere occidens, et in Attica Canis. XI Kalendas Caesari Orionis gladius occidere incipit: tertio Nonas Iunii Caesari et Assyriae Aquila vespere oritur: octavo Idus Arcturus matutino occidit: Italiae sexto, et quarto Idus Delphinus vespere exoritur: decimo septimo Kalendas Iulii gladius Orionis oritur, quod Aegyptio post quatrimum. Undecimo Kalendas, eiusdem Orionis gladius Caesari occidere incipit. VIII Kalendas Iulii vero longissima dies totius anni, et nox brevissima solstitium consciunt.

4. In hoc temporis intervallo vineae pampinantur, curaturque ut vinea vetus semel fossa sit, his novella. Oves tondentur: lupinum stercorandi causa vertitur: terra proscinditur: vicia in pabulum secantur: faba metitur, dein concutitur.

Prata circa Kalendas Iunii caeduntur, quorum facilissima agricolis cura ac minimi impendii, haec de se postulat dici. Relinqui debent in laeto solo vel humido, vel riguo, eaque aqua pluvia rigari via publica. Utilissimum simul et herbas arare, deinde cratire, serere florem ex foenilibus, atque ex praeseptibus foeno dilapsam spargere, priusquam cratiantur. Nec primo anno rigari, nec pasci ante secunda foenisecia, ne herbae vellantur, obtrituque hebetentur. Senescunt prata, restituique debent faba in his sata, vel rapis, vel milio. Mox insequente anno frumento, rursusque in prata tertio relinqui. Praeterea quæties secta sint, siciliri, hoc est, quae foeniseces praetierunt, secari. Est enim in primis inutile, enasci herbas sementaturas. Herba optima in prato trifolii, proxima graminis, pessima mimuli, siliquas etiam diras ferentis. Invisa et equisetis est, a similitudine equinae setae. Secandi tempus, cum spica deflorescere coepit, atque roborari: secundum, antequam inarescat. Cato foenum, inquit, ne sero seces: prius quam semen maturum sit, secato. Quidam pridie rigant, ubi sunt rigua. Noctibus roscidis secari melius. Quaedam partes Italiae post messem secant.

5. Fuit hoc quoque maioris impendii apud priores. Creticis tantum transmarinisque cotibus notis, nec nisi oleo falcis aciem excitantibus. Igitur cornu propter oleum ad crus ligato foenifex incedebat. Italia aquarias cotes dedit, limae vice imperantes ferro. Sed aquariae protinus virent. Falcium ipsarum duo genera: Italicum brevius, ac vel inter vepres quoque tractabile. Galliarum latifundia maioris compen- caedunt herbas, brevioresque pri- enisex dextra una manu secant. terum in die deseca-

ri: alligarique manipulos mille ducentos, quaterna pondo. Sectum verti ad Solem, nec nisi siccum construi oportet: nisi fuerit hoc observatum diligenter, exhalare matutino nebulam quandam, metasque mox Sole accendi, et conflagrare certum est. Rursus rigari desecta oportet, ut secetur autumnale foenum, quod vocant cordonum. Interamniae in Umbria quater anno secantur: etiam non rigua. Ter vero plerisque in locis: et postea in ipso pabulo non minus emolumenti est, quam a foeno. Armentorum id cura, iumentorumque progeneratio suum cuique consilium dabit, optimo maxime quadrigarum quaestu.

LXVIII. 1. Solstitium peragi in octava parte Cancri, et octavo Kalendas Iulii diximus. Magnus hic anni cardo, magna res mundi. In hoc usque a bruma dies creverunt, sex mensibus. Sol ipse ad Aquilonem scandens, ac per ardua enisus ab ea meta incipit flecti, et digredi ad Austrum, aucturus noctes aliis sex mensibus, ablaturusque diei mensuram. Ex hoc deinde rapidi convehendi fructus alios atque alios tempus, et praeparandi se contra saevam feramque hiemem: decebatque hoc discrimen indubitatis notis signasse naturam. Quam ob rem eas manibus ipsis agricolarum ingessit, vertique iussit ipsa die folia, et esse confecti sideris signum: nec silvestrium arborum remotarumque, ne in saltus devios montesque eundem esset quaerentibus signa: non rursus urbanarum, et quae topiario tantum coluntur, quanquam et in his illa visantur. Vertit oleae ante pedes satae, vertit tiliae ad mille usus petendae: vertit populi albae etiam vitibus nuptae. Adhuc parum est, inquit: ulmum vite dotatam habes: et huius veritam. Pabulo folia eius stringis, vitem deputas. Aspice, et tenes sidus. Alia parte caelum respiciunt, quam qua spectare pridie. Salice omnia alligas, humillima arborum, ipse toto capite altior: et huius circumagam. Quid te rusticum quereris? Non stat per me, quominus caelum intelligas, et caelestia scias. Dabo et auribus signum. Palumbum utique exaudi gemitus. Transisse solstitium caveto putes, nisi cum incubantem videris palumbum.

2. A solstitio ad Fidiculae occasum sexto Kalendas Iulii Caesari Orion exoritur: zona autem eius quarto Nonas Assyriae: Aegypto vero Procyon matutino aestuosus: quod sidus apud Romanos non habet nomen, nisi Caniculam hanc velimus intelligi, hoc est, minorem canem, ut in astris pingitur. Est autem magnopere pertinens, sicut paulo mox docebimus. Tertio Nonas Chaldaeis Corona occidit matutino. Atticae Orion totus eo die exoritur. Pridie Idus Iulii et Aegyptiis Orion desinit exoriri: XVI Kalendas Augusti Assyriae Procyon exoritur. Dein postridie fere ubique, confessum inter omnes, sidus indicans, quod Canis ortum vocamus, Sole partem primam Leonis ingresso. Hoc fit post solstitium XXIII die. Sentiant id maria, et terrae, multae vero et ferae, ut suis locis diximus. Neque est minor ei veneratio, quam descriptis in deos stellis. Accenditque Solem, et magnam aestus obtinet causam. XIII Kalendas Augusti Aegypto Aquila occidit matutino, etesiarumque prodromi status incipiunt, quod Caesar X Kalendas sentire Italiam exstimavit. Aquila Atticae matutino occidit: III Kalendas regia in pectore Leonis stella matutino Caesaris immergitur. VIII Idus Aug. Arcturus medius occidit: III Idus Fidiculae occasu suo autumnum inchoat, uti is adnotat: sed ut vera ratio id fieri invenit, sexto Idus eiusdem.

3. In hoc temporis intervallo res summa vitium agitur, decretorio uvis sidere illo, quod Caniculam appellavimus. Unde carbunculare dicuntur, ut quodam uredinis carbone exustae. Non comparatur huic malo grandines, procellae, quaeque nunquam annonae intulere caritatem. Agrorum quippe mala sunt illa: carbunculus autem regionum late patens, non difficili remedio, nisi calumniari naturam

rerum homines, quam sibi prodesse, mallent. Ferunt Democritum, qui primus intellexit ostenditque cum terris coeli societatem, spefuentibus hanc curam eius opulentissimis civium, praevia olei caritate ex futuro Vergiliarum ortu, qua diximus ratione, ostendimusque iam plenius, magna tum vilitate propter spem olivae, coenisse in toto tractu omne oleum, mirantibus qui paupertatem et quietem doctrinarum ei sciebant in primis cordi esse. Atque ut apparuit causa, et ingens vitiarum cursus, restituisse mercedem anxiae et avidae dominorum poenitentiae, contentum ita probasse, opes sibi in facili, cum vellet, fore. Hoc postea Sextius et Romanis sapientiae assectatoribus Athenis fecit eadem ratione. Tanta literarum occasio est: quas equidem miscebo agrestibus negotiis, quam potero dilucide atque perspicue. Plerique dixere rorem inustum Sole acri, frugibus rubiginis causam esse, et carbunculi vitibus: quod ex parte falsum arbitror, omnemque uredinem frigore tantum constare, Sole innoxio. Id manifestum fiet attendentibus. Nam primum omnium non hoc evenire, nisi noctibus et ante Solis ardorem, deprehenditur, totumque lunari ratione constat: quoniam talis iniuria non fit nisi interlunio, plenave Luna, hoc est, praevalente: utroque enim habitu plena est, ut saepius diximus: sed interlunio omne lumen, quod a Sole accepit, caelo regerit. Differentia utriusque habitus magna, sed manifesta: namque interlunio aestate calidissima est, hieme gelida. E diverso in plenilunio aestate frigidas facit noctes, hieme tepidas. Causa evidens: sed alia redditur a Fabiano, Graecisque auctoribus. Aestate enim interlunio necesse est cum Sole nobis proximo circulo currat, igne eius cominus recepto candens: eademque interlunio absit hieme, quando abscedit et Sol. Item plenilunio aestivo procul abeat adversa Soli: hieme autem ad nos per aestivum circulum accedat. Ergo per se roscida quoties alget, infinitum quantum illo tempore cadentes pruinas congelat.

LXIX. 1. Ante omnia autem duo genera esse caelestis iniuriae meminisse debemus. Unum quod tempestates vocamus, in quibus grandines, procellae, ceteraque similia intelliguntur: quae cum acciderint, vis maior appellatur. Haec ab horridis sideribus exeunt, ut saepius diximus, veluti Arcturo, Orione, Hoedis. Alia sunt illa, quae silente caelo serenisque noctibus fiunt, nullo sentiente, nisi cum facta sunt. Publica haec, et magnae differentiae a prioribus, aliis rubiginem, aliis uredinem, aliis carbunculum appellantibus, omnibus vero sterilitatem. De his nunc dicemus, a nullo ante nos prodita, priusque causas reddemus.

2. Duae sunt praeter lunarem, paucisque caeli locis constant. Namque Vergiliae privatim attinent ad fructus, ut quarum exortu aestas incipiat, occasu hiems, semestri spatio intra se menses vindemiasque et omnium maturitatem complexae. Est praeterea in caelo, qui vocatur lacteus circulus, etiam visu facilis. Huius deflurio, velut ex ubere aliquo, sata cuncta lactescunt, duorum siderum observatione, Aquilae in septentrionali parte, et in austrina Caniculae, cuius mentionem suo loco fecimus. Ipse circulus fertur per Sagittarium atque Geminos, Solis centro bis aequinoctialem circulum secans, commissuras eorum obtinens hinc Aquila, illinc Canicula. Ideo effectus utriusque ad omnes frugiferas pertinent terras: quoniam in his tantum locis Solis terraeque centra congruunt. Igitur horum siderum diebus, si purus atque mitis aer gentilem illum lacteumque succum transmisserit in terras, laeta adolescunt sata. Si Luna, qua dictum est ratione, roscidum frigus asperserit, admixta amaritudo, ut in lacte, puerperium necat. Modus in terris huius iniuriae, quem fecit in quacunque convexitate comitatus utriusque causae. Et ideo non pariter in toto

orbe sentitur, ut nec dies. Aquilam diximus in Italia exoriri a. d. XIII Kalendas Ianuarii. Nec patitur ratio naturae quidquam in satis ante eum diem spei esse certae. Si vero interlunium incidat, omnes hiernos fructus et praecoces laedi necesse est.

3. Rudis fuit priscorum vita atque sine literis: non minus tamen ingeniosam fuisse in illis observationem apparebit, quam nunc esse rationem. Tria namque tempora fructibus metuebant, propter quod instituerunt serias, diesque festos, Rubigalia, Floralia, Vinalia. Rubigalia Numa constituit anno regni sui XI, quae nunc aguntur a. d. septimum Kalendas Maii, quoniam tunc fere segetes rubigo occupat. Hoc tempus Varro determinat Sole Tauri partem decimam obtinente, sicut tunc ferebat ratio. Sed vera causa est, quod post dies undeviginti ab aequinoctio verno, per id quadriduum, varia gentium observatione in IV Kalendas Maii, Canis occidit, sidus et per se vehemens, et cui praecidere Caniculum necesse sit. Itaque iidem Floralia quarto Kalendas eiusdem instituerunt, Urbis anno DXVI ex oraculis Sibyllae, ut omnia bene deflorescerent. Hunc diem Varro determinat, Sole Tauri partem quartamdecimam obtinente. Ergo si in hoc quadriduum incidat plenilunium, fruges et omnia quae floreant, laedi necesse erit. Vinalia priora, quae ante hos dies sunt IX Kalendas Maii degustandis vinis instituta, nihil ad fructus attinent: nec quae adhuc diximus, ad vites oleasque: quoniam earum conceptus exortu Vergiliarum incipit a. d. VI Idus Maii, ut docuimus. Aliud hoc quadriduum est, quod neque rore sordere velint: exhorrent enim frigidum sidus Arcturi postridie occidens: et multo minus plenilunium incidere.

4. IV Nonas Iunii iterum Aquila exoritur vespert, decretorio die florentibus oleis vitibusque, si plenilunium in eum incidat. Equidem et solstitium VIII Kalendas Iulii in simili causa duxerim, et Canis ortum post dies a solstitio XXIII, sed interlunio accidenti: quoniam vapore constat culpa, acinique praetoequantur in callum. Rursus plenilunium nocet a. d. IV Nonas Iulii, cum Aegypto Canicula exoritur: vel certe XVI Kalendas Augusti, cum Italiae. Item XIII Kalendas Augusti, cum Aquila occidit, usque in X Kalendas eiusdem. Extra has causas sunt Vinalia altera, quae aguntur a. d. decimumtertium Kalendas Septembris. Varro a Fidicula incipiente occidere mane, determinat, quod vult initium autumnii esse, et hunc diem festum tempestatibus leniendis institutum. Nunc Fidiculam occidere a. d. VI Idus Augusti servatur.

5. Intra haec constat caelestis sterilitas. Neque negaverim posse eam permutari arbitrio legentium, locorum aestimantium naturas. Sed a nobis rationem demonstratam esse satis est: reliqua observatione cuiusque constabant. Alterutrum quidem fore in causa, hoc est, plenilunium aut interlunium, non erit dubium. Et in hoc admirari benignitatem naturae aequurrit: iam primum hanc iniuriam omnibus annis accidere non posse, propter statos siderum cursus: nec nisi paucis noctibus anni: idque quando futurum sit, facile nosci. Ac ne per omnes menses timeretur, earum quoque lege divisum, aestate interlunia praeterquam biduo secunda esse, hieme plenilunia: nec nisi aestivis brevissimis noctibus metui, diebus non idem valere. Praeterea tam facile intelligi, ut formica minimum animal interlunio quiescat, plenilunio etiam noctibus operetur. Avem parram, oriente Sirio, ipso die non apparere, donec occidat. E diverso vireonem prodire ipso die solstitii. Neutrum vero Lunae statum noxium esse, ne noctibus quidem, nisi serenis, et omni aura quiescente: quoniam neque in nube, neque in statu cadunt rores: sic quoque non sine remedio.

LXX. Sarmata, aut palearum acervos, et evulsas herbas fructuosae, per vineas camposque, cum

timebis, incendito: fumus medebitur. Hic e paleis et contra nebulas auxiliatur, ubi nebulae nocent. Quidam tres cancos vivos cremari iubent in arbutis, ut carbunculi non noceant. Alii siluri carnem leviter uri a vento, ut per totam vineam fumus dispergatur. Varro auctor est, si Fidiculae occasu, quod est initium autumnii, uva picta consecratur inter vites, minus nocere tempestates. Archibius ad Antiochum Syriae regem scripsit, si fictili novo obruat rubeta rana in media segete, non esse noxias tempestates.

LXXI. Opera rustica huius intervalli, terram iterare, arare, arbores circumfodere: ubi aestuosa regio poscat, accumulare. Germinantia, nisi in solo luxurioso, fodienda non sunt. Seminaria purgari sarculo. Messem hordeaceam facere. Aream ad messem creta praeparare, Catonis sententia amurca temperata, Virgilii operosius. Maiore ex parte aequant tantum, et fimo bubulo diluente illinunt. Id satis ad pulveris remedium videtur.

LXXII. Messis ipsius ratio varia. Galliarum latifundiis valli praegrandes dentibus in margine infestis, duabus rotis per segetem impelluntur, iumento in contrarium iuncto: ita direptae in vallum cadunt spicae. Stipulae alibi mediae falce praeciduntur, atque inter duas mergites apica distringitur. Alibi ab radice vellunt: quique id faciunt, proscindi ab se obiter agrum interpretantur, cum extrahant succum. Differentia haec: Ubi stipula domos contegunt, quam longissimam servant. Ubi foeni inopia est, stramento paleam quaerunt. Panici culmo non tegunt. Milii culmum fere inurunt. Hordei stipulam bubus gratissimam servant. Panicum et milium singulatim postremo manuali legunt Galliae.

Messis ipsa alibi tribulis in area, alibi equarum gressibus exteritur, alibi perticis flagellatur. Triticum, quo serius metitur, copiosius invenitur: quo celerius vero, hoc speciosius ac robustius. Lex aptissima, antequam gramum indurescat, et cum iam traxerit colorem. Oraculum vero, biduo celerius messem facere potius, quam biduo serius. Siliginis et tritici etiam ratio in area horreoque. Far, quia difficulter excutitur, convenit cum palea sua condi: et stipula tantum et aristis liberatur.

Palea plures gentium pro foeno utuntur. Melior ea, quae tenuior, minutiorque, et pulveri propior: ideo optima e milio, proxima ex hordeo, pessima ex tritico, praeterquam iumentis opere laborantibus. Culmum saxosis locis cum inaruit, baculo frangunt, substratu animalium. Si palea defecit, et culmus teritur. Ratio haec: maturius desectus, muria diu respersus, dehinc siccatus in manipulos convolvitur, atque ita pro foeno bubus datur. Sunt qui accendant in arvo et stipulas, magno Virgilii praeconio. Summa autem eius ratio, ut herbarum semen exurant. Ritus diversitatem magnitudo facit messium, et caritas operariorum.

LXXIII. Connexa est ratio framenti servandi. Horrea operose tripedali crassitudine, pariete lateritio, exaedificari iubent aliqui. Praeterea superne impleri, nec afflatas admittere, aut fenestras habere ullas. Alii ab exortu tantum aestivo, aut septemtrione, eaque sine calce construi, quoniam sit frumento inimicissima: nam quae de amurca praecerperint, indicavimus. Alii contra suspendunt granaria lignea columnis, et perfari undique malunt, atque etiam a fundo. Alii omnino pendente tabulate extenuari granum arbitrantur: et si tegulis subiaceant, conservare. Multi ventilari quoque vetant: curculionem enim non descendere infra quatuor digitos, nec amplius periclitari. Columella et Favonium ventum conferre frumento praecipit: quod miror equidem, siccias

ut qui rubeta rana in huiusmodi suspensa, invadere iubent tempestivitas con-

dendi videbitur. Nam si parum tostum atque robustum collectum sit, aut calidum conditum, inimica innasci necesse est.

Diuturnitatis causae plures. Aut in ipsius graniorio, cum est numerosius, ut milio: aut succi pinguedine, qui pro humore sufficit tantum, ut sesamiae: aut amaritudine, ut lupino et cicerculae. In tritico maxime crescunt animalia, quoniam spissitate sua concalescit, et furfure crasso vestitur. Tenuior hordeo palea, exilis et legumini: ideo non generant. Faba crassioribus tunicis operitur, ob hoc effervescent. Quidam ipsum triticum diuturnitatis gratia aspergunt amurca, mille modios quadrantal. Alii Chalcidica aut Carica creta, aut etiam absinthio. Est et Olynthi, ac Cerinthis Euboeae terra, quae corrumpi non sinat. Nec fere condita in spica laeduntur. Utilissime tamen servantur in scrobibus, quos siros vocant, et in Cappadocia, et in Thracia. In Hispania et Africa, ante omnia ut sicco solo fiant, curant: mox ut palea subternatur. Praeterea cum spica sua conduntur. Ita frumenta si nullus spiritus penetret, certum est nihil maleficum nasci. Varro auctor est, sic conditum triticum durare annis quinquaginta, milium vero centum. Fabam et legumina in olearii cadis obliata cinere, longo tempore servari. Idem fabam a Pyrrhi regis aetate, in quodam specu Ambraciae usque ad piraticum Pompeii Magni bellum durasse, annis circiter centum viginti. Ciceri tantum nullae bestiolae in horreis innascuntur. Sunt qui urceis cinere substratis, et illitis acetum habentibus, leguminum acervos superingerant, ita non nasci maleficia credentes. Alii qui in salsa mentariis cadis gypso illinant: alii qui lentem acetum laserpitiato respargant, siccatamque oleo inungant. Sed brevissima observatio, quod vitilis carere vellis, interlunio legere. Quare plurimum refert, condere quis malit, an vendere. Crescente enim Luna frumenta grandescunt.

LXXIV. Sequitur ex divisione temporum autumnus a Fidiculae occasu ad aequinoctium, ac deinde Vergiliarum occasum, initiumque hiemis. In his intervallis significant, pridie Idus Augusti Atticae Equus oriens vesperi: Aegyptio et Caesari Delphinus occidens. XI Kalend. Septembris Caesari et Assyriae, stella quae Vindemitor appellatur, exoriri mane incipit, vindemiae maturitatem promittens. Eius argumentum erunt acini colore mutati. Assyriae V Kalendas et Sagitta occidit, et etesiae desinunt. Vindemitor Aegyptio Nonis exoritur. Atticae Arcturus matutino, et Sagitta occidit mane. Quinto Idus Septembris, Caesari Capella oritur vesperi. Arcturus vero medius pridie Idus, vehementissimo significato terra marique per dies quinque. Ratio eius haec traditur: Si Delphino occidente imbres fuerint, non futuros per Arcturum. Signum orientis eius sideris servetur hiruindinum abitus: namque deprehensae intereunt. Decimosexto Kalendas Octobris Aegyptio Spica, quam tenet Virgo, exoritur matutino, etesiaeque desinunt. Hoc idem Caesari XIV Kalendas, XIII Assyriae significant: et XI Kalendas Caesari commissura Piscium occidens, ipsumque aequinoctii sidus VIII Kalendas Octobris. Deinde consentiunt (quod est rarum) Philippus, Callippus, Dositheus, Parmeniscus, Conon, Criton, Democritus, Eudoxus, IV Kalendas Octobris Capellam matutino exoriri, et III Kalendas Hoedos. Sexto Nonas Octobris Atticae Corona exoritur mane. Asiae et Caesari V Kalendas Heniochus occidit matutino. Tertio Kalendas Caesari Corona exoriri incipit: et postridie occidunt Hoedi vesperi. VIII Idus Octobris Caesari fulgens in Corona stella oritur. Et III Idus Vergiliae vesperi. Idibus Corona tota. Sexto Kalendas Novembris Suculae vesperi exoriuntur. Pridie Kalendas Caesari Arcturus occidit: et Suculae exoriuntur cum Sole. Quarto Nonas Arcturus occidit

vesperi. Quinto Idus Novembris gladius Orionis occidere incipit. Deinde III Idus Vergiliae occidunt.

In his temporum intervallis opera rustica, napos, raphanos serere, quibus diebus diximus. Vulgus agreste et rapa post ciconiae discessum male seri putat. Nos omnino post Vulcanalia, et praecocia cum panico. A Fidiculae autem occasu viciam, faseolos, pabulum: hoc silente Luna seri iubent. Et frondis praeparandae tempus hoc est. Unus frondator quatuor frondarias fascinas complere in die iustum habet. Si decrescente Luna praepararetur, non putrescit. Aridam colligi non oportet.

Vindemiam antiqui nunquam existimavere maturam ante aequinoctium: iam passim rapi cerno. Quamobrem et huius tempora notis argumentisque signentur. Leges ita se habent: Uvam calidam ne legito, hoc est, in eius siccitate, ac nisi imber intervenierit. Hanc ne legito rorulentam, hoc est, si ros nocturnus fuerit; nec prius, quam Sole discutiatur. Vindemiare incipito, cum ad palmitem pampinus procumbere coeperit, aut cum exemto acino ex densitate intervallum non compleri apparuerit, acinum non augeri. Acinos plurimos fert, si contingat crescente Luna vindemiare. Pressura una culeos XX implere debet. Hic est pes iustus. Ad totidem culeos et lacus, XX ingeribus unum sufficit torculum. Premunt aliqui singulis, utilius binis, licet magna sit vastitas singulis. Longitudo in his refert, non crassitudo: spatiosa melius premunt. Antiqui funibus vittisque loreis ea detrahebant, et vectibus. Intra centum annos inventa Graecanica, mali rugis per cochleas bullantibus, palis affixa arbori stella, a palis arcas lapidum attollente secum arbore: quod maxime probatur. Intra viginti duos hos annos inventum, parvis prelis, et minori torculari, aedificio breviori, et malo in medio decreto, tympana imposita vineaceis superne toto pondere urgere, et super prela construere congeriem.

Hoc et poma colligendi tempus, et observatio, cum aliquod maturitatem, non tempestate, deciderit: hoc et faeces exprimendi: hoc et defrutum coquendi silente Luna noctu: aut si interdiu, plena: ceteris diebus aut ante exortum Lunae, aut post occasum. Nec de novella vite, aut palustri, nec nisi e matura uva, nec nisi foliis despumandum: quia si ligno contingatur vas, adustum ac fumosum fieri putant. Iustum vindemiae tempus ab aequinoctio ad Vergiliarum occasum dies XLIV. Ab eo die oraculum occurrit, frigidum picari pro nihilo ducentum. Sed iam et Kalendis Ianuarii, defectu vasorum, vindemiantes vidi, piscinisque musta condi, aut vina effundi priora, ut dubia reciperentur. Hoc tam saepe proventu nimio evenit, quam saevitia insidiantium caritati civili. Sed acqui patriasfamilias modus est, annona cuiusque anni uti. Id peraeque etiam lucrosissimum. Reliqua de vinis affatim dicta sunt. Item vindemia facta olivam esse rapiendam, et quae ad oleum pertinent, quaeque ad Vergiliarum occasum agi debent.

LXXV. His, quae sunt necessaria, adiiciuntur de Luna, ventisque, et praesagia, ut sit tota sideralis ratio perfecta. Namque Virgilius etiam in numerosa Lunae digerenda quaedam putavit, Democriti secutus ostentationem. Nos legum utilitas, quae in toto opere, in hac quoque movet parte. Omnia quae caeduntur, carpuntur, conduntur, innocentius decrescente Luna, quam crescente fiunt. Stercus, nisi decrescente Luna, ne tangito. Maxime intermenstrua dimidiaque stercoretur. Verres, iuencos, arietes, hoedos, decrescente Luna castrato. Ova Luna nova supposito. Scrobes Luna plena noctu facito. Arborum radices Luna plena operito. Humidis locis interlunio serito, et circa interlunium quatruido. Ventilari quoque frumenta ac legumina, et condi circa extremam Lunam iubent: seminaria, cum Luna supra terram sit, fiori:

calcare musta, cum Luna sub terra: item materies caedi, quaeque alia suis locis diximus. Neque facilius est observatio, ac iam dicta a nobis secundo volumine: sed quod intelligere vel rustici possint, quoties ab occidente Sole cernetur, prioribusque noctis horis lucebit, crescens erit, et oculis dimidiata iudicabitur: cum vero occidente Sole oriatur ex adverso, ita ut pariter aspiciantur, tum erit plenilunium. Quoties ab ortu Solis oriatur, prioribusque noctis horis detrahet lumen, et in diurnas extendet, decrescens erit, iterumque dimidia. In coitu vero (quod interlunium vocant) cum apparere desierit. Supra terras autem erit, quamdiu et Sol, interlunio, et prima tota die: secunda, horae unius dextante sicilico: ac deinde tertia usque ad quintamdecimam, multiplicata horarum iisdem portionibus: quintadecima tota supra terras noctu erit, eademque sub terris tota die. Decimasexta ad primae horae nocturnae dextantem sicilicum sub terra aget, easdemque portiones horarum per singulos dies adiciet usque ad interlunium. Et quantum primis partibus noctis detraxerit, quod sub terris agat, tantumdem novissimis ex die adiciet supra terram. Alternis autem mensibus XXX implebit numeros, alternis vero detraxet singulos. Haec erit ratio lunaris.

LXXVI. Ventorum paulo scrupulosior. Observato Solis ortu quocunque libeat die, stantibus hora diei sexta, sic ut ortum eum a sinistro humero habeant, contra mediam faciem meridies, a vertice septemtrio erit. Qui ita limes per agrum currit, cardo appellatur. Circumagi deinde melius est, ut umbram suam quisque cernat: aliqui post hominem erit. Ergo permutatis lateribus, ut ortus illius diei a dextro humero fiat, occasus a sinistro, tunc erit hora sexta, cum minima umbra contra medium fiet hominem. Per huius mediam longitudinem duci sarculo sulcum: vel cinere lineam, verbi gratia, podium viginti conveniet: mediamque mensuram, hoc est, in decimo pede, circumscribi circulo parvo, qui vocetur umbilicus. Quae pars fuerit a vertice umbrae, haec erit ventus septemtrionalis. Illo tibi, putator, arborum plagae ne spectent, neve arbusta vineaeve, nisi in Africa, Cyrenis, Aegypto. Illinc flante ne arato, quaeque alia praecipimus. Quae pars lineae fuerit a pedibus umbrae, meridiem spectans, haec ventum Austrum dabit, quem a Graecis Notum diximus vocari. Illinc flatu veniente, materiam vineaeque agricola ne tractes. Humidus aut aestuosus Italiae est. Africae quidem incendia cum serenitate affert. In hunc Italiae palmites spectent, sed non plagae arborum vitiumve. Hunc oliveti metator Vergiliarum quadriuo, hunc caveat insitor calamis, gemmisque inoculator. De ipsa regionis eius hora praemonuisse conveniet. Frondem media die, arborator, ne caedito. Cum meridiem adesse senties, pastor, aestate contrahente se umbra, pecudem a Sole in opaca cogito. Cum aestate pasces, in occidentem specta ante meridiem, post meridiem in orientem: aliter noxium, sicut hieme et vere, si in rorentulum duceres. Ne contra septemtrionem paveris supra dictum. Clodunt ita, lepiunt ab afflatu, et alvo cita pereunt. Qui feminas concipi voles, in hunc ventum spectantes iniri cogito.

LXXVII. 1. Diximus ut in media linea designaretur umbilicus. Per hunc medium transversa currat alia. Haec erit ab exortu aequinoctiali ad occasum aequinoctialem: et limes, qui ita secabit agrum, decumanus vocabitur. Ducantur deinde aliae duae lineae in decusses obliquae, ita ut a septemtrionis dextra laevaque ad Austri dextram laevamque descendant. Omnes per eundem currant umbilicum, omnes inter se pares sint, omnium intervalla paria. Quae ratio semel in quoque agro ineunda erit: vel si saepius libeat uti, et ligno faciendi, regulis paribus i tympanum exiguum, sed circinatum, adactis. R.

PLIN. HIST. NATUR.

tione qua doceo, occurrendum ingenis quoque imperitorum est. Meridiem excuti placet, quoniam semper est idem: Sol autem quotidie ex alio caeli momento, quam pridie, oritur: ne quis forte ad exortum capiendam putet lineam. Ita caeli exacta parte, quod fuerit lineae caput septemtrionis proximum a parte exortiva, solstitialem habebit exortum, hoc est, longissimi diei, ventumque Aquilonem, Boream Graecis dictum. In hunc ponito arboreas vitesque. Sed hoc flante ne arato: frugem ne serito: semen ne iacito. Praestringit enim atque percellit hic radices arborum, quas positurus afferes. Praedoctus esto: alia robustis prosunt, alia infantibus. Nec sum oblitus, in hac parte ventum Graecis poni, quem Caeciam vocant. Sed idem Aristoteles, vir immensae subtilitatis, qui id ipsum fecit, rationem convexitatis mundi reddit, qua contrarius Aquilo Africo flat. Nec tamen eum toto anno in praedictis timet agricola. Mollitur sidere aestate media, mutatur nomen, et Etesias vocatur. Ergo cum frigidum senties, caveo: ac quacunque Aquilo praedicatur, tanto perniciosior septemtrio est. In hunc Asiae, Graeciae, Hispaniae, maritimae Italiae, Campaniae, Apuliae arbusta vineaeque spectent. Qui mares concipi voles, in hunc pascito, ut sic ineuntem ineat. Ex adverso Aquilonis ab occasu brumali Africus flabit, quem Graeci Liba vocant. In hunc a coitu cum se pecus circumegerit, feminas conceptas esse scito.

2. Tertia a septemtrione linea, quam per latitudinem umbrae duximus, et decumanam vocavimus, exortum habebit aequinoctialem, ventumque subsolanum, Graecis Apelioten dictum. In hunc salubribus locis villae vineaeque spectent. Ipse leniter pluvius: tamen est siccior Favonius, ex adverso eius ab aequinoctiali occasu, Zephyrus Graecis nominatus. In hunc spectare oliveta Cato iussit. Hic ver inchoat, aperitque terras tenui frigore saluber. Hic vites putandi, frugesque curandi, arbores serendi, poma inserendi, oleas tractandi ius dabit, afflatuque nutrimentum exercebit.

3. Quarta a septemtrione linea, eadem Austro ab exortiva parte proxima, brumalem habebit exortum, ventumque Vulturum, Eurum Graecis dictum, sicciorum et ipsum, tepidioremque. In hunc apiaria et vineae Italiae, Galliarumque, spectare debent. Ex adverso Vulturum flabit Corus, ab occasu solstitiali et occidentali latere septemtrionis, Graecis dictus Argestes, ex frigidissimis et ipse, sicut omnes qui a septemtrionis parte spirant. Hic et grandines infert, cavendus et ipse, non secus ac septemtrio. Vulturum si a serena caeli parte coeperit flare, non durabit in noctem: at Subsolanum in maiorem partem noctis extenditur. Quisquis erit ventus, si fervidus sentietur, pluribus diebus permanebit. Aquilonem praenuntiat terra siccescens repente, Austrum humescens rore occulto.

LXXVIII. Etenim praedicta ventorum ratione, ne saepius eadem dicantur, transire convenit ad reliqua tempestatum praesagia, quoniam et hoc placuisse Virgilio magnopere video. Siquidem ipsa mens saepe concurrere proelia ventorum damnosa imperitis refert. Tradunt eundem Democritum metente fratre eius Damaso ardentissimo aestu orasse, ut reliquae segeti parceret, raperetque desecta sub tectum, paucis mox horis saevo imbri vaticinatione approbata. Quin immo et arundinem non nisi impendente pluvia seri iubent, et fruges insecuturo imbri. Quamobrem et haec breviter attingemus, scrutati maxime pertinentia.

Primumque a Sole capiemus praesagia. Purus oriens, atque non fervens, serenum diem nuntiat: at hibernam pallidus grandinem. Si et occidit pridie oritur, tanto certior fidem serenitatis. Si pluvias praedicit: idem ventos, cum nubes rubescunt: quod si et ni-

grae rubentibus intervenerint, et pluvias. Cum orientis atque occidentis radii rubent, coire pluvias. Si circa occidentem rubescunt nubes, serenitatem futurae diei spondent. Si in exortu spargentur partim ad Austrum, partim ad Aquilonem, pura circa eum serenitas sit licet, pluviam tamen ventosque significabunt. Si in ortu aut in occasu contracti cernentur radii, imbrem. Si in occasu eius pluet, aut radii in se nubem trahent, asperam in proximum diem tempestatem significabunt. Cum oriente radii non illustres eminebunt, quamvis circumdati aube non sint, pluviam portentent. Si ante exortum nubes globabuntur, hiemem asperam denuntiabunt. Si ab ortu repellentur, et ad occasum abibunt, serenitatem. Si nubes Solem circumcludunt, quanto minus luminis reliquant, tanto turbidior tempestas erit: si vero etiam duplex orbis fuerit, eo atrocior. Quod si in exortu fiet, ita ut rubescant nubes, maxima ostendetur tempestas. Si non ambibunt, sed incumbunt, a quocunque vento fuerint, eum portentent. Si a meridie, et imbrem. Si oriens cingetur orbe, ex qua parte is se aperit, expectetur ventus. Si totus defluerit aequaliter, serenitatem dabit. Si in exortu longe radios per nubes porriget, et medius erit inanis, pluviam significabit. Si ante ortum radii se ostendunt, aquam et ventum. Si circa occidentem candidus circulus erit, noctis levem tempestatem. Si nebula, vehementiorem. Si candente Sole, ventum. Si ater circulus fuerit, ex qua regione is ruperit se, ventum magnum.

LXXXIX. Proxima sint iure Lunae praesagia. Quartam eam maxime observat Aegyptus. Si splendens exorta puro nitore fulsit, serenitatem: si rubicunda, ventos: si nigra, pluvias portendere creditur. In quinta cornua eius obtusa, pluviam: erecta et infesta ventos semper significant: quarta tamen maxime. Cornu eius septentrionale acuminatum atque rigidum, illum praesagit ventum: inferius, Austrum: utraque recta, noctem ventosam. Si quartam orbis rutilus cingit, ventos et imbres praemonebit. Apud Varronem ita est: Si quarto die Luna erit directa, magnam tempestatem in mari praesagiet, nisi si coronam circa se habebit, et eam sinceram: quoniam illo modo non ante plenam Lunam hiematurum ostendit. Si plenilunio per dimidium pura erit, dies serenos significabit: si rutila, ventos: nigrescens, imbres. Si caligo orbis nubem incluserit, ventos, quae se ruperit: si gemini orbis cinxerint, maiorem tempestatem. Et magis, si tres erunt, aut nigri, aut interrupti atque distracti. Nascens Luna, si cornu superiore obato surget, pluvias decrescens dabit: si inferiore, ante plenilunium: si in media nigritia illa fuerit, imbrem in plenilunio. Si plena circa se habebit orbem, ex qua parte is maxime splendet, ex ea ventum ostendet. Si in ortu cornua crassiora fuerint, horridam tempestatem. Si ante quartam non apparuerit, vento Favonio flante, hiemalis toto mense erit. Si decimo sexto vehementius flammae apparuerit, asperas tempestates praesagiet. Sunt et ipsius Lunae octo articuli, quoties in angulos Solis incidit, plerisque inter eos tantum observantibus praesagia eius, hoc est, tertia, septima, undecima, decimaquinta, decimanona, vigesimatertia, vigesimaseptima, et interlunium.

LXXX. Tertio loco stellarum observationem esse oportet. Discurrere eae videntur interdum, ventique protinus sequuntur, in quorum parte ita praesagire. Caelum cum aequaliter totum erit splendendum, articulis temporum, quos proposuimus, autumnum serenum praesagibunt, et frigidum. Si ver et aestas non sine riguo aliquo transierint, autumnum serenum et densum, minusque ventosum facient. Autumni serenitas ventosam hiemem facit. Cum repente stellarum fulgor obscuratur, et id neque nubilo, neque caligine, pluvia aut graves denuntiantur

tempestates. Si volitare plures stellae videbuntur, quo feruntur albescentes, ventos ex iis partibus nuntiabunt. Aut si cursitabunt, certos: si id in pluribus partibus fiet, inconstantes ventos effundent. Si stellarum errantium aliquam orbem incluserint, imbres. Sunt in signo Cancri duae stellae parvae, Aselli appellatae, exiguum inter illas spatium obtinente nubecula, quam Praesepia appellant. Haec cum caelo sereno apparere desierit, atrox hiems sequitur. Si alteram earum Aquiloniam caligo abstulit, Auster saevit: si Austrinam, Aquilo. Arcus cum sunt duplices, pluvias nuntiant: a pluviiis, serenitatem non perinde certam. Circuli novi circa sidera aliqua, pluviam.

LXXXI. Cum aestate vehementius tonuit quam fulsit, ventos ex ea parte denuntiat: contra si minus tonuit, imbrem. Cum sereno caelo fulgetrae erunt et tonitrua, abhiemabit. Atrocissime autem, cum ex omnibus quatuor partibus caeli fulgurabit. Cum ab Aquilone tantum, in posterum diem aquam portentat. Cum a Septemtrione, ventum eum. Cum ab Austro, vel Coro, aut Favonio, nocte serena fulguraverit, ventum et imbrem ex iisdem regionibus demonstrabit. Tonitrua matutina ventum significant, imbrum meridiana.

LXXXII. Nubes cum sereno caelo feruntur, a quacunque parte id fiet, expectetur venti: si eodem loco globabuntur, appropinquante Sole discutientur. Et hoc si ab Aquilone fiat, ventos: si ab Austro, imbres portentent. Sole occidente si ex utraque parte eius caelum petent, tempestatem significabunt. Vehementius atrae ab oriente, in noctem aquam minantur: ab occidente, in posterum diem. Si nubes, ut vellera lanae, spargentur multae ab oriente, aquam in triduum praesagiet. Cum in cacuminibus montium nubes consistit, hiemabit. Si cacumina pura fient, disserenabit. Nube gravis candicante, quod vocant tempestatem albam, grando imminet. Caelo quamvis sereno nubecula quamvis parva ventum procellosum dabit.

LXXXIII. Nebulae e montibus descendentes, aut caelo cadentes, vel in vallibus sidentes, serenitatem promittunt.

LXXXIV. Ab his terreni ignes proxime significant: pallidi namque, murmurantesque, tempestatum nuntii sentiuntur: pluviae etiam in lucernis fungi. Si flexuose volitet flamma, ventum. Et lumina cum ex sese flammam elidunt, aut vix accenduntur. Item cum in eo pendentes coacervantur scintillae: vel cum tollentibus ollas carbo adhaerescit: aut cum contactus ignis e se favillam discutit, scintillamve emittit: vel cum cinis in loco concrevit, et cum carbo vehementer perlucet.

LXXXV. Est et aquarum significatio. Mare si tranquillum in portu a cursu stabit, et murmuraverit intra se, ventum praedicat. Si identidem, et hiemem, et imbrem. Litora ripaeque si resonabunt tranquillo, asperam tempestatem: item maris ipsius tranquillo sonitus, spumaeve disparsae, aut aquae bulantes. Pulmones marini in pelago, plurium dierum hiemem portentunt. Saepe et silentio intumescit, flatuque altius solito iam intra se esse ventos fatetur.

LXXXVI. Equidem et montium sonitus, nemorumque mugitus praedicant: et sine aura, quae sentiat, folia ludentia. Lanugo populi, aut spiniae, volitans: aquisque pluma innatans. Atque etiam in campis tempestatem venturam praecedens suus fragor: caeli quidem murmur non dubiam habet significationem.

LXXXVII. Praesagiunt et animalia. Delphini tranquillo mari lascivientes, flatum, ex qua veniunt parte: item spargentes aquam turbato, tranquillitatem. Loligo volitans, conchae adhaerescences, echini affigentes sese, aut arena saburrantes, tempestatis signa sunt. Ranae quoque ultra solitum vocales. Et fulicae matutino clangore. Item mergi ana-

tesque, pennas rostro purgantes, ventum: ceteraeque aquaticae aves concursantes: grues in mediterranea festinantes: mergi maria aut stagna fugientes. Grues silentio per sublime volantes, serenitatem: sic noctua in imbre garrula: at sereno, tempestatem: corvique singultu quodam latrantes, seque concutientes, si continuabunt, ventos: si vero carptim vocem resorbeant, ventosum inibrem. Graculi sero a pabulis recedentes, hiemem. Et albae aves, cum congregabuntur. Et cum terrestres volucres contra aquam clangores dabunt, perfundentes sese: sed maxime cornix. Hirundo tam iuxta aquam volitans, ut penna saepe percutiat. Quaeque in arboribus habitant, fugitantes in nidis suis. Et anseres continuo clangore intempestivi. Ardea in mediis arenis tristic.

LXXXVIII. Nec mirum, aquaticas, aut in totum volucres praesagia aeris sentire. Pecora exsultantia, et indecora lascivia ludentia, eandem significationem habent. Et boves caelum olfactantes, seque lambentes contra pilum. Turpesque porci alienos sibi manipulos foeni lacerantes: segniterque et contra industriam suam absconditae formicae, vel concursantes, aut ova progerentes. Item vermes terreni erumpentes.

LXXXIX. Trifolium quoque inhorrescere, et folia contra tempestatem subrigere certum est.

XC. Nec non in conviviis mensisque nostris, vasa quibus esculentum additur, sudorem repositoriis linquentia, diras tempestates praenuntiant.

C. PLINII SECUNDI NATURALIS HISTORIAE LIBER XIX.

I. SIDERUM quoque tempestatumque ratio, vel imperitis facili atque indubitato modo monstrata est: vereque intelligentibus non minus conferunt rura deprehendendo caelo, quam sideralis scientia agro colendo. Proximam multi hortorum curam fecere: nobis non protinus transire ad ista tempestivum videtur. Miramurque quosdam scientiae gratia, eruditionis suae gloriam ex his petentes tam multa praeteriisse, nulla mentione habita tot rerum sponte curave provenientium, praesertim cum plerisque earum, pretio usuque vitae, maior etiam, quam frugibus, perhibeatur auctoritas. Atque ut a confessis ordiamur utilitatibus, quaeque non solum terras omnes, verum etiam maria replevere: seritur, ac dici neque inter fruges, neque inter hortensia potest, linum. Sed in qua non occurret vitae parte, quodve miraculum maius, herbam esse quae admoveat Aegyptum Italiae: in tantum, ut Galerius a freto Siciliae Alexandriam septima die pervenerit, Babilius sexta, ambo praefecti: aestate vero proxima Valerius Marianus ex praetoris senatoribus, a Puteolis nono die lenissimo flatu? Herbam esse, quae Gades ad Herculis columnas septimo die Ostiam afferat, et citeriorem Hispaniam quarto, provinciam Narbonensem tertio, Africam altero: quod etiam mollissimo flatu contigit C. Flavio legato Vibii Crispi Proconsulis? Audax vita, scelerum plena: aliquid seri, ut ventos procillasque recipiat: et parum esse fluctibus solis vehi. Iam vero nec vela satis esse maiora navigiis. Sed quamvis amplitudini antennarum singulae arbores sufficiant, super eas tamen addi valorum alia vela, praeterque alia in proris, et alia in puppibus pandi, ac tot modis provocari mortem. Denique tam parvo semine nasci, quod orbem terrarum ultro citroque portet, tam gracili avena, tam non alte a tellure tolli: neque id viribus suis necti, sed fractum tusumque et in mollitiem lanae coactum, iniuria ac summa audacia, eo pervenire. Nulla execratio sufficit contra inventorem dictum suo loco a nobis: cui satis non fuit hominem in terra mori, nisi periret et insepultus. At nos priore libro imbres et flatus cavendos, frugum causa victusque, praemonebamus. Ecce seritur hominis manu, metitur eiusdem hominis ingenio, quod ventos in

mari optet. Praeterea ut sciamus fuisse poenas, nihil gignitur facilius: ut sentiamus nolente id fieri natura,urit agrum, deterioremque etiam terram facit.

II. 1. Seritur sabulosis maxime, unoque sulco: nec magis festinat aliud. Vere satum aestate vellitur: et hanc quoque terrae iniuriam facit. Ignoscat tamen aliquis Aegypto serenti, ut Arabiae Indiaeque merces importet: itane et Galliae censentur hoc reditu? montesque mari oppositos esse non est satis, et a latere oceani obstare ipsum quod vocant inane? Cadurci, Caleti, Ruteni, Bituriges, ultimique hominum existimati Morini, immo vero Galliae universae vela texunt. Iam quidem et Transrhenani hostes: nec pulchriorem aliam vestem eorum feminae novere. Qua admonitione succurrit, quod M. Varro tradit, in Seranorum familia gentilitium esse, feminas linea veste non uti. In Germania autem defossi atque sub terra id opus agunt. Similiter et in Italia regione Alliana inter Padum Ticinumque amnes, ubi a Setabi tertia in Europa lino palma: secundam enim in vicino Allianis capessunt Retovina, et in Aemilia via Faventina. Candore Allianis semper crudis Faventina praefertur: Retovinis tenuitas summa densitasque, candor aequae ut Faventinis, sed lanugo nulla, quod apud alios gratiam, apud alios offensionem habet. Nervositas filo aequalior paene quam araneis, tinnitussque, cum dente libeat experiri: ideo duplex, quam ceteris, pretium.

2. Et Hispania citerior habet splendorem lini praecipuum, torrentis in quo politur natura, qui aluit Tarraconem. Et tenuitas misra, ibi primum carbasis repertis. Non dudum ex eadem Hispania Zoelicum venit in Italiam, plagis utilissimum. Civitas ea Gallaciae et oceano propinqua. Est sua gloria et Cumano in Campania, ad piscium et alitum capturam. Eadem et plagis materia. Neque enim minores cunctis animalibus insidias, quam nobismet ipsis lino tendimus. Sed Cumanae plagae concidunt apros, et hi casses vel ferri aciem vincunt. Vidimusque iam tantae tenuitatis, ut anulum hominis cum epidromis transirent, uno portante multitudinem qua saltus cingerentur: (nec id maxime mirum.

sed singula earum stamina centeno quinquageno filo constare:) sicut paulo ante Iulio Lupo, qui in praefectura Aegypti obiit. Mirentur hoc ignorantes in Aegyptii quondam regis, quem Amasim vocant, thorace, in Rhodiorum insula ostendi in templo Minervae, CCCLXV filis singula fila constare: quod se expertum nuper Romae prodidit Mucianus ter consul, parvasque iam reliquias eius superesse hac experientium iniuria. Italia et Pelignis etiamnum lino honorem habet, sed fullonum tantum in usu. Nullum est candidius, lanaeve similis: sicut in culcitris praecipuum gloriam Cadurci obtinent. Galliarum hoc, et tomenta pariter, inventum. Italiae quidem mos etiam nunc durat in appellatione stramenti.

3. Aegyptio lino minimum firmitatis, plurimum lucri. Quatuor ibi genera: Taniticum, ac Pelusiaticum, Buticum, Tentyriticum, cum regionum nominibus, in quibus nascuntur. Superior pars Aegypti in Arabiam vergens gignit fruticem, quem aliqui gossipion vocant, plures xylon, et ideo lina inde facta xylina. Parvus est, similemque barbatae nucis defer fructum, cuius ex interiore bombyce lanugo netur. Nec ulla sunt eis candore mollitiave praefenda. Vestes inde sacerdotibus Aegypti gratissimae. Quantum genus Orohomenium appellant. Fit e palustri velut arundine, dumtaxat panicula eius. Asia e genista facit lina ad retia praecipua, in piscando durantia, frutice madefacto denis diebus. Aethiopes Indique e malis, Arabes cucurbitis, in arboribus, ut diximus, genitis.

III. Apud nos maturitas eius duobus argumentis intelligitur, intumescente semine, aut colore flavescente. Tum evulsum, et in fasciculos manuales colligatum, siccatur in Sole, pendens conversis superne radicibus uno die, mox quinque aliis, in contrarium inter se versis fascium cacuminibus, ut semen in medium cadat. Inter medicamina huic vis, et in quodam rustico ac praedulci Italiae Transpadanae cibo, sed iam pridem sacrorum tantum gratia. Deinde post messem triticam virgae ipsae merguntur in aquam Solibus tepefactam, pondere aliquo depressae: nulli enim levitas maior. Maceratas indicio est membrana laxior. Iterumque inversae, ut prius, Sole siccantur: mox arefactae in saxo tunduntur stupario malleo. Quod proximum cortici fuit, stupa appellatur, deterioris lini, lucernarum fere luminibus aptior. Et ipsa tamen pectitur ferreis hamis, donec omnis membrana decorticetur. Medullae numerosior distinctio, candore, mollitia. Lignumque nere et viris decorum est. Cortices quoque decussi clibanis et furnis praebent usum. Ars depectendi digerendique: iustum e quinquagenis fascium libris quinas denas carminari. Iterum deinde in filo politur, illisum crebro in silice ex aqua: textumque rursus tunditur clavis, semper iniuria melius.

IV. Inventum iam est etiam, quod ignibus non absumeretur. Vivum id vocant, ardentisque in focis convivorum ex eo vidimus mappas, sordibus exustis splendentes igni magis, quam possent aquis. Regum inde funebres tunicae, corporis favillam ab reliquo separant cinere. Nascitur in desertis adustisque Sole Indiae, ubi non cadunt imbres, inter diras serpentes: assuescitque vivere ardendo, rarum inventu, difficile textu propter brevitatem. Rufus de cetero colos, splendet igni. Cum inventum est, aequat pretia excellentium margaritarum. Vocatur autem a Graecis asbestinum ex argumento naturae. Anaxilaus auctor est, linteo eo circumdatam arborem, surdis ictibus, et qui non exaudiantur, caedi. Ergo huic lino principatus in toto orbe.

Proximus byssino, mulierum maxime deliciis circa Ellum in Achaia genito: quaternis denariis scripula eius permutata quondam, ut auri, reperio. Linteorum lanugo, e velis navium marinarum maxi-

me, in magno usu medicinae est: et cinis spodii vim habet. Est et inter papavera genus quoddam, quo candorem linteae praecipuum trahunt.

V. Tentatum est tingi lino quoque, et vestium insaniam accipere, in Alexandri Magni primum classibus, Indo amne navigantis, cum duces eius ac praefecti in certamine quodam variassent insignia navium: stupueruntque litora, flatu versicoloria implente. Velo purpureo ad Actium cum M. Antonio Cleopatra venit, eodemque effugit. Hoc fuit imperatoriae navis insigne.

VI. Postea in theatris tantum umbram fecere: quod primus omnium invenit Q. Catulus, cum Capitolium dedicaret. Carbasina deinde vela primum in theatro duxisse traditur Lentulus Spinter Apollinari ludis. Mox Caesar dictator totum forum Romanum intexit, viamque sacram ab domo sua ad clivum usque Capitolinum, quod munere ipso gladiatorio mirabilis visum tradunt. Deinde et sine ludis Marcellus Octavia sorore Augusti genitus, in aedilitate sua, avunculo XI consule, a. d. Kalendas Augusti, velis forum inumbravit, ut salubrius litigantes consisterent: quantum mutatis moribus Catenis Censorii, qui sternendum quoque forum muricibus censuerat. Vela nuper colore caeli, stellata, per rudentes iere etiam in amphitheatro principis Neronis. Rubent in cavis aedium, et muscum a Sole defendunt. Cetero mansit candori pertinax gratia. Honor etiam et Troiano bello. Cur enim non et proeliis intersit, ut naufragiis? Thoracibus lineis paucos tamen pugnasse, testis est Homerus. Hinc fuisse et navium armamenta apud eundem interpretantur eruditiores: quoniam cum sparta dixit, significaverit sata.

VII. Sparti quidem usus multa post secula coeptus est: nec ante Poenorum arma, quae primum Hispaniae intulerunt. Herba et haec sponte nascens, et quae non queat seri, iuncusque proprie aridi soli, uni terrae dato vitio. Namque id malum telluris est: nec aliud ibi seri aut nasci potest. In Africa exiguum et inutile gignitur. Carthaginiensis Hispaniae citerioris portio, nec haec tota, sed quatenus parit, montes quoque sparto operit. Hinc strata rusticis eorum, hinc ignes faecesque, hinc calceamina, et pastorum vestis: animalibus noxium, praeterquam cacuminum teneritate. Ad reliquos usus laboriose evellitur, ocreatis cruribus, manu, textisque manicis, convolutum osseis iligneisve conamentis. Nunc iam in hiemem iuxta. Facillime tamen ab Idibus Maiis in Iunias: hoc maturitatis tempus.

VIII. Vulsum fascibus in acervo animatum biduo, tertio resolutum, spargitur in Sole siccaturque, et rursus in fascibus redit sub tecta. Postea maceratur aqua marina optime, sed et dulci, si marina desit: siccaturque Sole, iterum rigatur. Si repente urgeat desiderium, perfusus calida in solio, ac siccatur stans, compendium operae fatetur. Hoc autem tunditur, ut fiat utile, praecipue in aquis marique invictum. In sicco praefertur e cannabi funes. At spartum aliter etiam demersum, veluti natalium sitim pensans. Est quidem eius natura interpolis: rursusque quam libeat vetustum novo miscetur. Verum tamen complectatur animo, qui rolet miraculum aestimare, quanto sit in usu, omnibus terris, navium armamentis, machinis aedificationum, aliisque desiderii vitae. Ad hos omnes usus quae sufficient, minus triginta millia passuum in latitudinem a litore Carthagini novae, minusque C in longitudinem esse reperiuntur. Longius vehi impendia prohibent.

IX. Iunco Graecos ad funes usos nomini credamus, quo herbam eam appellant: postea palmarum foliis, philuraque, manifestum est: et inde translatum a Poenis sparti usum, perquam simile veri est.

X. Theophrastus auctor est, esse bulbi genus circa ripas annuum nascens, cuius inter summum cor-

ticem, eamque partem qua vescuntur, esse laneam naturam, ex qua impilia vestesque quaedam conficiant. Sed neque regionem, in qua fiat, neque quidquam diligentius, praeterquam eriophoron id appellari, in exemplaribus, quae quidem invenerim, tradit: neque omnino ullam mentionem habet, cuncta cura magna persecutus CCCXC annis ante nos, ut iam et alio loco diximus: quo apparet, post id temporis spatium in usum venisse spartum.

XI. Et quoniam a miraculis rerum coepimus, sequemur eorum ordinem, in quibus vel maximum est, aliquid nasci aut vivere sine ulla radice. Tuberhaec vocantur, undique terra circumdata, nullisque fibris nixa, aut saltem capillamentis, nec utique extuberante loco in quo gignuntur, aut rimas agente: neque ipsa terrae cohaerent. Cortice etiam includuntur, ut plane nec terram esse possimus dicere, nec aliud quam terrae callum. Siccis haec fere et sabulosis locis, frutectosisque nascuntur. Excedunt saepe magnitudinem mali cotonei, etiam librari pondere. Duo eorum genera, arenosa dentibus inimica, et altera sincera. Distinguuntur et colore, rufo, nigroque, et intus candido: laudatissima Africae. Crescant, anne vitium id terrae (neque enim aliud intelligi potest) ea protinus globetur magnitudinem, qua futurum est: et vivante, an non, haud facile arbitror intelligi posse. Putrescendi enim ratio communis est iis cum ligno. Lartio Licinio praetorio viro iura reddenti in Hispania Carthagine, paucis his annis scinus accidisse, mordenti tuber, ut deprehensus intus denarius primos dentes inflecteret: quo manifestum erit, terrae naturam in se globari. Quod certum est, ex iis erunt quae nascantur, et seri non possint.

XII. Simile est et quod in Cyrenaica provincia vocant misy, praecipuum suavitate odoris ac saporis, sed carnosius: et quod in Thracia iton, et quod in Graecia geranion.

XIII. De tuberibus haec traduntur peculiariter: Cum fuerint imbres autumnales, ac tonitrua crebra, tunc nasci, et maxime e tonitribus: nec ultra annum durare: tenerrima autem verno esse. Quibusdam locis accepta riguis feruntur: sicut Mitylenis negant nasci, nisi exundatione fluminum invecto semine ab Tiariis. Est autem is locus, in quo plurima nascuntur. Asiae nobilissima circa Lampsacum, et Alopeconneum: Graeciae vero, circa Elin.

XIV. Sunt et in fungorum genere Graecis dicti pezicae, qui sine radice aut pediculo nascuntur.

XV. Ab his proximum dicetur auctoritate clarissimum laserpitium, quod Graeci silphion vocant, in Cyrenaica provincia repertum: cuius succum vocant laser: magnificum in usu medicamentisque, et ad pondus argentei denarii pensum. Multis iam annis in ea terra non invenitur: quoniam publicani, qui pascua conducunt, maius ita lucrum sentientes, depopulantur pecorum pabulo. Unus omnino caulis nostra repertus memoria, Neroni principi missus est. Si quando incidit pecus in spem nascentis, hoc deprehenditur signo: ore, cum comederit, dormiente protinus, capra sternuente. Diuque iam non aliud ad nos invehitur laser, quam quod in Perside, aut Media, et Armenia nascitur large, sed multo infra Cyrenaicum: id quoque adulteratum gummi, sagapeno, aut faba fracta. Quo minus omittendum videtur, C. Valerio, M. Herennio Coss. Cyrenis advecta Romam publice laserpitii pondo XXX. Caesarem vero dictatorem initio belli civilis, inter aurum argentumque protulisse ex aerario laserpitii pondo MD. Id apud auctores Graeciae evidentissimos invenimus natum imbre piceo repente madefacta tellure, circa Hesperidum hortos Syrtimque maiorem, septem annis ante oppidum conditum est Urbis nostrae ante illam per quatuor millia et ea la-

serpitium gigni solitum, rem feram ac contumacem, et si coleretur, in deserta fugientem: radice multa crassaque, caule ferulaceo, aut simili crassitudine. Huius folia maspetum vocabant, apio maxime similia. Semen erat foliaceum, folium ipsum vere deciduum. Vesci pecora solita, primoque purgari, mox pinguescere, carne mirabilem in modum iucunda. Post folia amissa, caule ipso et homines vescabantur decocto, asso, elixoque: eorum quoque corpora XI. primis diebus purgante a vitiis omnibus. Succus duobus modis capiebatur: e radice, atque caule. Et haec duo erant nomina: rhizias, atque caulias vilior illo ac putrescens. Radici cortex niger. Ad mercis adulteria, succum ipsum in vasa coniectum, admixto furfure, subinde concutiendo ad maturitatem perducebant: ni ita fecissent, putrescentem. Argumentum erat maturitatis, color, siccitasque sudore finito. Alii tradunt laserpitii radicem fuisse maiorem cubitali, tuberque in ea supra terram. Hoc inciso, profluere solitum succum, ceu lactis, supernato caule, quem magydari vocant. Folia aurei coloris pro semine fuisse, cadentia a Canis ortu, Austro flante. Ex his laserpitium nasci solitum, annuo spatio et radice et caule consummantibus sese. Hoc et circumfodi solitum prodidere. Nec purgari pecora, sed aegra sanari, aut protinus mori, quod in paucis accidere. Persico silphio prior opinio congruit.

XVI. Alterum genus est, quod mygdaris vocatur, tenerius et minus vehemens, sine succo: quod circa Syriam nascitur, non proveniens in Cyrenaica regione. Gignitur et in Parnasso monte copiosius, quibusdam laserpitium vocantibus: per quae omnia adulteratur rei saluberrimae utilissimaeque auctoritas. Probatio sinceri prima, in colore modice rufo, et cum frangitur, candido intus, mox translucente: gutta, aqua salivaque liquescit. Usus in multis medicaminibus.

XVII. Sunt etiamnum duo genera, non nisi sordido nota vulgo, cum quaestu multum polleant. In primis rubia, tingendis lanis et coriis necessaria. Laudatissima Italica, et maxime suburbana: et omnes paene provinciae scatent ea. Sponte provenit, seriturque similitudine ervillae. Verum spinosus ei caulis: geniculatus hic est, quinque circa articulos in orbe foliis. Semen eius rubrum est. Quos in medicina usus habet, suo dicemus loco.

XVIII. At quae vocatur radícula, lavandis demum lanis succum habet: mirum quantum conferens candori mollitiaeque. Nascitur sativa ubique, sed sponte praecipua in Asia Syriaque, saxosis et asperis locis. Trans Euphratem tamen laudatissima, caule ferulaceo, tenui, et ipso cibus indigenarum expetito, et unguentis, quidquid sit cum quo decoquatur: folio oleae. Struthion Graeci vocant: floret aestate, grata aspectu: verum sine odore, spinosa, et caule lanuginoso. Semen ei nullum, radix magna, quae conditur ad quem dictum est usum.

XIX. 1. Ab his superest reverti ad hortorum curam, et suapte natura memorandam, et quoniam antiquitas nihil prius mirata est, quam Hesperidum hortos, ac regum Adonis et Alcinoui: itemque pensiles, sive illos Semiramis, sive Assyriae rex Cyrus fecit, de quorum opere alio volumine dicemus. Romani quidem reges ipsi colere. Quippe etiam Superbus Tarquinius nuntium illum saevum atque sanguinarium filio remisit ex horto. In XII tabulis legum nostrarum nusquam nominatur villa, semper in significatione ea hortus: in horti vero, heredium. Quam rem comitata est et religio quaedam: hortoque et foco tantum contra invidentium effascinationes, dicari videmus in remedio satyrica signa, quamquam hortos tutelae Veneris assignante Plauto. Iam quidem hortorum nomine in ipsa Urbe delicias, agros, villasque possident. Primus hoc instituit

Athenis Epicurus, otii magister. Usque ad eum moris non fuerat, in oppidis habitari rura. Romae quidem per se hortus ager pauperis erat.

2. Ex horto plebei macellum, quanto innocentiore victu! Mergi enim, credo, in profunda satius est, et ostrearum genera naufragio exquiri, aves ultra Phasidem amnem peti, et fabuloso quidem terrore tutas, immo sic pretiosiores, alias in Numidiam, atque Aethiopiae sepulcra: aut pugnare cum feris, mandique capientem quod mandat alius. At hercule quam vilia haec, quam parata voluptati satietatique; nisi eadem, quae ubique, indignatio occurreret! Ferendum sane fuerit exquisita nasci poma, alia sapore, alia magnitudine, alia monstro, pauperibus interdicta: inveterari vina, saccisque castrari: nec cuiquam adeo longam esse vitam, ut non ante se genita potet: e frugibus quoque quoddam alimentum sibi excogitasse luxuriam, ac medullam tantum earum: superque pistrinarum operibus et caelaturis vivere, alio pane procerum, alio vulgi, tot generibus usque ad infimam plebem descendente annona. Etiamne in herbis discrimen inventum est, opesque differentiam fecere in cibo, etiam uno asse venali? In his quoque aliqua sibi nasci tribus negant, caule in tantum saginato, ut pauperis mensa non capiat. Silvestres fecerat natura corrudas, ut quisque demeteret passim. Ecce attiles spectantur asparagi: et Ravenna ternos libris rependit. Heu prodigia ventris! Mirum esset non licere pecori carduis vesci: non licet plebi. Aquae quoque separantur, et ipsa naturae elementa vi pecuniae discreta sunt. Hi nives, illi glaciem potant, poenasque montium in voluptatem gulae vertunt. Servatur algor aestibus, excogitaturque ut alienis mensibus nix algeat. Decoquant alii aquas: mox et illas hiemant. Nihil utique homini sic, quomodo rerum naturae placet. Etiamne herba aliqua divitiis tantum nascitur? Nemo Sacros Aventinosque montes, et iratae plebis secessus circumspexerit: mox enim certe aequabit, quos pecunia separaverit. Itaque hercule nullum macelli vectigal maius fuit Romae, clamore plebis incusantis apud omnes principes, donec remissum est portorium mercis huius: compertumque non aliter quaestuosius censum haberi aut tutius, ac minore fortunae iure, cum credatur pensio ea pauperum. Is in solo sponsor est, et sub dio redditus, superficiesque caelo quocunque gaudens.

3. Hortorum Cato praedicat caules. Hinc primum agricolae aestimabantur prisci, et sic statim faciabant iudicium, nequam esse in domo matrem familias, (etenim haec cura feminae dicebatur,) ubi indiligens esset hortus: quippe e carnario, aut macello vivendum esse. Sed nec caules, ut nunc, maxime probabant, damnantes pulmentaria, quae egerent alio pulmentario: id erat oleo parcere: nam gari desideria etiam in exprobratione erant. Horti maxime placebant, quia non egerent igni, parcerentque ligno, expedita res et parata semper: unde et acetaria appellantur, facilia concoqui, nec oneratura sensum cibo, et quae minime accenderent desiderium panis. Pars eorum ad condimenta pertinens fatetur domi versuram fieri solitam: atque non Indicum piper quaesitum, quaeque trans maria petimus. Iam in fenestris suis plebs urbana in imagine hortorum quotidiana oculis rura praebabant, antequam praefigi prospectus omnes coegit multitudinis innumeratae saeva latrocinatio. Quamobrem sit aliquis et his honos, nere auctoritatem rebus vilitas adimat, cum praesertim etiam cognomina procerum inde nata videamus: Lactucinosque in Valeria familia non puidisse appellari: et contingat aliqua gratia operae curaeque nostrae, Virgilio quoque confesso, quam sit difficile verborum honorem tam parvis perhibere.

XX. Hortos villae iungendos non est dubium, riuosque maxime habendos, si contingat, praesluo

amne: si minus, e puteo rota, organisve pneumaticis, vel tollenonum haustu rigandos. Solum proscindendum a Favonio: in autumnum praeparandum est post XIV dies, iterandumque ante brumam. Octo iugerum operis palari iustum est, finum tres pedes alte cum terra misceri, areis distingui, easque resupinis pulvinorum toris, ambiri singulas tramitum sulcis, qua detur accessus homini, scatebrique decursus.

XXI. In hortis nascentium alia bulbo commendantur, alia capite, alia caule, alia folio, alia utroque, alia semine, alia cortice, alia cute, alia cartilagine, alia carne, alia tunicis carnosius.

XXII. Aliorum fructus in terra est, aliorum et extra, aliorum non nisi extra. Quaedam iacent crescantque, ut cucurbitae et cucumis. Eadem pendent, quanquam graviora multo etiam iis quae in arboribus gignuntur: sed cucumis cartilagine. Cortex huic uni maturitate transit in lignum. Terra conduntur raphani, napique, et rapa: atque alio modo inulae, siser, pastinacae. Quaedam vocabimus ferulaceae, ut anethum, malvas. Namque tradunt auctores, in Arabia malvas septimo mense arborescere, baculorumque usum praebere extemplo. Sed et arbor est malva in Mauretania Lixi oppidi aestuario, ubi Hesperidum horti fuisse produntur CC pass. ab Oceano, iuxta delubrum Herculis, antiquius Gaditano, ut ferunt. Ipsa altitudinis pedum XX, crassitudinis quam circumplecti nemo possit. In simili genere habebitur et cannabis. Nec non et carnosae aliqua appellabimus, ut spongias in humore pratorum enascentes. Fungorum enim callum, in ligni arborumque natura diximus, et alio genere tuborum paulo ante.

XXIII. Cartilaginei generis, extraque terram est cucumis, mira voluptate Tiberio principi expetitus. Nullo quippe non die contigit ei, pensiles eorum hortos promoventibus in Solem rotis olitoribus: rursusque hibernis diebus intra specularium munimenta revocantibus. Quin lacte mulso semine eorum biduo macerato, apud antiquos Graeciae auctores scriptum est seri oportere, ut dulciores fiant. Crescunt qua coguntur forma. In Italia virides, et quam minimi: in provinciis quam maximi: et cerini, aut nigri. Placent copiosissimi Africae, grandissimi Moesiae: cum magnitudine excessere, pepones vocantur. Vivunt hausti in stomacho in posterum diem, nec perfici queunt in cibis, non insalubres tamen plurimum. Natura oleum odore mire: nec minus aquas diligunt. Desecti quoque ad eas modice distantes adrepunt: aut si quid obstat, versi pandantur, curvanturque: id vel una nocte deprehenditur, si vas cum aqua subiiciatur a quatuor digitorum intervallo, descenditibus ante posterum diem: at si oleum eodem modo sit, in hamos curvatis. Iidem in fistula flore demisso, mira longitudine crescunt. Ecce cum maxime nova forma eorum in Campania provenit mali cotonei effigie. Forte primo natum ita audio unum: mox semine ex illo genus factum: melopeponas vocant. Non pendunt hi, sed humi rotundantur. Mirum in his, praeter figuram coloremque, et odorem, quod maturitatem adepti, quamquam non pendentes, statim a pediculo recedunt. Columella suum tradit commentum, ut toto anno contingant. Fruticem rubi quam vastissimum in apricum locum transferre, et recidere, dum digitorum relicta stirpe, circa vernalis aequinoctium: ita in medulla rubi semine cucumeris insito, terra minuta fimoque circumaggeratas resistere frigori radices. Cucumerum Graeci tria genera fecere: Laticum, Scytalicum, Boeoticum. Ex his tantum Laticum aqua gaudere. Sunt qui herba, quae vocatur culix nomine, trita, semen eorum maceratum seri iubeant, ut sine semine nascantur.

XXIV. Similis et cucurbitis natura, dumtaxat in

nascendo. Aequae hiemem odere. Amant rigua ac
finium. Seruntur ambo semine in terra sesquipedali
fossura, inter aequinoctium vernalium, et solstitium:
Parilibus tamen aptissime. Aliqui malunt ex Ka-
lendis Martii cucurbitas, et Nonis cucumeres, et per
Quinquatrus serere, simili modo reptantibus flagel-
lis scandentes parietum aspera in tectum usque, na-
tura sublimitatis avida. Vires sine adminiculo stan-
di non sunt, velocitas pernix, levi umbra cameras ac
pergulas operiens. Inde haec duo prima genera:
Camerarium: et plebeium, quod humi repit. In pri-
ore mire tenui pediculo libratur pondus immobile
aurae. Cucurbita quoque omni modo fastigatur,
vaginæ maxime vitilibus, coniuncta in eas postquam
defloruit: crescitque quæ cogitur forma, plerumque
et draconis intorti figura. Libertate vero pensili
concessa, iam visa est novem pedum longitudinis.
Particulatim cucumis floret, sibi ipse superflore-
scens: et sicciore locos patitur, candida lanugine
obductus, magisque cum crescit.

Cucurbitarum numerosior usus. Et primus caulis in cibo. Atque ex eo in totum natura diversa. Nuper in balnearum usum venire urceorum vice, iam pridem vero etiam cadorum ad vina condenda. Cortex viridi tener: deraditur nihilominus in cibis. Cibus salubres ac lenes pluribus modis existant, qui perfecti humano ventre non queant, sed non intumescent. Semina quae proximo collo fuerint, proceras pariunt: item ab imis, sed non comparandas supra dictis: quae in medio, rotundas: quae in lateribus, crassas brevioresque. Siccantur in umbra, et cum libeat serere, in aqua macerantur. Cibus, quo longiores tenuioresque, eo gratiores. Et ob id salubriores, quae pendendo crevere: minimumque seminis tales habent, duritia eius in cibis gratiani terminante. Eas quae semini serrentur, ante hiemem praecidi non est mos. Postea fumo siccantur, condendis hortensiorum seminibus rusticæ suppellectili. Inventa est ratio, qua cibus quoque servarentur: eodemque modo cucumis, usque ad alios paene provetus: et id quidem in muria fit. Sed et scrobe, opaco in loco arena substrato, foenoque sicco operito, ac deinde terra, virides servari tradunt. Sunt et silvestres in utroque genere, et omnibus fere hortensiiis. Sed et his medica tantum natura est. Quam ob rem differunt in sua volumina.

XXV. Reliqua cartilaginum naturae terra occultantur omnia. In quibus de rapis abunde dixisse poteramus videri, nisi medici masculini sexus facerent in his rotunda: latiora vero et concava femini, praestantiora suavitate, et ad condiendum facilia: quae saepius sata transeunt in marem. Iidem naporum quinque genera fecere: Corinthum, Cleonaeum, Liothasium, Boeoticum, et quod per se viride dixerunt. Ex iis in amplitudinem adolescent Corinthum, nuda fere radice. Solum enim hoc genus superne tendit, non ut cetera in terram. Liothasium quidam Thracium appellant, frigorum patientissimum. Ab eo Boeoticum dulce est, rotunditate etiam brevi notabile, neque ut Cleonaeum praelongum. In totum quidem, quorum tenuia folia, ipsi quoque dulciores: quorum scabra, et angulosa, et horrida, amariore. Est praeterea genus silvestre, cuius folia sunt erucae similia. Palma Romae Amiterminis datur, inde Nursinis: tertia nostratibus. Cetera de sato eorum in rapis dicta sunt.

XXVI. 1. Cortice et cartilagine constant raphani: multisque eorum cortex crassior etiam, quam quibusdam arborum. Amaritudo plurima illis est, et pro crassitudine corticis. Cetera quoque aliquando lignosa. Et vis mira colligendi spiritum, laxandique ructum: ob id cibus liberalis, utique si proxime olus mandatur: si vero cum olivis drupis, rarior ructus fit, minusque foetidus. Aegyptio mire celebratur propter olei fertilitatem, quod et semine eius

faciunt. Hoc maxime cupiunt serere, si liceat: quoniam et quaestus plus quam a frumento, et minus tributi est, nullumque copiosius oleum.

2. Genera raphani Graeci fecere tria, foliorum differentia, crispī, atque laevis, et tertium silvestre. Atque haec laevis quidem, sed breviora ac rotunda, copiosaque: atque fruticosa: sapor autem asper, et medicamenti instar ad eliciendas alvos. Et in prioribus tamen differentia a semine est: quoniam aliqua peius, aliqua admodum exiguum ferunt. Haec vitia non cadunt, nisi in crispa folia.

3. Nostri alia fecere genera: Algidense a loco, longum atque translucidum. Alterum rapi figura, quod vocant Syriacum, suavissimum fere ac tenerimum, hiemisque patiens. Praecipuum tamen est, quod e Syria non pridem advectum apparet, quoniam apud auctores non reperitur: id autem tota hieme durat. Etiamnum unum silvestre Graeci agrion vocant, Pontici armon, alii leucen, nostri armoraciam, fronde copiosius quam corpore. In omnibus autem probandis maxime spectantur caules: immittunt enim rotundiores crassioresque, ac longis canalibus. Folia ipsa tristiora, et angulis horrida.

4. *Seri vult raphanus terra soluta, humida. Fimum odit, palea contentus. Frigore adeo gaudet, ut in Germania infantium puerorum magnitudinem aequet. Seritur post Idus Febr. ut vernus sit: iterumque circa Vulcanalia, quae satio melior. Multi et Martio, et Aprili serunt, et Septembri. Incipiente incremento, confert alterna folia circumobruere, ipsos vero accumulare. Nam qui extra terram emeris, durus fit atque fungosus. Aristomachus detrahi folia per hiemem iubet, et, ne lacunae stagneant, accumulare: ita in aestatem grandescere. Quidam prodidere, si palo adacto caverna palea insternatur sex digitorum altitudine, deinde in semen finimque et terra congeratur, ad magnitudinem scrobis crescere. Praecipue tamen salis aluntur. Itaque etiam talibus aquis irrigantur, et in Aegypto nitro sparguntur, ubi sunt suavitate praecipui. In totum quoque salsugine amaritudo eorum eximitur, suntque coctis similes. Namque et cocti dulcescunt, et in naporum vicem transeunt. Crudos medici suadent, ad colligenda acria viscerum, dando cum sale ieiunis esse, atque ita vomitionibus praeparant meatum. Tradunt et praecordii necessarium hunc succum: quando phthisin cordi intus inhaerentem non alio potuisse depelli compertum sit in Aegypto, regibus corpora mortuorum ad scrutandos morbos inscantibus. Atque, ut est Graeca vanitas, fertur in templo Apollinis Delphis adeo ceteris cibis praeclatus raphanus, ut ex auro dicaretur, beta ex argento, rapum ex plumbo. Scires non ibi genitum Manium Curium Imperatorem, quem Samnitium legis aurum repudiatio afferentibus, rapum torrentem in furo inventum Annales nostri prodidere. Scripsit et Mochion Graecus unum de raphano volumen. Utilissimi in cibis hiberno tempore existimantur: iidemque dentibus semper inimici, quoniam atterant. Ebur certe poliunt. Odium his cum vite maximum, refugitque iuxta satos.*

XXVII. Lignosiora sunt reliqua, in cartilaginum genere nobis posita. Mirumque, omnibus vehementiam saporis inesse. Ex iis pastinacae unum genus agreste sponte provenit: staphylinos Graece dicitur. Alterum seritur radice vel semine, primo vere vel autumno: ut Hygino placet, Februario, Augusto, Septembri, Octobri, solo quam altissime refosso. Annicula utilis esse incipit, hima utilis, gratior autumno, patinisque maxime: et sic quoque virus illi intractabile est. Hibiscum a pastinaca gracilitate distat, damnatum in cibis, sed medicinae utile. Est et quartum genus: *staphylinos* pastinacae, quam nostri Gall' *staphylinos* vero daurcon:

cuius genera etiam quatuor fecere: inter medica dicendum.

XXVIII. Siser et ipsum Tiberius princeps nobilitavit, flagitans omnibus annis e Germania. Gelduba appellatur castellum Rheno impositum, ubi generositas praecipua. Ex quo apparet frigidis locis convenire. Inest longitudine nervus, qui decortis extrahitur, amaritudinis tamen magna parte relicta: quae mulso in cibis temperata, etiam in gratiam vertitur. Nervus idem et pastinacae maiori, dumtaxat anniculae. Siseris satius mensibus Februario, Martio, Aprili, Augusto, Septembri, Octobri.

XXIX. Brevior his est, sed torosior amariorque, inula, per se stomacho inimicissima: eadem dulcibus mixtis saluberrima. Pluribus modis austeritate victa gratiam invenit. Namque et in pollinem tunditur arida, liquidoque dulci temperatur: et decocta posca, aut asservata, vel macerata pluribus modis, et tunc mixta defruto, aut subacta melle, urisve passis, aut pinguibus caryotis. Alio rursus modo coto-neis malis, vel sorbis, aut prunis, aliquando pipere aut thymo variata, defectus praecipue stomachi excitat, illustrata maxime Iuliae Augustae quotidiano cibo. Supervacuum eius semen: quoniam oculis ex radice excisis, ut arundo, seritur. Et haec autem, et siser, et pastinaca, utroque tempore, vere et autumno, magnis seminum intervallis: inula ne minus quam ternorum pedum, quoniam spatiosae fruticat. Siser autem transferre melius.

XXX. Proxima his est bulborum natura, quos Cato in primis serendos praecepit, celebrans Megaricos. Verum nobilissima est scilla, quamquam medicamini nata, acetoque exacuendo. Nec ulli amplitudo maior, sicut nec vis asperior. Duo genera medica: masculus albis foliis, femina nigris. Et tertium genus est cibis gratum: epimenidium vocatur, angustius folio, ac minus aspero. Seminis plurimum omnibus. Celerius tamen proveniunt satae bulbis circa latera natis. Et ut crescant, folia quae sunt his ampla, deflexa circa obruuntur. Ita succum omnem in se trahunt capita. Sponte nascuntur copiosissime in Balearibus Ebusoque insulis, ac per Hispanias. Unum de iis volumen condidit Pythagoras philosophus, colligens medicas vires, quas proximo reddemus libro. Reliqua bulborum genera differunt colore, magnitudine, suavitate. Quippe cum quidam crudi mandantur, ut in Cherroneso Taurica. Post hos in Africa nati maxime laudantur, mox Apulii. Genera Graeci haec fecere: Bulbinen, setanion, pythion, acrocorion, ae giopa, sisyrinchion. In hoc mirum imas eius radices crescere hieme: verno autem, cum apparuerit viola, minui et contrahi, tum deinde bulbum pinguescere.

Est inter genera et quod in Aegypto aron vocant, scillae proximum amplitudine, foliis lapathi, caule recto duum cubitorum, baculi crassitudine, radice mollioris naturae, quae edatur et cruda. Effodiuntur bulbi ante ver, aut deteriores illico fiunt. Signum maturitatis, folia inarescentia ab imo. Vetustiores improbant: item parvos et longos. Contra rubicundis rotundioribusque laus, et grandissimis. Amaritudo plerisque in vertice est. Media eorum dulcia. Bulbos non nasci, nisi e semine, priores tradiderunt. Sed et in Praenestinis campis sponte nascuntur, ac sine modo etiam in Remorum arvis.

XXXI. Hortensiiis omnibus fere singulae radices, ut raphano, betae, apio, malvae. Amplissima autem lapathio, ut quae descendat ad tria cubita. Silvestri minor et humida: effossa quoque diu vivit. Quibusdam tamen capillatae, ut apio, malvae: quibusdam surculosae, ut ocimo. Aliis carnosae, ut betae, aut magis etiamnum croco: aliquibus ex cortice et carne constant, ut raphano, rapis: quorundam geniculatae sunt, ut graminis. Quae rectam non habent radicem, statim plurimis nascuntur capillamentis, ut

atriplex, et blitum. Scilla autem, et bulbi, et caepe, et allium, non nisi in rectum radicanantur. Sponte nascentium quaedam numerosiora sunt radice, quam folio, ut aspalax, perdicium, crocum.

Florent confertim serpyllum, abrotonum, napi, raphani, menta, ruta: et cetera quidem cum coepere, deflorescunt: ocimum autem particulatim et ab imo incipit: qua de causa diutissime floret. Hoc et in heliotropio herba evenit. Flos aliis candidus, aliis luteus, aliis purpureus. Folia cadunt a cacuminibus, origano, inulae, et aliquando rutae iniuria laesae. Maxime concava sunt caepae, gethyo.

XXXII. Allium caepasque inter deos in iureiurando habet Aegyptus. Caepae genera apud Graecos: Sardia, Samothracia, Alsidena, Setania, Schista, Ascalonia, ab oppido Iudaeae nominata. Omnibus etiam odor lacrimosus, et praecipue Cyprii, minime Gnidii. Omnibus corpus totum pinguitudinis earum cartilagine. E cunctis setania minima, excepta Tusculana, sed dulcis. Schista autem et Ascalonia condiuntur. Schistam hieme cum coma sua relinquunt, vere folia detrahunt, et alia subnascentur iidem divisuris: unde et nomen. Hoc exemplo reliquis quoque generibus detrahi iubent, ut in capita crescant potius, quam in semina. Ascaloniarum propria natura. Etenim velut steriles sunt ab radice, et ob id semine seri illas, non deponi, iussere Graeci. Praeterea serius circa ver, cum germinant, transferri: ita crassescere, et tunc properare praeteriti temporis pensitatione. Festinandum autem in his est, quoniam maturae celeriter putrescunt. Si deponantur, caulem mittunt et semen, ipsaeque evanescent. Est et colorum differentia. In lesso enim et Sardibus candidissimae proveniunt. Sunt in honore et Creticae, de quibus dubitant, an eadem sint, quae Ascaloniae, quoniam satis capita crassescunt: depositis, caules et semina. Distant sapore tantum dulci.

Apud nos duo prima genera. Unum condimentariae, quam illi gethyon, nostri pallacanam vocant. Seritur mensibus, Martio, Aprili, Maio. Alterum capitatae, quae ab aequinoctio autumnii, vel a Favonio. Genera eius austeritatis ordine, Africana, Gallica, Tusculana, Ascalonia, Amiternina. Optima autem, quae rotundissima. Item rufa acrior, quam candida; sicca, quam viridis; et cruda, quam cocta; sicca, quam condita. Seritur Amiternina frigidis et humidis locis, et sola alii modo capite, reliquae semine. Proxima quae aestate nullum semen emittunt, sed caput tantum, quod inarescit. Sequenti autem anno permutata ratione semen gignitur, caput ipsum corrumpitur. Ergo omnibus annis separatim semen caepae causa seritur, separatim caepae seminis. Servantur autem optime in paleis. Gethyum paene sine capite est, cervicis tantum longae, et ideo totum in fronde: saepiusque rescatur, ut porrum. Ideo et illud serunt, non deponunt. Cetero caepas ter fosso solo seri iubent, extirpatis radicibus herbarum, in iugera denas libras. Intermisceri satuiream, quoniam melius proveniat. Runcari praeterea, et sarriri, si non saepius, quater. Ascalonium mense Februario serunt nostri. Semen caeparum nigrescere incipiens, antequam marcescat, metunt.

XXXIII. Et de porro in hac cognatione dici conveniat, praesertim cum sectivo nuper auctoritatem dederit princeps Nero, vocis gratia, ex oleo statim nascentium omnium diebus, nihilque aliud, ac ne paene quidem vescendo. Seritur semine ab aequinoctio autumnio: si sectivum facere libuit, densius. In eadem area secatur, donec deficiat, stercoraturque semper. Si nutritur in capita, antequam secatur, cum increvit, in aliam aream transfertur, summis foliis leviter recisis ante medullam: et capitibus retractis, tunicisve extremis. Antiqui silice vel tegula subiecta capita dilatant. Hoc item in bulbis. Nunc

sarculo leviter convelluntur radices, ut delumbatae alant, neque distrahant. Insigne, quod cum fimo laetisque solo gaudeat, rigua odit: et tamen proprietate quadam soli constant. Laudatissimus in Aegypto, mox Ostiae, atque Ariciae. Sectyi duo genera: Herbaceum folio incisuris eius evidentibus, quo utuntur medicamentarii. Alterum genus pallidioris folii, rotundiorisque, incisuris levioribus. Fama est, Melam equestris ordinis, reum ex procuratore a Tiberio principe accersitum, in summa desperatione pondus hausto, confestim exspirasse sine cruciatu. Ampliorem modum negant noxium esse.

XXXIV. Allium ad multa ruris praecipue medicamenta prouesse creditur. Tenuissimis, et quae separantur, in universum velatur membranis: mox pluribus coagmentatur nucleis, et his separatim vestitis. Asperi saporis: quo plures nuclei fuere, hoc est asperius. Tacdium huic quoque halitu, ut caepis: nullum tamen coctis. Generum differentia in tempore: praecox murescit sexaginta diebus: tum in magnitudine. Ulpicum quoque in hoc genere Graeci appellaverunt allium Cyprium, alii antiscorodon, praecipue Africae celebratum inter pulmentaria ruris, grandius alio. Tritum in oleo et aceto, mirum quantum increseat spuma. Quidam ulpicum et allium in plano seri vetant, castellatimque grumulis imponi, distantibus inter se pedes ternos. Inter grana digiti interesse debent: simul atque tria folia eruperunt, sarriri. Grandescunt, quo saepius sarriuntur. Maturescentium caules depressi in terram obruuntur: ita cavetur ne in frondem luxurient. In frigidis utilius vere seri, quam autumno. Cetero ut odore careant, omnia haec iubentur seri, cum Luna sub terra sit: colligi, cum in coitu. Sine his Menander e Graecis auctor est, allium edentibus, si radicem betae in pruna tostam superederint, odorem extingui. Sunt qui et allium ulpicum inter Compitalia ac Saturnalia seri aptissime putent. Allium et semine provenit, sed tarde. Primo enim anno porri crassitudinem capite efficit: sequenti dividitur, tertio consummatur: pulchriusque tale existimant quidam. In semen exire non debet, sed interqueri caulibus gatus gratia, uti caput validius fiat. Quod si diutius allium caepamque inveterare libeat, aqua salsa tepida ungenda sunt. Ita diuturniora fient, melioraque usui, sed in satu sterilia. Alii contenti sunt primo super prunas suspendisse, abundeque ita profici arbitrantur ne germinet: quod facere allium caepamque extra terram quoque certum est, et cauliculo acto evanescere. Aliqui et allium palea optime servari putant. Allium est et in arvis sponte nascentes, alium hoc vocant: quod adversus improbitatem alium depascentium semina coctum, ne renasci possit, abiicitur: statimque quae devorare aves, stupentes manu capiantur: et si paulum commovere, sopitae. Est et silvestre, quod ursinum vocant, odore molli, capite praetenui, foliis grandibus.

XXXV. In horto satorum celerrime nascuntur ocimum, blitum, napus, eruca: tertio enim die erumpunt: anethum quarto, lactuca quinto, raphanus sexto, cucumis et cucurbitae septimo, prior cucumis: nasturtium ac sinapi quinto, beta aestate sexto, hie me decimo: atriplex octavo, carpe XIX aut vigesimo, gethyum decimo, aut duodecimo. Contumacius coriandrum. Cunila quidem, et origanum post XXX diem. Omnium autem difficillime apium: quadragesimo enim die cum celerrime, quinquagesimo maiore ex parte emergit.

Aliquid et seminum aetas confert, quoniam recentiora maturius gignuntur, in porro, gethyo, cucumi, cucurbita: ex vetere autem celerius proveniunt apium, beta, cardamum, cunila, origanum, coriandrum. Mirum in betae semine: non enim totum eodem anno gignit, sed aliquid sequente, aliquid

que ex copia seminis modice nascitur. Quaedam anno tantum suo pariunt, quaedam saepius, sicut apium, porrum, gethyum. Haec enim semel sata pluribus annis restibili fertilitate proveniunt.

XXXVI. Semina plurimis rotunda, aliquibus oblonga, paucis foliacea et lata, ut atriplici. Quibusdam angusta et canaliculata, ut cumino. Differunt et colore, nigro candidoque: item duritie surculacea. In folliculo sunt, raphano, sinapi, rapo. Nudum semen apii, coriandri, anethi, foeniculi, cumini. Cortice obducta bliti, betae, atriplicis, ocimi. At lactucis in lanugine. Nihil ocimo foecundius: cum maledictis ac probris serendum praecipiant: ut laetius proveniat, sato pavitur terra. Et cuminum qui serunt, precantur ne exeat. Quae in cortice sunt, difficillime inarescunt, maximeque ocimum et gith: siccantur omnia, ac sunt foecunda. Utique meliora nascuntur acervatim sato semine, quam sparso. Ita certe porrum et allium serunt in laciniis colligatum. Apium etiam paxillo caverna facta, ac fimo ingesto.

Nascuntur autem omnia aut semine, aut avulsione. Quaedam semine, et surculo: ut ruta, origanum, ocimum: praecidunt enim et hoc, cum pervenit ad palmum altitudinis. Quaedam et radice et semine, ut caepa, allium, bulbi, et si quorum radicem anniferorum relinquunt. Eorum vero quae a radice nascuntur, radix diuturna et fruticosa est, ut bulbi, gethyi, scillae. Fruticant alia et non capite, ut apium et beta. Caule reciso fere quidem omnia regerminant, exceptis quae non scabrum caulem habent: et in usum vero ocimum, raphanus, lactuca. Hanc etiam suaviorem putant a regerminatione. Raphanus utique iucundior detractis foliis antequam decalescat. Hoc et in rapis. Nam et eadem directis foliis cooperta terra crescunt, durantque in aestate.

XXXVII. Singula genera sunt ocimo, lapatho, blito, nasturtio, erucae, atriplici, coriandro, anetho. Haec enim ubique eadem sunt, neque aliud alio melius usquam. Rutam furtivam tantum provenire fertilius putant, sicut apes furtivas pessime. Nascuntur etiam non sata, mentastrum, nepeta, intubum, pulegium. Contra, plura genera sunt eorum quae diximus, dicemusque: et in primis apio. Id enim quod sponte in humidis nascitur, helioselinum vocatur, uno folio, nec hirsutum. Rursus in siccis hipposelinum, pluribus foliis, simile helioselino. Tertium est oreoselinum, cicutae foliis, radice tenui, semine anethi, minutiore tantum. Et sativi autem differentiae in folio, denso, crispo, aut rariore et leviori. Item caule tenuiore aut crassiore. Et caulibus aliorum candidus est, aliorum purpureus, aliorum varius.

XXXVIII. Lactucae Graeci tria fecere genera: unum lati caulis, adeo ut ostiola olitoria ex his factitari prodiderint. Folium his paulo maius herbae, et angustissimum, ut alibi consumito incrementum. Alterum rotundi caulis: tertium sessile, quod Laconicon vocant. Alii colore, et tempore satius, genera discrevere. Esse enim nigras, quarum semen mense Ianuario seratur: albas, quarum Martio: rubentes, quarum Aprili. Et omnium earum plantas post binos menses deferri. Diligentiores plura genera faciunt: purpureas, crispas, Cappadocas, Graecas. Longioris has folii, caulisque lati: praeterea longi et angusti, intubi similis. Pessimum autem genus cum exprobratione amaritudinis appellavere picrida. Est etiamnum alia distinctio atrae, quae meconis vocatur, a copia lactis soporiferi, quam omnes somnum parere creduntur. Apud antiquos Italiae hoc solum genus earum fuit, et ideo lactucae nomen adeptae. Purpuream maximae radices, Caecilianam vocant. Rotundam vero ac minima radice, latis foliis, astytida: quidamque eunuchion, quoniam haec maxime refragetur Veneri. Est quoniam natura omnibus refrigeratrix, et ideo aestate

gratae stomacho fastidium auferunt, cibique appetentiam faciunt. Divus certe Augustus lactuca conservatus in aegritudine fertur prudentia Musae medici, cum prioris Camellii religio nimia eam negaret: in tantum recepta commendatione, ut servari etiam in alienos menses eas oxymelite repertum sit. Sanguinem quoque augere creduntur. Est etiamnum, quae vocatur caprina lactuca, de qua dicemus inter medicas. Et ecce cum maxime coepit irreperere sativis admodum probata, quae Cilicia vocatur, folio Cappadocae, nisi crispum latiusque esset.

XXXIX. Neque ex eodem genere possunt dici, neque ex alio intubi, hiemis patientiores, virusque praeferentes, sed caule non minus grati. Seruntur verno plantae eorum: ultimo vere transferuntur. Est et erraticum intubum, quod in Aegypto cichorium vocant, de quo plura alias. Inventum omnes thyrsos, vel folia lactucarum, prorogare urceis conditos, ac recentes in patinis coquere.

Seruntur lactucae anno toto laetis et riguis, stercoreatisque, binis mensibus inter semen, plantamque, et maturitatem. Legitimum tamen, a bruma scien iacere, plantam Favonio transferre: aut semen Favonio, plantam aequinoctio verno. Albae maxime hiemem tolerant. Humore omnia hortensia gaudent, et stercore praecipue lactucae, et magis intubi. Seri etiam radices illitas fimo interest, et repleri ablaqueata humo. Quidam et aliter amplitudinem augent: recisis, cum ad semipedem excreverint, fimoque suillo recentillitis. Candorem vero putant contingere iis dumtaxat quae sint seminis albi, si arena de litere a primo incremento congeratur in medias, atque increscentia folia contra ipsas religuntur.

XL. Beta hortensiorum levissima est. Eius quoque a colore duo genera Graeci faciunt, nigrum, et candidius, quod praefertur, paucissimi seminis: appellantque Siculum, candoris sane discrimine praeferentes et lactucam. Nostri betae genera faciunt, vernum et autumnale, a temporibus satus, quanquam et lunio seritur. Transferuntur autem in planta hae quoque, et oblini fimo radices suas, locumque similiter madidum amant. Usus iis et cum lente ac faba, idemque qui oleris: et praecipuus, ut lenitas excitetur acrimonia sinapis. Medici nocentiorum, quam olus, esse iudicare. Quamobrem appositus non memini: degustare etiam religio est, ut validis potius in cibo sint. Gemina iis natura, et oleris, et capite ipso exsiliens bulbi: species summa in latitudine. Ea contingit, ut in lactucis, cum coeperint colorem trahere, imposito levi pondere. Neque alii hortensiorum latitudo maior. In binos pedes aliquando se pandunt, multum et soli natura conferente. Hae quidem in Circeiensi agro amplissimae proveniunt. Sunt qui betas Punica malo florente optime seri existiment: transferri autem, cum quinque foliorum esse coeperint. Mira differentia, si vera est, candidis solvi alvos modice, nigris inhiberi. Et cum brassica corruptatur in dolio vini sapor, odore betae foliis demersis restitui.

XLI. 1. Olus caulesque, quibus nunc principatus hortorum, apud Graecos in honore fuisse non reperio. Sed Cato brassicae miras canit laudes, quas in medendi loco reddemus. Genera eius facit tria: unam extentis foliis, caule magno: alteram crispo folio, quam apianam vocat: tertiam minutis caulibus, lenem, teneram, minimeque probat. Brassica toto anno seritur, quoniam et toto secatur. Utilissime tamen ab aequinoctio autumnus: transferturque, cum quinque foliorum est. Cymas a prima sectione praestat proximo vere. Hic est quidam ipsorum caulium delicatior teneriorque cauliculus, Apicii luxuriae, et per eum Druso Caesaris fastiditus, non sine castigatione Tiberii patris. Post cymam ex eadem brassica contingunt aestivi autumnalesque cauliculi, mox hiberni, iterumque cymae, nullo aeque

genere multifero, donec sua fertilitate consumatur. Tertia circa solstitium: ex qua, si humidior locus est, aestate: si siccior, autumnus plantatur. Humor finisque si defuere, maior saporis gratia est: si abundavere, laetior fertilitas. Finum asininum maxime convenit.

2. Est haec quoque res inter opera ganeae: quapropter non pigebit verbosius persequi. Praecipuus fit caulis sapore ac magnitudine, primum omnium si in repastinato seras: dein si terram fugientes cauliculos secas, a terrae attollentes se proceritate luxuriosa exaggerando aliam accumules, ita ne plus quam cacumen emineat. Tritianum hoc genus vocatur, his computabili impendio, taedioque.

3. Cetera genera complura sunt. Cumanum sessili folio, capite patulum. Aricinum altitudine non excelsius, folio numerosius, quam tenuius. Hoc utilissimum existimatur, quia sub omnibus paene foliis fruticat cauliculis peculiaribus. Pompeianum procerius, caule ab radice tenui, intra folia crassescit. Rariora haec angustioraque: sed teneritas in dote, si frigora non tolerat: quibus etiam aluntur Brutiani, praegrandes foliis, caule tenues, sapore acuti Sabellico usque in admirationem crispa sunt folia, quorum crassitudo caulem ipsum extenuat: sed dulcissimi perhibentur ex omnibus. Nuper subiere Lacuturres ex convalle Aricina, ubi quondam fuit lacus, turrisque quae remanet: capite praegrandes, folio innumeri: alii in orbem porrecti, alii in latitudinem torosi. Nec plus ullis capitibus post Tritianum, cui pedale aliquando conspicitur, et cyma nullis senior. Cuicumque autem generi pruinae plurimum suavitatis conferunt: et nisi obliquo vulnere defendatur medulla, plurimum nocent. Semini destinati non secantur. Est etiam sua gratia nunquam plantae habitum excellentibus: halmyridia vocant, quoniam nisi in maritimis non proveniunt, navigatione quoque longinqua viridibus adservata. Statim de secti ita ne humum attingant, in cados olei quam proxime siccatos obturatosque conduntur, omni spiritu excluso. Sunt qui plantam in transferendo alga subdita pediculo, nitrove trito, quod tribus digitis capiatur, celeriore ad maturitatem fieri putent. Sunt qui semen trifolii nitrumque simul tritum aspergant foliis. Nitrum in coquendo etiam viriditatem custodit: aut Apicianae coctura, oleo ac sale, priusquam coquantur, maceratis. Est inter herbas genus inserendi, praecisis germinibus caulis, et in medullam semine ex aliis addito. Hoc et in cucumere silvestri. Nec non olus quoque silvestre est trium foliorum, Divi Iulii carminibus praecipue iocisque militibus celebratum: alternis quippe versibus exprobrare lapsana se vixisse apud Dyrrachium, praemiorum parcimoniam cavillantes: est autem id cyma silvestris.

XLI. Omnium hortensiorum lautissima cura asparagis. De origine eorum in silvestribus curis abunde dictum, et quomodo eos iuberet Cato in arundinetis seri. Est et aliud genus incultius asparago, mitius corruda, passim etiam montibus nascent, referis superioris Germaniae campis, non inficeto Tiberii Caesaris dicto, herbam ibi quandam nasci similissimam asparago. Nam quod in Neside Campaniae insula sponte nascitur, longe optimum existimatur. Hortensium seritur spongiis: est enim plurimae radices, altissimeque germinat. Viret thyro primum emicante: qui caulem educens, tempore ipso fastigatus in toros striatur. Potest et semine seri.

Nihil diligentius comprehendit Cato, novissimumque libri est, ut appareat repentini ac novitiani viro curam fuisse. Locum subigi iubet humidum et crassum: semipedali undique intervallo seri, ne calcetur. Praeterea ad lineam grana bina aut terna paxillo demitti: videlicet semine tum tantum serebantur: id fieri secundum aequinoctium vernum. Ster-

core satiari, crebro purgari, caveri ne cum herbis evellatur asparagus. Primo anno stramento ab hinc protegi: vere aperiri, sarri, runcari: tertio incendi verno. Quo maturius incensus est, hoc melius provenit. Itaque arundinetis maxime convenit, quae festinant incendi. Sarri iubet idem, non antequam asparagus natus fuerit, ne in sarriendo radices vexentur. Ex eo velli asparagus ab radice: nam si defringatur, stirpescere, et intermori. Velli, donec in semen eat. Id autem maturescere ad ver, incendique: ac rursus, cum apparuerit asparagus, sarri ac stercorari. Ac post annos novem, cum iam vetus sit, digeri subacto solo stercoratoque. Tum spongiis seri, singulorum pedum intervallo. Quin et ovilo fimo nominatim uti, quoniam aliud herbas creet. Nec quidquam postea tentatum utilius apparuit, nisi quod circa Idus Februarii defosso semine acervatim parvulis scrobibus serunt, plurimum maceratum fimo. Dein nexis inter se radicibus spongiis factas post aequinoctium autumnum disponunt pedalibus intervalis, fertilitate in denos annos durante. Nullum gratius his soluni, quam Ravennatum hortorum.

Indicavimus et corradam. Hunc enim intelligo silvestrem asparagus, quem Graeci hormenum, aut myacanthum vocant, aliisve nominibus. Invenio nasci et arietis cornibus tuis atque defossis.

XLIII. Poterant videri dicta omnia quae in pretio sunt, nisi restaret res maximi quaestus, non sine pudore dicenda. Certum est quippe carduos apud Carthaginem magnam, Cordubamque praecipue, sestertium sena millia o parvis reddere arcis: quoniam portenta quoque terrarum in ganeam vertimus, etiam ea quae refugiant quadrupedes consciae. Carduos ergo duobus modis serunt: autumnum planta, et semine ante Nonas Martias: plantaeque ex eo disponuntur ante Idus Novembris, aut in locis frigidis circa Favonium. Stercorantur etiam, si diis placet, lactisque proveniunt: condiunturque aceto melle diluto, addita laseris radice, et cumini, ne quis dies sine carduo sit.

XLIV. Cetera in transcurso dici possunt. Ocimum Parilibus optime seri ferunt: quidam et autumnum: iubentque, cum hieme seratur, aceto semon perfundi. Eruca quoque et nasturtium, vel aestate vel hieme facillime nascuntur. Eruca praecipue frigorum contemtrix, diversae est, quam lactuca, naturae, concitatrix Veneris: idcirco iungitur illi fere in cibus, ut nimio frigori par fervor immixtus temperamentum aequet. Nasturtium nomen accepit a narium tormento. Et inde vigoris significatio proverbio id vocabulum usurpavit, veluti torpore excitantis. In Arabia mirae amplitudinis dicitur gigni.

XLV. Ruta quoque seritur Favonio, et ab aequinoctio autumnum: odit hiemem, et humorem, ac fimum. Apricis gaudet et sicca, terra quam maxime lateraria. Cinere vult nutriri: hic et semini miscetur, ut careat erucis. Auctoritas etiam peculiaris apud antiquos ei fuit. Invenio mustum rutatum populo datum a Cornelio Cethego, in consulatu collega Quintii Flamini, comitis peractis. Amicitia est ei et cum fico, in tantum, ut nusquam laetior proveiat, quam sub hac arbore. Seritur et surculo, melius in perforatam fabam indito, quae succo nutrit comprehendendo surculum. Seritur et a seipsa. Namque incurvato cacumine alicuius rami, cum attigerit terram, statim radicator. Eadem et ocimo natura, nisi quod difficilior crescit. Sed durata runcatur non sine difficultate, pruritibus huculceribus, ni munitis manibus id fiat, oleove defensis. Conduntur autem et eius folia, servanturque fasciulis.

XLVI. Ab aequinoctio verno seritur apium, semine paululum in pila pulsato. Crispus sic putant fieri, aut si satum calcetur cylindro pedibusve. Propter hoc, quod colorem mutat. Honos ipsi in Achaia, cum atheniensibus certaminis Nemeae.

XLVII. Eodem tempore seritur menta planta: vel si nondum germinat, spongia. Minus haec humido gaudet. Aestate viret, hieme flavescit. Genus eius silvestre mentastrum est. Et hoc propagatur, ut vitia, vel si inversi rami serantur. Mentae nomen suavis odoris apud Graecos mutavit, cum aliqui mintha vocaretur, unde veteres nostri nomen declinaverunt. Grato menta mensas odore percurrit in rusticis dapibus. Semel sata, diutina aetate durat. Congruit pulegio, cuius natura in carnariis reflorascens saepius dicta est. Haec quoque servantur simili genere, mentam dico, pulegiumque, et nepetam.

Condimentorum tamen omnium fastidium cuminum amicissimum. Nascitur in summa tellure vix haerens, et in sublime tendens. In putridis et calidis maxime locis, medio serendum vere. Alterum eius genus silvestre, quod rusticum vocant, alii Thebaicum: si tritum ex aqua potetur, in dolore stomachi prodest. In Carpetania nostri orbis maxime laudatur: aliqui Aethiopico Africoque palma est. Quidam huic Aegyptium praeferrunt.

XLVIII. Sed praecipue olustrum mirae naturae est. Hipposelinum Graeci vocant, alii myrnum. Et lacrima caulis sui nascitur. Seritur et radice. Succum eius colligunt, myrrhae saporem habere dicunt. Auctorque est Theophrastus, myrrha sata natum. Hipposelinum veteres praeeperant in locis incultis, lapidosis, iuxta maceriam seri: nunc et repastinato seritur, et a Favonio post aequinoctium autumnum. Quippe cum cappari quoque seratur siccis maxime, area in defosso cavata, ripisque undique circumstantibus lapide: alias evagatur per agros, et cogit solum sterile scere. Floret aestate: viret usque ad Vergiliarum occasum, sabulosis familiarissimum. Vitia eius, quod trans maria nascitur, diximus inter peregrinos frutices.

XLIX. Peregrinum et Careum, gentis sui nomine appellatum, culinis principale. In quacunque terra seri vult, ratione eadem, qua olustrum. Laudatissimum tamen in Caria, proximum Phrygia.

L. Ligusticum silvestre est in Liguriae suae montibus: seritur ubique: suavis sativum, sed sine viribus. Panacem aliqui vocant. Cratevas apud Graecos cunilam bubulam eo nomine appellat: ceteri fere conyzam, id est, cunilaginem: thynibrum vero, quae sit cunila. Haec apud nos habet vocabulum et aliud, satureia dicta in condimentario genere. Seritur mense Februario, origano aemula. Nusquam utrumque additur, quippe similis effectus. Sed cunilae Aegyptium origanum tantum praefertur.

LI. Peregrinum fuit et lepidum. Seritur a Favonio: dein cum fruticavit, iuxta terram praeciditur: tunc runcatur, stercoraturque: per biennium hoc. Postea iisdem fruticibus utuntur, si non saevitia hiemis ingravat, quando impatientissimum est fugarum. Exit et in cubitalem altitudinem, foliis laurinis, sed mollibus: ususque eius non sine lacte.

LII. Gith pistrinis, anisum et anethum culinis et medicinis nascuntur. Sacopenium et ipsum in hortis quidem, sed medicinae tantum.

LIII. Sunt quaedam comitantia aliorum satus, ut papaver. Namque cum brassica seritur ac portulaca: et eruca cum lactuca. Papaveris sativi tria genera: Candidum, cuius semen tostum in secunda mensa cum melle apud antiquos dabatur. Hoc et panis rustici crustae inspergitur, affuso ovo inhaerens, ubi inferiorem crustam apium githque cereali sapore condunt. Alterum genus est papaveris nigrum, cuius scapo inciso lacteus succus excipitur. Tertium genus rhoeam vocant Graeci, id nostri erraticum. Sponte quidem, sed in arvis cum hordeo maxime nascitur: erucae simile, cubitali altitudine, flore rufo et protinus deciduo: unde et nomen a Graecis accepit. De reliquis generibus papaveris sponte nascentis dicemus in medicinae loco. Fuisse autem

in honore apud Romanos semper, indicio est Tarquinius Superbus, qui legatis a filio missis decutiendo papavera in horto altissima, sanguinarium illud responsum hac facti ambage reddidit.

LIV. Rursus alio comitatu aequinoctio autumnus + seruntur coriandrum, anethum, atriplex, malva, lapathum, caerefolium, quod paederota Graeci vocant: et acerrimum sapore, ignei effectus, ac saluberrimum corpori, sinapi, nulla cultura, melius tamen planta tralata. Quin e diverso vix est sato semel eo liberare locum, quoniam semen cadens protinus viret. Usus eius etiam pro pulmentario in patellis decocto, citra intellectum acrimoniae. Coquuntur et folia, sicut reliquorum olerum. Sunt autem trium generum: Unum gracile, alterum simile rapi foliis, tertium erucae. Semen optimum Aegyptium, Athenienses napy appellaverunt, alii thapsi, alii saurion.

LV. Serpyllo et sisymbrio montes plerique scalant, sicut in Thracia: utique deferunt ex his avulsos ramos, seruntque. Item Sicyone ex suis montibus, et Athenis ex Hymetto. Simili modo et sisymbrium ferunt. Laetissimum nascitur in puteorum parietibus, et circa piscinas ac stagna.

LVI. Reliqua sunt ferulacei generis, ceu foeniculum, anguibus (ut diximus) gratissimum, ad condienda plurima, cum inaruit. Eique perquam similis thapsia, de qua diximus inter externos frutices. Deinde utilissima funibus cannabis seritur a Favonio. Quo densior est, eo tenuior. Semen eius cum est maturum, ab aequinoctio autumnus distinguitur, et ~~calore vento aut fumo siccatur~~. Ipsa cannabis velut post vindemiam, ac lubricationibus decoctis purgatur. Optima Alabandica, plagarum praecipue usibus. Tria eius ibi genera. Improbatur cortici proximum, aut medullae: laudatissima est e medio, quae mesa vocatur: secunda Mylasae. Quod ad proceritatem quidem attinet, Rosea agri Sabini arborum altitudinem aequat. Ferulae duo genera in peregrinis fruticibus diximus. Semen eius in Italia cibus est. Conditur quippe, duratque in urceis vel anni spatio. Duo eius genera: caules et racemi. Corymbiam hanc vocant, corymbosque quos condiunt.

LVII. Morbos hortensia quoque sentiunt, sicut reliqua terrae sata. Namque et ocimum senecta degenerat in serpyllum, et sisymbrium in calamintum. Et ex semine brassicae veteris rapa fiunt, atque invicem. Et necatur cuminum ab limodoro, nisi repurgetur. Est autem unicaule, radice bulbo simili, non nisi in solo gracili nascens. Alias privatim cumini morbus scabies. Et ocimum sub Canis ortu pallescit. Omnia vero accessu mulieris menstrualis flavescent. Bestiolarum quoque genera inascuntur. Napis culices, raphano erucac, et vermiculi: item lactucis et oleri: utrisque hoc amplius, limaces et cochleae. Porro vero privatim animalia, quae facillime stercore iniecto capiuntur, condentia in id se. Ferroque non expedire tangi rutam, cunilam, mentam, ocimum, auctor est Sabinus Tiro in libro Cepuricon, quem Maecenati dicavit.

LVIII. Idem contra fornicas, non minimum horum exitium, si non sint rigui, remedium monstravit, limum marinum, aut cinerem, obturandis earum foraminibus. Sed efficacissime heliotropio herba necantur. Quidam et aquam diluto latere crudo inimicam eis putant. Naporum medicina est, siliqua una seri: sicut olerum cicer: arcet enim erucas. Quo si omissio iam natae sit, remedium est absinthii succus decocti inspersus: et sedi, quam aizoum vocant: genus hoc herbae diximus. Semen olerum si succo eius madefactum aeratur, olera nulli animalium obnoxia futura tradunt. In totum vero nec erucis, si palo imponantur in hortis ossa capitis ex equino genere, feminae dumtaxat. Adversus erucas et cancrum fluviatilem in medio horto suspensum auxiliari narrant. Sunt qui maguineis virgis tangant

ea, quae nolunt his obnoxia esse. Infestant culices hortus riguos praecipue, si sint arbusculae aliquae. Illi galbano accenso fugantur.

Nam quod ad permutationem seminum attinet, quibusdam ex iis firmatas maior est, ut coriandro, betae, porro, nasturtio, sinapi, erucac, cunilae, et fere acribus. Infirmiora autem sunt atriplici, ocimo, cucurbitae, cucumi: et aestiva omnia hibernis magis durant: minime autem gethyum. Sed ex his, quae sunt fortissima, nullum ultra quadrimatum utile est, dumtaxat serendo. Culinis et ultra tempestiva sunt.

LIX. Peculiaris medicina raphano, betae, rutae, cunilae, in salsis aquis, quae et alioqui plurimum suavitati et fertilitati conferunt. Ceteris dulcium aquarum rigua prosunt. Utilissimae ex iis, quae frigidissimae, et quae potu suavissimae. Minus utiles e stagno, et quas elices inducunt, quoniam herbarum semina invehunt. Praecipue tamen imbres alunt. Nam et bestiolarum innascentes necantur.

LX. His horae rigandi, matutina atque vespera, ne infervescat aqua Sole. Ocimo tantum et meridiana: etiam satum celerrime erumpere putant, inter initia ferventi aqua aspersum. Omnia autem translata meliora grandioraque fiunt, maxime porri, napique. In translatione et medicina est, desinuntque sentire iniurias, ut gethyum, porrum, raphani, apium, lactucae, rapae, cucumis. Omnia autem silvestria fere sunt et foliis minora, et caulibus, succo aciora: sicut cunila, origanum, ruta. Solum vero ex omnibus lapathum silvestre melius: hoc in sativis rumex vocatur, nasciturque fortissimum: traditur certe semel satum durare, nec vinci unquam a terra, maxime iuxta aquam. Usus eius cum ptisana tantum in cibis leviores gratioresque saporem praestat. Silvestre aut multa medicamina utile est. Adeoque nihil omisit cura, ut carmine quoque comprehensum reperiam, in fabis caprini fimi singulis cavatis, si porri, erucac, lactucae, apii, intubi, nasturtii semina inclusa serantur, mira provenire. Quae sunt silvestria, eadem in sativis sicciora intelliguntur, et aciora.

LXI. Namque et succorum saporumque dicenda differentia est, vel maior in his quam pomis. Sunt autem acres cunilae, origani, nasturtii, sinapis. Amari, absinthii, centaurei. Aquatiles, cucumeris, cucurbitae, lactucae. Acuti, thymi, cunilae. Acuti et odorati, apii, anethi, foeniculi. Salsus tantum e saporibus non nascitur, aliquando extra insidit pulveris modo, ut cicerculis tantum.

LXII. Atque ut intelligatur vana, ceu plerumque, vitae persuasio: panax piperis saporem reddit, et magis etiam siliquastrum, ob id piperitidis nomine accepto. Libanotis odorem thuris, amyrrinum myrrhae. De panace abunde dictum est. Libanotis locis putribus et macris ac roscidis seritur semine. Radicem habet olusatri, nihil a thure differentem. Usus eius post annum stomacho saluberrimus. Quidam eam nomine alio rosmarinum appellant. Et amyrrinum olus seritur iisdem locis, myrrhamque radice resipit. Eadem et siliquastrum satio. Reliqua a ceteris et odore et sapore differunt, ut anethum. Tantaque est diversitas atque vis, ut non solum aliud alio mutetur, sed etiam in totum auferatur. Apio eximunt coqui obsoniis acetum: eodem cellarii in saccis odorem vino gravem.

Et hactenus hortensia dicta sint, ciborum gratia dumtaxat. Maximum quidem opus in iisdem naturae restat, quoniam proventus tantum adhuc, summasque quasdam tractavimus. Vera autem cuiusque natura non nisi medico effectu pernosci potest, opus ingens occultumque divinitatis, et quo nullum reperiri possit maius. Ne singulis id rebus contexeremus, iusta fecit ratio, cum ad alios medendi desideria pertinerent: longis utriusque dilationibus futura, si miscuissemus. Nunc suis quaeque partibus constabunt, poteruntque a volentibus iungi.

C. PLINII SECUNDI
NATURALIS HISTORIAE
LIBER XX.

I. **M**AXIMUM hinc opus naturae ordiemur, et cibos suos homini narrabimus, faterique cogemus ignota esse, per quae vivat. Nemo id parvum ac modicum existimaverit, nominum vilitate deceptus. Pax simul in his aut bellum naturae dicitur, odia amicitiaeque rerum surdarum ac sensu carentium: et, quo magis miremur, omnia ea hominum causa, quod Graeci sympathiam appellavere: quibus cuncta constant, ignes aquis restinguentibus, aquas Sole devorante, Luna pariente, altero alterius iniuria deficiente sidere. Atque ut a sublimioribus recedamus, ferrum ad se trahente magnete lapide, et alio rursus abigente a sese: adamantem opum gaudium, infragilem omni cetera vi et invictum, sanguine hircino rumpente, quaeque alia in suis dicemus locis, paria, vel maiora mira. Tantum venia sit, a minimis, sed a salutaribus ordienti, primumque ab hortensilis.

II. Cucumim silvestrem esse diximus, multo infra magnitudinem sativi. Ex eo fit medicamentum, quod vocatur elaterium, succo expresso et semine. Cuius causa nisi maturius incidatur, semen exsilit, oculorum etiam periculo. Servatur autem decerptus una nocte: postero die inciditur arundine. Semen quoque cinere conspergitur, ad coercendam succi abundantiam: qui expressus suscipitur aqua caelesti, atque subsidit: deinde Sole cogitur in pastillos, ad magnos mortalium usus. Obscuritates et vitia oculorum sanat, genarumque hucera. Tradunt hoc succo tactis radicibus vitium, non attingi uvas ab avibus. Radix autem ex aceto cocta podagris illinitur, succoque dentium dolori medetur. Arida cum resina impetiginem et scabiem, quae psoram et lichenas vocant, parotidas et panos sanat, et cicatricibus colorem reddit. Et foliorum succus auribus surdis cum aceto instillatur.

III. Elaterio praecipuus est autumnus: nec ullum ex medicamentis longiore aeo durat. Incipit a trimatu. Si quis recentiore uti velit, pastillos in novo fictili igne lento in aceto domet. Melius, quo vetustius: fuitque iam ducentis annis servatum, ut auctor est Theophrastus. Et usque ad quinquagesimum lucernarum lumina exstinguit. Hoc enim veri experimentum est, si admotum prius quam exstinguat, scintillare sursum ac deorsum cogat. Pallidum ac laeve herbaceo ac scabro melius, ac leniter amarum. Putant conceptus adalligato semine adjuvari, si terram non attigerit. Partus vero, si in arietis lana alligatum inscientis lumbis fuerit, ita ut protinus ab enixu rapiatur extra domum.

Ipsium cucumini qui magnificant, nasci praecipuum in Arabia, mox in Arcadia, Cyrenis alii tradunt, similem heliotropio, cuius inter folia et ramos provenire magnitudine nucis iuglandis. Semen autem esse ad speciem scorpionum cauda repleta, sed candida. Aliqui etiam ab eo scorpionum cucumim vocant, efficacissimum contra scorpionum ictus et semine et elaterio, et ad purgandum uterum alvosque. Modus portione virium ab dimidio obolo ad solidum. Copiosius necat. Sic et contra phthiriasin bibitur: et

hydropises. Illitum anginas et arterias cum melle et oleo vetero sanat.

IV. Multi hunc esse apud nos qui anguinus vocetur, ab aliis erraticus, arbitrantur. Quo decocto sparsa mures non attingunt. Idem podagris cum articuli morbis decoctum in aceto illinunt, praesentaneo remedio. Lumborum vero dolori semine Sole siccato, dein trito, triginta denariorum pondere in hemina dato aquae. Sanat et tumores subitos illitum cum lacte mulierum. Purgat eas elaterium. Sed gravidis abortum facit. Suspiriosis prodest. Morbo vero regio in nares coniectum. Lentigines ac maculas e facie tollit in Sole illitum.

V. Multi eadem omnia sativis attribuunt. Magnum etiam in eis momentum. Namque et eorum semen, quantum tres digiti apprehenderint, cum cumino tritum, potumque in vino, tussientibus auxiliatur. Sed et phreniticis in lacte mulieris. Et dysentericis acetabuli mensura. Purulenta autem expulsi-
entibus, cum cumino pari pondere, et focineris vitii in aqua mulsa. Urinam movet ex vino dulci, et in renum dolore clysteribus simul cum cumino infunditur.

VI. Pepones qui vocantur, refrigerant maxime in cibo, et emolliunt alvum. Caro eorum epiphoris oculorum aut doloribus imponitur. Radix sanat hucera concreta in modum favi, quae ceria vocant. Eadem contrahit vomitiones: siccatur, et in farinam tusa datur quatuor obolis in aqua mulsa, ita ut qui biberit, quingentos postea passus ambulet. Haec farina et in smegmata adii-
citur. Cortex quoque vomitionem movet, faciem purgat. Hoc et folia cuiuscunque sativi illita. Eadem cum melle et epinyctidas sanant: cum vino, canis morsus. Item millepedae: sepa Graeci vocant, oblongam, pilosis pedibus, pecori praecipue nocivam. Morsum tumor insequitur, et putrescit locus. Ipse curumis odore defectum animi. Coctos deraso cortice, ex oleo et melle, iucundiores esse certum est.

VII. Cucurbita quoque silvestris invenitur, spongos a Graecis appellata, inanis, (unde et nomen) digitali crassitudine, non nisi in saxosis nascens. Huius commanducatae succus stomacho admodum prodest.

VIII. Colocynthis vocatur alia, ipsa plena, sed minor quam sativa. Utilior pallida, quando eius sunt medicinae. Herbacea arefacta per se inanit alvum. Infusa quoque clysteribus, intestinorum omnibus vitii medetur, et renum, et lumborum, et paralysi: eiecto semine, aqua mulsa in ea decoquitur ad dimidias: tutissimo infunduntur oboli quatuor. Prodest et stomacho, farinae aridae pilulis cum decocto melle sumtis. In morbo regio utiliter semina eius sumuntur, et protinus aqua mulsa. Carnes eius cum absinthio et sale dentium dolorem tollunt. Succus vero cum aceto calefactus mobiles sistit. Item spinnae, et lumborum, ac coxendicum dolores, cum oleo si infundantur, mirum dictu, semina eius adalligata febribus, sanare

dicuntur, quas Graeci periodicas vocant. Sativae quoque rasae succus tepefactus auribus medetur. Caro eius interior sine semine, clavis pedum, et supurationibus, quae Graeci vocant apostemata. Decoctae autem universae succus, dentium motus stabilis, et dolores inhibet. Vinum cum ea fervefactum, oculorum etiam impetus. Folia eius cum recentibus epressi, contusa, et imposita: ipsa quoque tosta in argilla, ac trita cum adipe anseris, vulneribus medetur. Nec non ramentis corticis recentes prodagras refrigerat, et ardores capitis, infantium maxime. Et ignes sacros, de strigmentis, vel his impositis, vel seminibus. Succus ex strigmentis, illitus cum rosa-CEO et aceto, febrium ardores refrigerat. Aridae cinis impositus mire combusta sanat. Chrysippus medicus damnabat eas in cibis. Sed omnium consensu stomacho utilissimae iudicantur, et interaneorum vesicarumque exulcerationibus.

IX. Est et rapo vis medica. Perniones fervens impositum sanat. Item frigus pellit et pedibus. Aqua decocti eius fervens podagris etiam frigidis medetur: et crudum tusum cum sale, cuicunque vitio pedum. Semen illitum et potum in vino, contra serpentes et toxica salutare esse proditur. A multis vero antidoti vim habere in vino et oleo. Democritus in totum ea abdicavit in cibis, propter inflationes. Diocles magnis laudibus tulit, etiam Venerem stimulari ab eis professus: item Dionysius: magisque, si eruca condirentur. Tosta quoque articulo-
rum dolori cum adipe prodesset.

X. ~~Sativae~~ raphani in arvis maxime nascitur, fruticosum, semine candido, duplo maiore, quam papaveris. Hoc ad laevigandam cutem in facie, totoque corpore, utuntur, mixta farina, pari mensura, ervi, hordei, tritici, et lupini. Radix ad omnia inutilis.

XI. Naporum duas differentias et in medicina Graeci servant. Angulosi foliorum caulibus florentis, quod bunion vocant, purgationibus feminarum, et vesicae et urinae utile decoctum, potum ex aqua mulsa, vel succi drachma. Semen dysentericis tostum, tritumque in aqua calida, et cyathis quatuor. Sed urinam inhibet, si non lini semen una bibatur. Alterum genus buniada appellant, et raphano et rapo simile, seminis praecleari contra venena: ob id et in antidotis utuntur illo.

XII. Raphanum et silvestrem esse diximus. Laudatissimum in Arcadia: quamquam et alibi nascitur, utilior urinae dumtaxat ciendae. Cetero aestivo usus in Italia, et armoracium vocant.

XIII. Et sativi vero, praeter ea quae circa eos dicta sunt, stomachum purgant, pituitam extenuant, urinam concitant, bilem detrahunt. Praeterea cortices in vino decocti, mane poti ad ternos cyathos, comminuunt et eiciunt calculos. Iidem in posca decocti contra serpentium morsus illinuntur. Ad tusim etiam mane ieiunis raphanus prodest cum melle: semen eorum tostum, ipsumque commanducatum, ad lagonoponon: aquam folii eius decoctis bibere, vel succum ipsius cyathis binis contra phthiriasis: phlegmonae ipsos illinere tusos, livori vero recenti corticem cum melle: veterosis autem quam acerrimos mandere: semenque tostum, dein contritum cum melle, suspiriosis. Iidem et contra venena prosunt. Cerastis et scorpionibus adversatur: vel ipso, vel semine infectis manibus impune tractabis: impositoque raphano scorpiones moriuntur. Salutares et contra fungorum aut hyoscyami venena aequae, ut Nicander tradit. Et contra viscum quoque dari Apollodori duo iubent: sed Citieus semen ex aqua tritum, Tarentinus succum. Lienem item extenuant: iocineri prosunt, et lumborum doloribus. Hydropicis quoque ex aceto aut sinapi sumti, et lethargicis. Praxagoras et iliosis dandos censet: Plistonius et coeliacis. Intestinorum hulnerasant: ac purulenta praecordiorum, si cum melle edantur. Quidam ad

haec coquere eos in luto malunt: sic et feminas purgari. Ex aceto et melle sumti, intestinorum animalia detrahunt. Item ad tertias decocto eorum potum cum vino. Enterocelis prosunt: sanguinem quoque inutilem sic extrahunt. Medius ad haec et sanguinem excreantibus coctos dari iubet: et puerperis ad lactis copiam augendam. Hippocrates capitis mulierum defluvia fricari raphanis: et super umbilicum imponi contra tormenta vulvae. Reducunt et cicatricem ad colorem. Semen quoque ex aqua impositum, sistit hulnera, quae phagedaenas vocant. Democritus Venerem hoc cibo stimulari putat: ob id fortassis voci nocere aliqui tradiderunt. Folia quae in oblongis dumtaxat nascuntur, excitare oculorum aciem dicuntur. Ubi vero acrior raphani medicina admota sit, hyssopum dari protinus imperant. Haec antipathia est. At aurium gravitati succum raphani instillant. Nam vomituris summo cibo esse eos, utilissimum est.

XIV. Pastinacae simile hibiscum, quod molochen agriam vocant, at aliqui pistolochiam, hulneribus cartilaginis et ossibus fractis medetur. Folia eius ex aqua pota alvum solvunt, serpentes abigunt. Apum, vesparum, crabronum ictibus illita medentur. Radicem eius ante Solis ortum erutam involvunt lana coloris, quem nativum vocant, praeterea ovis quae feminam peperit, strumisque vel suppuratis alligant. Quidam ad hunc usum auro effodiendam censent: cavendumque ne terram attingat. Celsus et podagris quae sine tumore sint, radicem eius ex vino decoctam imponi iubet.

XV. Alterum genus est staphylinos, quod pastinacam vocant. Eius semen contritum et in vino potum, tumentem alvum, et suffocationes mulierum, doloresque lenit in tantum, ut vulvas corrigat: illitum quoque e passo ventri earum prosit: viris vero prodest, cum panis portione aequa tritum, ex vino potum contra ventris dolores. Pellit et urinam: et phagedaenas hulnerum sistit recens cum melle impositum, vel aridum farina inspersum. Radicem eius Dieuches contra iocineris, ac lienis, ilium, lumborum, et renum vitia, ex aqua mulsa dari iubet. Cleophantus et dysentericis veteribus. Philistion in lacte coquit, et ad stranguriam dat radicis uncias quatuor: ex aqua hydropicis, similiter et opisthotonicis, et pleuriticis, et comitialibus. Habentes eam ferri a serpentibus negantur: aut qui ante gustaverint, non laedi. Percussis imponitur cum axungia. Folia contra cruditates manduntur. Orpheus amatorum inesse staphylyno dixit, fortassis quoniam Venerem stimulari hoc cibo certum est: ideo conceptus aduari aliqui prodiderunt. Ad reliqua et sativa pollet. Efficacior tamen silvestris, magisque in petrosis nata. Semen sativae quoque contra scorpionum ictus, ex vino aut posca, salutare est. Radice eius circumscalpti dentes, dolore liberantur.

XVI. Syria in hortis operosissima est: indeque proverbium Graecis: Multa Syrorum olera. Simillimam staphylyno herbam serit, quam alii gindigdon vocant, tenuius tantum et amarius, eiusdemque effectus. Estur coctum crudumque stomachi magna utilitate. Siccatur enim ex alto omnes eius humores.

XVII. Siser erraticum sativo simile est, et effectus: stomachum excitat, fastidium absterget, ex aceto laserpitatio sumtum, aut ex pipore et mulso, vel ex garo. Urinam ciet, ut Opion credit, et Venerem. In eadem sententia est et Diocles. Praeterea cordi convenire convalescentium, aut post multas vomitiones perquam utile. Heraclides contra argentum vivum dedit, et Veneri subinde offensanti, aegrisque se recolligentibus. Hicesius ideo stomacho utile videri dixit, quoniam nemo tres siseses edendo continuaret: esse tamen utile convalescentibus ad vinum transeuntibus. Sativi privatim succus cum lacte caprino potus sistit alvum.

XVIII. Et quoniam plerosque similitudo nominum Graecorum confundit, conteximus et de sili: sed hoc est vulgatae notitiae. Optimum Massiliense: lato enim grano et fulvo est. Secundum Aethiopicum, nigrum. Creticum odoratissimum omnium. Radix iucundi odoris est. Semen esse et vultures dicuntur. Prodest homini ad tussim veterem, rupta, convulsa, in vino albo potum. Item opisthotonicis, et iocinerum vitiis, et torminibus, et stranguriis, duarum aut trium ligularum mensura. Sunt et folia utilia, ut quae partus adiuvent etiam quadrupedum. Hoc maxime pasci dicuntur cervae pariturae. Illinuntur et igni sacro. Multumque in summo cibo concoctionibus confert, vel folio, vel semine. Quadrupedum quoque alvum sistit, sive tritum potui infusum, sive mandando commandacatum e sale. Boum morbis tritum infunditur.

XIX. Inula quoque a ieiunis commandacata, dentes confirmat, si ut eruta est, terram non attingat: condita tussim emendat. Radicis vero decoctae succus tineas pellit: siccatae autem in umbra farinae tussis, et convulsis, et inflationibus, et arteriis medetur. Venenatorum morsus abigit. Folia ex vino lumborum dolori illinuntur.

XX. Caepae silvestres non sunt. Sativae olfactu ipso et delacrimatione caligini medentur, magis vero succi inunctione. Somnum etiam facere traduntur, et ulcera oris sanare, commandacatae cum pane. Et canis morsus, virides ex aceto illitae, aut siccatae cum melle et vino, ita ut post diem tertium solvantur. Sic et attrita sanant. Coctam in cinere et epiphoris multi imposuere cum farina hordeacea, et genitalium hulceribus. Succo et cicatrices oculorum, et albugines, et argema inunxere: et serpentium morsus, et omnia vulnera cum melle. Item auricularum cum lacte mulierum: et in iisdem sonitum ac gravitatem emendantes, cum adipe aserinio, aut cum melle stillavere. Et ex aqua bibendum dedere repente obmutescentibus. In dolore quoque ad dentes colluendos instillavere, et plagis bestiarum omnium, privatim scorpionum. Alopecias fricare, et psoras, tuis caepis. Coctas dysentericis vescendas dedere, et contra lumborum dolores: purgantem quoque earum cremata in cinerem illinentes ex aceto serpentium morsibus, tepisque multipedae ex aceto. Reliqua inter medicos mira diversitas. Proximi utiles esse praecordiis et concoctioni, inflationemque, et sitim facere dixerunt. Asclepiadis schola, ad colorem quoque validum profici hoc cibo. Et si ieiuni quotidie edant, firmitatem valetudinis custodiri: stomacho utiles esse, spiritus agitatione: ventrem mollire, haemorrhoidas pellere, subditas pro balanis: succum cum succo foeniculi contra incipientes hydropises mire proficere. Item contra anginas, cum ruta et melle. Excitari eisdem lethargicos. Varro, quae sale et aceto pista est arefactaque, vermiculis non infestari auctor est.

XXI. Porrum sectivum profluvia sanguinis sistit in naribus contrito eo obturatis, vel gallae mixto, aut mentae: item ex abortu profluvia, potu succo cum lacte mulierum. Tussi etiam veteri, ac pectoris et pulmonis vitiis medetur. Illitis foliis sanantur et ambusta, et epinyctides: ita vocatur hulus, quae et syce, in angulo oculi perpetuo humore manans. Quidam eodem nomine appellant pusulas liventes, ac noctibus inquietantes. Et alia hulcera cum melle trito: vel bestiarum morsus ex aceto: item serpentium. Aurium vero vitia cum felle caprino, vel pari mensura mulsi: stridores cum lacte mulieris: capitis dolores, si in nares fundatur, dormiturive, in aurem duobus succi cochlearibus, uno mellis. Succus et ad serpentium scorpionumque ictus bibitur cum mero, et ad lumborum dolores cum vino, et aqua, et potus. Sanguinem vero excreantibus, distillationibus longis, vel succo, vel

bus prodest. Item morbo regio, vel hydropicis. Et ad renum dolores, cum ptisanas succo acetabuli mensura. Idem modus cum melle, vulvas purgat. Estur vero et contra fungorum venena: imponitur et vulneribus. Venerem stimulat, sitim sedat: ebrietates discutit. Sed oculorum aciem hebetare traditur: inflationem quoque facere, quae tamen stomacho non noceat, ventremque molliat. Voci splendorem affert.

XXII. Capitato maior est ad eadem effectus. Sanguinem reicientibus succus eius cum gallae aut thuris farina, vel acacia, datur. Hippocrates et sine alia mixtura dari iubet: vulvasque contractas aperire putat: foecunditatem etiam feminarum hoc cibo augeri. Contritum ex melle hulcera purgat. Tussim et distillationes thoracis, pulmonis et arteriae vitia sanat, datum in sorbitione ptisanas: vel crudum, praeter capita, sine pane, ita ut alternis diebus sumatur: vel si pura exscreantur. Sic et voci, vel Veneri, somnoque multum confert. Capita bis aqua mutata cocta, alvum sistunt, et fluxiones veteres Cortex decoctus illitusque inficit canos.

XXIII. Allio magna vis, magnae utilitates contra aquarum et locorum mutationes. Serpentes abigit, et scorpiones odore: atque ut aliqui tradidere, et bestiarum omnium ictibus medetur, potu, vel cibo, vel illitu. Privatim contra haemorrhoidas prodest, cum vino redditum vomitu. Ac ne contra araneorum murium venenatum morsum valere miremur, aconitum, quod alio nomine pardalianches vocatur, debellat: item hyoscyamum: canum morsus, in quo vulnera cum melle imponitur. Ad serpentium quidem ictus potum cum restibus suis efficacissime ex oleo illinitur: attritisque corporum partibus, vel si in vesicas intumuerint. Quin et suffitu eo secundas partus evocari existimavit Hippocrates: cinere eorum cum oleo, capitis hulcera manantia sanitati restituens. Suspiriosis coctum, aliqui crudum id tritum dedere. Diocles hydropicis cum centauro, aut in fico duplici ad evacuandam alvum: quod efficacius praestat viride cum coriandro in mero potum. Suspiriosis aliqui et tritum in lacte dederunt. Praxagoras et contra morbum regium vino miscuit: et contra ileum in oleo et pulvere: sic illinens strumis quoque. Antiqui et insanientibus dabant crudum. Diocles phreneticis elixum. Contra anginas tritum imponi, et gargarizare prodest. Dentium dolorem tribus capitibus in aceto tritis imminuit, vel si decocti aqua colluantur, addaturque ipsum in cava dentium. Auribus etiam instillatur succus cum adipe aserinio: phthiriasis et porriginis potum, tusum item cum aceto et nitro compescit: distillationes cum lacte, vel tritum, permixtumve caseo molli: quo genere et raucitatem extenuat: vel phthisin, in fabae sorbitione. In totum autem coctum utilius est crudo, elixumque tosto: sic et voci confert. Tineas et reliqua animalia interaneorum pellit, in aceto mulso coctum. Tenesmo in pulvere medetur. Temporum doloribus illitum elixum: et pusulis coctum cum melle, deinde tritum. Tussi cum adipe vetusto decoctum, vel cum lacte: aut si sanguis etiam exscreetur, vel pura, sub pruna coctum, et cum mellis pari modo sumtum: convulsis, ruptis, cum sale et oleo. Nam cum adipe tumores suspectos sanat. Extrahit fistulis vitia cum sulphure et resina, etiam arundines cum pice. Lepras, lichenas, lentiginis exulcerat, sanatum cum origano: vel cinis eius ex oleo et garo illitus. Sic et sacros ignes. Suggillata aut liventia ad colorem reducit, combustum ex melle. Credunt et comitialium morbum sanari, si quis eo in cibo utatur ac potione. Quartanas quoque excutere potum caput unum cum laserpitii obolo in vino austero. Tussim et alio modo pectorum suppurationes quantaslibet sanat, in coctum fabae, atque ita in cibo sumtum, restituat. Facit et somnos, atque

in totum rubicundiora corpora. Venerem quoque stimulat cum coriandro viridi tritum, potumque emero. Vitiis eius sunt, quod oculos hebetat, inflationes facit, stomachum laedit copiosius, sumtum, sitim gignit. Cetero contra pituitam, et gallinis et gallinaceis prodest mixtum farre in cibo. Lumenta urinam reddere, atque non torqueri tradunt, si tritu natura tangatur.

XXIV. Lactuca sponte nascentis primum est genus eius, quam caprinam vocant, qua pisces in mare delecta protinus necantur, qui sunt in proximo. Huius lac spissatum, mox in aceto pondere obolorum dudum, adiecto aquae uno cyatho, hydropicis datur. Caule et foliis contusis, asperso sale, nervi incisii sanantur. Eadem trita ex aceto, colluta matutinis bis mense, dentium dolorem prohibent.

XXV. Alterum est genus, quod Graeci caesapon vocant. Huius folia trita, et cum polenta illita, hulceribus medentur. Haec in arvis nascitur. Tertium genus est in silvis nascentis, isatin vocant. Huius folia trita cum polenta vulneribus prosunt. Quarto infectores lanarum utuntur: simile erat lapatho silvestri foliis, nisi plura haberet, et nigriora. Sanguinem sistit. Phagedaenas et putrescentia hulcera, quae serpunt, sanat: item tumores ante suppurationem. Contra ignem sacrum radice vel foliis prodest: vel ad lienes pota. Haec propria singulis.

XXVI. Communia autem sponte nascentibus, candor, caulis interdum cubitali longitudine, et ipso, et foliis scabritia. Ex his rotunda folia et brevia habentem sunt qui hieraciam vocent, quoniam accipitres scalpendo eam, succoque oculos tingendo, obscuritatem, cum sensere, discunt. Succus omnibus candidus, viribus quoque papaveri similis: carpitur per messes inciso caule: conditur in fectili novo, ad multa praecuratur. Sanat omnia oculorum vitia cum lacte mulierum: argema, nubeculas, cicatrices, adustionesque omnes: praecipue caligines. Imponitur etiam oculis in lana contra epiphoras. Idem succus alvum purgat, in posca potus ad duos obolos. Serpentiis ictibus medetur in vino potus. Et folia, thyrisque triti, ex aceto bibuntur. Vulneri illinuntur maxime contra scorpionum ictus. Verum contra phalangia commixto vino ex aceto. Aliis quoque venenis resistunt, exceptis quae strangulando necant, aut iis quae vesicae nocent: item psimythio excepto. Imponuntur et ventri ex melle atque aceto, ad detrahenda vitia alvi. Urinae difficultates, succus emendat. Cratevas eum et hydropicis obolis duobus in aceto et cyatho vini dari iubet.

Quidam et e sativis colligunt succum minus efficacem. Peculiares earum vires partim iam dictae sunt, somnum faciendi, Veneremque inhibendi, aestum refrigerandi, stomachum purgandi, sanguinem augendi. Non paucae restant: quoniam et inflationes discutiunt, ructusque lenes faciunt. Nec ulla res in cibis aviditatem incitat, inhibetque eadem: in causa alterutraque modus est. Sic et alvum copiosiores solvunt, modicae sistunt. Lentitiam pituitae digerunt, atque ut aliqui tradiderunt, sensus purgant. Stomachi dissoluti utilissime adjuvantur: in eo usu et oxypori obolis asperitatem addito dulci ad intinctum aceti temperantes: si crassior pituita sit, scillite aut vino absinthite: et si tussis sentiat, hyssopite admixto. Dantur coeliacis cum intubo erratico, et ad duritiam praecordiorum. Dantur et melancholicis candidae copiosiores, et ad vesicae vitia. Praxagoras et dysentericis dedit. Ambustis quoque prosunt recentibus, priusquam pustulae fiant, cum sale illitae. Hulcera etiam, quae serpunt, coercent, initio cum aphonitro, mox in vino. Tritae igni sacro illinuntur. Convulsa et luxata caulibus tritis cum polenta ex aqua frigida leniunt. Eruptiones papularum, ex vino et polenta. In cholera quoque coctas patinis dederunt: ad quod utilissimae

quam maximi caulis et amarae. Quidam lacte infundunt. Deservefacti hi caules et stomacho utilissimi traduntur: sicut somno aestiva maxime lactuca, et amara lactensque, quam meconidem vocavimus. Hoc lac et oculorum claritati cum muliebri lacte utilissimum esse praecipitur, dum tempestive capiti inunguntur. Oculorum quoque vitiis, quae frigore in iis facta sunt. Miras et alias invenio laudes: Thoracis etiam vitiis prodesse, non secus quam abrotonum, cum melle Attico. Purgari et feminas hoc cibo. Semen sativarum contra scorpiones dari. Semine trito ex vino potu et libidinum imaginationes in somno compesci. Tentantes aquas non nocere lactucam edentibus. Quidam tamen frequentiores in cibo officere claritati oculorum tradiderunt.

XXVII. Nec beta sine remedio est utraque. Sive candidae, sive nigrae radix recens, et madefacta, suspensa funiculo, contra serpentium morsus efficax esse dicitur. Candida beta cocta, et cum alio crudo sumta, contra tineas: nigrae radices ita in aqua coctae, porriginem tollunt: atque in totum efficacior esse traditur nigra. Succus eius capitis dolores venter, et vertigines: item sonitum aurium sedat, infusus iis: ciet urinam. Medetur dysentericis iniecta, et morbo regio. Dolores quoque dentium sedat illitus succus. Et contra serpentium ictus valet, sed huius radici dumtaxat expressus. Ipsa vero decocta, pernionibus occurrit. Albae succus epiphoras sedat, fronte illita: aluminis paucis admixto, ignem sacrum. Sine oleo trita licet, adustis medetur. Et contra eruptiones papularum, coctaque eadem contra hulcera quae serpunt, illinitur: et alopeciiis cruda, et hulceribus quae in capite manant. Succus eius cum melle naribus inditus caput purgat. Coquitur et cum lenticula addito aceto, ut ventrem molliat. Validius cocta fluxiones stomachi sistit et ventris.

XXVIII. Est et beta silvestris, quam limonion + vocant, alii neuroides, multum minoribus tenuioribusque ac densioribus foliis, undecim saepe, caule lilii. Huius folia ambustis utilia, gustantium os adstringunt. Semen acetabuli mensura dysentericis prodest. Aqua et e radice coctae maculas vestium elui dicunt, itemque membranarum.

XXIX. Intubi quoque non extra remedia sunt. Succus eorum cum rosaceo et aceto capitis dolores lenit. Idemque cum vino potus, iocineris et vesicae: et epiphoris imponitur. Erraticum apud nos quidam ambulam appellaverunt. In Aegypto cichorium vocant, quod silvestre sit. Sativum autem serin, quod est minus et venosius.

XXX. Cichorium refrigerat. In cibo sumtum et illitum collectiones, succusque decocti ventrem solvit. Iocineris, et renibus, et stomacho prodest. Item si in aceto decoquatur, urinae tormina discutit. Item morbum regium et mulso, si sine febre sit. Vesicam adjuvat. Mulierum quidem purgationibus decoctum in aqua adeo prodest, ut emortuos partus trahat. Adiciunt Magi, succo totius cum oleo perunctos favorabiliores fieri, et quae velint, facilius impetrare. Quod quidem propter singularem salubritatem aliqui chreston appellant, alii pancration.

XXXI. Et silvestre genus, alii hedypnoida vocant, latioris folii. Stomachum dissolutum adstringit cocta: crudaque sistit alvum. Et dysentericis prodest, magis cum lente. Rupta et convulsa utroque genere iuvantur. Item quibus genitura valetudinis morbo effluat.

XXXII. Seris et ipsa lactuca simillima, duorum generum est: silvestris melior. Nigra ista, et aestiva. Deterior hiberna et candidior. Utraque amara, stomacho utilissima, praecipue quem humor vexat. Cum aceto in cibo refrigerant vel illitae: discutiuntque et alios, quam stomachi. Cum polenta silvestrium radices stomachi causa sorbentur: et

cardiacis illiauntur supersinistram mammam ex aceto. Omnes hae et podagricis utiles, et sanguinem relucientibus: item quibus genitura fluat, alterno dierum potu. Petronius Diodotus, qui anthologoumena scripsit, in totum damnavit serin multis modis arguens. Sed aliorum omnium opinio resistit.

XXXIII. Brassicae laudes longum est exsequi, cum et Chrysippus medicus privatim volumen ei dicaverit, per singula membra hominis digestum, et Dieuches: ante omnes autem Pythagoras et Cato non parcius celebrarint. Cuius sententiam vel eo diligentius persequi par est, ut noscatur, qua medicina usus sit annis DC Romanus populus. In tres species divisera eam Graeci antiquissimi. Crispam, quam selinoidea vocaverunt, a similitudine apii foliorum, stomacho utilem, alvum modice mollientem. Alteram leam, latis foliis e caule exeuntibus. Unde caulodem quidam vocavere, nullius in medicina momenti. Tertia est proprie appellata crambe, tenuioribus foliis, et simplicibus, densissimisque: amarior, sed efficacissima. Cato crispam maxime probat, dein laevem grandibus foliis, caule magno. Prodesse tradit capitis doloribus, oculorum caligini scintillationique, leni, stomacho, praecordiis, crudam ex aceto et melle, coriandro, ruta, menta, laseris radícula, sumtam acetabulis duobus matutino: tantumque esse vim, ut qui terat haec, validiorem fieri se sentiat. Ergo vel cum his tritam, sorbendam, vel ex hoc instinctu sumendam. Podagrae autem, morbisque articularis illini cum rutae, coriandri, et salis nica, hordei farina. Aqua quoque eius decoctae, nervos articulosque mire iuvare. Si foveantur vulnera, et recentia et vetera, etiam carcinomata, quae nullis aliis medicamentis sanari possint: foveri prius aqua calida iubet, ac bis die tritam imponi. Sic etiam fistulas, et luxata, et humores evocari, quaeque discuti opus sit. Insomnia etiam, vigiliasque tollere decoctam, si ieiuni edant quamplurimam ex oleo, et sale. Tormina, si decocta iterum decoquatur, addito oleo, sale, cumino, polenta. Si ita sumatur sine pane, magis profuturam. Inter reliqua bilem detrahi per vinum nigrum pota. Quin et urinam eius qui brassicam esitaverit, asservari, calefactamque nervis remedio esse. Verba ipsius subiiciam, ad exprimendam sententiam: Pueros pusillos si laves ea urina, nunquam debiles fieri. Auribus quoque ex vino succum brassicae tepidum instillari suadet. Idque etiam tarditati audientium prodesse asseverat. Et impetigines eadem sanari sine hucere.

XXXIV. Graecorum quoque opiniones iam et Catonis causa poni convenit, in iis dumtaxat, quae ille praetermiserit. Biles detrahare non percoctam putant. Item alvum solvere, eandemque bis coctam sistere. Vino adversari, ut inimicam vitibus. Antecedente in cibis caveri ebrietatem, postea sumta crapulam discuti. Hunc cibum et oculorum claritati conferre multum: succum vero crudae vel angulis tantum tactis cum Attico melle, plurimum. Facillime concoqui, ciboque eo sensus purgari. Erasmistrati schola clamat, nihil esse utilius stomacho nervisque, ideo et paralyticis et tremulis dari iubet, et sanguinem exscreantibus. Hippocrates coeliacis et dysentericis bis coctam cum sale. Item ad tenesmon, et renum causa: lactis quoque ubertatem puerperis hoc cibo fieri iudicans, et purgationem feminis. Crudus quidem caulis si mandatur, partus quoque mortuos pellit. Apollodorus adversus fungorum venena semen aut succum bibendum censet. Philistion opisthotonicis succum ex lacte caprino cum sale et melle. Invenio et a podagra liberatos edendo eam, decoctaeque ius bibendo. Hoc et cardiacis datum et comitialibus morbis additum. Item splenicis in vino albo per dies X et phreneticis radicis crudae

dumque demonstrat. Contra vero singultus cum coriandro et anetho, melle ac pipere, ex aceto. Illitam quoque prodesse inflationibus stomachi. Item serpentium ictibus, et sordidis hulneribus, ac vetustis, vel ipsam aquam cum hordeacea farina: succum ex aceto, vel cum feno Graeco. Sic aliqui et articulis, podagrisque imponunt. Epinyctidas, ac quidquid aliud serpit in corpore, imposita levat. Item repentiinas caligines: has et si manditur ex aceto. Suggillata vero et alios livores pura illita. Lepras, et psoras cum alumine rotundo ex aceto. Sic et fluentes capillos retinet. Epicharmus testium et genitalium malis hanc utilissime imponi asserit. Efficacius eandem cum faba trita. Item convulsis cum ruta. Contra ardorem febrium et stomachi vitia cum rutae semine: et ad secundas. Et muris aranei morsus, foliorum aridorum farina alterutra parte exinanit.

XXXV. Ex omnibus brassicae generibus suavisima est cyma, etsi inutilis habetur, difficilis in coquendo, et renibus contraria. Illud quoque non est omittendum, aquam decoctae, ad tot usus laudatam, foetere humi effusam. Stirpium brassicae aridorum cinis, inter caustica intelligitur. Ad coxendicum dolores cum adipe vetusto. At cum lasere et aceto in vicem psilothi evulsis illitus pilis, nasci alios prohibet. Hibitur et cum oleo subfervectus, vel per se elixus, ad convulsas et rupta intus, lapsumque ex alto. Nulla ergo sunt crimina brassicae? Immo vero apud eosdem animae gravitatem facere, dentibus et gingivis nocere: et in Aegypto propter amaritudinem non estur.

XXXVI. Silvestris, sive erraticae, immenso plus effectus laudat Cato: adeo ut aridae quoque farinam in olfactorio collectam, vel odore tantum naribus rapto, vitia earum graveolentiamque sanare affirmet. Hanc alii petraeam vocant, inimicissimam vino, quam praecipue vitis fugiat: aut si non possit fugere, moriatur. Folia habet una, parva, rotunda, laevia, plantis oleris similior, candidior sativa, et hirsutior. Hanc inflationibus mederi, melancholicis quoque, ac vulneribus recentibus, cum melle, ita ne solvantur ante diem septimum: strumis, fistulis, in aqua contritam, Chrysippus auctor est. Et alii vero compescere mala corporis quae serpant: nomas vocant. Item excrecentia absumere. Cicatrices ad planum redigere. Oris hulnera et tonsillas, manducatam et coctam, succo gargarizato cum melle tollere. Item psoras, et lepras veteres, ipsius tribus partibus cum duabus aluminis in aceto acri illitis. Epicharmus satis esse eam contra canis rabiosi morsum imponi. Melius, si cum lasere et aceto acri. Necari quoque canes ea, si detur, ex carne. Semen eius tostum auxiliatur contra serpentes, fungos, tauri sanguinem. Folia cocta splenicis in cibo data, et cruda illita cum sulphure et nitro prosunt. Item mammarum duritiae. Radicum cinis uvae in faucibus tumentis tactu medetur: et parotidas cum melle illitus reprimat: serpentium morsus sanat. Virium brassicae unum et magnum argumentum addemus, et mirabile. Crustae si occupent intus vasa omnia, in quibus aquae fervent in tantum, ut non sit cas avellere, si brassica in iis decoquatur, abscedunt.

+ XXXVII. Inter silvestres brassicas et lapsana est, pedalis altitudinis, hirsutis foliis, napi similis, nisi candidior esset flore. Coquitur in cibo. Alvum lenit et mollit.

+ XXXVIII. Marina brassica vehementissime ex omnibus alvum ciet. Coquitur propter acrimoniam cum pingui carne, stomacho inimicissima.

XXXIX. Scillarum in medicina alba est quae masculus, femina nigra. Quae candidissima fuerit, utilissima erit. Huic aridis tunicis direptis quod reliquum et vivo est, consectum suspenditur lino, modicis intervallis. Postea arida frusta in cadum acetum

quam asperissimi pendentia immerguntur, ita ne ulla parte vas contingant. Hoc fit ante solstitium, diebus XLVIII. Gypso deinde oblitus cadus ponitur sub tegulis, totius diei Solem accipientibus. Post eum numerum dierum tollitur vas, scilla eximitur, acetum transfunditur. Hoc clariorem oculorum aciem facit. Salutare est stomachi laterumque doloribus, parum sumtum binis diebus. Sed tanta vis est, ut avidius haustum extinctae animae momento aliquo speciem praebeat. Prodest et gingivis, et dentibus, vel per se commanducata. Tineas et reliqua ventris animalia pellit ex aceto et melle sumta. Linguae quoque recens subiecta praestat, ne hydro-pici sitiant. Coquitur pluribus modis: in olla, quae conciliatur in clibanum aut furnum, vel adipe aut luto illita, aut frustatim in patinis. Et cruda siccat, deinde conciditur, coquiturque in aceto, tum serpentium ictibus imponitur. Tosta quoque purgatur, et medium eius iterum in aqua coquitur. Usus sic coctae ad hydropicos, ad urinam ciendam tribus obolis cum melle et aceto potae. Item ad splenicos, et stomachicos, (si non sentiant hunc) quibus innatet cibus. Ad tormina, regios morbos, tussim veterem cum suspirio. Discutit et foliis strumas, quadrinis diebus soluta. Furfures capitis, et huncera manantia illita, ex oleo cocta. Coquitur et in melle cibi gratia, maxime uti coctionem facias. Sic et interiora purgat. Rimas pedum sanat in oleo cocta, et mixta resinae. Semen eius lumborum dolori ex melle imponitur. Pythagoras scillam in limine quoque ianuae suspensam malorum medicamentorum introitum pellere tradit.

XL. Ceterum bulbi ex aceto et sulphure vulneribus in facie medentur. Per se vero triti nervorum contractioni, et ex vino porrigini: cum melle, canum morsibus. Erasistrato placet cum pice. Sanguinem idem eos sistere tradit illitis cum melle. Alii si e naribus fluat, coriandrum et farinam adiiciunt. Theodorus et lichenas ex aceto bulbis curat: et erumpentia in capite, cum vino austero aut ovo. Et bulbos epiphoris idem illinit, et sic lippitudini medetur. Aequae vitia quae sunt in facie, eorum rubentes maxime, in Sole illiti cum melle et nitro, emendant: lentiginem cum vino, aut cucumi cocto. Vulneribus quoque mire prosunt per se: aut, ut Damion, ex mulso, si quinto die solvantur. Iisdem et aurículas fractas curat, et testium pituitas. In articularum doloribus miscent farinam. In vino cocti illiti ventri, duritiam praecordiorum emolliunt. Dysentericis in vino ex aqua caelesti temperato dantur. Ad convulsam intus, cum silphio pilulis fabae magnitudine. Ad sudorem tusi illinuntur. Nervis utiles: ideo et paralyticis dantur. Luxata in pedibus, qui sunt rufi ex his, citissime sanant cum melle et sale. Venerem maxime Megarici stimulant: hortensii partum, cum sapa aut passo sumti: silvestres, interaneorum plagas et vitia, cum silphio pilulis devoratis sedant. Et sativorum semen contra phalangia bibitur in vino. Ipsi ex aceto illinuntur contra serpentium ictus. Semen antiqui bibendum insanientibus dabant. Flos bulborum tritus crurum maculas varietatesque igne factas emendat. Diocles oculos hebetari ab iis putat. Elixos assis minus utiles esse adiicit, et difficile concoqui ex vi uniuscuiusque naturae.

XLII. Bulbinem Graeci vocant herbam porraceis foliis, rubicundo bulbo. Haec traditur vulneribus mire utilis dumtaxat recentibus. Bulbus quem vomitorium vocant ab effectu, folia habet nigra, ceteris longiora.

XLIII. Utilissimus stomacho cibus asparagi traduntur. Cumino quidem addito inflationes stomachi colique discutunt: iidem oculis claritatem afferunt. Ventrem leniter molliunt. Pectoris et spinæ doloribus, intestinorumque vitii prosunt, vino cum coquantur addito. Ad lumborum et renum dolores,

semen trium obolorum pondere, pari cumini bibitur. Venerem stimulant. Urinam cient utilissime, praeterquam vesicam exulcerant. Radix quoque, plurimorum praedicatione, trita, et ex vino albo pota, calculos quoque exturbat, lumborum et renum dolores sedat. Quidam et ad vulvae dolorem radicem cum vino dulci propinant. Eadem in aceto decocta contra elephantiasin proficit. Asparago trito ex oleo perunctum pungi ab apibus negant.

XLIII. Silvestre asparagum aliqui corrudam, aliqui Libycum vocant, Attici hormenum. Huius ad supra dicta omnia efficacior vis, et candidiori maior. Regium morbum extenuat. Veneris causa aquam eorum decoctam bibi iubent ad heminam. Ad idem et semen valet cum anetho, ternis utriusque obolis. Datur et ad serpentium ictus succus decoctus. Radix miscetur radici marathri inter efficacissima auxilia. Si sanguis per urinam reddatur, semen asparagi, et apii, et cumini ternis obolis in vini cyathis duobus, quinque diebus, Chrysippus dari iubet. Sic et hydropicos contrarium esse, quamvis urinam moveat, docet: item Veneri: vesicae quoque, nisi decoctum: quae aqua si canibus detur, occidi eos. In vino decoctae radices succum, si ore contineatur, dentibus mederi.

XLIV. Apio gratia in vulgo est. Namque rani largis portionibus per iura innatant, et in condimentis peculiarem gratiam habent. Praeterea oculis illitum cum melle, ita ut subinde foveantur ferventi succo decocti, aliisque membrorum epiphoris: per se tritum, aut cum pane, vel polenta impositum, mire auxiliatur. Pisces quoque si aegrotent in piscinis, apio viridi recreantur. Verum apud eruditos non aliud erutum terra in maiore sententiarum varietate est. Distinguitur sexu. Chrysippus feminam esse dicit crispioribus foliis et duris, crasso caule, sapore acri et fervido. Dionysius nigriorem, brevioris radice, vermiculos gignentem. Ambo neutrum ad cibos admittendum, immo omnino nefas: nam id defunctorum epulis feralibus dictum esse: visus quoque claritati inimicum. Caule feminae vermiculos gigni. Ideoque eos qui ederint, sterilesce, mares feminasque. In puerperis vero ab eo cibo comitiales fieri qui ubera hauriunt. Innocentior tamen esse marem. Eaque causa est, ne inter nefastos fructus damnetur. Mammarum duritiam impositis foliis emollit. Suaviores aquas potui incoctum praestat. Succo maxime radice cum vino lumborum dolores mitigat. Eodem iure instillato gravitatem aurium. Semine urinam ciet, menstrua, ac secundas partus. Et, si foveantur semine decocto, sugillata reddit color. Cum ovi albo illitum, aut ex aqua coctum potumque renibus medetur: in frigida tritum oris hunceribus. Semen cum vino, vel radix cum veteri vino, vesicae calculos frangunt. Semen datur et argutis ex vino albo.

XLV. Apiastrum Hyginus quidem mellissophylon appellat. Sed in confessa damnatione est venenatum in Sardinia. Contextenda enim sunt omnia, ex eodem nomine apud Graecos pendentia.

XLVI. Olusatrum quod hipposelinum vocant, adversatur scorpiionibus. Poto semine torminibus, et interaneis medetur. Itemque difficultatibus urinae semen eius decoctum ex mulso potum. Radix eius in vino decocta calculos pellit, et lumborum ac lateris dolores. Canis rabiosi morsibus potum et illitum medetur. Succus eius argentes calefacit potus. Quantum genus ex eodem facient aliqui oreoselinon, palmum alto frutice ac recto semine, cumino simili, urinae et menstruis efficax. Heleoselino vis privata contra araneos. Sed et oreoselino feminae purgantur e vino.

XLVII. Alio genere petroselinon quidam appellant in saxis natum, praecipuum ad vomicas, cochlearibus binis succi additis in cyathum niarubii succi, atque ita aquae calidae tribus cyathis. Addidere

quidam buselinon, differens brevitae caulis a sativo et radice colore rufo, eiusdem effectus. Praevalere contra serpentes potu et linitu.

XLVIII. Ocimum quoque Chrysippus graviter increpuit, inutile stomacho, urinae, oculorum quoque claritati. Praeterea insaniam facere, et lethargos, et iocineris vitia: ideoque capras id adspernari, hominibus quoque fugiendum censet. Addunt quidam, tritum si operiatur lapide, scorpionem gignere: commandatum et in Sole positum, vermes afferre. Afri vero, si eo die feriatur quispiam a scorpione, quo ederit ocimum, servari non posse. Quin immo tradunt aliqui manipulo ocimi cum cancro decem marinis vel fluvialibus trito, convenire ad id scorpiones ex proximo. Diodotus in empiricis, etiam pediculos facere ocimi cibum.

Secuta aetas acriter defendit: nam id esse capras. Nec cuiquam mentem motam: et scorpionum terrestrium ictibus, marinorumque venenis mederi ex vino, addito aceto exiguo. Usu quoque compertum deficientibus ex aceto odoratum salutare esse. Item lethargicis, et inflammatis refrigerationi. Illitum capitis doloribus cum rosaceo, aut myrteo, aut aceto: item oculorum epiphoris impositum ex vino. Stomacho quoque utile, inflationes et ructum ex aceto dissolvere sumtum. Alvim sistere impositum, urinam ciere. Sic et morbo regio et hydropicis prodesse. Choleras eo et distillationes stomachi inhiberi. Ergo etiam coeliaci Philistion dedit: et coctum dysentericis, et colicis Plinistion. Aliqui et in teneismo, et sanguinem excreantibus, in vino: duritia quoque praecordiorum. Illinitur mammis, extinguitque lactis proventum. Auribus utilissimum infantium, praecipue cum adipe anserino. Semen tritum et haustum naribus sternutamenta movet, et distillationes quoque capiti illitum: vulvas purgat in cibo, ex aceto. Verrucas mixto atramento sutorio tollit. Venerem stimulat. Ideo etiam equis asinisque, admissurae tempore ingeritur.

+ Silvestri ocimo vis efficacior ad eadem omnia: peculiaris ad vitia, quae vomitionibus crebris contrahuntur. Vonicisque vulvae, contraque bestiarum morsus e vino radice efficacissima.

XLIX. Erucae senien scorpionum venenis et muris aranei medetur. Bestiolas omnes innascentes corpori arcet. Vitia cutis in facie cum melle illitum. Lentiginis ex aceto. Cicatrices nigras reducit ad candorem cum felle bubulo. Aiunt verbera subituris potum ex vino duritiam quandam contra sensum inducere. In condiendis obsoniis tanta est suavis, ut Graeci euzomon appellaverint. Putant subtrita eruca si foveantur oculi, claritatem restitui: tussim infantum sedari. Radix eius in aqua decocta fracta ossa extrahit. Nam de Venere stimulanda diximus: tria folia silvestris erucae sinistra manu decerpta, et trita, in aqua mulsis si bibantur.

L. E contrario nasturtium Venerem inhibet, animum exacuit, ut diximus. Duo eius genera. Alvim purgat, detrahunt bilem potum in aqua X pondere. Cum lomento strumibus illitum, opertumque brassica, praecclare medetur. Alterum est nigrius, quod capitis vitia purgat. Visum compurgat. Commotas mentes sedat ex aceto sumtuni. Licnem ex vino potum, vel cum fico. Tussim ex melle, si quotidie ieiuni sumant. Semen ex vino omnia intestinorum animalia pellit: efficacius addito mentastro. Prodest et contra suspiria et tussim, cum origano et vino dulci. Pectoris doloribus decoctum in lacte caprino. Panos discutit cum pice, extrahitque corpori aculeos. Et maculas illitum ex aceto. Contra carcinomata adicitur ovorum album. Et lienibus illinitur ex aceto. Infantibus vero e melle utilissime. Sextius adicit, ustum serpentes fugare, scorpionibus resistere. Capitis dolores contrito, et alopecias emendari addito sinapi: gravitatem aurium trito imposito au-

ribus cum fico. Dentium dolores infuso in aures succo. Porriginem et hucera capitis cum adipe anserino. Furunculos concoquit cum fermento. Carbunculos ad suppurationem perducit, et rumpit. Phagedaenas hucera expurgat cum melle. Coxendicibus et lumbis cum polenta ex aceto illinitur: item licheni: item unguibus scabris: quippe natura eius caustica est. Optimum autem Babylonium. Silvestri vero ad omnia ea effectus maior.

LI. In praecipuis autem medicaminibus ruta est. Latiora sativae folia, rami fruticosiores. Silvestris horrida ad effectum est, et ad omnia acrior. Succus exprimitur, tusa et aspersa modice, et in pyxide Cyprina asservatur. Hic copiosior datus veneni noxiam obtinet, in Macedonia maxime iuxta flumen Aliacmonem. Mirumque, cicutae succo exstinguitur: adeo etiam venenorum venena sunt, quando cicutae succus prodest manibus colligentium rutam. Cetero inter prima miscetur antidotis, praecipueque Galatica. Quaecunque autem ruta est per se pro antidoto valet, foliis tritis, et ex vino sumtis. Contra acnitum maxime, et viscum. Item fungos, sive in potu detur, sive in cibo. Simili modo contra serpentium ictus, utpote cum mustelae dimicaturae cum his, rutam prius edendo se muniant. Valent et contra scorpionum, et contra araneorum, apum, crabronum, vesparum aculeos, et cantharidas, ac salamandras, canique rabiosi morsus: acetabuli mensura succus e vino bibitur, et folia trita vel commandata imponuntur cum melle et sale, vel cum aceto et pice decocta. Succo vero perunctos aut eam habentes, negant ferri ab his maleficiis: serpentesque, si uratur ruta, nidorem fugere. Efficacissima tamen est silvestris radix cum vino sumta. Eandem adiciunt efficacior esse sub dio putant. Pythagoras et in hac mare minoribus herbaceis coloris foliis a femina discrevit: eam laetioribus foliis et colore. Idem oculis noxiam putavit: falsum, quoniam scalptores et pictores hoc cibo utuntur oculorum causa, cum pane vel nasturtio: caprae quoque silvestres propter visum, ut aiunt. Multi succo eius cum melle Attico inuncti discusserunt caligines, vel cum lacte mulieris puerum enixae, vel puro succo angulis oculorum tactis. Epiphoras cum polenta imposita lenit. Item capitis dolores pota cum vino, aut cum aceto et rosaceo illita. Si vero sit caphalaea, cum farina hordeacea, et aceto. Eadem cruditates discutit, mox inflationes, dolores stomachi veteres. Vulvas aperit, corrigitque conversas, illita in melle, toto ventre et pectore. Hydropicis cum fico, et decocta ad dimidias partes, potaque ex vino. Sic bibitur et ad pectoris dolores, laterumque et lumborum, tusses, suspiria: pulmonum, iocinerum, renum vitia, horrores frigidos. Ad crapulae gravedines decoquuntur folia poturis. Et in cibo vel cruda, vel decocta conditave prodest. Item torminibus in hyssopo decocta, et cum vino. Sic et sanguinem sistit interiore, et narium indita: sic et collutis dentibus prodest. Auribus quoque in dolore succus infunditur, custodito, ut diximus, modo, in silvestri. Contra tarditatem vero sonitumque, cum rosaceo, vel cum lauro oleo, aut cumino et melle. Succus et phreneticis ex aceto tritae instillatur in tempora et cerebrum. Adiecerunt aliqui et serpyllum, et laurum, illinentes capita, et colla. Dederunt et lethargicis ex aceto olfaciendum. Dederunt et comitialibus bibendum decoctae succum in cyathis quatuor ante accessiones, quarum frigus intolerabile est: alsiosisque crudam in cibo. Urinam quoque vel cruentam pellit. Feminarum etiam purgationes, secundasque, etiam emortuos partus, ut Hippocrati videtur, ex vino dulci nigro pota. Itaque illitam et vulvarum causa etiam suffire iubet. Diocles et cardiacas imponit ex aceto et melle cum farina hordeacea. Et contra ileum decocta farina in oleo, et velleribus.

vero et contra purulentas excreationes siccae drachmas duas, sulphuris unam et dimidiam sumi consent: et contra cruentas, ramos tres in vino decoctos. Datur et dysentericis cum caseo in vino contrita. Dederunt et cum bitumine infriatam potioni propter anhelitum. Ex alto lapsis seminis tres uncias. Olei libra vinique sextario illinitur cum oleo coctis foliis, partibus quas frigus adusserit. Si urinam movet, ut Hippocrati videtur, mirum est quodam dare velut inhibentem potui, contra incontinentiam urinae. Psoras et lepras cum melle et alumine illita emendat. Item vitiligines, verrucas, strumas, et similia, cum strychno et adipe suillo ac taurino sevo. Item ignem sacrum ex aceto et oleo, vel psimithio: carbunculum ex aceto. Nonnulli laserpitium una illini iubent, sine quo epinyctidas pustulas curant. Imponunt et mammis turgentibus decoctam, et pituitae eruptionibus cum cera. Testium vero epiphoris cum ramis laureae teneris, adeo peculiari in visceribus his effectui, ut silvestri ruta cum axungia veteri illitos ramices sanari prodant. Fracta quoque membra semine trito cum cera imposito. Radix rutae sanguinem oculis suffusum, et toto corpore cicatrices aut maculas illita emendat. Ex reliquis quae traduntur, mirum est, cum ferventem rutae naturam esse conveniat, fasciculum eius in rosaceo decoctum addita uncia aloes, perunctis sudorem reprimere. Itemque generationes impediri hoc cibo: ideo in profluvio genitali datur, et Venerem crebro per somnia imaginantibus. Praecavendum est gravidis, abstineant hoc cibo: necari enim partus invenio. Eadem ex omnibus satis quadrupedum quoque morbis in maximo usu est, sive difficile spirantibus, sive contra maleficorum animalium ictus, infusa per nares ex vino: aut si sanguisuga exhauserit, ex aceto: et quocunque in simili morborum genere, ut in homine, temperata.

LII. Mentastrum silvestris menta est, differens specie foliorum, quae sunt figura ocimi, pulegii colore. Propter quod quidam silvestre pulegium vocant. Iis commenducatis et impositis sanari elephantiasin, Magni Pompeii aetate, fortuito cuiusdam experimento propter pudorem facie illita compertum est. Eadem illinuntur bibunturque adversus scolopendras, et serpentium ictus, drachmis duabus in vini cyathis duobus. Adversus scorpionum ictus cum sale, oleo, et aceto. Item adversus scolopendras ius decocti: adversus omnia venena servantur folia arida, ad farinae modum. Substratum vel accensum fugat etiam scorpiones. Potum feminas purgat a partu: sed partus necat. Ruptis, convulsis, sed parcius: orthopnoicis, torminibus, choleris, efficacissimum: item lumbis, podagris impositum. Succus auribus verminosis instillatur. In regio morbo bibitur. Strumis illinitur. Somnia Veneris inhibet. Tineas pellit ex aceto potum. Contra porriginem ex aceto infunditur capiti in Sole.

LIII. Mentae ipsius odor animum excitat, et sapor aviditatem in cibus, ideo embammatum mixturae familiaris. Ipsa acescere, aut coire, denserique lac non patitur. Quare lactis potionibus additur, ne huius coagulati potu strangulentur. Datur in aqua aut mulso: eadem vi resistere generationi creditur, cohibendo genitalia denseri. Aequae maribus ac feminis sistit sanguinem: et purgationes feminarum inhibet: cum amylo ex aqua pota, coeliacorum impetus. Syriaticae et vomicae vulvae curavit illa. Locinorum vitia ternis obolis ex mulso datis. Item sanguinem excreantibus in sorbitionem. Hulcera in capite infantium mire sanat. Arterias humidas siccat, siccas adstringit. Pituitas corruptas purgat in mulso et aqua. Voci succus sub certamine utilis dumtaxat, qui et gargarizatur uva tumente, adiecta ruta et coriandro ex lacte. Utilis et contra tonsillas cum alumine: linguae asperae cum melle. Ad con-

vulsa intus per se, vitisfluxu pulmonis. Singultus et vomitiones sistit cum succo granati, ut Democritus monstrat. Recentis succus narium vitia spiritu subductus emendat. Ipsa trita choleras, in aceto quidem pota. Sanguinis fluxiones intus. Ileum etiam imposita cum polenta: et si mammae tendantur. Illinitur et temporibus in capitis dolore. Sumitur et contra scolopendras, et scorpiones marinos, et ad serpentes. Epiphoris illinitur, et omnibus in capite eruptionibus: item sedis vitis. Intertrigines quoque, vel si teneatur tantum, prohibet. Auribus cum mulso instillatur. Aiunt et lieni mederi eam inorto gustatam, ita ne vellatur: si is qui mordeat, dicat se lieni mederi, per dies IX. Aridae quoque farinam tribus digitis apprehensam, et stomachi dolorem sedare in aqua: et similiter aspersam in potionem, ventris animalia expellere.

LIV. Magna societas cum hac ad recreandos defectos animo pulegio, cum surculis suis in ampullas vitreas aceti utrisque deiectis. Qua de causa dignior et pulegio corona Varroni, quam ex rosis, cubiculis nostris pronuntiata est. Nam et capitis dolores imposita dicitur levare. Quin et olfactu capita tueri contra frigorum aestusque iniuriam, et ab siti traditur: neque aestuare eos, qui duos et pulegio surculos impositos auribus in Sole habeant. Illinitur etiam in doloribus cum polenta et aceto. Femina efficacior. Est autem haec flore purpureo. Mas candidum habet. Nauseas cum sale et polenta in frigida aqua pota inhibet. Sic et pectoris ac ventris dolorem. Stomachi autem ex aqua item rosiones sistit, et vomitiones cum aceto et polenta. Intestinorum vitia melle decocta et nitro sanat. Urinam pellit ex vino: et si ammineum sit, et calculos, et interiores omnes dolores. Ex melle et aceto sedat menses, et secundas. Vulvas conversas corrigit. Defunctos partus eiicit. Semen obmutescentibus olfactu admoveatur. Comitibus in aceto cyathi mensura datur. Si aquae insalubres bibendae sint, tritum aspergitur. Salsitudines corporis, si cum vino tradatur, minuit. Nervorum causa, et in contractione cum sale et aceto, et melle confricatur in opisthotono. Bibitur ad serpentium ictus decoctum: ad scorpionum et in vino tritum, maxime quod in siccis nascitur. Ad oris exulcerationes, ad tussim efficac habetur. Flos recentis incensus, pulices necat odore. Xenocrates pulegii ramum lana involutum, in tertianis ante accessionem olfactandum dari, aut stragulis subici, et ita collocari aegrum, inter remedia tradit.

LV. Silvestri ad eadem vis efficacior est, quod simile est origano, minoribus foliis, quam sativum: et a quibusdam dictamnus vocatur. Gustatum a pecore caprisque, balatum concitat. Unde quidam Graeci litera mutata blechona vocaverunt. Natura tam fervens est, ut illitas partes exulceret. Tussi in perfrictione fricari ante balnea convenit: et ante accessionum horrorem, convulsis, et torminibus. Podagris mire prodest. Hepaticis cum melle et sale bibendum datur: pulmonum vitia excreabilia facit. Ad lienem cum sale utile est, et vesicae, et suspiriis, et inflationibus: decoctum succo aequaliter, et vulvas corrigit: et contra scolopendram terrestrem vel marinam: item scorpiones: privatimque valet contra hominis morsum. Radix contra incrementa hulcera recens potentissima. Arida vero cicatricibus decorem affert.

LVI. Item pulegio est nepetaeque societas. Decocta enim in aqua ad tertias discutiunt frigora, mulierumque menstruis prosunt. Et aestate sedant calores. Nepeta quoque vires contra serpentes habet. Fumum ex ea nidoremque fugiunt, quam et substernere in metu obdormituris utile est. Tusa aegilopiis imponitur, et capitis doloribus recens cum tertia parte panis temperata aceto illinitur. Succus eius instillatus naribus supinis, profluvium sanguinis si-

stit. Item radix, quae cum myrti semine in passo tepido gargarizata anginis medetur.

+ LVII. Cuminum silvestre est praetenu, quaternis aut quinis foliis veluti serratis. Sed et sativo magis usus, in stomachi praecipue remediis. Discutit pituitas, et inflationes, tritum et cum pane sumtum, vel potum ex aqua vinoque: tormina quoque et intestinorum dolores. Verumtamen omne pallorem bibentibus gignit. Ita certe ferunt Porcij Latronis, clari inter magistros dicendi, assectatores, similitudinem coloris studiis contracti imitatos; et paulo ante Iulium Vindicem assertorem illumi a Nerone libertatis, captatione testamenti sic lenocinatum. Narium sanguinem pastillis inditum vel ex aceto recens sistit. Et oculorum epiphoris per se impositum, tumentibus cum melle prodest. Infantibus imponi in ventre satis est. Morbo regio in vino albo a balineis datur: Aethiopicum maxime in posca, et in ligmate cum melle. Africano paulatim urinae incontinentiam cohiberi putant. Sativum datur ad iocineris vitia tostum, tritum in aceto. Item ad vertiginem. Iis vero, quos acrior urina mordeat, in dulci tritum vino. Ad vulvarum vitia in vino: praeterque, impositis vellere foliis: testium tumoribus, tostum, tritumque cum melle, aut cum rosaceo et cera.

+ Silvestre ad omnia eadem efficacius. Praeterea ad serpentes cum oleo, ad scorpiones, ad scolopendras. Sistit et vomitionem nauseasque ex vino, quantum apprehenderit tres digiti. Propter colum quoque bibitur illiniturque, vel penicillis fervens adprimitur fasciis. Strangulationes vulvae potum in vino aperit, tribus drachmis in tribus cyathis vini. Auribus instillatur ad sonitus atque tinnitus cum sebo vitulino, vel melle. Sugillatis illinitur cum melle, et ura passa, et aceto. Lentigini nigrae ex aceto.

LVIII. Est cumino similimum, quod Graeci vocant ammi. Quidam vero Aethiopicum cuminum id esse existimant. Hippocrates regium appellat, videlicet quia efficacius Aegypto iudicavit. Plerique alterius naturae in totum putant, quoniam sit exilius et candidius. Similis autem et huic usus. Namque et panibus Alexandrinis subiicitur, et condimentis interponitur. Inflationes et tormina discutit. Urinas et menstrua ciet. Sugillata et oculorum epiphoras mitigat. Cum lini semine scorpionum ictus in vino potum drachmis duabus, privatimque cerastarum, cum pari portione myrrhae. Colorem quoque bibentium similiter mutat in pallorem. Suffitum cum uva passa et resina, vulvam purgat. Tradunt facilius concipere eas, quae odorentur id per coitum.

LIX. De cappari satis diximus inter peregrinos frutices. Non utendum transmarino: innocentius Italicum est. Ferunt, eos, qui quotidie id edunt, paralyti non periclitari, nec lienis doloribus. Radix eius vitiliginas albas tollit, si trita in Sole fricentur. Splenicis prodest in vino potus radicis cortex duabus drachmis, demto balnearum usu. Feruntque XXXV diebus per urinam et alvum totum lienem emitti. Bibitur in lumborum doloribus, ac paralyti. Dentium dolores sedat tritum ex aceto semen decoctum, vel manducata radix. Infunditur et aurium dolori decoctum oleo. Hulnera quae phagedaenas vocant, folia et radix recens cum melle sanant. Sic et strumias discutit radix: parotidas, vermiculosque cocta in aqua. Iocineris quoque malis medetur. Dant et ad taenias in aceto et melle. Oris exulcerationes in aceto decocta tollit: stomacho inutiles esse inter auctores convenit.

+ LX. Ligusticum (aliqui panacem vocant) stomacho utile est. Item convulsionibus et inflationibus. Sunt et qui cunilam bubulam appellaverint, ut diximus, falso.

LXI. Cunilae praeter sativam plura sunt in medicina genera. Quae bubula appellatur, semen pule-

gii habet, utile ad vulnera commanducatum impositumque, ut quinto post die solvatur. Et contra serpentes in vino bibitur, ac tritum plagae imponitur. Vulnera ab iis facta perfricantur. Item testudines cum serpentibus pugnaturae hac se muniunt: quidamque in hoc usu panaceam vocant. Sedat et tumores, et virilium mala, sicca, vel foliis tritis, in omni usu mire congruens ex vino.

+ LXII. Est alia cunila, gallinacea appellata nostris Graecis origanum Heraclaeoticum. Prodest oculis trita addito sale. Tussim quoque emendat, et iocinerum vitia. Laterum dolores cum farina, oleo et aceto in sorbitionem temperata. Praecipue vero serpentium morsus.

LXIII. Tertium genus est eius, quae a Graecis mascula, a nostris cunilago vocatur, odoris foedi, radicis lignosae, folio aspero. Vires eius vehementissimas in omnibus generibus earum tradunt. Manipulo quoque eius abiecto, omnes e tota domo blattas convenire ad eam. Privatim adversus scorpiones ex posca pollere. Tribus foliis ex oleo peruncto homine, fugari serpentes.

LXIV. E contrario quae mollis vocatur, pilosioribus foliis ac ramis aculeatis, trita mellis odorem habet, digitis tactu eius cohaerescens. Altera thuris, quam libanotidem appellamus. Medetur utraque contra serpentes ex vino vel aceto. Pulices etiam contritae cum aqua sparsae necant.

LXV. Satiya quoque suos usus habet. Succus eius cum rosaceo auricularis iuvat. Ipsa ad ictus bibitur. Fit ex ea montana, serpyllo similis, efficax contra serpentes. Urinam movet: purgat et a partu mulieres. Concoctionem mire adiuvat, et ad cibos aviditatem utraque, vel in cruditate ieiunis in potionem aspersa. Luxatis quoque utilis. Contra vesparum et similes ictus, ex farina hordeacea et posca, utilissima. Libanotidis alia genera suis dicentur locis.

LXVI. Piperitis, quam et siliquastrum appellavimus, contra morbos conitiales bibitur. Castor et aliter demonstrabat, caule rubro et longo, densis geniculis, foliis lauri, semine albo, tenui, gustu piperis, utilem gingivis, dentibus, oris suavitati, et ructibus.

LXVII. Origanum quod in sapore cunilam aemulatur, ut diximus, plura genera in medicina habet: onitin vel prasion appellant, non dissimile hyssopo. Privatim eius usus contra rosiones stomachi in tepida aqua, et contra cruditates: contra araneos scorpionesque in vino albo: luxata et incussa in aceto, et oleo, et lana.

LXVIII. Tragoriganum similis est serpyllo silvestri. Urinam ciet, tumores discutit, contra viscum potum, viperaeque ictum efficacissimum, stomachoque acida ructanti, et praecordiis. Tussientibus quoque cum melle datur, et pleuriticis, et peripneumonicis.

LXIX. Heraclium quoque tria genera habet: nigrius, latioribus foliis, glutinosum. Alterum exilioribus, mollius, sampsucho non dissimile, quod aliqui prasion vocare malunt. Tertium est inter haec medium, minus quam cetera efficax. Optimum autem Creticum. Nam et iucunde olet. Proximum Smyrnaeum, odorius. Heraclaeoticum, ad potum utilius, quod onitin vocant.

Communis autem usus serpentes fugare, percussis esui dare decoctum, potu urinam ciere, ruptis, convulsis mederi cum panacis radice, hydropicis cum fico, aut cum hyssopo, acetabuli mensuris decoctum ad sextam. Item ad scabiem, pruriginem, psoras, in descensione balnearum. Succus auribus infunditur cum lacte. Tonsillis quoque et uvis medetur, et capitis hulneribus. Venena opii et gypsi exstinguit decoctum, si cum cinere in vino bibatur. Alvum mollit acetabuli mensuris. Sugillatis illinitur. Item dentium et candorem facit, cum

melle et nitro. Sanguinem narium sistit. Ad parotidas decoquitur cum hordeacea farina. Ad arterias asperas cum galla et melle teritur: ad lienem folia cum melle et sale. Crassiores pituitas et nigras extenuat coctum cum aceto et sale, sumtum paulatim. Regio morbo tritum cum oleo in nares infunditur. Lassi perunguntur ex eo, ita ut ne venter attingatur. Epinyctidas cum pice sanat. Furunculos aperit cum fico trito: strumas cum oleo et aceto et farina hordeacea. Lateris dolores cum fico illitum. Fluxiones sanguinis in genitalibus tusum, et aceto illitum. Reliquias purgationum a partu.

LXX. Lepidium inter urentia intelligitur. Sic et in facie cutem emendat exulcerando, ut tamen cera et rosaceo facile sanetur. Sic et lepras, et psoras tollit semper facile, et cicatricum hucera. Tradunt in dolore dentium adalligatum brachio qua doleat, convertere dolorem.

LXXI. Gith ex Graecis, alii melanthion, alii melaspermum vocant. Optimum, quam excitatissimi odoris, et quam nigerrimum. Medetur serpentium plagis et scorpionum. Illini ex aceto ac melle reperio, incensoque serpentes fugari. Bibitur drachma una et contra araneos. Distillationem narium discutit tusum in linteolo olfactum. Capitis dolores illitum ex aceto et infusum naribus. Cum irino oculorum epiphoras et tumores. Dentium dolores coctum cum aceto. Hucera oris tritum aut commanducatum. Item lepras et lentigines ex aceto. Difficultates spirandi addito nitro potum. Duritias, tumoresque veteres, et suppuraciones, illitum. Lacte mulierum auget continuis diebus sumtum. Colligitur succus eius, ut hyoscyami. Similiterque largior, venenum est, quod miremur: cum semen gratissime panes etiam condiat. Oculos quoque purgat: urinam et menses ciet. Quin immo linteolo deligatis tantum granis XXX secundas trahi reperio. Aiunt et clavis in pedibus mederi tritum in urina: culices suffit necare: item muscas.

LXXII. Et anisum adversus scorpiones ex vino bibitur, Pythagorae inter pauca laudatum, sive crudum, sive decoctum. Item viride aridumve, omnibus quae condiuntur, quaeque intinguntur, desideratum. Panis etiam crustis inferioribus subditum. Saccis quoque additur. Cum amaris nucibus vina commendat. Quin ipsum oris halitum iucundiores facit, foetoremque tollit manducatum matutinis cum smyrnio, et melle exiguo, mox vino collutum. Vultum iuniorem praestat. Insomnia levat suspensum in pulvino, ut dormientes olfaciant. Appetentiam ciborum praestat, quando id quoque inter artificia deliciae fecere, ex quo labor desiit cibos poscere. Ob has causas quidam anicetum id vocare.

LXXIII. Laudatissimum est Creticum, proximum Aegyptium. Hoc ligustici vicem praestat in condimentis. Dolores capitis levat sufflitum naribus. Epiphoris oculorum Euenor radicem eius tusam imponit: Iollas ipsum cum croco pari modo et vino, et per se tritum cum polenta ad magnas fluxiones, extrahendisque, si qua in oculos inciderint. Narium quoque carcinodes consumit illitum ex aqua. Sedat anginas cum melle et hyssopo ex aceto gargarizatum. Auribus infunditur cum rosaceo. Thoracis pituitas purgat tostum: cum melle sumtum melius. Cum acetabulo anisi nuces amaras L purgatas tere in melle ad tussim. Facillime vero anisi drachmae tres, papaveris duae miscentur melle ad fabae magnitudinem, et ternis diebus sumuntur. Praecipuum autem est ad ructus: ideo inflationibus stomachi, et intestinorum torminibus, et coeliacis medetur. Singultus et olfactum decoctum, potumque, inhibet. Folia decoctis digerit cruditates. Succus decocti cum apio olfactus sternutamenta inhibet. Potum somnum concitat: calculus pellit: vomitiones cohibet, et praecordiorum tumores. Et pectorum vitiis, nervis quo-

que, quibus succinctum est corpus, utilissimum. Prodest et capitis doloribus instillari succum cum oleo decocti. Non aliud utilius ventri et intestinis putant: ideo dyzentericis et in tenesmo datur tostum. Aliqui addunt et opium, pilulis in die ternis lupini magnitudine in vini cyatho dilutis. Dieuchis et ad lumborum dolores succo usus est. Semen hydropticis et coeliacis dedit tritum cum menta: Euenor radicem ad renes. Dalion herbarius parturientibus ex eo cataplasma imposuit cum apio: item vulvarum dolori: deditque bibendum cum anetho parturientibus. Phreneticis quoque illinivit recens cum polenta. Sic et infantibus comitialia vitium, aut contractiones sentientibus. Pythagoras quidem negat corripit vitio comitiali in manu habentes: ideoque quam plurimum domi serendum. Parere quoque facilius olfactantes. Et statim a partu dandum potui polenta aspersa. Sosimenes contra omnes duritias ex aceto usus est eo, et contra lassitudines, in oleo decoquens addito nitro. Semine eius poto, lassitudinis auxilium viatoribus sponndit. Heraclides ad inflationes stomachi semen tribus digitis cum castorei obolis duobus ex mulso dedit. Similiter ad ventris aut intestinorum inflationes. Et orthopnoicis, quod ternis digitis prehenderit seminis, tantundem hyoscyami cum lacte asinino. Multi vomituris acetabula eius et folia lauri decem trita in aqua, bibenda inter coenam suadent. Strangulatus vulvae, si manducetur et linatur calidum, vel si bibatur cum castoreo in aceto et melle, sedat. Vertigines a partu cum semine cucumeris et lini pari mensura ternum digitorum, vini albi tribus cyathis discutit. Tlepolemus ad quartanas ternis digitis seminis anisi et foeniculi usus est in aceto et mellis cyatho uno. Leuit articulares morbos, cum amaris nucibus illitum. Sunt qui et aspidum venenis adversari naturam eius putent. Urinam ciet. Sitim cohibet. Venerem stimulat. Cum vino sudorem leniter praestat. Vestes quoque a tineis defendit. Efficacius semper recens, et quo nigrius. Stomacho tamen inutile est, praeterquam inflato.

LXXIV. Anethum quoque ructus movet, et tormina sedat. Alvum sistit. Epiphoris radices illinuntur ex aqua vel vino. Singultus cohibet semen fervens, olfactum. Sumtum ex aqua, sedat cruditates. Cinis eius uram in faucibus levat: oculos et genituram hebetat.

LXXV. Sacopenium, quod apud nos gignitur, in totum transmarino alienatur. Illud enim Hammoni lacrymae simile, sagapemon vocatur. Prodest laterum et pectoris doloribus, convulsis, tussibus vastis, exscreationibusque, praecordiorum tumoribus. Sanat et vertigines, tremulos, opisthotonicos lienes, lumbos, perfrictiones. Datur et olfactandum ex aceto in strangulatu vulvae. Ceteris et potui datur, et cum oleo infricatur. Prodest et contra mala medicamenta.

LXXVI. Papaveris sativi tria diximus genera: et sponte nascentis alia promissimus. E sativis, albi calyx ipse teritur, et e vino bibitur somni causa. Semen elephantiasi medetur. E nigro papavere sopor gignitur scapo inciso, ut Diagoras suadet, cum turgescit: ut Iollas, cum deflorescit, hora sereni diei, hoc est, cum ros in eo exaruerit. Incidi iubet sub capite et calyce. Nec in alio genere ipsum inciditur caput.

Succus et hic, et herbae cuiuscunque, lana excipitur: aut si exiguus est, ungue pollicis, ut lactucis, et postero die magis quod inaruit. Papaveris vero largus densatur, et in pastillos tritus in umbra siccatur, non vi soporifera modo, verum si copiosior hauriatur, etiam mortifera per somnos: opion vocant. Sic acimus interemptum Licinii Caecinae praetorii viri patrem in Hispania Bavili, cum valetudo impatiibilis odium vitae fecisset: item plerosque alios. Qua de

causa magna concertatio existit. Diagoras et Erasistratus in totum damnare, ut mortiferum, infundit vetantes: praeterea, quoniam visui noceret. Ad-
didit Andreas, ideo non protinus excaecari eo, quoniam adulteraretur Alexandriae. Sed postea usus eius non improbus est medicamento nobili, quod diacodion vocant. Semine quoque eius trito in pastillis, e lacte utuntur ad somnum: item ad capitis dolores cum rosaceo: cum hoc et aurium dolori instillatur. Podagris illinitur cum lacte mulierum. Sic et foliis ipsis utuntur. Item ad sacros ignes et vulnera ex aceto. Ego tamen damnaverim collyriis addi: multoque magis quas vocant lepixpyretos, quasque pepticas et coeliacas. Nigrum tamen coeliacis in vino datur. Sativum omne maius: rotunda ei capita. At silvestri longa ac pusilla, et ad omnes effectus valentiora. Decoquitur et bibitur contra vigilias: eademque aqua forent ora. Optimum in siccis, et ubi raro pluat. Cum capita ipsa et folia decoquantur succus meconium vocatur, multum opio ignavior.

Experimentum opii est primum in odore: sincerum enim perpeti non est: mox in lucernis, ut pura luceat flamma, et ut extinctum demum oleat: quas in fucato non eveniunt. Accenditur quoque difficilius, et crebro exstinguitur. Est sinceri experimentum et in aqua, quoniam in nubila innatat: fictum in pustulas coit. Sed maxime mirum, aestivo Sole deprehendi. Sincrum enim sudat, et se diluit, donec sputo recenti simile fiat. Mnesides optime servari putat hyoscyami semine adiecto: alii in fuba.

LXXVII. Inter sativa et silvestria medium genus, quoniam in arvis, sed sponte nasceretur, rheoam vocavimus et erraticum. Quidam id decerpunt protinus cum toto calyce mandunt. Alvum exinaniunt capita quinque decocta in vini tribus heminis pota, et somnum faciunt.

7. LXXVIII. *Silvestrium* unum genus, ceratitin vocant, nigrum, cubitali altitudine, radice crassa et corticosa, calyculo inflexo, ut cornicula. Folia minora, et tenuiora, quam ceteris silvestribus. Semen exile, tempestivum est messibus: alvum purgat dimidio acetabulo in mulso. Folia trita cum oleo, argema iumentorum sanant. Radix acetabuli mensura cocta in duobus sextariis ad dimidias, datur ad lumborum vitia et iocineris. Carbunculis medentur ex melle folia. Quidam hoc genus *glauzion* vocant, alii *paralion*. Nascitur enim in afflatu maris, aut nitroso loco.

LXXIX. Alterum e silvestribus genus heraclion vocatur, ab aliis aphron, foliis (si procul intuearis) speciem passerum praebentibus, radice in summa terrae cute, semine spumeo. Ex hoc lina splendorem trahunt aestate. Tunditur in pila comitialibus morbis, acetabuli mensura in vino albo: vomitionem enim facit. Medicamento, quod diacodion et arterince vocatur, utilissimum. Fit autem huius papaveris aut cuiuscunque silvestris capitibus CXX in aquae caelestis sextariis tribus biduo maceratis, in eademque discoctis: deinde saccatis, iterumque cum melle decoctis ad dimidias partes vapore tenui. Adidere postea drachmas senas croci, hypocisthidis, thuris, acaciae, et passi Cretici sextarium. Haec ostentatione: simplex quidem et antiqua illa salubritas papavere et melle constat.

LXXX. Tertium genus est tithymalon, mecona vocant, alii paralion, folio liri, albo, capite magnitudinis fabae. Colligitur ura florente. Siccatur in umbra. Semen potum purgat alvum, dimidio acetabulo in nullo. Cuiuscunque autem papaveris caput viride, vel siccum, illitum epiphoras oculos lenit. Opium ex vino meraculo si protinus detur, scorpionum ictibus resistit. Aliqui hoc tantum nigro tribuunt, si capita eius vel folia terantur.

LXXXI. Est et porcilaca, quam peplin vocant
multum sativa efficacior: cuius memorabile

traduntur. Sagittarum venena, et serpentium hamorrhoidum, et presterum restingui: pro cibo sumta, et plagis imposita, extrahi. Item hyoscyami, posita e passo expresso succo. Cum ipsa non est, semen eius simili effectu prodest. Resistit et aquarum vitii, capitis dolori, hucerbisque, in vino tusa et imposita. Reliqua hucera commanduata cum mellis sanat. Sic et infantium cerebro imponitur, umbilicoque prociduo. In epiphoris vero omnium, fronti temporibusque cum polenta. Sed ipsi oculis, elacte et melle. Eadem, si procident oculi, foliis tritis cum corticibus fabae. Pustulis cum polenta et sale, et aceto. Hucera oris tumoremque gingivarum commanduata cruda sedat: item dentium dolores. Tonsillarum hucera, succus decoctas. Quidam adiecere paulum myrrhae. Nam et mobiles dentes stabiliri commanduata. Cruditates sedat, roemque firmat, et sitim arcet. Cervicis dolores, cum galla, et lini semine, et melle, pari mensura sedat. Manimarum vitia, cum melle, aut Cinolia creta. Salutaris est suspiriosis, semine cum melle hausto. Stomachum in acetariis sumta corroborat. Ardentibus febris imponitur cum polenta. Et alias manducata refrigerat etiam intestina. Vomitiones sistit. Dysenteriae et vomitis estur ex aceto, vel bibitur cum cumino. Tenemis autem cocta, et comitialibus cibo vel potu prodest. Purgationibus mulierum, acetabuli mensura in supa. Podagris calidis, cum sale illita, et sacro igni. Succus eius potus renes iuvat, ac vesicas. Ventris animalia pellit. Ad vulnorum dolores ex oleo cum polenta imponitur. Nervorum durities emollit. Metrodorus, qui *ἐπιτομήν τῶν ἱστορημάτων* scripsit, purgationibus a partu dandam censuit. Venerem inhibet, Venerisque somnia. Praetorii viri pater est, Hispaniae princeps, quem scio propter impatibiles urae morbos, radicem eius filo suspensam e collo gerere, praeterquam in halineis: ita liberatum incommodo omni. Quin etiam inveni apud auctores, caput illitum ea distillationem anno toto non sentire. Oculos tamen hebetare putatur.

LXXXII. Coriandrum inter silvestria non invenitur. Præcipuum tamen esse constat Aegyptium. Valet contra serpentium genus unum, quod amphibænas vocant, potum impositumque. Sanat et alia vulnera. Epinyctidas, pustulas, tritum. Sic et omnes tumores collectionesque cum melle, aut uva passa. Panos vero ex aceto tritum. Seminibus grana tria in tertianis devorari iubent aliqui ante accessionem: vel plura illini fronti. Sunt qui et ante Solis ortum cervicalibus subitiis efficaciter putent. Vis magna ad refrigerandos ardores viridi. Huleera quoque, quæ serpunt, sanat cum melle vel uva passa: item testes, ambusta, carbunculos, aures: cum lacte mulieris epiphoras oculorum: ventris et intestinorum fluxiones semen ex aqua potum. Bibitur et in cholera cum ruta. Pellit animalia interaneorum, cum mali Punici succo et oleo semen potum. Xenocrates tradit rem miram, si vera est: menstrua contineri uno die, si unum granum biberint feminae: biduo, si duo: et totidem diebus quot grana sumserint. Marcus Varro, coriandrum subrito cum aceto, carnem incorruptam aestate servari putat.

LXXXIII. Atriplex et silvestre et sativum est. Pythagoras, tanquam faceret hydropicos, morbosque regios, et pallorem, concoqueretur difficillime ac ne in hortis quidem iuxta id nasci quiddam, nisi languidum, culpavit. Addidere Dionysius et Diocles, plurimos gigni ex eo morbos. Nec nisi mutata saepe aqua coquendum: stomacho contrarium esse, lentigines et papulas gignere. Miror, quare difficulter in Italia id nasci tradiderit Solon Smyrnaeus. Hippocrates vulvarum vitiiis id infundit cum beta. Lycus Neapolitanus contra cantharidas bibendum. Seno, furunculos incipientes, duritias omnes, et crudo utiliter illini putavit. Item ignem

sacrum, cum melle, aceto nitroque: similiter podagras. Ungues scabros detrahare dicitur sine hulcore. Sunt qui et morbo regio dept semen eius cum melle, arterias et tonsillas nitro addito perfricent, alvum moveant: cocto vel per se, vel cum malva aut lenticula, concitantes vomitiones. Silvestri capillos tingunt, et ad supra scripta utuntur.

LXXXIV. E contrario in magnis laudibus malva est utraque, et sativa et silvestris. Duo genera earum amplitudine folii discernuntur. Maiorem Graeci malopen vocant in sativis. Alteram ab emolliendo ventre dictam putant malachen. E silvestribus, cui grande folium et radices albae, althaea vocatur, ab excellentia effectus: a quibusdam plistolycia. Omne solum, in quo serantur, pinguius faciunt. Huic contra omnes aculeatos ictus efficax vis, praecipue scorpionum, vesparum, similiumque, et muris aranei. Quin et trita cum oleo qualibet earum peruncti ante, vel habentes eas, non feriuntur. Folium impositum scorpionibus torporem affert. Valent et contra venena. Aculeos omnes extrahunt illitae crudae cum nitro: potae vero decoctae cum radice sua, leporis marini venena restinguunt: et ut quidam dicunt, si vomatur.

De iisdem mira et alia traduntur. Sed maxime, si quotidie quis succi ex qualibet earum sorbeat cyathum dimidium, omnibus morbis cariturum. Hulcera manantia in capite sanant in urina putrefactae, lichenas et hulcera oris cum melle. Radix decocta, furfures capitis et dentium mobilitates. Eius, quae unum caulem habet radice circa dentem qui doleat pungunt, donec desinat dolor. Eadem strumas et parotidas panosque, addita hominis saliva, purgat citra vulnus. Semen in vino nigro potum a pituita et nausea liberat. Radix mammarum vitii occurrit, adalligata in lana nigra. Tussim in lacte cocta, et sorbitionis modo sumta, quinis diebus emendat. Stomacho inutiles Sextius Niger dicit. Olympias Thebana, abortiva esse cum adipe anseris: aliqui purgari feminas, foliis earum manus plenae mensura in oleo et vino sumtis. Utique constat parturientes foliis substratis celerius solvi: protinus a partu revocandum, ne vulva sequatur. Dant et succum bibendum parturientibus ieiunis, in vino decoctae hemina. Quin et semen adalligant brachio genitale non continentium. Adeoque eae Veneri nascuntur, ut semen unicaulis asperum genitali, feminarum aviditates augere ad infinitum Xenocrates tradat: itemque tres radices iuxta adalligatas, teneasmo et dysentericis utilissimae infundi: item sedis vitii, vel si foveantur. Melancholicis quoque succus datur cyathis ternis tepidus: et insanientibus, quaternis. Decoctae comitialibus heminae succi. His et calculosis, et inflatione, et torminibus, aut opisthotonico laborantibus, tepidus illinitur. Et sacris ignibus, et ambustis, decocta in oleum folia imponuntur: et ad vulnere impetum cruda cum pane. Succus decoctae nervis prodest, et vesicae, et intestinorum rosionibus. Vulvas et cibo et infusione emollit in oleo: succus decoctae pori meatus suaves facit.

Althaeae in omnibus supra dictis efficacior radix: praecipue convulsis ruptisque. Cocta in aqua alvum sistit. Ex vino albo strumas, et parotidas, et mammarum inflammationes, et panos in vino folia decocta et illita tollunt. Eadem arida in lacte decocta, quamlibet perniciosae tussi citissime medentur. Hippocrates vulneratis, sitientibusque defectu sanguinis, radices decoctae succum bibendum dedit: et ipsam vulneribus cum melle et resina: item contusis, luxatis, tumentibus, et musculis, nervis, articulis imposuit: et asthmaticis ac dysentericis in vino bibendum dedit. Mirum, aquam radice ea addita addensari sub dio, atque lactescere. Efficacior autem, quo recentior.

LXXXV. Nec lapathum dissimiles effectus habet.

Est autem et silvestre, quod alii oxalidem appellant, sapore proximum, foliis acutis, colore betae candidae, radice minima: nostri vero rumicem, alii lapathum cantherinum, ad strumas cum axungia efficacissimum. Est et alterum genus fere, oxylapathum vocant, sativo idem similis, et acutiora habet folia ac rubriora, non nisi in palustribus nascens. Sunt qui hydrolapathon tradunt in aqua natum. Est et aliud hippolapathon maius sativo, candidiusque, ac spissius. Silvestria scorpionum ictibus medentur, et ferire prohibent habentes. Radix aceto decocta si coletur, succus dentibus auxiliatur: si vero bibatur, morbo regio. Semen stomachi inextricabilia vitia sanat. Hippolapathi radices privatim ungues scabros detrahunt. Dysentericos semen duabus drachmis in vino potum liberat. Oxylapathi semen lotum in aqua caelesti, sanguinem reicientibus adiecta acacia lentis magnitudine prodest. Praestantissimos pastillos faciunt ex foliis et radice, addito nitro et thure exiguo. In usu aceto diluunt.

LXXXVI. Sed sativum in epiphoria oculorum illinunt frontibus. Radice lichenas et lepras curant. In vino vero decocta, strumas, et parotidas, et calculos. Pota vino et lienes illita, coeliacos aequo, et dysentericos, et teneasmos. Ad eademque omnia efficacius ius lapathi: et ructus facit, et urinam ciet, et caliginem oculorum discutit: item pruritus corporis, in solia balinearum additum, aut prius ipsum illitum sine oleo. Firmat et commanducata radix dentes. Eadem decocta cum vino, sistit alvum: folia solvunt. Adiecit Solon (ne quid omittamus) bulapathon, radice tantum altitudine differens, et erga dysentericos effectum, potae ex vino.

LXXXVII. Sinapi, cuius in sativis tria genera diximus, Pythagoras principatum habere ex his, quorum sublime vis feratur, iudicavit, quoniam non aliud magis in nares et cerebrum penetret. Ad serpentium ictus et scorpionum tritum cum aceto illinitur. Fungorum venena discutit. Contra pituitam tenetur in ore, donec liquescat, aut gargarizatur cum aqua mulsa. Ad dentium dolorem manditur: ad uvam gargarizatur cum aceto et melle. Stomacho utilissimum contra omnia vitia, pulmonibusque. Exscreationes faciles facit in cibo sumtum: datur et suspiriosis. Item comitialibus tepidum cum succo cucumerum. Sensus, atque sternutamentis caput purgat, alvum mollit, menstrua et urinam ciet. Hydropicis imponitur, cum fico et cumino tusum ternis partibus. Comitiali morbo, et vulvarum conversione suffocatas excitat odore, aceto mixto: item lethargicos. Adiecit tordylion. Est autem id semen ex seseli. Et si vehementior somnus lethargicos premat, cruribus aut etiam capiti illinitur cum fico ex aceto. Veteres dolores thoracis, lumborum, coxendicum, humerorum, et in quacunque parte corporis ex alto vitia extrahenda sunt, illitum caustica vi emendat, pustulas faciendo. At in magna duritia sine fico impositum: vel si vehementior ustio timeatur, per duplices pannos. Utuntur ad alopecias cum rubrica, psoras, lepras, phthiriasis, lithanicos, opisthotonicos. Inungunt quoque scabras genas, aut caligantes oculos cum melle. Succusque tribus modis exprimitur in fictili, calescitque in eo Sole modice. Exit et e cauliculo succus lacteus, qui ita cum induruit, dentium dolori medetur. Semen ac radix, cum immadure musto, conteruntur, manusque plenae mensura sorbentur ad firmandas fauces, stomachum, oculos, caput, sensusque omnes: mulierum etiam lassitudines, saluberrimae genere medicinae. Calculos quoque discutit potum in aceto. Illinitur et livoribus sugillatisque cum melle et adipe anserino, aut cera Cypria. Fit et oleum ex eo semine madefacto in oleo expressoque, quo utuntur ad nervorum rigores, lumborumque et coxendicum perfriktiones.

XXXXVIII. Sinapis naturam effectusque eosdem habere traditur adarca, inter silvas tacta, in cortice calamorum sub ipsa coma nascentis.

XXXXIX. Marrubium plerique inter primas herbas commendavere, quod Graeci prasion vocant, alii linostrophon, nonnulli philopaeda, aut philochares, notius quam ut indicandum sit. Huius folia semenque contrita prosunt contra serpentes, pectorum et lateris dolores, tussim veterem. Et iis qui sanguinem reiecerint, eximie utile, scopis eius cum panico aqua decoctis, ut asperitas succi mitigetur. Imponitur strumis cum dipe. Sunt qui viridis semen quantum duobus digitis capiant, cum farria pugillo decoctum, addito exiguo olei et salis, sorbere ieiunos ad tussim iubeant. Alii nihil comparant in eadem causa marrubii et foeniculi succis ad sextarios ternos expressis, decoctisque ad sextarios duos, tum addito mellis sextario, rursus decocta ad sextarios duos, si cochlearii mensura in die sorbeatur in aquae cyatho. Et virilium vitii tusum cum melle mire prodest. Lichenas purgat ex aceto. Ruptis, convulsis, spasticis nervis salutare. Potum alvum solvit cum sale et aceto. Item menstrua et secundas mulierum. Arida farina cum melle ad tussim siccam efficacissima est. Item ad gangraenas, et pterygia. Succus vero auriculis, et naribus, et morbo regio, minuendaeque bili cum melle prodest. Item contra venena inter pauca potens. Ipsa herba stomachum et excreationes pectoris purgat, cum iride et melle. Urinam ciet. Cavenda tamen exulceratae vesicae, et renum vitii. Dicitur succus et claritatem oculorum adjuvare. Castor marrubii duo genera tradit: nigrum, et quod magis probat, candidum. In ovum inane succum addit is, ipsumque ovum infundit melle aequis portionibus, tefefactum: vomicas rumpe, purgare, persanare promittens: illitis etiam vulneribus a cane factis tuso cum axungia veteri.

XC. Serpyllum a serpente putant dictum. Quod in silvestri evenit, in petris maxime. Sativum non serpit, sed ad palmarum altitudinem increscit. Pinguis voluntarius, et candidioribus foliis ramisque, adversus serpentes efficax, maxime cenchrin, et scolopendras terrestres ac marinas, et scorpiones, decoctis ex vino ramis foliisque. Fugat et odore omnes, si uratur. Et contra marinorum venena praecipue valet. Capitis doloribus decoctum in aceto illinitur temporibus ac fronti cum rosaceo. Item phreneticis, lethargicis: contra tormina, et urinae difficultates, anginas, vomitiones, drachmis quatuor datur. Ex aqua bibitur et ad iocinerum desideria. Folia obolis quatuor dantur ad lienem ex aceto. Ad cruentas excreationes teritur in cyathis duobus aceti et mellis.

XCI. Sisymbrium silvestre a quibusdam thymbraeum appellatum, pedali non amplius altitudine. Quod in riguis nascitur, simile nasturtio est. Utrumque efficax adversus aculeata animalia, ut crabrones, et similia. Quod in sicco ortum, odoratum est, et inseritur coronis, angustiore folio. Sedant utraque capitis dolorem. Item epiphoras, ut Philinus tradit. Alii panem addunt: alii per se decoquunt in vino. Sanat et epinyctidas, cutisque vitia in facie mulierum intra quartum diem noctibus impositum, diebusque detractum. Vomitiones, singultus, tormina, stomachi dissolutiones cohibet, sive in cibo sumtum, sive succo potum. Non edendum gravidis, nisi mortuo conceptu. Quippe etiam impositum elicit. Movet urinam cum vino potum: silvestre et calculos. Quos vigilare opus sit, excitat infusum capiti cum aceto.

XCII. Lini semen cum aliis quidem in usu est: et per se mulierum cutis vitia emendat in facie. Oculorum aciem succo adjuvat. Epiphoras cum thure et aqua, aut cum myrrha ac vino sedat: parotidas cum melle, aut adipe, aut cera: stomachi solutiones aspersum polentae modo: anginas in aqua et oleo

coctum, et cum aniso illitum. Torretur, ut alvum sistat. Coeliacis, et dysentericis imponitur ex aceto. Ad iocineris dolores estur cum uva passa. Ad phthisia utilissime e semine sunt ecligmata. Musculorum, nervorum, articulorum, cervicum duritias, cerebri membranas mitigat farina seminis, nitro, aut sale, aut cinere additis. Eadem cum fico idem concoquit ac maturat. Cum radice vero cucumeris silvestris extrahit quaecunque corpori inhaereant. Sic et fracta ossa. Serpere hulus in vino decocta prohibet, eruptiones pituitae cum melle. Emendat ungues scabros cum pari modo nasturtii: testium vitia et rames cum resina et myrrha, et gangraenas ex aqua. Stomachi dolores cum foeno Graeco sextariis utriusque decoctis in aqua mulsis. Intestinorum et thoracis perniciose vitia, clystere in oleo, aut melle.

XCIII. Blitum iners videtur ac sine sapore aut acrimonia ulla. Unde convicium feminis apud Menandrum faciunt mariti. Stomacho inutile est. Ventrem adeo turbat, ut choleram faciat aliquibus. Dicitur tamen adversus scorpiones potum et vino prodesse, et clavis pedum illini: item lienibus, et temporum dolori, ex oleo. Hippocrates menstrua sisti eo cibo putat.

XCIV. Meum in Italia non nisi a medicis scribitur, et iis admodum paucis. Duo genera eius. Nobilius Athamanticum vocant, illi tanquam ab Athamante inventum, hi quoniam laudatissimum in Athamante reperiatur, foliis anisi simile, et caule aliquando bicubitali, radicibus multis et ubnigris, quibusdam altissimis: minus rufum, quam illud alterum. Ciet urinam in aqua potum, radice trita vel decocta. Inflationes stomachi mire discutit. Item tormina, et vesicae vitia: vulvarumque articulis cum melle, infantibus cum apio illitum imo ventri urinas movet.

XCV. Foeniculum nobilitare serpentes gustatu, ut diximus, senectam exuendo, oculorumque aciem succo eius reficiendo: unde intellectum est, hominum quoque caliginem praecipue eo levare. Colligitur hic caule turgesciente. In Sole siccatur, inungiturque ex melle. Ubique hoc est. Laudatissimum in Iberia e lacrimis fit, et ex semine recenti. Fit etiam e radicibus, prima germinatione incisis.

XCVI. Est et in hoc genere silvestre, quod alii hippomarathron, alii myrsineum vocant, foliis maioribus, gustu acriore, procerius, brachiali crassitudine, radice candida. Nascitur in calidis, sed saxosis. Diocles et alii hippomarathri genus tradit, longo et angusto folio, semine coriandri. Medicinae in sativo, ad scorpionum ictus et serpentium, semine in vino poto. Succus et auribus instillatur, vermiculosque in his necat. Ipsum condimentis prope omnibus inseritur: oxyporis etiam aptissime. Quin et panis crustis subditur. Semen stomachum dissolutum adstringit, vel in febris sumtum. Nauseam ex aqua tritum sedat. Pulmonibus et iocineribus laudatissimum. Ventrem sistit, cum modice sumitur, urinam exciet, et tormina mitigat decocto, lactisque defectu potum mammas replet. Radix cum ptisana sumta renes purgat, sive decocto succo, sive semine sumto. Prodest et hydropicis radix ex vino cocta. Item convulsis. Illinuntur folia tumoribus ardentibus ex aceto. Calculos vesicae pellunt. Genituras abundantiam quoquo modo haustum facit. Verendis amicissimum, sive ad fovendum radice cum vino cocta, sive contrita in oleo illitum. Multi tumoribus et sugillatis cum cera illinunt. Et radice in succo vel cum melle contra canis morsum utuntur, et contra multipedam ex vino.

Hippomarathron ad omnia vehementius. Calculos praecipue pellit. Prodest vesicae cum vino leni, et feminarum menstruis haerentibus. Efficacius in eo radix. Modus in utroque, quod duobus additur in potionem. Petrichus, qui et Micton, qui rhizotomumena, ad-

versus serpentes nihil hippomarathro efficacius putare. Sane et Nicander non in novissimis posuit.

XCVII. Cannabis in silvis primum nata est, nigrior foliis, et asperior. Semen eius extinguere genitram virorum dicitur. Succus ex eo vermiculos aurum, et quodcunque animal intraverit, eiicit, sed cum dolore capitis. Tantaque vis ei est, ut aquae infusa, coagulare eam dicatur. Et ideo iumentorum alvo succurrit pota in aqua. Radix contractos articulos emollit in aqua cocta: item podagras, et similes impetus. Ambustis cruda illinitur, sed saepius mutatur priusquam arescat.

XCVIII. Ferula semen anetho simile habet. Quae ab uno caule dividitur in cacumine, femina putatur. Caules eduntur decocti, commendanturque musto ac melle, stomacho utiles. Sin plures sumti, capitis dolorem faciunt. Radix denarii pondere in vini cyathis duobus, bibitur adversus serpentes. Et ipsa radix imponitur. Sic et torminibus medetur. Ex oleo autem et aceto, contra sudores immodicos, vel in febribus proficit. Succus ferulae alvum solvit fabae magnitudine devoratus. E viridi medulla vulvis utilis, et ad omnia ea vitia. Ad sanguinem sistendum decem grana seminis bibuntur, in vino trita, vel medulla. Sunt qui comitialibus morbis dandum putant Luna quarta, sexta, septima, ligulae mensura. Natura ferularum muraenis infestissima est: tactae siquidem ea moriuntur. Castor radices succum et oculorum claritati conferre multum putavit.

XCIX. Et de carduorum satu inter hortensia diximus: quapropter et medicinam ex iis non differamus. Silvestrium genera sunt duo: unum fruticosius a terra statim: alterum unicaule crassius. Utrique folia pauca, spinosa, muricatis cacuminibus. Sed alter florem purpureum mittit inter medios aculeos, celeriter canescentem, et abeuntem cum aura: scolymon Graeci vocant. Hic antequam floreat contusus atque expressus, illito succo alopecias replet. Radix cuiuscunque ex aqua decocta potioribus sitim facere narratur. Stomachum corroborat: et vulvis (si credimus) etiam conferre aliquid traditur, ut mares gignantur. Ita enim Chaereas Atheniensis scripsit, et Glaucias, qui circa carduos diligentissimus videtur. Mastiche cardui odorem commendat oris.

C. Sed discessuri ab hortensiiis, unam compositionem ex his clarissimam subtexemus, adversus venenata animalia, incisam lapide versibus in limine aedis Aesculapii. Serpylli duum denariorum pondus: opopanax, et mei, tantundem singulorum, trifolii pondus denarii: anesi, et foeniculi seminis, et ammi, et apii, denariorum secundum singulis generibus, ervi farinae duodecim. Haec tusa cribrataque vino quam possit excellenti, digeruntur in pastillos, victoriati pondere. Ex his singuli dantur ex vini mixti cyathis ternis. Hac theriaca magnus Antiochus rex adversus omnia venena usus traditur.

C. PLINII SECUNDI NATURALIS HISTORIAE LIBER XXI.

I. In hortis seri coronamenta iussit Cato, inenarrabili florum maxime subtilitate: quando nulli potest facilius esse loqui, quam rerum naturae pingere, lascivienti praesertim, et in magno gaudio fertilitatis tam variae ludenti. Quippe reliqua usus alimentique gratia genuit: ideoque secula annosque tribuit iis. Flores vero odoresque in diem gignit: magna, ut palam est, admonitione hominum, quae spectatissime floreant, celerime marcescere. Sed ne pictura quidem sufficiente imagini colorum reddendae, mixturarumque varietati, sive alterni atque multiplices inter se nectantur, sive privatis generum funiculis in orbem, in obliquum, in ambitum, quaedam coronae per coronas currunt.

II. Tenuioribus utebantur antiqui, stroppos appellantes: unde nata strophiole. Quin et vocabulum ipsum tarde communicatum est, inter sacra tantum et bellicos honores coronis suum nomen vindicantibus. Cum vero e floribus fierent sorta, a serendo servinae appellabantur: quod apud Graecos quoque non adeo antiquitus placuit.

III. Arborum enim ramis coronari in sacris certaminibus, mos erat primum. Postea variari coeptum mixtura versicolori florum, quae invicem odores coloresque accenderet, Sicyone, ex ingenio Pausiae pictoris atque Glycerae coronariae, dilectae admodum illi, cum opera eius pictura imitaretur, et illa provocans variaret, essetque certamen artis ac naturae: quales etiam nunc exstant artificis illius tabulae, atque in primis appellata Stephaneplocos, quae pinxit ipsam. Idque factum est post Olympiadem

centesimam. Sic coronis e floribus receptis, paulo mox subiere, quae vocantur Aegyptiae, ac deinde hibernae, cum terra flores negat, ramento e cornibus tincto. Paulatimque et Romae subrepsit appellatio, corollis inter initia propter gracilitatem nominatis: mox et corollaria, postquam e lamina aerea tenui inaurata aut inargentata dabantur.

IV. Crassus dives, primus argento auroque folia imitatus, ludis suis coronas dedit. Accesseruntque et lemnisci, quos adiici ipsarum coronarum honos erat, propter Etruscas, quibus iungi nisi aurei non debebant. Puri diu fuere ii. Caelare eos primus instituit P. Claudius Pulcher, bracteasque etiam phillyrae dedit.

V. Semper tamen auctoritas vel ludicro quaesitarum fuit. Namque ad certamina in Circum per ludos et ipsi descendebant, et servos suos quique mittebant. Inde illa XII tabularum lex: QUI CORONAM PARIT IPSAE, PECUNIAE EIUS, VIRTUTIS ERGO DUTOR EI. Quam servi equive meruissent, pecunia partam lege dici, nemo dubitavit. Quis ergo honos? ut ipsi mortuo, parentibusque eius, dum intus positus esset, foris ferretur, sine fraude esset imposita. Alias in usu promiscuo ne ludicrae quidem erant.

VI. Ingensque et hic severitas. L. Fulvius argentarius, bello Punico secundo, cum corona rosacea interdum e pergula sua in forum prospexisse dictus, ex auctoritate senatus in carcerem abductus, non ante finem belli emissus est. P. Munatius, cum dentam Marsyae coronam e floribus capiti suo imposuisset, atque ob id duci eum in vincula triumviri iussissent.

appellavit tribunos plebis. Nec intercessere illi: aliter quam Athenis, ubi comessabundi iuvenes ante meridiem conventus sapientium quoque doctrinae frequentabant. Apud nos exemplum licentiae huius non est aliud quam filia Divi Augusti, cuius luxuria noctibus coronatum Marsyam, literae illius dei genuunt.

VII. Florum quidem populus Romanus honorem Scipioni tantum habuit. Serapio cognominabatur, propter similitudinem suarii cuiusdam negotiatoris. Ob id erat in tribunatu plebi admodum gratus, dignusque Africanorum familia. Nec erat in bonis funeris impensa. Asses ergo contulit populus, ac funus elocavit: quaque praeferebatur, flores e prospectu omni sparsit.

VIII. Et iam tunc coronae deorum honos erant, et Larium publicorum privatorumque, ac sepulcrorum, et Manium: summaque auctoritas pactili coronae. Sutiles Saliorum sacris invenimus, et solemnes coenis. Transiere deinde ad rosaria: eoque luxuria processit, ut non esset gratia nisi mero folio: subtilibus mox petitis ab India, aut ultra Indos. Lautissimum quippe habetur, e nardi folio eas dari, aut veste serica versicoloris unguentis madidas. Hunc habet novissime exitum luxuria feminarum.

IX. Et apud Graecos quidem de coronis privatim scripsere Mnesitheus atque Callimachus medici, quae nocerent capiti: quoniam et in hoc est aliqua valetudinis portio, in potu atque hilaritate praecipue odorum vi surrepente fallaciter, scelerata Cleopatrae solertia. Namque in apparatu belli Actiaci gratificationem ipsius reginae Antonio timente, nec nisi praegustatos cibos sumentes, fertur pavore eius luisse, extremis coronae floribus veneno illitis, ipsaque capiti imposita, mox procedente hilaritate invitavit Antonium, ut coronas biberent. Quis ita timeret insidias? Ergo concepta in scyphum incipienti haurire opposita manu: En ego sum, inquit, illa, Marce Antoni, quam tu nova praegustantium diligentia caves: adeo mihi, si possim sine te vivere, occasio aut ratio deest. Inde eductum custodia bibere iussit, illico expirantem. De floribus supra dictos scripsit Theophrastus apud Graecos. Ex nostris autem inscribere aliqui libros Anthologicon: flores vero persecutus est nemo, quod equidem inveniam. Nec nos nunc scilicet coronas nectemus; id enim frivolum est: sed de floribus, quae videbuntur digna, memorabimus.

X. Paucissima nostri genera coronamentorum inter hortensia novere, ac paene violas rosasque tantum. Rosa nascitur spina verius, quam frutice, in rubo quoque proveniens, illic etiam iucundi odoris, quamvis angustii. Germinat omnis primo inclusa granoso cortice. Quo mox intumescente, et in virides alabastros fastigato, paulatim rubescens dehiscit, ac sese pandit, in calycis medio sui stantis complexa luteos apices. Usus eius in coronis prope minimus est. Oleo maceratur, idque iam a Troianis temporibus, Homero teste. Praeterea in unguenta transit, ut diximus. Per se medicas artes praebet. Implastris atque collyriis inseritur mordaci subtilitate. Mensarum etiam deliciis perungendis minime noxia.

Genera eius nostri fecere celeberrima, Praenestinam et Campanam. Addidere alii Miliesiam, cui sit ardentissimus colchis, non excedenti duodena folia. Proximam ei Trachiniam minus rubentem. Mox Alabandicam viliores, albicantibus foliis. Vilissimam vero plurimis, sed minutissimis, spineolam. Differunt enim multitudinem foliorum, asperitate, laevore, colore, odore. Paucissima quina folia, ac deinde numerosiora: cum sit genus eius, quam centifoliam vocant: quae est in Campania Italiae, circa Philippos: sed ibi non suae Pangaeus mons in vicino fert, num-

parvis: unde accolae transferentes conserunt, ipsaque plantatione proficiunt. Non autem talis odoratissima est, nec cui latissimum maximumque folium. Breviterque indicium est odoris, scabritia corticis. Caepio Tiberii Caesaris principatu, negavit centifoliam in coronas addi, praeterquam extremos velut ad cardines. Nec odore, nec specie probabilis est, quae Graeca appellatur a nostris, a Graecis lychnis, non nisi in humidis locis proveniens, nec unquam excedens quinque folia, violaeque magnitudine, odore nullo. Est et alia Graecula appellata, convolutis foliorum paniculis, nec dehiscens nisi manu coacta, semperque nascenti similis, latissimis foliis. Alia funditur e caule malvaceo, folia oleae habente, mosceuton vocant. Atque inter has media magnitudine autumnalis, quam coroneolam vocant. Omnes sine odore, praeter coroneolam et in rubo natam: tot modis adulterantur. Et alias vera quoque plurimum solo praevalent. Cyrenis odoratissima est: ideoque ibi unguentum pulcherrimum. Carthagine Hispaniae, hieme tota praecox. Refert et caeli temperies. Quibusdam enim annis minus odorata provenit. Praeterea omnis siccis quam humidis odorator. Seri nec pinguibus vult, nec argillosis locis, nec riguis, contenta raris, proprieque ruderatum agrum amat. Praecox Campana est, sera Miliesia. Novissime tamen desinit Praenestina. Fodiuntur altius quam fruges, levius quam vites. Tardissime proveniunt semine, quod in ipso cortice est, sub ipso flore, opertum lanugine: ob id potius caule conciso inseruntur: et ocellis radices, ut arundo, unum genus inseritur pallidae, spinosae, longissimis virgis, quinquifoliae, quae e Graecis altera est. Omnis autem recisione atque ustione proficit: translatione quoque, ut vitis, optime ocissimeque provenit, surculis quaternum digitorum longitudine, aut ampliore, post Vergiliam occasum sata: dein per Favonium translata, pedibus intervallis crebreque circumfossa. Qui praecorem faciunt, pedali circa radicem scrobe aquam calidam infundunt, germinare incipiente calyce.

XI. Liliū rosae nobilitate proximum est, et quaedam cognatione unguenti oleique, quod lirinon appellatur. Et impositum etiam maxime rosas decet, medio proventu earum incipiens. Nec ulli florum excelsitas maior, interdum cubitorum trium, languido semper collo, et non sufficiente capitis oneri. Candor eius eximius, foris striati, et ab angustis in latitudinem paulatim sese laxantis effigie calathi, resupinis per ambitum labris, tenuique filo, et semine, stantibus in medio crocis. Ita odor colorque duplex, et alius calycis, alius staminis, differentia angusta. In unguenti vero oleique usu, et folia non spernuntur.

Est flos non dissimilis illi in herba, quam convolvulum vocant, nascens per fruticem, nullo odore, nec crocis intus: candorem tantum referens, ac veluti naturae rudimentum lilia facere condiscantis. Alba lilia iisdem omnibus modis seruntur, quibus rosa: et hoc amplius lacrima sua, ut hipposelinum: nihilque est foecundius, una radice quinquagenos saepe emittente bulbos. Est et rubens liliū, quod Graeci crinon vocant. Alii florem eius cynorrhodon. Laudatissimum in Antiochia, et Laodicea Syriae, mox in Phaselide. Quartum locum obtinet in Italia nascentia.

XII. Sunt et purpurea lilia, aliquando gemino caule, carnosiore tantum radice, maiorisque bulbi, sed unius: narcissum vocant. Huius alterum genus flore candido, calyce purpureo. Differentia liliis est et haec, quod narcissis folia in radice sunt, probatissimis in Lyciae montibus. Tertio generi cetera eadem, calyx herbaceus. Omnes serotini. Post Arcturum enim florent, ac peraequinocrium autumnum.

XIII. Inventa est et in his ratio inserendi, mon-
Acis hominum ingenia. Colliguntur namque m-
no arescentes, liliaque suspenduntur in

fumo. Dein nudantibus se nodulis, in faece nigri vini, vel Graeci, mense Martio macerantur, ut colorem percipiant, atque ita in scrobiculis seruntur, heminis faecis circumfusi. Sic fiunt purpurea lilia: mirumque, tingi aliquid, ut nascatur infectum.

XIV. Violis honos proximus. Earumque plura genera: purpureae, luteae, albae: plantis omnes, ut olus, satae. Ex iis vero, quae sponte apricis et maricis locis proveniunt, purpureae, latiore folio, statim ab radice carnosae, exeunt: solaeque Graeco nomine a ceteris discernuntur, appellatae ia, et ab his lanthina vestis. E sativis maxima auctoritas luteis. Genera iis, Tusculana, et quae marina appellatur, folio aliquanto latiore, sed minus odorato. In totum vero sine odore, minutoque folio calathiana, munus autumnii, ceterae veris.

XV. Proxima ei caltha est concolori amplitudine. Vincit numero foliorum marinam, quinque non excedentem. Eadem odore superat: est enim gravis calthae. Non levior ei, quam scopam regiam appellant: quamquam folia eius olent, non flores.

XVI. Bacchar quoque radicis tantum odoratae est, a quibusdam nardum rusticum appellatum. Unguenta ex ea radice fieri solita apud antiquos, Aristophanes, prisciae comoediae poeta, testis est. Unde quidam errore falso barbaricam eam appellabant. Odor est ei cinnamomo proximus. Gracili solo nec humido provenit. Simillimum ei, combretum appellatur, foliorum exilitate usque in fila attenuata, et procerius quam bacchar: haec sunt tantum. Sed eorum quoque error eorrigendus est, qui bacchar rusticum nardum appellaverunt. Est enim alia herba sic cognominata, quam Graeci asaron vocant, cuius speciem figuramque diximus in nardi generibus. Quin immo asaron invenio vocitari, quoniam in coronas non addatur.

XVII. Crocum silvestre optimum: serere in Italia minime expedit, ad scrupula usque singula areis decoquentibus. Seritur radicis bulbo. Sativum latius, maiusque, et nitidius, sed multo lenius, degenerans ubique, nec foecundum etiam Cyrenis, ubi semper flores laudatissimi. Prima nobilitas Cilicio, et ibi in Coryco monte: dein Lycio, monte Olympo: mox Centuripino Siciliae. Aliqui Phlegraeo secundum locum dedere. Adulteratur nihil aeque. Probatio sinceri, si imposita manu crepat, veluti fragile. Humidum enim, quod evenit adulteratione, cedit. Altera probatio: si manu prolata ad ora leniter faciem oculosque mordeat. Est per se genus sativi blandissimum vulgo, cum sit mediocre, dialeucon vocant. Contra Cyrenaico vitium, quod omni croco nigrius est, et celerrime marcescit. Optimum ubicunque, quod pinguissimum, et brevis capilli: pessimum vero, quod situm redolet. Mucianus auctor est, in Lycia anno septimo aut octavo transferri in locum subactum, atque ita degenerans renovari. Usus eius in coronis nusquam. Herba enim est folio angusto paene in capillamenti modum. Sed vino mire congruit, praecipue dulci: tritum ad theatra replenda. Floret Vergiliarum occasu paucis diebus, folioque florem expellit. Viret bruma, et colligitur. Siccatur umbra, melius etiam hiberna. Carnosa et illi radix, vivaciorque quam ceteris. Gaudet calcari et atteri, pereundoque melius provenit. Ideo iuxta semitas ac fontes laetissimum. Troianis temporibus iam erat honos ei. Hos certe flores Homerus tres laudat, loton, crocon, hyacinthum.

XVIII. Omnium autem odoramentorum, atque adeo herbarum differentia est in colore, et odore, et succo. Odorato sapor raro ulli non amarus: e contrario dulcia raro odorata. Itaque et vina mustis odoratiora, et silvestria magis omnia sativis. Quorundam odor suavior e longinquo, propius admotus hebetatur, ut violae. Rosa recens a longinquo olet, sicca propius. Omnis autem verno tempore acrior,

et matutinis: quidquid ad meridianas horas diei vergit, hebetatur. Novella quoque vetustis minus odorata. Acerrimus tamen odor omnium aestate media. Rosa et crocum odoratiora, cum serenis diebus leguntur: et omnia in calidis, quam in frigidis. In Aegypto tamen minime odorati flores, quia nebulosus et roscidus aer est a Nilo flumine. Quorundam suavitati gravitas inest. Quaedam, dum virent, non olent, propter humorem nimium: ut buceros, quod est foenum Graecum. Acutus odor non omnium sine succo est, ut violae, rosae, croco. Quae vero ex acutis succo carent, eorum omnium odor gravis, ut in lilio utriusque generis. Abrotonum et amaracus acres habent odores. Quorundam flos tantum iucundus, reliquae partes ignavae, ut violae, ac rosae. Hortensiorum odoratissima, quae sicca, ut ruta, menta, apium, et quae in siccis nascuntur. Quaedam vetustate odoratiora, ut cotonea: eademque decerpta, quam in suis radicibus. Quaedam non nisi defracta, aut ex attritu olent: alia non nisi detracto cortice: quaedam vero non nisi usta, sicut thura myrrhaeque. Flores triti omnes amariiores, quam intacti. Aliqua arida diutius odorem continent, ut melilotos. Quaedam locum ipsum odoratiorem faciunt, ut iris: quin et arborem totam, cuiuscunque radices attingit. Hesperis noctu magis olet, inde nomine invento. Animalium nullum odoratum, nisi si de pantheris, quod dictum est, credimus.

XIX. Illa quoque non omittenda differentia est, odoramentorum multa nihil pertinere ad coronamenta, ut irin atque salivuncam, quamquam nobilissimi odoris utramque. Sed iris radice tantum commendatur, unguentis et medicinae nascens. Laudatissima in Illyrico, et ibi quoque non in maritimis, sed in silvestribus Drilonis et Naronae. Proxima in Macedonia, longissima haec et candicans, et exilis. Tertium locum habet Africana, amplissima inter omnes, gustuque amarissima. Illyrica quoque duorum generum est. Raphanitis a similitudine: et quae melior, rhizotomos subruia. Optima, quae sternumenta tactu movet. Caulem habet cubitalem, erectum. Floret diversi coloris specie, sicut arcus caelestis, unde et nomen. Non improbat et Pisdica. Et fossuri tribus ante mensibus malsa aqua circumfusa, hoc veluti placamento terrae blandiuntur, circumscripta mucrone gladii orbe triplici: et cum legerint eam, protinus in caelum attollunt. Natura est fervens, tractataque pustulas ambusti modo facit. Praecipitur ante omnia, ut casti legant. Teredines non sicca modo, verum et in terra celerrime sentit. Optimum antea irinum Leucade et Elide ferebatur: iam pridem enim et seritur: nunc e Pamphylia: sed Cilicium maxime laudatur: atque e septemtrionalibus.

XX. Saliunca folio quidem subbrevis, et quod neci non possit, radici numerosae cohaeret, herba verius quam flos, densa veluti manu pressa, breviterque caespes sui generis. Pannonia hanc gignit et Norici, Alpiumque aprica: urbium, Eporedia: tanta suavitatis, ut metallum easse coeperit. Vestibus interponi eam, gratissimum.

XXI. Sic et apud Graecos polion herbam, inclytam Musaei et Hesiodi laudibus, ad omnia utilem praedicantium, superque cetera ad famam etiam ac dignitates: prorsusque miram, si modo (ut tradunt) folia eius mane candida, meridie purpurea, Sole occidente caerulea aspicuntur. Duo genera eius: campestre, maius: silvestre, quod minus est. Quidam teuthrion vocant. Folia canis hominis similia, a radice protinus, nunquam palmo altiora.

XXII. Et de odoratis floribus satis dictum: in quibus unguento vicisse naturam gaudens luxuria, vestibus quoque provocavit eos flores, qui colore commendantur. Hos animadverto tres esse principales. Rubentem, in cocco: qui a rosis migrante gratia,

idem trahitur suspectu et in purpuris Tyrias, dibaphasque, ac Laconicas. Alium in amethysto, qui a viola, et ipse in purpureum, quemque ianthinum appellavimus. Genera enim tractamus, in species multas sese spargentia. Tertius est, qui proprie conchylii intelligitur, multis modis: unus in heliotropio, et in aliquo ex his plerumque saturatio: alius in malva, ad purpuram inclinans: alius in viola serotina, conchyliorum vegetissimus. Paria nunc componuntur, et natura atque luxuria depugnant. Lutei video honorem antiquissimum, in nuptialibus flammis totum feminis concessum: et fortassis ideo non numerari inter principales, hoc est, communes maribus ac feminis, quoniam societas principatum dedit.

+ XXIII. Amaranto non dubie vincimur. Est autem spica purpurea verius, quam flos aliquis, et ipse sine odore. Mirum in eo, gaudere decerpi et laetius renasci. Provenit Augusto mense: durat in autumnum. Alexandrino palma, qui decerptus asservatur. Mi- reque, postquam defecere cuncti flores, madefactus aqua reviviscit, et hibernas coronas facit. Summa eius natura in nomine est, appellato, quoniam non marcescat.

+ XXIV. In nomine et cyani colos: item holochrysi. Omnes autem hi flores non fuisse in usu Alexandri Magni aetate, quoniam proximi a morte eius auctores siluere de illis: quo manifestum est, postea placuisse. A Graecis tamen repertos quis dubitet: non aliter Italia usurpante nomina illorum?

XXV. At hercules petilio ipsa nomen imposuit, autumnali, circaque vepres nascenti, et tantum colore commendato, qui est rosae silvestris. Folia parva, quina. Mirumque in eo flore, inflecti cacumen, et non nisi retorto folia nasci, parvo calyce, ac versicolori, luteum semen includente.

Luteus et bellio pastillicantibus quinquagenis quinis barbulis coronatur. Pratenses hi flores, ac sine usu plerique, et ideo sine nominibus. Quin et his ipsis alia alii vocabula imponunt.

XXVI. Chrysocome sive chrysitis, non habet Latinam appellationem. Palmi altitudine est, comantibus fulgore auri corymbis, radice nigra, ex austero dulci, in petrosis opacisque nascens.

XXVII. Et fere peractis colorum quoque celeberrimis, transeat ratio ad eas coronas, quae varietate sola placent. Duo earum genera, quando aliae flore constant, aliae folio. Florem esse dixerim genistas: (namque et iis decerptur luteus) item rhododendron: item zizipha, quae et Cappadocia vocantur: his odoratus, similis olearum floribus. In vepribus nascitur cyclaminum, de quo plura alias. Flos eius colossinus in coronas admittitur.

XXVIII. Folia in coronamentis smilacis et ederae, corymbis eorum obtinent principatum, de quibus in fruticum loco abunde diximus. Sunt et alia genera nominibus Graecis indicanda, quia nostris maiore ex parte huius nomenclaturae deficit cura. Et pleraque eorum in exteris terris nascuntur, nobis tamen consecranda, quoniam de natura sermo, non de Italia est.

XXIX. Ergo in coronamenta folio venere melothron, spiraea, origanon, cneoron, quod casiam Hyginus vocat: et quod cunilaginem, quae conyza: melissophyllon, quod apiastrum: meliloton, quod sertulam Campanam vocamus. Est enim in Campania Italiae laudatissima, Graecis in Sunio: mox Chalcidica et Cretica: ubicunque vero asperis et silvestribus nata. Coronas ex ea antiquitus factitatas, indicio est nomen sertulae, quod occupavit. Odor eius croco vicinus est, et flos, ipsa cana. Placet maxime foliis brevissimis atque pinguisimis.

XXX. Folio coronat et trifolium. Tria eius genera. Minyanthes vocant Graeci, alii asphaltion maiore folio, quo utuntur coronarii. Alter

oxytriphylon. Tertium ex omnibus minutissimum. Inter haec nervosi cauliculi quibusdam, ut marathro, hippomarathro, myophono. Utuntur e ferulis et corymbis, et ederae flore purpureo. Est et in alio genere earum silvestribus rosis similis. Et in iis quoque colos tantum delectat, odor autem abest.

Et cneori duo genera, nigri atque candidi. Hoc + et odoratum: ramosa ambo. Florent post aequinoctium autumnum. Totidem et origani in coronamentis species. Alterius enim nullum semen. Id, cui odor est, Creticum vocatur.

XXXI. Totidem et thymi: candidum, ac nigricans. Floret autem circa solstitia, cum et apes decerpunt, et augurium mellis est. Proventum enim sperant apiarii large florescente eo. Laeditur imbricibus, amittitque florem. Semen thymi non potest deprehendi: cum origani perquam minutum, non tamen fallat. Sed quid interest oculasse id naturam? In flore ipso intelligitur, satoque eo nascitur. Quid non tentavere homines? Mellis Attici in toto orbe summa laus existimatur. Ergo translatus est ex Attica thymum, et vix flore (uti docemus) satum. Sed alia ratio naturae obstitit: non durante Attico thymo, nisi in afflatu maris. Erat quidem haec opinio antiqua in omni thymo, ideoque non nasci in Arcadia. Tunc oleam non putabant gigni, nisi intra CCC stadia a mari. Thymis quidem nunc etiam lapideos campos in provincia Narbonensi refertos scimus: hoc paene solo reditu, e longinquis regionibus pecudum millibus convenientibus, ut thymo vescantur.

XXXII. Et conyzae duo genera in coronamentis, mas ac femina. Differentia in folio. Tenuius feminae, et constrictius, angustiusque: imbricatum maris, et ramosius. Flos quoque magis splendet eius, serotinus utrique post Arcturum. Mas odore gravior, femina acutior: et ideo contra bestiarum morsus aptior. Folia feminae mellis odorem habent. Masculae radix a quibusdam libanotis appellatur, de qua diximus.

XXXIII. Et tantum folio coronant: Iovis flos, amaracus, hemerocalles, abrotonum, helenium, sisymbrium, serpyllum, omnia surculosa, rosae modo. Colore tantum placet Iovis flos, odor abest: sicut et illi, qui Graece phlox vocatur. Et ramis autem et folio odorata sunt, excepto serpyllo. Helenium e lacrimis Helenae dicitur natum, et ideo in Helene insula laudatissimum. Est autem frutex humi se spargens dodrantalibus ramulis, folio simili serpyllo.

XXXIV. Abrotonum odore iucunde gravi floret. Est autem flos aurei coloris. Vacuum sponte provenit. Cacumine suo se propagat. Seritur autem semine melius, quam radice aut surculo: semine quoque non sine negotio: plantaria transferuntur. Sic et Adonium. Utrumque aestate. Alsiosa enim admodum sunt: et Sole tamen nimio laeduntur. Sed ubi convalescere, rutae vice fruticant. Abrotono simile odore leucanthemum est, flore albo foliosum.

XXXV. Amaracum Diocles medicus et Sicala gens appellavere, quod Aegyptus et Syria sampsucum. Seritur utroque genere, et semine et ramo, vivacius supradictis, et odore melius. Copiosum amaraco aequae, quam abrotono, semen: sed abrotono radix una et alte descendens: ceteris in summa terra leviter haerens. Reliquorum satio autumnus fere incipiente, nec non et vere quibusdam locis, quae umbra gaudent, et aqua, ac fimo.

XXXVI. Nyctegretum inter pauca miratus est Democritus, coloris hyagini, folio spinae, nec a terra se attolentem, praecipuam in Gedrosia narrat. Erui post aequinoctium vernum radicis, siccarique ad Lunam triginta diebus, ita lucere noctibus. Magos Parthorumque reges uti hac herba ad vota suscipi-
tandem vocari chenomychon, quoniam anse-

res a primo conspectu eius expavescent: ab aliis nychtalopa, quoniam e longinquo noctibus fulgeat.

XXXVII. Melilotus ubique nascitur: laudatissima tamen in Attica: ubicunque vero recens nec candidans, et croco quam simillima: quanquam in Italia odorator candida.

XXXVIII. Florum prima ver nuntiantium viola alba. Tepidioribus vero locis etiam hieme emicat. Postea quae ion appellatur, et purpurea. Proxima flammea, quae et phlox vocatur, silvestris dumtaxat. Cyclaminum bis anno, vere et autumno: aestate hiemesque fugit. Seriores supra dictis aliquanto narcissus et lilium trans maria: in Italia quidem, ut diximus, post rosam. Nam in Graecia tardius etianum anemone. Est autem haec silvestrium bulborum flos, aliaque quam quae dicitur in medicinis. Sequitur oenanthē, melianthum: ex silvestribus heliochrysos. Deinde alterum genus anemones, quae limonia vocatur. Post hanc gladiolus comitatus hyacinthis. Novissima rosa: eademque prima deficit, excepta sativa: e ceteris hyacinthus maxime durat, et viola alba, et oenanthē: sed haec ita, si divulsa crebro prohibeat in semen abire. Nascentur locis tepidis. Odor idem ei, qui germinantibus unvis, atque inde nomen.

Hyacinthus comitatur fabula duplex, luctum praefereus eius quem Apollo dilexerat, aut ex Aiace cruore editi, ita discurrantibus venis, ut Graecarum litterarum figura AI legatur inscripta.

Heliochrysos florem habet auro similem, folium tenue, cauliculum quoque gracilem, sed durum. Hoc coronare se Magi, si et unguenta sumantur ex auro, quod apyron vocant, ad gratiam quoque vitae gloriamaque pertinere arbitrantur. Et verni quidem flores hi sunt.

XXXIX. Succedunt illis aestivi, lychnis, et iovis flos, et alterum genus lilii. Item tiphyon, et amaracus, quem Phrygium cognominant. Sed maxime spectabilis pothos. Duo genera huius: unum, cui flos hyacinthi est: alterum candidius, qui fere nascitur in tumulis, quoniam fortius durat. Et iris aestate floret. Abeunt et hi, marcescuntque. Alii rursus subeunt autumno. Tertium genus lilii: et crocum in utroque genere: unum hebes, alterum odoratum: primis omnia imbribus emicantia. Coronarii quidem et spinae flore utuntur: quippe cum spinae albae cauliculi inter oblectamenta gulae quoque condiantur. Hic est trans maria ordo florum. In Italia violis succedit rosa: huic intervenit lilium: rosam cyanus excipit, cyanum amarantus. Nam vincapervina semper viret, in modum lineae foliis geniculatim circumdata, topiaria herba. Inopiam tamen florum aliquando supplet. Haec a Graecis chamaedaphne vocatur.

XL. Vita longissima violae albae est trimatu. Ab eo tempore degenerat. Rosa et quinquennium perfert, nec recisa, nec adusta. Illo enim modo juvenescit. Diximus et terram referre plurimum. Nam et in Aegypto sine odore haec omnia: tantumque myrtis odor praecipuus. Alicubi etiam binis mensibus antecedit germinatio omnium. Rosaria a Favonio fossa oportet esse, iterumque solstitio: et id agendum, ut intra id tempus perpurgata ac pura sint.

XLI. Verum hortis coronamentisque maxime alvearia et apes conveniunt, res praecipui quaestus compendii, cum favit. Harum ergo causa oportet serere thymum, apiastrum, rosam, violas, lilium, cytisum, fabam, erviliam, cunilam, papaver, conyzam, casiam, melilotum, melissophyllum, cerinthen. Est autem cerinthe folio candido, incurvo, cubitalis, capite concavo, mellis succum habente. Horum floris avidissimae sunt, atque etiam sinapis, quod mireremur, cum olivae florem ab his non attingi constet: ideoque hanc arborem procul esse melius sit: cum

aliquas quam proxime seri conveniat, quae et evolutantium examina invitent, nec longius abire patientur.

XLII. Cornum quoque arborem caveri oportet: flore eius degustato, alvo cita moriuntur. Remedium, sorba confusa e melle praebere his, vel urinam hominum, vel boum, aut grana Punici mali, aminideo vino conspersa. At genistas circumseri alveariis gratissimum.

XLIII. Mirum est dignumque memoratu, de alimentis quod comperi. Hostilia vicus alluitur Pado. Huius inquilini pabulo circa deficiente imponunt navibus alvos, noctibusque quina millia passuum contrario amne naves subvehunt. Egressae luce apes pastaeque, ad naves quotidie remeant, mutantis locum, donec pondere ipso pressis navibus plenae alvi intelligantur, reiectisque eximantur mella. Et in Hispania multis provehant, simili de causa.

XLIV. Tantumque pabulum refert, ut mella quoque venenata fiant. Hieraclae in Ponto quibusdam annis perniciosissima existunt, ab iisdem apibus facta. Nec dixere auctores, e quibus floribus ea fierent. Nos trademus, quae comperimus. Herba est, ab exitio et iumentorum quidem, sed praecipue caprarum, appellata agoethron. Huius flores concipiunt noxium virus, aquoso vere marcescentes. Ita fit, ut non omnibus annis sentiat hoc malum. Venenati signa sunt, quod omnino non densatur, quod color magis rutilus est, odor alienus, stercumentum protinus movens, quod ponderosius innoxio. Qui edere, abiiciunt se humi, refrigerationem quaerentes: nam et sudore diffiunt. Remedia sunt multa, quae suis locis dicemus. Sed quoniam statim praesentari aliqua in tantis insidiis oportet, mulsum vetus e melle optimo et ruta: salsamenta etiam, si reiciantur sumta crebro. Certumque est, id malum per excrementa ad canes etiam pervenire, similiterque torqueri eos. Mulsum tamen ex eo inveteratum, innocuum esse constat: et feminarum cutem nullo melius emendari cum costo, sugillata cum aloe.

XLV. Aliud genus in eodem Ponti situ, gente Sannorum, mellis, quod ab insaniam, quam gignit, maenomenon vocant. Id existimatur contrahi flore rhododendri, quo scatent silvae. Gensque ea, cum ceram in tributa Romanis praestet, mel (quoniam exitiale est) non vendit. Et in Perside, et in Mauretaniae Caesariensis Gaetulia, contermina Massasyliis, venenati favi gignuntur: quidamque a parte, quo nihil esse fallacius potest, nisi quod livoreprehenduntur. Quid sibi voluisse naturam is arbitremur insidiis, ut ab iisdem apibus, nec omnibus annis fierent, aut non totis favis? Parum erat genuisse rem, in qua venenum facillime daretur: etiamne hoc ipsa in melle tot animalibus dedit? Quid sibi voluit, nisi ut cautiorem minusque avidum faceret hominem? non enim et ipsis iam apibus cuspides dederat, et quidem venenatas? remedio adversus has utique non differendo. Ergo malvae succo, aut foliorum ederae perungi salutare est, vel percussos eas bibere. Mirum tamen est, venena portantes ore, fingentesque ipsas non mori: nisi quod illa domina rerum omnium hanc dedit repugnantiam apibus: sicut contra serpentes Psyllis Marsisque inter homines.

XLVI. Aliud in Creta miraculum mellis. Mons est Carina IX M. passuum ambitu: intra quod spatium muscae non reperiuntur, natumque ibi mel nusquam attingunt. Hoc experimento singulare medicamentis eligitur.

XLVII. Alvearia orientem aequinoctialem spectare convenit. Aquilonem evitent: nec Favonium minus. Alvos optimas e cortice, secundas serula, tertias vimine. Multi eas et e speculari lapide fecere, ut operantes intus spectarent. Circumlini al-

vos fimo bubulo utilissimum, operculum a tergo esse ambulatorium, ut proferatur intus, si magna sit alvus, aut sterilis operatio, ne desperatione curam abiciant: id quod paulatim reduci, fallente operis incremento. Alvos hieme stramento operiri, crebro suffiri, maxime fimo bubulo. Cognatum hoc iis, innascentes bestiolas necat, araneos, papiliones, teredines: apesque ipsas excitat. Et araneorum quidem exitium facilius est: papilio pestis maior. Tollitur vero, cum maturescit malva, noctu, interlunio, caelo sereno, accensis lucernis ante alvos. In eam flammam sese ingerunt.

XLVIII. Si cibis deesse censeatur apibus, uvae passas siccasse, ficosque tutas, ad fores earum posuisse conveniat. Item lanas tractas madentes passas, aut defruto, aut aqua mulsas. Gallinarum etiam crudas carnes. Quibusdam etiam aestatibus iidem cibi praestandi, cum siccitas continua florum alimentum abstulit. Alvorum, cum mel eximitur, illi ni oportet exitus melissophyllo aut genista tritis, aut medias alba vite praecingere, ne apes diffugiant. Vasa mellaria aut favos lavari aqua praecipunt: hac decocta, fieri saluberrimum acetum.

XLIX. Cera fit expressis favis, sed ante purificationis aqua, et triduo in tenebris siccatis, quarto die liquatis igni in novo fictili, aqua favos tegente, tunc sporta colatis. Rursus in eadem olla coquitur cera cum eadem aqua, excipiturque alia frigida, vasis melle circumlitis. Optima, quae Punica vocatur. Proxima quam maxime fulva, odorisque mellei, pura, natione autem Pontica, quam constare equidem miror inter venenata mella: deinde Cretica; plurimum enim ex propoli habet, de qua diximus in natura apum. Post has Corsica, quoniam ex buxo fit, habere quandam vim medicaminis putatur. Punica fit hoc modo: Ventilatur sub divo saepius cera fulva. Deinde fervet in aqua marina, ex alto petita, addito nitro. Inde lingulis hauriunt florem, id est, candidissima quaeque, transfunduntque in vas, quod exiguum frigidae habeat. Et rursus marina decoquant separatim: dein vas ipsum refrigerant. Et cum haec ter fecere, iuncea crate sub dio siccant Sole Lunaque: haec enim candorem facit. Sol siccatur: et ne liquefaciat, protegitur tenui linteo. Candidissima vero fit post insolationem etiamnum recocta. Punica medicinis utilissima. Nigrescit cera addito chartarum cinere, sicut anchusa admixta rubet. Variosque in colores pigmentis trahitur, ad edendas similitudines, et innumeros mortalium usus, parietumque etiam et armorum tutelam. Cetera de melle apibusque in natura earum dicta sunt. Et horum quidem omnis fere ratio peracta est.

L. Sequuntur herbae sponte nascentes, quibus pleraeque gentium utuntur in cibis, maximeque Aegyptus, frugum quidem fertilissima, sed ut prope sola iis carere possit: tanta est ciborum ex herbis abundantia. In Italia paucissimas novimus, fraga, tannum, ruscum, batin marinam, batin hortensiam, quam aliqui asparagum Gallicum vocant. Praeter has pastinacam praetensem, lupum salictarium, eaque verius oblectamenta, quam cibos.

LI. In Aegypto nobilissima est colocasia, quam cyamon aliqui vocant. Hanc Nilo metunt, caule, cum coctus est, araneoso in mandendo: thyrsio autem, qui inter folia emicat, spectabili: foliis latissimis, si arboreis comparentur, ad similitudinem eorum, quae personata in nostris amnibus vocamus. Adeoque Nili sui dotibus gaudent, ut implexis colocasiae foliis in variam speciem vasorum, potare gratissimum habeant. Seritur tam haec in Italia.

LII. In Aegypto proxima auctoritas cichorio est, quam diximus intubum erraticum. Nascitur post Vergilias. Floret particulatim. Radix ei lenta, quare etiam ad vincula utuntur illa. Anthaliu longius a flumine nascitur, mespili magnitudine et

rotunditate, sine nucleo, sine cortice, folio cyperi Mandunt igni paratum: mandunt et oetum, cui pauca folia minimaque, verum radix magna. Arachidna quidem et aracos, cum habeant radices ramosas ac multiplices, nec folium, nec herbam ullam, aut quidquam aliud supra terram habent. Reliqua vulgarium in cibis apud eos herbarum nomina, condrilla, hypochoeris, et caulalis, anthriscum, scandix, quae ab aliis tragopogon vocatur, foliis croco similis: parthenium, strychnum, corchorus, et aequinoctio nascens aphace, acinos: epipetron vocant, quae nunquam floret. At e contrario aphace subinde marcescente flore emittit alium, tota hieme, totaque vere, usque in aestatem.

LIII. Multas praeterea ignobiles habent: sed maxime celebrant cnicon Italiae ignotam, ipsis autem oleo, non cibo gratam. Hoc faciunt et semine eius. Differentia prima, silvestris, nec sativae. Silvestrium duae species: una mitior est, simili caule, tamen rigido: itaque et colu antiquae mulieres utebantur ex illis; quare quidam atractylida vocant. Semen eius candidum et grande, amarum. Altera hirsutior, torosiore caule, et qui paene humi serpat, minuto semine. Aculeatarum generis haec est: quoniam distinguenda sunt et genera.

LIV. Ergo quaedam herbarum spinosae sunt, quaedam sine spinis. Spinosarum multae species. In totum spina est asparagus, scorpio: nullum enim folium habet. Quaedam spinosa, foliata sunt, ut carduus, eryngion, glycyrrhiza, urtica. Iis enim omnibus foliis inest aculeata mordacitas. Aliqua et secundum spinam habent folium, ut tribulus, et ononis. Quaedam in folio habent et in caule, ut phleas, quod aliqui stoeben appellaverunt. Hippophaes spinis geniculatum: tribulo proprietas, quod et fructum spinosum habet.

LV. Ex omnibus his generibus urtica maxime nascitur, acetabulis in flore purpuream lanuginem fundentibus, saepe altior binis cubitis. Plures eius differentiae: Silvestris, quam et feminam vocant: mitiorque. Et in silvestri, quae dicitur cania, acrior, caule quoque mordaci, fimbriatis foliis. Quae vero etiam odorem fundit, Herculanea vocatur. Semen omnibus copiosum, nigrum. Mirum sine ullis spinarum aculeis lanuginem ipsam esse noxiam, et tactu tantum leni pruritus, pusulasque confestim adusto similes exsistere. Notum est et remedium olei. Sed mordacitas non protinus cum ipsa herba gignitur, nec nisi Solibus roborata. Incipiens quidem ipsa nasci vere, non ingrato, multis etiam religioso in cibo est, ad pellendos totius anni morbos. Silvestrium quoque radix omnem carnem teneriorem facit, simulque cocta innoxia est. Morsu carens, lanium vocatur. De scorpione dicemus inter medicas.

LVI. Carduus et folia et caules spinosae lanuginis habet. Item acorna, leucacanthos, chalceus, cnicos, polycanthos, unopyxos, helxine, scolymos. Chamaeleon, in foliis non habet aculeos. Est et illa differentia, quod quaedam in iis multicaulia ramosaeque sunt, ut carduus. Uno autem caule, nec ramosum, cnicos. Quaedam cum cumine tantum spinosa sunt, ut eryngium. Quaedam aestate florent, ut fetralix, et helxine. Scolymus quoque floret sero et diu. Acorna colore tantum rufi distinguuntur, et pinguiore succo. Idem erat atractylis quoque, nisi candidior esset, et nisi sanguineum succum funderet. Qua de causa phonos vocatur a quibusdam, odore etiam gravis, sero maturescente semine, nec ante autumnum: quanquam id de omnibus spinosis dici potest. Verum omnia haec et semine et radice nasci possunt. Scolymus carduorum generis ab iis distat, quod radix eius vascendo est decocta. Mirum, quod sine intervallo tota aestate aliud floret in eo genere, aliud concipit, aliud paritur. Aculei arescente folio desinunt pungere. Helxine rara visu est, neque in omnibus terris: est a ra-

dice foliosa, ex qua media veluti malum extuberat, contextum sua fronde. Huius vertex summus lacrimam continet iucundi saporis, acanthicen mastichen appellatam.

+ LVII. Et cactus quoque in Sicilia tantum nascitur, suae proprietatis et ipse: in terra serpunt caules, a radice emissi, lato folio et spinoso. Caules vocant cactus: nec fastidiunt in cibis, inveteratos quoque. Unum caulem rectum habent, quem vocant pternica, eiusdem suavitatis, sed refustatis impatientem. Semen ei lanuginis, quam pappon vocant: quo detracto et cortice, teneritas similis cerebro palmae est: vocant ascalian.

LVIII. Tribulus non nisi in palustribus nascitur, dira res alibi, iuxta Nilum et Strymonem amnes excipitur in cibis, inclinatus in vadium, folio ad effigiem ulmi, pediculo longo. At in reliquo orbe genera duo: uni cicerculae folia, alteri aculeata. Hic et serius floret, magisque septa obsidet villarum. Semen ei rotundius, nigrum, in siliqua: alteri arenaeum. Spinosorum etiamnum aliud genus ononis. In ramis enim spinas habet, apposito folio rutae simili, toto caule foliata in modum coronae: sequitur a frugibus, aratro inimica, vivaxque praecipue.

LIX. Aculeatarum caules aliquarum per terram serpunt, ut eius quam coronopum vocant. E diverso stant, anchusa inficiendo ligno cerisque radice apta: et e mitioribus anthemis, et phyllanthes, et anemone, et aphace. Caule foliato est et crepis, et lotos.

LX. Differentia foliorum et hic, quae in arboribus, brevitate pediculi ac longitudine, angustis ipsius folii, amplitudine, angulis, incisuris, odore, flore. Diuturnior hic quibusdam per partes florentibus, ut ocimo, heliotropio, aphacae, onochili. Multis inter haec aeterna folia, sicut quibusdam arborum: in primis quae heliotropio, adianto, polio.

LXI. Aliud rursus spicatarum genus, ex quo est cynops, alopecuros, stelephuros, (quam quidam ortegem vocant, alii plantaginem, de qua plura dicemus inter medicas,) thryallis. Ex iis alopecuros spicam habet mollem, et lanuginem densam, non dissimilem vulpium caudis, unde ei et nomen. Proxima est ei et stelephuros, nisi quod illa particulatim floret. Cichorion, et similia, circa terram folia habent, germinantibus ab radice post Vergilias.

LXII. Perdicium et aliae gentes, quam Aegyptii, edunt: nomen dedit avis, id maxime eruens. Crassas plurimasque habet radices. Item ornithogale, caule tenero, candido, semipedali radice, bulbosa, molli, tribus aut quatuor agnatis. Coquitur in pulte.

LXIII. Mirum, loton herbam, et aegilopa, non nisi post annum e semine suo nasci. Mira et anthemidis natura, quod a summo florere incipit, cum ceterae omnes, quae particulatim florent, ab ima sui parte incipiunt.

LXIV. Notabile et in lappa, quae adhaerescit, quoniam in ipsa flos nascitur, non evidens, sed intus occultus, et intra seminat, velut animalia, quae in se pariunt. Circa Opuntem Opuntia est herba, etiam homini dulcis. Mirumque e folio eius radicem fieri, ac sic eam nasci.

LXV. Iasionem unum folium habet, sed ita implicatum, ut plura videantur. Condrylla amara est, et acris in radice succi. Amara et aphace, et quae pteris nominatur, et ipsa toto anno florens: nomen ei amaritudo imposuit.

LXVI. Notabilis et acillae crociqae natura, quod cum omnes herbae folium primum emittant, mox in caulem rotundantur, in iis caulis prior intelligitur, quam folium. Et in croco quidem flos impellitur caule: in scilla vero caulis exit, deinde flos ex eo emergit. Eademque ter floret, ut diximus, tria tempora arationum ostendens.

LXVII. Bulborum generi quidam adnumerant et

cypiri, hoc est, gladioli, radicem. Dulcis ea est, et quae decocta panem etiam gratiorem faciat, ponderosiorumque simul subacta. Non dissimilis est et quae thesion vocatur, gustu aspera.

LXVIII. Ceterae eiusdem generis folio differunt. Asphodelus oblongum et angustum habet, scilla latum et tractabile, gladiolus simile nomini. Asphodelus manditur, et semine tosto, et bulbo: sed hoc in cinere tosto, dein sale et oleo addito: praeterea tuso cum ficis, praecipua voluptate, ut videtur Hesiodo. Traditur et ante portas villarum satum, remedio esse contra veneficiorum noxiam. Asphodeli mentionem et Homerus fecit. Radix eius naps modicis similis est: neque alia numerosior, LXXX simul acervatis saepe bulbis. Theophrastus, et fere Graeci, princepsque Pythagoras, caulem eius cubitalem, et saepe dum cubitorum, foliis porri silvestris, anthericon vocavere: radicem vero, id est, bulbos, asphodelon. Nostri illud album vocant, et asphodelum hastulam regiam, caulis acinosi: ac duo genera faciunt. Album est scapus cubitalis, amplius, purus, laevis. De quo Mago praecipit, exitu mensis Martii, et initio Aprilis, cum floruerit, nondum semine eius intumescente, demetendum: findendosque scapos, et quarto die in Solem proferendos: ita siccatis manipulos faciendos. Idem pistanam dicit a Graecis vocari, quam inter ulvas sagittam appellamus. Hanc ab Idibus Maii usque ad finem Octobris mensis decorticari, atque leni Sole siccari iubet. Idem et gladiolum alterum, quem cypiron vocant, et ipsum palustrem, Iulio mense toto secari iubet ad radicem, tertioque die in Sole siccari, donec candidus fiat. Quotidie autem ante Solem occidentem in tectum referri, quoniam palustribus desectis nocturni rores noceant.

LXIX. Similia praecipit et de iunco, quem mari-scon appellat, ad texendas tegetes: et ipsum Iunio mense eximi ad Iulium medium praecipiens. Cetera de siccando, eadem quae de ulva suo loco diximus. Alterum genus iuncorum facit, quod marinum, et a Graecis oxyschoenon vocari invenio. Tria genera eius: acuti, steriles, quem marem, et oxyn Graeci vocant: reliqua feminini, ferentis semen nigrum, quem melancranin vocant. Crassior hic et fruticosior: magisque etiamnum tertius, qui vocatur holoschoenos. Ex his melancranis sine aliis generibus nascitur. Oxys autem et holoschoenos eodem cespite. Utilissimus ad vitilia holoschoenos, quia mollis et carnosus est. Fert fructum ovorum cohaerentium modo. Nascitur autem is, quem marem appellavimus, ex semetipso, cacumine in terram defixo: melancranis autem suo semine. Alioqui omnium radices omnibus annis intermoriuntur. Usus ad nassas marinas, vitilium elegantiam, lucernarum lumina, praecipua medulla, amplitudine iuxta maritimas Alpes tanta, ut incisio ventre impleant paene uncium latitudinem: in Aegypto vero cribrorum longitudinem, non alias utiliorem.

Quidam etiamnum unum genus faciunt iunco tri-anguli: cypiron vocant. Multi vero non discernunt a cypiro vicinitate nominis. Nos distinguemus utrumque. Cypirus est gladiolus, ut diximus, radice bulbosa, laudatissimus in insulis Creta, dein Naxo, et postea in Phoenice. Cretico candor odorque vicinus nardo, Naxio acrior, Phoenicio exiguum spirans, nullus Aegyptio. Nam et ibi nascitur. Discutit duritias corporum. Iam enim remedia dicemus: quoniam et florum odorumque generis est magnus usus in medicina.

Quod ad cypiron attinet, Apollodorum quidem sequar, qui negabat bibendum: quanquam professus efficacissimum esse adversus calculos, os eo fovet. Feminis quidem abortus facere non dubitat. Mirumque tradit, barbaros suffitum huius herbae excipientes ore, lienes consumere: et non egredi die omni,

nisi ab hoc suffitu: vegetiores enim firmioresque sic etiam in dies fieri. Intertriginum et alarum vitis, perfriktionibusque cum oleo illitum, non dubie mederi.

LXX. Cyperos iuncos est, qualiter diximus, angulosus, iuxta terram candidus, cacumine niger, pinguisque. Folia ima porraceis exiliora, in cacumine minuta, inter quae est semen. Radix olivae nigrae similis, quam, cum oblonga est, cyperida vocant, magni in medicina usus. Laus cypero prima Hammoniaco, secunda Rhodio, tertia Theraeo, novissima Aegyptio: quod et confundit intellectum, quoniam et cypiros ibi nascitur. Sed cypiros durissima, vixque spirans. Ceteris odor et ipsis nardum imitans. Est et per se Indica herba, quae cypra vocatur, zingiberis effigie: commenducata croci vim reddit. Cypero vis in medicina psilothri. Illinitur pterygiis, h ulceribusque genitalium, et quae in humore sunt omnibus, sicut oris h ulceribus. Radix adversus serpentium ictus, et scorpionum, praesenti remedio est. Vulvas aperit pota. Largiori tanta vis, ut expellat eas. Urinam ciet, et calculos, ob id utilissima hydropicis. Illinitur et h ulceribus, quae serpunt, sed his praecipue, quae in stomacho sunt, ex vino vel aceto illita.

LXXI. Iunci radix in tribus heminis aquae decocta ad tertias, tussi medetur. Semen tostum et in aqua potum, sistit alvum, et feminarum menses. Capitis dolores facit, qui vocatur holoschoenos: eius quae proxima sunt radicis, commenducantur adversus araneorum moras. Invenio etiamnum unum iunci genus, quod euripicen vocant. Huius semine somnum allici, sed modum servandum, ne sopor fiat.

LXXII. Ob id et odorati iunci medicinae dicuntur, quoniam et in Syria Coele (ut suo loco retulimus) nascitur. Laudatissimus ex Nabataea, cognomine teuchites, proximus Babylonius, pessimus ex Africa, ac sine odore. Est autem rotundus, vinosae mordacitatis ad linguam. Sincerus in confricando odorem rosae emittit, rubentibus fragmentis. Discutit inflammationes, ob id stomacho utilis, bilemque et sanguinem reicientibus. Singultus sedat, ructus movet, urinam ciet, vesicae medetur. Ad muliebres usus decoquitur. Opisthotonicis cum resina arida imponitur calefactoria.

LXXIII. Et rosa adstringit, refrigerat. Usus eius dividitur in folia, et flores, et capita. Foliorum partes quae candidae, ungues vocantur. In flore aliud est semen, aliud capillus: in capite, aliud cortex, aliud calyx. Folium siccatur, aut tribus modis exprimitur. Per se, cum ungues non detrahuntur: ibi enim humoris plurimum: aut cum detractis unguibus, reliqua pars aut oleo aut vino maceratur in Sole vas vitreus. Quidam et salem admiscunt, et anchusam nonnulli, aut aspalathum, aut iuncum odoratum: quia talis maxime prodest vulvae ac dysenteriae. Exprimuntur eadem folia detractis unguibus, trita per linteum spissum in aereum vas, lenique igni succus coquitur, donec fiat crassitudo mellis. Ad hoc eligi oportet odoratissima quaque folia. Vinum quomodo fieret e rosa, diximus inter genera vini. Usus succi ad aures, oris h ulceres, gingivas, tonsillas, gargarizatus, stomachum, vulvas, sedis vitia, capitis dolores. In febre per se, vel cum aceto ad somnos, nauseas. Folia uruntur in calliblepharum. Et siccis femina asperguntur. Epiphoras quoque arida leniunt. Flos somnum facit. Inhibet fluxiones mulierum, maxime albas, in posca potus: et sanguinis exscreationes. Stomachi quoque dolores, quantum in vini cyathis tribus. Semen his optimum crocinum, nec anniculo vetustius: et in umbra siccatur. Nigrum inutile. Dentium dolori illinitur. Urinam ciet. Stomacho imponitur. Item igni sacro non veteri. Nar- caput purgat. Capita pota ventris. Ungues rosae epiphoris. Colorum rosa

PLIN. I

sordescunt, praeterquam initia epiphorae, ita ut arida cum pane imponatur. Folia quidem vitis stomachi, rosionibus et vitis ventris, et intestinorum, et praecordiis utilissima, vel illita. Cibo quoque lapathi modo condiuntur. Cavendus in his situs celeriter insidens. Et aridis et expressis aliquis usus. Diapasmata inde fiunt ad sudores coercendos, ita ut a balineis inarescant corpori, dein frigida abluantur. Silvestris pilulae cum adipe ursino alopecias mirifice emendant.

LXXIV. Lili radices multis modis florem suum nobilitare, contra serpentium ictus ex vino potae, et contra fungorum venena. Propter clavos pedum in vino decoquantur, triduoque non solvantur. Cum adipe aut oleo decoctae, pilos quoque adustis reddunt. E mulso potae inutilem sanguinem cum alvo trahunt. Lienique, et ruptis, vulsis prosunt, et mensibus feminarum. In vino vero decoctae, impositaeque cum melle nervis praecisis medentur. Lichenas, et lepras, et surfures in facie emendant. Erugant corpora. Folia in aceto cocta, vulneribus imponuntur: epiphoris testium, melius cum hyoscyamo et farina tritici. Semen illinitur igni sacro: flos et folia h ulcerum vetustati. Succus, qui flore expressus est, ab aliis mel vocatur, ab aliis syrium, ad emolliendas vulvas, sudoresque faciendos, et suppurationes concoquendas.

LXXV. Narcissi duo genera in usu medici recipiunt. Unum purpureo flore, et alterum herbecum. Hunc stomacho inutilem, et ideo vomitorium, alvosque solventem, nervis inimicum, caput gravantem, et a narce narcissum dictum, non a fabuloso puero. Utriusque radix mulsei saporis est. Ambustis prodest cum exiguo melle. Sic et vulneribus, et luxatis. Panis vero cum melle et avenae farina. Sic et infixa corpori extrahit. In polenta tritus oleoque, contusus medetur, et lapide percussis. Purgat vulnere permixtus farinae. Nigras vitiligines emaculat. Ex hoc flore fit narcissinum oleum ad emolliendas duritias, calfacienda quae alserint. Auribus utilissimum: sed et capitis dolores facit.

LXXVI. Violae silvestres, et sativae. Purpureae refrigerant. Contra inflammationes illinuntur stomacho ardenti. Imponuntur et capiti in fronte. Oculorum privatim epiphoris, et sede procidente, vulvae: et contra suppurationes. Crapulam et gravedines capitis impositis coronis olfactuque discutunt. Anginas ex aqua potae. Id quod purpureum ex iis, comitialibus medetur, maximo pueris, in aqua potum. Semen violae scorpionibus adversatur. Contra flos albae suppurata aperit: ipsa discutit. Et alba autem et lutea extenuant menstrua, urinam ciet. Minor vis est recentibus: ideoque aridis post annum utendum. Lutea dimidio cyatho in aquae tribus, menses trahit. Radices eius cum aceto illitae sedant lienem: item podagram: oculorum autem inflammationes cum myrrha et croco. Folia cum melle purgant capitis h ulcera: cum cerato rimas sedis, et quae in humidis sunt. Ex aceto vero collectiones sanant.

LXXVII. Bacchar in medicinae usu aliqui ex nostris perpressam vocant. Auxiliatur contra serpentes, capitis dolores fervoresque: item epiphoras. Imponitur mammis tumentibus a partu, et aegilopis incipientibus, et ignibus sacris. Odor somnum gignit. Radicem decoctam bibere spasticis, eversis, convulsis, suspiriosis, salutare est. In tussi vetere radices eius tres quatuorve decoquantur ad tertias partes. Haec potio mulieres ex abortu purgat. Latere punctiones tollit, et vesicae calculos. Tunditur et in diapasmata. Vestibile odoris gratia inseritur. Combretum, quod simile ei diximus, tritum cum axungia, vulnera mire sanat.

LXXVIII. Asarum iocinerum vitis salutare esse traditur, uncia sumtum in hemina mulsi mixti. Alvum purgat ellebori modo. Hydropicis prodest, et

praecordiis, vulvisque, ac morbo regio. In mustum si addatur, facit vinum urinis ciendis. Effoditur cum folia emittit. Siccatur in umbra. Situm celerrime sentit.

LXXXIX. Et quoniam quidam, ut diximus, nardum rusticum nominavere radicem baccharis, contexamus et Gallici nardi remedia in hunc locum dilata in peregrinis arboribus. Ergo adversus serpentes duobus drachmis in vino succurrit. Inflammationibus coli, vel ex aqua, vel ex vino. Item iocineris, et renum: suffusisque felle. Et hydropicis per se, vel cum absinthio. Sistit purgationum mulierum impetus.

+ LXXX. Eius vero, quod *phu* eodem loco appellavimus, radix datur potui trita, vel decocta ad strangulatus, vel pectoris dolores, vel laterum. Menses quoque ciet. Bibitur cum vino.

LXXXI. Crocum melle non solvitur, nulloque dulci: facillime autem vino, aut aqua. Utilissimum in medicina. Adservatur cornea pyxide. Discutit inflammationes omnes quidem, sed oculorum maxime ex ovo illitum. Vulvarum quoque strangulatus, stomachi exulcerationes, pectoris, et renum, iocinerum, pulmonum, vesicarumque: peculiariter inflammationi earum vehementer utile. Item tussi et pleuriticis. Tollit et pruritum. Urinas ciet. Qui crocum prius biberint, crapulam non sentient, ebrietati resistent. Coronae quoque ex eo mulcent ebrietatem. Somnum facit. Caput leniter movet. Venerem stimulat. Flos eius igni sacro illinitur cum creta Cimolia. Ipsum plurimis medicaminibus miscetur.

LXXXII. Collyrio uni etiam nomen dedit. Faex quoque expressi unguento crocino, quod crocogramma appellant, habet suas utilitates contra suffusiones oculorum, urinas. Magis exalfacit, quam crocum ipsum. Optimum, quod gustatu salivam dentesque inficit.

LXXXIII. Iris rufa melior, quam candida. Infantibus eam circumligari salutare est, dentientibus praecipue, et tussientibus, tinearumve vitio laborantibus instillari. Ceteri effectus eius non multum a melle differunt. Ulcera purgat capitis, praecipue suppuraciones veteres. Alvum solvit duabus drachmis cum melle. Tussim, tormina, inflationes, pota: lienes ex aceto. Contra serpentium et araneorum morsus, ex posca valet. Contra scorpiones, duarum drachmarum pondere in pane vel aqua sumitur. Contra canum morsus, ex oleo imponitur: et contra perfrictiones. Sic et nervorum doloribus. Lumbis vero et coxendicibus cum resina illinitur. Vis ei concalearia. Naribus subducta, sternumentum movet, caputque purgat. Dolori capitis cum cotoneis malis aut struthis illinitur. Crapulas quoque et orthopnoeas discutit. Vomitiones ciet, duobus obolis sumta. Ossa fracta extrahit, imposita cum melle. Ad paronychias farina eius utuntur: cum vino, ad clavos, vel verrucas, triduoque non solvit. Halitus oris commanducata abolet, alarumque vitia. Succo duritias omnes enollit. Somnum conciliat, sed genituram consumit. Sedes rimas, et condylomata, omniaque in corpore excrescentia sanat. Sunt qui silvestrem, xyrin vocent. Strumas haec, vel panos, vel inguina discutit. Praecipitur, ut sinistra manu ad hos usus eruatur, colligentesque dicant, cuius hominis utique causa eximant. Scelus herbariorum aperiatur in hac mentione. Partem eius servant, et quarundam aliarum herbarum, sicut plantaginis: et si parum mercedis tulisse se arbitrantur, rursusque opus quaerunt, partem eam quam servavere, eodem loco infodiunt: credo, ut vitia, quae sanaverint, faciant rebellare.

+ Saliunca radix in vino decocta sistit vomitiones, corroborat stomachum.

- LXXXIV. Polio Musaeus et Hesiodus perungi iubent dignationis gloriaeque avidos: polium tractari, coli: polium contra serpentes subterni, uri, vel

portari: in vino decoqui recens, vel aridum, illini- que. Splenicis propinant ex aceto: morbo regio in vino: et hydropicis incipientibus in vino decoctum. Vulneribus quoque sic illinunt. Secundas mulierum, partusque emortuos pellit: item dolores corporis. Vesicas inanit: et epiphoris illinitur. Nec magis alia herba convenit medicamento, quod alexipharmacum vocant. Stomacho tamen inutile esse, caputque eo impleri, et abortum fieri potest, aliqui negant. Ad religionem addunt, ubi inventum sit, protinus adalligandum contra oculorum suffusiones, cavendumque ne terram attingat. Hi et folia eius thymo similia tradunt, nisi quod molliora sunt, et lanatiore canitie. Cum ruta silvestri, et si teratur ex aqua caelesti, aspidas mitigare dicitur: et non secus atque cytinus adstringit, et cohibet vulnera, prohibetque serpere.

LXXXV. Holochrysos medetur stranguriae in vino pota, et oculorum epiphoris illita. Cum faece vero vini cremata et polenta, lichenas emendat. Chrysocomes radix calfacit, et stringit. Datur potui ad iocinerum vitia: item pulmonum: vulvae dolores in aqua mulsa decocta. Ciet menstrua: et si cruda detur, hydropicorum aquam.

+ LXXXVI. Melissophyllo sive melittaena si perungantur alvearia, non fugient apes. Nullo enim magis gaudent flore. Copia istius examina facillime continentur. Idem praesentissimum est contra ictus earum vesparumque, et similiun, sicut araneorum: item scorpionum. Item contra vulvarum strangulationes, addito nitro. Contra tormina, e vino. Folia eius strumis illinuntur, et sedis vitiis, cum sale. Decoctae succus feminas purgat, et inflammationes discutit, et hucera sanat. Articularis morbos sedat, canisque morsus. Prodest dysentericis veteribus, et coeliacis, et orthopnoicis, lienibus, hucerbis thoracis. Caliginis oculorum succo cum melle inungi eximium habetur.

LXXXVII. Melilotos quoque oculis medetur cum luteo ovi, aut lini semine. Maxillarum quoque dolores lenit: et capitis cum rosaceo: item aurium e passo, quaeque in manibus intumescunt, vel erumpunt. Stomachi dolores in vino decocta, vel cruda tritaque. Idem effectus et ad vulvas. Testes vero, et sedem prociduam, quaeque ibi sint vitia, recens ex aqua decocta, vel ex passo. Adiecto rosaceo illinitur ad carcinomata. Defervescit in vino dulci. Peculiariter et contra meliceridas efficac.

LXXXVIII. Trifolium scio credi praevalere contra serpentium ictus et scorpionum, ex vino aut posca, seminis gravis viginti potis: vel foliis, et tota herba decocta: serpentesque nunquam in trifolio aspici. Praeterea celebratis auctoribus, contra omnia venena pro antidoto sufficere XXV grana eius, quod minyanthes ex eo appellavimus, tradi. Multa alia praeterea in remediis eius adscribi. Sed me contra sententias eorum gravissimi viri auctoritas movet. Sophocles enim poeta venenatum id dicit. Simus quoque e medicis, decocti, aut contriti succum infusum corpori, easdem uredines facere, quas si percussus a serpente imponatur. Ergo non aliter utendum eo, quam contra venena, censuerim. Fortassis enim et his venenis inter se contraria sit natura, sicut multis aliis. Item animadverto, semen eius, cuius minima sint folia, utile esse ad custodiendam mulierum cutis gratiam, in facie illitum.

+ LXXXIX. Thymum colligi oportet in flore, et in umbra siccari. Duo autem sunt genera eius: candidum, radice lignosa, in collibus nascens, quod et praefertur: alterum nigrius, florisque nigri. Utraque oculorum claritatem multum conferre existimantur, et in cibo, et in medicamentis. Item diutinae tussi: in oligimate faciles exscreationes facere cum aceto et sale. Sanguinem conrescere non pati e melle: longas faucium distillationes extra illita cum

sinapi, extenuare: item stomachi et ventris vitia. Modico his tamen utendum est, quoniam excalfaciunt, quamvis sistant alvum: quae si exulcerata sit, denarii pondus in sextarium aceti et mellis addi oportet. Item si lateris dolor sit, aut inter scapulas, aut in thorace. Praecordiis mordentur ex aceto cum melle: quae potio datur et in alienatione mentis, ac melancholicis. Datur et comitialibus, quos correptos olfactus excitat thymi. Aiunt et dormire eos oportere in molli thymo. Prodest et orthopnoicis, et anhelatoribus, mulierumque mensibus retardatis. Vel si emortuisint in utero partus, decoctum in aqua ad tertias. Et viris vero contra inflationes cum melle et aceto. Et si venter turgat, testesve, aut si vesicae dolor exigit. E vino tumores et impetus tollit impositum. Item cum aceto calluni et verrucas. Coxendicibus imponitur, cum vino: articulariis morbis, et luxatis, tritum ac lanae inspersum ex oleo. Dant et potionem articularibus morbis trium obolorum pondere in tribus aceti et mellis. Et in fastidio, tritum cum sale.

XC. Hemerocalles pallidum e viridi et molle folium habet, radice odorata atque bulbosa: quae cum melle imposita ventri, aquas pellit, et sanguinem etiam inutilem. Folia epiphoris oculorum, mammaeque post partum doloribus illinuntur.

XCI. Helenium ab Helena, ut diximus, natum, favere creditur formae: eutem mulierum in facie reliquoque corpore nutrire incorruptam. Praeterea putant usu eius quandam gratiam iis veneremque conciliari. Attribuunt et hilaritatis effectum eidem potae in vino, eumque quem habuerit nepenthes illud praedicatum ab Homero, quo tristitia omnis aboleatur. Est autem succi praedulcis. Prodest et orthopnoicis radix eius in aqua ieiunis pota. Est autem candida intus et dulcis. Bibitur et contra serpentium ictus ex vino. Mures quoque contrita dicitur necare.

XCII. Abrotonum duorum traditur generum, campestre ac montanum: hoc feminam, illud marem intelligi volumus. Amaritudo absinthii in utroque. Siculum laudatissimum, dein Galaticum. Usus et foliis, sed maior semini ad excalfaciendum: ideo nervis utile, tussi, orthopnoeae, convulsis, ruptis, lumbis, urinae angustiiis. Datur bibendum manulibus fasciculis decoctis ad tertias partes. Ex his quaternis cyathis bibitur. Datur et semen tusum in aqua drachmae pondere. Prodest et vulvae. Concoquit panos cum farina hordeacea, et oculorum inflammationibus illinitur, cum cotoneo malo cocto. Serpentes fugat. Contra ictus earum bibitur cum vino, illiniturque. Efficacissimum contra ea, quorum veneno tremores et frigus accidunt, ut scorpionum et phalangiorum: et contra venena alia pota prodest, et quoquo modo argentibus, et ad extrahenda ea, quae inhaerent corporibus. Pellit et interaneorum mala. Ramo eius, si subiciatur pulvino, Venerem stimulari aiunt: efficacissimamque esse herbam contra omnia veneficia, quibus coitus inhibeat.

XCIII. Leucanthemum suspiriosis medetur, duabus partibus aceti permixtum. Sampsuchum sive amaracum, in Cypro laudatissimum et odoratissimum, scorpionibus adversatur, ex aceto ac sale illitum. Menstruis quoque multum confert impositum. Minor est eidem potio vis. Cohibet et oculorum epiphoras cum polenta. Succus decocti tormina discutit. Et urinis et hydropicis utile. Movet et aridum sternutamenta. Fit ex eo et oleum, quod sampsuchinum vocatur aut amaracinum, ad excalfaciendos molliendosque nervos: et vulvas calfacit. Et folia sugillatis cum melle, et luxatis cum cera prosunt.

XCIV. Anemonas coronarias tantum diximus: nunc reddemus et medicas. Sunt qui phrenion vocant. Duo eius genera. Silvestris prima, altera in cultis nascens, utraque sabulosis. Huius plures spe-

cies. Aut enim phoeniceum florem habet, quae et copiosissima est: aut purpureum, aut lacteum. Harum trium folia apio similia sunt. Nec temere semipedem altitudine excedunt, cacumine asparagi. Flos nunquam se aperit, nisi vento spirante: unde et nomen accepere. Silvestri amplitudo maior, latioribusque foliis, flore phoeniceo. Hanc, errore ducti, argemonem putant multi: alii rursus papaver, quod rhoean appellavimus. Sed distinctio magna, quod utraque haec postea floret. Nec aut succum illarum anemonae reddunt, aut calyces habent, nec nisi asparagi cacumen. Prosunt anemonae capitis doloribus et inflammationibus, vulvis mulierum, lacti quoque. Et menstrua cient cum ptisana sumtae, aut vellere appositae. Radix commanducata pituitam trahit, dentes sanat: decocta oculorum epiphoras, et cicatrices. Magi multum quidem iis tribuere, quamprimum aspiatur eo anno tolli iuvenes: dicique, colligi eam tertianis et quartanis remedio. Postea alligari florem panno roseo, et in umbra asservari, ita cum opus sit adalligari. Quae ex his phoeniceum florem habet, radice contrita, cuicumque animalium imposita, hultus facit septica vi. Et ideo expurgandis hulceribus adhibetur.

XCV. Oenanthe herba nascitur in petris, folio patinacae, radice magna, numerosa. Caulis eius et folia cum melle ac vino nigro pota, facilitatem pariendi praestant, secundasque purgant. Tussim e melle tollunt: urinam cient. Radix et vesicae vitilis medetur.

XCVI. Heliochrysum, quod alii chrysanthemon + vocant, ramulos habet candidos, folia subalbida, abrotono similia: ad Solis repercussum, aureae lucis in orbem veluti corymbis dependentibus, qui nunquam marcescunt: qua de causa deos coronant illo, quod diligentissime servavit Ptolemaeus rex Aegypti. Nascitur in frutectis. Ciet urinas e vino pota, et menses. Duritias et inflammationes discutit. Ambustis cum melle imponitur. Contra serpentium ictus et lumborum vitia bibitur. Sanguinem concretum ventris aut vesicae absomit cum mulso. Folia eius trita trium obolorum pondere sistant profluvia mulierum in vino albo. Vestes tuetur odore non ineganti.

XCVII. Hyacinthus in Gallia maxime provenit. Hoc ibi fuco hyacinum tingunt. Radix est bulbacea, mangonicis venalitis pulchre nota: quae e vino dulci illita, pubertatem coerces, et non patitur erumpere. Torminibus et araneorum moribus resistit. Urinam impellit. Contra serpentes et scorpiones, morbumque regium, semen eius cum abrotono datur.

XCVIII. Lychnis quoque flammea illa adversus serpentes, scorpiones, crabrones, similiaque, bibitur e vino semine trito. Silvestris eadem stomacho inutilis. Alvum solvit. Ad detrahendam bilem efficacissima duabus drachmis. Scorpionibus adeo contraria, ut omnino visa ea torpescant. Radicem eius Asiani boliten vocant: qua alligata oculo, albugines tolli dicuntur.

XCIX. Et vincapervinca, sive chamaedaphne, arida tusa hydropicis datur in aqua, cochleari mensura, celerrimeque reddunt aquam. Eadem decocta in cinere, sparsa vino, tumores siccant. Auribus succo medetur. Alvinis imposita multum prodesse dicitur.

C. Rusci radix decocta, bibitur alternis diebus in calculorum valetudine, et tortuosiore urina, vel cruenta. Radicem pridie erui oportet, postero mane decoqui: ex eo sextarium vini cyathis duobus misceri. Sunt qui et crudam radicem tritam ex aqua bibant: et in totum ad virilia, cauliculis eius ex aceto tritis, nihil utilius putant.

CI. Batis quoque alvum mollit. Illinitur podagrisa. Acinon et coronarum causa et runt. Rademque erat, quae oci-

mum, nisi hirsutior ramis ac foliis esset, et admodum odorata. Ciet menses et urinas.

CII. Colocasia Glaucias acris corporis leniri putavit, et stomachum iuvare.

CIII. Anthalii, quod Aegyptii edunt, nullum alium reperi usum. Sed est herba anthyllion, quam alii anthyllum vocant, duorum generum, foliis et ramis lenticulae similis, palmi altitudine, sabulosis apricis nascens, subsalsa gustanti. Altera chamaepityi similis, brevior et hirsutior, purpurei floris, odore gravis, in saxosis nascens. Prior vulvis aptissima, ex rosaceo ac lacte imposita, et vulneribus. Bibitur in stranguria, reniumque arenis, tribus drachmis. Altera bibitur in duritia vulvarum, et in torminibus, et in comitiali morbo, cum melle et aceto, quatuor drachmis.

+ CIV. Parthenium, alii leucanthes, alii amnacam vocant. Celsus apud nos, perdicium, et muralem. Nascitur in hortorum sepius, flore albo, odore mali, sapore amaro. Ad insidendum, decoctum in duritia vulvarum, et inflammationibus. Sicca cum melle et aceto imposita, bilem detrahit atram. Ob hoc contra vertigines utilis, et calculosis. Illinitur et sacro igni: item strumis, cum axungia inveterata. + Magi contra tertianas sinistra manu evelli eam iubent, dicique cuius causa vellatur, nec respicere. Dein eius folium aegri linguae subicere, ut mox in cyatho aquae devoretur.

CV. Trychno, quam quidam strychnon scripsere, utinam nec coronarii in Aegypto uterentur, quos invitat florum similitudo, in duobus eius generibus. Quorum alterum, cui acini coccinei, granosi folliculi, halicacabum vocant, alii callion. Nostri autem vesicariam, quosdam vesicae et calculis prosit. Frutex est surculosus verius, quam herba: folliculis magnis, latisque, et turbinatis, grandi intus acino, qui maturescit Novembri mense. Tertio folia sunt ocimi, minime diligenter demonstrando, remedia non venena tractantibus: quippe insaniam facit, parvo quoque succo. Quanquam et Graeci auctores in iocum vertere. Drachmae enim pondere lusum pudoris gigni dixerunt, species vanas imaginesque conspicuas observari demonstrantes. Duplicatum hunc modum, legitimam insaniam facere. Quidquid vero adiciatur ponderi, repraesentari mortem. Hoc est venenum, quod innocentissimi auctores simpliciter dorycnion appellavere, ab eo, quod cuspides in proeliis tingerentur illo passim nascente. Qui parcius insectabantur, manicon cognominavere: qui nequiter occultabant, erythron, aut neurada: ut nonnulli, perisson: cavendi causa curiosius dicendum.

Quin et alterum genus, quod halicacabon vocant, soporiferum est, atque etiam opio velocius ad mortem: ab aliis morion, ab aliis moly appellatum. Laudatum vero a Diocle et Evenore, Timaristo quidem etiam carmine, mira oblivione innocentiae: quippe praesentaneum remedium ad dentium mobiles firmandos, si colluerentur halicacabo in vino: exceptionem addidere, ne diutius id fletet: delirationem enim gigni. En demonstranda remedia, quorum medicina maioris mali periculum afferat. Commendatur ergo in cibis tertium genus, licet praefertur hortensium saporibus. Et nihil esse corporis malorum, cui non salutare sit strychnos, Xenocrates praedicat. Non tamen auxilia eorum tanti sunt, ut vel profutura de iis commemorare fas putem, praesertim tanta copia innoxiorum medicaminum. Halicacabi radicem bibunt, qui sunt vaticinandi calentes, quod furere ad confirmandas superstitiones aspicere se volunt. Remedio est (id enim libentius retulerim) aqua copiosa mulsa calida potui data. Nec illud praeteribo, aspidum naturae halicacabum in tantum adversam, ut radice eius propius admoda soporetur illa sopore emecans vis earum. Ergo trita ex oleo percussis auxiliatur.

CVI. Corchorum Alexandrini cibi herba est, convolutis foliis ad similitudinem mori, praecordiis (ut ferunt) utilis, alopecisque, et lentigini. Boum quoque scabiem celerrime sanari ea invenio: apud Nicanthum quidem et serpentium morsus, antequam florent.

+ CVII. Nec de cnico sive atractylide verbosius dici par esset, Aegyptia herba, ni magnum contra venenata animalia praeberet auxilium: item adversus fungos. Constat, a scorpione percussos, quamdiu teneant eam herbam, non sentire cruciatum.

CVIII. Et persolutam Aegyptus in hortis serit, coronarum gratia. Duo genera eius: femina ac mas. Utraque subdita Venerem inhiberi, virorum maxime, tradunt.

CIX. Et quoniam in mensuris quoque ac ponderibus crebro Graecis nominibus utendum est, interpretationem eorum semel in hoc loco ponemus. Drachma Attica (fere enim Attica observatione medici utuntur) denarii argentei habet pondus: eademque sex obolos pondere efficit. Obolus X chalcos. Cyathus pendet drachmas X. Cum acetabuli mensura dicitur, significat heminae quartam partem, id est, drachmas XV. Mna, quam nostri minam vocant, pendet drachmas Atticas centum.

C. PLINII SECUNDI NATURALIS HISTORIAE LIBER XXII.

I. Implese poterant miraculum sui natura atque tellus, reputantium vel prioris tantum voluminis doctes, totque genera herbarum, utilitatibus hominum, aut voluptatibus genita. Sed quanto plura restant? quantoque mirabiliora inventu? Illa enim maiore in parte cibi aut odoris decoris commendatio ad numerosa experimenta duxit. Reliquarum potentia approbat, nihil a rerum natura sine aliqua occultiore causa gigni.

II. Equidem et formae gratia ritusque perpetui,

in corporibus suis aliquas exterarum gentium uti herbis quibusdam, adverte animum. Illinunt certe aliis aliae faciem in populis Barbarorum feminae, maresque etiam apud Dacos et Sarmatas corpora sua inscribunt. Simile plantagini glastum in Gallia vocatur, quo Britannorum coniuges nurusque toto corpore oblitae, quibusdam in sacris et nudaee incedunt, Aethiopum colorem imitantes.

III. Iam vero infici vestes scimus admirabili fūco. Atque ut sileamus, Galatias, Africae, Lusitaniae gra-

his, coccum Imperatoris dicatum paludamentis, Transalpina Gallia herbis Tyrium atque conchylium tingit, omnesque alios colores. Nec quaerit in profundis murices, seque obiciendo escam, dum praeripit bellui marinis, intacta etiam ancoris scrutatur vada, ut inveniatur per quod facilius matrona adultero placeat, corruptor insidietur nuptiae. Stans et in sicco carpit, quo fruges modo: sed culpa, non abluui usu: alioqui fulgentius instrui poterat luxuria, certe innocentius. Non est nunc propositum ista consecrari: nec committeremus, ut subiiciendo tutiora, luxuriam vilitate circumscribamus, dicturi et alias herbis tingi lapides, parietesque pingi. Nec tingendi tamen rationem omissemus, si unquam ea liberalium artium fuisset. Interim fortius agatur: auctoritasque quanta debeatur etiam surdis, hoc est, ignobilibus herbis, perhibebitur. Siquidem auctores imperii Romani conditoresque immensum quiddam et hinc sumere, quoniam non aliunde sagmina in remediis publicis fuere, et in sacris legationibusque verbenae. Certe utroque nomine idem significatur, hoc est, graminen ex arce cum sua terra evulsum: ac semper et legatis, cum ad hostes clarigatumque mitterentur, id est, res raptas clare repetitum, unus utique Verbenarius vocabatur.

IV. Corona quidem nulla fuit graminea nobilior, in maiestate populi terrarum principis, praenisiue glorie. Gemmatae et aureae, vallares, murales, rostratae, civicae, triumphales, post hanc fuere, suntque cunctae magno intervallo, magnaque differentia. Ceteras omnes singuli, et duces ipsi, Imperatoresque militibus, aut aliquando collegiis dedere: decrevit in triumphis Senatus, cura belli solutus, et populus otiosus: graminea nunquam nisi in desperatione suprema contigit, nulli nisi ab universo exercitu servato decreta. Ceteras Imperatores dedere, hanc solam miles imperatori. Eadem vocatur obsidionalis, liberatis obsidione abominandoque exitio totis castris. Quod si civicae honos uno aliquo ac vel humillimo cive servato, praeclarus sacerque habetur; quid tandem existimari debet, unius virtute servatus universus exercitus? Dabatur haec virgidi e gramine, decerpito inde ubi obsessos servasset aliquis. Namque summum apud antiquos signum victoriae erat, herbam porrigere victos, hoc est, terra et altrice ipsa humo, et humatione etiam cedere: quem morem etiam nunc durare apud Germanos scio.

V. Donatus est ea L. Siccus Dentatus semel, cum civicas quatuordecim meruisset, depugnassetque CXX proeliis semper victor. Tanto rarius est, servatorem unum a servatis donari. Quidam Imperatores et saepius donati sunt, veluti P. Decius Mus, tribunus militum, ab exercitu: altera ab his, qui in praesidio obsessi fuerant, quanta esset eius honoris auctoritas, confessus religione: siquidem donatus bovem album Marti immolavit, et centum fulvos, qui ei virtutis causa dati fuerant simul ab obsessis. Hic Decius postea se consul, Imperioso collega, pro victoria devovit. Data est et a senatu populoque Romano, qua claritate nihil equidem in rebus humanis sublimius duco, Fabio illi, qui rem omnem Romanam restituit non pugnando. Nec data, cum magistrum equitum et exercitum eius servasset: tunc satis fuit nomine novo coronari, appellatum patrem ab his, quos servaverat: sed quo dictum est consensu honoratus est Hannibale ex Italia pulso. Quae corona adhuc sola ipsius imperii manibus imposita est: et quod peculiare ei est, sola a tota Italia data.

VI. Praeter hos contigit eius coronae honos M. Calpurnio Flammiae, tribuno militum in Sicilia: centurioni vero uni ad hoc tempus Ca. Petreio Atinati, Cimbrico bello. Primum pilum in capessens sub Catulo, exclusam ab hoste legionem suam hortatus, tribunum suum dubitantem perire interfecit, legionemque

auctores, eundem praeter hunc honorem, adstantibus Mario et Catulo Coss. praetextatum immolasse ad tibicinem foculo posito. Scripsit et Sulla dictator, ab exercitu se quoque donatum apud Nolam, legatum bello Marsico. Idque etiam in villa sua Tusculana, quae fuit postea Ciceronis, pinxit. Quod si verum est, hoc execrabiliorum eum dixerim, quando quidem eam capiti suo proscriptione sua ipse detraxit, tanto paucioribus civium servatis, quam postea occisis. Addat etiamnum huic gloriae superbum cognomen Felicem; ipse tamen obsessis in toto orbe proscriptis, hac corona Sertorio cessit. Aemilianum quoque Scipionem Varro auctor est donatum obsidionali in Africa, Manilio consule, cohortibus servatis, totidemque ad servandas eas eductis: quod et statuae eius in foro suo Divus Augustus subscripsit. Ipsum Augustum M. Cicerone filio consule Idibus Septembris senatus obsidionali donavit. Adeo civica non satis videbatur. Nec praeterea quenkum hac invenimus donatum.

VII. Nullae ergo herbae fuere certae in hoc honore: sed quaecumque fuerant in periculi sede, quamvis ignobiles ignotaeque, honorem nobilem faciebant: quod latere apud nos minus quidem miror, cernens negligi ea quoque, quae ad valetudinem conservandam, cruciatusque corporis propulsandos, et mortem arcendam pertinent. Sed quis non mores iure castiget? Addidere vivendi pretia deliciae luxusque. Nunquam fuit cupido vitae maior, nec minor cura. Aliorum hanc operae esse credimus: ne mandato quidem nostro alios id agere, medicisque provium esse pro nobis. Ipsi fruimur voluptatibus, et (quo nihil equidem probrosius duco) vivimus aliena fiducia. Immo vero plerisque ultro etiam irrisui sumus ista commentantes, atque frivoli operis arguimur: magno, quanquam immensi laboris, solatio, sperni cum rerum natura: quam certe non defuisse nobis docebimus, et invisus quoque herbis inseruisse remedia: quippe cum medicinas dederit etiam aculeatis. Haec enim proxime restant ex his, quas priore libro nominavimus, in quibus ipsis providentiam naturae satis mirari amplectique non est. Dederat, quas diximus, molles cibique gratas. Pinxerat remedia in floribus, visusque ipso animos invitaverat, etiam deliciis auxilia permiscens. Excogitavit aliquas aspectu hispidas, tactu truces, ut tantum non vocem ipsius fingentis illas, rationemque reddentis exaudire videamur, ne se depascant avida quadrupes, ne procaces manus rapiant, ne neglecta vestigia oberant, ne insidens ales infringat: his muniendo aculeis, telisque armando, remediis ut tuta ac salva sint. Ita hoc quoque, quod in iis odimus, hominum causa excogitatum est.

VIII. Clara in primis aculeatarum erynge est, sive eryngion, contra serpentes et venenata omnia nascens. Adversus ictus morsusque radix eius bibitur drachmae pondere in vino: aut si plerumque tales iniurias comitatur et febris, ex aqua. Illinitur plagis, peculiariter efficax contra chersydros ac ranas. Omnibus contra toxica et aconita efficaciorum Heraclides medicus, in iure anseris decoctam, arbitratur. Apollodorus adversus toxica cum rana decoquit, ceteri in aqua. Ipsa dura, fruticosa, spinosis foliis, caule geniculato, cubitali, et maiore aliquanto, alia albicans, alia nigra, radice odorata, et sativa quidem est. Sed et sponte nascitur in asperis et saxosis: et in litoribus maris, durior, nigriorque, folio apii.

IX. Ex his candidam nostri centum capita vocant. Omnes eiusdem effectus, caule et radice in cibos Graecorum receptis utroque modo, sive coquere libeat, sive cruda vesci. Portentosum est, quod de ea traditur: Radicem eius alterutrius sexus similitudinem referre, raram inventu: sed si viris contigerit mas, amabiles fieri. Ob hoc et Phaonem Lesbium dilectum a Sappho. Multae circa hoc non Magorum solum vanitates, sed etiam Pythagoricorum. Sed

in medico usu praeter supra dicta auxiliatur inflammationibus, torminibus, cordis vitiis, stomacho, iocineri, praecordii in aqua mulsa, lieni in posca. Item ex mulsa renibus, stranguriae, opisthotonicis spasmodis, lumbis, hydropicis, comitialibus, mulierum mensibus, sive subsistant, sive abundant, vulvarumque omnibus vitiis. Extrahit infixa corpori cum melle. Strumas, parotidas, panos, recedentes ab ossibus carnes, sanat cum axungia salsa, et cerato: item fracturas. Crapulam praesumta arcet, alvum sistit. Aliqui e nostris sub solstitio colligi eam iusserunt. Ex aqua caelesti imponi oranibus cervicis vitiis. Oculorum quoque albugines sanare adalligatam tradiderunt.

X. Sunt qui et *canon eryngio* adscribant, spinosam brevemque, ac latam herbam, spinisque latioribus. Hanc impositam, sanguinem mire sistere.

XI. Alii *eryngen* falso eandem putaverunt esse et *glycyrrhizam*, quare subiungi eam protinus refert. Et ipsa sine dubio inter aculeatas est, foliis echinatis, pinguibus, tactuque gummosis, fruticosa, bindum cubitorum altitudine, flore hyacinthi, fructu pilularum platani magnitudinis. Praestantissima in Cilicia, secunda Ponto, radice dulci, et hac tantum in usu. Capitur ea Vergiliarum occasu, longa ceu vitium: coloris buxui melior, quam nigra: quaeque lenta, quam quae fragilis. Usus in subditiis decoctae ad tertias, cetero ad mellis crassitudinem, aliquando et tussae: quo genere et vulneribus imponitur, et faucium vitiis omnibus. Item voci utilissimo succo, sic ut spissatus est, linguae subdito. Item thoraci, iocineri. Hac diximus sitim famemque sedari. Ob id quidam adiposum appellavere eam, et hydropicis dedere, ne sitirent. Ideo et commanducata stomatico est, et ulceribus oris inspersa saepe, et pterygiis. Sanat et vesicae scabiem, renum dolores, condylomata, hulcera genitalium. Dedere eam quidam potui in quartanis, drachmarum duarum pondere, et pipere, hemina aquae. Commanducata sanguinem ex vulnere sistit. Sunt et qui calculos ea pelli tradiderunt.

XII. Tribuli unum genus in hortis nascitur, alterum in fluminibus tantum. Succus ex his colligitur ad oculorum medicinas. Est enim refrigerantis naturae, et ideo utilis contra inflammationes collectionesque. Hulcera per se erumpentia, et praecipue in ore, cum melle sanat: item tonsillas. Potus calculos frangit. Thraces, qui ad *Strymona* habitant, foliis tribuli equos saginant: ipsi nucleo vivunt, panem facientes praedulcem, et qui contrahat ventrem. Radix caste pureque collecta, discutit strumas. Semen adalligatum, varicum dolores sedat: tritum vero; et in aquam sparsum, pulices necat.

XIII. *Stoebe*, quam aliqui *phleon* vocant, decocta in vino, praecipue auribus purulentis medetur: item oculis ictu cruentatis: haemorrhagiae quoque et dysenteriae infusa.

XIV. *Hippophyes* in sabulosis maritimisque nascitur, spinis albis. Ferae modo racemosa est, candidis, et ex parte rubentibus acinis. Radix succo madet, qui aut per se conditur, aut pastillis farinae. Haec bilem detrahit obolo ponderis, saluberrime cum mulso. Est altera *hippophyes*, sine caule, sine flore, foliis tantum minutis. Huius quoque succus hydropicis mire prodest. Debent accommodatae esse et eorum naturae, neque ex alia causa nominis accepisse. Quippe quaedam animalium remediis nascuntur, locupletati divinitate ad generanda praesidia: ut non sit mirari satis ingenium eius, disponentis auxilia in genera, in causas, in tempora, ut aliis prosit aliud herba, diesque nullus prope sine praesidiis reperitur.

XV. *Urtica* quid esse invisius potest? At illa praeter oleum, quod in Aegypto ex ea fieri diximus, vel

plurimis scatet remediis. Semen eius cicutae contrarium esse *Nicander* affirmat: item fungis et argento vivo. *Apollodorus* et salamandris cum iure decoctae testudinis. Item adversari hyoscyamo, et serpentibus, et scorpionibus. Quin illa ipsa amaritudo mordax, uvae in ore, procidentesque vulvas, et infantium sedes, tactu resiliere cogit: lethargicos expergisci, tactis cruribus, magisque fronte. Eadem canis morsibus addito sale medetur. Sanguinem trita naribus indita sistit, et magis radice. Carcinomata et sordida hulcera, sale admixto: item luxata sanat, et panos, parotidas, carnesque ab ossibus recedentes. Semen potum cum sapa, vulvas strangulantes aperit, et profluvia narium sistit impositum. Vomitiones in aqua mulsa sumtum a coena faciles praestat, duobus obolis: uno autem in vino potu lassitudines recreat. Vulvae vitiis tostum, acetabuli mensura: potum in sapa resistit stomachi inflationibus. Orthopnoicis prodest cum melle: et thoracem purgat eodem ecligmate. Et lateri medetur cum semine lini. Addunt hyssopum et piperis aliquid. Illinitur lieni. Difficilem ventrem tostum cibo emollit. *Hippocrates* vulvam purgari potu eo pronuntiat. Dolore levati toto acetabuli mensura, dulci potu, et imposito cum succo malvae. Intestinorum animalia pelli cum hydromelite et sale. Defluvia capitis semine illito coonestari. Articularis morbis et podagricis plurimi cum oleo veteri, aut folia cum ursino adipe trita imponunt. At eadem radix tusa cum aceto non minus utilis: item lieni. Et cocta in vino discutit panos, cum axungia veteri salsa. Eadem *psilothrum* est sicca.

Condidit laudes eius *Phanias physicus*, utilissimum cibis coctam conditamve professus arteriae, tussis, ventris destillationi, stomacho, panis, parotidibus, pernionibus: cum oleo sudorem, coctam cum conchyliis ciere alvum: cum ptisana pectus purgare, mulierumque menses: cum sale, hulcera quae serpentant cohibere. Succo quoque in usu est. Expressus illitusque fronti, sanguinem narium sistit: potus urinam ciet, calculos rumpit: uvam gargarizatus reprimat. Semen colligi messibus oportet. *Alexandrinum* maxime laudatur. Ad omnia haec et mitiores quidem teneraeque efficaces, sed praecipue silvestris illa, et amplius lepras e facie tollit, in vino pota. Si quadrupes foetum non admittat, *urtica* naturam fricandam monstrant.

XVI. Ea quoque num, quam *lamium* inter genera earum appellavimus, mitissima, et foliis non mordentibus, medetur cum mica salis contusis, incussisque, inustis, et strumis, tumoribus, podagricis, vulneribus. Album habet in medio folio, quod ignibus sacris medetur. Quidam e nostris tempore discrevere genera. Autumnalis *urticae* radicem alligatam intertians, ita ut aegri nuncupentur, cum eruitur ea radix, dicaturque cui, et quorum filio eximatur, liberare morbo tradiderunt. Hoc idem et contra quartanas pollere. Iidem *urticae* radice addito sale, infixa corpori extrahi. Foliis cum axungia strumas discuti: vel si suppuraverint, erodi complerique.

XVII. Ex argumento nomen accepit *scorpio* herba. Semen enim habet ad similitudinem caudae scorpionis, sive paucae. Valet et adversus animal nominis sui. Est et alia eiusdem nominis effectusque sine foliis, asparagi caule, in cacumine aculeum habens, et inde nomen.

XVIII. *Leucacantham* alii *phyllon*, alii *ischia*, alii *polygonaton* appellant, radice *cyperi*, quae commanducata dentium dolores sedat. Item laterum, et lumborum, ut *Hicesius* tradit, semine potu drachmis octo, aut succo. Eadem ruptis, convulsis medetur.

XIX. *Helxinen* aliqui *perdicium* vocant, quoniam perdices ea praecipue vescantur. Alii *sideritin*, nonnulli *parthenium*. Folia habet mixtae similitudinis

plantagini et marrubio, cauliculos densos, leviter rubentes, semina in capitibus lappaceis adhaerentia vestibus: unde et helxinen dictam volunt. Sed nos qualis vera esset helxine, diximus priori libro. Haec autem inficit lanas, sanat ignes sacros, et tumores, collectionesque omnes, et adusta. Panos succus cum psimmythio, et guttura incipientia turgescere. Item veterem tussim cyatho hausto, et omnia in humido, sicut tonsillas, et varices, cum rosaceo. Imponitur et podagris cum caprino sevo, ceraque Cypria.

XX. Perdicium, sive Parthenium (nam sideritis alia est) a nostris herba urceolaris vocatur, ab aliis astericum, folio similis ocimo, nigrior tantum, nascens in tegulis, parietinisque. Medetur cum mica salis trita iisdem omnibus, quibus lanium, et eodem modo: item vomicae, calfacto succo potu. Sed contra hucera, rupta, lapsusque, et praecipitia, aut vehiculorum eversiones, singularia. Verna carus Pericli Atheniensium principi, cum is in arce templum aedificaret, repissetque super altitudinem fastigii, et inde cecidisset, hac herba dicitur sanatus, monstrata Pericli somnio a Minerva. Quare Parthenium vocari coepta est, assignaturque ei deae. Hic est vernula, cuius effigies ex aere fusa est, et nobilis ille Splanchnoptes.

XXI. Chamaeleonem aliqui ixiam vocant. Duo genera eius. Candidior asperiora folia habet: serpit in terra echini modo spinas erigens, radice dulci, odore gravissimo. Quibusdam in locis viscum gignit album sub alis foliorum, maxime circa Canis ortum, quo modo thura nasci dicuntur: unde et ixia appellatur. Hoc, ut mastiche, utuntur mulieres. Quare et chamaeleon vocetur, varietate foliorum evenit. Mutat enim cum terra colores, hic niger, illic viridis, aliubi cyaneus, aliubi croceus, atque aliis coloribus.

Ex his candidus hydropicos sanat succo radices decoctae. Bibitur drachma in passo. Pellit et interaneorum animalia acetabuli mensura succi eiusdem, in vino austero, cum origani scopia. Facit ad difficultatem urinae. Hic succus occidit et canes auesque in polenta. Addita aqua et oleo contrahit in se mures ac necat, nisi protinus aquam sorbeant. Radicem eius aliqui concisam servari iubent funiculis pendente, decoquantque in cibo contra fluxiones, quas Graeci rheumatismos vocant.

XXII. Ex nigris aliqui marem dixere, cui flos purpureus esset: et feminam, cui violaceus. Uno nascuntur caule cubitali, crassitudine digitali. Radicibus earum lichenes curantur, cum sulphure et bitumine una coctis: commanducatis vero dentes mobiles, aut in aceto decoctis. Succo scabiem etiam quadrupedum sanant. Et ricinos canum necant: iuvenco quoque anginae modo. Quare a quibusdam ulophon vocatur, et cynozolon, propter gravitatem odoris. Ferunt et haec viscum huculceribus utilissimum. Omnium autem generum eorum radices scorpionibus adversantur.

XXIII. Coronopus oblonga herba est cum fissuris. Seritur interim, quoniam radix coeliaci praecclare facit in cinere tosta.

XXIV. Et anchusae radix in usu est, digitali crassitudine. Finditur papyri modo: manusque inficit sanguineo colore: praeparat lanas pretiosis coloribus. Sanat hucera in cerato, praecipue senum: item adusta. Liquari non potest in aqua: oleo dissolvitur: idque sincerae experimentum est. Datur et ad renum dolores drachma eius potui in vino: aut si febris sit, in decocto balani. Item in iocinerum vitiis, et lienis, et bile suffusis. Lepri et lentigini illinitur ex aceto. Folia trita cum melle et farina, luxatis imponuntur: et pota drachmis duabus in mulso alvum astringunt. Pulices necare radix in aqua decocta traditur.

XXV. Est et alia similis, pseudanchusa ob id appellata, a quibusdam vero echis, aut doris, et multis

aliis nominibus: lanuginosior, et minus pinguis, tenuioribus foliis et languidioribus. Radix in oleo non fundit rubentem succum: et hoc ab anchusa discernitur. Contra serpentes efficacissima potu foliorum, vel seminis. Folia ictibus imponuntur. Virus serpentium fugat. Bibitur et propter spinam. Folium eius sinistra decerpi iubent Magi, et cuius causa sumatur dici, tertianisque febribus adalligari.

XXVI. Est et alia herba proprio nomine onochiles, quam aliqui anchusam vocant, alii arcebion, alii onochelium, alii rhexiam, multi enchusam, parvo frutice, flore purpureo, asperis foliis et ramis, radice messibus sanguinea, cetero nigra, in sabulosis nascens, efficax contra serpentes, maximeque viperas, et radice et foliis, aequo cibo ac potu. Vires habet messibus. Folia trita odorem cucumeris reddunt. Datur in cyathis tribus vulva procedente. Pellit et tincas cum hyssopo. Et in dolore renum aut iocineris ex aqua mulsa, si febris sit: sin aliter, ex vino bibitur. Lentigini ac lepris radix illinitur. Habentea eam, a serpentibus feriri negantur. Est et alia huic similis flore rubro, minor, et ipsa ad eosdem usus. Traduntque commanducata ea, si inspuatur, mori serpentem.

XXVII. Anthemis magnis laudibus celebratur ab Asclepiade. Aliqui leucanthemida vocant, alii leucanthemum, alii eranthemon, quoniam vere floreat: alii chamaemelon, quoniam odorem mali habeat. Nonnulli melanthemon vocant. Genera eius tria flore tantum distant, palmum non excedentia, parvaeque floribus, ut rutae, candidis, aut melinis, aut purpureis. In macro solo, aut iuxta semitas colligitur vere, et in coronamenta reponitur. Eodem tempore et medici folia tusa in pastillis digerunt: item florem et radicem. Dantur omnia mixta drachmae unius pondere, contra serpentium omnium ictus. Pellit mortuos partus: item menstrua in potu, et urinam, calculosque. Inflationes, iocinerum vitia, bilem suffusam, aegilopia commanducata, huculcerum eruptiones manantes sanat. Ex omnibus his generibus ad calculos efficacissima est, quae florem purpureum habet: cuius et foliorum et fruticis amplitudo maiuscula est. Hanc proprie quidam eranthemon vocant.

XXVIII. Loton qui arborem putant tantum esse, vel Homero auctore coargui possunt. Is enim inter herbas subnascentes deorum voluptati, loton primam nominavit. Folia eius cum melle, oculorum cicatrices, argema, nubeculas discutiunt.

XXIX. Est et lotometra, quae fit ex loto sata, ex cuius semine simili metro, fiunt panes in Aegypto a pastoribus, maxime aqua vel lacte subacto. Negatur quidquam illo pane salubrius esse, aut levius, dum caleat: refrigeratus difficiliter concoquitur, sitque ponderosus. Constat, eos qui illo rivant, nec dysenteria, nec tenesmo, neque aliis morbis ventris infestari. Itaque inter remedia aerum habetur.

XXX. Heliotropii miraculum saepius diximus, cum Sole se circumagentis, etiam nubo die: tantus sideris amor est: noctu velut desiderio contrahi caeruleum florem. Genera eius duo: tricoccum, et helioscopium.

Hoc altius (quanquam utrumque semipedalem altitudinem non excedit) ab ima radice ramosum. Semen in folliculo messibus colligitur. Nascitur non nisi in pingui solo, cultoque maxime: tricoccum ubique. Si decoquatur, invenio cibis placere: et in lacte iucundius alvum molliri: et si decocti succus bibatur, efficacissime exinaniri. Maioris succus excipitur aestate, hora sexta: miscetur cum vino, sic firmior. Capitis dolores sedat, rosaceo admixto. Verrucas cum sale tollit succus e folio: unde nostri verrucariam herbam appellavere, aliis cognominari effectibus dignior et serpentibus, et aqua mulsa, ut

Apollophanes et Apollodorus tradunt. Folia infantium destillationibus, quod siriasin vocant, illita medentur. Item contractionibus, etiam si id comitaliter accidat. Decocto quoque foveri os saluberrimum est. Potum id pellit tineas, et renum arenas. Si cuminum adiciatur, calculos frangit. Decoqui cum radice oportet, quae cum foliis et hircino sevo podagris illinitur.

Alterum genus, quod tricoccum appellavimus, et alio nomine scorpiuron vocatur, foliis non solum minoribus, sed etiam in terram vergentibus. Semen ei est effigie scorpionis caudae: quare ei nomen. Vis ad omnia venenata et phalangia, sed contra scorpiones praecipue illita. Non feriuntur habentes. Et si terram surculo heliotropii circumscribat aliquis, negant scorpionem egredi. Imposita vero herba, aut uda omnino respersum, proptinus mori. Seminis grana quatuor pota, quartanis prodesse dicuntur, tria vero tertianis: vel si herba ipsa ter circumlata subiciatur capiti. Semen et Venerem stimulat. Cum melle panos discutit. Et verrucas hoc utique heliotropium radicitus extrahit, et excrescentia in sedibus. Spinae quoque ac lumborum sanguinem corruptum trahit illitum semen, et potum, in iure gallinae decoctum, aut cum beta et lente. Cortex vero liventibus colorem reddit. Magi heliotropium quartanis quater, in tertianis ter alligari iubent ab ipso aegro, precarique eum, soluturum se nodos liberatum, et ita facere non exemta herba.

XXX. Aliud adianto miraculum: aestate viret, bruma non marcescit: aquas respuit, perfusum mersumve sicco simile est: tanta dissociatio deprehenditur: unde et nomen a Graecis: alioqui frutici topiario. Quidam callitrichon vocant, alii polytrichon, utrumque ab effectu. Tingit enim capillum: et ad hoc decoquitur in vino cum semine apii, adiecto oleo copiose, ut crispum densumque faciat: defluere autem prohibet. Duo eius genera: candidius, et nigrum breviusque. Id quod maius est, polytrichon: aliqui, trichomanes vocant. Utrique ramuli nigro colore nitent, foliis filicis: ex quibus inferiora aspera ac fusca sunt: omnia autem contrariis pediculis densa inter se ex adverso: radix nulla. Umbrosas petras, parietumque aspergines, ac fontium maxime specus sequitur, et saxa manantia: quod miremur, cum aquas non sentiat. Calculos e corpore mire pellit, frangitque, utique nigrum. Qua de causa potius, quam quod in saxis nasceretur, a nostris saxifragum appellatum crediderim. Bibitur e vino, quantum terni decerpere digiti. Urinam cient. Serpantium et araneorum venenis resistunt. In vino decocti alvum sistunt. Capitis dolores corona ex his sedat. Contra scolopendrae morsus illinuntur, crebro auferendi, ne perurant: hoc et in alopeciis. Strumas discutiunt, furfuresque in facie, et capitis manantia hucera. Decoctum ex his prodest suspiriosis, et iocineri, et lieni, et felle suffusis, et hydropicis. Stranguriae illinuntur, et renibus cum absinthio. Secundas cient, et menstrua. Sanguinem sistunt ex aceto, aut rubi suceo poti. Infantes quoque exulcerati perunguntur ex his cum rosaceo et vino prius. Folium in urina pueri impubis, tritum quidem cum aphronitro, et illitum ventri mulierum, ne rugosus fiat, praestare dicitur. Perdices et gallinaceos pugnaciores fieri putant, in cibum eorum additis: pecorique esse utilissimos.

XXXI. Picris ab insigni amaritudine cognominatur, ut diximus: rotundo folio. Tollit eximie verrucas. Thesium quoque non dissimili amaritudine est: sed purgat alvum: in quem usum teritur ex aqua.

XXXII. Asphodelum de clarissimis herbarum, quam heroion aliqui appellaverunt, Hesiodus et in silvis nasci dixit: Dionysius, marem ac feminam esse. Defectis corporibus et phthisicis constat bulbos eius cum ptisana decoctos, aptissime dari: panem-

que ex his cum farina subactis, saluberrimum esse. Nicander et contra serpentes ac scorpiones, vel caulem, quem anthericon vocavimus, vel semen, vel bulbos dedit in vino tribus drachmis: substravitque somno contra hos metus. Datur et contra venenata marina, et contra scolopendras terrestres. Cochleae mire in Campania caulem eum persequuntur, et surgendo arefaciunt. Folia quoque illinuntur venentorum vulneribus ex vino. Bulbi nervis articulisque cum polenta tusi illinuntur. Prodest et concisis ex aceto lichenas fricare: item huculceribus putrescentibus ex aqua imponere: mammarum quoque et testium inflammationibus. Decocti in faece vini, oculorum epiphoris supposito linteolo medentur. Fere in quocunque morbo magis decoctis utuntur. Item ad tibiariam tetra hucera, rimasque corporum quacunque in parte, farina arefactorum. Autumno autem colliguntur, cum plurimum valent. Saccus quoque tuis expressus aut decoctis utilis fit corporis dolori, cum melle: idem odorem corporis iucundum affectantibus, cum iri arida et salis exiguo. Folia etiam supra dictis medentur, et strumis, panis, huculceribus in facie, decocta in vino. Cinis e radice alopecias emendat, et rimas pedum. Decoctae radices in oleo succus, perniones et ambusta. Et ad gravitatem aurium infunditur: a contraria aure in dolore dentium. Prodest et urinae pota modice radix, et menstruis, et lateris doloribus: item ruptis, convulsis, tussibus, drachmae pondere in vino pota. Eadem et vomitiones adiuvat commanducata. Semine sumto turbatur venter. Chrysermus et parotidas in vino decocta radice curavit: item strumas, admixta cachry ex vino. Quidam aiunt, si imposita radice pars eius in fumo suspendatur, quartoque die solvatur, una cum radice arescere strumam. Sophocles ad podagras utroque modo, cocta crudaque, usus est. Ad perniones decoctam ex oleo dedit, et suffusis felle in vino, et hydropicis. Venerem quoque concitari cum vino et melle perunctis, aut bibentibus tradidere. Xenocrates et lichenas, psoras, lepras, radice in aceto decocta, tolli dicit. Item si cocta sit cum hyoscyamo et pice liquida, alarum quoque et feminum vitia: et capillum crispiores fieri, raso prius capite, si radice ea fricetur. Simus lapides renum in vino decocta atque pota eximit. Hippocrates, semen eius ad impetus lienis dari censet. Iumentorum quoque hucera ac scabiem, radix illita, aut decoctae succus ad pilum reducit. Mures etiam eadem fugantur, caverna praecclusa moriuntur.

XXXIII. Asphodelon ab Hesiodo quidam alimon appellari existimavere, quod falsum arbitror. Est enim suo nomine alimon, non parvi et ipsum erroris inter auctores. Alii enim fruticem esse dicunt densum, candidum, sine spina, foliis oleae, sed mollioribus: coqui autem haec ciborum gratia. Radix tormina discutit, drachmae pondere in aqua mulsa pota: item convulsa, et rupta. Alii olus maritimum esse dixere salsum, et inde nomen, foliis in rotunditatem longis, laudatum in cibis. Duorum praeterea generum, silvestre, et mitius: utrumque prodesse dysentericis etiam exulceratis cum pane, stomacho vero ex aceto. Huculceribus vetustis illini crudum, et vulnerum recentium impetus leniri, et luxatorum pedum ac vesicae dolores. Silvestri tenuiora folia, sed in eisdem remediis effectus maiores, et in sananda hominum ac pecorum scabie. Praeterea nitorem corpori fieri: dentibusque candorem, si fricentur radice ea. Semine linguae subdito sitim non sentiri. Hoc quoque mandi, et utraque etiam condiri. Crataevae tertium quoque genus tradidit, longioribus foliis et hirsutioribus, odore cupressi: nasci sub edera maxime: prodesse opisthotonis, contractionibus nervorum, tribus obolis in sextarium aquae.

XXXIV. Acanthos est topiaria et urbana herba, elato longoque folio, crepidines marginum, assur-

gentiumque pulvinorum toros vestiens. Duo genera eius sunt, aculeatum et crispum, quod brevius: alterum laeve, quod aliqui paederota vocant, alii melamphyllum. Huius radices ustis laxatisque mire prosunt: item ruptis, convulsis, et phthiasin metuentibus incoctae cibo, maxime ptisanæ. Podagris quoque illinuntur tritæ et calefactæ calidis.

† XXXV. Bupleuron in sponte nascentium olerum numero Graeci habent, caule cubitali, foliis multis longisque, capite anethi, laudatum in cibis ab Hippocrate: in medicina a Glaucone, et Nicandro. Semen contra serpentes valet. Folia ad secundas feminarum, vel succum ex vino illinunt: et strumis folia cum sale et vino. Radix contra serpentes datur in vino, et urinæ ciendæ.

XXXVI. Baprestim magna Inconstantia Graeci in laudibus ciborum etiam habuere: iidemque remedia tanquam contra venenum prodiderunt. Et ipsum nomen indicio est boum certe venenum esse, quos dissilire degustata fatentur. Quapropter nec de hac plura dicemus. Est vero causa, quare venena monætreus inter graminis coronas, nisi libidinis causa expetenda alicui videtur, quam non aliter magis accendi putant, quam pota ea.

XXXVII. Elaphoboscon ferulaceum est, geniculatum digiti crassitudine, semine corymbis dependentibus, sillis effigie, sed non amaris, foliis olusatris: et hoc laudatum in cibis. Quippe etiam conditum prorogatur ad urinam ciendam, lateris dolores sedandos, rupta, convulsa sananda, inflationes discutendas, colique tormenta. Contra serpentium omniumque aculeatorum ictus. Quippe fama est, hoc pabulo cervos resistere serpentibus. Fistulas quoque radix nitro addito illita sanat. Siccanda autem in eos usus prius est, ne succo suo mædeat, qui contra serpentium ictus facit eam deteriore.

XXXVIII. Scandix quoque in olera silvestri a Graecis ponitur, ut Opion et Erasistratus tradunt. Item decocta alvum sistit. Semine singultus confestim ex aceto sedat. Illinitur ambustis, urinas ciet. Decoctæ succus prodest stomacho, iocineris, renibus, vesicæ. Haec est, quam Aristophanes Euripidi poetæ obiicit ioculariter, matrem eius ne olus quidem legitimum venditasse, sed scandicem.

† Eadem erat anthriscus, si tenuiora folia et odoratiora haberet. Peculiaris laus eius, quod fatigato Venere corpori succurrat, marcentesque senio iam coitus excitat. Sistit profluvia alba feminarum.

XXXIX. Et iasione olus silvestre habetur, in terra repens, cum lacte multo: florem fert candidum: concilium vocant. Et huius eadem commendatio ad stimulandos coitus. Cruda ex aceto in cibo sumpta, mulieribus lactis ubertatem praestat. Salutaris est phthisim sentientibus. Infantium capiti illita, nutrit capillum, tenacioremque eius cutem efficit.

XL. Estur et caucalis, foeniculo similis, brevi caule, flore candido, cordi utilis. Succus quoque eius bibitur, stomacho perquam commendatus, et urinæ, calculisque et arenis pellendis, et vesicæ pruritibus. Extenuat et lienis, iocineris, renumque pituitas. Semen menses feminarum adiuvat, bilemque a partu siccatur. Datur et contra profluvia geniturae viris. Chrysippus et conceptionibus eam putat conferre multum: bibitur in vino ieiunis. Illinitur et contra venena marinorum, sicut Petrichus in carmine suo significat.

XLI. His adnumerant et sion, latius apio, in aqua nascens, pinguius, nigriusque, copiosum semine, sapore nasturtii. Prodest urinis, renibus, lienibus, mulierumque mensibus, sive ipsum in cibo sumitum, sive ius decocti, sive semen e vino drachmis duabus. Calculos rumpit, aquisque quæ gignunt eos. resistit. Dysentericis prodest infusum. Item illitur et mulierum vitis in facie noctu illitum.

PLIN. HIST. NATUR.

que cutem emendat, et ramices lenit, et scabiem equorum.

+ XLII. Silybum, chamaeleoni albo similem, aequè spinosum, ne in Cilicia quidem, aut Syria, aut Phoenice, ubi nascitur, coquere tanti est: ita operosa eius culina traditur. In medicina nullum usum habet.

XLIII. Scolymon quoque in cibis recipit Oriens, et alio nomine limoniam appellat. Frutex est nunquam cubitali altior, cristisque foliorum ac radice nigra, sed dulci: Kratosthene quoque laudata in pauperis coena. Urinam ciere praecipue traditur: sanare lichenas et lepras ex aceto. Venerem stimulare in vino, Hesiodo et Alcæo testibus: qui florente eacicadas acerrimi cantus esse, et mulieres libidinis avidissimas, virosque in coitu pigerrimos scripsere, velut providentia naturæ hoc adiumento tunc valentissimo. Item graveolentiam alarum emendat radicis emedullatae uncia, in vini Faleri heminis tribus decocta ad tertias, et a balneo ieiuno, itemque post cibum cyathis singulis pota. Mirum est, quod Xenocrates promittit experimento, vitium id ex alis per urinam effluere.

XLIV. Estur et sonchos, (ut quem Theseo apud Callimachum apponat Hecale) uterque, albus et niger: lactucae similes ambo, nisi spinosi essent: caule cubitali, anguloso, intus cavo, sed qui fractus copioso lacte manet. Albus, qui e lacte nitor, utilis orthopnoicis lactucarum modo, ex embammate. Erasistratus calculos per urinam pelli eo monstrat, et oris graveolentiam commanducato corrigi. Succus trium cyathorum mensura, in vino albo et oleo calefactus, adiuvat partus, ita ut a partu ambulent gravidæ. Datur et in sorbitione. Ipse caulis decoctus facit lactis abundantiam nutritibus, coloremque meliorem infantium: utilissimus his, quæ lac sibi coire sentiant. Instillatur auribus succus, calidusque in stranguria bibitur cyathi mensura, et in stomachi roсионibus cum semine cucumeris, nucleisque pineis. Illinitur et sedis collectionibus. Bibitur contra serpentes scorpionesque: radix vero illinitur. Eadem decocta in oleo, Punici mali calyce, aurium morbis praesidium est. Haec omnia ex albo. Cleemporus nigrum prohibet vesci, ut morbos faciente, de albo consentiens. Agathocles etiam contra sanguinem tauri demonstrat succum eius. Refrigeratoriam tamen vim esse convenit nigrum, et hac causa imponendum cum polenta. Zenon radice albi stranguriam docet sanari.

XLV. Condrillon sive condrille, folia habet intubi, circumrosis similia, caulem minus pedali, succo madentem amaro, radice fabae simili, aliquando numerosa. Habet proximam terræ mastichen tuberculo fabae, quæ apposita feminarum menses trahere dicitur. Tusa cum radicibus tota dividitur in pastillos, contra serpentes, argumento probabili: siquidem mures agrestes laesi ab his, hanc esse dicuntur. Succus ex vino coctæ, alvum sistit. Eadem palpebrarum pilos inordinatissimos, pro gummi efficacissime regit. Dorotheus stomacho et concoctionibus utilem carminibus suis pronuntiavit. Aliqui feminis, et oculis, generationique virorum contrariam putavere.

XLVI. Inter ea quæ temere manduntur, et boletos merito posuerim, optimi quidem hos cibi, sed immenso exemplo in crimen adductos, veneno Tiberio Claudio principi per hanc occasionem a coniuge Agrippina dato: quo facto illa terris venenum alterum, sibi quæ ante omnes, Neronem suum dedit. Quorundam ex his facile noscuntur venena, diluto rubore, rancio aspectu, livido intus colore, rimosa stria, pallido per ambitum labro. Non sunt haec in quibusdam: sicci quæ, et nitri similes, veluti guttas in vertice albas ex tunica ipsæ gerunt. Volvam enim ob hoc prius gignit, sumpserat postea in volva, ceu luteum. Nec tunicae minor gratia in cibo

infantis boleti. Rumpitur haec primo nascente: mox incremente, in pediculi corpus assumitur, raroque unquam geminis ex uno pede. Origo prima cauaeque e limo, et acescente succo madentis terrae, aut radicis fere glandiferae: initioquespuma lentior, dein corpus membranae simile, mox partus. Ut diximus, illa pernicialia, prorsus improbanda. Si enim caligaris clavus, ferrive aliqua rubigo, aut panni marcor affuerit nascenti, omnem illico succum alienum saporemque in venenum concoquit: deprehendisse qui, nisi agrestes, possunt, atque qui colligunt? Ducunt ipsi alia vitia: et quidem si serpentis caverna iuxta fuerit, si patescentem primo adhalaverit, capaci venenorum cognatione ad virus accipiendum. Itaque caveri conveniet, prius quam se condant serpentes. Signa erunt tot herbae, tot arbores fruticesque, ab emersu earum ad latebram usque vernantes: et vel fraxini tantum folia, nec postea nascentia, nec ante decidentia. Et boletis quidem ortus occasusque omnis intra dies septem est.

XLVII. Fungorum lentior natura, et numerosa genera, sed origo non nisi ex pituita arborum. Tutissimi, qui rubent callo, minus diluto rubore, quam boleti. Mox candidi, velut apice Flaminis insignibus pediculis. Tertium genus suilli, venenis accommodatissimi. Familias nuper interemere, et tota convivia, Annaeum Serenum praefectum Neronis vigilum, et tribunos, centurionesque. Quae voluptas tanta accipitis cibi? Quidam discevere arborum generibus, fico, serula, et gummim ferentibus: nos item fago, aut robore, aut cupresso, ut diximus. Sed ista quis spondet in venalibus? Omnium colos lividus. Hic habebit veneni argumentum, quo similior fuerit arborum fici. Adversus haec diximus remedia, dicemusque: Interim sunt aliqua et in his. Glaucias stomacho utiles putat boletos. Siccantur pendentes suilli, iunco transfixi, quales e Bithynia veniunt. Hi fluxionibus alvi, quas rheumatismos vocant, medentur, excrescentibusque in sede carnibus: minuunt enim eas, et tempore absumunt. Item lentiginem, et mulierum vitia in facie. Lavantur etiam, ut plumbum, oculorum medicamento. Sordidus huculceribus et capitis eruptionibus, canum morsibus ex aqua illinuntur.

Libet et coquendi dare aliquas communes in omni eo genere observationes, quando ipsae suis manibus deliciae praeparant hunc cibum solum, et cogitatione ante pascuntur, succineis novaculis, aut argenteo apparatu comitante. Noxii erunt fungi, qui in coquendo duriores fiunt: innocentiores, qui nitro addito coquantur, si utique percoquantur. Tutiores fiunt cum carne cocti, aut cum pediculo piri. Pro sunt et pira confestim sumta. Debellat eos et aceti natura, contraria iis.

XLVIII. Imbribus proveniunt omnia haec. Imbre et silphion. Venit primo e Cyrenis, ut dictum est. Ex Syria nunc maxime importatur, deterius Parthico, sed Medico melius, extincto omni Cyrenaico, ut diximus. Usus silphii in medicina: foliorum, ad purgandas vulvas pellendosque emortuos partus: decoquantur in vino albo et odorato, ut bibatur mensura acetabuli a balineis. Radix prodest arteriis exasperatis: et collectionibus sanguinis illinitur. Sed in cibis concoquitur aegre. Inflationes facit et ructus. Urinae quoque noxia. Sugillatis cum vino et oleo amicissima, et cum cera strumis. Verrucae sedis crebriorie eius suffitu cadunt.

XLIX. Laser e silphio profluens, quo diximus modo, inter eximia naturae dona numeratum, plurimis compositionibus inseritur. Per se autem algores excafcit, potum nervorum vitia extenuat. Feminis datur in vino. Et lanis mollibus admoveatur vulvae ad menses ciendos. Pedum clavos circumscarificatos ferro, mixtum cerae extrahit. Urinam ciet ciceris magnitudine dilutum. Andreas spondet,

copiosius sumtum nec inflationes facere, et concoctioni plurimum conferre senibus et feminis: item hieme, quam aestate, utilius, et tum aquam bibentibus: cavendumque, ne qua intus sit exulceratio. Ab aegritudine recreationi efficax in cibo. Tempestive enim datum, cauterii vim obtinet: assuetis etiam utilius quam expertibus.

Ad externa corporum, indubitatas confessiones habet. Venena telorum et serpentium extinguit potum: ex aqua vulneribus his circumlinitur: scorpiorum tantum plagis ex oleo: huculceribus vero non maturescentibus cum farina hordeacea, vel fico sicca. Carbunculis cum ruta, vel cum melle, vel per se visco superlitum, ut haereat: sic et ad canis morsus. Excrescentibus circa sedem, cum tegmine Punicii mali ex aceto decoctum. Clavis, qui vulgo morticini appellantur, nitro mixto. Alopecias nitro ante subactas replet cum vino, et croco, aut pipere, aut murium fimo, et aceto. Perniones ex vino fovet, et ex oleo coctum imponitur: sic et callo. Clavis pedum superrasis praecipuae utilitatis. Contra aquas malas, pestilentes tractus, vel dies. In tussi, uva, fellis veteri suffusione, hydropisi, raucitibus: confestim enim purgat fauces, vocemque reddit. Podagras in spongia dilutum posca lenit. Pleuriticis in sorbitione vinum poturis datur: contractionibus, opisthotonicis, ciceris magnitudine cera circumlitum. In angina gargarizatur. Anhelatoribus, et in tussi vetusta cum porro ex aceto datur: aequae ex aceto his qui coagulum lactis sorbuerint. Praecordiorum vitiis syntecticis, comitialibus in vino, in aqua mulsa linguae paralyti. Coxendicibus et lumborum doloribus cum decocto melle illinitur. Non censuerim, quod auctores suadent, cavernis dentium in dolore inditum cera includi: magno experimento hominis, qui se ea de causa praecipitavit ex alto. Quippe tauros inflammat naribus illitis: serpentes avidissimas vini admixtum rumpit. Ideo nec inungi suaserim cum Attico melle, licet praecipiant. Quas habeat utilitates admixtum aliis, immensum est referre: et nos simplicia tractamus: quoniam in his naturam esse apparet, in illis coniecturam saepius fallacem, nulli satis custodita in mixtura concordia naturae ac repugnantia. Qua de re mox plura.

L. Non esset mellis auctoritas in pretio minor, quam laseris, ni ubique nasceretur. Illud ipsa fabricata sit natura: sed huic gignendo animal, ut diximus: innumeros ad usus, si quoties misceatur, aestimemus.

Prima propolis alvorum (de qua diximus) aculeos et omnia infixi corpori extrahit, tubera discutit, dura concoquit, dolores nervorum mulcet, huceraque iam desperantia cicatrice includit.

Mellis quidem ipsius natura talis est, ut putrescere corpora non sinat, incundo sapore atque non aspero, alia quam salis natura. Faucibus, tonsillis, anginae, omnibusque oris desideriis utilissimum, arescentique in febribus linguae. Iam vero peripneumonicis, pleuriticis decoctum. Item vulneribus, a serpente percussis. Et contra venena fungorum. Paralyticis in mulso: quanquam suae mulso dotes constant. Mel auribus instillatur cum rosaceo: lendes et foeda capitis animalia necat. Usus despumati semper aptior: stomachum tamen inflat, bilem auget, fastidium creat, et oculis per se inutile aliqui arbitrantur. Rursus quidam angulos exulceratos melle tangi suadent. Mellis causas, atque differentias, nationesque, et indicationem, in apium, ac deinde florum natura diximus, cum ratio operis dividi cogeret miscenda rursus, naturam rerum per noscere volentibus.

LI. In mellis operibus et aqua mulsa tractari debet. Duo genera eius: subitae ac recentis, alterum inveteratae. Repentina despumato melle praeclearam utilitatem habet in cibo aegrotantium levi, hoc

est, alicae elutae: viribus recreandis, ore stomachoque mulcendo, ardore refrigerando. Frigidam enim utilis dari ventri molliendo, invenio apud auctores. Hunc potum bibendum alsiosis: item animi humilis et praeparci, quos illi dixere micropsycho. Et est ratio subtilitatis immensae a Platone descendens: corpusculis rerum laevibus, scabris, angulosis, rotundis, magis aut minus ad aliorum naturam accedentibus: ideo non eadem omnibus amara aut dulcia esse. Sic et in lassitudine prioriorum esse ad iracundiam, et in siti. Ergo et haec animi asperitas, seu potius animae, dulciore succo mitigatur. Lenit transitum spiritus, et molliores facit meatus, ne scindant euntem redeuntemque. Experimenta in se cuique: nullius non ira luctusque, tristitia et omnis animi impetus cibo molliitur. Ideoque observanda sunt, quae non solum corporum medicinam, sed et morum habent.

LII. Aqua mulsa et tussientibus utilis traditur, calefacta invitat vomitiones. Contra venenum psimythii salutaris, addito oleo. Item contra hyoscyamum, cum lacte maxime asinino, et contra haliacabum, ut diximus. Infunditur et auribus, et genitalium fistulis. Vulvis imponitur cum pane molli, subitis tumoribus, luxatis, leniendisque omnibus. Inveteratae usum damnare posteris, minus innocentem aqua, minusque vino firmum. Longa tamen vetustate transit in vinum, ut constat inter omnes, stomacho inutilissimum, nervisque contrarium.

LIII. Semper mulsum ex vetere vino utilissimum, facillimeque cum melle concorporatur: quod in dulci nunquam evenit. Ex austero factum non implet stomachum, neque ex decocto melle, minusque inflat, quod fere evenit. Appetendi quoque revocat aviditatem cibi. Alvum molliit frigido potu, pluribus calido sistit. Corpora auget. Multi senectam longam mulsi tantum nutritu tolerare, neque alio ullo cibo, celebri Pollionis Romilii exemplo. Centesimum annum excedentem cum Divus Augustus hospes interrogavit, quam maxime ratione vigorem illum animi corporisque custodisset. At ille respondit: intus mulso, foris oleo. Varro regium cognominatum morbum arquatum tradit, quoniam mulso curetur.

LIV. Melitites quo fieret modo ex musto et melle, docuimus in ratione vini. Seculis iam fieri non arbitror hoc genus, inflationibus obnoxium. Solebat tamen inveteratum alvi causa dari in febre: item articulario morbo, et nervorum infirmitate laborantibus, et mulieribus vini abstinentiis.

LV. Mellis naturae adnexa cera est: de cuius origine, bonitate, nationibus, suis diximus locis. Omnis autem mollit, calefacit, explet corpora: recens melior. Datur in sorbitione dysentericis, faviq; ipsi, in pulve alicae prius tostae. Adversatur lactis naturae: ac milli magnitudine decem grana cerae hausta non patiuntur coagulari lac in stomacho. Si inguen tumeat, albam ceram in pube fixisse remedium est.

LVI. Nec huius usus, quos mixta aliis praestat, enumerare medicina possit: sicuti nec ceterorum, quae cum aliis prosunt. Ista, ut diximus, ingenis constant. Non fecit cerotum, malagmata, emplastra, collyria, antidota, parens illa ac divina rerum artifex: officinarum haec, immo verius avaritiae commenta sunt. Naturae quidem opera absoluta atque perfecta gignuntur: paucis ex causa, non ex coniectura, rebus assumtis, ut succo aliquo sicca temperentur ad meatus: aut corpore alio humentia, ad nexum. Scrupulatim quidem colligere ac miscere vires, non coniecturae humanae opus, sed impudentiae est. Nos nec Indicarum Arabicarumque mercium, aut externi orbis, atque nas. Non placent remediis tam nobis gignuntur: immo ne il ven-

derent. Odorum causa, unguentorumque, et deliciarum, si placet, etiam superstitionis gratia emanant, quoniam thure supplicamus et costo. Salutem quidem sine istis posse constare, vel ob id probabimus, ut tanto magis sui delicias pudeat.

LVII. Sed medicinas e floribus coronamentisque, et hortensias, quaeque manduntur herbis, prosecuti, quoniam modo frugum omittimus? Nimirum et has indicare conveniat. In primis sapientissima animalium esse constat, quae fruge vescantur. Siliginis grana combusta, et trita cum vino ammineo, oculis illita epiphoras sedant: tritici verò, ferro combusta iis, quae frigus usserit, praesentaneo sunt remedio. Farina tritici ex aceto cocta, nervorum contractionibus: cum rosaceo vero, et fico sicca, myxique decoctis, furfures tonsillis faucibusque gargarizatione prosunt. Sextus Pomponius, praetorii viri pater, Hispaniae citerioris princeps, cum horreis suis ventilandis praesideret, correptus dolore podagrae, mersit in triticum sese super genua: levatusque siccatis pedibus mirabilem in modum, hoc postea remedio usus est. Vis tanta est, ut cados plenos siccet. Paleam quoque tritici, vel hordei, calidam imponi ramicum incommodis experti iubent, quaque decoctae sunt aqua foveri. Est et in farre vermiculus teredini similis: quo cavis dentium cera incluso, cadere vitati dicuntur, etiam si fricentur. Olyram, arincam diximus vocari. Hac decocta fit medicamentum, quod Aegyptii atheram vocant, infantibus utilissimum: sed et adultos illinunt eo.

LVIII. Farina ex hordeo et cruda et decocta collectiones, impetusque discutit, lenit, concoquitque. Decoquitur alias in mulsa aqua aut fico sicca. Locieris doloribus cum posca concoqui opus est, aut cum vino. Cum vero inter coquendum discutendumque cura est, tunc in aceto melius, aut in faece acetii, aut in cotoneis, pirisve decoctis. Ad multipedum morsus cum melle: ad serpentium, in aceto: et contra suppurantia, ad extrahendas suppurationes, ex posca, addita resina et galla. Ad concoctiones vero, et hucera vetera, cum resina. Ad duritias cum fimo columbarum, aut fico sicca, aut cinere. Ad nervorum inflammationes, aut intestinorum, vel laterum, vel virilium dolores, cum papavere aut meliloto, et quoties ab ossibus caro recedit. Ad atrumas cum pice et impubis pueri urina, cum oleo. Cum Graeco foeno contra tumores praecordiorum, vel in febribus cum melle vel adipe vetusto.

Suppuratis triticea farina multo lenior. Nervis cum hyoscyami succo illinitur: ex aceto et melle, lentigini. Zeae, ex qua alicam fieri diximus, efficacior etiam hordeacea videtur: trimestris, mollior. Ex vino rubro ad scorponum ictus tepida, et sanguinem excreantibus: item arteriae. Tussi cum caprino sebo, aut butyro. Ex foeno Graeco mollissima omnium. Hucera manantia sanant, et furfures corporis, stomachi dolores, pedes et mammas, cum vino et nitro cocta. Aerina magis ceteris purgat hucera vetera, et gangraenas: cum raphano et sale et aceto, lichenas: lepras cum sulphure vivo: et capitis dolores cum adipe anserino imposita fronti. Strumas et panos coquit, cum fimo columbino et lini semine decocta in vino.

LIX. De polentae generibus in frugum loco satis diximus, locorum ratione. A farina hordei distat eo quod torretur, ob id stomacho utilis. Alvum sistit, impetusque rubicundi tumoris. Et oculis illinitur, et capitis dolori cum menta, aut alia refrigerante herba. Item pernionibus, et serpentium plagis: item ambustis ex vino. Inhibet quoque pusulas.

LX. Farina in pollinem subacta, vim extrahendi humoris habet: ideo et cruore suffusus in fascias usque sanguinem perducit: efficacius in sapa. Imponitur et pedum callo, clavisque. Nam cum oleo veteri ac pice decocto polline, condylomata, et alia

omnia sedis vitia, quam maxime calido mirabilem in modum curantur. Pulve corpus augetur. Farina, qua chartae glutinantur, sanguinem exscreantibus datur tepida sorbenda efficaciter.

LXI. Alica res Romana est, et non pridem exco-gitata: aliqui non ptisanæ potius laudes scripsis-sent Graeci. Nondum arbitror Pompeii Magni ætate in usu fuisse, et ideo vix quidquam de ea scrip-tum ab Asclepiadis schola. Esse quidem eximie utilem nemo dubitat, sive eluta detur ex aqua mulsa, sive in sorbitiones decocta, sive in pulvem. Eadem in alvo sistenda torretur: dein favorum cera coqui-tur, ut supra diximus. Peculiariter tamen longo morbo ad tabitudinem redactis subvenit, ternis eius cyathis in sextarium aquae sensim decoctis, donec omnis aqua consumatur. Postea sextario lactis ovilli aut caprini addito per continuos dies, mox ad-iecto melle. Tali sorbitionis genere emendantur syntexes.

LXII. Milio sistitur alvus, discutuntur tormina, in quem usum torretur ante. Nervorum doloribus, et aliis, fervens in sacco imponitur: neque aliud uti-lius: quoniam levissimum mollissimumque est, et caloris capacissimum. Itaque talis usus eius est ad omnia, quibus calor profuturus est. Farina eius cum pice liquida, serpentium et multipedæ plagis imponitur.

LXIII. Panicum Diocles medicus mel frugum ap-pellavit. Effectus habet, quos milium. In vino po-tum prodest dysentericis. Similiter his, quae va-poranda sunt, exalfactum imponitur. Sistit alvum in lacte caprino decoctum, et bis die haustum: sic prodest et ad tormina.

LXIV. Sesama trita in vino sumta, inhibet vomiti-ones. Aurium inflammationi illinitur, et ambu-sis. Eadem efficit, et dum in herba est. Hoc am-plius, oculis imponitur decocta in vino. Stomacho inutilis cibis, et animæ gravitatem facit. Stellio-nium moribus resistit: item hulceribus, quæ cacoe-the vocant: et auribus oleum, quod ex ea fit, prodes-se dicimus.

Sesamoides a similitudine nomen acceperit, grano amaro, folio minore. Nascitur in glareosis. Detra-hit bilem in aqua potum. Semen illinitur igni sacro: discutit panes. Est etiamnum aliud sesamoides An-ticyræ nascens, quod ideo aliqui Anticyricon vo-cant: cetera simile erigeronti herbae, de qua suo dicemus loco: granum sesamæ. Datur in vino dul-ci ad detractones, quantum tribus digitis capitur, miscentque ellebori albi unum et dimidium obolum, purgationem eam adhibentes, maxime insaniae me-lancholicæ, comitialibus, podagricis. Et per se drachmæ pondere exinanit.

LXV. Hordeum optimum, quod candidissimum. Succus decocti in aqua caelesti digeritur in pastillos, ut infundatur exulceratis interaneis et vulvis. Ci-nis eius ambustis illinitur, et carnibus quæ recedunt ab ossibus, et eruptionibus pituitæ, muris aranei moribus. Idem asperso sale ac melle, eandem dentibus, et suavitatem oris facit. Eos qui pane hordeoæco utuntur, morbo pedum tentari negant. Novem granis si furunculum quæ circumducatur, sin-gulis ter, manu sinistra, et omnia in ignem abiiciat, confestim sanari aiunt. Est et herba Phoenicea ap-pellata Graecis, nostris vero hordeum murinum. Haec trita e vino pota praeclare ciet menses.

LXVI. Ptisanæ, quæ ex hordeo fit, laudes uno volumine condidit Hippocrates, quæ nunc omnes in alicam transeunt. Contra quanto innocentior alica? Hippocrates tamen sorbitionis gratia laudavit, quo-niam lubrica ex facili hauriretur, quoniam sitim ar-ceret, quoniam in alvo non intumesceret, quoniam facile redderetur, et assuetis hic solus cibus in febri bis die possit dari: tantum remotas ab istis, qui me-dicinam fame exercent. Sorbitionem tamen dari

totam vetuit, aliudve quam succum ptisanæ. Item quamdiu pedes frigidi essent, tunc quidem nec po-tionem dandam. Fit et ex tritico glutinosior, arte-riaeque exulceratae utilior.

LXVII. Amylon hebetat oculos, gulae inutile, contra quam creditur. Item sistit alvum, epiphoras oculorum inhibet, et hulcera sanat: item pusulas, et fluxiones sanguinis. Genas duras emollit. Datur cum ovo his qui sanguinem reiecerint. In vesicæ vero dolore, semuncia amyli cum ovo, et passi tribus ovīs suffervescit, a balneo. Quin et avenacea fa-rina decocta in aceto naevos tollit.

LXVIII. Panis hic ipæ, quo vivitur, innumeras paene continet medicinas. Ex aqua et oleo aut ro-saceo mollit collectiones, ex aqua mulsa durities valde mitigat. Datur et ex vino ad discutienda quæ praestringi opus est: et si magis etiamnum, ex ace-to, adversus acutas pituitæ fluxiones, quas Graeci rheumatismos vocant: item ad percussa, luxata. Ad omnia autem hæc fermentatus, qui vocatur autopy-ro, utilior. Illinitur et paronychiis, et callo pe-dum in aceto. Vetus aut nauticus panis tusus, at-que iterum coctus, sistit alvum. Vocis studiosis, et contra distillationes, siccum esse primo cibo, uti-llissimum est. Sitanus (hoc est, e trimestri) incusa in facie, aut desquamata, cum melle aptissime curat. Candidus aegris, aqua calida frigidave ma-defactus, levissimum cibum præbet. Oculorum tumori ex vino imponitur. Sic et pusulis capitis, aut adiecta arida myrto. Tremulis panem ex aqua esse ieiunis statim a balneis demonstrant. Quin et gravitatem odorum in cubiculis ustus emendat: et vini, in saccos additus.

LXIX. Auxiliatur et faba. Namque solida fricta, fervensque in acre acetum coniecta, torminibus me-detur. In cibo fressa, et cum alio cocta, contra de-ploratas tussas, suppurationesque pectorum, quoti-diano cibo sumitur: et commandata ieiuno ore, etiam ad furunculos maturandos discutiedosse im-ponitur: et in vino decocta, ad testium tumores, et genitalium. Lomento quoque ex aceto decocto, tu-mores maturat atque aperit: item livoribus, combu-stis medetur. Voci eam prodesse, auctor est M. Varro. Fabalum etiam siliquarumque cinis, ad co-encides, et ad nervorum veteres dolores, cum ad-ipsuilli vetustate prodest. Et per se cortices de-cocti ad tertias sistunt alvum.

LXX. Lens optima, quæ facillime coquitur, et ea quæ maxime-aquam absorbet. Aciem quidem oculorum obtundit, et stomachum inflat: sed alvum sistit in cibo, magisque discocata caelesti aqua: ead-ẽdem solvit, minus percocta. Crustulas hulcerum rumpit, eaque quæ intra os sunt, purgat et adstrin-git. Collectiones omnes imposita sedat, maxime-que exulceratas et rimosas. Oculorum autem epi-phoras cum meliloto, aut cotoneo. Contra suppura-ntia cum polenta imponitur. Decoctæ succus ad oris exulcerationes et genitalium adhibetur: ad sedem, cum rosaceo aut cotoneo. In his, quæ acius remedium exigant, cum putamine Punici, melle mo-dico adiecto. Ad id demum, ne celeriter inarescat, adiciunt et betæ folia. Imponitur et strumis pa-nisque, vel maturis vel maturescentibus, ex aceto discocata. Rimis ex aqua mulsa: et gangraenis cum Punici tegmine. Item podagricis cum polenta, et val-vis, et renibus, perniciosis, hulceribus difficile cicatricem trahentibus. Propter dissolutionem stom-achi triginta grana lentis deverantur. In cholera quoque et dysenteria efficacior est in tribus aquis cocta: in quo usu melius semper eam torrere ante, et tundere, ut quam tenuissima detur, vel per se, vel cum cotoneo malo, aut piris, aut myrto, aut intubo erratico, aut beta nigra, aut plantagine. Pulmoni est inutilis, et capitis dolori, nervesque omnibus, et fellis: nec somno facilis: ad pusulas utilis, igni-

quesacro, et mammis in aqua marina decocta: in aceto autem duritias et strumas discutit. Stomachi quidem causa, polentae modo potionibus inspergitur. Quae sunt ambusta, aqua semicocta curat, postea trita, et per cribrum effuso furfure, mox procedente curatione addito melle. Ex posca coquitur ad guttura. Est et palustris lens per se nascens in aqua non profluente, refrigeratoariae naturae: propter quod collectionibus illinitur, et maxime podagris, et per se, et cum polenta: glutinat et interanea procidentia.

LXXI. Est silvestris et elelispachos dicta a Graecis, ab aliis sphacos. Ea est sativa lente levior, et folio minore, atque sicciore, et odoratiore. Est et alterum genus eius silvestrius, odore gravi: haec mitior. Folia habet cotonei mali effigie, sed minor et candida, quae cum ramis decoquantur. Menses ciet, et urinas: et pastinae ictus sanat. Torporem autem obducit percusso loco. Bibitur cum absinthio ad dysenteriam. Cum vino eadem commorantes menses trahit: abundantes sistit decocto eius potio. Per se imposita herba vulnere sanguinem cohibet. Sanat et serpentium morsus. Et si in vino decoquatur, pruritus testium sedat. Nostri, qui nunc sunt, herbarii elelispachon Graecae, Latine salviam vocant, mentae similem, canam, odoratam. Partus emortuos ea apposita extrahunt: item vermes aurium hulcerumque.

LXXII. Cicer et silvestre est, foliis sativo simile, odore gravi. Si largius sumatur, alvus solvitur, et inflatio contrahitur, et termina. Tostum salubrius habetur. Cicercula etiamnum magis in alvo proficit. Farina utriusque hulcera manantia capitis sanat, efficacius silvestris. Item comitiales, et iocinerum tumores, et serpentium ictus. Ciet menses et urinas, grano maxime. Emendat et lichenas, et testium inflammationes, regium morbum, hydropicos. Laedunt omnia haec genera exulceratam vesicam, et renes. Gangraenis utiliora cum melle, et his, quae cacoethe vocantur. Verrucarum in omni genere prima Luna singulis granis singulas tangunt, eaque grana in linteolo deligata post se abiciunt, ita fugari vitium arbitantes. Nostri praecipiant arietinum in aqua cum sale discoquere, ex eo bibere cyathos binos in difficultatibus urinae. Sic et calculos pellit, morbumque regium. Eiusdem foliis sarmenitum decoctis, aqua quam maxime calida morbos pedum mollit, et ipsum calidum tritumque illitum. Columbini decocti aqua, horrorem tertianae et quartanae minuere creditur. Nigrum autem cum gallae dimidio tritum, oculorum hulceribus ex passo medetur.

LXXIII. De ervo quaedam in mentione eius diximus: nec potentiam ei minorem veteres, quam brassicae tribuere. Contra serpentium ictus ex aceto, ad crocodilorum hominumque morsum. Si quis ervum quotidie ieiunus edat, lienem eius absumi certissimi auctores affirmant. Farina eius varus, sed et maculas toto corpore emendat. Serpere hulcera non patitur: in mammis efficacissimum. Carbunculos rumpit ex vino. Urinae difficultates, inflationem, vitia iocineris, tenesmon, et quae cibum non sentiunt, atrophae appellata, tostum, et in nucis avellanae magnitudinem melle collectum devoratumque corrigit: item impetigines, ex aceto coctum, et quarto die solutum. Panos in melle impositum suppurare prohibet. Aqua decocti perniones et pruritus sanat fovendo. Quia et universo corpori, si quis quotidie ieiunus biberit, meliorem fieri colorem existimant. Cibis idem hominis alienum. Vomitiones movet, alvum turbat, capiti et stomacho onerosum. Genua quoque degravat. Sed madefactum bus, mitescit: bubus iumentisque uti quae eius virides, prius quam indur-

caule foliisque contritae, capillos nigro colore inficiunt.

LXXIV. Lupini quoque silvestres sunt, omni modo minores sativis, praeterquam amaritudine. Ex omnibus quae eduntur, sicco nulli minus ponderia est, nec plus utilitatis. Mitescunt cinere aut aqua calidis. Colorem hominis frequentiores in cibo exhilarant: amari contra aspidas valent. Hulcera atra, aridi decorticatique triti, supposito linteolo, ad vivum corpus redigunt. Strumas, parotidas, in aceto cocti discutunt. Succus decoctorum cum ruta et pipere, vel in febris datur ad ventris animalia pellenda, minoribus triginta annorum: pueris vero impositi in ventrem ieiunis prosunt. Et alio genere tosti, et in defruto poti, vel ex melle sumti. lidem aviditatem cibi faciunt, fastidium detrahunt. Farina eorum aceto subacta, papulas pruritusque in balneis illita cohibet, et per se siccant hulcera. Livores emendat. Inflammationes cum polenta sedat. Silvestrium efficacior vis est contra coxendicum et lumborum debilitatem. Ex iisdem decocta lentiginos, et foveitum cutem corrigit: si vero ad mellis crassitudinem decoquantur vel sativi, vitilignes nigras et lepras emendant. Sativi quoque rumpunt carbunculos impositi: panos et strumas minuunt, aut maturant, cocti ex aceto: cicatricibus candidum colorem reddunt. Si vero caelesti aqua discoquantur, succus ille smegma fit: quo fovere gangraenas, eruptiones pituitae, hulcera manantia, utilisimum. Expedit ad lienem bibere, et cum melle menstruis haerentibus. Lieni crudi cum fico sicca triti ex aceto imponuntur. Radix quoque in aqua decocta, urinas pellit. Medetur pecori cum chamaeleone herba decocti, aqua in potum collata. Sanant et scabiem quadrupedum omnium, in amurcae decocti, vel utroque liquore postea mixto. Fumus crematorum calices necat.

LXXV. Iriopem inter fruges sesamiae similem esse diximus, et a Graecis erysimon vocari: Galli vocant appellat. Est autem fruticosum, foliis erucarum, angustioribus paulo, semine nasturtii. Utilissimum tussientibus cum melle, et in thoracis purulentis exscretionibus. Datur et regio morbo, et lumborum vitii, pleuritiis, torminibus, coeliaciis. Illinitur vero parotidum et carcinomatum malis. Testium ardoribus ex aqua, alias cum melle. Infantibus quoque utilisimum. Item sedis vitii, et articularis morbis, cum melle et fico. Contra venena etiam efficax potum. Medetur et aspirosi: item fistulis, cum axungia veteri, ita ne intus addatur.

LXXVI. Horninum semine (ut diximus) cumino simile est, cetero porro, dodrantali altitudine. Duorum generum: alteri semen nigrius, et oblongum. Hoc ad Venerem stimulandam, et ad oculorum argema et albugines. Alteri candidius semen et rotundius. Utroque tuso extrahuntur aculei ex corpore, per se illito ex aqua: folia ex aceto imposita, panos per se vel cum melle discutiant: item furunculos, priusquam capita faciant, omnesque acrimoniae.

LXXVII. Quin et ipsae frugum pestes in aliquo sunt usu. Infelix dictum est a Virgilio lolium. Hoc tamen molitum, ex aceto coctum, impositumque, sanat impetigines, celerius, quo saepius mutatum est. Medetur et podagris, aliisque doloribus, ex oxymelite. Curatio haec a ceteris differt. Aceti sextario uno dilui mellis uncias duas iustam est: ita temperatis sextariis tribus, decocta farina lolii sextariis duobus usque ad crassitudinem, calidumque ipsum imponi dolentibus membris. Eadem farina extrahit ossa fracta.

LXXVIII. Miliaria appellatur herba, quae necat villium. Haec trita, et cornu cum vino infusa, potus iumentorum dicitur sanare.

LXXIX. Bromos semen est spicam ferentis her-

bae: nascitur inter vitia segetis, avenae genere: folio et stipula triticum imitatur. In cacuminibus dependentes parvulas velut locustas habet. Semen utile ad cataplasmata, atque hordeum, et similia. Prodest tussientibus succus.

LXXX. Orobanchen appellavimus necantem ervum et legumina: alii cynomorion eam appellant, a similitudine canini genitalis. Cauliculus est sine sanguine, foliis rubens. Estur et per se, et in patinis cum tenera est decocta.

LXXXI. Et leguminibus innascuntur bestiolae venenatae, quae manus pungunt, et periculum vitae af-

ferunt, solipugarum generis. Adversus has omnia eadem medentur, quae contra araneos et phalangia demonstrantur. Et frugum quidem haec sunt in usu medico.

LXXXII. Ex iisdem fiunt et potus, zythum in Aegypto, celia et ceria in Hispania, cerevisia et plura genera in Gallia, aliisque provinciis: quorum omnium spuma cutem seminarum in facie nutrit. Nam quod ad potum ipsum attinet, praestat ad vini transire mentionem, atque a vite ordiri medicinas arborum.

C. PLINII SECUNDI NATURALIS HISTORIAE LIBER XXIII.

I. PERACTA cerealium in medendo quoque natura est, omniumque quae ciborum aut florum, odorumve gratia proveniunt supina tellure. Non cessit his Pomona, partesque medicas et pendentibus dedit, non contenta protegere, arborumque alere umbra quae diximus: immo velut indignata plus auxilii inesse his quae longius a caelo abessent, quaeque postea coepissent. Primum enim homini cibum fuisse inde, et sic inducto caelum spectare, pascique et nunc ex se posse sine frugibus.

II. Ergo hercule has in primis dedit vitibus, non contenta delicias etiam, et odores, atque unguenta, omphacio, et oenanthe, ac massari, (quae suis locis diximus,) nobiliter instruxisse. Plurimum, inquit, homini voluptatis ex me est. Ego succum vini, liquorem olei gigno. Ego palmas et poma, totque varietates: neque ut tellus, omnia per labores, aranda tauris, terenda areis, deinde saxis, ut quando, quantove opere cibi fiant? At ex me parata omnia, nec curvo laboranda, sed sese porrigentia ultro: et si pigeat attingere, etiam cadentia. Certavit ipsa secum, plusque utilitatis causa genuit etiam, quam voluptatis.

III. Folia vitium et pampini capitis dolores, inflammationesque corporum mitigant cum polenta. Folia per se ardores stomachi ex aqua frigida: cum farina vero hordei, articularios morbos. Pampini triti et impositi, tumorem omnem siccant. Succus eorum dysentericis infusus medetur. Lacrima vitium, quae veluti gummi est, lepras et lichenas, et psoras nitro ante praeparatas sanat. Eadem cum oleo saepius pilis illitis, psilothri effectum habet, maximeque quam virides accensae vites exsulant: qua et verrucae tolluntur. Pampini sanguinem exscreantibus, et mulierum a conceptu defectioni, diluti potu prosunt. Cortex vitium et folia arida, vulnerum sanguinem sistunt, ipsumque vulnus conglutinant. Vitis albae viridis tusae succo impetigines tolluntur. Cinis sarmentorum vitiumque et vinaceorum, condylomatibus et sedis vitii medetur ex aceto: item luxatis et ambustis, et lienis tumori, cum rosaceo et ruta et aceto. Item igni sacro ex vino citra oleum aspergitur, et intertrigini: et pilos absumit. Dant et bibendum cinerem sarmentorum ad lienis remedia aceto conspersum, ita ut bini cyathi in tepida aqua bibantur, utque qui biberit, in lienem iaceat. Claviculae ipsae, quibus repunt vites, tritae, et ex aqua potae, sistunt vomitionum consuetudinem. Ci-

nis vitium cum axungia vetere contra tumores proficit, fistulas purgat, mox et persanat: item nervorum dolores frigore ortos, contractionesque: contusas vero partes cum oleo, carnes excrescentes in ossibus cum aceto et nitro, scorpionum et canum plagas cum oleo. Corticis per se cinis combustis pilos reddit.

IV. Omphacium qua fieret ratione incipientis uvae pubertate, in unguentorum loco docuimus. Nunc ad medicinam de eo pertinentia indicabimus. Sanat ea quae in humido sunt hucera, ut oris, tonsillarum, genitalium. Oculorum claritati plurimum confert. Scabritiae genarum, hucelibusque angulorum, nubeculis, hucelibus quacunque in parte manantibus, cicatricibus marcidis, ossibus purulente limosis. Mitigatur vehementia eius melle aut passo. Prodest et dysentericis, sanguinem exscreantibus, anginis.

V. Omphacio cohaeret oenanthe, quam vites silvestres ferunt, dicta a nobis in unguenti ratione. Laudatissima in Syria, maxime circa Antiochiae et Laodiceae montes: et ex alba vite refrigerat, adstringit, vulneribus inspergitur, stomacho illinitur, utilis urinae, iocineri, capitis doloribus, dysentericis. Contra fastidia obolo ex aceto pota. Siccant manantes capitis eruptiones, efficacissima ad vitia quae sunt in humidis: ideo et oris hucelibus, et verendis, ac sedi, cum melle et croco. Alvum sistit. Genarum scabiem emendat, oculorumque lacrimationes: ex vino stomachi dissolutionem: ex aqua frigida pota sanguinis exscreationes. Cinis eius ad collyria et ad hucera purganda, et paronychia, et pterygia, probatur. Uritur in furno, donec panis percoquatur. Massaris odoribus tantum gignitur: omniaque ea aviditas humani ingenii nobilitavit, rapere festinando.

VI. Maturescentium autem uvae vehementiores nigrae, ideoque vinum ex his minus iucundum: suaviores albae, quoniam et translucido facilius accipitur aer. Recentes stomachum et spiritum inflant, alvumque turbant: itaque in febris damnantur, utique largiores. Gravedinem enim capiti, morbumque lethargicum faciunt. Innocentiores, quae decerptae diu pependere: qua ventilatione etiam utiles fiunt stomacho, aegrique. Nam et refrigerant leviter, et fastidium auferunt.

VII. Quae autem in vino dulci conditae fuere, caput tentant. Proximae sunt pensilibus in palaeservatae. Nam in vinaceis servatae, et caput, et vesicam, et stomachum infestant. Sistunt tamen alvum,

sanguinem exscreantibus utilissimas. Quae vero in musto fuere, peiorem vim etiamnum habent, quam quae in vinaceis. Sapa quoque stomacho inutilis facit. Saluberrimas putant medici in caelesti aqua servatas, etiamsi minime iucundas: sed voluptatem earum in stomachi ardore sentiri, et in amaritudine iecoris, fellisque vomitione in choleris: hydropicis, cum ardore febrium aegrotantibus. At in ollis servatae, et os, et stomachum, et aviditatem excitant. Paulo tamen graviores existimantur fieri vinaceorum halitu. Uvae florem in cibis si edere gallinaei, uvas non attingunt.

VIII. Sarmenta earum, in quibus acini fuere, adstringendi vim habent, efficaciora ex ollis.

IX. Nuclei acinorum eandem vim obtinent. Hi sunt qui in vino capitis dolorem faciunt. Tosti tritique stomacho utiles sunt. Inspergitur farina eorum, polentae modo, potioni, dysentericis, et coeliacis, et dissoluto stomacho. Decocto etiam eorum fovere psoras et pruritus utile est.

X. Vinacei per se minus capiti aut vesicae nocent, quam nucleis: mammarum inflammationi triti cum sale utiles. Decoctum eorum veteres dysentericos et coeliacos iuvat, et potione, et foveo.

XI. Uva theriace, de qua suo loco diximus, contra serpentium ictus estur. Pampinos quoque eius edendos censent, imponendosque, vinumque et acetum ex his factum auxiliarem contra eadem vim habet.

XII. Uva passa, quam astaphida vocant, stomachum, ventrem et interanea tentaret, nisi pro remedio in ipsis acinis nucleis essent: lia exemtis vesicae utilis habetur: et tussi, alba utilior. Utilis et arteriae et renibus: sicut ex his passum privatim e serpentibus contra haemorrhoida potens. Testium inflammationi cum farina cumini, aut coriandri imponuntur: item carbunculis, articulariis morbis, sine nucleis tritae cum ruta: fovere ante vino hulcera oportet. Sanant epinyctidas, et ceria: et dysenteriam cum suis nucleis. Et in oleo coctae gangraenas illinuntur cum cortice raphani et melle. Podagris et unguium mobilibus cum panace, et per se ad purgandum os caputque, cum pipere commanducantur.

XIII. Astaphis agria, sive staphis, quam uvam taminiam aliqui vocant falso (suum enim genus habet, cauliculis nigris, rectis, foliis labruscae) fert folliculos verius, quam acinos, virides, similes cicero: in his nucleum triangulum. Maturescit cum vindemia: nigrescitque, cum taminiae rubentes norimus acinos, aciamusque illam in apricis nasci, hanc nonni in opacis. His nucleis ad purgationem uti non censuerim, propter accipitem strangulationem: nec ad pituitam oris siccandam, fauces enim laedunt. Phthiriasi caput et reliquum corpus liberant triti, facilius admixta sandaracha: item pruritu, et psoris. Ad dentium dolores decoquuntur in aceto, ad aurium vitia, rheumatismum cicatricum, hulcerum manantia. Flos tritus in vino contra serpentes bibitur: semen enim abdicaverim, propter nimiam vim ardoris. Quidam eam pituitariam vocant, et plagis serpentium utique illinunt.

XIV. Labrusca quoque oenathen fert, satis dictam: quae a Graecis ampelos agria appellatur, spissis et candicantibus foliis, geniculata, rimoso cortice: fert uvas rubentes cocci modo, quae cutem in facie mulierum purgant, et varos: coxendicum et lumborum vitia tusae, cum foliis et succo prosunt. Radix decocta in aqua, pota in vini Coi cyathis duobus, humorem alviciet: ideo hydropicis datur. Hanc potius crediderim esse, quam vulgus uvam taminiam vocat. Utitur ea pro amuleto: et ad expuitionem sanguinis quoque adhibent, non ultra gargarizationes, et ne quid devoretur, addito sale, thymo, aceto mulso. Ideo et purgationibus accipitem putant.

XV. Est huic similis, sed in salictis nascentis: ideo

distinguitur nomine, cum eosdem usus habeat, et salicestrum vocatur. Scabiem et pruriginem hominum quadrupedumque aceto mulso trita haec efficacius tollit.

XVI. Vitis alba est, quam Graeci ampeloleucen, alii ophiostaphylon, alii melothron, alii psilothrum, alii archezostin, alii cedrostin, alii madon appellant. Huius sarmenta longis et exilibus internodiis geniculata scandunt. Folia pampinosa ad magnitudinem ederae, dividuntur ut vitium. Radix alba, grandis, raphano similis initio: ex ea caules asparagi similitudine exeunt. Hi decocti in cibo alvum et urinam cient. Folia et caules exulcerant corpus: utique hulcerum phagedaenis et gangraenis, tibiariusque taedio cum sale illinuntur. Semen in uva raris acinis dependet, succo rubente, postea croci. Novere id qui coria perficiunt: illo enim utuntur. Psoris et lepris illinitur. Lactis abundantiam facit coctum cum tritico, potumque. Radix numerosis utilitatibus nobilis, contra serpentium ictus trita drachmis duabus bibitur. Vitis cutis in facie, varosque, et lentiginis, et sugillata emendat, et cicatrices. Eademque praestat decocta in oleo. Decoctae datur et comitialibus potus: item mente commotis, et vertigine laborantibus, drachmae pondere quotidie anno toto. Et ipsa autem largior aliquanto sensus purgat. Illa vis praeclara, quod ossa infracta extrahit in aqua imposita, ut bryonia: quare quidam hanc albam bryoniam vocant. Alia vero nigra efficacior in eodem usu cum melle et thure. Suppurationes incipientes discutit, veteres maturat et purgat. Ciet menses et urinam. Ecligma ex ea fit suspisiosis, et contra lateris dolores, vulsis, ruptis. Splenem ternis obolis pota triginta diebus consumit. Illinitur eadem cum fico et pterygiis digitorum. Ex vino secundas feminarum apposita trahit: et pituitam, drachma pota in aqua mulsa. Succus radice colligi debet ante maturitatem seminis: qui illitus per se et cum ervo, laetiore quodam colore et cutis teneritate mungonizat corpora. Tunditur ipsa radix cum pingui fico, erugatque corpus, si statim bina stadia ambulentur: alias urit, nisi frigida ablatur. Iucundius hoc idem praestat nigra vitis: quoniam alba pruritus affert.

XVII. Est ergo et nigra, quam proprie bryoniam vocant, alii Chironiam, alii gynaeacanthem, aut apioniam, similem priori, praeterquam colore. Huius enim nigrum esse diximus. Asparagos eius Diocles praetulit veris asparagis in cibo, urinae ciendae, lienique minuendo. In frutectis et arundinetis maxime nascitur. Radix foris nigra, intus buxo colore, ossa infracta vel efficacius extrahit, quam supra dicta. Ceterum eidem peculiare est, quod iumentorum cervicibus unice medetur. Aiunt, si quis villam ea praecinxerit, fugere accipitres, tutasque fieri villaticas alites. Eadem in iumento homineque, femina, aut sanguinem, qui se ad talos deiecerit, circumligata sanat. Et hactenus de vitium generibus.

XVIII. Musta differentias habent naturales has, quod sunt candida, aut nigra, aut inter utrumque: aliaque, ex quibus vinum fiat, alia ex quibus passum: cura differentias innumerabiles facit. In plenum ergo haec dixisse conveniat. Mustum omne stomacho iutile, venis iucundum. A balineis raptim et sine interspiratione potum, necat. Cantharidum naturae adversatur. Item serpentibus, maxime haemorrhoidi, et salamandrae. Capitis dolores facit, et gutturi inutile: prodest renibus, iocineri, et interaneis vesicae: collaevat enim ea. Privatim contra buprestem valet. Contra meconium, lactis coagulationem, cicutam, toxica, dorycnium, ex oleo potum, redditumque vomitionibus. Ad omnia infirmius album, iucundius passum mustum, et quod minorem capitis dolorem afferat.

XIX. Vini genera differentiasque perquam multas exposuimus, et fere cuiusque proprietates. Neque

ulla pars difficilior tractatu, aut numerosior: quippe cum sit tardum dictu, pluribus prosit an noceat. Praeterea quam ancipiti eventu potu statim auxilium fit, aut venenum? Etenim de natura ad remedia tantum pertinente nunc loquimur. Unum de dando eo volumen Asclepiades condidit, ab eo cognominatum: qui vero postea de volumine illo disseruere, innumera. Nos ista Romana gravitate, artiumque liberalium appetentia, non ut medici, sed ut iudices salutis humanae, diligenter distinguemus. De generibus singulis disserere immensum et inexplicabile est, discordibus medicorum sententiis.

XX. Surrentinum veteres maxime probavere: sequens aetas Albanum aut Falernum. Deinde alia alii iniquissimo genere decreti, quod cuique gratis-simum, ceteris omnibus pronuntiando. Quin, ut constarent sententiae, quota portio tamen mortalium his generibus posset uti? Iam vero nec procures unquam sinceris. Eo venere mores, ut nomina modo cellarum veneant, statimque in lacubus vindemiae adulterentur. Ergo hercle, mirum dictu, innocentius iam est quodcumque et ignobilius. Haec tamen facere constantissime videntur victoriam, quorum mentionem fecimus. Si quis hoc quoque discrimen exigit, Falernum nec in novitate, nec in nimia vetustate corpori salubre est. Media eius aetas a quintodecimo anno incipit. Hoc non rigido potu stomacho utile, non item in calido. Et in diutina tussi sorbetur merum utiliter a ieiunis: item in quartanis. Nullo acque venae excitantur. Alvum sistit, corpus alit. Creditum est obscuritatem visus facere: nec prodesse nervis, aut vesicae. Albana nervis utiliora. Stomacho minus, quae sunt dulcia: austera vel Falerno utiliora. Concoctionem minus adiuvant: stomachum modice implent. At Surrentina nullo modo, nec caput tentant: stomachi et intestinorum rheumatismos cohibent. Caecuba iam non gignuntur.

XXI. At quae supersunt Setina, cibos concoqui cogunt. Virium plus Surrentina, austeritatis Albana, vehementiae minus Falerna habent. Ab his Statana non longo intervallo abfuerint. Alvo citae Signinum maxime conducere indubitatum est.

XXII. Reliqua in commune dicentur. Vino aluntur vires, sanguis, colosque hominum. Hoc quoque distat orbis medius et mitior plaga a circumiectis: quantum illis feritas facit roboris, tantum nobis hic succus. Lactis potus ossa alit, frugum nervos, aquae carnes. Ideo minus ruboris est in corporibus illis, et minus roboris, contraque labores patientiae. Vino modico nervi iuvantur, copiosiore laeduntur: sic et oculi. Stomachus recreatur: appetentia ciborum invitatur: tristitia et cura hebetatur: urina et algor expellitur: somnus conciliatur. Praeterea vomitiones sistit: collectiones extra lanis humidis impositis mitigat. Asclepiades utilitatem vini aequari vix deorum potentia pronuntiavit. Venus copiosiore aqua miscetur, magisque urinam expellit: minus siti resistit. Dulce minus inebriat, sed stomacho innatat: austerum facilius concoquitur. Levissimum est, quod celerissime inveteratur. Minus infestat nervos, quod vetustate dulcescit. Stomacho minus utile est pingue, nigrum, sed corpora magis alit. Tenuis et austerum minus alit, magis stomachum nutrit. Celerius per urinam transit, tantoque magis capita tentat: hoc et in omni alio succo semel dictum sit. Vinum si sit fumo inveteratum, insaluberrimum est. Mangones ista in apothecis excogitare. Iam et patresfamilias aetatem addi his, quae per se cariem traxere. Quo certe vocabulo satis consilii dedere prisci: quoniam et in materis cariem fumus erodit: at nos e diverso fumi amaritudine vetustatem indui persuasum habemus. Quae sunt admodum exalbida, haec vetustate insalubria fiunt. Quo generosius vinum est, hoc magis vetustate crassescit, et in amaritudinem corpori minime utilem coit. Condire eo

aliud minus annosum, insalubre est. Sua cuique vino saliva innocentissima, sua cuique aetas gratissima, hoc est, media.

XXIII. Corpus augere volentibus, aut mollire alvum, conducit inter cibos bibere. Contra minuenti bus, alvumque cohinentibus, sistere in edendo, postea parum bibere. Vinum ieiunos bibere, novitio invento, inutilissimum est curis, vigoremque animi ad prociunctum tendentibus: somno vero ac securitatibus iamdudum hoc fuit, quod Homerica illa Helena ante cibum ministravit. Sic quoque in proverbium cecidit, sapientiam vino obumbrari. Vino debemus homines, quod soli animalium non sitientes bibimus. Aquae potum interponere utilissimum: itemque iugi superbibere. Ebrietatem quidem frigidae potus exemplo discutit.

Meracis potionibus per viginti dies ante Canis ortum, totidemque postea, suadet Hesiodus uti. Merum quidem remedio est contra cicutas, coriandrum, aconita, viscum, meconium, argentum vivum, apes, vespas, crabrones, phalangia, serpentium scorpiunumque ictus, contraque omnia quae refrigerando nocent. Privatum contra haemorrhoidas, preteras, fungos. Item contra inflationes, rosionesque praecordiorum, et quorum stomachus in vomitiones effunditur: et si venter aut interanea rheumatismum sentiant. Dysentericis, sudatoribus, in longa tussi, in epiphoris, meracum. At vero cardiacis, in mamma laeva merum in spongia imponi prodest. Ad omnia autem maxime album inveterascens. Utiliter etiam fovetur vino calido virilitas iumentis: quo etiam infuso cornu lassitudinem auferri aiunt. Simias, quadrupedesque, quibus digiti sunt, negant crescere assuetas meri potu.

XXIV. Nunc circa aegritudines sermo de vinis erit. Saluberrimum liberaliter genitis, Campaniae quodcumque tenuissimum: vulgo vero, quod quemque maxime iuverit validum. Utilissimum omnibus sacco viribus fractis. Meminerimus succum esse, qui fervendo vires e musto sibi fecerit. Misceri plura genera, omnibus inutile. Saluberrimum, cui nihil in musta additum est: meliusque, si nec vasia pix affuit. Marmore enim, et gypso, aut calce condita, quis non etiam validus expaverit? In primis igitur vinum marina aqua factum, inutile est stomacho, nervis, vesicae. Resina condita, frigidis stomachis utilia existimantur. Non expedire vomitionibus, sicut neque mustum, neque sapa, neque passum. Novitum resinatum nulli conducit. Capitis dolorem et vertigines facit: ab hoc dicta crapula est. Tus-sientibus et in rheumatismo nominata prosunt. Item coeliacis et dysentericis, mulierum mensibus. In hoc genere rubrum nigrumve magis constringit, magisque calfacit. Innocentius pice sola conditum. Sed et picem meminisse debemus non aliud esse, quam combustae resinae fluxum. Hoc genus vini exalfacit, concoquit, purgat: pectori, ventri utile: item vulvarum dolori, si sine febre sint, veteri rheumatismo, exulcerationi, ruptis, convulsis, nervorum infirmis, inflationibus, tussi, anhelationibus, luxatis, in succida lana impositum. Ad omnia haec utilius id, quod sponte naturae suae picem resipit, picatumque appellatur. Helvenaco quoque, tamen nimio caput tentari convenit.

Quod ad febrium valetudines attinet, certum est non dandum in febre, nisi veteribus aegris: nec nisi declinante morbo. In acutis vero periculis, nullis nisi qui manifestas remissiones habeant, et has noctu potius: dimidia enim pars periculi est noctu, hoc est, spe somni, bibentibus: nec a partu abortive, nec a libidine aegrotantibus, nec in capitis doloribus, nec quorum accessiones cum frigore extremitatum flant, nec in febris tussientibus, nec in tremore nervorumque doloribus, vel faucium, aut si vis morbi circa illa intelligatur: nec in duritia praecordiorum,

venarum vehementia: neque in opisthotono, tetano: nec singultientibus, nec si cum febris dyspnoea sit. Minime vero oculis rigentibus, et genis stantibus, aut defectis gravibusque: nec quorum convnientium perlucubant oculi, palpebrisve non coeuntibus, vel si dormiantibus hoc idem eveniet: aut si cruore suffunduntur oculi, vel si lemae in oculis erunt. Minime lingua fungosa, nec gravi, et subinde imperfecta loquentibus: nec si urina difficile reddetur, neque expavescentibus repente, nec spasticis, aut rursus torpentibus, nec si per somnos genitura effundatur.

XXV. Cardiacorum morbo unicam spem in vino esse certum est. Sed id dandum quidam non nisi in accessione consent, alii non nisi in remissione. Illi, ut sudorem coercent: hi, quia tutius putant, minuente se morbo: quam plurimum sententiam, esse video. Dari utique non nisi in cibo debet, nec a somno: nec praecedente alio potu, hoc est, utique stitenti: nec nisi in desperatione suprema: et viro facilius, quam feminae: seni, quam iuveni: iuveni, quam puero: hieme, quam aestate: assuetis potius, quam expertibus. Modus dandi pro vehementia vini: item mixtura. Atque vulgo satis putant unum vini cyathum duobus aquae misceri. Si dissolutio sit stomachi, dandum: et si cibus non descendat.

XXVI. Inter vini genera, quae fingi docuimus, nec fieri iam arbitror, et supervacuum eorum usum, cum ipsis rebus, ex quibus finguntur, doceamus uti. Et alias modum excesserat medicorum in his ostentatio, veluti e napsi vinum utile esse ab armorum equitandae lassitudine praecipitum: atque ut reliqua omittamus, etiam e iunipero. Et quis satius censeat, absinthite vino utendum potius, quam absinthio ipso? In reliquis omittetur et palmeum, capiti noxium, ventrique tantum molliendo, et sanguinem exscreantibus non inutile. Fictitium non potest videri, quod bion appellavimus, cum sit in eo sola pro arte festinatio. Prodest stomacho dissoluti, aut cibos non perficienti, praecipitum, defectis, paralyticis, tremulis, vertigini, torminibus, ischiadicis. In pestilentia quoque ac peregrinationibus, vim magnam auxiliandi habere dicitur.

XXVII. Vini etiam vitium transit in remedia. Aceto summa vis est in refrigerando, non tamen minor in discutiendo: ita fit ut infusum terrae spumet. Dictum est saepius, diceturque quoties cum alijs prosit. Per se haustum fastidia discutit, singultus cohibet, sternutamenta olfactu. Vim in balineis aestus arcet, si continetur ore. Quin et cum aqua bibitur. Multorum stomacho utiliter gargarizatur: cum eadem convalescentium et a Solis ardoribus. Oculis quoque illo modo saluberrimum sutu. Medetur potae hirudini. Item lepris: furfuribus, h ulceribus manantibus, canis morsibus, scorpionum ictibus, scolopendrarum, muris aranei, contraque omnium aculeatorum venena et pruritus. Item contra multipedae morsum. Calidum in spongia, adiecto sulphuris sextante sextariis tribus aceti, aut hyssopi fasciculo, medetur sedis vitiis. In sanguinis fluxione post excisos calculos, et omni alia, foris in spongia impositum, intus potum cyathis binis quam acerrimum. Conglobatum utique sanguinem discutit. Contra lichenas et bibitur, et imponitur. Sistit alvum, et rheumatismos interaneorum infusum: item procidentia sedis, vulvaeque. Tussim veterem inhibet, et gutturis rheumatismos, orthopnoeam, dentium labefactionem. Vesicae nocet, nervorumque infirmitatibus. Nesciere medici, quantum contra aspidas polleret. Nuper ab aspide calcata percussus utrem aceti ferens, quoties deposuisset, sentiebat ictum, alias illaeso similis. Intellectum ibi remedium est, potuque succursum. Neque altero os colluunt venena exsugentes. In totum domitrix vis haec non ciborum modo est, verum et rerum plurimarum. Saxa rumpit infusum, quae non ruperit

ignis antecedens. Cibos quidem et sapes non alius magis succus commendat aut excitat: in quo usu mitigatur unto pane, aut cum vino: vel accenditur pipere ac lasere: utique sale compescitur. Non est praetereundum in eo exemplum ingens. Siquidem M. Agrippa supremis suis annis conflictatus gravi morbo pedum, cum dolorem eum perpeti nequiret, unius medicorum portentosa scientia, ignorante Divo Augusto, tanti putavit usu pedum sensuque omni carere, dummodo et dolore illo careret, demersis in acetum calidum cruribus in acerrimo impetu morbi.

XXVIII. Acetum scillinum inveteratum magis probatur. Prodest, super ea quae diximus, acescentibus cibis: gustatum enim discutit poenam eam. Et his qui ieiuni vomunt: callum enim faucium facit, ac stomachi: odorem oris tollit, gingivas adstringit, dentes firmat, colorem meliorem praestat. Tarditatem quoque aurium gargarizatione purgat, et transitum auditus aperit. Oculorum aciem obiter exaucuit. Comitibus, melancholicis, vertiginosis, vulvarum strangulationibus, percussis, aut praecipitatis, et ob id sanguine conglobato, nervis infirmis, renum vitiis perquam utile. Cavendum exulceratis.

XXIX. Oxymeli antiqui (ut Dieuchus tradit) hoc modo temperabant: mellis minas decem, aceti veteris heminas quinque, salis marini pondo libram et quadrantem, aquae marinae sextarios quinque pariter coquebant, decies defervescente cortina, atque ita diffundeabant, inveterabantque. Sustulit totum id Asclepiades, coarguitque. Nam etiam in febribus dabant. Profuisse tamen fatentur contra serpentes, quas sepas vocant, et contra meconium, ac viscum: et anginis calidum gargarizatum, et auribus, et oris gutturisque desideria, quae nunc omnia oxalme contingunt: id sale et aceto recente efficacius est.

XXX. Vino cognata res sapa est, musto decocto, donec tertia pars supersit. Ex albo hoc melius. Usus contra cantharidas, buprestini, pinorum erucas, quas pityocampas vocant, salamandras, et contra mordentia renenata. Secundas pandaeque mortuos trahit, cum bulbis potum. Fabianus auctor est, venenum esse, si quis ieiunus a balineis id bibat.

XXXI. Consequens horum est vini faex, cuiusque generis. Ergo vini faeci tanta vis est, ut descendentes in cupas enecet. Experimentum demissa praebet lucerna, quamdiu exstinguatur, periculum denuntians. Illota miscetur medicamentis. Cum iridis vero pari pondere, eruptionibus pituitae illinitur: et sicca vel madida contra phalangia, et testium mammarumque inflammationes, vel in quacunque parte corporis. Item cum hordeacea farina, et thuris polline in vino decocta crematur et siccatur. Experimentum est legitime coctae, ut refrigerata linguam tactu videatur urere. Celerrime exanimatur, loco non incluso condita. Crematio ei multum virium adiicit. Utilissima est ad compescendos lichenas furfuresque cum fico decocta. Sic et lepris et h ulceribus manantibus imponitur. Fungorum naturae contraria est pota, sed magis cruda. Oculorum medicamentis cocta et lota miscetur. Medetur illita et testibus, et genitalibus. In vino autem adversus strangurias bibitur. Cum exspiravit quoque, lavandis corporibus et vestibus utilis: tuncque usum acaciae habet.

XXXII. Faex aceti pro materia acrior sit necesse est, multoque magis exulceret. Resistit suppurationum incrementis: stomachum, interanea, ventrem illita adiuvat. Sistit earum partium rheumatismos, et mulierum menses. Paenos discutit nondum exulceratos, et anginas: sacros ignes cum cera. Mammamas lactis sui impatientes eadem exstinguit. Ungues scabros auferit. E serpentibus contra cerastas validissima cum polenta. Cum melanthio autem contra crocodilli moras, et canis. *Ex hac cremata ampliat vires. Tunc addito l*

nocte rufat capillum. Eadem ex aqua in linteolo apposita, vulvas purgat.

XXXIII. Sapae faece ambusta sanantur, melius addita lanugine arundinis. Eadem faece decocta potaque, tusses veteres. Decoquitur in patinis cum sale et adipe ad tumorem quoque maxillarum et cervicum.

XXXIV. Olearum proxima auctoritas intelligitur. Folia earum vehementissime adstringunt, purgant, sistunt. Itaque commanducata imposita hulceribus medentur, et capitis doloribus illita cum oleo. Decoctum eorum cum melle his quae medici usserint, gingivarum inflammationibus, paronychiis, sordidisque hulceribus, et putrescentibus. Cum melle profuvium sanguinis e nervosis partibus cohibet. Succus eorum carbunculantibus circa oculos hulceribus et pusulis, procidentique pupillae efficax: quapropter in collyria additur. Nam et veteres lacrimationes sanat, et genarum erosiones. Exprimitur autem succus tuis, affuso vino et aqua caelesti, siccatusque in pastillos digeritur. Sistit menses in lana admotus vulvae. Utilis et sanie manantibus. Item condylomatibus, ignibus sacris, quaeque serpunt hulcera, epinyctidi.

XXXV. Eisdem et flos earum habet effectus. Uruntur et cauliculi florescentes, ut spodii vicem cinis praestet: vinoque infuso iterum uritur. Suppurationes et panos illinum cinere eo, vel foliis tuis cum melle, oculos vero cum polenta. Succus fruticis recentis accensi distillans sanat lichenas, furfures, manantia hulcera. Nam et lacrima, quae ex arbore ipsa distillat, Aethiopicae maxime oleae, mirari satis non est repertos, qui dentium dolores illinendos censerent, venenum esse praedicantes, atque etiam in oleastro quaerendum. E radice oleae quam tennerrimae cortex derasus, in melle crebro gustatu medetur sanguinem reiicientibus, et suppurata extusientibus. Ipsi oleae cinis cum axungia tumores sanat: extrahitque fistulis vitia, et ipsas sanat.

XXXVI. Olivae albae stomacho utiliores, ventri minus. Praeclarum habent, antequam condiantur, usum recentes, per se cibi modo devoratae. Medentur enim arenosae urinae, item dentibus carnem mandendo attritis, aut convulsis. Nigra oliva stomacho inutilior, ventri faciliior, capiti et oculis non convenit. Utraque ambustis prodest trita et illita. Sed nigra commanducatur, et protinus ex ore imposita, pusulas gigni prohibet. Colymbades sordida hulcera purgant, inutiles difficultatibus urinae.

XXXVII. De amurca poteramus videri satis dixisse, Catonem secuti: sed reddenda medicinae quoque est. Gingivis et oris hulceribus, dentium stabilitati efficacissime subvenit. Item ignibus sacris infusa, et his quae serpunt. Pernionibus nigrae olivae amurca utilior: item infantibus fovendis. Albae vero, mulierum vulvae in lana admovetur. Multo autem omnis amurca decocta efficacior. Coquitur in Cyprio vase ad crassitudinem mellis. Usus eius cum aceto, aut vino vetere, aut mulso, ut quaeque causa exigit, in curatione oris, dentium, aurium, hulcerum manantium, genitalium, rhagadum. Vulneribus in linteolis imponitur, luxatis in lana: ingens hic usus, utique inveterato medicamento: tale enim fistulas sanat. Infunditur sedis, genitalium, vulvae exulcerationi. Illinitur vero podagris incipientibus: item articulariis morbis. Si vero cum omphacio recoquatur ad mellis crassitudinem, casuros dentes extrahit. Item iumentorum scabiem, cum decocto lupinorum, et chamaeleone herba, mire sanat. Cruda amurca podagras foveri utilissimum.

XXXVIII. Oleastri foliorum eadem natura. Spodium e cauliculis vehementius inhibet rheumatismos. Sedat et inflammationes oculorum, purgat hulcera, alienata explet, exerescentia leniter erodit, siccaturque, et ad cicatricem perducit: cetera, ut in oleis.

Peculiare autem, quod folia decoquantur ex melle, et dantur cochlearibus contra sanguinis excretionem. Oleum tantum acris, efficaciusque: et de eo os quoque colluitor ad dentium firmitatem. Imponuntur folia et paronychiis, et carbunculis, et contra omnem collectionem cum vino: his vero quae purganda sunt, cum melle. Miscentur oculorum medicamentis, et decoctum foliorum, et succus oleastri. Utiliter etiam auribus instillatur cum melle, vel si pus effluat. Flore oleastri condylomata illinuntur, et epinyctides. Item cum farina hordeacea venter, in rheumatismo: cum oleo, capitis dolores. Cutem in capite ab ossibus recedentem cauliculi decocti, et cum melle impositi comprimunt. Ex oleastro maturi in cibo sumti sistunt alvum. Tosti autem et cum melle triti, nomas repurgant, carbunculos rum-punt.

XXXIX. Olei naturam causasque abunde diximus. Ad medicinam ex olei generibus haec pertinent. Utilissimum esse omphacium, proxime viride. Praeterea quam maxime recens, (nisi cum vetustissimum quaeritur,) tenue, odoratum, quodque non mordeat, e diverso quam in cibos eligitur. Omphacium prodest gingivis. Si contineatur in ore, colorem dentium custodit magis, quam aliud: sudores cohibet.

XL. Oenanthino idem est effectus, qui rosaceo. Omni autem oleo mollior corpus, vigorem et robur accipit: stomacho contrarium. Auget hulcerum incrementa. Fauces exasperat, et venena omnia hebetat, praecipue psimythii, et gypsi, in aqua mulsae, aut ficorum siccarum decocto potum: contra meconium, ex aqua: contra cantharidas, buprestin, salamandras, pityocampas: per se potum, redditumque vomitionibus, contra omnia supra dicta. Et lassitudinum perfrictionumque refectio est. Tormina calidum potum cyathis sex, magisque ruta simul decocta pellit. Item ventris animalia. Solvit alvum heminae mensura, cum vino et calida aqua potum, aut ptisanae succo. Vulnerariis emplastris utile. Faciem purgat. Bubus infusum per nares, donec ructent, inflationem sedat. Vetus autem magis ex-calfacit corpora, magisque discutit sudores. Durtias magis diffundit. Lethargicis auxiliare, et inclinato morbo. Oculorum claritati confert aliquid, cum portione mellis acapni. Capitis doloribus remedium est. Item ardoribus in febris cum aqua: et si vetusti non sit occasio, decoquitur, ut vetustatem repraesentet.

XLI. Oleum cicinum bibitur ad purgationes ventris cum pari caldae mensura. Privatim dicitur purgare praecordia. Prodest et articulorum morbis, durtiis omnibus, vulvis, auribus, ambustis. Cum cinere vero muricum, sedis inflammationibus, item psorae. Colorem cutis commendat, capillumque fertili natura evocat. Semen, ex quo fit, nulla animans attingit. Ellychnia ex uva sunt, claritatis praecipuae. Ex oleo lumen obscurum propter nimiam pinguitudinem. Folia igni sacro illinuntur ex aceto: per se autem recentia mammae et epiphoris. Eadem decocta in vino inflammationibus, cum polenta et croco: per se autem triduo imposita faciem purgant.

XLI. Oleum amygdalinum purgat, mollior corpora, cutem erugat, nitorem commendat, varos cum melle tollit et facie. Prodest et auribus, cum rosaceo et melle et mali Punici germine decoctum, vermiculosque in his necat, et gravitatem auditus discutit, sonos incertos et tinnitus, obiter capitis dolores, et oculorum. Medetur furunculis, et a Sole ustis cum cera. Hulcera manantia et furfures cum vino expurgat: condylomata cum meliloto. Per se vero capiti illitum, somnum allicit.

XLIII. Oleum laurinum utilius quo recentius, quoque viridius colore. Vis eius excalfactoria: et ideo paralyticis, spasticis, ischiadicis, sugillatis, capitis

doloribus, inveteratis distillationibus, auribus, in calyce Punici calfactum illinitur.

XLIV. Similis et myrtei olei ratio: adstringit, indurat: medetur gingivae, dentium dolori, dysenteriae, vulvae exulceratae, vesicis, h ulceribus vetustis vel manantibus, cum squama aeris et cera. Item eruptionibus, ambustionibus. Attrita sanat et furfures, et rhagadas, condylomata, articulos luxatos, odorem gravem corporis. Adversatur cantharidi, buprestii, aliisque malis medicamentis, quae exulcerando nocent.

XLV. Chamaemyrsinae, sive oxymyrsinae eadem natura. Cupressinum oleum eodem effectus habet, quos myrteum. Item citreum. E nucle vero iuglandis, quod caryinum appellavimus, alopecii utile est, et tarditati aurium infusum. Item capitis dolori illitum. Ceterum iners et gravi sapore. Enimvero si quid in nucleo putridi fuerit, totus modus deperit. Ex Gnidio grano factum, eandem vim habet, quam cicinum. E lentisco factum, utilissimum acopo est. Idemque proficeret aequae ut rosaceum, ni durius paulo intelligeretur. Utuntur eo et contra nimios sudores, papulasque sudorum. Scabiem iumentorum efficacissime sanat. Balañum oleum repurgat varos, furunculos, lentigines, gingivas.

XLVI. Cypros qualis esset, et quemadmodum ex ea fieret oleum, docuimus. Natura eius excalfacit, emollit nervos. Folia stomacho illinuntur: et vulvae concitatae succus quoque eorum apponitur. Folia recentia commanducata, h ulceribus in capite manantibus, item oris medentur, et collectionibus, condylomatibus. Decoctum foliorum ambustis et luxatis prodest. Ipsa rufant capillum tusa, adiecto struthi mali succo. Flos capitis dolores sedat cum aceto illitus. Idem combustus in cruda olla nomas sanat et putrescentia h ulcera per se, vel cum melle. Odor floris olet, qui somnum facit. Adstringit gleucinum, et refrigerat, eadem ratione qua et oenanthinum.

XLVII. Balsaminum longe pretiosissimum omnium, ut in unguentis diximus, contra omnes serpentes efficac. Oculorum claritati plurimum confert, caliginem discutit. Item dyspnoeas, collectiones omnes duritiasque lenit. Sanguinem densari prohibet, h ulcera purgat: auribus, capitis doloribus, tremulis, spasticis, ruptis perquam utile. Adversatur aconito ex lacte potum. Febres cum horrore venientes perunctis leviores facit. Utendum tamen modico, quoniam adurit, augetque vitia non servato temperamento.

XLVIII. Malobathri quoque naturam et genera exposuimus. Urinam ciet. Oculorum epiphoris vino expressum utilissime imponitur. Item frontibus, dormire volentibus: efficacius, si et nares illinantur: aut si ex aqua bibatur. Oris et halitus suavitatem commendat linguae subditum folium, sicut et vestium odorem interpositum.

XLIX. Hyoscyaminum emolliendo utile est, nervis inutile. Potum quidem cerebri motus facit. Therminum et lupinis emollit, proximum rosaceo effectum habens. Narcissinum dictum est cum suo flore. Raphaninum phthirias longae valetudine contractas tollit, scabritiasque cutis in facie emendat. Sesaminum aurium dolores sanat, et h ulcera quae serpunt, et quae cacoethe vocant. Lirinon, quod et Phaselinum et Syrium vocavimus, renibus utilissimum est, sudoribusque evocandis, vulvae molliendae, concoquendoque intus. Selgiticum nervis utile esse diximus, sicut herbaceum quoque, quod Iguvini circa Flaminiam viam vendunt.

L. Elaeomeli, quod in Syria ex ipsis oleis manare diximus, sapore melleo, non sine nausea, alvum solvit: bilem praecipue detrahit, duobus cyathis in hemina aquae datis: qui bibere, torpescunt, excitanturque crebro. Potiores certaturi praesumunt ex eo

cyathum unum. Pissino oleo usus et passim ad quadrupedum scabiem est.

L. A vitibus oleisque proxima nobilitas palmis: inebriant recentes: capitis dolore afferunt: minus, siccae: nec, quantum videtur, utiles stomacho: tussim exasperant, corpus alunt. Succum decoctarum antiqui pro hydromelite dabant aegris ad vires recreandas, sitim sedandas, in quo usu praeferebant Thebairas. Sanguinem quoque excreantibus utiles, in cibo maxime. Illinuntur caryotae stomacho, vesicae, ventri, intestinis, cum cotoneis et cera et croco. Sugillata emendant. Nuclei palmarum cremati in fictili novo, cinere loto spodii vicem efficiunt, miscenturque collyriis, et calliblephara faciunt addito nardo.

LII. Palma quae fert myrobalanum, probatissima in Aegypto, ossa non habet reliquarum modo in balanis. Alvum et menses ciet in vino austero, et vulnere conglutinat.

LIII. Palma elate, sive spathe, medicinae confert germina, folia, corticem. Folia imponuntur praecordiis, stomacho, iocineri, h ulceribus quae serpunt, cicatrici repugnantia. Psoras cortex eius tener cum resina et cera sanat febribus XX. Decoquitur et ad testium vitia. Capillum denigrat suffitu, partus extrahit. Datur hibendus renum vitiis, et vesicae, et praecordiorum: et capiti, et nervis inimicus. Vulvae ac ventris fluxiones sistit decoctum eius. Item cinis ad tormina potus in vino albo, in vulvarum vitiis efficacissimus.

LIV. Proximae varietates generum medicinarumque, quae mala habent. Ex his verna, acerba, stomacho inutilia sunt: alvum, vesicam circumagunt, nervos laedunt. Cocta meliora. Cotonea cocta suaviora. Cruda tamen, dumtaxat matura, prosunt sanguinem excreantibus ac dysentericiis, cholericis, coeliacis. Non idem prosunt decocta, quoniam amittunt constringentem illam vim succi. Imponuntur et pectori in febris ardoribus: et tamen decoquuntur in aqua caelesti, ad eadem, quae supra scripta sunt. Ad stomachi autem dolores cruda decoctave cerati modo imponuntur. Lanugo eorum carbunculos sanat. Cocta in vino, et illita cum cera, alopecii capillum reddunt. Quae ex his cruda in melle condiuntur, alvum movent. Mellis autem suavitati multum adiciunt, stomachoque utilius id faciunt. Quae vero in melle condiuntur cocta, quidam ad stomachi vitia, trita cum rosae foliis decoctis dant pro cibo. Succus crudorum lienibus, orthopnoicis, hydropicis prodest. Item mammis, condylomatibus, varicibus. Flos et viridis et siccus inflammationibus oculorum, excretionibus sanguinis, mensibus mulierum. Fit et succus ex his mitis, cum vino dulci tusa, utilis et coeliacis et iocineri. Decocto quoque eorum foventur, si procident vulvae et interanea. Fit et oleum ex his, quod melinum vocavimus, quoties non fuerint in humidis nata. Ideo utilissima, quae ex Sicilia veniunt. Minus utilia struthia, quamvis cognata. Radix eorum circumscripta terra manu sinistra capitur, ita ut qui id faciet, dicat quae capiat, et cuius causa: sic adalligata strumis medetur.

LIV. Melimela et reliqua dulcia, stomachum et ventrem solvunt, siticulosa, aestuosa: sed nervos non laedunt. Orbiculata sistunt alvum, et vomitiones, urinas ciet. Silvestria mala similia sunt vernis acerbis, alvumque sistunt. Sane in hunc usum immatura opus sunt.

LVI. Citrea contra venenum in vino bibuntur, vel ipsa, vel semen. Faciunt oris suavitatem, decocto eorum colluti, aut succo expresso. Horum semen edendum praecipunt in malacia praegnantibus: ipsa vero contra infirmitatem stomachi, sed non nisi ex aceto facile manduntur.

LVII. Punici mali novem genera nunc iterare supervacuum. Ex his dulcia, quae apyrina alio no-

appellarimus, stomacho inutilia habentur, inflationes pariunt, dentes gingivasque laedunt. Quae vero ab his sapore proxima vinosa diximus, parvum nucleum habentia, utiliora paulo intelliguntur. Alvum sistant, et stomachum, dumtaxat pauca, citraque satietatem. Sed haec minime danda, quanquam omnino nulla, in febris, nec carne acinorum utili nec succo. Caventur aequae vomitionibus, ac bilem reiicientibus. Uvam in his, ac ne mustum quidem, sed protinus vinum aperuit natura: utrumque asperiore cortice. Hic ex acerbis in magno usu. Vulgus coria maxime perficere illo novit: ob id malicorium appellant medici. Urinam cieri eodem monstrant: mixtaque galla in aceto decoctum, mobiles dentes stabilire. Expetitur gravidarum malaciae, quoniam gustatu moveat infantem. Dividitur malum, caelestique aqua madescit ternis fere diebus. Haec bibitur frigida coeliacis, et sanguinem exscreantibus.

LXVIII. Ex acervo fit medicamentum, quod stomachice vocatur, utilissimum oris vitiiis, narium, aurium, oculorum caligini: pterygiis, genitalibus, et his quas nomas vocant, et quae in huloeribus excreverunt. Contra leporem marinum hoc modo: Acinis detracto cortice tusis, succoque decocto ad tertias, cum croci, et aluminis acissi, myrrhae, mellis Attici selibris. Alii et hoc modo faciunt: Punica acida multa tunduntur: succus in cacabo novo coquitur mellis crassitudine, ad virilitatis et sedis vitia, et omnia quae Lycio curantur, aures purulentas, epiphoras incipientes, rubras maculas. In manibus rami Punicorum serpentes fugant. Cortice Punici ex vino decocti et impositi, pernioles sanantur. Contusum malum ex tribus heminis vini, decoctum ad heminam, tormina et taenias pellit. Punicum in olla nova, cooperculo inlito, in furno exustum, et contritum, potumque in vino, sistit alvum, discutit tormina.

LXIX. Primus pomi huius partus florere incipientis, cytinus vocatur Graecis, mirae observationis multorum experimento. Si quis unum ex his, solutus vinculo omni cinctus et calceatus, atque etiam anuli, decerperit duobus digitis, pollice et quarto sinistrae manus, atque ita lustratis levi tactu oculis, mox in os additum devoraverit, ne dente contingat, affirmatur nullam oculorum imbecillitatem passurus eo anno. Iidem cytini siccati tritique, carnes excrecentes cohibent: gingivis et dentibus modentur: vel si mobiles sint, decocto succo. Ipsa corpuscula trita, huloeribus quae serpunt putrescunt, illinuntur. Item oculorum inflammationi intestinorumque: et fere ad omnia, quae cortices malorum. Adversantur scorpionibus.

LX. Non est satis mirari curam diligentiamque priscorum, qui omnia scrutati, nihil intentatum reliquere. In hoc ipso cytino flosculi sunt, antequam scilicet malum ipsum prodeat, erumpentes, quos balustium vocari diximus. Hos quoque ergo experti invenerunt scorpionibus adversari. Sistant potum menses feminarum: sanant oris huloera, et tonsillas, uvam, sanguinis excreationes, ventris et stomachi solutiones, genitalia, huloera quacunque in parte manantia. Siccaverit etiam, ut sic quoque experirentur, inveneruntque tusorum farina dysentericos a morte revocari, alvum sisti. Quin et nucleos ipsos acinorum experiri non piguit. Toasti tusique stomachum iuvant, cibo aut potioni inspersi. Bibuntur ex aqua caelesti ad sistendam alvum. Radix decocta succum emittit, qui taenias necat, Victoriati pondere. Eadem discota in aqua, quas Lycium, praestat utilitates.

LXI. Est et silvestre, Punicum a similitudine appellatum. Eius radices rubro cortice denarii pondere ex vino potae somnos faciunt. Semine poto, aqua quae sublerit cutem, siccatur. Mali Punici corticis fumo culices fugantur.

LXII. Pirorum omnium cibus etiam valentibus

ouerosus, aegris quoque vini modo negatur. Decocta eadem mire salubria et grata, praecipue Crustumina. Quaecunque vero cum melle decocta, stomachum adjuvant. Fiunt cataplasmata e piris, ad discutienda corporum vitia: et decocto eorum ad durities utuntur. Ipsa adversantur boletis atque fungis, pelluntque pondere et pugnante succo. Pirum silvestre tardissime maturescit. Conciditur, suspensumque siccatur ad sistendam alvum: quod et decoctum eius potu praestat. Decoquantur et folia cum pomo ad eodem usum. Pirorum ligni cinis contra fungos efficacius proficit. Mala piraque portatu iumentis mire gravia sunt vel pauca. Remedio aiunt esse, si prius edenda dentur aliqua, aut utique ostendantur.

LXIII. Fici succus lacteus, aceti naturam habet. Itaque coaguli modo lac contrahit. Excipitur ante maturitatem pomi, et in umbra siccatur ad aperienda huloera, cienda menstrua appositum cum luteo ovi, aut potu cum amylo. Podagris illinitur cum farina Graeci foeni et aceto. Pilos quoque detrahit, palpebrarumque scabiem emendat: item lichenas et psoras. Alvum solvit. Lactis ficulni natura adversatur crabronum, vesparumque, et similium venenis, privatim scorpionum. Idem cum axungia verrucas tollit. Folia, et quae non maturere fici, strumis illinuntur, omnibusque quae emollienda sint, discutiendave. Praestant hoc et per se folia. Et alii usus eorum, tanquam in fricando lichene, et alopecis, et quaecunque exulcerari opus sit. Et adversus canis morsus ramorum teneri cauliculi cuti imponuntur. Iidem cum melle huloeribus, quae ceria vocantur, illinuntur. Extrahunt infracta ossa cum papaveris silvestris foliis. Canum rabiosorum morsus folio trito ex aceto restringunt. E nigra ficu candidi cauliculi illinuntur furunculis, muris aranei moribus cum cera. Cinis earum e foliis, gangraenis, consumendisque quae excreverunt.

Fici maturae urinam cient, alvum solvunt, sudorem movent, papulasque. Ob id autumno insalubres, quoniam sudantia huius cibi opera corpora perfrigescunt. Nec stomacho utiles, sed ad breve tempus: et voci contrariae intelliguntur. Novissimae salubriores, quam primae: medicatae vero nunquam. Iuvenum vires augent: senibus meliorem valetudinem faciunt, minusque rugarum. Sitim sedant: calorem refrigerant. Ob id non negandae in febribus constrictis, quas stegnas vocant.

Siccae fici stomachum laedunt: gutturi et faucibus magnifice utiles. Natura his excalfaciendi. Sitim afferunt. Alvum molliunt, rheumatismis eius, et stomacho contrariae. Vesicae semper utiles, et anhelatoribus, ac suspiriosis. Item iocinerum, renum, lienum vitia. Corpus et vires adjuvant: ob id ante athletae hoc cibo pascebantur: Pythagoras exercitator, primus ad carnes eos transtulit. Recollegenti se a longa valetudine utilissimae. Item comitialibus, et hydropicis, omnibusque, quae maturanda aut discutienda sunt, imponuntur: efficacius calce aut nitro admixto. Coctae cum hyssopo pectus purgant, pituitam, tussim veterem. Cum vino autem ad sedem, et tumores maxillarum. Ad furunculos, panos, parotidas, decoctae illinuntur. Utile et decocto earum fovere feminas. Decoctae quoque eadem cum feno Graeco utiles sunt pleuritis et peripneumoniciis. Cum ruta coctae torminibus prosunt. Tibiarum huloeribus cum aeris flore. Pterygiis cum Punico malo. Ambustis, perniolebus, cum cera. Hydropicis coctae in vino, et cum absinthio et farina hordeacea, nitro addito. Manducatae alvum sistant. Scorpionum ictibus cum sale tritae illinuntur. Carbunculos extrahunt in vino coctae et impositae. Carcinomati, si sine huloere est, quam pinguisimam ficum imponi, paene singulare remedium est: item phagedaenae.

Cinis non ex alia arbore acrior: purgat, conglutinat, replet, adstringit. Bibitur et ad discutiendum sanguinem concretum. Item percussis, praecipitatis, convulsis, ruptis, cyathis singulis aquae et olei. Datur tetanicis et spasticis: item potus vel infusus coeliacis, et dysentericis. Et si quis eo cum oleo perungatur, excalfacit. Idem cum cera et rosaceo subactus, ambustus cicatricem tenuissimam obducit. Lusciosos ex oleo illitus emendat, dentiumque vitia crebro fricatu. Produunt etiam, si quis inclinata arbore, supino ore aliquem nodum eius morsu abstulerit, nullo vidente, atque cum aluta illigatum licio e collo suspenderit, strumas et parotidas discuti. Cortex tritus cum oleo, ventris huiusmodi sanat. Crudae grossi verrucas et thymos, nitro farinaeque additis tollunt. Spodii vicem exhibet fruticum a radice exeuntium cinis. Bis tostus adiecto psimmythio digeritur in pastillos, ad hucera oculorum et scabritiam.

LXIV. Caprificus etiamnum multo efficacior fico. Lactis minus habet: surculo quoque eius lac coagulatur in caseum. Exceptum id coactumque in duritiam, suavitatem carnis affert. Fricatur diluto ex aceto. Miscetur exulceratorijis medicamentis. Alvim solvit: vulvam cum amylo aperit. Pota menses ciet cum luteo ovi. Podagricis cum farina Graeci foeni illinitur. Lepras, psoras, lichenes, lentigines expurgat: item venenatorum ictus, et canis morsus. Dentium quoque dolori hic succus appositus in lana prodest, aut in cava eorum additus. Cauliculi et folia, admixto ervo, contra marinorum venena prosunt. Adicitur et vinum. Bubulas carnes additi caules magno ligni compendio percoquant. Grossi illitae strumas, et omne collectionem emolliunt, et discutiunt. Aliquatenus et folia. Quae mollissima sunt ex his, cum aceto hucera manantia, et epinyctidas, et furfures sanant. Cum melle foliis ceria sanant, et canis morsus. Recentes cum vino, phagedaenas. Cum papaveris foliis ossa extrahunt. Grossi caprifici inflammationes discutiunt suffitu. Resistant et sanguini taurino potu, et psimmythio, et lacti coagulato potae. Item in aqua decoctae atque illitae parotidas sanant. Cauliculi aut grossi eius quam minutissimae ad scorpionum ictus et vino bibuntur. Lac quoque instillatur plagae, et folia imponuntur. Item adversus murem araneum. Cauliculorum cinis uvam faucium sedat. Arboris ipsius cinis ex melle, rhagadia. Radix defervefacta in vino, dentium dolores. Hiberna caprificus in aceto cocta et trita; impetigines tollit. Illinuntur ramenta rami sine cortice quam minutissima ad scobis modum. Caprifico quoque medicinae unius miraculum additur. Corticem ejus impubescentem puer impubis si defracto ramo detrahat dentibus, medullam ipsam adalligatam ante Solis ortum, prohibere strumas. Caprificus tauros quamlibet feroces, collo eorum circumdata, in tantum mirabili natura compescit, ut immobiles praestet.

LXV. Herba quoque, quam Graeci erineon vocant, reddenda in hoc loco propter gentilitatem. Palmum alta est, cauliculis quinque fere, ocimi similitudine, flos candidus, semen nigrum, parvum: tritum cum melle Attico, oculorum epiphoris medetur: utcumque autem decerpta manat lacte multo et dulci. Herba perquam utilis aurium dolori, nitri exiguo addito. Folia resistunt venenis.

LXVI. Pruni folia decocta tonsillis, gingivis: uvae prosunt in vino, decocto eo subinde ore colluto. Ipsa pruna alvim molliunt, stomacho non utilissima, sed brevi momento.

LXVII. Utiliora Persica, succusque eorum, etiamnum in vino aut in aceto expressus. Nec est alius eis pomis innocentior cibis. Nusquam minus odoris, suoci plus, qui tamen sitim stimulet. Folia eius trita illita, haemorrhagiam sistunt. Nuclei Persicorum cum oleo et aceto, capitis doloribus illinuntur.

LXVIII. Silvestrium quidem prunorum baccae, vel e radice cortex, in vino austero si decoquantur, ita ut triens ex hemina supersit, alvim et tormina sistunt. Satis est singulos cyathos decocti sumi.

LXIX. Et in iis, et sativis prunis est limus arborum, quem Graeci lichena appellant, rhagadiis et condylomatibus mire utilis.

LXX. Mora in Aegypto et Cypro sui generis, ut diximus, largo succo abundans, summo cortice deaquamato: altiore plaga siccantur, mirabili natura. Succus adversatur venenis serpentium, prodest dysentericis, discutiit panos, omnesque collectiones: vulnera conglutinat, capitis dolores sedat, item aurium: splenicis bibitur atque illinitur: et contra perfrictiones. Celerrime teredinem sentit. Neque apud nos succo usus minor. Adversatur aconito et araneis, in vino potus. Alvim solvit: pituitas, taeniasque, et similia ventris animalia extrahit. Hoc idem praestat et cortex tritus. Folia tingunt capillum cum fici nigrae et vitis corticibus simul coctis in aqua caelesti. Pomi ipsius succus alvim solvit protinus. Ipsa poma ad praesens stomacho utilia, refrigerant, sitim faciunt. Si non superveniat alvus cibus, intumescent. Ex immaturis succus sistit alvum: veluti animalis alicuius, in hac arbore observandis miraculis, quae in natura eius diximus.

LXXI. Fit ex poma panchrestos stomatice, eadem arteriace appellata, hoc modo: Sextarii tres succi e poma, leni vapore ad crassitudinem mellis rediguntur. Post additur omphacii aridi pondus X duorum, aut myrrhae X unius, croci X unius. Haec simul trita miscentur decocto. Neque est aliud oris, arteriae, uvae, stomachi, iucundius remedium. Fit et alio modo: succi sextarii duo, mellis Attici sextarius, decoquantur, ut supra diximus.

Mira sunt praeterea quae produuntur. Mori germinatione, priusquam folia exeant, sinistra decerpi iubentur futura poma: ricinos Graeci vocant. Ii terram si non attigere, sanguinem sistunt adalligati, sive ex vulnere fluat, sive ore, sive naribus, sive haemorrhoidibus: ad hoc servantur repositi. Idem praestare et ramus dicitur Luna plena defractus, incipiens fructum habere, si terram non attigerit, privatis mulieribus adalligatus lacerto, contra abundantiam mensium. Hoc et quocumque tempore ab ipsa decerptum, ita ut terram non attingat, adalligatumque existimant praestare. Folia mori trita, aut arida decocta, serpentium ictibus imponuntur. Ad idemque potu proficitur. Scorpionibus adversatur e radice corticis succus, ex vino aut posca potus.

Reddenda est et antiquorum compositio. Succum expressum pomi maturi immaturique mixtum, coquebant in vase aereo ad mellis crassitudinem. Aliqui myrrha adiecta et cupresso praeduratum ad Solem torrebant, permiscentes spatha ter die. Haec erat stomatice, qua et vulnera ad cicatricem perducebant. Alia ratio: Succum siccato exprimebant poma, multum saporis obsoniorum conferente. In medicina vero contra nomas, et pectoris pituitas, et ubicumque opus esset adstringi viscera. Dentes quoque colluebant eo. Tertium genus, succi foliis et radice decoctis ad ambusta ex oleo illiunda. Imponuntur et per se folia. Radix per messes incisa succum dat aptissimum dentium dolori, collectionibusque, et suppurationibus. Alvim purgat. Folia mori in urina madefacta, pilum coriis detrahunt.

LXXII. Cerasa alvim molliunt, stomacho inutilia: eadem siccata alvim sistunt, urinam cient. Invenio apud auctores, si quis matutino rosida cum suis nucleis devoret, in tantum levare alvim, ut pedes morbo liberentur.

LXXIII. Mespila exceptis setaniis, quae malo propiorum vim habent, reliqua adstringunt stomachum, sistuntque alvim. Item sorba sicca: nam recentia str

LXXIV. Nuces pineae, quae resinam habent, contusae leviter, additis in singulas sextariis aquae ad dimidium decoctae, sanguinis exscreationi medentur, ita ut cyathi bini bibantur ex eo. Corticis e pino in vino decoctum contra tormina datur. Nuclei nucis pineae sitim sedant, et acrimonium stomachi rosionesque, et contrarios humores consistentes ibi: et infirmitatem virium roborant, renibus, et vesicae utiles. Fauces videntur exasperare, et tossim. Bilem pellunt poti ex aqua, aut vino, aut passo, aut balanorum decocto. Miscetur his contra vehementiores stomachi rosiones cucumeris semen, et succus porcilacae. Item ad vesicae hulnera et renes, quoniam et urinam cient.

LXXV. Amygdalae amarae radicum decoctum cutem in facie corrigit, coloremque hilariorem facit. Nuces ipsae somnum faciunt, et aviditatem. Urinam et menses cient. Capitis dolori illinuntur, maximeque in febris: si ab ebrietate, ex aceto et rosaceo et aquae sextario. Et sanguinem sistunt, cum amylo et menta. Lethargicis, et comitialibus prosunt. Capite peruncto epinyctidas sanant: e vino vetere hulnera putrescentia. Canum morsus cum melle. Et furfures ex facie, ante fotu praeeparata. Item iocineris et renum dolores ex aqua potae: et saepe ex ecligmate cum resina terebinthina. Calculosis et difficilli urinae in passo: et ad purgandam cutem in aqua mulsa tritae, sunt efficaces. Prosunt ecligmate iocineri, tussi, et colo, cum elelisphaco modice addito. In melle sumitur nucis avellanae magnitudo. Aiunt, quinis fere praesumptis ebrietatem non sentire potiores: vulpesque, si ederint eas, nec contingat e vicino aquam lambere, mori. Minus valent in remediis dulces, et haec tamen purgant, et urinam cient. Recentes stomachum implent.

LXXVI. Nucibus Graecis cum absinthii semine ex aceto sumtis, morbus regius sanari dicitur: item illitis per se vitia sedis, et privatim condylomata. Item tussis, et sanguinis reiectio.

LXXVII. Nuces iuglandes Graeci a capitis gravidine appellavere. Etenim arborum ipsarum foliorumque vires in cerebrum penetrant: hoc minore tormento, et in cibis, nuclei faciunt. Sunt autem recentes iucundiores, siccae unguinosiores, et stomacho inutiles, difficiles concoctu, dolorem capitis inferentes, tussientibus inimicae, et vomituris ieiunis: aptae in tenesmo solo: trahunt enim pituitam. Eadem praesumptae venena hebetant: item anginam cum ruta et oleo. Item adversantur caepis, leniuntque earum saporem. Aurium inflammationi imponuntur cum mellis exiguo. Item cum ruta mannis, et luxatis. Cum caepa autem et sale et melle, canis hominisque morali. Putamine nucis iuglandis, dens carus inuritur. Putamen combustum tritumque in oleo aut vino, infantium capite peruncto, nutrit capillum: et ad alopecias eo sic untur. Quo plures nuces quis ederit, hoc facilius tineas pellit. Quae perveteres sunt nuces, gangraenis et carbunculis medentur: item augillatis: cortex iuglandium, lichenum vitio, et dysentericis. Folia trita cum aceto, aurium dolori. In sanctuariis Mithridatis maximi regis devicti, Cn. Pompeius invenit in peculiari commentario ipsius manu compositionem antidoti, e duabus nucibus siccis, item ficis totidem, et rutae foliis viginti simul tritis, addito salis grano: et qui hoc ieiunus sumat, nullum venenum nociturum illo die. Contra rabiosi quoque canis morsum, nuclei a ieiuno homine commanducati illitique praesenti remedio esse dicuntur.

LXXVIII. Nuces avellanae capitis dolorem faciunt, inflationem stomachi: et pinguitudini corporis conferunt, plus quam sit verisimile. Tostatae et destillationi medentur. Tussi quoque veteri tritae, et in aqua mulsa potae. Quidam adiciunt grana piperis, alii e passo bibunt. Pistacia eodem usus et ef-

fectus habent, quos pinei nuclei, praeterque ad serpentium ictus, sive edantur, sive bibantur.

Castaneae vehementer sistunt stomachi et ventris fluxiones, alvum cient, sanguinem exscreantibus prosunt, carnes alunt.

LXXIX. Siliquae recentes, stomacho inutiles, alvum solvunt. Eadem siccatae sistunt, stomachoque utiliores fiunt. Urinam cient. Syriacas in dolore stomachi ternas in aquae sextariis decoquunt quidam ad dimidium, eumque succum bibunt. Sudor virgae corni arboris lamina ferrea candente exceptus, non contingente ligno, illitaque inde ferrugo, incipientes lichenas sanat. Arbutus sive unedo, fructum fert difficilem concoctioni, et stomacho inutilem.

LXXX. Laurus excalfactoriam naturam habet, et foliis, et cortice, et baccis: itaque decoctum ex his, maxime e foliis, prodesse vulvis et vesicis convenit. Illita vero vesparum, crabronumque, et apium, item serpentium venenis resistunt, maxime sepiis, dipsadibus, et viperis. Prosunt et mensibus feminarum cum oleo cocta. Cum polenta autem, quae tenera sunt trita, ad inflammationes oculorum: cum ruta, testium: cum rosaceo, capitis dolores, aut cum irino. Quin et commanducata atque devorata per triduum terna, liberant a tussi. Eadem prosunt suspiriis trita cum melle. Cortex radicis cavendus gravidis. Ipsa radix calculos rumpit, iocineri prodest tribus obolis in vino odorato pota. Folia pota vomitiones movent. Baccae menses trahunt appositae tritae, vel potae. Tussim veterem et orthopnoeam sanant binae, detracto cortice in vino potae. Si et febris sit, ex aqua, aut ecligmate ex aqua mulsa, aut ex passo decoctae. Prosunt et phthisicis eodem modo, et omnibus thoracis rheumatismis. Nam et concoquunt pituitam et extrahunt. Adversus scorpiones quaternae ex vino bibuntur. Epinyctidas ex oleo illitae, et lentigines, et hulnera manantis, et hulnera oris, et furfures. Cutis pruriginem succus baccarum emendat, et phthiriasin. Aurium dolori et gravitati instillatur, cum vino vetere et rosaceo. Perunctos eo fugiunt venenata omnia. Prodest contra ictus et potus, maxime autem eius laurus, quae tenuiora habet folia. Baccae cum vino serpentibus, et scorpionibus, et araneis resistunt. Ex oleo et aceto illinuntur et leni, et iocineri: gangraenis cum melle. Et in fatigatione etiam aut perfictione succo eo perungi, nitro adiecto, prodest. Sunt qui celeritati partus multum conferre putent radicem, acetabuli mensura in aqua potam: efficacius recentem, quam aridam. Quidam adversus scorpionum ictus, decem baccas dari iubent potui. Item et in remedio uvae iacentis, quadrantem pondo baccarum, foliorumve, decoqui in aquae sextariis tribus ad tertias, eamque calidam gargari: et in capitis dolore, impari numero baccas cum oleo conterere, et calfacere.

Laurus Delphicae folia trita olfactaque subinde, pestilentiae contagia prohibent: tanto magis si et urantur. Oleum ex Delphica, ad cerata, acopumque, ad perfictiones discutiendas, nervos laxandos, lateris dolores, febresque frigiditas utile est. Item ad aurium dolorem, in mali Punici cortice tepesfactum. Folia decocta ad tertias partes aquae, uram cohibent gargazatione: potu alvi dolores, intestinorumque. Tenerrima ex his trita in vino, papulas, pruritusque, illita noctibus.

Proxime valent cetera lauri genera. Laurus Alexandrina, sive Idaea, partus celeres facit, radice pota trium denariorum pondere, in vini dulcis cyathis tribus. Secundas etiam pellit, mensesque. Eodem modo pota Daphnoides, (sive his nominibus quae diximus) silvestris laurus prodest: alvum solvit, vel recenti folio, vel arido, drachmis tribus cum sale in hydromelite manducata. Pituitas extrahit: folium

et vomitus, stomacho inutile. Sic et baccae quinae denae purgationis causa sumuntur.

LXXXI. Myrtus sativa candida, minus utilis est medicinae, quam nigra. Semen eius medetur sanguinem exscreantibus. Item contra fungos in vino potum. Odorem oris commendat vel pridae commendatum. Item apud Menandrum Synaristossae hoc edunt. Datur et dysentericis denarii pondere in vino. Hulcera difficilia in extremitatibus corporis sanat, cum vino subfervefactum. Imponitur lippitudini cum polenta, et cardiacis in mamma sinistra: et contra scorpionis ictus in mero: et ad vesicae vitia, capitis dolores, et aegilopas, antequam suppurent: item tumoribus: exentisque nucleis in vino vetere tritum eruptionibus pituitae. Succus seminis alvum sistit, urinam ciet. Ad eruptiones pusularum, pituitaeque, cum cerato illinitur: et contra phalanga. Capillum denigrat. Lenius succo oleum est ex eadem myrto: lenius et vinum, quo nunquam inebriatur. Inveteratum sistit alvum et stomachum: tormina sanat, fastidium abigit. Foliorum arentium farina sudores cohibet inspersa, vel in febris. Utilis et coeliacis, et procidentiae vulvarum, sedis vitii, hulceribus manantibus, igni sacro fotu, capillis fluentibus, furfuribus: item aliis eruptionibus, ambustis. Additur quoque in medicamento, quod liparas vocant, eadem de causa qua oleum ex his, efficacissimum ad ea quae in humore sunt, tanquam in ore et vulva. Folia ipsa fungis adversantur trita ex vino, cum cera vero articularibus morbis et collectionibus. Eadem in vino decocta dysentericis et hydropicis potui dantur. Siccantur in farinam, quae inspergitur hulceribus, aut haemorrhagiae. Purgant et lentigines,

pterygia, et paronychia, et epinyctidas, condylomata, testes, tetra hulcera: item ambusta cum cera. Ad aures purulentas et foliis crematis utuntur, et succo, et decocto. Combuntur et in antidota. Item cauliculi flore decerpti, in novo fictili operto cremati in furno, dein triti ex vino. Et ambustis foliorum cinis medetur. Inguen ne intumescat ex hulcere, satis est aurculum tantum myrti habere secum, non ferro nec terra contactum.

LXXXII. Myrtidanum diximus quomodo fieret. Vulvae prodest, appositu, fotu, et illitu. Multo efficacius et cortice, et folio, et semine. Exprimitur et foliis succus mollissimis in pila tuis, affuso paulatim vino austero, alias aqua caelesti: atque ita expresso utuntur ad oris sedisque hulcera, vulvae, et ventris: capillorum nigritiam, malarum perfusiones, purgationes lentiginum, et ubi constringendum aliquid est.

LXXXIII. Myrtus silvestris, sive oxymyrsine, siue chamaemyrsine, baccis rubentibus et brevitate a sativa distat. Radix eius in honore est, decocta vino, ad reum dolores pota, et difficili urinae, praecipueque crassae, et graveolenti: morbo regio, et vulvarum purgationi trita cum vino. Cauliculi quoque incipientes asparagorum modo in cibo sumti, et in cinere cocti. Semen cum vino potum, aut oleo, aut aceto, calculos frangit. Item in aceto et rosaceo tritum, capitis dolores sedat: et potum, morbum regium. Castor oxymyrsinen myrti foliis acutis, ex qua fiunt ruri scopae, ruscum vocavit, ad eosdem usus. Et hactenus habent se medicinae urbanarum arborum. Transeamus ad silvestres.

C. PLINII SECUNDI NATURALIS HISTORIAE LIBER XXIV.

I. *N*e silvae quidem, horridiorque naturae facies, medicinis carent, sacra illa parente rerum omnium nusquam non remedia disponente homini, ut medicina fieret etiam solitudo ipsa: sed ad singula illius discordiae atque concordiae miraculis occurrentibus. Quercus et olea tam pertinaci odio dissident, ut altera in alterius scrobe depactae moriantur: quercus vero et iuxta nucem iuglandem. Perniciale et brassicae cum vite odia: ipsum olus, quo vitis fugatur, adversum cyclamino et origano arescit. Quin et annosas iam, et quae sternantur arbores, difficiliter caedi, ac celerius inarescere tradunt, si prius manu, quam ferro, attingantur. Pomorum onera a iumentis statim sentiri: ac nisi prius ostendantur his, quamvis pauca portent, sudare illico. Ferulae asinis gratissimo sunt in pabulo, ceteris vero iumentis praesentaneo veneno: qua de capsula id animal Libero Patri assignatur, cui et ferula. Surdis etiam rerum sua cuique sunt venena, ac minimis quoque. Philary coci et polline nimium salem cibi eximunt. Praedulcium fastidium sal temperat. Nitrosae aut amarae aquae, polenta addita mitigantur, ut intra duas horas bibi possint. Qua de causa et in saccos vinarios additur polenta. Similis vis Rhodiae cretae, et argillae nostrati. Concordia valent, cum pix oleo extrahitur, quando utrumque pinguis naturae est. Oleum solum calci miscetur, quando utrumque aquas odit. Gummi aceto facilius eluitur, atram-

tum aqua. Innumera praeterea alia, quae suis locis dicentur assidue.

Hinc nata medicina. Haec sola naturae placuerat esse remedia parata vulgo, inventu facilia, ac sine impendio, et quibus vivimus. Postea fraudes hominum et ingeniorum capturae officinas invenerunt istas, in quibus sua cuique homini venalis promittitur vita. Statim compositiones et mixturae inexplicabiles decantantur. Arabia atque India in medio aestimantur: hulcerique parvo medicina a Rubro mari imputatur; cum remedia vera quotidie pauperrimus quisque coenet. Nam si ex horto petantur, aut herba vel frutex quaeratur, nulla artium vilior fiat. Ita est profecto, magnitudo populi Romani perdidit ritus, vincendoque victi sumus. Paremus externis, et una artium Imperatoribus quoque imperaverunt. Verum de his alias plura.

II. *L*oton herbam, itemque Aegyptiam eodem nomine, alias et Syrticam arborem, diximus suis locis. Haec lotos, quae faba Graeca appellatur a nostris, alvum baccis sistit. Ramenta ligni decocta in vino prosunt dysentericis, menstruis, vertigini, comitialibus. Cohibent et capillum. Mirum, his ramentis nihil esse amari, fructuque dulcius. Fit et e scorbe eius medicamentum, ex aqua myrti decocta, subacta, et divisa in pastillos, dysentericis utilissimum,

toriat cum aquae cyathis tribus.

ritia duritias, quas cacoethe vocant,

cum salsa axungia sanat. Vehementiora sunt ligna, et in omnibus cortex ipse, corticique tunica subiecta. Haec decocta iuvat coeliacos. Dysentericis etiam illinitur, vel ipsa glans. Eademque resistit serpentium ictibus, rheumatismis, suppurationibus. Folia, et baccae, vel cortex, vel succus decocti prosunt contra toxica. Cortex illinitur decoctus lacte vaccino, serpentis plagae. Datur et ex vino dysentericis. Eadem et illici vis.

IV. Coccum ilicis, vulneribus recentibus ex aceto imponitur. Epiphoris ex aqua, et oculis suffusis sanguine, instillatur. Est autem genus ex eo in Attica fere et Idea nascens, celerrime in vermiculum se mutans, quod isleo scolecion vocant improbantque. Principalia eius genera diximus.

V. Nec pauciora gallae genera fecimus, solidam, perforatam: item albam, nigram, maiorem, minorem. Vis omnium similis. Optima Comniagena. Excrecentia in corpore tollunt. Prosunt gingivis, uvae, oris exulcerationi. Crematae et in vino extinctae, coeliacis, dysentericis illinuntur. Paronychiis ex melle, et unguibus scabris, pterygiis, hulceribus manantibus, condylomatibus, vulneribus quae phagedaenica vocantur. In vino autem decoctae auribus instillantur, oculis illinuntur: adversus eruptiones, et panos cum aceto. Nucleus commanducatus dentium dolore sedat: item intertrigines, et ambusta. Immaturae ex his ex aceto potae, lienem consumunt. Eadem crematae, et aceto salso extinctae, menses sistunt, vulvasque procidentes fotu. Omnis capillos denigrat.

VI. Viscum e robore praecipuum diximus haberi, et quo conficeretur modo. Quidam contusum in aqua decoquunt, donec innatet. Quidam commanducantes acinos, expuunt cortices. Optimum est, quod sine cortice est, quodque levissimum, extra fulvum, intus porraceum, quo nihil est glutinosius. Emollit, discutit tumores, siccatur strumas. Cum resina et cera panos mitigat omnis generis. Quidam et galbanum adiciunt, pari pondere singulorum: eoque modo et ad vulnera utuntur. Unguium scabritias expolit, si septenis diebus solvantur, nitroque colluantur. Quidam id religione efficacius fieri putant, prima Luna collectum e robore sine ferro. Si terram non attingit, comitialibus mederi. Conceptum feminarum adiuvere, si omnino secum habeant. Hulcera commanducato impositoque efficacissime sanari.

VII. Roboris pilulae ex adipe ursino alopecias capillo replent. Cerri folia, et cortex, et glans, siccatur collectiones suppurationesque: fluxiones sistit. Torpentes membrorum partes corroborat decoctum eius fotu: cui et insidere expedit, siccandis adstringendisve partibus. Radix cerri adversatur scorpiionibus.

VIII. Suberis cortex tritus, ex aqua calida potus, sanguinem fluentem ex utralibet parte sistit. Eiusdem cinis ex vino calido, sanguinem excreantibus magnopere laudatur.

IX. Fagi folia manducantur in gingivarum labiorumque vitia. Calculis glandis fagineae cinis illinitur: item cum melle alopecias.

X. Cupressi folia trita serpentium ictibus imponuntur: et capiti cum polenta, si a Sole doleat: item ramici: qua de causa et bibuntur. Testium quoque tumori cum cera illinuntur. Capillum denigrant ex areto. Eadem trita cum duabus partibus panis mollis, et e vino ammineo subacta, pedum ac nervorum dolores sedant. Pilulae adversus serpentium ictus bibuntur, aut si eiiciatur sanguis: collectionibus illinuntur. Ramici quoque tenerae tusae cum axungia et lomento prosunt. Bibuntur ex eadem causa. Parotidi et strumae cum farina imponuntur. Exprimitur succus tuis cum semine, qui mixtus oleo caliginem oculorum aufert. Item Vi-

ctoriati pondere in vino potus illitusque, cum fico sicca pingui, exentis granis, vitia testium sanat, tumores discutit: et cum fermento strumas. Radix cum foliis trita potaque, vesicae et stranguriae medetur: et contra phalangia. Ramenta pota menses cient, scorpiionum ictibus adversantur.

XI. Cedrus magna, quam cedrelaten vocant, dat picem, quae cedria vocatur, dentium doloribus utilissimam. Frangit enim eos et extrahit: dolores sedat. Cedri succus ex ea quomodo fieret, diximus, magni ad lumina usus, ni capiti dolorem inferret. Defuncta corpora incorrupta aëvis servat, viventia corrumpit: mira differentia, cum vitam auferat spirantibus, defunctisque pro vita sit. Vestes quoque corrumpit, et animalia necat. Ob hoc non censeam in anginis hoc remedio utendum: neque in cruditatibus, quod suaseret aliqui, gustu. Dentes quoque colluere ex aceto in dolore timuerim, vel gravitati aut vermicibus aurium instillare. Portentum est, quod tradunt, abortivum fieri in Venere, ante perfruas virilitate. Phthirias perungere eo non dubitaverim, item porriginis. Suadent et contra venenum leporis marini bibere in passo. Facilius in elephantias illinatur. Et hulcera sordida et excrecentia in iis auctores quidam, et oculorum albugines caliginisque inunxere eo: et contra pulmonis hulcera cyathum eius sorbere iusserunt: item adversus taenias. Fit ex eo et oleum, quod pisselaeon vocant, vehementioris ad omnia eadem usus. Cedri scobe serpentes fugari certum est: item bacis tritis cum oleo, si qui perungantur.

XII. Cedrides, hoc est, fructus cedri, tussim sanant, urinam cient, alvum sistunt: utiles ruptis, convulsis, spasticis, stranguriae, vulvis, admoti: contra lepores marinos, eademque quae supra: collectionibus, inflammationibusque.

XIII. De galbano diximus. Neque humidum neque aridum probatur, sed quale docuimus. Per se bibitur ad tussim veterem, suspiria, rupta, convulsa. Imponitur ischiadicis, lateris doloribus, panis, furunculis, corpori ab ossibus recedenti, strumis, articularum nodis, dentium quoque doloribus. Illinitur et cum melle capitis hulceribus. Purulentis infunditur auribus cum rosaceo, aut nardo. Odore comitialibus subvenit, et vulva strangulante, et in stomachi defectu. Abortus non exeuntes trahit appositum vel suffitu: item ramis ellebori circumlitum atque subiectum. Serpentes nidore urentium fugari diximus. Fugiant et perunctos galbano. Medetur et a scorpione percussis. Bibitur et in difficili partu faebae magnitudine in vini cyatho: vulvasque conversas corrigit. Cum myrrha autem et in vino mortuos partus extrahit. Adversatur et venenis, maxime toxicis, cum myrrha, et in vino. Serpentes oleo et spondylis mixto tactu necat. Nocere urinae existimatur.

XIV. Similis Hammoniaca natura atque lacrimae, probandae, ut diximus: mollit, calefacit, discutit, dissolvit. Claritati visus in collyriis convenit. Pruritum, cicatrices, albugines oculorum tollit. Dentium dolores sedat, efficacius accensum. Prodest dyspnoicis, pleuriticis, pulmonibus, vesicis, urinae cruentae, lienis, ischiadicis potum. Sic et alvum solvit. Articulis et podagrae cum pari pondere picis aut cerae et rosaceo coctum. Maturat panos, extrahit clavos cum melle. Sic et duritias emollit. Lienem cum aceto et cera Cypria, vel rosaceo, efficacissime imponitur. Lassitudines perungi cum aceto et oleo, exiguoque nitro, utile est.

XV. Et styracis naturam in peregrinis arboribus exposuimus. Placet praeter illa quae diximus, maxime pinguis, purus, albicans fragmenta. Medetur tussis, faucibus, pectoris vitia, vulvae praeculae, duritiae laboranti. Ciet menses potu, appositum, alvum mollit. Invenio potu modico tristitiam

animi resolvi, largiore contrahi. Sonitus aurium emendat infusus: strumas illitu, nervorumque nodos. Adversatur venenis, quae frigore nocent: ideo et cicutae.

+ XVI. Spondylion una demonstratum, infunditur capitibus phreneticorum et lethargicorum: item capitis doloribus longis. Cum oleo vetere bibitur, et in iocinerum vitis, morbo regio, comitialibus, orthopnoicis, vulvarum strangulatione, quibus et suffitu prodest. Alvim mollit. Illinitur h ulceribus serpentibus cum ruta. Flos auribus purulentis efficaciter infunditur. Sed succus cum exprimitur, intelligendus est, quoniam mire appetitur a muscis et similibus. Radix derasa, et in fistulas coniecta, calum earum erodit. Auribus quoque instillatur cum succo. Datur et ipsa contra morbum regium, et in iocineris vitio, et vulvarum. Capillos crispas facit peruncto capite.

XVII. Sphagnos, sive sphacos, sive bryon, et in Gallia, ut indicavimus, nascitur, vulvis decocto insidentium utilis: item genibus et feminum tumoribus, mixtus nasturtio, et aqua salsa tritus. Cum vino autem ac resina sicca potus, urinam pellit celerrime. Hydropicis inanitis, cum vino et iuniperis tritus et potus.

XVIII. Terebinthi folia et radix collectionibus imponuntur. Decoctum eorum stomachum firmat. Semen in capitis dolore bibitur in vino, et contra difficultatem urinae. Ventrem leniter emollit. Venerem excitat.

XIX. Piceae, et laricis folia trita, et in aceto decocta, dentium dolori prosunt. Cinis corticum, intertrigini et ambustis. Potus alvim sistit, urinam movet. Suffitu vulvas corrigit. Piceae folia privatim iocineri utilis sunt, drachmae pondere in aqua mulsapota. Silvas eas dumtaxat, quae picis resinaeque gratia radantur, utilissimas esse phthisicis, aut qui longa aegritudine non recolligant vires, satis constat: et illum caeli aera plus ita, quam navigationem Aegyptiam, proficere, plus quam lactis herbidos per montium aestiva potus.

+ XX. Chamaepitys Latine abiga vocatur propter abortus, ab aliis tunc terrae: cubitalibus ramis, flore pinus et odore. Altera brevis, et incurvae similis. Tertia eodem odore, et ideo nomine quoque, parvula, cauliculo crassitudine digitali, foliis scabris, exilibus, albis, in petris nascens. Omnes herbae, sed propter cognationem nominis non differendae. Prosunt adversus scorpionum ictus. Item iocineri illitae cum palmis, aut cotoneis. Renibus et vesicae, decoctum earum cum farina hordeacea. Morbo quoque regio, et urinae difficultatibus, ex aqua decoctae bibuntur. Novissima contra serpentes valet cum melle. Sic et appositu vulvas purgat. Sanguinem densatum extrahit pota. Sudores facit perunctis ea, peculiariter renibus utilis. Fiunt ex ea et hydropicis pilulae, cum fico alvim trahentes. Lumborum dolorem Victoriati pondere in vino finit, et tussim recentem. Mortuos partus, ex aceto cocta, et pota, eiicere protinus dicitur.

: XXI. Cum honore et pityusa simili de causa dicitur, quam quidam in tithymali genere numerant. Frutex est similis piceae, flore parvo purpureo. Bilem et pituitam per alvim detrahit radix, decocti hemina: aut seminis ligula in balanis. Folia in aceto decocta, rufures cutis emendant: mammas quoque mixto rutae decocto, et termina, et serpentium ictus, et in totum collectiones incipientes.

XXII. Resinam e supra dictis arboribus gigni docuimus, et genera eius et nationes in ratione vini, ac postea in arboribus. Summae species duae: sicca, et liquida. Sicca e pinu et picea fit: liquida e terebintho, larice, lentisco. Nam et eae ferunt in Asia et Syria. om putant esse, e picea atque la

PLIN. HIST. NAT.

thuris modo succosam fundit: larix gracilem, ac mellei liquoris, virus redolentem. Medici liquida raro utuntur, et in ovo fere. e larice propter tussim huceraque viscerum: nec pinea magnopere in usu: ceteris non nisi coctis. Et coquendi genera satis demonstravimus.

In arborum differentia placet terebinthina, odoratissima atque levissima: nationum, Cypria et Syriaca: utraque mellis Attici colore: sed Cypria canosior, siccorque. In sicco genere quaerunt ut sit candida, pura, perlucida. In omni autem, ut montana potius, quam campestris: item Aquilonia potius, quam ab alio vento. Resolvitur resina ad vulnorum usus et malagmata, oleo: in potiones, amygdalis amaris. Natura in medendo contrahere vulnora, purgare, discutere collectiones: item pectoris vitia, terebinthina. Illinitur eadem calida membrorum doloribus, spasticisque in Sole. Illinitur et totis corporibus, mangonium maxime cura, ad graevitatem emendandam, spatis ita laxantium cutem per singula membra, capacioraque ciborum facienda corpora. Proximum locum obtinet e lentisco. Inest ei vis adstringendi. Movet et ante ceteras urinam. Reliquae ventrem molliunt, cruda concoquunt, tussim veterem sedant, vulvae onera extrahunt etiam suffitae. Privatim adversantur visco. Panos et similia, cum sevo taurino et melle sanant. Palpebras lentiscina commodissime replicat. Fractis quoque utilissima, et auribus purulentis: item in pruritu genitalium. Pineae capitis vulneribus optime medetur.

XXIII. Pix quoque unde et quibus conficeretur modis, indicavimus: et eius duo genera, spissum, liquidumque. Spissarum utilissima medicinae Brutia, quoniam pinguisima et resinosisima utrasque praebet utilitates: ob id magis rutila, quam ceterae. Id enim quod in hoc adiciunt, e mascula arbore meliorem esse, non arbitror posse intelligi. Piceis natura excalfacit, explet. Adversatur privatim cerastae morsibus cum polenta: item anginae cum melle, distillationibus et sternutamentis a pituita. Auribus infunditur cum rosaceo: illinitur cum cera. Sanat lichenas, alvim solvit, excretaiones pectoris adiuvat ecligmate, aut illita tonsillis cum melle. Sic et hucera purgat, explet. Cum ura passa et axungia, carbunculos purgat, et putrescentia hucera: quae vero serpunt, cum pineo cortice, aut sulphure. Phthisicis etiam cyathi mensura quidam dederunt, et contra veterem tussim. Rhagadas sedis et pedum, panosque, et ungues scabros emendat: vulvae duritias et conversiones, odore: item lethargicos. Strumas item cum farina hordeacea et pueri impubis urina decocta ad suppurationem perducit. Et ad alopecias sicca pice utuntur. Ad mulierum mammas Brutia, ex vino subfervefacta cum polline farraeo, quam calidissimis imposita.

XXIV. Liquida pix, oleumque quod pisselaeon vocant, quemadmodum fieret, diximus. Quidam iterum decoquunt, et vocant palimpissam. Liquida anginae perunguntur intus, et ura. Ad aurium dolores, claritatem oculorum, oris circumlitiones, suspiriosos, vulvas, tussim veterem, et crebras excretaiones pectoris, spasmos, tremores, opisthotonos, paralyses, nervorum dolores. Praestantissimum ad canum et iumentorum scabiem.

XXV. Est et pissasphaltos, mixta bitumini pice naturaliter ex Apolloniatarum agro. Quidam ipsi miscent, praecipuum ad scabiem pecorum remedium aut si foetus mammas laeserit. Maturum optimum ex eo, quod cum fervet, innatat.

XXVI. Zopissam eradi navibus diximus cera marino sale macerata. Optima haec a tirocinio navium. Additur autem in malagmata ad discutien- das collectiones.

XXVII. Teda decocta in aceto, dentium dolores efficaciter colluunt.

XXVIII. Lentiscus ex arbore, et semen, et cortex, et lacrima, urinam cient, alvum sistunt. Decoctum eorum hulcera quae serpunt, fotu. Illinitur in humidis, et igni sacro: gingivas colluit. Folia dentibus in dolore atteruntur: mobiles decocto colluuntur. Capillum tingunt. Lacrima sedis vitii prodest, cum quid siccare exalferive opus sit. Decoctum et e lacrima stomacho utile, ructum et urinam movens: quod et capitis doloribus cum polenta illinitur. Folia tenera oculis inflammatis illinuntur. Item mastiche lentisci replicandis palpebris, et ad extendendam cutem in facie, et smegmata, adhibetur: et sanguinem reicientibus, tussi veteri: et ad omnia quae Hammoniaci vis. Medetur et attritis partibus, sive oleo e semine eius facto ceraeque mixto, sive foliis, ex oleo decoctis, sive cum aqua virilia foveantur. Scio Democratem medicum in valetudine Considae M. Servillii consularis filiae, omnem curationem austeram recusantis, diu efficaciter usum lacte caprarum, quas lentisco pascebat.

XXIX. Platani adversantur vespertilionibus. Pilulae earum in vino potae denariorum quatuor pondere, omnibus serpentium et scorpionum venenis medentur: item ambustia. Tusae autem cum aceto acri, magisque scillite, sanguinem omnem sistunt. Et lentiginem, et carcinomata, melaniasque veteres, addito melle emendant. Folia et cortex illinuntur collectionibus et suppurationibus, et decoctum eorum. Corticis autem in aceto, dentium remedium est: foliorum tenerrima in vino albo decocta, oculorum Lanugo foliorum, et auribus et oculis inutilis. Cinis pilularum sanat ambusta igni vel frigore. Cortex e vino scorpionum ictus restinguit.

XXX. Fraxinus quam vim adversus serpentes haberet, indicavimus. Semen foliis eius inest, quo medentur iocineris et lateris doloribus in vino: aquam quae subit cutem, extrahunt. Corpus obesum levant onere, sensim ad maciem reducentes, iisdem foliis cum vino tritis ad virium portionem: ita ut puero quinque folia tribus cyathis diluantur, robustioribus septem folia, quinque cyathis vini. Non omittendum, ramenta eius et scobem a quibusdam cavenda praedici.

XXXI. Aceris radix contusa e vino iocineris doloribus efficacissime imponitur.

XXXII. Populi albae uvaram in unguentis usum exposuimus. Cortex potus ischiadicis et stranguriae prodest. Foliorum succua calidus aurium dolori. Virgam populi in manu tenentibus intertrigo non metuatur. Populus nigra efficacissima habetur, quae in Creta nascitur. Comitilibus semen ex aceto utile. Fundit illa et resinam exiguum, qua utuntur ad malagmata. Folia podagris in aceto decocta imponuntur. Humor e cavis populi nigrae effluens, verrucas, papulasque ex attritu ortas tollit. Populi ferunt et in foliis guttam, ex qua apes propolim faciunt. Gutta aequae propoli ex aqua efficax.

XXXIII. Ulmi et folia, et cortex, et rami, vim habent pissandi, et vulnera contrahendi. Corticis utique interior tilia lepras sedat, et folia ex aceto illita. Corticis denarii pondus potum in hemina aquae frigidae alvum purgat, pituitasque, et aquas privatim trahit. Imponitur et collectionibus lacrima, et vulneribus, et ambustis, quae decocto fovere prodest. Humor in folliculis arboris huius nascens, cuti nitorem inducit, faciemque gratiorem praestat. Cauliculi foliorum primi, vino decocti, tumores sanant, extrahuntque per fistulas. Idem praestant et tiliae corticis. Multi corticem commanducatum vulneribus utilissimum putant: folia trita aqua aspersa pedum tumori. Humor quoque e medulla, uti diximus, castratae arboris effluens, capillum reddit capiti illitus, defluentesque continet.

XXXIV. Arbor tilia leniter tusa ad eadem fere utilis est, atque oleaster. Folia autem tantum in usu, et ad infantium hulcera in ore commanducata: decocta urinam cient: menses sistunt illita: sanguinem pota detrahunt.

XXXV. Sambucus habet alterum genus magis silvestre, quod Graeci chamaeacten, alii helion vocant, multo brevius. Utriusque decoctum in vino veteri foliorum, vel seminis, vel radicis, ad cyathos binos potum, stomacho inutile est, alvo detrahens aquam. Refrigerat etiam inflammationem, maxime recentis ambusti: et canis morsum cum polenta mollissimis foliorum illitis. Succus cerebri collectiones, privatimque membranae, quae circa cerebrum est, lenit infusus. Acini eius infirmiores, quam reliqua, tingunt capillum. Poti acetabuli mensura, urinam movent. Foliorum mollissima ex oleo et sale eduntur, ad pituitam bilemque detrahendam. Ad omnia efficacior, quae minor. Radicis eius in vino decoctae duo cyathi poti, hydropicos exinaniunt: vulvas emolliunt, has et foliorum decoctum insidentium. Caules teneri mitiores sambuci, in patinis cocti, alvum solvunt. Resistunt folia et serpentium ictibus in vino pota. Podagricis cum sevo hircino vehementer prosunt cauliculi illiti. Iidemque in aqua macerantur, ut ea sparsa pulices necentur. Foliorum decocto si locus spargatur, muscae necantur. Boa appellatur morbus papularum, cum rubent corpora: sambuci ramo verberatur. Cortex interior tritus, ex vino albo potus, alvum solvit.

XXXVI. Iuniperus vel ante cetera omnia exalfacit, extenuat, cedro assimilis. Et eius duo genera: altera maior, altera minor. Utraque accensa serpentes fugat. Semen stomachi, pectoris, lateris doloribus utile. Inflationes algoresque discutit: tusses concoquit et duritias. Illitum tumores sistit: item alvum, baccis ex vino nigro potis: item ventris tumores illitis. Miscetur et antidotis oxyporis. Urinas cient. Illinitur et oculis in epiphoris. Datur convulsis, ruptis, torminibus, vulvis, ischiadicis cum vino albo potum pilulis quaternis, aut decoctis viginti in vino. Sunt qui et perungant corpus e semine eius in serpentium metu.

XXXVII. Salicis fructus ante maturitatem in araneam abit: sed si prius colligatur, sanguinem reicientibus prodest. Corticis e ramis primis cinis, clavum et callum aqua mixta sanat. Vitia cutis in facie emendant, magis admixto succo suo. Est autem hic trium generum. Unum arbor ipsa exsudat gummium modo. Alterum nanat in plaga, cum floret, exciso cortice trium digitorum magnitudine. Hic ad expurganda, quae obstant oculis: item ad spissanda quae opus sunt, ciendantque urinam, et ad omnes collectiones intus extrahendas. Tertius succus est detractione ramorum a falce distillans. Ex his ergo aliquis cum rosaceo in calyce Punici calfactus auribus infunditur: vel folia cocta, et cum cera trita imponuntur: item podagricis. Cortice et foliis in vino decoctis foveri nervos utilissimum. Flos tritus cum foliis furfures purgat in facie. Folia contrita et pota intemperantiam libidinis coercent, atque in totum auferunt usum saepius sumta. Amerinae nigrae semen cum apuma argenti pari pondere, a balneo illitum, psilothrum est.

XXXVIII. Non multum a salice vitilium usu distat vitex, foliorum quoque aspectu, nisi odore gratior esset. Graeci lygon vocant, alii agnon, quoniam matronae Thesmophoriis Atheniensium castitatem custodientes, his foliis cubitus sibi sternunt. Duo genera eius. Maior in arborem salicis modo assurgit: minor ramosa, foliis candidioribus hamginosis. Prima album florem mittit cum purpureo, quae et candida vocatur: nigra, quae tantum purpureum. Nascuntur in palustribus campis. Semen potum vini quendam saporem habet, et dicitur febres solvere:

et cum unguentur oleo admixto, audorem facere: sic et lassitudines dissolvere. Urinam cient, et menses. Caput tentant viui modo: nam et odor similis est. Inflationes pellunt in inferiora. Alvum sistunt: hydropicis, et lienibus perquam utiles. Lactis ubertatem faciunt. Adversantur venenis serpentium, maxime quae frigus inferunt. Minor efficacior ad serpentes: bibitur seminis drachma in vino vel posca, aut duabus foliorum teneriorum. Et illinuntur utraque adversus araneorum morsus: vel perunctis tantum, suffitu quoque aut substratu fugant venenata. Ad Venerem impetus inhihent: eoque maxime phalangiis adversantur, quorum morsus genitale excitat. Capitis dolorem ex ebrietate sedant cum rosaceo flos tenerique cauliculi. Seminis decoctum vehementiorem capitis dolorem dissolvit fotu: et vulvam etiam suffitu vel appositu purgat: alvum cum pulegio et melle potum. Vomicae panosque difficile concoquentes, cum farina hordeacea mollit. Lichenas et lentigines cum aphronitro et aceto semen sanat: et oris hulnera, et eruptiones, cum melle: testium, cum butyro et foliis vitium: rhagadas aedis, cum aqua illitum: luxata, cum sale, et nitro, et cera. Et semen, et folium, additur in malagmata nervorum, et podagras. Semen instillatur in oleo decoctum capiti in lethargia, et phrenesi. Virgam qui in manu habeant, aut in cinctu, negantur intertriginem sentire.

XXXIX. Ericen Graeci vocant fruticem non multum a myrice differentem, colore roris marini, et paene folio. Hoc adversari serpentibus tradunt.

XL. Genista quoque vinculi usum praestat. Flores apibus gratissimii. Dubito an haec sit, quam Graeci auctores sparton appellavere, cum ex ea lina piscatoria apud eos facituri docuerim: et numquid hanc designaverit Homerus, cum dixit navium sparta dissoluta. Nondum enim fuisse Africanum vel Hispanum spartum in usu, certum est: et cum utiles fierent naves, lino tamen, non sparto, unquam sutas. Semen eius, quod Graeci eodem nomine appellant, in folliculis, phaseolorum modo, nascens, purgat ellebori vice, drachma et dimidia pota in aquae mulsae cyathis quatuor ieiunis. Rami similiter cum fronde in aceto macerati pluribus diebus, et tusi, succum dant ischiadicis utilem, cyathi unius potu. Quidam marina aqua macerare malunt, et infundere clystere. Perunguntur eodem succo ischiadici addito oleo. Quidam ad stranguriam utuntur semine. Genista tusa cum axungia, genua dolentia sanat.

XLI. Myricen, quam ericen vocat Linaeus, similem scopis Amerinis dicit. Sanari ea carcinomata in vino decocta tritaque cum melle illita. Arbitrantur quidam hanc esse tamaricen: sed ad lienem praecipua est, si succus eius expressus in vino bibatur. Adeoque mirabilem eius antipathiam contra solum hoc viscerum faciunt, ut affirmet, si ex ea alveis factis bibant aues, sine liene inveniri. Et ideo homini quoque splenico cibum potumque dant in vasis ex ea factis. Gravis auctor in medicina, virgam ex ea defractam, ut neque terram, neque ferrum attingeret, sedare ventris dolores asseverat impositam, ita ut tunica cinctuque corpori apprimeretur. Vulgus infelicem arborem eam appellat, ut diximus, quoniam nihil ferat, nec seratur unquam.

XLI. Corinthus, et quae circa est regio, bryam vocat, eiusque duo genera facit: silvestrem plane sterilem: alteram mitiorem. Haec fert in Aegypto Syriaque etiam abundanter lignosum fructum, maiorem galla, asperum gustu, quo medici utuntur vice gallae, in compositionibus, quas antheras vocant. Et lignum autem, et flos, et folia, et cortex in eodem usus adhibentur, quanquam remissiora. Datur sanguinem ~~radicibus~~ cortex tritus, et contra profusiva feruntur. Idem tusus impositus: et. Foliis ex-

primitur succus ad haec eadem. Et in vino decoquantur: ipsa vero adiecto melle gangraenis illinantur. Decoctum eorum in vino potum, vel imposita cum rosaceo et cera sedant. Sic et epinyctidas sanant. Ad dentium dolorem auriumque, decoctum eorum salutare est: radix ad eadem similiter. Folia hoc amplius, ad ea quae serpunt imponuntur cum polenta. Semen drachmae pondere adversus phalangia et araneos bibitur. Cum altitium vero pingui furunculis imponitur. Efficax et contra serpentium ictus, praeterquam aspidum. Nec non morbo regio, phthiriasi, lendibusque, decoctum iussum prodest, abundantiamque mulierum sistit. Cinis arboris ad omnia eadem prodest. Aiunt, si bovis castrati urinae immisceatur, in potu, vel in cibo, Venerem finire. Carboque ex eo genere urinae restinctus in umbra conditur: idem cum libeat accendere, resolvitur. Magi id et ex spadonis urina fieri tradiderunt.

XLIII. Nec virga sanguinea felicior habetur. Cortex eius interior cicatrices, quae praesnavere, aperit.

XLIV. Sileris folia illita fronti capitis dolores sedant. Eiusdem semen tritum, in oleo phthiriasis coercet. Serpentes et hunc fruticem refugiant: baculumque rustici ob id ex eo gerunt.

XLV. Ligustrum si eadem arbor est, quae in Oriente cypros, suos in Europa usus habet. Succus eius nervis, articulis, algoribus, folia ubique veteri hulceri cum salis mica, et oris exulcerationibus prosunt. Acini contra phthiriasin: item contra intertrigines, foliave. Sanant et gallinaceorum pituitas acini.

XLVI. Folia alni ex ferventi aqua certissimo remedio sunt tumori.

XLVII. Ederae genera viginti demonstravimus. Natura omnium in medicina anceps. Mentem turbat, et caput purgat largius pota. Nervis intus nocet. Iisdem nervis adhibita foris prodest. Eadem natura, quae aceto, ei est. Omnia genera eius refrigerant. Urinam cient potu: capitis dolorem sedant, praecipue cerebro, continentique cerebrum membranae, utiliter mollibus impositis foliis: cum aceto et rosaceo tritis et decoctis, addito postea rosaceo oleo. Illinuntur autem fronti: et decocto eorum fovetur os, caputque perungitur. Lienis et pota et illita prosunt. Decoquantur et contra horrores febrium, eruptionesque pituitae, aut in vino teruntur. Corymbi quoque poti vel illiti lienem sanant: iocinera autem illiti. Trahunt et menses appositi. Succus ederae taedia narium graveolentiaque emendat, praecipue albae sativae. Idem infusus naribus caput purgat, efficacius addito nitro. Infunditur etiam purulentis auribus, aut dolentibus cum oleo. Cicatricibus quoque decorem facit. Ad lienes efficacior albae est, ferro calefactus: satisque est acinos sex in vini cyathis duobus sumi. Acini quoque ex eadem alba terni, in aceto mulso poti, tineas pellunt: in qua curatione ventri quoque imposuisse eos utile est. Ederae, quam chrysocarpon appellavimus, baccis aurei coloris viginti, in vini sextario tritis, ita ut terni cyathi potentur, aquam quae cutem subierit, urina educit Erasistratus. Eiusdem acinos quinque tritos in rosaceo oleo, calefactosque in cortice Punic, instillavit dentium dolori a contraria aure. Acini, qui croci succum habent, praesunt poti a crapula tutos praestant: item sanguinem excreantes, aut torminibus laborantes. Ederae nigrae candidiores corymbi poti, steriles etiam viros faciunt. Illinunt decocta quaecunque in vino omnium hulecerum generi, etiamsi cacoethe sint. Lacrima ederae pailothrum est, phthiriasinque tollit. Flos cuiuscunque generis trium digitorum captu, dysentericos et alvum citam emendat, in vino austero bis die potus. Et ambustis illinuntur utiliter cum cera. Denigraunt capillum co-

rymbi. Radicis assecus in aceto potus, contra phalangia prodest. Huius quoque ligni vase splenioops bibentes sanari invenio. Et acinos terunt, moxque comburunt, et ita illiament ambusta, prius perfusa aqua calida. Sunt qui et incidunt succi gratia, eo-que utantur ad dentes erosos: frangique tradunt, proximis cera munitis, ne laedantur. Gummi etiam in edera quaerunt, quod ex aceto utilissimum dentibus promittunt.

+ XLVIII. Graeci vicino vocabulo cisthon appellant fruticem maiorem thymo, foliis ocimi. Duo eius genera. Flos masculo rosaceus, feminae albus. Ambobus prosunt dysentericis et solutionibus ventris. +
+ in vino austero, teras digitis flore capto, et similiter bis die poto: huloeribus veteribus et ambustis cum cera: et per se oris huloeribus. Sub his maxime nascitur hypocisthis, quam inter herbas dicemus.

XLIX. Cissos erythranos ab iisdem appellatur similis ederae, coxendicibus utilis e vino potus: item lumbis. Tantum vim acini aiunt, ut sanguinem urina detrahat. Item chamaecisson appellant ederam, non attollem se a terra. Et haec contusa in vino acetabuli mensura leni medetur. Folia ambustis cum axungia. Smilax quoque, qui et nicophoros cognominatur, similitudinem ederae habet, tenuioribus foliis. Coronam ex eo factam impari foliorum numero, aiunt capitis doloribus mederi. Quidam duo genera smilacis dixere. Alterum immortalitati proximum, in convallibus opacis, scandentem arbores, cernantibus acinorum corymbis, contra venenata omnia efficacissimis, in tantum ut acinorum succo infantibus saepe instillato, nulla postea venena nocitura sint. Alterum genus culta amare, et in his gigni, nullius effectus. Illam esse smilacem priorem, cuius lignum ad aures sonare diximus. Similem huic aliqui clematida appellant, repemur per arbores, geniculatam et ipsam. Folia eius depras purgant. Semen alvum solvit acetabuli mensura, in aquae homina aut aqua mulsa. Datur ex eadem causa et decoctum eius.

L. Arundinis genera XXIX demonstravimus, non aliter evidentiore illa naturae vi, quam continuis his voluminibus tractamus. Siquidem arundinis radix contrita et imposita, filicis stirpem corpore extrahit: item arundinem filicis radix. Et quoniam plura genera fecimus, illa quae in Iudaea Syriaque nascitur odorum unguentorumque causa, urinam movet cum gramine aut apii semine decocta. Ciet menstrua admota. Medetur convulsis duobus obolis poto, iocineri, renibus, hydropi, tussi etiam suffitu, magisque cum resina. Furfuribus huloerumque manantibus cum myrrha decocta. Excipitur et succus eius, fitque elaterii similis. Efficacissima autem in omni arundine quae proxima radici. Efficacia et genicula. Arundo Cypria, quae donax vocatur, corticis cinere alopecias emendat: item putrescentia huloera. Foliis eius ad extrahendos aculeos utuntur: efficacibus et contra ignes sacros, collectionesque omnes. Vulgaris arundo extractoriam vim habet, et recens tusa, non in radice tantum. Multum enim et ipsam arundinem valere tradunt. Medetur et luxatis, et spinas doloribus radix in aceto illita. Eadem recens trita in vino poto, Venerem concitat. Arundinum lanugo illita auribus, obtundit auditum.

LI. Cognata in Aegypto res est arundini papyrus, praecipuae utilitatis, cum inaruit, ad laxandas siccandasque fistulas, et intumescendo ad introitum medicamentorum aperiendas. Charta quae fit ex ea, cremata, inter caustica est. Cinis eius ex vino potus somnum facit: ipsa ex aqua imposita callum sanat.

LII. Ne in Aegypto quidem nascitur ebenus, ut docuimus: nec tractamus in medicina alienos orbes: non emittitur tamen propter miraculum. Scobum

eius oculis unice mederi dicunt: lignoque ad cotem trito cum passo, caliginem discutit. Ex aqua vero radice, albugines oculorum. Item tussim, pari modo dracunculi radicis adiecto cum melle. Ebenum medici et inter erodentia assumunt.

LIII. Rhododendros ne nomen quidem apud nos invenit Latinum: rhododaphnen vocant, aut acrium. Mirum, folia eius quadrupedum venenum esse, homini vero contra serpentes praesidium, ruta addita e vino poto. Pecus etiam, et caprae, si aquam biberint, in qua folia ea maduerint, mori dicuntur.

LIV. Nec rhus Latinum nomen habet, cum in usum pluribus modis veniat. Nam et herba est silvestris, foliis myrti, cauliculis brevibus, quae tineas pellit: et frutex coriarius appellatur, subrutilus, cubitalis, crassitudine digitali: cuius aridis foliis, ut malicorio, coria perficiuntur. Medici autem rhoicis utuntur ad contusa: item coeliacos, et sedis huloera, aut quae phagedaenas vocant, trita cum melle, et illita cum aceto. Decoctum eorum instillatur auribus purulentis. Fit et stomatice decoctis ramis ad eadem, quae ex moris: sed efficacior admixto alumine. Illinitur eadem hydropicorum tumori.

LV. Rhus, qui erythros appellatur, semen est huius fruticis. Vim habet adstringendi refrigerandi. Aspergitur pro sale obsonii. Alvus solvit, omnesque carnes cum sulpho suaviores facit. Huloeribus medetur manantibus cum melle: asperitati linguae, percussis, lividis, desquamatis eodem modo. Capitis huloera ad cicatricem celerime perducit: et feminarum abundantiam sistit cibo.

LVI. Alia res erythrodanum, quam aliqui erythrodanum vocant, nos rubiam, qua tinguntur lanae, pellesque perficiuntur: in medicina urinam ciet: morbum regium sanat ex aqua mulsa, et lichenas ex aceto illita: et ischiadicos, et paralyticos, ita ut bibentes laventur quotidie. Radix semenque trahunt menses, alvum sistunt, et collectiones discutunt. Contra serpentes rami cum foliis imponuntur. Folia et capillum inficiunt. Invenio apud quosdam morbum regium sanari hoc frutice, etiamsi adalligatus spectetur tantum.

LVII. Distat ab eo, qui alysson vocatur, foliis tantum et ramis minoribus: nomen accepit, quod a cane morsos rabiem sentire non patitur, potus ex aceto adalligatusque. Mirum est quod additur, saniem conspecto omnino frutice eo siocari.

LVIII. Tingentibus et radícula lanas praeparat, quam struthion a Graecis vocari diximus. Medetur morbo regio et ipsa decocto eius poto: item pectoris vitia. Urinam ciet, alvum solvit, et vulvas purgat. Quamobrem purem poculum medici vocant. Ea et ex melle prodest magnifice ad tussim, orthopnoeae cochlearis mensura. Cum polenta vero et aceto lepras tollit. Eadem cum panace et capparis radice calculeos frangit, pellitque. Panes discutit, cum farina hordeacea et vino decocta. Miscetur et melle, et collyriis, claritatis causa: aternutamento utilis inter pauca: Nemi quoque ac iocineri. Eadem poto denarii unius pondere ex mulsa aqua, suspirios sanat.

Sic et pleuriticis, et omnes lateris dolores, apocyni semen ex aqua. Frutex est folio ederae, molliore tamen, et minus longie viticulis, semine acuto, diviso, lanuginoso, gravi odore. Canes et omnes quadrupedes necat in cibo datum.

LIX. Est et rosmarinum. Duo genera eius. Alterum sterile, alterum cui et caulis, et semen resinaeum, quod caehrys vocatur. Foliis odor thuris. Radix vulnera sanat viridis imposita, et aedis proclitica, condylomata, et haemorrhoidas. Succus et fruticis et radicis morbum regium, et ea quae reparganda sunt. Oculorum aciem exacerbat. Semen ad vetera pectoris vitia datur potui. Et ad vulvas cum vino et pipere. Menses adievat. Podagris illinitur

cum acrimonia farina. Pungat etiam lentiginem, et quae exaltescenda sunt, aut cum sudor quaerendus, illitum: item convulsis. Auget et lac in vino potum: item radix. Ipsa herba strumis cum aceto illinitur: ad tussim cum melle prodest.

LX. Cachrys multa genera habet, ut diximus. Sed haec, quae ex rore supra dicto nascitur, si fricetur, resinosa est. Adversatur venenis et venenatis, praeterquam anguibus. Sudores movet, tormina discutit, lactis ubertatem facit.

† LXI. Herba Sabina, brathy appellata a Graecis, duorum generum est: altera tamarici similis folio, altera cupresso. Quare quidam Creticam cupressum dixerunt. A multis in suffitus pro thure assumitur: in medicamentis vero duplicato pondere eandem effectus habere, quos cinnamum, traditur. Collectiones minuit, et nomas compescit. Illita hulnera purgat. Partus emortuos apposita extrahit, et suffusa. Illinitur igni sacro et carbunculis. Cum melle et vino pota, regio morbo medetur. Gallinacei generis pituitus fumo eius herbae sanari tradunt.

† LXII. Similis herbae huic Sabinae est selago appellata. Legitur sine ferro dextra manu per tunicam, qua sinistra exiit velut a furante, candida veste vestito, pureque lotis nudis pedibus, sacro facto prius quam legatur, pane vinoque. Fertur in mappa nova. Hanc contra omnem perniciem habendam prodidere Druidae Gallorum, et contra omnia oculorum vitia fumum eius prodesse.

LXIII. Idem sanicolum herbam nominavero nascentem in humidis: et hanc sinistra manu legi a ieiuniis contra morbos suum bouumque, nec respicere legentem: nec alibi, quam in canali, deponere, ibique contere poturis.

LXIV. Gummium genera diximus. Ex his maiores effectus melioris cuiusque erunt. Dentibus inutilis sunt. Sanguinem coagulant, et ideo reicientibus sanguinem prosunt: item ambustis, arteriae vitia. Inutilom urinam cient, amaritudines hebetant adstrictis ceteris. Quae ex amygdala amara est, apianaeque viribus efficacior, habet exalfactorias vires. Praeponuntur autem prunorum, et cerasorum, ac vitium. Siccat illitae et adstringunt: ex aceto vero infantium lichenas sanant. Prosunt et tussi veteri, quatuor obolis in mixto potis. Creduntur et colorem gratiorem facere, ciborumque appetentiam, et calculosis prodesse cum passo potae. Oculorum et vulnere utilitatibus maxime conveniunt.

† LXV. Spinae Aegyptiae, sive Arabicae, laudes in odorem loco diximus: et ipsa apissat stringitque distillationes omnes, et sanguinis excretiones, mensuraque abundantiam, etiamnum radice valentior.

† LXVI. Spinae albae semen contra scorpiones auxiliatur. Corona ex ea imposita, capitis dolores minuit. Huic similis est spina illa, quam Graeci acanthion vocant, minoribus multo foliis, aculeatis per extremitates, et araneosa lanugine obductis: qua collecta, etiam vestes quaedam bombycinis similes fiunt in Oriente. Ipsa folia vel radices ad remedia opisthotoni bibuntur.

LXVII. Est et acacia e spina. Fit in Aegypto alba nigraque arbore, item viridi, sed longe melior e prioribus. Fit et in Galatia tenerrima, spinosiore arbore. Semen omnium lenticulae simile: minore est tantum et grano et folliculo. Colligitur autumnus: anto collectum nimio validius. Spissatur succus ex folliculis aqua caelesti perfusus: mox in pilulis exprimitur organis: tunc densatur in Sole martiis in pastillos. Fit et ex foliis minus efficax. Ad coria pernicienda semine pro galla utuntur. Foliorum succus et Galaticae acaciae nigerrimus improbat: item qui valde rufus. Purpurea aut leucophaea, et quae facillime diluitur, vi summa ad spissandum refrigerandumque est, oculorum medicamentis ante alias utiles. Lavantur in eos usus pastilli ab

aliis, torrentur ab aliis. Capillum tingunt. Sanant ignem sacrum, hulnera quae serpunt, et humida vitia corporis, collectiones, articulos contusos, perniores, pterygia. Abundantiam mensium in feminis sistunt, vulvamque, et sedem, procidentem. Item oculos, oris vitia, et genitulum.

LXVIII. Vulgaris quoque haec spina, ex qua cortinae fulloniae implentur, radicis usus habet. Per Hispanias quidem multi, et inter odores, et ad unguenta utuntur illa, aspalathum vocantes. Est sine dubio hoc nomine spina silvestris in Oriente, ut diximus, candida, magnitudine arboris iustae.

LXIX. Sed et frutex humilior, aequae spinosus, in Nisyro, et Rhodiorum insula, quem alii erysiscetrum, alii adipsatheon, sive diacheton vocant. Optimus, qui minime ferulaceus, rubens, et in purpuram vergens, detracto cortice. Nascitur pluribus locis, sed non ubique odoratus. Quam vim haberet caelesti arcu in eum iniuxo, diximus. Sanat tetra oris hulnera et ozaenas, genitalia exulcerata aut carbunculantia: item rhagadia: inflationes potu discutit, et strangurias. Cortex sanguinem redditibus medetur. Decoctum eius alvum sistit. Similia praestare silvestrem quoque putant.

LXX. Spina est appendix appellata, quoniam baccae puniceo colore in ea appendices vocantur. Hae crudae per se, et aridae in vino decoctae, alvum citam, ac tormina compescunt. Pyracanthae baccae contra serpentium ictus bibuntur.

LXXI. Paliurus quoque spinae genus est. Semen eius Afri zuram vocant, contra scorpiones efficacissimum: item calculosis et tussi. Folia adstrictoriam vim habent. Radix discutit panos, collectiones, vomicas: urinas trahit pota. Decoctum eius potum in vino alvum sistit: serpentibus adversatur. Radix praecipue datur in vino.

LXXII. Agrifolia contusa addito sale, articulorum morbis prosunt: baccae purgationi feminarum, coeliacis, dysentericis, ac cholericis. In vino potae alvum sistunt. Radix decocta et illita extrahit infixa corpori. Utilissima est et luxatis, tumoribusque. Aquifolia arbor in domo aut villa sata, veneficia arceat. Flore eius aquam glaciari Pythagoras tradit: item baculum ex ea factum, in quodvis animal emissum, etiamsi citra ceciderit defectu mittentis, ipsum per sese recubitu propius adlabi: tam praecipuam naturam inesse arbori. Taxi arboris fumus mures necat.

LXXIII. Nec rubos ad maleficia tantum genuit natura, ideoque et mora his, hoc est, vel hominibus cibos dedit. Vim habent siccandi, adstringendique: gingivis, tonsillis, genitalibus accommodatissimi. Adversantur serpentium aceleratissimis, haemorrhoidi et presteri, flos, aut mora. Scorpionum vulnera sine collectionum periculo inungunt, urinam cient. Caules eorum tunduntur teneri, exprimitur succus, mox Sole cogitur in crassitudinem mellis, singulari remedio contra mala oris, oculorumque, sanguinem excreantes, anginas, vulvas, sedes, coeliacas, potus aut illitus. Oris quidem vitis etiam folia commanducata prosunt, et hulneribus manantibus, aut quibuscunque in capite illinuntur. Cardiacis vel sic per se imponuntur a mamma sinistra: item stomachi doloribus, oculisque procidentibus. Instillatur succus eorum et auribus. Sanat condylomata cum rosaceo cerato. Cauliculorum ex vino decoctum uvae praesentaneum remedium est. Idem per se in cibo sumti cymae modo, aut decocti in vino austero, labantes dentes firmant. Alvum sistunt, et profluvia sanguinis: dysentericis prosunt. Siccantur in umbra, ut cinis crematorum uvam reprimat. Folia quoque arefacta et contusa, iumentorum hulneribus utilia traduntur. Mora, quae in his nascuntur, vel efficaciorrem stomatice praebuerint. quam sativa morus. Eadem compositione, vel de tantum et melle bibuntur in ch

arancos. Inter medicamenta, quae styptica vocant, nihil efficacius rubi mora ferentis radice decocta in vino ad tertias partes, ut colluantur eo oris hucera, et sedis foveantur: tantaque vis est, ut spongiae ipsae lapidescant.

LXXXIV. Alterum genus rubi est, in quo rosa nascitur. Gignit pilulam castaneae similem, praecipuo remedio calculosis. Alia est cynorrhoda, quam proximo dicemus volumine. Cynosbaton alii cynospaston, alii nevrosbaston vocant: folium habet vestigio hominis simile. Fert et uvam nigram, in cuius acino nervum habet, unde nevrosbaston dicitur. Alia est a cappari, quam medici cynosbaton appellaverunt. Huius thyrsus ad remedia splenis et inflatione, conditus ex aceto manditur. Nervus eius cum mastiche Chia commanducatus os purgat.

+ Ruborum rosa alopecias cum axungia emendat. Mora capillum tingunt cum omplacino oleo. Flos mori per menses colligitur. Candidus pleuriticis praecipuus ex vino potus, item coeliacis. Radix ad tertias decocta, alvum sistit, et sanguinem: item dentes collutos decocto. Eodem succo foveantur sedis atque genitalium hucera. Cinis e radice deprimit uvam.

LXXXV. Idaeus rubus appellatus est, quoniam in Ida non alius nascitur. Est autem tenerior ac minor, rarioribus calamis innocentioribusque, sub arborum umbra nascens. Huius flos cum melle epiphoris illinitur, et igitur sacris: stomachicis ex aqua bibendus datur. Cetera eadem praestat, quae supra dicta.

LXXXVI. Inter genera ruborum rhamnos appellatur a Graecis, candidior et fruticosior. Is floret, ramos spargens rectis aculeis, non, ut ceteri, aduncis: foliis minoribus. Alterum genus est silvestre, nigrius, et quadamtenus rubens. Fert veluti folliculos. Huius radice decocta in aqua fit medicamentum, quod vocatur Lycium. Semen secundas trahit. Alter ille candidior adstringit magis, refrigerat, collectionibus et vulneribus accommodatur. Folia utriusque et cruda et decocta illinuntur cum oleo.

LXXXVII. Lycium praestantius e spina fieri tradunt, quam et pyracanthon Chironiam vocant, quales in Indicis arboribus diximus, quoniam longe praestantissimum existimatur Indicum. Coquantur in aqua tusi rami, radicesque, summae amaritudinis, aereo vase per triduum, iterumque exento ligno, donec mellis crassitudo fiat. Adulteratur amaris succis, etiam amurca, ac felle bubulo. Spuma eius ac flos quidam oculorum medicamentis additur. Reliquo succo faciem purgat, et psoras sanat, erosos angulos oculorum, veteresque fluxiones, aures purulentes, tonsillas, gingivas, tussim, sanguinis excretionem, fabae magnitudinis devoratum: aut si ex vulneribus fluat, illitum: rhagadas, genitalium hucera, attritus, hucera recentia, et serpentina, ac putrescentia. In naribus clavos, suppurationes. Bibitur et a mulieribus in lacte contra profluvia. Indici differentia, glebis extrinsecus nigris, intus rufis, cum fregeris, cito nigrescentibus. Adstringit vehementer cum amaritudine. Ad eadem omnia utile est, sed praecipue ad genitalia.

LXXXVIII. Sunt qui et sarcocollam spinae lacrimam putent, pollini thuris similem, cum quadam acrimonia dulcem, gummosam. Cum vino tusa sistit fluxiones: illinitur infantibus. Vetustate et haec maxime nigrescit: melior, quo candidior.

LXXXIX. Unum etiamnum arborum medicinis debetur nobile medicamentum, quod oporice vocant. Fit ad dysentericos stomachique vitia, in congio musti albi, lento vapore decoctis cotoneis quinque cum suis seminibus, Punicis totidem, sorborum sextario, et pari mensura eius quod rhum Syriacum vocant, croci semuncia. Coquitur usque ad crassitudinem mellis.

LXXX. His subtexemus ea, quae Graeci communicatione nomina in ambiguo fecere, anne arborum essent.

Chamaedrys herba est, quae Latine trixago dicitur. Aliqui eam chamaeropem, alii Teucrion appellavere. Folia habet magnitudine mentae, colore et divisura quercus. Alii serrata, et ab ea serram inventam esse dixere, flore paene purpureo. Carpitur praegnans succo in petrosis, adversus serpentium venena potu illituque efficacissima: item stomacho, tussi vetustae, pituitae in gula cohaerescenti, ruptis, convulsis, lateris doloribus. Lienem consumit, urinam et menses ciet. Ob id incipientibus hydropicis efficax, manualibus scopis eius in tribus heminis aquae decoctae usque ad tertias. Faciunt et pastillos, terentes eam ex aqua, ad supra dicta. Sanat et vomicas, et vetera hucera, vel sordida cum melle. Fit et vinum ex ea pectoris vitia. Foliorum succus cum oleo caliginem oculorum discutiit. Ad splenem ex aceto sumitur. Excalfacit peruncione.

+ LXXXI. Chamaedaphne unico ramulo est, cubitali fere: folia tenuiora lauri folio. Semen rubens adnixum foliis illinitur capitis doloribus recens. Ardore refrigerat: ad tormina cum vino bibitur. Menses succus eius, et urinam ciet potu, partusque difficiles in lana appositus.

+ LXXXII. Chamelaena similitudinem foliorum oleae habet. Sunt autem amara, odorata, in petrosis, palum altitudine non excedente. Alvum purgat: detrahit pituitam bilemque: foliis in duabus absinthii partibus decoctis, succoque eo cum melle poto. Foliis impositis et hucera purgantur. Aiunt, si quis ante solis ortum eam capiat, dicatque ad albugines oculorum se capere, adalligata discuti id vitium: quoquo modo vero collectam iumentorum pecorumque oculis salutarem esse.

+ LXXXIII. Chamaesyce lentis folia habet, nihil se attollentia, in aridis petrosisque nascens. Claritati oculorum, et contra suffusiones utilissima, et cicatrice, caligines, nubeculas in vino cocta, inuncta. Vulvae dolores sedat apposita in linteolo. Tollit et verrucas omnium generum illita. Prodest et orthopnoicis.

LXXXIV. Chamaecissos spicata est tritici modo, ramulis quinis fere, foliosa: cum floret, existimari potest alba viola, radice tenui: cuius bibunt ischiadici folia tribus obolis, in vini cyathis duobus VII diebus, admodum amara potione.

+ LXXXV. Chamaeleucen apud nos farfarum, sive farfugium vocant. Nascitur secus fluvios, folio populi, sed ampliore. Radix eius imponitur carbœbus cupressi, atque is nidor per infurnibulum imbibitur in vetere tussi.

+ LXXXVI. Chamaepeuce larici foliis similis, lumborum et spinae doloribus propria est.

Chamaecyparissos herba ex vino pota contra venena serpentium omnium scorpionumque pollet.

+ Ampeloprasen in vinetis nascitur, foliis porri, ructu gravis. Contra serpentium ictus efficax. Urinam et menses ciet: eruptiones sanguinis per genitale inhibet potum impositumque. Datur et a partu mulieribus, et contra canis morsum.

+ Ea quoque quae stachys vocatur, porri similitudinem habet, longioribus foliis pluribusque, et odoris iucundi, colorisque in luteum inclinati. Pellit menstrua.

LXXXVII. Clinopodium, alii cleonicon, alii zopyron, alii ocymoides appellant, serpyllo similem, surculosam, palmi altitudine: nascitur in petrosis, orbiculato foliorum ambitu, speciem lecti pedum praebens. Bibitur ad convulsa, rupta, strangurias, serpentium ictus. Item decoctae succus.

LXXXVIII. Nunc subtexemus herbas mirabiles quidem, sed minus claras, nobilibus in sequentia volumina dilatis. Centunculum vocant nostri, foliis ad

similitudinem capitis penularum, iacentem in arvis: Graeci clematidem: egregii effectus ad sistendam alvum in vino austero. Item sanguinem sistit tritus cum oxymelitis aut aquae calidae cyathis quinque, denarii unius pondere: sic et ad secundas mulierum efficax.

LXXXIX. Sed Graeci clematidas et alias habent: unam quam aliqui echiten vocant, alii laginem, nonnulli tenuem scammoniam. Ramos habet bipedales, foliosos, non dissimiles scammoniae, nisi quod nigriora minoraque sunt folia. Invenitur in vineis arvisque. Estur, ut olus, cum oleo ac sale: alvum ciet. Eadem a dysentericis cum lini semine ex vino austero sorbetur. Folia epiphoris imponuntur cum polenta, supposito udo linleo. Strumas imposita ad suppurationem perducunt, deinde axungia diiecta percurant. Item haemorrhoidas cum oleo viridi, phthisicos iuvant cum melle. Lactis quoque ubertatem faciunt in cibis sumpta. Et infantibus illita capillum alunt. Ex aceto edentium Venerem stimulant.

XC. Est et alia clematis, Aegyptia cognomine, quae ab aliis daphnoides, ab aliis polygonoides vocatur: folio lauri, longa tenuisque: adversus serpentes, ac privatim aspidas, ex aceto pota efficax.

XCI. Aegyptium hanc maxime gignit: quae et aron, do qua inter bulbos diximus, magnae cum dracontio litia. Quidam enim eandem esse dixerunt. Glaucias satū discrevit, dracontium silvestrem arum pronuntiando. Aliqui radicem aron appellarunt, caulem vero dracontium, in totum alium, si modo hic est, qui apud nos dracunculus vocatur. Namque aros radicem nigram in latitudinem rotundam habet, multoque maiorem, et qua manus impleatur. Dracunculus subtililam, et draconis convoluti modo: unde et ei nomen.

XCII. Quin et ipsi Graeci immensam posuere differentiam, semen dracunculi fervens mordaxque tradendo: tantumque ei virus, ut olfactum gravidis abortum inferat. Aron miris laudibus extulere: primum in cibis feminam praeferentes, quoniam mas durior esset, et in coquendo lentior. Pectoris vitia purgare: et aridum in potione inspersum, aut ecligmate, urinam et menses ciere. Sic et in oxymelite potum stomacho, interaneisque exulceratis ex lacte ovillo bibendum: ad tussim, in cinere coctum ex oleo dedere. Alii coxere in lacte, ut decoctum biberetur. Epiphoris elixum imposuere: item sugillatis, tonsillis. Ex oleo haemorrhoidum vitio infundere, lentigines ex melle illinentes. Laudavit Cleophas et pro antidoto contra venena: pleuriticis, peripneumoniacis, quo tussientibus modo: semen intritum cum oleo aut rosaceo infundens aurium dolori. Dieuches tussientibus, aut suppuriosis, et orthopnoicis, et purā exscreantibus, farina permixtum in pane cocto dedit. Diodotus phthisicis e melle ecligmate, et pulmonis vitis, ossibus etiam fractis imposuit. Partus omnium animalium extrahit, naturae circumlittus. Succus radicis cum melle Attico, oculorum caligines, ac stomachi vitia discutit, tussim decocti ius cum melle. Hulcera omnium generum, sive phagedaenae sint, sive carcinomata, sive serpent, sive polypi in naribus, succus mire sanat. Folia ambustis prosunt ex vino et oleo cocta. Alvum inaniunt ex sale et aceto sumta. Et luxatis cocta cum melle prosunt: item articulis podagricis cum sale, recentia vel sicca. Hippocrates utralibet ad collectiones cum melle imposuit. Ad menses trahendos seminis vel radicis drachmae duae in vini cyathis duobus sufficiunt. Kadem potio, si a partu non purgantur, et secundas trahit. Hippocrates et radicem ipsam apposuit. Dicitur et in febribus salutare esse in cibis. Ebricitatem, cum calore, cum crematur, privatur. Inebriat, ita ut torpentur. Quoque aro e lauro oleo

fugiunt. Ideo et contra ictus dari potu in vino nigro putant utile. In foliis ari caseus optime servari traditur.

XIII. Dracunculus, quem dixi, hordeo mature-
sciente effoditur, Luna crescente. Omnino habentem
serpentes fugiunt. Ideo percussus prodesse in potu
aiunt maiorem: ut et menses, si ferro non attinga-
tur, sistat. Succus eius et aurium dolori prodest.

Id autem, quod Graeci dracontion vocant, triplici effigie demonstratur mihi est: foliis betae, non sine thyrso, flore purpureo. Hoc est simile aro. Alii radice longa, veluti signata articuloaque, monstrare: tribus omnino cauliculis: folia eius ex aceto decoqui contra serpentium ictus iubentes. Tertia demonstratio fuit, folio maiore, quam cornus, radice arundinea, totidem, ut affirmabant, geniculata nodis, quot haberet annos, totidem esse folia. Hi ea ex vino vel aqua contra serpentes dabant.

+ XCIV. Est et aris, quae in eadem Aegypto nascitur, similis arce, minor tantum minoribusque foliis, et utique radice, quae tamen olivae grandis magnitudinem implet: alba geminum caulem, altera unum tantum emittens. Medetur utraque h ulceribus manantibus: item combustis, ac fistulis collyrio immisso. Nomas sistant decocta earum in aqua, et postea tritarum rosaceo addito. Sed unum miraculum ingens, contacto genitali cuiusque feminini sexus, animal in perniciem agi.

XCV. Myriophyllum, quod nostri millefolium vocant, caulis est tener, similis foeniculo, plurimis foliis: unde et nomen accepit. Nascitur in palustribus, magnifici usus ad vulnera. Cum aceto bibitur ad difficultates urinae et vesicae, et suspiria, praecipitatisque ex alto. Efficacissima eadem ad dentium dolores. Etruria hoc nomine appellat herbam in pratis tenuem a lateribus capillamentis modo foliosam, eximii usus ad vulnera: boum nervos abscisos vomere solidari ea, rursusque lungi addita axungia affirmans.

+XCVI. *Pseudopunium napi* folia habet, fruticans + palmi altitudine. Laudatissima in Creta. Contra tormina atque stranguriam, laterum praecordiorumque dolores, bibuntur rami eius quini senive.

XCVII. Myrrhis, quam alii smyrrhizam, alii myrrham vocant, simillima est cicuta, caule foliisque et flore, minor tantum et exilior, cibo non insuavis. Ciet menstrua et partus cum vino. Aiunt eandem potam in pestilentia salutare esse. Subvenit et phthisicis in sorbitione. Aviditatem cibi facit. Phalangiorum morsus restringit. Hulcera quoque in facie aut capite succus eius in aqua triduo macerata sanat.

XCVIII. *Onobrychis folia habet lentis, longiora paulo, florem rubentem, radicem exiguan et gracilem. Nascitur circa fontes. Siccata in farinae modum, et inspersa vino albo, stranguarias finit. Alvum sistit. Succus eius perunctis cum oleo sudores movet.*

XCIX. In promisso herbarum mirabilium, occurrit aliqua dicere et de Magicis. Quae enim mirabiliores sunt? Primi eas in nostro orbe celebrare Pythagoras atque Democritus, consecrati Magos. Coracesia et callicia Pythagoras aquam glaciari tradit: quarum mentionem apud alios non reperiō, nec apud eum alia de his.

C. Idem minyada appellat, nomine alio corysidium, cuius decocto in aqua suoco, protinus sanari dictum serpentium, si foveantur, dicit. Eundem effusum in herba qui vestigio contigerint, aut forte repersi fuerint, insanabili leto perire, monstrifica prorsus natura veneni, praeterquam contra venena.

Cl. Ab eodem Pythagora aproxis appellatur herba, cuius radix e longinquo concipiat ignes, ut naphtha, de qua in terrae miraculis diximus. Idem tradit: si qui morbi humano corpori acciderint floren-

te aproxi, quamvis sanatos ad mortem eorum sentire, quoties florere eam contigerit: et frumentum, et cicutam, et violam similem conditionem habere. Nec me fallit, hoc volumen eius a quibusdam Cleomporo medico adscribi: Pythagorae pertinax fama antiquitasque vindicant. Et id ipsum auctoritatem voluminibus affert, si quis alius curae suae opus, illo viro dignum iudicavit: quod fecisse Cleomporum, cum alia suo et nomine ederet, quis credat?

CII. Democriti certe chirocmeta esse constat. At in his ille post Pythagoram Magorum studiosissimus, quanto portentosiora tradit? Aglaophotin herbam, quae admiratione hominum propter eximium colorem acceperit nomen, in marmoribus Arabiae nascentem Persico latere. Qua de causa et marmaritin vocari. Magos utique ea uti, cum velint deos evocare. Achaemenida, colore electri sine folio, nasci in Tardistilis Indiae: cuius radice in pastillos digesta, in dieque pota in vino, noxii per cruciatus nocte confiteantur omnia, per varias numinum imaginationes. Eandem hippophobada appellat, quoniam equae praecipue caveant eam. Theombrotion XXX schoenis a Choaspe nasci, pavonis picturis similem, odore eximio. Haec autem a regibus Persarum comedi aut bibi contra omnia corporum incommoda, instabilitatemque mentis: eandem seminea a potentiae maiestate appellari. Aliam deinde adamantida, Armeniae Cappadociaeque alumnant. Haec admota leones resupinari cum hiatu laxo. Nominis causam esse, quod conteri nequeat. Arianidem in Arianis gigni, igneam colore: colligi, cum Sol in Leone sit. Huius tactu peruncta oleo ligna accendi. Therionarca in Cappadocia et Mysia nascente, omnes feras torpescere, nec nisi hyaenae urinae aspersu recreari. Aethiopia in Meroe nasci. Ob id et Meroida appellari, folio lactucae, hydropicis utilissimam et multo potam. Ophiusam in Elephantine eiusdem Aethiopiae, lividam, difficilemque aspectu, qua pota terrorem minasque serpentium obversari, ita ut mortem sibi eo metu consciscant: ob id cogi sacrilogos illam bibere. Adversari autem ei palmeum vinum. Thalasseglen circa Indum amnem inveniri, quae ob id nomine alio potamantis appellatur: hac pota lymphari homines, obversantibus miraculis. Theangelida in Libano Syriae, Dictae Cretae montibus, et Babylone, et Susis Persidis nasci, qua pota Magi divinent. Gelotophyllida in Bactris, et circa Borysthenem. Haec si bibatur cum myrrha et vino, varias obversari species, ridendique finem non fieri, nisi potis nucleis pineae nucis cum pipere et melle in vino palmeo. Hestiatorida a coactis in Perside nominari, quoniam hilarentur illa. Eandem protomediam, qua primatum apud reges obtineant. Casigneten, quoniam secum ipsa nascatur, nec cum ullis aliis herbis. Eandem Dionysonymphadem, quoniam vino mire conveniat. Helianthes vocat in Themiscyrena regione et Ciliciae montibus maritimis, folio myrti. Haec cum adipe leonino decocta, addito croco et palmeo vino, perungi Magos et Persarum reges, ut fiat corpus aspectu iucundum. Ideo eandem heliocallidem nominari. Hermesias ab eodem vocatur, ad liberos generandos pulchros bonosque, non herba, sed compositio e nucleis pineae nucis tritis cum melle, myrrha, croco, vino palmeo, postea admixto theombrotio et lacte, bibere generaturos iubet, et a conceptu puerperas partum nutrites: ita fieri excellentes animo et forma, atque bonos. Harum omnium Magica quoque vocabula ponit. Adiecit his Apollodorus, assectator eius, herbam aeachynomenen, quoniam appropinquante manu folia contraheret. Aliam crocida, cuius tactu phalangia morerentur. Cratevas oenotheridem, cuius aspersu et vino feritas omnium animalium mitigaretur. Anacamperotem celebrer arte Grammatica paulo ante, cuius omnino tactu redirent amores, vel cum odio depositi. Et

abunde sit haecenus attigisse insignia Magorum in his herbis, alio de his aptiore dicturis loco.

CIII. Eriphiam multi prodidere. Scarabaeum haec in avena habet, sursum deorsum decurrentem cum sono hoedi, unde et nomen accepit. Hac ad vocem nihil praestantius esse tradunt.

CIV. Herba lanaria ovibus ieiuniis data, lactis abundantiam facit. Aequae nota lactoria vulgo est, plena lactis, quod degustatum vomitionem concitat. Eandem hanc aliqui esse dicunt, alii similem illi, quam militarem vocant, quoniam vulnua ferro factum, nullum non intra dies quinque sanat, ex oleo imposita.

CV. Celebratur autem et a Graecis stratiotea, sed ea in Aegypto tantum et inundatione Nili nascitur, aizoo similis, ni maiora haberet folia. Refrigerat mire, et vulnera sanat ex aceto illita: item ignes sacros, ac suppurationes. Sanguinem quoque qui defluit a renibus, pota cum thure masculo mirifice sistit.

CVI. Herba in capite statuatae nata, collectaque alicuius in vestis panno, et alligata in line rufo, capitis dolorem confestim sedare traditur.

+ CVII. Herba quaecunque a rivis aut fluminibus ante Solis ortum collecta, ita ut nemo colligentem videat, adalligata laevo brachio, ita ut aeger quid sit illud ignoret, tertianas arcere traditur.

+ CVIII. Lingua herba nascitur circa fontes. Radix eius combusta et trita cum adipe suis, (adiiciunt ut nigra sit et sterilis,) alopecias emendat unguentum in Sole.

CIX. Cribro in limite adiecto, herbae intus exstantes decerptae, adalligataeque gravidis, partus accelerant.

CX. Herba quae gignitur supra fimeta ruris, contra anginas efficacissime pollet ex aqua pota.

CXI. Herba, iuxta quam canes urinam fundunt, evulsa ne ferro attingatur, luxatis celerrime medetur.

CXII. Rumbotinum arborem demonstravimus inter arbusta. Iuxta hanc viduam vite nascitur herba, quam Galli rhodoram vocant: caulem habet virgae ficulneae modo geniculatum, folia urticae in medio exalbida, eadem procedente tempore tota rubentia, florem argenteum: praecipua contra tumores, fervoresque, et collectiones, cum axungia vetere tusa, ita ut ferro non attingatur: qui perunctus est, despuat ad suam dextram ter. Efficacius remedium esse aiunt, si tres quoque trium nationum homines perungant dextrorsus.

CXIII. Herba impia vocatur incana, roris marini + aspectu, thyrsi modo vestita atque capitata. Inde alii ramuli exsurgunt sua capitula gerentes: ob id impiam appellavere, quoniam liberi super parentem excellant. Alii potius ita appellatam, quod nullum animal eam attingat, existimavere. Haec inter duos lapides trita fervet, praecipuo adversus anginas succo, lacte et vino admixto. Mirum traditur, nunquam ab eo morbo tentari qui gustaverint. Itaque et suis dari: quaeque medicamentum id noluerint haurire, eo morbo interimi. Sunt qui et in avium nidis inseri aliquid ex ea putent, atque ita non strangulati pullos avidius devorantes.

+ CXIV. Veneris pectinem appellant a similitudine + pectinam, cuius radix cum malva tusa, omnia corpori infixata extrahit.

CXV. Veteiro liberat, quae exedum vocatur, Nodia herba, coriariorum officinis nota: ea mularis est aliis, aliisve nominibus. Nomias curat: efficacissimamque adversus scorpiones esse potam in vino aut posca reperio.

+ CXVI. Philanthropon herbam Graeci appellant + hirsutam, quoniam vestibibus adhaerescat. Ex hac corona imposita capitis dolores sedat. Nam quae canaria appellatur lappa, cum plantagine et millefolio trita ex vino carcinomata sanat, ternis diebus so-

luta. Medetur et suis effossa sine ferro, et addita in colluviem poturis, vel ex lacte ac vino. Quidam adiciunt et fodientem dicere oportere: Haec est herba argemon, quam Minerva reperit suis remedium, qui de illa gustaverint.

+ CXVII. Tordylon alii semen silis esse dixerunt: alii herbam per se, quam et syreon vocaverunt. Neque aliud de ea proditum invenio, quam in montibus nasci: combustam potu ciere menses, et pectoris exsiccationes, efficacior etiam radice: succo eius ternis obolis hausto renes sanari: addi radicem eius et in malagmata.

+ CXVIII. Gramen ipsum inter herbas vulgatissimum. Geniculatis serpit internodiis, crebroque ab his, et ex cacumine novas radices spargit. Folia eius in reliquo orbe in exilitate fastigantur. In Parnasso tantum ederacea specie, densius quam usquam fruticant, flore odorato candidoque. Lumentis herba non alia gravior, sive viridis, sive in foeno siccata, cum detur aspersa aqua. Succum quoque eius in Parnasso excipi tradunt propter ubertatem. Dulcis hic est. In vicem eius in reliqua parte terrarum succedit decoctum ad vulnera conglutinanda, quod et ipsa herba tusa praestat, tueturque ubi inflammationibus plagas. Decocto adicitur vinum ac mel: ab aliquibus et thuris, et piperis, myrrhaeque tertiae portiones. Rursusque coquitur in aereo vase ad dentium dolores et epiphoras. Radix decocta in vino torminibus medetur, et urinae difficultatibus, hunc vesicae. Calculus frangit. Semen vehementius urinam impellit. Alvum vomitionesque sistit. Privatum autem draconum morsibus auxiliatur. Sunt qui genicula novem, vel unius, vel e duabus tribusve herbis, ad hunc articulorum numerum involvi lana succida nigra iubeant, ad remedia strumae, paronumve. Ieiunum debere esse qui colligat: ita ire in domum absentis cui medeatur, supervenientique ter dicere, ieiuno ieiunum medicamentum dare, atque ita adalligare, triduoque id facere. Quod e graminum genere septem internodia habet, efficacissime capiti contra dolores adalligatur. Quidam propter vesicae cruciatus decoctum ex vino gramen addimidia a balineis bibi iubent.

CXIX. Sunt qui et aculeatum gramen vocent trium generum: cum in cacumine aculei sunt plurimum quini, dactylon appellant: hos convolutos naribus inserunt, extrahuntque sanguinis ciendi gratia. Altero, quod est aizoon simile, ad paronychia et pterygia unguium, et cum caro unguibus increvit, utuntur

cum axungia: ideo dactylon appellant, quia digitis medeatur. Tertium genus dactyli, sed tenuis, nascitur in parietinis, aut tegulis. Huic caustica vis est. Sistit hunc quae serpunt. Gramen capiti circumdatum, sanguinis e naribus fluxiones sistit. Camelos necare traditur in Babylonis regione, id quod iuxta vias nascitur.

CXX. Nec foeno Graeco minor auctoritas, quod tellin vocant, alii carphos: aliqui buceras, alii aegoceras, quoniam corniculis semen est simile, nos siliicam: quomodo sereretur, suo loco docuimus. Vis eius siccare, mollire, dissolvere. Succus decocti feminarum pluribus malis subvenit: sive duritia, sive tumor, sive contractio sit vulvae, fovetur, insidunt: infusum quoque prodest. Furfures in facie extenuat. Spleni addito nitro decoctum et impositum medetur. Item ex aceto. Sic et iocineri decoctum. Diocles difficile parientibus semen eius dedit acetabuli mensura tritum in novem cyathis sapae, ut cum tertias partes biberint, calida lavarentur: et in balneo sudantibus dimidium ex relicto iterum dedit: mox a balneo reliquum, pro summo auxilio. Farinam foeni Graeci cum hordeo, aut lini semine decoctam aqua malsa contra vulvae cruciatus subiecit. Item imposuit imo ventri. Lepras, lentigines, sulphuris pari portione mixta farina curavit, nitro ante praeparata cute, saepius die illinens, perungique prohibens. Theodorus foeno miscuit quartam partem purgati nasturtii acerrimo aceto ad lepras. Damon semen foeni acetabuli dimidii mensura cum sapae et aquae novem cyathis ad menses ciendos dedit potu. Nec dubitatur, quin decoctum eius utilissimum sit vulvis, interaneisque exulceratis: sicuti semen articulis atque praecordiis. Si vero cum malva decoquatur, postea addito mulso potus, ante cetera vulvis interaneisque laudatur: quippe cum vapor quoque decocti plurimum prosit: alarumque etiam graveolentiam decoctum foeni emendat. Farina porrigines capitis furfuresque cum vino et nitro celeriter tollit. In hydromelite autem decocta addita axungia genitalibus medetur: item pano, parotidi, podagrae, chiroagrae, articulis, carnibusque quae recedunt ab ossibus: aceto vero subacta luxatis. Illinitur et lieni decocta in aceto et melle tantum. Carcinomata subacta ex vino purgat: mox addito melle persanat. Sumitur et sorbitio farina ad pectus exulceratum, longamque tussim. Diu decoquitur, donec amaritudo desinat. Postea mel additur. Nunc ipsa claritas herbarum dicitur.

C. PLINII SECUNDI NATURALIS HISTORIAE LIBER XXV.

1. Ipsa quae nunc dicitur herbarum claritas, medicinae tantum gignente eas tellure, in admirationem curae priscorum diligentiaeque animum agit. Nihil ergo intentatum inexpertumque illis fuit: nihil inde occultatum, quodque non prodesset posteris vellet. At nos elaborata iis abscondere atque suppressere cupimus, et fraudare vitam etiam alienis bonis. Ita certe recondunt, qui pauca aliqua novere, invidentes aliis: et nomen docere, in auctoritatem scientiae est. indis novis, ac iuvanda vita m
nos ingenio- que recte
rum diu iam
PLIN. H

facta veterum perirent. At hercules singula quosdam inventa deorum numero addidere: omnium utique vitam clariorem fecere cognominibus herbarum; tam benigne gratiam memoria referente. Non aequae haec cura eorum mira in his, quae satu blandiuntur, aut cibo invitant: culmina quoque montium invia et solitudines abditas, omnisque terrae fibras scrutati invenerunt, quid quaeque radix polleret, ad quos usus herbarum folia pertinerent, etiam quadrupedum pabulo intacta ad salutis usus vertentes.

II. Minus hoc, quam par erat, nostri celebrare. omnium utilitatem et virtutum rapacissimi. Primus-

que et diu solus idem ille M. Cato, omnium bonarum artium magister, paucis dumtaxat attigit, bonum etiam medicina non omitta. Post eum unus illustrium tentavit C. Valgius eruditione spectatus, imperfecto volumine ad Divum Augustum, inchoata etiam praefatione religiosa, ut omnibus malis humanis illius potissimum principis semper mederetur maiestas.

III. Antea considerat solus apud nos, quod equidem inventi, Pompeius Linaeus, Magni libertus: quo primum tempore hanc scientiam ad nostros pervenisse animo adverto. Namque Mithridates, maximus sua aetate regum, quem debellavit Pompeius, omnium ante se genitorum diligentissimus vitae fuisse argumentis, praeterquam fama, intelligitur. Uni ei excogitatum, quotidie venenum bibere praesumptis remediis, ut consuetudine ipsa innoxium fieret. Primo inventa genera antidoti, ex quibus unum etiam nomen eius retinet. Illius inventum autumant, sanguinem anatum Ponticarum miscere antidotis, quoniam veneno videntur. Ad illum Asclepiadis, medendi arte clari, volumina composita exstant, cum sollicitatus ex urbe Roma, praecepta pro se mitteret. Illum solum mortalium viginti duabus linguis locutum certum est, nec de subiectis gentibus ullum hominem per interpretem appellatum ab eo annis LVI, quibus regnavit. Is ergo in reliqua ingenii magnitudine medicinae peculiariter curiosus, et ab omnibus subiectis, qui fuere pars magna terrarum, singula exquirens, scribium commentationum harum et exemplaria, effectusque, in arcanis suis reliquit. Pompeius autem omni regia praeda potitus, transferre ea sermone nostro libertum suum Linaeum, Grammaticae artis, iussit: vitaeque ita profuit non minus, quam republicae victoria illa.

IV. Praeter hos Graeci auctores medicinae prodidere, quos suis locis diximus. Ex his Cratevas, Dionysius, Metrodorus, ratione blandissima, sed qua nihil paene aliud, quam rei difficultas, intelligitur. Pinxere namque effigies herbarum, atque ita subscrispserunt effectus. Verum et pictura fallax est, et coloribus tam numerosis, praesertim in aemulatione naturae, multum degenerat transcribentium sors varia. Praeterea parum est singulas earum aetates pingi, cum quadripartitis varietatibus anni faciem mutant.

V. Quare ceteri sermone eas tradidere: aliqui ne effigie quidem indicata, et nudis plerumque nominibus defuncti, quoniam satis videbatur potestates vimque demonstrare quaerere volentibus. Nec est difficile cogniti. Nobis certe, exceptis admodum paucis, contigit reliquis contemplari scientia Antonii Castoris, cui summa auctoritas erat in ea arte nostro aetate, visendo hortulo eius, in quo plurimas alebat, centesimum aetatis annum excedens, nullum corporis malum expertus, ac ne aetate quidem memoria aut vigore concussis. Neque aliud mirata magis antiquitas reperitur. Inventa iam pridem ratio est praenuntians horas, non modo dies ac noctes, Solis Lunaque defectum. Durat tamen tradita persuasio in magna parte vulgi, veneficiis et herbis id cogi, eamque num seminarum scientiam praevalere. Certe quid non replevere fabulis Colchis Medea, aliaeque, in primis Itala Circe, diis etiam adscripta? unde arbitror natum, ut Aeschylus e vetustissimis in poetica, refertam Italian herbarum potentia proderet: multaque Circeios, ubi habitavit illa, magno argumento etiamnum durante in Marsis a filio eius orta gente, quos esse domitores serpentum constat. Homerus quidem primus doctrinarum et antiquitatis parens, multus alias in admiratione Circes, gloriam herbarum Aegypti tribuit: cum etiam, quae rigatur, Aegyptus illa non esset, postea fluminis limo invecta. Herbas certe Aegyptias a regis uxore traditas suae Helenae plurimas narrat, ac nobile illud nepenthes, oblivionem tristitiae veniamque afferens,

et ab Helena utique omnibus mortalibus propinandum. Primus autem omnium, quos memoria novit, Orpheus de herbis curiosius aliqua prodidit. Post eum Musaeus et Hesiodus polion herbam in quantum mirati sunt, diximus. Orpheus et Hesiodus suffitio- nes commendavere. Homerus et alias nominatim herbas celebrat, quas suis locis dicemus. Ab eo Pythagoras clarus sapientia, primum volumen de earum effectu composuit, Apollini, Aesculapioque, et in totum diis immortalibus inventionem et origine assignata. Composuit et Democritus, ambo peragratis Persidis, Arabiae, Aethiopiae, Aegyptique Magis. Adeoque ad haec attonita antiquitas fuit, ut affirmaret etiam incredibilia dictu. Xanthus historiarum auctor, in prima earum tradit, occisum draconis catulum revocatum ad vitam a parente, herba, quam balin nominat: eademque Thylonem, quem draco occiderat, restitutum saluti. Et Iuba in Arabia herba revocatum ad vitam hominem tradit. Dixit Democritus, credidit Theophrastus, esse herbam, cuius contactu illatae ab alite, quam retulimus, exsiliret cuneus a pastoribus arbori adactus: quae etiamsi fide carent, admirationem tamen implent: coguntque confiteri, multum esse quod vero supersit. Inde et plerosque ita video existimare, nihil non herbarum vi effici posse, sed plurimarum vires esse incognitas: quorum in numero fuit Hierophilus clarus medicina, a quo ferunt dictum, quasdam fortassis etiam calcatas prodesse. Observatum certe est, inflammari vulnera ac morbos superventu eorum, qui pedibus iter confecerint.

VI. Haec erat antiqua medicina, quae tota migrabat in Graeciae linguas. Sed quare non plures noscantur, causa est, quod eas agrestes literarumque ignari experiantur, ut qui soli inter illas vivant: praeterea securitas quaerendi, obvia medicorum turba. Multis etiam inventis nomina desunt, sicut illi, quam retulimus in frugum cura, scimusque defossam in angulis segetis praestare, ne qua ales intret. Turpissima causa raritatis, quod etiam qui sciunt, demonstrare nolunt; tanquam ipsis perituum sit, quod tradiderint aliis. Accedit ratio inventionis anceps. Quippe etiam in repertis, alias invenit casus, alias (ut vere dixerim) deus.

Insanabile ad hosce annos fuit rabidi canis morsus, pavorem aquae, potusque omnis afferens odium. Nuper cuiusdam militantis in praetorio mater vidit in quiete, ut radicem silvestris rosae, quam cynorrhodon vocant, blanditum sibi aspectu pridie in fructu, mitteret filio bibendam: in Lacetania res gerebatur, Hispaniae proxima parte: casusque accidit, ut milite a morsu canis incipiente aquas expavescere, superveniret epistola orantis ut pareret religioni: servatusque est ex insperato, et postea quisquis auxilium simile tentavit. Alias apud auctores cynorrhodi una medicina erat: spongiolae, quae in mediis spinis eius nascitur, cinere cum melle, alopecias capitis expleri. In eadem provincia cognovi in agro hospitis nuper ibi repertum dracunculum appellatum caulem, pollicari crassitudine, versicoloribus viperarum maculis, quem ferebant contra omnium morsus esse remedium: alium, quam quos in priori volumine eiusdem nominis diximus: sed huic alia figura, aliudque miraculum, exserentis se terra ad primas serpentum vernaiones, bipedali fere altitudine, rursusque cum iisdem in terram condentis: nec omnino occultato eo apparet serpens: vel hoc per se satis officioso naturae munere, si tantum praemoneret, tempusque formidinis demonstraret.

Nec bestiarum solum ad nocendum scelera sunt, sed interim aquarum quoque ac locorum. In Germania trans Rhenum castris a Germanico Caesare promotis, maritimo tractu fons erat aquae dulcis solus, qua pota intra biennium dentes deciderent, compagesque in genibus solverentur. Stomacacen medici

vocabant, et scaletyrhen, ea mala. Reperta auxilio est herba, quae vocatur Britannica, non nervis modo et oris malis salutaris, sed contra anginas quoque, et contra serpentes. Folia habet oblonga nigra, radicem nigram. Succus eius exprimitur et ex radice. Florem vibones vocant: qui collectus prius, quam tonitrua audiantur, et devoratus, securus in totum reddit. Frisii, quae castra erant, nostris demonstrare illam: mirorque nominis causam: nisi forte confines Oceano Britanniae, velut propinquae, dicavere. Non enim inde appellatam eam, quoniam ibi plurima nasceretur, certum est, etiamnum Britannia libera.

VII. Fuit quidem et hic quondam ambitus, nominibus suis eas adoptandi, ut docebimus fecisse reges: tanta res videbatur, herbam invenire, vitam iuvare, nunc fortassis aliquibus curam nostram frivolam quoque existimaturis: adeo deliciis sordent etiam quae ad salutem pertinent. Auctores tamen quarum inveniuntur, in primis celebrare par est, effectu earum digesto in genera morborum. Qua quidem in reputatione misereri sortis humanae subit, praeter fortuita casusque, et quae nomina omnis hora excogitat, ad millia morborum singulis mortalium timenda. Qui gravissimi ex his sint discernere, stultitiae prope videri potest, cum suus cuique ad praesens quisque atrocissimus videatur. Et de hoc tamen iudicare avi experimento, asperissimos cruciatus esse calculorum a stillicidio vesicae: proximum stomachi, tertium eorum quae in capite doleant: non ob alios fere morte cuncta. A Graecis et noxias herbas demonstratas miror equidem. Nec venenorum tantum: quoniam ea vitae conditio est, ut mori plerumque etiam optimi portus sit: tradatque M. Varro, Servium Clodium equitem Romanum magnitudine doloris in podagra coactum, veneno crura perunxisse, et postea caruisse sensu omni, aequae quam dolore in ea parte corporis. Sed quae fuit venia monstrandi, qua mentes solverentur, partus eliderentur, multaque similia? Ego nec abortiva dico, ac ne amatoria quidem, memor Lucullum Imperatorem clarissimum amatorio periisse: nec alia Magica portenta, nisi ubi cavenda sunt aut coarguenda, in primis fide eorum damnata. Satis operae fuit abundeque praestitum vitae, salutare dixisse, ac postea inventas.

VIII. 1. Laudatissima herbarum est Homero teste, quam vocari a diis putat moly, et inventionem eius Mercurio assignat, contraque summa veneficia demonstrat. Nasci eam hodie circa Pheneum, et in Cyllene Arcadiae tradunt, specie illa Homericam, radice rotunda nigraque, magnitudine caepae, folio scillae: effodi autem difficulter. Graeci auctores florem eius luteum pinxere, cum Homerus candidum scripserit. Inveni e peritis herbarum medicis, qui et in Italia nasci eam diceret, afferrique Campania mihi aliquot diebus effossam inter difficultates saxaeas, radicis XXX pedes longae, ac ne sic quidem solidae, sed abruptae.

IX. 2. Ab ea maxima auctoritas herbae est, quam dodecatheon vocant, omnium deorum maiestatem commendantes. In aqua potam omnibus morbis mederi tradunt. Folia eius septem, lactucis simillima, exeunt a utera radice.

X. 3. Vetustissima inventu Paeonia est, nomenque auctoris retinet, quam quidam pentorobon appellant, alii glycyisden. Haec quoque difficultas est, quod eadem aliter alibi nuncupantur. Nascitur opacis montibus, caule inter folia digitorum quatuor, ferente in cacumine veluti Graecae nucas quatuor aut quinque. Inest iis semen copiosum, rubrum, nigrumque. Haec medetur et Faunorum in quiete ludibriis. Praecipunt eruere noctu, quod si diem Martius videat, tuendo in oculos imp-

XI. 4. Panaces ipso nomine omnes

remedia promittit, numerosos et diis inventoribus adscriptum. Unum quippe Asclepion cognominatur quoniam is filiam Panaceam appellavit. Succus coactus ferulae, qualem diximus, radice multi corticis et salsi. Hac evulsa scrobem repleti vario genere frugum religio est, ac terrae piammentum. Ubi, et quonam fieret modo, et quale maxime probaretur, inter peregrina docuimus. Id quod e Macedonia affertur, bucolicon vocant, armentariis sponte erumpentem succum excipientibus: hoc celerrime evanescit. Et in aliis autem generibus improbatum maxime nigrum ac molle. Id enim argumento est cera adulterati.

XII. 5. Alterum genus heraclion vocant, et ab Hercule inventum tradunt: alii organum heracleoticum silvestre, quoniam est origano simile, radice inutili: de quo origano diximus.

XIII. 6. Tertium panaces Chironion cognominatur ab inventore. Folium eius lapathum simile, maius tamen et hirsutius. Flos aureus, radix parva. Nascitur pinguibus locis. Huius flos efficacissimus, eoque amplius, quam supra dicta, prodest.

XIV. 7. Quartum genus paracis ab eodem Chirone repertum, centauration cognominatur: sed et Pharnaceon, in controversia inventionis, a Pharnace rege deductum. Seritur hoc, longioribus, quam cetera, foliis, et serratis. Radix odorata in umbra siccatur, vinoque gratiam adiicit. Huius genera duo fecere, alterum laevis folii, alterum tenuius.

XV. 8. Heracleon siderion et ipsum ab Hercule inventum est, caule tenui digitorum quatuor altitudine, flore Puniceo, foliis coriandri. Iuxta lacus et amnes invenitur, omniaque vulnera ferro illata efficacissime sanat.

XVI. 9. Est Chironis inventum ampelos, quae vocatur Chironia, de qua diximus inter vites, sicuti de herba, cuius inventio assignatur Minervae.

XVII. 10. Herculi eam quoque adscribunt, quae Apollinaris, apud Arabas altercum: apud Graecos vero hyoscyamus appellatur. Plura eius genera: unum nigro semine, floribus paene purpureis, spinosum. Talis nascitur in Galatia. Vulgare autem candidius est, et fruticosius, altius papavere. Tertii seminis irionis semini simile: et omnia insaniam gignentia, capitisque vertigines. Quartum genus molle, lanuginosum, pinguius ceteris, candidi seminis, in maritimis nascens: hoc recepere medici. Item rufi seminis. Nonnunquam autem candidum rufescit, si non ematuruit, improbatumque. Et alioqui nullum, nisi cum inaruit, legitur. Natura vini, ideoque mentem caputque infestans. Usus seminis et per se, et succo expresso. Exprimitur separatim, et caulibus foliisque: utuntur et radice, temeraria in totum (ut arbitror) medicina. Quippe etiam foliis constat mentem corrumpi, si plura quam quatuor bibantur. Etiam antiqui in vino febrem depelli arbitrabantur. Et oleum fit ex semine, ut diximus, quod ipsum auribus infusum tentat mentem. Mireque, ut contra venenum, remedia prodidere his qui id bibissent, et ipsum pro remediis: adeo nullo omnia experiendi fine, ut cogerentur etiam venena prodesse.

XVIII. 11. Linozotis, sive parthenion, Mercurii inventum est: ideo apud Graecos Hermupoean multi vocant eam, apud nos omnes Mercurialem. Duo eius genera: masculus, et femina, quae efficacior, caule cubitali, interdum ramoso in cacumine, ocimo angustioribus foliis, geniculis densis, alarum cavis multis, semine in geniculis dependente: feminae copioso, mari iuxta genicula stante, rariori ac brevi, contortoque: feminae, soluto et candido. Folia maribus nigriora, feminis candidiora: radix supervacua, praetenuis. Nascuntur in campestribus cultis. Mirum est, quod de utroque eorum genere proditur: ut maris gignantur, hunc facere: ut feminae, illam. Hoc contingere, si a conceptu succus protinus bibatur in

passo, edanturve folia decocta ex oleo et sale, vel cruda ex aceto. Quidam decoquunt eam in novo fictili cum heliotropio, et duabus aut tribus spicis, donec decoquatur. Decoctum dari iubent, et herbam ipsam in cibo, altero die purgationis mulieribus per triduum, quarto die a balneo coire eas. Hippocrates miris laudibus in mulierum usu praedicavit has: ad hunc modum medicorum nemo novit. Ille eas vulvae cum melle, vel rosaceo, vel irino, vel lirino admovit: item ad ciendos menses secundasque. Hoc idem praestare potu fottuque dixit. Instillavit auribus olidis succum, inunxitque cum vino vetere. Alvo folia imposita, epiphoris, stranguriae, et vesicae. Decoctum eius dedit cum myrrha et thure. Alvo quidem solvendae, vel in febris, decoquitur quantum manus capiat in duobus sextariis aquae ad dimidias: bibitur sale et melle admixto: nec non cum ungula suis, aut gallinaceo decoctum salubrius. Purgationis causa putavere aliqui utranque dandam, sive cum malva decoctum. Thoracem purgant, bilem detrahunt, sed stomachum laedunt. Reliquos usus dicemus suis locis.

XIX. 12. Invenit et Achilles discipulus Chironis, qua vulneribus mederetur, quae ob id Achilleos vocatur. Hac sanasse Telephum dicitur. Alii primum aeruginem invenisse, utilissimam emplastris, ideoque pingitur a cuspidе decutiens eam gladio in vulnus Telephi. Alii utroque usum medicamento volunt. Aliqui et hanc panacem heracleon, alii sideritin, et apud nos millefolium vocant, cubitali scapo, ramosam, minuioribus quam foeniculi foliis vestitam ab imo. Alii fatentur quidem illam vulneribus utilem, sed veram Achilleon esse scapo caeruleo pedali, sine ramis, ex omni parte singulis foliis rotundis eleganter vestitam. Alii quadrato caule, capitulis marubii, folio quercus. Hanc etiam praecisos nervos glutinare faciunt. Alii sideritin in maceris nascentem, cum teratur, foedi odoris. Etiamnum aliam similem huic, sed candidioribus foliis et pinguioribus, tenuioribus cauliculis, in vineis nascentem. Aliam vero binum cubitorum, ramulis exilibus, triangulis, folio filicis, pediculo longo, betae semine, omnes vulneribus praecipuas. Nostri eam, quae est latissimo folio, scopam regiam vocant. Medetur anginis suum.

XX. 13. Invenit et Teucer eadem aetate Teucrion, quam quidam hemionion vocant, spargentem iuncos tenues, folia parva, asperis locis nascentem, austero sapore, nunquam florentem: neque semen gignit. Medetur lienibus. Constantque sic inventam: Cum exa super eam projecta essent, adhaesisse lieni, eumque exinanisse. Ob id a quibusdam splenion vocatur. Narrat, sues, qui radicem eius ederint, sine splene inveniri. Quidam ramis hyssopi surculosam, folio fabae, eodem nomine appellat, et colligi florentem adhuc iubent: adeo florere non dubitant: maximeque ex Ciliciis et Pisidiae montibus laudant.

XXI. 14. Melampodis fama, divinationis artibus nota est. Ab hoc appellatur unum ellobori genus Melampodion. Aliqui pastorem eodem nomine invenisse tradunt, capras purgari pasto illo animadvertentem, datoque lacte earum sanasse Proetidas fures. Quamobrem de omnibus eius generibus dici simul convenit. Prima duo sunt, candidum et nigrum. Hoc radicibus tantum intelligi tradunt plerique. Alii folia nigri, platano similia, sed minora, nigrioraque, et pluribus divisuris scissa: albi, betae incipientia: haec quoque nigriora, et canalium dorso rubescentia. Utraque caule palmi ferulaceo, bulborum tunicis convoluta, radice fimbriata caeparum modo. Nigro equi, boves, sues necantur: itaque cavent id, cum candido vescantur. Tempestivum esse tradunt messibus. Plurimum autem nascitur in Oeta monte: et optimum uno eius loco circa Pyram. Nigrum ubique provenit, sed melius in Helicone, qui

mons et aliis laudatur herbis. Candidum probatur Oetaeum: secundum Popticum: tertio loco Eleaticum, quod in vitibus nasci ferunt: quarto Parnasium, quod adulteratur Aetolico, ex vicino. Nigrum ex his Melampodion vocant, quo et domos suffiunt, purgantque, spargentes et pecora, cum precatione solemni: hoc et religiosius colligitur. Primum enim gladio circumscribitur. Dein qui succisurus est, ortum spectat: et precatur, ut id liceat sibi concedentibus diis facere, observatque aquilae volatus: fere enim secantibus interest: et si prope advolavit, moriturum illo anno qui succidat, augurium est. Nec album facile colligitur, caput aggravans, maxime nisi praesumat alium, et subinde vinum sorbeatur, celeriterque fodiatur. Nigrum alii ectomon vocant, alii polyrhizon: purgat per inferna: candidum autem vomitione, causasque morborum extrahit: quondam terribile, postea tam promiscuum, ut plerique studiorum gratia ad pervidenda acrius, quae commentabantur, saepius sumitaverint. Carneadem responsurum Zenonis libris: Drusum quoque apud nos, tribunorum popularium clarissimum, (cui ante omnes plebs stans plausit, optimates vero bellum Marsicum imputavere:) constat hoc medicamento liberatum comitiali morbo in Anticyra insula. Ibi enim tutissime sumitur, quoniam (ut diximus) aesanoides admiscant. Italia veratrum vocat. Farina eorum per se, et mixta radícula, qua lanas diximus lavari, sternumentum facit, amboque somnum. Leguntur autem tenuissimae radices brevesque, ac velut decurtatae etiam haec. Nam summa, quae est crassissima, caepis similis, canibus tantum datur purgationis causa. Antiqui radicem cortice quam carnosissimo seligebant, quo tenuior eximeretur medulla. Hanc humidis spongiis operant, turgentemque acu in longitudinem findebant. Deinde fila in umbra sicabant, iis utentes: nunc ramulos ipsos ab radice quam gravissimi corticis ita dant. Optimum, quod acre gustu ferresque, in frangendo pulverem emittit. Durare vim eius XXX annis ferunt.

XXII. Nigrum medetur paralyticis, insanientibus, hydropicis, dum citra febrim, podagris veteribus, articulariis morbis. Trahit alvum, et bilem, pituitasque. Ex aqua datur ad leniter molliendam alvum, plurimum drachma, modice quatuor obolis. Miscere aliqui et scammoncam, sed tutius salem. In dulcibus datum copiosius periculum infert: oculorum caliginem fottu discutit: ob id quidam et inunxere trito. Strumas, suppurata, duritias concoquit et purgat: item fistulas, tertio die exemtum. Verrucas tollit cum squamis aeris et sandaracha. Hydropicorum ventri imponitur cum farina hordeacea et vino. Pecorum et iumentorum pituitas sanat, surculo per aurem trajecto, et postero die eadem hora exemto. Scabiem quadrupedum cum thure aut cera, ac pice, vel cum pisselaeo.

XXIII. Album optimum, quod celerrime movet sternumenta: sed multum terribilius nigro, praecipue si quis apparatus poturorum apud antiquos legat, contra horrores, strangulatus, intempestivas somni vires, singultus infinitos aut sternumenta, stomachi dissolutiones, tardiores vomitus aut longiores, exiguis aut nimis. Quippe alia dare solit, quae concitarent vomitiones, ipsumque elleborum extraherent medicamentis, aut clysteribus: saepius etiam sanguine venis emissio. Iam vero et cum prospere cedat, terribili visu, variis coloribus vomitionum, et post vomitiones observatione alvi, balinearum dispensatione, totius corporis cura, antecedente omnia haec magno terrore famae. Namque tradunt absumi carnem, si coquatur una. Sed antiquorum vitium erat, quod propter hos metus parcius dabant: cum celerius erumpat, quo largius sumitur. Themison binas non amplius drachmas datavit: sequentes et quaternas dedere, claro Herophili prae-

conio, qui elleborum fortissimi ducis similitudini aequabat. Concitatis enim intus omnibus, ipsum in primis exire. Praeterea mirum inventum est, quod incisum forficulis, ut diximus, cribrant: cortex remanet, hoc inaniant: medulla cadit, haec in nimia purgatione data vomitiones sistit.

XXIV. Cavendum est felici quoque cura, ne nubilo die detur: quippe impetibiles cruciatus existunt. Nam aestate potius, quam hieme dandum, non est in dubio. Corpus septem diebus ante praeparandum cibis acribus, abstinencia vini, quarto et tertio die vomitionibus, pridie coenae abstinencia. Album et in dulci datur, apertissime vero in lente aut pulve. Nuper invenere, dissecit raphanis inserere elleborum, rursusque comprimere raphanos, ut transeat vis, atque eo lenimento dare. Reddi post quatuor fere horas incipit. Totum opus septenis peragitur horis. Medetur ita morbis comitialibus, ut diximus, vertigini, melancholicis, insanientibus, lymphaticis, elephantiasis albae, leprae, tetano, tremulis, podagricis, hydropticis, incipientibusque tympaniticis, stomachicis, spasticis, cynicis, ischiadicis, quartanis, quae aliter non desinant, tussi veteri, inflationibus, torminibus redeuntibus.

XXV. Vetant dari senibus et pueris: item mollis ac feminei corporis animive, exilibus aut teneris: et feminis minus quam viris. Item timidis, aut si exulcerata sint praecordia, vel tumeant: minime sanguinem excreantibus, causariis vel latere, vel faucibus. Medetur extra corporis, eruptionibus pituitae cum axungia salsa illitum: item suppurationi veteri. Mures polentae admixtum necat. Galli sagittas in venatu elleboro tingunt, circumcisoque vulnere teneriorem sentiri carnem affirmant. Muscae quoque necantur albo trito, et cum lacte sparso. Eodem et phthiriasis emendatur.

XXVI. 15. Ipsi Mithridati Cratevas adscriptit unam Mithridatiam vocatam. Huic folia duo a radice acantho similia. Caulis inter utraque sustinens roseum florem.

XXVII. 16. Alteram Linaeus, scordotia, sivescordion, ipsius manu adscriptam, magnitudine cubitali, quadrangulo caule, ramosam quernae similitudine, foliis lanuginosis: reperitur in Ponto, campis pinguibus humidisque, gustus amari. Est et alterius generis, latoribus foliis, mentastro similis, plurimosque utraque ad usus per se, et inter alia in antidotis.

XXVIII. 17. Polemoniam, alii Philetaeriam, a certamine regum inventionis appellant. Cappadoces autem chiliodynamam, radice crassa, exilibus ramis, quibus in summis corymbi dependent, nigro semine: cetero rutae similis. Nascitur in montuosis.

XXIX. 18. Eupatoria quoque regiam auctoritatem habet, caulis lignosi, nigricantis, hirsuti, cubitali, et aliquando amplioris, foliis per intervalla quinquefolii, aut cannabis, per ambitum incisis quinquepartito, nigris et ipsis, plumosisque: radice supervacua. Semen dysentericis in vino potum auxiliatur unice.

XXX. 19. Centaurio curatus dicitur Chiron, cum Hercules excepti hospitio pertractanti arma, sagitta excidisset in pedem: quare aliqui Chironion vocant. Folia sunt lata et oblonga, serrato ambitu, densa ab radice, caules ternum cubitorum, geniculati. In his capita ceu papaverum. Radix vasta, rubescens, tenera fragilisque, ad bina cubita, madida succo, amara cum quadam dulcedine. Nascitur in collibus pingui solo. Laudatissima in Arcadia, Elide, Messenia, Phloae, et Lycia: et in Alpibus vero, plurimisque aliis locis. In Lycia quidem et ex ea Lycium faciunt. Vis in vulneribus tanta, ut cohaere etiam carnes tradant, si coquantur simul radix tantum duabus drachmis bibenda, q'

tur: si febris sit, in aqua trita, ceteris in vino. Medetur et iisdem morbis decoctae succus.

+ XXXI. 20. Est alterum centaurion cognomine lepton, minutis foliis, quod aliqui libadion vocant, quoniam secundum fontes nascitur, origano simile, angustioribus et longioribus foliis, anguloso caule paululum alto, fruticante, flore lychnidis, radice tenui et supervacua, succo efficac. Ipsa herba autumnus legitur, succus e fronde. Quidam caules concisos madefaciunt diebus XVIII, atque ita exprimunt. Hoc centaurion nostri fel terrae vocant, propter amaritudinem summam. Galli exacon, quoniam omnia mala medicamenta potum e corpore exigat per alvum.

+ XXXII. 21. Tertia est centauris, cognomine triorchis. Qui eam secat, rarum est, ut non vulneret sese. Haec succum sanguineum mittit. Theophrastus defendi eam, impugnarique colligentes tradit a triorchis accipitrum genere, a quo et nomen accepit. Imperiti confundunt haec omnia, et primo generi assignant.

+ XXXIII. 22. Clymenus a rege herba appellata est, ederae foliis, ramosa, caule inani, articulis praecincta, odore gravi, et semine ederae, silvestribus et montuosis nascens. Quibus morbis puta medeatur, dicemus. Sed hic indicandum est, dum medeatur, sterilitatem pota etiam viris fieri. Graeci plantagini similem esse dixerunt, caule quadrato, folliculis cum semine inter se implexis, velut in polyporum cirris. Et succus autem in usu, vi summa in refrigerando.

XXXIV. 23. Gentianam invenit Gentius rex Illyriorum, ubique nascentem, in Illyrico tamen praestantissimam, folio fraxini: sed magnitudine lactuae, caule tenero, pollicis crassitudine, cavo et inani, ex intervallis foliato, trium aliquando cubitorum, radice lenta, subnigra, sine odore, aquosis montibus Subalpinis plurima. Usus in radice et succo. Radicis natura est excafactoria, sed praegnantibus non bibenda.

XXXV. 24. Invenit et Lysimachus herbam Lysimachiam, quae ab eo nomen retinet, celebrata Erasistrato. Folia habet salicis viridia, florem purpureum, fruticosa, ramulis erectis, odore acri: gignitur in aquosis. Vis eius tanta est, ut iumentis discordantibus iugo imposita, asperitatem cohibeat.

XXXVI. 25. Mulieres quoque hanc gloriam affectavere: in quibus Artemisia uxor Mausoli, adoptata herba, quae antea parthenis vocabatur. Sunt qui ab Artemide Ilithyia cognominatam putant, quoniam privatim medeatur feminarum malis. Est autem absinthii modo fruticosa, maioribus foliis, pinguibusque. Ipsius duo genera: altera latoribus foliis, altera tenera tenuioribus, et non nisi in maritimis nascens. Sunt qui in mediterraneis eodem nomine appellant, simplici caule, minimis foliis, floris copiosis, erumpentis cum uva maturescit, odore non iniucundo: quam quidam botryn, alii ambrosiam vocant. Talis in Cappadocia nascitur.

XXXVII. 26. Nymphaea nata traditur Nympha zelotypia erga Herculem mortua. Quare heracleon vocant aliqui, alii rhopalon, a radice clavae simili. Ideoque eos, qui biberint eam duodecim diebus, coitu genituraque privari. Laudatissima in Orchomeneo et Marathone. Boeoti madon vocant, qui et semen edunt. Nascitur in aquosis, foliis magnis, in summa aqua, et aliis ex radice prodeuntibus, flore lilio simili, et cum defloruit, capite papaveris, tenui caule: secatur autumnus. Radix nigra in Sole siccat, adversaturque alvinis. Est et alia nymphaea in Thessalia, amne Peneo, radice alba, capite luteo, rosae magnitudine.

III. 27. Invenit et patrum nostrorum aetate quam appellavit Euphorbiam, medici sui fuit Musae, a quo Divum Augu-

stum conservatum indicavimus. Idem fratres instituerunt a balineis frigida multa corpora adstringere. Antea non erat mos, nisi calida tantum lavari, sicut apud Homerum etiam invenimus. Sed Iubae volumen quoque exstat de ea herba, et clarum praeconium. Invenit eam in monte Atlante: specie thyrsi, foliis acanthinis. Vis tanta est, ut e longinquo succus excipiat: incisae conto, subditis excipulis ventriculo hoedino, humor lactis videtur effluere: siccatus cum coiti, thuris effigiem habet. Qui colligunt, clarius vident. Contra serpentes medetur, quacunque parte percussa: vertice inciso, et medicamento addito. Ibi Gaetuli, qui legunt, hoedino lacte adulterant: sed discernitur igni. Id enim, quod sincerum non est, fastidiendum odorem habet. Multum infra hunc succum est, qui in Gallia fit ex herba chamelaeae, granum cocci ferente. Fractus Hammoniaco similis est, etiam levi gustu os accensum diu detinens, et magis ex intervallo, donec fauces quoque siccet.

XXXIX. 28. Celebravit et Themison medicus vulgarem herbam plantaginem, tanquam inventor, volumine de ea edito. Duo eius genera. Minor angustioribus foliis et nigrioribus, linguae pecorum similis, caule anguloso, in terram inclinato, in pratis nascens. Altera maior, foliis laterum modo inclusa: quae quia septena sunt, quidam eam heptaleuron vocaverunt. Huius et caulis cubitalis est, et napi similis. Nascitur in humidis multo efficacior. Vis mira in siccando densandoque corpore, cauterii vicem obtinens. Nulla res aequae sistit fluxiones, quas Graeci rheumatismos vocant.

XL. 29. Iungitur huic buglossos, boum linguae similis, cui praecipuum, quod in vinum delecta, animi voluptates augeat: et vocatur euphrosynum.

XLI. 30. Iungitur et cynoglossos, caninas imitans linguas, topiariis operibus gratissima. Aiuntque quae tres thyrsos seminis emittit, eius radicem potam ex aqua ad tertianas prodesse: quae quatuor, ad quartanas. Est alia similis ei, quae ferat lappas minutas: eius radix pota ex aqua, ranis et serpentibus adversatur.

XLII. 31. Est et buphthalmos, similis boum oculis, folio foeniculi, circa oppida nascens, fruticosa caulibus, qui et manduntur decocti. Quidam cachalam vocant. Haec cum cera scirrhomata discutit.

XLIII. 32. Invenere herbas et universae gentes. Scythia primum eam, quae Scythice vocatur, circa Boeotiam nascens: praedulcem alias, utilissimamque ad ea quae spasmoda vocant. Magna et ea commendatio, quod in ore eam habentes, famem sitimque non sentiunt.

XLIV. 33. Idem praestat apud eosdem hippace dicta, quod in equis quoque eundem effectum habet. Traduntque, his duabus herbis Scythas etiam in duodenos dies durare in fame sitique.

XLV. 34. Ischaemonem Thracia invenit, quae ferunt sanguinem sisti, non aperta modo vena, sed etiam praecisa. Serpit e terra milio similis, foliis asperis et lanuginosis, farscit in nares. Quae in Italia nascitur, et sanguinem eadem adalligata sistit.

XLVI. 35. Vettones in Hispania eam, quae Vettonica dicitur in Gallia, in Italia autem serratula, a Graecis cestros, aut psychotrophon, ante cunctas laudatissima. Exit anguloso caule, cubitorum duum, a radice spargens folia fere lapathi, serrata, semine purpureo. Folia siccantur in farinam plurimos ad usus. Fit vinum ex ea et acetum, stomacho et claritati oculorum. Tantumque gloriae habet, ut domus in qua sata sit, tuta existimetur a piaculis omnibus.

XLVII. 36. In eadem Hispania inventa sic Cantabrica, per Divi Augusti tempora a Cantabris reperta. Nascitur ubique caule iunceo pedali, in quo sunt flosculi oblongi, veluti calathi: in his semen per-

quam minutum. Nec alias defuere Hispaniae herbas exquirendis, ut in quibus etiamnum hodie in numero et laetiore convictu, potionem e centum herbis mulso additis, credere saluberrimam suavissimamque: nec quisquam genera earum iam novit aut multitudinem: numerus tamen constat in nomine.

+ XLVIII. 37. Nostra aetas meminit herbam in Marsis repertam. Nascitur in Aequiculis circa vicum Nervesiae: vocatur consiligo. Prodest, ut de monstrabimus suo loco, deploratis in phthisi.

+ XLIX. 38. Invenit nuper et Servilius Democrates e primis medentium, quam appellavit iberida, quamquam ficto nomine, inventioni eius assignato carmine. Nascitur maxime circa vetera monumenta parietinasque, et inculta iterum. Floret semper folio nasturtii, caule cubitali, semine tam parvo, ut vix aspicere possit. Radici odor nasturtii. Usus aetate efficacior, et recenti tantum. Tunditur difficulter. Coxendicibus et articulis omnibus cum axungia modica utilissima, viris plurimum quaternis horis, feminis minus dimidio adalligata, ut deinde in balineis descendatur in calidam, et postea oleo ac vino corpus perungatur: diebusque vicienis interpositis idem fiat, si qua admonitio doloris supersit. Hoc modo rheumatismos omnes sanat occultos. Imponitur non in ipsa inflammatione, sed imminuta.

L. 39. Animalia quoque invenere herbas, in primisque chelidoniam. Hac enim hirundines oculis pullorum in nido restitunt visum, ut quidam volunt, etiam erutis oculis. Genera eius duo. Maior fruticosa caule, folio pastinacae erraticae ampliore, ipsa altitudine duum cubitorum. Colos albicans, flos luteus. Minori folia ederae rotundiora, minus candida. Succus croci mordax, semen papaveris. Florent adventu hirundinum, discessu marcescunt. Florentibus succus exprimitur, et in aereo vase cum melle Attico leniter cinere ferventi decoquitur, singulari remedio contra caliginis oculorum. Utuntur et per se succo in collyriis, quae chelidonia appellantur ab ea.

LI. 40. Invenierunt et oanes canariam, quae fastidium deducunt, eamque in nostro conspectu mandunt, sed ita ut nunquam intelligatur quae sit: etenim depasta cernitur. Notata est haec animalis huius malignitas in alia herba maior. Percussus enim a serpente mederi quadam sibi dicitur: sed illam homine inspectante non decerpit.

LII. 41. Simplicius cervae monstrare elaphoboscon, de qua diximus. Item seseli, enixae a partu.

LIII. 42. Dictamnium ostendere (ut indicavimus) vulneratae, pastu statim deciditibus telis. Non est alibi, quam in Creta, ramis praetenuae, pulegio simile, fervens et acre gustu: foliis tantum utuntur. Flos nullus ei, aut semen, aut caulis. Radix tenuis ac supervacua. Et in Creta autem non spatiose nascitur: mireque capris expetitur. Pro eo est et pseudodictamnium, multis in terris nascens, folio simile, ramulis minoribus, a quibusdam chondris vocatum. Minoris effectus statim intelligitur. Dictamnium enim minima potione accendit os. Qui legere eam, in ferula vel arundine condunt, praeligantque, ne potentia evanescat. Sunt qui dicant, utramque nasci multifariam, sed deteriores in agris pinguibus, veram quidem dictamnium non nisi in asperis. Est et tertium genus dictamnium vocatum, sed neque facie, neque effectu simile, folio sisymbrii, ramis maioribus, praecedente persuasionem illa, quidquid in Creta nascitur, infinito praestare ceteris eiusdem generis alibi genitis: proxime quod in Parnasso. Alioqui herbiferum esse et Pelium montem in Thesalia, et Telethrium in Euboea, et totam Arcadiam ac Laconicam tradunt. Arcades quidem non medicaminibus uti, sed lacte circa ver, quoniam tunc maxime succis herbae turgeant, medicenturque ubera pascuis. Bibunt autem vaccinum, quoniam boves

omnivorae ferae sunt in herbis. Potentia earum per quadrupedes etiamnum duobus claris exemplis manifesta sit. Circa Abderam, et limitem, qui Diomedias vocatur, equi pasti inflammantur rabie: circa Potnia vero et asini.

LIV. 43. Inter nobilissimas aristolochiae nomen dedisse gravidae videntur, quoniam esset ἀρίστη λεχούσα. Nostri malum terrae vocant, et quatuor genera eius servant. Unum tuberibus radice rotundis, foliis inter malvam et ederam, nigrioribus mollioribusque. Alterum masculae, radice longa quatuor digitorum longitudine, baculi crassitudine. Tertium longissimae tenuitatis, vitis novellae, cuius sit praecipua vis, quae clematidis vocatur, ab aliis Cretica. Omnes colore buxo, caulibus parvis, flore purpureo. Ferunt bacculas parvas, ut capparis. Valent radice tantum. Est et quae plistolochia vocatur, quarti generis, tenuior, quam proxime dicta, densis radice capillamentis, iunci plenioris crassitudine. Hanc quidam polyrrhizon cognominant. Odor omnium medicatus, sed oblongae radici tenuiorique gravior. Carnosi enim est corticis, unguentis quoque nardinis conveniens. Nascuntur pinguibus locis et campestribus. Effodire eas messibus tempestivum: ita desquamato terreno servantur. Maxime tamen laudatur Pontica: et in quocunque genere ponderosissima quaeque, medicinis aptior. Rotunda contra serpentes. Oblonga tamen in summa gloria est, si modo a conceptu admota vulvis in carne bubula, mares figurat, ut traditur. Piscatores Campaniae radicem eam quae rotunda est, venenum terrae vocant, coramque nobis contusam immixta calce, in mare sparsere: advolant pisces cupiditate mira, statimque exanimati fluitant. Quae polyrrhizon cognominatur, convulsis, contusis, ex alto praecipitata, radice pota ex aqua, utilissima esse traditur: semine pleuritidis et nervis: confirmare, excalfacere, eadem satyrion esse.

LV. Verum et effectus earum ususque dicendi sunt: ordiendumque a malorum omnium pessimo, id est, serpentium ictu. Medentur ergo Britannica herba, panacisque generum omnium radix e vino, Chironii flos et semen potum, illitumve ex vino et oleo: privatimque, quae cunila bubula appellatur: Polemonia vel Philetaeria radice drachmis quatuor ex mero: Teucra, sideritis, scordotis ex vino, privatim ad angues, potae et illitata, sive succo, sive folio, sive decocto: centaurii maioris radix drachma in vini albi cyathis tribus: Gentiana praecipue adversus angues, duabus drachmis cum pipere et ruta, vini cyathis sex, sive viridis, sive sicca. Et Lysimachiae odorem fugiunt. Datur ex vino percussis chelidonia. Morsibus imponitur Vetonica praecipue: cui vis tanta perhibetur, ut inclusae circulo eius serpentes, ipsae sese interimant flagellando. Datur ad ictus semen eius denarii pondere cum tribus cyathis vini: vel farina drachmis tribus sextario aquae imponitur. Cantabrica, dictamnium, aristolochia: radice drachma in vini hemina saepius bibenda. Prodest et illita ex aceto: similiter plistolochia. Quin et omnino suspensa supra focum fugat e domibus serpentes.

LVI. 1. Argemonia quoque, radice eius denarii pondere in vini cyathis tribus pota. Plura de ea convenit dici, ceterisque quae primum nominabuntur: in eo autem genere medendi primum nominari quamque, in quo maxime valebit. Folia habet, qualia anemone, divisa apud modo, caput in cauliculo papaveris silvestris, item radicem. Succum croci colore acrem et acutum. Nascitur et in arvis apud nos. Nostri tria genera eius faciunt, et id demum probant, cuius radix thus redoleat.

LVII. 2. Agaricon ut fungus nascitur in arboribus circa Bosphorum, colore candido. Datur obolis quatuor contritum cum binis cyathis aceti mulsi. Id

quod in Gallia nascitur, infirmius habetur. Praeterea mas spissior, amariorque. Hic et capitis dolores facit. Femina solutior, initio gustu dulcis, mox in amaritudinem transit.

LVIII. 3. Echios utriusque generis: pulegio similis, foliis coronata: drachnis duabus ex vini cyathis quatuor datur. Item altera, quae lanugine distinguitur spinosa, cui et capitula viperarum similia sunt, haec ex vino et aceto. Quidam echion personatam vocant, cuius folio nullum est latius, grandes lappas ferentem. Huius radicem decoctam ex aceto dant potui. Hyoscyamum contusum cum foliis ex vino datur peculiariter contra aspidas.

LIX. 4. Nulla tamen Romanae nobilitatis plus habet, quam hierabotane. Aliqui peristereona, nostri verbenacam vocant. Haec est, quam legatos ferre ad hostes indicavimus. Hac lovis mensa verritur, domus purgantur lustranturque. Genera eius duo sunt: foliosa, quam feminam putant: mas rarioribus foliis. Ramuli utriusque plures, tenues, cubitales, angulosi. Folia minora, quam quercus, angustioraque, divisuris maioribus, flos glaucus, radix longa, tenuis. Nascitur ubique in planis aquosis. Quidam non distinguunt, sed unum omnino genus faciunt, quoniam eosdem effectus habeat. Utraque sortiuntur Galli, et praecipiunt responsa. Sed Magi utique circa hanc insaniunt. Hac perunctos impetrare quae velint, febres abigere, amicitias conciliare, nullique non morbo mederi. Colligi circa Canis ortum debere, ita ut ne Luna aut Sol conspiciat, favis ante et melle terrae ad piammentum datis. Circumscriptionem ferro effodi sinistra manu, et in sublime tolli. Siccari in umbra separatim folia, caulem, radicem. Aiuntque, si aqua spargatur tricinium, qua maduerit, laetiores convictus fieri. Adversus serpentes conteritur ex vino.

LX. 5. Est similis verbasco herba, quae saepe fallit pro ea capta, foliis minus candidis, cauliculis pluribus, flore luteo. Haec abiecta blattas in se contrahit, ideoque Romae blattaria vocatur.

LXI. 6. Lemonium succum lacteum mittit, conrescentem gummi modo, humidis locis. Datur denarii pondus in vino.

LXII. 7. Quinquefolium nulli ignotum est, cum etiam fraga gignendo commendetur: Graeci vocant pentapetes, sive pentaphyllon. Cum effoditur, rubram habet radicem. Haec inarescens, nigrescit et angulosa sit. Nomen a numero foliorum habet. Et ipsa herba incipit et desinit cum vite. Adhibetur et purgandis domibus.

LXIII. 8. Adversus serpentes bibitur et eius radix, quae sparganion vocatur, ex vino albo.

LXIV. 9. Dauci genera quatuor fecit Petronius Diodotus, quae persequi nihil attinet, cum sint differentiae duae. Probatissimi in Creta, mox in Achaia, et in siccis ubicunque nati, foeniculi similitudine, candidioribus foliis et minoribus hirsutisque: caule pedali recto, radice suavissimi gustus et odoris. Hoc in saxosis meridianis. Reliqua genera ubique nascuntur terrenis collibus limitibusque, nec nisi pingui solo, foliis coriandri, caule cubitali, capitibus rotundis, saepe pluribus quam ternis, radice lignosa, et cum inaruit supervacua. Semen huius cumino simile: prioris, milio: album, acre, odoratum omnibus, et fervens. Secundum priore vehementius est, ideoque parce sumi debet. Si iam maxime tertium genus facere libeat, est simile staphylino, quod pastinacam erraticam appellant, semine oblongo, radice dulci. Omnia haec et hieme et aestate sunt intacta quadrupedi, nisi post abortus. Ex aliis usus seminis: ex his est: magis ad serpentes bibitur: ex perca

Datur et quadrupedibus

am Magica, et in liis subviridibus,

flore roseo: serpentes necat: cuicumque admota ferac et haec torporem affert.

+ LXVI. 11. Persolata, quam nemo ignorat, Graeci vero arcion vocant, folia habet maiora etiam cucurbitis et hirsutiora, nigrioraque et crassiora, radicem albam et grandem. Haec ex vino bibitur denarium dudum pondere.

LXVII. 12. Item cyclamini radix contra serpentes omnes. Folia habet minora, quam edera, nigrioraque et tenuiora, sine angulis: in quibus albicant maculae. Caule exiguo, inani, floribus purpureis, radice lata, ut rapum videri possit, cortice nigro. Nascitur in umbrosis: a nostris tuber terrae vocatur: in omnibus serenda domibus, si verum est, ubi sata sit, nihil nocere mala medicamenta: amuletum vocant. Narrant et ebrietatem repraesentari addita in vinum. Radix siccata, scillae modo concisa, repouitur: decoquitur eadem ad crassitudinem mellis. Suum tamen venenum ei est: traduntque, si praegnans radicem transgreditur, abortum fieri.

+ LXVIII. 13. Est et altera cyclaminos cognomine cissanthemos, geniculatis caulibus, supervacuis, a priore distans, circa arbores se volvens, acinis ederae, sed mollibus, flore candido, specioso, radice supervacua. Acini tantum in usu, gustu acri, sed leniti. Siccantur in umbra, tusique dividuntur in pastillos.

+ LXIX. 14. Mihi et tertia cyclaminos demonstrata est, cognomine chamaecissos, uno omnino folio, radice ramosa, qua pisces necantur.

LXX. 15. Sed inter primas celebratur peucedanum, laudatissimum in Arcadia, mox Samothrace. Caulis ei tenuis, longus, foeniculo similis, iuxta terram foliosus, radice nigra, crassa, gravi odore, succosa: gignitur in montibus opacis: foditur exitu autumnii. Placent tenerrimae et altissimae radices. Hae conciduntur in quaternos digitos osseis cultellis, funduntque succum in umbra, capite prius et naribus rosaceo perunctis, ne vertigo sentiat. Et alius succus invenitur caulibus adhaerens, incisisque manat. Probatur crassitudine mellea, colore rufo, odore suaviter gravi, fervens gustu. Et hic in usu, et radix, et decoctum eius, plurimis medicamentis. Succo tamen efficacissimo, qui resolvitur amaris amygdalis, aut ruta, bibiturque contra serpentes, et ex oleo perunctos tuetur.

LXXI. 16. Ebuli quoque, quem nemo ignorat, fumo fugantur serpentes.

LXXII. 17. Privatim adversatur scorpionibus polemoniae radix, vel adalligata tantum: item phalangio, ac ceteris minoribus venenatis. Scorpionibus aristolochia: agaricum obolis quatuor in vini mixti cyathis totidem. Verbenaca et phalangio cum vino aut posca: item quinquefolium, daucum.

LXXIII. 18. Verbascum Graeci phlomon vocant. Genera habet prima duo: album, in quo mas intelligitur: alterum nigrum, in quo femina. Tertium genus non nisi in silvis invenitur. Sunt folia brassicae latiora, pilosa, caulis erectus, cubitali amplior. Semen nigrum inutile. Radix una, crassitudine digiti. Nascuntur et in campestribus. Silvestri folia elelisphaci, alta, ramis lignosis.

LXXIV. 19. Sunt et phlomidis duae hirsutae, rotundis foliis, humiles. Tertia lychnitis vocatur, ab aliis thyralis, foliis ternis, aut cum plurimum quaternis, crassis, pinguibusque, ad lucernarum lumina aptis. Aiunt in foliis eius, quam feminam diximus, ficus omnino non putrescere. Distingui genera haec paene supervacuum est, cum sint omnia eiusdem effectus. Contra scorpiones bibitur radix cum ruta ex aqua, magna amaritudine, sed effectum pari.

LXXV. 20. Thelyphonon herba ab aliis scorpion vocatur, propter similitudinem radices, cuius tactu moriuntur scorpiones. Itaque contra eorum ictus bibitur. Scorpionem mortuum si quis elleboro can-

dido linat, revivescere aiunt. Thelyphonon omnem quadrupedem necat, imposita verendis radice: folio quidem intra eundem diem, quod est simile cyclamino. Ipsa geniculata nascitur in opacis. Scorpionibus adversatur et Vettonicae succus, ac plantaginis.

+ LXXVI. 21. Sunt et ranis venena, rubetis maxime: vidimusque Psyllos in certamine patinis candelas admittentes, ociore etiam quam aspidum perniciem. Auxiliatur eis phrynon in vino pota. Aliqui neurada appellant, alii poterion, floribus parvis, radicibus multis, nervosis, bene olentibus.

LXXVII. 22. Item alisma, quam alii damasonion, alii lyron appellant. Folia erant plantaginis, nisi angustiora essent, et magis laciniosa, convexaque in terram, alias etiam venosa similiter, caule simplici et tenui, cubitali, capite thyrsi, radicibus densis, tenuibus, ut veratri nigri, acribus, odoratis, pinguibus. Nascitur in aquosis. Alterum genus eiusdem in silvis, nigrius, maioribus foliis. Usus in radice utriusque adversus ranas et lepores marinos, drachmae pondere in vini potu. Lepori marino adversatur et cyclaminos. Veneni vim canis quoque rabidi morsus habent, contra quos erit cynorrhodon, de quo diximus. Plantago ad omnes bestiarum morsus pota atque illita prodest: Vettonica ex mero vetere.

LXXVIII. 23. Peristereos vocatur, caule alto, foliato, cacumine in alios caules se spargens, columbis admodum familiaris, unde et nomen. Hanc habentes negant latrari a canibus.

LXXIX. Proxima ab his malis venena sunt, quae sibimetipsi homines excogitant. Contra haec omnia Magicasque artes erit primum illud Homericum moly, dein Mithridation, et scordutis, et centaureum. Potu omnia mala medicamenta exigit per alium Vettonicae semen in mulso aut passo, vel farinae drachma in vini veteris cyathis IV. Vomere cogendi, atque iterum bibere. Iis qui quotidie gustent eam, nulla nocitura mala medicamenta tradunt. Poto veneno aristolochia subvenit eadem mensura, qua contra serpentes: quinquefolii succus: agaricum, postquam vomuerint denarii pondere ex aquae mulsa cyathis tribus.

LXXX. 1. Antirrhinon vocatur, sive anarrhinon, sive lychnis agria, similis lino, radice nulla, flore hyacinthi, semine vituli narium. Et hoc perunctos venustiores fieri, nec ullo malo medicamento laedi posse aut veneno, si quis in brachiali habeat, arbitrantur Magi.

LXXXI. 2. Similiter ea, quam eupleam vocant, traduntque ea perunctos commendatioris esse famae. Artemisiam quoque secum habentibus negant nocere mala medicamenta, bestiarum ullam, ne Solem quidem. Bibitur et haec ex vino adversus opium. Alligata privatim potens traditur, potave, adversus ranas.

LXXXII. 3. Pericarpum bulbi genus est. Duae eius species: cortice rubro alterum, alterum nigro papaveri simile. Sed vis maior, quam priori: utriusque autem excalfaciendi. Ideo contra cicutam dantur: contra quam et thus, et panaces, Chironium praecipue. Hoc et contra fungos.

LXXXIII. Verum et generatim membratimque singulis corporum morbis remedia subtexemus, orsi a capite.

1. Alopecias emendat nymphaeae et cicutae radix, si una tritae illinantur. Polythrux distat a callitriche, quod iuncos albos habet, et folia plura, maioraque. Frutice quoque maior est: defluentem capillum confirmat et densat.

+ LXXXIV. 2. Item lingulaca circa fontes nascens, cuius radix admixta combusta teritur cum adipe suis nigrae. Id quoque excipitur, ut eius sit suis quae nunquam peperit. Sol deinde plurimum confert il-

litae. Similis usus est cyclamini radice. Porriginem veratri radix tollit in oleo decocta, vel in aqua. Capitis dolori medetur panacis omnium generum radix in oleo contrita: aristolochia, et iberis adalligata hora, vel diutius, si pati possit, comitante balinei usu. Medetur et daucum. Purgat autem cyclaminos cum melle in nares addita: et ulcera capitis sanat illita. Medetur et peristereos.

+ LXXXV. 3. *Caecalia* sive *leontice* vocatur, semen margaritis minutis simile, dependens inter folia grandia, in montibus fere. Huius grana quindecim in oleo macerantur, atque ita adverso capillo caput ungitur.

+ LXXXVI. 4. Fit et ex callitriche sternumentum. Folia sunt lenticulae: caules iunci tenuis similis: radice minima. Nascitur in opacis et humidis, gustatu fervens.

LXXXVII. 5. *Hyssopum* in oleo contritum phthiriasi resistit, et prurigni in capite. Est autem optimum *Cilicium* e Tauro monte, dein *Pamphylium*, ac *Smyrnaeum*: stomacho contrarium. Purgat cum fico sumtum per inferna: cum melle, vomitionibus. Putant et serpentium ictibus adversari, tritum cum melle et sale et cumino.

+ LXXXVIII. 6. *Lonchitis* non (ut plerique existimaverunt) eadem est quae *xiphion*, aut *phasganion*, quamquam cuspidi similis semine. Habet enim folia porri, rubentia ad radicem, et plura, quam in caule, capitula, personis comicis similia, parvam exserentibus linguam, radicibus praelongis. Nascitur in sientibus.

LXXXIX. 7. E diverso *xiphion*, et *phasganion* in humidis: cum primum exit, gladii praebet speciem, caule duum cubitorum, radice ad nucis avellanae figuram fimbriatae, quam effodi ante messes oportet, siccari in umbra. Superior pars eius cum thure trita, aequo pondere admixto vino, ossa fracta e capite extrahit: aut si quid in corpore suppurat, vel si calcata sunt ossa serpentis: eadem contra venena efficacax.

Caput in dolore veratro, vel oleo, vel rosaceo decocto tritoque ungi convenit: peucedano ex oleo vel rosaceo, et aceto. Tepidum hoc prodest et doloribus, qui plerumque ex dimidia parte capitis sentiuntur, et vertigini. Perungunt et radice ejus aurois causa eliciendi, quoniam caustica vis ei est.

+ XC. 8. *Psyllion*, alii *cynoides*, alii *crystallion*, alii *Sicelicon*, alii *cynomyiam* appellant, radice tenui, supervacua, sarmentosum, fabae granis in cacuminibus, foliis canino capiti non dissimilibus, semine autem pulci, unde et nomen: hoc in baccis, ipsa herba in vineis invenitur. Vis ei ad refrigerandum et discutiendum ingens. Semen in usu. Fronti imponitur in dolore et temporibus, ex aceto et rosaceo aut posca. Ad cetera illinitur acetabuli mensura sextario aquae: densat se ac contrahit: tunc terere, et crassitudinem illinire oportet cuicunque dolori, et collectioni, inflammationique. Et vulneribus capitis medetur aristolochia, fracta extrahens ossa, et in alia quidem parte corporis, sed maxime capite: similiter *plistolochia*. *Thyssellium* est non dissimile apio. Huius radix commanducata purgat capitis pituitas.

XCI. Oculorum aciem centaurio maiore putant adiuvari, si addita aqua foveantur. Succo vero minoris cum melle, culices, nubeculas, obscuritatem discuti, cicatrices extenuari: albugines quidem etiam iumentorum sideriti. Iam chelidonia supra dictis omnibus mire medetur. Panacis radicem cum polenta epiphoris imponunt. *Hyoscyami* semen bibunt obolo, tantundem meconii adicientes, vinumque, ad epiphoras inhibendas. Adiungunt et *Gentianae* succum, quem col-
n inunctis. In-
stillatur
P L 17

aristolochia discutit. *Iberis* adalligata capiti cum quinquefolio, epiphoras, et si qua in oculis vitia sunt, emendat. *Verbascum* epiphoris imponitur. *Peristereos* ex rosaceo vel aceto. Ad hypochysin et caliginem, cyclaminon in pastillos diluunt. *Peucedani* succum, ut diximus, ad claritatem et caligines, cum meconio et rosaceo. *Psyllion* illitum fronti epiphoras suspendit.

XCII. 1. *Anagallida* aliqui *corchoron* vocant. Duo genera eius: mas flore phoeniceo, femina caeruleo, non altiores palmo: frutice tenero, foliis pusillis, rotundis, in terra iacentibus: nascuntur in hortis et aquosis. Prior floret caerulea. Utriusque succus oculorum caliginem discutit cum melle, et ex ictu cruorem, et argema rubens, magis cum Attico melle inunctis. Pupillas dilatat: et ideo hoc inunguntur ante, quibus paracentesis fit. Iumentorum quoque oculis medentur. Succus caput purgat per nares infusus, ita ut deinde vino colluatur. Bibitur et contra angues succi drachma in vino. Mirum, quod pecora feminam vitant. At si decepta similitudine (flore enim tantum distant) degustavere, statim eam, quae asyla appellatur, in remedio quaerunt: ea a nostris *Ferus* oculus vocatur. Praecipunt aliqui effossuris, ante Solis ortum, priusquam quidquam aliud loquantur, ter salutare eam, tum sublatam exprimere: ita praecipuas esse vires. De euphorbii succo satis dictum est. Lippitudini, si tumor erit, absinthium cum melle tritum, itemque *Vettonicae* farina conveniet.

XCIII. 2. *Aegilopas* sanat herba eodem nomine, quae in hordeo nascitur, tritici folio, semine contrito cum farina permixta impositaque, vel succo. Exprimitur hic e caule foliisque praegnantibus, demta spica, et in trimestri farina digeritur in pastillos.

XCIV. 3. Aliqui et *mandragora* utebantur: postea abdicatus in hac curatione est. Epiphoris (quod certum est) medetur, et oculorum dolori, radix tusa cum rosaceo et vino. Nam succus multis oculorum medicamentis miscetur. *Mandragoram*, alii *Circaeum* vocant. Duo eius genera: candidus, qui et mas: niger, qui femina existimatur, angustioribus foliis, quam lactucae, hirsutis et caulibus, radicibus binis ternisve rufulis, intus albis, carnosis tenerisque, paene cubitalibus. Ferunt mala avellanarum nucum magnitudine, et in his semen ceu pirorum. Album hoc alii *arsena*, alii *morion*, alii *hyppophlomon* vocant. Huius folia alba, quam alterius latiora, ut *lapathi* sativae. Cavent effossuri contrarium ventum, et tribus circulis ante gladio circumscribunt: postea fodiunt ad occasum spectantes. Succus fit et e malis, et caule, deciso cacumine, et radice punctis, aperta, aut decocta: utilis haec vel surculo. Concisa quoque in orbiculis servatur in vino. Succus non ubique invenitur, sed ubi potest, circa vindemias quaeritur. Odor gravis ei: sed radice et mali gravior. Ex albo mala matura in umbra siccantur. Succus ex iis Sole densatur: item radice tusa, vel in vino nigro ad tertias decoctae. Folia servantur in muria efficacius, alias recentium succus pestis est: sic quoque noxae vires. Gravedinem etiam afferunt olfactu: quanquam mala in aliquibus terris manduntur, nimio tamen odore obmutescunt ignari. Potu quidem largiore etiam moriuntur. Vis somnifica pro viribus bibentium. Media potio cyathi unius. Bibitur et contra serpentes, et ante sectiones punctionesque, ne sentiantur. Ob haec satis est aliquibus somnum odore quaesisse. Bibitur et pro elleboro duobus obolis in mulso. Efficacius elleborum ad vomitiones, et ad bilem nigram extrahendam.

XCV. 4. *Cicuta* quoque venenum est, publica *Atheniensium* poena invisa, ad multa tamen usus non omittendi. Semen habet noxium. Caulis autem et viridis estur a plerisque et in patinis. Laevis hic et

geniculatus, ut calami, nigricans, altior saepe binis cubitis, in cacuminibus ramosus: folia coriandri teneriora, gravi odoratu: semen aniso crassius: radix concava, nullius usus. Semini et foliis refrigeratoria vis: quos enecat, incipiunt algere ab extremitatibus corporis. Remedio est, priusquam perveniat ad vitalia, vini natura excalfactoria. Sed in vino pota, irremediabilis existimatur. Succus exprimitur foliis floribusque: tunc enim maxime tempestivus est. Semine trito expressus, et Sole densatus in pastillos, necat sanguine spissando. Haec altera vis. Et ideo sic necatorum maculae in corporibus apparent. Ad resolvenda medicamenta utuntur illo pro aqua. Fit ex eo ad refrigerandum stomachum malagma. Praecipuus tamen ad cohibendas epiphoras aestivas, oculorumque dolores sedandos circumlitus. Miscetur collyriis, et alios omnes rheumatismos cohibet. Folia quoque tumorem omnem, doloremque, et epiphoras sedant. Anaxilaus auctor est, mammas a virginitate illitas, semper staturas. Quod certum est, lac puerperarum mammis imposita exstinguit, Venerenque testibus circa pubertatem illita. Remedia liberationi, quibus bibenda censetur, non equidem praeciperimus. Maxima vis natae Susi Parthorum, mox Laconicae, Creticae, Asiaticae. In Graecia vero Megaricae, deinde Atticae.

+ XCVI. 5. Crethmos agrios gramias tollit oculorum impositus, tumorem quoque polenta addita.

XCVII. 6. Nascitur vulgo molybdaena, id est, plumbago, etiam in arvo, folia lapathi, crassa radice, hispida. Hac commanducata si oculis subinde elingatur, plumbum (quod est genus vitii) ex oculo tollitur.

+ XCVIII. 7. Capnos prima, quam pedes gallinaceos vocant, nascens in parietinis et sepibus, ramis tenuissimis, sparsisque, flore purpureo, viridis, succo caliginem discit: itaque in medicamenta oculorum additur.

- XCIX. 8. Similis et nomine et effectus, sed alia est capnos fruticosa, praetenera, foliis coriandri, cineracei coloris, flore purpureo. Nascitur in hortis et segetibus hordeaceis. Claritatem facit inunctis oculis, delacrimationemque, cui fumus: unde nomen. Eadem evulsas palpebras renasci prohibet.

+ C. 9. Acoron iridis folia habet, angustiora tantum, et longiore pediculo, radices nigras, minusque venosas: cetero et has similes iridis, gustu acres, odore non ingratis, ructu faciles. Optinae Ponticae, dein Galaticae, mox Creticae. Sed primae in Colchide iuxta Phasin amnem, et ubicunque in aquosis. Recentibus virus maius, quam vetustis. Creticae candidiores Ponticia. Siccantur utribus in umbra digitalibus frustis. Nec non inveniuntur, qui oxymyrsinae radicem acoron vocant, ideoque quidam hanc acoron agrum vocare malunt. Vis ei ad calfaciendum extenuandumque efficax: contra suffusiones et caligines oculorum succo eiusdem potio, contraque serpentes.

CI. 10. Cotyledon parvula herba, cauliculo tenero, pusillo, pingui folio et concavo, ut coxendices: nascitur in maritimis petrosisque, viridis, radice olivae modo rotunda. Oculis medetur succo. Est aliud genus eiusdem, sordidis foliis, latioribus densioribusque circa radicem velut oculum cingentibus, asperrimi gustus, longiore caule, sed pergracill. Usus eius ad eadem, quae iris.

CII. 11. Aizoi duo genera. Maius in fictilibus vasculis seritur, quod aliqui bupthalmum vocant, alii zoophthalmum, alii stergethron, quod amatoris conveniat: alii hypogeson, quoniam in subgrundiis fere nascitur. Sunt qui ambrosiani potius vocant, et qui amerimnon: Itali sedum magnum, aut oculum, aut digitellum. Alterum minusculum, quod erithales vocant, alii trithales, quia ter floreat: alii chrysothales, alii isoetes: sed aizoum utrumque, quoniam

niam viret semper, aliqui sempervivum. Maius cubiti altitudinem excedit, crassitudine plusquam pollicari. Folia cacumine linguae similia, carnosa, pingua, larga succo, latitudine pollicari, alia in terram convexa, alia stantia, ita ut ambitu effigiem imitentur oculi. Quod minus est, in muris parietinisque nascitur, et tegulis: fruticosum a radice, et foliosum usque ad cacumen: foliis angustis, mucronatis, succosis, palmo alto caule: radix inutilis.

+ CIII. 12. Huic similis est, quam Graeci andrachnen agriam vocant, Itali illecebram, pusillis, latioribus foliis, breviori cacumine. Nascitur in petris, et colligitur cibi causa. Omnium harum vis eadem, refrigerare et adstringere. Medentur epiphoras folia imposita, vel succus inunctis. Purgat enim hucera oculorum, expletque, et ad cicatricem perducit: palpebras deglutinat. Eadem capitis doloribus medentur, succo vel folio temporibus illitis. Adversantur phalangiorum ictibus: aconito vero maius aizoum praecipue. A scorpionibus quoque habentem id ferri negant.

Medentur et aurium dolori. Item succus inunctus hyoscyami modice: item Achilleae, et minoris centaurei, et plantaginis: peucedani cum rosaceo et meconio: acori succus cum rosa. Omnis autem strigili calefactus infunditur. Cotyledon etiam purulentis, et cum medulla cervina calefacta. Ebuli radicis tritae succus linteus colatus, mox in sole densatus, et cum opus sit, rosaceo dilutus et calefactus, parotidas sanat. Verbenaca quoque: item plantago: item sideritis, cum axungia vetere.

CIV. Narium ozaenas emendat aristolochia cum cypero.

CV. Dentibus remedio sunt panacis radix commanducata, praecipue Chironiae, item succus collutis: radix hyoscyami ex aceto manducata, item Polemoniae. Commanducantur et plantaginis radices, aut colluuntur in aceto decoctae succo. Et folia sunt utilia, vel si sanguine gingivae putrescant. Semen eiusdem apostemata, et collectiones gingivarum sanat. Et aristolochia gingivas dentesque confirmat. Verbenaca cum radice commanducata, et decocta ex vino aut aceto succus collutus. Item quinquefolii radices, decoctae ad tertias vino aut aceto. Prius vero quam decoquantur, aqua marina aut salsa lavantur. Decoctum diu tenendum in ore. Quidam cinere quinquefolii fricare malunt. Et verbaaci radix decoquitur in vino ad colluendos dentes. Et hyssopo colluuntur, et peucedani succo, cum meconio: vel radicum anagallidis magis feminae succo, ab altera nare, quam doleat, infuso.

+ CVI. 1. Erigeron a nostris vocatur senecio. Hanc si ferro circumscriptam effudiat aliquis, tangatque ea dentem, et alternis ter despuat, ac reponat in eundem locum, ita ut vivat herba, aiunt dentem eum postea non doliturum. Herba est trixaginis specie et mollitia, cauliculis subrubieundis. Nascitur et in tegulis, et in muris. Nomen hoc Graeci dederunt, quia vere canescit. Caput eius numerosa dividitur lanugine, (qualis est spinae) inter divisuras exeunte. Quare eam Callimachus acanthida appellat, alii papum. Nec deinde Graecis de ea constat. Alii erucacae foliis esse dixerunt, alii roboris, sed minoribus multo. Radice alii supervacua, alii nervis utili, alii potu strangulante. E diverso quidam regio morbo cum vino dederunt, et contra omnia vesicae vitia: item cordis et iocineris. Renibus extrahere arenam dixerunt. Ischiadicis drachmam cum oxymelite ab ambulatione propinavere: torminibus quoque in passio utilissimam: praecordiis etiam cibo ex aceto eam praedicantes, serentesque in hortis. Nec defuere, qui et alterum genus facerent, nec quale esset, demonstrarent, contra serpentes in aqua bibendam, edendamque comitialibus dantes. Nos eam Romanis experimentis per usus dixeremus. Lanugo eius

cum croco et exiguo aquae frigidae trita illinitur epiphoris: tosta cum mica salis, strumis.

CVII. 2. Ephemerum folia habet lilii, sed minora, caulem parem, florem caeruleum, semen supervacuum, radicem unam digitali crassitudine, dentibus praecipuam, concisam in aceto, decoctamque, ut tepido colluatur. Et ipsa etiam radix mobiles sistit. Cavis et exesis imprimitur. Chelidoniae radix ex aceto trita continetur ore. Erosio veratrum nigrum imponitur: mobiles utralibet decocta in aceto firmantur.

CVIII. 3. Labrum Venereum vocant in flumine nascentem. Est ei vermiculus, qui circa dentes necatur, aut cavis dentium cera includitur. Cavendum, ne avulsa herba terram tangat.

CIX. 4. Ranunculum vocamus, quem Graeci batrachion. Genera eius quatuor. Unum pinguioribus, quam coriandri, foliis, et ad latitudinem malvae accedentibus, colore livido, caule albo, gracili, et radice alba. Nascitur in limitibus humidis et opacis. Alterum foliosius, pluribus foliorum incisuris, + altis caulibus. Tertium minimum est, gravi odore, + flore aureo. Quartum simile huic, flore luteo. Omnis vis caustica, si cruda folia imponantur: pusulas-

que, ut ignis, faciunt. Ideo ad lepras et psoras eis utuntur, et ad tollenda stigmata: causticisque omnibus miscent. Alopecis imponunt, celeriter removens. Radix in dolore commandata diutius, rumpit dentes. Eadem sicca concisa, sternumentum est. Nostri herbarii strumeam vocant, quoniam medetur strumis, et panis, parte in fumo suspensa. Creduntque ea rursus sata, rebellare quae curaverint vitia: quo scelere et plantagine utuntur. Oris hucera intus succus plantaginis emendat, et folia radicesque commandata, vel si rheumatismo laboret os. Hucera foetoremque quinquefolium: hucera psyllium.

CX. Composita quoque ad foetorem, vel maxime pudendum vitium, trademus. Ergo folia myrti et lentisci pari pondere, gallae Syriacae dimidium pondus, simul terere, et vino vetusto sparsa mandere matutino, ex usu est. Vel ederae baccas cum cassia et myrrha, pari pondere ex vino. Naribus utilissimum est dracontii semen contritum ex melle, etiam si carcinomata in his sint. Sugillata hyssopo emendantur. Stigmata in facie mandragoras illitus delet.

C. PLINII SECUNDI NATURALIS HISTORIAE LIBER XXVI.

I. SENSIT et facies hominum novos, omnique aevi priore incognitos, non Italiae modo, verum etiam universae prope Europae, morbos: tunc quoque non tota Italia, nec per Illyricum Galliasve aut Hispanias magnopere vagatos, aut alibi, quam Romae, circaque: sine dolore quidem illos, ac sine pernicie vitae, sed tanta foeditate, ut quaecunque mors praefenda esset.

II. Gravissimum ex his lichenas appellavere Graeco nomine: Latine, quoniam a mento fere oriebatur, ioculari primum lascivia, (ut est procax natura multorum in alienis miseriis,) mox et usurpato vocabulo, mentagram: occupantem in multis totos utique vultus, oculis tantum immunibus, descendente vero et in colla pectusque ac manus, foedo cutis surfare.

III. Non fuerat haec lues apud maiores patresque nostros. Et primum Tiberii Claudii Caesaris principatu medio irrepsit in Italiam, quodam Perusino equite Romano quaestorio scriba, cum in Asia apparuisset, inde contagionem eius importante. Nec sensere id malum feminae, aut servitia, plebesque humiles, aut media: sed proceres veloci transitu osculi maxime: foediore multorum, qui perpeti medicinam toleraverant, cicatrice, quam morbo. Causticis namque curabatur: ni usque in ossa corpus exustum esset, rebellante taedio. Adveneruntque ex Aegypto genitricae talium vitiorum medici, hanc solum operam afferentes, magna sua praeda. Siquidem certum est, Manilium Cornutum e praetoriis legatum Aquitanicae provinciae, HS. CC elocasse in eo morbo curandum sese. Acciditque saepius, ut nova contra genera morborum gregatim sentirentur. Quo mirabilis quid potest reperiri? aliqua gigni repente vitia terrarum in parte certa membrisque hominum certis, vel a fortuna, tanquam malo eligen- tis: haec prae-

IV. L. Paullo, Q. Marcio censoribus, primum in Italiam carbunculum venisse, annalibus conscriptum est, peculiare Narbonensis provinciae malum: quo duo consulares obiere condentibus haec nobis eodem anno, Iulius Rufus, et Q. Lecanius Bassus, ille medicorum inscientia sectus: hic vero pollice laevae manus evulso acu ab semetipso, tam parvo vulnere, ut vix cerni posset. Nascitur in occultissimis corporum partibus, et plerumque sub lingua, duritia rubens vari modo, sed nigricans capite: alias livida, corpus intendens, neque intumescens, sine dolore, sine pruritu, sine alio quam somni indicio, quo gravatos in triduo auferit: aliquando et horrorem affrens, circaque pusulas parvas, rarius febrem: stomachum faucesque cum invasit, occissime exanimans.

V. Diximus elephantiasin ante Pompeii Magni aetatem non accidisse in Italia, et ipsam a facie saepius incipientem, in nare prima veluti lenticula: mox inarescente per totum corpus, maculosa, variis coloribus, et inaequali cute, alibi crassa, alibi tenui, dura alibi, ceu scabie aspera: ad postremum vero nigrescente, et ad ossa carnes apprimente, intumescens digitis in pedibus manibusque. Aegypti peculiare hoc malum: et cum in reges incidisset, populis funebre. Quippe in balineis solia temperabantur humano sanguine ad medicinam eam. Et hic quidem morbus celeriter in Italia restinctus est: sicut et ille, quem gemursam appellavere priisci, inter digitos pedum nascentem, etiam nomine obliterato.

VI. Id ipsum mirabile, alios desinere in nobis, alios durare, sicuti colum. Tiberii Caesaris principatu irrepsit id malum. Nec quisquam id prior imperatore ipso sensit, magna civitatis ambage, cum edicto eius, excusantis valetudinem, legeretur nomen incognitum. Quid hoc esse dicamus, aut quas deorum iras! Parum enim erant homini certa morborum genera, cum supra CCC essent, nisi etiam nova

timerentur? Neque ipsi autem homines pauciora sibi opera sua negotia important.

Haec apud priscos erant, quae memoramus, remedia, medicinam ipsa quodammodo rerum natura faciente, et diu fuisse. Hippocratis certe, qui primus medendi praecepta clarissime condidit, referta herbarum mentione invenimus volumina: nec minus Dioclis Carystii, qui secundus aetate famaue exstitit: item Praxagorae, et Chrysippi, ac deinde Erasistrati: Herophilo quidem, quanquam subtilioris sectae conditori, ante omnes celebratam rationem eam, paulatim usu efficacissimo rerum omnium magistro, peculiariter utique medicinae, ad verba garrulitatemque defendente. Sedere namque his in scholis auditioni operatos gratius erat, quam ire per solitudines et quaerere herbas alias aliis diebus anni.

VII. Durabat tamen antiquitas firma, magnasque confessae rei vindicabat reliquias, donec Asclepiades aetate Magni Pompeii orandi magister, nec satis in arte ea quaestuosus, ut ad alia, quam forum, sagacis ingenii, huc se repente convertit: atque (ut necesse erat homini, qui nec id egisset, nec remedia nosset, oculis usuque percipienda) torrenti ac meditata quotidie oratione blandiens omnia abdicavit: totamque medicinam ad causam revocando, coniecturae fecit: quinque res maxime communium auxiliorum professus, abinentiam cibi, alias vini, frictionem corporis, ambulationem, gestationes: quae cum unusquisque semetipsum sibi praestare posse intelligeret, faventibus cunctis, ut essent vera quae facillima erant, universum prope humanum genus circumiegit in se, non alio modo, quam si caelo emisus advenisset.

VIII. Trahebat praeterea mentes artificio mirabili, vinum promittendo aegris, dandoque tempestive, tum frigidam aquam. Et quoniam causas morborum scrutari prior Herophilus instituerat, vini rationem illustraverat Cleophantus apud priscos, ipse cognominari se frigidam danda praeferens, ut auctor est M. Varrò, alia quoque blandimenta excogitabat, iam suspendendo lectulos, quorum iactatu aut morbos extenuaret, aut somnos alliceret: iam balineas avidissima hominum cupidine instituendo, et alia multa dictu grata atque iucunda: magna auctoritate: nec minore fama, cum occurrisset ignoto funeri, relato homine ab rogo, atque servato: ne quis levibus momentis tantam conversionem factam existimet. Id solum possumus indignari, unum hominem e levissima gente, sine opibus ullis orsum, vectigalis sui causa, repente leges salutis humano generi dedisse, quas tamen postea abrogare multum. Asclepiadem adjuvare multa, in antiquorum cura nimis anxia et rudia, ut obruendi aegros veste, sudoresque omni modo ciendi: nunc corpora ad ignes torrendi, solesve assiduo quaerendi, in urbe nimbose, immo vero tota Italia imperatrice: tum primum pensili balinearum usu ad infinitum blandientem. Praeterea in quibusdam morbis medendi cruciatus detraxit, ut in anginis, quas curabant in fauces organo demisso. Damnavit merito et vomitiones, tunc supra modum frequentes. Arguit et medicamentorum potus stomacho inimicos, quod est magna ex parte vetitum. Itaque nos in primis quae sunt stomacho utilia signamus.

IX. Super omnia adjuvare eum Magicae vanitates, in tantum evectae, ut abrogare herbas fidem cunctis possent. Aethiopide herba amnes ac stagna siccari coniectu, tactu clausa omnia aperiri. Achaemenide coniecta in aciem hostium trepidare agmina, ac terga vertere. Latacen dari solitam a Persarum rege legatis, ut quocumque venissent, omnium rerum copia abundarent: ac multa similia. Ubinam istae fuisse, cum Cimbri Teutonique terribili Marte ulularent, aut cum Lucullus tot reges Magorum paucis legionibus sterneret? Curve Romani duces primam semper

in bellis commerciorum habuere curam? Cur hercule Caesaris miles ad Pharsaliam famem sensit, si abundantia omnis contingere unius herbae felicitate poterat? Non satius fuit Aemilianum Scipionem Carthagini portas herba patefacere, quam machinis claustra per tot annos quater? Siccentur hodie Meroide Pontinae paludes, tantumque agri suburbanae reddatur Italiae. Nam quae apud eundem Democritum invenitur compositio medicamenti, quo pulchri bonique et fortunati gignantur liberi, cui unquam Persarum regi tales dedit? Mirum esset profecto, hucusque provectam credulitatem antiquorum, saluberrimis ortam initiis: si in ulla re modum humana ingenia novissent, atque non hanc ipsam medicinam ab Asclepiade repertam, suo loco probaturum essemus evectam ultra Magos etiam. Sed haec est omni in re animorum conditio, ut a necessariis orsa primo, cuncta pervenerint ad nimium. Igitur demonstratam priore libro herbarum reliquos effectus reddemus: adiciemus, ut quasque ratio dictaverit.

X. Sed in lichenis remediis, atque tam foedo malo, plura undique acervabimus, quanquam non paucis iam demonstratis. Medetur ergo plantago trita, quinquefolium, radix albus ex aceto, ficulni caules aceto decocti, hibisci radix cum glutino et aceto acri decocta ad quartas. Defricantur etiam pumice, ut rumicis radix trita ex aceto illinatur, et flos visci cum calce subactus. Laudatur et tithymali cum resina decoctum. Lichen vero herba omnibus his praefertur, inde nomine invento. Nascitur in saxosis, folio uno ad radicem lato, caule uno parvo, longis foliis dependentibus. Haec delet et stigmata. Teritur cum melle. Est aliud genus lichenis, petris totum inhaerens, ut muscus, qui et ipse illinitur. Hic et sanguinem sistit vulneribus instillatus, et collectiones illitus. Morbum quoque regium cum melle sanat ore illito, et lingua. Qui ita curantur, salsa lavari iubentur, ungi oleo amygdalino, hortensis abstinere. Ad lichenas et thapsiae radice utuntur trita cum melle.

XI. Anginae argemonia medetur sumta ex vino: hyssopum cum vino decoctum et gargarizatum: peucedanum cum coagulo vituli marini aequis partibus. Proserpinaca cum muria ex maenis et oleo trita, vel sub lingua habita. Item succus de quinquefolio, potus cyathis tribus. Hic et omnibus faucium vitis medetur gargarizatus: verbascum privatim tonsillis in aqua potum.

XII. Strumis plantago: chelidonia cum melle et axungia: quinquefolium: radix persolata, item cum axungia, operitur folio suo imposita. Item artemisia: radix mandragorae ex aqua. Sideritis lata folia, clavo sinistra manu circumfossa adalligantur, custodienda sanatis, ne rursus sata diro herbariorum scelere (ut in quibusdam) rebellet: quod in his, quos artemisia sanaverit, praedici reperio: item in his, quos plantago. Damasonion, quae et alcea vocatur, sub solstitio collecta, imponitur ex aqua caelesti, folium tritum, vel radix cum axungia tusa, ita ut imposita folio suo operiatur. Sic et ad omnes cervicis dolores, tumoresque quacunquē in parte.

XIII. 1. Bellis in pratis nascitur, flore albo, aliquatenus rubente. Hanc cum artemisia illitam, efficaciorē esse produnt.

XIV. 2. Condurum herba solstitialis, flore rubro, suspensa in collo, comprimere dicitur strumas. Item verbenaca, cum plantagine. Digitorum vitis omnibus, et privatim pterygiis, quinquefolium medetur.

XV. In pectoris vitis vel gravissimum est tussis: huic medetur panacis radix in vino dulci. Succus hyoscyami etiam sanguinem exscreantibus: nidor quoque accensi tussientibus. Item scordotis mixto nasturtio, et resina, cum melle tusa arida. Facit et per se faciles exscreantiones. Item centaurium maius.

vel sanguinem reicientibus: cui vitio et plantaginis succus medetur. Et Vettonica obolis tribus in aqua, contra purulentas, contraque cruentas excreationes. Persolatae radix drachmae pondere, cum pineis nucleis undecim. Peucedani succus, pectoris doloribus, et acorum subvenit, et ideo antidotis miscetur. Tussidaucum: item Scythica herba. Ea demum omnibus pectoris vitiiis, tussi, et purulenta excreantibus, obolis tribus in passo. Totidem verbasum, cuius est flos aureus. Tanta huic vis est, ut iumentis etiam non tussientibus modo, sed ilia quoque trahentibus, auxilietur potu: quod et de Gentiana reperio. Radix cacaliae commanducata, et in vino madefacta, non tussi tantum, sed et faucibus prodest. Hyssopi quinque rami cum duobus rutae et ficis tribus decocti thoracem purgant.

XVI. 1. Tussim sedat bechion, quae et tussilago dicitur. Duo eius genera: Silvestris ubi nascitur, subesse aquas credunt: et hoc habent signum aquileges. Folia sunt maiuscula, quam ederae, quinque aut septem, subalbida a terra, superne pallida, sine caule, sine flore, sine semine, radice tenui. Quidam eandem esse bechion et alio nomine chamaeleucen putant. Huius aridae cum radice fumus per arundinem haustus et devoratus, veterem sanare dicitur tussim: sed in singulos haustus passum gustandum est.

XVII. 2. Altera a quibusdam salvia appellatur, similis verbasco: conteritur ea et colata calefit, atque ita ad tussim laterisque dolores bibitur: contrascorpiones eadem et dracones marinos efficac. Contra serpentes quoque ex oleo perungi ea prodest. Hyssopi fasciculus cum quadrante mellis decoquitur ad tussim.

XVIII. Lateris et pectoris doloribus verbasum cum ruta ex aqua: Vettonicae farina bibitur ex aqua calida.

Stomachum corroborat scordotis succus, centaurium, Gentiana ex aqua potae. Plantago aut per se sumta in cibo, aut cum lente, alicaeve sorbitione. Vettonica alias gravis stomacho, vitia tamen sanat pota, vel foliis commanducata. Item aristolochia pota: agaricum manducatum siccum, ut ex intervallo merum sorbeatur: nymphaea heraclia illita: peucedani succus. Psyllion ardoribus imponitur: vel cotyledon trita cum polenta, vel aizoum.

XIX. 1. Molon scapo est striato, foliis mollibus, parvis, radice IV digitorum, in qua extrema allii caput est. Vocatur a quibusdam syron. Ex vino stomacho et dispnoeae medetur: centaurium maius ecligmate: plantago succo vel cibo: Vettonicae tussae pondo libra, mellis Attici semuncia, ex aqua calida quotidie bibentibus. Aristolochia, vel agaricon, obolis ternis ex aqua calida, aut lacte asini pota. Cissanthemos ad orthopnoeas bibitur: item hyssopum et asthmaticis. Peucedani succus in iocineris doloribus, et pectoris laterisque, si febres non sint. Sanguinem quoque expuentibus subvenit agaricum, Victoriati pondere tritum, et in mulsi quinque cyathis datum. Idem et amomon facit.

Iocineri privatim Teucra bibitur recens, drachmis IV, in poscae hemina: Vettonicae drachma una in aqua calida cyathis tribus: ad cordis vitia, in frigidae cyathis duobus. Quinquefolii succus iocineris, et pulmonis vitiiis, sanguinemque reicientibus, et cuiusque sanguinis vitio intus occurrit. Iocineri anagallides mire prosunt. Capnon herbam qui edere, bilem per urinam reddunt. Acoron iocineri medetur, thoraci quoque, et praecordiis.

XX. 2. Ephedra, ab aliis anabasis vocata, nascitur ventoso fere tractu, scandens arborem et ex ramis propendens, folio nullo, cirris numerosa, qui sunt iunci geniculati, radice pallida. Datur ex vino nigro austero trita ad tussim, suspiria, tormina: et sorbitione facta, in quam vinum addi convenit. Item

Gentiana madefacta pridie contrita denarii pondere in vini cyathis tribus.

XXI. 3. Geum radículas tenues habet, nigras, bené olentes. Medetur non modo pectoris doloribus, aut lateris, sed et cruditates discutit, iucundo sapore. Verbenaca vero omnibus visceribus medetur, lateribus, pulmonibus, iocineribus, thoraci. Peculiariter autem pulmonibus, et quos ab his phthisis tentat, radix herbae consiliginis, quam nuper inventam diximus: suum quidem et pecoris omnis remedium praesens est pulmonum vitio, vel traiecta tantum in auricula. Bibi debet ex aqua, haberique in ore assidue sub lingua. Superficies eius herbae an sit in aliquo usu, adhuc incertum est. Renibus prodest plantaginis cibus, Vettonicae potus, agaricum potum, ut in tussi.

XXII. 1. Tripolium in maritimis nascitur saxis, ubi alludit unda, neque in mari, neque in sicco, folio isatis crassiore, palmo alto, in mucrone diviso, radice alba, odorata, crassa, calidi gustus. Datur hepaticis in farre decocta. Haec herba eadem videtur quibusdam, quae polium, de qua suo loco diximus.

XXIII. 2. Gromphaena, alternis viridibus roseis que per caulem foliis, in posca sanguinem reicientibus medetur.

XXIV. 3. Iocineri autem herba malundrum, nascens in segete ac pratis, flore albo odorata. Huius cauliculus conteritur ex vino vetere.

XXV. 4. Item herba chalcetum e vineis contrita imponitur. Faciles praestat vomitiones radix Vettonicae, ellebori modo, IV drachmis in passo aut mulso. Hyssopum tritum cum melle utilius, praesumpto nasturtio aut irione:

5. Molemonium denarii pondere. Est et silybo lacteus succus, qui densatus in gummi, sumitur cum melle supra dicto pondere: praecipueque bilem trahit. Rursus sistunt vomitionem cuminum silvestre, Vettonicae farina: sumuntur ex aqua. Abstergunt fastidia, cruditatesque digerunt, daucum, Vettonicae farina ex aqua mulsa, plantago decocta caulium modo. Singultus hemionium sedat: item aristolochia. Suspiria clymenos. Pleuriticis et peripneumoniciis centaurium maius: item hyssopum bibitur. Pleuriticis peucedani succus.

XXVI. 6. Halus autem, quam Galli sic vocant, Veneti cotoneam, medetur lateri: item renibus, convulsisque et ruptis. Similis est cunilae bubulae, cacuminibus thynio, dulcis, et sitim sedans, radice alibi albae, alibi nigrae.

XXVII. 7. Eosdem effectus in lateris doloribus habet chamaerops, myrteis circa caulem geminis foliis, capitibus Graeculae rosae, ex vino pota. Ischiadicos dolores et spinae levat agaricum potum, ut in tussi.

8. Item stoechadis, aut Vettonicae farina ex aqua mulsa.

XXVIII. Plurimum tamen homini negotii alvus exhibet, cuius causa maior pars mortalium vitii. Alias enim cibos non transmittit, alias non continet, alias non capit, alias non conficit. Eoque mores venere, ut homo maxime cibo pereat. Pessimum corporum vas instat, ut creditor, et saepius die appellat. Huius gratia praecipue avaritia expetitur: huic luxuria conditur: huic navigatur ad Phasin: huic profundi vada exquiruntur. Et nemo utilitatem eius aestimat, consummationis feditate. Ergo numerosissima est circa hanc medicinae opera.

Sistit eam scordotis recens, drachma cum vino trita, vel decocta potu. Polemonia quoque et dysentericis ex vino datur: verbasco radix pota ex aqua duorum digitorum magnitudine: nymphaeae heracliae semen cum vino potum: radix superior et xiphio, drachmae pondere ex aceto. Semen plantaginis in vino tritum, vel ipsa ex aceto cocta, aut alica ex succo eius sumta. Item cum lenticula cocta, vel

aridae farina inspersa potioni cum papavere tosto et trito, vel succus infusus, aut succus Vettonicae, in vino ferro calefacto. Eadem coeliacis in vino austero datur: his et iberis imponitur, ut dictum est. Tenesmo radix nymphaeae heracliae e vino bibitur: psyllium in aqua: acori radicis decoctum. Aizoi succus alvum sistit, et dysenterias, et tineas rotundas pellit. Symphyti radix dysenterias sistit: item dauci. Aizoum foliis contritis ex vino torminibus resistit. Alcaeae siccae farina torminibus pota cum vino. + XXIX. 1. Astragalus folia habet longa incisuris multis, obliqua circa radices, caules tres aut quatuor foliorum plenos, florem hyacinthi, radices villosas, implicatas, rubras, praeduras. Nascitur in petrosis, apricis, et iisdem nivalibus, sicut Pheneo Arcadiae. Vis ei ad spissanda corpora. Alvum sistit radix in vino pota: quo fit ut moveat urinam percussio liquore, sicut pleraque quae alvum sistunt. Sanat et dysentericos in vino rubro tusa. Difficile autem tunditur. Eadem gingivarum suppurationi utilissima est fotu. Colligitur exitu autumnii, cum folia amisit: siccatur in umbra.

XXX. 2. Et ladano sistitur alvus utroque: quod in segetibus nascitur, contuso et cribrato: bibitur ex aqua mulsa: item nobili e vino. Ledon appellatur herba, ex qua ladanum fit in Cypro, barbis caprarum adhaerescens. Nobilior in Arabia. Fit iam et in Syria atque Africa, quod toxicon vocant. Nervos enim in arcu circumdatos lanis trahunt, adhaerescens roscida lanugine. Plura de eo diximus inter unguenta. Hoc gravissimum odore est, durissimum tactu. Plurimum enim terrae colligit: cum probetur maxime purum, odoratum, molle, viride, resinum. Natura ei molliendi, siccandi, concoquendi, somnum alliciendi. Capillum fluentem cohibet, nigritiamque custodit. Auribus cum hydromelite aut rosaceo infunditur. Furfures cutis et manantia hucera sale addito sanat. Tussim veterem cum styrace sumtum. Efficacissimum ad ructus.

XXXI. 3. Alvum sistit et chondris, sive pseudodictamnium:

4. Hypocistis, orobethron quibusdam dicta, malo granato immaturo similis. Nascitur, ut diximus, sub cistho, unde nomen. Haec arefacta in umbra sistit alvum ex vino austero nigroque utraque. Duo enim genera eius, candida et rufa. Usus in succo: spissat, siccatur. Et rufa magis stomachi rheumatismos emendat. Pota tribus obolis, sanguinis excreationes, cum amylo. Dysenterias pota, et infusa. Item verbenaca ex aqua data, aut carentibus febre ex vino aminico, cochlearibus quinque additis in cyathos tres vini.

XXXII. 5. Laver quoque nascens in rivis condita et cocta torminibus medetur.

XXXIII. 6. Potamogeton vero ex vino dysentericis etiam et coeliacis, similis betae foliis: minoribus tantum hirsutioribusque, paulum supereminens extra aquam. Usus in foliis: refrigerant, spissant: peculiariter cruribus vitiosis utilia, et contra hucera nomas, cum melle vel aceto. Castor hanc aliter noverat, tenui folio velut equinis setis, thyrsos longo et laevi, in aquosis nascentem. Radice sanabat strumas et duritias. Potamogeton adversatur et crocodilis: itaque secum habent eam qui venantur. Alvum sistit et Achillea

7. Eosdem effectus praestat et statice, septem caulibus veluti rosae capita sustinens.

XXXIV. 8. Ceratia uno folio, radice nodosa magna, in cibo coeliacis et dysentericis medetur.

9. Leontopodium, alii leucoron, alii doripetron, alii thoryhetron vocant, cuius radix alvum sistit, purgatque bilem, in aquam mulsam addito pondere denariorum duorum. Nascitur in campestri et gracili solo. Semen eius potum, lymphatica somnia facere dicitur.

+ 10. Lagopus sistit alvum e vino pota, aut in febris ex aqua. Eadem inguini adalligatur in tumore. Nascitur in segetibus. Multi super omnia laudant ad deploratos dysentericos quinquifolium, decoctis in lacte radicibus potis: et aristolochiam Victoriatum pondere in cyathis vini tribus. Quae ex supra dictis calida sumentur, haec candente ferro temperari aptius erit.

E diverso purgat alvum succus centaurii minoris drachma in hemina aquae cum exiguo salis et acetii, bilemque detrahit. Maiore tormina discutiuntur. Vettonica alvum solvit drachmis quatuor, in hydromelitis cyathis novem. Item euphorbium, vel agaricum, drachmis duabus cum sale modico potum ex aqua, aut in mulso oholis tribus. Solvit et cyclaminos ex aqua pota, aut balanis subditis: item chamaecissi balanus. Hyssopi manipulus decoctus ad tertias cum sale, pituitas trahit illitus, vel contritus cum oxymelite et sale: pellitque ventris animalia. Pituitam et bilem detrahit peucedani radix.

XXXV. 11. Alvum purgat anagallis ex aqua mulsa: item epithymon, qui est flos e thymo, satyriae similis. Differentia, quod hic herbaceus est, alterius thymi albus: quidam hippopheon vocant: stomacho minus utilis, vomitiones minus movet: sed tormina et inflationes discutit. Sumitur et ecligmate ad pectoris vitia cum melle, et aliquando iride. Alvum solvit, a quatuor drachmis ad sex cum mellis exiguo salisque et acetii. Quidam aliter epithymum tradunt sine radice nasci, tenue, similitudine pallioli, rubens: siccari in umbra, bibi ex aqua acetabuli parte dimidia, detrahare pituitam bilemque. Alvum leniter solvit et nymphaea in vino austero.

XXXVI. 12. Solvit et pycnocomon, erucae foliis crassioribus, et acrioribus, radice rotunda, lutei coloris, terram olente, caule quadrangulo, modico, tenui, flore ocimi. Invenitur in saxosis locis. Radix eius in aqua mulsa denariorum duorum pondere, et alvum, et bilem, et pituitam exinanit. Semen somnia tumultuosa facit, una drachma in vino potum. Et panos discutit.

XXXVII. 13. Detrahit bilem polypodium, quam nostri filiculam vocant: similis enim est filici. Radix in usu, pilosa, coloris intus herbacei, crassitudine digiti minimi, acetabulis cavernosa, ceu polyporum cirri, subdulcis, in petris nascens, aut sub arboribus vetustis. Exprimitur succus aqua madefactae: ipsa minute concisa inspergitur oleri, vel betae, vel malvae, vel salsamento: aut cum pulicula coquitur ad alvum vel in febris leniter solvendam. Detrahit bilem et pituitam, stomachum offendit. Aridae farina indita naribus polypum consumit. Florem et semen non fert.

XXXVIII. 14. Scammonium quoque dissolutionem stomachi facit, bilem detrahit, alvum solvit, praeterquam si adiciantur aloes drachmae duae obolis eius duobus. Est autem succus herbae ab radice ramosae plingibus foliis, triangulis, albis, radice crassa, madida, nauseosa. Nascitur pingui et albo solo. Radix circa Canis ortum excavatur, ut in ipsa confluat succus: qui Sole siccatus, digeritur in pastillos. Siccatur et ipsa, vel cortex. Laudatur natione Colophonum, Mysium, Priencense: specie autem nitidum, et quam simillimum taurino glutini, fungosum tenuissimis fistulis, cito liquecens, virus redolens, cumminum, linguae tactu lactescens, quam levissimum, cum diluitur albescens. Hoc evenit et adulterino, quod fit ervi farina, et thymali marini succo, in ludaea fere: quod etiam strangulat sumtum. Deprehenditur gustu. Thymalus enim linguam excalfacit. Usus bimo: nec ante, nec postea utili. Dedere et per se ex aqua mulsa et sale quaternis obolis. Sed utilissime cum aloes, ita ut incipiente purgatione mulsum bibatur. Fit et decoctum radicis in aceto ad

crassitudinem mellis, quo leprae illinuntur, et caput unguitur in dolore cum oleo.

XXXIX. 15. Tithymalum nostri herbam lactariam vocant, alii lactucam caprinam: narrantque lacte eius inscripto corpore, cum inaruerit, si cinis inspergatur, apparere literas, et ita quidam adulteras alloqui maluerunt quam codicillis. Genera eius multa. Primus cognominatur characias, qui et masculus existimatur, ramis digitali crassitudine, rubris, succosis, quinque aut sex, cubitali longitudine: a radice foliis paene oleae, in cacuminibus coma iunci. Nascitur in asperis maritimis. Legitur semen autumnum, cum coma: siccatum Sole tunditur, et reponitur. Succus vero incipiente pomorum lanugine, defractus ramulis, excipitur farina ervi, aut fici, ut cum iis arescat. Quinas autem guttas singulis excipi satis est. Traduntque etiam toties purgari hydropico fico sumta, quot guttas lactis exceperit. Succus cum colligitur, ne attingat oculos cavendum est. Fit et e foliis tuis priore minus efficax. Fit et decoctum e ramis. Est semen in usu cum melle decoctum ad catapotia solvendae alvi gratia. Semen et dentium cavis cera includitur. Colluuntur et radices decocto e vino aut oleo. Illinunt et lichenas succo: bibuntque eum, ut purgent vomitione et alvo soluta, alias stomacho inutilem. Trahit pituitam sale adiecto in potu, bilem aphronitro. Si per alvum purgari libeat, in posca: si vomitione, in passo aut aqua mulsa. Media potio tribus obolis datur. Ficos a cibo sumsisse melius est. Fauces urit leniter: est enim tam ferventis naturae, ut per se extra corpori impositum, pulsulas ignium modo faciat, et pro caustico in usu sit.

XL. 16. Alterum genus tithymali myrsiniten vocant: alii caryiten: foliis myrti acutis et pungentibus, sed mollioribus: et ipsum in asperis nascens. Colliguntur comae eius hordeo turgescente, siccataeque in umbra diebus novem in Sole inarescunt. Fructus non pariter maturescit, sed pars anno sequente, et nux vocatur. Inde cognomen Graeci dedere. Demetit cum messium maturitate, lavaturque, dein siccatur, et datur cum papaveris nigri duabus partibus, ita ut sit totum acetabuli modus: minus hic vomitionibus, quam superior: ceteri item. Aliqui sic et folium eius dedere, nucem vero ipsam in mulso, aut passo, vel cum sesama. Trahit bilem et pituitam per alvum. Oris hucera sanat. Ad nomas oris folium cum melle estur.

XL. 17. Tertium genus tithymali paraliolum vocatur, sive tithymalis, folio rotundo, caule palmum alto, ramis rubentibus, semine albo, quod colligitur incipiente uva, et siccatum teritur, sumiturque acetabuli mensura ad purgationes.

XLII. 18. Quartum genus helioscopion appellant, foliis porcilacae, ramulis stantibus a radice quatuor aut quinque, rubentibus, semipedali altitudine, succi plenis. Hoc circa oppida nascitur, semine albo, columbis gratissimo. Nomen accipit, quoniam capita cum Sole circumagat. Trahit bilem per inferna in oxymelite dimidio acetabulo: ceteri usus, qui characiae.

XLIII. 19. Quintum cyparissian vocant, propter foliorum similitudinem, caule gemino aut triplici, nascentem in campestribus: cui eadem vis, quae helioscopio, aut characiae.

XLIV. 20. Sextum platyphyllon vocant: alii corymbiten, alii amygdaliten a similitudine. Nec ullius latiora sunt folia. Pisces necat, alvum solvit, radice, vel foliis, vel succo in mulso, aut aqua mulsa drachmis quatuor. Detrahit privatim aquas.

XLV. 21. Septimum dendroides cognominant, alii cobion, alii leptophyllon, in petris nascens, comosisimum ex omnibus maxime, cauliculis rubentibus, et semine copiosissimum: eiusdem effectus, cuius characias.

XLVI. 22. Apios ischas, sive raphanos agria. inn.

cos duos, sive tres, spargit in terra rubentes, foliis rutae: radix caepae, sed amplior: quare quidam raphanum silvestrem vocant. Intus habet mammam candidam: extra, cortices nigros. Nascitur in montuosis asperis, aliquando et in herbosis. Effoditur vere, tusaque in fictili mergitur, delectoque quod supernatat, reliquus succus purgat utraque parte, sequiobolo in aqua mulsa. Sic et hydropicis datur acetabuli mensura. Inspergitur et aridae radices farina potioni: aiuntque superiorem partem eius vomitione biles extrahere: inferiorem, per alvum, aquas.

XLVII. Tormina discutit quodcumque panaces, et Vettonica, praeterquam a cruditate: peucedani succus et inflationes, ructus gignens: item acori radix, daucumve, si lactucae modo sumatur. Ladanum Cyprium potum interaneorum vitiiis occurrit: item Gentianae farina, ex aqua tepida fabae magnitudine. Plantago mane sumta duabus linguis, et tertia papaveris in vini cyathis quatuor non veteris. Datur et in somnum euntibus, addito nitro vel polenta, si multo post cibum detur. Colo infunditur hemina succi, vel in febris.

XLVIII. Agaricum potum obolis tribus in vini veteris cyatho uno, leni medetur: et panacis omnium generum radix in mulso. Sed Teucria praecipue, pota arida et decocta quantum manus capiat, in aceti heminis tribus. Ad vulnus illinitur eadem cum aceto: aut si tolerari non possit, ex ficu vel aqua. Polemonia bibitur ex vino. Vettonica drachma in oxymelitis cyathis tribus. Aristolochia, ut contra serpentes. Argemonia septem diebus in cibo sumta lienem consumere dicitur: agaricum in aceto mulso obolis duobus. Nymphaeae heracliae radix e vino pota, et ipsa consumit. Cissanthemus, drachma bis die sumta, in vini albi cyathis duobus per dies XL lienem dicitur paulatim emittere per urinam. Prodest et hyssopum cum fico decoctum. Lonchitidis radix decocta, priusquam semen emittat. Peucedani quoque radix decocta, et leni et renibus. Lien acori potu consumitur. Praecordiis et ilibus utilissimae radices. Clymeni semen potum diebus triginta ponderis denarii in vino albo. Vettonicae farina ex melle et aceto scillite pota. Radix lonchitidis in aqua, et Teucrium illinitur. Item acordium cum cera, agaricum cum farina foeni Graeci.

XLIX. Vesicae malis, contraque calculos, gravisimis cruciatibus, ut diximus, auxilio est Polemonia ex vino pota: item agaricum. Plantago radice vel foliis potis ex passo. Et Vettonica, ut in iocinere diximus. Item ramici, pota atque illita: eadem ad strangurias efficacissima. Ad calculos quidam Vetoniam et verbenacam et millefolium aequis portionibus, ex aqua, pro singulari remedio bibere suadent. Strangurias discuti et dictamno certum est. Item quinquefolio decocto ad tertias in vino: hoc et enterocelcis dari atque illini, utilissimum est. Xiphii quoque radix superior urinam ciet infantibus. Enterocelcis datur ex aqua, et illinitur vesicae vitiiis. Peucedani succus infantum ramici: et umbilicis eminentibus psyllion illinitur. Urinam ciet anagallides, acorique radices decoctum, vel ipsa trita potaque: et omnia vesicae vitia sanat. Et calculos herba et radix cotyledonis. Itemque genitalium inflammationem omnem, pari pondere caulis, et seminis, et myrrhae. Ebulum teneris cum foliis tritum, ex vino potum, calculos pellit: impositum testes sanat. Erigeron quoque cum farina thuris et vino dulci, testium inflammationes sanat. Symphyti radix illita enterocelcas cohibet: genitalium nomas hypocisthis alba. Artemisia quoque datur contra calculos ex vino dulci, et ad stranguriam. Dolores vesicae sedat ex vino nymphaeae heracliae radix.

I. 1. Eadem vis crethmo ab Hippocrate admodum

laudatae. Est autem inter eas quae eduntur silvestrium herbarum. Hanc certe apud Callimachum apponit rustica illa Hecale: speciesque est batis hortensiae. Caulis unus palmum altus, semen ferens odoratum, ceu libanotidis rotundum, siccatum rumpitur: habet intus nucleum candidum, quem aliqui chachryn vocant. Folio pingui, albicante veluti olivae, crassiore, et salso gustu: radices digiti crassitudine tres aut quatuor. Nascitur in maritimis petrosis. Estur crudum coctumve cum olere, odorati saporis et iucundi. Servatur etiam in muria: praecipui usus ad stranguriam, folio, vel caule, vel radice ex vino. Colorem quoque corporis gratiorem facit: verum aequo largior inflationes. Alvum solvit decocto, urinamque, et a renibus humorem trahit. Sic et althaeae siccae farina in vino pota, stranguriam tollit, efficacius addito dauco. Lieni quoque utilis. Adversus serpentes bibitur. Iumentis quoque in pituita, aut stranguria, hordeo inspersa succurrit.

LI. 2. Anthyllion est lenti simillima, quae in vino pota vesicas vitii liberat, sanguinem sistit. Altera est anthyllis, chamaepityos similis, flore purpureo, odore gravi, radice intubi.

LII. 3. Vel magis cepaea, similis portulacae, nigriore radice, sed inutili, nascens in litoribus arenosis, gustu amara. In vino cum asparagi radice vesicae plurimum prodest.

LIII. 4. Eadem praestat hypericon, quam alii chamaepytin, alii corion appellant, oleaceo frutice, tenui, cubitali, rubente, folio rutae, odore acri, semine in siliqua nigro, maturescente cum hordeo. Natura semini spissandi: alvum sistit: urinam ciet: vesicae cum vino bibitur.

LIV. 5. Est aliud hypericon, quod alii corin appellant, folio tamaricis, et sub ea nascitur, sed pinguioribus foliis et minus rubentibus, odoratum, palmo altius, suave, leniter acutum. Vis semini excafactoria: et ideo inflationem facit: sed stomacho non inutile: praecipuum ad stranguriam, si exulcerata non sit vesica. Medetur et pleuriticis ex vino potum.

LV. 6. Vesicae autem callithrix trita simul cum cumino, et data ex vino albo. Verbenaca quoque cum foliis decocta ad tertias, vel radix eius e mulso calido, calculos eiicit.

7. Item perpressa, quae Aretii et in Illyrico nascitur, in aqua decocta e tribus heminis ad unam, et pota. Trifolium ex vino sumtum.

8. Et chrysanthemum.

9. Anthemum quoque calculos eiicit, parvis a radice foliis quinis, caulibus longis duobus, flore roseo: radices tritae per se, ceu laver crudum.

LVI. 10. Silaus nascitur glareosis et perennibus rivis, cubitalis apii similitudine. Coquitur, ut olus acidum, magna utilitate vesicae: quae si scabiem sentiat, panacis radice sanatur, aliter inutile vesicis. Calculos pellit malum erraticum, radicia libra in vini congio decocta ad dimidias: inde heminae sumuntur per triduum: reliquum ex vino cum gio: urtica marina, et daucum, et plantaginis semen ex vino.

LVII. 11. Et herba Fulviana trita ex vino, (et haec nomen inventoris habet, nota tractantibus,) urinam ciet.

LVIII. Scordion testium tumores sedat. Hyoscyamum genitalibus medetur: peucedani succus ex melle, et semen, stranguriae: agaricum obolis tribus in vini veteris cyatho uno: trifolii radix drachmis duabus in vino: dauci una drachma, vel seminis. Ischiadici et semine et foliis erythrodani tritis sanantur: panace potio: et infricata Polemonia, aristolochiae decocto folii. Agarico quidem et nervis, qui platys appellatur, et humerorum dolor sanatur, obolis tribus in vini veteris cyatho uno potio. Quinquefolium ischiadicis et bibitur et imponitur. Item

scammonia decocta cum hordei farina. Semen hyperici utriusque bibitur ex vino. Sedis vitia et attritus celerrime sanat plantago: condylomata quinquefolium: sedem eversam cyclamini radix ex aceto. Anagallidum caerulea procidentiam sedis retro agit: e diverso rubens proritat. Cotyledon condylomata et haemorrhoidas mire curat. Testium tumores acori radix decocta in vino, tritaque, et illita. Intertrigines negat fieri Cato, absinthium Ponticum secum habentibus. Alii adiiciunt et pulegium: quod ieiunus qui legerit, si post se alliget, inguinis dolores prohibet, aut sedat coeptos.

LIX. Inguinalis (quam quidam argemonem vocant) passim in vepribus nascens, ut prosit inguinibus, in manu tantum habenda est.

LX. Panos sanat panaces cum melle: plantago cum sale: quinquefolium: persolatae radix, ut in strumis: item damasonium: verbascum cum sua radice tusum, vino aspersum, folioque involutum, et ita in cinere calfactum, ut imponatur calidum. Experti affirmare, plurimum referre si virgo imponat nuda, ieiuna ieiuno, et manu supina tangens dicat: *Negat Apollo pestem posse crescere, cui nuda virgo restinguat*: atque ita retrorsa manu ter dicat, totiesque despuant ambo. Medetur et radix mandragorae ex aqua: radices scammoniae decoctum cum melle: sideritis cum adipe vetere: vel Chryssippea cum ficis pinguibus: et haec ab inventore habet nomen.

LXI. Venerem in totum adimit, ut diximus, nymphaea heraclia: eadem semel pota, in XL dies. Insomnia quoque Veneris a ieiuno pota, et in cibo sumta. Illita quoque radix genitalibus, inhibet non solum Venerem, sed et affluentiam geniturae: ob id corpus alere vocemque dicitur. Appetentiam Veneris facit radix e xiphio superior, data potu in vino. Item quam crethmon agrion appellant: et horminos agrios, cum polenta contrita.

LXII. 1. Sed inter pauca mirabilis est orchis herba: sive serapias, foliis porri, caule palmeo, flore purpureo, gemina radice, testiculis simili: ita ut maior, sive (ut aliqui dicunt) durior, ex aqua pota excitet libidinem: minor sive mollior, e lacte caprino inhibeat. Quidam folio scillae esse dicunt, laeviore ac minore, caule spinoso. Radices sanant oris hucera: thoracis pituitas, alvum sistunt e vino potae. Concitatricem vim habet satyrion. Duo eius genera: una longioribus foliis, quam oleae, caule quatuor digitorum, flore purpureo, radice gemina ad formam hominis testium, alternis annis intumescente ea ac residente. Altera satyrios orchis cognominatur, et femina esse creditur. Distinguitur internodiis et ramosiore frutice, radice fascinis utili. Nascitur fere juxta mare. Haec tumores, et vitia partium earum cum polenta illita sedat, vel per se. Superioris radix in lacte ovis colonicae data, nervos intendit: eadem ex aqua remittit.

LXIII. 2. Graeci satyrion, foliis lilii rubri, minoribus, et tribus non amplius e terra exeuntibus tradunt, caule laevi, cubitali, nudo, radice gemina: cuius inferior pars et maior mares gignat, superior ac minor feminas. Et aliud genus satyrii erythraicon appellant, semine urticis maiore, laevi: durae radices, cortice rubro, intus album includi, sapore subdulce, fere in montuosis inveniri. Venerem, etiamsi omnino manu teneatur radix, stimulari: adeo si bibatur in vino austero. Arietibus quoque et hircis segnoribus in potu dari. Et a Sarmatis, equis ob assiduum laborem pigrioribus in coita, quod vitium prosedamum vocant. Vim eius restinguit aqua mulsa, aut lactuca sumta. In totum quidem Graeci, cum concitationem hanc volunt significare, satyrion appellant: sic et crataegin cognominantes, et thelygonon, et arrhenogonon, quarum semen testium simile est. Tithymali quoque ramorum medullam

nabentes, ad Venerem proniores fieri dicuntur. Prodigiosa sunt, quae circa hoc tradidit Theophrastus, auctor aliqui gravis, septuageno coitu durasse libidinem contactu herbae cuiusdam, cuius nomen genusque non posuit.

LXIV. Sideritis adalligata varices minuit, et sine dolore persanat. Podagrae morbus rarior solebat esse non modo patrum avorumque memoria, verum etiam nostra, peregrinior et ipse. Nam si Italiae fuisset antiquitas, Latinum nomen invenisset. Insanabilis non est credendus: quippe quoniam et in multis sponte desit, et in pluribus cura. Medentur panacis radices, cum uva passa: succus hyoscyami cum farina, vel semen, scordion ex aceto: *iberis*, uti dictum est. Verbenaca cum axungia trita, cyclamini radix, cuius decoctum et perniciosis prodest. Podagras refrigerat radix e xiphio, semen e psyllio, cicuta cum lithargyro aut axungia, aizoom in primo impetu podagrae rubentis, hoc est, calidae. Utili- bet vero convenit erigeron cum axungia, plantaginis folia trita addito sale modico, argemonia tusa ex melle. Medetur et verbenaca illita, aut si pedes macerentur in aqua in qua decocta sit.

LXV. 1. Et lappago, similis anagallidi, nisi esset ramosior, ac pluribus foliis aspera, rugosa, asperioris succi, gravis odoris: quae talis est, mollugo vocatur.

2. Similis, sed asperioribus foliis, asperugo. Superioris succus expressus pondere XI denariorum in vini cyathis duobus quotidie sumitur.

LXVI. 3. Praecipue vero liberat eo malo phycos thalassion, id est, fucus marinus, lactucae similis, qui conchyliis subalternitur: non podagrae modo, sed omnibus articulorum morbis impositus, priusquam exarefiat. Tria autem genera eius: latum, et alterum longius, quodamtenus rubens: tertium crispis foliis, quo in Creta vestes tingunt: omnia eiusdem usus. Nicander ea et adversus serpentes in vino dedit. Salutare est et semen eius herbae, quam psyllion appellavimus, madefactum aqua, admixtis in heminam seminis resinae Colophoniae cochlearibus duobus, thuris uno. Laudantur et mandragorae folia cum polenta tusa. Talis vero tumentibus limus aquaticus cum oleo subactus mire prodest. Articulis succus e centauro minore. Idem nervis utilissimus. Item centauros. Vettonica nervis discurrentibus per scapulas, humeris, spinas, lumbis, pota, ut in iocinere. Articulis quinquefolium impositum. Mandragorae folia cum polenta, vel radix recens tusa cum cucumere silvestri, vel decocta in aqua. Digitorum in pedibus rimis polypodii radix. Articulis succus hyoscyami cum axungia: amomi succus cum decocto: item centunculus decocta, vel muscus recens ex aqua obligatus, donec inarescat.

4. Item lappae boariae radix e vino pota. Cyclaminos decocta in aqua perniunculos curat, omniaque alia frigoris vitia. Perniunculos et cotyledon cum axungia: folia ex batrachio: epithymi succus. Clavos pedum extrahit ladanum cum castoreo: verbenaca ex vino.

LXVII. Nunc peractis malis, quae membratim sentiuntur, dicemus de his, quae totis corporibus grassantur. Remedia autem haec communia invenio. Ante omnes potandam dodecatheum, de qua diximus: deinde panacis omnium generum radices, peculiariter longinquis morbis, et semen interaneorum vitis. Ad omnes vero corporis dolores succum e scordio: item Vettonicae, quae pota colorem plumbeum corporis privatim emendat, gratioremque reducit.

LXVIII. 1. Geranion aliqui myrrhin, alii merthryda appellant. Similis est cicutae, foliis minutioribus, et caule brevior, rotunda, saporis et odoris in- cundi. Nostri sic eam tr-

pilosis, ramosam ex intervallis, bindm palmorum: et in his, foliis, inter quae in cacuminibus capitula gunt grumae. Alterum genus foliis anemones, divi- suris longioribus, radice mali modo rotunda, dulci, reficientibus se ab imbecillitate utilissima: et fere talis vera est. Bibitur contra phthisin drachma in vini cyathis tribus bis die. Item contra inflationes: et cruda idem praestat. Succus radices auribus medetur. Opisthotonicis semen drachmis quatuor cum pipere et myrrha potum. Phthisin sanat et planta- ginis succus, si bibatur, et ipsa decocta. In cibo cum sale et oleo, et a somno matutino, refrigerat. Eadem datur his, quos atrophos vocant, interpositis diebus. Vettonica vero phthisicis, ecligmate cum melle, fabae magnitudine: agaricum potum duobus obolis in passo, vel daucon, cum centauro maiore in vino. Phagedaenis (quod nomen sine modo esurien- tium est, et alias hulcerum) tithymali medentur cum sesamidis sumti.

LXIX. 2. Inter mala universi corporis vigiliae sunt plerisque. Harum remedium monstratur pana- ces, clymenos, aristolochia, et odore, et perunctio ca- pite: aizoom, sive sedum, si involutum panno nigro, ignorantis pulvino subiciatur: et oenotheras, sive onuris, hilaritatem afferens in vino, amygdalaceo folio, flore roseo, fruticosa, longa radice, et cum sic- cata est, vinum olente. Haec in potu data feras quo- que mitigat.

Cruditates, quae nauseam faciunt, digerit Vettoni- ca. Eadem pota a coena concoctionem facit, in oxymelitis cyathis tribus drachmae pondere: et cra- pulam discutit. Item agaricum post cibum in aqua calida potum. Paralysis Vettonica sanare dicitur: item *iberis*, ut dictum est. Eadem et torpentibus membris prodest: item argemonia, omnia quae pe- riclitentur secari, discutiendo.

LXX. Comitiales sanant panacis, quam Heraclion diximus, radices potae cum coagulo vituli marini, ita ut sint panacis tres partes: plantago pota: Vettonicae in oxymelite drachma, vel agaricum obolis tribus: folia quinquefolii ex aqua. Sanat et arche- zostis, sed anno pota. Sanat et baccharis radix arida in pulverem contrita, cyathis tribus cum coriandri uno in aqua calida. Et centunculus trita in aceto, aut melle, aut in aqua calida: verbenaca ex vino pota: hyssopi baccae ternae contritae, et in aqua potae diebus sedecim: peucedanum cum coagulo vituli marini aequis portionibus potum: quinquefo- lii contrita folia ex vino pota diebus XXXI. Vettonicae farina pondere X. III. cum aceti acillitici cy- atho, mellis Attici uncia: scammonium obolis duobus cum castorei drachmis quatuor.

LXXI. Febres frigidales leviores facit agaricum po- tum in calida aqua: tertianas sideritis cum oleo: item ladanum, quod in segetibus nascitur, contu- sum: plantago ex aqua mulsae, duabus horis ante accessionem pota binis drachmis: vel succus radices madefactae vel tusae: vel ipsa radix trita in aqua ferro calefacta. Quidam ternas radices in tribus cyathis aquae dedere. Idem in quartanis et qua- ternas fecerunt. Buglossus inarescente, si quis medullam e caule eximat, dicatque ad quem liberan- dum febre id faciat, et alliget ei septem folia ante accessionem, aiunt a febre liberari. Item Vettoni- cae drachmam, in aquae mulsae cyathis tribus: vel agaricum, maxime in his febribus, quae cum horrore veniant. Quinquefolii folia quidam terna tertianis dedere, quaterna quartanis, plura ceteris: alii omni- bus, tres obolos cum pipere ex aqua mulsae. Verbe- naca quidem et iumentorum febribus in vino mede- tur: sed in tertianis a tertio geniculo incisa, quarta- nis a quarto. Bibitur et semen hyperici utriusque in quartanis, et horroribus. Vettonicae farina, quae omnes horrores coerces. Item panaces, adeo excal- factoria natura, ut per nivem iuris bibere id perun-

gique eo praecipiant. Et aristolochia perfrictionibus resistit.

LXXII. Phreneticos somnus sanat, qui contingit peucedano ex aceto capiti infuso, anagallidum succo. E diverso lethargicos excitare labor est: hoc praestante (ut perhibent) ex aceto naribus tactis peucedani succo. Contra insanias Vettonica bibitur. Carbunculos rumpit panaces. Sanat Vettonicae farina ex aqua, aut brassica cum thure, frequenti potu calidae: vel e carbone in conspectu extincto, favilla digito sublata et illita: vel plantago tusa.

LXXIII. Tithymalus characias hydropicos sanat: plantago in cibo, cum prius panem siccum ederint sine potu: Vettonica drachmis duabus in duobus cyathis vini aut mulsi: vel agaricum, vel semen lorchitidis duabus lingulis ex aqua potum: psyllion ex vino: anagallidum succus: cotyledonis radix e mulso: ebulli recentis radix, excussa tantum, nec colluta, quod duo digiti comprehendant, ex vini veteris calidi hemina: trifolii radix drachmis duabus ex vino: tithymalum, platyphyllon cognomine: semen hyperici, quod coris appellatur.

1. Acte, quam quidam esse ebulum putant, radice contrita in vini cyathis tribus, si febris absit, vel semine ex vino nigro. Item verbenaca, fasciculo manus plenae decocta in aqua ad dimidias.

2. Praecipue tamen chamaeactes succus aptissimus creditur. Eruptiones pituitae emendant plantago, cyclamini radix e melle: ebulli folia trita, et e vetere vino imposita etiam boam sanant, id est, rubentes papulas. Pruriginem succus strychni illitus.

LXXIV. Igni sacro medetur aizoom: folia trita cicutae: mandragorae radix. Secatur in asses, ut cucumis: primoque super mustum suspenditur, mox in fumo: dein tunditur in vino aut aceto. Prodest et vino myrteo fovere. Mentae sextans, vivi sulphuris uncia, ex aceto simul trita: fuligo ex aceto. Ignis sacri plura sunt genera, inter quae medium hominem ambiens, qui zoster appellatur, et enecat, si cinxerit. Medetur plantago cum creta Cimolia, et peristereos per se: radix persolatae. Aliis quae serpunt, cotyledonis radix cum mulso, aizoom, succus linostosis ex aceto.

LXXV. Radix polypodii illita luxatis medetur. Doloremque et tumores tollunt semen psyllii, folia plantaginis tusa, sale modico addito: verbasci semen ex vino decoctum et contritum: cicuta cum axungia. Folia ephemerii tuberibus tumorbisque illinuntur, quae etiamdem discuti possunt.

LXXVI. Morbum regium in oculis praecipue mirari est, tenuitatem illam densitatemque tunicarum felle subeunte. Hippocrates a septimo die in febre mortiferum signum esse docuit. Nos scimus vixisse aliquos etiam ab hac desperatione. Fit vero et citra febres, impugnaturque centaurio maiore (ut diximus) potu, Vettonica, agarici obolis tribus ex vini veteris cyatho: item verbenacae folio, obolis tribus ex vini calidi hemina quatrinduo. Sed celerrime quinquefolii succus medetur tribus cyathis potus cum sale et melle. Cyclamini radix drachmis tribus bibitur in loco calido, et a perfrictionibus tuto: sudores enim felleos movet. Folia tussilaginis ex aqua: semen linostosis utriusque inspersum potioni, vel cum absinthio aut cicere decoctum: hyssopi baccae cum aqua potae: lichen herba, si, cum sumitur, cetero olere abstinenceatur: polythrix in vino data, struthion in mulso.

LXXVII. Passim et in quacunque parte maxima incommoda nascuntur, qui furunculi vocantur, mortiferum aliquando malum confectis corporibus. Remedio sunt pycnocomi folia trita cum polenta, si nondum caput fecerint. Discutiunt et folia ephedri illita.

LXXVIII. Fistulae quoque in omni parte serpunt,

medicorum vitio male sectis corporibus. Auxilium est centaurium minus, collyriis cum melle decocto additis: plantaginis succus infusus: quinquefolium cum sale et melle: ladanum cum castoreo: cotyledon cum medulla cervina calefacta et imposita: verbasci radices medulla collyrii tenuitate in fistulam additur: vel aristolochiae radix, vel succus tithymali.

LXXIX. Collectiones inflammationesque sanant argemoniae folia illita. Duritias et collectiones omnes verbenaca, vel quinquefolium decoctum in aceto: verbasci folia vel radix, hyssopum e vino impositum: acori radix, decocto eius herbae foveantibus: aizoom. Item quae contusa sint, duritiasque et sinus corporis, illecebra. Omnia infixa corpori extrahunt, folia tussilaginis, daucum, semen leontopodii tritum in aqua cum polenta. Suppurationibus imponuntur pycnocomi folia trita cum polenta, vel semen: item orchis. Vitia, quae sint in ossibus, sa-tyrii radice imposita, efficacissime sanari dicuntur. Nomae et collectiones omnes fuco maris, priusquam inarescat. Et alcaeae radix collectiones discutiit.

LXXX. Ambusta sanantur plantagine, arctio, ita ut cicatrix fallat. Folia eius in aqua decocta et contrita illinuntur: radices cyclamini cum aizoo: herba ipsa hyperici, quod corion appellavimus.

LXXXI. Nervis et articulis convenit plantago trita cum sale: argemonia tusa ex melle. Peucedani succo perunguntur spastici, tetanici. Nervorum duritiae aegilops succo, doloribus erigeron ex aceto illinitur. Epithymo spasticis, et opisthotonicis perungi: semine hyperici, quod coris vocatur, idemque bibere prodest. Phrynon dicitur etiam abscissos sanare nervos, si confestim imponatur trita vel mansa. Spasticis, tremulis, opisthotonicis, alcaeae radix bibitur ex aqua mulsa. Sic et rigores excalfacit.

LXXXII. Sanguinis profluvium sistit herbae Paenoniae semen rubrum. Eadem et in radice vis. Clymenos vero, si ore sanguis reiciatur, sive e naribus, sive alvo fluat, sive feminarum utero. Item Lysimachia pota vel illita, vel naribus indita: item plantaginis semen: quinquefolium potum et illitum: cicutae semen in nares, si inde fluat, tritum ex aqua inditum: aizoom, astragali radix: sistit et ischaemon, et Achillea.

LXXXIII. 1. Equisetum hippuris a Graecis dicta, et in pratis vituperata nobis, (est autem pilus terrae, equinae setae similis,) lienes cursorum exstinguit decocta fictili novo ad tertias, quantum vas capiat, et per triduum heminis pota: unctis esculentis ante diem unum interdicitur. Graecorum varia circa hanc opinio. Alii pinus foliis similem, nigricantem, eodem nomine appellant, vim eius admirabilem tradentes, sanguinis profluvia vel tacto tantum ea homine sisti. Alii hippurin, alii ephedron, alii anabasin vocant. Traduntque iuxta arbores nasci, et scandentem eas dependere comis iunceis multis nigris, ut est equorum cauda, geniculatis ramulis, folia habere pauca, tenuia, exigua. Semen rotundum, simile coriandro, radice lignosa: nasci in arbustis maxime. Vis eius spissare corpora. Succus sanguinem e naribus fluentem inclusus sistit: item alvum. Medetur dysentericis in vino dulci, potus cyathis tribus. Urinam ciet: tussini, orthopnoeam sanat: item rupta, et quae serpunt. Intestinis et vesicae folia bibuntur. Enterocolem cohibet. Faciunt et aliam hippurin, brevioribus et mollioribus comis, candidioribusque, perquam utilem ischiadicis, et vulneribus ex aceto impositam, propter sanguinem sistendum.

Et nymphaea trita plagis imponitur. Peucedanum cum semine cupressi bibitur, si sanguis per os redditus est, fluxive ab infernis. Sideritis tantam vim habet, ut quamvis recenti gladiatoris vulnere illigata, sanguinem claudat: quod facit et ferulae ci-

ais, vel carbo: fungus vero etiam efficacius, qui secundum radicem eius nascitur.

LXXXIV. 2. Per nares autem fluenti, et cioutae semen tritum ex aqua inditumque, efficax habetur: item stephanomelia ex aqua. Vettonicae farina e lacte caprino pota, sistit ex ubere fluentem: plantagoque contusa. Eiusdem succus vomentibus sanguinem datur. Ad erraticum autem radix persolatae cum axungia vetere illita probatur.

LXXXV. Ruptis, convulsisque, ex alto deiectis, centaurium maius, Gentianae radix trita vel decocta, vel succus Vettonicae, et hoc amplius a vocis aut lateris contentionibus: panaces, scordion, aristolochia, pota: agaricum item contusis et eversis potum duobus obolis in mulsi cyathis tribus: aut si febris sit, in aqua mulsa: verbascum, cuius flos similis auro est: acori radix, aizoum omne, sed maioris succus efficacissime: item symphyti radices decoctum: daucum crudum. Erysithales est flore luteo, foliis acanthi: bibitur e vino: item chamaerops: et in sorbitione irio, vel plantago omnibus modis.

LXXXVI. Item phthiriasi, (qua Sulla Dictator consumtus est, nascunturque in sanguine ipso hominis animalia exesura corpus,) resistitur uvae taminiae succo, aut veratri, cum oleo perunctis corporibus. Taminia quidem in aceto decocta, etiam vestes eo taedio liberat.

LXXXVII. Ulcera multorum sunt generum, ac multis modis curantur. Panacis omnium generum radix ex vino colata illinitur manantibus. Siccata privatim, quam Chironiam diximus. Cum melle trita tubera aperit: h ulceribusque, quae serpunt, deploratis auxilio est, cum aeris flore vino temperato, omnibus modis, vel flore, vel semine, vel radice. Eadem cum polenta vetustis vulneribus prodest. Heracleion quoque siderion, Apollinaris, psyllium, tragacantha, scordotis cum melle purgat. Farina eius carnes excrescentes per se insparsa consumit. Polemonia hulcera, quae cacoethe vocant, sanat: centaureum maius insparum vel illitum, item minoris coma decocta vel trita, vetera quoque hulcera purgat et persanat. Folliculi clymeni recentibus plagis imponuntur. Illinitur autem Gentiana h ulceribus, quae serpunt, radice tusa vel decocta in aqua ad mellis crassitudinem, vel succo: vulneribus, ex ea factum Lycium. Lysimachia recentibus plagis medetur. Plantago omnium generum h ulceribus, peculiariter feminarum, senum, et infantium. Igni emollita melior, et cum ceroto, crassa hulcerum labra purgat, nomas sistit. Tritam suis foliis integere oportet. Suppurationes, collectiones, sinus hulcerum, chelidonia quoque siccantur: vulnera adeo, ut etiam pro spodio utantur. Eadem iam desperatis cum axungia imponitur. Dictamnium pota sagittas pellit, et alia tela extrahit illita. Bibitur ex aquae cyatho foliorum obolo. Proxime pseudodictamnium. Utraque etiam suppurationes discutit. Aristolochia quoque putrida hulcera exest: sordida expurgat cum melle, vermesque extrahit: item clavos in hulcere natos, et infixi corpori omnia, praecipue sagittas, et ossa fracta cum resina. Cava vero hulcera explet per se. Et cum iride recentia vulnera ex aceto. Vetera hulcera verbenaca, quinquefolium cum sale et melle. Radices persolatae, vulneribus ferro illatis recentibus imponuntur: folia veteribus. Cum axungia utrumque: et suo folio operitur. Damasonium, ut in struma: folia verbasci ex aceto aut vino. Peristereos ad omnia genera, vel callosorum putrescentiumque hulcerum facit. Manantia nymphaeae heracleiae radix sanat. Item cyclamini radix vel per se, vel ex aceto, vel cum melle. Eadem et contra ateatomata efficax, sicut ad hulcera manantia hyssopum: item peucedanum, cui ad recentia vulnera vis tanta est, ut squamam

ossibus extrahat. Praestant hoc et anagallides, cohibentque quas vocant nomas, et rheumatismos. Utiles et recentibus plagis, sed praecipue senum corpori. Cum ceroto apostemata et hulcera tetra, folia mandragorae recentia: radix vulnera cum melle aut oleo: cicuta cum siligine mixta mero: aizoum herpetas quoque et nomas, ac putrescentia, sicut erigeron verminosa: recentia autem vulnera astragali radix: et vetera quoque hulcera purgat hypociathis utraque. Leontopodii semen tritum in aqua, et cum polenta illitum, spicula sagittarum extrahit: item pycnocomi semen. Tithymalus characias succo gangraenas, phagedaenas, putria, vel decocto ramorum cum polenta et oleo: orchis radices hoc amplius, et cacoethe ex aceto cum melle, siccae et recentes: per se onothera efferantia sese hulcera sanat. Scythae vulnera scythice curant. Ad carcinomata, argemonia ex melle efficacissima est. Vulneribus praesanatis asphodeli radix decocta, ut diximus, trita cum polenta et illita: quibuscumque vero Apollinaris. Astragali radix in pulverem trita humidis h ulceribus prodest: item callithrix decocta in aqua. Privatim vero iis quae calciamento facta sint, verbenaca: nec non et Lysimachia contrita, ac nymphaea arida infriata. Polythrix inveteratis iisdem utilior.

LXXXVIII. Polycnemom cunilae bubulae similis est, semine pulegii, surculosa, multis geniculis, corymbo odorato, acri et dulci odore: ferro factis vulneribus commanducata imponitur, quinto die solvitur. Symphyton ad cicatricem celerem perducit: item sideritis. Haec imponitur ex melle. Verbasci semine ac foliis ex vino decoctis ac tritis omnia corpori infixa extrahuntur: item mandragorae foliis cum polenta: cyclamini radices cum melle. Trixaginis folia in oleo contrita iis maxime adhibentur h ulceribus, quae serpunt: et alga in melle trita. Vettonica ad carcinomata, et melanias veteres, addito sale.

LXXXIX. Verrucas tollit argemonia ex aceto, vel batrachii radix, quae et unguis scabros aufert. Linozostidis utriusque folia, vel succus illitus. Tithymali omnes genera verrucarum omnia: item omnia pterygia, varosque tollunt. Cicatrices cum elegantia ad colorem reducit ladanum. Artemisiam et elelispachum alligatas qui habeat viator, negatur lassitudinem sentire.

XC. Muliebribus morbis medetur maxime in universum Paeoniae herbae semen nigrum ex aqua mulsa. Eadem et in radice vis menses ciet: panacis semen cum absinthio menses et sudores: scordotis potu et illitu. Vettonica drachma in vini cyathis tribus bibitur contra omnia vulvarum vitia, aut quae a partu fiunt. Menses nimios sistit Achillea imposita, et decoctum eius insidentibus. Mammis imponitur hyoscyami semen ex vino: locis radix et cataplasmate: et mammis etiam chelidonia. Secundas morantes, vel partus emortuos, radices panacis appositae extrahunt. Ipsum panaces in vino potum vulvas purgat, appositumque cum melle. Polemonia pota ex vino, secundas pellit: nidore corrigit vulvas. Centaurei minoris succus potu, fotuque menses ciet. Item maioris radix, in vulvae doloribus iisdem modis prodest. Derasa vero et apposita, extrahit partus emortuos. Plantago apponitur in lana in dolore vulvae: in strangulatu bibitur. Sed praecipua dictamno vis est. Menses ciet, partus emortuos vel transversos elicit: bibitur ex aqua foliorum obolo, adeo ad haec efficax, ut ne in cubiculum quidem praegnantium inferatur. Nec potu tantum, sed et illitu, et suffitu valet. Proxime pseudodictamnium. Sed menses ciet cum mero decoctum pondere denarii. Pluribus tamen modis aristolochia prodest: nam et menses et secundas ciet, et emortuos partus extrahit, myrrha et pipere additis, pota, vel subdita.

Vulvas quoque procidentes inhibet fotu, vel suffitu, vel subiectu, maxime tenuis. Strangulatum ab his, mensiumque difficultatem, agaricum tribus oboli in vini veteris cyatho potum, emendat: peristereos apposita in adipe suillo recenti: antirrhinon cum rosaceo et melle. Item apposita nymphaeae Thesalae radix, dolori medetur. In vino nigro pota, profluvia inhibet. E diverso ciet cyclamini radix pota et apposita: et vesicae insidentium decocto medetur. Secundas pota cissanthemos pellit, vulvam sanat. E xiphio radix superior menses ciet, drachma ex aceto pota. Peucedanum strangulatus vulvae nidore ustum recreat: menses albos praecipue psyllium drachma in cyathis tribus aquae mulsae ciet: semen mandragorae potum vulvam purgat. Menses ciet succus appositus, et emortuos partus. Nimia rursus profluvia sistit semen cum vivo sulphure: contra facit batrachion potu vel cibo, ardens alias (ut diximus) cruda. Sed cocta commendatur sale, et oleo, et cumino. Daucum et menses et secundas potu facillime pellit. Ladanum suffitu corrigit vulvas: dolori earum exulceratisque imponitur. Emortua scammonium pellit, potum vel appositum. Menses ciet hypericum utrumque, appositum. Ante alia vero (ut Hippocrati videtur) crethmos e vino, semine, vel radice: cortice trahit et secundas: succurrit et strangulationibus ex aqua pota. Item radix e geranio peculiariter secundis, inflammationibusque vulvarum conveniens: purgat hippuris pota et apposita vulvas. Polygonus pota menses ciet, et althaeae radix. Folia plantaginis pellunt, item agaricum ex aqua mulsa. Artemisia vulvae medetur trita, ex oleo irino, aut fico, aut cum myrrha apposita. Eiusdem radix pota in tantum purgat, ut partus enectos extrahat. Menses et secundas ciet ramorum decoctum insidentibus: item folia pota drachma. Ad eadem omnia prosunt vel imposita ventri, immo cum farina hordeacea. Acoron quoque utile est interioribus feminarum morbis, et conyza utraque, et crethmos. Et anthyllides duae, vulvis utilissimae, torminibusque, secundarum morae, in vino potae. Callithrix fotu locis medetur, albugines in capite tollit, capillos inficit oleo trita. Geranium in vino albo potum, hypocisthis in rubro,

profluvium sistunt. Hyssopum suffocationes laxat. Radix verbenacae pota ex aqua, ad omnia in partu aut ex partu mala, praestantissima est. Peucedano quidam miscent in vino nigro semen cupressi contritum. Nam semen psyllii deservectum in aqua, cum intepuit, epiphoras omnes uteri lenit. Symphyton tritum in vino nigro evocat menses. Partus accelerat scordotis pota, drachma succi in aqua mulsae cyathis quatuor: dictamni folia praeclare dantur ex aqua. Constat unius oboli pondere, vel si mortui sint in utero infantes, protinus reddi sine vexatione puerperae. Similiter prodest pseudodictamnium, sed tardius: cyclaminos adalligata: cissanthemos pota: item Vettonicae farina ex aqua mulsa.

XCI. 1. Arsenogonon et thelygonon herbae sunt habentes uvas floribus oleae similes, pallidiores tamen, semen album papaveris modo. Thelygoni potu feminam concipi narrant. Arsenogonon ab ea semine oleae, nec alio distat. Huius potu mares generari perhibentur, si credimus. Alii utramque ocimo similem tradunt. Arsenogoni autem semen geminum esse testibus simile.

XCII. 2. Mammaram vitii aizoum, quod digitellum appellavimus, unice medetur. Erigeron ex passio mammis uberioribus facit: gonchum in farre coctum. Quae vero mastos vocatur, illita, pilos mammaram e partu nascentium aufert, et testas in facie: aliaque cutis vitia emendat. Gentiana, nymphaea Heraclia illita, cyclamini radix, maculas omnes. Calaciae grana mixta cereae liquidiae extendunt cutem in facie, erugantque: vitia omnia acori radix emendat.

XCIII. 1. Capillum Lysimachia flavum facit: denigrat hypericon, quod et corion vocatur.

2. Item ophrys herba denticulato oleri similis, foliis duobus. Nigritiam dat et Polemonia, in oleo decocta. Psilothrum nos quidem in muliebribus medicamentis tractamus: verum iam et viris est in usu. Efficacissimum autem habetur archezostis. Item thymali succo, vel in Sole cum oleo illito crebro, vel evulsis pilis. Quadripedum scabiem sanat hyssopum ex oleo, suum anginas peculiariter sideritis. Verum et reliqua genera herbarum reddamus.

C. PLINII SECUNDI NATURALIS HISTORIAE LIBER XXVII.

I. CRESCIT profecto apud me certe tractatu ipso admirationis antiquitatis: quantoque maior copia herbarum dicenda restat, tanto magis adorare priscorum in inveniendi curam, in tradendo benignitatem subit. Nec dubie superata hoc modo posset videri etiam rerum naturae ipsius munificentia, si humani operis esset inventio. Nunc vero deorum fuisse eam apparet, aut certe divinam, etiam cum homo inveniret: eandemque omnium parentem et genuisse haec, et ostendisse, nullo vitae miraculo maiore, si verum fieri volumus. Scythicam herbam a Maetis paludibus, et euphorbiam e monte Atlante utraque Herculis columnas: et ipso rerum naturae defectu, parte alia Britannicam ex Oceani insulis extra terras positam, itemque Aethiopidem ab exusto sideribus axe: alias praeterea aliunde ultro citroque humanae salutis in toto orbe portari, immensa Romanae pacis

maiestate, non homines modo diversis inter se terris gentibusque, verum etiam montes et excedentia in nubes iuga, partusque eorum et herbas quoque invicem ostentante. Aeternum, quaeso, deorum sit munus istud. Adeo Romanos, velut alteram lucem, dedisse rebus humanis videntur.

II. Sed antiquorum curam diligentiamque quis possit satis venerari, cum constet omnium venenorum ocissimum esse aconitum: et tactis quoque genitalibus feminini sexus animalium eodem die inferre mortem! Hoc fuit venenum, quo interemtus dormientes a Calpurnio Bestia uxores M. Caecilii accusator obiecit. Hinc illa atrox peroratio eius in digitum. Ortum fabulae narrare, et spumis Cerberi canis, extrahente ab inferis Hercule, ideoque apud Heracliam Ponticam, ubi monstratur in inferos aditus, gigni. Hoc quoque tamen in usus

manae salutis vertere: scorpionum ictibus adversari, experiendo datum in vino calido. Ea est natura ut hominem occidat, nisi invenerit quod in homine perimat. Cum eo solo colluctatur, velut pari intus invento. Sola haec pugna est, cum venenum in visceribus reperit: mirumque, exitialia per se ambo cum sint, duo venena in homine commoriuntur, ut homo supersit. Immo vero etiam ferarum remedia antiqui prodiderunt, demonstrando quomodo venenata quoque ipsa sanarentur. Torpescunt scorpiones aconiti tactu, stupentque pallentes, et vinci se confitentur. Auxiliatur his elleborum album, tactu resolvente: ceditque aconitum duobus malis, suo et omnium. Quae si quis ullo forte ab homine excogitari potuisse credit, ingratis deorum munera intelligit. Tangunt carnes aconito, necantque gustatu earum pantheras: nisi hoc fieret, repleturas illos situs. Ob id quidam pardalianches appellaverunt. At illas statim liberari morte, excrementorum hominis gustu, demonstratum. Quod certe casu repertum quis dubitet? et quoties fiat etiam nunc ut novum nasci? quoniam feris ratio et usus inter se tradi non possit. Hic ergo casus, hic est ille, qui plurima in vita invenit deus. Hoc habet nomen, per quem intelligitur eadem et parens rerum omnium et magistra natura, utraque coniectura pari, sive ista quotidie feras invenire, sive semper scire iudicemus. Pudendumque rursus, omnia animalia, quae sint salutaria ipsis, nosse, praeter hominem. Sed maiores oculorum quoque medicamentis aconitum misceri saluberrime promulgavere: aperta professione, malum quidem nullum esse sine aliquo bono. Fas ergo nobis erit, qui nulla diximus venena, monstrare quale sit aconitum, vel deprehendendi gratia. Folia habet cyclamini aut cucumeris, non plura quatuor, ab radice leniter hirsuta. Radicem modicam cammaro similem marino. Quare quidam cammaron appellaverunt, alii thelyphonon, ex qua diximus causa. Radix incurvatur paulum scorpionum modo, quare et scorpion aliqui appellaverunt. Nec defuere, qui myotonon appellare mallent, quoniam procul et longinquo odore mures necat. Nascitur in audis cautibus, quas aconas nominant. Et ideo aconitum aliqui dixere, nullo iuxta, ne pulvere quidem nutriente. Hanc aliqui rationem nominis attulerunt. Alii quoniam vis eadem in morte esset, quae cotibus ad ferri aciem deterendam, statimque admota velocitas sentiretur.

III. Aethiopsis folia habet phlomo similia, magna et multa, et hirsuta ab radice. Caulum quadrangulum, scabrum, similem arctio, multis concavum alis: semen ervo simile, candidum, geminum: radices numerosas, longas, plenas, molles, glutinosas gustu. Siccatae nigrescunt, duranturque, ut cornua videri possint. Praeter Aethiopiam nascuntur, et in Ida monte Troadis, et in Messenia. Colliguntur autumno, siccantur in Sole aliquot diebus, ne situm sentiant. Medentur vulvis potae in vino albo, ischiadicis, pleuritibus, faucibus scabris, decoctae potu dantur. Sed quae ex Aethiopia venit, eximia est, atque illico prodest.

IV. Ageraton ferulacea est, duorum palmorum altitudine, origano similis, flore bullis aureis. Huius ustae nidor urinam ciet, vulvasque purgat, tanto magis insidentibus. Causa nominis, quoniam diutissime non marcescit.

V. Aloe scillae similitudinem habet, maior, et pingulioribus foliis, ex obliquo striata. Caulis eius tener est, rubens medius, non dissimilis antherico: radice una, ceu palo, in terram demissa: gravi odore, gustu amara. Laudatissima ex India affertur, sed nascitur et in Asia: non tamen ea utuntur, nisi ad ~~medicandum~~ ~~medicamentis~~ foliis: mirifice enim conglutinat, ~~arabinibus~~ ~~cadorem~~ eam serunt, ~~et eandem ante maturam~~

tatem seminis incidunt suoci gratia, aliqui et folia. Invenitur et per se lacrima adhaerens. Ergo pavimentandum, ubi sata sit, censent, ut lacrima non absorbeatur. Fuere, qui traderent in Iudaea super Hierosolyma metallicam eius naturam: sed nulla magis improba est, neque alia nigrior est, aut humidor. Erit ergo optima pinguis ac nitida, rufi coloris, friabilis, ac iocineris modo coacta, facile liquefascens. Improbanda nigra et dura, arenosa quoque, quae et gustu intelligitur. Gummi adulteratur, et acacia. Natura eius spissare, densare, et leniter calfacere: usus in multis, sed principalis alvum solvere, cum paene sola medicamentorum, quae id praestant, confirmet etiam stomachum, adeo non infestet ulla vi contraria. Bibitur draehma: ad stomachi vero dissolutionem, in duobus cyathis aquae tepidae vel frigidae, cochlearis mensura, bis terve in die ex intervallis, ut res exigit. Purgacionis etiam causa plurimum tribus drachmis. Efficacior, si pota ea sumatur cibus. Capillum fluentem continet cum vino austero, capite in Sole contra capillum peruncto. Dolorem capitis sedat temporibus et fronti imposita ex aceto et rosaceo, dilutiorque infusa. Oculorum vitia omnia sanari ea convenit: privatum pruriginem et scabiem genarum: item insignita ac livida, illita cum melle, maxime Pontico. Tonsillas, gingivas, et omnia oris hucera. Sanguinis excreationes, si modicae sint, drachma ex aqua: si minus, ex aceto pota. Vulnorum quoque sanguinem, et undecunque fluentem sistit per se, vel ex aceto. Alias etiam est vulneribus utilissima, ad cicatricem perducens. Eadem inspergitur exulceratis genitalibus virorum, condylomatibus, rimisque sedis alias ex vino, alias ex passo, alias sicca per se, ut exigit mitiganda curatio, aut coercenda. Haemorrhoidum quoque abundantiam leniter sistit. Dysenteriae infunditur. Et si difficiliter concoquantur cibi, bibitur a coena modico intervallo. Et in regio morbo tribus obolis ex aqua. Devorantur et pilulae cum melle decocto, aut resina terebinthina, ad purganda interiora. Digitorum pterygia tollit. Oculorum medicamentis lavatur, ut quod sit arenosissimum, subsidat. Aut torretur in testa, pennaque subinde versatur, ut possit aequaliter terri.

VI. Alcea folia habet similia verbenacae, quae + aristereon cognominatur, caules tres aut quatuor, foliorum plenos, florem rosae, radices albas, cum plurimum sex, cubitales, obliques. Nascitur in pingui solo, nec sicco. Usus radices ex vino vel ex aqua dysentericis, alvo citae, et ruptis convulsis.

VII. Alypon cauliculus est molli capite, non dissimilis betae, acre gustatu ac lentum, mordensque vehementer et accendens. Alvum solvit in aqua mulsa, addito sale modico. Minima potio duarum drachmarum, media quatuor, maxima sex: ea purgatione quibus datur e gallinaceo iure.

VIII. Alsine, quam quidam myosoton appellant, nascitur in lucis, unde et alsine dicta est. Incipit a media hieme, arescit aestate media: cum proripit, musculorum aures imitatur foliis. Sed aliam docebimus esse, quae iustius myosotis vocetur. Haec eadem erat quae helxine, nisi minor minusque hirsuta esset. Nascitur in hortis, et maxime in parietibus. Cum teritur, odorem cucumeris reddit. Usus eius ad collectiones inflammationesque: et in eadem omnia quae helxine, sed infirmius. Epiphoris peculiariter imponitur: item verendis, holeribusque cum farina hordeacea. Succus eius auribus infunditur.

IX. Androsaces herba est alba, amara, sine foliis, folliculos in cirris habens, et in his semen: nascitur in maritimis Syriae maxime. Datur hydropicis drachmis duabus tusa aut decocta in aqua, vel aceto, vel vino. Vehementer enim urinas ciet. Datur et podagricis illiniturque. Idem effectus et seminis.

X. Androsamon, sive (ut alii appellaverunt) asy-

ron, non absimile est hyperico, de qua diximus, cauliculis maioribus, densioribusque, et magis rubentibus. Folia alba rutae figura: semen papaveris nigri. Comae tritae sanguineo succo manant. Odor eis resinosis. Gignitur in vineis. Fere medio autumno effoditur, suspenditurque. Usus ad purgandam alvum tusae cum semine, potaeque matutino, vel a coena duabus drachmis in aqua mulsae, vel vino, vel aqua pura, totius potionis sextario. Trahit bifem: prodest ischiadi maxime. Sed postera dic capparis radicem resinae permixtam devorare oportet drachmae pondere, iterumque quadridui intervallo eadem facere: a purgatione autem ipsa robustiores vinum bibere, infirmiores aquam. Imponitur et podagris, et ambustis, et vulneribus, cohibens sanguinem.

XI. Ambrosia vagi nominis est, et circa alias herbas fluctuati: unam habet certam, densam, ramosam, tenuem, trium fere palmorum, tertia parte radice brevior, foliis rutae circa inum caulem. In ramulis semen est uvis dependentibus, odore vinoso: qua de causa botrys a quibusdam vocatur, ab aliis artemisia. Coronantur illa Cappadoces. Usus eius ad ea quae discuti opus sit.

XII. Anoniu quidam ononida malunt vocare, ramosam, similem foeno Graeco, nisi fruticosior hirsutiorque esset, odore iucunda, post ver spinosa. Estur etiam muria condita. Recens vero margines hulcerum erodit. Radix decoquitur in posca dolori dentium. Eadem cum melle pota, caleulos pellit. Comitialibus datur in oxymelite decocta ad dimidias.

XIII. Anagyros, quam aliqui acopon vocant, fruticosa est, gravis odore, flore oleris: semen in corniculis non brevibus gignit, simile renibus, quod durescit per menses. Folia collectionibus imponuntur, difficulterque parientibus adalligantur, ita ut a partu statim auferantur. Quod si mortuus haereat, et secundae mensesque morentur, drachma bibuntur in passo folia. Sic et suspiriosis dantur: et in vino veterere ad phalangiorum morsus. Radix discutiendis concoquendisque adhibetur. Semen commanducatum vomitiones facit.

XIV. Anonymos non inveniendū nomen invenit. Affertur e Scythia, celebrata Hicesio, non parvae auctoritatis medico: item Aristogitoni: in vulneribus praeclara, ex aqua tusa et imposita: pota vero, mammae praecordiosis percussis: item sanguinem excreantibus. Putavere et bibendam vulneratis. Fabulosa arbitror, quae adiciuntur: recente ea, si uratur, ferrum aut acs ferruminari.

XV. Aparinen aliqui omphacocarpon, alii philanthropon vocant, ramosam, hirsutam, quinque senise in orbem circa ramos foliis per intervalla. Semen rotundum, durum, concavum, subdulce. Nascitur in frumentario agro, aut hortis pratensae, asperitate etiam vestium tenaci. Efficax contra serpentes, semine pota ex vino drachma: et contra phalangia. Sanguinis abundantiam ex vulneribus reprimunt folia imposita: succus auribus infunditur.

XVI. Arction aliqui arcturum vocant: similis est verbasco foliis, nisi quod hirsutiora sunt: caule longo, molli, semine cumini. Nascitur in petrosia, radice tenera, alba, dulcique. Decoquitur in vino ad dentium dolorem, ita ut contineatur ore decoctum. Bibitur propter ischiada et stranguriam: e vino ambustis imponitur, et perniciosis. Fovenitur eadem cum radice semine trito in vino.

XVII. Asplenium sunt qui hemionion vocant, foliis trientalibus multis, radice limosa, cavernosa, sicut filicis, candida, hirsuta: nec caulem, nec florem, nec semen habet. Nascitur in petris, parietibusque opacis, humidis: laudatissima in Creta. Huius foliorum in aceto decocto per dies XL. pota lienem absumi aiunt: et illinuntur autem: eadem sedante ain-

gultus. Non danda feminis, quoniam sterilitatem facit.

+ XVIII. Asclepiades folia ederae habet, ramos longos, radices numerosas, tenues, odoratas: floris viribus grave, semen securidacae. Nascitur in montibus. Radices torminibus medentur, et contra serpentium ictus, non solum potu, sed etiam illitu.

+ XIX. Aster ab aliquibus bubonion appellatur, quoniam inguinum praesentaneum remedium est. Cauliculus foliis oblongis duobus aut tribus: in cacumine capitula stellae modo radiata. Bibitur et adversus serpentes. Sed ad inguinum medicinam, sinistra manu decerpi iubent, et iuxta cinctus alligari. Prodest et coxendicis dolori adalligata.

+ XX. Ascyron et ascyroides similia sunt inter se, et hyperico: sed maiores habet ramos, quod ascyroides vocatur, ferulaceos, omnino rubentes: capitulis parvis, luteis. Semen in calyculis pusillum, nigrum, resinolum. Comae tritae velut cruentant. Qua de causa quidam hanc androsaemon vocare. Usus seminis ad ischiadicos, poti duabus drachmis in hydromelitis sextario. Alvum solvit, bilem detrahit. Illinitur et ambustis.

+ XXI. Aphaca tenuia admodum folia habet: pusillo altior lenticula est. Siliquas maiores fert, in quibus terna aut quaterna semina sunt nigriora et madidiora lenticula. Nascitur in arvis. Natura ei ad spissandum efficacior, quam lenti: reliquo usu eosdem effectus habet. Stomachi alvique fluxiones sistit semen decoctum.

+ XXII. Aleibion qualis esset herba, apud auctores non reperi. Sed radicem eius et folia trita, ad serpentis morsum imponi et bibi: folia, quantum manus capiat, trita cum vini meri cyathis tribus, aut radicem drachmarum trium pondere cum vini eadem mensura.

+ XXIII. Alectorolophos, quae apud nos crista dicitur, folia habet similia gallinae cristae, plura, caulem tenuem, semen nigrum in siliquis. Utilis tussientibus cocta cum faba fresa, melle addito: et caligini oculorum. Solidum semen conicitur in oculum, nec turbat, sed in se caliginem contrahit. Mutat colorem, sed ex nigro albicare incipit, et intumescit, ac per se exit.

+ XXIV. Alum nos vocamus, Graeci symphyton petraeum, simile conilae bubulae, foliis parvis, ramis tribus aut quatuor a radice, cacuminibus thymi, aurculosum, odoratum, gustu dulce, salivam ciens, radice longa rutila. Nascitur in petris, ideo petraeum cognominatum: utilissimum lateribus, renibus, torminibus, pectori, pulmonibus sanguinem reicientibus, faucibus asperis. Bibitur radix trita, et in vino decocta, et aliquando superlinitur. Quin et commanducata sitim sedat, praecipueque pulmonem refrigerat. Luxatis quoque imponitur, et contusis: lenit interanea. Alvum sistit cocta in cinere, detractisque folliculis trita cum piperis novem granis, et ex aqua pota. Vulneribus sanandis tanta praestantia est, ut carnes quoque, dum coquantur, conglutinet addita: unde et Graeci nomen imposuere. Ossibus quoque fractis medetur.

XXV. Alga rufa et scorpionum ictibus.

+ XXVI. Actaea gravi foliorum odore, caulibus asperis geniculatis, semine nigro, ut ederae, baccis mollibus, nascitur in opacis et asperis, aquisque. Datur acetabulo pleno interioribus seminarum morbis.

+ XXVII. Ampelos agria vocatur herba, foliis duris cineracei coloris, qualem in satis diximus, viticulis longis, callosis, rubentibus, qualiter flos, quem Iovis flammam appellavimus in violis: fert semen Punicum mali simile acinis. Radix eius decocta in aquae cyathis ternis, additis vini Coli cyathis duobus, alvum solvit leniter, ideoque hydropicis datur. Vulvae vitia et cutis in facie mulierum emendat. Ischiadicos

quoque uti hac herba prodest, tusa cum foliis, et illa cum succo suo.

XXVIII. Absinthii genera sunt plura: Santonicum appellatur a Galliae civitate: Ponticum a Ponto, ubi pecora pinguescunt illo, et ob id sine felle reperiuntur: neque aliud praestantius, multoque Italicum amarius, sed medulla Pontici dulcis. De usu eius convenit dicere, herbae facillimae, atque inter paucas utilissimae, praeterea sacris populi Romani celebratae peculiariter. Siquidem Latinorum feriis quadrigae certant in Capitolio, victorque absinthium bibit: credo, sanitatem praemio dari honorifice arbitratris maioribus. Stomachum corroborat, et ob hoc sapor eius in vina transfertur, ut diximus. Bibitur et decoctum aqua, ac postea nocte et die refrigeratum sub dio, decoctis sex drachmis foliorum cum ramis suis in caelestis aquae sextariis tribus oportet et salem addi. Vetustissime in usu est. Bibitur et madefacti dilutum: ita enim appelletur hoc genus. Diluti ratio, ut (quisquis fuerit modus aquae), tegatur per triduum. Tritum raro in usu est, sicut et succus expressi. Exprimitur autem, cum primum semen turgescit, madefactum aqua triduo recens, aut siccum septem diebus. Deinde coctum in aeneo vase ad tertias, X heminis in aquae sextariis XLV, iterumque percolatum lente coquitur ad crassitudinem mellis, qualiter ex minore centaureo quaeritur succus. Sed hic absinthii inutilis stomacho capitique est, cum sit ille decocti saluberrimus. Namque adstringit stomachum bilemque detrahit, urinam ciet, alvum emollit, et in dolore sanat: ventris animalia pellit, malaciam stomachi et inflationes discutit cum sili et nardo Gallico, aceto exiguo addito. Fastidia absterget: concoctiones adjuvat. Cruditates detrahit cum ruta, et pipere, et sale. Antiqui purgationis causa dabant, cum marinae aquae veteris sextario, seminis sex drachmis, cum tribus salis, et mellis cyatho. Efficacius purgat duplicato sale. Diligenter autem teri debet, propter difficultatem. Quidam et in polenta dedere supra dictum pondus, addito pulegio: alii pueris in fico sicca, ut amaritudinem fallerent. Thoracem purgat cum iride sumtum. In regio morbo crudum bibitur cum apio, aut adianto. Adversus inflationes, calidum paulatim sorbetur ex aqua: iocineris causa cum Gallico nardo: lienis, cum aceto, aut pulite, aut fico sumitur. Adversatur fungis ex aceto: item visco: cicutae ex vino, et muris aranei morsibus, draconi marino, scorpionibus. Oculorum claritati multum confert. Epiphoris cum passo imponitur, sugillatis cum melle. Aurea decoctum eius vaporis suffitu sanat: aut si manent sanie, cum melle tritum. Urinam ac menses cient tres quatuorve ramuli, cum Gallici nardi radice una, cyathis aquae VI. Menses privatim cum melle sumtum, et in vellere appositum. Anginis subvenit cum melle et nitro. Epinyctidas ex aqua sanat: vulnera recentia, priusquam aqua tangantur, impositum: praeterea capitis ulcera. Peculiariter ilibus imponitur, cum Cypria cera, aut cum fico. Sanat et pruritus. Non est dandum in febris. Nauseam maris arceat in navigationibus potum: inguinum tumorem in ventrali habitum. Somnos allicit olfactum, aut in scio sub capite positum. Vestibus insertum tineas arceat. Culices ex oleo perunctis abigit: et fumo, si uratur. Atramentum librarium ex diluto eius temperatum, literas a musculis tuetur. Capillum denigrat absinthii cinis, unguento rosaceoque permixtus.

XXIX. Est et absinthium marinum, quod quidam Seriphium vocant, probatissimum in Taposiri Aegypti. Huius ranum Isiaci praeferre solemne habent. Angustius priore, minusque amarum, stomacho inimicum, alvum molliat, pellitque animalia interaneorum. Bibitur cum oleo et sale, aut in facinae trimestris sorbitione dilutum. Coqui capit, in aquae sextario ad di-

+ XXX. Balloten alio nomine porrum nigrum Graeci vocant, herbam fruticosam, angulosis caulibus nigris, hirsutis foliis vestientibus, maioribus quam porri, et nigrioribus, graveolentibus. Vis eius efficacis adversus canis morsus, ex sale foliis tritis impositae: item ad condylomata, coctis cinere, in folio oleris. Purgat et sordida hucera cum melle.

+ XXXI. Botrys fruticosa herba est, luteis ramulis. Semen circa totos nascitur: folia cichorio similia. Inventitur in torrentium ripis. Medetur orthopnoicis. Hoc Cappadoces ambrosiam vocant, alii artemisiam.

XXXII. Brabylla spissandi vim habet, cotonei mali modo: nec amplius de ea tradunt auctores.

XXXIII. Bryon marinum, herba sine dubitatione est, lactucae foliis similis, rugosa veluti contracta, sine caule, ab ima radice exeuntibus foliis. Nascitur in scopulis maxime, testisque terra comprehensio. Praecipua siccandi ei spissandique vis, et collectiones omnes inflammationesque cohibendi, praecipue podagrae, et quidquid refrigerare opus sit.

XXXIV. Bupleuri semen ad ictus serpentium dari reperio, foverique plagas decocta ea herba, adiectis foliis mori aut origani.

+ XXXV. Catanancen Thessalam herbam, qualis sit, a nobis describi supervacuum est, cum sit usus eius ad amatoria tantum. Illud non ab re est dixisse ad detegendas Magicas vanitates, electam ad hunc usum coniectura, quoniam arescens contraheret se ad speciem unguium milvi exanimati. Eadem ex causa et cemos silebitur a nobis.

XXXVI. Calsa duorum generum est. Una similis aro. Nascitur in arationibus. Colligitur antequam inarescat, ususque eosdem habet, quos arum. Bibitur quoque radix huius ad exinaniendas alvos, mensesque mulierum: item caulis cum foliis in leguminibus decoctus, sanat tenesmon.

XXXVII. Alterum genus eius quidam anchusam vocant, alii rhinochisiam. Folia lactucae longiora, plumosa, radice rubra, quae ignes sacros cum flore polentae sanat imposita: iocineris autem vitia, in vino albo pota.

XXXVIII. Circaea strychno sativo similis est, flore nigro, pusillo, parvo semine, ut milii, nascente in quibusdam corniculis, radice semipedali, triplici ferme, aut quadruplici, alba, odorata, gustus calidi. Nascitur in apricis saxis. Diluitur in vino, bibiturque ad dolorem vulvae et vitia. Macerari oportet in sextariis tribus quadrantem radice tusae, noctem et diem. Trahit eadem potio et secundas: semine lae minuitur, in vino aut malsa aqua pota.

XXXIX. Cirsion cauliculus est tener dudum cubitorum, triangulo similis, foliis spinosis circumdatus. Spinae molles sunt. Folia bovis linguae similia, minor, subcandida, et in cacumine capitula purpurea, quae solvuntur in lanugines. Hanc herbam radicemve eius adalligatam, dolores varicum sanare tradunt.

XL. Crataegonon spicae tritici simile est, multis calamis ex una radice emicantibus, multorumque geniculorum. Nascitur in opacis, semine milii, vehementer aspero gustu: quod si bibant ex vino ante coenam, tribus obolis in cyathis aquae totidem, mulier ac vir, ante conceptum diebus XI., virilis sexus partum futurum aiunt. Est et alia crataegonos, quae thelygonos vocatur. Differentia intelligitur lenitate gustus. Sunt qui florem crataegoni bibentes mulieres intra XI. diem concipere tradant. Eadem sanant hucera vetera nigra cum melle: explent sinus hucera, et atropa carnosiora faciunt: purulenta expurgant: panos discutunt: podagras collectionesque omnes leniunt, peculiariter mammarum. Theophrastus arboris genus intelligi voluit crataegon, sive crataegona, quam Itali aquifoliam vocant.

XLI. Crocodilion chamaeleonis herbae nigrae aurum habet, radice longa, aequaliter crassa, odoriferi. Nascitur in sabuletis. Pota sanguinem

pres pellit copiosum erassumque, atque ita consumere dicitur.

I. Cynosorchin aliqui orchin vocant, foliis mollibus, ternis per semipedem longitudinis in terra stratis, radice bulbosa, oblonga, duplici ordine, superiore quae durior est, et inferiore quae mollior. Euntur ut bulbi cocti, in vineis fere inventi. Ex his radicibus si maiorem edant viri, mares generari dicunt: si minorem feminae, alterum sexum. In Thessalia molliorem in lacte caprino viri bibunt ad stimulandos coitus, duriores vero ad inhibendos. Adversantur alter alteri.

XLIII. Chrysolachanum in pineto, lactucae simile nascitur. Sanat nervos incisos, si confestim imponatur. Et aliud genus chrysolachani traditur, flore aureo, foliis oleris. Coctum estur, ut olus molle. Herba hac adalligata morbum regium habentibus, ita ut spectari ab his possit, sanari id malum traditur. De chrysolachano nec satis dici scio, nec plura reperio. Namque et hoc vitio laborare proximi utique herbarii nostri, quod ipsi notas velut vulgares, strictim, et nominibus tantum indicavere: tanquam coagulo terrae alvum sisti, stranguriam dissolvi, si bibatur ex vino aut aqua.

XLIV. Cuculi folia trita cum aceto, serpentum ictibus et scorpionum mederi. Quidam hanc alio nomine strumum appellant, alii Graece strychnon: acinos habet nigros. Ex his cyathus succi cum mulsi duobus, medetur lumbis: item capitis dolori cum rosaceo infusus. Ipsa strumis illita.

XLV. Peculiaris est Alpinis maxime fluminibus conferva, appellata a conferruminando, spongia aquarum dulcium verius, quam muscus aut herba, villosae densitatis atque fistulosae. Curatum ea scio, omnibus fere ossibus confractis, prolapsum ex arbore alta putatore, circumdata universo corpori, aquam suam inspergentibus, quoties inaresceret, raroque, nec nisi deficientem herbam mutationis causa resolventibus, convalescent vix credibili celeritate.

XLVI. Cocco Gnidio color cocci, magnitudo grano piperis maior, vis ardens. Itaque in pane devoratur ne adurat, cum gulam transit. Huic vis praesentanea contra cicutam.

XLVII. Sistit alvum dipsacos: folia habet lactucae, bullasque spinosae in dorsi medio, caulem dum cubitorum, iisdem spinis horridum, genicula eius binis foliis amplectentibus, concavo alarum sinu, in quo subsistit ros saluus. In cacumine capitula sunt echinata spinis. Nascitur in aquosis. Sanat rimas aedis. Item fistulas decocta in vino radice, usque dum sit crassitudo cerae, ut possit in fistulas collyrium mitti. Item verrucas omnium generum. Quidam et alarum, quas supra diximus, succum illinunt his.

XLVIII. Dryopteris filici similis, in arboribus nascitur, tenui foliorum subdulcium incisura, radice hirsuta. Vis ei caustica est. Ideo psilothrum est radix tusa: illinitur enim, usque dum sudores evocet: iterumque, et tertio, ita ne sudor abluatur.

XLIX. Dryophonon similis herba est, cauliculis tenuibus, cubitalibus, circumdatis utrinque foliis pollicari amplitudine, qualia oxymyrsines, sed candidioribus mollioribusque, flore candido sambuci. Edunt cauliculos decoctos. Semine vero eius pro pipere utuntur.

L. Elatine folia habet helxiniae, pusilla, pilosa, rotunda, semipedalibus ramulis quinis senise a radice statim foliosis. Nascitur in segetibus, acerba gustu, et ideo oculorum fluxionibus efficax, foliis cum polenta tritis et impositis, subdito linteolo. Eadem cum lini semine cocta sorbitionis usu dysenteria liberat.

LI. Empetros, quam nostri calcifragam vocant, nascitur in montibus maritimis, fere in saxo: quo propius mari fuerit, minus salsa est: potaque bilem trahit, ac pituitas: quo longius magisque terrena,

amarior sentitur. Trahit aquam. Sumitur autem in iure aliquo, aut in hydromelite. Vetustate vires perdit. Recens urinas ciet decoctum in aqua vel tritum, calculosque frangit. Qui fidem promisso huic quaerunt, affirmant lapillos, qui subfervefiant una, rumpi.

LII. Epipactis, ab aliis elleborine vocatur, parva herba, exiguis foliis, iocineris vitibus utilissima, et contra venena pota.

LIII. Epimedium caulis est non magnus, ederae foliis denis atque duodenis, nunquam florens, radice tenui, nigra, gravi odore. Nascitur in humidis, et huic spissandi refrigerandique natura, feminis cavenda. Folia in vino trita virginum manimas cohibent.

LIV. Enneaphylon, longa folia novena habet, causticae naturae. Imponitur lana circumdata, ne urat latus: continuo enim pusulas excitat: lumborum doloribus et coxendicum utilissimum.

LV. Filicis duo genera, nec florem habent, nec semen. Pterin Graeci vocant, alii blechnon, cuius ex una radice complures exeunt filices, bina etiam cubita excedentes longitudine, non graves odore. Hanc marem existimant. Alterum genus thelypterin Graeci vocant, alii nymphaeam pterin. Est autem singularis, atque non fruticosa, brevior, molliorque, et densior, foliis ad radicem canaliculata. Utriusque radice sues pinguescunt. Folia utriusque lateribus pinnata, unde nomen Graeci imposuere. Radices utrique longae in obliquum, nigrae, praecipue cum inaruerunt. Siccari autem eas Sole oportet. Nascuntur ubique, sed maxime frigido solo. Effodi debent Vergiliis occidentibus. Usus radicis in trimatu tantum, neque antea, neque postea. Pellunt interaneorum animalia: ex his taenias cum melle: cetera ex vino dulci triduo potae. Utraque stomacho inutilissima. Alvum solvit: primo bilem trahens, mox aquam: melius taenias cum scammonii pari pondere. Radix eius dum obolorum pondere ex aqua, post unius diei abstinentiam bibitur, melle praegustato contra rheumatismos. Neutra danda mulieribus, quoniam gravidis abortum, ceteris sterilitatem facit. Farina earum huleribus tetrīs inspergitur: iumentorum quoque cervicibus. Folia cimicem necant: serpentem non recipiunt. Ideo subterni utile est in locis suspectis: ustae etiam fugant nidore. Fecere medici huius quoque herbae discrimen. Optima Macedonica est, secunda Cassiopica.

LVI. Femur bubulum appellatur herba, nervis et ipsa utilis, recens in aceto ac sale trita.

LVII. Galeopsis, aut, ut alii, galeobdolon, vel galion, caulem et folia habet urticae laeviora, et quae gravem odorem trita reddant: flore purpureo. Nascitur circa sepes ac semitas ubique. Folia caulesque duritias et carcinomata sanant, ex aceto, trita et imposita: item strumas. Panos et parotidas discutit. Ex usu est et decoctae succo fovere. Putrescentia quoque et gangraenas sanat cum sale.

LVIII. Glaux antiquitus eugalacon vocabatur, cytiso et lenticulae foliis similis: aversa candidiora. Rami in terram serpunt quini senive, admodum tennes ab radice. Flosculi purpurei exeunt. Invenitur iuxta mare. Coquitur in sorbitione similaginis, ad excitandam ubertatem lactis. Eam qui hauserint, balineis uti convenit.

LIX. Glaucion in Syria et Parthia nascitur, humilis herba, densis foliis, fere papaveris, minoribus tamen sordidioribusque: odoris tetri, gustus amari cum adstrictione. Granum habet crocei coloris. Hoc in olla fictili luto circumlitum, in clibanis calefaciunt: deinde exento succum expriment eiusdem nominis: usus est et succi et foliorum, si terantur, adversus epiphoras, quae universae uno impetu cadunt. Hinc temperatur collyrium, quod medici diaglaucion

vorant. Lactis quoque ubertas intermissa restituitur. Summitus eius rei causa ex aqua.

LX. Glycyside, quam aliqui Paeoniam, aut pentorobon vocant, caulem habet duum cubitorum, comitantibus duobus aut tribus, subrutilum, cute lauri: folia qualia isatis, pinguiora, rotundioraque, et minora: semen in siliquis, aliud grano rubente, aliud nigro. Duo autem genera sunt. Femina existimatur, cuius radicibus ceu balani longiores circiter octo aut sex adhaerent. Mas plures habet, quoniam non una radice nixus est, palmi altitudine, candidaque. Ea gustu adstringit. Feminae folia myrrham redolent, et densiora sunt. Nascuntur in silvis. Tradunt noctu effodiendas, quoniam pico Martio impetum in oculis faciente, interdiu periculosum sit. Radix vero cum effodiatur, periculum esse ne sedes procidat. Magna id vanitate ad ostentationem rei fictum arbitror. Usus in his diversus. Rubra enim grana rubentes menses sistunt, XV fere pota in vino nigro. Nigra grana vulvis medentur, ex passo aut vino totidem pota. Radix omnes ventris dolores sedat in vino, alvumque purgat: sanat opisthotonum, morbum regium, renes, vesicam: arteriam autem et stomachum decocta in vino: alvumque sistit: estur etiam contra malum mentis: sed in medendo quatuor drachmae satis sunt. Grana nigra auxiliantur et suppressionibus nocturnis, in vino pota, quo dictum est numero. Stomachi vero erosionibus, et esse ea, et illinire prodest. Suppurationes quoque discutuntur: recentes nigro semine, veteres rubro. Utrumque auxiliatur a serpente percussus: et pueris contra calculos, incipiente stranguria.

+ LXI. Gnaphalion alii chamaezelon vocant, cuius foliis albis mollioribusque pro tomento utuntur: sane et similia sunt. Datur in vino austero ad dysenteriam: ventris solutiones mensesque mulierum sistit. Infunditur autem tenesmo. Illinitur et putrescentibus hulcerum.

LXII. Gallidragam vocat Xenocrates leucacantho similem, palustrem et spinosam, caule ferulaceo, alto, cui summo capite inhaeret simile ovo. In hoc crescente aetate vermiculos nasci tradunt, quos pyxide conditos adalligari cum pane brachio ad eam partem, qua dens doleat, mireque illico dolorem tolli. Valere non diutius anno, et ita si terram non attigerint.

LXIII. Holcus in saxis nascitur siccis. Aristas habet in cacumine, tenui culmo: quale hordeum restibile. Haec circa caput alligata, vel circa lacertum, educit e corpore aristas. Quidam ob id aristidam vocant.

+ LXIV. Hyosiris intubo similis, sed minor, et tactu asperior: vulneribus contusa praeclare medetur.

+ LXV. Holosteon sine duritia est, herba ex adverso appellata a Graecis, sicut fel dulce, tenuis usque in capillamenti speciem, longitudine quatuor digitorum, ceu gramen: foliis angustis, adstringens gustu. Nascitur in collibus terrenis. Usus eius ad convulsam, ruptam, in vino pota. Et vulnera quoque conglutinat. Nam et carnes coguntur, addita.

+ LXVI. Hippophaeston nascitur in spinis, ex quibus fiunt aeneae fullonige, sine cauliculo, sine flore, capitulis tantum inanibus, et foliis parvis, multis, herbacei coloris, radículas habens albas, molles. Succus earum exprimitur aestate, ad solvendam alvum, tribus obolis, maxime in comitialibus morbis, et tremulis, hydropicis. Contra vertigines, orthopnoeas, paralyses incipientes.

LXVII. Hypoglossa folia habet figura silvestris myrti, concava, spinosa, et in his ceu linguas, folio parvo exeunte de foliis. Capitis dolorem corona ex his imposita minuit.

+ LXVIII. Hypecoon in segetibus nascitur, foliis rutae. Natura eius eadem, quae papaveris succo.

LXIX. ... sunt, quae oxymyrsal-

Pl

nes: adhaerent his velut pampini, in quibus flos. Ipsa alvum, mensesque, et omnem abundantiam sanguinis sistit. Spissandi cohibendique naturam habet.

LXX. Isopyron aliqui phasiolon vocant, quoniam folium, quod est aniso simile, in pampinos torquetur. Capitula sunt in summo caule tenuia, plena seminis melanthii. Contra tussim, et cetera pectoris vitia, ex melle aut aqua mulsa: item iocineri utilisima.

+ LXXI. Lathyrus folia habet multa, lactucae similia, tenuiora, germina multa, in quibus semen tunculis continetur, ut capparisi: quae cum inaruerent, eximuntur grana piperis magnitudine, candida, dulcia, facilia purgatu. Haec vicena in aqua pura aut mulsa pota hydropicos sanant. Trahunt et bilem. Qui vehementius purgari volunt, cum folliculis ipsis sumunt ea: nam stomachum laedunt. Itaque inventum est, ut cum pisce aut iure gallinaei sumerentur.

LXXII. Leontopetalon, alii rhapeon vocant, folio + brassicae, caule semipedali: alae multae, semen in cacumine, in siliquis, ciceris modo: radix rapo similia, grandis, nigra. Nascitur in arvis. Radix adversatur omnium serpentum generibus ex vino pota: nec alia res celerius proficit. Datur et Ischiadicis.

LXXIII. Lycapsos longioribus, quam lactuca, + foliis, crassioribusque. Caule longo, hirsuto, adnatis multis cubitalibus, flore parvo, purpureo. Nascitur in campestribus. Illinitur cum farina hordeacea igni sacro. Sudores in febris movet, succo aquae calidae admixto.

LXXIV. Inter omnes herbas lithospermo nihil est mirabilius. Aliqui aegonychon vocant, alii Diospyron, alii Heracleos. Herba quincuncialis fere, foliis duplo maioribus, quam rutae, ramulis surculosis, crassitudine iunci: gerit iuxta folia singulas velut barbulas, et earum in cacuminibus lapillos candore et rotunditate margaritarum, magnitudine ciceris, duritia vero lapidea. Ipsi, qua pediculis adhaerent, cavernulas habent, et intus semen. Nascitur et in Italia, sed laudatissimum in Creta. Nec quidquam inter herbas maiore quidem miraculo aspexi. Tantus est decor, velut aurificum arte alternis inter folia candidantibus margaritis: tam exquisita difficultas lapidis ex herba nascentis. Iacere atque humi serpere auctores tradunt. Ego vulsam, non haerentem vidi. Iis lapillis drachmae pondere potis in vino albo calculos frangi pellicque constat, et stranguriam discuti. Neque in alia herbarum fides est visu statim, ad quam medicinam nata sit. Est autem eius species, ut etiam sine auctore visu statim nosci possit.

LXXV. Lapis vulgaris iuxta flumina fert muscum siccum, canum. Hic fricatur altero lapide, addita hominis saliva: illo lapide tangitur impetigo. Qui tangit, dicit,

Πύγμα κερθαλδης, λίθος ἄγριος ὅμπε θάινει.

LXXVI. Limeum herba appellatur a Gallis, qua sagittas in venatu tingunt medicamento, quod venenum cervarium vocant. Ex hac in tres modos salivati additur, quantum in unam sagittam addi solet: ita offa demittitur boum faucibus in morbis. Alligari postea ad praesepia oportet, donec purgentur, (insanire enim solent:) si sudor insequitur, aqua frigida perfundi.

LXXVII. Leuce Mercuriali similis, nomen ex causa accepit, per medium folium candida linea transcurrente: quare mesoleucen quidam vocant. Succus eius fistulas sanat: ipsa contrita, carcinomata. Fortassis eadem sit, quae leucas appellatur, contra omnia marina venena efficax. Speciem eius auctores non tradunt, nec aliud, quam silvestrem latioribus foliis esse efficacior, hanc semine acriorem.

LXXVIII. Leucographis qualis esset, scriptum non reperi: quod eo magis miror, quoniam utilis prodiit sanguinem excreantibus, tribus obolis cum cro-

quale gith novimus, amarum, stomacho utile. Additur in antidota.

+ XCVI. Polygala palmi altitudinem petit, in caulo summo foliis lenticulae, gustu adstricto: quae pota lactis abundantiam facit.

+ XCVII. *Poterion*, aut (ut alii vocant) *phrynion*, vel *neurada*, large fruticat, spinis retortida, lanugine spissa, foliis parvis, rotundis, ramulis longis, mollibus, lentis, tenuibus, flore longo, herbacei coloris: seminis nulli usus, sed gustu acuto et odorato. Invenitur in aquosis collibus. Radices habet duas aut tres, binum cubitorum in altitudine, nervosas, candidas, firmas. Circumfoditur autumno, praeciso frutice dat succum gummi similem. Radix mira vulneribus sanandis traditur, praecipueque nervis vel praecisis illita. Decoctum quoque eius cum melle potum dissolutiones nervorum, et infirmitates, et incisuras iuvat.

+ XCVIII. *Phalangites*, a quibusdam *phalangion* vocatur, ab aliis *leucanthemon*, vel (ut in quibusdam exemplaribus invenio) *leucacantha*. Ramuli sunt ei nunquam pauciores duobus, in diversa tendentes: flos candidus, lilio rubro similis, semine nigro, lato, ad lenticulae dimidiae figuram, multo tenuiore, radice tenui herbacei coloris. Huius folio vel flore vel semine auxiliatur contra scorpionum, phalangiorumque, et serpentium ictus: item contra tormina.

+ XCIX. *Phyteuma* quale sit, describere supervacuum habeo, cum sit usus eius tantum ad amatoria.

+ C. *Phyllon* a Graecis vocatur herba in saxosis montibus, femina magis herbacei coloris, caule tenui, radice parva, semine rotundo, papaveri simili. Haec sui sexus facit partus: mares autem semine tantum differens, quod est incipientis olivae. Utrumque bibitur in vino.

+ CI. *Phellandrium* nascitur in palustribus, folio apii. Bibitur semen eius propter calculos et vesicae incommoda.

+ CII. *Phalaris* thyrsum habet longum, tenuem, cum calamum, in summo florem inclinatam: semen simile sesamiae. Et hoc calculos frangit, potum ex vino vel aceto cum melle et lacte. Idem et vitia vesicae sanat.

CIII. *Polyrrhizon* folia habet myrti, radices multas. Hae tussae dantur in vino contra serpentes: pro sunt et quadrupedibus.

CIV. *Proserpinaca* herba vulgaris est, eximii adversus scorpiones remedii. Eadem contrita, addita muria et oleo e maenis, anginam eximie curari tradunt. Praeterea et in quantalibet lassitudine recreari defessos, etiam cum obmutuerint, si subiiciatur linguae. Si devoretur, vomitionem sequi salutarem.

+ CV. *Rhacoma* affertur ex his, quae supra Pontum sunt, regionibus. Radix costo nigro similis, minor et rufior paulo, sine odore, calfaciens gustu et adstringens. Eadem trita vini colorem reddit, ad crocum inclinantem. Illita collectiones inflammationesque sedat: vulnera sanat: epiphoras oculorum sedat ex passo illita: insignita cum melle, et alia liventia ex aceto. Farina eius inspergitur contra cacoethes, et sanguinem reicientibus drachmae pondere in aqua. Dysenterici etiam et coeliacis, si febris carent, in vino: sin aliter, ex aqua. Facilius teritur, nocte antecedente madefacta. Datur et decoctum eius bibendum duplici mensura ad rupta, convulsa, contusis, ex sublimi devolutis. Si pectoris sint dolores, additur piperis aliquid et myrrhae: si dissolutio stomachi, ex frigida aqua sumitur: sic et in tussi veteri, ac purulentis exscreationibus: item hepaticis, splenicis, ischiadicis: ad renum vitia, suspiria, orthopnoeas. Arteriae scabritias sanat ex passo, tribus obolis potis trita, aut decoctum eius. Lichenas quoque ex aceto imposita sanat. Bibitur contra inflammationes frigidas, singultus, avitantes, melancholias

cas vertigines, lassitudinum dolores, et convulsiones.

CVI. Circa Ariminum nota est herba, quam *reseda* vocant. Discutit collectiones, inflammationesque omnes: qui curant ea, addunt haec verba: *Reseda, morbos reseda; scisne, scisne quis hic pullos egerit? radices nec caput, nec pedes habeant?* Haec ter dicunt, totiesque despuunt.

+ CVII. *Stoechas* in insulis tantum eiusdem nominis gignitur, odorata herba, coma hyssopi, amara gustu. Menses ciet potu: pectoris dolores levat. Antidotis quoque miscetur.

CVIII. *Solanum* Graeci *strychnon* vocant, ut tradit Cornelius Celsus. Huic vis reprimendi refrigerandique.

CIX. *Smyrnon* caulem habet apii, folia latiora, et maxime circa stolones multos, quorum a sinu exsiliunt pinguia, ad terram infracta, odore medicato, et cum quadam acrimonia iucundo, colore in luteum languescente, capitibus caulium orbiculatis, ut anethi: semine rotundo, nigro, quod arcescit incipientie aestate. Radix quoque odorata, gustu acri mordet, succosa, mollis. Cortex eius foris niger, intus pallidus. Odor myrrhae habet qualitatem: unde et nomen. Nascitur et in saxosis collibus, et in terrenis. Usus eius exalfacere. Urinam et menses ciet folia et radix. Semen alvum sistit. Radix collectiones et suppurationes non veteres, item duritias discutit illita. Prodest et contra phalangia ac serpentes, admixto *cachry* aut *polio*, aut *melissophyllo*, in vino pota: sed particulatim, quoniam universitate vomitionem movet. Qua de causa aliquando cum ruta datur. Medetur tussi et orthopnoeae semen, vel radix: item thoracis, aut lienis, aut renum, aut vesicae vitiiis. Radix autem ruptis, convulsis. Partus quoque adiuvat, et secundas pellit. Datur et ischiadicis cum crethmo in vino. Sudores ciet et ructus: ideo inflammationem stomachi discutit. Vulnera ad cicatricem perducit. Exprimitur et succus radici, utilis feminis, et thoracis praecordiorumque desideriis: calfacit enim et concoquit, et purgat. Semen peculiariter hydropicis datur potu: quibus et succus illinitur, et malagmate e cortice arido. Et ad obsonia utuntur cum mulso et oleo, et garo, maxime in elixis carnisbus. Sinon concoctiones facit, sapore similissima piperi. Eadem in dolore stomachi efficax.

CX. *Telephion* portulacae similis est et caule et foliis. Rami a radice septeni octonive fruticant, foliis crassis, carnosiss. Nascitur in cultis, et maxime inter vites. Illinitur lentigini, et cum inaruit, deterritur. Illinitur et vitiligini, ternis fere mensibus, ternis horis noctis aut diei: postea farina hordeacea illinitur. Medetur et vulneribus et fistulis.

CXI. *Trichomanes* adianto similis est, exilius modo, nigriusque, foliis lenticulae densis, amaris, adversis inter se. Decoctum eius strangurias sanat in vino albo potum, addito cumino rustico. Illitum cohibet capillos defluentes: aut si effluerint, reparat. Alopeciasque densat tritum, et in oleo illitum. Sternumenta quoque gustatu movet.

+ CXII. *Thalitruum* folia coriandri habet pinguiora paulo, caulem papaveris. Nascitur ubique, praecipue in campestribus. Medentur hulceribus folia cum melle.

CXIII. *Thlaspi* duorum generum est: angustis foliis digitali longitudine et latitudine, in terram versis, in cacumine divisus, cauliculo semipedali, non sine ramis: peltarum specie, semine incluso lenticulae effigie, nisi quod infringitur, unde nomen. Flos albicat. Nascitur in semitis et sepibus. Semen asperi gustus, bilem et pituitam utrinque extrahit. Modus sumendi, acetabuli mensura. Prodest et ischiadicis infusum, donec sanguinem trahat. Menses quoque ciet, sed partus necat. Alterum *thlaspi*, aliqui *Persicum napy* vocant, latis foliis, radicibus magnis, et ipsum utile ischiadicorum infusioni. Prodest et in-

guinibus utrumque. Praecipitur, ut qui colligit, dicat sumere se contra inguina, et contra omnes collectiones, et contra vulnera, unaque manu tollat.

CXIV. Trachinia herba qualis sit, non traditur. Credo et falsum esse promissum Democriti. Portentosum enim est adaligatam triduo absumere lienes.

CXV. Tragonis, sive tragion, nascitur in Cretae tantum insulae maritimis, iunipero similis, et semine, et folio, et ramis. Succus eius lacteus in gummi spissatus, vel semen, impositione spicula e corpore eiicit: tunditur recens, et cum vino illinitur, aut siccae farina cum melle. Eadem lactis abundantiam facit: mammisque unice medetur.

CXVI. Est et alia herba tragos, quam aliqui scorpiion vocant, semipedem alta, fruticosa, sine foliis, pusillis racemis rubentibus, grano tritici, acuto cacumine, et ipsa in maritimis nascens. Huius ramorum X aut XII cacumina trita ex vino pota coeliacis, dysentericis, sanguinem exscreantibus, mensiumque abundantiae auxiliantur.

+CXVII. Est et tragopogon, quem alii comen vocant, caule parvo, foliis croci, radice longa, dulci, super caulem calyce lato, nigro. Nascitur in asperis, sine usu.

CXVIII. Et de herbis quidem memoria digna hactenus aut accepimus, aut comperimus. In fine eam admonere non ab re iudicamus, aliis alias virium aetates esse. Longissimo tempore durat elaterium, ut diximus: chamaeleon niger XL annis: centau-

reum non ultra XII. Peucedanum sex: et aristolochia ac vitis silvestris anno in umbra servantur. Et animalium quidem exterorum nullum aliud radices a nobis dictas attingit, excepta spondyle, quae omnes persequitur. Genus id serpentis est.

CXIX. Ne illud quidem dubitatur, omnium radicum vim effectusque minui, si fructus prius maturecant: item seminum, ante radice propter succum incisa. Resolvitur autem omnium vis consuetudine: et desinunt prodesse, cum opus est, quae quotidie in usu fuere, aequae quam nocere. Omnes vero herbae vehementiores effectu viribusque sunt in frigidis locis, et in aquiloniis: item siccis.

CXX. Sunt et gentium differentiae non mediocres: sicut accepimus de tineis lumbricisque, inesse Aegypti, Arabiae, Syriae, Ciliciae populis: e diverso Graeciae, Phrygiae omnino non innasci. Minus id mirum, quam quod in confinio Atticae Boeotiaeque Thebanis innascuntur, cum absint Atheniensibus. Quae contemplatio aufert rursus nos ad ipsorum animalium naturas, ingenitasque iis vel certiores morborum omnium medicinas. Eninvero rerum omnium parens, nullum animal ad hoc tantum ut pasceretur, aut alia satiare, nasci voluit: artesque salutares inseruit et visceribus, quippe cum surdis etiam rebus inseruerit. Tum vero illa animae auxilia praestantissima ex anima alia esse voluit, contemplatione ante cuncta mirabili.

C. PLINII SECUNDI NATURALIS HISTORIAE LIBER XXVIII

I. DICTAE erant omnium rerum naturae, inter caelum ac terram nascentium, restabantque quae ex ipsa tellure fodiuntur, si non herbarum ac fruticum tractata remedia auferrent transversos, ex ipsis animalibus quae sanantur, reperta maiore medicina. Qui ergo dixerimus herbas, et florum imagines, ac pleraque inventu rara ac difficilia, iidem tacebimus quid in ipso homine prosit homini, ceteraque genera remedium inter nos riventia? cum praesertim, nisi carenti doloribus morbisque, vita ipsa poena fiat. Minime vero: omnemque insumemus operam, licet fastidii periculum urgeat: quando ita decretum est, minorem gratiae, quam utilitatum vitae, respectum habere. Quin immo externa quoque, et barbaros etiam ritus indagabimus. Fides tantum auctores appellet. Quanquam et ipsi consensu prope iudicata eligere laboravimus, potiusque curae rerum, quam copiae institimus. Illud admonuisse perquam necessarium est, dictas iam a nobis naturas animalium, et quae cuiusque essent inventa: (neque enim minus profuere medicinas reperiendo, quam prosunt praebendo:) nunc quae in ipsis auxiliantur indicari, neque illic in totum omitta. Itaque haec esse quidem alia, illis tamen connexa.

II. Incipiemus autem ab homine, ipsum sibi exquirentes, immensa statim difficultate obvia. Sanguinem quoque gladiatorum bibunt, ut viventibus poculis, comitiales morbi: quod spectare facientes in eadem arena feras quoque horror est. At hercule illi ex homine ipso sorberi efficacissimum putant calidum spirantemque, et una ipsam animam ex osculo vulnere: cum plagis ne ferarum quidem admoveri ora fas sit humana. Alii medullas crurum quaerunt,

et cerebrum infantium. Neo pauci apud Graecos, singulorum viscerum membrorumque etiam saporas dixere, omnia persecuti usque ad resemina unguium: quasi vero sanitas videri possit, feram ex homine fieri, morboque dignum in ipsa medicina: egregia hercule frustratione, si non prosit. Aspici humana exta nefas habetur, quid mandis? Quis ista invenit ostenta? Tecum enim res erit, evensor iuris humani, monstrorumque artifex, qui primus ea condidisti: credo, ne vita tui oblivisceretur. Quis invenit singula membra humana mandere? qua coniectura inductus? Quam potest medicina ista originem habuisse? Quis beneficia innocentiora effecit, quam remedia? Esto, barbari externique ritus invenerint, etiamne Graeci suas fecere has artes? Exstant commentationes Democriti, ad alia noxii hominis et capite ossa plus prodesse: ad alia, amici et hospitii. Iam vero vi interemti dente gingivas in dolore scarificari, Apollonius efficacissimum scripsit: Miletus, oculorum suffusionem felle hominis sanari. Artemon calvaria interfecti, neque cremati, propinavit aquam e fonte noctu comitialibus morbis. Ex eadem suspensio interemti catapotia fecit, contra canis rabiosi morsus Antaeus. Atque etiam quadrupedes homines sanare, contra inflationes boum, perforatis cornibus inserentes ossa humana: ubi homo occisus esset, aut crematus, siliginem quae pernoctasset, suum morbis dando. Procul a nobis nostrisque literis absint ista. Nos auxilia dicemus, non picula: sicubi lactis puerperarum usus mereri potuit, sicubi saliva, tactusve corporis, ceteraque similia. Vitam quidem non adeo expetendam censemus, ut quoquo modo trahenda sit. Quisquis es talis, aequae moriere, etiam cum obscoe-

nus vixeris, aut nefandus. Quapropter hoc primum quisque in remediis animi sui habeat: ex omnibus bonis, quae homini tribuit natura, nullum melius esse tempestiva morte: idque in ea optimum, quod illam sibi quisque praestare poterit.

III. Ex homine remediorum primum maximae quaestionis, et semper incertae est, valeantne aliquid verba et incantamenta carminum. Quod si verum est, homini acceptum ferri oportere conveniet. Sed viritum sapientissimi cuiusque respuit fides. In universum vero omnibus horis credit vita, nec sentit. Quippe victimas caedi sine precatione non videtur referre, nec Deos rite consuli. Praeterea alia sunt verba impetritis, alia depulsoriis, alia commentationis. Vidimusque certis precationibus obsecrasse summos magistratus: et ne quid verborum praeter-eatur, aut praeposterum dicatur, de scripto praere aliquid: rursusque alium custodem dari qui attendat: alium vero praeponi, qui faveri linguis iubeat: tibicinem canere, ne quid aliud exaudiat: utraque memoria insigni, quoties ipsae dirae obstrepentes muerint, quotiesve precatio erraverit, sic repente extis adimi capita vel corda, aut geminari victima stante. Durat immenso exemplo Deciorum patris filique, quo se devovere, carmen. Exstat Tucciae Vestalis incestae precatio, qua usa aquam in cribro tulit, anno Urbis DCIX. Boario vero in foro Graecum Graecamque defossos, aut aliarum gentium, cum quibus tum res esset, etiam nostra aetas vidit. Cuius sacri precationem, qua solet praere Quindecimviri collegii magister, si quis legat, profecto vim carminum fateatur, ea omnia approbantibus octingentorum triginta annorum eventibus. Vestales nostras hodie credimus nondum egressa urbe mancipia fugitiva retinere in loco precatione: cum si semel recipiatur ea ratio, et deos preces aliquas exaudire, aut ullis moveri verbis, confitendum sit. De tota coniectione prisci quidem nostri perpetuo talia providere, difficillimumque ex his, etiam fulmina elici, ut suo loco docuimus.

IV. L. Piso primo annalium auctor est, Tullum Hostilium regem ex Numae libris eodem, quo illum, sacrificio Iovem caelo devocare conatum, quoniam parum rite quaedam fecisset, fulmine ictum: multi vero, magnarum rerum fata et ostenta verbis permolari. Cum in Tarpeio fodientes delubro fundamenta, caput humanum invenissent, missis ob id ad se legatis, Etruriae celeberrimus vates Olenus Calenus praeclarum id fortunatumque cernens, interrogatione in suam gentem transferre tentavit, scipione prius determinata templi imagine in solo ante se: *Hoc ergo dicitis, Romani? Hic templum Iovis optimi maximi futurum est: hic caput invenimus*: constantissima annalium affirmatione, transitorium fuisse fatum in Etruriam, ni praemoniti a filio vatis legati Romani respondissent: *Non plane hic, sed Romae inventum caput dicimus*. Iterum id accidisse tradunt, cum in fastigium eiusdem delubri praeparatae quadrigae fletiles in fornace crevissent, et iterum simili modo retentum augurium. Haec satis sint, exemplis ut appareat, ostentorum vires et in nostra potestate esse: ac prout quaeque accepta sint, ita valere.

In augurum certe disciplina constat, neque diras, neque ulla auspicia pertinere ad eos, qui quamque rem ingredientibus, observare se ea negaverint: quo munere divinae indulgentiae maius nullum est. Quid? non et legum ipsarum in duodecim tabulis verba sunt: QUI FRUGES EXANTASSET. Et alibi, QUI MALUM CARMEN INCANTASSET. Verius Flaccus auctores ponit, quibus credat, in oppugnationibus ante omnia solum a Romanis sacerdotibus evocari: in tutela id oppidum esset: promittique meliorem apud Romanos cultu disciplina id sacrum: c

tutela Roma esset, ne qui hostium simili modo agerent.

Desigi quidem diris deprecationibus nemo non metuit. Huc pertinet, ovorum, ut exsorbuerit quisque, calyces, cochlearumque, protinus frangi, aut eosdem cochlearibus perforari. Hinc Theocriti apud Graecos, Catulli apud nos, proximique Virgilii incantamentorum amatoria imitatio. Figlinarum opera multi rumpi credunt tali modo: non pauci etiam serpentes ipsas recanere: et hunc unum illis esse intellectum, contrahique Marsorum cantu, etiam in nocturna quiete. Etiam parietes incendiolorum deprecationibus conscribuntur. Neque est facile dictu, externa verba atque ineffabilia abrogent fidem validius, an Latina inopinata, et quae ridicula videri cogit animus, semper aliquid immensum exspectans, ac dignum deo movendo, immo vero quod numini imperet. Dixit Homerus, profluvium sanguinis vulnerato semine Ulyssem inhibuisse carmine: Theophrastus, ischiadicos sanari. Cato prodidit luxatis membris carmen auxiliare, M. Varro podagris. Caesarem dictatorem post unum accipitem vehiculi casum, ferunt semper, ut primum consedisset, id quod plerosque nunc facere scimus, carmine ter repetito securitatem itinerum aucupari solitum.

V. Libet hanc partem singulorum quoque conscientia coarguere. Cur enim primum anni incipientem diem laetis precationibus invicem faustum ominamur? Cur publicis lustris etiam nomina victimas ducentium prospera legimus? Cur et fascinationibus adoratione peculiari occurrimus alii, Graecam Nemesin invocantes: cuius ob id Romae simulacrum in Capitolio est, quamvis Latinum nomen non sit? Cur ad mentionem defunctorum, testamur memoriam eorum a nobis non sollicitari? Cur impares numeros ad omnia vehementiores credimus: idque in febribus dierum observatione intelligitur? Cur ad primitias pomorum, haec vetera esse dicimus, alia nova optamus? Cur sternumentis salutamus? quod etiam Tiberium Caesarem, tristissimum (ut constat) hominum, in vehiculo exegisse tradunt. Et aliqui nomine quoque consalutare, religiosius putant. Quin et absentes tinnitu aurium praesentire sermones de se, receptum est. Attalus affirmat, scorpione viso, si quis dicat duo, cohiberi, nec vibrare ietus. Et quoniam scorpio admonuit, in Africa nemo destinat aliquid, nisi praefatus Africam. In ceteris vero gentibus, deos ante obtestatur, ut velint. Nam si mensa adsit, anulum ponere tralatitium videmus. Quin etiam multas religiones pollere manifestum est. Alius saliva post aurem digito relata, sollicitudinem animi propitiat. Pollices, cum faveamus, premere etiam proverbio iubemur. In adorando dexteram ad osculum referimus, totumque corpus circumagimus: quod in laevum fecisse, Galliae religiosius credunt. Fulgetras poppymis adorare, consensus gentium est.

Incendia inter epulas nominata, aquis sub mensas profusis abominamur. Recedente aliquo ab epulis, simul verri solum: aut bibente conviva, mensam vel repositorium tolli, inauspicatissimum iudicatur. Servii Sulpicii principis viri commentatio est, quamobrem mensa linguenda non sit: nondum enim plures, quam convivae numerabantur. Nam sternumento revocari ferculum mensamve, si non postea gustetur aliquid, inter diras habetur, aut omnino non esse. Haec instituere illi, qui omnibus negotiis horisque interesse credebant deos: et ideo placatos etiam victimis nostris reliquerunt. Quin et repente conticescere convivium adnotatum est, non nisi in pari praesentium numero: isque famae labor est, ad quemcunque eorum pertinens. Cibis etiam et manu prolapsus reddebatur, utique per mensas: vetabantque munditiarum causa deflare. Et sunt condita auguria, quid loquenti cogitante id acciderit: inter ex-

secreatissima, si Pontifici accidat Ditis causa epulanti. In mensa utique id reponi, adolerique ad Larum, piatio est. Medicamenta, priusquam adhibeantur, in mensa forte deposita, negant prodesse. Ungues rescari nundinis Romanis tacenti, atque a digito indice, multorum pecuniae religiosum est. Capillum vero contractari, contra deluvia ac dolores capitis XVII Luna, atque XXIX. Pagana lege in plerisque Italiae praediis cavetur, ne mulieres per itinera ambulantes torquant fusos, aut omnino detectos ferant, quoniam adversetur id omnium spei, praecipueque frugum. M. Servilius Nonianus princeps civitatis, non pridem in metu lippitudinis, priusquam ipse eam nominaret, aliisque ei praediceret, duabus literis Graecis P et A, chartam inscriptam, circumligatam lino, subnectebat collo: Mucianus ter consul, eadem observatione viventem muscam in linteo albo: his remediis carere ipsos lippitudine praedicantes. Carmina quaedam exstant contra grandines, contraque morborum genera, contraque ambusta, quaedam etiam experta: sed prodendo obstat ingens verecundia in tanta animorum varietate. Quapropter de his, ut libitum cuique fuerit, opinetur.

VI. Hominum monstrificas naturas et veneficos aspectus diximus in portentis gentium, et multas animalium proprietates, quae repeti supervacuum est. Quorundam hominum tota corpora prosunt, ut ex his familiis quae sunt terrori serpentibus, tactu ipso levant percussos, sucture modico. Quorum e genere sunt Psylli, Marsique, et qui Ophiogenes vocantur in insula Cypro: ex qua familia legatus Evagor nomine, a consulibus Romae in dolium serpentium coniectus experimenti causa, circummulcentibus linguis miraculum praeiit. Signum eius familiae est, si modo adhuc durat, vernis temporibus odoris virus. Atque eorum sudor quoque niedebatur, non modo saliva. Nam in insula Nili Tentyri nascentes tanto sunt crocodilis terrori, ut vocem quoque eorum fugiant. Horum omnium generum in sua repugnantia interventum quoque mederi constat: sicuti aggravari vulnera introitu eorum, qui unquam fuerint serpentium canisve dente laesi. Iidem gallinarum incubitus, pecorum foetus, abortu vitiant. Tantum remanet virus, excepto semel malo, ut venefici fiant venena passi. Remedio est, ablui prius manus eorum, aquaque illa eos, quibus medearis, inspergi. Rursus a scorpione aliquando percussus, nunquam postea a crabronibus, vespis, apibusve feriuntur. Minus miretur hoc qui sciat, vestem a tineis non attingi, quae fuerit in funere: serpentes aegre, praeterquam laeva manu extrahi: e Pythagorae inventis non temere fallere, impositivorum nominum imparum vocalium numerum, clauditates, oculive orbitatem, ac similes casus dextris assignare partibus, parem laevis. Ferunt difficiles partus statim solvi, cum quis tectum, in quo sit gravis, transierit lapide, vel missili, ex his, quae tria animalia singulis ictibus interfecerint, hominem, aprum, ursum. Probabilius id facit hasta velitaris, evulsa e corpore hominis, si terram non attigerit. Eosdem enim illata effectus habet. Sic et sagittas corpore eductas, si terram non attigerint, subiectas cubantibus, amatorum esse, Orpheus et Archelaus scribunt. Quin et comitalem morbum sanari cibo e carne ferreae occisae eodem ferro, quo homo interfectus sit. Quorundam partes medicae sunt, sicuti diximus de Pyrrhi regis pollice. Et Elide solebat ostendi Pelopis costa, quam eburneam affirmabant. Naevos in facie tendere, religiosum habent etiam nunc multi.

VII. Hominum vero in primis ieiunam salivam contra serpentes praesidio esse, docuimus. Sed et alios efficaces eius usus recognoscat vita. Despuimus comitiales morbos, hoc est, contagia regerimus. Simili modo et fascinationes repercutimus, dextraeque clauditis occursum. Veniam quoque a deis spei

alicuius audaciores petimus, in sinum spuendo. Etiam eadem ratione terna despuere deprecatione, in omni medicina mos est, atque ita effectus adiuvare: incipientes furunculos ter praesignare ieiuna saliva. Mirum dicemus, sed experimento facile: Si quem poeneat ictus eminus cominusve illati, et statim exspuat medium in manum, qua percussit, levatur illico percussus a poena. Hoc saepe delumbata quadrupede approbatur, statim a tali remedio correcto animalis ingressu. Quidam vero aggravant ictus, ante conatum simili modo saliva in manu ingesta. Credamus ergo lichenas leprasque ieiunae illitu assiduo arceri: item lippitudines, matutina quotidie velut inunctione: carcinomata, malo terrae subacto: cervicis dolorem, saliva ieiuni dextra manu ad dextrum poplitem relata, laeva ad sinistram: si quod animal aurem intraverit, et inspuatur, exire. Inter amuleta est, editae quemque urinae inspuere: similiter in calceamentum dextri pedis, antequam induatur: item cum quis transeat locum, in quo aliquid periculum adierit. Marcion Smyrnaeus, qui de simplicibus effectibus scripsit, rumpi scolopendras marinas sputo tradit: item rubetas, aliasque ranas: Opilius, serpentes, si quis in hiatum earum exspuat. Salpe, torporem sedari quoecunque membro instupente, si quis in sinum exspuat: aut si superior palpebra saliva tangatur. Nos si haec, et illa credamus rite fieri: extranei interventu, aut si dormiens spectetur infans, a nutrice terna adspui: quantum illos religione tutatur et Fascinus, Imperatorum quoque, non solum infantium custos, qui Deus inter sacra Romana a Vestalibus colitur, et currus triumphantium, sub his pendens, defendit medicus invidiae: iubetque eosdem respicere similis medicina linguae, ut ait exorata a tergo Fortuna gloriae carnifex.

VIII. Morsus hominis inter asperrimos quoque numeratur. Medentur sordes ex auribus: ac ne quis miretur, etiam scorpionum ictibus serpentiumque, statim impositae. Melius e percussis auribus prosunt: ita et redivias sanari. Serpentium vero ictum, contusi dentis humani farina.

IX. Capillus puerorum, qui primum decisis est, podagrae impetus dicitur levare circumligatus: et in totum inpubium impositus. Virorum quoque capillus canis morsibus medetur ex aceto: et caput vulneribus ex oleo aut vino. Si credimus, a revulso cruce, quartanis. Combustus aequae capillus, carcinomati. Pueri qui primus ceciderit dens, ut terram non attingat, inclusus in armillam, et assidue in brachio habitus, muliebrum locorum dolores prohibet. Pollex in pede praeligatus proximo digito, tumores inguinum sedat. In manu dextra duo medii lino leviter colligati, distillationes atque lippitudines arcent. Quin et eiectionis lapillus calculoso, alligatusque supra pubem levare ceteros dicitur, ac iocineris etiam dolores; ac celeritatem partus facere. Addit Granius, efficacior ad hoc esse ferro exemptum. Partus accelerare vicinos, ex quo quaeque conceperit, si cinctu suo soluto feminam cinxerit, dein solverit, adiecta precatione, se vinxisse, eundem et solutum, atque abierit.

X. Sanguine ipsius hominis, ex quacunque parte emissus, efficacissime anginam illini tradunt Orpheus et Archelaus; item ora, comitali morbo lapsorum: exurgere enim protinus. Quidam, si pollices pedum pungantur, exque his guttae referantur in faciem: aut si virgo dextro pollice attingat: hac coniectura censentes virgines carnes edendas. Aethniensis excrementorum cinere anginis medebatur, et tonsillis, uvicis, et carcinomatibus. Hoc medicamentum vocabat botryon. Multa genera morborum primo coitu solvantur, primoque feminarum mense. Aut si hoc non contingit, longinqua fiunt, maximeque comitiales. Quin et a serpente ac scorpione per-

cussos coitu levare produunt: verum feminas Venere ea laedi. Oculorum vitia fieri negant, nec lippire eos, qui cum pedes lavant, aqua inde ter oculos tangant.

XI. Immatura morte raptorum manu, strumas, parotidas, guttura, tactu sanari affirmant. Quidam vero cuiuscunque defuncti, duntaxat sui sexus, laeva manu aversa. Et e ligno fulgure icto, reiectis post terga manibus demorderi aliquid, et ad dentem qui doleat, admoveri, remedio esse produunt. Sunt qui praecipiant dentem suffiri dente hominis sui sexus: et eum qui caninus vocetur, insepulto exentum adalligari. Terram e calvaria, psilothrum esse palpebrarum tradunt. Herba vero, si qua ibi genita sit, commanducata, dentes cadere. Ulcera non serpere osse hominis circumscripta. Alii e tribus puteis pari mensura aquas miscent, et prolibant novo fictili: reliquum dant in tertianis accessu febrium bibendum. Iidem in quartanis fragmentum clavi a cruce, involutum lana, collo subnectunt: aut spatium e cruce: liberatoque conduunt caverna, quam Sol non attingat.

XII. Magorum haec commenta sunt: Ut cotem, qua ferramenta saepe excrucata sint, subiectam ignari cervicalibus, de veneficio deficientis, evocare indicium, ut ipse dicat quid sibi datum sit, et ubi, et quo tempore: auctorem tamen non nominare. Fulmine utique percusso, circumactum in vulnus hominem, loqui protinus constat. Inguinibus medentur aliqui, lictum telae detractum alligantes novenis septenisve nodis, ad singulos nominantes viduam aliquam, atque ita inguini adalligantes. Licio et clavum aliudve, quod quis calcaverit, alligatum ipsos iubent gerere, ne sit dolori vulnus. Verrucas avellunt a vicesima Luna, in limitibus supini ipsam intuentes, ultra caput manibus porrectis, et quidquid apprehendere, eo fricantes. Clavum corporis, cum cadit stella, si quis distingat, vel cito sanari aiunt, cardinibus ostiorum aceto affuso: lutum fronti illitum, capitis dolorem sedare: item laqueum suspendiosi circumdatum temporibus. Si quid e pisce haeserit faucibus, in aquam demissis frigidam pedibus, cadere. Si vero ex aliis ossibus, impositis capiti ex eodem vase osciculis. Si panis haereat, ex eodem in utramque aurem addito pane.

XIII. Quin et sordes hominis in magnis fecere remediis quaestuosorum gymnasia Graecorum: quippe ea strigmenta molliunt, calfaciunt, discutiunt, complent, sudore et oleo medicinarum facientibus. Vulvis inflammationis, contractisque admoventur. Sic et menses cient: sedis inflammationes et condylomata leniunt: item nervorum dolores, luxata, articulorum nodos. Efficaciora ad eadem, strigmenta a balineis, et ideo miscentur suppuratorii medicamentis. Nam illa, quae sunt e ceromate, permixta cerno, articulos tantum molliunt, calfaciunt, discutiunt efficacius: sed ad cetera minus valent. Excedit fidem impudens cura, qua sordes virilitatis contra scorpionum ictus singularis remedii, celeberrimi auctores clamant. Rursus in feminis, quas infantium alvo editas in utero ipso, contra sterilitatem subdi ceasant: meconium vocant. Immo etiam ipsos gymnasiarum raseri parietes: et illae quoque sordes excalcifactoriam vim habere dicuntur: panos discutiunt. Ulceribus senum puerorumque, et desquamatis ambustisque illinuntur.

XIV. Eo minus omitti convenit ab animo hominis pendentes medicinas. Abstinere cibo omni, aut potu, alias vino tantum aut carne, alias balineis, cum quid eorum postulet valetudo, in praesentissimis remediis habetur. His remediis adnumeratur exercitatio, intentio vocis, ungi, fricari cum ratione. Vehemens enim fricatio spissat, lenis mollit: multa adimit corpus, auget modica. In primis vero prodest ambulation. et ea pluribus modis. Equitatio ston-

morbis locorum mutatio. Item somno mederi sihi, aut lectulo, aut rara vomitione. Supini cubitus oculis conducunt, at proni tussibus, in latera adversum distillationes. Aristoteles et Fabianus plurimum somnari circa ver et autumnum tradunt, magisque supino cubitu, at prono nihil. Theophrastus celerius concoqui dextri lateris incubitu, difficilius a supinis. Sol quoque remedium maximum ab ipso sibi praestari potest, sicut linteorum strigiliumque vehementia: perfundere caput calida ante balinearum vaporationem, et postea frigida, saluberrimum intelligitur. Item praesumere cibis, et interponere frigidam, eiusdemque potu somnos antecedere, et si libeat, interrumpere. Notandum, nullum aliud animal calidos potus sequi, ideoque non esse naturales. Mero ante somnos colluere ora, propter halitus: frigida matutinis impari numero ad cavendos dentium dolores: item posca oculos contra lippitudines, certa experimenta sunt: sicut totius corporis valetudini varietatem victus inobservatam. Hippocrates tradit non prandentium exta celerius senescere. Verum id remediis cecinit, non epulis: quippe multo utilissima est temperantia in cibis. L. Lucullus hanc de se praefecturam servo dederat: ultimoque probro manus in cibis triumphali seni deiciebatur, vel in Capitolio epulanti, pudenda re, servo suo facilius parere, quam sibi.

XV. Sternumenta pinna gravedinem emendant: et si quis mularum nares, ut tradunt, osculo attingat, sternumenta et singultum. Ob hoc Varro suadet palmam alterna manu scalpere. Plerique anulum e sinistra in longissimum dexterarum digitum transferre, aut in aquam ferventem manus immergere. Theophrastus senes laboriosius sternuere dicit.

XVI. Venerem damnavit Democritus, ut in qua homo alius exsiliret ex homine. Est hercule raritas eius utilior. Athletae tamen torpentes restituntur Venere: vox revocatur, cum e candida declinat in fuscam. Medetur et lumborum dolori, oculorum hebetationi, mente captis, ac melancholicis.

XVII. Adsidere gravidis, vel cum remedium alicui adhibeatur, digitis pectinatim inter se implexis, veneficium est: idque compertum tradunt Alcmena Herculem pariente. Poius, si circa unum ambove genua. Item poplites alternis genibus imponi. Ideo haec in conciliis ducum potestatumve fieri vetuere maiores, velut omnem actum impediencia. Vetuere et sacris, rotisve, simili modo interesse. Capita autem aperiri aspectu magistratum, non venerationis causa iussere, sed (ut Varro auctor est) valetudinis, quoniam firmiora consuetudine ea fierent. Cum quid oculo inciderit, alterum comprimi prodest. Cum aqua dextrae auriculae, sinistro pede exsultare, capite in dextrum humerum devexo: invicem e diversa aure. Si tussim concitet saliva, in fronte ab alio afflari. Si iacet uva, a vertice morsu alterius suspendi. In cervicis dolore poplites fricare, aut cervicem in poplitum. Pedes in humo deponi, si nervi in his cruribusve tendantur in lectulo. Aut si in laeva parte id accadat, sinistrae plantae pollicem dextra manu apprehendi. Item e diverso. Extremitates corporis vel aurium perstringi contra horrores corporis, sanguinemve narium immodicum. Lino vel papyro principia genitalium: femur medium, ad cohibenda urinae profluvia. In stomachi solutione pedes pressare, aut manus in ferventem aquam dimittere. Iam et sermoni parci, multis de causis salutare est. Triennio Maecenatem Melissum accepimus silentium sibi imperavisse, a convulsione reddito sanguine. Nam eversos, scandentesque ac iacentes, si quid ingruat, contraque ictus spiritum cohibere singularis praesidii est: quod inventum esse animalis docuimus. Clavum ferreum defigere, in quo loco primum caput defixerit corrueus morbo comitiali, absolutorium eius mali dicitur. Contra renum, aut lumborum

rum, vesicaeque cruciatus, in balinearum solis pronos urinam reddere mitigatorium habetur. Vulnere nodo Herculis praeligare, mirum quantum ocior medicina est. Atque etiam quotidiani cinctus tali nodo, vim quandam habere utilem dicuntur: quippe cum Hercules eum prodiderit. Numerum quoque quaternarium Demetrius condito volumine, et quare quaterni cyathi sextariive non essent potandi. Contra lippitudinem retro aures fricare prodest, et lacrimosis oculis frontem. Augurium ex homine ipso est non timendi mortem in aegritudine, quamdiu oculorum pupillae imaginem reddant.

XVIII. Magna et urinae non ratio solum, sed etiam religio apud auctores invenitur, digesta in genera. Spadonum quoque ad foecunditatis beneficia. Verum ex his quae referre fas sit, impubium puerorum contra salivas aspidum, quas ptyadas vocant, quoniam venena in oculos hominum exspuant: contra oculorum albugines, obscuritates, cicatrices, argemae, palpebras, et cum ervi farina contra adustiones: contra aurium pura, vermiculosque, si decoquatur ad dimidias partes cum porro capitato novo fctili. Vaporatio quoque ea menses feminarum ciet. Salpe fovet illa oculos firmitatis causa: illinit Sole usta, cum ovi albumine, efficacius struthiocameli, binis horis. Hac et atramenti liturae abluuntur. Virilis podagris medetur, argumento fullonum, quos ideo tentari eo morbo negant. Veteri miscetur cinis ostreorum, adversus eruptiones in corpore infantium, et omnia hulcera manantia. Ea exesis, ambustis, sedis vitiiis, rhagadiis et scorpionum ictibus illinitur. Obstetricum nobilitas non alio succo efficacius curari pronuntiavit corporum pruritus: nitro addito hulcera caput, porrigines, nomas, praecipue genitalium. Sua cuique autem (quod fas sit dixisse) maxime prodest, confestim per se, canis morsui, echinorumque spinis inhaerentibus, et in spongia lanisve imposita: aut adversus canis rabidi morsus, cinere ex ea subacto: contraque serpentium ictus. Nam contra scolopendras mirum proditur, vertice tacto urinae suae gutta, liberari protinus lacros.

XIX. Auguria valetudinis ex ea traduntur. Si mane candida, dein rufa sit: illo modo conquire, hoc concoxisse significatur. Mala signa rubrae, pessima nigrae: mala bullantis, et crassae: in qua quod subsidit, si album est, significat circa articulos, aut viscera dolorem imminere. Eadem viridis morbum viscerum: pallida, bilis: rubens, sanguinis. Mala et, in qua veluti furfures, atque nubeculae apparent. Diluta quoque alba vitiosa est: mortifera vero crassa, gravi odore: et in pueris tenuis ac diluta. Magi vetant eius causa contra Solem Lunamque nudari, aut umbram cuiusquam ab ipsa respergi. Hesiodus iuxta obstantia reddi suadet, ne deum aliquem nudatio offendat. Osthanes contra mala medicamenta omnia promisit auxiliari, matutinis horis suam cuique instillatam in pedem.

XX. Quae ex mulierum corporibus traduntur, ad portentorum miracula accedunt, ut sileamus divisos membratim in scelera abortus, mensium piacula, quaeque alia non obstetrices modo, verum etiam ipsae meretrices prodiderit. Capilli si crementur, odore serpentes fugari. Eodem odore vulvae morbo strangulatas respirare. Cinere eo quidem, si in testa sint cremati, vel cum spuma argenti, acbritias oculorum ac pruriginis emendari: item verrucas, et infantium hulcera cum melle. Capitis quoque vulnera, et omnium hulcerum sinus, addito melle ac thure. Panos, podagras, cum adipe suillo, sacrum ignem, sanguinemque alsti illito, et fornicationes corporum.

XXI. De lactis usu convenit, dulcissimum esse mollissimumque, et in longa febre, coeliacisque utilissimum, maxime eius quae iam infantem remove- rit. Et in malacia stomachi, in febribus, rosionibus-

quo efficacissimum experiuntur. Item mammarum collectionibus cum thure, oculo ab ictu cruore suffuso, et in dolore, aut epiphoris, si immulgeatur, plurimum prodest: magisque cum melle et narcissi succo, aut thuris polline. Semperque in omni usu efficacius eius, quae marem enixa sit: multoque efficacissimum eius, quae geminos mares: et si vino ipsa cibisque acrioribus abstineat. Mixta praeterea ovorum candido liquore, madidaque lana frontibus impositum, fluxiones oculorum suspendit. Nam si rana saliva sua oculum asperserit, praecipuum est remedium. Et contra morsum eiusdem bibitur, instillaturque. Eum qui simul matris filiaeque lacte inunctus sit, liberari omni oculorum metu in totam vitam affirmant. Aurium quoque vitiiis medetur, admixto modice oleo: aut si ab ictu doleant, anserino adipe tepefactum. Si odor gravior sit, et plerumque fit longis vitiiis, diluto melle lana includitur. Et contra morbum regium in oculis relictum, instillatur cum elaterio. Peculiariter valet potum contra venena, quae data sunt e marino lepore, buprestique, et ut Aristoteles tradit, dorycnion. Et contra insaniam, quae facta sit hyoscymi potu. Podagris quoque iubent illini cum cicuta. Alii cum oesypo et adipe anserino: qualiter etiam vulvarum doloribus imponitur. Alvum etiam sistit potum, ut Rabirius ascribit, et menses ciet. Eius vero quae feminam enixa sit, ad vitia tantum in facie sananda praevallet. Pulmonum quoque incommoda lacte mulieris sanantur: cui si admisceatur impubis pueri urina, vel mel Atticum, omnia singulorum cochlearium mensura, mura quoque aurium eiici invenio. Eius quae marem peperit lacte gustato, canes rabiosos fieri negant.

XXII. Mulieris quoque salivam ieiunae potentem diudicant oculis cruentatis. Et si contra epiphoras, ferventes anguli oculorum subinde madafiant: efficacius, si cibum vinoque se pridie ea abstinerit. Invenio et fascia mulieris alligato capite, dolores minui.

XXIII. Post haec nullus est modus. Iam primum abigi grandines turbinesque contra fulgura ipsa in mense connudata, sic averti violentiam caeli: in navigando quidem tempestates etiam sine menstruis. Ex ipsis vero mensibus, monstificis alias, uti suo loco indicavimus, dira et infanda vaticinantur: e quibus dixisse non pudeat, si in defectus Lunae Solisve congruat vis illa, irremediabilem fieri: non segnius et in silente Luna, coitusque tum maribus exitiales esse atque pestiferos. Purpuram quoque ab his eo tempore pollui. Tanto vim esse maiorem. Quocumque autem alio menstruo, si nudatae segetem ambient, erucas, ac vermiculos, scarabaeosque, ac noxia alia decidere. Metrodorus Scepsius in Capadocia inventum prodit, ob multitudinem cantharidum. Ire ergo per media arva, reiectis super clunes vestibus. Alibi servatur, ut nudis pedibus eant, capillo cinctoque dissoluto. Cavendum ne id oriente Sole faciant: sementem enim areascere. Item novellas vites eius tactu in perpetuum laedi: rutam et ederas, res medicatissimas, illico mori. Multa diximus de hac violentia. Sed praeter illa certum est, apes tactis alveariis fugere: lina, cum coquantur, nigrescere: aciem in cultris tonsorum hebetescere: aes contactum grave virus odoris accipere et aeruginem, magis si decrescente Luna id accidat: equas, si sint gravidae, tactas abortum pati. Quin et aspectu omnino, quamvis procul visas, si purgatio illa post virginitatem prima sit, aut in virgine aetatis sponte. Nam bitumen in Iudaea nascent, sola hac vi superari filo vestis contactae, docuimus. Ne igne quidem vincitur, quo cuncta: cinis quoque etiam ille, si quis aspergat lavandis vestibus, purpuras mutat, florem coloribus adimit, ne ipsa quidem feminis malo suo inter se immunibus. Abortum facit illitus, aut si omnino praegnans supergredia-

tur. Quae Lais et Elephantis inter se contraria prodidere de abortivis, carbone e radice brassicae, vel myrti, vel tamaricis in eo sanguine extincto: item asinas non concipere tot annis, quot grana hordei contacta ederint: quaeque alia nuncupavero monstrifica, aut inter ipsas pugnantia: cum haec fecunditatem fieri iisdem modis, quibus illa sterilitatem, praenuntiaret, melius est non credere. Bythus Dyrachonus hebetata aspectu specula recipere nitorem tradit, iisdem aversa rursus contuentibus: omnemque vim talem resolvi, si nullum piscem secum habeant. Multi vero inesse etiam remedia tanto malo aiunt: podagras illini, strumas et parotidas, panos, sacros ignes, furunculos, epiphoras tractatu earum mulierum leniri. Lais et Salpe canum rabiosorum morsus, et tertianas quartanasque febres, menstruo in lana arietis nigri, argenteo brachiali incluso. Dio-timus Thebanus, vel omnino vestis ita infectae portiuncula, ac vel licio, brachiali inserta. Sotira obstetrix, tertianas quartanasque efficacissimum dixit plantas aegri subterlini: multoque efficacius ab ipsa muliere, et ignorant. Sic et comitiales excitari. Ictetidas medicus quartanas coitu finire, incipientibus dumtaxat menstruis, sponondit. Inter omnes vero convenit, si aqua potusque formidetur a morsu canis, supposita tantum calici lacinia tali, statim metum eum discuti: videlicet praevalentesympathia illa Graecorum, cum rabiem canum eius sanguinis gustatu incipere dixerimus. Cinere eo iumentorum omnium hulnera sanari certum est, addita caminorum farina et cera. Maculas autem e veste eas, non nisi eiusdem urina ablui. Cinerem per se rosacco mixtum, feminarum praecipue, capitis sedare dolores illitum fronti. Asperimamque vim profluvii eius esse per se annis virginitate soluta. Id quoque convenit, quo nihil equidem libentius crediderim, tactis omnino menstruo postibus, irritas fieri Magorum artes, generis vanissimi, ut aestimare licet. Ponam enim vel modestissimum e promissis eorum: ex homine siquidem resemina unguum e pedibus manibusque cera permixta, ita ut dicatur, tertianae, vel quotidianae, vel quartanae febrim remedium quaeri, ante Solis ortum alienae ianuae affigi iubent, ad remedia in iis morbis: quanta vanitate, si falsum est? quantave noxia, si transferunt morbos? Innocentiores ex his omnium digitorum resemina unguum, ad cavernas fornicarum abici iubent, eamque quae prima coeperit trahere, correptam subnecti collo, ita discuti morbum.

XXIV. Haec sunt quae retulisse fas sit, ac pleraque ex iis non nisi honore dicto. Reliqua intestabilia et infanda, ut festinet oratio ab homine fugere. In ceteris claritates animalium aut operum sequemur. Elephantis sanguis, praecipue maris, fluxiones omnes, quas rheumatismos vocant, sistit. Ramentis eboris cum melle Attico (ut aiunt) nubeculae in facie, scobe paronychia tolluntur. Proboscidis tactu capitis dolor levatur, efficacius si et sternuat. Dextra pars proboscidis cum Lemnia rubrica adalligata, impetus libidinum stimulat. Sanguis et syntectis prodest, iecurque comitialibus morbis.

XXV. Leonis adipem cum rosaceo cutem in facie custodiunt a vitiiis, candoremque servant. Sanant et adusta nivibus, articulorumque tumores. Magorum vanitas perunctis eo adipe, faciliorem gratiam apud populos regere promittit: praecipue tamen eo pingui, quod sit inter supercilia, ubi esse nullum potest. Similia dentis, maxime a dextra parte, villique e rostro inferiori, promissa sunt. Fel aqua addita, claritatem oculis inunctis facit: et cum adipe eiusdem, comitiales morbos discuti, levi gustu, et ut protinus, qui sumere, cursu id digerant. Cor in cibo sumtum, quartani cum rosaceo quotidianis febriliter fugiunt. Resistere etiam in

XXVI. Cameli cerebrum arefactum, potumque ex aceto, comitialibus morbis aiunt mederi: item fel cum melle potum: hoc et anginae. Cauda arefacta solvi alvum: fimi cinere crispari capillum cum oleo. Et dysentericis prodest illitus cinis, potusque quantum tribus digitis capiatur, et comitialibus morbis. Urinam fullonibus utilissimam esse tradunt: itemque hulneribus manantibus: Barbaros eam servare quinquennio, et heminis pota ciere alvum. Setas e cauda contortas, et sinistro brachio alligatas quartanis mederi.

XXVII. Hyaeenam Magi ex omnibus animalibus in maxima admiratione posuerunt, utpote cui et ipsi Magicas artes dederint, vimque, qua alliciat ad se homines mente alienatos. De permutatione sexus annua vice diximus, ceteraque de monstrifica natura eius: nunc persequemur quaecunque medicinis produntur. Praecipue pantheris terrori esse traditur, ut ne comentur quidem resistere: et aliquid de corio eius habentem non appeti. Mirumque dictu, si pelles utriusque contrariae suspendantur, decidere pilos pantherae. Cum fugiant venantem, declinare ad dextram, ut praetergressi hominis vestigia occupent. Quod si successerit, alienari mente, ac vel ex equo hominem decidere. At si in laevam detorserit, deficientis argumentum esse, celeremque capturam. Facilius autem capi, si cinctus suos venator, flagellumque imperitans equo septenis alligaverit nodis. Mox, ut est solers ambagibus vanitas Magorum, capi iubent Geminorum signum transeunte Luna, singulosque prope pilos servari. Capitis dolori alligatam cutem prodesse, quae fuerit in capite eius. Lippitudini fel illitum frontibus: aut ne omnino lippiat, decoctum cum mellis Attici cyathis tribus, et croci uncia inunctum: sic et caligines discuti, et suffusiones. Claritatem excitari melius inveterato medicamento. Asservari autem in Cypria pyxide. Eodem sanari argema, scabritias, excrementa in oculis: item cicatrices. Glaucomata vero iocineris recentis inassati sanie, cum despumato melle inunctis. Dentes eius dentium doloribus tactu prodesse, vel adalligatos ordine: humeros humerorum et lacertorum doloribus. Eiusdem dentes, si de sinistra parte rostri eruti sint, illigatos pecoris aut capri pelle stomachi cruciatibus. Pulmones in cibo sumtos coeliaci. Ventriculis, cinerem cum oleo illitum. Nervis, medullas e dorso cum oleo veteri ac felle. Febris quartana, iecur degustatum ter ante accessionem. Podagras, spinas cinerum cum lingua et dextro pede vituli marini, addito felle taurino, omnia pariter cocta atque illita hyaenae pelle. In eodem morbo prodesse et fel cum lapide Assio. Tremulis, spasticis, exsiliensibus, et quibus cor palpitet, aliquid ex corde coctum mandandum, ita ut reliquae partis cinis cum cerebro hyaenae illinatur. Pilos etiam auferri hac compositione illita, aut per se felle, evulsis prius quos renasci non libeat. Sic et palpebris inutiles tolli. Lumborum doloribus carnes e lumbis edendas, illinendasque cum oleo. Sterilitatem mulierum emendari, oculo cum glycyrrhiza et anetho sumto in cibo, promisso intra triduum conceptu. Contra nocturnos pavores, unibrarumque terrorem, unus e magnis dentibus lino alligatus succurrere narratur. Furentes suffiri eodem, et circumligari ante pectus, cum adipe renium, aut iocinere, aut pelle praecipui. Mulieri candida a pectore hyaenae caro, et pili septem, et genitale cervi, si illigentur dorcadias pelle, collo suspensa, continere partus promittuntur. Venorem stimulare genitalia ad sexus suos in melle sumta, etiam viri mulierum coitus oderint. Quin immo totius domus concordiam, eodem genitali et articulo spinas cum adhaerente corio asservatis constare: hunc spinas articulum, sive nodum, Atlantion vocant: est autem prius. In comitialium quoque remediis habent eum.

Adipe accenso, serpentes fugari dicunt. Maxilla comminuta in aniso, et in cibo sumta, horrores sedari. Eodem suffitu mulierum menses evocari. Tantumque est vanitatis, ut si ad brachium alligetur superioris rostri dextrae partis dens, iaculantium ictus deerraturos negent. Palato eiusdem arefacto, et cum alumine Aegyptio calefacto, ac ter in ore permutato, foetores et hulnera oris emendari. Eos vero qui linguam in calceamento sub pede habeant, non latraria canibus. Sinistra parte cerebri narius illita, morbos perniciosos mitigari, sive hominum, sive quadrupedum. Frontis corium fascinationibus resistere. Cervicis carnes, sive mandantur, sive bibantur arefactae, lumborum doloribus. Nervis a dorso armisque, suffiendos nervorum dolores. Pilos rostri admotos mulierum labris amatorum esse. Iecur in potu datum, torminibus et calculis mederi. Iam cor in cibo potuve sumtum, omnibus doloribus corporum auxiliari: lienem lienibus: omentum, huncerum inflammationibus cum oleo: medullas, doloribus spinae et nervorum lassitudini. Renium nervos potos in vino cum thure, foecunditatem restituere ademptam veneficio. Vulvam cum mali Punici dulcis cortice in potu datam prodesse mulierum vulvae. Adipe elumbis suffiri difficulter parientes, et statim parere. E dorso medullam adalligatam contra vana species opitulari. Spasticis, genitale e maribus suffitu. Item lippientibus, ruptis, et contra inflammationes: servatos pedes, tactu: laevos dextris partibus, dextros laevis. Sinistrum pedem superlatum parturienti, letalem esse: dextro illato facile eniti. Membranam quae fel continuerit, cardiacis potam in vino, vel in cibo sumtam, succurrere: vesicam in vino potam, contra urinae incontinentiam. Quae autem in vesica inventa sit urina, additis oleo ac sesamo, et melle, haustam prodesse aegrimoniae veteri. Costarum primam et octavam, suffitu ruptis salutarem esse: ex spina vero parturientibus ossa: sanguinem cum polenta sumtum, torminibus. Eodem tactis postibus, ubicunque Magorum infestari artes, non elici deos, nec colloqui, sive lucernis, sive pelvi, sive aqua, sive pila, sive quo alio genere tententur. Carnes si edantur, contra canis rabidi morus efficaces esse: etiamnum iecur efficacius. Carnes vel ossa hominis, si quae in ventriculo occisae inveniantur, suffitu podagrici auxiliari. Si ungues inveniantur in his, mortem alicuius capientium significari. Excrementa sive ossa reddita, cum interimuntur, contra Magicas insidias pollere. Fimum, quod in intestinis inventum sit, arefactum, ad dysentericos valere potum: illitumque cum adipe anserino opitulari toto corpore laesis malo medicamento: a cane vero morsis adipem illitum, et corium substratum. Rursus tali sinistri cinere decocto cum sanguine mustelae perunctos omnibus odio venire: idem fieri oculo decocto. Super omnia est, quod extremam fistulam intestini contra ducum ac potestatum iniquitates commonstrant, et ad successus petitionum, iudiciorumque ac litium eventus, si omnino tantum aliquis secum habeat. Eiusdem caverna sinistro lacerto alligata, si quis mulierem respiciat, amatorum esse tam praesens, ut illico sequatur. Eiusdem loci pilorum cinerem ex oleo illitum viris, qui sint probrosae molitiei, severos, non modo pudicos mores induere.

XXVIII. Proxime fabulosus est erocodilus, ingens quoque ille, cui vita in aqua terraque communis. Duo enim genera eorum: illius e dextra maxilla dentes adalligati dextro lacerto, coitus (si credimus) stimulant. Canini eius dentes febres statas arcent thure repleti, sunt enim ravi, ita ne diebus quinque ab aegro cernatur, qui adalligaverit. Idem pollere et ventre exemptos lapillos, adversus febrium horrores venientes tradunt. Eadem de causa Aegyptii perungunt et adipe aegros suos. Alter illi similis,

multum infra magnitudine, in terra tantum, odoratissimisque floribus vivit. Ob id intestina eius diligenter exquiruntur iucundo nidore referta. Crocodileam vocant, oculorum vitilis utilissimam, cum porri succo inunctis, et contra suffusiones vel caliginis. Illita quoque ex oleo cyprino, molestias in facie enascentes tollit: ex aqua vero morbos omnes, quorum natura serpit in facie, nitoremque reddit. Lentigines tollit ac varos, maculasque omnes. Et contra comitiales morbos bibitur ex aceto mulso binis obolis. Apposita menses ciet. Optima, quae candidissima, et friabilis, minimeque ponderosa: cum teratur, inter digitos fermentesens. Lavatur, ut cerussa. Adulterant amylo, aut Cimelia, sed maxime, qui captos oryza tantum pascunt. Felle inunctis oculis ex melle contra suffusiones, nihil utilius praedicant. Intestinis et reliquo corpore eius suffiri vulva laborantes salutare tradunt. Item velleribus circumdari vapore eiusdem infectis. Corii utriusque cinis ex aceto illitus his partibus, quas secari opus sit, aut nidor cremati, sensum omnem scalpelli aufert. Sanguis utriusque claritatem visus inunctis donat, et cicatrices oculorum emendat. Corpus ipsum, excepto capite pedibusque, elixum manditur ischiadicis, tussimque veterem sanat, praecipue in pueris: item lumborum dolores. Habent et adipem, quo tactus pilus defluit. Hic perunctos a crocodilis tuetur, instillaturque morsibus. Cor annexum in lana ovis nigrae, cui nullus alius color incur-saverit, et primo partu genitae, quartanas abigere dicitur.

XXIX. Iungemus illis similissima et peregrina aequae animalia: priusque chamaeleonem, peculiari volumine dignum existimatum Democrito, ac per singula membra desecratum, non sine magna voluptate nostra, cognitis proditiisque mendaciis Graecae vanitatis. Similis et magnitudine esse supra dicto crocodilo, spinae tantum acutius curvatura, et caudae amplitudine distans. Nullum animal pavidiis existimatur, et ideo versicoloris esse mutationis. Vis eius maxima contra accipitrum genus. Detrahere enim supervolantem ad se traditur, et voluntarium praebere lacerandum ceteris animalibus. Caput eius et guttur si roboreis lignis accendantur, imbrium et tonitruum concursus facere, Democritus narrat: item iecur in tegulis ustum. Reliqua ad veneficia pertinentia quae dicit, quamquam falsa existimantes, omitemus, praeterquam ubi irrisu coarguendum. Dextro oculo, si viventi eruatur, albugines oculorum cum lacte caprino tolli: lingua adalligata, pericula puerperii. Eundem salutarem esse parturientibus, si sit domi: si vero inferatur, perniciosissimum. Linguam, si viventi ademta sit, ad iudiciorum eventus pollere. Cor adversus quartanas illigatum nigra lana primae tonsurae. Pedem e prioribus dextrum, hyaenae pelle adalligatum sinistro brachio, contra latrocinia terroresque nocturnos pollere. Item dextram mamillam contra formidines, pavoresque. Sinistrum vero pedem torrerit in furno cum herba, quae aequae chamaeleon vocetur, additoque unguento in pastillos digeri: eos in ligneum vas conditos, praestare (si credimus) ne cernatur ab aliis qui habeat. Armum dextrum ad vincendos adversarios vel hostes valere, utique si abiectos eiusdem nervos calcaverit. Sinistrum humerum quibus monstris consecret, qualiter somnia quae velis, et quibus velis, mittantur, pudet referre. Omnia ea dextro pede resolvi: sicut sinistro latere lethargos, quos fecerit dexter. Capitis dolores, insperso vino, in quo latus alterutrum maceratum sit, sanari. Feminis sinistri, vel pedis cineri si misceatur lac suillum, podagricos fieri illitis pedibus. Felle glaucomata et suffusiones corrigi prope creditur, tridui inunctione: serpentes fugari ignibus instillato: mustelas contrahi in aquam coniecto; corpore vero illito de-

trahi pilos. Idem praestare narrant iecur, cum ranae rubetae pulmone illitum. Praeterea iocinere amatoria dissolvi. Melancholicos autem sanari, si ex corio chamaeleonis herbae succus bibatur. Intestina et fartum eorum, cum id animal nullo cibo vivat, cum siniarum urina illita inimicorum ianuae, odium omnium hominum his conciliare. Cauda flumina et aquarum impetus sisti, serpentes soporari. Eadem medicata cedro et myrrha, illigataque gemino ramo palmae, percussam aquam discuti, ut quae intus sint omnia appareant: utinamque eo ramo contactus esset Democritus, quoniam ita loquacitates immodicas promisit inhiberi. Palamque est, virum alias sagacem et vitae utilissimum, nimio iuvandi mortales studio prolapsum.

XXX. Ex eadem similitudine est scincus, quem quidam terrestrem crocodilum esse dixerunt, candidior autem, et tenuiore cute. Praecipua tamen differentia dignoscitur a crocodilo, squamarum serie a cauda ad caput versa. Maximus Indicus, deinde Arabicus. Afferuntur salsi. Rostrum eius et pedes in vino albo poti, cupiditates Veneris accendunt: utique cum satyrio et erucacae semine, singulis drachmis omnium, ac piperis duabus admixtis, ita ut pastilli singularum drachmarum bibantur: per se latearum carnes obolis binis cum myrrha et pipere pari modo potae, efficaciores ad idem creduntur. Prodest et contra sagittarum venena, ut Apelles tradit, ante posteaque sumtus. In antidota quoque nobilia additur. Sextius plus quam drachmae pondere in vini hemina potum, perniciem afferre tradit. Praeterea eiusdem decocti ius cum melle sumtum, Venerem inhibere.

XXXI. Est crocodilo cognatio quaedam amnis eiusdem, geminique victus, cum hippopotamo, reportore detrahendi sanguinis, ut diximus. Plurimi autem super Saiticam praefecturam. Huius corri cinis cum aqua illitus, panos sanat: adeps frigidus febres: item sinum sufficit. Dentes e parte laeva dolores dentium, scarificatis gingivis. Pellis eius e sinistra parte frontis in inguina adalligata, Venerem inhibet. Eiusdem cinis alopecias explet. Testiculi drachma ex aqua contra serpentes bibitur. Sanguine pictiores untur.

XXXII. Peregrinae sunt et lynces, quae clarissime omnium quadrupedum cernunt. Ungues earum omnes cum corio exuri efficacissime in Carpatho insula tradunt. Hoc cinere potio propudii virorum: eiusdem aspersu, feminarum libidines inhiberi: item pruritus corporum: urina, stillicidia vesicae. Itaque eam protinus terra pedibus aggesta obruere traditur. Eadem autem et iugulorum dolori monstratur in remedio. Hactenus de externis.

XXXIII. Nunc revertemur ad nostrum orbem: primumque communia animalium remedia atque eximia dicemus: sicuti de lactis usu. Utilissimum cuique maternum. Concipere nutrices exitiosum est: hi sunt enim infantes, qui colostrati appellantur, densato lacte in casei speciem. Est autem colostrum, prima a partu spongiosa densitas lactis. Maxime autem alit quodecunque humanum, mox caprinum: unde fortassis fabulae Iovem ita nutritum dixere. Dulcissimum ad hominis camelinum, efficacissimum ex asinis. Magnorum animalium et corporum facilius redditur. Stomacho accommodatissimum caprinum, quoniam fronde magis, quam herba, vescuntur. Bubulum medicatius. Ovillum dulcius et magis alit, stomacho minus utile, quoniam est pinguius. Omne autem vernum aquatius aestivo, et de novellis: probatissimum vero, quod in ungue haeret, nec defluit. Innocentius decoctum, praecipue cum calculis marinis. Alvus maxime solvitur bubulo. Minus autem inflat quodcunque decoctum.

Urus lactis ad omnia intus exulcerata, maxime enes, vesicam, interanea, fauces, pulmones: foris

pruritus cutis, eruptiones pituitae, post abstinentiam. Nam ut in Arcadia bubulum biberent phthisici, syntecticique, et cachectae, diximus in ratione herbarum. Sunt inter exempla, qui asininum bibendo liberati sint podagra, chiragra. Medici speciem unam addidere lactis generibus, quod schiston appellaverunt. Id fit hoc modo: fectili novo servet caprinum maxime, ramisque ficulneis recentibus miscetur, additis totidem cyathis mulsi, quot sint heminae lactis. Cum servet, ne circumfundatur, praestat cyathus argenteus cum frigida aqua demissus, ita ne quid infundat: ablatum deinde igni, refrigeratione dividitur, et discedit serum a lacte. Quidam et ipsum serum iam multo potentissimum, decoquant ad tertias partes, et sub dio refrigerant. Bibitur autem efficacissime heminis per intervalla singulis, diebus quinis: melius a potu gestari. Datur comitialibus, melancholicis, paralyticis, in lepris, elephantiasi, articularibus morbis.

Infunditur quoque lac contra rosiones a medicamentis factas. Et si urat dysenteria, decoctum cum marinis lapillis, aut cum pitana hordeacea. Item ad rosiones intestinorum, bubulum aut ovillum utilius. Recens quoque dysentericis infunditur: ad colum autem, crudum: item vulvae, et propter serpentium ictus: potiusve pityocampes, buprestis, cantharidum, aut salamandrac venenis. Privativum bubulum his qui Colchicon biberint, aut cicutam, aut dorycnium, aut leporem marinum: sicut asininum contra gypsum, et cerussam, et sulphur, et argentum vivum: item durae alvo in febri. Gargarizatur quoque faucibus exulceratis utilissime. Et bibitur ab imbecillitate vires recolligentibus, quos atrophos vocant: in febri etiam quae careat dolore capitis. Pueris ante cibum, lactis asinini heminam dari, aut si exitus cibi rosiones sentiant, antiqui in arcanis habuerunt: si hoc non esset, caprini. Bubuli serum orthopnoicis prodest ante cetera, addito nasturtio. Inunguntur etiam oculi, in lactis heminis sesamae additis drachmis quatuor tritis in lippitudine. Caprino lienes sanantur, post bidui inedia tertio die edera pastis capris, per triduum potio sine alio cibo. Lactis usus alias contrarius capitis doloribus, hepaticis, splenicis, nervorum vitio, febres habentibus, vertigini, praeterquam purgationis gratia, gravedini, tussientibus, lippis. Suillum utilissimum tenesmo, dysenteriae, nec non phthisicis. Hoc et mulieribus saluberrimum qui dicrent, fuerunt.

XXXIV. De generibus caseorum diximus, cum de uberibus singulisque animalium membris diceremus. Sextius eosdem effectus equino, quos bubulo, tradit. Hunc vocant hippacem. Stomacho utiles, qui non sint salsi, id est, recentes. Veteres alvum sistunt, corpusque minuunt, stomacho utiliores: et in totum salsa minuunt corpus, alunt molliora. Caseus recens cum melle, sugillata emendat, mollis alvum sistit. Sedat tormina pastillis in vino austero decoctis, rursusque in patina tostis cum melle. Sapon vocant, qui cum sale et sorbis siccis et vino tritus potusque medetur coeliacis. Genitalium carbunculis caprinus tritus et impositus: item acidus cum oxymelite. Maculis in balneo illitus oleo interlinitur.

XXXV. E lacte fit et butyrum, barbararum gentium lautissimus cibus, et qui divites a plebe discernat. Plurimum e bubulo, et inde nomen: pinguisimum ex ovibus. Fit et ex caprino, sed hieme, calefacto lacte: aestate, expresso tantum crebro lactatu in longis vasis, angusto foramine spiritum accipientibus sub ipso ore, alias praeligato. Additur paululum aquae, ut acescat. Quod est maxime coactum, in summo fluitat: id exemtum addito sale, oxygala appellant. Reliquum decoquant in ollis. Ibi quod supernatat, butyrum est, oleosum natura. Quo magis virus resipit, hoc praestantius iudicatur.

Pluribus compositionibus miscetur inveteratum. Natura eius adstringere, mollire, replere, purgare.

XXXVI. Oxygala fit et alio modo, acido lacte addito in recens quod velis inacescere, utilissimum stomacho. Effectus dicemus suis locis.

XXXVII. Proxima in communibus adipi laus est, sed maxime suillo, apud antiquos etiam religiosius. Certe novae nuptae intrantes, etiamnum solenne habent postes eo attingere. Inveteratur duobus modis, aut cum sale, aut sincerus: tanto utilior, quanto sit vetustior. Axungiam Graeci etiam appellavere iam in voluminibus suis. Neque est occulta virium causa, quoniam id animal herbarum radicibus vescitur. Itaque etiam fimo innumeri usus. Quamobrem non de alia loquimur sue, multo efficaciore femina, et quae non peperit. Multo vero praestantior in apris est. Usus igitur axungiae est ad emollienda, excalfacienda, discutienda, purgandaque. Medicorum aliqui admixto anseris adipe, taurorumque sevo et oesypo, ad podagras uti iubent. Si vero permanet dolor, cum cera, myrto, resina, pice. Sincera axungia medetur ambustis vel nive: pernionibus autem cum hordei cinere et galla pari modo. Prodest et confricatis membris, itinerumque lassitudines et fatigationes levat. Ad tussim veterem recens decoquitur quadrantis pondere in vini cyathis tribus addito melle. Vetus etiam phthisis in pilulis sumta sanat, quae sine sale inveterata est. Omnino enim non nisi ad ea quae purganda sint, aut quae non sint exulcerata, salsa petitur. Quidam quadrantis axungiae et mulsi in vini cyathis tribus decoquant contra phthises, quarto quoque die picem liquidam in ovo sumi iubent, circumligatis lateribus, et pectoribus, et scapulis eorum qui phthisis sentiunt. Tantaque est vis, ut genibus etiam adalligata, redeat in os sapor, eamque exspuere videantur. E sue quae non peperit, aptissime utuntur ad cutem mulieres. Contra scabiem vero quivis, admixto iumentorum sevo, pro parte tertia, et pice, pariterque subfervefactis. Sincera partus in abortum vergentes nutrit, collyrii modo subdita. Cicatrices concolores facit cerussa admixta, vel argenti spuma. At cum sulphure, unguum scabritias emendat. Medetur et capillo fluenti: et h ulceribus in capite mulierum cum gallae parte quarta: et infumata pilis oculorum. Datur et phthisicis unciatim, cum vini veteris hemina decocta, donec tres unciae e toto restent. Aliqui et mellis exiguum adiciunt. Panis illinitur cum calce, item furunculis duritiaeque mammarum. Rupta, et convulsa, et spasmata, et luxata sanat. Clavos, et rimas, callique vitia, cum elleboro albo: parotidas admixta farina salsamentariae testae: quo genere proficit et ad strumas. Pruritus et papulas in balneo perunctis tollit: alioque etiamnum modo podagricis prodest mixto oleo vetere, contrito una sarcophago lapide, et quinquefolio tuso in vino, vel eum calce, vel cum cinere. Facit et peculiare emplastrum LXXV X ponderi centum spumae argenteae mixtis, utilissimum contra inflammationes h ulcerum. Adipe verrino inungi putant utile, quaeque serpant, illinire cum resina. Antiqui maxime axibus vehiculorum perungendis, ad faciliorem circumactum rotarum utebantur: unde nomen: sic quoque utili medicina, cum illa ferrugine rotarum, ad sedis vitia virilitatisque. Et per se axungiam medici antiqui maxime probabant renibus detractam, exentis quae venis aqua caelesti fricabant crebro, decoquebantque fictili novo saepius, tum demum asservantes. Convenit salsam magis emollire, excalfacere, discutere, utilioreque esse vino lotam. Masurius palmam lupino adipi dedisse antiquos tradit. Ideo novas nuptas illo perungere postes solitas, ne quid mali medicamenti inferretur.

XXXVIII. Quae ratio adipis, eadem in his quae ruminant sevi est, aliis modis, non minoris potentiae.

Perficitur omne exentis venis aqua marina vel sale lotum, mox in pila tustum, aspersa marina. Crebro postea coquitur, donec odor omnis aboleatur. Mox assiduo Sole ad candorem reducitur. A renibus autem laudatissimum est. Si vero vetus revocetur ad curam, liquefieri prius iubent: mox frigida aqua lavari saepius, dein liquefacere affuso vino quam odoratissimo. Eodemque modo iterum ac saepius coquunt, donec virus evanescat. Multi privatim sic taurorum, leonumque, ac pantherarum, et camelorum pingua curari iubent. Usus dicitur suis locis.

XXXIX. Communis et ratio medullarum est. Omnes molliunt, explent, siccant, excalfaciunt. Laudatissima cervina, mox vitulina, dein hircina, et caprina. Curantur ante autumnum recentes lotae, siccataeque in umbra: per cribrum dein liquatae, per lintea exprimuntur, ac reponuntur in fictili, locis frigidis.

XL. Inter omnia autem communia animalium vel praestantissimi effectus fel est. Vis eius excalfacere, mordere, scindere, extrahere, discutere. Mimirum animalium subtilius intelligitur, et ideo ad oculorum medicamenta utilius existimatur. Taurino praecipua potentia, etiam in aere pellibusque colgre aureo ducendis. Omne autem curatur recens praeligato ore lino crasso, demissum in ferventem aquam semihora, mox siccatum sine Sole, atque in melle conditum. Damnatur equinum, tantum inter venena: ideo flammis sacrorum equum tangere non licet, cum Romae publicis sacris equus etiam immoletur.

XLI. Quin et sanguis eorum septicam vim habet. Item equarum, praeterquam virginum, erodit, emarginat hunc. Taurinus quidem recens inter venena est, excepta Aegira. Ibi enim sacerdos Terrae vaticinatur, tauri sanguinem bibit prius quam in specum descendat. Tantum potest sympathia illa, de qua loquimur, ut aliquando religione, aut loco fiat. Drusus tribunus plebei traditur caprinum bibisse, cum pallore et invidia veneni sibi dati inanimulare Q. Caepionem inimicum vellet. Hircorum sanguini tanta vis est, ut ferramentorum subtilitas non aliter acrius induretur, scabritia poliatur vehementius, quam lima. Non igitur et sanguis animalium inter communia dici potest, et ideo suis quisque dicitur effectibus.

XLII. Digeremus enim in mala singula usus, plurimumque contra serpentes. Exitio his esse cervos nemo ignorat, ut si quae sunt, extractas cavernis mandentes. Nec vero ipsi spirantesque tantum adversantur, sed membratim quoque. Fugari eas nidore cornus eorum si uratur, dictum est: at e summo gutture ustis ossibus, congregari dicuntur. Pelles eiusdem animalis substratae, securus praestant ab eo metu somnos. Coagulum quoque ex aceto potum ab ictu: et si omnino tractatum sit, eo die non ferit serpens. Testes quoque eius inveterati, vel genitale maris, salutariter dantur in vino: item venter, quem centipellionem vocant. Fugiant et omnino dentem cervi habentes, aut medulla perunctos, sevo cervi, aut vituli. 2. Summis autem remediis praefertur hianulei coagulum, matris utero exsecti, ut indicavimus. Sanguine quoque cervino, si una urantur dracontia, et cunilago, et anchusa lentisci ligno, contrahi serpentes tradunt. Dissipari deinde, si sanguine detracto adiciatur pyrethrum. 3. Invenio apud auctores Graecos animal cervo minus, et pilo demum simile, quod opbion vocaretur. Sardiniam id tantum ferre solitas. Hoc interiisse arbitror, et ideo medicinas ex eo omitto.

4. Apri quoque cerebrum contra eas laudatur cum sanguine. Iecur etiam inveteratum cum ruta potum ex vino. Item adepa, cum melle resinaque. Simili modo verrinum iecur, et fellis dumtaxat fibra, X quatuor pondere, vel cerebrum in vino potum. 5. Ca-

prarum cornu vel pilis accensis, fugari serpentes dicant, cineremque e cornu potum vel illitum contra ictus valere: item lactis haustus cum uva taminia, vel urinae cum aceto scillite: caseum caprinum cum origano impositum, vel sebum cum cera. Millia praeterea remedium ex eo animali demonstrantur, sicut apparebit: quod equidem miror, cum febris negetur carere. Amplior potentia feris eiusdem generis, quod numerosissimum esse diximus. Alia vero et hircis. Democritus etiamnum effectus eius augeat, qui singularis natus sit. Fimo quoque caprarum in aceto decocto illini ictus serpentium placet, et recentis cinere in vino: atque in totum difficilius se recolligentes a serpentium ictu, in capribus optime convalescunt. Qui efficacius volunt mederi, occisae caprae alvum dissectam cum fimo intus reperto statim illigant. Alii carnem recentem hoedorum pilo suffiunt, eodemque nidore fugant serpentes. Utuntur et pelle eorum recente ad plagas, carne et fimo equi in agro pasti, coagulo leporis ex aceto, contraque scorpionem et murem araneum. Aiunt autem non ferri leporis coagulo perunctos. A scorpione percussus, fimum caprae efficacius cum aceto decocto auxiliatur: lardum iusque decocti potum his, qui buprestim hauserint.

6. Quin etiam si quis asino in aurem percussus a scorpione se dicat, transire malum protinus tradunt: venocatque omnia accenso eius pulmone fugere. Et fimo vituli suffiri percussos a scorpione prodest.

XLIII. 1. Canis rabiosi morau facta vulnera circumcidunt ad vivas usque partes quidam, carnemque vituli admovent, et ius ex eodem carnis decoctae dant potui, aut axungiam cum calce tusam.

2. Hirci eccore imposito ne tentari quidem aquae metu affirmant.

3. Laudant et caprae fimum ex vino-illitum: melis, et cuculi, et hirundinis decoctum et potum. Ad reliques bestiarum morsus caprinum caseum siccum cum origano imponunt, et bibi iubent: ad hominis morsus carnem bubulam coctam, efficacius vituli, si non ante quintum diem solvant.

XLIV. Veneficii rostrum lupi resistere inveteratum aiunt, ob idque villarum portis praefigunt. Hoc idem praestare et pellis e cervice solida existimatur: quippe tanta vis est animalis, praeter ea quae retulimus, ut vestigia eius calcata equis afferant torporem.

XLV. Iis qui argentum vivum biberint, lardum remedium est. Asinino lacte pote venena restringuntur, peculiariter si hyoscyamum potum sit, aut viscum, aut cicuta, aut lepus marinus, aut opocarpatum, aut pharicon, aut dorycnium, et si coagulum alicui nocuerit: nam id quoque venenum est prima lactis coagulatione. Multos eius et alios usus dicemus. Sed meminisse oportebit recenti utendum, aut non multo postea tepefacto. Nullum enim celerius evanescit. Ossa quoque asini confracta et decocta, contra leporis marini venenum dantur. Omnia eadem onagri efficaciora. De equiferis non scripserunt Graeci, quoniam terras illae non gignebant. Verumtamen fortiora omnia eadem, quam in equis intelligi debent. Lacte equino venena leporis marini, et toxica expugnantur. Nec uros aut bisontes habuerunt Graeci in experimentis, quamquam bove fero refertis Indiae silvis: portione tamen eadem efficaciora omnia ex his credi par est. Sic quoque lacte bubulo cuncta venena expugnari tradunt, maxime supra dicta: et si ephemera impactum sit: aut si cantharides datae, vomitione omnia egeri: sic et caprinis iure cantharidas. Contra ea vero quae exulceratione creant, sebum vitulinum vel bubulum auxiliatur. Nam contra sanguisugas potas butyrum remedium est, cum aceto ferro calefacto: quod et per se prodest contra venena. Nam si oleum non sit, vicem eius representat. Mukipedae morsus cum mel-

le sanat. Omasi quoque iure pote venena supra dicta expugnari putant, privatim vero aconita et cicutas: itemque vitulino sevo. Caprinus caseus recens, his qui viscum biberint: lac vero contra cantharidas remedium est, et contra ephemeris potum cum taminia uva. Sanguis caprinus decoctus cum medulla contra toxica venena sumitur: hoedius contra reliqua. Coagulum hoedi contra viscum, et chamaeleonem album, sanguinemque taurinum, contra quem et leporis coagulum est ex aceto. Contra pastinacam vero et omnium marinorum ictus vel morsus, coagulum leporis, vel hoedi, vel agni, drachmae pondere ex vino. Leporis coagulum et contra venena additur antidotis. Papilio quoque lucernarum luminibus advolans, inter mala medicamenta numeratur. Hyic contrarium est iecur caprinum: sicut fel veneficii ex mustela rustica factis. Hinc deinde revertemur ad genera morborum.

XLVI. Capilli defluvia ursinus adeps admixto ladano et adianto continet, alopeciasque emendat, et raritatem superciliorum, cum fungis lucernarum, ac fuligine, quae est in rostris earum. Porrigini cum vino prodest. Ad hanc et cornus cervini cinis et vino, utque non taedia animalium capillis increpant. Item fel caprinum cum creta Cimolia et aceto, sic ut paulum capiti inarescant. Item fel scrofinum cum urina tauri. Si vero vetus sit, etiam furfures adiecto sulphure emendat. Cinere genitalis asinini spissari capillum putant, et a canitie vindicari, si rasis illinatur, plumboque tritus cum oleo. Densari et asinini pulli cum urina: admiscuntque nardum fastidii gratia. Alopecias felle taurino cum Aegyptio alumine tepefactis illinunt. Capitis hulnera manantia urina tauri efficaciter sanat: item hominis vetus, si cyclaminum adiciatur, et sulphur. Efficacius tamen et vitulinum fel: quo cum aceto calefacto et lendes tolluntur. Sebum vitulinum cum sale tritum, capitis hulneribus utilissimum. Laudatur et vulpium adeps, sed praecipue felis fimum cum sinapis pari modo illitum. Caprini cornus farina vel cinis, magisque hircini, addito nitro et tamaricis semine, et butyro oleoque, prius capite raso, mire continent ita fluentem capillum. Sicuti carnis cinere ex oleo illito supercilia nigrescunt. Lacte caprino lendes tolli tradunt: fimo cum melle alopecias expleri: item ungularum cinere cum pice, fluentem capillum contineri. Leporinus cinis cum oleo myrteo capitis dolorem sedat: item aqua pota, quae e bovis aut asini potu relicta est: et, si credimus, vulpis masculae genitalia circumligata: cornus cervini cinis illitus ex aceto, aut rosaceo, aut ex irino.

XLVII. Oculorum epiphoras bubulo sevo cum oleo cocto illinunt. Cervini cornus cinere scabritias eorundem inungunt: macrones autem ipsos efficaciores putant. Lupi excrementis circumlini suffusiones prodest. Cinere eorum cum Attico melle inungi obscuritates: item felle ursino. Epinyctidas, adipe aprugno cum rosaceo. Ungulae asininae cinis inunctus e suo lacte, cicatrices oculorum, et albugines tollit. Medulla bubula ex dextro crure priore trita cum fuligine, pilis et palpebrarum vitis angulorumque occurrit: calliblephari modo fuligo in hoc usu temperatur: optime ellychnio papyraceo, oleoque sesamino, fuligine in novum vas pennis deteresa. Efficacissime tamen evulsos ibi pilos coeret. Felle tauri cum ovi albo, collyria fiunt, aquaque dissoluta inungunt per quadriduum. Sebum vituli cum anseris adipe et ocimi succo, genarum vitis aptissimum est. Eiusdem medullae cum pari pondere cerae et olei vel rosacei, addito ovo, duritiae genarum illinuntur. Caseo molli caprino imposito ex aqua calida epiphorae sedantur: si tumor sit, ex melle. Utrumque vero sero calido fovendum. Sicca lippitudo, lumbulis auna exustis atque contritis, et impositis tollitur. Capras negant lippire, quoniam eae quasdam herbas

edant: item dorcadas: et ob id fimum earum cera circumdatum nova Luna devorare iubent. Et quoniam noctu aequae quoque cernant, sanguine hircino sanari lusciosos putant, nyctalopas a Graecis dictos: caprae vero iocinere, in vino austero decocto. Quidam inassati iocineris sanie inungunt, aut felle caprae, carnesque eas vesci, et dum coquantur oculos vaporari his praecipiunt. Id quoque referre arbitrantur, ut rutili coloris fuerit. Volunt et oculos suffiri, iocinere in ollis decocto: quidam inassato. Fel quidem caprinum pluribus modis assumunt: cum melle, contra caligines: cum veratri candidi tertia parte, contra glaucomata: cum vino, contra cicatrices, et albugines, et caligines, et pterygia, et argema: ad palpebras vero evulso prius pilo, cum succo oleris, ita ut unctio inarescat. Contra ruptas tuni- culas, cum lacte mulieris. Ad omnia inveteratum fel efficacius putant. Nec abdicant fimum ex melle illitum, epiphoris: contraque dolores, medullam: item pulmonem leporis. Et ad caligines fel cum passo aut melle. Lupino quoque adipe, vel medulla suum, fricari oculos contra lippitudines praecipiunt. Nam vulpinam linguam habentes in armilla, lippituros negant.

XLVIII. Aurium dolori et vitili medetur urina apri in vitro serrata: fel apri vel suis, vel bubulum cum oleo cicino et rosaceo aequis portionibus. Praecipue vero taurinum, cum porri succo tepidum, vel cum melle, si suppuret. Contraque odorem gravem per se tepefactum in malicorio. In ea parte rupta cum lacte mulierum efficaciter sanat. Quidam etiam ingravatas aures sic perluendas putant. Alii cum senecta serpentium et aceto includunt lana collutas ante calida aqua. Aut si maior sit gravitas aurium, fel cum myrrha et ruta in malicorio excofactum infundunt: lardum quoque pingue: item fimum asini recens cum rosaceo instillatur: omniaque ea tepefacta. Utilior equi spuma, vel equini fimi recentis cinis cum rosaceo. Sevum bubulum cum adipe anserino, butyrum recens. Urina caprae, vel tauri, aut fullonia vetus calfacta, vapore per lagenae collum subeunte. Admiscent et aceti tertiam partem: et aliquid urinae vituli, qui nondum herbam gustaverit. Fimum etiam mixto felle eiusdem. Et cutem, quam relinquunt angues, excofactis prius auribus. Lana autem medicamina ea includuntur. Prodest et sevum vituli cum anseris adipe, et oculi succo: eiusdem medulla admixto cumino trito infusa. Virus verrinum et scrofa exceptum priusquam terram attingat, contra dolores. Auribus fractis glutinum et naturis vitulorum factum, et in aqua liquatum. Aliis vitili adeps vulpium. Item fel caprinum cum rosaceo tepido, aut porri succo: aut si sint rupta ibi aliqua, e lacte mulieris. Si gravitas sit audiendi, fel bubulum cum urina caprae, vel hirci, vel si pus sit. In quocunque autem usu putant haec efficaciora in cornu caprino per dies viginti infumata. Laudant et coagulum leporis tertia denarii parte, dimidiaque saecopeni in ammineo vino. Parotidas ursinus adeps comprimit pari pondere cerae et taurini seri. Addunt quidam hypocisthidem: et per se butyrum illitum, si prius foveantur foeni Graeci decocti succo. Efficacius cum strychno. Prosunt et vulpium testes, et taurinus sanguis aridus tritus. Urina caprae calefacta instillata auribus: fimumque eiusdem cum axungia illitum.

XLIX. Dentes mobiles confirmat cervini cornus cinis, doloresque eorum mitigat, sive infricentur, sive colluantur. Quidam efficaciorum ad omnes eosdem usus crudi cornus farinam arbitrantur. Dentifricia utroque modo sunt. Magnum remedium est in luporum capitis cinere. Certamque est in excrementis eorum plerumque inveniri ossa. Haec adaligata eundem effectum habent. Item leporina coagula per aurem infusa contra dolores: et capitis eo-

rum cinis dentifricium est, adiectoque nardo mulcet graveolentiam oris. Aliqui murinorum capitum cinerem miscuisse malunt. Reperitur in latere leporis acui os simile: hoc scarificari dentes in dolore suadent. Talus bubulus accensus, eos qui labant cum dolore, admotus confirmat. Eiusdem cinis cum myrrha, dentifricium est. Ossa quoque ex ungulis suum combusta, eundem usum praebent: item ossa ex acetabulis pernarum, circa quae coxendices vertuntur. Iisdem sanari, demissis in fauces iumentorum, verminationes notum est: sed et combustis dentes confirmari. Asinino quoque lacte percussu vexatos, aut dentium eiusdem cinere: lichene item equi cum oleo infuso per aurem. Est autem hoc non hippomanes, quod alioqui noxium omitto, sed in eorum genibus, ac super ungulas. Praeterea in corde equorum invenitur os, dentibus caninis maximis simile: hoc scarificari dolorem, aut exento dente emortui equi maxillis, ad numerum eius qui doleat, demonstrant. Equarum virus a coitu in lychnis accensum Anaxilaus prodidit, equinorum capitum visus repraesentare monstrifice: similiter ex asinis. Nam hippomanes tantas in veneficio vires habet, ut affusum aeris mixturae in effigiem equae Olympiae, admotos mares equos ad rabiem coitus agat. Medetur dentibus et fabril glutinum, in aqua decoctum, illitumque, et mox paulo detractum, ita ut confestim colluantur vino, in quo decocti sunt cortices mali Punici dulcis. Efficax habetur et caprino lacte collui dentes, vel felle taurino. Talorum caprae recentium cinis dentifricio placet, et omnium fere villaticarum quadrupedum, ne saepius eadem dicantur.

L. Cutem in facie erugari et tenerescere, et candorem custodire lacte asinino putant. Notumque est quasdam quotidie septingentis custodito numero fovere. Poppaea hoc Neronis principis instituit, balnearum quoque solia sic temperans, asinarum gregibus ob hoc eam comitantibus. Impetus pituitae in facie, butyro illito tolluntur: efficacius cum cerussa. Sincero vero vitia quae serpunt, insuper imposita farina hordeacea. Hucera in facie membrana et partu bovis madida. Frivolum videatur, non tamen omittendum, propter desideria mulierum: Talum candidi iuveni, quadraginta diebus noctibusque, donec resolvatur in liquorem, decoctum et illitum linteolo, candorem cutisque erugationem praestare. Fimo taurino malas rubescere aiunt: non crocodileam illini melius: sed foveri frigida et ante et postea iubent. Aestates, et quae decolorem faciunt cutem, fimum vituli cum oleo et gummi manu subactum emendat. Hucera oris ac rimas, sevum vituli vel bovis cum adipe anserino, et oculi succo. Est et alia mixtura, e sevo vituli cum medulla cervi, et albae spiniae foliis una tritis. Idem praestat et medulla cum resina, vel si vaccina sit, et ius e carne vaccina. Lichenas oris praestantissime vincit glutinum factum e genitalibus vitulorum, liquatum aceto cum sulphure vivo, ramo ficulneo permixtum, ita ut bis die recens illinatur. Item lepras ex melle et aceto decoctum, quas et iecur hirci calidum illitum tollit: sicut elephantiasin fel caprinum: etiamnum lepras ac furfures, tauri fel addito nitro: urina asini circa Canis ortum: maculas in facie, fel utriusque per sese aqua infractum, evitatisque Solibus ac ventis post detractam cutem. Similis effectus et in taurino vitulinove felle, cum semine cunilae, ac cinere et cornu cervino, si Canicula exoriente comburatur. Asinino sevo cicatricibus ac licheni leprisque maxime color redditur. Hirci fel et lentigines tollit, admixto caseo, cum vivo sulphure spongiaeque cinere, ut mellis sit crassitudo. Aliqui inveterato felle uti maluerunt, mixtis calidis furfuribus pondere oboli unius, quatuorque mellis, prius defricatis maculis. Efficax eiusdem et sevum cum melanthio, et sulphure, et iride. Labrorum fissuris cum adipe anserino,

ac medulla cervina rosinaque et calce. Invenio apud auctores, his qui lentigines babeant, negari Magicos sacrificiorum usus.

LI. Lacte bubulo aut caprino tonsillae et arteriae exulceratae invantur. Gargarizatur tepidum, ut est expressum, aut calefactum. Caprinum utilius, cum malva decoctum et sale exiguo. Linguae exulcerationi et arteriarum prodest ius omaei gargarizatu: tonsillis autem privatim renes vulpium aridi, cum melle triti illitique: anginae fel taurinum vel caprinum cum melle. Iecur melis cum aqua oris gravitatem, hulneraque butyrum emendat. Spinam aliudve quid faucibus adhaerens, extrinsecus fimo perfricatis, aut reddi aut delabi tradunt. Strumas discutit fel aprinum, vel bubulum tepidum illitum. Nam coagulum leporis e vino in linteolo exulceratis duntaxat imponitur. Discutit et ungulae asini vel equi cinis, ex oleo, vel aqua illitus, et urina calefacta: et bovis ungulae cinis ex aqua: fimum quoque fervens ex aceto. Item serum caprinum cum calce, aut fimum ex aceto decoctum, testesque vulpini. Prodest et sapo: Galliarum hoc inventum rutilandis capillis. Fit ex sebo et cinere. Optimus fagino et caprino: duobus modis, spissus ac liquidus: uterque apud Germanos maiore in usu viris, quam feminis.

LII. Cervicum dolores butyro aut adipi ursino perficiantur: rigores bubulo sevo: quod et strumis prodest cum oleo. Dolorem inflexibilem (opiathotonon vocant) levat urina caprae auribus infusa, aut fimum cum bulbis illitum: ungues contusos vel cuiuscunque animalis circumligatum: pterygia digitorum fel tauri aridum aqua calida dissolutum. Quidam adiciunt sulphur et alumen, pari pondere omnium.

LIII. Tussim iecur lupi ex vino tepido sanat: urinumque fel admixto melle, aut ex cornu bubuli summis partibus cinis: vel saliva equi triduo pota: at equum mori tradunt: pulmo cervinus cum gula sua arefactus in fumo, dein tuus ex melle, quotidianum ecligmate. Efficacior est ad id subulo cervorum generis. Sanguinem expuentes, cervidi cornu cinis: coagulum leporis tertia parte denarii cum terra Samia et vino myrteo potum sanat. Eiusdem fimi cinis in vino vesperi potus, nocturnas tusses: pili quoque leporis suffiti, extrahunt pulmonibus difficiles excretaiones. Purulentas autem exulcerationes pectoris pulmonisque, et a pulmone graveolentiam halitus, butyrum efficacissime iuvat, cum pari modo mellis Attici decoctum, donec rufescat, et matutinis sumtum ad mensuram lingulae. Quidam pro melle, laricis resinam addere maluerunt. Si sanguis reiciatur, efficacem tradunt bubulum sanguinem, modice et cum aceto sumtum: nam de taurino credere, temerarium est. Sed glutinum taurinum tribus obolis cum calida aqua bibitur in vetere sanguinis excreatione.

LIV. Stomachum exulceratum lactis asinini potus reficit: item bubuli. Rosiones eius caro bubula admixto aceto et vino cocta. Rheumatismos cornu cervini cinis. Sanguinis excreationes hoedini sanguis recens, ad cyathos ternos cum aceto acri pari modo fervens potus: coagulum tertia parte ex aceto potum.

LV. Iocineris dolores, lupi iecur aridum ex mulso: asini iecur aridum cum petroselini partibus duabus, ac nucibus tribus, ex melle tritum, et in cibo sumtum: sanguis hircinus cibo aptatus. Suspiriosis ante omnia efficax est potus equiferorum sanguinis. Proxime lactis asinini tepidi cum bulbis decocti, ita ut serum ex eo bibatur: addito in tres heminas cyatho nasturtii perfusi aqua, deinde melle diluti. Iecur quoque vulpinum, aut pulmo, in vino nigro, aut fel ursinum in aqua, laxat meatus spirandi.

LVI. Lumborum dolores, et quaecunque alia moliri opus sit, ursino adipi fricari convenit: cinerem aprini aut suilli fimi inveterati aspergi potioni vini.

Afferunt et Magi sua commenta. Primum omnium, rabiem hircorum, si mulceatur barba, mitigari: eadem praecisa, non abire eos in alienum gregem. Huic admiscet fimum caprinum, et subdito linteolo uncto, cava manu, quantum pati possit, fervens sustinere iubent: ita ut si laeva pars doleat, haec medicina in dextra manu fiat, aut e contrario. Fimum quoque ad eum usum acus aereae punctis tolli iubent. Modus curationis est, donec vapor ad lumbos pervenisse sentiat. Postea vero manum porro tuso illinunt, item lumbos ipso fimo cum melle: suadentque in eodem dolore et testes leporis devorare. Ischiadicis fimum bubulum imponunt, calefactum in foliis cinere ferventi. In renumque dolore leporis renes crudos devorari iubent, aut certe coctos, ita ne dente contingantur. Ventris quidem dolore tentari negant talum leporis habentes.

LVII. Lienem sedat fel aprini vel suis potum, vel cervini cornu cinis in aceto. Efficacissime tamen inveteratus lien asini, ita ut in triduo sentiat utilitas. Asinini pulli fimum, quod primum edidit, (poleam vocant Syri) dant in aceto mulso: datur et equi lingua inveterata ex vino, praesentaneo medicamento, ut didicisse se ex barbaris Caecilii Bion tradidit: et lien bubulus simili modo: recens autem assus vel elixus in cibo. In vesica quoque bovis alii capita XX tusa, cum aceti sextario, imponuntur ad lienis dolores. Eadem ex causa emi lienem vituli, quanti indicatus sit, iubent Magi, nulla pretii contatione: quoniam hoc quoque religiose pertineat: divinumque per longitudinem anaecti tunicae utrinque, et induentem pati decidere ad pedes: dein collectum in umbra arefacere. Cum hoc fiat, simul residere lienem aegri vitiatum, liberarique morbo dicitur. Prodest et pulmo vulpium cinere siccatus, atque in aqua potus. Item hoedorum lien impositus.

LVIII. Alvum sistit cervi sanguis: item cornu cinis: iecur aprinum ex vino potum citra salem recensque: item assum suillum, vel hircinum decoctum ad quintam heminam in vino. Coagulum leporis in vino ciceris magnitudine: aut si febris sit, ex aqua. Aliqui et gallam adiciunt, alii per se leporis sanguine contenti sunt lacte cocto. Equini fimi cinis in aqua potus. Taurini cornu veteris ex parte ima cinis, inpersus potioni aquae. Sanguis hircinus in carbone decoctus: corium caprinum cum suo pilo decoctum, succo epoto.

Coagulum equi, et sanguis caprinus, vel medulla, vel iecur, alvum solvit: fel lupi cum elaterio umbilico illigatum. Vel lactis equini potus: item caprini cum sale et melle. Caprae fel cum cyclamini succo et aluminis momento. Aliqui et nitrum et aquam adiecisce malunt. Fel tauri cum absinthio tritum ac subditum pastillo. Butyrum largius sumtum.

Coeliacis et dysentericis medetur iecur vaccinum. Cornu cervini cinis tribus digitis captus in potionem aquae. Coagulum leporis subactum in pane: si vero sanguinem detrahunt, in polenta. Aprini vel suilli vel leporini fimi cinis, inpersus potioni tepidi vini. Vituli quoque ius vulgariter datum, inter auxilia coeliacorum et dysentericorum tradunt. Lactis asinini potus utilior, addito melle. Nec minus efficax fimi cinis ex vino utrique vitio. Item polea supra dicta. Equi coagulum, quod aliqui hippacen appellant, etiam si sanguinem detrahant, vel fimi cinis, dentiumque eiusdem tusorum farina, salutaris dicitur: et bubuli lactis decocti potus. Dysentericis addi mellis exiguum praecipunt: et si tormina sint, cornu cervini cinerem: aut fel taurinum cumino mixtum, et cucurbitae carnes umbilico imponere. Casus recens vaccinus immittitur ad utrumque vitium. Item butyrum heminis quatuor, cum resinae terebinthinae sextante, aut cum malva decocta, aut rosaceo. Datur et serum vitulinum, aut bubulum. Item medullae ex

arina ceraque exiguo, et

oleo, ut sorberi possint. Medulla et in pane subigitur. Lac caprinum ad dimidias partes decoctum. Si sint et tormina, additur protropum. Torminibus satis esse remedii in leporis coagulo potio et vino tepido, vel semel, arbitrantur aliqui. Cautiores et sanguine caprino cum farina hordeacea et resina ventrem illinunt. Ad omnes epiphoras ventris illini cascum mollem suadent: veterem autem in farina tritum, coeliacis et dysentericis dari, cyatho casei in cyathis vini tribus. Sanguis caprinus decoctus cum medulla dysentericis. Iecur assum caprae coeliacis subvenit, magisque etiam hirci, in vino austero decoctum potumque, vel ex oleo myrteo umbilico impositum. Quidam decoquant a tribus sextariis aquae ad heminam, addita ruta. Utuntur et liene asso caprae hircive, et sevo hirci in pane qui cinere coctus sit: caprae, a renibus maxime, ut per se hauriatur protinus: inque modice frigida sorberi iubent. Aliqui et in aqua decoctum sebum admixta polenta, et cumino, et anetho, acetoeque. Illinunt et ventrem coeliacis, fimo cum melle decocto. Utuntur ad utrumque vitium et coagulo hoedi in vino myrtite, magnitudine fabae potio: et sanguine eiusdem in cibum formato, quem sanguiculum vocant. Infundunt dysentericis et glutinum taurinum aqua calida resolutum. Inflationes discutit vitulinum finum in vino decoctum. Intestinorum vitii magnopere prodest coagulum cervorum, decoctum cum lente betaeque, atque in cibo sumtum. Leporis pilorum cinis cum melle decoctus. Lactis caprini potus, decocti cum malva, exiguo sale addito. Si et coagulum addatur, maioribus emolumentis fiat. Eadem vis est et in sevo caprino in sorbitione aliqua, uti protinus hauriatur frigida aqua. Item feminum hoedi cinis rupta intestina sarcire mire traditur. Fimum leporis cum melle decoctum, et quotidie fabae magnitudine sumtum, ita ut deploratos sanaverint. Laudant et caprini capitis cum suis pilis decocti succum.

LIX. Tenesmos, id est, crebra et inanis voluntas desurgendi, tollitur potio lacte asinino: item bubulo. Tacniarum genera pellit cervini cornus cinis potus. Quae in excrementis lupi diximus inveniri ossa, si terram non attigerint, colo medentur, adalligata brachio. Polea quoque supra dicta magnopere prodest in sapa decocta. Item suilli fimi farina addito cumino in aqua rutae decoctae. Cornus cervini teneri cinis, cochleis Africanis cum testa sua tuis mixtus, in viari potione.

LX. Vesicae calculorumque cruciatibus auxiliatur urina apri, et ipsa vesica pro cibo sumta: efficacius, si prius fumo maceretur utrumque. Vesicam elixam mandi oportet: et a muliere, feminae suis. Inveniuntur et in iocineribus eorum lapilli, aut duritie lapillis similes, candidi, sicuti in vulgari sae: quibus contritis atque potis in vino, pelli calculos aiunt. Ipsi apro tam gravis sua urina est, ut nisi egesta, fugae non sufficiat, ac velut devinctus opprimatur. Exuri illa tradunt eos. Leporis renes inveterati, in vino poti, calculos pellunt. In perna suum articulos esse diximus, quorum decoctum ius facit urinae utile. Asini renes inveterati, tritique, et in vino mero dati, vesicae medentur. Calculos expellunt lichenes equini ex vino aut mulso poti diebus XL. Prodest et ungulae equinae cinis, in vino, aut aqua. Item finum caprarum in mulso, efficacius silvestrium. Pili quoque caprini cinis. Verendorum carbunculis, cerebrum apri vel suis, sanguisque. Vitia vero, quae in eadem parte serpunt, iecur eorum combustum, maxime iuniperi ligno, cum charta et arrhenico sanat: fimi cinis: fel bubulum cum alumine Aegyptio ac myrrha ad crassitudinem mellis subactum, insuper beta ex vino cocta imposita: caro quoque. Manantia vero hulnera, sebum cum medulla vituli in vino decoctum: fel caprinum cum melle rubique succo: vel si serpent, finum etiam prodesse cum melle di-

cunt, aut cum aceto, et per se butyrum. Testium tumor sevo vituli, addito nitro cohibetur: vel fimo eiusdem ex aceto decocto. Urinae incontinentiam cohibet vesica aprina, si assa mandatur. Ungularum apri vel suis cinis potioni inspersus. Vesica feminae suis combusta ac pota: item hoedi, vel pulmo: cerebrum leporis in vino: eiusdem testiculi tostati, vel coagulum cum anserino adipe in polenta: renes asinini in mero triti potique. Magi verrini genitalis cinere potio ex vino dulci demonstrant urinam facere in canis cubili, ac verba adicere, ne ipso urinam faciat, ut canis, in suo cubili. Rursus ciet urinam vesica suis, si terram non attigerit, imposita publi.

LXI. Sedis vitii praeclare prodest fel ursinum cum adipe. Quidam adiciunt spumam argenti ac thus. Prodest et butyrum cum adipe anserino ac rosaceo. Modum ipsae res statuunt, ut sint illiut faciles. Praeclare medetur et taurinum fel, in linteolis conceptis: rimasque perducit ad cicatricem. Inflationibus in ea parte, sebum vituli, maxime ab inguinibus cum ruta: ceteris vitii medetur sanguis caprinus cum polenta. Item fel caprinum condylomatis per se. Item fel lupinum ex vino. Panos et apostemata in quacunque parte sanguis ursinus discutit: item taurinus aridus tritus. Praecipuum tamen remedium traditur in calcule onagri: quem dicitur, cum interficitur, reddere urinam, liquidiorum initio, sed in terra spissantem se. Hic sdalligatus fenini, omnes impetus discutit, omnique suppuratione liberat. Est autem rarus inventus, nec ex omni onagro, sed celebri remedio. Prodest et urina asini cum melanthio. Et ungulae equinae cinis cum oleo et aqua illitus. Sanguis equi, praecipue admissarii: et sanguis bubulus: item fel. Caro quoque eosdem effectus habet calida imposita: et ungulae cinis ex aqua aut melle: urina caprarum: hircorum quoque carnes in aqua decoctae: aut finum ex his cum melle decoctum: verrinum fel: urina suum in lana imposita. Femina atteri adurique equitatu notum est. Utilissimum est ad omnes inde causas, spumam equi ex ore, inguinibus illinire. Inguina et ex hulnerum causa intumescunt. Remedio sunt equi setae tres totidem nodis alligatae intra hulus.

LXII. Podagris medetur ursinus adeps, taurinumque sebum pari pondere et ceras. Addunt quidam hypocisthida et gallam. Alii hircinum praeferunt sebum cum fimo caprae, et croco sinapive, vel caulibus ederae tritis, ac perdicio, vel flore cucumeris silvestris. Item bovis finum cum aceti faece. Magnificant et vituli, qui nondum herbam gustaverit, finum: aut per se sanguinem tauri: vulpem decoctam vivam, donec ossa tantum restent: lupumve vivum oleo cerati modo incoctum: sebum hircinum, cum helixines parte aequa, sinapis tertia: fimi caprini cinerem cum axungia. Quin et ischiadicos uri sub pollicibus pedum eo fimo fervente, utilissime tradunt. Articulorumque vitii fel ursinum utilissimum esse, et leporis pedes adalligatos. Podagras quidem mitigari pede leporis viventis abscisso, si quis secum assidue habeat. Perniones ursinus adeps, rimasque pedum omnes sarcit: efficacius alumine addito: sebum caprinum: dentium equi farina: aprinum vel suillum fel: cum adipe pulmo impositus: etsi subtriti sint contusaeve offensione: si vero adusti frigore, leporini pili cinis. Eiusdem pulmo contusus dissectus, aut pulmonis cinis. Sole adusta, sevo asinino aptissime curantur: item bubulo cum rosaceo. Clavos et rimas callique vitia, finum apri vel suis recens illitum, ac tertio die solum sanat: talorum cinis, pulmo aprinus, aut suillus, aut cervinus. Attritus calceamentorum, urina asini cum luto suo illita. Clavos sebum bubulum cum thuris polline. Perniones vero corium combustum: melius si ex vetere calceamento: iniurias et calceatu, ex oleo corii caprini cinis. Varicum dolores sedat fimi vitulini ci-

nia, cum lili bulbis decoctus, addito melle modico: itemque omnia inflammata, et suppuraciones. Sed podagricis prodest et articulariis morbis, e maribus praecipue vitulis. Articulorum attritis, vel aprorum vel suum, linteo calefacto impositum: vitulique qui nondum herbam gustaverit, fimum: item caprinum cum melle in aceto decoctum. Ungues scabros seum vituli emendat: item caprinum admixta sandaracha. Verrucas vero aufert vitulini fimi cinis ex aceto: asini urinae lutum.

LXIII. Comitiali morbo testes ursinos edisse prodest, vel aprinos bibisse ex lacte equino, aut ex aqua: item aprinum urinum ex aceto mulso: efficacius, quae inaruerit in vesica sua. Dantur et suum testiculi inveterati trititque in suis lacte, praecedente vini abstinencia, et sequente continuis diebus. Dantur et leporis sale custoditi pulmones, cum thuris tertia parte, in vino albo, per dies XXX. Item coagula eiusdem. Asini cerebrum ex aqua mulsa, infusatum prius in foliis, semuncia per dies: vel ungularum eius cinis cochlearibus binis toto mense potus. Item testes sale asservati et dispersi potioni, in asinarum maxime lacte, vel ex aqua. Membrana parvula earum, praecipue si marem pepererint, olfactata accedente morbo comitialium resistit. Sunt qui e mare nigroque cor edendum cum pane sub dio prima aut secunda Luna praecipiant. Alii carnem, aliqui sanguinem aceto dilutum per dies XL bibendum. Quidam urinam equi aquae ferrariae ex officinis miscent, eademque potionem et lymphaticis medentur. Comitialibus datur et lactis equini potus, lichenque in aceto mulso bibendus. Dantur et carnes caprinae in rogo hominis tostae, ut volunt Magi. Seum earum cum felle taurino pari pondere decoctum, et in folliculo fellis reconditum, ita ne terram attingat, potum vero ex aqua sublime. Morbum ipsum deprehendit caprini cornus vel cervini usti nidor. Sideratis urina pulli asinini nardo admixto perunctione prodesse dicitur.

LXIV. Regio morbo cornus cervini cinis: sanguis asinini pulli ex vino. Item fimum asinini pulli, quod primum edidit a partu, datum fabae magnitudine e vino medetur intra diem tertium. Eadem et ex equino pullo similiterque vis est.

LXV. Fractis ossibus praesentaneum maxillarum apri cinis vel asini. Item lardum elixum atque circumligatum mira celeritate solidat. Costis quidem fractis laudatur unice caprinum fimum ex vino veterere: aperit, extrahit, persanat.

LXVI. Febres arcet cervorum caro, ut diximus. Eas quidem quae certo dierum numero redeunt, oculus lupi dexter salsus adalligatusque, si credimus Magis. Est genus februm, quod amphemerinon vocant. Hoc liberari tradunt, si quis e vena auris asini tres guttas sanguinis in duabus heminis aquae hauserit. Quartanis Magi excrementa felis cum digito bubonis adalligari iubent, et ne recidant, non removeri septeno circuitu. Quis hoc, quae, invenire potuit? quaeve est ista mixtura? cur digitus potissimum bubonis electus est? Modestiores iecur felis decrescente Luna occisae inveteratum sale, ex vino bibendum ante accessiones quartanae dixerunt. Idem Magi fimi bubuli cinere consperso puerorum urina illinunt digitos pedum, manibusque leporis cor adalligant. Coagulum ante accessiones propinant. Datur et caseus caprinus recens cum melle, diligenter sero expresso.

LXVII. Melancholicis fimum vituli in vino decoctum remedium est. Lethargicos excitat asini lichen, naribus illitus ex aceto: caprini cornus nidor aut pilorum: iecur aprinum. Itaque et veterosis datur. Phthisicis medentur, iecur lupi ex vino, macrae suis feminae herbis pastae lardum, carnes asinae ex iura. Huiusmodi genere maxime in Achaia curantur.

PLIN.

viridi pasto bove, fumum arundine haustum prodesse tradunt. Bubuli quoque cornus mucronem exustum, duorum cochlearium mensura, addito melle, pilulis devoratis. Caprae sevo in pulve ex alica et phthisin et tussim sanari, vel recenti, cum mulso liquefacto, ita ut uncia in cyathum addatur, rutaque ramo permisceatur, non pauci tradunt. Rupicaprae sevi cyatho, et lactis pari mensura, deploratum phthisicum convaluisse certus auctor affirmat. Sunt et qui suum fimi cinerem profuisse scripserint in passo: et cervi pulmonem, maxime subulonis, siccatum in fumo, tritumque in vino.

LXVIII. Hydropicis auxiliatur urina vesicae apri paulatim data in potus: efficacius quae inaruerit cum vesica sua. Fimi taurini maxime, sed et bubuli, de armentivis liquor (quod bulbiton vocant,) cinis cochlearium trium in mulsi hemina, bovis feminae in mulieribus, et ex altero sexu in viris, quod veluti mysterium occultarunt Magi. Fimum vituli masculi illitum: fimi vitulini cinis cum semine staphylini, aequa portione ex vino: sanguis caprinus cum medulla. Efficaciorum putant hircorum, utique si lentisco pascantur.

LXIX. Igni sacro ursinus adeps illinitur: maxime qui est ad renes: vitulinum fimum recens, vel bubulum: caseus caprinus siccus cum porro: ramenta pellis cervinae deiecta pumice, ex aceto trita. Rubori cum prurigine, equi spuma, aut ungulae cinis. Eruptionibus pituitae, asinini fimi cinis cum butyro. Papulis nigris, caseus caprinus siccus ex melle et aceto in balineis, oleo remoto. Pusulis suilli fimi cinis aqua illitus, vel cornus cervini cinis.

LXX. Luxatis recens fimum aprinum vel suillum: item vitulinum: verris spuma recens cum aceto: fimum caprinum cum melle: bubula caro imposita. Ad tumores fimum suillum in testa calefactum tritumque cum oleo. Duritias corporum omnes mollit optime adeps e lupis illitus. In his quae rumpere opus est, plurimum proficit fimum bubulum in cinere calefactum, aut caprinum in vino vel aceto decoctum. In furunculis seum bubulum cum sale: aut si dolor est, intinctum oleo, liquefactum sine sale, similique modo caprinum.

LXXI. In ambustis ursinus adeps cum lili radicibus: aprinum aut suillum fimum inveteratum: setarum ex his e penicillis tectoris cinis cum adipe tritus: tali bubuli cinis cum cera et medulla cervina, vel tauri: fimum leporis. Et caprarum fimum sine cicatrice sanare dicitur. Glutinum praestantissimum fit ex auribus taurorum, et genitalibus. Nec quidquam efficacius prodest ambustis. Sed adulteratur nihil aequae, quibusvis pellibus inveteratis, calcementisque etiam decoctis. Rhodiaceum fidelissimum: eoque pictores et medici utuntur. Id quoque quo candidius, eo probatius. Nigrum et lignosum damnatur.

LXXII. Nervorum doloribus, fimum caprinum decoctum in aceto cum melle, utilissimum putant, vel putrescente nervo. Spasmata, et percussu vitata, fimo aprugno curant, vere collecto et arefacto. Sic et quadrigis agendis tractos, rotave vulneratos: et quoquo modo sanguine contuso, vel si recens illinatur. Sunt qui incoxisse aceto utilius putent. Quin et in potu farinam eam ruptis, convulneratisque, et eversis, ex aceto salutarem promittunt. Recentiores cinerem eius ex aqua bibunt. Feruntque et Nerone principem hac potionem recreari solitum, cum sic quoque se trigario approbare vellet. Proximam suillo fimo vim putant.

LXXIII. Sanguinem sistit coagulum cervinum ex aceto: item leporis. Huius quidem et pilorum cinis: item ex fimo asini cinis illitus. Efficacior vis e maribus aceto admixto, et in lana ad omne profluvium imposito: similiter ex equino capite et femine. Asinulorum cinis illitus ex aceto. Item

caprini cornus vel fimi ex aceto. Hircini vero iocineris dissecti sanies efficacior: et cinis utriusque ex viuo potus, vel naribus ex aceto illitus. Hircini quoque utris vinarii dumtaxat cinis, cum pari pondere resinae: quo genere sistitur sanguis, et vulnus glutinatur. Hoedinum quoque coagulum ex aceto, et finum eius combustorum cinis, similiter polle-re traduntur.

LXXXIV. Hulcera sanat in tibiis cruribusque adeps ursinus, admixta rubrica. Quae vero serpunt, fel aprugnum cum resina et cerussa: maxillarum apri vel suum cinis: finum suum illitum siccum: item caprinum ex aceto subverrefactum. Cetera purgantur et explentur butyro: cornus cervini cinere, vel medulla cervi: felle taurino cum cyprino oleo, aut irino. Finum recens suum, vel inveterati farina illinitur vulneribus ferro factis. Phagedaenis et fistulis immittitur fel tauri, cum succo porri, aut lacte mulierum, vel sanguis aridus cum cotyledone herba. Carcinomata curat coagulum leporis, cum pari pondere capparum aspersum vino: gangraenas ursinum fel penna illitum: asini ungularum cinis ea quae serpunt hulcera inspersus. Sanguis equi adrodit carnes septicæ vi: item fimi equini inveterati favilla. Ea vero quae phagedaenas vocant in hulcerum genere, corii bubuli cinis cum melle. Caro vituli recentia vulnera non patitur intumescere: finum bubulum cum melle. Feminum vituli cinis sordida hulcera, et quae cacothæ vocant, e lacte mulieris sanat. Recentes vero plagas ferro illatas, glutinum taurinum liquefactum, tertio die solutum. Caseus caprinus siccus ex aceto ac melle, purgat hulcera. Quae vero serpent, cohibet sebum cum cera: item addita pice ac sulphure percurat. Similiter proficit ad cacothæ, hoedi finum cinis e lacte mulieris. Et ad carbunculos, suis feminae cerebrum tostum illitumque.

LXXXV. Scabiem hominis, asininae medullae maxime abolent, et urinae eiusdem cum suo luto illitæ. Butyrum etiam, quod in iumentis proficit cum resina calida: glutinum taurinum in aceto liquefactum, addita calce: fel caprinum cum aluminis cinere: boas finum bubulum: unde et nomen traxere. Canum scabies sanatur bubulo sanguine recenti: iterumque, cum inarescat, illito, et postero die abluto cinere lixivio.

LXXXVI. Spinae ac similia corpori extrahuntur felis excrementis: item caprae ex vino: coagulo quocunque, sed maxime leporis, cum thuris polline et oleo, aut cum visci pari pondere, aut cum propoli. Cicatrices nigras sebum asinum reducit ad colorem. Fel vituli extenuat calefactum. Medici adiciunt myrrham et mel et crocum, aereaque pyxide condunt. Aliqui et florem aeris admiscunt.

LXXXVII. Mulierum purgationes adiuvat fel tauri in lana succida appositum. Olympias Thebana addit hyssopum et nitrum. Cornus cervini cinis potus. Item vulvas laborantes, illitu quoque: et fel taurinum cum opio appositum obolis binis. Vulvas et pilo cervino suffire prodest. Tradunt, cervas, cum senserint se gravidas, lapillum devorare: quem in excrementis repertum, aut in vulva (nam et ibi invenitur) custodire partus adalligatum. Inveniuntur et ossicula in corde et in vulva, perquam utilia gravidis parturientibusque. Nam de pumice, qui in vacarum utero simili modo invenitur, diximus in natura boum. Lupi adeps illitus vulvas mollit: dolores earum, iecur. Carnes lupi edisse parituris prodest: aut si incipientibus parturire sit iuxta quiescerit, adeo ut etiam contra illatas noxias valeat. Eundem supervenire, perniciosum est. Magnus et leporis usus mulieribus. Vulvas adiuvat pulmo aridus potus: profluvia iecur cum Samia terra ex aqua potum: secundas coagulum: caventur pridiana balinea. Illitum quoque cum croco et porri succo, vellere appositum, abortus mortuos expellit. Vulvae le-

porum in cibis sumantur, mares concipi putant. Hoc et testiculis eorum, et coagulo profici. Conceptum leporis utero exemtum his quae parere desierint, restibilem foecunditatem afferre. Sed pro conceptu, leporis saniem et viro Magi propinant. Item virgini novem grana fimi, ut stent perpetuo mammae. Coagulum quoque ob id cum melle illinunt: sanguinem, ubi evulsos pilos renasci nolunt. Inflationi vulvae, finum aprugnum suillumve cum oleo illini prodest. Efficacius sistit farina aridi, ut adaspergatur potioni, vel si gravidae aut puerperae torqueantur. Lacte suis potio cum mulso adiuvantur partus mulierum. Per se vero potum, deficientia ubera puerperarum replet. Eadem circumlita sanguine feminae suis, minus crescent. Si dolent, lactis asinini potio mulcentur: quod addito melle sumtum et purgationes earum adiuvat. Sanat et vulvarum exulcerationes eiusdem animalis sebum inveteratum, et in vellere appositum duritiem vulvarum emollit. Per se vero recens vel inveteratum, ex aqua illitum, psilothri vim obtinet. Eiusdem animalis lien inveteratus, ex aqua illitus mammis, abundantiam facit: vulvas sufflito corrigit. Ungulae asininae suffitae partum maturant, ut vel abortus evocetur: nec aliter adhibentur, quoniam viventem partum necant. Eiusdem animalis finum si recens imponatur, profluvia sanguinis mire sedare dicitur. Nec non et cinis eiusdem fimi, qui et vulvae prodest impositus. Equi spuma illita per dies XL prius quam primum nascantur pili, restinguuntur. Item cornus cervini decocto: melius, si recentia sint cornua. Lacte equino iuvantur vulvae collutae. Quod si mortuus partus sentiat, lichen ex aqua dulci potus eiicit. Item ungulae sufflito, aut finumi aridum. Vulvas procidentes butyrum infusum sistit. Induratam vulvam aperit fel bubulum rosaceo admixto, foris vellere cum resina terebinthina imposito. Aiunt et sufflito fimi e mare bove, procidentes vulvas reprimi, partus adiuvari: conceptus vero vaccini lactis potio. Sterilitatem ob partus vexationem fieri, certum est. Hanc emendari Olympias Thebana affirmat felle taurino, et adipe serpentium, et aerugine, ac melle, medicatis locis ante coitus. Vitulinum quoque fel, in purgationibus sub coitu aspersum vulvae, etiam duritiem ventris emollit, et profluvium minuit umbilico peruncto, atque in totum vulvae prodest. Modum statuunt felis pondere denarii, opii tertia, admixto amygdalino oleo, quantum esse satis appareat: hoc in vellere imponunt. Masculi fel vituli, cum mellis dimidio tritum, servatur ad vulvas. Carnem vituli si cum aristolochia inassatam edant circa conceptum, mares parituras promittunt. Medulla vituli in vino ex aqua decocta cum sevo, exulcerationibus vulvarum imposita prodest. Item adeps vulpium, excrementumque felium: hoc cum resina et rosaceo impositum. Caprino cornu suffliti vulvam, utilissimum putant. Silvestrium caprarum sanguis cum palma marina pilos detrahit. Ceterarum vero fel, callum vulvarum emollit inspersum, et a purgatione conceptus facit. Sic quoque psilothri vis efficitur, si evulsis pilis triduo servetur illitum. Profluvium, quamvis immensum, urina caprae pota sisti, obstetrices promittunt, et si finum illinatur. Membrana caprarum in qua partus editur, inveterata, potuque sumta in vino, secundas pellit. Hoedorum pilis suffliti vulvas, utile putant, et in profluvio sanguinis coagulum bibi, aut hyoscyami semen imponi. E bove silvestri nigro si sanguine ricini lumbi perungantur mulieri, taedium Veneris fieri, dicit Osthanes. Idem amoris, pota hirci urina, admixto propter fastidium nardo.

LXXXVIII. Infantibus nihil butyro utilius, per se et cum melle: privatim et in dentitione, et ad gingivas, et ad oris hulcera. Dens lupi adalligatus infantium pavores prohibet, dentientique morbos:

quod et pellis lupina praestat. Dentes quidem eorum maximi equis quoque adalligati, insatigabilem cursum praestare dicuntur. Leporum coagulo illito ubere sistitur infantium alvua. Iecur asini, admixta modice panace, instillatum in os, a comitialibus morbis et aliis infantes tuetur: hoc XL diebus fieri praecipunt. Et pellis asini iniecta, impavidos infantes facit. Dentes qui equis primum cadunt, facilem dentitionem praestant infantibus adalligati: efficacius, si terram non attingere. Lien bubulus in melle editur: et illinitur ad lienis dolores: ad hunc manantia cum melle. Lien vituli in vino decoctus, tritusque et illitus, huncuscula oris. Cerebrum caprae Magi per anulum aureum traieciunt, prius quam lac detur, infantibus instillant contra comitiales, ceterosque infantium morbos. Caprinum finum inquietos infantes adalligatum panno cohibet, maxime puellas. Lacte caprino, aut cerebro leporum perunctae gingivae, faciles dentitiones faciunt.

LXXIX. Somnos fieri lepore sumto in cibis Cato arbitratur: vulgus et gratiam corpori in IX dies, frivolo quidem ioco, cui tamen aliqua debebat subesse causa in tanta persuasione. Magi felle caprae, sacrificatae dumtaxat, illito oculis, vel sub pulvino posito, somnum allici dicunt. Sudores inhibet cornus caprini cinis e myrteo oleo perunctis.

LXXX. Coitus stimulat fel aprugnum illitum: item medullae suum haustae: sebum asininum, anseris masculi adipe admixto illitum. Item a coitu equi Virgilio quoque descriptum virus, et testiculi equini aridi, ut potioni interii possint, dexterve asini testis in vino potus pro portione, vel adalligatus brachiali. Eiusdem a coitu spuma collecta roseo panno, et inclusa argento, ut Osthanes tradit. Salpe genitale in oleum fervens mergi iubet septies, eoque perungi pertinentes partes. Balcion cinerem ex eodem bibi, vel tauri a coitu urinam, lutoque ipso illini pubem. At e diverso muris fimo illito cohibetur virorum Venus. Ebrietatem arcet pulmo apri aut

suis assus, ieiuni cibo sumtus eo die: item hordinus.

LXXXI. Mira praeterea traduntur in eisdem animalibus. Vestigium equi excussum ungula (ut solet plerumque) si quis collectum reponat, singultus remedium esse recordantibus quonam loco id reposerint. Iecur luporum equinae ungulae simile esse, et rumpi equos qui vestigia luporum sub equite sequantur. Talis suum discordiae vim quandam inesse. In incendiis, si fimi aliquid egeratur e stabulis, facilius extrahi nec recurrere oves bovesque. Hircorum carnes virus non resipere, si panem hordeaceum eo die, quo interficiantur, ederint, laserve dilutum biberint. Nullas vero terebinthi sentire, Luna decrescente induratas sale. Adeoque nihil omnisum est, ut leporem surdum celerius pinguescere reperiamus. Animalium vero medicinas: si sanguis profluat iumentis, suillum finum ex vino infundendum. Boum autem morbis serum, sulphur vivum, allium silvestre, ovum coctum: omnia haec trita in vino danda, aut vulpis adipem. Carnem caballinam discoctam, potu suum morbis mederi. Omnium vero quadrupedum morbis, capram solidam cum corio, et ranam rubetam discoctas. Gallinaceos non attingi a vulpibus, qui iecur animalis eius aridum edunt: vel si pellicula ex eo collo inducta, galli inierint. Similia in felle mustelae. Boves in Cypro contra tormina, hominum excrementis sibi mederi. Non subteri pedes boum, si prius cornua pice liquida perungantur. Lupos in agrum non accedere, si capti unius pedibus infractis, cultroque adacto paulatim sanguis circa fines agri spargatur: atque ipse defodiatur in eo loco, ex quo coeperit trahi. Aut si vomerem, quo primus sulcus eo anno in agro ductus sit, excussum aratro, focus Larium, quo familia convenit, absumat: ac lupum nulli animali nociturum in eo agro, quamdiu id fiat. Hinc deinde revertetur ad animalia sui generis, quae aut placida non sunt, aut fera.

C. PLINII SECUNDI NATURALIS HISTORIAE LIBER XXIX.

I. NATURA remedium, atque multitudo instantium ac praeceptorum, plura de ipsa medendi arte cogunt dicere: quanquam non ignarus sim, nullius ante haec Latino sermonis condita, ancepsque lubricum esse rerum omnium novarum, talium utique, tam sterilibus gratiae, tantaeque difficultatis in promendo. Sed quoniam occurrere verisimile est omnium qui haec cognoscant cogitationi, quonam modo exoleverint in medicinae usu, quae tam parata atque pertinentia erant: mirumque et indignum protinus subit, nullam artium inconstantiorum fuisse, et etiamnum saepius mutari, cum sit fructuosior nulla: diis primum inventores suos assignavit, et caelo dicavit. Nec non et hodie multifariam ab oraculis medicina petitur. Auxit deinde famam etiam crimine, ictum fulmine Aesculapium fabulata, quoniam Tyndareum revocavisset ad vitam. Nec tamen cessavit narrare alios revivisse opera sua, clara Troianis temporibus, quibus fama certior, vulnerum tamen dumtaxat remediis.

II. Sequentia eius (mirum dictu) in nocte densissima latuere usque ad Peloponnesiacum bellum:

tunc eam revocavit in lucem Hippocrates, genitus in insula Coe, in primis clara ac valida, et Aesculapio dicata. Is, cum fuisset mos, liberatos morbis scribere in templo eius dei quid auxiliatum esset, ut postea similitudo proficeret, excripsis ea traditur, atque (ut Varro apud nos credit) templo cremato, instituisse medicinam hanc, quae Clinice vocatur. Nec fuit postea quaestus modus: quoniam Prodicus Selymbriae natus, e discipulis eius, instituens quam vocant Iatrolepticen, reuntoribus quoque medicorum ac mediastinis vectigal invenit.

III. Horum placita Chrysippus ingenti garrulitate mutavit, plurimumque et ex Chrysippo discipulis eius Erasistratus, Aristotelis filia genitus. Hic Antiocho rege sanato C talentis donatus est a rege Ptolemaeo filio eius, ut incipiamus et praemia artis ostendere.

IV. Alia factio (ab experimentis cognominant Empiricen) coepit in Sicilia, Acrone Agrigentino Empedoclis physici auctoritate commendato.

V. Dissederuntque hae diu scholae: et omnes eas damnavit Herophilus, in musicos pedes venarum pul-

an descripto per aetatum gradus. Deserta deinde et haec secta est: quoniam necesse erat in ea literas scire. Mutata et quam postea Asclepiades (ut retulimus) invenerat. Auditor eius Themison fuit, qui quae inter initia scripsit, illo mox recedente a vita, ad sua placita mutavit. Sed et illa Antonius Musa eiusdem auctoritate divi Augusti, quem contraria medicina gravi periculo exemerat. Multos praetereo medicos, celeberrimosque ex iis Cassios, Calpetanos, Arruntios, Albutios, Rubrios. Ducena quinquagena H-S. annua mercede iis fuisse apud principes. Q. vero Stertinius imputavit principibus, quod H-S. quingenis annuis contentus esset: sexcena enim sibi quaestu urbis fuisse numeratis domibus ostendebat. Par et fratri eius merces a Claudio Caesare infusa est: censusque, quanquam exhausti, operibus Neapoli exornata, heredi H-S. trecenties centena millia reliquere, quantum ad eam aetatem Arruntius solus. Exortus deinde est Vectius Valens, adulterio Messalinae Claudii Caesaris nobilitatus, pariterque eloquentiae assecrator. Is eam potentiam nactus, novam instituit sectam.

Eadem aetas Neronis principatu ad Thessalum transilivit, delentem cuncta maiorum placita, et rabie quadam in omnis aevi medicos perorantem: quali prudentia ingenioque, aestimari vel uno argumento abunde potest, cum monumento suo (quod est Appia via) latronem se inscripserit. Nullius histriionum equarumque trigarii comitator egressus in publico erat: cum Crinas Massiliensis arte geminata, ut cautiore religiosiorque, ad siderum motus ex ephemeride mathematica cibos dando, horasque observando, auctoritate eum praecessit. Nuperque centies H-S. reliquit, muris patriae, moenibusque aliis paene non minori summa exstructis. Hi regebant fata, cum repente civitatem Charmis ex eadem Massilia invasit, damnatis non solum prioribus medicis, verum et balineis: frigidaque etiam hibernis algoribus lavari persuasit. Mersit aegros in lacus. Videbamus senes consulares usque in ostentationem rigentes. Qua de re exstat etiam Annaei Senecae ad stipulatio. Nec dubium est, omnes istos famam novitate aliqua aucupantes anima statim nostra negotiari.

Hinc illae circa aegros miserae sententiarum concertationes, nullo idem censente, ne videatur accessio alterius. Hinc illa infelicis monumenti inscriptio, *turba se medicorum perisse*. Mutatur ars quotidie toties interpolis, et ingeniorum Graeciae flatu impellimur. Palamque est, ut quisque inter istos loquendo polleat, imperatorem illico vitae nostrae necisque fieri: ceu vero non millia gentium sine medicis degant, nec tamen sine medicina: sicut populus Romanus ultra sexcentiesimum annum, nec ipse in accipiendis artibus lentus, medicinae vero etiam avidus, donec expertam damnavit.

VI. Etenim percensere insignia priscorum in his moribus convenit. Cassius Hemina ex antiquissimis auctor est, primum e medicis venisse Romam Peloponneso Archagathum Lysaniae filium, L. Aemilio, M. Livio Coss. anno urbis DXXXV, eique ius Quiritium datum, et tabernam in compito Acilio emtam ob id publice. Vulnerarium eum fuisse e re dictum: mireque gratum adventum eius initio: mox a saevitia secandi urendique, transisse nomen in carnificem, et in taedium artem omnesque medicos. quod clarissime intelligi potest ex M. Catone, cuius auctoritati triumphus atque censura minimum conferunt: tanto plus in ipso est. Quamobrem verba eius ipsa ponemus:

VII. Dicam de istis Graecis suo loco, Marce fili: quid Athenis exquisitum habeam, et quod bonum sit illorum literas inspicere, non perdiscere, vincam. Nequisissimum et indocile genus illorum: et hoc putavatem dixisse: Quandocunque ista gens suas literas

dabit, omnia corrumpet. Tum etiam magis, si medicos suos huc mittet. Iurarunt inter se barbaros necare omnes medicina. Et hoc ipsum mercede faciunt, ut fides iis sit, et facile disperdant. Nos quoque dictitant barbaros, et spurcius nos, quam alios opiferos, appellatione foedant. Interdixi tibi de medicina.

VIII. Atque hic Cato DCV anno urbis nostrae obiit, LXXXV suo, ne quis illi defuisse publice temporis, aut privatim vitae spatia ad experiendum arbitretur. Quid ergo? damnata ab eo rem utilissimam credimus? Minime hercules: subiicit enim quae medicina et se et coniugem usque ad longam senectam perduxerit, iis ipsis scilicet, quae nunc nos tractamus. Profiteturque, esse commentarium sibi, quo medeatur filio, servis, familiaribus, quem nos per genera usus sui digerimus. Non rem antiqui damnabant, sed artem. Maxime vero quaestum esse immani pretio vitae, recusabant. Ideo templum Aesculapii, etiam cum reciperetur is deus, extra urbem fecisse, iterumque in insula, traduntur. Et cum Graecos Italia pellerent, diu post Catonem, excepisse medicos. Augebo providentiam illorum. Solam hanc artium Graecarum nondum exercet Romana gravitas in tanto fructu: paucissimi Quiritium attigere, et ipsi statim ad Graecos transfugae: immo vero auctoritas aliter quam Graecae eam tractantibus, etiam apud imperitos expertesque linguae, non est. Ac minus credunt, quae ad salutem suam pertinent, si intelligunt. Itaque hercule in hac artium sola evenit, ut cuicumque medicum se professio statim credatur, cum sit periculum in nullo mendacio maius. Non tamen illud intuemur, adeo blanda est sperandi pro se cuique dulcedo. Nulla praeterea lex, quae puniat incitiam: capitale nullum exemplum vindictae. Discunt periculis nostris, et experimenta per mortes agunt: medicoque tantum hominem occidisse impunita summa est. Quin immo transit convicium, et intemperantia culpatur: ultroque qui periire arguuntur. Sed decuriae pro more censuris principum examinantur: inquisitio per parietes agitur: et qui de nummo iudicet, a Gadibus columnisque Herculis accersitur: de exsilio vero non nisi die XLV electis viris datur tabella. Ad de iudice ipso quales in consilium eunt, statim occisuri? Merito, dum nemini nostrum libet scire, quid saluti suae opus sit. Alienis pedibus ambulamus: alienis oculis agnoscimus: aliena memoria salutamus: aliena vivimus opera. Perieruntque rerum naturae pretia, et vitae argumenta. Nihil aliud pro nostro habemus, quam delicias.

Non deseram Catonem tam ambitiosae artis invidia a me obiectum, aut senatum illum, qui ita censebat: idque non criminibus artis arreptis, ut aliquis expectaverit. Quid enim venenorum fertilius, aut unde plures testamentorum insidiae? Iam vero et adulteria etiam in principum domibus, ut Eudemi in Livia Drusi Caesaris: item Valentis, in qua dictum est regina. Non sint artis ista, sed hominum. Non magis haec urbi timuit Cato, ut equidem credo, quam reginas. Neavaritiam quidem arguam, rapacesque nundinas pendentibus fati, et dolorum indicaturam, ac mortis arham, aut arcana praecepta. Squamam in oculis emovendam potius, quam extrahendam: per quae effectum est, ut nihil magis prodesset videretur, quam multitudo grassantium. Neque enim pudor, sed aemuli pretia summittunt. Notum est ab eodem Charmide unum aegrum ex provincialibus H-S. ducentis reconditum: Alconti vulnere medico H-S. centies cent. mill. damnato ademisse Claudium principem. Eidemque in Gallia exsultanti, et deinde restituto acquisitum non minus intra paucos annos. Et haec personis imputentur. Ne faciem quidem aut incitiam eius turbare arguamus, ipsorum intemperantiam in morbis, aquarum calidarum diverticulis: imperiosam inedia, et ab

his deficientibus cibos saepius die ingestos, mille praeterea poenitentiae modis, culinarum etiam praecceptis et unguentorum mixturis, quando nullas omiserit vitae illecebras. Invehi peregrinas merces, conciliarique externa pretia, displicuisse maioribus crediderim equidem: non tamen hoc Catonem providisse, cum damnaret artem. Theriace vocatur excogitata compositio luxuriae. Fit ex rebus externis, cum tot remedia dederit natura, quae singula sufficerent. Mithridaticum antidotum ex rebus LIV componitur, interim nullo pondere aequali, et quarundam rerum sexagesima denarii unius imperata. Quo deorum perfidiam istam monstrante? Hominum enim subtilitas tanta esse non potuit. Ostentatio artis et portentosa scientiae venditatio manifesta est. Ac ne ipsi quidem illam novere. Comperique vulgo pro cinnabari Indica in medicamenta minium addi, inscitia nominis, quod esse venenum docebimus inter pigmenta. Verum haec ad singulorum salutem pertinent. Illa autem, quae timuit Cato, atque providit, innocentiora multo et parva opinatur, quae proceres artis eius de semet ipsi fateantur. Illa perdere imperii mores, illa quae sani patitur, luctatus, ceromata, seu valetudinis causa instituta: balneae ardentes, quibus persuasere in corporibus cibos coqui, ut nemo non minus validus exiret, obedientissimi vero efferebant. Potus deinde ieiunorum ac vomitiones, et rursus perpotationes, ac pilorum eviratio instituta resinis eorum: itemque pectines in feminis quidem publicati. Ita est profecto: lues morum, nec aliunde maior quam e medicina, vatem prorsus quotidie facit Catonem, et oraculum: Satis esse ingenia Graecorum inspicere, non perdiscere.

Haec fuerint dicenda pro senatu illo, sexcentisque populi Romani annis, adversus artem, in qua conditione insidiosissima auctoritatem pessimis boni faciunt: simul contra attonitas quorundam persuasiones, qui prodesse nisi pretiosa non putant. Neque enim dubitaverim, aliquibus fastidio futura, quae dicuntur animalia: at non Virgilio fuit nominare formicas nulla necessitate, et curculiones, ac lucifugis congesta cubilia blattis: non Homero inter proelia deorum improbitatem muscae describere: non naturae gignere ista, cum gignat hominem. Proinde causas quisque et effectus, non res, aestimet.

IX. Ordinem autem a confessis, hoc est, lanis orisque, ut obiter rebus praecipuis honos in primis perhibeatur. Quaedam, etiamsi alienis locis, tamen obiter dici necesse erit. Nec decrat materiae pompa, si quidquam aliud intueri liberet, quam fidem operis. Quippe inter prima proditis etiam ex cinere phoenicis nidoque medicinis, seu vero id certum esset, atque non fabulosum. Irridere est, vitae remedia post millesimum annum reditura monstrare. Lanis auctoritatem veteres Romani etiam religiosam habuere, postes a nubentibus attingi iubentes. Praeterque cultum et tutelam contra frigora, succidae plurima praestant remedia ex oleo vinoque, aut aceto, prout quaecumque luxuriis mordere opus sit, et adstringi, laxarive, luxatis membris, dolentibusque nervis impositae, et crebro suffusae. Quidam etiam salem admiscunt luxatis. Alii cum lana rutam tritam adipemque imponunt. Item contusis, tumentibusque. Halitus quoque oris gratiores facere traditur, confricatis dentibus atque gingivis, admixto melle. Proculus et phreneticis suffuit. Sanguinem in naribus sistit cum oleo rosaceo: et alio modo indita auribus obturatis spissius. Quin et huculceribus vetustis imponitur cum melle. Vulnera ex vino, vel aceto, vel aqua frigida et oleo expressa sanat. Arietis vellera lota frigida ex oleo madefacta, in muliebribus malis inflammationes vulvae sedant. Et si procidant, suffitu reprimuntur. Imposita subditaque mortuos parant. Fluxia earum. At cani

post diem septimum solvitur. Reduvias sanat ex aqua frigida. Eadem nitro, sulphure, oleo, aceto, pice liquida ferventibus tincta, quam calidissima imposita bis die, lumborum dolores sedat. Sanguinem sistit ex ariete succida, articulos extremitatum praeligans. Laudatissima omnis e collo: natione vero Galatica, Tarentina, Attica, Milesia. Succidam imponunt et desquamatis, percussis, lividis, incussis, collisis, contritis, deiectis, capitis et aliis doloribus, stomachi inflammationi, ex aceto et rosaceo. Cinis eius illinitur attritis, vulneratis, ambustis. Et in oculorum medicamenta additur: item in fistulas, auresque suppuratas. Ad haec detonsam eam, alii evulsam, decisis summis partibus siccant, carpuntque, et in fictili crudo componunt, ac melle perfundunt, uruntque. Alii assulis tedae subiectis, et subinde interstratis, oleo aspersam accendunt, cineremque in labellis aqua addita confricant manu, et considerare patiuntur, idque saepius mutant aquam, donec linguam adstringat leniter, nec mordeat. Tunc cinerem reponunt. Vis eius septica est, efficacissimeque genas purgat.

X. Quin ipsae sordes pecudum, sudorque feminum, et alarum, adhaerentes lanis, (oesypum vocant) innumeros prope usus habent. In Atticia ovibus genito palma. Fit pluribus modis: sed probatissimum, lana ab his partibus recenti concepta, aut quibuscunque sordibus succidis primum collectis, ac lento igni in aeneco subferrefactis, et refrigeratis, pinguique quod supernatet, collecto in fictili vase, iterumque decocta priori materia: quae pinguitudo utraque frigida aqua lavatur, et in linteo saccatur, ac Sole torretur, donec candida fiat ac translucida; tum in stannea pyxide conditur. Probatio autem, ut sordium virus oleat, et manu fricante ex aqua non liquetur, sed albescat ut cerussa. Oculis utilissimum contra inflammationes, genarumque callum. Quidam in testa torrent, donec pinguitudinem amittat, utilius tale existimantes erosio et duris genis, angulis scabiosis et lacrimantibus. Hucera non oculorum modo sanat, sed oris etiam et genitalium, cum anserino adipe. Medetur et vulvae inflammationibus, et sedis rhagadiis, et condylomatibus cum meliloto ac butyro. Reliquos usus eius suo loco digermus. Sordes quoque caudarum concretae in pilulas, ac siccatae per se tusaeque in farinam et illitae dentibus mire prosunt, etiam labantibus: gingivisque, si carcinoma serpat. Iam vero pura vellera, aut per se imposita caecis doloribus, aut accepto sulphure: et cinis eorum, genitalium vitiiis. Tantumque pollet, ut medicamentis quoque superponantur. Medentur ante omnia et pecori ipsi, si fastidio non pascatur. Cauda enim quam arctissime praeligata, evulsa inde lana statim vescuntur. Traduntque quod extra nodum sit e cauda praemori.

XI. Lanae habent et cum ovis societatem simul fronti impositae contra epiphoras. Non opus est eas in hoc usu radica esse curatas, neque aliud, quam candidum ex ovo infundi, ac pollinem thuris. Ova per se infuso candido oculis epiphoras cohibent, urentesque refrigerant. Quidam cum croco praefrunt, et pro aqua miscent collyriis. Infantibus vero contra lippitudines vix aliud remedium est, butyro admixto recenti. Eadem cum oleo trita ignes sacros leniunt, betae foliis superilligatis. Candido ororum in oculis et pili reclinantur Hammoniaco trito admixtoque. Et vari in facie cum pineis nucleis ac melle modico. Ipsa facies illita Sole non aduritur. Ambusta aquis si statim ovo occupentur, pusulas non sentiunt. Quidam admiscunt farinam hordeaceam, et salis parum. Huculceribus vero ex ambusto, cum candido ovorum tostum hordeum, et suillo adipe, mire prodest. Eadem curatione ad sedis vitia utuntur: infantibus quoque, etiam si quid ibi procidat. Ad pedum rimas ovorum candido decocto cum ce-

russae denariorum duum pondere, pari spumae argenti, myrrhae exiguo, deinde vino. Ad ignem sacrum, candido ovorum trito cum amylo. Aiunt et vulnera candido glutinari, calculosque pelli. Lutea ovorum cocta ut indurescant, admixto croco modice, item melle et lacte mulieris illita, dolores oculorum mitigant. Vel cum rosaceo et mulso lana oculis imposita, vel cum trito apii semine, ac polenta in mulso illita. Prodest et tussientibus per se luteum devoratum liquidum, ita ut dentibus non attingatur: thoracis distillationibus, faucium scabritiae. Privatum contra haemorrhoidum morsum illinitur, sorbeturque crudum. Prodest et renibus, vesicae rosionibus exulcerationibusque, et cruenta exscreantibus. Quinque ovorum lutea in vini hemina cruda sorbentur dysentericis, cum cinere putaminis sui, et papaveris succo ac vino. Dantur coeliaci cum urvae passae pinguis pari pondere, et malicorii, per triduum aequis portionibus. Et alio modo lutea ovorum trium, lardi veteris et mellis quadrantibus, vini veteris cyathis tribus, trita ad crassitudinem mellis, et cum opus sit, avellanae nucis magnitudine ex aqua pota. Item ex oleo fricta terna, totis ovis pridie maceratis in aceto. Sic et lientericis. Sanguinem autem reiciuntibus, cum tribus cyathis musti. Utuntur iisdem ad liventia, si vetustiora sint, cum bulbis ac melle. Sistunt et menses mulierum cocta, et ex vino pota: et inflationes quoque vulvae cruda cum oleo aut vino illita. Utilia sunt et cervicis doloribus cum anserino adipe et rosaceo. Sedis etiam vitii indurata igni, ut calore quoque prosint. Et condylomatis cum rosaceo. Item ambustis durata in aqua, mox in pruna putaminibus exustis: tum lutea ex rosaceo illinuntur. Fiunt et tota lutea, quae vocant sitita, cum triduo incubita tolluntur. Stomachum dissolutum confirmant pulli ovorum cum galae dimidio, ita ne ante duas horas alius cibus sumatur. Dant et dysentericis pullos in ipso ovo decoctos, admixta vini austeri hemina, et pari modo olei polentaeque. Membrana putaminis detracta sive crudo, sive cocto, labiorum fissuris medetur. Putaminis cinis in vino potus, sanguinis eruptionibus. Comburi sine membrana oportet: sic fit et dentifricium. Idem cinis et mulierum menses cum myrrha illitus sistit. Firmitas putaminum tanta est, ut recta, nec vi, nec pondere ullo frangantur, nec nisi paululum inflexa rotunditate. Tota ova adiuvant partum, cum ruta, et anetho, et cumino pota e vino. Scabiem corporum ac pruritus oleo et cedria mixtis tollunt. Hulcera quoque humida in capite, cyclamino admixta. Ad puris et sanguinis exscreationes ovum crudum cum porri sectivi succo, parique mensura mellis Graeci calefactum hauritur. Dantur et tussientibus cocta et trita cum melle, et cruda cum passo oleique pari modo. Infunduntur et virilitatis vitii singula, cum ternis passi cyathis, amylique semuncia a balineis. Adversus ictus serpentum cocta tritaque adiecto nasturtio illinuntur. Cibo quot modis iuvent notum est, cum transmeant faucium tumorem, calfactuque obiter foveant. Nullus est alius cibus, qui in aegritudine alat, neque oneret, simulque vim potus ac cibi habeat. Maceratorum in aceto molliri diximus putamen. Talibus cum farina in panem subactis coeliaci recreantur. Quidam ita resoluta in patinis torrii utilius putant. Quo genere non alvos tantum, sed et menses feminarum sistunt: aut si maior sit impetus, cruda cum farina ex aqua hauriuntur. Et per se lutea ex iis decocta in aceto, donec indurescant: iterumque cum trito pipere torrentur ad cohibendas alvos. Fit et dysentericis remedium singulare, ovo effuso in fictili novo, eiusdemque ovi mensura, ut paria sint omnia, melle, mox aceto, item oleo, confusis crebroque permixtis. Quo fuerint ea excellentiora, haec praesentius remedium erit. Alii eadem mensura pro oleo et aceto

resinam adiciunt rubentem, vinumque: et alio modo temperant, olei tantum mensura pari, pineique corticis duabus sexagesimis denariorum, una eius quod rhum diximus, mellis obolis quinque simul decoctis, ita ut cibus alius post quatuor horas sumatur. Torminibus quoque multi medentur, ova bina cum alii spicis quatuor una terendo, vinique hemina calefaciendo, atque ita potui dando. Et ne quid desit ovorum gratiae, candidum ex his admixtum calci vivae glutinat vitri fragmenta. Vis vero tanta est, ut lignum perfusum ovo non ardeat, ac ne vestis quidem contacta aduratur. De gallinarum autem ovis tantum locuti sumus, cum et reliquarum alitum restent magnae utilitates, sicut suis locis dicemus.

XII. Praeterea est ovorum genus in magna Galliarum fama, omissum Graecis. Angues innumeri aestate convoluti, salivis faucium corporumque spumis artificii complexu glomerantur, anguinum appellatur. Druidae sibilis id dicunt in sublime iactari, sagoque oportere intercipi, ne tellurem attingat. Profugere raptorem equo: serpentes enim insequi, donec arceantur amnis alieuvi interventu. Experimentum eius esse, si contra aquas fluitet vel auro vinctum. Atque, ut est Magorum sulteria occultandis fraudibus sagax, certa Luna capiendum censent, tanquam congruere operationem eam serpentium, humani sit arbitrii. Vidi equidem id ovum mali orbiculati modici magnitudine, crusta cartilaginosis, velut acetabulis brachiorum polypi crebris, insigne Druidis. Ad victorias litium, ac regum aditus, mire laudatur: tantae vanitatis, ut habentem id in lite in sinu equitem Romanum e Vocontis, a divo Claudio principe interentum non ob aliud sciam. Hic tamen complexus anguium et efferatorum concordia, causa videtur esse, quare exterarum gentes caduceum in pacis argumentis circumdata effigie anguium fecerint. Neque enim cristatos esse in caduceo mos est.

XIII. De anserum ovis magnae utilitatis, ipsoque anseri dicturi hoc in volumine, debemus honorem et Commagenorum clarissimae rei. Fit ex adipe anserum: alioqui celeberrimi usus est: ad hoc in Commagene Syriae parte cum cinnamo, casia, pipere albo, herba quae Commagene vocatur, obrutis nive vasis, odore lucundo, utilissimum ad perfrictiones, convulsionem, caecos aut subito dolores, omniaque quae accipis curantur: unguentumque pariter, ac medicamentum est. Fit et in Syria alio modo, adipe avium curato, ut diximus, additis erysiseptro, xylobalsamo, phoenice elate, item calamo, singulorum pondere, qui sit adipis, cum vino bis aut ter subservectum. Fit autem hieme, quoniam aestate non glaciatur: nisi accepta cera. Multa praeterea remedia sunt ex anseri, (quod miror,) aequae quam in capris. Namque anser corvusque ab aestate in autumnum morbo conflictari dicuntur.

XIV. De anserum honore, quem meruere Gallorum in Capitolium ascensu deprehensio, diximus. Eadem de causa supplicia annua canes pendunt inter aedem Iuventatis et Summani, vivi in furca sambucea arbore fixi. Sed plura de hoc animali dici cogunt priscorum mores. Catulos lactentes adeo puros existimabant ad cibum, ut etiam placandis numinibus hostiarum vice uterentur his. Genitae Manae catulo res divina fit, et in coenis eodem etiam nunc ponitur catulina. Aditialibus quidem epulis celebrem fuisse, Plauti fabulae indicio sunt. Sanguine canino contra toxica nihil praestantius putant. Vomitiones quoque hoc animal monstrasse homini videtur. Et alios usus ex eo mire laudatos referemus suis locis.

XV. 1. Nunc ad statutum ordinem pergemus. Adversus serpentium ictus efficacia habentur, finum pecudis recens in vino decocto illitumque: mures dissecti et impositi, quorum natura non est spernen-

da, praecipue in ascensu siderum, ut diximus: cum lumine Lunae fibrarum numero crescente atque decrescente. Tradunt Magi, iocineris muris dato porcis in fco, sequi dantem id animal. In homine quoque similiter valere, sed resolvi cyatho olei potest.

XVI. 2. Mustelarum duo genera: alterum silvestre, distans magnitudine. Graeci vocant ictidas. Harum fel contra aspidem dicitur efficax, cetero venenum. Haec autem quae in domibus nostris oberat, et catulos suos (ut auctor est Cicero) quotidie transfert, mutatque sedem, serpentes persequitur. Ex ea inveterata sale denarii pondus in cyathis tribus datur percussis: aut ventriculus coriandro sarfus inveteratusque et in vino potus. Et catulus mustelae etiam efficacius.

XVII. 3. Quaedam pudenda dictu tanta auctorum asseveratione commendantur, ut praeterire fas non sit. Siquidem illa concordia rerum, aut repugnantia medicinae gignuntur: veluti cunicum animalis foedissimi, et dictu quoque fastidienti natura, contra serpentium morsus, et praecipue aspidum valere dicitur. Item contra venena omnia: argumento, quod dicant gallinas, quo die id egerint, non interfici ab aspidem: carnesque earum percussis plurimum prodesse. Ex his quae tradunt, humanissimum est, illine morsibus cum sanguine testudinis: item suffitu eorum abigere sanguisugas adhaerentes, haustasque ab animalibus restringere in potu datos. Quamquam et oculos quidam iis inungunt tritis cum sale et lacte mulierum: auresque, cum melle et rosaceo admixtis. Eos qui agrestes sint, et in malva nascantur, crematos, cinere permixto rosaceo infundunt auribus. Cetera quae de his tradunt, vomicae, et quartanarum remedia, aliorumque morborum, quamquam ovo, aut cera, aut faba inclusos censeant devorandos, falsa, nec referenda arbitror. Lethargi tamen medicinae cum argumento adhibent, quoniam vincatur aspidum somnifica vis, septenos in cyatho aquae dantes, puerilibus annis quaternos. Et in stranguria fistulae imposuere. Adeo nihil parens illa rerum omnium sine ingentibus causis genuit. Quin et adalligatos laevo brachio binos lana subrepta pastoribus, resistere nocturnis febribus prodiderunt, diurnis in roseo panno. Rursus iis adversatur scolopendra, suffituque enecat.

XVIII. 4. Aspidem percussos torpore et somno necant, omnium serpentium minime sanabiles. Sed et venenum earum si sanguinem attingit, aut recens vulnus, statim interimit: inveteratum huiusmodi, tardius. De cetero potum quantalibet copia, non nocet. Non est enim tabifica vis: itaque occisa morsu earum animalia, cibis innoxia sunt. Cunctarum in proferendo ex his remedio, nisi M. Varronem scirem LXXXVIII vitae anno prodidisse, aspidum ictus efficacissime sanari, hausta a percussis ipsorum urina.

XIX. 5. Basilisci, quem etiam serpentes ipsi fugiunt, alias olfactu necantem, qui hominem vel si aspiciat tantum, dicitur interimere, sanguinem Magi miris laudibus celebrant, coeuntem picis modo et colore, dilutum cinnabari clariorem fieri. Tribuunt ei et successus petitionum a potestatibus, et a diis etiam precum, morborumque remedia, veneficiorum amuleta. Quidam id Saturni sanguinem appellant.

XX. 6. Draco non habet venena. Caput eius limini ianuarum subditum, propitiatis adoratione diis, fortunatam domum facere promittitur. Oculis eius inveteratis, et cum melle tritis, inunctos non pavescere ad nocturnas imagines, etiam pavidos. Cordis pingue in pelle dorcadum nervis cervinis adalligatum in lacerto, conferre iudiciorum victoriae. Primum spondylum aditus potestatum mulcere. Dentes eius illigatos pelibus caprearum cervinis nervis, mites praestare dominos, potestatesque exorabiles. Sed super omnia quae invictos faciunt Magorum

illis leonis e fronte, et medulla eiusdem, equi victoris spuma, canis unguibus adalligatis cervino corio, nervisque cervi alternatis et dorcadis: quae coarctasse non minus refert, quam contraria serpentibus remedia demonstrasse, quoniam haec morum veneficia sunt. Draconem adipem venenata fugiunt: item, si uratur, ichneumonum: fugiunt et urticis tritis in aceto perunctos.

XXI. 7. Viperae caput impositum, vel alterius quam quae percusserit, sine fine prodest. Item si quis eam ipsam in vapore baculo sustineat: aiunt enim praecanere: item si quis exustae eius cinerem illinat. Reverti autem ad percussum serpentes necessitate naturae, Nigidus auctor est. Caput quidem dissecant Scythae inter aures ad eximendum lapillum, quem aiunt ab ea devorari territa. Alii ipso toto capite utuntur. Fiunt ex vipera pastilli, qui theriaci vocantur a Graecis, ternis digitis utrinque amputatis, exentisque interaneis, et livore spinnae adhaerente, reliquo corpore in patina ex aqua et anetho discocto, spinisque exentis, et addita similagine, atque ita in umbra siccatis pastillis, quibus ad multa medicamenta utuntur. Significandum videtur, e vipera tantum hoc fieri. Quidam purgatae, ut supra dictum est, adipem cum olei sextario decoquant ad dimidias. Ex eo, cum opus sit, ternis stillis additis in oleum perunguntur, ut omnes bestiae fugiant eos.

XXII. 8. Praeterea constat, contra omnium serpentium ictus, quamvis insanabiles, ipsarum serpentium exta imposita auxiliari: eosque qui aliquando viperae iecur coctum hauserint, nunquam postea feriri a serpente. Neque anguis venenatus est, nisi per mensem Luna instigatus. Sed prodest vivus comprehensus, et in aqua contusus, si foreatur ita morsus. Quin et incise ei remedia multa creduntur, ut digeremus, et ideo Aesculapio dicatur. Democritus quidem monstra quaedam ex his conficit, ut possint avium sermones intelligi. Anguis Aesculapius Epidauro Romam advectus est: vulgoque pascitur et in domibus. Ac nisi incendiis semina exurerentur, non esset foecunditati eorum resistere. In orbe terrarum pulcherrimum anguim genus est, quod et in aqua vivit, hydri vocantur, nullis serpentium inferiores veneno. Horum iecur servatum adversus percussos ab his auxilium est. Scorpio tritus stellionum veneno adversatur. Fit enim et e stellionibus malum medicamentum. Nam cum immortuus est vino, faciem eorum qui hiberint lentigine obducit. Ob hoc in unguento necant eum, insidiantes pellicum formae. Remedium est ovi luteum, et mel ac nitrum. Fel stellionum tritum in aqua mustelas congregare dicitur.

XXIII. 9. Inter omnia venenata salamandrae scelus maximum est. Cetera enim singulos feriunt, nec plures pariter interimunt: ut omittam, quod perire conscientia dicuntur hominem percusso, neque amplius admitti ad terras: salamandra populos pariter necare improvidos potest. Nam si arbori irripit, omnia poma inficit veneno, et eos qui ederint, necat frigida vi, nihil aconito distans. Quin immo si contactu ab ea ligno vel pede crusta panis incoquatur, idem veneficium est: vel si in puteum cadat. Quippe cum saliva eius quacunque parte corporis, vel in pede imo respersa, omnis in toto corpore defluat pilus. Tamen talis ac tanti veneni a quibusdam animalium, ut subus, manditur, dominante eadem illa rerum dissidentia. Venenum eius restringi primum omnium ab his quae vescantur illa, ex his verisimile est, quae produntur, cantharidum potu, aut lacerta in cibo sumta: cetera adversantia diximus, dicemusque suis locis. Ex ipsa quae Magi tradunt contra incendia, quoniam ignes sola animalium exstinguat, si forent vera, iam esset experta Roma. Sextius Venerem accendi cibo earum, si de-

tractis interaneis, et pedibus, et capite in melle serventur, tradit, negatque restingui ignem ab iis.

XXIV. 10. 1. Ex volucris in auxilium contra serpentes primi vultures. Adnotatum quoque minus virium esse nigris. Pennarum ex his nidore, si urantur, fugari eas dicunt. Item cor eius alitis habentes, tutos esse ab impetu non solum serpentium, sed etiam ferarum, latronumque, et regum ira.

XXV. 2. Carnibus gallinaceorum, ita ut tepebant avulsae, appositis, venena serpentium domantur: item cerebro in vino poto. Parthi gallinae malunt cerebrum plagis imponere. Ius quoque ex his potum praeculare medetur, et in multis aliis usibus mirabile. Pantherae leonesque non attingunt perunctos eo, praecipue si et allium fuerit incoctum. Alvum solvit validius e veteri gallinaceo. Prodest et contra longinquas febres, et torpentibus membris, tremulisque, et articulationis morbis: in capitis doloribus: epiphoris, inflationibus, fastidiis, incipiente tenesmo, iocineri, renibus, vesicae: contra cruditates, suspiria. Itaque etiam faciendi eius exstant praecepta. Efficacius enim cocti cum olera marino, aut cybio, aut cappari, aut apio, aut herba Mercuriali, aut polypodio, aut anetho: utilissime autem in conglis tribus aquae ad tres heminas cum supra dictis herbis, et refrigeratum sub dio dari tempestivis antecedente vomitione. Non praeteribo miraculum, quanquam ad medicinam non pertinens: si auro liquescenti gallinarum membra misceantur, consumunt id in se. Ita hoc venenum auri est. At gallinaceis ipsis circulo e sarmentis addito in collum, non canunt.

XXVI. 3. Auxiliatur contra serpentes et columbarum caro recens concepta, et hirundinum: bubonis pedes usti cum plumbagine herba. Nec omittam in hac quoque alite exemplum Magicae vanitatis. Quippe praeter reliqua portentosa mendacia, cor eius impositum mammae mulieris dormientis sinistrae, tradunt efficere, ut omnia secreta pronuntiet. Praeterea in pugnam ferentes idem, fortes fieri. Eiusdem ovo ad capillum remedia demonstrant. Quis autem, quareso, ovum bubonis unquam videre potuit, cum ipsam avem vidisse prodigium sit? quis utique experiri, et praecipue in capillo? Sanguine quidem pulli bubonis etiam crispari capillum promittunt. Cuius generis prope videri possint, quae tradunt et de vespertillione: si ter circumlatus domui vivus, per fenestram inverso capite infigatur, amuletum esse: privatimque ovilibus circumraptum toties, et pedibus suspensum in supero limine. Sanguinem quoque eius cum carduo, contra serpentium ictus inter praecipua laudant.

XXVII. 11. Phalangium est Italiae ignotum, et plurium generum: unum simile formicae: sed multo maius, rufo capite, reliqua parte corporis nigra, albis incursantibus respersum guttis. Acerbior huius, quam vespae ictus. Vivit maxime circa furnos et molas. In remedio est, si quis eiusdem generis alterum percusso ostendat. Et ad hoc servantur mortui. Inveniuntur et cortices eorum, qui triti et poti medentur: et mustelae catuli, ut diximus supra. Aequae phalangion Graeci vocant inter genera araneorum, sed distinguunt lupi nomine. Tertium genus est eodem phalangii nomine araneus lanuginosus, grandissimo capite. Quo dissecto inveniri dicuntur intus vermiculi duo, adalligatique mulieribus cervina pelle ante Solis ortum, praestare ne concipiant, ut Caecilius in commentariis reliquit. Vis ea annua est: quam solam ex omni atocio dixisse fas sit, quoniam aliquarum foecunditas plena liberis talia venia indiget. Vocatur et rhagion acino nigro similis, ore minimo sub alvo, pedibus brevissimis, tanquam imperfectis. Dolor a morsu eius qualis a scorpione. Urina similis araneis textis. Idem erat asterion, nisi distingueretur virgulis albis. Huius mor-

sus genua labefactat. Peior utroque est caeruleus, lanugine nigra, caliginem concitans, et vomitus araneosus. Etiamnum deterior, a crabrone penna tantum differens. Hic et ad maciem perducit. Myrmecion formicae similis capite, alvo nigra, guttis albis distinguentibus, vesparum dolore torquet. Tetragnathii duo genera habent: peior medium caput distinguente linea alba, et transversa altera. Hic oris tumorem facit. At cinereus posteriori parte candicans, lentior. Minime autem noxius eodem colore, qui telas muscis in parietibus latissime pandit. Contra omnium morsus remedio est gallinaceum cerebrum cum piperis exiguo potum in posca. Item formicae quinque potae: pecudum fimi cinis illitus ex aceto: et ipsi aranei quicunque in oleo putrefacti. Muris aranei morsus sanatur coagulo agnino in vino poto: ungulae arietinae cinere cum melle, mustelae catulo, ut in serpentibus dictum est. Si iumenta momorderit, mus recens cum sale imponitur, aut fel vespertilionis ex aceto. Et ipse mus araneus contra se remedium est, divulsus et impositus. Nam si praegnans momordit, protinus dissilit. Optimum, si imponatur qui momorderit. Sed et alios ad hunc usum servant in oleo, aut luto circumlitos. Est contra morsum eius remedio terra ex orbita. Ferunt enim non transiri ab eo orbitam, torpore quodam naturae.

XXVIII. 12. Scorpionibus contrarius maxime invicem stellio traditur, ut visu quoque pavorem iis afferat, et torporem frigidi sudoris. Itaque in oleo putrefaciunt eum, et ita ea vulnera perungunt. Quidam oleo illo spumam argentam decoquant ad emplastrigenas, atque ita illinunt. Hunc Graeci coloten vocant, et ascalaboten, et galeoten. In Italia non nascitur. Est enim hic plenus lentigine, stridoris acerbi, et vescitur: quae omnia a nostris tellionibus aliena sunt.

XXIX. 13. Prodest et gallinarum fimi cinis illitus, draconis iecur, lacerta divulsa, mus divulsus, scorpino ipse suae plagae impositus, aut assus in cibo sumtus, aut potus in meri cyathis duobus. Proprium est scorpionum, quod manus palmam non feriant, nec nisi pilos attingere. Lapillus qualiscunque, ab ea parte qua in terra erat, impositus plagae, levat dolorem. Item testa terra operata ex aliqua parte, sicut erat, imposita, liberare dicitur. Non debent respicere qui imponunt, et cavere ne Sol aspiciat. Vermes terreni triti impositi prosunt. Multa et alia ex his remedia sunt, propter quae in melle servantur. Noctua apibus contraria, et vespis, crabronibusque, et sanguisugis: pici quoque Martii rostrum secum habentes non feriuntur ab iis. Adversantur et locustarum minimae sine pennis, quos attelabos vocant. Est et formicarum genus venenatum: non fere in Italia. Solipugas Cicero appellat, salpugas Haetica. Iis cor vespertilionis contrarium, omnibusque formicis: salamandris cantharidas diximus resistere.

XXX. 14. Sed in iis magna quaestio, quoniam ipsae venena sunt potae vesicae cum cruciati praecipuo. Cossium equitem Romanum, amicitia Neronis principis notum, cum is lichene correptus esset, vocatus ex Aegypto medicus ob hanc valetudinem eius a Caesare, cum cantharidum potum praeparare voluisset, interemit. Verum illitas prodesse non dubium est, cum succo taminiae urvae, et sevo ovis vel caprae. Ipsarum cantharidum venenum in qua parte sit, non constat inter auctores. Alii in pedibus et capite existimant esse, alii negant. Convenit tantum pennas earum auxiliari, in quacunque parte sit venenum. Ipsae nascuntur ex vermiculo, in spongia maxime cynorrhodi quae fit in caule, sed foecundissime in fraxino: ceterae in alba rosa, mices. Potentissimae inter omnes variae, quas in pennis transversas habent, nyl-

inertiores minutae, latae, pilosae: inutilissimae vero, unius coloris, macraeque. Conduuntur in calice fictili non picato, et linteo colligato, congestae rosa maturata, et suspenduntur super acetum cum sale ferrens, donec per linteolum vaporent, postea reponuntur. Vis earum adurere corpus, crustas obducere. Eadem pityocampis, in picea nascentibus: eadem buprestis: similiterque praeparantur. Efficacissimae omnes ad lepras lichenasque: dicuntur et menses ciere et urinam. Ideo Hippocrates et hydropicis dabant. Cantharides obiectae sunt Catoni Uticensi, ceu venenum vendidisset in auctione regia, quoniam eas sestertiis LX addixerat. Et serum autem struthio-camelinum tunc venisse sestertiis XXX, obiter dictum sit, efficacioris ad omnia usus, quam est adeps anserinus.

XXXI. Diximus et mellis venenati genera: contra quod utuntur melle, in quo apes sint mortuae. Idem potum in vino, remedium est vitiorum, quae e cibo piscium gignuntur.

XXXII. In canis rabiosi morsu tuetur a pavore aquae, capitis canini cinis illitus vulneri. Oportet autem comburi omnia eodem modo, ut semel dicamus, in vase fictili novo, argilla circumlito, atque ita in furnum indito. Idem et in potione proficit. Quidam ob id edendum dederunt. Aliqui et vermem e cadavere canino adalligavere: menstruave canis in panno subdidere calici, aut intus ipsius caudae pilos combustos insuere vulneri. Cor caninum habentem fugiunt canes. Non latrant vero, lingua canina in calcamento subdita pollicis: aut caudam mustelae, quae abscissa dimissa sit, habentes. Est limus salivae sub lingua rabiosi canis, qui datus in potu, fieri hydrophobos non patitur. Multo tamen utilissime iecur eius, qui in rabie momorderit, datur, si possit fieri, crudum mandendum: si minus, quoquo modo coctum, aut ius coctis carnis. Est vermiculus in lingua canum, qui vocatur a Graecis lytta, quo exempto infantibus catulis, nec rabidi fiunt, nec fastidium sentiunt. Idem ter igni circumlatus, datur morsis a rabioso, ne rabidi fiant. Et cerebello gallinaceo occurritur. Sed id deroratum anno tantum eo prodest. Alunt et cristam galli contritam efficaciter imponi, et anseris adipem cum melle. Saliantur et carnes eorum, qui rabidi fuerunt, ad eadem remedia in cibo dandae. Quin et necantur catuli statim in aqua, ad sexum eius qui momorderit, ut iecur crudum devoretur ex iis. Prodest et fimum gallinaceum, dumtaxat rufum, ex aceto impositum: et muris aranei caudae cinis, ita ut ipse, cui abscissa sit, vivus dimittatur: glebula ex hirundinum nido illita ex aceto: vel pulli hirundinis combusti: membrana sive senectus anguium, vernatione exuta, cum cancro masculino ex vino trita. Nam etiam per se reposita in arcis armariisque, tineas necat. Tanta vis mali est, ut urina quoque calcata rabiosi canis noceat, maxime hulus habentibus. Remedio est fimum caballinum asperum aceto, et calfactum in fico impositum. Minus hoc miretur, qui cogitet, lapidem a cane morsum, usque in proverbium discordiae venisse. Qui in urinam canis suam egresserit, torporem lumborum sentire dicunt. Lacerta, quam hi sepa, alii chalcidicen vocant, in vino pota morus suos sanat.

XXXIII. Veneficiis ex mustela silvestri factis, contrarium est ius gallinacei veteris large haustum: peculiariter contra aconitum, addi parum salis oportet. Gallinarum fimum dumtaxat candidum, in hyssopo decoctum, aut mulso, contra venena fungorum boletorumque: item inflationes, ac strangulationes: quod miremur, cum, si aliud animal gustaverit id fimum, torminibus et inflationibus afficiatur. Sanguis anserinus contra lepores marinos valet, cum olei martione. Item contra mala medicamenta cum Lemnia rubrica et spinae aliorum drachmis quinque, qui in cya-

this ternis aquae bibantur: item mustelae catulus, ut supra diximus, praeparatus. Coagulum quoque agninum adversus omnia mala medicamenta pollet: item sanguis anatum Ponticarum. Itaque et spissatus servatur, vinoque diluitur. Quidam feminae anatis efficaciorerem putant. Sinili modo contra venena omnia, ciconiarum ventriculus valet, coagulum pecoris. Ius ex carne arietum privatim adversus cantharidas: item lac ovium calidum, praeterque iis qui buprestin aut aconitum biberint. Columbarum silvestrium fimum privatim contra argenti vivi potum. Contra toxica, mustela vulgaris inveterata, binis drachmis pota.

XXXIV. Alopecias replet fimi pecudum cinis cum oleo cyprino et melle: item ungularum muli vel mularum ex oleo myrteo. Praeterea (ut Varro noster tradit) murinum fimum, quod item muscerdas appellat. Et muscarum capita recentia, prius folio ficulneo asperatas. Alii sanguine muscarum utuntur. Alii decem diebus cinerem earum illinunt cum cinere chartae, vel nucum, ita ut sit tertia pars e muscis. Alii lacte mulierum cum brassica cinerem muscarum subigunt: quidam melle tantum. Nullum animal minus docile existimatur, minorisve intellectus: eo mirabilius est, Olympiae sacro certamine, nubes earum immolato tauro, deo quem Myioden vocant, extra territorium id abire. Alopecias cinis e murium capitibus, caudisque, et totius muris, emendat: praecipue si veneficio acciderit haec iniuria. Item herinacei cinis cum melle, aut corium combustum cum pice liquida. Caput quidem eius ustum per se, etiam cicatricibus pilos reddit. Alopecias autem in ea curatione praeparari oportet novacula, et sinapi. Quidam ex aceto uti maluerunt. Quae de herinaceo dicuntur, omnia tanto magis valebunt in hystrice. Lacertae quoque, ut docuimus, combustae cum radice recentis arundinis, quae ut una cremari possit, minutim findenda est: ita myrteo oleo permixto cineres capillorum defluvia continent. Efficacius virides lacertae omnia eadem praestant. Etiamnum utilis admixto sale, et adipe ursino, et caepa tusa. Quidam denas virides in decem sextariis olei veteris discoquant, contenti semel in mense ungere. Pellium viperinarum cinis, alopecias celerrime explet: item gallinarum fimum recens illitum. Corvi ovum in aereo vase permixtum illitumque deraso capite nigritiam capilli affert: sed donec inarescat, oleum in ore habendum est, ne et dentes simul nigrescant. Idque in umbra faciendum, neque ante quadriduum ablendum. Alii sanguine et cerebro eius utuntur cum vino nigro. Alii excoquant ipsum, et nocte concubia in plumbeum vas condunt. Aliqui alopecias cantharide trita illinunt cum pice liquida, nitro praeparata cute. Caustica vis earum, cavendumque ne exulcerent alte. Postea ad hulnera ita facta, capita murium, et fel murium, et fimum cum elleboro et pipere illini iubent.

XXXV. Lendes tolluntur adipe canino, vel anguibas in cibo sumtis anguillarum modo: aut vernatione eorum, quam exuunt, pota. Porrigines felle ovillo cum creta Cimolia, linito capite, donec inarescat.

XXXVI. Capitis doloribus remedium sunt cochlearum, quae nudaee inveniuntur nondum peractae, ablata capita, ex his lapidea duritia exenta: est autem calculi latitudine: quae adalligantur, et minutae fronti illinuntur tritae. Item oesypum: ossa e capite vulturis adalligata, aut cerebrum cum oleo et cedria peruneto capite, et intus naribus illitis. Cornicis cerebrum coctum, in cibo sumtum, vel nocturne, idem praestat: gallinaceusque si inclusus abstineatur die ac nocte, pari inedia eius qui doleat, evulsis colloplumis circumligatisque, vel cristis: mustelae cinis illitus: surculus ex nido milvi pulvino subiectus: murina pellis cremata ex aceto illito cinere. Limacis inter duas orbitas inventas ossiculum per aurem

cum ebore traiectum, vel in pellicula canina adalligatum: quod remedium pluribus semperque prodest. Fracto capiti aranei tela ex oleo et aceto imposita, non nisi vulnere sanato, abscedit. Haec et vulneribus tonstrarum sanguinem sistit. A cerebro vero profluentem, anseris sanguis aut anatis infusus: adepsque earundem alitum cum rosaceo. Cochleae matutino pascentis arundine caput praecisum, maxime Luna plena, lineo panno adalligant capitis doloribus licio: aut cera alba fronti illinunt, et pilos caninos panno adalligant.

XXXVII. Cerebrum cornicis in cibo sumtum, palpebras gignere dicitur: oesypum cum myrrha calidum specillo illitum. Idem praestare muscarum, fimique murini cinerem aequis portionibus, ut efficiatur dimidium pondus denarii, promittitur, additis duabus sextis denarii et stibi, ut omnia oesypo illinantur: item murini catuli triti in vino vetere ad crassitudinem acopi. Pilos in his incommodos, evulsos renasci non patitur fel herinacei: ovorum stellionis liquor: salamandrae cinis: lacertae viridis fel in vino albo, Sole coactum ad crassitudinem mellis in aereo vase: hirundinis pullorum cinis cum lacte thymali, spumaque cochlearum.

XXXVIII. Glaucomata dicunt Magi cerebro catuli septem dierum emendari, specillo demisso in dextram partem, si dexter oculus curetur: in sinistram, si sinister: aut felle recenti asionis. Noctuarum est id genus, quibus pluma aurium modo micat. Suffusionem oculorum canino felle malebat, quam hyaenae curari Apollonius Pitanaeus cum melle: item albugines. Murium capitum caudarumque cinere ex melle inunctis, claritatem visus restitit dicunt: multoque magis gliris aut muris silvestris cinere, aut aquilae cerebro vel felle. Cum Attico melle cinis et adeps soricis combusti tritus, lacrimosis oculis plurimum confert: stibis quid est, dicemus in metallis. Mustelae cinis suffusionibus: item lacertae hirundinisve cerebrum: quae etiam tritae coctaeve fronti illitae, epiphoras sedant, sive per se, sive cum polline, sive cum thure. Sic et solatis, id est, Sole correptis, prosunt. Vivas quoque cremare, et cinere earum cum melle Cretico inungi caligines, utilissimum est. Iumentorum oculis membrana aspidis, quam exuerit, cum adipe eiusdem, claritatem inunctis facit. Vipera vivam in fictili novo comburere, addito foeniculi succo ad cyathum unum, et thuris manna una, atque ita suffusiones oculorum et caligines inungere, utilissimum est. Medicamentum id echion vocatur. Fit et collyrium e vipera, in olla putrefacta, vermculisque enatis cum croco tritis. Exurit in olla cum sale: quem lingendo claritatem oculorum consequuntur, et stomachi totiusque corporis tempestivitates. Hic sal et pecori datur salubritatis causa, et in antidotum contra serpentes additur. Quidam et viperis utuntur in cibis. Primum omnium occisae statim salem in os addi iubent, donec liquescat: quatuor digitorum mensura utrinque praecisa, exemtis quae interaneis discoquunt in aqua, aut oleo, sale, anetho, et omnibus aut statim rescuntur, aut pane colligunt, ut saepius utantur. Ius praeter supra dicta pediculos et toto corpore expellit, pruritibusque etiam summae cutis. Effectum ostendit et per se capitis viperini cinis. Utilissime oculos inungit. Itemque adeps viperinus. De felle non audacter suaserim quae praecipiant, quoniam (ut suo loco docuimus) non aliud est serpentium venenum. Anguium adeps aerugini mixtus, ruptas oculorum partes sanat: et membrana sive senectus vernatione eorum exuta si adfricetur, claritatem facit. Boae quoque fel praedicatur ad albugines, suffusiones, caligines: adeps similiter ad claritatem.

Aquilae, quam diximus pullos ad contuendum Solem experiri, mixto felle cum melle Attico inunguntur nubeculae, et caligationes, suffusionesque ocu-

lorum. Eadem vis et in vulturino felle est cum porri succo, et melle exiguo. Item in gallinacei felle ad argema, et ad albugines ex aqua diluto: item ad suffusiones oculorum, maxime candidi gallinacei. Fimum quoque gallinaceorum, dumtaxat rubrum, lusciosis illini monstrant. Laudant et gallinae fel, sed praecipue adipem, contra pusulas in pupillis. Haec scilicet eius rei gratia saginant. Adiuvat mirifice et ruptas oculorum tuniculas, admixtis schisto et haematite lapidibus. Fimum quoque earum dumtaxat candidum, in oleo vetere corneisque pyxidibus adservant, ad pupillarum albugines. Qua in mentione significandum est, pavones fimum suum resorbere tradi, invidentes hominum utilitatibus. Accipiter decoctus in rosaceo efficacissimus ad inunctiones omnium vitiorum putatur: item fimi eius cinis cum Attico melle. Laudatur et milvi iecur. Fimum quoque columbarum ex aceto ad aegilopas. Similiter ad albugines et cicatrices. Fel anserinum, sanguis anatum contusis oculis, ita ut postea oesypo et melle inungantur. Fel perdicum cum mellis aequo pondere: per se vero, ad claritatem. Hippocratis putant auctoritate adici, quod in argentea pyxide id serrari iubent. Ova perdicum in vase aereo decocta cum melle, hulceribus oculorum et glaucomatis medentur. Columbarum, turturum, palumbium, perdicum sanguis, oculis cruore suffusis eximie prodest. In columbis masculae efficaciores putant. Vena autem sub ala ad hunc usum inciditur, quoniam suo calore utilior est. Superponi oportet splenium et melle decoctum, lanamque succidam ex oleo ac vino. Earundem avium sanguis nyctalopas sanat: et iecur ovium: atque (ut in capris diximus) efficacius vulvae. Decocto quoque eius oculos abluere suadent: et medulla dolores tumoresque illinere. Bubonis oculorum cinis collyrio mixtus claritatem oculis facere promittitur. Turturis fimum albugines extenuat: item cochlearum cinis: fimum cenchridis: accipitrum generis hanc Graeci faciunt. Argema ex melle omnibus, quae supra scripta sunt, sanatur. Mel utilissimum oculis, in quo sunt apes immortuae. Ciconiae pullum qui ederit, negatur annis continuis lippiturus: item qui draconis caput habeat. Huius adipe et melle cum oleo vetere, incipientes caligines discuti tradunt. Hirundinum pullos plena Luna excaecant, restitutaque eorum acie capita comburuntur: hoc cinere cum melle utuntur ad claritatem, et dolores, ac lippitudines, et ictus.

Lacertas quoque pluribus modis ad oculorum remedia assumunt. Alii viridem includunt novo fictili: ac lapillos qui vocantur cinaedia, quae et inguinum tumoribus adalligari solent, novem signis signantes, et singulos detrahunt per dies. Nono emittunt lacertam: lapillos servant ad oculorum dolores. Alii terram substernunt lacertae viridi excaecatae, et una in vitreo vase anulos includunt et ferro solido vel auro: cum recepissem visum lacertam apparuit per vitrum, emissa ea, anulis contra lippitudinem utuntur. Alii capitis cinere pro stibi ad scabritas. Quidam viridem longo collo in sabulosis nascentem comburunt, et incipientem epiphoram inungunt: item glaucomata. Mustelae etiam oculis punctu erutis, aiunt visum reverti, eademque quae in lacertis et anulis faciunt. Serpentis oculum dextrum adalligatum contra epiphoras prodesse, si serpens viva dimittatur. Lacrimantibus sine fine oculis, cinis stellionis capitis cum stibi eximie medetur. Aranei muscarii tela, et praecipue spelunca ipsa imposita per frontem ad duo tempora, in splenio aliquo, ita ut a puero impube et capiatur et imponatur, nec is triduo se ostendat ei cui medeatur, neve alteruter nudis pedibus terram attingat his diebus, mirabiliter epiphoria mederi dicuntur. Albugines quoque dicitur inunctione araneus candidus, longissimis simis pedibus, contritus in oleo vetere. Si

cuius crassissimum textum est, in contignationibus fere, adalligatus panno, epiphoras sanare traditur. Scarabaei viridis natura contuentium visum exacuit. Itaque gemmarum sculptores contuitu eorum acquiescunt.

XXXIX. Aures purgat fel pecudis cum melle: canini lactis instillatio sedat dolorem. Gravitationem adeps cum absinthio et oleo vetere: item adeps anserinus. Quidam adiciunt succum caepae et allii, pari modo. Utuntur et per se ovis formicarum. Namque et huic animali est medicina: constatque ursos aegros hoc cibo sanari. Anserum, omniumque avium adeps praeparatur, exemtisque venis omnibus patina novo fictili operta in Sole, subdita aqua ferventi liquatur: saccatusque lineis saccis, et in fictili novo repositus loco frigido: minus putrescit addito melle. Murium cinis cum melle instillatus, aut cum rosaceo decoctus, aurium dolores sedat. Si aliquod animal intraverit, praecipuum remedium est murium fel aceto dilutum. Si aqua intraverit, adeps anserinus cum caepae succo. Gliris detracta pelle, intestinisque exemtis, discoquitur melle in vase novo. Medici malunt e nardo decoqui usque ad tertias, atque ita asservari: deinde cum opus sit, strigili tepefacta infundere. Constat deplorata aurium vitia eo remedio sanari. Aut si terreni vermes cum adipe anseris decocti infundantur. Item ex arboribus rubri oleo triti exulceratis, et ruptis auribus praeclare mendantur. Lacerti inveterati in os pendentium addito sale, contusas, et ab ictu laesas aures sanant: efficacissime autem ferrugineas maculas habentes, lineis etiam per caudam distincti. Millepeda, ab aliis centipeda, aut multipeda dicta, animal est e vermibus terrae, pilosum, multis pedibus arcuatim repens, tactuque contrahens se: oniscon Graeci vocant, alii tylon: efficacem narrant ad aurium dolores, in cortice Punici mali decoctum, et porri succo. Addunt et rosaceum, et in alteram aurem infundunt. Illam autem quae non arcuatur, sepa Graeci vocant, alii scolopendram, minorem, perniciosamque. Cochleae, quae sunt in usu cibi, cum myrrha, aut thuris polline appositae: item minutae, et latae, fracturis aurium illinuntur cum melle. Senectus serpentium fervente testa usta, instillatur rosaceo admixto, contra omnia quidem vitia efficax, sed contra graveolentiam praecipue: aut si purulentae sunt, ex aceto: melius cum felle caprino vel bubulo, aut testudinis marinae.

Vetustior anno eadem membrana non prodest, nec imbre perfusa, ut aliqui putant. Item aranei sanies cum rosaceo, aut per se in lana, vel cum croco, auribus prodest: gryllus cum sua terra effossus et illitus. Magnam auctoritatem huic animali perhibet Nigidius, maiorem Magi, quoniam retro ambulet, terramque terebret, stridat noctibus. Venantur cum formica circumligata capillo, in cavernam eius coniecta, efflato prius pulvere ne sese condant: ita formicae complexu extrahitur. Ventris gallinaceorum membrana quae abiici solet, inveterata et in vino trita, auribus purulentis calida infunditur, gallinarum quoque adeps. Est et quaedam pinguitudo blatae, si caput avellatur: hanc tritam una cum rosaceo auribus mire prodesse dicunt, sed lanam, qua incluserint, post paulum extrahendam. Celerrime enim id pingue transire in animal, fierique vermiculum. Alii binas ternasve in oleo decoctas efficacissime auribus mederi scribunt, et tritas in linteolo imponi contulsis. Hoc quoque animal inter pudenda est: sed propter admirationem naturae, priscorumque curae, totum in hoc loco explicandum. Plura earum genera fecerunt. Molles, quas in oleo decoctas, verrucis efficaciter illini experti sunt. Alterum genus mylocon appellavere, circa molas fere nascens. Has capite detracto attritas, lepras sanasse, Musa et Picton in exemplis reliquerunt. Tertium genus et odoris taedio invisum, exacuta clune, cum pisselaeo sanare hulnera alias insanabilia: strumas, panos, diebus viginti uno impositas, percussa, contusa, cacoethe, scabiem, furunculosque, detractis pedibus et pennis. Nos haec etiam audita fastidimus. At hercule Diodorus et in morbo regio, et orthopnoicis se id dedisse tradit cum resina et melle. Tantum potestatis habet ea ars pro medicamento dandi quidquid velit. Humanissimi eorum cinerem crematarum servandum ad hos usus in cornea pyxide censuere, aut tritas clysteribus infundendas orthopnoicis, aut rheumaticis. Infixa utique corpori illitas extrahere constat. Mel utilissimum auribus quoque est, in quo apes emortuae sunt. Parotidas comprimit columbinum stercus vel per se, vel cum farina hordeacea aut avenacea. Noctuaeque cerebrum vel iecur cum oleo infusum auriculae, aut parotidi: multipeda cum resinae tertia parte illita: grylli sive illiti, sive adalligati. At reliqua morborum genera medicinasque eiusdem animalibus, aut eiusdem generis, sequenti dicemus volumine.

C. PLINII SECUNDI NATURALIS HISTORIAE LIBER XXX.

I. MAGICAS vanitates saepius quidem antecedente operis parte, ubicunque causae locusque poscebant, coarguimus, detegimusque etiamnum: in paucis tamen digna res est, de qua plura dicantur, vel eo ipso quod fraudulentissima artium plurimum in toto terrarum orbe, plurimisque seculis valuit. Auctoritatem ei maximam fuisse nemo miretur, quandoquidem sola artium tres alias imperiosissimas humanae mentis complexa in unam se redigit. Nam primum medicina nemo dubitat, ac specie salutari irrepre-

res religionis, ad quas maxime etiamnum caligat humanum genus. Atque ut hoc quoque suggesserit, miscuisse artes mathematicas, nullo non avido futura de sese sciendi, atque ea e caelo verissime peti credente. Ita possessis hominum sensibus triplici vinculo, in tantum fastigii adolevit, ut hodieque etiam in magna parte gentium praevaleat, et in Orientis regum regibus imperet.

II. Sine dubio illic orta in Perside a Zoroastre, ut inter auctores convenit. Sed unus hic fuerit, an postea et alius, non satis constat. Eudoxus, qui inter sapientiae sectas clarissimam, utilissimamque

eam intelligi voluit, Zoroastrem hunc sex millibus annorum ante Platonis mortem fuisse prodidit. Sic et Aristoteles. Hermippus qui de tota ea arte diligentissime scripsit, et vices centum millia versuum a Zoroastre condita, indicibus quoque voluminum eius positis explanavit, praeceptorem, a quo institutum diceret, tradidit Azonacem, ipsum vero quinque millibus annorum ante Troianum bellum fuisse. Mirum hoc in primis, durasse memoriam artemque tam longo aëvo, commentariis non intercidentibus, praeterea nec claris nec continuis successionebus custoditam. Quotus enim quisque auditu saltem cognitos habet, qui soli cognominantur, Apuscorum, et Zaratum Medos, Babyloniosque Marmarum, et Arabantiphocum, aut Assyrium Tarmoendam, quorum nulla exstant monumenta? Maxime tamen mirum est, in bello Troiano tantum de arte ea silentium fuisse Homero, tantumque operis ex eadem in Ulyssis erroribus, adeo ut totum opus non aliunde constet. Siquidem Protea et Sirenum cantus apud eum non aliter intelligi volunt: Circe utique et inferdum evocatione hoc solum agi. Nec postea quisquam dixit, quonam modo venisset Telmessum religiosissimam urbem, quando transisset ad Thessalas matres, quarum cognomen diu obtinuit in nostro orbe alienae gentis. Troianis itaque temporibus Chironis medicina contenta, et solo Marte fulminante, miror equidem Achillis populus famam eius in tantum adhaesisse, ut Menander quoque literarum subtilitati sine aemulo genitus, Thessalam cognominaret fabulam, complexam ambages feminarum detrahentium Lunam. Orpheam putarem e propinquo primum intulisse, ad vicina usque, superstitionem ac medicinae profectum, si non expers sedes eius tota Thrace Magica fuisset.

Primus, quod exstet, ut equidem invenio, commentatus de ea Osthaneas, Xerxem regem Persarum bello, quod is Graeciae intulit, comitatus: ac velut semina artis portentosae sparsisse, obiter infecto, quacunque commeaverat, mundo. Diligentiores paulo ante hunc ponunt Zoroastrem alium Proconnesium. Quod certum est, hic maxime Osthaneas ad rabiem, non aviditatem modo scientiae eius, Graecorum populos egit. Ququam animadverto, summam literarum claritatem gloriamque ex ea scientia antiquitus et paene semper petitam. Certe Pythagoras, Empedocles, Democritus, Plato ad hanc descendam navigare, exiliis verius, quam peregrinationibus, susceptis. Hanc reversi praedicavere: hanc in arcanis habuere. Democritus Apollobechen Coptiten, et Dardanum e Phoenice illustravit: voluminibus Dardani in sepulcrum eius petitis: suis vero ex disciplina eorum editis: quae recepta ab aliis hominum, atque transiisse per memoriam, aequae ac nihil in vita, mirandum est. In tantum fides istis fasque omne deest, adeo, ut ii qui cetera in viro illo probant, haec eius esse opera inficiantur. Sed frustra. Hunc enim maxime affixisse animis eam dulcedinem constat. Plenumque miraculi et hoc, pariter utrasque artes effloruisse: medicinam dico, magicenque, eadem aetate illam Hippocrate, hanc Democrito illustrantibus, circa Peloponnesiacum Graeciae bellum, quod gestum est a CCC urbis nostrae anno. Est et alia magices factio, a Mose etiamnum et Lotapea Iudaeis pendens, sed multis millibus annorum post Zoroastrem. Tanto recentior est Cypria. Non levem et Alexandri Magni temporibus auctoritatem addidit professioni secundum Osthaneas, comitatu eius exornatus, planeque, quod nemo dubitet, orbem terrarum peragravit.

III. Exstant certe et apud Italas gentes vestigia eius in duodecim tabulis nostris, aliusque argumentis, quae priore volumine exposui. DCLVII demum anno Urbis, Cn. Cornelio Lentulo, P. Licinio Crasso Coss. senatusconsultum factum est, ne homo immo-

laretur: palamque fuit in tempus illud sacri prodigiosi celebratio.

IV. Gallias utique possedit, et quidem ad nostram memoriam. Namque Tiberii Caesaris principatus sustulit Druidas eorum, et hoc genus vatium medicorumque. Sed quid ego haec commemorem in arte Oceanum quoque transgressa, et ad naturae inane perfecta? Britannia hodieque eam attonite celebrat tantis caerimoniis, ut dedisse Persis videri possit. Adeo ista toto mundo consensere, quanquam discordi et sibi ignoto. Nec satis aestimari potest, quantum Romanis debeatur, qui sustulere monstra, in quibus hominem occidere religiosissimum erat, mandari vero etiam saluberrimum.

V. Ut narravit Osthaneas, species eius plures sunt. Namque et aqua, et sphaeria, et aere, et stellis, et lucernis, ac pelvibus, securibusque, et multis aliis modis divina promittit: praeterea umbrarum, inferorumque colloquia: quae omnia aetate nostra princeps Nero vana falsaque comperit: quippe non citharae tragicique cantus libido illi maior fuit, fortuna rerum humanarum summa gesticente in profundis animi vitiiis. Primumque imperare diis concupivit, nec quidquam generosius valuit. Nemo unquam ulli artium validius favit. Ad haec, non opes ei defuere, non vires, non discentis ingenium, aliaque non patiente mundo. Immensum et indubitatum exemplum est falsae artis, quam dereliquit Nero: utinamque inferos potius et quoscunque de auspicionibus suis deos consulisset, quam lupanaribus atque prostitutis mandasset inquisitiones eas: nulla profecto sacra, barbari licet ferique ritus, non mitiora, quam cogitationes eius, fuissent. Saevius sic nos replevit umbris.

VI. Sunt quaedam Magis perfugia, veluti lentiginem habentibus non obsequi numina, aut cerni. Obstat forte hoc in illo? Nihil membris deficit. Nam dies eligere certos liberum erat: pecudes vero, quibus non nisi ater colos esset, facile. Nam homines immolare etiam gratissimum. Magus ad eum Tiridates venerat, Armeniacum de se triumphum afferens, et ideo provinciae gravis. Navigare noluerat, quoniam exspuere in maria, aliisque mortalium necessitatibus violare naturam eam fas non putant. Magos secum adduxerat. Magicis etiam coenis eum initiaverat. Non tamen cum regnum ei daret, hanc ab eo accipere artem valuit. Proinde ita persuasum sit, intestabilem, irritam, inanem esse, habentem tamen quasdam veritatis umbras: sed in his veneficas artes pollere, non magicas. Quaerat aliquis, quae sint mentiti veteres Magi, cum adolescentibus nobis visus Apion, grammaticae artis, prodiderit cyncephaliam herbam, quae in Aegypto vocaretur osirites, divinam, et contra omnia veneficia: sed si tota erueretur, statim eum qui eruisset, mori: seque evocasse umbras ad percontandum Homerum, quam patriam, quibusque parentibus genitus esset, non tamen ausus profiteri, quid sibi respondisse diceret.

VII. Peculiare vanitatis sit argumentum, quod animalium cunctorum talpas maxime mirantur, tot modis a rerum natura damnatas, caecitate perpetua, tenebris etiamnum aliis defossas, sepultisque similes. Nullis aequae credunt extis: nullum religionis capacius iudicant animal: ut si quis cor eius recens palpitansque devoret, divinationis et rerum efficientiarum eventus promittant. Dente talpae vivae exento, sanari dentium dolores adalligato affirmant. Cetera ex eo animali placita eorum, suis reddemus locis. Nec quidquam probabilius invenietur, quam muris aranei moribus adversari eas, quoniam et terra orbitis (ut diximus) depressa adversatur.

VIII. Cetero dentium doloribus (ut iidem narrant) medetur canum, qui rabie perierunt, caput cinis crematorum sine carnibus, instillatus ex oleo cyprino per aurem, cuius e parte doleant. Caninus dens

sinister maximus, circumscarificato eo qui doleat: aut draconis os e spina: item enhyridia. Est autem serpens masculus et albus. Huius maximo dente circumscarificant. At in superiorum dolore duos superiores adalligant, e diverso inferiores. Huius adipe perunguntur, qui crocodilum captant. Dentes scarificant ossibus lacertae e fronte Luna plena exemptis, ita ne terram attingant. Colluunt caninis dentibus decoctis in vino ad dimidias partes. Cinis eorum pueros tarde dentientes adiuvat cum melle. Fit eodem modo et dentifricium. Cavis dentibus cinis e murino fimo inditur, vel iecur lacertarum aridum. Anguinum cor si mordeatur, aut alligetur, efficax habetur. Sunt inter eos, qui murem bis in mense iubeant mandi, doloresque ita cavere. Vermes terreni decocti in oleo, infusique auriculae, cuius a parte doleant, praestant levamentum. Eorundem cinis exesis dentibus coniectus, ex facili cadere eos cogit: integros dolentes illitus iuvat. Comburi autem oportet in testa. Prosunt et cum mori radice in aceto scillite decocti, ita ut colluantur dentes. Is quoque vermiculus, qui in herba, Veneris labro appellata, invenitur, cavis dentium inditus mire prodest. Nam erucae brassicae, eius contactu cadunt. Et e malva cinices infunduntur auribus cum rosaceo. Arenulae, quae inveniuntur in cornibus cochlearum, cavis dentium inditae, statim liberant dolore. Cochlearum inanum cinis cum myrrha gingivis prodest: serpentis cum sale in olla exustae cinis cum rosaceo in contrariam aurem infusus. Anguiniae vernationis membrana cum oleo, tetaeque resina calefacta, et auri alterutri infusa: adiiciunt aliqui thus et rosaceum: eadem cavis indita, ut sine molestia cadant, praestant. Vanum arbitror esse, circa Canis ortum angues candidos membranam eam exuere, quoniam nec in Italia visum est, multoque minus credibile in tepidis regionibus tam sero exui. Hanc autem vel inveteratam cum cera celerrime dentes ovellere tradunt. Et dens anguim adalligatus dolores mitigat. Sunt qui et araneum animal ipsum sinistra manu captum, tritumque in rosaceo, et in aurem infusum, cuius a parte doleat, prodesse arbitrentur. Ossiculis gallinarum in pariete servatis, fistula salva, adacto dente vel gingiva scarificata, projectoque ossiculo, statim dolorem abire tradunt. Item fimo corvi lana adalligato, vel passerum cum oleo calefacto, et proximae auriculae infuso, pruritus quidem intolerabilem facit, et ideo tolerabilius est passeris pullorum sarmentis crematorum cinerem ex aceto inficere.

IX. Oris saporem commendari affirmant, murino cinere cum melle si fricentur dentes. Admiserunt quidam marathri radices. Penna vulturis si scalpantur dentes, acidum halitum faciunt. Hoc idem hystricis spina fessis, ad firmitatem pertinet. Linguae hulcora et labrorum, hirundines in mulso decoctae sanant. Adeps anseris aut gallinae, rimas. Oesypum cum galla: araneorum telae candidae, et quae in trabibus parvae texuntur. Si ferventia os intus exusserint, lacte canino statim sanabitur.

X. Maculas in facie, oesypum cum melle Corsico, quod asperinum habetur, extenuat. Item scobem cutis in facie cum rosaceo impositum vellere, quidam et butyrum addunt. Si vero vitiligines sint, fel caninum prius aciu compunctas. Liventia et sugillata pulmones arietum pecudumque, in tenues connecti membranas, calidi impositi, vel columbinum fimum. Cutem in facie adeps anseris, vel gallinae custodit. Lichenas et murino fimo ex aceto illinunt, et cinere herinacei ex oleo. In hac curatione prius nitro ex aceto faciem foveri praecipunt. Tollit ex facie vitia et cochlearum, quae latae et minutae passim inveniuntur, cum melle cinis. Omnium quidem cochlearum cinis spissat, calfacit et ideo causticis commiscetur, per

illinitur. Invenio et formicas Herculaneas appellari, quibus tritis adiecto sale exiguo, talia vitia sanentur. Buprestis animal est rarum in Italia, similitimum scarabaeo longipedi. Fallit inter herbas bovem maxime, unde et nomen invenit, devoratumque tacto felle ita inflammat, ut rumpat. Haec cum hircino sevo illita lichenas ex facie tollit septica vi, ut supra dictum est. Vulturinus sanguis cum chamaeleonis albae (quam herbam esse diximus) radice, et cedria tritus, coniectusque brassica, lepras sanat: item pedes locustarum cum sevo hircino triti. Varos adeps gallinaceus cum caepa tritus et subactus. Utilissimum et in facie mel, in quo apes sint immortuae. Praecipue tamen faciem purgat atque erugat cygni adeps. Stigmata delentur columbino fimo ex aceto.

XI. Gravedinem invenio finiri, si quis nares mulinas osculetur. Uva et faucium dolor mitigatur fimo agnorum, priusquam herbam gustaverint, in umbra arefacto. Uva succo cochleae acu transfossae illita, ut cochlea ipsa in fumo suspendatur. Hirundinum cinere cum melle: sic et tonsillis succurritur. Tonsillas et fauces lactis ovilli gargarizatio adiuvat. Multipeda trita, fimum columbinum cum passo gargarizatum, etiam cum fico arida ac nitro impositum extra, asperitatem faucium et distillationes leniunt. Cochleae coqui debent illotae: demitto tantum tereno conteri, et in passo dari potui. Sunt qui Astypalaicas efficacissimas putent, et smegma earum. Lenit et gryllus infricatus: aut si quis manibus, quibus eum contriverit, tonsillas attingat.

XII. Anginis felle anserino cum elaterio et melle citissime succurritur: cerebro noctuae, cinere hirundinis, ex aqua calida poto. Huius medicinae auctor est Ovidius poeta. Sed efficaciores ad omnia quae ex hirundinibus monstrantur, pulli silvestrium. Figura nidorum eas deprehendit. Multo tamen efficacissimi ripariarum pulli. Ita vocant in riparum cavis nidificantes. Sunt qui cuiuscunque hirundinis pullum edendum censent, ne toto anno metuatur id malum. Strangulatos cum sanguine comburant in vase, et cinerem cum pane aut potu dant. Quidam et mustelae cineres pari modo admiscunt. Sic et ad strumae remedia dant: et comitialibus quotidie potu. In sale quoque servatae hirundines ad anginam una drachma bibuntur: cui malo et nidus earum mederi dicitur potus. Millepedam illini anginis, efficacissimum putant. Alii XXI tritas in aquae mulsae hemina dari per arundinem, quoniam dentibus tactis nihil prosint. Tradunt et murem cum verbenaca excoctum, si bibatur is liquor, remedio esse. Et corrigiam caninam ter collo circumdatam: fimum columbinum vino et oleo permixtum. Cervicis nervis et opisthotono, ex milvi nido surculus viticis adalligatus auxiliari dicitur. Strumis exulceratis mustelae sanguis: ipsa decocta in vino: non tamen sectis admovetur. Aiunt et cibo sumtam idem efficere. Vel cineri eius sarmentis combustae miscetur auxungia. Lacertus viridis adalligatur: post dies XXX oportet alium adalligari. Quidam cor eius in argenteo vasculo servant, ad feminarum strumas. Veteres cochleae cum testa sua tusae illinunt maxime quae frutectis adhaerent. Item cinis aspidum cum sevo taurino imponitur. Anginus adeps mixtus oleo: item anguim cinis ex oleo illitus, vel cum cera. Edisse quoque eos medios, abscissis utrinque extremis artubus, adversus strumas prodest: vel cinerem bibisse in novo fictili ita crematorum: efficacius multo inter duas orbitas occisorum. Et gryllum illinire cum sua terra effossum suadent: item fimum columbarum per se, vel cum farina hordeacea, aut arenacea ex aceto. Talpae cinerem ex melle illinire. Alii iecur eiusdem contritum inter manus illinunt, et triduo non abluunt. Dextrum quoque pedem eius remedio esse strumis affirmant. Alii

praecidunt caput, et cum terra a talpis excitata tum sum digerunt in pastillos, pyxide stannea, et utuntur ad omnia quae intumescunt, et quae apostemata vocant, quacque in cervice sint: vescique suilla tunc retant. Tauri vocantur scarabaei terrestres, ricino similes: nomen cornicula dedere. Alii pediculos terrae vocant. Ab his quoque terram egestam illinunt strumis, et similibus vitiis, et podagris. Tri-duo non abluunt: prodestque haec medicina in anum. Omniaque his adscribunt, quae nos in gryllis retulimus. Quidam et a formicis terra egesta sic utuntur. Alii vermes terrenos totidem, quot sint strumae, adalligant, pariterque cum his arescunt. Alii viperam circa Canis ortum circumcidunt, ut diximus, dein mediam comburunt, dein cinerem eum dant bibendum ter septenis diebus, quantum prehenditur tenuis digitis: sic strumis medentur. Aliqui vero circumligant eas lino, quo praeligata infra caput vipera pependerit, donec exanimaretur. Et millepedis utuntur, addita resinae terebinthinae parte quarta: quo medicamento omnia apostemata curari iubent.

XIII. Humeri doloribus mustelae cinis cum cera medetur. Ne sint alae hirsutae, formicarum ova pueris infricata praestant. Item mangonibus, ut lanugo tardior sit pubescentium, sanguis et testiculis agnorum, qui castrantur: qui evulsis pilis illitus et contra virus proficit.

XIV. Praecordia vocamus uno nomine exta in homine: quorum in dolore cuiuscunque partis, si catulus lactens admoveatur, apprimaturque his partibus, transire in eum morbus dicitur. Idque in exenterato, perfusoque vino deprehendi, vitiato viscere illo quod doluerit hominis: et obrui tales religio est. Hi quoque, quos Melitaeos vocamus, stomachi dolorem sedant applicati saepius. Transireque morbos aegritudine eorum intelligitur, plerumque et morte. Pulmonis quoque vitiis medentur et mures, maxime Africani, detracta cute in oleo et sale decocti, atque in cibo sumti. Eadem res et purulentis vel cruentis exscreationibus medetur.

XV. Praecipue vero cochlearum cibus stomacho: in aqua eassubfervefieri intacto corpore earum oportet, mox et in pruna torreri, nihilo addito, atque ita e vino garoque sumi, praecipue Africanas. Nuper hoc compertum plurimis prodesse. Id quoque observant, ut numero impari sumantur. Virus tamen earum gravitatem halitus facit. Prosunt et sanguinem exscreantibus, demta testa tritae in aquae potu. Laudatissimae autem sunt Africanae: ex his Solitanae: Astypalaeicae, et Siculae modicae, quoniam magnitudo duras facit et sine succo: Balearicae, quas cavaticas vocant, quoniam in speluncis nascuntur. Laudatae et ex insulis, Caprearum. Nullae autem cibus gratae, neque veteres, neque recentes. Fluviales et albae virus habent: nec silvestres stomacho utiles, alvum solvunt. Item omnes minutae. Contra marinae stomacho utiliores: efficacissimae tamen in dolore stomachi. Laudatiores traduntur quaecunque vivae cum aceto devoratae. Praeterea sunt quae aceratae vocantur, latae, multifariam nascentes, de quarum usu suis dicemus locis. Gallinaceorum ventris membrana inveterata et inspersa potioni, distillationes pectoris et humidam tussim, vel recens tosta lenit. Cochleae crude tritae cum aquae tepidae cyathis tribus si sorbeantur, tussim sedant. Distillationes sedat et canina cutis cuilibet digito circumdata. Iure pedicum stomachus recreatur.

XVI. Iocineris doloribus medetur mustela silvestris in cibo sumta, vel iocinera eius. Item viverra porcelli modo inassata. Suspiriosis multipedae, ita ut ter septenae in Attico melle diluantur, et per arundinem bibantur. Omne enim vas earum nigrescit contactu. Quidam torrent ex his sextarium in parti-

na, donec candidae fiant: tunc melle miscent. Alii centipedam vocant, et ex aqua dari iubent. Cochleae in cibos his quos linquit aninus, aut quorum alienatur mens, aut quibus vertigines fiunt, ex passi cyathis tribus singulae contritae cum sua testa et calefactae, in potu datae diebus plurimum novem. Aliqui singulas primo die dedere, sequenti binas, tertio ternas, quarto duas, quinto unam. Sic et suspiria emendant et vomicas. Esse animal locustae simile sine pennis, quod troxalis Graece vocetur, Latinum nomen non habeat, aliqui arbitrantur: nec pauci auctores hoc esse quod gryllus vocetur. Ex his XX torreri iubent, ac bibi e mulso contra orthopnoeas, sanguinemque expuentibus. Est qui cochleis illotis protropum infundat, vel marinam aquam, ita decoquat, et in cibo sumat: aut si tritae cum testis suis sumantur cum protropo: sic et tussi medentur. Vomicas privatim sanat mel in quo apes sint demortuae. Sanguinem reicientibus pulmo vulturinus vitigineis lignis combustus, adiecto flore mali Punici ex parte dimidia, item cotoneorum liliorumque iisdem portionibus potus mane atque vesperi in vino, si febris absint. Si minus, ex aqua in qua cotonea decocta sint.

XVII. Pecudis lien recens magicis praeceptis super dolentem lienem extenditur, dicente eo qui medetur, lieni se remedium facere. Post hoc iubent eum in pariete dormitorii eius tectorio includi, et obsignari anulo, terque novies carmen dici. Caninus si viventi eximatur, et in cibo sumatur, liberat eo vitio. Quidam recentem superalligant. Alii duum dierum catuli ex aceto scillitico dant ignoranti, vel herinacei lienem. Item cochlearum cinerem cum semine lini et urticae addito melle, donec persanet. Eo liberat et lacerta viridis, viva in olla ante cubiculum dormitorium eius, cui medeatur, suspensa, ut egrediens revertensque attingat manu: cinis e capite bubonis cum unguento: mel in quo apes sint mortuae: araneus, et maxime qui lycos vocatur.

XVIII. Upupae cor in lateris doloribus laudatur, et cochlearum cinis in ptisana decoctarum, quae et per se illinuntur. Canis rabiosi calvariae cinis potioni inspergitur. Lumborum dolori stellio transmarinus capite ablato et intestinis, decoctus in vino cum papaveris nigri denarii pondere dimidio, eo succo bibitur. Lacertae virides decisis pedibus et capite, in cibo sumuntur. Cochleae tres contritae cum testis suis, atque in vino decoctae cum piperis granis XV. Aquilae pedes evellunt in averum a suffragine, ita ut dexter dexterarum partis doloribus adalligetur, sinister laevae. Multipeda quoque, quam oniscum appellavimus, medetur denarii pondere ex vino cyathis duobus pota. Vermem terrenum catillo ligneo ante fissio et ferro vincto impositum, aqua excepta perfundere, et defodere, unde effoderis, Magi iubent, mox aquam bibere catillo, mire id prodesse ischiadicis affirmantes.

XIX. Dysentericis recreant femina pecudum decocta cum lini semine aqua pota. Caseus orillus vetus, serum ovium decoctum in vino austero. Hoc et ileo medetur, et tussi veteri. Dysentericis stellio transmarinus ablatis intestinis et capite, pedibusque acute, decoctus aequae et in cibo sumtus. Cochleae duae cum ovo, utraque cum putamine contrita, atque in vase novo addito sale et passi cyathis duobus, aut palmarum succo et aquae cyathis tribus subfervefactis et in potu datis. Prosunt et combustae, ut cinis earum bibatur in vino addito resinae momento. Cochleae nudaе, de quibus diximus, in Africa maxime inveniuntur, utilissimae dysentericis, quinae combustae cum denarii pondere dimidii acaciae: exque eo cinere dantur cochlearia bina in vino myrtite, aut quolibet austero cum pari modo caldae. Quidam omnibus Africanis ita utuntur. Alii totidem Africanas, vel latas infundunt potius. Et si maior

fluxio sit, addunt acaciam fabae magnitudine. Senectus anguium dysentericis, et tenesmis in stanno vase decoquitur cum rosaceo. Vel si in alio, cum stanno illinitur. Ius e gallinaceo iisdem medetur: sed veteris gallinacei vehementius salsum ius alvum ciet. Membrana gallinarum tosta et data in oleo ac sale, coeliacorum dolores mulcet. Abstineri autem a frugibus ante et gallinam et hominem oportet. Fimum columbinum tostum potumque. Caro palumbi in aceto decocta dysentericis et coeliacis medetur. Turdus inassatus cum myrti baccis dysentericis: item merulae. Mel, in quo sint immortuae apes, decoctum.

XX. Gravissimum vitium ileos appellatur. Huic resisti aiunt discerpti vesperilionis sanguine: etiam iusto ventre subveniri. Sistit alvum primum cochlea, sicut diximus in suspiriosis, temperata. Item cinis earum quae virae crematae sint, potus ex vino austero. Gallinaceorum iecur assum, aut ventriculi membrana, quae ablici solet, inveterata, admixto papaveris succo. Alii recentem torrent ex vino bibendam. Ius perdicum, et per se ventriculus contritus ex vino nigro. Item palumbus ferus, et posca decoctus. Lien pecudis tostus, et in vino tritus. Fimum columbinum cum melle illitum. Ossifragi venter arefactus et potus, iis qui cibos non conficiunt, utilissimus, vel si manu tantum teneant capientes cibum. Quidam adalligant ex hac causa, sed continuare non debent: maciem enim facit. Sistit et anatum muscularum sanguis. Inflationem discutit cochlearum cibis. Tormina lien ovium tostas, atque ex vino potus: palumbus ferus ex posca decoctus: apodes ex vino: cinis ibidis sine pennis crematae potus. Quod praeterea traditur in torminibus, mirum est: anate apposita ventri transire morbum, anatemque emori. Tormina et melle curantur, in quo sunt apes immortuae, decocto. Coli vitium efficacissime sanatur ave galerita assa in cibo sumta. Quidam in vase novo cum plumis exuri iubent, conterique in cinerem, bique ex aqua cochlearibus ternis per quadriduum: quidam cor eius adalligari femini: alii recens tepensque adhuc devorari. Consularis Asprenatum domus est, in qua alter e fratribus colo liberatus est, ave hac in cibo sumta, et corde eius armilla aurea incluso: alter sacrificio quodam, facto crudis laterculis ad formam camini, atque ut sacrum peractum erat, obstructo sacello. Unum est ossifrago intestinum mirabili natura, omnia devorata efficiunt. Huius partem extremam adalligatam prodesse contra colum constat. Sunt occulti interaneorum morbi, de quibus mirum proditur. Si catuli, priusquam videant, applicentur tri-duo stomacho maxime ac pectori, et ex ore aegri suctum lactis accipiant, transire vim morbi, postremo exanimari, dissectisque palam fieri aegri causas. Mori et humari debere eos obrutos terra. Magi quidem vesperilionis sanguine contacto ventre, in totum annum caveri dolorem tradunt: aut in dolore, si quis aquam per pedes fluentem haurire sustineat.

XXI. Murino fino contra calculos illinire ventrem prodest. Herinacei carnem iucundam esse aiunt, si capite percusso uno ictu interficiatur, prius quam in se urinam reddat: eos qui carnem ederint, stranguriae morbum contrahere minime posse. Haec caro ad hunc modum occisi, stillicidia in vesica emendat: item suffitus ex eodem. Quod si urinam in se reddiderit, eos qui carnem ederint, stranguriae morbum contrahere traditur. Iubent et vermes terrenos bibi ex vino aut passo ad comminuendos calculos: vel cochleas decoctas, ut in suspiriosis. Easdem exemptas testis tritasque, tres in vini cyatho bibi, sequenti die duas, tertia die tres, ut stillicidium urinae emendent. Testis cinerem ad calculos pellendos. Cinerem scorpionum in

sta edit. Lapillos qui in gallinaceorum vesica, aut in palumbium ventriculo inveniuntur, conteri et portioni inspergi. Item membranam e ventriculo gallinacei aridam: vel si recens sit, tostam. Fimum quoque palumbinum in faba sumi contra calculos et alias difficultates vesicae. Similiter plumarum cinerem palumbium ferorum ex aceto mulso. Et intestinorum ex his cinerem cochlearibus tribus. E nido hirundinum glebulam dilutam aqua calida. Ossifragi ventrem arefactum. Turturis fimum in mulso decoctum, vel ipsius discoctas ius. Turdos quoque edisse cum baccis myrti prodest urinae: cicadas tostas in patellis: millepedam oniscum bibisse: et in vesicae doloribus decoctum agnorum pedum. Alvum ciet gallinaceorum discoctorum ius, et acria mollit. Ciet et hirundinum fimum, adiecto melle subditum.

XXII. Sedis vitiis efficacissima sunt, oesypum: (quidam adiciunt pompholygem et rosaceum:) canini capitis cinis: senecta serpentis ex aceto: si rhagades sint, cinis fini canini candidi cum rosaceo: aiuntque inventum Aesculapii esse, eodemque et verrucas efficacissime tolli: murini fini cinis, adeps cygni, serum bovis. Procidencia ibi succus cochlearum punctis evocatus illitu repellit. Attritis medetur cinis muris silvatici cum melle: fel herinacei, cum vesperilionis: et anserinus cum cerebro, et alumine, et oesypo. Fimum columbinum cum melle. Condylomatis privatim araneus demto capite pedibusque infricatus. Ne acria perurant, adeps anserinus cum cera Punica, cerussa, rosaceo: adeps cygni. Haec et haemorrhoidas sanare dicuntur. Ischiadicis cochleas crudas tritas cum vino Anmideo et pipere potu prodesse dicunt: lacertam viridem in cibo ablatis pedibus, interaneis, capite. Sic et stellionem, adiectis huic papaveris nigri obolis tribus. Ruptis convulsis fel ovium cum lacte mulierum. Verendorum fornicationibus verrucisque medetur arietini pulmonis inassati sanies. Ceteris vitiis, vellerum eius vel sordidorum cinis ex aqua: serum ex omento pecudis, praecipue a renibus, admixto cinere pumicis et sale: lana succida ex aqua frigida: carnes pecudis combustae ex aqua: mulae ungularum cinis: dentis caballini contusi farina inspersa. Testibus vero, farina ex ossibus canini capitis sine carne tusis. Si decidat testium alter, spinam cochlearum illitam remedio esse tradunt. Tetrus ibi hulceribus, et manantibus, auxiliantur canini capitis recentis cineres: cochleae latae, parvae, contritae ex aceto: senectus anguium ex aceto, vel cinis eius: mel, in quo apes sint immortuae, cum resina: cochleae nuda, quas in Africa gigni diximus, tritae cum thuris polline et ovorum albo: tricesimoque die resolvunt. Aliqui pro thure bulbum admiscunt. Hydrocelicis stelliones mire prodesse tradunt, capite, pedibus, interaneis ademtis, reliquum corpus inassatum: in cibo id saepius datur: sicut ad urinae incontinentiam, caninum adipem cum alumine scisso, fabae magnitudine. Cochleas Africanas cum sua carne et testa crematas potu cinere. Anserum trium linguas inassatas in cibo: huius rei auctor est Anaxilaus. Panos aperit serum pecudum cum sale tosto. Murinum fimum admixto thuris polline, et sandaraca discutit. Lacertae cinis, et ipsa divisa imposita: item multipeda contrita, admixta resina terebinthina ex parte tertia. Quidam et sinopidem admiscunt cochleae contusae. Et per se cinis inanum cochlearum ceruae mixtus, discussoriam vim habet. Fimum columbarum per sese, vel cum farina hordeacea, aut avenacea illitum. Cantharides mixta calce panos scalpelli vice auferunt. Inguinum tumorem cochleae minutae cum melle illitae leniunt.

XXIII. Varices ne nascantur, lacertae sanguine pueris crura ieiunis a ieiuno illinuntur. Podagras lenit oesypum cum lacte mulieris et cerussa: fimum pecudum, quod liquidum reddunt: pulmones pecu-

dum: fel arietis cum sero: mures dissecti impositi: sanguis mustelae cum plantagine illitus, et vivae combustae cinis ex aceto, et rosaceo, si penna illinatur, vel si cera et rosaceum admisceatur: fel caninum, ita ne manu attingatur, sed penna illinatur: fimum gallinarum: vermium terrenorum cinis cum melle, ita ut tertio die solvantur. Alii ex aqua illiniri malunt. Alii ipsos aceto mensura cum melle cyathis tribus pedibus ante rosaceo perunctis. Cochleae latae potae tollere dicuntur pedum et articularum dolores. Bibuntur autem binae in vino tritae. Eadem illinuntur cum helxines herbae succo. Quidam ex aceto intrivisse contenti sunt. Quidam sale cum vipera cremato in olla nova, et saepius sumto, aiunt podagra liberari. Utile esse et adipe viperino pedes perungi. Et de milvo affirmant, si inveterato tritoque, quantum tres digiti capiant, bibatur ex aqua. Aut si pedes sanguine cum urtica: vel pennis palumborum, cum primum nascentur, tritis cum urtica. Quin et fimum eorum articularum doloribus illinitur: item cinis mustelae aut cochlearum, et cum amylo, vel tragacantha. Incussos articulos aranei telae commodissime curant. Sunt qui cinere earum uti malint, sicut fimi columbini cinere, cum polenta et vino albo. Articulis luxatis praesentaneum est et serum pecudis cum cinere e capillo mulierum. Pernionibus quoque imponitur serum pecudum cum alumine: canini capitis cinis, aut fimi murini. Quod si pura sint, hucera cera addita ad cicatricem perducunt: vel glirium crematorum favilla ex oleo: item muris silvatici cum melle: vermium quoque terrenorum cum oleo vetere: et cochleae, quae nudaee inveniuntur. Hucera omnia pedum sanat cinis earum, quae vivae combustae sint: fimi gallinarum cinis exulcerationes, columbini fimi ex oleo. Attritus etiam calceamentorum, veteris soleae crematae cinis, agninus pulmo et arietis sanat. Dentis caballini contusi farina privatim subluviem. Lacertae viridis sanguis subtritus, et hominum et iumentorum pedes sublitus sanat. Clavos pedum urina muli mulaeve cum luto suo illita: fimum ovium. Iecur lacertae viridis, vel sanguis flocco impositus: vermes terreni ex oleo: stellionis caput cum viticis pari modo tritum ex oleo: fimum columbinum decoctum ex aceto. Verrucas vero omnium generum urina canis recens cum suo luto illita: fimi canini cinis cum cera: fimum ovium: sanguis recens murinus illitus, vel ipse mus divulsus: herinacei fel: caput lacertae, vel sanguis, vel cinis totius: membrana senectutis anguium: fimum gallinaceum cum oleo et nitro. Cantharides cum uva taminia intritae exedunt: sed ita erosas aliis, quae ad persananda hucera monstravimus, curari oportet.

XXIV. Nunc revertemur ad ea, quae totis corporibus metuenda sunt. Fel canis nigri masculi amuletum esse Magi dicunt domus totius, suffitae eo purificatae, contra omnia mala medicamenta. Item sanguine canis respersis parietibus, genitalique eius sub limine ianuae defosso. Minus mirentur hoc, qui sciunt foedissimum animalium in quantum magnificent ricinum, quoniam uni nullus sit exitus saginae, nec finis alia quam morte, diutius in fame viventi. Septenis ita diebus durasse tradunt: at in satietate paucioribus dehiscere. Hunc ex aure sinistra canis omnes dolores sedare adalligatum. Eundem in augurio vitalium habent. Nam si aeger ei respondeat qui intulerit, a pedibus stanti interrogantique de morbo, spem vitae certam esse: morituum nihil respondere. Adiciunt, ut evellatur ex aure laeva canis, cui non sit alius, quam niger color. Nigridius fugere tota die canes conspectum eius, qui e suo id animal evellerit, scriptum reliquit. Rursus Magi tradunt, lymphatos sanguinis talpae aspersu respiscere: eos vero qui a nocturnis diis Faunis

agitantur, draconis lingua, et oculis et felle intestinalisque in vino et oleo decoctis, ac sub dio noctu refrigeratis, perunctos matutinis vespertinisque liberari.

XXV. Perfrictionibus remedio esse tradit Nicanter amphibiaenam mortuam adalligatam, vel pellem tantum eius. Quin immo arbori, quae caedatur, adalligata non algere caedentes, faciliusque succidere. Itaque sola serpentium frigori se committit, prima omnia procedens, et ante cuculi cantum. Aliud est cuculo miraculum, quo quis loco primo audiat alitem illam, si dexter pes circumscribatur, ac vestigium id effodiatur, non gigni pulices, ubicunque spargatur.

XXVI. Paralysis caventibus pingua glirium decoctorum et soricum utilissima tradunt esse: millepedas, ut in anginis diximus, potas phthisis sentientibus: lacertam viridem decoctam in vini sextariis tribus ad cyathum unum, singulis cochlearibus sumtis per dies, donec convalescant. Cochlearum cinerem potum in vino.

XXVII. Comitialibus morbis oesypum cum myrrhae momento, et vini cyathis duobus dilutum, magnitudine nucis avellanae, a balineo potum. Testiculos arietinos inveteratos, tritosque dimidio denarii pondere in aqua vel lactis asinini hemina. Interdicitur vini potus quinis diebus ante et postea. Magnifice laudatur et sanguis pecudum potus: item fel cum melle, praecipue agnium. Catulus lactens sumtus, abscisso capite pedibusque, ex vino et myrrha. Lichen mulae potus in oxymelite cyathis tribus. Stellionis transmarini cinis potus in aceto. Tonicula stellionis, quam eodem modo, ut anguis, exuit, pota. Quidam et ipsum arundine exenteratum inveteratumque bibendum dedere. Alii in cibo in ligneis verubus inassatum. Operae pretium est scire quomodo praeripiatur, cum exiit membrana hiberna, alius devoranti eam, quoniam nullum animal fraudulentius invidere homini tradunt. Inde stellionum nomen aiunt in maledictum translatum. Observant cubile eius aestatibus. Est autem in lorice ostiorum fenestrarumque, aut cameris sepulcrisve: ibi vere incipiente fissis arundinibus textas opponunt casas, quarum angustis etiam gaudet, eo facilius exuens circumdatum torpore. Sed eo derelicto non potest remeare. Nihil ei remedio in comitialibus morbis praefertur. Prodest et cerebrum mustelae inveteratum potumque, et iecur eius: testiculi, vulvaeque, aut ventriculus inveteratus cum coriandro, ut diximus: item cinis: silvestris vero tota in cibo sumta. Eadem omnia praedicantur ex viverra. Lacerta viridis cum condimentis, quae fastidium abstergeant, ablatis pedibus et capite. Cochlearum cinis addito semine lini et urticae cum melle unctu sanat. Magis placet draconis cauda in pelle dorcadis adalligata cervinis nervis: vel lapilli e ventre pullorum hirundinum sinistro lacerto annexi. Dicuntur enim excluso pullo lapillum dare. Quod si pullus is detur incipienti in cibo, quem primum pepererit, cum quis primum tentatus sit, liberatur eo malo. Postea medetur hirundinum sanguis cum thure, vel cor recens devoratum. Quin et e nido earum lapillus impositus recreare dicitur confestim, et adalligatus in perpetuum tueri. Praedicatur et iecur milvi devoratum, et senectus serpentium. Iecur vulturis tritum cum suo sanguine ter septenis diebus potum. Cor pulli vulturini adalligatum. Sed ipsum vulturem in cibo dari iubent, et quidem satiatum humano cadavere. Quidam pectus eius bibendum censent, et in cerrino calice. Aut testes gallinaei ex aqua et lacte, antecedente quingue dierum abstinencia vini, ob id inveteratos. Fuere et qui viginti unam muscas rufas, et quidem emortuas, in potu darent, infirmioribus pauciores.

XXVIII. Morbo regio resistunt sordes aurium, aut mammarum pecudis denarii pondere cum myrrhae

momento, et vini cyathis duobus: canini capitis cinis in mulso: multipeda in vini hemina: vermes terreni in aceto mulso cum myrrha. Gallina si sit luteis pedibus prius aqua purificatis, dein collutis vino, quod hibatur. Cerebrum perdicis aut aquilae in vini cyathis tribus. Cinis plumarum aut interaneorum palumbis in mulso ad cochlearia tria. Passerum cinis sarmentis crenatorum cochlearibus duobus in aqua mulsa. Avis icterus vocatur a colore, quae si spectetur, sanari id malum tradunt, et avem mori. Hanc puto Latine vocari galgulum.

XXIX. Phreneticis prodesse videtur pulmo pecudum calidus circa caput alligatus. Nam muris cerebrum dare potui ex aqua, aut cinerem mustelae, vel etiam inveteratas herinacei carnes, quis possit furenti, etiamsi certa sit medicina? Bubonis certe oculorum cinerem inter ea, quibus prodigiose vitam ludificantur, acceperim. Praecipueque febrium medicina placitis eorum renuntiat. Namque et in XII signa digessere eam Sole transmeante, iterumque Luna: quod totum abdicandum paucis et pluribus edocebo. Siquidem crematis tritisque cum oleo perungi iubent aegros cum Geminos transit Sol, cristis, et auribus, et unguibus gallinaceorum: si Luna, radiis barbisque eorum: si Virginem alteruter, hordei granis: si Sagittarium, versipertilionis alis: si Leonem Luna, tamaricis fronde, et adiciunt, sativae: si Aquarium, e buxo carbonibus tritis. Ex istis confessa, aut certe verisimilia ponemus, sicut et lethargum olfactoriis excitari: inter ea fortassis mustelae testiculis inveteratis, aut iocinere usto. His quoque pulmonem pecudis calidum circa caput adalligari putant utile.

XXX. In quartanis medicina clinice propemodum nihil pollet. Quamobrem plura eorum remedia ponemus, primumque ea, qua adalligari iubent: Pulverem, in quo se accipiter volutaverit, lino rutilo in linteolo: canis nigri dentem longissimum. Pseudosphēcem vocant vespam, quae singularis volitat: hanc sinistra manu apprehensam subnectunt: alii vero, quam quis eo anno viderit primam. Viperæ caput abscissum in linteolo, vel cor viventis exemtum. Muris rostellum aurículasque summus roseo panno, ipsumque dimittunt. Lacertae vivae dextrum oculum effossum, mox cum capite suo deciso, in pellicula caprina. Scarabaeum qui pilas volvit. Propter hunc Aegypti magna pars scarabaeos inter numina colit, curiosa Apionis interpretatione, qua colligat Solis operum similitudinem huic animali esse, ad excusandos gentis suae ritus. Sed et alium adalligant Magi, cui sunt cornicula reflexa, sinistra manu collectum. Tertium, qui vocatur fullo, albis guttis, dissectum utrique lacerto adalligant: cetera sinistro. Cor anguini sinistra manu exemtum viventibus. Scorpionis caudae quatuor articulos cum aculeo, panno nigro, ita ut nec scorpionem dimissum, nec eum qui alligaverit, vident aeger triduo. Post tertium circuitum id condant. Erucam in linteolo ter lino circumdant totidem nodis, ad singulos dicentes, quare faciat qui medebitur. Limacem in pellicula, vel quatuor limacum capita, praecisa arundine. Multipedam lana involutam. Vermiculos ex quibus tabani fiunt, antequam pennas germinet. Alios e spinosis fructibus lanuginosos. Quidam ex illis quaternos inclusos iuglandis nucis putamine adalligant: cochleasque, quae nudaè inveniuntur. Stelionem inclusum capsulis subiciunt capiti, et sub decessu febris emittunt. Devorari autem iubent cor mergi marini sine ferro exemtum, inveteratumque conteri, et in calida aqua bibi. Corda hirundinum cum melle. Alii finium drachma una in lactis canini et ovilli, vel passi cyathis tribus, ante acnes. Sunt qui totas censeant devorandas. Cutem pondere sexta parte denarii cum pipe modo, Parthorum gentes in remedi-

bunt. Chrysippus philosophus tradidit phryganiæ adalligatum remedio esse quartanis. Quod caset animal neque ille descripsit, nec nos invenimus qui novisset. Demonstrandum tamen fuit a tam gravi auctore dictum, si cuius cura efficacior esset inquireris. Cornicis carnes esse, et nitrum illinire, in longis morbis utilissimum putant. Et in tertianis fiat potestas experiendi, quoniam miserias copia spei delectat, anne aranei, quem lycon vocant, tela cum ipso, in splenio resinae ceraeque imposita utrisque temporibus et fronti prosit: aut ipse calamo adalligatus, qualiter et aliis febribus prodesse traditur: item lacerta viridis adalligata viva in eo vase quod capiat. Quo genere et recidivas frequenter abigi affirmant.

XXXI. Hydropicis oesypum ex vino addita myrrha modice potui datur, nucis avellanae magnitudine. Aliqui addunt et anserinum adipem ex vino myrteo. Sordes ab uberibus ovium eundem effectum habent. Item carnes inveteratae herinacei sumtae. Vomitus quoque canum illitus ventri, aquam trahere promittitur.

XXXII. Igni sacro medetur oesypum cum pompholyge et rosaceo, ricini sanguis, vermes terreni ex aceto illiti, gryllus contritus in manibus. Quo genere praestat, ut qui id fecerit, antequam incipiat vitium, toto eo anno careat. Oportet autem eum ferro cum terra cavernae suae tolli. Adeps anseris. Viperæ caput aridum asservatum et combustum, deinde ex aceto impositum. Senectus serpentium ex aqua illita a balineo cum bitumine et sevo agnino.

XXXIII. Carbuaculus fimo columbino aboletur per se illito, vel cum lini semine ex aceto mulso. Item apibus, quae in melle sint mortuae, impositis. Polentaque imposita inspersa. In verendis, ceterisque ibi huleeribus, occurrit e melle oesypum cum plumbi squamis. Item finum pecudum incipientibus carbunculis. Tubera et quaecunque molliri opus est, efficacissime anserino adipe curantur. Idem praestat et gruum adeps.

XXXIV. Furunculis mederi dicitur araneus, priusquam nominetur impositus, et tertio die solutus. Mus araneus pendens enecatus, sic ut terram ne postea attingat, ter circumdatus furunculo, toties expuentibus medente, et cui is medebitur. Ex gallinaceo fimo quod est rufum maxime, recens illitum ex aceto. Ventriculus ciconiae ex vino decoctus. Muscae impari numero infricatae digito medico. Sordes ex pecudum auriculis. Sevum ovium vetus cum cinere et capillis mulierum. Sevum arietis cum cinere puniceis et salis pari pondere.

XXXV. Ambustis canini capitis cinis medetur. Item glirium cum oleo. Fimum ovium cum cera. Murium cinis: cochlearum quoque: sic ut ne cicatrix quidem appareat. Item adeps viperinus. Fimi columbini cinis ex oleo illitus.

XXXVI. Nervorum nodis capitis viperini cials ex oleo cyprino. Terreni vermes cum melle illiti. Doloribus eorum amphibiaena mortua adalligata. Adeps vulturinus cum ventre arefactus, contritusque cum adipe suillo inveterato. Cinis e capite bubonis in mulso potus cum lili radice, si Magis credimus. In contractione nervorum caro palumbina in cibis prodest et inveterata: herinacei, spasticis: item mustelae cinis. Serpentium senectus in pelle taurina adalligata spasmos fieri prohibet. Opisthotonos milvi iecur aridum tribus obolis in aquae mulsae cyathis tribus potum.

XXXVII. Reduvias, et quae in digitis nascuntur, tollunt, canini capitis cinis, aut vulva de oleo, superillito butyro ovillo cum melle. cuiuslibet animalium fellis. Unguium ridet cum pice tertio die solutae, sevo hircino. Pecudum sevum.

Aliqui miscent viscum et portulacam, alii aeris florem et viscum, ita ut tertio die solvant.

XXXVIII. Sanguinem sistit in naribus sebum ex omento pecudum inditum. Item coagulum ex aqua, maxime agninum, subductum vel infusum, etiamsi alia non prosint. Adeps anserinus cum butyro pari pondere pastillis ingestus. Cochlearum terrena. Sed et ipsae extractae testis. E naribus fluentem sistunt cochleae contritae fronti illitae: aranei tela: gallinacei cerebellum, vel sanguis, profluvia ex cerebro: item columbinus, ob id servatus concretusque. Si vero ex vulnere immodice fluat, fimi caballini cum putaminibus ovorum cremati cinis impositus mire sistit.

XXXIX. Vulneribus medetur oesypum cum hordei cinere et aerugine aequis partibus. Ad carcinomata quoque ac serpentia valet. Erodit et hulcerum margines: carnesque excrecentes ad aequalitatem redigit. Explet quoque, et ad cicatricem perducit. Magna vis et in cinere pecudum fimi ad carcinomata, addito nitro: aut in cinere ex ossibus feminum agnorum, praecipue in his hulceribus, quae cicatricem non trahunt. Magna et pulmonibus, praecipue arietum. Excrecentes carnes in hulceribus ad aequalitatem efficacissime reducunt. Fimo quoque ipso ovium sub testo calefacto et subacto tumor vulnere sedatur: fistulae purgantur sananturque: item epinyctides. Summa vero vis in canini capitis cinere: excrecentia omnia spodii vice erodit ac persanat. Et murino fimo eroduntur. Item mustelae fimi cinere. Duritias etiam in alto hulcerum, et carcinomata persequitur multipeda trita, admixta resina terebinthina et sinopide. Eademque utilissima sunt in his hulceribus, quae vermibus periclitantur.

Quin et vermium ipsorum genera mirandos usus habent. Cosses, qui in ligno nascuntur, sanant hulcera omnia. Nomas vero combusti cum pari pondere anisi, et ex oleo illiti. Vulnera recentia conglutinant terreni, adeo ut nervos quoque abscissos illitis solidari intra septimum diem persuasio sit: itaque in melle servandos censent. Cinis eorum margines hulcerum duriores absumit, cum pice liquida, vel simblo melle. Quidam arefactis in Sole ad vulnera ex aceto utuntur, nec solvant, nisi biduo intermisso. Eadem ratione et cochlearum terrena prosunt: totaque exemptae, tusae et impositae, recentia vulnera conglutinant, et nomas sistunt. Herpes quoque animal a Graecis vocatur, quo praecipue sanantur quaecunque serpunt. Cochleae prosunt eis cum testis suis tusae: cum myrrha quidem et thure, etiam praecisos nervos sanare dicuntur. Draconum quoque adeps siccatus in Sole magnopere prodest: item gallinacci cerebrum recentibus plagis. Sale viperino in cibo sumto, tradunt et hulcera tractabiliora fieri, ac sanari celerius. Antonius quidem medicus cum incidisset insanabilia hulcera, viperas edendas dabat, miraue celeritate persanabat. Troxalidum cinis margines hulcerum duos aufert cum melle: item fimi columbini cinis cum arsenico et melle, ea quae erodenda sunt. Bubonis cerebrum cum adipe anserino mire vulnera dicitur glutinare: quae vero vocantur cacoethae, cinis feminum arietis cum lacte muliebri, diligenter prius elutis linteolis: ulula avis cocta in oleo, cui liquato miscetur butyrum ovillum et mel. Hulcerum labra duriora apes in melle mortuae emolliunt. Et elephantiasin sanguis et cinis mustelae. Verberum vulnera, atque fibices, pellibus ovium recentibus impositis obliantur.

XL. Articulorum fracturis cinis feminum pecudis peculiariter medetur: efficacius cum cera. Idem medicamentum fit ex maxillis simul ustis, cornuque cervino et cera mollita rosaceo. Ossibus fractis caninum cerebrum linteolo illito, superpositis lanis,

quae subinde suffundantur, fere XIV diebus solidat: nec tardius cinis silvestris muris cum melle: aut vermium terrenorum, qui etiam ossa extrahit.

XLI. Cicatrices ad colorem reducit pecudum pulmo, praecipue ex ariete, sebum ex nitro: lacertae viridis cinis: vernatio anguim ex vino decocta: fimum columbinum cum melle. Item vitiliginis albas ex vino. Ad vitiliginem et cantharides cum rutae foliorum duabus partibus in Sole, donec formicet cutis, tolerandae sunt. Postea fovere, oleoque perungere, necessarium, iterumque illinire, idque diebus pluribus facere, caventes exulcerationem altam. Ad easdem vitiliginis et muscas illini iubent cum radice lapathorum: gallinarum fimum candidum, servatum in oleo veteri cornea pyxide: vesperilionum sanguinem: sel herinacei ex aqua. Scabiem vero, bubonis cerebrum cum aphronitro, sed ante omnia sanguis caninus, sedant: pruritus cochleae minutae, latae, contritae, illitae.

XLII. Arundines, et tela, quaeque alia extrahenda sunt corpori, evocat mus dissectus impositus. Praecipue vero lacerta dissecta, ut vel caput eius tantum contusum cum sale impositum. Cochleae ex his quae gregatim folia secantur, contusae impositaeque cum testis, et eae quae manduntur, exemptae testis: sed cum leporis coagulo efficacissime. Ossa anguim eundem cum coagulo cuiuscunque quadrupedis intra tertium diem approbant effectum. Laudantur et cantharides tritae cum farina hordei.

XLIII. In muliebribus malis membranae a partu ovium proficiunt, sicut in capris retulimus. Fimum quoque pecudum eisdem usus habet. Locustarum suffitu stranguriae maxime mulierum iuvantur. Gallinaceorum testes subinde si a conceptu edat mulier, mares in utero fieri dicuntur. Partus conceptus hystricum cinis potus continet: maturat caninum lac potum, evocat membranae eorum secundis, si terram non attigerit. Lumbos parturientium potus lactis, fimum murinum aqua pluvia dilutum mamas mulierum a partu tumentes reficit. Cinis herinaceorum cum oleo perunctarum custodit partus contra abortus. Facilius enituntur, quae fimum anserinum cum aquae cyathis duobus sorbuere: aut ex utriculo mustelino per genitale effluentes aquas. Vermes terreni illiti, ne cervicis scapularumque nervi dolerent, praestant. Graves secundas pellunt in passo poti. Idem per se impositi, mammiarum suppurationes concoquunt et aperiunt, extrahuntque, et ad cicatricem perducunt. Lac devocant poti cum mulso. Inveniuntur et verniculi, qui adalligati collo, continent partum. Detrahuntur autem sub partu: alias enim non patiuntur. Cavendum etiam ne in terra ponantur. Conceptus quoque causa dantur in potu quini aut septeni. Cochleae in cibo sumtae accelerant partum: item conceptum impositae cum croco. Eadem ex amylo et tragacantha illitae, profluvia sistunt. Prosunt et purgationibus sumtae in cibo, et vulvam aversam corrigunt cum medulla cervina, ita ut uni cochleae denarii pondus addatur et cyperi. Inflationes quoque vulvarum discutunt exemptae testis, tritaeque cum rosaceo. Ad haec Astypalaeicae maxime eliguntur. Alio modo Africanae binae tritae cum feni Graeci quod tribus digitis capiunt, addito melle cochlearibus quatuor, illinuntur alvo, prius irino succo perunctae. Sunt et minutae longaeque, candidae cochleae, passim oberantes. Eae arefactae Sole in tegulis, tusaeque in farina, miscentur lomento aequis partibus, candoremque et laevorem corpori afferunt. Scabendi desideria tollunt minutae et latae cum polenta. Viperam mulier praegnans si transcenderit, abortum faciet: item amphibaenam, mortuam dumtaxat. Nam vivam habentes in pyxide, impune transeunt, etiam si mortua sit: atque asservata, partus faciles praestat vel mortua. Mirum, si non asservatam tran-

ascenderit gravis, innoxiam fieri, si protinus transcendat asservatam. Anguis inveterati suffitus menstrua adiuvant.

XLIV. Anguium senectus adalligata lumbis, faciliores partus facit, protinus a puerperio removenda. Dant et in vino bibendam cum thure: aliter sumta, abortum facit. Baculum, quo angui rana excussa sit, parturientes adiuvat: troxalidum cinis illitus cum melle, purgationes. Item araneus, qui filum deducit ex alio, capi debet manu cava, tritusque admoveri: quod si redeuntem prehenderit, inhibebit idem purgationes. Lapis aetites in aquilae repositus nido, custodit partus contra omnes abortuum insidias. Penna vulturina subiecta pedibus adiuvat parturientes. Ovum corvi gravidis cavendum constat, quoniam transgressis abortum per os faciat. Fimum accipitris in multo potum, videtur foecundas facere. Vulvarum durities et collectiones, adeps anserinus aut cygni emollit.

XLV. Mammæ a partu custodit adeps anseris cum rosaceo et araneo. Phryges et Lycaones mammis puerperio vexatis invenere otidum adipem utilem esse: his quæ vulva strangulenter, et blattas illinunt. Ovorum perdicis putaminum cinis cadmiæ mixtus, et ceræ, stantes mammæ servat. Putant et ter circumductas ovæ perdicis non inclinari: et si sorbeantur eadem, foecunditatem facere: lactis quoque copiam. Cum anserino adipe perunctis mammis, dolores minuere, molas uteri rumpere, scabiem vulvarum sedare, si cum cimice trito illinantur.

XLVI. Vespertilionum sanguis psilothri vim habet: sed malis puerorum illitus non satis proficit, nisi aerugo, vel cicuta semen postea inducatur: sic enim aut in totum tolluntur pili, aut non excedunt lanuginem. Idem et cerebro eorum profici putant. Est autem duplex, rubens utique et candidum. Aliqui sanguinem et iecur eiusdem admiscunt. Quidam in tribus heminis olei discoquunt viperam, exentis ossibus psilothri vice utuntur, evulsis prius pilis quos renasci nolunt. Fel herinacei psilothrum est, utique mixto cerebro vespertilionis et lacte caprino: item per se cinis. Lacte canis primi partus, evulsis pilis quos renasci nolunt, vel nondum natis, perunctis partibus, alii non surgunt. Idem evenire traditur sanguine ricini evulsi cani: item hirundinis sanguine, vel felle. Ovis formicarum supercilia denigrari cum muscis tritis tradunt. Si vero oculi nigri nascentium placeant, soricem praegnantem edendum. Capilli ne canescant, vermium terrenorum cinere praestari admixto oleo.

XLVII. Infantibus, qui lacte concreto vexantur, praesidio est agninum coagulatum ex aqua potum. Aut si coagulatio lactis acciderit, discutitur coagulo ex aceto dato. Ad dentitiones, cerebrum pecoris utilissimum est. Ossibus in canino fimo inventis, adustio infantium, quæ vocatur siriasis, adalligatis emendatur: ramices infantium lacertæ viridis admotæ dormientibus morsu. Postea arundini alligata suspenditur in fumo: traduntque pariter cum ea expirante sanari infantem. Cochlearum saliva illita infantium oculis, palpebras corrigit, gignitque. Ramicos cochlearum cinis cum thure ex uris albo succo illitus per dies triginta medetur. Inveniuntur in corniculis cochlearum arenaceæ duritiæ: eae dentitionem facilem praestant adalligatæ. Cochlearum inanum cinis admixtus ceræ, procidentium interaneorum partes extremas prohibet. Oportet autem cineri misceri saniem punctis emissam e cerebro viperae. Cerebrum viperae illigatum pelliculae dentitiones adiuvat. Idem valent et grandissimi dentes serpentium. Fimum corvi lana adalligatum infantium tussi medetur. Vix est serio compecti quædam: non omittenda tamen, quia sunt prodita. Ramici infantium lacerta mederi iubent. Marem hanc prehendi. Id intelligi et quod sub cauda unam ca-

vernâ habeat. Id agendum, ut per adrum, et argentum, aut ostrum mordeat vitium. Tum in calice novo illigatur, et in fumo ponitur. Urina infantium cohibetur muribus elixis in cibo datis. Scarabaeorum cornua grandia denticulata, adalligata his, amuleti naturam obtinent. Bovæ capiti lapillum inesse tradunt, quem ab eo expui si necem timeat, inopiantis praeciso capite exemptum, adalligatumque, mire prodesse dentitioni. Item cerebrum eiusdem ad eundem usum adalligari iubent: et limacis lapillum sive ossiculum, quod invenitur in dorso. Magnifice iuvat et ovis cerebrum gingivis illitum: sicut aures adeps anserinus cum ocimi succo impositus. Sunt vermiculi in spinosis herbis asperi, lanuginosi: hos adalligatos protinus mederi tradunt infantibus, si quid ex cibo haereat.

XLVIII. Somnos allicit oesypum cum myrrhæ momento in vini cyathis duobus dilutum, vel cum adipe anserino et vino myrtite: avis cuculus leporina pelle adalligatus: ardeolæ rostrum in pelle asinina fronti adalligatum. Putant et per se rostrum eiusdem effectus esse vino collutum. E diverso somnum arcet vespertilionis caput aridum adalligatum.

XLIX. In urina virili lacerta necata, Venerem eius qui fecerit, inhibet. Nam inter amatoria esse Magi dicunt. Inhibet et fimum cochleæ et columbinum cum oleo et vino potum. Pulmonis vulturini dextræ partes Venerem concitant viris adalligatæ gruis pelle. Item si lutea ex ovis quinque columbarum, admixto adipis suilli denarii pondere, ex melle sorbeantur. Passeres in cibo, vel ova eorum. Gallinacei dexter testis arietina pelle adalligatus. Ibiu cineres cum adipe anseris et irino perunctis, si conceptus sit, partus continere: contra inhiberi Venerem pugnatoris galli testiculis anserino adipe illitis adalligatisque pelle arietina tradunt. Item cuiuscunque galli gallinacei, si cum sanguine gallinacei lecto subiiciantur. Cogunt concipere invitas setæ ex cauda mulæ, si iunctis evellantur, inter se colligatæ in coitu. Qui in urinam canis suam ingesserit, dicitur ad Venerem pigrior fieri. Mirum et de stellionis cinere (si verum est) linamento involutum in sinistra manu Venerem stimulare: si transferatur in dextram, inhibere. Item vespertilionis sanguinem collectum flocco, suppositumque capiti mulierum, libidinem movere: aut anseris linguam in cibo vel potione sumtam.

L. Phthiriasin a toto corpore pota membrana se necutis anguium triduo necat: ac serum exento caseo potum cum exiguo sale. Caseos, si cerebrum mustelæ coagulo addatur, negant corrumpi vetustate, aut a muribus attingi. Eiusdem mustelæ cinis si detur in offa gallinaceis pullis et columbinis, tutos esse a musteliis. Iumentorum urinae tormina vespertilionis adalligato finiuntur. Verminatio ter circumlato verendis palumbo: mirum dictu: palumbus emissus moritur, iumentum liberatur confestim.

LI. Ebriosis ova noctuæ per triduum data in vino, taedium eius adducunt. Ebrietatem arcet pecudum assus pulmo praesumptus. Hirundinis rostri cinis cum myrrha tritus, et in vino quod bibetur inspersus, securos praestabit a temulentia. Invenit hoc Horus Assyriorum rex.

LII. Praeter haec sunt notabilia animalium ad hoc volumen pertinentium. Gromphenam avem in Sardinia narrant grui similem, ignotam iam etiam Sardis, ut existimo. In eadem provincia est ophion, cervus tantum pilo similis, nec alibi nascens. Idem auctores nominare subiugum, quod nec quale esset animal, nec ubi nasceretur, tradiderunt. Fuisse quidem non dubito, cum et medicinae ex eo sint demonstratae. M. Cicero tradit animalia biuros vocari, qui vites in Campania erodant.

LIII. Reliqua mirabilia ex his quæ diximus. Non

lacrari a cane membranam ex secundis canis habentem, aut leporis finum vel pilos tenentem. In culicum genere muliones non amplius, quam uno die, vivere. Eosque qui arborarii pici rostrum habeant, et mella eximant, ab apibus non attingi. Porcos sequi eum, a quo cerebrum corvi acceperint in offa. Pulverem, in quo se mula volutaverit, corpori inspersum mitigare ardores amoris. Sorices fugari, si unus castratus emittatur. Anguina pelle, et sale, et farre cum serpyllo contritis una, deiectisque cum vino in fauces boum, uva maturescente, toto anno

eos valere: vel si hirundinum pulli tres tribus offis dentur. Pulvero e vestigio anguium collecto, sparsas apes in alvos reverti. Arietis dextro teste praeligato oves tantum gigni. Non lassari in ullo labore, qui nervos ex alis et cruribus gruvis habeant. Mulas non calcitrare, cum vinum biberint. Ungulas tantum mularum repertas, neque aliam ullam materiam, quae non perroderetur a veneno Stygis aquae, cum id dandum Alexandro Magno Antipater mitteret, memoria dignum est, magna Aristotelis infamia excogitatum. Nunc ad aquatilia revertemur.

C. PLINII SECUNDI NATURALIS HISTORIAE LIBER XXXI.

I. AQUATILIA sequuntur in medicina beneficia, opifice natura ne in illis quidem cessante, et per undas fluctusque ac reciprocos aestus, annuumque rapidos cursus improbas exercente vires: nusquam potentia maiore, si verum fateri volumus: quippe hoc elementum ceteris omnibus imperat. Terras devorant aquae, flammam necant, scandunt in sublime, et caelum quoque sibi vindicant, ac nubium obtentu vitalem spiritum strangulant: quae causa fulmina elidit, ipso secum discordante mundo. Quid esse mirabilius potest aquis in caelo stantibus? Atillae, ceu parum sit in tantum pervenire altitudinem, rapiunt eo secum piscium examina, saepe etiam lapides: subeuntque, portantes aliena pondera. Eaedem cadentes omnium terra nascentium causa fiunt, prorsus mirabili natura, si quis velit reputare ut fruges gignantur, arbores frutesque vivant, in caelum migrare aquas, animamque etiam herbis vitalem inde deferre: iusta confessione, omnes terrae quoque vires aquarum esse beneficii. Quapropter ante omnia ipsarum potentiae exempla ponemus. Cunctas enim quis mortalium enumerare queat?

II. Emicant benigne passimque in plurimis terris, alibi frigidae, alibi calidae, alibi lunctae, sicut in Tarbellis Aquitanica gente, et in Pyrenaeis montibus, tenui intervallo discernente. Alibi tepidae egedidaeque auxilia morborum profitentes, et e cunctis animalium hominum tantum causa erumpentes. Augent numerum deorum nominibus variis, urbesque condunt, sicut Puteolos in Campania, Statyellas in Liguria, Sextias in Narbonensi provincia. Nusquam tamen largius quam in Baiano sinu, nec pluribus auxiliandi generibus, aliae sulphuris, aliae aluminis, aliae salis, aliae nitri, aliae bituminis, nonnullae etiam acida salsave mixtura. Vapore quoque ipso aliquae prosunt. Tantaque eis est vis, ut balineae calefaciant, ac frigidam etiam in solis fervere cogant, quae in Baiano Posidianae vocantur, nomine accepto a Claudii Caesaris liberti. Obsonia quoque percoquant. Vaporant et in mari ipso, quae Licinii Crassi fuere: mediosque inter fluctus existis aliquid valetudini salutare.

III. Iam generatim nervis prosunt pedibusve, aut coxendicibus, aliae luxatie, fractivae. Inaniunt alvos. Sanant vulnera. Capiti auribusque privatim medentur: oculis vero Ciceronianae. Digna memoratu villa est ab Averno lacu Puteolos tendentibus imposita litori, celebrata porticu ac nemore, quam vocabat Cicero Academiam, ab exemplo Athenarum,

(ibi compositis voluminibus eiusdem nominis,) in qua et monumenta sibi instauraverat, ceu vero non in toto terrarum orbe fecisset. Huius in parte prima, exiguo post obitum ipsius, Antistio Vetere possidente, eruperunt fontes calidi, perquam salubres oculis, celebrati carmine Laureae Tullii, qui fuit e libertis eius, ut protinus noscatur etiam ministeriorum haustus ex illa maiestate ingenii. Ponam enim ipsum carmen, dignum ubique, et non ibi tantum legi:

Quo tua, Romanae vindex clarissime linguae,

Silva loco melius surgere iussa viret,

Atque Academiae celebratam nomine villam

Nunc reparat cultu sub potiore Vetus:

Hic etiam apparent lymphae non ante repertae,

Languida quae infuso lumina rore levant.

Nimirum locus ipse sui Ciceronis honori

Hoc dedit, hac fontes cum patefecit ops,

Ut, quoniam totum legitur sine fine per orbem,

Sint plures, oculis quae medeantur, aquae.

IV. In eadem Campaniae regione Sinuessanae aquae sterilitatem seminarum, et virorum insaniam abolere produntur.

V. In Aenaria insula, calculosis mederi. Et quae vocatur Acidula, ab Teano Sidicino quatuor millibus passuum: haec frigida. Item in Stabiano, quae dimidia vocatur: et in Venafrano, ex fonte Acidulo. Idem contingit in Velino lacu potantibus. Item in Syriae fonte iuxta Taurum montem, auctor est M. Varro: et in Phrygiae Gallo flumine Callimachus. Sed ibi in potando necessarius modus, ne lymphatos agat: quod in Aethiopia accidere his, qui e fonte Rubro biberint, Ctesias scribit.

VI. Iuxta Romanam Albulae aquae vulneribus medentur: egelidae hae: sed Cutiliae in Sabinis gelidissimae, suctu quodam corpora invadunt, ut prope morsus videri possit: aptissimae stomacho, nervis, universo corpori.

VII. Thespiarum fons conceptus mulieribus praesentat: item in Arcadia flumen Elatum. Custodit autem foetum Linus fons in eadem Arcadia, abortusque fieri non patitur. E diverso in Pyrrhaea flumen, quod Aphrodisium vocatur, steriles facit.

VIII. Lacus Alphion vitiligines tollit. Varro auctor est, Titium quandam praetura functum, marmorei signi faciem habuisse propter id vitium. Cydnus Ciliciae annis podagricis medetur, sicut apparet in epistola Cassii Parmensis ad M. Antonium. Contra, aquarum culpa in Troezenae omnium pedes vitia sentiunt. Tungri civitas Galliae fontem habet insignem,

plurimis bullis stellantem, ferruginei saporis: quod ipsum non nisi in fine potus intelligitur. Purgat hic corpora, tertianas febres discutit, calculorumque vitia. Eadem aqua igne admoto turbida fit: ac postremo rubescit. Leucogaei fontes inter Puteolos et Neapolim oculis et vulneribus medentur. Cicero in admirandis posuit, Reatinis tantum paludibus ungulas iumentorum indurari.

IX. Eudicus in Hestiaetotide fontes duos tradit esse, Ceronem, ex quo bibentes oves nigras fieri: Nela, ex quo albas, ex utroque autem varias. Theophrastus in Thuriis Crathim candorem facere, Sybarim nigrum bobus ac pecori.

X. Quin et homines sentire differentiam eam. Nam qui e Sybari bibant, nigriores esse, durioresque, et crispo capillo: qui ex Crathi, candidos mollioresque, ac porrecta coma. Item in Macedonia qui velint sibi candida nasci, ad Aliacmonem ducere: qui nigra aut fusca, ad Axium. Idem omnia fusca quibusdam in locis tradit nasci, et fruges quoque, sicut in Messapiis. At in Lusis Arcadiae quodam fonte mures terrestres vivere et conversari. Erythris Aleos amnis pilos gignit in corporibus.

XI. In Boeotia ad Trophonium deum iuxta flumen Orchomenon duo sunt fontes, quorum alter memoriam, alter oblivionem affert, inde nominibus inventis.

XII. In Cilicia apud oppidum Cescum rivus fluit Nds, ex quo bibentium subtiliores sensus fieri M. Varro tradit. At in Cea insula fontem esse, quo hebetes fiant: Zamae in Africa, quo canorae voces.

XIII. Vinum in taedium venire his qui ex Clitorio lacu biberint, ait Eudoxus: Theopompus, inebriari fontibus iis quos diximus. Mucianus Andri e fonte Liberi patris, statis diebus septenis eius dei vinum fluere, si auferatur a conspectu templi, sapore in aquam transeunte.

XIV. Polycritus explere olei vicem iuxta Solos Ciliciae fontem. Theophrastus hoc idem fieri in Aethiopia eiusdem nominis fonte. Lycos, in Indiae terris fontem esse, cuius aqua lucernae ardeant. Idem Echatanis traditur. Theopompus in Scotussa lacum esse dicit, qui vulneribus medetur.

XV. Iuba in Troglodytis lacum, insanum malefica vi appellatum, ter die fieri amarum salsumque, ac deinde dulcem, totiesque etiam noctu, scatentem albis serpentibus vicendum cibitorem. Idem in Arabia fontem exsilire tanta vi, ut nulla mora pondus impactum respuat.

XVI. Theophrastus Marsyae fontem in Phrygia ad Celaenarum oppidum saxa egerere. Non procul ab eo duo sunt fontes, Chaeon et Gelon, ab effectu Graecorum nominum dicti. Cyzici fons Cupidinis vocatur, ex quo potantes amorem deponere Mucianus credit.

XVII. Cranone est fons calidus citra summum fervorem, qui in vinum additus, triduo calorem potionis custodit in vasis. Sunt et Mattiaci in Germania fontes calidi trans Rhenum, quorum haustus triduo fervet. Circa margines vero pumicem faciunt aquae.

XVIII. Quod si quis fide carere ex his aliqua arbitrat, discat in nulla parte naturae maiora esse miracula: quamquam inter initia operis abunde multa retulimus. Ctesias tradit Siden vocari stagnum in India, in quo nihil innatet, omnia mergantur. Caelius apud nos in Averno ait etiam folias subsidere: Varro, aves, quae advolaverint, emori. Contra in Africae lacu Apsicidamo omnia fluitant, nihil mergitur: item in Siciliae fonte Phinthia, ut Apion tradit: et in Medorum lacu puteoque Saturni. Fons Limyrae transire solet in loca vicina, portendens aliquid: mirumque, quod cum piscibus transit. Responsa ab his petunt incolae cibo, quem rapiunt annuentes: si vero eventum negent, caudis abigunt. Amnis Olachas in Bithynia Bryazum alluit: (hoc et templo et deo no-

men:) cuius gurgitem periuri negantur pati, velut flammam urentem. Et in Cantabria fontes Tanariici in auguriis habentur. Tres sunt, octonis pedibus distantes. In unum alveum coeunt vasto singuli amne. Siccantur duodecim diebus, aliquando vicinia, citra suspicionem ullam aquae, cum sit vicinus illis fons sine intermissione largus. Dirum est, non profluere eos aspiciere volentibus: sicut proxime Lartio Licinio legato post praeturam: post septem enim dies occidit. In Iudaea rivus sabbatis omnibus siccatur.

XIX. E diverso miracula alia dira. Ctesias in Armenia scribit esse fontem, ex quo nigros pisces illico mortem afferre in cibis: quod et circa Danubii exortum audiui, donec veniatur ad fontem alveo appositum, ubi finitur id genus piscium. Ideoque ibi caput eius amnis intelligit fama. Hoc idem et in Lydia in stagno Nympharum tradunt. In Achaia ad Pheneum aqua profluit e saxis, Styx appellatur, quae illico necat, ut diximus. Sed esse pisces parvos in ea tradit Theophrastus, letales et ipsos, quod non in alio genere mortiferorum fontium. Necare aquas Theopompus et in Thracia apud Cychros dicit: Lycus in Leontinis tertio die, quam quis biberit. Varro ad Soractem in fonte, cuius sit latitudo quatuor pedum: Sole oriente eum exundare ferventi similem: aves quae degustaverint, iuxta mortuas iacere. Namque et haec insidiosa coaditio est, quod quaedam etiam blandiuntur aspectu, ut ad Nonacrin Arcadiae. Omnino enim nulla deterrent qualitate. Hanc putant nimio frigore esse noxiam, utpote cum profluens ipsa lapidescat. Aliter circa Thessalica Tempe, quoniam visus omnibus terrori est: traduntque etiam aes ac ferrum erodi illa aqua. Profluit (ut indicavimus) brevi spatio: mirumque, siliqua silvestris amplecti radicibus fontem eum dicitur, semper florens purpura. Et quaedam ehi generis herba in labris fontis virescit. In Macedonia, non procul Euripidis poetae sepulcro, duo rivi conflunt, alter saluberrimus potus, alter mortiferi.

XX. In Perperenis fons est, quamcunque rigat, lapideam faciens terram: item calidae aquae in Euboeae Delio. Nam qua cadit rivus, saxa in altitudinem crescunt. In Eurymenis delectae coronae in fontem, lapides fiunt. In Colossia flumen est, quo lateres coniecti, lapides extrahuntur. In Seyretio metallo arbores quaecunque flumine alluuntur, saxa fiunt cum ramis. Destillantes quoque guttae in lapides durescunt in antris Coryciis: nam Miezae in Macedonia, etiam pendentes in ipsis cameris: at in Coryco, cum cecidere. In quibusdam speluncis utroque modo, columnasque faciunt, ut in Phausia Chersonesi Rhodiorum in antro magno, etiam discolori aspectu. Et haec contenti sumus exemplis.

XXI. Quaeritur inter Medicos, cuius generis aquae sint utilissimae. Stagnantes pigrasque merito damnant, utiliores quae profluunt existimantes: cursu enim percussuque ipso extenuari atque proficere. Eoque miror, cisternarum ab aliquibus maxime probari. Sed hi rationem afferunt, quoniam levissima sit imbrum aqua, ut quae subire potuerit ac pendere in aere. Ideo et nives praeferrunt inebrius, nivibusque etiam glaciem, velut affinium coacta subtilitate. Leviora enim haec esse, et glaciem multo leviorum aqua. Horum sententiam refelli interest vitae. In primis enim levitas illa deprehendi aliter, quam sensu, vix potest, nullo paene momento ponderis aquis inter se distantibus. Nec levitatis in pluvia aqua argumentum est subsisse eam in caelum, cum etiam lapides subire appareat, cadensque inficiatur halitu terrae. Quo fit, ut pluviae aquae sordium inesse plurimum sentiat, citissimeque ideo calefiat aqua pluvia. Nivem quidem glaciemque subtilissimum elementi eius videri miror, appposito grandinum argumento, e quibus pestilentissimum potum esse conve-

nit. Nec vero pauci inter ipsos e contrario ex gelu ac nribus insaluberrimos potus praedicant, quoniam exactum sit inde, quod tenuissimum fuerit. Minui certe liquorem omnem congelatione deprehenditur, et rore nimio scabiem fieri, pruina uredinem, cognatis et nivis causis. Pluvias quidem aquas celerrime putrescere convenit, minimeque durare in navigatione. Epigenes autem, aquam quae septies putrefacta purgata sit, perhibet amplius non putrescere. Nam cisternas etiam medici confitentur inutiles, alvo duritias facientes, faucibusque: etiam limi non aliis inesse plus, aut animalium quae faciunt taedium, confitendum habent. Nec statim annium utilissimas esse, sicuti nec torrentium ullius, lacusque plurimos salubres maxime. Quaedam igitur et huius generis aptissimae aliae alibi. Parthorum reges ex Chaoaspe et Eulaeo tantum bibunt: et eae quamvis in longinqua comitantur illos. Et horum placere potum, non quia sint amnes, apparet: quoniam nec e Tigri, nec Euphrate, nec e multis aliis bibunt.

XXII. Limus aquarum vitium est: si tamen idem amnis anguillulis scatet, salubritatis indicium habetur: sicuti frigoris, tinea in fonte gigni. Ante omnia autem damnantur amarae: et quae, cum sorbentur, statim implent: quod evenit Troezeae. Nam nitrosas atque salmacticas in desertis Rubrum mare petentes, addita polenta, utiles intra duas horas faciunt, ipsaeque vescuntur polenta. Damnantur in primis fontes, qui coenum faciunt, quique malum colorem bibentibus: refert et si vasa aerea inficiunt, aut si legumina tarde percoquant, si liquatae leniter terram relinquunt, decoctaeque crassas obducunt vasa crustis. Est etiam vitium non foetidae modo, verum omnino quidquam resipientis, iucundum sit illud licet gratumque, et ut saepe, ad viciniam lactis accedens. Aquam salubrem aeri quam simillimam esse oportet. Unus in toto orbe traditur fons aquae iucunde olentis in Mesopotamia, Chabura. Fabulae rationem afferunt, quoniam eo luno perfusa sit. De cetero aquarum salubrium sapor odorve nullus esse debet.

XXIII. Quidam statera iudicant de salubritate, frustrante diligentia, quando perrarum est, ut levior sit aliqua. Certior subtilitas, inter pares meliorem esse, quae calefiat refrigereturque celerius. Quin et haustam vasis, ne manus pendcant, depositisque in humum, tepescere affirmant. Ex quonam ergo genere maxime probabilis continget? Puteis nimirum, ut in oppidis constare video: sed his, quibus exercitationis ratio crebro haustu contingit, et illa tenuitas colante terra.

Salubritati haec satis sunt. Frigori et opacitas necessaria, utque caelum videant. Super omnia observatio una, eadem et ad perennitatem pertinet, ut illa vado exsiliat vena, non e lateribus. Nam ut tactu gelida sit, etiam arte contingit: si etiam expressa in altum, aut e sublimi delecta, verberatu corripit aera. In natando quidem spiritum continentibus frigidior sentitur eadem. Neronis principis inventum est, decoquere aquam, vitroque demissam in nives refrigerare. Ita voluptas frigoris contingit sine vitiiis nivis. Omnem utique decoctam utiliore esse convenit: item calefactam magis refrigerari, subtilissimo invento. Vitiosae aquae remedium est, si decoquatur ad dimidias partes. Aqua frigida ingesta sistitur sanguis. Aestus in balineis arcetur, si quis ore teneat. Quae sunt haustu frigidissimae, non perinde et tactu esse, alternante hoc bono, multi familiarum exemplo colligunt.

XXIV. Clarissima aquarum omnium in toto orbe, frigoris salubritatisque palma praeconio Urbis, Marcia est, inter reliqua dedum munere Urbi tributa. Vocabatur haec quondam Aufeia, fons autem ipse Pitonia. Oritur in ultimis montibus Pelignorum: transiit Marsos et Fucinum lacum, Romam non dubie pe-

tens. Mox in specus mersa, in Tiburtina se aperit novem millibus pass. fornicibus structis perducta. Primus eam in Urbem ducere auspicatus est Ancus Marcius, unus e regibus. Postea Q. Marcius Rex in praetura. Rursusque restituit M. Agrippa.

XXV. Idem et Virginem adduxit ab octavi lapidis diverticulo duobus millibus pass. Praenestina via. Iuxta est Herculaneus rivus, quem refugiens Virginis nomen obtinuit. Horum annium comparatione, differentia supra dicta deprehenditur, cum quantum Virgo tactu, tantum praestet Marcia haustu. Quamquam utriusque iam pridem urbi periiit voluptas, ambitione avaritiaque in villas ac suburbana detraquentibus publicam salutem.

XXVI. Non ab re sit, quaerendi aquas iunxisse rationem. Reperiuntur in convallibus maxime, et quodam convexitatis cardine, aut montium radicibus. Multi septentrionales ubique partes aquosas existimare. Qua in re varietatem naturae aperuisse conveniat. In Hyrcanis montibus a meridiano latere non pluit. Ideo silvigeri ab Aquilonis tantum parte sunt. At Olympus, Ossa, Parnassus, Apenninus, Alpes, undique vestiuntur, annibusque perfunduntur. Aliqui ab Austro, sicut in Creta Albi montes. Nihil ergo in his perpetuae observationis iudicabitur.

XXVII. Aquarum sunt notae, iuncus, aut arundo, aut herba, de qua dictum est: multumque alicui loco pectore incubans rana. Salix enim erratica, aut alnus, aut vitex, aut arundo, aut edera sponte proveniunt, et corrivatione aquae pluviae in locum humiliorem e superioribus defluentis, augurio fallaci. Certior multo nebulosa exhalatio est, ante ortum Solis longius intuentibus: quod ex edito quidam speculantur, prout terram mento attingente. Est et peculiari aestimatio peritis tantum nota, quam ferventissimo aestu sequuntur, dieique horis ardentissimis, qualis ex quoque loco repercutus splendeat. Nam si terra sitiente humidior est ille, indubitata spes promittitur. Sed tanta intentione oculorum opus est, ut indolescant: quod fugientes ad alia experimenta decurrant, loco in altitudinem pedum quinque defosso, ollisque e figlino opere crudis, aut peruncta pelvi aerea cooperto, lucernaque ardente concamerata frondibus, dein terra, si figlinum humidum ruptumve, aut in aere sudor, vel lucerna sine defectu olei restincta, aut etiam vellus lanae madidum reperiatur, non dubie promittunt aquas. Quidam et igne prius excoquant locum, tanto efficaciore vasorum argumento.

XXVIII. Terra vero ipsa promittit candicantibus maculis, aut tota glaucis coloris. In nigra enim scaturigines non fere sunt perennes. Figularis creta semper adimit spes. Nec amplius puteum fodiunt, coria terrae observantes, ut a nigra descendat ordo supra dictus. Aqua semper dulcis in argillosa terra, frigidior in tofo. Namque et hic probatur. Dulces enim levissimasque facit, et colando continet sordes. Sabulum exiles limosasque promittit. Glarea incertas venas, sed boni saporis. Sabulum masculum, et arena, et carbunculus, certas stablesque et salubres. Rubra saxa optimas, speique certissimae. Radices montium saxosae, et silex, hoc amplius rigentes. Oportet autem fodiens humidiore assidue respondere glebas, faciliusque ferramenta descendere. Depressis puteis sulphurata vel aluminosa occurrence putearios necant. Experimentum huius periculi est demissa ardens lucerna, si exstinguatur. Tunc secundum puteum dextra ac sinistra fodiunt aestuaria, quae graviores illum halitus recipiant. Fit et sine his vitiis altitudine ipsa gravior aer, quem emendant assiduus linteorum iactatu eventilando. Cum ad aquam ventum est, sine arenato opus surgit, ne venae obstruantur. Quaedam aquae vere statim incipiente frigidiore sunt, quarum non in alto est: hibernis enim constant imbribus: quaedam

nis ortu, sicut in Macedoniae Pella utrumque. Ante oppidum enim incipiente aestate, frigida est palustris: dein maximo aestu in excelsioribus oppidi riget. Hoc et in Chio evenit, simili ratione portus et oppidi. Athenis Enneacrunos nimbose aestate frigidior est, quam puteus in Iovis horto. At ille siccitatibus riget: maxime autem putei circa Arcturum. Non ipsa aestate deficiunt, omnesque quadriduo eo subsidunt. Iam vero multi hiemetota: ut circa Olympum, vere primum aquis redeuntibus. In Sicilia quidem circa Messanam et Mylas hieme in totum inarescunt fontes: aestate exundant, annemque faciunt. Apolloniae in Ponto fons iuxta mare aestate tantum superfluit, et maxime circa Canis ortum: parcius, si frigidior sit aestas. Quaedam terrae imbris sicciores fiunt, velut in Narniensi agro: quod Admirandis suis inseruit M. Cicero, aicitate lutum fieri prodens, imbre pulverem.

XXIX. Omnis aqua hieme dulcior, aestate autem minus, autumno minime: minusque per siccitates. Neque aequalis amnium plerumque gustus est, magna alvei differentia. Quippe tales sunt aquae, qualis terra per quam fluunt, qualesque herbarum, quas lavant, succi. Ergo iidem amnes parte aliqua repertiuntur insalubres. Mutant saporem et influentes rivus, ut Borysthenem, vicique diluuntur. Aliqui vero et imbre mutantur. Ter accidit in Bosphoro, ut salsi deciderent, necarentque frumenta: toties et Nili rigua pluviae amara fecere, magna pestilentia Aegypti.

XXX. Nascuntur fontes decisis plerumque silvis, quos arborum alimenta consumeant: sicut in Haemo obsidente Gallos Cassandro, cum valli gratia silvas cecidissent. Plerumque vero damnosi torrentes corrivantur detracta collibus silva, continere nimbos ac digerere consueta. Et coli moverique terram, callumque summae cutis solvi, aquarum interest. Proditur certe in Creta expugnato oppido, quod vocabatur Arcadia, cessasse fontes, amnesque qui in eo situ multi erant: rursus condito post sex annos emersisse, uti quaeque coepissent partes coli.

Terrae quoque motus profundunt, sorbentque aquas: sicut circa Pheneum Arcadiae quinquies accidisse constat. Sic et in Coryco monte annis erupit, posteaque coepit est coli. Illa mutatio mira, ubi causa nulla evidens apparet: sicut in Magnesia calidas factas frigidis, salis non mutato sapore. Et in Caria, ubi Neptuni templum est, amnis qui fuerat ante dulcis, mutatus in salem est. Et illa miraculi plena, Arethusam Syracusis finium redolere per Olympia: verique simile, quoniam Alpheus in eam insulam sub ima maria permeet. Rhodiorum fons in Chersoneso nonno anno purgamenta egerit. Mutantur et colores aquarum: sicut Babylonis lacus aestate rubras habet diebus XI. Et Borysthenes aestatis temporibus caeruleus fertur, quanquam omnium aquarum tenuissimus: ideoque innatas Hypani. In quo et illud mirabile, Austris flantibus superiorem Hypanim fieri. Sed tenuitatis argumentum et aliud est, quod nullum halitum non modo nebulam emitat. Qui volunt diligentes circa hoc videri, dicunt aquas gravioris post brumam fieri.

XXXI. Ceterum a fonte duci scitilibus tubis utilissimum est crassitudine binum digitorum, commissuris pyxidatis, ita ut superior intret, calce viva ex oleo lavigatis. Libramentum aquae in centenos pedes sicillit minimum erit: si cuniculo veniet, in binos actus lumina esse debebunt. Quam surgere in sublime opus fuerit, e plumbo veniat. Subit altitudinem exortus sui. Si longiore tractu veniet, subeat crebro descendatque, ne libramenta pereant. Fistulas deinde pedum longitudinis esse legitimum est: et sexagena pondo pendere: si denariae, centena vicena, ac denariae appellantur, curvam curvetur, digitorum

decem est, dimidioque eius quinaria. In omni anfractu collis quinariam fieri, ubi dometur impetus, necessarium est: item castella, prout res exigit.

XXXII. Homerum calidorum fontium mentionem non fecisse demior, cum aliqui layari calida frequenter induceret: videlicet quia medicina tunc non erat haec, quae nunc aquarum perfugio utitur. Est autem utilis sulphurata nervis, aluminata paralytica, aut simili modo solutis: bituminata aut nitrosa, qualis Cutilia, bibendo atque purgationibus. Plerique in gloria ducunt, plurimis horis perpeti calorem earum: quod est inimicissimum: namque paulo diutius, quam balineis, uti oportet, ac postea frigida dulci, nec sine oleo discedentes: quod vulgus alienum arbitratur, idcirco non alibi corporibus magis obnoxiiis. Quippe et vastitate odoris capita replentur, et frigore infestantur sudantia, corporum parte mersa. Similis error, quam plurimo potu gloriantium. Vidique iam turgidos bibendo: in tantum ut anuli integerentur cute, cum reddi non posset hausta multitudo aquae. Nec hoc ergo fieri convenit sine crebro salis gustu. Utuntur et coeno fontium ipsorum utiliter: sed ita, si illitum Sole inarescat. Nec vero omnes quae sint validae, medicatas esse credendum, sicut in Segesta Siciliae, Larissa, Troade, Magnesia, Melo, Lipara. Nec decolor species aeris argente (ut multi existimavere) medicaminum argumentum est: quando nihil eorum in Patavinis fontibus, ne odoris quidem differentia aliqua deprehenditur.

XXXIII. Medendi modus idem et in marinis erit, quae calefiunt ad nervorum dolores, ferruminandas fracturas, ossaque contusa: item corpora siccanda, quae de causa et frigido mari utuntur. Praeterea est alius usus multiplex, principalis vero navigandi phthisi affectis, ut diximus, aut sanguinem egerentibus: sicut proxime Annaeum Gallionem fecisse post consulatum meminimus. Neque enim Aegyptus propter se petitur, sed propter longinquitatem navigandi. Quia et vomitiones ipsae instabili volutatione commotae plurimis morbis capitis, oculorum, pectoris, medentur: omnibusque, propter quae elleborum bibitur. Aquam vero maris per se efficaciorum discutiendis tumoribus putant medici, si illa decoquatur hordeacea farina ad parotidas. Emplastris etiam, maxime albis, et malagmatis miscent. Prodest et infusa crebro ictu. Bibitur quoque, quamvis non sine iniuria stomachi, ad purganda corpora, bilemque atram, aut sanguinem concretum reddendum alterutra parte. Quidam et in quartanis dedere eam bibendam, et in tenesmis articulariisque morbis asserunt, et in hoc vetustate virus deponentem. Aliqui decoctam, omnes ex alto haustam, nulla quoque dulcium mixtura corruptam, in quo usu praecedere vomitum volunt. Tunc quoque acetum aut vinum aqua miscent. Qui puram dedere, raphanos supermandi ex mulso aceto iubent, ut ad vomitiones revocent. Clysteribus quoque marinam infundunt tepefactam. Testium quidem tumori fovendo non aliud praeferrunt. Item pernionum vitio ante hucera. Simili modo pruritibus, psoris, et lichenum curationi. Len-des quoque et tetra capitis animalia hac curantur: et liventia reducit eadem ad colorem. In quibus curationibus post marinam aceto calido fovere plurimum prodest. Quin et ad ictus venenatos salutaria intelligitur, ut phalangiorum et scorpionum: et ptyade aspide respersis. Calida autem in his assumitur. Sufficit eadem cum aceto capitis doloribus. Tormina quoque et cholerae calida infusa clysteribus sedat. Difficilius perfrigescunt marina calefacti. Manimas sororiantes, praecordia, maciemque corporis piscinae maris corrigunt. Aurium gravitatem, capitis dolores cum aceto ferventium vapor. Rubiginem ferro marinae celerrime exterunt. Pecorum quoque scabiem sanant, lanasque emolliunt.

XXXIV. Nec ignoro, haec mediterraneis supervacua videri posse. Verum et hoc cura providit, inventa ratione qua sibi quisque aquam maris faceret. Illud in ea ratione mirum, si plus quam sextarius salis in quatuor aquae sextarios mergatur, vincti aquam, salemque non liquari. Cetero sextarius salis cum quatuor aquae sextariis, salissimum maris vim et naturam implet. Moderatissimum autem putant, supra dictam aquae mensuram octonis cyathis salis temperari, quoniam ita et nervos excalefaciat, et corpus non exasperet.

XXXV. Inveteratur: et quod vocant thalassomeli, aequis portionibus maris, mellis, imbris: ex alto et ad hunc usum advehunt, fictilique vase et picato condunt. Prodest ad purgationes maxime sine stomachi vexatione, et sapore grato et odore.

XXXVI. Hydromeli quoque ex imbre puro cum melle temperabatur quondam, quod daretur appetentibus vini aegris, veluti innocentiore potu, damnatum iam multis annis, iisdem vitiis, quibus viam, nec iisdem utilitatibus.

XXXVII. Quia saepe navigantes defectu aquae dulcis laborant, haec quoque subsidia demonstrabimus. Expansa circa navim vellera madescunt accepto halitu maris, quibus humor dulcis exprimitur. Item denissae reticulis in mare concavae et cera pilae, vel vasa inania obturata, dulcem intra se colligunt humorem. Nam in terra marina aqua argilla percolata dulcescit. Luxata corpora et hominum et quadrupedum, natando in cuius libeat generis aqua, facillime in artus redeunt. Est et in metu peregrinantium, ut tentent valetudinem aquae ignotae: hoc cavent et balineis egressi statim frigidam suspectam nauriendi.

XXXVIII. Muscus, qui in aqua fuerit, podagris illitus prodest: item oleo admixto, talorum dolori tumorigue. Spuma aquae affricu verrucas tollit. Nec non arena litorum maris, praecipue tenuis et Sole candens, in medicina est siccandis corporibus coepertis hydropicorum, aut rheumatismos sentientium. Et hactenus de aquis: nunc de aquatilibus. Ordinem autem, ut in reliquis, a principalibus eorum, quae sunt sal et spongia.

XXXIX. Sal omnis aut fit, aut gignitur: utrumque pluribus modis, sed causa gemina, coacto humore, aut siccato. Siccatur in lacu Tarentino aestivis solibus, totumque stagnum in salem abit, modicum alioqui, altitudine genua non excedens. Item in Sicilia in lacu qui Cocanitus vocatur, et alio iuxta Gelam. Horum extremitates tantum inarescunt, sicut in Phrygia, Cappadocia, Aspendi, ubi largius coquitur, et usque ad medium lacum. Aliud etiam in eo mirabile, quod tantum noctu subvenit, quantum die auferas. Omnis est talis sal minutus, atque non gleba est.

Aliud genus ex aquis maris sponte gignitur, spuma in extremis litoribus ac scopulis relictis. Hic omnis rore densatur: et est acrior qui in scopulis invenitur.

Sunt etiam naturales differentiae tres. Namque in Bactris duo lacus vasti, alter ad Scythas versus, alter ad Arios, sale exaestuant: sicut ad Citium in Cypro, et circa Memphin, extrahunt e lacu, dein Sole siccant. Sed et summa fluminum densantur in salem, amne reliquo veluti sub gelu fluente, ut apud Caspiae portas, quae salis flumina appellantur. Item circa Mardos et Armenios. Praeterea apud Bactros amnes Ochus et Oxus, ex apposis montibus deferunt salis ramenta. Sunt et in Africa lacus, et quidem turbidi, salem ferentes. Ferunt quidem et calidi fontes, sicut Pagasaei. Et hactenus habent se genera ex aquis sponte provenientia.

Sunt et montes nativi salis, ut in Indis Oromenus, in quo lapicidinarum modo caeditur renascens: maiusque regum vectigal ex eo, quam ex auro est atque

margaritis. Effoditur et e terra, ut palam est, humore densato, in Cappadocia. Ibi quidem caeditur specularium lapidum modo. Pondus magnum glebis, quas micas vulgus appellat. Gerrhis Arabiae oppido muros domosque massis salis faciunt, aqua ferminantes. Invenit et iuxta Pelusium Ptolemaeus rex, cum castra faceret. Quo exemplo postea inter Aegyptum et Arabiam, etiam squalentibus locis, coemptus est inveniri, detractis arenis: qualiter et per Africae sitientia usque ad Hammonis oraculum. Is quidem crescens cum Luna noctibus. Nam Cyrenaici tractus nobilitantur Hammoniaco et ipso, quia sub arenis invenitur, appellato. Similis est colore alumini, quod schistoa vocant, longis glebis, neque perlucidis, ingratus sapore, sed medicinae utilis. Probatur quam maxime perspicuus, rectis scissuris. Insigne de eo proditur, quod levissimus intra specus suos, in lucem universam prolatus, vix credibili pondere ingravescat. Causa evidens, cuniculorum spiritu madido sic adiuvante molientes, ut adiuvant aquae. Adulteratur Siculo, quem Cocanicum appellavimus: nec non et Cyprio mire simili. In Hispania quoque citiore Egelastae caeditur, glebis paene translucens, cui iam pridem palma a plerisque medicis inter omnia salis genera perhibetur. Omnis locus in quo reperitur sal, sterilis est, nihilque gignit: et in totum sponte nascens intra haec est.

Factitii varia genera. Vulgaris plurimusque in salinis, mari adfuso, non sine aquae dulcis riguis, sed imbre maxime iuvante, ac super omnia Sole multo, non aliter inarescens. Africa circa Uticam construit acervos salis ad collium speciem: qui ubi Sole Lunaque induruerit, nullo humore liquescunt, vixque etiam ferro caeduntur. Fit tamen et in Creta sine riguis, in salinas mare infundentibus: et circa Aegyptum, ipso mari influente in solum (ut credo) Nilo succosum. Fit et e puteis in salinas ingestis. Prima densatio Babylone in bitumen liquidum cogitur, oleo simile, quo et in lucernis utuntur: hoc detracto subest sal. Et in Cappadocia e puteis ac fonte aquam in salinas ingerunt. In Chaonia excoquant aquam ex fonte, refrigerandoque salem faciunt inertem, nec candidum. Galliae Germaniaeque ardentibus lignis aquam salsam infundunt.

XL. Hispaniae quadam sui parte e puteis hauriunt, muriam appellant: et illi quidem etiam lignum referre arbitrantur. Quercus optima, ut quae per se cinere sincero vim salis reddat: alibi corylus laudatur: ita infuso liquore salsus carbo etiam in salem vertitur. Quicumque ligno confit sal, niger est. Apud Theophrastum invenio, Umbros arundinis et lunci cinerem decoquere aqua solitos, donec exiguum superesset humoris. Quin et e muria salsamentorum recoquitur, iterumque consumto liquore ad naturam suam redit: vulgo e maenis iucundissimus.

XLI. Marinorum maxime laudatur Cyprius a Salamine: de stagnis Tarentinus, ac Phrygius, qui Tattaeus vocatur. Hi duo oculis utiles. A Cappadocia vero qui in laterculis affertur, cutis nitorem dicitur facere. Magis tamen extendit is, quem Citieum appellavimus. Itaque a partu ventrem eo cum melanthio illiniunt. Salissimus sal qui siccissimus: suavissimus omnium Tarentinus atque candidissimus: et de cetero fragilis, qui maxime candidus. Pluvia dulcescit omnis. Suaviorem tamen rores faciunt: sed copiosum Aquilonis flatus. Austro non nascitur. Flos salis non fit, nisi Aquilonibus. In igne nec crepitat, nec exsilit Tragasaesus, neque Acanthius ab oppido appellatus: nec ullius spuma, aut ramentum: aut tenuis. Agrigentinus ignium patiens, ex aqua exsilit. Sunt colorum differentiae. Ruber: rufus est circa Oxum: Centuripis purpur in eadem Sicilia tanti splendoris. In Cappadocia croceus et odoratissimus. Ad medici

rentinum maxime laudabant. Ab hoc quemcunque e marinis: ex eo genere, spumeum praecipue. Iumentorum vero et boum oculis, Tragasaëum et Baeticum. Ad obsonium et cibum utilior, quisquis facile liquescit: item humidior: minorem enim amaritudinem habent, ut Atticus et Euboicus. Servandis carnis aptior acer et siccus, ut Megaricus. Conditur etiam odoribus additis, et pulmentarii vicem implet, excitans aviditatem, invitansque in omnibus cibis, ita ut sit peculiaris ex eo intellectus inter innumera condimenta. Ita est in mandendo quaesitus garo. Quin et pecudes armentaque et iumenta sale maxime sollicitantur ad pastum, multo largiore lacte, multoque gravior etiam in caseo dote. Ergo hercules vita humanior sine sale non quit degere: adeoque necessarium elementum est, ut transierit intellectus ad voluptates animi quoque. Nam ita sales appellantur: omnisque vitae lepos et summa hilaritas, laborumque requies non alio magis vocabulo constat. Honoribus etiam militiaeque interponitur, salaris inde dictis, magna apud antiquos auctoritate, sicut apparet ex nomine Salariae viae, quoniam illa salem in Sabinos portari conveuerat. Ancus Marcius rex salis modius sex mille in congario dedit populo, et salinas primus instituit. Varro etiam pulmentarii vice usus veteres, auctor est: et salem cum pane esitasse eos proverbio apparet. Maxime tamen in sacris intelligitur auctoritas, quando nulla conficiuntur sine mola salsa.

XLII. Salinarum sinceritas summam fecit suam differentiam, quandam favillam salis, quae levissima ex eo est et candidissima: appellatur et flos salis, in totum diversa res, humidiorisque naturae, et crocei coloris, aut rufi, veluti rubigo salis: odore quoque ingrato, ceu gari, dissentiens a sale, non modo a spuma. Aegyptus invenit, videturque Nilo deferri. Et fontibus tamen quibusdam innatat. Optimum ex eo, quod olei quandam pinguitudinem reddit. Est enim etiam in sale pinguitudo, quod miremur. Adulteratur autem tingiturque rubrica, aut plerumque testa trita: qui fucus aqua deprehenditur, diluente factitium colorem: cum verus ille non nisi oleo resolvatur, et unguentarii propter colorem eo maxime utantur. Canitia in vasis summa est: media vero pars humidior, ut diximus. Floris natura aspera, excafactoria, stomacho inutilis. Sudorem ciet, alvum solvit in vino et aqua, acopis et smegmatis utilis. Detrahit et ex palpebris pilos efficacissime. Faeces imae concutuntur, ut color crocei redeat. Praeter haec etiamnum appellatur in salinis salsugo, ab aliis salsilago, tota liquida, marina aqua salsior, vi distans.

XLIII. Aliud etiamnum liquoris exquisiti genus, quod garon vocare, intestinis piscium, ceterisque quae abicienda essent, sale maceratis, ut sit illa putrescentium sanies. Hoc olim conficiebatur ex pisce, quem Graeci garon vocabant: capite eius usto, suffitu extrahi secundas monstrantes. Nunc e scombro pisce laudatissimum in Carthagini Spartariae cetarii: Sociorum id appellatur, singulis millibus nummum permutantibus congios fere binos. Nec liquor ullus paene praeter unguenta maiore in pretio esse coepit, nobilitatis etiam gentibus. Scombro quidem, et Mauretania, Baeticaeque Carteia, ex Oceano intrantes capiunt, ad nihil aliud utiles. Laudantur et Clazomenae garo, Pompeique, et Leptis: sicut muria Antipolis ac Thurii, iam vero et Dalmatia.

XLIV. Vitium huius est alex, imperfecta nec colata faex. Coepit tamen et privatim ex inutili pisciculi, minimoque confici. Apuam nostri, aphyen Graeci vocant, quoniam is pisciculus et pluvia nasci. Forolivienses piscem ex quo faciunt, lupum aut. Transiit deinde in luxuriam, creveruntque ad infinitum, cum ad colorem

mulsi veteris, adeoque dilutam suavitatem, ut bibi possit. Aliud vero castimoniarum superstitioni etiam, sacrisque Iudaëis dicatum, quod fit e piscibus squama carentibus. Sic alex pervenit ad ostreas, echinus, urticas, canmaros, nullorum iociaera. Innumerisque generibus ad saporem gulae coepit sal tabescere. Haec obiter indicata sint desideria vitae: et ipsa tamen nonnullius usus in medendo. Namque et alece scabies pecoris sanatur, infusa per cutem incisam: et contra canis morsus draconisque marini prodest. In linteolis autem conceptis imponitur. Et garo ambusta recentia sanantur, si quis infundat, ac non nominet garum. Contra canum quoque morsum prodest, maximeque crocodili, et hulceribus quae serpunt, aut sordidia. Oris quoque et aurium hulceribus aut doloribus mirifice prodest. Muria quoque, sive illa salsugo, spissat, mordet, extenuat, siccatur. Dysenterici utilis est, etiam si nome intestina corripit. Ischiadicis, coeliacis veteribus, infunditur. Fotu quoque apud mediterraneos aquae marinae vicem pensat.

XLV. Salis natura est per se ignea, et inimica ignibus, fugiens eos, omnia erodens: corpora vero adstringens, siccans, alligans: defuncta etiam a putrescendo vindicans, ut durent ita per secula. In medendo vero mordens, adurens, repurgans, extenuans, dissolvens. Stomacho tantum inutilis, praeterquam ad excitandam aviditatem. Adversus serpentium morsum cum origano, melle, hyssopo. Contra cerasten cum origano, aut cedria, aut pice, aut melle. Auxiliatur contra scolopendras ex aceto potus: adversus scorpionum ictus, cum quarta parte lini seminis, ex oleo vel aceto illitus: adversus crabrones vero vel vespas, similique ex aceto. Ad heterocraneas, capitique hulcera, et pusulas, papulasve, et incipientes verrucas, cum sevo vitulino: item oculorum innatit, et ad excrecentes ibi carnes, totiusque corporis pterygia: sed in oculis peculiariter: ob id lullyris emplastrisque additur. Ad haec maxime probatur Tattaeus, aut Caunites. Ex ictu vero suffusus cruore oculis sugillatisque, cum myrrha pari pondere ac melle, aut cum hyssopo ex aqua calida, utque foveantur salsugine. Ad haec Hispaniensis eligitur, contraque suffusiones oculorum cum lacte in coticulo teritur. Privatim sugillationibus in linteolo involutus, crebroque ex aqua ferventi impositus. Hulceribus oris manantibus in linteolo concepto. Gingivarum tumori infricatus. Et contra scabritiem linguae fractus comminutusque. Aiunt dentes non erodi, nec putrescere, si quis quotidie mane ieiunus salem contineat sub lingua, donec liquescat. Lepras idem, et furunculos, et lichenas, et psoras emendat cum passa uva, exmento eius ligno, et sevo bubulo, atque origano, ac fermento, vel pane, maxime Thebaicus. Hic et ad pruritus eligitur. Tonsillis et uvis cum melle prodest. Quicumque ad anginas: hoc amplius, cum oleo et aceto eodem tempore extra faucibus illitus cum pice liquida. Emollit et alvum in vino mixtus innoxie: et taeniarum genera pellit in vino potus. Aestus balinearum convalescentes ut tolerare possint, linguae subditus praestat. Nervorum dolorem, maxime circa humeros et renes, in saccis aqua ferventi crebro madefactus levat. Colum torminaque et coxarum dolores potus, et in iisdem saccis impositus candens. Podagras cum farina ex melle et oleo tritus, ibi maxime usurpanda observatione, quae totis corporibus nihil esse utilius sale et Sole dixit. Itaque cornea videmus corpora piscatorum. Sed hoc praecipuum dicatur in podagris. Tollit et clavos pedum: item perniones. Ambustis ex oleo imponitur, aut commanducatus, pusulasque reprimat. Ignibus vero sacris, hulceribusque quae serpunt, ex aceto, aut hyssopo. Carcinomatibus cum ura taminia. Phagedaenis hulcerum, tostum cum fari-

na hordei, superimposito linteolo madente vino. Morbo regio laborantes, donec sudent ad ignem, contra pruritus quos sentiunt, ex oleo et aceto infricatus iuvat: et fatigatos ex oleo. Multi et hydropicos sale curavere, fervoresque febrium cum oleo perunxere, et tussim veterem linctu eius discutere. Clysteribus infudere ischiadicis. Hulcerum excrecentibus vel putrescentibus imposuere. Crocodilorum morsibus ex aceto in linteolis, ita ut paverentur ante hic hulcera. Bibitur et contra opium ex aceto mulso. Luxatis imponitur cum farina et melle: item extuberationibus. Dentium dolori cum aceto fotus, et illitus cum resina prodest. Ad omnia autem spuma salis iucundior utiliorque. Sed quicumque sal acopis additur ad excafactiones: item smegmatis ad extenuandam cutem levandamque. Pecorum quoque scabiem et boum illitus tollit. Daturoque lingendus: et oculis iumentorum inspuitur. Haec et de sale dicta sint.

XLVI. 1. Non est differenda et nitri natura, non multum a sale distans: et eo diligentius dicenda, quia palam est, et medicos, qui de eo scripsere, ignorasse naturam, nec quoniam Theophrasto diligentius tradidisse. Exiguum fit apud Medos, canescentibus siccitate convallibus, quod vocant halmyrhaga. Minus etiam in Thracia iuxta Philippos, sordidum terra, quod appellant agrium. Nam quercu cremata nunquam multum factitatum est, et iam pridem in totum omisum. Aquae vero nitrosae pluribus locis reperiuntur, sed sine viribus densandi. Optimum copiosumque in Litis Macedoniae, quod vocant Chalastricum, candidum, purumque, proximum sali. Lacus est nitrosus, exsiliens e medio dulci fonticulo. Ibi fit nitrum circa Canis ortum novenis diebus, totidemque cessat, ac rursus innatat, et deinde cessat. Quo apparet, soli naturam esse quae gignat, quoniam comperitum est, nec Soles proficere quidquam cum cesset, nec imbres. Mirum est et illud, scatebra fonticuli semper emicante, lacum neque augeri, neque fluere. Iis autem diebus, quibus gignitur, si fuere imbres, salsius nitrum faciunt: Aquilones deterius, quia validius commovent limum. Et hoc quidem nascitur.

2. In Aegypto autem conficitur multo abundantius, sed deterius. Nam fuscum lapidosumque est. Fit paene eodem modo quo sal, nisi quod salinis mare infundunt, Nilum autem nitrariis. Haec cedente Nilo madent succo nitri XL diebus continuis, non (ut in Macedonia) statim. Si etiam imbres affuerint, minus de flumine addunt: statimque ut densari est coeptum, rapitur, ne resolvatur in nitrariis. Sic quoque olei natura intervenit, ad scabiem animalium utilis. Ipsum autem conditum in acervis durat. Mirum, in lacu Ascanio, et quibusdam circa Chalcida fontibus, summas aquas dulces esse potarique, inferiores nitrosas. In nitro optimum, quod tenuissimum: et ideo spuma melior. Ad aliqua tamen sordidum, tanquam ad inficiendas purpuras tincturasque omaes. Magnus et vitro usus, qui dicitur suo loco.

3. Nitrariae Aegypti circa Naucratis et Memphim tantum solebant esse, circa Memphim deteriores. Nam et lapidescit ibi in acervis: multique sunt cumuli ea de causa saxei. Faciunt ex his vasa, nec non frequenter liquatum cum sulphure coquentes in carbonibus. Ad ea quoque, quae inveterari volunt, illo nitro utuntur. Sunt ibi nitrariae, in quibus et rufum exit a colore terrae. Spumam nitri, quae maxime laudatur, antiqui negabant fieri, nisi cum ros cecidisset, praegnantibus nitrariis, sed nondum parientibus. Itaque non fieri incitatis, etiamsi caderet. Alii acervorum fermento gigni existimavere. Proxima aetas medicorum aphronitrum tradidit in Asia colligi, in speluncis, molibus distillans. Specus eos colycas vocant: dein siccant Sole. Opti-

mum putatur Lydium: probatio, ut sit minime ponderosum, et maxime friabile, colore paene purpureo. Hoc in pastillis affertur. Aegyptium in vasis pictis, ne liquescat. Vasa quoque ea Sole inarescentia perficiuntur.

4. Nitri probatio, ut sit tenuissimum et quam maxime spongiosum fistulosumque. Adulteratur in Aegypto calce: deprehenditur gustu. Sincerum enim facile resolvitur: adulteratum pungit. Calce aspersum reddit odorem vehementem. Uritur in testa opertum, ne exsultet: alias igni non exsilit nitrum: nihilque gignit aut alit, cum in salinis herbae gignantur, et in mari tot animalia, tantum algae. Sed maiorem esse acrimoniam nitri apparet, non hoc tantum argumento, sed in illo, quod nitrariae calceamenta protinus consumunt: alias salubres, oculorumque claritati utiles. In nitrariis non lippiunt. Hulcera allata eo celerrime sanantur: ibi facta, tarde. Ciet et sudores cum oleo perunctis, corpusque emollit. In pane salis vice utuntur Chalastraeo: ad raphanos Aegyptio: teneriores eos facit: sed obsonia alba et deteriora, olera viridiora. In medicina autem calfacit, extenuat, mordet, spissat, siccatur, exulcerat. Utile his, quae evocanda sint, aut discutienda, et lenius mordenda atque extenuanda, sicut in papulis pusulisque. Quidam in hoc usu accensum vino austero restringunt, atque ita trito in balineis utuntur sine oleo. Sudores nimios inhibet cum arida iride, adiecto oleo viridi. Extenuat et cicatrices oculorum, et scabritias genarum cum fico illitum, aut decoctum in passo ad dimidias partes: item contra argema oculorum. Ungues decoctum cum passo in mali Punici calyce adiuvat: claritatem visus cum melle inunctum. Prodest dentium dolori ex vino, si cum pipere colluantur: item cum porro decoctum. Nigrescentes dentes crematum dentifricio ad colorem reducit. Capitis animalia et lendes necat, cum Samia terra illitum ex oleo. Auribus purulentis vino liquatum infunditur. Sordes eiusdem partis erodit ex aceto. Sonitus et tinnitus discutit siccum additum. Vitiliginis albas cum Cimolia creta, aequo pondere ex aceto, in Sole illitum emendat. Furunculos admixtum resinae extrahit, aut cum uva alba passa, nucleis eius simul tritis. Testium inflammationi occurrit: item eruptionibus pituitae in toto corpore cum axungia. Contraque canis morsus, addita et resina: initis cum aceto illinitur. Sic et serpentium morsibus, phagedaenis, et h ulceribus quae serpunt, aut putrescunt, cum calce ex aceto. Hydropicis cum fico tusum datur illiniturque. Discutit et tormina, si decoctum bibatur pondere drachmae cum ruta, vel anetho, vel cumino. Reficit lassitudines cum oleo et aceto perunctum. Et contra algos horroresque prodest, manibus pedibusque confricatis cum oleo. Comprimit et pruritus suffusorum felle, maxime cum aceto datum. Succurrit et venenis fungorum ex posca potum: aut si buprestis pasta sit, ex aqua, vomitionesque evocat. His qui sanguinem tauri biberint, cum lasere datur. In facie quoque exulcerationes sanat cum melle et lacte bubulo. Ambustis tostum, donec nigrescat, tritumque illinitur. Infunditur ventris et renium doloribus, aut rigori corporum, nervorumque doloribus. Paralyti in lingua cum pane imponitur. Suppurationis in pituita sanatur. Tussim veterem sanat flore, mixto galbano resinae terebinthinae, pari pondere omnium, ita ut fabae magnitudo devoretur. Coquitur, dilutumque postea cum pice liquida sorbendum in angina datur. Flos eius cum oleo cyprino articularum doloribus in Sole iucundus est. Regium quoque morbum, et tione vini. Et inflationes discutit: um e nathis sistit ex ferventi aqua ginem alumine perm quotidiano fotu: hi

mixtum: quo genere nervis quoque prodest: Coeliacis infunditur. Perungi ante accessiones frigidas nitro et oleo multi praecepere: sicut adversus lepras, lentiginis: Podagricis in balineis uti solio nitri prodest, atrophis, opisthotonis, tetania. Sal nitrum sulphuri concoctum in lapidem vertitur.

XLVII. Spongiarum genera diximus in naturis aquatilium marinorum. Quidam eas ita distinguunt. Alias ex his mares existimavere, tenui fistula, spissioresque, persorbentes, quae et tinguntur in deliciis, aliquando et purpura: alias feminas, maioribus fistulis ac perpetuis. E maribus duriores alias, quas appellant tragos, tenuissimis fistulis atque densissimis. Candidae cura fiunt, e mollissimis recentes per aestatem tinctae salis spuma, ad Lunam et pruinas sternuntur inversae, hoc est, qua parte adhaesere, ut candorem bibant. Animal esse docuimus, etiam cruore inhaerente. Aliqui narrant et auditu regi eas, contrahique ad sonum, exprimentes abundantiam humoris, nec avelli petris posse, ideo abscindi ac saniem emittere. Quin et eas quae ab Aquilone sint genitae, praeferunt ceteris. Nec usquam diutius durare spiritum, medici affirmant. Sic et prodesse corporibus, quia nostro suum misceant: et ideo magis recentes magisque humidas: sed minus in calida aqua, minusque unctas, aut unctis corporibus impositas: et spissas minus adhaerescere. Mollissimum genus earum penicilli: oculorum tumores levant ex mulso impositi. Iidem abstergendae lippitudini utilissimi: eosque tenuissimos et mollissimos esse oportet. Imponuntur et spongiae ipsae epiphoris ex posca: ex aceto calido ad capitis dolores. De cetero recentes discutiunt, molliunt, mitigant: veteres non glutinant vulnera. Usus earum ad abstergenda, fovenda, operienda, a fotu, dum aliud imponatur. Hucera quoque humida et senilia impositae siccant: fracturae et vulnera spongiis utilissime foveantur. Sanguis rapitur in secando, ut curatio perspicui possit. Et ipsae vulnerum inflammationibus imponuntur, nunc siccatae, nunc aceto aspersae, nunc vino, nunc aqua frigida. Ex aqua vero caelesti impositae, secta recentia non patiuntur intumescere. Imponuntur et integris partibus, sed fluctione occulta laborantibus, quae discutienda sit,

et iis quae apostemata vocant, melle decocto perunctis. Item articulis, alias aceto salso madidae, alias e posca. Si ferveat impetus, ex aqua. Eadem et callo, e salsa: at contra scorpionum ictus ex aceto. In vulnerum curatione et succidae lanæ vicem implent, nunc ex vino et oleo, nunc ex eadem. Differentia haec, quod lanæ emolliunt, spongiae coercent, rapiuntque vitia hulcerum. Circumligantur et hydropicis siccae, vel ex aqua tepida poscave, utcumque blandioribus opus est operirive aut siccari cutem. Imponuntur et his morbis, quos vaporari oporteat, ferventi aqua perfusae, expressaeque inter duas tabulas. Sic et impositae stomacho prosunt, et im febri contra nimios ardores. Sed splenicis e posca, ignibus sacris ex aceto, efficaciores quam aliud. Imponi oportet sic, ut sanas quoque partes spatiosae operiant. Sanguinis profluvium sistunt ex aceto, aut frigida. Livorem ab ictu recentem ex aqua salsa calida saepius mutata tollunt, testium tumorem doloremque ex posca. Ad canum morsus utiliter concisae imponuntur ex aceto, aut frigida, aut melle, subinde humectandae. Africanæ cinis cum porri sectivi succo sanguinem reicientibus haustu salis ex frigida prodest. Idem cinis vel cum oleo vel aceto fronti illitus, tertianas tollit. Privatim Africanæ ex posca tumorem discutiunt. Omnium autem cinis cum pice crematarum, sanguinem sistit vulnere. Aliqui raras tantum, ad hoc cum pice urunt. Et oculorum causa comburuntur in cruda olla figulini operis, plurimum proficiente eo cinere contra scabritias genarum, excrescentesque carnes, et quidquid opus sit ibi destringere, spissare, explere. Utilius in eo usu lavare cinerem. Praestant et strigilum vicem, linteorumque, affectis corporibus. Et contra Solem apte protegent capita. Medici inscitia ad duo nomina eas redegere: Africanas, quarum firmius sit robur: Rhodiacasque, ad fovendum molliores. Nunc autem mollissimae circa muros Antiphelli urbis reperiuntur. Trogus auctor est, circa Lyciam penicillos mollissimos nasci in alto, unde ablatae sint spongiae. Polybius super aegrum suspensus, quietiores facere noctes. Nunc revertemur ad marina animalia et aquatilia.

C. PLINII SECUNDI NATURALIS HISTORIAE LIBER XXXII.

I. VENTUM est ad summa naturae exemplorumque, per rerum ordinem: et ipsum sua sponte occurrat immensum potentiae occultae documentum, ut prorsus nec aliud ultra quaeri debeat, nec par aut simile possit inveniri, ipsa se vincente natura, et quidem numerosis modis. Quid enim violentius mari ventisve, et turbinibus, et procellis? quo maiore hominum ingenio in ulla sui parte adiuta est, quam velis remisque? Addatur his et reciproci aestus innarrabilis vis, versumque totum mare in flumen. Tamen omnia haec, pariterque eodem impellentia, unus ac parvus admodum pisciculus, echeneis appellatus, in se tenet. Ruant venti licet, et saeviant procellae, imperat furori, viresque tantas compescit, et cogit stare navigia: quod non vincula ulla, non ancorae pondere irrevocabili iactatae. Infrenat impetus, et domat mundi rabiem nullo suo labore, non retinen-

do, aut alio modo, quam adhaerendo. Hoc tantulo satis est contra tot impetus, ut vetet ire navigia. Sed armatae classes imponunt sibi turrium propugnacula, ut in mari quoque pugnetur, velut e muris. Heu vanitas humana, cum rostra illa aere ferroque ad ictus armata, senipedalis inhibere possit, ac tenere devincta, pisciculus. Fertur Actiacio Marte tenuisse praetoriam navim Antonii, properantis circumire et exhortari suos, donec transiret in aliam. Ideoque Caesariana classis impetu maiore protinus venit. Tenuit et nostra memoria Caii principis ab Astura Antium renavigantis: ut res est etiam auspicalis pisciculus. Siquidem novissime tum in urbem reversus ille imperator, suis telis confosus est. Nec longa fuit illius morae admiratio, statim causa intellecta, cum e tota classe quinquere mis sola non proficeret, exsiliantibus protinus qui id quaererent

circa navim, invenere adhaerentem gubernaculo, ostenderuntque Caio, indignanti hoc fuisse quod se revocaret, quadringentorumque remigum obsequio contra se intercederet. Constabat peculiariter miratum quomodo adhaerens tenuisset, nec idem polletet in navigium receptus. Qui tunc posteaque videre, eum limaci magnae similem esse dicunt. Nos plurium opiniones posuimus in natura aquatilium, cum de eo diceremus. Nec dubitamus idem valere omnia genera, cum celebri et consecrato etiam exemplo apud Gnidiā Venerem conchas quæque eiusdem potentiae credi necesse sit. E nostris quidam Latine remoram appellavere eum. Mirumque, e Graecis alii lubricos partus atque procidentes contineri ad maturitatem, adalligato eo (ut diximus) prodiderunt: alii sale asservatum adalligatumque gravidis partus solvere: ob id alio nomine odynolytem appellari. Quocunque modo ista se habeant, quis ab hoc tenendi navigia exemplo de ulla potentia naturae atque effectui, in remediis sponte nascentium rerum dubitet?

II. Quin et sine hoc exemplo per se satis esset ex eodem mari torpedo: etiam procul, et e longinquo, vel si hasta virgae attingatur, quamvis praevalidos lacertos torpescere, quamlibet ad cursum veloces alligari pedes. Quod si necesse habemus fateri hoc exemplo esse vim aliquam, quae odore tantum et quadam aura sui corporis afficiat membra, quid non de remediis omnium momentis sperandum est?

III. Non sunt minus mira, quae de lepore marino traduntur. Venenum est aliis in potu, aut in cibo datus, aliis etiam visus. Siquidem gravidae si omnino asperxerint feminam ex eo genere duntaxat, statim nausea et redundatione stomachi vitium fatentur, ac deinde abortum faciunt. Remedio est mas, ob id induratus sale, ut in brachialibus habeant. Eadem res in mari et tactu quidem nocet. Vescitur ex uno tantum animalium, ut non intereat, nullus piscis: tenerescit tantum, et ingrator, viliorque fit. Homines quibus impactus est, piscem olent: hoc primo argumento veneficium id deprehenditur. Cetero moriuntur totidem diebus, quot vixerit lepus. Incertique temporis veneficium id esse, auctor est Licinius Macer. In India affirmant non capi viventem: invicemque ibi hominem illi pro veneno esse, ac vel digito omnino in mari tactum mori. Esse autem ampliorem multo, sicut reliqua animalia.

IV. Iuba in his voluminibus, quae scripsit ad C. Caesarem Augusti filium, de Arabia, tradit mitulos marinos ternas heminas capere. Cetos sexcentorum pedum longitudinis, et trecentorum sexaginta latitudinis in flumen Arabiae intrasse, pinguique eius mercatores negotiatis, et omnium piscium adipem camelos perungi in eo situ, ut asilos ab his fugant odore.

V. Mihi videntur mira et quae Ovidius prodidit piscium ingenia, in eo volumine, quod Halieuticon inscribitur. Scarum inclusum nassis, non fronte erumpere, nec infestis vininibus caput inserere: sed aversum caudae ictibus crebris laxare fores, atque ita retrorsum erumpere. Quem luctatum eius si forte alius scarus extrinsecus videat, apprehensa mordicus cauda adiuvere nisus erumpentis. Lupum rete circumdatum arenas arare cauda, atque ita condi, dum transeat rete. Muraenam maculas appetere ipsas, consciam teretis ac lubrici tergi, cum multiplici flexu laxare, donec evadat. Polypum hamos appetere brachiisque complecti, non morsu: nec prius dimittere, quam escam circumroserit, aut arundine levatum extra aquam. Scit et mugil esse in esca hamum, insidiasque non ignorat: aviditas tamen tanta est, ut cauda verberando excutiat cibum. Minus in providendo lupo solertiae habet, sed magnum robur in poenitendo. Nam ut haesit in hamo, tumultuoso discursu laxat vulnera, donec excidant

insidiae. Muraenae amplius devorant, quam hamum, admoventque dentibus lineas, atque ita erodunt. Anthiam tradit idem infuso hamo invertere se, quoniam sit in dorso cultellato ei spina, eaque lineam praescare. Licinius Macer muraenas tantum feminini sexus esse tradit, et concipere e serpentibus, ut diximus: ob id sibilu a piscatoribus, tanquam serpentibus, evocari et capi: pinguescere iactatu, fuste non interimi, easdem ferula protinus. Animam in cauda habere certum est, eaque ictu celerrime examinari: at capitis ictu difficulter. Novacula pisce quae tacta sunt, ferrum olent. Durissimum esse piscium constat, qui orbis vocetur: rotundus est, et sine squamis, totusque capite constat.

VI. Milvago quoties cernatur extra aquam volitans, tempestates mutari, Trebii Niger auctor est. Xiphiam, id est, gladium, rostro mucronato esse: ab hoc naves perfossas mergi in Oceano, ad locum Mauritaniae, qui Cotta vocetur, non procul Lixio flumine. Idem Iuligines volare ex aqua tradit, tanta multitudine ut navigia demergant.

VII. E manu vescuntur pisces in pluribus quidem Caesaris villis: sed quae veteres prodidere in stagnis, non piscinis, admirati, in Eloro Siciliae castello, non procul Syracusis: item in Labrandei Iovis fonte anguillas: hae et in aures additas gerunt. Similiter in Chio iuxta Senum delubrum: in Mesopotamiae quoque fonte Chabura, de quo diximus.

VIII. Nam in Lyciae Myris in fonte Apollinis, quem Curium appellant, ter fistula evocati veniunt ad augurium. Diripere eos carnes obiectas, laetum est consultantibus: caudis abigere, dirum. Hierapoli Syriae in lacu Veneris aediuorum vocibus parent vocati: exornati auro veniunt: adulantes scalpuntur: ora hiantia manibus inserendis praebent. In Stabiano Campaniae ad Herculis petram, melanuri in mari panem abiectum rapiunt: iidem ad nullum cibum, in quo hanc sit, accedunt.

IX. Nec illa in novissimis mira, amarus esse pisces ad Pelen insulam, et ad Clazomenas. Contra, ad scopulum Siciliae, ac Leptin Africae, et Euboeae, et Dyrrachium. Rursus ita salso, ut possint salsamenta existimari, circa Cephaleniam et Ampelon, et Paron, et Deli petras: in portu eiusdem insulae, dulces. Quam differentiam pabulo constare non est dubium. Apion maximum piscium esse tradit porcum, quem Lacedaemonii orthagoriscum vocant: grunnire eum, cum capiatur. Esse vero illam naturae accidentiam, quod magis miremur, etiam in locis quibusdam, apposito occurrit exemplo. Siquidem salsamenta omnium generum in Italia Beneventi refici constat.

X. Pisces marinos in usu fuisse protinus a condita Roma, auctor est Cassius Hemina: cuius verba de ea re hic subiiciam. Numa constituit, ut pisces qui squamosi non essent, ni polluerent: parsimonia commentus, ut convivia publica et privata, coenaeque ad pulvinaria facilius compararentur: ni qui ad pollictum emerent, pretio minus parcerent, eaque praemercentur.

XI. Quantum apud nos Indicis margaritis pretium est, de quibus suo loco satis diximus, tantum apud Indos in curialio. Namque ista persuasione gentium constant. Gignitur quidem et in Rubro mari, sed nigrius: item in Persico vocatur lace: laudatissimum in Gallico sinu circa Stoechadas insulas, et in Siculo circa Aeolias ac Drepanum. Nascitur et apud Graviscas, et ante Neapolim Campaniae: maximeque rubens, sed molle, et ideo vilissimum Erythris. Forma est ei fruticis, colos viridis. Baccae eius candidae sub aqua ac molles: exentiae confestim durantur et rubescunt, quasi corna sativa specie atque magnitudine. Aiunt tactu protinus lapidescere, si vivat. Itaque occupari, evellique retibus, aut acri ferramento praecidi. Qua de causa curialium voci-

tatum interpretantur. Probatissimum quam maxime rubens, et quam ramosissimum, nec scabiosum, aut lapideum, aut rursus inane, et concavum. Auctoritas haccarum eius non minus Indorum viris quoque pretiosa est, quam feminis nostris uniones Indici. Aruspices eorum vatesque inprimis religiosum id gestamen amoliendis periculis arbitrantur. Itaque et decore et religione gaudent. Prius quam hoc notesceret, Galli gladios, scuta, galeas adornabant eo. Nunc tanta penuria est vendibili merce, ut perquam raro cernatur in suo orbe. Surculi infantiae adalligati, tutelam habere creduntur. Contraque torminum, ac vesicae, et calculorum mala in pulverem igne redacti, potique cum aqua auxiliantur. Simili modo ex vino poti, aut si febris sit, ex aqua, somnum afferunt. Ignibus diu repugnant. Sed eodem medicamine saepius potu tradunt lienem quoque absumi. Sanguinem reicientibus exscreantibusve medentur. Cinis eorum miscetur oculorum medicamentis. Spissat enim ac refrigerat. Hulcerum cava explet. Cicatrices extenuat.

XII. Quod ad repugnantiam rerum attinet, quam Graeci antipathiam vocant, nihil est usquam venatius, quam in mari pastinaca, utpote cum radio eius arbores necari dixerimus. Hanc tamen persequitur galeos. Idem et alios quidem pisces, sed pastinacas praecipue, sicut in terra serpentes mustela. Tanta est aviditas ipsius veneni. Percussis vero ab ea medetur et hic quidem, sed et nullus, ac laser.

XIII. Spectabilis naturae potentia in his quoque, quibus et in terris et in aqua victus est, sicut et fibris, quos castores vocant, et castorea testes eorum. Amputari hos ab ipsis, cum capiantur, negat Sextius diligentissimus medicinae. Quin immo parvos esse substrictosque, et adhaerentes spinas, nec adimi sine vitia animalis posse. Adulterari autem renibus eiusdem, qui sint grandes, cum veri testes parvi admodum reperiuntur. Praeterea ne vesicas quidem esse, cum sint geminae, quod nulli animalium. In his folliculis inveniri liquorem, et asservari sale. Itaque inter probationes falsi, esse folliculos geminos ex uno nexu dependentes, quod ipsum corruptione fraude concientium gummi cum sanguine, aut Hammoniaco: quoniam Hammoniaco coloris esse debeant, tunicis circumdati, liquore veluti mellis cerosi, odore graves, gustu amaro, et acri, friabiles. Efficacissimi e Ponto, Galatiaque, mox Africa. Sternum tamen olfactu movent. Somnum conciliant, cum rosaceo et peucedano peruncto capite: et per se poti in aqua: ob id phreneticis utiles. Item lethargicos odoris suffitu excitant: vulvarumque exanimatorum vel subditi. Et menses ac secundas cient, duabus drachmis ex aqua cum pulegio poti. Medentur et vertigini, opisthotonis, tremulis, spasticis, nervorum vitii, ischiadicis, stomachicis, paralyticis, perunctis omnibus: vel triti ad crassitudinem mellis cum semine viticis, ex aceto aut rosaceo. Sic et contra comitiales sumti: poti vero contra inflationes, tormina, venena. Differentia tantum contra genera est mixturae. Quippe adversus scorpiones ex vino bibuntur: adversus phalangia et araneos, ex mulso, ita ut vomitione reddantur: aut ut retineantur, cum ruta: adversus chalcidas, cum myrtite: adversus cerasten et presteras, cum panace, aut ruta, ex vino: adversus ceteras serpentes, cum vino. Davi binae drachmas satis est: eorum quae adiciantur, singulas. Auxiliantur privatim contra viscum ex aceto: adversus aconitum ex lacte, aut aqua: adversum elleborum album ex aqua mulsa nitroque. Medentur et dentibus, infusi cum oleo triti in aurem, a cuius parte doleant: aurium doloribus melius, si cum meconio. Claritatem visus faciunt cum melle Attico inuncti. Cohibent singultus ex aceto. Urina quoque fibri resistit in antidoto additur. Asservatur autem, ut aliqui existimant.

XIV. Geminus similiter victus in aquis terraque testudinum, effectusque par: honore habendo, vel propter excellens in usu pretium, naturaeque proprietatem. Sunt ergo testudinum genera, terrestres, marinae, lutariae, et quae in dulci aqua vivunt. Has quidam e Graecis emydas appellant. Terrestrium carnes suffitionibus propriae, Magicisque artibus refutandis, et contra venena salutare produntur. Plurimae in Africa. Hae ibi amputato capite pedibusque, pro antidoto dari dicuntur: et ex iure in cibo sumtae, strumas discutere, lienes tollere: item comitiales morbos. Sanguis earum claritatem visus facit, suffusionesque oculorum tollit. Et contra serpentium omnium et araneorum ac similibus venena auxiliatur, servato sanguine in farina pilulis factis, et cum opus sit in vino datis. Felle testudinum cum Attico melle glaucomata inungi prodest: et scorpiorum plagae instillari. Tegumenti cinis vino et oleo subactus pedum rimas hulceraque sanat. Squamae et summa parte derasae, et in potu datae, Venerem cohibent. Eo magis hoc mirum, quoniam totius tegumenti farina accendere traditur libidinem. Urinam earum aliter quam in vesicis dissectarum, inveniri posse non arbitror: et inter ea hoc quoque esse, quae portentosa Magi demonstrent, adversus aspidum ictus singulare, efficaciore tamen, ut aiunt, cimicibus admixtis. Ova durata illinuntur strumis, et hulceribus frigore aut adustione factis. Sorbentur in stomachi doloribus.

Marinarum carnes admixtae ranarum carnibus contra salamandras praeclare auxiliantur. Neque est testudine aliud salamandrae adversus. Sanguine alopeciarum inanitas, et porrigo, omniaque capitis hulcera curantur. Inarescere eum oportet, lenteque ablui. Instillatur et dolori aurium cum lacte mulierum. Adversus comitiales morbos manditur cum polline frumenti. Miscetur autem sanguis heminis tribus, aceti hemina, vino addito: his et cum hordeacea farina, aceto quoque admixto, ut sit quod devoretur fabae magnitudine. Haec singula et matutina et vespertina dantur, dein post aliquot dies bina vespere. Comitilibus instillatur ore diducto, his qui modice corripiantur. Spasmo cum castoreo clystere infunditur. Quod si dentes ter anno colluantur testudinum sanguine, immunes a dolore fiunt. Et anhelitus discutit, quasque orthopnoeas vocant: ad has in polenta datur. Fel testudinum claritatem oculorum facit: cicatrices extenuat: tonsillas sedat, et anginas, et omnia oris vitia: privatim nomas ibi: item testium. Naribus illitum comitiales erigit, attollitque. Idem cum vernatione anguium aceto admixto, unice purulentis auribus prodest. Quidam bubulum fel admiscunt: decoctarumque carniū testudinis succum, addita aequa vernatione anguium. Sed vino testudinem excoquant. Oculorum utique vitia omnia fel inunctum cum melle emendat: suffusiones etiam. Marinae felle cum fluviatilis sanguine, et lacte, capillus mulierum inficitur. Fel contra salamandras, vel succum decoctae bibisse satis est.

Testudinum est tertium genus in coeno et paludibus viventium. Latitudo his in dorso pectori similis, nec convexo curvata calyce, ingrata visu. Ex hac quoque tamen aliqua contingunt auxilia. Tres namque in succensa sarmenta coniectae, dividitibus se tegumentis rapiuntur: tum evulsae carnes earum coquuntur in aquae congio, sale modice addito: ita decoctarum ad tertias partes succus, paralyticis et articularis morbos sentientibus bibitur. Detrahit item fel pituitas, sanguinemque vitiatum. Sistitur ab eo remedio alvus aquae frigidae potu.

Ex quarto genere testudinum, quae sunt in amnibus, divulsarum pingui cum aizoo herba tuso, admixto unguento et semine lili, ante accessiones si perungantur aegri, praeter caput, mox convoluti

calidam aquam bibant, quartanis liberari dicuntur. Hanc testudinem quintadecima Luna capi oportere, ut plus pinguum reperiatur. Verum agrum sextadecima Luna perungi tradunt. Ex eodem genere testudinum sanguis instillatus cerebro capitis dolores sedat: item strumas. Sunt qui testudinum sanguinem cultro aereo supinarum capitibus praecisis, excipi novo fictili iubent: ignem sarum, cuiuscunque generis sanguine illini: item capitibus hucera manantia, et verrucas. Iidem promittunt testudinum omnium fimo panos discuti. Et licet incredibile dictu sit, aliqui tradunt tardius ire navigia, testudinis pedem dextrum vehentia.

XV. Hinc deinde in morbos digeremus aquatilia, non quia ignoremus gratiorem esse universitatem animalium, maiorisque miraculi: sed hoc utilius est vitae, contributa habere remedia, cum aliud alii prosit, aliud alibi facilius inveniatur.

XVI. Venenatum mel diximus ubi nasceretur. 1. Auxilio est piscis aurata in cibo. Vel si ex melle sincero fastidium cruditasque, quae sit gravissima, incidat, testudinem circumcisis pedibus, capite, cauda, decoctam, antidotum esse, auctor est Pelops, scincumque Apelles. Quid esset scincus, diximus: saepius vero, quantum veneficium in menstruis mulierum. Contra omnia ea auxiliatur, ut diximus, nullus. Item contra pastinacani, et scorpiones terrestres marinosque, et dracones, et phalangia illitus suntusve in cibo. Eiusdem recentis et capite cinis contra omnia venena, privatim contra fungos. 2. Mala medicamenta inferri negant posse, aut certe nocere, atella marina vulpino sanguine illita, et affixa limini superiori, aut clavo aereo ianuae.

XVII. 1. Draconis marini scorpionumque ictus, carnibus earum impositis: item araneorum morsus sanantur. In summa contra omnia venena, vel potu, vel ictu, vel morsu noxia, succus earum e iure decoctarum, efficacissimus habetur. 2. Sunt et servatis piscibus medicinae, salsamentorumque cibis prodest a serpente percussis, et contra bestiarum ictus, mero subinde hausto, ita ut ad vesperam cibis vomitione reddatur. Peculiariter a chalcide, ceraste, aut quas sepas vocant, aut elope, dipsadeve percussis. Contra scorpionem largius sumi, sed non eromi salsamenta prodest, ita ut sitis toleretur: et imponere eadem plagis convenit. Contra crocodilorum quidem morsus non aliud praesentius habetur. 3. Privatim contra presteris morsum sarda prodest. Imponuntur salsamenta et contra canis rabiosi: vel si non sint ferro ustae plagae, corporaque clysteribus exinanita, hoc per se sufficit. Et contra draconem marinum ex aceto imponuntur. 4. Idem et cybio effectus. Draco quidem marinus ad spinae suae, qua ferit, venenum, ipse impositus, pel cerebro toto prodest.

XVIII. 5. Ranarum marinarum ex vino et aceto decoctarum succus contra venena bibitur, et contra ranae rubetae venenum, et contra salamandras. 6. E fluviatilibus, si carnes edantur, iusve decoctarum sorbeat, prosunt et contra leporem marinum, et contra serpentes supra dictas. Contra scorpiones ex vino. Democritus quidem tradit, si quis extrahat ranae viventi linguam, nulla alia corporis parte adhaerente, ipsaque dimissa in aquam, imponat supra cordis palpitacionem mulieri dormienti, quaecunque interrogaverit, vera responsuram. Addunt etiamnum alia Magi, quae si vera sunt, multo utiliores vitae existimentur ranae, quam leges. Namque arundine transfixa natura per os, si surculus in menstruis designatur a marito, adulteriorum taedium fieri. Carnibus earum in hamum additis, praecipue purpuras certum est allici. Iecur ranae geminum esse dicunt, oblique formicis oportere: eam partem, quam appetant, contra omnia venena esse pro antidoto. 7. Sunt quae in reprobis tantum vivunt, ob id rube-

tarum nomine, ut diximus, quas Graeci phrynos vocant, grandissimae cunctarum, geminis veluti cornibus, plenae veneficiorum. Mira de his certatim tradunt auctores. Illatis in populum silentium fieri. Ossiculo, quod sit in dextro latere, in aquam ferrentem delecto, refrigerari vas, nec postea fervere, nisi exento. Id inveniri obiecta rana formicis, carnibusque erosio: singula in solium addi. Et aliud esse in sinistro latere, quo delecto fervere videatur, apocynon vocari. Canum impetus eo cohiberi, amorem concitari, et iurgia, addito in potionem. Venenam adalligatum stimulare. Rursus a dextro latere refrigerari serventia. Hoc et quartanas sanari adalligato in pellicula agnina recenti, aliasque febres. Amorem inhiberi eo. Item ex his ranis lien contra venena, quae fiant ex ipsis.

XIX. 8. Auxiliatur vero etiam efficacius colubra in aqua vivens: huius adipem et fel habentes qui crocodilos venentur, mire adjuvari dicunt, nihil contra bellua audente. Efficacius etiamnum, si herba potanogiton misceatur. 9. Cancris fluviatiles triti potique ex aqua recentes, seu cinere asservati, contra venena omnia prosunt, privatim contra scorpionum ictus cum lacte asinino: vel si non sit, caprino, vel quocunque. Addi et vinum oportet. Necant eos triti cum ocimo admoti. Eadem vis contra venenatorum omnium morsus, privatim scytalen, et angues, et contra leporem marinum, ac ranam rubetam. Cinis eorum servatus prodest pavore potus periclitantibus ex canis rabiosi morsibus. Quidam adiciunt Gentianam, et dant in vino. Nam si iam pavor occupaverit, pastillos vino subactos devorandos ita praecipunt. Decem vero cancris cum ocimi manipulo alligatis, omnes qui ibi sint scorpiones ad eum locum coituros Magi dicunt: et cum ocimo ipsos cineremve eorum percussis imponunt. Minus in omnibus his marini prosunt, ut Thrasyllus auctor est. Nihil autem aequae adversari serpentibus, quam cancos, suesque percussas hoc pabulo sibi mederi. Cum Sol sit in Cancro, torqueri serpentes. 10. Ictibus scorpionum et carnes fluviatilium cochlearum resistunt crudae vel coctae. Quidam ob id salsas quoque asservant. Imponunt et ipsis plagis. Coracini pisces Nilo quidem peculiare sunt: sed et nos haec omnibus terris demonstramus. Carnes eorum adversus scorpiones valent impositae. 11. Inter venena sunt piscium, porci marini spinae in dorso, cruciatu magno laesorum: remedio est limus ex reliquo piscium eorum corpore.

XX. 12. Canis rabidi morsu potum expavescentibus, faciem perungunt adipe vituli marini. Efficacius, si medulla hyaenae, et oleo e lentisco, et cera misceatur. 13. Muraenae morsus ipsarum capitibus cinere sanantur. Et pastinaca contra suum ictum remedio est, cinere suo ex aceto illito, vel alterius. Cibi causa extrahi debet e dorso eius, quicquid simile est croco, caputque totum: et hanc autem, et omnia testacea modice collui in cibis, quia saporis gratia perit. E lepore marino veneficium restinguunt poti hippocampi. 14. Contra dorycnium echini maxime prosunt: et iis qui succum Carpathii biberint, praecipue iure sumto. Et cancri marini decocti ius contra dorycnium efficax habetur. Peculiariter vero contra leporis marini venena.

XXI. 15. Et ostrea adversantur iisdem. Nec potest videri satis dictum esse de his, cum palma mensarum divitum attribuitur illis. Gaudent dulcibus aquis, et ubi plurimi influunt amnes: pelagia parva et rara sunt. Gignuntur tamen et in petrosis, carentibusque aquarum dulcium adventu, sicut circa Grynium et Myrinam. Grandescunt sideris quidem ratione maxime, ut in na
diximus: sed privatim circa initia r
tia, atque ubi Sol
causa, quare minor

tas cohibet incrementum, et tristitia minus appetunt cibos. Variant coloribus, rufa Hispaniae, fusca Illyrico, nigra et carne et testa Circeiis. Praecipua vero habentur in quacunque gente spissa, nec saliva sua lubrica, crassitudine potius spectanda, quam latitudine: neque in luto capta, neque in arenosa, sed solido vado, spondylo brevi atque non carnoso, nec fibris lacinioso, ac tota in alvo. Addunt peritiores notam, ambiente purpureo crine fibras, eoque argumento generosa interpretantur, calliblephara appellantes. Gaudent et peregrinatione, transferrique in ignotas aquas. Sic Brundisiana in Averno compasta, et suum retinere succum, et a Lucrino adoptare creduntur. Haec sint dicta de corpore.

Dicemus et de nationibus, ne fraudulentur gloria sua litora: sed dicemus aliena lingua, quaeque peritissima huius censurae in nostro aevo fuit. Sunt ergo Muciani verba, quae subicium: Cyzicena maiora Lucrinis, dulciora Britannicis, suaviora Medulis, acriora Lepticis, pleniora Lucensibus, sicciora Coryphantenis, teneriora Istricis, candidiora Circiensibus. Sed his neque dulciora, neque teneriora esse ulla compertum est. In Indico mari Alexandri rerum auctores pedalia inveniri prodidere. Nec non inter nos nepotis cuiusdam nomenclator tridacna appellavit: tantae amplitudinis intelligi cupiens, ut ter mordenda essent.

Dos eorum medica hoc in loco tota diceretur. Stomachum unice reficiunt: fastidiis medentur. Additque luxuria frigus obrutis nive, summa montium et maris ima miscens. Molliant alvum leniter. Eadem quoque cocta cum mulso, tenesmo, qui sine exulceratione sit, liberant. Vesicarum hulcera quoque repurgant. Cocta in conchis suis uti clausa venerint, mire distillationibus prosunt. Testae ostreorum cinis uvam sedat, et tonsillas admixto melle. Eodem modo parotidas, panos, mammarumque duritias, caput hulcera ex aqua: cutemque mulierum extendit. Insupergitur et ambustia. Et dentifricio placet. Pruritus quoque et eruptionibus pituitae ex aceto medetur. Crudae si tundantur, strumas sanant, et perniores pedum. Purpurae quoque contra venena prosunt.

XXII. 16. Et algam maris theriacem esse, Nicander tradit. Plura eius genera, uti diximus: longo folio et latiore, rubente, aliave crispo. Laudatissima, quae in Creta insula iuxta terram in petris nascitur: tingendis etiam lanis ita colorem alligans, ut elui postea non possit. E vino iubet eam dari.

XXIII. Alopecias replet hippocampi cinis, nitro et adipe suillo mixtus, aut sincerus ex aceto. Praeparant autem sepiarum crustae farina medicamentis cutem, et muris marini cinis cum oleo: item echini cum carnibus suis cremati: fel scorpionis marini. Ranarum quoque trium, si vivae in olla concrementur, cinis cum melle: melius cum pice liquida. Capillum denigrant sanguisugae, quae in nigro vino diebus LX computruere. Alii in aceti sextariis duobus sanguisugarum sextarium in vase plumbeo iubent putrescere totidem diebus, mox illini in Sole. Sornatius tantam vim hanc tradit, ut nisi oleum ore contineant qui tingunt, dentes quoque eorum denigrari dicat. Capitis hulceribus, muricum vel purpurarum testae cinis cum melle utiliter illinitur: conchyliorum, vel si non urantur, farina ex aqua: doloribus, castoreum cum peucedano et rosaceo.

XXIV. Omnium piscium fluviatilium marinorumque adeps liquefactus Sole admixto melle, oculorum claritati plurimum confert: item castoreum cum melle. Callionymi fel cicatrices sanat, et carnes oculorum superruvas consumit. Nulli hoc piscium copiosius, ut existimavit Menander quoque in comediis. Idem piscis et uranoscopus vocatur, ab oculo quem in capite habet. Et coracini fel excitat visum. Et marini rufi cum oleo vetere

aut melle Attico incipientes suffusiones discutit: inungi ter oportet intermissis diebus. Eadem ratio albugines oculorum tollit. Mullorum cibo aciem oculorum hebetari tradunt. Lepus marinus ipse quidem venenatus est, sed cinis eius in palpebris pilos inutiles, evulsos cohibet. Et ad hunc usum utilissimum nimium: item pectunculi salsi triti cum cedria: et ranae, quas diopetes, et calamitas vocant: sanguis earum cum lacrima vitis si evulso pilo palpebris illinatur. Oculorum tumorem ruboremque sepiarum cortex cum lacte mulierum illitus sedat: et per se scabritias emendat. Invertunt itaque genas id agentes, et medicamentum auferunt post paulum, rosaceoque inungunt, et pane imposito mitigant. Eodem cortice et nyctalopes curantur, in farinam trito et ex aceto illito. Extrahit et squamas eius cinis. Cicatrices oculorum cum melle sanat, pterygia cum sale et cadmia singulis drachmis. Emendat et albugines oculorum iumentorum. Aiunt et ossiculo eius genas, si terantur, sanari. Echini ex aceto epinyctidas tollunt. Eundem comburi cum viperinis pellibus ranisque, et cinerem aspergi potioni iubent Magi, claritatem visus promittentes. Ichthyocolla appellatur piscis, cui glutinosum est corium: idemque nomen glutino eius. Hoc epinyctidas tollit. Quidam ex ventre, non e corio, fieri dicunt ichthyocolam, ut glutinum taurinum. Laudatur Pontica, candida, et carens venis squamisque, et quae celerrime liquescit. Madsescere autem debet concisa in aqua, aut in aceto nocte ac die: mox tundi marinis lapidibus, ut facilius liquescat. Utilem eam in capitis doloribus affirmant, et tetanotris. Ranae dexter oculus dextro, sinistro laevus suspensi e collo nativi coloris panno, lippitudines sanant. Quod si per coitum ranae eruantur, albuginem quoque, alligati similiter in putamine ovi. Reliquae carnes impostae sugillationem rapiunt. Canceri etiam oculos adalligatos collo mederi lippitudini dicunt. Est parva rana in arundinetis et herbis maxime vivens, muta ac sine voce, viridis, si forte hauriatur, ventres boum distendens. Huius corporis humorem specillis de rasum claritatem oculis inunctis narrat afferre: ipsasque carnes doloribus oculorum superponunt. Ranas etiam quindecim coniectas in fictile novum iunctis configunt quidam: succoque earum, qui ita effluxerit, admiscunt vitis albae lacrimam, atque ita palpebras emendant, inutilibus pilis exemptis, acu instillant hunc succum in vestigia evulsorum. Meges psilothrum palpebrarum faciebat in aceto enecans putrescentes, et ad hoc utebatur multis variisque per aquationes autumnii nascentibus. Idem praestare sanguisugarum cinis ex aceto illitus putatur. Comburi eas oportet in novo vase. Idem taeniae iecur siccatum pondere X IV, cum oleo cedrino perunctis pilis novem mensibus.

XXV. Auribus utilissimum batiae piscis fel recens, sed et inveteratum vino: item bacchi, quem quidam myxona vocant: item callionymi cum rosaceo infusum: vel castoreum cum papaveris succo. Vocant et in mari pediculos, eosque tritos instillari ex aceto auribus iubent. Et per se conchylio infecta lana magnopere prodest. Quidam aceto et nitro madafaciunt. Suntque qui praecipue contra omnia aurium vitia laudent gari excellentis cyathum, mellis dimidio amplius, aceti cyathum in calice novo lenta pruna decoquere, subinde spuma pennis deterga, et postquam desierit spumare, tepidum infundere. Si tumeant aures, eoriandri succo prius mitigandas idem praecipiant. Ranarum adeps instillatus, statim dolores tollit. Cancrorum fluviatilium succus cum farina hordeacea aurium vulneribus efficacissime prodest. Parotides muricum testae cinere cum melle, vel conchyliorum ex mulso curantur.

XXVI. Dentium dolores sedantur ossibus draconis marini scarificatis gingivis: cerebro caniculae

in oleo decocto asservatoque, ut ex eo dentes semel anno colluantur. Pastinacae quoque radio scarificare gingivas, et in dolore utilissimum. Conteritur is, et cum ellesboro albo illitus, dentes sine vexatione extrahit. Salsamentorum etiam fictili vase combustorum cinis, addita farina marmoris, inter remedia est. Et cybia vetera eluta in novo vase, dein trita, prosunt doloribus. Aequae prodesse dicuntur omnium salsamentorum spinarum combustae, tritaeque, et illitae. Decoquantur et ranarum singulae in aceti heminis, ut dentes ita colluantur, contineaturque in ore succus. Si fastidium obstaret, suspendebat pedibus posterioribus eas Sallustius Dionysius, ut ex ore virus deflueret in acetum fervens, idque e pluribus ranis. Fortioribus stomachis ex iure mandandas dabat. Maxillaresque ita sanari dentes praecipue putant, mobiles vero supra dicto aceto stabiliri. Ad hoc quidam ranarum corpora binarum praecisis pedibus in vini hemina macerant, et ita collui dentium labantes iubent. Aliqui totas adalligant maxillis. Alii denas in aceti sextariis tribus decoxere ad tertias partes, ut mobiles dentium stabilirent. Nec non XXXVI ranarum corda in olei veteris sextario sub aereo testamento discoxere, ut infunderent per aurem dolentis maxillae. Alii iecur ranarum decoctum et tritum cum melle imposuere dentibus. Omnia supra scripta ex marina rana efficaciora. Si cariosi et foetidi sunt, centum in furno arefieri per noctem praecipunt: postea tantundem salis addi, atque ita fricari. Enhydria vocatur a Graecis colubra in aqua vivens. Huius quatuor dentium superioribus in dolore superiorum gingivas scarificant, inferiorum inferioribus. Aliqui canino tantum earum contenti sunt. Utuntur et cancrorum cinere: nam muricum cinis dentifricium est.

XXVII. Lichenas et lepras tollit adeps vituli marini: murænarum cinis cum mellis obolis ternis: iecur pastinacae in oleo decoctum: hippocampi, aut delphini cinis ex aqua illitus. Exhulcerationem sequi debet curatio, quae perducit ad cicatricem. Quidam delphini iecur in fictili torrent, donec pinguitudo similis oleo fluat, ac perungunt. Muricum vel conchyllorum testarum cinis maculas in facie mulierum purgat cum melle illitus, cutemque erugat, extenditque septenis diebus illitus, ita ut octavo candido ovorum foveantur. Muricum generis sunt, quæ vocantur Graeci coluthia, alii corythia, turbinata aequae, sed minora multo, efficaciora etiam, et oris halitum custodientia. Ichthyocolla erugat cutem, extenditque, in aqua decocta horis quatuor, dein contusa, et subacta ad liquorem usque mellis. Ita praeparata in vase novo conditur, et in usu quatuor drachmis eius binæ sulphuris, et anchusae totidem, octo spumae argenteae adduntur, aspersaque aqua teruntur una. Sic illita facies post quatuor horas abluitur. Medetur et lentigini ceterisque vitiiis, ex ossibus sepiarum cinis. Idem et carnes excrescentes tollit et humida huncera. Psoras tollit rana decocta in heminis quinque aquae marinae: excoqui debet, donec sit crassitudo mellis.

Fit in mari et halcyoneum appellatum, ex nidia, ut aliqui existimant, halcyonum et ceycum: ut alii, e sordibus spumarum crassescens: alii, e limbo, vel quadam maris lanugine. Quatuor eius genera: cinereum spissum, odoris asperi: alterum molle, lenius, odore fere algarum: tertium candidioris vermiculi: quartum pumicosius, spongiaeque putri simile. Paene purpureum, quod optimum, hoc et Milesium vocatur. Quo candidius autem, hoc minus probabile est. Vis eorum, ut exhulcerent, purgent. - Usus totis et sine oleo. Mire lepras, lichenas, lentigines tollunt cum lupino, et sulphuris duobus obolis. Halcyoneo utuntur et ad oculorum cicatrices. Andreas ad lepras cancri cinere cum oleo usus est: Attalus thynni adipe recenti ad oris huncera.

XXVIII. Maenarum muria, et capitum cinis cum melle sanat strumas. Pungi piscis eius, qui rana in mari appellatur, ossiculo e cauda, ita ut non vulneret, prodest. Id faciendum quotidie, donec percurentur. Eadem vis et pastinacae radio, et lepore marino imposito, ita ut celeriter removeantur: echini testis contusis et ex aceto illitis: item scolopendrae marinae e melle: cancro fluviali contrito vel combusto ex melle. Mirifice prosunt et sepiarum ossa cum axungia veteri contusa et illita. Sic et ad parotidas utuntur, et sauri piscis marini iocineribus. Quin et testis cadi salsamentarii tuis cum axungia veteri, muricumque cinere ex oleo ad parotidas strumasque. Rigor cervicis mollitur marinis, qui pediculi vocantur, drachma pota: castoreo potu cum pipere ex mulso mixto ranis decoctis ex oleo et sale, ut sorbeatur succus. Sic et opisthotono medentur, et tetano: spasticis vero pipere adiecto. Anginas maenarum salsarum ex capitibus cinis ex melle illitus abolet: ranarum decoctarum ex aceto succus: hic et contra tonsillas prodest. Cancri fluviales triti singuli in heminam aquae anginis medentur gargarizati: aut e vino, et calida aqua poti. Uvae medetur garum cochlearibus subditum. Vocem siluri recentes, salsive, in cibo sumti adiuvant.

XXIX. Vomitiones nulli inveterati tritique in portione concitant. Suspiriosis castorea cum Hammoniæ exigua portione ex aceto mulso ieiunis utilissima potu. Eadem potio spasmos stomachi sedat ex aceto mulso calido. Tussim sanare dicuntur piscium modo e iure decoctae in patinis ranarum. Suspensae autem pedibus, cum destillaverit in patinam saliva earum, exenterari iubentur, abiectisque interaneis condiri. Est rana parva arborem scandens, atque ex ea vociferans: in huius os si quis exspuat, ipsamque demittat, tussi liberari narratur. Praecipunt et cochlear crude carnem tritam bibere ex aqua calida in tussi cruenta.

XXX. Iocineris doloribus scorpio marinus in vino necatur, ut inde bibatur. Conchae longae carnes ex mulso potae cum aqua, pari modo: aut, si febres sint, ex aqua mulsa. Lateris dolores leniunt hippocampi tosti sumti, tethaeque similis ostreo in cibo sumta: ischiadicorum, muria siluri clystere infusa. Dantur autem conchae ternis obolis dilutae in vini sextariis duobus per dies quindecim.

XXXI. Alvum emolliit silurus e iure, et torpedo in cibo. Et olus marinum simile sativo: stomacho inimicum, alvum facillime purgat: sed propter acrimoniam cum pingui carne coquitur. Et omnium piscium ius. Idem et urinas ciet, e vino maxime. Optimum e scorpiionibus et iulide, et saxatilibus, nec virus respicientibus. Coqui debent cum anetho, apio, coriandro, porro, additis oleo et sale. Purgant et cybia vetera, privatimque cruditates, pituitam bilemque trahunt. Purgant et myaces, quorum natura tota in hoc loco dicitur. Acervantur muricum modo, vivuntque in algosis, gratissimi autumno, et ubi multa dulcis aqua miscetur mari, ob id in Aegypto laudatissimi. Procedente hieme, amaritudinem trahunt, coloremque rubrum. Horum ius traditur alvum et vesicas exinanire, interanea destringere, omnia adaperire, renes purgare, sanguinem adipemque minuere. Itaque utilissimi sunt hydropicis, mulierum purgationibus, morbo regio, articulario, inflationibus. Item prodesse fellis, tuitae, pulmonis, iocineris, splenis vitiiis, rheumatismis. Fauces tantum vexant, vocemque obtundunt. Huncera quae serpunt, aut sint purganda, sanant: item carcinomata. Cremati autem, ut murices, et morsus canum hominumque cum melle, lepras, lentigines. Circa emendat caliginis, gingivarum et tuitae: et contra dorydoti vicem obtinent. in mitulos, qui salern

quae rotunditate differunt, minores aliquanto atque hirtae, tenuioribus testis, carne duriores. Mituli quoque, ut murices, cinere causticam vim habent: et ad lepras, lentiginis, maculas. Lavantur quoque plumbi modo ad genarum crassitudines, et oculorum albugines, caliginesque, atque in aliis partibus sordida hucera, capitisque pusulas. Carnes vero eorum ad canis morsus imponuntur. At pelorides emolliunt alvum: item castorea ex aqua mulsa drachmis binis. Qui vehementius volunt, addunt cucumeris sativi radices siccatae drachmam, et aphronitri duas. Tethaeae torminibus et inflationibus occurrunt. Inveniuntur hae in foliis marinis sugentes, fungorum verius generis, quam piscium. Eaedem et tenesnum dissolvunt, renunquae vitia. Nascitur et in mari absinthium, quod aliqui Scirphium vocant, circa Taposirin maxime Aegypti, exiliis terrestri. Alvum solvit, et noxiis animalibus intestina liberat. Solvunt et sepiac. In cibo dantur cum oleo, et sale, et farina, decoctae. Maenae salsae cum felle taurino illitae umbilico, alvum solvunt. Ius piscium in patina coctorum cum lactucis tenesnum discutit. Cancri fluviales triti ex aqua poti, alvum sistunt, urinam cient, in vino alvum. Adentis brachiis calculos pellunt tribus obolis cum myrrha triti, singulis eorum drachmis. Ileos et inflationes castorea cum dauci semine, et petroselini, quantum ternis digitis sumatur, ex mulsi calidi cyathis quatuor: tormina vero cum anetho ex vino mixto. Erythini in cibo sumti sistunt alvum. Dysentericis medentur ranae cum scilla decoctae, ita ut pastilli fiant: vel cor earum cum melle tritum, ut tradit Niceratus. Morbo regio salsamentum cum pipere, ita ut reliqua carne abstinenceatur.

XXXII. Lieni medetur solea piscis impositus: item torpedo: item rhombus virus: dein remittitur in mare. Scorpio marinus necatus in vino, vesicae vitia, et calculos sanat. Lapis, qui invenitur in scorpionis marini cauda, pondere oboli potus: enhydridis iecur: blendiorum cinis cum ruta. Inveniuntur et in bacchi piscis capite ceu lapilli. Hi poti ex aqua calculosis praeclare medentur. Aiunt et urticam marinam in vino potam prodesse: item pulmonem marinum decoctum in aqua. Ova sepiac urinam movent, renunquae pituitas extrahunt. Rupta convulsa cancri fluviales triti in asinino lacte maxime sanant: echini vero cum spinis suis contusi in vino poti calculos. Modus singulis hemina: bibitur donec prosit: et alias in cibis ad hoc proficiunt. Purgatur vesica et pectinum cibo. Ex his mares alii donacas, alii aulos vocant: feminas onychas. Urinam mares movent. Dulciores feminae sunt et unicolores. Sepiac quoque ova urinam movent, renes purgant.

XXXIII. Enterocelcis lepus illimitur tritus cum melle. Iecur quoque aquaticae colubrae, item hydri tritum potumque, calculosis prodest. Ischiadicis autem liberant salsamenta ex siluro infusa clystere, evacuata prius alvo. Sedis attritus cinis e capite mugilum mullorumque: comburuntur autem in fictili vase: illini cum melle debent. Item capitis maenarum cinis et ad rhagadas, et ad condylomata utilis: sicut pelamidum salsarum capitum cinis, vel cybiorum cum melle. Torpedo apposita procidentis interanei morbum ibi coerces. Cancrorum fluvialium cinis ex olea et cera, rimas in eadem parte emendat: item et marini cancri polline.

XXXIV. Panos salsamenta coracini discutiunt: sciaenae interanea et squamae combustae: scorpio in vino decoctus, ita ut foveantur ex illo. At echinorum testae contusae et ex aqua illitae, incipientibus panis resistunt. Muricum vel purpurarum cinis utroque modo, sive discutere opus sit incipientes, sive concoctos emittere. Quidam ita componunt medicamentum: cerae et thuris drachmas XX, spumae argenti XL, cineris muricum X, olei veteris heminam. Prosunt per se salsamenta cocta. Cancri fluviales

triti verendorum pusulas discutiunt: cinis ex capite maenarum: item carnes decoctae et impositae. Similiter percae salsae e capite cinis melle addito. Pelamidum capitis cinis, aut squatinae piscis cutis combusta. Haec est, qua diximus lignum poliri: quia et e mari fabriles usus exeunt. Prosunt et smaridos illitae: item muricum vel purpurarum testae cinis cum melle: efficacius crematarum cum carnibus suis. Carbunculos verendorum privatim salsamenta cocta cum melle restinguunt. At testem, si descenderit, cochlearum spuma illini volunt.

XXXV. Urinae incontinentiam hippocampi tostae et in cibo saepius sumti emendant. Item ophidion pisciculus congruo similis cum lilii radice. Pisciculi minuti, ex ventre eius qui devoraverit exemi, et cremati, ita ut cinis eorum bibatur ex aqua. Iubent et cochleas Africanas cum sua carne comburi, cineremque ex vino Signino dari.

XXXVI. Podagris articularisque morbis utile est oleum, in quo decocta sint ranarum intestina: et rubetae cinis cum adipe vetere. Quidam et hordei cinerem adiciunt, trium rerum aequo pondere. Iubent et lepore marino recenti podagram fricari. Fibrinis quoque pellibus salceari, maxime Pontici fibri. Item vituli marini: cuius et adeps prodest. Nec non et bryon, de quo diximus, lactucae simile, rugosioribus foliis, sine caule. Natura est ei styptica. Impositumque lenit impetus podagrae. Item alga, de qua ipsa dictum est: observaturque in ea, ne arida imponatur. Perniones emendat pulmo marinus, cancrique marini cinis ex oleo, item fluviales triti, sicque cinere et oleo subacti: et siluri adeps. Et in articulis, morborum impetus sedant ranae subinde recentes impositae: quidam dissectas iubent imponi. Corpus augeat ius mitulorum, et concharum.

XXXVII. Comitiales, ut diximus, coagulum vituli marini bibunt cum lacte equino, asininoque, aut cum Punici succo, quidam ex aceto mulso. Nec non aliqui per se pilulas devorant. Castoreum in aceti mulsi cyathis tribus ieiunis datur. His vero, qui saepius corripiuntur, clystere infusum mirifice prodest. Castorei drachmae duae esse debent, mellis et olei sextarius, et aquae tantundem. Ad praesens vero correptis olfactu subvenit cum aceto. Datur et mustelae marinae iecur, item muris: vel testudinum sanguis.

XXXVIII. Febrium circuitus tollit iecur delphini gustatum ante accessiones. Hippocampi necantur in roseo, ut perungantur aegri in frigidis febribus. Et ipsi alligantur aegris. Item ex asello pisce lapilli, qui plena Luna inveniuntur in capite, alligantur in linteolo. Pagri fluvialibus longissimus dens capillo adalligatus, ita ut quinque diebus eum qui alligaverit, non cernat aeger: ranae in trivio decoctae oleo abiectionis carnibus, perunctos liberant quartanis. Sunt qui strangulatas in oleo, ipsas clam adalligent, oleoque eo perungant. Cor earum adalligatum frigora febrium minuit: et oleum, in quo intestina decocta sint. Maxime autem quartanis liberant, ablatis unguibus ranae adalligatae, et rubetae. Iecur eius vel cor adalligatur in panno leucophaeo. Cancri fluviales triti in oleo et aqua, perunctis ante accessiones in febribus prosunt. Aliqui et piper addunt. Alii decoctos ad quartas in vino e balneo egressis bibere suadent in quartanis. Aliqui vero sinistrum oculum devorari iubent. Magi quoque oculis eorum ante Solis ortum adalligatis aegro, ita ut caecos dimittant in aquam, tertianas abigi promittunt. Eosdem oculos cum carnibus luscinae in pelle cervina adalligatos, praestare vigiliam somno fugato tradunt. In lethargum vergentibus coagulo balaenae, aut vituli marini ad olfactum utuntur. Alii sanguinem testudinum lethargicis illinunt. Tertianis mederi dicitur et spondylus percae adalligatus: quartanis cochleae

fluviatiles in cibo recentes. Quidam ob id asservant sale, ut dent tritas in potu.

XXXIX. Strombi in aceto putrefacti, lethargicos excitant odore. Prosunt et cardiacis. Cachectici, quorum corpus macie conficitur, tethea utilia sunt cum ruta ac melle. Hydropicis medetur adeps delphini liquatus, cum vino potus. Gravitati saporis occurrunt tactis naribus unguento, aut odoribus, vel quoquo modo obturatis. Strombi quoque carnes tritae, et in mulsi tribus heminis pari modo aquae, aut si febres sint, ex aqua mulsa datae proficiunt. Item succus cancerum fluviatilium cum melle. Ranae quoque aquaticae in vino vetere et farre decoctae, ac pro cibo sumtae, ita ut bibatur ex eodem vase. Vel testudo decisis pedibus, capite, cauda, et intestinis exentis, reliqua carne ita condita, ut citra fastidium sumi possit. Cancri fluviatiles ex iure sumti, et phthisicis prodesse traduntur.

XL. Adusta sanantur cancri marini vel fluviatilis cinere: et ea quae ferventi aqua combusta sunt. Haec curatio etiam pilos restituit cum ranarum fluviatilium cinere. Putantque utendum cum cera et adipe ursino. Prodest et fibrinarum pellium cinis. Ignis sacros restingunt ranarum viventium ventres impositi: pedibus posterioribus pronas adalligari iubent, ut crebriore anhelitu prosint. Utuntur et silurorum capitem cinere, salsamentorum ex aceto. Pruritum scabiemque non hominum modo, sed et quadrupedum efficacissime sedat iecur pastinacae decoctum in oleo.

XLI. Nervos vel praecisos purpurarum callum, quo se operiunt, tusum glutinat. Tetanicos coagulum vituli adiuvat in vino potum oboli pondere: item ichthyocolla. Tremulos castoreum, si ex oleo perungantur. Mullos in cibo inutiles nervis invenio.

XLII. Sanguinem fieri piscium cibo putant, sisti polypo tuso illitque. De quo et haec traduntur: muriam ipsum ex sese emittere, et ideo non debere addi in coquendo: secari arundine: ferro enim infici, vitiumque trahere natura desinente. Ad sanguinem sistendum et ranarum illinunt cinerem, vel sanguinem inarefactum. Quidam ex ea rana, quam Graeci calamiten vocant, quoniam inter arundines fruticesque vivat, minima omnium et viridissima, sanguinem cineremve fieri iubent. Aliqui et nascentium ranarum in aqua, quibus adhuc cauda est, in calice novo combustarum cinerem, si per nares fluat, iniiciendum. Diversus hirudinum, quas sanguisugas vocant, ad extrahendum sanguinem usus est. Quippe eadem ratio earum, quae cucurbitularum medicinalium, ad corpora levanda sanguine, spiramenta laxanda, iudicatur. Sed vitium, quod admissae semel desiderium faciunt circa eadem tempora anni semper eiusdem medicinae. Multi podagris quoque admittendas censuere. Decidunt satietate, et pondere ipso sanguinis detractae, aut sale aspersae. Aliquando tamen affixa relinquunt capita, quae causa vulnera insanabilia facit, et multos interimit, sicut Messalinum et consularibus patriciis, cum ad genua admisisset. Invehunt virus remedio verso: maximeque rufae ita formidantur. Ergo sugentia ora forficibus praecidunt: ac veluti siphonibus defluit sanguis: paulatimque morientium capita se contrahunt, nec relinquuntur. Natura earum adversatur cicicibus, et suffitu necat eos. Fibrinarum pellium cum pice liquida combustarum cinis, narium profluvia sistit, succo porri mollitus.

XLIII. Extrahunt testa corpori inhaerentia sepia-rum testae ex aqua, salsamentorum carnes, cancri fluviatiles triti, siluri fluviatilis, qui et alibi quam in Nilo nascitur, carnes impositae recentes sive salsae. Eiusdem cinis extrahit, et adeps: et cinis spiniae eius vicem spodii praebet.

XLIV. Hulcera quae serpunt, et quae in his crescunt, ex capite maenarum cinis, vel siluri coer-

cet. Carcinomata percarum capita sasorum: efficacius si cineri earum misceatur sal, et cunila capitata, oleoque subigantur. Cancri marini cinis uesti cum plumbo, carcinomata compescit. Ad hoc et fluviatilis sufficit cum melle, lineaque lanugine. Aliqui malunt alumen melque miscere cineri. Phagedaenae siluro inveterato, et cum sandaracha trito: cacoethe, et nomae, et putrescentia cybio vetere sanantur. Vermes innati ranarum felle tolluntur: fistulae aperiuntur, siccanturque salsamentis cum linteolo immissis. Intraque alterum diem callum omnem auferunt, et putrescentia hulcerum, quaeque serpunt, emplastri modo subacta et illita. Et alex purgat hulcera in linteolis conceptis. Item echinorum testae cinis. Carbunculos coracinarum salsamenta illita discutunt. Item mulorum salsamenti cinis. Quidam capite tantum utuntur cum melle, vel coracinarum carne. Muricum cinis cum oleo tumorem tollit: cicatrices, fel scorpionis marini.

XLV. Verrucis tollit glani iecur illitum: capitis maenarum cinis cum alio tritus: ad thymia crudis utuntur: fel scorpionis marini rufi: smarides tritae illitae. Alex deferrefacta unguum scabritiam, cinisque e capite maenarum extenuat.

XLVI. Mulieribus lactis copiam facit glauciscus e iure sumtus, et smarides cum ptisana sumtae, vel cum foeniculo decoctae. Mammis ipsas muricum vel purpurae testarum cinis cum melle efficaciter sanat. Cancri fluviatiles illiti, vel marini, pilos in mamma, vel muricum carnes appositae tollunt. Squatinae illitae crescere mammis non patiuntur. Delphini adipe linamenta accensa excitant vulvae strangulatu oppressas. Item strombi in aceto putrefacti. Pericarum vel maenarum capitis cinis admixto sale, et cunila, oleoque, vulvae medetur: suffitio quoque secundas detrahit. Item vituli marini adeps instillatur igni naribus intermortuarum vulvae vitio: coagulo eiusdem in vellere imponitur. Pulmo marinus alligatus purgat egregie profluvia. Echini viventes tusi et in vino dulci poti. Sistunt et cancri fluviatiles triti in vino potique. Item siluri suffitu, praecipue Africi, faciliores partus fieri dicuntur. Cancri ex aqua poti profluvia sistere: ex hyssopo purgare. Et si partus stranguletur, similiter poti auxiliantur. Eosdem recentes vel aridos bibunt ad partus continendos. Hippocrates ad purgationes mortuosque partus utitur illis, cum quinis lapathi radicibus, cum ruta et fuligine tritis, et in mulso datis potui. Idem in iure cocti cum lapathio et apio, menstruas purgationes expediunt: lactisque ubertatem faciunt. Item in febris quae sit cum capitis doloribus et oculorum palpitatione, mulieribus in vino austero poti prodesse dicuntur. Castoreum ex mulso potum purgationibus prodest: contraque vulvam olfactum cum aceto et pice, aut subditum pastillis. Ad secundas etiam uti eodem prodest cum panace in quatuor cyathis vini: et a frigore laborantibus ternis obolis. Sed si castoreum fibrumve supergrediatur gravida, abortum facere dicitur, et periclitari partus, si superferatur. Mirum et quod de torpedine invenio: si capiatur, cum Luna in Libra sit, triduoque asserretur sub dio, faciles partus facere postea, quoties inferetur. Aduvare et pastinacae radius adalligatus umbilico existimatur, si viventi ablatus sit, ipsaque denuo in mare dimissa. Invenio apud quosdam ostracium vocari, quod aliqui onychem vocant: hoc suffitum vulvae poenis mire resistere. Odorem esse castorei, meliusque cum eo utum proficere. Vetera quoque hulcera et cacoethe eiusdem cinere sanari. Nam carbunculos et carcinomata in mulierum parte praesentissimo remedio sanari tradunt cancro feris salis flore contuso, post plenam Lunam illito.

XLVII. Psilothrum est thynni sanguis sive recentia, sive servata. Iecur etiam

taque cedria plumbea pyxide asservatum. Ita pueros mangonizavit Salpe obstetrix. Eadem vis pulmonum marino: leporis marini sanguini et felli: vel si in oleo hic necetur. Cancris, scolopendrae marinae cinis cum oleo: urtica marina trita ex aceto scillitae: torpedinis cerebrum cum alumine illito sexta Luna. Ranae parvae, quam in oculorum curatione descripsimus, sanies efficacissime psilothrum est, si recens illinatur: et ipsa arefacta ac tusa, mox decocta tribus heminis ad tertias, vel in oleo decocta aereis vasis. Eadem mensura alii ex quindecim ranis conficiunt psilothrum, sicut in oculis diximus. Sanguisugae quoque tostae in vase fictili, et ex aceto illitae, eundem contra pilos habent effectum. Et suffitus urentium eas necat cimices invectas. Castoreo quoque cum melle pro psilothro usi pluribus diebus reperiuntur. In omni autem psilothro evellendi prius sunt pili.

XLVIII. Infantium gingivis dentitionibusque plurimum confert delphini cum melle dentium cinis, et si ipso dente gingivae tangantur. Adalligatus idem pavores repentinos tollit. Idem effectus et caniculae dentis. Hulnera vero, quae in auribus aut ulla corporis parte fiant, cancrorum fluviatilium succus cum farina hordeacea sanat. Et ad reliquos morbos triti in oleo perunctis prosunt. Siriasque infantium spongia frigida crebro humefacta, rana inversa adalligata efficacissime sanat, quam aridam inveniri affirmant.

XLIX. Mullus in vino necatus, vel piscis rubellio, vel anguillae duae, item uva marina in vino putrefacta, iis qui inde biberint, taedium vini affert.

L. Venerem inhibet echeneis, et hippopotami frontis e sinistra parte pellis in agnina adalligata, felve torpedinis vivae genitalibus illitum. Concitant cochlearum fluviatilium carnes sale asservatae, et in potu ex vino datae: erythini in cibo sumti: iecur ranae diopetiae vel calamitae in pellicula gruis alligatum, vel dens crocodili maxillaris, annexus brachio, vel hippocampus, vel nervi rubetae dextro lacerto adalligati. Anorem finit in pecoris recenti corio rubeta alligata.

LI. Equorum scabiem ranae decoctae in aqua extenuant, donec illiniri possit. Aiunt ita curatos non repeti postea. Salpe negat canes latrare, quibus in offa rana viva data sit.

LII. Inter aquatilia dici debet et calamochnus, Latine adarca appellata. Nascitur circa arundines tenues e spuma aquae dulcis ac marinae, ubi se miscant. Vim habet causticam: ideo acopis additur contra perfrictionum vitia. Tollit et mulierum lentiginis in facie.

Et calami simul dici debent: Phragmitis radix recens tusa luxatis medetur, et spinae doloribus ex aceto illita. Cyprii vero, qui et donax vocatur, cortex alopecii medetur ustus, et hulneribus veteratis: folia extrahendis quae infixae sint corpori, et igni sacro. Paniculae flos si aures intravit, exsurdant.

Sepiae atramento tanta vis eat, ut in lucerna addito Aethiops videri, ablato priore lumine, Anaxilus tradat. Rubeta excocta aqua, potui data, suum morbis medetur: vel cuiusque ranae cinis. Pulmone marino si confricetur lignum, ardere videtur, adeo ut baculum ita praeluceat.

LIII. Peracta aquatiliū dote, non alienum videtur indicare per tot maria, tam vasta, et tot millibus passuum terrae infusa, extraque circumdata mensura paene ipsius mundi, quae intelligantur animalia centum septuaginta quatuor omnino generum esse, eaque nominatim complecti: quod in terrestribus volucrisque fieri non quit. Neque enim omnis India, Aethiopiaeque, aut Scythiae, desertorumve nomina aut volucres, cum hominum ipsorum nomina sint differentiae, quas invenire poterat his Taprobane, insulaeque aliae

Oceani fabulose narratae. Profecto conveniet non posse omnia genera in contemplationem universam vocari. At hercules in tanto mari Oceano quaecunque nascuntur, certa sunt, notioraque, quod miremur, quae profundo natura mersit. Ut a belluis ordiamur, arbores, physeteres, balenae, pristae, Tritones, Nereides, elephanti, homines qui marini vocantur, rotae, orcae, arietes musculi, et alii piscium forma arietes, delphini, celebresque Homero vituli. Luxuriae vero testudines, et medicis fibri, quorum e genere lustras nusquam mari accepimus mergi, tantum marina dicentes. Iam caniculae, dromones, cornutae, gladii, serrae: communesque mari, terrae, amni, hippopotami, crocodili: et amni tantum ac mari, thynni, thynnides, siluri, coracini, percae. Peculiares autem maris, acipenser, aurata, asellus, acharne, aphyra, alopecias, anguilla, araneus: box, batis, bacchus, batrachus, belone, quos aculeatos vocamus, balanus: corvus, citharus e rhomborum genere pessimus: chalcis, cobio, callarias asellorum generis, ni minor esset: colias sive Parianus, sive Sexitanus a patria Baetica, lacertorum minimi: ab iis Moetici: cybium, ita vocatur concisa pelamis, quae post XL dies a Ponto in Mocotin revertitur: cordyla, et haec pelamis pusilla, cum in Pontum e Moetide exit, hoc nomen habet: cantharus, callionymus, sive uranoscopus, cinaedi soli piscium lutei: cnide, quam nos urticam vocamus: cancrorum genera, chamae striatae, chamae laeves: chamae pelorides, generis varietate distantes et rotunditate: chamae glycymerides, quae sunt maiores quam pelorides: coluthia sive corythia: concharum genera, inter quae et margaritiferae: cochleae, quarum generis pentadactyli, melicembales, echinophorae dicuntur quibus cantant: extra haec sunt rotundae in oleario usu cochleae: cucumis, cynosdextra. Draco: quidam aliud volunt esse dracunculum: est autem gerriculae similis: aculeos in branchiis habet ad caudam spectantes, sic ut scorpio laedit, dum manu tollitur. Erythinus, echeneis, echinus, elephanti locustarum generis nigri, pedibus quaternis, bisulcis: praeterea brachia duo binis articulis, singulisque forficibus denticulatis. Faber sive zeus. Glaucisci, glanis, gonger, gerres, galeos, garus. Hippus, hippuros, hirundo, halipleumon, hippocampus, hepar, helacatenes. Sunt lacertorum genera: loligo volitans, locustae, lucernae, liparis, lamyrus, lepus, leones, quorum brachia cancris similia sunt, reliqua pars locustae. Mullus, merula inter saxatiles laudata, mugil, melanurus, maena, meryx, muraena, mys, mitulus, myiscus, murex. Oculata, ophidion, ostrea, otia: orcyus: hic est pelamidum generis maximus, neque redit in Mocotin, similis tritoni, vestustate melior: orbis, orthagoriscus. Phager, phycis saxatiliū: pelamis: earum generis maxima apolectus vocatur, durior tritone: phorceus, phthitarus, passer, pastinaca: polyporum genera: pectines maximi et nigerrimi aestate, laudatissimi Mitylenia, Tyndaride, Salonis, Altini, Antii, in insula Alexandria in Aegypto: pectunculi, purpurae, percidae, pinna, pinnoterae. Rhina, quem squatum vocamus: rhombus. Scarus principalis hodie: solea, sargus, scilla, sarda: ita vocatur pelamis longa, ex Oceano veniens: scomber, salpa, sparus, scorpaena, scorpio, sciadeus, sclaeana, scolopendra, smyrus, sepia, strombus, solen, sive aulos, sive donax, sive onyx, sive dactylus: spondylus, smarides, stella, spongia. Turdus inter saxatiles nobilis: thynnus, thranis, quem alii xiphiani vocant: thassa, torpedo, tethea: triton pelamidum generis magni: ex eo uraea cybia fiunt. Veneriae, ura, xiphiae.

LIV. His adiciemus ab Ovidio posita nomina, quae apud neminem alium reperiuntur: sed fortassis in Ponto nascuntur, ubi id volumen supremis suis temporibus inchoavit: Boveni, cercyrum in scopulis

viventem, orphum rubentem, rhacinumque pullum, pictas mormyras, aureique coloris chryson. Praeterea parvum tragus, et placentem cauda labrum, epodas lati generis. Praeter haec insignia piscium tradit channem ex se ipsa concipere, glaucum aestate nunquam apparere, pompilum qui semper comitetur navigiorum cursus, chromin qui nidificet in aquis. Helopem quoque dicit esse nostris incognitum undis: ex quo apparet falli eos, qui eundem acipenserem existimaverunt. Helopi palmam saporis inter pisces multi dedere.

Sunt praeterea a nullo auctore nominati, sudis

Latine appellatus, Graecis sphyraena, rostro similis nomine, magnitudine inter amplissimos, rarus, sed non degener. Appellatur et pernae concharum generis, circa Pontias insulas frequentissimae. Stant velut suillo crure longo in arena defixae, hiantesque, qua limpitudo est, pedali non minus spatio, cibum venantur. Dentes in circuitu marginum habent pectinatim spissatos. Intus pro spondylo grandis caro est. Et hyaenam piscem vidi in Aenaria insula captum. Exeunt praeter haec purgantia aliqua relatu indigna, et algis potius annumeranda, quam animalibus.

C. PLINII SECUNDI NATURALIS HISTORIAE LIBER XXXIII.

L METALLA nunc ipsaeque opes, et rerum pretia dicentur, tellurem intus exquirente cura multiplici modo: quippe alibi divitiis foditur, quaerente vita aurum, argentum, electrum, aes: alibi deliciis gemmas et parietum digitorumque pigmenta: alibi temeritati ferrum, auro etiam gratius inter bella caedesque. Persequimur omnes eius fibras, vivinusque super excavatam, mirantes dehiscere aliquando, aut intremiscere illam, ceu vero non hoc etiam indignatione sacrae parentis exprimi possit. Imus in viscera eius, et in sede Manium opes quaerimus, tanquam parum benigna fertilique, quaque secatur. Et inter haec minimum remedium gratia scrutamur: quoto enim cuique fodiendi causa medicina est? Quanquam et haec summa sui parte tribuit, ut minime parca, facilisque in omnibus quaecunque prosunt. Illa nos premunt, illa nos ad inferos agunt, quae occultavit atque demersit, illa quae non nascuntur repente. Mens ad inane evolans reputet quae deinde futura sit finis seculis omnibus exhauriendi eam: quousque penetratura avaritia. Quam innocens, quam beata, immo vero et delicata esset vita, si nihil aliunde, quam supra terras, concupisceret; breviterque, nisi quod secum est!

II. Eruitur aurum, et chrysocolia iuxta, ut pretiosior videatur, non natura. Parum erat unam vitae invenisse pestem, nisi in pretio esset auri etiam sanies. Quaerebat argentum avaritia: boni consuluit interim invenisse minium, rubentisque terrae excoxit usum. Heu prodigiosa ingenia! quot modis auximus pretia rerum? Accessit ars picturae ad aurum et argentum, quae caelando cariora fecimus. Didicit homo naturam provocare. Auxere et vitiorum irritamenta. In poculis libidines caelare iuvat, ac per obscenitates bibere. Abiecta deinde sunt haec, et sordere coepere: et auri argentique minium fuit. Murrhina et cristallina ex eadem terra effodimus, quibus pretium faceret ipsa fragilitas. Hoc argumentum opum, haec vera luxuriae gloria existimata est, habere quod posset statim totum perire. Nec hoc fuit satis: turba gemmarum potamus, et smaragdus teximus calices: ac temulentiae causa tenere Indiam iuvat: et aurum iam accessio est.

III. Utinamque posset e vita in totum abdicari, sacrum fame, ut celeberrimi auctores dixere, proscissum conviciis ab optimis quibusque, et ad perniciem vitae repertum: quantum feliciore aëro, cum res ipsae permutabantur inter se, sicut et Troianis tem-

poribus factitatum Homero credi convenit. Ita enim (ut opinor) commercia victus gratia invecta. Alios coriis boum, alios ferro captivisque rebus mutasse tradit: quanquam et ipse mirator auri, aestimationes rerum ita fecit, ut centum boum arma aurea permutasse Glaucum diceret cum Diomedis armis novem boum. Ex qua consuetudine multa legum antiquarum pecore constat, etiam Romae.

IV. Pessimum vitae scelus fecit, qui id primus induit digitis. Nec hoc quis fecerit traditur. Nam de Prometheo omnia fabulosa arbitror, quanquam illi quoque ferreum anulum dedit antiquitas: vinculumque id, non gestamen, intelligi voluit. Midas quidem anulum, quo circumacto habentem nemo cerneret, quis non etiam fabulosiorem fateatur? Manus et prorsus sinistrae maximam auctoritatem conciliavere auro, non quidem Romanae, quarum mere ferreum id erat, ut virtutis bellicae, insigne. De regibus Romanis non facile dixerim. Nullum habet Romuli in Capitolio statua, nec praeter Numae Servique Tullii alia, ac ne L. quidem Bruti. Hoc in Tarquinii maxime miror, quorum e Graecia fuit origo, unde hic anulorum usus venit, quanquam etiam nunc Laedaeomone ferreo utuntur. Sed a Prisco Tarquinio omnium primo filium, cum in praetextae anas occidisset hostem, bulla aurea donatum constat: unde mos bullae duravit, ut eorum qui equo meruissent filii, insigne id haberent, ceteri lorum. Et ideo miror Tarquinii eius statuam sine anulo esse. Quanquam et de nomine ipso ambigi vident: Graeci a digitis appellavere, apud nos prisci ungulum vocabant: postea et Graeci et nostri symbolum. Longocerte tempore ne Senatum quidem Romanum habuisse aureos manifestum est. Siquidem his tantum qui legati ad externas gentes ituri essent, anuli publice dabantur: credo, quoniam ita exterorum honoratissimi intelligebantur. Neque aliis uti mos fuit, quam qui ex ea causa publice accipissent: vulgoque sic triumphabant. Et cum corona ex auro Etrusca sustineretur a tergo, anulus tamen in digito ferreus erat, aequae triumphantis, et servi fortasse coronam sustinentis. Sic triumphavit de Iugurtha C. Marius: aureumque non ante tertium consulatum ausmisae traditur. Hi quoque, qui ob legationem acceperant aureos, in publico tantum utebantur ^{hic. intus de} mos vero ferreis. Quo argumento ^{et} sae muneri ferreus anulus mittitur, ma. Equidem nec Iliaci tempore

anulos video: nusquam certe Homerus dicit, cum et codicillos missitatos epistolarum gratia indicet, et conditas arcis vestes, ac vasa aurea argenteaque, et ea colligata nodi, non anuli, nota. Sortiri quoque contra provocationem duces non anulis tradit. Fabricam etiam deum fibulas, et alia muliebris cultus, sicut inaures, in primordio factitasse, sine mentione anulorum. Et quisquis primus instituit, cunctanter id fecit, laevisque manibus, latentibusque induit: cum, si honos securus fuisset, dextra fuerit ostentandus. Quod si impedimentum potuit in eo aliquod intelligi, etiam senioris usus argumentum est, maius in laeva fuisse, qua scutum capitur. Est quidem apud eundem Homerum virorum crinibus aurum implexum: ideo nescio an prior usus a feminis coeperit.

V. Romae ne fuit quidem aurum nisi admodum exiguum, longo tempore. Certe cum a Gallis capta Urbe pax emeretur, non plus quam mille pondo potuere. Nec ignoro M. Crassum duo millia pondo auri rapuisse suo et Pompeii secundo consulatu, e Capitolini Iovis solio, a Camillo ibi condita, et ideo a plerisque existimari duo millia pondo collata. Sed quod accessit, Gallorum praedia fuit, detractumque ab his in parte captae Urbis delubris. Gallos autem cum auro pugnare solitos, Torquatus indicio est. Apparet ergo Gallorum temporumque tantundem, nec amplius fuisse: quod quidem in augurio intellectum est, cum Capitolinus duplum reddidisset. Illud quoque obiter indicare convenit, quoniam de anulis sermonem repetimus, aeditum custodiæ eius comprehensum, fracta in ore anuli gemma, statim exspirasse, et indicium ita extinctum. Ergo ut maxime duo tantum millia pondo, cum capta est Roma anno CCCLXIV fuere, cum iam capitum liberorum censa essent CLII millia, quingenti LXXIII. In eadem post annos CCCVII, quod ex Capitolinae aedis incendio ceterisque omnibus delubris C. Marius filius Praeneste detulerat, tredecim millia pondo: quæ sub eo titulo in triumpho transtulit Sulla, et argenti VI millia. Idem ex reliqua omni victoria pridie transtulerat auri pondo XV millia, argenti pondo centum et quindecim millia.

VI. Frequentior autem usus anulorum non ante Cn. Flavium Anni filium deprehenditur. Hic namque publicatis diebus fastis, quos populus a paucis principum quotidie petebat, tantam gratiam plebis adeptus est, (alioqui libertino patre genitus, et ipse Appii Caeci scriba, cuius hortatu exceperat eos dies, consulando assidue sagaci ingenio, pronulgaveratque,) ut aedilis curulis crearetur cum Q. Anicio Praenestino, qui paucis ante annis hostis fuisset, praeritis C. Poetelio et Domitio, quorum patres consules fuerant. Additum Flavio, ut simul et tribunus plebis esset. Quo facto tanta Senatus indignatione exarsit, ut anulos ab eo abiectos fuisse in antiquissimis reperiatur annalibus. Fallit plerosque, quod tum et equestrem ordinem id fecisse arbitrantur. Etenim adiectum hoc quoque, sed et phalera posita, propterea nomen equitum adiectum est. Anulos quoque depositos a nobilitate, in annales relatum est, non a Senatu universo. Hoc actum P. Sempronio Longo, L. Sulpicio consulibus. Flavio vorit aedem Concordiae, si populo reconciliasset ordines. Et cum ad id pecunia publica non decerneretur, ex multatitia feneratoribus condemnatis aediculam aeream fecit in Graecostasi, quæ tunc supra comitium erat. Inciditque in tabella aerea eam aedem, trecentis quatuor annis post Capitolinam, dedicatam. Ita CCCCLXIX a condita Urbe gestum est: et primum anulorum vestigium exstat: promiscui autem usus alterum secundo Punico bello: neque enim aliter potuissent trimodia illa anulorum Carthaginem in unum hiale mitti. Inter Caepionem quoque et x anulo in auctione venali, inimicitiae coe-

pere: unde origo socialis belli, et exitia rerum. Notum quidem omnes senatores habuerunt: utpote cum memoria avorum multi praetura quoque functi, in ferro consenserint, sicut Calpurnium et Manilium, qui legatus Caii Marii fuerat Iugurthino bello, Fene-stella tradit: et multi L. Fufidium illum, ad quem Scaurus de vita sua scripsit: in Quinctiorum vero familia aurum, ne feminas quidem, habere mos fuerit: nullosque omnino anulos maior pars gentium hominumque, etiam qui sub imperio nostro degunt, hodieque habeat. Non signat Oriens aut Aegyptus etiam nunc, literis contenta solis. Multis hoc modis, ut cetera omnia, luxuria variavit, gemmas addendo exquiliti fulgoris, censuque opimo digitos onerando, sicut dicemus in gemmarum volumine: mox et effigies varias caelando, ut alibi ars, alibi materia esset in pretio. Alias deinde gemmas violari nefas putavit: ac ne quis signandi causam in anulis esse intelligeret, solidas induit. Quasdam vero neque ab ea parte quæ digito occultatur, auro clusit, aurumque millibus lapillorum vilius fecit. Contra vero multi nullas admittunt gemmas, auroque ipso signant: id Claudii Caesaris principatu repertum. Nec non et servitia iam ferrum auro cingunt: alia per sese mero auro decorant: cuius licentiae origo nomine ipso in Samothrace id institutum declarat. Singulis primo digitis geri mos fuerat, qui sunt minimis proximi: sic in Numae et Servii Tullii statuvis videmus. Postea pollicis proximo induere, etiam deorum simulacris: dein iuvit et minimo dare. Galliae Britanniaeque in medio dicuntur usae. Hic nunc solus excipitur: ceteri omnes onerantur, atque etiam privatim articuli minoribus aliis. Sunt qui tres uni minimo congerant: alii vero et huic unum tantum, quo signantem signent. Conditus ille, ut res rara, et iniuria usus indigna, velut e sacrariis promittitur: et unum in minimo digito habuisse, pretiosioris in recondito suppellectilis ostentatio est. Iam alii pondera eorum ostentant. Aliis plures quam unum gestare labor est. Alii bractea infarcire leviori materia, propter casum, tutius gemmarum sollicitudini putant. Alii sub gemmis venena cludunt, sicut Demosthenes summus Graeciae orator, anulosque mortis gratia habent. Denique ut plurimum opum scelera anulis fiunt. Quæ fuit illa priscorum vita, qualis innocentia, in qua nihil signabatur? At nunc cibi quoque ac potus anulo vindicantur a rapina. Hoc profecere mancipiorum legiones, et in domo turba externa, ac servorum quoque causa nomenclator adhibendus. Aliter apud antiquos, singuli Marcipores Luciporesve dominorum gentiles, omnem victum in promiscuo habebant: nec ulla domi custodia a domesticis opus erat. Nunc rapiendae comparantur epulae, pariterque qui rapiant eas, et claves quoque ipsas signasse non est satis: gravatis somno aut morientibus anuli detrahuntur: maiorque vitae ratio circa hoc instrumentum esse coepit, incertum a quo tempore. Videmur tamen posse in externis auctoritatem eius rei intelligere, circa Polycratem Sami tyrannum, cui dilectus ille anulus in mare abiectus, capto relatus est pisce, ipso circiter CCXXX annum urbis nostrae interfecto. Celebratio quidem usus cum foenore coepisse debet: argumento est consuetudo vulgi, ad sponsones etiamnum anulo exsiliante, tracta ab eo tempore, quo nondum erat arrha velocior: ut plane affirmare possimus, nummos ante apud nos, mox coepisse anulos. De nummis paulo post dicetur.

VII. Anuli distinxere alterum ordinem a plebe, ut semel coeperant esse celebres, sicut tunica ab anulis senatum tantum: quanquam et hoc sero: vulgoque purpura latiore tunicae usos invenimus etiam praefatos, sicut patrem Lucii Aelii Stilonis, Praeconini ob id cognominati. Sed anuli plane medium ordinem, tertiumque, plebi et patribus inseruere: quod

antea militares equi nomen dederant, hoc nunc pecuniae iudices tribuunt. Nec pridem id factum. Divo Augusto decurias ordinante, maior pars iudicum in ferreo anulo fuit: iique non equites, sed iudices vocabantur. Equitum nomen subsistebat in turmis equorum publicorum. Iudicum quoque non nisi quatuor decuriae fuere primo: vixque singula millia in decuriis inventa sunt, nondum provinciis ad hoc munus admissis: servatumque in hodiernum est, ne quis e novis civibus in iis iudicaret. Decuriae quoque ipsae pluribus discretas nominibus fuere, tribunorum aeris, et selectorum, et iudicum. Praeter hos etiamnum Nongenti vocabantur, ex omnibus selecti ad custodiendas cistas suffragiorum in comitiis. Et divisus hic quoque ordo erat superba usurpatione nominum: cum alius se nongentum, alius selectum, alius tribunum appellaret.

VIII. Tiberii demum principatus nono anno in unitatem venit equester ordo: anulorumque auctoritati forma constituta est, C. Asinio Pollione, C. Antistio Vetere Coss. anno urbis conditae DCCLXXV, quod miremur, futili paene de causa, cum C. Sulpicius Galba, dum juvenalem famam apud principem popinarum poenis aucupatur, questus esset in senatu, vulgo institores eius culpa defendi anulis. Hac de causa constitutum, ne cui ius id esset, nisi cui ingenuo ipsi, patri avoque paterno sestertia CCC census fuisset, et lege Iulia theatri in XIV ordinibus sedendi. Postea gregatim insigne id appeti coeptum. Propterque haec discrimina Caius princeps decuriam quintam adiecit: tantumque natum est fastus, ut quae sub divo Augusto impleri non poterant decuriae, non capiant eum ordinem, passimque ad ornamenta ea etiam servitute liberati transiliant: quod antea nunquam erat factum, quoniam in ferreo anulo equites iudicesque intelligebantur: adeoque promiscuum id esse coepit, ut apud Claudium Caesarem, in censura eius, unus ex equitibus Flavius Proculus quadringentos ex ea causa reos postularet. Ita dum separatur ordo ab ingenuis, communicatus est cum servitiis.

Iudicum autem appellatione separari eum ordinem, primi omnium instituisse Gracchi, discordi popularitate in contumeliam senatus: mox ea debellata, auctoritas nominis vario seditionum eventu circa publicanos substitit: et aliquamdiu tertiae vires publicani fuere. Marcus Cicero demum stabilivit equestre nomen in consulatu suo, Catilinanis rebus, ex eo se ordine profectum esse celebrans, eiusque vires peculiari popularitate quaerens. Ab illo tempore plane hoc tertium corpus in republica factum est, coepitque adiaci senatui populoque Romano et equester ordo. Qua de causa et nunc post populum scribitur, quia novissime coeptus est adiaci.

IX. Equitum quidem etiam nomen ipsum saepe variatum est, in his quoque qui ad equitatum trahebantur. Celeres sub Romulo regibusque appellati sunt: deinde flexumines: postea trossuli, cum oppidum in Tuscis citra Volsinios passuum IX M. sine ullo pedum adimento cepissent eius vocabuli: idque duravit ultra C. Gracchum. Iunius certe, qui ab amicitia eius Gracchanus appellatus est, scriptum reliquit his verbis: Quod ad equestrem ordinem attinet, antea trossulos vocabant, nunc equites vocant: ideoque quia non intelligunt trossulos nomen quid valeat, multos pudet trossulos vocari.

X. Sunt adhuc aliquae non omittendae in auro differentiae. Auxilia quippe et externos torquibus aureis donare, at cives non nisi argenteis. Praeterque, armillas civibus dedere, quas non habent externi.

XI. Idem (quod magis miremur) coronas ex auro dedere civibus. Quis primus donatus sit ea, non inveni: sed quis primum donaverit, a L. Pisone traditur A. Postumius dictator. Apud Iacum Regillum

castris Latinorum expugnatis, ei cuius maxime opera capta essent, hanc coronam ex praeda is dedit. Item L. Lentulus Cos. Servio Cornelio Merendae, Samnitum oppido capto: sed huic quinque librarum. Piso Frugi filium ex privata pecunia donavit: eamque coronam testamento ei praelegavit.

XII. Deorum vero honori in sacris nihil aliud excogitatum est, quam ut auratis cornibus hostiae, maiores dumtaxat, immolarentur. Sed in militia quoque in tantum adolevit haec luxuria, ut M. Brutus in Philippicis campis epistolae reperiantur frementes, fibulas tribunitias ex auro geri. Ita hercules: idem enim tu, Brute, mulierum pedibus aurum gestari tacuisti: et nos sceleris arguimus illum, qui primus auro dignitatem per anulos fecit, ut habeant in lacertis iam pridem et viri, quod e Dardanis venit, itaque et Dardanum vocabatur. Viriolae Celticae dicuntur: viriae Celtibericae. Habeant feminae in armillis digitisque totis, collo, auribus, spiris: discurrant catenae circa latera, et inserta margaritarum pondera et collo dominarum auro pendeant, ut in somno quoque unionum conscientia adsit: etiamne pedibus induitur, atque inter stolam plebemque hunc medium feminarum equestrem ordinem facit? Honestius viri paedagogiis id damus: balineasque dives puerorum forma convertit. Iam vero etiam Harpocratem, statuasque Aegyptiorum numinum, in digitis viri quoque portare incipiunt. Fuit et alia Claudii principatu differentia in solis his, quibus admissionem liberti eius dedissent, imaginem principis ex auro in anulo gerendi, magna criminum occasione: quae omnia salutaris exortus Vespasiani Imperatoris abolevit, aequaliter publicando Principem. De anulis aureis eorumque usu hactenus dictum sit.

XIII. Proximum scelus fecit, qui primus ex auro denarium signavit: quod et ipsum latet auctore incerto. Populus Romanus ne argento quidem signato, ante Pyrrhum regem devictum usus est. Librales, (unde etiam nunc libella dicitur, et dupondius) appendebantur asses. Quare aeris gravis poena dicta. Et adhuc expensa in rationibus dicuntur: item impendia, et dependere. Quin et militum stipendia, hoc est, stipis pondera, dispensatores, libripendes dicuntur: qua consuetudine in his emptionibus, quae mancipii sunt, etiam nunc libra interponitur. Servius rex primus signavit aes. Antea rudi usus Romae Timaeus tradit. Signatum est nota pecudum: unde et pecunia appellata. Maximus census CX M. assium fuit illo rege: et ideo haec prima classis. Argentum signatum est anno Urbis CCCCLXXXV, Q. Ogulnio, C. Fabio Coss. quinque annis ante primum bellum Punicum. Et placuit denarium pro decem libris aeris, quinarium pro quinque, sestertium pro dupondio ac semisse. Librale autem pondus aeris imminutum bello Punico primo, cum impensis Resp. non sufficeret: constitutumque, ut asses sextantario pondere ferirentur. Ita quinque partes factae lucris, dissolutumque aes alienum. Nota aeris fuit ex altera parte Ianus geminus, ex altera rostrum navis: in triente vero et quadrante, rates. Quadrans antea teruncius vocatus a tribus unciiis. Postea Hannibale urgente, Q. Fabio Maximo dictatore, asses unciales facti: quicunque denarium sedecim assibus permutari, quinarium octonis, sestertium quaternis. Ita Respublica dimidium lucrata est. In militari tamen stipendio semper denarius pro decem assibus datus. Nota argenti fuere bigae atque quadrigae: et inde bigati quadrigatique dicti. Mox lege Papiriana semunciales asses facti. Livius Drusus in tribunatu plebis octavam partem aeris argento miscuit. Qui nunc Victoriatum anellatur, lege Clodia percussus est. An-
mus ex
Illyrico advectus, mercis
tem signatus Victoria, et i
mus post annum I.XII p

teus, ita ut scrupulum valeret sestertiis vicenis: quod efficit in libras, ratione sestertiorum, qui tunc erant, sestertios DCCCC. Post haec placuit X XL signari ex auri libris: paulatimque principes imminuere pondus: minutissime Nero ad XLV.

XIV. Sed a nummo prima origo avaritiae, foenore excogitata quaestuosaque segnitia. Haec paulatim exarsit rabie quadam, non iam avaritia, sed fames auri: utpote cum Septimuleius Caii Gracchi familiaris, auro rependendum caput eius excisum ad Opium tulit, plumboque in os addito parricidio suo rempublicam etiam circumscriptis: nec iam Quiritium aliquo, sed universo nomine Romano infami, rex Mithridates Aquilio duci capto aurum in os infudit: haec parit habendi cupidio. Pudet intuentem tantum nomina ista, quae subinde nova Graeco sermone excogitantur, expresso argenteis vasis auro aut incluso: quibus delicias veneunt tam inaurata quam aurea, cum sciamus interdixisse castris suis Spartacum, ne quis aurum haberet aut argentum. Tanto fuit plus animi fugitivis nostris. Messala orator prodidit, Antonium triumvirum aureis usum in omnibus obscenis desideris, pudendo crimine, etiam Cleopatrae. Summae apud externos licentiae fuerat, poculo aureo pulvinis subdito, Philippum regi dormire solitum: Agnonem Teium Alexandri Magni praefectum aureis clavis suffigere crepidas. Antonius apud nos in contumeliam naturae vilissimam auro fecit, proscriptione dignum, sed Spartaci.

XV. Equidem miror populum Romanum victis gentibus in tributo semper argentum imperitasse, non aurum: sicut Carthaginii cum Hannibale victae argenti XII pondo annua in quinquaginta annos, nihil auri. Nec potest videri penuria mundi id evenisse. Iam Midas et Croesus infinitum possederant. Iam Cyrus devicta Asia pondo XXXIV millia invenerat, praeter vasa aurea, aurumque factum, et in eo folia ac platanum, vitenique. Qua victoria argenti quingenta millia talentorum reportavit, et craterem Semiramidis, cuius pondus quindecim talenta colligebat. Talentum autem Aegyptium pondo LXXX patere Varro tradit. Iam regnaverat in Colchis Salaucis et Esubopes, qui terram virginem nactus, plurimum argenti aurique eruisse dicitur in Suanorum gente, et alioqui velleribus aureis inclyto regno. Sed et illius aureae camerae, et argenteae trabes narrantur, et columnae, atque parastatae, victo Sesostre Aegypti rege, tam superbo, ut prodatur annis quibusque sorte reges singulos e subiectis iungere ad currum solitus, atque ita triumphare.

XVI. Et nos fecimus, quae posteris fabulosa arbitrentur. Caesar qui postea dictator fuit, primus in aedilitate manere patris funebri, omni apparatu aeneae argenteo usus est: ferasque argenteis vasis incessivere tum primum noxii, quod etiam in municipiis aemulantur. C. Antonius ludos scena argentea fecit. Item L. Muraena, et Caius princeps in Circo pegma duxit, in quo fuere argenti pondo CXXIV. Claudius successor eius, cum de Britannia triumpharet, inter coronas aureas, VII pondo habere, quam contulisset Hispania citerior, IX quam Gallia Comata, titulus indicavit. Huius deinde successor Nero, Pompeii theatrum operuit auro in unum diem, quod Tiridati regi Armeniae ostenderet. Et quota pars ea fuit aureae domus ambientis urbem.

XVII. Auri in aerario populi Romani fuere, Sex. Iulio, L. Aurelio Coss. septem annis ante bellum Punicum tertium, pondo XVI, DCCCX, argenti XXII, LXX, et in numerato LXII, LXXXV, CCCC. Item Sex. Iulio, L. Marcio Coss. hoc est, belli socialis initio, auri sedecies cent. viginti millia et DCCCXXIX. C. Caesar primo introitu Urbis in civili bello, suo ex aerario protulit laterum aurocorum XXV M. argenti XXXV, et in numerato, quadrigentes cent. sestertium. Nec fuit aliis temporibus respu-

blica locupletior. Intulit Aemilius Paulus, Perseo victo e Macedonica praeda H. S. bis milles et trecenties cent. mill. a quo tempore populus Romanus tributum pendere desiit.

XVIII. Laquearia, quae nunc et in privatis domibus auro teguntur, post Carthaginem eversam primo inaurata sunt in Capitolio, Censura L. Mummi. Inde transiere in cameras quoque et parietes, qui iam et ipsi tanquam vasa inaurantur: cum sua actas varia de Catulo existimaverit, quod tegulas aereas Capitolii inaurasset primus.

XIX. Inventores auri, sicut metallorum fere omnium, septimo volumine diximus. Praecipuam gratiam huic materiae fuisse arbitror, non colore, qui in argento clarius est, magisque diei similis, et ideo militaribus signis familiarior, quoniam is longius fulget: manifesto errore eorum, qui colorem siderum placuisse in auro arbitrantur, cum in gemmis aliisque rebus non sit praecipuus. Nec pondere, aut facilitate materiae praelatum est ceteris metallis, cum cedat per utrumque plumbo. Sed quia rerum uni nihil igne deperit, tuto etiam in incendiis rogisque. Quin immo quo saepius arsit, proficit ad bonitatem. Aurique experimentum ignis est, ut simili colore rubeat, ignescatque: id ipsum obrussam vocant. Primum autem bonitatis argumentum est, quam difficillime accendi. Praeterea mirum, prunae violentissimae igni indomitum, palea citissime ardescere: atque ut purgetur, cum plumbo coqui. Altera causa pretii maior, quam minimum usu deteri, cum argento, aere, plumbo, lineae producantur, manusque sordescant decidua materia. Nec aliud laxius dilatur, aut numerosius dividitur, utpote cuius unciae in septingenas et quinquagenas, pluresque bracteas, quaterndum utroque digitorum, sparguntur. Crassissimae ex his Praenestinae vocantur etiamnum retinentes nomen, Fortunae inaurato ibi fidelissime simulacro. Proxima bractea quaestoria appellatur. Hispania strigiles vocat auri parvulas massas, quod super omnia solum in massa aut rammento capitur. Cum cetera in metallis reperta igni perficiantur, hoc statim aurum est, consummatamque materiam protinus habet, cum ita invenitur. Haec enim inventio eius naturalis est: alia, quam dicemus, coacta. Super cetera non rubigo ulla, non aerugo, non aliud ex ipso quod consummat bonitate, minuatur pondus. Iam contra salis et acetii succos domitores rerum, constantia: superque omnia neitur, ac textitur lanae modo, et sine lana. Tunica aurea triumphasse Tarquinium Priscum Verrius docet. Nos vidimus Agrippinum Claudii principis, edente eo navalis proclii spectaculum, assidentem ei, indutum paludamento, auro textili sine alia materie. Attalicis vero iam pridem intexitur, invento regum Asiae.

XX. Marmor et iis quae candefieri non possunt, ovi candido illinitur: ligno, glutini ratione composita: leucophoron vocant. Quid sit hoc, aut quemadmodum fiat, suo loco docebimus. Aes inaurari argento vivo, aut certe hydrargyro, legitimum erat: de quibus, ut dicemus, illorum naturam reddentes, excogitata fraus est. Namque aes cruciatur in primis, accensumque restingitur sale, aceto, alumine. Postea exarenatur, an satis recoctum sit, splendore deprehendente: iterumque exhalatur igni, ut possit edomitum, mixtis pumice, alumine, argento vivo, inductas accipere bracteas. Alumen in purgando vim habet talem, qualem esso diximus plumbo.

XXI. Aurum invenitur in nostro orbe: ut omittamus Indicum, a formicis, aut apud Scythas gryphis erutum. Apud nos tribus modis: fluminum ramentis, ut in Tago Hispaniae, Pado Italiae, Hebro Thraciae, Pactolo Asiae, Gange Indiae. Nec ullum absolutius aurum est, ut cursu ipso trituque perpolitum.

Alio modo puteorum scrobibus effoditur, aut in ruina montium. Quare utraque ratio dicitur. Aurum qui quaerunt, ante omnia segullum tollunt: ita vocatur indicium. Alveus hic est: arenaeque lavantur, atque ex eo quod reasit, coniectura capitur. Invenitur aliquando in summa tellure protinus, rara felicitate: ut nuper in Dalmatia principatu Neronis, singulis diebus etiam quinquagenas libras fundens. Gummi inventum est in summo cespite, alutatum, si et auro ea tellus subest. Cetero montes Hispaniae aridi sterilesque, et in quibus nihil aliud gignatur, huic bono coguntur fertiles esse. Quod puteis foditur, canalicum vocant, alii canaliense: marmoris glareae inhaerens, non illo modo, quo in Oriente sapphiro atque Thebaico, aliisque in gemmis scintillat, sed micis amplexum marmoris. Vagantur hi venarum canales per latera puteorum, et huc illuc, inde nomine invento: tellusque ligneis columnis suspenditur. Quod effossum est, tunditur, lavatur, uritur, molitur in farinam, ac pilis cudunt. Vocant argentum, quod exit a fornace: sudorisque, qui e camino iactatur, spurcitia, in omni metallo scoria appellatur. Haec in auro tunditur, iterumque coquitur. Catini fiunt ex tasconio. Hoc est terra alba similis argillae. Neque enim alia afflatum, ignemque, et ardentem materiam tolerat.

Tertia ratio opera vicerit Gigantum. Cuniculis per magna spatia actis cavantur montes ad lucernarum lumina. Eadem mensura vigiliarum est: multisque mensibus non cernitur dies. Arrugias id genus vocant: siduntque rimae subito, et opprimunt operatos: ut iam minus temerarium videatur e profundo maris petere margaritas: tanto nocentiores fecimus terras. Relinquuntur itaque fornices crehri montibus sustinendis. Occursant in utroque genere silices. Hos igni et aceto rumpunt. Saepius vero, quoniam in cuniculis vapor et fumus strangulat, caedunt, fracturis CL libras fere agentibus: egeruntque humeris noctibus ac diebus, per tenebras proximis tradentes: lucem novissimam cernunt. Si longior videtur silex, latus sequitur fossa ambitque. Tamen in silice facilius existimatur opera. Est namque terra ex quodam argillae genere, glareae mixta (candidam vocant) prope inexpugnabilis. Cuneis eam ferreis aggrediuntur, et iisdem malleis: nihilque durius putant, nisi quod inter omnia auri fames durissima est. Peracto opere, cervices fornicum ab ultimo caedunt. Dat signum ruina, eamque solus intelligit in cacumine montis eius pervigil. Hic voce ictu evocari iubet operas, pariterque ipse devolat. Mons fractus cedit ab sese longe, fragore qui concipi humana mente non possit, et flatu incredibili. Spectant victores ruinam naturae. Nec tamen adhuc aurum est: nec sciens eae, cum fodere. Tantaque ad pericula et impendia satis fuit causae, sperare quod cuperent.

Alius par labor, ac vel maioris impendii, flumina ad lavandam hanc ruinam iugis montium ducere obiter a centesimo plerumque lapide. Corrugos vocant, a corrivatione, credo: nimirum et hic labor est. Praecipisse libramentum oportet, ut furat is qua influat: itaque altissimis partibus ducitur. Convallis et intervalla substructis canalibus iunguntur. Alibi rupes inviae caeduntur, sedemque trabibus cavatae praebere coguntur. Is qui caedit, funibus pendet, ut procul intuentibus species ne ferarum quidem, sed alitum fiat. Pendentes maiore ex parte librant, et lineas itineri praeducunt. Itaque insistentis vestigiis hominis locus non est. Manus trahunt omne vitium in sportis. Id genus terrae urium vocant. Ergo per silices calclosae ducuntur, et urium evitant. Ad capita deiectus in superciliis montium piscinae cavantur: ducentos pedes in quasque partes, et in altitudinem denos. Emissaria in his quina pedum quadratorum tendunt fere liquuntur, et repleto stagno

excussis obturamentis erumpit torrens tanta vi, ut saxa provolvat.

Alius etiamsum in plano labor. Fossae per quas profluat, cavantur: agogos vocant: eae sternuntur gradatim ulice. Frutex est roris marini similis, asper, aurumque retinens. Latera cluduntur tabulis, ac per praerupta suspenduntur, canali ita profluente de terra in mare. His de causis iam promovit Hispania. In priore genere, quae exhauriantur immenso labore, ne occupent puteos, in hoc rigantur. Aurum argugia quae situm non coquitur, sed statim suum est. Inveniuntur ita massae. Nec non in puteis etiam denas excedentes libras. Palacras Hispani, alii palacranas: iidem quod minutum est, balucem vocant. Ulex siccatu uritur, et cinis eius lavatur substrato cespite herboso, ut sidat aurum. Vicena millia pondi ad hunc modum annis singulis Asturiam atque Gallaeciam et Lusitaniam praestare quidam prodiderunt, ita ut plurimum Asturia gignat. Neque in alia parte terrarum tot seculis haec fertilitas. Italiae parci vetere interdicto patrum diximus: alioqui nulla foecundior metallorum quoque erat tellus. Exstat lex Censoria Ictimulorum aurifodinae, Vercellensi agro, quia cavebatur, ne plus quinque millibus hominum in opere publicani haberent.

XXII. Aurum faciendi est etiamsum una ratio ex auripigmento, quod in Syria foditur pictoribus, in summa tellure, auri colore, sed fragili, lapidum specularium modo. Invitaveratque spes Caium principem avidissimum auri: quamobrem iussit excoqui magnum pondus: et plane fecit aurum excellens, sed ita parvi ponderis, ut detrimentum sentiret, illud propter avaritiam expertus: quanquam auripigmenti librae X IV permutterentur: nec postea tentatum ab ullo est.

XXIII. Omni auro inest argentum vario pondere, alibi dena, alibi nona, alibi octava parte. In uno tantum Galliae metallo, quod vocant Albicratense, tricesima sexta portio invenitur: ideo ceteris praestat. Ubiunque quinta argenti portio est, electrum vocatur. Scrobes eae reperiuntur in canaliensi. Fit et cura electrum argento addito. Quod si quantam portionem excessit, incudibus non resistit. Et electro auctoritas, Homero teste, qui Menelai regiam auro, electro, argento, ebore fulgere tradit. Minervae templum habet Lindos, insulae Rhodiorum, in quo Helena sacravit calicem ex electro. Adicit historia, mammae suae mensura. Electri natura est, ad lucernarum lumina clarius argento splendere. Quod est nativum, et venena deprehendit. Namque discurrunt in calicibus arcus, caelestibus similes, cum igneo stridore: et gemina ratione praedicunt.

XXIV. Aurea statua prima omnium nulla inanitate, et antequam ex aere aliqua illo modo fieret, quam vocant holosphyraton, in templo Anaitidis posita dicitur, (quo sit situ terrarum nomen hoc, significavimus,) numine gentibus illis sacratissimo. Direpta est Antonii Parthia robur. Scitumque narratur dictum unius veteranorum Bononiae, hospitali divi Augusti coena, cum interrogaretur, essetne verum, eum qui primus violasset hoc numen, oculis membrisque captum exspirasse? Respondit enim, tum maxime Augustum de crure eius coenare, seque illum esse, totumque sibi censum ex ea rapina. Hominum primus et auream statuem et solidam Gorgias Leontinus Delphis in templo sibi posuit, LXX circiter Olympiade. Tantus erat docendae oratoriae artis quaestus.

XXV. Aurum plurimis modis pollet in remediis. Vulneratisque, et infantibus applicatur, ut minus noceant, quae infero latro vis malefici foeturis. Remeos, quibus me-

Est et ipsi super-

bus salis portionibus, et una lapidis, quem schiston vocant: ita virus tradit rebus una crematis in fictili vase, ipsum purum et incorruptum. Reliquus cinis servatus in fictili, et ex aqua illitus, lichenas in facie sanat. Lomento eum convenit abluī. Fistulas etiam sanat, et quae vocantur haemorrhoides. Quod si tritus pumex addicitur, putria hulnera et tetri odoris emendat. Ex melle vero decoctum cum melanthio, et illitum umbilico, leviter solvit alvum. Auro verucas curari M. Varro auctor est.

XXVI. Chrysocolia humor est in puteis, quos diximus, per venam auri defluens, crassescens limo rigoribus habernis usque in duritiā pumicis. Laudatorem eandem in aerariis metallis, et proximam in argentariis fieri compertum est. Invenitur et in plumbariis, villior etiam auraria. In omnibus autem iis metallis fit et cura, multum infra naturalem illam: immixtis in venam aquis leviter hieme tota, usque in lunium mensem, dein siccatis in Iunio et Iulio: ut plane intelligatur nihil aliud chrysocolia, quam vena putris. Nativā duritiā maxime distat: luteam vocant. Et tamen illa quoque herba, quam lutum appellant, tingitur. Natura est, quae lino lanaeve, ad succum bibendum. Tunditur in pila, deinde teauis cribro cernitur: postea molitur, ac deinde tenuius cribratur. Quidquid non transeat, repetitur in pila, dein molitur. Pulvis semper in catinos digeritur, et ex aceto maceratur, ut omnis duritiā solvatur: ac rursus tunditur, dein lavatur in conchis, siccaturque. Tunc tingitur alumine schisto, et herba supra dicta: pingiturque, antequam pingat. Refert quam bibula docilis sit. Nam nisi rapuit colorem, adduntur scytatum atque turbystum: ita vocant medicamenta sorbere cogentia.

XXVII. Cum tinxere pictores, orobitin vocant, eiusque duo genera faciunt: luteam, quae servatur in lomento: et liquidam, globulis sudore resolutis. Haec utraque genera in Cypro sunt. Laudatissima in Armenia, secunda in Macedonia, largissima in Hispania. Summa commendationis, colorem in herba segetis laete virentis quam similime reddat. Visumque iam est Neronis principis spectaculis arenam Circi chrysocolia sterni, cum ipsē concolori panno aurigaturus esset. Indocta opificum turba tribus eam generibus distinguit: asperam, quae taxatur in libras denariis VII: mediam, quae denariis quinque: attritam, quam et herbaceam vocant, quae X III. Sublinant autem arenosam, priusquam inducant, atramento, et Paraetonio. Haec sunt tenacia eius et colorī blanda. Paraetonium, quoniam est natura pinguisimum, et propter laevorem tenacissimum, atramento aspergitur, ne Paraetonii candor pallorem chrysocoliae afferat. Luteam putant a luto herba dictam, quam ipsam caeruleo subtritam, pro chrysocolia inducunt, villissimo genere atque fallacissimo.

XXVIII. Usus chrysocoliae et in medicina est ad purganda vulnera cum cera et oleo. Eadem per se arida siccatur et contrahit. Datur et in angina, orthopnoeae, lingenda cum melle. Concitat vomitiones: miscetur et collyriis ad cicatrices oculorum: ac viridibus emplastris, ad dolores mitigandos, et cicatrices trahendas. Hanc chrysocoliam medici acies appellant, quae non est orobitis.

XXIX. Chrysocoliam et aurifices sibi vindicant agglutinando auro: et inde omnes appellatam similiter utentes dicunt. Temperatur autem ea Cypria aerugine, et pueri impubis urina, addito nitro. Teritur Cyprio aere in Cypriis mortariis: santernam vocant nostri. Ita ferruminatur aurum, quod argentum vocant. Signumque est, si addita santerna nitescit. E diverso aerisum contrahit se, hebetaturque, et difficulter ferruminatur. Ad id glutinum fit, auro, et septima parte argenti ad supra dicta additis, unaque conficitur.

XXX. Co^l reliqua circa hoc, ut uni-
PLIN. H

versa naturae contingat admiratio. Auri glutinum est tale. Argilla ferro, cadmia aeris massis, alumen laminis, resina plumbo et marmori: sed plumbum nigrum albo iungitur, ipsumque album sibi oleo. Item stannum aeramentis, stanno argentum. Pineis optime lignis aes ferrumque funditur: sed et Aegyptia papyro: paleis aurum. Calx aqua accenditur, et Thracius lapis: idemque oleo restinguitur. Ignis autem aceto maxime, et visco, et ovo. Terra minime flagrat. Carboni maior vis exusto, iterumque flagranti.

XXXI. Ab his argenti metalla dicantur, quae sequens insania est. Nonnisi in puteis reperitur, nullaque sui spe nascitur: nullis, ut in auro lucentibus scintillis. Terra est alia rufa, alia cineracea. Excoqui non potest, nisi cum plumbo nigro, aut cum vena plumbi. Galenam vocant, quae iuxta argenti venas plerumque reperitur. Et eodem opere ignium descendit pars in plumbum, argentum autem superne innatat, ut oleum aquis. Reperitur in omnibus paene provinciis, sed in Hispania pulcherrimum: id quoque in sterili solo, atque etiam montibus: et ubicunque una inventa vena est, non procul invenitur alia. Hoc quidem et in omni fere materia: unde metalla Graeci videntur dixisse. Mirum, adhuc per Hispanias ab Hannibale inchoatos puteos durare, sua ab inventoribus nomina habentes. Ex quibus Bebulus appellatur hodieque, qui CCC pondo Hannibali subministravit in dies, ad mille quingentos iam passus cavato monte, per quod spatium Aquitani stantes diebus noctibusque egerunt aquas lucernarum mensura, amnemque faciunt. Argenti vena, quae in summo reperta est, crudaria appellatur. Finis antiquis fodiendi solebat esse alumen inventum: ultra nihil quaerebatur. Nuper inventa aeris vena infra alumen alba, finem spei fecit. Odor ex argenti fodinis minimus omnibus animalibus, sed maxime canibus. Aurum argentumque quo mollius, eo pulchrius. Lineas ex argento nigras produci plerique mirantur.

XXXII. Est et lapis in his venis, cuius vomica liquoris aeterni argentum vivum appellatur: venenorum omnium. Exest ac perumpit vasa permans tabe dira. Omnia ei innatant, praeter aurum: id unum ad se trahit. Ideo et optime purgat, ceteras eius sordes exspuens crebro iactatu fictilibus in vasis, vestibus injectis. Sed ut ipsum ab auro discedat, in pelles subactas effunditur, per quas sudoris vice defluens, purum relinquit aurum. Ergo et cum aera inaurantur, sublitum bracteas pertinacissime retinet. Verum pallore detegit simplices aut praetenuas bracteas. Quapropter id furtum quaerentes, ovi liquore candido usum eum adulterare: mox et hydrargyro, de quo suo dicemus loco. Et alias argentum vivum non largum inventum est.

XXXIII. In iisdem argenti metallis invenitur, ut proprie dicamus, spumae lapidis candidae nitentisque, non tamen translucens: stimmi appellant, alii stibium, alii alabastrum, alii labason. Duo eius genera, mas et femina. Magis probant feminam: horridior est mas, scabriorque, et minus ponderosus, minusque radians et arenosior: femina contra nitet, friabilis, fissurisque, non globis dehiscens.

XXXIV. Vis eius adstringere, et refrigerare: principalis autem circa oculos: namque ideo etiam plerique platyophthalmia id appellare, quoniam in calliblepharis mulierum dilatet oculos. Et fluxiones inhibet oculorum, exulcerationesque, farina eius ac thuris, gummi admixto. Sistit et sanguinem e cerebro defluentem. Efficacior et contra recentia vulnera: et contra veteres canum morsus inspersus farina: et contra ambusta igni, cum adipe, ac spuma argenti, cerussa, et cera. Uritur autem offis bubuli fimi circumlitum in clibanis: dein restinguitur mulierum lacte, teriturque in mortariis, admixta pluvia. Ac minde turbidum transfundit

tur in aereum vas, et mundatur nitro. Faex eius intelligitur plumbosissima, quaeque subsedit in mortario, abiiciturque. Dein vas, in quo turbida transfusa sunt, opertum linteo per noctem relinquitur, et postero die quod innatat, effunditur, spongiaque tollitur. Quod ibi subsedit, flos intelligitur, ac linteolo interposito in Sole siccatur, non ut perarescat. Iterumque in mortario teritur, et in pastillos dividitur. Ante omnia autem urendi modus necessarius est, ne plumbum fiat. Quidam non fimo utuntur coquentes, sed adipe. Alii tritum in aqua triplici linteo saccant, faecemque abiiciunt, idque quod defluxit, transfundunt, quidquid subsidat colligentes: emplastris quoque et collyriis miscent.

XXXV. Scoriā in argento Graeci vocant helcysma. Vis eius adstringere et refrigerare corpora. Additur emplastris, ut molybdaena, de qua dicemus in plumbo, cicatricibus maxime glutinandis: et contra tenesmos, dysenteriasque, infusa clysteribus cum myrteo oleo. Addunt et in medicamenta, quae vocant liparas, ad excrecentia hulcerum, aut ex attritu facta, aut in capite manantia.

Fit in iisdem metallis et quae vocatur spuma argenti. Genera eius tria: optima quam chrysitin vocant: secunda, quam argyritin: tertia, quam molybditin. Et plerumque omnes hi colores in iisdem tubulis inveniuntur. Probatissima est Attica, proxima Hispaniensis. Chrysitis ex vena ipsa fit, argyritis ex argento, molybditis plumbi ipsius fusura, quae fit Puteolis, et inde habet nomen. Quis autem fit excocta sua materia ex superiori catino defluens in inferiorem, et ex eo sublata veruculis ferreis, atque in ipsa flamma convoluta, ut sit modici ponderis. Est autem, ut ex nomine ipso intelligi potest, fervescentis materiae spuma. Distat a scoria, quo potest spuma a faece distare. Alterum purgantis se materiae, alterum purgatae vitium est. Quidam duo genera faciunt spumae, quae vocant sterelytida et peumenem: tertium molybdaenam, in plumbo dicendam. Spuma ut sit utilis, iterum coquitur, confractis tubulis ad magnitudinem anulorum: ita accensa follibus, ad separandos carbones cineremque, abluitur aceto aut vino, simulque restinguitur. Quod si sit argyritis, ut candor ei detur, magnitudine fabae confracta, in fictili coqui iubetur ex aqua, addito in linteolis tritico et hordeo novis, donec ea purgantur. Postea sex diebus terunt in mortariis, ter die abluentes aqua frigida: et cum desinant, calida, addito sale fossili, in libram spumae obolo. Novissimo die conduunt in plumbeo vase. Alii cum faba candida ac ptisana coquunt, et in Sole siccant. Alii in lana candida cum faba, donec lanam non denigrent. Tunc salem fossilem adiiciunt, subinde aqua mutata, siccantque diebus XL calidissimis aestatis. Nec non in ventre suillo in aqua coquunt, exemtamque nitro fricant, et ut supra, terunt in mortariis cum sale. Sunt qui non coquant, sed cum sale terant, et adiecta aqua abluant. Usus eius ad collyria, et litu ad muliebrum cicatricum foeditates tollendas, maculasque, et abluendum capillum. Vis autem siccare, mollire, refrigerare, temperare, purgare, explere hulcera, tumores lenire. Talibusque emplastris supra dictis ignes etiam sacros tollit cum ruta, myrtoque, et aceto: itemque perniones cum myrtis et cera.

XXXVI. Invenitur in argentariis metallis minium quoque, et nunc inter pigmenta magnae auctoritatis, et quondam apud Romanos non solum maximae, sed etiam sacrae. Enumerat auctores Verrius, quibus credere sit necesse, Iovis ipsius simulacri faciem diebus festis minio illini solitam, triumphantumque corpora: sic Camillum triumphasse. Hac religione etiam nunc addi in unguenta coenae triumphalis, et a censoribus in primis Iovem miniandum locari. Cuius rei causam equidem miror: quanquam et hodie

id expeti constat Aethiopum populis, totosque eo tingi proceres, huncque ibi deorum simulacris colorem esse. Quapropter diligentius persequemur omnia de eo.

XXXVII. Theophrastus XC annis ante Praxibulum Atheniensium magistratum (quod tempus exit in Urbis nostrae CCXLIX annum) tradit inventum minium a Callia Atheniense, initio sperante aurum posse excoqui arena rubente in metallis argenti: hanc fuisse originem eius. Reperiri autem iam tum in Hispania, sed durum et arenosum: item apud Colchos in rupe quadam inaccessa, ex qua iaculantes decuterent: id esse adulterum: optimum vero supra Ephesum Cilbianis agris. Arenam cocci colorem habere: hanc teri, dein lavari farinam: et quod subsidat, iterum lavari. Differentiam artis esse, quod alii minium faciunt prima lotura: apud alios id esse dilutius, sequentis autem loturae optimum.

XXXVIII. Auctoritatem colori fuisse non miror. Iam enim Troianis temporibus rubrica in honore erat, Homero teste, qui naves ea commendat, alias circa picturas pigmentaque raras. Milton vocant Graeci: minium quidam, cinnabari. Unde natus error, Iudico cinnabaris nomine. Sic enim appellant illi sanem draconis elisi elephantorum morientium pondere, permixto utriusque animalis sanguine, ut diximus. Neque alius est color, qui in picturis proprie sanguinem reddit. Illa cinnabaris antidotis medicamentisque utilissima est. At hercule medici, quia cinnabarin vocant, pro ea utuntur hoc minio, quod venenum esse paulo mox docebimus.

XXXIX. Cinnabari veteres, quae etiam nunc vocant monochromata, pingebant. Pinxerunt et Ephesio minio, quod derelictum est, quia curatio magni operis erat. Praeterea utrumque nimis acre existimatur. Ideo transiere ad rubricam, et sinopidem, de quibus suis locis dicam. Cinnabaris adulteratur sanguine caprino, aut sorbis tritis. Pretium sinceræ, nummi quinquaginta.

XL. Iuba minium nasci et in Carmania tradit: Timagenes et in Aethiopia. Sed neutro ex loco invenitur ad nos, nec fere aliunde, quam ex Hispania. Celeberrimum ex Sisaponensi regione in Baetica, miniario metallo vectigalibus populi Romani, nullius rei diligentiore custodia. Non licet id ibi perficere excoquique. Romani perferunt vena signata, ad dena millia fere pondo annua. Romae autem lavatur: in vendendo, pretio statuta lege, ne modum excederet II S. LXX in libras. Sed adulteratur multis modis, unde praeda societati.

Namque est alterum genus in omnibus fere argentariis, itemque plumbariis metallis, quod fit exusto lapide venis permixto, non ex illo, cuius vomica argentum vivum appellavimus, (is enim et ipse in argentum excoquitur: sed ex aliis simul repertis. Steriles etiam plumbi deprehenduntur suo colore, nec nisi in fornacibus rubescentes exustique tunduntur in farinam. Et hoc est secundarium minium perquam paucis notum, multum infra naturales illas arenas. Hoc ergo adulteratur minium in officinis sociorum: item Syrico. Quonam modo Syricum fiat, suo loco dicemus. Sublini autem Syrico minium compendii ratio demonstrat. Et alio modo pingentium furto opportunum est, plenos subinde abluentium penicillos. Sidit autem in aqua, constatque furantibus. Sincero cocci nitor esse debet. Secundarii autem splendor in parietibus sentit uliginem. Quanquam hoc rubigo quaedam metalli est. Sisaponensis autem miniarii suae venae arena sine argento excoquitur auri modo. Probaturo auro candente: fucatum nigrescit: sincerum retinet colorem. Invenio et calce adulterari. ^{Ad simili eq.} tione ferri candentis lamina, si non prehendi illico. Solis atque Lune cus: remedium, ut parietis siccatur

oleo liquefacta candens setis inducatur: iterumque admotis gallae carbonibus aduratur ad sudorem usque: postea candelis subigatur: ac deinde linteis puris, sicut et marmora niteant. Qui minium in officinis pollunt, faciem laxis vesicis illigant, ne in respirando perniciosam pulverem trahant: et tamen ut per illas spectent. Minium in voluminibus quoque scriptura usurpatur, clarioresque literas, vel in auro, vel in marmore, etiam in sepulcris facit.

XLII. Ex secundario invenit vita et hydrargyrum in vicem argenti vivi, paulo ante dilatum. Fit autem duobus modis: aereis mortariis pistillisque trito minio ex aceto: aut patinis fictilibus impositum ferrea concha, calice coopertum, argilla superillita: dein sub patinis accensum foliis continuo igni, atque ita calicis sudore deterso, qui fit argenti colore et aquae liquore. Idem guttis dividi facilis, et lubrico humore confluere. Quod cum venenum esse conveniat, omnia quae de minio in medicinae usu traduntur, temeraria arbitror: praeterquam fortassis illito capite ventre, sanguinem sistendum, dum ne quid penetret in viscera, ac vulnus attingat: aliter utendum non equidem conseam.

XLIII. Hydrargyro argentum inauratur solum nunc prope, cum et in aera simili modo duci debeat. Sed eadem fraus, quae in omni vitae parte ingeniosissima est, villiorem excogitavit materiam, ut dolulus.

XLIII. Auri argentique mentionem comitatur lapis, quem coticulam appellant, quondam non solitus inveniri, nisi in flumine Tmolus, ut auctor est Theophrastus: nunc vero passim: quem alii Heraclium, alii Lydium vocant. Sunt autem modici, quaternas uncias longitudinis, binasque latitudinis non excedentes. Quod a Sole fuit in his, melius quam quod a terra. His coticulis periti, cum e vena ut lima raperint experimentum, protinus dicunt quantum auri sit in ea, quantum argenti vel aeris, scripulari differentia, mirabili ratione, non fallente.

XLIV. Argenti duae differentiae. Batillis ferreis candentibus ramento imposito, quod candidum permaneat, probatur. Proxima bonitas rufo, nulla nigro. Sed experimento quoque fraus intervenit: servatis in virorum urina batillis, inficitur ita ramentum obiter dum uritur, candoremque mentitur. Est aliud experimentum politi, et in halitu hominis, si audet protinus, nubemque discutiat.

XLV. Laminas duci, et specula fieri non nisi ex optimo posse creditum fuerat. Id quoque iam fraude corrumpitur. Sed natura mira est imagines reddendi, quod repercussu aere atque in oculis regesto fieri convenit. Eadem vi in speculis usu polita crassitudine, paulumque propulsa dilatatur in immensum magnitudo imaginum. Tantum interest, repercussum illum respuat an excipiat. Quin etiam popula ita figurantur, exsculptis intus crebris ceu speculis, ut vel uno intuente, populus totidem imaginum fiat. Excogitantur et monstrifica, ut in templo Smyrnae dicata. Id evenit figura materiae. Plurimumque refert concava sint et poculi modo, an parvae Threidicae, media depressa an elata, transversa an obliqua, supina an recta, qualitate excipientis figurae torquente venientes umbras. Nec enim est aliud illa imago, quam digesta claritas materiae excipientis umbram. Atque ut omnia de speculis peragantur hoc loco, optima apud maiores fuerant Brundisina, stanno et aere mixtis. Praelata sunt argentea. Primus fecit Praxiteles, Magni Pompeii aetate. Nuper credi coeptum, certiorum imaginem reddi, auro opposito aversis.

XLVI. Tingt et Aegyptus argentum, ut in vasis Anubem suum spectet: pingitque, non caelat argentum. Transit inde materia et ad triumphales statumque, crescit praetium fulgoris exacerati. Et hoc modo, ~~statuuntur~~ statuuntur argento tertiae

aeris Cyprii tenuissimi, quod coronarium vocant, et sulphuris vivi, quantum argenti. Conflantur ita in fictili circumlito argilla. Modus coquendi, donec se ipsa opercula aperiant. Nigrescit et ovi indurati luteo, ut tamen aceto et creta deteratur. Miscuit denario triumvir Antonius ferrum. Miscentur aera falsae monetae. Alii e pondere subtrahunt, cum sit iustum LXXXIV e libris signari. Igitur ars facta denarios probare, tam iucunda lege plebi, ut Mario Gratidiano vicatim totas statuas dicaverit. Mirumque, in hac artium sola vitia discuntur, et falsi denarii spectatur exemplar, pluribusque veris denariis adulterinus emitur.

XLVII. Non erat apud antiquos numerus ultra centum millia: itaque et hodie multiplicanti haec, ut decies centena millia, aut saepius dicantur. Foenus hoc fecit, nummusque percussus: et sic quoque aes alienum etiamnum appellatur. Postea Divites cognominati: dummodo notum sit, eum qui primus acceperit hoc cognomen, decoxisse creditoribus suis. Ex eadem gente M. Crassus negabat locupletem esse, nisi qui redditu annuo legionem tueri posset. In agris bis millies sestertium possedit, Quiritium post Sullam ditissimus. Nec fuit satis, nisi totum Parthorum esurisset aurum: atque in memoriam quidem optimum occupavit: iuvat enim insectari inexplibilem istam habendi cupidinem. Multos postea cognovimus servitute liberatos opulentes: pariterque tres Claudii principatu, Pallantem, Callistum, et Narcissum. Atque ut hi omittantur, tanquam adhuc rerum potiantur, C. Asinio Gallo, C. Marcio Censorino Coss. a. d. VI Kal. Febr. C. Caecilius Claudius Isidorus testamento suo edixit, quamvis multa civili bello perdidisset, tamen relinquere servorum quatuor millia centum sedecim: iuga boum tria millia sexcenta, reliqui pecoris CC quinquaginta septem millia: in numerato H. S. sexcentis cent. mill. Fenerari se iussit H. S. undecies cent. mill. Congerant excedentes numerum opes, quota tamen portio erunt Ptolemaei? quem Varro tradit Pompeio res gerente circa Iudaeam, octona millia equitum sua pecunia toleravisse: mille convivas, totidem aureis potoriis, mutantem vasa cum ferculis, saginasse. Quota vero ille ipse (neque enim de regibus loquor) portio fuit Pythii Bithyni, qui platanum auream, vitemque nobilem illam Dario regi donavit: Xerxis copias, hoc est, septies centena LXXXVIII millia hominum excepit epulo, stipendium quinque mensium frumentumque pollicitus, ut e quinque liberis, senectuti suae in delectu unus saltem concederetur. Hunc quoque ipsum aliquis comparat Croeso regi. Quae (malum) amentia est, id in vita cupere, quod aut etiam servis contigerit, aut ne in regibus quidem invenerit finem!

XLVIII. Populus Romanus stipem spargere coepit, Sp. Postumio, Q. Marcio Coss. tanta abundantia pecuniae erat, ut eam conferret L. Scipioni, ex qua is ludos fecit. Nam quod Agrippae Menenio sextantes aeris in funus contulit, honoris id necessitatisque propter paupertatem Agrippae, non largitionis esse dixerim.

XLIX. Vasa ex argento mira inconstantia humani ingenii variat, nullum genus officinae diu probando, nunc Firmiana, nunc Clodiana, nunc Gratiana: etenim tabernas mensis adoptavimus: nunc anaglypta, in asperitatemque excisa, circa linearum picturas quaerimus. Iam vero et in mensas repositoriis imponimus, et ad sustinenda obsonia interrاديمus latera: et interest, quam plurimum lima perdidit. Vasa coquinaria ex argento Calvus orator fieri quiritat: at nos carrucas ex argento caelare invenimus: nostraque aetate Poppaea coniux Neronis principis delicatioribus iumentis suis soleas ex auro quoque induere.

L. Libras XXXII argenti Africanus sequens he-

redi reliquit. Idemque cum de Poenis triumpharet, quatuor millia CCCLXXX. M. pondo transtulit. Hoc argenti tota Carthago habuit. Mla terrarum aemula, quot mensarum postea apparatu victa! Numantia quidem deleta, idem Africanus in triumpho militibus X VII dedit. O viros illo imperatore dignos, quibus hoc satis fuit! Frater eius Allobrogicus primus omnium pondo mille habuit. At Livius Drusus in tribunatu plebis, X. Nam propter quinque pondo notatum a censoribus triumphalem senem, fabulosum iam videtur. Item Catum Aelium, cum legati Aetolorum in consulatu prandentem in fictilibus adissent, missa ab his vasa argentea non accepisse, neque aliud habuisse argenti ad supremum vitae diem, quam duo pocula, quae L. Paulus socer ei ob virtutem devicto Perseo rege donasset. Invenimus legatos Carthaginiensium dixisse, nullos hominum inter se benignius vivere, quam Romanos. Eodem enim argento apud omnes coenitavisse ipsos. At hercules Pompeium Paulium Arelatensis equitis Romani filium, paternaeque gente pellitum, quod XII pondo argenti habuisset apud exercitum, ferocissimis gentibus oppositum scimus.

LI. Lectos vero mulierum iam pridem totos operiri argento, et triclinia quaedam, quibus argentum addidisse primus traditur Carvilius Pollio, eques Romanus, non ut operiret, aut Deliaa specie faceret, sed Punicana. Eadem et aureos fecit. Nec multo post argentei Deliacos imitati sunt. Quae omnia expiavit bellum civile Sullanum.

LII. Paulo enim ante haec facta sunt, lancesque e centenis libris argenti, quas tunc super quingentas numero Romae fuisse constat, multosque ob eas proscriptos, dolo concupiscentium. Erubescant annales, qui bellum civile illud talibus vitiis imputavere. Nostra actus fortior fuit: Claudii principatu servus eius Drusillanus nomine Rotundus, dispensator Hispaniae citerioris, quingenariam lancem habuit, cui fabricandae officina prius exaedificata fuerat: et comites eius, octo DCCCL. librarum: quae so, ut quam multi eas conservi eius inferrent, aut quibus coenantibus? Cornelius Nepos tradit, ante Sullae victoriam duo tantum triclinia Romae fuisse argentea. Repositoriis argentum addi sua memoria coeptum, Fenestella, qui obiit novissimo Tiberii Caesaris principatu. Sed et testudinea tum in usum venisse. Ante se autem paulo, lignea, rotunda, solida: nec multo maiora, quam mensas fuisse. Se quidem puero, quadrata, et compacta, aut acere operata, aut citro coeipisse. Mox additum argentum in angulis, lineasque per commissuras. Tympana vero se iuvene appellata stateras, et lances, quas antequi magidas appellaverant.

LIII. Nec copia tantum argenti furuit vita, sed validius paene manipretis: idque iam pridem, ut ignoscamus nobis. Delphinos quinque millibus sestertium in libras emitos C. Gracchus habuit. Lucius vero Crassus orator duos scyphos Mentoris artificis manu caelatos sestertiis C. Confessus tamen est, nunquam se his uti propter verecundiam ausum. Constat eundem sestertium VI millibus in singulas libras vasa emta habuisse. Asia primum devicta luxuriam misit in Italiam. Siquidem Lucius Scipio transtulit in triumpho argenti caelati pondo MCCCCI. Et vasorum aureorum pondo MD anno conditae Urbis quingentesimo sexagesimo quinto. Eadem Asia donata multo etiam gravius affixit mores, inutiliorque victoria illa hereditas Attalo rege mortuo fuit. Tum enim haec emendi Romae in auctionibus regiis verecundia exenta est, Urbis anno sexcentesimo vigesimo secundo, mediis quinquaginta septem annis erudita civitate amare etiam, non solum admirari, opulentiam externam: immenso et Achaicae victoriae momento ad impellendos mores, quae et ipsa hoc intervallo, anno Urbis sexcentesimo

octavo parva, signa et tabulas pictas invexit, ne quid deesset: pariterque luxuria nata est, et Carthago sublata: ita congruentibus satis, ut liberet amplecti vitia, et liceret. Petiere et dignationem hinc aliqui veterum. C. Marius post victoriam Cimbricam cantharis potasse Liberi patris exemplo traditur, ille arator Arpinas, et manipularis imperator.

LIV. Argenti usum in statuas primum Divi Augusti in adulatione temporum transisse, falso existimatur. Iam enim triumpho Magni Pompeii reperimus translata Pharnaciam, qui primus regnavit in Ponto, argenteam statuam: item Mithridatis Eupatoris, et currus aureos argenteosque. Argentum, succedit aliquando et auro, luxu feminarum plebis compedes sibi ex eo facientium, quas induere aureas mos tritior vetat. Vidimus et ipsi Arellium Fuscum (notum equestri ordine, ob insignem calumniam, cum celebritate assectarentur adolescentium scholae) ex argento anulos habentem. Et quid haec attinet colligere, cum capuli militum, ebone etiam fastidito, caelentur argento, vaginae catillis, baltei laminis crepitent? Iam vero paedagogia ad transitum virilitatis custodiantur argento: seminae laventur, et, nisi argentea, solia fastidiant: eademque materia et cibis, et probis, serviat. Videret haec Fabricia, et stratas argento mulierum balineas, ita ut vestigio locus non sit, cum viris lavantium: Fabricius, inquam, qui bellicosos imperatores plus quam patram et salinum ex argento habere vetabat. Videret hinc dona fortium fieri, aut in haec saevi. Heu mores! Fabricii nos pudet.

LV. Mirum in auro caelando inclaruisse neminem, argento multos. Maxime tamen laudatus est Mentor, de quo supra diximus. Quatuor paria ab eo omnino facta sunt: ac iam nullum exstare dicitur, Ephesiae Dianae templi, aut Capitolini incendii. Varro et aereum signum eius habuisse scriptis. Proximi ab eo in admiratione Acragas, et Boethus, et Mys fuere. Exstant hodie omnium opera in insula Rhodiorum: Boethi apud Lindiam Minervam: Acragantis in templo Liberi patris in ipsa Rhodo, Bacchae Centaurique caelati in scyphis: Myos in eadem aede, et Silenus, et Cupidines. Acragantis et venatus in scyphis magna fama. Post hos celebratus est Calamis et Antipater, quique Satyrum in phiala gravatum somno collocavisse verius, quam caelasse dictus est, Stratonicus. Mox Cyzicenus Tauriscus. Item Ariston et Eunicius Mitylenaei laudantur, et Hecataeus: et circa Magni Pompeii aetatem Praxiteles, Posidonius Ephesus, Laedus Stratiates, qui proelia armatosque caelavit: Zopyrus, qui Areopagitas, et iudicium Orestis, in duobus scyphis H-S. XII aestimatis. Fuit dein Pytheas, cuius binae unciae X venierunt. Ulysses et Diomedes erant in phialae emblemate, Palladium surripientes. Fecit idem et cocos magiriscia appellatos, parvulis potioris, sed e quibus ne exempla quidem liceret exprimere, tam opportuna iniuriae subtilitas erat. Habuit et Teucer crustarius famam. Subitoque ars haec ita exolerit, ut sola iam vetustate censeatur, usque adeo attritis caelaturis, ne figura discerni possit, auctoritas constet. Argentum medicatis aquis inficitur, atque etiam afflatu salso, sicut in mediterraneis Hispaniae.

LVI. In argenti et auri metallis nascuntur etiamnum pigmenta, sil et caeruleum. Sil proprie limus est. Optimum ex eo quod Atticum vocatur. Pretium in pondo libras, X II. Proximum marmorosum, dimidio Attici pretio. Tertium genus est pressum, quod alii Syricum vocant ex insula Syro. Iam quidem et ex Achaia, quo utuntur ad picturae umbras. Pretium in libras, H-S. bini. Dupondii vero detractis, quod lucidum vocant, et Gallia veniens: hoc autem et Attico ad lumina utuntur: ad abacos, non nisi marmorosum, quoniam marmor in eo resistit amaritudini calcis. Effoditur et ad XX ab Urbe lapidem

in montibus. Postea uritur, pressum appellantibus qui adulterant. Sed esse falsum exustumque amaritudine apparet, quoniam resolutum in pulverem est. Sile pingere instituit priami Polygnotus et Micon, Attico dumtaxat. Hoc secuta aetas ad lumina usa est: ad umbras autem Syrico et Lydio. Lydium Sardibus emebatur, quod nunc obmutuit.

L.VII. Caeruleum arena est. Huius genera tria fuere antiquitus: Aegyptium, quod maxime probatur. Scythicum, hoc diluitur facile: eumque teritur, in IV colores mutatur, candidiorem nigrioremve. Praefertur huic etiamnum Cyprum. Accessit his Puteolanum et Hispaniense, arena ibi confici coepta. Tingitur autem omne, et in sua coquitur herba, bibitque succum. Reliqua confectura eadem quae chrysocollae. Ex caeruleo fit, quod vocatur lomentum: perficitur id lavando terendove: hoc est caeruleo candidius. Pretia eius, X. X in libras: caerulei X. VIII. Usus in creta, calcis impatiens. Nuper accessit et Vestorianum ab auctore appellatum. Fit ex Aegyptii levissima parte: pretium eius, X. I in libras.

Idem et Puteolani usus, praeterque ad fenestras: vocant coelon. Non pridem apportari et Indicum est coeptum, cuius pretium X. VIII in libras. Ratio in pictura ad incisuras, hoc est, umbras dividendas ab lumine. Est et vilissimum genus lomenti, quidam tritum vocant, quinque assibus aestimatum. Caerulei sinceri experimentum in carbone ut flagret: fraus, viola arida decocta in aqua, succoque per linteum expresso in cretam Kretriam. Vis eius in medicina, ut purget hucera. Itaque et emplastris adiiciunt: item causticis. Teritur autem difficillime sil. In naedendo leviter mordet, adstringitque, et explet hucera. Uritur in fictilibus, ut prosit. Pretia rerum, quae usquam posuimus, non ignoramus alia in aliis locis esse, et omnibus paene annis mutari, prout navigationes constiterint, aut ut quisque mercatus sit, aut aliquis praevalens manceps annonam flagellet: non oblii Demetrium a tota Seplasia Neronis principatu accusatum apud consules: poni tamen necessarium fuit, quae plerumque erant Romae, ut exprimeretur auctoritas rerum.

C. PLINII SECUNDI NATURALIS HISTORIAE LIBER XXXIV

I. PROXIMA dicantur aeris metalla, cui et in usu proximum est pretium: immo vero ante argentum, ac paene etiam ante aurum, Corinthiu. Stipis quoque auctoritas, ut diximus. Hinc aera militum: tribuni aerarii, et aerarium, obaerati, et aere diruti. Docuimus, quamdiu populus Romanus aere tantum signato usus sit. Sed et alia vetustas aequalem Urbi auctoritatem eius declarat, a rege Numa collegio tertio aerariorum fabrum instituto.

II. Vena quo dictum est modo effoditur, ignique perficitur. Fit et e lapide aeroso, quem vocant cadmiam. Celebritas in Asia, et quondam in Campania, nunc in Bergomatium agro, extrema parte Italiae. Feruntque nuper etiam in Germania provincia reperiunt. Fit et ex alio lapide, quem chalcitem vocant in Cypro, ubi prima fuit aeris inventio: mox vilitas praecipua, reperto in aliis terris praestantior, maxime aurichalco, quod praecipuam bonitatem admirationemque diu obtinuit. Nec reperitur longo iam tempore, effoeta tellure. Proximum bonitate fuit Sallustianum in Centronum Alpino tractu, non longi et ipsum aeri. Successitque ei Livianum in Gallia. Utrumque a metallorum dominis appellatum: illud ab amico Divi Augusti, hoc a coniuge, velocis defectus. Livianum quoque certe admodum exiguum invenitur. Summa gloria nunc in Marianum conversa, quod et Cordubense dicitur. Hoc a Liviano cadmiam maxime sorbet, et aurichalci bonitatem imitatur in sestertiis dupondiarisque, Cyprio suo assibus contentis. Et hactenus nobilitas in aere naturalis se habet.

III. Reliqua genera artificio constant, quae suis locis reddunt, summa claritate ante omnia indicata. Quondam aes confusum auro argentoque miscebatur, et tamen ars pretiosior erat: nunc incertum est, peior haec sit, an materia. Mirumque, cum ad insignitum operum pretia creverint, auctoritas artis exaltata est. Quae causa enim, ut omnia, exercitoriae solebat. Ideo etiam in procera gentium cla-

ritatem et hac via quaererent: adeoque exolevit fundendi aeris pretiosi ratio, ut iamdiu ne fortuna quidem in aere ius artis habeat.

Ex illa autem antiqua gloria Corinthium maxime laudatur: hoc casus miscuit, Corintho, cum caperetur, incensa: mireque circa id multorum affectatio fuit: quippe cum tradatur, non alia de causa Verrem, quem Cicero damnaverat, proscriptum cum eo ab Antonio, quam quod Corinthiis se ei cessurum negavisset. At mihi maior pars eorum simulare eam scientiam videtur, ad segregandos se a ceteris magis, quam intelligere aliquid ibi subtilius: et hoc paucis docebo. Corinthus capta est Olympiadis CLXI anno tertio, nostrae Urbis DCVIII: cum ante seculo fectores nobiles esse desissent, quorum isti omnia signa hodie Corinthia appellant. Quapropter ad coarguendos eos ponemus artificum aetates. Nam Urbis nostrae annos ex supra dicta comparatione Olympiadum colligere facile erit. Sunt ergo vasa tantum Corinthia, quae isti elegantiores modo in esculenta transferunt, modo in lucernas, aut trulleos, nullo munditiarum respectu. Eius tria genera: candidum, argento nitore quam proxime accedens, in quo illa mixtura praevaluit: alterum, in quo auri fulva natura: tertium, in quo aequalis omnium temperies fuit. Praeter haec est, cuius ratio non potest reddi, quamquam hominis manu facta dederit Fortunae temperamentum simulacro signisque, illud suo colore pretiosum ad iocineris imaginem vergens, quod ideo hepatizon appellant, procul a Corinthio: longe tamen ante Aegineticum atque Deliacum, quae diu obtinere principatum.

IV. Antiquissima aeris gloria Deliacum fuit, mercatus in Delo concelebrante toto orbe, et ideo cura officina, tricluniorum pedibus fulcrisque. Ibi prima nobilitas aeris. Pervenit deinde ad dedam simulacra, effigiemque hominum, et aliorum animalium.

V. Proxima laus Aeginetico fuit. Insula et ipsa, nec aes gignens, sed officinarum temperatura nobilitata. Bos aereus inde captus in foro boario est Ro-

mae. Hoc erit exemplar Aeginetici aeris: Delliaci autem Iupiter in Capitolio in Iovis Tonantis aede. Illo aere Myron usus est, hoc Polyclethus, aequales atque condiscipuli. Aemulatio iis et in materia fuit.

VI. Privatim Aegina candelabrorum superficiem dumtaxat elaboravit, sicut Tarentum scapos. In his ergo iuncta commendatio officinarum est. Nec pudet tribunorum militarium salariis emere, cum ipsum nomen a candelarum lumine impositum appareat. Accessio candelabri talis fuit, Theonis iussu praecognis, Clesippus fullo, gibber praeterea et alio foedus aspectu: emente id Gegania sestertiis quinquaginta: eademque ostentante convivio emtum, ludibri causa nudatus, atque impotentia libidinis receptus in torum, mox in testamentum praedives, numinum vice illud candelabrum coluit, et hanc Corinthiis fabulam adiecit: vindicatis tamen moribus nobili sepulcro, per quod aeterna supra terras Geganiae dedecoris memoria duraret. Sed cum esse nulla Corinthia candelabra constet, nomen id praecipue in his celebratur, quoniam Mummii victoria Corinthum quidem diruit, sed compluribus Aethiae oppidis simul aera dispersit.

VII. Prisci limina etiam ac valvas ex aere in templis facitavere. Invenio et a Cn. Octavio, qui de Perseo rege navalem triumphum egit, factam porticum duplicem ad Circum Flaminium, quae Corinthia sit appellata a capitulis aereis columnarum. Vestae quoque aedem ipsam Syracusana superficie tegi placuisse. Syracusana sunt in Pantheo capita columnarum a M. Agrippa posita. Quin etiam privata opulentia eo modo usurpata est. Camillo inter crimina obiecit Sp. Carvilius quaestor, quod aerata ostia haberet in domo.

VIII. Nam triclinia aerata, abacosque, et monopodia Cn. Manilum Asia devicta primum invexisse triumpho suo, quem duxit Urbis anno CCCCLXVII, L. Piso auctor est. Antias quidem L. Crassum heredem L. Crassi oratoris, multa etiam triclinia aerata vendidisse. Ex aere facitavere et cortinas, tripodum nomine Delphicas, quoniam donis maxime Apollinis Delphici dicabantur. Placuisse et lychnuchi pensiles in delubris, aut arborum modo mala ferentium lucentes: qualis est in templo Apollinis Palatini, quod Alexander Magnus Thebarum expugnatione captum in Cyme dicaverat eidem deo.

IX. Transiit deinde ars ubique vulgo ad effigies deorum. Romae simulacrum ex aere factum Cereri primum reperio ex peculio Sp. Cassii, quem regnum affectantem pater ipsius interemerat. Transiit et ab diis ad hominum statuas atque imagines multis modis. Bitumine antiqui tingebant eas: quo magis mirum est placuisse auro integere. Hoc nescio an Romanum fuit inventum: certe etiam Romae non habet vetustatem. Effigies hominum non solebant exprimi, nisi aliqua illustri causa perpetuitatem merentium, primo sacrorum certaminum victoria, maximeque Olympiae: ubi omnium, qui vicissent, statuas dicari mos erat: eorum vero, qui ter ibi superavissent, ex membris ipsorum similitudine expressa, quas iconicas vocant. Athenienses nescio an primi omnium Harmodio et Aristogitoni tyrannicidas publice posuerint statuas. Hoc actum est eodem anno, quo et reges Romae pulsati. Excepta deinde res est a toto orbe terrarum humanissima ambitio. Et iam omnium municipiorum foris statuae ornamentum esse coepere, prorogarique memoria hominum, et honores legendi aevi basibus inscribi, ne in sepulcris tantum legerentur. Mox forum et in domibus privatis factum atque in atriis. Honos clientum instituit sic colere patronos.

X. Togatae effigies antiquitus ita dicabantur. Placuisse et nudae tenentes hastam, ab epheborum et gymnasiis exemplaribus, quas Achilleas vocant. Graeca res est, nihil velare: at contra Romana ac

militaria, thoracis addere. Caesar quidem dictator loricae sibi dicari in foro suo passus est. Nam Luperconum habitu factae, tam novitiae sunt, quam quae nuper prodire paenulis indutae. Mancinus eodem habitu sibi statuit, quo deditus est. Notatum ab auctoribus, et L. Accium poetam in Camenarum aede maxima forma statuum sibi posuisse, cum brevis admodum fuisset. Equestres vero statuae Romanam celebrationem habent, orto sine dubio a Graecis exemplo. Sed illi celetas tantum dicabant in sacris victores. Postea vero et qui bigis vel quadrigis vicissent. Unde et nostri currus nati in his qui triumphavissent. Serum hoc, et in his non nisi a Divo Augusto sciuges, sicut et elephantum.

XI. Non vetus et bigarum celebratio in his qui praetura functi curru vecti essent per Circum. Antiquior columnarum, sicut C. Maenio, qui devicerat priscos Latinos, quibus ex foedere tertias praedae Romanus populus praestabat, eodemque in conspectu in suggestu rostra devictis Antiatibus fixerat anno Urbis CCCXVI. Item Caio Duillio, qui primus navalem triumphum egit de Poenis, quae est etiam nunc in Foro. Item P. Minucio praefecto annonae, extra portam Trigeminam, uncitaria stipe collata, nescio an primo honore tali a populo, antea enim a senatu erat: praeculara res, nisi frivolis coepisset initiis. Namque et Atti Navii statua fuit ante Curiam, cuius basis conflagravit Curia incensa Publii Clodii funere. Fuit et Hermodori Ephesii in Comitio, legum, quas Decemviri scribebant, interpretis, publice dicata. Alia causa, alia auctoritas M. Horatii Colitis statuae, quae durat hodieque, cum hostes a ponte sublicio solus arcuisset. Equidem et Sibyllae iuxta Rostra esse non miror, tres sint licet: una, quam Sextus Pacuvius Taurus aedilis plebis instituit: duae, quas M. Messala. Primas putarem has, et Atti Navii, positas aetate Tarquinii Prisci, nisi regum antecedentium essent in Capitolio. Ex his Romuli est sine tunica, sicut et Camilli in Rostris, et ante aedem Castorum fuit Q. Marci Tremuli equestri togata, qui Samnites bis devicerat, captaque Anagnina, populum stipendio liberaverat. Inter antiquissimas sunt et Tulli Cloelii, Lucii Roscii, Spurii Nautii, C. Fulcinii in Rostris, a Fidenatibus in legatione interfectorum. Hoc a republica tribui solebat iniuria caesis, sicut et P. Iunio, et Tito Coruncano, qui ab Teuca Illyriorum regina interfecti erant. Non omittendum videtur, quod annales adnotavere, tripodaneas his statuas in Foro statutas. Haec videlicet mensura honorata tunc erat. Non praeteribo Cn. Octavium ob unum scilicet verbum. Hic regem Antiochum, daturum se responsum dicentem, virga quam tenebat forte circumscrispsit, et prius quam egrediretur circulo illo, responsum dare coegit. In qua legatione interfecto senatus statuum poni iussit quam oculatissimo loco in Rostris. Invenitur statua decreta et Taraciae Caiae, sive Suffetiae virgini Vestali, ut poneretur ubi vellet: quod adiectum non minus honoris habet, quam feminae esse decretam. Meritum eius in ipsis ponam annalium verbis: Quod campum Tiberinum gratificata esset ea populo.

XII. Invenio et Pythagorae, et Alcibiadi, in cornibus Comitii positas, cum bello Samniti Apollo Pythius fortissimo Graiae gentis iussisset, et alter sapientissimo, simulacra celebri loco dicari: ea steterunt donec Sulla dictator ibi Curiam faceret. Mirumque est, illos patres Socrati cunctis ab eodem deo sapientia praelato Pythagoram praetulisse, aut tot aliis virtute Alcibiadem, aut quenquam utroque Themistocli. Columnarum ratio erat, attolli supra ceteros mortales: quod et arcus significant novitio invento. Primus tamen honos coepit a Graecis. Nullique arbitror plures statuas dicatas quam Phalereo Demetrio Athenis. Siquidem CCCLX statuere, nondum

anno hunc numerum dierum excedente, quas mox laocerare. Statuerant Romae etiam in omnibus vicis C. Mario Gratidiano tribus, ut diximus, easdemque subvertéro Sullae introitu.

XIII. Pedestres sine dubio Romae fuere in auctoritate longo tempore. Equestrium tamen origo perquam vetus est, cum feminis etiam honore communicato. Cloeliae etiam status est equestris, ceu parum esset toga eam cingi: cum Lucretiae, ac Bruto, qui expulerant reges, propter quos Cloelia inter obsides fuerat, non decernerentur. Hanc primam cum Coclitia publice dicatam crediderim: Atto enim ac Sibyllae Tarquinium, et reges sibi ipsos posuisse verisimile est: nisi Cloeliae quoque Piso traderet ab his positam, qui una obsides fuerant, redditus a Porsenna in honorem eius. E diverso Annius Fetialis, equestrem, quae fuerit contra Iovis Statoris aedem in vestibulo Superbi domus, Valeriae fuisse Publicolae consulis filiae: eamque solum refugisse, Tiberique tranavisse, ceteris obsidibus, quae Porsennae mittebantur, interemptis Tarquinii insidiis.

XIV. Lucius Piso prodidit, M. Aemilio, C. Popilio II Coss. a censoribus P. Cornelio Scipione, M. Popilio, status circa Forum eorum qui magistratum gesserunt, sublatis omnes, praeter eas quae populi aut senatus sententia statutae essent. Eam vero quam apud aedem Telluris statuisset sibi Sp. Cassius, qui regnum affectaverat, etiam conflata a censoribus. Nimirum in ea quoque re ambitioni providebant illi viri. Exstant Catonis in censura vociferationes, mulieribus Romanis in provinciis status poni. Nec tamen potuit inhibere, quo minus Romae quoque ponerentur, sicuti Corneliae Gracchorum nutrix, quae fuit Africani prioris filia. Sedens huic posita, soleisque sine amento insignis, in Metelli publica porticu: quae statua nunc est in Octaviae operibus.

XV. Publicae autem ab exteris posita est Romae C. Aelio tribuno plebis, lege perlata in Stenium Statilium Lucaeum, qui Thurinos bis infestaverat: ob id Aelium Thurini statua et corona aurea donaverunt. Idem postea Fabricium donavere statua, liberati obsidione. Passimque gentes in clientelas ita receptae: adeo discrimen omne sublatum, ut Hannibalis etiam statuae tribus locis visantur in Urbe, cuius intra muros solus hostium emisit hastam.

XVI. Fuisse autem statuariam artem familiarem Italiae quoque et vetustam, indicant, Hercules ab Erandro sacratu, ut produnt, in Foro boario, qui triumphalis vocatur, atque per triumphos vestitur habitu triumphali. Praeterea Ianus geminus a Numa rege dicatus, qui pacis bellique argumento colitur, digitis ita figuratis, ut trecentorum quinquaginta quinque dierum nota, per significationem anni, temporis et aevi se deum indicaret. Signa quoque Tuscanica per terras dispersa, quae in Etruria factitata non est dubium. Deorum tantum putarem ea fuisse, ni Metrodorus Scepsius, cui cognomen a Romani nominis odio inditum est, propter duo millia statuarum Volsinios expugnatos obiceret. Mirumque mihi videtur, cum statuarium origo tam vetus in Italia sit, lignea potius aut scitilia deorum simulacra in delubris dicata, usque ad devictam Asiam, unde luxuria. Similitudines exprimendi quae prima fuerit origo, in ea quam plasticen Graeci vocant, dici convenientius erit: etenim prior, quam statuaria, fuit. Sed haec ad infinitum effloruit multorum voluminum opere, si quis plura persequi velit: omnia enim quis possit?

XVII. In M. Scauri aedilitate tria millia signorum in scena tantum fuere temporario theatro. Mummius devicta Achaia replevit Urbem: ipse excessit non relicturus filiae dote. Ciceronem non cum excusatione ponatur? M. Rhodii etiamnum tria milia signorum in Capitolio, Rhodii consul prodidit: in Capitolio.

Delphis, superesse creduntur. Quis ista mortalium persequi possit? aut quis usus noscendi intelligatur? Insignia tamen maxime, et aliqua de causa notata, voluptarium sit attigisse, artificesque celebratos nominavisse: singulorum quoque inexplicabili multitudine, cum Lysippus MD opera fecisse dicatur, tantae omnia artis, ut claritatem possent dare vel singula. Numerum apparuisse defuncto eo, cum thesaurum effregisset heres: solitum enim ex manipretio cuiusque signi denarios seponere aureos singulos. Erecta supra humanam fidem ars est successus, mox et audacia. In argumentum successus unum exemplum afferam, nec deorum hominisve similitudinis expressae. Aetas nostra vidit in Capitolio, priusquam id novissime conflagravat a Vitellianis incensum, in cella Iunonis, canem ex aere vulnus suum lambentem: cuius eximium miraculum et indiscreta veri similitudo, non eo solum intelligitur, quod ibi dicata fuerat: verum et nova satisfactione: nam summa nulla par videbatur: capite tutelarios cavere pro ea, instituti publici fuit.

XVIII. Audaciae innumera sunt exempla. Moles quippe excogitatas videmus statuarum, quas colosseas vocant, turribus pares. Talis est in Capitolio Apollo, translatus a M. Lucullo ex Apollonia Ponti urbe, XXX cubitorum, quingentis talentis factus: talis in Campo Martio Iupiter a Divo Claudio Caesare dicatus, qui vocatur Pompeianus a vicinitate theatri: talis et Tarenti factus a Lysippo XL cubitorum. Mirum in eo, quod manu, ut ferunt, nobilis, (ea ratio libramenti est,) nullis convellatur procellis. Id quidem providisse et artifex dicitur, modico intervallo, unde maxime statum opus erat frangi, opposita columna. Itaque propter magnitudinem difficultatemque moliendi, non attigit eum Fabius Verrucosus, cum Herculem, qui est in Capitolio, inde transferret. Ante omnes autem in admiratione fuit Solis colossus Rhodi, quem fecerat Chares Lindius, Lysippi supra dicti discipulus. Septuaginta cubitorum altitudinis fuit. Hoc simulacrum post quinquagesimum sextum annum terrae motu prostratum, sed iacens quoque miraculo est. Pauci pollicem eius amplectuntur. Maiores sunt digiti, quam pleraeque statuae. Vasti specus hiant defractis membris. Spectantur intus magnae molis saxa, quorum pondere stabiliverat constituens. Duodecim annis tradunt effectum CCC talentis, quae contulerant ex apparatu regis Demetrii relicto, morae taedio. Sunt alii minores hoc in eadem urbe colossi centum numero: sed ubicunque singuli fuissent, nobilitaturi locum. Praeterea hos deorum quinque, quos fecit Bryaxis. Fecitavit colossos et Italia. Videmus certe Tuscancum Apollinem in bibliotheca templi Augusti, quinquaginta pedum a pollice, dubium aere mirabillorem, an pulchritudine. Fecit et Sp. Carvilius Iovem, qui est in Capitolio, victis Samnitibus sacra lege pugnantibus, e pectoralibus eorum, ocreisque et galeis. Amplitudo tanta est, ut conspiciatur a Latiario Iove. Reliquis limae suam statuum fecit, quae est ante pedes simulacri eius. Habent in eodem Capitolio admirationem et capita duo, quae P. Lentulus consul dicavit: alterum a Charete supra dicto factum: alterum fecit Decius, comparatione in tantum victus, ut artificium minime probabilis artificis videatur.

Veram omnem amplitudinem statuarum eius generis vicit aetate nostra Zenodorus, Mercurio facto in civitate Galliae Arvernensis, per annos decem, H. S. quadrigentes cent. mill. manipretio. Postquam satis ibi artem approbaverat, Romam accitus est a Nerone, ubi destinatum illius principis simulacrum, colossus fecit, CX pedum longitudine, qui dicatus Solis venerationi est, damnatis sceleribus illius principis. Mirabamur in officina non modo ex argilla similitudinem insignem, verum et ex parvis admodum

surculis, quod primum operis instar fuit. Ea statua indicavit interisse fundendi aeris scientiam, cum et Nero largiri aurum argentumque paratus esset, et Zenodorus scientia fingendi caelandique nulli veterum postponderetur. Statuam Arvernorum cum faceret, provinciae Vibio Avito praesidente, duo pocula Calamidis manu caelata, quae Cassio Silano, avunculo eius, praeceptoris suo Germanicus Caesar adamata donaverat, aemulatus est, ut vix ulla differentia esset artis. Quantoque maior in Zenodoro praestantia fuit, tanto magis deprehendi aeris obliteratio potest.

Signis, quae vocant Corinthia, plerique in tantum capiuntur, ut secum circumferant, sicut Hortensius orator Sphingem Verri reo ablatam. Propter quam Cicero illo iudicio in altercatione neganti ei se aenigmata intelligere, respondit debere, quoniam sphingem domigi haberet. Circumtulit et Nero princeps Amazonem, de qua dicemus: et paulo ante C. Cestius consularis signum, quod secum etiam in proelio habuit. Alexandri quoque Magni tabernaculum sustinere traduntur solitae statucae, ex quibus duae ante Martis Ultoris aedem dicatae sunt, totidem ante regiam.

XIX. Minoribus simulacris signisque innumera prope artificum multitudo nobilitata est. Ante omnes tamen Phidias Atheniensis, Iove Olympiae facto, ex ebore quidem et auro: sed et ex aere signa fecit. Floruit autem Olympiade LXXXIV, circiter CCC nostrae Urbis anno. Quo eodem tempore aemuli eius fuerunt Alcamaenes, Critias, Nestocles, Hegias. Et deinde Olympiade LXXXVII Agelades, Callon, Polycletus, Phradmon, Gorgias, Lacon, Myron, Pythagoras, Scopas, Parelus. Ex his Polycletus discipulos habuit Argium, Asopodorum, Alexim, Aristidem, Phrynonem, Dinonem, Athenodorum, Damiam Clitiorum: Myron Lycium. Nonagesima quinta Olympiade floruerunt Naucydes, Dinomenes, Canachus, Patrocles. Centesima secunda, Polycles, Cephissodotus, Leochares, Hypatodorus. Centesima quarta, Praxiteles, Euphranor. Centesima septima, Echion, Therimachus. Centesima quartadecima Lysippus fuit, cum et Alexander Magnus. Item Lysistratus, et frater eius Sthenis, Euphronides, Sostratus, Ion, Silanion. In hoc mirabile, quod nullo doctore nobilis fuit ipse. Discipulos habuit Zeuxim et Iadem. Centesima vicesima, Eutychides, Euthyrates, Dabippus, Cephissodotus, Timarchus, Pyromachus. Cessavit deinde ars, ac rursus Olympiade centesima quinquagesima quinta rexit, cum fuere longe quidem infra praedictos, probati tamen, Antaeus, Callistratus, Polycles, Athenaeus, Callixenus, Pythocles, Pythias, Timocles. Ita distinctis celeberrimorum aetatibus, insignes raptim transcurram, reliqua multitudine passim dispersa. Venere autem in certamen laudatissimi, quanquam diversis aetatibus geniti, quoniam fecerant Amazonas: quae cum in templo Ephesiae Dianae dicarentur, placuit eligi probatissimam, ipsorum artificum, qui praesentes erant, iudicio, cum apparuit cum esse, quam omnes secundam a sua quisque iudicassent. Haec est Polycleti, proxima ab ea Phidias, tertia Ctesilai, quarta Cydonis, quinta Phradmonia.

1. Phidias, praeter Iovem Olympium, quem nemo aemulatur, fecit et ex ebore aequae Minervam Athenis, quae est in Parthenone adstant. Ex aere vero praeter Amazonem supra dictam, Minervam tam eximiae pulchritudinis, ut formae cognomen acceperit. Fecit et Cliduchum, et aliam Minervam, quam Romae Aemilius Paulus ad aedem Fortunae huiusque diei dedicavit. Ideo duo signa, quae Catulus in eadem aede posuit palliata: et alterum colossicon nudum: primusque artem toreuticen aperuisse atque demonstrasse merito iudicatur.

2. Polycletus Sicyonius Ageladae discipulus, Dia-

dumenum fecit molliter iuvenem, centum talentis nobilitatum. Idem et Doryphorum viriliter puerum. Fecit et quem canona artifices vocant, lineamenta artis ex eo petentes, velut a lege quadam: solusque hominum artem ipse fecisse, artis opere iudicatur. Fecit et distrigentem, et nudum talo incessentem. Duosque pueros, item talis nudos ludentes, qui vocantur Astragalizontes: et sunt in Titi Imperatoris atrio: quo opere aullum absolutius plerique iudicant. Item Mercurium, qui fuit Lysimachiae: Herculem, qui Romae: Alexetera arma sumentem: Artemona, qui Periphoretos appellatus est. Hic consummasse hanc scientiam iudicatur, et toreuticen sic erudisse, ut Phidias aperuisse. Proprium eiusdem, ut uno crure insisterent signa, excogitasse: quadrata tamen ea esse tradit Varro, et paene ad unum exemplum.

3. Myronem Eleutheris natum, et ipsam Ageladae discipulum, bucula maxime nobilitavit, celebratis versibus laudata: quando alieno plerique ingenio magis, quam suo, commendantur. Fecit et canem, et discobolou, et Persen, et Pristas, et Satyrum admirantem tibiae, et Minervam: Delphicos pentathlos paucratistas: Herculem etiam, qui est apud Circum maximum in aede Pompeii Magni. Fecisse et cicadae monumentum ac locustae carminibus suis Brinna significat. Fecit et Apollinem, quem a Triumviro Antonio sublatum restituit Ephesii Divus Augustus, admonitus in quiete. Primus hic multiplicasse varietatem videtur, numerosior in arte, quam Polycletus, et in symmetria diligentior: et ipse tamen corporum tenus curiosus, animi sensus non expressisse, capillum quoque et pubem non emendatius fecisse, quam rudis antiquitas instituisse.

4. Vicit cum Pythagoras Rheginus ex Italia, paucratiasse Delphis posito. Eundem vicit et Leontinus, qui fecit stadiodromon Astylon, qui Olympiae ostenditur: et Libyn puerum tenentem tabellam, eodem loco, et mala ferentem nudum. Syracusis autem claudicantem: cuius ulceris dolorem sentire etiam spectantes videntur. Item Apollinem, serpentemque eius sagittis confici: citharoedum, qui Dicaeus appellatus est, quoniam cum Thebae ab Alexandro caperentur, aurum a fugiente conditum, sinu eius celatum esset. Hic primus nervos et venas expressit, capillumque diligentius.

5. Fuit et alius Pythagoras Samius, initio pictor, cuius signa ad aedem Fortunae huiusque diei septem nuda, et senis unum, laudata sunt. Hic supra dicto facie quoque indiscreta similis fuisse traditur: Rhegini autem discipulus et filius sororis fuisse Sostratus.

6. Lysippus Sicyonium, Duris negat, Tullius fuisse discipulum affirmat, sed primo aerarium fabrum, audendi rationem coepisse pictoris Eupompi responso. Eum enim interrogatum, quem sequeretur antecedentium, dixisse demonstrata hominum multitudine, naturam ipsam imitandam esse, non artificem. Plurima ex omnibus signa fecit, ut diximus, foecundissimae artis, inter quae distrigentem se, quem Marcus Agrippa ante Thermas suas deiecit, mire gratum Tiberio principi: qui non quivit temperare sibi in eo, quanquam imperiosus sui inter initia principatus, transulitque in cubiculum, alio ibi signo substituto: cum quidem tanta populi Romani contumacia fuit, ut magnis theatri clamoribus repone Apoxyomenon flagitaverit, princepsque, quanquam adamatam, reposuerit. Nobilitatur Lysippus et temulenta tibia, et canibus ac venatione. In primis vero quadriga cum Sole Rhodiorum. Fecit et Alexandrum Magum multis operibus, a pueritia eius orsus. Quam statuam inaurari iussit Nero princeps, delectatus admodum illa. Dein, cum pretio perisset gratia artis, detractum est aurum: pretiorumque talis existimatur, etiam cicatricibus operis atque concisuris, in quibus aurum haeserat, remanentibus.

Idem fecit Hephæstionem Alexandri Magni amicum, quem quidam Polycleto adscribunt, cum is centum prope annis ante fuerit. Idem Alexandri venationem, quæ Delphis sacrata est: Athenis Satyrorum turmam: Alexandrum amicorumque eius imagines summa omnium similitudine expressit. Has Metellus Macedonia subacta transtulit Romam. Fecit et quadrigas multorum generum. Statuarie arti plurimum traditur contulisse, capillum exprimendo, capita minora faciendo, quam antiqui: corpora graciliora, siccioraque, per quæ proceritas signorum maior videretur. Non habet Latinum nomen symmetria, quam diligentissime custodivit, nova intactaque ratione quadrigas veterum staturas permutando: vulgoque dicebat, ab illis factos, quales essent, homines: a se, quales viderentur esse. Proprie huius videntur esse argutiae operum, custoditæ in minimis quoque rebus.

7. Filios et discipulos reliquit laudatos artifices, Dahippum, et Bedam, sed ante omnes Euthycratem: quamquam is constantiam patrius potius æmulatus, quam elegantiam, austero maluit genere, quam iucundo, placere. Itaque optime expressit Herculem Delphis, et Alexandrum, Thespin venatorem, et Thespiadas: proelium equestre: simulacrum Trophonii ad oraculum: quadrigas Medee complures: equum cum fuscinis: canes venantium.

8. Huius porro discipulus fuit Tisicrates, et ipse Sicyonius, sed Lysippi sectæ propior, ut vix discernantur complura signa: ceu senex Thebanus, Demetrius rex, Peucestes Alexandri Magni servator, dignus tanta gloria.

9. Artifices, qui compositis voluminibus condidere hæc, miris laudibus celebrant, et Telephanem Phocæum, ignotum alias, quoniam in Thessalia habitaverit, ubi latuerint opera eius: alioqui suffragiis ipsorum æquatur Polycleto, Myroni, Pythagoræ. Laudant eius Larissam, et Spintharum pentathlon, et Apollinem. Alii non hanc ignobilitatis fuisse causam, sed quoniam se regum Xerxis atque Darii officinis dederit, existimant.

10. Praxiteles quoque marmore felicior: ideo et clarior fuit. Fecit tamen ex ære pulcherrima opera: Proserpinae raptum: item Catagusam, et Liberum patrem, et Ebrietatem, nobilemque una Satyrum, quem Græci peribœton cognominant. Signa etiam, quæ ante Felicitatis aedem fuer, Veneremque, quæ cum ipsa aede incendio cremata est Claudii principatu, marmoreæ illi suæ per terras inclytæ parem. Item Stephanus, Spilumenen, Oenophorum: Harmodium et Aristogitonem tyrannicidas, quos a Xerxe Persarum rege captos victa Perside Atheniensibus remisit Magnus Alexander. Fecit et puberem Apollinem subrepenti lacertæ cōminus sagitta insidiantem, quem Sauroctonon vocant. Spectantur et duo signa eius diversos affectus exprimentia, silentis matronæ, et meretricis gaudientis. Hanc putant Phrynen fuisse, deprehendentque in ea amorem artificis, et mercedem in vultu meretricis.

11. Habet et simulacrum benignitas eius. Calamidis enim quadrigæ aurigam suum imposuit, ne melior in equorum effigie defecisse in homine crederetur. Ipse Calamidis et alias quadrigas bigasque fecit, equis semper sine æmulo expressis. Sed ne videatur in hominum effigie inferior, Alcmena nullius est nobilior.

12. Alcamenes Phidiae discipulus et marmoreæ fecit, et æreum pentathlon, qui vocatur Encrinomenos. At Polycleti discipulus Aristides quadrigas, bigasque. Tisicratis Leaena laudatur. Scortum hæc lyrae cantu familiare Harmodio et Aristogitoni, consilia eorum de tyrannicidio, usque ad mortem excruciatam tyrannidem, non prodidit. Quamobrem Athenienses et honorem habere ei volentes, nec tamen scortum celebrasse, animal nominis eius fecere: atque

PLIN. HIST. NATUR.

ut intelligeretur causa honoris, in opere linguam addi ab artifice vetuerunt.

13. Bryaxis Aesculapium et Seleucum fecit. Bedas, adorantem. Batton Apollinem, et lunonem, qui sunt Romæ in Concordiæ templo.

14. Ctesilaus vulneratum deficientem, in quo posset intelligi, quantum restet animæ: et Olympium Periclem dignum cognomine. Mirumque in hac arte est, quod nobiles viros nobiliores fecit. Cephisodotus Minervam mirabilem in portu Atheniensium, et aram ad templum Iovis Servatoris in eodem portu, cui pauca comparantur. Canachus Apollinem nudum, qui Philesius cognominatur in Didymæo, Aeginetica aeris temperatura. Cervumque una ita vestigiis suspendit, ut linum subter pedes trahatur, alterno morsu digitis calceque retinentibus solum, ita vertebrato dente utrisque in partibus, ut a repulso per vices resiliat. Idem et Celetizontas pueros fecit. Chaereas Alexandrum Magnum, et Philippum patrem eius fecit.

15. Desilaus Doryphoron, et Amazonem vulneratam. Demetrius Lysimachen, quæ sacerdos Minervæ fuit annis sexaginta quatuor. Idem et Minervam, quæ Musica appellatur, quoniam dracones in Gorgone eius ad ictus citharæ tinnitu resonant. Idem equitem Simonem, qui primus de equitatu scripsit. Daedalus et ipse inter fectores laudatus, pueros duos distringentes se fecit. Dinomenes Proteilaum, et Pythodemum luctatorem.

16. Euphranoris Alexander Paris est: in quo laudatur, quod omnia simul intelligantur, iudex Deorum, amator Helenæ, et tamen Achillis intersector. Huius est Minerva Romæ, quæ dicitur Catuliana, infra Capitolium a Quinto Lutatius Catulo dicata: et simulacrum Boni Eventus, dextra pateram, sinistra spicam ac papaver tenens. Item Latona puerpera, Apollinem et Dianam infantes sustinens, in aede Concordiæ. Fecit et quadrigas bigasque, et Cliduchon eximia forma: et Virtutem, et Græciam, utraque colosseas: mulierem admirantem et adorantem. Item Alexandrum et Philippum in quadrigis. Eutychedes Eurotam, in quo artem ipso anne liquidiorum plurimi dixerunt.

Hegiae Minerva Pyrrhusque rex laudatur: et Celetizontas pueri, et Castor et Pollux ante aedem Iovis Tonantis, Hegesiae. In Pario colonia Hercules Isidori.

17. Eleuthereus Lycius Myronis discipulus fuit, qui fecit dignum præceptore puerum sufflantem languidos ignes, et Argonautas. Leochares aquilam, sentientem quid rapiat in Ganymede, et cui ferat, parcentem unguibus etiam per vestem: puerum Autolycon pancrati victorem, propter quem Xenophon Symposion scripsit: Iovemque illum Tonantem in Capitolio, ante cuncta laudabilem: item Apollinem diadematum. Lyciscus Lagonem puerum subdolæ ac fucatae vernilitatis. Lycus et ipse puerum sufflatorem.

18. Menaechmi vitulus genu premitur, replicata cervice: ipseque Menaechmus scripsit de sua arte.

19. Naucydes Mercurio, et Discobolo, et immolante arietem censetur. Naucerus luctatorem anhelantem fecit. Niceratus Aesculapium, et Hygiam, qui sunt in Concordiæ templo Romæ.

20. Pyromachi quadriga regitur ab Alcibiade. Polycles Hermaphroditum nobilem fecit. Pyrrhus Hygiam, et Minervam: Phoenix Lysippi discipulus, Epithersen.

21. Stipax Cyprius uno celebratur signo, Splanchnopte. Periclis Olympii vernula hic fuit, exta torrens, ignem oris pleni spiritu accendens. Silanion Apollodorum fudit, fectorem et ipsum, sed inter cunctos diligentissimum artis, et inimicum sui iudicem, crebro perfecta signa fraudi cupiditate artis non quit, et id

natum. Hoc in eo expressit, nec hominem ex aere fecit, sed iracundiam: et Achillem nobilem. Item Epistaten exercentem athletas: Strongylium Anaxionem, quam ab excellentia crurum Eucnemon appellant, ob id in comitatu Neronis principis circumlatam. Item fecit puerum, quem amando Brutus Philippensis cognomine suo illustravit.

22. Theodorus, qui labyrinthum fecit Sami, ipse ex aere fudit, praeter similitudinem mirabilem fama magnae subtilitatis celebratus. Dextra limam tenet, laeva tribus digitis quadrigulam tenuit, translata Praeneste, tantae parvitat, ut totam eam currumque et aurigam integeret alis simul facta musca.

23. Xenocrates Tisicratis discipulus, aut, ut alii, Euthycratis, vicit utrosque copia signorum, et de sua arte composuit volumina.

24. Plures artifices fecere Attali et Eumenis adversus Gallos proelia: Isigonus, Pyromachus, Stratonicus, Antigonus, qui condidit volumina de sua arte. Boethi, quamquam argento melioris, infans eximie anserem strangulat. Atque ex omnibus, quae retuli, clarissima quaeque iam sunt dicata Vespasiano Principe in templo Pacis, aliisque eius operibus, violentia Neronis in Urbem convecta, et in sellariis domus aureae disposita.

25. Praeterea sunt aequalitate celebrati artifices; sed nullis operum suorum praecipui. Ariston, qui et argentum caelare solitus est: Calliades, Ctesias, Cantharus Sicyonius, Dionysodorus Critiae discipulus, Deliaes, Euphorion, Eunicus, et Hecataeus, argenti caelatores: Lesbocles, Prodorus, Pythodocus, Polygnatus: iidem pictores nobilissimi. Item ex caelatoribus, Stratonicus, Scymnus, qui fuit Critiae discipulus.

26. Nunc percensebo eos, qui eiusdem generis opera fecerunt, ut Apollodorus, Androbulus, Aselepodorus, Alevas, philosophos: Apellas et adorantes feminas: Antigonus et Perixyomenon, tyrannicidasque supra dictos: Antimachus, Athenodorus feminas nobiles: Aristodenus et luctatores, bigasque cum auriga, philosophos, anus, Seleucum regem. Habet gratiam suam huius quoque Doryphorus.

27. Cephissodoti duo fuere: prioris est Mercurius, Liberum patrem in infantia nutrens. Fecit et concionantem manu elata: persona in incerto est. Sequens philosophos fecit. Colotes qui cum Phidia Iovem Olympium fecerat, philosophos. Item Cleon, et Cenchranius, et Callicles, et Cephis: Chalcotheus et comoedos, et athletas.

28. Dahippus Perixyomenon. Daiphron, et Democritus, et Daemon, philosophos.

29. Epigonus omnia fere praedicta imitatus praecessit in tubicine, et matri interfectae infante miserabiliter blandiente. Eubolidis, digitis computans.

30. Micon athletis spectatur: Menogenes, quadrigis.

31. Nec minus Niceratus omnia, quae ceteri, aggreffus, repraesentavit Alcibiadem, lampadeque accensa matrem eius Demaraten sacrificantem.

32. Tisicratis bigae Piston mulierem imposuit. Idemque fecit Martem et Mercurium, qui sunt in Concordiae templo Romae. Perillum nemo laudat saeviore Phalaride tyranno, cui taurum fecit, mugitus hominis pollicitus igne subdito, et primus eum expertus cruciatum iustiore saevitia. In hoc a simulacris deum hominumque devocaverat humanissimam artem. Ideone tot conditores eius elaboraverant, ut ex ea tormenta fierent? Itaque una de causa servantur opera eius, ut, quisquis illa videat, oderit manus.

33. Sthenis Cererem, Iovem, Minervam fecit, qui sunt Romae in Concordiae templo. Idem flentes matronas, et adorantes, sacrificantesque. Simon

canem et sagittarium fecit. Stratonicus caelator ille philosophos: Scopas utraque.

34. Athletas autem, et armatos, et venatores, sacrificantesque, Batton, Euchir, Glaucides, Heliodorus, Hicanus, Lophon, Lyson, Leon, Menodorus, Myiagrus, Polycrates, Polydorus, Pythocritus, Protogenes, idem pictura clarissimus, ut dicemus: Patrocles, Polix, Posidonius, qui et argentum caelavit nobiliter, natione Ephesius: Periclymenus, Philon, Simenus, Timotheus, Theonnestus, Timarchides, Timon, Tisias, Thrason.

35. Ex omnibus autem maxime cognomine insignis est Callimachus, semper calumniator sui, nec finem habens diligentiae, ob id Cacizotechnos appellatus, memorabili exemplo adhibendi curae modum. Huius sunt saltantes Lacaeanae, emendatum opus, sed in quo gratiam omnem diligentia abstulerit. Hunc quidam et pictorem fuisse tradunt. Non aere captus, nec arte, unam solummodo Zenonis statuam Cypria in expeditione non vendidit Cato, sed quia Philosophi erat, ut obiter hoc quoque noscatur tam inane exemplum.

36. In mentione statuarum est et una non praeterenda, licet auctoris incerti, iuxta Rostra, Herculis tunicati, Eleo habitu, Romae, torva facie, sentienteque suprema in tunica. In hac tres sunt tituli: L. Luculli Imperatoris de manubias: alter, pupillum Luculli filium ex S. C. dedicasse: tertius, T. Septimium Sabinum aedilem euerum ex privato in publicum restituisse. Tot certaminum tantaque dignationis simulacrum id fuit.

XX. Nunc revertemur ad differentias aeris et mixturas. In Cyprio coronarium tenuatur in laminas, taurorumque felle tinctum, speciem auri in coronis histrionum praebet. Idemque in uncias additis auri scrupulis senis, praetenui pyropi bractea ignescit. Regulare et in aliis fit metallis: itemque caldarium. Differentia, quod caldarium funditur tantum, malis fragile, quibus regulare obsequitur, ab aliis ductile appellatum, quale omne Cyprium est. Sed et in ceteris metallis, cura distat a caldario. Omne enim purgatis diligentius igni vitii, excoctisque, regulare est. In reliquis generibus palma Campano. Simile in multis partibus Italiae, provinciaeque. Sed octonas plumbi libras addunt, et bene recoquant propter inopiam ligni. Quantum ea res differentiae afferat, in Gallia maxime sentitur, ubi inter lapides candefactos funditur. Exurente enim coctura nigrum atque fragile conficitur. Praeterea semel recoquant: quod saepius fecisse, bonitati plurimum confert. Id quoque notasse non ab re est, acs omne frigore magno melius fundi.

Sequens temperatura statuarum est, eademque tabularum, hoc modo: Massa profatur in primis: mox in proflatum additur tertia portio aeris collectanei, hoc est, ex usu coemti. Peculiare in eo condimentum attritu domiti, et consuetudine nitoris veluti mansuefacti. Miscentur et plumbi argentarii pondo duodena ac selibrae, centenis proflati. Appellatur etiamnum et formalis temperatura aeris tenerimi, quoniam nigri plumbi decima portio additur, et argentarii vigesima: maximeque ita colorem bibit, quem Graecanicum vocant. Novissima est, quae vocatur ollaria, vase nomen hoc dante, ternis aut quaternis libris plumbi argentarii in centenas aeris additis. Cyprio si addatur plumbum, colos purpureae fit in statuarum praetextis.

XXI. Aera extensa rubiginem celerius trahunt, quam neglecta, nisi oleo perungantur. Servari ea optime in liquida pice tradunt. Usus aeris ad perpetuitatem monumentorum iam pridem translatus est, tabulis aereis, in quibus publicae constitutiones inciduntur.

XXII. Metalla aeris multis modis instruunt medicinam, utpote cum hucera omnia ibi ocissime sanen-

tur. Maxime tamen prodeat cadmia. Fit sine dubio haec et in argenti fornacibus, candidior ac minus ponderosa, sed nequaquam comparanda aerariae. Plura autem genera sunt. Namque ut ipse lapis, ex quo fit aes, cadmia vocatur, fusuris necessarius, medicinae inutilis: sic rursus in fornacibus existit, aliamque nominis sui originem recipit. Fit autem egesta flammis atque statu tenuissima parte materiae, cameris lateribusve fornacum pro quantitate levitatis applicata. Tenuissima est in ipso fornacum ore, qua flammae eructantur, appellata capnitis, exusta, et nimia levitate similis favillae. Interior optima, cameris dependens, et ab eo argumento botryitis cognominata: ponderosior haec priore, levior porro secuturis. Duo eius colores: deterior cinereus, puniceus melior, friabilis, oculorumque medicamentis utilissima. Tertia est in lateribus fornacum, quae propter gravitatem ad cameras pervenire non potuit. Haec dicitur placitis, et ipsa ab argumento, crusta verius, quam punex, intus varia, ad psoras utilior, et ad cicatrices trahendas. Fluunt ex ea duo alia genera: onychitis extra paene caerulea, intus onychitae maculis similis. Ostracitis tota nigra, et e ceteris sordidissima, vulneribus maxime utilis. Omnis autem cadmia in Cypri fornacibus optima, iterumque a medicis coquitur carbone puro, atque ubi in cinerem reedit, exstinguitur vino ammineo, quae ad emplastra praeparatur: quae vero ad psoras, aceto. Quidam in ollis fictilibus tusam urunt, ac lavant in mortariis, postea siccant. Nymphodorus lapidem ipsum quam gravissimum spississimumque urit pruna, et exustum Chio vino restinguit, tunditque, mox linteo cribrat, atque in mortario terit, mox aqua pluvia macerat, iterumque terit quod subsidit, donec cerussae similis fiat, nulla dentium offensa. Eadem lollae actio: sed quam purissimum lapidem eligit.

XXIII. Cadmiae effectus siccare, persanare, sistere fluxiones, pterygia et sordes oculorum purgare, scabritiem extenuare, et quidquid in plumbi effectu dicemus. Et aes ipsum ad omnia eadem uritur: praeterque, albugines oculorum et cicatrices. Hulnera quoque oculorum cum lacte sanat, idque Aegyptii collyrii modo terunt in coticulis. Facit et vomitiones e melle sumtum. Uritur autem Cyprium in fictilibus crudis cum sulphuris pari pondere, circumlito spiramento, in caminis, donec vasa ipsa percoquantur. Quidam et salem addunt, alii alumen pro sulphure, alii nihil, sed aceto tantum aspergunt. Ustum teritur mortario Thebaico, aqua pluvia lavatur, iterumque adiecta largiore teritur, et dum considat, relinquitur: hoc saepius, donec ad speciem nani redeat. Tunc siccatur in Sole, in aerea pyxide servatur.

XXIV. Et scoria aeris simili modo lavatur, minore effectu, quam aes ipsum. Sed et aeris flos medicinae utilis est. Fit aere fuso, et in alias fornaces translato: ibi statu crebriore excutuntur velut milii squamae, quas vocant florem. Cadunt autem, cum panes aeris aqua refrigerantur rubentque. Similiter ex eis fit, quam vocant lepida, et sic adulteratur flos, ut squama veneat decussa vi clavis, in quos panes aerei ferruminantur. In Cypri maxime officinis omnia. Differentia haec est, quod squama excutitur icibus iisdem panibus: flos cadit sponte.

XXV. Squamae est alterum genus subtilius, ex somma scilicet lanugine decussum, quod vocant stomoma. Atque haec omnia medici (quod pace eorum dixisse liceat) ignorant, pars maior et nomina: in tantum a concifiendis medicaminibus absunt, quod esse proprium medicinae solebat. Nunc quoties incidere in libellos, componere ex his volentes aliqua, hoc est, impendio miserorum experiri commentaria, credunt. ^{adibus corruptenti. Iam quidem} ^{Uria mercantur: tabesque}

Et squama autem et flos uruntur in patinis fictilibus aut aereis, deinde lavantur, ut supra, ad eosdem usus: et amplius ad narium carnosae vitia: itemque sedis: et gravitates aurium, per fistulas in eas flatu impulsae: et uvae oris, farina admota. Tollit et tonsillas cum melle. Fit et ex candido aere squama longe Cypria inefficacior. Nec non urina pueri prius macerant clavos, panesque. Quidam vero excussam squamam terunt, et aqua pluvia lavant. Dant et hydropicis eam duabus drachmis in mulsi hemina, et illinunt cum polline.

XXVI. Aeruginis quoque magnus usus. Sed pluribus fit ea modis. Namque et e lapide, ex quo coquitur aes, deraditur: et aere candido perforato, atque in cadis super acetum suspensio, aereo obturatis operculo: multo probatore, quam si hoc idem squamis fiat. Quidam vasa ipsa candidi aeris fictilibus condunt in aceto, raduntque X die. Alii vinaceis contegunt, totidemque post dies radunt. Alii delimatam aeris scobem aceto spargunt, versantque spathis saepius die, donec absumatur. Eandemque scobem alii terere in mortariis aereis ex aceto malunt. Ocissime vero contingit coronariorum recisamentis in acetum additis. Adulterant marmore trito maxime Rhodiam aeruginem, alii pumice, aut gummi. Praecipue autem fallit atramento sutorio adulterata. Cetera enim dente deprehendunt, stridentia in frendendo. Experimentum in batillo ferreo. Nam quae sincera est, suum colorem retinet: quae mixta atramento, rubescit. Deprehenditur et papyro, galla prius macerato: nigrescit enim statim aerugine illita. Deprehenditur et visu, maligne virens. Sed sive sinceram sive adulteratam, aptissimum est siccata in patina nova uri et versari, donec favilla fiat: postea teritur et reconditur. Aliqui in crudis fictilibus urunt, donec figlinum percoquatur. Nonnulli et thus masculum admiscunt. Lavatur autem aerugo, sicut cadmia. Vis eius collyriis oculorum aptissima, delacrimationibus mordendo proficiens. Sed abluvi necessarium penicillis calidis, donec rodere desinat.

XXVII. Hieracium vocatur collyrium, quod ita maxime constat: temperatur autem id Hammoniacci uncis quatuor, aeruginis Cypriae duabus, atramenti sutorii, quod chalcanthum vocant, totidem: miyos vero una, croci sex. Haec omnia trita aceto Thasio colliguntur in pilulas, excellentis remedii, contra initia glaucomatum et suffusionum, contra caligines, et scabritias, et albugines, ac genarum vitia. Cruda autem aerugo vulnerariis emplastris miscetur. Oris gingivarumque hulcerationem mirifice emendat, et labiorum hulnera cum oleo. Quod si et cera addatur, purgat, et ad cicatricem perducit. Aerugo et callum fistularum erodit, vitiorumque quae circa sedem, sive per se, sive cum Hammoniaco illita, vel collyrii modo in fistulas adacta. Eademque cum resinae terebinthinae tertia parte subacta, lepras tollit.

XXVIII. Est et alterum genus aeruginis, quam vocant scoleca: in Cyprio aere hoc, trito alumine et sale, aut nitro pari pondere, cum aceto albo quam acerrimo. Non fit hoc nisi aestuosissimis diebus circa Canis ortum. Teritur autem, donec viride fiat, contrahatque se vermiculorum specie, unde et nomen. Quod vitium ut emendetur, duae partes quae fuere aceti, miscentur urina pueri impubis. Idem autem in medicamentis et santerna efficit, qua diximus aurum ferruminari, ususque utriusque, qui aeruginis. Scoleca fit et per se, derasa ab aerario lapide, de quo nunc dicemus.

XXIX. Chalcitin vocant lapidem, ex quo ipsum aes coquitur. Distat a cadmia, quod illa super terram ex subdialibus petris caeditur, haec ex obrutis. Item quod chalcitis frias se statim, mollis natura, ut videatur lanugo concreta. Est et alia distinctio,

quod chalcitis tria genera continet, aeris, et misyos, et soryos, de quibus singulis dicemus suis locis. Habet autem aeris venas oblongas. Probatur mellei coloris, gracili venarum discursu, friabilis, nec lapidosa. Putant et recentem utiliorem esse, quoniam inveterata sory fiat. Vis eius ad excrescentia in hulceribus, sanguinem sistere, gingivas, uvam, tonsillas farina compescere. Vulvae quoque vitis in vellere imponitur. Cum succo vero porri verendorum additur emplastris. Maceratur autem in fictili ex aceto circumlito fimo diebus XL, et colorem croci trahit. Tunc admixto cadmiae pari pondere, medicamentum efficit, psoricon dictum. Quod si duae partes chalcitidis tertia cadmiae temperentur, acrius hoc idem fiet: etiamnum vehementius, si aceto, quam vino temperentur. Tosta vero efficacior fit ad eadem omnia.

XXX. Sory Aegyptium maxime laudatur, multum superato Cyprio, Hispaniensi, et Africo: quam oculorum quoque curationi quidam utilis Cyprium putant: sed in quacunque natione optimum, cui maximum virus in olfactu, tritueque pinguiter nigrescens, et spongiosum. Stomacho res contraria in tantum, ut quibusdam olfactu modo vomitiones moveat. Et Aegyptium quidem tale: alterius nationis contritum splendescit, ut misy, et est lapidosius. Prodest autem et dentium dolori, si contineatur, atque colluat: et oris hulceribus gravibus, quaeque serpunt. Uritur carbonibus, ut chalcitis.

XXXI. Misy aliqui tradiderunt fieri exusto lapide in scrobibus, flori eius luteo miscente se ligni pinci favilla. Revera autem et supra dicto fit lapide, concretum natura, discretumque, et optimum in Cypriorum officinis: cuius notae sunt friati aureae scintillae, et cum teratur, arenosa natura, sive terrea, chalcitidi similis. Hoc admiscet, qui aurum purgant. Utilitas eius infusi cum rosaceo auribus purulentis: et in lana impositi, capitis hulceribus. Extenuat etiam scabritias oculorum inveteratas. Praecipue utile tonsillis, contraque anginas, et suppurata. Ratio, ut sedecim drachmae in hemina aceti coquantur addito melle, donec lentescat. Sic ad supra dicta utile est. Quoties opus sit molliri vim eius, mel adspargitur. Erodit et callum fistularum, ex aceto fomentum: et collyriis additur. Sistit et sanguinem, hulceraque quae serpant, quaeve putrescant. Absumit et excrescentes carnes. Peculiariter virilitatis vitis utile: et feminarum profluvium sistit.

XXXII. Graeci cognationem aeris nomine fecerunt et atramento sutorio. Appellant enim chalcanthum. Nec ullius aequae mira natura est. Fit in Hispaniae puteis stagnisve, id genus aquae habentibus. Decoquitur ea, admixta dulci pari mensusura, et in piscinas ligneas funditur. Immobile super has transtres dependent restes lapillis extensae, quibus adhaerescens limus, vitreis acinis imaginem quandam uvae reddit. Exemptum ita siccatur diebus XXX. Color est caeruleus, perquam spectabili nitore, vitrumque esse creditur: diluendo fit atramentum tingendis coriis. Fit et pluribus modis: genere terrae eo in scrobes cavato: quarum e lateribus distillantibus hiberno gelustirias, stalagmian vocant: neque est purius aliud. Sed ex eo candidum colorem, sentientem violam, lonchoton appellant. Fit et in saxorum catinis, pluvia aqua corrivato limo gelante. Fit et salis modo, flagrantissimo Sole admissas dulces aquas cogente. Ideo duplici quidam differentia, fossile, aut factitium appellant hoc: pallidius, et quantum colore, tantum bonitate deterius. Probant maxime Cyprium in medicinae usu. Sumitur ad depellenda ventris animalia drachmae pondere cum melle. Purgat et caput dilutum, ac naribus instillatum: item stomachum, cum melle aut aqua mulsa sumtum. Medetur et oculorum scabritiei dolorive, et caligini, et oris hulceribus. Si-

stit et sanguinem narium: item haemorrhoidum. Extrahit ossa fracta cum semine hyoscyami. Suspendit epiphoras, penicillo fronti impositum. Efficax et in emplastris ad purganda hulcera, et excrescentia hulcerum. Tollit et uvas, vel si decocto tangantur. Cum lini quoque semine superponitur emplastris ad dolores tollendos: quodque ex eo candidat, in eo usu praefertur violaceis, si gravitati aurium per fistulas inspiretur. Vulnere etiam per se illitum sanat, sed tingit cicatrices. Nuperque inventum, ursorum in arena et leonum ora inspergere illo: tantaque est vis in adstringendo, ut non queant mordere.

XXXIII. Etiamnum in aerariis reperiuntur, quae vocant pompholygem et spodon. Differentia, quod pompholyx lotura paratur, spodos illota est. Aliqui id quod sit candidum levissimumque, pompholygem dixerunt: et esse aeris et cadmiae favillam. Spodon nigriorem ponderosiorumque esse, derasam parietibus fornacum, mixtis scintillis, aliquando et carbonibus. Haec aceto accepto odorem aeris praestat, et si tangatur lingua, saporem horridum. Convenit oculorum medicamentis, quibuscumque vitis occurrens, et ad omnia, quae spodos: hoc solum distat, quod huius elutur vis est. Additur et in emplastra, quibus lenis quaeritur refrigeratio et siccatio. Utilior ad omnia, quae vino lota est.

XXXIV. Spodos Cypria optima. Fit autem liquescentibus cadmia, et aerario lapide. Levissimum hoc effluit et ocus, evolatque e fornacibus, et tectis adhaerescit, a fuligine distans candore. Quod minus candidum ex eo, immaturae fornacis argumentum est: hoc quidam pompholygem vocant. Quod vero rubicundius ex iis invenitur, acriorem vim habet, exhulceratque adeo, ut cum lavatur, si oculos attingat, excaecet. Est et mellei coloris spodos, in qua plurimum aeris intelligitur. Sed quodcunque genus lavando fit utilius: purgatur ante penam, dein crassiore lotura. Digitis scabritiem exterrunt. Media vis eius est, quae vino lavatur. Est aliqua et in genere vini differentia. Leni enim lota collyriis oculorum minus apta putatur. Eadem efficacior hulceribus quae manant, vel oris quae mudent, et omnibus medicamentis, quae parantur contra gangraenas. Fit et in argenti fornacibus spodos, quam vocant lauriotin. Utilissima autem oculis affirmatur, quae fiat in aurariis: nec in alia parte magis est vitae ingenia mirari. Quippe ne inquirenda essent metalla, vilissimis rebus utilitates easdem excogitavit.

XXXV. Antispodon vocant cinerem fici arboris, vel caprifici, vel myrti foliorum cum tenerissimis ramorum partibus, vel oleastri, vel cotonei mali, vel lentisci. Item ex moris immaturis, id est, candidis, in Sole arefactis: vel e buxi coma, vel pseudocyperei, aut rubi, aut terebinthi, vel oenanthes. Taurini quoque glutinis, aut linteorum cinerem, similiter pollere inventum est. Uruntur omnia ea crudo fictili in fornacibus, donec figlina percoquantur.

XXXVI. In aerariis officinis et psegma fit, iam liquato aere atque percocto, additis etiamnum carbonibus, flatuque accensis: ac repente vehementiori flatu expulitur aeris palea quaedam. Solum, quo excipitur, esse stratum debet.

XXXVII. Facile ab ea discernitur, quam in iisdem officinis diphyrgem vocant Graeci, ab eo quod bis torreatur. Cuius origo triplex. Fieri enim traditur ex lapide pyrite cremato in caminis, donec excoquantur in rubricam. Fit et in Cypro ex luto cuiusdam specus arefacto prius, mox paulatim circumdatis sarmentis. Tertio fit modo in fornacibus aeris faece subsidente. Differentiae siquidem, quod aer ipsum in catino defluit, scoria extra fornaces, flos supernatat, diphyrges remanet. Quidam tradunt in fornacibus globos lapidis qui coquantur, ferruni-

nari: circa hunc aes fervere, ipsum vero non percoqui, nisi translatum in alias fornaces, et esse nodum quandam materiae. Id quod ex cocto supersit, diaphryges vocari. Ratio eius in medicina similis supra dictis: siccare, et excrescentia consumere, et perpurgare. Probatur lingua, ut eam siccet tactu statim, saporomque aeris reddat.

XXXVIII. Unum etiamnum aeris miraculum non omittemus. Servilia familia illustris in Fastis, trientem aereum pascit auro et argento, consumentem utrumque. Origo atque natura eius incomperta est mihi. Verba ipsa de ea re Messalae senis ponam: Serviliorum familia habet trientem sacrum, cui summa cum cura magnificentiaque sacra quotannis faciunt: quem ferunt alias crevisse, alias decrevisse videri, et ex eo aut honorem aut diminutionem familiae significari.

XXXIX. Proxime indicari debent metalla ferri, optimo pessimoque vitae instrumento. Siquidem hoc tellurem scindimus, serimus arbusta, ponimus pomaria, vites squalore deciso annis omnibus cogimus juvenescere. Hoc exstruimus tecta, caedimus saxa, omnesque ad alios usus ferro utimur. Sed eodem ad bella, caedes, latrocinia, non cominus solum, sed etiam missili volucrique, nunc tormentis excusso, nunc lacertis, nunc vero pennato: quam sceleratissimam humani ingenii fraudem arbitror. Siquidem, ut ocinus mors perveniret ad hominem, alitem illam fecimus, pennasque ferro dedimus. Quamobrem culpa eius non naturae fiat accepta. Aliquot experimentis probatum est, posse innocens esse ferrum. In foedere, quod expulsis regibus populo Romano dedit Forsennia, nominatim comprehensum invenimus, ne ferrum nisi in agricultura uteretur. Et stilo scribere intutum, ut vetustissimi auctores prodiderunt. Magni Pompeii in tertio consulatu exstat edictum, in tumultu necis Clodianae, prohibentis ullum telum esse in Urbe.

XL. Et tamen vita ipsa non deficit honorem mitiorem habere ferro quoque. Aristonidas artifex cum exprimere vellet Athamantis furorem Learcho filio praecipitato residentem poenitentia, aes ferrumque miscuit, ut rubigine eius per nitorem aeris relucente, exprimeretur verecundiae rubor. Hoc signum exstat Thebis hodierno die. Est in eadem urbe et ferreus Hercules, quem fecit Alcon, laborum dei patientia inductus. Videmus et Romae scyphos e ferro dicatos in templo Martis Ultoris. Obstitit eadem naturae benignitas, exigentis a ferro ipso poenas rubigine, eademque providentia nihil in rebus mortalibus faciente, quam quod infestissimum mortalitati.

XLI. Ferri metalla ubique propemodum reperiuntur, quippe insula etiam Italiae Ilva gignente: minimaque difficultate cognoscuntur, ipso colore terrae manifeste. Sed ratio eadem excoquendis venis. In Cappadocia tantum quaestio est, aquae an terrae fiat acceptum, quoniam perfusa certo fluvio terra, neque aliter, ferrum e fornacibus reddit.

Differentia ferri numerosa. Prima in genere terrae caelive. Aliae molle tantum, plumboque vicinior subministrant: aliae fragile et aereum, rotarumque usibus et clavis maxime fugiendum, cui prior ratio convenit. Aliud brevitate sola placet, clavisque caligariis: aliud rubiginem celerius sentit. Stricturae vocantur hae omnes, quod non in aliis metallis, a stringenda acie vocabulo imposito. Et fornacum maxima differentia est: nucleusque quidem ferri excoquitur in his ad indurandam aciem: aliquae modo ad densandas incudes, malleorumve rostra. Summa autem differentia in aqua est, cui subinde candens immergitur. Haec alibi atque alibi utilior nobilitat loca gloria ferri, sicut Bilbilin in Hispania et Turiassonem, Comum in Italia, cum ferraria metalla in his locis non sint. Ex omnibus autem ge-

neribus palma Serico ferro est. Seres hoc cum vestibus suis pellibusque mittunt. Secunda Parthico: neque alia genera ferri ex mera acie temperantur: ceteris enim admiscetur mollior complexus. In nostro orbe aliubi vena bonitatem hanc praestat, ut in Noricis: aliubi factura, ut Sulfone aqua, uti diximus. Quippe cum in exacuendo oleares cotes aquariae differant, et oleo delicatior fiat acies. Mirumque, cum excoquatur vena, aquae modo liquari ferrum, postea in spongas frangi. Tenuiora ferramenta oleo restingui mos est, ne aqua in fragilitatem durentur. A ferro sanguis humanus se ulciscitur. Contactum namque eo, celerius subinde rubiginem trahit.

XLII. De magnete lapide suo loco dicemus, concordiaque quam cum ferro habet. Sola haec materia vires ab eo lapide accipit, retinetque longo tempore, aliud apprehendens ferrum, ut anulorum catena spectetur interdum: quod imperitum vulgus appellat ferrum vivum, vulneraque tali asperiora sunt. Lapis hic et in Cantabria nascitur, non ille magnes verus caute continua, sed sparsa bullatione, ita appellant: nescio an vitro fundendo perinde utilis: nondum enim expertus est quisquam: ferrum utique inficit eadem vi. Magnete lapide Dinocrates architectus Alexandriae Arsinoeae templum concamerare inchoaverat, ut in eo simulacrum eius e ferro pendere in aere videretur. Intercessit mors et ipsius et Ptolemaei, qui id sorori suae iusserat fieri.

XLIII. Metallorum omnium vena ferri largissima est. Cantabriae maritimae parte, quam Oceanus aluit, mons praerupte altus, incredibile dictu, totus ex ea materie est, ut in ambitu Oceani diximus. Ferrum accensum igni, nisi dretur ictibus, corrumpitur. Rubens non est habile tundendo, neque antiquam albescere incipiat. Aceto aut alumine illitum lit aeri simile. A rubigine vindicator cerussa, et gypso, et liquida pice. Haec est temperatura a Graecis antipathia dicta. Ferunt quidam et religione quadam id fieri. Et exstare ferream catenam apud Euphratem amnem, in urbe quae Zeugma appellatur, qua Alexander Magnus ibi iunxerat pontem, cuius anulos, qui refectioni sunt, rubigine infestari, carentibus ea prioribus.

XLIV. Medicina e ferro est et alia, quam secandi. Namque circumscribi circulo, terve circumlato mucrone, et adultis et infantibus prodest contra noxia medicamenta: et praefixisse in limine e sepulcro evulsos clavos adversus nocturnas lymphationes. Pungique leviter mucrone, quo percussus homo sit, contra dolores laterum pectorumque subitos, qui punctionem afferant. Quaedam ustione sanantur: privatim vero canis rabidi morsus. Quippe etiam praevalente morbo, expavescentesque potum, usta plaga illico liberantur. Calefit etiam ferro candente aqua, in multis vitis, privatim vero dysentericis.

XLV. Est et rubigo ipsa in remediis, et sic Telephum proditur sanasse Achilles, sive id aerea, sive ferrea cuspidem fecit. Ita certe pingitur eam decutiens gladio. Sed rubigo ferri deraditur humido ferro clavis veteribus. Potentia eius ligare, siccare, sistere. Emendat alopecias illita. Utuntur et ad scabritias genarum, pusulasque totius corporis, cum cera et oleo myrteo: ad ignes vero sacros ex aceto: item ad scabiem, paronychia, in lintheolis. Sistit et feminarum profluvia imposita velleribus. Plagis quoque recentibus vino diluta, et cum myrrha subacta, et condylomatis ex aceto prodest. Podagras quoque illita lenit.

XLVI. Squama quoque ferri in usu est ex acie, aut mucronibus, maxime simili, sed acriore vi, quam rubigo: quamobrem et contra epiphoras oculorum assumitur. Sanguinemque sistit: cum vulnera maxime ferro fiant. Si profluvia imponitur et contra hoidas com-

pescit, huculcerumque serpentia. Et genis prodest, farinae modo adpersa paulisper. Praecipua tamen commendatio eius in hygremplastro ad purganda vulnera fistulasque, et omnem callum erodendum, et rasis ossibus carnes recreandas. Componitur hoc modo: picis oboli sex, Cimoliae cretae drachmae sex: aeris tusi drachmae duae: squamae ferreae, totidem: cerae, sex: olei sextarius. His adiicitur, cum sunt repurganda vulnera aut replenda, ceratum.

XLVII. Sequitur natura plumbi. Cuius duo genera, nigrum, atque candidum. Pretiosissimum candidum, a Graecis appellatum cassiteron, fabuloseque narratum in insulas Atlantici maris peti, vitilibusque navigiis circumisutis corio advehi. Nunc certum est, in Lusitania gigni, et in Gallaecia: summa tellure arenosa, et coloris nigri: pendere tantum ea deprehenditur. Interveniunt et minuti calculi, maxime torrentibus siccatis. Lavant eas arenas metallici, et quod subsidit, coquunt in fornacibus. Invenitur et in aurariis metallis, quae aluta vocant: aqua immissa eluente calculos nigros paulum candore variatos, quibus eadem gravitas quae auro: et ideo in calathis, in quibus aurum colligitur, remanent cum eo: postea caminis separantur, conflaturque in album plumbum resolvuntur. Non fit in Gallaecia nigrum, cum vicina Cantabria nigro tantum abundet: nec ex albo argentum, cum fiat ex nigro. Lungi inter se plumbum nigrum sine albo non potest, nec hoc ei sine oleo. Ac ne album quidem secum sine nigro. Album habuit auctoritatem et Iliacis temporibus, teste Homero, cassiteron ab illo dictum.

Plumbi nigri origo duplex est: aut enim sua provenit vena, nec quidquam aliud ex se parit: aut cum argento nascitur, mixtisque venis conflatur. Eius qui primus fuit in fornacibus liquor, stannum appellatur: qui secundus, argentum: quod remansit in fornacibus, galena, quae est tertia portio additae venae. Haec rursus conflata, dat nigrum plumbum deductis partibus duabus.

XLVIII. Stannum illitum acneis vasis, saporem gratiorem facit, et compescit aeruginis virus: mirumque, pondus non auget. Specula quoque ex eo laudatissima, ut diximus, Brundisii temperabantur, donec argenteis uti coepere et ancillae. Nunc adulteratur stannum addita aeris candidi tertia portione in plumbum album. Fit et alio modo: mixtis albi plumbi nigrique libris. Hoc nunc aliqui argentarium appellant. Idem et tertiarium vocant, in quo duae nigri portiones sunt, et tertia albi. Pretium eius in libras X. X. Hoc fistulae solidantur. Improbiore ad tertiarium additis aequis partibus albi, argentarium vocant, et eo quae volunt incoquunt. Pretia huius faciunt in pondo C, LX. X. Albo per se sincero pretia sunt X. X, nigro septem. Albi natura plus aridi habet: contraque nigri tota humida est. Ideo album nulli rei sine mixtura utile est. Neque argentum ex eo plumbatur, quoniam prius liquescit argentum. Confirmant, quod si minus albo nigri, quam satis sit, misceatur, erodi ab eo argentum. Album incoquitur aereis operibus Galliarum invento, ita ut vix discerni possit ab argento, eaque incoctilia vocant. Deinde et argentum incoquere simili modo coepere eorum maxime ornamentis iumentorumque iugis, in Alexia oppido: reliqua gloria Biturigum fuit. Coepere deinde et esseda, et vehicula, et petorita exornare: similique modo ad aurea quoque, non modo argentea, staticula inanis luxuria pervenit: quaeque in scyphis cerni prodigium erat, haec in vehiculis atteri, cultus vocatur. Plumbi albi experimentum in charta est, ut liquefactum pondere videatur, non calore, rupisse. India neque aes neque plumbum habet, gemmisque suis ac margaritis haec permutat.

XI. IX. Nigro plumbo ad fistulas laminasque utimur, laboriosius in Hispania eruto, totasque per

Gallias: sed in Britannia summo terrae corio adeo large, ut lex ultro dicatur, ne plus certo modo fiat. Nigri generibus haec sunt nomina: Oretanum, Capariense, Oleastrense. Nec differentia ulla scoriae, modo sit excocta diligenter. Mirumque in his solis metallis, quod derelicta fertilius revivescunt. Hoc videtur facere laxatis spiramentis ad satietatem infusus aer, aequae ut feminas quasdam foecundiores facere abortus. Nuper id compertum in Baetica Santarensi metallo, quod locari solitum X CC M annuis, postquam obliteratum erat, CCLV locatum est. Simili modo Antonianum in eadem provincia pari locatione pervenit ad pondo CCCC vectigalis. Et mirum, aqua addita non liquescere vasa e plumbis constat: eadem in aqua calculus aereusve quadrans si addatur, vas perurit.

L. In medicina per se plumbi usus est cicatrices reprimere: adalligatisque lumborum et renum parti laminis frigidior natura inhibere impetus Veneris. Visaque in quiete Venerea sponte naturae erumpentia usque in morbi genus, his laminis Calvus orator cohibuisse traditur, viresque corporis studiorum labori custodisse. Nero (quoniam ita diis placuit) princeps, lamina pectori imposita sub ea cantica exclamans, alendis vocibus demonstravit rationem. Conquitur ad medicinae usus, patinis fictilibus, substrato sulphuris minuto, laminis impositis tenuibus, operisque sulphure et ferro mixtis. Cum coquitur, munienda in eo opere foramina spiritus convenit: alioqui plumbi fornacium halitus noxius sentitur, et pestilens, et canibus occissime: omnium vero metallorum, muscis et culicibus: quamobrem non sunt ea taedia in metallis. Quidam in coquendo scobem plumbi lima quaeasitam sulphuri miscent: alii cerusam potius, quam sulphur. Fit et lotura plurimi usus in medicina, cum se ipso teritur in mortariis plumbis addita aqua caelesti, donec crassescat. Postea supernatans aqua tollitur spongiis: quod crassissimum fuit, siccatum dividitur in pastillos. Quidam limatum plumbum sic terunt: quidam etiam plumbaginem admiscunt: alii vero acetum, alii vinum, alii adipem, alii rosam. Quidam in mortario lapideo, et maxime Thebaico, plumbeo pistillo terere malunt: candidiusque fit ita medicamentum. Id autem quod ustum est plumbum, lavatur, et teritur, ut cadmia. Potest adstringere, sistere, contrahere cicatrices. Usus enim ex eodem, et in oculorum medicamentis, et maxime contra procidentiam eorum, et inanitatem huculcerum, excrescentiae, rimasque sedis, aut haemorrhoidas, aut condylomata. Ad haec maxime lotura plumbi facit: cinis autem usque ad hucera serpentina, aut sordida: eademque, quae chartis, ratio profectus. Uritur autem in patinis per laminas minutas cum sulphure, versatum rudibus ferreis aut ferulaceis, donec liquor mutetur in cinerem. Dein refrigeratum teritur in farinam. Alii limatam scobem in fictili crudo coquunt in caminis, donec percoquatur figlinum. Aliqui cerusam miscent pari mensura, aut hordeum, teruntque, ut in crudo dictum est, et praeferunt sic tritum plumbum spodio Cyprio.

LI. Scoria quoque plumbi in usu est, optimaque, quae ad luteum maxime colorem accedit, sine plumbi reliquiis, aut sulphuris specie, et terra carens. Lavatur haec in mortariis minutim fracta, donec aqua luteum colorem trahat, et transfunditur in vas purum, idque saepius, usque dum subsidat, quod utilissimum est: eodemque effectus habet, quos plumbum, sed acriores. Mirari succurrit experientiam vitae, ne facce quidem rerum, excrementorumque foeditate intentata tot modis.

LII. Fit et spodium ex plumbis eodem modo, quo ex Cyprio aere diximus. Lavatur in linteis raris aqua caelesti, separaturque terrenum transfusione, cri-

bratumque teritur. Quidam pulverem pennis detergere malunt, ac terere in vino odorato.

LIII. Est et molybdaena, quam alio loco galenam vocavimus, vena argenti plumbique communis. Melior haec, quanto magis aurei coloris, quantoque minus plumbosa, friabilis, et modice gravis. Cocta cum oleo, iocineris colorem trahit. Adhaerescit et auri et argenti fornacibus. Et hanc metallicam vocant. Laudatissima quae in Zephyro fiat. Proban- tur minime terrena, minimeque lapidosae: coquun- tur lavanturque scoriae modo. Usus in liparas, ad leniendam refrigerandaque hucera: emplastrisque, quae non alligantur: sed illita ad cicatricem perdu- cunt, in teneris corporibus mollissimisque partibus. Compositio eius est libris tribus, et cerae libra una, olei tribus heminis, quod in senili corpore cum fra- cibus additur. Temperatur et cum spuma argenti, et scoria plumbi, ad dysenteriam, et tenesnum, fo- vendo calida.

LIV. Psimmythium quoque, hoc est, cerussam, plumbariae dant officinae. Laudatissimum in Rhodo. Fit autem ramentis plumbi tenuissimis super vas aceti aspersimi impositis, atque ita distillantibus. Quod ex eo cecidit in ipsum acetum, arefa- ctum molitur et cribratur, iterumque aceto mixto in pastillos dividitur, et in Sole siccatur aestate. Fit et alio modo: addito in urceos aceti plumbo, obturatos per dies decem, derasoque ceu situ, ac rursus reiecto, donec deficiat materia. Quod dera- sum est, teritur et cribratur, et coquitur in patinis,

misceturque rudiculis donec rubescat, et simile san- darachae fiat. Dein lavatur dulci aqua, donec nu- beculae omnes eluantur. Siccatur similiter postea, et in pastillos dividitur. Vis eius eadem, quae su- pra dictis: levissima tantum ex omnibus: praeter- que ad candorem feminarum. Est autem letalis po- tus, sicut spumae argenti. Postea cerussa ipsa si coquatur, rufescit.

LV. Sandarachae quoque propemodum dicta na- tura est. Invenitur autem et in aurariis et in ar- gentariis metallis: melior quo magis rufa, quoque magis virus redolens, ac pura, friabilisque. Valet purgare, sistere, exsiccare, perrodere. Summa eius dos septica. Explet alopecias ex aceto illita. Additur oculorum medicamentis. Fauces purgat cum melle sumta. Suspiriosis tussientibusque iu- cunde medetur, cum resina terebinthina in cibo sum- ta. Suffita quoque cum cedro, ipso nidore iisdem medetur.

LVI. Et arsenicum ex eadem est materia. Quod optimum, coloris etiam in auro, excellentius: quod vero pallidius aut sandarachae simile est, deterius existimatur. Est et tertium genus, quo miscetur aureus color sandarachae. Utraque haec squamosa. Illud vero siccum, purumque, gracili venarum discus- su fissile. Vis eadem quae supra, sed acrior. Ita- que et causticis additur, et psilothris. Tollit et pterygia digitorum, carnesque narium, et condylo- mata, et quidquid excrescit. Torretur, ut validius prosit, in nova testa, donec mutet colorem.

C. PLINII SECUNDI NATURALIS HISTORIAE LIBER XXXV.

I. METALLORUM, quibus opes constant, agna- scentiumque eis natura indicata propemodum est: ita connexis rebus, ut immensa medicinae silva, of- ficinarumque tenebrae, et morosa caelandi, fingendi- que, ac tingendi subtilitas simul dicerentur. Restant terrae ipsius genera lapidumque, vel numerosiore serie, plurimis singula a Graecis praecipue volumi- nibus tractata. Nos in iis breviter sequemur uti- lem instituti modo, nihil necessarium aut naturale omittentes. Primumque dicemus quae restant de pictura, arte quondam nobili, tunc cum expeteretur a regibus populisque, et illos nobilitante, quos esset dignata posteris tradere: nunc vero in totum mar- moribus pulsa, iam quidem et auro: nec tantum ut parietes toti operiantur, verum et interrasso marmo- re, vermiculatisque ad effigies rerum et animalium crustis. Non placent iam abaci, nec spatia montis in cubiculo delitentie: coepimus et lapidem pingere. Hoc Claudii principatu inventum: Neronis vero, ma- culas quae non essent, crustis inserendo, unitatem variare, ut ovatus esset Numidicus, ut purpura dis- tingeretur Synnadicus, qualiter illos nasci opta- rent deliciae. Montium haec subsidia deficientium: nec cessat luxuria id agere, ut quam plurimum inci- endiis perdat.

II. Imaginum quidem pictura quam maxime simi- les in aërum propagabantur figurae: quod in totum exolevit. Aerei nuncuntur clypei, argenteae facies surde- ine, statuarum capita permi-
miste salibus etiam cammi-

num. Adeo materiam malunt conspici omnes, quam se nosci. Et inter haec pinacothecas veteribus ta- bulis consuunt, alienasque effigies colunt, ipsi hono- rem non nisi in pretio ducentes, ut frangat heres, fu- ris detrahat laqueus. Itaque nullius effigie vivente, imagines pecuniae, non suas, relinquunt. Iidem pa- laestras athletarum imaginibus, et ceromata sua ex- ornant, et vultus Epicuri per cubicula gestant, ac circumferunt secum. Natali eius vicesima Luna sa- crificant, seriasque omni mense custodiunt, quas ica- das vocant, hi maxime qui se ne viventes quidem nosci volunt. Ita est profecto: Artes desidia perdi- dit: et quoniam animorum imagines non sunt, negli- guntur etiam corporum. Aliter apud maiores in atriis haec erant quae spectarentur, non signa exter- norum artificum, nec aera, aut marmora: expressi cera vultus singulis disponebantur armariis, ut es- sent imagines, quae comitarentur gentilitia funera: semperque defuncto aliquo, totus aderat familiae eius, qui unquam fuerat, populus. Stemmata vero lineis discurrabant ad imagines pictas: Tablini co- dicibus implebantur, et monumentis rerum in magi- stratu gestarum. Altae foris et circa limina domita- rum gentium imagines erant, affixis hostium spoliis, quae nec emtori refigere liceret: triumphabantque etiam dominis mutatis ipsae domus: et erat haec stimulatio ingens, exprobrantibus tectis, quotidie inbellem dominum intrare in alienum triumphum. Exstat Messalae oratoris indignatio, qua prohibuit inseri genti suae Levinorum alienam imaginem. Si-

nilis causa Messalae seni expressit volumina illa, quae de familiis condidit, cum Scipionis Pomponiani transisset atrium, vidissetque adoptione testamentaria Salutiones, (hoc enim ei fuerat cognomen,) Africanorum dedecore irrepentes Scipionum nomini. Sed pace Messalarum dixisse liceat, etiam mentiri clarorum imagines, erat aliquis virtutum amor: multoque honestius, quam mereri, ne quis suas expeteret.

Non est praetereundum et novitum inventum. Siquidem non solum ex auro argentove, aut certe ex aere in Bibliothecis dicantur illi, quorum immortales animae in locis iisdem loquuntur: quin immo etiam quae non sunt, finguntur, pariuntque desideria non traditi vultus, sicut in Homero evenit. Quo maius (ut equidem arbitror) nullum est felicitatis specimen, quam semper omnes scire cupere, qualis fuerit aliquis. Asinii Pollionis hoc Romae inventum, qui primus bibliothecam dicando, ingenia hominum rem publicam fecit. An priores coeperint Alexandriae et Pergami reges, qui bibliothecas magno certamine instituere, non facile dixerim. Imaginum amore flagrasse quondam testes sunt et Atticus ille Ciceronis, edito de his volumine, et Marcus Varro benignissimo invento, insertis voluminum suorum foecunditati, non nominibus tantum septingentorum illustrium, sed et aliquo modo imaginibus: non passus intercideri figuras, aut vetustatem nevi contra homines valere, inventor muneris etiam diis invidiosi, quando immortalitatem non solum dedit, verum etiam in omnes terras misit, ut praesentes esse ubique, et claudi possent.

III. Et hoc quidem alienis ille praestitit. Suorum vero clypeos in sacro vel publico privatim dicare primus instituit (ut reperio) Appius Claudius, qui consul cum Servilio fuit anno Urbis CCLIX. Posuit enim in Bullonae aede maiores suos, placuitque in excelso spectari, et titulos honorum legi. Decora res, utique si liberorum parvulis imaginibus ceu nidum aliquem sobolis pariter ostendat: quales clypeos nemo non gaudens favensque adspicit.

IV. Post cum M. Aemilius, collega in consulatu Quinti Lutatii, non in basilica modo Aemilia, verum et domi suae posuit, id quoque Martio exemplo. Scutis enim, qualibus apud Troiam pugnatum, continebantur imagines: unde et nomen habuere clypeorum; non ut perversa grammaticorum subtilitas voluit, a cluendo. Origo plena virtutis, faciem reddi in acuto cuiusque, qui fuerit usus illo. Poeni ex auro facitavere et clypeos, et imagines, secumque in castris tulere. Certe captis eis talem Asdrubalis invenit Marcus, Scipionum in Hispania ultor: isque clypeus supra fores Capitolinae aedis usque ad incendium primum fuit. Maiorum quidem nostrorum tanta securitas in ea re adnotatur, ut L. Manlio, Q. Fulvio Coss. anno Urbis DLXXV, M. Aufidius tutelae Capitolii redemptor, docuerit patres, argenteos esse clypeos, qui pro aereis per aliquot iam lustra assignabantur.

V. De picturae initis incerta, nec instituti operis quaestio est. Aegyptii sex millibus annorum apud ipsos inventam, priusquam in Graeciam transiret, affirmant, vana praedicatione, ut palam est. Graeci autem alii Sicyone, alii apud Corinthios repertam, omnes umbra hominis lineis circumducta. Itaque talem primam fuisse: secundam singulis coloribus, et monochromaton dictam, postquam operosior inventa erat: duratque talis etiam nunc. Inventam linearem dicunt a Philocle Aegypto, vel Cleanthe Corinthio. Primi exercuere Ardices Corinthius, et Telephanes Sicyonius, sine ullo etiam colore, iam tamen spargentes lineas intus. Ideo et quos pingerent, adscribere institutum. Primum invenit eas colorare, testa (ut ferunt) trita, Cleophantus Corinthius. Hunc, aut eodem nomine alium fuisse,

quem tradit Cornelius Nepos secutum in Italiam Demaratum, Tarquinii Prisci Romani regis patrem, fugientem a Corintho iniurias Cypseli tyranni, mox docebimus.

VI. Iam enim absoluta erat pictura etiam in Italia. Exstant certe hodieque antiquiores Urbe picturae Ardeae in aedibus sacris, quibus equidem nullas aequae demiror tam longo aevo durantes in orbitate tecti, veluti recentes. Similiter Lanuvii, ubi Atalanta et Helena cominus pictae sunt nudae ab eodem artifice, utraque excellentissima forma, sed altera ut virgo: ne ruinis quidem templi concussae. Caius princeps eas tollere conatus est, libidine accensus, si tectorii natura permisisset. Durant et Caere, antiquiores et ipsae. Fatebiturque, quisquis eas diligenter aestimaverit, nullam artium celerius consummatam, cum Iliacis temporibus non fuisse eam appareat.

VII. Apud Romanos quoque honos mature huic arti contigit. Siquidem cognomina ex ea Pictorum traxerunt Fabii clarissimae gentis, princepsque eius, cognominis ipse, aedem Salutis pinxit anno Urbis conditae CCCCL, quae pictura duravit ad nostram memoriam, aede Claudii principatu exusta. Proxime celebrata est, in Foro boario aede Hercules, Pacuvii poetae pictura. Ennii sorore genitus hic fuit: clarioremque eam artem Romae fecit gloria scenae. Postea non est spectata honestis manibus: nisi forte quis Turpilius equitem Romanum e Venetia nostrae aetatis velit referre, hodieque putebris eius operibus Veronae extantibus. Laeva is manu pinxit, quod de nullo ante memoratur. Parvis gloriabatur tabellis, extinctus nuper in longa senecta, Antistius Laeoe praetorius, etiam proconsulatu provinciae Narbonensis functus. Sed ea res in risu et contumelia erat. Fuit et principum virorum non omittendum de pictura celebre consilium. Qu. Pedius, nepos Qu. Pedii consularis triumphalisque, a Caesare dictatore coheredis Augusto dati, cum natura mutus esset, cum Messala orator, ex cuius familia pueri avia erat, picturam docendum censuit, idque etiam Divus Augustus comprobavit. Puer magni profectus in ea arte obiit. Dignatio autem praecipua Romae increvit (ut existimo) a M. Valerio Max. Messala, qui princeps tabulam picturae proelii, quo Carthaginienses et Hieronem in Sicilia devicerat, proposuit in latere Curiae Hostiliae, anno ab Urbe condita CCCXC. Fecit hoc idem et L. Scipio, tabulamque victoriae suae Asiaticae in Capitolio posuit: idque aegre tulisse fratrem Africanum tradunt, haud immerito, quando filius eius in illo proelio captus fuerat. Non dissimilem offensionem et Aemiliani subiit Lucius Hostilius Mancinus, qui primus Carthaginiem irruerat, situm eius expugnationesque depictas proponendo in Foro, et ipse assistens populo spectanti singula enarrando: qua comitate proximis comitiis consulatum adeptus est. Habuit et scena ludis Claudii Pulchri magnam admirationem picturae, cum ad regularum similitudinem corvi decepti imagine advolarent.

VIII. Tabulis autem externis auctoritatem Romae publice fecit primus omnium Lucius Mummius, cui cognomen Achaici victoria dedit. Namque cum in praeda vendenda rex Attalus sexies cent. sestertium mill. emisset tabulam Aristidae, Liberum patrem, pretium miratus, suspicatusque aliquid in ea virtutis, quod ipse nesciret, revocavit tabulam, Attalo multum querente, et in Cereris delubro posuit: quam primam arbitror picturam externam Romae publicatam. Deinde video et in Foro positas vulgo. Hinc enim ille Crassi oratoris lepos agentis sub Veteribus, cum testis compellatur instaret: Dic ergo, Crasse, qualem me reris? Talem, inquit, ostendens in tabula pictum inficetissime Gallum exserentem linguam. In Foro fuit et illa pastoris senis cum baculo, de qua

Teutonorum legatus respondit, interrogatus, quanti cum aestimaret, sibi donari nolle talem vivum verumque.

IX. Sed praecipuam auctoritatem fecit publice tabulis Caesar dictator, Aiace et Medea ante Veneris Genetricis aedem dicatis. Post eum M. Agrippa, vir rusticitati propior quam deliciis. Exstat certe eius oratio magnifica, et maximo civium digna, de tabulis omnibus signisque publicandis: quod fieri satius fuisset, quam in villarum exsilia pelli. Verum eadem illa torvitas tabulas duas Aiacis et Veneris mercata est a Cyzicenis X III. In Thermarum quoque calidissima parte marmoribus incluserat parvas tabellas, paulo ante cum reficerentur, sublatae.

X. Super omnes Divus Augustus in Foro suo celeberrima in parte posuit tabulas duas, quae belli pictam faciem habent et triumphum. Idem Castores ac Victorias posuit, et quas dicemus sub artificum mentione in templo Caesaris patris. Idem in Curia quoque, quam in Conitio consecravit, duas tabulas impressit parieti: Nemeam sedentem supra leonem, palmigeram ipsam, adstante cum baculo sene, cuius supra caput tabula bigae dependet. Nicias scriptis se inuississe: tali enim usus est verbo. Alterius tabulae admiratio est, puberem filium seni patri similem esse, salva aetatis differentia, supervolante aquila draconem complexa. Philochares hoc suum opus esse testatus est. Immensa, vel unam si quis tantum hanc tabulam aestimet, potentia artis, cum propter Philocharem, ignobilissimos alioqui Glaucionem filiumque eius Aristippum, senatus populusque Romanus tot seculis spectet. Posuit et Tiberius Caesar minime comis Imperator, in templo ipsius Augusti, quas mox indicabimus.

XI. Hactenus dictum sit de dignitate artis morientis. Quibus coloribus singulis primi pinxissent, diximus, cum de pigmentis traderemus in metallis. Qui monochromatea genera picturae vocaverint, qui deinde, et quae quibus temporibus invenerint, dicemus in mentione artificum, quoniam indicare naturas colorum, causa instituti operis prior est. Tandem se ars ipsa distinxit, et invenit lumen atque umbras, differentia colorum alterna vice sese excitante. Deinde adiectus est splendor, alius hic quam lumen: quem quia inter hoc et umbram esset, appellaverunt tonon: commissuras vero colorum et transitus, harmonogen.

XII. Sunt autem colores austeri, aut floridi. Utrumque natura, aut mixtura evenit. Floridi sunt, quos dominus pingenti praestat: minium, Armenium, cinabaris, chrysocolia, Indicum, purpurissum. Ceteri austeri. Ex omnibus alii nascuntur, alii fiunt. Nascuntur Sinopis, rubrica, paraetonium, melinum, Eretria, auripigmentum. Ceteri finguntur, primumque quos in metallis diximus. Praeterea e villioribus, ochra, cerussa usta, sandaracha, sandyx, Syricum, atramentum.

XIII. Sinopis inventa est primum in Ponto: inde nomen a Sinope urbe. Nascitur et in Aegypto, Balearibus, Africa: sed optima in Lemno, et in Cappadocia, effossa e speluncis. Quae saxis adhaesit, excellit. Glebis suis colos, extra maculosus. Haecque usi sunt veteres ad splendorem. Species Sinopidis tres: rubra, et minus rubens, et inter has media. Pretium optimae in libras, X III. Usus ad penicillum, aut si lignum colorare libeat. Eius, quae ex Africa venit, octoni asses: cicerulum appellant. Quae magis ceteris rubet, utilior abacis. Idem pretium eius, quae pressior vocatur, et est maxime fusca. Usus eius ad bases abacorum. In medicina vero blandus, emplastrisque et malagmatis, sive sicca compositione eius, sive liquida, facilis: contra hulnera in humore sita, veluti oris, sedis. Alvum sistit infusa: feminarum profluvia, pota denarii pon-

PLIN. HIST. NATUR.

dere. Eadem adusta siccatur scabritias oculorum, e vino maxime.

XIV. Rubricae genus in ea voluere intelligi quidam secundae auctoritatis: palmam enim Lemniae dabant. Minio proxima haec est, multum antiquis celebrata, cum insula, in qua nascitur. Nec nisi signata venundabatur: unde et sphragidem appellavere. Hac minium sublinunt adulterantque. In medicina, praeclara res habetur. Epiphoras enim oculorum mitigat et dolores circumlita. Aegilopas manare prohibet. Sanguinem reicientibus ex aceto datur bibenda. Bibitur et contra lienum renumque vitia, et purgationes feminarum. Item et contra venena, et serpentium ictus terrestrium marinorumque, omnibus ideo antidotis familiaris.

XV. Ex reliquis rubricae generibus, fabris utilissima Aegyptia et Africana, quoniam maxime sortentur picturis. Nascitur autem et in ferrariis metallis.

XVI. Ex ea fit ochra, exusta rubrica in ollis novis luto circumlitis. Quo magis arsit in caminis, hoc melior. Omnis autem rubrica siccatur, ideoque et emplastris convenit, igni etiam sacro.

XVII. Sinopidis Ponticae selibra, silis lucidi libris X, et melini Graecensis duabus mixtis tritisque una, per dies XII, leucophorum fit, hoc est, glutinum auri, cum inducitur ligno.

XVIII. Paraetonion nomen loci habet ex Aegypto: spumam maris esse dicunt solidatam cum limo: et ideo conchae minutae inveniuntur in eo. Fit et in Creta insula, atque Cyrenis. Adulteratur Romae creta Cimolia decocta, conspissataque. Pretium optimo in pondo sex, X I. E candidis coloribus pinguisimum, et tectoriis tenacissimum, propter laevorem.

XIX. Melinum candidum et ipsum est, optimum in Melo insula. In Samo quoque nascitur: sed eo non utuntur pictores propter nimiam pinguitudinem. Accubantes effodiunt ibi, inter saxa venas scrutantes. In medicina eundem usum habet, quem Eretria creta. Praeterea linguam tactu siccatur. Pilos detrahit et mitigat. Pretium in libras sestertii singuli. Est et colos tertius e candidis, cerussae, cuius rationem in plumbi metallis diximus. Fuit et terra per se in Theodoti fundo inventa Smyrnae, qua veteres ad navium picturas utebantur. Nunc omnis ex plumbo et aceto fit, ut diximus.

XX. Usta casu reperta incendio Piraei, cerussa in orcis cremata. Hac primus usus est Nicias supra dictus. Optima nunc Asiatica habetur, quae et purpurea appellatur. Pretium eius in libras X VI. Fit et Romae cremato sile marmoroso, et restincto aceto. Sine usta non fiunt umbrae.

XXI. Eretria terrae suae habet nomen. Hac Nicomachus et Parrhasius usi. Refrigerat, emollitque. Explet vulnera, si coquatur, ad siccanda praecipue utilis, et capitis doloribus, et ad deprehendenda pura. Subesse enim ea intelligunt, si ex aqua illita non arescat.

XXII. Sandaracham et ochram Iuba tradit in insula Rubri maris Topazo nasci: inde nunc perveniuntur ad nos. Sandaracha quomodo fieret, diximus. Fit et adulterina ex cerussa in fornace cocta. Colos esse debet flammeus. Pretium in libras, asses quini.

XXIII. Haec si torreatur, aequa parte rubrica admixta sandycem facit. Quamquam animadverto Virgilium existimasse herbam id esse, illo verso:

Sponte sua sandyx pascentes vestiet agnos.

Pretium in libras, dimidium eius, quod sandarachae. Nec sunt alii colores maioris ponderis.

XXIV. Inter factitios est et Syricum, quo minium sublini diximus. Fit autem Sinopide et sandyce mixtis.

XXV. Atramentum quoque inter factitios erit,

quoniam est et terra geminae originis. Aut enim salsuginis modo emanat, aut terra ipsa sulphurei coloris ad hoc probatur. Inveni sunt pictores, qui e sepulchris carbonibus infectos effoderent. Importuna haec omnia ac novitia. Fit enim et fuligine pluribus modis, resina vel pice exustis. Propter quod officinas etiam neddificavere, fumum eum non emittentes. Laudatissimum eodem modo fit e tedis. Adulteratur fornacum balinearumque fuligine, quo ad volumina scribenda utuntur. Sunt qui et vini faecem siccata excoquant: affirmantque, si ex bono vino faex fuerit, Iudici speciem id atramentum praebere. Polygnotus et Micon celeberrimi pictores Athenis, e vinaceis fecere: tryginon appellant. Apelles commentus est ex ebore combusto facere, quod elephantinum vocavit. Apportatur et Indicum ex India, inexploratae adhuc inventionis mihi. Fit etiam apud infectores ex flore nigro, qui adhaerescit aereis cortinis. Fit et e tedis ligno combusto, tritiaeque in mortario carbonibus. Mira in hoc sepiarum natura: sed ex his non fit. Omne autem atramentum Sole perficitur, librarium gummi, tectorium glutino admixto. Quod autem aceto liquefactum est, acre eluitur.

XXVI. E reliquis coloribus, quos a dominis dari diximus, propter magnitudinem pretii, ante omnes est purpurissum e creta argentaria: cum purpuris pariter tingitur, bibitque eum colorem celerius lanis. Praecipuum est primum, fervente aheni rudibus medicamentis inebriatum. Proximum, egesto eo, addita creta in ius idem. Et quoties id factum est, levatur bonitas pro numero, dilutiore sanie. Quare Puteolanum potius laudatur, quam Tyrium, aut Gaetulicum, vel Laconicum, unde pretiosissima purpurae. Causa est, quod hygino maxime inficitur, rubiamque cogitur sorbere. Vilissimum a Canusio. Pretium huic a singulis denariis in libras, ad triginta. Pingentes sandyce sublita, mox ovo inducentes purpurissum, fulgorem ninii faciunt. Si purpuram facere malunt, caeruleum sublinunt, mox purpurissum ex ovo inducunt.

XXVII. Ab hoc maxima auctoritas Indico. Ex India venit, arundinum spumae adhaeresciente limo: cum teritur, nigrum: at in diluendo mixturam purpurae caeruleique mirabilem reddit. Alterum genus eius est in purpurariis officinis innatans cortinis: et est purpurae spuma. Qui adulterant, vero Indico tingunt stercora columbina: aut cretam Selinusiam: vel anulariam vitro inficiunt. Probatur carbone. Reddit enim, quod sincerum est, flammam excellentis purpurae: et dum fumat, odorem maris. Ob id quidam e scopulis id colligi putant. Pretium Indico X X in libras. In medicina Indicum rigores et impetus sedat, siccaturque hulcera.

XXVIII. Armenia mittit, quod eius nomine appellatur. Lapis est hic quoque chrysocollae modo infectus: optimusque est, qui maxime vicinus est, communicato colore cum caeruleo. Solebant librae eius tricenis nummis taxari. Inventa per Hispanias arena est, similem curam recipiens. Itaque ad denarios senos vilitas rediit. Distat a caeruleo candore modico, qui teneriorem hunc efficit colorem. Usus in medicina ad pilos tantum alendos habet, maximeque in palpebris.

XXIX. Sunt etiam novitii duo colores, et vilissimi: viride quod Appianum vocatur, et chrysocollam mentitur, ceu parum multa sint mendacia eius. Fit et ex creta viridi, aestimatum sestertiis in libras.

XXX. Anulare quod vocant, candidum est, quo muliebres picturae illuminantur. Fit et ipsum ex creta, admixtis vitreis gemmis ex vulgi anulis, unde et anulare dictum.

XXXI. Ex omnibus coloribus cretulam amant, uoque illini recusant, purpurissum, Indicum, cae-

ruleum, Melinum, auripigmentum, Appianum, cerussa. Cerae tinguntur iisdem coloribus ad eas picturas, quae iurantur, alieno parietibus genere, sed classibus familiari, iam vero et onerariis navibus: quoniam et pericula expingimus, nè quis miretur et rogos pingi. Iuvatque pugnatos ad mortem, aut certe caedem, speciose vehi. Qua contemplatione tot colorum tanta varietate subit antiquitatem mirari.

XXXII. Quatuor coloribus solis immortalia illa opera fecere: ex albis Melino, ex silaceis Attico, ex rubris Sinopide Pontica, ex nigris atramento, Apelles, Echion, Melanthius, Nicomachus, clarissimi pictores, cum tabulae eorum singulae oppidorum venient opibus. Nunc et purpuris in parietes nigrantibus, et India conferente fluminum suorum linum, et draconum et elephantorum sanem, nulla nobilis pictura est. Omnia ergo meliora tunc fuere, cum minor copia. Ita est, quoniam, ut supra diximus, rerum, non animi, pretiis excubatur.

XXXIII. Et nostrae aetatis insaniam ex pictura non omittam. Nero princeps iusserat colosseum se pingi CXX pedum in linteo, incognitum ad hoc tempus. Ea pictura cum perfecta esset in Maianis hortis, accensa fulmine cum optima hortorum parte conflagravit. Libertus eius cum daret Antii munus gladiatorum, publicas porticus investivit pictura, ut constat, gladiatorum, ministrorumque omnium veris imaginibus redditus. Hic multis iam seculis summus animus in pictura. Pingi autem gladiatoria munera, atque in publico exponi coepta a C. Terentio Lucano. Is avo suo, a quo adoptatus fuerat, triginta paria in Foro per triduum dedit, tabulamque pictam in nemore Dianae posuit.

XXXIV. Nunc celebres in ea arte quam maxima brevitate percurram: neque enim instituti operis est talis executio. Itaque quosdam vel in transcurso, et in aliorum mentione obiter nominasse satis erit, exceptis operum claritatibus, quae et ipsa conveniet attingi, sive exstant sive interciderere. Non constat sibi in hac parte Graecorum diligentia, multas post Olympiadas celebrando pictores, quam statuarios, ac toreutas: primumque Olympiade nonagesima, cum et Phidiam ipsum initio pictorem fuisse traditur, Olympiumque Athenis ab eo pictum: praeterea in confesso sit, octogesima tertia fuisse Panaenum fratrem eius, qui clypeum intus pinxit, Elide, Minervae, quam fecerat Colotes Phidiae discipulus, et in faciendo Iove Olympio adiutor. Quid quod in confesso perinde est, Bularchi pictoris tabulam, in qua erat Magnetum proelium, Candaule rege Lydiae Heraclidarum novissimo, qui et Myrsilus vocitatus est, repensam auro? Tanta iam dignatio picturae erat. Id circa aetatem Romuli acciderit necesse est: duo enim de vicesima Olympiade interiit Candaules: aut (ut quidam tradunt) eodem anno, quo Römulus, nisi fallor, manifesta iam tum claritate artis atque absolute. Quod si recipi necesse est, simul apparet multo vetustiora principia esse, eosque qui monochromata pinxerint, (quorum aetas non traditur) aliquanto ante fuisse: Hygiemonem, Diniam, Charmadam, et qui primus in pictura maren feminaeque discrevit, Eumarum Atheniensem, figuras omnes imitari ausum: quique inventa eius excoluit, Cimonem Cleonaeum. Hic catagrapha invenit, hoc est, obliquas imagines: et varie formare vultus, respicientes, suspicientesque, et despicientes. Articulis etiam membra distinxit. Venas protulit: praeterque in veste et rugas et sinus invenit. Panaenus quidem frater Phidiae, etiam proelium Atheniensium adversum Persas apud Marathona factum pinxit. Adeo iam colorum usus increbuerat, adeoque ars perfecta erat, ut in eo proelio iconicos duces pinxisse tradatur, Atheniensium Miltiadem, Callimachum, Cynegirum; Barbarorum Datim, Artaphernem.

XXXV. Quin immo certamen picturae etiam florante eo institutum est Corinthi ac Delphis: primusque omnium certavit cum Timagora Chalcidense, superatus ab eo Pythiis: quod et ipsius Timagorae carmine vetusto apparet, chronicorum errore non dubio. Alii quoque post hos clari fuere ante nonagesimam Olympiadem, sicut Polygnotus Thasius, qui primus mulieres lucida veste pinxit, capita earum nitris versicoloribus operuit, plurimumque picturae primus contulit. Siquidem instituit ut adaperire, dentes ostendere, vultum ab antiquo rigore variare. Huius est tabula in porticu Pompeii, quae ante Curiam eius fuerat: in qua dubitatur, ascendentem cum clypeo pinxerit, an descendentem. Hic Delphis aedem pinxit: hic et Athenis porticum, quae Poecile vocatur, gratuito, cum partem eius Micon mercede pingeret: unde maior huic auctoritas. Siquidem Amphictyones, quod est publicum Graeciae concilium, hospitia ei gratuita decrevere. Fuit et alius Micon, qui minoris cognomine distinguitur: cuius filia Timarete et ipsa pinxit.

XXXVI. 1. Nonagesima autem Olympiade fuere Aglaophon, Cephissodorus, Phrylus, Euenor pater Parrhasii, et praeceptor maximi pictoris, de quo suis annis dicemus: omnes iam illustres, non tamen, in quibus haerere expositio debeat, festinans ad luminaria artis: in quibus primus refulsit Apollodorus Atheniensis nonagesima quarta Olympiade. Hic primus species exprimere instituit, primusque gloriam pennis illo contulit. Eius est sacerdos adorans, et Ajax fulmine incensus, qui Pergami spectatur hodie: neque ante eum tabula ullius ostenditur, quae teneat oculos.

2. Ab hoc artis fores apertas Zeuxis Heracleotes intravit, Olympiadis nonagesimae quintae anno quarto, audentemque iam aliquid penicillum (de hoc enim adhuc loquimur) ad magnam gloriam perduxit, a quibusdam falso in LXXXIX Olympiade positus, cum fuisse necesse est Demophilum Himeraeum, et Neseam Thasium, quoniam uilius eorum discipulus fuerit, ambigitur. In eum Apollodorus supra dictus versus fecit, artem ipsis ablatam Zeuxin ferre secum. Opes quoque tantas acquisivit, ut in ostentatione earum, Olympiae aureis literis in palliorum tessera intextum nomen suum ostentaret. Postea donare opera sua instituit, quod ea nullo satis digno pretio permutari posse diceret, sicuti Alcmenam Agragantinis, Pana Archelao. Fecit et Penelopen, in qua pinxisse mores videtur: et athletam. Adeoque sibi in illo placuit, ut verum subscriberet, celebrem ex eo, Invisurum aliquem facilius, quam imitaturum. Magnus est Iupiter eius in throno, adstantibus diis: et Hercules infans dracones strangulans, Alcmena matre coram pavente et Amphitryone. Deprehenditur tamen Zeuxis grandior in capitibus, articulisque: alioqui tantus diligentia, ut Agragantinis facturus tabulam, quam in templo lunonis Laciniae publice dicarent, inspexerit virgines eorum nudas, et quinque elegerit, ut quod in quaue laudatissimum esset, pictura redderet. Pinxit et monochromata ex albo.

3. Aequales eius et aemuli fuere Timanthes, Androcydes, Eupompus, Parrhasius. Descendisse hic in certamen cum Zeuxide traditur. Et cum ille deluisset uvas pictas tanto successu, ut in srenamaves advolarent, ipse deluisset linteum pictum, ita veritate representata, ut Zeuxis, alitum iudicio tumens, flagitaret tandem remoto linteo ostendi picturam, atque intellecto errore concederet palmam ingenio pudore, quoniam ipse volucres sefellisset, Parrhasius autem se artificem.

4. Fertur et postea Zeuxis pinxisse puerum uvas ferentem, ad quas cum advolasset avis, eadem ingenuitate processit iratus operi, et dixit: Uvas melius pinxi, quam puerum: nam si et hoc consummassem,

avis timere debuerat. Fecit et figlina opera, quae sola in Ambracia relictas sunt, cum inde Musas Fulvius Nobilior Romam transferret. Zeuxidis manu Romae Helena est in Philippi porticibus: et in Concordiae delubro Marsyas religatus.

5. Parrhasius Ephesi natus, et ipse multa constituit. Primus symmetriam picturae dedit, primus argutias vultus, elegantiam capilli, venustatem oris, confessione artificum in lineis extremis palmam adeptus. Haec est in pictura summa sublimitas. Corpora enim pingere et media rerum, est quidem magni operis: sed in quo multi gloriam tulerint. Extrema corporum facere, et desinentis picturae modum includere, rarum in successu artis invenitur. Ambire enim debet se extremitas ipsa, et sic desinere, ut promittat alia post se: ostendatque etiam quae occultat. Hanc ei gloriam concessere Antigonus, et Xenocrates, qui de pictura scripsere: praedicantes quoque, non solum contentes. Alia multa graphidia vestigia exstant in tabulis ac membranarum eius, ex quibus proficere dicuntur artifices. Minor tamen videtur, sibi comparatus, in mediis corporibus exprimendis. Pinxit et Demon Atheniensium, argumento quoque ingenioso. Volebat namque varium, iracundum, iniustum, inconstantem: eundem exorabilem, clementem, misericordem, excelsum, gloriosum, humilem, ferocem, fugacemque, et omnia pariter ostendere. Idem pinxit Thesea, qui Romae in Capitolio fuit: et Navarchum thoracatum. Et in una tabula, quae est Rhodi, Meleagrum, Herculem, Persea. Haec ibi ter fulmine ambusta, neque oblitterata, hoc ipso miraculum auget. Pinxit et Archigallum: quam picturam amavit Tiberius princeps: atque, ut auctor est Decius Ecleo, LX sestertii aestimatum, cubiculo suo inclusit. Pinxit et Cressam nutricem, infantemque in manibus eius: et Philiscum, et Liberum patrem adstante Virtute: et pueros duos, in quibus spectatur securitas et aetatis simplicitas: item sacerdotem adstante puero cum acerra et corona. Sunt et duae picturae eius nobilissimae: Hoplitites alter, in certamine ita decurrens, ut sudare videatur: alter arma deponens, ut anhelare sentiat. Laudantur et Aeneas, Castorque ac Pollux in eadem tabula: item Telephus, Achilles, Agamemnon, Ulysses. Foecundus artifex, sed quo nemo insolentius et arrogantius sit usus gloria artis. Namque et cognomen usurpavit, Abrodiaetum se appellando, aliisque verbis principem artis, et eam ab se consummatam. Super omnia Apollinis se radice ortum: et Herculem, qui est Lindi, talem a se pictum, qualem saepe in quiete vidisset. Ergo magnis suffragiis superatus a Timanthe Sami, in Aiace armorumque iudicio, herois nomine se moleste ferre dicebat, quod iterum ab indigno victus esset. Pinxit et minoribus tabellis libidines, eo genere petulantis ioci se reficiens.

6. Nam Timanthi vel plurimum affuit ingenii. Eius enim est Iphigenia, oratorum laudibus celebrata, quae stante ad aras peritura, cum moestos pinxisset omnes, praecipue patrum, et tristitiae omnem imaginem consummisset, patris ipsius vultum velavit, quem digne non poterat ostendere. Sunt et alia ingenii eius exemplaria, veluti Cyclops dormiens in parvula tabella: cuius et sic magnitudinem exprimere cupiens, pinxit iuxta Satyros, thyrsos pollicem eius metientes. Atque in omnibus eius operibus intelligitur plus semper, quam pingitur: et cum ars summa sit, ingenium tamen ultra artem est. Pinxit et Heroa absolutissimi operis, artem ipsam complexus viros pingendi: quod opus nunc Romae in templo Pacis est.

7. Euxenidas hac aetate docuit Aristidem praeclarum artificem: Eupompus Pamphilum Apellis praeceptorem. Est Eupompi victor certamine gymnico palmam tenens. Ipsius auctoritas tanta fuit, ut dividerit picturam in genera, ante eum duo fuere: Helladicum, et Peloponnesiacum.

Propter hunc qui erat Sicyonius, diviso Helladico tria facta sunt: Ionicum, Sicyonium, Atticum.

8. Pamphili, cognatio et proelium ad Phliuntem, et victoria Atheniensium: item Ulysses in rute. Ipse Macedo natione, sed primus in pictura omnibus literis eruditus, praecipue arithmetice et geometricae, sine quibus negabat artem perfici posse. Docuit neminem minoris talento annis decem: quam mercedem ei Apelles et Melanthius dedere. Et huius auctoritate effectum est Sicyone primum, deinde et in tota Graecia, ut pueri ingenui ante omnia graphice, hoc est, picturam in buxo docerentur, recipere turque ars ea in primum gradum liberalium. Semper quidem honos ei fuit, ut ingenui exercerent, mox ut honesti: perpetuo interdicto, ne servitia docerentur. Ideo neque in hac, neque in toreutice, ullius qui servierit opera celebrantur.

9. Clari etiam CVII Olympiade exstiteret Echion, et Therinachus. Echionis sunt nobiles picturae, Liber pater, item Tragedia et Comoedia: Semiramis ex ancilla regnum adipiscens: anus lampadas praefrens, et nova nupta verecundia notabilis.

10. Verum omnes prius genitos futurosque postea superavit Apelles Cous, Olympiade CXII. Picturae plura solus prope, quam ceteri omnes contulit, voluminibus etiam editis, quae doctrinam eam continent. Praecipua eius in arte venustas fuit, cum eadem aetate maximi pictores essent: quorum opera cum admiraretur, collaudatis omnibus, deesse iis unam Venerem dicebat, quam Graeci Charita vocant: cetera omnia contigisse: sed hac soli sibi neminem parem. Et aliam gloriam usurpavit, cum Protogenis opus immensi laboris ac curae supremum anxie miraretur. Dixit enim, omnia sibi cum illo paria esse, aut illi meliora: sed uno se praestare, quod manum ille de tabula non sciret tollere: memorabili praecepto, *Nocere saepe nimiam diligentiam*. Fuit autem non minoris simplicitatis, quam artis. Nam cedebat Amphioni de dispositione, Asclepiodoro de mensuris, hoc est, quanto quid a quo distare deberet.

11. Scitum est inter Protogenem et eum quod accidit. Ille Rhodi vivebat: quo cum Apelles adnavigasset, avidus cognoscendi opera eius, fama tantum sibi cogniti, continuo officinam petiit. Aberat ipse, sed tabulam amplae magnitudinis in machina aptatam picturae, anus una custodiebat. Haec Protogenem foris esse respondit, interrogavitque, a quo quaesitum diceret. Ab hoc, inquit Apelles: arreptoque penicillo lineam ex colore duxit summae tenuitatis per tabulam. Reverso Protogeni, quae gesta erant, anus indicavit. Ferunt artificem protinus contemplatum subtilitatem, dixisse Apellem venisse: non enim cadere in alium tam absolutum opus. Ipsumque alio colore tenuiorem lineam in illa ipsa duxisse, praecepisseque abeuntem, si redisset ille, ostenderet, adliceretque hunc esse quem quaereret: atque ita evenit. Revertitur enim Apelles, sed vinci erubescens, tertio colore lineas secuit, nullum relinquens amplius subtilitati locum. At Protogenes victum se confessus, in portum devolvit, hospitem quaerens. Placuitque sic eam tabulam posteris tradi, omnium quidem, sed artificum praecipuo miraculo. Consumptam eam priore incendio domus Caesaris in Palatio audio: spectatam olim tanto spatio nihil aliud continentem, quam lineas visum effugientes, inter egregia multorum opera inani similem, et eo ipso allicientem, omnique opere nobiliorem.

12. Apelli fuit aliqui perpetua consuetudo, nunquam tam occupatam diem agendi, ut non lineam ducendo exerceret artem: quod ab eo in proverbium venit. Idem perfecta opera proponebat in pergula transeuntibus, atque post ipsam tabulam latens, vitia quae notarentur auscultabat, vulgum diligentiorum iudicem, quam se praefereans. Feruntque a su-

tore reprehensum, quod in crepidis una intus pauciores fecisset ungas: eodem postero die superbo emendatione pristinae admonitionis cavillante circa crura, indignatum prospexisse, denuntiantem, ne supra crepidam iudicaret, quod et ipsum in proverbium venit. Fuit enim et comitas illi, propter quam gratior Alexandro Magno erat, frequenter in officinam ventitanti: nam, ut diximus, ab alio pingi se, vetuerat edicto. Sed et in officina imperite multa disserenti silentium comiter suadebat, ridere eum dicens a pueris qui colores tererent. Tantum erat auctoritati iuris in regem, aliqui iracundum: quamquam Alexander honorem ei clarissimo praebuit exemplo. Namque cum dilectam sibi ex pallacis suis praecipue, nomine Campaspen, nudam pingi ob admirationem formae ab Apelle iussisset, eumque tum pari captum amore sensisset, dono eam dedit. Magnus animo, maior imperio sui: nec minor hoc facto, quam victoria aliqua. Quippe se vicit, nec torum tantum suum, sed etiam affectum donavit artifici: ne dilectae quidem respectu motus, ut quae modo regis fuisset, modo pictoris esset. Sunt qui Venerem Anadyomenen illo pictam exemplari putant.

13. Apelles et in aemulis benignus, Protogeni dignationem primus Rhodi constituit. Sordebat ille suis, ut plerumque domestica: percontantique quanti liceret opera effecta, parvum nescio quid dixerat: at ille quinquagenis talentis poposcit: famamque dispersit, se emere, ut pro suis venderet. Ea res concitavit Rhodios ad intelligendum artificem: nec nisi augmentibus pretium, cessit.

14. Imaginem adeo similitudinis indiscretae pinxit, ut (incredibile dictu) Apion Grammaticus scriptum reliquerit, quandam ex facie hominum addivinantem (quos metoposcopos vocant) ex iis dixisse aut futurae mortis annos, aut praeteritae. Non fuerat ei gratia in comitatu Alexandri cum Ptolemaeo, quo regnante, Alexandriam vi tempestatis expulsus, subornato fraude aemulorum plano regio invitatus, ad regis coenam venit: indignantique Ptolemaeo, et vocatores suos ostendenti, ut diceret a quo eorum invitatus esset, arrepto carbone exstincto et fuculo, imaginem in pariete delineavit, agnoscente vultum plani rege, ex inchoato protinus. Pinxit et Antigoni regis imaginem altero lumine orbam, primus excogitata ratione vitia condendi: obliquam namque fecit, ut quod corpori deerat, picturae potius deesse videretur: tantumque eam partem e facie ostendit, quam totam poterat ostendere. Sunt inter opera eius et expirantium imagines. Quae autem nobilissima sint, non est facile dictu.

15. Venerem exeuntem e mari Divus Augustus dicavit in delubro patris Caesaris, quae Anadyomene vocatur, versibus Graecis tali opere, dum laudatur, victo, sed illustrato. Huius inferiorem partem corruptam qui reficeret, non potuit reperiri. Verum ipsa iniuria cessit in gloriam artificis. Consenuit haec tabula carie: aliamque pro ea Nero principatu substituit suo, Dorothei manu. Apelles inchoaverat aliam Venerem Cois, superaturus etiam suam illam priorem. Invidit mors peracta parte: nec qui succederet operi ad praescripta lineamenta inventus est. Pinxit et Alexandrum Magnum, fulmen tenentem, in templo Ephesiae Dianae, viginti talentis. Digiti eminere videntur, et fulmen extra tabulam esse. Legentes meminerint, omnia ea quatuor coloribus facta. Tabulae pretium accepit aureos, mensura, non numero.

16. Pinxit et Megabyzi sacerdotis Dianae Ephesiae pompam: Clitum equo ad bellum festinantem: galeam poscenti armigerum porrigentem. Alexandrum et Philippum quoties pinxerit, enumerare supervacuum est. Mirantur eius Habronem Samii, et Menandrum regem Cariae Rhodii. Item Ancaeum: Alexandriae Gorgasthenem tragoedum: Romae Ca-

storem et Pollucem, cum Victoria et Alexandro Magno: item belli imaginem, restrictis ad terga manibus, Alexandro in curru triumphante. Quas utrasque tabulas Divus Augustus in Fori sui partibus celeberrimis dicaverat simplicitate moderata. Divus Claudius pluri existimavit, in utrisque excisa facie Alexandri, Divi Augusti imaginem subdere. Eiusdem arbitranti manu esse et in Antoniae templo Herculem aversum: ut, quod est difficillimum, faciem eius ostendat verius pictura, quam promittat. Pinxit et heros nudum: eaque pictura naturam ipsam provocavit.

17. Est et equus eius, sive fuit, pictus in certamine: quod iudicium ad mutas quadrupedes provocavit ab hominibus. Namque ambitu aemulos praevalere sentiens, singulorum picturas inductis equis ostendit: Apellis tantum equo adhinnivere, idque et postea aemper illius experimentum artis ostentatur. Fecit et Neoptoleum, ex equo adversus Persas, Archoleum cum uxore et filia, Antigonum thoracatum cum equo incedentem. Peritiores artis praeferunt omnibus eius operibus eundem regem sedentem in equo: Dianam sacrificantium virginum choro mixtam: quibus vicisse Homeri versus videtur id ipsum describentis. Pinxit et quae pingi non possunt, tonitrua, fulgetraque: Bronten, Astrapen, Ceraunoboliam appellavit.

18. Inventa eius et ceteris profuere in arte. Unum imitari nemo potuit, quod absoluta opera atramento illinebat ita tenui, ut id ipsum repercussu claritates colorum excitaret, custodiretque a pulvere et sordibus, ad manum intuenti denum appareret. Sed et cum ratione magna: ne colorum claritas oculorum aciem offenderet, veluti per lapidem specularem intuentibus e longinquo: et eadem res nimis floridis coloribus austeritatem occulte daret.

19. Aequalis eius fuit Aristides Thebanus. Is omnium primus animum pinxit, et sensus hominis expressit, quae vocant Graeci ethe: item perturbationes: durior paulo in coloribus. Huius pictura est, oppido capto ad matris morientis e vulnere mammam adrepens infans: intelligiturque sentire mater et timere, ne emortuo lacte sanguinem lambat. Quam tabulam Alexander Magnus transtulerat Pellam in patriam suam. Idem pinxit proelium cum Persis, centum homines ea tabula complexus, pactusque in singulos mnas denas a tyranno Elatensium Mnasone. Pinxit et currentes quadrigas, et supplicentem paene cum voce: et venatores cum captura: et Leontionem pictorem: et Anapaumenum propter fratris amorem. Item Liberum patrem, et Ariadnen, spectatos Romae in aede Cereris: tragoedum, et puerum, in Apollinis: cuius tabulae gratia interiit pictoris inscitia, cui tergendam eam mandaverat M. Iunius praetor sub die ludorum Apollinarium. Spectata est et in aede Fidei in Capitolio imago senis cum lyra puerum docentis. Pinxit et aegrum sine fine laudatum. Qua in arte tantum valuit, ut Attalus rex unam tabulam eius centum talentis emisse tradatur.

20. Simul, ut dictum est, et Protogenes floruit. Patria ei Caunus, gentis Rhodiis subiectae. Summa eius paupertas initio, artisque summa intentio, et ideo minor fertilitas. Quis eum docuerit, non putant constare. Quidam et naves pinxisse usque ad annum quinquagesimum: argumentum esse, quod cum Athenis celeberrimo loco Minervae delubro propylaeon pingeret, ubi fecit nobilem Paralum, et Hammonia, quam quidam Nausicaam vocant, adiecerit parvulas naves longas in iis, quae pictores parerga appellant: ut appareret a quibus initiis ad arcem ostentationis opera sua pervenissent. Palmam habet tabularum eius lalysus, qui est Romae, dicatus in templo Pacis: quem cum pingeret, traditur madidis lupinis vixisse, quoniam simul famem sustinerent et sitim, ne sensus nimia dulcedine obstrueret. Huic

picturae quater colorem induxit, subsidio iniurias et vetustatis, ut decedente superiore inferior succederet. Est in ea canis mire factus, ut quem pariter casus et ars pinxerit. Non iudicabat se exprimere in eo spumam anhelantis posse, cum in reliqua omni parte (quod difficillimum erat) sibi ipse satisfecisset. Displicebat autem ars ipsa, nec minui poterat, et videbatur nimia, ac longius a veritate decedere, spumae illa pingi, non ex ore nasci, anxio animi cruciatu, cum in pictura verum esse, non verisimile vellet: absterserat saepius, mutaveratque penicillum, nullo modo sibi approbans. Postremo iratus arti, quod intelligeretur, spongiam eam impegit inviso loco tabulae, et illa reposuit ablatos colores, qualiter cura optabat: fecitque in pictura fortuna naturam. Hoc exemplo similis et Nealcem successus in spuma equi, similiter spongia impacta, secutus dicitur, cum pingeret poppyzonta retinentem equum. Canem ita Protogenes monstravit et fortuna. Propter hunc lalysum, ne cremaret tabulas Demetrius rex, cum ab ea parte sola posset Rhodum capere, non incendit: parcentemque picturae fugit occasio victoriae. Erat tunc Protogenes in suburbano hortulo suo, hoc est, Demetrii castris. Neque interpellatus proeliis inchoata opera intermisit omnino: nisi accitus a rege interrogatusque, qua fiducia extra muros ageret, respondit, scire se cum Rhodiis illi bellum esse, non cum artibus. Disposuit ergo rex in tutelam eius stationes, gaudens quod posset manus servare, quibus iam pepercerat: et ne saepius avocaret, ultro ad eum venit hostis, relictisque victoriae suae votis, inter arma et murorum ictus spectavit artificem. Sequiturque tabulam eius temporis haec fama, quod eam Protogenes sub gladio pinxerit. Satyrus hic est, quem Anapaumenum vocant, ne quid desit temporis eius securitati, tenentem tibiis. Fecit et Cydippen, Tlepolemon, Philiscum tragoediarum scriptorem meditantem, et athletam, et Antigonum regem, et imaginem matris Aristotelis Philosophi: qui ei suadebat ut Alexandri Magni opera pingeret, propter aeternitatem rerum. Impetus animi et quaedam artis libido in haec potius cum tulere. Novissime pinxit Alexandrum, ac Pana: fecit et signa ex aere, ut diximus.

21. Eadem aetate fuit Asclepiodorus, quem in symmetria mirabatur Apelles. Huic Mnason tyrannus pro duodecim diis dedit in singulos mnas tricenas: idemque Theomnesto in singulos heros mnas centenas.

22. His annumerari debet Nicomachus, Aristodemi filius ac discipulus. Pinxit hic raptum Proserpinae, quae tabula fuit in Capitolio in Minervae delubro super aediculam luventatis. Et in eodem Capitolio alia, quam Plancus imperator posuerat, victoria quadrigam in sublime rapiens. Hic primus Ulyssi addidit pileum. Pinxit et Apollinem et Dianam, deumque matrem in leone sedentem: item nobiles Bacchas arreptantibus Satyris: Scyllamque, quae nunc est Romae in templo Pacis. Nec fuit alius in ea arte velocior. Tradunt namque conduxisse pingendum ab Aristrato Sicyoniorum tyranno, quod is faciebat Telesti poetae, monumentum, praefinito die, intra quem perageretur: nec multo ante venisse, tyranno in poenam accenso: paucisque diebus absolvisse, celeritate et arte mira. Discipulos habuit Aristidem fratrem, et Aristoclem filium, et Philoxenum Eretrium, cuius tabula nullis postferenda, Cassandro regi picta, continuit Alexandri proelium cum Dario. Idem pinxit lasciviam, in qua tres Sileni commessantur. Hic celeritatem praeceptoris secutus, breviores etiamnum quasdam picturae vias et compendiaras invenit.

23. Annumeratur his et Nicophanes elegans et venustate ei pauci comparentur. ^{venustate ei pauci comparentur.} ^{ayitas artis.} Multum a Zeuxide ^{discipulus Perscus, ad quem}

de hac arte scripsit. Huius fuerat aetatis Aristides Thebani discipulus. Fuerunt et filii, Niceros, et Ariston, cuius est Satyrus cum scypho coronatus. Discipuli, Antorides et Euphranor, de quibus mox dicemus.

XXXVII. Namque subtexi par est minoris picturae celebres in penicillo, e quibus fuit Pyreicus: arte paucis postferendus: proposito, nescio an destruxerit se: quoniam humilia quidem secutus, humilitatis tamen summam adeptus est gloriam. Tonstrinas, sutrinasque pinxit, et asellos, et obsonia, ac similia: ob hoc cognominatus Rhyparographos, in iis consummatae voluptatis. Quippe eae pluris veniere, quam maximae multorum. E diverso Maeniana, inquit Varro, omnia operiebat Serapionis tabula sub Veteribus. Hic scenas optime pinxit, sed hominem pingere non potuit. Contra Dionysius nihil aliud, quam homines pinxit, ob id Anthropographus cognominatus. Parva et Callicles fecit: item Calades comicis tabellis: utraque Antiphilus. Nam et Hesionea nobilem pinxit, et Alexandrum ac Philippum cum Minerva, qui sunt in Schola in Octaviae porticibus: et in Philippi, Liberum patrem, Alexandrum puerum, Hippolytum tauro emissio expavescentem: in Pompeia vero Cadmum, et Europen. Idem iocoso nomine Gryllum ridiculi habitus pinxit. Unde hoc genus picturae grylli vocantur. Ipse in Aegypto natus didicit a Ctesidemo.

Decet non sileri et Ardeatis templi pictorem, praesertim civitate donatum ibi, et carmine, quod est in ipsa pictura his versibus:

*Dignis digna loca picturis condecoravit,
Reginae Iunonis supremi coniugis templum,
Marcus Ludius Helotas Aetolia oriundus,
Quem nunc et post semper ob artem hanc Ardea laudat.*

Eaque sunt scripta antiquis literis Latinis: non fraudando et Ludio, Divi Augusti aetate, qui primus instituit amoenissimam parietum picturam, villas et porticus, ac topiaria opera, lucos, nemora, colles, piscinas, euripos, amnes, litora, qualia quis optaret, varias ibi obambulantium species, aut navigantium, terraque villas adeuntium asellis aut vehiculis. Iam piscantes; aucupantesque, aut venantes, aut etiam vindemiantes, sunt in eius exemplaribus: nobiles, palustri accessu villae, succollatis sponione mulieribus, labantes trepidique feruntur: plurimae praeterea tales argutiae facetissimi salis. Idemque subdialibus maritimas urbes pingere instituit, blandissimo aspectu, minimoque impendio.

Sed nulla gloria artificum est, nisi eorum qui tabulas pinxere: eoque venerabilior apparet antiquitas. Non enim parietes excolebant dominis tantum, nec domos uno in loco mansuras, quae ex incendiis rapi non possent. Casula Protogenes contentus erat in hortulo suo. Nulla in Apellis tectoriis pictura erat. Nondum libebat parietes totos pingere. Omnis eorum ars urbibus excubabat, pictorque res communis terrarum erat. Fuit et Arellius Romae celebris paulo ante Divum Augustum: nisi flagitio insigni corruptisset artem, semper alicuius feminae amore flagrans, et ob id deas pingens, sed dilectarum imagine. Itaque in pictura eius scorta numerabantur. Fuit et nuper gravis ac severus, idemque floridus, humilis rei pictor Amulius. Huius erat Minerva, spectantem aspectans, quacunque aspiceretur. Paucis diei horis pingebat, id quoque cum gravitate, quod semper togatus, quamquam in machinis. Carcer eius artis domus aurea fuit: et ideo non exstant exempla alia magnopere. Post eum fuere in auctoritate Cornelius Pinus, et Accius Priscus, qui Honoris et Virtutis aedes Imperatori Vespasiano Augusto restituenti pinxerunt: sed Priscus antiquis similior.

XXXVIII. Non est omittenda in picturae mentione celebris circa Lepidum fabula. Siquidem in trium-

viratu quodam loco deductus a magistratibus in nemorosum hospitium, minaciter cum iis postero die expostulavit, somnum ademptum sibi volucrum contentu. At illi draconem in longissima membrana depictum circumdedere loco: eoque terrore aves tum siluisse narratur, et postea cognitum est ita posse compesci.

XXXIX. Ceris pingere, ac picturam inurere quis primus excogitaverit, non constat. Quidam Aristidis inventum putant, postea consummatum a Praxitele. Sed aliquanto vetustiores encausticae picturae exstiterunt, ut Polygnoti, et Nicanoris, et Arcesilai Pariorum. Lysippus quoque Aeginae picturae suae inscripsit *ἐνκαυωεν*, quod profecto non fecisset, nisi encaustica inventa.

XL. Pamphilus quoque Apellis praeceptor non pinxisse tantum encausta, sed etiam docuisse traditur Pausian Sicyonium primum in hoc genere nobilem. Brietis filius hic fuit, eiusdemque primo discipulus. Pinxit et ipse penicillo parietes Thespis, cum reficerentur quondam a Polygnoto picti: multumque comparatione superatus existimabatur, quoniam non suo genere certasset. Idem et lacunaria primum pingere instituit, nec cameras ante eum taliter adornari mos fuit. Parvas pingebat tabellas, maximeque pueros. Hoc aemuli eum interpretabantur facere, quoniam tarda picturae ratio esset illa. Quamobrem arti daturus et celeritatis famam, absolvit uno die tabellam, quae vocata est Hemeresios, puero picto. Amavit in iuventa Glyceram municipem suam, in ventricem coronarum, certandoque imitatione eius, ad numerosissimam florum varietatem perduxit artem illam. Postremo pinxit illam sedentem cum corona, quae e nobilissimis eius tabula appellata est Stephaneplocos, ab aliis Stephanopolis, quoniam Glycera venditando coronas sustentaverat paupertatem. Huius tabulae exemplar, quod apographon vocant, L. Lucullus duobus talentis emit Dionysius Athenis.

24. Pausias autem fecit et grandes tabulas, sicut spectatam in Pompeii porticibus boum immolationem. Eam enim picturam primus invenit, quam postea imitati sunt multi, aequavit nemo. Ante omnia cum longitudinem bovis ostendere vellet, adversum eum pinxit, non transversum: et abunde intelligitur amplitudo. Dein cum omnes, quae volunt eminentia videri, candicantia faciant, coloremque condiant nigro: hic totum bovem atri coloris fecit, umbraeque corpus ex ipso dedit, magna prorsus arte in aequo exstantia ostendens, et in confracto solida omnia. Sicyone et hic vitam egit, diuque fuit illa patria picturae. Tabulas inde e publico omnes propter aes alienum civitatis addictas, Scauri aedilitas Romam transtulit.

25. Post eum eminuit longe ante omnes Euphranor Isthmius, Olympiade centesima quarta, idem qui inter fictores dictus est a nobis. Fecit et colossos: et marmora, ac scyphos scalpsit: docilis ac laboriosus ante omnes, et in quocunque genere excellens, ac sibi aequalis. Hic primus videtur expressisse dignitates heroum, et usurpasse symmetriam. Sed fuit universitate corporum exilior, capitibus articulisque grandior. Volumina quoque composuit de symmetria et coloribus. Opera eius sunt, equestre proelium, duodecim dii, Theseus, in quo dixit, eundem apud Parrhasium rosa pastum esse, suum vero carne. Nobiles eius tabulae Ephesi, Ulysses simulata vesania bovem cum equo iungens, et palliati cogitantes: dux gladium condens.

26. Eodem tempore fuit et Cydias, cuius tabulam Argonautas H-S. CXLIV mill. Hortensius orator mercatus est, eique aedem fecit in Tusculano suo.

27. Euphranoris autem discipulus fuit Antidotus. Huius est clypeo dimicans Athenis, et luctator, tibi-
cenque inter pauca laudatus.

28. Ipse diligentior, quam numerosior, et in coloribus severus, maxime inclauit discipulo Nicia Atheniensi, qui diligentissime mulieres pinxit. Lumen et umbras custodivit, atque ut eminerent e tabulis picturae, maxime curavit. Opera eius, Nemea advecta ex Asia Romam a Silano, quam in Curia diximus positam: item Liber pater in aede Concordiae: Hyacinthus, quem Caesar Augustus delectatus eo secum deportavit Alexandria capta: et ob id Tiberius Caesar in templo eius dicavit hanc tabulam: et Diana. Ephesi vero est Megabyzi sacerdotis Ephesiae Dianae sepulchrum: Athenis Necromantia Homeri. Hanc vendere noluit Attalo regi talentis sexaginta, potiusque patriae suae donavit, abundans opibus. Fecit et grandes picturas, in quibus sunt Calypso, et Io, et Andromeda: Alexander quoque in Pompeii porticibus praecellens, et Calypso sedens. Huic quidem adscribuntur quadrupedes. Prosperrime canes expressit. Hic est Nicias, de quo dicebat Praxiteles interrogatus, quae maxime opera sua probaret in marioribus: quibus Nicias manum admovisset: tantum circumlitioni eius tribuebat. Non satis discernitur, alium eodem nomine, an hunc eundem quidam faciant Olympiade centesima duodecima.

29. Niciae comparatur, et aliquanto praefertur Athenion Maronites, Glaucionis Corinthii discipulus, et austerior colore, et in austeritate iucundior, ut in ipsa pictura eruditio luceat. Pinxit in templo Eleusine Phylarchum, Athenis frequentiam, quam vocavere Syngenicon. Item Achillem virginis habitu occultatum, Ulysse deprehendente. Et in una tabula, sex signa: quaque maxime inclauit, agasonem cum equo. Quod nisi in iuventa obiisset, nemo ei compararetur.

30. Est nomen et Heraclidi Macedoni. Initio naves pinxit: captoque rege Perseo Athenas commigravit, ubi eodem tempore erat Metrodorus pictor, idemque philosophus, magnae in utraque scientia auctoritatis. Itaque cum L. Paulus devicto Perseo petisset ab Atheniensibus, ut sibi quam probatissimum philosophum mitterent ad erudiendos liberos, itemque pictorem ad triumphum excolendum, Athenienses Metrodorum elegerunt, professi eundem in utroque desiderio praestantissimum: quod ita Paulus quoque iudicavit.

Timomachus Byzantius Caesaris dictatoris aetate Aiacei et Medeam pinxit, ab eo in Veneris Genetricis aede positas, octoginta talentis venundatas. Talentum Atticum X. VI mill. taxat M. Varro. Timomachi aequae laudantur Orestes, Iphigenia in Tauris, Lerythion agilitatis exercitator, cognatio nobilium: palliati, quos dicturos pinxit, alterum stantem, alterum sedentem. Praecipue tamen ars ei fuisse in Gorgone visa est.

31. Pausiae et filius et discipulus Aristolaus e severissimis pictoribus fuit: cuius sunt, Epaminondas, Pericles, Medea, Virtus, Theseus: imago Atticae plebis, bonum immolatio. Sunt quibus et Mechopanes eiusdem Pausiae discipulus placeat diligentia, quam intelligant soli artifices, alias durus in coloribus, et sile multus. Nam Socrates iure omnibus placet. Tales sunt, cum Aesculapio filiae, Hygia, Aegle, Panacea, Iaso, et piger, qui appellatur Ocnos, spartum torquens, quod asellus arrodit.

32. Hactenus indicatis in genere utroque proceribus, non silebuntur et primis proximi. Aristocleides, qui pinxit aedem Apollinis Delphis. Antiphilus puerum ignem conflante laudatus, ac pulchra alias domo splendescente, ipsiusque pueri ore: item lanificio, in quo propter omnium mulierum pensa: Ptolemaeo venante. Sed et nobilissimo Satyro cum pelle pantherina, quem Aposcopeuonta. Ancaeo vulnerato ab apro, c. numerosaeque tabula, in Credulitas: Ulysses, Dei

pinxit Scyllin ancoras Persicae classis praecedentem. Artemon Danaen, mirantibus eam praedonibus: reginam Stratonice, Herculem et Deianiram: nobilissimas autem, quae sunt in Octaviae operibus: Herculem ab Oeta monte Doridos exuta mortalitate consensu deorum in coelum euntem: Laomedontis circa Herculem et Neptunum historiam. Alcimachus Dioxippum, qui pancratio Olympia citra pulveris tactum (quod vocant aconiti) vicit: coniti Nemeaea.

33. Ctesilochus Apellis discipulus petulanti pictura innotuit, love Liberum parturiente depicto mitrato, et muliebriter ingemiscente inter obstetricia deorum. Cleon Cadmo: Ctesidemus Oechaliae expugnatione, et Laodamia: Clesides reginae Stratonice iniuria. Nullo enim honore exceptus ab ea, pinxit volutantem cum piscatore, quem reginam amare sermo erat: eamque tabulam in portu Ephesi proposuit: ipse velis raptus est. Regina tolli vetuit, utriusque similitudine nire expressa. Craterus comoedos Athenis in Pompeo pinxit.

34. Eutychidis bigam regit Victoria. Eudorus scena spectatur: idem et ex aere signa fecit.

35. Hippias, Neptuno et Victoria. Habron Amicitiam et Concordiam pinxit, et deorum simulacra. Leontiscus Aratum victorem cum trophaeo: psaltriam. Leon Sappho.

36. Nicearchus Venerem inter Gratias et Cupidines: Herculem tristem insaniam poenitentia. Nealcas Venerem, ingeniosus et solers in arte. Siquidem cum proelium navale Aegyptiorum et Persarum pinxisset, quod in Nilo, cuius aqua est mari similis, factum volebat intelligi, argumentum declaravit, quod arte non poterat. Asellum enim in litore bibentem pinxit, et crocodilum insidiantem ei.

37. Oenias Syngenicon.

38. Philiscus officinam pictoris, ignem conflante puero. Phalerion Scyllam.

39. Simonides Agatharchum, et Mnemosynen. Simus iuvenem requiescentem in officina fullonis, Quinquatrus celebrantem: idemque Nemesin egregiam.

40. Theodorus et inungentem: idem ab Oreste matrem et Aegisthum interfici: bellumque Iliacum pluribus tabulis: quod est Romae in Philippi porticibus: et Cassandram, quae est in Concordiae delubro. Leontium Epicuri cogitantem: Demetrium regem. Theon Orestis insaniam, Thamyram citharoedum. Tauriscum Discobolum, Clytaemnestram, Paniscum, Polylicem regnum repetentem, et Capanea.

41. Non omittetur inter hos insigne exemplum. Namque Erigonus tritor colorum Nealeae pictoris in tantum ipse profecit, ut celebrem etiam discipulum reliquerit Pasiam, fratrem Aeginetae pictoris. Illud vero perquam rarum ac memoria dignum, etiam suprema opera artificum imperfectasque tabulas, sicut Irin Aristidis, Tyndaridas Nicomachi, Medeam Timomachi, et quam diximus Venerem Apellis, in maiori admiratione esse, quam perfecta. Quippe in iis lineamenta reliqua, ipsaeque cogitationes artificum spectantur: atque in lenocinio commendationis dolor est: manus, cum id agerent, extinctae desiderantur.

42. Sunt etiam non ignobiles quidem, in transcurso tamen dicendi: Aristonides, Anaxander, Aristobolus Syrus, Arceasilus Tisicratis filius, Corybas Nicomachi discipulus, Carmanides Euphranoris, Dionysiodorus Colophonius, Diogenes qui cum Demetrio rege vixit, Euthymedes, Heraclides Macedo, Mydon Soleus Pyromachi statuarii discipulus, Mnesitheus Sicyonius, Mnasitimus Aristonidae filius et discipulus, Nessus Habronis filius, Polemon Alexandrinus, Theodorus Samius, et Stadienus, Nicosthenis discipuli: Xenon Neoclis discipulus Sicyonius.

43. Pinxere et mulieres: Timarete Miconis filia, Dianam in tabula, quae Ephesi est antiquissimae aetatis: Irene Cratini pictoris filia et discipula,

puellam quae est Eleusine: Calypso senem et praestigiatorem Theodorum: Alciathenes saltatorem: Aristarete, Nearchi filia et discipula, Aesculapium. Lala Cyzicena perpetua virgo, Marci Varronis iuventa, Romae et penicillo pinxit, et cestro in ebore, imagines mulierum maxime, et Neapoli anum in grandi tabula: suam quoque imaginem ad speculum. Nec ullius velocius in pictura manus fuit: artis vero tantum, ut multum manipretio antecederet celeberrimos eadem aetate imaginum pictores, Sopolin et Dionysium, quorum tabulae pinacothecas implent. Pinxit et quaedam Olympias: de qua hoc solum memoratur, discipulum eius fuisse Autobulum.

XLl. Encausto pingendi duo fuisse antiquitus genera constat, cera, et in ebore, cestro, id est, viriculo, donec classes pingi coepere. Hoc tertium accessit, resolutis igni ceris penicillo utendi, quae pictura in navibus nec Sole, nec sale, ventisque corrumpitur.

XLII. Pingunt et vestes in Aegypto inter pauca mirabili genere, candida vela postquam attrivere illicines non coloribus, sed colorem sorbentibus medicamentis. Hoc cum fecere, non apparet in velis: sed in cortina pigmenti ferventis mersa, post momentum extrahuntur picta. Mirumque, cum sit unus in cortina color, ex illo alius atque alius fit in veste, accipientis medicamenti qualitate mutatus. Nec postea abluí potest: ita cortina non dubie confusura colores, si pictos acciperet, digerit ex uno, pingitque dum coquit. Et adustae vestes firmiores fiunt, quam si non urerentur.

XLIll. De pictura satis superque: contexuisse his et plasticen conveniat. Eiusdem opere terrae fingere ex argilla similitudines, Dibutades Sicyonius figulus primus invenit Corinthi, filiae opera: quae capta amore iuvenis, illo abeunte peregre, umbram ex facie eius ad lucernam in pariete lineis circumscripsit: quibus pater eius impressa argilla typum fecit, et cum ceteris fictilibus induratum igni proposuit: eumque servatum in Nymphaeo, donec Corinthum Mummius everteret, tradunt. Sunt qui in Samo primos omnium plasticen invenisse Rhoecum et Theodorum tradant, multo ante Bacchiadas Corintho pulsos. Demaratum vero ex eadem urbe profugum, qui in Etruria Tarquinium Priscum regem populi Romani genuit, comitatos fectores Euchira et Eugrammum: ab iis Italiae traditam plasticen. Dibutadis inventum est, rubricam addere, aut ex rubrica cretam fingere. Primusque personas tegularum extremis imbricibus imposuit, quae inter initia protypa vocavit. Postea idem ectypa fecit. Hinc et fastigia templorum orta: propter hanc plastae appellati.

XLIV. Hominis autem imaginem gypso e facie ipsa primus omnium expressit, ceraque in eam formam gypsi infusa emendare instituit Lysistratus Sicyonius, frater Lysippi, de quo diximus. Hic et similitudinem reddere instituit: ante eum quam pulcherrimas facere studebant. Idem et de signis effigiem exprimere invenit. Crevitque res in tantum, ut nulla signa, statuave, sine argilla fierent. Quo apparet, antiquiorem hanc fuisse scientiam, quam fundendi aeris.

XLV. Plastae laudatissimi fuere Damophilus et Gorgasus, iidemque pictores: qui Cereris aedem Romae ad Circum maximum utroque genere artis suae excoluerunt, versibus inscriptis Graece, quibus significarunt, a dextra opera Damophili esse, ab laeva Gorgasi. Ante hanc aedem Tuscanica omnia in aedibus fuisse, auctor est M. Varro. Ex hac, cum reficeretur, crustas parietum excisas tabulis marginatis inclusas esse: item signa ex fastigiis dispersa. Fecit et Chalcothesenes cruda opera Athenis, qui locus ab officina eius Ceramicos appellatur. M. Varro tradit sibi cognitum Romae Posim nomine, a quo facta poma et uvae, ut non posses aspectu

discernere a veris. Idem magnificat Arcesilaum, Lucii Luculli familiarem, cuius proplasmata pluris venire solita artificibus ipsis, quam aliorum opera. Ab hoc factam Venerem Genetricem in foro Caesaris, et priusquam absolveretur, festinatione dedicandi positam. Deinde eidem a Lucullo H-S. LX mill. signum Felicitatis locatum, cui mors utriusque inviderit. Octavio equiti Romano cratera facere volenti, exemplar e gypso factum talento. Laudat et Pasitelem, qui plasticen matrem statuariae, sculpturaeque, et caelaturae esse dixit: et cum esset in omnibus his summus, nihil unquam fecit, antequam finxit. Praeterea elaboratam hanc artem Italiae, et maxime Etruriae: Turianumque a Fregellis accitum, cui locaret Tarquinius Priscus effigiem Iovis in Capitolio dicendam. Fictilem eum fuisse, et ideo minari solitum: fictiles in fastigio templi eius quadrigas, de quibus saepe diximus. Ab hoc eodem factum Herculem, qui hodieque materiae nomen in Urbe retinet. Hae enim tum effigies dedm erant laudatissimae. Nec poenitet nos illorum, qui tales deos coluere. Aurum enim et argentum ne diis quidem conficiebant.

Xlvi. Durant etiam nunc plerisque in locis talia simulacra. Fastigia quidem templorum etiam in Urbe crebra, et municipiis, mira caelatura, et arte aeque firmitate sanctiora auro, certe innocentiora. In sacris quidem etiam inter has opes hodie, non murrhinis crystallinisve, sed fictilibus prolubatur simpuviis. Inenarrabili terrae benignitate, si quis singula aestimet: etiam ut omittantur in frugum, vini, pomorum, herbarum, fruticum, medicamentorum, metallorum generibus, beneficia eius, quae adhuc diximus: vel assiduitate satiant figlinarum opera, doliis ad vina excogitatis, ad aquas tubulis, ad balineas mammatis, ad tecta coctilibus laterculis frontatisque: ob quae Numa rex septimum collegium figulorum instituit. Quin et defunctos sese multi fictilibus solis condi maluerunt: sicut M. Varro, Pythagorico modo, in myrti et oleae atque populi nigrae foliis. Maior quoque pars hominum terrenis utitur vasis. Samia etiamnum in esculentis laudantur. Retinet hanc nobilitatem et Arretium in Italia: et calicum tantum, Surrentum, Asta, Pollentia: in Hispania Saguntum, in Asia Pergamum. Habent et Tralles opera sua, et Mutina in Italia: quoniam et sic gentes nobilitantur. Haec quoque per maria terrasque ultro citroque portantur, insignibus rotae officinis. Erythris in templo hodieque ostenduntur amphorae duae propter tenuitatem consecratae, discipuli magistrique certamine, ut tenuiorem humum duceret. Cois laus maxima, Adrianis firmitas: nonnullis circa hoc severitatis quoque exemplis. Q. Coponium invenimus ambitus damnatum, quia vini amphoram dedisset dono ei, cuius suffragii latio erat. Atque ut luxu quoque aliqua contingat auctoritas figlinis, tripatinum, inquit Fenestella, appellabatur summa coenarum lautitia. Una erat muraenarum, altera luporum, tertia myxonis piscis, inclinatis iam scilicet moribus, ut tamen eos praeferre Graeciae etiam philosophis possimus. Siquidem in Aristotelis heredum auctione LXX patinas venisse traditur. Nam nos cum unam Aesopi tragoediarum histrionis in natura avium diceremus sestertii centum stetiisse, non dubito indignatos legentes. At hercules, Vitellius in principatu suo decies cent. mill. H-S. condidit patinam, cui faciendae fornax in campis exaedificata erat: quoniam eo pervenit luxuria, ut etiam fictilia pluris constent, quam murrhina. Propter hanc Mucianus altero consulatu suo, in conquisitione exprobravit patinarum paludes Vitellii memoriae: non illa foediore, cuius veneno Asprenati reo Cassius Severus accusator obiciebat, interitae CXXX convivas. Nobilitantur iis oppida quoque, ut Rhegium, et Cumae. Samia testa Matris dedm sacrodo-

tes, qui Galli vocantur, virilitatem amputare, nec aliter citra perniciem, M. Caelio credamus: qui linguam sic amputandam obiecit gravi probro, tanquam et ipse iam tunc eidem Vitellio malediceret. Quid non excogitavit ars? fractis etiam testis utendo sic, ut firmius durent tuis calce addita, quae vocant Signina. Quo genere etiam pavimenta excogitavit.

XLVII. Verum et ipsius terrae sunt alia commenta. Quis enim satis miretur pessimam eius partem, ideoque pulverem appellatum in Puteolanis collibus, opponi maris fluctibus: mersumque protius fieri lapidem unum inexpugnabilem undis, et fortiolem quotidie, utique si Cumano misceatur caemento?

Eadem est terrae natura et in Cyzicena regione: sed ibi non pulvis, verum ipsa terra qualibet magnitudine excisa, et demersa in mare, lapidea extrahitur. Hoc idem circa Cassandriam produnt fieri: et in fonte Gnidio dulci, intra octo menses terram lapidescere. Ab Oropo quidem Aulida usque quidquid terrae attingitur mari, mutatur in saxa. Non multum a pulvere Puteolano distat et Nilo arena tenuissima sui parte, non ad sustinenda maria fluctusque frangendos, sed ad debellanda corpora palaestras studii. Inde certe Patrobio, Neronis principis liberto, advehebatur. Quin et Leonnato, et Cratero, ac Meleagro Alexandri Magni ducibus sabulum hoc portari cum reliquis militaribus commerciis reperio. Plura de hac parte non sum dicturus, non hercules magis, quam de terrae usu in ceromatia, quibus exercendo iuventus nostra corpora, vires animorum perdidit.

XLVIII. Quid? non in Africa Hispaniaque ex terra parietes, quos appellant formaceos, quoniam in forma circumdatis utrinque duabus tabulis inferiuntur verius, quam instruuntur, aëvis durant, incorrupti imbribus, ventis, ignibus, omni que caemento firmiores? Spectat etiam nunc speculas Hannibalis Hispania, terrenasque turres iugis montium impositas. Hinc et cespitum natura, castrorum valles accommodata, contra fluminum impetus aggeribus. Illi quidem crates parietum luto, et lateribus crudis exstrui, quis ignorat?

XLIX. Lateres non sunt e sabuloso, neque arenoso, multoque minus calculoso ducendi solo: sed e cretoso et albicante, aut ex rubrica: vel si iam ex sabuloso, e masculo certe. Finguntur optime vere: nam solstitio rimosi fiunt. Aedificiis non nisi binos probant. Quin et intritam ipsam eorum, prius quam fingantur, macerari oportet. Genera eorum tria: Lydion, quo utimur, longum sesquipedale, latum pedem: alterum tetradoron: tertium pentadoron. Graeci enim antiqui doron palmum vocabant, et ideo dora munera, quia manu darentur. Ergo a quatuor et quinque palmis, prout sunt, nominantur. Eadem est latitudo. Minore in privatis operibus, maiore in publicis utuntur in Graecia. Pitanae in Asia, et in ulterioris Hispaniae civitatibus, Maxilua et Calento, fiunt lateres, qui siccati non merguntur in aqua. Sunt enim e terra pumicosa, cum subigi potest, utilissima. Graeci, praeterquam ubi e silice fieri poterat structura, parietes lateritios praetulere. Sunt enim aeterni, si ad perpendicularum fiant. De eo et publica opera et regias domos struxere: murum Aethenis, qui ad montem Hymettum spectat: Patria, aedes Iovis et Herculis, quamvis lapideas columnas et epistylia circumdarent: domum Trallibus regiam Attali: item Sardibus Croesi, quam gerusian fecere: Halicarnassi Mausoli: quae etiam nunc durant. Lacedaemone quidem excisum lateritium parietibus opus tectorum, propter excellentiam picturae, ligneis formis inclusum, Romam deportare in aedilitate, ad Comitium exornandum, Muraena et Varro. Cum opus per se mirum esset, translatum tamen magis

PLIN. HIST. NATUR.

mirabantur. In Italia quoque lateritius murus Arretii et Mevaniae est. Romae non sunt talia aedificia, quia sesquipedalis paries non plus quam unam contignationem tolerat. Cautumque est, ne communis crassior fiat, nec intergerinorum ratio patitur.

L. Haec sint dicta de lateribus. In terrae autem reliquis generibus vel maxime mira natura est sulphuris, quo plurima domantur. Nascitur in insulis Aeoliis inter Siciliam et Italiam, quas ardere diximus. Sed nobilissimum in Melo insula. In Italia quoque invenitur, in Neapolitano Campanoque agro, collibus qui vocantur Leucogaei. Ibi e cuniculis effossum, perficitur igni. Genera quatuor: vivum, quod Graeci apyron vocant, nascitur solidum, hoc est, gleba: quo solum ex omnibus generibus medicis utuntur. Solum (cetera enim liquore constant, et conficiuntur oleo incocta:) vivum effoditur, translucetque, et viret. Alterum genus appellant glebam, fullonum tantum officinis familiare. Tertio quoque generi unus tantum est usus ad suffiendas lanas, quoniam candorem tantum molliemque confert. Egula vocatur hoc genus. Quarto autem ad ellychnia maxime conficienda. Cetero tanta vis est, ut morbos comitiales deprehendat nidore, impositum igni. Lusit et Anaxilaus eo, candens in calice novo prunae subdita circumferens, exardescens repercusu pallorem dirum, velut defunctorum, offundente convivii. Natura eius calfacit, concoquit: sed et discutit collectiones corporum: ob hoc talibus emplastris malagmaticisque miscetur. Renibus quoque et lumbis in dolore cum adipe, mire prodest impositum. Aufert et lichenas a facie cum terebinthi resina, et lepras. Harpacticon vocatur a celeritate avellendi: avelli enim subinde debet. Prodest et suspiriosis linctum. Purulenta quoque extussientibus: et contra scorpionum ictus. Vitilignes virum nitro mixtum, atque ex aceto tritum et illitum tollit: item lendes in palpebris, aceto sandarachato admixto. Habet et in religionibus locum, ad expiandas suffitu domos. Sentitur vis eius et in aquis ferventibus. Neque alia res facilius accenditur: quo apparet ignium vim magnam etiam ei inesse. Fulmina et fulgura quoque sulphuris odorem habent: ac lux ipsa eorum sulphurea est.

LI. Et bituminis vicina est natura, alibi limus, alibi terra: limus e Iudaean lacu, ut diximus, emergens: terra in Syria circa Sidonem oppidum maritimum. Spissantur haec utraque, et in densitatem coeunt. Est vero liquidum bitumen, sicut Zacynthium, et quod a Babylone invehitur. Ibi quidem et candidum gignitur. Liquidum est et Apolloniaticum: quae omnia Graeci pissasphaltum appellant, ex argumento picis et bituminis. Gignitur etiam pingue, liquorisque oleacei, in Sicilia Agragantino fonte inficiens rivum. Incolae id arundinum paniculis colligunt, citissime sic adhaerescens. Utuntur eo ad lucernarum lumina olei vice: item ad scabiem iumentorum. Sunt qui et naphtham, de qua in secundo diximus volumine, bituminis generi adscribant. Verum ardens eius vis ignium naturae cognata, procul ab omni usu abest.

Bituminis praetatio, ut quam maxime splendeat, sitque ponderosum ac grave: laeve autem modice, quoniam adulteratur pice. Vis, quae sulphuris: sistit, discutit, contrahit, glutinat. Serpentes nidore fugat accensum. Ad suffusiones oculorum et albugines Babylonium efficax traditur: item ad lepras, lichenas, pruritusque corporum. Illinitur et podagris. Omnia autem eius genera incommodos oculorum pilos replicant. Dentium doloribus medentur simul cum nitro illita. Tussim veterem et anhelitus cum vino potum emendat. Dysentericis etiam datur eodem modo, sistitque alvum. Cum aceto vero potum discutit concretum sanguinem, et detrahit. Mitigat lumborum dolores, item articulorum. Cum

farina hordeacea impositum, emplastrum peculiare facit sui nominis. Sanguinem sistit. Vulnera colligat. Glutinat nervos. Utuntur etiam ad quartanam bituminis drachma, et hedyosmi pari pondere cum myrrhae obolo subacti. Comitiales morbos ustum deprehendit. Vulvarum strangulationes olfactum discutit cum vino et castoreo. Procidentes sufflato reprimunt. Purgationes feminarum in vino potum elicit. In reliquo usu aeramentis illinitur, firmatque ea contra ignes. Diximus et tingi solitas ex eo statuas, et illini. Calcis quoque usum praebuit, ita ferruminatis Babylonis muris. Placet et ferrariis fabrorum officinis tingendo ferro, clavorumque capitibus, et multis aliis usibus.

LII. Nec minor aut ab eo dissimilis est aluminis opera, quod intelligitur salugo terrae. Plura et eius genera. In Cypro candidum, et nigrum, exigua coloris differentia, cum sit usus magna: quoniam inficiendis claro colore lanis, candidum liquidumque utilissimum est: contraque fuscis aut obscuris, nigrum. Et aurum nigro purgatur. Fit autem omne ex aqua limoque, hoc est, terrae exsudantis natura. Corrivatum hieme, aestivis Solibus maturatur. Quod fuerit ex eo praecox, candidius fit. Gignitur autem in Hispania, Aegypto, Armenia, Macedonia, Ponto, Africa: insulis Sardinia, Melo, Lipara, Strongyle. Laudatissimum in Aegypto, proximum in Melo. Huius quoque duae species, liquidum, spissumque. Liquidum probatio, ut sit limpidum, lacteumque, sine offensis fricantium, cum quodam igniculo caloris. Hoc phorimon vocant. An sit adulteratum, deprehenditur succo Punici mali. Sincerum enim mixtura ea nigrescit. Alterum genus est pallidi et scabri, et quod inficiatur galla. Ideoque hoc vocant paraphoron. Vis liquidum aluminis adstringere, indurare, rodere. Melle admixto sanat oris hulnera, papulas, pruritusque. Haec curatio fit in balineis duabus mellis partibus, tertia aluminis. Virus alarum sudoresque sedat. Sumitur pilulis contra lienis vitia, pellendumque per urinam sanguinem. Emendat et scabiem nitro ac melanthio admixtis.

Concreti aluminis unum genus schiston appellant Graeci, in capillamenta quaedam canescentia dehiens. Unde quidam trichitin potius appellavere. Hoc fit e lapide, ex quo et chalcitin vocant: ut sit sudor quidam eius lapidis in spumam coagulatus. Hoc genus aluminis minus sistit humorem inutilem corporibus. Sed auribus magnopere prodest infusum, vel illitum, vel oris hulneribus, dentibusque, si saliva cum eo contineatur. Et oculorum medicamentis inseritur apte, verendisque utriusque sexus. Coquitur in patinis, donec liquari desinat.

Interioris est alterum generis, quod strongylen vocant. Duae eius species, fungosum atque omni humore dilui facile: quod in totum damnatur. Melius pumicosum, et foraminum fistulis spongiae simile, rotundumque natura, candido propius: cum quadam pinguitudine, sine arenis, friabile, nec inficiens nigritia. Hoc coquitur per se carbonibus puris, donec cinis fiat. Optimum ex omnibus quod Melinum vocant ab insula Melo, ut diximus. Nulli vis maior neque adstringendi, neque denigrandi, neque indurandi. Nullum spissius. Oculorum scabritias extenuat: combustum utilius epiphoris inhibendis. Sic et ad pruritus corporis. Sanguinem quoque sistit in totum, foris illitum. Vulsis pilis ex aceto illitum, renascentem mollit lanuginem summam. Omnium generum vis in adstringendo: unde nomen Graecis. Ob id oculorum vitis aptissima sunt. Sanguinis fluxiones inhibet cum adipe. Sic et infantum hulnera. Putrescentia hulnerum compescit cum adipe, et hydropicorum eruptiones siccant. Et aurium vitia cum succo Punici mali: et unguium scabritias, cicatricumque duritias, et pterygia, ac perniones. Phagedaenas hulnerum ex aceto, aut cum galla, pari

pondere cremata: lepras cum succo olerum. cum salis vero duabus partibus, vitia quae serpunt: lentes et alia capillorum animalia, permixtum aquae. Sic et ambustus prodest, et furfuribus corporum cum sero picis. Infunditur et dysentericis. Uvam quoque in ore comprimit, ac tonsillas. Ad omnia, quae in ceteris generibus diximus, efficacius intelligitur ex Melo advectum. Nam ad reliquos usus vitae in coriis lanisque perficiendis, quanti sit momenti, significatum est.

LIII. Ab his per se omnia ad medicinas pertinentia terrae genera tractabimus. Samiae duae sunt, quae collyrium, et quae aster appellantur. Prioris laus, ut recens sit et levis, linguaeque glutinosa. Altera glebosior, candida. Utraque uritur, ac lavatur. Sunt qui praeferant priorem. Prosunt sanguinem expuentibus. Emplastrisque quae siccandi causa componuntur, oculorum quoque medicamentis miscentur.

LIV. Eretria totidem differentias habet. Namque et alba est, et cinerea, quae praefertur in medicina. Probatur mollitie: et quod si aere perducatur, violaceum reddit colorem. Vis et ratio eius in medendo dicta est inter pigmenta.

LV. Lavatur omnis terra (in hoc enim loco dicemus) perfusa aqua siccataque Solibus; iterum ex aqua trita ac reposita, donec considat, et digeri possit in pastillos. Coquitur in calicibus crebro concussu.

LVI. Est in medicaminibus et Chia terra candicans, effectus eiusdem, qui Samiae. Usus ad mulierum maxime cutem. Idem et Selinusiae. Lactei coloris est haec, et aqua dilui celerrima. Eademque lacte diluta, et tectoriorum albaria interpolantur. Pnigitis Eretriae simillima est, grandioribus tantum glebis, et glutinosa: cui effectus idem qui Cimoliae, infirmior tamen. Bitumini simillima est ampelitis. Experimentum eius, si cerae modo accepto oleo liquescat, et si nigricans colos maneat tostae. Usus ad molliendum discutiendumque. Ad haec medicamentis additur, praecipueque in calliblepharis, et inficiendis capillis.

LVII. Cretae plura genera. Ex iis Cimoliae duo ad medicos pertinentia, candidum, et ad purpurisum inclinans. Vis utrique ad discutiendos tumores, et sistendas fluxiones aceto assumpto. Panos quoque et parotidas cohibet: et lichenas illita, pusulasque. Si vero aphronitrum et nitrum adiciatur et acetum, et pedum tumores: ita ut in Sole curatio haec fiat, et post sex hodie aqua salsa abluatur. Testium tumoribus Cypro et cera addita prodest. Et refrigerandi quoque natura cretae est: sudoresque immodicos sistit illita. Atque ita papulas cohibet ex vino assumpta in balineis. Laudatur maxime Thessalica. Nascitur et in Lycia circa Bubonem. Est et alius Cimoliae usus in vestibus. Nam Sarda, quae affertur et Sardinia, candidis tantum assumitur, inutilis versicoloribus: et est vilissima omnium Cimoliae generum: pretiosior Umbrica, et quam vocant saxum. Proprietates saxi, quod crescit in macerando: atque pondere emitur, illa mensura. Umbrica non nisi poliendis vestibus assumitur. Neque enim pigebit hanc quoque partem attingere, cum lex Metilia exstet fullonibus dicta, quam C. Flaminius, L. Aemilius censores dedere ad populum ferendam. Adeo omnia maioribus curae fuere. Ergo ordo hic est: primum abluunt vestis Sarda, dein sulphure suffitur: mox desquamatur Cimolia, quae est coloris veri. Fucatus enim deprehenditur, nigrescitque, et funditur sulphure. Veros autem et pretiosos colores emollit Cimolia, et quodam nitore exhilarat contristatos sulphure. Candidis vestibus saxum utilis a sulphure, inimicum coloribus. Graecia pro Cimolia Tymphaeo utitur gypso.

LVIII. Alia creta argentaria appellatur, nitorem

argento reddens. Est et villissima, qua Circum praeducere ad victoriae notam, pedesque venalium trans mare advectorum denotare instituerunt maiores. Talemque Publium mimicae scenae conditorem, et astrologiae consobrinum eius Manilium Antiochum, item Grammaticae Staberium Erotum, eadem nave advectos videre proavi. Sed quid hos refero aliquo literarum honore commendatos? Talem in catasta videre Chrysogonum Sullae, Amphionem Q. Catuli, Heronem L. Luculli, Demetrium Pompeii, Augeneque Demetrii, quamquam et ipsa Pompeii credita est: Hipparchum M. Antonii, Menam et Menecratem Sex. Pompeii, aliosque deinceps, quos enumera-

re iam non est, et sanguine Quiritium et proscriptio-num licentia ditatos. Hoc est insigne venalitiis gregibus, opprobriumque insolentis fortunae: quod et nos adeo potiri rerum vidimus, ut praetoria quoque ornamenta decerni a Senatu iubente Agrippina Claudii Caesaris viderimus libertis: tantumque non cum laureatis fascibus remitti illo, unde cretatis pedibus advenissent.

LIX. Praeterea sunt genera terrae proprietatis suae, de quibus iam diximus: sed et hoc loco reddenda natura. Ex Galata insula, et circa Clupeam Africae scorpiones necat: Balearis et Ebusitana serpentes.

C. PLINII SECUNDI NATURALIS HISTORIAE LIBER XXXVI.

I. LAPIDUM natura restat, hoc est, praecipua morum insaniam, etiam ut gemmae cum succinis, atque crystallinis, murrhinisque sileantur. Omnia namque, quae usque ad hoc volumen tractavimus, hominum causa genita videri possunt. Montes natura sibi fecerat ad quasdam compages telluris visceribus densandas, simul ad impetus fluminum domandos, fluctusque frangendos, ac minime quietas partes coerendas durissima sui materia. Caedimus hos, trahimusque, nulla alia, quam deliciarum causa, quos transcendisse quoque nunc fuit. In portento prope maiores habuere Alpes ab Hannibale exsuperatas, et postea a Cimbris: nunc ipsae caeduntur in mille genera marmorum: promontoria aperiuntur mari, et rerum natura agitur in planum. Evehinus ea, quae separandis gentibus pro terminis constituta erant: navesque marmorum causa sunt, ac per fluctus, saevissimam rerum naturae partem, huc illuc portantur iuga, maiore etiamnum venia, quam cum ad frigidos potus vas petitur in nubila, caeloque proximae rupes cavantur, ut bibatur glacie. Secum quisque cogitet, cum pretia horum audiat, cum vehi trahique moles videat, quam sine his multorum fuerit beatior vita: ista facere, immo verius pati mortales, quos ob usus, quae ad voluptates alias, nisi ut inter maculas lapidum iaceant: ceu vero non tenebris noctium dimidiae parti vitae cuiusque gaudia haec auferentibus.

II. Ingens ista reputantem subit etiam antiquitatis rubor. Exstant censoriae leges, glandia in coenis, gliresque, et alia dictu minora apponi vetantes. Marmora invehi, et maria huius rei causa transiri, quae vetaret, lex nulla lata est. Dicit fortassis aliquis: non enim invehebantur. Id quidem falso. Trecentas LX columnas M. Scauri aedilitate ad scenam theatri temporarii, et vix uno mense futuri in usu, viderunt portari silentio legum. Sed publicis nimirum indulgentes voluptatibus. Id ipsum cur? aut quia magis via irrepunt vitia, quam publica? Quo enim alio modo in privatos usus illa venere, eborae, aurum, genimae? aut quid omnino diis relinquimus? Verum esto, indulserint publicis voluptatibus: etiamne tacuerunt maximas earum, atque adeo duodequadragesimum pedum, Lucullei marmoris, in atrio Scauri collocari? nec clam illud occulteque factum est. Satisfari sibi damni infecti coegit cloacarum, cum in Palatium extraherent: go in tam malo exemplo moribus caver-

rat? Tacuere tantas moles in privatam domum trahi praeter fictilia deorum fastigia.

III. Nec potest videri Scaurus rudi et huius mali improvidae civitati obrepisse quodam vitii rudimento. Iam L. Crassum oratorem illum, qui primus peregrini marmoris columnas habuit in eodem Palatio, Hymettias tamen nec plures sex, aut longiores duodenum pedum, M. Brutus in iurgiis ob id Venerem Palatinam appellaverat. Nimirum ista omisere moribus victis: frustra quoque interdicta quae vetuerant cernentes, nullas potius, quam irritas, esse leges maluerunt. Sed et qui sequentur, meliores esse nos probabunt. Quis enim tantarum hodie columnarum atrium habet? Sed prius, quam de marmoribus dicamus, hominum in his proferenda iudicemus pretia. Ante igitur artifices percensebimus.

IV. 1. Marmore scalpendo primi omnium inclauerunt Dipoenus et Scyllis, geniti in Creta insula, etiamnum Medis imperantibus, priusque quam Cyrus in Persis regnare inciperet, hoc est, Olympiade circiter L. Ii Sicyonem se contulere, quae diu fuit officinarum omnium metallorum patria. Deorum quorundam simulacra publice locaverant Sicyonii, quae prius quam absolventur, artifices iniuriam questi abierunt in Aetolos. Protinus Sicyonem fames invasit ac sterilitas, moerorque dirus. Remedium petentibus Apollo Pythius affuturum respondit, si Dipoenus et Scyllis deorum simulacra perfecissent. Quod magna mercedibus obsequiisque impetratum est. Fuere autem simulacra ea Apollinis, Dianae, Herculis, Minervae, quod e coelo postea tactum est.

2. Cum ii essent, iam fuerant in Chio insula Mallas sculptor, dein filius eius Micciades, ac deinde nepos Anthermus Chius, cuius filii Bupalus et Anthermus clarissimi in ea scientia fuere, Hipponactis poetae aetate, quem certum est LX Olympiade fuisse. Quod si quis horum familiam ad pravam usque retro agat, inveniet artis eius originem cum Olympiadum origine coepisse. Hipponacti notabilis foeditas vultus erat: quamobrem imaginem eius lascivia locorum il proposuere ridendum circulis. Quod Hipponax indignatus, amaritudinem carminum distinxit in tantum, ut credatur aliquibus ad laqueum eos compulsi: quod falsum est. Complura enim finitimis insulis simulacra postea fecere, sicut in quibus subiecerunt carmen, non vitibus tan-

seri Chium, sed et operibus Anthermi filio-

rum. Ostendunt et Iasii Dianam manibus eorum factam. Et in ipsa Chio narrata est operis eorum Dianae facies in sublimi posita, cuius vultum intrantes tristem, exeuntes hilaratum putant. Romae signa eorum sunt in Palatina arde, Apollinis in fastigio, et in omnibus fere quae Divus Augustus fecit. Patri quoque eorum et Deli fuere opera, et in Lesbos insula. Dipoeni quidem Ambracia, Argos, Cleonae, operibus refertae fuere. Omnes autem tantum candido marmore usi sunt e Paro insula, quem lapidem coepere lychniten appellare, quoniam ad lucernas in cuniculis caederetur, ut auctor est Varro, multis postea candidioribus repertis, nuper etiam in Lunensium lapidinis. Sed in Pariorum mirabile proditur, gleba lapidis unius cuneis dividendum soluta, imaginem Sileni exstitisse.

3. Non omitendum, hanc artem tanto vetustiore fuisse, quam picturam, aut statuariam, quarum utraque cum Phidia coepit LXXXII Olympiade, post annos circiter trecentos triginta duos. Et ipsum Phidiam tradunt scalpsisse marmora, Veneremque eius esse Romae in Octaviae operibus eximia pulchritudinis. Alcamenem Atheniensem (quod certum est) docuit in primis nobilem, cuius sunt opera Athenis complura in aedibus sacris, praeclaraque Venus extra muros, quae appellatur Aphrodite *ἡ καλλιπής*. Huic summam manum ipse Phidias imposuisse dicitur. Eiusdem discipulus fuit Agoracritus Parius, ei aetate gratus. Itaque e suis operibus pleraque nomini eius donasse fertur. Certavere autem inter se ambo discipuli in Veneri faciendi: vicitque Alcámenes non opere, sed civitatis suffragiis, contra peregrinum suo faventis. Quare Agoracritus ea lege signum suum vendidisse traditur, ne Athenis esset, et appellasse Nemesis. Id positum est Rhamnunte pago Atticae, quod M. Varro omnibus signis praetulit. Est et in Matris Magnae delubro in eadem civitate Agoracriti opus.

4. Phidiam clarissimum esse per omnes gentes, quae Iovis Olympii famam intelligunt, nemo dubitat: sed ut merito laudari sciant, etiam qui opera eius non viderunt, proferemus argumenta parva et ingenii tantum. Neque ad hoc Iovis Olympii pulchritudine utemur, non Minervae Athenis factae amplitudino, cum sit ea cubitorum viginti sex; ebore haec et auro constat: sed scuto eius, in quo Amazonum proelium caelavit intumescente ambitu parvae eiusdem concava parte deorum et gigantum dimicationem: in soleis vero Lapitharum et Centaurorum: adeo momenta omnia capacia artis illi fuere. In base autem quod caelatum est, Pandoras genesin appellavit: ibi dii sunt XX numero nascentes, Victoria praecipue mirabili. Periti mirantur et serpentem, ac sub ipsa cuspide aeream sphingem. Haec sunt obiter dicta de artifice nunquam satis laudato: simul ut noscatur illam magnificentiam aequalem fuisse et in parvis.

5. Praxitelis aetatem inter statuarios diximus, qui marmoris gloria superavit etiam semet. Opera eius sunt Athenis in Ceramicis: sed ante omnia, et non solum Praxitelis, verum et in toto orbe terrarum, Venus, quam ut viderent multi, navigaverunt Gnidum. Duas fecerat, simulque vendebat, alteram velata specie, quam ob id quidem praetulerunt, quorum conditio erat, Coi, cum alteram etiam eodem pretio detulisset, severum id ac pudicum arbitantes: rejectam Gnidii emerunt, immensa differentia famae. Voluit eam postea a Gnidiiis mercari rex Nicomedes, totum aes civitatis alienum, quod erat ingens, dissoluturum se promittens. Omnia perpeti maluerunt, nec immerito: illo enim signo Praxiteles nobilitavit Gnidum. Aedicula eius tota aperitur, ut conspici possit undique effigies deae, favente ipsa, ut creditur, facto. Nec minor ex quacunque parte admiratio est. Ferunt amore captum quandam, cum delituisse

noctu, simulacro cohaesisse, eiusque cupiditatis esse indicem maculam. Sunt in Gnido et alia signa marmorea illustrium artificum: Liber Pater Bryaxidis: et alter Scopae, et Minerva: nec maius aliud Veneris Praxitelis specimen, quam quod inter haec sola memoratur. Eiusdem est et Cupido obiectus a Cicerone Verri, ille propter quem Thespiae visabantur, nunc in Octaviae scholis positus. Eiusdem et alter nudus in Pario colonia Propontidis, par Veneri Gnidiae nobilitate, et iniuria. Adamavit enim eum Alchidas Rhodius, atque in eo quoque simile amoris vestigium reliquit. Romae Praxitelis opera sunt, Flora, Triptolemus, Ceres in hortis Servilii: Boni Eventus, et Bonae Fortunae simulacra in Capitolio: item et Maenades, et quas Thyadas vocant, et Caryatidas: et Sileni, in Pollionis Asinii monumentis, et Apollo et Neptunus.

6. Praxitelis filius Cephissodorus et artis heres fuit. Cuius laudatum est Pergami symplegma, signum nobile, digitis corpori verius, quam marmori, impressis. Romae eius opera sunt: Latona in Palatii delubro: Venus in Pollionis Asinii monumentis: et intra Octaviae porticus in Iunonis aede Aesculapius, ac Diana.

7. Scopae laus cum his certat. Is fecit Venerem, et Pothon, et Phaethontem, qui Samothrace sanctissimis ceremoniis coluntur. Item Apollinem Palatinum, Vestam sedentem laudatam in Servilianis hortis, duasque chametaeras circa eam, quarum pares in Asinii monumentis sunt, ubi et Canephoros eiusdem. Sed in maxima dignatione Cn. Domitii delubro in Circo Flaminio Neptunus ipse, et Thetis, atque Achilles, Nereides supra delphinos et cete et hippocampus sedentes. Item Tritones, chorusque Phorci, et pristes, ac multa alia marina, omnia eiusdem manus, praeclarum opus, etiam si totius vitae fuisset. Nunc vero praeter supra dicta, quaeque nescimus, Mars est etiamnum sedens colosseus eiusdem, in templo Bruti Callaici apud Circum eundem. Praeterea Venus in eodem loco nuda Praxiteliam illam antecedens, et quemcunque alium locum nobilitatura.

8. Romae quidem magnitudo operum eam obliterat, ac magni officiorum negotiorumque acervi omnes a contemplatione talium abducunt, quoniam otiosorum et in magno loci silentio apta admiratio talis est. Qua de causa ignoratur artifex eius quoque Veneris, quam Vespasianus Imperator in operibus Pacis suae dicavit, antiquorum dignam fama. Par haesitatio est in templo Apollinis Sosiani, Nioben cum liberis morientem, Scopas aut Praxiteles fecerint: item Ianus pater in suo templo dicatus ab Augusto, ex Aegypto advectus, utrius manus sit, iam quidem et auro occultatus. Similiter in Curia Octaviae quaeritur de Cupidine fulmen temente. Id demum affirmatur, Alcibiadem esse principem forma in ea aetate.

Multa in eadem schola sine auctoribus placent. Satyri quatuor: ex quibus unus Liberum patrem palla velatum Veneris praefert: alter Liberum similiter: tertius ploratum infantis cohibet: quartus cratere alterius sitim sedat: duaeque Aurae velificantes sua veste. Nec minor quaestio est in Septis, Olympum et Pana, Chironemque cum Achille, qui fecerint: praesertim cum capitali satisfactione fama iudicet dignos.

9. Scopas habuit aemulos eadem aetate, Bryaxin, et Timotheum, et Leocharem, de quibus simul dicendum est, quoniam pariter caelavere, Mausoleum. Sepulcrum hoc est ab uxore Artemisia factum Mausolei Cariae regulo, qui obiit Olympiadis centesima sexagesimo anno secundo. Opus id ut esset inter septem miracula, ii maxime artifices fecere. Patet ab austro et septemtrione sexagenos ternos pedes, brevis a frontibus, toto circuitu pedes quadringentos undecim: attollitur in altitudinem viginti quinque cubitis: cin-

gitur columnis triginta sex. Pteron vocavere. Ab oriente caelavit Scopas, a septemtrione Bryaxis, a meridie Timotheus, ab occasu Leochares. Priusque quam peragerent, regina Artemisia, quae mariti memoriae id opus exstrui iusserat, obiit. Non tamen recesserunt, nisi absoluto iam, id gloriae ipsorum artisque monumentum iudicantes: hodieque certant manus. Accessit et quintus artifex. Namque supra pteron, pyramis altitudine inferiorem aequavit, viginti quatuor gradibus in metae cacumen se contrahens. In summo est quadriga marmorea, quam fecit Pythis. Haec adiecta centum quadraginta pedum altitudine totum opus includit.

10. Timothei manu Diana Romae est in Palatio, Apollinis delubro, cui signo caput reposuit Aulianus Evander. In magna admiratione est et Hercules Menestrati: et Hecate Ephesi in templo Dianae post aedem, in cuius contemplatione admonent aeditui parcere oculis, tanta marmoris radiatio est. Non postferuntur et Charites in propylaeo Atheniensium, quas Socrates fecit, alius ille quam pictor, idem ut aliqui putant. Nam Myronis illius, qui in aere laudatur, anus ebria est Smyrnae in primis inclyta. Pollio Asinius, ut fuit acris vehementiae, sic quoque spectari monumenta sua voluit. In iis sunt Centauri Nymphas gerentes Archesitae, Thespiades Cleomenis, Oceanus et Iupiter Entochi, Hippiades Stephanis, Hermerotes Taurisci, non caelatoris illius, sed Tralliani. Iupiter hospitalis Pamphili Praxitelis discipuli. Zethus et Amphion ac Dirce et taurus, vinculumque, ex eodem lapide, Rhodo advecta opera Apollonii et Taurisci. Parentum ii certamen de se fecere: Menecratem videri professi, sed esse naturalem Artemidorum. Eodem loco Liber pater Eutychidis laudatur. Ad Octaviae vero porticum Apollonis Philisci Rhodii in delubro suo. Item Latona et Diana, et Musae novem, et alter Apollo nudus. Eum, qui citharam in eodem templo tenet, Timarchides fecit. Intra Octaviae vero porticus, in aede lunonis, ipsam deam Dionysius, et Polycles aliam: Venerem eodem loco Philiscus: cetera signa Praxiteles. Timarchidis filii Iovem, qui est in proxima aede, fecerunt. Pana et Olympum luctantes, eodem loco Heliodorus, quod est alterum in terris symplegma nobile. Venerem lavantem sese: Daedalum stantem Polycharmus. Ex honore apparet in magna auctoritate habitum Lysiae opus, quod in Palatio super arcum Divus Augustus honori Octavii patris sui dicavit, in aedicula columnis adornata. Id est quadriga curusque, et Apollo ac Diana ex uno lapide. In hortis Servilianis reperio laudatos, Calamidis Apollinem illius caelatoris, Dercylidis pycatas, Amphistrati Callisthenem historiarum scriptorem.

11. Nec multo plurium fama est, quorundam claritati in operibus eximiis obstante numero artificum, quoniam nec unus occupat gloriam, nec plures pariter nuncupari possunt, sicut in Laocoonte, qui est in Titi Imperatoris domo, opus omnibus et picturae et statuariae artis praeponendum. Ex uno lapide eum et liberos draconumque mirabiles nexus de consilii sententia ferere summi artifices, Agesander et Polydorus et Athenodorus Rhodii. Similiter Palatinas domos Caesarum replevere probatissimis signis Craterus cum Pythodoro, Polydectes cum Hermolao, Pythodorus alius cum Artemone, et singularis Aphrodisius Trallianus. Agrippae Pantheum decoravit Diogenes Atheniensis: et Caryatides in columnis templi eius probantur inter pauca operum: sicut in fastigio posita signa, sed propter altitudinem loci minus celebrata.

12. In honorem est, nec in templo ullo Hercules, ad quem Poeni omnibus annis humana sacrificaverunt victima, humi stans, ante aditum porticus Ad Nationes. Sitae suere et Thespiades ad aedem Felicitatis, quarum unam adamavit eques Romanus Iunius Pi-

sciculus, ut tradit Varro: admiratur et Pasiteles, qui et quinque volumina scripsit nobilium operum in toto orbe. Natus hic in Graecia Italiae ora, et civitate Romana donatus cum iis oppidis, Iovem fecit eborum in Metelli aede, qua Campus petitur. Accidit ei, cum in navalibus, ubi ferae Africanæ erant, per caveam intuens leonem caelaret, ut ex alia cavea panthera erumperet, non levi periculo diligentissimi artificis. Fecisse opera complura dicitur: sed quae fecerit, nominatim non refertur.

13. Arcesilaum quoque magnificat Varro, cuius se marmoream habuisse laenam tradit, aligerosque ludentes cum ea Cupidines, quorum alii religatam tenerent, alii e cornu cogerent bibere, alii calcearent soccis, omnes ex uno lapide. Idem et a Coponio XIV nationes, quae sunt circa Pompeii, factas auctor est.

14. Invenio et Canachum laudatum inter statuarios, fecisse marmorea. Nec Sauron atque Batrachum obliterari convenit, qui fecere templa Octaviae porticibus inclusa, natione ipsi Lacones. Quidam et opibus praepotentes fuisse eos putant, ac sua impensa construxisse, inscriptionem sperantes. Qua negata, hoc tamen alio loco et modo usurpasse. Sunt certe etiamnum in columnarum spiris insculpta nomina eorum argumenta, lacerta atque rana. In Iovis aede extitisse picturam, cultusque reliquos omnes femineis argumentis constat. Etenim facta lunonis aede cum inferrentur signa, permutasse geruli traduntur: et id religione custoditum, velut ipsis diis sedem ita partitis. Ergo et in lunonis aede cultus est, qui Iovis esse debuit.

15. Sunt et in parvis marmoreis famam consecuti, Myrmecides, cuius quadrigam cum agitatore cooperuit alis musca: et Callicrates, culus formicarum pedes atque alia membra pervidere non est.

V. Haec sint dicta de marmorum sculptoribus, summaque claritate artificum: quo in tractatu subit mentem non fuisse tum auctoritatem maculoso marmoris. Fecere e Thasio, Cycladum insularum, aequae et Lesbio: lividius hoc paulo. Versicolores quidem maculas, et in totum marmorum apparatus Menander etiam diligentissimus luxuriae interpres, primus et raro attigit. Columnis demum utebantur in templis, nec lautitiae causa (nondum enim ista intelligebantur) sed quia firmiores aliter statui non poterant. Sic est inchoatum Athenis templum Iovis Olympii, ex quo Sulla Capitolinis aedibus advexerat columnas. Fuit tamen inter lapidem atque marmor differentia iam et apud Homerum. Dicit enim marmoreo saxo percussum: sed hactenus. Regias quoque domos cum laudatissime praeter aes, aurum, electrum, argentum, ebore tantum adornans. Primum (ut arbitror) versicolores istas maculas Chiorum lapidicinae ostenderunt, cum exstruerent muros, faceto in id M. Ciceronis sale: omnibus enim ostentabant, ut magnificentum: Multo, inquit, magis mirarer, si Tiburtino lapide fecissetis. Et hercules, non fuisset picturae honos ullus, non modo tantus, in aliqua marmorum auctoritate.

VI. Secandi marmor in crustas nescio an Cariae fuerit inventum. Antiquissima, quod equidem inveniam, Halicarnassi Mausoli domus Proconnesio marmore exculta est, lateritiis parietibus. Is obiit Olympiadis C anno II, Urbis Romae anno CCCLXXV.

VII. Primum Romae parietes crusta marmoris operuisse totius domus suae in Caelio monte Cornelius Nepos tradidit Mamurram Formiis natum, equitem Romanum, praefectum fabrum C. Caesaris in Gallia. Neque indignatio sit, tali auctore inventa re. Hic namque est Mamurra, Catulli Veronensis carminibus proscissus, quem et res, et domus ipsius clarior, quam Catullus, dixit habere, quidquid habuisset Comata Gallia. Namque adiecit idem Nepos, eum primum totis aedi e marmore co-

lumnam habuisse, omnes solidas e Carystio aut Lunensi.

VIII. M. Lepidus, Catuli in consulatu collega, primus omnium limina ex Numidico marmore in domo posuit magna reprehensione. Is fuit consul anno Urbis DCLXXVI. Hoc primum invecti Numidici marmoris vestigium invenio, non in columnis tamen crustisve, ut supra Carystii: sed in massa ac vilissimo liminum usu. Post hunc Lepidum ferme quadriennio L. Lucullus consul fuit, qui nomen (ut apparet ex re) Luculleo marmori dedit, admodum delectatus illo: primusque Romam invexit, atrum alioqui, cum cetera maculis aut coloribus commendetur. Nascitur autem in Nili insula, solumque paene horum marmorum ab amatore nomen accepit. Inter hos primum, ut arbitror, marmoreos parietes habuit scena M. Scauri, non facile dixerim sectos, an solidis glebis positos, sicuti est hodie Iovis Tonantis aedes in Capitolio. Nondum enim secti marmoris vestigia invenerat Italia.

IX. Sed quisquis primum invenit secare, luxuriamque dividere, importuni ingenii fuit. Arena hoc fit, et ferro videtur fieri, serra in praetenui linea premente arenas, versandoque, tractu ipso secante. Aethiopica ad haec maxime probatur. Nam id quoque accessit, ut ad Aethiops usque peteretur, quod faceret marmora: immo vero in Indos, quo margaritas quoque peti severis moribus indignum erat. Haec proxime laudatur. Mollior tamen, quae Aethiopica. Illa nulla scabritie secat. Indica non aequae laevigat: sed ea combusta polientes marmora fricare iubentur. Simile et Naxiae vitium est, et Coptidi, quae vocatur Aegyptia. Haec fuere antiqua genera marmoribus secandis. Postea reperta est arena non minus probanda, ex quodam Adriatici maris vado, aestu nudante, observatione non facili. Iam quidem quacunq[ue] arena secare e fluviis omnibus fraus artificum ausa est: quod dispendium admodum pauci intelligunt. Crassior enim arena laxioribus segmentis terit, et plus erodit marmoris, maiusque opus scabritia politurae relinquit. Ita sectae attenuantur crustae. Rursusque Thebaica polituris accommodatur, et quae fit e poro lapide, aut e pumice.

X. Signis e marmore poliendis, gemmisque etiam scalpendis, atque limandis, Naxium diu placuit ante alia: ita vocantur cotes in Cypro insula genitae. Vivere postea ex Armenia vectae.

XI. Marmorum genera et colores non attinet dicere in tanta notitia: nec facile est enumerare in tanta multitudine. Quoto cuique enim loco non suum marmor invenitur? Et tamen celeberrimi generis dicta sunt in ambitu terrarum cum gentibus suis. Non omnia tamen in lapidinis gignuntur, sed multa et sub terra sparsa. Pretiosissimi quaedam generis, sicuti Lacedaemonium viride, cunctisque hilarius. Sic et Augustum, ac deinde Tiberium, in Aegypto Augusti ac Tiberii primum principatu reperta. Differentiaeque eorum est ab ophite, cum sit illud serpentium maculis simile, unde et nomen accepit: quod haec maculas diverso modo colligunt, Augustum undatim crispum in vertices, Tiberium sparsa, non convoluta canitie.

Neque ex ophite columnae, nisi parvae admodum, inveniuntur. Duo eius genera: molle candidum, nigricans durum. Dicuntur ambo capitis dolores sedare adalligati, et serpentium ictus. Quidam phreneticis ac lethargicis adalligari iubent candicantem. Contra serpentes autem a quibusdam laudatur praecipue ex his, quem tephriam appellant, a colore cineris. Vocatur et Memphites a loco, gemmantis naturae. Huius usus conteri, et iis, quae urenda sint aut secanda, ex aceto illini. Obstupescit ita corpus, nec sentit cruciatum.

Rubet porphyrites in eadem Aegypto: ex eo candidis intervenientibus punctis Leptosephos vocatur.

Quantislibet molibus caedendis sufficiunt lapicidinae. Statuas ex eo Claudio Caesari procurator eius in urbem ex Aegypto advexit Vitrasius Pollio, non admodum probata novitate. Nemo certe postea imitatus est. Invenit eadem Aegyptus in Aethiopia, quem vocant basalten, ferrei coloris atque duritiae. Unde et nomen ei dedit. Nunquam hic maior reperiendus est, quam in templo Pacis ab Imperatore Vespasiano Augusto dicatus: argumento Nili, XVI liberis circa ludentibus, per quos totidem cubita summi incrementi augmentis se annis intelliguntur. Non assimilis illi narratur in Thebis delubro Serapis, ut putant Memnonis statuae dicatus: quem quotidiano Solis ortu contactum radiis crepare dicunt.

XII. Onychem etiam tum in Arabiae montibus, nec usquam aliubi, nasci putavere nostri veteres: Sudines in Germania. Potioris primum vasis inde factis, dein pedibus lectorum sellisque: Nepos Cornelius tradit magno fuisse miraculo, cum P. Lentulus Spinter amphoras ex eo Chiorum magnitudine cadorum ostendisset: post quinquennium deinde triginta duorum pedum longitudine columnas vidisse se. Variatum in hoc lapide postea est. Namque pro miraculo insigni, quatuor modicas in theatro suo Cornelius Balbus posuit. Nos ampliores triginta vidimus in coenatione, quam Callistus Caesaris Claudii libertorum potentia notus sibi exaedificaverat. Hunc aliqui lapidem alabastriten vocant, quem cavant ad vasa unguentaria, quoniam optime serrare incorrupta dicitur. Idem exustus emplastris convenit. Nascitur circa Thebas Aegyptias, et Damascus Syriae. Hic ceteris candidior: probatissimus vero in Carmania, mox in India: iam quidem et in Syria Asiaque. Vilissimus autem et sine ullo nitore in Cappadocia. Probantur quam maxime mellei coloris, in vertices maculosi atque non translucidi. Vitia in iis, corneus color aut candidus, et quidquid simile vitro est.

XIII. Paulum distare ab eo in unguentorum fide multi existimant Lygdinos in Paro repertos: amplitudine, qua lances craterasque non excedant, antea ex Arabia tantum advehi solitos, candoris eximii.

Magnus et duobus contrariae inter se naturae honos: Corallitico in Asia reperto, mensurae non ultra bina cubita, candore proximo ebori, et quadam similitudine. E diverso niger est Alabandicus terrae suae nomine, quoniam et Mileti nascens, ad purpuram tamen magis aspectu declinante. Idemque liquatur igni, ac funditur ad usum vitri. Thebaicus interstinctus aureis guttis, invenitur in Africae parte Aegypto adscriptae, cotulis ad terenda collyria quadam utilitate naturali conveniens.

Circa Syenen vero Thebaidis Syenites, quem ante pyropocilon vocabant.

XIV. Trabes ex eo fecere reges quodam certamine, obeliscos vocantes, Solis numini sacros. Radiorum eius argumentum in effigie est, et ita significatur nomine Aegyptio.

1. Primus omnium id instituit Mestres, qui in Solis urbe regnabat, somnio iussus: hoc ipsum inscriptum in eo: etenim sculpturae illae effigiesque, quas videmus, Aegyptiae sunt literae.

2. Postea et alii regum in supra dicta urbe, Sothis quatuor numero, quadragendū octondū cubitorum longitudine: Ramises autem is, quo regnante illium captum est, quadraginta cubitorum. Idem digressus inde, ubi fuit Mnevidis regia, posuit alium, longitudine undecenis pedibus, per latera cubitis quatuor. Opus id fecisse dicuntur CXX M. hominum. Ipse rex, cum subrecturus esset, verereturque ne machinae ponderi non sufficerent, quo maius periculum curae artificum denuntiaret, filium suum adalligavit cacumini, ut salus eius apud molientes prodesset et lapidi. Hac admiratione operis effectum est, ut cum oppidum id expugnaret Cambyases

rex, ventumque esset incendio ad crepidines obelisci, exstingui ignem iuberet molis reverentia, qui urbis nullam habuerat.

3. Sunt et alii duo, unus a Smarre positus, alter ab Eraphio, sine notis, quadragenum octonum cubitorum. Alexandriae statuit unum octoginta cubitorum Ptolemaeus Philadelphus, quem exciderat Nectabis rex purum: maiusque opus fuit in devehendo statuendo multo, quam in excidendo. A Satyro architecto aliqui devectum tradunt rate: Callisthenes a Phoenice, fossa perducta usque ad iacentem obeliscum e Nilo. Navesque duas in latitudinem patulas, pedibus ex eodem lapide ad rationem geminati per duplicem mensuram ponderis oneratas, ita ut subirent obeliscum pendentem extremitatibus suis in ripis utrinque: postea egestis laterculis alleratas naves excepsisse onus statutum. Excisos autem sex tales in monte eodem, et artificem donatum talentis quinquaginta. Hic fuit in Arsinoë positus a rege supra dicto, munus amoris in coniugem eandemque sororem, Arsinoë. Inde eum navalibus incommodum Maximus quidam praefectus Aegypti transtulit in forum, reciso cacumine, dum vult fastigium addere auratum, quod postea omisit.

4. Et alii duo sunt Alexandriae ad portum, in Caesaris templo, quos excidit Mentes rex quadragenum binum cubitorum. Super omnia accessit difficultas mari Romam devehendi, spectatis admodum navibus. Divus Augustus priorem advexerat, miraculique gratia Puteolis navalibus perpetuis dicaverat: sed incendio consumpta est. Divus Claudius aliquot per annos asservatam, qua Caius Caesar importaverat, omnibus quae unquam in mari visae sunt, mirabiliorem, turribus Puteolano ex pulvere exaedificatis, perductam Ostiam, portus gratia mersit: alia ex hoc cura navium, quae Tiberi subvehant. Quo experimento patuit, non minus aquarum huic anni esse, quam Nilo.

5. Is autem obeliscus, quem Divus Augustus in Circo magno statuit, excisus est a rege Semnesertheo, quo regnante Pythagoras in Aegypto fuit, centum viginti quinque pedum, et dodrantis, praeter basim eiusdem lapidis: is vero, qui est in Campo Martio, novem pedibus minor, a Sesostride. Inscripti ambo rerum naturae interpretationem Aegyptiorum philosophia continent.

XV. 6. Ei, qui est in Campo, Divus Augustus addidit mirabilem usum, adprehendendas Solis umbras, dierumque ac noctium ita magnitudines, strato lapide ad magnitudinem obelisci, cui par fieret umbra, brumae confectae die, sexta hora, paulatimque per regulas (quae sunt ex aere inclusae) singulis diebus decresceret, ac rursus augesceret: digna cognitu res et ingenio, foecundo mathematici. Apici auratam pilam addidit, cuius umbra vertice colligeretur in se ipsa, alias enormiter iaculante apice, ratione (ut ferunt) a capite hominis intellecta. Haec observatio triginta iam fere annis non congruit, sive Solis ipsius dissono cursu, et caeli aliqua ratione mutato, sive universa tellure aliquid a centro suo dimota, ut deprehendi et in aliis locis accipio: sive Urbis tremoribus, ibi tantum gnomone intorto, sive inundationibus Tiberis sedimento molis facto: quanquam ad altitudinem impositi oneris in terram quoque dicantur acta fundamenta.

7. Tertius Romae in Vaticano, Caii et Neronis principum Circo, ex omnibus unus omnino factus est imitatione eius, quem fecerat Sesostridis filius Nuncoreus. Eiusdem remanet et alius centum cubitorum, quem post caecitatem visa reddito, ex oraculo Soli sacravit.

XVI. Dicantur obiter et pyramides in eadem Aegypto, regum pecuniae otiosa ac stulta ostentatio. Quippe cum faciendi eas causa a plerisque tradatur, ne pecuniam successoribus aut aemulis insidiantibus

praeberent, aut ne plebs esset otiosa. Multa circa hoc vanitas illorum hominum fuit, vestigiaque complurium inchoatarum exstant. Una est in Arsinoite nomo, duae in Memphite, non procul labyrintho, de quo et ipso dicemus. Totidem, ubi fuit Moeridis lacus, hoc est, fossa grandis. Sed Aegyptus inter mira ac memoranda narrat harum cacumina extrema, quae eminere dicuntur. Reliquae tres, quae orbem terrarum implevere fama, sane conspicuae undique adnavigantibus, sitae sunt in parte Africae, monte saxeo sterilique, inter Memphim oppidum, et quod appellari diximus Delta, a Nilo minus quatuor millia passuum, a Memphi VII. M. D. vico appositio, quem vocant Busirin, in quo sunt assueti scandere illas.

XVII. 2. Ante has est sphinx, vel magis narranda, quasi silvestre numen accolentium. Amasin regem putant in ea conditum, et volunt invectam videri. Est autem saxo naturali elaborata, et lubrica. Capitis monstri ambitus per frontem centum duos pedes colligit, longitudo pedum CXLIII est, altitudo a ventre ad summum apsidem in capite, LXII.

3. Pyramis amplissima ex Arabicis lapidinis constat. Trecenta LXVI hominum millia annis XX eam construxisse produntur. Tres vero factae annis LXXXVIII, et mensibus IV. Qui de iis scripserint, sunt Herodotus, Euhemerus, Duris Samius, Aristagoras, Dionysius, Artemidorus, Alexander Polyhistor, Butorides, Antisthenes, Demetrius, Demoteles, Apion. Inter omnes eos non constat a quibus factae sint, iustissimo casu oblitteratis tantae vanitatis auctoribus. Aliqui ex his prodiderunt, in raphanos, et allium, ac caepas, mille sexcenta talenta erogata. Amplissima octo iugera obtinet soli, quatuor angulorum paribus intervallis, per octingentos octoginta tres pedes singulorum laterum, altitudo a cacumine, pedes XV, s. Alterius intervalla singula per quatuor angulos pares, DCCXXXVII, s. comprehendunt. Tertia minor quidem praedictis, sed multo spectatior, Aethiopis lapidibus, assurgit CCCLXIII pedibus inter angulos. Vestigia aedificationum nulla exstant. Arena late pura circum, lentis similitudine, qualis in maiori parte Africae. Quaestionum summa est, quam ratione in tantam altitudinem subvecta sint caementa. Alii enim nitro ac sale adaggeratis cum crescente opere, ac peracto fluminis irrigatione dilutis: alii lateribus et luto factis, in privatas domos distributis. Nilum enim non putant rigare potuisse, multo humiliorem. In pyramide maxima est intus puteus octoginta sex cubitorum, flumen illo admissum arbitrantur. Mensuram altitudinis earum omniumque similium deprehendere invenit Thales Milesius, umbram metiendu, qua hora par esse corpori solet. Haec sunt pyramidum miracula: supremumque illud, ne quis regum opus, miretur minimam ex his, sed laudatissimam, a Rhodope meretricula factam. Aesopi, fabularum philosophi, conserva quondam et contubernalis haec fuit, maiore miraculo tantas opes meretricio esse conquistatas quaestu.

XVIII. 4. Magnificatur et alia turris a rege facta in insula Pharo, portum obtinente Alexandriae, quam constitisse octingentis talentis tradunt: magno animo, ne quid omittamus, Ptolemaei regis, quod in ea permiserit Sostrati Gnidii architecti structurae ipsius nomen inscribi. Usus eius, nocturno navium cursu ignes ostendere, ad praenuntianda vada, portusque introitum: quales iam compluribus locis flagrant, ut Ostiae, ac Ravennae. Periculum in continuatione ignium, ne sidus existimetur, quoniam e longinquo similis flammiarum aspectus est. Hic idem architectus primus omnium Gnidii fecisse traditur.

XIX. Dicantur

classi-

mun humani impendii opus, sed non, ut existimari potest, falsum.

1. Durat etiam nunc in Aegypto Heracleopolite nomo, qui primus factus est ante annos, ut tradunt, quater mille sexcentos, a Petesucco rege, sive Tithoe. Quamquam Herodotus totum opus regum esse dicit, novissimique Psammetichi. Causam faciendi varie interpretantur. Demoteles regiam Motherudis fuisse, Lyceas sepulcrum Moeridis: plures Soli sacrum id exstructum, quod maxime creditur.

2. Hinc utique sumsisse Daedalum exemplar eius labyrinthi, quem fecit in Creta, non est dubium, sed centesimam tantum portionem eius imitatum, quae itinerum ambages occursumque ac recursus inexplicabiles continet: non (ut in pavimentis, puerorumve ludicris campestribus videmus) brevi lacinia millia passuum plura ambulationis continentem: sed crebris foribus inditis, ad fallendos occursum, redeundumque in errores eosdem. Secundum hic fuit ab Aegypto labyrinthus: tertius in Lemno: quartus in Italia. Omnes lapide polito fornicibus tecti: Aegyptius (quod miror equidem) introitu lapide e Pario: columnis reliquis, e Syenite: molibus compositis, quas dissolvere ne secula quidem possint: adiuvantibus Heracleopolitis, qui id opus invisum mire infestavere. Positionem operis eius singulaeque partes enarrare non est, cum sit in regiones divisum, atque in praefecturas (quas vocavi nomos) sedecim nominibus earum, totidem vastis domibus attributis: praeterea templa omnium Aegypti deorum contineat, superque Nemeses quindecim aediculis includerit, pyramides complures quadragenarum ulnarum, senas radicum oras obtinentes. Fessi iam eundo perveniunt ad viarum illum inexplicabilem errorem. Quin et coenacula prius excelsa, porticusque ascenduntur nonagenis gradibus omnes: intus columnae de porphyrite lapide, deorum simulacra, regum statuae, monstriferae effigies. Quarundam autem domorum talis est situs, ut adaperientibus fores, tonitruum intus terribile existat. Maiore autem in parte transitus est per tenebras: aliaeque rursus extra murum labyrinthi aedificiorum moles, pteron appellant. Inde aliae perfossis cuniculis subterraneae domus. Refecit unus omnino pauca ibi Circummon spado Nectabis regis, ante Alexandrum Magnum annis quingentis. Id quoque traditur, fuisse trabibus spiniae oleo incoctae, dum fornices quadrati lapidis assurgerent. De Aegypto et Cretico labyrinthis, satis dictum est.

3. Lemnius similis illis, columnis tantum centum quinquaginta mirabilior fuit: quarum in officina turbines ita librati pependerunt, ut puero circumagente tornarentur. Architecti illum fecere Zmilus et Rhodus, et Theodorus indigena. Exstantque adhuc reliquiae eius, cum Cretici Italicique nulla vestigia exstant.

4. Nainque et Italicum dici convenit, quem fecit sibi Porsenna rex Etruriae sepulcri causa, simul ut externorum regum vanitas quoque ab Italis superetur. Sed cum excedat omnia fabulositas, utemur ipsius M. Varronis in expositione eius verbis: "Sepultus est, inquit, sub urbe Clusio: in quo loco monumentum reliquit lapide quadrato: singula latera pedum lata tricennum, alta quinquagenum: inque basi quadrata intus labyrinthum inextricabilem: quo si quis impropere sine glomere lini, exitum invenire nequeat. Supra id quadratum pyramides stant quinque, quatuor in angulis, in medio una: in imo latae pedum quindum septuagenum, altae centum quinquagenum: ita fastigatae, ut in summo orbis aeneus et petasus unus omnibus sit impositus, ex quo pendeant exapta catenis tintinnabula, quae vento agitata, longe sonitus referant, ut Dodonae olim factum. Supra quem orbem quatuor pyramides inasper, singulae exstant altae pedum centennum. Supra quas uno

solo quinque pyramides, quarum altitudinem Varonem puduit adicere. Fabulae Etruscae tradunt eandem fuisse, quam totius operis: adeo vesana dementia quaesisse gloriam impendio nulli profuturo. Praeterea fatigasse regni vires, ut tamen laus maior artificis esset.

XX. Legitur et pensilis hortus, immo vero totum oppidum Aegyptiae Thebae, exercitus armatos subter educere solitis regibus, nullo oppidanorum sentiente. Etiamnum hoc minus mirum, quam quod flumine medium oppidum interfuerit. Quae si fuissent, non dubium est Homerum dicturum fuisse, cum centum portas ibi praedicaret.

XXI. Magnificentiae vera admiratio exstat templum Ephesiae Dianae ducentis viginti annis factum a tota Asia. In solo id palustri fecere, ne terrae motus sentiret, aut hiatus timeret. Rursus ne in lubrico atque instabili fundamenta tantae molis locarentur, calcatis ea subtraverser carbonibus, dein velleribus lanae. Universo templo longitudo est CCCCXXV pedum, latitudo ducentorum viginti, columnae centum viginti septem a singulis regibus factae, LX pedum altitudine: ex iis XXXVI caelatae, una a Scopa. Operi praefuit Chersiphron architectus. Summa miracula, epistylia tantae molis attolli potuisse. Id consecutus est ille aeronibus arena plena, molli clivo super capita columnarum exaggerato, paulatim exinaniens imos, ut sensim opus in cubili sederet. Difficillime hoc contigit in limine ipso, quod foribus imponebat. Etenim ea maxima moles fuit: nec sedit in cubili, anxio artifice, mortis destinatione suprema. Traduntque in ea cogitatione fessum nocturno tempore in quiete vidiase praesentem Deam, cui templum fiebat, hortantem ut viveret: se composuisse lapidem, atque illi postero die apparuit, et pondere ipso correctus videbatur. Cetera eius operis ornamenta plurium librorum instar obtinent, nihil ad speciem naturae pertinentia.

XXII. Durat et Cyzici delubrum, in quo filum aureum commissuris omnibus politi lapidis subiecit artifex, eboreum lovem dicaturus intus, coronante eum marmoreo Apolline. Translucet ergo pictura tenuissimis capillamentis, lenique afflatu simulacra refovente, praeter ingenium artificis, ipsa materia, quanvis occulta, in pretio operis intelligitur.

XXIII. Eodem in oppido est lapis, fugitivus appellatus: Argonautae eo pro ancora usi, ibi reliquerant. Hunc e Prytaneo (ita vocatur locus) saepe profugum vinxere plumbo. Eadem in urbe iuxta portam, quae Trachia vocatur, turres septem acceptas voces numerosiore repercussu multiplicantes nomenque huic miraculo Echo est a Graecis datum. Hoc quidem natura locorum evenit, et plerumque convallium: ibi casu accidit. Olympiae autem arte, mirabili modo, in porticu, quam ob id heptaphon appellant, quoniam septies eadem vox redditur Cyzici et buleuterion vocant aedificium amplum, si ne ferreo clavo, ita disposita contiguatione, ut eximantur trabes sine fulturis, ac reponantur. Quod item Romae in ponte Sublicio religiosum est, posteaquam Coelitus Horatio defendente aegre revulsus est.

XXIV. Verum et ad urbis nostrae miracula transire conveniat, nongentorumque annorum dociles scrutari vires, et sic quoque terrarum orbem victum ostendere: quod accidisse toties paene, quot referentur miracula, apparebit: universitate vero acervata, et in quendam unum cumulum coacta, non alia magnitudo exsurgit, quam si mundus alius quidam in uno loco narraretur.

1. Nam ut Circum maximum a Caesare dictatore exstructum longitudine stadiorum trium, latitudinis unius, sed cum aedificiis iugerum quaternum, ad sedem CCLX millium, inter magna opera dicam nunc inter magnifica basilicam Pauli colu

Phrygibus mirabilem, forumque Divi Augusti, et templum Pacis Vespasiani Imperatoris Augusti, pulcherrima operum, quae unquam: Pantheon Iovi Ultori ab Agrippa factum, cum theatrum ante texerit Romae Valerius Ostiensis architectus ludis Libonis?

2. Pyramidas regum miramur, cum solum tantum foro exstruendo H. S. millies Caesar dictator emerit: et si quidem impensae movent captos avaritia animos, P. Clodius, quem Milo occidit, sestertium centies et quadragies octies domo emta habitaverit: quod equidem non secus, ac regum insaniam, miror. Itaque et ipsum Milonem sestertium septingenties aeris alieni debuisse, inter prodigia animi humani duco. Sed tunc senes aggeris vastum spatium, et substructiones insanas Capitolii mirabantur: praeterea cloacas: operum omnium dictu maximum, suffossis montibus, atque (ut paulo ante retulimus) urbe pensili, subterque navigata.

3. A M. Agrippa in aedilitate post consulatum, per meatus corrivati septem annes, cursuque praecipiti torrentium modo rapere atque auferre omnia coacti, insuper mole imbrum concitati, vada ac latera quantunt: aliquando Tiberis retro infusi recipiunt fluctus, pugnantque diversi aquarum impetus intus: et tamen obnixta firmitas resistit. Trahuntur moles internae tantae, non succumbentibus causis operis: pulsant ruinae sponte praecipites, aut impactae incendiis: quatuor solum terrae motibus: durant tamen a Tarquinio Prisco annis DCC prope inexpugnabiles: non omittendo memorabili exemplo, vel eo magis, quoniam celeberrimis rerum conditoribus onissum est: cum id opus Tarquinius Priscus plebis manibus faceret, essetque labor incertum longior an periculosior, passim consorta nece, Quiritibus taedium fugientibus, novum et inexcogitatum antea posteaque remedium invenit ille rex, ut omnium ita defunctorum figeret crucibus corpora spectanda civibus, simul et feris volucribusque laceranda. Quamobrem pudor Rom. nominis proprius, qui saepe res perditas servavit in proeliis, tunc quoque subvenit: sed illo tempore imposuit, iam erubescens, cum puderet vivos, tanquam puditum esset extinctos. Amplitudinem cavis eam fecisse proditur, ut vehem foeni large onustam transmitteret.

4. Parva sunt cuncta, quae diximus, et omnia uni comparanda miraculo, antequam nova attingam. M. Lepido, Q. Catulo Coss. ut constat inter diligentissimos auctores, domus pulchrior non fuit Romae quam Lepidi ipsius. At hercule intra annos XXXV eadem centesimum locum non obtinuit. Computet in hac aestimatione, qui volet, marmorum molem, opera pictorum, impendia regalia, et cum pulcherrima laudatissimaque certantes centum domos: posteaque eas ab innumerabilibus aliis in hunc diem victas. Profecto incendia puniunt luxum: nec tamen effici potest, ut mores aliquid ipso homine mortalius intelligant.

5. Sed eas omnes duae domus vicerunt. Bis vidimus urbem totam cingi domibus principum Caii et Neronis, et huius quidem (ne quid deesset) aurea. Nimirum sic habitaverunt illi, qui hoc imperium fecere, tantas ad vincendas gentes triumphosque referendos ab aratro aut foco exeuntes, quorum agri quoque minorem modum obtinuerunt, quam sellariae istorum.

6. Subit vero cogitatio, quota portio harum fuerint areae illae, quas invictis Imperatoribus decernebant publice ad aedificandas domos: summusque illarum honos erat, sicut in P. Valerio Publicola, qui primus consul fuit cum L. Bruto, post tot meritis, ~~fratre eius~~, qui bis in eodem magistratu Saadii decreto, ut domus eorum ~~fratre eius~~, et ianuam in publicum reice-

UR.

retur. Hoc erat clarissimum insigne inter triumphales quoque domos.

7. Non patiemur duos Caios, vel duos Neronas, ne hac quidem gloria famae frui: docebinusque etiam insaniam eorum victam privatis operibus M. Scauri, cuius nescio an aedilitas maxime prostraverit mores civiles, maiusque sit Sullae malum, tanta privigni potentia, quam proscriptio tot millium. Hic fecit in aedilitate sua opus maximum omnium, quae unquam fuere humana manu facta, non temporaria mora, verum etiam aeternitatis destinatione. Theatrum hoc fuit. Scena ei triplex in altitudinem, CCCLX columnarum, in ea civitate, quae sex Hymettias non tulerat sine probro civis amplissimi. Ima pars scenae e marmore fuit: media e vitro, inaudito etiam postea genere luxuriae: summa, e tabulis inauratis. Columnae, ut diximus, imae duodequadragenum pedum. Signa aerea inter columnas, ut indicavimus, fuerunt tria millia numero. Cavea ipsa cepit hominum LXXX millia: cum Pompeiani theatri toties multiplicata urbe, tantoque maiore populo, sufficiat large quadraginta millibus. Sed et reliquis apparatus, tantus Attalica veste, tabulis pictis, ceteroque choragio fuit, ut in Tusculanam villam reportatis quae superfluebant quotidiani usus deliciis, incensa villa ab iratis servis, concremaretur ad H. S. millies.

8. Aufert animum, et a destinato itinere digredi cogit contemplatio tam prodigae mentis, aliamque connecti maiorem insaniam e ligno. C. Curio, qui bello civili in Caesarianis partibus obiit, funebri patris munere, cum opibus apparatuque non posset superare Scaurum, (unde enim illi vitricus Sulla, et Metella mater proscriptionum sectrix? unde M. Scaurus pater, toties princeps civitatis, et Marius sodalitiis rapinarum provincialium sinus?) cum iam ne ipse quidem Scaurus comparari sibi posset, quando hoc certe incendii illius praemium habuit, convectis ex orbe terrarum rebus, ut nemo postea par esset insaniae illi. Ingenio ergo utendum fuit: operae pretium est scire quid invenerit, et gaudere moribus nostris, ac nostro modo nos vocare maiores. Theatra duo iuxta fecit amplissima e ligno, cardinum singulorum versatili suspensa libramento, in quibus utrisque antemeridiano ludorum spectaculo edito inter sese aversis, ne invicem obstreperent scenae: repente circumactis ut contrastarent, postremo iam die discedentibus tabulis, et cornibus in se coeuntibus faciebat amphitheatrum, et gladiatorum spectacula edebat, ipsum magis auctoratum populum Rom. circumferens. Quid enim miretur quisque in hoc primum? inventorem, an inventum? artificem, an auctorem? ausum aliquem hoc excogitare, an suscipere? parere, an iubere? Super omnia erit populi furor, sedere ausi tam infida instabilique sede. En hic est ille terrarum victor, et totius domitor orbis, qui gentes et regna diribet, iura externis mittit, deorum quaedam immortalium generi humano portio, in machina pendens, et ad periculum suum plaudens. Quae vilitas animarum ista? aut quae querela de Cannis? quantum mali potuit accidere? Hauriri urbes terrae hiatibus, publicus mortalium dolor est. Ecce populus Romanus universus velut duobus navigiis impositus, binis cardinibus sustinetur, et se ipsum depugnantem spectat, periturus momento aliquo luxatis machinis: et per hoc quaeritur in tribuniciis concionibus gratia, ut pensiles tribus faceret. Qualis hic in Rostris? Quid non ausurus apud eos, quibus hoc persuaserit? Vera namque confitentibus populus Romanus funebri munere ad tumulum patris eius depugnavit universus. Variavit hanc suam magnificentiam fessis turbatisque cardinibus, et amphitheatri forma custodita, novissimo die duabus per medium scenis athletas edidit, raptisque e contrario repente pulpitis eodem

die victores e gladiatoribus suis produxit. Nec fult rex Curio, aut gentium imperator, non opibus insignis, ut qui nihil in censu habuerit, praeter discordiam principum.

9. Sed dicantur vera aestimatione invicta miracula, quae Q. Marcius rex fecit. Is iussus a Senatu aquarum, Appiae, Anienis, Tepulae, ductus reficere, novam a nomine suo appellatam cuniculis per montes actis intra praeturae suae tempus adduxit. Agrippa vero in aedilitate sua, adiecta Virgine aqua, ceteris corrivatis atque emendatis, lacus septingentos fecit: praeterea salientes centum quinque: castella centum triginta, complura etiam cultu magnifica: operibus iis signa trecenta aerea aut marmorea imposuit, columnas ex marmore quadringentas, eaque omnia annuo spatio. Adiecit ipse in aedilitatis suae commemoratione, et ludos undeseaginta diebus factos, et gratuita praebita balinea centum septuaginta, quae nunc Romae ad infinitum auxere numerum.

10. Vicit antecedentes aquarum ductus novissimum impendium operis inchoati a C. Caesare, et peracti a Claudio. Quippe a lapide quadragesimo ad eam excelsitatem, ut in omnes Urbis montes levarentur, influxere Curtius atque Caeruleus fontes. Erogatum in id opus sestertium quinquagies quingies, et quingenties cent. mill. Quod si quis diligentem aestimaverit aquarum abundantiam in publico, balneis, piscinis, domibus, euripis, hortis, suburbanis, villis, spatioque advenientis exstructos arcus, montes perfossos, convalles aequatas, fatebitur nihil magis mirandum fuisse in toto orbe terrarum.

11. Eiusdem Claudii inter maxime memoranda equidem duxerim, quamvis destitutum successoris odio, montem perfossuni ad lacum Fucinum emittendum, inenarrabili profecto impendio, et operarum multitudine per tot annos: cum aut corrivatio aquarum, qua terrenus mons erat, egereretur in vertice machinis, aut silex caederetur, omniaque intus in tenebris fierent, quae neque concipi animo, nisi ab iis qui videre, neque humano sermone enarrari possunt.

12. Nam portus Ostiensis opus praetereo: item vias inter montes excisas: mare Tyrrhenum a Lucrino molibus seclusum: tot pontes tantis impendiis factos. Et inter plurima alia Italiae miracula, ipsa marmora in lapidinis crescere auctor est Papirius Fabianus, naturae rerum peritissimus: exentores quoque affirmant compleri sponte illa montium hulnera. Quae si vera sunt, spes est nunquam defuturam luxuriam.

XXV. A marmoribus digredienti ad reliquorum lapidum insignes naturas, quis dubitet in primis magnetem occurrere? quid enim mirabilius? aut qua in parte naturae maior improbitas? Dederat vocem saxi, ut diximus, respondentem homini, immo vero et obloquentem. Quid lapidis rigore pigrius? Ecce sensus manusque tribuit illi. Quid ferri duritia pugnacius? Sed cedit, et patitur mores: trahitur namque a magnete lapide, domitrixque illa rerum omnium materia ad inane nescio quid currit: atque ut propius venit, assistit, teneturque, complexuque haeret. Sideritin ob hoc alio nomine appellant, quidam Heracleon. Magnes appellatus est ab inventore (ut auctor est Nicander) in Ida repertus. Namque et passim invenitur, ut in Hispania quoque. Invenisse autem fertur, clavibus crepidarum et baculi cuspidibus haerentibus, cum armenta pasceret. Quinque genera magnetis Sotacus demonstrat: Aethiopicum: e Magnesia Macedoniae contermina, Boeidea lacum petentibus dextra: tertium in Hyrietico Boeotiae: quartum circa Alexandriam Troadem: quintum in Magnesia Asiae. Differentia prima, mas sit an femina: proxima in colore.

Im qui in Magnesia Macedonica reperiuntur, rufi

nigrique sunt. Boeotius vero rufi coloris plus habet, quam nigri. Is qui in Troade invenitur, niger est et feminei sexus, ideoque sine viribus. Deterimus autem in Magnesia Asiae, candidus, neque attrahens ferrum, similisque pumici. Compertum tanto meliores esse, quanto sunt magis caerulei. Aethiopico laus summa datur, pondusque argento rependitur. Invenitur hic in Aethiopiae Zimiri: ita vocatur regio arenosa. Ibi et haematites magnes sanguinei coloris, sanguinemque reddens, si teratur, sed et crocum. In attrahendo ferro non eadem haematitae natura, quae magneti. Aethiopici argumentum est, quod magnetem quoque alium ad se trahit. Omnes autem ii oculorum medicamentis prosunt, ad suam quisque portionem: maximeque epiphoras sistunt. Sanant et adusta cremati tritique. Alius rursus in eadem Aethiopia non procul mons gignit lapidem theameden, qui ferrum omne abigit, respuitque. De utraque natura saepius diximus.

XXVI. Lapidem e Sycro insula integrum fluctuari tradunt, eundem comminutum mergi.

XXVII. In Asso Troadis sarcophagus lapis fissili vena scinditur. Corpora defunctorum condita in eo, absumi constat intra XL diem, exceptis dentibus. Mucianus specula quoque, et strigiles, et vestes, et calciamenta illata mortuis lapidea fieri, auctor est. Eius generis et in Lycia saxa sunt, et in Oriente, quae viventibus quoque adalligata, erodunt corpora.

XXVIII. Mitior est autem servandis corporibus, nec absumentis chernites, ebori simillimus, in quo Darium conditum ferunt: Parioque similis candore et durtia, minus tamen ponderosus, qui porus vocatur. Theophrastus auctor est et translucidi lapidis in Aegypto, quem Chio similem ait: quod fortassis tunc fuerit, quoniam et ii desinunt, et novi reperiuntur. Assius gustu salsus podagras lenit, pedibus in vase ex eo cavato inditis. Praeterea omnia crurum vitia in iis lapidinis sanantur, cum in metallis omnibus crura vitientur. Eiusdem lapidis flos appellatur, in farinam mollis, ad quaedam perinde efficax. Est autem similis pumici rufo. Admixtus aeri Cyprio mammiarum vitia emendat: pici autem resinae, strumas et panos discutit. Prodest et phthisicis linctu. Cum melle vetera hulnera ad cicatricem perducit: excrescentia erodit. Et ad bestiarum morsus utilis. Repugnantia curationi, ac suppurata siccatur. Fit et cataplasma ex eo podagricis, mixto fabae lomento.

XXIX. Idem Theophrastus et Mucianus, esse aliquos lapides qui pariant, credunt. Theophrastus auctor est, et ebur fossile, candido et nigro colore inveniri, et ossa e terra nasci, inveniri quoque lapides osseos. Palmati circa Mundam in Hispania, ubi Caesar dictator Pompeium vicit, reperiuntur, idque quoties freris. Sunt et nigri, quorum auctoritas venit in marmora, sicut Taenarius. Varro nigros ex Africa firmiores esse tradit, quam in Italia. E diverso albos tornis duriores, quam Parios. Idem Lunensem silicem serra secari: at Tusculanum dissilire igni. Sabinum fuscum addito oleo etiam lucere. Item molas versatiles Volsiniis inventas, aliquas et sponte motas invenimus in prodigiis.

XXX. Nusquam hic utilior, quam in Italia, gignitur: lapisque, non saxum, est. In quibusdam vero provinciis omnino non invenitur. Sunt quidam in eo genere molliores, qui et cote laevigantur, ut procul intentibus ophitae videri possint. Neque est alius firmior: quando et lapidis natura, ut lignum, similiter imbres Solesque aut hiemes non patitur, in aliis atque aliis generibus. Sunt qui et Lunensem non tolerant, et qui vetustate rubigineoremve candidum oleo mutant.

Molarem quidam pyriterimus ignis illi: sed est alii tudine aeris. In Cypro ei

metallis, quae sunt circa Acarnaniam, unum argenteo colore, alterum aureo. Coquuntur varie: ab aliis iterum tertioque in melle, donec consumatur liquor: ab aliis pruna prius, dein melle, et postea lavantur, ut aes. Usus eorum in medicina exalfacere, siccare, discutere, humorem extenuare, duritias nimias mollires. Utuntur et crudis tusisque ad strumas atque furunculos. Pyritarum etiamnum aliqui genus unum faciunt, plurimum habens ignis, quos viros appellamus, et ponderosissimi sunt. Hi exploratoribus castrorum maxime necessarii, qui clavo vel altero lapide percussi, scintillas edunt: quae exceptae sulphure aut fungis aridis, vel foliis, dicto celerius ignem trahunt.

XXXI. Ostracitae similitudinem testae habent. Usus eorum pro pumice ad laevigandam cutem. Poti sanguinem sistunt: et illiti cum melle hulnera, doloresque mammarum sanant. Amiantus alumini similis, nihil igni deperdit. Hic veneficiis resistit omnibus, privatim Magorum.

XXXII. Geoden ex argumento appellant, quoniam complexus est terram, oculorum medicamentis utilissimum: item mammarum ac testium vitiiis.

XXXIII. Melitites lapis succum remittit dulcem mellitumque. Tusus et cerae mixtus, eruptionibus pituitae, maculisque corporis medetur, et faucium exulcerationi. Epinyctidas tollit, et vulvarum dolores impositus vellit.

XXXIV. Gagates lapis nomen habet loci et amnis Gagis Lyciae. Aiunt et in Leucolla expelli mari, atque intra XII stadia colligi. Niger est, planus, pumicosus, non multum a ligno differens, levis, fragilis: odore, si teratur, gravis. Fictilia ex eo inscripta non delentur. Cum uritur, odorem sulphureum reddit. Mirumque, accenditur aqua, oleo restinguitur. Fugat serpentes ita, recreatque vulvae strangulationes. Deprehendit sordicium morbum, et virginitatem sufficit. Idem ex vino decoctus, dentibus medetur, strumisque cerae permixtus. Hoc dicuntur uti Magi in ea, quam vocant axinomantiam: et peruri negant, si eventurum sit, quod aliquis optet.

XXXV. Spongiae lapides inveniuntur in spongiis, et sunt nativi. Quidam eos tecolithos vocant, quoniam vesicae medentur: calculos rumpunt in vino poti.

XXXVI. Phrygius lapis gentis nomen habet. Est autem gleba pumicosa. Uritur ante vino perfusus, satureque follibus, donec rubescat, ac rursus dulci vino exstinguitur, et hoc ternis vicibus, tingendis vestibus tantum utilis.

XXXVII. Schistos et haematites cognationem habent. Haematites invenitur in metallis: ustus minui colore imitatur: uritur, ut Phrygius, sed non restinguitur vino. Adulteratum schisto haematiten discernunt venae rubentes, et friabilis natura. Oculis cruore suffusus mire convenit. Sistit profluvium mulierum potus. Bibunt eum et qui sanguinem reiecerunt, cum succo Punici mali. Et in vesicae vitiiis efficax. Bibitur et in vino contra serpentium ictus. Infirmior ad omnia haec eadem est, quem schiston appellant. Sed in iis commodior croco similis, peculiariter splendet. Proficat oculorum lacrimis in lacte muliebri: procidentesque oculos praecclare cohibet. Haec est sententia eorum, qui nuperime scripsere.

XXXVIII. Sotacus e vetustissimis auctoribus quinque genera haematitarum tradit, praeter magnetem. Principatum dat ex iis Aethiopico, oculorum medicamentis utilissimum, et iis quae panchresta appellant: item ambustis. Alterum androdamanta dicit vocari, colore nigro, pondere ac duritia insignem, et inde nomen traxisse, praecipueque in Africa repertum. Trahere autem in se argentum, aes, ferum. Experimentum eius esse in cote ex lapide habite. Reddere enim oculum sanguineum, et esse

ad iocineris vitia praecipui remedii. Tertium genus Arabici facit, simili duritie, vix reddentis succum ad cotem aquariam, aliquando croco similem. Quarti generis elatitea vocari, quamdiu crudus sit: coctum vero militem, utilem ambustis, ad omnia utiliore rubrica. Quinti generis schiston, haemorrhoidas reprimentem. In totum autem haematitas omnes tritos in oleo trium drachmarum pondere a ieiunis sumendos, ad vitia sanguinis. Idem auctor schiston alterius generis quam haematiten tradit, quem vocant anthraciten. Nasci in Africa nigrum, attritum aquariis cotibus reddere ab ea parte, quae fuerit ab radice, nigrum colorem: ab altera, croci. Ipsum utilem esse oculorum medicamentis.

XXXIX. Aetitae lapides ex argumento nominis magnam famam habent. Reperiuntur in nidis aquilarum, sicut in decimo volumine diximus. Aiunt binos inveniri, marem et feminam. Nec sine iis parere, quas diximus, aquilas: et ideo binos tantum. Genera eorum quatuor. In Africa nascentem pusillum ac mollem, intra se et velut in alvo habentem argillam suavem, candidam: ipsum friabilem, quem feminei sexus putant. Marem autem, qui in Arabia nascitur, durum, gallae similem, aut subrutulum, in alvo habentem durum lapidem. Tertius in Cypro invenitur, colore illis in Africa nascentibus similis, amplior tamen atque dilatatus: ceteris enim globosae facies. Habet in alvo arenam iucundam et lapillos: ipse tam mollis, ut etiam digitis frietur. Quarti generis Taphiusius appellatur, nascentis iuxta Leucadem, ubi est mons Taphius, qui locatus est dextra navigantibus ad Leucadem. Invenitur in fluminibus candidus et rotundus. Huic est in alvo lapis, qui vocatur callimus, nec quidquam tenerius. Aetitae omnes gravidis adalligati mulieribus, vel quadrupedibus, in pelliculis sacrificatorum animalium, continent partus, non nisi parturiant removendi: alioqui vulvae excidium fit. Sed nisi parturientibus auferantur, omnino non pariunt.

XL. Est lapis Samius in eadem insula, ubi terram laudavimus, poliando auro utilis. Utilis et in medicina oculorum hulneribus cum lacte, quo supra dictum est modo, contra veteres lacrimationes. Prodest et contra vitia stomachi potus: vertigines sedat: mentes commotas restituit. Quidam et morbis comitialibus utiliter dari putant, et ad urinae difficultates. Acopis etiam miscetur. Probatur gravitate et candore. Vulvas et partus contineri adalligato eo tradunt.

XLI. Arabus lapis ebori similis, dentificiis accommodatur crematus. Privatim haemorrhoidas sanat cum lanugine linteorum, linteolis insuper impositis.

XLII. Non praetermittenda est et pumicum natura. Appellantur quidem ita et erosa saxa, in aedificiis, quae musea vocant, dependentia, ad imaginem specus arte reddendam: sed et ii pumices, qui sunt in usu corporum laevigandorum feminis, iam quidem et viris, atque (ut ait Catullus) libris, laudatissimi sunt in Melo, Nisyro, et Aeoliis insulis. Probatio in candore minimeque pondere, et ut quam maxime spongiosi aridique sint, ac teri faciles, nec arenosi in fricando. Vis eorum in medicina, extenuare, siccare, tertia ustione, ita ut torreantur carbone puro, ac toties vino restinguantur albo. Lavantur deinde, ut cadmia, et siccati conduntur, quam minime uliginoso loco. Usus farinae eius oculorum maxime medicamentis: hulnera purgat eorum leniter, expletque cicatrices, et emendat. Quidam tertia ustione refrigeratos potius, quam restinctos, terere malunt ex vino. Adduntur etiam ad malagmata, caput verendorumque hulneribus. Utilissima sunt ex his dentificia. Theophrastus auctor est, potiores in certamine bibendi praesumere farinam eam, sed nisi immenso potu impleantur, periclitari: tan-

tamque refrigerandi naturam esse, ut musta fervere desinant pumice addito.

XLIII. Auctoribus curae fuere lapides mortariorum quoque, nec medicinalium tantum, aut ad pigmenta pertinentium. Etesium lapidem in iis praetulere ceteris, mox et Thebaicum, quem pyropocilon appellavimus: aliqui psaronium vocant. Tertium ex chalazio chrysitum. Medici autem et basaniten. Hic enim lapis nihil ex sese remittit. Ille autem lapides, qui succum reddunt, oculorum medicamentis utiles existimantur: ideoque Aethiopici maxime ad ea probantur. Taenarium vero lapidem et Poenicum, et haematiten iis medicamentis prodessetradunt, quae ex croco componantur: ex alio Taenario, qui niger est, et ex Pario lapide, non aequae medicis utilem: potiorum ex alabastrite Aegypto, vel ex ophite albo. Est enim hoc genus ophitis, ex quo vasa etiam et cados faciunt.

XLIV. In Siphno lapis est, qui cavatur tornaturque in vasa coquendis cibis utilia, vel ad esculentorum usus: quod in Comensi Italiae lapide viridi accidere scimus. Sed in Siphno singulare, quod ex calcfactus oleo nigrescit, durescitque, natura mollissimus. Tanta qualitatum differentia est. Nam mollitiae et trans Alpes praecipua sunt exempla. In Belgica provincia candidum lapidem serra, quallignum, faciliusque etiam, secant, ad tegularum et imbricum vicem: vel si libeat, ad quae vocant pavonacea tegendi genera: et hi quidem sectiles sunt.

XLV. Specularis vero (quoniam et hic lapis nomen obtinet) faciliore multo natura finditur in quamlibet tenues crustas. Hispania hunc olim ceterior tantum dabat, nec tota, sed intra centum millia passuum circa Segobricam urbem: iam et Cypros, et Cappadocia, et Sicilia, et nuper inventum Africa: postferendos omnes tamen Hispaniae, et Cappadociae, mollissimis et amplissimae magnitudinis, sed obscuris. Sunt et in Bononiensi Italiae parte breves, maculosi, complexu silicis alligati, quorum tamen appareat natura similis eis, qui in Hispania puteis effodiuntur profunda altitudine. Nec non et saxo inclusus sub terra invenitur, extrahiturque, aut exciditur. Sed maiori parte fossili natura, absolutus segmenti modo, nunquam adhuc quinque pedum longitudine amplior. Morem hunc terrae quidam autumant crystalli modo glaciari. Et in lapidem concrecere manifesto apparet, quod, cum ferae decidere in puteos tales, medullae in ossibus earum post unam hiemem in eandem lapidis naturam figurantur. Invenitur et niger aliquando. Sed candido natura mira, cum sit mollitia nota, perpetiendi Soles rigoresque: nec senescit, si modo iniuria non arsit, cum hoc etiam in caementis multorum generum accidat. Invenere et alium usum in ramentis quoque, Circum maximum ludis Circensibus sternendi, ut sit in commendatione candor.

XLVI. Nerone principe in Cappadocia repertus est lapis duritia marmoris, candidus atque translucens, etiam qua parte fulvae inciderant venae, ex argumento phengites appellatus. Hoc construxerat aedem Fortunae, quam Seiam appellant, a Servio rege sacratam, aurea domo complexus. Quare etiam foribus operitis interdiu claritas ibi diurna erat, alio quam specularium modo, tanquam inclusa luce, non transmissa. In Arabia quoque esse lapidem vitri modo translucidum, quo utuntur pro specularibus, luba auctor est.

XLVII. Nunc ad operarios lapides transisse conveniat, primumque cotes ferro acuendo. Multa earum genera: Creticae diu maximam laudem habuerunt: secundam Laconicae ex Taygeto monte, utraeque oleo indigentes. Inter aquarias Naxiae laus maxima fuit, mox Armeniacae, de quibus diximus. Ex oleo et aqua Ciliciae pollent, ex aqua Arsinoeticae. Repertae sunt et in Italia aqua trahentes aciem

acerrimo effectum. Nec non et trans Alpes, quas passerines vocant. Quarta ratio est saliva hominis proficientium, in constrinarum officinis, inutilis fragili mollitia. Flaminitanae ex Hispania citeriore in eo genere praecipuae.

XLVIII. E reliqua multitudo lapidum, totus aedificiis inutilis est mortalitate mollitiae. Quaedam tamen loca non alium habent, sicut Carthago in Africa. Exeretur halitu maris, fricatur vento, et verberatur imbri. Sed cura tuerentur picando parietes, quoniam et tectorii calce roditur. Sciteque dictum est, ad tecta eos pice, ad vinum calce uti, quoniam sic musta condunt. Alia mollitia circa Romam Fidenati, et Albano. In Liguria quoque, Umbria, et Venetia, albus lapis dentata serra secatur. Hi tractabiles in opere, laborem quoque tolerant, sub tecto dumtaxat. Aspergine et gelu pruinisque rumpuntur in testas: nec contra humores et auram maris robusti. Tiburtini ad reliqua fortes, vapore dissiliunt.

XLIX. Nigri silices optimi: quibusdam in locis et rubentes. Nonnusquam vero et albi, sicut in Tarquinensi Antiochia lapidiciniis circa lacum Volsiniensem. Et in Statoniensi sunt, quibus ne ignis quidem nocet. Iidem et in monumentis sculpti, contra vetustatem quoque incorrupti permanent. Ex iis formae fiunt, in quibus aera funduntur. Est et viridis silex, vehementer igni resistens, sed nusquam copiosus: et ubi invenitur, lapis, non saxum est. E reliquis pallidus in caemento raro utilis. Globosus, contra iniurias fortis, sed ad structuram infidelis, nisi multa suffrenatione devinctus. Nec certior fluviatilis, semper veluti madens.

L. Remedium est in lapide rubro, aestate eum eximere, nec ante biennium eum inserere tecto, domitum tempestatibus. Quae ex eo laesa fuerint, in subterranea structura aptantur utilius. Quae restiterint, tutum est vel coelo committere.

LI. Graeci e lapide duro aut silice aequato construunt veluti lateritios parietes. Cum ita fecerint, isodomum vocant genus structurae. At cum inaequali crassitudine structa sunt, pseudisodomum. Tertium est emplecton, tantummodo frontibus politis: reliqua fortuito collocant. Alternas coagmentationes fieri, ut commissuras antecedentium medii lapides obtineant, necessarium est in medio quoque pariete, si res patitur: si minus, utique a lateribus. Medios parietes farcire fractis caementis, dianicton vocant. Reticulata structura, qua frequentissime Romae struunt, rimis opportuna est. Structuram ad normam et libellam fieri, et ad perpendicularum respondere oportet.

LII. Et cisternas arenae purae et asperae quinque partibus, calcis quam vehementissimae duabus construi convenit, fragmentis silicis non excedentibus libras. Ita ferratis vectibus calcari solum, parietesque similiter. Utilius geminas esse, ut in priore vitia considant aquae, atque per colum in proximam transeat maxime pura aqua.

LIII. Calcem e vario lapide Cato Censorius improbat. Ex albo melior. Quae ex duro structurae utilior: quae ex fistuloso, tectoria. Ad utrumque damnatur ex silice. Utilior eadem ex effosso lapide, quam ex ripis fluminum collecto. Utilior e molari, quia est quaedam pinguior natura eius. Mirum, aliquid, postquam arserit, accendi aquis.

LIV. Arenae tria genera. Fossitia, cui quarta pars calcis addi debet: fluviatili aut marinae tertia. Si et testae tusae tertia pars addatur, melior materia erit. Ab Apennino ad Padum non invenitur fossitia, nec trans maria.

LV. Ruinarum urbis ea maxime causa, quod furto calcis sine ferrumine suo caementa componunt. Intrita quoque quo vetustior, eo melior. In antiquarum aedium legibus invenitur, ne recentiore trima

uteretur redemptor. Ideo nulla tectoria eorum rimae foedavere. Tectorium quidem, nisi ter arenato et his marmorato inductum est, non satis splendoris habet. Uliginosa, et ubi salsugo vitiat, testaceo sublimi utilius. In Graecia tectoriis etiam arenarum quod inducturi sunt, prius in mortario ligneis vectibus subigunt. Experimentum marmorati est in subigendo, donec rutro non cohaereat. Contra in albario opere, ut macerata calx ceu glutinum haereat. Macerari non nisi ex gleba oportet. In Elide aedes est Minervae, in qua frater Phidiae Panaenus tectorium induxit lacte et croco subactum, ut ferunt: ideoque si teratur in ea hodieque saliva pollice, odorem croci saporemque reddit.

LVI. Columnae in aede densius positae crassiores videntur. Genera earum quatuor. Quae sextam partem altitudinis in crassitudine ima habent, Doricae vocantur: quae nonam, Ionicae: quae septimam, Tuscanicae. Corinthiis eadem ratio, quae Ioniciis. Et differentia, quoniam capitulis Corinthiarum eadem est altitudo, quae colligitur crassitudine ima: ideoque graciliores videntur: Ionici enim capituli altitudo, tertia pars est crassitudinis. Antiqua ratio erat columnarum altitudinis, tertia pars latitudinum delubri. In Ephesiae Dianae aede, de qua prius fuit sermo, primum columnis spirae subditae, et capitula addita. Placuitque altitudinis octava pars in crassitudine, et ut spirae haberent crassitudinis dimidium, septimaque partes detraherentur summorum crassitudini. Praeter has sunt, quae vocantur Atticae columnae, quaternis angulis, pari laterum intervallo.

LVII. Calcis et in medicina magnus usus. Eligitur recens, nec aspersa aquis: urit, discit, extrahit, incipientesque serpere hulcerum impetus coercet. Aceto et rosaceo temperata perducit ad cicatricem. Luxatis quoque cum adipe suillo, aut liquida resina ex melle medetur: eadem compositione et strumis.

LVIII. Maltha e calce fit recenti. Gleba vino restinguitur: mox tunditur cum adipe suillo et ficu, duplici linamento: quae res omnium tenacissima, et duritiam lapidis antecedens. Quod malthatur, oleo perficitur ante.

LIX. Cognata calci res gypsum est. Plura eius genera. Nam et e lapide coquitur, ut in Syria ac Thuriis: et e terra foditur, ut in Cypro, ac Perrhaebis: e summa tellure et Tymphaeum est. Qui coquitur lapis, non dissimilis alabastrinae esse debet, aut marmoroso. In Syria durissimos ad id eligunt, coquantque fimo bubulo, ut celerius urantur. Omnium autem optimum fieri compertum est e lapide speculari, squamamve talem habente. Gypso madido statim utendum est, quoniam celerrime coit ac siccatur: tamen rursus tandi et in farinam resolvi patitur. Usus gypsi in albariis, sigillis aedificiorum et coronis gratissimus. Exemplum illustre, C. Proculium, Augusti Caesaris familiaritate subnixum, in maximo stomachi dolore gypso poto, conscivisse sibi mortem.

LX. Pavimenta originem apud Graecos habent elaborata arte, picturae ratione, donec lithostrota expulere eam. Celeberrimus fuit in hoc genere Sosus, qui Pergami stravit quem vocant asaroton oecum, quoniam purgamenta coenae in pavimento, quaeque everri solent, veluti relicta, fecerat parvis et testulis tinctisque in varios colores. Mirabilis ibi columba hibens, et aquam umbra capitis infuscans. Apricantur aliae scabentes sese in canthari labro.

LXI. Pavimenta credo primum facta, quae nunc vocamus barbarica, atque subtegulanea, in Italia fistucis pavita: hoc certe ex nomine ipso intelligi potest. Romae sculpturatum in Iovis Capitolini aede primum factum est post tertium Punicum bellum initum. Frequentata vero pavimenta ante Cimbri-

cum magna gratia animorum, indicio est Lucillianus ille versus:

Arte, pavimento atque emblemate vermiculato.

LXII. Subdialia Graeci invenere, talibus domos contegentes tractu tepente: sed fallax, ubicunque imbres gelant. Necessarium binas per diversum coassationes substerni, capita earum praefigi ne torquantur, et ruderi novo tertiam partem testae tusae addi: deinde rudus, in quo duae quintae calcis misceantur, pedali crassitudine fistucari. Tunc nucleo crasso sex digitos induci, et ex tessera grandi non minus alta duos digitos strui. Fastigium vero servari in pedes denos sesquicentem, ac diligenter cote despumare, quernisque axibus contabulare. Quae torquentur, inutilia putant: immo et filicem aut paleam substerni melius esse, quo minor vis calcis perveniat. Necessarium et globosum lapidem subiici. Similiter fiunt spicata testacea.

LXIII. Non negligendum est etiamnum unum genus Graecanicum. Solo fistucato incititur rudus aut testaceum pavementum: dein spisse calcatis carbonibus inducitur, sabulo, calce, ac favilla mixtis: materia crassitudine semipedali ad regulam et libellam exigitur, et est forma terrena. Si vero cote depolium est, nigri pavimenti visum obtinet.

LXIV. Lithostrota acceptavere iam sub Sulla: parvulis certe crustis exstat hodieque, quod in Fortunae delubro Praeneste fecit. Pulsa deinde ex humo pavimenta in cameras transiere, e vitro: novitium et hoc inventum. Agrippa certe in Thermis, quas Romae fecit, figlinum opus encausto pinxit: in reliquis albaria adornavit: non dubie vitreas facturum cameras, si prius inventum id fuisset, aut a parietibus scenae, ut diximus, Scauri, pervenisset in cameras. Quamobrem et vitri natura indicanda est.

LXV. Pars est Syriae, quae Phoenice vocatur, finitima Iudaeae, intra montis Carmeli radices paludem habens, quae vocatur Cendevia. Ex ea creditur nasci Belus amnis, quinque M. pass. spatium in mare perfluens, iuxta Ptolemaidem coloniam. Lentus hic currit, insalubri potu, sed cerimoniis sacer, limosus, vado profundus. Non nisi refuso mari arenas fatetur: fluctibus enim volutatae nitescent, detritis sordibus. Nunc et a marino creduntur adstringi morsu, non prius utiles. Quingentorum est passuum non amplius litoris spatium, idque tantum multa per secula gignendo fuit vitro. Fama est, appulsa nave mercatorum nitri, cum sparsi per litus epulas pararent, nec esset cortinis attollendis lapidum occasio, glebas nitri e nave subdidisse. Quibus accensis permixta arena litoris, translucentes novi liquoris fluxisse rivos, et hanc fuisse originem vitri.

LXVI. Mox, ut est astuta et ingeniosa solertia, non fuit contenta nitrum miscuisse: coeptus addi et magnes lapis: quoniam in se liquorem vitri quoque, ut ferrum, trahere creditur. Simili modo et calculi splendentes multifariam coepti uri: deinde conchae, et fossiles arenae. Auctores sunt, in India e crystallo fracta fieri, et ob id nullum comparari Indico. Levibus autem aridisque lignis coquitur, addito Cyprio, ac nitro, maxime Ophirio. Continuis fornacibus, ut aes, liquatur, massaeque fiunt colore pingui nigricantes. Acies tanta est quacun- que, ut citra ullum sensum ad ossa consecet, quidquid afflaverit corporis. Ex massis rursus funditur in officinis, tingiturque. Et aliud flatu figuratur, aliud torno teritur, aliud argenti modo caelatur, Sidone quondam iis officinis nobili: siquidem etiam specula excogitaverat. Haec fuit antiqua ratio vitri. Iam vero et in Vulturino mari Italiae arena alba nascens, sex M. pass. litore, inter Cumas atque Liternum, quae mollissima est, molaque teritur. Dein miscetur tribus par- vel mensura, ac liquata in alia- ur. Ibi fit massa, quae voc- haec

recoquitur, et fit vitrum purum, ac massa vitri candidi. Iam vero per Gallias Hispaniasque simili modo arenae temperantur. Ferunt Tiberio principe excogitatum vitri temperamentum, ut flexibile esset: et totam officinam artificis eius abolitam, ne aeris, argenti, auri metallis pretia detraherentur: eaque fama crebrior diu, quam certior fuit. Sed quid refert, Neronis principatu reperta vitri arte, quae modicos calices duos, quos appellabant pterotos, H-S. sex millibus venderet?

LXVII. In genere vitri et Obsidiana numerantur, ad similitudinem lapidis, quem in Aethiopia invenit Obsidius, nigerrimi coloris, aliquando et translucidi, crassiore visu, atque in speculis parietum pro imagine umbras reddente. Gemmas multi ex eo faciunt: vidimusque et solidas imagines Divi Augusti, capti materiae huius crassitudine: dicavitque ipse pro miraculo in templo Concordiae Obsidianos quatuor elephantos. Remisit et Tiberius Caesar Heliopolitarum caerimoniis repertam ibi in hereditate eius qui praefuerat Aegypto, Obsidianam imaginem Menelai. Ex quo apparet antiquior materiae origo, nunc vitri similitudine interpolata. Xenocrates Obsidianum lapidem in India et in Samnio Italiae, et ad Oceanum in Hispania nasci tradit. Fit et tincturae genere Obsidianum, ad escaria vasa, et totum rubens vitrum, atque non translucens, haematinon appellatum. Fit et album, et murrhinum, aut hyacinthos sapphirosque imitatum, et omnibus aliis coloribus. Nec est alia nunc materia sequacior, aut etiam picturae accommodatior. Maximus tamen honos in candido translucetibus, quam proxima crystalli similitudine. Usus vero ad potandum argenti metalla et auri pepulit. Est autem caloris impatiens, ni praecedat frigidus liquor: cum addita aqua vitreae pilae Sole adverso in tantum excandescent, ut vestes exurant. Fragmenta teporata agglutinantur tantum: rursus tota fundi non queunt, praeterquam abrupta sibi met. Tingit ars, veluti cum calculi sunt, quos quidam abaculos appellant,

aliquos etiam pluribus modis versicolores. Vitrum sulphuri concoctum ferruminatur in lapidem.

LXVIII. At peractis omnibus, quae constant ingenio, artem natura faciente, succurrit mirari, nihil paene non igne perfici. Ignis accipit arenas, ex quibus alibi vitrum, alibi argentum, alibi minium, alibi plumbi genera, alibi pigmenta, alibi medicamenta fundit. Igne lapides in aes solvuntur, igne ferrum gignitur ac domatur, igne cremato lapide caementa in tectis ligantur. Alia saepius uri prodest. Eademque materia aliud gignit primis ignibus, aliud secundis, aliud tertiis. Quando ipse carbo vires habere incipit restinctus, atque interiisse creditus maioris fit virtutis. Immensa et improba rerum naturae portio: et in qua dubium sit, plura absumat an pariat.

LXIX. Est et ipsis ignibus medica vis. Pestilentiae, quae Solis obscuratione contrahitur, ignis suffitu multiformiter auxiliari certum est. Empedocles et Hippocrates id demonstrare diversis locis. Ad convulsa viscera, aut contusa, ut M. Varro: ipsis enim verbis eius utar: Lix cinis est, inquit, foci. Inde enim cinis lixivius potus medetur: ut licet videre gladiatores, cum deluserunt, hac iuvare potione. Quin et carbunculum genus morbi, quo duos consulares nuper absumtos indicavimus, quereus carbo tritus cum melle sanat. Adeo in rebus damnatis quoque, ac iam nullis, sunt aliqua remedia, ut in carbone ecce et cinere.

LXX. Non praeteribo et unum foci exemplum, Romanis literis clarum. Tarquinio Prisco regnante tradunt repente in foco eius comparuisse genitale e cinere masculini sexus, eamque, quae insederat ibi, Tanaquil reginae ancillam Ocrisiam captivam, consurrexisse gravidam. Ita Servium Tullium natum, qui regno successit. Inde et in regia cubanti puero caput arsisse visum, creditumque Laris familiaris filium. Ob id Compitalia et ludos Laribus primum instituisse.

C. PLINII SECUNDI NATURALIS HISTORIAE LIBER XXXVII.

I. Ur nihil instituto operi desit, gemmae supersunt, et in arctum coacta rerum naturae maiestas, multis nulla sui parte mirabilior. Tantum tribuunt varietati, coloribus, materiae, decori, violari etiam signis gemmas nefas ducentes: aliquas vero extra pretia ulla, taxationemque humanarum opum arbitantes; ut perisque ad summam absolutamque rerum naturae contemplationem satis sit una aliqua gemma. Quae fuerit origo gemmarum, et quibus initiis in tantum admiratio haec exarsit, diximus quadamtenus in mentione auri anulorumque. Fabulae primordium a rope Caucasea tradunt: Promethei vinculorum interpretatione fatali: primumque saxi huius fragmentum inclusum ferro, ac digito circumdatum, hoc fuisse anulum, et hoc gemmam.

II. His initiis coepit auctoritas, in tantum amorem elata, ut Polycrati Samio severo insularum ac litonum tyranno, felicitatis suae, quam nimiam fatebatur etiam ipse, satis piamenti in unius gemmae voluntario damno videretur, si cum fortunae volubilitate paria faceret: planeque ab invidia eius abunde

se redimi putaret, si hoc unum doluisset. Assidue ergo gaudio lassus, proventus navigio in altum, anulum mersit. At illum piscis eximia magnitudine regi natus, escae vice raptum, ut faceret ostentum, in culinam domini rursus Fortunae insidiantis manu reddidit: Sardonychem eam gemmam fuisse constat: ostenduntque Romae, si credimus, in Concordiae delubro, cornu aureo Augusti dono inclusam, et novissimum prope locum, tot praelatis, obtinentem.

III. Post hunc anulum regia fama est gemmae Pyrrhi illius, qui adversus Romanos bellum gessit. Namque habuisse traditur achaten, in qua novem Musae et Apollo citharam tenens spectarentur, non arte, sed sponte naturae ita discurrentibus maculis, ut Musis quoque singulis sua redderentur insignia. Nec deinde alia, quae tradatur, magnopere gemmarum claritas exstat apud auctores: praeterquam Ismeniam choraulem, multis fulgentibusque uti solitum, comitante fabula vanitatem eius, indicato in Cypro sex aureis denariis smaragdo, in quo fuerat sculpta

Amynone, iussisse numerari: et cum duo relati essent, imminuto pretio, male hercules curatum, dixisse: multum enim detractum gemmae dignitati. Hic videtur instituisse, ut omnes musicae artis hac quoque ostentatione censerentur, veluti Dionysodorus aequalis eius et aemulus, ut sic quoque par videretur. Tertius, qui eodem tempore fuit inter musicos, Nicomachus, multas gemmas habuisse traditur, sed nulla peritia electas: sorte quadam his exemplis initio voluminis oblati adversus istos, qui sibi hanc ostentationem arrogant, ut palam sit eos tibicinum gloria tumere.

IV. Polycratis gemma, quae demonstratur, illibata intactaque est. Ismeniae aetate multos post annos, apparet scalpi etiam smaragdus solutus. Confirmat hanc eandem opinionem edictum Alexandri Magni, quo vetuit in gemma se ab alio scalpi, quam a Pyrgotele, non dubie clarissimo artis eius. Post eum Apollonides et Cronius in gloria fuere: quique Divi Augusti imaginem similem expressit, qua postea principes signabant, Dioscorides. Sulla dictator traditione Iugurthae semper signavit. Est apud auctores, et Intercatiensem illum, cuius patrem Scipio Aemilianus ex provocatione interfecerat, pugnae eius effigie signasse: vulgato Stilonis Praeconini sale, quidnam fuisse facturum eum, si Scipio a patre eius interemptus esset. Divus Augustus inter initia Sphinge signavit. Duas in matris anulis iam indiscretas similitudinis invenerat. Altera per bella civilia, absente eo, amici signavere epistolas et edicta, quae ratio temporum nomine eius reddi postulabat, non infaceto lepore accipientium, aenigmata afferre eam sphingem. Quin etiam Maecenatis rana, per collationem pecuniarum in magno terrore erat. Augustus postea ad evitanda convicia sphingis, Alexandri Magni imagine signavit.

V. Gemmas plures, quod peregrino appellant nomine dactylithecae, primus omnium habuit Romae privignus Sullae Scaurus. Diuque nulla alia fuit, donec Pompeius Magnus eam quae Mithridatis regis fuerat, inter dona in Capitolio dicaret, ut M. Varro aliquae eiusdem aetatis auctores confirmant, multum praelatam Scauri. Hoc exemplo Caesar dictator sex dactylithecas in aede Veneris Genetricis consecravit: Marcellus Octavia genitus in Palatina Apollinis cella unam.

VI. Victoria tamen illa Pompeii primum ad margaritas gemmasque mores inclinavit: sicut L. Scipionis, et Cn. Manlii ad caelatum argentum, et vestes Attalicas, et triclinia acrata: sicut L. Mummi ad Corinthia et tabulas pictas. Id uti planius noscatur, verba ex ipsis Pompeii triumphorum actis subiiciam. Ergo tertio triumpho, quem de piratis Asia, Ponto, gentibusque et regibus in septimo operis huius volumine indicatis, M. Pisone, M. Messala consulibus, pridie Kalend. Octob. die natalis sui egit, transtulit alveum cum tesseris lusorium e gemmis duabus latum pedes tres, longum pedes quatuor: et ne quis de ea re dubitet, nulla gemmarum magnitudine hodie prope ad hanc amplitudinem accedente, in ea fuit Luna aurea pondo XXX) lectos tricliniarios tres: vasa ex auro et gemmis abacorum novem: signa aurea tria, Minervae, Martis et Apollinis: coronas ex margaritis triginta tres: montem aureum quadratum cum cervis et leonibus, et pomis omnis generis, circumdata vite aurea: Museum ex margaritis, in cuius fastigio horologium erat. Imago Cn. Pompeii e margaritis, illa regio honore grata, illius probi oris venerandique per cunctas gentes, illa, inquam, ex margaritis, severitate victa, et veriore luxuriae triumpho. Profecto inter molles viros durasset cognomen Ma-
sic triumphasses. E marga-
ga re, et feminis reperta, quae
hinc fieri tuos vultus? sic

ne illa sinfilior tui est imago, quam Pyrenaei iugis imposuisti? Grave profecto foedumque probrum erat, ni verius irae deorum ostentum credi oporteret, clareque intelligi posset, iam tum illud caput, Orientis opibus sine reliquo corpore ostentatum. Cetera triumphus eiusdem quam virilia! Reipublicae et quaestoribus, qui oram maris defendissent, datum mille talentum: militibus singulis sena milia sestertium. Tolerabiliorem tamen fecit causam Caii principis, qui super omnia muliebria, socculos induebat e margaritis: et Neronis principis, qui aseptra et personas histrionum, et cubilia amatoria unionibus construebat. Quin immo etiam ius videtur perdidisse corripiendi gemmata potoria, et varia supellectilis genera, anulos transeuntes. Quae enim non luxuria innocentior existimari possit?

VII. Eadem victoria primum in Urbem murrhina invexit: primusque Pompeius lapides et pocula ex eo triumpho Capitolino Iovi dicavit: quae protinus ad hominum usum transiere, abacis etiam escariis: quae vasis inde expetitis. Excrescitque in dies eius rei luxus, murrhino LXX talentis emto, capaci plane ad sextarios tres calice. Potavit ex eo ante hos annos consularis, ob amorem obroso eius margine, ut tamen iniuria illa pretium auget: neque est hodie murrhini alterius praestantior indicatura. Idem in reliquis generis eius quantum voraverit, licet existimare ex multitudine, quae tanta fuit, ut auferente liberis eius Nerone Domitio, theatrum peculiare trans Tiberim hortis exposita occuparent: quod a populo impleri canente se, dum Pompeiano praeludit, etiam Neroni satis erat: qui vidit tunc annumerari unius scyphi fracta membra, quae in dolorem, credo, seculi, invidiamque fortunae, tanquam Alexandri Magni corpus, in conditorio servari, ut ostentarentur, placebat. T. Petronius consularis moriturus, invidia Neronis principis, ut mensam eius exheredaret, trullam murrhinam trecentis talentis emtam fregit. Sed Nero, ut par erat principem, vicit omnes, trecentis talentis capidem unam parando. Memoranda res, tanti Imperatorem patremque patriae bibisse.

VIII. Oriens murrhina mittit. Inveniuntur enim ibi in pluribus locis, nec insignibus, maxime Parthiae regni: praecipue tamen in Carmania. Humorem putant sub terra calore densari. Amplitudine nusquam parvos excedunt abacos: crassitudine raro, quanta dictum est vasi potorio. Splendor his sine viribus, nitorque verius, quam splendor. Sed in pretio varietas colorum subinde circumagentibus se maculis in purpuram candoremque, et tertium ex utroque ignescentem, veluti per transitum coloris, purpura, aut rubescente lacteo. Sunt qui maxime in his laudent extremitates, et quosdam colorum repercussus, quales in caelesti arcu spectantur. His maculae pingues placent: translucere quidquam, aut pallere, vitium est. Item sales, verrucaequae non eminentes, sed ut in corpore etiam plerumque sessiles. Aliqua et in odore commendatio est.

IX. Contraria huic causa crystallum facit, gelu vehementiore concreto. Non aliubi certe reperitur, quam ubi maxime hibernae nives rigent: glaciemque esse certum est: unde et nomen Graeci dedere. Oriens et hanc mittit, quoniam Indiae nulla praefertur. Nascitur et in Asia, vilissima circa Alabanda, et Orthosiam, finitimisque montibus, item in Cypro. Sed laudata in Europae Alpium iugis. Iuba auctor est, et in quadam insula Rubri maris ante Arabiam sita nasci, quae Necron vocetur, et in ea, quae iuxta gemmam topazion ferat, cubitalemque effossam a Pythagora Ptolemaei regis praefecto. Cornelius Boechus et in Lusitania nasci perquam mirandae ponderis Ammaensibus iugis, depressis ad libramentum aquae puteis. Mirum et quod Xenocrates adit Ephesius, aratro in Asia et Cypro excitari.

Non enim inveniri in terreno, nec aisi inter cautes creditum fuerat. Similius vero est, quod idem Xenocrates tradit, torrentibus saepe deportari. Sudines vero negat nisi ad meridiem spectantibus locis nasci: quod certum est: non enim reperitur in aquis, quanquam in regione praegelida, vel si ad vada usque glaciuntur amnes. Caelesti humore, parvaque nive id fieri necesse est: ideo caloris impatiens, non nisi frigido potui addicitur. Quare sexangulis nascatur lateribus, non facile ratio inveniri potest: eo magis quod neque mucronibus eadem species est, et ita absolutus est laterum laevis, ut nulla id arte possit aequari.

X. Magnitudo amplissima adhuc visa nobis erat, quam in Capitolio Livia Augusta dicaverat, librarum circiter quinquaginta. Xenocrates auctor est, vas amphorale visum: et aliqui, ex India crystallum sextariorum quatuor. Nos liquido affirmare possumus, in cautibus Alpium nasci, atque adeo inviis, ut plerumque fune pendentes eam extrahant. Peritis signa et iudicia nota sunt. Infestantur plurimis vitis: scabro ferrumine, maculosa nube, occulta aliqua vomica, praeduro fragilique centro: item sale appellato. Est et rufa aliquibus rubigo: aliis capillamentum rimae simile. Hoc artifices caelatura occultant. Quae vero sine vitio sunt, puras esse malunt, acenteta appellantes, nec spumae colore, sed limpidae aquae. Postremo auctoritas in pondere est. Invenio medicos, quae sunt urenda corporum, non aliter utilius id fieri putare, quam crystallina pila adversis posita Solis radiis. Alius hic furor, H. S. CL. M. trullam unam non ante multos annos mercatam a matrefamilias, nec divite. Idem Nero amissarum rerum nuntio accepto, duos calices crystallinos in suprema ira fregit illisos. Haec fuit ratio seculum suum punientis, ne quis alius ex his piberet. Fragmenta sarciri nullo modo queunt. Mire ad similitudinem accessere vitrea, sed prodigii modo, ut suum pretium auxerint crystalli, non diminuerint.

XI. I. Proximum locum in deliciis, feminarum tamen adhuc tantum, succina obtinent: eandemque omnia haec, quam gemmae, auctoritatem, sane maiorem aliquibus de causis crystallina et murrhina, rigidi potus utraque. In succinis causam ne deliciae quidem adhuc excogitaverunt. Occasio est vanitas Graecorum diligentiae. Legentes modo aequae perpetiantur me de ortu eorum, cum hoc quoque intersit vitae, scire posteros quidquid illi prodidere mirandum. Phaethontis fulmine icti sorores fletu mutatas in arbores populos, lacrimis electrum omnibus annis fundere iuxta Eridanum amnem, quem Padum vocamus: et electrum appellatum, quoniam Sol vocitatus sit Elector, plurimi poetae dixere, primique, ut arbitror, Aeschylus, Philoxenus, Nicander, Euripides, Satyrus. Quod esse falsum, Italiae testimonio patet. Diligentiores eorum, Electridas insulas in mari Adriatico esse dixerunt, ad quas dilaberetur Padus. Qua appellatione nullas unquam ibi fuisse, certum est: nec vero ulla ibi appositae esse, in quas quidquam cursu Padi devehit possit. Nam quod Aeschylus in Iberia, hoc est, in Hispania, Eridanum esse dixit, eundemque appellari Rhodanum, Euripides rursus, et Apollonius in Adriatico litore confluere Rhodanum et Padum, faciliorem veniam facit ignorati succini, in tanta orbis ignorantia. Modestiores, sed aequae falsum, prodidere, in extremis Adriatici sinus rupibus inviis arbores stare, quae Canis ortu hoc effunderent gummi. Theophrastus in Liguria effodi dixit. Chares vero Phaethontem in Aethiopia Hammonis obiisse: ob id delubrum ibi esse atque oraculum, electrumque gigni. Philemon fossile esse, et in Scythia erui duobus locis: candidum atque cerei coloris, quod vocaretur electrum: in alio loco fulvum, quod appellaretur sub-

alternicum. Demonstratus lyncurion id vocat, et fieri ex urina lyncum bestiarum, e maribus fulvum et igneum, e feminis languidius atque candidum. Alii dixere langurium, et esse in Italia bestias langurias. Zenothemis langas vocat easdem, et circa Padum iis vitam assignat. Sudines arborem quae gignat in Liguria. In eadem sententia et Metrodorus fuit. Sotacus credidit in Britannia petris effluere, quas electridas vocat. Pytheas Guttonibus Germaniae genti accoli aestuarium Oceani, Mentonomon nomine, spatium stadiorum sex millium: ab hoc diei navigatione insulam abesse Abalum: illuc vere fluctibus advehi, et esse concreti maris purgamentum: incolae pro ligno ad ignemuti eo, proximisque Teutonibus vendere. Huic et Timaeus credidit, sed insulam Basiliam vocavit. Philemon ait flammam ab electro reddi. Nicias Solis radiorum succum in teHigi voluit. Hos circa occasum credit vehementiores in terram actos, pinguem sudorem in ea parte Oceani relinquere, deinde aestatibus in Germanorum litora eici. Et in Aegypto nasci simili modo, et vocari Sacal: item in India, gratiusque thure esse India. In Syria quoque feminas verticillos inde facere: et vocare harpaga, quia folia et paleas vestiumque fimbrias rapiat. Theochrestus Oceano id exaestuante ad Pyrenaei promontoria eici: quod et Xenocrates credidit, qui de iis nuperrime scripsit. Vivit adhuc Asarubas, qui tradidit iuxta Atlanticum mare esse lacum Cephisada, quem Mauri vocant Electrum. Hunc Sole excafactum e limo dare electrum fluitans. Mnaseas Africae locum Sicyonem appellat, et Crathin amnem in Oceanum effluentem e lacu, in quo aves, quas Meleagridas et Penelops vocat: et vere ibi nasci, ratione eadem, qua supra dictum est de Electride lacu. Theomenes, iuxta Syrtim magnam hortum Hesperidum esse, ex quo in stagnum cadat, colligi vero a virginibus Hesperidum. Ctesias Indis flumen esse Hypobarum, quo vocabulo significetur omnia in se ferre bona: fluere a Septemtrione in exortum Oceanum iuxta montem silvestrem arboribus electrum ferentibus. Arbores eas siptachoras vocari, qua appellatione significetur praedictis suavitatis. Mithridates in Germaniae litoribus esse insulam, vocarique eam Osericam, cedri genere silvosam: inde defluere in petras. Xenocrates non succinum tantum in Italia, verum etiam thyon vocari, a Scythiis vero sacrium, quoniam et ibi nascatur. Alios putare in Numidia gigni. Super omnes est Sophocles tragicus poeta, quod equidem miror tanta gravitate cothurni, et praeterea vitae fama, aliis principe loco genitus Athenis, rebus gestis, exercitu ducto. Hic ultra Indiam fieri dixit e lacrimis Meleagridum avium Meleagrum deflentium. Quod et credidisse eum, vel sperasse aliis persuaderi posse, quis non miretur? quamve pueritiam tam imperitam posse reperiri, quae avium ploratus annos credat, lacrimasve tam grandes, avesque e Graecia, ubi Meleager periit, ploratum isse in Indos? Quid ergo? non multa aequae fabulosa produnt poetae? Sed hoc ea in re, quae quotidie inveniatur atque abundet, et hoc mendacium coarguat, serio quoniam dixisse, summa hominum contentio est, et intoleranda mendaciorum impunitas.

2. Certum est gigni in insulis Septemtrionalis Oceani, et a Germanis appellari glessum: itaque et a nostris unam insularum ob id Glessariam appellatam, Germanico Caesare ibi classibus rem gerente, Austrariam a barbaris dictam. Nascitur autem defluente medulla pinei generis arboribus, ut gummi in cerasis, Erumpit humoris abundantia: dens, intumescens, expellitur, i considerare in nostri credi

neae autem arboris esse, indicio est pineus in attritu odor, et quod accensum tedae modo ac nidore flagret. Affirmatur a Germanis ideo maxime appetitam provinciam: et inde advectos primum, quos Graeci macatos vocabant. Famam rei fecere proximae Pannoniae, id accipientes circa mare Adriaticum. Pado vero annexae fabulae videtur causa, hodieque Transpadanorum agrestibus feminis, monilium vice succina gestantibus, maxime decoris gratia, sed et medicinae: quando tonsillis creditur resistere, et faucium vitilis, vario genere aquarum iuxta infestante guttura ac vicinas carnes. Sexcentis fere M. pass. a Carnunto Pannoniae abest litus id Germaniae, ex quo invehitur, percognitum nuper. Vidit enim eques Romanus, missus ad id comparandum a Iuliano curante gladiatorum munus Neronis principis, qui haec commercia et litora peragravit, tanta copia inventa, ut retia arcendis feris podium protegentia succino nodarentur: arma vero, et libitina, totusque unius diei apparatus esset e succino. Maximum pondus is glebae attulit XIII librarum. Nasci et in India certum est. Archelaus, qui regnavit in Cappadocia, illinc pineo cortice inhaerente tradit advchi rude, polirique adipe suis lactentis incoctum. Liquidum primo destillare, argumento sunt quaedam intus translucentia, ut formicae aut culices, lactertaeque, quas adhaesisse muesteo non est dubium, et inclusas indurescenti.

XII. Genera eius plura. Candida odoris praestantissimi. Sed nec his, nec cereis pretium. Fulvis maior auctoritas. Ex iis etiamnum amplior translucentibus, praeterquam si nimio ardore flagrent: imaginemque igneam inesse, non ignem, placet. Summa laus Falernis a vini colore dictis, molli fulgore perspicuis. Sunt et in quibus decocti mellis lenitas placeat. Verum hoc quoque notum fieri oportet, quocumque libeat, tingi, hoedorum sevo, et anchusae radice: quippe etiam conchylio inficiuntur. Ceterum attritu digitorum accepta caloris anima trahunt in se paleas ac folia arida, quae levia sunt: ac, ut magnes lapis, ferri ramenta quoque. Succina oleo adita flagrant dilucidius diutiusque, quam lini medulla. Taxatio in deliciis tanta, ut hominis quamvis parva effigies, vivorum hominum vigentiumque praetia superet, prorsus ut castigatio una non sit satis. In Corinthiis aes placet auro argentoque mixtum, in caelatis ars et ingenia. Murrhinorum et crystallinorum diximus gratiam: uniones, quod capite circumferuntur, gemmae digitis: in omnibus denique aliis vitilis ostentatio aut usus placet: in succinis deliciarum tantum consentientia. Domitius Nero in ceteris vitae suae portentis, capillos quoque coniugis suae Poppaeae in hoc nomen adoptaverat, quodam etiam carmine succina appellando. Et quoniam nullis vitilis desunt pretiosa nomina, ex eo tertius quidam hic colos coepit expeti a matronis. Usus tamen succinorum invenitur aliquis in medicina: sed non ob hoc feminis placet. Infantibus adalligari amul-
letti ratione prodest. Callistratus et cuicumque aetati contra lymphationes prodesse tradit, et urinae difficultatibus potum, adalligatumque. Hic et differentiam novam attulit appellando chryseletrum, quasi coloris aurei, et matutino gratissimi aspectus, rapacissimum ignium, et si iuxta fuerint, celerrime ardescens. Hoc collo adalligatum, mederi febribus et morbis: tritum cum melle ac rosaceo, aurium vitilis: et si cum melle Attico conteratur, oculorum quoque obscuritatibus. Stomachi etiam vitilis vel per se farina eius sumpta, vel cum mastice ex aqua pota. Succina etiam gemmis, quae sunt translucentiae, adulterandis magnum habent locum, maxime amethystis, cum omni, ut diximus, colore tingantur.

XIII. De lyncurio proxime dici cogit auctorum pertinacia. Quippe etiam, si non electrum id esset, lyncurium gemmam esse contendunt. Pieri

autem ex urina quidem lyncia, sed egestam terra protinus bestia operiente eam, quoniam invidet hominum usui. Esse autem, qualem in igneis succinis, colorem, scalpique. Nec folia tantum aut stramenta ad se rapere, sed aeris etiam ac ferri laminas, quod Diocles quidem et Theophrastus credit. Ego falsum id totum arbitror, nec visam in aevo nostro gemmam ullam ea appellatione, et quod de medicina simul proditur, calculos vesicae eo poto elidi, et morbo regio occurri, si ex vino bibatur, aut si portetur etiam.

XIV. Nunc gemmarum confessa genera dicemus, a laudatissimis orsi. Nec vero id solum agemus, sed ad maiorem utilitatem vitae obiter coarguetur Magorum infanda vanitas, quando illi vel plurima prodidere de gemmis, medicinae ex his blanda specie prodigia transgressi.

XV. Maximum in rebus humanis, non solum inter gemmas, pretium habet adamas, diu non nisi regibus et iis admodum paucis cognitus, auri modo in metallis repertus, perquam raro: comes auri, nec nisi in auro nasci videbatur. Veteres eum in Aethiopum tantum metallis inveniri existimavere, inter delubrum Mercurii, atque insulam Meroen: dixeruntque non ampliorem cucumis semine, ac colore dissimilem inveniri. Nunc genera eius sex noscuntur: Indici, non in auro nascentis, sed quadam crystalli cognitione. Siquidem et colore translucidum non differt, et laterum sexangulo laevore turbinatus in mucronem: aut duabus contrariis partibus, ut si duo turbines latissimis suis partibus iungantur: magnitudine vero etiam avellanae nuclei. Similis est huic quidem Arabicus, minor tantum, similiter et nascentis: ceteris pallor argenti, et in auro non nisi excellentissimo, natales. Incudibus hi deprehenduntur, ita respuentes ictum, ut ferrum utrinque dissultet, incudisque etiam ipsae dissiliant. Quippe duritia innarrabilis est, simulque ignium vixtricis natura, et nunquam incallescens. Unde et nomen indomita vis Graeca interpretatione accepit. Unum ex iis vocant cenchron, quod est milii magnitudine. Alterum Macedonicum in Philippico auro repertum: et hic est cucumis semini par. Post hos Cyprius vocatur in Cypro repertus, vergens in aereum colorem, sed in medicina, ut dicemus, efficacissimus. Post hunc est siderites ferrei splendoris, pondere ante ceteros, sed natura dissimilis. Nam et ictibus frangitur, et alio adamante perforari potest: quod et Cyprio evenit: breviterque, ut degeneres, nominis tantum auctoritatem habent. Idque, quod totis voluminibus his docere et mandare conati sumus, de discordia rerum concordiaque, quam antipathiam ac sympathiam appellavere Graeci, non aliter clarius intelligi potest. Siquidem illa invicta vis duarum violentissimarum naturae rerum ferri ignisque contemtrix, hircino rumpitur sanguine, neque aliter quam recenti calidoque macerata, et sic quoque multis ictibus: tunc etiam, praeterquam eximias, incudes malleoque frangens. Cuius hoc ingenio inventum? quoque casu repertum? aut quae fuit conjectura experiendi rem immensi secreti, et in foedissimo animalium? Numinum profecto muneris talis inventio omnis est. Nec quaerenda in ulla parte naturae ratio, sed voluntas. Et cum feliciter rumpere contigit, in tam parvas frangitur crustas, ut cerni vix possint. Expetuntur a sculptoribus, ferroque includuntur, nullam non duritiam ex facili cavantes. Adamas dissidet cum magne lapide in tantum, ut iuxta positus ferrum non patiat abstrahi: aut si admotus magnes apprehenderit, rapiat, atque auferat. Adamas et venena irrita facit, et lymphationes abigit, metusque vanos expellit a mente: et ob id quidam eum anachiten vocavere. Metrodorus Scepsius, in eadem Germania et Basilia insula nasci, in qua et succinum, quod

equidem legerim, solus dicit: et praefert Arabicis: quod falsum esse quis dubitet?

XVI. Proximum apud nos Indicis Arabicisque margaritis pretium est, de quibus in nono diximus volumine inter res marinas.

Tertia auctoritas smaragdis perhibetur pluribus de causis. Nullius coloris aspectus iucundior est. Nam herbas quoque virentes frondesque avide spectamus: smaragdis vero tanto libentius, quoniam nihil omnino viridius comparatum illis viret. Praeterea soli gemmarum contuitu oculos implent, nec satiant. Quin et ab intentione alia obscurata, aspectu smaragdi recreatur acies. Scalpentibusque gemmas non alia gratior oculorum refectio est: ita viridi lenitate lassitudinem mulcent. Praeterea longinquo amplificanti visu, inefficientes circa se repercussus aera: non Sole mutati, non umbra, non lucernis, semperque sensim radiantes, et visum admittentes, ad crassitudinem sui facilitate translucida: quod etiam in aquis nos iuvat. Iidem plerumque et concavi, ut visum colligant. Quapropter decreto hominum iis parcurit, scalpi vetitis. Quanquam Scythicorum Aegyptiorumque ditritia tanta est, ut nequeant vulnerari. Quorum vero corpus extensum est, eadem, qua specula, ratione supini imagines rerum reddunt. Nero princeps gladiatorum pugnas spectabat smaragdo.

XVII. Genera eorum duodecim: nobilissimi Scythici, ab ea gente, in qua reperiuntur, appellati. Nullis maior austeritas, nec minus vitii. Et quantum smaragdi a gemmis distant, tantum Scythici a ceteris smaragdis. Proximam laudem habent, sicut et sedem, Bactriani, quos in commissuris saxorum colligere dicuntur Etesiis flantibus. Tunc enim tellure interit, quia iis ventis maxime arenae moventur. Sed hos minores multo Scythicis esse tradunt. Tertium locum Aegyptii habent, qui eruuntur circa Copton oppidam Thebaidis in collibus, ex cautibus. Reliqua genera in metallis aerariis inveniuntur. Quapropter principatum ex iis Cyprii obtinent: dosque eorum est nec in colore liquido, nec diluto, verum ex humido pingui, quaque perspicitur, imitante translucidum mare: pariterque translucentem colorem expellit, et aciem reficit. Ferunt in ea insula tumulo reguli Ilerniae, iuxta cetarias, marmoreo leoni fuisse inditos oculos ex smaragdis, ita radiantibus etiam in gurgitem, ut territi refugerent thynni, diu mirantibus novitatem piscatoribus, donec mutare oculos gemmas.

XVIII. Sed et vitia demonstrari oportet in tam proelivi errata. Sunt quidem omnium eadem. Quaedam tamen nationum peculiaria, sicut in homine. Ergo Cyprii varie glauci, magisque ac minus in eodem smaragdo aliis partibus tenorem illum Scythicae austeritatis non semper custodiunt. Ad hoc quibusdam intercurrit umbra, surdusque fit colos, qui improbat, etiam dilutior. Hinc genera distinguuntur. Sunt aliqui obscuro, quos vocant caecos: alii densi, nec e liquido translucidi: quidam varia nubecula improbat. Aliud est hoc, quam umbra, de qua diximus. Nubecula enim albieatis est vitium, cum viridis non pertransit aspectus, sed aut intus occurrit, aut excipit in fine visum candor. Haec coloris vitia: illa corporis, capillamentum, sal, plumbago. Ab iis Aethiopici laudantur a Copto dierum trium itinere, ut auctor est Iuba, acriter virides, sed non facile puri aut concolores. Democritus in hoc genere ponit Hermeos, et Persicos: illos extumescences: Persicos vero non translucidos, sed iucundi tenoris, visum implere, quem non admittant, felium pantherarumque oculis similes: namque et illos radiare, nec perspicere. Eodem in Sole hebetari: in umbra refulgere, et longius, quam ceteros, nitere. Omnium horum etiamnum vitium, quod fellis colorem, aut aeris habet. In Sole illucidi quidem ac liquidi, sed non virides. Haec

vitia et Atticis maxime sentiuntur, in argentariis metallis repertis, in loco qui Thoricus vocatur, semper minus pingues, et e longinquo speciosiores. Frequens et iis plumbago, hoc est, ut in solo plumbei videantur. Illud peculiare, quod quidam ex iis senescunt, paulatim viriditate evanida, et Sole laeduntur. Post hos Medici plurimum viriditatis habent, interdum et e sapphiro. Ii sunt fluctuosius, ac rerum imagines complexi, ut verbi gratia papaverum, aut avium, pinnarumque vel capillorum, aut similium. Qui non omnino virides nascuntur, vino et oleo meliores fiunt: neque est aliorum magnitudo amplior.

Calchedonii nescio an in totum exoleverint, postquam metalla aeris ibi defecerunt: et semper tamen viles fuere minimique. Iidem fragiles, sed colore incerti, et virentium in caudis pavonum columbarumque collo plumis similes, ad inclinationem magis aut minus lucidi, venosi quidem squamosique. Peculiare erat in his vitium sarcion appellatum: hoc est, quaedam gemmae caro. Mons iuxta Calchedonem, in quo legebantur, Smaragdites vocatus est. Iuba est auctor, smaragdum, quem cholam vocant, in Arabia aedificiorum ornamentis includi, et lapidem, quem alabastriten Aegyptii vocant. Complures vero e proximo, Laconicos in Taygeto monte erui, Medicis similes, et alios in Sicilia.

XIX. Inseritur smaragdis et quae vocatur tanos, e Persis veniens gemma, ingrate viridis, atque intus sordida. Item chalcosmaragdos e Cypro, turbida aereis venis. Theophrastus tradit in Aegyptiorum commentariis reperiri, regi eorum a rege Babylonio missum smaragdum munere IV cubitorum longitudine, et trium latitudine. Et fuisse apud eos in Iovis delubro obeliscum e IV smaragdis, XL cubitorum longitudine, latitudine vero in parte quatuor, in parte duorum. Se autem scribente, esse in Tyro Herculis templo stantem pilam e smaragdo, nisi potius pseudosmaragdus sit. Nam et hoc genus reperiri, et in Cypro inventum ex dimidia parte smaragdum, ex dimidia iaspidem, nondum humore in totum transfigurato. Apion cognominatus Plistonices, paulo ante scriptum reliquit, esse etiam nunc in labyrintho Aegypti colosseum Serapin e smaragdo novem cubitorum.

XX. Eandem multis naturam aut certe similem habere berylli videntur. India eos gignit, raro alibi repertos. Poliuntur omnes sexangula figura artificum ingenii, quoniam hebescent, ni color surdus percussu angularum excitetur. Aliter enim politi non habent fulgorem eundem. Probatissimi sunt ex iis, qui viriditatem puri maris imitantur. Proximi, qui vocantur chrysoberylli, et sunt paulo pallidiores, sed in auream colorem exeunte fulgore. Vicinum genus huic est pallidius, et a quibusdam proprii generis existimatur, vocaturque chrysoprasus. Quarto loco numerantur hyacinthizantes. Quinto, quos aroides vocant. Post eos autem cerini: ac deinde oleagini, hoc est, colore olei. Postremi crystallis fere similes. Hi capillamenta habent, sordesque: alioqui evanidi: quae sunt omnium vitia. Indi mire gaudent longitudine eorum, solosque gemmarum esse praedicant, qui carere auro malint: ob id perforatos elephantorum setis religant. Aliis convenit non oportere perforari, quorum sit absoluta bonitas, umbilicis tantum ex auro capita comprehendentibus. Ideo cylindros ex iis facere malunt, quam gemmas, quoniam est summa commendatio in longitudine. Quidam et angulosos putant statim nasci, et perforatos gratiores fieri medulla candoris exempta, additoque auro repercuti, aut omnino castigata, causa perspicuitatis, crassitudine. Vitia, praeter iam dicta, eadem fere, quae in smaragdis, et interuvia. In nostro orbe aliquando circa Pontum tantur. Indi et alias quidem gemmas gendo adulterare repperunt, sed pra

XXI. Plurimum ab iis differunt opali, smaragdis tamen cedentes. India sola et horum est mater. Atque in pretiosissimarum gemmarum gloria compositi, maxime inenarrabilem difficultatem dederunt. Est enim in iis carbunculi tenuior ignis, est amethysti fulgens purpura, est smaragdi virens mare, et cuncta pariter incredibili mixtura lucentia. Alii summo fulgoris augmento, colores pigmentorum aequavere: alii sulphuris ardentem flammam, aut etiam ignis oleo accensi. Magnitudo nucem avellanam aequat, insigni apud nos historia. Siquidem exstat hodieque huius generis gemma, propter quam ab Antonio proscriptus Nonius senator est, filius Strumae Nonii eius, quem Q. Catullus poeta in sella curuli visum indigne tulit, avusque Servilii Noniani, quem consulem vidimus: ille proscriptus fugiens, hunc e fortunis suis omnibus anulum abstulit secum, quem certum est sestertium viginti millibus aestimatum. Sed mira Antonii feritas atque luxuria, propter gemmam proscriptibentis: nec minor Nonii contumacia, proscriptionem suam amantis, cum etiam ferae abrossas partes corporis relinquunt, propter quas se periclitari sciunt.

XXII. Vitia opali, si color in florem herbae, quae vocatur heliotropium, exeat, aut crystallum, aut grandinem: si sal interveniat, aut scabritia, aut puncta oculis occurrant: nulloque magis India similitudine indiscreta vitro adulterat. Experimentum in Sole tantum. Falsis enim contra radios libratis, digito ac pollice, unus atque idem translucet color in se consumtus. Veri fulgor subinde variat, et plus huc illucque spargit, et fulgor lucis in digitos funditur. Hanc gemmam propter eximiam gratiam plerique appellavere paederota. Sunt et qui privatum genus eius faciunt, sangeronque ab Indis vocari dicunt. Traduntur nasci et in Aegypto, et in Arabia, et vilissimi in Ponto. Item in Galatia, ac Thaso, et Cypro. Quippe opali gratiam habet: sed mollius nitet, raro non scaber. Summa coloris ex aere et purpura constat: viriditas smaragdi deest. Constatque melior ille, cuius fulgor vini colore fuscatur, quam qui diluitur aqua.

XXIII. Hactenus de principatu convenit, mulierum maxime senatusconsulto. Minus certa sunt, de quibus et viri iudicant. Singulorum enim libido singulis pretia facit, et praecipue regum. Claudius Caesar smaragdus induebat, et sardonychas. Primus autem Romanorum sardoniche usus est prior Africanus, ut in historia tradit Demostratus, et inde Romanis hanc gemmam fuisse celeberrimam. Quamobrem proximum ei dabimus locum. Sardoniches olim, ut ex nomine ipso apparet, intelligebantur candore in sarda, hoc est, velut carnibus ungue hominis imposito, et utroque translucido. Tales esse Indicas tradunt, Ismenias, Demostratus, Zenothemis, Sotacus: hi quidem duo reliquas omnes, quae non transluceant, caecas appellantes, quae nunc nomen abstulere. Nullo Sardarum vestigio Arabicae sunt: coeperuntque pluribus hae gemmae coloribus intelligi, radice nigra, aut caeruleum imitante, et ungue minium, incretum candido pingui, nec sine quadam spe purpureae candore in minium transeunte. Has Indis non habitas in honore Zenothemis scribit: tantae alias magnitudinis, ut inde capulos factitarent. Etenim constat ibi torrentibus detegi. Et placuisse in nostro orbe initio, quoniam solae prope gemmarum scalptae ceram non auferrent. Persuasimus deinde et Indis, ut ipsi quoque iis gauderent. Utiturque perforatis utique vulgus, tantum in collo. Et hoc est nunc Indicarum argumentum. Arabicae excellent candore circuli praelucendo atque non gracili, neque in recessu gemmae, aut in delectu ridente, sed in ipsis umbonibus nitente, praeterea substrato nitentissimo colore. Et hoc in Indicis cereum aut conitur, etiam circuli albi: quaedam in iis

caelestis areus anhelatio est. Superficies vero locustarum maris crustis rubentior. Iam melleae, aut faeculentae, (hoc enim nomen est vitio) improbantur: et si zona alba fundat se, non colligat. Simili modo, si ex alio colore in se admittat aliquid enormiter. Nihil enim in sua sede alieno interpellari placet. Sunt et Armeniacae, cetero probandae, sed pallida zona.

XXIV. Exponenda est et onychis ipsius natura, propter nominis societatem: hoc in gemmam transilit ex lapide Carmaniae. Sudines dicit in gemma esse candorem unguis humani similitudine: item chrysolithi colorem, sardae, et iaspidis. Zenothemis Indicam onychem plures habere varietates, igneam, nigram, corneam, cingentibus candidis venis oculi modo, intervenientibus quarundam oculis obliquis venis. Sotacus et Arabicam onychem tradit: sed eam a ceteris distare, quod Indica igniculos habeat, albis cingentibus zonis singulis, pluribusve, aliter quam in sardoniche Indica. Illic enim momentum esse, hic circulum. Arabicas onychas nigras inveniri candidis zonis. Satyrus carnosas esse Indicas, parte carbunculi, parte chrysolithi, et amethysti, totumque id genus abdicat. Veram autem onychem plurimas variasque cum lacteis zonis habere venas, omnium in transitu colore inenarrabili, et in unum redeunte concentum, suavitate grata. Nec sardae natura differenda est, dividuae ex eodem nomine: obiterque ardentium gemmarum indicanda.

XXV. Principatum habent carbunculi, a similitudine ignium appellati, cum ipsi non sentiant ignes, ob id a quibusdam acausti vocati. Horum genera, Indici, et Garamantici, quos et Carchedonios vocant, propter opulentiam Carthaginis magnae. Adiciunt Aethiopicos et Alabandicos, in Orthosia caute nascentes, sed qui perficiuntur Alabandis. Praeterea in omni genere masculi appellati acrius, at feminae languidius refulgentes. In masculis quoque observant liquidioris alios flammae, nigrioris alios, et quosdam ex alio lucidos, ac magis ceteris in Sole flagrant. Optimos vero amethystizontas, hoc est, quorum extremus igniculus in amethysti violam exeat: proximos illis, quos vocant sititas, innato fulgore radiantes. Inveniri autem ubicunque, maxime Solis repercussu. Satyrus Indicos non esse claros dicit, ac plerumque sordidos, ac semper fulgoris horridi: Aethiopicos pingues, lucemque non emittentes, aut fundentes, sed convoluti igne flagrare. Callistratus fulgorem carbunculi debere candorem esse positi, extremo visu nubilantem: si attollatur, exardescentem: ob id a plerisque hunc carbunculum candidum vocari. Qui languidius ac lividius ex Indicis lucent, lithizontas appellari. Carchedonios multo minores esse: Indicos etiam in sextarii unius mensuram cavari. Archelaus, Carchedonios nigrioris aspectus esse, sed igne, vel Sole, et inclinatione acrius, quam ceteros, excitari. Eosdem umbrante tecto purpureos videri, sub caelo flammeos, contra radios Solis et scintillare: ceras signantibus his liquescere, quamvis in opaco. Multi Indicos Carchedoniis candidiores esse, et e diverso inclinatione habetari scripsere: etiamnum in Carchedoniis maribus stellas intus ardere, feminas fulgorem universum fundere extra se. Alabandicos ceteris nigriores esse scabrosque. Nascuntur et in Thracia coloris eiusdem, ignem minime sentientes. Theophrastus auctor est, et in Orchomeno Arcadiae inveniri, et in Chio. Illos nigriores, e quibus et specula fieri. Esse et Troezenios varios intervenientibus maculis albis: item Corinthios, et pallidiores, et candidos. Bocchus et in Olisiponensi erui scripsit, magno labore, ob argillam Sole adustus saltibus.

XXVI. Nec est aliud difficilius, quam discernere haec genera: tanta est in eis occasio artis, subditis per quae transluere cogantur. Aiunt ab Aethiopi-

bus hebetiores in aceto maceratos quatuordecim diebus nitescere, totidem mensibus durante fulgore. Adulterantur vitro simillime, sed cote deprehenduntur, sicut aliae gemmae factitiae: mollior enim materia, et fragilis: et centrosa scobe deprehenduntur, et pondere, quod minus est vitreis: aliquando et pulvis argenti modo relucens.

XXVII. Est et anthracitis appellata in Thesprotia fossilis, carbonibus similis. Falsum arbitror, quod et in Liguria nasci tradiderunt, nisi forte tunc nascebantur. Esse in iis et praecinctae candida vena traduntur: harum igneus color, ut superiorum est: peculiare quidem, quod iactatae in ignem velut intermortuae exstinguuntur, contra aquis perfusae exardescunt.

XXVIII. Cognata est huic sandaresus, quam aliqui Garamantiten vocant: nascitur in India, loco eiusdem nominis. Gignitur et in Arabia ad meridiem versa. Commendatio summa, quod velut in translucente ignis obtentus, celantesque se transfulgent aureae guttae, semper in corpore, nunquam in cute. Accedit religio narrata, a siderum cognatione, ab inspectoribus, quoniam fere stellarum Hyadum et numero et dispositione stellantur, ob id Chaldaeis in caerimoniis habitae. Et hic mares austeritas distinguit, quodam vigore apposita tingens. Indicae quidem etiam hebetare visus dicuntur. Blandior feminis flamma: alliciens magis, quam accendens. Sunt qui praeferant Arabicas Indicis, fumidoque chrysolitho illas similes dicant. Ismenias vero negat poliri sandareson, propter teneritatem: et ob id in magno errore sunt, qui sandaricas vocent. Inter omnes constat, quantum numero stellarum accedat, tantum et pretio accedere. Affert errorem aliquando similitudo nominis, sandasel, quod Nicander sandareseon vocat, alii sandareson. Quidam vero hanc sandastron, illam sandaresum: in India nascentem illam quoque, et loci nomen custodientem: mali colore, aut olei viridis, omnibus improbatam.

XXIX. Ex eodem genere ardentium, lychnis appellata a lucernarum accensu, tamen praecipuae gratiae. Nascitur circa Orthosiam, totaque Caria, ac vicinis locis: sed probatissima in India, quam quidam remissiorem carbunculum esse dixerunt. Secunda bonitate similis est Ionia, appellata a praefatis floribus. Et inter has invenio differentiam: unam quae purpura radiat: alteram quae coeco: a Sole exalfactas, aut digitorum attritu, paleas, et chartarum folia ad se rapere.

XXX. Hoc idem et Carchedonius facere dicitur, quanquam multo vilior praedictis. Nascitur apud Nasamonas in montibus, ut incolae putant, imbre divino. Invenitur ad repercutsum Lunae, maxime plenae. Carthaginem quondam deportabatur. Archelaus et in Aegypto circa Thebas nasci tradit, fragiles, venosas, morientibus carbonibus similes. Potiora vasa, et ex hoc lapide, et ex lychnite factitata invenio. Omnia autem haec genera sculpturae contumaciter resistunt, partemque cerae in signo tenent.

XXXI. E diverso ad hoc sarda utilissima, quae nomen cum sardoniche communicavit. Ipsa gemma vulgaris, et primum Sardibus reperta, sed laudatissima circa Babyloniam, cum lapidinae quaedam aperirentur, haerens in saxo cordis modo. Hoc metallum apud Persas defecisse traditur. Sed inveniuntur compluribus aliis locis, sicut in Paro, et Asso. In India trium generum: rubrum, et quod dionum vocant a magnitudine: tertium quod argenteis bracteis sublinitur. Indicae perlucent: crassiores sunt Arabicae. Inveniuntur et circa Leucada Epiri, et circa Aegyptum, quae bractea aurea sublinitur.

Rt in his autem mares excitatus fulgent: pigriores sunt, et crassius nitent. Nec fuit

alia gemma apud antiquos usu frequentior. Hac certe apud Menandrum et Philemonem fabulae superbiunt. Nec ulla est translucentium, quae tardius suffuso humore hebetetur, oleoque magis, quam alio liquore. Damnantur ex iis melleae, et validius testaceae.

XXXII. Egregia etiam nunc topazio gloria est, suo virenti genere, et cum reperta est, praelatae omnibus. Id accidit in Arabiae insula, quae Cytis vocatur: in qua Troglodytae praedones, diutius fame et tempestate pressi, cum herbas radicesque effoderent, eruerunt topazion. Haec Archelai sententia est. Iuba Topazon insulam in Rubro mari a continente diei navigatione abesse tradit, nebulosam, et ideo quaesitam saepe navigantibus, ex ea causa nomen accepisse. Topazin enim Troglodytarum lingua significationem habere quaerendi. Ex hac primum importatam Berenicae reginae, quae fuit mater sequentis Ptolemaei, a Philemone praefecto regis, ac mire placuisse, et inde factam statuum Arsinoae Ptolemaei Philadelphii uxori quatuor cubitorum, sacram in delubro, quod aureum cognominabatur. Recentissimi auctores et circa Thebaidis Alabastrum oppidum nasci dicunt: et duo eius genera faciunt, prasoidem atque chrysopteron, similem chrysopraso. Eius enim tota similitudo ad porri succum dirigitur. Est autem amplissima gemmarum. Eadem sola nobilium limam sentit: ceterae Naxio et cotibus poliuntur. Haec et usu attulerunt.

XXXIII. Comitatur eam similitudine propior, quam auctoritate, callais, e viridi pallens. Nascitur post aversa Indiae, apud incolae Caucasi montis Phycaros, apud Sacas et Dahas, amplitudine conspicua, sed stilulosa ac sordium plena. Sincerior multo praestantiorque in Carmania. Utrobique autem in rupibus inviis et gelidis, oculi figura extuberans, leviterque adhaerens, nec ut agnata petris, sed ut apposita. Quamobrem scandere ad eam pigritia pedum equestres populos taedet, simul et periculum terret. Ergo fundis e longinquo incessunt, et cum toto musco excutunt. Hoc vectigal, hoc est gestamen in cervice ac digitis gratissimum. Hic census, haec gloria a pueritia delectorum numerum praedicantium, in quo varia fortuna. Quidam ictu primo cepere praeclaras, multi insectando nullas. Et venatus quidem callaidis talis. Sectura formantur, alias fragiles. Optimum color smaragdi: ut tamen apparet, ex alieno est quod placeant. Inclusae decorantur auro, aurumque nullae magis decent. Quae sunt earum pulchriores, oleo, unguento, et mero colorem deperdunt. Viliores constantius repraesentant: neque est imitabilior alia mendacio vitri. Sunt qui in Arabia inveniri eas dicant in nidis avium, quas melancoryphos vocant.

XXXIV. Viridantium et alia plura sunt genera. Vilioris est turbae prasius: cuius alterum genus sanguineis punctis obhorret: tertium est virgulis tribus distinctum candidis. Praefertur his chrysoprasius, porri succum et ipsa referens, sed haec paulum declinans a topazio in aurum. Huic et amplitudo ea est, ut cymbia etiam ex ea fiant: cylindri quidem celerrime.

XXXV. India et has generat, et Nilion, fulgore hebeti ac brevi, et cum intueare, fallaci. Sudines dicit et in Syvero Atticae flumine nasci. Est autem color fumidae topazii, aut aliquando melleae. Iuba in Aethiopia gigni tradit, in litoribus amnis, quem Nilum vocamus, et inde nomen trahere.

XXXVI. Non translucet molochites, spissius virens, et crassius quam smaragdus a colore mialvae nomine accepto, reddendis infanti- rum custodi- quadam, innu- rum medicamine. Nascitu

XXXVII. Viret, et saep-

ai vieta a multis, antiquitatis tamen gloriam retinens. Plurimae ferunt eam gentes: smaragdo similem Indi: Cypros duram glaucoque pingui: Persae aeri similem: ob id vocatur aerizusa. Talis et Caspia est: caerulea, circa Thermodontem amnem: in Phrygia, purpurea: in Cappadocia, ex purpura caerulea, atque non refulgens. Amisos Indicae similem mittit, Calchedon turbidam. Sed minus refert nationes, quam bonitates, distinguere. Optima ergo, quae purpurae quidquam habet: secunda, quae rosae: tertia, quae smaragdi. Singulis autem Graeci nomina ex argumento dedere. Quarta apud eos vocatur Borea, caelo autumnali matutino similis: et haec erit illa, quae vocatur aerizusa. Similis est et Sarda, imitata et violas. Non minus multae species reliquae, sed omnes in vitio caeruleae, aut crystalli similes, aut myxis. Item terebinthizusa, improprio (ut arbitror) cognomine, velut e multis eiusdem generis composita gemmis. Quamobrem praestantiores funda clauduntur patentes, nec praeterquam margines auro amplectente. Vitium est et brevis in iis nitor, et longe splendens, et sal, et omnia quae in ceteris. Et vitro adulterantur: quod manifestum fit, cum extra fulgorem spargunt, atque non in se continent. Nec diversae, quas sphragidas vocant, publico gemmarum dominio iis tantum dato, quoniam optime signent. Totus vero Oriens pro amuleti traditur gestare eam, quae ex iis smaragdo similis est, et per transversum linea alba media praecingitur, et grammatis vocatur: quae pluribus, polygrammos. Libet obiter vanitatem Magicam hic quoque coarguere, quoniam hanc concionantibus utilem esse prodiderunt. Est et onychipuncta, quae iasponyx vocatur: et nubem complexa, et nives in summitate. Est et stellata rutilis punctis: est et salem imitata: et veluti fumo infecta, quae Capnia vocatur. Magnitudinem iaspidis quindecim unciarum vidimus: formatamque inde effigiem Neronis thoracatam.

XXXVIII. Reddetur et per se cyanos, accommodata gratia paulo ante nominato colore caeruleo. Optima Seythica, dein Cypria, postremo Aegyptia. Adulteratur maxime tinctura, idque in gloria regis Aegypti adscribitur, qui primus eam tinxit. Dividitur autem et haec in mares feminasque. Inest ei aliquando et aureus pulvis, non qualis in sapphirinis.

XXXIX. In sapphiris enim aurum punctis collucet caeruleis. Sapphirorum, quae cum purpura, optima apud Medos: nusquam tamen perlucidae. Praeterea inutiles sculpturae, intervenientibus crystallinis centris. Quae sunt ex iis cyanei coloris, mares existimantur.

XL. Alius ex hoc ordo purpureis dabitur, et ab illis descenditibus. Principatum amethysti Indicae tenent. Sed in Arabia quoque parte, quae finitima Syriae Petraea vocatur, et in Armenia minore, et in Aegypto, et in Galatia reperiuntur: sordidissimae autem vilissimaeque, in Thaso et Cypro. Causam nominis afferunt, quod usque ad vini colorem non accedunt: prius quam enim degustent, in violam desinit fulgor. Aliqua siquidem in illis purpura, non ex toto in igneum, sed in vini colorem deficiens. Perlucent autem omnes violaceo colore, sculpturis faciles: Indicae absolutum felicitis purpurae colorem habent: ad hancque tingentium officinae dirigunt vota. Fundunt autem eum aspectu leniter blandum: neque in oculos, ut carbunculi, vibrant. Alterum earum genus descendit ad hyacinthos. Hunc colorem Indi sacon vocant, talenque gemmam sacondion. Dilutior eadem et saponos vocatur. Eadem et Pharanitis in contermino Arabiae, gentis nomine. Quartum genus colorem vini habet. Quintum ad viciniam crystalli descendit, albicante purpurae defectu. Hoc et minime probatur, quando

praecellens debet esse in suspectu, velut ex carbunculo refulgens quidam in purpura leviter roseus nitor. Tales aliqui malunt paederotas vocari, alii anterotas, multi Veneris gemmiam, quod maxime videtur decere et species et colos. Has gemmas Magorum vanitas resistere ebrietati promittit, et inde appellatas. Praeterea si Lunae nomen aut Solis inaeatur in iis, atque ita suspendantur collo e capillis cynocephali, vel plumis hirundinis, resistere beneficiis. Iam quoque adesse reges adituris. Grandinem avertere, et locustas, precatione addita, quam demonstrant. Nam smaragdis quoque similia promissere, si aquilae scalperentur, aut scarabaei: quae quidem scripsisse eos non sine contemptu et irrisu generis humani arbitror.

XLi. Multum ab ea distat hyacinthos, tamen e vicino descendens. Differentia haec, quod ille emicans in amethysto fulgor violaceus, dilutus est in hyacintho. Primo quoque aspectu gratus, evanesceat antequam satiet, adeoque non implet oculos, ut paene non attingat, marcescens celeris nominis sui flore.

XLII. Hyacinthos Aethiopia mittit, et chrysolithos, aureo fulgore translucentes. Praeferuntur iis Indicae, et si variae non sint, Tibaranae. Deterimae autem Arabicae, quoniam turbidae sunt et variae, et fulgentes interpellatae nubo macularum, etiam quae limpidae contingere, veluti scobe sua refertae. Optimae vero sunt, quae in collatione aurum albicare quadam argenti facie cogunt. Funda includuntur perspicuae. Ceteris subiicitur aurichalcum.

XLIII. Iam etiam expertes gemmarum usu, appellantur aliqui et chryseletri, in colorem electri declinantes, matutino tantum aspectu iucundi. Ponticas deprehendit levitas. Quaedam in iis durae sunt rufaeque, quaedam molles et sordidae. Boechus auctor est, et in Hispania repertas, quo in loco crystallum dicit ad libramentum aquae puteis depressis erutam, chrysolithon XII pondo a se visam.

XLIV. Fiunt et leucochrysi, interveniente candida vena. Sunt in hoc genere capniae. Sunt et vitreis similes, veluti croco refulgentes. Vitrei vero ut visu discerni non possint, tactus deprehendit, tepidior in vitreis.

XLV. In eodem genere sunt melichrysi, qui veluti per aurum sincero melle translucent. Has India mittit, quanquam in duritia fragiles. In eadem et xanthi, plebeia ibi gemma.

XLVI. Candidarum dux est paederos: quanquam potest quaeri, an in colore numerari debeat, toties iactati per alienas pulchritudines nominis: adeo decoris praerogativa in vocabulo facta est. Est et suum genus expectatione tanta dignum. Coeunt intus translucida crystallus, viridis suo modo aer, simulque purpura, et quidam vini ac croci nitor, semper extremus in visu: sed purpura coronatus, et his pariter omnibus. Nec gemmarum ulla est liquidior, captis iucunda vanitate oculis. Laudatissima est in Indis, apud quos sagenon vocatur. Proxima apud Aegyptios, ubi Tenites. Tertia in Arabia, verum scabra. Mollius radiat Pontica et Asiatica. Ipsae vero molliores sunt Galatica, et Thracia, et Cypria. Vitia earum languor, aut alienis turbari coloribus, et quae ceterarum.

XLVII. Proxima candicantium est Asteria, principatum habens proprietate naturae, quod inclusam lucem pupillae modo quandam continet, ac transfundit cum inclinatione, velut intus ambulanti ex alio atque alio loco reddens, eadenque contraria Soli regerens candicantes radios, unde nomen invenit, difficilis ad caelandum. Indicae praefertur in Carmania nata.

XLVIII. Similiter candida est, quae vocatur astrios, crystallo propinqua, in India nascent, et in Pal-

lenes litoribus: intus a centro celi stella lucet fulgore Lunae plenae. Quidam causam nominis reddunt, quod astris opposita fulgorem rapiat, ac regerat. Optimam in Carmania gigni, nullique obnoxiam vitio. Cerauniam enim vocari, quae sit deterior. Pessimam lucernarum lumini similem.

XLIX. Celebrant et astroiten, mirasque laudes eius in Magicis artibus Zoroastrem cecinisse, qui circa eas diligentes sunt, produnt.

L. Astrobolon Sudines dicit oculis piscium similem esse, et radiare candido, in Sole.

LI. Est inter candidas et quae ceraunia vocatur, fulgorem siderum rapiens. Ipsa crystallina, splendoris caerulei, in Carmania nascens. Albam esse Zenothemis fatetur, sed habere intus stellam concursantem. Fieri et ceraunias, quas nitro et aceto per aliquot dies maceratas concipere stellam eam, quae post totidem menses relanguescat. Sotacus et alia duo genera fecit cerauniae, nigrae rubentisque, ac similes eas esse securibus: iis, quae nigrae sunt et rotundae, urbes expugnari et classes, easque betulos vocari: quae vero longae sunt, ceraunias. Faciunt et aliam raram admodum, et Parthorum Magis quaesitam, quoniam non aliubi inveniatur, quam in loco fulmine icto.

LII. Proximum cerauniae nomen apud eos habet, quae appellatur iris. Effoditur in quadam insula Rubri maris, quae distat a Berenice urbe sexaginta millia pass. cetera sui parte crystallus. Itaque quidam radicem crystalli esse dixerunt. Vocatur ex argumento iris. Nam sub tecto percussa Sole, species et colores arcus caelestis in proximos parietes eiacular, subinde mutans, magnaue varietate admirationem sui augens. Sexangulam esse, ut crystallum, constat. Sed esse aliquas scabris lateribus, et angulis inaequalibus dicunt, in Sole aperto proiectas, radios in se cadentes discutere: aliquas vero ante se proiecto nitore adiacentia illustrare. Colores vero non nisi ex opaco reddunt, nec ut ipsae habeant, sed ut repercusu parietum elidant: optimaque, quae maximos arcus facit, simillimosque caelestibus. Est et alia iris, cetero similis, at praedura: quam Horus crematam tusamque ad ichneumonum morsus remedio esse, nasci autem in Perside tradit.

LIII. Similis est aspectu, sed non eiusdem effectus, quae vocatur zeros, alba nigraque macula in transversum distinguente crystallum.

LIV. Expositis per genera colorum principalium gemmis, reliquis literarum ordine explicabimus.

Achates in magna fuit auctoritate, nunc in nulla. Reperta primum in Sicilia iuxta flumen eiusdem nominis, postea plurimis locis, excedens amplitudine, varietatibus numerosa. Multa et cognomina eius. Vocatur enim iaspachates, cerachates, sardachates, haemachates, leucachates, dendrachates, velut arbuscula insignis: autachates, cum uritur, myrrham redolens: coralloachates guttis aureis sapphiri modo sparsa, qualis copiosissima in Creta, sacra appellata. Putant eam contra araneorum et scorpionum ictus prodesse. Quod in Siculis utique crediderim, quoniam primum eius provinciae afflatu scorpionum pestis exstinguitur. Et in India inventae contra eadem pollut, et aliis magnis miraculis. Reddunt enim species fluminum, nemorum, et iumentorum, etiam esseda, et staticula, et equorum ornamenta. Medici cuticulas inde faciunt. Spectasse etiam prodest oculis. Sitim quoque sedant in os additae. Phrygiae viridia non habent. Thebis Aegyptiis repertae carent rubentibus venis et albis. Et haec quoque contra scorpiones validae. Eadem auctoritas et Cyprii est. Sunt qui maxime probent vitream perspicuitatem in his. Reperiuntur et in Thracia, et circa Oetam, et in Parnasso, et in Lesbo, ac Messene, similes limitum floribus, et in Rhodo. Aliae ud Magos differentiae. Leoninae pelli similes,

potentiam habere contra scorpiones dicuntur. In Persis vero suffitu earum tempestates averti, et praeterea fulmina. Argumentum esse, si in ferventes cortinas additae refrigerent: sed ut prosint, leoninis iubis alligandas: nam hyaenae pelli similem abominantur, discordialem domibus. Eam vero, quae unius coloris sit, invictam athletis esse. Argumentum eius, quod in olla plena olei cocta cum pigmentis, et intra duas horas subfervescit, unum colorem ex omnibus faciat minii. Acopos nitro similis est, pumicosa, aureis guttis stellata. Cum hac oleum subfervectum perunctis lassitudinem (si credamus) solvit. Alabastrites nascitur in Alabastro Aegypti, et in Syriae Damasco, candore interstincto variis coloribus. Haec cremata cum fossili sale ac trita, gravitates oris et dentium extenuare dicitur. Aleatorias vocant in ventriculis gallinaeorum inventas, crystallina specie, magnitudine fabae: quibus Milonem Crotoniensem usum in certaminibus, invictum fuisse videri volunt. Androdamas argenti nitorem habet, ut adamas, quadrata, semperque tessellis similis. Magi putant nomen impositum ab eo, quod impetus hominum, et iracundias domet. Eadem sit, an alia, argyrodamas, auctores non explicant. Antipathes nigra non translucet. Experimentum eius, si coquatur in lacte: facit enim hoc myrrhae simile immissa. Eam contra effascinationes auxiliari Magi volunt. Arabica ebori simillima est, et hoc videretur, nisi abnueret duritia. Putant contra dolores nervorum prodesse habentibus. Aromatices et ipsa in Arabia traditur gigni, sed et in Aegypto circa Pyras, ubique lapidosa, et myrrhae coloris et odoris, ob hoc reginis frequentata. Asbestos in Arcadiae montibus nascitur, coloris ferrei. Aspilaten Democritus in Arabia gigni tradit, ignei coloris. Eam oportere cameli pilo splenicis alligari: inventique in nido Arabicarum alitum. Et aliam eodem nomine ibi in Leucopetra nasci argentei coloris, radiantem, contra lymphatum habendam. Atizoen in India et in Perside ad Ida monte nasci tradit, argenteo nitore fulgentem, magnitudine trium digitorum, ad lenticulae figuram, odoris iucundi, necessariam Magis regem constituentibus. Augites multis alia videtur esse, quam quae callais. Amphitane alio nomine appellatur chrysocolla, in Indiae parte, ubi formicae eruunt aurum, in qua invenitur auro similis quadrata figura: affirmaturque natura eius, quae magnetis: nisi quod trahere quoque aurum traditur. Aphrodisiae ex candida rufa est. Apsyctos septenis diebus calorem tenet exalfacta igni, nigra ac ponderosa, distinguentibus eam venis rubentibus. Putant prodesse contra frigora. Aegyptillam Iacchus intelligit, per alium sarda, nigraque venis transeuntibus: vulgus autem in nigra radice caeruleam facit.

LV. Balanitae duo genera habent, subvirides, et Corinthii aeris similitudine. Illa Copto, haec ex Troglodytica veniens, medias secante flammea vena. Coptos et Batrachitas mittit: unam ranae similem colore: alteram ebeni: tertiam rubentis e nigro. Baptes, mollis alioqui, odore excellens. Beli oculus albicans pupillam cingit nigram, e medio aureo fulgore lucentem. Haec propter speciem sacratissimo Assyriorum deo dicatur. Aliam autem quam Belum vocant, in Arbelis nasci, Democritus tradit, nucis iuglandis magnitudine, vitrea specie. Baroptenus, sive barippe, nigra, sanguineis et albis nodis: aliis sacra dicitur, velut portentosa. Botryites alia nigra est, alia pinea, incipienti uvae similis. Zoroastres crinibus mulierum similiorem Botrychiten vocat. Bucardia bubulo cordi similis, Babylone tantum nascitur. Bronte e capitibus testudinum tonitribus cadit: putantque ea restingui fulmris si credimus. Boloe nimbo inveniuntur, glititudine.

LVI. Cadmitis eadem esset, quam Ostracitin vocant: nisi quod hanc caeruleae interdum cingunt bullae. Callais sapphirum imitatur, candidior, et litoroso mari similis. Capnitis quibusdam videtur suum genus habere, plurimis spiris fumida, ut suo loco diximus. Cappadocia in Phrygia nascitur, ebori similis. Callainas vocant e turbido callaino. Ferunt plures simul inveniri coniunctas. Catochitis Corsicae lapis est, ceteris maior: mirabilis, si vera traduntur, impositam manum veluti gummi retinens. Catopyritis in Cappadocia provenit. Cepitis, sive cepolatitis, candida est, venarum nodis coeuntibus, candore imaginem regerens. Ceramites, testae colorem habet. Cinaedae inveniuntur in cerebro piscis eiusdem nominis, candidae et oblongae, eventusque mirandae, si modo esse fides, praesagire eas habitum maris, nubilo colore aut tranquillitate. Ceritis ceræ similis est: Circo accipitri: Corsoides canitiei hominis: Coralloachates corallo aureis guttis distinctae. Corallis minio similis gignitur in India et Syene. Craterites inter chrysolithum et electrum colorem habet, praeduræ naturæ. Crocallis cerasum repræsentat. Cytis circa Copton nascitur candida, et videtur intus habere petram, quæ sentiatur etiam strepitu. Chalcophonos nigra est, sed illius aeris tinnitum reddit, tragoedis, ut suadent, gestanda. Chelidonias duorum sunt generum: hirsutiorum colore: et altera parte purpureae nigris interpellantibus maculis. Chelonia oculus est Indicæ testudinis, vel portentosissima Magorum mendaciis. Melle enim collutam, et linguae impositam futurorum scientiam præstare promittunt: quinta-decima Luna, et silente, tota die: decrescente vero, ante Solis ortum: ceteris diebus, a prima in sextam horam. Sunt et chelonitides testudinum similes, ex quibus ad tempestates sedandas multa vaticinantur. Ea vero, quæ sit aureis guttis, cum scarabæo decocta, et deiecta in aquam ferventem, tempestates moveri. Chloritis herbaei coloris est, quam dicunt Magi inveniri in motacillae avis ventre, congenitam ei: ferroque includi iubent, ad quaedam prodigiosa moris sui. Choaspitis a flumine dicta est viridis, fulgoris aurei. Chrysolampis in Aethiopia nascitur, pallida die, et in nocte ignea. Chrysopsis aurum videtur esse. Ceyonides in Aegidis Atarne, nunc pago, quondam oppido, nascuntur, multis coloribus translucentes, alias vitreae, alias crystallinae, alias laspideae. Sed et sordidus tantus est nitor, ut imagines reddant, ceu specula.

LVII. Daphniam Zoroastres morbis comitialibus demonstrat. Diadochos beryllo similis est. Diphys duplex, candida ac nigra, mas ac femina, genitale utriusque sexus distinguente linea. Dionysias nigra ac dura mixtis rubentibus maculis: ex aqua trita saporem vini facit, et ebrietati resistere putatur. Draconites, sive draconitia, e cerebro fit draconum: sed nisi viventibus abscisso nunquam gemmescit, invidia animalis mori se sentientis. Igitur dormientibus amputant. Sotacus, qui visam eam gemmam sibi apud regem scripsit, bigis vehi quærentes tradit: et viso dracone spargere somnifica medicamenta, atque ita praecidere. Esse autem candore translucido, nec postea poliri, aut artem admittere.

LVIII. Encardia cognominatur et ariste: una, in qua nigra effigies cordis eminet: altera, eodem nomine, viridi colore, cordis speciem repræsentat: tertia cor nigrum ostendit, reliqua sui parte candida. Enorchis candida est, divisaeque fragmentis testium effigiem repræsentat. Exebenum Zoroastres speciosam et candidam tradit, qua aurifices aurum poliunt. Eristalis cum sit candida, ad inclinationes ~~in hac scera videtur~~. Erotylos, eadem amphicone, et ocrio laudatur in argumentis ~~in Bactris nascitur, silici~~

similis: sed capiti supposita visa nocturna oraculi modo reddit. Eumithren Beli gemmam, sanctissimi decorum sibi, Assyrii appellant, porracei coloris, superstitionibus gratam. Eupetalos quatuor colores habet, caeruleum, igneum, minii, mali. Euneos nucleo olivæ similis est, striata concharum modo, non adeo candida. Eurotias situ videtur operire nigritiam. Eusebes ex eo lapide est, ex quo traditur Tyri in Herculis templo facta sedes, ex qua dii facile surgebant. Epimelas fit, cum in candida gemma superne nigricat, colos.

LIX. Galaxiam aliqui galactiten vocant, similem proxime dictis, sed intercurrentibus sanguineis aut candidis venis. Galactitis ex Nilo, colore lactis est. Eandem dicunt leucogaeam, et leucographiam appellant, et synophiten, tritam lactis succo ac sapore notabilem. In educatione nutricibus lactis foecunditatem: infantium quoque alligata collo salivam facere dicitur, in ore autem liquescere. Eandem memoriam adimere dicunt. Mittit eam et Achelous amnis. Sunt qui smaragdum albis venis circumligatum galactiten vocent. Gallaica argyrodamanti similis est, paulo sordidior: inveniuntur autem binæ vel ternæ. Gasidanem Medi mittunt, coloris orobini, veluti floribus sparsam. Nascitur et in Arbelis. Haec quoque gemma concipere dicitur, et intra se partum fateri concussa, concipere autem trimestri spatio. Glossopetra linguae similis humanae non in terra nasci dicitur, sed deficiente Luna coelo decidere, memoriae quoque necessaria. Quod ne credamus, promissi quoque vanitas facit: ventos enim ea comprimi narrat. Gorgonia nihil aliud est, quam corallium: nominis causa, quod in duritiam lapidis mutatur. Emollit maria. Fulminibus et typhoni resistere affirmant. Goniaeam eadem vanitate inimicorum poenas efficere promittunt.

LX. Heliotropium nascitur in Aethiopia, Africa, Cypro, porracei coloris, sanguineis venis distincta. Causa nominis, quoniam delecta in vas aquae, fulgorem Solis accendit sanguineo percussu, maxime Aethiopica. Eadem extra aquam speculi modo Solem accipit, deprehenditque defectus, subeuntem Lunam ostendens. Magorum impudentiae vel manifestissimum hoc quoque exemplum est, quoniam admixta herba heliotropio, quibusdam quoque additis praecantationibus, gerentem conspici negent. Hephaestitis quoque speculi naturam habet in reddendis imaginibus, quanquam rutilans. Experimentum est, si ferventem aquam addita statim refrigeret: aut si in Sole addita aridam materiam accendat. Nascitur in Coryco. Horminodes, ex argumento viriditatis in candida gemma vel nigra, et aliquando pallida, ambiente circulo aurei coloris, appellatur. Hexecontalithos in parva magnitudine multicolor, hoc sibi nomen adoptavit. Reperitur in Troglodytica regione. Hieracitis alternat milvinis nigrisque veluti plumis. Hammitis ovis piscium similis est, et alia velut nitro composita, praedura alioqui. Hammonis cornu inter sacratissimas Aethiopiae gemmas, aureo colore, arietini cornus effigiem reddens, promittitur praedivina somnia repræsentare. Hormesion inter gratissimas aspicitur, ex igneo colore radians auro, portante secum in extremitatibus candidam lucem. Hyaeniae ex oculis hyaenae, et ob id invasae, inveniri dicuntur: et, si credimus, linguae hominis subditae futura praecinere. Haematites in Aethiopia quidem principalis, sed et in Arabia et Africa invenitur, sanguineo colore, non omittenda promissis ad contraguendas barbarorum insidias. Zachalias Babylonius in his libris quos scripsit ad regem Mithridatem, humana gemmis attribuit fata: hanc non contentus oculorum et iocinerum medicina decorasse, a rege etiam aliquid petitis dedit, et litibus iudicisque interposuit: in

prociis etiam ex ea ungi-salutare pronuntiavit. Est et alia eiusdem generis, quae vocatur menui ab India, xanthos appellata Graecis, e fulvo candicans.

LXI. Idaei dactyli in Creta, ferreo colore pollicem humanum expriment. Icterias aliti lurido similis, ideo existimatur salubris contra regios morbos. Est et alia eodem nomine liquidior. Tertia folio viridi similis, latior prioribus, paene sine pondere, venis luridis. Quantum genus in eodem colore nigris venis discurrentibus. Iovis gemma candida est, non ponderosa, tenera. Indica gentium suarum habet nomen, subrufo colore, in attritu sudorem purpureum manat. Alia eodem nomine candida, pulverei aspectu. Ion apud Indos violacea est, sed raro saturo colore luct.

LXII. Lepidotis squamas piscium variis coloribus imitatur. Lesbias Lesbi patriae nomen habens: invenitur et in India. Leucophthalmos rutila alias, oculi speciem candidam, nigramque continet. Leucopoeilos candorem lineis ex auro distinguit. Libanochrus thuris similitudinem ostendit, sed succum mellis. Limoniatis eadem videtur, quae smaragdus. De lipare hoc tantum traditur, suffita ea omnes bestias evocari. Lysimachus Rhodio marmori similis est aureis venis: politur ex marmore, amplitudine in angustias coeunte, ut inutilia exterantur. Leucochrysos sicut crystallus albicat.

LXIII. Memnonia qualis sit, non traditur. Medea nigra est, a Medea illa fabulose inventa: habet venas aurei coloris: sudorem reddit croci, saporem autem vini. Meconites papaver exprimit. Mithrax a Persis accepta est, et Rubri maris montibus: multicolor, contra Solem varie refulgens. Morochites porracea, lacte sudat. Morio in India, quae nigririmo colore translucet, vocatur Pramnion: in qua miscetur et carbunculi colos, Alexandrinum: ubi sardae, Cyprium. Nascitur et in Tyro, et in Galatia. Xenocrates et sub Alpibus nasci tradit. Hae sunt gemmae, quae ad ectypas sculpturas aptantur. Myrrhites myrrhae colorem habet, facie minimi gemma: odorem attrita, etiam nardi. Myrmecias nigra habet eminentias similes verrucis. Myrsinites melleum colorem habet, myrti odorem. Mesoleucos est, mediam gemmam candida distinguente linea. Mesomelas, nigra vena quemlibet colorem secante per medium.

LXIV. Nasamonitis est sanguinea, nigris venis. Nebritis Libero patri sacra, nomen traxit a nebridium eius similitudine. Sunt et aliae nigrae generis eiusdem. Nympharena urbis et gentis Persicae nomen habet, similis hippopotami dentibus.

LXV. Olca barbari nominis, e nigro fulvoque, et candido placet. Ombria, quam aliqui notiam vocant, sicut ceraunia et brontia, cadere cum inbribus et fulminibus dicitur: eundemque effectum habere, quem brontia, narratur. Praeterea in aras addita ea, libamenta non amburi. Oritis globosa specie, a quibusdam et sideritis vocatur, ignem non sentiens. Ostracias, sive Ostracitis, est testacea durior: altera achatae similis, nisi quod achates politura pinguescit: duriori tanta inest vis, ut aliae gemmae scalpantur fragmentis eius. Ostracitidi ostrea nomen et similitudinem dedit. Ophicardelon barbari vocant, nigrum colorem binis lineis albis includentibus. De Obsidiano lapide diximus superiore libro. Inveniuntur et gemmae eodem nomine ac colore, non solum in Aethiopia Indiaque, sed etiam in Samnio, ut aliqui putant, et in Iltoribus Hispaniensis Oceani.

LXVI. Panchrus fere ex omnibus coloribus constat. Pangonius non longior digito, ne crystallus videatur, numero plurimum angulorum cavet. Panneros qualis sit, a Metrodoro non dicitur: sed carmen Timaridis reginae in eadem dicatum Veneri non inelegans ponit, ex quo intelligitur additam ei foecunditatem. Quidam hanc pansebaston vocant. Ponticarum plura sunt genera. Est stellata nunc san-

guineis, nunc auratis guttis, quae inter sacras habetur. Alia pro stellis eiusdem coloris lineas habet, alia montium convalliumque effigies. Phloginos, quem et chrysiten vocant, ochrae Atticae assimilata, invenitur in Aegypto. Phoenicitis ex balani similitudine appellatur. Phycitis, algae. Perileucos, fit ab ora gemmae ad radicem usque candido descendente. Paecantides, quas quidam gemonidas vocant, praegnantem fieri et parere dicuntur, mederique parturientibus. Nam tales in Macedonia iuxta monumentum Tiresiae inveniuntur, specie aquae glaciatae.

LXVII. Solis gemma candida est, et ad speciem sideris in orbem fulgentes spargit radios. Sagdam Chaldaei adhaerescens navibus inveniunt, prasini coloris. Samothracia insula eiusdem nominis gemmam dat nigram, ac sine pondere, ligno similem. Sauritin in ventre viridis lacerti arundine dissecti tradunt invniri. Sarcitis bubulas carnes repraesentat. Selenitis ex candido translucet melleo fulgore, imaginem Lunae continens, redditque eam in dies singulos, crescentis minuentisque numeris: nascitur in Arabia. Sideritis ferro similis, lithio illata discordias facit: quaeque nascitur in Aethiopia Sideropoeilos, ex ea fit, variantibus guttis. Spongitis spongiae nomen repraesentat. Syuodonitis e cerebro piscium est, qui synodontes vocantur. Syrtides in litore Syrtium, iam quidem et in Lucania inveniuntur, e melleo colore croco refulgentes: intus autem stellis continent languidas. Syringitis stipulae internodio similis, perpetua fistula cavatur.

LXVIII. Trichrus ex Africa nigra est, sed tres succos reddit, a radice nitrum, medio sanguinem, summo ochram. Telirrhizos cinerei coloris aut rufi, candidis radicibus spectatur. Telicardios colore cordis. Persas, apud quos gignitur, magnopere delectat: muchulam appellant. Thracia trium generum est, viridis, aut pallidior, tertia sanguineis guttis. Tephritis novae Lunae speciem habet curvatae in cornua, quamvis cinerei coloris. Tecolithos oleae nucleus videtur: neque est ei gemmae honos, sed ungentium calculos frangit pellitque.

LXIX. Veneris crinis nigrissimi nitoris continet speciem rufi crinis. Veientana Italica gemma est, Veis reperta, nigram materiam distinguente limite albo.

LXX. Zanthem in Media nasci Democritus tradit, electri colore, et si quis terat in vino palmeo, et croco, cerae modo lentescere, odore magnae suavitatis. Zmilampis in Euphrate nascitur, Proconesio marmoris similis, medio colore glauco. Zoranisceos in Indo flumine nascitur: Magorum gemma esse narratur: neque aliud amplius de ea.

LXXI. Est etiamnum alia distinctio, quam equidem fecerim, subinde variata expositione. Siquidem a membris corporum habent nomina: hepatis a iocinere: steatitis singulorum animalium adipe numerosa. Adadunephros, eiusdem oculus ac digitus dei: et hic colitur a Syris. Triophthalmos cum onyche nascitur, tres hominis oculos simul exprimens.

LXXII. Ab animalibus cognominantur, carcinias marini cancri colore, echitis viperarum, scorptis scorpionis aut colore, aut effigie, scaritis scari piscis, triglitis mulli, aegophthalmos caprino oculo: item alia suillo: et a gruis collo geranitis, hieracitis accipitris. Aetitis a colore aquilae candicante cauda. Myrmecitis innatam repentis formicae effigiem habet, scarabaeorum cantharias. Lycophthalmos quatuor est colorum, ex rutilo sanguinea: in medio nigrum candido cingitur, ut luporum oculi, illis per omnia similis. Taos pavoni est similis, item aspidi, quam vocari chelidonium inveno.

LXXIII. Arenarum similitudo est in hamochryso, velut auro arenis mixto. Cenchritis milii arenis velut sparsis. Dryitis e truncis a et ligni modo ardet. Cissitis in cederarum foliis, quae totam tenent.

et odore distincta. Cyamea nigra est, sed fracta ex se fabae similitudinem parit. Pyren ab olivae nucleo dicta est: huic aliquando inesse piscium spinas videntur. Chalazias grandinum et candorem et figuram habet, adamantinae duritiae. Narrant etiam in ignem additae manere suum frigus. Pyritis nigra quidem, sed attritu digitos adurit. Polyzonos nigra multis zonis candicat. Astrapiae in nigro aut cyaneo, discurrent e medio fulminis radii. In phlogitide intus ardere quaedam videtur flamma, quae non exeat. In anthracitide scintillae discurrere aliquando videntur. Enhydros semper rotunditatis absolutae, in candore est laevis, sed ad motum fluctuat intus in ea veluti in ovis liquor. Polytrichos in viridi capillatur, sed defluvia comarum facere dicitur. Sunt et a leonis pelle et pantherae nominatae, leontios, pardalios. Colos appellavit chrysolithum aureus, chrysoprasum herbaceus, melleus melichrota: quamvis plura eius genera sint. Melichloros est geminus, parte flavus, parte melleus: Crocia croci. Polia canitica quandam sparti indicat: eandem duriores, nigra spartopolios. Rhoditis a rosa est. Melitis, mali coloris. Chalcitis, aeris. Sycitis, fici. Ratiu nominum non est in Borsycite, in nigro ramosa, candidis aut sanguineis frondibus: nec gemite, velut in petra candidis manibus inter se complexis. Ananchitide in hydromantia dicunt evocari imagines deorum: Synochitide umbras inferorum evocatas teneri: Dendritide alba defossa sub arbore, quae caedatur, securis aciem non hebetari. Et sunt multo plures, magisque monstrificae, quibus barbari dedere nomina, confessi lapides esse. Nobis satis erit in his coarguisse dira mendacia.

LXXIV. Gemmae nascuntur et repente novae, ac sine nominibus: ut Lampasci in metallis aurariis una inventa, quae propter pulchritudinem Alexandro regi missa fuit, ut auctor est Theophrastus. Cochlides quoque nunc vulgatissimae, sunt verius, quam nascuntur: in Arabia repertis ingentibus glebis, melle excoqui tradunt septenis diebus noctibusque sine intermissione: ita omni terreno vitiosoque decusso, purgatam puramque glebam, artificum ingenio varie distribui in venas, ductusque macularum, quam maxime vendibili ratione sectantium: quondamque tantae magnitudinis fecere, ut equis regum in Oriente frontalia, atque pro phaleris pensilia facerent. Et alias omnes gemmae mellis decoctu nitescent, praecipue Corsici: in omni alio usu acrimoniam abhorrentes. Quae variae sunt, et ad novitatem accedere calliditate ingeniorum contigit, ut nomen usitatum non habeant, physes appellant, velut ipsius naturae admirationem in iis venditantes, cum finis nominum non sit, quae persequi non equidem cogito, innumera ex Graeca vanitate conficta. Indicatis nobilibus gemmis, etiam plebeiis rariorum generum, dictu dignas distinxisse satis erat. Illud vero meminisse conveniet, increscentibus varie maculis ac verrucis, linearumque interveniente multiplici ductu et colore, mutata saepius nomina in eadem plerumque materia.

LXXV. Nunc communiter ad omnium gemma-

rum observationem pertinentia dicemus, opiniones secuti auctorum. Cavae aut extuberantes viliores videntur aequalibus. Figura oblonga maxime probatur: deinde quae vocatur lenticula: postea cycloides et rotunda: angulositas autem minima gratia. Veras a falsis discernendi magna difficultas: quippe cum inventum sit, ex veris gemmis in alterius generis falsas traducere. Sardonyches e ternis glutinantur gemmis, ita ut deprehendi ars non possit: aliunde nigro, aliunde candido, aliunde minio, sumtis omnibus in suo genere probatissimis. Quin imo etiam exstant commentarii auctorum, quos non equidem demonstrarim, quibus modis ex crystallo tingantur smaragdi, aliaeque translucens, sardonyx et sarda, item ceterae ex aliis. Neque est ulla fraus vitae lucrosior.

LXXVI. Nos contra rationem deprehendendi falsas demonstrabimus, (quando etiam luxuriam adversus fraudes muniri decet:) praeter illa, quae in principalibus quibusque generibus privatim diximus. Translucens matutino probari censent: aut si necesse est, in quartam horam, postea vetant. Experimenta pluribus modis constant. Primum pondere, si graviore sentiuntur: post haec, corpore. Fictitius pusulae in profundo apparent, scabritia in cute, in capillamento fulgoris inconstantia, et prius quam ad oculos perveniat, desinens nitor. Decussi fragmenti paulum, quod in lamina ferrea teratur, efficacissimum experimento, excusant mangones gemmarum. Recusant similiter et limae probationem. Obsidianae fragmenta veras gemmas non scarificant. Fictitiae, scarificationes candicantium fugiunt. Tantaque differentia est, ut aliae ferro scalpi non possint, aliae non nisi retuso, verum omnes adamante. Plurimum vero in his terebrarum proficit fervor. Gemmiferi amnes sunt Acesines et Ganges: terrarum autem omnium maxime India.

LXXVII. Et iam peractis omnibus naturae operibus, discrimen quoddam rerum ipsarum atque terrarum facere conveniat. Ergo in toto orbe et quacunque caeli convexitas vergit, pulcherrima est omnium, rebusque merito principatum naturae obtinens, Italia, rectrix parensque mundi altera, viris, feminis, ducibus, militibus, servis, artium praestantia, ingeniorum claritatibus, iam situ ac salubritate caeli atque temperie, accessu cunctarum gentium facili, litoribus portuosus, benigno ventorum afflatu, (etenim contingit procurentis positio in partem utilissimam, et inter ortus occasusque mediam) aquarum copia, nemorum salubritate, montium articulis, ferorum animalium innocentia, soli fertilitate, pabuli ubertate. Quidquid est, quo carere vita non debeat, nusquam est praestantius: fruges, vinum, olea, vellera, lina, vestes, iuveni. Ne equos quidem in trigariis praeferrere ullos vernaculis animadverto. Metallis auri, argenti, aeris, ferri, quamdiu libuit exercere, nullis cessit: et iis nunc in se graviora pro omni dete varios succos, et frugum pomorumque saporos fundit. Ab ea, exceptis Indiae fabulosis, proxime quidem duxerim Hispaniam, quacunque ambitur mari.

INDEX RERUM.

(Numerus, qui antecedit comma, librum, qui sequitur, caput designat.)

- Abaculi** 36, 67.
Abdomen 11, 84. **abdomina suum** interdicta 8, 61.
Abellinae, nunc **Avellanae** 15, 24.
Abietis consideratio 16, 18 et 19. **abies cachryn** gignit 16, 11. **abietis cortex** 16, 14. **abies apta** navigiis 16, 18. **quae loca amet** 16, 30. **abietis folia** non decidunt 16, 23. **folia pectinum** modo 16, 38. **abietis germinatio** 16, 41. **flores et semen** 16, 43. **rami** 16, 53 et 56. **radices** 16, 58. **abies decisis** cacuminibus moritur *ib.* 53. **abies antennis** utilis *ib.* 76 § 1. **abietes ubi** optimae et pessimae *ib.* **abies valide** pondus sustinet *ib.* 81. **abies quibus apta *ib.* 82. **abietis umbra** noxia satis 17, 18.
Abies palma, **uvae genus**, 12, 61.
Abortus e lucernarum odore 7, 2. **Abortum facientia** 14, 22. 20, 4. *ib.* 84. 21, 84. 24, 11. *ib.* 92. 25, 67. 26, 90. 27, 55. *ib.* 86. 28, 23. 30, 43. 32, 3. 32, 46.
Abortus remedia 20, 21.
Abronis Apollis pictura 34, 36 § 18.
Abrotonum herba 21, 34. **ei. genera, sexus, natura, medicinae** *ib.* 92. **odori qualis** *ib.* 18.
Absentium sermones aurium tinctu praesentantur 28, 5.
Abisides stellarum 2, 13.
Absinthii herbae consideratio, natura, genera, loca, usus, medicinae 27, 23. **quod medicinae aptissimum** 2, 3. **contra vermes hortorum et oleum** 19, 58. **in sacris Romanorum** 27, 28. **ei. medicinae** *ib.* **absinthium maritimum** *ib.* 42. 32, 31. **absinthio Pontico** rescentia, felle caret 11, 75.
Absinthites vinum 14, 19 § 5.
Abysrus Medae frater 3, 30.
Abysinthiae exempla 8, 18. 26, 34, 36 § 20.
Abstinencia optima medicina 28, 14.
Acaciae spinae medicinae 24, 67.
Acanthi herbae descr. 22, 34.
Acanthi spinae medicinae 24, 66.
Acanthicae mastichae 21, 56.
Acanthis avis 10, 83.
Acanthis cui inimica 10, 95.
Acapnon mellis genus 11, 15.
Acarae piscis 32, 53.
Acaron agrion herba 25, 100.
Acaron frutex 15, 7.
Acca Laurentia 18, 1.
Accendi quae arbor nequit 12, 8.
Actiaci belli mirum 32, 1.
Actiacum genera, etc. 10, 9. **ubi cum hominibus societas** *ib.* 9 et 10. **avium non edunt corda** *ib.* 10. **accipitres ne aves capiant** 23, 17. **accipitrum generi contraria** 28, 29. **quo oculos suos sanant** 20, 26.
Accius poeta, 34, 23.
Accii Navii statua, 34, 11.
Accius Priscus pictor, 35, 37.
Accuteta quid 37, 10.
Aceratae cochleae 30, 14 et 15.
Aceris arboris genera 16, 26. **medicinae** 24, 31. **quando germinet** 16, 41. **quo tempore semen efficiat** *ib.* 43.
Acesis, chrysocolla, 33, 29.
Acetabulum mensura 21, 109.
Acetaria 19, 19 § 3.
Aceti consideratio 14, 25. 23, 27. **cum melle mixtum**, 14, 21. **quomodo ex aqua fiat** 21, 48. **eo saxa rumpi** 23, 27. **aceti scyllini natura** 23, 28. **aceti faecis natura** 23, 31. **aceto gunmi eluitur** 24, 1. **margaritas** resolvit 9, 59. **eius vis in muranis** 9, 39.
Achaiae vinum abortum faciens 14, 22. **A. victa Romanos** corripit 33, 53.
Acanon herba 22, 10.
Achates gemma 37, 54. **lapis** 37, 3. **a. et annulus Pyrrhi** *ibid.* **politura pinguescit** 37, 65.
Achaemenidum herba 24, 102. 26, 9.
Achilles quam reperit herbam, quae vulnera sanabat 25, 19. 34, 42. **Achillis hasta** 16, 24. **simulacrum a Sillanione factum** 34, 19 § 21. **a Scopae factum** 36, 4 § 7 et 8. **pictura Parrhasii** 34, 36 § 5. **Athenionis** 35, 40 § 29.
Achillea herba 26, 33, 32. 25, 103. 26, 90.
Achilleum spongia 9, 69.
Acidula pira 15, 16.
Acidula aqua 31, 2.
Acilius Sthenelus 14, 5.
Acilius M. consul 2, 29. 57, 7, 86.
Acinos herba 21, 52.
Acinorum consideratio 15, 28.
Acipenser piscis 9, 23. 32, 53.
Acroeton mellis genus 11, 15.
Aconiti quid 34, 40 § 32.
Aconiti consideratio, 27, 2. summi remedia 22, 8. 26, 90. 23, 47. 28, 45. 32, 13. **unde dictum** 27, 2. **pantheras permittit** 8, 41. 27, 2. **Cerberi spumis ortum** *ib.* **quos occidit** *ib.* **scorpionum ictus curat** *ib.*
Acontiae cometae genus 2, 22.
Acopis gemma 37, 54.
Acopos herba qualis 27, 13.
Acorna herba 21, 56.
Acorna herba qualis 25, 100.
Acori herbae medicinae 26, 15. 28. 58. 79. 85. 90.
Acragis sculptor 33, 55.
Acrocorion bulbi genus 19, 30.
Actaeonis cornu fabulosa 11, 45.
Acte herba qualis 26, 73.
Acteae herbae descriptio 27, 26.
Actia cerasa qualis 15, 30.
Action sive Arction qualis 27, 15.
Actus terrae spatium 18, 3.
Aculeata animalia quos non feriant 18, 73. 22, 29. 23, 106.
Aculeatorum ictuum remedia 20, 90. 22, 30. 23, 23. 23, 63. 23, 64. 65. 66.
Aculeorum insectorum consideratio 11, 33.
Aculeos extrahentia 20, 84, 24, 50.
Acua piscis qualis 9, 75.
Acylon arbor quae 16, 8.
Adamantis lapidis consid. 37, 14. **venena irrita facit** *ib.* 15. **unde dictus** *ib.* **sanguine hirci frangitur** 20, 1. 37, 15. **a sculptoribus expetitur** 37, 15. **genera sex, ib. duritia ib. magnitudo** 37, 15. **cum magneto discordia** *ib.*
Adamante sculpuntur gemmae 37, 76.
Adamantis herba 24, 102.
Adarca arundinis aliquid 16, 66.
Adarca quid 32, 52.
Adarca herba, et eius effectus 20, 88.
Addax animal 11, 45.
Adelphides palmarum species 13, 9.
Adeps in nuptiis 28, 37.
Adipis consideratio, 11, 85. 28, 28.
Adipom minuontia 32, 31.
Adipe quae animalia pinguescant 17, 86.
Adiantum herba 22, 30.
Adianto aeterna folia 21, 60.
Aditiales coenae 10, 23. 29, 14.
Adipsateon arbor 24, 69.
Adipsos palmarum genus 12, 47.
Adipsos herba quae 22, 11.
Adonis piscis 9, 34.
Adonidia hortus 19, 19 § 1.
Adonium herba qualis 21, 34.
Adorationis mos 28, 5.
Adoreum, ante far dicebatur 18, 19. **ubi serendum** 18, 46.
Adoras quid, et unde dicta 18, 3.
Adrachno arbor qualis 13, 40. 16, 33. 17, 37 § 9.
Adramyttium appidum unguento oenanthino nobilitatum 13, 1.
Adrianae vina optima 14, 8 § 5.
Advenis nocentia animalia 8, 84.
Adulterini filii quomodo a Payllis deprehenduntur 6, 36.
Adulteratio odorum 12, 14. 19.
Adulterio nobilitati 29, 5.
Adulterii evitandi exemplum 8, 5. 17, 10, 3.
Adulteros foeminae ne diligant 42, 18.
Adudunephros gemma 37, 71.
Adustionis remedia 20, 27. 28. 22, 23. **Quaere etiam Ambustorum.**
Adynamon, vini genus, 14, 19 § 1.
Aedes qua arona construuntur 36, 54.
Aedium construendarum leges 36, 53.
Aedificia Romae quae nobilissima 36, 24.
Aedificium sine ferreo clavo, 36, 23.
Aedilitas Caesaris mira 33, 16.
Aedemon libertus 5, 1.
Aegimii senectus 7, 49.
Aegineta fictor 35, 40 § 41.
Aegineticum aes 34, 3. 5. 6.
Aegisthus, 35, 40 § 40.
Aegle, Aescul. fil. 35, 40 § 31.
Aegoceras herba, 24, 120.
Aegoccephalus avis, 11, 80.
Aegophthalmos gemma, 37, 72.
Aegylops herba 18, 44 § 2.
Aegylops glandis genus 16, 8. 13.
Aegylops bulbi genus 19, 30.
Aegylopa herba, 25, 93.
Aegylopi morbi remedia 29, 56. 21, 77. 23, 81. 25, 93. 27, 80. 29, 38. 33, 37.
Aegyptus accommodatissima unguentis 13, 6. **A. qualis Alexandri tempore** 13, 21. **Aegypti vina qualia** 14, 9. **olivae qualis** 15, 4. **factitium oleum** 15, 7. **non gerit cerasas** 15, 30. **Aegypti myrtus odoratissima** 15, 37. **arbores ubi folia nunquam amittit** 16, 33. **A. astatibus fertilis frugum fit** 17, 3. 18, 21. **A. legumina die tertio nascuntur** 18, 10 § 2. **fruges cito maturescunt** 18, 10 § 6. **amylum** 18, 17. **A. similaginam qualem conficit** 18, 20 § 4. **ob Nili incrementum fertilitas** 18, 47. **Aegyptum septem diebus a Sicilia navigatur** 19, 1. **Aegypti linum** 19, 2 § 1. **A. nebulosa** 21, 18. **flos sine odore** 21, 40. **Aethiopiam quondam bello attrivit** 6, 35. **Aegyptus frugum fertilis** 21, 45. **collocatiam nobilissimam habet** *ib.* **herbis nobilibus** 25, 5. **Aeg. nitrum quale** 31, 46 § 2. **ova** 10, 75. **ficus** 13, 13. **persicus** 13, 16. **prunus** 13, 19. **spina** 13, 16. 19. **coronae** 21, 3. **cu minum** 20, 58. **calami** 16, 64.
Aegyptii unguentis delectati 13, 2. **Aegyptiam mulicrem septenos uno partu produxissent** 7, 3. **Aegyptii qua corpora defunctorum servant** 16, 21. **omni mense serunt oleas** 17, 30 § 4. **quidam cur singula milia annorum vixisse prodantur** 7, 49. **A. sacerdotum lineae vestes quales** 19, 2 § 3. **Ae. raphanum celebrant** 19, 26 § 1 et 4. **cepas alliumque inter deos habent** 19, 32. **non edunt brassicam** 20, 38. **medici** 26, 3. **Aegyptiae spinae differentiae et medicinae** 24, 67. **litterae** 36, 14 § 2. **argentum** 33, 46. **Aegyptii picturam inventores** 35, 5. **Ae. et Persarum praelium** 35, 40 § 36. **Ae. crocodili adipe aegrotos ungunt** 28, 28. **Ae. numinis vice Apim bovem colant** 8, 70. **cadavera asservant** 11, 70. **quae invenerunt** 7, 57. 58. **quibus herbis utantur in cibis** 21, 32. **Ae. quis morbus peculiaris** 36, 3. 5. **regum ingentes pecuniae** 13, 16. **annus dierum triginta** 7, 49.
Aegyptilla gemma 37, 54.
Aegyria sacerdos 28, 41.
Aegythus avis cui inimica 10, 95.
Aeizom herba 24, 103. 25, 93. 102. 26, 28. 26, 79. 64. 66. 69. 74. 85. 87. 92.
Aelius Gallus primus Arabiam subigit Romanis 6, 32.
Aelius P. quo anno consul 13, 46.
Aelius Stilo scriptor 9, 59. 33. 7. 37, 4.
Aelius Catus consul 33, 50.
Aemilii Lepidi interitus 7, 54.**

- Aemilius Lucius censor 35, 57.
 Aemilius L. consul 29, 6.
 Aemilius M. consul 34, 14. 35, 4.
 Aemilia basilica 35, 4.
 Aelii C. trib. pl. statuas 34, 15.
 Aelius Tubero 7, 53.
 Aeneae matrix 3, 12.
 Aeneae pictura 35, 36 § 5.
 Aenlus quis 7, 57.
 Aenli inventa ib.
 Aequinoctialis circulus 2, 75.
 Aequinoctii ratio 2, 17.
 Aera frumenti genus 18, 44 § 2.
 Aequinoctiorum dies 18, 59. 18, 66 § 1.
 Aes ubi primum repertum 4, 21. 7, 57. 34, 1. a Servio rege primo signatum 18, 3. 33, 13. signatum nota pecudum ib. coronarium quale 33, 46. 34, 20. alienum quod, et unde dictum 33, 47. aes alienum ingens 34, 24 § 2. aes ubi optimum 21, 44. Corinthium quale 34, 2. 3. regulare quod 34, 20. ubi nobile ib. aes trahentia ad se 36, 24 § 8. 37, 13. aes quo virus accipit 23, 23. in massa mergitur, dilatatum fluitat 2, 106. aeris metalla 34, 1. 34, 18. 34, 20. aeris effigies quas apud veteres 18, 3. 33, 13. aeris gravis poena 33, 13. inauratum quomodo 33, 20. effusio 34, 2. prima nobilitas 34, 4. 34, 19 § 3. differentia 34, 20. servandi ratio 34, 21. mixturae 34, 20. usus 34, 21. floris consideratio 34, 24. squamae ib. aeris alieni comitem esse miseriam 7, 32. aeris aeruginis faciendae ratio, aeris usus 34, 26. 28. aeris metalla a Cynira reperta 7, 57. aera confare et temperare, a quo repertum 7, 57. aera militum 34, 1. aere quae sunt 34, 6. aere publicae constitutiones inciduntur 34, 21.
 Aerarium unde 21, 43.
 Aeraria fabrica reperta 7, 57.
 Aerariae officinae polline utuntur 18, 20 § 2.
 Aerarii tribuni 34, 1.
 Aeroides gemmae 37, 20.
 Aeriaza gemma 37, 37.
 Aergo quo compescitur 34, 48.
 Aerginis in medic. usus 25, 19.
 Aesalon accipitrum genus 10, 9. 95.
 Aeschines med. 29, 10.
 Aeschines de Demosthene 7, 30.
 Aeschinis exilium 7, 31.
 Aeschylus poeta 10, 3. 44.
 Aesculapius de vita hominum 7, 50. cur fulmine ictus 29, 1. Tyndaridam revocavit ad vitam ib. filiae plures 35, 40 § 31. ei. aedi theriacae compositio incisa 20, 100. A. simulacrum 34, 19 § 12 et 19. A. pictura 35, 40 § 31. A. aedes cur extra urbem 29, 8. A. inventum 30, 22. A. et Dianae simulacrum 36, 4 § 6. Aesculapio cur dicitur anguis 29, 22. anguis Romanus adiectus ib.
 Aesopus philos. 26, 17.
 Aesopii hystionis patina ingentis pretii 10, 72. A. filius quis, et eius luxus ib. A. hystionis luxus 35, 46.
 Aestatis tempestates 2, 39.
 Aestates ubi binae anno 6, 21.
 Aestivi flores qui 21, 39.
 Aestus aquarum causae 2, 99. 100.
 Actas in arboribus 16, 51.
 Actates longissimae 7, 47. 50.
 Actatis humanae ratio 11, 74.
 Aethiopia miracula scaturit 7, 2. quando eam Romana intravere arma 6, 35. Hispanos eam commercii causa potere 2, 67. eius arbores 12, 48. eius gemmae 37, 25. 35. 42. 60.
 Aethiopicum sicer optimum 20, 18.
 Aethiopica lina ex quibus 19, 2 § 3.
 Aethiopes non aliam frugem quam milii hordeique novere 18, 24.
 Aethiops Vulcani filius 6, 35.
 Aethiopsis herba 27, 1. 3. 24, 102. vis eius 26, 9.
 Aetitia lapidis consideratio, natura, genera, locus 26, 29. eius in medicinis usus 30, 44. 9, 51. in aquilum nidis reperitur 10, 4. 30, 44. 37, 58. 72.
 Aetris lomenti consideratio 2. 4. aer purus ubi 2, 21. aer inani similis 2, 38. aere in ipso quae sunt ib. aer sine sapore, odore, succo 15, 32. aere solo pascitur Chamaeleon 8, 51.
 Affectum hominis indicia maxime in oculis 11, 51. 54.
 Afranius C. consul 2, 67.
 Africa quomodo vina condit 14, 24. A. aestibus fertilis 17, 3. A. unus diei navigatio a Roma 19, 1. A. quomodo elephantes capit 8, 8. A. semper aliquid novi affert, proverbium 8, 17. A. cervos non gignit 8, 51. A. arbores 13, 29. 30. 31. 32. ficus 15, 19. 20. campus apud Byssium fertilissimus 17, 3. oleae maxime fortiles 17, 19. oleae quom locum ament 17, 30 § 2. triticum optimum 18, 12 § 1 et 2. arva ubi fertilissima 18, 51. tubera optima 19, 15. scorpiones 5, 7. animalia qualia 10, 94. noctes rosidae 2, 62. Africam praefatur qui in Africa aliquid destinat 28, 5. Africa tota subarta 7, 27. *Reliqua quae in indice geogr.*
 Africanum cuminum 20, 57.
 Africani maternas avus M. Valer. 15, 38.
 Africus ventus quem Graeci Liba dicunt 2, 46. 48. 18, 77 § 1. poena facit concipere 19, 77 § 1.
 Agamemnonis pictura 35, 36 § 5.
 Agamemnonis Delphica platanus 16, 88.
 Agaricus fungi genus 16, 13. 25, 57. eius medicinae 26, 18. 19. 21. 27. 40. 48. 58. 69. 76. 85. 90.
 Agatharchi pictura 35, 40 § 38.
 Agatharchides scr. 7, 2.
 Agelades statuarius 34, 19.
 Agelastus quis 7, 19.
 Agerati descriptio 27, 4.
 Ager quis optimus 17, 3.
 Ager qualis esse debeat 18, 7 § 4.
 Agrosthenes 4, 22.
 Agrogae fossae minerales 33, 21.
 Agri colendi ratio 19, 5 § 1. agri prius culti quam vineae 18, 5. imperatorum manibus colebantur 18, 4. agri pinguis signa 18, 6. agrum male colere, censorio probrum 18, 3. agrum optime colere non expedit 18, 7 § 4. agrorum limitatio 18, 76.
 Agraria lex a quo promulgata 8, 78. qualis et a quo sublata 7, 31.
 Agricolae quo die vocentur ad munia 18, 65 § 2. non adspiciunt stellas, sed signa habent alia 18, 66 § 2. milites fortissimi 18, 6. Agricolis quid foedissimum 17, 19. tempus vegetissimum 18, 65 § 2 et 3.
 Agricultrae oracula 18, 8 § 1. laus abunde 19, 3. 6. agricultrae quae sint necessariae 18, 5. 6. agriculturae coelestium scientia necessaria an non 18, 56. agriculturae totius brevis replicatio 18, 60.
 Agesander statuarius 36, 4 § 11.
 Aglaophon pictor 35, 36 § 1.
 Aglaophotis herba 25, 5. 2. 4. 11.
 Aglaus felix ab Apollino iudicatus 7, 47.
 Agnon arbes qualis 24, 38.
 Agnos castrandi tempus 8, 75.
 Agnonis Teii luxus 33, 14.
 Agogae quid 33, 21.
 Agoracriti sculptoris opera 35, 46.
 Agria uvae genus, 23, 13.
 Agrion quid Graecis 19, 26 § 3.
 Agriopas 8, 34. 7, 57.
 Agrios Crethmos herba 25, 96.
 Agrippa M. qualis 7, 6. ei. filiae, ib. aceto pedes sanat 23, 27. ei temulentus Cicero F. acyphum impexit 14, 28. ab Augusto bello Sicula corona donatur 16, 3. Pantheum aedificat 34, 7. 36, 4 § 11. rusticitati quam deliciae propior 35, 9. picturis delectatus ib. eius Therae quales ib. et 34, 19 § 6. 35, 9. 36, 64. ingentia opera 31, 24. 36, 24 § 1 et 3.
 Agrippae Menenii paupertas 33, 47.
 Agrippae unde dicti 7, 6.
 Agrippina Neronis mater, et eius maritus 7, 49. 16, 91.
 Agrippina uxor Tiberium boletum perimit 22, 46.
 Agrippina Claudii imp. coniunx 10, 43. 59. 35, 58.
 Agrippinae Claudii paludamentum 33, 19.
 Agrippina quoties peperit 7, 11.
 Agrippina Neronis mater 7, 11. 16, 91.
 Agrippinae duae 7, 6.
 Agrium urdi species 12, 26.
 Agrium nitri genus 31, 46 § 1.
 Aiacis cruore hyacinthus flos natus 21, 38. ei. picturam Caesar Veneri dicit 28, 46. 35, 36 § 1 et 5. 35, 40 § 30.
 Aigleues vinum 14, 11.
 Aizoi herbae consideratio, nomina, natura, usus, medicinae 13, 30.
 Alabandica rosa 21, 10.
 Alabandicus lapis 36, 13.
 Alabandica gemma 37, 25.
 Alabastrum aptissimum unguentis servandis 16, 64. 36, 12.
 Alabastrites lapis 36, 12. 44. 37, 18.
 Alabastrites gemma 37, 54.
 Alabetae pisces 5, 10.
 Alarum odoris remedia 21, 83. 22, 43. 31, 44 § 4. 35, 52.
 Alaternus arbor nullum semen aut fructum fert 16, 45.
 Alauda avis 11, 44.
 Albae spinarum medicinae 24, 66.
 Albaniae ficus unde 15, 21.
 Albanum vinum 14, 4 § 4. 14, 8 § 3.
 Albicorata ficus 15, 19.
 Albinus censor quando 7, 49. rex sacrorum 11, 71.
 Albinus Spurius Furium veneficii accusat 18, 8 § 2.
 Albo in hoc non erat, proverbium, prologo I. libri.
 Albuco herba qualis 21, 68.
 Albulis ura 14, 4 § 5.
 Albulae aquae 31, 6.
 Alcaeus 22, 43.
 Alcamenis statuarii opera 34, 19. 36, 4 § 3. 34, 19 § 12. ei. et Agoracriti certamen 36, 4 § 3.
 Alco fera 8, 16.
 Alcea herba 27, 6. ei. medicinae 26, 12. 28. 99. 81.
 Alchidas Rhodius 36, 4 § 5.
 Alchibadae gloriam in bibendo me
 ei. simulacrum, et eius mater 34, 19 § 30.
 Alcibion herba quae 27, 22.
 Alcimachi pictoris opera 35, 40 § 32.
 Alcinoi hortus 19, 19 § 1.
 Alciasthenes pictrix 35, 40 § 43.
 Alciippe elephantum peperit 7, 3.
 Alcmam pediculari morbo consumptus 11, 40.
 Alcmene status 34, 19 § 12.
 Allectoria gemma 37, 54.
 Allectorolophus herba 27, 23.
 Alex piscis 31, 44. 32, 45.
 Alex Apicil 9, 30.
 Alexander ubi equitatu paene orbatus sit 12, 18. Darium ubi debellavit 6, 16. contra Iudaeos 12, 54. Darii castris expugnatis cepit acrinum unguentorum 13, 1. 7, 30. in Gedrosia 13, 9. persica arbore coronari victores voluit 15, 13. hadera exercitum exemplo Bacchi coronat 16, 62. tinctis velis navium utebatur 19, 5. apud Priapum oppidum Hellespontum traiecit 4, 24. ubi plantam intercedi iussit 5, 31. quodam vetuit piscibus vivere 6, 25. ubi inutiles milites reliquit 6, 31. Thebas capit 34, 19 § 4. a quo servatus ib. 19 § 8. Campaniam amicum Apeli dono dedit 35, 36 § 12. a quo in gemma sculpi voluit 7, 38. 37. 4. quo veneno obiit 30, 63. Lysimachum cum Leone includit 8, 20. quem Neptuni sacerdotio praefecerit 9, 8. a quo tantum pingi voluit 7, 38. 35, 36 § 12. quibus usus navibus 7, 57. ei. navigatio 2, 67. apud Arbelam victoria 2, 73. Homerio, Pindari, Aristoteli amator 7, 30. Alexandri terminus 12, 12. Alexandri paedagogus Leonides 12, 32. Alexandri milites palms strangulati 13, 9. milites quid de Indico mari 13, 51. seipsam vincere consuevit 35, 36 § 12. ei. crudelitas 8, 21. intemperantia arguitur 14, 7. ei. atavus Perseus fuit 15, 13. A. milites quid de Tylo insula 16, 80. A. apud Tyrum gesta 5, 17. pictura 35, 36 § 20. 35, 37. cervi cum torquibus aureis 8, 50. equus mirus, et in eius honorem condita urbs 6, 23. 8, 64. A. classis thynorum multitudine infestata 9, 2. A. simulacrum 34, 19 § 6 et 7 et 14. 35, 36 § 15. Alexandrum milita sordidum tacebat unguenti 7, 36.
 Alexander polyhistor 3, 21. 9, 56. 13, 39. 16, 6. 36, 17.
 Alexandri Paradis pictura 34, 19 § 16.
 Alexandriam ex Sicilia septem diebus navigavit 19, 1.
 Alexandrina laurus 15, 39. 23, 80. vitis 14, 4 § 9. pyra 15, 16. ficus 15, 19. vestes quales 8, 74. panis qualis 20, 58.
 Alexipharmacon unguentum quod 21, 84.
 Alexis statuarius 34, 19.
 Algae herbae consideratio, natura, genera, usus, bonitas 9, 25. 27. 32. 22. ei. medicinae 13, 48.
 Algidensis raphanus 19, 26 § 3.
 Alicia 18, 27. 18, 29 § 2.
 Alienis magis quam nostris utimur 29, 8.
 Alienorum rerum hominibus summa cupiditas, satietas suorum 12, 38.
 Alimon visci genus auro inimicum 17, 37 § 10.
 Alisma herba 23, 77.

- Alites aves quæ 10, 22.
 Alii consideratio 19, 34. allium
 Aegyptii pro deo colunt 19, 32.
 coctum utilius crudo 20, 23. se-
 mine etiam provenire 19, 34.
 quomodo diutius servari po-
 test. *ib.* in arvis sponte na-
 scens *ib.* allium et helleborum
 contraria 25, 21. a. quæ ani-
 malia fugiunt 29, 25. a. medi-
 camenta ruris plura 19, 34. ei.
 medicinae 20, 23. vitia *ib.* ge-
 nera 19, 34. foetor quomodo
 tollitur *ib.* satio et cura *ib.*
 decocti nullus foetor 18, 47.
 Alnus arbor nullum semen aut
 fructum fert 16, 45. alni utili-
 tas 16, 69. umbra 17, 18. alni
 aquosis gaudet 16, 30. alno
 folia crassissima 16, 38.
 Aloes natura, usus, loca 27, 5.
 in vino 14, 8 § 5.
 Alopecurus herba qualis 21, 61.
 Alopecis uva 14, 4 § 9.
 Alopecias piscis 32, 53.
 Alopeciae medicinae 20, 20, 27.
 50, 82, 99, 21, 74, 19, 24, 22,
 30, 32, 23, 42, 57, 77, 24, 7,
 10, 23, 50, 74, 109, 25, 83, 109,
 27, 111, 32, 22, 34, 45, 55, 28,
 31, 46, 29, 34, 32, 52.
 Alpini quomodo vina condant
 14, 27.
 Alpium feræ quales 8, 79, 81.
 arbores optima 16, 26, 76. Al-
 pes Annibal exsuperat 36, 1.
 Alsines herbae consideratio 27, 8.
 Alsiosis quæ prosint 20, 51.
 22, 51.
 Altani venti qui 2, 44.
 Altercum herba quæ 25, 17.
 Althea malvae genus 20, 84.
 Altheae medicinae 20, 84, 87.
 Alveariorum consideratio, si-
 tus, materia 21, 47.
 Alum, id est, allium sponte na-
 scens 19, 34, 27, 24.
 Aluminis genera, usus, natura
 35, 52. a. Melinum *ib.*
 Alutatio quid 38, 17.
 Alvinis utilia 21, 100.
 Alvim turbantia 22, 73. alvi
 materia qualis 11, 77, 79. alvus
 plurimum negotii exhibet 26,
 26. alvim laxantia 19, 26 § 2.
 Alvi tumentis remedia 20, 18, 26.
 Alvim firmantia sistenticque
 20, 18, 22, 26, 31, 34, 48, 74, 84,
 86, 92, 98, 21, 71, 89, 22, 21,
 30, 38, 45, 53, 59, 61, 62, 63, 67,
 23, 5, 7, 23, 20, 21, 23, 27, 38,
 53, 57, 59, 60, 62, 63, 69, 70, 73,
 79, 81, 24, 2, 12, 19, 25, 36, 38,
 47, 56, 70, 72, 73, 74, 88, 98,
 118, 26, 28, 29, 31, 32, 34, 53,
 61, 83, 90, 27, 20, 24, 43, 46, 60,
 68, 87, 88, 32, 31, 35, 13, 51, 28,
 21, 34, 21, 109.
 Alvim mollientia purgantique
 14, 22, 19, 26 § 2, 19, 40, 20,
 14, 23, 33, 35, 69, 83, 86, 87, 89,
 21, 74, 83, 98, 101, 22, 15, 29,
 31, 53, 34, 70, 72, 23, 14, 16,
 23, 40, 50, 62, 63, 70, 71, 72, 78,
 79, 80, 24, 14, 15, 16, 20, 23, 33,
 35, 36, 38, 47, 49, 55, 58, 70, 82,
 89, 92, 25, 18, 22, 26, 34, 35,
 36, 37, 39, 44, 27, 5, 7, 10, 20,
 27, 60, 66, 91, 92, 93, 94, 28, 42,
 33, 29, 25, 31, 42, 32, 21, 31,
 31, 30.
 Alypon 27, 7.
 Alysson herba 24, 37.
 Amara non sunt eadem omnihus
 22, 51.
 Amarici consideratio, nomina,
 satio 21, 35, 39, 93. ei. odor
 qualis 21, 18.
 Amaracinum unguentum 13, 2.
 oleum, et ex eo medicinae 21, 93.
 Amaranthi floris consideratio
 21, 23.
 Amatorium, quære Amor.
 Anasis Aegypti rex 36, 17 § 2.
 ei. thorax 19, 2 § 2.
 Amazonum praelii caelatura a
 quo 36, 4 § 4. simulacra in
 Ephesia Dianæ templo 34, 19,
 34, 19 § 15. connubia unde 6, 7.
 Ambraciotes vinum 14, 9.
 Ambrosiaca uva 14, 4 § 8.
 Ambrosiae herbae descriptio 27,
 10, 31, 40.
 Ambula intubi genus 20, 29.
 Ambustorum remedia 20, 82, 84,
 97, 26, 21, 96, 22, 32, 38, 59,
 64, 70, 23, 3, 41, 44, 46, 63, 79,
 81, 24, 5, 19, 29 (2), 33, 47 (2),
 48, 64, 92, 94, 26, 80, 27, 10,
 16, 21, 32, 35, 33, 34, 35, 52,
 36, 25, 38, 28, 25, 37, 68, 29,
 11 (2), 31, 46 § 4.
 Amentia quo iuvetur 20, 54.
 Ameriae coelestes acies in ære
 visae 2, 58.
 Amerimnon herba 25, 102.
 Amerina pyra 15, 16.
 Amerina poma qualia 15, 17.
 Amerina arbor 24, 37.
 Amerinae scopae quales 24, 36.
 Amethystus gemma 37, 40.
 Amethystus color 21, 22.
 Amethysti color qualis 9, 65,
 21, 48, 37, 21.
 Amethystizontes gemmae 37, 23.
 Amia piscis 9, 19.
 Amiantii lapidis consideratio
 20, 48.
 Amicae res inter se 7, 36, 10,
 19, 52, 53, 16, 29, 19, 45, 20,
 1, 22, 29, 24, 1, 28, 81, 32, 15.
 Amicitiae summae exempla 7,
 36, 35, 36 § 12. Amicitiae pic-
 tura 35, 36 § 19. amicitias
 conciliantia 25, 59. amicitias
 et inimicitias aequalium 9, 88.
 Amitermina uva 14, 4 § 7.
 Ammi in theriaca 20, 100.
 Ammi cumini genus, et ex eo
 medicinae 20, 58.
 Amometus 6, 20.
 Amomi fruticis cons. 12, 28.
 eius uva, *ib.*
 Amomon herba 26, 19.
 Ammonitrum quid 36, 66.
 Amor corollas invenit 21, 3.
 amorem mitigantia tollentia-
 que 30, 53, 31, 17. concitantia
 32, 18. inibentia *ib.* amor-
 es qua herba redeant 21, 102.
 Amabilis qua ratione quis fiat
 22, 9.
 Amatoria 25, 7. amatoria dis-
 solventia 28, 29. amatoriis ef-
 ficacia 8, 34, 9, 41, 13, 52, 20,
 15, 25, 102, 27, 34, 27, 99, 28,
 6, 28, 27, 30, 49.
 Ampelididis terrae medicinae
 35, 57.
 Ampelodesmos herba 17, 35 § 26.
 Ampeloprason herba, et ex ea
 medicinae 24, 86.
 Ampeloleuca uvæ genus 23, 16.
 Ampelos 23, 14.
 Ampelos agria herba quæ 27, 27.
 Ampelos herba Chironia 25, 16.
 Amphiaræus 16, 88.
 Amphictyones 7, 37, 35, 36 § 2.
 Amphictyon semiorum inter-
 pretator 7, 57.
 Amphilocho 18, 43.
 Amphimalla 8, 73.
 Amphemerinos febris 28, 66.
 Amphion Catuli Q. libertus 35, 58.
 Amphion pictor 35, 36 § 10.
 Amphionis simulacrum 36, 4
 § 10.
 Amphion quæ invenerit 7, 57.
 Amphibaena serpens 8, 35. cal-
 cata abortum facit 30, 43. do-
 lores nervorum tollit 30, 36.
 ei. morsus remedia 20, 82, 30,
 36, 43.
 Amphistrati statuarii opera 36,
 4 § 10.
 Amphitane gemma 37, 54.
 Amphitheatra charta 13, 23.
 Amphitrus auriga 6, 5.
 Amphorae mirae Lentuli 36, 12.
 duae consecratae Krynthis
 35, 46.
 Amplitudo rerum damno inter-
 dum est 16, 81.
 Ampullacea pyra 15, 16.
 Amuletum herba 25, 67.
 Amuletum remedium genus 37, 12.
 Amurcae olei cons. 15, 7. amur-
 cae olivæ quid 15, 4. amurcae
 in arborum medicaminibus 17,
 47. amurcae medicinae 23, 33.
 Amyclano in sinu Caecuba vina
 interiere 14, 8 § 1.
 Amycus, Eobrycum rex ubi in-
 terfectus 16, 89.
 Amygdalarum medicinae 23, 75.
 Amygdalus 15, 24. primo flore
 16, 42. facile fructum perdit
 16, 46, 17, 2. quando serenda
 17, 30 § 4. amygdalæ amaræ
 quomodo dulces fiunt 17, 43.
 amygdalina quæ dicuntur 15,
 20. amygdal. oleum 15, 7, 23, 37.
 Amylon et ex eo medicinae 22,
 67, 18, 16, 19, 18, 14.
 Amymones sculptura 37, 3.
 Anyuæ uva 14, 4 § 1 et 2, 14,
 4 § 8, 14, 5.
 Anabasis herba 26, 19, 20.
 Anacamperotus herba 24, 102.
 Anachites, id est, adamus 37, 15.
 Anacreontis poetæ mors 7, 54, 49.
 Anadyomene Venus a quo picta
 35, 36 § 12 et 15.
 Anaitidis deæ templum 33, 24.
 Anagallidum herbarum medici-
 nae 26, 19, 35, 49, 67, 68.
 Anagallis herba 25, 92.
 Anagyros herba 27, 68-73.
 Anaglypta vasa 33, 49.
 Anagnia capta Romanus popu-
 lus stipendio liberatur 24, 11.
 Anachitis gemma 37, 73.
 Anapaumenes ob mortem fra-
 tris moriens 35, 36 § 19 et 20.
 Anaphoræ quæ 7, 50.
 Anarrhinos herba 25, 80.
 Anataria aquilarum genus 10, 8.
 Anatium incubatio mira 10, 76.
 volatus qualis 10, 54. a quo
 sese purgant 8, 41. ex gallina
 natae, mox aquam repetunt 10,
 76. futura praesagunt 18, 87.
 Ponticae veneno vivunt 25, 6.
 a. in medicinis usus 29, 33, 36, 38.
 Anaxagoras quando, et quid ab
 eo praedictum 2, 59. ei. de
 sole opinio *ib.*
 Anaxander pictor 35, 40 § 42.
 Anaxarchi patientia 7, 23.
 Anaxilaus scriptor 19, 4, 25,
 95, 28, 49, 30, 22.
 Anaxilaus medicus 35, 50, 32, 52.
 Anaximander primus de coelo
 scripsit 2, 6, 78. quo tempore
 vixerit *ib.* 4, 20, 7, 57, 18, 57.
 terrae motum praedixit 2, 81.
 Anaximenes gnomiconem inve-
 nit 2, 78.
 Ancaei pictura Apellis 35, 36 § 16.
 Ancora a quo reperta 7, 57.
 Anchusa herba 22, 23, 27, 37,
 13, 2, 21, 49, 59.
 Anconae vinum quale 14, 8 § 5.
 Ancus rex aquam in urbem du-
 cit 31, 24. quot salis modia
 populo dedit 31, 41.
 Andrachne herba 13, 40. agria *ib.*
 Andreas medicus 20, 76, 22, 49,
 32, 27.
 Androbii pictoris opera 35, 40
 § 32.
 Androbulus sculptor 34, 19 § 26.
 Androcydes pictor 35, 36 § 3.
 Androcydis ad Alexandrum
 epistola de vino 14, 7. idem
 contra ebrietatem 17, 37 § 10.
 Androdamae gemma 36, 38, 37, 54.
 Androgyni 7, 2, 3.
 Andromedae pictura 35, 40 § 28.
 pater ubi regnavit 4, 35. ubi
 beluae obiecta 5, 34, 9, 4.
 Andromeda liberta Iuliae Am-
 gustae 7, 16.
 Androsacis herbae consideratio
 27, 2, 9.
 Androsami herbae consideratio
 27, 10, 20.
 Anemone herba 21, 38, 59, 27, 65.
 ei. medicinae 21, 94. unde dic-
 ta *ib.*
 Anethum culinis et medicis na-
 scitur 19, 52. in theriaca 20, 100.
 ei. natura medicinae 20, 14.
 Angerones deae historia 3, 9.
 Anginae remedia 20, 3, 21, 32,
 57, 73, 90, 92, 21, 76, 23, 49,
 50, 23, 29, 32, 77, 24, 23, 24,
 73, 111, 113, 25, 6, 20, 26, 11,
 93, 27, 28, 91, 104, 28, 10, 26,
 51, 30, 12, 32, 18, 28, 23, 28,
 31, 31.
 Anguillarum consideratio 9, 32,
 83, 10, 87. binae iis pinnae
 9, 37. a. manus vescentes 32,
 7. ear. procreatio 9, 74. a.
 mirae magnitudinis 9, 2.
 Anguini consideratio, natura,
 medicinae 29, 32, 30, 13.
 Anguis quando sine veneno 29,
 22. Aesculapio dicatus *ib.*
 quando membranam exiunt, et
 quomodo 8, 54, 49, 23, 4. ex
 spina hominis gigni 10, 85.
 ubi non necant a. 8, 84. a. pa-
 scitur in aedibus Romæ 29,
 22. a. genus pulcherrimum *ib.*
 a. insunt multa remedia *ib.*
 a. quæ herba oculis succurrat 8,
 41. a. et mustelae et saes dis-
 sident 10, 95.
 Anguinæ vernationis membra-
 nae medicina 30, 8. anguinum
 ovum quid 29, 12 (2). angui-
 ni cucumeris consideratio 19,
 29. anguini dentis remedium
 30, 8.
 Anhelatorum remedia 22, 49.
 Animal nullo cibo vivens 28, 29.
 clarissime omnium cernens 28,
 32. per diem tantum vivens
 11, 43. quis primus occidit 7,
 57. carens sexus differentia
 10, 87. quodlibet ubi absumat-
 ur 6, 26. nullum odoratum
 nisi pantherae 19, 25. feritas
 quo mitigetur 24, 102. quæ,
 quam materiam non attingant
 16, 24, 28, 62, 17, 47, 18, 23,
 36, 23, 41, 24, 113. solertia
 8, 12, 10, 48, 20, 51. sapien-
 tissima quæ 22, 57. omnia no-
 scent sibi salutaria praeter
 hominem 27, 2. a. deus cur
 fecerit 27, 120. a. peregrino-
 rum in medicina usus 28, 24.
 sq. pavidissimum chamae-
 leon 28, 29. fere omnium in
 medicinis usus 28, 42, 30, 7
 et 8. inimicitias amicitiaque
 8, 12, 9, 88, 10, 52, 95. mi-
 racula 30, 53. terrestrium con-
 sideratio, libro 8. animalium
 anima index 8, 19. visu ho-
 mines necantia 8, 32. quæque
 comedia, adversae natura
 norunt 8, 38. animalium pro-
 gnostica 8, 42, 58, 18, 87. pro-
 digia 8, 63. quæ victimas
 aptissima 8, 70. quæ stultis-
 sima 8, 75, 77. semiferæ quæ
 8, 79. sq. media inter placida
 feræque 8, 82, 11, 11. quæ
 quibus in locis non sint 8, 83.
 advenis nocentia, indigenis in-
/>

- parientia *ib.* varia generatio 10, 84. in utero situs *ib.* 84. sq. astas ac solertia 8, 12, 36. 37, 50, 54, 57, 61, 59. 9, 45, 51. 52, 55, 67. 10, 49, 51, 52. 32, 5. quorundam stoliditas 8, 84. 9, 74. sensus 10, 88, 91. a terra vivatitia 10, 92. in igne vivit 11, 42. quorundam cibus et potus 10, 93. ubi tota aestate non bibunt 10, 94. quae dissident conveniuntque inter se 10, 95. a somni descriptio 10, 97. quibus cibi exitus non est 11, 10. membrorum omnium descriptio 11, 44. animalium pilis differentia 7, 4. sq. per mammas differentia 11, 95. omnia a dextris partibus incedunt, sinistris incubant 11, 103. animalium ex membris medicinae 28, 1. a perfectiora caeteris mundi partibus 7, 1. caetera cur in suo genere similia 7, 10.
- Anima carens nihil vivit 12, 1. animae post mortem consideratio secundum Plinium 7, 56. sq. a. cum corpore interire secundum Plinium *ib.* a. humanas partes caeli secundum Hipparchum 2, 24. a. quorundam relicto corpore errasse diu 7, 53.
- Animatitia caetera homine feciora, ac eorum cura qualis 2, 5. 7, 1.
- Animi impetus cibo mollior 22, 29. tristitia quomodo tollitur 24, 15. pictura a quo primum 35, 36 § 19. maxima indicia in oculis 11, 54. animus in oculis inhabitat *ib.* in corde 11, 69. subtilitas in sanguine 11, 92. sollicitudo quo propitiatur 11, 22. animos mitigantia 22, 51.
- Anisi natura, usus, medicinae 20, 72. ubi laudatissimum 20, 73. in theriaca 20, 100. anisopanis conditur 20, 72.
- Anistii velocitas 7, 20.
- Anitiana pira 15, 16.
- Anitiae lapidinae 36, 49.
- Anitius Q. aedilis curulis 33, 6.
- Annales 2, 54. 8, 54, 78, 82. 10, 17, 25. 30, 52. 34, 11. 8, 5.
- Annaeus Sereus fungis peremptus 22, 47.
- Annibal Alpe exasperat 36, 1. M. Sergium in catenis habuit 7, 29. captivos inter se dimicare coegit 8, 7. captivum elephantum obicit *ib.* quo anasuperatus, prodigia visa sunt 18, 46. ei. castra ad 3. lap. ab Urbe 15, 20. Dianae templo pepercit 16, 79. ubi sepultus 5, 43. hastam intra muros Romae eiecit 34, 15. ei. in Hispania foedus 33, 31. Romae statuere tres 34, 15. amor meretricius 3, 16.
- Anni Plocaum libertus 6, 24.
- Anni Fecialis statua 34, 13.
- Annona caritas unde 18, 68 § 3.
- Annorum differentiae apud varios 7, 49. anni diem primum haustus precationibus invicem faustum ominamur 28, 5. anni observatio ratione 2, 6. 7, 49. a. quot diebus constat 18, 57. anni intercalares 2, 6. 18, 57. anni partes quatuor, et eorum initia 18, 57. menses quot 2, 6. annorum effectus 24, 93.
- Annulorum consideratio 33, 3. sq. annulus a quo repertus fuerit ignoratur 33, 4. cur sinistra manu gestatur *ib.* antea ungulum dicebatur *ib.* ingentis pretii 37, 21. ferrei usus 33, 4 (2). 37, 1. ex persona rum conditione distincti 33, 7. annulus quidam venena cludunt 33, 6. annulus qui literas signant *ib.* gemmae variae *ib.* annulorum auctoritatis forma quando constituta *ib.* 8. annulorum Romanorum trimodia *ib.* 6. a. maior pars gentium non habet 33, 6.
- Anonymous herba qualis 27, 14.
- Anonis herbae descriptio 27, 12.
- Anserum consideratio 10, 26, 79. a. quo sese purgant 8, 41. a. cura ob Capitolium defensum 10, 26, 29, 14. a. cibaria censorum locant 10, 26. a. cum puero puellaeque amor *ib.* a. iecoris bonitas *ib.* 27. a. in Germania optimi *ib.* anserum abscessus 10, 32. volantium figura *ib.* pullis urtica mortifera 10, 19. ingens aviditas *ib.* a. futura praesagiat 18, 67. adipis medicinae 20, 8, 20. quam herbam expavescant 21, 36. ovorum utilitates 29, 13. quo maxime aegrotant tempore *ib.* propter Gallos pullos a Romanis honor 10, 24 (2). 29, 14. a. in medicina usus 29, 13, 32. 33, 36. 39, 30, 22 (2).
- Antaeus med. 28, 2.
- Antaei et Herculis certamen ubi 5, 1.
- Antandri balneae 18, 81. portentum in platano 16, 57.
- Antelucanis quid agendum 18, 64.
- Antennae navium ex abiete 16, 76 § 1.
- Antennae repertor 7, 57.
- Anterotes gemmae 37, 40.
- Anthallium herba 21, 52.
- Anthalli herbae medicinae 21, 103.
- Anthedon mespilorum genus 15, 18 § 4.
- Antem herba 21, 59, 63. 22, 26. 26, 56.
- Anthera medicamentum 24, 42.
- Anthericon herba 22, 32.
- Anthermus sculptor 36, 4 § 2.
- Antheus statuarius 34, 19.
- Antiae piscis consider. 9, 85.
- Anthologicon libri 21, 9.
- Anthracitis lapis 36, 38. 37, 27 sq. 37, 73.
- Anthriscum herba 21, 52. 22, 38.
- Anthropographus quis 35, 37.
- Anthropophagi 6, 35. 7, 2.
- Anthus avis 10, 57.
- Anthyllis herba quae 26, 51.
- Anthyllum herba *ib.*
- Anthyllum herba 21, 103.
- Antichthon 6, 24.
- Anticlidus 4, 22. 7, 57.
- Anticyrae elleborum 25, 21.
- Anticyrion quid 22, 64.
- Antidotum Mithridaticum 23, 77. 25, 3. 29, 8.
- Antidotum ingredientia 23, 77. 23, 81. 25, 28. 26, 15. 27, 95. 104. 28, 30. 29, 8, 38. 32, 12. 32, 16. 33, 9. 35, 15.
- Antidotus pictoris praeceptor ac opera 35, 40 § 27.
- Antigenes tibicen 16, 66.
- Antigenes scriptor 35, 26 § 5. 34, 19 § 23, 26.
- Antigon rex ad quid usus patryos 13, 22.
- Antigonis statuarius 34, 19 § 24.
- Antigoni regia pictura 35, 36 § 17.
- Antimachus sculptor 34, 19 § 26.
- Antiochiae lilium 21, 22.
- Antiochus rex Artemoni plebeio similis 7, 10. ei. axor *ib.* Antiochi dux quis 6, 18. 21. eo perempto quid Laodicea regina exerit 7, 10. quo usus quintus resta
- pretio sanatus 29, 4. ei. elephantes 8, 5. interritus 8, 64. quo urbis anno victus 12, 5. ei. mater Apamia 6, 31. A. ab Octavio antequam circulum egrediretur respondere cogitur 34, 11. A. a Cleombroto servatus 7, 37.
- Antiochus Manlius astrologus 35, 58.
- Antipater sculptor 33, 55.
- Antipater scr. 2, 67. 3, 23. 31, 18.
- Antipater scr. 8, 5.
- Antipater poeta 7, 52.
- Antipater Alexandrum veneno necat 30, 53.
- Antipathes gemma 37, 54.
- Antipathia quid 32, 12. 37, 15.
- ferri temperatura 34, 43.
- Antiphilus pictor 35, 37.
- Antipodum consideratio 2, 65. 67. 6, 24.
- Antiquorum mira diligentia 23, 6. 25, 5 sq. 27, 1.
- Antirrhinon herba qualis 25, 80. 26, 90.
- Antiscoroden allii genus 19, 34.
- Antispodii consideratio 34, 35.
- Antisthenes scr. 36, 17.
- Antistius Caius quando consul 33, 8.
- Antoniam Drusi nunquam spuisse 7, 18. ei. erga muraenam amor 9, 81.
- Antonius M. Ciceronem interfecit 14, 28. librum edidit de sua ebrietate *ib.* velo purpureo usus 19, 5. denario forum miscuit 33, 46. Nonium senatorem cur proscripsit 37, 21. quando consul 2, 31. 8, 7. iugo primus leones subdidit 8, 21. ei. cum Cleopatra epulae 19, 58 sq. ei. de pueris similibus emptis historia 7, 10. ei. navis Actiaco bello echeneide pisciculo retenta est 32, 1. ei. bello quae signa facta 2, 80. Cleopatrae venenum timentis historia 21, 9. luxus 33, 14. 37, 21.
- Antonius Caius in consulatu Ciceronis collega 8, 19. ei. Judi 33, 16.
- Antonius Musa Augusti medicus 29, 5. 30, 39.
- Antonii Castoris laus et historia 25, 5. 20, 66.
- Antorides pictor 35, 37.
- Antyllides ad quid 26, 90.
- Anubis in argento ab Aegyptiis pingitur 33, 46.
- Annulare color 35, 29, 20.
- Apamia Antiuchi mater 6, 21.
- Aparenum vinum 14, 9.
- Aparctias ventus 2, 46.
- Aparine herba qualis 27, 13.
- Apaches qui dicantur 7, 18.
- Apellotes ventus 2, 46. 18, 77 § 2.
- Apelles med. 35, 36.
- Apelles pictor quo usus colore 35, 25. 32. magno pretio didicit 35, 36 § 8. quando, et eius excellentia *ib.* § 10. quid erga Protagenem egerit *ib.* et § 11. die quolibet lineam ducebat 35, 36 § 12. pinxit quae pingi non possunt *ib.* § 17. in aemulos benignus *ib.* § 13. ei. praeceptor quis *ib.* § 7 et 35, 40. ei. nulla in tectorii pictura 35, 37. ei. mors Venere inexpectata 35, 36 § 15. 40 § 41. ei. tantum permissum Alexandrum pingere *ib.* 7, 38. 35, 36 § 12. ei. Campaspe Alexandri amica dono data *ib.*
- Apenninus mons optimas habet arbores 16, 30.
- Aper hedera seipsam curat 8, 41. a quo in epulis solidus positus 8, 77. Indiciis dentes
- cubitalis 8, 79. apri in medicinis usus 28, 42. 48. 58. 71. apri ubi non sint 8, 82. ubi multi 11, 112. apris fel non esse 11, 74. apri contra serpentes 28, 42. apro sua urina gravissima est 28, 60. aprorum sapor commendatur myrto 15, 35.
- Apes quibus herbis gaudeant 13, 47. 20, 100. quos flores non attingunt 16, 31. 21, 41. apum consideratio 11, 4—23. quos non pungant 20, 43. quibus herbis delectantur 21, 41 sq. apes praecipui aequatus *ib.* oleae flores non attingunt *ib.* aegrotas quibus invenitur *ib.* 42. ne fugiant 21, 72. 86. quo flore maxime gaudent 21, 86. propolin ex quo faciunt 24, 32. a. crabronesque quos non ferunt 28, 6. quo fugantur 28, 23. ne quempiam attingant 30, 53. sparsae, quomodo in alvearia revertantur *ib.* apes praecipuae inter insecta 11, 4. hominum causa genitae *ib.* 4. rempublicam, concilia, duces, ac mores habent *ib.* 4 sq. sanguinem habent *ib.* quando conduntur *ib.* 8. unde melligenem sumant *ib.* 5. nullis fructibus nocent *ib.* 8. quot passus operantur *ib.* praedivinant futura *ib.* 10. castra imitantur *ib.* quae oderunt *ib.* 15. quomodo factus progenerent *ib.* 16. quot diebus peragant foetus *ib.* morus remedia 20, 14, 51. 21, 86. apum cibus, cum mel deficit 21, 48. exercitia operaque 11, 4, 5. apum opera vocabula *ib.* 5. apum amatores *ib.* 9. in opere ratio curaque *ib.* 5. prudentia *ib.* reges imperatoresque *ib.* 12, 16. cellas omnes sexangulae *ib.* 12. somnus quando *ib.* 15. coitus visus est nunquam *ib.* incubatio foetusque primum *ib.* 16. abortus quis *ib.* apum mirum 21, 43. apibus qui nocui vermes 21, 47. apes furto detractae male fructificant 19, 37. apum regis descriptio 11, 16. 17. apum ostentum 11, 18. apum uva dependens *ib.* apes in ore Platonis infantis *ib.* 18. sine rege esse non possunt *ib.* apum inter se pugna *ib.* genera plura *ib.* 19. rusticae urbanaeque *ib.* quae optima *ib.* ubi albae *ib.* cur datus aculeus *ib.* apibus inimica *ib.* et 21. 21, 41 sq. apum morbi 11, 20. apes defunctas aliae sepeliunt *ib.* apum continentium ratio 11, 22. 21, 86. apibus auditur inesse 21, 85. aeris tinnitugaudent *ib.* apum quae vita longissima *ib.* 86. quae arte reviviscant et reparentur 11, 22. 23 sq. nullum cadaver attingunt 11, 24. apum lingua qualis 11, 65.
- Apex quibus inest animalibus 11, 44 sq.
- Apache herba qualis 21, 52. 59. 60. 65. 27, 15. 21.
- Aphredes herba 27, 93.
- Aphrodisiacae gemma 37, 54.
- Aphrodisiaci statuarii 36, 4 § 11.
- Aphrodite Venus appellata 36, 4 § 3.
- Aphron herba 20, 79.
- Aphronitri consideratio 31, 46 § 3.
- Aphronitri usus 35, 57.
- Aphyne piscis, 31, 44. 32, 53.
- Apiaria quam partem spectare debeant 18, 77 § 2

- Apiana brassica 19, 41 § 1.
 Apianae uvae 14, 4 § 3. 14, 11.
 Apiastridescriptio et medicinae
 20, 45. 21, 29. ubi venena-
 tum 21, 27. apiastrae apes de-
 lectantur 21, 41.
 Apiastrae mensae citraeae 13, 30.
 Apiae quid 8, 75.
 Apicii Marci luxuria 9, 30.
 inventum 8, 77. 9, 30. 10, 68.
 Apilascude aurum 33, 21.
 Apios ischas herba quae 26, 46.
 Apis bos 8, 71 sq.
 Apion grammaticus 1, pro. 30.
 6. 31. 18. 32, 9. 35, 36 § 14.
 24, 102.
 ApionPlatonice scriptor 37, 19.
 Apii herbae consideratio et me-
 dicinae 19, 46. 20, 44. mirum
 ib. tardissime nascitur 19, 35.
 ei. semine vinum conficitur 14,
 19 § 4. ei. usus, et natura 19,
 62. satio, cura, etc. 19, 46 sq.
 corona coronant victores Ne-
 maeae 19, 47. de eo magna
 controversia apud eruditos 20,
 44. ei. summa autoritas ib.
 sexum differentia ib. mensis
 ferilibus defunctorum dedi-
 catum ib. nocumenta ib. cur
 inter nefastos fructus ib. in
 thesauris 20, 100.
 Apocyni frutex 24, 50. 20, 23.
 Apodum avium consideratio 10,
 53 sq. 11, 107.
 Apographon pictura Pamphili
 35, 40.
 Apolectus piscis 32, 53.
 Apollinaris herba 25, 17. 26,
 87. ei. medicinae ib.
 Apollinis simulacrum ab Antio-
 nio Ephesio sublatum, et ab
 Augusto restitutum 34, 19 § 3
 et 14 et 17. 36, 4 § 2 et 10.
 Apollini laurus sacra 12, 2.
 15, 40. A. templum Uticae ex
 qua materia 16, 79. A. cum
 Marsya certamen 16, 89. A.
 hyacinthus dilectus 21, 38. A.
 et Neptuni simulacrum 36, 4
 § 6. A. et Dianae simulacrum
 36, 4 § 10. A. Archilochi poe-
 tae interfectores arguit 7, 30.
 A. Delphici cortinae 34, 8. A.
 Delius ubi praecipue colitur 4,
 26. A. Capitolinum M. Lu-
 cullus unde Romam advehit
 ib. 27. A. Palatini templum
 34, 8. A. Citharedi serpen-
 temque perimentis simula-
 crum 34, 19 § 4. A. marmo-
 reum simulacrum a quo Sicyo-
 niis positum 36, 4 § 1. A. Pa-
 latini aedes 36, 4 § 3. 37, 5.
 A. filia Phemonoe 10, 31. A.
 filius Arabus 7, 57. A. colus-
 sus unde Lucullo translatus
 Romam 34, 18. A. fons, et in
 eo mirum 32, 8. A. oraculo
 Socrates praelatus cunctis 7,
 31. 34. A. oraculum 7, 47 sq.
 A. ebores ubi 7, 54.
 Apolloniatarum pix fossilis 16,
 23.
 Apollo Curius qui 32, 8.
 Apollodorus medicus 22, 29.
 Apollodorus sculptor 32, 42.
 Apollodorus pictor 35, 36 § 1 et 2.
 Apollodori medici duo 20, 13.
 34.
 Apollodori in grammatica ex-
 cellentia 7, 87.
 Apollonides gemmarum sculp-
 tor 37, 4.
 Apollonius Mus 13, 2. 28, 2.
 Apollonius medicus 29, 38.
 Apollonii pictoris opera 36, 4
 § 10.
 Apollonophanes medicus 22, 29.
 Apostematum remedia 30, 12.
 16. 31, 47.
 Aposecon quid 35, 40 § 32.
 A. Posthumus dictator apud Re-
- gillum lacum Latines devicit
 33, 11.
 Apothecae vinariae 14, 16.
 Apoxymenos quid 34, 19 § 6.
 Appendix spina qualis 24, 70.
 Appetentiam ciborum excitantia
 20, 65. 72. 21, 90. 22, 74.
 23. 7. 22. 75. 24, 64. 97. re-
 stinguentia 22, 53.
 Appiana cotonea 15, 15.
 Appianum coloris genus 35, 29.
 31.
 Appiae aquae cur dictae 36, 24 § 9.
 Appii lunius consul 8, 61.
 Appius Claudius Caeci nepos
 quando consul 15, 1.
 Applauda 18, 24.
 Apronia herba, et eius medici-
 nae 23, 17.
 Aproniana cerasa 9, 56.
 Apronius Lucius 11, 85.
 Aproxis herba 24, 95.
 Apseryctes gemma 37, 54.
 Aprugnus lumbus 8, 78.
 Apua piscis 9, 74. 31, 44.
 Apulcia M. Lepidi uxor 7, 36.
 Apuseus magus 30, 2.
 Apyrion Punicum 23, 57. ei.
 species 13, 34. 23, 57.
 Apyron unguentum 21, 38.
 Apyron sulphur 35, 50.
 Apyroiti carbunculi 37, 25. 1.
 acuat.
 Aqua quo mox refrigeratur, nec
 fervet postea 32, 18. quo fer-
 vere videatur ib. aquae prop-
 rietates 2, 63. aquam rotun-
 dam esse 2, 65. aquarum mo-
 tus causam solem et lunam es-
 se 2, 99. aquarum miracula 2,
 106. 31, 21. colores mutan-
 tes 2, 106 sq. 31, 21. aqua
 inebrians ubi 2, 106. aquae
 potae perimentes ubi ib.
 aquam ex ventre pellentia 21,
 90. aquae potus saluberrimus
 14, 28. ei. potu cuncta utun-
 tur animalia praeter hominem
 ib. ei. nullus sapor, succus-
 que, aut odor 15, 32. aquas
 quae arbores odore 16, 31.
 quae arbores ament ib. aqua
 suffusa quae ligna diu durent
 16, 79. 81. aqua quae ligna
 cito marcescant 16, 79. aqua
 quomodo ex vino extrahi pos-
 sit 16, 63. aquarum differentia
 18, 51. 31, 2 sq. praesaga
 18, 85. aquas omnes non
 omnibus licet bibere 31, 8.
 quae optima ad sata irriganda
 30, 21. insalubres potu quo
 purgantur 20, 54. quomodo ad-
 densatur atque lutescat 20, 84
 sq. aqua in qua nihil mergi-
 tur 5, 15. 6, 31. 31, 18. aqua
 pluvia tantum utentes 6, 35 (2).
 aqua pondus sustinens omne 6,
 31. 31, 18. quam reges Par-
 thorum bibunt 6, 31. 31, 21.
 amarae quomodo dulces fiant
 24, 1. quo glaciatur 24, 72. 99.
 aquae mulsae consideratio et
 medicinae 22, 51. aqua den-
 tes decidere faciens 25, 6.
 aquae inveniendae signum 26,
 16. aquae quae accenduntur 36,
 34. 37, 27. 33, 30. aquarum
 impetus quo sistitur 28, 29.
 vis maxima 31, 1. beneficia
 ib. a. hominibus salubres ib.
 2 sq. a. medicinae ib. aquae
 vini usum adimentes, quaeque
 ebrietatem inducunt 31, 13.
 quae utilissimae 31, 20. aqua-
 rum levitas ib. 21. quae salu-
 bres, vel contra ib. aquarum
 toto orbe saluberrima quae 31,
 24. Aqua Virgo Romae ib. 25.
 aquas quaerendi ratio ib. 26.
 subterraneorum signa ib. 27.
 nascentium aut deficientium
 tempus ib. 28. quando dulcor
- ib. 29. aquae tales, quales ter-
 rao per quas fiunt ib. aquarum
 mira mutatio ib. 30. calidarum
 usus et medicinae 31, 1. 2. ma-
 rinae in medic. 31, 82 sq.
 Aquae ductus consideratio, ad
 eosque instrumenta 31, 31 sq. a.
 Romae a quo 36, 24 § 9. ex qui-
 bus lignis 16, 81.
 Aquatica quaeque frigidissima
 16, 77.
 Aquaticorum fructuum et cala-
 morum consideratio 16, 64 sq.
 Aquatilium consideratio, libro
 9. tegmenta plura 9, 14. sen-
 sus 9, 68. inter initia visu ca-
 rent ib. 77. inimicitiae et ami-
 citiae ib. 88. pauca pulmonem
 habent 11, 72.
 Aquatilium medicinae libro 32.
 Aquifolii arboris baccae 15, 29.
 non decidunt folia 16, 33. folia
 aculeata 16, 38.
 Aquifolia quando germinet ib.
 41. medicinae 24, 72. aquifo-
 lia arbor quae 27, 40.
 Aquilarum consideratio, natura,
 genera 10, 3—6. aquilae mi-
 rum 10, 6. 15, 40. in nidis ac-
 tibus lapis reperitur 10, 4. 36,
 39. non parere sine acitae la-
 pido ib. pullos ad contendum
 solem cogit 10, 3. 29, 35. in
 medicinae usus ib. foetus suos
 non alunt, sed fugant 10, 3. 4.
 ubi nidificat, quotque ova pa-
 riant ib. pennae mixtas reli-
 quarum avium pennas devorant
 ib. cur Iovis armiger credita 2,
 60. 10, 2. Iovi sacra 10, 6. in
 Romanis legionibus ib. 5. praec-
 lia cum quibus ib. cum dracone
 pugna ib. cum virgine mirum
 ib. 6 sq. ova quae avis frangit
 ib. 3. in Rhodo nulla 10, 40. in-
 cubatio, quotque pariant 10, 79.
 a. et trochilus inimici 10, 95.
 a. et oloris inimicitiae ib.
 Aquilae piscis 9, 40.
 Aquilae signi ortus 15, 67 § 3. ib.
 69 § 2. occasus 8, 72. 18, 68 § 2.
 Aquileges 26, 16.
 Aquilii C. equitis Romani ac vi-
 risperiti domus 17, 1.
 Aquilio duce capto aurum in os
 Mithridates infundit 33, 14.
 Aquilo ventus 2, 46. 47. 48. Etes-
 ias vocatur 18, 77 § 1. salubris
 17, 2. 248. flante quae agenda,
 et quae non 18, 77 § 1. Aquil-
 lone quae gaudent 17, 2. 18, 77
 § 1. Aquilonem vites et arbo-
 res spectare debent ib.
 Arabiam Romanorum quis pri-
 mus subegit 6, 32. 35. 12, 31.
 ab Alexandro vincta 12, 32. fe-
 lix cur dicta 12, 41. peculiaris
 12, 37. 38. aubis caret 8, 78.
 Arabiae gemmae 37, 22. 23. 24.
 28. 33. 40 (2). 42. 46. 54 (2). 60.
 74.
 Arabica resina qualis 14, 25.
 gemma ebori similis 36, 41. 37,
 54. arbores ex quibus vestes
 fiunt 12, 22. spinas medicinae
 24, 65. adamas 37, 15. linum
 ex quibus 19, 2 § 3. maris fer-
 tilitas lapidum 12, 41. alites
 quae 37, 54.
 Arabus lapis qualis 36, 41.
 Arabus Babylonis et Apollinis
 fil. 7, 57.
 Arachidna herba 21, 52.
 Aracnes herba ib.
 Arachnes mulieris inventa 7, 57.
 Aranea vitium peculiari olivae
 vitibusque 17, 37 § 7.
 Araneorum consideratio, natura,
 genera 11, 28 sq. in texendis
 telis fertilitas ib. muscarum in
 medicinae usus 29, 38 (2). ara-
 neae aedium ruinas praesentit
 8, 42. serpentibus inimicus 10,
95. pedes quales 11, 108. telae
 mirum artificium 11, 28. cum
 lacertis pugna ib. futuri praec-
 ognitio ib. partus qualis ib.
 29. Lycos 30, 17. 30. Phala-
 ngius parentes consumit 11, 29.
 aranei morsus remedia 20, 46.
 51. 67. 71. 21, 71. 83. 86. 22, 30.
 23. 70. 80. 24, 38. 42. 73. 32, 14.
 17.
 Araneus piscis mari peculiaris
 9, 72. 32, 53.
 Arandi tempus quod 17, 3. 18, 65
 § 2. 49 § 1. disciplina 18, 46 sq.
 Arandum quantum uno iugo
 boum die una 18, 49 § 2.
 Arandus quae observatione ager
 sit 18, 49 § 1.
 Arare minus quam verrere, cen-
 soria castigatio 18, 7 § 1.
 Arationis instrumenta 18, 48.
 Arator incurvus arare debet ib.
 49 § 2.
 Aratro et artraro quid ib. § 4.
 Aratrum a quo repertum 7, 57.
 Arabela celeberrima Alexandri victo-
 ria 2, 72.
 Arbores pisces 9, 3. 32, 53.
 Arborum ramis antiqui corona-
 bantur in sacris 21, 1.
 Arbores inter se amicae 16, 29.
 summum munus homini datum,
 olim creditum 12, 1. usus va-
 rius ib. sq. arbores numinum
 templis 12, 3. nominibus dicatae
 ib. decora simulacra ib. pri-
 mum hominum alimentum ib. 5
 et 2. arbor vinum potat ib. 5.
 arborum abortus ib. magnitudo
 mira ib. Tet 11. 13, 19. 16,
 24. Indicae quales 7, 2. 12, 8.
 arbor quae incendi nequit 12, 9.
 13, 40. lanificae ubi 12, 21. fo-
 lia ubi non decidunt 12, 28
 arboribus sexum inesse 12, 7.
 16, 46. arbor auspiciata eue-
 nymos 13, 38. arbor postem
 denuncians, et animalibus leta-
 lis ib. arbores neque aqua ne-
 que igne corruptibiles 12, 40.
 arbores in mari 13, 48. iadoc-
 les quae dicantur 14, 1. arbo-
 rum liquores qui praecipui 14,
 29. frugiferarum natura 15, 1.
 fructus vix numerabiles 15, 9.
 parvae post autumnum fimo
 conteguntur, et quare 15, 19.
 arborum succi consideratio 15,
 32. pomiferae quales 16, 1. ubi
 nullae ib. fertilitas fero alter-
 nat 16, 7. holetos ferentes 16,
 11. panos ferentes ib. 13. qua-
 rum cortices sint in usu ib. 14.
 a. cur a natura genitae 16, 34.
 arb. tuber 16, 26. arbores quae
 loca ament 16, 30. divisio ib. 31.
 quarum folia decidunt, et qua-
 rum non ib. et 33. sylvestres
 urbanaeque ib. 32. non germi-
 nans ante mediam aetatem ib.
 33. ubi nunquam decidunt fo-
 lia 16, 34. foliorum considera-
 tio ib. sq. conceptus, partus
 educatio 16, 39 sq. arborum
 gaudium flos est ib. 40. quae-
 dam non florent ib. citotarde-
 que germinant ib. 41. quo
 tempore fructus ferant ib. 42.
 semper fructum habentes 44.
 quae nullum semen aut fructum
 ferant 45. quae et quare infel-
 lices dicantur ib. et 24, 41. quae
 religione damnatae 16, 45. no-
 vellae quam diu fructum non
 ferunt ib. 46. quae facillime
 fructum perdant ib. infructuosae
 interdum loci vitio ib. 47.
 arborum rami varii 16, 55. arb.
 biferiae triferaeque 16, 50 sq. 18,
 51. aliae aliis partibus ferti-
 liores 16, 50. quae maturius fe-
 rant 16, 51. arb. corticis consi-
 deratio 16, 55. arb. radicum

- consideratio *ib.* arb. prodigiosa *ib.* 57 sq. arb. collapsa sua sponte resurrexissae *ib.* arb. quibus nascuntur modis *ib.* arb. partes similes partibus animalium 16, 12. arb. morbi communes 17, 37 § 2. arb. caedendum tempus 16, 74 sq. altissimae larix, abiesque 16, 76. robustae et deteriores quibus locis *ib.* quae et cur teredines non attingant 16, 80. arb. contra, id est durities clavo similia, inimica serris 16, 76 § 1. arb. amplissima ubi vis *ib.* § 2. spissae, graves, leves *ib.* § 3. non fluitantes in aquis *ib.* deteriores *ib.* calidissimae, ex quibus ignis excutitur 16, 77. alcae *ib.* molles fragilesque *ib.* aeternae quae cariem vel vetustatem non sentiunt *ib.* 78 sq. arboros infestantium genera quatuor 16, 80. arbor arbore integitur luxur causa 2, 100. arb. aetates, et quae minime vident 2, 102. arb. quae undam vitae immensa *ib.* arborum miraculum 2, 104. 2, 85. 16, 83. arbor vitae brevissimae 16, 90. quae in terra gigni non possunt *ib.* arb. protia mirabilia 16, 91. arborum leges 16, 95. arbores coelum naturaliter affectare 7, 2. arborum cum coelo et terra societas *ib.* quibus modis veniunt 17, 9. quibus modis veniant 17, 10. qualiter disponendae sint 17, 15. scrobes qualiter faciendae 17, 16. transferendarum consideratio 17, 14. quae aetate transferendae 17, 16. translatas eundem quem ante habebant situm servant *ib.* quae umbrae noxiae, et quae utiles 17, 17. plantandarum ratio et inter se distantia atque intervalla *ib.* sq. quae tarde quae celeriter crescant 17, 20. sationis consideratio 17, 22. arbor una in alia *ib.* inoculatio quomodo reperta 17, 23. insitio quomodo reperta 17, 24. arbor omni genere pomorum onusta 17, 26. serendarum tempora tria 17, 30 § 5. quae societas gaudent 17, 30 § 7. morbi 17, 37 § 2. quibus et quando prae sunt frigora 17, 37 § 6. 17, 2. quae veribus infestantur 17, 37 § 3. arboribus infesta 17, 37 § 5. quae cortice detracto moriantur, et quae non 17, 37 § 9. arborum ultima venena *ib.* § 10. in Arabia mira altitudo 15, 28. arborum prodigia 2, 85. 17, 38. arbores speciem mutant, et sequae in alias vertentes *ib.* arbores loquutas interdum *ib.* arborum morbi remedia 17, 42. steriles quomodo fructiferae fiant 17, 43. arborum medicamenta *ib.* religiosae quomodo succidantur *ib.* quo caeduntur tempore 18, 75. mira altitudo 6, 37. 7, 2. potum fervescentes 6, 37. arborum utilitates 23, 1. fructus primis cibis hominum *ib.* anasosae difficultis cardi, celerius tamen crescere 24, 1. Arbustorum consideratio, et eorum ratio 17, 85 § 21 et 22. putatio quando et qualiter *ib.* arbutus convenientes arbores *ib.* Arbutus id est unedo, arbor 15, 28. 23, 79. Arca uva (i. e. marcum) 14, 4 § 5. Arcadia non gignit thymum 21, 31. Arcadiae vinum mirum 14, 22. Arcadium anni trimestres 2, 64. Arcobion herba 22, 25. Arcosilanus statuarius 26, 4 § 18. 40 § 42. Lucullo familiaris 35, 45. Archelaus Cappadociae rex 37, 11 § 2. 8, 76. 81. circa agros colendos intentus 18, 5. Archelai pictura 35, 36 § 17. Archelai de capris sententia 8, 76. Archelaus pictor 25, 39. Archositae simulacrum 36, 4 § 10. Archexostis 23, 16. herba 28, 70. 93. Archibellion herba quae arcobion 22, 25. Archibion scriptor 18, 70. Archigalli pictura 35, 36 § 5. Archilochi poetae interfectores Apollo arguit 7, 30. Archimedis laus interitusque 7, 38. Architecti materiae idoneae 16, 81 sq. Arcion persolata et personata herba 25, 56. 66. Arction herba qualis 27, 16. Arcturi exortus 2, 47. occasus quando 8, 72. 18, 61 § 3. 18, 68 § 2. 18, 74. exortu temperata fieri 18, 69 § 1. sidus procellosum 2, 39. Arcturum herba qualis 27, 16. Arcus caelestis consideratio 2, 60. circa solem visus aliquando 2, 29. quando aliquid portendit, et quando non 2, 60. ubi quotidie apparet *ib.* 62. arcu caelesti tacta terra halitum mirum emittit 17, 4. an noctu generare possit, et quando 2, 63. duplex pluvium signat 18, 80. mirum in fruticibus 12, 52. arcus caelestis vis 24, 69. Arcus sagittariorum a quo reperiuntur 7, 57. ex genitalibus camelorum ubi 11, 109. Ardentia semper loca 2, 110 sq. Ardes futura praesagit 18, 88. Ardeolae consideratio 10, 79 sq. 95. 11, 52. quando optimum augurium *ib.* amica cornici 10, 96. ardeolae in medicinis usus 30, 48. Ardicus pictor 35, 5. Ardeae dispositio qualiter 18, 71. Ardeae amurca subiguntur 15, 8. Arellius pictor 35, 37. Arenacea creta 17, 5. Arenae consideratio et usus 36, 51. Aethiopia et ei, usus 37, 9. Aronae renum morbi remedia 22, 40. Quere Calculorum remedia. Areopapitarum sculptura 33, 56. Arescon ex foemina mas 7, 3. Arescua mulier in marem versa 7, 3. Arethi oppidi murus lateritius 35, 50. uva qualis 14, 4 § 7. Arethia vasa 35, 46. Arganthonii senectus 7, 49 (2). Argathilis avis qualis 10, 50. Argematis morbi remedia 20, 78. 29, 38. Argemone Minervae herba 24, 116. Argemone herba 25, 56 sq. ei, medicinae 26, 11. 48. 59. 64. 69. 81. 87. 89. Argenti consideratio 33, 31. a quo reperitur primo 7, 57. cunctores primi et celebres qui 34, 19 § 25. copia ubi 6, 22. 33, 31. quando primum signatum Romae 33, 13 (2). argento a quo et quando aes immixtum *ib.* ubi maxime reperitur 33, 31. ne quis haberet in castris aris Spartacus prohibuit 33, 14. semper in auro reperiri 33, 28. quod optimum 33, 44. argento nigrae sunt lineae 33, 32. argenti spumae consideratio *ib.* 35 quomodo laetetur 33, 41. differentiae duae *ib.* 44. bonitas *ib.* probatio *ib.* Aegyptium quale 33, 45. argentum in quibus ornamentis 33, 54. argenti caelandi ars 33, 55. argentum quid 34, 47. argentum in se trahentia 37, 54. caelatum a quo Romae 37, 6. Argenti vivi consideratio 33, 30 sq. omnium rerum venenum 33, 32. Argentaria creta qualis 17, 4. 35, 58. Argentea corona a quo primum 21, 4. nummus quando Romae 23, 13. donarii nota quae *ib.* vasorum luxuria 33, 49 sq. mulierum lecti 33, 51. lauces centum librarum *ib.* 52. statusrum usus *ib.* 53. currus *ib.* 54. foeminarum compedes *ib.* Argentosum aurum quale 33, 29. Argillae albae consideratio 34, 9 sq. argilla vina condit Graecia 14, 25. vineis utilissima 17, 3. ex qua imagines fiunt 35, 44. Argiritis quid 32, 35 sq. Argyrodamas gemma 37, 54. 59. Argius statuarius 34, 19. Argo navis ex cone arbore facta 13, 39. Argonautae in Italia 3, 22. argonautarum simulacra 34, 19 § 17. pictura 35, 40 § 26. lapis Cyziici relictus 36, 23. Ariadnes pictura 35, 36 § 19. Ariana gens, et in ea lacrymarum spina 12, 18. Ariantis herba qualis 24, 102. Ariciae vitis maxima 14, 3. Aricinae valles 19, 41 § 3. Aries quomodo foeminas vel maris generet 8, 72. 30, 53. arietis ferocia quo cohibetur 8, 72. cornua defossa asparagum gignunt 19, 42. in medicinis usus 30, 22. 27. arietis naturale agnas fastidire 8, 72. arietum optimorum forma *ib.* Aris machina bellica 7, 57. Arietis piscis consideratio 9, 4. 9, 66. 33, 29. Arinca frumenti genus in Gallia 18, 12 § 3. ex ea medicinae 22, 57. Arion citharoedus a delphino pertractus in Taenarium litus 9, 8. Aris herbae descriptio, et ex ea medicinae 24, 91. Aristagoras scr. 26, 17. Aristander scr. 17, 38. Aristaltea malvae genus 20, 84. Aristandri de ostentia liber 17, 38. Aristarete pictrix 35, 40 § 43. Ariate 37, 58. Aristaeas 7, 33. Aristenus primus mel cum vino miscuit 14, 6. Aristei anima visa 7, 53. Aristidia herba qualis 27, 61. Aristides statuarius 34, 19. ei, opera 34, 19 § 12. Aristidis pictoris opera 35, 36 § 22. ei. Irit imperfecta 35, 40 § 41. inventum 35, 39. praecceptor 34, 19 § 12. tabula ingenti empti pretio 7, 39. Aristides scr. 4, 23. Aristippus Glaucionis F. 35, 10. Aristobulus pictor 35, 40 § 42. Aristocles pictor 35, 36 § 22. Aristocreon scr. 5, 10. 6, 35. Aristocritus scr. 5, 37. Aristodemus statuarius 34, 19 § 26. Aristodemus pictor 35, 36 § 22. Aristogiton medicus 27, 14. Aristogiton tyrannicida 7, 23. 34, 9. 34, 19 § 10 et 12. Aristolaus pictor 35, 40 § 31. Aristolochiae herbae considera-
- tio 25, 54. 55. 27, 118. ei. medicinae 26, 18. 27. 48. 69. 72. 79. 90. Aristomachus apum amator 11, 9. Aristomachus scriptor 13, 47. 14, 24. 19, 26 § 4. Aristomenis fortitudo 11, 70. cor hirsutum *ib.* Ariston sculptor 33, 55. 34, 19 § 25. Ariston pictor 35, 36 § 20. Aristonides statuarius 34, 40. Aristonides pictor 35, 40 § 42. Aristophanes poeta 21, 16. Euripidi quid obiect 22, 38. Aristophanis Grammatici amica 8, 5. Aristophontis Aeneas ab apro vulneratus 35, 40 § 32. Aristotelis laus, et eius quinquaginta de animalibus libri 8, 17 sq. eum imitatus Plinius *ib.* ei. patria ab Alexandro restituta 7, 30. consiliis Alexandri mortis 30, 53. vir mirae subtilitatis 18, 77 § 1. Aristotelis mater 35, 36 § 20. haeres 35, 46. filia 29, 3. Ar. commemorator 2, 22. 60. 101. 4, 22. 5, 37. 7, 2. 30. 57. 8, 10. 17. 44. 84. 9, 6. 39. 40, 10. 15. 85. 11, 112. 114. 18. 77. 28. 14. 21. 29. 3. 30. 2. 53. 35, 36 § 20. 46. Aristoteli tyrannus 35, 36 § 22. Arisium vinum 14, 9. Armeniaca pruna quae 15, 12. arbor quando floret 16, 39. Armenium color 35, 12. 28. Armillae quibus dabantur 33, 10. foeminarum 33, 12. Armoque quae 35, 11. Armon, id est Armoratia herba 19, 26 § 3. medicinae 20, 12. Armorum crepitus quando et coelo auditus 2, 58. plurium generum ac eorum repertores 17, 57. Aromatices vinum 14, 19 § 5. Aromatices gemma 31, 47. Aron bulbi genus 19, 30. Aro herba et eius medicinae 8, 50. 24, 91. Arreolina vasa qualia 35, 46. Arragantiae exemplum 35, 36 § 5. Arrugiae quid 33, 21 (2). Arruntia 29, 5. Arseni mandragorae semen 25, 94. Arsenogonon herba 26, 91 (2). Arsinoe regina 36, 14 § 3. Artemidorus 2, 112. 4, 24. 37. 5. 6. 9. 10. 35. Artes immortalitatem efficiunt 14, 1. unde liberales dictae *ib.* artes desidiosa perdidit 35, 2. artium laus et inventio 14, 1. inventores illi habiti 17, 6. artium una medicina Imperatoribus imperat 24, 1. artium plurimarum exempla 7, 37. Artificum mira opera 7, 39. 34, 16. 18 sq. Artemisia uxor Mausoli regis 36, 4 § 9. 25, 36. Artemisia herba qualis 25, 36. ei. medicinae 25, 81. 26, 12. 13. 49. 89. 90. Artemon medicus 28, 2. Artemon pictor 35, 40 § 32. Artemon supposititius Antiochus 7, 10. Artemonius simulacrum 34, 19 § 3. 36, 4 § 11. Arteriae fistulae 11, 66. inter vesicam et alvum 11, 83. arteriarum consideratio 11, 88. et teriarum morbi remedium 20, 3. 19. 22. 53. 69. 83. 22. 15. 48. 58. 67. 23. 71. 27, 105. Arteriacae medicamentum 23, 71. Articularis morbi remedia 20, 33. 73. 21, 86. 89. 22, 15. 54. 75. 23. 3. 12. 37. 41. 81. 24. 12. 43. 67. 92. 120. 25. 22. 49. 26, 66 (3). 81. 28. 33. 62. 30, 23. 40. 32. 14. 21. 35, 51. Articulorum consideratio 11, 85

- Articulorum remedia** 20, 40. 97. 26, 66.
Artroptia panis genus 18, 28.
Artreare quid 20, 22.
Arulæ quid 17, 15.
Aruncus caprarum 8, 76.
Arundinum consideratio 16, 64. 17, 33. varius usus 16, 64. arundines in deliciis gratæ *ib.* arundinibus domus ubi teguntur *ib.* ar. Indiae maximæ 6, 35. 16, 65. in sexu differentia 16, 65. navigiorum ubi vices præstant 7, 2. 16, 65. ar. natura et medicinae 24, 38. quando serendæ 18, 78. radix quas 16, 65. genera plura 16, 66. 24, 50. usus ad vineas 16, 67. 17, 33. in humidis agris serenda 16, 67. aptae ligaminibus 16, 69. caedendarum tempus 17, 33. contrariæ filicis 18, 83. arundinis stirpis filicis ope ex corpore trahitur, et vice versa 24, 50. arundo adoratæ ubi *ib.* arundinis Cypriae medicina *ib.* arundinetum 17, 33. arundo exstretoria vix habet 24, 50. folia longa 16, 38. ubi maximæ 7, 2. 16, 65 (2). quamvis in palude, non tamen sine pluvia adolescent 9, 23.
Arva alternis annis cessare cupiunt; quod si ruris spatia non patiantur, quid agendum 18, 50. arva ubi fertilissima 18, 51 sq. arvis stipulae incensae prosunt 18, 74. arvorum stercoreandum ratio 18, 74.
Arvales sacerdotes a Romulo instituti 18, 2.
Arvernorum statua 34, 18.
Asaron herba quæ et unde dicta 21, 16. 17. nardi vim habet 12, 27. eius medicinae 21, 78.
Asarota quid 36, 60.
Ashestinum linum 19, 4.
Asbestos gemma 37, 54.
Ascalabotes color 29, 28.
Ascalia herba 21, 57.
Ascaloniae cepae 19, 32. unde dictæ *ib.* quando serendæ *ib.* Ascia a quo reperta 7, 57.
Ascia, id est loca umbra caretia 2, 15.
Asclepias herba 27, 18.
Asclepiadis laus, excellentia, interitus 7, 37. 14, 9. 20, 20. 22, 26. 61. 23, 19. 29. 25. 3. 26. 7. 29. 5.
Asclepiadis medicus aetas astus quæ 26, 7 sq.
Asclepiodorus sculptor 34, 19. 26.
Asclepiodorus pictor 35, 36 § 10.
Asclepiodori opera 35, 36 § 21.
Asclepii Panaciae patris inventum 25, 9.
Asconius Pedianus 7, 31. 49. 33. 8. 35. 2. 36, 4 § 5. 10.
Ascyroides herba 27, 15. 20.
Ascyron herba 27, 10.
Asdrubalis clypeus 35, 4.
Asdrubas 37, 11.
Aselli pisces 9, 28.
Aselli stellæ 18, 80.
Asia quo anno a Romanis victa 13. 5. 17. 1. 3. picem habet optimam 14, 4 § 5. 14, 25. fructus quales 13, 35. resiam habet 14, 25. Asia hedera 16, 62. calami 16, 64. salices quales 16, 71. Asia serendi tempus 18, 10 § 1. Asia et genista lina facit 19, 21. devicta luxum misit in Italiam 21, 31. Asiae duodecim urbes quando terræ motu mersæ 2, 86.
Asiatica persica 15, 11.
Asiatica creta 35, 20.
Asili quo fugantur 22, 4.
Asinius Celer 9, 31.
Asinius Gallus consul 23, 47.
Asinius Pollio consul 33, 8. pri-
mus bibliothecam Romæ dicavit 35, 2. ei quid responderit Plancius 1, proli.
Asinorum consideratio 38. asinus ingentis pretii *ib.* ubi optimi *ib.* asinus frigidis impatiens *ib.* ubi non generantur *ib.* asinus inter pilos habentia, tantum, a pediculis immunit 1, 39. ubi cornutus 11, 45. dentes quales 11, 64. sylvestres ubi 8, 46. asinis admissurae tempore quid dandum 20, 48. asinis ferulae gratissimæ 24, 1. asini rabie inflammantur 25, 54. crepitu quo faciunt 27, 87. asinorum partus 8, 68. quid timeant *ib.* pullorum in epulis usus *ib.* asinus ferus 8, 16. asini et anus opera Afri arant 17, 3. asinus Baccho cur assignatur 24, 1. asinorum corpore scarabeos gigni 11, 28. asini quotannis vivunt 8, 68. asinis cor maximum 11, 70. asini fel non habent 11, 73. asini corporis partium remedia 20, 73. 28, 33 (2). 45 (2). 46 (2). 34, 29. 31. 28, 60. 61 (2). 63. 64. 66. 67. 72. 73. 77 (2).
Asininae mammae a foetu dolent 11, 95.
Asinarum lac quale 11, 96.
Asinina ungula ad quid 28, 77.
Asina quo sterilescent 28, 23.
Asininum lac in arcanis 28, 33.
Asinina pruna quæ 15, 12.
Asinica uva 14, 4 § 9.
Asio avis 10, 33. 29, 38.
Asopodorus statuarius 34, 19.
Aspalathum spinæ genus 24, 68.
Aspalatho oleum faciunt 15, 7.
Aspalathos arbor 12, 58.
Asparagi consideratio 19, 42 sq. a. sylvestris qui corrua dicitur 16, 67. 19, 42. 20, 43. asparagum vinum conficiunt 14, 19 § 4. asparagus trium librarum 19, 19 § 2. asparagum ex arietis cornibus nasci 19, 43. asparagus Gallicus quis 21, 50. asparagi spinæ 21, 54. asparagorum medicinae 20, 40 sq.
Asphaltion quid 21, 30.
Asphaltitis lacus de bitumine mirum 7, 13.
Asphodelus herba 21, 68. 22, 33 sq. ei. medicinae 22, 33 sq. 26, 87. radix 12, 15. 26, 87.
Aspidæ serpentes quomodo mitigantur 21, 84. quomodo sopiantur 21, 105. ei. descriptio 8, 35. cum ichneumone pugna *ib.* aspidæ quomodo fugantur 24, 44. 92. aspidis mirum 10, 96. aspidum veneno contraria 20, 73. aspidum morsus remedia 22, 74. 23, 27. 24, 92 (2). 28, 18. 29, 16. 32, 14.
Aspidæ gemma 37, 54.
Asplenium herba qualis 27, 15. 17.
Assabianus deus 12, 42.
Assiduus omnis fastidium parit 12, 40.
Assius lapis 36, 26.
Assis nummi consideratio 33, 13.
Assyria malus qualis 12, 7.
Assyrias literas fuisse 7, 57.
Astaci cancerum genus 9, 51.
Astæe urbis qualia vasa fuerint 35, 46.
Astacensis in campis equæ nigro lacte accolæ colunt 2, 106.
Astaphis agris vnae genus 23, 13.
Aster herba qualis 27, 19.
Asteria gemma 37, 47.
Asteria ardeolarum genus 10, 19.
Asteriscum herba qualis 22, 20.
Asterion vermis 29, 27.
Asthmaticis utilia 20, 84. 26, 28.
Astragali herbae descriptio 26, 29.
Astragali medicinae 26, 82. 67 (2).
Astragiliones simalacra 24, 19 § 2.
Astrapes pictura 35, 36 § 18.
Astrapiæ gemmae 37, 73.
Astringentia 23, 34.
Astrios gemma 37, 48.
Astroites gemma *ib.* 49.
Astrobolos gemma *ib.* 50.
Astrologiae inventor quis 7, 57. sectæ quatuor 18, 57. excellentia 7, 37. utilitas 18, 65 § 2.
Astrologorum inter se discordantia 18, 57. inconstantia 7, 50.
Astrorum scientia occultissima 18, 56. observandum triplex ratio 18, 58.
Astris eventus assignantur, et nascendi leges 2, 6. 7, 50 sq.
Asturcones equi quales 8, 67.
Astus animalium exempla 9, 67 (2). 32, 5. astus Cleopatrae 21, 9.
Asstylis lactuca 19, 38.
Asstylon simulacrum 24, 19 § 5.
Astynomus 5, 35.
Astypale femina 35, 40 § 32.
Astylus herba 25, 92.
Atabulus ventus Apuliae contrarius 17, 37 § 8.
Atalantæ pictura 35, 6.
Ateramnium herba 18, 51.
Ateius Capito 14, 15. 18, 28.
Aterius Labeo praetorius 35, 7.
Athamantis furor 34, 40.
Athamas medicus 20, 94.
Athanati fortitudo 7, 19.
Athara medicamentum 22, 57.
Athenæus statuarius 34, 19.
Athenis ingens signorum copia 34, 12.
Athenæ quo unguento delectatae 13, 2.
Atheniensium infaustum praelium 16, 66. coronæ oleæ usus 15, 5. pœna cicuta invisa 25, 95. contra Persas praelii pictura 35, 34. iuvenes coronati comessabantur ac sapientum conventus frequentabant 21, 6. naufragium 2, 4. ad Romanos legati 7, 31. armamentarium 7, 38.
Athenionis pictoris opera 35, 40 § 29.
Athenodorus statuarius 34, 19. 36, 4 § 11.
Athletæ quo cibo pascabantur 23, 63. cibos ambulatione perficiunt 11, 118.
Atinia arbor ulmi genus 16, 29. nullum semen ferit, nec fructum 16, 45. viti cur non idonea 17, 35 § 22.
Atizoes gemma 37, 54.
Athos mons quo umbram iaciunt 3, 9. a Xerxe percosus 4, 17.
Atlantis montis arborescentia 13, 28.
Atlas sphaeram primus reperit 2, 6. 7, 57.
Atractylis herba 21, 53. 56. 107.
Atræ fici species 15, 19.
Atramentum color 35, 24. 25.
Atriplex herba et eius satio 19, 54. semen quale 19, 58. vitia 20, 83. natura et medicinae *ib.* Atrapha quæ 22, 73.
Attagenis avis consideratio 10, 67. ubi non sint 8, 83.
Attalus medicus 32, 28. de scorpiene quid 28, 5. circa agros colendos quid 18, 5.
Attali regis inventum 8, 74. 32. 19. domus ex qua materia 35, 49. adversus Gallos praelia 24, 19 § 23. mors quando 33, 53. sex milibus sestertium pieturam emit 7, 39. 35. 8. 36 § 19.
Attalica vestis 36, 24 § 7. A. vestes a quo Romam advectæ 8, 74. 37, 6.
Attolabi locustarum genus 29, 29.
Atticum thymum quale 21, 2.
Attici liber de viris illustribus 35, 2. 47, 18.
Attilius Regulus his censui de agro 18, 6. ei. cum serpente pugna 8, 14.
Attillus Padi piscis qualis 9, 17.
Audaciæ exemplum 8, 38. 82. signum in oculis 11, 54.
Auditus mirabile exemplum 7, 22. auditum quid obtundat 24, 50. cui negatur, negatur eidem et sermonis usus 10, 88.
Aufeia aqua ubi 31, 24.
Aufidius Cn. trib. pl. 8, 24.
Aufidii C. interitus 7, 54.
Aufidius Marcus Lureo quis 10, 24.
Aufidius M. quis 35, 4.
Aufidius scriptor 6, 10.
Auge Demetrii serva 25, 58.
Augeas rex simi usus repertor 17, 6.
Augustia corpus 11, 118. 12, 30. 23, 51. 78. 24, 22.
Augustia gemma 37, 54.
Auguria a quibus reperta, et cur Caria appellata 7, 57. auguria ovorum 10, 76 sq. augurii prosperæ aves quæ 10, 3. auguria ex piscibus 9, 22. augurium quando optimum 11, 52. auguriorum materia 9, 22. 28, 3 — 19.
Augurum collegium Romæ 8, 42.
Augures plures 10, 7. 8. 18.
Augurum disciplina qualis 28, 1.
Augustus imp. contra Aethiopes 6, 35. Augusti apud Actium victoria 11, 76. status 22, 6. decurias qualiter ordinavit 33, 7. Augusto argenteæ statuæ tribuntæ 3, 54. Augusti somnium 34, 19 § 3. forum et in eo templum *ib.* Augustus hyacinthi pueri pictura delectatus 35, 40 § 28. A. pater quis 36, 4 § 11. A. marmor 36, 11. forum 36, 24 § 1. imagines in Concordiæ templo 37, 2. qua gemma signabat 37, 4. sacrificanti replicata iocinera sunt 11, 76. templum factum a coniuge 12, 42. charta quæ 13, 23. 24. Augusti manu scriptus liber Plinii tempore extabat 13, 26. Augusti et calcei augurium 2, 5. militari seditione prope afflictus *ib.* contra Antonium apud Actium 32, 1. Augusti fil. quis 2, 67. 6. 35. 9. 38. Aug. tempore cometes visus 2, 23. principatum ineunte quæ attelata visa 2, 28. Aug. auspiciis quæ maria navigata 2, 67. Aug. principatu fames ingens 7, 2. Aug. neptis suæ nepotem vidit 7, 11. Augusti duodecimas consulatus *ib.* Virgili carmina cremari vetuit 7, 31. Augusti imp. gesta 7, 46. Augusti adversa plura *ib.* votivi ludi quando celebrati 7, 49. in ridendo consuetudo 7, 59. quod vinum cunctis praestulit 14, 8 § 1. A. libertus, vini optimus censor 14, 8 § 6. Augustus laurus et coelo missa 15, 39. Augusti tempore mirum de lauro, aquila, gallina 15, 40. Augusti uxoris de lauro mirum *ib.* Augusti Siculum bellum 16, 3. A. civicum coronam ab humano genere accepit *ib.* Augusti decretum de Neapolitanis 18, 29 § 2. coloniam Capuam deducit *ib.* arvo legumini epist. latius aeg. Aug. 32. det.

in Alpbis 3, 24. Alpini subacti *ib.* filiae luxuria 21, 6. ex pisce augurium 9, 22. oculi quales 11, 54. laurus 15, 39. Aulanius Euander statuarius 26, 4 § 10.

Auleticon calami genus 16, 66 (2). Aulos piscis 32, 52. Aurata piscis 9, 25, 32, 53.

Auratae piscis medicinae 32, 16.

Aurelius L. consul quando 33, 17.

Auricularum consideratio 11, 50. remedia 20, 40, 65, 28, 48.

Aures animalium animi indices 8, 19. aures iumentorum indicia 11, 50. auris memoriae locus 11, 103. auris dextra Nemesi sacra *ib.* aurem tangentes attestantur *ib.* aurium animalium descriptio 11, 50. aurium ornamenta *ib.* auribus uniuersos gestantur 9, 53, 58. auribus homines corpora tota integentes 4, 27, 7, 2. auribus ubi quadrupes omnes earent 6, 35. aures ingrodictia quo extrahuntur 25, 6, 29, 39. aurium sordes medentur morui hominis 28, 8. auribus contraria 24, 29, 51. aurium medicina 20, 8, 21, 23, 33, 51, 53, 59, 69, 73, 76, 82, 21, 73, 76, 87, 100, 22, 13, 44, 50, 52, 63, 64, 23, 13, 28, 29, 37, 38, 41, 43, 45, 47, 49, 58, 65, 70, 77 (2), 80 (2), 81, 24, 5, 16, 24, 32, 37, 42, 73, 92, 93, 25, 103 (2), 26, 68, 27, 8, 15, 28, 28, 31, 48 (3), 49 (2), 32, 13, 14, 25 (2), 35, 52 (2), 37, 12. aurium medicina multiplex 28, 48, 29, 39. aurium surdarum medicinae 20, 8. aurium olidarum medicina 25, 18. aurium vermes necantia 20, 52, 96, 97, 22, 71, 28, 18. aures purulentas sanantia 23, 81, 24, 12, 16, 23, 47, 54, 77, 27, 7, 31, 46 § 4, 32, 14, 34, 31. aurium gravitatem emendantia 20, 44, 50, 21, 100, 23, 41, 28, 49, 34, 25, 32. aurium sonitum sedantia 20, 20, 27, 67, 24, 15. auribus infantum medicina 20, 48.

Aurum qui hominum soli odeunt 6, 31. quo poliatum 36, 40.

27, 58. ubi a forma erit, custoditur quell 36, 37, 54. quo consumitur, ac eius venenum 36, 2. implexum crinibus 33, 4. exiguum apud Rom. 33, 5. mulieres pedibus gestabant 33, 12. cuius in os immisum 33, 14. aurum habere Spartacus vetuit *ib.* aurum igne proficit 33, 19 (2) cur tanti pretii *ib.* tribus modis inueniri 33, 21. aurum fluminum optimum *ib.* quibus in locis reponitur *ib.* quanto labore effoditur *ib.* qui conglutinator 33, 29. quod optimum 33, 31. quomodo ligno inducitur 35, 18. alumine purgatur 35, 52. vestibus intexti 8, 74. ingens copia ubi 6, 12, 22, 24, 26, 32, 35, 36, 33, 15. conflaturam quae reperit 1, 57. auri sacra fames, quid mali hominibus afferat 33, 14. auri usus qualis 33, 12. aures 33, 14. auri igne nihil deperit 33, 19. bonitas quo cognoscitur *ib.* dilatio in bracteis subtilissimas 33, 19. auri proprietates *ib.* naturalis inventio *ib.* purgatio 33, 33, 34, 31. venenum 29, 25. auro signare literas quando reperit 22, 6. auro repensum ca-

22, 6. auro cuilibet ar-

22, 6. auro cuilibet ar-

22, 6. auro cuilibet ar-

22, 6. auro cuilibet ar-

22, 6. auro cuilibet ar-

22, 6. auro cuilibet ar-

22, 6. auro cuilibet ar-

22, 6. auro cuilibet ar-

22, 6. auro cuilibet ar-

22, 6. auro cuilibet ar-

22, 6. auro cuilibet ar-

22, 6. auro cuilibet ar-

22, 6. auro cuilibet ar-

22, 6. auro cuilibet ar-

22, 6. auro cuilibet ar-

22, 6. auro cuilibet ar-

22, 6. auro cuilibet ar-

22, 6. auro cuilibet ar-

22, 6. auro cuilibet ar-

22, 6. auro cuilibet ar-

22, 6. auro cuilibet ar-

22, 6. auro cuilibet ar-

22, 6. auro cuilibet ar-

22, 6. auro cuilibet ar-

22, 6. auro cuilibet ar-

22, 6. auro cuilibet ar-

22, 6. auro cuilibet ar-

22, 6. auro cuilibet ar-

22, 6. auro cuilibet ar-

22, 6. auro cuilibet ar-

22, 6. auro cuilibet ar-

22, 6. auro cuilibet ar-

22, 6. auro cuilibet ar-

22, 6. auro cuilibet ar-

22, 6. auro cuilibet ar-

22, 6. auro cuilibet ar-

22, 6. auro cuilibet ar-

22, 6. auro cuilibet ar-

22, 6. auro cuilibet ar-

22, 6. auro cuilibet ar-

22, 6. auro cuilibet ar-

22, 6. auro cuilibet ar-

22, 6. auro cuilibet ar-

22, 6. auro cuilibet ar-

22, 6. auro cuilibet ar-

22, 6. auro cuilibet ar-

22, 6. auro cuilibet ar-

22, 6. auro cuilibet ar-

22, 6. auro cuilibet ar-

22, 6. auro cuilibet ar-

22, 6. auro cuilibet ar-

22, 6. auro cuilibet ar-

22, 6. auro cuilibet ar-

22, 6. auro cuilibet ar-

22, 6. auro cuilibet ar-

22, 6. auro cuilibet ar-

22, 6. auro cuilibet ar-

22, 6. auro cuilibet ar-

22, 6. auro cuilibet ar-

corona septem pondo 33, 16.

aurorum bractearum differentiae 33, 19. aurea status prima quae 33, 24. aurei cursus 33, 54.

aureae compedes *ib.* aurea felles ubi pro deo colitur 6, 35.

aurea corona quae 16, 3, 22, 4.

aureum poculum quid apud medicos 34, 58.

Aurichalci consideratio 34, 2.

Auripigmentum quid 33, 22, 35, 13, 31.

Aurariis in fodinis mures aurum rodere 8, 82.

Auspicia a quo reperta 7, 57.

Auspiciorum materiae 32, 10, 15.

Anster ventus qualis 2, 46, 47.

48 § 1. quibus ariet 17, 2, 18, 77 § 1 et 3. Austro vento rupes sacra 2, 44.

Austrinus vertex 2, 68.

Autachates 37, 54.

Autobulus pictor 35, 41.

Autopyros 22, 68.

Autorum nomina non suppressenda *libr. 1, prol.*

Autor gravis falsae rei, lapsus fidei parit ingentem 5, 1.

Autores in dubiis citandi 7, 1, 23, 1. autores in eadem scientia saepe dissident 18, 57. autorem quem sequi debemus 2, 113.

Autoritas in quo summa 7, 32.

Autumnus an serenus futurus sit 18, 80. initium quando 18, 68 § 2, 18, 69 § 4, 70, 74.

Avaritia vis 36, 1 sq. redargutio 18, 60. 33, 1, 33, 14, 47. origo 33, 47. avaritiam secuta est auri fames 23, 14. avaritiae causa quae sunt 14, 1, 18, 60. avaritia ad ima penetrat 33, 1.

Avellanae iuli inutiles 16, 52.

Avellanarum nucum consideratio 15, 24. quo serendae tempore 17, 30 § 6. natura et medicinae 23, 78.

Avena Graeca cui non cadit semen 18, 42. avena frumenti primum vitium 18, 44. avena Germani pro pulvere vescuntur *ib.* avena victitantes 4, 27, 6, 35.

Avenae cibus quibus utilis 22, 68. avenae panis utilis *ib.*

Aventinus mons in quem plebs Romana recessit 19, 19 § 2.

Aviaria turdorum apud veteres 17, 6. aviaria quis primus instituit 10, 71.

Aviditatem in cibis facientia 20, 65, 72. *Vide Appetentiam.*

Aviola in rogo revixit 7, 53.

Avium consideratio *libro 10.*

aves picta uva deceptae 35, 36 § 3. aves ne milium panicumve tangant 18, 45. quomodo manu capi possunt 19, 34. ubi cum hominibus pugnant 6, 13, 7, 2, 10, 30, 8, 14. cursum navium dirigentes 6, 24. villaticae quotutae fiant 23, 17. ne strangulentur 24, 113. aves animalium minime 9, 1. nocte lucentes 10, 67. novae fabulosaeque 10, 69. quo ordine ex ovo generantur 10, 79. omnia in pedes nascuntur 6, 4. quot diebus incubent 10, 75. quae animal parit 10, 81. pleraque cur oculos appetant 11, 55. omnes praeter versipellionem dentibus carent 11, 62. quae sine pedibus 11, 107. quae et quando loquaciores 11, 112. uncas habentes ac nocturnae quales 10, 19, 21, 25. aves incognitae 10, 17. a cauda de ovo exeuntes, et quare 10, 18. auspiciis aptae 10, 20, 26. quae in coenis proventus 8, 82. geminos sinus 1, 79. quae quibus sint 10, 41. colores

mutantes in alias versae 10, 42.

dentatae 10, 60. quae omnium maxima 10, 1, 29. quae sola a suo genere interimitur 16, 30.

avium cantus quo compesci possit 25, 48. avium rex 8, 37.

avium nominaturaeque 10, 67. generatio 10, 73. ova qualia 10, 74. coitus qualis *ib.* generationis, incubatus, coitus tempus 10, 73, 74. avium quod membrum primum gignitur *ib.* conceptus, et foetus numerus *ib.* unguis qualis *ib.* digestio per genera 10, 13. inauspicatarum consideratio 10, 18. ex his quae uncas unguis non habent hirundo sola carne vescitur 10, 34. avium temporis differentia magna 10, 38. avium diversarum in medicina usus 30, 8 (2), 9, 12 (3), 18, 19 (2), 20 (4), 21, 23 (2), 27 (2), 30 (2), 34, 44 (2), 47, 50. avium mira 10, 37, 61.

cantus qui suavissimus 10, 43. geniturae quando 10, 46. ingentia 10, 3, 48, 49. volatus incensusque 10, 54. loquentium consideratio 10, 57. loquentium lingua qualis 10, 59. avium potus 10, 63.

Axinumantia magicae species 36, 34.

Axin fera 8, 31.

Axius Qu. 8, 68.

Axungiae consideratio, usus etc. 11, 84.

Axonax praceptor Zoroastri 30, 2.

B.

Babiae vinum quale 14, 8 § 6.

Babilius praefectus Rom. 17, 35 § 13.

Babylonis spina qualis 13, 46.

palma 17, 9. fertilitas 18, 45, 46.

Babylonii de terrae motu quid 2, 81. siderum observationis reperiunt 7, 57.

Babylonica terra non gignit herbas 18, 45. Babylonicae vestes quales 8, 74.

Baccalia laurus 15, 39.

Baccar, et ex eo unguentum 21, 16. b. rusticum quid *ib.* baccaris medicinae 21, 77, 26, 71.

baccaris, id est, nardus rusticus 12, 26.

Baccarum et pomorum natura eadem 15, 34. baccarum consideratio 15, 29.

Bacchus ubi educatus 12, 42. primo coronam hederae sibi imposuit 16, 4. quam diu ante Alexandrum Magnam 6, 21. cur ex femine lovis natus creditur 6, 23. cantharis usus 33, 53. a Mercurio nutritus 34, 19 § 27. cum elephantis triumphus 8, 2. quae reperit 7, 57. Bacchi templum in Samo 8, 21. Bacchi thyrsos, galeas, scuta, hederas ornant 16, 62. Bacchi sacra cum hederis 16, 62, 4, 12. Bacchiniux Nysa ubi sepulta 5, 16. simulacrum 34, 19 § 10. patria 4, 12. Bacchi mira pictura 35, 8, 35, 36 § 9 et 19, 35, 37, 35, 40 § 28. Baccho asinus cur assignatur 24, 1. Baccho ferulae sacrae *ib.*

Baccharum effigies sculptae 33, 55.

Bacchiades 35, 43.

Bacchica hederis 16, 62.

Bacchi pisces 32, 53.

Bactris genera tritici ingentia 18, 12 § 3.

Bactrianorum smaragdi 37, 17.

Baculus rusticorum qualis esse debet 24, 44.

Baeus M. consul 13, 27. Tam-

phili interitus 7, 54. iudicia mors *ib.*

Bactica regio tritici fertilissima 18, 21. oleum quale 15, 3. olea maxima 17, 19.

Bacton 6, 21, 22, 7, 2.

Bagou, id est Spadones 13, 9.

Baiana fossa a Nerone facta 14, 8 § 2. Baianae aquae 31, 2.

Balaenarum piscium consideratio, natura, magnitudo, loca 9, 2, 3, 5. balaenae branchiae non sunt 9, 6. balaenae pilo vestitur 9, 15. balaena piscis 32, 53. balaenae in medicina usus 32, 38. balaenarum cum orcia pugna 9, 5. ora in frontibus 9, 6. summa aqua annantes in sublime nimbos efflant 9, 6. qualiter spirant *ib.* balaenae cum musculo amicitia 9, 88.

Balaninum oleum quale 13, 2, 23, 46.

Balanus piscis 32, 53.

Balani arbores 13, 9 (2).

Balani Sardinia quid 15, 25.

Balanitis castaneae genus *ib.*

Balanita gemma 37, 55.

Balatum pecori quid concitat 20, 55.

Balaustinae vestes 13, 34.

Balaustum punicum mali flos *ib.* balaustum quid 23, 60.

Balbus L. consul 2, 69.

Balbus Cornelius quis 7, 44.

Garamantes superat 5, 5.

Baleariae vina 14, 8 § 6.

Balia herba qualis 25, 5.

Ballista a quo reperta 7, 57.

Ballotis herbae consideratio 27, 30.

Balnearum plurius consideratio 31, 2, 20. balnearum aestus quo arcetur 31, 23, 28. balnearum plurius usus, et medicinae quando 31, 32. balnearum pensilium usus quando 9, 79. balnearum damnatio 31, 32.

Balnea Agrippae 36, 24 § 9.

Balsami consideratio 12, 54. un-

terrarium ludaeae concessum 16, 59. balsami olei natura et modus, dicinae 15, 7, 23, 47.

Balsamodes arbor 12, 43.

Balux quid 33, 21.

Banchus piscis 32, 53. ei. medicinae 32, 25.

Banatica uva 14, 4 § 7.

Baptis gemma 37, 55.

Barba ne nascatur 21, 97, 30, 13, 32, 47.

Barba lovia, arboris genus 16, 31.

Barbata, aquilarum genus 10, 9.

Barbari aquarii formae gratia pingunt 22, 2.

Barbarica pira 15, 16.

Barbarica unguenta falsa 21, 16.

Baroptenus gemma 37, 55.

Basaltes marmor 36, 11.

Basanites lapis 36, 43.

Basilia gemma 37, 15.

Basilicon, nucis genus 15, 24.

Basilicum, quare *Ucimum.*

Basilia uva 14, 4 § 4.

Basili scr. 6, 35.

Basili serpentis descriptio 8, 33. visu necant 29, 19.

Basus Lecaninus quis 26, 4.

Basus scr. 6, 35.

Batis herba marina 21, 50. Hortensia quae *ib.* batis herbae medicinae 21, 101.

Batis piscis 32, 53. ei. medicinae 22, 25.

Batos cynos rubus 24, 74.

Batrachus piscis 32, 53.

Batrachi statuarii opera 36, 4 § 14.

- Bestiarii** qui a diis indicati 7, 47, 48.
Bestiarii arbor et lachryma 12, 18. genera et appellationes variae 12, 19.
Bestiarum aves 10, 69.
Bestionum herba quae 26, 16, 17.
Bestias statuarii 34, 19 § 13.
Bestiarum ex calamis usus 16, 64.
Bestiae provinciae lapis serra sectilis 36, 44.
Bestionae aedes 35, 3.
Bestii inventores 5, 13, 14.
Bestiorum instrumentorum inventores 7, 57.
Bestiorum expertes homines 5, 8.
Bestionae pisces 32, 53. ei. partus 9, 75.
Bestus rex sideralis scientiae inventor 6, 30, 37, 55.
Belli oculus gemma 27, 55, 58.
Bestiae marinae maxime 9, 5, 15. in terra so pascentes 9, 2.
Beneficium dous secundum Democritum 2, 5.
Beneficiorum gratitudo 18, 1.
Benonice crinis stella 2, 71.
Benonice reginae lapis 37, 32.
Berosi astrologi laus statuatur 7, 37, 50, 57.
Beryllorum lapidum consideratio 37, 20.
Berythum vinum 14, 9.
Berythia uva quomodo servetur 15, 18 § 4.
Bestiae hominibus interdum prudentiores 37, 21. quo fugantur 28, 25. qualiter hominem fugiant 29, 21. ne nocent 25, 78. bestias evocant 37, 62.
Bestiolae corpori innascentes quomodo necentur 20, 49.
Betae consideratio, genera, naturae 19, 40. genera, natura, medicinae 20, 27. sylvestris, et ex ea medicinae 20, 28. betae nomina non tota simul nasci 19, 35. salio, cura, usus etc. 19, 40. b. foliis vino sapor restituitur ib. semen qualo 19, 58. betae aquae salsae prosunt 19, 59. betam appositam non degustasse religio est 19, 40.
Beterrarum vina 19, 4.
Betuli gemmae 37, 51.
Betulla arbor qualis, quemque locum amet 16, 30. apta sciatum 16, 77. betula virgae magistratum sunt 16, 30. ligaminibus apta 16, 69.
Bion ar. 6, 35.
Bion vinum, et eius septem genera 14, 10. ex eo medicinae 23, 26.
Bihendi causa quae fiant 14, 28.
Bihendi gratia nives et glacies servantur 19, 19 § 2. bihendo gloriam quaerentes 14, 28. biher ante cibum quando institutum ib. bihant homines non sitiones 23, 23.
Bibliotheca quae in orbe nobilissima 7, 31. 35, 2. Romae a quo dicata 35, 2. plures ubi ib. bibliotheca imaginis illustrum virorum penebatur 35, 2.
Bibliotheca Pollionis Aulii Romae 7, 31.
Biferae arbores 16, 30, 18, 51.
Bigas quis primus iunxit 7, 57. bigae in nummis signatae 33, 13. bigati nummi 51.
Bilis morbus unde 11, 75. bilem augentia 28, 23. bilis remedia 18, 29. 20, 33. 34. 50. 89. 21, 72. 98. 104. 23, 14. 23. 28. 40. 64. 23, 50. 74. 24, 21. 82. 25, 18. 22. 26. 12. 26. 24. (2). 35. 36. 37. 39. 41. 42. 47. 27, 10. 20. 28. 51. 55. 71. 93. 113. 31, 33. 37, 51.
Bimammiae uvae 14, 4 § 8.
Biremi quis primus usus est 7, 87.
Bisontes bestiae 8, 15. bisontis in medic. usus 28, 45.
Bithynia fungos venales mittit 22, 47.
Bituminis consideratio 2, 109. 35, 51. bitumen ad lucernarum lumina 25, 50. 51. bitumen ludaeae quale 7, 13. 28, 23. bituminis fons ubi 6, 35. probatio 35, 51. effectus acvis ib. bitumine statuatur tinguntur ib. ferum clavique tinguntur 35, 52. bitumen quibus in locis proveniat 35, 51.
Biuri animalia 30, 52.
Blapsigonia apum morbus 11, 44.
Blattae qua arte convenient omnes 20, 63. blattae vermis consideratio, natura, genera 29, 29. in medicinis usus ib.
Blattaria herba 25, 61.
Blechnon herba 27, 55.
Blechnon quid 20, 55.
Bliti natura, vitia, medicinae, convicia 20, 93.
Boa serpens, unde dictus 8, 14.
Boa morbus unde dictus 26, 73. 28, 75. eius curatio 24, 35.
Boarium forum 34, 5. ibi statu fuit Herculis 10, 41. 34, 16. boario in foro mirum 28, 3.
Bocchus historicus 16, 79. 37, 43.
Bocchi regis saevitia 8, 5.
Boeotiae fines Atticae pedices non transvolant 10, 41. Boeoticorum adversus Lacaedaemonios victoria 10, 24.
Boethus sculptor 33, 55. 34, 19 § 24.
Bolbinae herba 19, 30.
Bolbiton quid 28, 68.
Boleti natura, venenumque 22, 46. 47. boleti arborum 16, 11. boleti venae remedia, quae fungorum veneni remedia. boletus unde venenum trahit 22, 46. boletorum actas dierum septem ib.
Bolides caeli faces 2, 25.
Bolites radix quae 21, 98.
Bombyx Coa qualis 11, 27. bombycum vermium consideratio 11, 25.
Bombycina vestis a quo reperta 11, 26.
Bombycinae arundines 16, 66.
Bombylius vermis 11, 30.
Bona praesentia multos perdunt 7, 43. bona malis paria non sunt 7, 41. 43.
Bonasus fera 8, 16.
Bononiae fluvius Rhenus calamis abundat 16, 65.
Bootes caeli signum 2, 41.
Bopyrus piscis 32, 54.
Borea vento flante quid agendum, et quid cavendum 18, 77 § 1.
Boreas ventus 2, 46.
Borea gemma 37, 37.
Boreyces gemma 37, 78.
Bostrychites gemma 37, 55.
Botanismo quid 18, 47.
Botrytis Cadmae genus 34, 22.
Botryon medicamentum 28, 10.
Botrytes gemma 37, 55.
Botrys herba 25, 36. 27, 11. 31.
Boum consideratio, natura, diversitas, pretium 8, 70. bovis capiti mirum lapillum inesse 30, 47. boum honor apud veteres 18, 3. effigies in aere habebatur ib. pabulis quae frondes aptae 22, 73. 23, 40. boves aratuli quomodo iungendi 18, 49 § 2. quas herbas maxime expectant 18, 51. futura praesagiunt 18, 88. boum simum utile alvaris 21, 47. scabies quomodo curetur 21, 106. medicinae 24, 95. cornua quomodo curantur 11, 45. bobus bimis mutantur dentes 11, 64. boves gravidac ubi ferant partum 11, 84. boum venenum 25, 92. boum morbi remedia 20, 19. 24, 63. 30, 53. bovis laes quae 28, 33. 34. 45. boves Luciae quae 8, 6. Indici quales 8, 30. 31. 70. boves retro pascentes 8, 70. boum actas ib. boves quo pinguescunt ib. boum domitura 8, 71. apud priores cura 8, 70. bouem locutum aliquando ib. bovis Apis consideratio 8, 71. bouem quis primus occidit 7, 57. bove arare a quo inventum ib. bubus quae folia utilis 16, 38. 22, 73. 23, 40. bovis in medicinis usus 28, 45. 49. 51. 58. 62. 67. 70. 30, 47.
Bos piscis 32, 54.
Brachyla quae 27, 32.
Brachiorum consideratio 11, 99.
Braco Galliae far 18, 11.
Branchiae quibus piscibus insunt, quibus non 9, 6. 33.
Brassica corrumpitur in dolo vini sapor 19, 40. brassicae consideratio, fauna, genera 19, 41 § 1. brassica toto seritur ac mittitur anno ib. br. translatio ib. br. genera plura 19, 41 § 3. brassica in rapam vertitur 19, 57. br. laus, et de ea scriptores plures, ac ex ea medicinae 20, 33. br. species tres ib. br. inimica vino vitibus quo 20, 34. 36. brassicae usus 20, 33. 42. br. stirpis usus 20, 35. br. nomenclatura ib. br. ubi non editur ib. br. sylvestris medicinae 20, 36. br. vires mirae ib. br. marina qualis 20, 37. br. viti inimica ib. et 24, 1. br. et cyclaminum inimicae 24, 1.
Brathy, id est, Sabina herba 24, 61.
Brechma quid 12, 14.
Brevis vitae homines 6, 35. 7, 2. brevitae vitae nihil melius 7, 51.
Brianae arbor quae et eius usus 24, 42.
Britanni quo digito gestant anulos 33, 6. glasto suas coniuges pingunt 22, 2.
Britanniae electrum 37, 11 § 1.
Britannia magicam exercere consueta 30, 5.
Britannica herba 25, 6. 25, 55. ei. inventio 27, 1.
Bromos siliginis genus 18, 20 § 4. herba et ex ea medicinae 23, 25.
Broeci unde dicti 11, 60.
Brochitas dentium, index equorum 11, 64.
Brontis pictura Apellis opus 35, 36 § 17.
Brumale tempus 2, 47. brumalis circulus 2, 70. brumales dies 18, 59. brumae initium ib. brumae tempore quid agricolae facere debent 18, 62.
Bruscum tuber 16, 27.
Bruta arbor 12, 39.
Bruta plx 15, 7. 16, 22.
Bruta sunt quibus cor durum riget 11, 70.
Brutorum arma 18, 1.
Brutorum animalium remedia 20, 51.
Brutis tempus pariendi statutum 7, 4.
Brutus L. Consul primus 36, 24 § 3. apud Delphos terram exosculetur ex oraculi responsis 15, 40. meruit libertatem ib.
Bruti epistolae de aureis stulis 33, 12. 36, 3.
Bruti Philippen. erga statum amor 34, 19 § 22.
Bruti et Crassi oratoria lurgia 36, 3.
Bruti Callaici templum 36, 4 § 1.
Bruto, qui reges expulsi, nulli decreta statuta 34, 13.
Brya frutex 13, 37.
Bryaxis statuarius 36, 4 § 5 et 34, 19 § 12.
Bryon, ex quo oleum 12, 61. ex eo medicinae 24, 17. bryon herba qualis 27, 30. 33.
Bryoniae herbae descriptio et medicinae 23, 16. 17.
Bubali animalia 8, 15.
Bubatio 34, 42.
Bubonum herba quae 27, 19.
Bubonis avis consideratio 10, 16. in medicinis usus 29, 26. 30, 17. 29. aures quales 11, 50. cordis mirum 29, 21.
Bubulae Cunilae her. medicinae 25, 55.
Bubetii ludi unde 18, 3.
Bubulae carnes quomodo facile percoquantur 23, 64.
Bubulum femur herba 27, 56.
Bubulum fel 12, 15.
Bucardia gemma 37, 55.
Bucca quid in homine 11, 59.
Buccinum purpurarum genus 9, 61.
Bucephalos Alexandri Magni equus 6, 23. 8, 64.
Bucerae herbae 24, 120.
Buceros, id est, fœnum Graecum 19, 24.
Bucolica herba quae 25, 11.
Buconialis uva 14, 4 § 7.
Buglossus, id est lingua bovis, herba 25, 40. ei. medicinae 26, 71.
Bulaphathon herba et ex ea medicinae 20, 84.
Bularchi pictoris mira tabula 7, 39. 35, 34.
Bulbinae herbae descriptio, et ex ea medicinae 20, 41.
Bulborum medicinae 20, 40. sylvestrium consideratio 21, 38. sylvestrium medicinae 20, 40. bulborum consideratio, et genera plura 19, 30. floris medicinae 20, 40. bulborum effusio, et maturitas quando 19, 30. bulbos vomitorius cur 20, 41. non nisi ex femine provenit, et ubi sponte 19, 30. bulbi genus, ex quo mapalia et vestes fiunt 19, 10.
Bulocurion quid 36, 23.
Bulla antea cui primum donata 34, 4. cui dabatur ib.
Numasti uva qualis 14, 4 § 9.
Bumelia fraxinus 16, 24.
Bunion napi genus 20, 11.
Bupalus sculptor 36, 4 § 2.
Buphthalmos herba 25, 42. 103.
Bupleurum herba quae 27, 34. 22, 32.
Buprestis herbae consideratio et medicinae 22, 32. 36.
Buprestis vermis qualis et unde dicta 30, 10.
Buprestis remedia 23, 18. 30. 44. 28, 21. 33. 42. 30, 10.
Bursini herbae medic. 20, 47.
Buteones aves 11, 110. buteo accipitris genus, et familia ab eo cognominata 10, 9. 69.
Butirides 36, 17 § 3.
Butyri consideratio, usus, medicinae 28, 35. 46. natura et effectus 28, 46. unde dictum, et quomodo fiat ib. butyrum quid 11, 96. olei vim habere ib.
Buxus ubi plurima 16, 23. buxi arboris consideratio, et genera tria ib. buxus montes amat 16, 30. buxo non decidunt folia 16, 33. buxo folia qualia 16, 38. buxi semen crataegon dicitur 16, 52. buxus, gravissima et spississima arborum 16, 76 § 3. non sentit cariem 16, 76. et eius ingens

- Caeciliae herbae usus* 25, 85.
Caecilia herba 24, 33.
Cachrys quid 26, 50. *cachrys* pillula in medicina 16, 11. *cachrys* somno rosamarin 24, 59. *cachrys* genera plura 24, 60.
Cacizotechnos appellatus quis 34, 19 § 35.
Cacoethis morbi remedia 22, 64, 72, 23, 49, 24, 47, 26, 87, 27, 105, 28, 74, 30, 39, 32, 44, 46.
Cactos herba 21, 57.
Cadavera qualiter in aquis sese habent 2, 106, 7, 18. ubi medicata asservantur 11, 70.
Cadmia quid 34, 22. ei. medicinae *ib.* genera *ib.* faciendae ratio *ib.* *Cadmia* ubi optima *ib.* *Cadmiae effectus* qui 34, 23.
Cadmus solutae orationis inventor 5, 31. in Graeciam qualiteras attulit 7, 57. quae reperit *ib.* *Cadmii patria* 5, 31. picta imago 35, 37.
Caduceum cur cum serpente 29, 12.
Cadurci populi ex lino vola teunt 19, 2 § 1.
Cadytas herba in Syria 16, 92.
Caecias ventus 2, 46, 48.
Caeciliana cerasa qualis 15, 30.
Caecilium M. Calpurnii Bestiae hostis 26, 46.
Caecilium M. consul 2, 32.
Caecilii T. fortitudo 7, 29.
Caecilius scr. 29, 27.
Caecubi vini generositas 14, 8 § 1. *Caecubum vinum* ad concoquendos cibos olim utile fuisse, iam amplius non gigni 23, 20, 21.
Caedendae quando arbores 16, 72, 73, 18, 75. *caeduae arbores* quae 17, 34, 18, 75.
Caeliactia utilia, quae Coeliorum remedia.
Caelorum imaginum clari recensentur 14, 19 sq.
Caelaturae mirabiles describuntur 33, 54.
Caelius senator 8, 61.
Caelius Marcus 36, 4 § 14.
Caelius Rufus orator 7, 50.
Caelum nullo modo qui flecti 16, 59.
Caeli consideratio, magnitudo, aeternitas, continentia, mensura, motus etc. 2, 1 sq. *caeli formam globatam esse* 2, 2. *caelorum motus qualis* 2, 3. *caelorum sonitus concentusque ib.* *caelum a quo primum descriptum* 2, 6. *caelum animalium omnium impressae effigies* 2, 3. *caeli rerum omnia semina inesse ib.* *caelum unde dictum ib.* *caelo quae nobiscum societas* 2, 6. *caeli notitiam quis primo habuit ib.* *caeli signa XII a quo primum observata ib.* *caeli facies quales* 2, 25. *caeli colores* 2, 26. *caeli species sanguinei coloris visa* 2, 22. *caeli flammae* 2, 28. *caeli coronae circa solem et lunam quando* 2, 28. *caeli versicolores et circuli* 2, 30. *caeli ostentum* 2, 35. *caeli scintilla quando cadere visa ib.* *caelum pro aere* 2, 38. *caeli in terras influxus* 2, 41, 81. *caeli animalium effigies quot* 2, 41. *caelum in partes sedecim dividitur* 2, 53. *caelum ardere saepe visum* 2, 58. *caeli proprietates in locis quibusdam peculiaris* 2, 62. *caelo omnis infirmitas accepta ferenda* 16, 52. *caeli natura ad arbores* 17, 26. *caelum quod arbusta spectare debeant* 17, 29. *caeli ad arbores societas* 17, 2. *caelum terreae parere quidam cogunt ib.* *caelo constat operis facies* 17, 3. *caelo maxime* 17, 3.
turam constare 18, 56. *caeli cum terra societas* 18, 68 § 3. *caelum spectare quomodo induci homines* 23, 1. *caeli violentia quo tollitur* 28, 23. *caelum quae vas crebro aspiciunt* 10, 24.
Caelestis iniuriarum duo genera 18, 69 § 1. *caelestium observationes a quib.* 2, 7. *caelestium corporum motus cur dissimiles* 2, 13. *caelestibus natura aeterna* 2, 6. *caelestium ad terram potentia ib.* *caelestium distantia non vestiganda* 2, 23. *caelestium cognitio obscurissima* 18, 57. *caelestium cognitio ex multis haberi potest* 13, 29.
Caementa quo ferrumine componantur 36, 35.
Caepio scr. 21, 10.
Caesar Lucius quo anno censor 13, 5, 6, 14, 16.
Caesaris Octavii de vino sententia 14, 8 § 6.
Caesaris civile bellum quae prodigia praecesserunt 17, 38. *Caesaris lulii munus gladiatorum* 15, 20, 19, 6. *C. domus laurum habuit iantricum* 15, 39. *C. villa ubi* 15, 40, 32, 7. *Caesar ex qua lauro triumphare solitus, et cur* 16, 81. *Caesaris forum Romae* 16, 86, 19, 6. *Caesar annum ad solis cursum redegit* 18, 56. *Caesaris de singulorum siderum ortu et occasu sententiae* 18, 56, 64. *C. Idus Martias feriales sibi annotavit* 18, 68 § 3. *forum Romae totum texit, ac sacram viam, et eius gladiatorum munus* 19, 6. *C. carmen de olere* 19, 41 § 3. *C. Iapana apud Dyrrachium vixit ib.* *dictator Peloponnesum insulam tentavit efficere* 4, 5. *Ptolemaeum perimit* 5, 1. *Aedonem debellat ib.* *C. Triarium ubi superat* 6, 4. *C. exercitus in Pharsalia famem sensit* 26, 9. *C. aedilitas, et ingentes divitiae* 33, 17. *C. lorica cui dicta* 34, 10. *C. Aiaceum et Medeam Veneri dicat* 7, 38, 35, 9. *Caes. lulii templum et curia* 35, 9, 35, 36 § 15. *domus incensa* 35, 36 § 10. *statuae marmorae* 36, 4 § 10. *in Alexandria templum* 36, 14 § 4. *C. circum maximum extruit* 36, 24, 24 § 2. *C. aquaeductus* 36, 24 § 10. *C. ubi Pompeium vicit* 36, 29. *sex dactyliothecas Veneri genitrici consecrat* 37, 5. *C. dictatoris spectacula* 8, 7. *tertius consulatus ib.* *mirus equus* 8, 65. *thorax ex margaritis datus* 9, 57. *piscinae* 9, 83. *Veneri* 9, 32, 7. *Caesaris triumphalis coena* 10, 2. *Caesari sacrificanti bis in extis defuit cor* 11, 71. *Caesar inimicorum literas nec lectas concremabat* 7, 26. *Caesar Ciceronis hostis* 7, 31. *C. pater qua morte extinctus* 7, 54. *C. ex vehiculo casus et eius ne iterum caderet incantatio* 29, 3. *C. villis pisces manu hominis venciuntur* 32, 7. *civili bello cometes visus* 2, 23. *C. anima in deorum numerum recepta ib.* *C. crinita stella quando visa ib.* *Caesare occiso anno toto sol palluit* 2, 30. *Caesaris thronos stella* 7, 71. *Caesar unde dictus* 7, 7. *Caesaris gesta omnia recensita compendio* 7, 25 sq. 27. *ingenium omnium capax* 7, 25. *simul scribere, legere, dictare, audire solitus ib.* *quaternas, septenasque epistolas simul dictabat ib.*
signis collatis quinquagies dimicavit ib. *C. ductu quot hominum milia occisa ib.* *Caesari fuit clementia peculiaris* 7, 26. *C. magnanimitas ib.*
Caesar C. Augusti fil. 2, 67, 6, 31, 12, 31, 32, 4.
Caesones unde dicti 7, 7.
Caesonia C. Imp. uxor 7, 4.
Caia Caecilia quae 8, 74.
Caiae Vestalis statua 34, 11.
Caius Valerius consul 19, 15.
Caius Sestius praetor 14, 18.
C. Portius consul 2, 57.
Caius Afranius consul 2, 67.
Caius Imp. obeliscum in circo Vaticano statuit 16, 76 § 2.
Caii principis luxus in unguentis 13, 4. *in aedificiis* 36, 24 § 5 et 10. *mirum de platano* 12, 5. *decuriam quintam adiecit* 33, 8. *ludi* 32, 16. *auri avidissimus* 33, 22. *super omnia muliebris soculos induebat et margaritis* 37, 6. *Caii Imperatoris matrona* 9, 58. *oculi quales* 11, 54. *gladiatores quales ib.* *immolanti iecur defuit in extis* 11, 73. *consulatus, et interitus ib.* *navis echeneide pisce retenta et eiusdem Caii in urbe interitus* 34, 2. *Caius princeps quando interfectus* 11, 73. *Caii Imp. uxor* 7, 4. *mater* 7, 6. *Caius Imp. generis humani fax* *ib.*
Calades pictor 35, 37.
Calamidis statuarii opera 34, 18, 36, 4 § 10.
Calamitae ranae genus 32, 24, 42, 50.
Calamochus quid 32, 52.
Calamus odoratus 12, 48. *oleum* 15, 7. *in medicinis usus* 32, 52. *calamo ubi folia non decidunt* 16, 33. *calamorum aquaticorum consideratio* 16, 64. *Agropyrum usus ib.* *comae pro pluma ib.* *calamis orientis populi bella conficiunt ib.* *calamorum armis quae gontes victae* 16, 65. *calamus Italiae sagittis aptissimus ib.* *calamorum differentiae plures, et qui apti fistulis* 16, 66.
Calchas contra Lucanos 3, 16.
Calciamenta quibus vertantur in lapides 36, 27.
Calciantes se quidam repente mortui 7, 54.
Calciifraga herba quae 27, 51.
Calcothones imaginum fictor 35, 45.
Calculi consideratio 11, 83. *cruciatas asporrimus* 25, 7. *remedia* 20, 13, 42, 44, 46, 73, 84, 87, 91, 96, 21, 70, 77, 100, 104, 105, 22, 11, 12, 15, 26 (2), 29, 30, 40, 41, 44, 72, 23, 75, 80, 83, 24, 9, 58, 71, 74, 118, 26, 49 (2), 59 (3), 54, 55, 27, 13, 49, 74, 102 (2), 28, 60 sq. 29, 11, 30, 21 sq. 33, 8, 32, 11, 13, 36, 35, 26, 37, 37, 69.
Calculi notare diem 7, 41.
Calena vina 14, 8 § 2.
Calenus vates 28, 4.
Caligo unde causetur 2, 42.
Caliginis oculorum quo tollantur 20, 51.
Calippus scriptor 18, 74.
Calistus Caesaris Claudii libertus 33, 47, 36, 12.
Callae herbae descriptio 27, 36.
Callaicum Bruti templum 36, 4 § 7.
Callainae gemma 37, 56.
Callarias piscis 9, 28, 32, 53.
Callias statuarius 34, 19 § 25.
Callias Atheniensis 33, 37.
Callicles statuarius 34, 19 § 28.
Callicles pictor 35, 37.
Callicerates statuarius 7, 56, 36, 4 § 15.
Calliblepharis utilia 28, 47, 35, 56.
Calliblephara 28, 51.
Calliblepharum unguentum 21, 73.
Callicia herba quatis 24, 94.
Callidemus scr. 4, 21.
Calligonon herba 27, 91.
Callimachus pictor 34, 19 § 35.
Callimachus poeta 3, 25, 30, 4, 19, 22, 5, 4, 7, 48, 22, 44, 25, 106, 26, 50, 31, 5.
Callimachus medicus 21, 9.
Callimachus dux 33, 34.
Callimus lapis 38, 39.
Callion herba quae 21, 105.
Callionymus piscis 32, 53. ei. medicinae 32, 24, 25.
Calliphanes scr. 7, 2.
Callis gemma 35, 56.
Callisthenes historiarum scr. 36, 4 § 10, 14 § 3.
Callistratus statuarius 34, 19, 37, 12, 25.
Callistuthiae ficus quales 15, 19.
Callitricha herba 25, 83.
Callitriches ferax quales 8, 80.
Callitrichon herba 26, 54. ex ea medicinae 22, 36.
Callitrix herba qualis 26, 90, 91.
Callon statuarius 34, 19.
Callorum corpora remedia 21, 84, 22, 60, 68, 24, 37, 50, 29, 10, 32, 44, 34, 41, 49.
Calor olei causa est 15, 3.
Calorem inducentia facientia quae 23, 43, 46, 63 (2), 80, 24, 36, 26, 21, sedantia, tollentiaque 20, 54, 23, 27.
Calpurnius Bestia aconito uxores peremit 27, 2.
Calpurnii Flammarum in Sicilia gesta, et qua corona donatus 22, 6.
Calpurnii annulus 33, 6.
Caltha violae genus 21, 14, 15.
Calva quaedam animalium naturaliter 11, 47.
Calvitium homini proprium ib.
Calvus orator 21, 25, 7, 50, 33, 49. quo nocturnum pollutionem sustulit 34, 50.
Calix aqua accenditur 23, 30, 36, 54. *calcis consideratio* 36, 52. *calcia et arenae mixturae* 36, 54. *calx quibus utilis* 17, 4. *calce vina condiunt* Afri 14, 24, 36, 48. *calce ubi agros fertiles reddunt* 17, 4. *calcia in medicina magna usus* 36, 57. *calcia natura qualis ib.* *calci oleum solum miscetur* 24, 1.
Calypso pictrix 35, 40 § 43.
Calypso imago, Nicias opus 35, 40 § 28.
Cambyses rex obelisco pepercit, qui urbi non pepercerat 36, 14 § 2.
Camelius 19, 38.
Camelopardalis animal quando primum Romae 8, 25, 27.
Camelorum consideratio 11, 62. *usus in praелиis* 8, 26. *partium in medicinis usus* 28, 26. *quot annis vivant* 8, 26. *quot menses ferant uterum* 10, 83. *lac qualem* 11, 96, 28, 33. *cum equis inimicitia* 8, 26. *camelos ne assili, id est, tabani laedant* 20, 4. *cameli fel non habent* 11, 74.
Camerae quando primum 36, 64. *a quo primum pictae* 35, 40.
Camerina poma 15, 15.
Camillus quo die Veios cepit 2, 21. *aurum Iovi Capitolino donat* 33, 5. *minio illitus triumphavit* 33, 36. *quid crimini Carvilius obiectus* 34, 7. *domus qualis ib.* *statua* 34, 11.
Cammaron herba unde 27, 2.
Cammarus marinus ib.
Cammarus piscis 32, 53.
Cammaron, quae et cicuta 27, 2.
Camoenarum aedes 34, 10.
Campaniae castaneae 15, 25. *vitium magnitudo* 14, 4 § 6, 14, 3.

- uva qualis 14, 5. 14, 8 § 6. cer-
 rasa 15, 30. siligo 18, 17, 24.
 29 § 1. campus laudatissimus
 ib. fertilitas 18, 29 § 2. terra
 pulla 17, 2. Campana rosa 21, 10.
 Campaspe Alexandri amica
 Apelli dono data 35, 36 § 12.
 Canachus statuarius 24, 19. 24,
 19 § 14. ei. opera 26, 4 § 14.
 Canalicium, vel Canalisense au-
 rum quod 22, 17, 23.
 Canaria herba quae 25, 51.
 Canaria auguria 18, 2.
 Canacum arbor 12, 44.
 Cancrorum consideratio 9, 51.
 cancri retrorsum inaccessus ib.
 c. coitus 9, 74. oculi quales 11,
 55. torgora exuunt 9, 50. ge-
 nera 9, 51. 32, 47. contra ser-
 pentum ictus medentur 8, 41.
 8, 51. caneros in scorpionem
 transfigurari 9, 51. canerorum
 in medicinis usus 29, 25. 27.
 28. 32. 39 (2). 40 (2). 43. 44. 46
 (2). cancri oculi ad quid utiles
 32, 24.
 Candace regina ubi regnavit 6,
 25.
 Candanes rex ingenti pretio pi-
 cturam mercatus est 35, 34.
 quando obiit 35, 34.
 Candelabrorum consid. 21, 49.
 Cania urticae genus 21, 55.
 Canities homini et equo tantum
 provenit 11, 47. cani a quo infi-
 ciuntur 20, 22. cani a pueritia
 ubi 7, 2. canities praepostera
 ib.
 Canicula stella procyon Graece
 18, 68 § 2. ei. exortu quae in
 terra fiant 2, 44, 47. canis stel-
 lae ortu vna mutantur 14, 22.
 sciendae lignae 14, 74. occasus
 quando 18, 65 § 1. 69 § 2 et 4.
 exortus 18, 68 § 2. 69 § 4. 2, 44.
 canis signi exortu quaeque im-
 mutantur 9, 25. 18, 68 § 2. ca-
 nis signi veneratio ib.
 Canicularum piscium considera-
 tio 9, 70. 32, 53. ingens copia
 ubi 9, 70. 13, 50. canicularum
 cum nantibus dimensio 9, 70.
 caniculae pavent hominem
 aequae ac terrent 11, 21. canicu-
 lae piscis medicinae 32, 26. ca-
 num piscium generatio 9, 74.
 Canis lingua, herba qualis 25, 41.
 Canum descriptio, natura, et erga
 dominos fides 8, 61. 10, 83. ca-
 nes homini inter omnia fidelis-
 simi 8, 61. canis cum elephan-
 to pugna ib. canum miracula
 plura ib. in bellis usus ubi ib.
 soli dominos noverre ib. soli no-
 mina noscunt sua ib. saevitia
 quo mitigatur ib. et 32, 13. ca-
 nes a lupis et fignibus concipere
 8, 61. canes dono Alexandro
 dati, quales fuerint ib. canum
 partus, et generatio 8, 62. ra-
 bios quando pestifera 8, 62.
 canem locutem aliquando ib.
 canes Melitei quales 3, 30. ca-
 nes quae loca non intrant 8, 32.
 10, 41. ubi pro regibus habentur
 6, 35. canum magnorum copia
 6, 37. Indici caeteris grandio-
 res 7, 2. canes quadam aedes
 non ingrediuntur 10, 41. canum
 prodigia 10, 83. quando vivunt
 ib. quibus infestetur 11, 40 (2).
 degeneres sub alvum caudas re-
 flectunt 11, 111. canum impe-
 tus quo cohibetur 32, 13. quan-
 do maxime in rabiem aguntur 2,
 40. canis mordens lapidem,
 Proverbium 29, 32. canis mor-
 tus remedium quomodo reper-
 tum 25, 6. a cane mortuus quae
 pavet ib. canes qui herba sese
 purgant 25, 51. canis malignus,
 et invidia ib. canibus ne
 oada crescat 8, 63. canes quos
 non allatrent 25, 70. 28, 27. 29,
 32. 30, 53. canis dente laesus,
 vulnera aggravat vulnerati 28,
 7. canis mira pictura 35, 36 §
 20. canes qui rabidi fiant 7, 13.
 canes ne rabidi fiant 8, 63. 23,
 80. 29, 32. canum scabiei re-
 media 28, 75. canum annus
 apud Romanos supplicia 29, 14.
 canis in cibum usus ib. canis
 in placandis numinibus pro-
 hest immobilis ib. canes fu-
 gantia 29, 32. 39, 24. canibus
 maxime inimicum 33, 31. canis
 urina in oespite perfusa herba
 ibi nati ad quid utilis 24, 110.
 canum vermes, id est ricini,
 quo necentur 22, 21. canis mi-
 rum simulacrum 34, 17. canis
 in medicinis usus 29, 14. 32. 30,
 8. 17. 22. 22. 31. 46. 47. canis
 rabidi morsus remedia 8, 63 §
 9, 53. 61. 64. 82. 85. 10, 2. 6. 53.
 64. 21. 82. 86. 22. 15. 47. 49,
 23. 3. 27. 32. 63. 64. 15. 71 (2). 24,
 85. 86. 25. 6. 77. 29, 2. 9. 13. 23.
 27. 43. 29, 9. 32. 32, 17. 19. 20.
 31. 33. 34. 34, 44.
 Canephorus ubi 36, 4 § 7.
 Canina capita habentes homines
 6, 35.
 Cannabis consideratio et medici-
 nae ex ea 20, 97. ubi primum
 nata ib. goniturum virorum ex-
 tinguit ib. aquam coagulat ib.
 ei. natura, usus, satio, evulsio
 19, 56. ingens magnitudo ib.
 Cannensis clades Romanorum
 15, 20.
 Canon simulacrum 34, 18.
 Canopus Menelai gubernator 5,
 34.
 Canopus sidus 2, 71.
 Cantabrica herba 25, 47, 55.
 Cantharias gemma 37, 72.
 Cantharidum vermium consi-
 deratio 29, 30. cantharidos Ca-
 toni obiectae sunt quid eas
 vendidisset ib. quo fugantur
 28, 23. ex qua re signantur 11,
 41. in medicinis usus 29, 34.
 cantharidum veneni remedia
 11, 41. 20, 51. 33. 23. 18. 30. 40.
 44. 28, 33. 37, 52. 34. 29, 23.
 14, 9.
 Cantharidae vinum 14, 9.
 Cantharolethrus 11, 34.
 Cantharus statuarius 34, 19 § 21.
 Cantharus piscis 32, 53.
 Cantherium lapathum herba 33,
 15.
 Cantharis Bacchus et Marius C.
 usi sunt 33, 53.
 Cantharis vermis frumenta ero-
 dens 18, 44 § 2.
 Capanei pictura 35, 40 § 41.
 Capellae coelestis signi ortus
 quando 18, 66 § 1. 18, 74.
 Capillatae deae ara quare dica-
 tur 16, 86.
 Capillus virginum Vestalium
 quo deferre batur 16, 86. capillus
 ubi probro existimatur 6, 22.
 capillorum consideratio 11, 54.
 capillis quae gens careat ib.
 capillorum defluvium quibus
 inest ib. capillus puerorum
 primus contra podagram 34, 19
 § 19. virorum contra canis
 morsus 28, 9. mulieris quib.
 utiles 28, 20. ne canescant 30,
 46. capillorum animalia peri-
 mentia 31, 33. 46 § 4. 35, 52.
 capilli quo crispi fiant 22, 30.
 25, 23. 28, 26. 29, 26. capillum
 ad lunae dies contractari 28, 25.
 capilli quando tondendi 16, 84.
 capilli quo vario colore infi-
 ciuntur 16, 71. 20, 22. 83. 22, 30.
 32. 23. 70. 24, 28. 24, 35. 56.
 67. 74. 26, 90. 35, 56. capillos
 demigrantia 22, 74. 23, 81. 82.
 24, 6. 10. 47. 26, 93. 27, 28. 29,
 34. 32, 23. capillus quo ruffa-
 tur 15, 24. 23, 34. 46. capillum
 flavum quid faciat 2, 30. 25, 33.
 capillorum color 2, 80. capilli
 ne cadant, vel deficiant 8, 54.
 26, 13. 34. 22, 30. 23, 81. 24, 2.
 25, 84. 26, 30. 27, 5. 27, 111.
 28, 37. 46. 29, 34. capillos nu-
 trientia 22, 29. 23, 41. 77. 24,
 89. 25, 84. 27, 111.
 Capistrari quid 18, 49 § 2.
 Capito Oppius quis 7, 13.
 Capitulum obscures a Gallis
 servatur a Manlio Capitolino 7,
 29. cura anserum defensum 10,
 26. 29, 14. a quo et quando incho-
 atum 2, 9. Capitoli ornamentum
 33, 18. Capitulum incensum
 34, 17. 18. 13, 27. 35, 4. Capito-
 lii mira aedificia 26, 2 § 2. aed-
 ifium columnae unde 34, 4 § 7.
 dedicatio a quo 19, 6. Capitoli-
 nae aedis incendium 33, 55.
 Capitolinus Manlius quoties co-
 rona donatus 16, 5. regnum af-
 fectat 7, 29. ei. fortitudo, ac-
 gesta ib.
 Capitolini Iovis aedes ex quo ae-
 re 33, 51.
 Capniae gemma 37, 37. 46.
 Capniae uvae quales 14, 4 § 7.
 Capnites gemma 37, 56.
 Capnitis Cadmiae genus 34, 19 §
 17.
 Capni herbae medicinae 26, 19.
 Capnos her. qualis 25, 98. 26, 36.
 39.
 Capnae margos, argillae genus
 27, 4.
 Cappadoces qua herba coronan-
 tur 21, 3.
 Cappadociae oleum 15, 7.
 Capparis herbae consideratio 19,
 48. excellentia ubi 19, 50. fru-
 ctus consideratio 13, 44. 15, 34.
 capparis stomacho inutilis 20,
 60. capparis natura, et medi-
 cinae 20, 59.
 Capra oleae inimica 15, 8. ca-
 prarum consideratio 8, 76. 78. aq.
 febri nunquam carere ib. 76. 23.
 42. noctu ut interdu cernunt
 11, 55. 8, 76. 28, 47. morsus
 exitialis arboris 76. capra cur
 Minervae immolatur ib. male-
 ficum frondibus animal quid
 erga Ladanum 12, 37. ocium
 aspernari 20, 48. caprarum ba-
 latus quo concitatur 20, 55. ca-
 pra quo necatur 21, 53. capra-
 rum cornu serpentes fugan-
 tur 28, 42. cur non lipiant 28,
 47. caprarum in medicinis usus
 28, 42. aq. caprinus cascus in
 medicina 28, 45. 47. 69 (2). san-
 guis in medicina 28, 47. 68. fel
 in medicina 34, 32. capreae fel
 non habent quibusdam 11, 74.
 caprium serum in medicina
 28, 62. 63. 67. caput in medi-
 cina 28, 59. carnes ad quid 28,
 63. fellis cinis calculus expel-
 lit, et caprarum sinus 28, 60.
 62. 66. 70. urina in medicina 28,
 61. cornu vulvis utile 28, 77.
 lac stomacho utile 28, 32 (2). 58.
 lecur quibus prosit 8, 76.
 Caprea fera veneno vivit 10, 92.
 capreae ubi non sint 8, 83.
 Caprariense plumbi genus 34, 49.
 Caprificalia dies Vulcano sacer
 11, 15.
 Caprificatio arborum consi-
 deratio 15, 21.
 Caprifici arboris consideratio
 15, 21. 23, 64. nunquam floret
 16, 40. ubi trifera 16, 50. qui-
 bus infestetur 17, 44.
 Caprimulgi aves quales 10, 56.
 Capris quae apta materia 16, 84.
 Capna unguentis delectata 13, 2.
 Capuan a quo colonia deducta
 18, 29 § 2.
- Capuli, id est, gladiatorum manu-
 bria ebore et argento ornantur
 8, 10.
 Caput hominis inventum in Tar-
 peio delubro 23, 4.
 Capitis animalium consideratio
 11, 44. quae animalia illis carent
 5, 8. 11, 46. caput osium
 differentia 11, 48. capita pi-
 scium 11, 47. hominum in co-
 lo visa 2, 37. praecisa repa-
 aliando 11, 77. capitis iudi-
 cium ubi primum 7, 57. capiti-
 bus carentes homines 4, 25. ca-
 pitis dolor qualis 25, 7. capita
 aperiri magistratibus cur insti-
 tutum 23, 17. capitis dolorem
 facientia 17, 16. 20, 98. capiti
 contraria 22, 73. 23, 7. 9. 18. 77.
 78. 24, 11. 25, 17 (2). 37. capiti-
 s doloris remedia 20, 21. 27.
 29. 33. 48. 50 (2). 51 (3). 54
 (2). 56. 71. 73 (2). 76. 81. 90. 91.
 21. 73. 76. 77. 87. 94. 22, 29. 30.
 47. 58. 59. 23, 3. 5 (2). 13. 38 (2).
 42. 43. 45. 46. 47. 63. 69. 75. 90
 (2). 81. 83. 24. 10. 38. 44. 47. 66.
 80. 107. 116. 118. 25. 84. 89 (2).
 103. 27. 5. 105. 28, 12. 22. 28.
 29 (2). 33. 46. 29, 1. 36. 32. 14.
 25. 21. 36. 11. 37. 46. capitis
 ulcerum remedia 20, 22. 27. 39.
 69. 84. 21. 76. 77. 22. 72. 23.
 38—44. 46. 24. 12. 53. 97. 25.
 84. 25, 23. 46 (2). 32, 14 (2). 21.
 34, 31. 36. 42. caput purgata
 20, 27. 21, 73. 33. 23. 13. 24, 47.
 25. 90. 92. 34, 32. capitis ardore
 refrigerantia 20, 8. si a sole
 doleat quid imponendum 24, 10.
 vulneribus quid medetur 24, 22.
 dolorem ex ebrietate sedantia
 24, 45. ossa fracta extrahenda
 25, 89. 90.
 Carabi cancrorum genus 9, 51
 32, 47.
 Carbas ubi reperta 19, 2 § 2.
 carbasina vela 19, 6.
 Carbilus Pollio 9, 13.
 Carbones faciendi ratio 15, 18
 § 4. carbonis natura et vis 23,
 30. quernei in medicinis usus
 36, 70.
 Carho Cneus consul 7, 49. 50.
 Carbol. cum Pompeio consul 3, 9.
 Carboni Imp. ostentum 8, 82.
 Carbunculi morbi descr. 26, 4.
 Narbonensibus peculiaris ib.
 quando primum in Italiam vene-
 nit ib.
 Carbuncolorum gemmarum consi-
 deratio, genera, etc. 37, 25.
 carbunculi unde dicti ib.
 Carbunculi frugum morbi reme-
 dium 18, 68 § 3. carbunculus
 quid in floribus esse dicatur ib.
 Carbunculae quid sit ib.
 Carbunculi ne vitibus nocent
 18, 70.
 Carbunculus terrae genus 17, 2.
 Carbunculatio morbus 17, 37 § 4.
 18, 68 § 3.
 Carbuncolorum remedia 20, 50.
 51. 79. 82. 22. 43. 73. 23. 12. 38
 (2). 23. 54. 63. 77. 24, 23. 61.
 69. 26. 72. 28. 74. 30. 33. 32.
 44. 36. 69.
 Carcinomatibus morbi remedia 21,
 87. 22. 15. 75. 23. 62. 24. 29. 41.
 116. 120. 26. 88. 27. 57. 77. 28.
 7. 10. 29. 10. 32. 31. 44.
 Cardamomi consideratio 12, 27—
 29. medicinae ib. oleum 15, 7.
 Cardiacorum remedia 20, 32. 36.
 51. 23. 25. 81. 24, 73 (2). 28, 27.
 Cardinis temporum quadripar-
 tit distinctio 18, 59.
 Cardueles 10, 61.
 Carduus herba qualis ———
 in cibis, et ingens
 43. satio, cultura,
 dicinae 20, 98. si
 nera duo ib. 99.

- bus salmleus 18, 44 § 2. cardus vesci plebeis non licet 19, 19 § 2. Carium quae arbores non sentiant 16, 51. 17, 3. carium impediens 15, 7. Carissae ficus 13, 10. 15, 21. 34. Carmina incantantium an aliquid valeant 28, 3. contra morbos 28, 19. contra grandines 28, 5. heroicum a quo repertum 7, 57. Carneadis eloquentia, et quid erga eundem actum Romae 7, 31. Zenonis libris responsurus Hellehorum sumpsit 25, 21. Caro quo aestate incorrupta servetur 20, 83. quo tenerior in coquendo fiat 21, 55. 23, 64. ab oculis roedens, quibus iuvetur 22, 58. 65. 23, 28. 24, 120. carnis defectus remedia 23, 38. carne humana vascens 6, 35. *Quaere Humana carne*. bubulae quomodo facile percoquantur 23, 64. suavioris faciatia 24, 55. quo absumantur in ollis 25, 23. carnes cum coquantur conglutinantur 27, 24. 66. carnos alentia 23, 79. Carpathii maris succus ad quid 32, 20. Carphæon thuris genus 12, 32. Carphæus, id est, fœnum Graecum 24, 120. Carpinus arbor 16, 36. 30. montes amat 16. carpinio nuptiales faces faciunt 16. Carpophyllon lauri genus 15, 39. Carrucae ex argento 33, 45. Carthago victa quantum, et quid Romanis solvere coacta 33, 15. cum deleta fuit, quantum argenti habuit 33, 45. quando capta 14, 5. 31, 47. quo annis Romae aemula 15, 20. fici argumentum deleta 16. Carthagine quis primus irrupit 7, 7. Carthaginiense bellum tertium quomodo sumptum 15, 20. Carthaginiensium contra Romanos victoria 16. in Sicilia victorum pictura 35, 7. Carthaginienses Herculi humana hostia sacrificabant 36, 4 § 12. Carthaginis Hispaniae rosae quales 21, 10. Cartilaginei pisces 9, 40. 11, 87. Cartilago rupta non solidescit 11, 87. Carvilius Pollionis repertum 33, 51. Carvilius Sp. quaestor contra Camillum 34, 7. Iovem in Capitolio fecit 34, 18. Caryatidum simulacrum 36, 4 § 5. Caryatides statuæ 36, 4 § 11. Carynum oleum 15, 1. 22, 45. Carytes herba quae 26, 40. Caryon nucis genus unde 15, 24. Caryopum, id est, nucis succus 12, 63. Caryocorum medicina 22, 51. Caryotæ ubi 15, 34. Caseorum consideratio, diversitque 11, 36. 28, 34. casei servandi ratio 24, 23. 25, 39. Casiae frutices consideratio 12, 42. 43. in Septentrione vivit 16, 59. casia apes delectari 21, 41. Casignetia herba qualis 24, 102. Cassander Gallos obseidit 31, 30. Cassander rex 35, 36 § 22. Cassandrea pictura 35, 40 § 40. Cassiteron, id est, candidum plumbum 34, 47 (2). Cassius Longinus consul 7, 3. 10, 17. Cassius orator 7, 10. Severus 35, 46. 7, 10. 30, 46. Parmensis 31, 8. 46 § 4. Hemia autocratissimus 13, 27. 29. Syllanus 24, 1. affectator 4, 14. Cassii C. censura, et in ea prodigium 17, 38. Castitatis exempla 5, 15. 7, 35. 8, 26. 58. 12, 30. 24, 38. 35, 37. castitatem servantia 24, 38. 25, 37. Castor Romanorum victorie nuntius 7, 22. Castorum auri qui 6, 5. Castorum aedes Romae 34, 11. Castoris pictura 35, 10. 36 § 16. simulacrum 28, 38. cara nautis invocatur 2, 37. Castoris stellae qualis 16. Castor medicus 20, 66. 98. 15. Castor fera 22, 13. an testiculos sibi amputent 16. Castorea, id est, fibrorum testes quo servantur optimo 32, 13. castorea quae 22, 13. eorum medicinae 32, 13. 23. 25. 29. 31. 46 (3). 47. Castrata frumenti genus 18, 20 § 1. Castratio quibus faciendae diebus 18, 75. Castorum vallum ex cespitibus 35, 46. Catagrapa a quo inventa 35, 34. Catagras simulacrum 34, 19 § 10. Catanance herba 27, 35. Cataplasmata 22, 19. Cataractae aves 10, 61. Cati corculi dicti 7, 31. Catienus quid erga Philotimum servum 7, 36. Catilinae res Ciceronis consulari 32, 8. Catilinae prodigia 2, 52. Catilinae proavis quis 7, 29. Catinius Labeo tribunus plebis quid erga Metellum 7, 45. Catoblepas fera 8, 32. Catochites gemma 37, 56. Catonis primi laudes 7, 28. 14, 5. triumphus, censura, scientia, mors 14, 5 (2). de vitibus, visum sententia 14, 5. eodem vino usus quo remiges 14, 14. ex Hispania triumphus 16. Cato de vino condendo 14, 25. de olivae praecepta 13, 25. 15, 6. de amurca 15, 5. Cato nil de prunis sylvestribus locutus 15, 13. de fici serendis 15, 19. fici argumento usus in delenda Carthagine 15, 20. de myrti generibus 15, 27 (2). 39. de lauro 15, 39. de cupresso 16, 60 (2). Cato summus in omni usu 16, 75. de terrae vitis atque optimo agro 17, 2 (2). de plantandis arboribus, ac serobibus faciendis 17, 16. praecepta de insitione arborum 17, 24. de vite inserenda 17, 25. de olivarum satione 17, 29. de agricultura praecepta 18, 5. 6 sq. ubi unumquodque frumentum sit serendum 18, 46. de arandi tempore 18, 49 § 1. Catonis Censorii censura 19, 7. Cato de brassica 19, 41 § 1. 20, 50. Catonis laus 25, 2. Cato de herbis 16. quid erga Zenonis statum 34, 19 § 35. contra Graecos 29, 6. contra medicos 29, 7. quando oblit, et eius aetas 29, 8. Catoni cantharides obiectae 29, 39. octuagesimo anno filium genuit 7, 12. Catonis duplex propago 7, 15. quid de legatione Atheniensium 28, 74. Graecorum hostis 16. et 29, 6. 7. Cato ambitus hostis, ac repulsis gaudens 1, prol. Catonem rem improbam nemo audet petere 16. Cato Uticensis 7, 31. Catapyrites gemma 37, 56. Cati, catones, et corculi qui dicti 7, 31. Catus Aelius consul, et eius parsimonia 33, 50. Catulliana Minerva cur dicta 34, 19 § 16. Catulio quid 16, 30. Catulus Q. consul 10, 25. 36, 4 § 11. Cimbro vicit, et eius nobilitas domus 17, 1. Capitolium dedicat, et eius inventum 19, 6. Catulus Luctatius Minervae simulacrum dicit 34, 19. Catulus togulas Capitolii inaurat 33, 18. Catullus Veronensis poeta contra Mamurram 36, 7. quid erga Strumam Nonium 37, 21. Catullus 1, prol. 38, 42. Catulli incantationes 28, 4. Caulalis herba 21, 52. Cauchorum vita 16, 1. Caucan herba 26, 20. Caudarum animalium consideratio 11, 111. quibus amputatae renascantur 16. praeter hominem ac simias omnibus fere insunt animalibus 16. villosa ubi in homine 7, 2. cauda animalium, animi index 8, 19. Caulis quid 19, 15. Caulina vina 14, 8 § 6. Caulis leguminum qualis 18, 12 § 2. caulis herbarum differentiae 19, 40. caulis pro brassica 19, 41 § 1. caule reciso quae regerminant 19, 36. Caulodis brassicae genus 20, 33. Caunae fici genus 15, 21. Cauponae animalia in mari 9, 71. Causae rerum omnium afferri non possunt 2, 21. Cavaticae cochleae 8, 59. 30, 15. Coa vestis qualis 11, 23. Cedrelaeon oleum 15, 7. Cedrelates cedri semen 13, 11. vocant cedrum magnam 24, 11. Cedrus minor, et eius genera 13, 11. maioris genera 16. cedro cur simulacra deorum fiant 16. libros a tineis conservat 12, 27. picem fundit 14, 25. montes amat 16, 30. 59. cedro folia non decidunt 16, 33. 38. folia capillata 16, 38. quo tempore semen gerat 16, 44. cedri ubi optimae 16, 76 § 1. cedri usus ad classes in Aegypto Syriaque 16, 76 § 2. non tenet clavum 16, 76 § 3. non sentit cariem neque vetustatem 16, 78. cedri magnae natura et medicinae 24, 11. Cedria picis genus 24, 11. Cedrium quid, et quomodo 16, 21. Cedrides, id est cedri fructus, ad quid utilis 24, 12. Cedrinae mensae nobilissimae 13, 29. Cedrinum oleum 16, 76 § 2. Celebothrax rex 6, 26. Celeres equites 33, 9. Celotizontes pueri 34, 19 § 12 et 16. Cellae vinariae quales esse debeant 14, 27. Cellaria agraria maiora 36, 24 § 5. Celia, potus genus 22, 82. Celocem navem Rhodii invenerunt 7, 57. Celus 20, 14. Celtis arbor, id est lotos 13, 32. Celtis testudinis genus 9, 12. Cemos herba 27, 36. Cenchramis statuaris 24, 19 § 28. Cenchris serpentis morsus remedium 20, 86. Cenchris supra quaternas ova edit 10, 73. Cenchridis accipitris in medicinae usus 29, 38. Cenchrites gemma 37, 72. Cenchron Adamantis 37, 15. Censius C. praetor 14, 17. Censorius Piso historicus 13, 27. Censoriae leges 8, 77. 82. 33, 21. 36, 2. Censoria nota, qui quinq. pond. argenti possidet 33, 50. Censorum officium circa quid 16, 3. 18, 7 § 1. Censu senator quando legi coepit 14, 1. censu moribus et virtutibus inimicus 16. censu magistratus omnis exornatus 16. Centaureus quis 8, 64. Centaureae herbae consideratio 25, 19. 55. Centaurium maius et minus 28, 90. cent. medicinae 26, 15. 18. 27. 34. 68. 87 (2). cent. herba unde 25, 14. cent. lepton herba 25, 30 (2). cent. herba contra quae 25, 79. 10. Centaurorum simulacrum 36, 4 § 4 et 8. Centifolia rosa 21, 18 (2). Centipelliones quid 28, 42. Centumcapitae herbae descriptio, et ex ea medicinae 22, 9. Centurionum insignis vitis erat 14, 3. Centuripinum crocum quale 21, 17. Ceparum generalis descriptio 19, 32 sq. silvestres non esse 20, 20. ceparum remedia 16. somnum faciunt 16. nomenclata 16. cepis nuces adversantur 22, 77. Cephenes apum genus 11, 16. Cepheus Andromedae pater rex 6, 35. Cephis 34, 19 § 28. Cephisiodorus statuaris 34, 19. Cephisiodori duo 31, 3. Cephisiodorus Minervae affabre fecit 34, 19 § 14. statuaris Praxiteles filius 36, 4 § 6. pictor 35, 36 § 1. Cephus animal quale 8, 28. Cepionides gemmae 37, 56. Cepites gemma 16. Cepolatis gemma 16. Cera quomodo fiat 21, 49. quae optima 16. usus ad quid 16. coras ex quibus floribus apes confingunt 11, 8. cereae imagines a quo repertae 35, 44. coris pingere 35, 39. Cerachates gemma 37, 54. Ceramicos locus 35, 45. 36, 4 § 5. Ceramites gemma 37, 56. Ceras Amalthaeae, Librorum titulus 16, 1, prol. Cerautes, vermes fici infestantes 17, 37 § 3. Cerastis serpentis descriptio 8, 35, 11, 43. cerastis serpentis morsus remedia 20, 58. 24, 23. 31, 45. 32, 13. 17. Cerasus peregrina arbor 11, 115. cerasorum consideratio 15, 29. in lauro inseritur 16. succus 15, 34. quae loca amet 16, 30. rami mirae magnitudinis 16, 54. insitio quomodo fiat 17, 24. cerasi quomodo praecoces fiant 17, 47. Ceratiae herbae medic. 26, 84. Ceratias comitis genus 2, 22. Ceratitidis herba quae 20, 78. Ceratitidis medicinae 16. Ceraunia gemma 37, 49. 50. 60. Ceraunia siliqua 13, 16. Ceraunii montes 15, 36. Ceraunobolon quid 35, 36 § 18. Cerebus 27, 2. Ceropithecus ferae descriptio 8, 30. Cercuron Cyprii invenerunt 17, 57. Cerebri consideratio 11, 49. Cerebri medicinae 24, 35. 47. Cerephyllon herba, et eius natura 19, 54. Ceres quae prima reperit 7, 57. ei. aedes Romae ubi et a quo excolta 35, 45. sacra a castis solum 24, 38. simulacrum ex pecubio Cassii Sp. factum Romae 34, 9. simulacrum 34, 19 § 33. 36, 4 § 5. Ceria, potus genus 22, 82.

- Cerini gemmae 37, 20.
 Corintha herba qualis 21, 41.
 ea apes delectantur ib.
 Cerinthum quid 17, 8.
 Cerion quid 20, 6.
 Cerion libri titulus 1, prol.
 Cerites gemma 37, 56.
 Cerotrata cornua 11, 45.
 Cerulei pigmenti consideratio 33, 56, 57.
 Ceruleus fons Romae 36, 24 § 10.
 Carrus arbor 16, 6, 8.
 Certaminum sacrorum coronae 16, 4.
 Certi nihil esse, certissimum est 2, 5.
 Cereusa color 35, 12, 19, 31.
 Cervarii lupi 8, 34.
 Cervarium venenum 27, 76.
 Cervisia 14, 28 sq. 22, 82.
 Cervisia descriptio 11, 67 sq.
 remedia 20, 92, 22, 19, 23, 17, 26, 12, 28, 17, 52, 29, 11, 32, 28.
 Cervorum consideratio 8, 46 sq.
 canibus urgentibus ad hominem ultro confugiunt 8, 50.
 aegroti quo se inviant 8, 41.
 cervorum conceptus quando 8, 50.
 cervae quae herba se post partum purgant ib.
 cervi quotannis cornua abiciunt ib.
 cornua ad quid utilis ib.
 cervae Sertorii ib.
 cervorum vita longa ib.
 et 7, 49.
 febres non sentiunt 8, 50.
 cervos Africa non gignit ib.
 sq.
 cervi serpentes mandant 8, 50, 28, 42.
 cervi ubi non sint 8, 51, 83, 84.
 ubi fissis auribus 8, 83.
 cerv. coitus qualis 10, 83.
 cervae parituras quae pascantur 20, 34.
 cervi cicurati raro concipiunt 10, 83.
 cornua qualis 11, 45.
 capiti vermiculi insunt 11, 49.
 anima serpentes urit 11, 115.
 quae herba serpentibus resistunt 22, 37.
 cervorum aetas discerni non potest 8, 50.
 cervis cor maximum 11, 70.
 fel esse in cauda 11, 73.
 ubi quaterni renes 11, 75.
 cervorum et serpentum inimicitiae 8, 50, 17, 2, 28, 42.
 cervino sanguine contrahi serpentes 28, 42.
 corau in medicinae usus 10, 95, 28, 47 (2), 49, 50, 58, 59 (2), 70.
 pulmo in medicina 28, 53, 67.
 sanguis alvum sistit 28, 58.
 coagulum inest utilis ib.
 finis in medicina 28, 68.
 cervae cum senserint se gravidas, lapillum devorant 28, 77.
 cervi dictamnium herbam monstrant primum 8, 41, 25, 54.
 Celsii iurisperiti praceptor 8, 61.
 Cesonatia vina 14, 8 § 5.
 Cestius C. consul 10, 60.
 Cestii C. Corinthum signum 34, 18.
 Cestros herba qualis 25, 46.
 Cethegus consul quando 13, 27.
 Cethegi mensa nobilis 13, 29.
 Ceti piscis magnitudo 32, 8.
 Ceyces aves 32, 27.
 Chabura fons 31, 22, 32, 7.
 Chaereas Atheniensis medicus 20, 99.
 Chaereas statuarius 34, 19 § 14.
 Chalastricum, nitri genus 31, 46 § 1.
 vice salis 31, 46 § 4.
 Chalazas gemma 37, 13.
 Chalcas herba 21, 56.
 Chalcei herbae medicinae 26, 26.
 Chalcanthi aeris consideratio 34, 27.
 Chalcides serpentes 32, 13.
 Chalcidiae ficius quales 15, 19 (2).
 Chalci pondus 21, 109.
 Chalcis piscis 32, 53.
 Chalci per anno parit 5, 1.
 Chalceitis lapidis consideratio 34, 2, 37, 73.
 Chalcitis, aluminis species 25, 36 § 11.
 Chalcoophonos gemma 37, 56.
 Chalcosmaragdus gemma 37, 19.
 Chalcotheses statuarius 34, 19 § 28.
 imagium fictor 33, 45.
 Chaldaeorum doctrina 6, 30.
 gemmae 37, 67.
 Chamaea herba 24, 35, 26, 73.
 Chamaecisai descriptio, et ex ea medicinae 24, 49, 84, 25, 69.
 hederas species 16, 42.
 Chamaecerasi consideratio 15, 29, 30.
 Chamaecyparissos herba 24, 86.
 Chamaedaphne herba 21, 40, 99.
 24, 82.
 laurus 15, 39.
 Chamaedrys herba 24, 80.
 Chamaedropis herbae descr. ib.
 Chamaeglycymerides 32, 53.
 Chamaelea herba 24, 82, 25, 38.
 frutex 13, 35.
 arbor, et ex ea oleum 15, 7.
 Chamaeleuce herba 24, 84.
 Chamaeleon herba 21, 56, 22, 21, 27, 118.
 Chamaeleontis oculi quales 11, 55.
 pulmo maximus 11, 72.
 ex eo medic. 28, 34.
 miracula ib.
 venenum 8, 41.
 chamaeleontis descriptio 8, 51.
 ova qualia 10, 73.
 Chamaeleos cancer 32, 53.
 Chamaemelon herba 22, 26.
 Chamaemyrsine herba 15, 7.
 ex ea medicinae 23, 83.
 cham. olei natura, et ex eo medicinae 23, 45.
 Chamaepeloides cancerorum genus 32, 53.
 Chamaepeuos herbae descriptio et medicinae 24, 36, 23, 45.
 Chamaepitys herba 21, 103, 24, 20, 26, 53.
 Chamaerops herba 26, 27, 85.
 Chamaesyces herbae descriptio et medicinae ex ea 24, 83.
 Chamaetorum simulacrum 26, 4 § 7.
 Chamaetrachea cancer 32, 53.
 Chamaezelos herba 25, 62, 27, 61.
 Chanis piscis semper mas 9, 23.
 Chanae pisces vulvas habent 9, 77.
 Channes pisces 32, 54.
 Characia arundinis genus 16, 66.
 Characias tithymali genus 26, 6, 80.
 Chares statuarius 34, 18 (2).
 scr. 37, 11 § 1.
 Charitatis exempla 9, 10, 10, 4, 10, 14, 11, 16, 28, 22, 5.
 Charitoblepharon frutex 13, 52.
 Charitum simulacra 36, 4 § 10.
 Charmidae ingens memoria 7, 25.
 Charmis medicus qualis 29, 5, 8.
 Charoneae scribae 2, 95.
 Chartarum consideratio 13, 23, 24, 29.
 usus maxime necessarius 13, 21.
 charta quando repta 13, 27.
 genera plura, et quomodo fiant 13, 22.
 religionis voluminibus apta ib.
 23.
 Augusti cur dicta ib.
 et 24.
 bonitas ib.
 glutinum ib.
 et 18, 20 § 2, 22, 60.
 farinae et ex eis medicinae 22, 60.
 Chasma quid 2, 26.
 Chaos animal quale 8, 28.
 Chelidonia ficius 15, 15.
 Chelidoniae herbae medicinae 26, 12, 25, 30, 26, 87, 90.
 oculis utilis 25, 91, 8, 41.
 chelidonium hirundines invenerunt ib.
 et 25, 51.
 chelidonia collyria 25, 51.
 Chelidoniae Zephyrus ventus 2, 47.
 Chelidonia gemma 37, 56, 73.
 Chelidonii lapilli 11, 79.
 Chelonia gemma 37, 56.
 Chelonitides gemmae ib.
 Chenalopeces aves 10, 29.
 Chenomychon herba 21, 26.
 Chenopus herba 11, 8.
 Chernites lapis 36, 28.
 Chersinae genus testudinum 9, 12.
 Chersiphron architectus 7, 38, 36, 21.
 Cheryderis sapientibus eryngae contraria 22, 8.
 Chiaeterrae medicinae 25, 53, 56.
 uvae quales 14, 4 § 8.
 optimum amyllum habet 18, 14.
 vinum 14, 19 § 5, 19, 19 § 2.
 chium obsesum glandibus vixit 16, 6.
 Chiliodyna herba 25, 28.
 Chilon philosophus prae gaudio obiit 7, 54.
 Chilonis laus, auctoritas, dicta, mors 7, 82.
 Chiragrae morbi remedia 24, 120.
 Chirocmeta, Democriti liber 24, 92.
 ChironHerculis sagittis vulneratus qua sit sanatus herba 25, 30.
 Chironis discipulus Achilles 25, 19.
 parentes et eius inventa 7, 57.
 simulacrum 36, 4 § 8.
 Chirones herba 25, 13.
 Chironis herba, centaurion 25, 14.
 Chironis medicina Troianis temporibus 30, 2.
 Chironia herba 25, 16, 55, 26, 87.
 Chironia pyxanthos spina 24, 77.
 Chironium pyxanthum 12, 15.
 Chironium panaces herbae genus 25, 13, 15.
 Chironium contra cicutam 25, 82.
 Chloelae virginis status qualis, et quare posita 24, 13.
 Chlorel avis cum corvo inimicitia 10, 95.
 Chlorion avis 10, 45.
 Chlorites gemma 37, 54.
 Choaspes 31, 22.
 Choaspites gemma 37, 53.
 Cholan quid 37, 18.
 Cholerae remedia 29, 26, 48, 23, 54, 24, 102, 73, 27, 91.
 Chondris herba 25, 53, 26, 28.
 Chortium oleum 15, 7.
 Chorus ventus qualis, et quibus nocuus 18, 77 § 3.
 Quae Corus.
 Chreston, id est cichorium herba 20, 30.
 Chromari pisces 32, 53.
 Chromis piscis 9, 24, 32, 54.
 Chrysallis vermibus qualis 11, 37, 41.
 Chrysanthemi herbae medicinae 26, 53.
 Chrysasmus medicus 22, 32.
 Chrysippae herbae medic. 26, 60.
 Chrysippi garrulitas 29, 3, 30, 30.
 Chrysippi medici laus, aetasque 26, 6.
 de brassica liber 20, 33, 8, 67, 22, 40, 29, 3.
 Chrysites lapis 36, 43, 37, 66.
 Chrysitis quid 33, 35.
 Chrysitis flos 21, 26.
 Chrysoberylli gemmae 37, 20.
 Chrysocarpum hederas species 16, 62.
 Chrysocollae consideratio 23, 26, 27, 28, 33, 12.
 unde dicta 33, 2, 26, 27, 29.
 ubi optima 33, 27.
 in spectaculis usus ib.
 herbae cae ib.
 Chrysacome herba 21, 26, 85, 89.
 Chrysogonus Syllae servus 25, 58.
 Chrysolachanum herba quae 27, 43.
 Chrysolampis gemma 37, 56.
 Chryseletrum quid 37, 12, 43.
 Chrysalithus gemma 37, 42, 43, 73.
 Chrysopis gemma 37, 56.
 Chrysoprasius gemma 37, 20, 32, 34, 73.
 Chrysopteros Topasii genus 37, 32.
 Chrysothales herba 25, 102.
 Chrysox piscis 32, 54.
 Chrydae palulae 24, 19 § 2.
 Cibus simplex utilissimus 11, 117.
 cibi qui avidiores 11, 79.
 ciborum luxuria multiplex 19, 19 § 2.
 cibi quorundam miri 16, 1.
 cibo quod animal nunquam altius 5, 51.
 cibos alios alia appetunt 10, 93.
 cibos varie ab animalibus peti 10, 90, 92, 93.
 sine cibo ultra undecimum diem plerosque durasse 11, 118.
 ciborum appetentia quomodo fiat.
 Quae Appetentia in cibis.
 cibis interdum vitantur morbi 22, 29.
 cibo homo maxime perit 26, 28.
 ciborum temperantia utilissima 34, 20.
 cibum somno concipere, corpulentiae prodest, non viribus 11, 118.
 cibi ambulatione perficiuntur ib.
 cibi privilegio vincuntur ib.
 Cicadarum consideratio 11, 32 sq. 65.
 in medicinae usus 30, 21.
 cantus quando acerrimus 22, 43.
 quae mutae, quaeque canores 11, 32.
 cicadis vocantes homines ib.
 ubi non proveniant ib.
 ubi mutae, et ubi canores ib.
 cicadas oculis carere 11, 52.
 Cicatrici quibus color reddit 20, 13, 49, 22, 74, 24, 47, 101, 26, 89, 27, 83, 85, 28, 18, 17, 35 § 26, 28, 74, 32, 12, 14, 33, 28, 33, 52, 86, 42.
 cicatricum ulcerum quid tollat 20, 70, 27, 90.
 cicatrices oculorum tollentia 33, 28.
 cicatricum remedia 20, 26, 51, 56, 23, 4, 13, 16, 24, 14, 28, 27, 47, 34, 50.
 cicatrices quae reducant 20, 36, 23, 38, 53, 71, 33, 35, 34, 22, 23.
 Ciceris consideratio, et ex eo medicinae 18, 31, 22, 72.
 quando seritur 18, 32.
 in religionis usus ib.
 ciceri tantum nullae bractiae in horreis inascuntur 18, 58.
 radix qualis 18, 10 § 5.
 Cicerulae descriptio 18, 32, 22, 72.
 Cicerulum quid 35, 13.
 Cicero quando Consul 9, 63.
 Ciceronis Academia ubi 31, 3.
 Cicero extra omnia ingenii aleam 1, prol. ei. laus 7, 31, 31, 3, acta 7, 27.
 uxoris aetas 7, 49.
 C. fatetur semper quos auctores aequatur 1, prol. C. libri de Officiis quales ib.
 Cicero de unguentis 12, 4, 17, 3.
 Cicerni manu scriptus liber Plinii tempore extabat 13, 26.
 cedrinae mensae nobiles 13, 29, 30.
 Ciceronem F. potatorem maximum Tergilla arguit 14, 28.
 C. Iulii doctrinarum 17, 3.
 Cicero versus de lentisco 18, 61.
 ei. Tusculana villa 22, 6.
 ei. filii consulatus ib.
 ei. hostis Caesar dictator 7, 31.
 C. equestre nomen stabilivit 33, 8.
 ei. consulatus ib.
 dictum de Spingie 34, 18.
 C. Verri simulacrum Cupidinis obicit 36, 4 § 5.
 ei. faceret dictum 86, 4 § 10.
 consulatus et eius collega 8, 78, 79, 9, 63.
 Ciceronianae aquae villaque 31, 3.
 Cichorium herba quae 19, 39, 20, 29, 17, 3.
 qualiter frondet 21, 61.
 Cichramus avis quae 10, 33.
 Cicindelae vermes noctu lucentes 18, 66 § 2, 67 § 1.
 Cicini olei natura et medicinae 23, 41.
 Cibus arboris factitium oleum 15, 7.
 Ciconiarum consideratio 10, 31.
 cui lege praedicta die recedunt ib.
 ciconias nec discere, nec venire, sed venisse cernimus ib.
 novissime venient ib.
 ciconias no ib.
 c. serpent ciconias occidi

- ib. nidos eodem repetunt 10, 32. ubi non sunt 10, 29. quomodo cum serpentibus dimicant 8, 41. c. ventriculus in medicina 29, 33, 30, 24. pullus comestus ad quid 29, 38.
- Cicutae herbae consideratio, usus, et ex ea medicina 25, 95. homini venenum 14, 7. eam praesumit qui multum bibere cupiunt 14, 28. rutae contraria 20, 6. cicutae contrarium 22, 15. invisa Atheniensium poena 25, 95. ei. medicinae 23, 18, 23, 24, 16, 25, 32, 27, 28, 47, 28, 33, 43. quibus prohibet 26, 64, 74, 82, 84, 87, 28, 21.
- Cilicia lactuca 19, 38. Izinum optimum 21, 19. crocum optimum 21, 17.
- Cilium quid 11, 57.
- Cimbri a quibus victi 17, 2. Cimbrici belli portentum 16, 57.
- Cimbrica victoria 7, 22. Cimbricae pugnae ululatus 26, 9.
- Cimae in brassicis quae, et earum usus 19, 41 § 1, 20, 35.
- Cimicis animalis in medicina usus 29, 17. cimices necantia 27, 55, 32, 42, 47.
- Cimmerius Bosphorus quibus arboribus abundet, quibus caret 16, 59.
- Cimolia creta 25, 18, 35, 54, 56, 57.
- Cimon pictor Cleoneus 35, 34.
- Cinnabaris odor 35, 12.
- Cinaedi pisces 32, 53.
- Cinamolus avis 10, 50.
- Cinamomi consideratio 12, 42.
- Cinamomum quo devehitur 6, 34, duo genera 12, 42.
- Cinamum quomodo e nidis decutiant 10, 50. cinami oleum 15, 7.
- Cinare herba ceruus venenalis pabulis resistit 8, 41.
- Cincinnatus arans dictator factus 11, 112.
- Cinerea uva qualis 14, 4 § 9.
- Cinis in medicinalibus 36, 70. immobilis vento 2, 111. cineris usus 17, 5, 47. cineribus semina ante sationem adaspergenda 18, 45.
- Cinnabaris pigmenti consideratio 33, 38. in unguentis 13, 2.
- Cipi Romani cornua fabulosa esse 11, 45.
- Circa herba qualis 21, 17.
- Circe herbarum perita 25, 8.
- Circei agri quales ib.
- Circeiensis agri magnae lactucae 19, 42.
- Circium, id est, mandragora 25, 94.
- Circos odoramenta 13, 30.
- Circenae ludos myrto coronati spectabant 15, 38. iidem circens quo sternitur 36, 45.
- Circus ventus qualis 2, 46. ubi utilis et contra 17, 2.
- Circos gemma 37, 56.
- Circos accipitrum genus 10, 9.
- Circei maximi Romae descriptio 36, 24.
- Cirri avium descriptio 11, 44.
- Cisalpinae vineae fertilissimae 17, 2.
- Citibiles mulsi genus 14, 11.
- Cissanthemos herba 25, 68. ei. medicinae 26, 19, 48, 90, 91.
- Cissites gemma 37, 56, 73.
- Cissoa arbor, et ex ea medicinae 24, 49, 16, 62.
- Cistaru materia quae 16, 77.
- Cisternarum construedarum ratio 36, 51. aqua qualis 31, 21.
- Cithos, et eius natura, genera, medicinae 24, 48.
- Citharus chordarum re-
- Citori montis bexus 16, 29.
- Citra pulveris tactum, proverbium 35, 40 § 32.
- Citrea quomodo serantur 17, 11.
- Citrea odor et sapor 15, 33. medicinae 23, 64.
- Citreum oleum quale 23, 45.
- Citrus arbor a Graecis medica dicitur 15, 14.
- Citri usus in sacris 13, 1.
- Citrinum oleum 15, 7.
- Civem servare melius, quam hostem occidere 16, 5. civium fortium quae dona maxima apud veteres 18, 3.
- Civile bellum Pompeii Magni, ostento praedictum 17, 38 (2).
- Civicae coronae consideratio 16, 25, 22, 4.
- Civitatem regiam Aegyptii invenerunt 7, 57. popularem Attici invenerunt ib.
- Civitates ab animalibus deletae 8, 43.
- Clamatoria avis 10, 17.
- Clarigare quid 22, 3.
- Classis prima Romae 33, 13.
- Claudiana struthia 15, 15.
- Claudiae pudicitia inducta in urbem Cybele 7, 35.
- Claudius imperator in Sicum oppidum veteranos misit 3, 26.
- Claudii colonia 3, 27. e Britannia triumphus 3, 20. in Africa bellum 5, 1. oculi quales 11, 54. de Britannia triumphus 33, 16 (2). aqueductus 36, 24 § 10.
- Claudius smaragdus inductus et sardonius chas 37, 23. quid cum orca pisce 9, 5. scaro pisce delatatus 9, 29. censor 10, 2. Messalina uxor ei. 10, 94.
- Claudii principatu lapides pingere inventum est 35, 1. Claudii principis institutio 33, 8, 12.
- Claudii principis consulu plures soles visi 2, 31. Claudii Caesaris historiae 12, 39. Claudii Agrippina uxor 10, 43, 59, 22, 46, 35, 58. Claudii libertus potentissimus 36, 12. Claudii imperatoris servi tres ditissimi 33, 47. Claudio immolanti, in extis iecur defuit 11, 73. Claudii charta 13, 24. Claudii Caesaris ludi 3, 14, 33, 16.
- Claudius Appius consul primus clypeus in sacro dicavit 35, 3.
- Claudii Pulchri scena qualis 35, 7. aedilitas 8, 7.
- Claudii Isidori testamentum 33, 47.
- Clausula omnia cuius tactu aperiantur 26, 9.
- Claviculae vitium quae 23, 3.
- Clavus inventor 7, 57.
- Clavorum pedum remedia 21, 73. Quae Pedum clavorum.
- Clavus, id est morbus arborum 17, 37 § 4.
- Clavus latus ab Hostilio rege reportus 9, 67.
- Clavorum remedia 24, 14, 37, 26, 66, 28, 12, 37, 62, 31, 45.
- Claomenium vinum 14, 9.
- Cleantes picturae inventor 35, 5.
- Clemporus medicus 22, 44, 24, 101.
- Clema herba 27, 91.
- Clematis hederarum genus 24, 49, 88, 90.
- Clementia dea 2, 5.
- Clementiae exempla 7, 26, 8, 5, 19, 21.
- Cleomenis simulacrum 36, 45 § 10.
- Cleon statuarius 34, 19 § 27.
- Cleonicion herba 24, 87.
- Cleopatrae captae unio Romam portatur 9, 58. corona venenata 21, 9.
- Cleophrantus medicus 20, 15, 24, 92, 28, 8.
- Cleophrantus pictor 35, 5.
- Cleophrantus primus de signis coeli scripsit 2, 6.
- Clerus ceras portio 11, 15, 20.
- Clesias statuarius 34, 19 § 25.
- Clesides pictor 35, 40 § 33.
- Clesippus fullo 34, 6.
- Clidium quid 9, 18.
- Cliduchi statua simulacrumque 34, 19 § 1 et 16.
- Climacterae leges 7, 50.
- Clinice medicina 29, 2.
- Clinopodii herbae descriptio 24, 87.
- Clitarchus quando fuerit 6, 15, 36, 7, 2, 2, 9, 10, 70.
- Cliti Alexandri amici pictura 35, 36 § 16.
- Clitorius statuarius 34, 19.
- Clivina avis 10, 17.
- Cloacarum Romae descriptio 36, 24 § 2.
- Clodiae Ofilii senectus 7, 49.
- Clodia lex 33, 13.
- Clodiana vasa 33, 49.
- Clodius Aesopi filius, et eius luxus 9, 59. ei. pretiosa patina 10, 72.
- Clodii Servii dolor 25, 7.
- Clodii Publii funus 34, 11. interitus 34, 39. domus 36, 24 § 2.
- Closter fusos invenit 7, 57.
- Cloacina Venus 15, 36.
- Cluere quid ib.
- Clypeus piscis 9, 17.
- Clypeus uvae quales 14, 4 § 7.
- Clymenus rex 31, 43.
- Clymenos herba 31, 43. ei. medicinae 26, 48.
- Clypeus ardens in coelo visus 2, 34. clypei in sacro dicati 35, 3. unde dicti 35, 4. ex auro 35, 4. a quibus inventi 7, 57. cl. Hasdrubalis 35, 4.
- Clyster inventum Ildis 8, 41.
- Clytaemestrae pictura 35, 40 § 40.
- Cneceum oleum 15, 7, 11, 3.
- Cneoron herba et corona ex ea 21, 29, 30.
- Cneoron, sive cneestron quid 13, 35.
- Cneus Domitius quid de muliere ebria 14, 14.
- Cneus Terentius scriba quis 13, 27.
- Cnicon herba et eius usus 21, 56, 106.
- Cnidiae pisces 32, 54.
- Cna uva quomodo servetur 15, 18 § 4.
- Cna vasa qualia 35, 46.
- Cna bombyx qualis 11, 27.
- Cna vestis. Quae Cna.
- Coaguli lactis materia 16, 24, 25, 72. quando venenum 28, 45.
- Coaspites gemma 37, 56.
- Cobio piscis 32, 53.
- Cobion herba 26, 45.
- Cocci grani consideratio, natura, medicinae 27, 46. cocci tingendi ratio 9, 65. cocco imperatorum paludamenta tinguntur 22, 3.
- Coccus arboris quid 16, 12.
- Coccineus color 19, 18, 21, 22, 105.
- Coccyus avis consideratio 10, 11. Quae Cuculus.
- Cocclites unde dicti 11, 55.
- Cochlearum consideratio 8, 59, 9, 51, 82. quae optima 30, 15. in se equorum capita habent 9, 3. dentes 11, 62. quando nascantur 9, 75, 82. quam herbam prosequuntur 22, 32. iis curantur cornua 11, 45, 52. earum in medicina usus 28, 59, 29, 36, 38, 39, 30, 8, 10, 11, 12, 18, 16, 17, 18, 19, 20, 22, 23, 43, 47, 32, 19, 38.
- Cochlites gemmae 87, 74.
- Cocobolis uva 14, 4 § 4.
- Coctivae castaneae 15, 25.
- Cocorum luxur pulchre notatus 9, 31. Cocis suis Parthi mores dederunt 10, 71. Coci summa quibundam grati 9, 31. quando non erant in servitio, sed ex macello conducebantur 18, 28.
- Coele Syria juncum odoratum habet 21, 72.
- Coeli quae 20, 76.
- Coeliacorum remedia 20, 26, 34, 48, 53, 73, 92, 21, 86, 22, 32, 75, 23, 9, 10, 54, 57, 63, 81, 24, 5, 42, 54, 71, 73—78, 28, 30, 32, 27, 78, 116, 28, 21, 84, 58, 29, 11 (2), 30, 19, 31, 46 § 4.
- Coelon quid 33, 56.
- Coelum, quae coelum.
- Coena lautissima 9, 61. coenarum lex 32, 10. summa lautissima 35, 46. consorcia leges 8, 77, 82, 10, 71, 36, 2.
- Coendo quae cohaereant 10, 82, 83.
- Cogyria arbor 13, 41.
- Cogitatio quid faciat 7, 10.
- Cogitationum velocitas ib.
- Cognomina prima unde sumpta 18, 3.
- Coitum concitantes 10, 83, 21, 92, 26, 59, qu. coitu primo morbi multi solvuntur 29, 10. coitus animalium differentiae 10, 83. coire non potentium remedia 21, 92. coitus quando remissus 22, 43. septuageno quo libido daret 26, 63.
- Colchicon venenum 28, 33.
- Colchi in Italia 3, 23.
- Colias lacerti genus 32, 53.
- Collectionum remedia 22, 58, 68, 70, 23, 38, 46, 64, 70, 71, 81, 24, 7, 12, 18, 22, 27, 29, 33, 37, 42, 50, 56, 61, 67, 71, 77, 92, 112, 25, 90, 26, 10, 80, 27, 8, 33, 40, 87, 105, 106, 109.
- Collina tribus Romae 18, 3.
- Colliciae, id est, sulci maiores in agris 18, 49 § 2.
- Colli descriptio 11, 67.
- Collyrium Med. 21, 82, 23, 51.
- Colocasia herba 21, 51, 102.
- Colocynthis, id est cucurbitae genus, et eius medicinae 20, 8.
- Colom quid 11, 79.
- Colonus bonus maxime laudatur 18, 2.
- Colophonina resina qualis 14, 25.
- Colophonius Dionysodorus 35, 40 § 42.
- Colossicon 34, 19 § 1.
- Coloris consideratio, nomina, genera, usus 35, 12 sq. color quilibet quid amet, quidve refutet 35, 11. colores praecipui tres 21, 22. colores animalium mutantia 8, 51, 52 (2). 31, 9, 10. naturales et factitii 35, 12. quatuor visi veteres 35, 31, 32. colorem inducentia reducentiaque 15, 40 (2). 16, 15, 20, 17, 16, 22, 29, 44, 74 (2), 23, 16, 28, 41, 42, 75, 24, 64, 77, 26, 68, 28, 50, 30, 43. colos quid 35, 19, 23.
- Colossi statuae quales 34, 18.
- Colostrum, colostratio quae infantes quo 28, 33. colostratio quid 11, 96.
- Colotes statuarius 35, 34, 34, 19 § 27.
- Colotes lacerti genus 29, 28. ei caudam renasci 9, 46.
- Coluber in aqua vivens ad quid 32, 26.
- Columbarum consideratio 10, 52. pudicitia ib. quo aese purgant 8, 41. quot annis vivat 10, 52. gloria in quo ib. ne sedes mutant ib. interdum interruunciae epistolae ferendo fuere 10, 52. ingens pretium ib. ubi optima ib. quoties anno pariant 10, 74. cibis quis gratissimus 18, 42.

- celebrates *ib.* incubatio 10, 79.
aquatici calvent 11, 79. futura praesagunt 18, 87.
Corvus picis 32, 53.
Corybantian quid 11, 54.
Corybas pictor 35, 40 § 2.
Coryci montis crocum quale 21, 18.
Corylus arbor quae loca amet 16, 29. ex ea nuptiales faces 16, 32.
Corymbi hederæ 16, 42. 19, 56.
ex iis medicinae 24, 47. coronæ 21, 30. corymbitis herba 26, 44.
Corysidia herba 24, 100.
Corythia conchylorum genus 32, 27.
Cosses vermes in medicina 30, 39. ex ligno giunntur 11, 38. in cibo 17, 37 § 3.
Cossus Corn. consul a quo servatus 16, 5.
Cossini Romani historia 29, 30.
Costarum consideratio 11, 81. homini tantum octonae *ib.* fracturarum remedia 28, 65.
Costi arboris consideratio 12, 25.
Costo diis supplicat 22, 56.
Cotulae consideratio 33, 43.
Cotyledones herbae medicinae 25, 101. 103. 26, 15. 49. 58. 66. 73. 78.
Cotinus arbor qualis et ubi 16, 30.
Cotis agriculturalum consideratio 18, 67 § 5. 36, 47. Cypricallus 36, 10. Armeniae 36, 11. genera plura 36, 47. ubi optima *ib.*
Contonei mali consideratio 15, 10. 18 § 2. 34. serendi tempus 17, 30 § 6. medicinae ex eis 23, 54. poma in cubilibus salutariorum servabantur 15, 10. quomodo condiantur serventurque 15, 18 § 4. 23, 54.
Cotonea herba 26, 27.
Cotta Messalinus 10, 27.
Cottanae caricae genus 13, 11.
Cottanae *fici* genus 15, 21.
Coturnicis avis consideratio 16, 50. cur damnata mensis 16, 51. comitibus morbo infestantur *ib.* venenum pro cibo gratissimum 10, 47. 92.
Cozum vinum in Italia fieri 14, 10.
Coxae doloris remedia 20, 8.
Coxendicum morbi remedia 20, 51. 50. 87. 88. 21, 83. 89. 22, 49. 69. 74. 23, 14. 24, 38. 25, 49. 27, 20. 5.
Crabronum vermium consideratio 11, 24. ictus *ib.* ictus remedia 20, 14. 31, 45. quos non feriant 28, 6. equorum e corpore nasci 11, 23.
Cracca leguminis genus columbis gratissima 18, 46.
Crambe brassicae genus 20, 33.
Crapula quomodo vitanda 14, 25.
Crapulam inhibentia tollentia 20, 34. 51. 21, 76. 81. 83. 22, 9. 24, 47. 26, 69.
Crassivenium, acris arboris genus 16, 26.
Crassi Romani avus nunquam risit 7, 18.
Crassus dives primus coronas ex argento reperit 21, 4. in Parthos tendentis omen malum 15, 21. contra fugitivos et Spartacum et eius ovatio 15, 38. apud Carras peremptus 2, 77. 6, 18.
Crassi M. prodigium ac interitus, et eius milites 2, 58. laurea 11, 60. scemma 2, 59. quem esse divitem dixerit 33, 47.
Crassi oratoris scyphi 33, 53. divitiarum *ib.* Crassus orator 17, 1. sui aerea triclina, et eius 24, 8. columnae quales 13.
1. cinis censor 13, 4.
2. Cr. L. cons.
Hist. N.
- Crassi L. et Domitii Aenobarbi inimicitia 17, 1. censor *ib.* consul 30, 3. Crassus L. 9, 79.
Crataegonon herba qualis 21, 39. 40.
Crataegon quid 16, 52. crataegis herba 26, 63.
Craterus Alexandri Magni dux 35, 47.
Craterites gemma 37, 56.
Craterus statuarius 36, 4 § 11.
Craterus pictor 35, 40 § 34.
Crates 4, 20.
Crates 7, 2.
Cratervas 19, 50. 20, 26. 31. 22, 33. 24, 102. 25, 4. 26.
Cratinus pictor 35, 40 § 43.
Credulitas pictura 35, 40 § 32.
Credulitas Graeca 8, 34.
Creditor optime experimentis 17, 3.
Cremare corpora quando coepit Romae 7, 55.
Cremutius scriptor 16, 49.
Crepis herba 21, 59.
Crepitus asini quo faciunt 27, 87.
Cresilas statuarii opera 34, 19 § 14.
Cretae terrae consideratio, genera, etc. 35, 57. 18. apta vineis 17, 3. Kretia 35, 16. 19.
Selinusia 35, 27. anularia *ib.* argentea 11, 96. 35, 26. 58. genera plura 35, 18. 35, 57. usus in victoria 35, 58. cretae servorum pedes dealbantur 35, 58.
Creta insula tragion gignit contra sagittarum ictus 13, 36. cupressus 16, 60. montes Ida, et quos Albos vocant 16, 60.
Cretenses in bellis calamis utuntur 16, 65. 66. 69. quo vestem tingant 26, 66.
Creticum amyllum 18, 17. siser 20, 18. Heracleum 20, 73. cera 21, 49. cupressus 24, 61.
Crethmos herba 26, 90. agrios 25, 96. 26, 61. medicinae 26, 61.
Cribrorum consideratio 18, 28.
Crinitae stellae, id est, cometae 2, 22.
Crinoon, id est, rubens lilium 21, 11.
Crispa omnia fragilia 16, 77.
Crispinus Hilarius ingentem posterorum numerum post se reliquit 7, 11.
Crispus Passienus bis consul qualis 16, 91.
Crispus Vibius consul 19, 1.
Crista herba quae 27, 23.
Cristas galearum quis reperit 7, 57. cristarum avium descriptio 11, 44.
Cristas statuarius 34, 19.
Critoctolus Philippi Maced. caecitatem docte curat 7, 37.
Critoctolus 7, 57.
Crito scriptor 18, 74.
Croceallus gemma 37, 56.
Crocia gemma 37, 77.
Crocinum unguentum 13, 2. collyrium 21, 81.
Crocia herba qualis 24, 102.
Crocodiles 28, 28. crocodilon 8, 37. 27. 42.
Crocodili ubi et quas fabas timent 18, 30. ubi gignuntur 5, 1. humani corporis avidissimi 6, 23. iis Tentritae populi terris sunt 8, 38. 28, 6. marini 32, 53. genera duo, et eorum in medicinae usus 28, 28. 32, 50. crocodilos venantes quo utantur 26, 34. 32, 19. ex quibus non noceant 32, 19. ex magnitudine partusque 8, 37. Ichneumone puniuntur *ib.* cum delphicis inimicitia pugnaeque 8, 38. quando Romam advecti 8, 40. mirum 8, 71. tantum maxillas superiores movent 11, 60. morsus 22, 73. 23, 22. 81, 44. 3. 32, 17. 19.
- Crococagma unguentum 21, 82.
Croci consideratio, natura, genera 21, 17. cum dulci non solvitur 21, 81. medicinae *ib.* quod pessimum 21, 17. nunquam in coronis *ib.* in vino theatri *ib.* croci florum laus 21, 18. ubi optimum 21, 17. 82. cr. adulteratio 21, 17. prius floret quam frondeat 21, 17. croci coronae 21, 81.
Croci juvenis fabula 16, 63.
Crocottae feras descriptio 8, 80. 54.
Cruesi filius semestris loquutus 11, 112. auri copia 33, 15. 47. domus ex qua materia 35, 49.
Crotalia quae 9, 56.
Croton arbor 15, 7.
Cruciatu asperissimi qui 25, 7.
Cruditas argenti vena 33, 31.
Crudelitas exempla 4, 18 (2). 28, 2. 30, 3.
Cruditatis remedia 20, 51. 74. 81. 26, 21. 69.
Crura animalium qualia 11, 102. 108.
Crura et ab his cognomina 11, 105.
Cruribus utilia 36, 28.
Crustumina pira 15, 16.
Crucibus corpora defunctorum affixa 36, 24 § 3.
Crystallus herba 25, 89.
Crystalli gemmae natura, usus, loca 37, 9. crystallum quid *ib.* crystallus mirae magnitudinis 37, 10. crystallo contraria *ib.* crystallina vasa 33, 2.
Ctesias 2, 110. 7, 2. 57. 8, 20. 31. 3. 19. 37, 11.
Ctesibii inventum 7, 38.
Ctesidemus pictor 35, 37.
Ctesilai opera 34, 19. *l. Desilaus*.
Ctesilai statuarii opus 34, 19 § 14.
Ctesilochi pictoris opera 35, 40 § 33.
Cubitus qualiter habendus 28, 14.
Cubitorum octonum homines 6, 35.
Cuculum herba qualis 27, 44.
Cuculi avis consideratio 10, 12. astus 10, 11. in medicinis usus 30, 48. proverbium 18, 66 § 2.
Cucumerum genera tria 19, 22. quomodo toto anno servantur *ib.* ut sine semine nascantur 19, 24. anguii sive erratici consideratio 18, 76. cucumis consideratio 19, 22. 20. oleum natura odit 19, 23. qua arte diu cibis servetur 19, 24. semen quale 19, 60. medicinae 20, 2. ubi optimum 20, 3.
Cucumis piscis 32, 53.
Cucurbitae, id est, sanguinem extrahendi instrumenta 32, 42.
Cucurbitina pira 15, 16.
Cucurbitarum hortensium consideratio 19, 23. 24. semen quale 19, 58. sylvestris 20, 6. 7.
Culeus mensurae genus 14, 5.
Culices vespertilionis gratissimi 10, 81. acida petunt 10, 90. mira subtilitas 11, 1. quibus molesti sint satis 17, 37 § 7. culices quo necentur fuganturve 19, 23. 58. 23, 2. 61. 27, 28. culices ex qua materia gignantur 9, 74. 11, 8. 41. 17, 44. mirum in caprifico 15, 21.
Culix herba et eius affectus 19, 23.
Culmus leguminum qualis 18, 10 § 3.
Culter arandi instrumentum 18, 48.
Culturae terrae consider. 18, 50.
Cumannum linum quale 19, 2 § 2.
Cumini consideratio et medicina ex eo 20, 53. 57. pallorere amentibus inducit 20, 57. 58. sylvestre *ib.* species plures *ib.*
- morbus 19, 57. Aethiopici et Africani natura et medic. 20, 57.
Cuniculorum animalium consideratio 8, 81. ubi gignantur, ubi non 3, 11. 8, 83. ubi exa bina 11, 76. interdum oppida suffodiunt 8, 43. 81.
Cunila herba quae 19, 50. ferro tangi non vult 19, 57. semen et succus 19, 58. 59. natura, genera, medicinae 20, 61. bubula qualis 8, 41. 20, 61. 19, 50. galinaceae medicinae 20, 62. originum Heracleoticum secundum Graecos *ib.* macula quae 20, 63. bubulae medic. 25, 55. cunila apes delectantur 21, 41.
Cunilago herba quae 19, 50. ex ea medicinae 20, 63.
Cupidinis simulacrum Verri a Cicerone obiectum 36, 4 § 5.
Cupressus 16, 60. picem fundit 14, 25. oleum 15, 7. aqua odit 16, 31. non decidunt folia 16, 32. folia cariosa 16, 38. cupressus trifera 16, 50. Diti sacra 16, 60. non sentit cariem aut vetustatem 16, 78. 81. semper nitorem servat 16, 79. semen minimum 17, 14. quae oderit 17, 39. folia tusa semina a vermiculis servant 18, 45. cupressus Cretica quae 24, 61.
Cupressinum oleum, ex eoque medicina 23, 45.
Cura fertilitatem affert 18, 4. 8 § 2. curae et diligentiae exemplum nobile *ib.*
Curallium, pro corallio 32, 11.
Curatili teremini 7, 3.
Curii Apollinis fons 32, 8.
Curius M. non nisi guttum faginum ex praeda attigit 16, 72. parsimonia et dictum nobile 18, 4. rapum torrens aurum repudiat 19, 26 § 4. cur Dentatus dictus 7, 15.
Curionum familia et in ea oratores 7, 42. 10. Curio C. bello civili 36, 24 § 8.
Cursus rotas axungia inunguntur 28, 37. cursus abies apta materia 16, 82. 84. cursus ita parvus, ut musca alis contegeret 7, 21. 34, 19 § 22. 36, 4 § 10. currum ornamenta ex quibus 34, 48.
Cursores velocissimi 7, 20.
Cursus peculiare impedimentum 11, 80.
Curtius fons Romae 36, 24 § 10.
Curuli in sella quis semel et vice sederit 7, 49.
Cuspides in praeliis quo tingebantur 21, 105.
Custos in vite quid dicatur 17, 35 § 13.
Cutem foeminarum in facie nutrienda 22, 82. cutem levigantia 20, 10. cutis sensu caret 11, 93. cutem emendantia 20, 70. 21, 74. 22, 41. 23, 16. 42. 49. 49. 75. 80. 24, 29. 30. 33. 37. 26, 92. 27, 27. 28. 37. 50. 30, 10. 32, 21. 23. 27. 35, 56.
Cyames, i. e. fabaria gemma 37, 73.
Cyamon herba 21, 51.
Cyaneus color 37, 39. 78.
Cyaneus gemma 37, 38.
Cyani flores 21, 24. 39.
Cyathus pondus quale 21, 109.
Cybele quo anno Romam advecta 18, 4. ei. in leone sedentis pictura 35, 26 § 22. ei. sacerdos quo virilitatem amputaverint 35, 46. Cybeles specus mirum 2, 96. Cybele a Claudia deducta Romam 7, 35.
Cybium quid 9, 18. 32, 53. 54.
Cybii piscis medicinae 32, 17.
Cybium medicinae 32, 26. 31.
Cycae e palmis 18, 9. *l. Coic*.

Cyclamini herbae consideratio 21, 27, 34. sq. *cyclaminum* brassicae inimicum 24, 1. *cyclam.* herba quae 25, 67, 68, 69, 77, 84, 91. *ei. medic.* 26, 34, 58, 64, 73, 76, 81, 82, 87, 88, 91, 92.

Cyclopis pictura 35, 36 § 6.

Cyclopes populi 7, 31.

Cyclopom inventa 7, 57, 8, 82.

Cydon statuarii 34, 19 § 1.

Cydidpes pictura Protogenis 35, 36 § 20.

Cydones poma quae 15, 10.

Cylindri lapides 37, 20, 34.

Cymbam navem quis reperit 7, 57.

Cymbia vasa ex qua mat. 37, 34.

Cymindis accipitrum genus 10, 10.

Cyminum, quare Cuminum.

Cynaeda gemma 37, 56.

Cynae legati ingens memoria 7, 24. *eius in vitem facite dictum* 14, 3.

Cynegirus dux 35, 34.

Cynae arbores 12, 22.

Cynirae tegularum inventor 7, 57.

Cynirae senectus 7, 49.

Cynocephalia herba 30, 6.

Cynocephalus 8, 80.

Cynoglossos 25, 41.

Cynoides herba 25, 90.

Cynomyia herba 25, 90.

Cynomorion herba 22, 80.

Cynops herba 21, 61.

Cynopus piscis 32, 53.

Cynorrhodios flos 21, 11, 8, 63, 25, 6. *ad canis morsus* 8, 69, 25, 78.

Cynoshatos frutex 13, 44.

Cynosdextra piscis 32, 53.

Cynosorchis herba 27, 42.

Cynospastos arbor 24, 74.

Cynosura ova 10, 80.

Cynozolon herba 22, 21.

Cypariasis herba 26, 43.

Cyperos 21, 69.

Cyprus arbor omnium ocyasima 17, 20.

Cypirus herba 21, 67, 68, 69, 70.

Cyprinus piscis 9, 25. *sexies anno parit* 9, 74.

Cyprinum oleum 15, 7. *unguentum* 13, 2.

Cyprii unguentis delectati 13, 2.

Cypria ficus 13, 15, 14, 19 § 3.

vites maximae 14, 2. *vinum* 14, 9. *resina optima* 14, 25. *laurus* 15, 39. *samsucus vel amaracus optimus* 21, 93.

Cypros herba 23, 46.

Cypros arbor 12, 51.

Cypriacae arundinis medic. 24, 50.

Cypriacera 35, 57.

Cypselus tyrannus 35, 6. *ei. ayos* 10, 55.

Cyrenaica prov. misy habet 19, 12. *basiliscum serpentem gignit* 8, 33. *laserpitium* 16, 61. *arbores* 13, 30, 32.

Cyrene oppidum quando conditum 19, 15.

Cyrenis rosae et unguentum 21, 10. *crocum* 21, 17.

Cyris quando regnare coepit 36, 2, 4. *ei. divitiarum* 33, 47. *ingens memoria* 7, 27.

Cytheris mimas 8, 21.

Cytinus, l. e. primus punci mali flos 23, 59.

Cytisus frutex 13, 47. *ei. folia* 76, 38. *color* 16, 76 § 3.

Cytisus herba 18, 43. *ea apes delectati* 21, 41.

Cyzicena terra 35, 47.

Cyziceni unguentis delectati 13, 2.

Cyzici obidionem quod prodigium praecesserit 17, 23.

D.

Dabla palmae genus 13, 7.

Daci faciem suam pingunt 22, 2.

Dactylides uvae 14, 4 § 8.

Dactylos herba qualis 24, 119.

Dactylotheam quis primus Romae habuerit 37, 5.

Dactylus piscis et miracula eius 9, 87.

Daedalus in Creta labyrinthum fecit 32, 53. *inventum plura* 7, 57. *filius* 3, 16. *statuarii opera* 24, 19 § 15. *simulacrum* 36, 4 § 10.

Dahippi statuarii opera 34, 19 § 28.

Dalion herbarius 20, 73, 6, 35.

Damascena pruna 13, 12, 15, 12.

Damasi Democriti fratris vaticinium 18, 78. *inventum biremis* 7, 57.

Damasonii herbae medicinae 26, 12, 26, 60, 87.

Damasonion herba qualis 25, 17.

Damae animalia 8, 79.

Damaestus 7, 49, 57.

Dameas statuarii 34, 19.

Damon medicus 20, 40, 24, 120.

Damocrates Servilius medicus 25, 49 § 38.

Damophilus statuarii 35, 45.

Danaus puteorum repertor 7, 57.

Dandonis senectus 7, 49.

Danaes pictura 35, 40 § 32.

Daphnitis laurus 13, 39.

Daphnis gemma 37, 57.

Daphnoidis servi pretium ingens 7, 40.

Daphnoides arbor 12, 43.

Daphnoides lauri genus 15, 39.

Daphnoidis lauri natura 23, 80.

Daphnoides herba qualis 24, 90.

Dardani Troezenii inventum 7, 57.

Dardanum aurum 33, 12.

Darius Xerxis pater per Bosphorum Thracium duxit exercitum 4, 24. *D. pater Hystaspes* 6, 31. *D. in quo lapide sepultus* 36, 28. *Dario platanus et vitis aurea dono dantur* 33, 47.

Darii ab Alexandro victi apollia 7, 30, 6, 19. *pictura* 35, 36 § 22.

Dasypus leporis species 8, 81. *omni mense pariunt superfocantque* 10, 83.

Dathiatum thuris genus 12, 32.

Dauci herbae descriptio 25, 64, 73, 84. *medicinae* 26, 15, 23, 47, 50, 56, 58, 79, 85, 90. *pastinacae genus* 19, 19 § 2.

Decapolis Syriae oliva qualis 15, 4.

Decima deo dicanda 12, 52, 42.

Decimiana pira 15, 16.

Decius Pub. ab exercitu corona donatus 16, 5. *Deciorum devotionis carmen* 21, 73. *Decii P. Muris honores* 22, 5. *Decius P. quoties graminea corona donatus, et eius pro victoria devotio ib.*

Decumanus limes quis 18, 77 § 1 et 2.

Decumae in victoria a Romulo institutae 16, 86.

Decuriae ab Augusto ordinatae 33, 7. *nomina et differentiae ib.*

Deflorescendi tempus 16, 42.

Defrutum quo tempore fieri debeat 14, 27, 18, 74. *quomodo fiat* 14, 11, 27, 18, 74.

Defunctorum corpora quomodo incorrupta servantur 16, 30, 24, 11. *mensis feralibus dicatum apium* 20, 44. *mentio quae habenda* 28, 5. *corpora in ficialibus condiebantur* 35, 46. *corpora in quibus condita cito absumantur* 2, 98, 36, 27. *pili et ungues crescent* 11, 94, 101. *corpora ponderosiora quam viventium* 7, 18.

Deianirae pictura 35, 40 § 32.

Deiphobi pictura ib.

Deliades statuarii 34, 19 § 25.

Deliciae ciborum exquisitae taxantur 19, 19 § 3. *deliciae quanti constant* 12, 41.

Deliratio unde dicta 18, 49 § 2.

Dei insulae palma vetustissae 16, 89.

Delius Apollo ubi praecipue colatur 4, 26.

Delphica platanus Agamemnonis manu sata 16, 88. *templo raphanus aureus dicatus* 19, 26 § 4. *templum a quo pictum* 35, 35, 40 § 32. *cortinae cur dictae* 34, 8. *laurus qualis* 15, 39, 23, 81.

Delphorum ingens signorum copia 34, 17.

Delphini astri ortus 18, 64.

Delphini astri occasus 13, 48.

Delphis victores lauro coronati 20, 23.

Delphinorum piscium consideratio, natura, etc. 9, 7. *maris tempestates praesagunt* 18, 87. *medicinae* 28, 41. *animalium omnium velocissimi* 9, 7. *conglugia ib.* *partus* 11, 25. *quamdiu vivant* 9, 7. *formae descriptio ib.* *Simonis nomine appellari cupiunt* 9, 8, 14. *musica delectantur* 9, 8, 11, 50. *hominihus amici* 9, 8. *erga pueros amor ib.* *cum hominibus piscantur* 9, 9. *vinum appetunt* 9, 10. *auditus qualis* 11, 50. *charitas erga partum* 9, 7. *tellure tacta statim moriuntur ib.* *ex pueri manu cibum sumens* 9, 8. *corio teguntur* 9, 12, 15. *olfactus* 11, 50. *fel non habent secundum quosdam* 11, 77. *ingenti empti pretio* 33, 53. *in medicinis usui* 32, 38, 39, 46, 48. *cum crocodiliis pugna* 8, 38.

Demacnetus in lupum conversus 8, 34.

Demaratus Tarquinii Prisci pater 35, 5, 43.

Demarate Alcibiadis mater 34, 19 § 31.

Demetrius rex propter Protogenis picturam Rhodii parciit 7, 39, 35, 36 § 20. *Peloponnesum insulam tentavit efficere* 4, 5. *ei. arbor maxima* 16, 76 § 2.

Demetrius cur accusatus 32, 1.

Demetrius Pompeii servus 35, 58.

Demetrii pictura 35, 40 § 40.

Demetrii Phalerei statuae plures 34, 12, 8, 21, 28, 17.

Demetrii simulacrum 34, 19 § 8.

Demetrii stat. opera 34, 19 § 15.

Demetrius Byzantius 36, 17.

Democritus de herbis 25, 5. *D. frater Damasus, et historia eorum de segete* 18, 78. *D. quid de rapo* 20, 13. *cuncta sibi Graeciae cognita professus* 14, 6. *de empto omul oleo historia* 18, 68 § 3. *primus magicam in nostro orbe celebravit* 24, 99, 30, 2. *Chirocmeta liber* 30, 2. *peregrinatio* 25, 5, 30, 2. *volumen de quaternario numero* 28, 17.

Democritum Plinius arguit 28, 29. *miras commentationes* 28, 2. *posuit resurrectionem mortuorum* 7, 54.

Demodamas 6, 18.

Demonex Seleuci dux 6, 18.

Demophilus pictor 35, 36 § 2.

Demosthenes venenum sub anulo portat mortis gratia 33, 7. *8. ei. ab hoste laus* 7, 21.

Demosthratus 37, 11, 23.

Demoteles 36, 17, 19.

Denarius argenteus quanti ponderis apud Romanos 21, 109. *aurei consideratio* 33, 13. *prima signatio ignota ib.* *probandorum lex* 33, 46.

Dendrachates gemma 31, 47.

Dendritis gemma 37, 73.

Dendroides herba 26, 45.

Dens continuus absque gingivis cui animalis 8, 45. *dentium consideratio* 7, 15, 11, 61. *quibusdam inesse cum nascentur ib.* *dentium vice quidam continuo osse gignuntur ib.* *Invicti ignibus ib.* *necessitas ib.* *primos sermonem regunt ib.* *auguria ib.* *quot cuique sint ib.* *canini quales ib.* 11, 94, 63. *dentibus nondum genitis, homo non cremabatur* 7, 15. *genera ac usus* 11, 61. *quibus mutantur* 11, 62. *genuini qui ib.* *multis octogesimo anno renascuntur ib.* *plures maribus quam foeminis* 7, 15. *quando homini nascuntur* 11, 63. *dentibus veterinorum actas indicatur* 11, 64. *aulae volucres praeter vesperilionem habent* 11, 62. *tria genera, serrati, continui, exerti* 11, 61. *in palato nasci* 11, 63. *dentibus hominum virus quoddam inesse* 11, 64. *dentis puerorum remedia* 28, 9. *candor quomodo fiat* 22, 33, 23, 39. *ut cito nascentur* 30, 47. *dentis trium inter se ordinum Mantichorae animalis* 8, 30. *dentis laedentia* 20, 35, 24, 64. *pullini qui* 8, 69. *corruptos quid confirmet* 28, 49. *quomodo firmentur* 19, 26 § 4. *27, 20, 18, 81, 84, 86, 21, 105, 22, 21, 23, 27, 28, 37, 57, 59, 24, 73, 25, 105, 107, 28, 49, 29, 32, 26. dentes extrahentia* 23, 37. *24, 11, 47, 30, 8, 32, 26. aqua dentes decidere faciens* 25, 6. *d. cavus inurit* 23, 77. *dentium doloris remedia* 13, 20, 20, 2, 8 (2), 16, 19, 20, 23, 25, 27, 39, 43, 50, 59, 67, 69, 70, 71, 81, 85, 87 (2), 21, 73, 94, 22, 18, 32, 49, 23, 13, 36, 37, 38, 44, 59, 63, 64 (2), 71, 24, 5, 11, 12, 14, 19, 59, 62, 42, 47, 48, 90, 95, 118, 25, 105, 26, 39, 27, 12, 16, 63, 84, 28, 2, 11, 14, 27, 31, 49, 29, 10, 30, 6, 8 (3), 31, 45 (2), 46 § 4, 32, 13, 26, 31, 34, 30, 35, 51, 52, 36, 34.

Dentatos nasci homines 7, 15. *dentatae natae foeminae inaspicatus ib.*

Dentientes tarde pueros invantia 30, 3.

Dentitionem facilem redditia 30, 47.

Dentificia ex qua materia 30, 8, 36, 41, 42.

Deprecationum vis 28, 8.

Derceto dea ubi 5, 14.

Dercylidis pyctae 36, 4 § 10.

Desidia artes perdidit 35, 2.

Desiluas sculptor 34, 19 § 15.

Dei consideratio 2, 5. *Dei formam quaerere, imbecillitatis est ib.* *Deus quid ib.* *Deus est quicquid est ib.* *dii innumeri ib.* *dii ex virtutibus virtutisque numerantur ib.* *deorum plurimum nomina ib.* *Deus est mortali invare mortalem, proverb. ib.* *deorum deliramenta ib.* *curam mortalium an agant ib.* *deorum in terris nullus respectus ib.* *maleficia poenas tribuunt ib.* *cur tardè puniunt delinquentes ib.* *non omnia posse ib.* *quod ius habeant in praeterita ib.* *Deus et natura idem* 27, 1. *dii lacte et mola salsa sacrificatur i. prol. diis dicta pretiosa videntur ib.* *simulacra ex arboribus olim* 12, 2. *sine parsimonia sacrificantur* 32, 2. *decima dicta* 13, 9. *parris supplicationibus* 12, 41. *flor coronabantur* 13, 22. *ei. cur ex cedro arbore*

- tantum veteres coronam dabant 16, 4. diis quibus libent 14, 22. quibus uti fas non sit 14, 23. deorum corona ex qua materia 21, 96. beneficia plura 22, 14, 27. 1. Deus rerum inventor 27, 1. 2. evocandorum a magis ratio 24, 102. dii inventores rerum habiti sunt 25, 1. Deus animalia cur fecerit 27, 120. dii an preces exaudiant 28, 7. 23. deorum evocatio 28, 4. dii omnibus intersunt negotiis 28, 5. deorum fabricae cultus 33, 8. simulacra cur in annulis 33, 6. sacra, et in eis hostia qualis 8, 70. 33, 12. simulacra minio ubi picta 33, 36. simulacra ex aere 34, 5. simulacra lignea aut fictilia 34, 16. 35, 43. offensorum vindicta 36, 4 § 1. imaginibus quibus evocantur 37, 73. dii quibus modis evocantur 28, 27. deorum coenis catulus apponebatur 29, 14. reverentiae exempla 2, 95. 7, 1. 8, 35. 10, 41. 28, 19. deorum mater, *quære Cybele*.
Deuterium vinum 14, 12.
Dextræ hominis religionem inesse 11, 103. vires maiores 7, 17.
Diachotes frutex 24, 69.
Diachylon vinum 14, 11.
Diadocum medicamentum 20, 79.
Diadema regum Bacchus primus invenit 7, 37.
Diadochos gemma 37, 57.
Diadumeni juvenis simulacrum 34, 19 § 2.
Diaglencon collyrium 27, 59.
Diagoras 20, 76.
Dialutense purpureae genus 9, 61.
Dialeucon crocum 21, 17.
Diamicton 36, 51.
Dianæ templum in Hispania vetustissimum 16, 79. in Aulide ib. lucus in Latio 16, 85. pictura 35, 36 § 17. 40 § 43. simulacrum marmoreum 36, 4 § 1. simulacrum a quibus ib. 36, 4 § 9 et 10. Ephesiae templi descriptio 36, 21. 14, 2. 16, 79. 36, 4 § 10. 56. Ephesiae aedis mirum 2, 87.
Diapasmata quæ 13, 3.
Diapason quid 2, 20.
Dihapha purpura 9, 63.
Dilutades plastices inventor 25, 43.
Dicæarchus 2, 65.
Dicæus Apollo cur dictus 34, 19 § 4.
Dictamnus a cervis repertum 8, 41. sine flore et semine 25, 53. tantum in Creta insula ib. medicinas 25, 55. 26, 49. 87. 93.
Didoræ laterum genus 35, 49.
Diei lux quando nocte visa 2, 33. inaequalitas unde 2, 73. 74. 75. diei lucis ratio 2, 72. dies ubi brevissimus 2, 77. sex mensium 2, 77. 4, 26. diei observatio apud diversos 2, 79. initium finisque quomodo accipitur ib. dies alius de alio indicat 7, 41. diebus nullis credendum ib. diem numerum computatur ib. diem omnium anni inexplicabilis ratio 18, 57. quot annus constet ib. unde augmenta et decrements 18, 58. 68 § 1. Insignissima anni quando 18, 67 § 3. ubi nullus aliquando 4, 30. diem diversitas 6, 39. magnitudo quomodo deprehendatur 26, 15 § 6.
Dieuches medicus 20, 15. 33. 73. 23, 29, 92.
Digestionis facili quæ sint 22, 4. digestionis utilia. *Quære* quid 18, 45.
Digito uno suum hostem superasse Tritanum 7, 19. digitorum consideratio 11, 99. 101. quibusdam in manu seni 11, 99. articuli quot ib. morbi remedia 23, 16. 27. 5. 34, 56.
Dignitatis fama qualiter acquiritur 21, 21.
Dii. *Quære Deus*.
Diligentiae exemplum nobile 2, 5. 6. antiquorum mira 23, 60. nimiam saepe nocere 35, 36 § 10.
Dinias pictor 35, 34.
Dino scriptor celebris, Clitarchi pater 10, 70.
Dino statuarium 34, 19.
Dinocharis architectus 7, 38. 5, 11.
Dionomeni statuarii opera 34, 19 § 15.
Diocles quid de rapo senserit 20, 9. medicus 20, 17. 23. 11. 51. 83. 69. 21, 35. 105. ei. laus actusque 26, 6. 21, 35. 105. 22, 63. 23, 17. 24, 120. 37, 13.
Diodori bibliothecæ 1, prol.
Diodori philosophi mira mors 7, 54.
Diodotus Petronius medicus 20, 32. 48. 24, 92. 25, 64. 29, 39.
Diogenes cynicus qualis 7, 18.
Diogenes statuarium 36, 4 § 11.
Diogenes pictor 25, 40 § 42.
Diognetus de rebus Indicis script 6, 21.
Diomedæ aves 10, 61.
Diomedes et Glauci armorum commutatio 33, 3. in Italiam venit 3, 16. ei. socer ib. palladium surripientis effigies 33, 55. Diomedes delubrum 10, 61. socii in aves veri ib.
Dionysias gemma 37, 57.
Dionysodorus statuar. 34, 19 § 25.
Dionysodorus pictor 35, 40 § 42.
Dionysodori de inferis epistola 2, 112.
Dionysomorphas herba qualis 24, 102.
Dionysius tyrannus gaudio obit 7, 54. eo pulso Sicilia prodigium 2, 104. quid erga Platonem 7, 31.
Dionysius pictor 35, 40. 40 § 24. 40 § 43.
Dionysius statuarium 36, 4 § 10.
Dionysii ostentum atque tyrannus 8, 64.
Dionysius Salustius medic. 32, 26.
Dionysius scriptor 6, 21.
Dionysius quid de rapo 20, 9.
Dionysius prior Siciliae tyrannus, et eius domus 12, 5.
Dionysius medicus 20, 44.
Dionysius geographus ubi natus 6, 31.
Dionysius geographus Augusti tempor. in Orientem missus ib. Diopete rana, eiusque usus in medicina 32, 24. 50.
Dioptrae quid 2, 69.
Dioppyron herba quæ 27, 74.
Diotimus medicus Thebanus 28, 23.
Dioxippi pictura 35, 40 § 32.
Diphyrges quid 34, 27.
Diphyes gemma 37, 57.
Dipodius sculptor 36, 4 § 1 et 2.
Dipodius assis 23, 13. 56.
Dipascos herba 27, 47.
Dipsadæ serpentis morsus remedia 23, 80. 32, 16.
Dirces foeminae simulacrum histiorum quæ 36, 4 § 10.
Discens sine magistro 34, 19.
Discoboli pictura 34, 19 § 19.
Discordias facit Siderites gemma 37, 67.
Discordia ubi ignota 4, 26.
Distillationum remedia 20, 22. 22, 68. 23, 78. 24, 23. 65. 26, 35. 30, 11. 32, 21. Infantium 22, 29.
capitis 30, 81. ventris 22, 15. stomachi 20, 48.
Divinationis species 7, 57. ei. editi 2, 5. ei. periti 25, 21. quæ ratione haberi possit 20, 7. 37. 56. 58. 60.
Divinitas in quibusdam 7, 33.
Divitiæ multos perdunt 7, 41. ingentes, et qui dives esse dicatur 33, 47. 13. exprobratio 2, 68. 33, 47.
Doci, id est coeli faces 2, 26.
Docilitatis exemplum 8, 3.
Dodecatheon herba qualis 25, 9. 26, 67.
Dolabella P. consul 2, 31.
Dolobelliana pira 15, 16.
Dolores pollentia 20, 54.
Dolores asperri qui 25, 7.
Dolychos herba qualis 16, 92.
Domini frons plus prodest quam occipitium 18, 6. oculus fertilissimus 18, 8 § 2.
Domitius C. consul 2, 32.
Domitius Cn. *Quære Cneus Domitius*.
Domitii Cn. delubrum 36, 4 § 7.
Domitii L. interitus 7, 54.
Domitius Nero Peloponnesum insulam tenuit effecit 4, 5. Achaia libertato donat 4, 10.
Domitius Corbulæ contra Armenios 6, 15.
Domitius Romanus 32, 6.
Domitius Aenobarbus aedilis curulis 8, 54. ei. consulatus, censura, et eius cum Crasso inimicitiae 17, 1. quo anno Censor ib. Domitii Aenobarbi sex loti ingentis pretii ib.
Domus sale ubi construuntur 5, 5. domibus carentes homines 5, 8. lateritia a quibus reperta 7, 57. testudinib. ubi contactæ 9, 12. ubi tectæ scandulis 16, 15. ubi tectæ scirpis 16, 70. plures nobiles Romæ 17, 1. quomodo purgantur, lustrenturque 25, 59. quæ pulcherrima Romæ 36, 24 aq. — 25. arundinibus ubi tectæ 16, 64. regiae lautissime adornatæ 36, 6.
Dona maxima imperatorum ac fortium civium quæ 18, 3.
Donax piscis 32, 53.
Donax, i. e. Cypria arundo 24, 50.
Donax calami genus 16, 66. 32, 52.
Dorcadum animalium mirum 28, 47. in medicinis usus 29, 38. ubi non sint 8, 83.
Doripetron herba 26, 34.
Doriphetri simulacrum 34, 19 § 2 et 15 et 27.
Doris herba quæ 22, 24.
Dorius tonus 2, 20. Dorii moduli a quo reperti 7, 57.
Doron et Dora quid 35, 49.
Dormiendi regula 28, 14. dormisse quandam annos septem et quinquaginta 7, 53.
Dorotheus medicus 22, 44. 45.
Dorotheus pictor 35, 36 § 15.
Dorstenius Fabius poeta 14, 15.
Dorycnium venenum 28, 45. remedia 28, 33. 32, 20. 31.
Dos filiarum plantaria 16, 60.
Dosiedes scriptor 4, 20.
Dositheus scriptor 18, 74.
Drachma quid continet 21, 109.
Draco sine veneno, et eius in medicina usus 29, 20. 33. draconis mira 29, 20. mortuus ad vitam revocatus 25, 5. quo se aegrotum sanat 8, 41. hominem servans 10, 96. cum elephantis discordia 8, 11. 12 (2). mira magnitudo ib. ubi proveniant 7, 53. cristæ 11, 45. serpentum ova hauriunt 10, 92. morsus remedia 24, 118. 26, 17. 32, 17. sapientia 37, 57.
Draco palmitis genus 7, 35 § 24.
Draco piscis 9, 43.
Draconis marini medic. 32, 26.
Draconites gemma 37, 57.
Dracontis gemma ib.
Dracontium herba 24, 91. 93.
Dracunculus herba, et ex eo medicinas ib. et 25, 6. quando effodiatur 24, 93.
Drepanis avis qualis 11, 107.
Dromones pisces 32, 53.
Druidas cur Romani sustulerint 30, 4. qui, unde dicti, et qualiter visentur 16, 94. qualiter selagine 24, 62. eor. religio et ceremoniae ib. superstitio et insignia 24, 62. 63. 29, 11. 12.
Drupe quid 12, 60. 15, 2. 7.
Drusillanus servus ditiss. 33, 52.
Drusillae Liviae Augusti uxoris simulacrum 15, 40.
Drusi Imperatoris castris apes insedere 11, 18.
Drusi Imp. prosperrima victoria ib.
Drusus Imp. vinosus ut pater 14, 28.
Drusi uxor Antonia 9, 82.
Drusus Tiberii F. 19, 41 § 1.
Drusus de brassicae cyma ib.
Drusi primi laus, et eius a morbo liberatio 26, 3.
Drusi et Caepionis inimicitiae 33, 6.
Drusus in tribunatu suo aes argento miscuit 33, 13.
Drusi Livii tribunatus et opulentia 33, 50.
Drusus Trib. plebis cur caprinum sanguinem biberit 28, 41.
Dryides gemma 37, 73.
Dryas hyphae visci genus 16, 93.
Dryophanon herba 27, 49.
Dryopteris herba 27, 48.
Dryptas 15, 19.
Dubis fidem dare, res ardua, prologo.
Dulii Imp. classis sexaginta diebus parata 16, 74. triumphus, et eiusdem statua 34, 11.
Dulcis vini natura 14, 11. dulcia odor carere 15, 33. dulcibus rarus odor 21, 18. dulcia non sunt eadem omnibus 22, 51.
Duodecim tabularum leges 7, 60. 11, 58. 16, 6. 17, 1. 21, 5. nullam mentionem de villa habent 19, 2 § 3. interpret. Hermodorus 34, 11.
Duracina uva unde dicta 14, 8. 4 § 8.
Duracina cerasa 15, 30.
Duritarius corporis remedia 20, 83. 22, 58. 68. 70. 23. 40. 47. 62. 24, 14. 36. 26. 33. 79. 27, 58. 28, 70. 21, 75. 83. 96.
Duris Samius historicus 8, 63. 36, 17.
Duri L. medici interitus 7, 54.
Dusaritis myrrha 12, 35.
Dux qualis esse debeat 25, 23. ducia eligendi exempl. 10, 30.
Dysentericis utile 12, 16.
Dysenteria ne infestet 22, 28.
Dysentericorum remedia 20, 5. 11. 16. 26. 27. 28. 31. 34. 40. 48. 51. 73. 82. 84. 85. 86. 92. 21, 73. 86. 22, 13. 28. 33. 41. 55. 63. 70. 71. 23. 3. 5. 9. 10. 12. 24. 44. 54. 60. 63. 70. 77. 81. 24. 3. 5. 47. 48. 71. 73. 79. 89. 26. 28. 29. 32. 83. 27. 5. 6. 51. 61. 91. 105. 116. 28. 26. 27. 33. 34. 58. 29, 11 (3). 30, 18 aq. 32, 31. 33. 35. 34. 46. 35, 51. 52.
Dyspnoea morbus 23, 47. dyspnoicis utilia ib. 24, 14. 26, 19.
E.
Eale fera qualis 9, 30.
Ebenus arbor ubi et qualis 12, 8. Romæ quando primum visus 12, 8. arborum spississima ac gravissima 16, 76 § 3. neque cariem neque vetustatem sentit 16, 78.

- ear. copia ubi 6, 35. medicinae 24, 53.
- Ebrietas vitanda 15, 6. 14, 28 (3). ebrii post vomitum saepe bibunt 14, 28. ebrietatis multis mortis causa *ib.* ebriosorum opera *ib.* ebrietatis nulla in parte mundi cessat 14, 29. ebrietas aqua quaedam inducit *ib.* ebrietatis simulacrum 24, 19 § 10. ebrietatem facientia 25, 67. quomodo non sentiant 23, 75. 24, 38. 30, 51. discutientia 20, 21. 21, 81. 24, 92. 28, 74. 37, 40. 57.
- Ebuli herbae medicinae 25, 72. 26, 49. 73.
- Ebur quid 8, 4. eboris excoctio prima 12, 2. eboro quae fiant 8, 10. quando secari in laminae coeptum 8, 4. eboris lusus 8, 10. 16, 84. ebur fossilis 86, 28.
- Ebolina uva mira 14, 22.
- Echeoidis piscis consideratio 9, 51. 32, 1. in medicinis usus 32, 60.
- Echii herbae consideratio 25, 58.
- Echinometra piscis 9, 51.
- Echinorum piscium consid. 9, 51.
- 32, 53. maris saevitiam praesagium *ib.* et 18, 87. quando pariant 9, 74. ochini medicinae 32, 20. 23. 24. 28. 44. crustis et spinis teguntur 9, 14. echinorum dentes 11, 62. ova quando habeant 9, 39. echinum castimoniae conferre 31, 44.
- Echinophorae pisces 32, 53.
- Echion statuarius 34, 19.
- Echion pictor quibus usus coloribus 35, 32. quando 35, 36 § 9.
- Echion medicamentum 25, 58 § 3. 29, 38.
- Echis 22, 24.
- Echite herba qualis 24, 89.
- Echitis gemma 37, 72.
- Echo quid, et qua ratione reddat 2, 33. 36, 23.
- Ecliptica in zodiaco quae 2, 13.
- Eclipsus solis et lunae consideratio 2, 6. 10. 72. eclipses etiam quadrupes parent 8, 80.
- Ecephas quid 2, 49. 50.
- Ectomom herba 25, 21 § 14.
- Ectrapeli quid 7, 17.
- Ectypa quae 35, 43. 37, 63.
- Eculo 35, 36 § 5.
- Ederae consideratio amplissima 16, 59 sq. 24, 47. acini quales 15, 29. cornu a quo primum reperta 16, 4. non decidunt folia 16, 33. folia qualia 16, 36. 38. 62. Haece sacra 16, 62. quibus inimica aut amica 16, 62. mas ac foemina 16, 59. series tres 16, 62. qua coronentur poetae *ib.* magnitudo *ib.* arbores necat *ib.* et 92. fructus quales 16, 62. smilacis consideratio 16, 63. ederae ad experienda vina mira natura *ib.* lauro atrita ignem reddit 16, 77. seipsum propagat 17, 20. ederae quid noxium 18, 63 § 3. in cornu unus 21, 28. genera vincti 24, 47. in medicinis usus anceps et qualis *ib.*
- Eductionis puerorum exemplum 9, 10.
- Effluviantes homines ubi 7, 2.
- Effigies hominum mirae 6, 35. 7, 1. 2.
- Effigies hominum cur expressae 34, 9.
- Egelasti sal Hispaniae 31, 39.
- Egnatius Calvinus praefectus 10, 68.
- Egnatii Mecenii uxor 14, 14.
- Egula sulphuris genus 35, 50.
- Eiectica quid 11, 84.
- Elaphothocum herba, et ex ea medicinae 22, 37. 25, 52.
- Elapso serpentis morsus remedia 32, 17.
- Elate arbor 12, 61.
- Elaterium medicamentum et eius usus 20, 3. 4. diu durat 27, 118.
- Elatine herba qualis 21, 22, 24.
- Elatitis lapis 36, 38.
- Electri consideratio 37, 11 § 1. ubi proveniat 4, 27. 30. quid et quale 33, 23. 37, 11 § 1. usus 33, 23.
- Electrides arbores ubi 37, 11 § 1.
- Electrides insulae *ib.*
- Elegia arundinis genus 16, 66.
- Elleisphacos herba 25, 73. 26, 89. ex ea medicinae 22, 71.
- Elementorum consideratio, numerus, nomina, situs, natura, etc. 2, 1. tria sine sapore, odore, succoque 15, 32. elementorum nexus 2, 65. elementi sedes non nisi in elemento est *ib.* elementorum figura *ib.*
- Elenchi unionis genus 9, 56.
- Eleomelitis olei usus 15, 7. 22, 72.
- Eleomeli oleum ubi 15, 7.
- Elephantiasis morbi descriptio 26, 5. remedia 20, 42. 52. 80. 24. 12. 25. 24. 28. 33. 50. 30, 39.
- Elephantorum consideratio 8, 1.
- 32, 53. venatores 6, 22. animalium torrestrium maximum 8, 1. intellectus 8, 1. 5. in quibus homini similis 8, 1. lunam adorant *ib.* quando primum iuncti Romae 8, 2. elephantum et hominis singulare certamen primum 8, 7. docilitas 8, 5. scribere discunt 8, 6. cornua qualia 8, 6. osium usus *ib.* dentes 8, 4. 1. 11, 62. clementia 8, 4. 7. memoria 8, 5. quibus gaudeant *ib.* et 13, 8. amor inter se 12, 9. quando primum in Italia visi *ib.* pugna *ib.* hordei succo celerrime mitigantur 8, 7. quomodo capiantur *ib.* foeminae maribus pavidiore 8, 8. quomodo dormiunt *ib.* Indi Africae quales 8, 2. 9. partus et reliqua natura 8, 10. quot annis vivant *ib.* quae pati non possint *ib.* manus quae *ib.* cutis qualis *ib.* dentium magnitudo *ib.* ubi nascantur 8, 11. cum draconibus discordia *ib.* 10, 83. sanguis frigidus 8, 12. cum rhinocero belua inimicitiae 8, 29. elephas chamaeleonte devorato, oleo sibi succurrit 8, 41. iussa faciunt 10, 64. venter qualis 11, 79. digiti 11, 101. sonus qualis 11, 112. anima serpentes extrahit *ib.* elephantem mulier quaedam peperit 7, 3. quae primum Rom. in triumphum duxerit 7, 45. ubi nobiles 6, 24. elephant. vescentes homines 6, 35. venatus ubi 6, 34. Africa ubi incipiant 6, 35. lingua qualis 11, 65. eleph. in medicinis usus 28, 24. usus in bellis 6, 22. elephantes in arbore cornua exacuunt 18, 1. in Africa multitudo 5, 4.
- Elephantii pisces 9, 4. 32, 53.
- Elephantinus color ex quo 35, 24. 32.
- Elephantine Thebaidis op. ubi nulli arbori decidunt folia 16, 33.
- Elephantis, mulier medica 28, 23.
- Eleusinae deae templum 35, 40 § 29 et 43.
- Eleutherus sculptor 34, 19 § 17.
- Elidia Irinum optimum 21, 19.
- Elico faber 12, 2.
- Elleborites vinum quomodo conficiatur 14, 19 § 5.
- Ellebori natura, usus, genera, ubi gignatur, medicinae 25, 21. fortissimus duci comparatur 25, 23. eo sagittas tingere Gallos *ib.* mons Oeta gignit *ib.* ell et allium inter se contraria *ib.* una coctus carnem absumit 25, 23. usus 25, 94. medicinae 25, 24. 26, 25. 27, 2. sumpto quae medeantur 32, 13.
- Elleborine herba 27, 52. 114.
- Ellychnia quae, et ex illius medicinae 23, 41.
- Elopiis piscis 9, 27. ubi optimus 9, 29.
- Eloquentiae vis 7, 31.
- Elpenoris tumulus ubi myrtus visa primum 15, 36.
- Elpis Samius et eius historia 8, 21.
- Elucia quid 34, 47.
- Emboline herba quae et epicaetia, alias elleborine 13, 35.
- Emero Liber pater primum instituit 7, 57.
- Emptum male semper poenitet 18, 6.
- Empedocles magus, et eius peregrinatio 30, 22. 29, 4. 30, 2. 36, 69.
- Empetrum herba qualis 27, 51.
- Empirice medicina a quo et ubi 29, 5.
- Emplastrationis consideratio 21, 94. emplastris convenientia 36, 12. emplastri ratio unde nata *ib.* emplastra quae arbores non recipiant 17, 26. emplastratio omnium fertilissima *ib.* Emplecton quid 36, 51.
- Emydae testudines 32, 14.
- Encardia gemma 37, 57.
- Encaustica Pamphilus pingere docuit 35, 39. 40. 41.
- Enchiridia, librorum inscriptio 1, 1. prol.
- Enchusa herba quae 22, 24. 49.
- Encrinomenos simulacrum 34, 19 § 12.
- Encyclopaediae quae dicantur 1, 1. prol.
- Endymionis fabula de luna 2, 6.
- Enhaemon medicamentum 12, 38.
- Enhydros gemma 37, 73.
- Enhydrius serpens in aquis vivens ad quid 30, 8. 32, 32.
- Enneaphyllon herba quae 27, 54.
- Ennius de offa 18, 19. ei. statua 7, 29. 31. 18, 19. 35, 7.
- Enorchis gemma 37, 58.
- Enterocelaron, id est, intestinorum dilabentium remedia 20, 13. 26. 49. 54. 22, 53. 27, 90.
- Entochii simulacra 36, 4 § 10.
- Eone arbor, ex qua Argo navis facta 13, 39.
- Epaminondae ducia pictura 35, 40 § 31.
- Epaticorum remedia 20, 55. 26. 22. 27. 105. 28, 33.
- Ephedra herba 26, 20. ephedrus herba qualis 26, 77. 83.
- Ephemeron herba 25, 106. ephemeris herbae medicinae 26, 75.
- Ephesiae Dianae templi descriptio 36, 21. in templo scala ex vite Cypria una 14, 2. simulacrum a Mentore factum 7, 38. templum quale 16, 19. 21, 9.
- Epicaetis herba 27, 52. frutex 13, 33.
- Ephorus 4, 21. 36. 5. 38. 36. 7. 49.
- Epicharmus quas literas reperit 7, 57. 20, 34.
- Epichemaxis quid 18, 57.
- Epicyrus hortorum magister (H. otii) 19, 19 § 1. ei. vultus per cubiculo gestatur 35, 2. ei. natali quando sacrificent *ib.*
- Epidii C. commentarii 17, 38.
- Epigenes 7, 57. 50.
- Epigonis quid 11, 66.
- Epimedium herba qualis 27, 53. 19, 30.
- Epimelas gemma 17, 38.
- Epimenidia senectus 7, 49. animalis visa post mortem 7, 53.
- Epinyetis morbus quis 20. remedia 20, 6. 21. 43. 73. 69. 82. 91. 23. 12. 35. 38. 64. 75. 80. 81. 24. 42. 27. 51. 28. 47. 30, 39. 32. 24. 36, 33.
- Epipetron herba 21, 52.
- Epiphorae remedia 20, 6. 20. 26. 29. 40. 44. 48. 51. 53. 57. 58. 71. 73. 74. 83. 81. 82. 86. 91. 92. 21. 73. 74. 76. 77. 84. 85. 22, 32. 36. 38. 57. 67. 70. 23, 41. 58. 65. 24. 4. 36. 75. 92. 118. 25, 18. 91. 94. 95. 103. 106. 27, 8. 28. 59. 27, 92. 105. 28. 21. 22. 23. 47 (3). 29, 11. 38. 34. 32. 46. 35, 14. 52. 36, 25.
- Epiphoris testium medic. 21, 74.
- Epiphoras uteri lenientia 26, 90. 28, 58.
- Epirrotica poma 15, 15.
- Epitherae simulacrum 24, 19 § 21.
- Epithymon thymi flos 26, 35. medicinae 26, 67. 81.
- Epodes pisces 26, 62.
- Epotidium, libri Sorani inscriptio 1, prol. in fine.
- Epulantium consuetudo 28, 5. inter epulas incendia nominata quomodo abominantur *ib.*
- Equisetum herba qualis 26, 83.
- Equisetia herba qualis 18, 67 § 4.
- Equestris ordinis consideratio 20, 78. 79. 33, 9. Equestris cur dictus 33, 6. quando in unitate venerit 33, 8. Equest. ordinis quis potuerit *ib.* Equestris statuariae quales 34, 10.
- Equestrum consideratio 8, 64. plurimum sepulchra *ib.* erga dominos amor *ib.* intellectus *ib.* et 65. docilitas 8, 64. quot annis vivant 8, 68. forma qualis esse debeat 8, 65. conceptus quando 10, 83. equitare et equo pugnare quis primum rep. 7, 57. equae praegnantis coeunt 10, 83. equorum ex corpore vespa nascuntur, atque crabrones 11, 23. dentes quales 11, 64. equae caput affixum palo, erucas fugat 19, 58. equas quadam Favonio vento concipere 4, 35. 8. 67. 16. 39. equarum lacte vol sanguine pultem Sarmatae faciunt 18, 24. equis admissurae tempore quid dandum 20, 48. 26, 63. equi vestigium qualiter singulum tollat 28, 81. equi vestigia luporum sequentes sub equite, rumpuntur *ib.* equarum coitus, partusque 8, 65. libido quo extinguitur 8, 66. hippomanes quid *ib.* quo in cursu infatigabiles fiant 28, 78. feri ubi 8, 16. equo fere qui homini morbi 8, 67. fel non habent secundum quosdam 11, 74. fel esse in alvo *ib.* equos sagittantia 22, 12. rabie inflammantur 25, 53. coire non potentes, quo iuventur 26, 63. ornamenta a quo inventa 7, 57. equi thielones et asturcones ubi nascantur 8, 67. equorum ornamenta ex quo conficiantur 34, 48. equae gravidae quo abortum patiantur 28, 23. equus publicis sacris immolabatur 28, 40. equorum in camelos odium 8, 26. equi alati cornutique *ib.* Fluvialis desc. 8, 38. eq. scabiem tolerantia 32, 51. homini fideliss. 8, 61. gradarii 8, 67. ubi vento concipiant *ib.* equinus pedes homines habentes 4, 27. equina capita qualiter in hominibus morantur 28, 49. medicinae 21, 21. 22, 22. 23, 23. 24, 24. 25, 25. 26, 26. 27, 27. 28, 28. 29, 29. 30, 30. 31, 31. 32, 32. 33, 33. 34, 34. 35, 35. 36, 36. 37, 37. 38, 38. 39, 39. 40, 40. 41, 41. 42, 42. 43, 43. 44, 44. 45, 45. 46, 46. 47, 47. 48, 48. 49, 49. 50, 50. 51, 51. 52, 52. 53, 53. 54, 54. 55, 55. 56, 56. 57, 57. 58, 58. 59, 59. 60, 60. 61, 61. 62, 62. 63, 63. 64, 64. 65, 65. 66, 66. 67, 67. 68, 68. 69, 69. 70, 70. 71, 71. 72, 72. 73, 73. 74, 74. 75, 75. 76, 76. 77, 77. 78, 78. 79, 79. 80, 80. 81, 81. 82, 82. 83, 83. 84, 84. 85, 85. 86, 86. 87, 87. 88, 88. 89, 89. 90, 90. 91, 91. 92, 92. 93, 93. 94, 94. 95, 95. 96, 96. 97, 97. 98, 98. 99, 99. 100, 100. 101, 101. 102, 102. 103, 103. 104, 104. 105, 105. 106, 106. 107, 107. 108, 108. 109, 109. 110, 110. 111, 111. 112, 112. 113, 113. 114, 114. 115, 115. 116, 116. 117, 117. 118, 118. 119, 119. 120, 120. 121, 121. 122, 122. 123, 123. 124, 124. 125, 125. 126, 126. 127, 127. 128, 128. 129, 129. 130, 130. 131, 131. 132, 132. 133, 133. 134, 134. 135, 135. 136, 136. 137, 137. 138, 138. 139, 139. 140, 140. 141, 141. 142, 142. 143, 143. 144, 144. 145, 145. 146, 146. 147, 147. 148, 148. 149, 149. 150, 150. 151, 151. 152, 152. 153, 153. 154, 154. 155, 155. 156, 156. 157, 157. 158, 158. 159, 159. 160, 160. 161, 161. 162, 162. 163, 163. 164, 164. 165, 165. 166, 166. 167, 167. 168, 168. 169, 169. 170, 170. 171, 171. 172, 172. 173, 173. 174, 174. 175, 175. 176, 176. 177, 177. 178, 178. 179, 179. 180, 180. 181, 181. 182, 182. 183, 183. 184, 184. 185, 185. 186, 186. 187, 187. 188, 188. 189, 189. 190, 190. 191, 191. 192, 192. 193, 193. 194, 194. 195, 195. 196, 196. 197, 197. 198, 198. 199, 199. 200, 200. 201, 201. 202, 202. 203, 203. 204, 204. 205, 205. 206, 206. 207, 207. 208, 208. 209, 209. 210, 210. 211, 211. 212, 212. 213, 213. 214, 214. 215, 215. 216, 216. 217, 217. 218, 218. 219, 219. 220, 220. 221, 221. 222, 222. 223, 223. 224, 224. 225, 225. 226, 226. 227, 227. 228, 228. 229, 229. 230, 230. 231, 231. 232, 232. 233, 233. 234, 234. 235, 235. 236, 236. 237, 237. 238, 238. 239, 239. 240, 240. 241, 241. 242, 242. 243, 243. 244, 244. 245, 245. 246, 246. 247, 247. 248, 248. 249, 249. 250, 250. 251, 251. 252, 252. 253, 253. 254, 254. 255, 255. 256, 256. 257, 257. 258, 258. 259, 259. 260, 260. 261, 261. 262, 262. 263, 263. 264, 264. 265, 265. 266, 266. 267, 267. 268, 268. 269, 269. 270, 270. 271, 271. 272, 272. 273, 273. 274, 274. 275, 275. 276, 276. 277, 277. 278, 278. 279, 279. 280, 280. 281, 281. 282, 282. 283, 283. 284, 284. 285, 285. 286, 286. 287, 287. 288, 288. 289, 289. 290, 290. 291, 291. 292, 292. 293, 293. 294, 294. 295, 295. 296, 296. 297, 297. 298, 298. 299, 299. 300, 300. 301, 301. 302, 302. 303, 303. 304, 304. 305, 305. 306, 306. 307, 307. 308, 308. 309, 309. 310, 310. 311, 311. 312, 312. 313, 313. 314, 314. 315, 315. 316, 316. 317, 317. 318, 318. 319, 319. 320, 320. 321, 321. 322, 322. 323, 323. 324, 324. 325, 325. 326, 326. 327, 327. 328, 328. 329, 329. 330, 330. 331, 331. 332, 332. 333, 333. 334, 334. 335, 335. 336, 336. 337, 337. 338, 338. 339, 339. 340, 340. 341, 341. 342, 342. 343, 343. 344, 344. 345, 345. 346, 346. 347, 347. 348, 348. 349, 349. 350, 350. 351, 351. 352, 352. 353, 353. 354, 354. 355, 355. 356, 356. 357, 357. 358, 358. 359, 359. 360, 360. 361, 361. 362, 362. 363, 363. 364, 364. 365, 365. 366, 366. 367, 367. 368, 368. 369, 369. 370, 370. 371, 371. 372, 372. 373, 373. 374, 374. 375, 375. 376, 376. 377, 377. 378, 378. 379, 379. 380, 380. 381, 381. 382, 382. 383, 383. 384, 384. 385, 385. 386, 386. 387, 387. 388, 388. 389, 389. 390, 390. 391, 391. 392, 392. 393, 393. 394, 394. 395, 395. 396, 396. 397, 397. 398, 398. 399, 399. 400, 400. 401, 401. 402, 402. 403, 403. 404, 404. 405, 405. 406, 406. 407, 407. 408, 408. 409, 409. 410, 410. 411, 411. 412, 412. 413, 413. 414, 414. 415, 415. 416, 416. 417, 417. 418, 418. 419, 419. 420, 420. 421, 421. 422, 422. 423, 423. 424, 424. 425, 425. 426, 426. 427, 427. 428, 428. 429, 429. 430, 430. 431, 431. 432, 432. 433, 433. 434, 434. 435, 435. 436, 436. 437, 437. 438, 438. 439, 439. 440, 440. 441, 441. 442, 442. 443, 443. 444, 444. 445, 445. 446, 446. 447, 447. 448, 448. 449, 449. 450, 450. 451, 451. 452, 452. 453, 453. 454, 454. 455, 455. 456, 456. 457, 457. 458, 458. 459, 459. 460, 460. 461, 461. 462, 462. 463, 463. 464, 464. 465, 465. 466, 466. 467, 467. 468, 468. 469, 469. 470, 470. 471, 471. 472, 472. 473, 473. 474, 474. 475, 475. 476, 476. 477, 477. 478, 478. 479, 479. 480, 480. 481, 481. 482, 482. 483, 483. 484, 484. 485, 485. 486, 486. 487, 487. 488, 488. 489, 489. 490, 490. 491, 491. 492, 492. 493, 493. 494, 494. 495, 495. 496, 496. 497, 497. 498, 498. 499, 499. 500, 500. 501, 501. 502, 502. 503, 503. 504, 504. 505, 505. 506, 506. 507, 507. 508, 508. 509, 509. 510, 510. 511, 511. 512, 512. 513, 513. 514, 514. 515, 515. 516, 516. 517, 517. 518, 518. 519, 519. 520, 520. 521, 521. 522, 522. 523, 523. 524, 524. 525, 525. 526, 526. 527, 527. 528, 528. 529, 529. 530, 530. 531, 531. 532, 532. 533, 533. 534, 534. 535, 535. 536, 536. 537, 537. 538, 538. 539, 539. 540, 540. 541, 541. 542, 542. 543, 543. 544, 544. 545, 545. 546, 546. 547, 547. 548, 548. 549, 549. 550, 550. 551, 551. 552, 552. 553, 553. 554, 554. 555, 555. 556, 556. 557, 557. 558, 558. 559, 559. 560, 560. 561, 561. 562, 562. 563, 563. 564, 564. 565, 565. 566, 566. 567, 567. 568, 568. 569, 569. 570, 570. 571, 571. 572, 572. 573, 573. 574, 574. 575, 575. 576, 576. 577, 577. 578, 578. 579, 579. 580, 580. 581, 581. 582, 582. 583, 583. 584, 584. 585, 585. 586, 586. 587, 587. 588, 588. 589, 589. 590, 590. 591, 591. 592, 592. 593, 593. 594, 594. 595, 595. 596, 596. 597, 597. 598, 598. 599, 599. 600, 600. 601, 601. 602, 602. 603, 603. 604, 604. 605, 605. 606, 606. 607, 607. 608, 608. 609, 609. 610, 610. 611, 611. 612, 612. 613, 613. 614, 614. 615, 615. 616, 616. 617, 617. 618, 618. 619, 619. 620, 620. 621, 621. 622, 622. 623, 623. 624, 624. 625, 625. 626, 626. 627, 627. 628, 628. 629, 629. 630, 630. 631, 631. 632, 632. 633, 633. 634, 634. 635, 635. 636, 636. 637, 637. 638, 638. 639, 639. 640, 640. 641, 641. 642, 642. 643, 643. 644, 644. 645, 645. 646, 646. 647, 647. 648, 648. 649, 649. 650, 650. 651, 651. 652, 652. 653, 653. 654, 654. 655, 655. 656, 656. 657, 657. 658, 658. 659, 659. 660, 660. 661, 661. 662, 662. 663, 663. 664, 664. 665, 665. 666, 666. 667, 667. 668, 668. 669, 669. 670, 670. 671, 671. 672, 672. 673, 673. 674, 674. 675, 675. 676,

medicina 23, 51. spuma, setae, dentes, in medicina ib. et 62, 69. Equi signi caelestis ortus 18, 14. occasus 18, 65 § 1. Equites qui dicti 33, 11. aliquando Celeres dicti 33, 11. Equilum nomen olim sub Trossuli vocabulo intelligebatur ib. saepe variatum ib. Equites flexumines ib. Equitatio stomacho utilis et coxia 28, 14. equitatus artem quis primus scripserit 24, 19 § 15. equitatione audistis feminibus quid utile 28, 61. Eranthemum herba 22, 26. Erapius rex 26, 14 § 3. Erasistratus nobilis medicus quando 14, 9. 20, 34. 40. 76. 26. 6. 29, 3. medicorum scholam instituit 20, 34. 22, 38. 24, 47. Eratosthenis laus 2, 112. 76. 3. 10. 5. 6. 9. 33. 36. 6. 1. 15. 24. 28. 34. 35. 12. 30. 22, 43. Eretria creta 35, 12. 19. 21. 35, 45. 56. Ereuthodanus herba 24, 56. Erice herba 11, 15 (2). medicina 24, 39. Erigeron herba qualis 25, 106. 26, 49. 81. Erigonus pictor 35, 40 § 41. Eriana poetria 34, 19 § 3. Eriaceon herba et ex ea medicinae 23, 65. Eringes herbae medic. 22, 8. 10. Eriophoron linal genus 19, 10. Eriphia herba qualis 19, 15. Eristalis gemma 37, 58. Erithace apum cibus 11, 7. Erithaceus avis 10, 44. Erithales herba 25, 102. Erytulos gemma 37, 58. Erythraea herbae natura 19, 44. concitatrix veneris 10. 83. 20. 26. semen quale 19, 58. sylvestris medicinae 20, 49. Erucae vermes pessimi 17, 37 § 7. fugantur menstruo 17, 47. unde et quando nascantur 17, 37 § 7 et 8. ne sata laedant 17, 47. 19. 58. 11, 37. Eruptionum remedia 23, 40. Erythraea herbae folium quale 18, 10 § 5. eam pinsendi ratio 18, 23. ea apes delectantur 21, 41. Ervi leguminis consideratio, natura, medicinae 18, 38. eo Caesar Augustus curatus ib. medicinae 22, 73. ervum vermes necantes 18, 44 § 3. ervum in thieracia Antiochi 20, 100. Eryngion herba 21, 54. 22, 8. 10. Erysimon frugis genus 22, 75. 18, 22. Erysiaceum arbor 12, 52. Erythraea herba 26, 85. Erythrinus piscis 9, 23. 77. 32, 54. ei. medicinae 32, 31. Erythranos cissus 24, 49. Erythrodanus herba 24, 56. 26, 58. Erythracon herba 26, 68. Erythrocomis, Punci mali species 13, 34. Erythron 21, 105. Erythros rhus 24, 55. Ecariiae, vites 14, 4 § 9. Eechynomene herba qualis 24, 102. Esculus arbor Iovi sacra 12, 2. 16, 5. esculi corona 16, 5. glandes fert 16, 8. quo tempore semen efficiat 16, 43. radices profundissimae 16, 56. quomodo proveniat, et qua dispositione serenda 17, 34. Esopon, lactuca genus 20, 25. 7. caespem. Esoc piscis Rheini ingens 9, 17. Esopos Colchorum rex 33, 15. Esolium ventorum iudex 18, § 2. destitit

qui Aquilo Africo 18, 77 § 1. Etesias maxime arenae moventur 37, 17. Etesiae quales 2, 47. 6, 21. Etesiaeva uva 14, 4 § 7. Etesias lapis 36, 43. Etne quid Graecis 35, 36 § 19. Euander Aulianus statuarius 36, 4 § 10. Euanthes scriptor 8, 34. Euboea abietes pessimas habet 16, 76 § 1. Euboeae Olympias ventus peculiaris 17, 37 § 8. Euchir statuarius 34, 19 § 34. Euchir pictor 35, 43. Eucnemus statua 34, 19 § 21. Euctemon 18, 57. Eudicus 21, 9. Eudorus pictor, statuariusque 35, 40 § 34. Eudoxus Lathyrum regem fugiens 2, 67. Eudoxus Gnidius 2, 48. 6. 36. 7. 2. 18, 74. 31, 13. Euenor 20, 73. 35, 36 § 1. 31, 105. Eugalacton herba 27, 58. Eugenia, uvae genus 14, 4 § 3. Eugrammus pictor 36, 9. Euhemerus scriptor clarus 36, 16. 17. Eumarus pictor 35, 34. Eumeces gemma 37, 62. Eumeces balsami genus 12, 54. Eumenis cum Ptolemaeo aemulatio 13, 21. adversus Gallicos praelia 34, 19 § 24. Eumithris gemma 37, 58. Euneos gemma 37, 58. Eunicus statuarius 34, 19 § 25. 33, 55. Eunuchi in Perside regnare soliti 13, 9. Eunuchion lactuca genus 19, 38. Eupatoria herba qualis 25, 29. Eupatoris Mithridatis currus aurei argenteique 33, 54. Eupetalos lauri genus 15, 39. Eupetalos gemma 37, 58. Euphorbiae herbae consideratio 25, 38. ubi inventa 27, 1. ex ea medicinae 5, 1. Euphorbii medicinae 25, 88. 26, 34. 27, 1. Euphorbus medicus herbae nomen dedit 5, 1. 25, 38. Euphorion statuarius 34, 19 § 25. Euphranor statuarius et eius opera 34, 19. et 19 § 16. 38, 25. Euphranor pictor 35, 37. 40 § 25. ei. opera plura ib. Euphrates fluvius papyrus gignit 13, 22. de loti scapo mirum 13, 32. non invenit flumem, ut Nilus 18, 45. restagnatio et fertilitas 18, 47. Coharis praefecti opere deductus 6, 30. Euphronides statuarius 34, 19. Euphronius scriptor de vino condendo 14, 24. Euphrosynum herba quae buglossa 25, 40. Euphea herba qualis 25, 81. Eupompus pictor 35, 36 § 3 et 6. Euripidi quid obiecit Aristophanes 22, 38. Eur. mater olera vendidit ib. de electro 37, 11. Eur. sepulcrum 31, 19. Euronotus ventus 2, 46. Europa ubi cum Iove concubavit 12, 5. pictura 35, 37. Eurotias gemma 37, 58. Eurus ventus 2, 46. Eusebes gemma 37, 58. Eutherion balsami genus 12, 54. Euthymus beatissimus a diis iudicatus 7, 48. Eutychedes statuarius 34, 19. 19 § 16. 36, 4 § 10. Eutychedes pictor 35, 40 § 34. Eutyche fuemina focunda 7, 3. Euthyocrates statuarius 34, 19. 19 § 7. Eutymedes pictor 35, 40 § 42.

Euxenidas pictor 35, 36 § 7. Euzomon quid 20, 49. Ewgon, in delium serpentium coactus 28, 5. Eventus astris assignantur 2, 5. Eventus boni simulacrum quale Romae 24, 19 § 15. 36, 4 § 5. Evocandum decorum a Magis ratio 24, 102. Exacon herba quae 25, 21. Exaluminati uniones 9, 56. Exalburnatum quid 16, 76 § 3. Excrecentium in corpore remedia 16, 10. 21, 82. 23, 38. 59. 24, 5. 36, 28. excrecentibus circa aedem medicina 22, 29. 49. Exedum herba qualis 24, 115. Exequiae pomposae 1, 45. Exercitatio optima medicina 28, 14. exemplum 35, 36 § 12. Exercitus ordinem quis primus repererit 7, 57. Exeben gemma 37, 58. Exiliindendi consuetudo 29, 8. Exocoeti piscis consideratio 9, 34. nullae branchiae ib. Expensa unde dicta 33, 13. Experimentis optime creditur 17, 3. Expulentum purulenta remedia 20, 5. expuit nunquam Antonia Drusi 7, 18. expuere ubi nemo soleat 7, 2. Exquilina tribus Romae 18, 3. Excretaiones pectoris adjuvantia 20, 75. 24, 23. 24. sanguinis sanantia 24, 8. 77. purulentae remedium 20, 51. 91. Extorum consideratio animalium 11, 73. 76. exta non prandentium celerius senescere 28, 14. bina quibus animalibus 11, 73. extorum caput caesum quale auspiciu ib. extis aliquando capita vel corda adimi vel geminari precatione 28, 3. Extrahentia infixa corpori 20, 92.

F.

Fabae consideratio 18, 30. quomodo serenda 18, 49 § 3. fabis caprini fimi cavatis inclusa si serantur mire proveniunt 19, 60. faba ut diu duret 18, 73. maximae ubi 18, 30. ubi sponte sua nascatur 4, 27. 18, 30. serendae cura 18, 45. 46. scapus unus centum fabis onustus 18, 21. quidam omni pani addunt 18, 22. maximus honor inter legumina 18, 30. sensus et somnia hebetat ib. a Pythagora curdamnata ib. fabae animas mortuorum inesse ib. faba flamen non vescitur ib. cur refrina dicta ib. auctionibus adhibenda ib. satio quando ib. et 61. 65. § 2. radix qualis 18, 10 § 2. faba quo dio erumpat ib. augmentum qualiter 18, 10 § 5. unicaulia inter legumina sola ib. folia multiplicia ib. quot diebus floreat ib. faba apes delectantur 21, 41. ex ea medicinae 22, 69. faba Graeca arbor qualis 16, 53. 24, 2. fabam centum viginti annos durasse 18, 73. Fabianus de oleae natura 13, 1. Anstrum Aegyptium perflare negat 2, 46. cf. de eo 2, 105. 9. 8. 12, 9. 15. 2. 18, 68. 23, 30. 28, 14. 36, 24. Fabianus Papius nativae rerum peritissimus 36, 28. Fabianus pagus 17, 41. Fabii consilium arcus circa soles apparere 2, 29. Fabiorum familia, et in ea tres continui principes senatus 7, 42. Fabii plures, Ambustus, Rutilianus, Gurgus ib. Fabius Qu. Max. L. XIII. annis Angur fuit 7, 49. Fabii cum Allobrogum gente

proelium 7, 51. Fabius Max. quomodo febre liberatus ib. Fabii Qu. mora qualis 7, 54. Fabius Dorsenus poeta 14, 15. Fabii unde dicti 18, 3. Cunctatoris laudes 22, 5. Fabii Qu. consulatus quando 33, 13. Fabius Qu. dictator ib. Fabius Pictor quando aedem Salutis pinxerit 35, 7. cf. 10, 34. 14, 14. Fabiae familiae principes ib. Fabius Max. consul 8, 25. Fabii senatoris mors 7, 6. Fabius Verrucosus Hercules Romam transfert 34, 18. Fabricius obsidione liberans exercitum, statua donatur 34, 15. quantum unicuique bellicorum imperatorum argenti concesserit 33, 54. Fabri pisces 9, 32. 32, 53. Fabricum ferrariam invenere Cyclopes 7, 57. materiam Daedalus reperit ib. Faeces nuptiarum ex qua materia 16, 30. Facies non nisi homini inest 11, 50. ne sole uratur remedia 29, 11. cutis quo servetur 21, 88. faciem pingentes formae gratia 22, 2. faciei morbi quales 25, 10. albicandae ratio 20, 10. maculae quo tollantur 20, 5. faciei morbi remedia 20, 40. 51. 52. 70. 21, 88. 22, 32. 41. 47. 22, 14. 37 (2). 49. 24, 33. 27. 77. 97. 25, 110. 26, 1. 34. 92. 27. 27. 28. 21. 25. 23. 50. 30, 10. 32, 27 (2). Factus olei quid sit 15, 6. Fagea glans 16, 7. 8. Fageus lucus, Iovi Fagutali dicatus, et ubi fuerit 16, 15. Fagi glans dulcissima 16, 6. cortex ad quid valeat 16, 14. quae loca amet 16, 30. fago vasa sibi honorata 16, 73. fagitum in sacrificiis ib. quibus apta operibus 16, 84. medicinae 24, 9. Falcium agricolarum consideratio 18, 67 § 5. Falerni agri limites 14, 8 § 2. uvae quales 14, 4 § 7. 8 § 3. vini nobilitas 14, 8 § 2. 23, 20. pira 15, 16. Fama qua ratione homini acquiri possit 21, 25. 81. Famam ex flagitiis captare quosdam 28, 2. Famem sedantia 11, 119. 22, 11. 25, 44. famem portendit prodigiosus partus 7, 3. famem cuniculi afferentes 8, 81. fame medicinam quidam exercere 22, 66. Familiae ne malae sint laborandae est 18, 10 § 4. Fannii officina chartaria 13, 23. 24. Fannius C. consul 10, 71. Farfugium herba qualis 24, 84. Faradorem antea dicebatur 18, 19. durissimum, et frigorum patiens ib. in Latio antiquus cibus ib. sine arista in Aegypto 18, 20 § 4. ubi serendum 18, 46. 50. quando 18, 56. quomodo 18, 10 § 7. 11. 50. usus in sacris et nuptiis 18, 3. farris modius asse venit 18, 4. quomodo differat ab alio frumento 18, 19. Aegypti quomodo conficitur 18, 11. genicula aena 18, 10 § 4. pro pane Romani diu usi sunt 18, 11. vermiculus 18, 1. Farfarum 24, 85. Farina hordei quibus prosit 18, 1. chartarum, et ex ea medicinae 24, 2. a farre dicta 18, 3. Farraginis consideratio 18, 41. Farrago tritici genus 18, 10 § 1. 7. Fasces Romanorum Imperatorum lauro coronabantur 13, 40. fascis ex quibus virgis 16,

30. consulum purpura ornabatur 9, 60.
 Fascinationibus quomodo occurratur 28, 5. remedium 13, 9, 28, 27. Fascinus deus 28, 7.
 Faseolorum leguminum descriptio 18, 33. quando serendi 18, 56. folia qualia 18, 10 § 5.
 Fastiditis gratiam dare, res ardua 1, prol.
 Fastorum Romae prima publicatio 33, 6.
 Fatigatiois remedia 23, 80, 24, 7, 14, 26, 69, 89.
 Fatui quo abigantur 27, 83.
 Fauces laedentia 23, 13, 28, 32, 31. faucium morbi remedia 18, 61, 21, 38, 89, 22, 11, 49, 50, 23, 14, 63, 24, 47, 26, 9, 27, 24, 82, 30, 11, 33 (2), 51, 29, 11, 34, 53, 36, 33, 37, 11 § 2.
 Fauni dii 12, 2.
 Faunorum ludibrii remedia 23, 10.
 Fausta quatuor uno partu peperit 7, 3.
 Faustianus vicus 14, 8 § 2.
 Faventium linum optimum 19, 2 § 1.
 Favere linguis quid 28, 3.
 Favonius ventus 2, 46, 47, 48. quando flare incipiat 18, 59, 65 § 2. Favonio vento maritantur viviscentia de terra 16, 39. equae concipiunt 4, 35, 16, 39. Favonii flatus quando 15, 4, 16, 39. genitalis spiritus mundi 16, 39. nutritius frugum 18, 77 § 3. incipiente quid agendum 18, 65 § 2. an frumento conferat 18, 73. effectus 18, 77 § 2. unde dictus 16, 39.
 Favoniana pira 15, 16.
 Favorabilioribus quibus rebus homines fiant 20, 30.
 Favorum apium stabilimentum propolis 11, 6.
 Febre quaedam animalia nunquam carent 28, 42. cervi non sentiunt 8, 50. Febris deae famum ubi Romae 2, 5. febrium leges 7, 51, 52. febri quatuor annis corripiebatur Antipater nati suo 7, 52. quibusdam perpetua feb. febrium incantatio 23, 6. febricitantibus nociva 23, 7. an vinum iis dandum 23, 24. febrium omnium remedia 8, 50, 20, 34, 81, 21, 73, 22, 8, 23, 50, 54, 58, 74, 23, 40, 47, 54, 75, 80, 81, 24, 38, 47, 25, 17, 18, 10, 59, 26, 66, 33, 5, 27, 105, 28, 21, 25, 28, 33, 66, 27, 12, 31, 47, 32, 38. tertianae remedia 20, 54, 82, 24, 108, 27, 92, 26, 23 (2). quartanae remedia 27, 92, 23, 9, 23, 66. statuae quibus arceantur 28, 28. amphemerina et eius med. 28, 66.
 Felis, id est catas in medicinis usus 28, 66. aurea ubi pro deo colatur 6, 35. felibus lingua qualis 11, 65. cinere mures abiguntur 18, 45. oculi quales 16, 76 § 2, 37, 18, 10, 83. in capiendis avibus caeterisque artus 10, 94. excrementa sua defodiunt ib.
 Felicitatis mortalium vanitas reprehenditur 7, 43. Felices cognomen sibi Sylla Rom. asseruit 7, 44. felices qui a diis iudicati 7, 47. Felicissimus Metellus 7, 44. felicitas, res deum exigit 7, 45. felicitas solida non est, quam contumelia ulla rumpit ib. Felicitatis aedes Romae 34, 19 § 10, 36, 4 § 12. F. simulacrum 35, 45. fel. exemplum 7, 1, 42, 45 (2), 47, 51.
 Fel terrae, herba 25, 32. fellia animalium consideratio 17, 74, 28, 36. bubulo tincta semina mures non tangunt 18, 45. ubi nulli animali 11, 74, 75. ubi geminum 11, 74. fellia virum maxinum 11, 75. fel Neptuno dictum ib. felle suffusorum remedia 22, 30, 32. fellia natura usqueque ib. fellia contraria 22, 70. fellia remedia 22, 49, 32, 31. fel gallinae ad quid 29, 38. anseris ib. perdicum ib. arietis 30, 23. leonis 28, 25. crocodili 28, 38. cbamaeleontis 28, 29. tauri 28, 41, 51, 58, 61, 74, 77 (2). hirci 28, 33. caprinum 28, 47, 34, 12, 28, 61, 75, 78. fellia apri quale remedium 28, 56. fel lupi in medicina quid 28, 58, 61. bubulum 28, 61, 77. vituli maculi 28, 77. aprinum 28, 80. stellionis 29, 23. vespertilionis 29, 27. viperarum 29, 38.
 Femina, v. Foem.
 Femur bubulum herba 27, 56.
 Fenestella de olea 15, 1. Fen. historicus 33, 6, 8, 7, 74, 9, 30, 59, 35, 46. Fen. quando obierit 33, 52.
 Fenum, v. foenum.
 Ferarum impetus quo fugetur 29, 24. feras pascere quis primum instituerit 8, 78. mitigatis non concipiunt 10, 83. feras mulceri alloquiis 8, 19.
 Feris Latinis quae fiant Romae 27, 28.
 Ferina carne Nomades vivunt 6, 32.
 Feritas animalium quo mitigetur 24, 102, 26, 69.
 Fermentorum consideratio, differentiaeque 18, 26. ex qua materia fiant ib. fermentatus panis validius alit ib.
 Feroniae Deae aedes 2, 56.
 Ferri consideratio, usus, commoditas etc. 34, 39. mala plura ib. ferro quae fiant 34, 40. ferrum ubique reperiri 34, 39. differentiae 34, 41. temperatura ib. et 43. ubi optimum 34, 41. humano sanguine contactum rubiginem trahit 34, 42. ferri et magnetis concordia ib. et 20, 1, 36, 25. ferreum vinum 34, 42. ferri vena largissima 34, 43. quo a rubigine vindicetur 34, 43. ferri medicinae 34, 44. rubiginis medicinae 34, 45. ei. aquae usus 34, 46. vis, domitrix rerum omnium, magneti cedit 36, 25. lapis Theamedes abigit ib. ferrum ad se trahentia 37, 56, 36, 38. ferro quae herbae tangi nollit 19, 57. f. Magnes ad se trahit 20, 1, 36, 24 § 8. f. quo temperetur 26, 34. ubi monti haereat, abigaturque 2, 99. a quo repertum 7, 51. anony mo herba ferruginari 27, 14.
 Fertilitatis eximiae loca 3, 9, 18, 20 § 4, 21, 45, 41. F. locorum vis.
 Fertilitas arborum fere alternat 16, 7. fert. causa cura est 16, 51, 18, 4. senectutem affert 16, 51. nimia saepe nocet 18, 44 § 2. fertilitatis fructuum causa quae 18, 69 § 2. fertilissima Africae loca 5, 1 sq. 18, 21, 51.
 Ferula vitis qualis 17, 35 § 1. arboris consideratio 13, 42, 15, 34, 17, 35 § 1, 19, 56. herbae consideratio, et medicinae ex ea 20, 98. muraenis infestissima ib. coronae 21, 30. asinis gratissima 24, 1. inmentis venenum ib. Baccho sacra ib. sanguinem sistit 26, 83.
 Fervor oculi herba qualis 25, 92.
 Fervorum collectionumque remedia 24, 112.
 Fescenninorum nuptialium comites iuglandes 15, 24.
 Fex et fecatum vinum quid 14, 12. fecis vini consideratio 14, 26, 23, 58. fecis aceti natura, et medicinae ex ea 23, 32.
 Fiber, id est castor 32, 13, 22, 53. praegnantibus abortus causa 32, 46. Fibri descriptio 8, 47. ingenium ib. in medicinis usus 32, 42.
 Ficedulae avis consideratio 10, 44.
 Ficorum consideratio, et earum genera 15, 19. ficorum lactis medicinae 23, 63. ficus Aegyptia 13, 14, 15, 19. Cypria 13, 15, 14, 19 § 3, 19. mirae fertilitatis 15, 19. quo praecoces fiant 15, 19. ubi Romae colatur 15, 21. ubi Romulus Remusque nutriti 15, 20. quando primum in Galliam allata 12, 2. Indica qualis 12, 11, 7, 2. ficus mira magnitudo 12, 11. ubi optima 15, 20. ficorum servatio, et earum usus 15, 21. succus qualis 15, 33. nullus odor 15, 34. fici argumentum Carthago deleta 15, 20. folia latissima 16, 38. non floret 16, 40. ficus abortus ib. quando et ubi plurima exeat 16, 41. facile fructum perdit 16, 46. pomum qualiter gerat 16, 49. fici mirum in Cilicia, Cypro, et Helle ib. ubi maxima ib. parte inferiore fertilius 16, 50. sola omnium arborum foetum maturitatis causa medicatur 16, 51. succus pro coagulo 16, 72. apta scutis 16, 77. ficio vita brevis 16, 90, 17, 20. insitio in omni genere 17, 26. seritur omnibus modis, praeterquam talea 17, 27. ficia sale siccatis casei loco antiqui vesebantur 15, 21. ficio vinum et acetum fieri 14, 21. ficus quae apta vitibus 17, 35 § 2. ficorum vermes, qui cerastes dicuntur 17, 37 § 3. ficio vermiculatio nocet 17, 37 § 4. ficorum morbi 17, 37 § 5. qua arte serotinae fiant 17, 43. ficos infantia et earum remedium 17, 44. ficorum uberitas qua arte fiat ib. ficorum, et ad eas attentum natura, ac medicinae 23, 63. ficus cineris medic. ib. ne putrescant 25, 74. Ficulnei caules quales 15, 34. Ficulnei caulis medicinae 26, 10.
 Fide carent plurima priusquam facta vel visa sint 7, 1. Fidei aedes in Capitolio 35, 36 § 5, 19. fidei lapsus ingens ubi falsae rei gravis autor existit 5, 1. fidem dare dubiis, res ardua, prologo 7, 1. Fides dea 2, 5.
 Fiducia aliena vivere 22, 7.
 Fiducia mira 7, 37.
 Fidenates cives legatos Romanorum perimunt 34, 11.
 Ficulneae signi exortus 18, 64. 65 § 2, 67 § 3. occasus 18, 59, 64. 68 § 2, 69 § 4. occasus initium autumnii 18, 68 § 2.
 Fidustius M. cur proscriptus a Sylla 7, 43.
 Figularum fractis testis Signina sunt 35, 46. figularum operum usus 35, 46. figulina ars a quo reperta 7, 57, 35, 43. figulorum collegium a quo Romae 35, 46.
 Figura quae perfectissima 2, 2.
 Filii patribus raro proceriores 7, 16. pulchri bonique quae ratio ne generentur 24, 102, 26, 9. qua ratione nascantur an legitimi sint 7, 2, 10, 3. filiorum erga genitores obligatio 8, 82, 10, 32, 51, 11, 24.
 Filiae erga matrem gratissimae exemplum 7, 45. filiae Proeti quae herba a Melampode sanatae 25, 21.
 Filicis herbae consideratio, genera, nomina 27, 55. quae ratio ne interest 18, 8 § 3. semen nullum nec flos 27, 55. stirps quomodo e corpore extrahatur 24, 50.
 Filicula herba qualis 26, 37.
 Fimeta supra nascentis herba ad quid utilis 24, 110.
 Fimi consideratio, genera, usus, etc. 17, 6. bonitas 17, 11. stercus unde esse ferique debeat 17, 6. ne serpentes innascantur quid agendum 17, 8. fimeta ubi paranda ib. finus quando ponendus in agris 13, 33.
 Firmiana vasa 33, 49.
 Fistularum musicalium materia quae 16, 66. Pan deus reperit 7, 57.
 Fistularum morbi remedia 20, 22, 33, 22, 37, 22, 75, 23, 3, 36, 37, 24, 16, 33, 51, 94, 25, 22, 26, 75, 78, 27, 47, 77, 111, 29, 9, 17, 33, 25, 34, 27, 46.
 Fitillae pulvis in sacris usus 18, 19.
 Flaccus Vibii Crispi legatus 19, 1. Fl. Pompeius in Hispania 15, 21. Fl. censor quando 7, 49.
 Flaccorum familia unde dicta 11, 50.
 Flaminus circus Romae 34, 7, 36, 4 § 7.
 Flaminus C. censor 35, 57.
 Flaminii Q. consulatus 19, 43.
 Flaminii sacerdoti fabae usus interdicitur 18, 30.
 Flaminii equum fel tangere non licet 28, 40.
 Flammae praesagia in lucernis 18, 84.
 Flatus repentini 2, 49.
 Flavianus Africae proconsul 8, 20.
 Flavius Cn. Anni filius, fastos primus Pont. publicat 33, 6. tribunus plebis ib. cum patribus indignatio ib. Flavius aedem Concordiae vorit ib.
 Flavius Proculus ib.
 Fliegmatia morbi remedia 23, 17.
 Flemen 20, 13.
 Flesse quosdam nunquam 7, 18.
 Flexumines equites 33, 9.
 Floralia festa, cur, a quo, et quando instituta 18, 69 § 3.
 Florae Deae simulacrum 36, 45 § 3.
 Florentia genus vvae 14, 4 § 7.
 Floris arborum gaudium est 16, 34.
 Floribus vinum quomodo conficiant 14, 19 § 7. hortensium differentiae 19, 31. flores cotidie gigni 21, 1. hominem mortis admonent ib. flores, qui Troiano tempore 19, 24. odoris differentiae 21, 17. in funere virorum illustrium 21, 8. ubi inodori 21, 18. colores praecipui tres 21, 22. flos primus ver nuncians 21, 38. maxime durantes ib. verni ib. flores Graecis esse, qui Latinis nominibus careant 21, 28. transmarini et eorum ordo in nascendo 21, 38. florum oleorum medicinae 23, 34. florescendi satorum tempus et differentiae 16, 39. florescendi deflorescendique tempus 16, 42. florescentibus satis quando venti nocent 18, 44 § 2. florescentia spectatissime, celerrime marcescunt 21, 1.
 Flumina res in lapidem vertentia 2, 106, 31, 20. flumina retrofluentia 2, 106. fluminum affluus qualitas ib. iuxta nascentes herbae ad quid utiles 24, 107. flumina quo siccantur 26, 9. incantationibus siati possunt 28, 29, 37, 54. miracula 2, 106, 31, 2.
 Fluxiones 23, 21. fl. alvi reme-

dia 22, 47, 25, 39, 35, 57. *Quaere Aloum.*
 Fluxus, refluxusque marium consideratio 2, 99.
 Foci consideratio 36, 69. in foco Tarquinii Prisci apparatus genitalis et cinere masculini sexus 36, 70.
 Foecunda minus, quae maiora aut corpore 10, 83. foecunditas alborum liliorum 21, 11. foecunditas senectutem ac interitum affert 16, 51. 77, 35 § 11. foecunditatis adminicula 16, 95. 28, 21. 27. 77. 30, 44. 45.
 Foedera Thesurus reperit 7, 57. Foeminae quantis viris consentit 12, 41. quarundam erga mares amor 13, 7. vini usus interdictus 14, 14. quo gravidas et foecundas fiant 14, 25. 16, 62. quo steriles fiant 14, 22. foemina illex, alias suber 16, 13. foeminas quae ratione concipiant pecudes 18, 76. foeminarum purgationibus utilia 20, 11. 13. duplices pupillas habentes ubique vias nocent 7, 2. Bithyae fascinatrices ib. semel tantum in vita parientes ib. ubi struthopodae ib. septimo accubant quinto anno parientes ib. mutari in mares, non est fabulosum 7, 3. celerius senescunt quam mares ib. foeminas in uteri sinistra parte moveri, mares in dextra ib. foeminae laeva ac dextra aequipollentes 7, 18. quarundam felicitas 7, 42. plurium longa senectus 7, 49. mortuus saepe reviviscere 7, 53. foecunditas quomodo iuvetur 20, 22. pruritum quo maxime accendat 20, 84. foeminae in nuptiis quae concessus color 21, 22. foeminae ubi communes omnibus 5, 8. foeminae ubi viri careant 5, 15. foeminae ubi regnent 2, 22. 23. quando libidinosisimae 22, 43. quomodo decorum servant 22, 82. foeminae herbarum viris peritiosis 25, 5. foeminae auri usus qualis 33, 12. foeminarum luxus 33, 57, 54. f. statuae etiam dicabantur 34, 13. 14. f. foecundiores abortu sunt 34, 49. f. candor quo inducatur 34, 50. libidines quomodo inhibeantur 17, 35 § 19. f. secreta quo sciri possint 29, 26. 32, 18. ne concipiant 29, 27. foemina ex seipsa concipiens 8, 44. 81. 10, 84. 85. 32, 54. aestate Veneris avidior, vir huius 10, 83. interdictum ne males raderent 11, 53. adulteros ne diligant 32, 18. quae ratione gigni possint 25, 19. 26, 63. 91. 27, 100. ubi quinque nequeant concipiant 7, 2. octavum annum non excedere ib. foemina peporit simul duos mares, totidemque foeminas 7, 3. respiratio partum impedit 7, 5. oscitatio in enixu letalis ib. sternutatio a coitu abortus causa ib. a lucernarum extincto abortiuntur ib. foeminarum hirta corpora 6, 36. foemina cavenda 27, 53. 113. purgationes 20, 11. 26. 34. 46. 51. 53. 70. 84. 35, 51. peculiaris remedia 20, 87. 21. 72. 73. 22. 39. 40. 49. 55. 23. 62. 24. 55. 87. 120. 25. 95. 37. 26. 89. 27. 27. 78. 79. 80. 109. 28. 77. 80. 43. 33. 35. 35, 56. morbi remedia 22. 24. 17.
 Foeniculi herbae consideratio 19, 56. in theriaca 20, 100. foeniculi exusu serpe temp

optimum ib. sylvestre 20, 96. usus ib.
 Foenoris excoctio 33, 14. Foenum quo secundum tempore 18, 67 § 4 et 5.
 Foenigræci consideratio et medicinae ex eo 18, 39. 21, 18. 24. 120. 23. 63.
 Foetor quo tollatur 20, 72. Folia quibus decidunt arboribus, et quibus non 16, 33. 34. 36. cadentium natura et colores varii 16, 34. quando cadant ib. figuræ mutatio ib. et 35. quo tempore circumagantur ib. 36. differentiae ib. dispositio ib. varii colores ib. 35. ad solem oscitant ib. 36. lanugo ib. latissima et angustissima quibus 16. 33. ad quid data plantis 16, 49. quando ventantur 16, 36. foliorum herbarum differentiae 21, 20. 60.
 Foliatum unguentum quale 16, 62.
 Fons Debris mirae naturae 5, 5. mirae naturae plures 2, 100. 106. 18, 51. 31. 10. qui aestato qui hieme frigidiores 2, 106. exiliunt, cum omnis aqua deorsum feratur ib. potui inutilis 31, 22. f. lucundissimae aquae in toto orbe 31, 24. f. quando nascantur 31, 28.
 Fontes consul 2, 72. 7, 20. Forceps a quo primum repertus 7, 57.
 Korenses uvae 14, 4 § 9.
 Formae faventia 21, 91.
 Formae parietes 35, 48.
 Formicarum Indicarum consideratio 11, 36. vires ib. Reipub. ratio, memoria, cura ib. lingua qualis 11, 65. quid non attingant in rubetis 11, 76. formicae pestes arborum 17, 47. remedia ib. 19, 58. quo tempore quiescant 18, 69 § 5. 88. futura praesagunt 18, 89. quibus necatur 19, 58. sculptae mirae parvitas 7, 21. 36, 4 § 15. venenatae ubi 29, 29. in medicinis usus 8, 41. 29, 39. in annum cibum conduunt 10, 93. se invicem sepeliunt 11, 36. Herculaeae quales 30, 10. Indicae cornutae 11, 36. 87, 54. formicae interlunium sentiunt 2, 41.
 Fornaculum fectorum a Numae regis institutio 18, 2.
 Fortitudinis consideratio, et exempla 7, 19. 29. 3, 38. quibus maxime insit 11, 70.
 Fortunae potentia 7, 43. 46. multae in poenam parit 16, 1. ei. aedes Romae 34, 19 § 1 et 5. a quo et quibus lapidibus facta 8, 74. 36. 46. 64. Fortunae Bonae simulacrum Romae 36, 4 § 5. fortunae gaudia ex malis, et contra 7, 43. F. malae templum Romae 2, 4. Fortunae varia exempla 7, 43. 46. Fortunae numen quo 2, 5.
 Fraxinea olivae quid 15, 6.
 Fraga herba 21, 50.
 Fratrum amoris exemplum 7, 36.
 Fraudis exemplum 10, 11. fraus ingeniosissima in omni vita 33, 42.
 Fraxini arboris consideratio, et eius genera 16, 24. quae loca amet 16, 30. quo tempore semen reddit 16, 48. obedientissima in opere 16, 83. apta hastis 16, 24. 83. quando et qualiter plantanda 17, 15. vitibus apta 17, 35 § 22. medicinae 24, 30.
 equorum quis repererit

Frictionis utilitas 28, 14.
 Frigora tempesta arboribus prosunt 17, 2. 36. quibus noceant 17, 2. 36. remedia 20, 56. 21, 92. frigore adustus remedia 32, 46. 24, 29. 28, 25. 62. frigoris causa omnis uredinis in frugibus 18, 68 § 3.
 Frigidis gaudia 16, 64.
 Frondis praeparandae tempus 18, 74. frondea corona 16, 5.
 Frondatoris labor in diem 18, 74.
 Fronditius Ro. miles et eius gesta 17, 1.
 Frontis descriptio et ei propria 11, 51. quorum index ib. frons domini plus prodest quam occipitium, proverbium 18, 6. frons tristitia, hilaritatis, clementiae, severitatis, index 11, 51.
 Fructuum succi consideratio 15, 33. quae nullum arbores ferant 16, 45. fr. arborum consideratio 16, 43. quae arbores facit eos perdant 16, 45. quo ordine in matre situentur 16, 48. fr. caduca res 17, 35 § 11. ne decidant putrescantque 17, 47. qui maxime probandus 18, 6. uredo unde accidit 18. 68 § 3. fr. quibus de causis pereant ib. fructuum arboris tempus 16, 43. fructuum tegminis consideratio 15, 34. fructuum diversae proprietates 15, 33. variae arboribus inhaerent 15, 40. fructum commendantia 15, 31. in uno quoque fructu quid placeat ib.
 Frugiperda salix arbor 16, 46.
 Fruges quo serendae tempore 18, 55. in sacris 18, 2. fures quae poena puniti 18, 3. fr. vitia 18, 44 § 1. orobanche herba circumligando necat 18, 44 § 3. 22, 80. fr. quaeque ubi serendae sint 18, 46. fr. ostenta ib. quando maxime laedantur 18, 68 § 3. fr. maturescendi tempus 18, 10 § 6. fr. morbi 18, 44 § 2. genera et natura 18, 9. florendi deflorendique tempus 18, 10 § 4. occatio, sarritio, runcatio, etc. 18, 49 § 3. insecturo imbro serendae 18, 78. ex eis medicinae 22, 57. fr. pestes quae 22, 77. frugibus qui potus fiant 22, 82. frugum excoctio 28, 4.
 Frumenta cum defloruerint erascunt 18, 10 § 6. frumenti genera plura 18, 9. fr. radix 18, 10 § 2. folia 18, 10 § 5. quot diebus proficiant priusquam defloruerint 18, 10 § 6. unde Romam advecta 18, 12 § 2. genera omnia non ubique nasci 18, 18. levissimum quod 18, 12 § 2. vulgarissima quae 18, 19. propria quibusdam locis ib. quia primus Romae populo donaverit 18, 4. frumentum ex quo centum et quadraginta modii ex uno proveniant 18, 21. frumenti vitia plura 18, 44 § 1. fr. vitium avena est ib. quando venti noceant 18, 44 § 2. in quo agro serendum 18, 46. quando in arboribus natum ib. quantum serendum in iugere uno 18, 55. servandi ratio 18, 73. 76. fr. grandescit crescente luna ib. a Cerere primo inventum 7, 57. Fruteta igne optime tolluntur 18, 8 § 2.
 Frutax arbor ubi 13, 11. aquaticorum consideratio 14, 19 § 7.
 Fucus marinus, herba 26, 66. 79.
 Fucorum apum consideratio 11, 10. 18.
 Fugitivi a M. Crasso victi, et de eis ovatio 15, 38.
 Fulgetra quid 2, 43. eas poppy-

smis adorare consensus gentium est 28, 5.
 Fulgetri et fulguris pictura 35, 36 § 17. fulgetrum prius cerni, quam tonitru audiat 2, 55.
 Fulgurum consideratio 2, 5. 43. quomodo caesentur 2, 6. genera et miracula 2, 52. fulgurum catholica 2, 55. quando expiari nequeant 19, 50. fulgurum religio prohibet morum in ulmo inseri 17, 28. fulgurationis praesagia 18, 81. fulgura sulphurei odoris 35, 50. quomodo abigantur ib.
 Fulcae aves maris tempestatem praesagunt 18, 87. cirri sunt 11, 44.
 Fuligine qui colores fiant 35, 25. Fullo, scarabei genus 30, 30.
 Fullonia creta qualis 17, 4. fullonium gleba quid 35, 50. fullonibus quae dicta lex 35, 57. fullones podagra non tentantur 28, 18. Fullonibus utilissima urina cameli 28, 26. fullonia ars a Nicia inventa 7, 57.
 Fulmina quae iacent quercus 16, 8. bruta 2, 43. fulminum evocatio 28, 4. sulphuris odorem habent 35, 50. fulminum catholica 2, 55. quae prospera, vel contra ib. quae non foriantur iis 2, 56. fulmen nunquam altius quinque pedibus descendit in terra ib. fulminum causa 31, 1. fulmen quid 2, 18. omnia fortuita 2, 43. iis resistentia 27, 59.
 Fulviana herba qualis 26, 57.
 Fulvius L. cur in carcerem adductus 21, 6. Tuscanorum consul 7, 44. Fulvius Q. quando consul 35, 4. Fulvius Nobilior picturam Musarum ex Ambrae Romae transfert 35, 36 § 4. Fulvii Lippini inventum 8, 78. Fulvii cochlearum vivaria 9, 82. Fulvii Flacci uxor 7, 35.
 Funda a quo reperta 7, 57.
 Fundana vina 14, 8 § 3.
 Funerum ad usum picea arbor 16, 18. funera quo servantur ne putrescant 16, 21. cum scirporum luminibus efferebantur 16, 70. imagines comitantur 35, 2. funerum fercula 10, 12. funebres pompae Arabiam beatam dixerunt 12, 41. funerationis exemplum 11, 20. 36.
 Funeta vitium quae 17, 35 § 10.
 Fungi arborum quales 16, 11. 13. morbum esse 17, 37 § 4. remedia 20, 13. fungorum natura, genera, usus 19, 14. 22, 47. fungorum veneni remedia 20, 13. 21. 34. 36. 51. 87. 21, 74. 107. 22. 15. 50. 23. 23. 31. 59. 62. 81. 25. 6. 27. 28. 29, 33. 46 § 4. 32. 16.
 Funtium cordarumque materia multiplex 19, 9.
 Furfurum capitis remedia 20, 39. 84. 21, 74. 22, 30. 57. 23, 27. 31. 35. 42. 44. 64. 75. 80. 24, 21. 37. 50. 120. 26. 30. 28. 46. 35, 52.
 Furor inducitur 21, 105.
 Furi Cresini de agro ab se culto historia nobilis 18, 8 § 2.
 Furetes, ut vaticinari videantur, quo utantur 21, 105.
 Furandi mures cupidissimi 8, 82.
 Furti exemplum 10, 41. 56. 19. 37. furto sublata quaedam fertilitas proveniunt 19, 37. furto sublata apes male fructificant ib. furto maximum pondus auri e Capitolio sublatum esse 28, 66.
 Furem apes odere 11, 15.
 Furum nocturnorum, qui fruges sustulissent, poena 18, 3.
 Furunculorum morbi remedia 20, 50. 69. 83. 22, 65. 96. 76. 23.

42. 46. 24. 12. 42. 26. 77. 28. 23. 37. 70. 30. 34. 31. 43. 46. 36. 30. *Fusidius* quis 33. 6. *F. Pif.* *Fusii Salvi* fortitudo 7, 19. *Fusus* torquere mulieres peritenera lego interdictum 28, 5. *Closter* reperit 7, 57. *Futura praesagientia* 8, 42. 56. 9. 51. 11. 10. 28. *futurarum* tempore praesagium 18, 77 § 3. *futurorum* praecognitio 2, 54. 11. 10. 35. 36. 34. 37. 56. 58. 60. ex astris desumitur 2, 5. *futurorum* curam habentia 11, 2.

G.

Gabalium aroma 24, 45. *Gabbara* giga 2, 27. *Gabiani* mira historia 7, 53. *Gaeodes lapis* qualis 36, 32. *Gagates lapis* 36, 34. 10. 4. unde dictus 36, 34. *Galaetitis* gemma 37, 59. *Galaxia* gemma 37, 58. *Galatiae spiniae* medicinae 24, 67. *Galba* Sulp. 33, 8. *Galbanum* 12, 56. 24, 12. accensos culices fugant 19, 58. *Galca capitula* a quo reperita 7, 57. *Galena* quid 33, 31. 34, 47. 53. *Galeobdolon* herba quae 27, 57. *Galeopsis* herba 37, 58. *Galeos piscis* 32, 12. 53. *Galeotes* color 29, 28. *Galerius* praef. Rom. 10, 25. 19, 1. *Galerita* avis 11, 44. 30, 20. *Galgulus* avis qualis 10, 36. 50. 59. *Gallion* herba quae 27, 57. *Gallae* quercuum fructus consideratio 16, 9. *gallam* quae arbores procreant 16, 10. ubi optima 16, 9. genera, medicinae quo 24, 4. *Gallaica* gemma 37, 59. *Gallio Annæus* consul 31, 33. *Gallia Comata* unde 11, 47. *Gallia Betulla* arbor abundat 16, 30. *Galliae* qualiter panes faciant 18, 12 § 2. *Galli populi* Capitolium obsident 7, 29. eor. ex corallinis usus 22, 11. *cr. primum* Italiani invasit 12, 2. quando primum fuit, uvam et vinum habuerint 37, 59. quam terram ament 17, 4. *Astrologum* minime observasse 18, 57. *Gallorum* messis 18, 72. *linum* maximo serunt 19, 2 § 1. *Gallorum* in Italia tumultus 3, 24. quibus vestes tinguant 22, 3. divinandi arte utuntur et ad quid verberent 25, 59. quo in venatu sagittas tinguant 27, 76. cum anro pugnant 33, 5. quo digito gestent annulos 33, 6. anserum clangore et Capitolio relictis 10, 26. 29, 25. hominem immolare soliti 7, 2. 30, 4. a *Cassandro* ubi obsessi 31, 30. *Gallorum* inventum 8, 73. vestes 8, 74. *Galli sacerdotes* genitalia sibi amputant 11, 109. 35, 46. *Galli Cornelli* interitus 7, 54. *Galli Pollionis* cedrinae mensae 13, 29. *Gallica uva* in Italia placet 14, 4 § 7. *Persica* 15, 11. *Galliarum* glandiferae arbores quid ferant 16, 13. *buxum* 16, 28. *ulmus* 16, 29. *far* 18, 11. *terebrum* 17, 25. *genus pastinacae* 19, 27. *asparagum* 24, 8. *Gallici morbi* descriptio 26, 1. *Gallidraga* herba 27, 62. *Gallinae* mirum 15, 40. *simus* optimus 17, 6. quando et quid ova supponant 18, 62. *incubitus* quo viciantur 28, 6. *gallinae* ne ab aspidio perimatur cimices devorat 29, 17. *gall. in medicina* usus 29, 25. 38. *simus* in medi-

cina 29, 33. 38. *gallinis* religionem incensio 10, 57. quando saginari coepit 10, 71. *coenis* interdicitur lego 37, 58. *gallinae* omni tempore coeunt 10, 74. *vestatae* penna evulsa sanantur 37, 58. quot ovis incubare debeant 37, 58. et ubi optima 10, 79. ad rem divinam quales 10, 77. *gallinarum* pulliones 37, 58. *pituita inimicissima* 37, 58. *morbi et remedia* 37, 58. *pituitam sanantia* 20, 23. 24, 46. 62. *Gallinaceorum* in medicina usus 29, 20. 21. 39. 30, 15. *quas gemmas* in ventriculo habent 37, 54. *gallinacei* pedes herbae genus 25, 98. *gall. lactis* haustus, proverbium 1, prol. *gall. ne a vulpibus* attingantur 28, 81. quomodo sese purgant 8, 41. *insigne peculiare* 11, 45. *Gallorum* alitum consideratio et natura 10, 24. *gallinacei* quo pugnaciores fiant 22, 30. ne cauteant unquam 29, 25. *galli alites* cur natura geniti 10, 24. *sidera* ac tempus norunt 37, 58. *inter se dimicatio* 37, 58. *leonibus* terrores sunt 37, 58. *ubi nobiles* 37, 58. *apud Romanos* auctoritas 37, 58. *castrati* desunt canere 37, 58. *gall. ubi animum* spectaculum 37, 58. *gallinaceus* quando locutus 37, 58. *gallus* cibis lacte addito pascitur 10, 71. *galli mortui* gallina ova fovant 10, 76. *gall. cristata* ex qua materia 11, 44. *Gangraenae* morbi remedia 20, 89. 92. 22. 58. 70. 72. 74. 23, 12. 16. 63. 77. 80. 24, 42. 26, 87. 27, 58. 28, 74. 34, 34. *Ganymedis* rapti simulacrum 28, 39. *Ganzae* Germanorum lingua anseres 10, 27. *Garamantum* regem canes ab exilio reduxerunt 8, 61. *Garamantites* gemma 37, 28. *Gariophyllon* 12, 15. *Garon* quid 9, 30. 31, 44. *Garus* piscis 32, 25. 28. 53. *Gasidanes* gemma 37, 59. *Gaudium* afferentia hominibus 21, 90. 25, 40. 26, 69. *gaudium* interduum mortis causa 7, 32. 54. *Ganranae* uvae ubi 14, 4 § 7. *Gauranum* vinum 14, 8 § 2. *Gausapo* quid 8, 73. *Gaviae* aves quae 10, 11. 95. *Gegania* quae 34, 6. *Gei* herbae medicinae 26, 21. *Gellianus* scriptor 3, 17. *Gellius*, Cn. 7, 57. *Gelotophyllis* herba qualis 24, 102. *Gemella* mala unde dicta 15, 15. *Gemitas* gemma 37, 73. *Gemma vitium* quid sit 17, 35 § 1. *Gemmarum* consideratio 37, 1. *sq.* probandarum ratio 37, 75. *gemmifera* flumina quae 37, 76. *gemmae* pocula 33, 2. *gemmarum* origo 37, 1. *gemmas* signis violari nefas ducunt antiqui 37, 58. *gemmarum* auctoritas quando coepit 37, 2. *gemma* in qua Apollo cum novem Musis natura impressus 37, 3. *gemmarum* sculptores nobiles plures 37, 4. *gemmae* succino facile adulterantur 37, 12. *quibus poliantur* 37, 33. *gemmarum* viridium consideratio 37, 22. *genera plurima* per Alphabeti ordinem 37, 54. a membris hominum cognominatae 37, 71. quae a Syria coluntur 37, 8. *repente* natae 37, 74. *mellis* decento niteant 37, 74. *gemmarum* quae figura probantur 37, 75. *verae a falsis* quo dis-

cernantur 37, 75. *gemmae* corona quae 22, 4. *Gemonides* gemmae 37, 66. *Gemonii* gradus 8, 61. *Gemursa* morbus 26, 5. *Genarum* descriptio 11, 56. *quibus non sint* 37, 57. *genas a foeminis* radi interdictum 11, 58. *pudoris* sedes 37, 58. *morbi remedia* 20, 2. 87. 22, 67. 23, 4. 5. 28, 47. 29, 9. 31, 46 § 4. 47. 32. 24. 34. 27. 45. 46. *Generationis* causa *Veneri* tribuitur 2, 6. *genio* ratio 10, 3. *juvantia* 24, 102. *quo impediatur* 20, 51. *Genista frutex* grata apibus 21, 44. 48. *ei* natura ususque 24, 40. *tingendis* vestibus apta 16, 30. *ligandis* rebus utilis 16, 69. *ex quibus* linum fiat 19, 2 § 2. *genistae* florum coronae 21, 27. *Genita* Mana 29, 14. *Genitali* concreto quasdam nasci foeminas infausto omine 7, 15. *genitale* non continentium remedia 20, 51. 84. *genitalium* animalium consideratio 11, 109. *genitale* masculi sexus et cinere comparuisse 36, 70. *quibusdam* ossa sunt 11, 109. *morbi remedia* 20, 20. 32. 69. 89. 21, 70. 100. 22, 14. 52. 58. 69. 23, 4. 31. 32. 58. 60. 24, 22. 28. 67. 69. 73. 74. 77. 78. 86. 120. 26, 34. 49. 57. 27. 5. 8. 28. 18. 34. 61. 29, 10. 11. 30, 22. 23. 34. 31. 35. 52. *Geniturae* effluents remedia 20, 31. 35. *geniturae* augmenta 20, 96. *geniturae* virorum medicinae 22, 40. *contraria* 20, 74. 21. 83. *virorum* extinguentia 20, 97. 22, 45. *Geniana* herba a quo reperta 25, 34. *medicinae* 25, 55. 91. 26. 15. 20. 47. 85. 87. 92. *Gentium* de diis opiniones 2, 5. *Gentium* differentia pro coeli diversitate 2, 80. *Romanae* praestantissima 7, 41. *consensus* plures 7, 58. *Gentius* Illyricorum rex 25, 34. *Genuae* vina optima 14, 8 § 5. *Genuum* consideratio 11, 101. *genibus* hominis religionem inesse 11, 103. *genus* gravantia 22, 73. 25, 6. *genibus* utilia 24, 17. *Geometriae* excellentia 7, 38. *Geranion* herba 26, 68. 90. *Geranites* gemma 37, 65. *Germaniae* miracula 16, 2. *Germanorum* praedonum naves magnae ex ligno uno 16, 76 § 2. *pubula* laudatissima 17, 3. *terra arenosa* 37, 58. *raphani* magnitudo mira 19, 26 § 4. *siser* 19, 28. *asparagis* et corrua abundat 19, 42. *anser* quales 10, 27. *hieme* turdorum copia 10, 35. *mella* qualia 11, 14. *Germani* sub terra linum praeparant 19, 2 § 1. *Germanorum* victorum mos 22, 4. *ex qua materia* portoria vasa faciunt 36, 12. *Germanici* Caesaris trans Rhenum castra 25, 6. *carmen* 8, 64. *cor* cur cremari non potuerit 11, 71. *ludi* 2, 25. *ei* tempore facies caeli visae 37, 58. *Germinationes* praecedens saepe frigoris extinguntur 17, 2. *germ. differentia* 16, 41. *germinatio* cur dicatur 16, 39. *gatorum* tempus 16, 41. *quibusdam* geminatur 37, 58. *nimia* lassescit 37, 58. *Gerres* piscis 32, 53. *Gerusia* quae 35, 46. *Gestius* Romanus quid 15, 15. *Gethion* cepae genus 19, 32. 18. 82. *semen* quale 19, 56. *Gibberum* gallinarum genus 10, 38.

Gigantes 7, 16. *praelii* sculptura 36, 4 § 4. *Gingidion* herba qualis 20, 16. *Gingivarum* morbi remedia 20. 39. 67. 81. 21, 73. 23. 28. 34. 37. 39. 44. 46. 59. 24, 5. 9. 28. 73. 77. 28, 105. 26, 29. 27, 5. 91. 28, 79. 29, 10. 31. 45. 32, 31. 48. 34, 27. 29. *gingivae* sanari dento hominis occisi 28, 2. *gingivae* laedentia 23, 57. *Gith* herba 19, 36. 52. - *gith* Glaciandi aquam ratio 24, 72. 99. *Glacium* quidam potant 19, 19 § 2. *Gladiatores* cur *Hordearii* dicti 18, 14. *hordeo* vescantur 37, 58. *glad. munus* quando Romae 15, 20. *sanguinem* humanum cur bibere soliti 28, 2. *picti* vescantur 35, 31. 33. *glad. cum de-lucent*, quo potione inventur 36, 69. *Gladii* sideris exortus 18, 67 § 3. *Gladii* pisces 15, 9. 32, 6. 53. *Gladii* a quo repertus 7, 57. *Gladiolus* herba 21, 38. 68. 6. *Glani* piscis consideratio astusque 9, 67. *in medicina* usus 32, 45. 53. *Glans* optima 16, 8. *in secundis* mensis apud Hispanos 16, 6. *medicinae* 24, 7. *color* 16, 8. quando germinet 16, 41. *excolissima* *Aegylops* 16, 8. *tegumenta* 15, 34. *glandes* non esse inter poma numerandas 14, 29. *glanibus* primo homines vescantur 7, 57. 16, 1. *genera* terdecim 16, 6. *quae arbores* proprie ferant 16, 3. *glandiferae* arbores quo tempore semen edant 16, 42. *glandiferae* arbores in summo honore apud Romanos 16, 2. *glanulae* in sue 11, 66. *Glareosum* solum quibus aptissimum et ubi 17, 4. *Glustum* herba quo Britannii corpora pingunt in sacris quibusdam 22, 2. *lactuca* genus et ex eo medicinae 20, 25. *Glasto* lana inficitur 37, 58. *Glancia* medicus 20, 59. 21, 102. 22, 47. 24, 91. 22, 35. *Glaucides* statuarius 24, 19 § 24. *Glaucionis* pictura opus Philocharis 35, 10. *Glaucion* pictor 35, 40 § 32. *Glaucion* herba quae 20, 78. 79. *Glauciscus* piscis 32, 46. 53. *Glancomatum* morbi remedia 28, 27. 29. 47. 38. 32. 14. *Glaux* herba qualis 27, 58. *Glaucus* piscis 9, 25. 32, 54. *Glauci* et *Diomedes* armorum commutatio 33, 2. *Gleasum* quid 37, 11 § 2. *Gleucinum* oleum quale 23, 46. *mustum* incoquitur 15, 7. *Glinon* aceris arboris genus 16, 26. *Glirium* animalium consideratio 9, 1. *ubi non reperitur* 8, 62. *in medicina* usus 29, 39. 30, 23. *in crenis* prohibiti 8, 62. 36, 1. *gliribus* gravissimus cibus quis 16, 7. *Glischromargos* cretae gen. 17, 4. *Globata* figura qualis 2, 2. *Glorian* animalia appetentia 10, 22. 24. 52. *aeternae* via 25. *hamae* materiam terram esse, mundi scilicet unicum punctum 2, 68. *gloria* qua ratione homini acquiri possit 21, 101. 84. 91. *Glossopetra* gemma 36, 39. *Glotia* avis consideratio 7, 57. *Glutinandae* materiae consideratio 16, 83. *glutinum* auri quale 33, 30. *chartarum* quale esse debeat 13, 26. *praestantissimum* ex quo 28, 71. *in medicina* usus 37, 58. *et* 75. a quo repertum 7, 57.

- Glycera coronaria* 21, 3. 35, 40.
Glycyrrhiza herba 22, 11. 21, 54. 11, 119.
Glycyvide herba 23, 10. 27, 60.
Gauphalion herba qualis 27, 60.
Gnesios aquilarum genus 10, 3.
Gnidium protopon vini genus traamarini 14, 9. granum, aliqui linum vocant 13, 35. ei oleum 15, 7. calami 16, 64. fons, qui et Cnidius, terram in lapidem vertit 35, 47.
Gnomica diei ratio 2, 74.
Gnomon quid *ib.* *Gnomices* inventor 2, 78. *gnomonis* umbrae pro loci diversitate variatio 2, 74. *gnomonis* usum praebuit obeliscus in campo Martio 36, 15 § 6.
Gobiones pisces 10, 3.
Gonger piscis 32, 53.
Goniaea gemma 37, 60.
Gorgasus statuarius pictorque 35, 45.
Gorgias orator in templo Delphico statum aureum sibi posuit 33, 24.
Gorgias statuarius 34, 19.
Gorgias senectus 7, 49.
Gorgonia gemma 37, 59.
Gorgonius monstri pictura 35, 40 § 30.
Gorgosthenes Tragoed. 35, 36 § 16.
Gortynae mira platanus 12, 5.
Gossampinus arbor 12, 21.
Gossipion Arabiae frutex linifer 19, 2 § 3.
Gracchanus Iunius historicus 33, 9.
Gracchorum mater duodecies peperit 7, 11. concretogenitali nata 7, 15. *Gracchi* erga Corneliam repertis angustis pietas 7, 36. *Gracch.* matris status 34, 14. *Gracchorum* manu scripta, Plinii tempore extabant 13, 26.
Gracchus C. quo anno interemptus 14, 6. *Gracchi* C. caput repensum auro 33, 14. *Gracchi* U. Delphini quales 33, 53.
Graculia Turannius scriptor 3, *graeuf.*
Graculli futura praesagiunt 18, 87. lauro se purgant 8, 41. ubi et quare enixe colantur 11, 35.
Gracanicus color 34, 20.
Gracinnus scriptor qualis 14, 4 § 5. 16, 90.
Gracia a Philippo infestata 2, 27. *Graciae* frutices quales 13, 35. vinum clarissimum quod 14, 10. *Gracchorum* a quo *Gracia* dicta 4, 14. *Gracia* serendi tempus quod aptum putet 18, 10 § 1. *Alexandri Magni* tempore felicissima potentissimaque 18, 12 § 1. *Gracia* vanitas 2, 112. 28, 29. *Gracia* vina quo pretio vendi Romae statutum 14, 16. vina non apta sacrificiis 14, 23. pira qualis 13, 16. *Gracia* faba qualis arbor 24, 2. *avena*, cui non cadit semen 18, 42. nucis natura et ex ea medicinae 23, 76. *Gracia* res est nihil velare in fingendo 21, 53. *Gr.* credulitas superstitiosa 8, 34. *Graciae* litterae veteres, Latinis litteris similes 7, 58. a quo repertae 7, 56. *Gracii* ambitiosos libros suos inscribunt 1, prol. *Gr.* diligentia fastidiosa 7, 1. *Gr.* praecepta de vino condendo 14, 24. *Gracorum* quis in bibendo gloriam meruerit 14, 28. vitiorum omnium genitores 13, 5. *olant* *Gracia* utuntur Olym. quomodo *Grac.*
- corum doctrina nihil intentatum relicto esse 17, 4. 28, 2. *Gracia* puls ignota 18, 19. *Gracii* foeni consideratio, et ex eo medicinae 24, 120. 18, 46. *Gracii* herbarum scriptores 25, 3. *Gracorum* litterae inspiciebant, non perdiscendae 29, 7. *Gracii* in supplicando mentum tunc 11, 103. *Gr.* legatos Cato cur citius dimittendos censuerit 7, 31. *Gracorum* medicos Italia expulit 29, 8. *literaturam* corruptione plenam censuit Cato 29, 7. *Gracii* medicinae ex humano corpore usque ad resemgia unguum persecuti 28, 2. *Gracostasis* locus Romae 7, 60. 33, 6.
Gracula poma 15, 15.
Gratia qua ratione alicui acquiri possit 21, 38. 34. 91. 28, 50.
Gratiana vasa 33, 49.
Gramen herba qualis 24, 118. *graminea* corona nobilissima 22, 4.
Grammaticae excellentia in Appollodoro quo honore habita sit 7, 37.
Grammatias gemma 37, 37.
Granaria qualia esse debeant 18, 13.
Granatum malum quod punicum 13, 34.
Grandinis consideratio 2, 61. carmine averti 7, 47. 28, 5. 37, 46. unde decidunt 2, 38.
Granus medicus 28, 9.
Gratulinis exemplum in animalibus 8, 21. 10, 6. 96.
Grave quodlibet minui utilissimum est 11, 119.
Gravidis noxia quae 7, 5. 23, 80. accelerant partus herbae in cribro natae 25, 18. *gravidia* pauca praeter mulierem noscunt coitum 7, 9. *gravidis* fluxisse menstrua foetus letale est 7, 13. *Graviscana* vina 14, 8 § 5.
Gromphena avis 30, 52.
Gromphena herba et eius medicinae 26, 23.
Grossi scorum medicinae 23, 63.
Gruum alium consideratio 10, 30. unde ad nos volent *ib.* *futura* praesagiunt 18, 87. *gruis* partium incredibilia 30, 53. quo sese purgant 8, 41. cum Pygmaei certamen 7, 2.
Gryllus picturae genus ridiculum 35, 37.
Grylli vermis in medicinis usus 29, 39. 30, 11.
Gryphorum ferarum descriptio 7, 2. 10, 70.
Gula quae animalis pars 11, 66. 67. *gulae* exemplum in purpura 9, 61. *gulae* proceras quae invenerint, *gulae* quoque ipsius redargutio 9, 13. 25. 59. 56. 17. 24. 27. 11. 13. 14. 12. 14. 15. 31. 19. 19. 32. 31, 43.
Gummi consideratio 13, 20. 16. 45. 37, 11 § 2. *usus* in unguentis 13, 2. *oleum* 15, 7. *medicinae* 24, 64. *honitas* ex quibus arboribus *ib.*
Gurgulio vermis 18, 73.
Gustus cunctis communis animalibus 10, 88. in lingua aut palato est 11, 66.
Gutturis descriptio 11, 68. *morbis* remedia 22, 19. 22, 70. 23, 30. 63.
Gyges rex oraculum consulit 7, 47.
Gymnasii oleo utuntur 15, 5. 7. *Gymnosophistae* 7, 2.
Gynaecanthae herba 23, 17.
Gypsaee imagines 35, 44.
Gypsi genera 36, 59. ei. *vene-*
m quo extinguitur 20, 69. 23,
40. *gypsi* usus 35, 57. ubi *fo-*
diatur 86, 59. *gypso* Africa vi-
na condit 14, 24.
Gyrini, ranarum partus 9, 74.
- H.
- Habronis* filius Nessus pictor 35, 40 § 42.
Hadrodiaetus quis dictus 35, 36 § 5.
Hadriana vasa firmiora 35, 46.
Hadrobolum quid 12, 19.
Hadrosperum quid 12, 26.
Haedorum sidus et eius exortus 2, 29. 18, 74. *pluvias* et tem-
pestates ciere 2, 39. 18, 69 § 1.
Haedorum animalium cons. et
usus 28, 57. 58 sqq. 77.
Haematina vini genus 36, 67.
Haematites lapis qualis 36, 25.
77. medicinae 36, 37. 43. *hae-*
matitis gemma 37, 60.
Haemorrhagia morbus et eius
remedia 23, 67. 81.
Haemorrhoidum remedia 20, 20.
23. 81. 23. 12. 18. 23. 24. 59. 73.
89. 92. 26. 58. 27. 5. 29. 11. 30.
22. 33. 25. 35. 23. 34. 46. 50.
36. 38. 41.
Halcyonem medicamentum,
quotque eius genera et ad quid
32. 27. Milesium quid *ib.*
Halcyonum avium consideratio
10. 47. sicut *halcyonem* gene-
rari 32, 27. *foetura* quando et
eius effectus 2, 47. 18, 62.
Halcyonides dios 10, 47.
Halicaetus aquilarum genus 10,
3. pullos suos solem intueri
compellit *ib.*
Hali herbae medicinae 26, 27.
Halicacabo herba contraria 22,
52. strichni genus soporife-
rum 21, 105.
Haliciteon Ovidii liber 32, 5.
Halimion herba 22, 33.
Halipleumon piscis 32, 53.
Halitus oris remedia 21, 83. *qui-*
bus *gratus* pestilensque 11, 115.
hominis pluribus modis infe-
ctus *ib.*
Halix piscis, et eius in medici-
nis usus 32, 45.
Halmirhaga quid 31, 46 § 1.
Halmyridia quae 19, 41 § 3.
Hammitis gemma 37, 60.
Hammonias status Protopenis
35. 36 § 20.
Hammonis coran gemma 37, 60.
Hammoniacum, v. *Ann.*
Hanno dux Carthaginiensium
primus leones mansuefecit 8,
21. cur a Carthaginiensibus
damnatus *ib.* *Hannonis* com-
mentarii 2, 67. 5. 1. 6. 36. 8, 21.
Harmodii tyrannicidarum historia
7. 23. 34. 9. 19 § 2. ei. status
posita 7, 23. 34, 19 § 10.
Harmoge 35, 11.
Harmonia quid 2, 20.
Harpa avis quibus inimica 10,
95. 96.
Harpagones, id est adunca ex
ferro instrumenta, a quo repen-
ta 7, 57.
Harpali regis circa hederam cu-
ra inanis 16, 62.
Harpax succinum Syrum 37, 11
§ 1.
Harpacticon quid 35, 50.
Hastubalis clypeus qualis 35, 4.
Hasta velutaria humano corpori
extracta, quae terram non at-
tigerit, ad quid utilis 29, 6. *has-*
ta a quo reperta 7, 57. *hastae*
ex qua materia optima 16, 24.
83.
Hastula regia herba 21, 68.
Hebenus arbor ubi et qualis 12,
8. quando Romae *ib.* 9. *spississ.*
gravissimaque 16, 76 § 3. *non*
sensit *cariem* neque *vetustatem*
16. 79. ei. copia ubi 6, 35.
- Hecale* anus Theseo quam her-
bam apponat 22, 44. 26, 50.
Hecates simulacrum Ephesi 36,
4 § 10.
Hecataeus sculptor 33, 55. 24, 19
§ 25.
Hector et Polydamas eadem no-
cte nati 7, 50.
Hederae consideratio plena, v. *de*
Edera.
Hedni populi calce agros uberri-
mos faciunt 17, 4.
Hedynopsis genus intubi 20, 31.
Hedysmata quae in unguentis
13, 2.
Hegiae statuarii opera 34, 19 § 16.
Hegias statuarius 34, 19.
Hegeidemus 9, 8.
Helacatenes pisces 32, 53.
Helyama, id est scoria 33, 38.
Helenae calix ex electro 29, 5.
pictura qualis 35, 6. 36 § 4. 40 §
32. stella qualis 2, 37.
Helenium herba 15, 7. 21, 31. 33.
91.
Helianthe herba qualis 24, 102.
Helicallidis herba qualis *ib.*
Heliochrysi herbae natura, me-
*dicinae*que 21, 96.
Heliochrysos herba 21, 38.
Heliodorus statuarius 36, 4 § 10.
34. 19 § 34.
Heliodorus Periogetes 34, 19.
Helion sambuci genus 24, 35.
Helioselinum herba 19, 37. 20, 46.
Helioscopium herba 22, 29.
Heliotropium 19, 31. 22, 28. *for-*
micas necat 19, 58. *semper* se
ad solem vertit 2, 41. 18, 67 § 1.
22. 11. florescendi causa 21, 60.
folia aeterna *ib.*
Heliotropium gemma 37, 60.
Helioscopion herba qualis 26, 42.
Helix hederae species 10, 62.
Hellanicus 4, 22. 7, 49.
Helliospontias ventus 2, 46.
Helops piscis 32, 54.
Helvenaca vitis 14, 11.
Helxine herba qualis 8, 50. 21,
56. 22. 19.
Hemerocallides herba et ei. medi-
cinae 21, 33. 88. 90.
Hemeris glandiferae arboris ge-
nus 16, 9. 2.
Hemeris pictura 35, 40.
Hemerobius vermis ubi gignatur
11, 43.
Heminae pondus 21, 109.
Hemina Cassius historicus vetu-
stissimus 13, 27.
Hemionis herba eiusque vires
25. 20. 27. 17. medicinae 26, 27.
Heniochi astri oceanus 18, 74.
Hepar piscis 32, 53.
Hepaticorum remedia 20, 55.
26. 88. 27. 105. 28. 33.
Hepatitis gemma 37, 71.
Hepatizon quid 34, 2.
Hephaestion Alexandri amicus
34, 19 § 6.
Hephaestites gemma 37, 60.
Hepsema vinum 14, 11.
Hepstaleuros herba quae 25, 39.
Heracides medicus 20. 17. 73.
22. 8.
Heracleon, id est magnus 36, 25.
Heracles herba qualis 21, 38.
Heracles Ponticus 4, 23. 7, 53.
Heracii herbae genera, natu-
ra, medicinae etc. 20, 69. ubi
optimum *ib.*
Heracleoticum organum quod
20. 62. 25. 12.
Heracleotis cancerorum genus
9, 51.
Heraculis pictoris opera 35, 40
§ 30 et 42.
Heracitus Physicus qualis 7, 18.
Herbacea chrysocollae genus 33,
27.
Herbaceum oleum quod et ad
quid utile 23, 50.
Herbarum sponte nascentium

- descriptio 21, 50. 25, 1. in aqua nascentes non tamen aluntur nisi imbribus 18, 53. hortenses quando florent 19, 31. quae in hortis satiae cito nascantur 19, 84. quaedam semine, quaedam avulsione nascuntur 19, 36. quae ubique aequae bonae 19, 37. quae ferro tangi nolunt 19, 57. seminum differentiae 19, 35, 58. quibus prosit translatio 19, 60. herbarum horticorum succi et saporis 19, 61. vinis conficiendis aptae 14, 19 § 4. herba se satis circumligans sataque necans 18, 44 § 3. semina quibus inventur ante sationes 12, 54. saepe colorem mutans 21, 21. nocte lucens 21, 36. differentiae plures 21, 18, 53. spinosae 21, 54, 56. Sabinae consideratio, et medicinae ex ea 24, 61. herbarum penes caules differentiae 21, 70. toto anno florescent 21, 66. per folia differentiae 21, 60, 68. quibus aeterna folia 21, 60. quo ordine florent 21, 63. herbarum succis quidam faciem illunt 17, 43. herbis vestes infici 22, 3. herbarum Latini scriptores 25, 2. Graeci scriptores 25, 4. picturae ib. herb. vis 25, 5. herbarum foeminae viris peritiores 25, 5. a variis gentibus receptae 25, 43. ab animalibus receptae 8, 41 sq. 25, 50. magicae plures 24, 99. herbis Aegyptii nobilibus 25, 5. herba inter omnes mirabilior 27, 74. lapillos generans ib. herbarum aetates 27, 108. quando colligendae 27, 109. ubi meliores ib. quibus veneficia tollantur 30, 6. cuneos extrahens 10, 19. herbaria ars a Chirone reperta 57. herbariorum scelus 21, 83.
- Hercinae sylvae arbores mirae magnitudinis 16, 2.
- Herculaea ficus 15, 18.
- Herculis sidus 2, 6. H. delubrum iuxta Gades 2, 100. Hercules eodem cum Iphiclio natus utero 7, 9. Herculis Rusticelli vires 7, 19. Herculi dicata arbor populus 12, 2. Herculis manu satiae quercus ubi 16, 89. quo oleastro primo coronatus ib. stercorandi artem in Italia divulgavit 17, 6. ei patria 4, 12. unde hoves abduxerit 4, 36. H. et Antaei certamen ubi 5, 1. M. ara apud hortos Hesperidum ib. ad Atlantem montem pervenisse ib. ad Hesperiam tendentis comites 5, 8. ei. pictura 35, 36 § 5 et 16. ei. filia Panda 6, 23. H. apud Taprobanam insulam colitur 6, 24. Herculis herba Heracian 25, 15. Herculis xolotyia nympha mortua 25, 38. Herculis sagittis Chiron vulneratus, et qua sanatus herba 25, 80. Hercules Cerberum ubi extraxerit ab inferis 27. Herculis aedes et statua in foro Roario 10, 41. 34, 16. 35, 7. simulacrum in Capitolio 34, 17. H. et Antaei luctae simulacrum 34, 19 § 2. simulacrum in Circo maximo Romae 34, 19 § 3. simulacra varia 34, 19 § 7 et 8 et 36, 39. 35, 40 § 32 et 36, 45. 36, 4 § 10. statuae ubi Romae 34, 19 § 36. signum ex ferro apud Thebas 34, 39. dracones strangulantis pictura 35, 36 § 2. in Oeta monte exstus 35, 40 § 32. in coelum translatus ib. cum Laomedonte historia ib. tristis insaniae poenitentiae pictura 35, 40 § 36. aedes ex qua materia 35, 49. marmoreum simulacrum
- Menestrati opus 36, 4 § 10. templum in Tyro pilam habuisse ex smaragdo 37, 19. simulacrum cui Poeni humana hostia sacrificabant 36, 4 § 12. Herculis nodus 28, 17. aedem in foro Roario nulla musca aut canis ingreditur 10, 41. in Erythris aedes 11, 36.
- Herculaea urticae genus 21, 55.
- Herculeanae rivus ubi 31, 21.
- Herdicius C. Romanus 7, 4.
- Herennius M. consul 19, 15. sereno dieictus fulmine 2, 52.
- Herices fructus contra serpentes 13, 35.
- Heraclaeorum consideratio 8, 51. praesagia 8, 56. cutis usus ib. herinacei ubi non sint 8, 83. caro quo fiat incundior 30, 21. in medicinae usus 29, 34, 37.
- Hermaphrodites gigni prodigium 7, 3. Hermaphroditus quales 12, 40, 41. in quadrupedum genere quando visi 11, 109. simulacrum nobile Polycletus 34, 19 § 20. in delitiis habitus apud Romanos 7, 3.
- Hemerotes simulacrum 36, 4 § 10.
- Hermesias herba qualis 24, 102.
- Hermiae reguli tumulus 37, 17.
- Hermiam puerum Delphinus adamavit 9, 8.
- Hermippus 30, 2.
- Hermodori duodecim tabularum interpretis statua 34, 11.
- Hermolaus statuarius 36, 4 § 11.
- Hermotimi animae relicto corpore diu erravit 7, 53.
- Hermupoa herba quae 25, 18.
- Hero servus, Luculli libertus ditius 35, 58.
- Herodotus quando et ubi et quid de Pado scripserit 12, 8. Herodotus fabulator 2, 87. 5, 10, 14. 7, 2. 8, 4. 12, 8, 40, 42. 36, 17, 19. quid de casia et cynamomo 12, 40.
- Heroion herba qualis 22, 32.
- Hierophilus medicus 11, 88. 25, 5. 23, 26, 6. 29, 5.
- Herpes animal et eius in medicinae usus 30, 39.
- Hesiodus de animalium vitae spatiis 7, 49. praecepta agriculturae pandere orsus primus 14, 1. 15, 1. 18, 56. de cultu et tarditate olivae 15, 1. ubi scripserit 18, 56. de herbis 21, 21. 25, 5. Hesione pictura 35, 37.
- Hesperidum horti 19, 19 § 1. 22, 37, 11 § 1.
- Hesperis herba qualis et unde dicta 21, 18.
- Hestiatoris herba 24, 102.
- Hetruriae pictura qualis 18, 23. vates Olenus 21, 73. vina quae optima 14, 8 § 5. coronae quales 21, 4. Hetrusci unde Thrusci cognominati 3, 8. Hetruscorum vatium astus 28, 4.
- Hexecontalithos gemma 37, 60.
- Hiberis herba quae 25, 49.
- Hiberna frumenta quae 18, 10 § 1. ficus 15, 19. Hibernum tempus quando 17, 2.
- Hibiscum herba quae 19, 27. medicinae 20, 14. 26, 10.
- Hibridae suae quae 8, 79.
- Hiccius scriptor 14, 24.
- Hiccius medicus 20, 17. 22, 18. 27, 14.
- Hieme rara sunt fulmina 2, 51. hi. ubi viola proveniat 21, 38. hiemis initium quando 18, 74. 77 § 3. hiemem pisces omnes sentiunt 9, 24. hieme viperam quae designant 18, 78.
- Hierobotane herba quae 25, 59.
- Hieracitis gemma 37, 60, 72.
- Hieracia lactuae genus 20, 26.
- Hieracium collyrium 34, 32.
- Hiero rex quid circa agriculturam 18, 5. eum Romani superant 16, 74. ei. canis qualis 8, 61. victi pictura 35, 7.
- Hieromnemae gemma 37, 58.
- Hilaritatem afferentia 21, 91. 24, 102. 26, 69.
- Himantopodis avis descriptio 10, 64.
- Himantopodes loripedes 5, 8.
- Himilco scriptor 2, 67.
- Himuli melorum genus 8, 69.
- Hippace famem sitimque sedat 11, 119. it. 25, 44. 28, 34, 58.
- Hipparchus Antonii servus 35, 58.
- Hipparchus de eclipsibus 2, 9. 10, 24. 79, 112. ei. laus et de anima opinio 2, 29.
- Hippeus cometae genus 2, 22.
- Hippias pictor 35, 40 § 35.
- Hippiades sculptura 36, 4 § 10.
- Hippocampi marmoris ubi 36, 4 § 7.
- Hippocampi pisces 32, 53. in medicinae usus 32, 20, 31. 38.
- Hippocentaurus ubi et quando visus 7, 3.
- Hippocratis de cumino sententia 20, 58. lib. de landib. pitisanas 18, 15. ei. laus actaque 26, 6. 29, 2. princeps medicinae 7, 52. 19, 30, 38. 20, 13, 22. 34, 51. 58, 83. 84, 93. 22, 15, 32. 35, 66. 24, 92. 25, 18. 26, 50, 76. 90. 28, 14. 30, 2. 32, 46, 36, 69. pestilentiam praevidit et ei ob hoc collati honores 7, 37.
- Hippodamantium vinum 14, 9.
- Hippoe cancerorum genus 9, 51.
- Hippoglossion lauri genus 15, 39.
- Hippolapathi herbae natura et ex eo medicinae 20, 85.
- Hippolyti iuvenis pictura 35, 37.
- Hippomanes equarum virus quale 8, 66. 28, 49.
- Hippomarrathron, id est sylvestre foeniculum 20, 94. 96. 21, 30.
- Hipponax poeta quando 36, 4 § 2.
- Hippophaes herba 21, 54.
- Hippophaeon quid 26, 35.
- Hippophlomon semen, eius usus, virus 25, 94.
- Hippophaeston herba qualis 16, 92. 27, 66.
- Hippophobada herba 24, 102.
- Hippophyes herba 22, 14.
- Hippopotami animalis consideratio 8, 39. 32, 53. quando Ro. advecti 8, 40. qualiter sibi sanguinem extrahant ib. ubi plurimi 28, 31. medicinae 32, 50. pilis teguntur 9, 14.
- Hippocelinum herba 19, 37. 48. ei. satio curaque ib. medicinae 20, 46.
- Hippuris herba et medicinae ex ea 26, 83. 90.
- Hippurus piscis 9, 24. 32, 53.
- Hippus piscis 32, 53.
- Hircaniae arboris quales 12, 18. ficus 15, 19. canis 6, 61.
- Hircorum rabies mitigatur si eorum mulceatur larva 28, 56. eorum sanguinis vis 28, 41. sanguine adamans frangitur 20, 1. 37, 15. hircorum in medicinae usus 28, 55. 56. 58. 61. 62. 69. 73. 74. 30, 10.
- Hirculus herba quae 12, 26.
- Hirinus Caius quis 9, 81.
- Hirudinis, id est sanguisugae in medicinae usus 32, 42. generatio 9, 74.
- Hirundinum avium consideratio 10, 34. 49. quo hinc alienitas discedant 10, 34. cur Thebarum tecta non subeant ib. victoriarum nunciae mittuntur interdum ib. hir. volatus qualis ib. 35. hir. caeterarum alitum rapinae non obnoxiae ib. 38. hir. nidi quales 10, 49. in
- ripis Nili molem conduunt ib. omnino indociles sunt 10, 62. bis anno pariunt 10, 74. hirundinum lapilli 11, 79. prima apparitio 18, 65 § 1. 2, 47. a nobis recessus quando 18, 74. futu ram tempestatem praesagiant 18, 87. quae loca oderint 4, 18. excaecatis pulvis visum restitunt 8, 41. 11, 55. 29, 38. hir. ripariae quae 30, 12. chelidoniam herbam invenerunt 8, 41. 25, 50. hir. in medicinae usus 29, 25. 32. 38 (2). 30, 9. 11. 12. 22. 27. genera tria earumque in adificando ingenium 10, 49. hir. pulli boves sanos servant per totum annum 30, 52.
- Hirundo piscis 9, 42. 33, 21. 32, 53.
- Hispania siderum observationi nunquam dedita 18, 57. Hispaniae uva qualis 14, 4 § 9. 8 § 6.
- Hispania quando primum pictura habuerit 15, 24. Hispani glandibus in secundis mensis vescuntur 15, 16. Hispania vastas iuniperos habet 16, 76 § 1. Dianae templum vetustissimum 16, 79. Baeticae alca maxima 17, 19. principis qualiter fiat 18, 12 § 2. Belgica feracissima 18, 21. 37, 17. Hispaniam quot diebus navigatione ab Ostia herbae eiusdem viribus perveniatur 19, 1. Hisp. linum optimum 19, 2 § 2. Hisp. gemmae 31, 46 § 4.
- Historiae repertor primus 7, 57.
- Histrionum luxus et eorum divitiae 9, 59. 10, 12.
- Hoedus, v. haedus.
- Holcus herba qualis 27, 63.
- Holochrysis herba 21, 24. 84.
- Holoschoenos iunci genus 21, 69. 71.
- Holosphyraton quid 33, 24.
- Holosteon herba qualis 27, 65.
- Holothurii pisces 11, 24.
- Homerus quid de sole 2, 4. Homerus quatuor tantum ventos posuit 2, 46. Homeri Ilias in nucis contenta 7, 21. Homero nemo felicior extitit 7, 30. Homeri libri ubi ab Alexandro servati ib. Homerus quid de marmoreo vino 14, 6. Homerus quae vina celebrat 14, 9. Homerus de militariis. coronis quid 16, 4. Homerus ingeniorum fons, et quid de armis Achillis 17, 3. Homerus quos flores laudet 17, 17. Homeri laus 7, 30. 25, 5. Homerus de auro et annulis 33, 3. 4. Homeri necromantiae pictura 35, 40 § 28. Homeri magica 30, 2. Homerus unde, et ex quibus parentibus 30, 6. Homerus calidiorum fontium non meminit 31, 32.
- Homini consideratio lib. 7. partium medicinae 28, 2. sanguinem quidam bibunt 28, 1. carnibus vescentes 6, 35. 7, 2. noxii dens, it. fel ad quid 25, 2. homine nihil miserius, nihilius superius 1, 5. 7, prol. 7, 31. homini quid datum optimum 2, 5. 7, 51. quibus venenum sit 32, 3. fulmine non semper extinguitur, caetera illico, 25, 5. ei. causa natura cuncta genuit 7, 1. 22, 1. ex cunctis animalibus vinum solus bibit 14, 28. hominis miseria 2, 5. 7, 1. 5. 51. 25, 7. non inesse risum ante quadragessimam diem 7, 1. non nasci, aut cito mori, optimum 7, 1. homini plurima ex homine sunt mala ib. tot mores, quot coetus ib. in membris inter se differentiae ib. homo ubi immoletur 7, 2. 36, 4 § 12. 30, 8. ho-

minum mirabiles figuras ritusque 1, 2. sylvestres ubi 7, 2. 8, 79. hominum capita ubi pro poculis 1, 2. statim cani qui ibi nocte cernentes ibi. quos serpentes fugiunt ibi. utriusque sexus ibi. 7, 3. hominem habere quicquid male in orbe est 7, 2. mirae naturae ibi. canina capita habentes ibi. monstrosi plurimi 7, 1. ubi maximi 7, 2. 16. nullo utentes cibo 7, 2. longissimae vitae ibi. et 7, 49. brevissimae 7, 2. cum feris coeuntes ibi. semiferi ibi. caudam habentes ibi. ubi velocissimi ibi. bipalmes ibi. momento evanescentes ubi ibi. homo toto gignitur anno et incerto spatio 7, 5. quot mensibus gestetur in utero ibi. conceptus miserabilis 7, 5. ritu naturae capite gignitur, pedibus effertur 7, 6. cur hom. inter se minus similes caeteris animalibus 7, 10. homini generando materia 7, 13. homini quando dimidiū mensura insit 7, 16. in dieb. minores fieri ibi. h. mirae magnitudinis ibi. 6, 35. 7, 2. 16. mirae parvitatibus 7, 15. hominis mensuratio 7, 17. hominum a natura munerata incerta 7, 51. hominis salutis securitatisque signa nulla 7, 52. plurimum repentinae mortis 7, 54. hominis vitae brevis aut longae signa secundum Aristotelem 11, 114. h. audacia 12, 42. diversi affectus 14, 1. hominis ventri nata omnia 15, 31. primi glandibus vescebantur 16, 1. ubi miserissimi ibi. hominem servare summa laus 16, 5. lucri causa, nefas ibi. hominum natura novitas ac pergrinationis avida 17, 12. malitia 18, 1. pedes equinos habentes 4, 27. auribus corpora tota integentes ibi. hominum vita floribus comparatur 21, 1. hominis nihil intentatum 21, 31. hominis urina apes curantur 21, 42. facies suas tingentes formae gratia 22, 2. hominis causa cuncta excogitata 22, 7. a ritu humano degeneres 5, 8. 7, 2. hominum asperi cultus ubi 6, 14. homines toto, praeter capita, lirti corpore 6, 28. hominum effigies mirae 5, 8. 6, 35. 7, 1. sq. homines bibunt non sitientes 2, 61. avaritiae redargutio 22, 56. homo cibo maxime perit 26, 28. h. excrementi medicinae 27, 2. h. effigies cur expressae 34, 9. hominis causa quae natura genuerit 36, 1. hominem Poeni sacrificabant 36, 4 § 12. hominis morsus inter asperissimos 28, 8. homines ut equi apparent 28, 49. hominem immolari quando vetitum 30, 3. hominis sanguine quae animalia nascuntur 26, 86. homines in lupos verti 8, 34. homini ante omnia canes fidelissimi 8, 61. inter bipeda solus animal gignit 10, 83. homini tantum primi coitus poenitentia ibi. concubitus tempore omni 7, 9. 10, 83. in veneris diverticula ibi. affectuum indicia 11, 54. oculorum differentiae 11, 53. lingua qualis 11, 63. cur ultra centesimum annum non vivat 11, 70. crescit in longitudinem ad annos usque ter septuagesimum 11, 87. membrum a caeteris different 98. terrestrium solus b. partibus quibusdam remanente 11, 103. homus ubi et quando v

hominis sanguinem gladiatores bibunt 28, 2. hominem hasta vulnerans ad quid 28, 6. hominum vita longissima 2, 63. 7, 50. hominum morsus remedia 22, 73. 23, 75. 25, 43. homines pisces 32, 53. marini 9, 4. Honor deus apud veteres 2, 5. ei. aedes Romae a quo picta 36, 4 § 4. honor praemium dignum virtutis, non aurum 10, 5. Hoplitides pugiles 35, 36 § 5. Hora diei quomodo nubilo etiam tempore dignosci possit 18, 36. horae aequinoctiales quae 18, 59. horarum varietas ibi. Horatius cocles Sublucio hostes arcuit 36, 23. 34, 11. ei. statua 34, 11. Horatii tergemini 7, 3. Horatii Flacci de ovis sententia 10, 74. Horrea uva quae 14, 4 § 6. Hordeacea pruna cur dicta 15, 12. Hordeaceus panis ex quo fermento conficitur 12, 30. Hordei pinsendi ratio 18, 23. hordeum tantum et milium Aethiopes habent 18, 24. frugum molissimum 18, 18. hordei stramentum optimum ibi. h. minime calamitosum ibi. bis anno nascitur ibi. quae herba necet 18, 44 § 3. ubi serendum 18, 46. 18, 49 § 3. quantum scri debeat uno iugero 18, 55. quando serendum 18, 56. optimum et ei. medicinae 22, 65. quot diebus nascatur 18, 10 § 2. spica qualis 18, 10 § 3. genicula octo ibi. § 4. usus in cibis apud quos 18, 14. differentiae 18, 13. palearum medicinae 22, 57. farinae remedia 18, 20 § 3. 22, 58. Muri-num, et ex eo medicinae 22, 65. Horaeum mollis genus 11, 14. Horaeon herba ex qua vinum conficitur 14, 19 § 5. Hormesio gemma 37, 60. Horminodes gemma cur dicta ibi. Hormion frument. 18, 10 § 1. 22. Horminii herbae medic. 20, 43. Horologii inventio, usus etc. 2, 78. 1. 60. Horrea quae esse debent 18, 13. Horrores frigidos tollentia 20, 51. Horoscopa vasa quae et ad quid 2, 74. Hortensius Qu. Dictator legem in Aesculeto ad plebem tulit 16, 15. Hortensius quot cados vini haeredi reliquerit 14, 17. Spili-gem Verris rei habuit 34, 18. Argonautarum picturam quanti emerit, ac eius Tusculanum 35, 40 § 26. ei. vivarium piscium 9, 80. piscina ubi 9, 81. primus pafonem Romae occidit 10, 23. Hortensia quae odoratissima 21, 18. quae maxime laudentur 19, 62. hortensium herbarum consideratio 19, 31. florendi tempus ibi. succi consideratio 19, 61. medicinae 20, 1sq. quae cito, quaeque tarde nascuntur 19, 35. quibus delectentur, et eorum cura 19, 39. morbi atque remedia 19, 57. translatio 19, 60. Hortorum consideratio 19, 19 § 1. situs et eorum cura ibi. § 2. hortis maxime apes conveniunt 21, 41. Horns Assyriorum rex, et eius inventum 30, 51. 52. 37, 52. Hostes mox in fugam vertens herba 26, 9. hostes qualiter 28, 29. leaurabatur 38, 14. vine

ictus 2, 54. 28, 4. ei. avus 16, 3. latum clavum Romam transtulit 9, 63. Hostilium L. Mancinus primus Cartaginem irrupit 35, 7. qua arte consul factus ibi. Hostus Hostilius a Romulo coronatus fronde corona 16, 5. Humana carne vascantes 6, 20. 35, 8. 34, 7, 2. hum. hostia sacrificantes 7, 2. 86, 4 § 12. hum. sanguine quidam medicinam temperant 26, 5. hum. miseriae exempla 8, 43. 7, 13. 41. 46. 51. 54. hum. miseriae consideratio 7, init. et cap. 5. hum. sermonem ferac quaedam assimulant 8, 44. 45. hum. corporis magnitudinis consideratio 7, 16. Humanitatis exempla in animalibus 8, 50. 61. Humatus quis intelligatur 7, 55. Humerorum remedia 26, 58. Humor et succus arborum sanguis est 16, 72. humorum arborum consideratio ibi. humor stellarum alimentum est 2, 6. Hyacinthi floris laus 21, 17. cum maxime durare 21, 38. ex Aiacis cruore editus ibi. eius literae ibi. medicinae ex eo 21, 97. Hyaciuthi gemmae consideratio 37, 40. quibus proveniat locis 37, 42. Hyacinthus puer 24, 38. ei. pictura 35, 40 § 28. Hyacinthizantes gemmae 37, 20. Hyades stellae 16, 66 § 1. 2, 29. Hyasna piscis 32, 64. Hyacinae ferac ubi plurimae 8, 46. hyacinae oculi quales 8, 44. h. sexum mutat ibi. ci. usus in medicina 28, 50. hyacinae cor maximum 11, 70. Hyacinae gemmae 37, 60. Hyacinae statuarii 34, 19 § 34. Hydrargyrum pigmentum 33, 41. Hydraulica organa a quo inventa 7, 38. Hydri maximi ubi 6, 26. quales 29, 22. Hydrocelicorum remedia 30, 22. Hydrolapathum herba 33, 16. 27. Hydromeli 31, 36. 27, 20. Hydropisia inducentia 20, 83. Hydrophobus ne quis fiat 29, 32. Hydrocippi ne sitiant 20, 39. 22, 11. Hydrociperum remedia 20, 3. 13. 16. 20. 21. 23. 24. 39. 43. 48. 51. 69. 87. 96. 21, 70. 78. 79. 84. 85. 93. 99. 22, 9. 18. 21. 30. 32. 49. 72. 23. 14. 54. 63. 81. 24, 17. 20. 35. 38. 50. 55. 60. 25, 22. 24. 26. 46. 73. 27, 9. 27. 66. 92. 109. 28. 68. 29, 20. 30. 30. 31. 45. 32. 31. 34, 25. 35, 32. Hygia Aesculapii filia 35, 40 § 31. ei. simulacrum 34, 19 § 19 et 20. Hygiemon monochromaticus 35, 34. Hyginus scr. 13, 47. 16, 84. 18, 63. 19, 27. 20, 45. 21, 29. Hygremplastrum 34, 46. Hylas scr. 10, 13. Hyettium marmor 36, 3. Hyocaryum herba 25, 17. ei. oleum 15, 7. ad quid utile 23, 49. hyocaryo contraria 22, 15. 52. hyocaryi veneni remedia 20, 13. 23. 25. 59. 91. 26, 15. 58. 64. 66. 90. 28, 21. 45. Hysicis herba 27, 61. Hypagum 7, 57. Hypelates lauri genus 16, 1. Hypatodotus statuarii 34, 19. Hypocaea herba 27, 68. Hypenemia ova qualia 10, 79. 80. Hyperbius, Martis filius, primus animal occidit 7, 57. Hypericon herba 26, 53. 54. 58. 71. 78. 90. 93. Hyphear visci genus 16, 93. Hypochaeris herba 21, 52.

Hypocisthis 24, 48. ei. medicinae 26, 31. 87. 90. 28, 62. Hypogaea herba 25, 102. Hypoglossa herba 28, 14. Hysirinum e purpura quomodo fiat 9, 65. 35, 26. Hysopites vinum 14, 19 § 5. Hysopi herbae consideratio et ex ea medicinae 26, 11. 28. 34. 48. 70. 30, 27. Hystaspes Darii pater 6, 31. Hystrix animal 8, 54. ei. in medicinae usus 30, 43.

I.

Ia violae species 21, 11. 14. Iacchus scr. 37, 54. Iaculum ne feriendo erret 28, 27. Iaculum serpens 8, 35. Iaculum cum amento a quo repertum 7, 57. Iades statuarii 34, 19. Ianiculus mons in quem plebs Romana cessit irata 16, 15. Ianthina vestis unde 21, 11. 14. Ianus in pacis bellique argumentum colitur 34, 16. anni deus ibi. statua in foro Boario ibi. statua, in digitis trecentorum quinquaginta quinque dierum notam habens ibi. simulacrum 36, 4 § 8. Iasione herba 22, 39. unum folium habet 21, 65. Iason primus longa nave navigavit 8, 61. Iasonis canis mirus erga dominum ibi. Iaso Aesculapii filia 35, 40 § 32. Iaspidis gemmae consideratio 37, 37. Iasponyx gemma 37, 37. Iatralopex medicina 29, 3. Iberis herba. Quae Iberis. Ibices caprarum genus 8, 79. Ibis avis qualis 10, 15. 40. clysterem reperit 8, 41. sibi rostro ventrem purgat ibi. contra serpentes invocatur 10, 40. ibium ciners in medicina 30, 49. ibis ubi nigra candidaque 10, 45. Icaenes feriae quae 35, 2. Ictidas scr. 28, 23. Ichneumon serpentis consideratio, et eius cum aspidē pugna 8, 36. 10, 83. crocodilum perimit 8, 37. ich. morsus remedia 37, 52. 29, 20. cui inimicus 10, 95. Ichthyophagi ex piscibus oleum faciunt 15, 7. Ichthyocolla piscis qualis 32, 24. 27. ichthyocolla a quo reperta 7, 57. Icones quid 34, 9. Icteri avis medicinae 30, 28. Icteriae gemma 37, 65. Ictericorum remedia 20, 34. Ictides Graece, Latine mustelae 29, 16. Ida Troadis mons larice abundat 16, 19. qualem habet fraxinum 16, 24. Ida Cretae cupressis abundat 16, 60. Idaea fons qualis 15, 19. laurus 15, 39. 23, 80. herba qualis 27, 69. Idaei dactyli gemmae 37, 61. Iecoris animalis consideratio 11, 73. Iecur deesse in extis imolanti locale signum 11, 76. quibus non sit 11, 74. vetustatis maxime patiens 11, 76. caprinum quibus prosit 8, 76. ranae geminum 32, 18. Vide Iocinera. Ieiuni saliva ad quid 28, 7. Ignis, qui aqua accenditur, extinguitur terra 2, 108. 110. 111. ignis elementis situs 2, 4. 107. ignis stellarum materia ibi. igni cum quibus magna cognatio 2, 106. ignis miracula ibi. 107. foecunditas ingensque incrementum 2, 111. optime serva-

- tur ferulis 13, 43. igne ambulantes Hiirpi non aduruntur 7, 2. ignis sine sapore, odore, succoque 15, 32. igne quae ligna non exaruntur 16, 28, 29, 11. ex quibus excutitur lignis 16, 77. in terra apparentes quid significant 18, 84. igne quibus rationibus linum non comburatur 19, 4. ubi primum repertus 4, 27. 7, 57. igne factae maculae quo tolluntur 20, 40. ignis activitas quanta 6, 35. quibusdam ignotus diu ib. ignem e longinquo concipiat 24, 101. ignis sacri morbi genera plura 26, 74. ignis quo maxime restringitur 33, 30. miracula, medicinae, prodigia 36, 68. activitas atque vis ib. ignem rapacissime attrahentia 37, 12. igne quae non calefiunt 37, 76. quod animal extinguit 29, 23. leonibus terrorem affert 8, 19. igne aetres lapis nihil perdit 10, 4. ignem salamandra extinguit 10, 86. igne quaedam animalia vivunt 11, 42. quis primum e silice excussit 7, 57. asservere in ferula Prometheus reperit ib.
- Ignis sacri** plura genera 26, 74. remedia 20, 8. 18. 23. 25. 26. 27. 51. 76. 81. 83. 84. 21. 73. 74. 77. 81. 104. 22. 16. 19. 70. 23. 3. 32. 34. 37. 41. 81. 24. 28. 30. 61. 67. 75. 105. 26. 74. 27. 37. 73. 28. 69. 29. 11. 31. 45. 32. 14. 40. 33. 35. 34. 45. 35. 17.
- Ignis** divinatio a quo reperta 7, 57.
- Ignorantiae** pudore, mentiri non piget 3, 1. ignorans se, nihil scire potest 2, 1.
- Iguvini** circa viam Flam. 23, 49.
- Ilei morbi**, id est gracilioris intestini remedia 10, 53. 30. 20. ileos pellentia 32, 31.
- Ile ventriculus** in ventre 11, 79.
- Iliacae glandis** figura 16, 6. suum angustam facit 16, 8.
- Ilihus** utilia 20, 16. 27, 28.
- Iliosorum** remedium 20, 13.
- Ilium** consideratio 11, 83.
- Ilicis** genera duo 16, 8. folia non decidunt 16, 33. folia aculeata 16, 38. pediculus brevis ib. non floret 16, 40. quo tempore semen ferat 16, 44. Romae vetustissima et qualis 16, 87. ingens Romae 16, 91. ilicis coci medicinae 24, 4.
- Iliinea** corona 16, 5.
- Ili regis** tumulus et quercus in eo 16, 88.
- Ilium** quando Troia vocari coepit 16, 88.
- Ilium** quando Troia vocari coepit 16, 88.
- Ilias** Homeri in nuce contenta 7, 21.
- Ilicebra** herba 25, 103.
- Illusionis** specierum inducentia 24, 98.
- Illustrium** virorum libros qui scripserint 33, 2.
- Imaginum** honor apud veteres ib. in funeribus ib. in bibliothecis ib. quibus positae 17, 2.
- Imber** quorum cibis ib. 2. imbres quando expetendi 17, 2. quando nocent ib. et 37 § 6. 18, 30. nocturni utiliores diurnis 17, 2. aestivi ubi aulli 17, 30 § 4. imbribus aluntur quaedam in aqua nascentia 18, 51. imbribus praecipue sata aluntur 19, 59. qua arte fieri possint 28, 29. unde decidunt 2, 38. 42. imbres etiam incognita semina afferre 16, 61.
- Immutulus** avis qualis 10, 8.
- Impares** numeri vehementiores 28, 5.
- Impendia** unde dicta 33, 13.
- Imperatores** Rom. post victoriam laurum in Iovis gremio ponebant 15, 40. Imperatorum fortium apud veteres dona 18, 3. Imperatorum manibus agri colebantur 18, 4. fasces lauro decorabantur 15, 40. Imp. graminea corona donati 22, 5. Imperatoribus artium una imperat 24, 1.
- Imperia** accepta quam multos afflixerint 7, 42 sq.
- Imperitiae** caelestem divinitatem misceri spes est ardua 18, 56.
- Impetiginis** morbi remedia 20, 34. 53. 22. 73. 71. 23. 3. 64. 27, 75.
- Impetrandi** quae volueris ratio 25, 59.
- Impetrare** hominum favorem qua arte possimus 20, 30.
- Impia** herba qualis et cur sic dicta 24, 113.
- Incantamentorum** vires et usus 28, 3. impeditentia 26, 12. incantationes tollendi artes 20, 39. 25, 79. 80. 26, 12. 28, 19. incantatoribus poena ex legibus duodecim tabularum imposita 28, 4.
- Incendia** quomodo bestiae ex stabulis extrahendae 28, 81. incendiaria avis qualis 10, 17. incendio nominato inter epulas sub mensam aquas fundi malum est 28, 5. incendiiorum deprecatio 28, 4. incendia contraria 29, 23. incendia puniunt luxum 36, 24 § 4.
- Incontinentiae** exemplum 10, 83.
- Incidubus** adamas deprehenditur 37, 15.
- India** terrarum omnium maxime gemmifera 37, 77. miraculis scatet 7, 2. omnia fere magna habet ib. arbores quales 12, 6. 9. 12. 7, 2. lintea nobilissima 9, 22. odoramenta 9, 24. non habet aestivos imbres 17, 30 § 4. an hederam nutriet 16, 62. milium in Italiam advectum 18, 10 § 3. arundo qualis 24, 50. 7, 2. 16, 65. adamas 37, 15. quomodo elephantis capiat 8, 8. 11. mirae magnitudinis serpentes 8, 14. mira animalia 8, 30. gemmae 37, 24. 25. 28. 33. 35. 37. 40. 42. 45. 46. 48. 54. 56. 60. 64. 62. 65. 70.
- Indi** quo utantur vino 14, 19 § 3. ex castaneis oleum faciunt 19, 39. Indos suae arbores vestiunt 12, 22. Indorum calami hastarum vice 16, 65. Indorum regum potentia 6, 22. 23.
- Indici** boves quales 8, 30. 31. 70. sicus spinaque 12, 10. gemma 37, 61. apri 8, 78. Indici maris beluae 9, 2. testudines maximae 9, 12. margaritae 9, 53. Indicum coloris genus 35, 12. 25.
- Induciae** a quo repertae 7, 57.
- Inedia** homini ante diem septimum letalis non est 11, 118.
- Inerticula** uva 14, 4 § 4.
- Infans** reverens in utero aliquando 7, 2. infantes quod tempus infestet 7, 5. quando unguibus careant ib. ferarum lacte nutriti aliquando 8, 22. infantium ulcera in capite quomodo sanantur 20, 33. aegrotantium remedia 20, 57. comitalem patientibus utilia 20, 73. 28, 78. infantium custos quis deus credatur 28, 7. infantium fascinatio ib. infantium ulcerum remedium 13, 20. 35, 52. auribus utilissimum 20, 48. infantes colostrati 28, 33. infantibus quae prosint ad dentitionem et gingivas et oris ulcerum 28, 78. 30, 47. infantium morbi remedia 20, 81. 21, 83. 22, 29. 30. 37. 75. 23, 19. 24, 34. 27, 61. 28, 18. 20, 78. 29, 11. 30, 47. 33. 25. 37, 12. 36. infantibus urinam moventia 20, 94. lichenas sanantia 24, 64. contra lippitudines remedium 29, 11. si lacte concreto vixerent 30, 47. infantium pericula prohibens lapis 37, 36. salivam facientia 37, 59.
- Infelicia** ligna quae 13, 37.
- Inferos** non esse secundum quosdam 2, 63. quibus evocentur ad nos 30, 6.
- Infirmis** omnis caelo accidit 16, 52. apud quos nulla 4, 26.
- Infixa** corpori extrahentia 22, 50. 24, 72. 115. 26, 79. 87. 32, 52.
- Inflammationis** corporum remedia 20, 48. 21, 76. 81. 94. 96. 22, 58. 74. 23. 3. 31. 38. 24, 12. 23, 34. 24, 28. 35. 118. 23, 24. 49. 90. 26, 79. 27, 8. 33. 106. 28, 37. 62.
- Inflationis** corporum remedia 20, 19. 26. 36. 48. 51. 55. 57. 58. 60. 84. 21, 72. 89. 22, 9. 26. 37. 27, 28. 105. 32. 13. 31. 29, 33.
- Inflationes** corporum facientia 20, 23. 22, 48. 49. 54. 72. 73. 23. 57. 24. 36. 69. 74. 26, 68.
- Ingenium** ultra artem esse 35, 36 § 6. ingeniorum laudes 7, 30. ingenium humanum nescit modum 26, 9. omnia exquirat 14, 21.
- Ingenui** pudoris est fateri per quos profeceris 1, pro.
- Inguinariae** herbae medicinae 26, 59.
- Inguinis** morbi remedia 22, 56. 24, 83. 27, 19. 28. 113. 28, 9. 12. 30, 23.
- Ingratitudinis** exemplum 10, 82. 11, 29. 30. 7, 34.
- Inimicae** res inter se 8, 10. 12. 26. 29. 33. 36. 60. 9, 5. 21. 83. 10, 5. 10. 52. 95. 16, 24. 62. 24. 1. 28. 27. 29. 45. 29, 29.
- Inimici** qua ratione poena affici possint 37, 60. Inimicitiam inmentorum tollentia 25, 35. Inimicorum odium quo concilietur 28, 29.
- Inoculationem** quae arbores non recipiant 17, 26. omnium fertilissima ib. arborum seminum quae quomodo reperta 17, 23.
- Inopia** inopes saepe cogit 15, 7.
- Insaniam** inducentia 20, 48. 21, 105. 25, 17. quomodo tollatur 20, 54. 84. 21, 89. 24, 57. 25, 22. 24. 26, 72. 28, 21. 31. 4. 20, 40. Insania aliena uti optimum est 18, 10 § 3.
- Insatibilia** quae sint animalia 11, 79.
- Inscitia** quae maxime pudenda 17, 19.
- Insectorum** animalium consideratio 11, 1. aq. insecta an asperant habeantque sanguinem 11, 2. insectorum corpus quale 11, 3. 37. ins. aculeorum consideratio 11, 34. insecta omnia oleo exanimantur 11, 21. 115. ins. pennarum consideratio 11, 33. pedes quales 11, 35. 108. oculi quales 11, 55.
- Institutionis** consideratio, inventio, etc. 17, 22. tempus 17, 24. insitorum consideratio 15, 17. insitorum quae arbores capacissimae 17, 26.
- Insolatio** 21, 49.
- Insomnia** quibus tollantur 20, 33. 72. 26, 62. 25, 23. insomnia non videntes homines 5, 8.
- Intentatum** homini nihil in vita 14, 21.
- Interaneorum** animalium remedia 22, 21. interaneorum morbi remedia 20, 40. 23, 32. 24, 92. 26, 47. 67. 27, 24. 23. 3. 30, 22. 47. 32. 33.
- Interlucatio** arborum 17, 45.
- Interlunium** quid 16, 74. 18, 75.
- Interlunio** sata non laedantur vermis 18, 45.
- Intertrigo**, id est, membrorum inter se fricatio, quomodo tollatur 21, 69. 24, 5. 19. 32. 39. 45. 26, 58.
- Intervalla** plantarum arborum quae qualia esse debeant 17, 17.
- Intestinarum** animalia quomodo pellantur 20, 13. 50. 22, 15. 20, 39. intestinarum remedia 20, 8. 39. 42. 54. 57. 27. 28. 82. 84. 92. 22. 58. 23, 51. 59. 80. 26, 83. 28. 33. 58. int. ulcera sanantia 20, 13. int. terminibus remedia 20, 73.
- Intubi** herbae consideratio 19, 39. 20, 29.
- Inulae** herbae consideratio, usus, etc. 19, 39. 20, 19.
- Inventio** rerum diis tribuitur 27, 1. 25. 1. inventionis causa amor 21, 2. inventores variorum rerum 7, 57.
- Invidiae** redargutio 25, 1. 6. invidia citra iudicium esse debet 7, 30. invidiae exemplum 8, 49. 50. 35. 36. 30. 27. 37. 13. 57.
- Iocinoris** consideratio 11, 73. ubi hinc leporibus ib. *Vide iecur.* iocinoris morbi remedia 20, 5. 13. 29. 30. 51. 53. 57. 59. 62. 78. 90. 92. 96. 18, 68 § 2 et 3. 21, 85. 22, 9. 11. 23. 25. 30. 38. 40. 58. 70. 73. 23. 5. 18. 53. 54. 63. 73. 80. 24. 16. 19. 20. 30. 31. 47. 50. 58. 120. 25, 106. 26, 19. 24. 27. 28. 37. 28. 55. 30. 16. 32. 28. 30. 31. 34. 53. 36, 38.
- Io** ubi in vacam mutata 16, 89. ad quam quercum ab Argo ligata ib. pictura ei. 35. 40 § 28.
- Iollas** medicus 20, 73. 76.
- Ion** scriptor 18, 74.
- Ion** statuaris 34, 19.
- Ion** gemma 37, 63.
- Ionum** literis uti conspirant omnes 7, 58.
- Iovetatum** genus plumbi 34, 49.
- Iovis**. *Quaere Iupiter.*
- Iphiclus** Herculis frater 7, 9.
- Iphicratis** Icaenae simulacrum 34, 19 § 12.
- Iphigeniae** ad aras stantis pictura 35, 36 § 6. 40 § 30.
- Iracundiae** causa 11, 90. iracundias hominum domat andromedas lapis 37, 54. iram equae incense, et quando ad iracundiam promiores 22, 51.
- Irene** pictrix 35, 40 § 43.
- Irinum** optimum ubi 21, 19.
- Irio** quando serenda 18, 10 § 1.
- Iris** folia qualia ib. § 5. medicinae 22, 75. ir. tritici natura 18, 22.
- Iris** gemma 37, 66. oleum 15, 7. 13. 2. 18. 22. herba odorata. 19. 25. ubi optima 21, 19. iris cur dicta ib. iris herba quae optima, et ex ea medic. 21, 82.
- Irtiola** uva ubi peculiaris 14, 487.
- Isatis** lactucae genus 20, 25.
- Isachaeum** herba qualis 25, 45.
- Isachius** herba quae 26, 62.
- Ischiadici** utilia 23, 26. 43. 24. 42. 14. 32. 36. 40. 56. 84. 86. 23. 24. 106. 26. 27. 58. 83. 27, 10. 20. 28. 72. 109. 113. 28, 4. 56. 62. 30. 18. 31. 45. 32. 13. 31.
- Isiaci** sacerdotes quid in sacris 27, 29.
- Isidia** sidus quod 2, 6. simulacrum quando sublatum Romae 15, 20. Is. plocamas 13. 52.
- Isidomos** quid 36, 51.

- Isidorus scriptor 2, 112. 4, 5. 20. 37. 5, 6. 9. 35 — 39. 43.
- Isigonus scr. 7, 2.
- Isigonus statuarius 34, 19 § 24.
- Ismenias musicus 37, 3. 4.
- Isocynamum arbor 12, 43.
- Isocrates viginti talentis unam orationem vendidit 7, 31.
- Isototes herba 25, 102.
- Isopyron herba qualis 27, 70.
- Isthmiaca corona victorum ex pino 15, 8.
- Istriae oleum optimum 15, 3.
- Italiae quae pars fulminibus obnoxia 2, 56. Italiae gentes diu vivere 7, 50. laus, temperantia, rerum copia, etc. 37, 77. Italia quae non gignat 13, 2. steriles palmas habet 13, 6. peculiaris arborum parens 14, 1. principatus in vitibus 14, 2. quas vires amet 14, 4 § 5. Italiae quae uva placeat 14, 4 § 6. generosa vina quas 14, 13. quomodo vina condant 14, 24. quando primum oleum habuerit 15, 1. oleum optimum 15, 3. piperis arbor 16, 59. calamus sagittis aptus. 16, 65. Italiae situs optimum 17, 3. Italiae terram quidam iam lassam esse dixerunt 11, 35. a quo simi uinum acceperit 17, 6. Italiae ratio in distributione temporis quo serendae arbores sint 17, 30 § 6. cultores deni in centena iugera vinearum 17, 36. Italiam latifundia perdere 18, 7 § 3. triticum optimum 18, 12 § 1. Italia ex quibus provinciis triticum recipiat 18, 12 § 2. Italiae pinsendi modus 18, 23. arandi consuetudo 18, 47. It. luxuria Asiae corrupta est 33, 53. quando primum elephantes viderent 8, 5.
- Itali a Pelasgis litteras receperunt 7, 57.
- Italicarum statuarum vetustas 34, 16.
- Itaomelis vinum 14, 19 § 6.
- Iuba 2, 63. 5, 1. 10. 6, 26. 31. 32. 34. 37. 8, 4. 5. 13. 45. 64. 9, 56. 10, 61. 12, 22. 31. 34. 40. 13, 7. 9. 29. 52. 15, 28. 26. 5. 28. 31. 15. 32. 4. 33. 40. 35, 22. 36, 46. 37, 9. 18. 32.
- Iudaica resinae qualis 14, 25.
- Iudaea tantum balsamum habet 12, 54. Iudaea Rom. servit et tributa pendit 13, 6. palmis iaclyta 13, 6. I. gena contumelia numinum insignis 13, 9. Iudaeae fluvius, qui sabbatis omnibus siccatur 31, 18. Iudaei in vitam suam saeviunt 12, 54.
- Iudaeorum magica 30, 2. superstitio 31, 44. Iudaeis dicatus piscis 13.
- Iudicem quis sortitur, an eligat, refert plurimum 1, 1. Iudicium decuriae 33, 7.
- Iudicium capitis ubi primum actum 7, 57.
- Iugurum quid 18, 3. iugera duo vini olim tantum concessa 18, 2.
- Iuglans et quercus inter se inimicae 24, 1. Iuglandis nux consideratio 15, 24. iu. quae loca amet 16, 30. aquas odit 16, 31. inferiore parte fertilior 16, 51. non facile sentit cariem ant vestitatem 16, 18. nuxes quomodo serantur 17, 11. umbrae cunctis noxiae 17, 18. nuxes quo serendae tempore 17, 30 § 6. oleum ad quid 23, 45. nuxes v. natura
- Iulia lex theatralis 33, 8.
- Iuliana cerasa qualis 15, 29.
- Iulianus Neronis procurator 37, 11 § 2.
- Iulius Graecianus 14, 4. 16, 90.
- Iulius Vindex quid erga Neronem 20, 57.
- Iulii Imperatoris carmen de olore 19, 41 § 3.
- Iulius Viator eques Rom. 7, 18.
- Iulius Gracchanus 33, 9.
- Iulius Lupus praefectus 19, 2 § 2.
- Iulii Rufi mors qualis 26, 4.
- Iulius Sex. consul 33, 17.
- Iulii medici interitus 7, 54.
- Iulus avellanae 16, 54.
- Iumentis ferulae venenum sunt 24, 1. iis poma quomodo portata facilia 13. iumentis utilia 22, 73. iumentorum ungulas indurantia 19, 19 § 2. urinam moventia 20, 23. morbi medicinae 27, 55. 76. 30, 50. ulcera sanantia 24, 82. 28, 23. oculis salutaria 24, 82. in pituita et stranguria remedia 23, 22. 26, 51. discordantia quid cohibeat 25, 35. iumentorum febris medicina 26, 71.
- Iunci consideratio, genera, satio, usus, nomina 21, 69. iunco funes faciunt 19, 9. odoratus ubi 12, 48. 21, 70. 72. iunci usus 13. medicinae 21, 69. oleum 15, 7.
- Iuniperi arboris consideratio 16, 40. non sentit cariem neque vetustatem 16, 78. 79. quomodo semen ferat 16, 42. eadem virtus quae cedro 16, 76 § 1. iu. natura, genera, medicinae 24, 36. montes amat 16, 30. spina pro folio 16, 33. non floret 16, 40.
- Iunior quo quis effici possit 20, 72. iuniora fertiliora, sed tardius fructum ferunt 16, 51.
- Iunius Pisciculus eques Romanus 36, 4 § 9.
- Iunius Appius consul 8, 61.
- Iunius L. quando consul 15, 1.
- Iunius Gracchanus historic. 33, 9.
- Iunius P. legatus perimitur 34, 11.
- Iunius Valentinus fortitudo 7, 19.
- Iunius M. praetor 35, 36 § 19.
- Iunius Syllanus consul 2, 89.
- Iunonis sidus quod 2, 6. aedes Romae fulmine icta 2, 55. templum Metaponti 14, 2. Iucis Nuceriae, et in eo portentum 16, 57. cella in Capitolio 34, 17. simulacrum 34, 19 § 13. Laciniae templum 35, 36 § 2. Laciniae mirum 2, 111. Ardaeae templum 35, 37. Iuno quo fonte perfusa 31, 22.
- Iupiter hospitalis 36, 4 § 10. Iupiter ubi cum Europa primum concubuerit 12, 5. Iovis circuli siderique consideratio 2, 6.
- Iovis stellae per zodiacum motus 2, 13. color qualis 2, 16.
- Iovi fulmina assignantur 2, 18. 53.
- Iovis cognomina 2, 54. simulacrum ex vite 14, 2. Iovi saculus sacra 12, 2. Iovis in gremio Romani imperatores laurum ponunt 15, 40. Iovis barba arbor 16, 31. apheleia in Creta insula, et circa eam mirum 16, 46. simulacrum Romae ex qua materia et quando dicatur 16, 79.
- Iovis glandes 15, 24. I. mensa verbenacae verritur 25, 59. Iovem caelo devocare conabantur 28, 4. I. simulacrum minio pingitur 33, 36. Statoris aedes Romae 34, 13. I. Colossus a Claudio imperatore dicatus 34, 18. Iovis flamma flos 27, 27. Iovis Olympi simulacrum a quo 9, 19 § 1 et 27. 36, 4 § 4. 7.
39. Servatoris templum 34, 19 § 14. Tonantis aedes 13, 16. 36, 8. Tonantis simulacrum 34, 19 § 17. Iovis simulacrum 34, 19 § 33. 36, 4 § 12. Liberum parturientis pictura 35, 40 § 33. effigies in Capitolio qualis et a quo 35, 45. aedes ex qua materia 35, 49. Olympi templum Athenis 36, 5. Ultoris templum, id est Pantheon 36, 24 § 1. I. gemma 37, 61. Lycaen humana hostia sacrificant 8, 34. Iovis armiger aquila credita 2, 56. 10, 4. 6. Iovis Labrandei fons et eius mirum 32, 7. Iupitereburneus 36, 22. I. quare caprino lacte nutritus fingatur 28, 33. Iuppiter Stratiotes, id est militarius, ubi et cur sic dictus 18, 89.
- Iurandi mos per res foedissimas 2, 5.
- Iurgia concitentia 32, 18.
- Iuvencorum corpore exanimato apes gigni 11, 23.
- Iuventutis deae aedes 29, 14. 35, 36 § 22.
- Iuventius M. consul ac eius interitus 7, 54.
- Ixia herba quae 22, 21.
- K.
- KOEMOS Graece, Latine ornamentum 2, 3.
- L.
- Labeones unde dicti 11, 60.
- Labeo Aterius praetorius 35, 7.
- Labezius ser. 9, 27.
- Laborinus Campaniae campus fertilissimus 17, 3.
- Labrandei Iovis fons et ibid. mirum 32, 7.
- Labrus piscis 32, 54.
- Labrum venerum herba qualis 25, 103.
- Laborum consideratio 11, 60.
- laborum scissurae remedia 28, 50. labro carentes homines 6, 35.
- Labrusca uva 12, 6f. 23, 14.
- Laburnum arbor aquas odit 16, 31.
- Labyrinthum consideratio 36, 19. Aegyptius 13. plures ubi et quales 13. Samius 24, 9. 30, 9. 34, 27.
- Lac ubi nigrum 2, 106. lacte asinino entis pulchra redditur 11, 96. lacte quando pluerit 2, 57. lactis ubertas intermissa restituitur 27, 59. lactis copiam facientia 20, 96. 23, 16. 24, 40. 89. 25, 5. 27, 53. 96. 116. 28, 77. 32. 46. abundantiam ovibus facientia 24, 104. copia ex qua materia 13, 47. sapor quid 15, 32. gallinae haustus, proverb. 1, 1. prol. lac ne coaguletur 20, 53. coagulantia 23, 64. lactis ubertatem puerperis facientia 20, 13. 34. 28, 77. mulierum quomodo fiat 20, 71. 21, 94. 22, 39. 44. 32, 46. 37, 59. lacte viventes homines 6, 35. 8, 61. optimum medicamentum 25, 53. vaccarum optimum 13. lactis flos in medicinae usus 23, 63. materni usus utilissimus, exitiosus vero post conceptum 28, 29. quod maxime nutrit 28, 33. lactis consideratio 11, 91. bonitas 13. coagulum quando venenum 28, 45. lactis materum medicinae 20, 20. 28, 21. lacti contraria idque extinctiva 22, 55. 23, 18. 27, 39. lac lactinae ad scribendum, ne videatur, commodum 26, 39. lactes quae in homine dicantur 11, 79.
- Lacedaemonii quo annulo usi sint 33, 4. Lacedaemonis 6. etorium opus 35, 49. Lacedaemonii quando imperium amiserint, et quod tunc portentum visum 2, 26.
- Lacertarum magnarum copia 6, 37. lacertae descriptio 8, 66. natura qualis 29, 23. lacerti ubi maximi 8, 60. lacerti viridis gemma 37, 67. lacertis lingua qualis 11, 65. aetas 8, 60. Arabiae cubitales 13. Indio viginti quatuor pedum 13. lac. color 13. ova 10, 73. lacertorum piscium genera 32, 53. lacertam ore parere vulgo creditur 10, 95. lacertis nulla memoria, neque incubant 13. in medicinae usus 29, 34. 37. 38. 30, 12. 17. 30. in cibo sumuntur 30, 18.
- Lacryma vitis qualis, et ex ea medicinae 23, 3. lacrymae mirariae indices 11, 54. lacrymarum remedia 23, 34.
- Lacon statuarius 34, 19.
- Laconica purpura 21, 22. 35, 26. arundo qualis 16, 66. canes quales 10, 83. ficus maximae 16, 49.
- Lacta herba 12, 42.
- Lactes in caelo circulus, et eius effectus 18, 69 § 2.
- Lactoris herba qualis 24, 105.
- Lactucini quidam Romani nominati, et quare 19, 19 § 3.
- Lactuca genera etc. 19, 38. 39. 20, 24. 26.
- Lacunarum a quo primum pietas 35, 40.
- Lacuturres brassicae quales 19, 41 § 3.
- Lacydi philosopho anser perpetuus comes 10, 26.
- Lada herba (v. Ledon) 12, 37. 26, 30.
- Ladani consideratio 12, 37. medicinae 26, 30. 47. 71. 78. 89. 90.
- Laelius Strabo quis 10, 72.
- Laelius Decimus 1, 1. prol.
- Laetitia nec ullo minio moerore pensanda 7, 41. laetitiam afferentia 25, 40.
- Lagarina uva 14, 8 § 6.
- Lageae uvae 14, 4 § 8.
- Laginis herbae descriptio 24, 89.
- Lagonis pueri simulacrum 34, 19 § 17.
- Lagopus avis 10, 69.
- Lagopi herbae medicina 26, 34.
- Lagonopus morbus et eius remedium 20, 13.
- Laiippus statuarius 34, 19. 19 § 7.
- Lais medica 28, 23.
- Lala mulier pictrix 35, 40 § 43.
- Lalietana vina 14, 8 § 6.
- Lalizones agrorum genus 8, 69.
- Lamia quidam in rogo revixit 7, 53.
- Lamiae pisces 9, 40.
- Lamium icticae genus 21, 55. 22, 16.
- Lamirus piscis 32, 53.
- Lampadias cometae species 2, 22.
- Lampades 2, 25.
- Lampaeae gemmae 37, 74.
- Lampido felix foemina credita 7, 42.
- Lampyrides vermes ignium modo noctu lucentes 11, 34. 18, 68 § 2.
- Lanae quando pluerit 2, 57. lanae color inextinctus 32, 22. colorum genera plura 8, 73. lanas inficere, Lydorum repertum 7, 57. lanae medicinae 29, 9. usus in nuptiis 13. ubi optima 8, 73. lana in foliis arborum 16, 36. lanae quibus tingantur 23, 3. 22, 19. 22. 35, 26.
- Lanaria herba qualis 24, 104.
- lanatae uvae ubi 14, 4 § 1. lanata arbor cur dicta, et ubi in-

- venta 15, 14. Lanati dicuntur lupi pisces 9, 25.
- Lancea a quibus reperta 7, 54.
- Lanigeræ arbores ubi 12, 21, 22.
- Langeæ bestiae 37, 11 § 1.
- Langoris remedia 24, 36.
- Langurium quid 37, 11 § 1.
- Languriae bestiae ib.
- Laocoontis et siliorum a draconibus innoxorum statua 36, 4 § 11.
- Laodamiae mulieris pictura 35, 40 § 33.
- Laodice uxor Antiochi 7, 10.
- Laodiceae lilium quide 21, 22.
- Lapathi herbae natura, genera, medicinae 20, 85, 30, 21. radix maxima 19, 31. satio quando 19, 54. sylvestre melius reliquo 19, 60. usus et ex ea medicinae ib.
- Lapides intra arbores reperti ad quid prosint 16, 76 § 2. fugitivus ubi 36, 23. Assius 28, 27. viva corpora erodentes 36, 27. ubi translucidi 36, 28. 46. 67. lapidis flos qualis 36, 28. lapides quosdam parere alios 36, 29. ossei 36, 29. lapides o pulvere 35, 47. lapides cere terram ubi ib. lapidem integrum fluctuare, comminutum morgi 36, 27. vivi quales 36, 30. mortuorum consideratio 36, 43. qui secari possunt 36, 44. 48. monumentis apti 36, 49. lapis viridis ib. qui aedificiis apti et qui non 36, 48. e caelo cadentes 2, 59. lapides herbi tingi 22, 3. lapides pingere quando inventum 35, 1. lapidibus cur pluat 2, 38. 59. lapides statim consuetos corpora 2, 98. 36, 27. lapis ubi crescat 2, 106. 36, 29. lapides quaedam fieri solo tactu 36, 27.
- Lapicidinae a Cadmo repertae 7, 57.
- Lapilli et setae in vesicis 11, 83.
- Lapillo herba generans 27, 74.
- Lapillo Thraces dies computant 7, 41.
- Lapitharum simulacrum 36, 4 § 4.
- Lappa Boaria herba ad quid 24, 36. lappa frugibus inimica 18, 44 § 2. ei flores quales 21, 61. lappago herba 26, 65.
- Lapsanae descriptio, et ex ea medicinae 20, 37.
- Laqueria ubi auro intacta 33, 18.
- Larbason quid 33, 33.
- Laribus compitalia cur instituta 36, 70.
- Larix quae non repullulat 20, 44. medicinae 24, 19. montes amat 16, 30. laricis consideratio 16, 19. non ardere ib. non decidunt folia 16, 33. folia qualia 16, 38. non floret 16, 40. germinatio qualis 16, 41. natura qualis 16, 73. larix altiss. 16, 76 § 1 et 2. neque cariem neque vetustatem sentit 16, 78. validus pondus sustinet 16, 81.
- Lartius Licinius legatus 31, 18. quid ei circa tubera acciderit 19, 11.
- Laser quid 19, 15. laserpitii consideratio ib. laseris medicinae 20, 33. laser piscis 32, 12.
- Lassorum remedia 20, 69, 73, 22, 15.
- Lassitudinem ne quis sentiat 23, 40. 24, 7. 14. 38. 27, 104. 105. 28, 37. 31, 46 § 4.
- Lataces herbae 26, 9.
- Lateria pira 15, 16.
- Lateribus quae conveniens materia 35, 49.
- Lattrarias domus qui invenerint 7, 57.
- Laterum genera tria 35, 49.
- Lateris vocis contentione laesi remedium 26, 85. laterum doloris remedia 20, 39. 46. 51. 62. 69. 18, 69 § 1. 20, 89. 21, 77. 81. 89. 22, 15. 18. 32. 37. 58. 23, 16. 80. 24, 13. 30. 36. 58. 80. 26. 17. 18. 19. 21. 27. 85. 27, 24. 92. 30, 18. 32. 30. 34, 44.
- Lathyrum regem Eudoxus fugit 2, 67. L. Ptolemaeus rex 6, 35. 3.
- Lathyrus herba qualis 27, 74.
- Lati clavi tunica quae 8, 73.
- Latifolia quercus genus 16, 8. 9.
- Latinis literis Graecae literae veteres similes 7, 58. Latinis feriis quae fiant Romae 27, 28.
- Latini prius a quo victi 34, 11.
- Latinae literae antiquae 35, 37.
- Linguae novitas 14, 5. Latini primi Italorum vinum habuerunt 14, 14. Latini herbarum scriptores 25, 1 sq. Latinorum castra a quo capta 33, 11.
- Latinensia vina 14, 8 § 5.
- Latinum farre pro cibo utebatur 18, 19.
- Latonae puerperae simulacrum 34, 19 § 16. statua 36, 4 § 6. L. et Dianae simulacrum 36, 4 § 10.
- Latrocinia contraria 28, 29.
- Latronum impetus quo vitari possit 29, 24.
- Laurea pira 15, 16. cerasa 15, 30.
- Laurea, idest lauri folia 15, 40.
- Laurea Tullius 31, 3.
- Lauretum ubi Romae 15, 40.
- Laurentina uva quae 14, 4 § 5.
- Laurinum oleum 15, 7. 23, 43.
- Laurices quid 8, 51.
- Lauriotis quid 34, 34.
- Lauri arboris consideratio, et eius genera 15, 39. 37. 38. 40. ei. haccae 15, 29. Apollini sacra 12, 2. fulmine non citur 2, 37. optima quae 15, 7. succus qualis 15, 33. in triumphis usus 15, 38. laurus ante Caesarem et Pontificum domum Romae ib. Delphica quae 15, 39. quae loca amet 16, 30. non decidunt folia 16, 33. primo Favonio germinat 16, 41. cur mas existimetur 16, 52. lauro frigus inimicum 16, 59. plurima in Olympo monte ib. in sacris ib. cum hedera ignem excutit 16, 77. insana ubi et quare sic dicta 16, 89. quibus modis seratur 17, 11. quando serendae 17, 16. contra rubiginem satorum 18, 45. Daphnoidis natura, et ex ea medicinae 23, 80. 1. medicinae ib. Delphica ib. Idaea et Alexandrina ib. lauro aves quaedam sese purgant 8, 41.
- Laver herba et ex eo medicinae 26, 22.
- Lavica Romana porta 36, 4 § 5.
- Lea brassicae genus 20, 33.
- Leaenae meretricis patientia 7, 23.
- Leaena quot uno foetu pariat 8, 17.
- Lebadiae prodigium 16, 66.
- Lebanus Basius quia 26, 4.
- Lectis argentum addere Carvilius tradidit 33, 51.
- Lecythion agilitatis exercitator 35, 40 § 30.
- Leodon herba 26, 30 § 2.
- Legati Romanorum sagmina portabant 22, 3. 25, 59. verbenacum ad hostes ib. Legatorum quorundam audacia 25, 61.
- Leges. Quere Lex.
- Legumina quae herba necet 22, 80. quae iis bestiolae innascantur 22, 81. radix qualis 18, 10 § 2. quota die sata nascantur ib. culmus qualis 18, 10 § 5. canlis ib. legumina diutius florent ib. quando siliquentur ib. quot diebus maturescant 18, 10 § 6. leg. consid. 18, 30. leg. unde dictum 18, 30. quomodo diu servantur ib. occatio, sarritio, runcatio, etc. 18, 50. ne maleficia innascantur ib. et 19, 57.
- Lemae in oculis 23, 24.
- Lembus navis a quo repertus 7, 57.
- Lemniaci in coronis 21, 4.
- Lemonium herba qualis 25, 61.
- Lendes bestiae quibus perimantur 22, 50. 24, 42. 28, 46. 29, 35. 33, 50. 52.
- Lenaeus medicus 24, 41. 42. Lenaeus Pompeii quis 15, 39. 25, 3. ei. liber 25, 3. 27.
- Lens legum quando serenda 18, 56. 61. 46. 31. lentem pinsendi ratio 18, 23. lente vascenae aquanimes sunt 18, 31. lentem necans herba securidaca 18, 44 § 3. Lentis natura, et medicinae ex ea 22, 70. 4. 5. 57.
- Lentiscus arbor picem fundit 14, 22. ei. oleum 15, 7. 23, 45. baccae 15, 29. qua ratione temper viridis et fertilis secundum Ciceronem 18, 61. medic. 24, 28.
- Lentiginis remedia 20, 4. 23. 40. 49. 58. 71. 21, 106. 22, 23. 25. 41. 47. 58. 74. 23, 16. 45. 64. 80. 81. 82. 24, 29. 38. 59. 92. 120. 27, 110. 28. 28. 32. 8. 27. 31.
- Lentuli unde dicti 18, 3. Lentulus Spinther primus vela duxit in theatro 19, 6. ei. amphorae urceique 36, 12. diapha et ubi hoc reprehensio 9, 63. Lent. Cornelius quando consul 30, 3. Lent. L. consul contra Saminites 33, 11. Lent. P. cos. 24, 18.
- Lentulus consul 7, 10.
- Leochares statuarius 34, 19. 36. 4 § 9. eius opera 34, 19 § 17.
- Leonatus Alexandri dux 6, 26. 35, 47.
- Leones cancrorum genus 9, 51.
- Leonum feritas inter se non dimicat 7, 1. leones ingum subeunt 10, 62. leonibus lingua qualis 11, 65. leones et theos inimici 10, 95. leonum pugnam quis Romae dedit 8, 20. quomodo capi facile possint 8, 21. qui primus manu tractare ausus, ac mansuetum ostendere ib. quis primus iugo subdidit ib. leo laevis ab homine medelam petit ib. ubi nigri 8, 22. leonis caput fortiss. 8, 55. adipis aliarumque partium in medicinae usus 28, 25. quos non attingant 29, 25. leonis consideratio 8, 17. 18. 19. ne mordcant 34, 32. quae herba iis contraria 24, 102. leonis animae virus grave 11, 115. ungulae 11, 106. leonum carnibus viventes homines 6, 35.
- Leo piscis 36, 56.
- Leon statuarius 34, 19 § 34.
- Leonides Alexandri paedagogus 12, 32.
- Leontice herba qualis 25, 85.
- Leontii statuarii opera 34, 19 § 4.
- Leontion pictor 35, 36 § 19.
- Leontinus gemma 37, 73.
- Leontiaci pictura 35, 40 § 35.
- Leontopetalon herba qualis 27, 72.
- Leontopthoni consid. 8, 57.
- Leontopodion herba qualis 26, 34. medicinae 26, 79. 87.
- Leopardus a leone gignitur 8, 17.
- Lepidii consideratio 19, 51. medicinae 20, 70.
- Lepidotes gemma 37, 62.
- Lepidus M. consul et eius domus 36, 8. 24 § 4. 10, 25. Lepidi Aemilii interitus 7, 54.
- Lepidus M. ob caritatem Apuleiae coniugis obiit 7, 36. Lepido quid in triumviratu acciderit 35, 38. Lepidorum familia 7, 10.
- Lepre morbi remedia 20, 23. 34. 36. 51. 70. 71. 86. 87. 21, 74. 22. 15. 23. 25. 43. 58. 23. 2. 16. 27. 31. 64. 24. 33. 49. 58. 120. 25. 24. 109. 26. 38. 28. 7. 33. 50. 29. 30. 31. 46 § 4. 32. 27. 31. 34. 27. 35. 50. 51.
- Lepton centaurion herba 25, 31.
- Leptophyllon herba 26, 45.
- Leptoragae 14, 3.
- Lepus marinus qualis 32, 3. ei. venenum et remedia 20, 84. 22. 58. 24. 11. 12. 25. 77. 28. 21. 33. 45. in medicinis usus 32, 28. 47. lepus piscis 32, 9. 53.
- Leporum terrestrium consid. 8, 81. in lithacem insulam illati moriuntur 8, 83. apertis oculis dormiunt 11, 54. omnimenae pariunt 10, 83. coriis maximum 11, 70. ubi bina iociera habeant 11, 73. non pinguescunt 11, 85. surdus facilius pinguescit 28, 81. lepus animalium velocitas. 11, 94. leporis membra contra serpentes, et eiusdem in medicinae usus 28, 48. 53. 56. 57. 58. 60. 62. 77. 78. 19. coagulum in medicina 28. 42. 48. 49. 51. 53. 58. 78. in cibo sumpti somnolentos faciunt 28, 79. leporis carnes edens formosus fit ib. leporinae pelles pro vestibus 8, 31.
- Lesbia gemma 37, 62.
- Lesbium vinum quale 14, 9.
- Lesboches pictor 34, 19 § 25.
- Lethargicum morbum facientia 20, 48. 23. 6. lethargicorum remedia 20, 13. 20. 48. 51. 87. 90. 22. 15. 23. 40. 75. 24. 16. 23. 38. 26. 72. 28. 29. 67. 29. 17. 30. 29. 32. 13. 38. 41. 26. 11.
- Leucacantha herba 27, 98.
- Leucacathes gemma 37, 54.
- Leucadis Irium optimum 21, 19.
- Leucadidum vinum 14, 9.
- Leucanthe herba 21, 104. ex ea medicinae 22, 18.
- Leucanthemis herba 22, 26. leucanthemum ib. et 21. 6. 33.
- Leucargyllion quid 17, 4.
- Leuce, id est amorata 19, 28 § 3.
- Leuceoron herba 26, 34.
- Leucochrysa gemma 37, 44. 62.
- Leucocomis punici mali species 13, 34.
- Leucochrum vinum 14, 11.
- Leucoconium vinum ib.
- Leucogaea gemma 37, 59.
- Leucographia gemma ib.
- Leucographia herba 27, 78.
- Leucogaeus collis ubi 18, 29 § 2.
- Leucoion quid 34, 32.
- Leucos ardeolarum genus 10, 79.
- Leuci aves altero carent oculo 11, 52.
- Leucopetalos gemma 37, 62.
- Leucophaeus papas 32, 38.
- Leucophoron quid 35, 18.
- Leucophthalmos gemma 37, 62.
- Leucostictos marmor 36, 11.
- Leucrocottae ferae descriptio 8, 30.
- Leuson arbor 16, 73.
- Lex a Cerere primum reperta 7, 57. leges quaedam veterum in sacris 14, 14. censoriae coenae 8, 77. 82. 10, 71. 36. 2. duodecim tabularum 11, 58. 16. 6. 17. 1. 21. 5. 28. 4. 30. 3. Pa piria 33, 13. Clodia ib. Metella 35, 57.
- Lexipyrretae quae 20, 76.
- Libadion herba 25, 31.
- Libanios vitis 14, 22.
- Libanochros herba 37, 62.
- Libs ventus 2, 46. 18, 77 § 1.
- Libonotus ventus 2, 43.
- Libanotis herbae consideratio.

- 19, 62. medicinae 20, 64. 21, 24.
Libella instrumentum a quo re-
perta 7, 57. unde dicta 33, 13.
Liber pater. *Quaere Bacchum*.
Liberi, id est Bacchi pictura 36,
4 § 9.
Liberales artes servitia olim
non discebant 35, 36 § 8. lib.
artium prima ibi. unde dictae 14, 1.
Liberi quo pulchri, boni, fortu-
nati que gignantur 24, 102. 26, 9.
Libri pumice poliuntur 36, 42.
librorum superbas inscriptiones
arguit 1, prol. libros the-
sauros esse ibi.
Libido in somno quo compesca-
tur 20, 26. in poculis caelari
potest 32. 2. libidinum (tabel-
lae a quo pictae 35, 36 § 5. li-
bidinis impatiens 10, 51. si-
gnum 11, 94. libidinis intempe-
rantiam coercens 24, 37. 38, 42.
Libonis ludi 36, 24 § 2.
Libralia pira quae 15, 11.
Libripentes unde dicti 33, 13.
Liburnicae naves 9, 5. 48. ex
qua materia 16, 18.
Libycom asparagi genas, et ex
eo medicinae 16, 19.
Libys pueri simulacrum 34, 19
§ 4.
Liceriana pira 15, 16.
Liche arbor et ex ea medicinae
23, 69.
Lichen morbus qui 20, 2. 26, 2. 3.
remedia 26, 10.
Lichenis herbae descriptio, ge-
nera, et unde dicta ibi. et 26, 76.
Lichenae morbi, id est, menta-
grae remedia 20, 2. 23. 40. 50.
84. 89. 21, 74. 85. 22, 21. 22.
32. 38. 58. 72. 23, 3. 27, 31. 35.
63. 64. 77. 79. 24, 23. 38. 56. 64.
26, 1. 10. 11. 27, 105. 28, 7. 50.
30, 10. 31, 45. 32, 27. 33, 25.
25. 50. 51. 57.
Lichen quid in equo 28, 49.
Licium medicamentum 24, 76.
12, 15.
Licium quod medicinae optissi-
mum 12, 17.
Licii statuarii opera 34, 19 § 17.
Licianum oleum optimum 15, 3.
Licinius Lartius 19, 11. Publius
quando consul 10, 2. 14, 16. 30.
3. Licinii inventa 9, 80. Li-
cinius Macer 32, 3. 5. Licinius
Mucianus 3, 9. 7. 3. 8. 3. 76. 80.
9. 10. 31. 41. 12. 5. 31. 13. 16.
Liciniana propago Catonis 7, 12.
Liciores fores percutiebant cum
Consul domum aliquam in-
traturus erat 7, 31.
Lien quib. hominib. nullus 1, 47.
quomodo totus amittatur 20, 59.
in medicinis usus 29, 58. lienis
consideratio uberior 11, 80. Lien-
e carent sues aliquando 24,
41. 25, 20. lienis morbi reme-
dia 11, 81. 20, 16. 24. 50. 53.
55. 59. 69. 75. 86. 90. 93. 21, 74.
76. 86. 22, 9. 15. 23. 30. 32. 40.
41. 43. 23, 16. 54. 63. 80. 24, 14.
38. 41. 58. 120. 26, 50. 27. 24.
28. 94. 109. 28, 33. 57. 29, 11.
32. 32. 34. 46. 35, 14. 35, 52.
lienens lienib. mederi 28, 57.
78. curandorum praeccepta 30,
17. lienem cursorum extinguen-
tia 26, 83. lienem quae
extenuent 20, 13. 26. lienem
absumens 22, 73. 24, 5. 41. 60.
25. 20. 26. 48. 27. 42. 32, 11. 14.
lienem emitti totum per alvum
triginta quique diebus 20,
59. ut triduo absumatur 27, 114.
Ligamentum materia 16, 68. 69.
Lignum ovo perfusum non ardet
29, 11. ligna ossa 16, 73. qui
caedi debeant tempore ibi. q
in aqua terrae diu duret
79. ubi teredini obnoxia
non ibi. ligna lignis int
- tur ut pretiosiora fiant 16, 84.
ligni bractea ibi. lignum auri-
bus sonans 24, 49. quomodo si-
ne igne accendi possint 24, 102.
lignum quae procreet animalia
11, 38.
Liguriae musti utilitas quo no-
scatur 14, 25. vina generosa
14, 8 § 5. 15, 8 § 4.
Ligustici herbae natura, et me-
dicinae ex eo 20, 60. 123. qui-
dam panaceam dicunt 19, 50.
20, 60.
Ligustrum arbor 12, 51. 16, 31.
24, 45.
Lilii consideratio, natura, gene-
ra 21, 11. 39. 41. 74. lilii oleum
15, 7. 21, 1. 23, 49.
Limaceae ne sata laedant 18, 61.
limacis lapillus ad quid 30, 47.
ossiculum 29, 36. limacis ge-
neratio 9, 74.
Limeum herba qualis 27, 76.
Limon librorum inscriptiones 1,
prol.
Limoniatas gemma 37, 62.
Limonia, id est beta herba 20, 28.
Lipia arbor et ex ea medicinae
23, 69.
Linguarum animalium consid.
11, 65. linguae morbi remedia
24, 55. 28, 51. 31. 45. linguae
dissimiles trecentae 6, 5. lin-
guae carentes homines 6, 35. ca-
rens animal 8, 37. lingua ge-
stus sedes 11, 65. linguae ani-
malium diversae ibi.
Lingua bubula herba 17, 24.
24, 108.
Lingulae herbae medicinae
25, 84.
Linearium vestium usus 19, 2 § 1.
Lini herbae consideratio 19, 1. 2
§ 1. 3. 18, 56. linum non ardens
quod vivum vocatur 19, 4. ubi
serendum 19, 2 § 1. 29, 23. lini
seminis medicinae 20, 92. lina
quo nigrescant 28, 16. linum
Arachae mulier reperit 7, 57.
Linostraphon, id est marrubium
20, 89.
Linozotis herba quae 25, 18.
26, 74. 77. 89.
Linterum Scipionis exilium
14, 5. 16, 85.
Liothasium Napi genus 19, 25.
Liparae medicamenta 23, 81. 33,
35.
Liparis gemma 37, 62.
Liparis piscis 32, 53.
Lippitudinis remedia 20, 40. 23,
81. 25, 91. 92. 27, 80. 28, 5. 7. 9.
14. 17. 27 (2). 33. 47. 29, 38. 32.
24. lippitudo infantium quo
tollatur 29, 11.
Lirae quid 18, 49 § 3.
Lirinum unguentum sive oleum,
et eius medicinae 21, 11. 23, 49.
Literarum inventores 5, 13. 7.
57. litterae quo a musculis tu-
tentur 27, 28. litterae adultera-
rum quae non semper legi pos-
sint, ex quo succo 26, 39. litte-
rae Aegyptiae 36, 14 § 2.
Lithizontes gemmae 37, 25.
Lithospermum herba mira 27,
74.
Livianum aes unde 33, 57.
Livia Augusta 37, 10. cristallum
in Capitolio dicebat ibi. ei. de
gallina mirum 15, 40. ei. ex ovo
angurium 10, 76. L. charta 13,
23. L. foecunda antea, cum
Augusto sterili 7, 11. L. por-
ticit et in ea vitis maxime 14,
3. sicut qualis 15, 19.
Liviae Rutillii senecta 7, 49.
Livius M. consul quando 29, 6.
23.
22, 69. 74.
- Locorum mullebr. cons. 11, 84.
Locorum mutatio utilis longo
morbo 28, 14. loca naturam in-
terdum mutant 16, 59. loci mu-
tatio plerumque prodest 17, 12.
Locorum vis 16, 33. 41. 47. 50.
59. 79. 17, 2. 37 § 5. 18, 10 § 6.
20 § 1. 51. 21, 40. 24, 110. 25,
110. 26, 1. 2. 2. 99. 16, 59. 2.
111. 3. 9. 4. 26.
Locupletes qui et unde 18, 3.
33, 47.
Locustarum terrestrium consid.
11, 35. visu earent 11, 52. oculi
quales 11, 55. locust. infesta-
tione oppida derelicta 8, 43. locu-
mirae magnitudinis 9, 2. locu-
starum cibo tantum viventes
homines 6, 35. 7. 2. locustas
avertentia 37, 40.
Locustarum piscium considera-
tio 9, 50. 74. 32, 53. polypo
inimicae 9, 88. crustis tegun-
tur 14. senectutem exuunt 9,
50. ear. coitus 9, 74. locustae
quaternorum cubitorum 9, 2.
Loligo piscis volitans 9, 20. 44.
45. 18, 87. 32, 6. tempestatem
praedicat 18, 87. ei. magnitudo
9, 48. coitus et partus 9, 74. 71.
Lolium 18, 46. 22, 77.
Lollii Paulinae Cui Imperatoris
matrona ac eius ornatus 9, 58.
Lollius cur infamatus 9, 58.
Lomontum et ex eo medicinae
22, 69. ad pingendum aptum
33, 57. ex ceruleo ibi.
Lonchitis herba quae 25, 89. 26,
48. 78.
Longae vitae homines 4, 26. 7. 2.
Lophon statuarius 34, 19 § 34.
Loquela carentes homines 6, 85.
Lora vinum quomodo fiat 14, 11.
Lorica a quo reperta 7, 57.
Lotapea lud. 38, 2.
Lotus herba, quae faba Graeca
24, 2. 16, 53. 22, 27. 26, 90. 14,
19 § 3.
Loti arboris scapus radixque 13,
32. baccae 15, 29. non sentit
cariem aut vetustatem 16, 78.
vetustissima Romae 16, 85. 86.
Loti ex ingentis pretii et ae-
tatis Romae 17, 1. Loti arbo-
ris lana 21, 17.
Lotometra herba qualis 22, 28.
Lucana vina 14, 8 § 6.
Lucani scarabaeorum gen. 11, 34.
Luciae boves cur dicti 8, 6.
Lucernarum fungi quid praesa-
giant 18, 84. Luc. luminibus
apta 25, 74. Luc. odor abortus
causa 7, 5.
Lucernae pisces 9, 48. 32, 53.
Lucifer stella qualis 2, 6.
Lucilius scr. 8, 74.
Lucillus primus condidit styli
nasum 1, prol. de pavimentis
36, 81.
Lucina dea 16, 85.
Lucos religiosos succidi qualiter
permisum 17, 47.
Lucinius Calvus orator 7, 50.
Lucius Porcius cos. 2, 29. Iunius
quando cos. 15, 1. Piso potior
maximus 14, 28. *Quaere Prio-*
L. Sicius Dentatus. *Quaere Si-*
cinius: L. Papirii praetoris sen-
tentia lata pro muliere, quae
decimo quarto mense post obitum
mariti peperit 1, 4. *Fide*
Papirius: L. Caesar censor 14,
16. Plotius proscripius un-
guenti odore proditus 13, 5. *Quaere*
Plotius: Lucius Bal-
lus cos. 2, 89.
Lucorum quorundam reverentia
12, 2.
Lucretiae nulla decreta statua
34, 13.
Luctatus Qu. clypeos ubi dica-
verit 35, 4. Minervam dicat 34,
19 § 16.
- Luctus et tristitia cibo mollitur
22, 51.
Lucullo quid Samosatam oppu-
gnanti acciderit 2, 108. ei. vila-
sine agro 18, 7 § 1. primus
cerasum in Italiam vexit 15, 29.
contra Mithridatem victoria ibi.
quot cadus vini Graeci divise-
rit 14, 17. Apollinem Capitoli-
um unde Romam advexit 4,
27. amatorio perit 25, 7. L.
victoriae 26, 9. signa multa Ro-
mam advexit 34, 17. ex Apol-
lonia oppido Apollinem trans-
fert 34, 18. duobus talentis pic-
turam emit 35, 40 § 24. signum
Felicitatis lucat 35, 45. Luculli
marmor 36, 8. epulanti manus
a servo in cibis retrahitur 28,
14. quid de polypo 9, 48. Xer-
xes togatus appellatus 9, 80.
Ludius pietor 35, 87.
Ludorum gymnicorum reperto-
res 7, 57. funebres quos inva-
nerit ibi. sacrorum victores en-
ronabantur 16, 4. lud. sacr. in
Circo consuetudo 21, 5. ludu-
rum genera plura, et eorum re-
pertores 7, 57.
Lumborum morbi remedia 20, 4.
13. 15. 19. 20. 21. 39. 42. 44. 46.
50. 51. 52. 59. 13. 15. 87. 21, 83.
92. 96. 22, 9. 18. 29. 42. 74. 25.
23. 14. 24. 20. 49. 86. 26, 66.
27. 45. 54. 28, 17. 27. 28. 56.
20, 18. 34. 50. 35. 50. 51.
Lumbrici omnes oculis carent
11, 53. quibus sint nationibus
27, 120.
Lunaris rationis consideratio
18, 75. Lun. annus apud Ae-
gyptios qualis 7, 49.
Lunae consideratio, natura, mo-
tus, effectus, miracula 2, 6. Lu-
nae infinitae secundum quodam
2, 1. lunae amore Endy-
mion cur captus fingatur 2, 6.
a sole lucem accipere ibi. lunae
macula quid et unde ibi. lunae
eclipsis causa quae ibi. luna cur
non in quavis oppositione ob-
scuretur 2, 7. supra lunam
omnia pura luceque plena 2, 8.
lunam maiorem esse quam ter-
ram ibi. lunae defectus inven-
tor 2, 9. luna obscurata cur aera
pulsaverint ibi. lunae defectus
quando fiant 2, 10. lunae coit-
us quid ibi. lunae eclipsis al-
quando ipsa et sole super ter-
ram existentibus ibi. lunam mi-
norem esse alio stellis erran-
tib. 2, 11. lunae motus augmen-
tum decrementumque 2, 11. 16.
intra quatuordecim partes so-
lis semper occulta est 2, 11.
in zodiaco motus 2, 13. luna
tantum in geminis bis coitum
facit 2, 15. prima et nova quo
in signo eodem die videatur
ibi. lunae color qualis 2, 16.
plures quando simul visae 2, 32.
in terris influxus 2, 41. augmen-
ti decrementique causa in con-
cis ibi. et 2, 102. motus marium
causa 2, 99. lunae potestas in
rebus 2, 98. 99. lunae observa-
tio 22, 12. 23. 17. 24, 6. 28, 5.
63. 32, 14. 37, 56. lunae sidus
rerum esse spiritum 2, 102. lu-
nae vim quae sentiant ibi. et
104. luna foemineum sidus 2,
104. luna sub terra existente,
sata odore minuuntur 19, 34.
lunae ratio in lignis caedendis
habenda 16, 74. crescente, fru-
menta grandescunt 18, 73. 75.
silente quae serenda sint 18, 75.
decescente quae agenda 18, 75.
lunae ad opera peragenda leges
ibi. crescent, decrescent, ple-
nae quomodo cognoscantur ibi.
lunae praesagia ad temporis

- dispositionem 18, 79. lunae dierum observatio a quibus 16, 95, 18, 79. lunae silentis tem-
pus ad quid 16, 74. decescente
stercorandi agri 18, 75. obser-
vatio in insitione, religionis
causa 17, 24. in satione rapa-
rum 18, 35. in seminando 18,
55. interlunio ac plenilunio
quae fiant 18, 68 § 3. lunae sta-
tus quando nocuus 18, 69 § 5.
luna ubi raro videatur 6, 24.
lunam contra non mingendum
28, 19. luna conchi augescunt
9, 6. plenā cancri pinguescent
9, 48. lunae gemma 37, 67.
Lupercorum sacerdotum habi-
tus 34, 19 § 24.
Lupini leguminis consid. 18, 36.
semper so ad solem vertit ib.
18, 67 § 1. lupini usus commu-
nis quadrupedum et hominum
18, 10 § 2. caulis qualis 18, 10 §
5. folia decidunt ib. sinus opti-
mus 17, 6, 47, 29, 11. lupino
formicae avertuntur 17, 47. lu-
pinus quo maceretur, ut homini
in cibo sit 18, 36. puerorum re-
medium in ventribus ib. ubi se-
rendus 16, 46. lup. oleum 15, 7.
25, 49. medicinae 22, 74.
Luporum consideratio 8, 24.
oculi splendens 11, 55. dexter
dens caninus ad quid 11, 63.
veneficia 28, 44. in medicina
usus 28, 47, 49, 58, 59, 62, 66.
67, 77, 78. ubi non sint 8, 83.
lup. iecur equinae ungulae si-
mile 28, 81. lup. vestigia equi
rumpuntur ib. et plura. lupi
homini viso vocem admittunt
8, 84. ubi maxime proveniunt ib.
in quo vertuntur homines ib.
caudae amatorum inesse ib.
quo coeant tempore ib. in fa-
mie terra vesanuntur ib. lupor-
um at. gurius ib. lupi cervari
inestabiles 11, 79. luporum la-
pilli in vesica 11, 93. luporum
ubi enim hominib. societas 10, 10.
Lupi pascis astus 32, 5. cum mu-
gili inimicitia 9, 88. ei. consi-
deratio, natura, etc. 9, 26, 31,
43. his anno parit 9, 74. lanati
appellati 9, 28. ubi optimi 9, 79.
Lupus herba quae 21, 50.
Lupi araneorum genus 11, 28.
Lusciosorum remedia 23, 63.
Luscinae avis consideratio, na-
tura, cantus 10, 41. Graece La-
tineque loquentes 10, 59. can-
dida 10, 43.
Lusitana cerasa 15, 30.
Lustri publici consuetudo 28, 5.
Luteus color in nuptiis 21, 22.
Luteae violae descriptio 21, 76.
Lutea herba qualis 32, 26.
Lutei aedificii repertor 7, 57.
Lutrae 8, 47, 32, 53.
Lux sonitu velocior 2, 55.
Luxatis, id est, membra a suo
loco amota habentibus, utilia
20, 26, 65, 67, 84, 21, 75, 89, 22,
15, 23, 33, 34, 52, 68, 23, 3, 37,
44, 46, 77, 24, 28, 50, 72, 92, 112,
120, 26, 75, 27, 24, 28, 4, 37, 70,
29, 9, 31, 45, 36, 57.
Luxuriam adversus fraudem
muniri decet 37, 76. luxuria
mater quid pariat 9, 60. exam-
pla 9, 58. maxima in auro et
argento 32, 49. luxuriam Asia
misit in Italiam 32, 53. lux.
multa variavit 33, 6. luxus ex-
probratio 5, 1, 12, 1, 2, 13, 4.
origo 16, 84. luxus causa quae
fiant ib. et 33, 49. luxui omni
diditissimus M. Apicius 9, 30.
Vide Apicius. luxus luxuria-
eque reprehensio 16, 84, 22,
3, 56, 32, 21, 9, 30, 53, 56, 64,
32, 1, 14, 49, 36, 1, 26 § 2.
Lycan fera 8, 52.
Lycanum gentis inventa 30, 45.
Lycan lovi humana hostia sa-
crificat 8, 34.
Lyceas scriptor 36, 19 § 1.
Lychnis rosa 21, 10. lychnis
agria 25, 80. lychnis flos 21, 39.
Lychni pensiles aerei 34, 8.
Lychnitis herba 25, 74.
Lychnites marmor 36, 4 § 2.
Lychnitis gemma 36, 19 § 4. ex
ea vasa potoria 37, 30.
Lyciae mira platanus 12, 5. ce-
drus 16, 59. narcissus 21, 12.
crocum 21, 17.
Lycophthalmos gemma 37, 72.
Lycopos herba 27, 73.
Lycos aranei genus 30, 18.
Lycos medicus 20, 83, 21, 14.
Lydi Pelasgos pellunt 20, 74.
Lydiae scius 15, 19. thus 16, 62.
Lydius modulos quis invenit
7, 57.
Lydius lapis 33, 43.
Lygdinus lapis 36, 13.
Lygon arbor 24, 38.
Lymphationes nocturnae quo
tollantur 34, 44.
Lymphatici quo homines fiant
24, 102. eorum remedia 25, 24,
28, 63, 30, 24, 37, 12, 15.
Lyncis fabula unde sumta 2, 15.
Lyncis consideratio 8, 33, 54, 57.
11, 107, 37, 13, 28, 32.
Lyncurium gemma 37, 11 § 1.
Lyncurium 8, 57.
Lyros herba 23, 80.
Lysandri regis somnium 7, 30.
Lysiae statuarii opera 36, 4 § 10.
Lysimaches sacerdotis simulac-
rum 34, 19 § 15.
Lysimachia herba 25, 35. eius
medicinae 26, 82, 87, 93.
Lysimachus gemma 37, 62.
Lysimachi regis canis 8, 61. Ly-
simachus cum leone inclusus 8,
21.
Lysippus pictor 35, 39.
Lysippi statuarii opera 36, 14,
18, 19 § 6, 7, 88.
Lysistratus statuarius 34, 19.
Lysion statuarius 34, 19 § 34.
Lytta vermis 29, 22.
M.
Macedonia quando sicorum ha-
bere copiam 16, 41. Macedo-
niae pix qualis 16, 23. adamas
37, 15. gemma 37, 66. cerasa
15, 30. salinca 21, 19.
Macelli vegetig maximum Ro-
mae 19, 19 § 2.
Macis arbor 12, 16.
Machlis fera 8, 16.
Maciem inducentia 11, 118, 24,
30.
Macula, id est telicardios gem-
ma 37, 68.
Maculae corporis quomodo tol-
lantur 20, 50, 51, 23, 58, 27, 2,
28, 28, 29, 36, 33. maculas et fa-
cie tollentia 20, 4, 28, 50, 30, 10.
Madon vitis genus 23, 16. her-
ba quae 25, 37.
Maecenas 7, 46, 52, 8, 68, 9, 8,
19, 57, 37, 4, 34, 8. Cf. Maec.
Maenadum simulacrum 36, 4 § 5.
Maenomenon mel quod 21, 45.
Magica fraudulencia. artium
omnium 30, 1. Magicae auto-
ritas maxima ib. prima origo
ex medicina ib. Magica fere in
orbe toto 30, 2. in Perside or-
ta ib. species plures 30, 8. Ma-
gica a quibus in nostro orbe 24,
99. Magicae herbae plures ib.
Magicae vis 26, 9, 28, 27, 37,
54. deritio 26, 9, 28, 66. Ma-
gicae artes quibus impediuntur
25, 79, 28, 27. Magicae vanita-
tis relargutio 37, 37, 40, 56, 60,
28, 25, 27.
Magi quibus utantur herbis 21,
36, 38, 24, 102, 25, 80. Mago-
rum veneficiis quo resistatur
28, 23, 36, 32. Mag. asperitio
22, 29. circa verbenacum insa-
nia 25, 59. quib. in Axinoman-
tia utantur 36, 34. Mag. astus
29, 12. Magi plures vetustas-
simi 30, 1.
Magides quae 33, 52.
Magiricia quae 33, 55.
Magistratus Romanorum betu-
la arbore virgas faciunt 16, 30.
magistratib. quo anno Roma
caruerit 16, 85. magistratuum
ad spectu capita aperiri cur in-
stitutum 28, 17.
Magna unguenti feces 13, 2.
Magnanimis exemplum 7, 26.
Magnetis lapidis consideratio
36, 25. ferrum ad se trahit 30, 1.
vitri liquorem 36, 66. cum ada-
mante discordia 37, 15.
Magnitudinis mirae homines 6,
35. magnitudinis corporum
causa 2, 80. magnitudinis hu-
mani corporis consideratio 7,
16.
Mago scriptor 17, 11, 16, 19, 30,
18, 5, 7, 23, 21, 68.
Magydaris herba 19, 15.
Maiae cancerorum genus 9, 51.
Maiani horti 35, 33.
Malache malvae genus 20, 84.
Malachra arbor 12, 19.
Malagmatum, id est fomento-
rum dura mollientium usus 24,
32, 38, 58.
Malae nulli praeter hominem 11,
60. malae membri descr. 11, 58.
Malas sculptor 36, 4 § 2.
Maldacon 12, 19.
Malicorium quid 23, 57.
Malina quae dicitur 15, 12.
Malleolus vitium quid et unde
dictus 17, 35 § 2.
Malobathri arboris consideratio
12, 59. medicinae 23, 48.
Malope malvae genus 20, 84.
Maltha qualiter fiat 36, 58. mi-
rum 2, 107.
Malorum arborum consideratio
15, 14. mali cotonei consid. 15,
10. mala quae proprie dicantur
fructus arborum 15, 11. mali
Assyria qualis 12, 7. Medi-
ca ib. malorum omni genere vi-
num faciunt 14, 19 § 3. mali
Punici consid. 13, 34. mala po-
ma quomodo servantur 15, 19 §
1 et 2 et 4. m. succus qualis 15,
33. odor ib. malus quae loca
amet 16, 30. folia mucronata
16, 38. quando germinet 16, 41.
quo tempore semen efficit 16,
46. facile fructum perdit ib.
quae bifera 16, 50. celerissime
senescit, tuncque deteriore
fructum fert 16, 51. vita brevis
16, 90, 17, 20. insitit 17, 24.
quo platanda vel serenda tem-
pore 17, 30 § 7. mala ferentium
medicinae 23, 54. malorum ge-
nera plura, et ex eis medicinae
23, 55. mali Punici genera et
medicinae 23, 57.
Malum terrae herba 25, 54.
Malum nullum sine aliquo bono
27, 2. malis bona paria non esse
7, 41. mala non monstranda
aliis 25, 7.
Malus navis a Daedalo repertus
7, 57.
Malundrum 26, 24 § 3.
Malvae caulis rosa 21, 19.
Malva herba 19, 22, 54, 20, 84.
malvae terram pinguem facit
ib. succus contra apium mor-
sus 21, 45.
Mamilius scr. 18, 42.
Mammam consideratio 11, 95,
ut virgini perpetuo stent 28, 77,
25, 95. cohibentia 27, 53. mu-
lierum ne crescant 25, 95, 28,
77, 32, 46. mammam virilem
et muliebrem habentes 7, 2.
mamm. mulierum remedia 20,
53, 21, 84, 22, 58, 71, 23, 41, 54,
77, 24, 21, 23, 26, 90, 27, 14, 40,
104, 116, 28, 21, 32, 46, 36, 27,
31, 32. duritiam emollientia 20,
36, 44, 23, 37, 32, 21. turgent-
ibus medicinae 20, 51, 23, 10,
inflammationes tollentia 20, 84,
23, 31. doloribus post partum
remedia 21, 77, 90.
Mammillanae ficus unde dictae
15, 19.
Mammosa pira 15, 16.
Mamurra Romanus quis, et eius
domus 36, 7.
Mara 29, 14.
Mandragorae herbae considera-
tio 25, 94. usus et medic. ib. et
26, 12, 60, 66, 74, 87, 88, 90.
Mangones quo pubertatem inve-
num inhiabant 21, 97, 24, 12,
32, 47. Mangones gemmarum
37, 76. Mangonium cura 24, 22.
Manicon quid 21, 105.
Manili Coranti morbus qualis
26, 3. Marii legatus 23, 6. se-
nator 10, 2. Man. Cn. ex Asia
triumphus 34, 8.
Manius eques Romanus brevis
staturae homo 7, 16.
Manilius consul quando 27, 105.
§ 45, 4.
Manlius servus 35, 58. Manlius
mathematicus 36, 15 § 6. Man-
lius quid Romam attulerit 37, 6.
Manlius natus caesa matre 7, 4.
Manlius primus Carthaginiem
ingressus ib. Capitolini fortio-
tudo et gesta 7, 29. Manlii
Torquati interitus 7, 54.
Manius Martius aedilia plebis
frumentum populo donat 18, 4.
Manus piscis genus 8, 69.
Mantichorae ferae descriptio 8,
39, 46.
Manubria rusticorum ex qua
materia 16, 84.
Manus animalis consideratio 11,
99.
Nanum morbi remedia 21, 87.
Mapalia scirpis tegi 16, 70.
Mappae lineae non ardentes
19, 4.
Marathrum herba 21, 30, 8, 41.
Marcellus consul 2, 9. M. quo-
ties dimicaverit 7, 25. M. thea-
trum ubi Romae 7, 36. quid er-
ga Archimedeum mathemati-
cum 7, 38. Marcellus quum po-
ruit iecur in extis defuit 11, 72.
Syracusan urbem capit 7, 38.
M. Vectii prodigium 17, 38.
Augusti nepos, et eius aedili-
tas 19, 6. Octaviae filius quid
Apollini consecravit 37, 5. Mar-
celli theatri dedicatio 8, 25.
Marcion scr. 28, 7.
Marcus Agrippa temulentus ali-
quando 14, 28.
Marcus Acilius consul 2, 57.
Marcus Seius quando aedilis
15, 1.
Marcus Curius. Vide Curius.
Marcus Valerius 15, 38.
Marci Crassi laurea 15.
Marci Tullii equitis Rom. sta-
tura 7, 16.
Marcus Herennius cos. 19, 15.
Marcus Ant. Quere Antonius
Marcus Ludius pictor 35, 37.
Marci Othonis inventum 13, 4.
Marculi repertor 7, 57.
Mareotidae uvae 14, 4 § 8.
Mare concussum sedantia 37, 59.
mare quid et se pellat 36, 34.
nausea quomodo arceatur 27,
28. maris afflatus quibusdam
locis noxius 7, 2. tempestatum
signa plura 18, 79, 85. dii ple-
res 36, 4 § 7. aqua salubris 31,
23. maris aqua vina condunt

- aliqui 14, 24. maris fruticum consideratio 13, 48. maris mira 32, 1. mari nihil violentius 32, 2. quando halcyonum foeturae sterneretur 2, 47. navigare enegit avaritia 2, 48. cur non crescat accessus tot fluminum 2, 66. mare quoque terrae motum sentit 2, 83. quibus locis recesserit 2, 87. quas terras irruerit 2, 89, 92. accessus recessusque qua ratione fiant 2, 99. maris miracula plura 2, 101. mare cur salum 2, 103. quo tempore dulce visum 2, 104. ubi altissimum 2, 105. maris aqua gravior dulci 2, 106. mare subneunt flumina *ib.* mare oleo tranquillatur *ib.* urinantur consuetudo *ib.* in alto non cadunt naves *ib.* maris animalia maxima 9, 1. mare habet quicquid in natura reperitur *ib.* et 9, 72. maria canis exortum maxime sentiunt 9, 25. maris saevitiam praesagientia 9, 51, 18, 79, 87. marinae divitiae 9, 53. mare quando tranquillum 10, 47. maritima terrestribus notiora 32, 53. marinae aquae proprietates plures 2, 106. marina animalia venenata 9, 12. marini homines 9, 4. 32, 53. marina praelia inter beluas 9, 5. marinorum veneni remedia 23, 64. marinum olus 32, 31. marinus vitulus qualis 9, 15. Margae terrae genus 17, 4. Margaritarum consideratio, iussus, pretia, etc. 9, 53, 54. copia ubi 6, 28, 9, 54. margaritarum insula Tylos 6, 28. margaritarum in herbis quibusdam 27, 74. ingentia pretia 9, 58. aceto res solvi *ib.* luxus notatur 9, 53, 56. Indicus maxime mittit oceanus 9, 54, 36, 9. Britannicae 9, 57. margaritae quomodo colore perdant 9, 54, 56. crascescunt senecta 9, 54, 55. pedibus calcantur 9, 56. margaritiferae conchae 32, 54. Mariannum aes 34, 2. Marianus Valerius praetor 19, 1. Mariana sodalitas 36, 24 § 3. Maria referta sylvis quae 13, 48. Marisca ficus 15, 19. Mariscus iunci genus 21, 69. Maritorum erga coniuges suas scitu dignum 32, 18. Mario Gratidiano dicatae statuetae 33, 46, 34, 12. Marius C. varicem stans sibi extrahi passus est 11, 104. ei villa ubi 18, 7 § 1. ex Rhodano fossa 3, 5. de Iugurtha triumphus 29, 8. N. filius aurum e Roma Praeneste delituit 33, 5. Marii C. cadaver erutum 7, 55. Cimbrica victoria et usus cantharorum 33, 53. primus aequilam legionibus Romanis dicavit 10, 5. consul 2, 84, 7, 49, 10, 17. cum immolare iecur defuit in extis 11, 73. Marmarus magnus 30, 2. Marmaritis herba qualis 24, 102. Marmor Numidicum Sannadicumque 35, 1, 36, 8. Marmoris mira aedificia 36, 2. marmor quis primus Romae in publicis operibus ostenderit *ib.* scalpendo qui primo inclauerunt 36, 4 § 1. ubi nobile 36, 4 § 2. sculpti ante picturam ac statuariam repertum 36, 4 § 3. artifices nobiles plures 36, 4 § 1. statuetae plures *ib.* columnae in templis 36, 5. secandi in crustas inventum 36, 6, 9. genera et colores 36, 5, 11. marmore quidam vinea
- Maroneum vinum nobilissimum 14, 6. Marrubii herbae consideratio, natura, medicinae 20, 89. eo vina conficiunt 14, 19 § 4. Marrucinae ficus nobiles 15, 21. Marrucini agri prodigium Neronis tempore 17, 38. Marsici belli signum et omen 15, 36, 8, 82. causa 25, 21. Marsdrum contra serpentes via 21, 45, 28, 4, 6. Marsyas Lydorum dux 3, 17. pictura 35, 36 § 5. ubi et in qua arbore suspensus 16, 89. Marsyae adempta corona 21, 6. Martia Rom. aqua qualis 31, 24. Martia icta fulmine 2, 52. Martia circuli siderisque consideratio 2, 6. Mar. stellae motus, exortus, occultatio 2, 12, 13, 15. color 2, 16. Martia simulacrum 34, 19 § 32. 36, 4 § 7. ultioris templum 34, 40. Martia filius 7, 57, 58. Martion medicus 28, 7. Mart. Picus quid cum Paeonia herba 25, 10. de herba quadam mirum 27, 60. *vide* Picus Martius. Martii Q. censura 26, 4. M. Qu. Scipionum ultor 35, 4. Appias aquas Romam ducit 36, 24 § 9. Rex praetor 31, 24. consul 2, 31. Martius campi obeliscus 36, 15 § 6. Martius consul 2, 58. Martius L. consul 2, 85. ei. caput arsit 2, 111. ei. divinitas 7, 34. Martius Philippus censor 7, 60. Marum arbor qualis 12, 53. Mares foeminas fortiores praeter pantheras et uras 11, 110. mares in quibus animalibus non reperiuntur 9, 23. mares praestant pondere 7, 18. marium cadavera supina fluitant, foeminarum prona *ib.* mares quatuor concipi possunt 18, 17 § 1. 25, 18, 54, 26, 63, 91, 27, 40, 42, 100, 28, 77. Marsaria uva quae 12, 61. Masinissae regnum 5, 9. post octuaginta sex annos genuit 7, 12. ei filius Metymathus *ib.* quot annis regnavit 7, 49. Maspetum quid 19, 15. Massaria herba 23, 5. Massica vina nobilissima 14, 8 § 3. Massiliensis patera ex vite 14, 2. vinea *ib.* Massiliense siser optimum 20, 18. Massurius augur 10, 8, 7, 4, 44, 15, 38, 40, 16, 30, 86, 18, 37. Mastices herbae consideratio 12, 36. lentiscum quidam vocant 14, 25. Mastos herba qualis 26, 92. Masurius scriptor 7, 4, 16, 30. Materia quo caedenda tempore 18, 75. Maternae reverentiae exemplum 8, 64. mat. amoris exempla 8, 25, 66, 68, 80, 82, 9, 7, 10, 14, 51. Matius Cn. eques Romanus 12, 6, 15, 15. Matricis remedia 27, 60. Matrimonii iudei exemplum 8, 5, 35, 46, 9, 7, 10, 52, 7, 2, 35, 36. matrimonium nescientes homines 5, 8. Mausolus Cariae rex, et eius sepulchrum 36, 4 § 9. quo anno obierit 36, 6. ei. Artemisia uxor 25, 36, 36, 4 § 9. domus qualis 36, 6. Mausoleon sepulchrum a quibus factum 36, 4 § 9. ex qua materia 35, 49. Maxillarum morbi remedia 21, 87, 23, 33, 64. Maxillarum consideratio 11, 60. Maxillares dentes 11, 63. pictor 35, 36 § 1.
- Mechopanes pictor 35, 40 § 31. Meconium quid 28, 23, 27, 93, 20, 76, 19, 38. Meconii remedia 23, 18, 23, 29, 40, 20, 80. Meconites gemma 37, 63. Medea herbarum perita 25, 5. ei. frater ubi interfectus 3, 30. ei. quadrigarum simulacrum 34, 19 § 7. picturam Caesar Veneri dicit 35, 9, 36 § 2. pictura imperfecta 35, 40 § 41. Medea quibus pellicem excusserit 2, 109. Medea gemma a Medea reperta 37, 63. Medica malus 12, 7, 15, 14. herba 18, 42. Medicae res paratae natura sunt 24, 1. Medicamenta mala quo tollantur 20, 40. quibus nocere non possunt 25, 67, 79, 80, 32, 16. medicamenta si forte in mensa ponantur non prodesse 28, 5. medicamenta noxia ne noceant 28, 27, 30, 24, 34, 44. Medicamentaria a Chirone reperta 7, 57. medicamina ubi quaerenda 22, 56. quando iis non utendum 25, 53. Medicina unde nata 24, 1. non tam praebentes quam reperiuntur prosunt 28, 1. ei. usus, et ex quibus esse debeat 22, 56. med. ex fraudibus hominum 24, 1. Imperat Imperatoribus *ib.* vera in coenis quotidianis *ib.* antiqua quae 25, 6. nulla artium inconstantior 29, 1. nova 26, 7. medicinae auxilia communia quae *ib.* medicina, abstinencia et famae 28, 14, 22, 66. medicinae ab animo hominis pendentes non omittendae 28, 14. ab oculis petitur 29, 1. optima quae 28, 14. a Diis inventa 29, 1. praemia ingentia 29, 6. ex ea magica nata est 30, 1. utraque pariter effloruerunt 30, 2. plures ab animalibus repertae 8, 41. animalium ex membris 28, 1. a quo reperta 7, 57. Romani damnaverunt 29, 6. medicam rem prisci non damnabant, sed artem 28, 53. luem morum induxit 29, 8. Graeci autores recensentur 29, 2. medicinae fidem fieri abrogasset magica vanitas 26, 9. medicinae longe nascentia non placent 22, 56. medicinae prodigia 36, 68. an valeat per incantamenta 28, 3. Medicorum crudelitas 28, 2. medicorum literae insipientiae non periscendae 29, 7. medicorum summus Hippocrates quomodo honoratus 7, 37. omnium clariss. Asclepiades *ib.* medicorum studium non in verbis et garrulitate 26, 6. priscorum diligentia 23, 60. excellentes plures 7, 37. medicos arguit Plinius 34, 25. medici veteres plures 29, 1. medici periculis nostris discunt, et hominem occidisse summa impunitas 29, 8. medico quae statim creditur *ib.* medicorum turba se perisso, non monumenti inscriptio 29, 5. Aegyptii quales 26, 3. medici cuique venalem vitam promittunt 24, 1. medicorum inter se contrarietas 20, 32, 48, 26, 6, 7. medicorum consuetudo arguitur 22, 56. Medion herba qualis 27, 79. Medullae consideratio, usus, medicinae 28, 39. medullae arborum 16, 42, 17, 25 § 1. medullae effectus, et ex quibus optima *ib.* medullae in medicinis usus 28, 50, 58. medullae consideratio 11, 86. medulla quae careant 7, 18.
- Megabyxi sacerdotis pictura 25, 36 § 16, 40 § 28. Megalium unguentum 13, 2. Megaris excidium praedictum oraculo 16, 76 § 2. Megasthenes scriptor in India 6, 21, 22, 24. Meges quis 32, 24. Mela Pomp. 19, 33. Mel corpora conservat 7, 3. mellis probatio 11, 15. quatuor ratione extrahatur *ib.* quod anribus utilissimum 29, 39. mellis, in quo sint apes immortuae, in medicinis usus 30, 20, 22. ei. natura qualis et unde 11, 12 — 15. venenatum ubi nascatur, et eius remedia 29, 31, 32, 16. quis primus cum vino miscuerit 14, 6. cum aceto mixtum, oxymel 14, 21. venenatum unde 21, 44. venenati remedia 16, 8. insanum faciens 21, 45. quod muscae non attingant 21, 46. mela a putredine servat 22, 50. mellis natura qualis *ib.* mel quibus noceat *ib.* desumpti utilitas in medicina 22, 51. mella a quo reperta 7, 57. quae optima 11, 13, 14. quomodo probentur 11, 15. Mela, equestris ordinis vir, qualiter et quo se peremerit 19, 33. Melampyllum herba 22, 24. Melampodis divinatio, atque inventum 25, 21, 7, 34. ei. filiae sanatae 25, 21. Melampodium *ib.* Melampsythium passi genus 14, 11. Melanaetos aquilarum genus 10, 2. Melancholicorum remedia 20, 26, 36, 84, 21, 89, 22, 28, 28, 29, 33, 67, 25, 24, 27, 105. melancholiae insaniae remedia 22, 64. Melancoryphi aves 10, 44, 79. Melancranis iunci genus 21, 69. Melandrya pisces 9, 18. Melania herba 26, 89. Melanarium remedia 24, 20. Melanthemon herba 22, 26. Melanthion, id est Git 20, 71. Melanthionis pictor quibus usus coloribus 35, 32. ingenti pretio didicit 35, 36 § 8. Melanurus piscis 32, 53. Melappia poma 15, 15. Melaspermum, id est Git 20, 71. Meleager Alexandri dux 35, 47. Meleagri pictura 25, 36 § 5. tumulus 37, 11 § 1. Meleagrides aves *ib.* et 10, 88. Melianthum 21, 38. Mel frugum panici genus 22, 63. Melicembales pisces 32, 53. Meliceridum morbi remedia 20, 86, 21, 87. Melichloron gemma 37, 73. Melichryson gemma 37, 45. Melichrota gemma 37, 73. Meliloti herbae natura et medicinae 21, 87, 29, 41, 37, 15, 7. Melimela unde 15, 15, 18 § 1. melimela poma in medicinis 22, 55. Melinum color 35, 11, 31. oleum ad quid utile 23, 54. unguentum 13, 2. Melis animalis considerat. 8, 58. Meliosophyllon herba 21, 29. est Apiastrum, et ex eo medicinae 20, 45. eo alvearia illinuntur 21, 48. apes delectantur 21, 41, 86. ei. medicinae *ib.* Melissus scr. 28, 17. Melitaei canes 3, 30. Melitena herba qualis 21, 86. Melites gemma 37, 73. Melitites vinum quo fiat mode 14, 11. ex eo medicinae 22, 84.

- Melittites lapis qualis 36, 33.
 Melius Sp. a quo argutus 18, 4.
 Melligo unde ab apibus sumatur 11, 5.
 Melopepones quales 19, 23.
 Melothron corona 21, 29. Melothros quid 23, 16.
 Membranarum animalium genera plura 11, 83. membrana ubi reperta 13, 21. membranarum maculae quo tollantur 19, 41 § 3.
 Membrorum fractorum remedia 20, 51.
 Membrorum singulorum animalium descriptio 11, 44.
 Memecylon unedonis species 15, 28.
 Memnon Aethiopiae rex 6, 35. ei. regia 5, 11. statuus mirum 36, 11. in Aethiopia regia et sepulchrum 10, 38.
 Memnonides aves 10, 33.
 Memnonia gemma 37, 63.
 Memoriae consideratio et exempla 7, 24. memoriam adimentia 37, 59. 31, 11.
 Memphis circa mirae arbores 13, 19. 16, 33.
 Mena servus 35, 58.
 Menaechnus 34, 19 § 18.
 Menander quid de allii foetore 19, 34. diligentissimus luxuriae interpres 36, 5. ei. Syriastusae 23, 81. fabulae quales 30, 2. honor 7, 31.
 Menander Cariae 35, 36 § 16.
 Mena piscis 32, 53. colorem mutat 9, 42. in medicinis usus 34, 9. 32, 45. 23, 31.
 Mendacis nullum teste caret, 34.
 Mendosium unguentum 13, 2.
 Menaechni statuarii vitulus 34, 19 § 18.
 Menecrates 35, 85. 11, 7.
 Menelai Canopus gubernator 5, 34. Menelai domus ex quibus 33, 23. 10, 36. 67.
 Menonii Agrippae paupertas 33, 48.
 Menestrati simulacrum 36, 4 § 10.
 Menius C. Latinus devicit 34, 14. quando consul ib.
 Menodorus statuarius 34, 19 § 34.
 Menogenes statuar. ib. § 30.
 Menogenes cocus 7, 10.
 Menon quas literas reperit 7, 57.
 Mensurarum pretiarum insaniam 2, 79. 80. mensurarum dotes praecipuae 13, 30. mensura quomodo non linqenda 25, 35. mensis serrata auguria et superstitiones ib. mensae secundae arborum fructus 12, 2.
 Menstrua mulieribus hortensibus mire nocent 19, 57. menstrual consideratio, natura, tempus, effectus 7, 12. 13. menstruo primo foeminarum plures morbi sanantur 28, 10. menstrua mulieris mira perficiunt 28, 22. menstrui continendi miratio 20, 82. menstruum remedia 20, 54. 56. 94. 96. 21, 10. 93. 22. 9. 15. 26. 32. 41. 22. 74. 23. 32. 33. 33. 54. 60. 71. 80. 82. 92. 93. 97. 117. 120. 26. 18. 26. 90. 27. 24. 28. 87. 93. 107. 109. 113. 28. 13. 18. 21. 27. 28. 29. 30. 32. 13.
 Mensurarum nomina 21, 109. inventores 7, 57.
 Mens dea 2, 5. mentis sedes in homine ubi 41, 69. subtilitas 11, 77. montis alienatio quo iuvetur 21, 89. instabilitas 24, 102. mentem turbantia 24, 47. 25, 17. 28. 27. mente commotio utilia 20, 50. 23, 16. 25, 21. 27. 60. 28. 16. 27. 31, 4. 36, 19 § 2. 21, 89.
 Mentae natura, satio, etc. 19, 55. unde dicta 19, 56. v. ferro tangi non vult 17, 37 § 7. mentae consideratio, natura, medicinae 20, 52. generationi contraria ib.
 Mentastris consideratio, et medicinae 20, 52. mentastris natura, satio, etc. 19, 47. mentastro vinum conficiunt 14, 19 § 4.
 Mentagra morbus 26, 2.
 Mentiri pudore ignorantiae 5, 1.
 Mentor sculptor 33, 52. 53. 55.
 Mentor Syracusanus quid cum leone in Syria egerit 8, 21.
 Menti consideratio 11, 60. in supplicando tangunt Graeci 11, 103.
 Mercatura a quibus reperta 7, 57.
 Mercurialis herbae consideratio 25, 18.
 Mercurii sideris consideratio 2, 6. 12. 13. 14. 16. Mercurius quam herbam reperit 25, 18.
 Mercurii simulacrum 34, 19 § 2 et 32. Bacchi nutritor 34, 19 § 27. ei. delubrum 37, 15. literarum inventor 7, 57.
 Meretrix quae ditissima 36, 17 § 3. meretricis constantia ac fides 7, 23. 34, 19 § 12.
 Mergi aves insatiabiles 11, 79. futura praesagiunt 13, 87. vere pariunt 10, 48. mergorum cibus 10, 66.
 Meretes gemma 37, 63.
 Merois herba quae qualisque 24, 102. 26, 9.
 Merops avis qualis 10, 51.
 Merulae avis consideratio 10, 42. in medicinis usus 30, 19. hieme abit 10, 35. ubi albae 10, 45. bis anno pariunt 10, 74. amicae turdis 10, 95. lauro sese purgant 8, 41.
 Merula piscis 32, 53. 9, 20.
 Meryx piscis 32, 53.
 Meses ventus 2, 46.
 Mesogite vinum quale 14, 9.
 Mesoleucan herba quae 27, 77.
 Mesoleucos gemma 37, 63.
 Mesomelas gemma 37, 64.
 Mesosphacrum quid 12, 26.
 Mespheus rex 36, 14 § 4.
 Mespilorum consideratio, genera, etc. 15, 22. 23, 73. vermibus infestantur 17, 37 § 3. mespilorum putamen quale 15, 34.
 Messalinae adulterium 29, 5. 10, 83.
 Messalinus consularis quo peremptus 32, 42.
 Messala Val. consul 7, 60. M. orator sui nominis oblitus 7, 24. M. quid prohibuerit genti suae 35, 2. M. consul quando, et quid de pictura Carthaginiis victae 35, 7. M. M. consul quando 37, 6. 7, 27. 8, 54. Messalae locus de triente Serviliorum 34, 38. M. M. Sybillis status inest 34, 11. M. quo vino usus 14, 8 § 6. Messalae M. censura et ex prodigium 17, 38. M. orator de M. Ant. quid 33, 14.
 Measiss consideratio 20, 38. triturtatio ib. ubi binae anno uao 6, 21.
 Metallorum consideratio 33, 1. unde dicta 33, 31. metallis opes constant 35, 1. metallorum aeris consideratio 33, 57. ea quis iuvenit 7, 57.
 Metaponti Iunonis templum quale 14, 2.
 Metella Syllae mater 36, 24 § 8.
 Metellus tricinaria Scipioni vendidit 8, 74. Met. consul 7, 10. Met. Q. celer consul 2, 67.
 Metelli L. de Poenis triumphus 8, 6. Met. pontifex lingua impeditus 11, 65. Met. Macedoniam vicit 34, 19 § 6. Metelli L. triumphus 18, 4. Metelli aedes 36, 4 § 12. Met. Q. quot filios nepotesque reliquerit, ac de eo plura 7, 11. 45. M. pontificis senectus 7, 49.
 Metendi diversitas 18, 72.
 Meterana castanea 15, 25.
 Metopion arbor 12, 49.
 Metopion factitium oleum 15, 7.
 Metoposopi qui 35, 36 § 14.
 Metrodorus medicus 20, 81. 28, 33.
 Metrodori cognomen 34, 16.
 Metrodorus pictor philosophusque 35, 40 § 30.
 Metrodorus de memoriae arte 7, 24.
 Metuentium nocte remedia 22, 32. metus felicitatem adimit 7, 41. metus vanos expellit a mente adamas 37, 15.
 Metymathus 7, 12.
 Mei herbae consideratio, genera, natura, medicinae, inventor 20, 94.
 Mevanatis uva qualis 14, 4 § 7.
 Mezentius rex cur contra Latinos 14, 14.
 Micciades sculptor 36, 4 § 2.
 Miccion medicus 20, 96.
 Miconii qui 11, 47.
 Micropsychi qui 22, 51.
 Microsphaerum quid 12, 26.
 Micton scr. 28, 2.
 Midas annulus mirus 33, 4.
 Midas auri copia 33, 15.
 Midon pictor 35, 40 § 42.
 Miliades dux 35, 34.
 Milisia rosa 21, 10.
 Miletus Ercae olivae erodunt 17, 37 § 7.
 Miletus medicus 28, 2.
 Miliariae oleae cur dictae 17, 19.
 Militaris panis qualis 18, 12 § 2.
 Militaris herba 24, 104.
 Militariis signis argenteus color familiarior 33, 13.
 Milites fortissimi ex agricolis 18, 6. militum praemia varia 7, 29. 22, 5. 33, 10.
 Milium 18, 10 § 1 et 3. 24. 66 § 2. quomodo servetur ab avibus ac vermibus 18, 45. milii semine quod vinum fiat 14, 19 § 2. milium in theriaca 20, 100.
 Millofolii herbae consideratio et medicinae 24, 95. 25, 19. 26, 49.
 Millepeda in medicina 30, 12.
 Millepedes animal et contra eius venenum remedia 29, 39.
 Milo Crotoniates quae gemma usus 37, 54. ei. fortitudo 7, 19.
 Milo Clodius perimit et summa eius aeris alieni 36, 24 § 2. interitus 2, 57.
 Milton, id est minium 33, 38.
 Miltites lapis 36, 38.
 Milvago piscis qualis 32, 6.
 Milvorum consideratio 10, 12. in medicinis usus 29, 38. 30, 23. milvus ex funerum ferculis aut Olympiae ara nihil rapit 10, 12. cui inimicus 10, 95. 96.
 Milvi signi coelestis exortus 18, 65 § 1.
 Milvi pisces 9, 48.
 Mimmuli herbae 18, 67 § 4.
 Mina pondus quale 21, 109.
 Minervae aedis mirum 2, 97. M. et Neptuni certamen 17, 2. templum in Lindo 33, 23. simulacrum 34, 19 § 1 et 3 et 4 et 5 et 16 et 33. 36, 4 § 4 et 5. Minerva cur dicta 34, 19 § 15.
 Gorgonis simulacrum ib. M. delubrum in Capitolio 35, 36 § 22. pictura 35, 37. simulacrum e coelo tactum 36, 4 § 2. aedes in Elide 36, 55. Minervae cur non imoletur capra 8, 76. Minervae sacra olea 12, 2. Minervae quae herba sacra 22, 20. Minervae argemon herba 24, 116. Minervae herba 25, 17.
 Minii consideratio 33, 36. ad liberos scribendos 33, 40. color 35, 12. venenum esse 29, 8.
 Minora expressius naturae vim indicant 11, 1.
 Minos princeps classe depugnavit 7, 57.
 Mintha, id est menta 19, 47.
 Minutius Augurinus qui contra Sp. Melium, et eius statua 18, 10 § 2.
 Minutio P. stipes collata 21, 55.
 Minyas herba 24, 100.
 Minyanthes 21, 30. 88.
 Miracula orbis a Plinio commemorata: Babyloniae muri 6, 30. Dianae Ephesiae templum, quae Ephesiae Dianae. Iovis Olympici simulacrum, quae Olympii Iovis simulacrum. Pyramides Aegyptiae 36, 16. Solis Colossus Rhodi 34, 18. Mausoli sepulchrum 36, 4 § 9.
 Miracula fulgurum 2, 52. montium inter se concurrentium 2, 85. terrarum varia 2, 95. 96. insularum semper fluitantium 2, 96. multa in aquis 31, 18. invicta Q. Martii regis 36, 24 § 9. aquarum, fontium et fluminum 2, 106. variarum gentium 7, 2. de auditu 7, 22. de his qui elati revixerunt 7, 53. animalium quae advenas interimunt 8, 84. Delphinorum 9, 6. de Echeneide 9, 41. de Phoenice 10, 2. de Diomedea avibus 10, 61. de aspidio 10, 96. de apibus 11, 18. in vino 14, 22. de prodigiis arboribus 16, 57. 17, 38. de caprifico arbore 23, 64. mellis 21, 45. 46. herbarum 24, 99. 22, 21. serpentum 23, 55. 76. in panis sanandis 26, 60. prodigiosa circa Venerem 26, 66. circa preces, incantamenta et sortilegia 28, 3. 6. de cadum animalium 28, 47. de animalibus 28, 81. quarundam bestiarum 30, 53. rubri maris 32, 1. piscium 32, 5. ignium medicinae et prodigia 36, 65. miracula naturae alia in Plinio 2, 35. 38. 65. 67. 5. 1. 15. 6. 35. 8. 37. 9. 47. 74. 10, 17. 13. 32. 46. 50. 51. 14, 4 § 7. 15, 16. 40. 16. 24. 17. 14. 41. 18, 51. 70. 19, 4. 11. 23. 20, 63. 84. 21, 21. 43. 22, 20. 30. 23, 8. 64. 24, 11. 38. 41. 42. 52. 57. 72. 94. 25. 6. 9. 18. 21. 32. 35. 43. 50. 54. 55. 64. 27. 2. 60. 28. 3. 27. 29. 49. 29, 15. 24. 26. 31, 46 § 2. 32, 14. 18. 19. 46. 52. 34. 48. 36, 4 § 1. 11. 14 § 2. 16. 20. 25. 27. 34. 70. 37, 27. 54. 56. 58. 59. 73. 9, 84. 86. 87 sqq.
 Misenensis ager ubi Marii villa 18, 7 § 1.
 Misy consideratio 19, 12. 34, 31.
 Mitras gemma 37, 68.
 Mitres rex 36, 14 § 1.
 Mithridates Aquilae aurum in os infudit 33, 14. ei. currus aurei argenteique 33, 54. quando a Lucullo victus 15, 29. quid circa laurum et myrtum egerit 16, 59. quo confugerit 6, 5. ei. antidoti compositio 23, 77. 29.
 Mithridatis laus 25, 3. Mithridatem Cn. Pomp. superat 7, 27. 23, 77. Mithridatis gemma 37, 5.
 Mithridatico bello ubi cives salvati 2, 96.

- Mithridatida herba Mithridatire-**
perta 25, 26, 23, 19.
Mnaseas scr. 37, 11.
Mnasitimus pictor 35, 40 § 42.
Mnasithens pictor *ib.*
Mna pondus 21, 109.
Mnason tyrannus quis 35, 36 §
19 et 21.
Mnemosynes pictura 35, 40 § 39.
Mnesides 20, 16.
Mnesithens medicus 21, 9.
Mnesigiton 7, 57.
Mnevidis regia 36, 14 § 2.
Modulorum musicorum species
plures 7, 57.
**Modus rerum omnium utili-
simum** 18, 7 § 4. modum servare
nescit humanum ingenium 25,
54.
Moecenas Melissus triennio si-
bi silentium imperat 28, 17.
Moecenatis institutum ut in
opulis pulli asinarum appone-
rentur 8, 68. **Moecenatis febris**
7, 52. **Moecenati per annos**
tres non contigit somnus *ib.*
Moorica uva 14, 4 § 6.
Mooris Aegypti rex 5, 9. ei la-
cus *ib.* sepulchrum 36, 19 § 2.
Moesiae flus quales 15, 19.
**Molarum versatilium considera-
tio** ac prodigia ex eis 36, 29.
lapideae ubi optimae *ib.*
Molae mulieris consideratio 7,
13, 10, 34. molam uteri rum-
pentia 30, 45.
Mola salsa in sacris semper 31,
42.
**Molemonium herba et ex eo me-
dicinae** 26, 25.
Molere Ceres prima reperit 7, 57.
**Moliturae frumentorum consi-
deratio** 18, 20 § 1.
Molliendi vim habentia 35, 56.
Molliche agria herba 20, 14.
Molochites gemma qualis, et unde
dicta 37, 36.
**Molon herba qualis, et ex eo me-
dicinae** 26, 19.
Molluscum tuber 16, 27.
Moluscae nubes 16, 26.
Moly herbae consideratio 25, 8.
herba venenata 21, 105. contra
magica artes 25, 79.
Molybdacna herba 25, 97.
Molybdlitis quid 33, 35.
Monaulum quis reperit 7, 57.
**Monedula sationis causas prae-
buit** 17, 22. mon. furcitas 10,
41.
Monocerotis ferae descriptio 8,
31.
Monochromata quae 33, 39, 35,
5, 11, 34, 36 § 3.
Monopodia 34, 8.
Monstra plura 6, 35. monstruosi
homines plurimi 7, 2. monstruosi
partus excisi utero 7, 7.
Montes inter se concurrentes
quando visi 2, 85. montibus na-
scentes arbores 16, 30. montes
ferrum retinentes, reicientes
quo 2, 98. montibus nubes exi-
stentes quid praesagiant 18, 82.
Monumenta quibus lapidibus
sculpi debeant 36, 49.
**Morbi novi quibus locis homini-
busque peculiare** 26, 1. mor-
bos carminibus tolli 28, 5. mor-
bi quidam dii crediti 2, 5. mor-
bi exempla varia 7, 51, 52. mor-
bis nihil caret 17, 37 § 1. quali-
ter vitari possint 20, 84. omnes
quomodo pellantur 21, 55. qui
asperimus 25, 7. morbos omnes
tollens 25, 9, 11, 30, 59. mor-
bus quibus inflammatur 25, 5.
morbos corporis totius reme-
dia 25, 23, 28, 27, 30, 24.
longa *ib.* **Morbus mulieris**
28, 14.
Mores
Sca-
- pu-dicos indacentia** 28, 28. di-
versorum exempla 7, 18.
Morion quid 21, 105. mandra-
gorae semen 27, 111.
Morion gemma 37, 63.
Mormyras pisces 32, 54.
Morphosus aquilarum genus 10, 3.
**Mortariorum lapidum conside-
ratio** *ib.*
**Mortem nunquam contingere ni-
si aestu maris recedente** 2, 101.
mors saepissime invocatur 7,
51. mortis signa plurima 7, 52.
mortes repentinae plures 7, 53.
mortem sponte petentes 4, 26.
morti ubi non subiciantur homi-
nes 12. mortem sibi inferen-
tes iucundi doloris causa 20, 16.
mortem sponte accersentes 6,
22. mortis praedictio 28, 27.
mortem sibi ob terrorem con-
scientes 24, 102. mortem si-
bi conscientium corpora cru-
cibus affixa 36, 24 § 3. mori
interdum optimum 25, 7. mor-
tis quid optimum 28, 2. mors
tempestiva optima *ib.* mortis
causae 24, 94, 102, 25, 7. mor-
tis signum in aegrotante 28, 17, 19.
mors ex navigandi inventione
19, 1.
**Mortales aeternitate deus dona-
re non potest** 2, 6.
**Mortuos ad vitam herbis revoca-
ri** 25, 5. mortui cum coronis ef-
ferebantur 21, 5. mortui non-
nulli pro caris suis 7, 36.
Morsus bestiarum remedia 20,
48, 80, 21, 88, 21, 88, 36, 28.
omnium animalium remedia
20, 100.
Morticini quid 22, 49.
Mortorum arborum consideratio
15, 27. m. quando sterenda
plantanda sit 17, 30 § 6. suc-
cus qualis 15, 33. quae loca
amet 16, 30. novissime germi-
nat 16, 34, 41, 18, 67 § 1. cur
sapientissima censeatur 16, 41.
tardissime senescit 16, 51. 79.
sucus a medicis expetitur 16,
72. morus talea tantum seritur
17, 28. in ulmo inseri religio
fulgurum prohibet *ib.* mori
arb. mirum 23, 71. mora et ex
eis medicinae 23, 70.
Mos. Quare mores.
Mosceuton rosae genus 21, 10.
Moschion Graecus de raphano
librum edidit 19, 26 § 4.
Moses magus secundum Plinium
30, 2.
Mucescere inter liquores vino
proprium 14, 26.
Mucianus, v. Mut.
Mugilis piscis consideratio 9,
26, 67, 32, 53. ubi multitudo 9,
26. mugil et lupus pisces inter
se hostes 9, 88. mugilis astus
33, 5.
Mulae mirum, et plura 30, 53.
mulorum consideratio 8, 69.
mulae fol non habent 11, 74.
mulae calictratus quo inhibea-
tur 8, 69. mulorum longa aetas
ib. in medicinae usus 29, 34.
30, 23, 49.
**Muletatio in quibus apud vete-
res** 18, 3, 33, 3.
Muliere excepta panca gravida
novere coitum 7, 9. mulier non
cum quolibet concipit 7, 11.
quamdiu pariat 7, 12. sola men-
struale animal 7, 13. septima
die concipere facillime creditur
10, 83. ex semetipsa con-
cipiens 10, 84. muliebris orna-
tus pretiosissimus 9, 55. mulie-
re infirmitatum remedia 20,
9, 15, 26, 30. mulierum reme-
dia 20, 3, 2, 48. **Quare, Foo-**
minarum remedia.
- Muliones culicum genus** 11, 19.
uvo tantum die vivunt 30, 53.
Mullea calceamenta 9, 30.
Mullus piscis in cibo inutilis 5,
10. in medicinae usus 5, 10, 32,
49, 29, 16. octuaginta libra-
rum 9, 31. mullorum copia ubi
9, 30. expirantes versicolores
9, 31. ter anno parient 9, 74.
lepore marino vescuntur 32, 3.
Mulsi consideratio 22, 51, 53.
Multipedae vermis in medicinae
usus 30, 11, 22.
Mulus. Quare mula.
Mulviana cotonea 15, 10.
Mummus L. censor 33, 18. ex
Corintho miras picturas refert
35, 8. quid Romam attulerit 37,
6. Corinthum diruit 34, 6. si-
gnis urbem Romam replevit 34,
17.
Mundus qualis sit 2, init.
Municipii uva 14, 4 § 7.
Muraena coronea 16, 3, 22, 4.
**Muraenis piscibus ferula infe-
stissima** 20, 98. muraenae pi-
scis astus 32, 5, 3. muraenae in
luxu 35, 46. muraenae molle
tegmentum 9, 14. quando ca-
piatur 9, 24. exiunt in terram
9, 35. longi 9, 36. pinnis et
branchiis carent *ib.* ova cre-
scent 9, 74. muraena tantum
sexus foeminei quae et o ser-
pentibus concipit, cuique ani-
ma in cauda, et quomodo extin-
guatur 32, 5. cum serpentibus
coire 9, 39, 32, 5. muraena-
rum vivarium quis primus ex-
cogitaverit 9, 81. muraena et
conger pisces hostes inter se 9,
88. muraenae morsus remedia
32, 20. muraenae ad quid uti-
les 32, 27.
Muraenae L. ludi 33, 16.
**Murex piscis et eius in medici-
nis usus** 9, 60, 41, 52, 32, 27,
44, 46. muricum parienti tem-
pus 9, 74. medicinae 32, 31.
Murgentina uva 14, 8 § 5.
Muria quid 31, 43, 32, 42.
Murinum inter vina ac dulcia
nominatum 14, 4 § 6.
**Murinum hordeum, et ex eo me-
dicinae** 22, 65.
Muros aedium Thrason primus
reperit 7, 57. murus lateritius
35, 49.
Murrhina vasa minoris empti,
quam sicilia 35, 46. a quo pri-
mum Romam advecta 37, 7. et
plura 8.
Murtiae Veneris ara Romae 15,
37.
Murium consid. 8, 55, 76. foe-
tus ac mira generatio 10, 84, 85.
lambendo concipiunt 10, 85.
praegnantes in utero parentis
reperit *ib.* cur praegnantem
gustatu salis fiant *ib.* agre-
stium unde vis tanta *ib.* mures
ubi incolae fugent *ib.* quibus
necentur 21, 92, 22, 21, 25, 27,
27, 2. qua herba vescantur con-
tra serpentes 22, 45. quibus
pellantur 18, 45, 22, 32, 30, 53.
ne quaevis attingant 20, 4. mu-
rium natura non spernenda 29,
15. muribus cor maximum 11,
70. aliqui fel non habent 11, 74.
fibrae crescent et decrescunt
cum luna 11, 76. omnino indo-
ciles 10, 62. ubi albi 8, 82. mus
marinus ubi ova parit 9, 76.
muribus quae glans gratissima
16, 7. mures ruinis imminen-
tib. praemigrant 8, 42. mures
urbium incolae interdum pel-
lunt 8, 43, 82, 10, 85. mures
marini 9, 35, 78. mures Nili
quales 9, 84. muribus araneis
ubi venenum inest 10, 85. mu-
ris aranei morsus remedia 22,
58 +
- 65, 23, 27, 63, 27, 28, 28, 42,
29, 27, 30, 7, 20, 23, 35, 84. mu-
ris in medicinae usus 29, 15, 38,
39, 30, 12, 14, 23, 37, 1.
Murinus finis in medicina 29,
34, 37, 30, 21, 22.
Musarum pictura 35, 36 § 4. al-
mulacrum 36, 4 § 10.
Musaea quae 36, 42.
Musa Augusti medicus 19, 38,
25, 38.
Musaea de herbis 25, 5, 21, 21,
84. Mus. imago 37, 6.
Muscarum in medicinalibus usus 29,
34, 30, 27, 34. musca omnino in-
docilis 30, 22. muscarum deus
Myiodae *ib.* muscae quomodo
fugiantur *ib.* muscarum deus
alius 10, 40. m. quae aedes non
intrent 10, 41. quo mortuae re-
viviscant 11, 43. musca alia ve-
hiculum et currum totum con-
tingens 7, 21, 34, 19 § 22, 36, 4
§ 15. muscae ubi non reperian-
tur 21, 46. quod mel non atting-
ant *ib.* quae maxime appet-
tant 24, 16. muscae superstitio
28, 5. quo necentur 24, 35,
25, 25.
Muscerdae finis murinus 29, 24.
Musculus piscis 32, 53. balae-
nae iter dirigit 9, 88.
Musicae repertor 11, 62. Musici
gemmas gestare soliti 37, 3.
Musica Delphini delectantur
9, 8.
**Musmonis animalis considera-
tio** 8, 75.
Musta ut fervere desinant 36, 42.
Mustaceo laurus 15, 39.
Mustae pira 15, 17.
Mustelorum circa catulos suos,
ac persequendo serpentes con-
suetudo 29, 16. quomodo in
unum congregari possint 29, 23,
28, 29. mustelae veneficia 29,
33. ne galliniae aut columbae no-
ceant 30, 50. m. basiliscum pe-
rimit 8, 33. ubi non sint 8, 63.
earum in cibis usus 9, 29. cui
inimicae 10, 95. cor iis maxi-
mum 32, 12. cinere vel felle
mures pelluntur 18, 45. muste-
la cum dimicet rutam prius edit
8, 41, 20, 51. mustelis contra-
ria 28, 29. mustelorum genera
et earum in medicinae usus 35,
52, 36, 4 § 10, 29, 36, 38, 30,
12. mustelorum fel venenum
esse 29, 13.
Mustum quomodo condatur 14,
24, 25. differentiae plures 23, 18.
musta pice conduntur 36, 48.
Mutiani P. de corona historia
21, 6.
Mutiani de musca superstitio
28, 5.
Mutiani consulatus 35, 46.
Mutianus auctor 21, 17, 3 § 13, 16.
Muticensi bello Bolides facies 2,
25. Mutinensi obsidione co-
lumbae epistolae attulerunt 10,
53.
Mutilatio hominum remedia 20,
54, 27, 104.
Mutius augur 10, 8.
Mutius Q. consul 2, 31.
Myacanthion 19, 42.
Myaces piscis 32, 31.
Mya concha 9, 56.
Myagros herba 27, 81.
Myagros statuarius 34, 19 § 34.
Myconium vinum 14, 9.
Mycon pictor 33, 56, 35, 25, 35.
statuarius 28, 29, 34, 19 § 30.
Mycon lactuca 20, 26.
Mygdaria 19, 15, 16.
Mydiagros muscarum deus 10, 40.
Myloecon blattae genus 29, 39.
Myoclonon herba 27, 2.
Myodes muscarum deus 29, 34.
Myophonon herba 21, 30.
Myosanta s. myosotis 27, 8, 30.

- fecti 35, 40 § 41. ei. discipulus
Coribas pictor *ib.*
Nicomedes ingenti pretio a Gnidii Venerem mercari voluit 7, 39. 36, 4 § 5. ei. uxor cur a cane perempta 8, 61. ei. equus mirus 8, 64.
Nicomphanes pictor 35, 36 § 23.
Nicophorus, id est smilax hedera et ex ea medicinae 24, 49.
Nicostrates pictor 35, 40 § 42.
Nictare quibus animalib. conveniat 11, 57.
Nidus coena Caio principi dicta 12, 5.
Nigidius Figulus 7, 13. 8, 77. 82. 9, 88. 10, 17. 52. 11, 34. 52. 16, 8. 29, 21. 39. 30, 24.
Nigra herba qualis 27, 82.
Nihil nimis, Chilonis praecceptum 7, 32.
Nili augmentum 18, 47. mures quales 9, 84. aqua genitalem vim habet *ib.*
Nilius gemma qualis 37, 35.
Nimium quodlibet in omni vita perniciosissimum 11, 119.
Niobes et eius filiorum simulacrum 36, 4 § 8.
Nisaea pictor 35, 36 § 2.
Nitor corporis quo fiat 32, 33.
Niri consideratio, natura, usus, medicinae 30, 30. 31, 45. 36, 65. nitro semina aspergenda 18, 45. nitri spuma 31, 46 § 2. probatio 37, 40. quomodo in lapidem vertatur 31, 47. nitrosae aquae ubi 31, 46 § 1.
Nivis consideratio 2, 61. ubi non cadant 2, 106. quidam possunt 19, 19 § 2. aquam refrigerant 31, 23. nix diutina sedens 17, 2. nix aquarum coelestium spuma *ib.* vetustate rubescit 11, 41.
Nobilitas incommoda 26, 1. vere tituli sunt liberi 35, 2.
Noctua. *Quare post Nox.*
Nodia herba qualis 24, 115.
Nodorum corporis consid. 11, 65.
Nomades 6, 32.
Nomas quid vocent 20, 36.
Nomarum morbi, id est ulcerum corpus depascendum remedia 23, 38. 46. 58. 71. 24, 61. 94. 115. 26, 40. 79. 87. 27, 91. 28, 18. 30, 39. 32, 14. 44.
Nomina ubi non imponantur 5, 8. imponendorum ratio 28, 6.
Nomius Tiberii Imperatoris libertus et eius mensa 13, 29.
Nonius cur ab Antonio proscriptus 37, 21.
Norma instrumentum a quo repertum 7, 57.
Nosce teipsum, Chilonis praecceptum 7, 32.
Notia gemma 37, 65.
Notus ventus 2, 46.
Novalia quae 17, 3. 18, 49 § 2.
Novellus proconsul cur Triconovius dictus 14, 28.
Noviani Servillii superstitio 28, 5.
Novis auctoritatem dare res ardua 1, prol.
Novitatis homo natura avidus est 12, 5. 17, 12.
Nox quid 2, 7. nocte quando lux dici visa 2, 33. noctium inaequalitas unde 2, 72. ubi longissima brevissimaque 2, 77. ubi nulla aliquando 4, 30. nocte ubi videatur sol 5, 18. noctium magnitudo quo deprehendatur 35, 49. nox totius anni brevissima quando 18, 67 § 3. noctium augmenta decrementaque 18, 59. noctes media vitae gaudia auferunt 7, 51. 36, 2. nocte ut die cernentia animalia 11, 55. noctuarum avium consideratio 19. in Creta insula nulla 41. noctuae et cantharidae
- Inimicitia 10, 95. noctuae futura praesagunt 18, 87. quibus avibus inimicae 29, 29. amicae accipitri 10, 19. in medicina usus 29, 38. 39. 30, 12.
Nocturna vigilia 18, 63. nocturnae suppressionis remedia 27, 62.
Noxii consisteri quomodo cogi possint 24, 102.
Nubentes colus et fusus comitabantur 8, 74.
Nubes quid praesagiant 18, 82. quomodo censuerunt 2, 42. quantum ascendant 2, 21. nubium imagines unde 2, 61.
Nudi homines semper incendentes 3, 8. 6, 35. nuditatis celandae exemplum 28, 19.
Numantina pira 15, 16.
Numae libri quales et ubi reperi 13, 27. Numa Pythagoricus *ib.* philosophia ac iure pontificio delectatus *ib.* Numa lex posthumia quae 14, 14. de deorum cultu institutio 18, 2. quando Rubigalia festa instituerit 18, 69 § 2. figulorum collegium Romae instituit 35, 46. Numam saepe fulmen impetrasse 2, 54. ei. de usu piscium lex 32, 10. status 33, 6.
Numenii praefecti gesta 6, 32.
Numeri parvis virtutes acviva 20, 8. impares vehementiores 28, 5. par in convivio *ib.* numerus apud antiquos non erat ultra centum milia 33, 47. quaternarii vis 27, 91.
Numidiana pira 15, 16.
Numidici ursi Romam allati 8, 54. aves 10, 67. marmor 35, 1. 36, 6.
Nummorum consideratio, notae, diversitas 33, 13.
Nuncoreus Sesostridis filius 36, 15 § 7.
Nundinarum tempore quae fieri licita 8, 3. unguis non roscabantur 28, 5.
Nuptiales faces ex qua arbore 16, 30. nuptiarum tempore quo colore usi sint 21, 22. 8, 74. nuptiis adeps adhibebatur 28, 37. nuptiae cur cum lana 29, 9. non nisi augurato fiebant 10, 9. nuptiis nuces iuglandes adhibebantur 15, 24.
Nuptae novae farreum praeferebant 18, 3.
Nursini napi optimi 19, 25. rapae mirae 18, 34.
Nux bifida ubi 15, 24. nuces Ponticae *ib.* Asiaticae *ib.* nucum arborum umbrarum noxiae 17, 18. nucis iuglandis consideratio 15, 24. succus qualis 15, 33. nux quibus constet 15, 34. avellana 15, 24. 23, 78. nucis succus caryopon dicitur 12, 63. nucum pinearum consideratio 15, 9. 23, 74. nucipruna quae 15, 12. cito germinat 16, 41. quo tempore semen ferat 16, 43. quo tempore serenda 21, 107. cepis adversatur 23, 75. nucis Graecae natura, et medicinae ex ea 23, 76. nuces iuglandes unde dicitur, et earum natura ac medicinae 23, 75. nucum iuglandum nocumenta plura 23, 45. nucis pineae medicinae 23, 74.
Nyctalopes et cor. remedia 28, 47. 8, 76. 32, 24.
Nyctegretum herba 21, 36.
Nyctilopa herba *ib.*
Nympharena gemma 37, 64.
Nymphaea, Herculis zelotypia mortis 25, 37.
Nymphae apum genus 11, 16.
Nymphaea herba 25, 37. 27, 55. ei. medicinae 25, 83. 26, 18. 28. 36. 48. 50. 61. 83. 87. 90. 92.
- Nymphodorus medicus 7, 2. 34, 22. 31, 19.
Nysa Bacchi nutrix ubi sepulta 5, 16.
O.
Obaerati unde dicti 34, 1.
Obeliscus quid 36, 14. Obelisci solis 36, 14 § 1. Obelisco parit Cambyses, qui urbi non percerat 36, 14 § 2. in campo Martio a quo 36, 15 § 6. Romae in Vaticano 36, 15 § 7. pretiosissimus 37, 19. Obeliscus Vaticanus Circi a Caio imperatore 16, 76 § 2.
Oblivionis aqua 31, 11. obliviosum quod maxime animal 8, 34. Obtusescendum remedia 20, 54. 27, 104.
Obolus quanti ponderis 21, 109.
Obrizum quid 33, 19.
Obscoenum vitium non nisi in hominibus 10, 83.
Obscurus lucem dare res ardua 1, prol.
Obsidianus vitri genus 36, 67.
Obsidianus lapis 37, 65.
Obsidionalis corona qualis 22, 4.
Obsidius lapis 36, 67.
Obsoletis nitorem dare res ardua 1, prol.
Obstetrices quibus medicamentis utantur 28, 18.
Obstupescientia corpus 36, 11. 26, 19.
Occandi disciplina et ars 18, 49 § 3.
Occasus siderum cognitio bifariam 18, 58.
Occhi arbores ubi 12, 18.
Oceanus qui pisces maximi 9, 3.
Oceanus totius navigatio 2, 67. magnitudo 2, 68. fluxus refluxusque cur maiores 2, 99. meatus ubi mirus 16, 1.
Ochra color 35, 12. 16. 22.
Ocimum herba quando praecidendum 19, 36. quando et qualiter floreat 19, 31. quando et quomodo serendum 19, 44. unde dicitur 17, 35 § 21. in quid degeneret 19, 57. solum quale 19, 58. in vineis serendum 17, 35 § 20 et 21. 18, 42. ocimi vitia et medicinae 20, 48.
Ocnos Aesculapii filius 35, 40 § 32.
Ocreas quis primus reperit 7, 57.
Octavo mense an homo nasci possit 7, 4.
Octavia porticus 35, 40 § 32. 36, 4 § 6 et 10 et 14.
Octaviae in scholis statuarum opera plura 36, 4 § 3 et 5 et 6 et 8 et 10.
Octavia Marcelli mater 19, 6.
Octavio consule cometes visus 2, 23.
Octavius Cn. consul 2, 35.
Octavius C. Antonium respondens mox dare coegit 34, 11.
Octavius Romanus eques 35, 45.
Octavius Augusti pater 36, 4 § 10.
Oculata piscis 32, 53.
Oculorum consideratio 11, 52 — 55. oculorum pupillae quibusdam gemmae 7, 2. oculorum vitia exempla 7, 21. tarde feruntur in corpore 11, 69. primum moriuntur *ib.* oculorum indicia 11, 114. ternos quaterque habentes 6, 35. quibusdam in pectore 5, 10. in humeris habentes 7, 2. unicum habentes 6, 35. oculorum dolores ne sentiantur 23, 81. oculis salubres aquae 31, 39. oculis omnes vim inesse 8, 21. oculi in arborum surculis qui proprie dicitantur 17, 35 § 2. oculorum acies quo excitetur 20, 13. oculos excaecans liquor 12, 18. oculos
- domini fertilissimus in agro 18, 8 § 2. oculorum pilos incommodos replicantia 35, 51. albugo quo tollitur 21, 98. 35, 51. oculus ferus herba 25, 92. oculi nigri nascentium si placeant 30, 46. oculis contraria 20, 26. 22, 45. 50. 23, 20. 22. 24. 29. claritati inimica 20, 26. 44. 48. aciem hebetantia 20, 21. 23. 40. 74. 81. 23. 16. 22. 70. 32, 24. oculis utilia 20, 51. 62. 23, 27. 28, 18. 29, 10. 38. 37, 16. 54. claritati conferentia 5, 1. 20, 2. 26. 33. 34. 39. 42. 49. 50. 89. 99. 21. 89. 90. 23. 38. 40. 47. 24, 14. 24. 59. 25. 38. 91. 99. 27, 28. 28. 25. 27. 28. 29. 38. 31, 46 § 4. 32. 13 § 14. 24. aciem excitantia 20, 13. 92. 95. 23, 28. 24, 59. 25, 91. caliginis discutientia 20, 26. 33. 95. 21, 86. 23, 47. 58. 24, 10. 52. 80. 83. 92. 25. 22. 50. 91. 98. 101. 27, 23. 28, 18. 27, 28. 47. 29. 38. 32, 31. 34, 27. 32. 37. 12. scintillationibus quid prosit 20, 33. adustionis remedia 20, 26. inflammationis sedantia 21, 76. 81. 26, 1. 22, 12. 23. 38. 59. 80. 24, 28. 29, 10. oculorum plumbum tollentia 25, 97. nubeculas discutientia 20, 26. 27, 85. 29, 38. cicatrices emendantia 20, 26. 22, 28. 27. 85. 28. 18. 27. 28. 29, 38. 32, 24. 27. 33. 28. 36, 42. epiphoras inhibentia 20, 6. 19. 44. 57. 73. 81. 86. 92. 21, 73. 76. 93. 22. 67. 70. 23. 41. 48. 25, 91. 26, 53. 25, 103. 27, 28. 28, 47. 29, 38. 35, 52. 36, 23. lacrymarum emendantia 23, 5. 34. 29, 38. 36, 37. 40. lacrymosa fricare frontem prodest 18, 60. 28, 17. lippitudines curantia 27, 50. 28. 21. 27. 48. 29, 38. 31, 46 § 4. 32. 24. 34. 23. lippis aures fricare prodest 28, 17. lusciosos sive nyctalopas emendantia 8, 76. 23, 63. 29, 38. 32, 24. aeglypas curantia 29, 38. *Vide Aeglypia morbi remedia.* pterygia tollentia 32, 24. 23. 5. epinyctidas sanantia 20, 6. 21. 23, 38. 28, 47. 32, 24. ulcera purgantia 21, 73. 22, 50. 72. 23. 5. 34. 63. 26, 103. 29, 10. 38. 34, 23. 27. 36, 42. oculorum glaucomata curantia 28, 27. 29, 38(3). suffusiones discutientia 21, 82. 84. 26, 100. 28, 2. 27. 28. 29, 38(3). 32, 24. 35, 51. argema sive albuginem tollentia 20, 22. 15. 27. 76. 24, 11. 14. 52. 82. 25, 91. 28, 18. 41. 29. 47(2). 29, 38(6). 32, 24. 81. scabritiei remedium 34, 31. 35, 52. ruptas tuniculas adjuvantia 29, 38(2). oculis ictu cruentatis remedia 22, 13. 29, 38. tumorem ruboremque sedantia 22, 68. 25, 96. 32, 24. oculis erore suffusis convenientia 36, 37. oculorum nimium vigiliis fatigantium remedia 34, 34. oculis si quid incidit 20, 73. 28, 14. oculorum sordes purgantia 20, 71. 24, 37. 34, 23. oculorum morbi remedia 20, 2. 6. 8. 20. 26(2). 44. 81. 21, 86. 22, 9. 58. 64. 32. 4. 31. 24. 5. 11. 14. 29. 52. 59. 62. 64. 73. 77. 25. 92. 95. 27, 2. 5. 78. 85. 91. 28. 21. 27. 28. 40. 47(2). 29, 11. 38. 31, 8. 32, 11. 14. 28. 34. 22. 23. 27. 33. 34. 55. 35, 52(3). 53. 36. 25. 32. 37. oculis iumentorum pecorumque claritatem facientia 24, 82. 29, 38. oculorum iumentorum albugines emendantia 32, 24. oculorum iumentorum medicamenta 32, 12. oculorum superstitionis medica-

- menta 23, 59, 24, 28, 10, 18, 83, 29, 38 (2), 32, 24 (2).
 Occlus herba 25, 102, 92.
 Ocys 18, 42.
 Odium ex aemulatione avidissimum 17, 1. qua ratione incuratur 28, 27.
 Odontites herba qualis 27, 78.
 Odoramentorum differentiae 21, 18. odoratorum copia 12, 40. odoratum reducentia 20, 48.
 Odor quid sit 9, 6. odorum consideratio 15, 32, 33. adulteratio quibus modis fiat 12, 19. odorum materia libro 12. odorem celerim evanescere 13, 2. optime servatur in oleo 13, 3. odorem non sentit qui gerit 13, 4. odorum fructuum diversitas 15, 33. odor et sapor non simul in eodem ib. odores quotidie gigni 21, 61. odor solertiam potu tollit 21, 9. odorum differentiae, natura, diversitas 21, 17. odorem gravem tollentia 23, 44. odorum bonum facientia 23, 49.
 Olynolytes pisc. 32, 1.
 Oecon quid 36, 60.
 Oenanthe avis descriptio 10, 45.
 Oenanthe herba et ex ea medicinae 21, 95, 23, 5, 12, 61, 14, 18, 15, 7. oenanthes flos maxime durat 21, 38. ubi optima 23, 5. oenanthinum unguentum 13, 2, 14, 18. oleum et medicinae 15, 7, 23, 40.
 Oenate vinum 14, 9.
 Oenias pictor 35, 40 § 37.
 Oenothera herba 26, 69, 87.
 Oenotheris herba 24, 102.
 Oenotri frater Peuceenius 24, 13.
 Oesypum 18, 56, 19, 11, 29, 10, 30, 48.
 Oestrus apum genus 11, 16.
 Oetum herba qualis 21, 52.
 Ofili Clodias senectus 7, 49.
 Ofili histrioris interitus 7, 53.
 Oleacum ab oleo deductum nomen 25, 51.
 Oleagina uva quare dicitur 8, 62.
 Oleaginis gemmae 37, 20.
 Olea Minervae sacra 12, 2.
 Oleae non decidunt folia 16, 33.
 Oleum non accendebatur in sacris 15, 40.
 Oleae consideratio 15, 1 — 8. oleum ne stringit, ne verberat, vetus lex 31, 39. morsu caprae vetulescere 15, 8, 17, 37 § 9. frondes quales 16, 36, 38. quando germinat 16, 42. non sentit cariem neque vetustatem 16, 79. apta valvarum cardinibus 16, 84. ducentis annis vivere 16, 90. quando necat pluvia 17, 2, 37 § 6. olearum conceptus quando ib. olea quibus gaudent 17, 6. oleae plantae quantum inter se distent 17, 19. ol. insitio 17, 24. plantatio consideratio 17, 29. oleae quibus locis et quo tempore serendae 17, 30 § 2 et 3. quae vitibus apta 17, 35 § 22. olearum morbus 17, 37 § 4. quam capra lambit sterilesce 17, 35 § 19. qualiter fertiles fiant 17, 41. olearum arborum medicinae 23, 32. olearum solum medicinae 23, 35. oleis solum quod optimum 17, 8. oleae et quercus inter se inimicae 24, 1.
 Oloi liquor membra recreat 12, 2. aptissimum ad unguenta servanda 13, 3. olei consideratio 15, 3 — 7. oleum uvae servat ne a vespiis tangatur 15, 18 § 4. olei liquor foris hominibus gratissimus 14, 29. olei caritas futura quomodo Jignoscatur 18, 68 § 3. ante tempus emptum a Thalete Democritoque ib. oleum quae oderunt 19, 23. ex raphani semine 19, 26 § 1. Sesamiae 6, 32. olei varia genera et ex iis medicinae 23, 40 — 50. oleum picem e pannis extrahit 24, 1. calci solum miscetur ib. oleo quaedam restinguuntur 23, 30. oleo extinguntur quaedam, quae aqua accenduntur 36, 34. oleum in quibusdam reperiri fontibus 31, 14. oleo apes et reliqua insecta exanimantur 11, 21. a quo repertum primo 7, 57.
 Oleastreus plumbi genus 34, 49.
 Oleaster arbor quae loca amet 16, 30. non sentit cariem neque vetustatem 16, 78. ol. quo primo Hercules coronatus est 16, 89. ol. corona in Olympiis 15, 5. ol. factitium oleum quale 15, 7. ol. buxum quale 16, 28. ol. natura, et medicinae ex eo 23, 38. oleastrose elephantentes sanant 8, 41.
 Olenus vates 28, 4.
 Olivae consideratio 15, 1 — 8. Minervae sacra 12, 2, 8, 16. ubi sterilis 12, 14. olivarium cultura 15, 16. succus 15, 33. olivas in Miletu eruae depascunt 17, 37 § 7. oliva quando colligenda 18, 74. olivae flores apes non attingunt 21, 41. olivae usus et medicinae 23, 35. oliva si a capra lambatur, sterilesce 8, 76.
 Olivanti bus lex 15, 3.
 Oliveti dispositio 17, 30 § 1 et 3. prodigium 17, 39.
 Ologyones ranarum mares 11, 65.
 Olorum alitum consideratio 10, 32. cum aquila inimicitia 10, 95. olorum similitudinem onocrotali habent 10, 65.
 Olius quam terram cupiat 18, 46. ne vermes roiant 19, 58. marini medicinae 32, 31. apud Graecos in honore non fuit 19, 41 § 1.
 Olusatrum herba, et eius natura lausque 19, 48, 20, 46.
 Olympias pictrix foemina 35, 40 § 43.
 Olympias Thebana medicinae perita 20, 84, 28, 77.
 Olympiae victoribus statuariae dicantur 34, 9. statuarum ingens copia 34, 17. Olympia quae equa vicorit 10, 83. Olympiae quis semper victor 7, 48. athleticam Hercules instituit 7, 57.
 Olympias ventus 2, 46. Euboeae peculiaris 17, 37 § 8.
 Olympiorum ludorum corona 15, 5.
 Olympus Macedoniae mons buxo abundat 16, 28. lauro abundat 16, 59.
 Olympii Iovis simulacrum quale, et a quo 34, 19 § 1 et 27. 36, 4 § 4. 35, 34. 7, 39.
 Olyra tritici genus 18, 11, 15, 19, 20 § 4, 22, 57.
 Ombria gemma 37, 65.
 Omae ficus quae 15, 19.
 Omphaceum oleum 14, 18, 23, 39.
 Omphacium vinum 14, 18, 23, 4.
 Omphalocarpus herba 27, 15.
 Onagri, id est sylvestris asini consideratio 8, 69. in medicinae usus 28, 45. 61. ubi non sint 8, 82.
 Onesicritus scriptor quis 6, 24, 26, 7, 2, 75, 12, 18, 15, 19.
 Oniscus vermis 29, 39, 30, 18, 21.
 Onitis, id est origanum 20, 67, 69.
 Onochelos herba et ex ea medicinae 22, 25.
 Onocrotali aves quales 10, 66.
 Ononis herba 21, 54, 58, 27, 12.
 Onopyxos herba 21, 56.
 Onopordon herba qualis 27, 87.
 Onosma herba qualis 27, 86.
 Onyces marmor 36, 9.
 Onychis gemmae consid. 37, 23.
 Onyches pisces 32, 46.
 Onychina pira 15, 16.
 Onychitis Cadmiae genus 34, 22.
 Onychipuncta gemma 37, 37.
 Onyx piscis 32, 53.
 Opali gemmae consideratio 37, 21, 22.
 Opera quali luna perficienda 18, 75.
 Opera artificum mira 36, 13 sq.
 Opheostaphyle frutex 13, 44, 23, 16.
 Opficardelos gemma 37, 65.
 Ophidion piscis 32, 52.
 Ophion animal 28, 42, 30, 52.
 Ophites marmor unde 36, 11, 44.
 Ophiura herba qualis 24, 102.
 Ophrys herba qualis 26, 93.
 Opilius scriptor 28, 7.
 Opimiana vina cur dicta 14, 16.
 Opimius L. consul 14, 6, 33, 14.
 Opilii veneni remedia 25, 81, 20, 69. opion quid et qualiter fiat 20, 76.
 Opion medicus 20, 17, 22, 38.
 Opisthotonon quid 28, 52. opisthotonicorum, id est cervicis rigore laborantium remedia 20, 16, 18, 34, 54, 75, 84, 87, 21, 72, 22, 9, 33, 49, 24, 24, 66, 26, 68, 81, 27, 60, 28, 52, 31, 46 § 4, 32, 28.
 Opohalsamum quid 12, 54.
 Opocarpum venenum 28, 45. eius remedium 32, 31.
 Opopanax in theriaca 20, 100.
 Oporece medicamentum 24, 79.
 Oppida in deorum tutela 28, 4. oppidum Cecrops primus instituit 7, 57.
 Oppius Capito quis 7, 13. alius 11, 104.
 Oppugnatio urbium quibus verbis fiat 28, 4.
 Opuntia herba qualis 21, 64.
 Orationis prusae inventor 5, 31.
 Orbis miracula septem. Quare miracula orbis septem.
 Orbitas in summa auctoritate 14, 1.
 Orbonae deae aedes Romae ubi 2, 5.
 Orca piscis 9, 5, 32, 53.
 Orca gemma 37, 65.
 Orchia herba qualis 27, 42. medicinae 26, 62, 79, 87.
 Orchites genus oleae 15, 1, 4.
 Orchomenus calamus fistulis aptus 16, 22.
 Orynos piscis 32, 53.
 Ordearia pira 16, 6.
 Oreon herba qualis 27, 91.
 Oreselinum herba 15, 6. medicinae ex eo 20, 46.
 Orestes Aegistum perimit 35, 40 § 40. Or. corpus refusum, et eius magnitudo 7, 16. Or. iudicii sculptura 34, 55. Or. pictura 35, 40 § 40.
 Orilitus Cornelius consul 2, 31.
 Orilitus Romanus 7, 4.
 Organa hydraulica quis invenit 7, 38.
 Urge fons Galliae 18, 51.
 Orientis populi quo vino utantur 19, 19 § 2. eor. potus ex fruge 14, 29. funes ex palmae foliis faciunt 16, 37. bella calamis conficiunt 16, 65. mare refertum sylvis 13, 48. Orientis pix optima 14, 25. vestes ex qua materia 24, 67.
 Origani herbae consideratio 20, 67, 21, 29, 31. semen minimum 21, 31. or. et brassica inimica 24, 1. Heracleoticum quod 25, 12. origano vinum conficiunt 14, 19 § 4.
 Origes caprarum genus 8, 79, 10, 94.
 Orionis caelestis signi exortus 18, 65 § 1. 67 § 3. 68 § 2. orta tempestates fieri 18, 69 § 1.
 Orionis gigantis corpus quale 7, 16.
 Orites gemma 37, 65.
 Orminii herbae medicinae 20, 43. orminis agrios herba 26, 61. ormini herbae genera, natura, medicinae 22, 76.
 Ornatu immodicus notatur 9, 53, 56, 58.
 Ornithia, id est Zephyrus ventus 2, 47, 52.
 Ornithogale herba qualis 21, 62.
 Ornus arbor montes amat 16, 80.
 Orobanche herba qualis 18, 44 § 3. semen in medicinae 22, 80.
 Orebethron 26, 31 § 4.
 Orobitis quid 33, 27.
 Orodes ubi Crassum superaverit 6, 18.
 Oroetium vinum 14, 9.
 Orpheus poeta 25, 5, 4, 18, 7, 57, 20, 15, 28, 6, 10, 30, 2. ei. patria 4, 18.
 Orphus piaci 9, 24, 32, 54.
 Orthampelos uvae genus 15, 44 § 8.
 Orthomastica poma 15, 15.
 Orthopnoia, id est, difficultas spirantibus utilis 20, 52, 73, 21, 83, 86, 89, 91, 92, 22, 44, 23, 80, 24, 16, 58, 84, 92, 26, 19, 83, 27, 66, 94, 105, 109, 28, 32, 32, 14, 33, 28.
 Orthogoriscus piscis 32, 53.
 Ortus siderum cognitio bifariam 18, 58.
 Ortygis herba quae 21, 61.
 Ortygometra avis coturnicum dux 10, 33.
 Oryx animal quale 2, 40, 11, 106.
 Oryza frumenti genus 18, 13. oryzae usus maximus in Italia ib. oryzae oleum 15, 7.
 Os boni odoris faciens 20, 99. oris consideratio 11, 51, 60. ore concipit animalia 10, 85. ore quod animal careat 11, 32. ore carentes homines 6, 35. oris halitus quomodo incundior fiat 20, 72, 29, 9. malum odorem tollentia 22, 44, 23, 28, 56, 81, 28, 27, 49, 51. oris suavitatem facientia 22, 46. oris ulcera sanantia 20, 20, 36, 44, 54, 59, 71, 81, 84, 21, 70, 73, 22, 70, 23, 5, 37, 60, 80, 82, 24, 5, 38, 45, 48, 73, 26, 40, 62, 27, 82, 91, 28, 27, 50, 78, 34, 25, 27, 30, 32, 34, 35, 52. oris circumlitionum remedia 24, 24. oris morbi remedia 22, 50, 70, 23, 36, 27, 38, 46, 71, 24, 67, 73, 74, 28, 51, 32, 14. Ocines aves quales 10, 22, 42, 46.
 Oscitatio letalis gravidia 7, 5.
 Osculum dare propinquum cui institutum 14, 14.
 Osiris dei templum inclytum 5, 11.
 Osiris herba qualis 27, 88.
 Osirites herba 30, 6.
 Ossa praecisa quae recrescant 11, 87. concreta quibusdam esse 7, 18. fracturum remedia 20, 14, 49, 23, 3, 26, 47, 27, 55. e terra nascentia 36, 29. fracta quibus extrahantur 20, 92, 21, 83, 22, 77, 23, 16, 17, 25, 89, 90, 26, 87, 34, 82.
 Ossea ligna quae 16, 73.
 Ossei lapides 36, 29.
 Ossifraga avis 10, 3, 4. eius in medic. usus 20, 20, 25.
 Ostanes 28, 19, 77, 30, 3.
 Ostentorum libri Aristandri 17, 38. ostentorum vires 28, 4. ost. interpretatio a quo reperta 7, 57. ostenta in quibus observari possint 10, 11, 16, 24, 16, 57, 17, 38, 18, 46, 8, 82.
 Ostracinae quae 37, 65.
 Ostracites gemma ib.
 Ostracius piaci 32, 46.

- Ostracites *Cadmiae* genus 34, 22.
- Ostraea lunari potestate augeri minime 2, 41. ostreorum varia a quo primum 9, 79. ostreae silicium duritia teguntur 9, 14. earum generatio 9, 74. capita non habent 11, 46. ubi optima 9, 79. 32, 21. ostreorum consideratio 32, 21 sq. magnitudo 32, 21. medicinae *ib.* copia ubi 6, 23.
- Ostrya, ostrya arbor 13, 37.
- Othone herba qualis 27, 85.
- Othonis M. inventum 13, 4.
- Otia piscis 32, 63.
- Otides aves quales 10, 29. 33.
- Ovans quis primus Romam ingressus 15, 38.
- Orantes myrta corona utebantur *ib.*
- Ovidii liber de piscibus 32, 5. 54. 30, 12.
- Oves quando lavandae, tondendae 18, 67 § 3. 4. qua ratione foeminae pariant 18, 76. qualiter pascentes *ib.* qua ratione gignantur 30, 53. aquis colorum mutantes 31, 9. ovium impendio mulctatio dicebatur 18, 3. ovium honor apud veteres *ib.* ovium dente segetes depascendae 18, 45. lac quale 28, 33. ovium in medicina usus 30, 23. 37. ovium genera duo 8, 72. generositatis signa 8, 75. caudae cubitales *ib.*
- Ovorum consideratio 10, 73. 74. 75. 76. 79. 80. 82. 29, 11. ova proavis habita 10, 1. quo tempore supponenda 18, 75. ovis viventes homines 4, 27.
- Oxalidis herbae consideratio 20, 85.
- Oxycedrus arbor 13, 11.
- Oxygala quid 28, 35. 36.
- Oxylopathon herba, et medicinae ex eo 20, 85.
- Oxymel qualiter fiat 14, 21. oxymellis confectio, et medicinae ex eo 23, 29.
- Oxymyrina herba qualis 25, 100. 15, 7. 37. oxymyrinae olei natura, et ex ea medic. 23, 45. 83.
- Oxyprora quae sint 20, 96.
- Oxys iunci genus 21, 69. 27, 89.
- Oxychoenon iunci genus 21, 69.
- Oxytriphyllon quid 21, 30.
- Ozaena piscis 9, 48. ozaenarum morbi remedium 24, 69.
- Ozaenitis virus redolet 12, 26.
- P.**
- Pabula luxuriosa non semper pinguis soli indicium esse 17, 3.
- Pacuvius Taurus aedilis plebis 34, 11.
- Pacuvii poetae picturae 35, 7.
- Pac. Ennii nepos *ib.*
- Pades arbor quae 3, 20.
- Padus fluvius non visus Herodot. 12, 8.
- Paenitides gemmae 37, 66.
- Paederos herba 20, 48. 22, 34. 35.
- Paederos gemma 37, 22. 40. 46.
- Paenios herbae consid. 25, 8.
- 27, 60. medicinae 26, 82. 90.
- Paenon medicus *ib.*
- Pagana lex qualis 28, 5.
- Pagri piscis consideratio 9, 24. in medicina usus 32, 38.
- Paguri cancerorum genus 9, 51.
- Palacae, palacraea, auri genus 33, 21.
- Palat arbor qualis 12, 12.
- Palatina tribus Romana 18, 3. domus 36, 4 § 10. V. aedes Apollinis?
- Palamedis faeces dentis pictura 35. quas literas re-
- Palaeonius Grammatici ager 14, 5.
- Palaeorum differentiae, usus 18, 72. pal. hordei medicinae 22, 57. pal. tritici medicinae *ib.* optima quae 18, 37.
- Palaeatum lutum quod 15, 18 § 4.
- Palilicum sidus 18, 66 § 1.
- Palimpsesta quid 24, 24.
- Paliuri arboris consideratio 13, 33. 24, 71. quando germinet 16, 41. medicinae 24, 71.
- Pallas. *Quaere Minerva.*
- Pallas servus quidam ditissimus 33, 47.
- Pallorem inducentia 20, 57. 58. 83.
- Palmarum arborum natura, genera 13, 6. in Italia steriles 13, 7. 16, 59. vinum ferunt, et panem faciunt 13, 6. 9. 14, 19 § 3. palmarum sexus 13, 7. genera quadraginta novem 13, 9. palma ex seipisa renascens ubi sit *ib.* palmas strangulati milites Alexandri *ib.* palmarum folia in usu scribendi 13, 21. palmas in Aethiopia quales 13, 28. palmarum succus 15, 33. fructus qui magis placeant 15, 34. palmas statim a ligno recedunt *ib.* palmarum fructus sine ligno *ib.* palmas non decidunt folia 15, 33. palmarum folia fuses faciunt 15, 37. folia duplicia 16, 38. palmae facile fructum perdunt 16, 46. palma pondus valide sustinet, quoniam in diversum curvatur 16, 81. palma Deli insulae vetustate 16, 89. palma quomodo fiat sterilis 17, 37 § 6. palmarum memora ubi 5, 15. vinum 6, 32. nobilitas vitibus oleisque proxima 23, 51. fructus quibus inutilis *ib.* medicinae *ib.* palmas ubi probatissimae 23, 52. palmae Elatae sive Spatae natura 23, 53.
- Palmati lapides quales 36, 29.
- Palmei vini medicinae 23, 26. eo qui utantur 14, 19 § 3.
- Palnesia vina unde 14, 8 § 5. 19 § 3.
- Palmitum quid 14, 19 § 3.
- Palmites meridiem spectare debent 17, 35 § 2. palmitum vitium consideratio 17, 35 § 13. et 22.
- Palpebrarum animalium consideratio 11, 56. palp. pili quo disponantur 22, 45. palp. morbi remedia 23, 63. 24, 22. 28. 25, 100. 103. 28, 11. 27. 47. 30, 47. 32, 23. 24.
- Palumbium avium consideratio 10, 52. lauro sese purgant 8, 41. hieme abeunt 10, 35. bis anno pariunt 10, 74. quot ova pariunt, et eorum incubandi ritus 10, 79.
- Palorum consideratio 17, 32.
- Pamphilus pictor 35, 36 § 7. 40.
- Pamphili Baebii interitus 7, 54.
- Pamphilus Qu. consul 13, 27.
- Pamphila mulier hombycinae vestis reperitrix 11, 26.
- Pampinari quid 17, 35 § 13.
- Pampinandi tempus quando 18, 67 § 2 et 4.
- Pampinorum medic. 23, 3. 11.
- Pan deus. *Vide infra Panos.*
- Panax herba idem quod ligusticum secundum quosdam 20, 60. contra serpentes remed. *ib.*
- Panacea Aesculapii filia 35, 40 § 31.
- Panaces Cithronion 25, 13. 30. panacis consideratio 12, 42. 25, 11. 55. 82. 84. Pan. 19, 41 § 1. p. nomina 19, 41 § 1. p. apionis pa-
- tris inventum 25, 11. panacis herbae medicinae 26, 15. 47. 48. 56. 58. 60. 64. 67. 69. 70. 72. 73. 85. 87. 90.
- Panathenaicon unguentum apud Athenas 13, 2.
- Panchrestos quid 23, 71. 36, 38.
- Panchros gemma 37, 66.
- Pancratiarum simulacrum 34, 19 § 3.
- Panagrarium, id est Cichorium 20, 26. 27, 92.
- Pandectae librorum inscriptiones 1, prol.
- Panaeus pictor 35, 24. Phidiae filius 36, 55.
- Paneros gemma 37, 66.
- Pangaei montis rosae 21, 10.
- Pangonius gemma 37, 66.
- Panicum quando serendum etc. 18, 10 § 1. 3. 66 § 2. usus in Gallia et Aquitania 18, 77 § 1. ne aves tangant 18, 45. ubi serendum 18, 46. 66 § 2. 77 § 1. ex eo medicinae 22, 58.
- Paniculae flos si aures intrat exsurdit 32, 52.
- Panionia sacra quae 5, 31.
- Panionia differentiae et medicinae ex eo 22, 68. nauticus ad quid utilis *ib.* Sitanus ad quid utilis panem conficere Ceres reperit 7, 57. e milio et panico 18, 10 § 3. panis varia pondera 18, 12 § 2. quot ex modio tritici 18, 20 § 2. panis faciendi ratio, et eius differentiae 18, 47. ubi fiat ex piscibus 7, 2. panes Romani ipsi faciebant 18, 28. panem faciendi ratio mulieribus propria *ib.* panes secundum dignitatem personarum 19, 19 § 2. Alexandrinus 20, 58. panis cum aniso conditur 20, 12. ex herba ubi fiat 22, 28. saluberrimus quis 22, 34.
- Pannucea poma 15, 15.
- Panorum morbi, id est faucium auriumve et inguinum tumorum remedia 20, 2. 50. 82. 84. 21, 75. 82. 22, 9. 15. 19. 28. 6. 9. 22. 64. 70. 73. 74. 76. 23, 32. 35. 63. 70. 24, 5. 6. 12. 14. 22. 23. 38. 58. 71. 118. 26. 60. 27, 40. 57. 28, 13. 30. 31. 37. 30, 22. 32. 14. 21. 34. 25. 35, 57. 36. 28.
- Panos dei pictura 35, 36 § 2 et 21. simulacrum 36, 4 § 8 et 10.
- Pansae unde dicti 11, 105.
- Pansae Servilii interitus 7, 54.
- Pansebastos gemma 37, 66.
- Pantherarum consideratio 8, 21. 23. 24. 41. aconito necantur 27, 2. 8, 41. pantherae in servandis unguibus ingenium 8, 17. sola odorata inter animalia 21, 18. oculi 37, 18. cor maximum 11, 70. pantheris quid contrarium 27, 2. pantherarum carnibus viventes homines 6, 35. Pantherae quos non attingant 29, 25.
- Pantherinae mensae citreae 13, 30.
- Pantheon templum 34, 7. 36, 4 § 11. 24 § 1.
- Panticaepeum urbs Cimmerica laurum non nutrit 16, 59.
- Papaver herba 19, 53. p. succus soporiferus mortem affert 20, 76. p. sylvestris natura et medicinae ex eo *ib.* p. genera plura *ib.* sqq. papaveri folia quando cadant 18, 10 § 5. quando serendum 18, 57. 61. contra faucium morbum 18, 61.
- Papaveratae vestes 8, 74.
- Papellius Sex. consul 10, 16.
- Papilio vermis inter alia medicamenta numeratur 28, 45. apum inimicus 11, 21. quo nascatur modo 11, 37. ei adventus veris initium indicat 18, 57.
- papillones apum pestis quo tollantur 21, 47.
- Papinius Sex. consul Plinii tempore 10, 2. 15, 14.
- Papiriana lex 33, 13.
- Papirius Cn. cum dentibus nat. 7, 15. consul 2, 33.
- Papirii L. praetoris iudicium 7, 4. votum si Samnites vicisset 14, 14.
- Papirius Masso de Corsis triumphat myrto coronatus 15, 38.
- Papirii cursoris dictum de radice 17, 16. quid in terrorum praetoris Praenestorum *ib.*
- Papirii Fabiani laus 36, 24.
- Papirianum horologium 7, 60.
- Pappon genus seminis 21, 57.
- Pappus herba 25, 106.
- Pappum quid 13, 41.
- Papulas ulcera generantia 20, 83. papularum, id est tuberculorum corporis, quae brussola Itali nominant, remedia 20, 27. 23, 81. 24, 32. 26, 73. 28, 37. 69. 31, 46 § 4. 35, 52. 57.
- Papyrus frutex 13, 21. 23. medicinae 24, 51. eo dii coronabantur 13, 22. navigia texebantur *ib.* et 6, 24. ei usus varius 13, 22. pomum 15, 34.
- Paraetonium color qualis 35, 12. 33, 27. 35, 12.
- Paralio herba 20, 80.
- Paralysis remedia 20, 8. 59. 22. 49. 24, 22. 26, 69. 27, 28. 66. 30, 26. 31, 46 § 4. 37, 73. 20, 34. 59. 22, 50. 24, 56. 25, 22. 28, 33. 32, 13.
- Paralio herba quae 26, 41.
- Paraphorum aluminis species 35, 52.
- Parasangae mensurarum genus 6, 30.
- Pardalichae, id est aconitum 8, 41.
- Pardalium genus unguenti 12, 42.
- Pardalio gemma 37, 73.
- Pardorum ferarum consideratio 8, 23. 10, 94. qualiter ungues custodiant 8, 17. lingua qualis 11, 65.
- Parentandi consuetudo qualiter 18, 30.
- Parentum honoris ac reverentiae exemplum 24, 113. 7, 36.
- parentum ingratitudeis exemplum 10, 82. 11, 29. 30. parentis necantia *ib.*
- Parerga quae 35, 36 § 20.
- Parianus piscis 30, 2.
- Paris deorum iudex, Helenae amator, Achilles interfector 34, 19 § 16. ei. os marmore percussum 36, 5.
- Pariendi facilitatem praestantia 20, 73. 21, 95. 104. 100. 102.
- Parietum consideratio 25, 48. parietes fornacei *ib.* lateritii 36, 51. marmorei 36, 8. picti ubi 36, 48. parietes herbis tingi 22, 2.
- Paridion rex 6, 26.
- Pari numero colocynthidis semen adalligatum febres sanat 20, 8.
- Parneniacus scriptor 18, 74.
- Parnassus mons laurum speciatissimam habet 15, 40. quales habet abietes 16, 76 § 1.
- Paronychiarum, id est unguum morbi remedia 21, 83. 22, 68. 23, 5. 38. 81. 24, 5. 119. 28, 24.
- Parotidum, id est aurium apertum remedia 20, 2. 36. 59. 69. 84. 86. 91. 22, 9. 15. 32. 74. 75. 23, 63. 24, 10. 26, 71. 27, 57. 28, 11. 37. 48. 32, 21. 25. 35, 57.
- Parra avis 18, 69 § 5.
- Parthasius pictor 35, 21. 36 § 1-5.
- Parthomonia exempla 18, 2. 3. 4. 8 § 1. 10, 71. 11, 21. 118. 33, 50. 54.

- Parthenis herba quae 25, 36. Parthenium herba quae 21, 52, 22, 19, 25, 18. unde dicta 22, 20. ei. medicinae 21, 40. Parthorum regium unguentum quod 16, 62. quo vino untantur 14, 19 § 3. in bibendo gloriam quaerunt 14, 28. quanto plus bibunt, tanto magis sitiunt *ib.* Parthorum reges quae herba untantur 21, 36. Parthorum et Romanorum imperii terminus 5, 20, 21. Parthorum reges cuius fluminis aquam bibant 6, 31. Parthorum halitus cur infectus 11, 115. cicadis vescuunt 11, 32. Parturientium remedia 20, 73, 84. Partu prodigiosi 7, 3. partu uno quot homines nasci possint *ib.* partus quot gestetur mensibus 7, 4. partum generantis signa 7, 5. partus diversitas 7, 10. quae ratione contineri possit 16, 76 § 2, 28, 27, 74. quot tetus operimentis 19, 62. emortui quo pellantur 20, 34. partuum ratio 7, 9, 13. partus neantia 20, 51, 52. partus quibus inventur 20, 2, 18, 32, 51, 54, 73, 84, 21, 95, 22, 44, 23, 80, 24, 6, 13, 79, 97, 102, 120, 26, 90, 27, 13, 94, 109, 28, 9, 27, 37, 77, 29, 11, 30, 8, 32, 1, 46, 36, 38, 39. partus mortuus ex utero extrahentia 20, 30, 34, 51, 54, 01, 21, 84, 89, 22, 26, 71, 23, 30, 53, 24, 12, 13, 20, 61, 26, 90, 28, 77, 29, 9. partus omnium animalium extrahentia 24, 92. Parvum nil tam est, quod non gloriam parere possit 15, 15. Pascernices cotes quales 36, 47. Pasqua quae et unde dicta 18, 3. pasqua sola diu vectigal fuerunt *ib.* Pastelides quid de plasticis 35, 45, 36, § 12. Passae uvae unde dictae 14, 3. Passer piscis 32, 53. plani 9, 36. quid a rhombis differant *ib.* Passeris avis consid. 10, 52. in medicina usus 30, 8, 23, 49. Passi consideratio 14, 11. Passines rex Sogdonaci filius 6, 31. Pastinacae herbae consid. 19, 27. erratica, et medicinae ex ea 20, 15, 25, 64. Pastinacae piscis in medicina usus 32, 26, 30, 41, 46. past. pisc. quales 9, 67, 11, 24. plani 9, 37, 40. quibus inimici 32, 12. ei. moras remedia 22, 71, 28, 45, 32, 16, 20. quae partes comedi possint 32, 20. Patavinae aquae quales 2, 65, 31, 32. Patella arborum fungus 20, 37. Patetuli filia 7, 35. Pateton palmae genus 13, 9. Patientiae exempla 2, 1, 7, 2, 34, 19 § 12. Patinurum luxur 10, 72, 35, 46. Patribus raro proceriores filii 7, 16. Patriae causa mori laus ingens 7, 45. patriae amoris exemplum 10, 20. Patrobus Neronis libertus unde 35, 47. Patrocles scriptor 6, 17. Patrocles statuaris 34, 19. Patrocles pictor 34, 19 § 34. Paulinus 5, 1. Paulus Aemilius Persea regem superat 2, 9. Minervam in aede Fortunae dedicat 34, 19 § 1. consul 3, 24. Macedoniae victor 4, 17. Pauli L. censura 26, 4. ex Athenis Metrodorum Romam ducit 35, 40 § 30. Pauli Basilicae descriptio 36, 24 § 1. Paulus L. consul 2, 57, 7, 69. Pauperis coena qualis 22, 43. Pausias pictor 35, 40, 40 § 24. ei. inventum et amica Glycera 21, 3. Pausiae tabella *ib.* oleae 15, 2, 4. Pavidia sunt quibus cor praegrande est 11, 70. Pavimentorum faciendorum ratio, origo et nomina 35, 46, 36, 60. Pavonum alitum consid. 10, 22, 23, 79, 7, 1. pavones columbarum amici 10, 96. pavo invidum homini animal 29, 38. pavonis in medicina usus *ib.* apex qualis 11, 44. Pavonacea tegumenta 36, 45. Pavoris remedia 32, 19. Pax et bellum naturae 20, 1. Pacis templum Romae a Vespasiano 35, 36 § 7 et 20 et 22 § 36, 4 § 9, 36, 11, 24 § 1. Pecten Veneris herba qualis 24, 114. Pectines pisces 9, 51. se contrahunt ut videntes 11, 52. maximi et nigerrimi aestate 32, 53. pectinum generatio 9, 74. Pectoris animalium consid. 11, 82. pectoris aegritudinis remedia 20, 21, 26, 42, 50, 51, 54, 73, 75, 87, 89, 92, 21, 80, 81, 86, 22, 11, 15, 69, 23, 63, 71, 80, 24, 15, 23, 24, 58, 80, 92, 25, 18, 26, 15 (5), 18, 20, 21, 62, 27, 24, 28, 71, 105, 107, 109, 28, 53, 29, 11. Pectunculi pisces 9, 45, 32, 53. medicinae 32, 24. Pecuniarum ingens copia 33, 47. pecunia unde dicta 18, 3, 33, 13. ovium boumque effigie signabatur 18, 3. ubi usus nullus 5, 15. non relinquenda successoribus 36, 16. pecuniae vi discretia sunt elementa naturae 19, 19 § 2. Pecorum consideratio et natura 8, 72—75. pecus quo delectetur pinguescatque 10, 93. balatus quo concitetur 10, 17. pecus quo necetur 24, 53. pecora felle carentia ubi 27, 28. pecoribus tonitrus abortus infert 8, 72. pecori caput infirmisimum 8, 75. qualiter pasci cogenda sint *ib.* stultissima animalium *ib.* quae vita longissima *ib.* quibus saginentur 16, 92. pecus pecuniae nomen dedit 18, 3, 33, 13. solum diu vetigal fuit 18, 3. pecora futura interdum praesagunt 18, 88. maxime laescriptio herba vescuuntur 19, 15. pecorum medicinae 22, 74, 24, 82, 25, 22, 92, 26, 21, 29, 10, 30, 20, 23. Pecudum finis in medicina 30, 22. pecudum animalium consid. 8, 72. quomodo foeminas vel mares procreant *ib.* pecudum foetus quo vitiuntur 28, 6. pecudum nota aes signabatur 23, 13. Pedatim incedere quid 11, 105. Pedamentorum materia optima 17, 34, 35 § 10. Pedianus L. consul 16, 16. Pedianus Asconius 7, 49. Pediculi ne vestes intrent 26, 86. quae animalia infestant 11, 39. ex qua gignantur materia *ib.* ocimo generantur 20, 48. quibus perimantur 22, 50, 35, 52. pediculari morbo quidam interierunt 11, 36. Pediculi marini 32, 28. Pedius Qn. pictor 25, 7. Pegasi equi quales 8, 30. Pegasi aves quales 10, 70. Pegma in circo 33, 16. Pelagium genus purpurae 9, 61. Pelamis piscis 9, 18, 32, 53. Pelasgi Umbros exegerunt quondam 20, 72. in Latium literas attulerunt 7, 57. Pelagos lauri genus 15, 39. Pelicium herba 27, 95. lentem necat 18, 44 § 3. Pelignis linum quale 19, 2 § 2. Pelli montis spina mira 12, 15. Pelles quibus tinguntur 24, 56. Pellicum formae insidiantes quid agant 29, 22. Pellos ardeolarum genus 10, 79. Pelopis costa qualis 28, 6. Peloponnesiacum bellum 29, 2, 30, 2. Pelops scr. 3, 8, 32, 16. Pelorides pisces 32, 53. medicinae 32, 31. Penelopes pictura 35, 36 § 2. Penelopes aves 37, 11 § 1. Pennarum animalium consideratio 11, 94. praeciae non crescent, sed vulvae *ib.* pennarum insectorum consid. 11, 32. Pensiles horti Romae 19, 23. a quo et quales 19, 19 § 1. pensillum balnearum usus quando 26, 8. pensilis ambulatio 36, 18 § 4. Pensilis urbs 36, 20, 24 § 2. Pensilia theatra 36, 24 § 8. Pentadactyles pisces 32, 53. Pentadoron laterum gen. 35, 49. Pentapetes herba 25, 62. Pentaphyllon herba 25, 64. Pentathlos simulacrum 34, 19 § 3 et 9. Pentheseleae Amazonis inventum 7, 57. Pentorobon herba 25, 10, 27, 60. Peplion herba 20, 81. Peplis herba qualis 27, 93. Peponum natura, medicinae 20, 6, 19, 23. quomodo toto anno serventur 19, 23. Peptica quae 20, 76. Peraticum quid 12, 19. Percae pisces 9, 24. medicinae 32, 46. Percides pisces 32, 53. Percnopteris aquilarum genus 10, 3. Percnos aquilarum genus *ib.* Percussus quo mox levetur a poena 28, 7. *Vide, Contusorum remedia.* Perdicion herba cur dicta 21, 62, 28, 17, 22. Perdix quae herba delectetur 21, 62. perdicum avium consideratio 10, 51. lauro sese purgant 19, 53. in Boeotia nullae 10, 41. ubi bina corda habeant 11, 70. non pinguescant 11, 85. quomodo pugnaciores fiant 22, 30. in medicina usus 29, 38, 30, 20, 45. Peregrinae arbores quae 12, 7. Peregrinationis homines natura avidi 17, 12. Perelli statuarii 34, 19. Pergamena vasa 35, 46. Periodicae febres quae 20, 8. Perianther de pueris castrandis 9, 41. Periboetos simulacrum 34, 19 § 10. Pericarpa herbae consideratio 25, 82. Periclymenos herba 27, 94. Periclymenos pictor 34, 19 § 34. Periclis Splanchnoptes 34, 19 § 21. Periclis aervi historia *ib.* et 22, 20. Periclis Olympii simulacrum 34, 19 § 16. Periculi vitandi causa quid agendum 8, 47. periculo quaelibet maxime placent 9, 54. Perilencos gemma 37, 66. Perilli statuarii tauris interitusque 34, 19 § 32. Periphoretos quis 34, 19 § 2. Peripneumonicorum remedia 20,

clavorum remedia 20, 71. 93. 21. 74. 22, 49 (2). 60. pedum morbi remedia 20, 9. 29. 22. 32. 33. 60. 23, 27. 72. 24, 10. 33. 30, 23. 32. 16. 35, 57.

Pestis ubi nunquam 2, 98. pestilentiam senes minime sentiunt 7, 51. pestilentiae medicinae 23, 26. 80. 24, 92. 97. 26. 60. 36. 69. pestilentiam semper in oceanum solis ire 7, 51. pestilentiam hieme fieri, nec trinos excedere menses *ib.*

Petauristae pulices 11, 39.

Petesuccus rex 36, 19 § 1.

Petiliae herbae consideratio naturae 21, 25.

Petilius C. 33, 6.

Petisia poma 18, 15.

Petorum cognomen unde 11, 55.

Petrosiris scr. 2, 21. 7, 50.

Petrosa brassica vino inimica 20, 36. ex ea medicinae *ib.*

Petrei Atinatis in Cimbrico bello facinus, et qua corona donatus 22, 6.

Petrichus scr. 20, 96. 22, 41.

Petricus poeta 20, 96. 22, 40.

Petrites vinum 14, 11.

Petronius Titus a Nerone peremptus 37, 7.

Petronius Diodotus med. 20, 32.

Petronii P. gestus 6, 35.

Petroselinum herba unde dictum, et medicinae ex eo 20, 47.

Peucedani herbae aetas 27, 118. medicinae 25, 70. 89. 91. 26, 11. 15. 18. 19. 27. 35. 47. 48. 49. 58. 70. 72. 81. 33. 67. 90.

Pouestes Alexandri servator 34, 19 § 8.

Peumene quid 33, 35.

Pezicae fungorum genus 19, 14.

Pezicae leguminis genus, et ex ea medicinae 22, 71.

Phaestontis casus 2, 20. 37, 11 § 1.

Phaestontis simulacrum 36, 4 § 7.

Phagedaenae ulcera 20, 13. morbus qualis 26, 68. remedia 20, 16. 25. 50. 59. 23, 16. 63. 24, 54. 92. 26. 68. 87. 28. 74. 35, 52.

Phager piscis 32, 53.

Phalacrocoracae aves ubi 10, 67.

Phalangis adversa 22, 29.

Phalangia erum necant 18, 44 § 3.

Phalangium herba quae 27, 98.

Phalangium genera, consideratio, natura, venenum 29, 21.

Phalangium aranei genus 18, 44 § 3. 8. 41. 83. eorum morsus remedia 20, 43. 21, 92. 22, 29. 23, 31. 24, 11. 38. 47. 102. 25. 72. 13. 103. 27, 13. 15. 98. 109. 29, 27. 32, 18. 16. Phalangium parentes occidit 11, 29.

Phalangites herba quae 27, 98.

Phalareus quo casu sanatus 7, 51.

Phalaris herba qualis 27, 102.

Phalaris tyrannus 7, 57. erga Perillum 34, 19 § 32.

Phaleries aves 10, 67.

Phaleris fortes milites donabantur 7, 29.

Phalerion pictor 35, 40 § 38.

Phanias 22, 15.

Phaenem quare Sappho amavit 22, 9.

Pharanitis gemma 37, 40.

Pharia uva 14, 4 § 7.

Pharicon venenum 23, 45.

Pharnaces rex 25, 14.

Pharnaceon herba *ib.*

Pharnacia primi Ponti regis statua 33, 54.

Phasganion herba 25, 88.

Phaselidis lilium 21, 11.

Phaselium oleum quod et ad quid utile 22, 49.

Phassachates gemma 37, 54.

Phodius felicissimus Delphico iudicatus oraculo 7, 47.

Phelandrion herba qualis 27, 101.

Phemoneo 10, 3. 9.

Phengites lapis qualis 36, 46.

Phenion herba et medicinae ex ea 21, 94.

Pherecydes futurum terrae motum praedicat 2, 81. Ph. Syri mors 7, 52. Ph. orationem pro saicam invenit 7, 57.

Pherenice mulier felix credita 7, 42.

Phidias statuarii opera 34, 19. 19 § 1. quando floruit 35, 43. initio pictor fuit *ib.* marmoris sculptor clarissimus 36, 4 § 3.

Phidiae Iupiter Olympius 7, 39.

Philanthropos herba qualis 24, 116. 27, 15.

Philemon Ptolemaei praefectus 37, 32. poeta 4, 27. 37, 11. 31.

Philini pater culti erga pantheram 8, 21.

Philinus 20, 91.

Phileteria herba quae 25, 28.

Philesius Apollo 34, 19 § 14.

Philippidia velocitas 7, 20.

Philippo Macedone Graeciam vincent quod signum visum 2, 24. poculo aureo pulvino subdito dormire solitus 26, 89. ei simulacrum 34, 19 § 14.

Philippi porticus Romae 35, 36 § 3. 40 § 40.

Philippus Romanus et eius piscina 9, 80.

Philippi caecitatem Critobolus docte curat 7, 37.

Philippus scriptor 18, 74.

Philistio medicus 26, 15. 34. 48.

Philiscus pictor 35, 40 § 38.

Philiscus scr. 9, 9.

Philistides 4, 20. 86.

Philistis scr. 8, 61. 64.

Philocharis pictura 35, 10.

Philochares, id est marrubium herba 20, 89.

Philochares picturae inventor 35, 5.

Philogynos gemma 37, 66.

Philomelae avis, id est lusciniae consideratio 10, 43.

Philometor rex quid circa agros colendos 18, 4.

Philon pictor 34, 19 § 34. Philonis opus 7, 38.

Philonides cursor 2, 89. 7, 20.

Philopos herba 20, 89.

Philosophiae amor 13, 27. Philosophorum quorundam furor 2, 1. Philosophi Indiae quae vescantur cibo 12, 12.

Philostephanus scr. 7, 57.

Philintinus servus in rogam domini sese lecit 7, 36.

Philoxenos pictor 35, 36 § 22.

Phlegmon morbus, eiusque remedium 20, 13.

Phlegontis gemma 37, 73.

Phlegraeum crocum quale 21, 17.

Phleon herba 21, 54. 22, 13.

Phlox herba 21, 33.

Phocae pisces 9, 6. 11, 72.

Phocis piscus 17, 37 § 9.

Phoenicobalanus arbor 12, 47.

Phoenicopterus avis 10, 68.

Phoenicurus avis 10, 44.

Phoeniceis avis consideratio 10, 2. 13. 9. 11. 44. 7, 49.

Phoenices unguentis delectati 13, 2.

Phoenicea herba et ex ea medicinae 22, 65.

Phoeniceis statuarii opera 34, 19 § 20.

Phoenicites lapis 37, 66.

Phoenicias ventus 2, 46.

Phonias herba 21, 56.

Phoreus piscis 32, 53. 36, 4 § 7.

Phorimon aluminis species 35, 52.

Phorineum vinum 14, 11.

Phoroneus antiquiss. Graeciae rex 7, 54.

Phragmitis calami genus 32, 53.

Phradmon statuarius 34, 19.

Phrenes quid 11, 77.

Phreneticorum remedia 20, 5. 23. 34. 51. 73. 24, 16. 38. 26, 72. 29. 9. 36, 11.

Phrenion herba 21, 94.

Phrygion animal 30, 30.

Phrygi moduli a quo reperti 7, 57. Phrygius tonus 2, 20.

Phrygium inventa 30, 45.

Phrygia hydromeli habet quam optimum 14, 21.

Phrygiae togae 14, 12.

Phrygiones qui 14, 13.

Phrygius lapis qualis 36, 36.

Phrygium flos 21, 39.

Phrylus pictor 35, 36 § 1.

Phrynon herba qualis 25, 76. 26. 81. 27, 97.

Phrynes meretricis simulacrum 34, 19 § 10.

Phrynus ranae genus 32, 18.

Phthirias morbi remedium 20, 3. 23. 23, 13. 49. 80. 24, 11. 42. 43. 45. 47. 25, 25. 26, 86.

Phthisicorum remedia 20, 21. 22. 32. 23. 80. 36, 28. phthisis morbi alia remedia 20, 23. 92. 22. 34. 39. 24, 19. 23. 89. 92. 97. 25, 49. 26, 21. 68. 28. 33. 34. 37. 67. 30, 26. 36, 28.

Phu nardi species 12, 26. 21, 80.

Phycites gemma 37, 66.

Phycos thalassion 26, 66. frutex 13, 48.

Phycis piscis 9, 42. 32, 53.

Phylarchus scr. 7, 2. 10, 96. 35, 40 § 29.

Phyllirae coronae blattae 16, 25. 21, 5.

Phyllanthos herba 21, 59.

Phyllis qua arbore se suspendit, nunquam floret 16, 45.

Phyllon herba 22, 18. 27, 100.

Phylura funes sunt 19, 9.

Phyrama lacryma 12, 49.

Physema quid 9, 54.

Physes quid 37, 74.

Physeteres pisces 32, 54.

Phytarius piscis 32, 53.

Phyteuma herba 27, 6. 7. 7.

Pica avis 10, 29. 50. 59.

Piceastri arboris resina qualis 14, 25.

Picata uva 14, 4 § 3. Picatum vinum quod 23, 24.

Picea arbor. *Quare post Pix.*

Picea uva qualis 14, 4 § 7. 15, 4.

Picentina pira 15, 16.

Picris lactucae genus 19, 38. ex ea medicinae 21, 67. 22, 31.

Pictanon vinum 14, 8 § 1.

Pictones populi calce agros pingues faciunt 17, 8.

Pictorei senectus 7, 49.

Pictor, quis primus in pictura marem foeminamque discreverit 35, 34. pictor qui dum pingere virginem nudas ante se habebat 35, 36 § 2. pictores plures excellentes 35, 35 § 3. 86. pictores quidam quae pingere non potuerint 35, 37. 36 § 17.

Pictura nulla Troiae temporibus 35, 6. quae primum Rom. publicata 35, 8. respicientes sursum, infraque a quo primum 35, 34. picturae certamen Corinthi ac Delphi 35, 35. picturarum venae, articuli, membra, vestium, rugae a quo primum 35, 34. picturarum nova inventio 35, 35. picturae excellentes plures 35, 36 § 8. incompletas derelictas 35, 40 § 41. veteres in cera et ebore tantum 35, 41. pictura quando inventa 36, 4 § 3. 7, 57. pictura herbarum falax 25, 4. picturae honor 35, 1. 7. inventores Aegyptii 35, 5.

quando primum Romae 35, 7. pictura ingentis pretii 35, 8. 32. 34. 36 § 5 et 19 et 21. 40 § 30. picturis lignum optimum 16, 73.

Picus Martius avis quid cum Paconia herba 25, 11. quibus inimicus sit 29, 29. pici Martii mirum 30, 53. de herba quidam mirum 27, 60. pici Martii consid. 10, 20. 11, 44. ubi non sit 10, 41. suspensus quadrupes arcet 10, 50.

Pierica pix optima 14, 22.

Pietatis exemplum 7, 36. 8, 82. aedes ubi Romae 7, 36.

Pigmenta nobilia 9, 65.

Pigmenti caerules consid. 33, 56.

Pigritiae expellendae exemplum 7, 47.

Pilae lusoriae inventor 7, 57.

Pilum a quo repertum 7, 57.

Pilummi unde dicti 18, 3.

Pilorum consideratio 11, 94. pili virorum pice evelluntur 14, 25. pili ne nascantur 29, 37. qua arte renascantur 21, 74. ut e corpore deficiant 10, 86. pilos redditia 23, 3. 35, 28. 52. 26 § 23. 32, 40. absumentia 23, 3. pilum corii detractantia 23, 72.

Pincilium librorum inscriptionis 1, proli.

Pinacothecae 35, 2.

Pinaster arbor quid 16, 17. ei non decidunt folia 16, 33.

Pindari penatibus Alexander parci iussit 7, 80.

Pinearum nucum consid. 15, 9. pinea corona apud Isthmum coronabantur *ib.* pineae quomodo serantur 17, 11. pineae nux natura, et ex ea medic. 23, 74.

Pineendi ratio de pigmentis 33, 26. pingendi foeminae peritae 35, 36 § 1. 40 § 43. pingendi rogos consuetudo 35, 31. pingendi vestes ubi mos 35, 42. 57.

Pinguetudinem facientia tollentiaque 23, 23. 28, 34. pinguedinis animalium consid. 11, 85.

Pinguia cuncta steriliora *ib.* pinguedine plerisque sine sensu *ib.* pinguedinem augmentia 11, 118. 23, 78. pinguia quid animalia reddat 8, 70. 10, 92. 13, 47. pinguia celerius senescunt 11, 85.

Pinna piscis 32, 53. concharum genus 9, 56.

Pinnae pedum vice piscibus 9, 37. quibusdam nullae *ib.*

Pinnophylax piscis 9, 66.

Pinotherae pisces 9, 51. 66. 32, 53.

Pinsendi consuetudo varia 18, 23.

Pini consideratio 16, 16. pini folia 16, 33. 38. non floret 16, 40. contra earum tinoasque 16, 81. umbra noxia 17, 18. quomodo sterilescent 17, 87 § 8. quando semen et germinationem reddat 16, 43. mire fructum gestat 16, 44. pinorum eruae Pytho campae dicuntur 23, 30. pini arboris naturae et medicinae 23, 74.

Piperitis herba, id est siliquastrum 19, 62. 20, 66.

Piperata quae 14, 19 § 5.

Piperis consideratio 12, 14. in Italia nasci *ib.* et 16, 59. ex qua regione vehatur 6, 26. piperis imitatio 27, 110. piperis vice quae 27, 50.

Piratae omni tempore navigant 2, 48. a Pompeio lra naves ademptae 7, 26. Piraticum bellum 16, 3.

Pira libralia 15, 11. pira quomodo condantur 15, 17. 18 § 2. pitorum arborum consid. varia denominatio et remedia 15, 16.

- suocus 15, 33. folia circinnata 16, 38. sylvestres tarde germinant 16, 41. pirus quo tempore semen efficit 16, 43. facile fructum perdit 16, 46. quae loca amet 16, 31. pirus vinum facit 14, 19 § 3. piro vita brevis 17, 20. pisorum insitio quando 17, 24. satio quando 17, 30 § 4 et 6. usus ac ex eis medicinae 23, 62.
- Pisana siligo 18, 20 § 1.
- Pisurum uvae 14, 4 § 7.
- Piscatrix, id est marina rana 9, 67.
- Piscium consideratio 9, 1 sqq. mira magnitudo 9, 2, 32, 4. ingentia ossa 9, 2, 4. pisces asinini, equis, tauris similes 9, 2. qui maximi 9, 3. effigies humanae 9, 4. an spiritent dormiantque 9, 6. omnes spirare secundum Plinium *ib.* piscibus auditum odoratumque inesse *ib.* piscium tegumenta plura 9, 14. per tegumenta differentiae *ib.* piscium cute ligna eboraque poliuntur *ib.* foeminae maiores quam mares 9, 17. quando facillime capiuntur *ib.* et 35. omnes huiusmodi sentiri 9, 24. quo tempore lateant *ib.* alii alii in locis principatum obtinent 9, 32. qui nisi verberati coqui non possunt 9, 33. piscium senectutis indicium *ib.* in terram exeuntes 9, 35. 9, 83. piscium digestio in figuras corporum 9, 36. planorum differentiae 9, 40. piscium pinnae 9, 37. pisces cartilaginei 9, 40. 75. piscium colorum mutatio 9, 42. pisces volans 9, 43. 32, 6. pisces sanguine carentes 9, 44. molles quales *ib.* et 37. piscium pedes 9, 44. 37. cirri 9, 44. sensus 9, 66. astus 9, 67. 85. 32, 5. plani cur sacri dicti 9, 71. venenati 9, 72. 86. piscium morbi 9, 73. mira generatio 9, 74. piscium vulvae 9, 77. longissima aetas 9, 78. vivaria 9, 79. terreni 9, 83. lucentes 9, 87. inimicitiae inter eos et amicitiae 9, 88. genera plura miscuntur 10, 62. auditus olfactusque 10, 89. omnes dormire 10, 97. piscium capita portione maxima 11, 46. dentes quales 11, 59. 61. qui mammae habent 11, 95. septuaginta sex genera, et eorum nomina 9, 15. 32, 53. qui animal pariant 9, 15. 40. 75. sine ossibus ubi 9, 17. pisces necantia 26, 44. 20, 24. piscibus oleum faciunt 13, 7. pisces fictiles 35, 45. piscibus tantum rescentes homines 16, 1. 7, 2. pisces aegroti in piscinis quomodo sanentur 20, 44. pisces capiendi ratio 25, 54. 9, 9. 23. piscibus vivere Alexander quosdam vetuit 6, 25. piscium quod differentia eadem caena vescerantur 35, 46. pisces in cerebro gemmas habentes 37, 56. 67. responsa ubi dent 31, 18. illico mortem in cibis afferentes 31, 19. plurium in medicinis usus 22, 14. e manu hominis rescentes 9, 8. piscium auraria 32, 8. pisces ubi amarissimi, dulcissimi, natura salsi, qui maximos 32, 9. saliorum medicinae 32, 17. piscibus quae sint venena, et ad id remedia 32, 19. piscium omnium adeps utilis oculis 32, 24. caelestis signi considi. 18, 65 § 1. 74.
- Piso M. consul quando 7, 27. 8, 54. 37, 6.
- Pisonis defensio 11, 71.
- Piso L. potator maximus 14, 28.
- Piso frugi, qui scripsit orationes et annales 2, 54. 3, 23. 6, 74. 8, 6. 13, 27. 14, 28. 15, 38. 17, 38. 18, 4. 33, 11. 34, 8. 13.
- Pisones unde dicti 18, 3.
- Pissaspaltos quid, et eius medicinae 24, 25. 35, 51.
- Pissellaeon oleum quale 24, 11. 24.
- Pissini olei usus 23, 50.
- Pissoceros apium quid 11, 8.
- Pistaceae nubes ad quid 13, 10.
- Pistaciorum consideratio, et ex eis medicinae 15, 24. 23, 78.
- Pistana herba 21, 68.
- Pistolochia herba, v. Pliolochia 23, 55.
- Pistores quando primum Romae 18, 28. pistoria 18, 20 § 1. pisturae consideratio 18, 23.
- Pisum quando seratur 18, 31.
- Pityocampae, id est pisciorum ceruae 23, 30. ei. morbus remedia 23, 40. 28, 32.
- Pityusae fruticis descriptio et medicinae 24, 21.
- Pituitae morbi remedia 20, 12. 23, 51. 53. 57. 84. 87. 92. 21, 94. 22, 40. 65. 68. 74. 23, 16. 31. 63. 70. 71. 82. 83. 24, 21. 33. 35. 47. 80. 82. 25, 22. 25. 90. 26, 34. 35. 36. 38. 39. 40. 44. 62. 73. 27, 51. 113. 28, 50. 31, 46 § 4. 32, 14. 21. 31. 36. 33. pituitae gallinae et gallinaeorum remedia 10, 78. 20, 23. 24, 61. 25, 22. pituitae pecorum et lumentorum sanantia 25, 22. 26, 51.
- Pix ubi optima 14, 25. 16, 23. picea vna conduntur 14, 24. 25. piceae quae arbores fundant 14, 25. 16, 16. genera plura 14, 25. 16, 21. vitia et probatio 14, 25. piceam oleo extrahi 24, 1. picea oleum pissinum dictum 15, 7. picea genera et usus varius 16, 21. ad tacta 86, 48. natura, genera, bonitas, medicinae 24, 22. pix quid 23, 24. fossilis ubi 16, 23.
- Piceae arboris consideratio 16, 16. 18. ad usum funerum *ib.* picea non floret 16, 40. cortex ad quem usum 16, 14. umbra noxia 17, 19. folia pectinatum modo 16, 38. germinatio et semen quando 16, 43. medicinae 24, 19.
- Placitis Cadmiae genus 34, 22.
- Plagarum interaneorum remedia 20, 40. *Fide interaneorum morbi remedia.* plagarum corporis remedia 26, 83. 87. plagis quae linea optissima 19, 22. plagis recentibus medicinae 28, 74.
- Planaerati quid 18, 48.
- Plancus Imperator 35, 36 § 22.
- Plancus L. quis 9, 58. plancus aequilorum genus 10, 3. Planci unde dicti 11, 105. Plancus L. orator 7, 10. Plancus L. consul 2, 31. Plancus Asinius Pollioni quid responderit 1, prol. Planetarum consideratio, situs, spatia, natura 2, 4. 6. per zodiacum motus 2, 13.
- Plantaginis herbae consideratio, et ex ea medicinae 25, 39. 78. 91. 3, 23. 24. 26, 14. 15. 18. 19. 21. 27. 28. 47. 56. 58. 60. 64. 68. 70. 71. 73. 74. 75. 78. 80. 81. 84. 86. 87. 90.
- Plantae qualiter disponendae in agro 17, 14. 17. plantandi tempus 18, 65 § 2. plantaria quomodo reperta 17, 11.
- Plantis aversis homines 7, 2.
- Plataeae qui 25, 43 sq. plasticae ars quae 24, 16. plasticae, id est, artis figulinae consideratio 35, 43. plasticae quarum artium mater credita 35, 45.
- Platanus arbor 12, 3 — 5. platanus Delphis nata ab Agamemnon 16, 88. platanus Antandri portentum 16, 57. platanus cito germinat 16, 41. platanus folia latissima 16, 38. platanus oleum faciunt 15, 7. platanus umbra iucunda 17, 18. medicinae 24, 29.
- Plantianistae pisces 9, 17.
- Platea avis 10, 56.
- Platonis qualis a Dionysio collatus honor 7, 31. Plato ob Magiam navigat 30, 2. Platonis infantis ore apes conserunt 11, 18. Plato cf. 2, 92. 22, 51.
- Platycerotes qui 11, 45.
- Platyphthalmon quid 33, 34.
- Platyphyllon herba quae 26, 44. 73.
- Platys nervus quidam 26, 58.
- Plautius Qu. consul 10, 2.
- Plauti unde dicti 11, 105.
- Plautus poeta 14, 15. 18, 28. 19, 19. 29, 14.
- Plieha Romae a patribus discordat 16, 15.
- Ploureticorum, id est laterum dolorem patientium remedia 20, 16. 68. 21, 81. 22, 49. 73. 23, 63. 24, 14. 58. 74. 26, 27. 55.
- Pliniana cerata 15, 30.
- Plinii de deo opinio 2, 5. Plinius primus quid de ratione stellarum tradidit 2, 14. Neronis gesta scripta 2, 85. 106.
- Plinii tempus 2, 106. 9, 6. 7, 3. 10, 59. 12, 6. 13, 26. 14, 3. 36. 24 § 3. Plinius in Africa fuisse 7, 3. 17, 3. Catulli contra-neus 1, prol. quid de anima post mortem 7, 56 sq. nocturnis temporibus scribebat 1, prol. Plinii liber a fine Aufidii Bassi *ib.* libri de Grammaticis *ib.* naturalis historiae libri quid continent 1, prol. 11, 119. 13, 9. Pomponii Secundi vitam edidit 14, 6. Plinium iuxta Septentrionalem oceanum fuisse 16, 1. in scribendo diligentia 28, 61. primus Latine de medicinis scripsit 29, 1. de equestri iaculatione liber 8, 65.
- Plinii pater 8, 73. interdum ab Arist. discrepat 9, 6. ad auctores relegat lectores 7, 1. 28, 1.
- Pliolochia herba qualis 20, 14. 25, 55. 90.
- Plistonicus medicus 20, 13. 43.
- Plocami Annii libertus 6, 24.
- Plocamos Isidos frutex 13, 52.
- Plotia arundinis genus 16, 66.
- Plotius L. proscriptus unguenti odore proditus 13, 5.
- Plumbago herba qualis 25, 97.
- Plumbi consid. genera, usus 34, 47. plumbum candidum ubi proveniat 4, 30. plumbi nigri usus et genera 34, 49. plumbi medicinae 34, 50. plumbum in massa mergitur, fuit dilatum 2, 106. a quo primum et ubi inventum 7, 57. plumbis laminis scribebant veteres 13, 21. plumbum vitii et morbi genus 25, 97.
- Pluvia quib. arboribus prosit, et obit 17, 2. futurae signum 18, 60. 78. pluviae quae alantur 31, 1. pluvia ubi nulla 2, 96. pluviae prodigiosae, sanguine, lacte, carne 2, 56.
- Pnigitis terra 35, 56.
- Pocula ex gemma 33, 2. aureum quid apud medicos 24, 58. poculis repletis media maxime in iis tument 2, 65.
- Podagra novus morbus nec incurabilis quidem et cur latinum nomen non habet 26, 58. podagra olim rarior *ib.* podagrae morbi remedia 20, 2. 4. 8. 9. 14. 32. 33. 34. 52. 76. 81. 97. 21, 76. 101. 22, 15. 16. 20. 29. 32. 35. 49.
57. 64. 70. 71. 77. 23, 12. 37. 63. 64. 24, 14. 32. 35. 38. 59. 93. 120. 25, 22. 24. 27. 9. 10. 34. 40. 28. 9. 20. 21. 23. 27. 33. 37. 62. 30. 23. 31. 45. 32. 42. 34. 46. 35, 51. 36, 28. podagrae iumentorum remedium 22, 78.
- Podices morbi remedia. *Quaere sedis remedia.*
- Poecile Athenarum porticus a quo picta 35, 35.
- Poematum origo 7, 57.
- Poenus deus quidam secundum Democ. 2, 5.
- Poenitentiae exemplum 29, 22.
- Poenorum in clypeis et in imaginibus consuetudo 35, 4. Poenorum humana victimae 26, 4 § 18.
- Poetae quae hedera coronantur 16, 62.
- Poetelius Q. praetor 13, 27.
- Pogoniae cometae genus 2, 22.
- Polemon pictor 35, 40 § 42.
- Polemonia herba quae 25, 23. ei. medicinae 26, 28. 48. 49. 58. 86. 90. 25, 55.
- Polenta et ex ea medicinae 22, 59. polentae usus ex qua materia 18, 14. 18.
- Polia gemma 37, 73.
- Poli caeli qui 2, 13.
- Poli herbae mira in mutando colore natura 21, 21.
- Pollii genera duo 21, 21. 25, 5. 26, 22. medicinae 21, 84.
- Pollis pictor 34, 19 § 34.
- Pollentina vasa 35, 45.
- Pollices premers, proverb. 28, 5.
- Pollinae salem cibis eximunt 24, 1.
- Pollio Carbilus 9, 13. Pollionis Galli cedrinae mensae 13, 29.
- Pollionis Romilii senectas 22, 53.
- Pollionis Asinii signa 36, 4 § 6.
- Pollio Vedius quae 9, 39. 78.
- Pollionis Naevii magnitudo 7, 16. Pollionis Asinii bibliotheca Romae 7, 31. *Fide Asinius.*
- Pollio Triarius Aegypti praefectus 36, 11.
- Pollis, id est siliginis flos 18, 20 § 2.
- Pollux a nautis invocatur 2, 37.
- Romanorum victoriae nuntius 7, 22. Pollucis aurigae qui 6, 5. Pollucis simulacrum 34, 19 § 16. Pollucis pictura 35, 38 § 5.
- Pollutio nocturna quo compescatur 20, 26. 81. 34, 50.
- Polyantheon herba 27, 90.
- Polybius 3, 10. 4, 36. 37. 5. 1. 4. 6. 6. 36. 38. 8. 18. 21. 56. 31, 10.
- Polyces statuaris 34, 19. 19 § 20. 26, 4 § 10.
- Polyceletus sculptor quo aere usus 34, 5. 19. Polyceleti statuarii opera 34, 19 § 2. astus 1, prol.
- Polycharmi statuarii opera 36, 4 § 10.
- Polyenemon herba qualis 26, 68.
- Polyerastis annulus qualis, et quomodo in mare proiectus 33, 6. 37, 2. 4.
- Polyerastes statuaris 34, 19 § 34.
- Polyeritus ser. 31, 14.
- Polydamas et Hector eadem nocte nati 7, 50.
- Polydectes statuaris 36, 4 § 11.
- Polydorus statuaris *ib.*
- Polygala herba qualis 27, 96.
- Polygnatus pictor 33, 56. 34, 19 § 25. 35, 25. 35. 39. 40.
- Polygonoides herba qual. 26, 90.
- Polygonon herba quae 27, 91.
- Polygonon herba *ib.*
- Polygonus herba et medicinae 26, 90.
- Polygrammos lapis 37, 37.
- Polymita texta 8, 74.
- Polynicis pictura 35, 40 § 40.
- Polypodium herba qualis 16, 92. medicinae 26, 37. 60. 75.

- Polyporum piscium consideratio**, genera, natura 9, 46. 48. polyporum tegumentum 9, 14. polyporum exant in terram 9, 35. polyporum pisces quales 9, 37. polyporum colorem mutat 9, 46. polyporum piscis, et eius in medicinis usus 32, 42. 53. polyporum concharum avidissimi 9, 48. polyporum coitus qualis 9, 28. 74. polyporum et locustae inimicitia 9, 88.
- Polyporus morbus** 26, 37.
- Polyrhizon herba** 25, 21. 54. 27, 103.
- Polytricha herba** 25, 83. polytrichon herba 22, 30. polytrich herba qualis et quibus utilis 26, 88.
- Polytrich gemma** 37, 73.
- Polyzonos gemma** ib.
- Poma quo situ in arboribus**, et herbis 16, 49. quando pereant 17, 2. quomodo interdum aegrotent 17, 37 § 6. quando colligenda et qualiter 18, 74. quaedam pauperibus interdici 19, 19 § 2. carnosa et acinos habentia 15, 27. lumentis quomodo portata facilia 24, 1. quae bona malve sint ib. poma mali interdum folia insunt 16, 38. pomi folia qualia ib. pomorum vinum quale 14, 19 § 3. denominatio diversa 15, 14. plura a familiis denominata ib. partes, quae sunt a sole, rubent 15, 15. sylvestrium natura ib. servandorum ratio 15, 18 § 1. colligendorum tempus decere ib. putandorum tempus 15, 16. pomorum et eorum seminum diversitas 15, 34. tegmina varia ib. commendatio, et quae in eis placeant ib. poma ferentium medicinae ib. pomorum usus in medicinis ib. pomorum genera plura, et ex eis medicinae 23, 55. primitiae quomodo 28, 5. fructus non ferentes quomodo iuventur 17, 43. pomiferae arbores quales 16, 1.
- Pomona dea** 23, 1.
- Pompeianus Colossus** 34, 18.
- Pompeia lex** 3, 24. Pompeiana pira 15, 16. Pompeiana uva 14, 4 § 6 et 7 § 6. Pompeiae ficus quae 15, 19.
- Pompeii theatrum** 7, 3. Pompeius cui similis 7, 10. Pompei pulchritudo ib. Pompei pater cui similis ib. Pompeius octingentis quadraginta sex naves Piratas ademit 7, 26. 27. Pompei litterae nec lectae a Caesare exustae 7, 26. Pompei Magni laus, victoriae, triumphus 7, 27. quid erga Posidonium philosophum 7, 31. Pompei in consularum collega 7, 49. Mithridaticus triumphus 12, 9. quando quarto consul factus 15, 1. balsami arbores in triumpho adduxit 12, 54. portentum ante civile bellum 17, 38. quos agros non solitus emere 18, 7 § 3. in Hispania trophaea, aliaque gesta 3, 4. quo die natus 37, 6. Mithridatem superat 23, 77. tertius consulatus 26, 69. 34, 39. de Pharnace triumphus 33, 54. Pompei aedes 34, 19 § 3. amphitheatrum quale 36, 24 § 7. ubi a Caesare victus 36, 29. Mithridatis gemmam in Capitolio dicat 37, 5. victoria ad margaritis gemmasque inclinavit 37, 6. tertius triumphus ib. Pompeium taxat Plinius ib. Pompeii trophaeum in Pyrenaeis ib. imago ex margaritis ib. in elephantis triumphus 8, 2. consulatus secundus 8, 7.
- Pompeius Flaccus in Hispaniis militat** 15, 24.
- Pompeius Lenaeus quis** 15, 39.
- Pompeius Lenaeus Magni Pompeii libertus** 25, 3.
- Pompei Auli interitus** 8, 54.
- Pompholyx** 34, 33.
- Pompilus piscis** 32, 54. 9, 20. 47.
- Pomponius Secundus poeta** 13, 26. 14. nunquam rucavit 7, 18.
- Pomponius Romanus** 7, 4.
- Pondus aqua sustinens omne** 6, 31. ponderum nomina et ratio 21, 109. pondera unde dicta 33, 13. ponderum repertoires 7, 57.
- Ponticae gemmae** 37, 46. 66. triticum 18, 12 § 1. gentes nullo panico praefertunt cibum 18, 25. nuces 15, 21. cera optima 21, 49. anates veneno vivunt 25, 5. Pontici maris cancrorum copia 9, 51. mures 8, 35. pisces 9, 19.
- Pontificum domus laurum habuit** 15, 39.
- Pontificii iuris libri septem** 13, 27.
- Pontius Caii principis legatus** 35, 6.
- Pontus nunquam refluxus** 2, 100.
- Ponti asanthium quale** 11, 75.
- Ponti vina olura** 14, 9.
- Popilius Caius** 34, 14.
- Poppeae Neronis coniugis luxus** 33, 49. 37, 12. 34, 29. 11, 96. asininio lacte cutem curabat ib. Poppymis fulgetras adorare consensens gentium est 28, 5.
- Populonia urbs**, etiam ea Iovis simulacrum 14, 2.
- Populi arboris consid.** 16, 35. populus Herculi dicata 12, 2. montes amat 16, 30. populo pediculus tremulus 16, 38. umbra nulla 17, 18. populus arbor cito germinat 16, 41. populus arbor nullum semen aut fructum fert 16, 45. vitibus placet 16, 68. apta scutis 16, 77. quando et qualiter plantanda 17, 15. alba ad quid, et quomodo aenda 17, 32. nigra vitibus aptissima 17, 35 § 22. populi medicinae 24, 32.
- Porcaria quid** 11, 84.
- Porcella, v. portulaca.**
- Porcus piscis maximus** 32, 9. ei. venenum 32, 19.
- Porci futura praesagiunt** 18, 88. porci ut nos sequantur 29, 15.
- Porculata quae** 17, 35 § 9.
- Porphyrio avis morsu bibit** 10, 63. porphyria venter 11, 79.
- Porphyritis ficus** 15, 19.
- Porphyritis marmor** 36, 11.
- Porri herbae consideratio** 19, 33. autoritas a Nerone data ib. satio et cura ib. ubi optimi ib. genera duo ib. porri succus sine cruciatu perimit ib. semen quale 19, 58. porris translatio prodest 19, 60. sectivum et ex eo medicinae 20, 21. capitatum et ex eo medicinae 20, 22. nigrum 27, 30.
- Porriginis capitis tollentia** 24, 120. porriginis morbi remedia 20, 40. 24, 11. 28, 46. 29, 35. 20, 53. 50.
- Porsena quid erga obsides virginis egerit** 34, 13. cum Rom. foedus 34, 29. sibi labyrinthum sepulchrum fecit 36, 19 § 4. impetratum fulmen 2, 54.
- Portentum apud Mutinam** 2, 85. portentorum materia 23, 81. 28, 6 sq. 16, 57.
- Portii Latronis laus**, et quales eius discipuli 20, 57. Portius Caius consul 2, 57. Portius L. cons. 2, 29. Portius M. cons. 2, 31.
- Portulacae s. porcilacae herbae natura, genera, medicinae** 20, 81. portulacae usus contr. stomachi rosiones 23, 74.
- Porus lapis** 36, 28.
- Posideanae aquae unde** 31, 2.
- Posidonius sculptor** 33, 65. 34, 19 § 34.
- Posidonius scriptor** 2, 21. 6, 21. 7, 31.
- Posidonio philosopho a Pompeio collatus honor** 7, 31.
- Possis lutifigulus** 35, 45.
- Posteros plurimos qui reliquerint** 7, 11.
- Postumia lex Numae fuit** 13, 1.
- Postumii Tuberti consulatus, et eius prima oratio** 15, 38.
- Posthumus Spurius consul** 2, 31. Postumius L. 11, 71.
- Potamantis herba** 24, 102.
- Potamogeton herba** 32, 19. 26, 33.
- Potandum quotiens sit** 28, 17.
- Potentum iniquitabilis quomodo resistatur** 28, 27.
- Poterion herba qualis** 25, 76. 27, 97.
- Pothos herba et flos** 21, 39.
- Pothos deus ubi colatur** 36, 4 § 7.
- Potulana vina** 14, 8 § 5.
- Potum arbores forentes** 6, 37.
- potus animalium differentiae** 10, 94. diversitas et effectus 23, 16. potu caruisse nonnullos 7, 18. potatores maximi plures 14, 28.
- Praceptor ingenti docens praemio** 35, 36 § 8.
- Praceptatorum ex alto remedia** 24, 95.
- Pracepti 33, 3.**
- Praceptoria** 11, 77. 30, 14. praceptorum remedia 20, 13. 40. 48. 68. 73. 75. 21, 73. 78. 89. 106. 22, 9. 49. 58. 23, 23. 41. 53. 24, 97. 120. 25, 25. 26, 20. 48. 27, 14. 109. 30, 14.
- Praegnantibus quae cavere debeant** 20, 51. 91. 23, 80. 25, 35. 30, 44. praegnantium remedia in malacia 23, 56. 57.
- Praelinorum expertes homines** 5, 8. praelium a quo repertum 7, 57.
- Praemia in omni re maxime spectantur** 14, 5.
- Praeneste unguentis delectabatur** 13, 2.
- Praeparentium vinum** 14, 9.
- Praesagia tempestatum ac futurorum** 18, 77 § 3.
- Praesum cerulei genus** 23, 56.
- Praester quid** 2, 50.
- Praesteris serpentis remedia** 24, 73. 20, 81. 32, 13. 17.
- Praeterea non praeterisse impossibile est** 2, 5.
- Praetexta toga a quo 9, 63. praetextae vestes a quibus** 8, 74. praetextati anguillarum tergo verberabantur 9, 39.
- Praetoriana cohors** 9, 5.
- Praetutiana vina** 14, 8 § 3.
- Pramium vinum** 14, 6.
- Prasion, id est marrubium et eius medicinae** 20, 89.
- Prasion, id est origanum herba** 20, 67. 69.
- Prasius gemma** 37, 34.
- Praonides topazii genus** 37, 32.
- Prason** 13, 48.
- Pratorum consideratio** 18, 67 § 4.
- pratum antea paratum dicebatur** 18, 6. prata quando riganda 18, 67 § 2. pratorum situs 18, 67 § 4. herbae optima quae ib. quo secunda tempore ib. ubi quater anno secentur 18, 67 § 5.
- Praxagoras medicus** 20, 13. 26. 30. 26, 6.
- Praxibulus magistratus Atheniensium** 33, 37.
- Praxiteles quando et eius prima speculorum facit** 33, 55. ei. V. nobilissima opera 34, 1.
- Priami pictura** 35, 40 § 32.
- Primitum apud reges quomodo adipsamur** 24, 102.
- Primitiae rerum sacerdotibus offerrebantur** 18, 2. frugum ubi Apollini dicantur 4, 26.
- Principis magnanimitas** 35, 36 § 12. Principum rapinae 9, 58.
- Principium novarum rerum lubricum** 29, 1.
- Priscorum vita rudis in literis, ingeniosa tamen** 18, 69 § 3. diligentia 25, 1. laus 33, 6.
- Prisarius simulacrum** 34, 19 § 3.
- pristes pisces ingentes** 9, 2. 3. pristes pilo vestiuntur 9, 15.
- Privernia vina** 14, 8 § 3.
- Probus elephantum facillime amputatur** 8, 7.
- Procax est natur. multorum** 26, 2.
- Procellae unde fiant** 2, 38. 42. 50.
- procellis nihil violentius** 32, 1.
- Prochimis quid** 18, 57.
- Procius scr.** 8, 2.
- Proconnesiae ancillae partus** 7, 9.
- Procleius Caius** 36, 59.
- Procyon non habet nomen Latium, nisi canicula dicatur** 18, 68 § 1.
- Prodesse aliis debent omnes** 25, 1.
- Prodicus medicus** 29, 3.
- Prodigia plura arborum** 16, 57. 17, 38. 41. montium inter se concurrentium 2, 85. pluviae 2, 56. armorum et tubarum caelestium 2, 58. frugum 18, 46. alia 8, 64. 69. 70. 11, 112. vide Miracula.
- Prodromi pictor** 34, 19 § 25.
- Prodrumi ficus quid** 2, 47. 16, 49.
- Proetides a Melampode quo sanatus** 25, 21.
- Profluviis remedia** 20, 51. 51, 96.
- Prognostica tempestatum** 18, 77 § 3.
- Prohibitoria avis** 10, 17.
- Prothei de annulo fabula** 23, 4. 37, 1. in Caucasio monte religatio ib. primus bovem interfecit 7, 57.
- Promuscia, id est elephantis natus** 8, 7.
- Propaginum consideratio atque inventio** 17, 20. propagari quae arbores possunt 17, 21. propagationem genera duo ib. propaginum genus totas annulandi in terram vites 17, 35 § 27.
- Propolis apium** 24, 32. 22, 50. 11, 5.
- Propylaea Atheniensium** 36, 4 § 10. 35, 36 § 20.
- Prosaicae orationis inventor** 5, 31. 7, 57.
- Prosedamum vitium** 26, 63.
- Proserpinaca herba** 27, 104.
- Proserpinacae raptae simulacrum** 34, 19 § 10.
- Protagium vinum** 14, 9.
- Protesilai sepulchrum ubi, et ibi arbores** 16, 58. simulacrum 34, 19 § 15.
- Protophages statuarii** 34, 19 § 34. casula contentus 35, 37. quid erga Apellem egerit 35, 36 § 11. a Demetrio dilectus 35, 36 § 20.
- Protophages pictor** 35, 36 § 10 et 20.
- Protomedia herba** 24, 102.
- Protoprum musti genus** 14, 8 § 6. 11.
- Protypha quae** 35, 43.
- Providentiae animalium exempla** 10, 50. Vide, Actus animalium.
- Providentiae exemplum** 18, 8 § 1. unde appellata 1, 2.
- a Plinius me

- minit: Aeris alieni comitem esse miseriam 7, 32. Africa semper aliquid novi affert 8, 17. Albo in hoc non eras 1, pro. Aliena insaniam frui 18, 6. Alius de alio iudicat dies 7, 41. Apinae Tricaeque 3, 16. Aure attestatur 11, 103. Canis lapidem mordens 29, 32. Cymbalum mundi 1, pro. Citra pulveris iactum 35, 40 § 32. Cornucopiae 1, pro. Cuculum imitari 18, 66 § 2. Cum mortuis larvas luctari 1, pro. Deus est mortali iuvare mortalem 2, 5. Dimidio vitae vivimus 7, 51. Dodonium aes 36, 19 § 4. Domini frons plus occipito prodest 18, 6. Domini oculus fertilissimus 18, 8 § 2. Ede naturitum 19, 44. Elephas celerius parit 1, pro. Extra omnem gentem alean ib. Gallinae cum lac haurit ib. Homines sumus ib. Leporem edit 28, 19. Multa Syrorum olera 26, 7. Ne sutor ultra crepidam 35, 36 § 12. Nemo mortalium omnibus horis sapit 18, 8 § 2. Nihil nimium 7, 32. Nosce teipsum ib. Perficiet faciem 1, pro. Plus apud Campanos, etc. 18, 36. Pollicem premere 28, 5. Saleum cum pane et caseo esitit 31, 41. Sapientia vino obumbratur 23, 23. Strychnum bibit 21, 105. Succisa opera 1, pro. Suspendio eligendam arborem 1, pro. Sui animam pro sale datam 8, 77. Tympanum mundi 1, pro. Utramque paginam facit 2, 5. Vitiligatorum 1, pro.
- Prudentiae exemplum 10, 60.
- Prunae consideratio 2, 61. exustio carbonulatio dicitur 17, 37 § 4. quibus et quando noccat ib.
- Prunorum consideratio 15, 12. Damascena 13, 10, 15, 12. sylvestris 15, 13. pruna post Catonem coepisse ib. prunus Aegyptia 13, 19. prunorum succus qualis 15, 33. pruna quibus continent 15, 34. prunus quae loca amet 16, 30. quo serenda tempore 17, 30 § 6. medicinae 23, 66. prunorum usus ib. sylvestrium medic. 23, 68.
- Pruriginis remedia 20, 23, 69. 23, 16. 26, 74. 27, 5. 28, 69. 31, 46 § 4.
- Pruritus corporis tollentia 20, 86. 22, 73. 74. 23, 13. 27. 80. 23, 14. 27, 28. 28, 33. 37. 29, 11. 30, 41. 31, 45. 32, 40. 35, 51. 52. pruritus quo tollantur 21, 81.
- Prusias regis filius qualis 7, 15.
- Prusinae uvae 14, 4 § 7.
- Psammeticus rex 36, 19 § 1.
- Psammeticum fugientes 6, 35.
- Psaronius lapis 36, 43.
- Pseudanchusa 22, 24.
- Pseudanodon 36, 51.
- Pseudobunion herba 24, 96.
- Pseudocarpinus sive Pseudocypripus 17, 20.
- Pseudodictamnion et ex eo medicinae 25, 53. 26, 31. 90.
- Pseudonardus 12, 26.
- Pseudospeces vespae genus 30, 30.
- Psallothri remedia 22, 15.
- Psallothrum quid 23, 16. 24, 47. 27, 48. 28, 77.
- Psallothrum unguentum quid 24, 38.
- Psallothri herbae medic. 26, 93.
- Psimythii consider. 34, 54.
- Psimythii veneni remedia 22, 52. 23, 40.
- Psitta piscis 9, 25.
- Psittaci avis consideratio 10, 58.
- ex India ib. Imperatores salutat ib. turturibus amicus 10, 96. psittaci caput quale 10, 58. ubi primum visi 6, 35.
- Psora morbus qui 19, 62. psorae remedia 20, 20. 36. 51. 69. 70. 87. 22, 32. 23, 10. 13. 41. 63. 64. 24, 77. 25, 109. 31, 45. 32, 27. 34, 22.
- Psoricon medicamentum quod 34, 29.
- Psychotrophon herba quae 25, 46.
- Payllion herba 25, 90. ei. medicinae 26, 18. 28. 49. 64. 66. 73. 75. 87. 90.
- Payllus rex 7, 2.
- Payllorum gentis cum serpentibus mirum 8, 38. 11, 30. 25, 16.
- Pteridium passi genus 14, 11.
- Pterigia morbi remedia 20, 89. 23, 16. 63. 81. 24, 5. 67. 119. 26, 15. 89. 27, 5. 30, 37. 32, 24. 34, 45. 56. 35, 52.
- Pteris herbae, id est, filicis consideratio 27, 55.
- Pternica herba 21, 57.
- Pteroti calices quales 36, 66.
- Pteron aedificii genus 36, 4 § 9. 19 § 2.
- Ptisanæ et eius usus 18, 13. 2, 65.
- Ptolemaei bibliotheca 13, 21.
- Ptolemaeus Caesar perimit 5, 1. Ptolemaeus Lathyrus rex 7, 13. Ptol. Philadelphus obeliscum Alexandriae statuit 36, 14 § 3. Ptol. Lagi 35, 36 § 14. 36, 15. Ptolemaei coniuux ib. et 23. mater 37, 32. navigatio 9, 2.
- Ptyades aspides 29, 18.
- Pubertas quo coercetur ne erumpat 21, 97.
- Publicanorum vires 33, 8.
- Publicolae consulis filia 34, 13. domus 36, 24 § 6.
- Publius poeta 8, 77. 35, 58.
- Publius Licinius censor quando et quid de vino censuerit 14, 16.
- Publius Cornelius cos. 13, 27.
- Pucina vina in saxo coquantur 17, 3. uva 14, 4 § 9. 8 § 1.
- Pudicae foeminae quae maxime Romae 7, 35.
- Pudicitia dea 2, 5. Pudicitia quodam Romae subversa 17, 38.
- Pudicitiae exemplum 7, 2. 34. 8, 5. 10, 52. 83.
- Pudoris sedes in genis 11, 69.
- Puer in utero reversus aliquando 7, 3. puer mirae velocitatis 17, 20. pueri ne debiles fiant 20, 33. puerorum ulcera in capite quomodo sanantur 20, 53. puerorum morbi remedia, quare, Infantium morbi remedia. puerum quandam septem et quinquaginta dormisse annis 7, 53.
- Puerperii pericula quomodo tollantur 28, 29. puerperia duodecim uno abortu egesta 7, 9.
- Puerperae cuiusdam Romanae pietas erga matrem 7, 36.
- Pugillarum usus quando 13, 21.
- Pugnatores quo fortiores fiant 29, 26. pugnaturi quod oleum praesumant 23, 50. ad mortem pictis navibus vehebantur 35, 31.
- Pulchritudinem faciei servantia 24, 88. 91. inducentia 24, 102. 25, 80.
- Pulegium herba brumali floret tempore in coronariis vel carnariis 18, 60. 19, 47. pulegii consideratio, natura, medic. 20, 54. 57. 2, 41.
- Pulices quomodo necantur 20, 54. 65. 22, 12. 24. 24, 35. ne gignantur 30, 26.
- Pulvis terra omnium optima 17, 3.
- Pulmentaria unde dicta 18, 19.
- Pulmonea poma 15, 15.
- Pulmo quibus maximus 11, 72.
- pulmonem habentia spirant omnia 9, 6. 11, 2. pulmonis consideratio 9, 6. pulmone quae careant 11, 72. pulmonis morbi remedia 20, 21. 21, 85. 24, 11. 14. 92. 26, 19. 21. 27, 24. 28, 27. 33. 53. 30, 8. 32, 31. pulmonei contraria 22, 70.
- Pulmones pisces tempestates praesagunt 18, 85. pulmonis piscis in medicinis usus 32, 46. 47. mirum 9, 71. 32, 53.
- Pulte diu Romani usi sunt 18, 19. corpus angetur 22, 60.
- Pulveris vis inest siccandi 15, 21.
- Pumex lapis ex qua materia 13, 49. 50. pumicis consideratio 36, 42. pumicis farinam praesumunt bibaces 14, 28.
- Pumilioes in arboribus 12, 6. in animalibus 11, 109.
- Pumula uva ubi 14, 4 § 7.
- Punctiones ne sentiantur 25, 94. punctionum laterum remedia 21, 77.
- Punici belli I. classis LX diebus parata 16, 73. secundo ad Trasimenum lacum ingens teraemotus 2, 86. secundo annulorum Rom. trimodia 33, 6. classis XL dieb. parata 16, 73. tertium unde sumptum 15, 20. primum quando coeptum 33, 13. bello I. Romae aes imminutum ib. Punica cera optima 21, 49. apyrina 23, 57. mala quae utiliora ib. mali consideratio 13, 34. flos balaustium ib. Punici mali vinum rhoiten vocant 14, 19 § 3. acini quales 15, 29. membrana 15, 34. qua arte pomum non rumpatur 17, 16. genera, natura, medic. 23, 56. cyttinus quid 23, 59. radices medicinae 23, 60. punica inter mala numerari 15, 11. acinus intus sub cortice ib. punice arbores quae loca ament 16, 30. folia angusta 16, 38. punice fructum ac flores perdunt 16, 46. punice arboribus vita brevis 17, 20. insitio in omni genere 17, 26. nucleorem medicinae 23, 60. punicum malum sylvestre 23, 61.
- Pupillae oculorum consideratio 11, 55.
- Purgantia 23, 34. 42.
- Purgationes mulierum, vide Foeminarum purgationes.
- Purpurarum consideratio 9, 60. in medic. usus 32, 41. contra venena 32, 21. Tyria et dibapha 9, 63. pretiosissima unde 21, 22. purpurarum pariendi tempus 9, 74. quo facile ciantur 32, 18. purpurissum color 35, 12. 22.
- Pusionis Secundillae proceritas 7, 16.
- Pustulas fugientes in corpore 25, 87. 27, 54. pustularum corporis remedia 20, 81. 87. 22, 60. 67. 68. 70. 23, 34. 36. 81. 28, 70. 29, 11. 34, 45. 35, 57.
- Putandarum arborum disciplina 17, 45. putandi tempus 18, 65 § 2. 17, 36. 22, 3. putationis consideratio 17, 35 § 7. excoctatio ib. et 14, 14. plagae quales esse debeant 17, 35 § 28.
- Putei a quo primum reperti 7, 57. putei mirae naturae 2, 100. puteorum aqua qualis 31, 23.
- Puteolanum purpurissum 35, 25.
- Puteolanus pulvis qualis 35, 47.
- Putredinem inhibentia 20, 83. 24, 11.
- Putrescere corpora mel non sinit 22, 50.
- Pycnocomon herba 26, 36.
- Pygargi ferae 8, 79. aquilarum genus 10, 3.
- Pygmaei 7, 2. eorum regio ubi 6, 35. eor. cum gruib. pugna 7, 2. 10, 30.
- Pyra locus, ubi helleborus 25, 21.
- Pyralis vermes 11, 42.
- Pyralis avis 10, 95.
- Pyramides 36, 16 sq.
- Pyraustes vermis 11, 42.
- Pyreicus pictor 25, 37.
- Pyrenaei montes buxo abundant 10, 3.
- Pyren gemma 37, 73.
- Pyrethrum herba 28, 42.
- Pyrgoteles sculptor Alexandri 37, 4. 7, 39.
- Pyrites lapis 36, 30.
- Pyromachus statuarius 34, 19. 19 § 24.
- Pyrosachne frutex 13, 35.
- Pyrrhoeus nemus 16, 19.
- Pyrrhi regis pollex 7, 2. 28, 6. simulacrum 24, 19 § 16. ex Graecia in Italiam pontibus transire cogitavit 3, 16. a Romanis victus 33, 13. primus in It. elephantes duxit 8, 6. quando ex It. pulsus 11, 71. ei. obitu portentum 11, 76. annulus 37, 3.
- Pyrrhus statuarius 28, 40.
- Pyrrhice saltatio 7, 57.
- Pyrrhoecilon lapis 36, 14. 43.
- Pyrrhocorax avis 10, 68.
- Pythagoras philosophus quando, et eius reperta 2, 6. de intervallis siderum 2, 19. de siderum musica 2, 20. de fabae usu quid 18, 30. liber de scyllae herbae medicinis 19, 30. de brassica liber 20, 33. status Romae 34, 12. Socrati praefertur ib. quid circa Athletas 23, 63. magus, primus in nostro orbe magicam celebravit 24, 99. 30, 2. Pythagorae liber 24, 101. de herbis 25, 5. peregrinatio ib. sortilegia 28, 6. quando in Aegypto 36, 14 § 5.
- Pythagoricus sepeliendi mos 25, 46. Pythagorica philosophia 13, 27. Pythagoricorum vanitates 22, 9.
- Pythagoras statuarius 34, 19. 19 § 4 et 5. Ptolemaei praefectus 37, 9.
- Pytheas sculptor 23, 55.
- Pythetes cometæ genus 2, 22.
- Pythias statuarius 34, 19.
- Pythion bulbi genus 19, 30.
- Pythii Bithyni ingentes divitiae 33, 47.
- Pythis pictor 35, 35.
- Pythis statuarius 36, 4 § 9.
- Pythocritus statuarius 34, 19 § 34.
- Pythodemi simulacrum 34, 19 § 15.
- Pythodemi pictor 34, 19 § 25.
- Pythodorus statuarius 36, 4 § 11.
- Pythonis serpentis simulacrum 34, 19 § 4.
- Pythocles statuarius 29, 30.
- Pyxanthon spinæ genus 24, 70. 77. 12, 15. pyxanthi baccae in medicina 24, 70.

Q.

- Quadrantis signum quid 33, 13. Quadrigia quam musca interegret 7, 21. 34, 19 § 22. siciles quando in fornace creverunt 28, 4. nummorum notae 33, 13. quadrigati nummi ib. quadrigas quis reperit 7, 57.
- Quadrime quis primus usus sit 7, 57.
- Quadrupes omnes ubi auribus careant 6, 35. quadrupedum modo Arthabatis vagantur ib. quomodo gentium intra alium 10, 86. quadrupes necantia 23, 80. 25, 75. quadrupedum remedia 20, 51. 22, 15. 74. 26, 93. 28, 6. 81.
- Quaestus certissimus quis 18, 6. omnia tentat 33, 57.

Qualitatum regionum consideratio 17, 2. quanta differentia 36, 44.

Quartanae febris remedia 20, 23. 73. 21, 94. 22, 11. 16, 29. 72. 23. 20. 25. 24. 41. 26, 71. 28, 9. 11. 23. 27. 28. 29. 66. 29, 17. 30, 30. 32, 14. 38. 35, 51.

Quaternarii numeri vis 28, 17. Querculana porta Romae 16, 15. Quercus mira magnitudinis 16, 2. propriae glandem fert 16, 8. frequenter fulmine ictuntur ib. boletos quales generet 16, 11. nunquam folia dimittens ubi 16, 33. non ante mediam aetatem germinans ib. folia sinuosa 16, 38. parte inferiori fertiliore 16, 66. quercus et oleae inimicae 24, 1. quercus et iuglans inimicae ib. querna corona quae et civica 16, 3. 5.

Quies somnue in stramentis quondam erat 18, 3. quies arva quique recreat 18, 50.

Quinquefolium herba quae 25, 62. medicinae 20, 34. 26, 12. 15. 19. 34. 49. 58. 60. 66. 70. 71. 76. 78.

Quintiorum familia sine auro 33, 8. Quintus C. consul 7, 36. Quintii P. interitus 7, 54.

Quintus Hortensius dictator eiusque lex in Aesculeto lata 16, 15.

Quiriana poma 15, 15. Quirinal, id est Romuli delubrum Romae 15, 86. aedes ubi 7, 60. Quisquilium sive cusculium frutex 16, 12.

R.

Rabidus ne fiat morsus a cane rabioso 29, 32.

Rabirius scr. 28, 21.

Rabiscula uva 14, 4 § 9.

Radicum arborum consideratio 16, 56. radices nobiles 12, 25. radicibus carentes, quae plantae vivant 19, 11. 15. radicum hortensium differentiae ib. radices herbarum quae inutiles 20, 10. radice nascentes herbae 19, 36. radice oleae medicinae 23, 35.

Radiculae herbae consideratio 19, 18. 25, 21.

Radere malas, interdictum foeminis 11, 58. 9, 40. 67. 74.

Raia piscis 9, 40. 67.

Ramicis morbi remedia 20, 51. 22, 41. 57. 24, 10. 26, 49. 30, 47.

Ramies Aegypti rex 36, 14 § 2.

Ramorum arborum consideratio 26, 72. aliqui caeci quare dicti 16, 54.

Ranae apibus inimicae 11, 19. letus apum non sentit ib. ranarum lingua 11, 65. vox 11, 112. ranis contraria 20, 16. 25, 42. 77. 82. 28, 21. 32, 18.

Ranae lecur geminum 32, 18. varius in medicinae usus ib. ranamaris quae 32, 28. medicinae 32, 18. 23. 24. 29. ranae linguae mirum 32, 18. oculus dexter ad quid utilis 32, 24. ranae mutae 8, 83. 11, 112. 32, 24. ranae arborem scandentes natura 32, 29.

Ranae rubetae unde dictae 32, 18. ranae rubetae venenum 11, 76. rana rubeta contra tempestates 18, 71. ranae ultra solitum vocales tempestatem praedicunt 18, 87. ranae in medicinae usus 34, 26. 32, 42. 47.

Ranae in Galliae civitate incolae populi 8, 43. ranarum vox foeminae ad coitum evocantur 11, 76.

Ranae ex limo natae i vuntur 9, 74.

Ranae signum 37,

acqua diu urinentur 11, 72. rana piscis 9, 40. 67. ranarum coitus partesque 5, 1.

Ranunculus herba 25, 109.

Raphani consideratio 19, 26 § 2. raphani semine oleum sitin Aegypti ib. raph. vomitum concitat 20, 14. succi mixtura vitem laedit 17, 37 § 10. contra ubrietatem ib. ubi serendus 18, 46. 74. raphani mira magnitudo in Germania 19, 26 § 4. qua arte magni fiant ib. raphani vomitionibus praeparant meatum ib. raphanus ex auro in Delphico templo dicatus ib. quando folia detrahenda ib. raphanus peculiaris medicina in salis aquis 19, 59. raphanis prodest translatio 19, 60. sylvestris consideratio et medicinae 20, 12. 26, 46. raphanium oleum ad quid 23, 49.

Raphanitis herba quae 18, 46.

Rapinae principum 9, 58.

Raporum consideratio, natura, usus, confectio, etc. 18, 34. species tres 18, 35. qua arte magni fiant ib. raporum sexus 19, 36. folia quando detrahenda 19, 36. ex semine brassicae generantur 19, 57. raporum medicinae 20, 9. rapi sylvestris medicinae 20, 10.

Ratibus olim navigatum 7, 57.

Ratumena Romana porta unde 8, 65.

Raucae vermes quales 17, 30 § 3.

Raucitatis remedia 20, 23. 22, 49.

Ravennates uvae 14, 4 § 6. Ravennae solum asparagi aptissimum 19, 19 § 2. 42.

Ravolium vinum videtur esse, de quo Plinius 14, 8 § 1.

Redovius morbum sanantia 29, 9.

Refrigerantia corpora 20, 26. 32. 81, 21. 76. 22, 12. 23, 5. 24. 70. 24, 47. 55. 67. 81. 105. 25, 34. 90. 95. 35, 57.

Regale unguentum quale 13, 2.

Regia pira quae 15, 16.

Regia sive regius stella quando occidit 18, 64. 68 § 2.

Regia scopia quid 21, 26. 25, 20.

Regia civitas a quo reperta 7, 57.

Regii morbi consideratio 26, 76.

Regia morbi remedia 19, 55. 20, 59. 64. 27. 30. 39. 43. 51. 52. 57. 69. 83. 85. 21, 78. 84. 97. 22, 53. 72. 75. 23. 76. 83. 24, 16. 20. 42. 56. 25. 106. 26, 10. 76. 27, 5. 28. 27. 60. 28, 21. 30. 28. 31. 45. 32. 31. 37, 14. 61. regium morbum facientia 20, 83. arxquatus dicitur 22, 53.

Regio ubi mutarit caeli habitum 17, 3. regionum qualitas 17, 2.

Regnum ubi non haereditarium 6, 24.

Regulare nes quod 34, 20.

Reipublicae rectores quales esse debeant 6, 7.

Religionis tributum ne foemineus sexus usurpetur 9, 12. religione quae arbores damnatae 16, 45. religio circa visum servata a Druidis 16, 95. religione vitam constare 14, 23.

Remedia domi quaerenda 22, 56. vulgo parata, natura placent 24, 1.

Remora piscis quafis 9, 41. 32, 1.

Remus et Romulus sub ficu nutriti 15, 20.

Remus a quo repertus 7, 57.

Renum animalium consideratio 11, 81. quaterni cervis ib. penantia squamosis quae nulli ib. limo bubulis similes habet ib. enibus contraria 20, 35.

Renia 22, 72. purgantium doloris

remedia 20, 5. 8. 16. 21. 42. 44. 13. 73. 21, 79. 81. 103. 22, 9. 11. 23. 25. 30. 40. 70. 23, 29. 53. 63. 74. 75. 83. 24, 20. 30. 105. 117. 26, 27. 48. 50. 27, 60. 105. 109. 28, 14. 27. 27. 56. 29, 11. 32, 31. 35, 14. 50. renum lapides quid eximat 22, 32. renum arenas tollentia 22, 29. 25, 106. renibus utilis 20, 30. 81. 22, 38. 41. 23, 12. 18. 49. 74. 24, 20. 26. 21. 27, 24.

Repagula valvarum ex qua materia 21, 11.

Rerum omnium fertilitas 18, 51. rerum omnium sunt quaedam in alto secreta 17, 3. rerum amplitudo damno interdum est 14, 1. rerum non animi pretiis excubatur 35, 33. rerum inimicitiae, quare Inimica inter se. amicitiae, quare Amicae inter se. commutatio 33, 3. variarum inventores 7, 57. inventio diis tribuitur 27, 1.

Reseda herba qualis 27, 106.

Resinae, id est humoris ex arboribus defluentis consideratio 14, 25. 16, 16. proprie in pineis 37, 11 § 2. varia, Arabica, Iudaea etc. 14, 25. usus in unguentis 13, 2. resina vinum condi 14, 24. resina ex quibus arboribus 14, 25. quibus resolatur ib. resina pili virorum evelluntur ib. quibus coquantur modis 15, 40. resinae arbores montes amant 16, 30. resinae natura, genera, medicinae et quae meliora 24, 22. resinam ferunt sex genera arborum 16, 16.

Resurrectionem esse possibilem secundum Democritum 7, 56. res. hominum negat Plinius 2, 5. 7. 56. res. exempla 7, 52. 11. 22. 43. 16, 53. 17, 38. 21, 23. 25, 5. 75.

Retia ab Arachne reperta primum 7, 57. quod linum aptissimum 19, 2 § 2.

Retovina lina 19, 2 § 1.

Rex qualis eligatur apud Taprobaneenses 6, 24. veteres quales fuerint 14, 1. reges et imperatores circa agrorum culturam intenti 18, 4. 5. hortos colere soliti 19, 19 § 1. Indorum potentia 6, 23. regum favorem quomodo obtineamus 24, 102. 29. 25. 35, 51. regum mira superbia 33, 15. domus ex qua materia 35, 52. ira quo vitetur 29, 25. regem quomodo fuci cogant 11, 10. elephantas adorant 8, 1. reges quales esse debeant 11, 17. regum reverentia in apibus exemplum 11, 11. 15. rex inter apes unus 11, 18.

Rhacinus piscis 32, 54.

Rhacoma herba qualis 27, 105.

Rhadamantus legum repertor 7, 57.

Rhagadum, id est, scissurarum quae in sede proveniunt remedia 4, 37. 44. 64. 69. 24, 23. 38. 69. 77. 28, 18. 29, 10.

Rhagion vermis qualis 29, 27.

Rhamnus rubi genus, et ex eo medicinae 24, 76.

Rhaphion herba 27, 72.

Rhaphium animal 8, 28.

Rheni fluminis cerasa qualis 15, 30.

Rhetioa sive Raetica uva qualis 14, 4 § 3 et 8. 8 § 5.

Rhetiae terrae arbores 16, 26.

Rheumatismus quid 22, 21. 47. rheumatismus, id est fluxum patientibus utilis 22, 63. 23, 9. 27. 38. 80. 24, 3. 25, 40. 49. 95. 26, 87. 27, 55. 88. 91. 28, 24. 54. 32, 31.

Rhexia herba qualis 22, 25.

Rhina piscis 20, 58.

Rhinoceros ad saxa cornu limat 18, 1. rhinocerotis descriptio, et eius cum elephantis inimicitia 18, 67 § 4 et 5.

Rhinocidia herba 27, 37.

Rhizias quid 19, 15.

Rhizotomus herba quae 21, 19.

Rhodia uva qualis 14, 4 § 6. 10. ficus qualis 15, 19. Persica sterilis 15, 13. 16, 47. Rhodi Colossus Solis 34, 18. Rhodi tria milia signorum fuerunt 34, 13.

Rhodiore. Sol Lysippi statuarii opus 34, 19 § 6. Rhodo parit Demetrius rex propter Protogenis picturam 7, 39. 35, 36 § 20.

Rhodinum unguentum 13, 2. oleum quale 15, 7.

Rhodites gemma 37, 73.

Rhododaphne arboris 16, 33. 24, 53. Rhododendro arbori non decidunt folia 16, 33. ex eo medicinae 24, 53. flos amentium facit 21, 45.

Rhodope meretrix ditissima, contubernalis Aesopi 36, 17 § 3.

Rhodora herba qualis 24, 112.

Rhoea papaveris genus 19, 53. 20, 77.

Rhoeus plasticus inventor 35, 43.

Rhols architecton 36, 40.

Rhombus piscis 9, 67. 22, 53. ubi optimus 9, 79. planus 9, 36.

Rhopalos herba qualis 25, 36.

Rhus herba qualis, ex ea medicinae 24, 42. rhus Erythros qualis 24, 55. 79. 20, 11.

Rhyparographos quis dictus 35, 37.

Ricinus arbor quae 15, 7. 16, 35.

Ricini, id est vermes canum quo necentur 22, 21. 30, 24. 32.

Ridica arbor pedamentis apta 17, 35 § 10.

Rigandorum hortorum ratio 19, 60.

Riguis quae arbores gaudeant 17, 39. 40.

Rimae corporis quo tollantur, vide Rugae.

Risus quando homini detur 7, 57. risisse quandam eodem die quo genitus 7, 15. risum inducuntia 24, 102. risus hilaritatis quae sedes 11, 77. quo adimatur 12, 54. risisse quosdam nunquam 7, 18.

Robur proprie glandem fert 16, 8. plurima fert praeter fructum 16, 10. 11. quae loca amet 16, 30. folia sinuosa 16, 38. qualiter germinet 16, 41. ingens radix 16, 56. quando teredines sentiat 16, 74. arborum durissima 16, 76 § 3. medicinae 24, 7.

Rogos pingendi consuetudo 35, 31.

Romae urbis cur deus tutelariss occultatus 21, 75. nomen abolitum a Valerio 3, 9. nunquam tremuit sine ostento 2, 86. Romae quis creditus felicissimus 7, 36. quis apellendi usus 7, 26. quis tonsores adduxerit 7, 59. quando usus horologii 7, 60. quando vini autoritas coepit 14, 14. purpureae usus quando 9, 63. Roma ob bubonem lustrata 2, 54. ab Hannibale obsessa 15, 20. quamdiu scandulis tecta 16, 15. quas arbores aegre nutrit 16, 59. quo anno sine magistratibus 16, 85. quae prima corona 18, 2. quando lux coepit 18, 4. unde frumentum advehant 18, 12 § 2. quando annulorum usus 33, 4. quando primum pistores 18, 28. Romae natalis dies XI calend. Maii 18, 66 § 1. ab initio aurum exiguum 33, 5. census ib. pri-

mun ex aere simulacrum 34, 9. intra muros selus hostium Hannibal hasnam emisit 34, 15. capta quanto auro pax a Gallis empta 33, 5. Romam Pausias tabulae ob excellentiam translatas 35, 40 § 24. Romae in Tarpeio caput inventum 28, 4. quo anno a Gallis capta 35, 40. picturae quando honos contigerit 35, 7. quando primum domus marmore coeperint incrustari 36, 7. obelisci quot 36, 14 § 4. aedificia quae nobilissima 36, 23. domus quae pulcherrima 36, 24 § 4. aquae ductus a quibus ib. § 8. quot lacus, fontes castellaque ib. § 10. quando primum mores corrupti 37, 6. Romana gentium praestantissima 7, 41. Rom. ann. DC brassica in medicina usi 20, 33. Rom. arma Aethiopiam intravere 6, 35. Rom. legati sagmina gestabant 22, 3. Rom. veto-veritas 21, 6. ius qui ex-tero concessum 5, 5. R. et Parthorum imperii terminus 7, 21. Arabiam quis primus subegerit 6, 32. Romani vincendo victi sunt 24, 1. cui annulus et cur datus 33, 4. Rom. Can-nae interfectorum tria modia annulorum 38, 6. Arabiam arma penetrantur 12, 31. imperii finis Rhenuſ 12, 43. signa festis diebus inunguntur 13, 4. impe-rium communicatum quando profuerit 14, 1. Romana subur-bana nobilissima 14, 8 § 1. clades Carthaginensium illatae 15, 20. foro quae mira insiat ib. se-natus augurium 15, 36. trium-phantis coronari soliti 15, 38. Romani arbores glandiferas semper in honore habuerunt 16, 2. in sacris legationibus verba ne utebantur 22, 3. consuetudo ante tribunatibus seditiones ib. magistratus virgas ex betulla habebant arbore 16, 30. populi maiestas vestata cladi. quan-do resurrexerit 16, 57. Romano duo terrae iugera tantum con-cessa 18, 3. veterum parsimo-nia, posterorumque luxus 18, 4, 8 § 2, 19, 19 § 3. 33, 40. vete-res quos deos noverunt 18, 2. Romanae tribus tantum qua-tuor 18, 1. R. farre usi annis trecentis 18, 11. diu pulite usi sunt 18, 19. plebis in Aveni-tum secessio 19, 19 § 2. veti-gal ib. in habitu differentia 33, 7. denarius quando primo si-gnatus 33, 13. Romanos victis gentibus in tributo semper ar-gentum imperitasse non au-rum 33, 15. aerarium quando diti-s 33, 17. quando tributum pendere desierit 33, 18. 31, 11. quis ditissimus 33, 47. quando stipem spargere coeperint 33, 48. Romanos Carthaginenses laudant 33, 50. corrupti Achaia victa 33, 53. statuariae in Capito-lia 34, 11. veteres quales 36, 39. Romanos acriter Plinius arguit ib. Romanis cur debeant omnes 30, 4. velut lux altera a deo dati sunt 27, 1. quando si-ne medicis 29, 5. signa aquilae 11, 30. signa cum lupis, mino-tauris, equis, apris ib. praesi-dium a Lignatinis obsecum 10, 34. Romulus lacte sacrificavit 14, 14. Romuli sacra ib. sub ficu nu-tritus 15, 20. templum Romae ubi 15, 36. frondea coronavit Hostium Hostilium 16, 5. Fi-denas caput ib. Vulcanale Ro-mae constituit 16, 86. nutrit

Acce Laurentia a qua spica co-rona donatus 18, 2. Arvales sacerdotes instituit et ipse duo-dicimus inter eos ib. statua si-ne annulis 33, 4. Celeres equi-tes nominat 33, 9. Romuli sta-tua qualis 34, 11. quo tempore obierit 35, 34. a lupa nutritus 8, 23. trabea purpurea usus est 9, 64. Romuli aedes ubi 8, 5. Romulus Pollio 22, 53. Roris consideratio 2, 61. quando non cadant 18, 69 § 5. ne noc-eant ib. quibus noceant 21, 68. Rosarium consideratio plena 21, 10. vis et usus 21, 73. ungues ib. et 75. rosae in cibo ib. syl-vestris 8, 63. 25, 6. floribus vi-num quomodo conficiant 19, 19 § 2. oleum 15, 6. plantatio 18, 30. corona in cubiculo 20, 54. germinatio 21, 10. unus varius ib. quando et ubi odoratio 21, 18. novissima florum prima de-scit ib. arbor quamdiu duret 21, 40. rosaria quando deponen-da ib. Roseae campi miri 17, 8. Roscii statua 21, 56. Roscius Amniam ingenti emit pretio 7, 40. Roscio ignoscitur suadente Cicerone 7, 31. Rosmarini natura, genera, et medicinae 24, 59. canchris se-mine ib. cum semine careat, quomodo seratur 17, 21. Rostra navibus a quo addita 7, 57. ubi Romae affixa 16, 3. Rostrata corona ib. et 22, 4. Rotarum axes ex qua materia 16, 84. Rotae pisces 9, 3. Rubelli piscis in medicinis usus 32, 53. Rubetae ranae descriptio 8, 48. unde dictae 32, 18. veneni re-media ib. et 19 et 38. in medi-cinis usus 32, 51. 52. horreis suspenditur 18, 73. quomodo millium in arvo conservet 18, 45. contra tempestates 18, 71. Rubigalia festa cur, a quo et quando celebrata 18, 69 § 3. Rubigo ubi frequens 18, 44 § 2. frugibus et vineis summe no-cens ib. § 3. 45. rubiginis fru-gum causa quae 18, 68 § 3. ru-biginis ferri medicinae 34, 45. Rubrica color 25, 12. 14. 15. Rubrum mare refertum sylvis 13, 48. Rubia herba 31, 3. varia nomi-na et medicinae 24, 56. Rubi frutices consideratio 16, 40. mora ferunt ib. sese multipli-cant 17, 24. rubi natura, usus, medicinae 24, 73. species plu-res 24, 76. rosam ferentes 24, 74. ubi folia non decidunt 16, 33. Ructasse nunquam Pomponium 7, 18. ructum inhibentia 20, 48. ructus facientia 20, 86. 21, 72. 22, 48. 24, 28. 25, 100. 26, 47. 27, 109. ructus medicina 26, 31. ructibus utilia 20, 67. 73. 74. Ruffi Iulii mors qualis 26, 4. Suillus consul 7, 4. Rufus scr. 7, 36. Rugae corporis quo tollantur 21, 74. 20, 51. 22, 32. 70. 23, 16. 42. 26, 66. 28, 37. Rullus in opulis aprum apposuit 8, 78. Rumbotinus arbor populus 14, 3. 24, 112. Rumex quid 15, 20. Rumicis herbae consideratio et medicinae 11, 8. 20, 85. 26, 10. Ruminantium differentia 10, 93. ruminat scarus piscis 9, 29. qui non 11, 73. Runcatio quibus facienda 18, 50.

Rupicaprae animalia 8, 80. Ruptorum remedia 20, 18. 23. 31. 21, 89 sq. 22, 18. 32. 34. 37. 23. 16. 24. 47. 24, 12. 36. 80. 87. 26. 27. 83. 27, 6. 65. 105. 109. 28, 37. Ruscus herba 21, 50. 100. arbor 23, 83. Rusticae tribus quae 18, 3. rusticae caelestium notitia utilis 18, 56. rusticulae aves 10, 54. rustici ne aspiciant stellas 18, 67 § 1. rusticorum manubria ex qua materia 16, 84. baculus qualis esse debeat 24, 44. opera quando 18, 62. Rusticelli fortitudo Herculis 7, 19. Rutae herbae consideratio 19, 45. 20, 51. sylvestris 20, 51. ruta vinum conficiunt 14, 19 § 4. ruta mustela utitur contra mu-res 8, 41. ruta furto accepta fertilior 19, 37. rutae medici-nae 20, 24. 23, 40. Rutatum mustum 19, 45. Ruteni populi vela texunt 19, 2 § 1. Rutilius P. consul 2, 30. Rutilius P. ob fratris sui in petiti-o-ne consulatus repulsam obiit 7, 36. Rutillii uxor 7, 49. S. Sabinae herbae consideratio, et medicinae ex ea 24, 61. quo-modo seratur 17, 21. Saba mysterium significat 12, 30. Sabaei Arabum clarissimi 6, 32. Sabini, qui et Sevini 3, 17. Sabinus Tiro 19, 37. Sabis deus 12, 32. Sabiniae virgines 16, 30. Saba-nus collis uvis aptissimus 14, 4 § 3 et 7. Sabini post raptas Sa-binas myrtae verbera purgati 15, 26. Sabini populi a quo vi-cti 36, 24 § 6. Sabuli differentiae, eiusque in-fecunditates 17, 3. Sacal quid 37, 11 § 1. Saccaron ubi et quid 12, 17. Sacerdotii dignitatis exemplum 2, 95. honor 18, 2. Sacodios gemma 37, 40. Sacon coloris genus ib. Sagopenii natura, medicinaeque 20, 75. 28, 48. v. Sagopenium. Sacer ignis, vide Ignis. Sacra prisca pulte utebantur 18, 19. sacra quaedam nude cele-brata 22, 2. sacra quae vina prohibita 14, 11. 23. Sacrificiis apta 8, 70. 77. 13, 1. sacrificii victimae coronari so-litae 16, 4. sacrificii igni quae arbores non aptae 16, 8. Sacrificantis attentio quanta es-se debeat 28, 3. Sacriligorum poena 24, 102. Sacria succinum 37, 11 § 1. Saecula proficere semper 37, 11 § 1. Sagopenum herba 19, 52. ei. ni-dore serpentes fugantur 12, 36. 20, 75. 24, 48. Sagda gemma 37, 67. Sagenon 37, 46. Sagitta in vitibus quid dicatur 17, 35 § 3. caelestis signi oc-casus 18, 64. venenatae reme-dia 20, 81. 28, 30. sagittas vene-no innungi 18, 1. venenatas et corpore extrahentia 20, 81. 22, 49. venenatis utentes populi 8, 34. sagittas et corpore extra-hentia 25, 53. sagittandi periti 7, 1. sagittarum ictus remedium 13, 36. sagitta telum a quo re-perta 7, 57. Sagitta herba 21, 68. Sapium Romanorum ex qua ma-teria 22, 3.

Sagopenium 19, 15. Saguntinae ficus quales 15, 19 vasa 35, 46. Sal, v. Salis. Salamandrae serpentis conside-ratio 10, 86. 29, 23. morsus re-media 32, 14. 18. veneni reme-dia 20, 51. 22, 15. 23, 18. 30. 40. 28, 38. 29, 23. 32, 14. Salaminensi pugna cometes vi-sus est 2, 22. Salariana castanea 15, 25. Salarium unde dictum 31, 41. Salariae viae nomen unde ib. Salauces Colchorum rex 33, 15. Salis consideratio, usus, medici-nae 29, 11. 31, 45. sale vina quidam condunt 14, 24. salis aquis quaedam arbores aluntur 17, 47. 18, 74. sale ubi domus constructae 5, 5. salis turres ubi 6, 32. salem phylira cibus exi-munt 24, 1. polline cibus exi-munt ib. salis vim habentia 24, 55. in quibus locis fiat 31, 39. salis ramenta trahentes fluvii ib. muri domusque ib. factitii genera ib. non crepitans in igne 31, 41. colorum diversitas ib. sale homo carere non potest ib. sales ad animam transferri ib. salem cum pane esitit, prover-bium ib. in sacrificiis usus ib. salis flos 31, 42. salis na-tura, vis et effectus 31, 45. sa-le et sole nihil utilius ib. quo-modo in lapidem vertatur 31, 46 § 4. sine dulci aqua fieri non potest 2, 106. Salinae a quo Romae institutae 31, 41. aqua pluvia dulciores quam ala 2, 106. Salinae molae in sacris, prol. 31, 41. Salsamentorum piscis medici-nae 32, 26. Salsilago quid 31, 42. Salsitudines corporis quomodo minuantur 20, 54. 28, 34. Salsae aquae quibus herbis pro-sint 19, 59. salsus sapor non nascitur 19, 61. Salpugae vermes 29, 29. Sali aves 10, 73. Salicestrum uvae genus 23, 15. Saliorum sutides coronae 21, 8. Saliunca herba 21, 19. medici-nae 21, 83. Saliva post aurem relata digito, quid faciat 28, 5. sal. mulieris remedia 28, 22. hominis medi-cinae 28, 7. 7. 2. hominis sorti-legia 28, 7. jejuni hominis ad quid ib. salivam hominis ser-pentes ubi fugant 9, 6. Salix arbor occisime semen perdit 16, 48. ei. consid. gene-ra, utilitas, etc. 16, 68. 17, 32. aquosus proveniunt 16, 31. longa sunt folia 16, 38. cito germinant 16, 41. frugi-perda cur dicta 16, 46. semen contra sterilitem mulierum ib. in Creta insula ib. por-tentum in Philippis 16, 57. ge-nera plura 16, 68. diversa no-mina 16, 69. acutis apta 16, 77. vita brevis 17, 20. serendae tempus 17, 30 § 6. fructus ante maturitatem in araneam 24, 37. medicinae ib. salicis succus triplex ib. Salmo piscis qui 9, 33. Saloniana propago Catonis 7, 12. Salpa piscis 34, 18. 9, 32. au-tumno pariunt 9, 74. salpes psilothrum 32, 47. Salpe mulier medica 28, 7. 18. 23. 80. 32, 51. 47. Salsugo quid 31, 42. 35, 52. Salsare (ogatos quis primus in-stituerit 7, 57, 80. saltationem armatum qui docuerit 7, 57. Salustiani horti Romae 7, 16.

- Salustianum aes 33, 57.
 Salustius Dionysius medicus 32, 26.
 Salutatoriis cubilibus cotonea poma servabantur 15, 10.
 Salutis deae aedes Romae a quo picta et quando exusta 35, 7.
 Salvia herba 26, 17.
 Salvii Fusii fortitudo 7, 18, 15, 5.
 Samara ulmi semen 16, 29. quando colligenda 17, 15.
 Sambuci arboris acini quales 15, 29, 16, 71. quae loca amet 16, 30. quando floreat 16, 42. durissima ligna 16, 7. 17, 34. apta scutis 16, 77. genera medicinaeque 24, 35.
 Samia terra qualis 35, 53. vasorum usus 35, 46. lapis 36, 40.
 Samulae senecta 7, 49.
 Samnites populi a quo victi 34, 11. Samnitum bellum 16, 5.
 Samolium herba mira 24, 1, 63.
 Samothracia gemma 37, 67.
 Sampsuchus idem quod amarus 21, 35, 93. sampsuchum ubi optimum et ex eo medicinae 21, 35. oleum ib.
 Sangulium faris genus 18, 11.
 Sanderacha 11, 7. 34, 54.
 Sandaresos, sandaser, sandaserios, sandaserus, sandastros, gemmas 37, 28, 9q.
 Sandix color 35, 23.
 Sangenon gemma 37, 22.
 Sanguiculus cibi genus 28, 58.
 Sanguinaria herba 27, 79, 9q.
 Sanguineae virgae natura 24, 43. lili si sata tangantur a vermibus tuta sunt 19, 59.
 Sanguinei fructus ad quid 16, 69.
 Sanguinis consideratio 11, 90. profluvium in naribus tantum homini ib. sanguine quando pluit 2, 57. sanguinis effectus 11, 90. sanguinem morbi omnem moraque absumunt 11, 97. sanguis subtilitatis animi causa 11, 92. sedes in corde 11, 69. sanguine carentia animalia 11, 2. sanguinem sibi quomodo capra detrahat 8, 76. caprinum bibit Drusus 28, 42. quorum nullus aut exiguus 8, 51, 7, 10, 8, 54. minuendum hippopotamus animal reperit 8, 40. sanguinem minuenda 32, 31. augenda 20, 26. sanguine hominis animalia nasci 26, 86. taurini epotae remedia 23, 64. per urinam redditi cura 20, 43. sanguini vulnerum cohibito 22, 71. humani in medicinis usus 26, 5, 28, 9. contra morbos comitiales 28, 2. sanguinis natura usque 28, 41. inutilis extractio quomodo 20, 13, 21, 74. ne nimis conerescat 21, 89. inutilis quo tollatur 21, 90, 96. sanguine tantum vivens animal 11, 40. sanguinem densari prohibenda 23, 47. coagulantia 24, 64. per nasum pellentia copiosum 27, 41. sanguinis remedia 26, 19, 36, 38. concretum ventris ac vesicae absumenda 21, 96. congelatum et concretum dissidentia 13, 34, 22, 48, 23, 27, 63. 24, 20, 26, 7. 35, 51. sanguinem reicientium excreantiumve remedia 20, 13, 21, 22, 23, 32, 34, 48, 53 (2), 89, 21, 73, 22, 58, 60, 61, 23, 3, 4, 5, 7, 17, 35, 38, 51, 54, 57, 60, 74, 76, 78, 81, 24, 8, 28, 37, 42, 64, 65, 72, 77, 26, 15, 19, 31, 84, 27, 5, 14, 24, 78, 91, 105, 116, 28, 53, 29, 11, 30, 14, 15, 25, 60, 35, 40, 53, 36, 37. sanguis narium quibus sistatur 20, 51. Vide: *Narium sanguis*. sanguinis auctiones in genitalibus sistenda 20, 53, 69. sanguinem
- vulnerum sistenda 22, 11, 71, 23, 3, 71, 26, 10, 27, 5, 31, 47, 34, 46. per urinam pellentia 35, 52. sistenda 20, 25, 40, 51, 53, 98, 21, 73, 22, 11, 30, 68, 23, 27, 71, 24, 8, 29, 74, 88, 25, 45, 26, 51, 82, 27, 72, 91, 28, 4, 20, 72, 29, 9, 30, 38, 32, 42, 33, 34, 34, 29, 31, 35, 51, 52, 36, 31. sanguinem sistenda, etiam vena praecisa 25, 45.
 Sanguisugae vermis epotae remedia 20, 51, 28, 45. in medicinis usus 32, 42, 47, 23, 24. sanguisuga qualis 8, 10.
 Sanguisavis consideratio 10, 8.
 Sansucus herba ubi plurima 13, 2. sansuci oleum 15, 7. sansucinum unguentum quale 19, 2. Satera quid 33, 29, 34, 28.
 Sapa, quae et heptema dicitur, quomodo fiat 14, 11, 23, 30. quo tempore fieri debet 14, 27. medicinae 23, 30.
 Sapiens si vult ditari, facile potest 18, 68 § 3. sapientum orationem iuvenes Athenis frangebantur 21, 6. sapientiam vino obumbrari 23, 23. sapientissima animalia quae 22, 57. sapit nemo horis omnibus 7, 41.
 Sapiena nux et pitea sativa 15, 9.
 Sapius abies 16, 23, 70 § 1.
 Sapius gemma 37, 40.
 Sapo quid et a quibus inventus 28, 51.
 Saporum intellectus in lingua 11, 65. genera tredecim 15, 32. sapore et odore non simul esse 15, 33. sapores herbarum hortensium 19, 61. alios alia appetunt 16, 91.
 Sapphirus gemma qualis 37, 89.
 Sappho cur Phaemon dilexerit 22, 53. pictura 35, 40 § 36.
 Sapro casus 28, 34.
 Sarcion quid 37, 18.
 Sarcites gemma 37, 67.
 Sarcocolla arboris consideratio 13, 20, 24, 78.
 Sarcophagus lapis ubi scindatur 36, 27.
 Sarculationis utilitas 18, 50.
 Sardachates gemma 37, 54.
 Sardae gemmae consid. 37, 31 (2). Sardis piscis 32, 17, 53.
 Sardiani balani quid 15, 25. Sardibus primum castaneae provenire ib. Sardiniae apiastrum venenatum 20, 45.
 Sardonyx gemma unde dicta 37, 23, 24. quo adulteretur 37, 75. primum Romanorum Scipio usus 37, 74. sardonyx gemma Polycretis 37, 2.
 Sargus piscis 32, 53, 9, 74. bis anno pariunt 9, 74. quomodo capiuntur 9, 85.
 Sarmatae quo equos coire non potentes invent 26, 63. ex milii farina et eorum lacte sanguineve pulmentum faciunt 18, 24. corpora sua pingunt 22, 2.
 Sarmatonum vitium medic. 23, 8.
 Sarpelionis epistola 13, 27.
 Sarriendi segetes disciplina 18, 50.
 Saserna scriptor de arborum ratione 17, 35 § 22.
 Sationis arborum consideratio 17, 22. satio quibus in locis fieri debeat 17, 2. quomodo inventa fuerit 17, 22. ubi cito, ubi tarde fieri debeat 18, 54.
 Satorum omnium fructus quomodo continentur 18, 10 § 3.
 Satorum naturae ordo 16, 39. remedia contra tempestates 18, 71.
 Saturciae herbae consideratio, natura, satio, usus 19, 50.
 Satus consul 7, 49.
 Saturni sideris consideratio, natura, motus 2, 6, 13, 16, 18, 57.
 Saturni simulacrum Romae repletum oleo 15, 7. aedes, ante quam fons mira 15, 20. Saturni sanguis quis 29, 20.
 Satoryn proverbium 26, 63.
 Satorynion herbae consideratio 25, 54, 26, 62, 63, 79.
 Satyri feras 7, 2.
 Satyri simulacrum 24, 19 § 3 et 6 et 10, 36, 4 § 8.
 Satyrorum terra qualis 6, 25.
 Satyrorum officii 33, 55.
 Satyrorum natura 8, 80, 10, 93.
 Satyrus architectus 36, 14 § 3. scriptor 37, 11, 24, 25.
 Saufei Ap. interitus 7, 54.
 Saufei Decimi interitus ib.
 Sauri statuarii opera 36, 4 § 14.
 Saurion, id est sinapi herba 19, 55.
 Saurites gemma 37, 67.
 Sauroctonon simulacrum 34, 19 § 10.
 Saxifragum herba 22, 80.
 Scabendi dulcedo ubi 11, 77.
 Scabies communis omnibus morbis 17, 37 § 4. in arboribus et satib. § 5. scab. animalium remedia 20, 2, 69, 21, 106, 22, 21, 32, 33, 42, 74, 23, 5, 15, 37, 22, 70, 24, 25, 25, 22, 26, 93, 27, 5, 28, 37, 29, 11, 30, 41, 31, 45, 32, 40, 34, 45, 35, 51, 52. scab. hominis sanantia 28, 75. scab. vulvarum sedantia 30, 45.
 Scena quando primum ex marmore 36, 8. Scenae Romae descriptio 36, 24, 7. mira ornamenta 35, 7, 33, 16. conditor quis 35, 58.
 Scaevola q. villa sine fundo 12, 16. Scaevola scr. 8, 20, 14, 15, 18, 7.
 Sculpturatum primum Romae 36, 61.
 Scammonia tenuis herba 24, 22. medicinae 26, 60. scammonium herba et ex eo medicinae 26, 28, 70, 90, 8, 34, 36.
 Scandix herba et ex ea medicinae 22, 38, 21, 52.
 Scandalarum consideratio 16, 15.
 Scantiana uva 14, 5. poma 15, 15.
 Scarabeorum insectorum consid. 11, 34. asinorum corpore nasci 11, 23. cur Aegypt. pro deo colant 30, 30. mirum in herba 24, 103. in medic. usus 29, 38, 30, 30.
 Scarificatio arborum quid 17, 42.
 Scarites gemma 37, 72.
 Scarus piscis 32, 5, 53, 37, 72. medicina 32, 23. dentes quales 11, 61. solus piscium dicitur ruminare 9, 29.
 Sauri Marci aedilitas 9, 4, 34, 17, 36, 24 § 7, 8, 24, 40, 36, 2. servum Daphnidem ingenti emit pretio 7, 40. ei. marmoreae columnae 36, 2. marmorei parietes 36, 8. Sauri Sylla privignus 37, 5. consulatus ac eius lex 8, 82. Sauri unde dicti 11, 105. Saurus consul 2, 55.
 Scepini pisces 32, 53.
 Schistos lapis 33, 25.
 Schiston aluminis species 35, 52.
 Schiston lactis genus 23, 33.
 Schoenus mensurae genus quid 6, 30, 12, 30.
 Sciæna piscis 9, 24, 32, 53.
 Scientiae laus 7, 30, 31, 37. amatores plures 7, 30. scientiae amoris exemplum 2, 45. neglectus 35, 36 § 12.
 Scinci consideratio et medic. ex eo 8, 38, 28, 30.
 Scioericon quid 2, 75.
 Scipio Africanus natus parente enecta 7, 7. cui similis 7, 10.
- ingens memoria 7, 24. quid erga Ennium 7, 31. Scipio Pompeian. ubi a Caesare victus 26.
 Scipio Aemil. Catona primo elarior 7, 29. Scipio Aemilio Metello Macedonico inimicus 7, 45. Scipionis Aemiliani exequia ib. Scipio primus quod die radi instituit 7, 59. superioris exilium apud Linternum 14, 5. de patre servato civem apud Trebiam accipere noluit 16, 5. classis quadraginta diebus parata secundo bello P. 16, 74. manu satiae olivae 16, 85. manes, ubi draco custodit ib. Scipioni tantum florum honor tributus a Romanis 21, 7. Suario similis ib. paupertas, ac honoratum finus ib. Scipio Aemil. qua corona donatus 22, 6. Scipionis L. ludi 21, 23. Scipio posterior quid haecere reliquerit 21, 25. de Poenis triumphus ib. de Numantia triumphus 21, 26. Allobrogicus quantum argenti habuit 33, 50. Scipionis L. de Asia triumphus et ingentes divitiae inde advectae 33, 53. Scipio P. censor 28, 27. Scipio L. Asiae ab eo victae picturam in Capitolio posuit 35, 7. ei. filius capitur ib. Scipio ex provocatione hostem perimit 37, 4. Aemilianus qua gemma signabat ib. L. caelatum et vestes Atticae Romam detulit 37, 6. Scipio, id est baculus 28, 4. Scipio primus Romanorum sardonioque gemmae usus est 37, 23. Nascia vir opt. indicatus 7, 34. ei. repulsa exiliumque ib. ei. consulatus, et eius inventum 7, 60.
 Sciporum consideratio 16, 70.
 Scirpula uva 14, 11.
 Sciruri animalis descriptio 8, 58.
 Scolociae consideratio 34, 28. scolocion quid 24, 4.
 Scolopendra piscis 9, 67. scolopendri subacti interdum populi 22, 53. morosus scolopendra 20, 52, 53, 55, 57, 90, 22, 30, 22, 23, 27, 28, 18, 29, 18, 31, 45.
 Scolymus herba, id est carduus 20, 99, 22, 42.
 Scolymos herba 21, 56.
 Scomber piscis 32, 53, 31, 43, 9, 19. in medicinis usus 32, 46.
 Scope regia quid 21, 50, 25, 30, 4. Scopas statuaris 34, 19, 19 § 34, 36, 4 § 5. ei. aemuli 36, 4 § 9.
 Ephesiae Dianae templi architectus 26, 21.
 Scopes avium genus 10, 70.
 Scordantis arbor 12, 19.
 Scordion herba 25, 27. medicinae 26, 48, 58, 64, 67, 83.
 Scordotis herba 25, 55. contra quae 25, 79. medicinae 26, 13, 18, 28, 87, 90 (2).
 Scoziae consideratio 33, 33, 34, 24, 33, 21. medicinae 34, 51.
 Scorpæna piscis 32, 53.
 Scorpion herba 22, 17, 25, 75.
 Scorpia herba 21, 54, 27, 2.
 Scorpia frutes 13, 37.
 Scorpia piscis 32, 53, 16. bis anno parit 9, 74. medicinae 20, 53, 32, 16, 30, 45.
 Scorpionum terrestrium animalium consideratio 11, 30. quid. scorpionum venenum quid sit 11, 62. terra vivunt 10, 93. ut simul progredientur 32, 19. quae non laedant 8, 84. scorpionibus ubi sublatae gentes 8, 43. scorpionib. percussos vespaes non ferunt 28, 6, 20, 85, 22, 29. quomodo detineantur 22, 29. quomodo reviviscant 25, 78. raphano imposito moriuntur 20, 13.

- quomodo manibus impune tractari possint *ib.* quomodo fieri arte possint 20, 48. manus palmarum non feriunt 29, 29. in medicina usus 30, 21. 29, 22. morbus quando letalis 20, 48. quomodo ad locum unum convenire possint *ib.* scorpiones terra necant 5, 7. 35, 59. quomodo fugiunt 20, 52. 90. scorpionum ictu percussus quo non doleat 21, 107. scorpiones Africae dirum animal 5, 7. scorpionibus torporem afferentia 20, 84. 21, 98.
- Scorpiotes gemma 37, 72.
- Scorpiuron herba quae 22, 29.
- Scribonius C. consul 2, 33.
- Scorpionum furta 1, proli.
- Scritia quae apta materia 16, 77. 84.
- Scripula uva qualis 14, 4 § 8.
- Scrobes arborum qualiter fieri debeant 17, 31. quibus servatur triticum, quales esse debeant 18, 73.
- Scrophae scriptoriae de arbuti ratione sententia 17, 35 § 22.
- Scrupuli pretium 33, 13.
- Sculpendi ars copta 36, 3.
- Sculptores plures excellentes 36, 4 § 2.
- Sculptores gemmarum quo utantur 29, 38.
- Sculpturis apta ligula 16, 77.
- Seclutorum apta materia *ib.* Trojanorum imagines 35, 4.
- Scutulata vestis 8, 74.
- Seylla piscis 32, 53.
- Seyllae herbae radice vinum conficiunt 14, 19 § 4. descriptio, et ex eo medicinae 20, 39. pimirum *ib.* et 21, 66. seylla pusilla herba quae 27, 92. seyllae herbae consideratio, genera, medicinae 19, 30.
- Seyllae pictura 35, 36 § 22. 40 § 38.
- Seyllini aceti natura et mod. ex eo 23, 28.
- Seyllis pictura 35, 40 § 32.
- Seyllis marmorariis 36, 4 § 1.
- Seymnus sculptor 34, 19 § 26.
- Seyron ventus ubi 2, 46.
- Seyron in visis simile quid molae in muliere 7, 13.
- Seytale serpentis remedi. 32, 19.
- Seytatum 33, 26.
- Seythae sagittas veneno inficiunt 11, 115. Seythes Iovis filius 7, 57. Seytharum legatum scitum dictum de Parthorum siti 14, 28. quae arte contra faciem durent 25, 44. quo curent vulnera 26, 87.
- Seythice herba 23, 43. 27, 1. medicinae 26, 15. 87.
- Sehenicum vinum 14, 9.
- Socale frumenti genus 18, 39.
- Secrota quomodo confiteri cogantur 29, 26. 32, 13. omnia foeminarum quomodo sciri possint *ib.*
- Sectilia ligna 16, 84.
- Sectiones ne sentiantur 25, 94. 36, 11.
- Secta proficere semper 2, 13.
- Seculares Iudi sub Augusto Claudioque 7, 49.
- Secundae mulierum quomodo extrahantur 20, 51. 54. 71. 89. 21, 84. 95. 22, 30. 35. 23, 16. 80. 24, 76. 89. 92. 25, 18. 26, 90 (8). 27, 13. 39. 95. 30, 43. 32, 13. 46 (2).
- Secundilla gigas 7, 16.
- Securidaca herba vitium lentis 18, 44 § 2.
- Secures consulum purpura ornabantur 9, 60.
- Securis in pugna a Penthestlea inventa 7, 37.
- Sedile, id est podicis remedia 20, 53. 21, 73. 77. 83. 86. 87. 22, 15.
44. 47. 49. 70. 75. 23, 5. 27. 37. 41. 58. 76. 81. 24, 23. 28. 38. 54. 59. 67. 73. 74. 26, 58. 27, 5. 45. 28. 13. 37. 61. 29, 10. 11 (2). 34, 25. 27. 50. 35, 13.
- Sedum herba 18, 45. 25, 102. succus vermes necat 19, 58. ad quid 18, 45. 26, 69.
- Sedulitas quid possit 11, 36.
- Segestes dea unde, et eius Romae simulacrum 18, 2.
- Segetum luxuria 18, 44 § 2. maxima pestis rubigo 18, 45. luxuriantes invadunt pecoris pastu *ib.* quae, qua in terra serendae sint 18, 46. segetem ne defruges custodiendum 18, 55.
- Segullum quid 32, 46.
- Seianus 7, 40.
- Seiae deae denominatio, et eius simulacrum Romae 18, 2.
- Seipsum vincere laus summa 35, 36 § 12.
- Selache pisces 9, 40.
- Selaginis herbae natura, religio et medicinae 24, 62.
- Selecti milites ad quid 33, 7.
- Selectorum decuriae *ib.*
- Selenites gemma 37, 67.
- Seleuci gesta in Iadria 6, 21 (2).
- Simulacrum 34, 19 § 13 et 26. aromata in patriam suam transferre voluit 16, 59.
- Seleucides aves quales 10, 39.
- Selinoides brassicae genus 20, 33.
- Selinus Creta 35, 27. ei. medicinae 35, 56.
- Semen genus frumenti, quomodo serendum 18, 50. 54.
- Semina ante rationem quibus iuventur 18, 45.
- Seminum herbarum cura *ib.* bonitas et quandiu durent 18, 54. quod serendum et quod optimum *ib.*
- Semina non omnia terra aequaliter recipit *ib.*
- Seminis quantum in iugero uno 18, 55.
- Semine olerum quo succo madefacto, olera a vermicibus tuta sint 19, 58.
- Seminum arborum differentiae 15, 34.
- Semen siliquarum mirae naturae *ib.*
- Semine tantum nascentia tarde crescunt 17, 20. minimo ingentia nasci 17, 14.
- Semine quae arbores proveniant 17, 10.
- Seminum arborum tempus et ordo 16, 43.
- Seminibus contraria plura 18, 44 § 2. aetas multum confert 19, 35. nova vel vetera meliorane sint *ib.* differentiae et figurae *ib.* et 53. hortensium colores, durities etc. 19, 35. quae nuda et quae tecta 19, 36.
- Semine nascentes herbae quae *ib.* quaedam fortia, quaedam minus fortia 19, 58. quamdiu durent utilia ad serendum *ib.* in fabis cavatis sata mire proveniunt 19, 60.
- Seminandi tempus 18, 10 § 1. 55. 65 § 2.
- Seminaria quibus disponenda diebus 18, 75. seminarum consideratio 17, 13. seminario quando plantae transferri debeant 17, 14. seminarum propagandi tempus 18, 65 § 3.
- Semen siliis herba qualis 24, 117.
- Sementica frumenta quae 18, 10 § 1.
- Sementis alternanda 18, 50. statuta tempora 18, 59. 60.
- Sementina pira 15, 17.
- Semifera animalia 8, 78. 82.
- Semiramidis crater mirus 22, 15.
- accipientis regnum pictura 35, 36 § 9. cum equo concubuisse 8, 64.
- Semenesertus rex 36, 14 § 5.
- Semnonia herba qualis 24, 102.
- Sempervivum herba 25, 192.
- Sempronius P. consul 33, 6. S. septimo mense natus 7, 4.
- Senator quando uno quinquennio nullus mortuus 7, 49.
- Senatus sub divo interdum habitus 8, 70.
- Senecae Annaei potentia, et amor erga praedictum 14, 5. laudatus 6, 21. 9. 78. 29, 5.
- Senecio herba qualis 25, 106.
- Senectutis exempla plura 7, 49.
50. senecta quo exantur 20, 95. longa multo toleratur 22, 53. longae exemplum 22, 53.
- Senum delubrum ubi 32, 7. baculi e ferula cur fiant 13, 43.
- Senes pestilentiam minime sentiunt 7, 51.
- Senescentia maturius ferunt fructum 16, 50. quaedam fertilissima 16, 51. senescentia tarde *ib.* cortex rugosior 16, 55. senescunt celerius praefocunda 16, 51.
- Senilia iuventa praematurae mortis signum 7, 52.
- Sensuum animalium consideratio 10, 88. in quibus animalibus excellentior *ib.* sensibus proficua 23, 16. sensus purgantia 20, 87. 34. 31. 12. sensuum omnium pictura a quo 35, 36 § 19.
- Sepa lacerti genus 29, 32. 39.
- Sepae serpentis morsus remedia 32, 17.
- Sepeliendi veterum consuetudo 35, 46. sepeliendi mos in aquis 4, 26.
- Sepulturae consideratio 7, 55. luxus 36, 4 § 9. 19 § 4.
- Sepulchra equorum 8, 69.
- Sepultus quis intelligatur 7, 55.
- Sepiarum piscium consideratio 9, 45. 20. in medicina usus 32, 43. 24. 27. sepiae atramento in lucerna addito Aethiopes videntur astantes 32, 52. sepium astus 9, 45. mira magnitudo 9, 48. coitus et partus 9, 74 (2). sepia omnibus parit mensibus *ib.*
- Seplasia quid 34, 2. ei. resina 16, 18.
- Seps serpens et morsus eius remedium 23, 29.
- Septentrio quid 2, 68. Septentrio ventus 2, 46. Septentrio ubi non cernatur 6, 24. Septentrio cerasa 15, 30. Septentrionales populi domus arundinis. contegunt 16, 64. Septentrio flante quae fieri non debeant 18, 61.
- Septimuleius Gracchum perimit 33, 14.
- Septorum porticus Romae 16, 76 § 2.
- Serranus Romanus unde dictus 18, 4. Serrani agri ubi, et eorum nomina *ib.*
- Serapias herba 26, 62.
- Serapionis pictura 35, 37.
- Serapis dei delubrum ubi 36, 11.
- Colosseum ex smaragdo 27, 19.
- Serinitatis futurae signum 18, 78.
- Serenus Annaeus fungis peremptus 22, 47.
- Sergii M. fortitudo 7, 29.
- Sergius Orata quis 9, 79.
- Serichatum aroma 12, 45.
- Seriphium herba 27, 29. 32, 31.
- Seris lactucae genus, ac eius mod. 20, 29. 32. genera duo *ib.*
- Sermones absentium aurium tintitu praesentium 28, 5. sermoni qui dentes necessarii 7,
15. sermone carentes homines 6, 35. sermo ab homine septimo exprimitur anno 11, 65. quando homini contingat 11, 112.
- Serere quaedam propter alia interdum decet 18, 60. serere semina quid docuerit 17, 22. serendi peritia cognominum diversorum ratio fuit 18, 3. serendi tempus aptum 18, 54. 56. 60.
- Serotinae ficus unde 15, 19.
- Serpentem terra recipit homine percussio 2, 63. serpentum morsus non petit serpentem 7, 1. hominis salivam fugiunt 7, 2. his mustela inimicissima 32, 12. serpentem mulier quando peperit 7, 3. serpentes Pythias Marisique non nocent 7, 2. 21, 45. 25, 76. 28, 4. 6. nunquam in trifolio aspicuntur 21, 88. quomodo mitigentur 21, 84. maxima copia ubi 5, 4. 6. 17. 34. hiescentes homines 6, 34. loca his infesta 6, 31. quos non ferunt 22, 25. serpentum et cervorum pugna 8, 50. 22, 37. serpentis dente laesus vulnera aggravat 28, 6. serpentes quo aspiantur 28, 29. quomodo contrahantur 28, 42. serpentum senectas in medicinis usus 28, 48. 29, 38. 39. 30, 8. 19. occidit sine veneno est 29, 18. serpens in medicinis usus 29, 38. ubi maximi 31, 15. serpentum exantatio 28, 4. qui homines torrori sint 28, 6. mirum *ib.* serpentes laeva manu extrahantur *ib.* serpentum mira magnitudo 8, 14. serpentes cantus extrahit 8, 19. serpentum colores terrae in qua occultantur similes 8, 35. innumera genera *ib.* virus exitiale *ib.* quo vinum reficiant 8, 41. serpentibus Amyclae deletae 8, 43. serpentem latrasse 8, 63. ubi et terra nascantur, et quibus non nocent 8, 54. quando infirmi 32, 19. coitus et ova 10, 82. quae maxime fugiant 10, 90. praecipue vinum appetunt 10, 93. amissum visum recuperant 11, 55. genae 11, 56. lingua qualis 11, 65. vox 11, 112. costae triginta 11, 83. dentes quales 11, 61. venenum in melle 11, 73. anserinis pedibus visi 11, 107. ubi frequentissimi 12, 40. serpentes quo fugiunt 8, 50 (2). 10, 90. 12, 40. 20, 14. 50. 51. 56. 64. 69. 71. 36. 23, 16. 58. 24, 12. 13. 36. 44. 92. 93. 25, 72. 27, 55. 28, 20. 27. 29. 42. 29. 24. 25, 51. 36. 34. 59. 3, 11. serpentes mustela cum infestare caput rutam edendo se munit 20, 51. testudines inimicae 20, 61. serpentes foeniculo senectatem exant 20, 95. 8, 41. ictu medicinae multae 25, 54. 55. inclusi circulo ne exant 25, 55. morsus remedia 8, 41. 50. 9, 51. 13, 10. 25. 14. 22. 16, 24. 33. 20, 9. 13. 19, 20. 21. sqq. 27. 34. 36. 39. 40. 43. 48. 51. 52. 53. 54. 56. 87. 89. 90. 96. 98. 21, 72. 74. 77. 79. 83. 88. 91. 96. 97. 22, 8. 15. 24. 25. 26. 29. 30. 32. 35. 36. 38. 61. 64. 50. 58. 59. 61. 71. — 73. 22. 11. — 14. 16. 29. 32. 47. 70. 71. 78. 80.

61. 24, 3. 10. 20. 21. 22. 35. 40.
42. 53. 56. 10. 71. 12. 80. 86. 87.
91. 93. 109. 57. 25. 28. 42. 63. 64.
70. 87. 89. 92. 94. 101. 106. 26.
17. 20. 66. 27. 18. 19. 44. 60. 72.
98. 103. 109. 28. 9. 10. 18. 23. 33.
42. 29. 11. 15. 17. 20. 22. 27. 32.
14. 16. 19. 54. 33. 1.
Serpillo herba vinum inficiunt
14, 19. 54. serpillum ubi copiose
se 19, 55. unde dictum eiusque
natura, ac ex eo medicinae 20.
90. la theriacae compositione
20, 100. serp. herba qualis 16,
82.
Serra instrumentum a quo re-
perta 7, 67. unde dicta laventa-
tae sit 24, 80.
Serrae pisces 22, 51.
Serrata herba 24, 80. dentes 11,
61.
Serratura herba 25, 46.
Sertorii graminea corona 22, 6.
cerva 8, 50. Sert. a Pompeio vi-
tus 7, 27.
Sertule herba 21, 29.
Sertum 21, 2.
Serrum lactis quid 11, 96.
Serriae coronae 21, 2.
Serrilus dux 16, 5.
Serrilii M. Consiidae filiae cu-
rator 24, 28.
Serrilii Damocertes medicus
25, 49.
Serrilii Nonianus 28, 5. 37, 21.
Serrilii Nullus 8, 78.
Serrilii M. consul 10, 60.
Serrilii P. a quo servatus 7, 29.
Serriliae Paniae interitus 7, 54.
Serriliana vina 14, 8 § 6.
Serritus cunctis odibilis 16, 1.
Serritium a quo repertum 7, 57.
Serrus rex ovium boumque ef-
figie primus aas signavit 18, 3.
83. 18. Fortunae aedes sacrat
36, 46. ei. status 33, 6. sensus
maximus 38, 13. mater et eius
mira naturae 26, 70. Compita-
liae et ludus laribus primus in-
stituit ib. ei. toga 8, 14. pueri
caput arsit 2, 111. 36, 70.
Serrii Clodii dolor 25, 7.
Serrus Sulpitius 2, 37. 28, 5.
Serrus ubi nullus 6, 24. fugi-
tivos Vestales virgines, ne ur-
bem exeant retinent praecatio-
nibus 28, 3. servi erga domi-
num amor 7, 36. plures magno
empti pretio 7, 40. servi in un-
guentis luxus 13, 4. servorum
vestes vaccinia tiagi 16, 31. in-
gens numerus 33, 47. annuli
quales 33, 6. quidam ditissimi
84, 6. 33, 52. pedes croci infici
25, 58. plures scientiis in-
signes ib. potentium nomina
plura ib.
Sesama fruges unde adiecta 18,
22. eam pinsendi ratio 18, 28.
quando serenda 18, 10 § 1 et 3.
23. folia qualia 18, 10 § 7. se-
samis oleum 6, 32. 15, 7. 18, 22.
sesama triticum et ex ea medi-
cinae 22, 64. sesaminum oleum
ad quid utile 23, 49.
Sesamoides et ex ea medic. 22,
64. 25, 21.
Sesamum arbor 15, 7.
Seseli herba a cervis reperta 8,
50. 25, 53. ei. semen 20, 87.
Sesostria 6, 34. 33, 15. 36, 14 § 5.
Sestertium quid continebat 33,
13.
Sestius futurorum praescius, et
quid eircumplem oleum 18, 74.
scriptor 16, 20. medicus 32, 22.
Setania cepae genus 19, 32. me-
spila 15, 22. pomi genus 23, 73.
Setarum capillatum in vesicis
hominum 11, 82.
Setinum vinum ab
praecelatum cunctis
quale 23, 21.
PLIN. HIST

Severi homines plures 7, 18.
Severiana poma 15, 16.
Sevi consideratio, natura, usus,
medicinae 28, 28. 29, 30. quo-
rum animalium 11, 85.
Sextius scr. 32, 18.
Sextus Papinius consul Plinii
tempore 15, 14.
Sexus in arboribus 13, 7. quibus
insunt ib. sexum mutantia 28,
27. sexuum hominis mutatio 7,
3. cognoscendorum signa 7, 6.
Sibariis exercitus de aquis
mirum 8, 44.
Sibyllarum trium statuae Romae
24, 11. Sibyllae divinitas 7, 33.
Sibyllini libri Tarquinio allati
13, 27.
Siccandi vim habentia 24, 6. 7.
36, 42. 35, 53.
Siccione herba qualis 25, 60.
Siciliae triticum optimum 18, 12
§ 1. vina nobilia 14, 8 § 4. fer-
tilitas 18, 21. crocum 21, 17.
Sicilia recuperata 7, 27.
Siccus L. Dentatus quibus co-
ronae donatus est ac eius gesta
7, 29. 16, 90. 22, 6.
Siclam vinum quale 15, 7.
Siculum bellum ab Augusto ge-
stum quale 16, 3.
Sicyoni populi cur fame moe-
roreque vexati 26, 4 § 1. cuius
coronae inventores 21, 3. tis
ab Apolline responsum 26, 4 § 1.
Sicyetivinum ex qua materia 14,
10 § 3.
Sicyotes gemma 37, 73.
Sideratio in arboribus quid 17,
27 § 4 et 6. quibus nocet arbori-
bus ib.
Sideratis, id est sidore affatis
utilia 28, 64.
Sideris herba qualis 26, 67.
Siderion heracleon herba 25, 15.
Sideritis, id est magis lapis 26,
25.
Siderites adamantis genus 37,
15. 65.
Sideritis herbae medicinae 26,
12. 60. 64. 71. 83.
Siderite herba 23, 10. 22, 19.
Sideropocilis gemma 37, 67.
Sidus nulum obacurari obiectu
terrae 2, 7. sidera naturae ubi
non servant, sed avium tantum
volatum 6, 28. siderum obser-
vationes a Babiloniae repertae
7, 87. in naviganda Phoenices
invenientes 17, 57. siderum na-
tura ex igne 2, 4. 7. errantium
consideratio 2, 6. 12. 12. sidera
cuique attributa vulgo caedi-
tum 2, 6. siderum magnitudo
2, 8. 89. absides 2, 13. statio
eur dicta ib. stationes 2, 11.
errantium catholica 2, 16. cur
colorem mutant 2, 16. sidera-
lia scientiae sententia de varie-
tate nascendi 7, 50. sidera
Oceanii humore pasci 2, 68. si-
derum certa tempora tradi non
possunt 18, 36. errantium no-
ascenda agricolis ratio 18, 37.
siderum observatio triplex 18,
58. ortus et occasus observatio
18, 67 § 3. quibus mensium
diebus 18, 64. 67 § 3. siderum
observatio ubi plurimum 5, 4.
scientiae inventores 3, 18. Ho-
lus rex 6, 30.
Signantes corpora notis populi
6, 4.
Signae vinum 14, 8 § 3.
Signifer qui et Zodiacus circuli
signa caelestis 2, 3. 13.
Significa quae 2, 11.
Signorum et statuarum ingens
copia 34, 16.
Signa qualis 24, 56.
Signis 38, 55. 36.
testis 42.

Silentii servandi exemplum 8,
9. 7, 22. utilitas 28, 17. multi
sibi imperarunt ib. quo indu-
cantur 32, 18.
Silenus scr. 4, 36.
Siler aquosus gaudet 16, 81. quo-
modo germinat 16, 23. medi-
cinae 24, 44.
Silex lunensis qualis 36, 29. ni-
gri ubi optimi 36, 49.
Silla pigmenti consider. 36, 56.
Silia, id est foenum Graecum
16, 50. 55. 24, 120.
Siliago 18, 19. 20 § 1 et 2. sili-
gini panis optimus 18, 27. ubi
serenda 18, 55. 46. 50. 56. ex
ea medicinae 22, 67.
Siliquarum consid. 15, 34. sili-
quae Graecae quo serendae
tempore 17, 30 § 6. siliquarum
natura et medic. ex eis 23, 79.
Syracae ib. siliquandi legumi-
nibus tempus 18, 10 § 5. siliqua-
rum consideratio 15, 26. Syria-
ca quae fiant 14, 19 § 3. Cerau-
nia 13, 16.
Siliquastrum herba, id est, pi-
peritis 19, 62.
Silius P. consul 8, 61.
Silianus lunius consul 2, 89.
Silianus veneno extinctus 7, 11.
Silianus D. Magnas librum in
Latinum convertit 18, 5. Sili-
nus praecul 2, 35. Silianus
Cannus 34, 18.
Silianion statuarum 34, 19.
Silonum cognomen unde 11, 59.
Silipli herbae consid. medici-
naeque 22, 48. siphion, id
est, laserpitium herba 19, 15.
Silvani dii 12, 2.
Silvanisimulacrum quando sub-
latum Romae 15, 20.
Silvarum honor 12, 3. silvae qua
ratione extirpandae 18, 8 § 3.
silvarum insigni Roma distin-
cta 16, 25. silvas incolentes ho-
mines 4, 26.
Silvestres terrae quibus ab aliis
differant 19, 60. silvestrium
arborum consideratio 16, 51.
silvestria tardiora omnia ib.
quibus infestentur morbis 17,
37 § 1. paucos morbos sentiunt
ib. silvestrium arborum medi-
cinae 24, 1 aqq.
Siluri pisces 5, 10. 9, 17. 25.
scr. in medicinis usus 32, 40.
43. 44. mas ova edita custo-
diat 9, 75.
Simenus pictor 34, 19 § 34.
Simiarum consideratio 8, 80. 11,
100. cum homine similitudo ib.
ubi toto corpore albae 8, 31.
lana cava tristes 8, 80. erga
foetum affectio ib.
Similago frumentum in Aegypto
18, 19.
Similitudinis exempla 7, 10.
Simon scriptor primus de equi-
tatu, eius simulacrum 34, 19
§ 15.
Simonides de memoriae arte 7,
24. quas literas repererit 7, 57.
Simonides pictoris opera 35, 40
§ 38.
Simonides scr. 6, 33.
Simon nomen delphini agno-
scunt 9, 8. 9.
Simon puer scholasticus 9, 8.
Simorum cognomina unde 11, 59.
Simulacra olim ex arbore 12, 2.
Simulacra deorum cur ex cedro
13, 11. eadem ex qua materia
13, 17. 14, 2. 34, 5. aereum pri-
mum Romae 34, 9. bitumine
piagebantur ib. lignea aut fi-
cilia 34, 16.
Simus medicus 22, 32. 21, 88.
Simus pictor 35, 40 § 89.
Sinapis herbae consideratio 19,
54. genera, natura, medicinae
20, 87. oleum quomodo et ad

- boves cur in Sicilia 2, 101. Solis
vis 2, 103. solem orientem et oc-
cidentem Atlantes dira impre-
catione contenerent 5, 8. soli
omnium folia quotidie oscitant
16, 34. solem quae herbae re-
spiciunt 18, 36. 67 § 1. 26, 40.
solis motus ratio prope inex-
plicabilis 18, 74. in aquarium
transitus 18, 64. recessus et
accessus ad nos 18, 68 § 1. sol
quotidie ex alio caeli momento
quam pridie oritur 18, 77 § 1.
solis praesagia plura 18, 78.
ubi semel in anno oriatur occi-
datque 4, 26. sol ne nocent 25,
81. solis Colossus Rhodi 34, 18.
obeliscus 36, 14. urbs ib. ob-
scuratione pestilentia contra-
hitur 36, 69. honor 12, 42. gema-
ma 37, 60. 67. solem contra non
mingendum 28, 19. ne faciem
urat 29, 11. sole nihil utilius
31, 45. solifugarum morus
medicinae 22, 81. solis civitas
unguentis delectata 13, 2.
Soli, id est origes feræ 8, 79.
Solicitude animi quo propitius-
ter 28, 5. solitudinis exem-
plum 10, 31. 36.
Solistima tripulida gallorum qua-
lia 10, 24.
Solon Smyrnaeus 20, 83. 86.
Solpugæ vermes gentem interdum
auferunt 8, 43. 22, 81.
Solstitia quando contingant 18,
59. 68 § 1. 2, 17. solstitialis
circulus 2, 70. herba 26, 14.
Somnia quae tollant 20, 71. so-
mnia non videntes homines 5, 8.
quomodo vera nunciatur 27,
56. quando plurimum contigant
28, 14. qua arte ut velis
veniant 28, 29. an vera sint 10,
98. somnium quibus competat
animalibus ib. somniorum in-
terpretatio a quo reportata 7, 57.
tumultuosa faciens 26, 36. so-
mnia inducentia fugantiaque
14, 22. 19, 38. somnus in stram-
entis olim erat 18, 2. mediam
vitae partem auferit 35, 52. sine
respiratione locus nullus 9, 6.
quorum gravissimus 9, 15. 8,
34. somni animalium conside-
ratio 10, 97. somnus quid 10,
98. somnum impediunt 22, 70.
30, 48. 35, 38. s. facientia 9, 15.
20, 20. 22. 23. 26. 73. 76. 21, 72.
73. 77. 33. 22. 23. 42. 48. 61. 75.
24. 49. 25. 21. 94. 26. 30. 27. 28.
28. 79. 30. 48. 32. 11. somnus
phreneticos sanat 26, 72.
Somphos, id est, sylvestris eu-
corbita et ex ea medicinae 20, 7.
Sonchos herba 23, 44. 26, 92.
Senticus morbus quo deprehendat
36, 34.
Sophocles poeta quando et quid
de Italiae tritico 18, 12 § 1.
Hacchi iussu sepultus 7, 30.
gaudio oblit 7, 54. id. 21, 88.
22. 32. 37, 2.
Sophocles medicus 22, 8. 32.
Sopolis pictor celeberrimus 35,
40 § 43.
Sorba poma quomodo condisantur
15, 18 § 4. folia universa
decidunt 16, 28. quomodo ar-
bor 17, 11. 30 § 6. aerbus ar-
bor, quibus vermium infesta-
tur 17, 37 § 3. sorborum natu-
ra et medic. 23, 73. fructuum
consideratio 15, 23. conservan-
dorum ratio 15, 18 § 3. quae
loca amet 16, 30.
Soricum in occenta aspiciat 8,
82. fibrae numero dierum lu-
nae respondent 2, 41. quibus
inimicae 10, 95.
Soriculata vestis 8, 74.
Sornatus (al. Soraanus) 32, 23.
Sortilegiolorum materia 28, 6.
Sory 34, 28. 30.
Sosianus Apollo, unde adveetus
Romam 13, 11.
Sosisgenes astrologiae peritus
18, 57. 2, 6.
Sosismenes medicus 20, 73.
Sosttratus statuarius 34, 19. ar-
chitectus 36, 18 § 4.
Sotus artifex pavimentorum 36,
60.
Sotacus medicus 36, 38. 25. 37,
11 § 1. 23. 24. 51. 57.
Sotira obstetrix 28, 23.
Spadones in Perside quondam
regnauerunt 13, 9. Spadonum
urinae usus effectusque 28, 18.
Spadonia poma 15, 15. laurus
15, 39.
Sparganion quid 25, 64.
Spargus resinae genus 14, 25.
Spartacus aurum et argentum
suos habere vetuit 33, 14. a M.
Crasso victus 15, 38.
Spartopolia gemma 37, 73.
Sparti herbae consid. 19, 4. 7. 11,
8. sparto naves fiebant 24, 40.
Spasmos stomachi sedantia 32,
29. prohibentia 30, 36. 22. 9,
24. 24. 28. 72. spasticorum, id
est, intestina convulsa habentium
remedia 21, 77. 23, 47. 63.
24. 12. 22. 23. 24. 26. 81. 28. 27,
32. 28.
Spatae uvae genus 12, 62.
Specierum illusiones inducentia
24, 99.
Specus terrae miri plures 2, 95.
in quibus venti generantur 2,
44. pro domibus 7, 57.
Specularium lapidum conside-
ratio 36, 45. 37, 16.
Speculorum acies menstruis ha-
betatur 7, 13. ocularia ex ama-
ragdo 37, 16. ex stanno 34, 48.
lapidea 36, 27. specula quae
accendantur 2, 111. speculo-
rum consid. 23, 45. speculorum
aspectus quo hebetetur 28, 23.
7. 13. 11. 64. specularem si-
gnificationem Simon repperit 7,
57.
Sphacrus herba 24, 17.
Sphaeram materialem Atlas pri-
mus repperit 2, 6. 7, 57.
Sphangus herba 24, 17.
Sphagnos aroma 12, 50.
Sphingis sphaerae descript. 8,
30. 10. 93. 36, 17 § 2. sphinge
Augustus signabat 37, 4. 5.
Sphragides quid 35, 14. 37, 27.
Sphysena piscis 32, 54.
Spiciatarum herbarum differen-
tiae 21, 61.
Spiceae coronae usus 18, 2.
Spina Indica 12, 10. Aegyptia
13, 19. Babylonis 13, 46. re-
ginae mirum ib. siliens 13, 50.
spinae inseri nefas 15, 17. spi-
nae Batacae 15, 29. albae po-
mum 15, 34. quae tantum in nu-
ptiis 16, 30. flores in coronis
et cibis 21, 39. spinarum gene-
ra et medicinae 24, 65 — 68.
spinae appendix ib. 70. spinae
quo e corpore extantur 28,
76. spinae hominis angues ge-
nerantur 10, 86. spinae anima-
lis descriptio 11, 67. spinae
doloris remedia 20, 42. 24, 50.
86. 28. 27.
Spinea uva quae 14, 4 § 6.
Spinosorum herbarum differen-
tia 21, 54. 56.
Spinturnix avis 10, 17.
Spionia uva 14, 4 § 6.
Spiracula 2, 95.
Spirarchi simulacrum 34, 19 § 9.
Spiras arborum 16, 76 § 1.
Spirae corona 21, 29.
Spirandi difficultas quo tollatur
20, 71.
Spiritas, id est acis elementi
consid. 2, 4.
Spiritus subductum emendans
20, 53.
Spitamai Pygmaei 7, 2.
Splanchnoptes servus 22, 20. 31,
19 § 21.
Splention herba unde 25, 20.
Splene earentia 8, 80.
Splenetorum remedia 20, 26.
39. 59. 23, 70. 24, 42. 47. 74. 81.
120. 27. 92. 105. 28, 33. 32, 31.
37, 54.
Splenum consumentia 22, 16.
Spodii consider. 34, 33. 34, 52.
medicinae 23, 38. 51.
Spondilion arbor 12, 58.
Spondilii arboris medicinae 34,
16.
Spondilis serpens 27, 118.
Spondili piscis in medicinis
usus 32, 38. 53.
Spongiam lapidum consid. 36,
24 § 10. spongiae pratorum 19,
22. spongiae quo lapidescant
24, 73.
Spongiam piscium considera-
tio et genera 9, 69. 31, 47. 11,
46. in medicinis usus 22, 48. 53.
Spongites gemma 37, 67.
Sponsae qualis annulus mittat-
ur 33, 4.
Spurius Cassius, quare Cas-
sius.
Spuesdi superstitiones 28, 6. 7.
sputi medicinae 28, 7.
Squali pisces 9, 74.
Squamae piscium tegumenta 9,
15. aquamae ferri usus 34, 46.
Squatina piscis 22, 53. 9, 14. 67,
40. 74.
Squilla piscis 9, 66. 74. 11, 62.
Stachys herba 24, 86.
Stacte mirrhæ genus 12, 25.
Stacula uva 14, 4 § 6.
Stadiodromum simulacrum 34,
19 § 4.
Stadium quot pedes contineat 2,
21.
Stagna aquarum mox exsiccant
26, 9.
Stagonia quid 12, 32.
Stalegia quid 34, 32.
Stanni consideratio 34, 47. 48.
Staphylodendron arbor 16, 27.
Staphylinos 20, 15. 16. 19, 27.
25, 23.
Staphylus scr. 5, 31. alius 7, 57.
Staphys uva 23, 13.
Statana vina qualia 19, 3.
Staticae herbae medic. 26, 34.
Statilias mulieris senecta 7, 49.
Statiua Sebosus 9, 17. 6. 36.
Stationum siderum consideratio
2, 12 — 14.
Statonensis vina 14, 8 § 5.
Statoris Iovis aedes 22, 14.
Statua aurea prima 34, 24. sta-
tuarum origo, honor, et quibus
positae 34, 9. togata effigie
dicabantur 34, 10. nude ha-
stam tenentes ib. statuarum in
capite nascentes herba ad quid
24, 106. Achilleae 34, 10. ar-
gentearum usus 33, 54. eque-
stres 34, 10. statuarum differen-
tiae, et quibus tributae ib.
statua ingentis pretii 36, 4 § 5.
tripedaneae 34, 11. pedestres
equestresque 34, 13. statuarum
in Italia antiquitas 34, 16.
Statuaria ars quando cooperit
36, 4 § 3.
Statuariae humanae mensura 7, 16.
Steatites gemma 37, 71.
Stelephorus herba qualis 21, 61.
Stelis visci genus 16, 93.
Stellarum errantium considera-
tio 2, 6. stellarum natura ex
igne 2, 4. stellis suis eventus
assignant quidam 34, 4. stella-
rum alimentum ex humore 2, 5.
cur cadere credantur 2, 6. statio
2, 14. nullam obscurari
terrae obiectu 2, 47. omnes ma-
iores luna 2, 11. cur non vi-
deantur die ib. qualiter die vi-
deri non possint ib. errantium
motus ib. stationes, exortus 2,
12. stellarum abides, errantium
miracula etc. 2, 13. erran-
tium colores 8, 16. stellarum
inter se intervalia 2, 19. 31. at
musica 2, 70. st. in caelo re-
pente nasci 2, 22. nova quando
genita 2, 24. stellae carnitotus
diebus 2, 28. stellarum discursus
2, 26. magnitudo 2, 39. statu-
ant vitam hominum 7, 50. so-
lis adventu occultantur 18, 58.
non aspiciendae agricolis, sed
signa alia 18, 67 § 1. stellarum
circuli quid significant 18, 81.
ortus oceanusque 18, 57. prae-
sagia 18, 80.
Stellarum piscium consid. 9, 71.
86. 32, 53.
Stellionum animalium consid. 8,
49. scorpiionibus inimici 11, 20.
stell. et angues cutem deponunt
30, 27. stellio iavidiolum ani-
malis ib. Stellio, proverbium ib.
stellionum venenum, ac eorum
in medicinis usus eorumque
morus remedi. 29, 42. 37. 30,
17. 18. 27. 49. 22, 64.
Stemmata lineis discarrebant
ad imagines pictas 35, 2.
Stephanii senecta 7, 49.
Stephanitis uva unde 14, 4 § 9.
Stephanomelis herb. qual. 26, 84.
Stephanoplocos tabella 21, 3. 35,
40.
Stephanopolis pictura ib. 35, 40.
Stephanos lauri genus 15, 39.
Stephanus mulieris simulacrum
34, 19 § 10.
Stercorationis consid. 17, 46. 18,
53. stercorandi quando agri 17,
8. 27 § 5. 46. 18, 53. stercora-
to agro quae seri cupiant 18, 53.
Stercoris hominis in medicinis
usus 8, 44. 28, 13.
Stereutius Fauni filius unde di-
ctus 17, 6.
Sterelytis quid 23, 35.
Stereotus herba quae 25, 102.
Sterilitatis fructuum causa 18,
69 § 2. remedium 16, 95. 28, 13.
27. sterilitatis quadrupedum
remedia 22, 15. quibus induca-
tur 20, 44. 24, 47. 25, 33. 27, 17.
53. 28, 77. steriliora cuncta
pinguia 11, 85.
Sternutamenti consid. 2, 5. 28,
15. sternutamenta facientia
20, 87. 21, 19. 83. 93. 25, 21. 23.
86. 109. 27, 111. 28, 15. 32,
13. quo tollatur 23, 27. 24,
23. sternutamenti utilia 24,
58. sternutamentorum saluta-
tio 28, 5.
Stesichori in eclipsi metus 2, 9.
infantis in ore luscina cecinit
10, 43.
Sthenis statuarius 34, 19. 32, 44.
Stribum quid 33, 83.
Stilbenis phitos. quaestio cum
Diodoro 7, 54.
Stica uvae species 14, 11.
Stillicia qualis esse debeant
17, 19.
Stilo praeconus 33, 7. 37, 4.
Stipendiorum militum consu-
tudo 33, 13.
Stipulis ubi ligni vicia untantur
17, 3. in arvis incensae mire
prosumt 18, 72. differentiae,
bonitas, usus ib.
Stoebe herba 21, 54. 22, 13.
Stoechas herba qualis 26, 27. 27,
107.
Stoliditatis animalium exempla
10, 1. 8, 75.
Stolones unde dicti 17, 1. Sto-
lon in arboribus ib. 17, 11. 13.
Stolonis Licinii lex, actus, pre-
ca 18, 4.

- Stomace fons qualis 25, 6.
 Stomachi consideratio 11, 68.
 cruciatus asperimus 25, 7. stom-
 machum laedentia 20, 23. 28.
 45. 73. recreantia 30, 15. 32, 21.
 stomacho utilia 20, 7. 8. 9. 16.
 17. 20. 26. 33. 34. 42. 48. 60. 98.
 22. 33. 38. 40. 45. 47. 59. 70. 23.
 70. 72. 21. 95. 28, 34. stomachi
 praecordis utilia 20, 33. stom-
 machum purgantia 20, 12. 87.
 31. 32. Armentia 20, 81. 87. 99.
 21. 33. 102. 24. 18. 26. 18. 27.
 45. stomacho contraria 20, 73.
 83. 84. 93. 21. 78. 98. 22. 52. 64.
 73. 23. 7. 18. 28. 40. 51. 63. 75.
 77. 79. 80. 24. 35. 25. 18. 87. 27.
 55. 71. 30. 15. 34. 30. stomacho
 omne mustum inutile 23, 18.
 stomachum laedunt siccae fici
 23, 63. stomachum astringen-
 tia 23, 73. infantia 22, 50. 70.
 23, 78. stomacho inflato utilia
 20, 42. 51. 73. 21. 70. 76. 22. 15.
 27. 103. morbi remedia 20, 34.
 23. 51. 53. 34. 37. 67. 68. 92. 21.
 72. 73. 81. 22. 9. 15. 44. 51. 58.
 23. 3. 9. 32. 35. 46. 51. 53. 54. 56.
 60. 62. 70. 71. 78. 24. 12. 28. 36.
 73. 79. 80. 92. 25. 49. 27. 60. 91.
 24. 27. 34. 30. 15. 32. 14. 36. 40.
 37. 12. stomacho utile contra
 omnia vitia 20, 87. stomachi
 malaciae remedia 28, 21. stom-
 machi fluctuationes sistontia
 20, 28. stomachos dissolutos
 astringentia 20, 28. 91. 98. 22.
 70. 23. 5. 54. 73. 27. 22. 28. 60.
 90. 91. 29, 11.
 Stomatice herba 22, 11. 23, 58.
 71. 24. 54. 73.
 Stomatocorum remedia 24, 75.
 Stomoma quid 34, 25.
 Strabones unde dicti 7, 10.
 Strabonis visus acutus 7, 21.
 Stramenta optima ex qua mate-
 ria 18, 18.
 Strangias triticum 18, 12 § 1.
 Stranguriae morbi remedia 20, 16.
 21. 103. 22. 8. 44. 45. 23. 31. 24.
 10. 12. 32. 40. 69. 87. 96. 98. 25.
 16. 26. 49. 50. 21. 16. 44. 61. 74.
 111. 29. 17. 30. 21.
 Stratonis herba qualis 24, 105.
 Stratus Iupiter, id est militaris
 ubi 16, 89.
 Stratonicus sculptor 33, 55. 34.
 19 § 24 et 26.
 Stratonices reginae pictura 35,
 40 § 32 et 38.
 Streptos uvae genus 14, 4 § 7.
 Stropsicerotes ferarum genus 8,
 79. 11, 45.
 Striges aves quales 11, 98.
 Strobon arbor 17, 40.
 Strongylis aluminis genus 35, 52.
 Strongylionis Amazonis simula-
 crum 34, 19 § 21.
 Strombus piscis 32, 53.
 Strophia coronae 21, 2.
 Struma Nonius a Catullo taxa-
 tus 37, 21.
 Strumae gutturis remedia 20, 23.
 36. 39. 50. 51. 52. 59. 69. 84. 88.
 86. 89. 21. 83. 104. 22. 9. 12. 16.
 30. 32. 35. 25. 74. 22. 58. 70. 10.
 70. 74. 23. 55. 63. 64. 24. 6. 12.
 12. 15. 23. 62. 89. 25. 22. 107.
 109. 26. 11. 33. 36. 27. 45. 57.
 28. 11. 23. 37. 30. 12. 32. 14. 21.
 28. 36. 28. 30. 58. strumas mi-
 re prohibet caprificus arbor 23,
 64.
 Strumum herba 27, 44.
 Strutea, i. e. cotonea poma 15,
 10. 14.
 Struthion herba 27, 1. 24, 58.
 19, 18.
 Struthioemeli avia descriptio
 10. 1. 29. ei. ova 10, 73. natura
 calvus 11, 47. utrinque palpe-
 bras habet 11, 57.
 Struthopodes foeminae quae 7, 2.
 Strychnum herba 26, 73. 27, 44.
 106. 21, 52.
 Studiorum amoenitates quaeri-
 mus 1, prol. studiorum gratia
 bellehorum amittit 25, 21.
 Stultitiae exemplum 10, 1.
 Stups quid 19, 8.
 Sturnorum avium consid. 10, 35.
 st. Graeco ac Latino sermone
 docilis 10, 59.
 Stygia senenium 30, 53.
 Stymma 13, 2.
 Stymmi 33, 33.
 Symphalides 11, 43.
 Stypax stat. 34, 19 § 21.
 Styptica 24, 73.
 Sytrax gummi 12, 40. 54. 24, 15.
 Sualternicium electri genus 37,
 11 § 1.
 Suarius negotiator Scipioni si-
 milita 21, 7.
 Suberis arboris consideratio 16,
 13. in mulierum calceis ib. pro-
 prio glandem fert 16, 8. non
 sentit facile cariem aut vetu-
 statem 16, 78. invatur cortice
 detracto 17, 37 § 9. non deci-
 dunt folia 16, 33. medic. 24, 8.
 Subia avis 10, 17.
 Subiugum animal 30, 52.
 Subsalsali venti exortus quando
 2, 46. 47. Graeco Apellotes 13,
 71 § 2.
 Suburrana tribus Romae 18, 3.
 Succinorum gummi consideratio
 usque 37, 11 § 1 et 2. 12. 13.
 Succorum consid. 15, 33. 16, 71.
 succi hortensium consid. 19, 61.
 succus sanguis arborum 10, 71.
 omnes optimi unguentis 13, 2.
 coloris consid. 15, 33. odoris
 ib. succus myrti mirae naturae
 15, 35.
 Suctularum caelestis signi consi-
 deratio 18, 67 § 4. 74. 2, 41.
 Sudines scriptor 37, 10. 11. 33.
 30. 9. 56. 36, 12.
 Sudis piscis 32, 54.
 Sudorem non emittentes 7, 18.
 sudorem inhibentia tollentia-
 que 20, 51. 98. 21, 73. 23, 40.
 45. 81. 28, 79. 35. 52. 51. mo-
 ventia 20, 40. 73. 21, 76. 22, 15.
 23. 49. 63. 24, 20. 39. 60. 98. 25.
 90. 27. 48. 73. 109. 31, 42.
 Suum cuique placet 14, 8 § 6.
 Suis quisque favet 36, 4 § 3.
 Suum animalium consid. et na-
 tura 8, 77 sq. generatio partus-
 que 11, 84. suum scorpionibus
 icтарum medicina 32, 19. coi-
 tus qualis 10, 83. quibus dele-
 ctentur 10, 93. quibus inimicae
 10, 94. primiparae vulva opti-
 ma 11, 84. spirantes a muribus
 rosae 11, 85. quibus quae glandes
 prosint magis 16, 8. quibus
 carnes meliores ib. foemina
 efficacior quae non peperit 28,
 37. ubi ungulas habeant soli-
 das 11, 106. quibus serpentes
 in pabulo 11, 115. quo crasse-
 scant pinguescantque 13, 32. 37.
 55. quo necentur 3, 24. dentes
 nunquam decidunt 11, 64. co-
 stae denae 11, 83. venenis qui-
 busdam non laeduntur 29, 23.
 sine splene inveniri 23, 20.
 quomodo sine liene fiant 24, 41.
 morbi remedia 24, 63. 113. 116.
 28. 81. simus 17, 6. 28, 37.
 Suillo adipi quanta laus 28, 36.
 lac quale 28, 33.
 Snilli, id est boleti genus 16, 11.
 suillorum venenis utile 22, 47.
 Suetonius Paulinus consul de
 Atlante monte 5, 1.
 Suffetiae vestalis virginis sta-
 tua 34, 11.
 Suffitus materia 24, 61.
 Suffragia ementium poena 25, 46.
 Suffusio morbi remedium
 28, 28. 29.
 Sulcorum in agro latitudo longi-
 tudoque quanta esse debeat 17,
 35 § 7.
 Sulphuris consideratio 35, 50.
 in religione usus ib. sulphuris
 odorem fulgura fulminaque hab-
 ent ib.
 Sulpitius Gallus consul eclipsis
 causam explicat 2, 9. id. 2, 19.
 Sulpitius L. consul 33, 6.
 Sulpitius Galba 33, 8.
 Sulpitius Servius cos. 2, 57.
 Sulpitius Qu. consulatus 7, 49.
 Sulpitiae Fulvii coniugis pudici-
 tia 7, 35.
 Sumen quid et unde dictum 8,
 77. suis optimum 11, 84.
 Summani dei aedes Romae 29,
 14. Summanus quae fulmina
 mittit 2, 53.
 Superbiae sedes ubi 11, 51. su-
 perborum redargutio 34, 54.
 superbia columbarum 7, 5.
 Superciliorum consideratio 11,
 51. quo denigrari possint 30,
 46. affectuum indicia 11, 51. unde
 dicta 11, 51. superciliorum
 indicia 11, 51. 11, 114.
 Suppositiosa apud Plinium 12,
 42. 54. 15. 4. 6. 25. 32. 16. 5. 14.
 23. 91. 92. 21. 83. 84. 94. 104.
 22. 9. 16. 24. 29. 32. 65. 72. 23.
 54. 59. 64. 71. 24. 1. 6. 41. 49. 62.
 82. 99. 106. 108. 112. 25. 59.
 92. 94. 106. 26. 12. 60. 71. 27. 75.
 105. 113. 28. 3. 6. 42. 63. 29. 12.
 15. 19. 38. 30. 8. 24. 32. 16. 34.
 26. 29. 38. 84. 43. 37. 40. 56.
 Supervacuum diligentiam ad-
 fectare non nostrum est 17, 1.
 Superfoetare quaedam animalia
 7, 9. 10, 82.
 Suppurationum, id est, aposte-
 matum ad saniem tendentium
 remedia 21, 76. 36, 28. quibus
 extrahantur 22, 58. 69. 70. 23.
 16. 32. 40. 41. 71. 24. 7. 23. 29.
 77. 105. 25. 22. 25. 89. 26. 29.
 27. 60. 87. 109.
 Surae animalium quales 11, 105.
 Surculorum vitium ac aliarum
 arborum natura 17, 35 § 1.
 Surditatis remedia 20, 3. 33. 51.
 25, 18. surdi ob aquam Nili 6, 35.
 Surrentinae uvae quales 14, 4 §
 1 et 6. 8 § 3. 23, 20. 22. vasa
 35, 46.
 Susinum unguentum ex quibus
 13, 2.
 Suspensii mirum 16, 45.
 Suspiriosorum remedia 20, 4. 13.
 23. 50. 51. 55. 81. 87. 21. 77. 93.
 22. 30. 75. 23. 16. 63. 80. 24. 12.
 24. 58. 92. 95. 26. 20. 37. 13. 105.
 28. 55. 32. 29. 34. 55. 35. 50.
 Sutor ne ultra crepidam quae-
 rat, Proverbium 35, 36 § 12.
 Sutrinas artes Boethius repe-
 rit 7, 57.
 Syce taeda 16, 19.
 Syche herba 27, 93.
 Syenites lapis 36, 13.
 Sygnitia pira 15, 16.
 Syllae ostentum 2, 55. consula-
 tus 7, 11. quo prospiciunt 7,
 43. felicitas sibi cognomen asse-
 runt 7, 44. crudelitas, proscrit-
 ptio, interitusque ib. dictator
 primus in Cornelia domo crea-
 tus 7, 55. quae gemma signave-
 rit 37, 4. Scauri privignus 37, 5.
 de Mario triumphus 33, 5. in-
 gentem auri et argenti copiam
 Romam in victoria transfert ib.
 Romanorum ditissimus 33, 47.
 divites proscriptis 33, 52. cu-
 ria ubi 34, 12. Capitolinae a-
 nibus unde advexit columnas
 36, 4 § 15. Syllae mala 36, 24
 § 7. mater quae ib. § 8. Prae-
 nestae delubrum fortunae ac-
 dificat 36, 64. pediculari mor-
 bo interit 11, 39. 7, 44. 26, 86.
 saevitia in cives Romanos 22, 6.
 graminea donatus ib. legatus
 sociali bello Stabias oppidum
 delet 3, 9.
 Syllana colonia 14, 8 § 2.
 Syllibum herba 22, 42.
 Symbolum, id est annulus 33, 4.
 Symmetria Latino nomine caret
 34, 19 § 6. primus usurpavit
 Euphranor 35, 40 § 25.
 Sympathia quid 20, 48. 37, 3.
 Symphyton herba 26, 85. 88. 90.
 27, 24.
 Symplegma, signum 36, 4 § 6 et
 10.
 Syriarum Menandri 23, 81.
 Syngenicum 35, 40 § 29.
 Synochitis gemma 37, 73.
 Synodontes pisces 37, 67.
 Synodontites gemma ib.
 Syntectis utile 22, 24. 49.
 Syntexis morbi remedia 22, 62.
 Syntexas Marcellus capiens
 Archimedi parci iussit 7, 38.
 Syracusana columnarum capi-
 ta in Pantheo posita 34, 7.
 Syraeum vinum 14, 11.
 Syrean herba 24, 117.
 Syri, acrobis quibus servatur
 triticum 19, 56.
 Syria tantum balsamum gignit
 16, 59. arbores 13, 10. 12. oli-
 vae 15, 4. oleum 15, 7. Syriae
 terra qualis 17, 3. 18, 47. triti-
 cum 18, 12 § 1. Staphylino her-
 ba abundat 20, 16. arundo 24,
 50. Syriacoele iuncum odora-
 tum habet 21, 72. Syrorum mul-
 ta olera, proverbium 20, 16. ra-
 phanus 19, 26 § 3. vina 14, 4 §
 8. 24, 120. resina 14, 25. glans
 12, 46. siliquae ad quid 23, 79.
 Syriasis morbus 22, 29. 30, 47.
 Syricum color 33, 40. 35, 12. 25.
 Syringia calami genus 16, 66.
 Syringites gemma 37, 67.
 Syrites lapis 11, 83.
 Syrium, id est lili succus 21, 74.
 oleum ad quid 23, 49.
 Syron herba 26, 19.
 Syropicon terrae genus 35, 58.
 Syrtites gemmae 37, 26. 67.
 T.
 Tabanus vermis 11, 34. 28.
 Tablana codicibus implebantur
 35, 2.
 Tacapensis Africae ager ma-
 lum triferum habet 16, 50.
 Tactus cunctis communis ani-
 malibus 10, 90.
 Taeda arboris consider. 16, 19.
 picea materia 16, 21. montes
 amat 16, 30. medicinae 24, 27.
 Taniae piscis medicinae 32, 25.
 Talliarum satus consideratio 17,
 28. 29.
 Talentum 33, 15. Atticum 35,
 40 § 30.
 Tali quibus non sint 11, 105.
 talorum medicinae 26, 66.
 Talpae uva 14, 4 § 7.
 Talpae animalis consideratio
 30, 7. ei. armo tacta semina
 uberiora fiunt 18, 45. magicis
 aptias. 30, 7. cordis mirum ib.
 in medicinae usus ib. et 12. in-
 terdum oppidum suffundit 8,
 43. copia ubi 8, 83. e. pellibus
 cubicularia atragula ib. sub
 terra degnat vitam 10, 88. mi-
 rus auditus ib. visu caret, oculorum
 tamen effigies inest ei 11,
 52. semper defossae vivunt 9,
 6. subterraneum animal 9, 83.
 Tamarix arbor nullum semen
 aut fructum gerit 16, 45. fru-
 tex 13, 37. folia non decidunt
 16, 33. folia carnosae 16, 38.
 medicinae 24, 41.
 Taniaia uvae genus 23, 13. 14.
 Tannum herba 21, 50.
 Tanaquil 36, 70. ei. lana 8, 74.

Tanos gemma qualis 37, 19.
Tans gemma 37, 73.
Taphinius lapis qualis 36, 39.
Tapii, id est sinapis 19, 55.
Tapsiae herbae medicinae 26, 11.
Taraciae Vestalis statua 34, 11.
Tarracinae uvae quales 14, 4 § 6.
Tarandi animalis consideratio 8, 52.
Tardas quas aves Hispan. appellet 10, 29.
Tarentina vina optima 14, 4 § 7.
9. pineae nucleis 15, 9. pira 15, 18 § 3. ficus 15, 9. nucleis 15, 24. castaneae 15, 25. myrtus 15, 37. cupressae 16, 60.
Tarentinus medicus 20, 13.
Tarenti Colossus 34, 28.
Tarmoendae Assyrius 30, 2.
Tarpeio delubro caput hominis inventum 28, 4.
Tarquinio a Sibylla allati libri 13, 27. Priscus Romanorum rex quando 15, 1. ei. filius primum praetexta donatus 33, 4. ei. statua sine annulis ib. aurea tunica triumphat 33, 19. ei. pater 35, 5. 43. opera Romae 36, 24 § 3.
Tarquinii Superbi hortum colere solitus 19, 19 § 1. Tarquinio regno pulso serpentem latuisse 8, 62.
Tarracensis vina 14, 8 § 6.
Tarrupia uva qualis 14, 4 § 7.
Tarum arbor 12, 44.
Tasconium quid 13, 31.
Tatius L. Rufus cos. quid circa agros 18, 7 § 4.
Tattaeus sal qualis 31, 41.
Tauricus sculptor 33, 55. pictor 36, 4 § 10. 35, 40 § 40.
Tauromitani collis uvae quales 14, 4 § 3. 8 § 4.
Taurus ser. 7, 2.
Taurus avis cur dicta 10, 57.
Taurorum coitus 10, 82. fel 11, 75. tauri in medicinis usus 28, 69. Indici miri 8, 26. taurorum consideratio 8, 70. inter se dimicatio ib. generositas ib. sanguinis remedia 20, 36. taurorum necandi inventio 8, 70. taurorum victimae laudatiss. ib. sanguis venenosus, et contra eum remedia 23, 71. 64. 28, 40, 11, 90.
Tauri, id est terrestres scarabei 30, 12.
Tauri coelestis signi stellae quae 2, 41.
Taxica s. toxica 16, 20. 26, 30.
Taxi arboris consid. 16, 20. ubi venosus ib. quo innoxia fiat ib. folia non decidunt 16, 33. medicinae 24, 72.
Tectoria qua ratione fiant 36, 35.
Tegetes ex qua materia 21, 69.
Tegulas Cinyra primus reperit 7, 57.
Tela sagittasque e corpore extrahentia 25, 53. 26, 87. 21, 115. telorum venena extinguens 22, 49. 28, 30.
Telichis Castoris et Pollucis auriga 6, 4.
Telephanes pictor 35, 2.
Telephon herba 27, 110.
Telestus poeta 35, 36 § 22.
Tellana ficus 15, 19.
Telicardios gemma 37, 68.
Telinum unguentum 13, 2.
Telirrhizos gemma 37, 68.
Telis, id est foenum Graecum 24, 120.
Telluris aedes Romae 34, 14.
Telmesium vinum 14, 9.
Temetum vinum dicebatur 14, 14.
Temperamento utendum 23, 47.
Temperantia in cibis 28, 14.
Tempestatum consid. 2, 39. 41. pronostica praesentiaque 13, 78.

quibusdam certis annis intenduntur ib. temp. imminente vasa sudare dicuntur 18, 90. tempestates quae vocentur 18, 69 § 1. ex quibus exeant sideribus ib. remedia 18, 70. 37, 54. 56.
Tempestivitas quantum prosit 16, 74.
Temporum fastigia 35, 43. tempus in toto orbe excellentissimum 36, 21. 22. 23.
Temporis aequalitates quibus distinguantur 2, 70. tempora tria servanda in ratione arborum 17, 30 § 5. temporis cardo quadripartite distinctus 18, 59. tempora tria veteres fructus metuebant 18, 69 § 3. temporis partes quales futurae sint quo noscatur 18, 80.
Temporum doloris remedia 20, 93.
Tempae vinum quale 14, 8 § 6.
Temulentia unde dicta 14, 14. libidines docet 14, 28.
Tenasmos 28, 59. 32, 21. remedia 20, 23. 81. 84. 22, 73. 26, 28. 27, 31. 62. 28, 33. 30, 19. 32, 31. 21, 10. 34, 52.
Tentyratae populi crocodilis terrores sunt 8, 38. 28, 6.
Tephria quid et unde 36, 11.
Tephritis gemma 37, 68.
Tepidare quid 17, 41.
Teragus piscis 32, 54.
Teramnon quid 18, 44 § 3.
Terebinthi arboris consideratio 13, 12. 16, 23. quando germinet 16, 41. quae loca amet 16, 30. quando semen et fructum reddat 16, 43. terebintho non decidunt folia 16, 43. terebinthi natura qualis 16, 76 § 3. picem fundit 14, 25. ei. resina ib. medicinae 24, 18.
Terebinthizosa gemma 37, 37.
Terebra Gallica 17, 25. terebra ex qua reperta 7, 57. vaginae ex qua materia 16, 79.
Terebinthum consideratio 16, 80. quorum arborum materiam non attingant ib. et 16, 25. quae arbores obnoxiae 17, 31 § 3. terebinthi facile sententia 21, 19. ter. mira via 11, 1.
Terei patria quae 4, 18. 10, 34. ei. tecta cur hirundines non intrent 10, 34.
Terentia Ciceronis uxor vixit annos CIII. 7, 49.
Terentius Cn. scriba 13, 27.
Terentius Caius Lucanus 35, 33.
Terentii Coracis interitus 7, 54.
Tergeminus interdum nasci 7, 3.
Tergilla quid Ciceroni obicere solitus 14, 28.
Tergoris animalium consideratio 11, 92 sq.
Tericlos sculptor, et eius calices ex terebintho 16, 76 § 3.
Terracina sylvia scatet 16, 59.
Terrae elementum cum aliis elementis situs, et ordo 2, 4. sola elementorum immobilis ib. terrae umbra qualis figura 2, 7. terrae umbram lunae altitudinem non excedere ib. terra minor quam luna 2, 8. quae terrae habitabilis 2, 13. terrae consideratio 2, 63. globosam esse 2, 64. 67. figura pineae nucis 2, 65. in mundi sita medio 2, 66. 69. ei. habitabilis portio 2, 68. zonae quinque ib. terra mundi punctus ib. medium optime temperatum 2, 80. terrae noviter natae ubi 2, 87. 88. quas maria irruerint 2, 89. a mari sublatae 2, 92. absorptae plures 2, 91. semper tremantes 2, 96. mira plura ib. terra quaedam animalia vivunt 10, 92. quando fertilis 17, 2 sq. terra parens nostra, et eius in homi-

nes beneficia 18, 1. 4. cur olim fertilior quam nunc 18, 4. quibus seminibus emacretur 18, 25. apta cuique segetum 18, 45. macram et pinguem quae exigant 18, 46. terrae cultura 18, 50. qualitas, et quid post aliud recipiat 18, 52. quae alternat et quae non ib. quando aranda 18, 65 § 2. 67 § 4. cum caelo societas 18, 68 § 3. terra avitiae causa effoditur 2, 63. 32, 54. terrae benignitas ac beneficia 35, 46. terrarum varietas 35, 47. terrae quae in lapides vertuntur ib. t. genera et medicinae ex eis 35, 53. t. scriptiones serpentesque necat 35, 59. terrae tuber herba quae 25, 67. terrae hiatus ib. a talpis excitata in medic. 30, 12. Terrae fol herba 25, 31.
Terrae malum herba 25, 54.
Terrae venenum herba ib.
Terraemotus consideratio 2, 81 — 86. 36, 21. qui et quando noxii 2, 48. ubi nunquam, et ubi semper 2, 98. aquas profundunt, sorbentque 31, 39. montes co rumpi 7, 16.
Terraena in caelum tendentia deprimit siderum vis 2, 38.
Terrestrialium animalium generatio 10, 83.
Terrorum inducentia 24, 102.
Tertianae febris remedia 20, 82. 21, 94. 22, 16. 29. 72. 24, 107. 25, 41. 26, 71. 27, 91. 28, 11. 23.
Tesserae quia reperiuntur 7, 57.
Testacea pira 15, 16.
Testium animalium consideratio 11, 110. buteonibus terni ib. testium et genitalium morbi remedia 20, 34. 40. 51. 82. 92. 21, 74. 89. 22, 32. 69. 71. 23, 53. 80. 81. 24, 10. 41. 36. 32. testium tumores sedantur 20, 57. 24, 10. 26, 58. 31, 47. 35, 57. testium inflammationes et ardores sanantur 22, 72. 75. 23, 12. 31. 26. 49. 31, 46 § 4. 32, 14. testiculi suum lege interdicti 8, 77.
Testudinum piscium consideratio, genera, usus, medicinae 32, 14. quomodo citra fastidium sumi possint 32, 39. testullinum consideratio, natura, captura, locus 9, 12. ubi cornigeras ib. partus ib. et 74. terrores 9, 12. cortice teguntur 9, 14. pulmo qualis 11, 72. Cellinae 9, 12. ubi ut sacrae adorantur ib. sine lingua, et dentibus, et quid loco eorum 9, 12. 11, 68. testudines pisces quando secari coeptae 9, 13. 16, 84. testudines cum serpentibus pugnatuae, cunila herba se muniant 20, 61. 8, 41. ubi maxillae 6, 23. 28. ubi plurimae 6, 34. in medicinis usus 32, 38. 39.
Testudines in aedificiis a quo inventae 7, 57.
Tetanorum, id est, musculorum qui sunt secundum spinam in floetere non valentium, remedia 23, 63. 26, 81.
Tetartemorium quid 7, 50.
Tethalassomenon vinum 14, 10.
Tethea piscis 32, 53. medicinae 32, 31. 39.
Tetadoron laterum genus 35, 49.
Tetagnathii natura 29, 27.
Tetralix herba 11, 15. 21, 56.
Tetraones aves 10, 29.
Tettigomora quid 11, 32.
Tettigoniae cicadarum genus ib.
Teuca Illyriorum regina Romanorum legatos perimit 34, 11.
Teucer crustarius 32, 55.
Teuchites iuncus 21, 72.
Teueriae herbae medic. 26, 48.
Teucer reperit 25, 20.

Teuthalis herba 27, 91.
Teutonum legati facitum responsum 35, 8.
Teuthria herba quae 21, 21.
Thalassagle herba qualis, et ubi 25, 39.
Thalassites quid 14, 10.
Thales philomachus quando 2, 7. 9. solis defectum reperit ib. horologii inventor 2, 78. Thaletis Democritique de oleo empto prudens factum 18, 68 § 2. Th. de Vergiliis. occasa 57.
Thalitruum herba 27, 112.
Thalassomeli quid 31, 35.
Thamyras citharodulus 35, 40 § 40.
Thamracum herba 21, 104.
Thapsias arbor 13, 43.
Thasivum uvae species 14, 4 § 7. 5. 9. 22.
Thasinum vinum 14, 9. 16. 22.
Thasiae nucleis 15, 24.
Theamedes lapis ferrum abigit 36, 28.
Theangelida herba 24, 102.
Theatra croco repleri solita 21, 16. theatrum Rom. quando et a quo 26, 24 § 1 et 7. pensilia ib. § 8. vela qualia 19, 6. orchestrae vox superiecta devoratur 11, 112. Theatr. Balbi 36, 12. Pompeii 32, 16. Curionis 26, 24 § 8. Scauri ib. temporarium 34, 17.
Thebaidis regionis fertilitas 18, 47.
Thebana urbs saepius capta 10, 24. Thebae ab Alexandro captae 34, 19 § 4. tecta cur hirundines non subeant 10, 34. Theb bellum quando 16, 88.
Theoncolitos gemma 37, 68.
Thelephanis statuarii opera 24, 19 § 9. pictor 35, 5.
Thelephum Achilles qua herba sanant 25, 19. pictura 25, 36 § 5.
Thelygonon herba qualis 26, 90. 91. 63. 27, 40.
Thelypteria herba 27, 55.
Themiagn medicus 14, 21. 25, 23. 39. 29, 5.
Theochrestus 37, 11 § 1.
Theocriti incantationes 28, 4.
Theodoros praestigiator pictus 35, 40 § 41. plastices inventor 35, 43. architectus 36, 19 § 3. statuarii opera 25, 40 § 40 et 42. pictoris opera ib. fundus 35, 19.
Theodoros medicus 20, 40. 24, 120.
Theodrobrator scriptor 24, 102.
Theomenos ser. 37, 11.
Theomnestos pictor 34, 19 § 34. 35, 36 § 21.
Theon pictor 35, 40 § 40.
Theophrastus quamdiu ante Plinium 19, 10. 13, 30. 33, 37. 43. de coronis 21, 9. ei. laus, et quae contra eum scripsit 1, prol. 15, 1. Cf. 3, 9. 7, 57. 8, 43. 49. 54. 69. 82. 9, 8. 83. 10, 41. 11, 116. 13, 30. 15, 1. 3. 40. 16, 62. 17, 37. 19, 10. 48. 20, 3. 21, 9. 68. 25, 5. 32. 26, 63. 27, 40. 28, 4. 14. 31, 9. 14. 16. 19. 40. 46 § 1. 36, 28. 29. 37, 11 § 1. 13. 25. 14.
Theopompus 3, 9. 15. 4. 1. 7, 49. 16, 23. 31, 13. 14. 19.
Theriacae vitis mira 14, 22.
Theriacae confectio 20, 100. 29. 8. contra venena 20, 100. compositio in limbo aedis Aesculapii incisa ib.
Thericles sculptor, et eius calices ex terebintho 16, 76 § 3.
Thermachus pictor quando 35, 36 § 9.
Therionaria herba qualis 24, 102. 25, 65.
Therminum lupinarum oleum ad quid 23, 49.
Thermachus statuarius 34, 19.
Theoei pictura 35, 36 § 5. 40 § 25.

- et 30. *Thesoo Heculo* quam h-rham apposuerit 22, 44.
Thesion herba 21, 67, 32, 31.
Thessa piscis 32, 53.
Thessalia quando scorum habebat copiam 16, 39. *Thessaliae* magica 30, 2. *Thessalorum* de necando tauro inventum 8, 70.
Thesmorphia, id est *Cereria* sacra, non nisi a custodia celebrantur matronis 24, 38.
Thespiadum praelium 34, 19 § 7, 36, 4 § 10.
Thetidis deae simulacr. 36, 4 § 7.
Thia arbor 13, 30.
Thiatis mensis 27, 80.
Thieldones equi 8, 67.
Thimarchides pictor 34, 19 § 35.
Thimon pictor 34, 19 § 34.
Thlaspe herba quae 27, 112, 113.
Thoa quidam a dracone servatus 8, 22.
Thoes luporum genus 8, 52. *leonihi* inimici 10, 55.
Thoracis morbi remedia, quae *Pectoris* remedia.
Thorybetron herba qualis 26, 34.
Thothl, mensis Aeg. 27, 80.
Thraeces ex quibus panem faciunt 22, 12. *lappilo* dies quales sint computant 7, 41.
Thracia rigore frugum fertilis 17, 8. *Thr. triticum* 18, 12 § 1 et 3. *Bacchi* sacra 16, 62. *vinum* 14, 6. *gemmae* generatim 37, 68.
Thracis lapis aqua accenditur, extinguitur oleo 33, 30.
Thracia ventus 2, 46.
Thrason pictor 34, 19 § 35.
Thrausylus scr. 32, 19.
Thrauston lacrymae genus 12, 49.
Thripes vermes quales 16, 80.
Thryallis herba quae 21, 61, 25, 74.
Thueydidis exilium et laus 7, 31. Cf. 3, 14, 7, 57.
Thurianus tomus 32, 53.
Thurimorum collum uvae quales 14, 4 § 7. 8 § 6. *quercus* mira 16, 33.
Thus Minaeum unde 12, 30. *Lydiae* quale 16, 59. *thuris* consid. 12, 30, 31. *thuris* ligno Sabaei coquant 12, 40. *thure* non supplicatur Troiano tempore 13, 1. *copia* ubi 6, 32. *thure* alii supplicat 22, 56. *thus* terrae quid 24, 20. *contra* cicuta 23, 82.
Thuscorum de fulminibus opinio 2, 53. *Thuscis* ager non aratur 18, 49 § 3. *Thusciae* uvae peculiare 14, 4 § 7.
Thyadum simulacrum 36, 4 § 5.
Thymbra herba 19, 50.
Thymelaea frutex 13, 35.
Thymi herbae species, natura, usus 21, 31. *apibus* gratum ib. et 11, 13. *augurium* 21, 31. *semen* deprehendi non potest ib. *ubi* ingens copia ib. *thymo* apes delectantur 21, 41. *genera* et *medicinae* 21, 89.
Thynni piscis medicinae 32, 28. 47. *copia* ubi 9, 2. *18. praecipua* magnitudo pretiumque 9, 45. *captura* quando 9, 20. *vita* brevis ib.
Thyon succinum 37, 11 § 1.
Thyrrheus lapis qualis 2, 106.
Thysias pictor 34, 19 § 34.
Thysicrates statuarii 34, 19 § 8.
Thysse alii herbae medic. 25, 90.
Thyeriana pira quae 15, 16.
Tiberius Imp. quid in sternutamentis 28, 5. *subeo* ingens in Asia terrae motus fuit 2, 1. *nocte* ac die in Germaniam fsciscitur 7, 20. *ei*, *tem* chartae inopia 13, 27. *mensa* 13, 29. *quid* de
tate vini 14, 8 § 3. *Institutum* ut ieiuni biberent 14, 28. *Tiberius* qualis fuerit ib. *ad* merum pronus ib. *quibus* pira delectatus 15, 16. *quid* balneum vocavit 14, 3. *lauro* coronabatur tonante caelo, et quare 15, 40. *quibus* lignis naumachiarum pontem refecerit 16, 74. 76 § 2. *in* capillo tendendo servavit interlunia 16, 75. *cucumere* delectatus 19, 23. *sistere* 19, 28. *dictum* de asparagis et cordula 19, 42. *arx* in Capreis insula 3, 12. *picturis* templum Augusti decoravit 35, 10. *Tiberius* Agrippinae uxor boletum peremit 22, 46. *Tib. ingenti* pretio picturam emit 35, 36 § 5. *Tiberium* marmor quale 34, 39.
Tiberii principatu mirum vitri temperamentum repositum 36, 66. *Obsidianum* Menelai imaginem Aegypti remisit 36, 67. *morbis* 26, 6. *quon* natus augurio 10, 76. *parentes* ib. *nocte* ut die cornelut 11, 54.
Tibiarum materia 13, 32. 16, 66. *doctrinae* plures et differentiae 16, 66. *repertores* 7, 57. *exulceratarum* remedia 23, 63.
Tibur oppidum ante Romam, et ibi ilices tres 16, 87. *Tiburinus* Tiburis conditor ib. *Tiburi* uva 14, 4 § 7. *seus* qualis 15, 19. *Ticinensis* agri sabulum nigrum utile 13, 3.
Ticinius Pub. primus Romam tonsorem duxit 7, 59.
Tigranes rex a Pompeio victus 7, 27.
Tigrinae mensae 13, 30.
Tigris fluvius non invehit limum ut Nilus 18, 45. *ei*. *restagnatio* ac fertilitas 18, 47.
Tigridis feras consid. 8, 25. *ubi* copia 6, 23. 8, 25. *a* *quon* primum adfectae Romam ib. *erga* natus affectus ib. *tigridum* coitu canes concipere 8, 61.
Tillae arboris consideratio 16, 25. *ei*. *fructum* nullum animal attingit ib. *quae* loca amet 16, 30. *quando* germinet 16, 41. *mollissima* calidissimaque 16, 76 § 3. *apta* scutis 16, 77. *ad* mille usus expellitur 18, 68 § 1. *corticis* varii usus 16, 14. *medicinae* 24, 34.
Tilos vermis 29, 39.
Timeas Siculus 3, 18. 4, 27. 36. 37, 11. *Locrus* 2, 6. 5, 10. 16, 24.
Timeas 33, 13.
Timagenes 33, 40. 3, 25.
Timagoras pictor 35, 35.
Timanthes pictor 35, 36 § 3 et 5.
Timarchides sculptor 36, 4 § 10.
Timarchi maxillae 11, 63.
Timarchus statuarius 34, 19.
Timarete pictrix 35, 36 § 1.
Timaris regina 37, 66.
Timaristius 21, 105.
Timelaea frutex 13, 35.
Timeum hominum remedia 25, 25. 28. 27. 29. 32, 19. 48. 37, 15. 28, 23. *timoris* signum in oculis 11, 54.
Timomachi pictoris op. 35, 40 § 30 et 41.
Timon philosophus 7, 18.
Timon pictor 34, 19 § 35.
Timosthenes scriptor 6, 5. 33. 35, 36. 5, 9. 35.
Timotheus statuarius 36, 4 § 9.
Timotheus pictor 34, 19 § 34.
Tinearum vermium consid. 11, 47. *tinearum* sive taeniarum hominem tricennum perest 11, 35. *tineae* 11, 41. *ubi* 120. *quomodo* 23, 24, 53.
quae ventem non attingant 28, 6. *vestes* ne laedant 15, 8. 37. 28. *Tineae* propria quae 16, 80. *remedia* 20, 37. 39. 52. 59. 13. 22. 29. 23. 58. 60. 70. 71. 24. 11. 47. 26. 28. 92. 27, 28. 55. 28. 59. 29, 32.
Tingendi materia 33, 26. *tingentes* corpora tota ubi 6, 35. *tingentium* vota quae 37, 40.
Tinnunculi avis consid. 10, 52.
Tiphe genus frumenti 18, 19. 20 § 4.
Tiphis nautae reperta 7, 57.
Tiphion flos qui 21, 39.
Tiresiae vatis monumentum 37, 66.
Tiridates magnus 30, 6.
Tironis lib. ad Maecenatem 19, 57.
Tironum toga 8, 74.
Tisicrates statuarius 34, 19 § 8 et 12. *ei*. *biga* § 32.
Tisicratis filius Arcosilaus pictor 35, 40 § 42.
Tithoes rex quis 36, 19.
Tithymallon herba 20, 80. 26, 39. *tithymassum* herba 26, 39. *tithymalli* genus platiphylon 26, 73.
Titus Sabinus a cane defensus 8, 61.
Titi Imp. donus 36, 4 § 11. *scr.* 2, 22. 34, 19 § 2.
Titi Kulloni senectus 7, 20.
Titus Septimius curulis aedilis 34, 19 § 36.
Titius praetor 31, 8.
Tituli superbi non quaerendi *libris* 1, prol.
Tlepolemus 35, 36 § 20.
Togarum vestium differentiae 8, 73. 74. *praetexta* 9, 63. *Tolutum* equos ingredi 8, 67.
Tomus quid 32, 53.
Tomantis Iovis simulacrum 34, 19 § 16 et 17.
Toni musici 2, 20.
Tonitruum consid. 2, 43. *quomodo* causentur 2, 49. *quae* praesagiant 18, 81. *arte* fieri posse 28, 29. 36, 19 § 2. *crebra* quid pariant 19, 13. *tonitru fulguris* pictura 35, 36 § 17. *periculis* abortum infert 8, 72.
Tonos quis 35, 11.
Tonsillae in homine quae 11, 66. *remedia* 20, 36. 53. 69. 81. 21. 13. 22. 12. 19. 50. 51. 23. 4. 60. 24. 56. 13. 17. 92. 26. 11. 27. 5. 28. 10. 51. 31. 45. 32. 14. 21. 28. 34. 25. 29. 31. 36. 53. 37, 11 § 2.
Tonsores Romae quando primum fuerint 7, 59.
Topazii gemmae consid. 37, 9. 32. *topazium* unde dictum 6, 34. 37, 32.
Tophus quid 11, 79.
Topiaria herba 21, 39.
Tordilion semen quid 20, 87.
Tordilion herba qualis 24, 117.
Toreutice ars 34, 19 § 1 et 2. 35. 36 § 10.
Torminale Sorbi genus 15, 23.
Torminum morbi remedia 20, 18. 33. 39. 46. 51. 52. 57. 58. 73. 74. 84. 90. 92. 94. 96. 98. 21, 83. 86. 93. 97. 103. 22, 9. 33. 62. 63. 69. 72. 75. 23. 26. 40. 53. 58. 59. 63. 69. 74. 81. 24, 21. 36. 47. 60. 70. 81. 96. 118. 25, 25. 106. 26, 28. 32. 34. 35. 47. 90. 27, 18. 24. 93. 99. 105. 28, 27. 34. 58. 29, 11. 30. 20. 31. 45. 46 § 4. 32, 11. 13. 31.
Tormina iumentorum quomodo siniantur 30, 50.
Torni instrumenti repertor 7, 57.
Torpedo piscis marinus 32, 2. *piscis* planus 9, 40. *mira* solertia 9, 67. *lecur* ib. *quando* pariat 9, 74. *octogenos* foetus habens reperitur 9, 75. *ubi* per hiemem latitet 9, 25. *mirum* 32, 46. 32, 2. *vix* ad partus 32, 46. *medicinae* 32, 47. 48. *vires* admittit homini 32, 2.
Torporum inducentia 24, 102.
25, 13. tollentia 24, 7. 26, 69.
Torquatus cur dictus 33, 5.
Torivum mustum secundum Catonem 14, 25.
Torus e stramento priscis 8, 73.
Toxicon quid 26, 30. *unde* dictum 16, 20. *quae* sint contraria iis 20, 9. 24, 3. 13. 29, 14. *remedia* 22, 8. 29, 33.
Trabes vestis 9, 63. 8, 74.
Trabes caeli faces 2, 25.
Trachia porta 36, 23.
Trachinia rosa qualis 21, 10.
Trachy balsami genus 12, 54.
Tragacantha 18, 69 § 5. 26, 87.
Tragelaphi animalis descript. 8, 50.
Tragemata palmarum species 13, 9.
Tragion herba 27, 115.
Tragi spongiorum genus 31, 47.
Tragion frutex ad quid utilis 18, 69 § 4.
Tragos herba 28, 27, 6.
Tragos piscis 9, 69.
Tragos siliginis genus 18, 20 § 4.
Tragoedis quae gestanda sint 37, 56.
Tragonii herba 27, 115.
Tragopanes aves 10, 70.
Tragopogon herba 21, 52. 27, 117.
Tragoriganum herba 20, 68.
Tragum tritici genus 18, 17.
Trallibus palma in basi statuae Caesaris enata 17, 38. *Tralliana* vasa fictilia 35, 44.
Translatio quibus herbis prosit 19, 60. *in* simile vel melius facienda 17, 16.
Transmarina vina 14, 9. 10.
Transpadanae Italiae arbuta ex quibus arboribus fiant 17, 35 § 22.
Trapetas quis primus invenit 7, 57.
Trasimena clades 2, 86. 15, 23.
Trebellica vina 14, 8 § 6.
Trebianae clades Romanorum 15, 20.
Trebus Niger quis 9, 48. *ei*. *in* populum Rom. beneficia, et *ei*. *statua* 18, 4.
Trebulana vina 14, 8 § 6.
Tremellii M. status 21, 56.
Tremoria remedia 24, 24. *tremulis* utilia 23, 47. 25, 24. 26, 81. 27, 66. 28, 27.
Triarius ubi superatus 6, 4.
Tribuli frugibus inimici 18, 44 § 2, 22, 12.
Tribuni aerarii unde dicti 34, 1.
Tribunitiae editiones Romae 16, 3. *Tribunorum* militarium salaria unde 34, 6. *tribunorum* decuriae 33, 7.
Tribus rusticae urbanaeque quae 18, 3.
Trichiae pisces 9, 20. *bis* anno pariant 9, 74.
Trichitis aluminis species 35, 52.
Trichomanes herba qualis 27, 111.
Trichon herba 21, 105.
Trichon gemma 37, 68.
Trichonia ex argento 33, 51. 52. *testudinea* 33, 52. *trichini* pedes aere ornantur 34, 4. 8.
Trichomanes herba 22, 20.
Tridacna ostrea 32, 21.
Tridentis signum quod 33, 13. *aerei* mirum 34, 38.
Triferae arbores ubi 16, 50.
Trifolium herba inhorrescit tempestate imminente 18, 89. *aq.* in Theriaco 20, 100. *usus* in corona 21, 30. *genera* plura ib. *medicinae* 21, 88. 24, 80. 26, 73.

- Trifolia vina 14, 8 § 6.
 Trigonon quid 35, 25.
 Triglitis gemma 37, 72.
 Trimenon triticum 18, 12 § 3.
 Triophthalmos gemma 37, 71.
 Triorchis herba quae 25, 32.
 Triorchis avis ib. et 10, 9. 95.
 Tripinon quid 35, 46.
 Tripes vermes quales 16, 80.
 Tripedanea uva 14, 4 § 8.
 Tripodes Delphicae 34, 8.
 Tripolitum vinum 14, 9.
 Triptolemi fabula 18, 12 § 1. si-
 mulacrum 36, 4 § 5.
 Tripudia gallorum qualia 10, 24.
 Triremi quis primus usus sit 7,
 57.
 Triasago herba 24, 80. 26, 88.
 Tristitia animi quomodo tolla-
 tur 21, 91. 24, 15. tristitiam et
 luctum cuique esse 22, 51.
 Tritannus, et eius fortitudo 7, 19.
 Tritales herba 25, 102.
 Tritianum brassicae genus 19,
 41 § 2.
 Tritici grana maxima in Bactris
 18, 12 § 3. terris fere omnibus
 commune 18, 19. nihil fertiliss-
 simum 18, 21. in Byzantio Africae fer-
 tilissimum ib. et 17, 3. quod
 fertilissimum 18, 21. pinsendi
 ratio 18, 23. ubi serendum 18,
 46. 50. quantum serendum in
 iugere uno 18, 55. quo sera-
 dum tempore 18, 56. quo tem-
 pore metendum 18, 71. tritico
 maxime cur innascantur ani-
 malia noxia 18, 73. optime ser-
 vatur in scrobibus ib. ut quin-
 quaginta dures annis ib. fari-
 nae quibus prosint 22, 57. pe-
 lecularum medicinae ib. granorum
 medicinae ib. tritico gemicula
 quatuor 18, 10 § 4. genera plu-
 ra 18, 12 § 1.
 Tritones maris beluae 14, 27. 32,
 53. 36, 4 § 7.
 Triunx nummus unde dictus 33,
 13.
 Triumphali denas argenti libras
 in suppellectile crimini dabant
 18, 8 § 1. triumphalis corona
 22, 4. coena cum minio 33, 36.
 Triumphantium corpora minio
 illini ib. habitus qualis 33, 4.
 19. myrtae corona utebantur
 15, 38. qua lauro utebantur 15,
 39. triumphaturis in templis
 coronae dicandae conferebantur
 16, 4. triumphantium statu-
 ae quales 33, 46. currus 28, 7.
 purpura utebantur 9, 60. numi-
 na victa ducebant 5, 5.
 Triumphi descriptio 5, 5. cui
 extero Romae concessus ib.
 Bacchus invenit primus 7, 57.
 Trixago herba 9, 65.
 Trixis arbor 15, 7.
 Trochilos aquilae inimicus 8, 79.
 quid cum crocodilo 8, 37. 40.
 Trochos piscis ipse se int 9, 77.
 Troezenium vinum mirum 14, 22.
 Trogi de vita hominis dicta 11,
 114. error de palma 17, 9. Cf.
 7, 10. 51. 11, 94. 31, 47.
 Trogo avis 10, 18.
 Troglodytarum animalia qualia
 11, 45. Troglodytae praedones
 37, 32.
 Trogus 31, 47.
 Troia quando Ilium vocari coe-
 pta 16, 89. quando capta 36, 14
 § 2. Troiae temporibus nulla
 pictura 35, 6. Troiano bello ro-
 sarum coronarum usus 21, 10.
 nullus annulorum usus 30, 22.
 non erant unguenta, nec thure
 supplicabatur 13, 1. quibus cly-
 peis usi 35, 4. Troiani belli
 pictura 35, 40 § 40.
 Tropaei venti qui 8, 83.
 Trophonii simulacrum 34, 19 § 7.
 Trossuli milites cur dicti 33, 9.
- Troxalis locusta et ex ea medi-
 cinae 30, 16. 89. 44.
 Trulla ingentis pretii 37, 10.
 Tuba aenea a quo reperta 7, 57.
 tubarum crepitus et caelo saepe
 auditus 2, 59.
 Tuber arborum 16, 27. tubera
 malorum genus 15, 14. tuber
 quando floreat 16, 42. tubera
 quomodo serantur 17, 14. tube-
 ra fructus terrae qualia 19, 11.
 25, 67.
 Tuberum morbi remedia 22, 50.
 26, 18.
 Tubero Aelius a rogo revixit 7,
 53. Tubero Qu. consul 8, 25.
 Tuberonis Lucii capite Picus
 Martius consedit 10, 20.
 Tuccia Vestalis quando aquam
 in cribro tulerit 28, 3.
 Tuditanus historicus 13, 27. Cf.
 3, 23.
 Tullus Hostilius rex fulmine
 ictus, et quare 2, 53. 28, 4.
 Tulli Caecilii status 34, 11.
 Tullii Liberti carmen 30, 28.
 Tullius eques Romanus brevis
 staturae homo 7, 16.
 Tullius Cicero, quare Cicero.
 Tumoris corporis remedia 20,
 23. 33. 61. 68. 71. 82. 84. 96. 21,
 89. 99. 22, 16. 19. 52. 65. 68. 69.
 23. 3. 33. 36. 81. 24, 10. 33. 36.
 71. 25. 95. 96. 26, 12. 62. 75. 28,
 70. 29. 9. 32. 44. 35. 57. tum.
 maxillarum sanantia 23, 63.
 tum. articulorum quid discutiat
 28, 25.
 Tunicam quae prima texerit
 8, 74. tunica ab annulis senatum
 distinguebat 33, 7.
 Turbo ventus 2, 50. turbines ubi
 fiant 2, 38. nihil iis violentius
 32, 1. turbinis figura qualis 2, 7.
 Turbystum quid 33, 26.
 Turdorum medic. usus 30, 19.
 turdis colores quando mutet 9,
 47. sermonem humanum pro-
 ferens 10, 59. nidificatio gene-
 ratioque 10, 74. in Germania
 hieme copia 10, 35. simus opti-
 mus 17, 6. aviaria apud vete-
 res ib.
 Turianus pictor Rom. accitus
 35, 45.
 Turpillius Rom. eques, et pictor
 35, 7.
 Turranius scr. 3, praef. 9, 4.
 18, 15.
 Turres salis ubi 6, 32. turres
 vocales septem ubi 36, 23. tur-
 res Cyclopes primi invenero 7,
 57.
 Tuscanica signa quae 34, 16. ti-
 biae quales 16, 66. viola 21, 14.
 Tusculana Ciceronis villa 22, 6.
 Tusc. villa incensa 36, 24 § 7.
 Tusculani suburbani collis qui
 Corne dicitur mirum 16, 91.
 Tussilaginis herbae medicinae
 26, 16. 76.
 Tussis remedia 20, 5. 13. 19. 22.
 23. 26. 49. 50. 54. 55. 62. 68. 73.
 84. 89. 21, 71. 81. 83. 92. 95. 22,
 15. 32. 49. 52. 66. 75. 80. 23, 12.
 24. 35. 78. 80. 24, 12. 22. 36. 50.
 58. 60. 71. 77. 92. 26, 15. 20. 83.
 27, 23. 73. 92. 109. 28, 17. 53.
 29, 11. 30, 15. 32, 29. 34, 55. 35,
 51. tussis veteres emendantes
 20, 18. 21. 39. 73. 89. 21, 77. 89.
 22, 19. 49. 69. 23, 20. 33. 63. 78.
 24, 12. 64. 80. 120. 26, 15. 30.
 28, 28. 37. 31, 45. ad tussim
 siccam efficacissima 20, 86. tussim
 infantium eruca sedari 20,
 49.
 Tympana quae 33, 52.
 Tympani gypsi usus 35, 57.
 Tympania margaritae 9, 54.
 Tympanicorum remedia 25, 24.
 Tymphaici gypsi usus 35, 57.
 36, 59.
- Tyndaridum pictura imperfecta
 35, 40 § 42. Tyndaris ad vitam
 revocata 29, 1.
 Typhon quid 2, 49. 50. typhoni
 resistentia 36, 41. Typhon
 rex 2, 23.
 Tyranus quis primus fuerit 7,
 57.
 Tyranniana pira 15, 16.
 Tyria purpura qualis 5, 17. 21,
 22. 35, 25.
 Tyriamhestus color 9, 65.
 Tyrium vinum 14, 9. color 9, 62.
 65.
 Tyrrheni a Lydis orti 3, 8.
- U.
- Ulcerum corporum consideratio
 plena 26, 87. ulceribus tibia-
 rum utile 23, 63. ulcerum cor-
 porum remedia 15, 37. 20, 2. 13.
 22. 25. 26. 27. 34. 39. 56. 81. 82.
 92. 21, 70. 74. 86. 94. 22, 12. 20.
 23. 26. 32. 33. 47. 50. 58. 62. 63.
 67. 70. 71. 73. 74 (3). 23, 4. 5. 13.
 16. 27. 31. 34. 37. 38. 42. 44. 46.
 50. 51. 53. 59. 60. 63. 78. 79. 80.
 24, 5. 6. 11. 16. 23. 28. 45. 47. 48.
 50. 55. 61. 67. 73. 74. 77. 80. 92.
 94. 97. 119. 26, 30. 87. 27, 12.
 31. 40. 78. 92. 113. 115. 120. 28,
 18. 20. 26. 27. 37. 51. 60. 74 (3).
 78 (2). 29, 10. 11 (2). 30, 39 (4).
 31. 47. 32. 12. 32. 27. 28. 31. 33.
 25. 35. 57. 34, 22. 29. 31. 32. 34.
 46. 50. 35, 13. 52. 36, 28. 31. 11.
 12. 57.
 Ullex quid 33, 21.
 Uliasis palladium surripientis
 effigies 33, 55. pictura 35, 36 §
 5 et 8. pileus 35, 36 § 22. Uli-
 asis simulata insania bovem
 cum asina iunxit 35, 40 § 25.
 incantator 28, 4.
 Ulmaria qualiter disponenda
 sint 17, 15.
 Ulmi arboris consideratio, et
 genera quatuor 16, 29. ulmus
 gummi ferens 13, 20. semen sa-
 mara dicitur 16, 29. 45. folia
 qualia 16, 36. cito germinat 16,
 41. portentum 16, 57. rigorem
 servat 16, 77. quando serenda
 17, 15. vitibus aptissima 17, 35
 § 22. infirmarum remedium 17,
 42. ulmi arboris natura et me-
 dic. ex ea 24, 33.
 Ulphonum herba quae 22, 21.
 Ulpiceum alii genus 19, 24.
 Umbras spatium consumi signo
 ostenditur 2, 7. umbra satis
 aut nutritrix aut nocera 17, 18.
 gnomonis ratio 2, 74. 6. 34. 11,
 34. ubi nullae, ubi bis anno
 ib. 2, 77. ubi ad Septentrio-
 nem hieme aestateque in An-
 strum 6, 22. 23. 34. umbra hyae-
 nae canes obmutescunt 8, 44.
 umbrae metiendae ratio 36, 17
 § 3. umbrae inferorum quibus
 evocentur 37, 73.
 Umbrae uva qualis 14, 4 § 7.
 Umbri ovium genus 8, 74.
 Umbrus populus Pelasgi exi-
 gunt 3, 8.
 Umbritis aruspex quis 10, 7.
 Uncialis uva quae 14, 4 § 9.
 Undulata vestis 8, 74.
 Unedo arbor 12, 7. 15, 28. 16,
 33. 23, 79.
 Unguentorum materiae tracta-
 tus 12, 48. 13. 2. 4. in alaba-
 stris servantur 36, 12. quae
 graviora 17, 3. unguenta quae
 terram quaeque crocum sa-
 pient ib.
 Unguinum animalium considera-
 tio 11, 101. nundinis non rese-
 cabatur 28, 5. ungu. in medi-
 cinis usus 28, 23. morbi reme-
 dia 20, 83. 92. 23, 12. 32. 24, 5.
 23. 26, 89. 28, 37. 52. 63. 35, 52.
- Ungularum animalium differen-
 tiae 11, 106.
 Ungulum, id est annulus 32, 4.
 Unicornis bovis descriptio 8, 30.
 Unicornis gemmae consideratio 9,
 56 sqq. nomen quando imposi-
 tum 9, 60.
 Upupa avis consideratio 10, 44.
 in medicina usus 30, 18.
 Uraea cybia 26, 60.
 Uranoscopus piscis 32, 24. 54.
 Urbanae arbores cur dicantur 16,
 32. urbanae tribus quae 18, 3.
 urbanarum arborum medicinae
 18, 2.
 Urbes in deorum tutela 21, 75.
 urbium oppugnatio quibus ver-
 bis 21, 74.
 Ureolaris herba quae 22, 20.
 Uredinis malum 18, 68 § 3.
 Ureanae pisces 20, 58.
 Urica satorum vitium et cur ac-
 cidat 3, 1. urica vermis 29, 27.
 Uriae mira vis in animalibus 8,
 57. tormina quo tollantur 29,
 30. differentiae usque in me-
 dic. 28, 18. agsuria circa vale-
 tudinem ib. varii colores ib.
 urinae quae contineant 20, 57.
 28, 27. urina hominum apes
 medentur 21, 42. urinari con-
 tra solem aut lunam non decet
 28, 19. urina quibus prosit ar-
 boribus 17, 47. urina semina
 aspergenda ante satum 18, 45.
 urinae noxia 22, 48. 24, 13. urinae
 profluvia cohibentia 28, 17.
 urinae moventia 20, 5. 11. 12.
 (2). 15. 17. 26. 27. 33. 42. 44. 46.
 48. 51. 54. 57. 58. 63. 68. 69. 71.
 73. 86. 90. 91. 94. 95. 96. 21, 70.
 72. 73. 76. 78. 81. 83. 92. 93. 95
 — 97. 101. 22, 15. 21. 26. 30. 32.
 36—38. 40. 41. 43. 49. 71. 72. 74.
 23. 5. 16. 17. 36. 48. 55. 57. 63. 73.
 75 (4). 79. 81. 83. 24, 12. 14. 17.
 18. 20. 22. 28. 34—37. 38. 47.
 50. 56. 58. 64. 71. 73. 80. 81. 86.
 118. 26. 29. 49. 53. 58. 83. 27, 4.
 9. 28. 51. 87. 91. 94. 109. 28, 17.
 36, 40.
 Urinum ovum quod 10, 79.
 Urin terrae genus 33, 21.
 Ursinum, id est sylvestre allium
 19, 34.
 Ursorum consideratio 8, 54. ur-
 si sine calciatu longo itinere
 fatiscunt 11, 105. ursi ne mor-
 deant 34, 32. ura. in medicina
 usus 23, 53. 56. 61. 62. ubi non
 sint 8, 83. partus informes 8,
 54. 10, 83. aegroti forma-
 rum ovium sanantur 29, 39. 8, 41.
 coitus qualis 8, 54. 10, 83. ur-
 sam parientem rarius videntur
 homines ib. ursorum somnus
 gravissimus ib. urs. coctas car-
 nes crescere ib. qua herba sese
 purgant ib. urso caput invali-
 dissimum ib. ursos non gigni
 in Africa secundum Plinium ib.
 ura. cibis qui 10, 93.
 Urticae herbae consideratio, et
 medicinae ex ea 22, 15. folia
 mordacia 16, 38. magnitudo mi-
 ra 21, 55. differentiae usque
 ib. usus in cibis religiosus ib.
 oleum 15, 7. 22, 15. 21, 35. an-
 serum pullis mortifera 10, 79.
 Urtica piscis 32, 47. 53. 9, 68.
 Uri ferae 8, 15. 11, 45. 28, 45.
 Uraeae excogitatio 33, 14.
 Uraeae efficacis. rerum omnium
 magister 26, 6.
 Uterus unde dictus 11, 84.
 Uticae Apollinis templum me-
 morabile ex qua materia 16, 79.
 Utica quae anno aedificata ib.
 Utarum differentiae 14, 3 sq.
 utarum conservandarum ratio
 15, 18 § 3 et 4. acini quales 15,
 28. succus qualis 15, 33. cutis
 15, 34. urae variae quomodo ex

eadem vite 17, 35 § 5. uva sine ligno intus qualiter fiat ib. terrae proxima potentior ib. uvae ne alicui animali obnoxiae sint 17, 36. uvae pubescentes volvores praerodunt 17, 47. pressura qualiter fieri debeat 18, 74. uvae ne aves tangerent 20, 2. uvae medicinae consideratio 23, 6. uvae quibus noceant ib. uvae saluberrimae quae 23, 7. uvae galli ne edant 23, 8. uvarum nuclei medicinae ib. uva theriacae quibus prosit 23, 11. uvae passae consideratio, et medicinae ex eis 23, 12, 20, 82. uva pituitaria 23, 13. uvae pictura 35, 36 § 1. uva homini tantum est 11, 66. Uvae faucium remedia 20, 36, 57, 69, 74, 87, 22, 15, 49, 23, 60, 64, 71, 80, 24, 5, 24, 75, 28, 10, 17, 80, 11, 32, 21, 28, 34, 29, 32, 35, 52. Uva pisces, et ex ea medicinae 32, 49, 54. Uxorem perimere ob quid permissum 14, 14.

V.

Vaccarum lac cur optimum 25, 53. Vaccinia arbor 18, 31. Vacciniae Torani Mangonis 7, 10. Valentia A. Iunii fortitudo 7, 19. Valeria Romana cum dentibus nata 7, 15. Valeriae Publiculae filiae status 34, 13. Valeria in familia quidam Lactucina cognominati 19, 19 § 3. Valeriae nomen scriptor 3, 17. Valerius Antias 2, 111. Valerius Cornelius 14, 3. Valerius Marcus 15, 38. Valerius C. consul 19, 15. Valerius architectus 36, 24 § 2. Valerius Publicula primus consul 36, 23. Valerius Noranus et eius poena 3, 9. Valerius Max. consul 35, 7. Valerius L. cos. 2, 34. Valerii Corvini aeneae, consulatus sex, ac honoris alii 7, 49. Valerius Messala cos. 7, 60. Valeria aquila 10, 3. Valetudinalis auguria 23, 19. Valgi C. liber et laus 25, 2. Valla 7, 54. Vallares coronae 16, 3, 22, 4. Vappa vinum 19, 3, 25. Variata clades 7, 46. Variatae uvae unde 14, 4 § 4. Vari unde dicti 11, 105. Varices viro tantum, mulieri raro 11, 104. remedia 22, 12, 20, 23, 54, 26, 64. ne nascentur 30, 22. Varicorum remedia 23, 16, 42, 46, 26, 89, 28, 29, 11, 30, 10. Varronis M. cum adhuc viveret in bibliotheca imago posita 7, 21. cum arguit Plinius 13, 27. Varro corona a Pompeio donatus 16, 3, 7, 31. quo anno de agricultura scripserit 18, 5. praefectus in piratico Pompeii bello 3, 16. Varronia locus de labyrintho regis Porcenae 36, 19 § 4. de Iuxia 36, 69. liber De viris illustribus 35, 2. ei. senectus 29, 18. Satura 1, profl. Vas ingentis pretii 37, 10. vasa adulteris caelabantur 14, 28. imminente tempestate sudare dicuntur 18, 90. figulina ubi optima 35, 46. vasorum crustae brassica tolluntur 20, 36. vasorum luxuria fragilitasque 33, 49, 54. Vatia Vati 16, 1. Vati 15, 1.

Vaticinantes quo ad furoribus utantur 21, 105. vaticinantium consuetudo 28, 41. vaticinia plerumque fallacia 7, 19. Vatum Hetruscorum astus 22, 21. Vatinii unde dicti 11, 105. Vehiculum cum quatuor rotis a Phrygiis reportum 7, 57. Veientana gemma 37, 69. Velare nihil, Graeca res est 34, 10. Vela, frugis genus 22, 75. Velorum navium consid. 19, 1. tingendi consuetudo 19, 5. theatrorum 19, 6. vela Icarus reperit 7, 57. Veliterni suris mira platanus 12, 5. Velocitatem impedit lienis magnitudo 11, 72. vel. mira exempla 7, 20. Venabula a quo reperta 7, 57. Venae cur in extremis sui partibus exiliores ib. Vena ab oculis pertingens ad cerebrum 11, 55. Venafraenum oleum optimum 15, 3. Venatores helleboro sagittas tingunt 25, 25. Vendere Liber pater primus instituit 7, 57. Veneficiorum remedia 21, 92, 29, 36, 30, 6, 36, 31. veneficorum noxae remedia 21, 68. veneficia tollentia 24, 72, 28, 44, 37, 40. Venenata animalia quos non feriant 20, 51. venenatorum animalium inimica 23, 80, 24, 38, 49, 60, 25, 6, 28, 42, 32, 17, 19. venenatorum morbus remedium 20, 19, 36, 84, 23, 30, 25, 17, 31, 45. Venenum cur terra generet 2, 63. sumpta qualiter non noceant 24, 49. quotidie bibere quomodo quia possit 25, 3. venenum tetractis, herba 25, 54. venena sibi metipsum homines excogitant 18, 1, 25, 79. ven. cervarium quod 27, 76. ven. quidam in annulis portant 33, 6. ven. quibus pro cibo 10, 33. veneno quaedam vivunt animalia 10, 93, 11, 116. venenata animalia fame non intereunt 10, 92. venenum uni letale, alteri pro cibo est 11, 116. occisum quod 27, 2. venenum veneno vincitur ib. venenum telorum extinguentes 22, 49. sagittarum quo extrahatur ib. venena interdum prodesset 20, 71. non nocent ipsa habentibus 21, 45. venenatis sagittis utentes homines 6, 34. venenis tinguntur arma, inflantur flumina 18, 1. veneni sumpti remedia 20, 26, 48, 69, 81, 89, 21, 44, 45, 88. venenum interdum contra venenum 29, 100. venenis contraria 20, 9, 12, 84, 89, 21, 92, 22, 29, 32, 40, 52, 75, 23, 40, 56, 64, 77, 24, 13, 38, 49, 25, 17, 77, 27, 53, 28, 11, 18, 44 § 1, 29, 33, 32, 13, 29, 13, 85, 13, 37, 15. venenorum etiam venena reperiri 20, 51. marinorum remedia 20, 90. Venereum labrum herba qualis 25, 108, 80, 8. Venerea pira 15, 16. Venetia quibus arduet agros 17, 35 § 22. Venia ubi iusta 3, praef. Venicula uva 14, 4 § 6. Venter ne rugosus fiat 22, 30. ventris consideratio 11, 75. ventre obesi minus solertes 11, 79. venter solidipedum asper. Aulus ib. ventris gratia quae 1, 28. ventris morborum remedia ib. v. morbus 18, 69 § 1. v. pluri. ibi exhibit 26, 28.

Ventrem sistentia 20, 96, 21, 73, 22, 49, 23, 53, 72. Quare, Al. vum firmantia sistentiaque. ventris animalia expellentia 20, 39, 42, 22, 15, 23, 40, 70, 26, 35, 27, 28, 55, 34, 32. ventrem solventia 20, 30, 21, 75, 23, 60. ventrem mollientia 20, 20, 23, 42, 22, 15, 57, 23, 70, 24, 19, 27, 28. Quare Al. vum mollientia. ventrem purgantia 23, 41. ventris doloris remedia 20, 15, 20, 28, 54, 73, 23, 32, 51, 24, 36, 47, 26, 28, 27, 60, 28, 56. Ventidius P. qualis 7, 44. Ventilatio quibus diebus facienda 18, 75. Ventus quid 2, 44, 45. ventis nihil violentius 32, 1. venti quantum super terram ascendant 2, 21. futuri signum 2, 36. regnum ubi 2, 38. ventorum consideratio 2, 46—49. venti in specub. quibusdam sine fine geniti 2, 44. venti et flatus inter se differentia 2, 45. ventorum lex 2, 45. observationes plurimae 2, 45. genera quot 2, 46, 48, 49. ventus terrae motus causa 2, 81. vent. miracula 2, 95. ubi letales ib. satis et arboribus convenientes 17, 2. satissimoci, et regionibus proprii 17, 37 § 8. venti quando noceant frumento 18, 44 § 2. ventorum ratio observatioque 18, 76, 77 § 1, 79. venti pomis inimici 15, 18 § 1. qua ratione comprimantur 37, 59. ventorum rationem quis repererit 7, 57. Veneris sideris consideratio, natura, motus, situs, effectus 2, 6, 12, 13, 14, 16. Veneris deae aedes ubi nunquam pluit 2, 97. V. simulacrum a qua dedicatum 7, 35. V. Cluacinae signum Romae ubi 15, 36. V. Myrtiae, vel Myrtiae, ara Romae ib. V. victricis corona ex myrto 15, 36. templum 8, 7. Ven. Cnae pictura inexplata ab Apelle 35, 36 § 15, 40 § 41. V. Gnidia 36, 4 § 5. Veneris tutelae hortos esse 19, 19 § 1. Veneris concha 9, 41. aedes ac simulacri incendium 34, 19 § 10. V. genetricis aedes Romae 35, 9, 45. V. Anadyomene a quo picta 35, 36 § 12. V. e mari exeuntis pictura 35, 36 § 15. V. inter Gratias et Cupidinem pictura 35, 40 § 36. Venus Palatina Lucius Crassus appellatus 36, 3. Venus Aphroditae dicta 13, 2. Veneris simulacrum 35, 50. Veneri myrtis sacra 12, 2, 15, 36. V. marmorea Romae a quo 36, 4 § 3. Veneris excellens simulacrum 36, 4 § 5 et 10. Praxiteles speciem 36, 4 § 5 et 7. Veneris gemma quae 37, 40. Veneris crinis gemma 37, 69. Veneris qualiter utendum ac ab eadem abstinendum 28, 16. quomodo in somno compescatur 20, 26, 81, 34, 50. veneris diverticula in quibus 10, 83. venerem conciliantia 21, 91. venerem refragantia 19, 38. veneris fatigatio quibus succurratur 22, 38. venerem praegnantem arcent 10, 83. veneris quando homines avidiores ib. venerem coercentia 24, 37, 38, 42, 25, 96, 26, 60, 27, 42, 28, 31, 30, 49, 32, 14. venerem stimulantia 20, 13, 17, 21, 23, 40, 42, 43, 48, 49, 73, 84, 21, 81, 92, 22, 29, 32, 38, 43, 76, 24, 19, 51, 90, 36, 61, 62, 63, 27, 42, 28, 24, 27, 28, 30, 80, 29, 23, 30, 49, 32, 14, 18. Veneris pecten herba qualis 24, 114.

Veneris labra 25, 108. Ver qui flos primum nunciet 17, 2. Veris certissimum indicium 16, 40, 18, 57. Veris flores qui 21, 39. Veris quibus ventus 2, 47. Veratrum 25, 21, 84, 89. Verbastrum herba qualis 25, 60. 73, 91, 28, 11. ei. medicinae 26, 15, 18, 23, 60, 15, 78, 85, 87, 88. Verbena herba sagmina sunt 22, 3. Verbenarius quis ib. Verbenacae herbae medicinae 26, 14, 31, 49, 55, 64, 67, 70, 71, 72, 76, 87, 90. ei. descriptio 25, 59. honor ib. et 22, 3. usus ib. et 25, 73. Verendorum remedia 35, 52, 36, 42. Vergiliae stellae quae 2, 41. ear. ortus olei caritatem praenunciat 18, 68 § 3. ad fructus pertinent 18, 69 § 2. ear. exortu aestas incipit, occasus hiems ib. Verg. quorum arborum sidus sit 16, 42. Vergiliarum pluvia quibus noceat 17, 2. Verg. occasus quando 18, 57, 66 § 1, 14. exortus quando 18, 66 § 1 et 2. Vermes futuri praedictes 18, 88. ne semina infestent 18, 45. qui messis tempore noctu luceant 18, 66 § 2. quos fructus et arbores infestent 16, 51. oleum quomodo necentur 19, 37. quam materiam non attingant 16, 25, 78. vermiculorum remedia 20, 59. vermes ne aliqua infestent 20, 20. qua ratione gigni possint 20, 48. corpori innascentes quo necantur 20, 49. v. ventris quo pelluntur 20, 53. v. terrenorum in medicinis usus 30, 23, 28, 46, 40. v. mira magnitudo 9, 17. genera multa eorumque in medicinis usus 30, 43. v. innatorum remedia 32, 44. in ligno et ex ligno nascentes 11, 38. nocte lucentes, lampyrides dicti 11, 34, 18, 67 § 1. vermium genus omne oculis caret 11, 53. Verminationis iumentorum remedium 30, 50. Vermiculatio quas arbores infestat 17, 37 § 3 et 7. Verna frumenta quae et unde 18, 10 § 1. verna opera quae sint 18, 65 § 3. Verhationis angulum in medicinis usus 30, 8, 32, 14. Verni flores qui 21, 39. Veronenses uvae nobiles 14, 3, 8 § 5. Veronensis agri arbor 15, 14. Verres cur proscriptus 33, 57. ei. Cupidinis simulacrum obiectum a Cicerone 36, 4 § 5. Verris feras in medicinis usus 29, 60, 61, 70. Verris scriptor 33, 36, 19, 7, 54, 8, 6, 9, 39, 18, 11, 28, 4. Verrucae corporum quo tollantur 20, 48, 21, 89, 22, 29, 49, 23, 3, 63, 24, 32, 83, 25, 22, 26, 89, 27, 49, 28, 12, 62, 30, 23, 32, 14, 43, 33, 23. remedium superstitiosum 22, 72. Versipelles cur dicti 8, 34. Versus heroicis a quo repertus 7, 57. Vertiginis quae faciunt 18, 44 § 3. remedia 20, 54, 67, 73, 75, 21, 104, 23, 16, 26, 28, 24, 3, 25, 24, 70, 27, 66, 105, 32, 13, 36, 40. Vervactum quid et unde 18, 49 § 2. Vera indagare dignitates piget 8, 1. Vescos corpore quosdam esse 7, 19. Vescio animalium consideratio 11, 79. vesicam laedentia 20, 42, 43, 22, 72, 23, 7, 29, 69. vesicae morbi remedia 14, 4 § 4.

- Trifolina vina* 14, 8 § 6.
Triglinon quid 25, 25.
Triglitia gemma 37, 72.
Trimenon triticum 18, 12 § 3.
Triophthalmos gemma 37, 71.
Triorchis herba quae 25, 32.
Triorchis avis ib. et 10, 9, 95.
Tripatium quid 35, 46.
Tripes vermes quales 16, 80.
Tripedanea uva 14, 4 § 8.
Tripondes Delphicae 34, 8.
Tripositum vinum 14, 9.
Triptolemi fabula 18, 12 § 1. *simulacrum* 36, 4 § 5.
Triptudia gallorum qualia 10, 24.
Triremi quis primus usus sit 7, 57.
Trissago herba 24, 80, 26, 88.
Tristitia animi quomodo tollitur 21, 91, 24, 15. *tristitiam* et luctum cuique esse 22, 51.
Tritanus, et eius fortitudo 7, 19.
Tritales herba 25, 102.
Tritianum brassicae genus 19, 41 § 2.
Tritici grana maxima in Bactris 18, 12 § 3. *terris* fore omnibus commune 19, 19. *nihil* fortius 18, 21. in Byzantio Africae fertilissimum ib. et 17, 3. *quod* fertilissimum 18, 21. *pinsendi ratio* 18, 23. *ubi* serendum 18, 46, 50. *quantum* serendum in iugere uno 18, 55. *quo* serendum tempore 18, 56. *quo* tempore metendum 18, 71. *tritico* maxime cur innascantur animalia noxia 18, 73. *optime* servatur in scrobibus ib. *ut* quinquaginta duret annis ib. *farinae* quibus prosint 22, 57. *palearum* medicinae ib. *granorum* medicinae ib. *tritico* genicula quatuor 18, 10 § 4. *genera* plurima 18, 12 § 1.
Tritones maria beluae 14, 27, 32, 53, 36, 4 § 7.
Triunx nummus unde dictus 33, 13.
Triumphali denes argenti libras in suppellectile crimini dabant 18, 8 § 1. *triumphalis* corona 22, 4. *coena* cum minio 33, 36.
Triumphantium corpora minio illini ib. *habitus* qualis 33, 4.
19. myrta corona utebantur 15, 38. *qua lauro* utebantur 15, 39. *triumphantis* in templis coronae dicenda conferebantur 16, 4. *triumphantium* statuae quales 33, 46. *currus* 28, 7. *purpura* utebantur 9, 60. *numina* victa ducebant 3, 5.
Triumphus descriptio 5, 5. *cui* extero Romae concessus ib. *Bacchus* invenit primus 7, 57.
Trixago herba 9, 65.
Trixis arbor 15, 7.
Trochilos aquilae inimicos 8, 79. *quid* cum crocodilo 8, 37, 40.
Trochos piscis ipse se inlit 9, 77.
Troezenium vinum mirum 14, 22.
Trogl de vita hominis dicta 11, 114. *error* de palma 17, 9. Cf. 7, 2, 10, 51, 11, 94, 31, 47.
Trogo avis 10, 18.
Troglodytarum animalia qualia 11, 45. *Troglodytae* praedones 87, 32.
Trogu 31, 47.
Troia quando Ilum vocari coepta 16, 89. *quando capta* 36, 14 § 2. *Troiae* temporibus nulla pictura 35, 6. *Troiano* bello rursarum coronarum usus 21, 10. *nullus* annulorum usus 30, 22. *non* erant unguenta, nec thure supplicabatur 13, 1. *quibus* clypeis usi 35, 4. *Troiani* belli pictura 35, 40 § 40.
Tropaei venti qui 8, 33.
Trophonii simulacrum 34, 19 § 7.
Trossuli milites cur dicti 33, 9.
- Troxalis* locusta et ex ea medicinae 30, 16, 39, 44.
Trulla ingentis pretii 37, 10.
Tuba aenea a quo reperta 7, 57. *tubarum* crepitus e caelo saepe auditus 2, 59.
Tuber arborum 16, 27. *tuberes* malorum genus 15, 14. *tuber* quando floreat 16, 42. *tuberes* quomodo serantur 17, 14. *tubera* fructus terrae qualia 19, 11, 25, 67.
Tuberum morbi remedia 22, 50, 26, 75.
Tubero Aelius a rogo revixit 7, 53. *Tubero* Qu. consul 8, 25.
Tuberonis Lucii capite Picus Martius conedit 10, 20.
Tuccia Vestalis quando aquam in cribro tulerit 28, 3.
Tuditanus historicus 13, 27. Cf. 3, 23.
Tullus Hostilius rex fulmine ictus, et quare 2, 53, 28, 4.
Tulli Caecilii statua 34, 11.
Tullii Liberti carmen 30, 28.
Tullius eques Romanus brevis staturae homo 7, 16.
Tullius Cicero, *quaere* Cicero. *Tumoris* corporis remedia 20, 23, 33, 61, 68, 71, 82, 84, 96, 21, 89, 99, 22, 16, 19, 52, 65, 68, 69, 23, 3, 33, 36, 81, 24, 10, 33, 36, 71, 25, 95, 96, 26, 12, 62, 75, 28, 70, 29, 9, 32, 44, 35, 57, tum. *maxillarum* sanantia 23, 63. *tum. articulorum* quid discutiatur 28, 25.
Tunicam quae prima texerit 8, 74. *tunica* ab anulis senatum distinguebat 33, 7.
Turbo ventus 2, 50. *turbines* ubi fiant 2, 38. *nihil* is violentius 32, 1. *turbis* figura qualis 2, 7.
Turbistum quid 33, 26.
Turdorum medic. usus 30, 19. *turdus* colores quando mutet 9, 47. *sermonem* humanum proferens 10, 59. *nidificatio* generatioque 10, 74. in Germania hieme copia 10, 35. *finus* optimus 17, 6. *aviazia* apud veteres ib.
Turianus pictor Rom. accitus 35, 45.
Turpillius Rom. eques, et pictor 35, 7.
Turranus scr. 3, praef. 9, 4, 18, 15.
Turres salis ubi 6, 32. *turres* vocales septem ubi 36, 23. *turres* Cyclopes primi invenerunt 7, 57.
Tuscanica signa quae 34, 16. *tibias* quales 16, 66. *viola* 21, 14.
Tusculana Ciceronis villa 22, 6.
Tusc. villa incensa 36, 24 § 7.
Tusculani suburbani collis qui Corne dicitur mirum 16, 91.
Tussilaginis herbae medicinae 26, 16, 76.
Tussis remedia 20, 5, 13, 19, 22, 23, 26, 49, 50, 54, 55, 62, 68, 73, 84, 89, 21, 71, 81, 83, 92, 95, 22, 15, 32, 49, 52, 66, 75, 80, 23, 12, 24, 35, 78, 80, 24, 12, 22, 36, 50, 58, 60, 71, 77, 92, 26, 15, 20, 83, 27, 23, 73, 92, 109, 28, 17, 53, 29, 11, 30, 15, 32, 29, 34, 55, 35, 51. *tussis* veteres emendantia 20, 18, 21, 39, 75, 89, 21, 77, 89, 22, 19, 49, 69, 23, 20, 83, 63, 78, 24, 12, 64, 80, 120, 26, 15, 30, 28, 28, 37, 31, 45. *ad tussim* siccam efficacissima 20, 86. *tussim* infantium eruca sedari 20, 49.
Tympana quae 33, 52.
Tympani gypsi usus 35, 57.
Tympania margaritae 9, 54.
Tympanicorum remedia 25, 24.
Tymphaici gypsi usus 35, 57, 36, 59.
- Tyndaridem* pietura imperfecta 35, 40 § 42. *Tyndaris* ad vitam revocata 29, 1.
Typhon quid 2, 49, 50. *typhoni* resistentia 36, 41. *Typhon* rex 2, 23.
Tyrannus quis primus fuerit 7, 57.
Tyranniana pira 15, 16.
Tyria purpura qualis 5, 17, 21, 22, 35, 25.
Tyriambestus color 9, 65.
Tyrium vinum 14, 9. *color* 9, 62, 65.
Tyrrheni a Lydis orti 3, 8.
- U.
- Ulcernum* corporum consideratio plena 26, 87. *ulceribus* tibiarum utile 23, 63. *ulcerum* corporum remedia 15, 37, 20, 2, 13, 22, 25, 26, 27, 34, 39, 56, 81, 82, 92, 21, 70, 74, 86, 94, 22, 12, 20, 23, 26, 32, 33, 47, 50, 58, 62, 63, 67, 70, 71, 73, 74 (3), 23, 4, 5, 13, 16, 27, 31, 34, 37, 38, 42, 44, 46, 50, 51, 53, 59, 60, 63, 78, 79, 80, 24, 5, 6, 11, 16, 23, 28, 45, 47, 48, 50, 55, 61, 67, 73, 74, 77, 80, 92, 94, 97, 119, 26, 30, 87, 27, 12, 31, 40, 78, 92, 113, 115, 120, 28, 18, 20, 26, 27, 37, 51, 60, 74 (3), 78 (2), 29, 10, 11 (2), 30, 39 (4), 31, 47, 32, 12, 32, 27, 28, 31, 33, 25, 25, 57, 34, 22, 29, 31, 32, 34, 46, 50, 35, 13, 52, 36, 28, 31, 11, 12, 57.
Ulex quid 33, 21.
Uliasis palladium surripientis effigies 33, 35. *pictura* 35, 36 § 5 et 8. *pileus* 35, 36 § 22. *Uliasea* simulata insaniam bovem cum asina iunxit 35, 40 § 25. *incantator* 28, 4.
Ulmaria qualiter disponenda sunt 17, 15.
Ulm arboris consideratio, et genera quatuor 16, 29. *ulmus* gummi ferens 13, 20. *semen* samara dicitur 16, 29, 45. *folia* qualia 16, 36. *cito* germinat 16, 41. *portentum* 16, 37. *rigorem* aervat 16, 77. *quando* serenda 17, 15. *vitibus* aptissima 17, 35 § 22. *infirmarum* remedium 17, 43. *ulmi* arboris natura et medic. ex ea 24, 33.
Ulophonum herba quae 22, 21.
Ulpicium allii genus 19, 34.
Umbras spatio consumi signo ostenditur 2, 7. *umbra* satis aut nutritrix aut nociva 17, 18. *gnomonis* ratio 2, 74, 6, 34, 11, 34. *ubi* nullae, *ubi* bis anno ib. 2, 77. *ubi* ad Septentrionem hieme aestateque in Austrum 6, 22, 23, 34. *umbra* hyaenae canes obmutescunt 8, 44. *umbræ* metiendae ratio 36, 17 § 3. *umbræ* inferorum quibus evocantur 37, 73.
Umbrae uva qualis 14, 4 § 7.
Umbri ovium genus 8, 74.
Umbros populos Pelasgi exiguunt 3, 8.
Umbritinus aruspex quis 10, 7.
Uncialis uva quae 14, 4 § 9.
Undulata vestis 8, 74.
Unedo arbor 12, 7, 15, 28, 16, 33, 23, 79.
Unguentorum materiae tractatus 12, 48, 13, 2, 4. in alabastris servantur 36, 12. *quae* gratiora 17, 3. *unguenta* quae terram quaeque crocum sapient ib.
Unguim animalium consideratio 11, 101. *nundinis* non rescebantur 28, 5. *ungu.* in medicina usus 28, 23. *morbi* remedia 20, 83, 92, 23, 12, 22, 24, 25, 23, 26, 89, 28, 37, 52, 63, 35, 52.
- Ungularum* animalium differentiae 11, 106.
Ungulum, id est annulus 32, 4.
Unicornis bovis descriptio 8, 30.
*Unio*is gemmae consideratio 9, 56 seqq. *nomen* quando impositum 9, 60.
Upupae avis consideratio 10, 44. in medicina usus 30, 18.
Uraea cybia 26, 60.
Uranoscopus piscis 32, 24, 54.
Urbanæ arbores cur dicantur 16, 32. *urbanæ* tribus quae 18, 3. *urbanarum* arborum medicinae 18, 2.
Urbes in deorum tutela 21, 73. *urbium* oppugnatio quibus verbis 21, 74.
Ureolaris herba quae 22, 20.
Uredinis malum 18, 68 § 3.
Ureanae pisces 20, 58.
Urica satorum vitium et cur accidit 3, 1. *urica* vermis 29, 27.
Urinae mira vis in animalibus 8, 57. *termina* quo tollantur 30, 30. *differentiae* ususque in medic. 28, 18. *auguria* circa valitudinem ib. *varii* colores ib. *urinam* quae continent 20, 57, 28, 27. *urina* hominum apes medentur 21, 42. *urinari* contra solem aut lunam non decet 28, 19. *urina* quibus prosit arboribus 17, 47. *urina* semina aspergenda ante satum 18, 45. *urinae* noxia 22, 48, 24, 13. *urinae* profluvia cohibentia 28, 17. *urinam* moventia 20, 5, 11, 12 (2), 15, 17, 26, 27, 33, 42, 44, 46, 48, 51, 54, 57, 58, 65, 68, 69, 71, 73, 86, 90, 91, 94, 95, 96, 21, 70, 72, 73, 76, 78, 81, 83, 92, 93, 95 — 97, 101, 22, 15, 21, 26, 30, 32, 36 — 38, 40, 41, 43, 49, 71, 72, 74, 23, 5, 16, 17, 36, 48, 55, 57, 63, 72, 75 (4), 79, 81, 83, 24, 12, 14, 17, 18, 20, 22, 28, 34 — 37, 38, 47, 50, 56, 58, 64, 71, 73, 80, 81, 86, 118, 26, 29, 49, 53, 58, 83, 27, 4, 9, 28, 51, 87, 91, 94, 109, 28, 17, 36, 40.
Urinum ovum quod 10, 79.
Uron terrae genus 33, 21.
Ursinum, id est sylvestre allium 19, 34.
Ursorum consideratio 8, 54. *ur* si sine calciatu longo itinere fatiscunt 11, 103. *ursi* ne mordeant 34, 82. *urs.* in medicina usus 23, 53. *partus* 61, 62. *ubi* non sint 8, 83. *ursus* informes 8, 54, 10, 83. *aegroti* formicarum ovis sanantur 29, 39, 8, 41. *coitus* qualis 8, 54, 10, 83. *ursam* parientem rarius videntur homines ib. *ursorum* somnus gravissimus ib. *urs.* coctas carnes crescere ib. *qua* herba sese purgant ib. *urso* caput invalidissimum ib. *ursos* non gigni in Africa secundum Plinium ib. *urs.* cibis qui 10, 93.
Urticae herbae consideratio, et medicinae ex ea 22, 15. *folia* mordacia 16, 38. *magnum* mira 21, 55. *differentiae* ususque ib. *usus* in cibis religiosus ib. *oleum* 15, 7, 22, 15, 21, 35. *antrum* pullis mortifera 10, 79.
Urtica piscis 32, 47, 53, 9, 68.
Uri ferae 8, 15, 11, 45, 28, 45.
Usurae excogitatio 33, 14.
Usus efficaciss. rerum omnium magister 26, 6.
Uterus unde dictus 11, 84.
Uticae Apollinis templum memorabile ex qua materia 16, 79.
Utica quo anno aedificata ib.
Uvarum differentia 14, 3. *quae* uvarum conservandarum ratio 15, 18 § 3 et 4. *acini* quales 15, 28. *succus* qualis 15, 33. *cutis* 15, 34. *uvae* variae quomodo ex

eadem vite 17, 35 § 5. uva sine ligno intus qualiter fiat ib. terrea proxima potentior ib. uvae ne alicui animali obnoxiae sint 17, 36. uvae pubescentes volvoles praerodunt 17, 47. pressura qualiter fieri debeat 18, 74. uvae ne ayes tangerent 20, 2. uvae medicinae consideratio 23, 6. uvae quibus noceant ib. uvae saluberrimae quae 23, 7. uvae galli ne edant 23, 8. uvarum nuclei medicinae ib. uva theriaca quibus prosit 23, 11. uvae passae consideratio, et medicinae ex eis 23, 12, 20, 82. uva pituitaria 23, 13. uvae pictura 35, 36 § 1. uva homini tantum est 11, 66. Uvae faucium remedia 20, 36, 57, 69, 74, 87, 22, 15, 49, 23, 60, 64, 71, 80, 24, 5, 24, 75, 28, 10, 17, 30, 11, 32, 21, 28, 34, 29, 32, 35, 52. Uva piscis, et ex ea medicinae 32, 49, 54. Uxorem perimere ob quid permissum 14, 14.

V.

Vaccarum lac cur optimum 25, 53. Vacinia arbor 16, 31. Vafriciae Toranii Maugonius 7, 10. Valentia A. Iunii fortitudo 7, 19. Valeria Romana cum dentibus nata 7, 15. Valeriae Publiculae filiae status 34, 13. Valeria in familia quidam Lactucini cognominati 19, 19 § 3. Valerianus scriptor 3, 17. Valerius Antias 2, 111. Valerius Cornelius 14, 3. Valerius Marcus 15, 38. Valerius C. consul 19, 15. Valerius architectus 36, 24 § 2. Valerius Publicula primus consul 36, 23. Valerius Noranus et eius poena 3, 9. Valerius Max. consul 35, 7. Valerius L. cos. 2, 34. Valerius Corvini senectus, consularis sex, ac honores alii 7, 49. Valerius Messala cos. 7, 60. Valeria aquila 10, 3. Valeritinae auguria 23, 19. Valgii C. liber et laus 25, 2. Valla 7, 54. Vallares coronae 16, 3, 22, 4. Vappa vinum 19, 3, 25. Variana clades 7, 46. Varianae uvae unde 14, 4 § 4. Vari unde dicti 11, 105. Varices viro tantum, mulieri raro 11, 104. remedia 22, 12, 20, 23, 54, 26, 64. ne nascentur 30, 23. Varicorum remedia 23, 16, 42, 46, 26, 89, 28, 29, 11, 30, 10. Varronis M. cum adhuc viveret in bibliotheca imago posita 7, 31. cum arguit Plinius 13, 27. Varro corona a Pompeio donatus 16, 3, 7, 31. quo anno de agricultura scripserit 18, 5. praefectus in piratico Pompeii bello 3, 16. Varronis locus de labyrintho regis Porseae 36, 19 § 4. de lixia 36, 69. liber De viris illustribus 35, 2. ei. senectus 29, 18. Satyriae 1, prolog. Vae ingentis pretii 37, 10. vasa adulteris caelabantur 14, 28. imminente tempestate sudare dicuntur 18, 90. signalia ubi optima 35, 46. vasorum crustae brassica tolluntur 20, 36. vasorum luxuria frugalitatem 33, 49, 54. materia 36, 44. Vatae unde dicti 11, 105. Vaticanii obelisci a Caio Imp. 16, 76 § 2. Vat. illex vetustissima 16, 87. obeliscus Romae 36, 15 § 7.

Vaticinantes quo ad furoribus utantur 21, 105. vaticinantium consuetudo 28, 41. vaticinia plerumque fallacia 7, 19. Vatum Heltruseorum astus 22, 21. Vaticanii unde dicti 11, 105. Vehiculum cum quatuor rotis a Phrygiis repertum 7, 57. Velentana gemma 37, 69. Velare nihil, Graeca res est 34, 10. Vela, frugis genus 22, 75. Velorum navium consid. 19, 1. tingendi consuetudo 19, 5. theatrorum 19, 6. vela Icarus reperit 7, 57. Veliterni ruris mize platanus 12, 5. Velocitatem impedit lienis magnitudo 11, 72. vel. mira exempla 7, 20. Venabula a quo reperta 7, 57. Venae cur in extremis sui partibus exiliores ib. Vena ab oculis pertingens ad cerebrum 11, 55. Venafraenum oleum optimum 15, 3. Venatores helleboro sagittas tingunt 25, 25. Vanders Liber pater primus instituit 7, 57. Veneficiorum remedia 21, 92, 29, 36, 30, 6, 36, 31. veneficiorum noxae remedia 21, 68. veneficia tollentia 24, 72, 28, 44, 37, 40. Venenata animalia quos non feriant 20, 51. venenatorum animalium inimica 23, 80, 24, 38, 49, 60, 25, 6, 28, 42, 32, 17, 19. venenatorum morsus remedia 20, 19, 36, 84, 23, 30, 25, 17, 31, 45. Venenum cur terra generet 2, 63. sumpta qualiter non noceant 24, 49. quotidie bibere quomodo quos possit 25, 3. venenum tefrae, herba 25, 54. venena sibi multisque homines excogitant 18, 1, 25, 79. ven. cervarium quod 27, 16. ven. quidam in annulis portant 33, 6. ven. quibus pro cibo 10, 33. veneno quaedam vivunt animalia 10, 93, 11, 116. venenata animalia fame non intereunt 10, 93. venenum ubi letale, alteri pro cibo est 11, 116. oxyssimum quod 27, 2. venenum veneno vincitur ib. venenorum telorum extinguentes 22, 49. sagittarum quo extrahatur ib. venena interdum prodesset 20, 71. non nocent ipsa habentibus 21, 45. venenatis sagittis utentes homines 6, 34. venenis tinguntur arma, inficiuntur flumina 18, 1. veneni sumpti remedia 20, 26, 48, 69, 81, 89, 21, 44, 45, 88. venenum interdum contra venenum 24, 100. venenis contraria 20, 9, 12, 84, 89, 21, 92, 22, 29, 32, 40, 52, 75, 23, 40, 56, 64, 71, 24, 13, 38, 49, 25, 17, 77, 27, 53, 28, 17, 18, 44 § 1, 29, 33, 32, 13, 29, 13, 33, 17, 13. venenorum etiam venena reperiri 20, 51. marinorum remedia 20, 90. Venereum labrum herba qualis 25, 108, 30, 8. Venerea pira 15, 16. Venetia quibus arbuatet agros 17, 35 § 22. Venia ubi insta 3, praef. Venucula nva 14, 4 § 6. Venter ne rugosus fiat 22, 30. ventris consideratio 11, 78. venter obesi minus solertes 11, 79. venter solidipedum asper et durus ib. ventris gratia quae fiant 24, 28. ventris morborum omnium remedia ib. v. morbus ne accidat 18, 69 § 1. v. plurimum negotii exhibet 26, 28.

ventrem sistentia 20, 96, 24, 73, 22, 49, 23, 52, 72. Quare, Al. vum firmantia sistantia. ventris animalia expellentia 20, 39, 42, 22, 15, 23, 40, 70, 26, 35, 27, 28, 55, 34, 32. ventrem solventia 20, 30, 21, 75, 23, 60. ventrem mollientia 20, 20, 23, 42, 22, 15, 57, 23, 70, 24, 19, 27, 28. Quare Al. vum mollientia. ventrem purgantia 23, 41. ventris doloris remedia 20, 15, 20, 28, 54, 73, 23, 32, 51, 24, 36, 47, 26, 28, 27, 60, 28, 36. Ventidius P. qualis 7, 44. Ventilatio quibus diebus facienda 18, 75. Ventus quid 2, 44, 45. ventis nihil violentius 32, 1. venti quantum super terram ascendant 2, 21. futuri signum 2, 26. regnum ubi 2, 38. ventorum consideratio 2, 46 — 49. venti in specub. quibusdam sine fine geniti 2, 44. venti et flatus inter se differentia 2, 45. ventorum lex 2, 45. observationes plurimae 2, 45. genera quot 2, 46, 48, 49. ventus terrae motus causa 2, 81. vent. miracula 2, 95. ubi letales ib. satia et arboribus convenientes 17, 2. satia nocui, et regionibus proprii 17, 37 § 8. ventis quanto noceant frumento 18, 44 § 2. ventorum ratio observatioque 18, 76, 77 § 1, 79. venti pomis inimici 15, 18 § 1. qua ratione comprimantur 37, 59. ventorum rationem quibus repererit 7, 57. Veneris sideris consideratio, natura, motus, situs, effectus 2, 6, 12, 13, 14, 16. Veneris deae aedes ubi nunquam pluit 2, 97. V. simulacrum a qua dedicatum 7, 35. V. Cluacinae signum Romae ubi 15, 36. V. Myrtias, vel Murtiae, ara Romae ib. V. victricis corona ex myrto 15, 36. templum 8, 7. Ven. Cnae pictura inexpecta ab Apelle 35, 36 § 15, 40 § 41. V. Gnidia 36, 4 § 5. Veneris tutelae hortae esse 19, 19 § 1. Veneris concha 9, 41. aedes ac simulacri incendium 24, 19 § 10. V. genetricis aedes Romae 35, 9, 45. V. Anadyomene a quo picta 35, 36 § 12. V. e mari exeuntis pictura 35, 36 § 15. V. inter Gratias et Cupidinem pictura 35, 40 § 36. Venus Palatina Lucius Crassus appellatus 36, 3. Venus Aphroditis dicta 13, 2. Veneris simulacrum 35, 50. Veneri myrtas sacra 12, 2, 15, 36. V. marmorea Romae a quo 36, 4 § 3. Veneris excellens simulacrum 36, 4 § 5 et 10. Praxiteles cae specimen 36, 4 § 5 et 7. Veneris gemma quae 37, 40. Veneris crinis gemma 37, 69. Veneris qualiter utendum ac eadem abstinendum 28, 16. quomodo in somno comescatur 20, 26, 81, 34, 50. veneris diverticula in quibus 10, 83. venerem conciliantia 21, 91. venerem refragantia 19, 38. veneris fatigato quibus succurratur 22, 38. venerem praegnantem arcent 10, 83. veneris quando homines avidiores ib. venerem coercentia 24, 37, 38, 42, 25, 96, 26, 60, 27, 42, 28, 31, 30, 49, 32, 14. venerem stimulantia 20, 13, 17, 21, 23, 40, 42, 43, 48, 49, 73, 84, 21, 81, 92, 22, 29, 32, 33, 43, 16, 24, 19, 51, 90, 24, 61, 62, 63, 27, 42, 28, 24, 27, 28, 30, 80, 29, 23, 30, 49, 32, 14, 18. Veneris postem herba qualis 24, 114.

Veneris labra 25, 108. Vex qui flos primum nunciet 17, 2. Veris certissimum indicium 16, 40, 18, 57. Veris flores qui 21, 39. Verso quis ventus 2, 47. Veratrum 25, 21, 84, 89. Verbascom herba qualis 25, 60, 73, 91, 26, 11. ei. medicinae 26, 15, 18, 28, 60, 75, 78, 85, 87, 88. Verbera herba sagmina sunt 22, 3. Verbenarius quis ib. Verbenacae herbae medicinae 26, 14, 31, 49, 55, 64, 67, 70, 71, 73, 76, 87, 90. ei. descriptio 25, 59. honor ib. et 22, 3. usus ib. et 25, 73. Verendorum remedia 35, 52, 36, 42. Vergiliae stellae quae 2, 41. ear. ortus olei caritatem praenunciat 18, 68 § 3. ad fructus pertinent 18, 69 § 2. ear. exortu aestas incipit, occasu hiems ib. Verg. quarum arborum sidus ait 16, 42. Vergiliarum pluvius quibus noceat 17, 2. Verg. occasus quando 18, 57, 66 § 1, 74. exortus quando 18, 66 § 1 et 2. Vermes futura praedictantes 18, 88. ne semina infestent 18, 45. qui messis tempore noctu luceant 18, 66 § 2. quos fructus et arbores infestent 16, 51. oleum quomodo necentur 19, 57. quam materiam non attingant 16, 25, 78. vermiculorum remedia 20, 59. vermes ne aliqua infestent 20, 20. qua ratione gigni possint 20, 48. corpori innascentes quo necentur 20, 49. v. ventris quo pellantur 20, 53. v. terrenorum in medicinis usus 30, 23, 28, 46, 40. v. mira magnitudo 9, 17. genera multa eorumque in medicinis usus 30, 43. v. inannatorum remedia 32, 44. in ligno et ex ligno nascentes 11, 38. nocte lucentes, lampyrides dicti 11, 34, 18, 67 § 1. vermium genus omne oculis caret 11, 53. Verminationis iumentorum remedium 30, 50. Vermiculatio quas arbores infestat 17, 37 § 3 et 7. Verna frumenta quae et unde 18, 10 § 1. verna opera quae sint 18, 65 § 3. Verhationis anguium in medicinis usus 30, 8, 32, 14. Verni flores qui 21, 39. Veronenses uvae nobiles 14, 3, 8 § 5. Veronensis agri arboris 15, 14. Verres cur proscriptus 33, 57. ei Cupidinis simulacrum obiectum a Cicerone 36, 4 § 5. Verris ferae in medicinis usus 28, 60, 61, 70. Verris scriptor 33, 36, 19, 7, 54, 8, 6, 9, 39, 18, 11, 28, 4. Verrucae corporum quo tollantur 20, 48, 21, 89, 22, 29, 49, 23, 3, 63, 24, 32, 83, 25, 22, 26, 89, 27, 49, 28, 12, 62, 30, 23, 32, 14, 43, 33, 25. remedium superstitiosum 22, 72. Versipelles cur dicti 8, 34. Versus heroicus a quo repertus 7, 57. Vertigines quae faciunt 18, 44 § 3. Femia 20, 54, 87, 73, 75, 21, 104, 23, 16, 26, 28, 24, 2, 25, 24, 70, 27, 66, 105, 32, 13, 36, 40. Vervactum quid et unde 18, 44 § 2. Vera indagare dignitates piget 8, 1. Vesces corpore quosdam esse 7, 19. Vesicae animalium consideratio 11, 79. vesicam laedentia 20, 42, 43, 22, 72, 23, 7, 20, 69. vesicae morbi remedia 14, 4 § 4.

- 20, 9. 11. 26. 29. 30. 55. 81. 84. 94. 96. 21, 72. 81. 89. 95. 105. 22, 23. 38. 40. 67. 23, 12. 18. 44. 51. 53. 63. 74. 75. 80. 81. 24, 10. 95. 118. 25, 18. 106. 26, 49. 55. 83. 90. 27, 91. 102. 103. 28, 17. 33. 60. 29, 11. 32, 11. 36, 35. 37. vesica si intumuerit 20, 23. vesicam quid inaniat 21, 84. 32, 31. vesicae scabiei sanantia 22, 11. calculos expellentia 20, 96. 26. 54. 30, 21. 37, 13. Vesicaria herba quae qualisque 21, 105.
- Vesparum consideratio naturae 11, 24. vespa quae ichneumones dicuntur *ib.* et 10, 95. vespa luto in sublimi nidificat 11, 24. aexungulae cellae *ib.* vespa plenilunio maxime crescit *ib.* vespa non habent reges aut examina *ib.* vespa et aranei dissident 10, 95. non ferunt scorpione percussos 26, 6. vespa equorum corpore gigni 17, 18. ne uvas tangant 15, 18 § 4. vesparum ictus remedia 20, 14. 51. 84. 21, 86.
- Vespasianus primus coronas ex cinamomo dicit 12, 42. quid erga Romanam rempublicam 2, 5, 3, 4. contra Garamantes 5, 5. ei institutio 33, 12. aedem Honoris et Virtutis restituit 35, 37. Vespasianus consilium Solis et lunae defectus in diebus duodecim contingerunt 2, 10. Vespasianus census censurae 7, 50. laus 1, pro. 2, 5. magistratus 1, pro.
- Vesper sidus quod 2, 6.
- Vespertilio solus inter volucres dentes habet 11, 62. mammas habet et lacte nutrit 11, 95. qualis 10, 81. volitans infantes secum deportat *ib.* ei. in medic. usus 29, 26. 30, 20 (2). 46.
- Vestialium virginum capillus quo deferrebat 16, 86. quem deum coluerint 28, 7. servos fugitivos ne urbem exeant retinet precationibus 28, 3.
- Vestae deae aedes incensa Romanae 7, 45. simulacrum 36, 4 § 7.
- Vestes quibus vertantur in lapide 36, 27. vestis repertor 7, 57. vestes ex qua materia 16, 86. vestes ne pediculi intrent 26, 86. vestium genera plura 8, 74. vestibus intertexe aurum ubi repertum *ib.* ingentis pretii *ib.* pictae *ib.* tinea quam non attingant 28, 6. quomodo serventur a tineis 12, 7. 27, 28. vestium maculae quo tollantur 22, 3. vestibus quae herba gratissima 21, 21. vestium luxuria flores imitantur 21, 22. ne a tineis laedantur 20, 73. 21, 96. 27, 28. vestes Orientis ex qua materia 24, 66. vestes quomodo odorem capiant 21, 77. 96. vestium tingendarum ratio 9, 60. 35, 57. 36, 36. vestium lusus notatur 9, 53.
- Vestilia Romana 7, 4.
- Vestitorium 33, 57.
- Veterinorum aetas dentibus indicatur 11, 64.
- Veterni morbi remedia 20, 13. 28, 67.
- Veterum parsimonia 18, 2. 3. 14, 14. 19, 19 § 3. 36, 2. veteres grati medicinae inventores 25, 1. veterum studia circa rerum naturas 25, 4. veteres atque diosissimum naturalium rerum 2, 45. veterum inventa negliguntur *ib.* veterum diligentia 14, 1. 18, 69 § 3. 25, 1. 27, 1. 28, 17. 35, 57. 37, 15.
- Vetustatem quae arbores non sentiant 16, 78. vetustatis novitatem dare res ardua 1, pro. Via sacra Romanae 19, 6.
- Viatorum quid prosit 15, 37. 20, 78. viatores quales apud Romanos et unde dicti 18, 4.
- Vibius Crispus eos. 14, 6.
- Vibones flores qui 26, 6.
- Viciae leguminis consideratio, natura, usus etc. 18, 37. vicia ubi serenda 18, 46. quomodo 18, 56. 61. quando metenda 18, 67 § 4.
- Vicinorum amor quaerendus nobis 18, 8 § 3.
- Victimae quae animalia aptius. 8, 70. 72.
- Victimae sacrificii coronabantur 16, 4.
- Victoriarum nummus 20, 100. 23, 60. 24, 2. 33, 13.
- Victoriae summum signum 22, 4. pictura 35, 40 § 35. nota cum creta 35, 58.
- Victorum ab aliis mos 22, 4.
- Videri qua arte quis nequeat 28, 29. 37. 60.
- Viennensis vitis picta 14, 3. 6.
- Vigilare faciens 20, 92.
- Vigiliae quibus tollantur 20, 33. 76. vig. exercituum a quo inventae 7, 57. vigiliae inter maris corporis universi et earum remedia 26, 93.
- Villarum positio qualis esse debeat 18, 7 § 1.
- Villaticae aves quo tutae fiant 23, 17.
- Vinaciola uva ubi 14, 4 § 7.
- Vinalia festa cur et quando celebrentur 18, 69 § 3 et 4.
- Vincaepervinae herbae medicinae 21, 99. flos qualis 21, 39. Vincere seipsum laus summa 35, 36 § 12.
- Vincendo victi Romani 24, 1.
- Vinculis et ligaturis apta 16, 69. vincula vitium ex qua materia 17, 35 § 26.
- Vindemiatoris signi emersus 18, 65 § 1. 74.
- Vindemiae consid. 20, 84 sq.
- Vinearum situs et quas in oras spectare debent 17, 2. vineis quae terra utilis. 17, 3. qualiter disponendae et plantandae sint 17, 30 § 3. vinearum excelendarum ratio 17, 17. ex quibus, quomodo et quando plantari debeant *ib.* genera et differantiae quinq. 17, 35 § 6. cultores nobiles 14, 5. vineae tribus modis seruntur 17, 35 § 7. vinearum plantandarum ratio plena *ib.* et 18, 64. putationis consideratio 17, 25 § 14 et 18.
- Vini natura 14, 7. vina generosa 14, 8 § 1. — 6. 13. transmarina 14, 9. vini falsi genera 14, 10. dulcium genera 14, 11. deuteria 14, 12. in sacris 14, 14. 23. 24. vini usus apud antiquos 14, 14. 15. apothecae et vin. Opi-mianum 14, 16. 17. vina fictitia 14, 18. — 19 § 7. vinum ex aqua et melle, hydromeli, oxymeli 14, 20. 21. vini genera prodigiosa 14, 22. vina quomodo condiantur et serventur 14, 25. 26. vinariae cellae 14, 27. de ebrietate 14, 28. mistionis cum melle inventor 14, 6. vinum optimum quo anno *ib.* du-centorum annorum *ib.* vino quomodo odor acquiratur 15, 18 § 4. saporis mirae naturae 15, 32. odor qualis 15, 33. an sit aquae admixtum experientiam 16, 63. vina nobilia in ar-bustis 17, 35 § 22. vino perfunduntur semina ne agrotent 18, 45. vini copia existente maxima quid agendum 18, 74. vini genera et ex eis medic. 28, 19. Albanum quale 23, 20. vini effectus plures *ib.* modice sumendum 23, 22. vino sapientiam obumbrari 23, 28. quis primas aquas miscuerit 7, 57. febricitantibus non dandum esse 23, 24. quando merum vel aqua mixtum bibendum 23, 23. vina plura misceri inutile 23, 24. rubrum nigrumque constringit *ib.* pice conditam quibus prosit *ib.* in quibus morbis non dandum *ib.* factitiorum medicinae *ib.* vini facies natura et medicinae ex ea 23, 31. vinum nonquam inebrians 23, 81. 14, 4 § 5. quibus melius fiat 20, 72. vina cur mustis odoratiora 21, 18. vinum palmarum 6, 32. vinum prohibuit foemina 14, 14. piceatum quod 23, 24. vino gratiam tribuens 25, 17. vini faeco quae colores fiant 35, 25. vini usum tollentia 31, 13. 32, 50. vinum fontes emittentes 31, 13. vini potius eiusdem exemplum 10, 75. vinum praecipue serpentes appetunt 10, 93. vini saporem habentia 24, 38. vinum ex quibus praeter uvam fiat 24, 80. 25, 46. 67.
- Violarum consideratio, genera, natura, medicinae 21, 14. 38. violis apes delectari 21, 41. violarum medicinae 21, 76. Violenta plura 32, 1.
- Viperas serpentes consid. 8, 59. 11, 62. viperinis carnibus vescentes 7, 2. viperas duplex vulva 11, 84. in cibis usus 29, 38. partus atque conceptus 10, 82. a filis interimitur *ib.* venenum quale 11, 62. in medicinae usus 29, 22. 34. 38. 30, 12. 22. 47. morsus remedi. 22, 30. 23, 80.
- Vipiones aves 10, 69.
- Vipsanus eos. 2, 12.
- Vires prodigiosae 2, 71. vires suas quisque pensare debet 8, 26. vires recreantia 22, 51. 23, 51. 63. 27. 27, 101. 105.
- Virgae sanguineae natura 24, 43. virgae magistratum Romanorum ex betulla arbore 16, 30.
- Virgiliana virtus 1, pro.
- Virgilius carmina sua testamentum cremanda mandavit 7, 31. quid de equi forma 8, 65. V. manu scriptus liber Plinii tempore extabat 13, 26. Virgil. hortorum dotes fugit 14, 1. quam diu ante Plinium 14, 3. de uvis quid 14, 4 § 7. de pice 14, 25. de insitione 15, 17. circa semina praeepta 18, 45. de sandice 35, 23. de reparandis apibus 11, 23. incantationes 28, 4.
- Virginea aqua Romae 36, 24 § 9.
- Virginatas quo deprehenditur 36, 34.
- Virginibus mammae ne crescant 27, 53.
- Virgo aqua Romae 31, 25.
- Virulicis quomodo Latinae dicantur, quare Aetis aeruginis, et Scolociae.
- Viridis color 35, 29.
- Viriolae Celticae quae 33, 12.
- Viriae Celtibericae *ib.*
- Virilium remedia, quare Genitilium.
- Vireo avis quando apparet 18, 69, § 5.
- Virorum coitus quando remissus 22, 21.
- Virtus cuiusque plurimum refert in quas tempora incidit 7, 29. virtutis bonum 7, 30. virtutis praemium honores 16, 5. Virtutis deae aedes a quo picta 35, 37. Virtutis pictura 35, 4. 31.
- Viscerum morbi remedia 24, 41. 26, 21. 36, 69.
- Visci arborum consideratio 16, 93. neque igne, neque aqua corrumpitur 13, 39. non prodest arbori cui inest 17, 37 § 10. viscus ex chamaeleonte herba 22, 21. visci floris medicinae 26, 10. visci medicinae 24, 6. viscum ad religionem pertinere *ib.* viscum quod optimum *ib.* visci sumpti remedia 20, 18. 28. 45. 23, 29. 24, 22. 27, 28. 22, 13. Visula urva 14, 4 § 4.
- Visum animali restituentia 25, 50. 29, 17. 8, 41. visus acutissimi exempla 7, 21. foeniculo rescitur 20, 95. claritas quo inducitur 5, 1. aliquibus post longum tempus restitutus 11, 55. quibusdam statim nascens visus negatus *ib.*
- Vitae longissimae exempla 7, 49. 50. vitae brevitatem nil melius 7, 52. vita animalis in vigilia 1, pro. carens doloribus poena est 28, 1. vita desinit, quando voluptas vivere coepit 2, 5. vitae brevis signa et longae 11, 114. quorum longa sit 7, 2. 4, 26. 10, 2. 17, 20. vitae brevis exemplum 6, 35. in quibus animalibus sine cibo 8, 51. vitae redimendae exemplum 8, 46.
- Vitelliani Capitolium incendunt 34, 17.
- Vitellius L. praetor, quid attulerit in Albanum rus 15, 21. 24.
- Vit. lusus in coena 35, 46. contra Pisonem oratio 11, 71.
- Vitex ex eoque medicina 24, 38.
- Vitiles naves 7, 57.
- Vitiligator unde dictus 1, pro.
- Vitiliginis corporum remedia 20, 51. 59. 21, 75. 22, 74. 27, 91. 22, 8. 24, 86. 31, 46 § 4. 35, 50.
- Vitia ac fertilior et quae tardior. 6, 51. vite tacta fulmine diis libae nefas 14, 23. vitium inimica quae 17, 35 § 20. vitium sarmentorum medicinae 23, 8. vitium clavicularum ad quid prosit 23, 3. vitis lacryma qualis, et ex ea medicinae *ib.* vitis et brassica inimicae 24, 1. vitis frondibus succio quae quae medicinae fiant 23, 3. vitibus populus arbor gratissima 16, 68. vitis ad ligandum apta 16, 69. sola parturit 16, 41. germinatio quomodo 16, 42. florendi tempus *ib.* triferacae insanae dictae 16, 50. frondes latissimae 16, 38. vitium consideratio 14, 2. 3. vitis centurionum Rom. insigne 14, 3. vitium genera plura 14, 4. 4 § 7. vitium locus qualis esse debeat 14, 4 § 3. vites, quarum folia, priusquam decidunt, sanguineo colore putantur, pessimae sunt 14, 4 § 7. vitis arbore vel palis non indiget *ib.* § 8. vitibus aptus locus 14, 5. vitis silvestris usus varius 16, 77. vitibus brevis vita 16, 90. vitibus quando nocet pluvia 17, 2. 37 § 7. vitium conceptus quando *ib.* quae terra utilissima 17, 3. vitis tribus modis inseritur 17, 24. vitis humor maxime infestat vites *ib.* vitium gemma, oculus, germen etc. 17, 35 § 1. ut diversas ferat uvas *ib.* § 5. plantandarum consider. plena 17, 35. 35 § 6. vitium culturae quis primus reperit 7, 57. vitibus quae arbores aptae 17, 35 § 22. aquilonem spectare debent *ib.* § 25. quibus vinculis li-

gandae *ib.* § 26. totas in-
terram supplantandi mos *ib.* § 27.
admiracula addenda 17, 36.
morbus multiplex 17, 37 § 6.
vitium vermis qui araneus dicitur
ib. § 7. vitis quae oderit *ib.*
§ 10. bifera 18, 51. albae no-
mina et ex ea medic. 23, 16. ni-
grae nomina et ex ea medic.
23, 17.
Vitis ex remediis interdum fiunt
17, 45.
Vitri consideratio, origo, facien-
dique ratio 36, 66. fragmenta
quo glutinentur 29, 11.
Vituli marini consideratio 8, 49.
9, 6, 14, 15. medicinae 32, 46.
28, 61, 62, 68. non feriuntur
fulmine 2, 56. mitescit inter-
dum 10, 62. lingua qualis 11,
65. oculi 11, 55.
Vivaria a quo inventa primum
18, 79. piscium *ib.*
Viverra animal infesta cunicu-
li 3, 26.
Vivimus aliena interdum fiducia
22, 7.
Voconia pira 15, 16.
Vola homini tantum, ex qua et
cognomina sumpta 11, 105.
Volcatius iuris peritus Celsii
praceptor a cane defensio 8,
61.
Volcatius Sedigitus 11, 99.
Volema pira 15, 24.
Vologesus rex Parthorum 6, 30.
Vologesocerta oppidum *ib.*
Volsini pulsatii propter statu-
rum signa 34, 16.
Volumnius L. consul 2, 57.
Volvise magnam magnificum
est 1, prol.
Volutas quando vivere coepit
vita desit 14, 1.
Volutates publicae notantur
36, 2.
Volsii L. senectus 7, 49.
Volva monstrum 2, 54, 22, 46.
Volvices vermes praerodentes
pubescentes nvas 7, 47.
Vomicae morbi remedia 20, 81.
89, 22, 20, 53, 24, 38, 71, 80.
29, 17, 30, 16.
Vomitones a canibus primum
monstratae 29, 24. quando ex-
cogitatae et quibus inimicae 11,
117. vomitionibus crebris utile
20, 48. vomitiones moventia

20, 6, 14, 23, 41, 79, 83, 21, 82.
22, 15, 73. vomitioni utilia 20,
17, 90, 22, 32. vomitus utili-
tas 31, 33. causa et quibus ac-
cidit 11, 78. vomitum sistentia
20, 53, 54, 57, 73 (2), 81, 91. in-
cipientia 22, 52, 23, 40, 57, 77,
80 (2), 24, 104, 25, 21, 26, 25,
35, 39, 40, 27, 13, 105, 32, 13,
29, 33, 28, 34, 23.
Vopiscus Caesar quid apud cen-
sores 17, 31. Vopisci qui 7, 8.
Vortex quid 2, 50.
Vota suscipientes Parthi qua
herba usi sint 21, 36. votorum
quando praecipuus locus 8, 21.
votum quod frequentissimum
7, 51.
Vocis consideratio 11, 112. vo-
cis resonantia mirum 36, 23.
vocis acentia 20, 13. vocem fir-
mantia 20, 84. voce carentes
homines 5, 8. vox quando ro-
boretur exiliorque fiat 11, 112.
vox in theatris quo devoretur
ib. voci qui dentes necessarii
7, 15. vox omnium diversa 11,
112. voci contraria 32, 31. pro-
ficua 22, 49, 68, 69, 24, 103, 26,
61, 32, 29, 34, 50, 55. vox nos
distinguit a feris 11, 112.
Vulcani festum 18, 35.
Vulcani Aethiops filius 6, 35.
Vulcatii Gurgitis interitus 7, 54.
Vulnus quibus inflammatur 25,
6. quando aggravetur 28, 6.
vulneribus capitis quid medea-
tur 24, 22, 25, 90. vulnera ne
inflammantur 24, 118. quomo-
do conglutinanda *ib.* vulnerum
corporum remedia 20, 8, 26, 36,
40, 61, 76, 81, 82, 84, 21, 74, 75,
78, 84, 85, 22, 16, 33, 24, 5, 33,
95, 27, 105, 109, 111, 5, 24, 28,
65, 97, 28, 20, 29, 9, 11, 23, 3,
5, 24, 104, 105, 118, 25, 15, 19,
30, 26, 48, 83, 28, 28, 34, 22, 32,
46, 35, 21, 51.
Vulpes quibus inimicae 10, 95.
96. vulpes quales gallos non at-
tingant 28, 81. futura praesa-
giant 8, 42. ubi non sint 8, 83.
marinae earumque astus 9, 67.
in medicina usus 28, 46, 48, 51.
55, 57, 62, 77. quo cibo necen-
tur 23, 75.
Vulturum alitum consid. 10, 7.
biduo praesentunt futura ca-

davera *ib.* unguento fugantur
11, 115. siseris semen edunt
20, 18. quo oculos suos sanent
20, 26. in medicina usus 29,
24, 38, 30, v. 16.
Vulturus ventus 2, 46, 47, 48.
id est Eurus ventus, qualis, et
quibus aptus 18, 77 § 3.
Vulva quid 11, 84.
Vulvae mulieris remedia 29, 13.
15, 21, 42, 48, 51, 63, 54, 57 (2),
73 (2), 75, 83, 84, 87, 94, 99, 21,
70, 73, 74, 81, 86, 92, 93, 94, 103,
22, 9, 15, 25, 48, 52, 65, 70, 23,
27, 28, 37 (2), 41, 44, 46, 49, 53,
64, 80, 81, 82, 83, 24, 6, 12 (2),
13, 15 (2), 17, 19, 20, 22, 23, 24,
35, 36, 38, 23, 60, 24, 67, 83,
120, 26, 90 (6), 27, 4, 27, 28, 13,
2, 21, 27, 28, 33, 30, 15, 16, 29,
10, 32, 13, 34, 29, 35, 51, 36, 33,
34, 40.

X.

Xanthos gemma 37, 60.
Xanthos historicus 25, 5.
Xenocratis statuarii opera 34,
19 § 23.
Xenocrates scriptor 25, 36 § 5.
Xenon pictor 35, 40 § 42.
Xenophili musici felicitas 7, 51.
Xenophon dux circa agros co-
lentos quid 18, 5. ei. sympo-
sium 34, 19 § 7.
Xenophon de sementis tempo-
re 18, 60.
Xerxes quomodo ingentem exer-
citus numeravit 4, 18. Helle-
spontum ponto iunxit, illaque
exercitus duxit 4, 23. ei. ad-
ventu platanus mutata in oleam
17, 38. Xerxis pater Darius per
Bosphorum Thraciam duxit
exercitus 4, 23. Xerxes in-
gentem hominum numerum
epulo excipit 33, 47. Xerxis
filii quot *ib.*
Xiphiae cometae genus 2, 22.
Xiphiae piscis qualis 32, 53, 54.
naves perforat 32, 6.
Xiphion herba qualis 25, 88, 89.
26, 49, 61, 64. medicinae 26, 90.
Xylina lina 19, 2 § 3.
Xylocinnamomum quid 12, 42.
Xylobalsamum quid et ubi 12, 54.
Xylon frutex 19, 2 § 3.
Xyris sylvestris 21, 83.
Xystios gemma 37, 46.

Z.

Zacharias historicus 37, 60.
Zanclis quis 11, 63.
Zamiae quid 16, 45.
Zaratus magnus 30, 2.
Zathenes gemma 37, 64.
Zea genus frumenti 18, 19, 20,
4, 29 § 3, 22, 58.
Zeidus, unde 18, 19.
Zenodorus statuarius quando
34, 18.
Zenonis statua 34, 19 § 25. ei.
libris Carneades responsurus
hellethorum aumpsit 25, 21.
64, 80, 81, 82, 83, 24, 6, 12 (2),
13, 15 (2), 17, 19, 20, 22, 23, 24,
35, 36, 38, 23, 60, 24, 67, 83,
120, 26, 90 (6), 27, 4, 27, 28, 13,
2, 21, 27, 28, 33, 30, 15, 16, 29,
10, 32, 13, 34, 29, 35, 51, 36, 33,
34, 40.
Zeus piscis 9, 32.
Zenxis statuarius 34, 19.
Zenixidis pictoris opera 26, 14
§ 4.
Zingiber aroma 12, 14.
Zizipha arbor 15, 14. quando
seratur 17, 14. Zizipha corona
21, 27.
Zmilacis gemma 37, 70.
Zmilus architectus 26, 19 § 3.
Zodiacus circulus qualis 2, 3, 13,
79.
Zoelicum lium 19, 2 § 2.
Zona Orionis quando oritur 18,
68 § 2.
Zonarum quique terrae consi-
deratio 2, 68.
Zoophthalmos herba 25, 102.
Zopissae piscis genus, et ex ea
medicinae 24, 26, 16, 23.
Zopyros herba 24, 87.
Zopyrus sculptor 33, 55.
Zoroastres risit, quo natus est
die 7, 15. ei. cerebrum palpitabat
ib. Z. quo tempore floruerit 30,
2. eum annis viginti in deser-
tione caseo vivisse 11, 97. magi-
cae vanitates inventor 39, 2
ei. libri *ib.* de tempore semi-
nandi quid 18, 55.
Zoronis gemma 37, 70.
Zoster morbus 26, 74.
Zostera quid 13, 30.
Zura paliuri semen 24, 71.
Zygia aceris arboris genus 16,
26.
Zythum potus genus 22, 82.

INDEX GEOGRAPHICUS.

A.

Abali populi 6, 22.
Abalites sinus 6, 24.
Abantias quae et Euboea 4,
22.
Abaortae populi 6, 23.
Abarimon regio Seytharum 7, 2.
Abas mons 5, 20.
Abdera Hispaniae op. 3, 3.
Abdera insula 4, 23.
Abdera Thraciae op. 4, 18.
Abeatae po. 4, 10.
Abellinum op. 3, 9.
Abesanis op. 6, 32.
Abila mons Afr. 3, praef. 5, 1.
Abila op. 5, 16.
Abisontes po. 3, 24.
Abnoba mons 4, 24.
Abobrica op. insignis 4, 34.
Abocis op. 6, 35.
Abolani po. 3, 9.
Aboriense op. 5, 4.

PLIN. HIST.

Aborigines in Latio antiqui po-
puli 3, 9.
Abretini populi 5, 33.
Abrincatus pop. Lugdunensis
Galliae 4, 32.
Abrotanum op. 5, 4.
Absidris 6, 30.
Absylae gens 6, 4. Absyrtides
insulae 3, 30. Absyrtium insu-
la 3, 25.
Abutincense op. 6, 32.
Abydos opp. Hellesponti 4, 18.
5, 40. Abydos oppidum Memno-
nis regia 5, 11. Abydi lapis cae-
lo lapsus colitur 2, 103.
Abziritanum op. 5, 4.
Abzone po. 6, 15.
Ale
A.

Acarmania 2, 92, 4, 2.
Acarne op. 4, 16.
Accithae po. 6, 32.
Accisi po. 6, 7.
Accitana colonia 3, 4.
Acdei po. 43, 37.
Ace op. quae et Ptolomais 5, 17.
Acelum op. Venetorum 3, 23.
Acerrae op. 3, 19, 9.
Acervetis Thraciae urbs quae
et Calatis 4, 18.
Acesines fluvius Indiae 6, 23.
Scythiae 4, 26.
Acestaei po. 3, 14.
Achaei 4, 12, 5, 4. Achaeorum
portus 4, 26. Achaeorum statio
Cynosceia 4, 18. Achaia mer-
sa in sinu Corinthiaco 2, 93.
Achaiae descriptio 4, 6.
Achaia op. quae Heraclea 6, 19.
Achaia fluvius 6, 32.
Achaianum op. 5, 4.
Achaia fl. ex Pindo 4, 3.

Acheron fluvius 3, 10, 4, 1.
Acherontini po. *ib.*
Acherusia Italiae palus 3, 9.
specus 6, 1.
Achillea insula 5, 38.
Achilleon op. 5, 33.
Achilleos Dromos peninsula 4,
26.
Achillis insula 4, 26, 27.
Achillis tumulus 4, 26, 5, 33.
Achisarmi po. 6, 35.
Achne insula 5, 35.
Achoali op. 6, 32.
Acidula aqua inebrians 2, 106.
Acienae po. 3, 9.
Acia Arahum emporium 6, 32.
Acinippo op. 3, 3.
Acina op. 6, 35.
Acis ins. quae et Siphia 4, 22.
Aciris fluvius 3, 15.
Acitavones pop., alias Centru-
ni 3, 24.
Acmodae insulae 4, 30.

Acmonenses po. 5, 29.
 Acolitum op. 5, 4.
 Aconae portus 6, 1.
 Acontius mons 4, 12.
 Acerbathena op. 5, 15.
 Acra Iapygia 3, 16.
 Aeragas op. 3, 14.
 Aere op. 4, 26.
 Acrenses po. 3, 14.
 Acrisae promontorium 4, 7.
 Acroceranium promontorium 3, 16.
 Acrocinthus 4, 5.
 Acrotadus insula 6, 26.
 Acrothron op. 4, 17.
 Actania insula 4, 28.
 Acte, id est Attica 4, 11.
 Actium colonia 4, 2.
 Actrida op. 6, 32.
 Aeytos insula 4, 23.
 Adana op. 5, 22.
 Adiaa fluvius 2, 106. 3, 20, 23.
 Adesa op. 5, 28.
 Adiabarae po. 6, 35.
 Adiabene regio 5, 13. 6, 10, 31.
 Adilis mons 4, 12.
 Adipson locus 6, 33.
 Adonis fluvius 5, 17.
 Adramyttus op. 5, 32. 13, 2.
 Adrastra colonia 5, 40.
 Adria 3, 18. 19.
 Adriaticum mare 3, 20, 30, 29.
 4, 18.
 Adrumetum op. 5, 3, 6, 39.
 Adulion op. 6, 34.
 Adunicates po. 3, 5.
 Adymachidae 5, 6.
 Aea oppidum 6, 4.
 Aeast sinus 6, 33.
 Aeanthion oppidum 5, 33. promontorium 4, 16.
 Aea fluvius 3, 26.
 Aecani po. 3, 19.
 Aeculani po. 3, 16.
 Aedepum op. 4, 26.
 Aegae oppidum 4, 17. 5, 22, 32.
 Aegae insulae 5, 37.
 Aegaeum mare 4, 18.
 Aegiale fons 4, 11.
 Aegialos, id est Achaia 4, 6.
 Aegida op. 3, 23.
 Aeginium op. 4, 17.
 Aegialia insula 4, 19.
 Aegilia 4, 22.
 Aegilodes sinus 4, 8.
 Aegilos ins. quae Capraria 3, 12.
 Aegimori insulae 5, 7.
 Aegina insula 4, 19.
 Aegion op. 4, 6.
 Aegipani Aethiopiae oppidum 6, 35. Aegipanes ib.
 Aegipanum ferarum lascivia 5, 1. 8.
 Aegira insula 5, 43.
 Aegira oppidum 4, 6.
 Aeglia insula 4, 19.
 Aegios fluvius 2, 59. 4, 18.
 Aegostenienses populi 4, 11.
 Aegus insula, quae et Aethusa 3, 14.
 Aegyptus rubro mari depressior 6, 33. Aeg. Pyramides 36, 16.
 Aegyptus non cerat Septentriones 2, 71. non quatitur terraemotu 2, 82. Aegypti pars quondam mare fuit 2, 85. Aegypti alumen 35, 32. Lahyrinthus 36, 19 § 1 sq. electrum 37, 11 § 1. smaragdus quales 37, 17. opalus 37, 22. Aeg. non sentit auros 2, 46. fulminibus instatur 2, 51. Aegypti descriptio 5, 9. Aeg. dittonia terminus 5, 10. Aeg. navigatio ib.
 Aegypti antiquitas ib. 11. Aeg. ad Indiam navigatio 6, 26. Aegyptium mare triplex 6, 33. Aeg. servi profugis quale oppidum aedificari 6, 24. Aeg. ad rubrum mare iter 6, 33.
 Aelana op. 5, 12.
 Aelaniticus sinus ib.

Aemathia eadem quae Macedonia 4, 17.
 Aemina fluvius 4, 35.
 Aemona colonia 3, 22. 29.
 Aemonia op. Norici 3, 27.
 Aemoniae mutata nomina 4, 14.
 Aemus mons 4, 1. 18.
 Aenare insula 5, 38.
 Aenaria insula 3, 12. 31, 5. 16, 60.
 Aenienses populi 4, 3.
 Aennum oppidum 6, 32.
 Aenona civitas 3, 22.
 Aenos op. 4, 18.
 Aeoia insula ardens 2, 110. 3, 14.
 Aeoia regio Asiae 5, 29. 31. 32.
 Aeoli po. in Cappadocia 6, 2.
 Aeolidia sinus 5, 29.
 Aeoliae insulae 3, 14. 35, 50.
 Aeoium locus 4, 18.
 Aequiculani populi 3, 17.
 Aeria oppidum 3, 6. insula Creta 4, 20, 23.
 Aesopus amnis 5, 40.
 Aesculapii delubrum 4, 9. fons Athenis 2, 106.
 Aesia fluvius 3, 18.
 Aesolani populi 3, 9.
 Aethalia insula 3, 12. 5, 38.
 Aetharia quae Aethiopia 6, 35.
 Aethiopiae insula 5, 39.
 Aethiopes Atabuli 6, 35. Aethiopum color, tortique capilli a solis aestu proveniunt 2, 80.
 Aethiopes Hesperii 6, 36. Aeth. minio tinguntur 33, 36. Daratiae 5, 1. Perorsi 5, 1. 8. Aroteres 6, 34. Aethiopum Merue caput 2, 77. Tarelei 5, 8. Aeth. gentia descriptio ib. Aethiopum regio prima 6, 35. fabulosi habitus antequam visi 7, 1. Aeth. emporium cum Trogloditis commune, Adulion 6, 34. Aethiopia 6, 35. Aethiopiae arena 36, 9. Aegyptiorum armis attrita 6, 31. Aeth. magnes 36, 25. Aethiopiae duae 5, 35. Aethiopiici maris insulae 6, 36. Aethiopiici smaragdi 37, 13.
 Aetoliae populi, oppida, fluvii quae 4, 3.
 Aethria insula 4, 23. 5, 36.
 Aethusa insula 3, 14.
 Aetnae montis descriptio 3, 14. incendium 2, 106.
 Aetnenses populi 3, 14.
 Aex scopulus 4, 6.
 Africae descriptio 5, 3, 4, 37. tertia orbis pars 3, 1. Africa et Libya eadem 4, 37. quibus animalibus caret 8, 83. paucorum sinuum 4, 37. nomina inoffabilia ib. fertilis in Atlantidis radicibus 5, 1. gentes castella inhabitant ib. qui venti sereni nubilique 2, 52. Africae mensura 5, 8. 6, 38. itinera serpentes feracque infestant 5, 4. populi, coloniae, oppida ib. insulae 5, 7. alumen 35, 52. solitudines 5, 8. Africae parietes ex terra 35, 46. noctes aestate roscidae 2, 62.
 Agacturi populi 6, 32.
 Agamatae populi 6, 7.
 Agamede op. 5, 39.
 Agandae po. 6, 7.
 Aganippe fons 4, 12.
 Aganzaga op. 6, 17.
 Agasus portus 3, 16.
 Agatha op. 3, 5.
 Agathyrnum Siciliae op. 3, 14.
 Agathyrri po. 3, 9.
 Agathusa quae Telo ins. 4, 23.
 Agedi po. 6, 7.
 Agesinates pa. 4, 33.
 Agla op. 3, 3.
 Agoce op. 6, 35.
 Agra regia Laeanitarum ib.
 Agramantum bitumen 35, 51.
 Agranum op. 6, 30.
 Agrae op. 4, 10.

Agraci po. 6, 32.
 Agrigentum op. 3, 14.
 Agrigentinus sal 31, 41.
 Agriophagi po. 6, 35.
 Agrippenses Rithyniae po. 5, 43.
 Agrippinensis colonia 5, 4.
 Agrosopi, po. 6, 35.
 Aguntum op. 3, 26.
 Agyri po. 3, 14.
 Aiacis sepulchrum 5, 33.
 Alabanda op. 5, 29.
 Alabandae cristallus 37, 83.
 Alabastros fluvius 5, 32.
 Alabastrum op. 5, 11.
 Alachroae po. 5, 4.
 Alana op. 6, 35.
 Aleniticus sinus qui Aelaniticus 6, 34.
 Alani po. 4, 25.
 Alazon fluvius 6, 11.
 Alba op. Italiae 3, 17. Hispaniae 3, 3. Galliae 3, 5. Pompeia 3, 9. longa ib.
 Alba fluvius Hispaniae 3, 4.
 Albanenses po. ib.
 Albaniae descriptio 6, 12.
 Albani po. 3, 9. 7, 2. 6, 15.
 Albaniae po. a pueritia statim cani 6, 39. noctu plus quam interdiu cernunt ib.
 Albanum mons 3, 9.
 Albanum mare 6, 15.
 Albanus po. 3, 9. 17.
 Albium Ingaunum 3, 7.
 Albion Britannia 4, 30.
 Albia fluvius 4, 28.
 Althonenses po. 3, 25.
 Alburn promont. 3, praef. 5, 17.
 Albulas, Tiberis 3, 9.
 Albulahes fluvius 3, 18.
 Alces fluvius 5, 43.
 Alchione mons 4, 17.
 Alea op. 4, 10.
 Alei campi 5, 22.
 Alele urbs 5, 5.
 Aleon fluvius 5, 31.
 Aleria colonia a quo 3, 14.
 Aletini populi 3, 16.
 Aletrini po. ib.
 Aletium op. ib.
 Aletrinate po. 2, 5. 3, 16.
 Aleu insula 3, 24.
 Alexandria Characene 6, 31.
 Alexandriae dies horarum quatuordecim 2, 77. Al. Troadis oppidum 5, 33. Al. Aegypti difficulter aditus 5, 34. 36, 18 § 4. ib. obeliscus 36, 14 § 2. Al. op. iuxta Caspium mare 6, 16. Margiana ubi 6, 18. iuxta Bactrum ib. Sagdiana ib. Alexandriae nomos 5, 6. Alexandriae Aegypti descriptio 5, 11. 6, 39. Al. Ciliciae op. 5, 22. Indiae op. 6, 25. Carmaniae 6, 26. Al. et Zuliopolis distantia 6, 26. ad Tigrim fluvium 6, 31. Al. et Siciliae distantia 6, 38. Alexandriae Arion 6, 21.
 Alexandri Magni arae et termini 6, 18. 21.
 Alexandropolis op. 6, 29.
 Alexia oppidum 34, 46.
 Alfaterni populi 3, 9. 17.
 Alfellani populi 3, 17.
 Aliacmon fluvius qui et Halicmon 4, 17. 31, 10. 20, 51.
 Aliaen insulae 6, 34.
 Aliphiraci populi 4, 10.
 Alitenses populi 4, 17.
 Alifani populi 3, 9.
 Allobrogum regio 3, 5.
 Almodessos sive Halmydissus, aliis Salmydessos 4, 18.
 Almon oppidum 4, 15.
 Almoii populi 4, 17.
 Alnoes fluvius 31, 10.
 Alone insula sponte nata 2, 89.
 Aloni populi 6, 30.
 Alontigeli pop. 4, 18.
 Alopes op. 4, 12. 5, 36.
 Alopecones insula et oppidum 4, 24. 19, 11.

Alopec insula 4, 26.
 Alotigi populi 3, 3.
 Alpaea oppidum ib.
 Alpen Romano imperio saluberrima 3, 5. ab Hannibale exsuperata 36, 1. saepe tremuerunt 2, 82. Alpius cristallus 37, 10. longitudo 3, 23. altitudo 2, 65. geminae fauces 2, 71. incolae 3, 24. trophaeum 3, 24. Saliunca qualis 21, 21. gentes a quo victas 3, 24.
 Alpheus fluvius 2, 106. 4, 6. 10. 31, 30.
 Alphon 31, 22.
 Alsa fluvius 3, 28.
 Alsum opp. 3, 6. 8.
 Altinum opp. 3, 20. 22.
 Aluntium Siciliae opp. 3, 14.
 Aluona oppidum 2, 6.
 Alutae gentes 3, 24.
 Alutenses populi 3, 23.
 Amalchium, id est Oceanus Septentrionalis 5, 1.
 Amandae locus 6, 23.
 Amantini populi 4, 17. 3, 28.
 Amantes pop. 3, 26.
 Amanus mons 5, 18. 6, 32. 39. ei portae 5, 22. Amanum portus 4, 34.
 Amardi populi 6, 15.
 Amasia op. 6, 3. 4.
 Amassi populi 6, 7.
 Amastri oppidum 6, 2.
 Amatae populi 6, 23.
 Amathaci populi 6, 32.
 Amathus oppidum Cyprae 5, 25.
 Amaxitos op. Baridis 5, 29. locus Troadis 5, 33.
 Amazonicus m. Tauri pars 5, 27.
 Amazonum opus Ephesus 5, 31.
 Amazonius mons 6, 7. Amazon. connubia cum Maecidis accollis ib. Amazonum gens 6, 14. 15.
 Ambiani populi Galliae 4, 35.
 Ambilatri populi Galliae 4, 33.
 Ambitri pop. 5, 42.
 Ambracia oppidum 4, 1. portus 2, 87. sinus 2, 92. 3, 11.
 Ambrysus op. 4, 4.
 Amelas oppidum 5, 28.
 America oppidum quando et a quibus condita 3, 19.
 Ameriola oppidum 3, 9.
 Amilus fluvius 8, 1.
 Amistum op. 6, 2.
 Amistius fl. 4, 28.
 Amithoscuta regio 3, 24.
 Amiternum op. 3, 9.
 Amitermini pop. 3, 17.
 Amittinenses populi 3, 8.
 Amittenses po. 4, 35.
 Ammon, quare Hammon.
 Ammanethus insula 6, 32.
 Amnon fluvius ib.
 Amomoti de Attacoris lib. 6, 20.
 Amordis populi 6, 18.
 Amorgos insula 4, 23.
 Ampeloessa op. 5, 16.
 Ampelos op. 4, 17. 20.
 Ampelusiae promont. 4, 18.
 Amphilocheum quae Argos 4, 2.
 Amphimalla op. 4, 20.
 Amphimalla op. 4, 17. 10, 10.
 Amphissa op. 4, 4.
 Ampreae populi 6, 32.
 Ampreatae populi 6, 4.
 Ampsaaga fluvius 5, 1.
 Amyci portus 5, 43.
 Amyclae op. 4, 3. a serpentibus deletae 3, 43.
 Amymone fons 4, 9.
 Ana fluvius 3, 3. 4, 35.
 Anactoria opp. 5, 31.
 Anaetia oppidum 5, 20.
 Anagnini pop. 3, 9.
 Anagnus populi 4, 30.
 Anaiticus lacus 16, 64.
 Analitae pop. 6, 32.
 Anapanomenos fons 2, 106.
 Anaphe insula 2, 89. 4, 23.
 Anariaci populi 6, 18.
 Anassus fluvius 3, 22.

- Anatlilorum regio 3, 5. 6.
 Anatis fluvius 5, 1.
 Anazarbeni populi 5, 22.
 Anchiale oppidum *ib.*
 Anchialium op. 4, 18.
 Anchorarius mons 13, 29.
 Ancelacae po. 6, 7.
 Ancon colonia 3, 19. 19. Ancon-
 nae situs et gnomo *ib.* et 3, 23.
 a Pola distantia *ib.* Anconis
 promontorium quod 3, 18.
 Ancyra oppidum 5, 41. 42.
 Andania fluvius 6, 27.
 Andarae pop. 6, 22.
 Andatis oppidum Aethiopiae 6,
 35.
 Andegani populi 4, 32.
 Andera opp. 5, 33.
 Anderae po. 6, 32.
 Andologenses pop. 3, 4.
 Andorissipo opp. 3, 3.
 Andria op. 5, 41. *Vide Andera.*
 Andriaca po. 5, 28.
 Andricus fluvius 5, 22.
 Andri insulae mira aqua 2, 106.
 Androcalis oppidum 6, 35.
 Andros Britanniae insula 4, 30.
 Andrus insula Cycladum una 4,
 22.
 Anemo fluvius 3, 20.
 Anemurium opp. 5, 22. 23. 29.
 Angaris mons 5, 14.
 Angulani populi 3, 17.
 Anichia op. 4, 12.
 Anio fluvius ubi 3, 17.
 Annibal's castra portus 3, 15.
 insula 3, 12. turres 2, 73. spe-
 culae 35, 47.
 Ansancti specus 2, 95.
 Antaeae populi 6, 7.
 Antandros oppidum 5, 32. 16, 37.
 insula 4, 22.
 Antardus insula et opp. 5, 17.
 Antariani populi 6, 20.
 Antaei oppidum et regia Tin-
 gi 5, 1.
 Antenna oppidum 3, 9.
 Antemus fluvius 6, 5.
 Antes mons 4, 8.
 Anthanae op. *ib.*
 Anthedon portus 4, 9. oppidum
 4, 12. 5, 14.
 Anthemus op. 4, 17. 6, 30.
 Anthemusa insula 5, 37.
 Anthemusia oppidum 5, 21.
 Aphinae insulae 5, 38.
 Anthipheles opp. 5, 28.
 Anthium op. 4, 18.
 Anthrophaghi 4, 26. 6, 20. 38.
 9, 74.
 Antibacchiae insulae 6, 34.
 Antichthones ubi crediti 6, 24.
 Anticyrae insulae Holleborni
 25, 27. Anticyra 4, 4.
 Antidalaeni populi 6, 32.
 Antilibanus mons 5, 17.
 Antigonae po. Macedoniae 4, 35.
 Antigonenses po. Achaiae 4, 1.
 Antigonae po. Arcadiae 4, 10.
 Antigonis Troadis op. 5, 33.
 Antiochia regio 5, 13. oppidum
 5, 18. 21. 29. 30. 44. 6, 18. 31.
 Syriae 5, 18. 21. 22.
 Antiochia oppidum iuxta Ca-
 ppium 6, 16.
 Antiochia op. 6, 31.
 Antiochi insula Sidyma 5, 40.
 Antiochia Pisidia 5, 24. 3, 9.
 Antiochia, maris pars 2, 3.
 Antiochenes po. 4, 17.
 Antiphellus 32, 24. 5, 28.
 Antipodes ubi crediti 4, 26.
 Antipolis oppidum 3, 5.
 Antipolis, Ianiculum 3, 9.
 Antirrhium promont. 4, 3.
 Antirrhium 2, 92.
 Antissa oppidum 5, 39.
 Antissa insula 2, 49. 50.
 Antium colonia 2, 110.
 Antixeni populi 6, 23.
 Antobroges po. 4, 33.
 Antonopolitae po. 5, 30.
 Anxa oppidum 3, 16. 17.
- Anxantini populi *ib.*
 Anzur oppidum, id est Terraci-
 na 3, 9.
 Anydros insula 5, 38.
 Aornos locus 4, 1.
 Aorsi populi 4, 25. 6, 18.
 Aous fluvius 2, 26.
 Apamia oppidum 5, 19. 21. 6, 24.
 5, 29. 33. 40. 6, 19. 30. 31.
 Apamena regio 5, 31.
 Apamena Bithyniae col. 5, 43.
 Apamestini populi 3, 16.
 Apartheni po. 6, 7.
 Apate oppidum 6, 21.
 Apaturus op. 6, 6.
 Apennini montis descriptio 3, 8.
 10. 17. 8, 83. saepe tremuisse
 2, 82.
 Apesantus mons 4, 9.
 Aphas fluvius 4, 3.
 Aphle vicus 6, 31.
 Aphrodisias oppidum 4, 18.
 Aphrodisienses po. 5, 29.
 Aphrodisias insula 6, 28.
 Aphrodisias op. 4, 36.
 Aphrodisias regio 5, 32.
 Aphrodisias promont. 5, 29.
 Aphrodisium opp. 2, 106.
 Aphroditis op. 5, 11.
 Aphroditopolis praefect. 5, 9.
 Apia, id est, Peloponnesus 4, 5.
 Apidanus fluvius 4, 17.
 Apiennates po. 3, 19.
 Apilas fluvius 4, 17.
 Apinae oppidi proverb. 3, 16.
 Apiolae oppidum 2, 9.
 Apis vicus nobilis 5, 6.
 Apitami populi 6, 32.
 Appini po. 5, 29.
 Apolloniae et Hydruntis distan-
 tia 3, 16. Apollonia Macedo-
 niae 3, 26. 4, 17. Thraciae 4, 18.
 Cyrenaeae 5, 5. Idumene 5, 14.
 Troadis 5, 32. 33. Ponti 6, 13.
 Apolloniatarum insula 4, 27.
 crater 2, 110. Apolloniatae po-
 puli *ib.* 5, 33. Cariae 5, 30.
 Apollonohieritae po. *ib.*
 Apollonienses po. 5, 33.
 Apollinis templum Actii 4, 2.
 Phaestii portus 4, 4. oraculum
 Delphicum *ib.* promontorium
 5, 10. urbs 5, 11. Clarii tem-
 plum 5, 31. specus mirus 2, 106.
 Ap. et Mariae certamen 5, 29.
 Didymaei arae 6, 15. Didymaei
 oraculum 5, 31.
 Apollopolitae praefectura Ae-
 gypti 5, 10.
 Apros colonia 4, 18.
 Aprusa fluvius 3, 20.
 Aprustani populi 3, 15.
 Apra Italia Vulgientium oppi-
 dum 3, 6.
 Apterion oppidum Cretae 4, 26.
 Apula lana qualis 8, 74. Apulae
 oppidum quod et Varia 3, 16.
 Apuliae descriptio 3, 16. Apuli
 Italiae populi 3, 6. Apuliae in-
 sulae 3, 30. Apulorum genera
 tria 3, 16.
 Apyre op. 4, 15.
 Aquae Sextiae 3, 5. 4, 19. Sta-
 tyellorum 3, 7. Therinae Si-
 culae 3, 14. Puteolanae 3,
 9. Posidoniae 31, 2. Helle-
 pia 4, 21. Ciceroniana 31,
 3. Sinuessanae 31, 4. Avari-
 a 31, 5. Sidicinae *ib.* Ven-
 natrae *ib.* Stabianae *ib.*
 Albulae *ib.* Cutilliae *ib.* et 32.
 Mattiaci 31, 17. Euboeae 31, 20.
 Egestanae 31, 32. Larissanae
ib. Liparenenses *ib.* Troades *ib.*
 Magnesianae *ib.* Mylanae 31,
 28. 32. Lucina 31, 2. Pegasus
 31, 39.
 Aquenses po. 3, 8.
 Aquiladenses po. 3, 4.
 Aquileia oppidum et eius flu-
 men 3, 22.
 Aquiloni po. 3, 16.
 Aquinates saltus 3, 20.
- Aquinum op. 3, 9.
 Aquitania 4, 31. 3, 9.
 Araba oppidum 6, 35.
 Arabes Ascitae 6, 34. Auti
 Gnebadique 6, 33. Arabes 6,
 26. 29. Masci 6, 30. Orsi 6, 2.
 Khetani *ib.* Scenitae 5, 21. Ara-
 bis oppidum a Vnavore condi-
 tum 6, 30. Arabum habitus qua-
 lis 6, 32. 39. fines quo proten-
 dantur 6, 34.
 Arabiae descriptio 5, 12. 6, 24.
 32. felix 5, 12. 21. 6, 31. Ara-
 biae Lygdius lapis 4, 36. ubi
 non sterilis 5, 12. deserta 6, 35.
 citior sub quo parallelo sita
 6, 39. Arabia Merorum 5, 20.
 21. Arabiae mensura 6, 32.
 Arabici sinus descr. 2, 8. 6, 28.
 Arachosiorum oppidum 6, 21. 25.
 Arachotae op. 6, 23. 25.
 Arachthus fluvius 3, 19.
 Aracynthus mons 4, 3.
 Arados 5, 15. 30. 2, 106.
 Aracomiorum gens 3, 5.
 Arethya regio 4, 6.
 Aramaei po. 6, 19.
 Aranditani po. 4, 35.
 Aranium oppidum 6, 35.
 Araris flumen 3, 5. 5, 5.
 Arasenses po. 5, 42.
 Aratiatici po. 6, 15.
 Aratia ins. Nephuno sacra 5, 30.
 Arausio colonia 3, 5.
 Aravisi 3, 28.
 Araxis fl. 6, 5. 16.
 Araxum promont. 4, 6. 19.
 Arba insula 3, 25.
 Arbalo op. 11, 18.
 Arbelitis regio 6, 23. 31.
 Arbiurum gens 2, 63. 6, 28.
 Arbia fluvius 6, 28. 7, 2. 9, 2.
 Arcades in lupos verti 8, 34.
 Arc. in Latio 3, 9. Arcadiae
 descriptio, nomina, oppida, po-
 puli 4, 10.
 Arcadia Cretae op. 31, 30.
 Arcadiae asini quales 8, 68.
 Archelais colonia 6, 3.
 Archeopolis op. 5, 31.
 Archidemia fons 3, 14.
 Archippe oppidum, Fucino lacu
 haustum in Maris 3, 17.
 Archous fluvius 6, 31.
 Arcilachitae po. 4, 26.
 Arcobricenses po. 3, 4.
 Arconesus insula 4, 23.
 Arcettones op. 6, 35.
 Ardanus ager 2, 98.
 Ardea oppidum a Danna condi-
 tum 2, 110.
 Ardentes montes 6, 25.
 Areatae po. 4, 18.
 Arelate colonia Sextanorum 3, 5.
 Aremorica regio 4, 13.
 Aene op. 4, 7.
 Aeneae montes 3, 3.
 Arethusa lacus 2, 106. 6, 31.
 Arethusii populi 4, 17. 5, 19.
 Arethusa Euboeae fons 4, 21. 12.
 Arethusa op. 4, 17. 6, 22.
 Arethusa fons Syracusanus 2,
 67. 3, 14. Boeotiae 4, 12. Eu-
 boeae 4, 21.
 Aretini veteres 3, 8. 9.
 Areus fluvius 5, 43.
 Areva fluvius 3, 4.
 Arevaci po. 4, 34.
 Argennos insula 5, 37.
 Argenteus fluvius 3, 5.
 Argentini Italiae po. 3, 16.
 Argenus fluvius 6, 28.
 Argetae po. 6, 26.
 Argens mons 6, 3.
 Argiae insulae 5, 36.
 Arginusa insula 5, 38.
 Argivae Iunonis templum 3, 9.
 Argolicus sinus qui 4, 9.
 Argos Italiae 3, 16. Graeciae 4,
 2. 7. 57. 11. 24. Hippium 3, 16.
 4, 9. Pelasgicum 4, 14. Argos
 regio 4, 16.
 Argys op. 4, 4.
- Argyrae insulae 6, 23.
 Argyrrippa op. 3, 16.
 Argyrunium op. 3, 28.
 Aria insula 6, 13.
 Aria regio 6, 39.
 Ariacae po. 6, 19.
 Ariacos op. 5, 40.
 Ariana regio 6, 25.
 Ariani po. 6, 29.
 Aricanda op. 5, 21.
 Ariciae arva carbonum contactu
 ardent 2, 111.
 Arienates po. 3, 19.
 Arii po. 6, 23. 29. 32.
 Arimaspi 4, 26. 6, 19. 7, 10.
 Arimi po. 5, 33.
 Ariminum 3, 20.
 Arimphaei populi 6, 7. 14.
 Arisbe opp. 5, 33. 39.
 Aristera insula 4, 19.
 Aristem oppidum 4, 13.
 Arius fluvius 6, 25.
 Armalchar, Euphrates 6, 30.
 Armondon insula 4, 20.
 Armeniarum duarum descriptio
 6, 3. 8. sq.
 Armeniae portae 5, 27.
 Armenocalybes populi 6, 4. 11.
 Armisthae populi 3, 26.
 Armozaci po. 6, 28.
 Arma fluvius 5, 2.
 Armunia regio 6, 5.
 Armatas po. 3, 19.
 Arne op. 4, 15.
 Arnaus fluvius 3, 8.
 Arocelitani 3, 4.
 Archa fluvius 3, 15.
 Aroei Arabes 6, 30.
 Arosopes fluvius 6, 25.
 Aroteres Scythae 4, 18. 6, 15.
 Arpani po. 3, 16.
 Arpi oppidum *ib.*
 Arpinates po. 3, 9.
 Arra oppidum 6, 32.
 Araci populi 4, 18.
 Arebai 3, 3.
 Arrene regio 6, 31.
 Arechi po. 6, 7.
 Arroei po. 6, 30.
 Arrotrebae po. 4, 34. sq.
 Arsa op. 3, 3.
 Arscia regio 6, 29.
 Aragalitae po. 6, 23.
 Arsamote op. 6, 10.
 Arsanus fluvius 5, 20.
 Arsenaria op. 5, 1.
 Arsia fluvius 3, 6. 23. 25. 29.
 Arsicodani po. 3, 24.
 Arsinio 5, 5. 9. 10. 11. 12. 35.
 Artabrum promontorium 2, 112.
 4, 35.
 Artacabane oppidum 6, 25.
 Artacoon insula cum oppido 5,
 44.
 Artacacna op. 6, 25.
 Artace portus 5, 40.
 Artaxata 6, 17. 16.
 Artemisium op. 4, 21.
 Artemisia insula 3, 12.
 Artemisius mons 4, 10.
 Artemita insula 4, 2.
 Artemita op. 6, 30.
 Artemius mons 4, 9.
 Arthabatis ferarum quadrup-
 edum more vagi 6, 35.
 Arthaidon insula 5, 39.
 Arthitae 3, 26.
 Artemites insula 4, 22.
 Artigula insula 6, 35.
 Artynia stagnum 5, 40.
 Arunci Baeticae po. 3, 3.
 Arunda op. *ib.*
 Arverni po. 4, 33.
 Asathae po. 6, 35.
 Asacaei populi 8, 13.
 Asampatae po. 6, 7.
 Asana fluvius 5, 1.
 Asangae po. 6, 23.
 Asar oppidum 6, 35.
 Ascalum colonia 3, 18.
 Ascalo op. 5, 15. 6, 39.
 Ascanalis op. 5, 28.
 Ascania insula 4, 23. Ascaniae

- insulae Troadis 5, 38. Phrygiae locus 5, 40. Ascanius locus 6, 23. portus 5, 32. fluvius 5, 40. Ascanii populi 6, 7. Aschilae pop. 5, 32. Ascitae Arabes quales 6, 34. Ascomarci populi 6, 7. Ascrivium op. 3, 26. Asculum colonia 3, 18. Ascae pop. 6, 19. Asol oppidum 6, 35. Aseni populi trium urbium incolae 6, 23. Asgilia insula 6, 32. Asiae consideratio 5, 9. tertia orbis pars 3, praef. ubi ab Europa sciungatur 4, 18. 24. 26. 5, 40. 43. mensura 5, 9. proprietates descriptio 5, 38. gentes quae interierint 5, 33. Asiae e regione insulae 5, 34. Asiaticum mare 5, 38. Asiae finis 5, 43. montes 5, 31. divisio 5, 38. Asia et Europa quantum inter se distent 6, 1. 2. Asiae quot populi 5, 43. boves quales 8, 70. Asiam Isicus et Sinopis sinus peninsula efficiunt 2, 59. quibus maribus cingatur 6, 14. Asiae termini et populi 6, 39. partes et populi compendio 6, 37. mare 5, 27. Asido oppidum 3, 3. Asine op. 4, 7. Asinos fluvius 2, 3. Asineus sinus 4, 7. 19. Asirinae populi 3, 19. Asol populi 6, 23. Asopis regio 4, 6. Asopus fluvius 5, 29. Aspagonae pop. 6, 23. Aspelis insula 5, 35. Aspendum oppidum 5, 26. Asphalites lacus 2, 106. 4, 31. 32. 7, 13. 5, 15. Aspis insula 4, 19. 5, 35. Aspledon op. 4, 12. Asseriates 3, 23. Assesiates pop. 3, 25. Assorini populi 2, 45. Assos oppidum 2, 98. 5, 32. Assyriani op. 4, 26. Assyria et Caspium mare quantum distent 6, 31. Assyriorum initium ubi 6, 23. Assyria postea Adiabene dicta 5, 13. Astabores Nili nomen 5, 10. Astaeus sinus 5, 43. Astaces fluvius 2, 106. Astacum op. 5, 43. Asta op. 3, 7. Asta regia col. 3, 3. Astapus, Nilus 5, 10. 7, 2. Asteria insula 4, 22. 5, 36. Asteris insula 4, 19. Asterion mons 4, 9. Astice regio 4, 13. Astigi op. 3, 4. 3. Astomorum gens 7, 2. Astrabe insula 4, 23. Astron fluvius 5, 32. Astura fluvius et insula 2, 9. 12. Astures pop. 3, 4. 3. 4, 24. Asturiae provinciae mensura 4, 35. Astusapes Nili nomen 5, 10. Astypalaea 4, 23. 3, 60. Astyre op. 5, 32. Asum op. 4, 20. Atabuli Aethiopes ubi 6, 35. Atabyria insula ubi 5, 36. Atalante insula Euboeae quendam inuncta 2, 90. Atargatis dea ubi 5, 19. Atarneae op. 5, 32. Atax fluvius 3, 5. Atollani pop. 3, 9. Atenates populi 3, 9. Ater mons 5, 5. Aternus fluvius 3, 6. Ateste op. 3, 23. Athamas mons 4, 15. Athamane populi 4, 3. Athanae op. Arab. 6, 32. Atharrabites Aegypti nomus 5, 9. Athenarum descriptio 4, 11. Athenarum murus 4, 35. Atheniensis portus 3, 4. Athenis Aesculapii fons 2, 106. Athenarum arx 7, 57. Athenopoli op. 3, 5. Athesis fl. 3, 20. Athos mons 4, 23. 17. 7, 2. Atina op. 3, 23. Atlante insula 4, 23. Atlantia 6, 35. Atlantis montis descriptio 5, 1. 6, 36. insula 6, 36. Atlanticum mare 3, 10. 2, 92. 5, 1. 6, 34. Atlantici Galliae populi 3, 5. Atlantiae pop. 5, 8. Atrax fluvius 3, 8. Atrax op. 4, 15. Atraces populi Aetoliae 3, 8. Atramitae pop. 6, 32. Atrani pop. 3, 16. Atrabates pop. 4, 35. Atropatene op. 6, 17. Attacori 6, 20. Attalenses pop. 5, 33. 42. Attalia op. 5, 32. Attali Arabes 6, 20. Attasini pop. 6, 18. Attelubusa insula 5, 35. Attene Arabiae 6, 32. Attena op. 6, 35. Atticae descriptio 4, 11. Attidiates pop. 3, 19. Attinates pop. 3, 16. Attubi op. Baeticae 2, 3. Attusa op. 5, 39. Atyras fluvius 4, 16. Auchetae pop. 4, 26. 6, 7. Aucharienses pop. 4, 17. Aufidus fluvius 3, 16. Aufidenates pop. 3, 17. Aunates pop. ibi. Augurina op. Baeticae 3, 3. Augusta Firma op. 3, 3. Tannorum 3, 21. 6. nova 3, 4. gemella 3, 3. Tricastinorum 3, 5. praetoria 3, 6. 21. Vagienorum 3, 7. Bracarum 4, 34. Iulia 3, 3. Emerita 4, 35. Augustani pop. 3, 4. Augusti Imperatoris Italiae descriptio 3, 6. Augusti trophaeum in Alpibus 3, 24. Augusti coloniae 5, 1. Augustobrigenses pop. 4, 35. Augustitri pop. 6, 25. Augylae 5, 4. 3. Aunense op. 5, 4. Aulerci pop. 4, 32. Aulis oppidum 4, 12. 21. Aulocrensis vallis 3, 29. Aulocrene mons 5, 31. Aulon op. 4, 6. Aulon Cilicium, maris pars 5, 35. Aunios insula 4, 34. Aurelia op. 3, 4. 4. Auricorum promont. 9, 20. Aurimani qui et Saturniani 3, 8. Aurunci pop. 3, 9. Aruspi pop. 6, 35. Ausci pop. 4, 33. Auseris fluvius 2, 8. Ausetani pop. 3, 4. Ausones pop. ubi 2, 9. Ausonii maris insulae 3, 20. Ausonium mare ubi 3, 10. Ausonium gens 3, 15. Austrania insula quae et Glesaria 4, 23. Austrinus polus 6, 22. Autai pop. Arabiae 6, 33. Autololes pop. 5, 1. 6, 26. Automateas 2, 39. 4, 23. Automela op. 6, 23. Autrigonum gens 3, 4. Auximates pop. 3, 9. 15. Avanticorum gens 3, 5. Avellani pop. 3, 9. Avenio op. 3, 5.
- Avernus lacus 3, 9. Axantos insula 4, 30. Axenus, id est Euxinus pontus 4, 24. 6, 1. Axiaeae pop. 4, 26. Axius fluvius 4, 17. Axion fluvius 5, 29. Aza op. 6, 10. Azali pop. 3, 28. Azanium mare 6, 28. Azarei pop. 6, 33. Azibinta insula 4, 28. Azochis op. 6, 30. Azones pop. ibi. Azotus op. 5, 14. Azuritaneum op. 5, 4.
- B.**
- Babba oppidum 5, 1. Babylonica regio 5, 13. 6, 28. 30. 39. Babyloniorum dies 2, 79. Babylonica campus ardens 2, 110. Babylonis urbis descriptio 6, 30. situs 6, 21. Babytae op. 6, 31. Bacasami pop. 6, 32. Bacchi arae prope Indum fluvium 6, 18. Bacchia insulae 6, 34. Bacchilites op. 6, 32. Barchina insula 5, 38. Bactri pop. 6, 18. Bactrum op. et fluvius 6, 17. 18. Baccuntius fluvius 4, 1. Badanatha op. 6, 32. Baebro op. 3, 3. Baetica regio 3, 2. 3. Baeticae insulae adiacentes 4, 26. Baetis op. 2, 100. 3, 2. Baetis miri putei 2, 100. Baetarreni pop. 5, 19. Bagada op. 6, 35. Bagrada fluvius 3, 2. 3, 14. Baiarum portus 3, 9. Balanoea op. 5, 19. Balari pop. 3, 12. Balbura oppidum 5, 23. Balcea op. 5, 33. Baleares insulae unde 3, 11. cucullis abundans 3, 11. 8, 81. Balearium aves 10, 68. Balaericum mare 3, 10. Balosium op. 3, 16. Balas oppidum 4, 35. 5, 5. Balsenses pop. 4, 35. Baltia insula 4, 27. Bambotum fluvius 5, 1. Bambyce op. 5, 19. Banasa colonia 5, 1. Bantini pop. 3, 15. Baracum op. 5, 5. Baragaza op. 6, 34. Baramalacum op. 6, 32. Baranmatae pop. 6, 23. Barbatia op. ibi. Barbesula op. et flumen 3, 2. Barce promont. 5, 1. opp. 3. Barchino colonia 3, 4. Barderatae op. 3, 7. Barea regio 3, 4. Bargeni pop. 6, 34. Bargus fluvius 4, 18. Baryla op. 5, 29. Baryleticus campi 5, 31. Barylus mons 5, 17. Barion op. 3, 16. Baris locus 5, 42. Barra op. Orobiorum 3, 21. Basabocates pop. 4, 32. Basag insula 6, 32. Basilis insula 4, 27. Basilicus sinus 5, 31. Basilide op. 4, 26. Basta op. 3, 16. Basterbini pop. 3, 16. Basternae pop. 4, 25. 28. Bastitani pop. 3, 4. Bastuli pop. 3, 4. Bastulorum gens ubi 3, 3. Batavorum insula 4, 29. 31. Bateni 6, 18. Batha op. 6, 34. Bathea ponti 2, 105.
- Bathis fluvius 6, 4. Bathyri pop. 6, 32. Bathynias fluvius 4, 18. Batrasabbes op. 6, 32. Batum flumen 4, 10. Baucidas insula 4, 19. Bauli pop. 3, 9. Bauma op. 6, 35. Beata gens ubi 4, 29. Bebiani Ligures 3, 16. Bebricienses pop. 10, 69. Bebyreum gens 5, 33. Bechires pop. 6, 4. Bedesis fluvius 3, 20. Begerri pop. 4, 33. Belbina insula 4, 19. Belendi pop. 4, 33. Belgica gens ubi 4, 31. Belgites pop. 3, 28. Belippo op. 3, 3. Belitani pop. 3, 4. Bellovaci pop. 4, 31. Belon op. 3, 3. 5, 1. Belus rivus 2, 16. Beli Iovis templum 6, 30. Belunum op. 3, 23. Bembiaadia op. 4, 10. Benacus lacus 2, 106. Beneventum colonia 3, 16. Beni pop. 4, 18. Bercorates pop. 4, 32. Berdrigei pop. 6, 18. Bercynthus tractus 5, 29. Beregrani pop. 3, 18. Berenice oppidum 2, 75. 5, 5. 6, 23. Bergomum op. a quibus 3, 21. Bergos insula 4, 30. Bermius mons 4, 15. Berroea op. 4, 18. 5, 19. 20. Berresae op. 6, 35. Berytus colonia 5, 17. 6, 39. Besaro pop. 3, 3. Bezbicas insula 5, 44. 2, 90. Bessi pop. 4, 18. Betasi pop. 4, 31. Beton iliacris Alexandri mem-
or 6, 21. 22. Betulo op. 3, 4. Beturia 3, 3. Bibaga ins. 6, 23. Bidini pop. 3, 14. Bilbilis op. Hispaniae 34, 41. Bilis fluvius 6, 1. Bipedimui pop. 4, 23. Bisaltis pop. 4, 17. Bisanthie op. 4, 18. Bisagritani pop. 3, 4. Bistonum gens stagnumque 4, 18. Bithyniae descriptio 5, 49—42. Bithynion oppidum 5, 43. Bituriges liberi 4, 33. Blanda op. 3, 10. Blascon insula 3, 11. Blemmyae pop. quales 5, 8. Blerani pop. 3, 9. Boagrius fluvius 4, 12. Bocchiana op. 6, 35. Bocchi regia regia ubi 5, 1. Boecori pop. 4, 35. Bodincus, id est padus fl. 3, 20. Bodincomagus op. ibi. Boebei lacus 4, 15. Boea oppidum 4, 9. Boeotiae descriptio 4, 7. fontes nobiles 4, 12. regio, et eius op. 4, 4. Bogudiana regio 5, 1. Boii pop. 3, 21. 4, 32. Boion op. 4, 14. 5, 5. Boiorum tribus 3, 20. 27. Bolani pop. 3, 9. Bolbitinum Nili ostium 5, 11. Bolbulae insulae 4, 23. Bollingae pop. Bomaraci Bomboe Bomitae Bononia Booscoeti Borcani p

Boreostoma Danubii fluminis
ostium 4, 24.
Borgodi po. 6, 32.
Borion promontorium 5, 4.
Bormanni op. 3, 5.
Boron op. 6, 38.
Borra fluvius 6, 25.
Borysthenes fluvius 4, 24, 26.
Borysthenes lacus, populique
3, 9. *Borysthenis pisces* 9, 17.
Bosenses 3, 13.
Bosphorus Thracicus 4, 18, 24.
5, 43. Bosphori quondam ter-
ra 2, 92. Cimimerii latit. 4, 26.
Cimimerii deserta 4, 23. 6, 6.
Cimimerius et Thracius quan-
tum distent 4, 24. 6, 6. Thracii
margaritae 9, 56. Bosphorus
unde dictus 6, 1.
Botrys op. 5, 17.
Bottiaei op. 4, 18.
Bovianum colonia 3, 17.
Bovillae op. 3, 9.
Bracari 3, 4, 4, 34.
Braccata Gallia 3, 5.
Brachmannae po. 6, 21.
Bragae insulae 6, 32.
Brana op. 3, 3.
Branchidarum oraculum 3, 31.
Branchosi po. 6, 23.
Brattia insula 3, 30.
Brauron op. 4, 11.
Bregmentini po. 5, 33.
Breuci po. 3, 28.
Breuni po. 3, 24.
Brigiani po. 3, 24.
Brilessus mons 4, 11.
Briletum op. 11, 73. 81.
Britanniae insulae descriptio 4,
30. dies maxima 2, 79. margari-
tae 9, 57. plumbi copia 34, 49.
Britanniae plures insulae di-
ctae sunt 4, 30. Oceanus 4, 33.
aestus quanti 2, 99.
Brixentes po. 3, 24.
Brixia colonia 3, 23.
Brixia fluvius 6, 31.
Brixillum 3, 20.
Brundisium oppidum et eius
portus 3, 16, 17.
Brundisii mirus fons 2, 106.
portus 3, 30.
Brutius ager ubi 3, 10.
Brutium litus 3, 6, 8.
Bryaxon fl. 5, 43.
Bryges po. 5, 41.
Brygion op. 4, 17.
Bryllon op. 5, 40.
Brytani po. 6, 21.
Brytiae po. 4, 18.
Bubassus regio 3, 29.
Bubastitis praefectura 4, 29.
Bubeum natio 5, 5.
Bubetani po. 3, 9.
Bubon op. 3, 30.
Buca op. 3, 17.
Bucephala oppidum 6, 23. 8, 70.
Bucephalos portus 4, 9.
Bucinna insula 3, 14.
Rudini po. 4, 26.
Budoae insulae 4, 20.
Buges lacus 4, 26.
Bulenses po. 4, 4.
Buliones po. 3, 26.
Bulla Regia op. 5, 4.
Bullidensis colonia 4, 17.
Buprasium 4, 6.
Bura 2, 94.
Burchana insula 4, 23.
Burgundiones po. 4, 28.
Burnistae po. 3, 23.
Burnum op. 3, 26.
Bursaonenses po. 3, 4.
Busiris op. 5, 40. 2, 12.
Bustiriae praefectura 5, 9.
Buthrotum colonia 4, 1.
Butos op. 5, 11.
Buthrotum op. 3, 20.
3, 26.
4, 20.
po. 3, 16.
1, 10.

Buzeri po. 6, 4.
Buxigens mons 4, 15.
Byblis ins. 4, 23.
Byblos op. 5, 17. 6, 39.
Byzantium 4, 18. fertilitas 5, 43.
quantum a Dyrrachio distet 4,
18. quantum ab Istro 4, 24.
Byzantium Africae regio 5, 3.
Byzia arx 3, 3.
Byzon Thraciae oppidum 4, 18.
10, 34.

C.

Cabalaca op. 3, 9.
Cabalica reg. 5, 28.
Cabarica ins. 6, 32.
Cabellaio op. 3, 5.
Cabiros fluvius 6, 25.
Cacidari po. 6, 19.
Caecryni po. 3, 14.
Cadara peninsula 9, 2.
Cadema op. 6, 35.
Cadistis mons 4, 20.
Cadmus mons 5, 21.
Cadusi op. 6, 25.
Caduseni po. 5, 30.
Cadurci po. 4, 33. 6, 17. 19, 2 § 1.
Cadusia regio 6, 15.
Cadusi populi 6, 18.
Caecilia castra 4, 35.
Caecilia insulae 4, 35.
Caecubus ager 2, 96. 3, 9.
Caeculini po. 3, 19.
Caecula op. 3, 23.
Caecus portus 4, 18, 23.
Caecum op. 3, 16.
Caecus historicus 3, 23.
Caene insula 3, 14.
Caenys promont. 3, 12.
Caenina op. 3, 9.
Caenici po. 4, 18.
Caenica regio 4, 18.
Caenites portus 4, 9.
Caere oppidum 3, 8.
Caereum promontorium 4, 21.
Caesani populi 6, 32.
Caesaraugustanus conventus 3,
4. Caesaraugustana colonij
3, 4. Caesaraugustani qui olim
Anazarbeni populi 5, 22.
Caesarea Mauritaniae 3, 4, 5, 1.
Cappadociae 6, 3. Palaestinae
5, 14. 6, 39. Armeniae 6, 9.
Decapolis 5, 16. Caesariana
colonia 3, 3. Caesarienses Ioni-
nae po. 5, 31. Caesariensis
Mauritania 5, 1. Caesaris in
Aegypto col. 5, 34.
Caesarienses po. 4, 35.
Cagulatae po. 6, 32.
Caicta portus 3, 9.
Caicus amnis 5, 32.
Cainas fluvius 6, 21.
Calabrie descriptio 3, 16. in-
sulae 3, 30.
Calaguritani po. 3, 4.
Calaminiae insulae mirum 2, 96.
Calamissus op. 3, 20.
Calamus op. 5, 28.
Calapis fl. 3, 17.
Calatiae 3, 9.
Calatis po. 4, 18, 28.
Calauria insula 4, 19.
Caledonia sylvia 4, 30.
Calenti op. lateres qual. 35, 49.
Calenus ager ubi 3, 3, 9.
Calete insula 4, 24.
Caleti po. vela texunt 19, 2 § 1.
Calitranus ager 3, 8.
Calicadnus 5, 22.
Calingarum gens 6, 32. 7, 2.
Calington promont. 6, 23.
Calinipaxa op. 6, 21.
Calipolis op. 4, 18.
Caliodori po. 4, 26.
Calissae po. 6, 22.
Callenses po. 3, 3.
Callet op. 3, 2.
Callichorum flumen 6, 1.
Callidromus 4, 14.
Callipolis 4, 22.
Callipiae fons 5, 31.
Callipolis op. 6, 29.

Callirae op. 5, 21.
Callirae fons 4, 11. 5, 15.
Calliste insula 4, 23.
Calostoma Danubii fluminis
ostium 4, 24.
Calpae portus Africae 5, 44.
Calpae mons Europae 3, praef.
Calpas portus 6, 1.
Calucones po. 3, 24.
Calucula op. 3, 3.
Calydon op. 4, 3.
Calydonia sylvia 4, 30.
Calydna op. 5, 28.
Calypso insula 3, 15.
Camacae po. 6, 19.
Camae po. 6, 19.
Camaldunum po. 2, 77.
Camari insula 6, 32.
Camarina op. 3, 14.
Camatullorum op. 8, 5.
Cambalidus mons 6, 31.
Cambolectri po. 3, 5.
Cambolectri po. 4, 33.
Cambusis oppidum 6, 35.
Camhyssus fluvius 6, 15.
Camhyssu op. 6, 23.
Camelidae insulae 5, 37.
Camelani po. 3, 19.
Camelorum fons 6, 32.
Camerium po. 6, 30.
Camerites populi 3, 19.
Camina insula 4, 23.
Camiurus op. 5, 36.
Canmaneno regio 6, 3.
Campania 3, 6, 9, 51.
Camponi po. 4, 23.
Camuni po. 3, 24.
Cana op. 6, 26.
Canalus fluvius 5, 32.
Canaria insula 6, 37.
Canarii Mauritaniae populi 5, 1.
Canas op. 5, 19.
Canatha op. 5, 16.
Canauna regio 6, 32.
Cane op. 5, 32.
Canchlei po. 5, 12.
Candaviae montes 3, 26.
Candaei po. 6, 34.
Candrogari populi 6, 35.
Candyba op. 5, 28.
Canis fluvius 6, 32.
Canina capita habentes homi-
nes 6, 35.
Canum civitas 5, 11.
Cannusfatum insula 4, 29.
Cannenses po. 3, 16.
Canopicum oppidum 5, 5. Nili
ostium 5, 9. 11. Canopitum
op. 5, 4.
Canopus insula 5, 32 sq.
Canopus sidus caeleste 6, 24.
Cantabria Magnetem gignit 34,
42.
Cantabrus fluvius Indiae 6, 23.
Cantabri po. 3, 14. 4, 4, 34.
Cantaces po. 6, 25.
Canteci po. 5, 19.
Canucha fluvius 6, 22.
Canusium oppidum 3, 18. 3, 73.
Capeates populi 3, 8.
Caperenses po. 4, 35.
Capeus sinus 6, 32.
Caphareum promont. 4, 21.
Caphys Arcadiae lucus 16, 88.
Capillati Alpium po. 3, 7. 3, 24.
Capina insula 6, 32.
Capissa oppidum 6, 25.
Capissenae po. ib.
Capitolia mons 6, 23.
Capitolium ex praeda a quo
coeptum 3, 9.
Capitulum op. 3, 9.
Capotes mons 5, 20.
Cappodociae qui Graeci inco-
lunt 6, 2. 8. 25. 39. Cappado-
ciae mira herba 3, 20. Cappa-
docum gens 6, 3. 8. 5, 33. Cappa-
dox fluvius 6, 3.
Cappagum op. 3, 3.
Capraria insula 3, 11.
Capraria fortunatorum insula-
rum una 6, 37.

Caprasia ostium padi 3, 20.
Caprae insulae 3, 13.
Capitani po. 5, 4.
Capua colonia unde 3, 9.
Capitibus carentes hom. 5, 8.
Caracii populi 6, 32.
Caracitani po. 3, 13.
Carambis promont. 4, 9. 6, 2.
10, 30.
Carambucus fluvius 6, 14.
Carantia praefectura 5, 20.
Carastasei po. 6, 7.
Carbilesi po. 4, 18.
Carbonaria portus 3, 20.
Carbulo op. 3, 3.
Caracasum op. 3, 5.
Carathiocerta op. 6, 10.
Carchedonij Smaragdi 37, 18.
Carchinites sinus 4, 26. 27.
Carcine op. 4, 26.
Cardalena regio 6, 32.
Cardamine insula 6, 34.
Cardamyle op. 4, 8.
Carditenses po. 5, 19.
Cardia op. 4, 18.
Cardines mundi ubi 4, 26.
Carduchi qui et Corduenti 6, 6.
Carene op. 5, 32.
Carentini po. 3, 17.
Caris iuxta Tanaim 6, 7.
Carentes 4, 17.
Caresus fluvius 5, 33.
Caresa insula 4, 20.
Caretha insula 5, 11.
Caria regio 5, 29. 30. oppida 5,
29. Lychabites 37, 29. boves
14, 8 § 6.
Cariandra insula et op. 5, 29.
Carietes po. 3, 4.
Carina op. 5, 41.
Carini Germaniae po. 4, 28.
Carinia op. 14, 22.
Carionucites po. 4, 32.
Caripeta op. 6, 32.
Carisa op. 3, 3.
Carisenum castellum 2, 57.
Carissa op. 6, 2.
Carmacae po. 6, 7.
Carmani po. 10, 78.
Carmania regio 6, 25. 26. 27.
alabastrum gignit 36, 12
murrinam 37, 8. gemmas 37,
33. Carm. mensura 6, 26. pro-
montorium 6, 26.
Carmelum promontorium, et
oppidum 5, 17.
Carne op. 5, 18.
Carnorum regio ubi 3, 22. 24. 27.
Carnon op. 4, 10. 6, 32.
Carnuntum oppidum Pannoniae
37, 11 § 2.
Carnus op. 6, 32.
Caruti populi 4, 32. 37, 11 § 2.
Carpasium op. 5, 33.
Carpathium unde 5, 28.
Carpathos insula 4, 20. 23. 5, 36.
Carpathium mare 4, 23. 5, 36.
Carpistana regio 3, 4.
Carpentoracte op. 3, 6.
Carpi op. Africae 5, 3.
Carrae op. 5, 21. 31, 39.
Carrea op. 3, 7.
Carrei po. 6, 32.
Carseolani populi 3, 17.
Carulani po. 3, 19.
Cartana op. 6, 25.
Carteia 3, 3.
Cartenna colonia 5, 1.
Carteria insula 5, 38.
Cartago nova 3, 4. 11. Carth.
colonia Africae 5, 2. quantum
ab Oceano 5, 31. op. a Tyrtis 5,
17. sub quo parallelo 6, 39.
Carth. Hispaniae conventus 3, 4.
Cartis peninsula 4, 27.
Carystium marmor 4, 21. 36, 28.
Carystos insula 4, 18.
Carystos op. 4, 21.
Casamarri po. 6, 35.
Casandra op. 6, 28.
Casilinum op. 8, 82.
Casinas ager 2, 106.
Casium op. 3, 9.

- Casiri po. 6, 20.
 Casius mons 5, 12, 14, 18. Casti
 Iovis delubr. 4, 20. 5, 14. Casti
 montis mira altit. 5, 18.
 Casmonates po. 3, 7.
 Casos insula 4, 23. 5, 36.
 Caspasi fluvius 6, 19.
 Caspia gens 6, 17. Caspius mons
 5, 27. Caspius mare ex Ocea-
 no oriri 6, 10, 15. quando mare
 primum *ib.* Caspius mare, et
 Assyria quantum distent 6, 31.
 Caspii po. 6, 15. Caspiae por-
 tae 5, 27. Caspiarum portarum
 incolae 6, 14.
 Cassandria colonia 2, 59. 6, 39.
 4, 17.
 Cassera op. 4, 17.
 Cassiopei po. 4, 1.
 Cassiope op. 4, 19.
 Cassios fl. 6, 15.
 Cassipolis op. 5, 22.
 Cassiterides insulae 7, 57.
 Castabala op. 5, 22. Castabalen-
 ses canibus bella gerunt 8, 61.
 Castallus fons 4, 4.
 Castana op. 4, 16.
 Caethenes sinus 4, 18.
 Castra Caecilia 4, 16. Cornelia
 5, 3. gemina op. 3, 3. Iulia
 4, 35. vinaria 3, 3.
 Castrimonienses po. 3, 9.
 Castrum novum op. 3, 8. 3, 18.
 Castrum Consilium 3, 15.
 Castulonenses 3, 4.
 Casuentillani po. 3, 19.
 Casuentum fluvius 3, 15.
 Casyrus mons 6, 31.
 Catabanes populi sive Catabani
 5, 12.
 Catabani po. 6, 32.
 Catabathmos vallis et op. ubi 5, 3.
 Cataceti po. 6, 7.
 Catadupi 5, 10. 6, 35.
 Catana op. 3, 14.
 Cataonia regio 6, 2. 8, 39.
 Cataractae Euphratis 5, 20. Nili
 locus 5, 10.
 Cataracti po. 6, 32.
 Catari po. 3, 28.
 Catenates po. 3, 24.
 Cathoi montes 6, 7.
 Catina op. 4, 10. 6, 39.
 Catoni po. 6, 7.
 Cattuci, id est Pygmaei 4, 18.
 Caturiges po. 3, 6. 21. 24.
 Caurum ager 3, 5.
 Caucaidae po. 6, 7.
 Caucasiae portae 6, 12. 3, 18.
 Caucasus mons 5, 27. 6, 5. 7. 15.
 19. 23. Caucasi gemmae 37, 33.
 Caucasus 6, 15. 18. Caucasus et
 Graecus idem mons 6, 19.
 Caucenses po. 3, 4.
 Cauchae campi 6, 31.
 Cauchorum gentes quales 4, 28.
 16, 1 sq.
 Caudini po. 3, 15.
 Caulonis oppidi vestigia *ib.*
 Caurus op. 5, 29. 6, 39. 11, 47.
 patria Protogenis 35, 36 § 20.
 Cauranani po. 6, 32.
 Caurenenses po. 4, 35.
 Caurus insula 4, 5.
 Cayster fluvius 5, 31.
 Cea insula 2, 94. 4, 20. 11, 26.
 31, 12.
 Cea vestis 4, 20.
 Cabenna mons 3, 5. 4, 31. *I. Ge-
 benna.*
 Cebrenia op. 5, 33.
 Cecinna fluvius 3, 8.
 Cecropia op. 7, 57.
 Ceryphalos insula 4, 19.
 Cedraei po. 5, 12.
 Celadussa insula 4, 3. 22.
 Celae insulae 5, 39.
 Celanae op. 5, 29. 6, 1. 31, 16.
 Celei op. 3, 29.
 Celenderitis regio et op. 5, 22.
 Celigeri po. 3, 29.
 Celvini po. 3, 4.
 Celestini po. 3, 19.
 Celsenses po. 3, 4.
 Celtae po. in Hispaniam 3, 3.
 Celtiberi po. 3, 4.
 Celtiberiae insulae 4, 36.
 Celtiberiae asinae 8, 69.
 Celtica regio Galliae 4, 31. Cel-
 tici ignobilis ac barbara appel-
 latio, sed libera gens 3, 4. Cel-
 tici pop. Hisp. 4, 34. Celtigen-
 tes 4, 35. Celt. promontorium
 2, 20.
 Cemellion oppidum 3, 7.
 Cenchreae portus 4, 5. 9.
 Cendevis pelus 5, 17.
 Cenicenses po. 3, 5.
 Cenomani po. 4, 32. 3, 23.
 Centauri po. 7, 57.
 Centrones 3, 24.
 Centurpini po. 3, 14.
 Ceos insula 4, 21.
 Cephaladia op. Siciliae 3, 14.
 Cephalenia insula 4, 19. Cephal-
 onenses 32, 9.
 Cephalonesus insula 4, 27.
 Cephalotomi po. 6, 5.
 Cephisias fons 4, 11. lacus 37,
 11 § 1. Cephisus 2, 106. 4, 4.
 12. 16, 66.
 Cepi oppidum 6, 6.
 Ceramicos 35, 45. 36, 4 § 5. si-
 nus 5, 29. 36.
 Ceramus op. 5, 29.
 Ceranae op. 5, 41.
 Cerastis insula 5, 35.
 Cerasus op. 6, 4.
 Ceraunici montes 6, 7. 5, 28. 15,
 36.
 Cerauni po. 3, 28.
 Ceraunus op. et flumen 6, 3.
 Ceraunii Armeniae montes 6, 7.
 Cerbalus fluvius 3, 16.
 Cerbani po. 6, 32.
 Cerberion op. 6, 6.
 Cercalis op. quae Ebury 3, 2.
 Cercetae po. 6, 5.
 Cerceti montes 4, 15.
 Cercetius mons 5, 41.
 Cerciae op. et insula 5, 38.
 Cercina insula 5, 7. Cercinthis *ib.*
 Cerinthus op. 4, 21.
 Cermorum op. 4, 17.
 Cerne insula 6, 35. 10, 9.
 Cernetum op. 3, 9.
 Cerone fons 31, 9.
 Cerretani Hispaniae po. 3, 4.
 Cescum op. 31, 12.
 Cesena op. 3, 20.
 Cesi po. 6, 23.
 Cessero op. 3, 5.
 Cestia gens 2, 110.
 Cestria op. 4, 1.
 Cetius fluvius 5, 33.
 Cetriboni po. 6, 23.
 Cetuma op. 6, 35.
 Chabriae castra 5, 14.
 Chadaci po. 6, 35.
 Chadisia op. et fluvius 6, 3.
 Chaeonia op. 4, 12.
 Chalastra op. 4, 17.
 Chalacon portus 3, 30.
 Chalce insula et op. 5, 36.
 Chalcedon op. ubi 5, 43.
 Chalcedonii po. cur caeci *ib.*
 Chalceritis insula 6, 13.
 Chalcia ins. fertilissima 17, 3.
 Chalcis op. 5, 27.
 Chalcidene regio *ib.*
 Chalcis op. 4, 3. 21. 5, 21. 6, 32.
 Chalcis insula 4, 3. 19.
 Chalcitis insula 5, 44.
 Chalchodotis insula 4, 21.
 Chaldaei po. ubi 6, 32.
 Chaldaici lacus 6, 31.
 Chaldone promont. 6, 32.
 Chalontis regio 6, 30. 31. 3, 13.
 Chalybes po. 6, 4. 34.
 Chambades mons 5, 27.
 Chaones po. 4, 1.
 Charax op. 6, 30. 31. 32.
 Characene regio 6, 32.
 Charadrus op. 5, 18.
 Charandra sinus 6, 33.
 Charbanus mons 6, 31.
 Charien fluvius 6, 4.
 Charmarum gens 6, 23.
 Charmaei po. 6, 32.
 Charoneae scrobes 2, 95.
 Charybdis periculum maris 3, 14.
 Chateni po. 6, 32.
 Chatramotitae po. 6, 32.
 Chatti po. 4, 28.
 Chelidoniae insulae 2, 106. 5, 35.
 9, 85. Chel. promont. 5, 27.
 Chelonates promont. 4, 6.
 Chelonitis insula 6, 32.
 Chenolophagi po. 6, 28. 9, 12.
 Cherrhonesus Heracleotarum
 oppidum 4, 24. Thracica 4, 18.
 31, 47.
 Cherusci po. 4, 28.
 Chesius amnis 5, 37.
 Chiana gens 6, 26.
 Chione nymphas 5, 38.
 Chios insula 5, 34. 6, 39. Chium
 marmor 5, 38. 36, 5. Chii in-
 sulae mirum 32, 7. 37, 28.
 Chilmanense op. 4, 37.
 Chimaera castellum 4, 1. mons
 ardens 2, 108. 5, 28. 4, 15.
 Chirogylium insula 5, 35.
 Chistiosagi po. 6, 21.
 Chlamydia insula 4, 22.
 Chlorus fluvius 5, 22.
 Choani po. 6, 32.
 Choara Parthiae sinus 6, 15.
 Choaspes fluvius 6, 31. 31, 21.
 Choaspites gemma 37, 56.
 Choatros mons 5, 27.
 Choatrae po. 6, 18.
 Choma fluvius 5, 28.
 Chomari po. 6, 18.
 Chorasmi po. *ib.*
 Choromandarum gens 7, 2.
 Chorsari, id est Persae 6, 19.
 Chrysa op. 5, 32.
 Chrysaee insulae 6, 23.
 Chrysaee sinus 6, 20.
 Chrysei po. 29, 23.
 Chrysoceras promont. 4, 18.
 Chrysopolis op. 5, 43.
 Chrysorrhoeas 5, 16. 30. 42. 6, 4.
 Chytri op. 5, 35.
 Chytophoris op. 5, 31.
 Cibarci 4, 34.
 Cibitani po. 4, 35.
 Ciboton op. 5, 29.
 Cibotus mons 2, 93.
 Cibra 5, 22. 28. 29.
 Ciccae insulae 4, 36.
 Cicimeni po. 6, 7.
 Cicones po. 6, 20. flumen 2, 81.
 regio 4, 18.
 Cicynethos insula 4, 23.
 Cileni po. 4, 34.
 Cilices po. 5, 32. Ciliciae de-
 scriptio 2, 80. terminus 5, 21.
 sinis 5, 22. portae *ib.* et 27. 6,
 39. mare 5, 29. 35. 6, 39. in-
 sulae 5, 35.
 Cilla op. 5, 32.
 Cillaba op. 5, 5.
 Cimbri populi Alpes exasperant
 36, 1. a canib. defensi 8, 61.
 promontorium 2, 67. 4, 28.
 Cimmerium op. 6, 6. 3, 9. Cimm.
 populi 6, 14. Cimm. Bospho-
 rus 4, 24. 6, 6. Cimmerii Bos-
 phori descriptio 6, 12.
 Cimmeris op. 5, 32.
 Cimmerium op. 4, 26.
 Ciminia sylvia 2, 98.
 Cimolus op. 6, 2.
 Cimolus insula 4, 23.
 Cimolia terra 35, 56.
 Cinaedopolis 5, 9.
 Cingulani po. 3, 9. 20.
 Cinium op. 3, 11.
 Cios fluvius, et op. 5, 40.
 Ciceii insula 2, 87. 3, 9.
 Circius mons 5, 29.
 Cirrha op. 4, 4.
 Cirra colonia 5, 2.
 Cissamum op. 4, 20.
 Cispadum gens ubi 5, 4.
 Cisori po. 6, 25.
 Cispil po. *ib.*
 Cissa insula 2, 80.
 Cissos op. Thraciae 4, 18.
 Cissiros insula 4, 23.
 Cistae po. 6, 25.
 Cisthene op. 5, 32.
 Citharista promont. 2, 50.
 Cithenus mons 6, 17.
 Citium op. 5, 35.
 Citorus mons 6, 2.
 Civitates mari absorptae 2, 95.
 Civitates a minutis animalibus
 deletae 8, 56. Civitas habens
 sexagintaquinque templa intra
 muros 6, 32.
 Claeon fons 31, 16.
 Clampetiae locus 3, 10.
 Clariae op. 4, 18.
 Clarii Apollinis templum 5, 31.
 specus mirus 2, 106.
 Claritas Iulia op. 3, 3.
 Classica colonia 3, 5.
 Classitae po. 6, 30.
 Claterna op. 3, 20.
 Clatos op. 4, 20.
 Claudia op. Norici 2, 27.
 Claudiae praefecturae pagi 3, 8.
 Claudii Imperatoris colonia 3,
 26. 5, 17.
 Claudii Caesaris Archelais col.
 6, 3.
 Claudius mons 2, 28.
 Claudiolis op. 5, 20.
 Clazomene op. 5, 31. Clazome-
 ni po. 6, 7. Clazomenis places
 32, 9.
 Cleone oppidum 4, 6. 10. 17.
 Clibanus m. 3, 15. op. 5, 23.
 Clides insulae 5, 35.
 Cliternia op. 3, 16.
 Cliterniani po. 3, 17.
 Clitatorius op. 4, 10. fons 31, 12.
 Clodia fossa 3, 20.
 Clodii forum 3, 8. 20.
 Clonstra Romana 3, 9.
 Cluana op. 3, 18.
 Cludros fluvius 5, 29.
 Clunia op. 3, 4.
 Clupea oppidum 5, 3. 7. 6, 39.
 terra scorpiones necat 25, 59.
 Clusini po. 3, 8.
 Clusiolum op. 3, 19.
 Clusium op. 36, 19 § 4.
 Clylipenus sinum 4, 27.
 Cnemis op. 4, 12.
 Co oppidum 6, 21.
 Cobus fluvius 6, 4.
 Cocanicus lacus 31, 39.
 Cocondae po. 6, 23.
 Coconassates po. 4, 33.
 Cocinthus promont. 3, 15.
 Cocylum op. 5, 32.
 Codanus sinus 4, 27.
 Coele regio 5, 13.
 Coele Syria 5, 17. 18.
 Coelos portus 4, 18. 23.
 Cogamus fluvius 5, 30.
 Colapiani po. 3, 28.
 Colarni po. 4, 35.
 Colchicae regionis descriptio 6,
 4. 5. Colchicae solitudines 6,
 11. Cholchis auro fertilis 32,
 15. minio 33, 37. Colchi in
 Dalmatia aliquando 3, 26.
 Colchidium op. 3, 26.
 Colentum insula 3, 25.
 Colonia, id est Cyprus 5, 35.
 Collatia op. 3, 9. 16.
 Colligat op. Aethiopiae 6, 35.
 Colippo op. 4, 35.
 Collodis insula 3, 13.
 Collycae specus Asiae 31, 46 § 2.
 Colobona op. 3, 3.
 Colocassitis insula 6, 34.
 Colone op. 5, 35.
 Colonia conestria 4, 31. Agrip-
 pauriaca *ib.* Po-
 nionensis *ib.*
 9.

Colpe op. 5, 31.
Colubae po. 6, 22.
Colubaria insula 3, 11.
Columbaria insula 3, 12.
Columna regia 3, 10.
Colycantiorum gens 5, 33.
Comagene urbs 2, 108. Comagene regio 3, 12. 20. 21. 6, 2. 8. 17.
Comana op. 6, 3.
Comata Gallia 4, 24. 35.
Comenses po. 4, 4.
Comensis lapis 36, 44.
Comini po. 3, 17.
Commami po. 6, 18.
Commone insula 5, 38.
Complutenses po. 3, 4.
Compsani po. 3, 16.
Compusa op. 5, 43.
Comum oppidum ab Orebia originem habere 3, 21. ferro nobile 34, 41.
Concordia Iulia op. 3, 3.
Concordia colonia 3, 22.
Concordienses po. 4, 35.
Condigramma op. 6, 25.
Conisium op. 5, 33.
Conopon diabasis insula 4, 25.
Consaburenses po. 3, 4.
Consentia op. 3, 10.
Consilium castrum 3, 15.
Consortanni po. 4, 33.
Constantia Iulia op. 3, 3. 5, 1.
Constantia Iulia Hispaniae 3, 3.
Africae 5, 1.
Consuaranorum gens 4, 18.
Contestania 3, 4.
Contributa Iulia op. 3, 3.
Contributae coloniae Baeticae 4, 35.
Copaie op. 4, 12.
Cophantis mons ardens 2, 110.
Cophes op. Antiochia 6, 25.
Cophes fluvius 6, 23. 31.
Cophetes fl. 6, 21. 23.
Coptitae praefectura 5, 9.
Coptos oppidum 6, 26. 34. 37, 17.
Coraceusius op. 5, 22.
Coraceusius Tauri montis pars 5, 27.
Corambis op. 6, 35.
Corani po. 3, 9.
Coranites po. 6, 32.
Corasicae insulae 4, 23.
Coraxicus mons 5, 27. 6, 10. 15.
Coraxi po. 6, 5. 2, 108.
Coreyra insula 5, 36.
Corduba op. 3, 3.
Cordulae portus 6, 4.
Cordylus insula 5, 36.
Corense litus 3, 3.
Coressus op. 4, 20.
Coretis lacus 4, 26.
Corfinienses po. 2, 16.
Coricae insulae 4, 20.
Corinaeum promont. 5, 31. oppidum ib. 5, 33.
Corinenses populi 3, 16.
Corinium op. 5, 25.
Corinthi gemmae 37, 23. portus 4, 6. arx, quae Acrocorinthus 4, 25. sinus ubi 4, 5. 2, 65.
Coriolani po. 3, 9.
Cormalos fluvius 5, 32.
Cornacates po. 3, 28.
Corne collis 16, 91.
Corneliani po. 3, 16.
Cornelii forum 3, 20.
Cornelia castra locus 5, 3.
Corniculum op. 3, 9.
Corolia op. 6, 32.
Corone op. 4, 7. Coronea op. 4, 12. Coronei po. 4, 17.
Corpili po. 4, 18.
Corseae insulae 5, 37.
Corsi po. 3, 11. 13.
Corseae insulae descriptio 3, 11.
Corseae oppidum, id est Thesbae 4, 4.
Corseae insulae mira gemma 37, 74.
-ticata insula ~~Thesbae~~
non

Coryceon promont. 5, 31.
Corycus mons Cretae 4, 20. 31, 30.
Corycus mons 19, 23. 31, 20. Coryceus oppidum 5, 22. specus 31, 20.
Corycus oppidum ubi 4, 5. 31, 20.
Corydalla op. 5, 28.
Corymbia insula 5, 36.
Coryphanta op. 5, 43.
Coryphas op. 5, 32.
Coryphasium op. 4, 17.
Cos insula 5, 36. 6, 39. 11, 27. 28, 67.
Cosanum litus 3, 12.
Coscinus op. 5, 29.
Cosenus fluvius 5, 1.
Cosogus fluvius 6, 22.
Cossa op. Volcentium 3, 8. Cossae latrones populi 6, 31. Cossaei po. ib.
Cosetanina regio 3, 4.
Cosyria insula 5, 7.
Costobocci po. 6, 7.
Cosyra insula 2, 14. 5, 7.
Cosyri po. 6, 21.
Cotes op. 6, 21.
Cothon insula 4, 19.
Cotieri po. 6, 19.
Cotinussa insula 4, 35.
Cotonis insula 2, 9.
Cotta op. 32, 6.
Cottae po. 6, 7.
Cottianae civitates 3, 24.
Cottond regio 6, 26.
Cotyia op. 4, 3.
Cotyrium op. 6, 4.
Cragus mons 5, 27.
Crambus insula 5, 35.
Cranda po. 6, 35.
Crania mons 4, 3.
Cranon oppidum 4, 16. 31, 17.
Craspedites sinus 5, 43.
Craetis flu. Syllae mater 3, 10. 2, 10.
Crathis fl. 3, 15. 31, 46 § 4.
Craugiae insulae duae 4, 19.
Cremmyon op. 4, 11.
Cremniscos op. 4, 26.
Cremona op. 3, 23.
Creon mons 5, 40.
Cressa portus 5, 29.
Creta 4, 20. quibus animalibus careat 5, 83. insulae descriptio ib. 6, 39. labyrinthus a quo factus 36, 19 § 2. montes 4, 19. 31, 27. fontes calidi 2, 89. aliquot insulae 3, 30. Cretensi insulae nata aliis meliora 25, 53. Creticum mare quod 2, 89. 3, 10. 4, 20.
Cresa insula 3, 25.
Crialon op. 5, 11.
Crinovolum op. 3, 19.
Crissaeus sinus 4, 4.
Crissa op. 4, 4.
Crittensi po. 6, 35.
Crithone op. 4, 18.
Crimetopon Tauricae promontorium 6, 31. 10, 30. Cretae 4, 20.
Crobzyi po. 4, 26.
Crocacia insula 6, 23.
Crocodilon oppidum et flumen 5, 17.
Crocodilopolitae 5, 9.
Crocodilus mons 5, 22.
Crocyale insula 4, 19.
Crommyones insula 5, 38.
Cromna op. 6, 2.
Cronia regio 4, 2. Cronium promontorium 4, 27. mare 4, 30.
Crotalus fluvius 3, 15.
Croto op. 2, 99. 3, 15.
Crunoe promontorium 6, 5.
Crunos op. 4, 18.
Crusa insula 5, 36.
Crustumium op. 3, 9.
Crustuminus ager 2, 98. 3, 8. 9.
Crustumium fluvius 3, 20.
Crya op. fugitivorum 5, 29.
Cryeon insulae tres 5, 35.
Crynias fluvius 5, 43.

Cryon op. 5, 31.
Cryptos, id est Cyprus 5, 35.
Ctesiphon Parthorum op. 6, 30. 31.
Cubi po. 4, 33.
Cubulterini po. 3, 9.
Cucios fons 6, 34.
Culici Flamienses finitimi Venetis populi 2, 23.
Cullu op. 5, 2.
Cumania castellum 6, 12.
Cumara op. 6, 35.
Cumae oppidum 3, 9.
Cumi po. 6, 35.
Cumeron promont. 3, 18.
Cuneus promontorium Lusitaniae 4, 35.
Cunici po. 3, 18.
Cuniculariae insulae 3, 13.
Cupidinis fons 31, 16.
Cupra op. 3, 18.
Cureses po. 3, 17.
Curetis regio Epiri 4, 1.
Cureti po. 4, 20.
Curetis, id est, Creta insula 4, 19.
Curiae op. 5, 35.
Curietae po. 3, 25.
Curiga oppidum, quod olim Ucultunacum 3, 3.
Curtis oppidum terra absorptum 2, 95.
Curnubis op. 5, 5.
Cutillae lacus ubi 3, 17.
Cutillae aquae mirum 2, 96. 31, 6. 32.
Cyanae op. 5, 28.
Cyane fons 3, 14.
Cyanae insulae 4, 27. 6, 13.
Cyaneus fluvius 6, 4.
Cybeles sacerdos unde Galli dicantur 5, 42.
Cyehri po. 31, 19.
Cyclades insulae ubi, et unde dicuntur 4, 21. 23. 6, 39.
Cyclopis insula 5, 36. scopuli tres 3, 14.
Cydamum op. 5, 5.
Cydara fluvius 6, 24.
Cydnus fluvius 5, 22. 31, 8.
Cydon op. 4, 20. 9, 7.
Cydonea insula 5, 39.
Cydoniae fons 2, 106.
Cygnus oppidum 6, 4.
Cygnus oppidum ib.
Cylibiani montes 5, 29.
Cylibiani agri minium 33, 37.
Cylibiani po. 5, 31.
Cyllenes sinus 4, 6.
Cyllanticus tractus 5, 42.
Cyllene mons et op. 4, 10. 25, 8.
Cyme op. 5, 32.
Cymothoe fons 4, 6.
Cynetha op. 4, 10.
Cynethum, quae et Cynthia insula 4, 22. 23.
Cynamolgi po. 6, 35. 8, 43.
Cynara insula 4, 23.
Cynips fluvius, regioque 5, 4.
Cyniria op. 5, 35.
Cynocephali ubi 6, 35. 7, 2.
Cynopolis op. 5, 11. 9.
Cynos fluvius 6, 32.
Cynossema, id est Hecubae tumulus 4, 18.
Cynthia insula 4, 22.
Cynthus mons ib.
Cynas op. 4, 12.
Cyparissia insula 5, 37.
Cyparissa op. 4, 7.
Cyphanta portus 4, 9.
Cypriae insulae 5, 35.
Cyprus Syriae iuncta aliquando 2, 90. Cypri insulae descriptio 5, 22. 35. 6, 38. novem regnorum sedes 5, 35.
Cypsela op. 4, 18.
Cyrenaica regio 5, 4. 6, 39. rupes Austro sacra 2, 44. solitudines 6, 38. provinciae descriptio 5, 5. Cyrenae quid contra locustas 11, 35. Cyrenae oppidum 5, 5. Cyrenaicum promont. 4, 20.

Cyrenae fluvius 6, 9. 15. 17. 19.
Cyri regis arae, et finis 6, 18. Cyri ubi sepultus 6, 29.
Cyrnaba fluvius 6, 20.
Cyrnos insula, id est Corsica 3, 14. 4, 19.
Cyrni populi Indiae 7, 2.
Cyropolis regio 6, 29.
Cyrrethica 6, 8.
Cyrrethae po. 4, 17.
Cytaeum op. 4, 20.
Cyte op. 4, 26.
Cythera insula et op. 4, 20.
Cytheron mons 4, 12.
Cythnos insula 4, 22.
Cytinos op. 4, 20.
Cytis insula 6, 34. 37, 32.
Cytnon op. 4, 14.
Cyzice fons 31, 16.
Cyzici delubri descr. 36, 22. 23.
Cyzicum op. 5, 40. 44.

D.

Dabanegoris regio 6, 32.
Daci populi Daciae 4, 18. iidem cum Getis 4, 25. 28. Daci pulsi ab Iazygibus 4, 25.
Dactyli Idaei po. 7, 57.
Daedala op. 5, 29.
Daedaleon insulae duae 5, 35.
Dahae po. 6, 19.
Dale op. 5, 33.
Dalion op. 6, 35.
Dalmatia regio 3, 28. specus, ubi assidue ventus gignitur 2, 44. aurum fert 23, 21. termini 3, 28. Dalmatae po. 3, 26.
Damanitani po. 3, 6.
Damascena regio 5, 13. Damascus oppidum 5, 16. 21. alabastrum gignit 36, 12.
Damae oppidum, quae et Apamia 5, 33.
Dannia regio 6, 32.
Dandagula op. 6, 23.
Dandari po. 6, 7.
Daneon portus 6, 33.
Dangalae op. 6, 25.
Danubius non influit Adriaticum 3, 22. pisces quales 9, 17.
Danubii fluvii descriptio 4, 24. 31. 13. Danubium qui amnes influunt 3, 28. ostiorum nomina 4, 24. magnitudo 4, 25.
Daurizi po. 3, 26.
Daphnissa mons 4, 15.
Daphnidis insula 6, 34.
Daphnusa insula 5, 38.
Daphnusa oppidum 4, 12. 5, 31.
Darae po. 5, 1.
Daras fluvius 6, 28.
Darat fluvius 5, 1.
Dardae po. 6, 22.
Dardani populi gens fera 4, 1. 17.
Dardani Moesia po. 3, 29.
Dardania insula 4, 23.
Dardanium op. 5, 33.
Dardorum gens 3, 16.
Dareum Zaponortene regionis locus celebris 6, 18.
Darinum Alexander ubi vicerit 6, 16.
Dari populi 6, 23.
Daritiss Arianae regionis pars 6, 25.
Daron op. 6, 35.
Daremae po. 6, 34.
Darae gens 6, 32.
Dascusa oppidum 5, 20. 6, 10.
Dascylos op. 5, 40.
Daselis op. 6, 35.
Dasibari fluvius 5, 5.
Dassaretae po. 4, 1.
Daulli po. 6, 35.
Daulis regio 4, 4.
Daulotes fons 6, 32.
Daunia provincia 3, 16.
Debris oppidum, mirus eius fons 5, 5.
Decapolitana regio 5, 16. 17.
Deciates po. 3, 7.
Deciani po. 3, 16.
Deciatum regio 3, 5.

Decii forum 2, 17.
 Decuma op. 2, 3.
 Decumani po. 2, 26.
 Deitania regio 2, 4.
 Delos nata 2, 89. Deli insulae pisces qual. 27, 9. aes 24, 4. 5. mirus fons 2, 106. Delos insula qualis 4, 22. 6, 39. unde dicta 4, 22.
 Delphacia insula 5, 44.
 Delphicum Apollinis oraculum 4, 4.
 Delphicum oraculum quale 2, 95.
 Delphi op. 4, 4. 12.
 Delphini portus 3, 7.
 Delta Aegyptus rur dicta 5, 9.
 Delta Nilii figura 2, 20. 5, 9 sq. 12. 6, 23.
 Demetrias oppidum 4, 15.
 Demonesos insula 5, 44.
 Denda municipium 3, 26.
 Dendros insula 4, 19.
 Denna oppidum 6, 35.
 Denselatae po. 4, 1. 18.
 Deorum insulae 4, 26.
 Derango op. 6, 23.
 Derasidae insulae 2, 91. 5, 31.
 Derhices po. 6, 18.
 Dereta dea ubi 5, 14. 19.
 Deremistae po. 3, 26.
 Derrha op. 4, 17.
 Dertona colonia 3, 7.
 Dertusani po. 3, 4.
 Derxene regio 3, 6.
 Desitantes 3, 26.
 Desiticos insula 4, 23.
 Desuviatum regio 3, 5.
 Desvillon op. 4, 18. stagnum ib.
 Devade insula 6, 32.
 Deximontani po. 6, 26.
 Dia op. 2, 63.
 Dia insula 4, 22.
 Diabetae insulae 5, 35.
 Diabindi po. 4, 32.
 Dianae Ephesiae templum 2, 87.
 Susa 6, 31.
 Dianenses po. 3, 4.
 Dianium insula 3, 11.
 Diaphanes fluvius 5, 22.
 Diarrheusa insula 5, 28.
 Diarrhytus 5, 3.
 Dibitach op. 6, 31.
 Dicea op. 4, 17. 18.
 Dicearchia colonia 2, 9.
 Dictaeus mons 4, 20.
 Didugi po. 6, 15.
 Didymaei Apollinis arae ubi, et a quo 6, 18. oraculum 5, 31.
 Didymae insula 3, 14. 5, 35. 39.
 Diensis colonia 4, 17.
 Diethusa insula 4, 23.
 Digba oppidum 6, 31.
 Digeri po. 4, 18.
 Diglito, id est, Tigris fluvius 6, 31.
 Dimasios insula 5, 36. mons 4, 22.
 Dimuri po. 6, 23.
 Dinaretum promontorium 5, 35.
 Dindari po. 3, 26.
 Dindymis op. 5, 40.
 Dindymus mons ib.
 Dinia op. 3, 5.
 Dio op. 4, 21.
 Diobesi po. 4, 18.
 Diocaenaria op. 6, 3.
 Diodori insula 6, 34.
 Diognetus Mineris Alexandri mentor 6, 21.
 Diomedonae insulae 3, 30. 10, 61.
 Diomedis equorum stabulum 4, 18. oppida in Italia 3, 16. quas gentes in Italia deleverit ib.
 Spinam oppidum condidit 3, 20.
 Diom. promont. 3, 26. insula 12, 3. limen 25, 53.
 Dionysiada insula 4, 20.
 Dionysia insula 4, 19.
 Dionysia, quae prius Chorea 5, 35.
 Dionysopolis op. 4, 18.
 Dionysopolitae po. 5, 29.
 Dionysius Siciliae Italiam adire voluit 3, 15.

Dionysius geographicus 4, 21. 6, 31.
 Dioryctus laeas Leucadis 4, 2.
 Dioscoron insula 3, 15.
 Dioscurias op. 6, 5.
 Dioscurida insula 6, 31.
 Dioshieritae populi 5, 31. 6, 1.
 Diospage op. 6, 20.
 Diospolis praefectura 3, 9.
 Diospolis magna op. 5, 11.
 Diospolis op. 5, 18. 29. 7, 57.
 Diotecnosia fons 2, 111.
 Dipsium Argos 4, 9. 7, 57.
 Dirce fons 4, 12.
 Direa op. 6, 35.
 Diretini po. 3, 26.
 Dirini po. 2, 18.
 Ditiones populi 3, 26.
 Dium op. 4, 20.
 Dobrienses po. 4, 17.
 Dochi po. 6, 35.
 Doctaeatae po. 3, 26.
 Dodonae mirus fons 2, 106. templi tintinnabula 36, 19 § 4. Iovis templum 4, 1. 3.
 Dolates po. 3, 19.
 Doliche insula 4, 23.
 Dolichiste insula 5, 35.
 Doloncae po. 4, 18.
 Dollonis op. 5, 40.
 Dolopes po. 4, 3.
 Domatha op. 6, 32.
 Domazanes po. 6, 34.
 Domibus carentes po. 6, 14.
 Donacaea mons 4, 15.
 Donya insula 4, 23.
 Dora fons 6, 32.
 Dorica gens in Cappadocia 6, 2.
 Doridis op. 5, 29.
 Dorion oppidum 4, 7. 5, 31.
 Doris regio 3, 28. 4, 13. 14. 5, 29. 6, 39. 35, 40 § 32.
 Dorisci gens 6, 25.
 Doriscum promont. 4, 11.
 Doriscus locus Thr. 4, 18.
 Doron op. 5, 22.
 Dorus fluvius 5, 17.
 Dorylaum op. 5, 31.
 Dorylaei po. 5, 29.
 Dotion op. 4, 16.
 Draco mons 5, 31.
 Draconon insula 4, 23.
 Dramasa quae 6, 22.
 Drangae po. 6, 23. 25.
 Drausus fluvius 3, 23.
 Drepane insula 4, 19.
 Drepani op. corallium 32, 11.
 Drepanum promont. 3, 14. 6, 34.
 Drilon locus 21, 19.
 Drilo amnis 3, 26.
 Drimati po. 6, 32.
 Drinuis fluvius 3, 29.
 Dromiscus insula continenti addita 2, 91.
 Dromos Achilleus 4, 26.
 Druentia fluvius 3, 5.
 Drugerii po. 4, 18.
 Drymaea regio 4, 4.
 Drymodis, id est Arcadia 4, 10.
 Drymusa 5, 38.
 Dryopes po. 4, 1. 14.
 Dryusa insula 3, 37.
 Duatus sinus 6, 32.
 Dudini po. 3, 25.
 Dulichium insula 4, 19.
 Dulopolis op. 5, 29.
 Dumana op. 6, 35.
 Dumna insula 4, 30.
 Dura fluvius 3, 20. 4, 25.
 Durinae op. 6, 31.
 Durius fluvius 4, 35.
 Dymae colonia 4, 6.
 Dyriolotis fluvius 6, 12.
 Dyris, id est Atlas mons 3, 1.
 Dyrrachium op. 3, 16. 26. 4, 17.
 Dyrrachii pisces 25, 87.

E.

Eblitaei montes 6, 32.
 Ebode op. ib.
 Ebura op. 4, 35.
 Ebura cerealis op. 3, 3.
 Eburiat po. 2, 6.

Eburo op. 4, 35.
 Eburevices 4, 32.
 Ebusus insula 2, 11. non generat cuniculos 3, 14. 8, 62. terra serpentem fugat 3, 14. 25, 59. nobiles habet ficus 15, 21.
 Echataana oppidum 5, 17. 6, 16. 29. 31. 31, 14.
 Ecdippa op. 5, 17.
 Echinades insulae 4, 19. 2, 87.
 Echinus op. 4, 2. 14.
 Echinus insula 4, 23.
 Ecectice regio 6, 2.
 Ectini po. 3, 24.
 Edenates po. ib.
 Edessa op. 5, 21.
 Edetania regio 3, 4.
 Edones po. 6, 18.
 Edonis op. 5, 32.
 Edoni po. 4, 18.
 Edonus mons ib.
 Edosa op. 6, 35.
 Edron portus 3, 20.
 Egelata 31, 39.
 Egnatia op. 4, 16. 2, 111.
 Egvavri po. 4, 34.
 Egra op. 6, 32.
 Egituri po. 3, 24.
 Eion littus 6, 6.
 Elaea insula 5, 44. Elaea op. 4, 20. 26. 5, 37.
 Elamitae po. 6, 32.
 Elaphites insulae 3, 30. 5, 38.
 Elaphonesos insula 5, 44.
 Elaphusa insula 4, 19.
 Elatea op. 4, 12.
 Elatium op. 5, 21.
 Elatus mons 4, 19. 8, 17.
 Elatum fluvius 31, 7.
 Eldamarii po. 6, 30.
 Elea op. 5, 32.
 Elector amnis, qui et Padus 37, 11 § 1.
 Electrides insulae 3, 30. 4, 34. 37, 11 § 1.
 Electrum in qua insula 4, 28. 30.
 Elegia op. 5, 20.
 Eleon op. 4, 12. 17.
 Elephantis insula 5, 10.
 Elephantis regio 16, 33. 24, 102.
 Eleti populi 4, 18.
 Eleusa oppidum 5, 22. insula 4, 19.
 Eleusa insula 5, 35. 38.
 Eleus op. 4, 18. 5, 31.
 Eleusin op. 4, 11. 20.
 Eleutheriae op. 4, 20.
 Eleutheriae oppidum 4, 11. 34. 19 § 3.
 Eleutheros fluvius 5, 17.
 Elice op. 2, 94.
 Elis op. 4, 6. 36, 55.
 Elorum fluvius 3, 14.
 Elorum castellum 32, 7.
 Elusates po. 4, 33.
 Elymais regio 6, 29. 31. 39.
 Elymanici po. 3, 3.
 Emeritenses conventus 4, 35.
 Emeritae op. coccum 9, 65.
 Eneum op. 6, 35.
 Emischabales fons 6, 32.
 Emmaus op. 5, 15.
 Estoli montes 5, 27. 6, 21. 24.
 Enagora insula 5, 35.
 Encheleae po. 3, 25.
 Enoecalloae po. 4, 26.
 Enderoduni po. ib.
 Engadda op. 5, 15.
 Enguini populi 3, 14.
 Eniandos op. 5, 22. 7. Oza.
 Enigia insula 4, 27.
 Enipeus fluvius 4, 15.
 Enipi natio 3, 5.
 Enispe oppidum 4, 10.
 Enneacrunos fons 4, 11.
 Enosis insula 3, 13.
 Entellini po. 3, 14.
 Eodanda insula 6, 32.
 Eos mons 6, 33.
 Eous Oceanus 6, 14.
 Epageritae po. 6, 5.
 Epargria insula 4, 22.
 Epoi ager 4, 6.

Epetini po. 2, 26.
 Ephesus mium 33, 39.
 Ephesia oppidum 4, 23.
 Ephesus 3, 31. 2, 106.
 Ephyra oppidum, id est Corinthus 4, 5.
 Ephyre insula 4, 19.
 Ephyri populi 4, 2.
 Epimenidii po. 4, 12.
 Epierane fons ib.
 Epidamnus op. 3, 26.
 Epidaphne Antiochia 5, 18. 4, 11.
 Epidaurum opp. 5, 35.
 Epidaurus insula 2, 91.
 Epidaurus colonia 3, 26.
 Epidaurus op. 4, 3. 21.
 Epidires opp. 6, 34.
 Epimaranitae po. 6, 32.
 Epiphanenses po. 5, 19.
 Epiphanis oppidum 5, 21. 22.
 Epiri mensura 4, 16. initium 3, 26. termini, populi, loca 4, 1. boves quales 8, 70.
 Epis op. 6, 35.
 Episibrium castrum 3, 3.
 Epitus mons 4, 17.
 Epium oppidum 4, 10.
 Epops mons 2, 48.
 Eporediae quid 3, 21.
 Eporedia oppidum ib. et 21, 20.
 Equestria colonia 4, 31.
 Eraussa insula 3, 15.
 Erasinus fluvius 2, 106. 4, 9.
 Eratonos insulae 6, 34.
 Erebinthus insula 5, 44.
 Eresos op. 5, 39.
 Eressii po. 5, 32.
 Eretria op. 4, 21.
 Ergavices populi 3, 4.
 Ergetini po. 3, 14.
 Ergetinus fluvius 4, 18.
 Ericusa insula 3, 14. 4, 19.
 Eridanus Hispaniae fluvius secundum quosdam 37, 11 § 1.
 Rhodenus a quibusdam appellatur ib. Er. qui et Padus ib. ei. descriptio 3, 20.
 Erineos oppidum 4, 6. 14.
 Eriena regio Asiae 10, 60.
 Eryannos fluvius 5, 32.
 Erycini populi 3, 14.
 Erymanthus fluv. et mons 4, 10.
 Erymne oppidum 4, 16.
 Erythia insula 4, 26.
 Erythia insula unde dicta ib.
 Erythrae oppidum 4, 12. 5, 31. 38. 35. 46.
 Erythra rex 6, 28.
 Erythra amnis 31, 10.
 Erythrae regis sepulcrum ubi 6, 32.
 Erythraeum mare quod 6, 23.
 Eryx mons 3, 14.
 Esar oppidum 6, 35.
 Esbonitarum po. 5, 12.
 Esca 6, 32.
 Escamus fluvius 3, 29.
 Escua oppidum 3, 3.
 Esmerini po. 3, 17.
 Essedones populi 4, 26. 6, 7. 19.
 Esseni Iudaeae 5, 15.
 Estiae promontorium 5, 43.
 Esaubiani populi 3, 26.
 Etaxalos insula 6, 32.
 Ethelens fluvius 5, 41.
 Ethini populi 5, 4.
 Etini populi 3, 14.
 Euanthia oppidum 5, 29.
 Eucaee populi 6, 7.
 Euboeae insulae descriptio 4, 20. pisces 32, 9. Boeotia inuncta 2, 90. Euripus qualis 2, 102. 4, 12. urbes 4, 21. nomina plaza 4, 22. 31, 20.

3, 7.

29.

qu

Eugoa oppidum 6, 35.
 Euhippa op. 5, 31.
 Euhadra op. 5, 17.
 Eulaeus lacus 6, 26.
 Eulaeus fluvius, ex quo reges
 bibunt 6, 26. 31. 31, 21.
 Eumenetica regio 5, 31.
 Eumenia op. 5, 29.
 Eumenia Thraciae opp. 4, 18.
 Euenus insula 4, 23.
 Euonymitarum regio Aethiopum
 6, 35.
 Eupalia op. 4, 4.
 Eupatoria op. 6, 2.
 Euphorbeni po. 5, 29.
 Euphrates fluvius, descriptio 5,
 21. ortus 5, 20. Euphrate Me-
 sopotamia inundatur 6, 30. Sey-
 leuciam perlabitur *ib.* Euphr.
 ostium 5, 21. 6, 10. 26. 30. 32.
 curaus et navigatio 6, 30. E. et
 Tigris quantum distent 6, 31.
 32. Euphr. deductus 6, 30.
 Eupilia lacus 3, 23.
 Euranium op. 5, 29.
 Euripus in Hellesponto 4, 24.
 Euripus Tauroinitanus 2, 100.
 Euripus Boeotiae 4, 21.
 Eurome oppidum 5, 29.
 Europa tertia orbis pars 3, praef.
 Europae sinus primus *ib.* 3, 12.
 sinus secundus 3, 15. sinus ter-
 tius 4, 1. sinus quartus 4, 24.
 Eur. secunda orbis pars curren-
 dita *ib.* Eur. laus *ib.* ab Asia
 divisio 4, 18. 24. 5, 40. 6, 1.
 mensura 4, 37. magnitudo 6, 38.
 Europus op. Syriae 5, 21.
 Europus op. 4, 17. 6, 29.
 Eurotas fluvius 4, 8. 34, 19 § 16.
 Euryanassa insula 5, 38.
 Eurymedon flu. 5, 26.
 Eutanae oppidum 5, 29.
 Euthene op. *ib.*
 Eutychia insula 4, 23.
 Eutychides sculptor 34, 19 § 16.
 Euxinus pontus 4, 24. 6, 1.

F.

Fabaria insula 4, 27.
 Fabienses populi 3, 9.
 Fabraturni novi *ib.* veteres *ib.*
 Fagifulani po. 3, 17.
 Falarientes po. 3, 18.
 Falerni agri ubi 3, 9.
 Falicae coloniae 3, 8.
 Falisci po. 2, 106. 7, 2.
 Fallienates po. 3, 19.
 Fama Iulia op. 3, 3.
 Fanesiorum insulae 4, 27.
 Fanum Fortunae colonia 3, 19.
 Faventia Hispaniae op. 3, 2. 4.
 Italiae op. 3, 20. Faventini po.
ib.
 Favonienses po. 3, 19.
 Felix Iulia col. 5, 17.
 Felix gens ubi 4, 26.
 Felicitas Iulia op. 4, 35.
 Feliginates po. 3, 19.
 Felsina col. 3, 20.
 Ferae gentes ubi 6, 5.
 Ferentinum op. 3, 8. 9.
 Feritor fluvius 5, 21.
 Feroniae lacus 3, 8.
 Fertini po. 3, 23.
 Ferreus mons totus 34, 43.
 Fertilia loca 3, 10. 6, 21. 23. 24.
 32.
 Fescennia op. 3, 8.
 Fesulae op. *ib.*
 Fibularenates po. 3, 4.
 Ficana 3, 9.
 Ficaria insula 3, 13.
 Ficolenses po. 3, 9. 17.
 Fidenates po. 2, 9. 17.
 Fidentia op. 3, 3.
 Fidentini po. 3, 29.
 Firmianorum castellum 3, 18.
 Firmum Iulium 2, 4.
 Focinates po. 3, 24.
 Focederati Tarragenses po. 3, 4.
 Foeminae tantum ubi regnant
 6, 8.
 Fontium multitudo ubi 4, 1.
 Fons aquae regiae *ib.*
 Fontes miri 2, 106.
 Fons Iovis mirus *ib.*
 Forath op. 6, 32.
 Forentani populi 3, 9. 16. 23.
 Foretini populi 3, 9.
 Formiae op. *ib.* et 12.
 Formio annis 3, 22.
 Forogastana civitas 3, 4. For-
 roppi po. 3, 5. Forobrentani
 po. 3, 19. Forocorneliensis ager
 3, 20. Foroflaminenses po. 3,
 19. Forofulvi op. 3, 1. Foroin-
 lienses po. 3, 20. 22. Forosem-
 pronienses po. 3, 19. Foropo-
 pulienses 3, 9. Forovibien-
 sium ager 3, 19. Foroclodii 3, 3. For-
 roneronenses po. 3, 5.
 Fortunatae insulae 4, 36. 6, 37.
 Forum Clodii op. 3, 20. Cornelli
 op. *ib.* Decii op. 3, 17. Iulii 3,
 3. 5. Luciani 3, 20. 21. Livii *ib.*
 novum 3, 17. Popilii 3, 20.
 Truentinorum *ib.* Voconii 3, 5.
 Vibii 3, 21. Romanum 3, 9.
 Fossae insulae 3, 13.
 Fossacodia op. 3, 20.
 Fossiones port. Philistinus *ib.*
 Fratrertium op. 3, 16.
 Fregellani po. 3, 9.
 Fregene op. 3, 8.
 Freginates po. 3, 9.
 Frentana reg. 3, 16. Frento fl. *ib.*
 Frisi po. 24, 92.
 Frisiorum insulae 4, 92.
 Frisiabonum insulae *ib.*
 Frisiabones po. 4, 31.
 Frusinate po. 6, 29.
 Fucinus lacus 2, 106. 3, 16. 2,
 47. 5, 1.
 Fucentes po. 3, 17.
 Fulginates po. 3, 19.
 Fulsinates po. 3, 25.
 Fundanus lacus 3, 9.
 Fut fluvius 5, 1.

G.

Gabale promont. 5, 18.
 Gabales po. 4, 33.
 Gabe op. 5, 16.
 Gabellus fluvius 3, 20.
 Gabenus regio 5, 19.
 Gabiensis agri mirum 2, 96.
 Gabii po. 3, 9.
 Gabri po. 2, 106.
 Gadagalenses po. 6, 35.
 Gadara op. 5, 16.
 Gades oppidum a Tyriis con-
 ditum 5, 17. Gades navigandi
 terminus 2, 67. quantum ab
 urbe Romana distent 19, 1.
 quantum a Sardinia 3, 13. Ga-
 dia insula 4, 36. Gadium op.
 2, 67. 5, 5.
 Gadir vel Gadir insula 4, 36.
 Gaditanus conventus 3, 3. Gadi-
 tana Iulia op. 5, 1. Gades in-
 sulae 3, 3. Gaditani freti lon-
 gitudine latitudoque 3, praef. et
 1. Gaditano freto Oceanum
 non ingredi terras 4, 27. Gadit.
 Oceanus qualis 2, 100. pisces
 quales 9, 4. 5.
 Gagaude insula 6, 35.
 Gage op. 5, 27.
 Gagus fluvius 4, 36. 37.

Galenia op. 2, 93.
 Galasa op. 5, 16.
 Galata regio 8, 64.
 Galata insula 3, 14. 5, 7.
 Galatae terra qualis 35, 59.
 Galatae descriptio 3, 13. 5, 42. 6, 2.
 Galatae Opalus 37, 22.
 Galba Imperator quid in Nar-
 bonensi 3, 5.
 Galilaea regio 5, 15.
 Gallacia regio 4, 34.
 Gallo op. 5, 5.
 Gallae op. 6, 35.
 Galleti populi 4, 32.
 Galliani saltus 3, 20.
 Galliae descriptio 4, 31. Togata
 ubi 3, 19. Lugdunensis 4, 32.
 Comata 4, 31. 11, 47. Galliae
 mensura 4, 31. terraemotu mi-
 nime quantuntur 2, 82. coral-
 lium 32, 11. plumbum 34, 48.
 49. vitrum 36, 66. sal 31, 39.
 Oceani pisces maximi 9, 3.
 Oceanus 4, 33. ora ab Anco-
 na incipit 3, 19. Gallicum mare
 ubi 2, 67. 101. 3, 10. 4, 33.
 Gallus ager 3, 19.
 Gallus fluvius, a quo Galli Cy-
 beles sacerdotes dicti 5, 42. 35,
 46.
 Gallici maris insulae 3, 11.
 Galli Gallatiam incoluerunt 5,
 42.
 Gallorum genera tria 4, 31.
 Gallitae po. 3, 24.
 Gallitalutae po. 6, 23.
 Galmodicesis op. 6, 22.
 Galoei 3, 4.
 Gamala op. 2, 93. 5, 15.
 Gambreus po. 6, 35.
 Gamphasantes populi quales 5, 8.
 Gandari po. 6, 18.
 Gangaridum gens 6, 22.
 Ganges flum. 6, 22. aurum fert
 33, 21. gemmas 37, 17. Gangis
 fons ubi 7, 2. anguillae quales
 8, 71. 9, 17. latitudo profundi-
 tasque 6, 22. ab Euphrate
 quantum distet 2, 112.
 Gangra op. 6, 2.
 Garama op. 5, 5.
 Garamantes po. ubi 5, 4. 8. 6, 38.
 Garamantidis, quae et Sanda-
 stros 37, 27. Garamantum bo-
 ves quales 8, 70. Garamantici
 carbunculi 37, 17.
 Gardae populi 4, 17.
 Garganus mons 3, 16. 18.
 Gargane portus 3, 16.
 Gargaphie fons 4, 12.
 Gargara mons, et op. 5, 32.
 Garnaee portus 3, 16.
 Garode insula et op. 6, 35.
 Garpheti po. 6, 32.
 Garsauritis regio 6, 2.
 Garumna fluvius 4, 31.
 Gasani po. 6, 32.
 Gaudae po. 4, 18.
 Gaudos insula 4, 20.
 Gaugamela op. 6, 30.
 Gaulopes po. 6, 32.
 Gaulos insula 3, 14. 5, 7.
 Gaurani montes 3, 9.
 Gaurare insula 6, 26.
 Gaza op. 5, 14. 6, 32. 34.
 Gazatae po. 5, 19.
 Gazacena regio 6, 3.
 Gazelum op. 6, 2.
 Gaziura op. *ib.*
 Gebanitae po. 6, 32.
 Gebes fluvius 5, 40.
 Gedranitae po. 6, 32.
 Gedrosi populi 6, 23. 25. 39. 9,
 2. 12. 18.
 Gela op. Siciliae 31, 41.
 Gelae po. 6, 18.
 Gelas fluvius 3, 14.
 Gelani po. *ib.*
 Geliduba castellum 19, 28.
 Gelon fons 31, 16.
 Geloni po. 4, 26.
 Gemellenses po. 3, 4.
 Gemelli colles 3, 14.

Gendos fluvius 5, 48.
 Genesares lacus 5, 15.
 Genetrum po. 6, 4.
 Gensora op. 6, 35.
 Genus op. 3, 3.
 Gensuni po. 3, 17.
 Geoarins insula 4, 19.
 Georgi po. 4, 26.
 Geraestum promontorium 4, 21.
 2, 23.
 Geranea op. 4, 11.
 Gerania 4, 8. 18.
 Geretae po. 6, 23.
 Gergithos op. 5, 32.
 Germaniae descriptio 4, 28.
 Germ. aes 34, 2. miri fontes
 31, 17. 19. sal 31, 39. succinum
 37, 11 § 2. mare 4, 30. Germani-
 am septentrionalis oceanus
 contingit 2, 67. Scythiae con-
 terminas 8, 15. Germaniae men-
 sura 4, 24. 28. gentes 4, 27. 23.
 legionum castra 4, 37. fons
 pestifer 25, 6. Germani Hispan-
 nae po. 3, 4. Germaniae gene-
 re Scytharum 4, 25. genera
 quinque 4, 28.
 Germanicopolis op. 5, 40.
 Gerontia insula 4, 23.
 Gerra oppidum 6, 32.
 Gerraeus sinus 6, 32.
 Gerrhon quod Adipson 6, 33.
 Gershus fluvius 4, 26.
 Gerundenses po. 3, 5.
 Geryones 4, 34.
 Gescilton locus 7, 2.
 Gessoriacus littus 4, 30. 31.
 Gessorienenses po. 3, 5.
 Gessus fluvius 5, 31.
 Getae populi 4, 18. a Romanis
 Daci dicti 4, 23.
 Gethone insula 4, 23. 5, 38.
 Getta op. 5, 17.
 Getuli po. 3, 1. Getulia Caesa-
 riensis 21, 44. Getulia regio 5,
 4. 8. 19. Getulica purpura ubi
 6, 36. 9, 60. 35, 26.
 Gigarta op. 5, 17.
 Gigartho fons 5, 37.
 Gignuri po. 3, 4.
 Gindarenos op. 5, 19.
 Gingla op. 5, 21. *i. Cingilla.*
 Gissa insula 3, 25.
 Glanis fluvius 3, 9.
 Glanum op. 3, 5.
 Glari po. 6, 32.
 Glaucus fluvius 5, 29. 35. 6, 4.
 Glessaria insula 4, 27. 30. 37, 11
 § 2.
 Glinditiones po. 3, 26.
 Glissas op. 4, 12.
 Gnebadaci Arabes 6, 33. *i. Gebad.*
 Gnidi Veneris simulacrum nobi-
 lissimum 36, 4 § 7. pensile am-
 bulacrum 36, 18 § 4. Gnidos op-
 pidum 3, 30. 5, 29. 36. 6, 39.
 Gnomonis consideratio 3, 9. 6, 39.
 Gnosus op. 4, 20.
 Gnobae portus 6, 32.
 Gogiarei po. 6, 23.
 Golgi op. 5, 35.
 Gomphi op. 4, 15.
 Gonos op. 4, 18.
 Gophnitica toparchia 5, 15.
 Gophaa op. 6, 35.
 Gora op. *ib.*
 Goralus fons 6, 32.
 Gorditanum promont. 3, 3.
 Gordiu come 5, 40.
 Gordium op. 5, 42.
 Gordyaei po. 6, 30.
 Gordyaei montes 6, 12. 30.
 Gordyniae op. 4, 17.
 Gorgades insulae, ac Gorgonum
 domus, et earum historia 6,
 35.
 Gortyna 4, 20.
 Grabeei po. 3, 26.
 Graecuriani po. 3, 4.
 Graecae gentes in Cappadocia 6,
 2. Graecae gentes tres tantum
 iure dicuntur in Asia *ib.*
 Graeciae fabulositas ac litera-

rum claritas 4, 1. ubi Italiae proprior 3, 16. Graecia unde dicta 4, 11. Gr. magna 3, 9. Graeci plura Italiae loca tenuerunt 3, 10. in gloriam suam effusi 3, 6. Hispaniae incolae 4, 34. Graecorum mendacia portentosa 5, 1. Graecienis mare quod 4, 18. Graeciochantae po. 6, 30. Graiae Alpium fauces 3, 21. Gramen Parnasi quale 24, 118. Granicus fl. 5, 33, 40. Granis fluvius 6, 28. Granucomatae tetrarchia 5, 19. Graecus et Caucasus idem mons 6, 19. Graecomon 6, 35. Gravii conventus 4, 34. Graviscae op. 3, 8. Gregari po. 6, 7. Grumentini po. 3, 15. Gryllis fluvius 5, 32. Grynia op. ib. Gugerni po. 4, 31. *I. Gub.* Gunugi colonia 5, 1. Guttalus fluvius 4, 28. Guttones po. 4, 28. electrum habent 37, 11 § 1. Gyarus insula 4, 23. 8, 17. 82. Gygomoros mons 4, 18. Gygeum stagnum 5, 30. Gymnasiae insulae 3, 11. Gymnetes po. 5, 8, 7, 2. Gymnites po. 6, 35. Gynaecocratumeni Amazonibus nubunt 6, 7. Gynaecopolitis praefectura 5, 9. Gyrei po. 6, 32. Gyri mons 5, 16. Gyrtou op. 4, 18. Gystate op. 6, 35. Gytheates sinus 4, 8. Gythium op. 6, 39.

H.

Habessus op. 5, 28. Hadranitani po. 3, 14. Hadrumetum op. 6, 39. Haebudes insulae quot 4, 30. Haemus mons 3, 30. Halcyone op. 4, 13. Halesini po. 3, 14. Halesus fluvius 5, 37. Haliacmon fl. 4, 11. *I. Aliac.* Haliartus op. 3, 10. Haliacarna op. 4, 4. Halicarnassus oppidum 5, 29. 36. 38, 49. 36, 6. Halicyenses po. 3, 14. Halisernae op. 5, 33. Halizonae po. 5, 40. Halmyris lacus 4, 24. Halone insula et op. 5, 38. 44. Halonesus insula 5, 29. 6, 32. Haloritas op. 4, 17. *I. Alor.* Halos op. 4, 14. Halydienses po. 5, 29. Halys fluvius ubi 6, 2. Halysarna op. 4, 3. Halyzaea op. 4, 2. Hamaxobii po. 4, 25. Hamirei po. 6, 32. Hammanientes po. 5, 5. Hammaeum litus 6, 32. Hammodara op. 6, 35. Hammonis fons mirae naturae 2, 106. oraculum ubi 5, 5, 6, 35. Hammonii po. 6, 32. Harenarum insulae ubi 6, 23. Harmastis op. 6, 11. Harmatopolitae po. 5, 33. Harmatotrophi populi 6, 18. Harpasa op. 2, 99. 5, 30. Harpasus fluvius 5, 30. Hasbitae po. 5, 5. Hassi Galliae populi 4, 31. Hebata op. 6, 30. Hebdomecontacometas op. 6, 35. Hebrus fluvius 4, 18. aurum fert 33, 21. Hecatompilos oppidum 6, 17. 21. 29.

Hecubae tumulus 4, 18. Hedui po. 4, 32. 17, 4. Hedyphus amnis 6, 31. Helbo insula 5, 35. Helena insula 4, 20. 21, 33. Helgas oppidum 5, 40. Helia oppidum 3, 10. ei. coralium 32, 11. Helice op. 4, 6. Helicon mons 4, 12. 25, 21. Helium Rheni ostium 4, 29. Heliopolis op. 5, 18. Heliopolitis praefectura 5, 9. Helos locus 4, 7. 5, 31. Hellas regio 4, 5. 11. Hellas oppidum 4, 14. Hellene insula 4, 20. Helleni populi 4, 34. Helleponti descriptio 4, 18. 24. 43. 2, 92. ubi primum se concitit 5, 32. 40. Helleponti populi 6, 32. 7, 2. Hellopes po. 4, 1. Hellopiae aquae 4, 21. Helmodaenes po. 6, 32. Heluorum gens 3, 5. Helvetii po. 4, 31. Helvinus fluvius 3, 18. Hemasini po. 3, 28. Hemerte insula 5, 39. Hemesa op. 5, 27. Hemisani po. 5, 19. Hemustae po. 6, 32. Henenses po. 3, 14. Heneti populi, a quibus Veneti 6, 2. 37, 11 § 2. Heniochi populi 6, 4. 5. 18. 12. Heniochii montes 6, 10. Heorae op. 4, 17. Hephastii montes ardentis 2, 110. 5, 28. Hephastiales insulae 3, 14. Hephastium civitas 5, 28. Heptaphonon locus cur dictus 36, 23. Heptaporus fluvius 5, 33. Heraclea op. 6, 18. aliquando Siria dicta 15, Syriae op. 5, 18. Cariae 5, 29. 31. Ponti 21, 44. 16, 2. 89. Macedoniae 4, 17. Thraciae 4, 18. Galliae 3, 5. Graeciae 2, 22. 4, 17. Tauricae 4, 26. Cretae 4, 20. Sinitica 4, 17. Heracleum promontorium et flumen 6, 4. opp. 6, 5. Heracleopolitis praefectura 5, 9. 36, 19 § 2. Heracleotes tractus 5, 32. Heracleoticus labyrinth. 36, 19 § 1. Heracleoticum Nilii ostium 5, 11. Heracleia Epiri op. 4, 2. Heras Lutra insula 3, 13. Heratia insula 4, 23. Herbanum op. 3, 8. Herbessenses po. 3, 14. Herbitenses po. ib. Herbulenses po. ib. Herciniae sylvae magnitudo 16, 2. Herc. saltus 4, 25. 28. Herc. syl. mirae aves 10, 66. Herc. iugum 4, 28. Herculanum op. 3, 9. Herculis termini in Occid. 3, praef. H. columnae 2, 67. 112. 5, 1. 6, 39. H. in Hispania fuisse fabulosos 3, 3. H. petra 32, 8. patria 4, 5. lapidei campi in Gallia 3, 5. portus 3, 8. 10. insulae duae 3, 13. Hercules per Alpes 3, 21. 24. Hercules oppidum in Aegypto 5, 9. 11. arae, et finis usque in Indum fluvium 5, 1. 6, 18. Hercuniatas po. 3, 28. Heraclea op. 4, 11. Hermandus fluvius 6, 25. Hermesia op. 5, 31. Hermine smaragdii 37, 57. Hermione op. 4, 9. 28. Hermisium op. 4, 26. Hermonassa op. 6, 6. Hermonius ager 4, 19. Hermonthis praefectura 5, 9.

Hermopolitis praefectura ib. Hermus fluvius 5, 31. Hermunduri po. 4, 28. Hernicus ager 3, 9. Herodius regio et op. 5, 15. Heroopolitensis sinus 5, 12. Hernum op. 6, 32. 33. Herticei po. 6, 7. Hesidrum fluvius 6, 21. Hesperidum horti 5, 1. 5. 26, 24 § 8. Hesperides insulae 6, 36. Hesperionceras promontorium 6, 35. 56. Hesperium promont. 5, 1. Hesperiae po. 11, 14. Hesperii po. 6, 35. Hesperii montis campi nocturnit 2, 110. Hesperii Aethiopes 6, 35. Hestiae regio 31, 9. Hetruria regio 3, 6. 8. 9. Hetrusci 3, 8. Hiberna Pannonica 4, 25. Hibernia insula 4, 33. Hiera insula 2, 89. 3, 14. 4, 23. 5, 39. semper ardens 2, 110. Hiera sycaminon op. 6, 35. Hiera op. 5, 39. Hieromiacus fluvius 5, 16. Hieras fluvius 5, 43. Hierapytina 4, 20. Hierapolis oppidum ib. 5, 19. 21. 32, 8. Hierapolis Cretis 4, 20. Hierapolitae po. 5, 29. Hierapolenses 5, 33. Hierap. specus 2, 95. Hiericus op. 5, 15. Hierocopia insula 3, 14. Hieromiacae po. 5, 16. Hieronesos insula 3, 14. Hieros fluvius 5, 32. Hieros op. et flumen 6, 5. Hierosolyma 5, 15. 6, 39. Hillevionum gens 4, 28. Himantopodes populiquales 5, 8. Himera oppidum cum fluvio 3, 14. Hiporeae po. 6, 35. Hipparenium op. 6, 30. Hippo op. 5, 31. Hippini po. 5, 29. Hippus mons 5, 43. Hippium Argos op. 3, 16. Hippo Diarctus, vel Dilutus 5, 3. 6. 39. Hippo Caucasiarum 3, 3. Hispaniae ib. Italiae 3, 10. Iudaeae 5, 15. Regius 5, 2. 6, 39. Themiscyrae 6, 4. Hippocrene fons 4, 12. Hippon Dion op. 5, 16. Hipponensis sinus 5, 3. Hipponnesos insula 5, 36. Hippopodum insula 4, 27. Hippus fluvius 6, 4. Hippuris insula 4, 23. Hippurus portus 6, 24. Hippurissus insula 4, 23. Hirienses po. 5, 25. Hirminium fluvius 3, 14. Hirpiac po. 7, 2. Hirpini po. 3, 16. specus mirus 2, 94. Hispalis colonia 3, 3. 4. Hisp. promontorium 6, 34. Hispali mirus puteus 2, 100. Hispaniae descriptio et nomina 3, 1. 4, 35. criterioris descr. 4, 34. Hisp. quae gentes habitavit 3, 3. a Graecis habitata 4, 34. metalli omnis ferax ib. auri fertilis 33, 21. argenti ib. H. minium 33, 32. plumbum 44, 49. purpurissum 35, 28. parietes ex terra 35, 49. alumen 35. 52. magnes 36, 25. venti 2, 48. vitrum 36, 66. Hispanarum gentium numerus 3, 4. Hispanum mare ubi 3, 10. Hispanense Rhodani os 3, 5. Hispellum op. 3, 19. Histi populi 6, 22.

Histonium op. 3, 17. Holmia op. 5, 22. Holophyxos 4, 17. *I. Oloph.* Holopyxos 4, 20. Homerii sepulcrum 4, 23. Homines sacri ab hominibus ib. laesi ubi 6, 14. Homolium op. 4, 16. Homona op. 5, 24. Homonadum gens 5, 23. Horatae po. 6, 23. Horiis fluvius 5, 40. Hormenium op. 4, 16. Hortanum op. 3, 8. Hortenses populi alii 3, 19. Hostilia vicus iuxta Padum, et ibi mirum de apibus 21, 43. Humana carne vascantes 6, 29. Hyampolis op. 4, 12. Hyantes po. ib. Hybanda insula 2, 91. Hyblae oppidi mel 11, 13. Hyblenses po. 3, 14. Hydasps fluvius 6, 21. 23. Hyda op. 5, 29. Hydissenses po. ib. Hydras locus 6, 26. Hydrelitae po. 5, 29. Hydrea 6, 26. Hydruntum op. 3, 16. Hydrussa insula 4, 20. 22. Hyi po. 6, 31. Hyale op. 4, 12. Hylas fluvius 5, 40. Hylatae po. 5, 19. Hylea regio 4, 26. Hyleum mare ib. Hyllia regio 3, 26. Hyllum op. 5, 31. Hymani po. 3, 25. Hymettus mons 4, 11. 35, 49. mel quale 11, 13. Hymos insula 5, 26. Hyndi po. 5, 29. Hypaepeni po. 5, 31. Hypalus, id est Favonius 6, 26. Hypanis fluv. 4, 26. 31. 31. 11, 43. Hypasis fluvius 2, 75. 6, 21. 23. Hypaton op. 6, 35. Hypaea insula 4, 23. Hyperborei populi ubi 4, 26. 6, 20. Hypere insula 4, 23. Hyperia fons 4, 15. Hyperia fluvius 6, 26. Hypobarus fluvius 37, 11 § 1. Hypsa amnis 3, 14. Hypsaliti po. 4, 18. Hysiorus mons 4, 17. Hyrcanus mons 5, 27. Hyrcani po. 6, 15. 18. 29. Hyrcanum mare 5, 27. 6, 5. 14. 15. Hyrcanici Ioniae po. 5, 31. Hyreson op. 4, 12. Hyrie op. ib. Hyrie insula 4, 19. Hyrini po. 3, 16. Hyrmine locus 4, 6. Hyrri po. 4, 27. Hysiae op. 4, 6. Hytanis fluvius 6, 26.

I.

Iader insula 3, 30. Iadera colonia 3, 25. 26. Iadoni po. 4, 34. Ialysus op. 5, 36. Iamneae oppida 5, 14. Iamno op. 3, 11. Ianiculum op. 3, 9. Iapydum regio 3, 22. 23. 25. 27. Iapygia Acra promont. 3, 16. Iapyx op. et regio ib. Iasi po. 3, 28. Iasius sinus 5, 29. 31. Iason in Italia. Iasonium f. Iasos fluv. Iasus op. Iatii po. 6. Iaxartes f. Iazyges p. Iberia.

- 37, 11 § 1. Iberia 6, 4, 11. Iberiae foeniculum optimum 20, 95. Ibericum mare 3, 10. fontes 4, 34. Iberi in Hispania 3, 3. Iberum gens 6, 11. Iberus fluvius 3, 4, 6, 11. Ibettes fluvius 5, 37. Icarium mare 4, 20, 24. Ic. mons 4, 11. Icaros insula 4, 20, 5, 37. Icarus fluvius 6, 19. Icarusa fluvius 6, 5. Icatulae po. 6, 7. Ichanenses po. 3, 14. Ichara insula 6, 32. Ichnae op. 4, 17. Ichnuia insula, id est Sardinia 3, 13. Ichthyoesa insula 4, 23. Ichthyophagi po. 2, 27. 6, 32, 34. 15, 7. Ichthys promontorium 4, 6. Iconium op. 5, 22, 41. Iconion op. 5, 1. Icositani po. 3, 4. Ictimulorum aurifodinae 33, 21. Ida mons Troadis 2, 8, 5, 32. Idaei magni 36, 25. Idaei Dactyli po. 7, 57. Idaeus Cretae mons 4, 20. Idaliu op. 5, 35. Idomenenses po. 3, 17. Idubeda fluvius 3, 4. Idumaea reg. Syriae pars 5, 13. Id. descriptio 5, 14. 15. 6, 29. Iebba op. 5, 17. Ietenses po. 3, 14. Ieterus fluvius 3, 29. Igilgili op. 5, 1. Iguini po. 3, 19. Ilerdenses po. 3, 4. Ilerganum regio ib. Ilergetum regio ib. Iletia insula 5, 38. Iletia op. 4, 15. Iliberi op. 3, 8, 5. Ilienses po. 3, 13. Iliouenses po. 3, 9. Ilipe op. 3, 3. Iliussus 4, 11. 23. Ilium 5, 33. 2, 87. Iliberis op. 3, 5. Ilici 3, 4. Iliisanite op. 6, 32. Iliifurgi op. 3, 3. Iliurco op. ib. Iliuro op. 3, 4. Iliurici descriptio 3, 25. 28. 29. Iliurii mirus fons 2, 106. Iliuris insula 5, 35. Iliuris regio 7, 2. Iliocitani po. 3, 4. Iliorei 3, 3. Iliuberitani po. 3, 4. I. Lumb. Ilva insula 3, 12. 34, 41. Imacarenenses po. 3, 14. Imaduchi po. 6, 7. Imaus mons 5, 26. 6, 21. 39. Imbrarus fluvius 5, 37. Imbro insula 4, 23. Imityris fl. 6, 7. Inachus fluvius 4, 9. Inachium op. ib. Inariae insula 3, 12. India tertia mundi pars 6, 21. neque aes, neque plumbum habet, sed haec gemmis permixta 34, 49. terrarum omnium maxime gemmifera 37, 17. Indiae margaritae 36, 9. fons mirificus 31, 13. opalos gemmas habet 37, 22. carbunculi 37, 25. purpurissum 25, 25. alabastrites 36, 12. metalla 6, 22. 23. emporia 6, 23. in Aegyptum navigatio 6, 26. crystallus 37, 9. 10. in occidentem navigatio non possibilis sit 6, 34. succinum 31, 21. Indi fluvii descriptio 6, 23. 99. hautes quales 6, 22. sub eodem sidere in igitur 2, 67. 6, 14. Indorum vetustas 6, 21. variis exercitia 6, 22. color qualis ib. vinum 6, 32. Indigetes po. 3, 4. Industria op. 3, 7. 20. Ingaevonum gens 4, 28. Ingaunum op. 3, 7. Inferum mare quod 3, 6. 10. Inopus fons 2, 106. Insaasus lacus Troglodytarum 31, 15. Insabres po. 3, 21. 22. Insulae fortunatae 6, 37. Insularum Europae descriptio 4, 18. fluitantes semper 2, 96. rotundissima 4, 23. Insula Solis 6, 24. 26. Insulae ante Asiam 5, 34. plures odoriferae 6, 32. inferi maris 3, 10. Insulae enatae sponte 2, 88. 4, 23. Insulae Ponti 4, 26. Galliciae oceanae 4, 29. Africae 5, 7. continentes adiunctae 2, 91. plures Aethiopiis maris 6, 36. harenarum ubi 6, 23. Intemelium op. 3, 7. Interamna op. 3, 19. oppidani quater fons semant anno 18, 67 § 5. Interamnates po. 3, 9. 17. 19. Interannienses po. 4, 35. Intercitenses po. 3, 4. Iol op. 5, 1. Ioloco op. 4, 16. Iomanes fluvius 6, 21. 22. 23. Ionici po. in Cappadocia 6, 2. Ionia regio 5, 29. insulae 5, 37. mare 4, 18. 3, 14. insulae 3, 30. Ioppe oppidum antiquissimum 2, 13. Ioppica Iudaeae toparchia ib. Ioppe oppidum et insula 5, 34. 6, 39. Iordanis fluvius 5, 15. Ios insula 4, 23. Iovis fons 2, 106. Iovis Dodonaei templum ubi 4, 2. fons mirus 2, 106. Olympii delubrum 4, 6. Lycaei delubrum ib. Hammonis fons mirae naturae 2, 106. Cessii templum 4, 19. 5, 14. Beli templum 6, 30. lucus Indigetes 3, 9. oppidum in Aegyptio 5, 11. Ipaturgi op. 3, 3. Iramine op. 3, 23. Iria op. 3, 8. Iriae insulae 4, 19. Iria fluvius 6, 3, 4. Irrhesia 4, 23. Isara fluvius 3, 5. Isarci po. 3, 24. Isari po. 6, 21. Isaurica gens 5, 23. Ischia insula 3, 13. Iteum Caesareae 5, 10. Isidis op. 5, 11. Isidia portus 6, 34. Ismaron op. 4, 18. Ismenus fluvius 4, 12. Ispalenses po. 3, 4. Issa insula 3, 25. Issatis po. 6, 17. 29. Issi po. 6, 7. Issicus sinus 2, 112. 5, 22. 6, 2. Issos op. 5, 22. 6, 39. Istaevones po. 4, 28. Isthmos Thraciae 4, 18. Isthmi fauces 4, 17. Peloponnesi 4, 5. 2. 55. Neptuni delubrum habet 4, 9. Istri po. 3, 6. Istriae regionis descriptio 3, 23. unde dicta 3, 22. Iana 8, 73. Istri fluvii ortus, cursus, magnitudo 4, 24. fines 3, 4. ostium quantum ad os Ponti distet 3, 20. quantum a Byzantio distet 4, 24. in Adriaticum non infuit 3, 22. Istropolis op. 4, 18. 24. Istrorum agri 3, 30. Isuclii po. 6, 35. Isura insula 6, 32. Italiae descriptio 3, 6. 24. 4, 37. Italiae labyrinthus 36, 19 § 4. Italia Transpadana 3, 21. Italia crebra habet fulmina 2, 51. Italiae vitrum 36, 66. Italia in undecim regiones divisa 3, 6. Italia quae habeat 3, 6. Italia metallorum fertilis 3, 24. 33. 21. insulae plures 3, 12. Ibis ubi 3, 20. 22. 23. quae sidera non cernat 2, 71. dies horarum quindecim 2, 72. Italica oppida 3, 3. Itanum promont. 4, 20. Itani po. 3, 4. Ithaca insula 4, 19. Ithacesiae Ulyssi specula 3, 13. Ithome op. 4, 7. Itucci po. 3, 3. Ituraei populi 5, 19. Iubae regis regia 5, 1. Iudaea Syriae pars 5, 13. 15. bitumen 35, 51. Iudaea Persea quae 5, 15. Iudaeae toparchiae decem ib. Iulia Norici op. 3, 27. Iulia Fidentia, Virtus, Claritas, Fama, Concordia, Contributa 3, 3. Constantia 2, 23. 3, 3, 4. Restituta 3, 3. Apta 3, 5. Castra, Felicitas, Liberalitas 4, 35. Gaditana 4, 36. Tractata 5, 1. Campestris ib. Felix 5, 17. Pietas 3, 23. Iuliani po. 3, 4. Iulias Iudaeae op. 5, 15. Iulienenses po. 3, 3. 4. 23. 5, 29. Iulii Octavianorum colonia 3, 5. Iulii Genii op. 3, 3. Iuliobrica op. 3, 4. Iuliobrigensium portus 4, 34. Iulipolis op. 3, 40. 43. Iulipolis ab Alexandria distantia 6, 26. Iulia op. 4, 20. Iulium Hispaniae op. 3, 3. Iulium Praesidium 4, 35. Castrum 3, 3. Iunonia 6, 37. Iunonia promontorium 3, 3. In Argivae templum 3, 9. insulae 4, 36. Laciniae ara 2, 111. Iura mons 3, 5. 4, 34. optimas abietes gignit 16, 76 § 1. Izgi po. 6, 21.
- L.**
- Labadanis insula 6, 32. Labates po. 3, 26. Labecia op. 6, 32. Labianus ager 3, 9. Laboriae pars Campaniae 18, 29 § 1. Laborini campi 3, 9. 17, 3. Labyrinthus Aegyptius 5, 11. 36, 19. Lacedaemonium marmor quale 36, 11. Lacedaemon terrae motu corruit 2, 81. Lacedaemonia docet imperii amissionem minantur 2, 26. Lacetani po. 3, 4. Laci op. 3, 3. Lacinium promont. 6, 21. 2, 15. 16. Lacinienenses po. 3, 25. Laccippo op. 3, 3. Lacobricenses po. 3, 4. Laconia 5, 10. 6, 39. Laconica purpura 9, 60. 35, 5. Laconici smaragdi 37, 59. Laconicum op. 3, 3. Laconicum Hispaniae flumen 3, 3. Laconicus ager 4, 8. Laconimurgi op. ib. Lacus quare non refuant uti maria 2, 99. Lacum miracula 2, 106. lacus salis plurimi ubi 31, 39. septingentos fecit Agrippa 36, 24 § 9. lacus Acherusiae 4, 1. Cutiliae 3, 17. Sertusae 31, 15. Vadimonis 2, 96. Asphal-
- tides 2, 106. Bonacus ib. Fucinus ib. 3, 17. 31, 24. Larius 2, 106. 3, 23. Lemanus 2, 106. 3, 5. Manduriae 2, 106. Minus ib. 3, 23. Severinus ib. Synnaeus ib. Thrasimenus 2, 111. Verbanus 2, 61. 3, 23. Volinus 2, 62. 106. Salis 31, 39. Targuiniensis 2, 96. Avernae 3, 9. Fundanus ib. Lucrinus ib. 36, 24 § 3. Rugae 4, 7. Eupilis 3, 23. Halmiris 4, 24. Lerna 4, 9. Lyrromedii 5, 4. Mandalus 6, 31. Maraetotis 2, 54. 59. Moeridis 5, 9. 11. Nilidis 5, 10. Pantanus 3, 16. Pandosia 4, 2. Rubrensia 3, 5. Regillus 33, 11. Syronis 5, 14. Taurorum 4, 26. Cludorius 31, 13. Alphon 31, 8. Cocanicus 31, 39. Massaeum 5, 10. Medorum 31, 18. Monoleus 6, 34. Oxus 6, 18. Tarentinus 31, 39. Thospites 6, 31. Lade insula 5, 37. Ladon fluvius 4, 10. Laeana insula 6, 32. I. Aelana. Laestrygonum sedes ubi 3, 7, 2. Laestrygonii campi 3, 14. Lagia insula 4, 22. Lagenus sinus 4, 27. Lagona fluvius 6, 7. Lagusa insula 5, 35. Lagusae insulae 5, 39. Lalanis op. 5, 23. Laletani po. 2, 4. Lambrus fluvius 3, 20. 23. Lamia op. 4, 12. Lamiae insulae 5, 38. Lamiani horti 35, 33. Laminitarnus ager 3, 2. 4. Lampe op. 4, 10. Lampenus mons ib. Lamponia insula 4, 23. Lampacus op. 4, 18. 5, 40. Lampsemandus insula 5, 36. Lancienenses po. 3, 4. 4, 35. Lanise insula 4, 23. Lanos promont. et flumen 6, 20. Lanuenses po. 3, 17. Lanuvii oppidi picturae 35, 36 § 17. Laodicea oppidum 5, 18. 29. 6, 29. 7, 1. 8, 78. Laodiceii po. 5, 19. Lapethos op. 3, 35. Lapidei campi in Gallia 3, 5. Laphtharum sedes ubi 4, 15. Lapsia fluvius 5, 43. Larendani po. 6, 32. Larine fons 4, 11. Larinum po. 3, 16. Larissa Arabiae 6, 32. Larissa 4, 15. 5, 32. 9, 48. Larissaei 5, 19. Larius lacus 2, 106. 3, 23. 9, 48. 10, 60. Larnenses po. 3, 4. Larnum fluvius ib. Larnos insula 4, 23. Laryma op. 4, 12. 5, 29. Lasia insula 4, 19. 22. 5, 35, 39. Lasos op. 4, 20. Lastigi po. 3, 3. Late insula 5, 37. Latera stagnum 9, 20. Latinienses po. 3, 9. Latinus ager ib. Latium 3, 6. 9. 17. Latmus mons 5, 31. 6, 23. Latopolitis praefectura 5, 9. Latovicii po. 3, 28. Latris insula 4, 27. Laud fluvius 5, 1. Laurentum op. 3, 9. Laus fluvius et op. 3, 13. Laus Pompeia op. 3, 21. Ilipula 3, 3. Lavitii po. 3, 9. Lazi po. 6, 4. Lea insula 4, 23. Lea op. 6, 35. Lebedae op. 5, 31. Lebedae op. 4, 12.

- Lebadia op. 9, 6.
 Lebedos op. 5, 31.
 Lebeda op. 4, 20.
 Lebinthus insula 5, 3.
 Lebani populi ignominiosa appellatio 3, 4.
 Lechaenm op. 4, 10.
 Lecheae locus 4, 5, 6.
 Lecton promontorium 5, 22, 41.
 Legionum German. castra 4, 37.
 Lelanton fluvius 4, 21.
 Lelegeis op. 5, 31.
 Leleges po. 4, 9, 5, 33.
 Lemnus lacus 2, 106, 3, 5.
 Lemnos insula 4, 22, 35, 14.
 Lemni labyrinthus 5, 1.
 Lemovices po. 4, 33.
 Leonicenses po. 3, 4.
 Leontiai po. 3, 14.
 Leontinii Siciliae campi fertilissimi 18, 35.
 Leontopolis op. 5, 9, 11.
 Leontos op. 5, 17.
 Leonome mons 4, 17.
 Lepethymnus mons 5, 39.
 Lepidi Regium 3, 20.
 Lepontii po. 3, 24.
 Lepria insula 5, 38.
 Lepreos op. 4, 10.
 Leprius op. 4, 6.
 Lepsta insula 5, 36.
 Leptecara promont. 6, 35.
 Leptis op. 5, 4, 17.
 Lerina insula 3, 11.
 Lerne lacus 9, 9.
 Lero insula 3, 11.
 Leros insula 4, 22, 5, 36.
 Lesbos insula 5, 38, 39.
 Lesbium marmor 36, 5.
 Letandros insula 4, 23.
 Lete op. 4, 17.
 Lethon fluvius 5, 5.
 Letoia op. 4, 19.
 Leucadia 4, 19.
 Leucadium littus 4, 2.
 Leucadia peninsula ib.
 Leucadii po. 5, 19.
 Leucaethiopes po. 5, 8.
 Leucas ins. 2, 94, opp. 4, 2.
 Leucasia insula 3, 13.
 Leucates promont. 4, 2.
 Leuce ins. 4, 20, 27. prom. et opp. 5, 31.
 Leuci po. 4, 31.
 Leucogaei colles 8, 44 § 1, 31, 8, 35, 50.
 Leucolla insula 5, 35, 37, 10.
 Leucolla promontorium 5, 26.
 Leucolithi po. 5, 25.
 Leucopetra promontorium 3, 6, 10.
 Leucophrys insula 5, 39.
 Leucosia insula 2, 90.
 Leucosyrri po. ubi 6, 30.
 Leucopolis op. 5, 29.
 Leucothea op. 5, 11.
 Leucothea insula 3, 12.
 Leucothea fons 5, 37.
 Leuctra op. 4, 8.
 Leui po. 3, 21.
 Leuni po. 4, 34.
 Leupas portus 6, 33.
 Leuphitorga op. 6, 35.
 Lexianae po. 6, 32.
 Lexovii po. 4, 32.
 Libani montis descrip. 5, 17, 6, 82.
 Libarna op. 3, 7.
 Liberi patria 4, 12.
 Liberalitas Iulia 4, 35. v. Ehora.
 Liberini po. 3, 3. v. Iliberi.
 Libethra fons 4, 16.
 Libisona op. 3, 4.
 Libistos op. 4, 18.
 Liburni in Italia 3, 6, 18.
 Liburnia regio 3, 6, 23, 26, 8, 79.
 Liburni po. 3, 25.
 Liburnicae insulae 3, 30.
 Libya et Africa eadem 4, 37.
 Libyaemaraeotis descriptio 5, 6.
 Libyae aegyptii po. 5, 8.
 Libyca Rhodani ora 3, 5.
 Libycum mare 4, 37.
 Libyci po. 3, 21.
 Libyphoenices qui 5, 2.
 Libysonis turris 3, 12.
 Libysa op. 5, 43.
 Licates po. 3, 24.
 Lichades insulae 4, 20.
 Licheni po. 6, 32.
 Licinii forum oppidum 3, 20, 21.
 Liganorum regio 3, 5.
 Ligeris fluvius 4, 32.
 Ligures Apuliae po. 3, 16, 24.
 Ligurum finis 3, 6, 20, 9.
 Ligustica ora 3, 7.
 Ligusticum mare 3, 10, 24.
 Liliae op. 4, 4.
 Liliaeus fluvius 5, 43.
 Lilybaeum promontorium 3, 14, 2, 99, 6, 39.
 Lilybaeum op. 2, 112.
 Limaea fluvius 4, 35.
 Limera op. 4, 9.
 Limia fluvius 4, 34.
 Limyra fluvius 5, 28, 31, 18.
 Lindus op. 5, 36.
 Lingones po. 4, 31.
 Linitima op. 6, 35.
 Linus fons 31, 7.
 Lipara insula unde dicta 3, 14.
 Liparae lumen 25, 52.
 Lipareorum insulae 3, 14.
 Liparis fluvius 5, 22.
 Liparus rex quando 3, 14.
 Lipientia fluvius 3, 22.
 Liria fluvius 3, 5.
 Liris fluvius 2, 106, 8, 9.
 Lissa op. 5, 1, ins. 3, 27.
 Lissum op. 3, 26.
 Litterum op. 3, 9, 14, 5.
 Livii forum 3, 20.
 Livipolis op. 6, 4.
 Lixos colonia 5, 1.
 Lixos fl. 5, 1.
 Locri op. 2, 98, 2, 10, 7, 48.
 Locri Graeciae po. 4, 1, 9.
 Locri Italiae fons 3, 10.
 Locris nullo non die apparet arcus 2, 62.
 Longopori po. 6, 35.
 Longulani po. 3, 9.
 Lopadusa insula 3, 14, 5, 7.
 Lopsi po. 3, 25.
 Lopsica op. ib.
 Loreni po. 5, 30.
 Loryma locus 5, 29.
 Lotophagites insulae 5, 7.
 Lotophagorum ora 5, 4.
 Lubienorum gens 6, 11.
 Luca colonia 3, 8.
 Lucaniae cultores 3, 10.
 Lucanus ager 3, 10, 15, 16, littus 3, 6. Lucani a quo subacti 3, 16. a Samnitibus orti 3, 10.
 Lucensis conventus Hispaniae 3, 4, 17, 4, 34.
 Luculentum op. 3, 4.
 Luceria op. 3, 16.
 Lucrinus lacus 3, 9, 36, 4 § 5.
 Lucus Augusti op. 3, 5. Feroniae 3, 8. Iovis Indigetis 3, 9.
 Lugdunensis littus 9, 4.
 Lugdunensis et Celtica regio eadem 4, 31.
 Lugdunensis Gallia ib. 4, 32.
 Lugdunum colonia ib.
 Luna oppidum, et eius portus 3, 8. habet vina nobilia 14, 8 § 5. Lunense marmor 36, 4 § 2, 8.
 Lupia op. 3, 16.
 Lusitaniae descriptio 4, 35, 3, 2.
 3. mensura 4, 34. auri fertilis 33, 21. plumbum 34, 47. crystallus 37, 9.
 Lusi fons Arcad. 31, 10.
 Lutevani po. 3, 5.
 Luxia fluvius 3, 3.
 Lycabettus mons 4, 11.
 Lycraones po. 3, 29.
 Lycraonia regio 5, 25, 42, 7, 1.
 Lycraoniae tetrarchia 5, 29, 42.
 Lycastus oppidum 4, 20, 6, 3.
 Lycus mons 4, 10.
 Lycel Iovis delubrum ib.
 Lycide op. 5, 33.
 Lyciae descriptio 5, 27, 28. Lyciae creta 35, 57. mira saxa 36, 27. post terrae motum serenitas 2, 98. maris insulae 5, 35. mare 5, 27.
 Lycomedis lacus 5, 4.
 Lycon op. 5, 11.
 Lycopolitis praefectura 5, 9.
 Lycos fluvius 5, 17, 20, 31, 14, 2, 106, 5, 22, 29, 31, 40, 6, 3, 30.
 Lyctus op. 4, 20.
 Lydda op. 5, 15.
 Lydiae descriptio 5, 30.
 Lydorum dux Masyas oppid. condidit in Italia 3, 17.
 Lygdanum op. 5, 33.
 Lygos op. 4, 18.
 Lymphorta op. 6, 25.
 Lyncestae po. 4, 17.
 Lyncestis mira aqua 2, 106.
 Lynnesus op. 5, 27, 32.
 Lynnesus ins. 5, 39.
 Lyssa Bacchantium 3, 3.
 Lysias op. 5, 29.
 Lysimachia op. 4, 18, 5, 32.
 Lystreni po. 5, 42.
 Lytarnia promont. 6, 14.
- M.**
- Macae po. 5, 5, 6, 27, 32.
 Macaria insula 5, 35, 39.
 Macaron, id est Creta insula 4, 20.
 Macracalange op. 6, 21.
 Macedoniae descriptio 3, 26, 4, 17. Macedoniae magnae 26, 25.
 Macedones Caueni 5, 30. Hircanici 5, 31. Paemanenii 5, 32. Ioninae po. 5, 30, 32. in Mesopotamia 6, 30. Macedoniae regum sepulcra 4, 17. portus 6, 28.
 Maecestus fluvius 5, 40.
 Machaerus arx 5, 15.
 Machia insula 4, 23.
 Machlyae Androgyni populi 7, 2.
 Machorbe portus 6, 32.
 Maci po. 6, 25.
 Macistum op. 4, 10.
 Macistus mons 5, 31.
 Macomades po. 5, 3.
 Macra fluvius 3, 8.
 Macra insula 4, 21, 4.
 Macrales po. 3, 9.
 Macria insula 5, 35.
 Macris, id est Euboea ins. 4, 21.
 Macris insula 2, 90, 4, 23, 5, 35.
 Macrobii Macedoniae 4, 17.
 Africae 6, 35. Macroborum aetas 7, 2.
 Macrocephali po. 6, 4.
 Macrocremii montes 4, 26.
 Maeron Tichos, quod Bisanthe oppidum 4, 18.
 Macrones po. 6, 4, 11.
 Macum op. 6, 35.
 Macurebi op. 5, 1.
 Maeander fluvius 5, 29. sq. ei. mirum 2, 85.
 Maeandria op. 4, 1.
 Maeandropolis op. 5, 29.
 Maedi po. 4, 18.
 Maenalus mons 4, 10.
 Macones iuxta Tanaim 6, 7.
 Maconiae descriptio 5, 30.
 Maetotae po. 4, 26.
 Maetotis palus ib. 6, 5, 2, 67, 4, 26, 7, 27. oceanus sinus 2, 67.
 Maetotici po. 6, 7.
 Magaea fons 3, 14.
 Magarsos op. 5, 22.
 Magase op. 6, 35.
 Magelli po. 3, 7.
 Magellini po. 3, 14.
 Magi po. 6, 29.
 Magna Graecia 3, 15.
 Magnesia insula 2, 93.
 Magnesia Ioniae op. 5, 31.
 Magnesiae magnes 36, 25.
 Magnesia descriptio 4, 16.
 Magnetes vo. 5, 31.
 Magnopolis op. 6, 3.
 Magnum promont. 4, 35.
 Magnus portus 5, 1.
 Mago op. 3, 11.
 Magoa op. 6, 31.
 Magog op. 5, 19.
 Magora op. 6, 35.
 Magoras sive Macras fl. 5, 17.
 Magusa op. 6, 35.
 Magusum op. 6, 32.
 Malacha fluvius et op. 3, 2, 5, 1.
 Malchu insula 6, 34.
 Malea promontorium 4, 10, 19, 6, 39.
 Maleus Indiae mons 2, 75, 6, 22.
 Maleventum op. 3, 16.
 Malitacus sinus 4, 12.
 Maliande regio 5, 40.
 Malli po. 5, 22, 6, 21.
 Mallos op. 5, 22, 6, 35.
 Mallus mons 6, 21.
 Maltecorae po. 6, 22.
 Malthace insula 4, 19.
 Maluana portus 5, 1, 6, 35.
 Mama op. ib.
 Mambria ib.
 Mamertini po. 2, 14. vina 14, 8 § 4.
 Mammisea tetrarchia 5, 19.
 Mamuda op. 6, 35.
 Manais fluvius 6, 25.
 Manates po. 3, 9.
 Mandaceni po. 5, 32.
 Mandelum lacus 6, 34.
 Mandarei po. 6, 7.
 Mandei po. 6, 21.
 Mandorum gens 7, 2.
 Mandragaeum flumen 6, 19.
 Mandrum fluvius 6, 18.
 Manduria op. 2, 106.
 Mania op. 6, 29.
 Mantium, id est oraculum 5, 31, 6, 4.
 Mantinea op. 4, 9, 10.
 Mantua op. 3, 23.
 Maraces op. 4, 3.
 Marane op. 6, 32.
 Marathe insula 4, 19.
 Marathesium op. 5, 31.
 Marathon campus 4, 11.
 Marathos op. 5, 17.
 Marathusa insula 5, 38.
 Marathusa op. 4, 20.
 Maratiani po. 6, 18.
 Marchadae po. 6, 33.
 Marchubii po. 5, 4.
 Mardani po. 6, 30.
 Mardi po. 6, 18, 31.
 Mare unde terras ingreditur 4, 27.
 Mare congelatum 4, 27, 30.
 Mare mortuum ubi 4, 27.
 Mare rubrum quare 6, 28.
 Mareotae po. 6, 6.
 Mareotis lacus insulae iuxta 5, 11.
 Mareotis Lybiae descript. 5, 6, 9, sq.
 Mareu insula 6, 34.
 Margiana regio 6, 18.
 Margis fluvius 3, 29.
 Margo fluvius 6, 18.
 Mariaba oppidum 6, 21, 32.
 Mariammitani po. 5, 19.
 Mariana colonia 3, 12.
 Mariani po. 6, 29.
 Marici po. 3, 21.
 Marigeri po. 6, 35.
 Maris rubri oleae 2, 106.
 Maris mediterranei descriptio 3, 10.
 Maris rapacitas insatiabilis 5, 44. in terras ingressus 6, 1.
 Maria cur terram ingressa profl. 3. Maria unde terram in-trent 3, 10. Marium denomi-natio ist
 Maris 5, 5.
 Maris 12.
 Marii
 Mariu
 Maru

Marmor Hispanicum 2, 4. Chium 5, 38. Chizeum 6, 23.
Maron op. 3, 14.
Marobae op. 6, 23.
Maronea op. 4, 18.
Marsatorum oppidum 4, 29.
Marsi 2, 16. 17. 1. 25. 5.
Marsyas fluvius 5, 19. 21. 27. 31. 13.
Marsyas et Apollinis certamen ubi 5, 29.
Marsis area sacra 6, 13.
Maruciae 6, 18.
Marucini agri portentum 2, 35.
Marucini po. 3, 17.
Maruvii po. *ib.*
Maryandini sinus 6, 1.
Masada castellum 5, 15.
Masat fluvius 5, 1.
Masati po. *ib.*
Masai po. 6, 30.
Massagetar po. 6, 19.
Massala op. 6, 32.
Massalioticum Rhodani os 3, 5.
Massaelyorum gens 5, 1. 4. 10.
Massiae lateres quales 4, 35.
Massice vicus 5, 21.
Massici montes 3, 9.
Massilia ora 3, 5.
Massilia 3, 23.
Massicytes mons 5, 28.
Massyli po. 5, 31.
Mastagrenses po. 5, 31.
Mastusia promont. 4, 18.
Mastusia mons 4, 23. 5, 31.
Masty po. 6, 2.
Masusae po. 6, 23.
Matelgae op. 5, 5.
Mateolani po. 3, 16.
Mathathaei po. 6, 22.
Mathitae po. 6, 35.
Matiani po. 6, 18.
Matini po. 3, 16.
Matium op. 4, 20. 6, 4.
Mattiaci fontes 31, 17.
Mauls op. 5, 8.
Mauritania reg. 3, 4.
Mauma op. 6, 35.
Mauri po. bellis attenuati 5, 1.
Mauritaniae descriptio 5, 1. 6. 35. margaritae 7, 10. insulae 6, 35.
Maurusii po. 5, 1.
Maxala op. 5, 5.
Maxula colonia 5, 3.
Maxaza oppidum 2, 112. 6, 3.
Maxacae po. 6, 7.
Maxeras fluvius 6, 18.
Meciberna op. 4, 17.
Medeon op. 4, 12.
Mediae provinciae descriptio 6, 17. 29. smaragdii 37, 18. provinciae caput 6, 17. termini 6, 31.
Mediomatrici po. 4, 31.
Mediolanum oppidum 3, 21.
Mediterraneum mare 3, 10.
Medit. sinus gentes 6, 8.
Medimni po. 6, 35.
Medmassa op. 5, 29.
Medioci fluminalis portus 3, 20.
Medoe insula 6, 35.
Medorum soboles iuxta Tanaim 6, 6.
Medorum regio 6, 10.
Medra portus 3, 19.
Medubricenses po. 4, 35.
Medullia op. 3, 9.
Medulli po. 3, 24.
Megabari po. ubi 6, 35.
Megala insula 5, 38. 44.
Megallae po. 6, 23.
Megalopolis op. 4, 10.
Megalopolitanorum ager 2, 110.
Megara colonia 4, 10.
Megari Indiae po. 6, 23.
Megaris insula 2, 12. op. 3, 14.
regio 4, 11. fatalis oleaster 16, 76 § 2. Megarice oppidum 4, 26. 5, 43. Megaricus sinus 4, 19.
Megastichos mons 6, 35.
Megastichos op. *ib.*
Megastichos stagnum 6, 24.
Megastichos insula 5, 35.

Melaena insula 4, 19.
Melaena insula 3, 30.
Melamphyllus insula 5, 37.
Melamphyllus mons 3, 4.
Melanchlaeni po. 6, 5.
Melanthium fl. 6, 4.
Melanacea op. 4, 10.
Melanace insula 5, 38.
Melano insula 5, 36.
Melas fluvius 2, 106. 4, 18. 5, 22. 6, 4. 31, 9.
Melas sinus *ibid.* 3, 24. 4, 18.
Melenmani po. 3, 26.
Meldi po. 4, 32.
Meles fluvius 5, 31.
Meliboea op. 4, 16.
Melignis insula 3, 14.
Melita insula 3, 30.
Melita op. 4, 12. 6, 3.
Melitaea op. 4, 16.
Melitene regio 6, 3.
Melitene op. 5, 20.
Mellaria op. 3, 3.
Mellaria vicus 3, 3.
Meloessa insula 3, 15.
Melogonia insula 3, 14.
Melos insula 2, 89. 106. 4, 23. 35. 19. 50. 36, 66.
Melpes fluvius 3, 10.
Melpum op. 3, 21.
Melzitanum op. 5, 4.
Memnonem po. 6, 35.
Memnonis regio 5, 11.
Memphis op. 5, 9. 11. 36, 11. 16. aliquando iuxta mare 2, 87.
Mesaechmus op. 4, 22.
Menanini po. 3, 14.
Menapii po. 4, 31.
Menaria insula 3, 12.
Mendae op. 4, 17.
Mendesium Nili ostium 5, 11.
Mendesium op. 12, 2.
Mendesium praefectura 5, 9.
Menditeros 2, 104.
Menelatis praefectura 5, 9.
Meninx insula 5, 7. 9, 60.
Meninx insulae purp. 9, 60.
Menini po. 3, 5.
Menisminorum gens 7, 2.
Menobae fluvius et oppidum 3, 3.
Menobardi po. 6, 10.
Menocaleni po. 3, 24.
Mentesani Ortani 3, 4. Bastuli *ib.*
Menosca op. 4, 24.
Menotharus fluvius 6, 7.
Mentonomon Germaniae aestuarium 37, 11 § 1.
Mentores po. 3, 25.
Mephitis aedes 2, 95.
Mercurii promontorium 3, 14. 5, 3.
Mercurii op. 5, 11.
Mergentini po. 3, 19.
Meritis mons 4, 18.
Merobrica op. 4, 35.
Meroc Aethiopum caput 2, 75.
Meroc insula 5, 11. 6, 35.
Meroc dies maxima 2, 77.
Merope, vel Meropis insula 5, 36.
Meropia insula 4, 35.
Merorum Arabia quae 5, 20. 21.
Merucra op. 3, 3.
Merula fluvius 3, 7.
Merus mons 6, 23. 16, 62.
Mesae po. 6, 23.
Mesagebes po. 6, 35.
Mesammones po. 5, 5.
Mesate op. 4, 22.
Mese insula 3, 11.
Mesembria op. 4, 18.
Mesene Tigri perfunditur 6, 31.
Mesobatenae po. *ib.*
Mesopotamiae descriptio 5, 13. 6, 29. 31, 39. praefectura 5, 21. Mesopotamiae provinciae initium 6, 9. Euphrate fluvio inundatur 5, 28. vicatim dispersa 6, 30.
Messana op. 2, 101. 3, 14. 31, 28.
Messanicus fluvius 3, 20.
Messapia 3, 16.

Messeis fons 4, 15.
Messene op. 4, 7.
Messeniani po. 6, 7.
Metallinensis colonia 4, 35.
Metapinum Rhodani os 3, 5.
Metapontum op. 3, 15.
Metaurus fl. 3, 10. 14. 19.
Methone op. 4, 6.
Methora op. 6, 22.
Methoricum op. 6, 25.
Methurides insulae 4, 19.
Methydrium op. 4, 10.
Methymna op. 5, 39.
Metina insula 3, 11.
Metropolitae po. 5, 29. 31.
Metubarris insula 3, 28.
Mevanates po. 3, 19.
Mevanenses po. 3, 19. 35, 49.
Michoe regio 6, 34.
Mictis insula *ib.*
Midacae po. 5, 29.
Midalon op. 5, 41.
Midoe regio 6, 34.
Mieza op. 4, 17.
Miletopolis op. 4, 25. 5, 40.
Miletopolitae po. 5, 32.
Milesii po. 5, 40.
Miletos insula 5, 37. Cretae op. 4, 20. Ioniae caput 5, 31. 32.
Milichiae fontes 3, 14.
Milus mons 7, 2.
Mimallins insula 4, 23.
Mimas mons 5, 31.
Minaei po. 6, 32.
Mincius fluvius 2, 106. 3, 20. 23.
Mindos op. 5, 29.
Minervae promont. 3, 9.
Minium oppidum et fluvius 4, 35.
Minois insula 4, 22.
Minoum op. 4, 20.
Minturnae colonia 3, 9.
Mirobrica op. 3, 3.
Mirobrigenses po. 4, 35.
Misenus portus et op. 3, 2.
Misoa op. 5, 3.
Misulani po. 5, 4.
Mithridatis latebrae ubi 6, 5.
Mizi po. 6, 32.
Modogaica gens 6, 22.
Modubae po. *ib.*
Modundae op. 6, 35.
Modusa op. 6, 26.
Moechindira op. 6, 35.
Moenus fluvius 9, 17.
Moeni pisces quales *ib.*
Mordidis lacus 5, 9. 11. 36, 19 § 2.
Moesia sylvia 8, 83.
Moesia provincia 3, 29.
Moesica gens 4, 1.
Molindae po. 6, 22.
Molossi po. 4, 5.
Molyeria op. 4, 3.
Mona insula 2, 77. 4, 30.
Monadi populi a Diomede delicti 3, 16.
Monapia insula 4, 30.
Monedes po. 6, 22.
Monesi po. 4, 33.
Monoleus lacus 6, 34.
Monophthalmi po. 7, 2.
Monoci portus Herculis 3, 7.
Mons Claudius 4, 1.
Monosceli po. 7, 2.
Montes cur a natura facti 36, 1. perfossi 36, 12. ardentis 2, 110. 3, 14. 5, 5. 6, 35.
Montani Italiae populi 3, 18. 24.
Mopsopia 5, 26.
Mopsos op. 5, 22.
Morges op. 5, 31.
Morgetes po. 6, 3, 10.
Morgus fluvius 3, 20.
Morimarusa mare quod 4, 21.
Morimene regio 6, 3.
Morinorum gens 4, 20. 31. vela texunt 19, 2 § 1. Mor. portus 4, 37.
Moriseni po. 4, 18.
Morosgi op. 4, 34.
Morus fluvius 4, 25.
Morutes po. 6, 23.

Moryllii po. 4, 17.
Mosa fluvius 4, 29.
Moscheni po. 6, 10.
Moschicus mons 3, 27.
Moschorum tractus 6, 11.
Mosyllitis promontorium et portus 9, 34.
Mosynus fluvius 5, 29.
Mosyni Troadis po. 5, 33.
Mosyni populi ubi 6, 4.
Mulelacha op. 5, 1.
Mulona op. 6, 35.
Mulucha fluvius 5, 1.
Munda op. 3, 3. 4, 35. lapides quales 36, 29.
Munienae po. 3, 9.
Mundi cardines ubi 4, 26.
Murrannal op. 6, 32. 1. Urana.
Murgentini po. 3, 14.
Murgia op. 3, 3.
Murtiae arae 2, 98.
Musagores insulae 4, 20.
Musarum patria 6, 4.
Musaei populi albae portentum 15, 19.
Musis fluvius 6, 10.
Mussini po. 5, 4.
Mutienae po. 3, 14.
Mutienae agri insulae semper fluctuantes 2, 99.
Mutina op. 3, 21. 36, 4 § 4. Mut. vasa 35, 46. portentum 2, 85.
Mutinensis ager ardens 2, 111.
Mutucumenses po. 3, 9.
Mutuscae po. 3, 17.
Mutustratini po. 3, 14.
Muzia portus 6, 26.
Muzurum emporium 6, 26.
Mya insula 5, 36.
Myanda op. 5, 22.
Mycale insula 5, 36.
Mycalesus op. 4, 12.
Mycene op. 4, 9.
Myconii populi capillis carent 11, 47.
Myconos insula 4, 22.
Mygdonos populi 4, 17. 5, 33.
Mygdonia cur dicta 5, 41. 6, 16.
Mylae oppidum 2, 101. 3, 14. insulae 4, 20. promontorium 5, 22.
Mylaea op. 5, 29.
Myliae po. 5, 26. 42.
Myneus fluvius 4, 15.
Myonaeos insula 5, 38.
Myos hormos 6, 34.
Myra op. 5, 28.
Myriandros op. 2, 112. 5, 18.
Myrina op. 4, 20. 23.
Myrlea op. 5, 40.
Myrmecus po. 5, 31.
Myrmecium op. 4, 26.
Myrmidones op. 4, 14.
Myrron op. 6, 35.
Myrrhina op. 5, 32.
Myrtillis op. 4, 35.
Myrtionum mare quod 4, 9. 18.
Mysecros fluvius 6, 33.
Mysi po. 5, 31. 33. 40. 41. mira herba 24, 102. Mysi Theutraniam antiquitus tenuere 5, 31.
Mystia op. 3, 15.
Mysomacedones po. 5, 31.
Mysotmolitae po. 3, 30.
Mystus insula 4, 19.
Mysius mons 5, 40.
Mytilene op. 5, 38.
Mytilenaei Achilei oppidi conditores 5, 33.
Myus op. 5, 31.
N.
Nabar fluvius 5, 1.
Nabades gens *ib.*
Nabathaei po. 5, 12. 6, 32.
Nagia op. 6, 32.
Namarini po. 4, 34.
Nannagi natio 5, 5.
Nannetes po. 4, 32.
Nantucae po. 3, 24.
Naparae po. 6, 7.
Napai po. 6, 19.
Napata op. 6, 35.
Napatha op. *ib.*

- Nar fluvius 3, 9. 31, 28.
 Naracustoma Danubii ostium 4, 24.
 Narbo op. 3, 4. 5. 17, 5. 2, 46. 19, 1.
 Nareae po. 6, 23.
 Naresii po. 3, 26.
 Nariandus op. 5, 29.
 Narienses po. 3, 19.
 Naro fluvius 3, 26.
 Naron Illyrii locus 21, 19.
 Narona colonia 3, 26.
 Narraga fluvius et oppidum 6, 30.
 Nartes po. 3, 19.
 Narthecusa insula 5, 36.
 Narycion op. 4, 12.
 Nasamones populi 5, 5. 7, 2.
 Nasandum op. 6, 35.
 Nascus op. 6, 32.
 Nasotiani po. 6, 18.
 Nathabur fluvius 5, 5.
 Natio fluvius 3, 22.
 Natabudes po. 5, 4.
 Naubarum op. 4, 26.
 Naucratis op. 5, 11. 31, 46 § 3.
 Naucratis praefectura 5, 9.
 Nauctabae po. 6, 35.
 Nautilubio fluvius 4, 34.
 Navi po. 6, 35.
 Naulochus op. 4, 4.
 Naulochus insula 4, 20.
 Naulochum oppidum 4, 4. 5, 31.
 Naulochum prom. 5, 43.
 Naupactum op. 4, 3.
 Nauportus fluvius 3, 24.
 Naustathmus portus 3, 14.
 Naxium marmor 36, 9.
 Naxos 3, 14. 4, 22.
 Nazerinorum tetrarchia 5, 19.
 Nea insula 2, 89. 4, 23.
 Nea op. 2, 97.
 Neae op. 6, 33. 5, 32.
 Neaethus fluvius 3, 15.
 Neandros op. 5, 32.
 Neapaphos op. 5, 35.
 Neapolis Africae op. 5, 3. 4. Syriae sp. 5, 14. Cariae 5, 29.
 Thraciae 4, 18. Italiae 3, 9. 6, 39. qua parte terrae motui obnoxia 2, 34.
 Neapolitani Sardiniae populi 3, 13.
 Neapolitanum sulphur 35, 50.
 Neapolitani Galatae populi 5, 42.
 Nebrissa op. 3, 2.
 Necanidon gens 6, 26.
 Negligimela op. 3, 5.
 Nelo fluvius 4, 34.
 Nemaloni po. 3, 24.
 Nemausiensis ager 9, 9.
 Nemausum op. 3, 5.
 Nemes regio 4, 10.
 Nementuri po. 3, 24.
 Nemetes po. 4, 31.
 Neminia fons mirus 2, 106.
 Nemora incolentes 6, 14.
 Neocaesarea op. 6, 3.
 Neon Tichos op. 3, 32.
 Neuris fluvius 6, 11.
 Nepep op. 3, 8.
 Nephonitae a quibus deleti 6, 7.
 Neptuni ludi in Isthmo 4, 9. templum Bithynia habet 5, 43. sacra insula 6, 28.
 Nequinum op. 3, 19.
 Nereae po. 6, 23.
 Neretini po. 3, 16.
 Neriae po. 4, 34.
 Nerigos insula 4, 30.
 Neriphus insula 4, 23.
 Neripi po. 6, 7.
 Neritis peninsula 4, 2. op. 3.
 Nerusi po. 3, 24.
 Nervensiae vicus 25, 48.
 Nervii po. 4, 31.
 Nesactium op. 3, 25.
 Nesei po. 6, 23.
 Nesis Campaniae insula 19, 42.
 Nessa po. 6, 32.
 Nestus fluvius 4, 18. 8, 17.
 Nesum op. 4, 21.
 Netini Siciliae po. 3, 16.
 Neuri po. 4, 30.
 Neuris insula 5, 44.
 Nicanoris op. 6, 30.
 Nicaea op. 3, 7. 5, 43.
 Nicephorion fluvius 6, 31. op. 30. 5, 21. 6, 31.
 Nicias fluvius 3, 20.
 Nicomedia op. 5, 43. 6, 39.
 Nicopolis oppidum 5, 43.
 Nicopolitana op. 4, 2.
 Niger fluvius 5, 1. 4. 5. 8. 5, 39. 8, 32.
 Niger mons 5, 5.
 Nigrae po. 6, 35.
 Nigritae po. 5, 8.
 Nilides lacus 5, 10.
 Nili lapis 37, 36.
 Nili fluvii descriptio 5, 9. 8, 32. 7, 3. Nili insulae marmor 36, 5. 10. quantum terrae Aegypti adiecerit 2, 87. figura 3, 20. 5, 9. 6, 33. cataractae accolis auditum auferunt 6, 35. ad mare rubrum fossa 6, 33.
 Ninas op. 6, 30.
 Ninus oppidum iuxta Caspium 6, 16.
 Niobe fons 4, 4.
 Niphates mons 3, 26.
 Nisitae po. 6, 35.
 Nisives po. 5, 4.
 Nisios op. 4, 17.
 Niteris natio 3.
 Nitritus praefectura 5, 9.
 Nivaria insula 6, 37.
 Noa op. 6, 35.
 Nobundae po. 6, 23.
 Nocheti po. 6, 32.
 Noega op. 4, 34.
 Noela op. 3.
 Nola op. 3, 9.
 Nomades Scythae 4, 26. 6, 15. 20. 35. nom. Numidae 5, 2. lacte et ferina carne vivunt 6, 32. Arabes 5, 15. 6, 32. 35. Parthi 6, 29. iuxta Euphratem 6, 31.
 Nomentani populi 3, 9. 17.
 Nomi qui 5, 9. 36, 16.
 Nonacris oppidum 2, 104. 4, 10. 31, 19.
 Nonagria insula 4, 22.
 Norbani po. 3, 5. 16.
 Norbe op. 3, 9.
 Norbensis colonia 4, 35.
 Noreia op. 3, 23.
 Norenses po. 3, 13.
 Norici descriptio 3, 27.
 Norici ferrum 34, 41.
 Noscipium op. 5, 28.
 Notitae po. 6, 30.
 Notium mare quod 3, 10.
 Notium op. 5, 31. 36.
 Nova Augusta op. 3, 4.
 Novana op. 3, 18.
 Novanus fluvius 2, 106.
 Novaria op. 3, 21. Novar. agricolae circa vites mos 17, 35 § 23.
 Novum op. 5, 1.
 Noctium diversitas sub variis parallelis 6, 39.
 Nubei po. 6, 32. 35.
 Nuceria op. 3, 9. portentum 16, 57. Nucerni po. 3, 19.
 Nuditanum op. 3, 3.
 Numana op. 3, 18.
 Numantia op. 4, 34. a Scipione deleta 33, 50. Numantini po. 3, 4.
 Numestranii po. 3, 15.
 Numicinus fluvius 3, 9.
 Numidiae descriptio 5, 2. 6, 39. nihil praeter marmor, ferasq. insigne habet 5, 2. 36, 8.
 Numinienses po. 3, 9.
 Nupsia op. 6, 33. 35.
 Nursini po. 3, 17.
 Nymphais insula 5, 35.
 Nympharum cnbile ubi 6, 26.
 Nymphaeus fluvius 3, 9.
 Nymphaeus mons 2, 110. 4, 15.
 Nymphaeum promontorium 3, 26. 6, 31. locus 3, 26. 5, 28. 35, 43. op. 4, 26.
 Nymphaea insula 5, 36.
 Nysa Cariae oppidum 5, 16. 29.
 Indiae op. 6, 23. mons 8, 60.
 Nysaea regio 6, 29.
 Nysibis op. 6, 16.
 Nysicastes po. 6, 35.
 Nysiros insula 5, 36.
 O.
 Obigene op. 5, 42.
 Oblivionis fluvius 4, 35.
 Obrimas fluvius 5, 29.
 Obucula op. 3, 3.
 Obulco op. 3, 3.
 Ocale op. 4, 12.
 Oceanus ubi terras ingreditur, praef. 4, 26. Septentrionalis 4, 27. Gaditani pisces 9, 3. 4. Britannicus Gallicusq. 4, 33. quibus partibus cingat Asiam 6, 15. insulae plures 4, 35. sinus quatuor 3, 1. Scythicum dulcem esse 6, 19.
 Ocelentes 5, 1.
 Ocelis 6, 26.
 Ocha civitas 4, 21.
 Ochani po. 6, 18.
 Ochema Thion 2, 110. 5, 1.
 Ochus fluvius 6, 18. 31, 39.
 Ocila portus 12, 42.
 Ocra 3, 23.
 Ocriculum 3, 9. 19.
 Octavianorum Julia colonia 3, 5.
 Octodurenses po. 3, 24.
 Octulani po. 6, 30.
 Oculum unicum habentes 7, 2.
 Odessus op. 4, 18.
 Odia insula 4, 23.
 Odomantes po. 4, 18.
 Odombocrae po. 6, 23.
 Odoriferae insulae 6, 22.
 Odysarum gens 4, 18.
 Oeandenses po. 5, 42.
 Oeanthe op. 4, 4.
 Oeasitae po. 5, 9.
 Oecalicae po. 5, 8. 6, 35.
 Oechalia oppidum 4, 7. 21. 35, 40 § 33.
 Oedipodia fons 4, 12.
 Oeense oppidum 3, 4. 5.
 Oenei po. 3, 26.
 Oenium nemus 5, 28.
 Oenoa op. 4, 11. 23.
 Oenoanda op. 5, 23.
 Oenone insula 4, 19.
 Oenotri populi 3, 10. 13.
 Oenotrides insulae 3, 13.
 Oenussa insula 5, 38.
 Oenussae insulae 4, 19.
 Oescus fluvius 3, 29.
 Oesyna op. 4, 18.
 Octaei po. 6, 19.
 Octa mons 4, 14. 25. 21. 35, 40 § 32.
 Oglasa insula 3, 10.
 Oxygia insula 3, 16.
 Oxyris insula 6, 32.
 Olabi po. 6, 25.
 Olachas fluvius 31, 18.
 Olario locus 4, 34. 3, 4.
 Olbia oppidum 5, 27. 43.
 Olbia fluvius 4, 26.
 Olbiopolis op. 3.
 Olchinium op. 3, 26.
 Olcaastro op. 3, 3.
 Olenum op. 4, 6.
 Oliaros insula 4, 22.
 Olizon op. 4, 16.
 Ollius fluvius 2, 106. 3, 20. 22.
 Olliculani po. 3, 9.
 Olnessa insula 5, 36.
 Oloros op. 4, 17.
 Oloustrae po. 6, 23.
 Oluros castellum 4, 6.
 Olymaa op. 4, 23.
 Olympera op. 5, 40.
 Olympia op. 2, 106. 4, 15. 6, 39.
 Olympus Lyciae op. 5, 28. 31. mons 21, 17. Arcadiae 31, 18.
 Lesbi 5, 39. Thessaliae 4, 15.
 8, 84. Hellesponti 5, 40. 43.
 Olympii Iovis delubrum 4, 6.
 Olythos op. 4, 18. 11, 34. 18, 73.
 Olyros op. 4, 12.
 Olyssippo op. 4, 35. 8, 67. 37, 25.
 legatio ad Tiberium principem 9, 4. promontorium 4, 25.
 Omani po. 6, 32.
 Omanae oppidum et portus Carmaniae 3.
 Ombitis praefectura 5, 9.
 Ombrios insula 6, 37.
 Omiras locus 5, 20.
 Ommae op. 6, 32.
 Omoenus insula 6, 32.
 Onchestos op. 4, 12.
 Onchobrice insula 6, 32.
 Onenses po. 3, 4.
 Oningis op. 3, 3.
 Onisia insula 4, 20.
 Onoba Martialium 3, 3. 4, 35.
 Onobrisates po. 4, 33.
 Onochonus fluvius 4, 15.
 Onuphitis praefectura 5, 9.
 Onus insula 4, 23.
 Onnae insulae 4, 30.
 Opharus fluvius 6, 7.
 Opharitae 6, 7.
 Ophigenes populi 7, 2. 23, 6.
 Ophiophagi po. 6, 34.
 Ophiussa insula 3, 11. 4, 20. 22. 26. 5, 36. 6, 1.
 Ophradus fluvius 6, 25.
 Opirtergium op. 3, 23.
 Oppidum quod primum in orbe constructum 7, 57.
 Opuntinus sinus 4, 12.
 Opus oppidum 4, 12. 8, 66.
 Orani po. 3, 1.
 Oratelli po. 3, 24.
 Oraturae po. 6, 23.
 Orbelus mons 4, 17.
 Orbis terrae in tres partes divisio 3, praef. per parallelos divisio 6, 39. Quae Paralleli terrae plures.
 Orcaes insulae quot 4, 30.
 Orcheai po. 6, 30. 31.
 Orchomenum op. 4, 10. 8, 83.
 Orchomenus fluvius 4, 15. 31, 11. 41.
 Ordabae po. 6, 23.
 Ordesus portus 4, 26.
 Ordymnus mons 5, 39.
 Oreges mons 5, 27.
 Orei Arabes qui 6, 9.
 Orestae po. 4, 17.
 Oenotri portus 3, 10.
 Oretana iuga 3, 2.
 Oretani po. 3, 4.
 Oretes po. 2, 75.
 Oream op. 4, 21.
 Organ fluvius 5, 29.
 Orgae fluvius 18, 51.
 Organagae po. 6, 23.
 Organa insula 6, 26.
 Orge fons mirae naturae 18, 51.
 Orgecyni po. 4, 26.
 Oricos insula 2, 91.
 Orientis murrina 37, 8. crystal- lus 3.
 Orines Toparchia 5, 15.
 Ori gens 6, 26.
 Oritani po. 3, 4.
 Oritanum op. 4, 21.
 Oritae populi 6, 25. 7, 2.
 Orithon op. 5, 17.
 Oroanda op. 5, 25. 42.
 Orontis fl. 6, 26. 28. 31.
 Orubii po. 3, 21.
 Oromansaci po. 4, 31.
 Oromenus mons 21, 39.
 Orontes fluvius 2, 106. 5, 18.
 Orontes po. 6, 30.
 Oropus oppidum 4, 12. 35, 47.
 Orosines fluvius 4, 18.
 Orsa mons portusq. 6, 32.
 Orsei po. 8, 31.
 Orsui po. 4, 23.
 Orsinae op. 6, 35.
 Ortaeae fluvius 6, 31.
 Ortogurea op. 4, 18.

Orthe op. 4, 24.
Orthophaetae po. 6, 30.
Orithosia oppidum 5, 17. 29. 37. 25.
Orthospanum op. 4, 17.
Ortona op. 3, 15.
Ortopula op. 3, 25.
Ortygia insula 4, 22. op. 5, 31.
Oruros op. 6, 30.
Orxulae po. 6, 22.
Osca op. 3, 3.
Oscenses 3, 4.
Osci po. 3, 9.
Oseriates po. 3, 28.
Osintias regio 3, 3.
Osiris templum in Aegypto 5, 11.
Osismii po. 4, 32.
Osquidates po. 4, 33.
Ossa mons 4, 15. 31, 18.
Oset op. 2, 3.
Ossigerdenses po. 3, 5.
Ossigetania fluvius 3, 3.
Ossigi regio ib.
Osteodes insulae 3, 14.
Ostia colonia 3, 9.
Ostippo op. ib.
Ostracine regio 5, 14.
Ostrani po. 3, 19.
Otene regio 6, 16.
Otesini po. 2, 20.
Othryonei po. 4, 17.
Othrys mons 4, 15.
Othronenses 5, 29.
Otris op. 5, 21.
Oxii po. 21, 27.
Oxuborium regio 3, 5. T.
Oxus lacus et fluvius 6, 18 sq. 31, 39.
Oxyopum op. 5, 33.
Oxyrynchitis praefectura 5, 9.
Ozolae po. Graecias 4, 4.

P.

Pacensis colonia 3, 5. conven-
tus 4, 35.
Pachynus prom. 3, 13 sq.
Pactya 4, 22. 18. 5, 35.
Pactius fluvius 3, 16.
Pactolus fluvius 3, 30. 33, 21.
Pacryris fluvius 4, 26.
Padi fluminis descriptio 3, 20.
8, 31. 23, 21. Padum non esse
dicit Herodotus 12, 8. Erida-
nus 37, 11 § 1. Padi oppida no-
bilia 3, 7. Padusa fluvius di-
ctus 3, 16. 20. Padi mirus fons
2, 106. Padus Nilo similis 3,
20. ubi navigabilis 2, 8. Padi
incolae 3, 23. Padinates po. 3, 20.
Paeonia 4, 17. 6, 39.
Paestum op. 3, 10.
Paeonius sinus 3, 13.
Pagae op. 4, 11.
Pagasaei fontes 31, 39.
Pagasa op. 4, 15.
Pagasicus sinus ib. 4, 23.
Pagida rivus 5, 17.
Pagoargos op. 6, 35.
Pagrae op. 5, 19.
Palaebrylos fluvius 5, 21.
Palaecogoni po. 6, 24.
Palaemyndus op. 5, 29.
Palaecotrium 4, 17.
Palaepaphos op. 5, 35.
Palaescamander stagnum 5, 33.
Palaesceptis op. ib.
Palaesimundum op. 6, 24.
Palaestinae descriptio 5, 13. 14.
17. 6, 31.
Palaetyrus op. 5, 17.
Palamedium op. 5, 32.
Palantium op. Arcadiae 4, 10.
Palatium Romae unde 4, 10.
Palibotra op. 6, 22.
Palinurum promont. 3, 10.
Pallantias palus 5, 8.
Pallantini po. 3, 4.
Pallene op. 4, 17.
Pallon op. 6, 32.
Palma op. 3, 11.
Palmaria insula 3, 12.
Palmeris Pireni ager 3, 18. 19.
Palmyra op. 5, 21. 6, 32. solitu-
dines 5, 21. 4, 15. 6, 30. 32.

Palsatium op. 3, 23.
Palsus fluvius 3, 1
Paltos op. 5, 18.
Palus Pomptina 3, 9.
Pamisus fluvius 4, 7. 15. 18.
Pamphagi po. 6, 35.
Pamphyliae descriptio 5, 23. 25.
28. 35. 42.
Pan Lusitaniae praefectus 3, 3.
Panaetolium mons 4, 3.
Panchrysos op. 6, 34.
Panda op. 6, 18.
Pandataria insula 3, 12.
Panda gens 6, 23.
Pandi po. 6, 25.
Panhoriae po. 7, 2.
Pandoria urbs 3, 15. lacus 3, 4.
Panaeus op. 5, 16. fons 5, 15.
Pangaeus mons 4, 18. 7, 57.
Panhormum op. 3, 14.
Panhormum Cretae op. 4, 20.
Panhormus portus 4, 6. 20.
Panissa fluvius 4, 18.
Pannoniae descriptio 3, 28.
Pannonica hiberna ubi 4, 25.
Pannonia glandifera 4, 1.
Panopolis op. 3, 11.
Panopolitis praefectura 5, 9.
Pantaenes po. 5, 33.
Pantanus lacus 3, 16.
Pantagies fluvius 3, 14.
Panticapenses po. 6, 7.
Panticapes fluvius 4, 26.
Panticapeum op. 4, 24. 26.
Pantomatrium op. 4, 20.
Paphlagoniae mira aqua 2, 106.
Paphlagonum gens ubi 6, 2.
Paphos op. 5, 35.
Paradissus fluvius 5, 22.
Paradissus op. 5, 19.
Paratacena 6, 31. 29.
Paratelli terrae septem 6, 39.
Parapotamia 5, 1.
Parasangae po. 6, 23.
Parasinos op. 2, 98.
Paredoni po. 6, 17.
Parenta op. 6, 35.
Parentium po. 3, 23.
Paretrini po. 5, 5. 6.
Pari pisces quales 32, 9.
Paria insula 5, 34.
Parianae coloniae 4, 18.
Paricani po. 6, 18.
Paridion 5, 29.
Paridrus mons 5, 27.
Parietri montes 6, 5.
Parium op. 7, 2.
Parium colonia 5, 40. 36, 24 § 3.
Parium marmor 4, 22. 36, 4 § 5.
Parma op. 3, 20.
Parnassus mons 4, 4. 24, 118.
Paros Illyrii insula 3, 25.
Paros insula 4, 22. sylvam cae-
dum habet nil ferentem 16, 47.
Paropamisi po. 6, 18. 23. 25. Pa-
ropamisus mons 6, 21. 23. 5, 27.
fluvius 4, 27.
Paropini po. 3, 14.
Paroraei po. 4, 17.
Paros op. 3, 25.
Parosus fluvius 6, 24.
Parparus mons 4, 9.
Parthasiae op. 4, 10.
Parthasini po. 6, 18.
Parthalia regio 6, 22.
Parthenie ins. 5, 31. 37.
Partheni po. 3, 26.
Parthenion locus 4, 18. fluvius
6, 31. portus 3, 12. mons 4, 10.
promont. 4, 27. op. 4, 10. 5, 33.
Parthenosura insula 5, 37.
Parthenon locus 34, 19.
Parthenopolis oppidum ib. 4, 18.
5, 43.
Parthenope op. unde 3, 8.
Parthenope Siren ib.
Parthia regio 2, 109. 6, 29. Par-
thiae Choara sinus 6, 17. Parthi-
ae terminis 6, 31. Parthiene regio
2, 112. 6, 29. Parthienae po. 6,
39. Parthi et Scythae ex aequo
vivunt 6, 29. Parthorum regna
quae et quot 6, 29. 30. Partho-

rum Seleucia op. ad Euphratem
5, 21.
Parthusi po. 6, 31.
Pasargadae op. 6, 26.
Pasirae po. 6, 26.
Pasitigris fl. 6, 31.
Passala insula 5, 36.
Passalae po. 6, 22.
Pastona op. 5, 20.
Pataga op. 6, 35.
Patage insula 4, 23.
Patales insula 2, 77. 6, 23. 26.
Patami po. 6, 32.
Patera 2, 112. 5, 28.
Patavinas aquae mirae 2, 106.
Patavinus ager 3, 20. 6, 39.
Patavium op. 3, 23.
Pateria insula 4, 23.
Paterius fluvius 4, 25.
Pathmos insula 4, 23.
Patis op. 6, 35.
Patrae colonia 4, 5. 6. 6, 39.
Patrocles praefectus 6, 21.
Pausilypum villa 3, 12. 9, 78.
Pausinus fluvius 3, 25.
Pausulani po. 3, 18.
Paxos insula 4, 19.
Paxos insula ib.
Pedalis op. 5, 22.
Pedalius promont. 5, 29.
Pedani po. 3, 9.
Pedatritae po. 6, 23.
Pedaum op. 5, 29.
Pedaus op. 5, 32.
Pediculi 3, 6. 16.
Pedna insula 5, 39.
Pegusa op. 5, 29.
Pegaseum stagnum 5, 31.
Peiso lacus 3, 27.
Pela insula 5, 38.
Pelagones po. 4, 17.
Pelagii po. 3, 9. 10. Pelasgia in-
sula 5, 39. Pelasgia, id est Pe-
loponnesus 4, 5. Pelasgium
regio 4, 14. Pelasgis, id est
Arcadia 4, 10.
Pele insula 32, 31.
Pelenaria op. 6, 35.
Pelendones po. 3, 4. 4, 34.
Pelentini po. 3, 19.
Peligni po. 3, 6. 19. 6, 39.
Pelios mons 4, 15.
Pelinna op. ib.
Pella colonia 4, 17.
Pella op. 5, 16. 37, 46 § 4.
Pella Alexandri magni patria
6, 31. 39. 35, 51.
Pellacontas fluvius 6, 30.
Pellaeus pagus 6, 31.
Pellana op. 4, 10.
Pellaon op. 3, 23.
Pellenaeorum castellum 4, 6.
Pellenaeus mons 5, 38.
Pelopia op. 5, 31.
Peloponnesi descript. 4, 5 sq.
Pelorus promontorium 3, 10 sq.
Peltenti po. 5, 25. 29.
Peltuinates po. 3, 17.
Pelusiaceum Nili ostium 5, 11. 14.
Pelusium op. 6, 39.
Pelusiaca via 6, 32.
Pemma op. 6, 35.
Peneus fluvius 4, 15. 16.
Penius fluvius 2, 106.
Pentapolis regio 5, 5.
Pentadactylus mons 6, 34.
Peparethos insula 4, 23.
Peraea Iudaea 5, 15.
Peragenitae po. 4, 10.
Percote op. 5, 40.
Perga op. 5, 26.
Pergamena iurisdiclio 5, 33.
Pergamena vasa 35, 46.
Pergamum Asiae op. ib. 35, 46.
Pergamum Cretae op. 4, 20.
Pergamum op. 5, 33. 10, 25. 36,
60.
Perimulae promont. 6, 23. 9, 54.
Perinthus op. 3, 20.
Perirrhusa insula 5, 38.
Peristerides insulae ib.
Perorsi Aethiopes 5, 1. 8. 6, 35.
Perperene op. 5, 32. 31, 20.

Perrhaebi 4, 1.
Persae in Hispania 3, 3. Chor-
sari dicuntur 6, 19. mare ru-
brum accollere 6, 29. Persae
ubi siti 6, 31. 39. regia Susa
6, 31. regna ubi 6, 16. Persicus
sinus 6, 28. maris corallium
32, 11. maris descriptio 6, 23.
Persici smaragdi 37, 18. Pera-
asylum 6, 31.
Persis regio 6, 25. 28. 32. Per-
sidis citima 6, 39. P. in luxum
dives 6, 28.
Persopolis op. 6, 29. 10, 79.
Persusia op. 3, 8.
Persinus op. 5, 42.
Petaliae insulae 4, 23.
Petazon op. 4, 12.
Petilia op. 3, 15.
Petra urbs 5, 20. 21. 6, 32.
Petraea finitima Syriae 37, 40.
Petrini Siciliae po. 3, 14.
Petrocori po. 4, 35.
Peuce insula 4, 24. 27.
Peuces ostium Danubii 4, 24.
Peucetia peninsula 3, 16.
Peucetiae po. 3, 25.
Peucetius dux 3, 16.
Peucini Germaniae po. 4, 28.
Peucolais op. 6, 26.
Peucolaitae po. 6, 23.
Peucolaitis op. 6, 21.
Phaeacia insula 4, 19.
Phaestus Apollo 4, 4.
Phaestum op. 4, 2. 20.
Phalacra promont. 14, 4 § 9.
Phalacrum promont. 4, 19.
Phalanges po. 6, 35.
Phalanna op. 4, 16.
Phalara op. 4, 13.
Phalera op. 4, 11.
Phalararna op. 4, 20.
Phalaris portus 4, 11.
Phalesina op. 4, 18.
Phaliges po. 6, 35.
Phanagoria op. 6, 6.
Phanaraea castellum 6, 4.
Pharae op. 4, 20.
Pharbaethitis praefectura 5, 9.
Pharbaethos op. 5, 11.
Pharia op. 3, 30.
Pharmacia insula 4, 23.
Pharmacias flumen 5, 43.
Pharnaceae op. 6, 1. 13.
Pharnacotis fluvius 6, 24.
Pharniticum Nili ostium 5, 11.
Pharsalia op. 6, 39.
Pharsalici campi 4, 15.
Pharos insula et op. 5, 34. Illy-
rici 2, 25. Pharos insula quan-
tum ab Alexandria distet 13,
21. plus olim ab Aegypto di-
stabat 2, 87. ingens turris 36,
18 § 4.
Pharusi po. 5, 1. 8. 6, 35.
Phaselidenses unguentis dele-
ctati 13, 2.
Phaselis regio 2, 110.
Phaselis op. 5, 1.
Phasis 6, 4. 19. 8, 51.
Phatarei po. 6, 7.
Phathnitis praefectura Aegypti
5, 9.
Phausia op. 6, 17. 31, 20.
Phazanii po. 5, 5.
Phegium mons 2, 93.
Phellus op. 5, 23.
Phellusa insula 5, 39.
Pheneum locus 25, 8. 31, 30.
Pheneum op. 2, 47.
Pheneus palus 4, 10.
Pherae locus Achaiae 4, 8.
Pherae op. 4, 6. 12. 15.
Phiala Nili locus 8, 71.
Phiala fons 5, 10.
Phila insula 3, 11.
Philae insulae 5.
Philadelphina op.
Philadelphina
Philonorum a
pt...

- Philiscum op. 5, 22.
 Philistinor. fossae 3, 20.
 Philistides insula 4, 20.
 Philocalae op. 6, 4.
 Philomelienses po. 5, 25.
 Philos insula 6, 28.
 Philotera op. 6, 33.
 Phinopolis op. 4, 18. 5, 43.
 Phintia fons in Sicilia 31, 18.
 Phinthienses po. 3, 14.
 Phintonis insula 3, 13.
 Phlegra op. 4, 17.
 Phlegraei campi 3, 9.
 Phlegraeus ager Campaniae 18, 29 § 1.
 Phligone op. 4, 12.
 Phlius castellum 4, 6.
 Phocaea regio 5, 31. 32.
 Phocae insulae 4, 20.
 Phocaria insula ib.
 Phocis regio 4, 1.
 Phocidis campi 4, 4.
 Phocusa insula 4, 26.
 Pholia op. 6, 32.
 Phoebe insula 5, 44.
 Phoenix regio 5, 17. 18. 6, 39. 36. 65. Phoenix insula 3, 11. 4, 23. 5, 39. Phoenix in Hispania 3, 3. Phoenix fluvius 4, 15. Phoenix regionis finis 5, 18. Phoenix maria quot 5, 13. 12. 9. Phoenixium gentis laus et inventio 5, 13.
 Phoenicusa insula 3, 14.
 Pholegandros insula 4, 23.
 Pholoe mons et op. 4, 10.
 Phorontis op. 5, 29.
 Phryges po. 5, 41. Phrygiae descriptio 5, 28. sq. Phrygiae Ascaniae locus 5, 40. Phryx fluvius, unde Phrygia dicitur 5, 31. 41.
 Phthemi praefectura 5, 9.
 Phthia op. 4, 12.
 Phthiotae po. 4, 14.
 Phthiotidis montes 4, 15.
 Phthioplagi po. 6, 4.
 Phthurius op. 6, 35.
 Phycus promontorium 4, 20. 5, 5.
 Phygela op. 5, 31.
 Phyle insula 4, 23.
 Phylace op. 4, 16. 17.
 Phyrtes fluvius 5, 31.
 Physcella op. 4, 17.
 Picalae po. 6, 19.
 Picenum 3, 18. 16. 6, 39.
 Picentinus ager 3, 9.
 Picentium litus 3, 6.
 Picentia 3, 10.
 Picentes po. 3, 6.
 Pictones po. 4, 33.
 Pidibotae po. 6, 35.
 Pide op. 6, 35.
 Pidossus insula 5, 86.
 Pieres po. 4, 17.
 Pieria regio ib. 6, 38.
 Pieria op. 5, 13. 18.
 Pierus mons 4, 15.
 Pietas Iulia op. 3, 23.
 Piguntiae castella 3, 26.
 Pilae insulae 6, 34.
 Pinara insula 4, 19.
 Pinara op. 5, 28.
 Pinariatae po. 5, 19.
 Pinarus fluvius 5, 22.
 Pindarus mons 5, 33.
 Pindictora op. 6, 35.
 Pindis op. ib.
 Pindus mons 4, 1. 15. 29, 38.
 Pingus fluvius 3, 29.
 Pinnenses po. 3, 17.
 Pion mons 5, 31.
 Pioniae po. 5, 43.
 Pionitae po. 5, 32.
 Piraeus Athen. portus 4, 19. 11. 2, 87.
 Pisa Achalae op. 4, 6. Hetruriae 3, 8. 6, 29.
 Pisanae aquae mirae 2, 106.
 Pisaurum fluvius et oppidum 3, 19.
 Piscium coris vestiti homines 6, 28.
 Pisinaes po. 3, 19.
 Pisidia regio 5, 21. 41. 42. 6, 39.
 Pisidae po. 5, 24.
 Pisiatrati insulae 5, 38.
 Pistorium op. 3, 8.
 Pisuertes po. 3, 19.
 Pitaum op. 5, 29.
 Pitane op. 2, 32. 5, 31. 35. 49.
 Pitane op. 4, 8.
 Pitara op. 6, 35.
 Pithecusa insula unde dicta 2, 89. 3, 12.
 Pitinatis ager 2, 106.
 Pitulani po. 3, 19.
 Pitulum op. 3, 9.
 Pityodes insula 5, 44.
 Pityonesus insula 4, 19.
 Pityus op. 6, 4.
 Pityusa op. 5, 31.
 Pityusa insula 4, 20. 5, 35.
 Pityusae insulae unde et ubi 3, 10.
 Placentia op. 3, 20. 6, 39.
 Placiae insulae 4, 20.
 Placia op. 4, 26. 5, 40.
 Planaria insula 3, 12.
 Planctae insulae 6, 13.
 Plangenes po. 3, 19.
 Platage insula 4, 22.
 Plateus fluvius 5, 43.
 Plateae insulae 5, 38. 4, 20.
 Plateae op. 4, 12.
 Plateis insula 4, 19.
 Pleuron op. 4, 4.
 Pleninenses po. 3, 18.
 Plinius in orbis descriptione Augustum sequitur 3, 6.
 Plitanes insulae 5, 38.
 Plotae insulae 4, 19.
 Plumbarii po. 4, 35.
 Plumbi copia ingens 4, 36.
 Pluvialis insula 6, 37.
 Podalia op. 5, 28.
 Poecessa insula 5, 36.
 Poecessa op. 4, 20.
 Poemaneni po. 5, 32.
 Poenorum per Alpes transitus 3, 21.
 Poeni in Hispania 3, 3.
 Poeninae Alpium fauces 3, 21.
 Poenorum origo unde 3, 3.
 Pola colonia 3, 23. 25.
 Polemonium op. 6, 4.
 Polendos insula 4, 24.
 Polentini Piceni po. 3, 18.
 Polichnaei po. 5, 32.
 Politice orgas regio 5, 32.
 Politorium op. 3, 9.
 Pollentia op. 3, 11. 8, 73.
 Pollutini po. 3, 9.
 Polydora insula 5, 44.
 Polydori tumulus ubi 4, 18.
 Polyaegios insula 4, 23.
 Polymedia op. 5, 32.
 Polyrenium op. 4, 20.
 Polytelia op. 6, 30.
 Pometia op. 3, 9.
 Pompelonenses po. 3, 4.
 Pompeii mortis signum ubi 5, 10.
 Pompeii op. 3, 9.
 Pompeia Alba 3, 7.
 Pompeia laus 3, 21.
 Pompeii tumulus 5, 14.
 Pompeiopolis 5, 22. 6, 2.
 Pomponiana insula 3, 11.
 Pomptina palus 3, 9. 26, 9.
 Poneropolis op. 4, 18.
 Pontiae insulae 3, 12.
 Pontia insula 3, 13.
 Pontus Euxinus Aeneas dictus 4, 18. ei. descriptio 6, 1. mensura 4, 24. 6, 1. insulae 4, 18. 6, 13. aestus nunquam reciprocat 4, 27. oris latitudo 2, 112. castores 32, 13. insulae 6, 14. rex Pharnaces 33, 54. alumen 35, 52. palus 37, 22. Pontici maris descr. 4, 24. Ponti et Caspii maris inter se distantia 2, 68. 6, 12.
 Populonia insula 3, 12.
 Populonium op. 3, 8.
 Porciferi fluvius 3, 7.
 Poroselene insula 8, 83. 5, 38.
 Porphyriane insula 5, 44.
 Porphyris ins. 4, 19. 5, 36.
 Portae Caesariae 6, 12. 15.
 Portum op. 4, 21.
 Porthmos quid 3, 10.
 Portunata insula 3, 25.
 Portus Besippo 2, 3. Citharista 3, 6. Hercules 3, 7. 10. Sabatius 3, 7. Delphini ib. Lunae 2, 99. Baiarum 3, 9. Parthenius 3, 12. Ulyxis 3, 14. Naustathmus ib. Vatrei 3, 20. Atriae ib. Brundulus ib. Medeon ib. Apollinis 4, 4. Chalcion ib. Panormus 4, 6. 18. Caenites 4, 9. Phalera 4, 11. Piraeus ib. Stenodora 4, 11. Senum ib. Mulierum ib. Coelos ib. Symbolos 4, 26. Taurorum ib. Victoriae 4, 34. Biendium ib. Vesei ib. Rutubus 5, 1. Cressa 5, 29. Musadir 5, 1. Magnus 5, 1. Orestia 3, 20. Berenices 6, 26. Becare 6, 26. 33. Machorbae 6, 32. Ornae ib. Schoenus 4, 11. Romaninus 3, 22. Amannum 4, 34. Salina 3, 16. Telemonia 3, 8. Tarentinus 3, 16. Hydruntinus ib. Garne ib. Anthedon 4, 9. Bucephalus ib. Lecheae 4, 6. Cyphanta 4, 9. Argenus 6, 26. Ocila 12, 42. Otiensis 16, 76 § 2. 36, 24. Morinorum 4, 37. Amyci 5, 43. 16, 84. Arone 6, 1. Liguentia 3, 22.
 Portus fl. 6, 32.
 Posidium Macedoniae oppidum 4, 17.
 Posidium aliud 5, 18.
 Posingae po. 6, 23.
 Posidea op. 5, 32.
 Possideum promontorium et oppidum 5, 31. 34.
 Possidonia op. 3, 10.
 Possideus alveus 5, 34.
 Potamos op. 4, 11.
 Potentia oppidum 3, 7. 18.
 Potentini po. 3, 15.
 Potidaea op. 2, 59. 4, 17.
 Potniae loci mirum 25, 54.
 Potniae op. 4, 17.
 Praefectura Claudia 3, 8.
 Praeneste Fortunae templum a quo 36, 64.
 Praenestini po. 3, 9.
 Praepesinthus insula 4, 22.
 Praesamarci po. 4, 34.
 Praesidium Iulium 4, 35.
 Praeter caput saxi iter ubi 5, 5.
 Praetutianus ager 3, 18.
 Praetutiana regio ib. et 19.
 Prasiano insula 6, 23.
 Prasii po. 6, 22.
 Pratitae po. 6, 16. 29.
 Priantae po. 4, 18.
 Priaponesos insula 5, 31.
 Priapos ins. et op. 5, 38. 4, 24.
 Priene op. 5, 31.
 Prille fluvius 3, 8.
 Primis oppidum 6, 25.
 Priocessa insula 4, 19.
 Priommons 5, 36.
 Privernates po. 3, 9.
 Probalinthos op. 4, 11.
 Procerastis op. 6, 1.
 Prochyta insula 2, 90. 3, 12.
 Proconnesus insula 5, 43.
 Procuse insula 5, 38.
 Progne insula 5, 36.
 Prophasia op. 6, 21.
 Propontidis descriptio 4, 18. 24. 5, 40. 43. pisces quales 9, 20.
 Prosda op. 6, 35.
 Prosopitis praefectura 5, 8.
 Prote insula 3, 11. 4, 19.
 Protelilai turris delubrumque 4, 18.
 Prusam oppidum Hannibal condidit 5, 43.
 Prytaneum locus 36, 23.
 Psammate fons 4, 9.
 Psammathus op. 4, 8.
 Ptelechia op. 6, 35.
 Ptesii po. 6, 7.
 Pseudopylae insulae 6, 34.
 Pseudostoma Danubii ostium 4, 25.
 Ptele insula 5, 38.
 Pteleus fluvius 6, 2.
 Psaphis op. 4, 10.
 Paylli populi 8, 38. 28, 6. 5, 4. 11, 28.
 Payra insula 5, 36.
 Paytalina insula 4, 20.
 Pteleon op. 5, 5.
 Pteleon op. 4, 7. sqq. 5, 31.
 Ptenethis praefectura 5, 9.
 Pteron insula 6, 32.
 Pterophoros regio 4, 26.
 Ptoemphane oppidum 6, 35. 33.
 Ptoemhari po. 6, 35.
 Ptolemais oppidum ubi 2, 75. 6. 34. 39. 36, 65. 5, 5. 11.
 Ptolemais col. 5, 17. 36, 65.
 Ptolemaeus op. 6, 33.
 Pucinum castellum 3, 22.
 Pullariae insulae 3, 30.
 Purpura Getulica ubi 6, 36.
 Puteoli oppidum 6, 29. 39. 31, 2.
 Puteolanus specus 2, 95.
 Puteolanus sinus 3, 12.
 Puteolanus purpurarius 35, 26.
 Ptychia insula 4, 19.
 Pydara fluvius 4, 18.
 Pydaea op. 4, 17.
 Pygmaei in Thracia 4, 18. in Caria 5, 29. in India 6, 22. 35.
 Pylaemenia gens 6, 2.
 Pyle op. 4, 10.
 Pylene op. 4, 3.
 Pyloros op. 4, 20.
 Pylos op. 4, 6.
 Pyrae op. 3, 9.
 Pyranides 5, 11. 36, 15 § 7.
 Pyramus fluvius 5, 22.
 Pyratas propter ubi speculae factae 2, 68.
 Pyraei po. 3, 26.
 Pyrene Corinthi fons 4, 3.
 Pyrenaea Venus 3, 4.
 Pyrenaei montes quales 3, 2. sq. 4, 31.
 Pyrgenses po. 4, 10.
 Pyrgi op. 3, 8.
 Pyrnos op. 5, 29.
 Pyrogeri po. 4, 18.
 Pyrrhiae insula 4, 22.
 Pyrrha op. 2, 94. 4, 4. 16. 21. Lyciae 5, 28. Cariae 5, 29.
 Pyrrha insula 5, 39. 36.
 Pyrrhus nemus 16, 19.
 Pythos come 10, 31.
 Pythopolis op. 5, 42.
 Pytionia insula 4, 19.
 Pyxirates fluvius 6, 4.
 Pyxirates, id est Euphrates 5, 20.
 Pyxus op. 3, 10.
 Q.
 Quaritates po. 3, 5.
 Quatuorsignani po. 4, 3. v. Tarebelli.
 Querquerni po. 3, 4.
 Querquetulani po. 3, 9.
 Quiza Xenitana op. 5, 1.
 R.
 Ramisi po. 6, 32.
 Rami po. 6, 7.
 Raphana op. 5, 16.
 Raphae op. 5, 14.
 Raphae op. 6, 17.
 Rapsa op. 5, 8.
 Ranungae po. 6, 23.
 Rataneum op. 3, 26.
 Ravi po. 6, 32.
 Rauricum op. 4, 24.
 Raurici po. ib. 4, 31.
 Raurica colonia 4, 31.
 Ravennae nocturna lampas 36, 50.
 Ravenna 3, 20. sq.
 Reate op. 3, 17.

Reatina palus 2, 106.
 Reatini po. 3, 17.
 Reatini agri minus fons 2, 96.
 Regiae aquae fons 4, 1.
 Regiatus po. 3, 28.
 Regienses po. 3, 28.
 Regillus lacus 33, 11.
 Regina op. 3, 3.
 Regnum foeminarum 6, 23.
 Regum expertes homines 16.
 Remi po. 4, 31.
 Resistos colonia 4, 18.
 Restituta Iulia op. 2, 112.
 Rhachia legatus 6, 24.
 Rhacotes olim locus, ubi Alexandria hodie 5, 11.
 Rhadata op. 6, 35.
 Rhaceta regio 4, 28.
 Rhacetus dux 3, 24.
 Rhacti po. 3, 4, 23, 27.
 Rhaceta oppida 3, 23.
 Rhacti Tuscorum po. 3, 24.
 Rhamnus op. Cretae 4, 20.
 Rhammoi po. a quo 6, 32.
 Rhamnus pagus 4, 11, 36, 45.
 Rhebas fluvius 6, 1.
 Rhedones po. 4, 32.
 Rhegia columnas locus 3, 13, 14.
 Rhegium Italiae op. 3, 6, 10, 12, 6, 39.
 Rhene insula 4, 22.
 Rhennia op. 6, 35.
 Rhenus Italiae fluvius 3, 20, 16, 65.
 Rhenus Germaniae fluvius 4, 28 sq. Rheni pisces 9, 17, insulae 4, 29, 31, accolae 3, 24, 4, 31, ostiorum nomina 4, 29.
 Rhesperia insula 5, 38.
 Rhesus fluvius 5, 33.
 Rhetavi Arabes 5, 21.
 Rhetia littora 5, 33.
 Rhetium op. 16.
 Rhimnea insula 6, 32.
 Rhimnici po. 6, 19.
 Rhimosoli po. 2, 106.
 Rhindacus fl. 3, 32, 40, 6, 39.
 Rhinocollura op. 5, 14.
 Rhion promontorium 4, 3, 6.
 Rhitymna op. 4, 20.
 Rhizinium op. 3, 26.
 Rhizus op. 4, 16.
 Rhoadi po. 5, 21.
 Rhoads fluvius 6, 4.
 Rhoads op. 5, 29.
 Rhoda op. 3, 5.
 Rhodani fluvii descriptio 3, 5, 2, 106.
 Rhodani fontis accolae 3, 24.
 Rhodapha op. 6, 20.
 Rhodi mensura et op. 5, 36, diebus omnibus sol videtur 2, 62, aquilam non habet 10, 29. Rhodi insulae descriptio 2, 87, 5, 26, 4, 23, 6, 39. Rhodiorum insulae 3, 36. Rhodus op. 16.
 Rhodiopolis op. 5, 26.
 Rhodius oppidum et fluvius 5, 33.
 Rhodope mons 3, 29, 4, 5, 17.
 Rhodusa insula 4, 27.
 Rhodusae insulae duae 5, 44.
 Rhodius amnis 6, 1.
 Rhodias fluvius 4, 17.
 Rhogae insulae 5, 35.
 Rhosii montes 5, 18.
 Rhosios op. 16.
 Rhodia op. 3, 16.
 Rhuma op. 6, 35.
 Rhypara insula 5, 37.
 Rhytion op. 4, 20.
 Ricinenses po. 3, 18.
 Ricinea insula 4, 30.
 Rinuci po. 4, 31.
 Ripepora op. 3, praef.
 Riphacii montes 4, 24, 26, 5, 27, 6, 5, 7, 14.
 Rira fluvius 4, 18.
 Risardir portus 5, 1.
 Rode fluvius 4, 26.
 Romae descriptio 3, 6—9, 2, 108.
 Romae palatium 4, 10.
 Romani imperii in oriente termini 6, 30.

Romantianus fluvius et portus 3, 22.
 Romulensis colonia 3, 3.
 Rubens promontorium 4, 27.
 Rubico fluvius 3, 20.
 Rubrensis lacus 3, 5.
 Rubrum mare quale 6, 27, quantum a Pelusio 5, 12. Rubri maris frutices 2, 106, ad Nilum fossa 6, 33, corassium 32, 11.
 Rubro mari Aegyptus depressior 6, 33.
 Rubricatus fluvius 3, 4.
 Rubustini po. 3, 16.
 Rugusci po. 3, 22.
 Rusazus colonia 4, 28, 5, 1.
 Rusadir op. 16.
 Rusino op. 3, 5.
 Rusconiae colonia 5, 1.
 Rusellana colonia 3, 8.
 Ruscade op. 5, 2.
 Ruspini op. 5, 3.
 Rutheni Galliae po. 3, 5, 19, 19 § 1. Aquitaniae po. 4, 33.
 Rutuli in Latio 3, 9.
 Rutuba fluvius 3, 7.
 Rutubis portus 5, 1.
 Ruzasus op. 4, 28.
 S.
 Sabaei ditissimali 6, 32.
 Sabaeo op. 6, 26.
 Sabaei Arabum pop. 6, 32.
 Sabaeorum insulae 21, 94.
 Sababares po. 5, 4.
 Sabazia colonia 3, 27.
 Sabatium vadum portus 3, 7, 23.
 Sabata op. 6, 31.
 Sabath op. 6, 32.
 Sabelli po. 3, 17.
 Sabini unde dicti 3, 6, 17.
 Sabini agri lapis ardens 2, 111, 26, 24 § 8.
 Sabia fluvius 6, 27.
 Sabota op. 6, 31, 12, 32.
 Sabrata op. 5, 3, 5.
 Sacae Scythiae dicti 6, 19.
 Sacae po. 6, 16.
 Sacassani po. 6, 11.
 Sacili op. 3, 3.
 Sacra promont. 4, 35.
 Sacri homines ab omnibus illacsi ubi 6, 14.
 Saepona op. 3, 2.
 Sagaleos op. 5, 24.
 Saganus fluvius 6, 26.
 Sagarius sinus 3, 9.
 Sagis Padi portus 3, 20.
 Saguntia op. 3, 3, 4.
 Saguti sinus 5, 1.
 Sai op. 6, 35.
 Saia op. 6, 32.
 Sais op. 5, 11.
 Saitis praefectura 5, 9.
 Saitae po. 6, 31.
 Sala fluvius et op. 5, 1.
 Salae gens 6, 4.
 Salabastrae po. 6, 23.
 Salacia op. 4, 35.
 Salamis 5, 35, 4, 20, si sal 31, 41.
 Salapitenum op. 5, 4.
 Salapia op. 3, 16.
 Salariensis colonia 3, 4.
 Salassi po. 3, 24, 21, 18, 49 § 2.
 Salde colonia 5, 1.
 Sale stagnum 5, 31.
 Salentinum promont. 3, 16, 26.
 Salentina po. 2, 111, 3, 6, 10, 16, 19.
 Salernum op. 3, 10.
 Salis flumina ubi 31, 39.
 Salmani po. 6, 30.
 Salona op. 3, 26.
 Salos fl. 6, 28.
 Saltures insulae unde 2, 96.
 Salyi po. 3, 5.
 Salutariensis Caesaris 3, 3.
 Samarabiae po. 6, 23.
 Samaria regio 5, 14, 6, 39.
 Sambracate ins. 3, 24.
 Sambruceni po. 6, 23.
 Sambri po. 6, 35.
 Same insula 4, 18, 19.

Samius Labyrinthus 34, 19 § 22.
 Sammei po. 6, 32.
 Sammonium promontorium 4, 20, 21.
 Samnites po. 3, 10, 17.
 Samornion po. 3, 31.
 Samos ins. 4, 23, 5, 37, 6, 39.
 Samosata op. 2, 108, 5, 21.
 Samothrace ins. 4, 23, 37, 67.
 Samothraciae qui dii coluntur 36, 4 § 7.
 Sanagenses po. 3, 5.
 Sanchiotis, i. Sardinia 3, 13.
 Sanchizetes po. 3, 28.
 Sandura op. 6, 35.
 Sandux idem qui Indus fl. 6, 23.
 Sanchion ins. 5, 37, 39.
 Sangarius fl. 2, 14, 5, 42.
 Sanisera op. 3, 11.
 Sannigarum gens 6, 4.
 Sannorum gens 6, 4.
 Santonum litus 9, 4.
 Saoces mons 4, 23.
 Sapaei po. 4, 18, 6, 7.
 Sape op. 6, 35.
 Saphar op. 6, 26.
 Sapirene ins. 6, 33.
 Sapis fl. 3, 20.
 Saraparae op. 6, 18.
 Sardahal fl. 5, 1.
 Sardemius mons 5, 26.
 Sardes op. 5, 29, 6, 39.
 Sardiates po. 3, 26.
 Sardiaria iurisdiclio 5, 20.
 Sardiniae descript. 3, 13, alumen 35, 52, creta 35, 58.
 Sardoum mare 3, 10.
 Sardoum regio 3, 5.
 Sarepta op. 5, 17.
 Sargarausene regio 6, 2.
 Sarmatae po. 4, 17, 18, 26, 6, 15.
 Sarmaticae insulae 4, 18, 26.
 Sarnaca op. 5, 33.
 Sarnus fl. 3, 9.
 Saronicus sinus 4, 5, 9.
 Sarcophages po. 6, 23.
 Saros fl. 5, 22.
 Sarpedon promont. 16.
 Sarpedon mons 5, 27.
 Sarsinates po. 3, 19.
 Saruncetes po. 3, 24.
 Sarnus fl. 6, 3.
 Sasina portus 3, 16.
 Sasonis ins. 3, 30.
 Sasuri po. 6, 22.
 Sassumini po. 4, 33.
 Satarchi po. 4, 26.
 Sataros op. 5, 28.
 Satarnei po. 6, 7.
 Satricum op. 3, 9.
 Saturehei po. 6, 7.
 Saturni promont. 2, 63.
 Saturni puteus 31, 18.
 Saturnia opp. ubi 3, 9.
 Satyri homines 5, 1, 8, 7, 2, 2, 22.
 Saunites po. 3, 17.
 Sauromatae pop. ubi 4, 26, 6, 5, 7, 15.
 Sauromatides Amazonae 6, 15.
 Savo fl. 3, 9.
 Savus fl. 3, 22, 28.
 Saxinae po. 6, 34.
 Scalabis colonia 4, 35.
 Scaldia fl. 4, 28, 31.
 Scamander fl. 5, 33.
 Scamandria op. 16.
 Scammos op. 6, 35.
 Scandia ins. 4, 30.
 Scandila 4, 23.
 Scandinavia ins. 4, 27.
 Scantate op. 6, 32.
 Scantiae aquae 2, 111.
 Sceptia op. 3, 9.
 Searabantia op. 3, 27.
 Scardona op. 3, 26.
 Scardonitanus conventus 3, 25.
 Scarphia ins. 4, 20.
 Scarphia op. 4, 12.
 Scatebra fl. 2, 106.
 Scelattiti po. 5, 1.
 Scenosis locus 6, 24.
 Scenitae po. 5, 12, 6, 30, 32.
 Scepsis regio 5, 32, 6, 39.

Scheria insula 4, 19.
 Scherini po. 3, 14.
 Schinussa insula 4, 23.
 Schoenos op. 4, 18.
 Schoenus portus 4, 11.
 Schoenus sinus 5, 29.
 Sciathus insula 4, 23.
 Sciocessa mons 4, 6.
 Sciopides po. 7, 2.
 Scip. rogus in Hispania 3, 3.
 Scirtari po. 3, 26.
 Scodra op. 3, 26.
 Schoenos mensurae genus 5, 11.
 Scolos op. 4, 9.
 Scopelos insula 5, 38, 39, 44.
 Scopae insula 5, 35.
 Scopius fluvius 4, 17, 5, 43.
 Scordisci po. 3, 28.
 Scotusa op. 4, 18.
 Scutassaei po. 4, 17.
 Scultanea fluvius 3, 20.
 Seydra op. 4, 17.
 Seylae op. 5, 27.
 Scylaceum sinus 3, 15.
 Scylla scopulus 3, 13, insula 4, 23. Scyllae monstimator 3, 10.
 Scyllotium peninsula 3, 15.
 Scylleum op. 3, 10.
 Scyreticum metallum 31, 29.
 Scyri po. 4, 27.
 Scyri insulae mirus lapis 34, 27.
 Scyrynia saxa 4, 11.
 Scyros insula 4, 22.
 Scytala insula 6, 23.
 Scythium po. descriptio 4, 25, 6, 14, 19, 7, 2, 8, 15, 64.
 Scythici smaragdi quales 37, 17.
 Scythici Oceani insulae 4, 27.
 Scythicus mons 5, 28.
 Scythici Oceani gentes 6, 13.
 Scythopolis op. 5, 16.
 Scythotauri po. 4, 26.
 Sea op. 6, 35.
 Sebaete op. 5, 14.
 Sebesteni po. 5, 42.
 Sebausia op. 6, 3.
 Sebaustopolis op. 5, 22, 6, 2, 4, 5.
 Sebenitis praefectura 5, 9, 11.
 Sebinus lacus 3, 23.
 Secandae po. 6, 35.
 Secundani coloni 3, 5.
 Secusiani po. 4, 32.
 Secusses po. 3, 14.
 Sedibonates po. 4, 33.
 Seduni po. 3, 24.
 Segasmala op. 6, 25.
 Segede op. 3, 3.
 Segesta op. 3, 7, 23.
 Segiensis po. 3, 3.
 Segestica insula 3, 28.
 Segisameiulienses po. 3, 4.
 Segisamonenses po. 16.
 Segmenta mundi quae 6, 39.
 Segobrica op. 36, 45.
 Segobrigenses po. 3, 4.
 Segovia op. 16.
 Segovellanorum regio 3, 5.
 Segusio op. 3, 21.
 Selachusa insula 4, 19.
 Selambina op. 3, 3.
 Seloucia op. 6, 17. Euphrates perlabitur 5, 21, 6, 29, ad Tigrim 5, 21. Seleucia op. 5, 13, 18, 19, 29, 6, 30, 31, 33, 39.
 Seleuci regis dux quis 6, 21.
 Seleucus quae maria unire tentavit 6, 12.
 Selinuntus duo 5, 31.
 Selinuntii po. 3, 14.
 Selinus fluvius 5, 33.
 Selinus op. 3, 14.
 Selli po. 4, 1.
 Selletae po. 4, 18.
 Selymbria op. 4, 18.
 Sembobitis op. 6, 35.
 Semellitani po. 3, 14.
 Semanthes op. 5, 29.
 Semeritarum insula 6, 35, op. 28, 27.
 Semiramidis arae, et finis ubi 6, 18, 6, 32.
 Semirus fluvius 3, 15.

Tabusuptus op. 5, 1.
Tucca op. *ib.*
Tucci colonia 3, 3.
Tuder op. 3, 19.
Tudertibus spectata arma caelestia 2, 58.
Tuditanus Istros domuit 2, 22.
Tuscani po. 3, 19.
Tugienensis saltus 2, 2.
Tunicense op. 3, 4.
Tungri po. 4, 30.
Turcae po. 6, 7.
Turdulorum gens ubi 2, 3.
Turasonenses po. 3, 4.
Turium flumen 3, 4.
Turmentini po. 3, 16.
Turmodigi po. 3, 3.
Turobrica op. *ib.*
Turocelum op. 3, 19.
Turonos po. 4, 32.
Turris Libysonis 3, 13.
Turrus fl. 3, 22.
Tusca fl. 5, 2.
Tusci po. 2, 9.
Tusculani agri mirum 2, 98.
Tusculani po. 3, 9.
Tuscanenses po. 3, 8.
Tusdricanum op. 5, 4.
Tuscorum templum 3, 9.
Tuscum mare 3, 10.
Tutienses po. 3, 9.
Tutini po. 3, 16.
Tyana op. 6, 3.
Tybis, id est december 6, 28.
Tyde castellum 4, 34.
Tydii po. 6, 7.
Tylo insula, et in ea mirae arbores 12, 21.
Tylos insula et oppidum 6, 32.
Tyrus Hercules templum habet 37, 12.
Tymbriani po. 5, 25.
Tympei po. 4, 3, 17.
Tyndaris po. 3, 14.
Tynidrumense op. 5, 4.
Typanei po. 4, 10.
Tyra fluvius et op. 4, 26.
Tyra gens 6, 33.
Tyracientes po. 3, 14.
Tyragetae po. 4, 26.
Tyrii po. in Hispania 4, 36.
Tyrium purpurissum 35, 40.
Tyrrheni po. 3, 8.
Tyrinthia op. 4, 9.
Tyris po. 3, 15.
Tyrissei po. 3, 16.
Tyristasis op. 4, 18.
Tyritaceum op. 6, 4.
Tyrrhenum mare quod 3, 10.
Tyrus quondam insulas 17, 6, 39.

U.

Ubii po. 4, 31.
Uceni po. 3, 24.
Ucitana oppida duo 5, 4.
Ucultunacum op. 3, 3.
Udini po. 6, 15.
Ufens fl. 3, 9.
Ulmanetes po. 4, 31.
Ulysis specula 3, 12. portus 3, 14.
Ulvernates po. 3, 9.
Ulubrenses po. 3, 9.

Ullertini po. 2, 16.
Ulusuburitanum op. 3, 4.
Umbilicus, id est Gnomon 2, 39.
Umbrae po. 6, 23.
Umborum dies 2, 79.
Umbratici po. 3, 5.
Umbriae descript. 3, 19. 6, 8.
Umbro fl. 3, 8.
Undecimanorum colonia 2, 17.
Uea locus 5, 21.
Uranopolis op. 4, 17.
Urbes a mari absorptae 2, 94.
Urbi gens 6, 25.
Urbinate po. 3, 19.
Urci op. 2, 4.
Urgao 3, 3.
Urgo ins. 3, 12.
Urgia op. 2, 2.
Uri po. 6, 23.
Urium fl. 3, 3.
Urpaqu fl. 3, 28.
Ursentini po. 3, 15.
Urso op. 2, 3.
Usalitanum op. 5, 5.
Usar fl. 5, 1.
Usidicani po. 3, 19.
Usibai po. 6, 35.
Uthina colonia 5, 4.
Utica op. 2, 99.
Utiodori po. 6, 15.
Utus fl. 3, 29.
Uxama op. 3, 4.

V.

Vacca fl. 4, 35.
Vaccasi po. 3, 4. 4, 34.
Vacunas nemus 3, 17.
Vada Volaterrana 3, 8.
Vadei po. 6, 32.
Vadicasses po. 4, 32.
Vadimonis lacus mirum 2, 96.
Vadium Sabatinum portus 3, 7.
Vagense op. 5, 4.
Vagienni po. 3, 7. 24.
Valdasus fl. 3, 28.
Valentia colonia 3, 4. 5.
Valentini po. 3, 13. 17.
Valentinum op. 3, 7.
Valerenses po. 3, 6.
Valii pop. 6, 35.
Vallaei po. 4, 17.
Valli po. 6, 4.
Vamacures po. 3, 4.
Vangiones po. 4, 31.
Vannienenses po. 3, 23.
Vannianum regnum 4, 25.
Varciani po. 3, 28.
Vardaci po. 3, 26.
Varduli po. 3, 4. 4, 34.
Varetatae po. 6, 21.
Varetum fl. 6, 2.
Varia op. 3, 4. 17.
Varini po. 4, 28.
Varuarini po. 3, 25.
Varus fl. 3, 5. 8.
Vasco op. 3, 5.
Vascones po. 3, 4.
Vasconum saltus 4, 34.
Vassei po. 4, 33.
Vaticanus ager 3, 9.
Vetrenus fl. 3, 20.
Veamini po. 3, 24.
Vecteri po. 2, 20.

Vectis ins. 4, 20.
Vectones po. 3, 4. 4, 34.
Vegium op. 3, 25.
Veientani po. 2, 8. *Veiens ager* 2, 98. 3, 9. *Veii* op. quo die a Camillo captum 3, 21.
Velauni po. 3, 24.
Velia op. 3, 10. 12.
Veliates po. 3, 6. 20.
Velienses po. 3, 4. 9.
Velinus lacus 3, 17. 2, 62.
Velitani po. 3, 9.
Vellates po. 4, 33.
Velloccasses po. 4, 32.
Venafrum op. 3, 9.
Venami po. 4, 33.
Venaria ins. 3, 12.
Venditiurum gens 3, 7.
Venedi po. 4, 27.
Veneni po. 3, 7.
Veneria op. 3, 3.
Veneris op. 5, 11. 22.
Venetiae situs et gnomon 2, 75.
Venetia X. Italiae regio 3, 23.
Veneti a Troianis orti *ib.* *Veneti Galliae* po. 3, 6. 4, 32. *Veneti* po. ab Henetis 6, 2. *Venetorum insulae* 4, 33.
Venetulani po. 3, 9.
Vennenses po. 3, 4.
Vennonetes po. 2, 24.
Venus Pyrenaeus 3, 4.
Venusia op. 3, 16.
Veragri po. 3, 24.
Verbanus lacus ubi 2, 22.
Vercellae op. a quibus 2, 21.
Veretini po. 3, 16.
Vergentum op. 3, 3.
Vergoanum op. 3, 11.
Vergunni po. 3, 24.
Vernodubrum fl. 3, 5.
Veromandui po. 4, 31.
Verona op. 3, 23.
Vercellensis ager aurifodinas habet 22, 23.
Vertacomacori po. 2, 21.
Verrucini po. 3, 5.
Vesci op. 3, 3.
Voscellani po. 3, 16.
Vesentini po. 3, 8.
Vesionicates po. 3, 19.
Vespasiani colonia 5, 14.
Vesperies op. 4, 34.
Vostini po. 3, 6.
Vesulus mons 3, 22.
Vesuvius mons 3, 9.
Vettones po. 4, 35.
Vettonenses po. *ib.*
Vetulionenses po. 3, 8.
Vetuloniae aquae 2, 106.
Vianiomina 3, 27.
Vibali po. 3, 4.
Vibelli po. 3, 7.
Viberi po. 3, 24.
Vibo Valentia 3, 10. 12.
Vicetia op. 3, 23.
Victoriae portus 4, 36.
Viducasses po. 4, 32.
Vicenna Allobrogum op. 3, 5. *Narbonensis* op. 6, 39.
Vimitellarii po. 3, 9.
Vindelici po. 3, 24.
Vindinates po. 3, 19.

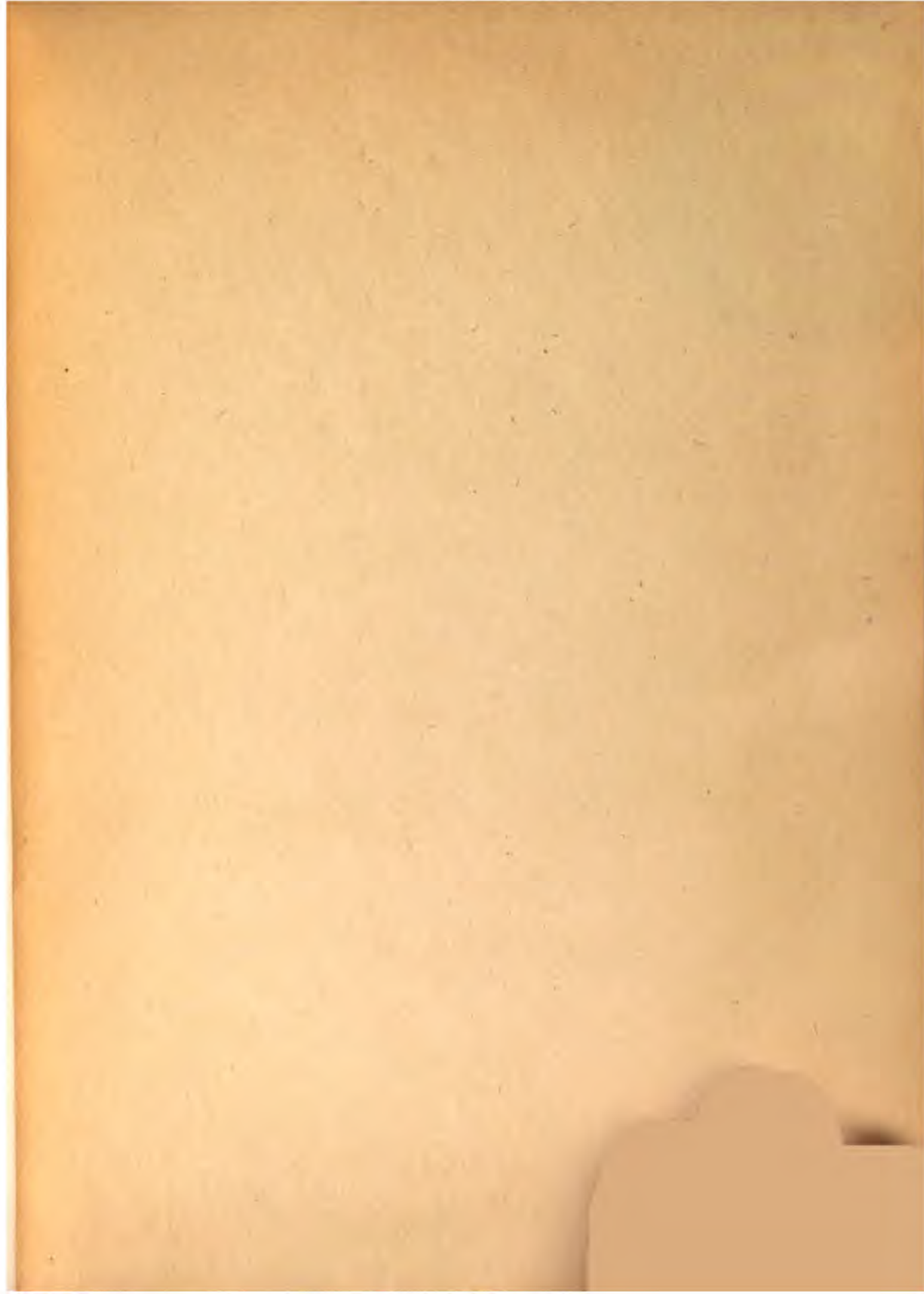
Vior fl. 5, 1.
Virgilienses po. 3, 4.
Virovesaca op. *ib.*
Virtus Iulia op. 3, 2.
Virunum op. 2, 27.
Vistula fl. 4, 25.
Vistillus fl. 4, 28.
Visurgis fl. *ib.*
Vitis fl. 3, 20.
Viventani po. 3, 19.
Voconii forum 3, 5.
Vocontiorum regio *ib.*
Volane Padi portus 3, 20.
Volaterrana vada 3, 8.
Volaterrani po. *ib.*
Volcae Tectosages 3, 5.
Volcentini po. 3, 15.
Volci po. 3, 23. 9.
Volscientiam gens 3, 8.
Volscorum litus 3, 6.
Volisineses po. 3, 8.
Volubile op. 5, 1.
Vomanus fl. 3, 18.
Vofuri po. 5, 29.
Vulcani insulae 3, 14.
Vulturnus po. 3, 5.
Vulturnus fl. et op. 3, 9.
Vulturni maris arena 36, 66.

X.

Xanthus fl. et op. 5, 28.
Xenitana Quiza op. 5, 1.
Xerxes Athon perfodit 4, 17.
Xoitis praefectura 5, 9.
Xylenopolis op. 6, 26.
Xylopolitae po. 4, 17.
Xystiani po. 5, 29.

Z.

Zacynthus 4, 19.
Zagerae po. 6, 24.
Zagrus mons 6, 31.
Zamareni po. 6, 32.
Zamense op. 5, 4. 31, 12.
Zamnes po. 6, 35.
Zancleai po. 3, 14.
Zarax op. 4, 9.
Zarangae po. 6, 25.
Zariasparum op. *ib.*
Zariaapa op. 6, 17. 18.
Zela op. 6, 3.
Zelia quae 5, 40.
Zephyre ins. 4, 20.
Zephyrium promont. 2, 44.
Zephyrium op. 4, 4. 5, 22.
Zephyrium ins. 2, 91. 4, 23.
Zerbis fl. 6, 30.
Zethis op. 6, 27.
Zeugetana regia 5, 7.
Zeugma op. 5, 13.
Ziela op. 6, 4.
Zigere 4, 18.
Zigae po. 6, 7.
Zilla regio 5, 1.
Zimira regio 36, 25.
Zingi po. 6, 7.
Ziras fl. 4, 18.
Zoelae po. 3, 4.
Zone mons 4, 18.
Zoroanda locus 6, 81.
Zotale 6, 18.
Zoton op. 6, 35.
Zurachi po. 6, 32.

This book should be returned to the Library on or before the last date stamped below.

A fine of five cents a day is incurred by retaining it beyond the specified time.

Please return promptly.

~~NOV 28 1929~~

NOV 16 '51 H

~~NOV 25 1980~~

BOOK DUE

~~CANCELLED~~

5 1978

6 1978

Q10 5608

NOV 28 '45

~~NOV 28 '45~~

NOV 2 '51 H

27.138

orise naturalis libri xxxvii.

ener Library

006528243

2044 085 223 790